CLAUDII SALMASII
PLINIANÆ EXERCITATIONES

IN

CAJI JULII SOLINI POLYHISTORA.

ITEM

CAJI JULII SOLINI POLYHISTOR

ex Veteribus Libris emendatus.

Accesserunt huic editioni

DE HOMONYMIS HYLES IATRICÆ EXERCITATIONES

antehac ineditæ,

nec non

DE MANNA & SACCHARO.

TOMUS II.

TRAJECTI AD RHENUM,

Apud JOHANNEM vande WATER, JOHANNEM RIBBIUM, FRANCISCUM HALMA, & GUILIELMUM vande WATER, Bibliop.

M. D. C. LXXXIX.

Conſpectus operis.

TOtum Opus in partes ſeu ſectiones duodecim diviſerunt editores.

I. pars agit de arboribus, quæ herbas habent cognomines.

II. de herbis, quæ incipit ab amaraco.

III. de floribus, cujus initium ab heliotropio; deſinit verò in œnanthe.

IV. de aliis herbis. Incipit ab aſparago, deſinit in ſcamonia.

V. de venenis. Incipit ab helleboro, deſinit in cammaro.

VI. de frugibus & ſpinis, à zea uſque ad linozoſtin.

VII. de arboribus, à picea & pinu; deſinit in atractyllide.

VIII. de exoticis. Incipit à rha Pontico, deſinit in ligno colubrino.

IX. continet aromatica, ab aſpalatho uſque ad zingiber.

X. Gummium genera exotica, ab ambra ad ſarcocollam.

XI. Homonyma Arabica. Initium à grano nil; deſinit verò in zedoaria.

XII. Metallica, à pigmento Armenio; deſinit in cholcothar.

His adjunguntur

XIII. Commentarius de manna & ſaccharo.

XIV. Fragmenta quædam.

CLAUDII SALMASII
PLINIANÆ EXERCITATIONES
IN
CAJI JULII SOLINI POLYHISTORA.

CAPUT XLV.

Cappadocia. In ea de equis.

PAg. 52. G. *Cappadocia gentium universarum, quæ Pontum accolunt, præcipue introrsus recedit.*] Hæc e Plinio lib. VI. cap. VIII. In quibus à Plinio discedit, notabimus. *Dextero plurimis Asiæ populis circumfusa,* Plinius: *dextero vero omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis.* Dicit ille Cappadociam lævo latere Armeniam majorem, minoremque, & Commagenem transire, lęvo omnes Asiæ minoris gentes, & plurimis populis superfusam esse, id est, plurimis populis habitari qui eam superfundunt. Gentem Cappadocum ibidem vocat, quæ multos habeat populos. Nam gens in populos dividitur multos. Sic in Galatia tres erant gentes, populi vero secundum Plinium centum nonagiota quinque. Quot civitates in unaquaque gente, tot populi. Hunc locum Plinii non intellexit Solinus.

Vadit super tractum Syriæ Antiochiæ, parte regionis alterius in Scythiam pertendens.] Aut heic immane erravit Solinus, aut ejus librarii in culpa. Verba Plinii, quæ exprimere voluit, sic habent: *Vadit super Antiochiæ tractum & usque ad Cyrrhesticam ejus regionem parte sua, quæ vocatur Cataonia, contendit.* Ut idem quod Plinius diceret, scribendum illi fuit, *vadit super tractum Syriæ Antiochiæ parte regionis Cataoniæ in Cyrrhesticam pertendens.* An ita putabimus scripsisse? aliter omnes ejus habent libri. Nec credendum heîc peccatum à librariis tanta scripturæ diversitate ac differentia. Quid tamen velit Solinus, nescio. Nam Cappadociam usque in Scythiam pertendere nemo, ut opinor, dixit. Hujus tamen Solinianæ sententiæ vestigia impressa legere licet capite de Euphrate supra, ubi scripsit Euphratem ex Armenia majore fundi, ortum sub radicibus montis, quem accolæ Capotem nominant, Scythis proximum. Armenia major à Paryedris montibus auspicatur. Eam à Cappadocia Euphrates amnis dividit. Sic Cappadocia usque ad Scythiam ea parte pertendit, quæ Moschicos & Paryedros montes attingit. Scythiam tamen Cappadociæ vicinam nemo auctor scripsit. Sed hęc Solini sententia est. Vadit super tractum Antiochiæ Syriæ: parte alterius regionis, id est, ejus regionis, quę ad septentrionem huic opposita est, ad Scythiam pertendit. Verbis Plinianis longe aliam quàm Plinius effecit geographiam. Hic enim tradit Cappadociam super tractum Antiochiæ Syriæ vadere, & usque ad Cyrrhesticam ejus partem contendere. Martianus Capella, qui è Solino pleraque omnia sumpsit, quę de geographia scripsit, ita habet: *præterit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam, super tractum Syriæ means, Antiochiæ partem in Scythiam pertendens.* Quæ prodigialiter corrupta sunt. Scribe: *præterit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam, super tractum Syriæ means Antiochiæ, parte in Scythiam pertendens.* Liber optimus, quem vidi, heic scriptum preferebat, *in Sistiam pertendens.* Quod si scriberetur, *in Cirrhestiam pertendens*, idem sensus efficeretur qui verbis Plinii continetur. Ἡ Κυῤῥεστία pro Κυῤῥεστική. Ptolemæo Κυῤῥεστικὴ, sed legendum Κυῤῥεστική. Nam à Κύῤῥῳ oppido Syriæ ἐθνικὸν Κυῤῥέστης. Sed *Scythia* vera lectio apud Martianum, quia Solinum sequitur. Τὴν Κολχίδα ille pro Scythia accepit, qua ad orientem simul & Armenia majore Cappadocia terminatur. Strabo lib. XII. Καππάδοκες ἀφοριζόμενοι πρὸς νότον μὲν τῷ λεγομένῳ Ταύρῳ, πρὸς ἕω δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ, καὶ τῇ Κολχίδι. Hoc est quod heic expressit Solinus, quum dixit Cappadociam super tractum Antiochiæ Syriæ vadere, ad meridiem scilicet, & parte alterius regionis, nempe ad septentrionem, usque in *Scythiam* pertendere. Poëtæ quidem *Scythiæ* nomine etiam Colchos, & Albanos, & Iberos comprehendunt, sed non ita geographi.

Super tractum Syriæ Antiochiæ.] Plinius tantum dixerat, *super tractum Antiochiæ.* Sed provinciam eo nomine, non urbem designasse ostendit id quod sequitur, *& usque ad Cyrrhesticam ejus regionem.* Ergo Cyrrhestica regio erat illius Antiochiæ. Mela: *In eo prima est reliqua pars Syriæ, cui Antiochiæ cognomen additur.* Plinius ipse lib. V. cap. XX. *Promontorium, in quo Laodicea libera, Diospolis, Heraclea, Charadrus, Posidium: Deinde promon-*

promontorium Syriæ Antiochia: intus ipsa Antiochia libera Epidaphnes cognominata. Perperam hæc divulsa sont, & capitibus suis adducta: præterea *Antiochena* habent editi, ubi recte in antiquis est *Antiocha*. *Antiocha* pro Antiochia, vel *Antiochena*, ut in aliis. Sic Καισαρεια Καππαδοκια, pro Καππαδοκικὴ: Σελεύκεια Πιερία pro Pierica: *Antiochia Pisidia* pro Pisidica in Tabula Peutingeri. Gemma Constantii, quam penes Freherum τ̃ μακαρίτην olim vidi, in qua ipse Constantius scalptus erat aprum χοῖρον venabulo excipiens, scriptum habebat infra, ΚΑΙCΑΡΕΙΑ ΚΑΠΠΑΔΟΧΙΑ. Sic Ἀντιοχία Συρία de Syriaca potius Antiochia, quam de Syriæ Antiochena accipiendum, ut dicam infra.

Pag. 53. A. *Qua Armenia, unde Pariedri montes sunt, aspicitur.*] Scripti ferè omnes Solini *Panthydros*, aut *Panhydros* hos montes nominant: Martiani *Panedros*: apud Plinium hoc loco *Pariedri* vocantur: *Armenia major a Pariedris montibus incipiens.* Idem lib. v. cap. XXVII. Inter Tauri montis nomina *Pharphariades* legitur in vulgatis, ubi scripti habent, *Paryades*, aut *Paryadis*. Rectum est *Paryadres*. Ita enim Straboni & Græcis ὁ Παρυάδρης. In Tabula Peutingeri *Paruerdes* dicitur pro *Paruedres*. Plinio *Paryedra* montes, οἱ Παρυάδραι, non *Paryadri* dicendi.

Mazacham sub Argæo sitam.] Scripti: *Mazzagam*. Verum est *Mazacam*. Græce tamen τὰ Μάζακα Stephanus: Μάζακα πόλις Καππαδοκίας, ἡ νῦν Καισάρεια. Idem alio loco: Καισάρεια, μητρόπολις τ̃ Καππαδοκίας, ἡ πρὶν Εὐσέβεια, καὶ Μάζακα. Perperam legitur Μάζα. Nomen pristinum semper retinuit. Ptolemæo Μάζακα, ἡ ἐ Καισάρεια. In Tabula Peutingeri *Mazaca Cæsarea*. Dicta etiam est Καισάρεια Καππαδοκία ad distinctionem aliarum urbium, quæ hoc nomen tulerunt, ut Ἀντιοχία Πισιδία, Ἀντιοχία Συρία, Σελεύκεια Πιερία, & similia.

Cappadoces matrem urbium nominant.] Melius in optimis libris: *matrem urbium numerant*, id est, habent pro metropoli. In altera editione scripserat Solinus: *matrem habent urbium*. Μητρόπολις, mater urbium. Martianus: *matrem ducunt urbium*. Sic lego, non *dicunt*.

Quæ Argæo nivalibus jugis arduus] Et inde dictus Ἀργαῖος, id est, albus. Strabo de Mazaca: κεῖται δὲ ὑπὸ τῷ Ἀργαίῳ ὄρει πάντων ὑψηλοτάτῳ, καὶ ἀνέκλειπτον χιόνι τὴν ἀκρώρειαν ἔχοντι. Inde, ut videtur, & Ἀργαῖος mons in Creta, ubi Jovem educatum fuisse clam Saturno Hesiodus fabulatur:

Ἀργαίῳ ἐν ὄρει πεπυκασμένῳ ὑλήεντι.

Sanè & λευκὰ ὄρη in Creta fuisse certum est, ex eo dicta, quod nunquam deficerentur nivibus summa eorum juga. An igitur Ἀργαῖος mons olim in Creta, qui postea albi montes? Sed ὄρη λευκὰ ad occidentem Cretæ ponit Ptolemæus, mons Ἀργαῖος ad orientem insulæ. Nam ad Lyctum oppidum mons ille. Non igitur iidem montes. Sed verius est legendum esse apud Hesiodum:

Αἰγαίῳ ἐν ὄρει πεπυκασμένῳ ὑλήεντι.

A capris mons ille Αἰγαῖος dictus, qui πεπυκασμένος & ὑλήεις, quod multam silvam capris edulem haberet. Nam & αἰγίβοτα ὄρη Græcis poëtis dicuntur, vel Αἰγαῖον ὄρος à capra illa nominatum, quæ Jovem suo lacte in eo monte aluit. Interpres Theonis Αἰγαίῳ ἐν ὄρει, non Ἀργαίῳ legit, atque ita etiam lectum quibusdam ostendit in illo versu Arati:

Δίκτῳ, ἐν εὐώδει, ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο.

Quidam ibi legebant Αἰγαίοιο. Scholiastes manuscriptus: τινὲς γράφουσι σχεδὸν Αἰγαίοιο, παρ' Ἡσιόδου λαβόντες, φάσκοντες τραφῆναι τὸν Δία ἐν αὐτῷ περὶ ὧ λέγει τοῦ Ἡσιόδου, Αἰγαίῳ ἐν ὄρει. Veteres tamen vulgatam lectionem in Arato agnoverunt. Strabo: καὶ γὰρ Δίκτη πλησίον οὐχ' ὡς ὁ Ἄρατος, ὄρεος σχεδὸν Ἰδαίοιο. Aratum reprehendit quod Dicten prope Idam montem collocet, quum mille stadiorum spatio distet ab Ida Dicte. Quippe Dicte in orientali latere insulæ. Promontorium *Dictynnæum* aliud, ἐπὶ δυσμὰς φέρον, ut ait Dicæarchus. Ptolemæo Δίκταμνον dicitur pro Δικτυνναῖον, quod corruptum ab recentioribus Græcis opinor, qui hodie sic vocant, ut Tabulæ hodiernæ testantur. In medio utriusque Ida mons ad septentrionale insulæ latus. Arato Δίκτῳ pro Δίκτη sollemni poëtis enallage, ut ὁμίλῳ & ὅμιλος. Nihil igitur mutandum. Ut Ἀργαῖος mons nivibus candicans, sic Ἄργεννον promontorium ab eadem causa in Troade.

Ne æstivo quidem torrente pruinis caret] Notabis heic *æstivum* absolute dici pro æstate, quum subintelligatur tempus. Sic *vernum* pro vere apud Tertullianum, & *hibernum* pro hieme. Inde nostrum. Sic *diurnum* pro die dixit infima Latinitas, & *diurnale* mensuram agri, quæ uno die posset arari. Idem igitur est ac si dixisset, *ne æstate anni quidem torrente*. Martianus pro eo posuit, quum hunc locum transcriberet, *qui nives verticis albicantis ne æstivis quidem solibus superfundit*. Idem postea *vernum* pro vere dixit: *quamvis verno etiam serpentibus occludantur*. Apud Solinum, *verno die*.

Quemque indigenæ populi] In altera editione, *quemque indidem populi*, Οἱ ἐντεῦθεν. Sic alibi, *inde reges*, *dehinc homines*.

Pag. 53. B. *Terra illa ante alios altrix equorum*] Quod equi in Cappadocia optimi gignerentur, inde occasionem sumpsit, naturam & ingenium equorum hoc loco persequendi, quasi non aliæ terræ præstantissimos equos tulerint. Ut alias omittam, de Thessalia Æthicus sophista: *Terra fructifera alendorum equorum reliquorumque animantium. Nam ibi eminentiores sunt & velociores quam in aliis provinciarum terris, quorum usus domandorum ibi cæptum adfirmant incolæ.* Poterat itaque & in Thessalia describenda equorum historiam adnectere.

Quorum in loco hoc ingenium non prosequendum] Ita altera habuit editio. Altera: *quorum hoc in loco ingenium persequemur.*

Pag. 53. C. *Sive ab insigni quod taurinum caput armo inustum ferebat.*] Plinius: *Bucephalon eum vocarunt, sive ab adspectu torvo, sive ab insigni capitis taurini armo impressi.* Tralaticium apud veteres, ut hodie, signa equis inurere. Anacreon.

ἐν ἰσχίοις μὲν ἵπποι
πυρὸς χάραγμ' ἔχουσι.

Græci duas præcipuè literas imprimebant equis, sigma & coppa, unde κοππατίαι & σαμφόραι equi dicti. Hesychius: Σαμφόρας. Σαμφόραι ἵπποι λέγονται, οἷς ἐπικεχάρακται τὸ Σ στοιχεῖον, τοῦτο γὰρ Σὰν ἔλεγον. Et rectè ille quidem, nam veteres Σὰν, vel Σάμ pro sigma dixere: unde σαμφόραι equi, qui Σὰν armo inustum ferebant. Hæc eo dico, quia cæteri Græci interpretes heic turbant, & perperam tam σαμφόρας istos, quam κοππατίας exponunt. Nec vir ætatis hujus doctissimus in his explicandis mihi satisfecit. Locus ex scholiaste Aristophanis, quem ille frustra constituere conatus est, sic legendus: Κοππατίας ἵππους ἐκάλουν, οἷς ἐνεχάραττε τὸ G σημεῖον, ὡς σαμφόρας τοὺς ἐγκεχαραγμένους τὸ C. τὸ γὰρ C καὶ τὸ Π χαρασσόμενον Σὰν ἔλεγον. Αἱ δὲ χαράξεις αὗται καὶ μέχρι τοῦ νῦν σώζονται ἐπὶ τοῖς ἵπποις. Συντιθεμένου γὰρ τοῦ Π καὶ C τὸ σχῆμα τοῦ δ' ἀριθμοῦ δύναται ποιεῖ, ὃ προηγεῖται τὸ G καὶ μετὰ γραμματικοῖς οὕτω διδάσκεται, καὶ καλεῖται κόππα ὀνομαστί. Illustrissimus locus. Apertè ille grammaticus τὸ Σὰν Græcorum pro illo episemo accepit, quod in numeris significat DCCCC. Atqui Græcis Æolicis τὸ Σὰν erat tantum sigma. Dicit igitur illud Σὰν compositum esse ex sigma & πῖ, quod verum est de illo episemo. Nam sigma inversum cum πῖ litera eam notam numeri concinnant. Hinc σαμφόρας dictos interpretatur. Ὃν προηγεῖται τὸ G καὶ μετὰ γραμματικοῖς οὕτω διδάσκεται, καὶ καλεῖται κόππα. Ex his constat legendum τὸ G pro eo quod est in editis, τὸ κ'. In Alphabetis Græcorum post πῖ sequebatur ea nota G, quæ *coppa* vocabatur, & nonaginta significabat. Hesychius: Κοππατίας ἵππους κεκαυμένους, ὅτι ἐντετυπωμένον ἔχουσι σημεῖον τὸ κόππα, ὅ ἐστιν ἀπεστραμμένον Ῥῶ καὶ Σ. Illud τὸ Σ vitiosum est. Videtur quippe confundere notam numeri DCCCC cum coppa, quæ nota est numeri XC. Nam character numeri DCCCC sigma erat inversum. Rectius idem Hesychius alio loco: Κάππα, τινὲς δὲ τὸ ἐλάχιστον ἐν ἴῳ καὶ γὰρ παρὰ Καλλιμάχῳ γράφεται κόππα τὸ ἀπεστραμμένον Ῥῶ, ὡς ὁ μυκτηρισμός. Hæc insignia sunt. Callimachus κόππα posuerat de re nihili, & nos

& nos [illegible] ϛ O, quæ numeri nota est. Quidam [illegible] literam eodem sensu exponebant: quos reprehendit Hesychius, [illegible] scribitur apud Callimachum non κάππα. Dicit igitur, [illegible] esse Pῦ [illegible]um. Hoc modo apud vetustissimos Græcos [illegible] q, quæ forma est Latini q: recentiores Græci paulo aliter eam pinxerunt non clausam ad hunc nempe modum G. Et sanè ex coppa Græcorum & formam & nomen literæ suæ q Latini sumpserunt, eumdemque ordinem in alphabeto eorum obtinuit, quem apud Græcos coppa. Nam post π statim ponebatur, ut ex Aristophanis scholiaste constat ve[illegible], quæ suprà emendavimus, ubi [illegible] scribitur. Male igitur in Græcorum Alphabeto veteri vir magnus [illegible] postponit [illegible] Victorinus: *Sed ut G quidem, nec q Latinus [illegible] ex quibus & q fuisse apud Græcos, & [illegible] literæ cognoscere [illegible], si Pontificum libros legeritis. Nunc enim apud Græ[illegible] est posita.* Τὸ κόππα apud Græcos olim vice [illegible] functum esse inter grammaticos convenit. Scaurus de orthographia: *q literam æque retentam est propter notas, quod per se posita [illegible] caret quæstorem, & quam [illegible] illa V literam [illegible] quotiens consonantis loco ponatur, [illegible] pro Vau [illegible] ut quis & qualis: unde & Græ[illegible] quod pro hac ponebant, omiserunt, postquam usu quoque [illegible] literæ non indigebant, supe[illegible] est.* M[illegible] scriptum est κόππα. Ergo [illegible] vicem literæ olim apud Græcos fungebatur, postea ab usu veluti supervacuum rejectum est. Hinc [illegible], pro re nullius momenti usurpavit C[illegible]. Ut ex καππα Græco fecerunt suum K quod [illegible] velut dimidiatum κάππα, sic ex κόππα quod erat conversum Pῶ, quodque hoc modo pingebatur q, Latini veteres figuram q mutuati sunt, & exsulerunt [illegible] dimidiatum [illegible]. Etenim [illegible] Q, quod est veluti circulus caudatus, non tunc in usu apud antiquissimos Latinos, sed q scribebant [illegible] est ἀντεστραμμένον Pῶ & κόππα Græcorum. Velius Longus trajici hujus literæ figura spectat, eam ostendere C ex & V pariter literas in se confusas. Ergo ita eam scribebant φ1, quæ figura C & V [illegible] præsert [illegible] notum literarum nomen & formas e Græcis expresserint, dimidiatas tantum in pronun[illegible] efferebant. Ausonius:

Dividuum Beta mone[illegible] Itacum Ne.

Quod & m[illegible] non tantum literis, sed etiam vocibus fecerunt. [illegible] Æolum [illegible] qui Abv[illegible]. Ut δω, [illegible] & mi[illegible] Dores figura [illegible] quæ vo[illegible] Hesy[illegible] Æo[illegible] & Ζεὺς pro [illegible] igitur [illegible] ultum armo [illegible] hoc est [illegible] rium, vel figuram Latinæ q. ut [illegible], figura notatis erant, quæ [illegible] R[illegible] manC[illegible] grammatici [illegible] essent κόππα aut [illegible] pellarent, [illegible] quæ charactere fuit numeri [illegible]. Auctor incertus Græcus, qui [illegible] scripsit, & rationem tradidit [illegible] per digitorum gesticulos [illegible] ita [illegible] est, characterem numeri [illegible] & G[illegible]. Non mirum igitur si [illegible] equos pravè interpretati sunt. V[illegible] literam pro nota numeri DCCCC accepit, [illegible] significant. At character [illegible] numeri signa [illegible] cum Diaspixo. Ceterum non solus Alexandri equus Bu[illegible] dictus ab insigni nota capitis, sed [illegible] equi [illegible] vocabantur, qui [illegible] origine [illegible]. Scholiastes Aristo[illegible] [illegible] Quæ [illegible] vulgo [illegible]

ac femoribus [illegible] capitis [illegible]

Seu quod [illegible] quadam [illegible] protuberabant. In quibusdam libris [illegible] non habebat. In [illegible] igitur, sed interpolata. Sed [illegible] id accidisse [illegible] veritate. In altera scriptura: *Seu quod [illegible] quadam [illegible] tuberabant.* In altera posuit: *Seu quod a fronte ejus quadam [illegible] minæ.*

Accepit [illegible] Plinius, a quo hæc omnia. [illegible] recepit in sedem, alios passim rejiciens. [illegible] optimo Rigaltiano scribitur *alios passim recipiens*. Scribendum [illegible] *alias passim recipiens*. Quum [illegible] passim sessores reciperet, quum regio instratus erat ornatu, neminem recipiebat in sedem. Eam lectionem confirmat & hic Solinus *Cum ab equario suo aquo mulsus [illegible] ac [illegible] instratum nomen [illegible] præter dominum [illegible] dignatus est.* Non ab equario suo tan[illegible] in sedem patiebatur, sed ab alio quolibet, si modo [illegible] regio ornatus non esset. Hic sensus Plinii.

Sepultum ope sua exstruit Sic libri nostri. Nec rejiciendum quod erat in vulgatis *opera sua* Plinius: *idem [illegible] memoriæ [illegible] perhibebatur opera.*

Et sepulcrum sepultum daret. [illegible] sunt reliquiæ corpore, [illegible] ut alibi docuimus. In altera editione fuit: *& sepulcrum ornatus sepulchro.*

Quam in nomine memoriam Bucephalam nominatam. Quidam *Bucephalam*, alii [illegible] hanc urbem [illegible] nuncupant. Stephano & Hesychio Βουκέφαλα. Strabo lib. xv sed mendose pro Βουκεφάλεια. Ubi & Bucephalam equum decessisse censet [illegible]. Plinio *Bucephala*, quam hic noster sequitur. Βουκέφαλα & Βουκέφαλος, ut Ἰππόκωλα & Ἰππόκωλος, [illegible] nominat [illegible] id est Βουκεφάλα.

Pag. 53. D. *Sed ante Veneris [illegible] simulacrum [illegible] locatum.* Varietas scripturæ ex gemina editione hanc lectionem peperit. In plerisque enim optimis ita lectum est: *Sicut ante Veneris genitricis simulacrum, adem, hac effigie locatus est.* Alterutrum retinendum est. Plinius: *hac effigie locatus est ante Veneris genitricis adem.* Atque ita in nostris melioribus ex editione recognita. In altera, ut videtur, scripserat: *ante Veneris genitricis simulacrum.* Quod non idem est.

Regem Scytharum cum singulari [illegible] interemptum. Apud Plinium hæc ultima [illegible]. *Scytha [illegible] dem equitatus, equorum [illegible] deinque [illegible] rum regulo ex provocatione dimicante, hostem quum [illegible] ad spoliandum venit, ab equo ejus [illegible] morsuque confectum.* Non uno [illegible] est hic locus, ut ostendunt libri. In [illegible] legitur, [illegible] non Scythæ. Idem, &, particulam [illegible]. Deinde legunt *statim crepitum pro st[illegible]*. Mox carent [illegible] vocibus, *denique ipsorum*. Totum hunc locum sic constituo ut sanus sit. [illegible] equitatus equorum [illegible] ex provocatione dimicante, hostem cum [illegible] venisset, ab equo ejus [illegible] confectum [illegible] mento, & cognito [illegible] examinatum. Nihil [illegible] hac emendatione. Hæc duo exempla de equis memorabilia et miranda ad gloriam equorum Scythici equitatus sit pertinere. E quibus unus domini interemptorem morsu & calcibus confecit: alter quod matrem mire coactus fuisset oculis opertis, ubi detectis id cognovit, præcipitio ac ruina sponsiva vitam finit. Utrumque historiam apud Aristotelem legere est lib. IX. cap. XLVII. Hist. Anim. qui cum equum regis cujusdam Scytharum fuisse [illegible]. Multi post Aristotelem eamdem repetierunt, ut Oppianus, & alii. Res quippe celebratissima. Sequitur apud Plinium *Equa eadem ex causa in Reatino agro lacerata periit* [illegible]. Libri: *equa ex causa.* Quod fortasse verum. Sed melius *qua ex causa in agro Reatino lacerata* [illegible]. Narrat id Varro lib. [illegible] R. R. [illegible] Sed [illegible] vocat qui Plinio [illegible]. [illegible] Heraclei in Varrone [illegible], id est, *præterga*. Ab [illegible] eadem quod [illegible] ut *parvia patricia, patriola*. Juvenis [illegible]

Tu tibi nunc urica places.

Hinc *praurica* qui præest urigini equorum, ὁ τῆς ὀχείας ἐπιμελητής, ἐπιβήτωρ. Pro quo corrupte *praeroga* & *proroga*: ut *prorogare*, & *prorogator* dispensator pro *praerogare*. Sic *urigo* pro *urigo* apud Arnobium lib. v. *Semeleia subolis urigo contorsit*, id est, urigo. Quod pro prurigine coitus posuit.

Agrigentina regio frequens est equorum sepulcris.] Ex Plinio: sed paulo aliter Plinius: *Agrigenti complurium equorum sepulcra pyramides habent.*

Quod supremorum munus meritis datum creditur.] Hæc librorum quorumdam lectio est. In aliis: *quod munus supremitatis meritis datum creditur.* Quæ γραφὴ est recognitæ editionis. Ammianus, qui multa ex nostro sumpsit, tam verba quam res, id imitatus est lib. xxxi. *Nec Valentis sepulturam, qui supremitatis honor est, contigisse.*

Voluptates his inesse circi spectacula prodiderunt. Ut hoc verum probet, subjicit: *quidam enim equorum cantibus tibiarum, quidam saltationibus, quidam colorum varietate, nonnulli etiam accensis facibus provocantur ad cursum.* Quæ perridicula sunt & absurda falsaque. Ubi cantus tibiarum, ubi saltationes in circo? Quis meminit unquam saltationibus equos ad cursum provocari? Quibus saltationibus? Utrum quas spectant, an quibus ipsi saltant? Equi saltantes non currunt. At saltationibus pantomimorum, aut choreas ducentium equos incitari ad cursum prorsus inauditum est. Hoc de saltatione equorum adumbratum ex Plinianis eo capite, quod totum fere huc transcripsit Solinus, ubi sic ns *docilitas tanta est, ut universus Sybaritam exercitus equitatus ad symphoniæ cantum saltatione quadam moveri solitus inveniatur.* Hinc tibiarum cantus & saltationes sumpsit Noster quibus ad cursum equi provocantur. Et vide jocularem hallucinationem. Equos ad symphoniæ cantum saltatione moveri solitos interpretatus est eos, qui ad cursum provocari soliti erant tibiarum cantu & saltationibus. *moveri saltatione* sic n epit, quasi idem esset quod saltatione moveri & incitari ad cursum Quod est prodigiose absurdum. Quis nescit *moveri* pro saltare Latinis tralaticium esse? Horatius:

Ut festis matrona moveri jussa diebus.

Persius:

Ter tantum ad numeros satyri moveare Bathylli,

id est, saltes. Hinc *motus* pro saltationibus apud poëtam:

Dant motus compositos.

Pleni exemplorum auctores Latini. Sic *moveri saltatione ad symphoniæ cantum* est ὀρχεῖσθαι πρὸς αὐλὸν συμφωνίαν. Quod de equis Sybariticis dixit Plinius, qui saltare ad tibias condidicerant. Athenæus de Sybaritis: οἱ πολεμῶνιοι ... τοὺς ἵππους ἰδίαν πρὸς αὐλὸν ὀρχεῖσθαι. At nihil ad circi spectacula & curricula istæ saltationes equorum attinent, ut neque quod heic ad   facibus accensis ad cursum provocari. Nec enim faces in circo accendebantur incitandis equis. Quis tam patiens qui hoc illi possit ignoscere? Etiam vide quemadmodum ratiocinetur. Voluptatem equis inesse circi spectacula prodiderunt. Cur hoc, aut unde? Quia equorum quidam cantibus tibiarum, quidam saltationibus, quidam colorum varietate, nonnulli accensis facibus accenduntur. Ergo ex his quidam delectantur tibiis, alii saltatione, alii colorum varietate, alii accensis facibus. Atqui hæc omnia quorum voluptate capiuntur equi plerique, magis ad eos retardandos, quam accelerandos & ad cursum ciendos valere possunt. Cervi fistulis & tibiis, quas libenter audiunt, decipi solent & capi, quia his fuga eorum sistitur. Tigres objectu vitreæ pilæ tardantur. Atalantam poma jacta vincendam præbuere Hippomeni. Quarum rerum voluptate capimur, vel oculis vel auribus, in iis vel spectandis, vel audiendis defixi stupidique hæremus. Quanto melius Plinius de equis: *Nam in circo ad currus junctis non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur.* Hic diversa miscuit & ἀσύγχυτα contexuit, dum videri vult non ab eo auctore accepisse quem compilavit. Nihil certe in his cohæret, nec ἀκολουθεῖ τῷ αἰτίῳ respondet, & mirificè nugatus est.

Pag. 53. E. *Cum prælio Antiochus Galatas subegisset*,

Centareti nomine ducis.] Ex hoc loco constat legendum esse in Plinio: *Phylarchus refert Centareto è Galatis in prælio occiso, Antiochum potitum equo ejus conscendisse ovantem.* Et sane pro *Centaretum* Pliniani codices habent *Centaretrome Galatis*: ex quo fecerunt, *Centaretrum è Galatis.* An legendum, *Centareto duce e Galatis*? Ita sane videtur Solinus legisse. Hujus libri *Centaretum* vocant hunc ducem Galatarum. Sic enim in omnibus, quos vidi, quosque alii viderunt, scriptum est, *Centareti nomine ducis.* Æliano dicitur Κεντάρατος, *Centaratus.*

De industria cernuatus ruina pariter se & equitem adfligeret. Ita reposuimus ex libris, quum extaret in editionibus; *quum de industria curvatus.* Cernuat, vel cernuatur equus, qui pedibus prioribus deficientibus in faciem ruit. Quod aliquando fit cum pernicie sessoris, sed sæpius sine periculo. Poëta:

Tollit se arrectum quadrupes & calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus,
Implicat, ejectoque incumbit cernuus armo.

τὸν ὀρθοπλῆγα Græcorum expressit. Grammatici: ὀρθοπλὴξ ἵππος ὑψαυχενῶν, καὶ σκληρός. Qui arrectum equus se tollit, est ὀρθοπλήξ. Non tamen semper cernuant, qui in altum sese erigunt equi. Hæc quippe invicem contraria sunt ὀρθοπλὴξ & *cernuus*. Est ubi utrumque faciunt equi. Postquam in sublime sese erexere, mox cadunt cernui. Aristophanes de equo difficili ac moroso: ὁ δ' ὀρθοπλὴξ ἐφύσα, καὶ δυσγάργαλις. Latini *sternaces* dixerunt. Glossæ: ὀρθοπλήξ, *senax.* Lege: *sternax.* Ita dicitur equus qui sedentem sternit. Sed quomodocumque equitem effundat equus sive erigendo se, sive cernuando, *sternax* potest vocari. Poëtæ:

Et sternaces equi lapsum cervice Thymoeten.

Intelligit *cernuum*, non ὀρθοπλῆγα. *Cernui* pueri in ludis dicebantur, qui capite in solo sistebant, pedibus in aërem erectis. Servius: *Unde & pueros, quos in ludis videmus, ea parte qua cernunt stantes, cernuos vocari, ut Varro docet in theatralibus.* Græci κυβιστῆρας vocant: & *cernuare*, κυβιστᾶν. Idem Servius cernuum equum interpretatur qui in faciem cadit, quasi in eam partem ruens qua cernimus. *Ruina equi*, & *ruere equus* etiam dicitur qui sic cadit. At equus Centareti non simpliciter cernuatus est & Antiochum domitui interfectorem, à quo ovante insessus fuerat, solo effudit, sed ore contumaci abreptus domitus frænis per abrupta præcipitem traxit, seque una exanimavit. Clare Plinius. *at illum indignatione accensum domitis frænis ne regi posset, præcipitem per abrupta isse, exanimatumque una.* Est quod vulgo de equis dicimus, *prendre le frain aux dents*, quum regi non possunt, nec teneri, sed contra fræna tendunt, eaque pervincunt ac domant. Mentem auctoris sui non pervidit Solinus his verbis: *adeo sprevit impatos, ut de industria cernuatus se   equitem pariter ruina affligeret.* Quamlibet frænis patientiam equus præstet, sæpe tamen cadit ac cespitat. An *cernuari* hoc loco Solinus posuit pro in præceps se dare & per abrupta ruere capite prono, ut faciunt petauristæ. Nam & glossæ *cernuum* interpretantur κυβιστῆρα. Ita etiam videtur hoc verbum usurpasse suprà de tigribus, quæ si quando raptores catulorum suorum renavigantes vident, *in littore irrita rabie cernuantur, velut propriam tarditatem voluntaria castigantes ruina.* Quo loco etiam quid dicat nescit. Nam Photius, *irrita rabie in littore sævire*, pro illis dixit. An ille voluit tigres e littore præcipites in mare sese dare, & se extingui voluntaria ruina? Hoc verbum eo sensu usurparunt recentiores, *cernuare* pro in præcipitium se dare. Non hic Plinii tamen sensus. *cernuari* tamen simpliciter hoc non potest significare, n[illegible] *per prærupta*, aut *in præceps*. At *ruina equi* [illegible] loquentibus etiam passim dicitur de simplici equi casu. Servius de equite qui equo cernuante lapsus fuerat. *& hoc dix postquam re[illegible] & mentem recepit*, post turbationem *ex equi* [illegible] *em ruina*. Glossæ [illegible]: *cernulus, in caput ruens.* Glossarium Arabi[co]-latinum: *cernuo, humiliter me inflecto.*

Cum effuso velociore quadriga [illegible] *minus astu* [illegible] *vel* [illegible] *itate præverterent.* [illegible] Nam editiones omnes [illegible] sic h[a]be[nt] [illegible]. Locus Plinii, unde [illegible], mile rime [illegible] conta-

& explicemus: *Excusso in carceribus auriga, Albato equo Corace, occupavere, primatum obtinuere, opponentes, essundentes, omniaque contra æmulos, quæ debuissent peritissimo aurigæ [illegible] lente, facientes.* Hæc omnis circensis & equestris artis vocabula, quibus exprimuntur quæ ad victoriam obtinendam peritissimi aurigæ faciebant. *Occupavere, primatum obtinuere.* Addiderant *palmam*, qui nesciebant verbum *occupare* Latinè etiam sumi absolutè pro antevertere, vel prævenire, quod Græci dicunt προλαβεῖν. Hoc sensu [illegible] ponitur apud auctores, & exempla non pauca [illegible] Nonius. Varro apud eum. *Quod si A[illegible] non occupasset, [illegible] ipse prius suos canes comedisset.* id est, si prævenisset. Idem *prius quam responderem [illegible] nescio quas [illegible] pat res indicare.* In circo ita capiebatur, ut ex inscriptione veteri circensium clarum est OCCUPAVIT ET VICIT, [illegible] st, προλαβὼν ἐνίκησε. Silius *limitem præripere* hoc dixit in ludis circensibus Scipionis de [illegible] curru, qui primus exierat, & ceteros anteverterat

Evolat ante omnes, rapidoque per aera cursu
Callaicus Lampon fugit, atque ingentis itu vasti
Exultans spatia, & ventos post terga relinquit.
Conclamant, plausuque fremunt, votisque peractam
Majorem credunt prærepto limite partem.

Quid sit *occupare* in quadrigarum certamine, hæc clarè adeo explicant ut nihil supra. Qui ante alios emittitur, ac curriculum præcipit, & ceteros antecit, is *occupare* dicitur. Sed restat exponendum quomodo occuparent agitatores, & quando id facere propriè dicerentur. In circo ostia, unde equi exibant ad spatia septem decurrenda, non omnia paris conditionis fuere, sed alia melioris, alia pejoris sortis habita. Illa sortito legebantur. Singulis missibus quatuor quadrigæ emittebantur, quæ quatuor ostiis exibant. Quod proximum ostium primis metis fuit, mediæque areæ, id optimæ conditionis habebatur, & *primum ostium* dicebatur. Nam ab eo loco ad ultimas metas brevissimum iter quia rectissimum. Longius à secundo, deinde à tertio: longissimum à quarto, eoque id ostium pessimæ & ultimæ sortis, quia longius erat remotum à recto tramite, qui a metis prioribus ad metas ulteriores patebat. Ausonius:

Ostia quæ pro parte aperit stridentia circus,
Excepto medium quod patet ad stadium.

Ostium illud, quod ad medium spatium dirigebatur, non solebat cum ceteris aperiri, vel si aperiebatur, nullæ ex eo certè mittebantur quadrigæ. Locus in eo Consulum, Prætorumque, ac denique Magistratus illius qui ludos edebat, signumque mittendis quadrigis dabat. Ostium, inquam, quod medium fuit inter alia duodena circi ostia, & sena utrinque habuit. Hoc ad medium stadium patuisse dicit Ausonius. Et sanè ex adverso metas respiciebat. In Constantinopolitano quoque circo *mappario*, qui officium sustinebat mittendæ mappæ, quod signum erat mittendis quadrigis, in medio illo ostio, sive janua, solebat consistere. Græci. [illegible Greek] Sidonius Apollinaris:

Hæc est janua Consulumque sedes,
Ambit quam paries utrimque senis
Cryptis porticibusque fornicatus.

Ostium Ausonii, quod ad medium circi spatium patet, idem prorsus est cum hac janua, & Consulum sede Sidonii, quæ utrimque senos carceres fornicatos habebat, ea sunt ostia circi. Sena illa quæ ad dextram erant medii ostii, omnia æqualiter & uno eodemque tempore pandebantur, quamvis ex quatuor tantum prioribus quadrigæ [illegible] erent, nisi quando plures [illegible] quatuor colorum [illegible]ctiones [illegible]erent. Nam pristinis quatuor gregum factionibus Domitianus duas fertur addidisse, *purpureas au[illegible]*. Senis ostiis opus fuit apertis, quando [illegible]ctiones simul committebant. Ceterum post [illegible]em Domitiani non diu additiciæ illæ duraverunt, [illegible] pristinus numerus est retentus. Quæstionem heic moverit aliquis, cur sex ostia semper [illegible] ita sint a[illegible]um sollemne esset quatuor duntaxat quadrigas ex [illegible]or ostiis [illegible] singulos missus emitti. Et sanè cum cetera ostia, tum magis apertiones eorum supervacuæ. Atqui non sena tantum ostia, sed omnia duodena in circo Romano una simul machinatione pandi solita ostendit locus Cassiodori. *Bissena*, inquit, *ostia ad duodecim signa posuerunt. Hæc ab Hermulis funibus demissis subita æqualitate panduntur, docentibus totum illic, ut putatur, consilio geri, ubi imago capitis cognoscitur operari.* Nec abnuit Ausonius si rectè [illegible]atur. Non enim dicit sena tantum ostia circum aperire, sed pro parte sena. Ergo ab una parte sex, ab altera totidem aperiebantur, excepto medio ostio, in quo Consulum sedes, atque editoris. Clare etiam dicit Dionysius omnia simul ostia pandi solita, quæ unum latus circi ex minoribus occupabant: [illegible Greek] Cryptas & porticus fornicatas vocat Sidonius ejusmodi ἀποφέσεις [illegible]. Sciendum porro est præter illud ostium medium, duodenos in circo carceres equorum fuisse, utrinque senos, ut disertè testatur idem Sidonius. Sola [illegible] ostia, quæ à latere dextro illius mediæ januæ erant, necessaria mittendis quadrigis fuere, quia à dextra ad sinistram curricula sua peragebant. An igitur ad ornatum atque ut æqualis esset architecturæ facies, totidem ostia in alio latere facta, quæ ut ipsa eodem machinarum artificio, eodemque tempore pandebantur, quamvis nulli inde currus emitterentur? Ex illis porro senis ostiis quæ ad dextram fuere primarum metarum [illegible] la quatuor [illegible]ma quadrigas emittebant quatuor certaturas singula singulas. Quod ab eo tempore obtinuit, quo in quatuor colores & greges tota circi factio divisa est. Hoc enim constituto quatuor aurigæ cum suis quisque coloribus per singulos missus certabant. Antea plures currus in hoc certamen [illegible] descendebant. Apud Homerum quinque currus committunt in funere Patrocli. In Archemori apud Statium sex. Apud Sophoclem in Electra decem. Apud Anonymum de vita Alexandri novem. Sic numerus certus certantium quadrigarum non fuit. An legitimum dicemus fuisse, ut sex unius missione contenderent, ideoque Tarquinium Priscum, si modò in circo maximo primus carceres extruendos curavit, sex tantum ostia in eo fecisse, sex quadrigis emittendis? Atqui duodecim ostia, sive carceres in circo illo, sex in sinistra parte lateris ejusdem, totidemque in dextera. An supervacua & inutilia prorsus sinistræ partis ostia, atque ad ornamentum tantum architecturæ acta? Supervacanea certè illa, quo tempore quatuor tantum quadrigæ quaternis ostiis emitti [illegible]litæ. Ad exemplum circi Olympiaci, & in eo carcerum, puto ædificatos fuisse Romani circi carceres. Bini ordines in eo circo fuere ostiorum, unus in sinistra parte ejusdem lateris, alter in dextera. Singula latera plus quàm quadringentos pedes longitudine habuisse testatur Pausanias: quot carceres in utroque fuerint, non exprimit. [illegible Greek] [illegible] bet carceres Olympiaci circi, qui similiter sortitò [illegible]ur à certatoribus. A[illegible] Anonymus in vita Alexandri Magni de [illegible]dis Olympicis [illegible] [illegible Greek] Duplex, ut dixi, [illegible]m or[illegible], unus ad sinistram [illegible] metæ, [illegible] dextram. In medio utriusque partis locus erat [illegible] qui machinationem movebat qua omnia ostia [illegible]bantur. Qualis fuerit ille locus, aut quomodo [illegible]ur, ibidem non tacuit. Altare fuisse dicit circ[illegible] proram ci[illegible], proræ quippe habuit figuram [illegible], quæ satis lata erat, quæque discriminabat utrumque ordinem ostiorum. Januæ Consulum vel ostio quod ad medium circi spatium patebat Romæ, hic βωμὸς vel hæc prora media respondebat. Ceterum omnes currus qui emittendi erant ad currendum, stare æquo [illegible] debebant ad dextram partem illius aræ vel [illegible] primarum metarum, quoniam recto cursu ad ultimam metam circumflectendam pertendebant. At si omnia ostia sinistri ac dextri lateris vel omnis aperta simul [illegible]t, evenisset ut ex dextri lateris carceribus exeuntes, longo spatio præverterent eos qui emissi essent sinistræ partis carceribus. Nam lævorum ostiorum quadrigæ

qu[illegible] rigæ è suis primum locis exire; deinde ad ea[illegible] v[illegible] debebant, ubi dextri carceres erant; nam [illegible] de cursus incipiebat, qui longu[illegible] erat circui[illegible]us. Si [illegible] ex æquo certamen his & [illegible], quum dextri lateris quadrigæ multo ante exi[illegible]issent. Ut ergo æqualitati æquitatique certaminis consuleretur [illegible] fiebat. Mota machinatione, quæ in medio consistebat aperiendis repagulis, dextri lateris, sive ordinis ostia primo aperiebantur. Quadrigæ inde emissæ stabant ad eu[illegible] locum, ubi [illegible]res fortiti fuerant currus ordinis [illegible]undi ac [illegible] exier[illegible]. Ne ulterius [illegible]grederentur, funi omnibus o[illegible] præt[illegible]nto cav[illegible]tur. Ubi primi ac sinistri ordinis quadrigæ ad e[illegible] locum constiterant, tum secundi ordinis ostia pan[illegible]bantur, ac sic æquatis frontibus tam primi ac [illegible], quam dexteri ac secundi ordinis currus in sp[illegible] sese addebant, & in cursum effundebant. Pausani[illegible]: [Greek text illegible] Ad hanc formam ædificati circ[illegible] in circo Romano videntur, & plures etiam [illegible]ertasse, quum [illegible]ficari cœp[illegible] sun[illegible]. Nam eadem [illegible]mnia Romæ observanda fuissent duodec[illegible]m quad[illegible]g[illegible]nibus, quæ observabantur in Olympiaco st[illegible]o circa miss[illegible]nem quadrigarum. Nam quatuor tantum aut sex c[illegible]mmittentibus, nihil opus fuit duplici vice aper[illegible]onem ostiorum fieri, quemadmodum Olympiæ fiebat. Ex parte quippe dexterâ o[illegible]nes emitti poterant æquo limite & æquata fronte. Nam ibi sex ostia eodem ordine directa. Cetero incertum est quando primum, & à quo quatuor illæ circi factiones & greges coloribus dispares constituti fuerint. Græci recentiores, nec qui à vetu[illegible]ioribus id fortass[illegible] habent, ad auctorem Romulum referunt. Joan[illegible] Antiochensis. [Greek text illegible] Eadem legas [illegible]pud Ced[illegible]num, C[illegible]tonicon Alexandrinum. & alios qui ab uno videntur sumpsisse. Tertullianus duo colores à principio [illegible]ertasse eo ludicro vult, qui & ex quorum[illegible]am sententia scribit Romulum primum Romæ quadrigam ostendisse. *Talibus*, inquit, *auctoribus quadriga producta, merito & aurigis col[illegible]ibus i[illegible]dololatriam vestie[illegible]unt, & ab[illegible] duo soli [illegible]erant, albus & [illegible]: albus [illegible] ob [illegible] dus, russeus æstas ob solis rube[illegible] erat.* It[illegible] vulgat[illegible] libri legunt. In vetustissimo codice, qui olim Agobardi fuit, legitur. *A[illegible] & au[illegible]as c[illegible]l[illegible]ribus.* Et mox: *nam qui ab initio.* Totus locus ita [illegible]ibendus: *Talibus auct[illegible]us quadri[illegible]a produ[illegible]a. Alter[illegible] au[illegible]rigas coloribus, id est, id lolatriam [illegible] N[illegible] ab initio duo soli fuerunt, albus & ru[illegible].* C[illegible]nfirmat hanc lectionem Isidorus. *auriga autem duobus coloribus fuit quibus speciem ido[illegible] area ve[illegible]unt.* Ex vestigiis scriptæ lectionis, quæ habuit, *nam qui* pro *namque*, [illegible]ebat Wodveranus. *nam equi ab in[illegible] unt.* P[illegible]am. Non enim equi russes, aut albi [illegible] a[illegible]ribus quibus vestiebant[illegible]r, [illegible]d aurigæ, unde & *versi panni* [illegible] *stasse* iidem aurigæ [illegible]icebantur, quum ab un[illegible] f[illegible] onis panno ad alterum transierant, ut [illegible]uta si Ven[illegible] pa[illegible]nt agitator cum coccino panno [illegible]tasset. *A[illegible] russati* equi dicti sunt, non [illegible]ore quo in[illegible] rant, sed equi albatæ & ru[illegible] fa[illegible] N[illegible]bis autem Tertullianum quic[illegible] icere [illegible]radi[illegible] busdam primum Romulum Romæ quad[illegible] certamen ostendisse. Non [illegible] ab [illegible] R[illegible]mulo colores, & factiones circensium inst[illegible]tut[illegible]. E[illegible] sanè non adeo antiqua res fuit hæc f[illegible]ctionu[illegible] in circo per greges & pannos discolores divisio [illegible] nugantur Græculi, qui hujus rei inv[illegible]ntum R[illegible] adscribunt. Joannes Antiochensis [illegible] duos ab initio colores etiam fuisse [illegible]ribit, sed [illegible]maum primum eorum auctorem facit. Quod [illegible]sum. Verba ejus hæc sunt, [illegible] N[illegible] auctor ille nondum est editus [illegible].

[Greek text illegible] Hæc sunt ri[illegible]cula. D[illegible] oribus no[illegible] cum Tertul[illegible]ano, n[illegible]m [illegible] n[illegible] v[illegible] [illegible]m, [illegible]dem, sed album, & ussceum pr[illegible] V[illegible]netus & prasinus pr[illegible] ideo primi juxta quorundam sententiam [illegible] maris [illegible]lor, cui [illegible]vebat nauticus p[illegible]ul[illegible] *prasin[illegible]* [illegible] terrestris & agr[illegible] C[illegible] *Tra[illegible]* [illegible] *pop[illegible]* Vincente prasino part[illegible]m populi in mœr[illegible]re fuiss[illegible] di[illegible], nau[illegible] & maris [illegible]ommercium deu[illegible]m. *Procedit venetus, & totius turba civitatis a[illegible]* Sic lego ex veteri codice, qu[illegible] ha[illegible] *potius*. unde [illegible]or fecerunt. Universa civitas favebat prasino, v[illegible] pars maxima civitatis. Quod & con[illegible] Juven[illegible].

[illegible] tum [illegible] que [illegible] panni.
Nam [illegible] de [illegible] circi m[illegible] attonitamque videret
Hanc urbem

Quibus comprobatur correctio nostra in Cassiodoro. C[illegible] us au[illegible] [Greek text illegible] F[illegible], & nugatoria ratio. Joannes Antiochen[illegible] [Greek text illegible] Hæc omnia nugacium [illegible]mum commenta sunt, ac recentiorum Græculorum, quæcumque philosophati sunt super circa pannibus & coloribus. Nih[illegible] horum apud veteres. Favebant viridi qui colore il[illegible]o capiebantur, [illegible]la oculorum voluptate illecti. Qui color plures olim amatores [illegible]abuit, hodieque nunc [illegible]bet. Ovidius [illegible] e spectaculo circensium.

P[illegible]dite Neptuno [illegible] qui fidis [illegible] dis.

Ho[illegible] non dicit de Venet[illegible] p[illegible]nni agit[illegible]ribus, sed de Ne[illegible]uni [illegible]imulacro, q[illegible] in pompa per circenses ludos [illegible]um a[illegible] deorum simulacris circumferebatur. Et mox:

P[illegible]undi [illegible] Ma[illegible]

Item:

Rusticola Ceres, teneroque [illegible]gua Baccho

In ea [illegible]ompa simu[illegible]acrorum, quæ per circum traducebat[illegible], miles Mart[illegible] plaudebat, Ceteri agricola. Ph[illegible] vates & augures, Vene[illegible] amat[illegible]es, & sic de ceteris. Nondum igitur tunc hæ rationes cog[illegible]tæ fuerant super studiis & favoribus quos singuli colores factionum circi provocabant. Certum tamen est jam tum Ovidii ætate singulos [illegible]res [illegible] coloris pannis amictos fuisse, ut [illegible] versiculo constat.

E[illegible] volu[illegible] ad[illegible]

Sed non tam [illegible] c colorum, & factionum, in aurigis [illegible] cens[illegible]us divisio, ut v[illegible]nt. Illud etiam perridiculum de c[illegible]loribus [illegible]s duo[illegible]us ab [illegible]nomao [illegible]tis. Certè cum quadrigarum certamen edidisse primum quidam aucto[illegible]nt. Cassiodorus *primus [illegible] ap[illegible] E[illegible]idem [illegible] em O[illegible] manus [illegible] edidisse, quod [illegible]ea Ro[illegible] Sab[illegible]m, [illegible] datis [illegible] aliter [illegible] ha[illegible].* Nam [illegible]le nuga[illegible] qui Rom[illegible] [illegible]lorum di[illegible]ionem at[illegible]uunt, quam qui Oenomao duorum. Cum duo co[illegible] tantum [illegible]omm[illegible]ebantur, duæ, ut par est, qua[illegible] [illegible]tt[illegible]bantur. Et [illegible]ropterea [illegible]c commentum [illegible]ao indicant de [illegible]uobus coloribus inventis, [illegible]um singulis [illegible]rocia natæ suæ curu[illegible] certam[illegible] [illegible]bat. Quoniam, inquam, duo tantum [illegible]t in ago[illegible]one, quem filiæ suæ pr[illegible] proponebat

bat Oenomaus: ideo & duo colores ab initio tantum fuisse prodiderunt; eorumque institutum Oenomao tribuerunt. Argivi here Thebani be[illegible] temporibus, & G[illegible] Tr[illegible], [illegible] hoc eodem [illegible] ff[illegible] flat pluribus curribus quam duobus, & sine [illegible] loribus [illegible]m modo ci[illegible] est Romulum ludos equestres Italiæ ostendisse in campis pat[illegible]us, non in [illegible]rei, q[illegible]m [illegible] Græci antiqui factitarunt, [illegible] Homero & [illegible] discere est. Hoc est quod ait [illegible]orus, [illegible] *inrafiliter omdum* [illegible] [illegible]est, nondum [illegible] co[illegible]. N[illegible] igitur a[illegible]lorum & [illegible]ctionem in [illegible]re, & [illegible]in[illegible] quatuor qu[illegible] [illegible]gulis tantum [illegible]om[illegible]io[illegible] emittendarum. Qu[illegible] si jam hoc obtinuisset apud Romanos ab ætate Romuli, non sex o[illegible]a [illegible] carce[illegible]s mittend[illegible] in circo suo a[illegible]fi an[illegible]o [illegible]iu[illegible]isset Tarquinius, sed quatuor duntaxat suffecissent. Recentius igitur hoc inventum colorum, & factionum in circo [illegible] ipsiu[illegible] T[illegible] quinii Prisci temporibus. Quin etiam [illegible]ns tra[illegible]it c[illegible] res in circo demum æd[illegible]tos annis [illegible]bis ccc xxv. Quod verum est & falsi qui Tarquinium primum eos voluit extruxisse. Delirant itaque Græculi Joannes Antiochensis, Georgius Syncellus, Cedrenus, & alii, qui scribunt [illegible]rcum Romulo extructum primo cum duodecim ostiis. Nec enim aliter possis verba [illegible]orum exponere quam de circo, & car[illegible]m constructione. Ῥωμύλος πρῶτος ἐν Ῥώμῃ ἱππικὸν ἐποίησε, καὶ τὰς δώδεκα θύρας Georgius: ἱππικὸν δὲ Ῥωμύλος ἐποίησε. *Ædificavit Romulus circum*, de celebratione circensium sunt qui [illegible] accipere, & frustra sunt. Nec minus inepti ex veteribus illi, qui *circi* appellationem à nomine Circes deduxerunt, quasi prima ipsa circum condiderit in Italia, & circenses ludos ediderit. Quo absurdius. Locus Tertulliani ex libro antiquissimo Agobardi sic legendus est: *Qui spectaculum primum a [illegible] habent, Soli patri suo editum affirmant. ab ea & circi appellationem argumentantur, plane venefici. Ex utique negotium gessit hoc nomine, quorum sacerdotes, dæmonas scilicet & angelis.* Rationem alibi reddimus. Auctor vetus Græcus [illegible] [illegible] [illegible] δὲ [illegible] Κίρκη [illegible] [illegible] ἀγῶνα ἐν Ἰταλίᾳ [illegible], καὶ [illegible] [illegible] [illegible], τὸ μὲν [illegible] [illegible], τὸ δὲ [illegible]. At quis nescit *circum* non à Circe dictum esse, sed Latinos locum, in quo ludi equestres ederentur, eadem ratione appellasse *circum*, ut Græcos κύκλον? Nam *circus* est κύκλος. Quod enim circa metas in eo currerent equi, unde *circus* appellatus. Glossæ, *circus*, & *circensis*, κύκλος, [illegible] [illegible] [illegible]. Apollonius de loco certaminis curulis:

[illegible] εἰς [illegible] κύκλος ἀγῶνος.

Sed & ἀγῶνα [illegible] dictum grammatici argutantur quasi [illegible], [illegible] rotundus, & sine angulo esset: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], καὶ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. De [illegible] loquitur ille: nam statim subjicit: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. A circo *circensis*: ut foro *forensis* [illegible]. Hinc ludi *circenses*, qui in circo agitabantur. Quid apertius, aut verius? At inepta gens, & bruta grammaticorum blatterant *circenses* appellatos, quasi *circum enses* quod pro metis olim statuerentur enses. Falsissimum, & ineptissimum. Sic res verbis [illegible] accommodant, non verba rebus. Verum [illegible] metis ad carceres, & ostia redeamus. Ea forte quadri[illegible], ut diximus, dividebantur. Primum dicebatur [illegible]od erat primis metis proximum: prima fors hun[illegible] secunda secundum, tertia tertium, quarta q[illegible] & ultimum. E primo exeuntibus brevissimum [illegible] metas, ideo prior ejus, potiorque conditio. V[illegible] ostium vocavit *intimum* his versibus apud Nonium:

Nemini, [illegible] curriculum carcere [illegible] intimo
La[illegible] [illegible] [illegible] ad calcem fuit.

Vitam Varro comparat [illegible] curriculo. Felicissime id certamen suscipiebatur auriga, cui è primo, vel intimo [illegible] exire sorte obtigerat. Sed is plerumque non perferebat felicitatem [illegible] usque ad ultimas metas, & extremum curriculum. Ita in vita si quando fortuna principio arrisit, tenorem non semper servat usque ad calcem & exitum. *Intimum* ergo *ostium*, vel *intimus carcer*, qui & primus, primisque metis proximus. Quin & *carcus primus* ab ea parte dicebatur. Varro lib. IV. de L. L. *In circo primo, unde mittuntur equi, nunc dicuntur carceres.* Idem etiam *intimus* dictus. *Intimus ei cui ad Murciam vocatur, ut Proculus ajebat, ab urceis, quod is locus esset inter figulos.* Sic scribendum ibi. Ab ea Murcia *murcia meta* appellatur, quæ & primæ, ut paulo post dicam. Sic *primum ostium*, primis illis metis proximum, idemque *intimum*. Cum omnia [illegible]a su[illegible] ita æqualitate panderentur, eodem tempore prosili[illegible] bant ex omnibus carceribus equi. At primo ostio missus, fortis ac [illegible] beneficio, ceteros ante ertebat. Atque is *occupare* dicebatur. Vetus epigramma de circo.

Ast ubi panduntur, fraudantque repagula currus,
Unus & ante omnes [illegible] [illegible].

Is est qui occupabat, & pene certa spe victoriam præsumebat. Silius.

[illegible] votique peractam
Majorem credunt prærepto limite partem.

Et sanè si nihil adversi illi accideret, atque inoffensum cursum teneret usque ad finem, viresque perferret equorum integras ad ultimum usque spatium, flexumque metæ septimum haud dubie vincebat. Sed plerumque eveniebat ut præ studio obtinendi, ac servandi primatus [illegible]m ab initio sortis munere adeptus erat, prælassatis & consumptis viribus equorum ante septimum curricu[illegible] deficeret, palmamque sequentibus traderet, qui in ejus locum succedebant, metamque [illegible]tunam, in quo tuit victoria, circuuire anticipabant. Silius:

At queis interior cura & prudentia circi
Altior, effusos primo certamine vires
Damnare.

Cauti igitur agitatores [illegible] primis spatiis sustinebant equos, spatiumque [illegible] ac vires eorum dispensabant, priusquam ad finem venirent, ut integri, & indefessi prægressos jam defessos opprimerent, & in flexu metæ septimæ præverterent. Qui secundo ostio mittebatur, ut primum proxime sequebatur, ita ceteros præcedebat. Is plerumque si quid improspere cecidisset primi ostii agitatori, aut si quaspe aute poterat, ut de proximo ita facile locum ejus capiebat. Atque ut de primo ostio missus dicebatur, *occupavit*, & *vicit*: ita deisto, *successit* & *vicit*. Nam secundo ostio missus planè succedebat ei, qui primo ostio exierat, & proximè eum sequebatur. Silius.

Proximus a primo distans, quantum æquore currus
Occupat ipse loci, tantum sed proximus ibat
Astur Panchates.

Succedebat igitur secundus primo, quia proximus. Quod enim in veteri inscriptione positum est, *successit*, & *vicit*, ita accipiendum est, tanquam si dixisset, secundo ostio missus est, & vicit. Nam de primo ostio missis, ut docui, dicebatur, *occupavit* & *vicit*. Tertio ostio missus, ut proximus ferebatur secundo, ita proximè sequentem, & instantem tergo sustinebat quartum. Tam ab eo itaque cavendum habebat, ne præverteretur, quam studendum, ut secundo, & primo primatum eriperet. Hic non poterat ad palmam pervenire, nisi prægressis campum eriperet. Nec enim secundo tantum ostio missum præcedere, ut palma potiretur, debebat, sed etiam primo. Nihil erat successisse secundo, quia magis obstabat primus. Nam etiam si secundus primatum eriperet primo, non tamen fuit necesse, ut tertius in locum successerit secundi. Quippe primus, qui in locum secundi reciderat, adhuc restabat superandus illi tertio. Deisto igitur, qui tertio ostio exibat, dicebatur artis circensis vocabulo, *eripuit* & *vicit*. Præmium siquidem eripiendum veluti erat primo & secundo loco egressis, si quidem palmam consequi vellet. Sed melius est, ut intelligamus *campum eripi*. Ita enim diserte Silius expressit in circensibus Scipionis, ubi omnia artis vocabula studiose posuit. Ita loquitur de agitatore secundi loci equos suos adhortante:

Tene Astur certamine feret quisquam æquore palmam
Erepto?

Præci-

Præcipuum equum [illegible] , an [illegible] , A[illegible]ur, qui[illegible] ta bula [illegible] n. [illegible] x[illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] te[illegible] o, tc[illegible] *p[illegible] b[illegible]* *xtm* [illegible] , [illegible] e[illegible] c[illegible] cu[illegible] us aptè [illegible] met[illegible] o fi [illegible] us [illegible] Q[illegible] ostio [illegible] [illegible] o- [illegible] H[illegible] um [illegible] n est *occupare* de[illegible] , fi[illegible] a[illegible] m f[illegible] , qu[illegible] fors [illegible] x merito [illegible] , [illegible] cæteros ni[illegible] [illegible] erat. [illegible] x insig[illegible] qu[illegible] [illegible] Tro[illegible] ecæ[illegible] star [illegible] ft, [illegible] hactenu[illegible] us [illegible] ni[illegible] us m[illegible] us e[illegible] H[illegible] ba[illegible] mu[illegible] ibi [illegible] atur A givo[illegible] m classi. Versus h[illegible] gen[illegible] ut

> *[illegible] ra. H[illegible] at*
> *[illegible] ac m[illegible]*
> *[illegible] pr[illegible] , c[illegible] m[illegible]*
> *[illegible] me [illegible] at. N[illegible]*
> *[illegible]*
> *Et [illegible] , & me[illegible] & Pr[illegible] m[illegible] a.*
> *Dumque ista venient [illegible] na in loc[illegible] el*
> *Sorte occupa[illegible] , primam [illegible] me[illegible] .*

Recte vide[illegible] Scaliger [illegible] nibu[illegible] anf[illegible] tos ad hunc [illegible] u[illegible] versus vera l[illegible] ctio[illegible] ta [illegible] a[illegible] plane cæ[illegible] cutivit. Vulgo ita [illegible] u

> *Sortem occupa[illegible] crypsit [illegible]*

Pro quo ipse emen[illegible] Quod caret ratione, [illegible] retat[illegible] *tem occupa[illegible]* [illegible] e prius [illegible] n[illegible] um quam [illegible] x plican[illegible] um. [illegible] o sortem [illegible] r[illegible] ed eam, quæ obt[illegible] erat [illegible] ac per[illegible] m, vel præmium, qu[illegible] cunque [illegible] gnaret. [illegible] um itaque:

> *[illegible] orte [illegible] minum [illegible] ,*

[illegible] ἀθλίων [illegible] , Multa dira, & infau[illegible] precatur [illegible] ns & quæcunque [illegible] q[illegible] u[illegible] jam p[illegible] sta esset mi[illegible] a. Dumque [illegible] inq[illegible] , v[illegible] ient[illegible] æ [illegible] s [illegible] pto, hæc pœna [illegible] er[illegible] m [illegible] ffic[illegible] r[illegible] in l[illegible] st[illegible] id est, locum suum obtinet. At quæ [illegible] s un[illegible] r, [illegible] m qu[illegible] ue habebunt, ac tempo[illegible] suo ven[illegible] S[illegible] , hoc est, in hoc stadio miseriarum, ac [illegible] p[illegible] totum decurrendo sors mihi [illegible] t, ut pri[illegible] ellem, & primo loco exirem, ac[illegible] e os an[illegible] rterem: se[illegible] ipsi opto ut præmium [illegible] piant, & [illegible] ei tar[illegible] u[illegible] egr[illegible] ssi, me tamen quem superar[illegible] , & long[illegible] ni[illegible] ores quam ipsa sum evadere, palmamque in hujus stadii decursu obtinere. Metaphora sumpta [illegible] stadii cursoribus, penes quos qui sorte occupabat, id [illegible] , qui primo loco exibat è limi[illegible] , [illegible] plurima victoriæ præsumpti[illegible] fretus, sæpe [illegible] victoriam sequentibus tradebat, qui præmium ipsi [illegible] hant. [illegible] ut di[illegible] mu[illegible] in primo loco victoriæ fiducia p[illegible] stadii [illegible] rsoribus & [illegible] agitatoribus. Ideo quum [illegible] batur, qui sorte occupaverat, veluti certa palma e manibus eripi v[illegible] tur. Tanti erat ad victoriam τὸ ἀρχ[illegible] S[illegible] tamen [illegible] liter cadebat, nempe ut ἀνα[illegible] tur. Idem igitur apud Plinium *occu[illegible]* ab[illegible] , ut [illegible] ud Senecam *forte occupare* [illegible] id obtinebat, quicunque occu[illegible] Apud Plinium sequitur: *occupan[illegible]* [illegible] Ex iis quæ attulimus, [illegible] lam primo [illegible] missam fuisse. Sed [illegible] quod [illegible] egredi [illegible] prævertere, cur [illegible] *mentes*? An non [illegible] m est *præ[illegible]* [illegible] *ere*, [illegible] *[illegible]e*, sive *occupare*? putare [illegible] si quis posset ex [illegible] fimento hæc verba producta. N[illegible] bat, qui ante alios currendu[illegible] , primo proxi[illegible] [illegible] inter [illegible] cadebat, ut [illegible] , p[illegible] m[illegible]

[illegible] ab aliis se[illegible] [illegible] p[illegible] upare, [illegible] c[illegible]t, [illegible] *cupan-* [illegible] *mabi* [illegible] un[illegible] [illegible] b[illegible] [illegible] ext[illegible] *m[illegible] m* [illegible] & [illegible] bon[illegible] [illegible] *que po-* [illegible] m[illegible] hæ[illegible] up[illegible] m [illegible] E[illegible] p[illegible] um enim q[illegible] p[illegible] u[illegible] erei[illegible] en[illegible] urru, n[illegible] æv[illegible] tur [illegible] quo sa[illegible] [illegible] u ni[illegible] m[illegible] tur, vel c[illegible] ert[illegible] iga[illegible]

> *[illegible] ,*
> *[illegible] nit*

C[illegible] x[illegible] nere se[illegible] qu[illegible] ag[illegible] at. I[illegible] b[illegible] agitat[illegible] , qu[illegible] è [illegible] , ut lævum [illegible] opp[illegible] n[illegible] quadrigæ. Qu[illegible] ipse paulo po[illegible] x[illegible]

> *[illegible] flore juventa,*
> *[illegible] in [illegible] r[illegible] pronus habenis*
> *[illegible] tum atque eversum propulit axem*
> *[illegible]*

[illegible] *[illegible]ndentes*, nempe currum [illegible] uom: sequentem autem cu[illegible] [illegible] ur [illegible] u[illegible] c[illegible] , & evertente[illegible] Ita planè [illegible] n[illegible] u[illegible] us de eodem [illegible] itatore, cujus [illegible] præcedentis oppo[illegible] itu:

> *Dumque [illegible] pr[illegible] perfra[illegible] a[illegible]*
> *Cern[illegible] , [illegible] mi[illegible] rabile campo*
> *[illegible] ur que.*

A[illegible] ar[illegible] us quadrigæ apu[illegible] poëtam dicun[illegible]

> *[illegible] c[illegible] effu[illegible] qua[illegible] a,*
> *A[illegible] spatia.*

[illegible] ha[illegible] on[illegible] test in[illegible] m[illegible] venire. P[illegible] em c[illegible] p[illegible] *ssu[illegible] atumena, quæ[illegible] occorat.* So[illegible] ius hoc loco [illegible] *in carceribus* [illegible] Nunc de circo quædam obit[illegible] r [illegible] , in[illegible] ui[illegible] exponendis [illegible] cant[illegible] mines nostri *Mu[illegible] m[illegible] a ced[illegible]* & primæ, ut paulo ante attigi. L[illegible] be[illegible] ci[illegible] u[illegible] mis[illegible] per[illegible] peram facit. Varroni intimus & pri[illegible] *ea[illegible] ciam* dicitur, ubi carceres sunt, & [illegible] nge [illegible] *Murcia meta* ab æde *Murciæ* dictæ. [illegible] q[illegible] 6que de spectaculis *meta prima*, & A[illegible] sunt. Sic etiam ait *& nunc [illegible]* [illegible] *est ad primas metas sub ter[illegible] a.* Paulo [illegible] t [illegible] vo ait: *[illegible] ut di[illegible] imus, apud metas sub ter[illegible] urcias, [illegible] quoque [illegible] um fecit. Murciam [illegible] rcoris* [illegible] , [illegible] p[illegible] *adem* [illegible] I gen[illegible] est [illegible] n [illegible] bus [illegible] , quos no[illegible] [illegible] , in [illegible] cep[illegible] [illegible] A [illegible] n [illegible] ita illa [illegible] N [illegible]

Præcipuum equum [illegible] in te[illegible] A[illegible] [illegible] tur [illegible] *prospere limitem* [illegible] cui [illegible] cameram [illegible] ostio [illegible] goo [illegible] hactenus [illegible] est. Hecuba [illegible] si. V[illegible] que

Dumque [illegible] in [illegible] in loco [illegible]
Sorte occupata, præmium [illegible]

Rectè viderat [illegible] ibus [illegible] tos ad honc[illegible] verius vera lectione [illegible] plane ca[illegible] cutivit. Vulgo ita leri[illegible]

Sortem occupatam [illegible]

Pro quo ipse tamen [illegible] Quod car[illegible] retat *sortem occupatam*. [illegible] sane [illegible] m quam ex plicandum. Nemo sortem [illegible], so[illegible] eam, quæ obtigerat [illegible] ebat, ac per [illegible] m, vel præmium, quodcunque [illegible] taque:

[illegible] mus

[illegible] Mul[illegible] catur [illegible] re[illegible], & quæ[illegible] cun[illegible] que [illegible] retur, qu[illegible] esset m[illegible]a. Dum que illa, [illegible] n ent, [illegible] pro hæc [illegible] na int[illegible] qua[illegible] in [illegible] ft, [illegible] eit, locum [illegible] obtinet. At quæ ll[illegible] locum quoque habebant, ac tempore suo veni[illegible] *So[illegible]*, hoc est, in hoc stadio miseriarum, [illegible] totum decur rendo sors mihi tribuit, ut [illegible] eilem, & primo [illegible] exirem, ac proinde [illegible] erum: se ipsi opto ut præmium [illegible] piant, & [illegible] egressi, me tamen queant superare, & [illegible] ores quam ipsa sum evadere, palmamque [illegible] decursu ob tin[illegible] Metaphora sumpta à stadii cursoribus, penes quos qui [illegible] p[illegible] id est, qui primo loco exibat [illegible] plurima victoriæ præsumptione fretus, sæpe tamen victoriam sequentibus tradebat, qui præmium ipsi auferebant. N[illegible] xi[illegible] mutata in pri[illegible] loco [illegible] fiducia præsertim stadii decursoribus & [illegible] agitatoribus. Ideo quivis [illegible] tur, q[illegible] occupaverat, veluti certa palma [illegible] bus eripi videbatur. Tanti erat ad victoriam τὸ [illegible] tamen aliter cadebat, nempe ut [illegible] tur. Idem igitur apud Plinium *occupat* [illegible] absolut[illegible] ut [illegible] apud Senecam *sorte occup*[illegible] N[illegible] sors [illegible] obtinebat quicunque occupab[illegible] Hæc [illegible] Apud Plinium sequitur: *occupantes* [illegible] *tes*. Ex iis quæ attulimus, necess[illegible] quad[illegible] lam pr[illegible] o ostio missam fuisse. Sed [illegible] quod regredi & [illegible] evertere, cur [illegible] *[illegible]tes*? An non idem est *præ*[illegible] [illegible], sive *occupare*? putare [illegible] mento hæc verba produ[illegible] N[illegible] a est [illegible] bat, qui ante alios curricul[illegible] ebat, [illegible] primo proximoque ostio missus [illegible] inter[illegible] cidebat, ut qui primus exierat, [illegible]

n[illegible] perferret, [illegible] [illegible] ebat, [illegible] tum eos [illegible] effi[illegible] pavi[illegible] [illegible] & [illegible] *que po*[illegible] Et [illegible] rtis, [illegible] bat quo fa[illegible] ur, vel evert[illegible] qu[illegible] nt, [illegible] orte se[illegible] [illegible] agitator [illegible] ut lævum [illegible] quadrigæ. Quod ipse paulo [illegible]

[illegible] flore juventa
[illegible] Durius [illegible] prona [illegible]
[illegible] propulit axem

[illegible] *es effundentes*, nempe currum [illegible] ium sequentem autem cur[illegible] & vertentes. Ita planè [illegible] de eodem agitatore, cujus cu[illegible] præcedentis oppositu

D[illegible] perfractis vel [illegible]
Cernuit, [illegible] miserabile, campo
[illegible] equos.

A[illegible] carceribus quadrigæ apud poetam dicun[illegible]

A[illegible] carceribus [illegible],
A[illegible] potis.

[illegible] non potest in [illegible] invenire. P[illegible] *effuso acumina, qui ibi vocerat*, [illegible] hoc loco: *e[illegible] carceribus* [illegible] Nunc de [illegible] quadam obiter ad[illegible] in qu[illegible] peccant homines nostri. *Mu*[illegible] & primæ, ut paulo ante attigi. Liber [illegible] peram facit. Varroni [illegible] *ad* [illegible] *etiam* dicitur, ubi carceres erant, & [illegible] *Murtia meta* ab æde *Murtiæ* dicta. [illegible] quoque de spectaculis [illegible] *primis*, & [illegible] erat sunt. Sic enim ait: *Et nunc [illegible] ad primas metas sub terra* [illegible] Paulo [illegible] vocat: *[illegible] apud metas sub [illegible] arctat.* *Has quoque [illegible] Murciam [illegible] volunt* [illegible] legendum est, u[illegible] bus [illegible], quos [illegible] tes [illegible] At si [illegible] on [illegible] erur, & [illegible] Pro [illegible] r T[illegible] appellabant [illegible] r, q[illegible] derant,

ligno
Ap-
circi
ligno.
Lydus

ut erat in circo Romano intellexissent, spatium quidem circi terram omnem significare dixissent, euripum vero oceanum t[illegible]ras circumcingentem. E contra i[illegible] tradidere mare terris circumclusum per euripum denotari. Nihil tamen aquæ euripus ille continebat, ut jam docuimus. In medio illo euripo, sive spina circi obeliscus erectus stabat. Joannes Lydus: [illegible Greek] Ἀφροδίτης, Ἑρμοῦ καὶ Σελήνης. Pars circi, [illegible] metæ ultimæ, *superior* illi dicitur: *inferior*, ad carceres. Ita & Niceta: [illegible Greek]. Ergo aræ tres, Saturni Jovis & Martis in superiore circi parte, [illegible Greek], supra obeliscum ad euripum: infra ad [illegible]um[illegible] m euripum versus carceres aræ quoque tres, Veneris, Mercurii & Lunæ. Obeliscus, vel pyramis in medio soli dicata. Ideo septem spatia conficiebant circa illas septem aras quadrigæ, [illegible Greek]. A[illegible] auctor anonymus dicit utrimque adfines euripi in su[illegible]i[illegible] quidem parte tres aras statutas, Jovi, Saturno & Marti: [illegible] parte inferiori similiter tres, Veneri, Mercurio & Lunæ. [illegible Greek] Κρόνου, Διὸς, Ἄρεος: [illegible Greek] Ἀφροδίτης, Ἑρμοῦ καὶ Σελήνης. Ergo euripus [illegible] porrigebatur ab infimo circo usque ad ultimum, int[illegible] utraque metas. Verum ut res est, non infimi tantum Græc[illegible]um imperii, & Constantinopolitani hic euripus fuit in medio circo dictus, sed etiam locum eumdem pari appellati[illegible] ne circus Romanus postremis habuit temporibus. Quod vetus epigramma Latinum clarè indicat his versibus:

Namque axes gemini ortum obitumque docent,
Atque his euripus quasi magnum interjacet æquor:
Et medius centro summus obeliscus abit.

Axes gemini sunt geminæ metæ, quibus euripum quasi magnum æquor dicit interjacere. Ergo euripus ille inter metas jacebat, longe utique à lateribus, quibus olim circumdatus fuit fossa ducta. Nec aliter quam de hoc euripo circi medio interpretandus fortasse Cassiodorus, qui metis expositis statim subjicit: *Euripus maris vitrei reddit imaginem, unde illuc delphini æquorei aquas interfluunt.* Quæ verba vitiosè concepta esse nemo dubitet. Euripus ille, qui inter metas, siccus erat & sine aqua: immo aliquid eminens magis habuit quam depressum. De illo autem euripo loqui Cassiodorum fidem facit quod adjicit de delphinis, euripum eos interfluere. Delphini in circo, sive delphinorum columnæ, non in fossa illa fuere, quæ lateribus circi circumducta continebat aquam sub euripi appellatione, sed in medio circo inter metas positi cum aliis ornamentis circi & columnis stabant. Nec porrò in spatio illo sitos fuisse credendum est per quod equi currebant: nam obstitissent cursibus quadrigarum. Ergo, ut dixi, inter metas & in euripo. Legendum itaque apud Cassiodorum censeo: *Euripus maris vitrei reddit imaginem, unde illum delphini æquorei quasi interfluunt*, quæ verissima emendatio. Medium illud spatium [illegible]ter metas, quando euripi nomen habere cœpit, maris im[illegible] censeri non potuit nisi de solo nomine: nec enim [illegible], aut aqua ibi fuit. Quod id spatium septies circumiretur ad instar euripi, qui septies [illegible]tus reciprocat, rationem saltem nominis reddiderunt. [illegible]t sanè non videntur alia de causa spatium illud [illegible] ca medium, circa quod equi currerent, euripum nominasse [illegible] appell[illegible]ione & loco in tantum diffitis à prisco circi eu[illegible]po. Quod ab eo tempore videtur præsertim obtinuisse, [illegible]os desiit aquam circo circumdare fossis ductis. [illegible]ue appellationem transtulerunt à lateribus ad [illegible] spatium. Nisi si dicas eam appellationem manasse [illegible] stulta grammaticorum argutatione, qui cum euripum in veterum circis memoratum, in suo[illegible]m temporum circo quærerent, nec invenirent aliud, cui magis id nominis [illegible]t, mediæ circi aræ inter metas hoc attribuerun[illegible] septies euripi more circumiretur. Quod in[illegible] est. Nec enim euripus circi proprius aut peculiaris, [illegible] omnes aquæ [illegible]nales apertos vocaverunt euripos & nilos, nulla spectatione septeni recursus euripi Euboici [illegible] scribit Julium Cæsarem elephantorum spectacu[illegible] edituru[illegible] circi arenam euripo circumdedisse, quum [illegible] ferreis circumdaretur. Non igitur primus Tarquinius Priscus euripos circo maximo circumfuderit: nam & eumdem Cæsarem circum maximum ad eam formam, qua tunc erat, exstruxisse tradit idem Plinius. Adjicit tamen Neronem postea euripos de circo sustulisse, & loca equiti addidisse. Euripi nempe fossis complevit. Jam inde igitur à mediis imperii temporibus, immo ferè à primis, nulli in circo veri euripi. Nam, ut docuimus, euripus infimi imperii longè alius. Eum à spina diversum facit Cassiodorus. Fortè media pars euripi aliqua lignea fabrica eminentior facta ad instar spinæ dorsi hoc nomen meruerit. Hoc est quod Græci [illegible Greek] vocant, & [illegible Greek]. Græ[illegible] nullam præ[illegible]r hanc circi spinam agnoscunt. Interpres Juvenalis *in circo* interpretatur *in spina*, quasi aggestus, vel suggestu[illegible] aliquis fuerit pars illa circi media, qu[illegible] spinæ nomen indicat. [illegible]t sit, euripus ille in circo posteriorum temporum medius fuit inter geminas metas. Nec dubium est, quin aræ i[illegible]æ [illegible]rinæ, quas infra & supra Græci [illegible]b[illegible]cant ad fines euripi, metæ fuerint cum triplici apice vel summitate. Nam, ut ait Cassiodorus, ternas summitates singulæ metæ sustinebant. Ὀβελοὺς vocant iidem Græci. Alii βωμούς. Sic medium etiam obeliscum interpretati sunt esse aram soli dicatam. Lydus: [illegible Greek] βωμὸς [illegible] ἐστί. Et paulo post eam pyramidem ὀβελὸν tunc vocari tradit: [illegible Greek] πυραμίδα, [illegible] ὀβελὸν [illegible Greek]. Metæ igitur illæ circi Constantinopolitani, quæ infra & supra euripum, cum tribus obeliscis singulæ ex una basi surgentibus, planè similes metis circi Romani. Euripus itaque totum intermedium, inst[illegible]r cujusdam crepidinis e ligno septum vel munitum. Ultima meta σφενδόνη dicta, quod ejus basis instar σφενδόνης annuli haberet, & ovalis figuræ esset. Viginti quatuor missibus unus dies circenses constabant. Græci *missus* βραβεῖα interpretantur, nescio quare. Aliud enim missus. Joannes Lydus: [illegible Greek]. *Missus* enim nihil aliud quam una equorum missio. Singulis missibus quatuor mittebantur quadrigæ, quæ septem spatiis circum metas evolutis, quæ prior metam in septimo curriculo circumflexisset, ea palmam apiscebatur. Hujusmodi missus una die viginti quatuor exhiberi legitimum, ac solemne fuit, quibus nonaginta sex quadrigæ currebant. Olim vigesimus quintus missus addebatur, qui & *ærarius* vocatus, quia decollatione populi exhibebatur. Viginti quinque missus centum curribus constabat, quia singuli quatuor. Hæc nota sunt, & jam aliis dicta. Sed quare *missus* τὰ βραβεῖα Græci exponunt? βραβεῖον quidem singulis missibus erat propositum, non tamen missus βραβεῖον. Cedrenus [illegible Greek] interpretatur, ac [illegible]le septem spatiis, quæ singulis missibus conficiebantur, accipit. Certe missus quadrigarum certamen erat, id est, ἆθλος. Alii etiam τὰ ἆθλα sic vocarunt, id est, certaminum præmia, quæ vulgo [illegible]. Infima Latinitas *missa* & *missaria* pro præmiis certaminum usurpavit. [illegible] enim ὁ ἆθλος est certamen, τὸ ἆθλον præmium certaminis, & brabeum: sic ad hoc exemplum, quum missus equorum sit certamen, & *missum*, vel *missarium* de præ[illegible]io [illegible]issib[illegible] proposito dictum. Glossæ: ἆθλον, *missum*. Interpres Ju[illegible]enalis *habeant insignia vocis*, exponit *vocis mi[illegible]*, id est, v[illegible] [illegible]mia. Ita Græculus ille *missus* equorum inepte τὰ βραβεῖα exposuit, & cum missis, vel præmiis confudit. A præmiis *miliarii* dicti agitatores, ut & equi *ducenarii* & *centenarii*, qui ducenta & centum sestertia merebant, ut [illegible] aagitator, qui in veteri inscriptione gloriatur equ[illegible] fecisse centenarios & ducenarium unum. Ab eadem ratione *ducenarii* procuratores à ducenis sest[illegible]rtiis M[illegible]tialis:

Quam non sensisti dare quadringenta caballo,
Aureus ut [illegible] corpi nasus ubique micet,

[illegible] non ducenta tantum sestertia, sed quadringenta equis da[illegible]mur. Legitimum premium quinque aurei. Juvena[illegible]s.

Accipe victori populus quod postulat aureos,

Quinque aureos interpretatur [illegible]cholfastes. Verùm de [illegible] alibi. Nec enim hunc librum de circo scribimus,

 sed

sed quæ alii peccata in ea re tractanda fecerunt, obiter castigamus, dum Plinium explicamus. Ova in circo quid essent, aut cui usui, quæsitu[illegible]. Tertullianus. *Ova honori Castorum adscribunt, qui [illegible] eo credere, & deos de cygno Jove [illegible] non erubescunt.* S[illegible] cus te ibeodus ex vestigiis ve[illegible]ssimi codicis. [illegible]um eorum ostendit Dio, & a[illegible]em l[illegible]bis de Agrippa: [illegible] [Greek text illegible] *Cum videret in [illegible] homines [illegible] circa numerum spatiorum decurrendorum, delphinas & ova alei fabricas constituit, quibus circuitus curriculorum notarentur, ac numerarentur.* Hic est sensus Dionis verborum. Auctor libri de circo il[illegible] ionui putat, ova metis imposita ab Agrippa, ut cùm variæ in circo columnæ essent, ac ne erraretur in metis, sed ultima o[illegible]m indicio monstraretur, quæ & circumflectenda fuit. Quæ prorsus absurda sunt & falsa. Nam etsi plures columnæ in circo, nullæ tamen metis similes, quæ geminæ tantùm fuere, primæ & ultimæ. Utraque ex una basi tres summitates, sive obeliscos surgentes habuit. Nihil simile in aliis columnis. Nemo igitur heic potuerit errare. Nec hoc dicit Dio, sed circa numerum spatiorum & curricu[illegible]rum omine labi[illegible]tos. Exempli gratia. cùm quatuor essent curricula peracta, qu[illegible]dam quinque, aut sex spatia evoluta di[illegible]erent. Quod [illegible] Livius docet sub finem lib. XLI. ubi ait Censores locasse carceres in circo faciendos, [illegible] *ova ad notas curriculis numerandis.* Sic legi debet, non *unum [illegible]*. Ergo ova illa veluti notæ fuerunt, quibus curricula numerabantur. Id factum anno Urbis DLXXXI. Quod si verum est, illud utique falsum erit, quod asserit Dio Agrippam primum invenisse, ut curriculorum in circo numerus ovorum notatione designaretur. Quin & Varro meminit illius ovi, *quod ludis circensi[illegible] novissimi curriculi finem faciebat quadrigis.* Ergo ante Agrippam reperta & usitata ova notandis in circo [illegible]rum numeris. Ova ill[illegible] metarum summitati im[illegible] non erant, ut adstruit liber de circo. Qui enim po[illegible]ent ova metarum apicibus ad[illegible]ta, quot jam spatia peracta essent, indicare? præterea non [illegible]a sunt, quæ summis metis, & obelisco imposita visuntur, sed pilæ, vel sphæræ, sicut omnibus fere pyramidibus, & obeliscis eas addi moris fuit in summo apice. Alia porro est ovi forma, al[illegible] sphærica. Ova circi [illegible] quibus curricula notari, ac nomin[illegible]lebant, fuere [Greek text illegible], ut ea vocat [illegible]io, [illegible]ricæ quædam ex ligno ovali figura factæ cum basi, qua [illegible] possent, & erigi. Poterant etiam hinc inde transferri & portari. Quod & Varro innuit in hanc sententiam scribens: *Nam non modo ovum illud sublatum est, quod ludis circensibus novissimi curriculi finem facit quadrigis.* Ex his nec vanè auguror septem ova tot numero statuta fuisse, quot curricula erant peragenda. Primo curriculo peracto unum ovum è medio tollebatur: secundo curriculo facto alterum. Ita de reliquis. Sexto spatio confecto unum restabat ovum, quod novissimi curriculi indicium faceret: quo absoluto etiam [illegible]d ovum aufer[illegible]tur. Ad eam sententiam manifestis & expressis vestigiis ducunt verba illa Varronis, quæ superius attulimus. Poterat & contraria ratione numerus curriculorum per ova oriri, ut singulis peractis [illegible]atiis unum subinde ovum produceretur in medium atque erigeretur, quibus omni[illegible] productis, & statutis omnia cu[illegible]la finita indicarentur. Huic rat[illegible] [illegible]ur a[illegible]pul[illegible]i Cassiodorus, ut in vulgatis editi[illegible]nibus descriptus est. Sic enim ait: *Ne[illegible] id putatur irritum, quod [illegible] ovorum [illegible] expressionibus exprimuntur, quando al[illegible] superstitionibus gravis, e[illegible] exemplo geniturum [illegible].* Ut hæc sunt, eum sensum efficiun[illegible] proximè diximus. Sed eam lectionem falsi[illegible] veteres libri, qui pro *ovorum* [illegible] habent [illegible]*ibus*. Legerim: *exempti*[illegible] Ov[illegible]rum exemptionibus [illegible] mebantur circuitus curriculorum, quia post singula spatia evoluta unum eximebatur [illegible] nihil [illegible]. Idem sensus poterit esse & [illegible] *exceptionibus*. Nam *excipere* [illegible], [Greek text illegible]. Excipere [illegible] de grege, [illegible] numero, idem est quod eximere. Glossæ: *exceptis*, [Greek text illegible]. Juvenalis ov[illegible]lla circensia videtur *falas* vocare. Eas quippe cum delphinis conjungit, ut fecit Dio.

> *Quæ nudis longum ostendit cervicibus aurum,*
> *Consul[illegible] ante falas, delphinorumque columnas.*

Sic Dio [illegible] [Greek text illegible]. *Falæ* turres sunt rotundæ, quarum fastigium ovi refert imaginem. Græci teste Vitruvio βάρεις appellant, *& ipsarum ædium species barica, ut baris seu fala, humiles late.* Ita o[illegible]m eum locum legi debere docuimus. Sane *fala*, sive baris [Greek text illegible]. Perperam metas vertunt apud Dionem. Metæ in acumen desinunt, instar turbinis, non ovalem in speciem factæ sunt. Servi[illegible] IX Æneid. de phalarica: *unde & in circo falæ d[illegible]untur divisiones inter euripum & metas, quod ibi [illegible] ad tempus turribus, his telis pugna eds solebat.* Subjicit ibidem versum Juvenalis supra citatum. Notandum, quod ait falas divisiones esse in circo, & turres ibi extrui solitas ad tempus. Plane sunt illa [Greek text illegible], quæ Agrippa primus fabricanda curasse dicitur ad ostendendum curriculorum numerum. Construebantur ad tempus, ludorum nempe die. Ad eumdem usum delphines etiam facti ab Agrippa. Illi in medio euripo, hoc est, in spatio, quod erat inter [illegible]etas, ut constat ex Cassiodoro. Ibi etiam falæ. Ideo utrasque junxit Satyricus. Servius falas illas vocat [illegible]*ones inter euripum & metas*. Ita accepit euripum, quomodo tum accipiebatur, de intermedii spatio, quod erat divisum turribus illis, sive falis ad hoc posit[illegible], ut numerum curriculorum indicarent. Prior versus apud Juvenalem, ut hoc obiter adjiciam, vulgo legitur mendosissime. In præcedentibus dixit mediocres ac de plebe fœminas spatium utrimque metarum lustrare, atque astrologos è circo consulere, divitibus vero responsa dare conductos e Phrygia augures insignes mathematicos & aruspices, qui publica condebant fulgura. Mox addit:

> *Plebejum in circo positum est, & in aggere fatum,*
> *Q[illegible] nudis longum ostendit cervicibus aurum,*
> *[illegible]ulit ante falas, delphinorumque columnas.*

Falæ & delphini in circo. Ibi viles & triviales astrologos consulunt mediocres & plebejæ fœminæ. An tales sunt, quæ nudis cervicibus longum aurum ostentant? Atqui hoc insigne nobilium fœminarum, aurum & purpura. Ipse Juvenalis alio loco segmenta & Tyrios habitus jungit in describendis nobilium insignibus. *Segmentum* de monili aureo quidam ex veteribus interpretati sunt: alii oram tunicæ circa collum limbo aureo ornatam. Placet itaque in illo versu scribi:

> *Quæ nullis longum ostendit cervicibus aurum,*
> *Consulit ante falas, delphinorumque columnas,*

id est, quæ nullum gestat cervicibus aurum, mulier nempe plebeja. Loquutio tralaticia, quæ nullis aurum gestat cervicibus, ut *nullus dixit*, *nullus venit*: & apud Ammianum, *nullas acies explicare permissi*, pro non permissi acies explicare. Quod indubitatum est. De delphinis in circo, quos cum ovis junctim recenset Juvenalis cum Dione, ita scribit Tertullianus libro de spectaculis: *Delphinas Neptuno vovent, columnas Sessias a sementationibus: Messias a messibus. T[illegible]nas a tutela fructuum sustinent.* Quinam sunt, qu[illegible]umnas illas Sessias, Messias & Tutelinas sustinent? An delphines? Hoc sit fortasse. Sed columnæ illæ, quas vocat, dearum simulacra sustinebant [illegible]uæ his nominibus appellabantur. Plinius lib. XVIII [illegible]p. II simulacra in circo esse ait Dearum Sejæ & Segetiæ, & tertiæ [illegible]uam nominare sub tecto nefas esset. Ea est *Tutelina*. *Sejam* à serendo dictam ait. Nec aliter legunt libri. Ea est, quam heic *Sessiam* vocat Tertullianus. *Se[illegible]*, vel *Segetia* eadem cum [illegible], à segetibus [illegible]a. Columnæ itaque illæ non [illegible]rant ipsa simu[illegible], sed ea sustinebant, ut verisimile est. Plini[illegible] *[illegible]amque a serendo, S[illegible]am a segetibus appellabant, [illegible]m [illegible]mulacra [illegible] co[illegible]mus.* Non ca[illegible]nt igitur vitio vulgares Tertulliani l[illegible]ri luco, quem superius ad[illegible]uximus. In scriptis ita l[illegible]matur: *D[illegible]lphin[illegible] Neptuno vovent columnas. Sessias a sementationibus: Me[illegible] a messibus [illegible]utelinas a tutela fructuum sustinent.* N[illegible]ter habet præstantissimus codex Agobardi, nisi [illegible] prima syllaba in verbo vo-

vunt

[illegible] desideratur, ubi membrana excisa est. Vera prorsus illa lectio est. Dicit columnas delphinos Neptuno vomere, quia sculpti in columnis illis delphini, vel certè pro basi sunt eisdem columnis. *Delphinorum columnas* eas vocat Juvenalis:

Cons[illegible] ante falas, delphinorumque columnas.

Easdem columnæ, quæ insculptos habuere delphinos, sustinebant Seßias, Messias & [illegible]utilinas, id est, simulacra dearum [illegible]siæ, Messiæ & Tutelinæ. Numero multitudinis earum dearum nomina enuntiavit, veluti innuens tot deas esse Se[illegible]as quot sationes: tot Messias qu[illegible] messi[illegible]n diversis locis universi orbis fierent. Præterea hæc loquutio usitata idoneis auctoribus, & hujusmodi [illegible], ut arti au[illegible] docent, sunt [illegible]. U[illegible] apud Platonem [illegible]. S[illegible]. Ita hoc loco apud [illegible]tulinnum, [illegible], [illegible], & *T[illegible]elina*. Ex quibus Se[illegible] columnas & [illegible] perperam fecerant. Elegan[illegible] a[illegible]tem colu[illegible] [illegible]nos vomere dicuntur, quæ [illegible] capitul[illegible] [illegible] præferunt. Sed magis est, ut [illegible] ea capitella sculpti fuerint.

Sic vetus poeta in Hippocentaurum, qui ex equo & homine compositus est, dixit equum hominem vomere; quia homo exi[illegible] ex equo, [illegible]. Delphinos illos euripum quasi interfluere scripsit Cassiodorus, ut supra correximus. Et sane nihil verius, quam euripum apud illius ævi [illegible]ptores eam circi partem appellari, quæ inter utrasque metas interjacebat in modum aggeris satis alte è [illegible] elati, ejusdem cum metis latitudinis, quibus conjuncta utrunque erat ab una ad alteram pertingens. Ea forma plane conspicitur in veteribus nummis, ut *[illegible]* Græcorum prorsus agnoscas. [illegible] vocant Græci, fortasse quod latera ligno munita haberet, farta intus aggesta humo, glarea & harena. Hanc eamdem *spinam* circi vocaverunt, quidquid Cassiodorus euripum a spina videatur distinguere. In ea spina columnæ illæ erant positæ delphinorum, & alia simulacra, quæ in circo stabant. Nam reliquum circi spatium [illegible]ursibus quadrigarum vacabat. Formam spinæ, sive euripi posterioris heic subjiciendam curavi ex veteri nummo Aureliani Alexandri, sicut jam à viris doctis delineata est cum metis & obelisco.

Compara hæc cum Græ[illegible] recentiorum Latinorum de circo [illegible], & [illegible] [illegible]d [illegible] euripum in circo appellas [illegible]. [illegible] quod Latinus auctor in epigrammat[illegible] cu[illegible]ruris metis interjacere, id plane in sup[illegible] [illegible] expressum conspicis. Utrimqu[illegible] in summo & in [illegible] metas vides quæ singulæ tres haben[illegible] [illegible] [illegible] super unam basin erectas. [illegible] appe[illegible]nt. Ideo *metas* Latini numero multi[illegible] [illegible] [illegible], quia in una meta tres veluti sunt [illegible]etæ. *Mete* [illegible], *metas ultimas*, *metas* [illegible] vocant. Tres obeliscos superioris metæ vel ulti[illegible] Saturno, Jo[illegible] [illegible] Marti dedicatos scribunt. Tres infe[illegible]ris, sive prim[illegible] Mercurio, Veneri & Lunæ. Medius bel[illegible], qui si[illegible]ular[illegible] [illegible], & maximus, soli consecratus erat [illegible], sive suggestus, sive agger qui ab un[illegible] ad alteram [illegible]ner, & utramque conjungit, hæc est [illegible], quam & euripi nomine donavi[illegible] infima imperi[illegible] ætas. Numqui[illegible] & m[illegible]? Euripi in [illegible]rco meminit Tertullianus, cu[illegible] & præesse matrem magnam dicit: *Erigebat dæmonum concilium sine sua matre m[illegible]na. Et itaque illic præsidet euripo.* Cur euripo, id est, aq[illegible] præsideret mater magna? Quid illi cum aqua quam eamdem cum tellure esse fabulæ finxere? Præterea *euripos*, non *euripum* in circo antiqui auctores dixerunt, tum q[illegible]m moris erat aquam circo per tria latera circumductis fossis inducere. Non unus quippe euripus in circo tum fuit, sed [illegible] euripi, totidem quot latera circi essent, quibus aq[illegible] admitteretur. Euripos illos è circo sustulisse Neronem tradit Plinius, locis equitis add[illegible]. Ab eo tempore n[illegible]n circo euripi. Frontinus de aquæductibus: *Quantopere cura esset, ne quis violaret ductus, [illegible] non concessam derivare auderet: cum ex multis [illegible] potest, tum ex hoc quod ei cui maximus [illegible] diebus [illegible] circum[illegible], nisi Ædilium aut Censorum permissu irrigabatur.* Ex his apparet circum Frontini ævo non amplius irrigari solitum. Cave capias de alia irrigatione quam quæ fossis circo circumdatis, id est [illegible] euripis aquam inducebat. Hoc enim proprie est *irrigare*, aquam inducere riguis, id est, rivis. Nam *rigua* rivi sunt, & *erignare*, aquam rivis & fossis deducere, ut supra ostendimus. Viri magni perperam referunt ad nescio quam refrigerationem, qua in theatro aquarum per semitas decursu æstivus minuebatur fervor: cujus rei primus auctor Pompejus. Addit Frontinus *quod durasse etiam postquam res ad curatores transiit sub Augusto apud Atteium Capitonem legimus.* Sane mos hic circi per euripos irrigandi usque ad Neronem mansit, qui euripos sustulit, & eorum loco loca, unde eques spectaret, addidit. In figura supra posita bases metarum ad instar palæ annuli factas videre est, quam Græci [illegible] vocant. In quibusdam nummis quadratæ visuntur. In circo Constantinopolitano ultimam tantum hac forma fuisse verisimile est, quam propterea [illegible] proprie dixerunt. Hæc pluribus explicanda & inculcanda fuere quia nova sunt, & nihil hodie satis est duris & imperitis ingeniis. Claudendæ huic exercitationi addam & unum Tertulliani locum, qui ad circum pertinet, quem obiter emendavero: *Et nunc ara Conso illi in circo defossa est, ad primas metas sub terra cum inscriptione ejusmodi*, CONSUS CONSILIO, MARS DUELLO LARES COMITIO POTENTES. Quis fando audivit, vel legendo reperit, Lar[illegible] quatenus Lares ac proprie ita dictos nec ullo cognomine distinctos, comitio præsse? Domuum præsides ab omnibus feruntur, unde & *familiares ac domestici* cognominantur. Glossæ: *Lares*, [illegible]. Veteres libri vulgatam lectionem incommunt & condemnant, leguntque, LARES COI[illegible]IO POTENTES. In exemplari pervetusto Agobardi, omniumque qui hodie extant Tertulliani librorum optimo scribitur, *Lares coillo potentes.* Omnino emen-

dandum: *Lares colo pateneque.* Antiqui *colere* absolute [illegible] dixerunt pro habitare. [illegible] *Borysthenem* [illegible] Varro [illegible] *colo.* Unde [illegible] apud Arnobium [illegible] enim correximus e libris lib. II. *In* [illegible] *ibus* [illegible] *tibus, ovetis focos.* Inde & *colonus* [illegible] *colo*, ut *ex*[illegible] ab excido, *discidium* a discindo [illegible] *uium* ab o[illegible] uo, & infinita talia. S[illegible] *lium* idem [illegible], d[illegible] & habitatio. [illegible] *potente* [illegible] san[illegible] dom[illegible]. Egregia emendatio, & pr[illegible] quanti [illegible] momenti.

Cum e[illegible] rectore quadriga cur[illegible] æmul[illegible] quam vel [illegible] præ[illegible]erterent.] [illegible] eximus [illegible] num lectionem quæ habuit, [illegible]. Y[illegible] se præverterunt currus æmul[illegible]s, [illegible] tum obtinendo: astu vero, dum o[illegible] nun[illegible] & effundunt æmulorum aurigas. Plinius utrum[illegible] pressit, velocitatem & astum, h[illegible] uatu[illegible] *cupantes, primatum obtinentes, op*[illegible] *effundente* [illegible] currus o[illegible] liquos opponentes e[illegible] quadrigarum currus & aurigas. Ita h[illegible] *re.* Eodem sensu accipiendum apu[illegible] *dentes*, sicut superiori exercitatione [illegible].

Et post decursa legitima spatia, ad [illegible] *cum palma forte consisterent.*] Plinius, ut vulgo in excusis habetur, *peracto legitimo cursu ad metam stetere.* At ibi legunt [illegible] pti. *ad cretam stetere.* Quod verum est. Propertius.

---- Hac spatii ultima creta mei

Quo loco etiam correctores reposuerant, *ultima meta.* Illam alteram è libris Scaliger recte vindicavit. Lacerda, ut spero, ubi occasio se dabit, vulgatæ veri et assertor. Ita enim solet, de creta circi jam d[illegible]um doctis, sed ita ut neque quem ad usum, nec quo in loco, nec quomodo cretâ illâ circus notatus fuerit, adnotasse curaverint. Nec sanè miror, quum nec auctores veteres surda aure intelligentibus hoc satis disertè & exertè indicarint. Plinius lib. XXXV in fine, *ad victoriæ notam circum cretâ producere* [illegible] par at. Spatia, id est, curricula albo designata [illegible] magnu[illegible] C[illegible]cus observat. Quod falsum [illegible] S[illegible]ca: [illegible] *nunc in circo cretam vocamus antiqui calcem* [illegible] *ant.* Certè *calcem* vocarunt veteres locum illum circi qui cretâ productus fuit, non quia calce pro creta uterentur antiqui, sed quia finis ibi [illegible] qu[illegible] rig[illegible]um [illegible] sibus, post ultimum metarum flexum. Nam [illegible] *vigan.* Ita enim & Græci vocarunt, ubi consistebant quadrigæ, cursu legitimo peracto, Latini *calcem.* Pollux: [illegible] *Πέρας δὲ* [illegible] *καμπτῆρ.* [illegible] *τέλος καὶ τέρμα, καὶ βατήρ.* Sic Latinis unde emittebantur quadrigæ, *carceres* [illegible] & [illegible] circa quas in cursu flectebant *meta*: ubi stabant ad palmam accipiendam post spatia peracta, *calx & creta.* E[illegible] *tiam* quidem quod albo notatus esset ille locus, dixerunt: *Calcem* vero quod terminus esset currendi. Atque ut *cretam ultimam* poetæ appellant, quia finis erat, ita alii *calcem candidam*, quia terminus ille cretâ, id est, albo notatus esset. Varro:

Nemini [illegible] *cur uni carcere emissum intimo*
Lab[illegible] *emensum per æquor candidum ad calcem sinit.*

Ubi *ca*[illegible] *can*[illegible]*dum* [illegible] it, [illegible]. Si *calx* ibi significat [illegible] non masculino genere id nomen extulisset, quod semper est fœminei. At cum [illegible] designat, utroque genere indifferenter auctoribus usurpatur. Cato tamen de R. R. [illegible] calcem, quæ est [illegible], genere masculino excu[illegible] [illegible] dixit. Ut Græ[illegible], [illegible] ita *calx* Latinis. Quod si putavit [illegible] *calcem* [illegible] eo ideo vocatam antiquioribus [illegible] tum d[illegible]ba[illegible] cretam, ex ea causa quod *calx* [illegible] cum [illegible] olim præbuerit usum, profecto falsus est. Et videtur grammaticorum qui [illegible] corum doce[illegible] fuisse opinio, ad quam co[illegible] ille Varro[illegible] versiculus supra citatus, aut alius [illegible]. At contra ea Plinius testatur veteribus cretam ad circum producendum usurpatam esse ad victoriæ notam: de cretæ qu[illegible] gen[illegible] sic loquitur: *est & vilissima qua circum producere ad victoriæ notam, pedesque* [illegible] *trans mar*[illegible] *rum denotare instituerunt majores.* Sed cur ad victoriæ notam circus creta [illegible]ctus? Aut u[illegible] victoriæ indicium? An [illegible] *metam.* M[illegible] [illegible] æ & t[illegible] in quo [illegible] fac[illegible] quadrigæ, & [illegible] piebant. A[illegible] næ non [illegible] tacitur [illegible] solæ [illegible] rices qu[illegible] gæ [illegible] cta[illegible] timo [illegible] magere an[illegible] ci [illegible] quæ [illegible] pr[illegible] accepturæ? Sol aus [illegible] *palma* [illegible] imus [illegible] *am.* Ex [illegible] ne P[illegible] colligebat auctor circi, [illegible] ad eamdem [illegible] m [illegible] erant, renuntiatos. Circumflectenda [illegible] septem meta [illegible] vi[illegible]or aliquis renuntiar[illegible]ur. [illegible] ad metam eamdem r[illegible]ro recu[illegible]t ut coronarentur. An [illegible] ipse metæ flexu repent[illegible] sistebant? al[illegible] trum [illegible] cesse est, [illegible] uidem ad eam [illegible] quam lust[illegible] verant [illegible] præmium recipiebant. A[illegible] trum [illegible] risim[illegible], sicut utrumque absurdum est. Quanto pr[illegible] [illegible] ul[illegible] curriculo circumacta m[illegible] a quod sup[illegible] usque ad primas metas absolv[illegible]? Quod [illegible] fact[illegible] est, ibique c[illegible] & p[illegible] do[illegible] ant [illegible] in eo loco, qui creta p[illegible] fuit. H[illegible] us non [illegible] bus. [illegible] *βαλβίδα* Græci [illegible] ta[illegible] qu[illegible] initium [illegible], quia ad [illegible] u[illegible] ex[illegible] ertebantur & cursum ibidem term[illegible] ban[illegible] coronabanturque. Pollux [illegible] [illegible] C[illegible] n carce[illegible] planum est ex Chryso[illegible] qu[illegible] editore[illegible] [illegible]. P[illegible] est, creta [illegible] pr[illegible] circi principio, quam parte [illegible] rco [illegible] quæ ad ultimas [illegible] as erat, [illegible]. E[illegible]m & [illegible] cebatur R[illegible] oncm [illegible] inferiorem creta, [illegible] terræ [illegible] rem a [illegible] eras & [illegible] cælo A[illegible] eo loco [illegible] gunt, & interpreta[illegible] *am* [illegible], qu[illegible] absolute Græc[illegible] xeri[illegible]. Quis nescit *cretam* Græ[illegible] G[illegible]æ: [illegible] Igitur [illegible] at in c[illegible] C[illegible] ost nu[illegible] uam Latini *cretam.* Quæ app[illegible] durasse. Isi[illegible] u. *Sep*[illegible] *per illos* [illegible] *terminus cum* [illegible] *rum* [illegible] *id est, judicium.* San[illegible] cur[illegible] u[illegible] cursu [illegible] ad quam [illegible] tur[illegible] rimum, [illegible] n vissimum spatium. Sed [illegible] m[illegible], quia [illegible] judex. Mal[illegible] in principio C[illegible] sostomi verbis [illegible] comib[illegible] edu[illegible] t, quod [illegible] es vocant [illegible] R[illegible] tuisse [illegible] T[illegible] ol tana exitii [illegible] fu[illegible] a tatos. Sanè fu[illegible] & ib[illegible] & [illegible] q[illegible] Constantino[illegible] sic dictus [illegible] ideo [illegible] ut ludos circenses in [illegible] o [illegible] on in ci[illegible] edi[illegible] tos putet? Miliarium illud aureum column[illegible] in medio Romano foro erecta [illegible] un[illegible] omn[illegible] in It[illegible] viæ auspicabantur. Si tale fuit [illegible] num *mi*[illegible] ut fun[illegible] solunt quis [illegible] edere qu[illegible] eo [illegible] liario circen[illegible] agi[illegible] hæ[illegible] mæ. Circum [illegible] long[illegible], al[illegible] quidam qua[illegible] faciunt. Ita Græci, [illegible] in [illegible]ngitudine circum habuisse [illegible] nt. Si quatuor st[illegible] longus fuit a [illegible] primi[illegible] u[illegible] mas, hoc spatium b[illegible] explicatum octo stadium fuerit oportet. Octo stad[illegible] miliare efficiu[illegible] Itaque [illegible] circi curricula in circ[illegible], ac recurr[illegible] adi[illegible] bant, [illegible] est, [illegible] passi[illegible] u. It[illegible] spatii[illegible] re d[illegible] [illegible], qu[illegible] po[illegible] Chrys[illegible] cursu circi [illegible] ad m[illegible] mas. P[illegible] flu[illegible] ter inter [illegible] G[illegible] redu[illegible] Septem [illegible] peragebantur [illegible] cen[illegible], quæ [illegible] unt, dim[illegible] u. Septena [illegible] ad[illegible] est [illegible] Græci: [illegible] Hinc [illegible] conficere. Sed [illegible] expositi[illegible] Chrysostom[illegible] pr[illegible], q[illegible] ribus ad [illegible], quum pro[illegible] esse à principio ad idem principium [illegible] olus[illegible] occur[illegible]us, hoc est,

[illegible] rectam [illegible] rsus circumactis metis. [illegible] milliari peragebatur. [illegible] am lon- [illegible] nstabat. Ceterum [illegible] omni [illegible] minima & maxima circi [illegible] portas [illegible] adaptet, mirum cur [illegible] loc *albam lineam* memo- [illegible] *podium quæ [illegible] ad* [illegible] *progredientibus inde* [illegible] *conantur cadere,* [illegible] *populis abrogare.* Non ad [illegible] non longè ab [illegible] fuerit esse lineam illa [illegible] R [illegible] Eq [illegible] ribus inter carceres [illegible] latis fi [illegible] oppo- [illegible] signum carceribus emittendi. Si- gno [illegible] inque [illegible] laxatis repagulis [illegible] bant, [illegible] que. Q [illegible] linea [illegible], aut quem posita ad usum? [illegible] Olympiæ [illegible] curru & equi ejus- [illegible] linea, [illegible] sive funiculo cohibebantur, ne [illegible] exirent utqu in æquo limite con- tinerentur [illegible] eaque linea pro repag [illegible] vel fo- ribus [illegible]. Pausanias [illegible] Is [illegible], id est, carcerum [illegible] agula & lores, ib [illegible] pus prætenta linea, sive funiculo ad coerc [illegible]. Varro *carceres* circi dictos ait, quod coerc [illegible], ne inde exirent antequam magi- stratus m [illegible] on igitur [illegible] funiculo, sed fo- ribus car [illegible] appositis [illegible] bantur exi [illegible] emissum signu[m]. Pr[æter]ea ali[a] rati[o] Olympiæ, ali[a] Romæ carcerum fuit. In Olympiacis circensibus non uno eodemque tempore aperiebantur omnes [carceres], nec omnes simul [cu]rrus mittebantur. Qui in sinistro latere carceres [illegible] erant, pr[illegible] ibant [illegible] [st]abantque in dexteram partem, ibique stabant, donec secundæ ac dexteræ partis equi remo[tis] repagulis & ipsi prosili- [ren]t, ut sic [illegible] od [illegible], & æqua linea omnes cur- [su]m au[spica]rentur. Ideo & præter carcerum repagula opus et [illegible] unicu[m] prætendere, ne qui [e] car- ceribu[s] [illegible] priores exuerent, ulterius progrederen- tur, & [illegible] præciperent, nondum missis cete- [r]is [illegible] videtur exponend[us] Pausanias. Nisi quis [illegible] in circo Olympiaco nulla repagula [illegible] o [illegible], sed eorum loc[o] fu- [illegible] prætentum [illegible] omnibus car[ceribus]. Meminit tamen paulo post [illegible] in [illegible] aperiendis [illegible] Et statim [illegible] Ubi [illegible] sunt repa- gula. Verisimile est & priusquam ædificati essent in circo carceres, hujusmodi funiculum prætendi solitum cohibendis equis, & in æquo limite continendis. Lyco- phron contulit:

> [illegible] Βαλϐῖδα [illegible]
> [illegible]
> [illegible]

Ubi Tze[tzes] ex more [illegible] & [illegible] interpretatur. At [illegible] linea est, sive funicu- lus, qui τὰς βαλϐῖδας, vel ἀφετηρίας locum obtine- bat. In ipsis carceribus prætendebatur hi[c] funiculus, non nimium longè à carceribus. Nam vice [illegible] erat, & eumdem usum præbebat. Glossæ: *Transenna,* [illegible] *Tr[ans]enna* propriè non est fu- nis, sed [illegible], ut [illegible], vel *crates cancellata.* At cum funi[s] [illegible] cancel[li] est, vel [illegible] lo in ci[rcen]sibus, tum tran[illegible] sic pote[st] exponi [illegible] Glossæ *transennam* [illegible] int[erpreta]ntur. Ergo & funi[s], el [illegible] linea ali- quando [illegible]. Ergo ipsis carceribus prætende- batur [illegible], vel [illegible] carcerum fun[is]. Forte & omnium carcerum repagula, quæ uno tempore decidebant, eo- dem fune omnia continebantur, quo laxato repente & ipsi labebantur. Idem Cassiodorus. *Bi[ss]ena nippe ostia ad duodecim* [illegible] *na posuerunt.* [illegible] *Hac ab Hermulis* [illegible] *de- misses* [illegible] *alacitate pand[untu]r.* Non alius funis præ- tendi [illegible] videtur carceribus circi. Aut si fuit, cer- te carceri[bus] ipsis prætendebatur, ut vicem esset re- paguli. At Cassiodorus dicit [al]bam illam lineam non longè à carceribus productam: *Alba linea non longè ab ostiis in utrumque podium quasi regula directa producitur.* Sic legendum, non *producitur.* Hic locus cretæ in circo fuit. Addit idem: *ut quadrigis progredientibus inde certamen oriretur.* Certè & à cretæ loco certamen au- spicabantur, utpote qui non longe abesset à carceri- bus. Hinc Chrysostomus λευκὴν posuit pro circi prin- cipio, unde [illegible] tamen quadrigis oriebatur, [illegible] Quod si *albam lineam* Cassiodorus pro funiculo posuit, certè erravit, & λευ- κὴν, id est, *cretam* circi cum funiculo confudit: id- que ab illo non alienum. Omnia illa, quæ de circo, & ejus partibus, atque actionibus philosophatur, à Græcis ea mutuatus est, quorum quædam & male reddidit, ut *septem metas* dixit pro septem curriculis, vel spatiis circi, quia in Græco reperit, ἑπτὰ καμπτῆρας, vel καμπτῆρες. Qua voce *metas* quidem antiquior Græcia significavit, sed recentiores eo nomine appel- larunt curriculorum circuitus, τοὺς περιδρόμους τῶν δρόμων. Sic *euripum* & *spinam* circi distinxit, quia euripus in vetere circo alius à spina. At in novo spina eadem cum euripo. *Hermulas funibus demissos* à stadio ad circum transtulit. Cum tamen rem ipsam & ver- ba Cassiodori attentius penso, vix potest mihi extor- queri, quin *alba linea* apud eumdem sit λευκὴ Græco- rum, id est, *creta.* Si rem ipsam videas nullus albus funiculus in circo Romano, nec ejus auctores men- tionem faciunt. Grammaticus vetus, qui omnia circi vocabula sub titulo *de spectaculis* redegit, λευκῆς tantum meminit, & *cretam* exposuit:

> Ἱππόδρομος, *circenses.*
> Πομπὴ, *pompa.*
> Ἱππαφέσεις, *carceres.*
> Καμπτῆρες, *meta.*
> Λευκὴ, *creta.*
> Εἴσοδος, *aditus.*
> Βαθμοὶ, *gradus.*
> Ἡνίοχοι, *aquatores.*

Et ita reliqua. Eadem habentur in vulgatis Latino- Græca, sed minus integra. Creta illa circi nihil aliud fuit, quam linea in solo ipso ex creta, quasi ad regu- lam ducta ac directa. Plinius *creta productum circum* dicit, id est, linea producta notatum. Cassiodorus albam lineam dicit non longe ab ostiis quasi regula dire- ctam & productam. Quod non potest funiculo conve- nire, sed lineæ in solo ipso ex creta ductæ. *Albam* vocat, & *quasi regula directam*, id est, canone, & *productam*, id est, ante carceres ductam. Lineæ ducuntur, ac producuntur in tabula, quæ penicillo notantur.

> *Nulla dies abeat quin linea ducta supersit.*

Ita & in solo notantur creta lineæ. Ut in urbibus me- tandis vicos & vias, & reliquorum ædificiorum vestigia lineis creta ductis describi solebant, de quibus suprà di- ximus. Cursores, ut ex æquo limite progrederentur, in linea producta stabant. Græci βαλϐῖδα, unde ini- tium cursus auspicabantur οἱ σταδιοδρόμοι, interpretan- tur γραμμὴν & βάσιν ἐγκεχαραγμένην. Tertullia- nus metaphora inde ducta lib. III adversus Marcio- nem: *video aliquas etiam nunc lineas producendas ad quas erit dimicandum.* Et in Scorpiace adversus Gnosticos: *nunc in unam speciem congressionis certas producimus lineas.* Hinc & similes apud eum loquutiones, *lineas easdem di- micare, in lineas easdem gradum colligere, ad lineam stare,* & *linea insistere,* & *ultra lineam vagari.* Quibus omni- bus locis, si quis *lineam* pro funiculo acciperet, sane erraret. Linea intendi, ac prætendi dicitur, quum pro funiculo sumitur. At *producitur linea*, quæ in so- lo ducitur, vel sulco impresso, ut linea, vel limes, cui insistebant cursores, vel aliquo colore insperso, ut *creta* in circo. Hæc est *alba linea* Cassiodori, quæ haud longè à carceribus in utrumque podium quasi ad regu- lam directa producitur. In charta, vel membrana ad regulam lineæ producebantur ab antiquariis, quibus scripturæ versus dirigerent. Græci παραγραφεῖον dixere plumbum, vel stilum, quo lineæ producebantur in membrana ad scripturam dirigendam: Latini *produ- ctal*, vel *prædiletale*, quidam etiam *productale.* Glossæ: *productal*, παραγραφεῖον. Fallitur, si quis putat παραγρα- φεῖον ibi sumi eo sensu, quo apud veteres Græcos, de li-

nea

nea criticis nota. Vetus grammaticus capite *de ferreis instrumentis*.

> Σκάλις, *sarculum*.
> Τάβλιον, *tabla*.
> Σμίλιον, *scalpellum*.
> Γραφεῖον, *graphium*.
> Μαχαίριον, *cultellum*.
> Παράγραφος, *productile*.
> Ὠτογλυφος, *auriscalpium*.

Stilum igitur ferreum præacutum, vel plumbum sic vocarunt, quod eo lineas præducerent scripturam directuras. Colloquia puerilia antiqua: *Surge puer, quid sedes; tolle libros omnes Latinos, membranas, & pugillares, & locellum, & productale.* In Græco est: τὰς διφθέρας, τὰς πινακίδας, τὸ γλωσσόκομον, καὶ τὸν παράγραφον. Græcum epigramma ἀναθηματικὸν à scriba vel antiquario:

> Καὶ σελίδων κανόνισμα φιλέγγραφον, ὅρμα τε λιπαρᾶς,
> Σαμοθέτα.

Intelligit παράγραφον. Sed hoc vocabulum hac notione minime antiquum, ut *præfluere amnes* dicitur Latinis, qui Græcis παραρρέειν: & *præfluens amnis*, ὁ παραρρέων. Sic παράγραφος, stilus: ὁ παραγράφων, qui præducit ac præscribit lineas. Ad regulam præducebantur, qui Græcu κανών. Epigrammata dedicatoria ἀπὸ τεχνιτῶν:

> Καὶ κανόνα γραμμῆς ἰθυντῆρα τόμιον.

Plumbo etiam præducere lineas solebant & regula, non tantum stilo ferreo. Aliud epigramma:

> Τὸν τροχόεντα μόλιβδον ὃς ἀτραπιτὸν οἶδε χαράσσειν
> Ὀρθὴν παράξονα ἰθυντοῖο κανόνος.

In alio, κυκλοτερῆ μόλιβδον σημάντορα σελίδων πλευρῆς. In alio: γυρὸς κυκλοτερὲς σημάντορα γραμμῆς. Item aliud epigramma:

> Καὶ κανόνα τροχαλοῖο κυβερνητῆρα μολίβδου.

Idem aliud:

> Καὶ μόλιβον χεῖρας πλανὸν τύπον ὀρθὸν ἰσάζων.

Canon, sive regula apposita plumbum dirigebat, ad rectas lineas præducendas, quibus scriptura insisteret. Catullus: --- *membrana*

> *Directa plumbo, & pumice omnia æquata*,

id est, plumbo directa ad regulam. Rotundum illud plumbum fuisse testantur veterum epigrammata, quibus τροχαλὸς, & γυρὸς, & κυκλοτερὴς appellatur. Tenuis è plumbo lamina fuit, & in rotundum formata. Latini *productale* dixerunt à præducendis lineis: Græci recentiores παράγραφον. Alba itaque linea Cassiodori, quasi ad regulam directa & præducta, non est funiculus, sed linea in circo ante carceres è creta notata. Fortassis Cassiodorus lineam illam circi confudit cum linea stadii, unde auspicabantur cursores. Βαλβὶς & γραμμὴ in stadio, unde cursus auspicium sumebatur, quæ ἀφετηρία etiam dicta. At in circo certum est ab ipsis carceribus currendi, ac spatii corripiendi initium cepisse quadrigas, ut passim auctores testimonio suo asserunt. Innuit porro locus ille, equos carceribus missos non statim in certamen cursus sese effudisse, sed ad eam lineam primo constitisse omnes, ubi è carceribus exiissent, atque eidem lineæ, ac limiti insistentes exæquatis frontibus mox in spatia sese dedisse. Hoc est quod ait: *ut quadrigis progredientibus inde certamen oriretur, ne dum se præpropere conantur elidere, spectandi voluptatem viderentur populis abrogare.* Chrysostomus quoque ἀπὸ τῆς λευκῆς certamen quadrigarum initium cepisse dicit, quæ λευκὴ creta est, vel alba linea creta producta, non funiculus albus. Veteres tamen cretam illam non ideo in circo notatam fuisse volunt, ut certamen & cursus inde auspicaretur, sed ad victoriæ metam, ac finem designandum, ut eò usque decurrerent victrices quadrigæ post novissimum metæ circuitum, ibique palmam acciperent. Ideo *cretam* palmæ locum interpretatus est heic Solinus noster. Hinc colligas quantopere hallucinati sint homines eruditi, qui *albam lineam* apud Cassiodorum pro funiculo acceperunt. Quorum αἰβλεψία heic non stetit, sed ultra lineas evagata est. Scaliger ad Manilium lineam illam imaginariam à carceribus ad metas extendi solitam notat. *Quod*, inquit, *a carceribus ad metas extenderetur*, *ὕσπληγξ declarat.* Quid voluerit nescio. Demus lineam albam apud Cassiodorum significare funiculum: non tamen à carceribus ad metas extensus, sed carceribus prætentus fuit; in utrumque scilicet podium, ut diserte testatur Cassiodorus, hoc est, ab uno podio in alterum transversario ductus. Præterea ὕσπληγξ non extendebatur à carceribus ad metas, sed vel carcer est, vel [illegible]no, quà aperiebantur omnes carceres. P[illegible] utrimque fuere ad duo maxima ejus latera. [illegible] unum è minimis lateribus occupabant metæ ultimæ quæ circumagebantur, ad alterum minimum latus erant. Sic podium utrimque per longitudinem [illegible] a carceribus, vel primis metis ad ultimas porrigebatur. Linea vero alba haud longe ab ostiis in utrumque podium carceribus præducta fuit per transversum. Inter carceres igitur & primas me[illegible]bitur. Præducta carceribus, vel ostiis hæc linea int[illegible]igitur, hoc est, παραγεγραμμένη, ut *præduc[illegible]ibus claustrum* dicitur apud Germanicum vers[illegible], qui sic legendi sunt:

> *Qualis [illegible] cui [illegible]cula dedit*
> *Succuntis, [illegible] oribus p[illegible] adnexis vincula claustri.*

De[illegible]nibus[illegible]fra. Non ergo a carceribus ad metas exten[illegible]c linea. Longe etiam absur[illegible] fuit, que[illegible]unt ibi [illegible] eam lineam, hue est, imagi[illegible]iculum non tantum committendis quadrigis, [illegible] reliquis omnibus adhibitam, quæ ad lud[illegible]nt. *Quid*, inquiunt, *an sparsiones erant sine sp[illegible]? F[illegible] ne sine l[illegible]ea.* Argumentum hoc non [illegible]. Nu[illegible] in circo linea talis, qualem imaginantur; multo minus in theatro. Sed lineam theatralem expiscati sunt ex quodam glossarum veterum loco corrupto, quem jampridem emendavimus. Sic in iis [illegible]bitur: *Spartum*, λευκαία ἐν θεά[illegible]οις. Dictum factum. Λευκαίαν illam pro linea alba acceperunt, quæ haud minus in theatris usum habuerit, quàm in circo. Nugæ. Λευκαία Græcè vocatur *spartum*, hoc est, genus junci terrestris Hispanici, ex quo spartei rudentes, & alia utensilia fierent. At per *spartum* Latinis funem non significat, tantum abest ut lineam theatrorum, aut circensium albam, quæ nulla fuit, significarit. Sed voces illæ ἐν θεάτροις ex præcedentis vocabuli expositione perperam in sequentem traductæ sunt, ut olim docuimus.

> *Sparsio*, κρόκου ῥανισμὸς ἐν θεάτροις
> *Spartum*, λευκαία.

Cùm spatium prioris versiculi non caperet totam expositionem, verba illa ultima ἐν θεάτροις rejecta sunt in sequentis locum, qui vacabat, cum circumductione, qua indicaretur ad præcedentem versiculum pertinere. Omissa nota circumductionis remanserunt. Atque inde factum, *spartum* λευκαία ἐν θεάτροις. Inde illæ albæ lineæ theatrorum extricatæ. At quis nescit sparsionem croci in theatris olim frequentem & usitatam? Illa igitur sparsio, non spartum, nec λευκαία in theatris locum habuere, sed nec ullæ lineæ albæ. Æquè futile est quod ex illis verbis Cassiodori de linea alba intelligi posse ajunt, quid sit apud Ovidium:

> --- *cogit nos linea jun[illegible].*

Nihil simile. Linea Cassiodori non est funiculus, ut nec Ovidiana. Utraque tamen diversa utcunque finxeris utramque funiculum esse. [illegible]e circensibus:

> *Quid frustra refu[illegible] cogit nos linea jun[illegible]*
> *Hæc ex lege [illegible].*

Linea illa Ovidii spectat[illegible]es cogit jungi. Ergo per longitudinem podii porrigitur. Linea alba Cassiodori in utrumque podium è transverso ducitur. Ovidiana illa spectatores coërcet, & unà esse cogit. Hæc Cassiodorana equis exeuntibus opposita est, ne præproperè se eliderent. Dicat aliquis, cum alba illa linea extendebatur, eo signo admonitos fuisse spectatores, ut loca caperent, ac se in cuneis stiparent. Hoc non procedit. Hanc legem esse loci dicit Ovidius. Ergo lex erat loci, situsque, qui linea quadam cogebat spectatores jungi, ne possent refugere, ac ultra lineam illam vagari. Linea illa [illegible]n[illegible]niculus erat τῷ γραμμῇ μεμολυβδωμένῃ Atheniensium similis. Quid igitur fuit? An podium ipsum? Tertullianus *limitem* in circo proprie vocavit, quam Ovidius *lineam*, in libro

bro de ſpectaculis: *Numquid [illegible]o & extra limites circi furori ſtudemus, & extra car[illegible]nes theatri impudicitia.* Sic propr[illegible] fecit circo limites, ut cardines theatro. De cardinibus theatri nos al[illegible]. De circi [illegible]mitibus heic quærendum. *Limes* idem quod *linea.* Unde apud agrimenſores *men[illegible]* & *finitima linea* eadem cum limite. Sed & minores limites, qui octo tantùm pedes aut decem latitudinis habebant, *lineas* propriè vocarunt, & *lineares limites.* Unde & *delineare* pro tota limitat[illegible], & *delineatum* pro limitato. Limites porro ipſi ductis foſſis, v[illegible] [illegible]cis agebantur. Nihil aliud itaque limes quam foſſa vel ſulcus. Circus autem foſſis circumdatus fuit decem pedes latis altiſque, quibus aqua im[illegible]ttebatur circenſium diebus. An igitur eju[illegible] [illegible]ſſas, & c[illegible] [illegible]ocavit Tertullianus *limites*, & [illegible] *lineas.* Nam & ipſe Tertullianus *limitem liminis* [illegible]at pro linea in principio ſtadii producta, unde curſores auſpicabantur curſum. Vix tamen hoc verum putarim. Primum Tertulliani ætate non amp[illegible]us [illegible] circumdari circum moris erat quos jampri[illegible]em [illegible]lerat N[illegible]. An igitur podium intellegit? Ne[illegible] [illegible]dem. P[illegible]um quoque in amphith[illegible]. At [illegible] loco ſcriptor Afer *limites* ſoli circo vindicat, [illegible]m tamen [illegible] amphitheatri ſubjunxerit mentionem *Num[illegible] [illegible]ra limites [illegible] furori ſtudemus & [illegible]xtra cardine[illegible] [illegible]eatri impudicitia intendimus, & inſolentia extra ſtadium, & immiſericordia extra amp[illegible]itheatrum.* Præterea [illegible]uin circus euripis, & foſſis circumcluſu[illegible] erat, iam[illegible] [illegible]m tum podio & cancellis cinctus fuit. Quod [illegible] [illegible]nnuit:

> *Sependent [illegible]a, [illegible], [illegible] juvabit,*
> *Canc[illegible] primos inferius [illegible].*

Spectabat [illegible]a in ſubſelli[illegible] [illegible]roxim[illegible] & poterat crura pen[illegible] [illegible]lincre [illegible] in canc[illegible]los podii pedibus. P[illegible]m igitur [illegible] [illegible] euripus lineæ nomine intelligere[illegible]ur. S[illegible] [illegible]ium, nec euripus facere poteran[illegible] ut invitu[illegible] [illegible] cum alio jungeretur. Poſtremo [illegible]um eſt Te[illegible]llianum per *limites circi* intelligere loca[illegible], in quibus populus ſedebat, ſpectabatque, [illegible] *dines* erant in th[illegible]tro. Atqui non ad podium tan[illegible]m ſpectatore[illegible] erant, ſed per totum porticus ſpatium, quæ in circu[illegible]u circi ædificata fuit. Palam eſt igitur *limites circi* ap[illegible] Tertullianum accipi debere pro r[illegible], ac perpetuis [illegible]lium ordinibus, qui per longitudinem porticus q[illegible]m longa fuit, diſpoſiti fuere. Viæ inter illos [illegible]m ordines, inſtar limitum [illegible] rigore incedentium. Nam limes propriè via cava, [illegible] inde ex [illegible] marginibus. Quin & ipſi ſubſelliorum ordines in [illegible]uni directi *limites* dici poſſunt. Nam *limitem* [illegible] quidquid in longum porrigitur, ſive exter, ſive [illegible]um ſit. Apud agrimenſores: *In modum currentis [illegible] parietem [illegible]uximus.* Paries ille vicem limitis, ve[illegible] lineæ menſuralis fuit. Tres porticus trilegæ circum cingebant in ſpeciem amphitheatri. Solum latus, ubi carceres erant, abſque ædificiis & porticu fuit, & [illegible] divo expoſitum. In inferiore porticus parte ſed[illegible] [illegible] lapid[illegible], in ſuperioribus lig[illegible]. Ut mi[illegible] [illegible]deretur, perpetua ſectura [illegible]dentur diſpoſi[illegible] [illegible] intercisa [illegible]is tranſverſariis, ut in theatro. [illegible] longos il[illegible]os ſubſelliorum in [illegible]rco, *limites* T[illegible]us, *lineas* Ovidius vocavit, quia limites perpe[illegible]un[illegible] [illegible]ore incedunt. In theatro longè ſecus. *Cardi[illegible] & cunei* [illegible]bantur, quia per cuneos diviſa. In acie quoque *cunei* globi ſunt cuneatim ſtipati. Virgi[illegible]us:

> *—— cuneis ſe q[illegible] coactis*
> *Adglomerant.*

Gloſſæ: *cuneus*, [illegible]. In theatro ſubſellia per cuneos diſtincta, & [illegible]ternatim v[illegible]s, per ambitum & in deſcenſu ſeparata. Tertullianus de ſpectaculis: *Quid quod & cetera congruunt. Nam & apud ſpecula & in via ſtatur. Vias enim [illegible]cant cardines balteorum per ambitum, & diſcrimina [illegible]ularium per proc[illegible]vum. Cathedra quoque nominatur [illegible]ratia ad conſeſſum ſitus.* Sic lege[illegible]us [illegible]lle locus. [illegible] cunei ſpatia erant, in quibus ſubſellia compon[illegible]. Viis per ambitum, & in d[illegible]ſcenſu invicem diſt[illegible]antur. Per ambitum viæ *cardines* dictæ. Qu[illegible] inter eas vias & cardines comprehenſum eſſet, *cuneum* vocabant. *Baltea* vocat præcinctiones. Ut cardines in theatro qui ſeparabant præcinctiones, ita *limites* in circi porticibus, viæ inter ſedilium ordines. Sed viæ in theatro *cardines* dictæ, quia multis verſuris cuneos interſecarent: in circo *limites*, quia verſuras non facerent, ſed perpetui, ac recta ſerie currerent. Hæc indubitata. Gloſſæ *cuneum* vertunt τὴν κερ[illegible]δα θεάτρου. Sane ut *cuneus* in acumen deſinit, ita & [illegible]ρκίς. Nam & ſummum pini cacumen & populi ab eadem cauſa κερκὶς vocatur Græcis. Heſychius: Κερκὶς ἡ τῆς πίτυ[illegible] κορυφὴ [illegible] Αἴγειρο[illegible]. Pollux inter theatri [illegible] nominat & κερκίδα ex hoc Alexidis verſu:

> *—— ἐνταῦθα δεῖ περὶ τὴν κερκίδα*
> *Ὑμᾶς καθιζόμενας θεωρεῖν εἰς ξένας.*

Κερκὶς in theatro A[illegible]tico idem quod in Latino *cuneus.* In cuneis ſubſel[illegible]ia compoſita. Circa cuneos viæ, vel cardines, quibus ſeparabantur cunei, & in ambitu, & in deſcenſu. Qui in cuneis locum, ac ſedem non habebant, in via ſtabant, hoc eſt, περὶ τὴν κερκίδα, circa cuneum. Diſerte Tertullianus: *apud ſpectacula & in via ſtatur.* Hi *excuneati* dicebantur, qui extra cuneos in via ſtantes ſpectabant. Apulejus: *Extimus quiſque excuneati queruntur.* Hoſpites Athenis qui ſedem intra cuneos non habebant, περὶ τὴν κερκίδα ſtabant, hoc eſt, excuneati. Vir magnus ad characteres Theophraſti putat gloſſarii veteris auctorem errasſe, qui *cuneum* exponat τὴν θεάτρου κερκίδα. Ipſe vero exiſtimat κερκίδα in theatro Attico fuiſſe locum, qui alio nomine diceba*tur* αἰγείρου θέα. Nam κερκὶς, inquit, in hiſtoria plantarum vel eſt αἴγειρος, vel alia populo ſimillima arbor. Hæc non ſunt nauci. Κερκὶς non eſt αἴγειρος, ne populus quidem alba eſt, quam Græci λεύκην abſolutè nominant. Hæc duo genera illi diſtinguunt, αἴγειρον & λεύκην. At juxta Theophraſtum [illegible] Κερκὶς [illegible] τῇ λεύκῃ, [illegible] μεγέθει, [illegible] [illegible] ὑπόλευκος ἔχει. Quod ad folium τῆς κερκίδος attinet, dicit ſimile eſſe hederæ foliis, ſed minimè anguloſum, [illegible] habere. Et fortaſſe ideo κερκὶς appellata, quod ejus folium in acumen exeat inſtar cunei, vel radii textorii. Heſychius cacumen pini, & arborum, quæ in conum deſinunt, ita appellari tradit à ſimilitudine τῆς κερκίδος [illegible]. Plinius in recenſendis populi generibus non meminit κερκίδος. Ut ut ſit, κερκὶς non eſt αἴγειρος. Quis igitur ſanus cenſeat Alexidi κερκίδα in theatro appellari, quæ aliis dicatur αἰγείρου θέα, vel παρ' αἴγειρον θέα, id eſt, *ſpectaculum circa nigram populum*? ne αἴγειρον quidem rectè quis vocitaret illam θέαν παρ' αἴγειρον. Aliud enim αἴγειρος ipſa, aliud ſpectacula & tabulata juxta eam arborem ſpectandi gratia erecta. Præterea ἡ παρ' αἴγειρον θέα dicta eſt priuſquam Athenis theatrum ædificatum foret, quia circa populi arborem quamdam ſpectacula ſibi fortuita extruerent è tabulis & aſſeribus, ut Heſychius exponit. Idem gloſſarii compilator *cuneum* interpretatur φυλὴν θεάτρου. An quod κατὰ φυλὰς ſpectarent, & ſuus cuique tribui cuneus aſſignatus eſſet? Ita certè videtur. Cuneus, ut φυλὴ, certum τάγμα dicitur. Hinc viæ in theatro *diſcrimina populariorum per proclivum* Tertulliano dicuntur, quia cunei populariorum viis per deſcenſum diſcriminarentur. At cardines balteorum propri[illegible] viæ [illegible]r ambitum. Profectu licuit in theatro ac facil[illegible] fu[illegible] propter illam multifidam viarum ſectionem à cuneis [illegible]bi, ac refugere eum, cui junctus eſſe nolles. In circi ſedilibu[illegible] non ita id proclive, quia longa ſerie porrecta nullis interverſuris, aut interciſuris viarum erant diſtincta. Completis itaque ſedi[illegible]bus, cum & ipſe in loco tuo ſederes, ante & à tergo ſub[illegible]ellia plena [illegible]aberes, à lateribus utrimque adſeſſores junctos, longum fuiſſet, & multi circuitus opus, aliam ſedem quær[illegible], ut vitares qui proximus tibi ſediſſet. Ideo Ov[illegible]us cum Corinnæ forte ſedem in ſubſelliis circi proximam occupaſſet [illegible] & ſermonibus ejus [illegible]a inquietata [illegible] diſcedere, *[illegible]nd*, inquit, *fruſtra refugis, [illegible] nos linea jungit*, longus hic limes & ſedilium ordo f[illegible]toribus totus occupatus cogit nos jungi, nec uſquam tibi patet eff[illegible]ium. *Linea* igitur in circo idem quo[illegible] *[illegible]mes*, nec [illegible] fu[illegible]lo debet accipi, ut perperam [illegible]us imbiberu[illegible] [illegible]tiſſimi homines. Quod ſi *limites circi* apud Tertullianum pro funiculis

culi sumi [illegible], haud abnuo quin & *lineæ* [illegible] in sensu apud [illegible] capiatur [illegible] in circo spe[illegible] bant in tabu[illegible] antes, quæ furcis sustinebantur. Dionysius lib. III [illegible] *ἰκρίων ὀρθογ-*[illegible] *ξυλίνοις σκέλε*[illegible]. Sic legenda Dionysii hæc verba, quæ [illegible] igiose in [illegible] corrupta sunt ad hunc modum. [illegible] Ex quo [illegible] lus potest lanus eligi sensu. *Ἴκρια* [illegible] sunt tabulæ, vel spectacula, quæ superstabant [illegible] cru[illegible] ibus ligneis, quæ *furcæ* Livio dicuntur. Græci [illegible] ncant *σκέλη*, [illegible] a quibus imposita juga vel sedilia. Græci in[illegible] pretantur [illegible] *σχήματα*. Primus Tarquinius [illegible] xta eundem Dionysium [illegible] *ὑποστέγους* in circuitu [illegible] ponendas cu[illegible], e quib[illegible] spectaret populus. Alio loco lib. IV, *κρηπῖδας ὑποστέγους* appellat: [illegible] Hæc dicit de Tarquinio Superbo. At supra de Tarquinio Prisco hujus avo dixerat cum ædifi[illegible] se primum circa arenam circi *καθέδρας ὑποστέγους*, cum antea populus spectaret stans in tabulatis, quæ furcis sust[illegible] ebantur [illegible] & *καθέδρας ὑποστέγους* res [illegible]. Imperfectum, ut videtur, & [illegible] are indicat Dionysius, opus illud [illegible] tectorum [illegible] sellìorum reliquerat Priscus, quod Superbus [illegible] sol[illegible] Nihil enim præter *κρηπῖδας* q[illegible] subl[illegible] um fecerat Tarquinius avus. Te[illegible] ta addidit nepos Tarquinius ex sententia Dionysii. Aliud igitur *ἴκρια ὀρθογρ*[illegible] Dionysio, in quibus furcarum sust[illegible] ntaculo superstantibus stans ipse populus spectabat ant[illegible] Tarquinium [illegible] cum [illegible] aliæ *κρη*[illegible] *δες* sublic[illegible] oru[illegible] *ὑποστέγων*, quæ Tarquinius Priscus extruere aggressus fuerat, sed nihil præter sedilia ipsa reliquit. At Livius tradit sub T[illegible] nio Prisco designatum fuisse circi maximi locum, loca divisa patribus equitibusque [illegible] b[illegible] spectacula quisque sibi facerent *Foros appellatos*, [illegible] *furcis duodenos ab terra sp*[illegible] *ctacula alta su*[illegible] *entibus pedes*. Fori [illegible] Livianis sunt *ἴκρια ὀρθογρ*[illegible] *ξυλίνοις σκέλεσι* [illegible], quibus [illegible] Pr[illegible] cum usos fuisse spectandis ludis circensibus Romanos ait Dionysius. Nam *fori* sunt tabulata. U[illegible] de *fori navium*, [illegible] *ἴκρια*, [illegible]. Atqui [illegible] ros illos sub Tarquinio primum factos scribit Livius. Pro quibus T[illegible] nium *καθέδρας ὑποστέγους* exstruxi[illegible] se vult Dion[illegible] us [illegible] in quibus sedentes spectarent. Earum nihil ille præter *κρηπῖδας* reliquit. *Κρηπῖδες* illæ etiam [illegible] possunt appellari, nam *κρηπὶς* est [illegible] [illegible]. Subselliis illis *ὑποστέγοις*, quæ paraverat Tarquinius Priscus, manum ultimam impositam à Superbo Tarquinio narrat idem Dionysius. Livius vero [illegible] ris in circo faciendis sub hoc eodem Tarquinio populum Romanum occupatum fuisse tradit. An igitur foros illos non consummarat Tarquinius Priscus? An vero equites tantum, patresque è foris spectabant, quos sibi quisque faciebat regnante Tarquinio Prisco, sub Superbo autem etiam plebi loca assignata, in quibus foros ad spectandum faceret? Numquid ita videtur intellexisse Liv[illegible] [illegible] m sub T[illegible] uinio Prisco loca tantum ait divisa [illegible] ibus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent. Superbo regnante idem ait, *laboris aliquanto majoris traducebantur opera, foros in circo faciend*[illegible] *cloacamque maximam receptaculum omnium purgamen*[illegible] *torum urbis sub t*[illegible] *am agendam*. Certe Tarq[illegible] Pr[illegible] sci imperio sibi quisque spectacula [illegible] fortuito opere structa equites patr[illegible] que T[illegible] us Superbus foros in circo faciendos cur[illegible] ca impen[illegible] a publicos, & mansuros [illegible] apud [illegible] ndem Livium mentio [illegible] rum in [illegible] rorum [illegible] I.V. An[illegible] illi sunt [illegible], & [illegible] fii. Ita ille vi[illegible] ur accepisse [illegible] Nam [illegible] minutivum inde [illegible] sunt [illegible] Hinc [illegible] ca[illegible] t edras *foros* int[illegible], & [illegible] *ὑποστέγους* [illegible] falsu[illegible] est, ut [illegible] int[illegible] ceatur, [illegible] uni fit [illegible]. [illegible] ortalli qu[illegible] arquiniu Superbus in [illegible] cos cura[illegible] d[illegible] n[illegible] versi generis, [illegible] fu[illegible] bi quisque tu[illegible] opera [illegible] b P[illegible] quinio, nisi q[illegible] furcis simplicibus [illegible]

est, *ἴκρια*, non [illegible]. G[illegible] *τὰ ἴκρια* exponunt [illegible] *τῆς νεώς*. His [illegible] f[illegible] ri navium

Imp[illegible] *emque* [illegible] *mmus.*

Ideo [illegible] *ἴκρια* in[illegible] ip[illegible] ntur [illegible], id est [illegible] *ctaculis* [illegible] *gnei imposita spectacula.* Hi sunt fori [illegible] nsu [illegible] spectaculorum, quæ [illegible] *spectacula* proprie ap[illegible] Græce *θεωρία*. Livius [illegible] *spectacula* [illegible] *fori appella*[illegible]. Festus [illegible] *ctacula*. [illegible] que ad extre[illegible] Reipu[illegible] ferunt isti fori, sive spectacula in [illegible]: [illegible] *cus maximus dictus, quod circum*[illegible]. Per *spectacula* foros intelligit, [illegible], *& ἴκρια*. Varroni[illegible] igitur æt[illegible] [illegible] ambitum ci[illegible] porticus erant [illegible] Julius ædific[illegible] vit, a quo circum maxim[illegible] structum fuisse testatur Plinius. Nugas itaque garriunt, qui de circo [illegible] re, dum sibi persu[illegible] ent [illegible] rticus illas tripl[illegible] & tristegas ci[illegible] maximi, qu[illegible] m mentionem [illegible] Dionysius, a Tarquinio P[illegible] ndi[illegible] tas esse. Nihil tal[illegible] ius nec hoc [illegible] lu[illegible] e. Livius [illegible] locum circo maximo [illegible] T[illegible] Prisco fuiss[illegible] esignatum. Nec aliud [illegible] ius, qui statim [illegible] jicit: [illegible] inqu[illegible] [illegible] Opus [illegible] quod [illegible] ceptum e[illegible] futurum erat tempore [illegible] ceteri[illegible] inter Urbis opera pulcerrim[illegible]. Ergo nondum tale tunc erat. S[illegible] hoc C[illegible] e conti[illegible] qui porticibus [illegible] u[illegible]. Def[illegible], q[illegible] sequitur apud Dionysium, non [illegible] cat [illegible] lem à Tarquinio Prisco excultum fuisse [illegible] qualis erat tempore Dionysii & qu[illegible] lis à [illegible] actus. Eurip[illegible] s ab ipso est, non [illegible] Tarquini[illegible] Car[illegible] res cujus temporis opus fuerint su[illegible] ra ex [illegible] ivio d[illegible] laravimus. Et falluntur, qui à Tarquinio primum structos opinantur. In porticibus illis, quibus in circuitum cinctus erat circus, longo ac perpetuo ordine disposita fuere sedilia, quæ *limites circi* Tertullianus appellavit, Ovidius *lineas*. Ab his cir[illegible] lineis, quales quales extiterint, longe alia est *linea dives* apud Martialem, quam tamen eamdem faciunt primi nominis in [illegible] literis viri. Auctor de circo diversam quidem f[illegible] t, sed perverse interpretatur ordinem dierum, quo missilia dabantur populo ab imperatore. Nec iste lineam veritatis attigit. Missilia ludorum Stellæ commendat illo epigrammate Martialis, quorum magnificentiam & opulentiam describens ait, non illi sat[illegible] f[illegible] e aurea dona [illegible] populum spargere, sed etiam margaritas m[illegible], quæ auro pretiosiores.

Non illi satis est turbat[illegible] *diduis auro*
Hermus, & H[illegible] *perio qui sonat orbe Tagus.*
Omnis habet sua dona [illegible] *nec linea dives*
Ce[illegible] *at, & in populum m*[illegible] *a rapi*[illegible] *adit.*
Nunc [illegible] *subitis la*[illegible] *a numi*[illegible] *nimbis,*
Nunc dat spe[illegible] *tatas* [illegible] *larga feras.*

Q[illegible] non videt *lineam* [illegible] ex genere [illegible] um [illegible], quæ in ludi[illegible] St[illegible] læ p[illegible] ulo s[illegible] ar[illegible] mas & margaritas in [illegible] m [illegible] tendit Suetonius. Ergo [illegible] r *lineam* [illegible] igi debere cert[illegible] m est mar[illegible] *nea margaritarum*, & *margarit*[illegible] a men[illegible] u Ju[illegible] n[illegible] lult[illegible] xcic, [illegible] *linum* T[illegible] tullianus [illegible] tu m[illegible] *doges sesteri*[illegible] [illegible] est, uni[illegible] ni lineæ. Nam linea est [illegible] hinc *monol*[illegible] si[illegible] plex margaritarum linea: ut [illegible] *linum* du[illegible] *num* triplex: & [illegible] *num* [illegible] u[illegible] margaritæ inserta. Longe [illegible] n[illegible] sellis istæ divites lineæ. [illegible], dum [illegible] hanc lineam [illegible] stimus, err[illegible] timorum [illegible] rorum eventilare & castig[illegible] *T*[illegible] *ansenna*, inquit Scaliger [illegible] *ab uno extremo ad alt*[illegible] *um protenus.* Hoc [illegible] supra documus. *Quod* [illegible] *ur*, [illegible] *ns, qua* [illegible] *am ad*[illegible] d [illegible] *tunc descendendum erat* [illegible] ve[illegible] n tubi[illegible] t. *Transenna* [illegible] glo[illegible], ad

... corum fil ... Comici verbis ... adole ... uerat, thal ... ostium pessulo ... Revera ubi vidisset ... quæ ... solu fuerat, ne ... ostium intus ... ob- ... ancillæ cum ... rei gerendæ, ... ius deflorandæ. ... partim ... quadra ... aboni.

[illegible]

[illegible] fuisse. Hoc in[illegible] [illegible]tur in [illegible] quae vecte ac sera [illegible] [illegible]ebantur : cu[illegible] [illegible] cum ab ostio tol[illegible] βαλανάγρα, id est, clavis, [illegible] hebat [illegible] seram removen[illegible] [illegible]on in omni[illegible] [illegible]ut plurimum qu[illegible] [illegible], & interio[illegible] domu[illegible] [illegible] hodie claud[illegible] [illegible] pessulos quibus [illegible] [illegible]ibus, alios [illegible] [illegible]s affi[illegible] [illegible] immissa forinsec[illegible] [illegible] [illegible]tur. Quod facis[illegible] [illegible] [illegible]umque a[illegible] [illegible] [illegible] ἀλλὰ ἔχει, [illegible]

[illegible]

—— τὰς ἀντίβεργχα καλὰ θύρετρα
Πακτοῦντα κληΐδι.

Eamdem prorsus rationem aperiendarum forium agnoscit Aratus loco vexatissimo, & quem nemo hactenus interpretum ab ultima usque vetustate intellexit.

Οἵη δ' ἐν κληῖδι θύρην ἔντοσθ' ἀραρυῖαν
Δικλίδα πεπλήγοντες ἀνακρούουσιν ὀχῆες.

Ita vetustissimus codex legit. Nam vulgo est δικλίδ' ἐπιπλήσσοντες. Πεπλήγων pro πλήσσων Homero usitatum, ut & κεκλήγων. Ratio heic ut dixi aperiendi eadem quæ apud Homerum supra citatis versibus. Ἀνακρούειν idem quod ἀνακρίνειν. In ceteris vocibus non convenit Aratus cum Homero, licet res eadem sit apud utrumque. Apud Aratum κλεὶς non est clavis, sed claustrum:

—— κληῖδι θύρην ἔντοσθ' ἀραρυῖαν
Δικλίδα.

Quis non videt heic κληῖδα significare τὸ ἀσφάλισμα τῆς θύρας. Homero κλεὶς est clavis. Nam κλεὶς πεπλήγοντες ἀνακρούει τοὺς ὀχῆας, clavis occutit repagula. Arato contra οἱ ὀχῆες πεπλήγοντες ἀνακρούουσι τὴν κλεῖδα. Ex his planissime constat Homerum κληῖδα appellare, quos Aratus ὀχῆας vocat, & Arato κληῖδα dici qui Homero sunt ὀχῆες. Nihil apertius aut disertius. Nec mirum converti horum verborum significationes: nam κλεὶς Græcis modo *clavem* designat, modo *claustrum*. Ita etiam Latinis clavis. Tibullus:

—— *frustra clavis inest foribus.*

Et apud Plautum:

Ubi intro hanc novam deduxi, via recta clavem
Obduxi.

Obduci claustrum dicitur & sera. Clavis itaque ibi pro sera. Cum igitur ὀχεὺς idem significet quod κλεὶς eo sensu quo ponitur pro sera, potuit etiam usurpari ἀντὶ τῆς κλειδὸς quando designat clavem. Sed quare ὀχῆας dixit Aratus numero multitudinis pro clavi? An quia de bifore janua loquitur, cui duæ claves necessariæ? Nam δικλὶς θύρα quæ duplici sera occluditur, quæ διττὴν κλεῖδα habet. Opponere heic aliquis possit una sera in traversum ducta claudi posse januam biforem. Immo non potest. Pauci fortasse intelligunt quid sit δικλὶς θύρα. Non ea est quæ à summo ad imum dividitur, cujus duplices tabulæ concurrentes in medio junguntur, quasi binæ fores. Græci συνδρομάδας θύρας vocant ejusmodi fores. Pollux: ἐν δὲ ταῖς δημοσιευομέναις εἴρηται θύρα δίθυρος καὶ θύραι συνδρομάδες. Latini *valvas* fortasse dicunt. Varro dictas ait quod revolvantur ac sese velent. Isidorus *fores* & *valvas* distinguit, & *valvas* appellari tradit, quæ duplices complicabilesque sunt. Διαπτυχεῖς videtur designare potius quam δίθυρας aut συνδρομάδας. Nam quæ duplices plicabilesque sunt, Græci διαπτυχεῖς vocant: Nos *brisatas*, id est, fractiles. Varronis notatio eodem ducit, valvas esse quæ revolvuntur, & se velant, duplicabiles complicabilesque intelligit. Inde *valvata fenestrarum lumina* Vitruvio lib. VI, id est, διάπτυχα. Et *valvata fores* διαπτυχεῖς θύρας lib. IV de foribus: *sin autem valvata erunt, altitudines ita manebunt, ut latitudinem adjiciatur amplius foris latitudo: si quadrifores futura est, altitudo adjiciatur.* Per *quadriforem* intelligit τὸ δίθυρον, cujus singulæ tabulæ duplicantur, vel δικλίδα, quæ in singulis partibus ima & summa duplices habet tabulas. At valvata est quæ semel tantum plicatur, quæ & *biforis* dici potest, nam veluti fores duæ sunt, vel una plicabilis. Paulo post *bifora* & *valvata* separat: *ipsaque forium ornamenta non fiunt cestrota, neque bifora sed valvata.* Ad verbum *bifora* sunt δίθυρα, vel συνδρομάδες θύραι. Nam revera in διθύροις duæ sunt θύραι, in suis quæque cardinibus vertentes, & in medio convenientes conniventesque ubi junguntur. Δίπτυχοι etiam dici queant. Nam πτύχες & θύραι & σανίδες idem, tabulæ scilicet quibus operitur τὸ χάσμα januæ. Sic pugillaria δίπτυχα quæ & δίθυρα, & bipatentia. Glossæ valvas exponunt θύρας πτυκτάς, & θύρας δικτυωτάς, hoc est, reticulatim cancellatas. Sic enim in iis corrigendum. *Valua* per *u* vocalem si scribantur, significant θύρας ἱεράς, καὶ θύρας πτυκτάς, καὶ θύρας δικτυωτάς. Male enim θύρας διπτύχας, pro quo emendant διπτύχους. Fores circi cancellatas fuisse supra docuimus, hoc est, δικτυωτάς. Cum valvas sic exponeret glossarum auctor, τὰς βαλβῖδας fortasse cogitabat, quæ sunt circi fores cancellatim factæ ac reticulato opere. Apud veteres solidis foribus præcipue in prima janua, præponebantur cancellatæ, ac reticulatæ. Vetus scholiastes Aristophanis ad illud, Κλειδὶ πηκτὴ δωμάτων. Πρὸς δὲ τὰς ἐμπροσθεν τῶν θυρῶν ἐπικειμένας κιγκλίδας, πηκτὰς τὰς θύρας ἀπὸ τοῦ δι' ὅλων ἀσφαλίζεσθαι καὶ διαπλέκεσθαι τὰς ἴφεις. Vides τὰς κιγκλίδας, id est, cancellos antepositos solidis foribus, ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν ἐπικειμένας. Junxit utrasque Tertullianus, *januarum cancellorumque potestates*, id est, οἱ ἐπὶ θυρῶν, καὶ ἐπὶ κιγκλίδων, janitores & cancellarii, id est, ostiarii. Ceterum fores omnes hujusmodi & bifores & valvatæ, & quadrifores possunt commode unica sera per transversum obducta cludi. Diversa ab his δικλὶς θύρα, quam occludere non est nisi duabus seris, ut duo sunt in illa ostia, unum superius, alterum inferius. Nec enim per longitudinem divisa est ac separata ut δίθυρα & valvæ, sed per latitudinem, & δικλὶς ideo appellata, quod διττῇ κλειδὶ obserari debeat. Sellularii opifices hodie ut plurimum pergularum & officinarum suarum fores δικλίδας habent, duplici hiatu patulas, ac duplici ostio velandas. Hinc apud Hippocratem & Apollonium Citiensem περὶ ἄρθρων humeri reponendi modus dicitur διὰ τῆς δικλίδος θύρας, quod in aliam foris speciem cadere non potest, nisi in hanc quam diximus. Forma hæc est quam subjecimus, Ex qua etiam quadriforem fieri posse palam est.

Hæc est δικλὶς θύρα veterum. Cui claudendæ duplici claustro opus & duplici clave aperiundæ. Clarissime hoc ostendit Galenus in Lexico Hippocratis his verbis: Δικλίδος, διμεροῦς ὡς δύνασθαι τὸ κάτω μέρος κεκλεισμένον, τὸ ὑπερκείμενον ἀνοῖξαι. Ideo ὀχῆας, id est, claves Aratus dixerit non ὀχέα. Vel ὀχῆας propterea numero multitudinis posuit, quod ea clavis qua de loquitur, plures habeat dentes, qui totidem sunt ὀχεῖς. Communes claves, id est, βαλανάγραι unico tantum dente præditæ erant, qui in βάλανον infigebatur ad eam extrahendam. Tibullus:

Seu referas fixo dente puella fores.

Claves Laconicæ cum tribus erant dentibus. Aristophanes Θεσμοφοριαζούσαις.

—— οἱ γὰρ ἄνδρες ἤδη κλειδία
Φοροῦσι κρυπτὰ καὶ κακοηθέστατα
Λακωνίκ' ἄττα τρεῖς ἔχοντα γομφίους.

Quiritantur eo loco mulieres usum Laconicarum clavium quas viri tum gestarent, multum sibi & furtis suis incommodare. Cum enim antea solerent de facili cellaria & apothecas viris insciis aperire, & inde quæ vellent depromere, hoc sibi nunc non licere propter illas claves Laconicas quæ fraudibus minus obnoxiæ essent quam ceteræ communes βαλανάγραι. Hodie quoque claustra clavium quæ pluribus dentibus ac cr[illegible]bus instructæ sunt difficiliora furibus ad aperiendum, & minus opportuna dolo & uncinis expilatorum. Locum Arati de clave Laconica omnes ferme veteres interpretes acceperunt, cujus dentibus similem esse stellarum dispositionem in asterismo Cassiepeæ volunt. Germanicus ita vertit:

Qualis ferratos abicit clavicula dentes,
Succutit & foribus pradu&lis vincula claustri,
Talis disposita est stellis, ipsa horrida vultu,

Sic legendi hi versus ex scriptura vetustissimi codicis, in quo nihil mutavimus, præterquam quod *pradu-*

dis fecimus, ubi habet *præducti*. Verissime. *Præductam claustrum foribus* est sera obducta foribus. Vim hujus verbi aperuimus supra. Ea est κλεὶς quæ forem intus ἀραρυῖαν continet. *Ferratos dentes* quas objicit clavicula, sunt ὀχῆες Arati, qui θύρην κληῖδι ἀραρυῖαν ἀνακρούουσιν, id est, succutiunt præductam foribus seram. Ex his patet legisse Germanicum in Græcis Arati:

> Οἵη ᾗ κληῖδι θύρην ἔντοσθ' ἀραρυῖαν,
> Δικλίδα πεπλήγοντες ἀνακρούουσιν ὀχῆας.

Quales sunt ferrei dentes, & quali situ dispositi dentes in clavicula Laconica, tali modo positæ visuntur stellæ in asterismo Cassiepeæ. Ὀχεὺς σιδηροῦς Græcis dicitur. Hic ὀχῆας posuit pro dentibus clavis. Addit Aratus:

> Τοῖοί οἱ μουνὰξ ὑποκείμενοι ἰνδάλλονται
> Ἀστέρες.

Ὁμοίως οἱ ὀχῆες ἀνακρούοντες θύρην κληῖδι ἐντοσθεν ἡρμοσμένην, οὕτω ἀστέρες τὸ τῆς Κασσιεπείας σῶμα μορφοῦντες, ὡς καθ' ἕνα ὑποκείμενοι ἰνδάλλονται. Non multas, nec in congerie acervatas & alternatim positas stellas innuit, quæ Cassiepeæ corpus effigiant, sed in lineæ seriem sitas distitasque invicem, & alias aliis recto filo subjectas. Quod & supra expressit:

> Οὐ γὰρ μὲν πολλοὶ καὶ ἐπημοιβοὶ φορέονται
> Ἀστέρες οἱ μιν πᾶσαν ἐπιρρήδην στιχόωσιν.

Indicat ἐν στίχῳ dispositas, & μουνὰξ ὑποκειμένας, id est, aliam post aliam veluti in linea subjectas. Idque verum esse vetus ejus asterismi μόρφωσις, qualis apud Hyginum descripta habetur, abunde fidem facit. In capite Cassiepeæ unam stellam ostendi dicit: in papilla dextera ponit claram unam: in lumbis magnam unam: in genu unam: in pede dextero unam. Omnes hæ stellæ sic ordinatæ & alia post aliam digestæ rectam lineam efficiunt, & μουνὰξ ὑποκείμενοι ἰνδάλλονται. Tali situ ac dispositione dentes in clavi Laconica locati erant, ut alius alii subjiceretur. Quod hodieque in nostris clavibus videre est: nec minus in antiquis quas vidi multas. Τρεῖς γομφίους Laconicis clavibus tribuit Aristophanes. Verba Avieni quibus Aratea Latine explicat, sic sunt legenda ac distinguenda:

> *Lux hebes est matri. Sic qualem Caria quondam*
> *Noverat intrantem per claustra tenacia clavem*
> *Formatur stellis distantibus.*

Sic formatur stellis distantibus & στιχηδὸν dispositis, ut clavis est Carica, cujus dentes ita locati seorsim alius post alium extant. Ut videtur, Laconicæ claves etiam *Caricæ* dictæ sunt, quod his etiam Cares uterentur. Nunc scholiastem Græcum expendamus, & quomodo Arateos illos versus exposuerit, videamus. Hodie ita leguntur ejus verba: ἡ Κασσιέπεια ἀστέρας ἔχει ἐπὶ τοῦ σώματος ἐκ διαστήματος ἀλλήλων κατ' εὐθεῖαν ὡς ἔγγιστα κειμένους. Ὧν ὁ μὲν βορειότατος ἐπὶ τῆς καθέδρας ἐστίν. Ὁ δὲ νοτιώτατος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Οἱ δὲ τούτων μεταξὺ δύο τὸ τῆς Λακωνικῆς δικλίδος σχῆμα ποιοῦσιν, ἂν τὸ μὲν ἐν γραμμῇ ᾖ, τὸ δὲ πλάγιον τὸ γόνατι. Oedipo aliquo opus esset, qui Sphingi interpres fuit, ad hæc intelligenda. Postrema saltem verba non carent macula, quæ sic in vetustissimis membranis scripta inveni: οἱ δὲ τούτων μεταξὺ δύο τὸ τῆς Λακωνικῆς δικλίδος σχῆμα ποιοῦντες ποιοῦσιν, ὧν ἡ μὲν πλατεῖα γραμμὴ τὸ σῶμά ἐστιν, ἡ δὲ πλαγία τὰ γόνατα. Unica voce correcta locum sanum præsto. Lege igitur: ὧν ἡ μὲν ὀρθὴ γραμμὴ τὸ σῶμά ἐστιν, ἡ δὲ πλαγία τὰ γόνατα. De clave Laconica Aratum agere vidit ille. Sed mirum est quo sensu id interpretatur. Ex claris stellis, quibus sidus Cassiepeæ constare ait, quæque efficiunt figuram Laconicæ clavis, una, inquit, in capite maxime australis: alia in cathedra maxime borealis. Inter has aliæ duæ sunt, in utroque genu scilicet positæ. Hæ quatuor stellæ sic ordinatæ faciem Laconicæ clavis faciunt, *recta linea*, corpus est: *transversa*, genua. Ὀρθὴν γραμμὴν intelligit, quæ à stella capitis ducitur australis ad borealem cathedræ stellam. Τὴν πλαγίαν, id est, transversam quæ ab uno genuum ad alterum porrigitur. Non dicitur quatuor tantum stellis confici Cassiepeæ signum, sed ex his, quæ corpus ipsum in recta linea describunt maxime australem in capite conspici, maxime borealem in cathedra. Inter utramque aliæ sunt recto ordine collocatæ, ut in papilla dextra una, in lumbis una. Nam quæ in dextro pede ponitur ab Hygino ea est, quam in cathedra βορειοτάτην constituit Græcus scholiastes. Hoc σχῆμα efficitur

ὀρθὴ γραμμή, quæ corpus constituit, ἀστέρας ἔχει ἐκ διαστήματος ἀλλήλων κατ' εὐθεῖαν ὡς ἔγγιστα κειμένους, ὧν ὁ μὲν βορειότατος ἐπὶ τῆς καθέδρας, ὁ δὲ νοτιώτατος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Hæc recta linea est, quæ invicem distantes habet stellas, & utcunque recta serie dispositas. Obliqua vero linea ambo genua connectit, & stellas in his locatas. Figuram hanc fuisse vult Laconicæ clavis, quam δικλίδα vocat. Et ne quis putet ea voce θύραν δικλίδα significari, non κλεῖδα, in Græco epigrammate antiquo plane eadem notione usurpatur:

> Τὰ σὰ ἀνακροῦσαι δυνάμενος πολυωποῦ ὀχῆας
> Δικλίδος ἡμετέρας τὴν βάλανον χαλάσας.

Ita enim scriptum reperi in vetustissimo codice, non κλεῖδος. Ubi δικλὶς est clavis, cujus dentem βάλανον appellat, quæ injicitur claustro ad succutiendu repagula. Et vides idem verbum ἀνακροῦσαι in eadem re positum epigrammatario poëtæ & Arato. Sed Arato ἀνακρούουσι οἱ ὀχῆες τὴν κλεῖδα. In epigrammate ἡ δικλὶς, hoc est, clavis ἀνακρούει τοὺς ὀχῆας. Ceterum quam heic δικλίδα vocavit scholiastes, paulo infra κλεῖδα appellat his verbis, quæ ex vetusta membrana emendatiora heic producam, & aliter scripta quam sunt in editis: ἐστὶ δὲ ἡ Κασσιέπεια ἐκ τῶν ἀστέρων πλαγία, ὡς γέγραπται, ἀλλ' ὀρθὴ, κλειδὸς ἔχουσα ἀρχαίας σχῆμα. Καὶ ὀρθοὶ ἀστέρες τὸ σῶμα ἀποτελοῦσιν, οἱ δὲ πλάγιοι τὰς χεῖρας ἐκτεταμένας. Ita membranæ scriptum mihi exhibuere, nisi quod, ἀλλ' ὅτω mendose habuerunt, & ἀθρόοι ἀστέρες: quomodo & in vulgatis excusum extat. Verum ad eum modum, quo posuimus, emendanda fuere. Eadem est interpretatio, quæ supra. Hoc tantum differt, quod manus expansas pro genibus statuit, quæ lineam obliquam clavis Laconicæ & antiquæ efficiant. Hæc erit forma secundum istam expositionem nihil à priore diversa, sed omnino eadem, si invertatur ad hunc modum.

Juxta illos interpretes hoc ἀρχαίας καὶ Λακωνικῆς κλειδὸς instar fuit. Τρεῖς γομφίους plane in hac clavi habes, tria crucis cornua. Et fortasse δικλὶς hoc genus clavis appellatum, quasi duplicem, vel geminam clavim dixeris. Claves communes, quæ βαλανάγραι vocabantur, unica modo virga ferrea constabant, quæ in balanum injiciebatur ad eam è claustro sursum trahendam. In Laconica veluti duæ claves sese invicem decussantes in formam crucis. Ideo δικλὶς hæc clavis dicta. Vulgata in Aratum scholia: ἐστὶ δὲ ἡ Κασσιέπεια οὐ πᾶσα φανερὰ, ἀλλ' ὡς κλειδὸς ἔχουσα σχῆμα, καὶ οἱ ἀστέρες δὲ αὐτῆς ἀθρόοι τὸ σῶμα ἀποτελοῦσιν, ἀλλ' οἱ μὲν πλάγιοι τὰς χεῖρας ἐκτεταμένας, οἱ δὲ κατωτέρω ἅμα καὶ πόδας, καὶ τὴν καθέδραν ὡς δικλίδα. Τὸ δικλίδα δὲ σημαίνει ἄν καὶ τὸ διθυρον.

Hæc

Hæc inquinatissima, quæ sic emenda: καὶ οἱ ἀστέρες τῆς ὀρθῆς τὸ σῶμα ἀποτελοῦσιν, ἀλλ' οἱ μὲν ἄνω πλάγιοι τὰς χεῖρας ἐκτεταμένας, οἱ δὲ κατωτέρω ἅμα καὶ πόδας, καὶ τὴν καθέδραν εἰς δικλίδα. Notum est Græce peritis τὸ ὀρθὸν opponi τῷ πλαγίῳ, ut τὸ εὐθὺ τῷ στρεβλῷ. Ammonius: εὐθὺ καὶ ὀρθὸν διαφέρει. Τὸ μὲν γὰρ εὐθὺ ἀντίκειται τῷ στρεβλῷ, τὸ ὀρθὸν πλαγίῳ. Scholiastes ille ὀρθοὺς ἀστέρας in sidere Cassiepeæ opponit τοῖς πλαγίοις: & ὀρθοὺς quidem vocat, quæ rectam lineam constituunt à capite ad infimum cathedræ, eas nempe quæ in ea recta linea stellæ constitutæ sunt; πλαγίους vero quæ brachia faciunt in superiori parte expansa: infra vero pedes & cathedram. Quod ad δικλίδα attinet, manifesto hanc vocem heic sumpsit pro clave. Idque satis indicant verba ista: τὴν δικλίδα δὲ σημαίνει ἂν καὶ τὸ θύρετρον. Potest, inquit, & δικλὶς significare januam biforem. Ergo hoc loco apud Aratum clavem ea dictione significari putavit. Proinde legisse in Arati versu verisimile est:

> Δικλίδι πεπτηῶτες ἀνακρούουσιν ὀχῆες.

Nam si δικλίδα legisset, cum θύρην utique jungendum esset, nec pro clave posset accipi. Non dubium eos Græculos enarratores sæculi sui usum respexisse, quum δικλίδα apud Aratum de clave intellexerunt. Nemini sane hactenus subolucrat, qua sententia illorum fuisset in extricando loco illo Arateo intricatissimo. Multum sanè diversi videntur abire ab Arati mente. Quod enim lineam quamdam stellarum rectam ducunt, quæ corpus Cassiepeæ constituat, & aliam supernè, quæ rectam illam ex traverso secet, & brachiorum stellas signet, item aliam æque transversariam infra decussantem, qua stellæ genuum & cathedræ notentur, non puto rectam eos viam, sed obliquam instituisse. Alius lineam tantum unam πλαγίαν ponit, eamque supernè ad designandas brachiorum expansorum stellas: alius ad inferiorem rectæ lineæ partem collocat obliquam illam lineam, qua recta decussatim secatur, eaque stellas genuum & cathedræ ostendi dicit. Alius utramque agnoscit. Aut tres igitur diversi sont harum trium sententiarum auctores, aut unus est trium diversarum interpretationum auctor. Præterea quod δικλίδα pro clave accipiunt, plane indicant nihil prorsus in hoc Arati loco vidisse. Nihil de recta & obliqua linea clavis Laconicæ, & asterismi Cassiepeæ apud Aratum extat. Nec formam ille asterismi illius clavi Laconicæ in plenum comparat, sed simpliciter stellas in eo sic dispositas esse καὶ μουνὰξ ὑποκεῖσθαι, id est, aliam sub alia jacere, ut sunt ὀχῆες, qui succutiunt claustrum, quo janua δικλὶς firmatur. Ὀχῆας vocat dentes clavis antiquæ, qui alius sub alium ordine collocantur, ut stellæ in Cassiepeæ signo. Ita omnino constat legendum, sicut suprà emendavimus, οἵη δὲ, aut certè,

> Οἵη δὲ κληῖδι θύρην ἔντοσθ' ἀραρυῖαν
> Δικλίδα πεπτηῶτες ἀνακρούουσιν ὀχῆες.

Nam sequitur in redditione comparationis.

> Τοῖαί οἱ μουνὰξ ὑποκείμενοι ἰνδάλλονται
> Ἀστέρες.

Οἷον οἱ ὀχῆες πεπτηῶτες ἀνακρούουσι θύρην κληῖδι ἡρμοσμένην, τοῖοι οἱ ἀστέρες Κασσιεπείας μουνὰξ ὑποκείμενοι ἰνδάλλονται. Hæc indubitatè vera in Arato lectio. Nam si legas οἵην, ut vulgo habetur, januæ similem faceret Cassiepeæ ἔμφασιν. Si corrigas οἵη δὲ κληῖδι, ut viri eruditissimi sententia est, claustro, vel seræ ipsi adsimilaret eam. Quippe cum κληῒς apud Aratum clavis non sit, sed claustrum, ut clarissimè ex verborum sensu, situque elucescit, in comparatione illa Aratea non totius Cassiepeæ sideris forma cum tota Laconicæ clavis effigie componitur, sed situs stellarum, quæ in eo sunt, cum situ dentium claviculæ, quos ὀχῆας appellat. Avienus solam distantiam stellarum assimilari dicit clavi Caricæ. *Formatur*, inquit, *stellis distantibus, sicut clavis Carica claustra tenacia intrans.* Nihil ferè ex clavi claustrum init præter dentes, præcipue in antiquis clavibus, quæ brevissimæ sunt, & nihil præter annulum, quo tenentur, habent, & dentes, qui claustrum ineunt. In hodiernis præter annulum longus est scapus. Quod sequitur apud Aratum:

> ---- ἡ δ' αὔτως ὀλίγων ἀποτείνεται ὤμων
> Ὀργυιήν, φαίης κεν ἀνιάζειν ἐπὶ παιδί.

Hoc extra comparationem positum est, nec quicquam attinet ad similitudinem, quæ præcessit, τῶν μουνὰξ ὑποκειμένων ἀστέρων cum ὀχεῦσι ac dentibus clavis Laconicæ institutum. Quod etiam expressit seorsim Germanicus in sua paraphrasi:

> *Qualis ferratos obicit clavicula dentes,*
> *Succutit & foribus pradulto vincula claustri,*
> *Talis disposita est stellis. Ipsa horrida vultu*
> *Sic tendit palmas, seu sit planctura relictam*
> *Andromedam meritam non justa piacula matris.*

Hæc postrema de figuratione Cassiepeæ palmas tendentis, quasi plangat Andromedam, extra comparationem clavis posita sunt. & nihil habent cum ea commune. Græci interpretes hæc ita acceperunt veluti partem facerent præcedentis similitudinis. Proinde figuram hanc fuisse clavis Laconicæ priscæ sibi imaginati sunt, cujus instar referret asterismus Cassiepeæ. Ut recta quidem linea, hoc est, clavis scapus Cassiepeæ corpus repræsentaret, stellæ autem in eodem sidere quæ manus expansas signant, esse lineam, sive virgulam transversariam, quæ scapum rectum clavis decussatim secat. Ita Græci. Longe melius Latini, qui solum situm stellarum corporis Cassiepeæ comparari interpretati sunt cum dispositione dentium in clavi, ut illi μουνὰξ, id est, εἷς ἐφ' ἑνὶ locati sunt, ita stellæ in corpore Cassiepeæ à capite ad pedes hac eadem serie siti sunt, εἷς ἐφ' ἕνα καὶ οὐκ ἐπιμιγεῖς, idque disertim declaravit Germanicus prorsus ex mente Arati:

> *Qualis ferratos obicit clavicula dentes,*
> *Succutit & foribus pradulto vincula claustri.*

Quod longè disertius, ac planius esset, si legeretur.

> *Quales ferrato subicit clavicula dentes,*
> *Succutit & foribus pradulto vincula claustri.*

Scriptum *qualis* pro *quales*. Repetendum ex sequenti, ac subaudiendum *qualis ferrato claustro*. Quales dentes clavicula ferrato claustro subjicit, & succutit. Et sanè clavis, quæ claustrum januæ succutit & sursum pellit ut aperiatur, claustro utique subjicienda est. *Quales ferrato*, repetendum ex sequentibus *claustro*. Loquutio poëtis familiaris. *Ferrati dentes* clavis haud rectè dicantur qui αὐτόχρημα ferrei sunt. Ut nec *auratus* pro aureo usurpatur. Aliud τὸ σιδηροῦν quod ex ferro est: aliud τὸ σεσιδηρωμένον, quod ferro inductum est ac munitum. Unde *ferrati obices portarum* apud Ammianum lib. XXI. Et σεσιδηρωμένοι μοχλοὶ apud Græcos. Legi etiam posset:

> *Quales ferratis subicit clavicula dentes,*
> *Succutit, & foribus praductis vincula claustri.*

Idem sensus ex utraque lectione, quales dentes clavicula foribus subjicit, & succutit claustra. οἷον ὀχῆες ἀνακρούουσι τὴν κληῖδα. Fuit & quum legendum putarem:

> *Qualis ferratos obices clavicula dente*
> *Succutit, & foribus praductis vincula claustri.*

Sed ideo minus arridet, quia *obices* & *praducta foribus claustra* idem sunt. Κληῒς apud Aratum non clavis est, sed claustrum quo obdito fores occluduntur. Heic diversi generis fuere, prout & diversæ aperiendarum forium rationes excogitatæ sunt. Lignea claustra quædam extitere, quibus in transversum obductis fores firmabantur: Latini *seram*, Græci μοχλὸν appellant, alii *vectes* & *claustra* ut Græci κλεῖθρα. In his vectibus ac seris ligneis βάλανοι & βαλανάγραι locum habuere, quarum multus apud veteres usus. Et hæc communis forma olim clavium fuit & claustrorum. Alia sollertior methodus fuit per claves Laconicas, quæ & κρυπταὶ dicebantur, quod totæ intra claustrum immersæ laterent, ut etiam indicat Avienus:

> ---- *sic qualem Caria quondam*
> *Noverat intrantem per claustra tenacia clavem.*

De his clavibus acceperunt veteres locum Arati quem supra excussimus. Tres dentes, τρεῖς γόμφοι, quos istis clavibus tribuit Aristophanes hoc modo positi fuisse videntur.

An potius hoc modo ad tridentis instar?

Profectò claves ejusmodi, quarum Homerus & Aratus meminere, insertæ claustro & sursum cum impetu levatæ succutiebant repagula ac dejiciebant, quod ἀνακρούειν & ἀνακόπτειν Græci dicunt, id est, sursum quatere vel succutere. Qui modus aperiendi cum hac forma magis congruit, quam cum altera, quæ reducendo potius atque adducendo fores aperit clauditque dum vertitur, succutiendo, & recta plaga sursum quatiendo. Hoc prorsus modo fores aperiunt claveæ illæ, quibus hodie Chartusianorum familiæ in suis monasterii conclavibus utuntur, quas & *Chartusianas* propterea quidam appellant. Præterea hoc instar clavis, quod proximè posuimus, non multum abludit à forma antiquæ & Laconicæ clavis, quam Græci Arati interpretes nobis describunt, quæ scapum habeat rectum, & superne transversariam virgulam. Solum ordinem dentium in exemplum sumpsit non totum clavis modulum Aratus, cui assimilaret stellarum in corpore Cassiepeæ dispositionem ac situm. Quantum ad figuram antiquæ Laconicæ clavis attinet, certè videntur eam novisse. His & aliis clavibus antiquis sua ac convenientia claustra attributa. Nec enim clavicula ferrea foribus immissa claustrum longum ligneum, & plerumque ferratum facile succutiendo dejecisset. Non tantum igitur seras illas & vectes ligneos occludendis intus foribus novere veteres, quos hodieque novimus januis præcipuè portisque obserandis, sed etiam ejusmodi claustra ferrea, quæ nobis usitata vulgo nunc sunt, in usu habuere. Ea claustra foribus obfiguntur quadrata ut plurimum figura, ex duplici ferro compacta, intra quæ parva repagula & ipsa ferrea adductionibus ac reductionibus moventur. Et adducta quidem in postem ineunt, & cum eo forem jungunt & connectunt, reducta laxant & aperiunt. Horum claustrorum notitiam habuisse veteres, ex clavibus antiquis colligas, quæ factura nostris planè similes sunt, quæ & annulum habent; ut digito teneri possent. Multas vidimus & ipsi è tellure effossas. Multæ servantur penes antiquarios, quas etiam conspeximus. Produxere quasdam in suis scriptis viri docti. Earum nos heic aliquot videri curavimus & subjecimus.

Lipsius commentariis ad II. Annalium duas ex his inseruit in Batavis erutas. Annulos signatorios esse putat cum adjuncta clavi. Ergo ex ejus sententia duplicem usum præbuerunt illæ claves annuli signatorii vel sigillatorii & clavis. Quod non potest. Nullum in his sigillum impressum ad signandum aptum. Meræ claves sunt cum annulo qualis & hodie fieri solet in nostris clavibus quæ sunt longiore scapo. Digiti inferebantur ut annuli sigillatorii quo commodius verti possent intra claustrum. Scapum quippe non habent quo teneri queant, quique sit instar manubrii. Excepto annulo totæ intra claustrum absconsæ mergebantur. Ideo κρυπταὶ & καλυπταὶ appellavere. Ut factura est & forma clavium illarum, quas supra posuimus, omnino vertebantur ad reducenda & adducenda quæ intus erant ferrea verucula vel repagula. At Laconicæ veteres alio modo aperiebant, succutiendo nempe ac dejiciendo quod in interiori parte forem cum poste detinebat vinctam ferreo pessulo. Adeo id manifesto colligitur ex Homeri & Arati versibus quos superius adduximus, & Græci epigrammatis disticho item supra citato, ut dubitationi non sit locus. Tales hodieque visuntur quamplurimæ, & similiter aperiunt claves Chartusianæ. Clavem antiquam ad hunc aperiundi modum methodumque factam invenimus in Cl. P. Petavii monumentis, quam heic exhibere operæ pretium duximus.

Hæc clavis, quantum suspicor, atque instar ejus ostendit, sursum impulsa pessulum posti impactum amovebat, non circumacta intra claustrum. Tales antiquæ Laconicæ Homeri Aratique, ἀνακόπτειν & ἀνακρούειν τὰς σιδηρᾶς ὀχῆας, fores pandi faciebant. Hæc quippe vis est verbi ἀνακρούειν. Hinc ἀνακρουστὰ ὑφάσματα Græci vocant, quæ sursum impulso pectine à stantibus percutiebantur ac texebantur. De quibus ad Historiam Augustam diximus. Ἀνακρουστὰ ὑφαντὰ textile ejusmodi iidem Græci appellant. Sic sunt ἀνακρουστικαὶ claves quæ claustro immissæ succutiunt repagulum, donec ex uncino cui injectum est exeat. Duo genera clavium apud antiquissimos Græcos in usu fuisse reperio, βαλανάγρας & Λακωνικάς. Cum sera lignea, hoc est, μοχλῷ, βαλανάγραι, & longiores unico dente, quæ βάλανον ex sera trahebant, ut supra explicavimus. Hoc genere portæ urbium claudebantur, ut ex Æneæ Tacticis constat, & ἰαναυα, hoc est, priores & in publicum exeuntes ædium fores, ut ex multis Græcorum Latinorumque testimoniis colligitur. Fuere & Laconicæ breviores, multis dentibus, & artificii sollertioris, quæ claustro immissæ totæ latebant. Ideo κρυπταὶ & καλυπταὶ dicebantur. Mentio apud Stephanum κλειδὸς Λακωνικῆς. Succutiendo & sursum impellendo repagula decutiebant. Repagula ipsa non lignea, sed ferrea ac brevia. Μοχλία σιδηρᾶ Græci vocant, & ὀχῆας. Alii etiam βαλάνους. Conclavia & thalami ceciique, & cetera interiora ædium membra hoc modo solebant & methodo occludi. Ab illis Laconicis clavibus reliqua omnia clavium genera, & artes, formæque diversæ productæ. Ab iisdem Laconibus etiam signacula prodita, & annulorum usus signatoriorum. Non contenti veteres clavibus & claustris in asservandis ac condendis rebus iis, quas cariores habuere, signacula etiam adhibebant, quibus nosci poterat, an fraus facta esset clavi claustroque. Lacones primum usi sunt lignis vermiculatis, hoc est, verme corrosis, quæ Græci θριπόβρωτα aut θριπήδεστα vocant. Iis signabant quæ clausa & tuta esse volebant. Aristophanes Θεσμοφοριαζούσαις:

> Πρὸ τοῦ μὲν οὖν ἦν αὐτ' ὑποῖξαι τὴν θύραν
> Ποιησαμέναισι δακτυλίδιον τριωβόλου.
> Νῦν δ' οὗτος αὐτοὺς οἰκοτριψ Εὐριπίδης
> Ἐδίδαξε θριπήδεστ' ἔχειν σφραγίδια
> Ἐξαψαμένους.

Queruntur ibi mulieres non jam sicut antea faciebant se posse viros suos suppilare, & Euripidi id imputant, quo docente viri facti essent prudentiores in condendis ac sub clave continendis rebus suis. Et qua sub clave? non vulgari modò, inquiunt, ac simplici fabrefactas claves jam ipsi gestitant, sed Laconicas pessimi & vaferrimi inventi & artificii.

— οἱ γὰρ ἄνδρες ἤδη κλειδία
φοροῦσι κρυπτὰ καὶ γε κακοηθέστατα
Λακωνικ' ἄττα τρεῖς ἔχοντα γομφίους.

Et tamen addunt, nihilominus adhuc licebat dolo attentare quæ talibus occlusa essent clavibus,

Πρὸ τοῦ μὲν οὖν ἦν ἀλλ' ὑποῖξαι τὴν θύραν
Ποιησαμέναισι δακτύλιον τριωβόλου.

Facto digitulo ferreo triobolari poterant subaperiri fores, & quæ vellemus cuinque viris insciis suffurari. Hujusmodi digitulis ferreis & uncinis hodie etiam uti sciunt in aperiendis dolo foribus fures ac suppilatores. *Lusciniolos* vocant. Nec sanè multum difficile erat etiam sine clavi reserare eas fores quæ clavibus Laconicis ἀνακρουστικαῖς aperiebantur. Longe subtilioris ac magis artificis sollertiæ claves postea inventæ sunt, quæ vix tamen τὸν δακτύλιον τῶν θυρεπανοικτῶν possunt evitare.

Νῦν δ' οὗτος αὐτοὺς οἰκότριψ Εὐριπίδης
Ἐδίδαξε θριπήδεστ' ἔχειν σφραγίδια
Ἐξαψαμένους.

Hoc remedium auctore Euripide nunc viri nostri repererere, ne quid jam possemus ipsis insciis clepere, foribus per dolum apertis. Docuit eos appendere signacula foribus, ligni corrosi figura impressa. Hæc fuit antiqua signandi consuetudo, quæ & ipsa à Laconibus prodit, ut & claves κρυπταί. Hesychius: θριπόβρωτος, οἱ Λάκωνες σφραγῖσιν ἐχρῶντο ξύλοις ὑπὸ θριπῶν βεβρωμένοις, κατασημαινόμενοι ἐκ βιβλίων. Φιλοσίφιος δὲ φησὶ πρῶτον Ἡρακλέα χρήσασθαι. Notat etiam Theophrastus sua ætate multos signasse lignis, quæ vermiculi, vel teredines pertuderant lib. v. Hist. cap. 1. Πλεῖον δὲ τὸν φλοιὸν ὑποδυόμενοι σκώληκες ἐπιπολῆς ἐγγεγράφουσι τὸ στέλεχος, οἷς καὶ σφραγῖσι χρῶνταί τινες. Quibus ad signandum quidam utuntur. Θριπόβρωτα planè intelligit, vel θριπήδεστα σφραγίδια. In eorum locum successere annuli signatorii, qui eundem usum antiquis præstiterunt ad signandum ea, quæ domi custodienda essent, & à fraudibus servorum & suppilatione vindicanda. Dolo, ut dixi, possunt claustra forium aperiri quantumvis rectè munitarum. Unus ferreus digitulus, vel uncinus hoc facit. Signaculis nulla fraus adhiberi potest: perfringenda sunt. Promptuaria, & cellæ, & armaria huc modo signari solebant. Diogenes Laertius in Lacyde: τοῦτον φασὶ καὶ περὶ οἰκονομίαν γλυκύτατα ἐσχηκέναι. Ἐπειδὰν γὰρ ἐκ τοῦ ταμείου σφραγισάμενος πάλιν ἂν τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐρρίπτει, ὡς μηδέποτε αὐτοῦ περιαιρεθείη, ἢ τι βασταχθείη τῶν ἀποκειμένων. Μαθόντα δὴ τοῦτο τὰ θεραπόντια ἀπεσφράγιζε, καὶ ὅσα ἐβούλετο ἐβάσταζε, ἔπειτα τὸν δακτύλιον διὰ τῆς ὀπῆς ἐς τὴν στοάν. Ex versibus Aristophanis, quos supra attulimus, constat, etiam claustris ac feris occlusa, signaculis nihilosecius muniri solita fuisse. Lacydes, ubi quid ex penu prompsisset, signaculo rursus apposito, annulum quo id signaverat, solebat per foramen claustri intro jacere. Ὀπὴν τῆς στοᾶς intelligo foramen, quod in ostio patebat immittendæ clavi. Servi, qui id perspexerant, eo absente, per idem foramen manu immissa annulum retrahebant, & resignabant penum, rursumque signum imprimebant, & sic quæcunque vellent indeprehensi amovebant ex promptuario, quum semper signum integrum dominus inveniret. Adeo negligens œconomus & parum astutus fuit ille philosophus. Annulo tamen præcipuè obsignabant, quæ feras & claustra non patiebantur, ut armariola, lagenas vini, & cetera ejusmodi χυτρεῖα. Martialis:

Nunc signat meas annulus lagenam.

Longe igitur diversi signatorii annuli, & claves cum annulo, quas cum signatoriis confundit vir doctus. Nam foribus etiam obseratis signacula apponebantur. Plato comicus in μετοίκοις ita hæc jungit:

Σημεῖα, παρασημεῖα, κλεῖς, παρακλειδίον.

Falsam, & adulterinam clavim vocat παρακλειδίον, ut παρασημεῖα adulterata signacula. Sed de his alibi pluribus. Notat Arati scholiastes claves olim intus fuisse, suo tempore extra. Certè Aratus dicit:

— κληῖδι θύρην ἔντοσθ' ἀραρυῖαν
Δικλίδα.

Claustro forem intus munitam significat. Κληῖδος nomine non clavem intelligit Aratus, sed repagulum, vel pessulum ferreum, & quidquid intus forem occludit. Homerus ὀχῆα vocat, id est, ferreum veruculum. Atqui nescio an κλειδὸς nomine vetus ille interpres claustrum, aut seram ferream intelligi velit. Certè duobus locis ibidem κλεῖδα pro clave posuit, cum dixit Cassiepeæ signum κλειδὸς ἀρχαίας, & κλειδὸς Λακωνικῆς ἔχει σχῆμα. Eum igitur audiamus, & verba ejus perpendamus: τὸ ἔνδοθεν ἡρμοσμένην εἶναι τὴν κλεῖν ἀρχαϊκόν ἐστι· οὐ γὰρ ὡς νῦν ἐκτὸς εἰσιν αἱ κλεῖδες, ἀλλ' ἔνδον τὸ παλαιὸν παρ' Αἰγυπτίοις καὶ Λάκωσιν. Καὶ Ὅμηρος οἶδε τοῦτον, ὅτε ἵστατο τοῖς θυρώμασιν ἀνακρουομένη κληῖδι θύρης ἀνέκοπτεν ὀχῆα, τοὺς δ' ἔβραχε δαίδαλα πάντα ἀσφαλίσματα. Ita leguntur hæc verba in scriptis codicibus paulo aliter quam in excusis. Si putavit ille grammaticus, ut videtur putasse, idem significare κληῖδα apud Homerum & Aratum, profecto falsus est. Κληῒς apud Homerum loco quem citat, clavis est, apud Aratum ferreum repagulum. Pessulis, feris & repagulis fores intus olim munitas fuisse plus quàm certum est. In Laconica quoque aperiendi & claudendi ratione sera intus erat, id est, pessulus; clavi vero ab exteriori parte immissa pessulum, qui in interiori latere tenebatur, succutiebat. Si per κλεῖδας igitur claves accipit scholiastes ille, haud dubium est quin ἐκτὸς fuerint etiam apud antiquos, Homerum & Aratum. De clavibus loquor Laconicis. Etiam hodieque omnes claves ἐκτὸς εἰσιν, ab exteriori quippe forium parte immittuntur claustro. In ratione illa veteri, quæ per feras ligneas, & βαλάνους injectas forem claudebat, eamdemque per βαλανάγρας reserabat, secus fuit. Nam βαλανάγρα, id est, clavis in interiori parte, ubi & sera, vel μοχλός. Quippe in seram ipsam demittebatur ad extrahendam βάλανον. Ad hanc rem foramen in ostio relinquebant, per quod manus posset immitti à foris stantibus, inferendæ clavi in seram, & evellendæ βαλάνῳ. Hoc modo planè ἐκτὸς ἦσαν αἱ κλεῖδες. Quod si vero κλεῖδας posuit pro claustris, id est, μαγγάνοις τῶν κλειδώσεων, quas *ferraturas* dicimus, hodie ut plurimum intus foribus obfixæ habentur, foramine in exteriori parte relicto, cui clavis forinsecus immittitur. Fides sit penes illum, an ejus ætate claustra foribus adfigerentur in exteriori forium latere. Ceterum quum dicat scholii auctor, τὸ ἔνδοθεν ἡρμοσμένην εἶναι τὴν κλεῖν, sine dubio non clavem, sed claustrum significavit; clavem enim vocavit δικλίδα. Quod autem ait Ægyptiis & Laconibus fores intus occludi solitas olim, hoc nihil facit ad eum morem, quo fores antiquorum grammatici notant foris & extra solitas aperiri. Hæc enim distinguenda sunt, quæ video confundi. Ad Aratum observant viri docti, Laconicas fores duplices fuisse, quæ vecti ita clauderentur, ut non extra sed intus aperirentur, qui mos & Romanis usitatus. Non ea mens est interpretis veteris, nec quicquam simile. Nihil quippe prohibet quin eadem janua & intus occludatur sera, & tamen aperturam in publicum projiciat. Nec enim necesse est, ut quæcunque fores intus clauduntur, intus etiam aperiantur. Ambiguum in loquutione Latina verbum est *intus*, quod tam εἴσωθεν quam ἔσω significat, tam ἔνδον quam ἔνδοθεν. Exempli gratia *fores intus aperire* Latini dicunt, quas ab interiore parte aperit aliquis qui intus est. Ut apud comicos, *aperite intus aliquis*, id est, ἔνδοθεν. Quum fores aperit qui intus est, sive ostii aperturam projiciat in exteriorem partem & in publicum, sive ad se trahat & interius reducat, æquè utroque modo *aperire intus* dicitur, id est, ἔνδοθεν. Similiter qui foris est, & januam aperit, sive ostium in interiorem partem ædium propellat, sive in exteriorem, eamque ad se trahat, æque *foris aperire* possit dici, quocunque modo aperiat. At idem si aperturam habet ostium in interiores partes, ἔσω ἀνοίγειν dicitur, si in exteriores partes, ἔξω ἀνοίγειν, sive intus, sive foris aperiat. Ἔξω ἀνοιγόμεναι fores dicuntur, quæ aperturas habent in exteriores partes. Ita loquitur Vitruvius: *Ipsaque forium ornamenta non fiunt cestrota, neque bifora, sed valvata, & aperturas habent in exteriores partes*, id est, ἔξω ἀνοίγονται, ἔξω ἀναπέτανται. Eo modo fores aperiebantur apud Atticos antiquos. Qui intus domo exibant, earum aperturam in exteriores partes, & publicum versus projiciebant. Inde apud comicos qui intus exeunt, prius ostium percutiunt,

cutiunt, & crepitum faciunt, ut qui extra sunt admoneantur recedere, ne apertura ostii læderet transeuntes. Ψοφεῖν θύραν dicebant de his, qui exibant domo, foribus prius percussis. Latinis comicis *crepare ostium*, ut apud Terentium: *crepuit a Glycerio ostium*, ἐψόφηκεν ἡ ἀπὸ Γλυκερίου θύρα, aliquo scilicet egredi parante. At eum exterius ostium pulsaret intraturus, κόπτειν θύραν dicebatur. Hæc nota sunt. Hoc modo & more Attico qui intus fores aperiebant, ἔσωθεν ἀνοίγειν τὴν θύραν ἔξω dicti. Nunc quæstionis est, utrum janua, cujus apertura in publicum & exteriorem partem ejiciebatur, ab exteriori quoque parte occludi & obserari necessario deberet. Nihil necesse est. Haud sane magis quam intus occludi solitam, in interiorem partem aperiri oportuit. Fores pleræque intus obserari consuetæ, foras versus pandebantur, & contra. Apud priscos Atticos ἔσωθεν κατακλείοντο, ἔξω ἀνοίγοντο. Intus obserabantur, extra aperiebantur. Mediæ Græciæ temporibus, quæ sub imperio Romano fuit, fores ἔσω ἀνοίγοντο, in interiorem partem aperturam inclinabant, forinsecus tamen adfixas & aptatas habuere seras, quibus occludebantur. Interpres Arati Theon: τὸ δ' ἐκτὸς εἰσὶν αἱ κλεῖδες, id est, *ab exteriore parte foribus aptantur claustra*. Et tamen ejus ætate in terra Græcia fores versus interiora ædium pandebantur. Helladius apud Photium: οὐχ ὡς παρ' ἡμῖν νυνὶ τὸ παλαιὸν ἀνοίγονται αἱ πύλαι, ἀλλ' ἐναντίον τρόπον, ἔξω γὰρ αὐταῖς ἀναστρέφονται ἔνδοθεν ἐξιοῦσιν. Sic legendum, non, ut vulgo est, ἔξωθεν. Quod non potest stare salvo sensu. Qui intus exibant, forium aperturam impellebant extra, & in publicam viam. Quod ἔξω ἀνοίγειν, & ἔξω θύρας ὠθεῖν dixere. Igitur κλεῖδες interpreti Arati, ut Arato ipsi, sunt claustra, sive μάγγανα κλειδώσεως, quæ in Laconicis foribus, ut clavibus ejusdem generis aptæ essent, è ferro fuere. Inde ὀχῆες Homero dicuntur, & σιδηροῖ μοχλοὶ aliis. Pollux: ἐν δὲ ταῖς δημιουργίαις καὶ μοχλία σιδηρᾶ. οἱ μὲν ἂν ἀκριβέστεροι ἑρμηνεύειν ἀξιούμενοι τὰς κλεῖς εἰθισμένως προσαγορεύοιεν. Mens ejus hæc est, qui accuratius loquuti sunt τὰς κλεῖς appellare, quæ alii μοχλία σιδηρᾶ appellent, à similitudine partis corporis, quæ sic appellatur. Notum è Ruso & Polluce quæ sint κλεῖδες in corpore humano. Mira sane harum vocum inter se variata significatio. Κλεὶς & claustrum significat & clavem. Ὀχῆες similiter & pro clavis dentibus Arato, ast aliis pro pessulis ferreis. Anacreonti: θυρέων ἔθηκ' ὀχῆας. Sic appellavit τὸ ῥόπτρον januæ, quo foris percutitur. Ita βάλανον & pro sera, & pro clave, vel βαλανάγρᾳ, & pro ferrea glande, quæ in seram incidit, posuerunt. Interpres Aristophanis βάλανον interpretatur μοχλόν. Pro clave usurpavit, vel deore clavis Græci epigrammatis auctor:

Δικλίδος ἡμετέρης τὴν βάλανον χαλάσας.

Haud mirum igitur, si ὀχῆες Arato sunt dentes clavis, & κλεὶς apud eumdem pro claustro sumitur. Ut antiqui non dissimiles nostris claves habuere, ita & similia prorsus claustra è ferro duplici compacta & quadrata cum ferreis intus veruculis, vel pessulis, qui modo adducerentur, ac reducerentur, interdum etiam succuterentur, ut in Laconicis claustris. Ejusmodi claustra ferrea κλειδία etiam vocarunt & κλεῖθρα. Hero: ἐν τοῖς πλαγίοις τρύπημα ἔχον στρογγύλον τὸ χ αὐτοῦ τὸ περίμετρον, ᾧ προσκείσθω κλειδίον τὸ καλούμενον παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἀσσάριον, ὃ τὴν κατακλεῖδα ἔξει ἠρεμοῦσαν. Hujus κλειδίου fabricam, sive assarii Romani ita describit paulo post: τὸ δὲ εἰρημένον ἀσσάριον κατασκευάζεται οὕτως. Δύο πλινθία κατασκευάζεται χάλκεα τετράγωνα ἔχοντα ἑκάστου πλευρὰν ὡς δακτύλων ἴσης τὸ μῆκος, τὸ πάχος ὡσαυτεὶ σιδήρου, ταῦτα δὴ ἐφαρμοσθέντα ἐπ' ἀλλήλοις κατὰ τὸ πλάτος συμπείζεται, τύποι λοιποί, ὥστε εἰς τὸ μεταξὺ αὐτῶν μήτε ἀέρα, μήτε ὕγρον παρεμπίπτειν. Instrumentum hoc quadratum ex duobus laterculis æneis compactum κλειδίον appellatum, quod instar haberet claustri ferrei, non quod claviculæ simile esset. Romanos *assarium* vocare dicit. Quare sic appellarint nescio. Glossæ: *assarium*, ἀσσάριον μονοβάχιον, *denarium*, τιμμίον. Nihil horum convenit. Illud ἀσσάριον Græce pro asse est. Ergo *assarium* de asse etiam dixere Romani. Quod alibi adstruimus. *Assarius nummus*, ut *binarius*, *quinarius*, *denarius*, ὁ δεκάνουμμος. Sic *assarius*, ὁ μονόνουμμος. *As* enim ὁ οὖς, ἡ μονάς. Multum sane rationabilius ut κλεὶς significet *claustrum* & id quod januam claudit, quam *clavem*, cujus munus est aperire. Certe ἡ βαλανάγρα apud veteres, quam κλεῖδα interpretantur, aperiebat, non etiam claudebat. Nam βάλανος injecta in seram, sive vectem, januam obserabat. Ea extracta τῆς βαλανάγρας opera removebatur sera, & fores pandebantur. Hodiernæ claves quædam sunt, quæ & claudunt & aperiunt adducendo reducendoque claustri pessulo. Aliæ quamplurimæ tantummodo aperiunt. Laconicæ quoque aperiebant solum. Κλεῖς, κλεῖς, & κλαβίς. Unde Romanum clavis. Inter synonyma forium claudendarum, quæ plura refert Pollux, & προσθεῖναι θύραν recenset: ἐφ' ὧν καὶ τὸ προσθεῖναι, συναγαγεῖν, ἐπιστῆναι. Apud Herodotum προσθεῖναι θύραν hoc sensu legitur, id est, *obdere forem*. Hinc explicandus in Phædonis vita Diogenis Laertii locus, in quo aqua hæsit doctis: καὶ ἠναγκάσθη στῆναι ἐπ' οἰκήματος, ἀλλὰ θύρας προσθεὶς μετεῖχε Σωκράτους. Qui prostabant in meritorio, foribus apertis mercem suam venditabant. Ad hoc coactus à lenone, cui venundatus fuerat Phædon, clausis & obditis meritorii foribus de die Socratem audiebat. Quæ de clavibus Laconicis hactenus scripsere viri præstantissimi, profecto ea valde κρυπτὰ sunt & abscondita, nec ullam harum cognitioni lucem iotulerunt. Vide quæso, quæ vir magnus, ut alios omittam, ad hunc Moreti versum commentatus est:

Et referat clausa qua pervidet ostia clavis.

Nihil illis miserius. *Clausa clavis ostia* ioterpretatur τὴν ὀπὴν τῆς κεκλεισμένης κλεῖθρον. Absurde. Ὀπὴ θύρας, non ὀπὴ κλεῖθρου dicebatur. Quid esset, id supra explicavimus. *Foramen immittenda clavi* vocat Apulejus. In ostio illud foramen, noo in clavi, aut sera. Pollux de foribus: ἡ τὸ ὀπὴ εἴρηται ἐν Αἰολοσίκωνι Ἀριστοφάνους καὶ δι' ὀπῆς: id est, per foramen januæ. κλεῖθρον vocat Pherecydes io epistola ad Thaletem: ὡς δάκτυλον ἐκ τοῦ κλεῖθρου ἴδοιμι εἰς ἔθνος τοῦ κακοῦ. Præterea *clausa clavis* noo dicitur, utpote quæ forem claudat ipsa. Postremo, ostia non possunt significare τὴν ὀπὴν, quum fores ipsas, vel velamenta forium designant, ut *ostium pessulo obde*, & *ostio clauso*. Glossæ nondum editæ: παρακλεῖς, *ostium*. Legendum igitur in illo versu:

Et referat casula, qua pervidet, ostia clavi.

Referat clavi ostia casulæ, *qua pervidet*. Tenet ille lumen accensum, quod ab aura & vento quum manu defenderet, qua pervidere potuit, ostium casulæ reseravit. Melius tamen legeretur distinctis vocibus.

---- qua præ videt,

id est, qua ante se videt. Ut apud comicum, *abi præ, sequar*.

Oppositaque manu lumen defendit ab aura,
Et referat casula qua præ videt, ostia clavi.

Nihil verius. *Clausa* substituerant ineptissimi librarii quod præcedat *referat*. Deinde *clavis* reposuerunt iidem, ut congrueret cum *clausa*. Bis infra meminit *casulæ*. Et sane ostia casulæ oportet fuisse, quæ reserata dicit. Hæc creta sit hujus exercitationis, in qua decurrenda ultra lineam limenque ita sumus evagati, ut tamen à foribus non discesserimus.

Ad locum palmæ constiterunt.] Ad locum victoriæ, ad cretam. Donatis palma victoribus solvebatur agon. Totidem missus, totidem palmæ. Viginti quatuor missibus peragebantur legitimi circenses. Hinc βαΐον, quæ vox palmæ ramulum significat, positum pro missu ludicri circensis, quia ad singulos dabatur palma. Narrat Cedrenus Justinianum cognomento Rhinotmetum, quum ludi circenses agerentur ἱππικοὶ ἀγῶνες, Apsimari & Leontii antartarum colla pedibus calcasse, ἄχρις ἀπολύσεως τοῦ πρώτου βαΐου, id est, usquedum primus missus absolveretur, à principio primi missus usque ad finem colla tyrannorum sub pedibus suis tenuit. Non bene vir doctus βαΐον eo loco interpretatur. Nec melius ille è ψευδωνύμων grege, qui reprehendere illum conatus est. Ut palma, hoc est, βαΐον pro missu, ita contraria vice *missus* pro palma, vel brabio usurpatus est: *missus*, ἆθλον. Et apud interpretem Juvenalis, *vocis missus*, pro vocis præmiis. Joannes Lydus βραβεῖα similiter pro missibus usurpavit, ut Cedrenus βαΐα. Vide supra.

Excusso

E... quoque auriga, quem Ratumenam nominabant] Libri ... quidam hunc aurigam nominant *Rutumendam* ... *ntumannam* nonnulli *Ratumannum*. Plintani *Ratumennam* vocant cum duplici n. Atque ... in vetustissimo codice Epitomæ Festi reperi scriptum. *Ratumenna porta a nomine cujusdam auriga sic appellata est.*

Pag. 53. F *Relicto certamine ... apitolium quadriga profiluit.*] Omisit quod in hac historia scisse non parvi interfuit: unde venerit illa quadriga ad Capitolium, & cujus loci relicto certamine. Qui è Plinio reliqua sumpsit, nec debuit hoc, quod pæne præcipuum est ad miraculum, præterire. ... Vejis illud certamen actum e... ubique effuso auriga non ante constiterunt equi, quàm in Capitolium pervenerint: *Magni augurium apud priscos plebis circensibus excusso auriga in Capitolium cucurrisse equos, ademque ter l... ra...e.* Ad... t Plinius: *maximum ... eodem pervenit e... Vejis cum palma ... corona effuso ... umenna, qui ibi ... cerat.* Illud maximum hic præterit. Vide & Festum.

Nec ante substitit quamlibet obviis occur...ibus impedita] Hæc postrema in quibusdam libris desiderantur. Ex quo apparet alteram Solini editionem ea non habuisse, in qua sic fuerit *nec ante ...stitit ... nam Tarpejum Jovem trina dextratione lustraret.* Festus *qui equi feruntur non ante constitisse quam pervenirent in Capitolium conspectumque fictilium quadrigarum, quæ erant in ... lo Jovis templi.* Vide cetera, hæ sunt quadrigæ h... les, quarum Plinius meminit lib. xxvii... cap. 11.

Quam Tarpejum Jovem trina dextratione lustrare] Nihil de dextratione Plinius, sed de hoc tantum, *ademque ter lustrasse.* Quo genere lustrationis non addidit, ad dextram an ad sinistram. Hic de s..., ut videtur, hoc adjecit augendi miraculi gratia. Magnum quippe fuit equos assuetos lustrare metas sinistro gyro, ubi ad Capitolium venerunt contrario orbe ædem lustrasse, quasi scirent isto modo templa circumiri debere. *Dextratio* significat motum, vel conversionem, quæ à sinistra fit ad dextram. Quod adorantes faciebant. Plinius: *In adorando dextram ad osculum referimus, totumque corpus circumagimus. Quod in lævum fecisse Galli religiosius tradunt.* In dextrum igitur latus circumagebant corpus qui adorabant. Plautus:

> —— *quo me vertam nescio:*
> *Si Deos salutas, dextrovorsum censeo.*

Ἐπὶ δεξιά. Propertius:

> *Ante tuos quoties verti me perfida postes,*
> *Debitaque occultis vota tuli manibus.*

In hac circumactione corporis quæ ad dextram fit, dextera pro centro est, & dexter gyrus interior, propiorque centro, sinister verò exterior. *Dextratione ædem lustrare* nihil aliud est quàm dextro interiore gyro eam circumire. Ita etiam aras circumibant. Aristophanes in Pace:

> Ἄγε δὴ τὸ κανοῦν λαβὼν σὺ καὶ τὴν χέρνιβα
> Περίιθι τὸν βωμὸν ταχέως ἐπὶ δεξιά.

Contrario gyro lustrabant rogos in decursionibus funebribus. Statius:

> —— *lustrantque ex more sinistro*
> *Orbe rogum.*

Sinistro orbe interiore, hoc est, sinistratione. Hic tamen naturalior motus, ut docet philosophus, ἀπὸ δεξιῶν ἐπ' ἀριστερά. Equos naturaliter ad sinistram flectere tradunt equarii. Hæc ratio est cur in certamine curuli equi ad sinistram flecterent, ac sinistro gyro interiore metas lustrarent, quia hic motus & conversio equis familiarior & magis ex natura. Lucanus lib. VIII.

> —— *nec sic moderator equorum*
> *Dexteriore rota lævum cum circuit orbem.*

Lævus orbis in metæ flexu interior, dexter exterior. Eunt quippe ἀπὸ δεξιῶν ἐπ' ἀριστερά. Hinc absolutè *interior* Latinis pro sinisterior, ut *interior comes*, *interior sponda*, *interior rota*. Etenim in hac circumactione quæ κατὰ φύσιν est, interior orbis & propior centro sinister habetur, ut pluribus nuper docebam in commentario de Musicis veterum instrumentis. Ex his colligi potest cur *dextratione Jovem Tarpejum lustratum* dixerit Solinus ab illa Vejente quadriga. *Dextrationem* in circensibus curriculis Scaliger exteriorem flexum esse autumat. Quid velit nescio. Nam sinistratione metæ ... umibantur, non dextratione. Metam quidem ad sinistram habebant agitatores, quam cum spatioso nimis orbe c... c... mflecterent, *per dextros orbes ire* dicebantur, & *dextros abire.* Virgilius:

> *Quo tantum mihi dexter abis?*

Nam sinister orbis & interior ad metam, dexter exterior & longius a meta. Manilius:

> ..... *in obliquum currus agitare malignos,*
> *Obstantemque mora totum percludere circum,*
> *Vel medium turba, nunc dextros ire per orbes,*
> *Fidentem campo, nunc meta currere acuta.*

Ita hæc legenda ac distinguenda. Ars erat obliquos currus opponere sequentibus, & circum quasi percludere. Male igitur Scaliger correxit, *perludere circum.* Vide quæ supra notamus ad illa Plinii, *opponentes, effundentes.* Quæ ibi diximus hæc explicant. Qui exteriori orbe, ac longiore circuitu metam circumflectebant, dextri quidem abire, & per dextros orbes ire dicebantur, non tamen hæc *dextratio*, quæ tum fit cum dexter orbis interior agitur.

Legimus sane equum ad annos septuaginta vixisse.] In altera editione lectum est: *Nam legimus equum.* Plinius septuaginta quinque annos ponit.

...pote qui etiam post ...cesimum mittantur ad subolem conficiendam.] Plinius: *utpote cum a circo post vicesimum annum mittantur ad subolem.* Ita legendus Plinii locus. Illud de circo omittere non debuit noster. Quinquennes capiebantur ad ci... certamina, & usque ad vicesimum annum ibi retinebantur. Post quod tempus mittebantur ad subolem. In Plinio vulgo legitur, *ad subolem reparandam*; quæ vox in scriptis deest, & loco ejus habetur, *pontem*, vel *opuntem*. Quod cum sequentibus adnectendum jam alii adverterunt: *Opunte & ad quadraginta annos durasse tradunt.*

Opuntem nomine equum ad gregariam venerem durasse in annos quadraginta] Ita habent quantum est Solini scriptorum manu codicum, quos vidimus, quos alii viderunt. Et sanè haud dubius hic Solini error, cui ceteri sexcenti similes & majores fidem debent adstruere. Idque ostendit & loquutio hæc illi familiaris: *Opuntem nomine equum.* Sic supra: *Centaretis nomine ducis.* Et alibi: *alium puerum nomine Hermean.* Ita & Plinius loquitur. Legerat in eodem capite Plinii, *Coracem circi equum nominatum.* Putavit nimirum & hic *Opuntem* equi nomen esse circo nobilitatum. Et profectò equis circensium nomina sæpè indebantur urbium, insularum, montium. Ut Σάμος equus in quadriga Cleosthenis apud Pausaniam. Et *Caucasus* & *Pelorus* equi in ludis Scipionis curulibus apud Silium. Ita *Opuntem* nomen equi esse sibi imaginatus est hic noster eo Plinii loco, ubi scribi debet: *Opunte & ad quadraginta durasse tradunt.* Legit inquam ibi Solinus, aut legendum judicavit: *Opuntem & ad quadraginta durasse tradunt.* Ut esset equi nomen, ut in superioribus: *Albati equo Corace occupavere.* Hinc colligas Græcos auctores non consuluisse nostrum, sed omnia è Plinio hausisse. Aristoteles: ἐν Ὀποῦντι ὁ Φόρβου ἵππος ἀχθεὶς ἔτη τεσσαράκοντα. *Equus Phorbes.* Melius legeres: ὁ Φορμίου ἵππος. Φορμίας nomen proprium domini, cujus equus ille fuit. Sed æquè nomen esse proprium possit illud alterum ὁ Φορβίας. Malè quidam legunt φορβὸν, & gregarium intepretantur.

Pag. 53. G. *Furvo colore caricis simile, hippomanes nominatum.*] Quidam codices iique meliores: *fulvo.* Sed Plinius habet, *nigro*; ut Aristoteles, μέλαν. Iidem libri legunt: *cicatrici simile.* Et supra correctum *caricis.* Quomodo habent alii, & Plinius confirmat: *Carica magnitudine, colore nigro.* Aristoteles: ἐστὶ δὲ τὸ μέγεθος ἔλαττον μικρῷ ἰσχάδος. Gaza vertit: *magnitudine minus carica parva.* Quasi legerit, μικρᾶς ἰσχάδος. Minus rectè. Plinius magnitudine caricæ dicit esse τὸ ἱππομανές; Aristoteles paulo minus quàm est ἰσχάς. Omnes sciunt quid sit ἰσχὰς Græcis, non idem Plinio *carica.* Græci vocant ἰσχάδα ficum siccatam cujuscunque generis ac loci. Athenæus lib. III. de ficis: Ἰσχὰς δ' ἐν τοῖς Ἀττικοῖς, καὶ ἐξηγεῖσθαι ὅτι τοῖς Ἀθηναίοις ἦν αὐτοῖς γαστρίμαργας ἰσχάδας. Attici τὰ σῦκα vocant ficus recentes ac virides,

des. τὰς νῦν αὐτῶν γινομένας ἰσχάδας, *ficus ficcatas* integ par est. Nec sanè ex Attica terra in longinqua exportari nisi ficcæ ficus poterant. Aristophanis interpres φιβάλεως οὔσης εἶδος τινὸς ἐξαιρέτου ἰσχάδων, ἐπεὶ δὴ ὅτι ἡ ἰσχνὴ ἰσχὰς καλοῦνται. Sic ἰσχὰς pro ἰσχνή. Ἰσχναίνειν & ἰσχαίνειν significat τὸ λεπτὸν καὶ ξηρόν. Igitur ἰσχὰς propriè ficus ficcata. Latini dixere *caricam*. Glossæ ἰσχὰς, *carica*. Illæ optimæ ac vetustissimæ: *ficus*, σῦκα *caricæ*, ἰσχάδες. Caput de fructibus. Locus Ciceronis lib. II. de Divin. id evincit: *cum M. Crassus exercitum Brundusii imponeret, quidam in portu caricas Cauno advectas vendens, Cauneas clamitabat*. Ubi *caricæ Cauniæ* sunt Καύνιαι ἰσχάδες. At Plinius *caricas* certum genus ficorum facit, ut *cottana* lib. XV capite de ficis: *e hoc genere sunt, ut diximus, cottana & caricæ, quæque conscendenti navem adversus Parthos omen fecere M. Crasso, venales prædicantis voce Cauneæ*. Distinguit Cauneas à caricis veluti genere diversas, cùm Cicero caricas Cauneas appellarit, quod *carica* generale nomen sit de omnibus ficis ficcatis. *Caricas* Plinius peculiares Syriæ facit. *Omnia hæc*, inquit, *in Albensi rus è Syria intulit L. Vitellius*. Et lib. XIII cap. *Syria præter hanc peculiares habet arbores in nucum genere pistacia nota: in ficorum autem caricas, & minoris generis quæ cottana vocant: item pruna in Damasco monte nata*. Alibi etiam Ægypto vindicat: ut lib. XV cap. XXIX de succorum differentiis: *Quædam in Ægypto placent cute, ut caricæ: detrahitur hæc ficis virentibus ut putamen: eadem in siccis maximè placet*. Ut carne palmæ placent, crusta Thebaicæ, succo uvæ & caryotæ, ita cute *caricas* in Ægypto placere ait. Hanc cutem solere detrahi ficis virentibus, in siccis maximè gratiam haberi. *Siccas ficus* à *caricis* separat, quum alii *caricas* τὰς ἰσχάδας appellent, id est, *ficus ficcas*. Sic enim Plinius vocat τὰς ἰσχάδας: ut Græci ξηρὰ σῦκα: virides ac recentes, χλωρὰ σῦκα, καὶ νέα. Idem cap. XIX: *cum recenti fico salis vice cum caseis nuper excogitatum*. Recens ficus, νέον καὶ χλωρὸν σῦκον. Sed verba Plinii vitio non vacant. Optimi codices Thuanæus ac Rigaltianus habent: *Cum recenti fico salis vice caseo vesci nuper excogitatum*. Lege *salis vice caseo vesci*. Cum recenti fico salis vice dicit excogitatum, ut scilicet ficus recens vice salis esset cum caseo comesa. Et sane aliquid salsi habere ficum, & salsum succum facere tradunt veteres medici apud Athenæum: χυμὸν ἢ ἁλυκὸν ἀναδίδωσι, διὸ τὸ μὲν [illegible] σῦκα ἰσχυρά, ἁλυκώτερον ἢ [illegible] δριμὺν ἐκ τῶν [illegible]. Hinc Martialis ficum secum salem portare dixit in xeniis:

> *Chia seni similis Baccho, quem Setia misit,*
> *Ipsa merum secum portat, & ipsa salem.*

At quas alii *caricas* vocant, id est, ἰσχάδας, Plinius *siccas ficus*, & *siccatas* nominat, ut eodem capite: *Panisque simul & opsonii vicem siccata implent, utpote cum Cato cibaria ruris operariis justa ceu lege sanciens minui jubeat per fici maturitatem*. Et paulo ante: *senescunt in arbore annisque distillant gummi modo lacrimam, siccanturque. Honos laudatas servat in capsis*. Libri vetustissimi ibi scribunt: *annisque distillant cummium lacrima siccat. Honus laudatas* Rigaltianus similiter nisi quod habet, *cummiminum lacrima*. Scribe: *annisque distillant gumminum lacrima. Siccas honos laudatas servat in capsis*. Plinio *hoc gummi, hujus gummis*, declinatur. Inde *gumminum lacrima*, τὸ κομμιῶδες δάκρυον, ἡ τοῦ κομμιώδους ὀπός. Quæ siccæ laudantur, ex honoris gratia servantur in capsis. *Siccæ fici*, ἰσχάδες laudatissimæ servabantur in capsis. Quid igitur Plinio faciemus, qui *caricas* speciem facit ficorum in Syria & Ægypto nascentium, quum ceteri omnes hoc nomen ficis cujuscunque generis ficcatis tribuant, quas Græci vocant ἰσχάδας? Hallucinatum profectò dicemus: sed indicare nunc non possumus, quis illi auctor, aut quæ res ansam causamque præbuerit errandi. Utcunque *caricæ* ficus certum fuerint genus, certè à Caria denominatæ sunt, αἱ Καρικαὶ ἰσχάδες, quæ ex Caria advehebantur. Prisci Romani ut in multis aliis rebus fecerunt, caricarum nomen de omnibus ficis ficcatis, & transmarinis usurparunt. Quæ ex Cauno advehebantur *Cauneæ*, etiam revera Cariæ. Nam Καῦνος urbs Cariæ. Certè inter genera ficorum apud Macrobium ex Cloatio etiam *Carica* recensentur, ut & *Caunea*. Sed illæ, ut dixi, *caricæ* ficus sunt è Caria, ut *Chalcidica* è Chalcide, *Chia* è Chio, *bifera*, *Carica*, *Chalcidica alba nigra*, *Chia alba nigra*. Ita legendum, non ut vulgo est *Chalcidica alba nigra*. Non igitur *caricæ* Syriæ, aut Ægypti peculiares. Statius:

> *Charta, Thebaicæve, Caricæve.*

Thebaicæ sunt palmæ ex Thebaide. At *caricæ* sunt ἰσχάδες. Quod autem ait Plinius *caricas* in Ægypto cute placere, non illæ caricæ peculiaris Ægypti fructus, cujus cutis tantum ad esum commendetur, ut caro in palmis, crusta in Thebaicis, succus in uvis, sed caricæ revera ficus siccæ, quarum cutis maximè placet. Et sicut *caricas* accepit, hoc est, ficus è Caria, ut nomen fierent generale ac commune omnium ficorum siccatarum, hoc est, ἰσχάδων: idem & Cauniis ex eadem Caria allatis postmodum usu evenit. Nam *Cauneas*, id est, Caunias, olim è Caria usurpavit pro ficis quibuslibet siccis.

> *Lenia Chalcidicis & Cauniis æmula Chiis,*
> *Purpureaque Chelidonia, pinguesque Marisca.*

Caunas Chias & Chalcidicas vocat, quas alii *caricas Chias & Chalcidicas* vocarent, hoc est, caricas è Chio & Chalcide. Et sanè *Caunea*, vel *Cauna*, & *Carica* eadem, fici nempe ex oppido Cariæ Cauno. Statius quoque *Cauneas Ebusi* dixit pro caricis, sive ficis siccis, quæ ex Ebuso insula adferebantur. Locus est in Saturnalibus, qui hujus ætatis viros doctissimos magnopere exercitatos habuit, si demum emendandus:

> *Quicquid nobile Ponticis nucetis,*
> *F[illegible] aut agris Idumes,*
> *Quod ramis pia germinat Damascus,*
> *Et quas percoquit Ebosia Caunas.*

Ebusitanas intelligit caricas, id est, ἰσχάδας. Vulgo legitur

> *Et quas præcoquit Ebosia cannas.*

Statio *Ebosia* insula, quæ aliis *Ebusus*, Græcis Ἔβεσος & Ἔβυσος. Quibusdam etiam Ἥβυσος. Ipse *Eboseam* dixit, quasi Ἡβοσία νῆσος diceretur. Ita sane Latini *Coam insulam*, quæ Græcis Κῶς dicitur, appellant. Et *Ceam*, hoc est, τὴν Κείαν, quæ Κέως. Virgilius:

> ---- *cui pinguia Cea*
> *Tercentum nivei tondent dumeta juvenci.*

τῆς Κείας νήσου. Sic *Rhodia insula* Plinio ἡ Ῥόδος. Ita igitur *Ebosea* Statio *Ebosus* vel *Ebusus*. Nec de quantitate laborandum, quam ut in nomine barbaricæ insulæ pro libito observare non putavit illicitum poëta. Secundam in Ebuso correptam memini & apud alium legere. Cum Damascenis prunis & palmulis rectè jungi caricas, sive ficus aridas nemo non videt. Eæ ex Ebuso insula præstantissimæ & amplissimæ Romam adportabantur. Plinius: *siccas honos laudatas servat in capsis. Ebuso insula præstantissimas amplissimasque, mox in Marrucinis*. Cauneæ, *quas Ebosea insula percoquit*, sunt caricæ Ebusitanæ, quas insula illa ad maturitatem perducit, & bene coctas facit. Sic enim legendum, non *præcoquit*. Idem Plinius: *ficus mollis omnibus lactis: maturis frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis*. Ubi maturescunt, succum lactis habent: *percocta*, id est, perfectè maturæ succum mellis præferunt. *Cocta fici* Hygino sunt maturæ de corvi signo: *vidit arbores complures ficorum immaturas: eas expectans dum maturescerent in arbore quadam earum consedit. Itaque post aliquot dies coctis ficis, & a corvo compluribus earum comesis*. Et paulo post: *ut quamdiu fici coquerentur, corvus non biberet*, id est, quamdiu maturescerent. Sic *uva cocta*, & *cocta vindemia* de matura. Quod alibi notavimus. Polluci ἰσχὰς νέα χλωρὰ & ξηρὰ dicitur, quasi & ἰσχὰς ficum simpliciter significet. Atqui propriè siccatam designat. Plinius, qui in hoc Aristotelis loco ἰσχάδα caricam vertit, si de ea carica, quæ ipsi peculiaris est, intellexit, pro genere minoris ficus posuerit. Nam cum dixerit, ἔλαττον μικρὸν ἰσχάδος, ipse reddidit, *magnitudine caricæ*, tanquam si carica paulo minor sit vulgari fico. Solinus *simile caricis* hippomanes dixit. Malè. Nec enim simile caricæ nisi de magnitudine. Ideo τὴν ἰδέαν seorsim descripsit Aristoteles. Nam ille hoc modo:

hippomanes etiam dictum, cujus apud Virgilium, [illegible] & [illegible] [illegible]. [illegible] appellat poeta, quo nomine [illegible] animum Latini [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sed [illegible] nemo [illegible]. Mirumque [illegible] praeci[illegible] [illegible] & [illegible] expect[illegible] Aristo[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Aristot[illegible] [illegible] foeminae [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], quod est [illegible]. [illegible] Aristot[illegible] [illegible] de [illegible] tuc[illegible] rint, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] equ[illegible] [illegible], [illegible] rent [illegible] [illegible] bant [illegible] [illegible] ex [illegible] solet [illegible] quum nimis [illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] tae, o[illegible] [illegible] ad [illegible] ventos [illegible] ad se [illegible] [illegible]. D[illegible] itaque [illegible] constituit Aristot[illegible] [illegible] [illegible] quod [illegible] [illegible] semel saltae [illegible] [illegible] καπρίᾳ, & [illegible] [illegible], quod [illegible] ab ingu[illegible] tempor[illegible] [illegible] [illegible] admi[illegible] [illegible] Καπρίαν [illegible] male & [illegible] [illegible] [illegible], quod καπρία [illegible] [illegible], non [illegible] [illegible]oteles de suibus [illegible] καπρίαν hanc nominat. *Suriam* [illegible] [illegible] N[illegible] καπρίζειν & καπρᾶν [illegible] [illegible] Latini *surire*. Ar[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. *surit*, καπρᾷ. Ergo & [illegible] [illegible] καπρᾷν idem quod καπρίζειν. F[illegible] [illegible] *bus inde tractum, cum* [illegible] [illegible]. Male Scaliger [illegible] Varronem [illegible] [illegible] sit foeminarum καπρᾶν m[illegible]. quod [illegible]. κάπρος est [illegible]. Sus itaque [illegible] verrem [illegible], dicitur καπρᾷν & καπρίζειν [illegible] *verri*, κάπρος. Aliae gl[illegible] καπρᾷ, *furio*. N[illegible] nondum edit[illegible] [illegible] χίμφα[illegible], [illegible] κάπρος, *verres*. A[illegible] [illegible] & Apulejus [illegible] e maribus u[illegible]. *Subare* [illegible] ceteri auct[illegible]. Ex Graeco [illegible], quod [illegible] ut [illegible] [illegible]. He[illegible] item [illegible]. Sic [illegible]. A[illegible] quoque de foeminis dic[illegible], qu[illegible] [illegible] incipiunt, q[illegible] [illegible] qu[illegible]. Sed ubi marem ad [illegible] occoeperunt [illegible] [illegible], tum [illegible] καπρᾷν [illegible] P[illegible]ho, & [illegible] tum [illegible] Inde [illegible]. H[illegible] [illegible]. Mal[illegible] [illegible] [illegible] pote[illegible] apud com[illegible] [illegible] [illegible]um: [illegible].

Q[illegible] [illegible] statim nerit nequaquam [illegible] *pullo ubera prob[illegible] elutanda.* Apparet Solinum legi[illegible] apud Plinium, sicut hodie [illegible] legimus *Q[illegible] statim edito partu* [illegible] [illegible] *admit*[illegible]*tit, si quis praereptum habeat.* [illegible] *agitur.* Quo loco tamen [illegible] p[illegible] [illegible]erpungere ex [illegible]otele. *quod statim edito partu* [illegible] *fuetu, aut partum* [illegible] *ubera non admittit. Si quis praereptum habeat,* [illegible] *rabiem* [illegible] *agitur.* Et dile[illegible] [illegible]ristoteles. [illegible] [illegible] [illegible]. Legunt in [illegible]inio. *olfactu in rabiem* [illegible]. Nihil ne esse. Libri omnes habent. *agitur.* [illegible] *actum.* Tum legi deberet [illegible] *quis praereptum habeat, olfactum id* [illegible] *in rabiem agit.* Posset & scribi [illegible] *quis praereptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur.* Quomodo saepe loquitur Plinius. Sed q[illegible]. Sexcentis porro in locis ex male interpunctis [illegible] suis verbis erravit noster. Verum est tamen q[illegible], si quis praereptum habeat illud *equuae* ex fron[illegible] [illegible] vultum [illegible] ubera ei matrem denegare. Unde *praereptus matri amorem* vocat poeta,

> *Quaeritur &* [illegible] *nascentis equi de fronte revulsus*
> *Et matri praereptus amor.*

Laelius in Apologia Apuleji versibus illis, quibus ple[illegible] [illegible] philtra descripsit, *hinnientum dulcedinem* appel[illegible]. [illegible] versus quoniam & transpositi & pessime de[illegible]vati leguntur, sic emendandos censeo ex vetariis libris:

> *Antipat es illud quaerito,*
> [illegible] *tra omnis* [illegible] *erunt,*
> [illegible], [illegible], [illegible], *taenia,*
> [illegible]*ula, herba,* [illegible]*urculi,*
> [illegible] [illegible] [illegible]*ula, hin-*
> [illegible] *dulcedo* [illegible]

[illegible] [illegible] Apuleji libri. Is est qui *Laevius* dicitur [illegible], qui [illegible] Ἐρωτοπαιγνίων libros scripsit. [illegible] optimo tamen Agellii libro, ex cujus auctoritate [illegible] sustulimus mendas ex ejus Noctibus, plane [illegible]um habetur [illegible]. Ex E[illegible]paegniis ejus haec [illegible]mpta suspicor, nec frustra. Quippe quae eodem [illegible] genere co[illegible]posita fuisse constet. Agellius citat [illegible]topaegniis Laevii poetae:

> *Lex Licinia introducitur,*
> *Lux liquida haedo* [illegible]*dditur.*

Priscianus ex libro sexto Erotopaegn[illegible] Livii haec ad[illegible]:

> *Andromacha per ludum manu*
> *Lascivula ac tenellula*
> *Capiti meo trepidans* [illegible]*bens,*
> [illegible] *ple* [illegible] [illegible]*ra.*

Qui [illegible]c legendi sunt. Puto itaque verum hujus poetae nomen fuisse *Laleum*. Pro quo *Laevius* & *Livius* adul[illegible]atum in libris. Nunc rationes emendationum edamus. Vulgati priores versus sic leguntur?

> *P[illegible]tra omnia undique eruunt*
> *Antipathes illud quaeritur.*

Quos ideo transpo[illegible] correctores, quia constructio non procederet in istis hoc ordine locatis:

> *Philtra omnia undique eruunt,*
> *Trochisci, junges, taenia.*

Atqui longe majus hoc modo peccatum admiserunt; [illegible] *antipathes* inter philtra & res eas, quibus amor conciliatur, posuerunt, quum significet plane contrarium. Nam ἀντιπαθὲς Graeci vocant, quidquid adversus effascinationes, incantationes, & amoris faciendi artes magicas potenter est efficax. Idem ἀντιπαθὲς qu[illegible] ἀλεξιφάρμακον. At φίλτρα sunt φαρμακεῖαι. He[illegible] [illegible]. ἀντιπαθὲς, φάρμακον ἀντιπαθὲς [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ἀλεξιφάρμακον. Hinc *antipathes* gemma Plinio, quae contra effascinationes auxiliari putatur. Et ἀντιπαθὲς coralli genu[illegible] ab eodem effectu [illegible]ctum. Hebenum quoque ἀντιπαθὲς quidam appella[illegible]. Moly illud nominatissimum, quo Mercurius [illegible] [illegible]ssem munivit adversus Circes effascinationes, ἀντιπαθὲς proprie vocatum est. Suidas [illegible] vocat. [illegible]omodo igitur ἀντιπαθὲς inter philtra locum habere [illegible]et, quod adprime facit contra philtra? Scriben[illegible]um igitur:

> *Antipat[illegible]* [illegible] *ud quaerito,*
> *Philtra omnia undique* [illegible]

[illegible]aerito, inquit, ac parato tib[illegible] [illegible]thes illud ce[illegible]ratum, nam omnia philtra in te comparantur & [illegible]admo[illegible]entur omnes amatoriae machinae, a quibus ut [illegible] ac tectus esse possis, antipath[illegible] illud quaeren[illegible] [illegible]. Intelligit τὸ μῶλυ, quod inter omnia ἀλεξιφάρμακα praestantissimum. Sequuntur deinde o[illegible]mnimoda φίλτρα, quae in illum irruere & ingruere [illegible].

> *Trochus, pili, ungues, taenia,*
> *Radicula, he*[illegible]*s,* [illegible]*urculi.*

[illegible]ta reposuimus ex veteribus membranis Florentinis, [illegible]uae habent, *T*[illegible] [illegible] *ungue.* Omnes libri [illegible] [illegible]raeferunt. *Tr*[illegible] quod reponunt docti, caret ana[illegible]ia & Graecum non est, nec Lat[illegible]um. *Trochus* [illegible] [illegible]roza φαρμακίδων. al[illegible] nomine ῥόμβος dicitur. In [illegible]cti Pindari [illegible] [illegible] scholiasti Apollonii [illegible] S[illegible] in g[illegible]re ludi G[illegible]eco [illegible] appellatum Lati[illegible] [illegible] [illegible]. *Graecus trochus* pilorum & unguium ust[illegible]rum ad φίλτρα usurpasse veneficas stri-

ge plusquam notum. De capillis habes apud eumdem Apulejum III. Milesia. Unguium resegmina ad eumdem usum adhibita compertum est. Quar[illegible] heic non possint [illegible] infra dicam. Præterea prima in hac voce longa est, quæ heic brevis esse debet. Sequitur ex emendatione mea:

Sauri, illices bicodula.

Eam emendationem suggesserunt libri. In Florentinis membranis diserte scriptum notant, sicut ego in Fuxiensi reperi, *furculis, auri* [illegible] *codula*. In [illegible] ensi, cujus copiam ut haberem curavit eruditissimus & clarissimus vir Philippus Mansfacus, *aure*. Omnino corrigendum fuit, *furculi*, *[illegible]*, aut *saura*. Ita vocat lacertas, Σαύρας Græca voce [illegible] enta. Isidorus. *Saura, lacertus, qui, cum senescit,* [illegible] *ntur ocu*[illegible]. Sauræ in veneficiis amatoriis multus usus, ut ostendit Theocriti Φαρμακευτρία. Tritæ in potu dabantur:

Σαῦρ[illegible] τρίψασα κακὸν ποτὸν αὔριον οἰσῶ.

Valeant igitur istæ *auriplices*, ve[illegible] *plices bitortula*, & *bicolorea* eruditorum. Iidem libri [illegible] x[illegible] habent scriptum, *sulices bicodula*. Ita omnes nulla varietate. Inde in quibusdam editionibus *bicordula*. At *bis vola* eruditorum non est Latinum [illegible]. Græci ἴυγγα vocant omne, in quo est aliquid ἑλκυστικὸν, ab avicula illa τῶν φαρμακίδων. Theocritus: Ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον. Sophocles. [illegible] ἴυγγα [illegible], de ea, quam dicit Phædrus, [illegible] *mantem viros*. Sic ἴυγξ, *illex*. At *sulices bicodula* ip[illegible] sunt ἴυγγες aviculæ, quas *bicodulas* ideo dixit elegantissime, quod caudæ assidua vibratione quadamtenus dupl[illegible] eam faciunt, & sic [illegible] duas videntur caudas habere. Non alia ratione *bilingues serpentes* appellatæ, nec enim duas habent linguas, sed quod tam [illegible] mulo motu linguam crispant, ut non una, sed gemina videatur esse. Ita *furcam duplicare* dicebantur, qui vibrabant eam & crispabant, quasi duplicem quatiendo facerent. Hesychius: [illegible], [illegible], [illegible], id est, vibrat hastas, ac duplicat. Aviculam veneficarum, quam Græci poetæ vocant ἴυγγα, grammatici [illegible] interpretantur, & κιναίδιον, quæ Latinorum est *motacilla*, quasi *muttocilla*, quod *mutium cilleat*, id est, [illegible]. Nam *cillere* est movere. *Mutus*, aut *mutius*, τὸ αἰδοῖον, quod & *muti*. Græce μυττὸς. In glossis Servii *bibrissa* exponitur [illegible], pro *vibrissa* à vibranda cauda. At ἴυγξ Aristotelis alia est avis à motacilla. Ea est quam [illegible] *ium* Galli m[illegible] vocant, quod assidue collum torqueat. Motacillam Burgundiones rustici *batticaudam* v[illegible]unt, quod assidue caudam battuat & quatiat. Duo sunt genera, aliam [illegible] vocant Francocel[illegible], aliam [illegible]. Sed hæc alibi. *Inlices bicodula* sunt [illegible] id est, [illegible], quæ caudam vibrando dupl[illegible]. V[illegible] tura, quæ *junges* supra substituebat pro ungu[illegible]. *Hinnientium dulcedines* de hippomane [illegible], quo [illegible] equa statim ac [illegible] atus est pullus rap[illegible] atur ac d[illegible]. In recens[illegible] philtrorum gene[illegible] ibi [illegible] ordine pro[illegible] La[illegible]s. [illegible] posuit, q[illegible] ad amor[illegible] lu[illegible] : ut sunt trochi, [illegible] ungu[illegible]. D[illegible] memoravit [illegible] ulas, herb[illegible] P[illegible] mo [illegible]: sauras, mot[illegible] c[illegible] las, & [illegible] equinos. Atque hæc hactenus.

V[illegible] prabe[illegible] Si reposuimus ex [illegible] primis codicib[illegible] nisi quod [illegible] ucr[illegible] nt [illegible]. Nam & *ellare* [illegible] bebant, quum [illegible] *are* [illegible] ber[illegible] nt. De[illegible] rius probabat ex suo [illegible] ibro *vel* [illegible] *anda* [illegible] olo [illegible] lum ve[illegible] care, sed nugatur. Ita sane & qu[illegible] m è nostris, sed [illegible] pessimæ notæ. Nata ea lectio ex altera vetusta, quæ habuit *fellicanda* p[illegible] *ellitanda*. Θηλᾶν [illegible] st mammam sugere. Æolicum φ[illegible] λᾶν, inde *felare* [illegible] tinum. Varroni, *lac humanum f[illegible] lare*. Et [illegible] libi. *In*[illegible] *m alumnis* [illegible] *lorum olim*. Inde [illegible] positum, ut [illegible] *mare*. Quod & *uge* [illegible] dicebant. Si[illegible] endus, & explicandus ille versus Mart. lib. II. epigr. [illegible] XXXII.

Abs[illegible] *cium quid u*[illegible] *Pontice lingua?*
N[illegible] *tu populum* [illegible] *d tacet ille* [illegible]

Optimu[illegible] lex legit *fu*[illegible]. Qui aliter legunt, aut explicant [illegible] lluntur. A[illegible] porro frequentativæ formæ [illegible] *elito*, ut cænare, *cantare*: balare, *balitar*[illegible] apud Plautum [illegible] ita [illegible] *are*, *felitare*.

Edunt [illegible] *a ex vent*[illegible] *ceptos.*] Perperam vir magnus ἐξανεμοῦσθαι apud Aristotelem, ex vento concipere interp[illegible] u[illegible] est, ubi d[illegible] bus loq[illegible] ur. Quid esset, nus ant[illegible] exposuimu[illegible] [illegible] est [illegible] v[illegible] tilari, & vento ex[illegible] epto hiante or[illegible] refrigerari. Quod equæ faciunt u[illegible] ad satietatem initæ non fuerint. Ex eo quidem interdum & concipere auctores tradidere, idque in Hispania tantum. Non tamen ἐξανεμοῦσθαι significat ex vento concipere. Loquitur A[illegible] toteles de iis equabus quæ admiserint, sed non satis [illegible] nec meminit eo loco conceptionis u[illegible] ius, quæ ex vento fiat. At equæ in Hispania sine ullo [illegible] oitu concipiunt ex vento solo. Ita veteres. He[illegible] hius ἐξανεμοῦσθαι exponit [illegible], [illegible], [illegible]. Significat ad verbum eventilari, & ventulo excepto refrigerari. Quod de equis feminis dictum est, quæ ad [illegible] edandum nimium ardorem coitus auras exceptant ore converso ad frigidiores ventos.

CAPUT XLVI.

As[illegible]. *In ea de unguentorum origine, de arbore Medica.*

PAg. 54. A. *As*[illegible] *riorum* [illegible] *diabene* [illegible]. Nostri op[illegible] mi [illegible] *initium A*[illegible] *rum*. [illegible]. Si [illegible] Propertio

Atque [illegible] *m na*[illegible]
lyri[illegible]

Et apu[illegible] C[illegible] m:

Ma[illegible] *am* [illegible], *F*[illegible] *tam*
ri[illegible]

D[illegible] Adiabene, & A[illegible] iabenis p[illegible] un[illegible] c[illegible] p[illegible] n[illegible] on[illegible] vete[illegible] Q[illegible] m Ἀδιαβηνοὶ [illegible] asserunt[illegible] q[illegible] inter fl[illegible] f[illegible] t, qui vado [illegible] ansiri non p[illegible] ssunt, id[illegible] o [illegible] iffi[illegible] ioris adit[illegible]. Hanc veterum [illegible] entiam su[illegible] e [illegible] t Marcellinus, ip[illegible] e vult ab amnibus *Diava* & *A*[illegible] nomen nactam. Eum v[illegible] XXIII. Sane ri[illegible] icula illa ratio ap[illegible] onis τῆς Ἀ[illegible] βηνῆς, quod n[illegible] posset διαβαίνεσθαι vel quod fluvi[illegible] fit minime διαβατόν. Analogia prorsus caret nomen Ἀδιαβηνῆς hoc sensu. Strabo [illegible] ppellatos τῆς Ἀδιαβηνῆς lib. X[illegible] [illegible] Hau[illegible] scio quare [illegible] dicti, [illegible] sit quod [illegible]. Græci [illegible] putaru[illegible] [illegible] tos, q[illegible] potes, qui mini[illegible] crura divar[illegible] care ad ambulandum, haud secus ac si pedes ambo intra saccum [illegible] nditos ha[illegible] erent, καὶ συμβεβηκότας. Tabaolim ant[illegible] Dædalum simulacra fiebant indiscretis cruribus ac pedibus. Primus ea Dædalus fecisse proditur διαβεβηκότα, id est, disjunctis ac distinctis cruribus pedibusque. *Compernes* Latini vocarunt, qui junctis erant genibus, [illegible]. [illegible] estus: *compernes nominantur homines genibus plus justo conjunctis*. Male Nonius interpretatur eos, qui sunt l[illegible] pedibus, ita dici. Ta[illegible], ut videtur, suisse volunt Ἀδιαβηνοὺς ex nominis ipsius sono, quod non possent διαβαίνειν, id est, crura aperire & varicare [illegible] incederent. Ideo & [illegible] etiam appellarunt. Compernibus contrar[illegible], qui crura multum aperta, & in diversum expansa habent, quos Græci διαβεβηκότας nuncupant. Lucilius:

Compernem, aut v[illegible] *am vosse Amphitryonis acatiu.*

Sic legendum, ut versu[illegible] onstet. Nam [illegible] non potest *su*[illegible] *e*. Obiter etiam in illis versibus Lu[illegible] apud Nonium corrigendum est.

Verrucam, nævum, rictum, dentem eminentem unum.

Non *di*[illegible] *um*, ex quo *digitum* faciebat Scaliger. Non bene. Hic *compernis* & *vara* separantur. Multi tamen vari sunt [illegible] qui junctis genibus & compernes incedunt. Sed ut plurimum vari diversa habent genua, non conjuncta.

junctâ. V[illegible]it qui grandes gradus: contra compernis junctis genibus incedens non poteſt *grandire gradus*, ut Plautus diceret. Ovidius:

Illa velut conjux umbri rubicunda mariti
Ambulat, ingentes varica fertque gradus.

Fruſtra heic quærunt viri doctiſſimi, quomodo varica mulier ingentes gradus facere queat, id enim contra rerum naturam eſſe: & ingentes gradus accipiunt gradus quidem parvos & lentos, ſed quos efficiant multum hiantia crura. Hæc abſurda ſunt. *Varica* non hoc loco accipitur de pedum vitio, ſed varicam ingentes gradus ferre dicit quæ grandia incedit, & ingentes paſſus metitur, quod fieri non poteſt niſi multum apertis & varicatis cruribus. Duplici modo varicantur crura ac diſparantur. Qui hinc inde diſpeſſis ſtant cruribus, ut ſolent mulieres veſicam exoneraturæ, *varicare crura* dicuntur & *varitus ſtare*: ut eſt apud Apulejum lib. 1. Mileſiarum. Sic enim ibi legendum: *hos editos ab imo remoto grabatulo varitus ſuper faciem meam reſidentes, veſicam exonerant.* Male *varicus* legunt. Quod caret ratione. A *varus* varitus: ut à primus *primitus*: ab imus *imitus*. Hoc modo qui ſtant, non tantum ſuras apertas habent, ut ait Varro, ſed etiam nates pæne apertas. Ariſtophanes in equitibus:

---- ἔχει γὰρ τὸ σκέλος
Τὸ μὲν ἐν Πύλῳ, τὸ δ' ἕτερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ,
Τοσόνδε δ' αὐτοῦ βῆμα διαβεβηκότος
Ὁ πρωκτὸς ἐστὶν αὐτόχρημ' ἐν χάοσιν.

Qui crura in tantum diſſita ac diſpanſa haberet, natibus apertis & biantibus eſſe dicit: & διαβεβηκότος χῆμα hoc etiam appellat. Ita & ſimulacra Dædali διαβεβηκότα, quæ diſtinctis ac disjunctis fuere cruribus, quum ante illum conjunctis & indiſcretis fierent. *Varus* proprie palus in ſummo furcillatus. Lucanus:

---- *diſpoſitis attollant retia varis.*

Στάλικας Græci vocant. Inde diminutivum *vallus*: ut *varus vallus*: *rurus rullus*: *purus pullus*. Tales valli, hoc eſt, χάρακες caſtrorum, in ſummo furcillati, & figuram referentes literæ V. Boves, qui cornua ad hunc modum expanſa haberent, *vari* dicti ſunt, & *vara cornua* ſic patula. Latini *patales boves* appellarunt, & *patulos*, quod eorum cornua in diverſum paterent. Vide Feſtum in *patales* & *propatulum*. His contrarii, qui cornua introrſum converſa haberent. Philargyrus: *Camuri boves ſunt, qui converſa introrſus cornua habent, quibus contrarii patuli, qui cornua diverſa habent.* Græcis σκαλοὶ & πίταλοι, quod κέρατα habeant ἀναπέταλα, id eſt, expanſa & patula, ſimiliter vocati ſunt, ut ex Heſychio conſtat. Similiter & *vari*, vel *varis* cruribus homines, qui pedes extra verſos & apertos habent, ſuras & calces introrſum actas, genua in diverſum patentia. Male Nonius *varos* interpretatur eos eſſe, qui obtortis ſunt plantis. *Unde*, inquit, *& varicos dicuntur venæ in ſuris inflexa & obtorta.* Diverſæ originis hæc duo eſſe vocabula, atque adeo ſignificationis prodit ſyllabarum in utroque quantitas diverſa. Nam in *varus* prima longa eſt, in *varicibus* brevis.

---- *varicoſus fiet aruſpex.*

Haud recte etiam Feſtus *varos* exponit, qui incurva crura habent, niſi ſi quis interius flexa intelligit. Sane eos diſtinguit à valgis qui diverſas habent ſuras. Quibus diverſæ, vel in diverſum apertæ ſuræ, iis pedes introrſum flexi, & genua quoque introrſum converſa. Eodem quippe modo crura habent inflexa, ut in camuris cornibus videre eſt, quæ introrſum converſa, & exterius curva ſunt. Qui [illegible] non ponunt in rectis, ac parallelis lineis aut in [illegible]riorem partem eos flectunt, iique *vari* dicuntur, aut introrſum eos convertunt, & *valgi* appellantur. His curvantur in exteriorem partem crura. Hinc [illegible] quam [illegible]*um* de obtorta & obliqua re ſumitur, [illegible] d[illegible]o contrarium eſt, ita appellatur. *Valgi* [illegible] *βλαισοί*. A[l]ter *vatia* dicti. Varro de canibu[s] [illegible] *bus rectis & potius varis quam* [illegible]*is*. Vari ſunt [illegible] Qui vara ſunt cruribus homines longe ad incedendum [illegible] mior c[u]rrendumque, quam qui vatiis, aut [illegible]. Ergo & canes vari [illegible] ad [c]urrendum a[illegible] m[illegible] us pedati. A[illegible] *ἐγκυλιάδην* ſuum vu[illegible] *βαίνειν*, id eſt, *var*[illegible]*m*. Naturalius eſt homini varica habere crura, quam vatiam eſſe. Ideo nec inter eos, qui pedibus ſunt vitioſis, varos recenſet Varro, cujus verba hæc ſunt lib. VIII. de L. L. *quum idem faciat, ac ſi quis puerorum per delicias pedes male ponere atque imitari vatias cœperit, hos corrigi oportere concedant. Contra ſi quis in conſuetudine ambulandi jam factus ſit vatia, aut compernis, ſi eum corrigi non concedant.* Vatiæ ut plurimum ſunt & compernes. Nam ut extrorſum iis incurvantur crura, & ſuræ in diverſum patent: ita genua propius ſeſe contingunt & conjunguntur. Quod eſt contrarium in varis. Pueri qui pedes male ponunt per laſciviam & vatias imitantur, calces multum invicem diſtantes collocant, & digitos pedum totos introrſum flectunt, ut pæne ſeſe tangant. At in varis propiores ſunt ſibi utrimque calces pedum quam digiti. Fac eos junctis calcibus eſſe, literæ V figuram pedibus efficient. Vatiæ inverſam eam literam omnino reddent, converſis introrſum pedum pollicibus, & diverſis calcibus. *Vatias* igitur aut compernes in pueris corrigi vult Varro, non *varos*. De vatia loqui videtur Martialis hoc epigrammate:

Cum ſint crura tibi ſimulant quæ cornua lunæ,
In rhyto poteras, Marce, lavare pedes.

Ῥυτὸν aut ῥύτιον vaſis genus cornui ſimile, unde & κέρας Græcis appellatum, cujus hanc formam in veterum monumentis reperi.

Ex hac figura conſpici datur atque intelligi, quare in rhytio vel rhyto pedes lavare poſſe dicantur, qui crura exterius inflexa habent, & cornibus ſimilia. *Scambos* etiam Latini dixere ex Græco σκαμβός. Suetonius *male pedatus, ſcambus* [illegible]*ne*. Non varum intelligit, ſed vatiam & valgum à *varo*, qui quocumque modo crura diſpanderet aperiretque in diverſum, *varicare* dicebatur & *varare*. Qui vineam [c]onfodiunt [illegible] varicatis cruribu[s] ſtant, ſed & qui ſentinam in navi exhau[riu]nt. Aliter cru[ra] varicant, qui [illegible] alterum in anteriorem partem protendunt, ut [illegible] qui foſſam ali[q]uam tranſeunt, ejus duntaxat latitudinis quam neceſſe non ſit ſaltu tranſilire; ſed & qui grandi paſſu incedunt. Item qui gra[illegible]um componit [ad] pugnandum & excipiendum adverſarii impetum pede [al]tero protenſo, is διαβαίνειν dicitur, & varicare crura. T[yr]tæus; εὖ διαβὰς μιμνέτω. De his omnibus qui quolibet ratione crura diſpandunt, διαβαίνειν Græci dicunt, & διαίρειν τὰ σκέλη. N[a]m qui vult διαβαίνειν is utique crura v[arica]t, unde & qui naturaliter [c]rur[i]bus [v]aris ambulant, [δι]αβεβηκότως iidem Græcis dicuntur. Et qui crura ad ambulandum pleno gradu gra[n]dique extendit, is etiam διαβαίνειν quod & Græci διαρραδεῖν vocant. [U]nde qui [illegible] fugiunt, διαρραδεῖν [illegible]. Theophraſtus in [c]haracteribus: [illegible] διαρραδεῖν. Id eſt, [illegible] *ab hujuſmodi hominibus fugere oportet.* Hinc διάρσις idem quod διάβασις & tranſitus. Διαίρειν τὰ σκέλη eſt vari[c]are crura. Inde [illegible] Latini *varare* & [illegible] pro tranſire uſurparunt. Varro [li]b. IV. de L. L. *Vallum vel quod e[o] varicare nemo poſſit*, id [e]ſt, tranſire, tranſcendere. N[il] alia opus emendatione. Gloſſæ [v]*aricat*, ὑπερβαίνει. Eædem *tranſvaricat*, ὑπερβαίνει. Lex[ic]on D[a]nielis: *varicat, divertit, ambu[la]t.* Hinc *præ*[*v*]*ari*[*c*]*ari* non recte incedere, [illegible]ique. Plinius: *arator ni*[*ſi*] *incurvus prævaricatur.* Quod eſt, non rectum ſulcum agit [ni]ut rectum ſulcum dirigat, debet

arapor [illegible] Glossæ [illegible], [illegible] Immo, [illegible] am [illegible] est [illegible] bu, [illegible] Glossæ [illegible], & verbu [illegible], [illegible] re, [illegible] & [illegible], pro qu[illegible] multis [illegible] locis [illegible] & [illegible] prave positum legimu[illegible]. Festus: *prævaricatores a præ[illegible] unde sunt vocati.* Erg[illegible] simplex [illegible] em est quod in[illegible] gr[illegible] & ambulare. Sed forte διαβαιν[illegible] retinendum in [illegible] glossario, quod est crura in diversum pandere & [illegible] m cum *varicare*. Sed ut *prævarus* est, qui valde est varus, & *prægrandis* valde grandis, ita [illegible] *aricat* qui ultra mod[illegible] varicat. Certe varus ille est [illegible] aricatque, qui pedes non recte ponit, sed ad exteriorem partem eos detorquet. Ergo *prævaricat*, qui præter modum [illegible] facit. Inde [illegible] *avaricare* in officio suo dicuntur, qui non recte ambulant, ut sunt [illegible] patroni qui [illegible] uni suorum causam [illegible] d[illegible] es[illegible] tradunt. Glossæ: [illegible], *varicare*. H[illegible] ne compositum διαβαιν[illegible]. Veruntamen ut in verbo διαβαιν[illegible] possum approbare significationem varicandi aut prævari[illegible] andi, non idem possum in simplici fateri rectum esse. Ut enim διαμηρίζειν dicitur qui femora expandit, unde illi διαμηρισμοί in re venerea veteribus usurp[illegible] [illegible] σκελίζειν [illegible] ra aperire & vara facere. Sed in [illegible] non videtur ferendum. An igitur [illegible] dicitur [illegible] at, & varos, id est, in exteriorem partem detortos [illegible] t pedes dum ambulat? Certe [illegible] idem [illegible] qu[illegible] d varus & detortus. Hesy[illegible]: [illegible] lossæ [illegible]: σκελὸς, *pandus*. Atqui [illegible] itur apud [illegible] um σκέλισμα, *deximen*, quasi [illegible] ζειν etiam c[illegible] & σκελίζειν sic po[illegible] tui [illegible] pro [illegible] bulare ut Latinis *pedare* id significet. U[illegible] βῆμα q[illegible] idem est ac σκέλισμα. Und[illegible] *pedamen*; quod est νεύρο-βάμων. A[illegible] Glossæ alio [illegible], [illegible] Certe σκέλισμα [illegible] ve *pedamen*, est [illegible] um ve[illegible] um apertio, atque in[illegible] e pro passu vel [illegible] u positu[illegible]. Nemo quippe potest p[illegible] ssum facere aut gressum ullo m[illegible] promovere, qu[illegible] crura diducat & ap[illegible] at, qu[illegible] est proprie *varicare*. I[illegible] e & [illegible] μα, quod pa[illegible] uribus, id est, expansis explicetur. In[illegible] & verbum [illegible] *are* infimæ Latinitatis pro ambulare & transire, [illegible] & [illegible] e eodem [illegible] su, ac *varare* q[illegible] ue v[illegible] u[illegible] usurpavit. G[illegible] πλιχάδας [illegible] otu[illegible] scrotum & [illegible] vesicæ [illegible] t. [illegible] um [illegible] st aperturæ femo[illegible] m rurumque P[illegible] ux[illegible] [illegible] μεταξὺ μηρῶν [illegible]. Sic legendu[illegible] Rufo, & Arist[illegible] [illegible] afte. Pro [illegible] Rufus [illegible] Legebam: μεταξὺ [illegible]. Τὸ [illegible] Alii hoc nomine [illegible] runt. Se[illegible] um est [illegible]. [illegible] est crura aperire [illegible] r[illegible] are I[illegible] Hesychius πλι[illegible] [illegible] ex [illegible] it. L[illegible] xi[illegible] n [illegible] um: πλιχὰς [illegible] Sc[illegible] apud P[illegible]

Περὶ [illegible]

Si leg[illegible] d[illegible] m, non [illegible] pincat [illegible] [illegible] Inde [illegible] bus,

[illegible]

[illegible] m. Πλίσσειν Græc[illegible] em pro[illegible] q[illegible] crura pande[illegible] u[illegible] & pro διαβαίνειν [illegible] cru[illegible] unt Græci [illegible] omnes, qui πλίσσειν [illegible] Homerus:

[illegible]

Inde [illegible] A[illegible] f[illegible] nciato cursu ve[illegible] ingenti gradu [illegible] d[illegible] Theo[illegible] xit, διαπεράσαντες φάγω[illegible], hoc est, [illegible], [illegible], va[illegible] [illegible] us [illegible] Ille apud Ovidium

[illegible] *ue gradus.*

In [illegible] βῆμα, [illegible] In[illegible] *um* infima La[illegible] [illegible] διαβαίνειν. V[illegible] *aratio* pro eo[illegible] dem [illegible] pu[illegible] u[illegible] c[illegible] amitibus [illegible] fi[illegible] ndum v[illegible] u[illegible] qua[illegible] *dratum* [illegible] *bi di* [illegible] *ant* [illegible] *varat* Ita scrib[illegible] ex Magons & Bygons: [illegible] *nat* & [illegible] *alibus*,

[illegible], *quorum alvei varantur*. Ita etiam hæc [illegible] *Varare* in his locis est transire & trajicere, [illegible] alveos pontium vocat, rivorum alveos qui pontibus impositis trajiciuntur, ac transmittuntur. Inde & *varas* appellarunt ponticulos ex tabulis factos, quibus fluminum alvei varantur, id est, trajiciuntur. Quamlibet tabulam in traversum jugis & arrectariis impositam hoc nomine appellarunt. Vitruvius: *Gerat autem Carchedonius de materia primum basim subjectis rotis fecit, superque c[illegible] mpe[illegible] arrectariis & jugis varas, & in his suspendit arietem.* In [illegible] Græcis: [illegible] σχεδίαν [illegible] τὸν κριόν. Græci σχεδίας vocant ligna invicem juncta, ut pontiles fratus in proverbio, *sequitur vara vibiam*. Vara est tabula traversaria imposita arrectariis, vibiis, furcillisque sustentata. Ita & quæ in utramque ripam per transversum alveo imponuntur ligna vel tabulæ, *varæ* appellatæ. Nam & *traversare* pro trajicere, & varare flumen dixere infimi ævi Latini. Ut *varari* pro *varare*, perperam scriptum in auctoribus limitum, ita & *varius* pro *varus* perverse legitur iis codicibus, quibus usus est auctor vetus glossarii dum hæc vocabula confundit: Varius, λοξὸς, σκαμβὸς, ποικίλος. *Varus* est λοξὸς est etiam σκαμβὸς, sed varius ποικίλος. Ab eo verbo *varare* nos fecimus *guarare*, hoc est fugere, & [illegible], & fugiendo sibi cavere. Sic ex vastare *guastare*, ex vespa *guespam*. Inde *evarati* vel *exguarati* nobis dicuntur, qui a recta via deerrarunt. Inde etiam lupi *guaratores*, vel *guerosi*, qui ceterorum luporum fugiunt consortium, & soli incedunt, quo nomine & homines *morosiores*, societatem, & cœtum vitantes, sibique viventes solemus indigetare. Græci μονοπεῖραι vocarunt hujusmodi lupos. Aristoteles lib. VIII. cap. V. de Hist. Animal. Ἀνθρωποφαγοῦσι δ' οἱ μονοπεῖραι τῶν λύκων μᾶλλον ἢ τὰ κυνηγέσια. Quæ sic vulgo vertuntur: *Lupi hominem illi potius petunt qui inertes, & impetu quidem sunt, quam qui venatores.* Nihil tam dissitum ab Aristotelis sententia. Dicit ex luporum genere eos lupos, qui sunt μονοπεῖραι humanis carnibus libentius, ac frequentius vesci quàm ferinis: ideoque homines magis impetere, quam feras & reliqua animalia. Κυνηγέσιον propriè est caro animalis, vel animal quod homo, vel alia fera venando cepit. Ita sumitur Latinis *venatio*. Celsus: *Venatio duraque pisces, & ex domesticis animalibus assa caro maxime juvant.* Τὸ κυνηγέσιον, ferina caro ex venatu. Glossæ: κυνηγέσιον, *venatio*. At κυνηγεσία venatus, ipse venandi actus. Inde nostrum, *venaison*, τὸ ἀγρευθέν. Fefellit interpretes loquutio Aristoteli, & antiquis Græcis familiaris: ἀνθρωποφαγοῦσι μᾶλλον ἢ τὰ κυνηγέσια, pro ἀνθρώπους ἐσθίουσι μᾶλλον ἢ τὰ κυνηγέσια, id est, homines magis comedunt, quàm ferinam venando captam. Et hoc proprium eorum luporum quos *guaratores* dicimus, quia cœtus fugitant, nec gregatim incedunt, sed soli. Hesychius: μονοπεῖραι οἱ κατὰ μόνας πειρατεύοντες. Hi & μονόλυκοι Græcis dicti sunt, ut habetur in epigrammate, & unica voce μονόλυκοι. Aratus in Prognosticis:

Καὶ λύκος ὁππότε μακρὰ μονόλυκος ὠρύηται.

Est μονοπεῖρης λύκος Aristotelis. Quem locum non videntur cepisse interpretes. Theophrastus tamen, à quo τὰ Διοσημεῖα ad verbum sumpsit Aratus, λύκον simpliciter nominat in libello de signis tempestatis. Sed locus ille quem expressit Aratus, pessime in editis conceptus, ita ex Arato ipso constituendus est: λύκος ὠρυόμενος χειμῶνα σημαίνει. μονόλυκος ὅταν περὶ τὰ ἔργα ἐρημᾶ, τετῶν ἡμερῶν χειμῶνα σημαίνει. [illegible] ἐρημᾶ χειμῶνα σημαίνει [illegible]. Quæ sic reddenda sunt: [illegible] *ululat, tempestatem significat. Singularis* [illegible] *culta accedat*, [illegible] *dies futuram* [illegible] *propius villam* [illegible] *statim ingruet tempestas.*

Ἠδ' ὁ[illegible] [illegible] μ[illegible] ἀνδρῶν
Ἔργα κατ[illegible] χ[illegible] [illegible] χ[illegible] [illegible]
Ἐγγύθεν ἀ[illegible] ἵνα [illegible] λ χ[illegible] ἀ[illegible]
Τρὶς πε[illegible] [illegible] χειμῶνα [illegible]

Quæ Theophrastum [illegible] ex [illegible] A[illegible] ro Theophrast[illegible] hau[illegible] bene [illegible] σημαίν[illegible] A[illegible] profligati [illegible] unt [illegible] eodem genere [illegible]

[illegible]

[illegible] pro [illegible] fu[illegible] Nam [illegible] P[illegible] arbor apud [illegible] G[illegible] proximum [illegible] cedro tradit [illegible] cum cedro [illegible]

Profecto si θύον de [illegible] aliquo [illegible] arboris [illegible] apud Hom[illegible] debeat accipi, [illegible] merito [illegible] hac [illegible] quæcunque tandem vel arbor [illegible] erit hoc nomine appe[illegible] præcipuo suffi[illegible] omnium suffituum [illegible] velut [illegible] Arabas eam [illegible] Diodorus [illegible] Arabas eam pe[illegible] Sed egen[illegible] Pl[illegible] binam, [illegible] vocata [illegible] Cum [illegible] & ju[illegible] Ara[illegible] boribus odora[illegible] Arabia nasci produnt [illegible] natis genus [illegible] ligunt, de hoc [illegible] arb[illegible] quem Græ[illegible] veruti [illegible] auctores θύον [illegible] θύον. Homerus quoque [illegible] Nicomedis Iatrosophista [illegible] quibus ita legi[illegible] Apulejo [illegible] in Africam deduxerunt, & Cyren[illegible] arboris ibi repertæ, quæ & [illegible] bus [illegible] videntur noto sibi nomin[illegible] haberet fo[illegible] simila θύω, hoc est [illegible] Longa tamen differentia [illegible] inter [illegible] Sabinam, & θύον Cyrenaicum, vel [illegible] Procera & grandis hæc arbor, & cujus [illegible] mensæ solidæ fierent, & contignationes ex [illegible] θρύον, pumila arbos, & [illegible] herbam etiam quidam indigetav[illegible] Cert[illegible] Homerum non est citrus, sed vel odoramentum [illegible] bet, vel si certum genus arboris [illegible] ficat [illegible] suffitus, non aliud potest [illegible] præter [illegible] dximus. Hoc tamen ut verum [illegible] quam verisimile esse contendo. [illegible] magi[illegible] fructe, quam ex hoc vetu[illegible] mos Græ[illegible] sacri[illegible] nidorem odo[illegible] propterea θύον appellasse κατ' ἐξοχήν. P[illegible] antequam thuris usu[illegible] ceterum [illegible] Θύα vertit [illegible] M[illegible] bo[illegible] aut herbam S[illegible] frutex est & Græ[illegible] milliaris, & m[illegible] etus A[illegible] arbor magna A[illegible] quam [illegible] coloni [illegible] dixeru[illegible] her[illegible] quam ipsi [illegible] suffimen [illegible] pellant. Nam θύα κατ' [illegible] θυμιάματα vocarunt Græci. S[illegible] Hammo[illegible] ad suffitus uterentur dictum est [illegible] θυμίαμα, & simpliciter θυμίαμα. Nicomedes in [illegible] Hammo[illegible] intelligit [illegible] ex multis locis legitur [illegible] Myrepsum [illegible] interpretes [illegible] Recen[illegible] G[illegible] dicere, quod antiqui [illegible] hammoniacum. Sed de his alibi [illegible] superest ut [illegible] arborem diversi generis, quam hu[illegible] citri [illegible] Libycæ [illegible] gnominem fecere Latini veteres, & qu[illegible] quiramus. [illegible] men, [illegible] tinum. Unde med[illegible] ætatis auc[illegible] Græc[illegible] & κιτράμηλον. Notum est quam rud[illegible] prisci Romani in plerisque nominibus e Græcis deducendis, vel uno exemplo [illegible] patebit. [illegible] sunt parvæ [illegible] Hel[illegible] quod inte[illegible] D[illegible] & poeticum, ut [illegible] pro [illegible] & similia. Sicuti in

[illegible] quasi parvas [illegible] Hoc [illegible] observa[illegible] um [illegible] ipsi [illegible] vocarunt, fort[illegible] appelli[illegible] ubi g[illegible] Inde & [illegible] est arbor [illegible] appellarunt quia θύα, quæ citrum signi[illegible] ficat, [illegible] odorem q[illegible] & aromaticum denotat. Certe Nævius citrosam [illegible] a citrei mali odore appellavit qu[illegible] Homer[illegible] quasi θύον, non tantum citrum [illegible] canam [illegible] etiam [illegible] lum, cuj[illegible] bantur odorem illis [illegible] dum A[illegible] quare [illegible] possint no[illegible] ntudisse [illegible] trus arbor me[illegible] ros Atlan[illegible] fines nal[illegible] haud [illegible] Ar[illegible] quam eandem cum Assyria p[illegible] rum v[illegible] in iisdem [illegible] ontibus crescebant [illegible] & [illegible] m ex ea [illegible] latos viderunt Romani. [illegible], & Ἑσπερίδων, sed & Ἑσπερίδα absolute [illegible] Græci [illegible] igitur ab iisdem locis alterius [illegible] fructus, ali[illegible] num ad mensas Romanis [illegible] arboris il[illegible] mater[illegible] ha nperasierent, fru[illegible] afferebantur, & [illegible] tri mala. Nam citrum arbor [illegible] ctus. Postea comperto diversas esse arbores [illegible] tamen nomen utrique adhæsit. Citrus, quæ [illegible] mala fert [illegible] & [illegible] cebatur. Athenæus: [illegible] [illegible] Juba ma[illegible] H[illegible] Libyas vocatum dicit, quod apud Hesperidas na[illegible] & inde in Græciam ab H[illegible] invecta aurea [illegible] ab Hesperidibus, de quibus [illegible] fabulæ. Pausanias in [illegible] [illegible] designat. Servius: Propter ruberem autem aurea, [illegible] aura, existimasse [illegible] A colore dicta aurea, quia [illegible] Ab loco At[illegible] ubi nascebantur [illegible] sic etiam passim vocantur [illegible] Hoc nos nunc [illegible] mus. Theophr[illegible] de causis, cap. [illegible] Vertunt docti interpret[illegible] patet Quæ[illegible] rant [illegible] Plin[illegible] sunt. N[illegible] & ipse eo Theophrasti loco [illegible] pro herba v[illegible] sumpsisse, eamque in[illegible] h, xx. cap. v[illegible] Riscule [illegible] N[illegible] Theoph[illegible] stus, [illegible] nec [illegible] ingressus noctis. [illegible] potius, vel [illegible] dicenda [illegible] phrastus non [illegible] com[illegible] men [illegible] Et nitum [illegible] Græca vocatam, quod [illegible] appellarun[illegible] Atq[illegible] ignoratum [illegible] arboribus [illegible] Citreum [illegible] nostræ non[illegible] arboribus [illegible] arbustum. Alia [illegible] ligit aurea mala, quæ & Hesperi[illegible] tunt. Apud Lacedæmones ea [illegible] ibidem Timachidas [illegible] locus constituendus [illegible] Tradit ibi de

de Hesperidibus sic vocata mal[illegible] Ἑσπερίδων μῆλον. [illegible] Pamphylo not[illegible] citrum *Hesperidum mala*. S[illegible] deinde verba [illegible] Aristocratis Laconicon, quæ superius adduximus, u[illegible] Ἑσπερίδας vocat id genus pomi quod Diis an[illegible]ent Lacones. Hesychius: Ἑσπερίδων μῆλον [illegible] Λακεδαιμονίᾳ βεωτίδων ἤλα. Lege Ἑσπερίδων μῆλα ἐν Λακεδαίμονι ἀθρεωπῶν μῆλα. Ex his constat Ἑσπερίδα, & Ἑσπερίδων μῆλον vel Ἑσπερικὸν, idem esse. Item Ἑσπερίδα καλλιμφίλον apud Theophrastum, quæ noctu melius olet [illegible]am interdiu, non herbam esse, sed aureum malu[illegible] ab Hesperidibus. Cùm hæc vera sint, miror Athenæum seorsim de illis Hesperidibus, vel Hesperidum malu, ac de citreis tradidisse, veluti diversa forent. Atqui de citreo malo paulo post tractans, Ἑσπερικὸν malum esse, & χρυσοῦν μῆλον, & ab Hesperidibus per Herculem in Græciam importatum dicit. Theophrastus quoque τὴν Ἑσπερίδα καλλιμφίλον, cujus semel & in transitu meminit, diversam facere videtur à malo Medico, sive Persico, cujus historiam alio loco plenius exequutus est. Quin loco Περσικὸν & Μηδικὸν vocatum memorat, nec Ἑσπερίδος nominis ullam ibi mentionem habet. Mos hic tamen Theophrasti est easdem plantas alıubi aliis nominibus appellare. Διὸς βαλάνου sæpe meminit, hoc est, castaneæ: alibi eam Εὐβοϊκὸν κάρυον vocat. Ὀξυάκανθον quodam loco nominat, quam alio πυράκανθον nuncupavit. Ita Persicum, sive Medicum malum cùm in historia fusè descripsisset, in libris de causis in transcursu mentione ejus inlata Ἑσπερίδα maluit appellare. Ergo Ἑσπερὶς, sive Ἑσπερίδων μῆλον, & Μηδικὸν idem, quod Latinis *citrum*. Utcunque eadem arbor fuerit Medica malus & Hesperica, certè toto orbe divisis regionibus natales habuere, hæc in extremis occidentis partibus, illa in oriente primo. Hujus mali multa hodie genera sunt, sed duo præcipuè diversa in plures species sese spargentia, *citrones* & *aurantia*, vel *aurantia mala*. Non dubium est, quin *citrones* ex *citro* facti sint. Ut enim *cardonem* dicimus, qui veteribus *cardus*, vel *carduus*: & *mallonem*, qui *mallus*, ita *citronem* vocamus, quod erat *citrum* veteribus. Idem vocabulum Hispani, Itali, Germani, hodieque retinent, ut prorsus necesse sit eamdem arborem esse, quæ hoc nomen nunc habet, & quæ olim habuit. Hoc si in citro verum est, quidni sit & in *aurantiis*? Veteres Hesperidum mala, vel Hesperidas vocarunt *aurea mala*, χρυσᾶ μῆλα, quod aureo colore essent: τὴν ἰδέαν χρυσῆ vocat Juba. Ergo sic potius, aurata quàm aurea. Hinc infima Latinitas *aurantia* dixit pro auratis. *Aurans* pro aurato. Sic in lege Salica *loca cognominantia*, pro cognominata, & in veteribus formulis, *jactante denario*, pro jactato, apud Marculfum, *faciente conterno*, pro facto. Et inde hodieque *argentum computans*, pro computato, quæ pecunia est numerata veteribus. Tales multas loquutiones alibi observavimus etiam sæculo vetustiore usurpatas. Ita igitur *aurans malum* pro aurato, & *aurantia* pro auratis. Inde *aurantium* & *arantium* idem malum, qui fœdius loquuti sunt, recentissimi auctores appellarunt. Ridiculi sunt qui ab *arantia* urbe id nomen deducunt, quæ urbs est Peloponnesi, in quam primum volunt mala aurea ab Hercule inlata quum ab Hesperidibus rediret. Ἀρεντία urbs antiqua Peloponnesi, quæ postea Φλιοῦς dicta est. At nomen *aurantiorum* malorum, vel *arantiorum*, sub extremis Latinitatis demum temporibus auditum est, quibus nulla jam Ἀρεντία fuit, nec Φλιοῦς. Præterea si ab illo oppido id nomen invenissent, Græcis usitatius quàm Latinis fuisset, immo Latini à Græcis hoc sumpsissent. Digni non sunt, qui pluribus refellantur, tam absurdæ sententiæ auctores. *Arantia* pro *aurantiis* corruptè dixere, ut *Agustam* pro *Augusta*. Quomodo in multis libris ante sexcentos annos scriptis passim reperire est. Unde oppidum *Famagosta* Hispaniæ, quæ olim *Fama Augusta*. Sic *arantia* poma pro *aurantiis*, & *inarantia* pro inaurantibus, vel inauratis. Unde Italicum *narancie*, & Hispanicum *naranjas* pro *inarantias*, vel *inaurantias*. Græci recentiores inde suum νεράντζιον fecerunt. Scholiastes Nicandri Μηδικὸν μῆλον interpretatur νεράντζιον. Et apud Nicolaum Myrepsum νεραντζέα est arbor, quæ mala fert aurea. Igitur *aurantia mala* recentiorum sunt *mala aurea* veterum, & Hesperidum mala. *Aurantia* no[illegible] vere sunt aurei coloris, at *citrea* [illegible] *citrones* flavi [illegible] oris. Qu[illegible] sequimur differentiam, quæ vul[illegible] & hodierna horum vocabulorum notione signat[illegible] *aurantia* nostra fuerint veterum Ἑσπερὶς, *citrum* [illegible] *citro* [illegible] Medicum malum antiquorum. C[illegible] τὴν Ἑσπερίδα καλλιμφίλον, quod est malum aureum Hesperidum à Medico malo distinguit Theophrastus. Sed & Hesperidum mala prius novisse Græci videntur quam Medica vel citrea. Inter symbola & initia Dionysii mysteriorum [illegible]pheus recenset poma Hesperidum aurea, cujus hi versus citantur apud Clementem:

> Κῶνος καὶ ῥόμβος, καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
> Μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.

Jam tum igitur Hesperidum mala Græcis nota fuisse oportet. τῶν Ὀρφικῶν auctorem quidam fuisse volunt [illegible]omacritum, quem circa quinquagesimam olympiadem vixisse tradit idem Clemens. Ἑσπερίδας, hoc est, Hesperidum mala apud Laconas diis apponi olim solita Timachidas, & Aristocrates in Laconicis scripserunt. Et Ἑσπερίδες quidem ab Africa, ubi Hesperidum horti. At Medicum malum è Perside, vel Media in Græciam sero admodum allatum est, nec nisi mediæ comœdiæ poetarum ævo. Antiphanes in fabula Bœotia primus meminerat mali Medici, idque tum recens è Perside invehi cœptum Athenas memorabit. Hæc ejus verba sunt de malo Medico:

> ---- Α. ἀλλὰ τουτὶ λάμβανε
> Παρθένε τὰ μῆλα. Β. καλά γε. Α. καλὰ δῆθ' ὦ θεοί.
> Νεωστὶ γὰρ τὸ σπέρμα τοῦτ' ἀφιγμένον
> Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστὶ παρὰ τοῦ βασιλέως.
> Β. Παρ' Ἑσπερίδων ᾤμην γε τῷ τὴν φωσφόρον.
> Α. Φασὶν δὲ χρυσᾶ μῆλα ταῦτ' εἶναι τρία
> Μόν'. Β. ἕν ἐστιν ὀλίγον τὸ καλὸν, ἐστὶ πανταχοῦ
> Καὶ τίμιον.

Fabulas in scena dictavit Antiphanes post olympiadem nonagesimam octavam. Ex his tamen constat Medica mala malis Hesperidum fuisse similia. Immo nihil prohibet eadem fuisse, quæ patria tantùm ac natali solo differrent. Præterea verisimile est citreum malum, quod primum videre Romani, ab Africa potius ipsis venisse quam à Media vel Perside. Hæc est Ἑσπερὶς vel Ἑσπερίδων μῆλον. Sic *Punicum malum* appellavere τὴν ῥοιὰν, quod ab Africa & Pœnis hoc genus primum acceperint, non à Græcis. Huic malo Hesperico vel Hesperidum *citri* nomen imposuere Romani, non Græci. Cujus rei fidem præstat, quod vetusti Græciæ auctores, qui Medici mali meminere, nullam citri mentionem faciunt. Ergo genus hoc mali, ut ab Africa accepere Romani, ita & nomen simul inde oportet sumpsisse, vel ipsis fecisse. Qua de re supra. *Hespericum* itaque *malum* & *citrum* idem. Nam ita vocavere Romani. At rursus *citrum* & *malum Medicum* prorsus idem. Idque ex descriptione utriusque omnino patet. Quas in Medico spinas acutas Græci produnt, & folia nuci vel Andrachnæ, vel lauro similia, eadem omnia in citro reperiri certum est, ut alia omittam quæ utrique conveniunt. Denique in hac sententia fere omnes antiqui, τὸ κίτριον, & malum Medicum esse idem. Galenus, Aëtius & alii: μηλέα Μηδικὴ [illegible] κίτριον. Vetus epigramma nondum editum, cui titulus *de citro*:

> *Septa micant spinis felicis munera mali,*
> *Quæ tulit ut circi aureus ora tumor.*
> *Hippomenes vicit tali certamina malo:*
> *Talia poma nemus protulit Hesperidum.*

De citrone loqui, non de aurantio, figura, quam illi tribuit, ostendit. Ut circi ora, vel ambitus est, ita tumor aureus in citro. Circi ambitum ovata, non orbiculata facie fuisse, qualis & citri forma est, norunt eruditi. Martialis de citreis:

> *Aut hæc Massyli poma draconis erant.*

Citreis auri colorem passim vetustas omnis attribuit. Epigramma vetus *in idem*.

> *Stat similis auro citri mirabilis arbor,*
> *Omnibus autumni antefereuda bonis.*
> *Hæc ornant mensas, hæc [illegible] oma medelam,*
> *Quum q[illegible] curv[illegible] [illegible]la senes.*

Hoc est, quod de [illegible] arbore [illegible] cecinit poëta:

[illegible] medi [illegible]
[illegible] o & χρυσᾶ μῆλα, & [illegible], & citrea & Medic[a] [illegible] ucrunt. Quid igitur faciemus [illegible] nostris? numquid dicemus in[ge]gnia veteribus fuisse? Hoc jam affirmarunt [illegible] hujus ætatis M[edi]ci, quibus placet aurantia mala per insitionem producta esse, non ita venisse suapte natura. Sic facticiam arte, non nativam volunt hanc speciem: a quibus ego magnopere d[issen]tio. Dicerent [illegible] cujus, aut in quam arborem insitione de citr[o] aurantia putarint processisse. Quod enim semel olim factum est, etiam nunc fieri posse concedent. Experimentum itaque etiam hodie capere liceret, ac de citrone aurantium facere. Sed nec puto id unquam factum, nec posse fieri. Si citrum inseras in aurantium, non poma aurantia, sed citrea inde nascentur. Major tantum arbos evadet, quia malus aurea grandior est, quàm citrifera. Si in citream malum aliud genus inseras, ejus generis quod insitum habueris, poma nascentur, non citrea. Nimis magnum est discrimen aurantii & citrei mali, quam ut illud ex isto insitione manasse credi queat. Arbores utriusque magnitudine valdè inter se differunt nam citri parva est, aurantii magna & cuilibet alii malo non cedens. Figura & color pomi diversa in utroque. In citro longa facies & ovata, color ex flavo pallidus: in aurantio cum auri obryzi colore forma orbicularis. Spinæ multæ & acutæ & robustæ in citrea malo, quæ breves admodum in aurantia, & paucæ tenuesque. Folia ipsa dissimilia: serrata per ambitum in citro, nec sunt in aurantia. Sapor ipse ac gustus succi non idem in citro ac aurantia. Alia pleraque omitto. Cum in aliis malorum generibus natura plures species sub uno genere incluserit suopte ingenio ita natas, non insitione productas, quæque minori inter se differentia censeantur quam citreum malum & aurantium, cur non & has species putabimus esse diversas eodem g[e]n[ere co]mprehensas, nec ulli arti insitivæ obnoxias? [illegible] & [al]tera hæc species, quam *aurantiam* vocamus, in alias porro quamplures species dividitur, quæ succo a[cido] præditæ sint, quæ dulci, quæ formæ majusculæ pomum habeant, quæ coloris dilutioris, aut χρυσίτιδα. In ipsa citreorum specie multæ aliæ species deprehenduntur, ut quas *limas* appellant, & *limones*, & *poncira*, quasi poma cerea. In Ponticis nucibus quis rotunda & calvas ex longis avellanis insitione factas dixerit? Species sunt diversæ generis unius. Idem est profectò, si [illegible] aurantias ex citronibus per inserendi [met]hodum processisse. Sed antiquitas id genus mali per species non distinxit, atque unius tantùm generis m[eminit] citreorum. Non inde necessario consequitur unicam tantùm citreæ mali speciem in rerum natura tum f[ui]sse. Parvam admodum, ac seram citreorum habu[ere] notitiam Europæi. In Africa nascebantur: aut in Perside, vel Media. Utrobique genera illa omnia gigni solita verisimile est quæ nunc videmus. E Perside poma citrea in Græciam adferebantur, ex Africa in Italiam. Noc ut esui essent, aut mensarum usui, sed [od]oris gratia inter pretiosa κειμήλια reconderentur, aut vestibus interjicerentur. Plinii ætate nondum mandebantur, nec gignebantur in Italia, traditque nisi apud Medos & in Perside tum nasci noluisse. Plutarchus refert avorum duntaxat memoria manducari cœpisse. Non mirum igitur si peregrinæ arboris, parumque sibi cognitæ species, ac differentias non tradidere veteres illi, quorum scripta de arboribus ad nos pervenerunt. Quod enim in ficubus, malis, pyris, pomis, nucibus, castaneis, aliisque apud se nascentibus diligentissimè fecerunt, quis hoc idem ab illis exigeret in ea arbore, quæ in Perside tantùm & ultima Africa nasceretur? Oppius apud Macrobium: *Citrea item malus & Persica: altera generatur in Italia, in Media altera.* Persicam ait, hoc est, τὴν Περσικὴν μηλέαν in Italia nasci: in Media citream. Ergo in Italia citrea malus per illud tempus non generabatur. Virgilius Mediæ tantum peculiarem facit. Cum Medica & citrea ead[em sit] cum malo Hesperidum, mirum est veteres Romanos in Media [citr]eam nasci tantùm mem[inisse], quam [in] Africa etiam provenisse certum est. Atqui A[frica] propior Italiæ quàm Media. Et propterea [illegible] arbor[em] [illegible] Africa generari ut ex [illegible] on [illegible] ua [illegible] μῆλα [illegible] [illegible] pomi t[illegible]. Ergo in Africa etiam [a]pud [illegible] [nasce]batur. Quid igitur Oppius & Virgil[ius] [illegible] tantum n[asci] voluerunt? Quid eos sequ[itur] P[lini]us his verbis: *Sed nisi apud Medos, & in Per[side] [nasci no]lunt.* Ergo nec in Africa nasc[e]batur. Ex his possi[t] aliquis argutari præter illa, quæ jam adduximus, [alia]m esse Ἑσπερίδα, & citream, [quæ] est Assyriam malum. Ἑσπερὶς & ἑσπερικὸν μῆλον, idem & χρυσοῦν, aurantia utique nostra. Citrea malus & Assyria eadem. Palladius, cujus tempore citrea jam in Italia nascebatur, Martialem citat, qui scribit hanc arborem apud Assyrios pomis nunquam carere. [O]mni tempore anni in Assyria fructum ferre significa[t], ut Theophrastus & alii asserunt. Ergo Assyria [n]atale solum huic pomo, & inde in Italiam traductum est, ubi mutato solo non omni tempore ferebat. Plinius, qui Assyriam malum nisi in Assyria ac Perside nasci negavit lib. XII. cap. III, tamen lib. XIII. cap. XVI de citrea ita scribit: *Alia est arbor eodem nomine malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosius.* Sic loquitur veluti de arbore, quæ passim in Italia tum haberetur domibus adsita ad umbram & ornamentum. Nec enim hæc verba possunt de pomo accipi, *domos etiam decorans.* Pomum in arcis condebatur, & vestibus interjiciebatur, ut odorem inde caperent: ornamentum domibus præstitisse quis imaginari possit? Eo sensu igitur domos decorare heic citri arborem dixit, quo alibi loton, sive fabam Græcam domibus expeti propter ramorum petulantiam: *Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, brevi codice, latissima exspatiantium umbra, & in vicinas domos sæpe transeuntium.* Idem de zizyphis & tuburibus alibi tradit: *Sed aggeribus præcipuè decora, quoniam in tecta jam silvæ scandunt.* Ita domos decorabat citri arbor. Non ambiguum duxerim quin hoc loco Plinius τὴν ἑσπερίδα intellexerit, ac *citrum* vocaverit, quæ & magna arbos, & in Italia jam tum Plinii ætate plantari consueverat intra domos umbræ & ornamenti gratia. *Citrum* itaque Plinius diversam prorsus statuit ab Assyria malo. *Domos*, inquit, *decorans, nec dicenda verbosius.* Quia nota erat omnibus, & passim in domibus visebatur, ideo *non dicendam verbosius* ait. Atqui satis verbosè de Assyria malo jam dixerat in superioribus lib. XII. cap. III. Quod si eamdem arborem putasset citrum & Assyriam, certè heic meminisset se antea jam de illa pertractasse. Apulejus Plinium sequutus est, & citrum ab Assyria, vel Medica malo diversam statuebat in iis libris, quos de arboribus composuerat. Servius ad II Georg. de Mediæ arbore: *Hanc plerique citrum volunt, quod negat Apulejus in libris, quos de arboribus scripsit, & docet longe aliud genus arboris esse.* Apuleji libri de herbis & arboribus toti Plinianis verbis contexti fuere, ut ex fragmento non parvo colligi potest, quod apud me est. Epitome Pliniani operis opus illud fuit, quam à libro XIX exorsus erat, quo Plinius de herbis & hortensibus tractare incipit. Merito ergo ille Assyriam & Medicam malum aliud genus arboris à citro censuit, quæ Plinii sententia est, quem libris illis abbreviavit, & in compendium redegit. *Citrum* Plinio est Ἑσπερὶς, vel Ἑσπερικὸν μῆλον, idemque aureum, sive aurantium nostrum, quod Italiæ cognitum eo tempore fuit, domibus decorandis, pomumque ipsum odore expetitum quibusdam, aliis execratum. Certè & in Græcia pridem τὴν Ἑσπερίδα vulgarem fuisse supra ostendimus, & multo quidem ante visitatum quam mala Medica, non tamen esitatum. Nam & Ἑσπερίδας Græci [illegible] μῆλα καὶ ὅσσμα interpretantur. Postea quam vero Medica mala in Græciam importata è Perside fuere, & è Græcia in Italiam invecta, ob similitudinem quam habere visa sunt cum aureis malis & Hespericis, citrea etiam mala vocitare ea cœperunt. Inde postmodum discordiæ auctorum natæ, aliis asserentibus citrea eadem cum Medicis malis, aliis diversa facientibus. Usu demum invalescente factum est, ut citreorum nomen Medicis & Assyriis pomis veluti proprium maneret, Hesperi[dum] autem mala propriè dicerentur *aurea*, *aurantia*. &

inana

inaurantia, quod usque ad hanc nostram ætatem obtinuit, qua idem hoc nominum discrimen inter *citrea* & *aurantia* servatur. Nec vero mirandum venit si ex veteribus plerique, quando nondum bene notæ hæ arbores erant, hæc nomina ac genera confudere, quum videamus recentiores jam constituta horum vocabulorum ac specierum differentia, alteram pro altera passim ponere. Myrepsus νεραντζίαν appellat τὴν Μηδικὴν μηλέαν veterum, quæ citrea est, ut posterioris ævi usus dicere occupavit. Nam apud seculum prius *citrum* si fortè ἑσπερικὸν dicebatur, id est, malum aureum. Interpres vetus Nicandri νεράντζιον exponit τὸ Μηδικὸν μῆλον. At *nerantium* pro inaurantio, vel inaurante pomo est *aurantia* nostra, non *citrum*. Virgilius in describenda malo Assyria ingentem arborem eam nobis tradit, quod aurantiæ potius convenit quam citro. Nam citrum non alte attollitur:

Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro.

Ad quem locum Servius: *Sane etiam hæc probant citrum non esse. Nam citri arbor multum non potest crescere.* Utramque igitur confudit. Et apparet ex hoc loco fuisse tum temporis in rerum natura auream malum nostram. Et quum *citrum* Plinius domos decorare dicat, nec dicendam esse verbosius, de aurea malo nostra videtur intellexisse. Postea ut docui *citri* nomen de Assyria arbore usurpatum, propriumque illi arbori factum. Quod enim ibidem negat Assyriam malum nasci nisi in Perside, etiam hodie multis in locis gignitur & habetur, ubi citrea non potest generari. Martialis apud Palladium negat citream omni tempore fructu onustam esse, sicut in Assyria natura ejus est. An semel igitur jam constitutum hoc esse debet, Ἑσπερίδα Theophrasti, & Μηδικὸν μῆλον esse diversa poma? Veteres Romanos *citrum* vocasse τὴν Ἑσπερίδα, sive Ἑσπερικὸν μῆλον, quod idem est atque aureum. At recentiores citrei mali nomen Medico pomo attribuisse proprium, atque exinde *aureum malum* de Hesperide propriè sumptum fuisse, quod est *aurantium* nostrum. Illud saltem minimè ambiguum est confudisse has species veterum plerosque, tam Græcos quàm Latinos, & alterius appellationem pro alterius sæpenumero usurpasse, sicut in sexcentis aliis fecere. Infima ætas *citranguli* nominatim mentionem facit. Avisena & Mesues citranguli meminere. Docti dubitant, an aurantiæ sint. Certè *citrangulus* est κιτράγγουρος. Quod quidam interpretantur citreum malum majusculum cucumeris facie. Id contra rationem compositionis est, quæ potius postulat, ut ἄγγουρ@ sic appelletur citri colore. Græci recentiores ἄγγουρον vocant cucumerem. Inde κιτράγγουρ@, citrinus cucumis. Nam alii sunt viridiores, alii pallidiores, & citrei coloris, alii nigri. Sic χρυσόμηλον est aureum malum. In hujusmodi quippe compositionibus adjectiva præponuntur, substantiæ sequuntur. *Citrinos cucumeres* vocat Plinius, qui sunt κιτράγγουροι, vel *citranguli*. Certe κιτραγγούρων in ea significatione meminit Charito pro citrinis cucumeribus, quæ κίτρινοι sunt ἄγγουροι. In compositione trochisci πρὸς πτύσιν αἵματος ita scribit: σπέρμα κιτραγγούρου κεκαθαρμένον, καὶ ἀνδράχνης. Item in compositione trochiscorum è tribus sandalis: χυλὸν γλυκυῤῥίζης ἀνὰ β. σπέρμα ἀγγουρίου, καὶ κιτραγγούρου. Infimæ tamen Latinitatis auctores *citrangulum* posuerunt pro genere citrei mali, & narantiam interpretantur. Ceterum ex eo quod vetustissimi Græci citri tantum mentionem habent, non id sequitur aurantiæ nullam eos habuisse notitiam. Cum tot sint citri mali, & aurantiarum species, mali Assyrii & Hesperidum mali, sive citri nominibus universas eas comprehenderunt. Exemplum hujus rei patet significum, & illustre in cerasis. Hodie multæ sunt cerasorum differentiæ, arbore, folio, fructu, facultate, prorsus dispares. Quantum enim distat quem *bigarellum* nominant Francocelltæ, ab eo quod *cerasum* propriè iidem vocant. Cetera genera prætereo, quæ sunt quam plurima. Dioscorides tamen unius tantum generis meminit, & discrimen facultatis non aliud agnoscit, quam quod ex recentibus & siccatis percipitur: τὰ κεράσια, inquit, χλωρὰ λαμβανόμενα εὐκοίλια, ξηρὰ δὲ ἵστησι κοιλίαν. Aetius ex recentioribus maturi & immaturi fructus solam differentiam tetigit, non plures memorat species cerasorum. Atqui Dioscoridis ætate, qui paulo ante Plinii tempora scribebat, certum est plura cerasorum genera jam tum fuisse cognita. Plinius octo numerat nominibus pleraque Romanis. *Caciliana*, inquit, *rotunda sunt*. Ea sunt quæ propriè Galli vocant cerasa. Principatum dat duracinis. *Principatus duracinis, quæ Plinsana Campania appellat.* In Belgica & ripu Rheni vocabantur Lusitana. *Bigarella* appellant Francocelltæ. Burgundi nostri *graphiones*. Nominis utriusque eadem significatio. Quod vario colore sint, ita appellarunt. Γραφίδια περσικὰ sunt varia. Inde *graphiones*, τὰ ξανθὰ vel κατάχρυσα κεράσια. *Bigarratum* Galli vocant, quod est variegatum. Plinius de iisdem: *Tertius his color e nigro, ac rubente, viridique similis maturescentibus semper.* Latini dixere *duracina* à carne duriore. Sic *duracina uva*, & duracina persica. Ita ergo & *duracina cerasa*. Græci principatum iis dedere haud secus ac Romani, quod patet ex nomine quo ea insignierunt. Διὸς πυρὸν appellantes, hoc est, *Jovis frugem*. Ita Διὸς ἔσχ. φυλλον ἐπὶ θείων ἀγαθῶν, castaneas ab eadem ratione, Διὸς βαλάνους, vocitarunt Jovis glandes, ut in glandium genere excellentissimas. Διὸς γάλα Euripidi lac præstantissimum:

Καὶ πυρὸς ὄπτας ἐστὶ, καὶ Διὸς γάλα.

Ita citatur Athenæo. Nam in vulgatis Euripidis codicibus legitur, καὶ βοὸς γάλα. Theophrastus de ceraso: ὁ δὲ καρπὸς ἐρυθρὸς ὅμοιος διοσπύρῳ τὸ σχῆμα, τὸ δὲ μέγεθος ἡλίκος κύαμος. Πλὴν ὁ διοσπύρου μὲν ὁ πυρὴν σκληρὸς, ὁ δὲ κεράσου μαλακός. Cerasi nucleus mollis ex toto non est, sed longe mollior quam duracini cerasi, quæ ut carnem habet duriorem ceteris cerasorum generibus, ita & nucleum. Διὸς πυρὸς est *Jovis frumentum*. Male vertunt Latinè *Jovis flammam*. Quod verum esset si legeretur, Διὸς πῦρ. Ab excellenti & eximia fructus suavitate ita vocant id genus cerasi, quod Latinis dictum est *duracinum*. Nigræ cerasi meminit Myrepsus. Plinio *nigerrima Actia cerasa*. Sed de his alibi. Melones nostros veteribus incognitos fuisse nemini non hodie video esse persuasum. Quid ita? Quia sub cucumerum genere μηλοπέπονας antiqui comprehenderunt. Non igitur verisimile putant, tam nectaream suavitatem appellatione tam insipidi fructus veteribus fuisse complexam. Atqui ita est. Antiquissimi Græci σικυὸν σπερματίαν vocitarunt, quem hodie *melonem* nuncupamus. Comparet aliquis interiora veri cucumeris cum interaneis melonis, & sentiet cur σπερματίαν hunc dixerint Græci à numeroso, quod intus cohibet, semine. Μηλοπέπονα à facie rotunda instar mali nominarunt. Nullus hac forma cucumis reperitur. *Melonem* ab eadem ratione vocitavit infima Latinitas an Græcia? Μῆλον idem quod μηλοπέπων. Hesychius: σικυὸς σπερματίας, ὃν ἡμεῖς μηλοπέπονα. De his ita Plinius lib. XIX: cap. V de cucumeribus: *Ecce cum maximè nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum: mox semine ex illo genus factum. Melopeponas vocant.* Ridiculè quasi ex vulgaris cucumeris, qui forma est oblonga, semine nasci potuerit rotundus alius cucumis mali instar. In totum differunt isti melopepones, vel cucumeres seminosi, ut Græcia vocabat à vulgaris cucumeribus, nec alter ex alterius seminio possunt provenire. Allatum id semen è Græcia in Campaniam primum eo tempore quo Plinius scribit, & inde propagatum genus. Quibus consentaneum est quod tradit Plutarchus paulo ante ætatem suam *sicyopeponem* in cibos receptum. Ita vocat qui alius μηλοπέπων dicitur. Πολλὰ, inquit, τῶν ἀγεύστων καὶ ἀβρώτων πρότερον ἥδιστα νῦν γέγονεν. Inter ea nominat τὸν σικυοπέπονα. Qui gustum hodie suum ac palatum tantum consulunt, credere nequeunt veteribus in deliciis & amoribus non fuisse melonem. Et ex eo quod inter delicias ciborum non legunt recenseri τὸ μηλοπέπονα, persuadent sibi μηλοπέπονα non esse melonem. Quid de citreo malo dicent isti? Hodie habetur in manibus, in mensis, manditur, commendatur non odore tantum, sed etiam cibo. Antiquis execratum odore plerisque fuit, apud omnes fere cibis abdicatum. *Citrum* de pomo ipso Latinis dicebatur. Athenæus lib. III de citreo malo, Πάμφιλος δ' ἐν τοῖς Ἰταλικοῖς Ῥωμαίους φησὶν αὐτὸ κίτριον καλεῖν. Græci inde κίτριον. Sic cerasum Latini, Græci vero τὴν κιτρέαν, arborem ipsam sic etiam vocarunt. Aetius:

μηλέα Μηδικὴ ἢ αἰτρίον. Apud Achmetem, κίτριον ὑψηλὸν de arbore. Græci veteres follicitius & exquifitius quàm Latini fructum & arborem genere diftinxerunt, ἡ μέσπιλος arbor, τὸ μέσπιλον fructus: ἡ συκῆ ficus arbor, τὸ σῦκον fructus: ἡ μυρτὶς vel μυρσίνη, myrtus arbor, τὸ μύρτον fructus: ἡ μηλέα, τὸ μῆλον. Latini veteres in multis hoc obfervarunt, in aliis neglexerunt. Hæc *malus*, hæc *pyrus*, de arbore: hoc *pyrum* & *malum* de fructu. Sic *pomus*, *pomum*: *cerasus*, *cerasum*; atque ita in plerifque. Hæc *ficus* tamen, tam de arbore, quam de fructu:

Suamque pulla ficus ornat arborem.

τὸ μέλαν σῦκον, quod jam maturum eft. Hæc *myrtus* vel *murta* arbor: hoc *murtum*, fructus:

—— cruentaque myrta.

Hæc diftinctio parum animadverfa in non parvum errorem impulit virum magnum, dum follicitat hos verfus Horatii, quos perperam contra omnium librorum lectionem corrigere fatagit. Sic leguntur:

Læta quod pubes hedera virenti
Gaudeat pulla magis atque myrto,
Aridas frondes hiemis sodali
Dedicet Hebro.

Legi ipfe vellet atque interpungi:

—— hedera virenti
Gaudeat pulla magis, atque myrti
Aridas frondes,

Quibus & hunc fenfum affingit: juventus, inquit, magis viridi quàm pulla myrto delectatur, hoc eft, juvencula magis quàm anu. Ita *pullam hederam* accipit pro arida, ut & *pullam myrtum*. Sic *ficus pulla* apud eumdem ἡ ὑπομελανίζουσα, quod in ficu maturefcente, & arefcentibus herbis fieri folet. Hæc funt nihili, vel buttubata Nævii. Juvenculas comparat Horatius hederæ & myrto, fruticibus perpetua coma virentibus: Anus extincti floris mulieres aridis frondibus ac caducis, quas ex arboribus ripæ fuæ adfitis decidentes hieme ingruente volvit Hebrus. Virens hedera & pulla myrtus fimiliter viridis. Nec enim *myrtus pulla* eodem fenfu dicitur, ac *pulla ficus* apud hunc ipfum vatem. *Pulla ficus* τὸ σῦκον, fici fcilicet arboris pomum quod maturitate fit pulli coloris. At *pulla myrtus*, ἡ μέλαινα μυρσίνη, de arbore, cujus folia etiam tum quum maximè virent, nigra funt, colore nempe obfcuro ac nigro viridantia. Sic *ilex nigra* poetæ:

Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas.

Non *ilicem nigram* ibi dixit arefcentem, fed revera pullam, quia talia ejus folia funt. Servius: *vel umbrosa, vel revera nigra, quia talis est.* Profecto talis eft & myrtus virens, quam ideo *pullam* dixit poeta. Diftinctionem illam & emendationem nihil omnino juvat, nec adftruit epigrammatis Græci hoc difticbon, quemadmodum credidit vir ille doctiffimus:

Εἰ δ' ἕτερον σέρξεις παρ' ἐμὲ μυρτὶς ἕωλον
Ἐῤῥίφ' ἐπὶ ξηροῖς φυόμενον σκυβάλοις.

Ita ultimum verfum citarunt, quum legendus fit hoc modo:

—— μυρτὶς ἕωλον
Ἐῤῥίφθω ξηροῖς φυρόμενον σκυβάλοις.

Membranæ planè habebant, ἐῤῥίφθω ξηροῖς, non ἐῤῥίφ' ἐπὶ ξηροῖς. Nos φυρόμενον pro φυόμενον ex conjectura legendum vidimus, quæ eft certiffima. Vide nunc quam nihil loci Horatiani emendationi fuffragentur hæc Græca. *Myrtus* Horatio eft ἡ μυρσίνη, frutex ipfe. Heic apud poetam Græcum μύρτον eft fructus, vel bacca myrti. Ariftophanes:

Οἱ δ' ἐσθίοντι μύρτα, καὶ στρεφὶς τινας.

Et apud alium:

—— μύρτα καὶ σισύμβρια.

Apud Horatium juventus hedera virenti, ac pulla myrto magis delectatur, quàm aridis frondibus. Hic totum aliud eft. Imprecatio quippe eft. Si alium amare occœperit me contempto, tum ejiciatur ut myrta jam marcentia, & pridem lecta, merdis inquinata. Ἕωλοι cibi dicuntur hefterni, ac frigidi, qui non adeo expetuntur gulæ proceribus ac recens cocti. Ita & ἕωλοι fructus, qui non recens ex arbore lecti funt, eoque minus grati ac jucundi folent effe, ex eo præcipuè genere quod vetuftatem non poteft ferre, nec conditur, fed ftatim mandi vult. Talia funt myrta, pruna præcoqua, & alia id genus. Sequebatur in membanis Dionyfii epigramma eodem planè fenfu, fed aliis verbis quod ex priore imitatum effe prorfus liquet;

Εἰ δ' ἕτερον κείνας ἐμίχθη πλέον, ἀμφὶ σε βαίη
Κείναψ ἐξηρᾷ τυφόμενος ἀεργῷ μυ.

Sed hæc alibi.

Pag. 54. C. *Ingens ipsa & cui tale fermè quale unedonibus folium.*] Illud *ingens ipsa* ex Virgilio, cetera è Plinio. Nam Virgilius non unedoni, fed lauro comparat folia Medicæ mali. Theophraftus apud Athenæum de Medica: ἔχει δὲ τὸ δένδρον ἔτι φύλλον μὲν ὅμοιον καὶ σχεδὸν ἴσον τῷ τῆς δάφνης, ἀνδράχνης, καὶ καρύας. In vulgatis codicibus, ubi hic locus habetur, fcriptum eft tantum, καὶ σχεδὸν ἴσον τῷ τῆς ἀνδράχνης, omiffis reliquis. Pro *andrachne* Plinius fubftituit *unedonem*, quia *andrachne* minus nota erat fuis, nec nomen in Latio habebat. Idque non femel fecit. Nam de myrthæ arbore fimiliter, ubi Theophraftus dixit, φλοιὸν δὲ ἔχει λεῖον ὅμοιον τῇ ἀνδράχνῃ. Plinius in eo loco vertendo pofuit: *Corticem levem similemque unedoni.* Nec prorfus male. Nam tradit ipfe alibi andrachnem fimilem effe unedoni, folio tantùm minore: *Ceterum andrachle est silvestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, & nunquam decidente.* Hæc habet à Theophrafto, qui tamen hoc dicit: παρόμοιον δὲ τὸ φύλλον καὶ ἡ ἀνδράχνη ἔχει τῷ κομάρῳ: μέγεθος δὲ οὐκ ἄγαν μέγα. Hæc ultima ad folium retulit Plinius, & fimile unedoni folium andrachnes effe interpretatus eft, excepto quod minus fit. At Theophraftus de tota arbore andrachnes hoc intellexit: ἡ ἀνδράχνη, μέγεθος οὐκ ἄγαν μέγα, fubaudi δένδρον. Ita loquutus eft paulò ante & de arburo: ἡ δὲ κόμαρος ἡ τὸ μιμαίκυλον φέρουσα τὸ ἐδώδιμον, ἐστὶ μὲν οὐκ ἄγαν μέγα. Non eft admodum magna arbos, ἐστὶν οὐκ ἄγαν μέγα δένδρον. Quod Plinium fefellit. *Andrachlen* hic vocat, quæ Theophrafto eft ἀνδράχνη, & fic unius literæ diverfitate diftinguit eam ἀπὸ τῆς ἀνδράχνης, quæ herba eft, *portulaca* nomine. Hodie quoque in tota Græcia *adracla* vocatur hæc arbor. Docuimus fupra garrire eos, qui *adrachnen* pro arbore fcribendum docent, *andrachnen* de herba. Folia andrachnes arboris adeo laurinis fimilia effe neoterici herbarii tradunt, ut folo odore dignofci queant. Quare non caret ratione, quod Theophraftus folia mali Affyriæ dixit effe fimilia τῇ δάφνῃ ἢ ἀνδράχνῃ. Arbutus autem, vel unedo non prorfus habet folium fimile lauro, vel andrachnæ. Nec enim ὅμοιον τὸ φύλλον andrachnen arbuto habere dicit Theophraftus, fed παρόμοιον, id eft, quadamtenus fimile. Serrata quippe per ambitum folia funt arbuti, cui propterea idem Theophraftus folium tribuit μεταξὺ πρίνου καὶ δάφνης. At ferrata non funt andrachnes. Non magnitudo igitur, τὸ μέγεθος, differentiam facit inter arbuti & andrachnes folia, ut ex verbis Theophrafti male intellectis adftruxit Plinius, fed aliud. Diofcorides fcribit κόμαρον, id eft, arbutum παρόμοιον κυδωνίᾳ λεπτόφυλλον. Inde doctiffimi quidam herbarii arbutum Theophrafti à Diofcoridea differre arripuerunt, fed vix perfoadent. Unum tantum genus arboris Græcis, quam κόμαρον vocant, fructum autem μιμαίκυλον: Latini verò *arbutum*, aut *unedonem*. Notandum Diofcoridem παρόμοιον dicere τῇ κυδωνίᾳ, non ὅμοιον: aliquatenus fimile, non fimile. Præterea fcribendum fortaffe in Diofcoride: παρόμοιον κυδωνίᾳ λεπτοφύλλῳ, ut id genus cotonei mali intelligat, quæ minora & anguftiora habet folia. Idem tamen fenfus è vulgata elicitur: pæne fimilem effe cydoniæ malo, nifi quod non tam lata habeat folia. Et fanè non multum diffimilia funt cydoniæ mali folia foliis arbuti, nifi quod illa incifuras per ambitum non habent. Et fortaffean Diofcorides andrachnem pro arbuto defcripferit, quæ & flore, & fructu, & foliis, totaque facie arboris adeo cum arbuto convenit, ut vix altera poffit ab altera internofci. Andrachne tantum folia ferrata non habet ut arbutus, & cortice eft quam hæc leviore. Andrachnes non meminit Diofcorides, quafi illam arbuti nomine comprehenderit. Ideo fortaffe & ἀνδράχνην apud Theophraftum duobus in locis *unedonem* vertit Plinius, id eft, κόμαρον. De fructu Diofcorides ita tradit: μιμαίκυλον καλούμενον, πεπανθὲν δὲ ὑπόπυῤῥον ἢ ἐρυθρόν,

ἔρῳ, λεπτόφλοιον, κεγχρῶδες. Ita ſcribendum, non ἀχυρῶδες. Pomum arbuti non levem habet exteriorem cutem, ut ceraſum, aut prunum, ſed multis minutis corpuſculis extantibus aſperum, ut fraga. Hoc Græci κεγχρῶδες vocant. Cujus dictionis vim pluribus ſupra aperuimus. Sed hæc alibi.

Tantum eo differt, quod aculeatum ſpinoſis faſtigiis hiſpidatur. Geſtat malum inimicum veneni] Ita editio Vineti & aliæ. Delrius in ſua illud *geſtat* uncinis incluſit, veluti minimè neceſſarium. Reperi ſcriptum in quibuſdam libris: *quod aculeatum ſpinulentis faſtigiis hiſpida turgeſcat. Malum inimicum veneni.* Quæ ſcriptura ex duabus lectionibus diverſis conflata eſt. In altera editione ſcripſerat auctor: *Tantum eo differt, quod aculeatum ſpinulentis faſtigiis turgeſcat.* In altera poſuit: *quod ſpinoſis faſtigiis hiſpida turgeſcat.* Quomodo planè offendi ſcriptum in optimo codice regio, qui ad oram adſcriptam habuit illam alteram veluti ex priore editione petitam, ut alias mos fuit antiquarii illius, qui codicem illum ſcripſit. Profecto veriſimile eſt, quum in priore perperam dixiſſet auctor Medicæ malo folium tale ferme eſſe quale unedonibus, tantum eo differre, quod aculeatum ſpinulentis faſtigiis turgeſceret, id mutavit in recognita, & ad ipſam arborem tranſtulit. Vera igitur lectio hujus loci: *Tantum eo differt, quod ſpinoſis faſtigiis hiſpida turgeſcat.* Nec enim folium Medicæ mali aculeatum eſt, ſed arbor ipſa. Nam inter folia ſpinæ. Falſam illam ſententiam prioris editionis hauſerat Solinus ex verbis Plinii perversè ſumptis: *Folium ei unedonis intercurrentibus ſpinis.* In folio ipſo ſpinas intercurrere accepit, quæ ramis intercurrunt circa folia. Theophraſtus: ἀκάνθας δ' ἔχει οἵας ἄπιος ἡ ὀξυάκανθος, λείας δὲ καὶ ὀξείας σφόδρα καὶ ἰσχυράς. In Aſſyria malo ſpinæ ita diſpoſitæ, & tales ſunt, quales in oxyacantho & pyro. ἀπίου nomine intelligit pyrum ſilvaticum ac ſpinoſum, per ὀξυάκανθον *albam ſpinam* noſtram. Dubitavi in ſuperioribus exercitationibus, an ὀξυάκανθος Theophraſti eadem eſſet cum Dioſcoridea. Sed nullo modo dubitari debet, quin eadem ſit utriuſque ὀξυάκανθος. Omnia conveniunt excepto uno, quod Theophraſtus ὀξυάκανθον recenſet inter arbores eas, quæ coma perpetua vireat, quod falſum eſt de alba ſpina noſtra. Sed in eo ſenſu enumerat auctor ille & alias arbores tanquam æternum decus comarum poſſidentes, quæ tamen folia amittunt, ut tamaricem, terebinthum, tiliam: ἀεὶ φύλλα μὲν ὧν ἐστὶ τῶν ἀγρίων ἃ καὶ πρότερον ἐλέχθη. Deinde ſubjicit inter alias, & illas quas diximus. At ſupra eo loco, ad quem heic nos remittit, quo fatetur ſeſe arbores ſilveſtres enumeraſſe, quibus non decidunt folia, non meminit ὀξυακάνθης, nec μυρίκης, nec τερεβίνθου. Quare veriſimile eſt inſulſa heic eſſe hæc genera arborum. At pro φελλὸς δρῦς legendum unica voce φελλόδρυς. Nam quercus perpetuam non obtinet frondem, ut φελλόδρυς. Dici etiam poteſt quod ante diximus, quaſdam arborum pro regionum ſitu alibi ἀειφύλλους eſſe, alibi φυλλοβόλους. Dioſcorides ὀξυάκανθον ſcribit eſſe παραπλήσιον ἀχράδι, id eſt, pyraſtro. Et ſanè alba ſpina noſtra planè ſimilis eſt, quantum ad formam attinet & ligni ſpinas, pyro ſilveſtri. Hinc ὀξυάκανθον & ἄπιον heic jungit Theophraſtus: ἀκάνθας ἔχει οἵας ἄπιος ἡ ὀξυάκανθος. Ergo ἄπιος etiam habet ſpinas. Atqui Græci ceteri ἄπιον vocant urbanam pyrum, quæ ſpinis caret, eoque nomine ἀπὸ τῆς ἀχράδος diſtinguunt, quæ ſpinis hiſpidatur, idque etiam facit ipſe Theophraſtus. Legebam ideo ſupra: οἵας ἔχει ἄπιος ὀξυάκανθος, id eſt, *ſpinoſa pyrus*, nempe ſilvatica. Nam ὀξυάκανθος epithetum eſt omnium arborum, quæ ſpinulentis faſtigiis inhorreſcunt. Unde & πυλάκρος Dioſcoridi ὀξυάκανθος. Alio tamen loco Theophraſtus etiam ἄπιον junxit cum ὀξυακάνθῃ in comparatione caulis ſpinoſi lib. IX. Hiſt. cap. XIX de orchi: ἔχει δὲ τὸ μὲν φύλλον σκιλλῶδες, λειότερον δὲ καὶ ἔλαττον: τὸν δὲ καυλὸν ὁμοιότατον ἀπίῳ ἀπύρῳ ὥσπερ ἀκάνθῃ. Hæc ſunt prævara ac diſtorta. Scribe: ἀπίῳ ἢ πυρακάνθῃ. Correximus etiam σκιλλῶδες pro σιλφῶδες. Plinius ſimpliciter dixit, cum hunc locum redderet, *caule ſpinoſo.* Ut heic ἄπιον ἢ ὀξυάκανθον poſuit Theophraſtus, ita ibi ἀπίῳ ἢ πυρακάνθῃ. Nam πυράκανθα idem quod ὀξυάκανθος, ut ex Dioſcoride conſtat, ſicut ſupra oſtendimus. Igitur πυράκανθα verum hujus nomen eſt, non πυξάκανθα. Nicander:

Λάζεο καὶ πυράκανθαν, ἰδὲ φλόμου ἄρσενος ὄλβον.

Oſtendimus quoque ſupra Plinium pro oxyacantho Theophraſti *aquifolium* reddidiſſe. Atque ita ſanè eſt. Sed *aquifolium* non eſt ὀξυάκανθος. Hæc enim dicta ab acutis ſpinis, quibus armatur caudex ejus cum ramis: at *aquifolium* ab aculeatis foliis nomen invenit, ut *aquifolia ilex* apud eumdem, quæ folia habet ἀκανθίζοντα. Idem: *Folia aculeata aquifolio & ilicum generi.* Sanè, ilicum generi aquifolio: nam & ilices ſunt quædam, quarum folia ſpinis carent, quibus opponuntur *aquifoliæ*. Ceterùm *aquifolium* abſolutè, & *aquifolia ſpina* diverſa ab ilice aquifolia. De *aquifolio* vel *acuifolio*, ut potius ſcribi debet, multa diximus ſupra: nondum tamen docuimus, quod genus arboris eſſet, & quod hodie nomen haberet. Nunc vix dubito quin *acuifolium* veteres Latini vocarint, quod Itali hodie vocant *agrifolium*. Corruptè ſiquidem pro *acuifolium* dixere *acrifolium*, deinde *agrifolium*. Et certe apud Catonem in libris de Re Ruſtica *acrifolios vectes* pro *aquifolios* librarii ſcripſerant, ut & apud Macrobium *acrifolium* pro *acuifolium*. Quomodo & auctor veterum gloſtarum poſuit, quia fortaſſe ita ſcriptum in libris ſui temporis reperit. Ut hinc ſcias non hodie atque heri Italos *acrifolium* dixiſſe pro *acuifolium*. Aquifolium porro veterum Latinorum & hodiernorum *agrifolium* eſt frutex, vel arbuſcula quæ Gallis dicitur *houx*, & in juſtam arborem aliquando ſurgit, foliis aculeatis & ſemper comantibus, quæ pro fructu baccas habet rubentes & tranſlucidas. Haud multum hæc arbor ilici aquifoliæ diſſimilis, ideo ſemper eas jungit Plinius idem. Utraque certe folia aculeata præfert, & ſemper viridia. Hinc quidam ex noſtris herbariæ rei peritis *houx* interpretantur ilicem. Nec diffiteor hanc vocem Gallicam ex ilice factam eſſe quæ Italis *elce*. Unde illud *houx*. Hoc enim noſtris perpetuum eſt, ut quæ penes Latinos veteres, aut Italos adſpirantur vocabula, ſine flatu pronuntiare ſoleant, & contra quæ apud illos carent ſpiritu, ipſi adſpirent. Quod verum eſſe deprehendent, qui vel parum attenderint. *Ilex* tamen *aquifolia*, & *aquifolium* differunt. Ilicem Galli vocant *couſe*: aquifolium *houx*. Plinius itaque nugatur quum alio loco dicit *aquifoliam* Italis vocari, quam Theophraſtus κραταίγονα appellat. Κραταιγὼν Theophraſto meſpilo ſimilis eſt arbor, quæ folia non habet aculeata, nec in cenſu numeratur ſemper comantium arborum, & multis aliis notis ab aquifolio diſtinguitur. Quod ſi Itali *aquifoliam* vocarunt Theophraſti κραταίγονα, certè diverſa fuerit ab acuifolio illo Pliniano, cui aculeis armata folia tribuuntur, ac perpetuo virentia, quorum neutrum ineſt τῷ κραταίγῳ Theophraſteæ. Tradit idem Plinius lib. XV. cap. XXIV. *Aquifolio ac ſpinæ baccas eſſe ſine ſucco.* De quo aquifolio intelligit, incertum habeo. Theophraſtus ait fructum cratægi, quum maturus eſt, areſcere, & ſaporem, guſtumque meſpili referre: πεπαινόμενος δὲ ξηρὸς γίνεται, καὶ ἐπιμελαίνεται, τῷ δὲ χυλῷ γεύεται, καὶ τὸν χυλὸν μεσπιλῶδες. An ideo dixit baccas aquifolii ſine ſucco eſſe, quia aquifolium eſt κραταίγος? An oſtentarium arborarium Tarquitii aquifolium inter infelices arbores, & quæ fructum nigrum ferunt, ideo recenſuit, quia fructus cratægi maturus nigreſcit, & cratægus eſt aquifolium? *Quæque baccam nigram, nigroſque fructus ferunt, itemque aquifolium, pirum ſilvaticum.* Immo heic planè aquifolium & pirum ſilvaticum ſeparat ab iis arboribus, quæ idcirco infelicibus adſcribuntur, quod nigros fructus ferant. Quædam arbores in albo infelicium relatæ fuere quod nigrum fructum geſtarent, aliæ propter ſpinas, quibus infeſta gerunt folia, vel ramos. In his pirum ſilvaticum ponit, qui totus ſpinulentis faſtigiis eſt armatus, & *aquifolium*, quod foliis eſt aculeatis. Ilex inter felices recenſebatur, non aquifolia, ſed alterum genus cui nullis aculeis horret folium. Scribit Theophraſtus cratægi lignum eſſe πυκνόν, ἰσχυρόν, ξανθόν. Propterea videtur etiam Plinius *aquifolium* inter pretioſa ligna ponere, quæ in laminas ſecabantur, & quorum operimento veſtiebatur alia materies lib. XVI. cap. XLIII.

Quæ in laminas secantur, quorumque operimento vestiatur alia materies, præcipua sunt citrum, terebinthus, acerus genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Idem ex Catone notat ibidem vectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri debere. In vulgatis olim Catonis, atque etiam scriptis manu legitur *acrifolius*, pro *aquifolius*. Apparet nescisse Plinium, quid esset *aquifolium*, aut duas arbores hoc eodem nomine nuncupatas pro una obtrusisse. Nec enim potest eadem esse aquifolia, quæ est Theophrasti cratægus cum eo aquifolio, cui folia aculeata, & æternum virentia. Theophrastus de cratægo: ἔχει δὲ τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον μεσπίλῃ πλατὺ, πλὴν μεῖζον ἐκείνου καὶ πλατύτερον, καὶ περιμηκέστερον, τὸ δὲ χαραγμὸν οὐκ ἔχον ὥσπερ κακεῖνο. Hæc supra explicavimus. Plinius de foliis arborum: *Aculeata aquifolio & ilicum generi.* Hoc aquifolium non est cratægus. Et statim: *Pungentia folia pino, picea, abieti, larici, cedro, aquifolius*, id est, aquifolio, & ilici aquifoliæ. At cratægus folia pungentia non habet. Alibi idem Plinius, ut ante observavimus, ὀξυάκανθον Theophrasti reddidit *aquifolium*, quæ ὀξυάκανθος in totum diversa est à cratægo, & ab agrifolio Italorum. Spinis quidem tota hispida est, sed nullos exhibet in foliis aculeos. Hæ sunt Plinii exerrationes in herbis & arboribus describendis. Et mirabilis ubique in his deprehenditur veterum negligentia. Ilex coccifera de genere est ilicum aquifoliarum, sed frutex est parvus, qui nunquam instar arboris surgendo assumit. Ilex arbor præter glandem etiam coccum gignit ex puniceo nigricantem. Theophrastus κόκκον φοινικοῦν. Hic coccus longè alius est à tinctorio cocco ilicis cocciferæ, ut ipsa arbor alia est. Granum ilicis cocciferæ cinerei coloris est, non punicei. Utrumque tamen κόκκον veteres confuderunt, ut supra notavimus. Meminit Strabo lib. III cujusdam χαμαιζήλου δρυὸς, id est, parvæ & humilis quercus multis in Hispania, & plurimam ferentis glandem, quæ non potest esse alia præter illum quercini generis fruticem, qui & κόκκον βαφικὸν Hispanis dabat. Verba ejus hæc sunt: τρέφεται δὲ βαλάνου δρυΐνης, φυομένης κατὰ τῆς θαλάττης χαμαιζήλου πολὺ καρπίμου δρυὸς, πολὺν δ' ἐκφερούσης καρπόν. Ἥπερ καὶ ἐν τῇ γῇ πολλὴ φύεται κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, ῥίζας μὲν ἔχουσα μεγάλας ὡς ἂν τελείας δρυὸς, ἐξαιρομένη δὲ θαμνοῦ ταπεινοῦ ἧττον. Sic scribendum. Vulgo est: ἐξαιρομένη δὲ ἐκ θαμνοῦ θαπεινοῦ ἧττον. Minus alte è terra attolli dicit quam humilem fruticem quemlibet. Non dicit Strabo eam quercum fruticem cocci tinctorii quoque feracem esse, qui tamen eodem libro meminit κόκκου βαφικῆς, qua Hispania maximè gloriabatur. Non ubique tamen coccum gerere id genus quercus ajunt neoterici, sed in calidioribus tantum locis. Præterea eamdem arborem, quæ coccum novella tulerit, ubi in tantùm adolevit, ut glandem generare possit, non amplius coccum tingendo generare. Majusculum fruticem, qui glandem fert, ab Hispanis *carasca* vocari tradunt, minorem, qui cocco fœcundus est, *coscoja*. Quæ vox sine dubio venit ex antiqua dictione *cusculium*, qua id granum vocarunt olim: *Granum hoc primoque ceu scabies fruticis parvæ aquifolia ilicis, cusculium vocant.* Ita enim rectè hunc locum supra emendavimus, id ex Græco est κοκκύλιον. Certè primo granum illud ceu scabies est, cortici adhærens mox in granum rotundius extumescit è cinereo colore albicans. At granum ilicis arboris quod inter fructus hujus arboris recenset Theophrastus, est κόκκος φοινικοῦς. Arabes *chermes* vocant granum illud tingendis aptum lanis. Id ex Latino *vermes* detortum esse apparet, pro quo ætas barbara dixit *guermes*, ut *vespa*, *guespa*: inde *chermes*. Latini *vermiculum* appellarunt à vermiculis, quibus prægnans est illud granum, quorum sanie punicea præclarus ille color gignitur. Pausanias sub ὕσγης nomine hunc fruticem βαφικῆς κόκκου voluit describere, quamvis ceteri Græci ὕσγινον & κόκκινον diversos faciant colores. Ὕσγην Galatas ait vocare hunc fruticem, quem cetera Græcia appellaret κόκκον. Folia habere dicit μελαντερα μὲν καὶ μαλακώτερα ἢ ἡ πρῖνος, τὰ μέντοι ἄλλα ἐοικότα τῇ πρίνῳ. Ita ibi legendum, non σχίνῳ, sic enim habent veteres codices. Ex genere ilicum ille frutex aquifoliarum χαμαίζηλον δρῦν vocat Strabo. Nam & ilex inter glandiferas, *quercum vividem* vulgò appellamus. Hesperium coccum vocat Petronius, id est, Hispanicum his versibus, qui nondum correctorem invenerunt, quum sint corruptissimi. Sic autem legendi:

> *Hesperium coccum laudabat miles: eadem*
> *Quæsitus tellure nitor certaverat ostro.*

Coccum Hispanicum laudabat miles, eoque vestiri expetebat. Eadem tellure quæsitus nitor ostro certabat, id est, minium. Hæc addenda fuere exercitationi de cocco, quam in superioribus exhibuimus, quæ occasione data noluimus prætermittere.

Quod spinulentis fastigiis hispida turgescat] Ita plerique veterum librorum, quos excussimus. In aliis, ut supra jam notavimus: *quod aculeatum spinulentis fastigiis turgescat.* Unde vulgata lectio ex duabus illis concinnata. Nos edendam eam curavimus, quam in plurimis codicibus, atque optimis invenimus. Non diffitebor tamen haud satis mihi placere verbum hoc *turgescere*, ubi de spinis & aculeis agitur. Fortè melius scriberetur: *quod spinulentis fastigiis hispidatur. Gestat malum inimicum venenis.* In altera editione fortasse etiam scripserat: *quod aculeatur spinosis fastigiis.* Verbum *turgescere* minimè convenit spinis aut aculeis. *Gestare fructum* dicuntur arbores, ut & *ferre*. Quæ loquutio huic nostro tralaticia. Suprà: *Præcipua est ficus Ægyptia foliis moro comparanda, poma non ramis tantum gestitans, sed & caudice.* Sic legendo Solinum erroris absolvemus. At si vulgatam retinemus, ut etiam ferri potest, non erit ferendus error Solini, aculeatum facientis Assyriæ mali folium.

Sapore aspero, & amaritudinis mera] Sic reposuimus, addicentibus omnibus libris, quum esset in editis: *amaritudinis mira.* Sic alibi *rubor merus* de intenso rubore, cui dilutior contrarius: *Fucant vellera, ut ad ruborem merum epotent cocci venenum.* Ubi similiter *mirum* pro mero substituerant. Ita *amaritudo mera*, quæ nulla dulcedine diluitur.

Flagrantia plusquam jucundum, longeque sensibile] Quod longè sentiri potest, quod propriè de odoribus etiam dixerunt. Plinius: *Etenim odorem quo gerit ipse non sentit.* Et ita alibi. Minutius Felix: *Ego vos in hoc magis miror, quemadmodum tribuatis aut sentienti facem, aut non sentienti coronam.* Sic legendus ille locus. Si sentit mortuus, cur illi facem subjicitis? Si non sentit, cur coronam illi tribuitis, cujus odorem non potest percipere? Hic sensus ad nares pertinet. Inde in idiotismo nostro *bene sentire* dicimus, quæ bene olent, ac cum bono odore sentiuntur.

Protinus atque poma ejus deciderint maturitate, alia protuberant.] Plinius, *Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascentibus.* Κατὰ πᾶσαν ὥραν non est *omnibus horis*, ut vertit Plinius, sed omni anni tempore. Τὰ μὲν ἀφαιρεῖται, τὰ δὲ ἀνθεῖ, τὰ δ' ἐκπέττει. *Alia præcerpuntur, alia florescunt, alia coquuntur*, id est, maturescunt. Hoc enim ἐκπέττειν significat. Malè apud Athenæum τὰ δ' ἐκπίπτει. Quod fefellit interpretem. Plinius, τὰ μὲν ἀφαιρεῖται vertit, *aliis cadentibus.* Solinus id sequutus est, atque interpretatus: *statim atque poma deciderint maturitate.* Non expectabatur, ut deciderent, sed decerpi solebant. Oppius: *Generantur autem in Perside omni tempore mala citrea: alia enim præcarpuntur, alia maturescunt:* τὰ μὲν ἀφαιρεῖται, τὰ δὲ ἐκπέττεται.

Usurpare & nemora ista optaverunt & aliæ nationes.] Elegantia Soliniana: *nemora* pro arboribus. Sic alibi, *laureos, ulmeos & balsami lucos* dixit. Poeticum est. Sic *Palladia silva* Virgilio pro oleis.

Per industriam translato germine] Ita vetus regius, qui ad oram adscriptum habet; *Per industriam germinis transferendi.* In editis fuit: *Transvecto germine & inserto.* Sed verba hæc, *& inserto*, in nullo codicum nostrorum inveni. Et sanè Plinii locus, unde hic sumptus est, nec insitionis, nec inserendi germinis quod translatum fuerit, meminit, sed arboris ipsius cum sua radice transferendæ & plantandæ. Hæc verba ejus sunt: *Tentavere gentes transferre ad sese propter remedii præstantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius seri arctissimè, transferrique meminisse conveniet, ut semel quoque dicantur.*

dicantur. Novellas plantas seri vult in vasis fictilibus probe obturatis, dato tantum radicibus spiramento, & sic transferri. *Germen* dixit Solinus, quod est φυτόν. Unde *congerminascere* Varroni apud Nonium συμφύεσθαι, ita enim supra correximus pro *congermanascere.* Item *congermini* οἱ συμφυεῖς. *Rempublicam conjunctè & congermine tenacere,* σύζυγες καὶ συμφυεῖς. Corrigendus & insignis ejusdem Varronis locus de R.R: ubi loquitur quando tempus est eximendorum favorum. Ex vestigiis veteris scripturæ, quam assequi non potuerunt viri docti, planum est ita legi debere: *Eximendorum favorum signum sumunt ex ipsis: si pluris alvus habeat, vel congerminarint conjecturam capiunt.* Si favi congerminarint, id est, si conjuncti ac συμπεφυκότες extiterint, non rari ac dissipati. Hæc verissima lectio, de qua nos alibi. Theophrastus granum Assyrii mali seri solitum dicit: σπείρεται δὲ ἦρος εἰς ὀστρακίς ἐξαιρεθὲν τὸ σπέρμα διῃρημένον ἐπιμελῶς. Ita fortassis intellexit Plinius translatum à quibusdam fuisse Assyriæ mali germen, granis, hoc est, seminibus in vase fictili arctissime satis, & *dato spiramento radicitus.* Ita enim veteres libri scribunt, non, ut habent editi, *radicibus.* Satum semen in fictilibus vasis, dum affertur ex longinquo, potest interim radices agere, ideo dicit dandum esse radicitus spiramentum vasis fictilibus, ea scilicet parte, qua radices sese mittunt. Potest pari sensu vulgata etiam retineri. Haud scio an ita acceperit Solinus: sic certè capiendum fuit. *Germen*, ut dixi, τὸ φυτόν est, quod jam è semine in altum prodiit. Unde *germinare*, τὸ βλαστάνειν. Etiam pro semine accipitur. Glossæ: *germen*, σπορά. In seminibus omnigenis *germen* hodieque dicimus partem illam genitalem, unde surgere & pullulare incipiunt. Rectè Isidorus *germen* interpretatur prægnantem surculum. Antiphanes scripserat in quadam comœdia semen Assyriæ mali suo tempore è Perside translatum:

> Νυνὶ γὰρ τὸ σπέρμα δι᾽ ἀφιγμένον
> Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστὶ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως.

Qui locus indicat non poma tantum è Perside in Græciam tum allata primum fuisse, sed etiam serendæ arboris, & habendæ rationem traductam. Ex tunc igitur in Græcia cœpere nasci Assyriæ mali. Plinius negat, & hoc loco Solinus simia ejus, alibi nasci voluisse præterquam in Media: *Sed veneficiorum soli Mediæ datum natura resistente terra alia non potuit mutuari.* Sed veluti sui oblitus idem Plinius alio loco asserit Assyriam malum alibi quidem, quam in Assyria crescere posse, sed fructum non ferre, lib. XVI. cap. XXXII. *Fastidit balsamum alibi nasci. Assyria malus alibi ferre.* In Rigaltiano scriptum est: *Natura nisi in Syria ferre.* Sed optimus Thuaneus legit: *Natura Syria malus alibi ferre.* Scribe: *Nata Assyria malus alibi ferre.* Feracem alibi esse negat nisi in Assyria, quamvis alibi natam. Nihilominus ille citrum prorsus ab Assyrio malo diversum facit, quum ceteri omnes auctores idem velint esse. Hinc non mirum est, si Assyriam malum alibi quam in Media venire inficietur, quum scripserit citream in Italia passim surgere, ac domos decorare. Hæ sunt auctorum veterum ἀβλεψίαι, Plinio cum primis familiares. Quam incertum est, quod de perseæ & persicæ differentiis ab iis traditur? Hoc enim exemplo juvat eoque valde simili ambiguam citreæ mali historiam illustrare. Persea ἡ Περσέα Theophrasto negatur alibi, quam in Ægypto, fructum ferre, quum tamen alibi cresceret. Θαυμάζεται δὲ καὶ ὅτι τὰ κάρπιμα ἄκαρπα γίνεται, καθάπερ καὶ ἡ Περσέα ἡ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ὁ φοῖνιξ ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ergo palma & persea in Græcia nascebantur, non tamen erant frugiferæ. Plinius: *Nec non & palma nasci ubique aut nata parere.* Persea illa ex Ægypto. Idem Theophrastus alibi: ἄκαρπος δέ ἐστι καὶ ἡ περσέα ἐκεῖ, καὶ τῶν φοινίκων, ἡ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καρποφορεῖ, καὶ εἴ που τῶν πλησίον τόπων. Ἐν Ῥόδῳ δὲ μέχρι τοῦ ἀνθεῖν μόνον ἀφικνεῖται. Hæc est persea Ægypti peculiaris arbor, quam plenius descripsit inter arbores soli Ægypto familiares. Plinius nunc *persicam* reddit, nunc *perseam.* Ut cum dicit lib. XVI. cap. XXVII. *Persica arbores in Rhodo florent tantum.* Sic enim omnes libri. Ea περσέα est Theophrasti. Atqui Plinius *perseam* & *persicam* separat. Nicander περσείας nomine intellexit persicam vulgarem, ut omnes ejus interpretes exposuere, & in primis Dioscorides, qui περσείας κάρυα apud eum accepit ἀντὶ τῶν περσικῆς μηλέας ὀνόν. Eam perseam Nicander ex Æthiopia in Græciam canit translatam fuisse à Perseo. Diodorus περσέαν arborem scribit ex Æthiopia in Ægyptum traductam. Antiquiores Græciæ auctores Περσικὰς μηλέας non meminere eo sensu, quo posteriores, sed Medicam arborem, vel Assyriam sic vocarunt. Περσέαν igitur, vel περσείην nominarunt, quæ sequenti ævo dicta fuit *persica.* Ideo Plinius περσέαν aliquando vertit *persicam.* Quum hodie tam multa cognoscantur Persicæ arboris genera, fructu ac specie differentia, quis non merito mirari queat Græcos auctores unius tantum generis mentionem fecisse? Dioscorides περσικὰ μῆλα descripsit, eodem prorsus modo, quo & citrea, nullis specierum memoratis differentiis. Species illas omnes persicorum, quæ nunc cognitæ sunt per insitionem, extitisse haud magis, vel minus dici potest, quam de citreis. Perseam Ægyptiam persicæ quamdam speciem fuisse omnino certum habeo. Folia non amittit in Ægypto, ut pleræque ibi locorum arbores semper comant, quæ in aliis regionibus decus foliorum perdunt. Fructus ejus oblongus amygdalæ instar, & coloris herbacei. Nonne hodie persica mala quædam extant hac forma & colore? Intus habet nucleum similem pruno, sed molliorem. Persicorum etiam genera sunt, quæ nucleum adeo mollem habent, ut frangatur simul cum carne, & sponte aperiatur. Plutarchus ait perseam Ægypti habere folium linguæ simile. Nec multum absimilis est figuræ persicæ arboris folium. Carnem pomi ex persea arbore γλυκεῖαν esse, & ἡδεῖαν, & εὔπεπτον tradit Theophrastus. Persicum malum Dioscorides εὐστόμαχον testatur esse cum plerisque veterum. Nam quin dulce sit, & esui jucundum nemo ambigit. Περσέα igitur & περσία Græcis ea arbor est, quam posteriores Græci περσικὴν μηλέαν vocitarunt. Hujus quædam species in Ægypto peculiaris nascebatur, fructu & forma ab aliis differens. Unde veteres Græci περσέαν vocant τὴν περσικήν. In Ægypto primum nasci tantum posse dicta est, ut de Assyria malo, quam non posse crescere nisi in Assyria, assertum est. Postea tandem per universam Asiam, & Europam pluta tam persicæ arboris, quàm citreæ genera prodita sunt ac disseminata. Idem plane est quod de nuce juglande tradidit antiquitas. Species ejus fuit præstantissima & maxima quæ ex Perside in Græciam allata est, unde Græcis περσικὸν & βασιλικὸν appellatum est. Hujus speciei nomine totum postea genus appellari cœptum. Inde Dioscoridi περσικὰ τὰ καὶ βασιλικὰ sunt nuces juglandes. At Suevius apud Macrobium hanc speciem Græciæ primum cognitam scribit Alexandri Magni temporibus à comitibus ejus, qui eam Græciæ intulerunt. Atqui certum est multo ante Alexandri ætatem nuces juglandes in Europa notas fuisse. Hæc exercitandi ingenii causa dicta sunto, non ut asseram perseam Ægyptiam, & persicam hodiernam veteribus quoque cognitam easdem esse, sed ut ostendam quid moverit veteres, ut uno eodemque nomine arbores diversas insignirent. Unde & plerique postea confuderunt. Ut ut sit, certum est perseam veterum Ægyptiacam non eam esse arborem, quam pro persea illa producunt viri herbariæ rei peritissimi ex America allatam, quæ fructum habet pyro similem & nigrum, quam *mamay* vel *aguacate* dicunt ab incolis vocari. Profecto omnis infima Græcorum ætas περσέας exponunt ῥοδακινάς. Ita enim vocarunt, quæ Δωράκινα antiquioribus ex Latino *Duracina.* Persicorum genus quoddam duriore carne sic vocarunt. Græci κατὰ μετάθεσιν appellarunt Ῥοδάκινα, quasi à colore roseo hoc nomen habuerint. Etenim proprium hoc nomen videntur hujus generis Persicorum fecisse, quæ carnem habent rubram. Alias omne Persicum etiam dixerunt Ῥοδάκινον κατ᾽ ἐξοχὴν, quia ex omni specie hæc præstantissima, unde & generis nomen fecit. Videntur sane omnes ignorasse perseam illam Ægyptiam. Avisena quoque perseam Dioscoridis Arabice reddidit *Allebach*, vel *Allebengi*, vel *Albegi.* Inde nostrum *Alberges.* Quod de quodam genere persicorum, quæ carne rubra sunt, dicimus. *Alberica* quidam ex Latinis dixere ex illo Arabico *Albegi*: ut *Bellerica* myrobalana.

lana, quæ Arabibus sunt *Beblegi*. Callimachus ex antiquis Perseam illam Ægyptiam inter genera Persicorum recensuit, quorum tres faciebat species, Persica sic proprie dicta, Armeniaca sive præcocia, & Perseam. Ita enim de Persica scripserat:

> Καὶ τρίτατη Περσεῖος ἐπώνυμος ἥν κατέπηξεν
> Αἰθιόπα.

Vides plane tertiam speciem ab eo memorari Perseam illam, quam ex Æthiopia in Ægyptum transtulerat Perseus. Præter hanc vetustissimi duo tantum genera proprie Persicorum fecerunt, *Persica* & *præcoqua*. Tertiam his speciem addidit Perseam Ægyptiam Callimachus valuti congenerem. Lubet & alio illustri exemplo patefacere tam veterum negligentiam in tradenda plantarum historia, quàm neotericorum supinitatem in iisdem agnoscendis, prout ab antiquitate traditæ sunt. Nemo est eorum, qui Ægyptum patrum nostrorum ævo perlustrarunt, quin de familiarissima ac frequentissima nunc in Ægypto planta tradiderit, quam *culcas*, vel *colcas* ajunt vocari ab antiquo nomine *colocasia*, ut quidem & certè haud abs re sibi persuadent. Hinc ex differentia, quam hodie habere noscitur illa planta *culcas* nominata cum colocasia antiqua, parum eam cognitam habuisse veteres hariolantur hodierni herbarii. *Culcas* Ægyptiacum describunt isti radicem in Ægypto edulem sine flore, sine caule, sine fructu. Quæ omnia in colocasia sua veteres esse scripserunt. Alia omittam discrimina, quæ paulò post dicentur. Primus Bellonius erroris hanc originem sibi deprehendisse visus est. Herodotus, inquit, vetustissimus scriptor de duabus stirpibus in Nilo nascentibus verba fecit, quarum altera orbicularem habet radicem quæ est colocasia, altera vero quidpiam olivarum nucleis simile in capite profert. Illum porro subsequuti auctores, alii aliorum vestigia prementes, ad libitum suom de his loquuti sunt. Ita Bellonius. Videamus Herodoti verba, quæ originis ansam sequentibus præbuisse vult, dum alii alios transcribunt. Lotum & fabam Ægyptiam describit Herodotus, & de loto primum sic ait: ἐσὶ δὲ καὶ ἡ ῥίζα τοῦ λωτοῦ ἔδω ἐδωδίμη καὶ ἐγλυκαίνει ἐπιεικέως ἐὸν στρογγύλον μέγεθος κατὰ μῆλον. Hæc est radix orbicularis, quam Bellonius apud Herodotum pro colocasia intelligi voluit. In quo manifestè falsus est. De loti radice ille loquutus est, quem lotum omnis antiquitas scriptorum à faba Ægyptia distinxit, cujus radicem *colocasium* vocarunt. Lotum ipsum ita describit: φύεται ἐν τῷ ὕδατι κρίνεα πολλὰ τὰ Αἰγύπτιοι καλέουσι λωτόν. Ταῦτα ἐπεὰν δρέψωνται, ξηραίνουσι πρὸς ἥλιον, καὶ ἔπειτα τὸ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ λωτοῦ τῇ μήκωνι ἐὸν ἐμφερὲς ὀπτήσαντες ποιεῦνται ἐξ αὐτοῦ ἄρτους ὀπτοὺς πυρί. Paria his de loto scribunt Theophrastus & Dioscorides. Ille flores ejus lilio similes facit. Unde Herodotus κρίνον vocat. Apud Dioscoridem corrigendum, ἔχων ἄνθος μακρὸν, λευκὸν, ἰσικὸς κρίνῳ. De radice pariter uterque, rotundam & malo cydonio similem narrant. Theophrastus: ἡ δὲ ῥίζα τοῦ λωτοῦ καλεῖται μὲν κόρσιον, ἐσὶ δὲ στρογγύλη τὸ μέγεθος ἡλίκον μῆλον κυδώνιον. Emendandum porro apud Herodotum: ἐσὶ δὲ καὶ ἡ ῥίζα τοῦ λωτοῦ τούτου ἐδωδίμη καὶ ἐγλυκαίνει, id est, *edulis est, & dulcem habet saporem*. Ἐγλυκαίνει idem quod γλυκάζει, a verbo ἐγλυκαίνω. Hesychius: ἐγλυκαίνει, ἐγλυκάζει. Herodotum sequutus Theophrastus in descriptione loti non potest videri, cum apud hunc ejus historia longe fusius ac plenius tractata reperiatur, quam ille in transcursu tantum attigit. Radix illa igitur orbicularis apud Herodotum non est colocasia, ut perperam asserit Bellonius, sed loti radix, ut quidem voluot veteres, longe à colocasia diversa. Sequitur altera planta Ægyptiaca apud Herodotum his verbis memorata: ἐσὶ δὲ καὶ ἄλλα κρίνεα ῥόδοισι ἐμφερέα, ἐν τῷ ποταμῷ γινόμενα καὶ ταῦτα: ἐξ ὧν ὁ καρπὸς ἐν ἄλλῃ κάλυκι παραφυομένῃ ἐκ τῆς ῥίζης γίνεται κηρίῳ σφηκῶν ἰδέαν ὁμοιότατον. Hæc est colocasia veterum, non ille lotus, cujus descriptio apud eumdem auctorem præcessit. Hanc plantam lilii nomine etiam donat, sed rubentis & rosis de colore par. At flores loti sunt candidi instar veri lilii. Theophrastus de fabæ Ægyptiæ flore, cujus radix *colocasia* dicebatur: τὸ δὲ ἄνθος διπλάσιον ἢ μήκωνος, χρῶμα δὲ ὅμοιον ῥόδῳ, κατακορές. Dioscorides de faba Ægyptia eadem: ἄνθος δὲ ῥοδίζον, διπλάσιον μήκωνος. Herodotus fructum calice dicit contineri è radice adnascente ac specie similimo vesparum favis. Theophrastus: ἐπὶ τούτῳ δὲ ὁ κώδων τετρημένος σφηκίῳ περιφερεῖ. Καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν κυττάρων κύαμος μικρὸν ὑπεραίρων αὐτοῦ, πλῆθος δὲ οἱ πλεῖστοι τριάκοντα. Dioscorides tradit ubi defloruit faba, tum eam ferre φυσκία παραπλήσια θυλακίσκοις, ἐν οἷς ὁ κύαμος μικρὸς ὑπεραίρων τὸ πῶμα ὡς πομφόλυξ. Herodotus fabam non nominat ipsum fructum, sed ita describit: ἐν τούτῳ τρωκτὰ ὅσον τε πυρὴν ἐλαίης γίνεται συχνά: τρώγεται δὲ καὶ ἁπαλὰ ταῦτα, καὶ αὖα. Tempore Herodoti nondum videntur Græci hujus Ægyptiacæ plantæ fructum fabæ nomine donasse. Græci Alexandrini, ut apparet, κύαμον vocarunt à similitudine fabæ, idque post Alexandri Magni ætatem. Ut λωτὸν nominat Herodotus alteram stirpem, ita hanc etiam suo nomine impertiisset, si ullum scisset. Semen hujus plantæ esui tantum Ægyptiis fuisse ait, nihil de radice loquitur. At Theophrastus etiam radicem ab his esitari solitam tradit, crudam, decoctam atque tostam. Hanc radicem fabæ Ægyptiæ *colocasiam* vocatam passim memorant Græci, sed quod notandum est, Theophrasto omnes recentiores. Dioscorides: ῥίζα δὲ ὕπεστι παχυτέρα καλάμου, βιβρωσκομένη ἑφθή τε καὶ ὠμὴ, κολοκασία καλουμένη. Nicander Dioscoride antiquior ejus meminerat. Athenæus de faba Ægyptia allatis Nicandri versibus: ῥίζας λέγει Νίκανδρος τὰς ὑπ' Ἀλεξανδρέων κολοκάσια καλούμενα. Versus ibidem subjicitur ex eodem auctore: καὶ κυάμου λέψας κολοκάσιον ἐντρίψας τε. Posterior igitur hæc appellatio ætate Theophrasti, & à Græcis videtur Alexandrinis manasse. Nam ut idem Theophrastus meminit loti radicem κόρσιον vocari, ita etiam radicis fabæ Ægyptiæ nomen minime tacuisset. Ergo vocabulum hoc Græcum, & à Græcis, qui in Alexandria habitabant post Alexandri tempora, procusum. Κολοκασίαν non radicem tantum, sed totam plantam vocarunt. Plinius: *Colocasia nobilissima in Ægypto*. Eleganter facta hæc dictio propter magna & lata folia hujus plantæ. Græcis κασῆς est tapes vel amphitapes. Hesychius: κασῆς, ἀμφιτάπης καὶ πιλωτή. Arcadius grammaticus: κασῆς τὸ πιλωτὸν ἱμάτιον περισπᾶται. Ergo legendum κασῆς, aut κασῆς apud Hesychium. Pro chlamyde equestri etiam legitur apud Xenophontem Παιδ. VIII: χιτῶνας μὲν τετταρὰς ποῖς τῶν δορυφόρων ἡγεμόσι, κασῆς δὲ τοῖς ἐφιππίοις τοῖς τῶν ἱππέων ἡγεμόσι δίς. Sic corrigi ibi debet pro καλάσιρις. Nam paulo post sequitur: νῦν γοῦν φέρω τούτων δύω κασῆ, ὃ μὲν σοὶ, ὃ δὲ ἄλλῳ. Et statim: ἐκ τούτου δὴ ὁ μὲν λαμβάνει τὸν κασῆν. Ubique sic scribendum auctore Arcadio. Pollux κασῆς interpretatur ἐσθῆτας εἰλητάς. An πιλητὰς apud eum scribi debet? Κασῆς δὲ εἰσὶ ἐσθῆτες εἰλητοί. Ita vulgo edunt. Emendo πιλητοί. Nam πιλητὸν & πιλωτὸν Græcis idem. Vetustiores magis dixere πιλητὸν à πιλεῖν, quod est condensare & cogere, *coactilia* sic vocarunt, sive ex coacta lana vestes. Πῖλος quoque Græcis, id est, pileus ex lana coactili densatus. Unde πῖλος Græce dictus ἀπὸ τοῦ πιλεῖν. Ergo & κασῆς similiter lacerna equestris ex lanis coactis facta. Fabæ Ægyptiæ folia Theophrastus vocavit πίλους, non tantum ab amplitudine, etsi hoc etiam, sed & à qualitate foliorum, quæ carnosa sunt & spissa. Inde & κολοκάσια quoque posterioribus appellata ab eadem ratione. Nam κασῆς vestis coactilis. Ab illo κασῆς Latinum hæc *casa* de parvo tugurio. Ὁ κασῆς, hæc *casa*: ut ὁ χάρτης, hæc charta. Ita *togam* tam pro tecto, quam pro veste, qua corpus tegitur, dixere. Sed & *casula* diminutivum vestis cucullatæ apud Latinitatis infimæ auctores, ut Isidorum & alios. Ut inde liqueat τὸ κασῆς significare vestem, ab illo scilicet Græco κασῆς. Apud eosdem κάσος etiam dicebatur pro veste. Arcadius: τὸ κάσος δασύνει ὁ κάσος γίνεται κατὰ πλεονασμὸν τοῦ σ. Ἐσὶ δὲ εἶδος ποιὸν ἱματίου οὕτω καλούμενον. Hesychius: κάσος ἱμάτιον παχὺ καὶ τραχὺ περιβόλαιον. Inde compositum κολοκάσιον, quod significat parvum κασῆν, vel parvum κάσον, quasi κολοβὸν κάσιον. Nam κάσιον etiam diminutivum à κασῆς. Sic κολόκυμα, μικρὸν κῦμα, quasi κολοβὸν κῦμα. Ita & κολόσταθμος, parvus σταθμός. Hesychius exponit ἔσπυλον ἔχοντα κατάβασιν τὴν πύλαιαν. Hinc elegantissime Alexandrini fabam Ægyptiam nuncuparunt κολοκασίαν, quod ejus folia instar essent τῶν κολοκασίων, id est, parvorum tapetium, vel curtarum lacernarum, ab amplitudine scilicet.

scilicet. Theophrastus folia fabæ Ægyptiæ πίλεις vocat, & pileis Thessalicis comparat: ἀνθοφύεσθαι δὲ φύλλα μεγάλα περὶ ἕκαστον τῶν κυάμων, ὧν καὶ τὸ μέγεθος πίλῳ Θετταλικῷ ἴσον. Et paulo post: συντεθλιμμένον δὲ ἕκαστον τῶν κυάμων, φανερόν ἐστι τὸ συνεστραμμένον, ἐξ οὗ γίνεται ὁ πίλος. Eadem prorsus de causa Latini personatam vocavere *mantifolium*, ab amplitudine foliorum, quæ cucorbitæ foliis similia sunt. Apulejus in herbario: *Itali personaciam, alii dardanam, alii mantifolium*. Ita legendum, non, sicut habent vulgati, *mansifolium*. Sic Hispani hodie colocasium vocant *mantum nostra domina*, propter amplitudinem foliorum ejus. *Mantifolium* idem prorsus quod κολοκάσιον. Nihil verius igitur quam κολοκάσια dicta esse folia fabæ Ægyptiæ, quod exiguas lacernas amplitudine sua imitarentur. Inde & κολοκάσια stirps tota appellata est. Alii radicem ita nuncuparunt, quasi præcipuam partem plantæ. Ut σίλφιον Græci radicem laserpicii propriè dixerunt, quum tota planta sic vocaretur. Athenæus templum Minervæ cognomine κολοκασίας Sicyone fuisse testatur. Quam vehementer errat, si quis putat ab Ægyptia colocasia hoc cognomentum invenisse. A curta ac succincta veste, qua amictum fuit ejus simulacrum, ita nominatam esse palam est. *Colocasia* etiam flores sunt apud Virgilium:

Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.

Ubi notat Servius herbam esse colocasiam, quæ post devictam ab Augusto Ægyptum innotuerit, & poëtam dicendo *fundet*, abundantiam floris ostendisse. Hinc apud Plinium lib. XXI capite quo vestium æmulationem cum floribus componit, coloris meminit colocasii, quasi à flore nomen sumpserit. De amarantho ita scribit, unde color amaranthinus: *Summa ejus naturæ in nomine est appellato, quoniam non marcescat*. Scribe ex vestigiis veteris scripturæ: *Summa naturæ ejus in nomine est: appellato quoniam non marcescat*. Nam veteres habent: *summa naturæ ejus*. Ita dixit, *summa naturæ*, ut *summa voti*, alio loco, *summa curæ*. At eo loco *in nomine est* idem significat quod in fama est. Quare omnino legendum fuit ac distinguendum ut posuimus. Subjicit statim: *In nomine & cyani color, item holochrysi. Omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi a morte ejus auctores de his siluere*. Pro *holochrysi* antea corrigere memini, *helichrysi*. Sed falsum est eum florem non fuisse in usu Alexandri ætate, quia proximi ab ejus morte auctores de eo siluere. Theophrastus quippe mentionem ejus habet, qui paulo post mortem Alexandri scripsit. Quid Theophrastum dico? Alcman, Ibycus, Cratinus hujus floris, ut jam tum coronis celeberrimi, meminere in scriptis suis, ut testimonia ab Athenæo producta ex illis auctoribus fidem faciunt. Eum vide lib. XVI. Antiquissimus Thuanæus codex hoc loco pro titulo habet: *de quiano & colocasio*. In ipso textu scriptum exhibet, *holocrysi*. In Rigaltiano: *holocrosi*. An legendum? *in nomine & cyani color & colocasii*. Titulus ita scribendum submonet. *Holochrysi* tamen eodem libro meminit idem Plinius, cujus medicinas seorsim exponit ab elichryso, quasi diversi essent flores. Vix tamen aliter possum mihi persuadere, quin ὁλόχρυσος & ἑλίχρυσος idem sint, diversis nominibus sic appellati, quibus floris ejus color signatur. Sed hæc alii viderint. Ceterum flores colocasii non fuerunt in usu corollarum Alexandri Magni ætate. Nam nullam eorum facit mentionem Theophrastus. Sed nec ille uspiam κολοκάσιον nominavit. Ergo, ut ex his constat, nomen id posterius natum est Theophrasti ævo, ideo nec illi notum fuit. *Colocasia*, ut res est, vocarunt fabæ Ægyptiæ flores, cujus radicem κολοκασίαν propriè appellatam volunt. Eos flores ad coronas viendas commendat Nicander:

> Σπείρειας κύαμον δ' Αἰγύπτιον ὄφρα θερείης,
> Ἄνθεα μὲν στεφάνοις ἀνύῃς.

Athenæus florem fabæ Ægyptiæ στεφανωτικὸν fuisse etiam indicat, ut hæc ejus verba declarant ex epitome: γίνεται δὲ ἄνθος ἐκ τῶν κιβωρίων καὶ ἄνθος στεφανωτικόν. Καλοῦσι δ' Αἰγύπτιοι μὲν αὐτὸ λωτόν. Ναυκρατῖται δὲ οἱ ἐμοὶ λέγουσιν Ἀθήναιος μελίλωτον, ἀφ' οὗ καὶ μελιλώτινοι στέφανοι. Hæc profecto mira sunt, siquidem ita scripsit Athenæus, qui Naucratites & Ægyptius fuit oriundo. Confundit loton cum faba Ægyptia, & utriusque flores eosdem facit, quum ex iis, quæ suprà diximus, certum sit veteres λωτὸν & κύαμον, utcumque inter se specie in multis conveniant, plantas facere diversas. Sed illud magis mirum λωτίνους στεφάνους è faba Ægyptia, quæ lotos illi dicitur, eosdem censeri cum μελιλωτίνοις ex herba coronaria meliloto factis, quasi lotos Ægyptius & melilotos idem fuerit. Et certè nos infrà docebimus loton Ægyptium etiam quibusdam vocatum fuisse μελίλωτον, eumdemque Athenæum fabam Ægyptiam cum loto Ægyptio statuere eumdem solo floris colore discrepantem. Plinius Ægyptiacum lotum describit lib. XIII. cap. XVII Theophrasti verbis, & caulem palustrem esse dicit, de quo etiam nos infrà. Diodorus ex recentioribus loton & fabam Ægyptiam apertè separat duobus locis, lib. I. τὴν μὲν γὰρ τὴν καλάμου ῥίζαν καὶ τὸν λωτόν, ἔτι δὲ τὸν Αἰγύπτιον κύαμον καὶ τὸ καλούμενον κόρσιον. De herbis Ægypti edulibus loquitur. Secernit *corsion* à loto, quum Theophrastus loti radicem sic vocatam scripserit. Strabo quoque κόρσιον aliud statuere videtur à radice loti, qui τρίγωνον esse dicit. ὅμοιον τῷ πέπει μικρῷ αὐτοῦ μεῖζον. Hesychius: κορσεῖον ῥίζα τις καὶ ὄσπριον μικρὸν, κορσαῖον παρ' Αἰγυπτίοις καλούμενον. Cum Theophrasto sentit de radice corsio. Alibi apud eumdem κόρση, Ἀτταλικὸν νόμισμα exponitur. De quo in libris de re nummaria. Ceterum ut κολοκάσιον in faba Ægyptia recens appellatio, ita & κιβώριον. Plerisque fabam ipsam, hoc est, fabæ granum sic vocari placuit. Strabo lib. XVII: καὶ ὁ Αἰγύπτιος κύαμος ἐξ οὗ τὸ κιβώριον. Et alio loco: οἷον ὁ Αἰγύπτιος λεγόμενος, ἐξ οὗ τὸ κιβώριον, καὶ ἡ βίβλος. Vocat ille κύαμον plantam ipsam, τὸ κιβώριον granum fabæ. Ut paulo post: ὁ δὲ κύαμος καὶ πολλὰ μέρη φύλλα καὶ ἄνθη ἐκφέρει. Unde κυαμῶνες loca hujusmodi fabis consita. Dioscorides & rationem addit, quare sic vocetur, de grano ipso sic loquens: καλεῖται δὲ κιβώριον ἢ κιβώτιον διὰ τὸ τὴν φυτείαν τοῦ κυάμου γίνεσθαι αὐτοῦ ἐντιθεμένου ἐν ἰλυώδει βώλῳ, οὕτω δὲ εἰς ὕδωρ ἀφιεμένου. Ita fieri sationem hujus fabæ tradit Theophrastus, sed κιβωρίου non meminit: ἡ μὲν οὖν ἀποβάλλουσιν ἐν πηλῷ φυράσαντες εὖ μάλα, πρὸς τὸ κατενεχθῆναί γε καὶ μεῖναι, καὶ διαφθαρῆναι, καὶ οὕτω κατασκευάζουσι τοὺς κυαμῶνας. Sic legendus ille locus. Perperam editur ἀχυρώσαντες. In luto humecto & bene subacto fabæ granum operiebant, & in flumen dejiciebant. Sic faba nascebatur, unde κιβώριον fabam ipsam veluti κιβώτιον dictam arguitur, quod luto velut arcula condita seri soleret. At idem alio loco κιβώριον pro ipsa planta accepit, ubi nymphæam dicit folia & caulem habere similia τῷ κιβωρίῳ. Ita sumpsit & Diodorus Siculus lib. I. τό τε καλούμενον κιβώριον δαψιλέστατον ὑπάρχει, φέρει τὸν καλούμενον Αἰγύπτιον κύαμον. Hinc τὸ κιβώριον, hoc est, planta dicitur ferre Ægyptiam fabam, id est, semen ipsum, sive granum. Straboni è contra ὁ Αἰγύπτιος κύαμος planta est, quæ fert κιβώριον, sive granum. Claudius Julus in Phœnicicis κιβώριον stirpem ipsam radice excepta vocatam scripserat, quæ radix *colocasium* dicebatur. Verba ejus apud Stephanum hæc sunt: κολοκάσιον μέντοι καλοῦσι τὴν ῥίζαν. Τὸ δ' ὑπερέχον φυτὸν κιβώριον ὄψει ἰδεῖν, ἐδώδιμον τε φλεβὰς περιέχον Αἰγυπτίοις. Περὶ δὲ τὸν Νεῖλον φύεται πολύ. Quidquid è radice in altum erigitur, caulem nempe cum foliis & capitibus, κιβώριον ait appellatum. Inde totam plantam κιβώριον vocitant Dioscorides & Diodorus. Medici recentioris Græciæ κιβώριον granum fabæ cum Strabone nominant. Aëtius: τὸν καρπὸν τοῦ Αἰγυπτίου καλάμου καλοῦσι κιβώριον. At vetustiores propriè hoc nomine appellarunt vascula, quibus inclusum est semen, ut Nicander his versibus apud Athenæum:

> Ἐν σπορίας κύαμον δ' Αἰγύπτιον ὄφρα θερείης,
> Ἄνθεα μὲν στεφάνοις ἀνύῃς τάδε στεπτοῦντες,
> Ἀκμαίου καρποῦ κιβώρια δαινυμένοισιν,
> Εἰς χέρας ἠιθέοισι πάλαι ποθέουσιν ὀρέξης.
> Ῥίζας δ' ἐν θοίνῃσιν ἀφεψήσας προτίθημι.

Flores ad corollas expeti dicit, τὰ κιβώρια in manus tradi juvenum, ut pocula inde faciant, ubi fructus maturus inde extractus fuerit, aut deciderit. Radicem autem in mensa coctam adponi. Legendum in illis verbis, ut posuimus, στεπτοῦντες Ἀκμαίου καρποῦ.

Ubi per κιβώρια prorsum intellexit vascula illa similia vesparum favis, quibus inclusum continetur semen fabæ Ægyptiæ. Diphilus apud eumdem Athenæum: οἱ δὲ γινόμενοι κύαμοι ἐκ τῶν κιβωρίων, χλωροὶ μὲν εἰσὶ δύσπεπτοι. Nisi per κιβώρια caules potius intelligat. Ergo κιβώρια non sunt fabæ, sed loculi fabarum. Ab eorum similitudine κιβώριον Græcis poculi genus, scypho simile, quod ab inferiore parte in angustum contrahatur, ut ciborium fabæ Ægyptiæ. Athenæus de ciborio poculo: Δίδυμος δὲ φησὶ ποτήριόν τι εἶναι, καὶ τάχα ἂν εἴη τὰ λεγόμενα σκυφία διὰ τὸ κάτωθεν εἰς στενὸν συνῆχθαι ὡς τὰ Αἰγύπτια κιβώρια. Non fabas significat, sed fabarum calices. Vox κιβώριον Græcæ originis. Nam κίβα apud Ætolos pera, vel sacculus. Unde & κιβήσις pro eodem ceteris Græcis. Inde κιβωτὸς arca, quo aliquid includitur, sed & κιβώριον. Alexandrini Græci calices fabarum Ægyptiarum sic vocarunt. Dioscorides φύσκια vocat, & θυλακίσκους ab eorum similitudine, & pocula κιβώρια. Nisi potius è contra calices illi fabales ita vocati sunt, quod essent similes κιβωρίοις, generi poculorum ab Alexandrinis sic vocatorum. Quinimmo Nicander vascula illa fabarum demptis fabis usum poculorum præbuisse clare indicat. At Plinius ex foliis colocasiæ implexis Ægyptios vasa factitasse ad potandum dicit: *Adeoque Nili sui dotibus gaudent, ut implexis colocasiæ foliis in variam speciem vasorum potare gratissimum habeant.* Strabo tradit folia fabæ Ægyptiæ sponte sua, ac natura cavitatem exhibere quamdam poculis ac vasis idoneam: ἐσὶ γὰρ φύλλα μεγάλα φύλλα ὡς καὶ ἀντὶ ποτηρίων, καὶ τρυβλίων χρῆσθαι· ἔχει γάρ τινα καὶ κοιλότητα πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείαν. Non igitur iis implexis opus quæ naturaliter sunt concava, ita ut catini scyphique mitar usumque præbere possint. Non tamen in his major κοιλότης, quam in foliis nymphææ, cui similia esse produntur. Ea plerumque oris per ambitum replicatis inveniuntur, ut non male catinorum & scyphorum ideam referant. An & κιβώρια Nicander de foliis ipsis ad hunc modum concavis, & catinorum, sive poculorum vicem præbentibus usurpavit?

> ---- τινὲ πτισθέντος,
> Ἀκμαίου καρποῖο κιβώρια δαινυμένοισιν.

Addit Strabo de foliis: καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια μεστὴ τούτων ἐστὶ κατὰ τὰ ἐργαστήρια ὡς σκεύεσι χρωμένων. *Plena his foliis Alexandria per tabernas & officinas, quæ his utuntur pro vasculis.* Quia replicatas oras in circuitu habebant, usum catinorum & vasculorum facile exhibere poterant. Nec aliter accipiendus fuit auctor ille, unde Plinius accepit, quum dicit Ægyptios implexis colocasiæ foliis in variam speciem vasorum libentissime potare. Implexa illa folia colocasiæ intellexit auctor ille quisquis est, quæ per ambitum naturaliter replicata sunt, qualia & nymphææ sæpe visuntur. His ad hunc modum replicatis & implexis utebantur ad varia vasa. Nam & catini, & patinæ, & scyphi inde fiebant. Plinius tamen videtur aliter intellexisse, non naturaliter sed arte implexa in variam speciem vasorum. Legitur in Thuanæo: *Ut implexis colocasiæ foliis in varias specie vasorum potare gratissimum habeant.* Scribendum: *in varias species vasorum.* Hæc sine dubio confudit Plinius. Variæ species vasorum fiebant ex implexis ac replicatis per ambitum colocasiæ foliis, ut pateræ, catini, & scyphi. Quod Strabo diserte testatur. Ut enim sunt natura implexa, & κοιλότητα habent vasculis cujuslibet generis idoneam. Unde non tantum ad potandum quasi scyphis iis utebantur, sed etiam catinis: ἐσὶ γὰρ μεγάλα, ὥστε καὶ ἀντὶ ποτηρίων καὶ τρυβλίων χρῆσθαι· ἔχει γάρ τινα καὶ κοιλότητα πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείαν. Quænam esset illa κοιλότης explicavimus. Hæc cum ita sint, Nicandri tamen κιβώρια de calice potius, quo tenetur inclusum semen, videntur interpretanda: & legendum πτισθέντος:

> ---- τινὲ πτισθέντος,
> Ἀκμαίου καρποῖο κιβώρια δαινυμένοισιν.

Ubi semen maturum decidit, tum calices præbent usum scyphorum. Præterea κιβώρια Athenæus sic vocata tradit, διὰ τὸ κάτωθεν συνῆχθαι, ὡς τὰ Αἰγύπτια κιβώρια. Quod de calice seminis plane est intelligendum, nec enim folia, quæ in catinorum usum implexa suapte natura, vel arte formantur, sunt κάτωθεν συνηγμένα, nec ab inferiore parte in acumen desinunt, sed planum habent situm. Postremo calices ipsos, sive capita colocasiæ, quæ semen continent, κιβώρια proprie appellata plerique constat, quo nomine & fabas ipsas quidam nuncuparunt. Strabo ibidem narrat magnum reditum ex his foliis ad hunc usum comparatis per totam Ægyptum fieri, adeo ut agri etiam hoc potissimum reditu censeantur: καὶ οἱ ὀχετοὶ μέσοι ἔνια τῶν προσόδων, καὶ ταύτην ἔχουσι τὴν ἀπὸ τῶν φύλλων. Mirum est nihil eum de radice tradere, nec in descriptione fabæ Ægyptiæ κολοκάσιον nominare, quum radix ejus sic vocaretur. Atqui sciens de illis loquitur, quæ ipse vidit, utpote qui Ægyptum se peragrasse totam fatetur. Plinius seorsim *fabæ Ægyptiæ* historiam, & *colocasiæ* descriptionem posuit, veluti diversæ stirpes forent. Fabam Ægyptiam Theophrasti verbis exequutus est lib. XVIII. cap. XII: qui Theophrastus colocasii, vel colocasiæ in ea describenda non meminit. At lib. XXI. cap. XV colocasiam tanquam ab illa Ægyptia faba in totum aliam ponit expositque: nec enim meminit sese antea ejus mentionem fecisse sub nomine fabæ Ægyptiæ, sicut alias semper solet. Quod signi est, non easdem putasse. Atque ita mos ejus est perpetuus, ut res à diversis auctoribus paulo diversius expositas, vel aliis nominibus, & ipse diversis in locis ponat quasi alias. *In Ægypto*, inquit, *nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant.* Cur Græcam vocem retinuit, & non potius fabam dixit? Nam *fabam Ægyptiam* Latini vocarunt, ut Græci Αἰγύπτιον κύαμον. Præterea cur dixit aliquos ita vocare, quum omnes auctores radicem Ægyptiæ fabæ κολοκάσιον vocari unanimiter consentiant? Sed ex Græco aliquo auctore fortasse hæc vertit, qui ita scripserat: κολοκάσιον τινὲς δὲ κύαμον καλοῦσι. Ita enim Græci nominant. Strabo: καὶ ὁ κύαμος φύων, de faba Ægyptia. At hic noster idem supra loton dixit esse *similem fabæ*, quum de Ægyptia intelligat. Poterat hoc loco & sic vertere: *Hanc è Nilo metunt, caule cum coctus est araneoso in mandendo.* Notabis heic non radicem mandi, sed caulem. Radix ipsa in fundo Nili. Caulis demetitur è Nilo ac cæditur, manditurque, non autem radix evellitur. Caulem quoque esitari solitum tradebat Claudius Julus in Phœnicicen: κολοκάσιον μόνον καλοῦσι τὴν ῥίζαν, τὰς δ' ἐπιτρεφομένας κιβώρια ὄψεσι ἰδεῖν ἐδωδίμους τε τὰς φλέβας περιέχειν Αἰγυπτίους. Non dicit radicem, quæ *colocasium* vocabatur, in cibos admissam ab Ægyptiis, sed ciborium edules venas ac fila præbuisse. Κιβώριον vocat caulem ipsum, & quidquid ex radice surgit, ac supereminet aquis. Martialis sub lemmate *colocasia* idem prorsus innuit:

> *Niliacum ridebis olus, lanasque sequaces*
> *Improba cum morsu fila manuque trahes.*

Olus vocat Niliacum, quia caules ejus manderentur. Græci vocant λάχανα omnes herbas, quarum caules, aut folia esui sunt: & λαχανεύεσθαι dicunt quæ sic parantur ut edi possint. Radices ab hoc censu separantur, nec sub olerum nomina veniunt. Diphilus tamen apud Athenæum fabæ Ægyptiæ radicem, quam κολοκάσιον vocant, in cibis usurpatam ostendit, & maxime probatum ait κολοκάσιον, τὸ ἧττον ἰνῶδες. Sane & Theophrastus edulem omni genere radicem fabæ Ægyptiæ fuisse pronuntiat, crudam, tostam, & elixam. Ut ut sit, caulis etiam mandebatur. Araneosus & lanosus in mandendo erat, quia multis fibris intus distinguitur veluti dissepimentis. Theophrastus de caule fabæ Ægyptiæ: ὅμοιος δὲ καλάμῳ μαλακῷ ἀγονάτῳ, διαφύσεις δὲ ἔνδοθεν ἔχει διόλου διειλημμένας ὁμοίως τοῖς κηρίοις. Propter illas διαφύσεις, quæ veluti fibræ ac fila totam ejus medullam occupabant, in mandendo lanæ sequacis instar morsu trahendus fuit. Nec secius radix, quæ hac in parte cauli similis: ἡ δὲ ῥίζα παχυτέρα καλάμου τοῦ παχυτάτου καὶ διαφύσεις ὁμοίως ἔχουσα τῷ καυλῷ. Ideo maxime commendatam in cibis radicem ejusmodi testatur Diphilus, quæ minus lanosa esset, & minores haberet διαφύσεις. Superiora Theophrasti verba sic Plinius vertit, ut legendum est ex veteri libro: *Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo digiti; ni geniculæ abessent, molli calamo similis, caput papaveri, colore roseo: in eo fabæ non supra triginta.* Vulgo est *supra tricenas.* Libri *tricena.* Scriptum olim fuit *trecenta*, pro triginta Theophrastus τριάκοντα. Paulo post: *sed radix perquam lanta incolarum cibis, cruda & omnino decocta, harundinum radicibus similis.* Non scribendum est *lata*, ut volebat Turnebus. Ibi radicem tantum edulem dicit ex Theophrasto. Hic ex alio auctore solum colocasiæ caulem manducari

cari tradit. Scapus ille, ſive caulis longitudine quatuor cubitorum ad ſummum fuit. Strabo, qui vidit illos κυαμῶνας Ægyptios, caules eorum decem pedum longos tradit, pariſque omnes altitudinis: καὶ ὁ Αἰγύπτιος κύαμος, ἐξ οὗ τὸ κιβώριον, χέδροπά τε ἰσοΰψεις ῥάβδους ἔχων δέκα πόδας. Longiores facit quam Theophraſtus. Caulem etiam habuiſſe hanc plantam memorat Claudius Julus apud Stephanum in voce Ἄλη. Sic enim è ſcriptis libris verba ejus emendanda ſunt: μέχρις ἂν τύχῃ ποταμοῦ φυτόν τι πᾶν τῷ ὕδατι συμφυόμενον. Et paulo poſt: ἄλλο δὲ τὸ πολύμορφον, καὶ τὴν περίχρησιν πᾶσαν, ὡς ὁ καυλὸς ἤ τε ῥίζα πάντως ἐστὶν ἐφοιώδης τοῦ πιλίου, καὶ τοῖς κεφαλαῖς, ὅπως γὰρ ἂν ὡς λοπαίδι, φυτεύηται αὖθις ἕτερα. Sic habent libri: non, ὡς ὁ καρπὸς, ἤ τε ῥίζα. Subjicit: Κολοκάσιον μέντοι καλοῦσι τὴν ῥίζαν, τὸ δ' ὑπερπεφυκὸς κιβώριον. Hic vocat κιβώριον, quem ſupra καυλὸν dixit. Addit: ὄψιν ἰδίαν, ἐδωδίμους τε τοῖς φλέβας περιέχον Αἰγυπτίοις. Lege: ὄψιν ἡδεῖαν, id eſt, *jucundum ſpectaculum*. Quod explicat Strabo lib. XVII de hac faba Ægyptia loquens: οἱ δὲ κυαμῶνες ἡδεῖαν ὄψιν παρέχουσι τοῖς ἐνδιατρίβειν βουλομένοις: εὐωχοῦνται δ' ἐν σκάφαις θαλαμηγοῖς, ἐνδυόντες δ' εἰς τὸ πύκνωμα τῶν κυάμων, καὶ συσκιάζονται τοῖς φύλλοις. Per Nilum navigantes in thalamegis & in denſiſſima fabeta inſinuati, foliiſque eorum inumbrati jucundiſſime epulabantur. Fabeta illa in Nilo eodem creſcebant modo quo harundineta: & fabarum caules ſimiles prorſus harundinibus niſi quod geniculis carerent. Habes mox apud Plinium: *Thyrſo autem qui inter folia emicat, ſpectabilis foliis latiſſimis, etiam ſi arboreis comparentur*. Vocat heic *thyrſum*, quem *ſcapum* dixit in faba Ægyptia, quæ eadem eſt cum colocaſia. Theophraſtus, & Claudius Julus καυλὸν appellant. Strabo ῥάβδον. Hic thyrſus inter folia emicat, quia hinc inde folia emittit. Strabo: ὁ δὲ κύαμος κατὰ πολλὰ μέρη ἄνθη καὶ φύλλα ἐκφέρει. Vocat κύαμον ſcapum ipſum fabæ, non granum. Theophraſtus: προσφύεται δὲ φύλλα μεγάλα παρ' ἕκαστον τῶν κυάμων. Et heic κύαμοι ſunt caules fabarum. Theophraſti verba peſſime verterunt interpretes, qui & κυάμους eo loco *grana fabæ* acceperunt, & πῖλον *pilulam*, quum *pileum* ſignificet. Ita enim vocat folia fabæ: συστρέψαντι δ' ἕκαστον τὸν κυάμων, φανερόν ἐστι τὸ συνεστραμμένον, ἐξ οὗ ὁ πῖλος: *& quam ſingulos fabarum caules contorseris, apparet illud neſcio quid contortum intus, unde fit pileus, ſive petaſus, hoc eſt, folium fabæ.* Folia fabæ dicit eumdem habere caulem cum fabæ ipſius thyrſo, quia ſcilicet non prodeunt è caule cum longis pediculis, ut in aliis herbis ſolent, ſed preſſius adhærent, & nullo pediculo enaſcuntur. Ἡ πῖλος igitur eſt folium fabæ, pilei vel petaſi inſtar. Nemo unquam novit πῖλον eſſe pilulam. Dioſcorides de colocaſia: ἔχει δὲ φύλλον μέγα ὡς πέτασον. Sic πετασίτης herba dicta eſt, quod latum & πετασῶδες folium haberet. Dioſcorides: Πετασίτης, μίσχος ἐστὶ μείζων πήχεως, δακτύλου μεγάλου πάχος, ἐφ' οὗ φύλλον πετασῶδες μέγα. De qua nos infra pluribus. Plinius: *foliis latiſſimis, etiam ſi arboreis comparentur*. Atqui non latiſſima arborea folia. Multæ quippe herbæ ſuperant omnes arbores foliorum latitudine. Scribe igitur: *foliis latiſſimis, ſed jam ſi arboreis comparentur*. Latiſſima eſſe dicit folia colocaſiæ, ſed ſi arboreis comparentur. Quamplurimæ enim ſunt herbæ, quarum foliis ſi conferantur folia colocaſiæ, non poſſit dici ea habere latiſſima. Subjungit: *ad ſimilitudinem eorum quæ perſonata in noſtris amnibus vocamus*. Hæc corruptiſſima eſſe nemo negaverit. *Perſonatum* de herba non dicunt Latini, ſed *perſonatam*. Præterea de foliis tantum loquitur, quæ *perſonata* non dicuntur. Deinde perſonatæ foliis ſimilia non ſunt colocaſiæ folia, ſed nymphææ. Dioſcorides de nymphæa prima: φύλλα δὲ ἔχει ὅμοια κιβωρίῳ. Theophraſtus de loto Ægyptio, qui prorſus idem cum nymphæa: τούτου δὲ ὁ μὲν τοῦ καυλοῦ φύσις ὁμοία τῷ τοῦ κυάμου, καὶ οἱ πέτασοι δὲ ὡσαύτως. Poſtremo perſonata non naſcitur in amnibus. Veriſſima conjectura lego: *foliis latiſſimis, ſed jam ſi arboreis comparentur, ad eorum ſimilitudinem quæ per ſe nata in noſtris amnibus notamus*. Dicit folia colocaſiæ ad eorum ſimilitudinem eſſe, quæ per ſe nata ſpectantur in amnibus. Ea ſunt folia nymphææ.

Hæc Plinius de colocaſia: quæ ſine dubio alicui auctori debet, cujus hodie ſcripta non extant. Mirum vero in hac deſcriptione colocaſiæ Ægyptiacæ nullam fieri mentionem fabarum ejus, ſed nec florum, nec capitum, ſive calicum, quibus fructus continebatur incluſus, aliquantum ſupereminens, operculi inſtar. Dignum etiam animadverſione & admiratione, diligentiſſimum ſcriptorem idoneumque harum rerum auctorem Strabonem, qui Ægyptum vidit, quum Ægyptiam fabam deſcriberet & κιβωρίου nominatim faceret mentionem, nullam feciſſe κολοκασίου. Hæc movere ſuſpicionem poſſunt etiam cuilibet non multum perſpicaci diverſam fuiſſe fabam Ægyptiam & colocaſiam. Immanem in modum hanc ſuſpicionem valet exaugere, quod ea radix, quæ hodie in Ægypto nobiliſſima eſt ac frequentiſſima in uſu menſarum, quæque *colcas* vocatur ab antiquo nomine *colocaſium*, toto genere ac facie divertit ab Ægyptiæ fabæ hiſtoria. Ut ex his, quæ poſuimus, liquet, faba Ægyptia nobis deſcribitur ab antiquis, caulis harundini ſed minime geniculatæ ſimilis, in Nilo & paludibus naſcens, digitalis craſſitudinis, quatuor cubita vel etiam decem pedes alta, foliis latiſſimis hinc inde & floribus prodeuntibus multis, capitibus, ubi decidere flores, emergentibus, papaverum κωδίαις haud abſimilibus, niſi majora eſſent, in quibus fabæ reperiuntur diverſis incluſæ loculis, Græciæ quidem fabis ſimiles ſed majores. Hæc omnia neutiquam convenire poſſunt cum hodierna Ægyptiorum colocaſia, quæ radix bulborum generis paſſim in agris etiam longè à flumine proveniens, foliis quidem nymphææ, verum longioribus & ari proximis, quæ fructu pariter & flore ſemper caret, nec ullo caule aſſurgit. Ut referunt qui Ægyptum luſtrarunt ac per multos annos medicinam ibi exercuerunt, omnes agros ea planta conſitos ubique in Ægypto videre eſt, nec ulla radix, aut herba gentibus illis notior, nec ad eſum communior. Faba Ægyptia in flumine tantum Nilo naſcebatur, aut paludibus, quibus Nilus reſtagnabat. Ideo ſoli ea victitabant, qui circa paludes colebant, οἱ ἐν τοῖς ἕλεσι κατοικημένοι, ut diſerte teſtatur Herodotus, cui Theophraſtus ſuccinit: καὶ οἱ περὶ τὰ ἕλη τούτῳ σίτῳ χρῶνται. Idem ſcribit crocodilos à radice fabæ Ægyptiæ refugere, dum oculis ſuis cavent, quia aculeis hiſpida eſt. Ergo faba illa Ægyptia in ipſo Nilo naſcitur, & ſpinulenta eſt, eodemque inſuper teſte harundinum radicibus ſimilis, quorum nihil cum radice colocaſiæ poteſt quadrare, quæ rotunda eſt lagenæ ſpecie, ſpinis caret, & in continente terra provenit. Certum eſt igitur veteres pleroſque fabæ Ægyptiacæ radicem cum colocaſiæ confudiſſe, & utramque eodem nomine appellaſſe, quod utraque in Ægypto naſceretur, & edulis haberetur. Rationem, qua id facere potuerint, ut tam diverſa genera miſcerent, quum diu inveſtigaſſem, reperi tandem ex plantæ utriuſque foliorum inter ſe aliqua ſimilitudine, quæ propterea nomen idem invenerint, ex eaque nominum συνωνυμίᾳ cum veteribus errorem objectum fuiſſe, ut diverſiſſimas plantas pro iiſdem habuerint. Hoc nomen κολοκάσιον potuit diverſis herbis attribui, quæ latiſſima habent folia: nam parvum mantum, vel lacernam ſignificat. Hinc arum quidam ex veteribus etiam κολοκάσιον appellarunt ab amplitudine foliorum. Hæc eadem foliorum latitudo fecit ut recentiores Græci, & præcipue Alexandrini fabæ Ægyptiæ nomen indiderint colocaſiæ. Ut autem hodierna Ægyptiorum colocaſia in totum alia eſſe deprehenditur à faba ipſa Ægyptia, ita apud veteres quædam de colocaſia, id eſt, faba Ægyptia dicta reperiuntur in eorum ſcriptis, quæ non conveniunt cum deſcriptione fabæ Ægyptiæ. Palladius in Februario monet ponendos eſſe colocaſiæ bolbos, eoſque *amare humidum locum, pinguem, & maxime irriguum, circa fontes lætari ac rivos*. Primum nulli bulbi ſunt in radice Ægyptiæ fabæ, quæ harundinum radicibus ſimilis eſt. Deinde ad ſationem fabæ Ægyptiæ non bulbi radicis in terra ponebantur, ſed fabæ grana luto ſubacto involuta in flumen demittebantur. Denique non circa rivos, aut fontes proveniebat Ægyptium κιβώριον, ſed in ipſis amnibus & paludibus, quibus ſi aqua deficeret,

etiam

etiam emoriebatur stirpitus, ut ex Athenæo constat lib. III. Palladii itaque colocasia non eadem est cum Ægyptia faba, sed cum hodierno Ægyptiorum *colcas*. Aëtius κιβώριον, hoc est, fabam Ægyptiam, & ejus virtutes seorsim explicat. At ubi de *colocasia* tractat, non meminit eam radicem esse κιβωρίου, vel fabæ Ægyptiæ. κολοκάσιον, παραπλησία ταύτης τῆς ῥίζας ἡ δύναμις ἐστὶ ταῖς γογγυλίσι καὶ κρομμύοις. γλίσχρον δὲ αὐτῆς τὸ σῶμα ἐστί. Hoc colocasium Aëtii idem prorsus videri par est cum vulgari Ægyptiaco, quod hodie edunt raporum, vel naporum vicem, & sapore subamaro esse ajunt cum acri viscositate, sed ubi coctum est, satis dulce existere. Gongylides, id est, sativa rapa ad libidinem incendunt teste Dioscoride, ut & cæpe. Ægyptii quoque ferunt colocasiam suam multum feminis facere, veneri idoneos maritos reddere. Nullam talem facultatem agnoscit Diphilus Siphnius in colocasia, quæ radix est fabæ Ægyptiæ, quem vide apud Athenæum. Fabam Ægyptiam inter legumina recensent medici veteres & facultate eadem præditam affirmant cum faba Græca, Dioscorides, Galenus, Aëtius, aliique. Ea nascebatur in eo frutice aquatico ac fluviatili qualis ab illis depictus est, & nobis supra eorum verbis expositus. Sed ea omnino diversa fuit à colocasia, & ipsa Ægypti herba, quæ prope rivos nasci locis irriguis gaudet, non in ipsis fluminibus & stagnis, ut faba Ægyptia. Mira igitur harum stirpium indiscretio & intricatio nominum in veterum scriptis deprehenditur. Cujus nullam aliam caussam afferri video posse præter jam dictam, eamque nisi me opinio decipit, verissimam. Faba Ægyptia latissima habuit folia & petasis sive pileis Thessalicis similia, unde & πῖλοι sive πέτασοι folia ejus Theophrasto nominantur. Hæc eadem κολοκάσια etiam quibusdam appellata videntur, quasi parvæ & curtæ lacernæ. Sic personata *manusfolium* Apulejo dicitur, quia folia æque lata habeat, ut *mantam*, id est, parva lacerna. Quod est κολοκάσιον. Nam κακὶς est lacerna equestris brevis. Altera herba Ægypti, cujus radix in cibis lautissima habebatur, folia similiter lata habuit, quam propterea κολοκασίαν etiam appellarunt. Hodierna quippe colocasia latissima folia præfert & pæne similia fabæ Ægyptiæ. Proxima enim sunt nymphææ foliis, nisi longiora essent. At folio nymphææ speciei simillimum tradunt veteres omnes Ægyptiæ fabæ folium. Eam *colocasiam* hodieque à Bæticis *mantam nostra Domina* vocari ajunt, quod est ad verbum κολοκάσιον. Hispani ipsi vocant *alcoleas* nomine, ut res est, deducto à voce *colocasium*. Cum igitur duæ stirpes Ægyptiaci soli peculiares idem nomen haberent, & folia pæne gemina ederent, locis irriguis una, stagnis & fluminibus altera gauderet, inde factum ut colocasiæ radici imposuerint Ægyptiæ fabæ caulem, quia colocasia etiam à quibusdam vocaretur, & sic ex geminis plantis unam composuerint. Ex eo fonte & capite error procedit, quo alii radicem Ægyptiæ fabæ κολοκασίαν appellari volunt, alii totam plantam sic appellant. Inde etiam est quod nonnulli radicem Ægyptiæ fabæ edulem Ægyptiis fuisse asserunt, alii caulem tantum mandi solitum meminere. Inde quoque quod colocasiæ fructum & flores quidam tribuunt, quidam eam describunt sine fructu & floribus. Herodotus scriptor antiquissimus nihil ex faba Ægyptia ad esum sumi testatur præter grana vel nucleos quæ fabæ sunt. Strabo idoneus in primis auctor & qui fabeta Ægypti in Nilo vidit, nusquam vel verbo meminit radicem ex iis edulem fuisse, quum tamen in ea planta describenda plusculum moretur, & foliorum usum ad pocula & vasa facienda per omnem Ægyptum frequentissimum deprædicet. Claudius Iolaus diserte testatur κιβώριον, hoc est, caulem Ægyptiacæ fabæ fibras quasdam & fila venosa vesca Ægyptiis suis præbere. Et sane verum est. Nam è Nilo demetebatur hæc planta more barundinum, & cæsa renascebatur, sicque per annos multos durabat. Quod si radices evulsissent ipsas, quotannis de novo serenda fuissent, ac reficienda fabeta. Ideo hydræ eam comparabat oraculum. Iolaus: ὡς ἡ καυλὸς ἢ τὸ ῥίζα πάντως ἐστὶν ὁμοιότης τῇ ὕδρᾳ, καὶ ταῖς κεφαλαῖς. Ὅπως γὰρ ἄν τι ἀποτμήθῃ, φύεται αὖθις ἑτέρα.

Plinius quoque disertim colocasiæ thyrsum mandi solitum asseverat, araneosumque esse in mandendo, nihil de radice dicit. Sed nec Martialis, qui colocasiam *Niliacum olus* vocat. Qui radicem fabæ illius comedi prodidere, & κολοκασίαν appellatam dixere, sine dubio radicem illam hodie notissimam, quia eodem nomine nuncupatur, cum radice fabæ Ægyptiæ confudere. Nihil tamen etiam prohibet quin utraque cibis recepta fuerit apud Ægyptios. Plinius in descriptione colocasiæ quædam habet quæ referri debent ad Ægyptiam fabam, nonnulla etiam quæ colocasiæ hodiernæ & vulgari conveniunt. Quod enim ἄνθεμον à quibusdam appellari dicit, fabæ Ægyptiæ congruit: item quod ejus thyrsum mandi solitum ait, araneosumque esse in mandendo. At enim vero quod nec fructum, nec flores illi attribuit, & seri jam in Italia affirmat, id pertinet ad alteram colocasiam quæ radix est bulbacea latissimis & ipsa foliis, sine fructu, sine flore, sine caule. Columella tradit in piscinis medium terrenum relinquendum esse ubi conseratur colocasia ut inumbrari ejus foliis possint anatum cubilia. Hæc cubilia in sicco ponebantur: ergo & colocasia illa in sicco serenda licet riguis & fontibus adseri amet. Ægyptia autem faba in amnibus ipsis ac stagnis mediis crescit, non in terreno: nec potest vivere, aut nasci nisi sit in aqua. Ex his omnibus liquet duas fuisse plantas in Ægypto idem nomen ferentes fabam Ægyptiam, & aliam radicem cibo expetitam, quæ nec florem, nec fructum edit, caule assurgit. Ea est quam hodie Ægyptii *colcas* vel *culcas* vocant, id est colocasium. Nomen quippe antiquum mansit ut in sexcentis aliis: ita & in casyta veterum, quam hodie *cuscutam* vocant vel *cassutham*. Inter eas herbas numeratur quæ in terra sedem suam non habet, sed in aliena nascitur ac vivit, in aliis nempe herbis aut arboribus quibus sustinetur. De ea Plinius lib XVI. cap. ult. *Est & in Syria herba quæ vocatur casytas, non tantum arboribus, sed etiam spinis circumvolvens se.* Male in editis *cadytas*. Libri habent *castas*, pro *casitas* vel *casitas*. In indice, *cassitas*. Græci κασύτας. Hesychius: κασύτας, βοτάνιόν τι ἐν Συρίᾳ. Hodie *casutha* dicitur. Et falluntur qui non putant idem esse, & negant Græcos veteres ejus meminisse. Theophrasto vocatur κάδυτας lib. II. Caus. cap. XXIII. Ἔστι δὲ τὸ Συριακὸν βοτάνιον, ὃ καλούμενον κάδυτας, καὶ δένδροις καὶ ἀκάνθαις ἐμφύεται καὶ ἄλλοις τισί. Corrigendum ex Hesychio κασύτας. Perperam Plinium emendaverant ex corrupta illa Theophrasti lectione. Sed ad rem. Colocasium, sive *colcas* hodiernum fertur folia habere aro simillima. At colocasia faba nymphææ perquam simile folium habet. Quidquid contra pertendant quidam, suspicor colocasium illud vulgare & hodie notum ari speciem quamdam esse Ægypti peculiarem. Præter folia ari foliis proxima bulbacea etiam radice nititur, ut arum. Radix ari veteribus cocta mandebatur, raporum more. Præter arum vulgare tradit Galenus lib. II de Alim. Facul. ari genus in Cyrenaïca nasci, radice admodum dulci, & quæ nullum in medicina locum ex virtute aliqua propria obtineat: jucundius edi ab illinc hominibus quam rapa. Radices inde in Italiam usque deferri. Etenim diu servari posse. Illud arum Cyrenaïcum prorsus idem cum colocasia Ægyptia vulgari fuisse mihi persuadeo. Hæc opinio stabilitur non minimum ea re, quod asserunt *colocasiam* multis in locis Lusitaniæ circa rivos nasci ex Africa, ut ferunt incolæ, allatam. Sed præcipue id eam suspicionem mihi confirmat, quod arum κολοκάσιον à Cypriis vocatum notat vetus auctor auctuarii ad Dioscoridem his verbis: Ἄρον τὸ καλούμενον παρὰ Σύροις λοῦφα, οἱ μὲν ἄλιμον, οἱ δὲ θύμον, οἱ δὲ δρακοντίαν, ὃ οἱ Κύπριοι, καὶ κολοκάσιον λέγουσι. Et sane cum vox κολοκάσιον Græca sit, idque significet quod diximus, omnibus plantis, quæ latissima habent folia ut arum, & nymphæa, & faba Ægyptia, potest impertiri. Arum vulgare floret. Ægyptiacum vel etiam Cyrenaicum, quod est verum colocasium, nullo pubescit flore. Cum Palladius colocasiæ bulbos nominat, & circa rivos & rigua serendos monet, de alia

colocasia

colocasia non debet accipi. Nam ut dixi faba Ægyptia, quæ etiam colocasia dicta est à foliorum pari latitudine, nec bulbos habet, nec bulbis seritur, sed fabis ipsis. Suspicor etiam, ut hanc tandem exercitationem absolvam, τὴν πετασίτην Dioscoridis non male accipi posse pro hac κολοκασίᾳ. Idem certe nomen est πετασίτης & κολοκασία, ut πέτασος folium colocasiæ dictum est à similitudine & amplitudine. Ita & κολοκάσιον quasi κολὸν κάσιον, id est, mantum breve, vel curta lacerna. Et videntur quidam appellasse πετασίτην eamdem herbam, quam alii κολοκασίαν dixere. Quod fefellit Dioscoridem qui tanquam diversas recenset. Præterea nullam ille colocasiam in censum herbarum retulit præter Ægyptiam fabam, quæ ut dixi alia est ab hac colocasia. Pediculum petasiti longum & crassum tribuit. Μίσχος enim, non μόσχος apud eum legi debere puto. Ἐφ' οὗ φύλλον πετασοειδὲς μεγάλον περικείμενον ὥσπερ μύκης. *In cujus summitate folium petasi instar magnum impositum est fungi modo.* Cum colocasiæ vulgaris icone hæc adeo bene congruunt ut nihil supra. Longis & crassis pediculis surgit, quibus folium latum & πετασοειδὲς superponitur prorsus eodem modo quo caput funginum scapo suo infixum hæret superne. Nec prohibet quod plures pediculos colocasiæ tribuant neoterici herbarii, quum Dioscorides unum tantum videatur agnoscere: πετασίτης, μίσχος ἐστὶ μείζων πήχεως, δακτύλου μεγάλου πάχος, ἐφ' οὗ φύλλον πετασοειδὲς μέγα, περικείμενον ὥσπερ μύκης. Aliquando plures, aliquando unum tantum emittit pediculum, præcipue cum novella est. Colocasiæ iconem heic subjiciendam curavi ex recentiorum herbariorum scriptis prolatam, quæ ita consonat descriptioni petasitis Dioscorideæ, ut nihil magis concinens fieri possit.

Quaterna aut quina ad hunc modum folia habere traditur, pediculis crassis firmisque superposita plane fungino more. *Petasiten* herbarii hodie apud Dioscoridem interpretantur de altera specie bardanæ. *Bardana* est quam Latini *personatam* vel *persolatam* appellant: quidam etiam *personaciam*. Apulejo in herbario dicitur *dardana*. At petasitis nec in Gallia, nec in Italia fortasse nunc nascitur, estque vera colocasia, sed alio nomine sic appellata, quod imposuit Dioscoridi. An non similiter omnino loton Ægyptium, qui idem est cum nymphæa alba, diversis locis recensuit veluti plantas diversas? Quem errorem participat cum Theophrasto, & quibusdam aliis veterum. Lotus inquam Ægyptius gamina germana nymphæa est, & tamen seorsim utramque descripsit Dioscorides, quia nymphæa vocitata sit quæ in Græcia nascitur, *lotus* vero ea, quæ in Ægypto crescit, ab aliis sit appellata, quia dulcis ad cibum esset ejus radix, & semine uterentur Ægyptii ad panem conficiendum. Theophrasto quoque νυμφαία inter radices dulces numeratur, & semen ejus esitasse Bœotos tradit. Καλοῦσι δὲ, inquit, αὐτὴν οἱ Βοιωτοὶ μαδωνίαν, καὶ τὸν καρπὸν ἐσθίουσι. Plinius de nymphæa; *laudatissima in Orchomeno, & Marathone. Bœoti madon vocant & semen edunt.* An igitur legit in Theophrasto: οἱ Βοιωτοὶ μάδων καλοῦσι. Sed in scriptis Plinianis habetur *mallon*. In indice quoque manuscripto ita legitur: *Nymphea, sive heraclion, sive rhopalon, sive mallos.* Quæ nymphææ cognomina sunt, quorum tamen in textu nulla mentio. Sed tam in Plinio quam in Theophrasto legendum μαδὼν. Hesychius: μαδὼν πόα τις λεία. Quare ῥόπαλον etiam dicatur nymphæa docet Dioscorides: ῥίζα, inquit, μέλαινα, τραχεῖα ῥοπαλοειδής. Hæc habet teste Plinio & Dioscoride florem lilio similem, qui, ubi defloruit, caput effert papaveri simile. Hæc omnia in loto Ægyptio, quem & κρίνον vocat Herodotus. Græci omne fere genus florum hoc nomine appellavere. Hinc tam multis herbarum, arborum, florumque generibus hoc inditum nomen. Hesychius: λωτὶ, ἄνθη, λωτόεντα, ἀνθοῦντα. Unde λωτίζεσθαι, ἀπανθίζεσθαι: & λώτισμα, flos delibatus. Idem: λώτισμα πλοῦτος καὶ θάλλοντα: ut λώτισμα τῆς νεολαίας, *flos juventutis*. Idem: λωτὸν, τὸ ἄνθος. Hinc etiam nymphæam Ægypti λωτὸν Αἰγύπτιον appellarunt, cujus flos pulcerrimus & coronis expetitus. Hujus etiam semine, caule, ac radice vescebantur Ægyptii, haud secus ac lotophagi suo loto. Ex quo λωτοβοσκὸν φῦλον apud veterem poetam quidam etiam de Ægypto interpretati sunt. Hesychius: λωτόβοσκον φῦλον, οἱ μὲν τὴν Θρᾳκίαν, οἱ δὲ τὴν Αἴγυπτον, ἄλλοι Σκυθίαν. Herodotus de loto Ægyptio: ἡ δὲ ῥίζα ἐστὶ γλυκέα. *Hujus radix dulcis est.* Hoc tamen differt à nymphæa aliorum locorum. Lotus, qui nymphæa est Ægypti, quod hujus radix, si Herodoto & aliis credimus, rotunda est atque instar mali cotonei, at nymphæa communis radicem habet longam & ῥοπαλοειδῆ. Verum hoc nihil est, & falli quoque istic potuere veteres, dum colocasiæ radicem, quæ talis est, loto affingunt. Nam iidem colocasiam loti speciem fecere, lotumque vocavere ipsam colocasiam, ut pluribus infra dicturi sumus. Certe qui Ægyptum hac ætate viderunt, negant ullam aliam in Nilo, vel paludibus Ægypti plantam reperiri, quæ notas loti referat præter nymphæam. Recte itaque observatum est eamdem esse plantam λωτὸν Αἰγύπτιον & νυμφαίαν, quamvis veteres distinctis capitibus historiam utriusque tractarint. Sic κύπρος orientis, ex quo cyprinum unguentum, ligustrum est Latinorum; similes certe plantæ, vel potius eædem Græcorum κύπρος, & Latinorum ligustrum. Quidquid differunt, nam differre in quibusdam certum est, ex soli, cælique diversitate id venit, ut alibi dicemus. Plinius alicubi φιλύκυπρον vocat, quod est commune ligustrum. At κύπρος verum orientis ligustrum. Atque hæc pluribus infra. Non minus eorum mirandus error in colocasia. Ut scias porro πετασίτην esse colocasiam vulgarem, de medela quam præstat ita scribit Dioscorides: ποιεῖ πρὸς τὰ κακοήθη καὶ φαγεδαινικὰ ἕλκη λεῖον καταπλασσόμενον. Hac eadem facultate ac virtute pollere colocasiam prædicat Iolaus apud Stephanum: περὶ δὲ τὸν Νεῖλον φύεται πολλή. Ἡ δὲ περὶ τὸν Βῆλον ἕλκη θεραπεύειν δοκεῖ, τριβομένη δὲ μετὰ τῆς ῥίζης λευκὸν ἀναδίδωσιν ὀπόν. Hic auctor ἐν Φοινικικοῖς sæpe laudatur apud Stephanum, & alibi Κλαύδιος Ἰόλαος, alibi Ἴουλος, alibi Ἰούλιος cognominatur. Frustra est vir magnus qui Καρχηδονιακὰ Claudii Cæsaris eadem vult esse cum his Φοινικικοῖς Claudii Julii vel Jolaï. Nicandri scholiastes citat Jolaum in rebus Peloponnesi. Ceterum hic Jolaus, quod mireris, confundit etiam, ut alii, colocasiam, quæ faba est Ægyptia, cum altera colocasia radice aro simillima. Dicit eam περὶ Νεῖλον, & περὶ Βῆλον amnes crescere. Quod proprium est illius colocasiæ quam docuimus an Ægypti genus esse vel αὐτόχρημα arum Ægyptium. De quo dubitare nos non sinit, quod

ὁ φιλικὸς

ὀφιώδη vocat eam herbam, & Herculi ab oraculo monstratam tradit ad ulcera persananda, quæ ea venenatis hydræ morsibus acceperat. His ulceribus medelam ab Apolline cum posceret, responsum tulit ad orientem ipsi pergendum esse tamdiu donec inveniret amnem, in quo herba nasceretur hydræ similis, cujus succum si ulceribus imponeret, futurum ut iis liberaretur. Subjicit deinde auctor: εὗρε δὲ τὸν ποταμὸν καὶ τὴν πεδιάζουσαν, ἧς ὁ καυλὸς ἥ τε ῥίζα πάντως ἐστὶν ὀφιώδης τῷ ποικίλῳ, καὶ ταῖς κεφαλαῖς. His verbis graphice nobis depingit *dracunculum* herbam, quam multi cum aro eamdem fecerunt. Certe congeneres sunt aros & dracunculus. Græci vocant δρακόντιον. Theophrastus δρακόντειον ἄρον, id est, *serpentinum arum*. Phanias: δρακόντειον, ὃ ἔνιοι ἄρον. Sic enim multa nomina herbarum ab antiquis enuntiata ἐπιθετικῶς recentiores ὑποκοριστικῶς extulerunt. Σμύρνειον veteribus, σμύρνιον posterioribus Græcis. Κενταύρειον priscis κενταύριον. Ita δρακόντειον ἄρον olim appellatum, id est, *draconinum arum* & absolute δρακόντειον, sequens ævum δρακόντιον dixit, unde Latinis *dracunculus*. Ita Plinio vocatur. Nescio quare melius dixisset *draconteum*. Nec enim κενταύριον centauriscus est, aut *parvus centaurus*, sed *centaureum*. Græci recentiores δρακοντίαν πόαν eam herbam dixere, unde infima Latinitas *draconteam herbam* etiam appellavit. Theophrastus lib. VII. Hist. Ἡ δὲ δρακοντία, καλοῦσι γάρ τι δρακόντειον ἄρον, διὰ τὸ τὸν καυλὸν ἔχειν τινὰ ποικιλίαν, ἄβρωτος καὶ φαρμακώδης. Sic est legendum. Ari illud genus δρακόντειον innuit cognominatum, quod caulis ejus varietate insignitus esset serpentium maculis simili. Idem libro ultimo de eodem draconteo: καυλὸν δὲ ἔχει ποικίλον ὀφιώδη. Dioscorides de dracontio, sive dracunculo: sic enim nominant cum recentiores: καυλὸν δὲ ὀρθὸν δίπηχυν ποικίλον, ὀφιώδη, διαπορφύροις τοῖς σπίλοις. Jam tenemus herbam, quæ καυλὸν habet ὀφιώδη. De radice quid dicemus? Ait enim, ἧς ὁ καυλὸς ἥ τε ῥίζα πάντως ἐστὶν ὀφιώδης τῷ ποικίλῳ. Plinius dracunculi radicem convolutam esse scribit draconis modo: *dracunculus subrutilam & draconis convoluti modo, unde & nomen*. Cuinam igitur ambiguum nunc esse possit, quin herba hæc, cujus ὁ καυλὸς καὶ ἡ ῥίζα πάντως ὀφιώδης τῷ ποικίλῳ dicitur, pro dracunculo accipienda sit? Nihil est tam extra omnem dubitationis aleam positum. Ostensam ait Herculi ab oraculo, ut ulceribus suis diu insanabilibus ea tandem medicaretur. Dracunculo hanc inesse virtutem omnes veteres prodiderunt, medendis ulceribus malignis, & inveteratis, & comedentibus efficacissimam. Dioscorides, Galenus, Aëtius, alii. Καὶ τῶν κακοήθων ἑλκῶν ἀγαθόν ἐστι φάρμακον. Addit Dioscorides & φαγεδαινικῶν. Talia erant Herculis ulcera. Eum dracunculum Claudius Jolaus cum colocasia, quæ κιβώριον fert & fabam Ægyptiam, plane confudit: insigni sane errore, sed cum veteribus plerisque communi. Diximus colocasiam vulgarem Ægypti radicem esse ari speciem, vel arum Ægyptiacum. Multi porro arum cum dracunculo eumdem fecere, adeo quidem, ut nonnulli existimarint *arum* radicem dici, caulem vero draconiton ejusdem stirpis. Hinc apud Hesychium: Ἄρον τεῦτλον μέγα καὶ βοτάνης ῥίζα. Plinius lib. XXIII. cap. XVI quod perperam à superiore divulsum est, sic continuandum: *Ægyptus hanc maxime gignit, qua & arum, de qua inter bulbos diximus, magna cum dracontio lite. Quidam enim eamdem esse dixerunt. Glaucias fato discrevit, dracontium silvestrem esse pronuntiando. Aliqui radicem arum appellaverunt, caulem vero dracontium.* Unde igitur putet aliquis auctorem illum potuisse dracunculum cum faba Ægyptia confundere, nisi ex ea causa quam supra indicavimus? *Dracunculus* & *arum* idem, atque iisdem omnibus facultatibus utrumque præditum vel Dioscoride teste. Arum illud etiam κολοκάσιον dicebatur à foliorum latitudine. Ab eadem ratione faba Ægyptia dicta quoque est κολοκασία. Ea propter utrumque colocasium pro uno accepit. Nonne hoc idem in sexcentis Plinius fecit? *Apiastrum* silvestre apium, & *apiastrum* τὸ μελισσόφυλλον, quod ab apibus nominatum est, pro eadem herba posuit. Κολοκάσιον Aëtii radicem ari esse ex facultate, quam illi adscribit, ostenditur. Ejusdem δυνάμεως eam radicem facit & gongylida. Auctore Dioscoride gongylis podagricis doloribus optimum malagma est: urinam ciet ac venerem excitat. Hæc omnia facit arum. Ægyptii quoque hodie jactant suum colocasium ad venerem tardos expergefacere. Bulbacea est radix ari. Ideo inter bulbos arum Plinio censetur. Bulbos pariter pro radice habet colocasia, quorum serendorum rationem docet Palladius. Græci recentiores κολοκάσιον quoque de bulbo interpretantur. Sic enim in eorum Lexicis Iatricis invenio scriptum. κολοκάσιον, βολβὸς ὁ σπιλοκρέμμυος. In aliis: λαπὰς ἄγριος, κολοκάσιον. Ut hinc constet ex genere bulbaceo esse colocasium. Huic vulgari colocasio, quod in Ægypto hodie sic vocatur, crassam & rotundam esse radicem, & quæ aliis ad latera adnatis se propagat, tradunt herbarii neoterici, & ii quidem qui plantam ipsam videre. Hæ sunt κεφαλαί, quas dracunculo suo, sive aro tribuit Claudius Jolaus, easque ad instar hydræ capitum, ubi cæsæ fuerint, renasci dicit: ἧς ὁ καυλὸς, ἥ τε ῥίζα πάντως ἐστὶν ὀφιώδης τῷ ποικίλῳ καὶ ταῖς κεφαλαῖς. Caulis dracunculi, sive ari varietate macularum serpentes imitatur: radix capitibus, hoc est, nucleis, sive bulbis, quos habet plures, & qui effossi renascuntur, ὁ καυλὸς τῷ ποικίλῳ ὀφιώδης est, ἡ ῥίζα ταῖς κεφαλαῖς. Capita in bulbis dici notius est quam ut debeat doceri, *capita allii*, *capita ulpici* passim leguntur, apud Græcos κεφαλαὶ σκορόδων, & σκόροδον μονοκέφαλον, quem *unionem* vulgo vocitarunt veteres Latini. Apulejus de dracontea: *Ima radix caput draconis habet*. Κεφαλαὶ igitur apud Jolaum sunt bulbi dracontii, sive ari, quod κολοκάσιον vocavit. Confudit cum colocasia altera, quæ faba est Ægyptia. Ideo περὶ Νεῖλον & περὶ Βῆλον φύεσθαι tradit circa Nilum & Belum amnes: quod ari colocasii proprium est, quum colocasia faba in ipsis amnibus ac paludibus nascatur. Legendum igitur apud eum in sequentibus, κολοκάσιον μέντοι καλοῦσι τὴν ῥίζαν, τὸ δ' ὑπὲρ γῆς φυτὸν κιβώριον. Hic manifesto idem facit colocasium arum cum faba colocasia. Ἡ δὲ περὶ τὸν Βῆλον ἕλκη θεραπεύειν δυνατόν. Hoc colocasiæ fabæ, quæ κιβώριον fert, neutiquam congruit, sed aro colocasio prorsus competit, cui hanc δύναμιν omnes vindicant. Dioscorides, qui ἀντίρρινον eadem virtute donat sanandorum ulcerum alias invincibilium, plane evincit eam ἀντίρρινον esse eamdem cum colocasia ista, quæ aro similis est, pictura præterea & figura plantæ omnino pariat. Plinius inter herbas in Ægypto nascentes & illius soli peculiares arum posuit. Atqui certum est ubique arum nasci in Italia, in Galliis, & aliis locis. Sic *cnecum* ubique locorum nascentem Ægypti proprium dicit. Verum ut ex notis ari, quæ apud illum habentur, apparet, non arum passivum & commune describit, sed Ægyptiacum: *Est inter genera bulborum & quod in Ægypto aron vocant, scillæ proximum amplitudine, foliis lapati, caule recto duûm cubitorum baculi crassitudine, radice mollioris naturæ quæ edatur & cruda*. Aro vulgari Dioscorides caulem σπιθαμιαῖον, duodecim digitos altum. Hoc arum Ægypti ternos pedes alto caule surgit. Arum commune radicem habet amaram, adeo ut nisi cocta mandi non possit. Arum Ægyptium mollioris esse naturæ Plinius ait, quæ edatur & cruda. Sic ejusdem omnino naturæ arum illud Ægyptium cum Cyrenaïco, quod Galenus tradit molli admodum esse ac dulci gustu, non amaro & acri, ut est vulgare: ideo illinc homines lubentius eo vesci quam rapis. Ad hoc arum Ægyptium fortasse respiciebat Apulejus vulgaris in herbario suo, ubi docet herbam draconteam tactu molli, gustu dulci esse tanquam castaneæ viridis: qui sapor neutiquam dracontii, sive ari communis est. In montibus summis nasci ait, ubi sunt laci. Sed auctor ille passim nugas agit. Plinius in describendo aro Ægyptio nec fructus nec floris meminit. Sane nec colocasium, quod est arum Ægyptium, ullum fructum gignit. In vulgaris ari caule summo semen editur colore croceo. Res unica obstat, ne colocasium hodiernum possit esse arum Ægyptium. Tradunt, qui de colocasio Ægyptiis hodie familiari scripsere, nullum id habere caulem. At Plinius aro caulem tribuit duûm cubitorum. Caulis ille in Ægyptio aro pediculus est, quo singula folia sustinentur, qui longus, firmus & crassus est, adeo

ut

ut caulis instar sit. Μίσχον vocat Dioscorides in petasiti, quæ eadem est cum colocasia: Πετασίτης, μίσχος ἐστὶ μείζων πήχεως, δακτύλου μεγάλου πάχος, ἐφ' ᾧ φύλλον πετασῶδες. Plinius nomine colocasiæ non aliam plantam intellexit quam fabam Ægyptiam. Ari Ægyptii appellatione colocasiam alteram designavit, quæ in Ægypto nascitur, aro simillima, radice dulci & eduli, quam plerique veterum cum colocasia ciborii ferace confudere. Nullo certe validiori argumento præter alia, quæ attulimus, evinci potest arum Ægyptium colocasium esse hodiernum, atque ita veteribus quoque appellatum fuisse, quam quod Claudius Iolaus dracunculum, sive arum cum colocasio fabæ Ægyptiæ idem esse statuit. Similem aro plantam in Ægypto nasci, quæ *aris* dicitur, idem Plinius scribit eodem capite. *Aris* illa est, quod vulgo *arisarum* vocant, atque ita etiam Græcis appellatur in vulgatis exemplaribus, apud Dioscoridem & Paulum Æginetam ἀρίσαρον. Atqui verum nomen ejus ἀρὶς per diminutionem factum, quod omnia minora habeat quam ἄρον folia, caulem, radicem. Hesychius: Ἀρὶς βοτάνης εἶδος. Hippocrati sic vocatur. Cur igitur alii ἀρίσαρον dixere? Ἀρὶς Græcis etiam aliud significat quam herbam, & inter alia instrumentum fabrile: ut igitur ea herba distingueretur ab illo ἀρὶς, videtur quibusdam dicta ἀρὶς ἄρον, vel ἀρὶς ἄρου, ut intelligatur ea ἀρὶς quæ ab ἄρον deducitur. Inde factum postea ἀρίσαρον unica voce. Nunc de colocasia, sive faba Ægyptia quid dicemus? An non mirum est inter opera naturæ caulem palustrem toto genere ac facie à faba communi diversam, nihilominus semen ferre eadem forma ac facultate? Ita enim prædicant summa concordia veteres omnes, qui & fabam illam Ægyptiam in leguminum censum propterea retulerunt, & cum faba vulgari historiam ejus explicarunt. Sed hoc nihil est præut illud mirandum videtur, hanc fabam tantopere antiquis omnibus celebratam inter plantas Ægypto familiares, hodie in Ægypto nullam reperiri, nec usquam ab iis visam, qui nostra ætate regionem illam peragrarunt, quique in ea totum ferme tempus vitæ suæ contriverunt. Quam vereor ne & heic veterum fides claudicet. Certe & turbasse in his aliquid videntur, & quemadmodum arum colocasium confudere cum faba illa colocasia, sic è contra, propter hoc ipsum colocasiam, sive fabam Ægyptiam à loto Ægyptio separarunt, quum tamen eadem sit, sola specie, aut floris colore dispar. Cum enim diversa sit radix colocasia à loto, quia eandem fecere fabam Ægyptiam cum illa colocasia, ideo diversa statuenda fuit Ægyptia faba à loto Ægyptio. Plerique, ut dixi, veterum fabam Ægyptiam & loton Ægyptium distinxere, ita tamen ut consimiles esse in multis plantas consentiant. Folium utrique simile, caulis, nascendi locus, & alia quædam, sicut supra exposuimus. Solus Athenæus ex recentioribus, qui Ægyptius fuit Naucratites, loton & fabam Ægyptiam facit eandem. Profecto disertis verbis tradit Ægyptiæ fabæ florem & Ægyptiis λωτὸν vocari: γίνεται δ' οὗτος ἐκ τῶν κιβωρίων καὶ ἄνθος στεφανωτικόν. καλοῦσι δ' Αἰγύπτιοι μὲν αὐτὸ λωτόν, Ναυκρατῖται δ' οἱ ἐμοὶ λέγει οὗτος ὁ Ἀθήναιος μελίλωτον, ἀφ' οὗ καὶ μελιλώτινοι στέφανοι πάνυ εὐώδεις καὶ καύματος ὥρᾳ ψυχρότατοι. Hæc ex epitome lib. III, quibus testatur Athenæum dicere loton à Naucratitis suis appellari *melilotum*, fabæque Ægyptiæ florem coronarium hoc nomine nuncupari. Athenæus ipse id plane confirmat lib. XV his verbis de Alexandria: οἶδα πολὺ ἐν τῇ καλῇ ταύτῃ πόλει καλούμενον στέφανον Ἀντινόειον γινόμενον ἐκ τοῦ αὐτόθι καλουμένου λωτοῦ. φύεται δ' οὗτος ἐν λίμναις θέρους ὥρᾳ, καὶ εἰσὶν αὐτοῦ χροιαὶ δύο, ἡ μὲν τῷ ῥόδῳ ἐοικυῖα· ἐκ τούτου δ' ὁ πλεκόμενος στέφανος κυρίως Ἀντινόειος καλεῖται, ὁ δ' ἕτερος λώτινος ὀνομάζεται, κυανέαν ἔχων τὴν χροιάν. Græci, ut supra exposuimus, omnem fere florem λωτὸν appellavere. Hoc nomine flos in Ægypto notissimus erat in paludibus nascens, cujus duo genera constituit Athenæus, coloribus inter se discreta, roseum unum, cæruleum alterum. Quis dubium fecerit, quin ille λωτὸς, qui rosæ similis est de colore, colocasia sit, sive faba Ægyptia vel κιβώριον? Herodotus postquam de loto dixit, cui florem tribuit candidum, subjungit: ἔστι δὲ καὶ ἄλλα κρίνεα ῥόδοισιν ἐμφερέα ἐν τῷ ποταμῷ γινόμενα καὶ ταῦτα, ut ex descriptione apparet, & iis quæ sequuntur, κύαμον Αἰγύπτιον expressit flore rubro & rosæ, quem sub alterius loti appellatione Athenæus heic descripsit. Theophrastus de flore fabæ Ægyptiæ: χρῶμα δ' ὅμοιον ῥόδῳ κατακορές. Dioscorides: ἄνθος δὲ ῥοδίζον. Hic est igitur ῥοδίζων λωτὸς Athenæi, ex cujus floribus coronas plexas Alexandrini vulgo vocabant *antinoeas* ab Antinoo Adriani puero delicato. Quomodo hoc nomen invenerint ibidem narrat Athenæus, cum in Ægypto esset Adrianus Imperator, & in urbe Alexandriæ versaretur, Pancrates poëta quidam indigena obtulit ei τὸν ῥοδίζοντα λωτὸν, quem florem poëtica adulatione dixit tellurem tum nuper submisisse ex sanguine Maurusii leonis natum, quem in Libya Ægypto contermina ipse occiderat Adrianus. Debere itaque eum florem Ἀντινόειον appellari. Delectatus Imperator ingenio poëtæ & novitate inventionis, jussit eum adscribi illorum numero, qui τῆς ἐν Μουσείῳ σιτήσεως participabant: ἡδέως ὃν ἐπὶ τῇ τῆς ἐννοίας ἀξιοῖ καὶ νεότητι. Male hæc explicant viri docti. Νεότης hic non est *juventus*, nec eo dictum est, quod juvenis esset ille poëta, sed ea significatione νεότητα posuit, qua Latini *novitatem*. Ille ῥοδίζων λωτὸς faba est Ægyptia, cujus flos coloris est rosei, ut attestantur omnes antiqui: alterum loti genus cærulei coloris esse ait Athenæus, de loto sic proprie appellato hoc accipiendum, cui tamen florem candidum esse omnes veteres scribunt. Nihil prohibet diversi coloris lotos in Ægypto repertos, qui ejusdem tamen generis essent, ut lilia, tulipæ, rosæ, diversorum reperiuntur colorum, & alii flores congeneres. Docuimus supra lotum Ægyptium nymphæam esse veram, qualis in Ægypto nascebatur, qualemque hodie nasci tradunt qui loca illa lustrarunt. Hujus nymphææ duæ species ponuntur ab auctoribus, quarum altera florem habet candidum lilio similem, folium ciborio, hoc est, fabæ Ægyptiæ simile, caulem adæque ut faba Ægyptia, caput quod papaveris κωδίας plane referat, sed duplo majus. Hæc nymphæa flore alba eadem prorsus est cum loto Ægyptiaco veterum, qui nihil aliud fuit quam nymphæa soli Ægyptii. Florem illi loto candidum & similem lilio attribuunt auctores. Dioscorides de loto Ægyptio: ἔχων ἄνθος λευκὸν, ὅμοιον κρίνῳ, ὅ φασι κατὰ τὰς ἀνατολὰς ἡλίου ἀναπλοῦσθαι, δύνοντος δὲ μύειν. Ita hæc scribuntur in vetustissimo codice. Nam vulgo additur: ἔχων ἄνθος μικρόν. Theophrastus de loto Ægyptio ita proprie dicto: τὸ δ' ἄνθος αὐτοῦ λευκὸν, ἐμφερὲς τῇ στενότητι τῶν φύλλων τοῖς τῶν κρίνων. Dioscorides de nymphæa alba: ἄνθος δὲ λευκὸν, ὅμοιον κρίνῳ. Nymphææ flos, ut hujus loti sole occidente pariter comprimitur & occultatur, oriente vero aperitur. Ex flore utriusque caput papaveri simillimum, sed majus producitur. Plusquam igitur certum esse debet lotum Ægyptium nymphæam esse albam in Ægypto nascentem. Altera est nymphæa priori quidem consimilis folio: sed quæ florem luteum præferat, forma rosæ parem. Dioscorides: ἔχει ἄνθος μήλινον, στίλβον, ὅμοιον ῥόδῳ. De ea Plinius lib. XXV. cap. VII. *Est & nymphæa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosa magnitudine.* Nunc vide suspicionem meam, an veritati possit consentanea haberi: ut lotum Ægyptium non alium esse à nymphæa alba volui, sic Ægyptia faba, quæ altera species est loti Ægyptii apud Athenæum, eadem prorsus videri debet cum altera nymphæa, quæ caput habet luteum & rosæ simile. Herodotus ῥόδοισιν ἐμφερῆ florem Ægyptiæ fabæ esse dicit. Hoc de colore fortasse alii acceperint, quod ille de forma dixit. Nihil tamen impedit quominus & colore similem rosis fuisse accipiamus, ut illa nymphææ species florem rubrum in Ægypto ferat, quem in aliis locis luteum edit. Prior nymphæa flore candido & liliis simili plurima in Elide nascebatur in amne Anigro, & Bœotiæ flumine Haliarto. Veteres in locis memorandis, quibus nymphæa provenit, nusquam meminere Ægypti. Constat hodie nymphæam in Nilo plurimam crescere, & multi usus esse apud Ægyptios. Hinc liquet loton Ægyptiam veterum planissime nymphæam esse, quæ hodie in amne Nilo plurima visitur. Altera species nymphææ flore luteo ac rosæ proximo in amne Peneo Thessaliæ nasce-

nascebatur. Utrumque genus, ut apparet, in Ægypto crescebat in Nilo amne. Sed alteram speciem λωτοῦ nomine proprie vocarunt Ægyptii, nempe illam, quæ florem album habet: alteram *fabæ Ægyptiæ* appellatione auctores Græci Alexandro posteriores, vel etiam *colocasiæ* nuncuparunt. Herodotus antiquus scriptor hujus appellationis non meminit, quum herbam illam describeret, sed simpliciter κρίνον, hoc est, lilium appellavit, ut & λωτὸν ipsum. Athenæus, qui Ægyptius oriundo fuit ex urbe Naucrati, utramque speciem loti nomine appellat, sed & alterum quidem coloris rosei dicit esse, alterum cærulei. Per lotum coloris rosei non est dubium quin *fabam Ægyptiam* intelligat. Sed quod alteri loto colorem dat cæruleum, in hoc à ceteris dissentit qui niveum faciunt, & forte scripserat, ὁ δ' ἕτερος λώτινος ὀνομάζεται, χιονέαν ἔχων τὴν χροιάν, id est, *niveum colorem*, non κυανέαν, quod verissimum arbitror. Nam species illa nymphææ Ægyptiæ, quæ *lotos* appellabatur, florem habuit niveum, non cæruleum, ut inter omnes constat. Atque hæc est nymphæa alba. Mutarunt χιονέαν in κυανέαν, qui eam vocem non intellexerunt. Hesychius: χιονέαν, λευκὴν, φαεινήν. Nihil est indubitatius. Altera species loti κύαμος Αἰγύπτιος Græcis dicebatur & κολοκασία. Hæc rubro flore in Ægypto micat, in aliis locis luteo. Non major sane differentia est inter lotum & Ægyptiam fabam, quam inter speciem utramque nymphææ. Nymphæa alba radicem habet nigram. Lotus quoque Ægyptius, Plinio teste, radicem habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice: forma aliquatenus differt. Nam in loto mali cotonei similitudo est: in nymphæa baculi crassi, vel clavæ instar, τραχεῖα, μέλαινα, ῥοπαλοειδής. Sed hæc radicum si qua fuit differentia è solo natali venerit. Alteri nymphææ radix est aspera & alba, τραχεῖα καὶ λευκή. Fabæ Ægyptiæ radix harundinum radici similis & spinis etiam aspera, ut Theophrastus asserit. Hæc est lutea, vel rubra nymphæa. Faba Ægyptia, ut testatur Dioscorides, folium gerit ὅμοιον τῇ νυμφαίᾳ. Nymphæa quoque apud eumdem folium habere dicitur ὅμοιον κιβωρίῳ, id est, fabæ Ægyptiæ. Caulis quoque similis, caput papaveris, & cetera omnia ad unguem conveniunt. Ut nihil certius sit, aut exploratius quam fabam Ægyptiam nymphææ secundam esse speciem: lotum Ægyptium alteram. Unde etiam utraque λωτοῦ nomine censetur Athenæo. Græci plerasque plantas in Ægypto nascentes, licet in Græcia nascentibus congeneres propter quamdam virtutem cœli solique Ægyptii propriam, & quod aliis nominibus apud Ægyptios vocarentur, diversi etiam generis eas constituerunt, & seorsim de his tractarunt. Sicut manifesto in hoc loto Ægyptio & faba Ægyptia ostendunt, quæ cum sint plantæ ὁμόφυλοι duabus nymphææ speciebus in Græcia crescentibus, in alium tamen censum eas retulerunt. Quod idem eos fecisse in aliis multis potest deprehendi, ut in aro Ægyptio, aride, cichorio & cici. Has omnes herbas Ægypti peculiares facit Plinius, quum & in aliis nascerentur locis. Ultimo loco memoratum *cici* peculiare Ægyptii soli constituit Plinius cum aliis plerisque auctoribus. Ex eo faciebant oleum ad lucernas. In aliis tamen locis sponte proveniebat: in Ægypto etiam serebatur. Σίλι Κύπριον antiquissimi Græci vocabant, hoc est, *seseli Cyprium*. Nam *sili* veteribus idem quod recentioribus Græcis σέσελι. Herodotus unica voce σιλλικύπριον vocat lib. II. Sic enim legendum: ἀλείφατι δὲ χρέωνται Αἰγυπτίων οἱ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέοντες ἀπὸ τῶν σιλλικυπρίων τοῦ καρποῦ, τὸ καλέουσι μὲν Αἰγύπτιοι κίκι. Hippocrates σίλι, vel σίλι appellat, Galeno teste, quod recentiores vocarunt σέσελι. Hinc σίλι Κύπριον idem quod σέσελι Κύπριον. Dioscorides: Κίκι ἢ κρότων, οἱ δὲ σήσαμον ἄγριον, οἱ δὲ σέσελι Κύπριον, οἱ δὲ κρότωνα. Ubi tamen vetustatis venerandæ liber habet: οἱ δὲ σέσελι, Κυπρίοι δὲ κρότωνα. Plinius certe inter nomina cici Ægyptii etiam *sili* absolute nuncupatum meminit lib. XV capite de oleo factitio, his verbis, quæ vulgo sunt corruptissima: *proximum fit & è cici arbore in Ægypto copiosa: aliis crotonem, aliis trixim, aliis sesamum silvestre appellant: ibique non pridem, & in Hispania repente provenit.* Nihil in his sani. Vetustissimi libri Rigaltianus & Thuanæus sic habent: *aliis crotonem; aliis sibi, aliis sesamum silvestre appellant ibique.* Omnino emendandum: *fit & è cici arbore in Ægypto copiosa, aliis crotonem, aliis sili, aliis sesamum agreste appellantibus: Quæ non pridem & in Hispania repente provenit.* In libris *sibi* perperam scriptum pro *sili*. Index manuscriptus, titulo qui ad hunc locum respondet: *Cici arborum, sive croto, sive sibi, sive sesamon.* Lege: *Cici arbor, sive croto, sive sili.* Ita plane vocavit lib. XX. cap. VI. *Contexemus & de sili.* Ubi vocat *sili* quod aliis est *seseli*. Nec quicquam mutandum, ut aliquando putavimus. In indice hujus loci scripto: *Sesere* XI. *Sile* XX. In aliis locis sponte proveniebat: in Ægypto & serebatur. Herodotus: αὐτὰ δὲ χείλεα τῶν ποταμῶν καὶ τῶν λιμνέων σπείρουσι τὰ σιλλικύπρια ταῦτα: τὰ ἐν Ἕλλησι ἄγρια φύεται. Paulo post: τοῦτον ἐπεὰν συλλέξωνται, οἱ μὲν κόψαντες ἀπιποῦσι, οἱ δὲ φρύξαντες ἀπέψουσι. Verte: *alii contusum exprimunt, alii frictum excoquunt.* Ἀπιποῦν est exprimere: nam ἰποῦν, vel εἰποῦν premere significat: unde ἰπωτήριον, prælum. Plinius: *in Ægypto ubi abundat sine igne & aqua sale aspersum exprimunt*, ἀπιποῦσι. Ita nymphæa in aliis regionibus sponte proveniebat ac per se, in Ægypto etiam serebatur. Sane si quid dispar ac differens invenitur in lotis Ægyptiis & nymphæis Græcanicis, ex soli proprietate, non ex generis diversitate hoc illis accidere dissimile, credendum est. Nilotica nymphæa hodie Ægyptiis caules, capita, radicem, semen eodem modo præbet edulia, quo lotus Ægyptius, vel faba Ægyptia antiquis præbuit. Eumdemque usum in medelis exhibet, quem nymphæa vulgaris. Nam floribus & foliis tritis utuntur ad omnes inflammationes: succo ad paregorizandos dolores quoscunque ex calida causa ortos: eoque cum aceto & oleo frontem ac tempora illinunt febricitantibus, qui insomnio laborant & capitis doloribus: syropumque ex eo propinant ægris conciliando somno. Ad omnia denique usurpatur quæcunque refrigerium aliquod postulant. Hinc Athenæus flores meliloti æstatis tempore flagrantissimo ψυχικωτάτους esse tradit. De flore fabæ Ægyptiæ: καλοῦσι δ' Αἰγύπτιοι αὐτὸ λωτόν. Ναυκρατῖται δὲ οἱ ἐμοὶ, λέγει ὁ Ἀθήναιος, μελίλωτον· ἀφ' οὗ καὶ μελιλώτινοι στέφανοι παρ' αὐτοῖς, καὶ καύματος ὥρᾳ ψυχικώτατοι. Naucratitæ videntur μελίλωτον appellasse, quem alii Ægyptii λωτὸν propter melleum saporem, qui ex caule ejus ac radice deprehenditur, dum manduntur. Herodotus de loto: ἡ δὲ ῥίζα ἐγγλυκέα. Nymphææ quoque Niloticæ caules hodie crudos ab Ægyptiis mandi tradunt neoterici, & dulces admodum esse atque humidos, valdeque refrigerare atque humectare. Multum igitur diversum illud μελίλωτον Ægyptium à meliloto Græcanico, quem *serto campanulæ* nomine vocarunt Latini. Tam æque quam lotus Ægyptius à loto sativa & hortensi diversus est. Nugatur itaque Hieronymus Mercurialis, qui μελιλωτίνους στεφάνους Athenæi, quos ex meliloto, vel loto Ægyptio, hoc est, nymphæa Nilotica factitatos constat, pro melilotinis accipit ex meliloto Græco plexis, quæ sertula est Campanica. Quod enim μελιλωτίνους στεφάνους Athenæus ψυχικωτάτους & refrigerandis æstatis caloribus idoneos dicit, ex eo interpretatur μελίλωτον in versu Cratini poëtæ ἀνηφόρον dici, quia herbæ ejus potestate adversus ebrietatem sese munirent veteres. Quæ absurdissima sunt. Μελίλωτος Athenæi est lotus Ægyptius, sive nymphæa. Μελίλωτον Cratini est sertula Campana. Τῷ τ' ἀνηφόρῳ μελιλώτῳ κάρα πυκάζομαι. Alexis quoque comicus apud eumdem Athenæum meminit μελιλωτίνων coronarum ex meliloto utique Attico, non ex Ægyptio plexarum.

Στεφάνους τε πολλοὺς προμαμμίας μελιλωτίνους.

In Attica melilotus ille plurimus nascebatur, & præstantissimus. Dioscorides: μελίλωτος κράτιστος ὁ ἐν Ἀττικῇ, καὶ Κυζίκῳ, καὶ Καλχηδόνι γινόμενος, κροκίζων καὶ εὐώδης. Optimus liber ac vetustissimus habet Χαλκίδονι pro Χαλκιδι. *Calcedica melilotos* inter laudatas Plinio. Sequitur apud eumdem: φύεται δὲ καὶ ἐν Καμπανίᾳ περὶ Νῶλαν μηλίζων & ἄτονος τῇ εὐωδίᾳ. Idem liber antiquissimus legit: τηλίζων καὶ ἄτονος, quasi qui τήλεως, hoc est, fœni Græci odorem referat vel colorem. Τῆλιν etiam quidam λωτὸν appellavere. Melius tamen μηλίζων, atque ita

Ita legit Plinius, lib. XXI. cap. X. *Melilotos ubique nascitur, laudatissima tamen in Attica, ubicunque vero recens, nec canedicans, & croco quam simillima, quamquam in Italia odoratior & candida.* Rectius scripseris ex Rigaltiano: *quamquam in Italia odoratior est candida.* In Thuanæo etiam legitur: *odoratior candida.* Dicit odoratissimam & optimam haberi meliloton, quæ croco de colore simillima sit, ἡ κροκίζουσα: in Italia tamen odoratiorem esse candidam, hoc est, τὴν μηλίζουσαν. Ita certe Dioscoridis illud accepit ὁ μηλίζων de meliloto candido. Quod est absurdissimum. Nec enim hujus generis meliloti meminere veteres, qui florem habeat candidum. Χροκίζων optimus, crocei coloris qualis in Attica nascitur, idemque fragrantissimus. Est etiam μηλίζων, luteus, qualis qui nascitur in Campania circa Nolam, crocco dilutior. Nam luteus color, ὁ μήλινος à malorum colore, rursus nempe dilutior. At croceus magis rutilat & ardentior est. Plinius μηλίζοντα vertit candidum à melino pigmento, quod ex terra melia fit, quæ candida est. Dicit odoratiorem esse Italicum melilotum & candidum, quasi legerit in Græcis, καὶ ὄντως ὁ τὴν εὐωδίαν. Vel certe ita distinxit apud Dioscoridem, dum aliud agit: καὶ εὐώδης, φύεται δὲ καὶ ἐν Καμπανίᾳ περὶ Νῶλαν, μηλίζων. Infinita talia peccavit, dum analectis & excerptis amanuensium credit, vel nimis properanter ipse legit, vel anagnostas contra legentes aliud agens audit. Capite IX ejusdem libri meminit etiam *meliloti*, quem neutro genere extulit, non ut heic fœminino. Ita enim veteres scribunt: *Melilotum quod sertulam Campanam vocamus. Est enim in Italia Campania laudatissimum.* Deinde transit ad alterum genus. Ipse omnibus præfert Campanum, quod Græci ceteris postponunt. Μελίλωτος & λωτὸς idem fere nomen. Diversæ tamen *lotus sativa* & *melilotus*: quamvis *lotum sativam* hodierni herbarii plerique pro *meliloto* accipiant. Hesychius: Μελίλωτος, τὸν τις καὶ λωτοῦ εἶδος. Ergo & μελίλωτον quidam etiam λωτὸν appellavere, vel contra. Hic est μελίλωτος in Attica laudatissimus, ubique vero nascens in asperis & silvestribus, cujus plurimus ad coronas usus apud veteres, quibus expetebatur non flore tantum, sed etiam foliis brevissimis & pinguissimis. Unde & *sertula Campana* nomen apud Latinos occupavit. *Sertula* est στεφάνωμα. Ita & Græcis λωτὸν pro quolibet flore & coronamento usurparunt. Quod nomen veluti proprium mansit meliloto, quod etiam loton quibusdam appellatum est, ut paulo ante dixi. Græcos igitur sequuti sunt Latini, dum μελίλωτον, vel λωτὸν verterunt *sertam*, vel *sertulam*, cui cognomentum addidere Campanæ, quod ibi laudatissima Italiæ nasceretur. Hunc μελίλωτον Cratinus αἰείφρουρον ἐπιθυμιᾶς dixit, non quod ab ebrietate caput custodiret, ut perperam argutatur Mercurialis, qui cum meliloto Ægyptio confundit, sed quod semper viridis maneat. Hesychius: αἰείφρουρος, ἀεὶ ἀκμάζων. Sic ἔμφρουρος Xenophonti non qui alium servat & custodit, sed qui munitus ac tectus manet. Ita eleganter vocavit hominem nondum ebrium, sed adhuc mente ac pedibus compotem. Ab hoc meliloto longe diversus *Ægyptius lotus*, qui etiam dictus est *melilotus*, nymphæa nempe Nilotica. Inter merces quas Ægyptii mercatores in Indiam vehebant, ut Indicas reveherent, periplii auctor recenset μελίλωτον. De emporio quodam Indico: προχωρεῖ δὲ εἰς τὸ ἐμπόριον οἶνος προηγουμένως Ἰταλικὸς, καὶ Λαοδικηνὸς, καὶ Ἀραβικός. Et paulo post: πολύμιτοι ζῶναι πηχυαῖαι, στύραξ, μελίλωτον, ὕαλος, σίμμι, σανδαράκη, δηνάριον χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν ἔχον ἀλλαγὴν καὶ ἐπικέρδειαν πρὸς τὸ ἐντόπιον νόμισμα. Hæc omnia ab Ægypto in portum illum Indicum invehebantur. Doctissimi interpretes, qui *melilotum* ibi pro sertula Campana accipiunt, quam strenue nugantur. Intelligit auctor *lotum Ægyptium*, cujus caules & radices Ægyptiis suis edules ac dulces, etiam in longinqua, ut apparet, ferebantur. Certe & *colocasiam*, quæ species erat loti Ægyptii altera, Romam usque ab Ægypto perferri moris fuit, ut ex Martialis epigrammate constat:

Niliacum ridebis olus.

Romæ utique hujusmodi caulis etiam mandebatur ab Ægypto allatus. Ari quoque Cyrenaici radices, quod idem cum Ægyptio, culinis Romanis ab Cyrenaïca & Ægypto usque inferebantur. Plinius porro videtur etiam loton Ægyptium eundem facere cum loto communi & sativa. Ita enim scribit lib. XXII. cap. XXI. *Est & lotometra quæ fit ex loto sata, ex cujus semine simili milio fiunt panes, in Ægypto a pastoribus maxime aqua vel lacte subacto.* Lotus est Ægyptius, ex cujus semine simili milio fiebant panes ab Ægyptiis pastoribus. Herodoti verba de eo loto sic sunt emendanda: καὶ ἔπειτα τὸ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ λωτοῦ τῇ μήκωνι ἐὸν ἐμφερὲς πτίσαντες, ποιεῦνται ἐξ αὐτοῦ ἄρτους ὀπτοὺς πυρί. Male hodie editum est: ὀπτήσαντες ποιεῦνται ἐξ αὐτοῦ ἄρτους ὀπτοὺς πυρί. Quod vertunt: *postquam coxerunt faciunt ex eo panes assos igne.* Id absurdum. Prius est enim facere quam coquere. Nec locum heic habet mos torrendi farris priusquam ex eo panis fieret. Verte igitur: *Quod in medio loto est papaveri simile, ubi pinserunt, panes ex eo faciunt, & coquunt.* Conjecturam nostram confirmat etiam Dioscorides, & ipse tamen similiter corrigendus, de loto hoc eodem Ægyptio: ἴσχει δὲ ὁ καυλὸς μήκωνα μεγίστη, ἐν ᾗ καρπὸς ὡς κέγχρος, ὃν ξηράναντες οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ἀλοῦσιν εἰς ἀρτοποιίαν. Ita enim scribendum ex antiquissimo codice. Nam vulgo editur: βάλλουσιν εἰς ἀρτοποιίαν. *Cujus semen milio simile siccatum Ægyptii pinsunt ad panem faciendum.* Idem mendum hæsit in Theophrasti verbis rem eamdem narrantis: ἐξαιροῦσι τὸν καρπὸν, ξηράναντές τε καὶ ὀπτήσαντες ἄρτους ποιοῦσι, καὶ τούτῳ χρῶνται σιτίῳ. Immo: ξηράναντές τε καὶ πτίσαντες. Ita Plinius legit, qui sic reddidit: *mox separant lavando & siccata tundunt, eoque pane utuntur.* Hunc lotum Ægyptium, quod inter ceteras herbas hoc nomine præcipuæ esset magnitudinis & in usu dignitatis, videntur quidam appellasse λωτομήτραν, hoc est, præcipuam lotum vel lotorum omnium matrem. Sic ὀρειγομήτρας Hesychio ὀρεινὰ ὑπερμεγέθης exponitur. Ita & *echinometra* majores sunt echini. Et sane nulla est herba loto nomine appellata, quæ loto huic Ægyptio magnitudine sit conferenda. Nullum igitur dubium est quin *lotometra* illa Pliniana, ex cujus semine milio simili panes factitabant Ægyptii, eadem sit cum loto Ægyptio. At Plinius eam dicit ex loto sata fieri. Quod prodigii simile videtur, adeo absurdum est. *Lotos sata* est λωτὸς ἥμερος Dioscoridis, ex qua quomodo fieri possit lotus Ægyptius, nemo videt. Proxime præcedit apud Plinium mentio loti herbæ: *Loton, inquit, qui arborem putant tantum esse vel Homero auctore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes Deorum voluptati loton primam nominavit.* Hæc est lotos, quæ sponte provenit & agrestis. Subjungit statim: *Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cujus semine simili milio fiunt panes in Ægypto.* Ergo hic per *loton satam* intellexit λωτὸν ἥμερον Dioscoridis. Sic apertissime confudit loton vulgarem hortensem cum loto Ægyptio, nec percepit auctoris sui mentem, ex quo habet ista de *lotometra*. Loquebatur ille de loto Ægyptio, qui per se passim nascitur in amne Nilo & paludibus Ægypti. Ex eodem sato fiebat *lotometra*, quam κατ' ἐξοχὴν sic vocarunt, quasi præcipuam & maximam loton, omnia enim sativa ampliora & meliora evadunt. Hæc igitur differentia inter *lotometram* & *loton Ægyptiam*, quod hæc sponte nascatur, illa ex loto sata proveniat, utraque autem Ægyptia, & multum à loto communi dispar, sive agresti, sive sativa. Λωτομήτρα, ἐκ τοῦ λωτοῦ σπειρομένου γίνεται. Intellexerat auctor loton Ægyptiam, de plantis enim Ægypti peculiaribus si forte ibi tractabat. Sic apud Theophrastum: ἐπιφύεται δὲ ὁμοίως ὁ λωτὸς καὶ τῷ κυάμῳ. Non vulgarem fabam intelligit, sed Ægyptiam, cujus descriptio præcessit. Herbarium vetus, quod sub Apuleji nomine vulgatur, nymphæam à quibusdam *lotometram* vocari adnotat: *Nymphæa Græce, cacabon, lotometram, rhopalon.* Ita prorsus scribendum ex antiquissimo codice, qui habet *lothonsetram.* Non omnis nymphæa dicta lotometra, sed ea tantum quæ in Ægypto nascitur. Hinc etiam luce clarius constat, loton Ægyptium nymphæam esse veram Ægyptii amnis, quam sativam quidam vocarunt *lotometram.* Plinius de eodem loto: *est autem eodem nomine & herba & in Ægypto caulis in palustrium genere: recedentibus enim aquis Nili rigatis provenit similis fabæ.* Cave accipias de faba vulgari. Nam de Ægyptia exponendum: quod expressisse debuit Plinius. Auctor, unde accepit, de plantis Ægypti agebat, ideo ὁμοίως κυάμῳ simpliciter

dixerat, quum Ægyptiam designaret. Male etiam illud, quod ait Plinius, *recedentibus Nili aquis provenire.* Cur recedentibus? Theophrastus, unde habet: φύεται μὲν πλεῖστος ἐν τοῖς πεδίοις, ὅταν ἡ χώρα κατακλυσθῇ: *nascitur plurimus in agris, ubi Nilo inundante coperti fuerint.* In aqua quippe ipsa provenit. Herodotus: ἐπεὰν πλήρης γένηται ὁ ποταμὸς καὶ τὰ πεδία πελαγίσῃ, φύεται. Disserte quoque Dioscorides lotum nasci ait ἐν τοῖς ὕδασι τῶν ἐπικλυσθέντων πεδίων, id est, *in aquis inundatorum a Nilo agrorum.* Nisi Plinius erravit, peccaverunt ejus librarii, qui scribere debuerunt, ut voluit auctor: *Residentibus enim aquis Nili rigu is provenit.* Quod est verissimum, ut illud *recedentibus* mendosum. Scriptum fuit *residentibus*, unde illud vulgatum. Et sane si lotus ille nymphæa est Ægyptia, ut est revera, in paludibus tantum nascitur & residentibus aquis, quæ nunquam deficiunt. Athenæus ἐν ταῖς λίμναις eum provenire dicit. Lotus altera, sive faba Ægyptia similiter ἐν τοῖς ἕλεσι καὶ στασίμοις ὕδασι nascitur. Longo tempore Nilus inundans campos Ægypti detinet, adeo ut per illam moram lotus in campis aqua submersis nasci facile potuerit ac colligi. Fructus, vel semen loti milio simile quotquot sunt vetustatis auctores faciunt. At colocasiæ semen, quæ altera loti species ponitur ab Athenæo, lotusque etiam vocatur, ut iidem auctores unanimiter consentiunt, fabæ communi simillimum fuit, paulo tantum majus, adeo ut etiam hoc nomine nuncupaverint. Hinc tota planta non alia communiori appellatione Græcis omnibus noscitatur quam *faba Ægyptia.* Sic enim vocatur κύαμος Αἰγύπτιος. Fructum ejus inter legumina recensent, ejusdemque prorsus facultatis in cibis, & effectus in medicinis esse prædicant ac vulgarem fabam. Quod tamen extra controversiam non est, nec pro vero indubitanter recipiendum. Diximus supra hanc alteram loti speciem respondere alteri nymphææ, quæ florem habet rosæ similem. Quod & verum est. Atqui illa lutea nymphæa semen ab altera adeo diversum habere non proditur, ut quum alba semine sit tenuissimo ac milio simili, hæc vel faba communi majus exhibeat. Sed inquiet heic aliquis, an verisimile est ab omni vetustate Græcos huic cauli fabæ nomen imposuisse qui nullam fabam ferat? Immo nihil esse verius apparebit. An non eodem modo veteres *faba Græca* nomen indidere loto arbori, cujus fructus nihil habet fabæ simile? Plinius lib XVI. cap.XXX. *Faba Græca, quam Romæ a suavitate fructus silvestris quidem sed cerasorum pæne natura loton appellant.* Fructus cerasi natura & quidem arboreus, quid habet cum faba commune? Cur iidem Græci συκῆν Αἰγυπτίαν vocarunt siliquæ arborem, cujus fructus à ficus similitudine longissime distat, quum sit in siliquis? Atqui hæc arbor ne in Ægypto quidem nascebatur Theophrasto teste, sed in Syria. Iones κερωνίαν dixere, alii κερατωνίαν, & κεράτιον. Diversissimi generis arborem in Ægypto nascentem iidem Græci συκῆν Αἰγυπτίαν nominavere, quæ aliis dicitur sycomorus. Æque igitur incertum, qua ex causa fabæ Ægyptiæ nomine vocaverint eam stirpem, quæ fabam nullam ederet, & à leguminum genere tantopere discreparet, utpote quæ caulis esset palustris, & nymphæis ὁμόφυλος. Dicere heic aliquid tamen conabimur, & causam, si qua probabilis videbitur, exponere. Liquida luce clarius supra monstravimus antiquos bulbosam radicem ari Ægyptii propter similitudinem foliorum eodem nomine vocitasse cum hac ipsa, qua de nunc agimus, *faba Ægyptia* nominata. Ex hac confusione ac mixtione plantarum, quæ fecit ut radici colocasii ari superimponerent caulem loti Ægyptii, hic etiam error emanavit. Radici illi colocasiæ bulbaceæ plures ad latera nucleos adnasci tradunt herbarii hodierni, quibus propagatur. Eos avellanæ, vel nucis juglandis magnitudine luto, vel argilla involutos in fluinen secundum ripam demitti, sic crescere deinde, ac novam segetem producere. Eadem prorsus ratione fabam Ægyptiam seri solitam ac propagari narrant veteres, nucleis nempe, sive granis fabæ luto macerato contectis, & in flumen dejectis. Atqui hæc est Ægyptia faba, sive lotos, quam cum colocasio aro confudere antiqui. Nucleos illos radicis colocasiæ, sive bulbos videntur si forte & κυάμους appellitasse Græci in Ægypto ἀπὸ τοῦ κύειν, quod his planta seri ac propagari soleret. Ita etiam iidem Græci testiculos κυάμους ab eadem ratione indigetarunt. Hinc totam stirpem κύαμον etiam fortasse appellaverint. Quod nomen postea & huic loti generi dederunt, ut & colocasiæ. Cum enim utraque planta vocitata sit *colocasia* à foliorum similitudine & amplitudine, eoque nominum errore eamdem fecerint utramque, nomen κυάμου quod radici colocasiæ ob bulbos ejus conveniebat, etiam alteri colocasiæ ob appellationis confusionem attribuerunt. Hoc vero, inquies, hariolari est. Attende paulisper, verisimilem faxo dicas hariolationem. Nucleos bulborum Græci κεφαλὰς vocant, ut supra ostendimus, Latini *capita*: ut allii & ulpici capita αἱ κεφαλαί. Lotus Ægyptius, sive nymphæa Nilotica capita etiam habet papaveri similia. Græci κωδίας appellant. Utrique loti generi Theophrastus & Dioscorides τὰς κωδίας tribuunt papaverinis simillimas sed majores. Eas κεφαλὰς Græci proprie nominant. Hesychius: Κωδία ἡ τῆς μήκωνος κεφαλή. Nihil notius. Cum igitur eam colocasiam quæ bulbos habet, id est, plura capita radici nata, confuderint cum altera colocasia, quibus plura in summitate caulis capita, ex eo nucleos radicis ad caulem & ejus capita videntur transtulisse. Quod etiam manifestius apparebit ex Herodoti verbis. Is auctor antiquissimus omnium est, qui colocasiæ, sive fabæ Ægyptiæ meminerint. Neutro nomine eam nominat, sed ita describit, ut non aliam intellexisse certum sit: ἔστι δὲ καὶ ἄλλα κρίνεα ῥόδοισι ἐμφερέα ἐν τῷ ποταμῷ γινόμενα καὶ ταῦτα. Hic est λωτὸς ῥοδίζων Athenæi, & aliorum κύαμος ac colocasia, ἐξ ὧν ὁ καρπὸς ἐν ἄλλῃ κάλυκι παραφυομένῃ ἐκ τῆς ῥίζης γίνεται κηρίῳ σφηκῶν ἰδέαν ὁμοιότατος, ἐν τούτῳ τρωκτὰ ὅσον τε πυρὴν ἐλαίης ἐγγίνεται συχνά. Nota eum dicere eam κάλυκα ἐκ τῆς ῥίζης παραφύεσθαι, è radice adnasci. Atqui fabæ Ægyptiæ caulis quatuor cubitorum, vel decem pedum altitudine surgit, ex quo caput enascitur illud, in quo semen inclusum habetur. At heic è radice ait adnasci. Quod prorsus convenit nucleis ad latera radicis colocasiæ adnatis. Forma quoque nucleorum similiter quadrat. Ἐν τούτῳ τρωκτὰ ὅσον τε πυρὴν ἐλαίης ἐγγίνεται συχνά. Eos edules nucleos fabas non nominavit Herodotus, sed nucleis olivarum similes dicit. Tradunt recentiores bulbos, sive nucleos, qui adnascuntur ad latera radicis colocasiæ avellanæ magnitudine esse. Nihil æque respondet. Τρώγεται δὲ καὶ ἁπαλὰ ταῦτα καὶ αὖα. Hoc ad veras fabas ex leguminis genere natas pertinet, quæ ἁπαλαί, id est, virides ac recentes comeduntur, item siccæ, id est, αὖαι. Alii Græci χλωροὺς & ξηροὺς κυάμους ἐσθίεσθαι dicunt. Apparet igitur Herodotum juxta cum aliis Græcis è nucleis bulbi colocasiæ fecisse nucleos calicis in loto Ægyptio, & eos nucleos cum leguminis Ægyptiaci fabis confudisse. Non minimum huic errori creando fovendoque momentum attulit, quod radix colocasiæ rotunda est pæne ad instar calicis loti, quo semen ejus continetur. Bulborum nuclei, ut in multis bulborum generibus, paulum extra terram eminent. Hinc & fabæ nucleos in loti capitibus paulum supra loculos & opercula ipsa calicis extare dixerunt. Ex eodem denique errore & illud descendit, quod loti radicem rotundam fecere instar mali cotonei, qua effigie colocasiæ radicem esse constat. At nymphææ utriusque radix longa & aspera & clavæ sive baculi instar. Theophrastus fabæ Ægyptiæ, quæ species altera loti Ægyptii, sive nymphææ fuit, etiam ἐξακανθίζουσαν & spinis hispidam radicem esse scribit. Quæcunque ratio his plantis miscendis originem præbuerit, certe illud in comperto est eas confusas ab his fuisse ac nominibus indiscretas. Forte κύαμον Ægyptii loti caput Alexandrini vocaverint, ἀπὸ τοῦ κύειν, quod granis intus prægnans esset. vel quod facie prætumida visceretur. Hoc idem & κιβώριον dixere à poculi effigie. Hesychius: κύαμος, τὸ λεγόμενον Αἰγύπτιον κιβώριον. Ut supra exposuimus, κιβώριον proprie peram, vel sacculum significat. κίβος & κίβισις Græcis idem quod πήρα. vel θύλακος. Inde κιβώρια appellarunt capita nymphææ Ægyptiæ, quibus semen continetur, quod sacculis similia sint. Dioscorides

ſcorides φυσκία vocat & θυλακίσκους, de faba Ægyptia: ὅπερ ἀπανθήσαν φέρει φυσκία παραπλήσια θυλακίσκοις. Videntur & κύαμοι ex eadem cauſa appellaſſe. Quod verbum ἀπὸ κύω, unde & κύτος & κύαρ quoque factum eſt, ſed & κύτταρος, quæ omoes voces alveum ſignificant, aut quodcunque alicujus rei tenendæ eſt capax. Theophraſtus quoque κυττάρους vocat in faba Ægyptia loculos capitis, κύαρ idem quod φυσκίον. Ut illud à κύω, ita iſtud à φύω. Ejuſdem quoque originis & κύαθος. Nam à κύω verbum antiquum κυάθω. Inde igitur & κύαμος, τὰ κιβώρια loti Ægyptiaci. Vaſculum oempe prætumidum, quod ſemina ejus continebat. Ab hujus capitis lotini ſimilitudine κιβώρια vaſa dicta ſunt. Nicander in deſcribendis partibus colocaſiæ, vel loti Ægyptii, quem uſum ſingulæ haberent, diligenter notavit. Flores ad coronas expeti dixit. κιβώρια, hoc eſt, capita, ubi ſemen maturum ex his decidit, calicum uſum præbere ait, radicem vero in menſa apponi ad eſum. Fabarum edulium non meminit. Plinius quoque in deſcribenda colocaſia thyrſum ejus mandi memoravit, nihil de fabis, vel ſemine dixit. Atqui locum illum de colocaſia ex aliquo auctore habet Theophraſti temporibus poſteriore. Cum igitur κύαμος vocaretur hæc colocaſia, quacunque taodem de cauſa ſic vocata ſit, ex oominum errore veram fabam Ægyptiam, hoc eſt, legumen merum cum hac confudere. Quod idem eſt, ac ſi quis fructum ſycomori *ſiliquam* appellaret, quia Græci συκῆς Αἰγυπτίης nomine tam ſycomorum quam ſiliquæ arborem nuncuparunt. Hæc ounc malo quam de nucleis colocaſii ari κυάμοις appellatis. Illud utique pro definito tenendum eſt aliquam fuiſſe in rerum natura Ægyptiacam fabam. Græci quoque in ponderibus locum dedere fabæ Ægyptiæ, quæ duplum pondus haberet ad fabam Græcam. Ceterum ſi quis cenſet eam fabam Ægyptiam ex colocaſia, vel loto Ægyptio, qui caulis fuit paluſtris, non leguminum generis, ullo tempore uſquam proveniſſe, næ is magnopere falſus eſt. Ægyptus hodieque, ut olim, omnigenis leguminibus abundat, quæ bonitate ſoli ac fluminis benignitate, ut alia ibi omnia, longe ampliora proveniunt quam io Græcia & aliis Europæ locis. In Ægypto igitur & faba naſcitur, majore ſemine quam in Græcia. Quod autem & colocaſia, ſive lotus Ægyptius etiam κύαμος diceretur qua de cauſa incertum, hinc junctis aliis, quæ errorem facere potuerunt, fabam illam Ægyptiam ex paluſtri planta cognomine procreatam interpretati ſunt. Quod ſi quis mirabitur, is etiam miretur licebit, radicem bulboſam cum loto eodem confudiſſe, impulſos hac ipſa nominum æquivoca ooratione. Faba Ægyptia, quæ in ponderibus altero tanto pendebat quam Græca, verum fuit legumen Ægyptii ſoli. Ita & *Alexandrina faba* in iiſdem ponderibus locum habuit, quæ minus quidem pondus habebat quam Ægyptia, ſed majus quam Græca, quatuor quippe obolos penſabat Ægyptia faba, tres Alexandrina, duos Græca. Africanus, Oribaſius, Adamantius de ponderibus: ὁ κύαμος ὁ Αἰγύπτιος ἔχει ὀβολοὺς τέσσαρας, ὁ Ἀλεξανδρινὸς ὀβολοὺς τρεῖς, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς ὀβολοὺς δύο. Neophytus Monachus in Lexico Herbario: Αἰγύπτιος κύαμος, ὁ μέγας κύαμος, quemadmodum erraret ſi quis Alexandrinam & Græcanicam fabam ſecus acciperet quam de noto legumioe, ita non minus deciperetur qui Ægyptiam fabam aliter exponeret. Sed Alexandrina faba, inquies, nonne eadem cum Ægyptia? Peculiare fabæ genus intelligendum, in Alexandrinæ urbis territorio oaſcens, quod Græca faba majus eſſet, ſed minus quam quod in reliqua Ægypto proveniret. Sic *Ægyptiam palmam a Thebaica* vulgo veteres diſtinguunt, cum tamen Thebæ Ægypti eſſent haud minus quam Alexandria. Arabes ita etiam acceperunt fabam Ægyptiam veram eſſe fabam, ut notat Bellunenſis ex Ebenbitur. Aviſena fabam Ægyptiam de lupioo interpretabatur. Lupinus etiam in ponderibus medicis locum habuit, ὁ θέρμος. Cujus pondus longo minus, quam fabæ Ægyptiæ. Ὁ θέρμος κεράτια δύο. At faba Ægyptia duodecim ſiliquas pendebat. Ex his ſane conſtat Arabes etiam ignoraſſe fabam illam Ægyptiam, qualem eam deſcribunt Græci veteres. Hanc tamen de faba Ægyptia opinionem non nimium aſſerimus, ac eam infra convellimus multis argumentis. In Nilo ad eamdem Alexandriam haud ſecus quam in reliqua Ægypto naſcebatur lotus, ſive colocaſia. Unde Pancrates poeta Adriano Alexandriæ agenti obtulit τὸν ῥοδίζοντα λωτόν, quem veteres omnes & *colocaſia* & *faba Ægyptia* nominibus appellaverunt. Duo omnino loti genera in Ægypto ſtatuit Athenæus, qui fuit Ægyptius, unum flore candido inſtar lilii: alterum rubro roſæ ſimili. Totidem eſſe nymphææ Ægyptiæ ſpecies putandum eſt. A foliorum amplitudine κολοκάσιον eamdem plantam appellarunt. Eodem nomine nuncuparunt & radicem bulboſam, aro ſimilem, vel generis ejuſdem quod & folia nymphææ ſimilia haberet, & adæque ampla. Hinc ex utraque unam fecerunt. Quod ita clare ſupra oſtendimus, ut nulli jam ſit locus dubitationi. Proinde non mirum eſt, ſi viri docti, qui noſtra ætate Ægyptum peragrarunt, & in ea aliquantiſper morati ſunt, ſed & per multos annos ibi vixere & medicinam exercuere, nullam in Nilo ſibi viſam fatentur plantam, quæ colocaſiæ veterum, prout ab illis deſcripta eſt, examuſſim reſponderet. Nymphæam in illo amne ſe vidiſſe tantum teſtantur, qui lotus eſt Ægyptius, & in agris colocaſiæ bulbos, quæ radix tota Ægypto frequentiſſima hodie. Ex his duabus herbis unam compoſuerunt, immo ex tribus. Nam & fabam Ægyptiam veram cum hac colocaſia eamdem quoque concinnarunt ſola oominis ratione inducti. Nonne hac eadem ratione *rha Ponticum* & *rha Barbarum* omnis fere antiquitas eaſdem putavit eſſe radices, quæ ſolo toto, cœloque diviſæ ſunt, ac genere facultateque diverſæ, propter idem ſcilicet nomen. Atqui *rha Barbaricum* in Sinarum regione tantum naſcitur. In Indiam ex ea deferebatur, ac deinde per Barbaricum ſinum in Arabiam & Ægyptum importabatur. Græci ῥᾶ βαρβαρικὸν propterea appellaverunt, non quod in Barbaria ipſa naſceretur. Multæ merces ab emporiis nomen traxerunt, potius quam à locis ubi provenirent. Quod in ſexcentis colligere eſt. *Rha Ponticum* in Ponto creſcebat. Vide quæ ſupra diximus. Hodie Perſæ & Arabes *rha Barbaricum* vocant *revu-and Sini*. At *rha Ponticum* à flumine rha Ponti, juxta quod provenit. Inde ex nominum mixtura mixtæ ſpecies. Hæc omoia fidem facere poſſunt, non fidem in omnibus cæcam adhibendam eſſe antiquitati, quamvis plurimis iiſque ac receptiſſimæ ab omni ævo auctoritatis nitatur teſtibus.

CAPUT XLVII.

Portæ Caspiæ.

PAg. 54. D. *In his angustiis etiam illud inter alia difficile.*] Hæc lectio ad oram scripti codicis regii adposita fuit, quæ in aliis etiam reperitur. Ipse in textu habuit: *In his angustiis etiam illud asperum.* Diversæ sunt lectiones geminæ editionis. Hæc omnia à Plinio, quem vide.

Pag. 54. E. *Exudant humorem affluentissimum.*] In aliis *exundant.* Paulo post legitur in editis: *qui mox vi caloris constrictus velut in glaciem coit.* Pro quibus habetur in regio & aliis nonnullis: *qui constrictus vi caloris velut in glaciem æstivam corporatur.* Ad oram notata alia lectio: *qui mox sole constrictus in glaciem coit,* quæ prioris editionis lectio est, quam nobis etiam quidam libri exhibuerunt. Eleganter porro salem vocat *æstivam glaciem*, quia calore solis inarescit ac densatur. *Mare sole concretum* alius ἀνυγρανθὲν appellavit. Alius, *humorem ex arido vel ardido congelatum.* Vide quæ supra notavimus.

Ita labes invia accessum negat.] In optimo codice pro varia lectione supra adscriptum, *luvies.* Composita inde *eluvies*, *diluvies*, *proluvies.* Sed nescio an *luviem* dixerint. Forte *luvies* pro *eluvies* scripserat antiquarius.

Tractus omnis, nullis fontibus, vel puteis.] Et heic duplex occurrit lectio ex duplici editione. Utramque notant ac miscent libri. In altera fuit: *tractus omnis quoquo inde pergitur, nullis puteis, vel fontibus sine præsidio fuit.* Altera habuit: *tractus omnis, humo arida sine præsidio fuit.*

CAPUT XLVIII.

Direum locus, Margiane regio.

PAg. 54. F. *A Caspiis orientem versus est locus, quod Direum appellatur.*] Ita scribunt omnes libri Solini, etiam in indice: *Direum locus*, apud Plinium est *Dareum* in editis, ubi scripti legunt, *Dareum.* Esset Græcum Δαρεῖον, à Dario sic nominatum. Δαρεῖον Phrygiæ urbs Stephano. Plinii verba: *A Caspiis ad orientem versus regio est Zapavortene dicta, & in ea fertilitatis inclyta locus Dareum.* Libri regionem eam nuncupant *Aparvertenem.* Ea est, quæ in Isidori Characeni σταθμοῖς dicitur Ἀπαυαρκτικηνὴ, vel Ἀπαυαρκτικηνὴ ab urbe Apauarctice. Ἐντεῦθεν Ἀπαυαρκτικηνή, σχοῖνοι κζ. Ἐν ᾗ πόλις Ἀπαυαρκτικηνή. *Locus* heic apud Plinium & Solinum non significat oppidum aut vicum, ut sæpe alias, sed regionem. Sic Ἀρία & Μαργιανὴ χώρα dicuntur Straboni. *Situm* pro eodem paulo ante dixit idem Plinius: *Mox ejusdem Parthiæ amœnissimus situs, qui vocatur Choara.* Perperam corrigunt *sinus*, ut Græcis θέσις & θέμα regionem & tractum designat. Ab illa *Choara* regio Χοαρήνη Isidoro: Κασπίαι πύλαι, ἐντεῦθεν ὑπερβάντων τὰς Κασπίας πύλας ἐστὶν αὐλὼν καὶ ἡ Χοαρηνή, ἐν ᾗ Ἀπάμεια πόλις. Male interserunt editiones, Χοαρηνὴ σταθμός, quum satrapiæ nomen sit sub ditione Parthorum. Straboni lib. XI Χωρηνὴ dicitur pro Χοαρηνή, & inter Parthiæ numeratur regiones: μέρη δ' ἐστὶ Παρθυαίας ἥ τε Καμισηνὴ καὶ ἡ Χοαρηνή. Sic legendum. Ptolemæo in Parthia recensentur Παρθυηνή, ὑφ' ἣν ἡ Χοαρηνή, καὶ ὑπὸ ταύτην Ἀπαυαρκτικηνή. Sic ista corrigenda sunt regionum nomina vulgo corrupta. Justinus tamen, quem *Dareum* locum heic vocavit Plinius, ipse *Daram* appellat, & urbem esse ait in monte Zapaortenon lib. XLI de Arsace: *urbem quoque nomine Daram in monte Zapaortenon condit: cujus loci ea conditio est, ut neque munitius quicquam esse, neque amœnius possit.* Eadem omnino nomina sunt. *In monte Zapaortenon*, τῶν Ζαπαορτηνῶν. Ea est regio, quæ Plinio in libris vulgatis dicitur *Zapavortene.* Justini *Daras* est Plinii *Dareum.* Sed in Plinio statim scribitur *fertilitatis inclyta locus Dareum mont, gentes Tapyri, Anariaci.* Ubi est in vulgatis: *Locus Dareum. Mox gentes Tapyri.* Omnino scribendum ac distinguendum in Plinio: *& in ea fertilitatis inclyta locus, Dareum mons: Gentes Tapyri, Anariaci, Hyrcani.* Id est, τὸ Δαραῖον ὄρος. In monte condita *Dara*, ut ex illo Plinii loco liquet, unde ἐθνικὸν Δαραῖος. Stephanus: Δαρὰ ὁ καὶ Δαρὰς φασὶ φρούριον Ἀναστασίου πόλεως λεγόμενον ὀχυρώτατον. Ὁ πολίτης Δαρηνὸς ὡς Σάρα Σαρηνὸς, δύναται καὶ Δαραῖος. Meminit multis locis Procopius hujus Daræi castelli, & urbem ibi ab Anastasio conditam munitissimam asserit. Locum ipsum collocat viginti & octo stadiis à finibus imperii Romani & Persici, & centum plus minus stadiis distare dicit Nisibi. Δάρας vocat, & ab eo Δαρηνὸς & Δαραῖος. Certe eadem est *Daras* Procopii & Stephani cum *Dara* Justini & Plinii *Daræo monte.* Procopius in Persicis lib. I. Ἀναστάσιος δὲ βασιλεὺς πόλιν ἐδείματο ἐν χωρίῳ Δάρας, ἰσχυράν τε ὑπερφυῶς καὶ λόγου ἀξίαν, αὐτοῦ βασιλέως ἐπώνυμον. Ptolemæo Δαρεῖτις regio vocatur ab hac Dara, quam in Media collocat, ubi & Tapyros & Anariacas recenset. An Plinio *Daritis* eadem est? Lib. VI. cap. XXIII. *Arianæ partem aliqui Daritim esse volunt.* Sed Daritis in ea Ariana non erat, quam Plinius eo capite descripsit. Ariorum nomen modo latius, modo strictius sumebatur. Latiori appellatione plurimas gentes comprehendebat, Arachosiam, Carmaniam, Gedrosiam, etiam Bactrianam & alias multas. Ἀριανὴν hoc generaliori complexu dicebant potius quam Ἀρίαν. Medi quoque sub hac appellatione Ariorum olim comprehensi. Herodotus Musa septima de Medis: ἐκαλέοντο δὲ πάλαι πρὸς πάντων Ἄριοι. A Medea nomen mutasse in Medos ibidem tradit. Si qui Daritin regionem Arianæ contribuerunt, Medos Arios olim nominatos cogitabant. Videtur tamen illa *Daritis* Plinii diversa à regione Darenorum & Daræorum. Fortassican & Ptolemæi Δαρεῖτις. Situs non usquequaque convenit. In Plinio *Daritim* fatetur reposuisse Gelenius pro *Dararim.* Stephanus: Δαρειτὶς πόλις Περσική. Ἔστι δὲ καὶ ἔθνος Δαρεῖται. Hinc Δαρεῖτις Ptolemæi. Sic enim legendum pro Δαρεῖτις. Hæc alii subtilius examinent. Quod ad Solinum attinet, certe heic nugatur.

Hanc circumsident Tapyri, Anariaci, Hyrcani.] Corrupti hoc in loco omnes libri Solini, qui partim, *Capyri*, *Naricli* habent: partim, *Lapidis*, *Naricli.* Delrius inseruit *Stauros* ex Plinio, quos nullus Solini liber agnoscit. Tapyri & Hyrcani vicini sunt, & ab omnibus ita juncti locantur. Dionysius: Ὑρκανοί, Τάπυροί τε; ubi perperam quidam ex veteribus legerunt, Ὑρκανοὶ τ' Ἄπυροι τε. Diodorus lib. II. Ταπύρων δὲ τῆς Ὑρκανίας, καὶ Δεργικῶν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ Δερβικῶν. Strabo Tapyros ponit inter Hyrcanos & Derbicas. Ptolemæus in situ Mediæ: καὶ Καδούσιοι καὶ Δέρβικες, μεθ' οὓς διατείνοντες μέχρι τῆς μεσογείας Ἀμαριάκαι καὶ Μάρδοι. Male Δερβίκαι apud eum leguntur & Ἀμαριάκαι. Tapyros ibi etiam recenset, quos Ταπύρους vocat, ex Latina scilicet appellatione, quæ *Tapuros* nominat, quos Græci Ταπύρους. Idem tamen Δερβίκκας alio loco recenset in Margiane, quasi diversos ab illis qui in

Media

Media vocantur Δέρβικες, atqui diverſæ ſunt appellationes ejuſdem populi, qui aliis Δερβίκκαι, aliis Δέρβικες dicti ſunt, aliis etiam Δερβίοι, & Δερβίκιοι. Dionyſius:

---- Δερβίκιοί τε καὶ αἰθρώπων κλίμα Βάκτρων.

Ita legendum, non Δερκίβιοι. Vide Stephanum in Δολβίκκαι. Sic enim perperam legitur pro Δερβίκκαι. Sic Ταπύρους alios facit idem Ptolemæus ab iis, quos Ταπύρους in Media recenſuit: & nugatur more ſuo. Latini auctores *Tapuros* dixere, Græci Ταπύρους. Solet ille plerumque appellationes gentium & oppidorum à Latinis mutuari. Inde Ταπύρους & Ταπύρους eenluit diverſos. Hos in Margiana, illos in Media poſuit. Ubique talis eſt. *Anariaci* aliis dicuntur *Narsaci*. Stephano Ἀνιαράκαι: Ptolemæo Ἀμαρδάκαι perperam. *Anariace* veteri geographo noſtro pro *Anariaca*.

Proximat ei Margiana regio.] Libri Soliniani meliores: *Margine*, & in indice: *locus Dirceum*. *Margine regio*. Scribe: *Margiane*, ἡ Μαργιανή. Corrige & Martianum ex hoc loco: *Mox regio Margiane ſola in eo tractu vitiſera*. Vulgo eſt: *regio Mattiana*. Plinius: *ſequitur regio Margiane apricitatis inclyta*.

Pag. 54. G. *Et de nuncupatione domus ſua dixit Seleuciam.*] Mirum eſt in libris Plinii pro Seleuciam hodie legi *Syrianam*, his verbis: *qua diruta a barbaris Antiochus Seleuci filius eodem loco reſtituit Syrianam interfluente Margo, qui corrivatur in Zotale. Is maluerat illam Antiochiam appellari.* Libri nihil variant, niſi quod habent, *reſtituit Syriam nam interfluente Margo*. Ex eo loco Solinus adſtruit heic Seleuciam in Margiane pro Alexandria reſtitutam ab Antiocho Seleuci filio. Atqui urbs illa Antiochia, non Seleucia nuncupatur ab auctoribus. Stephanus Ἀντιόχειαν ἐν τῇ Μαργιανῇ Παρθυαίων duodecimo loco recenſet. Iſidorus Characenus: ἐντεῦθεν Μαργιανή, σχοῖνοι λ. ἐν ᾗ Ἀντιόχεια ἡ καλουμένη ἄνυδρος. Strabo lib. XI. Antiochiam in Margiane conditam ſcribit ab Antiocho Sotere. An totus ille locus ita reſtituendus apud Plinium: in qua Alexander Alexandriam condiderat: *quam dirutam a barbaris Antiochus Seleuci filius eodem loco reſtituit. Syri, amne eam interfluente Margo, qui corrivatur in Zothalacis, maluerunt illam Antiochiam appellari.* Antiochus Alexandriam Margianæ dirutam à barbaris eodem loco & nomine reſtituerat. Syri, quos incolas dedit urbi, maluerunt eam *Antiochiam* appellari de nomine conditoris, ſive reſtitutoris. Nihil occurrit melius divinandum preſſius inſiſtenti veſtigiis ſcriptæ lectionis. Libri veteres etiam legunt, *qui corrivatur in Zothalacis*. Sed unde putamus nomen *Seleucia* expiſcatum eſſe Solinum, niſi ex Plinii loco hauſerit? monſtrum igitur corruptionis in libris, *Syriam nam*, pro *Seleuciam*. Nec minori prodigio ſcriptum in iiſdem, *in Zothalacis* pro *incolis*. Totum itaque locum ſic repurgandum cenſeo: *qua diruta a barbaris, Antiochus Seleuci filius eodem loco reſtituit Seleuciam, interfluente Margo qui corrivatur ab incolis: maluere & illam Antiochiam appellari.* Seleuciam in loco Alexandriæ reſtituit Antiochus Seleuci filius, indito patris nomine. Eam interfluit Margus, qui corrivatur ab incolis, hoc eſt, in rivos deducitur ad irrigandam regionem, εἰς τὰς ὀχετείας ἀναλίσκεται, ut de Chryſorrhoa Damaſcenæ regionis dixit Strabo. *Exiguare* id vocavit alio loco Plinius. Et forteam hic melius ſit ita ſcribi. Iidem incolæ maluere urbem ſuam Antiochiam appellari de nomine ſui conditoris. Quod nomen obtinuit, peſſimè Solinus *Seleucia* meminit tantum, quæ appellatio non permanſit. Ammianus in Margiana etiam *Antiochiam* collocat inter præcipuas urbes. Ptolemæo dicitur Ἀντιόχεια Μαργιανή, ut Ἀντιόχεια Πισιδίας, Σελεύκεια Πιερίας. Forte ſub illis verbis *corrivatur in Zothalacis* latet nomen alterius amnis, in quem corrivator Margus. Ptolemæus alium amnem conjungi Margo dicit. Forte & Plinius ſcripſerit *Seleuciam* hanc urbem appellatam, cum Antiochus Antiochiam maluerit appellari. Quod contra eſt.

Circuitus diffunditur in ſtadia ſeptuaginta quinque] In Plinio ſcribunt libri: *Urbis amplitudo circuitur ſtadiis* LXX. Legit Solinus: LXXV. Ita etiam eſt apud Martianum. Strabo tradit Antiochum regionis illius amœnitatem & ubertatem demiratum muro univerſam circumdediſſe, qui in circuitu mille & quingenta ſtadia obtineret, & in ea Antiochiam condidiſſe: de magno circuitu diffundi dixit. Etenim *diffundi* proprie dicitur, quod in plures partes funditur ac dilatatur, ac ſic multum ſpatii occupat. Ita *diffundi vinum* dicebant antiqui, quod ex uno majore vaſe ut puta dolio in plura minora fundebatur, ut cados & amphoras, in quibus ſervaretur & inveteraſceret. Hæc vini diffuſi ſignificatio ac notio. Græci διαχεῖσθαι eodem ſenſu uſurpant de vino. Strabo lib. XVII de Alexandriæ agro: οἰνόφυτος δ' ἐστὶ περὶ τοὺς τόπους, ὥστε καὶ διαχεῖσθαι πρὸς παλαίωσιν τὸν Μαρεώτην οἶνον. At quod ex majore vaſe in minus funditur ad bibendum, *defundi* dicitur, hoc eſt, καταχεῖσθαι. Vide ſupra quæ notavimus.

Oppidum excitarat.] Oppida, muri *excitari* dicuntur, & quidquid ſolo in altum ædificatur atqoe attollitur. Glebæ etiam aratro *excitantur*, quæ proſciſſæ levantur. Sed *excitare puteos* qua ratione dici queat, quod hic ſuprà uſurpavit, ibi quæſivimus. Nunc in ea adhuc opinione ſum, debere ſcribi: *cum puteos excisaſſent.* Ita Græci ὀρύσσειν φρέαρ & ὀρύσσειν τάφρον, & φρέατος ὄρυξις, putei cavatio. *Excisare*, ut *convectare*, *conſeptare*, *retentare*, qua forma plurimum gaudet Noſter. Ita & *lapides e cautibus excisari* dixerit, ubi idem mendum. *Excisatis auribus* Plauto. *Excitare lapides* è metallo ac lapidicina majori cum ratione diceretur quam *excitare puteum*. Nam *excitare* idem quod ex ſede ſua citare ac movere. Martialis:

Bis excitatus terve tranſtulit caſtra,

id eſt, ab equeſtribus ſurgere juſſus. Sic *excitare leporem* canes dicuntur, quem de cubili ſuo ac fruticeto exire faciunt. Hoc idem & *ſuſcitare*. Martialis:

Dum ſuſcitantis lectio reluctatur.

Inde explicandus ac legendus Catulli verſus, in quo Cimmeriæ tenebræ Joſepho Scaligero:

Impia deriſi gentilis gaudia tollens
Suſcitat a cano vulturium capite.

Sic corrigendum ex veteri codice, quem etiam vidit idem Scaliger. De parvo nepote loquitur, qui avo natus in extremo ſenio, poſt ſignatas tabulas, & inſtitutum hæredem aliquem ex gentilibus, qui proximus erat, teſtamentum rumpit, & fruſtratur gaudium gentilis, qui ſpe jam devoraverat hæreditatem, & imminebat quaſi vulturius capiti ſenis, mortemque ejus expectabat expetebatque, ut frueretur bonis. At natus nepos ubi tabulis avi nomen intulit, expuncto gentili, ſuſcitat vulturium, & amolitur à capite ſenili. Martialis:

Quod ſedeo qua te ſuſcitat Oceanus.

Ab Antiocho reſtitutum, Achais poſtmodum nominatum eſt.] Sequitur Plinium: *Heraclea* prius vocabatur ab Alexandro condita. Stephanus *Heracleam* recenſet inter ceteras hoc nomine μεταξὺ Σκυθίας καὶ Ἰνδικῆς. Straboni Ἀχαΐα urbs in Aria ponitur, quæ Margianæ vicina eſt, & à nomine conditoris appellatam ait: ἐν τῇ Ἀρείᾳ, πόλεις δ' Ἀρτακάηνα, καὶ Ἀλεξάνδρεια, καὶ Ἀχαΐα ἐπώνυμοι τῶν κτισάντων. Ea eſt quam heic Plinius *Achaida* vocat. Ergo ab Achæo aliquo condita, non ab Alexandro, nec ab Antiocho poſtmodum reſtituta ſub *Achaidis* appellatione. De alio Achæo non poſſumus intelligere, quam de illo, qui Antiochum Seleuci regis filium cognatione contingebat, & Aſiam cis Taurum dynaſtæ nomine, mox regis aliquamdiu tenuit. Andromachus Achæi pater fuit, frater Laodices, Seleuci regis uxoris, matris Antiochi. Ab illo igitur Ἀχαΐα, vel Ἀχαΐς urbs nominata. De eo Achæo vide Polybium lib. IIII. Ἀρτακάηνα dicitur Straboni Ariæ oppidum, Iſidoro Characeno Ἀρτακαύαν. Ptolemæo Ἀρτικαύδνα. Supra memini aliquid notaſſe.

CAPUT XLIX.

Gentes circum Oxum amnem. Terminus itinerum Liberi patris, & Herculis. Item regiones cum gentibus. Simul de camelorum natura.

PAg. 55. A. *Oxus amnis oritur de lacu Oxo.*] In Plinii codicibus antiquis scribitur: *Oxus amnis ortus in lacu Oaxo.* In quibusdam libris Solini legitur *Onzo*, apud Martianum Capellam vulgo editur, inde *Oaxus amnes.* Sed veteres legunt *Oxus. Oxia paludis* mentio apud Ammianum. Au & heic atque apud Plinium scribendum *de lacu Oxo.* Alias *Oaxus* idem quod *Oxus.* Græcis Ὄαξος & Ὦξος ut Ὀαρίων & Ὠρίων. An *Oaxes* Virgilianus idem erit cum hoc *Oaxo* vel *Oxo*?

Pars Scythiam & rapidum Creta veniemus Oaxem,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.

Oaxus quidem urbs Cretæ, non fluvius: unde Ὀαξὶς γῆ & Poetice Ὀιαξὶς Apollonio:

------- Οὓς ποτε νύμφη
Ἀγχιάλη Δικταῖον ἀνὰ σπέος ἀμφοτέρῃσι
Δραξαμένη γαίης Οἰαξίδος ἐβλάστησε.

Poetica parenthesi dixit Ὀιαξίδα pro Ὀαξίδα: quod etiam Varro Atacinus sequutus est dum illos versus redderet hoc modo:

Quos magno Anchiale partus adducta dolore,
Et geminis capiens tellurem Oeaxida palmis
Fudit in Dicta.

Male apud Servium scribitur *Oaxida.* Quod versus non patitur, licet locus ita appellatus sit. Stephano, Ὄαξος πόλις Κρήτης. Verum de hac Cretæ insulæ Oaxo non potest exponi Virgilianus versus, nisi admodum ridiculus ipse reddatur. Præterea *Oaxus*, vel *Oaxes* in Creta nomen est oppidi, vel loci prærupti, non fluminis. Stephanus: *ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τοῦ καθωρισμένος εἶναι τόπος, καλοῦσι γὰρ τὰς τοιούτους τόπους ἄξους, καθάπερ καὶ ἡμεῖς ἀγμούς.* Utrumque ab eadem origine, ἀπὸ τοῦ ἄγνυσθαι. Unde ἄξαι est rumpere, inde ἄξος Cretensibus *præruptus locus.* Latini quoque *rupem* inde dixere à *rumpo*; uam veteribus erat *rupo*, unde & *prærupta*, ἀπορρῶγες, ἀπορρώγματα. Eædem glossæ: *prærupta loca*, ἀπερρηγμένοι τόποι. Præcisorum ac præfractorum laterum saxa sic proprie appellata. Ceteri Græci ἀπορρῶγας etiam vocant: sed & ἀγμούς, id est, rupturas vel fracturas. Hesychius: ἀγμοί, ῥωχμοί, ἀπερρηγμένοι ἀπορρῶγες. *Oaxes* igitur apud poetam fluvius est Scythiæ orientalis, qui *Oaxus* aliis dicitur & Oxus. Nam & Ὦξης & Ὦξος appellatus. Sensus ita plane accipi postulat. Et *rapidum creta* vocat, quia creta, id est, albo limo turbidus fluat. Mesopotamiæ fluvium Oaxem dicit esse Servius, sed nugatur. Nullus in Mesopotamia fluvius hoc uomine.

Cujus oras Heniochi, Batem, Oxu, Taga accolunt.] Hæc lectio est editionum vulgarium, quam è Plinio procuderunt. Omnia Solini exemplaria scribunt: *Cujus ora hinc inde Batem & Oxistaca accolunt.* In Plinio legitur: *Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis: Syrmata, Oxu, Taga, Heniochi, Bateni, Sarapara.* De solis Derbicibus dixit Plinius medios eorum fines Oxo secari. Quod Solinus transtulit ad Batenos, & Oxydracas. Sic enim apud eum reponi debet: *cujus oram hinc inde Batem & Oxydraca accolunt.* Idem est ac si dixisset, quorum fines medios secat Oxus. Apud Plinium quoque pro *Oxu*, *Taga* rescribendum. *Oxydraca* Ptolemæo dicuntur Ὀξυδράγκαι, aliis Ὀξυδράκαι. Vide Stephanum, & Alexandri vitæ scriptores. *Heniochi* heic locum habere non possunt circa Oxum, qui Colchis vicini sunt, & Caucasum accolunt. In scriptis codicibus Plinii vocantur *Inochi.* Plinii *Sarapara* sunt Ptolemæi Σαλατάραι, Oxi amnis accolæ.

Pag. 55. B. *Bactros præterea proprius Bactros amnis, unde oppidum*] Altum apud veteres de Bactro amne silentium. Inter flumina, quæ Bactrianam intersecant, vel adluunt, nullum hoc nomine recensetur Ptolemæo. Fefellit Solinum Plinius haud rectè interpunctus. Sic enim vulgo verba ejus distinguunt: *Bactri quorum oppidum Zariaspe, quod postea Bactrum a flumine appellatum est.* Ita igitur intellexit, *Zariaspa* oppidum Bactrorum postea appellatum esse *Bactrum*, à Bactro flumine. Atqui sic interpungendum fuit: *quorum oppidum Zariaspa, quod postea Bactrum, a flumine appellatum est.* Zariaspe oppidum à flumine Zariaspe appellatum est, quod postea dictum est *Bactrum.* Ζαρίασπις hic fluvius Ptolemæo dicitur, aliis Ζαριάσπης. Hic idem seorsim recenset in Bactriana Ζαρίασπα & Βάκτρα, quasi diversa oppida, quum eadem sint Strabone ac Plinio teste. Hoc sollemne est Ptolemæo, cujus non paucos errores & ἀβλεψίας in geographia deprehendimus. Legendum apud eum Ζαρίασπα pro Χαρίσπα. Stephanus: Ζαρίασπα ἡ καὶ Ζαριάσπη πόλις Βακτριανῶν, ἣ ἐκαλεῖτο καὶ Βάκτρα. Martianus Solinum sequitur, cujus verba sic corrigenda sunt: *Inde Oxus amnis, qui circa Bactra cum ejusdem nominis oppido fluvioque.*

Unde oppidum quod incolunt Bactrum.] Plinio quoque *Bactrum oppidum.* Græcis τὰ Βάκτρα. Sed quum Βάκτριοι populi dicantur, æque dici potuit & *Bactrum* oppidum τὸ Βάκτρον, pro Βακτριανόν. Stephano τὸ Βάκτριον. Nam & Βάκτριοι & Βακτρῖνοι & Βακτριανοί.

Gentis hujus qua pone sunt, Parapamisi jugis ambiuntur.] Nec mentem Plinii heic percepit Solinus. Ait, quæ pone sunt Bactrianorum gentis, ea Paropamisi jugis ambiri: quæ adversa, Indi fontibus terminari. Ita enim ex libris emendavimus, ubi vulgo excuditur, *qua adversa.* Haud possum colligere quænam aversa, quæ contra adversa in hac gente intelligenda sint. Plinius longe alio sensu: *Gens hac obtinet montis aversa Paropamisi, ex adverso fontis Indi.* In scriptis est: *ex adversus fontes Indi*, quod rectum. *Exadversus* & *exadversum* adverbialiter. Sic infra: *Exadversum Bactrianos hoc oppidum.* Latus Paropamisi septentrionale incolunt Bactri. *Aversa Paropamisi* latera illa, quæ ad septentrionem suut, heic vocat Plinius, ut alibi *aversa Caucasi*, quæ in eamdem partem spectant. Et sunt exadversum fontes Indi fluminis, qui in altero latere Paropamisi oritur ad meridiem versi. I nunc & nega heic nugatum Solinum, quod iusolens uou facit.

Reliqua includit Oxus flumen.] In altero regio: *Oechus.* Lege: *Ochus.* Atque ita Plinius: *includitur flumine Ocho.* Hic amnis in Oxum influit. Græcis Ὦχος. Vide Ptolemæum.

Hic enim locus est, in quo primum a Libero patre.] Corrige Martianum ex hoc loco & libris: *quippe ibi a Libero, dehinc ab Hercule ara sunt constituta.* Male editur: *quippe emensi.*

Jaxartes secat fines.] Libri omnes Solini legunt *Jaxantes*, vel *Laxantes*: corrupte. Quod monuimus ea re ut intelligant tyrones critici, quatenus fides habenda sit veteribus libris. De Sili & Tanaï dictum supra.

Pag. 55. C. *Demodamas dux Seleuci & Antiochi.*] Male in Delriana *Damodamas.* In Plinianis editionibus heic nominatur *Demonax.* Libri scribunt *Demonas* pro *Demodamas*: quæ vera est lectio. In libro indicis inter externos auctores, quibus usus est hoc sexto libro, *Demodamantem* recenset: *ex Timosthene, Patrocle, Demodamante.* Hic Milesius fuit. Stephanus in voce Ἀντιόχεια. Καὶ τρίτη Ἰνδικῆς, ἣν ἀναγράφει Φίλων καὶ Δημοδάμας Μιλήσιος.

Hoc est collimenium, in quo limes Persicus Scythis jungitur.] Immo *collimitium.* Sic dicitur locus, ubi duo limites junguntur, τὸ σύνορον. Unde *collimitare*, & *collimitaneum*: at *limen* nihil heic facit, nec *colliminium.*

Scytha Persas Chorsacos vocant.] Ita libri. In regio supra adscriptum *Scortacos.* Apud Plinium *Chorsaros*, ut antehac Solini editiones. Iidem libri mox *Crocasim*: Pliniani *Grocasum.* Ex nominis sono *Caucasum* esse sibi persuaserunt Macedones, atque ita deinceps appellarunt. Quæ appellatio inter Græcos postmodum obtinuit.

Pag.

Pag. 55. D. *Eſſedones, Ariaca, Saca, Daba, & Aſſai*] Pro his omnibus, qui huc intruſi fuere ex Plinio, Solini libri plerique habent: *Eſſedones, Satarchas, & Apames.* In aliis *Satarcha & Apa'ega.* Plinius hoc loco inter Scythas orientales *Apellaos* fuiſſe meminit, quos alibi *Apalaos* vocatos legi: *ibi Napas interiiſſe dicuntur & Apellas.* Hi ſunt, quos heic recenſet Solinus. *Satarcheos* cum his perperam jungit *qui ex Scythis fuere circa* Mæotim degentibus. Plinius VI. VII de gentibus circa Mæotim: *Mandareos, Satarcheos, Spaleos.* Solinus more ſuo vicinitate nominum adductus credidit *Spaleos* illos eoſdem eſſe cum his Apellæis. Ideo *Satarcheos* junctim cum his locavit traductos à Mæotide in hæc uſque loca Paropamiſo & Indiæ vicina. Σατραχαῖοι Græcis. Stephanus Taphræ regionis circa Mæotim meminit, quam incoluiſſe dicit Σατραχαίας. Locum vide, & ſcies cur hoc nomen invenerit, ſimulque noſces magno errore *Satarcheos* illinc migrare juſſos in orientis extrema auctore hoc Solino. Hi ſunt iidem cum Satarchis, quos in Scythia Europæa ponit Mela, de quibus nos ſupra, οἱ Σατάρχαι, ἢ Σατραχαῖοι.

Bactri fortiſſimos camelos mittunt.] Inde arripuit occaſionem de camelis tractandi, ex mentione Bactrorum. Quidquid de his dicit, habet è Plinio, qui genere fœmineo camelos ubique vocavit, ut teſtantur libri veteres, in quibus legitur: *Camelos inter armenta paſcit oriens, quarum duo genera, Bactriana & Arabica:* Et mox: *illa bina habent tubera in dorſo, hæ ſingula.* Item paulo poſt: *utcunque vehunt & ipſa ſentiunt.* Ita Græci τὰς καμήλους dicunt. *Tubera* in camelis Græci κυρτώματα & τύλας vocant, unde δίτυλοι dictæ quæ bina habent tubera. Ariſtoteles ὕβος: unde vox Latina *gibbus*, Æolica γύβος. *Petimen* antiquis Romanis. Servius in tauris Cypriis gibberibus ὕβον interpretatur *petimen*, alii ulcus in humeris jumentorum exponunt. An inde appellati *petaminarii*, qui ſaltu periculoſo corpus vibrantes, totos plerumque ſe contrahunt, & gibbos faciunt, ut *petauriſtæ* & alii hujuſmodi paraboli ſaltatores. Male apud Salvianum *petaminarii* vocantur, quos Scaliger quaſi πετόμενοι dictos volebat, voce ex Græca detorta. Nugæ. Verba Salviani: *Et quidem quia nunc longum eſt dicere de omnibus amphitheatris ſcilicet, odeis, luſoriis, pompis, athletis, petaminariis, pantomimis, ceteriſque portentis.* Omnino emendari debere pronuntio: *athletis, pyctis, mimariis, pantomimis.* Certe vera ibi lectio *mimariis*, qui iidem ſunt cum *mimis*. Vetus auctor in deſcriptione orbis terrarum: *Sed Laodicia mittit aliis civitatibus agitatores optimos: Tyros & Berytus mimarios: Cæſarea pantomimos.* Atqui petaminariorum etiam meminit Maternus Firmicus, & eo quidem loco, in quo nec pyctæ, nec mimarii ſedem habere poſſunt. Lib. VIII. cap. XV de delphino oriente in octava parte capricorni: *Sed Saturno teſtimonio urinator erit, cum Marte vero & Mercurio petaminarius, ephalmator, petauriſtarius, orchiſcopalarius, aut certe innata curſus agilitate perſpicuus.* Periculoſarum, ſed ludicrarum ſimul artium hæc nomina, quales oſtendunt ac profitentur, qui θαυματοποιοὶ dicuntur. Pro *petaminarius* legendum *petamenarius*. Firmicus hoc nomine expreſſit eos homines, de quibus Manilius lib. V, hoc verſu.

Et viduata volant pennis, & in aere ludunt.

Quod genus erat θαυματοποιητικῆς τέχνης. *Petamenarios* autem dixit Firmicus pro *petamenis*, id eſt, πετομένοις, volantibus. Sic *petauriſtarios* appellat, qui ſunt petauriſtæ, οἱ πεταυρισταὶ, & *orcheſtopolarios* pro *orcheſtopolis*. Ita Græce ὀρχηστοπόλοι. Sic enim ea vox emendanda apud Firmicum. Qui vertiginoſa & concita ſaltatione in orbem moventur, hoc nomine indigetarunt Græci, nam πόλος eſt circulus, & πολεύειν in circulum moveri & circumagi. Heſychius: πολεῖται, περὶ τὸ αὐτὸ ἀναστρέφεται. In veteri libro notarum *orcheſtopolis* dicitur, ὁ ὀρχηστόπολος, ut *enchorus*, ὁ ἔγχωρος: *aprocopis* eidem Firmico ὁ ἀπρόσκοπος, & *neocoros*, οἱ νεωκόροι. Vidi ſæpe hujuſmodi orcheſtopoles, qui concitatiſſimo motu, ac diu in orbem ac circulum volventes ſe atque ſaltantes mera miracula faciebant, ut citius ipſe vertigine corriperer ſpectando, quàm illi ſaltando. Male Scaliger *orchiſcopularios* legebat apud Firmicum, ut de urinatoribus intelligeretur. Quod nemini ſcio placiturum. Ut Græci δυομένους vocant urinatores & qui in profundum ſeſe demergunt, ita πετομένους, qui in aere volant, quos *petamenarios* vocavit Firmicus, ut *petauriſtarios* dixit pro petauriſtis. Pollux lib. VII. cap. XXXI: ὑδροκολυμβηταὶ, ὕφυδροι, κολυμβηταὶ, δυόμενοι. Ita diſtinguendum. Magis probat δυομένους dici urinatores, quam quomodo quidam dicebant δύτας. Æliano ἀποδυόμενοι dicuntur. Ita ergo & πετόμενοι. De quibus Claudianus:

Et qui more avium ſeſe ejaculantur in auras.

At pyctæ & mimarii bene habent in loco Salviani, cui & conveniunt. Nec invideam *petaminarios* ibi manere.

Quibuſdam pulmunculis veſtigia carnulenta.] Plinius lib. XI. cap. XLV de camelo: *Eſt enim biſulcum diſcrimine exiguo: pes imus veſtigio carnoſo ut urſo: qua de cauſa in longiore itinere ſine calciatu fatiſcunt.* Ita ſcribendum ac diſtinguendum. In veteri libro planè ſcriptum: *eſt enim biſulcum*, id eſt, camelus biſulcum eſt animal. Ita Ariſtoteles hoc eodem loco: ἔστι δὲ δίχηλον ἡ κάμηλος. Hæc ſunt Græca, quæ vertit Plinius: ὁ δὲ πούς ἐστι κάτωθεν σαρκώδης, ὥσπερ καὶ οἱ τῶν ἄρκτων: διὸ καὶ τοὺς εἰς πόλεμον ἰούσας ὑποδοῦσι καρβατίναις, ὅταν ἀλγήσωσιν: id eſt, *ſoleis calciant, ubi fatiſcere incipiunt.* Solinus *pulmunculos* vocat offas carnulentas, molles ac tumidas inſtar pulmonis, σαρκίον πλαδαρὸν καὶ πνευμονῶδες. *Pulmones pedes* notum qui dicantur Plauto. Inde grammaticus *pulmunculos* ſub pedibus camelorum videtur finxiſſe.

Sunt alii oneri ferundo accommodati.] Duplex hic invenitur in libris lectio ex duplici editione manans. Regius in textu habet: *ſunt alii oneri ferundo accommodati, alii perniciores.* Ad marginem altera adſcripta eſt: *ſunt alii ad pernicitatem leves.* Puto permixtas fuiſſe invicem has lectiones, & in priore editione auctorem ſcripſiſſe: *Sunt alii onerarii, alii perniciores*, in recognita ac perpolita poſuiſſe: *ſunt alii oneri ferundo accommodati, alii leves ad pernicitatem*, ex Diodoro: αἱ δὲ πρὸς ταχυφορίαν ἐπιτήδειοι, αἱ δὲ ἀνάκωλοι καὶ λαγαραὶ τοῖς σώμασι, δρομάδες εἰσί. Vocat ἀνακώλους, quibus longa crura, ac ſubſtricta corpora. Sic ἀνάκωλοι tunicæ breves, quæ crura non tegunt, ſed crurum tenus demiſſæ ea relinquunt aperta, ita ut iis induti videantur ἀνάκωλοι. Plinius de utroque genere: *omnes autem jumentorum in iis terris dorſo funguntur, atque etiam equitantur in prœliis velocitas inter equos.* Hæc corruptiſſima tum lectione, tum interpunctione. Libri habent: *equitatu* vel *equitatus* pro *equitantur*: & *in equis* pro *inter equos*. Scribe totum locum: *omnes aut jumentorum miniſteriis dorſo funguntur, aut vicem equitatus in prœliis. His velocitas ut equis, ſed ſua cuique menſura, ſicut vires.* Egregia emendatione & veriſſima. *Miniſteriis* pro *in his terris*. Ita legiſſe apparet Solinum: *habentur*, inquit, *in duplex miniſterium.* Alias ineptum eſſet dicere, quod habet vulgata lectio, camelos dorſo jumentorum fungi. Miniſteriis jumentorum funguntur dorſo ſuo. Correximus etiam: *aut vicem equitatus* pro *atque etiam*. Sed poterat tamen legi: *aut etiam equitatus*, dummodo ſubintelligatur, *miniſteriis*. Illud puto verius: *his velocitas ut equis, ſed ſua cuique menſura.* Habent velocitatem ut equi, ſed illam ſuæ menſuræ ſinguli, ſicut & vires. Qui ad curſum & pernicitatem leves habebantur, δρομάδες peculiari ac proprio nomine ſunt appellati, quo hodie appellantur.

Pag. 55. E. *Aſſidua proculcatione limum excitant*] Ita libri & Plinius: *obturbata proculcatione prius aqua.* Et mox iidem: *ut turbidetur*, non *turbetur*.

CAPUT

C A P U T L.

Seres, item vellus Sericum.

PAg. 55. F. *Qua ab Scythico oceano & mari Caspio in oceanum Eoum cursus inflectitur*] Hæc confirmant in Plinio legi debere: *a Caspio mari Scythicoque oceano in Eoum cursus inflectitur.*

Pag. 55. G. *Post Anthropophagos gens asperrima, dein spatia sævissimis bestiis efferata.*] Ita scripsimus è libris, quum antea editi haberent: *magno dein spatio sævissimis bestiis obsito.* Hoc corruptum ex alterius editionis lectione: *dein spatia feris obsita.* Quomodo & in quibusdam codicibus reperi scriptum. Plinius: *Anthropophagi Scythæ insident humanis corporibus vescentes. Ideo juxta vasta solitudines, ferarumque multitudo*°*, haud dissimilem hominum immanitatem obtinens.* Sic legendum.

Post quod adhuc longinqua solitudines. Sic in tractu ejus ora.] Libri veteres nostri illud *sic* non agnoscunt. Melius interpungeretur: *Post quæ adhuc longinqua solitudines in tractu ejus ora, qua spectat æstivum orientem. Ultra inhumanos situs primos hominum Seres cognoscimus.* Ab his verbis, *ultra inhumanos situs* novum caput auspicantur veteres libri cum hoc titulo: SERES. ITEM VELLUS SERICUM.

Hoc est illud sericum.] De serico ad Pallium Tertulliani superioribus annis longa diatriba disputavimus, qua ostendimus ejus faciendi rationem apud Seres antiquis fuisse ignoratam. Nulla quippe arborum vellera cognita Seribus, quæ aqua perfusa depecterent, sed eodem modo vermes, bombyces Græcis appellatos, sericum apud eos nevisse, quo hodieque videmus ab illis vermibus texi. Cercoëtius, qui omnia notarum illarum carpere, καὶ ἄνω κάτω in animum induxerat, quo jure aut qua injuria securus, observationis illius veritatem unica Scaligeri Julii auctoritate evertere conatus est. Rem vide jocularem. Ostensum illi est eo ipso testimonio Scaligeri, quod pro se adduxerat, jugulari. Adeo bene scilicet eum, quem citavit, quid dicere vellet, intellexit. Quid ille ad hæc? an mutus illico? Nequaquam. Acute respondit quid Scaliger sentiret, non curare Hippoclidem. Euge Cercoëti. Sic viceris. Atqui uno illo teste, cujus nunc auctoritatem defugis, nitebaris. Deus tibi det meliorem mentem mollioremque frontem, ut tandem aliquando pudentiore te ac prudentiore tui frui possint. Nam quod ad me attinet, utrum pepo sis, an cucurbita, an fungus, οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ.

Pag. 56. A. *Primo fœminis, nunc etiam viris persuasit luxuriæ libido.*] Hic locus est, qui veris vincit Solinum Plinio posteriorem esse, etiamsi sexcenta alia, immo omnia non id contestarentur. Sericum fœminis tantum sua ætate gestatum heic Plinius asserit, *tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico fœmina transluceat.* Quod & alio loco repetiit. Bombycina viri sola tum usurpabant texta è vermibus Græciæ indigenis. Post Plinii tempora in promiscuo usu virorum pariter ac fœminarum cœpere esse sericæ vestes. Ne Dionis quidem ævo viris licitum fuit eam vestem habitare. Solæ fœminæ divites talem gerebant, ut ex his ejus verbis constat lib. LVII de serico: τότε δὲ τὸ ὕφασμα χλιδῆς βαρβαρικῆς ἦν ἔργον, καὶ ὅπερ ἐκεῖνον σηρικὴν εἰς τρυφὴν ταῖς νῦν γυναιξὶν ἀφαιρεῖν ... Narrat Tacitus annali secundo, Urbis anno DCCLXIX decretum factum à senatu,° *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fœdaret.* Ergo viri jam tum in serica veste quidam procedere ausi, ideoque factum decretum. Eo tempore *sericorum* nomine *subserica* tantum intellexisse, non ὁλοσηρικά alibi probavimus. Utcunque sit, certè vel ex eo liquet non permissum promiscue viris usum sericæ vestis ætate Plinii fuisse. Legi in Græcorum commentariis excerpta nescio ex quo auctore, quæ sic ferebant: ὅτι βάφιος βουλὴ τὶς κατηλεάσθη ἀπὸ τῆς βουλῆς, ὅτι οὐδὲ τὸν ἀπεσεμένον τῷ νόμῳ ἄργυρον ἐδύναντο κατατιθέναι, οὐδὲ γὰρ ἐφάνη οὐδὲ τὴν ἀξίαν κεκτῆσθαί ποι; ἀλλ' οὐδὲ σηρικὴν ἐσθῆτα τοῖς τυχοῦσι καὶ ἀτυχοῦσιν; μόνοις δὲ τοῖς πατρικίοις τοῦτο κατ' ἐξαίρετον ἀπενείμαντο. Ubi βάφιος pro φάβιος. Hæc sunt recentioris alicujus auctoris, aut τὴν σηρικὴν ἐσθῆτα de subserica intelligi par est. In rebus Romanis quam sæpè, quam liberè nugari ament & hallucinari Græci scriptores, præcipuè recentiores, omnibus notum est. Huic similia Ammianus habet, qui nobiles olim solos serico usos fuisse tradit: *nentesque subtemina conficiunt sericum, ad usus antehac nobilium, nunc etiam infimorum sine ulla discretione proficiens.* Hoc est quod ille Græcus dicit, μόνοις πατρικίοις κατ' ἐξαίρετον σηρικῆς ἐσθῆτος usum olim concessum fuisse. Hæc alibi fusius exposuimus de sericæ ac subsericæ vestibus differentiis. Quamdiu à Seribus sericum in orbem Romanum delatum est, nec aliunde haberi poterat, aurum contra præstinabatur, & libra serici libra auri rependebatur, ut docuimus ad Historiam Augustam in Aureliani vita. Lex Rhodia: ὁλοσηρικὰ ἱμάτια τῷ χρυσίῳ. Et si bene nunc memini, Simplicius in Epictetum ἰσοχρύσου τιμῆς τὰ σηρικὰ dicit fuisse. Hoc pretium serici usque ad Justiniani ævum durasse videtur, quo regnante demum allatis per monachos ex ultima India vermium seminibus, id genus propagatum est, & exinde serica texi cœpta in imperio Romano præcipuè orientali ac Byzantino. Hoc narrat Procopius in Gotthicis lib. IV. Posterius igitur hæc contigisse oportet quam illa quæ auctor idem in ἀνεκδότων historia tradit, opifices sericæ vestis in Beryto & Tyro Phœnices urbibus ex antiquo fuisse, atque ibi exercuisse hujus artis officinas, atque inde per reliquum orbem Romanum id mercimonium venum exportari solitum. Ἱμάτια τὰ ἐκ μετάξης ἐν Βηρυτῷ μὲν καὶ Τύρῳ πόλεσι ταῖς ἐπὶ Φοινίκης ἐργάζεσθαι ἐκ παλαιοῦ εἰώθει. Οἵ τε τούτων ἔμποροί τε καὶ δημιουργοί, καὶ τεχνῖται, ἐνταῦθα τὸ ἀνέκαθεν ᾤκουν. Ita legendus ille locus. Vestes è serico in illis orbibus confici tantum solitas ostendit, non serica fila è vermibus neta. Artifices sericæ vestis in illis oppidis erant, quas texebant è serico nemate à Seribus ad Persas allato, quod Romani mercatores in Persidem petebant. Nam Romani à Persis τὸ σηρικὸν νῆμα, ex quo vestes conficiebant, emere cogebantur. Cum igitur quodam tempore institores sericæ vestis,° qui Constantinopoli & in aliis Romani imperii urbibus degebant, serici annonam incendere voluissent eo nomine, quod jam impendio majus quam antea soliti essent, pretium pro serico Persis deferrent, quodque ea merx gravioribus premeretur vectigalibus in solo Romano, id accepisse visus est cum indignatione Justinianus, & edicto sanxit, ne serici libra pluris quam octo aureis veniret, bonorum multatione proposita si quis contra veniret. Qua promulgata lege nemo institorum repertus est, qui minoris mercem suam distrahere vellet, quam quanti emerat, eoque cessabat negotiatio serica. In verbis Procopii Græcis quædam animadvertenda: ἐπεὶ δὲ Ἰουστινιανοῦ βασιλέως οἱ ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐργασίᾳ ἔν τε Βυζαντίῳ, ἤδη πόλεσι ταῖς ἄλλαις ὄντες, ἀξιωτέρου ἀπεδίδοντο τὴν ἐσθῆτα ταύτην. Hæc contrarium auctoris menti sensum videntur habere. Nam ἄξιον Græci dicunt, quod vili emptum est, τὸ εὔωνον. At ἄξιος ex parte venditoris carum est ac pretiosum: ex parte emptoris vile. Sic contraria sunt *bene emere*, & *bene vendere*. Qui bene vendit, caro vendit, quia hæc ejus utilitas & bonum est quamplurimi rem suam distrahere. Contra emptoris salus & utilitas in eo vertitur, ut quam minimo emat. Ideo *bene emit*, qui parvo pretio. *Salubriter emere* hoc dixit Plinius in epistolis. Martialis.

---- *pretio pares salubri.*

Quem locum non intellexerunt. Sed ἀξιωτέρα ἐσθὴς est pretiosior & carior Procopio. Cessante autem vestis

sericæ

ſericæ inſtitúra nemine volente eo pretio indicare, quod lex imperatoris præſcripſerat, tota ſericarum veſtium conficiendarum cura mandata eſt præpoſito theſaurorum, qui ſub ſe haberet opifices texendæ tingendæque veſtis è ſerico factæ. Hic ceteris artificibus majore pretio vendere probibitis quam lege imperiali præceptum erat, hoc eſt, octo aureis in libram, longe carius ipſe per ſuos divendebat: *βαφῆς μὲν τῆς προσηκούσης τὴν οὐγγίαν οὐχ ἧσσον ἢ ἐξ χρυσῶν, βάμματος δὲ τοῦ βασιλικοῦ ὅπερ καλεῖν ὁλόβηρον νενομίκασι, πλέον ἢ τεσσάρων καὶ εἴκοσι χρυσῶν.* Ita ſcribendum. Hoc modo ſerici annona ad antiquum ſuum pretium rediit, quum libra ſerici libra auri fuit. Tincturæ vulgaris ſerici uncia ſex aureis dabatur venum, hoc eſt, auri uncia. Nam tempore Juſtiniani libra auri ſeptuaginta duobus aureis conſtabat. Ergo uncia ſex aureis. Eodem itaque tum pretio ſericum imperante Juſtiniano diſtractum fuit, quo Aureliani tempore pendebatur. Aureliano imperante in auri libram non plures quam quadraginta aureos cudi legitimum erat. Itaque uncia ſerici tum quatuor aureis valebat tantummodo, non ſex. Neſcio quid cogitarit ille editor *τῶν ἀνεκδότων*, qui centum aureos libræ auri imputat ſub Aureliano, ut hinc ſomniarit libram ſerici ſub Juſtiniano viginti octo aureis minus quam ſub Aureliano præbitam, quia ſeptuaginta duobus aureis venibat Juſtiniano imperante. Magnam in eo prodit temporum & hiſtoriæ ac rei nummariæ imperitiam. At holoveri libra quadruplo auro rependebatur. Ex eo porro Procopii loco vera deprehenditur conjectura noſtra, quam jam olim de *holoveri* & *holovera veſtis* interpretatione expoſuimus. Ita ſcilicet appellaſſe veſtem ſericam, quæ tota *vero colore*, hoc eſt, purpureo tincta eſſet, tam ſtamine quam ſubtemine, idque nomen ex Græco ac Latino compoſitum. Multis locis, & proximè etiam ad Tertullianum eam expoſitionem conteſtati ſumus, quam tamen pro ſua venditare nuper aliquis è grege *ψευδωνύμων* auſus eſt in adverſariis ſuis ſacris. *Holobera*, inquit, *veſtis è bero vel berro. At nunc cenſeo a vero colore dictam eſſe.* Quis auctor tibi fuit ita cenſendi? Quis ante nos aut præter nos docuit quid eſſent *holovera veſtes*? illis ignoſcendum reor, quibus religio eſt, nominis mei meminiſſe, ut Alamannis aliquibus. Hoc illi quis poſſit condonare, qui ubique me nominatim laudat, etiam in quibus non reprehendit? Levia quæque & minimi momenti ad auctorem ſuum referuntur. Si quid abollæ majoris eſt, in ſinum convertitur. Ita res Pallii eſt quodcunque natat. Quin plagium inſignitum hoc ſit, & holoveræ quidem veſtis furtum evidentiſſimum, tota *ψευδωνύμων* ſocietas quamlibet rhetore uſa Cercoetio non poterit negare.

Seres ipſi quidem mites & inter ſe quietiſſimi] Plinius, *Seres mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt cum commercia expectent.* Hic locus aliquot vitiis inquinatus. In Rigaltiano ſcribitur: *ſed & ipſis perſimiles.* Lege: *ſed & ipſis feris ſimiles.* Auctor peripli de ſimili quadam gente: *ἀγριόφρονες ἔμποροι, feris ſimiles.* Seres mites quidem, ſed & ipſi in eo feris ſimiles, quod cœtus reliquorum hominum fugiant. Paulo poſt: *cum commercia expectent.* In eodem libro non habetur *cum* & legitur *expectant.* Emendandum: *cœtum reliquorum mortalium fugiunt, commercia deſpectant*, id eſt, deſpiciunt. Martianus: *aſpernantur.* Quod & confirmat hoc loco Solinus: *reliquorum mortalium cœtus refugiunt, adeo ut ceterarum gentium commercia abnuant.* Ammianus ex hoc Solino de Seribus locum imitatus ac mutuatus eſt, ut comparanti liquebit.

Alias vero reliquorum mortalium cœtus.] In aliis libris: *& qui reliquorum mortalium cœtus refugiant.*

Sed depoſitarum rerum pretia oculis æſtimantibus] Ita melius libri quam editi *æſtimantes.* Ammianus ex hoc loco: *nulla ſermonum vice propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur.*

Sua tradunt, noſtra non emunt.] Idem: *& ita ſunt abſtinentes, ut apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi comparent adventitium.*

C A P U T L I.

Gens Attacorum.

PAg. 56. B. *Sequitur Attacenus ſinus, & gens hominum Attacorum*] Sic repoſuimus poſtulantibus libris, atque omnibus editionibus antiquis. Primus Delrius mutavit ex antiquo, ut ait, libro & Plinio. De libro viderit, nos infra de Plinio. Omnes noſtri legunt, *Attacenus.* Atque ita omnino Solinus ſcripſit, qui *ſinum Attacenum* ab Attacis populis putavit dictum, ut *Aſtacenus ſinus* in Ponto apud eumdem Plinium ab Aſtaco. Martianus, qui Solini ſimius eſt, ut ipſe Solinus Plinii, heic eum ſequitur: *Hinc Attacenus ſinus Hyperboreis beatitate conſimilis quo incolæ gratulantur, quis circuitu vallium auræ neſciunt peſtilentes.* Ita ſcribendum è veteri libro, qui habet *Adtegenus ſinus.* Nam in vulgatis habetur *Attacorus.* Pliniani tamen libri habent: *Chryſe ſinus, Cynaba flumen, Attanos ſinus, & gens hominum Attacorum.* Vereor ne hic more ſuo hallucinatus ſit noſter, & *Attacorum* ab Attacis populis formatum putarit, atque inde ipſe *Attacenum ſinum* formarit. Atqui genitivus ille *Attacorum* ab *Attacora* deſcendit, non à recto *Attaci.* Οἱ Ἀτακόροι. Idque ipſe teſtatur Plinius ſtatim: *ab Attacoris gentes Thuni & Thocari.* Dicit *ab Attacoris*, non *ab Attacis.* Ergo Græce Ἀτακόροι ſunt, non Ἀττακοί. Nec *Attacenus ſinus* ab illis populis poteſt deduci. An hi ſunt, qui Ptolemæo dicuntur Ὀττοροκόραι, ab aliis, ut videtur, Ὀττακόραι & Ἀττακόραι? in Serica ab eo collocantur, quorum urbs Ὀττοροκόρρα. Meminit & montis Ὀττοροκόρρα. Ammiano vocatur *Opurocarra* lib. XXIII: *appellantur autem iidem montes Ania, & Nazavicium, & Aſmira, & Emodus, & Opurocarra.* Forte *Ottorocorra.* Pro *Ania* libri habent *Anniva.* Melius. Nam Ἀννίβοι ille Ptolemæo in Serica ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων ὀρῶν. Pro *Nazavicium* legendum apud eumdem *Auxacium.* Αὐξάκια ὄρη in eadem Serica Ptolemæo, ut & Ἄννιβα. Ammiano duo in eadem regione memorantur flumina, *Oechardes & Bautiſis.* Scribe ex veteri libro: *& Bautis.* Ptolemæo Οἰχάρδης & Βαύτης. Ab Oecharda amne populi Οἰχάρδαι, quorum Ptolemæus meminit. Repone igitur & Ammiano, *Sizyges, & Oechardi*, pro *Chardi.* Ammiani *Rabanna* Ptolemæi ſunt Ναβάνναι. *Alitrophagi* ejuſdem Ammiani debent eſſe *Antropophagi.* Qui ſequuntur *& Corumbuſi* in editis, pro eo ſcriptum habent libri Ammiani veteres *Æcanibus.* Corrige: *& Annibi*, Ἀννίβοι Ptolemæo, de quibus jam diximus. Statim habemus apud eumdem inter Sericæ gentes: *quibus Athara ab occidentali parte cohærent, & Aſparata.* In iiſdem libris veteribus extat ſcriptum: *quibus Athagora ab occidentali parte cohærent.* Noli dubitare quin hæc ſit vera lectio: Ptolemæo Ἀθαγοῦροι ſunt pro Ἀθαγόροι, iidem omnino cum *Attacoris* Plinianis, nec alii quærendi *Athacora* vel *Athagora* in Plinio *Attacora.* Ubi alterum τ pro aſpiratione poſitum fuit. Et ſanè liber Plinii vetuſtiſſimus primo loco ſcriptum præfert *Atacorum hominum* cum ſimplici T, paulo poſt diſerte *Athocaras* nominat cum aſpiratione: *Ab Athocaris gentes Thuni & Thocari.* Quo loco trajpoſitione peccatum eſt, pro *Athacoris.* Hi ſunt igitur Ἀθαγόροι, vel Ἀθακόροι, pro quibus inſigni flagitio *Attacos* & *Attacenum ſinum* commentus

mentus est Solinus, qui nusquam fuere in rerum natura. Arriano Ἀσσακηνοὶ & Ἀστακηνοὶ populi Indiæ memorantur ad Cophetem fluvium. Sed illi longe à Seribus. Ammianus in scripto codice *Aspatharas* numerat & alios Sericæ populos, qui Ptolemæo dicuntur Ἀσπακάραι. Addit: *Beta vero australi celsitudini montium acclinati.* Libri: *Beata.* Rectius *Bata*, Ptolemæo Βάται. Plinius Athagoris vicinos facit *Thuros* & *Tocharos*. Hi sunt qui Φρῦροι Dionysio appellantur:

Καὶ Τόχαροι Φρῦροί τε καὶ ἔθνεα βάρβαρα Σηρῶν.

Pro *Tocharis* Rigaltianus codex *Phocaros* scribit. Ita nominantur & alio loco apud eumdem Plinium, quem supra corrigere memini, & pro *Phocaris Tocharos* restituere.

Quibus temperies prerogativa miram aëris clementiam subministrat.] Non temperies subministrat aëris clementiam, sed aëris clementia locis temperiem suppeditat. Scribe igitur: *quibus temperies prerogativam mira aeris clementia subministrat.* Tam antiquariolum non puto fuisse nostrum, etsi id affectet, ut *temperies* usurparit pro *temperiem*. Exempla tamen hujus ἀρχαϊσμοῦ plura habes apud Agellium notata.

Quos salubri apricitate undique secus objecti.] Plinius, *ab omni noxio afflatu seclusa collibus eadem, qua Hyperborei, degunt temperie.* Aprica loca dicuntur quæ opportunè solem accipiunt, quasi *aperica*, quod soli aperta sint. Nam *apericum* veteres dixere. Id tamen cum modo fieri debet, nec omnis locus soli expositus, *apricus* dicitur ex Latinè loquentium usu. Quid enim si adeo soli patens sit & apertus, ut immodicis caloribus torreatur? Hunc Latini *apricum* non dicerent. *Aprici colles* hic cum mira temperie aëris prædicantur. Solinus: *arcent sane afflatum noxium colles, qui salubri apricitate undique secus objecti prohibent auras pestilentes.* Sed hujus vocis vim disertè aperit locus Justini, quem viri docti malo consilio corruperunt, dum conantur emendare. Sic igitur habet, ut in veteribus omnibus libris conceptus est: *sed non minor loci ejus apricitatis quam ubertatis admiratio est: quippe cum toto orbe regionis ejus ardentissimus sol sit, ibi tepidi aeris naturalis quadam ac perpetua apricitas inest.* Utrobique *opacitas* & *opacitatis* substituerunt. Quod minime debuit. De valle Hierichuntis loquitur. Vides *apricitatem* vocari, ubi sol non est ferventissimus, sed tepidus ac temperatus. Plinius: *Sequitur Margiane regio apricitatis inclyta, sola in eo tractu vitifera.* Non omni igitur soli obvius & patens, *apricus* propriè dicebatur, sed tepido ac leni, non torrentissimo. Præcipuè temperatus est, quum commodum oritur, isque coquendis uvis, & perficiendis succis maximè accommodatus est. Hinc *aprici colles*, qui orienti soli obversi sunt. Qui sol quoniam non est intemperate calidus *apricitatem* pro temperie optimi auctores posuerunt. *Apricas terras* poëta simpliciter opposuit frigidioribus. Inde inepti grammatici *apricum* quasi ἄνευ φρίκης dictum interpretantur, atque inde etiam appellatam *Africam*. Ab ea voce *apricum* locum idiotismo suo Galli vocant, qui à vento, pluvia, & reliquis cœli injuriis seclusus est ac tectus, *abry*, hoc est, *apricum*. Glossæ: *apricus*, ἀνεμος εὐήλιος. Rectè εὐήλιος, qui solem ad temperatum recipit, non plus æquo calidum, nec nimis hebetem & invalidum. Græci veteres εὔειλα & προσείλα vocarunt ejusmod loca modico calore tepentia & soli opportune aperta. Theophrastus: ὁ εὔειλος καὶ ἀπηλιώτης εὐδιεινή. Ubi perperam scribitur εὔηλος. Quod ratione caret. Nec enim formari potest ἀπὸ τοῦ ἡλίου. Item lib. III de causis: τὰ ξηρὰ καὶ τὰ προσείλα: πέττει γὰρ ὁ ἥλιος μᾶλλον. *Sicca & aprica: sol enim magis percoquit.* Simili mendo editum est προσήλια. Eodem libro: ἔτι γὰρ τὰ ἐκ τῶν εὐείλων καὶ πεδίων, ὡς τὰ ὕψους, καὶ δυσχειμέρου. Opponit δυσχείμερα τοῖς εὐείλοις. Heic etiam male εὐήλοις. Semper corrigenda hæc vox, ubicunque ita scripta reperitur. Ἕλη & εἵλη est calor solis modicus, ac tepidior. Unde εἱληθερεῖν, τὸ ἐν ἡλίῳ θερμαίνεσθαι, *apricari*, *insolicular*. Ἑλη, ἡ θερμασία.

Pag. 56. C. *Inter hos & Indiam gnarissimi Ciconas locaverunt.*] Qui sunt isti gnarissimi, qui Ciconas locaverunt inter Athacoras & Indiam? Plinium consulamus an hoc dicat. Nec enim alium habuit auctorem: *Ab Athacoris gentes Thuri & Tochari, & jam Indorum Casiri. Introrsus ad Scythas versi humanis corporibus vescuntur. Nomades quoque Indiæ vagantur. Sunt qui ab aquilone contingi ab ipsis & Cyconas dixere & Brysanos* Non jam heic loquitur de Athacoris Plinius, sed de Nomadibus Indiæ, quibus ex quorumdam sententia refert ab aquilone contiguos esse Cyconas & Brysaros. Non igitur inter Indiam & Athagoras isti Cycones, sed à septentrione contingi eos dicit à Nomadibus Indiæ. Nihil hoc auctore futilius. Ut ineptus fuit & excensæ mentis, hoc est, grammaticalis, putavit si forte Ciconas istos esse Thraciæ decantatos illos à poëtis populos Cur enim tot aliis gentium nominibus omissis, quas ibi Plinius memorat, istos potissimum delegisset, quos hic insereret & tam male collocaret. Et tanto quidem ineptior, quod gnarissimos ita prodere ait. Sed fortasse scripsit: *Inter hos & Indiam ignarissimi Ciconas locaverunt.* Sic legisse videtur in Solino Martianus. *Nam Ciconas in medio error adstruxit.* Inde certo certius hunc Solinum Ciconas de Thraciæ populis accepisse. Quo nihil portentosius. Ait simpliciter Plinius Nomadibus Indiæ à quibusdam vicinos censeri ad septentrionem Cyconas & Brysaros, qui populi sunt septentrionalis Scythiæ, his nominibus longe à Ciconibus Thracia divisi diversique. Libri scripti apud Plinium *Conas* hos populos vocant, non *Cyconas*.

CAPUT LII.

India. In ea de ritu hominum, & qualitate, de cæli clementia, de natura soli, de serpentibus Indicis, de leocrotta bestia, de eale bestia, de tauris Indicis, de manticbora bestia, de bubalis Indicis, de monocerote bestia, de anguillis Gangeticis, de Gangeticis vermibus, de balæna Indica, de physetere, de ave psittaco, de Indicis lucis, de ficu Indica, de Indis harundinibus, de arboribus in insula Indiæ, de piperis arbore, de ebeno, de calamo odorato, de adamante, de magnete lapide, de lychnite lapide, de beryllo lapide, de chrysoberyllo lapide, de chrysopraso lapide, de hyacinthizonte lapide.

PAg. 56. D. *Ab Emodis montibus auspicatur India*] Quan um est librorum Solini & veterum editionum, heic legunt, *a Medis montibus*. Tantus consensus inducit me, ut facinus esse Solini velim putari, qui pro *Emodis* supposuerit Medos montes, ut supra pro *Attano* sinu *Attacenum*, pro *Attacoris* gentibus *Attacos*, atque etiam si forte *Ciconas* pro *Conis*. Martianus, qui verbatim eum descripsit, non aliter habet: *a Medis montibus inchoat India.* Tam certus sum quam me vivere hoc illi potius peccatum imputandum quàm librariis ejus. Non cogitabat, aut non meminerat, quæ dicerentur τὰ Ἠμωδὰ ὄρη. Ideo *Medos montes* substituit. Plinius: *sed unde ut plane consentiunt omnes, Emodi montes assurgunt, Indorumque gens incipit.* Ita rectè sibi visi sunt emendasse viri docti depravatam in omnibus libris & antiquis lectionem: *sed unde plane consentiunt gentes omnes.* Ego propius ad vestigia, eodemque sensu, *sed unde ut plane constat inter omnes.*

A Meridiano mari porrecta ad Eoum, & à Septentrione ad montem Caucasum.] Expunximus hoc loco hæc verba,

ba, *& a septentrione ad montem Caucasum.* Idque fecimus auctoribus libris. Ea nec Plinius habet, nec ad rem pertinent, nec à Martiano agnoscuntur hunc locum exscribente: *a Medis montibus inchoat India, in Eoum mare a Meridiano porrecta.* Iidem libri habebant: *porrecta ad Eo*, id est, ad auroram. Quod retinuimus. Si quis *Eoum* malit, habeat. Plinius: *non Eoo tantum mari adjacens, sed & Meridiano.*

Favonii spiritu celeberrima.] Plinius: *Posidonius ab astivo solis ortu ad hibernum exortum metatus est eam, adversam Galliæ statuens, quam ab occidente æstivo ad occidentem æstivum metabatur totam a favonio. Itaque obversam ejus venti afflatu.* Hæc prava interpunctione male digesta sunt. Distingue igitur: *quam ab occidente æstivo ad occidentem hibernum metabatur totam. Favonio itaque obversam, ejus venti afflatu juvari Indiam, salubremque fieri ea ratione docuit.*

In anno bis æstatem habet, bis legit frugem.] Martianus: *secunda æstate annis singulis vegetatur, bisque frugem metit.* Melius: *secundo*, id est, bis: ut *tertio*, ter. Libri Solini etiam hic legunt *frugem* cum Martiano, non *fruges.*

Vice hiemis etesiis potitur.] In libris melioribus: *etesias potitur auras.* Ita veteres loquuti. *Patria potitur commoda.* Ceterum *etesia aura*, ut *etesia flabra*, *etesii venti.* Rectius tamen fortasse legatur: *etesias patitur auras.* Ita legit Martianus: *pro hieme etesias perfert.* Et sane nos etiam in optimo libro ita scriptum invenimus. Plinius: *bina æstates in anno, bina messes, media inter illas hieme etesiarum flatu, nostra vero bruma.* Sic reponendum pro *brumali.* India δίκαρπος, δίθερος.

Penitus cognitioni nostra addicta est.] Sic libri nostri. Nec male. Editi: *addita est.* Sed illud melius. Plinius: *lenet ibi aura, mare navigabile, gentes & urbes innumerabiles, si quis velit omnes persequi.* At si sunt innumerabiles, quis eas velit persequi, aut numero comprehendere postulet? Libri habent Chifflctianus & Rigaltianus: *gentes & urbesque numerare.* Omnino scribendum: *gentes est, urbesque numerare, si quis omnes velit persequi: Etenim patefacta est non modo Alexandri Magni armis, regumque qui ei successere*, &c. Adeo patefactam esse Indiam & cognitioni jam addictam, ut urbes gentesque possint numerari, si quis omnes velit persequi. Et vero numerari in ea posse gentes urbesque eo ipso ostendit, quod statim numerat. Megasthenes in India gentes esse centum ac duodeviginti scripsit.

Pag. 56. E. *Apud Indices reges aliquantisper moratus.*] Optimus regius: *conversatus inter Indicos reges, aliquantisper moratus.* Illud *conversatus* vel ex glossa, vel, quod verius, ex alterius editionis lectione. Plinius: *verum & aliis auctoribus Græcis, qui cum Indicis regibus morati, sicut Megasthenes & Dionysius a Philadelpho missus ex ea causa vires quoque gentium prodidere. Nec tamen deest diligentia locus, adeo diversa & incredibilia traduntur.* Immo scribendum: *Nec tamen est diligentia locus.* Ut etiam habent omnes libri. Non esse diligentiæ locum dicit, ubi tam diversa & tam incredibilia narrantur. Sensus apertus.

Quinque milia oppidorum præcipua capacitate] Plinius: *Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ quem subegerat, scripserunt quinque milia oppidorum fuisse, nullum Co minus.* Non uno loco affectus hic locus. Pro *quem subegerat* legitur in optimo Rigaltiano: *quevenus subegerint.* Pronum est emendare: *in eo tractu Indiæ quem is subegerit.* Sed gravius in illis vitium, *nullum Co minus.* Libri scribunt: *nullum cogi minus.* Tralaticia, *nullum Coo minus*, pro *nullum Coe minus.* Spartianus: *patris superbior fuit.* Tertullianus: *partem urbis Africa & Asia majorem.* Apulejus: *nec provocaverat sui melioram.* Quod ad rem attinet, ita extat apud Strabonem de oumero oppidorum ejus Indiæ, quam Alexander subegit: λέγονται ἔθνη ἔχειν ἐννέα, πόλεις δὲ εἰς πεντακισχιλίας, οὐκ ἐλάττους Κῶ τῆς Μεροπίδος. Quia Κῶ etiam per contractionem dicitur de Ceo Atticæ vicina insula, ideo de Co altera Asiatica, quæ est Coos, ad distinctionem additur τῆς Μεροπίδος.

Dum etiam credita est tertia pars esse terrarum.] Hæc Onesicriti sententia, τὴν Ἰνδικὴν τὸ τρίτον εἶναι μέρος τῆς οἰκουμένης.

Populorum novem milia.] Non populorum, sed gentium tot milia ponit Plinius, qui inter gentes & populos latam distinctionem constituit. Et sane multi populi in una gente. In Galatia sex gentes numerat, populos vero cxcv. Idem ibidem de India, gentium in ea novem milia fuisse dicit, populorum autem innumeram multitudinem. At mirum quod heic ait è Plinio Solinus in ea parte Indiæ, quam Alexander subegit, novem milia esse gentium: *Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ, quem is subegerit, scripserunt quinque milia oppidorum fuisse, nullum Coo minus, gentium* ix. Mirum inquam plures gentes in eo tractu fuisse quam oppida. Quod quis credat? ut singula oppida plus quam unam gentem habuerint. Strabo in numero oppidorum consentit, sed pro novem milibus gentium novem tantum gentes ponit: ἡ μὲν οὖν μεταξὺ τοῦ Ὑπάνιος καὶ τοῦ Ὑδάσπου λέγεται ἔθνη ἔχειν ἐννέα, πόλεις δὲ εἰς πεντακισχιλίας, οὐκ ἐλάττους Κῶ τῆς Μεροπίδος. Quod omnino verum est. An igitur error Plinii est, qui aliud cogitans *gentium novem* scripserit pro *gentes novem*? Certe *gentium novem* apud eum videtur legisse Solinus. Ut ut est, vel ipse, vel librarii ejus immaniter erraverunt, & cum his Solinus. Totus Indiæ illius tractus, quam subegit Alexander, intra Hydaspem & Hypanim amnes continebatur. Nec enim Hypanim transgressus est Alexander. Quis igitur putet in eo tractu novem milia gentium fuisse? Atqui in tota India Seneca eodem Plinio referente non plus quam centum ac duodeviginti gentes numerari prodiderat: *Seneca etiam apud nos tentata Indiæ commentatione sexaginta amnes ejus prodidit, gentes duodeviginti centumque.* Ex Megasthene id habuit Seneca. Arrianus in Indicis hunc auctorem laudat, & eumdem numerum ponit: ἔθνεα δὲ Ἰνδικὰ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τὰ ἅπαντα λέγει Μεγασθένης, δυοῖν δέοντα. Non igitur credibile est, quum ex Senecæ auctoritate Plinius referat centum ac duodeviginti gentes in tota India fuisse, eumdem in eo tractu solo, quem peragravit Alexander, novem milia gentium recensuisse. Puto itaque in libris Plinii olim hoc modo scriptum ac lectum esse: *scripserunt quinque milia oppidorum fuisse, nullum Coo minus, gent.* ix, hoc est, *gentes novem.* Quod Solinus accepit, pro *gentium novem*, ut subintelligatur *milia* ex superiore repetendum. Ita etiam locum corruperunt posteriores librarii, dum *gentium* plane scripserunt.

Pag. 56. F. *Annorum sex milia quadringenti quinquaginta unus.*] Reponendus hic numerus apud Plinium: *colliguntur a Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum* CLIII *annis sex milibus* CCCCLI. *Adjiciunt & menses tres.*

Et Nili modo exundare perhibent.] Hæc prioris, ut videtur, editionis lectio, quam ad oram regii codicis, & in aliis reperi codicibus. Ipse in textu præfert: *Et Nili modo exultare contendunt.* Ita alibi de Nilo: *undis exultantibus molem colligit, qua excessus facit.* Et paulo post: *primamque exultantiam tumoris concipit cum per cancrum sol vehatur.* Plinius: *finisque ejus tractus est Ganges. Hunc alii incertis fontibus ut Nilum, rigantemque vicina eodem modo, alii in Scythicis montibus nasci dixerunt.* Quæ verba sic connectenda serie diducta novi capitis sectione diviserunt editiones.

Hypasis etiam nobilissimus ibi fluvius.] Plinio etiam dicitur *Hypasis.* Arriano & quibusdam aliis Ὕφασις. Straboni Ὕπανις. Ita hoc loco libri quidam Solini. Excerpta, *Hyrpanes.* Martiano *Hypanes.*

Minima Gangis latitudo per octo milia passuum, maxima per viginti patet.] Plinius: *Inde lenem fluere, ubi minimum* VIII. *mil. latitudine, ubi modicum, stadiorum centum.* Nihil de maxima latitudine dicit Plinius, quam ex hoc Solini loco illi restituit Pincianus, ut sit stadiûm CLX. Haud scio quam bene. De suo eam adjecit Solinus. Ganges, ubi restagnat, adeo late patet, ut ripa ulterior conspici non queat. Arrianus, qui minimam ejus latitudinem centum stadiis cum Plinio metitur, maximam indefinitam reliquit. In Indicis: ἵνα τὸ ὀλίγιστον τοῦ Γάγγεω στεινότατος αὐτὸς ἑωυτοῦ συνάγεται εἰς ἑκατὸν σταδίους, πολλαχῇ δὲ καὶ λιμνάζειν ὡς μὴ ἄποπτον εἶναι τὴν πέρην χώρην. Megasthenes quoque apud Strabonem minimam & modicam Gangis latitudinem ponit, de maxima silet. Τὰ καθ' ἕκαστα δ' ἄλλοι ἄλλως περὶ αὐτῶν λέγουσιν· οἱ μὲν

τεσσάρων σταδίων τὸ ἐλάχιστον πλάτος, εἰ δὲ καὶ τεσσάρων. Μεγασθένης δὲ ὅπου μέτριος, καὶ εἰς ἑκατὸν διευρῦναι, βάθος δὲ εἴκοσι ὀργυιῶν τὸ ἐλάχιστον. Quibus consentiunt Pliniana. Constat igitur Solinum maximam latitudinem hariolatum esse.

Pag. 56. G. *Altitudo, ubi vadosissimus est, mensuram centum pedum devorat.*] Plinius: *altitudine nusquam minore passuum viginti.* Græca: βάθος δὲ εἴκοσι ὀργυιῶν τὸ ἐλάχιστον, hoc est, centum viginti pedum. Nam ὀργυιὰ sex pedes continet. Sic viginti orgyiæ non passus viginti faciunt, sed viginti quatuor. Ut rotundus esset numerus, illa quatuor insuper habuit, vel calculo lapsus est. Ἁπλοῦν βῆμα duos pedes ac semipedem habere, διπλοῦν βῆμα quinque pedes notissimum est etiam Cercoëtis.

Gangarides extimus est Indiæ populus.] Plinius: *novissima gente Gangaridum Calingarum regio Partalis.* Scribe: *Regia Proclais.* Plinius *Gangaridum* dixit τῶν Γαγγαριδῶν: ut *Athagorum gentes*, τῶν Ἀθαγορῶν. Nam sunt Γαγγαρίδαι & Ἀθαγόραι. Solino male *Gangarides.* Quod ratione caret. Ita nomen eorum extulit, quia *Gangaridum* Plinius formavit pro *Gangaridarum.* Sic etiam Virgilius: *Gangaridum faciam.* Omnino similiter quod in Plinio legerat gentem *Athagorum* τῶν Ἀθαγορῶν, inde fecit populos *Athagos*, vel *Athacos.* Sed ne hunc auctorem ex omni occasione premamus, fortasse hoc loco *Gangarides populus* est, ὁ Γαγγαρίδης. Ut *populus Romanus*, *Tarentinus.* Notandum porro Latinis *Gangaridas* appellari, quos Græci omnes Γανδαρίδας vocant unius elementi mutatione. Nunquam sane aliter apud veteres scriptores, qui vitam Alexandri scripsere, inveniuntur appellati, aut apud illos, qui ex his sumpsere, Strabonem, Diodorum & alios. Γάνδαρα urbs eorum, unde & Γάνδαροι dicti sunt, ut Βάκτρα Βακτριοι, Παλίβοθρα Παλίβοθροι. Appellati sunt & Γανδάραι. Male Stephanus distinguit Γανδάρας & Γανδάρους, quum iidem sint. Γανδάραι, inquit, Ἰνδῶν ἔθνος. Ἑκαταῖος Ἀσίᾳ: λέγονται καὶ Γανδάριοι παρ' αὐτοῖς καὶ Γανδαρικὴ ἡ χώρα. Herodoto Γανδάριοι dicuntur & cum Sogdiis, Parthis, Chorasmiis, & Dadicis junguntur sub imperio Persico. Straboni Γανδαρικὴ dicitur eorum regio, sed & Γανδαρῖτις. Diodorus Γανδαρίδας eos appellat, ut Μαρμαρίδας, sed & Γανδαρικοὺς eosdem vocant libri Diodori. Sequuntur apud Stephanum seorsim positi: Γάνδαροι, ἔθνος Ἰνδῶν συμμαχῆσαν Διονύσῳ, ὡς Διονύσιος Βασσαρικῶν τεσσαρεσκαιδεκάτῳ. Ἑκαταῖος δὲ Γανδάριοι αὐτοὺς καλεῖ. Ergo iidem sunt hi Γάνδαροι cum illis qui Hecatæo dicti Γανδάραι, iidemque & Γανδαρίδαι & Γανδαρικοί. Hesychius: Γάνδαρος, παρ' Ἰνδοῖς Ταυροκεράτης. An Ταυροκέρατος? Latini nescio quare mutata litera *Gangaridas* eos appellaverunt, quasi scilicet a Gange hoc nomen invenerint, quod ejus amnis essent accolæ. Profecto inde eos dictos argutantur Latini grammatici. Servius duobus locis *Gangaridas* apud Virgilium notavit populos esse, qui circa Gangem habitant. Ptolemæus, qui Romanos scriptores in multis sequitur, Γαγγαρίδας eos juxta Latinorum vocamen appellat. Nec hoc tantum, sed etiam Γάγγην eorum metropolim confingit. Circa Gangem eos collocat ad ipsius amnis ostia. Curtius quoque in vita Alexandri *Gangaridas* nominat, & ulteriorem Gangis ripam eos incolere dicit. Nulli sunt *Gangaridæ* in auctoribus Græcis, qui vitam Alexandri scripsere. Diodorus de situ eorum cum Curtio & Ptolemæo convenit, sed Γανδαρίδας appellat. Ita enim de Gange scribit lib. 18: ἐξερεύγεται δὲ εἰς τὸν Ὠκεανόν εἰς τὸ πέραν ὂν μέρος τὸ ἔθνος τὸ τῶν Γανδαριδῶν. Ulterior Gangis ripa orientalis est. Hinc & Plinius novissimam gentem Gangaridûm ad Gangem esse scribit. Ex eo Solinus noster hoc loco extimum Indiæ populum Gangaridas facit, & nugatur. Indiæ quippe extra Gangem primi sunt. Indiæ vero intra Gangem novissimi & extimi. Circa ostia Gangis eos ponit Ptolemæus. Plutarchus idem sentire videtur, qui Γανδαρίδας & Πραισίους simul nominat. Nam Prasii ad Gangem. Male apud eum legitur: Γανδαριδῶν καὶ Πραισίων. At *Gandaritæ* etiam dicti. Ut Ὠροι & Ὠρῖται idem, sic Γάνδαροι & Γανδαρῖται. Multum ab his dissentit Strabo super situ Gandaridûm. Regionem Γανδαρίδα ex quorumdam sententia trans Acesinem & Hyarotim statuit, inter Hypanim scilicet & Hyarotim. Nam Hypanis ultimus ejus Indiæ fluvius, quam accessit & domuit Alexander. Ita enim ille loquitur de Cathea regione, ἄλλοι δὲ καὶ τὴν Ἀκεσίνου πέραν, καὶ τὴν Ὑαρώτιδος, ὅμορον τῇ τοῦ Πώρου ἐκείνου ἀνεψιοῦ τοῦ ὑπ' Ἀλεξάνδρου ἁλόντος. Καλοῦσι δὲ Γανδαρίδα τὴν ὑπὸ τούτῳ χώραν. Trans Hyarotim hæc regio. At post Hyarotim ad orientem sequebatur Hypanis. Ergo inter Hyarotin & Hypanim Gandaridæ. Ibi eos prorsus collocat Dionysios:

> …… ἔνθ' ἐνναίουσιν ἀγειρόμενα φῦλα
> Πευκαλέων, μετὰ τοὺς δὲ Διωνύσου θεράποντες
> Γανδαρίδαι ναίουσιν, ὅθι χρυσέοιο φυτεύει
> Ἀγλαΐην Ὕπανίς τε φέρει, θεῖός τε μέγαρός τε.

Ibi vulgo libri editi habent Γαργαρίδαι pro Γαγγαρίδαι. At in scriptis codicibus Γανδαρίδαι pro Γανδαρίδαι. Ad Hypanim igitur Γανδαρίδαι, citeriorem ejus ripam accolentes, immane quam longo terrarum spatio ab ostiis Gangis dissiti, ubi Γαγγαρίδας suos ponit Ptolemæus. Idem Γανδάρας locat inter Suastum fluvium & Indum: μεταξὺ δὲ τοῦ Σουάστου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ Γανδάραι, καὶ πόλεις αἱ δὲ Προκλαΐς, Ναυλίβη. Ptolemæo Σύαστος, ut videtur, amnis Indiæ diciturqui veteribus *Cophes*, vel *Cophen.* Hoc enim ordine numerantur: post Suastum Indus: post Indum Βιδάσπης. Straboni: μετὰ τὸν Κωφῆν ὁ Ἰνδός, εἶθ' ὁ Ὑδάσπης. Is est Ptolemæi Βιδάσπης. Atqui hi sunt *Gandaræ*, quos alii eosdem faciunt cum Gandaridis & Gandaricis. Certe Προκλαΐς oppidum apud Gandaridas Plinio vocatur. Sic enim scribendum: *Gandaridarum Calingarum regia Proclais.* Ubi veteres quidam legunt *Portalis.* Atqui illi Gandaridæ Pliniani longissime dissiti à Gandaris Ptolemæi. *In Procladis* regione, quam Gandararum vult esse Ptolemæus sitam inter Suastum & Indum, Bucephalos Alexandria recensetur ab Arriano, vel quisquis alius est peripli maris Erythræi auctor: ἔθνη τά τε τῶν Ἀρατριῶν καὶ Ῥαχούσων, καὶ Τανθαραγῶν, καὶ τῆς Προκλαΐδος ἐν οἷς ἡ Βουκέφαλος Ἀλεξάνδρεια. Et forte ibi legendum Γανδαριδῶν pro Τανθαραγῶν. Ea Bucephalia, vel Bucephalos Alexandria condita ad Hydaspem amnem Straboni proditur, satis longe à Gandaris Ptolemæi, qui sunt inter Suastum & Indum. Pori regnum inter Acesinem & Hydaspem constituit Strabo. Alterius Pori hujus cognati, quem devicit Alexander, regionem Γανδαρίδα idem appellat, & positam docet inter Hyarotim & Hypanim. Idem Strabo Γανδαρῖτιν aliam videtur regionem ab hac Gandaride facere. Nam per Gandaritin Choaspem amnem fluere dicit, qui in Cophen exonerat: καὶ τὸν Χοάσπην, ὃς εἰς τὸν Κώφην ἐμβάλλει ποταμόν, καὶ τὸ Πλημύριον πόλιν ῥέοντα καὶ Γωρυδαλὴν πόλιν, καὶ διεξιόντα τήν τε Βανδοβηνὴν καὶ τὴν Γανδαρῖτιν. Hæc *Gandaritis*, quam secat Choaspes, non potest eadem esse cum illa *Gandaride*, quæ ad Hypanim. Ergo juxta Strabonem ἡ Γανδαρῖτις est regio τῶν Γανδαρῶν, quam & ibi collocat, ubi τοὺς Γανδάρας Ptolemæus locat. Ἡ Γανδαρὶς regio τῶν Γανδαριδῶν ad Hypanim, quæ alteri Poro parebat. Videntur tamen iidem esse populi, ut nomen est idem, sed diversum iis situm varios auctores assignare palam est. Dionysius *Gandaridas* vicinos facit Peucelaïtis, quos Πευκαλέας vocat. Straboni ἡ Πευκολαῖτις ad Indum ponitur. Arriano *Cophes* fluvius in Peucelaitide oriri dicitur, qui Malamantum & Soastum amnes ducens in Indum emittit. Hic est Soastus, qui Ptolemæo Σύαστος, quo loco inter Suastum & Indum Γανδάρας metatur, quos proinde Peucelaïtis vicinos esse constat, & eosdem cum Dionysii Gandaridis, & tamen hos ipsos Gandaridas, qui vicini sunt Peucelaitis, Dionysius ad Hypanim ponit. Eosdem alii ultra Gangem relegant ad ipsum Oceanum. Unde hæc tanta discordia auctorum? Inter omnes fere convenit Gandaridas ultimam fuisse gentem, quam in India devicerit Alexander. Quidam tentatam tantum Alexandro volunt, non etiam subactam. Eum Alexandrum plures Hypanim negant transisse, nonnulli usque ad Gangem penetrasse prodiderunt. Cujus opinionis auctorem Craterum tradit Strabo in epistola ad matrem Aristopatram, qua & multa alia fabulosa eum retulisse affirmat, καὶ δὴ καὶ μέχρι τοῦ Γάγγου προελθεῖν Ἀλέξανδρον. Auctor peripli maris Erythræi id sequitur: καὶ Ἀλέξανδρος ὁρμηθεὶς ἀπὸ τῶν μερῶν τούτων ἄχρι τοῦ Γάγγου διῆλθε. Inde Gandaridas ad Gangem posuerunt, qui usque eo Alexandrum pervenisse volunt. Alii ad Hypanim eos metantur, quæ plurium est sententia, itinerum & expeditionis

peditionis Alexandri terminum amnem illum constituentium. At Ptolemæus nullo auctore insigniter peccavit, qui circa ostia Gangis juxta ipsum Oceanum eos incolere dixit. Solo nominis sono, quo Latini eos vocarunt, adductus ita censuisse videtur. *Gangaridas* à Gange dictos sibi persuasit, non à flumine Gange, nam id nomen competeret omnibus illius amnis ripas hinc inde accolentibus, sed ab oppido, vel emporio Gange, quod ad ostium ipsum Gangis positum est. Auctor peripli: *καθ' ὃν καὶ ἐμπόριον ἐστὶν ὁμώνυμον τῷ ποταμῷ ὁ Γάγγης, δι' οὗ φέρεται τό τε μαλάβαθρον, καὶ ἡ Γαγγητικὴ νάρδος.* Nullos ibi *Gangaridas* populos agnoscit. Et certe nulla ratione *Γαγγαρίδαι ἀπὸ τοῦ Γάγγου* fieri possunt. Præterea nomen hoc Latinum τὸ παρώνυμον ex Græco *Γανδαρίδαι*, quod est παρώνυμον ἀπὸ τῶν Γανδάρων. Cum *Gangaridas* Latini ultra Gangem ponant, Diodorus *Γανδαρίδας* ibidem quoque recenset. Ceterum quamvis detur ulteriorem ripam Gangis eos incoluisse, non tamen necesse est ad ostia eos Gangis prope Oceanum ipsum collocare. Quod fecit Ptolemæus sola ratione nominis impulsus: *τὰ δὲ περὶ τὰ στόματα τοῦ Γάγγου πάντα κατέχουσι Γαγγαρίδαι, ἐν οἷς πόλις ἡ Γάγγη βασίλειον.* Hæc Gange eadem est cum emporio Gange, cujus apud auctorem peripli mentio est. Eum porro esse Ptolemæum memini, qui *Ἀσπίδα* & *Κλυπέαν* veluti diversas urbes in Africa recenset, quum Latini *Clupeam* dixerint quam Græci *Ἀσπίδα* vocant. Quod peccatum multis in locis commisit. *Gandari* sunt apud Plinium diversi ab illis Gandaris Indiæ & Gandaridis, quos cum Chorasmiis nominavit cap. xvi.

Pag. 78. E. *Peditum sexaginta milia.*] Plinius: *Rege sexaginta milia peditum, equites mille, elephanti* DCC *in procinctu bellorum excubant.* Sic ibi legendum ex veteri codice & hoc Solini loco.

Optimi ditissimique rempublicam curant.] Apud Plinium *respublicas.* Quo loco ita veteres habent libri: *merces alii suas evehunt, respublicas optimi ditissimique curant: οἱ ἄνδρες τῶν κοινῶν βουλεύονται ὁμοῦ τῷ βασιλεῖ.*

Pag. 57. A. *Et silvestrem agunt vitam.*] In aliis codicibus hæc habentur, in aliis desunt. Inde est quod ea scilicet altera editio habuerit, altera caruerit.

In Gange insula est populosissimam & amplissimam continens gentem.] Excerpta Solini: *insula est populosissima amplissimam continens gentem.* Plinii verba in scriptis codicibus sic habent: *Insula in Gange est magna amplitudinis, gentem continens unam nomine Modogalingam.* Ultra hanc insulam varios Indiæ populos enumerat Plinius, quorum ultimi *Thalucta. Rex horum peditum quinquaginta* M *equitum* IIII. M. *elephantos* CCCC. *in armis habet.* Quæ verba Solinus, quum ad Thaluctas pertineant, ad illam insulam Gangem transtulit, & pro quinquaginta milibus quingenta milia posuit: pro quatuor equitum milibus quinquaginta quatuor milia. Talis est in omnibus.

Prasia gens validissima Palibothram urbem incolunt.] Ita scripsimus ex veteribus. Nam & Græci Παλίβοθρα vocant. Sic quoque ex libris apud Plinium reponendum. Quibusdam Græcis Παλίμβοθρα, ut Arriano, ac Stephano. Curtio *Parrhasii* dicuntur manifesto mendo pro *Prasiis* lib. IX. *Ulteriorem ripam Gangis colere Gangaridas & Parrhasios.* Lege: *Prasios.* Palibothra ad Gangem.

Pag. 57. B. *Quorum rex sexcentena milia peditum, equitum triginta milia.*] Quidam libri: *peditum sexaginta milia.* Sed apud Plinium est: *Rex eorum peditum sexcenta* M. *equitum* XXX. M. Curtius ducenta milia peditum iis numerat, equitum viginti.

Sicuti auctor est Beton.] Male editi hactenus hic legebant; *Bethon.* Quod non est Græcum. Verius etiam *Baton*, ὁ Βαίτων. Sic vocatur aliquoties in indice manuscripto. Βαίτων nomen proprium in epigrammate Juliani ἀνεκδότῳ.

> Ἑρμείῃ Βαίτων ἀλιτέχνης ὄργανα τέχνης
> Ἄνθετο, δειμαίνων γήραος ἀδηφάγον.

Indo fluminum proximantes versa ad meridiem plaga ultra alios torrentur calore.] Plinius: *à Gange versa ad meridiem plaga tinguntur sole populi, jam quidem infecti, nondum tamen Æthiopum modo: quantum ad Indum accedunt, tantum colore præferunt fidus.* Miram hæc verba sententiam continent. Videtur quippe Indum amnem ad meridiem Gangis ponere. Clare hoc tinniunt ista. A Gange versa ad meridiem regione populos sole tingi, & quantum ad Indum, hoc est, ad meridiem accesserint, tantum fieri coloratiores. Quod est profecto admiratione dignum. Nam quis nescit Indiam illam, quæ intra Gangem est, ab oriente Gange terminari, ab occidente flumine Indo, cujus Indi ostia, quibus in Oceanum evolvitur, non sunt meridiei propiora quam Gangis. Immo Gangis ora aliquantum sunt μεσημβρινώτερα, quam Indi. Cum illam oram maris Indici relegat, quæ à Gange ad Indum porrigitur, non meridiem versus pergit, sed ab oriente ad occidentem plane regreditur. Missi Theodosii: *India interior finitur ab oriente flumine Gange & Oceano Indico: ab occidente flumine Indo: a septentrione monte Tauro: a meridie Oceano Indico. Longitudo decies centum milia, latitudo tricies* XXX. Sed nec satis scio quomodo possit procedere, quod ibidem adjicitur: *Indus statim à Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur.* Prasii sunt trans Gangem, ut ex Curtio notavimus supra. Arrianus Παλίμβοθρα urbem Prasiorum præcipuam ad Gangem collocat: *καὶ ἵνα τοῦ Γάγγου ἐκβολαὶ καὶ πόλις Παλίμβοθρα μεγίστη Ἰνδῶν, πρὸς τῷ Γάγγῃ.* Idem in Indicis: *μεγίστην δὲ πόλιν Ἰνδοῖσιν εἶναι Παλίμβοθρα καλουμένην ἐν τῇ Γεδρωσίων γῇ, ἵνα αἱ συμβολαί εἰσι τοῦ τε Ἐραννοβόα ποταμοῦ καὶ τοῦ Γάγγου.* Manifestum in his verbis mendum. Nam Gedrosii, quos Γεδρωσίους vocat Arrianus, longe à Gange, & cis Indum sunt. Lege itaque: *ἐν τῇ Πρασίων γῇ.* Strabo quoque Palibothra ad Gangem sita esse docet. Ptolemæus Palimbothros trans Gangem statuit ad orientem. Mela fortasse eum in errorem induxit, qui dicit Palibothros oram incolere ab Indo ad Gangem. Quod non intelligo qua ratione possit verum videri. Sed nec video quomodo à Prasiis Gangis accolis statim Indus occurrat, quod Plinius asserit. Cum tricies centena milia ac triginta à Gange ad Indum intercedant, ut testantur illi Missi Theodosii. Idem Plinius *Prasianen* insulam nomine inter ostia Indi collocat. Prasia gens ad Gangem. In confluentibus Gangis & Erannoboæ. Atque inde fortasse Prasiam gentem ab Indo ad Gangem pertinere dixit. Quod falsum est ac nemini veterum proditum. Falsum etiam, vel mendosum quod ibi dicitur: *Artemidorus inter duos amnes* XXI. M. *passuum interesse tradit.* Forte legendum XXI deletis illis, M. *passuum.* Significat unum & vicies, quod est unum & vicesies centena milia. Eam latitudinem dicit Marcianus Heracleota à quinto Gangis ostio ad Naustathmum portum, qui est in Cantho sinu, in quem exit Indus. Numeri stadiorum apud eum corrupti sunt, qui vel ex Artemidori, vel ex Missorum computatione restituendi sunt. Sequitur apud Plinium, quod superiori capiti una serie connectendum est: *Indus Sandus ab incolis appellatus.* Libri habent: *ab incolis Sindus.* Scribe: *ab incolis Sinthus appellatus.* Auctor peripli: *ἐξ οὗ ποταμὸς Σίνθος μέγιστος τῶν κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ποταμῶν.* Indum intelligit. Hodieque sic nominari audio. Unum ex ostiis Indi Σίνθον Ptolemæo dicitur.

Montana Pygmæi tenent. At hi, quibus est vicinus Oceanus, sine regibus degunt.] Dum Plinium hinc inde excerpit & compilat, descriptiones populorum longo terrarum intervallo dissitorum simul miscet ac jungit. Hic distinguit Pygmæos, qui montana tenent Indiæ, ab his populis qui Oceanum accolunt. Atqui isti populi Oceani accolæ etiam montana incolunt. Plinius de Pygmæis tradit, in montanis Prasiorum eos degere. Mox capite sequenti, ubi agit de his populis, qui latus Indiæ interioris meridionale & oram maritimam habitant, ita scribit: *Jam hi montium qui perpetuo tractu Oceani oram tenent incolæ liberi & regum expertes, multis urbibus montanos obtinent colles.* Qui locus etiam inemendatissimus. Sic scribitur totus in libris: *Infra deserta hæc Maltecora, Singa, Maroa, Rarunga, Morunis. Hi montium qui perpetuo tractu Oceani ora pertinent, incolæ liberi & regum expertes multis urbibus montanos obtinent colles.* Scribendum: *Hi montium qui perpetuo tractu Oceani ora prætenti, incolæ, liberi & regum expertes.* Hi populi, quos ibi enumeravit, montium

sunt incolæ, qui perpetuo tractu oræ Oceani prætenti sunt. Nihil verius.

Pag. 57. C. *Pandæa gens a fœminis regitur.*] An, *Pandæ gens?* Ita Plinius: *ab his gens Panda sola Indorum regnata fœminis.* Sic supra noster: *Gangarides extremus Indiæ populus.* Stephanus: Πάνδαι, ἔθνος Ἰνδικὸν τῆς Δαιτύδας μόνοι Δηριάδῃ προσπολεμήσαντες. Arriano Πανδαίη regio horum Pandarum ab Herculis filia Pandæa. Plinius: *Unam Herculi sexus ejus genitam ferunt, ob idque gratiorem præcipuo regno donatam.* Cum multos mares in India Hercules ille generasset, unicam habuit filiam, *Pandæam* nomine. Arrianus in Indicis: καὶ τέκνα ἄρσενας μὲν παῖδας πολλοὺς κάρτα γενέσθαι οἱ ἐν τῇ Ἰνδῶν γῇ, θυγατέρα δὲ μουνογενέην, ὄνομα δὲ εἶναι τῇ παιδὶ Πανδαίην. Martianus heic apud Solinum legit, *Pandæa gens*, non *Panda*: *Pandæam gentem fœmina tenent.* Qui Παδαῖοι apud Herodotum hodie scribuntur, an debent reformari in Πανδαῖοι? Lib. III. Ἄλλοι δὲ τῶν Ἰνδῶν πρὸς ἠῶ οἰκέοντες τούτων Νομάδες εἰσὶ κρεῶν ἔδεσταὶ ὠμῶν, καλέονται δὲ Παδαῖοι. Tibullus *Padæos* vocat & eosdem intelligit.

Impia nec sævis celebrans convivia mensis
Ultima vicinus Phœbo tenet arva Padæus.

Ex Herodoto sumpsit. Sogdianorum urbem principalem *Pandam* vocavit noster supra, quam libri vocitant *Padam*. Sed Sogdiani non sunt Indiæ populi. Iidem tamen videntur *Pandæ* Indici auctorum aliorum, & Παδαῖοι Herodoti. In eadem India *Sobæ* populi, quos ab hujus Herculis comitibus descendisse voluere, indicio clavæ quam gestabant, & pellium quas induebant. Σίβαι Straboni & Arriano, ac Stephano. Diodorus: προσῆλθε ἐπὶ τοὺς ὀνομαζομένους Σίβας· τούτους δέ φασιν ἀπογόνους εἶναι τῶν μεθ' Ἡρακλέους ἐπὶ τὴν Ἄορνον πέτραν στρατευσάντων. Male apud eum lib. XVII legitur, ἐπὶ τοὺς ὀνομαζομένους ἴβας. Male etiam Σάβαι dicuntur Dionysio, qui debent esse Σίβαι inter Indiæ populos:

Τῶν δὲ μέτα νέμονται Σίβαι καὶ Τάξιλοι ἄνδρες.

Ita rescribendum pro Σάβαι & τόξιλοι.

Extra Indi ostium insulæ duæ Chryse & Argyre.] Plinius quoque insulas facit, à quo hic noster. *Extraque ostium Indi Chryse & Argyre fertiles metallis, ut credo: nam quod aliqui tradidere aureum argenteumque iis solum esse, haud facile crediderim.* Dionysio quoque insula Χρυσῆ dicitur in orientali Oceano. Stephanus: ἔστι καὶ ἄλλη προσαγορευομένη νῆσος Ὠκεανῖτις, ἣν ἔτι καλεῖ Διονύσιος, διὰ τὸ χρυσοῦ ἔχειν μέταλλα. Non hanc rationem istius appellationis affert Dionysius, sed quod sol ibi prius luceat:

---- ἔνθα καὶ αὐτοῦ
Ἀντολίη καθαροῖο φαείνεται ἠελίοιο.

Extra ostium Indi eas insulas Plinius ponit. Ergo non nimium longe ab ostio. Non illi convenit cum Mela, qui ita tradit: *ad Tabin insula est Chryse, ad Gangem Argyre, altera aurei soli, ita veteres tradidere, altera argentei: atque ita, ut maxime videtur, aut ex re nomen, aut ex vocabulo ficta fabula est.* Ex Mela tamen, ut videtur, hæc habet Plinius. Sed quam longe ab Indo est Ganges, tam longe hic abit ab illius sententia. Longe etiam remotior Tabis ab Indo, ad quem *Chrysen* ponit Mela. Promontorium quippe est, cujus Plinius meminit lib. VI. cap. XVII, & mari incumbere dicit, Oceano nempe Scythico, sive Serico. Apud eumdem Plinium capite eodem *Chryse sinus* memoratur in eodem Serico & orientali Oceano, quem dictum apparet ab insula illa Chryse, ut legendum sit, *Chryse sinus*. Ceterum apud Melam cum in excusis, tum in scriptis codicibus legitur, *ad Tamum insula est Chryse.* Pro quo Pincianus emendabat, *ad Tabin*, sed magno opere dubito an Tamos promontorium, ubi Chrysen collocat Mela, idem sit cum promontorio Tabi, cujus apud Plinium mentio, & hunc eumdem Melam capite præcedenti. De Tabi ita loquitur: *Scythæ sunt Anthropophagi, & Sacæ distincti regione, quia feris scatet, inhabitabili. Vasta deinde iterum loca belluæ infestant, usque ad montem mari imminentem, quod vocant Tabin.* Is est Tabis, de quo & Plinius lib. VI. cap. XVII. Nam à Pomponio sumpsit. Mare illud, cui Tabis incumbit, Scythicus est Oceanus. Addit Mela. *Longe ab eo Taurus attollitur. Seres interfunt, genus plenum justitiæ.* Ab illo promontorio Tabi longe Taurum attolli dicit, & Seres interesse. At de Tamo capite sequenti tradit, Tauro attolli: *Tamos promontorium est, quod Taurus attollit: Colis alterius partis angulus.* Non potest igitur idem esse *Tabis* & *Tamos*. Tabis Scythico Oceano imminet. Ab eo jugo ad ea littora, è quibus exsurgit Taurus, Serica regio patet. Taurum porro ab Eois littoribus exurgere alibi dicit idem Mela, hoc est, ab Eoo mari, vel Oceano. Idem & *Sericus Oceanus* dicebatur. Si *Tamos* promontorium est, quod Taurus attollit, id Oceano Serico, vel orientali incumbere oportet. At *Tabis* in Scythico, & longe ab eo Taurus attollitur, ut asserit idem Mela. Veteres credidere Scythicum Oceanum conversa ad orientem fronte continuari cum Eoo, quem & *Sericum* dixere, atque inde excepere meridionalem, quem *Indicum* vocarunt. Vide Plinium cap. XIII. lib. VI. At Sericum & Scythicum Oceanum nullum agnovere recentiores. Ptolemæus Sericam regionem à septentrione, & ab oriente nullo Oceano terminat, sed ἀγνώστῳ γῇ. Atqui ad septentrionem Scythicum Oceanum habere debuit, ab oriente Eoum, vel Sericum. Non igitur mutandus Tamos in Tabin apud Melam. Nam *Tabis* Scythicum promontorium: *Tamos* Eoi vel Indici maris. Aliud promontorium Τάβαι in Arabico sinu apud auctorem periplí. Ad Tamum ex Melæ sententia insula est Chryse, ad Gangem Argyre. Certe non longe hæc ab illa. Ergo nec longe Tamos promontorium à Gange. Dionysius in Eoo mari collocat Chrysen insulam his versibus:

Ἀλλ' ἐπὶ τὸν Σκυθικοῖο βαθὺν ῥόον Ὠκεανοῖο
Νηὶ τάμοις, προτέρω δὲ πρὸς ἠῶ ἄλα κάμψῃς,
Χρυσείην κε νῆσον ἄγοι πλόος.

Quæ Avienus ita vertit:

---- *inde fluenta*
Tenduntur Scythici longe maris in facis ortum
Eoæ, qua Cyaneis erepit ab undis
Insula, quæ prisco signatur nominis usu
Aurea.

Ita legendi sunt hi versus. Quid igitur in mente habuerit Plinius, nescio, aut quem sequutus sit, cum *Chrysen* & *Argyren* insulas extra Indi ostium sitas esse affirmant. Unum ex ostiis Indi Χρυσοῦν dicebatur. An inde erroris ansam sumpsit? Sed & nugæ illæ sunt, quod uterque asserunt traditum de harum insularum aureo & argenteo solo. Nusquam id veteres prodidisse arbitror. Duæ regiones in India extra Gangem hoc nomine vocabantur, Χρυσῆ χώρα & Ἀργυρᾶ, id est, *aurea & argentea regio*, quod fertiles his metallis essent. Has duas regiones pro insulis accepere quidam, & quod χρυσῆν χώραν legerunt & ἀργυρᾶν χώραν, id interpretati sunt de aureo & argenteo solo earum insularum. Clare Ptolemæus in descriptione Indiæ ulterioris: τῆς δὲ Ἀργυρᾶς χώρας, ἐν ᾗ πλεῖστα ὄντα λέγεται μέταλλα ἀσήμου ὑπέρκειται πλεονάζουσα τοῖς Βησυγίταις, ἡ χρυσῆ χώρα καὶ αὐτὴ πλεῖστα μέταλλα ἔχουσα χρυσοῦ. En argenteam & auream regionem: ex quibus insulas aurei & argentei soli condidere, aut conditas veteribus finxere Pomponius ac Plinius. Nam χώρα etiam solum significat. Μέταλλα ἀσήμου Ptolemæo sunt *argenti metalla.* Ridicule interpretes: *ubi multa esse dicuntur metalla non signata.* Græci veteres ἄσημον ἄργυρον dixere argentum non signatum, quod in nummis non est, sed in vasis & poculis. Inde absolute posteriores ἄσημον pro argento usurparunt. Quod apud vetustiorem Ptolemæo auctorem nondum legi. Id nomen hoc sensu etiam retinet Græcia, & ἄσημον vocat argentum. Sequitur ibidem apud Ptolemæum & Χαλκῆτις χώρα ab eadem ratione dicta. Auctor periplí rubri maris Χρυσῆν continentem etiam circa Gangem agnoscit: ὁ Γάγγης λέγεται, καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ἐσχάτη τῆς ἀνατολῆς ἤπειρος ἡ Χρυσῆ. Hæc eadem est, quæ Ptolemæo dicitur Χρυσῆ χώρα. Alia est ab hac aurea continente, aurea peninsula ἡ Χρυσῆ Χερσόνησος apud eumdem auctorem & Ptolemæum. Stephano Ἀργυρᾶ recensetur μητρόπολις ἐν Ἰνδικῇ Ταπροβάνῃ νήσῳ. Ἡ ἐστὶ κριθῆς νῆσος, καὶ γὰρ εὐφορωτάτη ἐστὶ καὶ πλεῖστον ποιεῖ χρυσόν. Ita legendus ille locus. Ex Ptolemæo id habet. Sed Ἰαβαδίου pro ταπροβάνη apud Ptolemæum legitur: Ἰαβαδίου, ὃ σημαίνει κριθῆς νῆσος. Εὐφορωτάτη γὰρ λέγεται ἡ νῆσος εἶναι, καὶ πλεῖστον χρυσὸν ποιεῖν. De Taprobane nugæ. Auctor periplí insulam Chrysen in Oceano orientali plane collocat sub ipsum solis ortum, contra

fluvium Gangem, ultimamque esse ait orbis partium quæ ad orientem sitæ sunt: κατ' αὐτὸν δὲ τὸν ποταμὸν νῆσός ἐστιν Ὠκεανὸς ἐσχάτη τῶν πρὸς ἀνατολὴν μερῶν τῆς οἰκουμένης ὑπ' αὐτὸν ἀνέχοντα τὸν ἥλιον, καλουμένη Χρυσῆ, χελώνην ἔχουσα πάντων τῶν κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν τόπων ἀρίστην. Sic eum locum repurgavi, & inde erui hanc insulam auream, quæ hactenus delituit sub his verborum mendis: ὑπ' αὐτὸν τὸν ἥλιον πλεομένην χρυσῆν ἔχουσα χελώνην. De aurea testudine, nugæ. Sed nec ulla *Oceanus* proprio nomine insula, ut interpretes nobis persuadere conantur. Ὠκεανίτης & Ὠκεανὸς insula omnis in Oceano sita. Sinus ille Eoi Oceani, in quo Chryse insula, Chryse sinus dicitur Plinio, & proximus est Gangetico, Χρυσονησιωτικὴ χελώνη vocatur auctori periplι, quæ ex illa insula aurea veniebat. Ut hæc video se habere, meritissimo jure possum pronuntiare, Χρυσῆν χερρόνησον Ptolemæi eam esse, quæ Χρυσῆ νῆσος veteribus appellabatur. Situs ipse utriusque id verum evincit. Periplus: μετὰ δὲ ταύτην τὴν χώραν ὑπ' αὐτὸν ἤδη τὸν βορέαν εἰς ἔσω τινὰ τόπον λήγουσα τῆς θαλάσσης, παράκειται ἐν αὐτῇ πόλις μεσόγειος μεγίστη λεγομένη Θῖνα. Hæc *Thina* metropolis Sinarum. Eorum regionem prætentam esse ait illi sinui, in quo Chryse insula. *Sinus magnus* indigetatur Ptolemæo. Illud est mare, quod periplι auctor desinere dicit in Sinarum regione. Ita enim corrigendum: εἰς Σινῶν τόπον λήγουσης τῆς θαλάσσης, παράκειται αὐτῇ πόλις μεσόγειος μεγίστη λεγομένη Θῖνα. Marcianus Heracleota: ἐν δὲ τῇ ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικῇ ἡ Χρυσῆ καλουμένη Χερσόνησός ἐστι, μεθ' ἣν ὁ καλούμενος μέγας κόλπος, ὃς κατὰ τὸ μεσαίτατον ὁρίζει τὴν ἐκτὸς Γάγγου Ἰνδικήν, καὶ τὸ τῶν Σινῶν ἔθνος, καὶ ἡ τούτων μητρόπολις ἡ Θῖνα προσαγορευομένη. In eodem plane situ metatur Auream Chersonesum, in quo Auream insulam censet auctor periplι. Hic enim statim post insulam Chrysen sequi facit versus septentriones mare illud, cui prætenta est Sinarum regio, ubi & desinit. Is est sinus magnus Ptolemæi & Marciani. Desinere mare Eoum in Sinarum regione dicit. Non ergo continuus ille Oceanus cum Serico ac Scythico, sive septentrionali, ut veteres credidere, saltem in orbe qui tunc erat cognitus. Ex his constat insulam Chrysen antiquiorum eamdem esse cum Chryse peninsula. Nam sequuta ætas peninsulam deprehendit, quam veteres pro insula habuere. Periplus ὑπ' αὐτὸν ἀνέχοντα τὸν ἥλιον eam ponit, juxta priscorum sententiam, qui & inde Χρυσῆν dictam autumant. Dionysius:

—— ἔνθα καὶ αὐτὴ
Ἀντολίη καθαροῖο φαείνεται ἠελίοιο.

Periplι auctorem Ptolemæo antiquiorem fuisse infra probabimus ad Taprobanen, ut non mirum sit Χρυσῆν νῆσον illum putare cum veteribus, quæ Ptolemæo & aliis recentioribus Χερσόνησος. *Tamos* promontorium, juxta quod Chrysen constituit Mela, longe diversum à Tabi Scythico promontorio. Nam Chryse illa, de qua loquitur, est Χρυσῆ Chersonesus. *Tamala* pro Tamo ibi locum posset habere. Urbs hoc nomine est cum portu & promontorio in India extra Gangem, è quo navigabant in Auream Chersonesum. A Cory, sive Coliaco promontorio ad Tamalam cursus erat, deinde à Tamala in Chryseo. Spatium tamen quod à Tamala ad Chryseo interjacet, mille & octingentis stadiis Ptolemæus taxavit. Non aliud scio promontorium, quod de nomine possit huic loco magis convenire. Nam *Tabin* non esse certus sum.

Indis omnibus promissa cæsaries.] Ita nostri. Male ex suis ediderat Delrius: *longa & promissa cæsaries*: quorum illud alterum ex glossa. Nam *promissa* idem quod longa. Indi κομῶσι. Arrianus: τοὺς δὲ Ἰνδοὺς κομᾶν τῷ θεῷ μιτρηφόρους τε ἀναδεῖξαι. Quod ait promissam illis esse cæsariem non sine fuco cærulei ac crocei coloris, hoc de barba tradit Arrianus idem in Indicis ex Nearcho: τοὺς δὲ πώγωνας λέγει Νέαρχος, ὅτι βάπτονται Ἰνδοί, χροιὴν δὲ ἄλλην καὶ ἄλλην, οἱ μὲν ὡς λευκοὺς φαίνεσθαι ὅτι λευκοτάτους, οἱ δὲ κυανέους, τοὺς δὲ φοινικέους εἶναι, τοὺς δὲ πορφυρέους, ἄλλους πρασοειδέας. Solinus duos præcipue colores, quibus cæsariem inficiunt Indi, nominat, croceum & cæruleum, hoc est, κυάνεον. De hoc fortasse cæruleo colore intelligendi versus Dionysii, quum dicit Indos crines habere hyacintho similes. Nam hyacinthus cæruleus. Græci κυανέας ὑακίνθους appellant. Ita de Indis canit:

—— ἰνδομένας δ' ἀκτῖσιν
Ποντίας φορέουσιν ἐπὶ κρατὶ στιφρὰς ἐθείρας.

Nigras vulgo interpretantur, quia Indi naturaliter μελανότριχοι. & poëta comas ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας, quæ nigræ sunt, vocat. Verum, ut dixi, nihil prohibet cæruleo colore infectas accipere.

Pag. 57. D. *Præterea ut Juba & Archelai regum libris editum est.*] Jubam citat & Archelaum auctores in his, quæ manifesto à Mela sumpsit: *in quantum mores populorum dissonant, habitus quoque discrepantissimus.* Mela: *cultorum habitus, moresque dissimiles.* Sequitur apud Solinum: *aliis lineis, aliis laneis peplis vestiuntur: pars obscœna tantum amiculati.* Pomponius: *lino alii vestiuntur, aut lanis, quas diximus: alii ferarum aviumque pellibus: pars nudi agunt, pars tantum obscœna velati.* Idem Mela paulo post: *alii ita proceri & corpore ingentes, ut elephantis etiam & ibi maximis, sicut nos equis, facile atque habiliter utantur.* Ex eo noster: *quidam populi adeo proceri, ut elephantos velut equos facillima insultatione transiliant.* Nonne igitur fucum facit, dum alios nominat auctores quam à quibus accepit? Sic celari sua furta voluit aut putavit.

Aliis lineis, aliis laneis peplis vestiuntur.] Mela: *lino alii vestiuntur, aut lanis, quas diximus.* Intelligit lanas arborum, de quibus paulo ante loquutus est: *lanas silvæ ferunt.* Atqui lanæ illæ Indicæ, quas arbores ferunt, & quibus vestiebantur Indi, *lini* nomine aliis censentur. Arrianus in Indicis: ἐσθῆτι δὲ Ἰνδοὶ λινέῃ χρέονται, καθάπερ λέγει Νέαρχος, λίνου τοῦ ἀπὸ τῶν δενδρέων, ὑπὲρ ὅτου μοι ἤδη λέλεκται. Linum illud arborum lana est. Plinius lib. XII. cap. VIII de arboribus Indicis: *sed unde vestes lineas faciunt, foliis moro similis, calice pomi cynorrhode.* Theophrasti verba, unde hæc expressa sunt: ἐξ ὧν δὲ τὰ ἱμάτια ποιοῦσι, τὸ μὲν φύλλον ὅμοιον ἔχει τῇ συκαμίνῳ, τὸ δὲ ὅλον φυτὸν τοῖς κυνορρόδοις. Videtur legisse Plinius: τὸ δὲ μῆλον φύει τοῖς κυνορρόδοις. Et sane alio loco idem Theophrastus de his lanigeris Indiæ arboribus agens, fructum, unde prodit lana, malis vernis comparat: ἐν ᾧ δὲ τὸ ἔριον ἡλίκον μῆλον ἐαρινὸν συμμεμυκός. Quæ sic vertunt: *Id, in quo lana continetur, mali amplitudine cernis, vere nasci compressum.* Immo malo verno simile esse dicit quamdiu comprimitur & connivet: sed ubi maturus est & hiscere atque expandi incipit, tum formam eam amittit. Hic est philosophi sensus: ὅταν δὲ ὡραῖον ᾖ ἐκπεταννύναι καὶ ἐξαιρεῖν τὸ ἔριον, ἐξ οὗ τὰς σινδόνας ὑφαίνουσι, τὰς μὲν εὐτελεῖς, τὰς δὲ πολυτελεστάτας. Lineæ illæ vestes Indorum texebantur ex arborum lana. In indice Plinii manuscripto, *lanifera arbores* inscribuntur, τὰ ἐριόφορα δένδρα Theophrasti. Idem Plinius lib. XIX. capite de lino, id Arabes Indosque ex arboribus colligere tradit: *Æthiopes Indique e malis, Arabes cucurbitis in arboribus, ut diximus, genitis.* Ergo non aliud habuere linum Indi præter lanam illam arborum ἐριοφόρων. Idem lib. XII. cap. X de Tyli insulæ arboribus: *ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate rupta ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.* En linteas vestes pretiosas, hoc est, λινέας ex arborum lana factas. Herodotus scriptor antiquissimus εἴρια vocat lanuginem arborum, ex qua vestes texunt Indi. Philostratus byssum apud Indos ex arbore colligi tradit, qua vestiebantur honestiores. Byssus est genus lini. Ergo lanam arborum intelligit. Strabo tamen etiam sericum hac voce designavit: ταῦτα δὲ καὶ τὰ σηρικὰ ἔκ τινων φλοιῶν ξαινομένης βύσσου. Idem Philostratus lini indigenæ Indorum ibidem meminit, unde vestes illis fiunt. Σινδόνα δὲ εἶναι τὴν τῶν Ἰνδῶν λίνου φασὶν ἐγχωρίου. Linum illud ἐγχώριον puto lanam fuisse arborum. Nec enim aliud linum apud Indos nascebatur, aut in usu erat. Plinius *asbesti lini* mentionem habet, quod in desertis adustisque sole Indiæ nasci prodit, sed rarum inventu, ex quo fiebant funebres regum tunicæ. Strabo de lana Indicarum arborum: ἐν τούτοις δὲ Νέαρχός φησι τὰς ἐριοφόρους σινδόνας ὑφαίνεσθαι, τὰς δὲ Μακεδόνας ἀντὶ κναφάλλων αὐταῖς χρῆσθαι, καὶ τοῖς σάγμασι σαγῆς. Ita legendum. Antea emendavi, καὶ τοῖς σαγματοποιοῖς. Sed nunc hoc magis probo. Σαγὴν vocat tomentum, quo farciuntur σάγματα, de quibus nos alibi. Nam σάττειν idem quod implere & farcire. Dionysios de Indis:

Οἱ δ' Ἰνδοὶ ὑφόωσι λινεργέας, οἱ δ' ἐλεφάντων
Ἀργυφέους κεράοντας ἀποξύουσιν ὀδόντας.

Lintea illa texta ex arborum lana Indicarum. Nec aliud apud Indos linum. Falsus igitur Mela, cum scripsit Indorum alios lino vestiri, alios lana, quam silvæ ferunt. Nam lana illa etiam linum dicta est. Decepit eum fortasse Græcus auctor, unde accepit, qui scripserat: Ἰνδοὶ ἐρίῳ χρέωνται ἢ λίνῳ. Volebat ille dicere lanam illam, qua Indi vestiuntur, linum esse ex arboribus, non vellus ex pecoribus. Quod iste aliorsum accepit quasi alii lino uterentur, alii lanis ad vestitum. *Linigeros* Ægyptiorum sacerdotes fuisse, atque ita passim appellari, nemo paulo humanior ignorat. Atqui non tantum è lino Ægyptio vestes illi habebant, sed etiam è lana arboris, vel fruticis, quod *gossypium* dicebatur. Plinius: *Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gossypion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina.* Lanam alii *xylinam* dixerunt, & fruticem ipsum ἐριόξυλον. Sic eadem res lana & linum. Addit Plinius: *vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ.* Sic *linigeri* illi sacerdotes, etiamsi ex ea lana vestes gererent, utpote quæ lini etiam nomine censeretur, fuere tamen in Ægypto veri lini sativi genera plura. Vix linum illud Ægyptium vestiendis sacerdotibus sufficere canit Gratius in Cynegetico his versibus, quos vulgo corruptissimos sic emendo:

Vix operata suo sacra ad Bubastia lino
Velatur sonipes festivi turba Canopi.

Sonipes turba festivi Canopi, ἡ ποδόκτυπος, ἡ τοῖς ποδοκτυπίαις ἀεὶ χαίρουσα, & scabillorum crepitu. Diximus alibi de his ποδοψόφοις, & scabillis. Interpres vetus Statii: *scabillum, quod in sacris pede sonare consueverunt.* Inde *sonipedes*, qui pede scabillum sonabant, οἱ ποδόψοφοι. Augustinus: *veluti quum symphoniaci scabilla aut cymbala pedibus feriuntur.* Latini *pedicularios* & *pedarios* hujusmodi ποδοκτύπους vocarunt, ut alibi observavimus. In choro etiam fuere, qui pede percusso ἐνδόσιμον canentibus dabant, & saltantibus εὐρυθμίαν moderabantur. Non simplicis pedis percussione id faciebant, sed solea lignea, cui suppacta fuit è ferro regula ad majorem edendum sonum. Lucianus σιδηροῦν ὑπόδημα vocat. Libanius in apologia pro saltatoribus: κινεῖται δὲ τοῖς ὀρχησταῖς, ὦ δαιμόνιε, μείζων, ὃς τά τε τοῦ χοροῦ διοικήσεται πρὸς τὴν χρείαν, καὶ συμβαλεῖ τοῖς ὀρχησταῖς εἰς εὐρυθμίαν, ὥστε δ' οὐκ ἀπὸ ψιλοῦ τοῦ ποδὸς, οὐκ ἂν ἀποχρῶν εἴη· δεῖ δή τινα κανόνα σιδηροῦν ἀπὸ τῆς βλαύτης ὁρμώμενον τὴν κροῦσιν ἠχηλὴν ἐργάσασθαι. Atque hæc obiter.

Pars obscœna tantum amiculatur.] Hac voce usus Apulejus. Observavi nostrum multis in locis loquutiones & voces usurpasse Apulejo familiares.

Plurimis etiam flexibilibus libris circumdatis.] Nescio unde hæc habeat. Nec enim legere memini arborum cortices, vel libros flexibiles Indicis ullis populis pro veste fuisse. Dejerare ausim & hunc deceptum fuisse ab auctore suo Græco male accepto. In hæc Herodoti verba si forte incidit, vel citata apud aliquem grammaticum, legit quæ sic habent: ὅσοι μὲν τῶν Ἰνδῶν φορέουσι, ἐσθῆτα δὲ φλοΐνην. Non dubium est quin ἐσθῆτα φλοΐνην noster eam interpretatus sit, quæ ex cortice, vel libro arborum texitur. Nam φλοῦς idem quod φλοιός. Hesychius: φλοῦς, φλοιός, λεπύχανον, λεπυρόν. Idem φλοιὸς λέπος τοῦ δένδρου. Æoles dicebant λέπος, unde Latinum *liber*: unde *delibrare*, ἀπολεπίζειν δένδρον. Nicander φλοῦν pro pelle posuit:

— ἀπὸ δὲ φλόα δύσατο γυίων.

De Apolline, qui pellem Marsyæ Satyro detraxit. Φλοΐνη vestis Herodoto ex phleo herba palustri & fluviatili plexa, quæ texendis sportis erat idonea. Eam Attici φλέω vocabant, Iones φλοῦν. Pollux: ἡ δὲ ὕλη ὅθεν ἐπλέκετο, φλοῦς μὲν κατὰ τοὺς Ἴωνας, φλέως δὲ κατὰ τοὺς Ἀττικούς. Id clarissime ostendunt ipsius Herodoti verba: ἐσθῆτα τε φλοΐνην, ἐπεὰν ἐκ τοῦ ποταμοῦ φλοῦν ἀμήσωσι, καὶ κόψωσι, τὸ ἐνθεῦτεν φορμοῦ τρόπον καταπλέξαντες, ὡς θώρηκα ἐνδύνουσι. Quæ sic erant vertenda: *Isti Indorum vestem gerunt ex phleo, quem ubi è flumine demessuerunt & contuderunt, in modum sportæ texunt, & velut thoracem induunt.* Male vertunt: *vestem è tegete.* Tegetes etiam ex phleo fiunt, non tamen *phleos* idem quod teges. Pollux: φλοΐνην δὲ ἐσθῆτα Ἡροδότου εἰπόντος ἔστιν ὑπάρχει λέγειν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλεγμάτων, οἷον φλοΐνην σπυρίδα, ἢ ψίαθον ἢ ὅ τι δήποτε. Ergo & φλοΐνη ψίαθος, teges ex phleo, ut vestis & alia vitilia. Nihil igitur verius quam φλοΐνην ἐσθῆτα Indorum sumpsisse Solinum ex libris arborum plexilibus factam. Et sic apud eum legendum videtur hoc loco: *plurimis etiam plexilibus libris circumdatis*, pro flexibilibus. Herodotus: φορμοῦ τρόπον καταπλέξαντες ὡς θώρηκα ἐνδύνουσι. Phleos ad vitilia & plexilia utilis, πρὸς τὰ πλέγματα. Theophrastus inter eas herbas phleon recenset quæ in aquis & in terreno pariter provenirent, ut & cyperum & butomon. Φύεται δὲ ἐν ἀμφοῖν καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν τῷ ὕδατι, οἷον κάλαμος ὁ αὐλητικός, κύπειρος, τύφη, φλέως. Et paulo post: φύεται δὲ ἔνια τούτων καὶ ἐπὶ τῶν πλοάδων, οἷον τὸ κύπειρον, καὶ τὸ βούτομον, καὶ τὸ φλέων. Aliud est φέως, quod nos primi omnium docuimus herbarios nostros, qui φέως & φλέως confundunt. Immo multis locis apud Plinium & Theophrastum φλέως scribitur, ubi φέως locum habere debet. Φέως herba spinosa, quam alii στοιβὴν dixere. Φλέως aquosis gaudet & in palustribus nascitur, quam fere semper cum cypero jungit Theophrastus: & inter palustres frutices & herbas recenset quæ nascebantur in Orchomenio lacu: κύπειρος, φλέως, τύφη. Certe *cyperus* etiam in vitilibus locum habuit. Hesychius: Κύπειρος, τὰ σχοινία ἐκ κυπείρου πεπλεγμένα. Quidam ex antiquis grammaticis *siler* esse interpretati sunt. *Siler* etiam aquosis gaudet Plinio teste, Molle quoque & flexibile ad vitilia opera.

— molle siler, lentæque genistæ.

Charisius Sosipater: *Siler*, τὸ κύπειρον. Quod & in aliis glossis veterum inveni. Fortasse falluntur. Siler frutex est, ex quo bacula fieri solita dicit Plinius quæ gestabantur adversus serpentes. Cyperus junci species odorati. Vetustissimi Græci κύπειρον semper dicunt, Theophrastus, Theocritus, aliique. Hesychius: Πυανὰς κύπειρος παρὰ τῷ Σιμμίᾳ, ἢ ὅτι διὰ τὸ χθαμαλὴ εἶναι. Græci posteriores κύπερον maluerunt scribere. Sic semper apud Dioscoridem scribitur in vetustissimis libris. Plinius κύπειρον vertit *cyperum*; κύπερον autem *cyperum*. Ex hac scripturæ diversitate, diversas etiam putavit herbas, in quo mirificè falsus est, ut in aliis sexcentis, lib. XXI. cap. XVII. Ex Magone meminit alterius gladioli, quem cypiron ait vocari. *Idem*, inquit, *Mago & gladiolum alterum, quem cypiron vocant & ipsum palustrem Julio mense toto secari jubet usque ad radicem.* Cypiri nomen eo loco non legebatur apud Magonem, sed de altero gladiolo ille loquebatur, quem Plinius *cypiron*, hoc est, κύπειρον Græcis vocari vult. Duo certè gladioli genera, quæ hoc nomen tulere apud Græcos, invenio, unum ξίφιον propriè Græcis ipsis appellatum, quod & φασγάνιον & μαχαιρώνιον dictum adnotat Dioscorides, ab acumine scilicet foliorum. Ξίφιον, οἱ δὲ φασγάνιον, οἱ δὲ μαχαιρώνιον καλοῦσι, διὰ τὸ τοῦ φύλλου σχῆμα. Ita vetustissimus liber. Si Latine reddas ad verbum erit, *gladiolus*. Non tamen hanc speciem sic vocarunt Latini, si Dioscoridi credimus, sed alteram, quam Græci ξυρίδα dixere, & ἶριν ἀγρίαν. Idem Dioscorides: Ξυρίς, οἱ δὲ ξυρίδα, οἱ δὲ ἶριν ἀγρίαν, Ῥωμαῖοι δὲ γλαδίολον. Hoc igitur genus Romani appellarunt propriè *gladiolum*. Ergo altera species quæ Græcis ξίφιον & φασγάνιον dicitur, eam *alterius gladioli* nomine Plinius ex Magone censet, eamque vocari *cyperum*, hoc est, κύπειρον. *Quidam etiamnum unum genus faciunt junci trianguli, cyperon vocant. Multi vero non discernunt a cypero vicinitate nominis. Nos distinguemus utrumque. Cyperus est gladiolus, ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in Creta, dein Naxo, & postea Phœnice.* Ergo *cyperus* Plinio est alter gladiolus, qui radicem habet bulbosam. Ita sane eam habet τὸ ξίφιον Dioscoridis, qui alter est gladiolus Magonis. Dioscorides: ῥίζας δύο τὴν μίαν τῆς ἑτέρας ἐπικαθημένην ὥσπερ βολβία μικρά, τούτων ἡ μὲν κάτω ἰσχνή ἐστι, ἡ δὲ ἄνωθεν ἁδροτέρα. Sic legendus ille locus. Hic est cypirus Plinii bulbosa radice, quem à cypero discernit eo nomine, & vult cyperon esse juncum angulosum. Atqui cyperon illud etiam radice est bulbosa, ut ex ipso Dioscoride constat; qui κύπερον vocat, non κύπειρον. Verba ejus hæc sunt: ῥίζαι δὲ ὕπεισιν, ἂν καὶ ὁ χρῆσις ὥσπερ ἐπιμήκεις, ὡς ἐλαῖαι συναφεῖς ἑαυταῖς, στρογγύλαι, μέλαιναι. Radices

oblongæ

oblongæ & invicem sibi connexæ instar olivarum rotundæ, bulborum plane similitudinem præferunt. Ita quippe radicem testiculi βολβοειδῆ descripsit, διδύμην παραπλησίαν ὡς ἐλαία, τὴν μὲν ἄνω, τὴν δὲ κατωτέρω. Sed & Theophrastus radicem cypiri ἢ κυπείρου eadem prorsus forma describit, quo Dioscorides cyperi, ut hinc constet idem prorsus esse τὸ κύπειρον Theophrasti, id est, *cypirum*: & τὸ κύπερον Dioscoridis, id est, *cyperum*. Ἡ δὲ ῥίζα, inquit, ἡ κυπείρου πολὺ ἐν τῶν ἄλλων παραλλάττει τῇ ἀνωμαλίᾳ, τῷ τὸ μὲν εἶναι παχὺ καὶ σαρκῶδες αὐτῆς, τὸ δὲ λεπτὸν καὶ ξυλῶδες, καὶ τῇ βλαστήσει καὶ τῇ φύσει. Φύεται γὰρ ἀπὸ τῆς πρεμνώδους ἐτέρα λεπτὴ καὶ τὸ πλάγιον, εἶτ' ἐν ταύτῃ συνίσταται πάλιν τὸ σαρκῶδες, ἀφ' οὗ ὁ βλαστός. Duplex σαρκῶδες in radice cypiri constituit invicem sibi connexum, hoc est, quod ait Dioscorides ὥσπερ ἐλαίας συναφεῖς στρογγύλας, mutuo contactu sibi cohærentes. At Photius simpliciter radicem cyperi olivæ nigræ similem esse, quæ, cum oblonga est, *cyperus* vocatur magni in medicina usus. Propter solam radicis bulbosæ similitudinem τὸ κύπειρον idem facit cum altero gladiolo, quod Græci ξίφιον vocabant. Nam gladiolus Latinorum, ἡ ξυρὶς radicem tantum habuit πολυγόνατον, μακρὰν, πυῤῥάν, ut idem Dioscorides testatur. Huic tamen sententiæ refragatur, quod gladiolum hunc Magonis, quem cypirum esse vult, palustrem quoque facit. Atqui uterque gladiolus xiphion & xiris non sunt palustres. Ad hoc Scribonius etiam Largus cypirum à Latinis *gladiolum* vocatum indicat cap. xx. *Cypiri radicis, quem nos gladiolum vocamus.* Aut igitur uno eodemque nomine κυπείρου duæ diversæ plantæ vocatæ sunt, quod non mirum est, aut certe κύπειρον illum eundem Græcorum, Latini *gladiolum* vocitarint, quod folia gladiolo similia haberet. Longa sane & acuta habet folia, ut non male parvi gladii imaginem referant. Quod ad nomen ipsum attinet, nulla est differentia inter κύπειρον & κύπερον. Plures cyperi species ponunt neoterici herbarii. At in cypero Dioscoridis radix plane similis cypiri Theophrasteæ radici. Quod ad remedia utriusque attinet, prorsus eadem sunt. Ex Apollodoro tradit Plinius cypiron adversus calculos efficacissimum esse. Nimirum κύπειρον vocavit Apollodorus. Dioscorides eamdem efficaciam tribuit cypero: θερμαίνει, λιθιῶσι καὶ ὑδρωπικοῖς πινομένη βοηθεῖ. *Quod ad cyperon attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum quamvis professus efficacissimum esse adversus calculosos eo fovet.* Emenda: *quamvis professus efficacissimum esse adversus calculos. Os eo fovet.* Dioscorides de cypero: ποιεῖ δὲ καὶ πρὸς τὰ ἐν στόματι ἕλκη καὶ νεμόμενα, ξηρὰ λεῖα. Ideo os eo fovebat Apollodorus. Alia omitto. De cypero Plinius: *laus prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Thracio.* Nullum quod censeam cyperum in Thracia veteribus laudatum. Veteres libri hoc loco legunt *Thereon*. Ita Thuanæus omnium optimus. In Rigaltiano: *Thereon*, lege: *Therao*, à Thera insula Cycladum una, vel, ut alii, Sporadum. Dioscorides de cypero radice: πρωτεύει δὲ ἐστὶν ἡ Κιλικία, καὶ ἡ Συριακή, καὶ ἡ ἀπὸ τῶν Κυκλάδων νήσων. *Theraum* crocum etiam veteribus laudatum meminit Plinius ex nostra emendatione. Addit Plinius: *Est & per se Indica herba, quæ cyperis vocatur, zingiberis effigie.* In optimis codicibus: *quæ cypira vocatur.* Index, sive liber primus in veteri codice: *cyperus med* xɪv. *cyperis, cypira.* Dioscorides: ἱστορεῖται δὲ καὶ ἕτερον εἶδος κυπέρου ἐν Ἰνδίᾳ φυόμενον. Plinius *cypiram* herbam vocavit. Ceterum idem auctor hallucinatur, dum voluit *cypirum* & *cyperum* distinguere, quia Græci κύπειρον & κύπερον appellant. Atqui κύπειρον Latini etiam *cyperum* æquè bene possunt enuntiare, immo etiam melius, ut κωνώπειον, *conopeum*: κενταύρειον, *centaureum*: & in aliis sexcentis. Marcellus *cyperum* secunda brevi extulit, τὸ κύπερον. Sic enim legendi sunt illius hi versus:

> *Cyprum, ladanum, sagapenumque & tragacanthum,*
> *Scammoneam, cyperon, malabathron & ammoniacum.*

Apud poetam longa est:

> --- *& molle cyperum.*

Τὸ κύπειρον. Ceterum quo magis credas τὸ κύπειρον antiquorum, & τὸ κύπερον recentiorum idem esse, dabo aliud argumentum. Auctor eclogarum Geoponicarum lib. ɪɪ. cap. vɪ κύπειρον vocat ex Democrito, atque ita describit: κύπειρος, ὃν ἔνιοι ζέρνα καλοῦσι, φύλλα ἔχει ὅμοια πράσου κάρπτῳ(?) ἐμφερῆ. Dioscorides, qui κύπερον nominat, pro his habet: φύλλα δὲ ἔχει ὅμοια πράσῳ, μακρότερα δὲ καὶ ἰσχνότερα. Democritus, vel auctor ille Græcus quisquis est, idem plane dicit quod Dioscorides. Καρτὸν est *porrum sectivum*. Aliis dicitur *sectile*. Juvenalis:

> --- *quis sectile porrum,*
> *Quis tecum elixi vervecis labra comedit.*

Isidorus: *duo genera porri, capitatum & sectile.* Et Martialis:

> *Et utramque porrum, sectilesque lactucas.*

Auctor Moreti *sectum porrum* vocavit:

> --- *sectique famem domat area porri.*

Et sectum, id est, καρτὸν distinguit ab eo, quod capiti nomen debere dixit. *Sectum* quoque porrum pro sectivo, vel sectili apud Columellam in horto. Idem est & *tonsile* apud Martialem lib. x. Sic enim legendum ibi ex vetustissimo codice, quem vidi:

> *In quibus est lactuca sedens, & tonsile porrum.*

Quo loco vir eruditissimus & bene de poëtis illo meritus negat se scire quid sit *porrum tonsile*. Hinc discat. Est enim quod Græci καρτὸν vocant, Latini *sectile* & *sectivum*, distinguuntque à capitato. *Tonsilia* quoque *serta* idem se ignorare fatetur, quæ ex eodem illo optimo codice asseri debent hoc versu lib. vɪ. epigr. ʟxxx.

> *Tonsilibus sertis omne rubebat iter.*

Ubi vulgo *textilibus* reposuere correctores. Sane tonsilium coronarum meminit Servius ad hunc versum summi poëtæ:

> *Ipse caput tonsa foliis ornatus oliva.*

Quem de corona tonsili interpretator, & recte. *Tonsa, inquit, oliva, minutis foliis composita. Habiturum se autem coronam tonsilem dixit.* Poëta ipse *tonsam coronam* pro tonsili appellavit:

> *Omnibus in morem tonsa coma pressa corona.*

Nam tonsa corona & tonsilis idem, ut porrum sectum & sectile. Coronas interdum ex integris frondibus & intonsis nectebant veteres, ut ex lauro, oliva & aliis. Interdum ex mero folio funiculis eas suebant. Hæ *tonsiles* vocatæ, illæ nexiles vel plexiles. Tonsæ autem vel tonsiles, ideo quod ex foliis detonsis textæ essent, vel quod folia in his parum eminerent, tanquam si tonsa essent. Hinc tonsiles tapetes brevibus ac tonsis villis.

> *Nec tonsiles tapetes ebrii fuco.*

Virgilius:

> --- *tonsisque ferunt mantilia villis.*

Græci vocant ἀκρεμόνας(?). *Tonsilia serta* Martiali ex mero folio rosæ facta sunt, tonso & minuto. Ceterum porro similia habere folia cyperum ait Dioscorides; sed exiliora. Ideo ille alter καρτῷ ἐμφερῆ ea adsimilat, hoc est, porro recens nato, cujus folia graciliora esse constat. Καρτὸν igitur eo loco porrum est sectivum. Sic cæparum quoddam genus καρτὰ dictum fuisse notat Galenus lib. xɪɪ. Methodi: κρόμμυα δὲ καρτὰ καλούμενα μετ᾽ ἄρτου ἐδίδουν ἐσθίειν. Cæpe *tonsilia*, vel *sectiva* vocabant, id est, καρτὰ, quæ transferuntur. Nam, ut magis grandescerent, summitates earum & caudas solebant detondere. Eclogæ Geoponicæ lib. xɪɪ. κρόμμυον μεταφυτεύων τὰς οὐρὰς αὐτῶν καὶ τὰ ἄκρα ἀφαιρεῖ, καὶ ἔσται μεγάλα. Legendum tamen apud Galenum eo loci putarim: κρόμμυα, ἢ τὰ καρτὰ καλούμενα ἐδίδουν ἐσθίειν. Nam propriè καρτὰ de porris sectivis. Duo enim porri genera *capitatum*, & *sectivum*. Græci κεφαλωτὸν & καρτόν. Virgilius in Moreto:

> *Hic siser & nomen capiti debentia porra.*

Τὰ κεφαλωτὰ πράσα intelligit. Neophytus in herbario: Πράσον κηπαῖον, οἱ δὲ κεφαλωτὸν, Ῥωμαῖοι πόῤῥουμ. Ita vocarunt id genus, quod in caput nutriebatur. Athenæus lib. ɪx. κεφαλωτὸν. Τῶν καὶ πράσων καλοῦμαι φησὶν ὁ αὐτὸς Δίφιλος, καὶ εὐχυλότερον εἶναι τὸ καρτόν: *& meliores esse succi sectivo.* Utriusque meminit Plinius, sed verba ejus adeo prava interpunctione laborant, ut quid velit, nemo hodie intelligat. Sic autem distinguenda ac legenda sunt lib. xɪx. cap. vɪ. *Seritur semine ab æquinoctio autumno, si sectivum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque semper. Si nutritur in capita, antequam secetur, cum increvit, in aliam aream transfertur, summis foliis leviter recisis*

ante medullam, & capitibus retractis tunicisque extremis. Quem sectivum, inquit, facere volueris, in eadem area, qua satus à primo fuerit, secandus est donec deficiat. At si nutritur in capita, id est, si capitatum voles facere, ubi increvit, antequam secetur, in aliam aream transferri debet, summis foliis leviter recisis. De capitato postrema illa verba capienda esse palam est, & ex iis quæ sequuntur: *Antiqui silice, vel testa subjecta capita dilatabant, hoc item in bulbis.* Ita lego ex veteri scriptura, quæ habet: *testa subjecta.* Vide Columellam capite de hortensibus, à quo hæc omnia Plinius mutuatus est. Mox emendandum: *laudatissimus in Ægypto, mox Ostia atque Aricia.* Et paulo post: *alterum genus pallidioris folii, rotundiorisque, lenioribus incisuris.* Legitur vulgo ineptissime: *suavioris folii.* In libris partim est *suavidioris*, partim *Favidioris.* Legebat vir doctus *flavidioris.* Quod ineptum. Pro *favidioris* scripsi *pallidioris.* P in F sæpe mutatur: deinde ex duobus labdis abbreviatis factum U. Duo genera sectivi porro facit, quorum alterum *folio herbaceum*, id est, viriditatis meræ: alterum folii pallidioris, dilutioris nempe viriditatis. Aliud est καρωτὸν eodem libro & loco apud Athenæum de pastinaca: τὸ δὲ καρωτὸν καλούμενον, μέγας δ' ἐστὶ καὶ εὐαύξης σταφυλῖνος, εὐχυλότερόν ἐστι τοῦ σταφυλίνου. Nam ibi scribendum esse constat ex libris: τὸ δὲ καρωτὸν καλούμενον. Genus pastinacæ agrestis vocaverunt *carotam* Romani: hodieque sic vocatur. Neophytus: Σταφυλῖνος ἄγριος, οἱ δὲ κέρας κόμην καλοῦσι, Ῥωμαῖοι καρωτόν. Perperam in Auctuario Dioscoridis, οἱ δὲ κερασκόμην unica voce legitur. Additum illud à Græculo, οἱ δὲ κέρας κόμην καλοῦσι. Græci poëtæ vocant κέρας τὴν κόμην. Grammatici: κέρας, θρὶξ, κόμη. Quidam pastinacam agrestem appellarunt κέρας. Ille glossæ vice adjecit, οἱ δὲ κέρας κόμην καλοῦσι. Sed de his supra. Καρὼς rapas quasdam fuisse dictas olim ex Galeno observat libro de bonis & malis succis in his verbis: μέσαι ῥίζαι δίχυμοι καὶ κακοχυμοι, αἵ τε τῶν ἄρων εἰσὶ καὶ τῶν γογγυλίδων, ἃς καὶ βουνιάδας καλοῦσι καὶ τῆς καλουμένης καρώς. Frustra est. Τῆς καρῶς genitivum est à recto ἡ καρώ. Herba est hoc nomine, cujus semen vocarunt καρῶον, subaudi σπέρμα. Ut à Δηώ, Δηῷος, ita à καρώ καρῶος, & καρῶον σπέρμα. Latine *careum.* Radix hujus herbæ edulis erat, ut pastinacæ. Κάρος vocatur Dioscoridi. Ἡ δὲ ῥίζα, inquit, ἐδώδιμος ὥσπερ σταφυλῖνος. Scriptum exemplar habet καρώς. Hæc est herba, quam hodie vocant *carui* voce inde facta. Arabibus quoque *carui.* In Viatico Constantini libri veteres semper scribunt *carvia.* Ex καρῶον. Apud Hesychium, κάρρος φυτόν. Aëtio: Καρώου σπέρμα. At Galeno: ἡ καρώ, τῆς καρῶς de radice: semen ipsum καρῶον. Pergamus κυπείρου & κύπρου comparationem exequi. Democritus καρῶ folia κύπειρον suum habere dicit: Dioscorides τῷ κυπείρῳ suo folium πράσου tribuit. Idem ergo καρωτὸν quod πράσον, sectivum nempe porrum. Addit Democritus de cypiro: καὶ καυλὸν ὥσπερ σχοῖνος, ἰσχνότερον. Dioscorides de cypero: καυλὸν δὲ ὅμοιον σχοίνῳ. Democritus: ἐπ' ἄκρῳ δὲ σπέρμα. Dioscorides: ἐπ' ἄκρου κορυφὴν φύλλα μικρὰ ἔχουσαν, ἐκφύσεις μικρὰς, καὶ σπέρματα. Democritus de radice cypiri: ῥίζαι εἰς σφαῖρας ἐλαίας μέλαιναι, ἀρωματίζουσαι τὴν γεῦσιν. Dioscorides de cyperi radice: ῥίζαι δ' ὕπεισιν ὡς ἐλαῖαι συνηφεῖς ἑαυταῖς, στρογγύλαι, μέλαιναι, εὐώδεις. Idem igitur *cypirum* & *cyperum*, κύπειρον & κύπειρος. *Cyperum*, quæ ex India affertur, officinæ hodie cum Arabibus *curcumam* appellant. *Curcuma* mediæ & infimæ Latinitati lorum vel funem significat. Lexicon Arabico Latinum: *Curcuba lorum.* Isidoro *curcuba* sunt spiræ funium. Κύπειρος quoque σχοινία, id est, funes Hesychio ex cypero torti. Plinius vincula & funes ex cypero in Græcia fieri dicit. An vulgus ideo κύπειρον ipsum *curcubam*, vel *curcumam* appellavit, quod ex eo funes fierent? vix hoc admiserim. Putem verius ita vocitatam vulgo radicem cyperi ab inæqualitate ejus, qualis in lupatis equorum cerneretur. Nam lupata multis nodis ferreis olivarum instar ac sibi cohærentibus fiebant, hodieque etiam fiunt. Pollux: ὁ χαλινὸς τὰ σιδήρεα σφαιρία καὶ τετράγωνα τροχοί. Tales cyperi radices, ὥσπερ ἐπιμήκεις εἰς ἐλαίας, ἑαυταῖς συναφεῖς ἢ στρογγύλαι. Inde *curcumam* nuncupavere hanc radicem, quæ vox frænum, vel lupatum proprie significat. Hesychius: ἐν κημῷ, ἐν κουρκούμῳ. Vegetius de arte veterinaria: *curcumam constrictam oportet imponi, ne depravet dentes & labia.* Achmes: δεσμῶν σιδηρῶν ἤτοι κουρκούμων. Hoc verissimum. Apud Græcos recentiores tamen, ut eorum scripta ostendunt, *curcuma* pro chelidonio ponitur. Myrepsus in antidotis cap. XLIII tres antidotos ordine recenset dictas διὰ κούρκουμα. Quod ipse interpretatur χελιδόνιον in tertia antidoto. Ex his quæ hoc nomen habent: κούρκουμα, ἤτοι χελιδόνιον, κρόκον, σμύρνα. Glossa vetus ad Paulum Æginetam τὸ χελιδόνιον exponit κούρκουμα. Lexicon Græco Arabicum: χελιδόνιον τὸ κούρκουμα. In alio Saracenico: Κουρκούμ, τὸ χελιδόνιον. Græci recentiores chelidonium minus ita præcipuè videntur vocasse, quod radix ejus frequentibus nodis rotundis congesta sit, ut sunt lupata equorum, quæ κούρκουμα iidem Græci appellant. Non alia de causa & *mamiran* Arabes pro chelidonio minore acceperunt, cujus & radix talis est. Paulus Æginetа: Μαμιρᾶς οἷον ῥίζιόν τι μικρὸν ἐστίν, ἔχον ὥσπερ κονδύλους πυκνούς, ὅπερ πλέον τι καὶ λευκαίνομα τα ἀποθλίψεις ποιήσωσιν. Disertè autem Avisena cap. CXCIX scribit ex quorumdam sententia chelidonium minus esse mamiram. Lexicon Græco Arabicum: Μαμιρᾶν τὸ χελιδόνιον, τὸ μικρόν. Item alio loco: χελιδόνιον μικρὸν, τὸ μαμιρᾶν. Diversa tamen μαμιρᾶς & χελιδόνιον minus. Sed utrumque κονδύλους, sive nodos in radice habet congestos plures. Lupata quoque equorum eo modo κονδυλωτά. Hinc etiam *curcuma* dixerunt de radice cyperi. Sed Indicum sic fermè officinæ appellarunt, quod gingiberi simile esse scribit Dioscorides. Id esse, quod *crocum Indicum* hodie nominant in confesso est. Et frustra sunt qui negant. *Curcum* ab Arabibus appellari notat *Christophorus à Costa.* Haud scio an verum dicat. Certè si verum est, inde nata appellatio officinarum quæ *curcuma* vocant. Corruptum id vocabulum esset ex *crocum.* Sane & *churchum* esse zapharam, id est, crocum secundum aliquos expositores Arabas notavit Bellunensis: alios vero exponere radices citrini coloris. *Korkumbama* vel *kerkuma* apud Avisenam cap. CLV pro Græcorum κροκόμαγμα describitur voce inde deflexa. An & chelidonium similiter, quod etiam colore croceo inficit, dixere *curcuma*, vel *curcum*? ut de cypero Indico id verisimile possit videri, ita de chelidonio verum non puto. An cyperum funibus torquendis idoneum sit, & hunc usum veteribus præbuerit, nescio. Poëta fortasse, nescio quis, κύπειρος σχοινία dixerat funes è junco tortos, & κύπειρον pro quolibet junco, speciem pro genere usurpaverat. Inde κύπειρα σχοινία Hesychius exposuit ἐκ κυπείρου πεπλεγμένα. Certe cyperum junci species, *juncus quadratus* dicitur Celso. Recentiores βρυλλοκύπειρον appellant, id est, *juncum cyperum.* Nam βρύλλος vel βρύλλον recentioribus Græcis est juncus, ὁ σχοῖνος. Ut ut sit, κύπειρον non est *siler*, quemadmodum veteres grammatici nobis persuadere conantur. Glossæ: κύπειρον ἡ βοτάνη, *siler.* Hoc frutex est, quem Plinius cum ligustro aliquot locis junctim memoravit. Lib. XXIIII medicinas ex virga sanguinea, silere, ligustro & alno eodem capite refert. *Ligustrum si hic eadem arbor est quæ in oriente cypros, suos in Europa usus habet.* Ita legendus ille locus. De hac cypro intelligendum, non de cypero quod habetur lib. XVI. cap. XIII: ubi narrat quæ arbores tarde crescant, quæ celerrime: *Ocissima omnium cyprus, & pseudo cyprus frutex, protinus enim floret, semenque perfert.* Pessime hodie legitur: *Cyprus & pseudocypirus.* Sed nec probo nostros herbarios, qui siler latifoliam esse salicem existimant. Plinius, qui diligentissime salicum omnium genera ex Latinis auctoribus & Græcis persequutus est, *siler* in eum censum non retulit. Sed & alibi *salices* omne genus à silere distinxit: *nonasi in aquosis proveniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima.* Præterea salix latifolia non habet semen. quod habet siler. Amplius igitur quærendum. Putavi aliquando ratione nominis inductus, ut omnes Latinæ arborum herbarumque appellationes à Græcis, Latinos *siler* vocavisse id genus fruticis, quod quidem Græcorum dixere σίλι vel σίλι. Alii κρότωνα appellant. Aquosis gaudet, nec provenit nisi in præripiis fluminum & paludum. Herodotus scribit Ægyptios id serere παρὰ τὰ χείλεα τῶν ποταμῶν, τῶν τε λιμνῶν. Ipse vocat σιλλικύπριον uni-

ca

ea voce. Caudicem & ramos habet instar calami cavos. Sileris folia illitæ fronti capitis dolores sedant, ut tradit Plinius. Cici, vel crotonis folia oculorum tumores & inflammationes sedant. Sileris semen contritum Plinio teste phthiriases coercet. Semina crotonis contusa varos & ἰόνθους emendant. Nec moror quod Plinius cici, sive crotonem, quem & ricinum vertit, à silere separavit. Ita solet in omnibus, quæ diversis censentur nominibus. Σίλι veterum Græcorum idem est quod σέσελι posteriorum. Pharmacopolæ hodieque *siler montanum* vocant quod est seseli, quasi distinctionis gratia, ut discriminetur à silere aquatico, quod est fruticosi generis, idemque cum crotone, quem Græci veteres etiam vocaverunt σίλι. Herodotus σιλλικύπρια vocat unica voce, haud scio an a Cypro insula. Nam quod habetur apud Dioscoridem in editis vocari σέσελι κύπρειον aliter est in libris, οἱ δὲ σέσελι, κυπρίοι δὲ κρότωνα. Et Plinius absolutè *sili* vocatum tradit. Cum Charisius *siler κύπρινον* interpretatus est, fortasse illud σιλλικύπριον cogitabat, quod est siler. Forte κύπριον hoc sili quidam vocaverint quasi parvam cypron, hoc est, parvum ligustrum. Unde & Herodoto σιλλικύπριον appellatum sit. Plinius certe siler cum ligustro, quod est κύπρος, aliquot locis jungit, & utrumque non nisi in aquosis provenire testatur. Hæc exercitationis gratia dicta sint, quæ in medio relinquo. Non bodie sane atque illud *siler montanum* pro seseli apud Latinos inductum. Nam & vetus versio Alexandri Tralliani hoc nomine utitur. Græcum vetus nomen σίλι. Latinum *sile*. Unde *silatum* pro jentaculo, quod biberent vinum sili conditum, sic σίναπι, *sinape*. Pro *sile* dixerunt *siler* recentiores. Aliud vero *siler* de genere junci, sive flexibilis virgulti, quod in aquosis nascitur. Proinde ut illud alterum *siler*, quod est seseli, ab hoc distinguerent, vocarunt *montanum siler*. Nam istud aquaticum. Non propterea tamen cum crotone, sive ricino idem esse possit accipi. Certe siler non est κύπειρον. Græci fere semper cyperum cum phleo jungunt, ut supra docuimus. Aristophanes in Ranis:

> Ἡλάμεσθα διὰ κυπείρου
> Καὶ φλέω χαίροντες ᾠδῆς
> Πολυκολύμβοισι μέλεσιν.

De ranis loquitur, quæ paludem persultant. Scylax Caryandæus: περὶ δὲ τὴν λίμνην πέφυκε κάλαμος, καὶ κύπειρος, καὶ φλοιός, καὶ ὄρνον. Lege: καὶ κύπειρος, καὶ φλεώς, καὶ θρύον. Plinius non meminit *phlei*. Nam ubicunque hoc nomen apud eum legitur, mutandum in *pheos*, quæ herba est spinosi generis ac mere terrestris. Sed mentionem habet *scirpi* in palustribus, qui est Græcorum φλεὼς vel φλοῦς. lib. XVII, cap. XXXVII. *Nec in fruticum, nec in veprium caulium*ve*, nec in herbarum, nec ullo alio quam suo genere numerentur jure scirpi fragiles palustresque ad tegulum tegetesque.* Heic legeodum: *ad tegillum tegetesque.* Tegilla cuculli, vel petasi ex scirpo facti. Festus: *Tegillum, cucullunculus ex scirpo factus.* Plautus:

> *Tegillum mihi aret, id si vis dabo.*

Ubi *cucullunculus* est parvus cucullus. Nam *cucullio* etiam dicebatur, unde illud diminutivum. Glossæ: *cucullio* κουκούλιον. Varro apud Nonium: *ingens & volitans milvus aquam è nubibus tortam indicat fore, ut tegillum pastor sibi sumat.* Ita ille locus concipiendus. *Tegillum* igitur è scirpo, ut & tegetes. Græcis ψίαθοι φλέιναι tegetes scirpeæ. *Scirpum* grammatici interpretantur *id quod in palustribus locis nascitur leve ac procerum, unde tegetes fiunt.* Hoc est φλοῦς Græcorum. Et recte vetus auctor glossarum: *scirpus*, φλοῦς πάπυρος. Sequitur apud Plinium: *è quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus serviunt.* Scirpus, ut papyrus, candelis ad lumina usum præbuit. Quod ait *& funeribus*, vulgo male accipiunt docti de luminibus, quæ accendebantur juxta mortui cadaver, quamdiu supra terram esset. Papyro & scirpo, qui naturam habet papyraceam, farciebant lectos mortuorum, cum quibus rogo inserebantur ac comburebantur. Martialis:

> *Fartus papyro dum tibi torus crescit.*

Alimenta igitur ignibus ex papyro illa & scirpo quærebant ad cremanda cadavera. Candelæ quoque è papyro cera circumdato, quibus prælucentibus mortui noctu efferebantur. Persius:

> *Hinc tuba, candelæ.*

Sequitur de eodem scirpo longe corruptissimus in Plinio locus, *& mapalia sua Mauri tegunt, proximeque æstimanti hoc videantur esse quo inferiore Nili parte papyri sunt usu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi.* In optimo ac vetustissimo Thuanæo hæc concipiuntur ad hunc modum: *proximaque æstimati hoc videatur esse quod in interiore parte mundum papyrum usui sed fruticosi generis.* Ita plane & Rigaltianus, nisi quod habet *mundi* pro *mundum*: sed ille ut vetustate inferior sic & bonitate. Totum locum ita lubet emendare ac distinguere: *pro maximoque æstimanti hoc videatur esse quod in interiore parte mundum papyrum usui det. Fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi atque sabuci.* Æstimanti inquit virtutes papyri hoc pro maximo videatur esse, quod interior ejus pars mundum papyrum usui det, hoc est, mundi papyri usum præstet. Hinc glossæ *scirpum* etiam πάπυρον exponunt. Quamvis enim papyrus sit Nilotica proprie planta, à similitudine tamen & usu *scirpum* hoc est, φλοῦν hoc quoque nomine impertierunt. Strabo lib. V. τύφη τε καὶ πάπυρος ἀνθήλη τε πολλὴ κατακομίζεται ποταμοῖς εἰς τὴν Ῥώμην. Ubi πάπυρος id est, quod antiqui Attici φλεὼν dixere, Jonici φλοῦν, qui ἀνθήλην etiam habet, id est, panniculam & lanuginem. Vide Theophrastum & nos supra. Ea panniculla etiam utebantur stipæ vice ad componenda vasa fictilia, ne invicem collisa frangerentur. Interposita enim papyrus ista id prohibebat. Græci στοιβὴν vocant. Apollonius Dyscolus de conjunctionibus, quas Græci παραπληρωματικὰς vocant: ὁ γοῦν τρύφων ἐν τῷ ὅρῳ βουλόμενος καὶ αὐτὰς ἐμπεριλαβεῖν φησὶν ἢ τὸ κεχηνὸς τῆς ἑρμηνείας ὅσα ἔστι παραπληροῦν, ἀπείκασεν δὲ ἴσως αὐτὰς ταῖς καλουμέναις στοιβαῖς: ἐν γάρ φησι τρόπον εἰς τὰς συνθέσεις τῶν ἀμφορέων ἀρχαιστὶ ἡ τῶν στοιβῶν παρέλθεσις, ὥστε δὲ μὴ καταθραύεσθαι τοὺς ἀμφορεῖς: τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον ὥστε δὲ τὰ τῆς φράσεως μὴ τεχχύνεσθαι: ὡς δὲ ἡ σύνταξις τῶν μορίων παραλαμβάνεται. Græce στοιβὴ idem quod Latinum *stipa*. Servius *metaphora a navibus, in quibus stupa interponitur vasis, quam stipam dicunt.* Quod stupa ad hanc rem uterentur, ideo *stipam* dictam videtur velle. Sed *stipa* est στοιβή. Papyrum, vel φλεὼν hunc usum veteribus præstitisse, ad componendas amphoras certum est: circumponi solitum vasis olearis Galenus scribit. Ergo φλεὼς majori ratione ac meliori jure στοιβὴ cognominaretur quam φεώς, quæ spina est, vel spinosa herba. Atqui ex his, quæ in superioribus adnotamus, φεὼς apud Theophrastum στοιβὴ appellatur: nam inter spinulentas plantas recenset, in quibus locum non potest habere φλεώς. Plinius quoque *stoeben*, quam & *pheon* à quibusdam dictam asserit, inter aculeatas herbas numerat. At Dioscorides στοιβὴν cum spinosis non describit. Videtur ergo etiam veteribus imposuisse nominum similium error φεὼς & φλεώς. Nam longe verisimilius est φλεὼν cognominatum esse στοιβὴν, quia στοιβῆς usum præbebat. Ceterum φεὼς ut & ἱππόφεως spinæ fullonibus utiles, quorum proprium est στοιβή. Nam & στοιβεῖς dicebantur fullones. Hinc Galenus ἱππόφαες κνάφον & στοιβὴν appellatum notat. Hoc fortasse sequuti sunt, qui φεὼν cognomento στοιβῆς fuisse scripserunt. Vide quæ supra observamus. Φεὼς igitur στοιβὴ quibusdam appellata quasi fullonia spina, quia στοιβεῖς fullones, & στοιβὴ eorum propria, aliis rursus φλεὼς στοιβή, quia vasis fictilibus & amphoris interponeretur ad eas stipandas & componendas. Δίψακον Græci recentiores pro spina fullonia usurparunt. Nicomedes: Δίψακος ἀκανθάριον, ὅπερ ἔχουσιν οἱ καμηλαύκια. Ad phleon revertamur, id est, papyrum. Multi auctorum loci de hoc vulgari papyro, qui scirpus est & φλεώς, accipiendi sunt, quos perperam de Ægyptio capiunt docti. Ubicunque *papyrus* pro charta sumitur apud auctores, ibi de Ægyptia papyro intelligi par est, ast ubi papyrus in candelis ad lumina & funera usui esse memoratur, de communi papyro, hoc est, scirpo sumere debemus, ut in illo versu Martialis superius allato. Nec enim papyrus ad hos usus ex Ægypto afferebatur, sed ex indigena papyro, sive scirpo candelæ fiebant. Clare Plinius de scirpis: *a quibus detracto cortice*

vortice candelæ luminibus & funeribus serviunt. Epigramma Antipatri:

> Λαμπάδα κηροχίτωνα κρῖνα τυφήρεα λύχνον
> Σχοίνῳ καὶ λεπτῇ σφιγγόμενον παπύρῳ.

Scirpum intelligit παπύρου nomine, id est, τὸν φλοῦν. Paulinus:

> *Lumina ceratis adolentur odora papyris,*

id est, candelæ è scirpis factæ? E papyro Ægyptia tegetes, vela & vestes texebantur. Haud secus & è vulgari quem φλοῦν Attici dicebant. Plinius: *ex ipsa quidem papyro navigia texunt, & è libro vela tegetesque nec non vestem, etiam stragulam & funes.* Theophrasti hæc verba sunt Latine sic reddita à Plinio: *αὐτὸς δὲ ὁ πάπυρος πρὸς πλεῖστα χρήσιμος· καὶ γὰρ πλοῖα ποιοῦσιν ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς βίβλου, ἱστία τε πλέκουσι καὶ ψιάθους, καὶ ἐσθῆτά τινα, καὶ στρωμνὰς, καὶ σχοινία τε καὶ ἕτερα πλείω, ἐμφανέστατα δὲ τοῖς ἔξω τὰ βιβλία.* Exceptis chartis, hoc est, τοῖς βιβλίοις cetera omnia æquè fiebant è scirpo vel φλεῷ, vela, tegetes, vestes, funes & alia. De velis scirpeis Plinius: *namque his velificant non in Pado tantum nautici, verum & in mari piscator Africus.* Vestes φλοΐνας Indorum ex Herodoto notæ, quæ *scirpea* vertendæ sunt Latine: ut *scirpea ratis* Plauto ἡ φλοΐνη. Funes quoque ex eo fieri solebant. Mentio apud Euripidem φλοΐνων ἱμάντων in Autolyco Satyrico, φλοΐνας ἡνίας πλέκει, *scirpeas habenas plectit.* Ex toto ac solido papyro navigia texebant Ægyptii: unde *papyracea Nili naves* Plinio & huic nostro. At ex cortice interiore, sive libro funes, vestes, vela & cetera texebantur. Recte itaque Plinius apud Theophrastum vertit, ἐκ τῆς βίβλου, *ex libro.* Nam & βιβλία inde dicta, id est, chartæ, vel libri, quod ex interioris corticis philyris conficerentur. Ex scirpi cortice tegetes quoque & alia vitilia texebantur. Detracto cortice medulla interior candelis faciendis serviebat cera circumdata. Pannicula ejus concisa farciendis toris, ut & typhæ & aliorum palustrium. Hoc *tomentum circense* dicebatur, quod in circo veniret, non quod in circensibus sibi substernerent, ut censebat Turnebus. Idem Plinius capite de papyro Ægyptio: *post hanc papyrum est extremumque ejus scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore utile.* Bonitas chartæ spectabatur ex ordine philyrarum è quibus fiebat: principatus in medio atque inde scissuræ ordine. Ergo omnium deterrima, quæ ex proxima cortici exteriori philyra texebatur. Talis *emporetica*, quæ scribendo inutilis involucris chartarum segestriumque in mercibus usum præbebat. *Post hanc*, inquit, *papyrum extremumque ejus scirpo simile.* Extimum corticem papyri sic vocat, quem scirpo similem esse dicit. At alio loco de scirpo dixit in interiore parte mundum papyrum usui dare, idque pro maximo videri debere. Interiorem partem scirpi non vocat, quæ medulla est, sed interiorem corticis partem, quæ mundi papyri usum præbet. Nihil sane dubium est quin papyrus indigena Græciæ Italiæque sit φλεὼς, id est, *scirpus.* In omnibus paludibus & amnibus nasci id genus testatur Theophrastus: *λοχμώδη δὲ κάλαμος, κύπειρος, φλεὼς, σχοῖνος, βούτομος, ἅπερ σχεδὸν κοινὰ πάντων τῶν ποταμῶν καὶ τῶν τοιούτων τόπων ἐστί.* Scaliger non bene papyrum Martialis & Strabonis, quo toros ac stramina farciebant pauperes, affirmat esse verum *sari.* Nihil falsius. *Sari* frutex quidem palustris sed Ægypti peculiaris, ut ex ipso Theophrasto constat & Plinio. Hesychius: *Σάριον, σάρι φυτὸν τὸ γενόμενον ἐν τοῖς περὶ Αἴγυπτον ἕλεσι.* Plinius: *fruteEtosi est generis & sari circa Nilum nascens.* Ita legendum ex libris, non *fruticosi.* Sic supra loquutus est: *fruteEtosi generis inter aquaticas & rubo.* Nam dicebant *fruteEtum* τὸν θάμνον, vel θάμνους, ut *virgultum*, ut *careEtum* à carice. Inde *fruteEtosus*, θαμνώδης. Sic *papyrum* Latini vocarunt, quem Græci φλοῦν, eumdem nempe cum scirpo. Glossæ veteres: *πάπυρος, papyrum, scirpus.* Nec semper pro planta Ægypto peculiari sumebatur hoc nomen. Eo farciebant toros pauperes ac stramenta, haud secus atque Ægyptii suo. Pelagius de vitis Sanctorum: *vides autem Ægyptium vestitum mollibus rebus, & budam de papyro & pellem stratam sub ipso.* Ubi *buda* est stramentum, vel storea. Glossæ Isidori: *Buda, storea.* Male *historia* legitur. Idem alibi *budas* stramenta camelorum, id est, σάγμασι, vel στρώμασι exponit. Sic enim vocandæ, non *bullæ*, ut editum est. Idem Pelagius paulo post: *& pro his dedit mihi Deus stramentum hoc de papyro, & hanc pellem.* Heic vocat *stramentum de papyro*, quam paulo ante *budam de papyro.* Ex Græco βυζή, quod à verbo βύω factum est, significatque farcio & impleo. *Rachanas* etiam de papyro, hoc est, fasciculos, qui cervicalium vicem præstarent, habuere. De *rachanis* alibi diximus. Anastasius in vita Joannis Eleemosynarii: *illic enim eos fecerunt, quasi tholos quosdam prolixos ligneis tabulis pavimento strato ad requiescendos eos, & simul cum storeis & rachanis per totam hiemem.* Quod igitur Indos amiculari libris arborum heic dicit Solinus, vereor ne φλοῦν, hoc est, scirpum pro φλοιῷ acceperit. Nam Herodotus scirpeas vestes, hoc est, φλοΐνας Indis quibusdam usitatas tradit. Strabo tamen lib. XI scribit Massagetas insulenses vestiri solitos libris arborum, quia lana careant: ἐσθῆτα δ᾽ ἀμπέχονται τοῖς τῶν δένδρων φλοιοῖς.

Plurimis placet neque animal occidere, neque vesci carnibus.] Citat Archelaum & Jubam auctores, quum tamen Melæ ipsa ferè verba usurpet: *quidam nullum animal occidere, nulla carne vesci optimum existimant:* quæ ille habet ex Herodoto: *ἑτέρων δὲ ἐστὶ Ἰνδῶν ὅδε ἄλλος τρόπος, οὔτε κτείνουσι οὐδὲν ἔμψυχον.*

Plerique tantum piscibus aluntur, & è mari vivunt.] Ita omnes fere nostri. Pessimi Delriani: *plerique tantum piscibus & mari vivunt.* Saltem legisset: *piscibus è mari vivunt.* Hæc fuit alterius editionis lectio. Mela: *quosdam tantum pisces alunt.* Ille ex Herodoto: *καὶ ἰχθύας σιτέονται ὠμοὺς τοὺς αἱρέουσι ἐκ πλοίων καλαμίνων ὁρμεόμενοι.*

Priusquam annis aut ægritudine in maciem eant, velut hostias cædunt.] Jam hæc ipsissima verba Pomponii sunt, nulla mutatione: *quidam proximos parentesque, priusquam annis aut ægritudine in maciem eant, velut hostias cædunt, cæsorumque visceribus epulari fas & maxime pium est.* Non igitur hæc ex libris Archelaï aut Jubæ hausit. At Mela ex Herodoto sumpsit, quem vide. Elegans porro loquutio, *priusquam in maciem eant annis aut ægritudine*, πρὸ τοῦ τήκεσθαι τῇ νόσῳ, καὶ γήρᾳ. *In maciem ire*, pro emaciari. Sic Apulejus de Deo Socratis, *in senectutem ire*, pro senescere: *validus est? ægritudine fatigabitur. Pernix est? ibit in senectutem.* Vulgo edebant: *abibit in senectutem.* Sed omnes libri legunt, *abit*, pro *ibit.*

Sunt etiam qui cum incubuere morbi, procul à ceteris in secreta abeunt.] Et heic Pomponium pæne ad verbum transcripsit, Pomponius Herodotum reddidit. Mela: *alii ubi senectus aut morbus incessit, procul a ceteris abeunt, mortemque in solitudine nihil anxii expectant.* Legendum & hoc loco apud Solinum, *nihil anxii mortem expectantes.* Male apud Melam vulgo, *at ubi senectus*, pro *alii, ubi senectus.* Herodotus: *ὃς δ᾽ ἂν ἐς νοῦσον αὐτέων πέσῃ, ἐλθὼν ἐς τὴν ἔρημον κέεται, φροντίζει δὲ οὐδεὶς οὔτε ἀποθανόντος οὔτε κάμνοντος.* *Ubi quis ex illis in morbum inciderit, procul a ceteris in solitudinem secedens decumbit: ibique mortuis nemo curam agit, nec ægrotantis.* Ita reddenda erant Herodoti verba, ut sensus auctoris exprimeretur.

Pag. 57. E. *Astacanorum gens laureis viret silvis.*] Ita rescripsimus auctoribus libris. Vulgo erat, *Aspagonum.* Ita etiam gentis hujus Indicæ nomen in Plinio reformandum, ubi hodie legitur: *item Aspagonas gentem vitis & lauri & buxi pomorumque omnium in Græcia nascentium fertilem.* Libri habent: *Item Aspaganos gentem.* Repone: *Astacanos.* Nam P pro T in libris perpetuum fere. Sic *pala* arbor Indiæ Plinio, quæ τάλα Arriano: *pinus* pro *tinus*, quæ lauri species est, sexcentis apud auctores locis. *Astacani* Indiæ populi, quorum nomen etiam in Græcis auctoribus corruptum invenio. Ἀσάκανοι dicti ab urbe Ἀσάκανα. Hic enim typus est Persicarum & Indicarum urbium. Ut Παλίβοθροι populi, quorum urbs Παλίβοθρα. Βάκτροι, quorum urbs Βάκτρα, & sic in aliis pluribus. Παρικάνιοι Persica gens & oppidum Παρικάνη. Ptolemæus Ἀσάκανον urbem recenset in Bactriana regione. Ideo ait Plinius *Astacanos* Indiæ adscribi à quibusdam. Idem Ἀτάκανα in Armenia ponit, à quibus Ἀτάκανοι. Atqui tam Ἀσσακανοὺς quam Ἀστακανοὺς Indiæ adscribunt omnes fere auctores. Strabo Ἀσσακανοὺς collocat inter Copherem & Indum: μετὰ δὲ τὸν Κώφην ὁ Ἰνδός ἐστι· τὰ δὲ μεταξὺ τούτων δυεῖν ποταμῶν ἔχουσιν Ἀσάκανοί τε καὶ Μασιανοὶ καὶ Νυσαῖοι καὶ Πασιοι.

Male

Male scribitur apud Strabonem Ἀσπισινοὶ. De Astacanis illis intelligere palam est, quos ita Plinius nominat. Nam & cum Nysæis eos jungit: *Nec non & Nysam urbem plerique Indiæ adscribunt, item Astacanos gentem.* Hi Astacani & Nysæi regionem inter Cophen & Indum tenebant. Ideo multi ab India eos excludebant, qui Indiam ab Indo auspicari voluere. Aliis placuit Indiam ab occidente non Indo amne determinare, sed Cophete, & adjiciebant quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios & Paropamisades. Hi sunt qui & Nysam & Attacana urbes Indiæ attribuerunt, quæ sitæ fuere inter Cophetem & Indum. Arrianus in Indicis: τὰ ἔξω Ἰνδοῦ ποταμοῦ τὰ πρὸς ἑσπέρην ἔστε ἐπὶ τὸν ποταμὸν Κωφῆνα Ἀσσακηνοὶ καὶ Ἀσσακηνοὶ ἔθνεα Ἰνδικὰ ἐποικέουσι. Vulgo habetur apud Arrianum Ἀστακηνοὶ καὶ Ἀσσακηνοί. Quod non potest verum esse. Nam hic typus Arabicus, non Indicus. Sic enim formatum hoc ἐθνικὸν urbium prototypon haberet Ἄστακα & Ἄσσακα. Atqui urbes ipsæ Ἀστάκανα & Ἀσσάκανα vocabantur, & inde populi Ἀστακανοὶ καὶ Ἀσσακανοὶ gentilium Indicorum more. Idem lib. IIII historiæ Alexandri Ἀσσακανοὺς populos vocat: ὥρμα δὲ ἐπὶ τὰ πρὸς ἐς τὴν τῶν Ἀσσακανῶν χώραν ἐμβαλεῖν. Lege: Ἀστακανῶν, vel Ἀσσακανῶν. Nam Ἀστακανοὶ ut Παλιβοθροὶ. At lib. V ejusdem ἀναβάσεως perperam Ἀσσακηνοὶ vocantur pro Ἀστακανοὶ, & Ἀσσακηνῶν γῆν pro Ἀσσακανῶν. Nisi forte error sit ipsius Arriani, qui Græcanico more ita pronuntiare maluerit: ut ab Astaco Pontica urbe Ἀστακηνὸς πόλις. Ita certe Stephanus apud eum legit Ἀσσακηνοὶ ἔθνος Ἰνδικόν. Ἀῤῥιανὸς τετάρτῃ τῆς ἀναβάσεως Ἀλεξάνδρου, ἦγε εἰς τοὺς Ἀσσακηνούς. Sed fortasse & heic mendum. Nihil certè ambigui est quin Ἀστάκανα & Ἀσσάκανα urbes Indiæ fuerint, unde populi Ἀστακανοὶ & Ἀσσακανοὶ appellati sunt. Ptolemæus Ἀσσάκανα Bactrianæ facit, quæ eædem sunt. Multa Indiæ oppida ultra & cis Indum hac gaudent terminatione. Ἄοργα, Σίγανα, Ῥίζανα, Δάμμανα, Ῥίξανα, Ὄσκανα, Καίσανα, Πασίκανα, Συδόμανα & alia infinita. Nec certe dubitari debet quin *Astacani* Plinii iidem sint cum Ἀστακάνοις Arriani, qui male apud eum dicuntur Ἀσσακηνοί.

Arborum universarum quibus gratia dulcis est.] Omnes antiquæ editiones ante Delrianam habent: *quibus Græcia dulcis est.* Quæ vera omnino est lectio, libris omnibus confirmata & Plinii auctoritate, quem heic exscripsit noster: *pomorumque omnium in Græcia nascentium fertilem.* Hoc iste dixit: *arborum universarum quibus Græcia dulcis est.*

In globo igneo rimantes secreta quædam] Nihil de istis secretis Plinius, quæ iste secretarius de suo addidit & commentus est. Ἀσκήσεως χάριν hoc faciebant, ut & quod arenis ferventibus diem perpetem alterno pede insistebant. Plinii locus, quem hic imitatus est, habetur lib. VII. c. II. *Philosophos eorum, quos gymnosophistas vocant, ab exortu ad occasum perstare immobilibus oculis: ferventibus arenis alternis pedibus insistere.* Nihil ille de secretis, quæ rimantur in globo solis. Ad hoc genus ἀσκήσεως referenda sunt, quæ Diogenem fecisse ait Diogenes alter statuas nive perfusas hieme media nudum amplectentem & tempore anni flagrantissimo in ferventibus arenis corpore nudo volutantem: καὶ θέρους μὲν ἐπὶ ψάμμου ζεστῆς ἐκυλινδεῖτο, χειμῶνος δὲ ἀνδριάντας κεχιονισμένους περιελάμβανε πανταχόθεν ἑαυτὸν συνασκῶν. Socrates toto die perstabat immobilis. Epictetus hæc genera ἀσκήσεως in sapiente improbabat: πρὸς ἄσκησιν πάντως σαυτὸν θέλεις, ὕδωρ σπάσον, καὶ μὴ τοῖς ἔξω, μὴ τοὺς ἀνδριάντας περιλάμβανε. Quidam ἀσκητικοὶ & compedes sibi induebant & totum diem sic ambulabant ἀσκήσεως gratia, quod χοίνικα ἐπιθέσθαι dixit Arrianus. Ita enim scribimus & explicamus pro Φοίνικα ἐπιθέσθαι. De generibus ἀσκήσεως: χοίνικας ἐπιθέσθαι, ἢ ἀνδριάντας περιλαμβάνεσθαι. De quibus in libro de instrumentis Musicis plura diximus. Veteres monachi talia multa faciebant, qui & ἀσκηταὶ proprie vocabantur. De his nos alibi.

Ad montem qui Nulo dicitur.] Ita Solini libri hoc loco. Sic etiam Pliniani lib. VII. cap. II. *In monte cui nomen est Nulo.*

Capitibus caninis, armatas unguibus.] Κυνοκέφαλοι Græcis & ἡμίκυνες Apollonio apud Stephanum his versibus, qui sic emendandi sunt:

> Ἡμικύνων δ' ἐπὶ τοῖσι γένος περιώσιον ἀνδρῶν·
> Τοῖς ἄμοιν κεφαλὴ ἐστηθεῖσι κύνειος ἔπεστι
> Τίτρεφθι γαμφηλῇσι περιαγὲς ὑλάσσουσι ἐρυμοῖς
> Τῶν μὲν δ' ἄτε κυνῶν ὑλακὴ πέλει, οὐδέ τι τοῖγε
> Ἄλλων ἀγνώσσουσι βροτῶν ὀνομακλύτον αὐδήν.

Nihil istis versibus corruptius, ut apud Stephanum leguntur. Cum hi homines latratum pro voce edunt, aliorum tamen & humana voce loquentium dialectum intelligunt. Hoc est, quod heic Apollonius ait, οὐκ ἀγνώσσουσι αὐτοὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων αὐδήν. Ctesias in Indicis de his Cynocephalis: καὶ συνιᾶσι μὲν τὰ παρ' ἐκείνων λεγόμενα, αὐτοὶ δὲ οὐ δύνανται διαλέγεσθαι. Loqui ipsi non possunt, sed quæ alii loquuntur, intelligunt. Ἀγνώσσειν idem quod minime cognoscere. Vide Ctesiam in Indicis apud Photium, cujus locum Plinius expressit. Nam quæ de his scribit, ab illo habet auctore. Tertullianus in Apologetico eos vocat *Cynopenas*, vel *Cynopennas*, ut in aliis scribitur: *plane tertium genus dicimur. Cynopenæ aliqui, vel Sciapodes, vel aliqui de subterraneo Antipodes.* Ita scribendum cap. VIII in libro ad Nationes, qui nuper est editus. *Cynopenæ* sunt κυνοπεῖναι. Quasi qui canina fame laborent, eaque edant quæ canes, utpote capitibus ac dentibus caninis prædit. Ita compositum hoc nomen, ut γεωπεῖναι, qui iidem sunt ac γηφάγοι. Hesychius: γηφάγοι πένητες, ἄποροι. Idem γεωπεῖναι, οἱ γῆν πεινῶντες καὶ ἐστερημένοι. At Κυνοπεῖναι sunt, qui talia edunt qualia canes. Latine extulit, *Cynopenæ*, ut κύπειρον, *cyperum*. Sic *empeneticam facere* apud Cælium in Epistolis, τὴν ἐμπεινητικήν, de eo qui strenue esurit & veluti esuritionis artem exercet: *Ego qui scirem C. Pompejum Baulis empeneticam facere, & usque eo ut ego misererer ejus esuriei, non sum commotus.* Hæc enim vera lectio est illius loci, quam & Turnebus olim adstruxit, quum libri omnes haberent *embeneticum.*

Amictas vestium tergorum.] Inepte sic exprimere voluit, quod simplicissime ac recte Plinius dixerat: *ferarum pellibus velari.* Cur non dixit, amictas aut vestitas tergoribus? Forte & scriptum fuit *amictas, vestitas tergore*, duplici lectione in textum à librariis recepta, ut in sexcentis aliis, unde correctores fecerunt: *amictas vestium tergorum.* Sed nec *tergus* proprie pellis ferarum. Nam & *tergora boum* dicuntur & aliorum animantium quæ feræ non sunt. Hanc vocem etiam pro tergo usurparunt veteres ut *tergus* ἡμίχοιρον. *Glandia detruncabo tergoribus.* Glossæ: *tergus*, νῶτος, δορά, ut contra *tergum* pro tergore dixere, uti *taurino tergo*, τῇ βύρσῃ apud poëtam. Inde *terginum* τὸ ὠμοβύρσινον, ut glossæ exponunt, lorum nempe ex tergo, id est, crudo corio factum. Plautus:

> *Nunquam ædepol vestrum tergum durum erit quam hoc terginum meum.*

Et apud Lucilium:

> *Salvo dum salvo tergo & tergino licet.*

Nam dum aliquis loris cæditur, tam lorum quàm tergum cædendo deperit. Ceterum Mela *ferarum pelles* potius dixit quam tergora, ut Plinius: *alii ferarum oviumque pellibus, pars nudi agunt.* Ita legendum, non, ut habetur vulgo, *aviumque pellibus.* Oves quoque in India teste Ctesia, earum pellibus multi velabantur, alii ferarum. Cynocephali pellibus ferarum vestiebantur. Ctesias: ἐσθῆτας δὲ φοροῦσιν ἐκ τῶν ἀγρίων θηρίων. Minus proprie itaque noster *tergora* heic absolute posuerit pro ferarum pellibus. Ctesias alio loco non ipsis pellibus ferarum villosis amiciri Cynocephalos tradit, sed aluta vel pelle tenuissima confecta, cui pili dempti sunt: τῇ δὲ ἐσθῆτι ἔχουσιν οὐ δασείαις, ἀλλὰ ψιλαῖς τῶν μαλθακῶν ἐκ λεπτοτάτων. Ubi μαλθάγματα sunt alutæ, vel pelles confectæ subactæque. At *tergus* proprie corium ἀδέψητον ὠμοβύρσα. Inde *terginum* ὠμοβύρσινον, Ex Græco τέρφος & Æolice τέρφος, *tergus.* Verum de his alibi. Ichthyophagos θηρίων δέρματα pro vestibus habere scribit Arrianus in Indicis, hoc est, *tergora ferina.*

Pag. 57. F. *Latratibus tantum sonantes, asperis rictibus.*] Ita omnes libri. Nihil de rictibus Plinius. Et sane cum capita canina habuisse prodantur, etiam rictus caninos habuere. Plinius: *pro voce latratum edere, unguibus armatam, venatu & aucupio vesci.* Reliqua Plinii expressit Solinus, exceptis istis, *venatu & aucupio vesci.* Scripserit igitur noster, ut omnia cum Plinianis respondeant:

ſpondeant: *aſperis ritibus.* Aſperos ritus ejus gentis dicit, quod aucupio & venatu tantum veſcantur. Hoc indubitatum. Sic ſupra de venatoribus apud Indos: *qui vero ferociori ſecta ſe dediderunt, & ſilveſtrem agunt vitam, elephantos venantur.*

Legimus Monocolos quoque ibi naſci.] Diu eſt quum hujus populi nomen non ſolum heic reſtituimus, ſed etiam apud Plinium & Agellium, quos eorum auctorum editiones *Monoſcelos* hactenus nominarunt. Quod Græcum non eſt. Nam Μονοσκελεῖς dici oportuit. Libri omnes Soliniani heic habent *Monoculos* aut *Monocolos.* Item Pliniani. Κῶλον idem eſt quod crus. Hinc μονόκωλα δένδρα quæ unico tantum ſtipite ac trunco à terra attolluntur. Et μονόκωλα ædificia Herodoto, quæ plura membra adjuncta non habent, ſed ſingulari ſtructura ſurgunt. His contraria ædificia quæ pluribus cœnaculorum contignationibus coaxata ſunt. De quibus Vitruvius inſigni loco emendandus. lib. II. c. VIII. *Itaque pilis lapideis, ſtructuris teſtaceis, parietibus cæmenticiis, altitudines extructæ, contignationibus crebris coaxatæ cœnaculorum, ad ſummas utilitates proficiunt diſparatione.* De ædificiis Romanis loquitur. Ita illa verba ex optimo codice legenda ſunt, quæ in editis inquinatiſſima habentur, hoc modo: *& cœnaculorum ſummas utilitates perficiunt, & deſpectationes.*

Qui ubi defendi ſe velint a calore.] Plinius: *eoſdemque Sciopodas vocari, quod in majori æſtu humi jacentes ſupini umbra ſe pedum protegant.* Vetus liber ibi legit: *eoſdem Sciapolis vocari quod in calore æſtu.* Scribo: *eoſdem Sciapodes vocari quod in calore æſtus.* Græci Σκιάποδας dicunt non Σκιόποδας. Heſychius: Σκιάποδες οἱ ἐν Λιβύῃ πλατεῖς ἔχοντες τοὺς πόδας, καὶ ποιοῦσι σκιὰν αὑτοῖς ἐν τῷ καύματι. Ad verbum Plinius: *In calore æſtus umbra ſe pedum protegunt.* Sed verba Cteſiæ, quæ apud Harpocrationem extant, ad verbum Plinius reddidit ex periplo Aſiæ ſumpta: ὑπὲρ δὲ τούτων Σκιάποδες ὄνομα, τούς τε πόδας ἄκρως οἱ χῆνες ἔχουσι καρτα πλατέας: καὶ ὅταν θέρμη ᾖ ὕπτιοι ἀναπεσόντες ἄραντες τὰ σκέλη σκιάζονται τοῖς ποσί. Tertullianus: *Sciapodes & Cynopenæ aliqui.* Sic σκιαγραφίαν dixere non σκιογραφίαν. Ceterum hi populi in Libya ponuntur ab auctoribus: Æthiopiæ vicini non Indiæ adſcribuntur, ut heic eos recenſet Solinus inter Indiæ populos. Plinius eo capite non tantum Indiæ monſtruoſas gentes deſcribit, ſed etiam Scythiæ, Arabiæ, Æthiopiæ & aliarum terrarum. Cujus capitis titulus in indice libri primi ſic habet: *Gentium mirabiles figuræ.* Perperam adtexunt vulgati alterum caput cum hoc titulo: *De Scythis & aliarum diverſitate gentium.* Quæ verba manu exaratus index non agnoſcit. Diſerte ibidem Plinius tradit iſtos Sciapodes non longe abeſſe à Troglodytis. Non igitur in India, ſed in Libya, vel Æthiopia. Heſychius: Σκιάποδες, ἔθνος περὶ τὴν Αἰθιοπίαν πλατυπόδων. Strabo inter gentes Indiæ, quæ monſtruoſæ ſunt figuræ, nequiquam eos recenſet, quum Ἐνωτοκοίτων, Ἀστόμων, Ὠκυπόδων, Μονομμάτων & Ἀμυκτήρων, aliorumque meminerit. Nugatur igitur more ſuo noſter, qui ab Æthiopia in Indiam eos tranſcripſit colonos.

Pag. 57. G. *Odore vivunt pomorum ſilveſtrium*] Addit Plinius, & radicum florumque omnium. Strabo etiam ὀσφραίνεσθαι ἀέρων. Dicebantur Ἄστομοι.

Perhibent & gentem eſſe fœminarum, quæ quinquennes concipiant.] Ita loquitur quaſi gens ea fœminas tantum habuerit, ut Amazonum. Non hæc mens Plinii. De fœminis Calingarum, qui ſunt Indiæ populi, hoc ille narrat: *In Calingis ejuſdem Indiæ quinquennes concipere fœminas, octavum annum vita non excedere.*

Apud eos vero quibus ad vivendi rationem propenſior cura eſt.] Sic quidam libri. *Propenſior cura* idem quod major cura. Propenſus in hanc vocem noſter hoc ſenſu uſurpandam. *Propenſiores notæ* pro majoribus. *Propenſius irrigat*, id eſt, largius. Ita alibi paſſim. In aliis codicibus habetur: *exactior cura eſt*, quod ex altera eſt editione. *Propenſum* autem pro majore aut graviore aliqua re ponitur, metaphora ſumpta à ponderibus, aut rebus quæ penduntur. Nam ſi quæ graviora ſunt aut majora, ut in lance poſita præponderant, ita etiam propendent. Cicero in Parodoxis tit. III. *Cauſa igitur hæc, non natura diſtinguit: quæ quando alteri acceſſit,* *id fit propenſius: ſi utrique adjuncta ſit, paria fiant neceſſe eſt.* Hinc *propenſum* pro eo, quod eſt gravius ac majus. At cum pondera pariant in libra, & invicem ſibi oppoſita æquantur velut in parallelo ſitu, *interpendium* dicitur. Gloſſæ: *Interpendium*, παράλληλον. Græci παράλληλον interpretantur, ἴσον ὅμοιον τῷ μεταξὺ ὄν. Eædem gloſſæ *interpretium* παράλληλον exponunt, ut idem ſit *interpretium* & *interpendium*, juxta illius gloſſarii auctorem. Ea voce uſus eſt Ammianus lib. XXVIII. Hymettius Africam proconſule regens in magna annonæ caritate publica horrea aperuit, & frumentum populo Romano deſtinatum Carthaginenſibus indigentibus divendidit: ex quo certam ſummam confecit. Poſtea viliore annona quum eumdem frumenti modum horreis populi Romani reſtituere vellet, denorum modiorum quos venumdederat pretio, tricenos ipſe modios emit. Sic pretii quod ex venditione publici frumenti collegerat, duo trientes apud eum remanſerunt, poſt reſtitutum omne frumentum horreis Populi Romani. Quod ſuperfuit ex ea ſumma, id totum tranſmiſit ad ærarium Principis. *Interpretium* hoc vocat Ammianus: *verum quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venumdatis, emerat ipſe tricenos, interpretii compendium ad principis ærarium miſit.* *Interpendium* plane idem quod *compendium*, quum utrinque in lance æqualia ſunt pondera. Tum enim fit *compenſatio*, id eſt, σύσταθμία. Nam *penſare* eſt σταθμίζειν. Hinc quod ſummæ deeſt vel ponderi, quum in ſummam redit, & ponderi adjicitur, fit σύσταθμία, vel æqualitas ponderum. Dioſcorides: πλῆθος καὶ σύσταθμία τῷ αὐτῷ. Græci ἀντίρροπον hoc vocant, ut notavimus ad Pallium. Quod idem eſt ac παράλληλον. Gloſſæ: *compenſatio*, σύσταθμία, ἀντιλογισμός. Nam ἐκλογίζειν eſt rationes putare, calculare. In verſibus Phœnicis de Nino rege apud Athenæum:

> Οὐκ ἐκλογίζειν ἔμαθεν οὐκ ἀριθμέειν.

Non rationes ducere, nec numerare notat. Perperam legitur apud Athenæum, ἀλλαλογεῖν. Nec melius eſt quod ſubſtituunt. Cum expenſi & accepti pagina pariat, tum fit ἀντιλογισμός id eſt, compenſatio. Quod dictum à ponderibus, quum in utraque lance paria ſunt, nec in alteram partem propendent. Idque *interpendium* & *compendium* dicitur. Inde utraque vox & pro lucro accipitur. *Compendium*, ὠφέλεια. Ammiano *interpretii compendium.* Nam *interpretium* idem quod interpendium. Utrumque enim παράλληλον veteri gloſſarum auctori exponitur. Sic quod Latini vocant *interlunium*, Græci dicunt συμμηνίαν, quod ad verbum eſt *conlunium.* Auctor peripli rubri maris: τοσαύτη γὰρ περὶ τὴν εἰσβολὴν τῆς θαλάσσης γίνονται βίαι κατὰ τὰς συμμηνίας ὑπὸ τὴν πανσέληνον μάλιστα πλήμμυραι. Doctus interpres *conſtitutiones lunæ* reddit τὰς συμμηνίας. Immo ſunt *interlunia.* Et notum eſt eo tempore majores maris æſtus fieri. Plinius lib. II. cap. XCVII æſtus plena luna maximè fervere dicit, & interluniis, quum luna eſt in coitu: *In coitu ſolis pares & plena. Eadem aquilonia & a terris longius recedente, mitiores.* Ita legenda hæc verba ac diſtinguenda. Ita ergo σύσταθμία *interpendium* ac *compendium* ſignificat. Interpendio vel interpretio contrarium eſt *intertrimentum.* Id nempe quod de pondere detrahitur, unde minus fiat. At interpendium, vel compendium, quod additur ad pondus, & ſuppletur, ut ſit integrum & æquale. Græci *intertrimentum* vocant ἀπουσίαν. *Apuſia* vocatur in Querulo non Plautino. Gloſſæ: *Intertrimentum*, ἀπουσία. *Detrimentum* aliæ exponunt. Agatharchides: αὐτὸ γὰρ τὸ τοῦ χρυσίου χῶμα βραχεῖαν ἀληθῶς ἀπουσίαν ἀπὸ τοῦ ψήγματος. Diodorus in eadem hiſtoria: καθαρὸν δὲ τὸν χρυσὸν λαμβάνουσιν ὀλίγης ἀπουσίας γεγενημένης. Interpres primigenia ſignificatione is proprie dictus eſt, qui inter venditorem & emptorem pararius ac proxeneta difficultates inter utrumque ob pretium oriri ſolitas explicabat. Inde ad alia tranſlatum hoc nomen. Is efficiebat ac contendebat ut rei, quam deferebat venditor, exæquaretur pretium quod offerebat emptor, & ſic juſta permutatio procederet. Quod eo nomine accipiebat ab utroque, *interpretium* proprie dicebatur: Græcis προπράτης & προπώλης is appellabatur, qui venditori emptorem conciliabat. At Latini *propolam* pro ipſo venditore uſurparunt. Quod inter ea vocabula referas licet, quæ

Latini

Latini de Græco mutuati in alia ſignificatione ſumpſerunt. Sed de interpretio nos alibi. Ut *propenſum* pro magno, ita etiam *impenſum*, fortaſſean ab eadem metaphora. Nam quod propendet etiam impendet. Gloſſæ: *impenſe*, ἐπιῤῥεπῶς. Sed magis eſt, ut ab *impenſa* & eo quod impenditur, deducta ſit tralatio. Hoc eſt τὸ ἀνάλωμα. Sic δαψιλὲς Græcis τὸ πολὺ, τὸ μέγα. Inde & *impendio* adverbialiter pro magnopere, à nomine *impendium*, quod eſt ἀνάλωμα. Hinc *impenſa opera*, *impenſum ſtudium* pro magno, & quod multum ac largiter impenditur. Gloſſæ: *Impenſius*, δαψιλῶς. Eædem: *Impenſe*, δαψιλῶς, ἐπιῤῥεπῶς. Nam & δαψιλεύειν Græcis eſt largiri liberaliter. Apulejus in Apologia: *etiam gulones omnes, qui impenſe piſces pretio a piſcatoribus mercantur*. Scio *impenſam* pretium de magno ac δαψιλῶ Latine dici, ſed mirum ex tot viris doctis qui opuſculum illud notis illuſtrarunt & eum ſcriptis codicibus contulerunt, neminem unum obſervaſſe lectionem elegantem ac veram, quam omnes veteres libri eo loco ſuggerunt: *gulones omnes qui impendio a piſcatoribus merguntur*, id eſt, οἱ βαπτιζόμενοι τῷ ἀναλώματι ὑπὸ τῶν ἁλιέων, qui ſumptibus affliguntur ac peſſumdantur. Ita loquutus eſt Plinius de coquis: *nullusque prope jam pluris æſtimatur mortalis, quam qui peritiſſime dominis cenſum mergit.* Juvenalis Sat. XII.

> ——— *ſed nec*
> *Tam tenuis cenſus tibi contigit, ut mediocris*
> *Fortunæ te mergat onus.*

Ex eo *mergus ærarius* Lucillio, qui ære alieno mergeret poſſeſſores, ut olim recte emendavimus & explicavimus. Plutarchus in Galba: πολλάκις μυριάσι δεδαπανημένων τῷ ἀναλώματι βεβαπτισμένων. Eodem ſenſu uſurpavit & verbum βαπτίζειν Diodorus, ut Latini *mergere* lib. I: τοὺς ἰδιώτας οὐ βαπτίζουσι ταῖς εἰσφοραῖς: *tributis mergunt.*

Et cum maritus homine deceſſerit] Ita ſcripſimus ex libris, & explicavimus ſupra. *Homine decedere* dicitur, qui exit de homine, hoc eſt, de corpore humano. Sic *decedere magiſtratu, imperio, & poteſtate*. Solinus *hominem exire* ſupra pro eodem dixit. Nam *exire hominem* poſuit pro exire homine, ut *exire portam*, *exire urbem*. Apulejus, cujus loquutiones ſæpe imitatur noſter, *exire aſinum* ſimiliter dixit in tertia Mileſia: *nam roſis tantum demorſicatis exibis aſinum, ſtatimque in meum Lucium poſtliminio redibis.* Ita *a corpore recedere* dicuntur in ſcriptis patrum & conciliis qui moriuntur, & hominem exeunt, & *de ſeculo recedere*. Fortaſſean & ſupra noſter hic *hominem vivere* dixerit, pro humanam vitam agitare, & in homine manere: *cum deſiſſet hominem vivere*, pro quo tamen libri omnes habent, *quum deſiſſet hominem vivere*. Quod & nos explicandum duximus.

Pag. 58. A. *Cetera notata vivunt.*] Hanc lectionem procudit Delrius ex veteri omnium librorum, & editionum antiquarum, *cetera nota vivunt*. Vinetus edidit: *cum nota vivunt*. Ego propius ad verum fecerim: *cetera in nota vivunt*. Ut *in fama eſſe* dicitur, *in nomine*, cujus nomen & fama celebratur. Ita ſæpe apud Plinium & *in gloria*, & *in æſtimatu* eo loco, qui ſic legendus atque interpungendus eſt lib. XI. c. XV. *In omni melle, quod per ſe fluxit ut muſtum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile eſt æſtivum omne rutilum, ut ulceribus aptiſſimum. In æſtimatu eſt è thymo coloris aurei ſaporis gratiſſimi.* Sic *in nota vivunt*, qui in ignominia vitam agunt. Græci quoque ἐν ὀνείδει dicunt, ἐν ὀνείδει. Strabo de his ipſis mulieribus Indicis: τὰς δὲ μὴ ὑπομενούσας, ἀδοξεῖν, id eſt, quæ cum viris mori non ſuſtinent, in nota vivere.

Inſulaſque magno ſpatio à continenti ſeparatas.] In aliis legitur: *& ſilvas longiſſime ſpatio a continenti ſeparatas*. Sequitur & deinde διττογραφούμενος locus ex utraque editione. In altera fuit: *idque ipſum palam eſt non qualibet magnitudine venire.* Scribe: *non qualibet magnitudine evenire*. Loquutio noſtro familiaris: *non qualibet amplitudo*, τὸ τυχὸν. Id ſuprà obſervavimus. Altera editio habuit, eaque prior: *quod coram eſt potentia ampliſſima magnitudinis fieri.* Nec enim gloſſa eſt, ut putat Camers, ſed diverſa lectio ex altera editione. Loquutio ipſa etiam è Plinio, quam in alia re uſurpavit: *Inſula in Gange eſt ampliſſima magnitudinis.* Notandum porro, *coram eſt* dictum pro *palam eſt* poſitum, πρόδηλον ἐστὶ, φανερόν ἐστι.

Quarum è multitudine & copiis vel particulam perſequemur.] Hæc lectio eſt hactenus editorum, quam & in margine regii codicis adpoſitam reperi. Ipſe in textu habuit: *quarum partem perſequemur*. Utraque ſcriptura codicis habet aſſertores, ut hinc liqueat alteram alterius editionis fuiſſe.

Leucocrotta velocitate prævedit feras univerſas.] Ita omnes libri ſcribunt, & in indice: *de leucrocotta beſtia*, apud Plinium quoque *leucrocotta*: ſed verum hujus beſtiæ nomen *leocrocotta*. Quod ipſum tamen Græcum non eſt, nec mentio hujus fit apud Græcos, haud magis quam *leopardi*, cujus compoſitio nominis etiam Latina eſt. Nam leopardus dicitur quem lea ex pardo generavit. Ita & leocrocotta ex lea, hoc eſt, leæna, & crocotta genita videtur. Plinius c. XXXI tradit hyænæ coitu leænam Æthiopicam parere crocottam. Ergo crocotta & leocrocotta eadem. Quidam eo loco leocrocottam legunt pro crocotta, ſed Solinus vulgatam lectionem agnoſcit ſupra de hyæna: *In Æthiopiæ parte coit cum leæna, unde naſcitur monſtrum, cui crocotta nomen eſt.* Atqui idem Plinius alio loco *crocottam* velut ex cane & lupo conceptam facit, & ſeparat à leocrocotta. Unde & Græci κυνόλυκον vocabant. Excerpta Cteſiæ: ἐστι δὲ ἐν Αἰθιοπίᾳ ζῷον λεγόμενον κροκόττας, κοινῶς δὲ κυνόλυκος. Quod mixtam ſcilicet ex lupo & cane formam haberet. Certe hyæna lupo ſimilis, leo cani. Eadem igitur crocotta quæ ex leæna & hyæna concipitur, recte à mixtura formæ dicatur κυνόλυκος. Plinius leocrocottam dicit, collo, cauda & pectore leonis eſſe. Non propterea tamen dictam putarim *leocrocottam*, quod tamen antea volui. Λεοντοκροκόττας Græce potius vocaretur ut λεοντομύρμηξ, λεοντόκερων, λεοντόφονον. Nec enim λεοκροκόττας Græcum eſt. Cteſias de crocotta: ἰσχὺν δὲ τὸ θηρίον ἀλκὴν λέοντος, ταχύτητα ἵππου, ῥώμην ταύρου, σιδήρῳ δ' οὐχ ἡττᾶσθαι. Plinius leocrocottam perniciſſimam feram eſſe ait, & voces humanas imitari, quod etiam facit crocotta: dentium locis os perpetuum habere leocrocottam tradit. Idem & de crocotta: *nullis gingivis, dente continuo.* Mirum eſt, ut dixi, Græcos nuſquam hujus leocrocottæ facere mentionem, quum tamen certum ſit Latinos à Græcis habere quæcunque de his exoticis & monſtruoſis animalibus ſcripſere. Certe nec leopardi Græci meminere, quod purum putum eſt Romanum nomen. An igitur leocrocottas ex lea & crocotta, ut leopardus ex lea & pardo? Certe ita poſtulat ratio nominis. Nam Latinis *lea* eſt leæna. Crocottas ipſe ex hyæna & leæna. At leocrocottas ex lea & crocotta. Verum, ut dixi, nulla mentio hujus leocrocottæ in Græcorum libris. Nec Latini aliunde habere potuerunt quam ex Græcis. At id nomen Græca moneta percuſſum non eſt. Puto itaque Plinium hoc nomen ex errore confinxiſſe. Cum enim legiſſet in aliquo Latino ſcriptore, *ut leo crocottas eſt*, ὡς λέων ὁ κροκόττας ἐστὶ, Quibus verbis leonis formam habere auctor ille tradebat. Inde leocrocottam in ſcripta ſua traduxit, dum legit conjunctim, ut *leocrocottas eſt*. Niſi talia pæne infinita peccaſſe Plinium ſcirem, hoc illi non imputarem. Crocottas autem leonis formam habet, utpote ex leæna genita. Certe quæcunque de crocotta leguntur apud veteres, leocrocottæ etiam conveniunt, paucis exceptis, quæ ex diverſitate ſcribentium diverſa videri poſſunt. Crocottam omnes Æthiopiæ adſcribunt. Ergo & leocrocottas, quam feram tamen heic inter Indicas deſcribit Solinus. Plinius lib. VIII. cap. XXI non ſolum crocottam ſed etiam leocrocottam inter animalia recenſet quæ gignit Æthiopia: Lyncas inquit, & ſphingas Æthiopia generat, multaque alia monſtra ſimilia, pennatos equos, crocottas, cercopithecos, *Indicos boves, unicornes, tricornesque, leocrocottam perniciſſimam feram.* Hæc non poſſis aliter interpretari. Boves igitur Indicis ſimiles Æthiopiam dicit generare. Confirmat & id quod ſequitur. *Sed atrociſſimos habet tauros ſilveſtres.* Æthiopia tauros illos ſilveſtres habet, quales ibi deſcribit, ut paulo poſt oſtendam, non India. De Indis tamen loqui oſtendunt, quæ ſtatim ſubjicit: *apud eoſdem naſci Cteſias ſcribit, quam mantichoram appellat.* Mantichora in India naſcitur, non in Æthiopia, ut conſtat ex Cteſiæ excerptis, quæ hodieque extant, ut omittam auctorum teſtimonia, qui ex Cteſia referunt mantichoram apud Indos naſci. Ariſtoteles, Ælianus, Pauſanias, alii. At rurſus de Æthiopia accipienda eſſe omnia quæ præcedunt, fidem facere queant, quod protinus ſubdi-

dit: *In India & boves solidis ungulis unicornes.* Ab hoc loco feras Indiæ enumerare incipit, axin, simias, monocerotem. Ergo Æthiopia boves Indicos unicornes haud secus atque India generat. Viri docti corrigunt eo loco, *Indi equos unicornes*, pro *Indicos boves unicornes*. Ex Strabone, ut ajunt. Certe Strabo lib. xv meminit equorum unicornium in India nascentium ex Onesicrito: ἵππους τε λέγει μονοκέρωτας, ἐλαφοκράνους. Ceterum equi illi unicornes Indici non possunt ibi locum habere apud Plinium, qui eodem capite eos descripsit inter Indiæ feras: *asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite cervo.* Quis negaverit aut dubitarit hunc esse Strabonis ἵππον μονοκέρωτα ἐλαφόκρανον? De eo & Solinus infra ex Plinio inter Indiæ feras eam numerans: *Sed atrocissimum est monoceros monstrum mugitu horrido, equino corpore, elephanti pedibus, cauda suilla, capite cervino.* Putabam itaque apud Plinium boves illos unicornes tricornesque Indicos ex adnotatione marginali cujusdam studiosi irrepsisse in contextum, sed video Solinum hæc eadem verba invenisse in suis codicibus. Sic enim paulo post hæc ipsa animalia recenset inter feras Indicas: *Sunt præterea boves unicornes & tricornes.* Sensum Plinii hunc puto fuisse, Æthiopiam boves etiam generare, quales Indici, unicornes nempe tricornesque. Nam & paulo post sic refert: *In India & boves solidis ungulis unicornes.* At Solinus perversitate mentis ac stili solita sibi Æthiopica illa omnia animalia in Indiam transtulit.

Capite melinum.] Ita & Plinius: *capite melinum.* Variæ editionis illa, quæ heic leguntur, *capite camelino.* Quærendum ecquod animal fuerit *meles*, vel, ut in omnibus fere vetustis codicibus scriptum reperitur, *males.* Inter omnes pæne doctos hodie convenit *melem* veterum esse, quem vulgo *taxum*, aut *taxonem* vocamus. Sed illis assensum meum commodare non possum. Varro in R. R. præcipit septa leporarii ex maceriis tectorio esse inducenda, *ne meles aut feles aliave quæ bestia intrare possit.* Ex genere felium videtur fuisse meles. Et sane quum admonet septa leporarii tectorio esse inducenda, ne meles irrepere possit aut feles, ostendit illud genus animalis per muros, qui tectorio inducti non sunt, posse erepere & escendere, quod felium & id generis animalium proprium est, non taxonis, cui naturale non est in muros rependo scandere. Meles igitur, aut is est, quem vulgo *catum putosum*, id est, putentem nuncupamus, aut ea quæ hodie *fuscina* dicitur, à fusco pilo. Vulgo *fouinam* vocamus, id est, *fuscinam.* Nam & *fuscinam* tridentem piscatorum instrumentum in plerisque Galliæ locis *fouinam* appellant. Et sic veteres nostri vocabant. Sonus utriusque nominis idem, sed origo diversa. *Fuscinum* pro fusco infima Latinitas dixit, ut *aurinum* pro aureo, *marmorinum* pro marmoreo, *aurochalcinum* & similia. Sic *fuscina* dictæ, quia fuscum habent pilum, felium agrestium de genere sunt, in domibus tamen frequens præcipue villaticis, gallinarum, leporum, pipionum & ovorum maxime appetens, & noctu fere tantum grassari solitum. Unde *lucifugam melem* vocat Gratius, qui & galeros ex ea fieri venatoribus tradit:

---- lucifugâque ex mele galeros.

Ita legendum pro *macle.* Idem alibi: *lucifuga males.* Sic κτιδέη galea, vel galerus ex pelle hujus animalis factus, qui Græcis κτὶς. Viverræ, vel mustellæ rusticæ simile esse ajunt. Hesychius: κτιδέη γένος περικεφαλαίας, ἢ κτὶς δ' ἐστὶ ζῶον ὅμοιον γαλῇ, οὗ τὸ δέρμα δέρουσιν εἰς περικεφαλαίας. Ita & galeri ex lucifuga mele Gratio. Κτίδας, vel ἰκτίδας Strabo interpretatur γαλᾶς ἀγρίας, quibus venantur in Hispania cuniculos, *furettos* appellamus & *furones*: apud Isidorum *furo* dicitur. Pæne puer apud Martialem ex scripto codice legendum videram epigr. xxxvii. lib. x.

Venator capta mele superbus adest.

Ubi vulgo est *marte.* Libri veteres habent *male*, pro *mele.* Sed meles ibi non est taxus, sed felem sive cattum silvestrem si forte intelligit. Hos studiose etiam venabantur veteres. Nemesianus in Cynegetico:

---- felemque minacem
Arboris in trunco longis præfigere telis
Implicitumque sinu spinosi corporis erem.

Isidoro dicitur *melo.* Quem inepte sic dictum interpretatur, quod mella captet, vel quod sit rotundissimo membro. *Melonem* dixisse quosdam pro mele testis est Caper, qui præcipit *meles* potius vocandas quam *melones* hujusmodi bestias, de dubio sermone. Quæ est *melo*, quem inepte sic dictum interpretatur quod mella captet, vel quod sit rotundissimo membro. Quæ feles veteribus, recentioribus dictus *cattus.* Isidoro ita appellatur quod *cattat*, id est, videt. *Guettare* etiam in Gallia dicimus observare & speculari. Arabicolatinum lexicon: *Musium cattum quod cattat, id est, videt.* Sed illud *cattare* pro videre & speculari factum est ex *captare.* Martiali *Pannonicæ cattæ* sunt, quas vulgo *martas* vocitamus. Quæ de genere felium sunt silvestrium. Vetus itaque hoc verbum. Græcis αἴλουρος, quod caudâ adulatur & ambiat, nam αἰάλλειν est σαίνειν. Sed & αἰλός antiquioribus dictus, id est, adulans, vel adulator, cum Æolico digammate Fαιλός: inde *felis.* Nam sic scribitur in veteribus codicibus. At quem *taxonem* vocamus quomodo vocitarint antiqui, quærendum censeo. Marcellus Empiricus *taxoninæ adipis* meminit cap. xxxvi. Antiquiorem non scio, qui *taxonis* meminerit. Sic tamen liquet admodum vetus illud nomen esse, ac Latinum. Certe non est *meles.* Quidam putarunt esse antiquorum glirem. Nam & *blerellos* quasi *glerellos* vel *glirellos* appellamus. Sed falluntur. *Glis* est qui Græcis ἐλειὸς μῦς. Addito gamma pro digammate γέλειος: unde *glis*, ut γάλανος pro βάλανος Æolice, *glans.* Græci ἐλειὸν μῦν appellarunt, quasi *arboreum murem.* Nam in silvis degit, & inter arbores semper oberrat, & in iisdem sedes & cubilia habet hiemis tempore quum perpetuo dormit. Ἐλειὸς Hesychio ἔνδενδρόν τι ζῶον. Varro apud Sosipatrum: *in mea silva glis est nullus.* Apud Martialem lib. iii. epig. lviii. sic est interpungendum:

Fert ille ceris cana cum suis mella,
Metamque lactis: Sassinate de silva
Somniculosos ille porrigit glires.

Quidam Græcorum ἐλειὸν de sciuro interpretati sunt, qui & ipse inter arbores & in silvis semper versatur. Sed ἐλειὸς μῦς apud Aristotelem, qui hieme per somnum pinguescit, de glire accipiendus, non de sciuro. Hunc glirem μυοξὸν etiam Græci vocarunt. Oppianus:

---- σκιουρούς τ' ἠδ' ἀγαθέας τε μυοξοὺς
Οἳ μέν τοι σύμπαντα ἐπιμμένει μῆνα
Ὥρην χειμερίην, ἄτρεμας ὕπνοιο μεθιέντες.

Glires intelligit. Qui ἐλειὸν & μυοξὸν e Græcis distinguunt, hi sine dubio ἐλειὸν pro sciuro capiunt. Quod & nonnulli ex Latinis fecere de glire. Glossæ: *glis*, ὕπνωρος. Nam ὕπνωρος & αἰώρος idem. Glossæ aliæ: μῦς ὁ ἐπὶ τοῖς δένδρεσι, *glis.* Hic & μῦς δενδρίτης, & δενδροβάτης appellatus. Aliæ glossæ: μυοξός, *glis.* Hodie *vexum*, vel *vexosum* appellitant, voce ex μυοξὸς detorta. Atque hæc obiter. Vide supra plura.

Pag. 58. B. *Nam voce loquentium hominum sonus æmulatur.*] In quibusdam libris: *voce autem.* In aliis: *nam vocem loquentium hominum sonus æmulatur.* Quæ lectio ex priore, vel posteriore editione est.

Est & Eale, alias ut equus.] Meliores libri: *ut equus cetera.* Non equo eam comparat Plinius, sed equo fluviatili: *Apud eosdem & quæ vocatur eale magnitudine equi fluviatilis, cauda elephanti.* De Æthiopibus porro intellexit Plinius, apud quos nasci dixit hanc ealen, de India vero iste accepit.

Quorum alterum quo cum pugnat, protendit, alterum replicat.] Ita libri, quum vulgo sit: *quorum alterum cum pugnat.* Nec hic mentem Plinii assequitur, moremque sequitur suum. Dicit noster ealen, cum pugnat, alterum cornu infestum protendere, alterum replicare. Rationem addit, ut si aliquo ictu acies alterius obtusa fuerit, alterius acumen in tuto sit, ac priori succedat. Nihil istorum Plinius, cujus hæc verba sunt: *majora cubitalibus cornua habens, mobilia quæ in pugna alterna sistit, variatque infesta aut obliqua, utcunque ratio monstravit.* Sensus horum verborum est, ealen mobilia habere cornua, eaque alternatim in pugnando versare, & modo infesta protendere, modo obliquare, prout ratio certaminis exigit. Si à fronte pugna est, tum infesta dirigit cornua; si à latere adgreditur hostis, tum ea obliquat.

liquat. De replicatione cornus alterius, alteriusque protensione nullum in Plinio verbum, nec vestigium. Cornua enim ab radice mobilia sunt, ita ut alterna sisti queant, & variari infesta aut obliqua utcunque usus poposcerit. *Replicare* aliud est. Sed talis ubique & passim Solinus.

Ut si ictu aliquo alterius acumen offenderit, acies succedat alterius.] Varia lectio est, ex priore an posteriore editione, incertum. Certe eam in textu optimi quique codices præferunt, hac vulgari ad marginem adposita. Altera sic habet: *ut si usu aliquo fuerit alterius acumen obtusum.*

Indicis tauris color fulvus est.] Non Indici isti tauri, sed Æthiopici. Nec Plinius Indicos facit, sed Æthiopiæ assignat: *atrocissimos habet tauros silvestres, majores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fulvos.* Sed Plinius Solinum decepit, ipse utique quoque à semetipso deceptus. Nam sequitur statim apud eumdem Plinium: *apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam mantichoram appellat.* Atqui apud Indos mantichoram nasci Ctesias scribebat. Extat hodieque ejus fragmentum apud Photium: περὶ δὲ μαρτιχόρα ἐν Ἰνδοῖς ὄντος θηρίου, ὡς τὸ πρόσωπον ἐοικὸς ἀνθρώπῳ, μέγεθος μὲν ἐστιν ὥσπερ λέων. Ælianus ex Ctesia Ἰνδικὸν θηρίον vocat hanc beluam. Idem legas apud alios auctores quamplurimos. At tauros silvestres, quales heic & apud Plinium describuntur, Æthiopiæ peculiares facit Agatharchides, & cum Æthiopicis feris recenset, sphingibus, cynocephalis & cepis. Καὶ τὸ μὲν θηρίον, inquit, ἀνήμερον κρίνεται παρὰ τοῖς Τρωγλοδύταις, ἀλκιμώτατον ὑπάρχον λέοντος, τάχος δ᾽ ἵππου, ῥώμην δὲ ταύρου. De his tauris loquitur, quos apud Troglodytas Æthiopas reperiri ait. Peccatum igitur hærebit in ipso Plinio, qui apud eosdem populos gigni tradat tauros hos silvestres & mantichoram. Nec sane mirum. Habuit illa ex variis auctoribus loca excerpta & in adversariis suis adnotata de monstrosis beluis, quæ cum in opus suum referret, patrias earum confudit oblitus scilicet quibus regionibus apud auctores ipsos unaquæque illarum tribueretur. Hoc est indubitatum. Impulit igitur in errorem Plinius Solinum.

Indicis tauris color fulvus est.] Immo, ut dixi, Æthiopicis. Agatharchides: πάντων δὲ τῶν εἰρημένων ἀγριώτατον ἐστι τὸ καλούμενον παρὰ τοῖς ταύροις σαρκοφάγον ζῶον, ὃ τῷ μεγέθει μὲν ὑπάρχει τῶν ἡμέρων ἁδρότερον, τάχει δὲ ὑπερβάλλον, πυρρὸν δὲ ἐξαιρέτως. Quæ verba Plinius ad verbum ita reddidit: *sed atrocissimos habet tauros silvestres majores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fulvos.* Sed mirum cur Plinius agrestes tauros distinguat à silvestribus, & *agrestes* vertat, quos Græcus auctor vocat ἡμέρους. Nam *agrestis* & *silvestris* idem, qui Græcis ἄγριος. Etenim tam agrestis quam silvestris miti & cicuri opponitur. An igitur legendum apud Plinium, *majores cicuribus.* Sed aliter omnes libri. Præterea non omnino cicures haberi debent tauri sicut boves, quippe qui multum feritatis habent, ac ferocitatis. Ergo videatur Plinius *agrestes* à *silvestribus* secernere, quatenus agrestis non ἄγριον significet, sed ἄγροικον & χωρικόν: taurum scilicet in agris & rure versantem. Sic glossæ: *agrestis*, ἀγροικός, χωρικός. *Agricolam* quoque sic exponunt ἄγροικον & χωρικόν, at *silvestris* proprie est ὑλικὸς & ἄγριος, qui præ feritate in silvis & nemoribus degit, longe ab agris cultis & villis, ita exponi debet ille Plinii locus, siquidem mutari non debet. Strabo ἀγρίους vocat hos tauros Æthiopicos lib. XVI, quibus opponit τοὺς ἡμέρους. Nam majores esse & velociores.

Pilus in contrarium versus, hiatus omne quod caput.] Plinius: *oculis caeruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente.* Agatharchides: καὶ τὸ μὲν σῶμα μίχει τῶν ὠτῶν αὐτῆς διέσχισε, ὄμμα δὲ ὑπόφαινε γλαυκότερον λέοντος, τὰς δὲ θρίχας τὰς τρίχας ἐναντίως ἔχει τοῖς ἄλλοις.

Pag. 58. C. *Hi quoque circumferunt cornua flexibilitate qua volunt.*] Ita libri. Vulgo: *qua malint.* Plinius: *rictu ad aures dehiscente juxta cornua mobilia.* Agatharchides: τὰ δὲ κέρατα τὸν μὲν ἄλλον χρόνον τοῖς ὠσὶ παραπλησίως κινεῖ, μάχης δὲ γενομένης ἵστησιν ἀσφαλῶς. Agatharchidis mens est, istiusmodi taurum alio omni tempore cornua mobilia habere sicut aures, cum vero pugnandum habet, tum ea sistere, ita ut adeque firmiter hæreant, atque iis animalibus quibus à natura fixa sunt & immobilia. Nam mobilium cornuum in pugna nullus usus.

Hoc idem narrat de eale Plinius, quæ similiter cornua flexibilia circumfert: *cornua mobilia qua alterna in pugna sistit, variatque infesta aut obliqua, utcunque ratio monstravit.* In scripto codice legitur: *variatque infestat aut obliqua.* An scribendum: *varaque infestat aut obliqua.* Notum quænam *vara* dicantur cornua. Melior tamen vulgata. Ut ut sit, nulla replicatio cornuum in his locum habere potest, quæ Solini imaginatio est. Sed nec Plinius satis assequutus videtur mentem Græci auctoris. Nam, ut notavi, omni alio tempore cornua flectunt ac movent hæc animalia, ubi vero pugna ingruit, tum ea sistunt, ac fixa immobiliaque reddunt. Qui sensus est Græci scriptoris.

Tergi duritia omne telum respuunt.] Tergum hic pro tergore posuit, ut alibi etiam notavimus. Plinius: *tergoris duritia silicis, omne respuens vulnus.* Græcus auctor, unde ista Plinius accepit: ἡ μὲν βύρσα ἐστὶ ἄτρωτος λόγχῃ καὶ τόξῳ. Sequitur apud Plinium: *feras omnes venatur.* Agatharchides: τῶν δὲ τῆς ἀλλοτριότητος θηρίων, καὶ κυνηγεῖ τὰ λοιπὰ τῶν ζώων. Plinius: *ipsi non aliter quam foveis capti, feritate semper intereunt.* Græcus: διὸ καὶ πάντων μὲν ὑπερχείριον οὐδεὶς πώποτε ζῶον ἐπιβεβλημένον κατέσχεν, τὸ δὲ εἰς ὄρυγμα ἐμπεσόν, ἤ τινα δόλον τοῦτο περιπλεχθὲν ὑπὸ δὲ θυμοῦ συντόμως γίνεται ἀπόπνικτον. De foveis omisit hic noster: *& tam immitis ferocitate, ut capti animas projiciant furore.* Ita vetus liber. Nam in vulgatis erat: *telum omne respuentes, tam immitis ferocitate.*

Mantichora quoque nomine inter hæc nascitur.] Perperam Delrius in editione sua illud *nomine* incluserat, veluti minime necessarium. Omnes libri nostri id retinent, & sic loquitur noster. Supra *centaretas nomine.* Erit ita alibi passim. Sic & Plinius. Variant Græcorum auctorum exemplaria in hujus beluæ appellatione: nam aliis μαρτιχόρας dicitur, aliis μαρτιχόρας. Apud Pausaniam μαρτιόρας. In excerptis Ctesiæ, quæ hodie extant, vocatur μαρτιχόρας. Ab illo ceteri scriptores habent. Æliano quoque & Philostrato sic dicitur. Latini auctores *mantichoram* appellant. Et sic Aristoteli vocatur ex eodem Ctesia.

Triplici dentium ordine coeunte vicibus alternis.] In optimo codice: *triplici dentium versu coeunte ordinibus alternis.* Et pro *ordinibus* ad oram habet ex varia lectione *vicibus.* Plinius: *triplici dentium ordine pectinatim coeuntium.* Triplex dentium versus, vel ordo. Τριστοίχους ὀδόντας exprimit. Ἐπ᾽ ἀμφότερα τριστοίχους ὀδόντας habere hanc feram tradit ex Ctesia Aristoteles, hoc est, tam in superiore quam inferiore maxilla triplicem illi inesse dentium ordinem: καθ᾽ ἑκατέραν τὴν γένυν, ut habet Pausanias. Quod cum ita sit, pectinatim eos coire dicit, hoc est, ut Solinus interpretatur, *vicibus alternis*, vel ordinibus alternis. Quæ varia lectio ex duplici editione manavit. De crocodili dentibus etiam tradunt coire eos pectinatim, licet triplicem dentium versum non habeat. Solinus supra: *morsus ejus horribili tenacitate conveniunt, stipante se pectinatim serie dentium.*

Facie hominis.] Addit Plinius: *facie & auriculis hominis.* Et sic apud Aristotelem: πρόσωπον δὲ καὶ ὦτα ἀνθρωποειδές. Apud Ctesiam tamen in excerptis legitur tantum: ἔχει τὸ πρόσωπον ἰκανὸς ἀνθρώπῳ. Sed paulo post addit: ὦτα δὲ ὥσπερ ἀνθρώπου, καὶ ὀφθαλμοὺς γλαυκοὺς ὁμοίους ἀνθρώπῳ.

Voce tam sibila ut imitetur modulos fistularum, tubarumque concentum.] Aristoteles ex Ctesia: φθέγγεσθαι δὲ ὅμοιον φωνῇ σάλπιγγος καὶ σύριγγος. Quod de fistulæ & tubæ mixto concentu Plinius interpretatur: *vocis ut si misceatur fistulæ & tubæ concentus.* Ælianus ita videtur accepisse, quasi dixerit tubæ aut fistulæ vocem imitari. Nam alterum tantum posuit: φωνὴν δὲ σάλπιγγος ὡς ἔοικεν ἀφίησι. Melius autem scripseris in hoc Solini loco: *voce tam sibila, ut imitetur modulos fistularum tubarumque concinentium*, sicut habent quidam codices.

Pedibus sic viget, saltu sic potest.] Ῥωμαλέον hic noster. Plinius simpliciter: *velocitatis magnæ.* Aristoteles: Ταχὺ δὲ θεῖν οὐχ ἧττον τῶν ἐλάφων.

Sunt præter boves unicornes & tricornes solidis ungulis.] Plinius: *In India & boves solidis ungulis unicornes.* Atqui eodem capite paucis ante lineis scripserat: *Indicos boves unicornes tricornesque.* Quod vel ex margine in-

fultum est, vel de Æthiopia accipiendum est, quam pariter atque Indiam boves unicornes & tricornes habere dixit Plinius.

Pag. 58. D. *Caudâ suillâ, capite cervino.*] In excerptis antiquis Solini scriptum est, *caudis villosis.* Eorum auctor hanc lectionem commentus est ex depravata exemplarium lectione, *caudas villa.* Quod putavit corrigendum, *caudis villosis.* Non suillam habere caudam, sed apro similem dixit Plinius: *reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro.*

Ad longitudinem pedum quatuor.] Plinio: *uno cornu nigro, media fronte cubitorum duûm eminente.* Solino duo cubita sunt quatuor pedes: ὁ πῆχυς ἔχει πόδας δύο. Hero. Aliis duo cubita tres tantum sunt pedes, sed hujusmodi cubitus, qui pedem & semissem habet, vocatur λιθικὸς & ξυλοπριστικός. Idem Hero: ὁ πῆχυς ὁ λιθικὸς ἔχει σπιθαμὰς β̄ ἢ πόδα α΄ πρὸς τῷ ἡμίσει, ἢ παλαιστὰς ς΄, ἢ δακτύλους. Ὁμοίως καὶ ὁ πρισικοῦ ξύλου. Alter Hero in Isagoge πῆχυν ξυλοπριστικὸν appellat, qui pede & semipede constat. Ὁ πῆχυς ἔχει παλαιστὰς ς΄, δακτύλους κδ΄· καλεῖται δὲ ξυλοπριστικὸς πῆχυς. Eo ligna quæ serrâ secantur, & lapides mensuram accipiebant. Πρίων, ξυλοπρίστης, serra qua ligna secantur: λιθοπρίστης, qua lapides: Glossæ veteres λιθοπρίστην exponunt *ferrarium lapidarium.*

Ait vermibus abundare cæruleis nomine & colore.] Plinius lib. IX. cap. XV. *In eodem Gange esse Statius Sebosus haud modico miraculo adfert, vermes branchiis binis, LX cubitorum, cæruleos, qui nomen a facie traxerunt.* Quæ Solinus ita accepit quasi *cærulei* dicti sint illi vermes, quod cærulei essent coloris. Et sane *faciem* ipse fere semper pro colore usurpat. Sed immaniter erravit. Nam *facies* ibi tota figura est. Significat igitur vermes illos Gangeticos, sic vocatos esse à figura vermium quam habent. Vermes aquatici non sunt, isti sunt. Vermes branchias non habent, isti habent. Nulli vermes tantæ sunt magnitudinis. De reliquo quod figuram & faciem habeant vermium, vermes sunt appellati. Ctesias in excerptis σκώληκας eosdem vocitat: ὅτι ἐν τῷ ποταμῷ τῷ Ἰνδῷ σκώληξ γίνεται, τὸ μὲν εἶδος οἷόσπερ ἐν ταῖς συκαῖς εἴωθε γίνεσθαι, τὸ δὲ μῆκος πήχεων ἑπτά. De hisdem vermibus intelligit. Nec bene tantum peccavit Solinus, sed longe etiam gravius lapsus est in his quæ sequuntur: *hi bina habent brachia longitudinis cubitorum non minus senûm.* Vel ut in optimis codicibus legitur, *non minus cubita sena.* Sine dubio legit apud Plinium noster: *vermes branchiis binis senûm cubitorum*, vel, *sex cubitorum.* Et sane nimis enormis est illa longitudo sexaginta cubitorum. Eam porro longitudinem non ad vermes ipsos retulit Solinus, sed ad branchias. At enimvero quia verisimile ipsi non visum est, branchias tam vastæ magnitudinis in illis vermibus esse, *brachia* pro *branchiis* supposuit, vel certe ita legit. Quod est maxime ridiculum. Vermes brachiis carent. Illa Gangetica animalia in ceteris vermium figuram præferebant, atque ideo vermes appellati. Sic igitur capienda Plinii verba, *vermes branchiis binis, senûm cubitorum, cæruleos*, ipsi inquam vermes longi sunt cubita sena, non ipsorum branchiæ, multo minus verum de brachiis quibus carebant. Ctesias μῆκος illorum definit cubitis septenis: τὸ δὲ μῆκος πήχεων ἑπτά, καὶ μείζους δὲ καὶ ἐλάττους. Ergo & quidam sena cubita non superabant, alii excedebant. In paucis verbis plura eaque gravissima Solini σφάλματα deprehendere est.

Pag. 58. E. *Ut elephantos ad potum ventitantes mordicus comprehensa eorum manu rapiant in profundum.*] In quibusdam codicibus: *mordicus comprehensos eorum manu.* Ita etiam legit auctor excerptorum vetus. Plinius tamen vulgatam tuetur: *His tantas esse vires, ut elephantos ad potum venientes mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.* Quare frustra & Pincianus cum sua emendatione hujus Pliniani loci: *comprehensos manu deorsum abstrahant.* Quam nihil adjuvant Solini verba. Ctesias de his vermibus: καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἐν τῇ ἰλύϊ τοῦ ποταμοῦ διατρίβουσι, τῇ δὲ νυκτὶ ἐξέρχονται, καὶ ὅτῳ ἂν ἐντύχῃ τινὶ ἐν τῇ γῇ βοῒ ἢ καμήλῳ, καὶ δάκῃ, ἕλκει εἰς τὸν ποταμόν, καὶ πάντα κατεσθίει πλὴν κοιλίας. Non igitur brachiis, quæ nulla habent, comprehendunt feras, quas in flumen abstrahunt, sed ore ac dentibus.

Indica maria balænas habent ultra spatia quatuor jugerum.] Ita omnes libri. Additur in excerptis: *in longitudine.* Quod necessario subintelligendum. Hic locus de balænis & physeteribus expressus è Plinio lib. IX. cap. IIII. Sed ibi *physeteras* Oceano Gallico vindicat Plinius, non Indico: qui Indici Oceani proprias facit pristes & balænas: *Maximum animal in Indico mari pristis & balæna est: in Gallico Oceano physeter.* Physeteres tamen etiam in Indico mari reperiri testes Strabo & Arrianus ex Nearchi relatione. Iste in Indicis: ὅτι τὰ κήτεα ταῦτα φερόμενα ἐκ τοῦ πόντου ἀναφυσᾶν ἐς τὸ ἄνω τὸ ὕδωρ. Hoc proprium physeterum. Strabo φυσητῆρας plane nominat Indica illa cete lib. XV. Balænas Indicas quatuor jugerum inveniri, pristes ducentorum cubitorum refert ibidem Plinius. Jugerum habet in longitudine cubita centum ac triginta tria cum semipede, hoc est, pedes regios ducentos, quia cubitum multi duobus definiunt pedibus, sic centum cubita tantum longitudinis in jugero essent. Arrianus ex Nearcho tradit cete Indica magnitudinem plerumque habere usque ad viginti quinque orgyjas extentam: καὶ τὰς σάρκας αὐτοῖσι περιρρεούσας ὑπολείπειν τὰ ὀστέα· χρηστὰ δὲ τοῖσιν ἀνθρώποισιν ἐς τὰ οἰκία εἶναι. Ὧν τὰ μὲν ἐν τῇσι πλευρῇσιν αὐτοῦ ὀστέα, δοκοὺς τοῖσιν οἰκήμασιν ὅσα μεγάλα· τὰ δὲ μικρότερα σφηκῆρας· τὰ δὲ ἐν τῇσι σιαγόσι, ταῦτα δὲ εἶναι τὰ θύρετρα· οἷα δὴ πολλῶν καὶ εἴκοσι καὶ πέντε ὀργυιὰς ἀνηκόντων τὸ μέγεθος. Plinius hunc locum in memoria vel ante oculos habuit, quum ita scripsit: *Gedrosos qui amnem Arbim accolunt Alexandri Magno classium præfecti prodidere in domibus fores maxillis beluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadrigenûm cubitorum longitudinis reperta.* Eosdem utique auctores habent Plinius & Arrianus præfectos nempe classium Alexandri Magni. Strabo eumdem Nearchum præfectum classis Alexandri auctorem allegat de magnitudine Indicarum beluarum, quibus longitudinem tribuit, non viginti quinque ὀργυιῶν, ut Arrianus, sed viginti trium. Atque, ut scias eamdem rem narrare eodemque auctore, sic ille scribit de his beluis: Φασὶ δὲ αὐτὰ μὴ ἐκπλησιάζειν τῇ γῇ, τὰ δ' ὀστᾶ διαλυθέντων ψιλωθέντα ἐκκυμαίνεσθαι ῥᾳδίως, καὶ χορηγεῖν τὴν λεχθεῖσαν ὕλην τοῖς Ἰχθυοφάγοις πρὸς τὰς καλυβοποιΐας. Μέγεθος δὲ τῶν κητῶν φησὶν ὁ Νέαρχος τριῶν καὶ εἴκοσιν ὀργυιῶν. Plinius ea sic intellexit, quasi ossa illa balænarum eam magnitudinem haberent: *ossibus tecta contignare ex quibus multa quadrigenûm cubitorum longitudinis reperta.* Atqui de beluis ipsis id scripserat Nearchus: οἷα δὴ πολλῶν καὶ εἴκοσι καὶ πέντε ὀργυιὰς ἀνηκόντων τὸ μέγεθος. Dignum etiam quæsitione cur idem Plinius viginti & quinque ὀργυιὰς *quadrigena cubita* verterit. Orgyja quatuor facit cubita. Sic viginti quinque orgyjæ centum cubita reddunt. Viginti tres nonaginta duo. Unde igitur illa quadrigena cubita expiscatus sit nescio. Hero jugerum ait habere in longitudine tria σχοινία cum triente. Σχοινίον autem δεκαόργυιον fuit, quo agros cultos metiebantur. Sic longitudo jugeri centum ac triginta trium fuerit cubitum, quod initio posuimus. In aliis codicibus legitur apud Plinium: *quadragenûm cubitorum.* Quod etiam minime congruit. Non heic modo circa orgyjarum modum peccavit Plinius, sed etiam aliis multis locis. In historia Bonaci τρεῖς ὀργυιὰς Aristoteles *tria jugera* vertit. Nos de his alibi.

Sunt & quos physeteras nuncupant.] Excerpta: *sed & quos physeteras nuncupant.* In optimis quibusdam libris: *sunt & quos physetas nominant.* Certe φυσητὴρ & φυσητὴς idem, ut καταπειρατὴς & καταπειρατήρ, quo maris altitudo tentatur. Lucilius:

> *An catapiraterem eodem deferet uncum*
> *Plumbi pauxillum raudus, linique metaxam?*

Catapirater plumbus, ὁ καταπειρατὴρ μόλιβδος. Sic enim legendi illi versus vulgo corruptissimi. *Molybdum* Græca voce hunc ipsum plumbum Statius.

> *Sunt quibus exploret rupes gravitate molybdus.*

Veteres codices hic habent *molucrus* pro *molubdus.* Qui locus etiam hodie depravatissimus, nec doctis intellectus. Hesychius: καταπειρατηρία, ὅπως βάθος πειράζωσι, ἢ ἁλιευτικὴ βολίς. Dicebatur & καταπειρατὴς, καταπειρητηρίη apud Herodotum. Sic φυσητὴρ & φυσητὴς, πρίστις &

& πρηστὴρ. Lectio autem, quæ heic *physetas* habet, prioris est editionis. *Physeteras* porro istos Plinius Oceano Gallico vindicat, ut *pristes* & *balænas* Indico. Sed supra notavimus etiam physeteras in Indico mari reperiri. Et sane *pristes* & *physeteres*, quod ad nomen attinet, idem significant. Nam Græce est πρίστις ἀπὸ τοῦ πρήθειν, quod significat φυσᾶν. Unde δάκρυ ἀναπρήσας, quod grammatici exponunt ἀναφυσήσας. Hinc πρηστὴρ vehemens ventus, & turbo, sive procella. Arrianus in Indicis de hujusmodi physeteribus: καὶ λέγει Νέαρχος, ὅτι ἀπὸ αὐλῶν περίπλεον ὑπὸ τῶν ἐν ἰσθμῷ... τὸ ὕδωρ ἄνω ἀναφυσώμενον τῆς θαλάττης, οἷα περ ἐκ πρηστήρων βίᾳ ἀναφερόμενον. Inde igitur πρίστεις appellatæ, quæ eædem cum φυσητῆρσι. Nec quemquam movere debet, quod πρίστεις etiam inveniuntur dictæ. Non enim ἀπὸ τοῦ πρίζειν, à scindendis fluctibus appellatæ sunt; sed est vitium scripturæ pro πρίστεις, ut πρίων pro πρηὼν mons excelsus: & πλίξαι pro πλῆξαι, unde πλιχάδες. De quo nos supra. Oppiano πρίστεις recte scribuntur. Et πρῆστις nomen navigii, quod aliis πρίστις. Strabo de occiduo Oceano: ὡς δ᾽ αὕτως ἔχει περὶ τῶν κητῶν ἀπείρων, ὀρύγων τε καὶ φαλαινῶν καὶ φυσητήρων. Ergo si pristis in Indico mari, etiam ibi physeter, nam idem sunt, è converso si φυσητήρ: in Gallico Oceano & Hispanico etiam pristes ibi versari credendum est. Ὄρυγες Straboni sunt quæ Latinis *orca*. Et inde nomen Latinos ex accusativis Græcorum suos facere nominativos certum est. τὴν φορβάδα, *forda*: τὴν σπυρίδα, *sporta*: τὴν σπήλυγγα, *spelunca*. Sic τὴν ὄρυγα, *orca*.

Qui enormes ultra molem ingentium columnarum super antemnas se navium extollunt.] In quibusdam libris: *qui enormes supra molem ingentium columnarum, ultra antemnas se navium extollunt.* Non satis expressit Plinianum: *in Gallico Oceano physeter, ingentis columnæ modo se attollens, altiorque navium velis diluviem quamdam eructans.* Non dicit Plinius physeterem ultra molem ingentium columnarum se attollere, sed instar ingentium columnarum: quum sese attollit, instar ingentis columnæ facere. Sed nec Plinius ipse Græca, quæ vertere volunt, satis fideliter reddidit. Ita leguntur apud Strabonem: καὶ φυσητήρων, ὧν ἀναφυσησάντων φαίνεταί τις νεφώδης ὄψις κίονος τοῖς πόρρωθεν ἀφορῶσι. Nimbosam illam alluviem, quam in altum sufflando eructant physeteres, similem videri ait à longe adspicientibus columnæ cuidam nebulosæ. Non ipsi itaque physeteres modo ingentis columnæ se attollunt supra vela & antemnas navium, sed aqua maris, quam in altum ejaculantur, altior abit navium velis, ac ingentis columnæ instar reddit. Hic sensus est Græcorum verborum, quem Plinius non expressit.

Ut nimbosa alluvie.] Ita quidam libri. In aliis: *diluvie*, quod habet Plinius. In priore ἐκδόσει ita scripserat Solinus.

Sola India mittit avem psittacum.] Hunc de psittaco locum partim e Plinio, partim ex Apuleji verbis concinnavit noster. Qui Apulejus descriptionem psittaci in Floridis totam è Plinio transtulit, & insigniter hallucinatus est, dum Plinii verba nimis properanter legit, quam hallucinationem etiam sequutus est heic Solinus. Libros Plinii de herbis ac remediis herbarum, item de arboribus in compendium redegit idem Apulejus, servatis pæne omnibus auctoris verbis: cujus epitomes fragmentum bene longum penes me habeo antiquissima manu descriptum. Plinius lib. x. cap. XLII. *Super omnia humanas voces reddunt psittaci: quidam etiam sermocinantes. India hanc avem mittit, sittacen vocat.* Ita legendus ille locus, quod jam alii viderunt. In libro Rigaltiano scribitur: *siptacen vocat*; in aliis: *septagen*. Verum est *sittacem*, vel *sittan*. Hesychius: Σίττας, ὄρνις ποιὸς οἱ δὲ τὸν ψίττακον λέγουσι. Idem: Σίττη, ὄρνις ποιὸς οἱ δὲ δρυοκολάπτης. Item: σίττος, οἱ μὲν γλαῦκα, ἢ κίττα, ἢ ἱέρακα. Ctesias in excerptis Indicorum βίττακον vocat, & instar ἱέρακος habere scribit. Σιττάκην etiam alibi legi. Et sane σίττακος & ψίττακος idem. Sic σμυδὰς & ψυγδὰς genus unguenti, de quo nos supra. Σίττακος, vel σιττάκη παράγωγον est τοῦ σίττα. Arriano in Indicis dicitur σίττακος. Non Indi ipsi sic videntur vocasse, sed Græci, qui avem illam Indicam sermonis humani imitatricem nomine hujus avis appellaverunt, quæ maxima est æmulatrix vocis hominum. Hæc est pica. Sic Nili beluam, quam Ægyptii sui vocarunt χάμψαν, ipsi κροκόδειλον vocarunt, quod similis esset lacertis maceriarum dictis κροκοδείλοις apud se. Apulejus in Floridis: *Psittacus avis, Indiæ avis est: instar illi minimo minus quam columbarum: sed nec color illi columbarum: non enim lacteus ille, vel lividus, vel utroque sublitus, aut sparsus est: sed color psittaco viridis & intimis plumulis, & extimis pinnulis.* Ita scribenda illa verba, quæ vulgo inquinatissima. Sic enim legitur ibi hodie: *non enim lacteus ille, vel lividus, vel utrumque sublutem.* Correxeruot *utrinque*. Nihil explicaruot. Atqui nullæ columbæ sunt luteæ, vel subluteæ. Quædam ex iis sunt totæ candidæ ac lacteæ, plures vero lividæ: nonnullæ autem sunt albo & livido mixtæ. Hoc est quod ait, *vel utroque sublitus, aut sparsus est*: livido nempe sublitus, aut albo sparsus. Hæc emendatio indubitata est. Extimæ porro in avibus pinnæ sunt, intimæ plumæ. Vulgo eduur: *intimis plumulis & extimis palmulis.* Emendabat Lipsius *parmulis*. Nihil necesse: immo nec recte. *Palmulas* magis tolerarem. Extimas pinnas sic vocaverit à similitudine palmolarum, quibus naves incitantur. Nam palmulas, id est, remos, etiam πτερὰ Græci poëtæ vocarunt. Sed certior est emendatio nostra.

Ut cum se è sublimi præcipitat in saxum.] Ita reposoit Delrius, cum antea esset, *cum e sublimi præcipitatur.* Melius fecisset legendo: *cum è sublimi præcipitat*, loquutione tralaticia & bonis auctoribus trita. Sed & Apulejum imitatur noster de psittaco: *Rostri prima duritia quum in petram quampiam concitus altissimo volatu præcipitat, rostro se velut anchora excipit.* Plinius: *cum devolat rostro se excipit, illi innititur, levioremque ita se pedum infirmitate facit.* Ergo Apulejus ex Plinio habet, Solinus ex Apulejo. Sequitur apud nostrum: *& quodam quasi fundamento utatur extraordinariæ firmitatis.* Ita libri. Nam vulgo est: *quedam quasi præsidio.* At noster *fundamentum* dixit, quæ Apulejo *anchora*: *rostro se velut anchora excipit.* Nam anchora propric navium fundamentum est, & *naves fundare* dicitur. Virgilius:

Anchora fundabat naves.

Idem hic noster paulo post capite sequenti *fundamentum* de anchora usurpavit: *Certis autem canalibus depressum adeo, ut nulla unquam anchora ad profundum illius fundamenti potuerint pervenire.* Sic legendum eum locum ibi docemus.

Nam studet, ut homines alloquatur.] Veteres optimi: *nam studet ut quod homines alloquatur.* Omnino scribendum: *nam studet ut quod homines, id loquatur*: ut id loquatur quod loquuntur homines. Sic alibi: *Ægipanes sunt hoc quod pingi videmus.* Apulejus de psittaco: *id vero quod didicit, ita similiter nobis canit, vel potius eloquitur, ut vocem si audias, hominem putes: nam quidem si videas, idem conari non eloqui.* Hæc corruptissima sunt, quæ voluere videri esse correctissima. Nam ita emendarunt omnium fere librorum lectionem qui habent: *Nam quidem si audias idem conate eloqui.* Facilis & certior inde correctio: *ut vocem si audias hominem putes: non quidem si audias idem coram te eloqui.* Vocem si tantum audias, hominem putes, non quidem id putes, si audias coram te idem eloqui. Tunc enim tibi patebit, avem esse non hominem, quæ id loquitur. Nihil verius. *Coram te* tantum scripsimus pro eo quod est in libris, *conate*: unde fecerant *conari*. Forte etiam emendandum: *ut longe si audias, hominem putes: non quidem si audias idem coram te eloqui.* Quod valde arridet.

Pag. 58. F. *Ferrea clavicula fit verberandus.*] Verbum hoc ex Apulejo: *cum sermonem nostrum cogitur æmulari, ferrea clavicula caput tunditur, imperium magistri ut persentiscat.* Plinius *radium* dixit pro clavicula: *capiti ejus eadem duritia quæ rostro: hoc cum loqui discit, ferreo verberatur radio: non sentit aliter ictus.* Apulejus ex Plinio sumpsit, Solinus ex Apulejo.

Dum pullus est, atque adeo intra alterum ætatis suæ annum.] Eleganter optimus liber: *dum in pullo est*, id est, dum in ætate pulli est. Sic Ciceroni Lælio, *in pueris esse, in viro esse: memineram Paulum, videram Gallum. Sed hi in*

puerꝭ: *Cato in perfecto & ſpectato viro.* Ita enim ſcribendum è libris, ubi vulgo legitur: *Sed hi nec comparantur Catoni maximo & ſpectato viro.* Apulejus: *Diſcit autem ſtatim pullus uſque ad duos ætatis ſuæ annos, dum facile os, uti conformetur: dum tenera lingua, uti convibretur.* Sic legendum ac diſtinguendum: uti os conformetur dum facile eſt: uti lingua convibretur, dum tenera eſt. Hic porro Apulejus hallucinatus eſt, & ſecum Solinum traxit in eumdem errorem. Quod enim heic de pſittaco dixit, hoc idem Plinius de certo genere picarum poſuit. Poſt pſittacum ſtatim agit de illis picis: *Minor nobilitas quia non ex longinquo venit, ſed expreſſior loquacitas certo generi picarum eſt.* Illæ porro picæ ſunt, quas ait Plinius non facile perdiſcere ſermonem humanum, niſi primis duobus ætatis ſuæ annis. Quod Apulejus pſittaco tribuit, dum præfeſtinata lectione parum advertit, non de pſittaco, ſed de picis verba illa fieri apud Plinium. Id ut fiat planius, de iiſdem picis ita loquitur Plinius: *verum addiſcere alias negant poſſe, quam quæ ex genere earum quæ glande veſcuntur, & inter eas facilius, quibus quini ſunt digiti in pedibus, ac ne eas quidem ipſas, niſi primis duobus ætatis ſuæ annis.* Quæ omnia Apulejus in picis ad pſittacos tranſcripſit: *Verum ad diſciplinam humani ſermonis facilior eſt pſittacus glande qui veſcitur, & cujus in pedibus, ut hominis, quini digituli numerantur. Non enim omnibus pſittacis id inſigne.* At illud ridiculum & falſum de pſittacis glande veſcentibus. Nullæ ſiquidem glandes, vel glandiferæ arbores in India, ubi naſcitur, & unde venit pſittacus. Sed nec heic apud nos glande veſcuntur. Præterea nulli pſittaci cum quinis in pede digitis viſuntur. Ergo ex Apulejo ſumpſit hic noſter cum ſcribit de pſittacis: *Inter nobiles & plebejos diſcretionem digitorum facit numerus. Qui præſtant, quinos in pede habent digitos, ceteri ternos. Lingua lata multoque latior quam ceteris avibus, unde perficitur, ut articulata verba penitus eloquatur.* Hæc poſtrema de lingua lata pſittacorum ex eodem Apulejo hanſit: *Sed illud omnibus proprium, quod eis lingua latior quam ceteris avibus, eo facilius verba hominis articulant patentiore plectro & palato.* Plinius, unde hæc mutuatus eſt Apulejus, non de pſittacis hæc dicit, ſed de certo illo genere picarum quæ glande veſcuntur: *Latior iis lingua, omnibuſque in ſuo cuique genere quæ ſermonem imitantur humanum: quamquam id pæne omnibus contingit.*

Paullo ſenior & indocilis eſt, & obliviosus.] In multis exemplaribus legitur: *major paulo ſegnior eſt, & obliviosus, & indocilis.* Sic habuere Vineti codices, qui etiam ſic edidit. Ita quoque quos vidit ὁ μακαρίτης Mercerus. Sed ea lectio ex duabus compoſita eſt, & præterea mendoſa. In priore editione fuit: *Major pullo & indocilis eſt & obliviosus.* In altera: *pullo ſenior & indocilis, & obliviosus.* Unde illa prodiit complurium librorum γραφὴ vitioſa, *major paullo ſegnior eſt*: eleganter autem *pullo ſeniorem* aut *majorem* vocavit, qui exceſſit pulli ætatem. Sic *bimo aut trimo majorem* Latini dicunt qui bimatum aut trimatum exceſſit. Hæc ad verbum Solinus ex Apulejo. Nihil enim tale Plinius: *ſenex autem captus & indocilis eſt & obliviosus*, βραδὺς καὶ ἐπιλήσμων. Ariſtophanes, γέρων ἐπιλήσμων καὶ βραδύς, *obliviosus & tardus ad diſcendum*, hoc eſt, indocilis. Ex his conſtat Solinum Apulejo recentiorem eſſe, quem pleríque boni viri & docti Plinio antiquiorem imaginati ſunt.

Pag. 58. G. *Ut ne tranſjici ſagittis quidem poſſint.*] In optimis libris: *tranſjaci.* Ita ſupra *ſuperjaci*, ὑπερβάλλεσθαι. Apud Senecam in libris de beneficiis, *ſuperjacere* pro ſuperare & vincere olim obſervavimus, quod Græci ὑπερβάλλειν. Ita quoque apud Plinium ſcribitur in antiquis exemplaribus, loco quem Solinus heic tranſcripſit de proceritate Indicarum arborum: *arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperjaci nequeant.* Correxere in editis: *ſuperari nequeant.* Solinus dixit *tranſjaci.*

Pomaria ficus habent.] De his Plinius lib. XII. cap. V. *Ficus ibi exilia poma habet, ipſa ſe ſemper ferens.* In veteri codice deeſt verbum *habet*: & *ferens* legitur pro *ficus*. Item *ſeipſa*. Lego: *Ficus ibi exilia poma ſed ipſa ſemper ferens, vaſtis diffunditur ramis.* Hic Soliniani libri habent, *pomarias ficus habens.* An ideo *pomarias ficus* appellavit, quia dixit Plinius ficus illas exilia poma ferre? alias *pomarium* idem quod hortus, vel locus conſeptus, & arboribus conſitus. Gloſſæ: *pomarium*, ὀπωρεῖον: *pomarium*, ὀπωροφυλάκιον: *pometum*, ὀπωρεῖον. Profecto ficus illæ Indicæ non proveniunt in pomariis. Magno quippe ambitu pomaria illa oporteret fuiſſe, quæ plures hujuſmodi arbores habuerint, quarum ſingularum codices ſexaginta paſſus in urbem conſumerent, umbra verò arboris duo ſtadia operiret. Nugatur igitur more ſuo Solinus.

Quarum caudices in orbem ſpatio ſexaginta paſſuum extuberantur] Scripſerat auctor in priore editione: *quarum caudices in ſpatium enorme craſſeſcunt.* Ubi ſpatium pro craſſitudine, vel magnitudine poſuit. Quod frequens eſt Latinis auctoribus. Hinc apud Juvenalem:

---- *ſpatium admirabile rhombi.*

Cujus loquutionis nomine tam graves pœnas viro docto dare non debuit Satyricus. Nulla enim in illa phraſi κακοζηλία notanda eſt, vel improprietas, utpote quam vetuſtiſſimi, nec poëtæ tantum ſed etiam πεζολόγοι uſurparunt hoc ſenſu. Sic *ſpatium ſerpentis* apud Ovidium in Metamorphoſi de ſerpente Thebano quem Cadmus occidit. Idem de Remedio amorum *ſpatioſum taurum* dixit pro magno:

Parva necat morſu ſpatioſum vipera taurum.

Virgilius in Moreto *ſpatioſam plantam* pro magna.

---- *ſpatioſa prodigia planta.*

Ovidius de Re Amatoria *ſpatioſam Andromachen.*

Omnibus Andromache viſa eſt ſpatioſior æquo,
Unus, qui modicam diceret, Hector erat.

Lucanus *ſpatium elephantis* de magnitudine ac mole illius beluæ:

Nec tutus ſpatio eſt elephas.

Agellius lib. I. cap. I. *Facile intellexit, modum ſpatiumque plantæ Herculis ratione proportionis habita, tanto fuiſſe quam aliorum procerius, quanto Olympicum ſtadium longius eſſet quam cetera.* Si ſpatium de re minima: cur non magis de maxima? *lateris ſpatium* apud eumdem Juvenalem, lateris eſt modulus, quo minus mirum *ſpatium rhombi* dixiſſe de ampliſſimo rhombo. Ita hoc loco *ſpatium enorme caudicis.* In poſteriori editione ſic repoſuit: *quarum caudices in orbem ſpatio ſexaginta paſſuum extuberantur.* Quod ex Plinio imitatus eſt. Sed mirum eſt tantam eſſe caudicis illius ficus craſſitiem, ut ſexaginta paſſus in orbem colligat. Nec vero hoc dixiſſe videtur Plinius, cujus hæc verba ſunt: *ſuperiores ejuſdem rami in excelſam emicant, ſilvoſa multitudine, vaſto matris corpore, ut LX paſſus pleraque colligant, umbra vero bina ſtadia operiant.* Numquid non de ſolo & unico hujus arboris caudice hæc accipienda, ut fecit Solinus, ſed de toto arboris corpore, quod multis conſtat caudicibus? Nam rami in terram curvati infiguntur & adoleſcunt, & novam ſubinde ſilvam progenerant. Hæc ſilvoſa caudicum multitudo circa parentem in orbem propagata ſexaginta paſſuum ſpatium plerumque occupabat. At matris ipſius corpus, id eſt, truncus magiſtræ arboris, unde ceteræ propagabantur, vix eſt ac ne vix quidem, ut tantum ſpatium conſumpſerit. Legitur in veteri ac bono exemplari Rigaltiano: *ut ſexaginta paſſus pleraque colligant, umbra vero bina ſtadia operiant.* Profecto de ramis arboris, non de trunco majore hæc ſi ita legimus, intelligi debent. Iidem quippe rami, qui ſexaginta paſſus orbe colligunt, umbra quique bina ſtadia operiunt. Quod de matris, vel parentis caudice neutiquam poteſt capi. His adde quod Strabo eoſdem ſequutus auctores, ſcribit harum Indicarum arborum tam amplam eſſe magnitudinem, ὥστε πέντε ἀνθρώποις δυσπερίληπτα εἶναι τὰ στελέχη. Atqui ſexaginta paſſuum ſpatium vix quinquaginta quidem homines comprehenderint. Si qua tamen heic culpa eſt, non penes Plinium hæret, ſed nec penes Solinum qui eum ſequutus eſt. Nam Plinius fideliter Theophraſtum expreſſit in his verbis: καὶ τοῦ μεγέθους μέγα σφόδρα καὶ γὰρ ἐπὶ δύο στάδια φασὶ ποιεῖν τὴν σκιάν, καὶ τὸ πάχος τοῦ στελέχους ἔνια πλειόνων ἢ ἑξήκοντα βημάτων, τὰ δὲ πολλὰ τετταράκοντα. Melius tamen hæc Theophraſtus quam Plinius. Totam arborem cum propaginibus, quæ matrem ambiunt, umbram jacere dicit ille uſque ad bina ſtadia, truncum vero, vel caudicem

cem ipſum ſexaginta paſſuum ſpatium occupare. At Plinius ait tam vaſtum eſſe matris corpus, id eſt, caudicem, ut ſexaginta paſſus orbe colligant, umbra vero bina ſtadia operiant. Confundit & in unum miſcet quæ Græcus auctor ſeparavit. Præterea non dicit Theophraſtus pleraſque ficus Indicas ea caudicis craſſitie extuberari, ſed quaſdam tantum plus quam ſexaginta paſſus colligere, pleraſque autem quadraginta: ϗ τὸ πάχος δὲ πλεῖστον ἐστὶν πλειόνων ἢ ἑξήκοντα βημάτων. Aliud agens Plinius illud πλειόνων ad arbores retulit, non ad paſſus. Diodorus maximas illas Indiæ arbores vix tribus hominibus complexibiles eſſe tradit. Strabo vix quinque. Quomodo igitur ſtare poterit, quod habet Theophraſtus, qui ſexaginta paſſus in orbem eas dicit colligere. Atqui ſexaginta hominibus opus fuerit ad comprehendendum arboris truncum, quæ ſexaginta paſſus in ambitum caudicis detineat. Quod ſic collige. Quinque pedes legitima hominis ſtatura. Tot pedes paſſum faciunt. Idem porro ſpatium moduſque manibus expanſis inter longiſſimos digitos, quantus eſt à calcibus ad verticem. Juxta hanc rationem, non plus homo unus manibus ſuis comprehendere poſſit, quam quinque pedes, aut quod idem eſt, paſſum unum in ambitu longitudinis. Sic neceſſe eſt arborem, quæ quinque paſſus ambitu occupet, non niſi ab hominibus quinque comprehendi poſſe. Perge porro & computa, oportet eas arbores, quæ ſexaginta paſſus orbe trunci colligant, à paucioribus ambiri complexu non poſſe quam ſexaginta. Hæc ἐναργέστατα ſunt & oculatiſſima. Quare vetus mendum in illis Theophraſteis hæſiſſe ſuſpicor, & numerum fallacem eſſe, ſic reſtituendum: καὶ τὸ πάχος δὲ πλεῖστον ἕξ ἢ πλειόνων ἢ ἓξ βημάτων, τὰ δὲ πολλὰ τεττάρων. Reponendum inquam ἓξ pro ἑξήκοντα, & τεττάρων pro τετταράκοντα. Caudex ſex paſſuum in orbe à ſex aut etiam quinque longioris ſtaturæ hominibus comprehendi poteſt. Ut contra qui quatuor paſſuum ſpatio craſſius eſt, quatuor aut tres homines eum circumplecti queant. Ita Theophraſtus cum Strabone & Diodoro aliiſque ſcriptoribus paria dixerit. Nec ſanè alia aut diverſa ſcripſiſſe putandus ſit, quum eoſdem habuerit auctores, Alexandri ſcilicet Magni comites, præfectoſque claſſium ejus. Quibus relationibus conſonant, quæ Hiſpani Hollandique nautæ hodie ſuis navigationibus compererunt. Videtur etiam in eo Plinius idem hallucinatus, quod tradit ſuperiores ficus Indicæ ramos in excelſum emicare, imos vero in terram curvari, & ſpatio annuo infigi, novamque propaginem facere. Nihil ſimile apud Theophraſtum, cujus locum ad verbum vertit. Sed nec apud alios auctores. Scripſere illi ramos Indicæ ficus in excelſum primo emicare, ſed ad duodenûm cubitorum altitudinem, tum deinde curvari, ac reliquum incrementum deorſum capere, donec terram contigerint, cui infixi radices agunt, & ſtipites faciunt, novaſque ſubinde propagines mittunt, quæ ſimiliter in terram curvantur, & tabernaculi inſtar reddunt multis columnis fulti. Strabo ex Oneſicrito: διηγεῖται μεγάλα δένδρα εἶναι ἐκεῖ, ὧν τοὺς κλάδους αὐξηθέντας, ὅταν ἀνακαμφθέντες ἐπὶ πήχεις δώδεκα, ἐντεῦθεν τὴν λοιπὴν αὔξησιν κατωφερῆ λαμβάνειν ἕως ἂν ἅψωνται τῆς γῆς. Eam hiſtoriam Plinius non ex aliis potuit haurire auctoribus quam qui expeditionem Alexandri Magni Indicam deſcripſere. Theophraſtus ita habet: ἡ δὲ Ἰνδικὴ χώρα τήν τε καλουμένην ἔχει συκῆν, ἣ καθίησιν ἐκ τῶν κλάδων τὰς ῥίζας ὥσπερ εἴρηται πρότερον. *Quæ è ramis radices demittit ſingulis annis.* Plinius vertit: *ramorum imi in terram adeo curvantur, ut annuo ſpatio infigantur.* Non de imis tantum ramis, ſed de omnibus hæc auctor dicit. Sequitur apud eumdem Plinium: *foliorum latitudo peltæ Amazonicæ effigiem habet.* Theophraſtus πέλτην ſimpliciter poſuit, nec addit Ἀμαζονικήν. τὸ δὲ καὶ φύλλον οὐκ ἔλαττον ἔχει πέλτης. Atqui πέλτη non propria Amazonum, ſed Thracum. Amazonicæ vero peltæ peculiarem formam habebant. Strabo de hac eadem ficu Indica ἀσπίδα ſimpliciter nominat, cui folium ejus ſimile eſſe memorat: πολὺ γὰρ δὴ καὶ δένδρον προσέοικε ἡ Ἰνδικὴ τρέφει, ὥστε καὶ τὰ κάτω νεύοντα ἔχειν τοὺς κλάδους, τὰ δὲ φύλλα ἀσπίδος οὐκ ἐλάττω. Sic legendus ille locus, & de hac Indica ficu exponendus.

Arundinem creant ita craſſam, ut fiſſis internodiis vecti- *tet navigantes.*] An legendum *navitas tres*? Ita Mela, a quo locus hic expreſſus: *Arundinum fiſſa internodia velut lembi navitas binas, & quædam etiam ternas vehunt.* Ita etiam corrigimus Melæ verba. Nam vulgo coitum eſt: *veluti navitas binos.* Atqui certum eſt legiſſe Solinum, *velut lembi.* Sic enim ſcripſit: *ut fiſſis internodiis vice lembi vectitet navitas tres.* Poteſt etiam legi apud Melam: *Arundinum fiſſa internodia velut naviclæ binos, & quædam etiam ternos vehunt.* Certe in veteri codice Palatino legebatur: *velut navita*, pro *navicla*, hoc eſt, navicula, vel lembus. Plinius lib. VII. cap. II. *Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* Græci: ἓν γόνυ καλάμου πλοῖον ἀπαρτίζει. Immo μεσογονάτιον, quod inter duo genua, vel nodos arundinis intercedit. Plinius lib. XVI. cap. XXXVI, quo de harundinibus tractat: *Harundini quidem Indicæ arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac fœminas in his quoque Indi tradunt. Spiſſius mari corpus, fœmina capacius. Navigiorumque etiam vicem præſtant, ſi credimus, ſingula internodia. Circa Aceſinem amnem maxime naſcuntur.* Totum hunc locum de harundine Indica, quæ circa Aceſinem amnem naſcitur, tranſcripſit ex Theophraſto, cujus verbis quædam de ſuo interſeruit, quibus oſtendit diverſa harundinum genera confudiſſe. Arundinem illam Aceſinis amnis navigiorum capacem eſſe neutiquam dicit Theophraſtus. Immo contrarium ex eo colligas: τῷ μεγέθει μεγάλοι καὶ ἀπαχεῖς, ὥστε ἀκοντίοις χρῆσθαι. Φύονται δὲ ὥσπερ περὶ τὸν Ἀκεσίνην ποταμόν. Quæ verba ſimiliter ſic Plinius reddidit capite, quo ſupra de calamis: *Quippe non eadem gratia Belgicis. Hac & Creticis commendatioribus: quamquam præferuntur Indici, quorum alia quibuſdam videtur natura, quando & haſtarum vicem præbent, additis cuſpidibus.* Sic legendus ille locus. Tradit Theophraſtus harundinem illam Indicam Aceſinis craſſam eſſe & proceram, adeo ut jacula ex ea fiant: ὥστε ἀκοντίοις χρῆσθαι. Non major igitur ejus craſſitudo, quam quæ jaculis competat. Plinius ἀκόντια vertit *haſtas*, quum ſint *jacula*. Majores porro haſtæ ſunt jaculis. Haſta δόρυ Græcis. Διαδορατίζεσθαι, haſtis velitari. Nunc vide quam veriſimile ſit eam harundinem ea craſſitie, quæ faciendis jaculis apta ſit, navigiis eſſe idoneam, ita ut ſingula ejus internodia ternos homines poſſint vehere? Nec ſane hoc dicit Theophraſtus de illo arundinis genere. De ea ſic idem: ἔστι δὲ ὁ μὲν ἄῤῥην στερεός, ὁ δὲ θῆλυς κοῖλος. Διαιροῦσι γὰρ καὶ τούτων τῷ ἄῤῥενι καὶ θήλει. Plinius ita vertit: *Differre mares ac fœminas in his Indi quoque tradunt: ſpiſſius mari corpus, fœmina capacius: navigiorumque etiam vicem præſtant, ſi credimus, ſingula internodia.* Ea ſcilicet harundo, ex qua jacula faciunt, navigiorum vicem præſtat? Hoc vero prorſus admirabile. Non dicit Theophraſtus illius arundinis in mare ſpiſſius eſſe corpus, in fœmina capacius: ſed ſimpliciter fœminam concavam eſſe, marem ſolidum. Addit Plinius eo loci: *Indica quidem harundini arborea amplitudo.* Immo illi harundini, quam ibi ex Theophraſto deſcribit, quamque circa amnem Aceſinem naſci ſcribit, neutiquam arborea amplitudo. E contrario non in rectum eam ſurgere, ſed per humum graminis inſtar ſerpere narrat ibidem Theophraſtus: γένος δέ τι καλάμων φύεται, καὶ ἐπίγειον, ὃ οὐκ εἰς ὀρθὸν, ἀλλ᾽ ἐπὶ γῆς ἀφίησι τὸν καυλὸν, ὥσπερ αἱ ἄγρωστις, καὶ οὕτω ποιεῖται τὴν αὔξησιν. Harum harundinum meminit quoque Strabo, & χαμαικλινεῖς vocat: ſed de earum proceritate & craſſitudine ea prædicat, quæ non habentur apud Theophraſtum: καλάμους δὲ μήκει μὲν τριάκοντα ὀργυιῶν τοὺς ὀρθίους, τοὺς δὲ χαμαικλινεῖς ἑξήκοντα, πάχος δὲ ὥστε τὴν διάμετρον τοῖς μὲν εἶναι τρίπηχυν, τοῖς δὲ διπλάσιον. Prorſus χαμαικλινεῖς appellat, quæ Theophraſto dicuntur ἐπίγειοι, quæ non in excelſum recte attolluntur, ſed per terram ſparguntur. Eas opponit τοῖς ὀρθίοις. Ceterum quod de earum craſſitudine adjicit Strabo, non convenit cum Theophraſto. Nam ille tria cubita in diametro habere, & novem in orbe cubita, quaſdam etiam duplo craſſiores eſſe, utpote quæ habeant ſena in diametro cubita, decem & octo in circuitu. Hæc ſi vera ſunt, non video quomodo vicem haſtarum præbere potuerint. Ut ut ſit, certè eadem harundo navigii uſum ſingulis internodiis, & haſtæ,

vel jaculi non potuit præstare. Nisi constaret Plinium legisse in Theophrasti verbis, ὥστε ἀνθρωπίνοις χρῆσθαι, omnino apud eum legendum contenderem, τοὺς μεγέθει μεγάλοις καὶ διπήχεις, ὥστε ἀκατίοις χρῆσθαι. Et profecto eam lectionem verissimam ausim præstare. Ut enim probaret proceras & crassas illas esse harundines, non fuit necesse adferre, quod usum jaculorum præberent. Quippe cum certum sit multo minores ad hunc usum expetitas, ut Belgicas, Creticas & Italicas. Ceterum adeo crassæ & magnæ illæ harundines Indicæ circa Acesinem nascentes, ut vulgo lemborum vicem præstarent, ὥστε ἀκατίοις χρῆσθαι. Quod unice convenit cum iis, quæ de earumdem harundinum longitudine & crassitudine refert ex Onesicrito Strabo. Circa Gangem quoque hodie scribunt harundines adeo crassas & proceras gigni, ut vix sit homini uni eas brachiis complecti, ex quibus exiguas scaphas conficiunt, quibus in navigando Gange utuntur indigenæ. Hæc sunt ἀκάτια Theophrasti. Καλαμίνας χεδίας Isidoro apud Athenæum naviculæ, quæ ex hujusmodi harundinibus apud Indos fiebant. Apparet igitur vel tempore Plinii corrupta fuisse Theophrasti exemplaria, quæ ἀνθρωπίνοις pro ἀκατίοις præferebant. Quod ex sciolorum emendatione manasse puto qui paucis ante lineis mentionem ab eo fieri videbant. Τὸ πεζικὸν καλάμου, ὃν καὶ χαμηλὸν καλοῦσι. Vel certè ita audivit legente anagnoste. Ἀνθρωπίνοις pro ἀκατίοις.

E radicibus ejus exprimitur humor dulcis ad melleam suavitatem. Ἦς ἐκ τῶν ῥιζῶν χυλὸς ἐκπιέζεται γλυκὺς πρὸς τὴν τοῦ μέλιτος ἡδύτητα. Sed quærendum an ex radicibus hujus harundinis, cujus singula internodia navigiorum erant capacia, dulcis ille liquor exprimeretur. Nusquam hoc Plinius, quod sciam. Nec si diceret, temere crederem, quando contra stent aliorum auctorum testimonia. Harundinem illam Indicam, quæ dulcem & melleum liquorem radicibus præfert, non valdè magnam esse canebat Varro his versibus, qui apud Isidorum citantur.

Indica non magna nimis arbore crescit harundo;
Illius e lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Vides non nimium magnam esse harundinem Indicam, è cujus radicibus exprimitur melleus ille succus. At rursus Strabo ex Eratosthene clare affirmat magnas esse harundines, quæ dulcem illum liquorem reddunt: τὰς δὲ ξυλικὰς καρποὺς γλυκεῖς εἶναι, καὶ τὰς ῥίζας τῶν φυτῶν, καὶ μάλιστα τῶν μεγάλων καλάμων γλυκείας καὶ φύσει καὶ ἑψήσει. An ergo reponendum in illis versibus?

Indica nam magna nimis arbore crescit harundo;
Illius è lentis premitur radicibus humor.

Nihil muto. Fortassean harundines istas, ex quarum radicibus exprimitur dulcis humor, confudere cum illis harundinibus, quæ saccharum ferunt. Dico saccharum illud, quod veteribus notum fuit. Atqui illud omnino diversum ab illo humore melleo, qui exprimitur è cannis Indicis, earumque radicibus. *Saccharum* veteres in harundinibus colligi tradunt, instar gummis concretum & candidum. Dioscorides, Plinius & si qui alii ex antiquis *sacchari* meminerunt, non aliter tradunt, & in hoc omnes consentiunt. Hoc tamen saccharum longe aliud ab eo, quod hodie in usu est, & diversum utique ab illo humore dulci, quem ex harundinibus Indicis exprimi solitum scribunt plerique veterum auctorum. Cannæ porro illæ Indicæ, quæ ipsæ, vel quarum radices expressæ humorem illum melleum reddebant, eædem plane sunt cum illis cannis, quæ nobis hodie *saccharum* sic vulgo nominatum generant. Nam expressione ex harundinibus succus ille elicitur, deinde coctione densatur, quem hodie *sacchari* nomine novimus. In cannis ipsis neutiquam sua sponte concrescit, profecto tale hoc tempore ad nos ex India non adfertur. Aliud igitur antiquorum *saccharum*, aliud nostrum, quamvis nomen *sacchari*, quo utimur, ex antiquo factum sit. Nec mirum videri hoc debet. Sic *tamalabatra* Indi vocant hac ætate folium Indicum, Græci ex eo fecerunt suum *malabathrum*. Aliud tamen Græcorum hoc *malabathrum* ab Indo folio. Idem quippe cum folio *betre*, ut infra dicturi sumus. Cannam sacchari hodierni versibus, quos supra attulimus, expressit Varro. De eodem genere cannæ intellexit Lucanus:

Quique bibunt tenera dulces ab harundine succos.

De Indis loquitur. Ergo Indi succos inde expressos potui habebant. De hoc calamo, cujus succum potui jucundum & dulcem sumebant Indi, capiendus est Dionysius Afer in his versibus:

Ἄλλοθι μὲν γὰρ κέγχρος ἀέξεται, ἄλλοθι δ' αὐτε
Τλαι πλήθουσιν Ἐρυθραίοις καλάμοισι.

Duas res simul conjunxit in India nascentes, quibus ad cibum & ad potum utebantur Indi: milium, quo vescebantur, & calamos, quorum succum expressum bibebant. Ἐρυθραῖος κάλαμος idem & κάλαμος Ἰνδικός. Nam poeta ille passim Ἐρυθραῖον pro Indico usurpat. Ut Ἐρυθραῖον πόντον, Ἐρυθραίην θαλάσσην, Ἐρυθραίους Ἀραβίους. De quibus nos supra. *Indicos calamos* genere certo harundinis dixere veteres, quæ intus inanis & vacua non esset, sed plena ac solida. Democritus subditivus in Geoponicis: καλάμους τε τοὺς καλουμένους Ἰνδικούς, ὑπὸ λευκοῦ δὲ μεστοκαλάμους, ὑπ' ἐνίων δὲ βελίτας καὶ συζυγίας δυσεῖς καὶ ἀπαλούς. Lucanus *teneram harundinem* vocat Indicam, id est, ἀπαλήν. Cannæ quoque, quæ *saccharum* hodiernum gignunt, plenæ sunt, non inanes & cavæ vulgarium cannarum modo. Strabo in quodam Æthiopiæ loco καλάμους Ἰνδικοὺς plures nasci prodit. Unde fides fit certo generi harundinum huic nomen inditum etiam si apud Indos non nasceretur. Certe κάλαμος Ἐρυθραῖος Dionysio est calamus Indicus, & is quidem calamus, ex quo Indi dulcem liquorem & potui accommodatum exprimebant, quæ nostra canna saccharina est. Narrat Plinius post Jubam in quadam ex insulis Fortunatis ferulas surgere ad arboris magnitudinem, candidas, quæ expressæ liquorem reddunt potui jucundum. Cannas sacchari essa nemo dubitet, quas hodieque in illis insulis nasci certum est. Ex his constare puto cannas Indicas veteribus fuisse cognitas, & succum ex his exprimi solitum ab Indis suis, sed potui tantum accommodatum. Artem vero excoquendi hujusmodi succi mellei, qui ex cannis eliciebatur, & coagulandi, & mox in panes cogendi prorsus incompertam veteribus audacter possumus affirmare. In Hispaniola tradunt cannas gigni, ex quibus melleus & saccharinus succus educitur, sed coagulari non posse. Succum ex cannis ejusmodi expressum & igne spissatum atque concretum vocamus *saccharum*. Longe aliud erat quod veteres hac appellatione signaverunt. Qui ex veteribus cannarum Indicarum mentionem faciunt, & succi ex eis exprimendi, *saccharum* nusquam nominant. E contra, qui *saccharum* nominatim commemorarunt, de succi expressione nullum verbum mutiunt. An non manifestum hoc indicium ac certum diversam rem esse σάκχαρον veterum & succum Indicæ harundinis, quem nunc censemus *sacchari* nomine? Scribit Plinius *saccharum* ad medicinæ tantum usum haberi. Medicamentum esse & medica tantum virtute censeri indicat. At cannæ Indicæ succus Indis suis suavissimus fuit potus. Lucanus:

Quique bibunt tenera dulces ab harundine succos.

Hodie quoque sacchari vulgaris diluti succo multi pocula sua condiunt & edulcant. Antiqui sacchari virtutes ad medicinam utiles recenset Dioscorides: quod sit εὐκοίλιον, hoc est, ventris morantis incitamentum: quod oculorum obscuritatem abstergeat: quod renes, & vesicam juvet exulceratam. Horum nihil in saccharum hodiernum potest cadere, quoniam has virtutes non habet. Hesychius: Σάκχαρον, τοῦτο ἐμφερὲς ἐστὶ κόμμεϊ, γινόμενον ἐν τῇ Ἰνδικῇ, κοιλίας λυτικόν. Ita legenda hæc Hesychii verba. Si saccharum, quo nunc utimur, alvum solvit, haud abnuo quin veterum *saccharum* idem sit cum eo quod hoc nomen apud nos habet. *Saccharum* nostrum sitim facere omnes fatentur. Veteres saccharum suum siticulosum non esse asserunt. Galenus de saccharo quod *mel Indicum* vocabat: ὅτι κακοστόμαχον ἐστὶν ὡς τὸ παρ' ἡμῖν, ὅτι διψῶδες. Nulla in his verbis comparatio, ut censet Scaliger,

Scaliger, nec ita exponendum, quasi voluerit, saccharum non perinde siticulosum esse ut vulgare mel, sitim tamen quadamtenus facere. Immo absoluta in oratione sententia est. Mel commune κακοστόμαχον; contra saccharum, quod erat mellis Indici genus, εὐστόμαχον, ut etiam affirmat Dioscorides. Mel item commune sitim generat, at saccharum nullo modo διψῶδες. Sic omnino capiendus Galenus. Alias dicendum esset, saccharum veterum ex Galeni sententia non æque κακοστόμαχον esse ac vulgare mel, aliquatenus tamen stomacho contrarium haberi. Quod falsum est. Nam εὐστόμαχον esse planè dicit Dioscorides. Ergo & siti potius sedandæ, quam faciendæ aptum. Contraria in saccharo hodierno virtus deprehenditur. Quod saccharo vulgari medici nostri ad serapia & zulapia sua conficienda utuntur, non propter ullam medicam facultatem, quæ in eo sit, id faciunt, sed aliarum facultatum amara eo condiunt, & jucundiora ad potum efficiunt. Tum etiam faciunt, ut possint durare, atque inveterascere, quæ alias servari non valerent. Omnino ad delicatioris vitæ voluptatem potius quam ad ullam medelarem utilitatem comparatum videtur. Pertendit tamen Scaliger Julius hanc solam esse differentiam sacchari veterum & hodierni, quod illud ex harundine sponte manabat, nostrum hoc exprimitur & coquitur ad candorem & spissitudinem. Concedamus hoc illi, quid deinde fiet? An non eadem natura & facultas illius esse debuit, quod sponte sua in harundine concrescebat, & hujus factitii quod hodie premi solet & excoqui? hoc si est, tum illud erit. Non esse jam docuimus. Quid igitur? diversa volumus esse quæ frontibus adversis inter se opposita sunt. Non circumagendus est lector, sed deducendus recta. Quæ de suo sacchare prædicant veteres, longe aptius quadrant in nostram mannam quam in saccharum. Certe pleræque conveniunt ejus notæ in descriptionem & facultates mannæ. Manna tamen non est, licet quidam ex neotericis hoc voluerint, sed saccharum, quod tunc solum ex India habebant, mannæ Indicæ genus esse putarunt. Sic in aliis multis errarunt, ut quum sericum ex lanugine arborum depexa fieri; piper longum & nigrum in eadem arbore nasci; gingiber radicem esse arboris piper ferentis crediderunt, & talia ὅσα ἄλλα. Dioscorides, qui sacchari meminit, nullam habet mannæ mentionem, ut nec Plinius. Non dubium tamen quin illi mannam cognitam habere potuerint, quæ vetustioribus non fuit ignorata. Athenæus Amyntæ veteris auctoris locum citat ex libro περὶ Ἀσίας σταθμῶν, in quo manna, qualis hodie nobis in usu est, planissime describitur. Ea verba heic apponam ex lib. XI. Ἀμύντας ἐν τῷ τρίτῳ περὶ τῶν Ἀσίας σταθμῶν περὶ τοῦ ἀερομέλιτος καλουμένου διαλεγόμενος γράφει οὕτως. Σὺν τοῖς φύλλοις δρέποντες συντιθέασιν εἰς παλάθης Συριακῆς τρόπον πλάττοντες, οἱ δὲ σφαίρας ποιοῦντες, καὶ ἐπειδὰν μέλλωσι προσφέρεσθαι, ἀποκλῶντες ἀπ' αὐτῶν ἐν τοῖς ξυλίνοις ποτηρίοις, ἃ καλοῦσι τοβαίθας, προβρέχουσι, καὶ διηθήσαντες πίνουσι, καὶ ἐστὶν ὅμοιον ὡς ἂν εἰ μέλι πίνοι διεὶς, ἔτι δὲ καὶ γλυκύτερον. Non potuit χειροπιστότερον manna nostra depingi, & ea quidem quæ dura est, atque concreta. Per Indiam hodieque venalem ex provincia *Usbeque* circumferri asserunt in magnis glebis admixtis foliis. In massis quoque adfertur huc ad nos ex Calabria. Per παλάθην Συριακὴν intelligit auctor massam caricarum aut cottanorum, quæ ex Syria in alias regiones ferebantur. Possumus & caryotarum παλάθην accipere. Nam & *palathum caryotarum* in lemmate apud Martialem. Pruna quoque Damascena in offas & παλάθας condita inde veniebant. Sed de caricis hoc nomen proprie obtinuit, σύκων ἐμπλάσματα θέσιν & μάζαν Græci interpretantur. Τοβαίθας poculi genus lignei, in quo mannam suam dissolvebant illi populi. Scaliger Julius pro populis eos accepit, & quidem interioris Libyæ, non pro poculis, insigni hallucinatione. Potavit nimirum ei auctori populos Τοβαίθας vocari, qui Ptolemæo dicuntur Ταμνίται infra Nasamones siti in Libya interiore. Quod est maximè ridiculum. Nec enim verisimile est tractasse Amyntam de Africæ populis inter Asiæ mansiones. Diserte notat Athenæus ex eo loco Amyntæ Τοβαίθας esse poculi genus, quod & ipse Amyntas clare testatur. Vir alius summus τοβαίθας ab Hebræo deducebat תבה, quod *arcam* significat. Sed nulla similitudo arcæ cum poculo. Præterea cum afflato scribitur *Theba* pro arca. Quod & apud Græcos in glossa fuit. Hesychius: Θίβις, πλέγμα Βοιωτίας καὶ κιβώτιον. Idem: Θίβη πλεκτὸν ἐκ κιβωτοειδὲς εἰς γλωσσοκομεῖον. Varro scribit Æoles Bœotios *tebas* vocare colles. Et in Sabinis ita tum quoque vocatas, quo è Græcia Pelasgi migraverant. Item in agro Sabino clivum appellari *thebas*. Certè videntur Æoles etiam θίβην vel τίβην absque aspiratione vocasse cumulum terræ, vel colliculum ad instar arcæ eminentem. At τοβαίθας puto scyphos ligneos appellatos apud eos populos, quod essent instar τοβάλων. *Tabala* Parthi olim vocabant tympana ænea ad formam clibani facta, quibus in bellis utebantur. Hodie quoque *atabala* dicuntur, & Mauris usitatum cum re vocabulum. Hesychius: τάβαλα ὑπὸ Πάρθων οὕτω καλεῖται ὄργανον χαλκοῦν ἐμφερὲς, ᾧ χρῶνται ἐν τοῖς πολέμοις ἀντὶ σαλπίγγος. Pocula lignea qualia etiam hodie tornantur, si inversa statuantur, clibani formam referunt. Sed de his constituat quisque sicut voluerit. Satis est mihi demonstrare id non esse quod alii voluerunt. Mannam igitur etiam antiquiores Dioscoride auctores novisse ex illo Amyntæ loco constat. Hæc δροσόμελι & ἀερόμελι dicebatur Græcis. De ea tractabat Amyntas eo loci, ut ex verbis Athenæi liquet: περὶ τοῦ ἀερομέλιτος διαλεγόμενος. Temere autem asserit Scaliger cognitam etiam Aristoteli *mannam*. Mel illud aërium, cujus apud Aristotelem fit mentio, non est ἀερόμελι recentiorum Græcorum, nec manna nostra, qualis hodie colligitur & circumfertur ad medicinæ usum, sed rorem eo nomine intelligit pinguem & melleum, qui de cœlo matutinis temporibus, sed ubique, cadit, quem rorem apes colligere creduntur & ex eo mel suum conficere. Immo ne mellis quidem aerii uspiam meminit Aristoteles, cujus verba pravè distincta in hunc detorsit sensum Julius. Perperam. Verba sic habent è lib. V. Hist. cap. XXII de apibus: κήρωσιν δὲ φέρουσιν ἀπὸ τοῦ δακρύου τῶν δένδρων, μέλι δὲ τὸ πῖπτον ἐκ τοῦ ἀέρος, καὶ μάλιστα τῶν ἄστρων ἐπιτολαῖς, καὶ ὅταν κατασκήψῃ ἡ ἶρις. Ait ceras fieri ex floribus: τὸ κηρὸν μὲν ἐξ ἀνθῶν: ex arborum lacryma, κήρωσιν lib. IX vocat κόνισιν. Atque ita hic reponendum, aut certè utrobique κόμμωσιν ex Plinio. Idem tamen κόνισιν, nempe ἢ Ἀριστοτέλης. Alii κόμμωσιν vocarunt quod fieret ἐκ τοῦ κόμμεως, & ex arborum lacryma. Μέλι δὲ, inquit, τὸ πῖπτον ἐκ τοῦ ἀέρος, repetendum ex superioribus, ac subaudiendum φέρουσι. Mel ferunt, id quod ex cœlo cadit. Hoc ros est. Ex eo rore mella stipant apes. Ros ille pinguior qui de cœlo cadit certo tempore, horis matutinis qualis cecidit, excipitur ab apibus & in favos refusus absque ullo alio artificio, mel purum putum est. Sequitur statim: τὸν μὲν οὖν κηρὸν ποιεῖ ὥσπερ εἴρηται, ἐκ τῶν ἀνθέων, τὸ μέλι ὅτι οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ φέρει ἀκραῖον μόνον, σημεῖον. Ita legendus ille locus. Ceram, inquit, ex floribus faciunt. Mel non faciunt, sed adferunt tantum purum putum sicut è cœlo defluxit. Male legitur πλεῖστον μόνον. At ἀκραῖον est germanum ac merum, minimeque adulteratum. Comicus: Θρεψαλέως ἀκραῖον τέκνον. Unde & ἀκραιφνὴς ἀὴρ in Euangelio incorrupta ac sincera. Scaliger verba illa Aristotelis supra citata producit exercit. LXXX ad hunc modum: μέλι δὲ τὸ πῖπτον ἐκ τοῦ ἀέρος, καὶ μάλιστα τῶν ἄστρων ἐπιτολαῖς, καὶ ὅταν κατασκήψῃ ἡ ἶρις. Deinde subjicit ista: *Ergo Iris confert ad id quod recentiores manna vocant, veteres mel roris, Aristoteles heic mel aeris.* Nugæ. Ros ille Aristotelis ubique locorum de cœlo cadit, certis temporibus, quem ubi apes ore excepere, & cellis ingessere, mel est. Verba illa Aristotelis ita Plinius reddidit lib. XI. cap. XI sic continuanda: *At melle uno alterove die cellas replent. Venit hoc aere, & maxime siderum exortu, præcipueque ipso sirio explendescente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu, sublucanis temporibus.* Nulla sirii mentio apud Aristotelem, qui satis comprehenditur, τοῖς ἄστρων ἐπιτολαῖς, *siderum exortu.* Libri Plinii pro *sirio* habent *irio*: & *explenda fit.* In quibusdam: *explendescit.* Totum locum sic lege: *præcipueque ipsa iri impendente. Nec fit omnino prius vergiliarum exortu. Sublucanis temporibus itaque, cum prima aurora folia arborum melle ro-*

scida

scida inveniuntur. Ὅταν ἀντιφεύγῃ ἡ ἶρις, *ipsa iri impendente*. Græci ἰρισκήπτα vocant frutices, quibus iris incubuerit, super quos iris sese curvaverit, & innixa sit. Ita loquitur alibi Plinius. Sequenti capite locus ad camdem rem pertinens ita emendandus: *Namque ab exortu sideris cujuscumque, sed nobilium maxime, aut cœlesti arcu si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radiis, medicamenta non mella gignuntur oculis ulceribus*, &c. Ita etiam distinguendum. Malè autem legitur: *aut cœlestes arcus*. Atqui *exortus* de sideribus, non de cœlesti arcu dicitur. At *cœlesti arcu* significat, quum cœlestis arcus apparet. Inter omnes porro ferme convenit mel apum ex illo roscido humore, qui venit ex aëre, confici. Seneca epist. LXXXV. *Quibusdam placet non faciendi mellis scientiam apibus esse, sed colligendi.* Hoc est quod ait Aristoteles, οὐ ποιεῖν μέλι, ἀλλὰ φέρειν πεσὸν μόνον. Hinc *mel aerium* Virgilio quod ex aëris rore factum est. Antiphilus epigrammate:

Ἀ καλὸν αὐτοπόνητον ἐν αἰθέρι ῥεῦμα μελισσῶν.

Idem in fine epigrammatis apes vocat αἰθερίου νέκταρος ἐργάτιδας. Cornelius Celsus apud Philargyrum: *apes ex floribus ceras faciunt, ex rore matutino mel.* Ros ille matutinus, ex quo apes mel suum conficiunt, & qui ubique locorum cadit, in quibusdam locis in grumulos coit ac deosatur, & pro manna colligitur. Sed hujus mannæ nec Aristoteles, nec quisquam ex illo ævo meminit. Seneca epistola qua supra: *Ajunt inveniri apud Indos mel in harundinum foliis, quod aut ros illius cœli, aut ipsius harundinis humor dulcis, aut pinguior gignat. In nostris quoque herbis vim eamdem, sed minus manifestam, & notabilem poni, quem persequatur & contrahat animal huic rei genitum.* Habemus heic quod quærimus. Ros ille matutinus in foliis ubique nascentium arborum & herbarum invenitur, quem apes legunt & contrahunt ad mel faciendum. At apud Indos idem ros notabilis ac manifestus deprehenditur in harundinum foliis. Hæc est veterum *manna*, hoc *mel calaminum*, hoc denique *saccharum* Dioscoridis & Plinii. Nullam aliam scisse tum videntur præter Indicam, & quæ in foliis harundinum Indicarum inveniretur. An hoc verum sit non disputo, immo non esse confirmo, ita eos sensisse audacter dici potest. Mel harundineum illud Senecæ, μέλι καλάμινον vocatur auctori periplí, quem Plinio coævum fuisse, aut paulo etiam vetustiorem alibi docuimus: καὶ μέλι τὸ καλάμινον, τὸ λεγόμενον σάκχαρι. In foliis harundinum Indicarum reperiri illud mel testatur Seneca, sed dubitari ait utrum ros illius cœli, an ipsius harundinis humor pinguis hoc gignat. Aphrodisæus Alexander in Problematis rorem esse aëris calore solis coactum affirmat: *Quod sacchari Indi appellant, mellis in harundinibus coagulum est, sole cogente rores ad mellis dulcedinem, quod idem in monte Libano fieri certum est.* Ex his nihil jam dubii reliquum est, quin saccharum suum veteres Indicæ mannæ crediderint speciem omnino diversam à nostro saccharo. Nam sive ex harundine ipsa prodiret humor ille pinguior, quem *sacchari* nomine vocarunt, sive de cœlo foliis illaberetur, non idem potest esse cum hodierno saccharo, cujus harundo secatur, tunditur, molitur, & premitur ad succum eliciendum, qui deinde excoquitur ad eam spissitudinem & candorem quem videmus. Mel illud καλάμινον rorem non esse cœlo deciduum, sed humorem ex ipsa arbore pinguiorem & coagulatum innuit Nearchus apud Strabonem lib. XV: φησὶ δὲ καὶ περὶ καλάμων ὅτι ποιοῦσι μέλι μελισσῶν μὴ οὐσῶν. Hoc verbum ποιεῖν aperte ostendit mel illud gigni ex ipsa harundine, non de cœlo rorem mutuari. Persicæ mannæ genus hodie memoratur, quod *xirquest*, aut *xircast* nominant, de quo dubitare fatentur, utrum ros sit in eas arbores decidens, an gummi ex iis sponte manans. Cujus mannæ descriptio adjuncta ea dubitatione satis belle convenit cum saccharo veterum & illo melle harundineo Senecæ. Sed ne quis fallatur, non est. Harundines autem illæ Nearchi Indicæ, quæ mel generant absque apum opera, diversæ sunt ab aliis æque Indicis harundinibus, quarum radices dulci humore turgescere tradit idem Strabo, ex auctoritate Eratosthenis. Humor ille exprimebatur ad potum. Atque hæ sunt harundines, sive cannæ, ex quibus pressis hodie saccharum nostrum educitur. Varro:

Illius è lentis premitur radicibus humor.

Saccharinæ vero veterum harundines illæ sunt, in quarum foliis inveniebatur genus illud mellis concreti, quod *saccharum* prisca ætas appellabat. Isidorus non malus sæpè auctor, dum vetustiores sequitur, *saccharum* pro manna nobis plane exhibet his verbis ex Originum, lib. XX. *Aerea autem mella de rore erant, inveniebanturque in harundinum foliis: unde Virgilius:*

Hactenus aërii mellis cœlestia dona.

Siquidem hucusque in India & Arabia reperitur coagulatum ramis inhærens in similitudinem salis. Saccharum priscorum intelligit, idemque facit cum aërio melle, quæ manna est nostra. Alio loco commemorat Indicam harundinem in stagnis nascentem, ex qua succus ad potum dulcis exprimebatur: *In Indicis stagnis nasci harundines calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suavissimum succum bibunt.* Subjicit ibidem versus Varronis supra nobis adductos, quibus describitur saccharina hodierna canna:

Indica non magna nimis arbore crescit harundo.

Jam omni luce clarius liquet *saccharum* veterum esse aliud ab hodierno, & magno errore confundi cum *sacchαro* recentiorum Græcorum & Arabum. Hoc facticium cujus nulla antiquis notitia, illud nativum. Cannas tamen Indicas, unde succus exprimitur, qui cogitur in saccharum, notas fuisse veteribus certum est. Sed hactenus tantum norant, ut succum ex iis ad potum exprimerent. Postea inventa ratio est succi hujus excoquendi & coctionibus cogendi in lapideam pæne duritiem. Quod Arabes monstrasse opinor. Fortasse & ab ipsis Indis id primum, sed longo post tempore proditum. Succum sic coctum & coactum *sachar* vocarunt veteri nomine, quo mellis aliud genus in harundinibus collecti veteres appellarunt. Hoc sane nomen & multis aliis succis tribuerunt, sed non nisi congelatis, ita dixerim, & coagulatis. Ut *sacar mambu*, & *sacar tenga*. Hoc facticium ex liquore quodam palmeo. Illud sponte nascens in harundinibus dictis *mambu*, & amyli modo crassum & fragile. Tam magnas esse illas harundines tradit Christophorus à Costa, ut cymbas inde faciant illic homines, quæ binos ac ternos etiam vehant. Persæ & Arabes saccharum illud ex harundinibus mambu collectum vocant *tabaxir*. Quod esse veterum Græcorum σάκχαρι extra omnem controversiam est. Hoc μέλι καλάμινον, & ἅλα Ἰνδικὸν dixere, quia σχῆμα similem sali habeat. Plinius: *Saccharon & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in harundinibus collectum gummium modo, candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis avellanæ magnitudine ad medicinæ tantum usum.* Ita hæc distinguenda, *collectum gummium modo*, non, ut est vulgo, *gummium modo candidum*. Hæc omnia prorsum quadrant in tabaxir, vel saccharum mambu. Candidum est, fragile est dentibus, in harundinibus colligitur, dulce est, ad medicinæ tantum usum sumitur. Modo in parvis, modo in majusculis grumis concretum reperitur. Falsum igitur quod vult Julius Scaliger easdem cannas saccharum apud priscos natura suapte concretum tulisse, & succum hodie dare, ex quo fit arte saccharum nostrum. Diversa omnino hæc genera cannarum. Hæ modicæ sunt, & papyro similes, ex quibus hodiernum saccharum coctione conficitur, succo prius expresso. Amplissimæ illæ, in quibus nascitur *saccharum mambu*, quod verum ac legitimum est saccharum priscorum. Falsi etiam illi, qui saccharum vulgo dictum *candum* contendunt esse veterum saccharum. Hoc arte tantum paratur. Priscum illud, quod est *tabaxir*, nihil arti debet. Non alii auctores sacchari candi meminere, quam qui & saccharum hodiernum facticium noverunt, ut Myrepsus. Saccharum candum, non à candore dictum, nec à canna: sed κάντα, vel καντὶν, & κάντιον Græci recentiores vocarunt, quod angulosum sit, & quum frangitur, in partes semper dissiliat angulatas. Id Græci vulgares καντὶν appellant. Græci veteres non minus hal-

lucinati

lucinati sunt, qui pro manna acceperunt. In his est Aphrodisæus, qui id affirmat & simile facit ei mannæ, quæ colligitur in Libano monte. Quædam similia. Manna est mel concretum, μέλι σπηγές. Saccharum mambu etiam, μέλι σπηγές, sed alio genere. Illud dissimile: Manna lentescit ac liquescit sub dentibus. Saccharum id genus fragile est, θραύεται τοῖς ὀδοῦσι. Sic ex hammoniaco, aliud θραῦσμα, aliud φύραμα. Illud fragile & siccum: hoc pingue & resinosum ac lentescens. Manna quoque φυραπὸν potius quam θραυσόν. Ergo non potest esse σάκχαρον Dioscoridis & Plinii. Dubitavit Seneca an manna esset, aut dubitatum olim fuisse indicat: *Ajunt inveniri apud Indos mel in harundinum foliis, quod aut ros illius cœli, aut ipsius harundinis humor dulcis & pinguior gignat.* At decidit Nearchus apud Strabonem ex ipsa harundine generari: περὶ τῶν καλάμων Ἰνδικῶν ὅτι ποιοῦσι μέλι. Faciunt mel ex se illæ harundines, non accipiunt è cœlo. Manna ventrem solvit: æque saccharum illud, κοιλίας λυτικόν, ut affirmant veteres, qui videntur illi easdem virtutes tribuere, quas & mannæ, quod pro manna haberent. Duplex hujus generis genus, liquidum & concretum. Liquidi mentio apud Dioscoridem. Vocat ἐλαιόμελι. Ex eo Plinius vel alio auctore qui similia proderet. Ἐλαιόμελι est oleum mellis instar crassum. Plinius aliter accepit, quasi ἐλαίας μέλι: & ex oleæ arbore id genus mel profluere dixit. In hoc falsus. Exemplo tamen non caruit, ut δροσόμελι est roris mel, ἀερόμελι, aëris mel, ita ἐλαιόμελι dictum putavit, *oleæ mel*. Alia major ejus hallucinatio heic notanda. Dioscorides κατὰ Πάλμυραν Syriæ mel illud oleo simile manare prodit ex arborum truncis. Plinius anagnoste suo legente audivit, κατὰ ἁλμυρὰ, & ἁλμυρὰ accepit pro maritimis. Hinc *elæomeli in maritimis Syriæ sponte nasci scribit.* Dioscorides ἐκ τῶν στελέχων ῥεῖν dicit. Ignorasse videtur quid esset propriè ἐλαιόμελι, & unde nasceretur. Ita dictum innuit quasi oleum esset mellis crassitudine. Mallem interpretari esse mel instar olei liquidius. Mel dictum, quia saporem mellis haberet. Liquida fuit manna. Huic facultatem inter alias tribuit ventris solvendi, & abstergendi oculis obstantia. Utramque facultatem etiam vindicat sacchavo suo, ut hinc appareat pro mannæ Indicæ, vel Arabicæ genere id putasse. Perparvam sane habuere tunc, cum mannæ, tum sacchari mambu notitiam, ideo nec magnam intelligentiam. Liquidam mannam vocant hodie *tereniabin*. Mannæ nomen convenit duriori, & quæ in grumulos coit. Idque ab Hebræo. Ab eodem nomine & *mannam thuris* vocarunt parvas micas concussu elisas, & quæ sunt ut grana mannæ parvula. Jam semel igitur constitutum esto, ac pro definito teneatur saccharum veterum esse *sacar mambu* hodiernum Indorum, & *tabaxir* Persarum vel Arabum. Avisena hoc saccharum ex cineribus earum harundinum ustarum fieri existimavit, errore jam exploso. *Thabasir*, pro *tabaxir* legit apud Avisenam Bellunensis. Radices *alcanna* adustas esse in ipso contextu Avisenæ habetur. De cannis ipsis id accepit Garcias, in quibus concrescit saccharum mambu. Idem tamen Bellunensis *alcanna*, seu *alcona* interpretatur arbores graciles, & proceras, nodis geniculatas, sicut cannas, quæ tamen solidæ intus sint, non inanes, aut concavæ, quibus ad hastas utuntur Arabes. Ex earum radicibus ustis fieri præstantissimum spodium. De eo igitur spodio intellexit Avisena, quod vocavit *tabasir*. Alii pro saccharo hanc vocem apud Persas, & Arabes usitatam dicunt quod in harundinis mambu foliis concrescit. Quidam etiam *alcanna* de cypro accipiunt, sive ligustro orientali, ex cujus radicibus crematis fiat illud spodium, de quo est apud Avisenam. Certe *alcanna* pro ligustro, vel cyprio legitur apud eumdem Avisenam cap. LI, quo loco Bellunensis scribit *hand*. In Lexico Græco Arabico ἀλχαννα, & χυλχάνα exponuntur τὰ φύλλα τῆς κύπρου. Apud Constantinum in Viatico vocatur alcana etiam in libris veteribus. Græci recentiores χεναίαν vocarunt ligustri arboris flores, alii χένναν. Neophytus: Κύπρος αὐτὸς ἐστι δένδρον ἐν Κύπρῳ, καὶ ἄνθος αὐτοῦ ἐστι τὸ λεγόμενον χεναία. Ἕτεροι δὲ φασὶ τὴν ζιζυφαίαν. Ita vocat arborem zizyphorum. Plinius sane cypros folia habere similia zizypho dicit. Dioscorides oleæ similia tradit. Inde est, quod hanc arborem Itali *olivettam* & *olivellam* nuncupant. Zizyphus quoque folia non dissimilia habet oleæ. Unde & χρυσελαίαν Græci recentiores eam nominant. Idem Neophytus: χρυσελαία, ἡ ζιζυφαία. In Cypro insula nasci cyprum arborem hic prodit. Nomen hinc nactam esse eam insulam veteres volunt ἀπὸ τῆς κύπρου ἄνθους. Vide Stephanum. Haud scio, utrum ex illo Græco vulgari χεναίν & χένν factum sit Mauritanicum *henna*, an contra Græcum ex Mauritanico. Officinæ *alcanna* vocant. Græcos hodieque *schenna* dicere ajunt. Alia sunt *alcanna* Avisenæ, ex quibus fit spodium *tabasir*. De cypro nos alibi. Ea causa est quare Gerardus *tabaxir* verterit *spodium*. Quem sequuti sunt ceteri Arabum interpretes, certa pernicie ægrotantium, si quis verba ad rem conferat. Dicere non est quam multa talia in versione Myrepsi peccaverit Fuchsius: pæne infinita sunt. Σποδὸς propriè est everrimentum caminorum metallicorum cum scintillis & carbonibus cineribusque mixtis. Dioscorides σάρμα vocat & ἀποψήγμα τῶν ἐδάφους τῶν καμίνων. Male legitur ἀπόψηγμα. Male etiam Garcias ab Horto σποδὸν & *tutiam* eamdem facit. Quod est verum, si cadmia eadem cum spodio. Nam *tutia* est cadmia. Neophytus: Καδμία ἡ Κυπρία, ἡ καὶ βοτρυΐτις, καὶ τουτία λέγεται: ἔστι γὰρ καὶ ἑτέρα πλακώδης, ὀστρακώδης, μαύρη, καὶ ονυχίτις. Nicomedes: Καδμία, τουτία. Sed hæc alibi. *Xir* lingua Persica lac significare ajunt: unde *tabaxir* factum. Sed nihil lacteum habet illud saccharum præter colorem, cetera sali vel cineri in se coacto similior. Unde & ἅλα Ἰνδικὸν Græci dixere. Et Avisena cinerem esse putavit harundinum exustarum, quæ vi venti seipsas compulsantes flictu ignem concipiunt. Videant an *xir* vel *xer* etiam Persæ dixerint Græcorum ξηρὸν, ut multa vocabula ex ea lingua mutuati sunt: ut *band*, *xatret*, *firusa*, *jacuth*, & alia infinita. Græci ξηρὸν vel ξήριον proprie vocant medicamentum aridum, & quod in pulverem redigi potest, vel vicem pulveris inspergi. Tale est *saccharum mambu*. Sic Suidas durum bitumen vocat ξήριον his verbis: ἄσφαλτος ἡ ξήριον ἐστὶ πίσσῃ ὅμοιον. Sane saccharum etiam ξήριον. Si lac appellatum est, eodem sensu videtur hanc appellationem meruisse, ut hammoniacum quod etiam ξήριον est. Græci recentiores *lac leonis* id vocarunt, λεοντόγαλα. Glossæ medicorum recentiorum: Ἀμμωνιακὸν λεοντόγαλα. In aliis laserpicium ita dictum reperio: λεοντόγαλα, ὀπὸς Κυρηναϊκός. Sic etiam genus mannæ est apud Persas, quam vocant *xirquest*: lac arboris quest. Inde & *siremblez*, vel *xiremblez* apud Avisenam cap. CCXXVIII. Emblici myrobalani in lacte infusi. Sic lac quidlibet Persis *sir*, vel *xir*. At Græci ξήριον etiam de pulvere dicunt. Liquida hæc omnia primo ex arbore manant, deinde siccantur & durescunt, ut gummium cetera genera. Sed viderint linguæ illius periti. Quod ad sacchari nomen attinet, Dioscorides σάκχαρον appellat. Hesychius σάκζαρον. Ita etiam apud Plinium legitur in indice manu exarato, *sacar*, *saccharum*. Auctori periph σάκχαρι. Recentiores Græci σάχαρ & σάχαρι ut μέλι, quod declinarunt σαχάριτος ut μέλιτος. Myrepsus in Drosato δι' Ἰρέως, ἀντὶ σαχάριτος, γῦρος. Apud Achmetem: εἰ δέ τις ἴδῃ ὅτι οἶνον ἔπιεν ἐκ τοῦ σαχάριτος. Male editum est: ἐκ τῆς σαχαρίδος. Achmes idem mentionem facit γλυκύσματος σαχαρικοῦ. Ita enim scribendum, γλύκυσμα σαχαρικὸν vel σαχαρικόν. Placentam, vel dulcium ex sacchavo factum significat. Nec dubium est veteres placentas suas ac dulcia ex sacchavo potius facturos fuisse quam ex melle, si usum ejus habuissent. Æque autem ejus notitiam habere potuerunt quam sacchari mambu, vel tabaxir quod proprie vocarunt σάκχαρον. Sed nondum, ut dixi, tum inventum fuit succum illarum harundinum coquere & cogere in panes solidos, ut hodie fit. Cannas ipsas noverant. Eustathius in citandis Strabonis verbis de melle isto harundinaceo ita ea retulit: κάλαμοι ποιοῦσι μέλι μελισσῶν μὴ οὐσῶν. Τὰς δὲ φαγόντας εἰμὴ τοῦτο μεθύειν. Hæc postrema in hodiernis editionibus Strabonis non comparent, sed horum loco legitur: εἰ δὲ δένδρον εἶναι καρποφόρον, ἐκ δὲ τοῦ καρποῦ μεθύειν. Quæ ad mel harundinum neutiquam pertinent. Sed latere existimo

mo sub illis ὑ ϐ nomen Indicæ arboris fructiferæ, cujus fructus inebriat. Aut sane legendum: ὑ καὶ δένδρον εἶναι καρποφόρον. *Ibi & arborem esse cujus fructu inebriantur.* Atque hæc hactenus.

Tylos Indiæ insula est.] Immo Arabiæ: atque ita Plinius censet, auctore Theophrasto, qui in Arabico sinu esse tradit: ἐν Τύλῳ δὲ τῇ νήσῳ, κεῖται δ' αὐτὴ ἐν τῷ Ἀραβικῷ κόλπῳ. Cur igitur hic noster eam Indiæ vindicavit? Ut ne scilicet à more suo discederet. Ptolemæus in descriptione Arabiæ Felicis eam recenset, sed in sinu Persico ponit, non in Arabico, æque & Plinius lib. VI. cap. XXVIII. Sinus autem ille Arabiam cingit, haud secus atque Arabicus. At nullo modo Indiæ potest adscribi, ut heic facit Solinus. Vetustissimi Græciæ auctores insulam Τύλον appellarunt, ut Theophrastus, & Aristoteles: recentiores Τύρον, eodem quo Phœnices urbem nomine. Strabo lib. XVI de sinu Persico: πλεύσαντι δὲ ἐπὶ πλέον ἄλλαι νῆσοι Τύρος καὶ Ἄραδός εἰσιν ἱερὰ ἔχουσαι τοῖς Φοινικικοῖς ὅμοια. Tradit ab incolis jactari colonos se esse Tyri & Aradi Phœniciarum urbium. Nam Aradus quoque insula Syriæ Phœnices. Atqui *Tylus*, non *Tyrus* insula illa Persici sinus vocabatur. Ptolemæo nominatur Τύρος, non Τύλος in antiquis codicibus. In Persico sinu recensentur ab eo insulæ, Ἴχαρα, Θαρώ, Τύρος, Ἄραδος. Stephano Δώρα dicitur quæ Ptolemæo Θαρώ, & Ἴκαρος quæ Ἴχαρα. Dionysio quoque Ἴκαρος. Stephanus: Τύρος νῆσος περὶ τῇ ἐρυθρᾷ θαλάττῃ, ἣν Ἀρτεμίδωρος Τύλον διὰ τοῦ λ καλεῖ. Urbem Indiæ hoc etiam nomine fuisse docet. Quod in errorem fortasse trusit hunc Solinum.

Quod quæcumque arbor in ea nascitur, nunquam caret folio.] Ex Plinio: Plinius ex Theophrasto, cujus verba non recte cepit. Græca sic habent de Tylo insula: γίνεσθαι δὲ καὶ τοὺς φοίνικας ἐν τῇ νήσῳ καὶ ἀμπέλους, καὶ τἆλλα ἀκρόδρυα καὶ συκᾶς, οὐ μὴ φυλλοβολεῖν. Sic legendum. Nam vulgo est: αἳ φυλλοβολοῦσι. Ficus tantum in ea insula folia non dimittere dixit. Plinius ita accepit quasi de omni pomorum genere dixisset: *fert eadem insula & palmas, oleasque & vites, & cum reliquo pomorum genere ficus. Nulli arborum ibi folia decidunt.* Ἀκρόδρυα vertit *poma*. Vide quæ supra notamus de hac voce. Magis autem mirum de ficu, quæ folia ibi non amittit, quia tenerrima est arbor, & foliis adprime caducis. De arbore quadam Tyli insulæ habet ibidem Plinius: *est & alia similis, foliosior tamen, roseique floris.* Non hoc dicit Theophrastus his verbis, quæ reddere iste voluit: καὶ ἕτερον δὲ δένδρον πολύφυλλον, ὥσπερ τὸ ῥόδον. Non rosei floris esse vult, sed simile esse arbori quæ rosam fert, folio scilicet & frutice, non flore. τὸ ῥόδον ibi est arbor, vel frutex, non flos.

Ibi mons Caucasus inde incipit.] Lectio hæc ex duabus concreta. In altera editione fuit: *ibi mons Caucasus.* In altera: *Mons Caucasus inde incipit.*

Pag. 59. A. *Qui maximam orbis partem perpetuis jugis penetrat.*] Hoc de Caucaso quidam, de Tauro alii dixere. Ea propter Caucasum Tauri partem esse, alii Taurum Caucasi fragmentum voluere.

Idem fronte qua soli est obversus, arbores piperis ostentat.] Plinius lib. XII. *Oliva Indiæ sterilis, præterquam oleastri fructu. Passim vero quæ piper gignunt, juniperis nostris similes: quamquam in fronte solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere.* Hæc sic legenda sunt serie continua, quæ vulgo divisis capitibus separantur. Eorum porro opinio, qui tradidere piper in ea parte Caucasi, quæ solibus opposita est, tantum gigni, prorsus hodie falsa deprehenditur. Compertum quippe est in desertis & mediterraneis non nasci, atque in eis regionibus provenire quæ à Caucaso longissime sunt dissitæ, ut in *Malavar*, in *Malaca* maritimo, & insulis *Java* vicinis. In Caucaso monte nihil nasci præter laserpicii plantam & terebinthos Alexandri Magni comites, quum eum montem superarent, deprehenderunt. Arrianus lib. IIII. ἀλλ' ἐν γε τούτῳ τῷ Καυκάσῳ οὐδὲν ἄλλο ὅτι μὴ τέρμινθοι πεφύκασι καὶ σίλφιον, ὡς λέγει Ἀριστόβουλος. Nulla igitur piperis arbor in Caucaso monte. Quod ad silphium attinet, duas de natura ejus Theophrastus & ex eo Plinius opiniones referunt, quarum altera fert prorsus agreste esse, & culturæ inimicum: altera circumfodi solitum, & curæ patiens. Priorem sententiam Persico laserpicio convenire affirmat Plinius, posteriorem Cyrenaïco. Certe Persicum in monte & plurimum nascitur, sponte proveniens. Hinc Theophrastus alicubi scripsit, ἐν ὄρει σίλφιον gigni. Quod de Persico intelligi par est. At Cyrenaïcum in culto crescebat. Falsi itaque illi ex veteribus qui σιλφιοφόρον Cyrenaicæ desertam faciunt & θινώδη. Arrianus in Indicis: ἀλλ' ἡ Κυρηναίη τῆς Λιβύης ἐν τοῖς ἐρημοτέροις πεπολισμένη, ποιώδης δὲ ἐστὶ καὶ μαλθακή, καὶ ἔνυδρος, καὶ ἀλσώδης, καὶ λειμώνιος, καὶ καρπῶν παντοίων καὶ κτηνῶν πάμφορος, ἐς τε ἐπὶ τὸ σίλφιον τὰς ἐκφύσεις, ὑπὲρ δὲ τὸ σίλφιον τὰ ἄνω αὐτῆς ἔρημα καὶ ψαμμώδεα. Ultra silphii feracem regionem cetera esse vasta & arenis oppleta. In Cyrenaica nulli montes. Concinit vero cum Plinio, qui partem agri Cyrenaïci interiorem frugibus bonam esse tradit: in ora arboribus fertilem: mox triginta milium passuum latitudine, & CCL. longitudine laseris modo feracem. Memorat idem Arrianus Cyrenenses quam longissime à laserpicifera regione pecus abigere, quia ejus plantæ valde appetens est, eamque depascitur, quæ impenso pretio apud illos venire solet: καὶ οἱ ἐκ πολλοῦ πρόβατα ἐπὶ σίλφιον ἐλαύνουσι, καὶ θεῖ ἐπ' αὐτό, καὶ τό τε ἄνθος ἐπινέμεται, καὶ τὴν ῥίζαν ἀνορύττοντα καὶ ταύτην ἀνεσθίει. Plerosque ait circumsepire locum, ubi laserpicium nascitur, ne pecus intrare possit: οἱ δὲ καὶ περιφράσσουσι τὸν χῶρον, ὡς μηδ' εἰ πελάσειεν αὐτῷ πρόβατα, δύναιτο γενέσθαι εἴσω περαθῆναι. Hæc cum Plinio non conveniunt, qui prodit sua ætate multis jam annis Cyrenaïcum non inveniri, unumque omnino caulem sua memoria repertum, Neroni principi missum fuisse. Atqui recentior admodum Plinio Arrianus, qui sub Adriano vixit. Publicanos ait ille, qui pascua conducebant, pecorum pabulo omne laserpicium depopulatos esse, & spem nascentis funditus sustulisse. Scribit Theophrastus hieme & vere pecus in montem inigi solitum, ut laserpicium depasceretur, quo saginabatur. Hoc non de Cyrenaïco, sed de Medico intelligendum. Et hæc est prior ejus de silphio sententia, quam Persico congruere narrat Plinius. Quod etiam confirmat Arrianus, qui Caucasum montem ovium gregibus opertum fuisse testatur, qui laserpicium, quo mons ille abundat, depascebantur: καὶ πρόβατα πολλὰ καὶ κτήνη ἐνέμοντο, ὅτι καὶ χαίρουσι τοῦ σιλφίου τὰ πρόβατα. Multæ aliæ differentiæ possunt adstrui ex veterum scriptis inter Cyrenaïcum silphium, & Medicum, sive Armeniacum. Inter omnes ferme constat Cyrenaïcum jucundi odoris fuisse, & gustu suave. Theophrastus: ἰδιαίτατον δὲ πάντων τὸ σίλφιον, ἐπεὶ καὶ ὀπὸν πολλὴν ἡ χώρα φέρει καὶ εὔοσμον. Interpres Aristophanis in Aves: Σίλφιον δὲ ῥίζα ἡδύοσμος, περιβόητα μᾶ. Item in Equites: Σίλφιον δὲ ῥίζα τῆς λίαν ἡδυόσμος ἐν Λιβύῃ γινομένη ἀρτυτικὴ καὶ θεραπευτική. Hoc cum ita sit, non video qua ratione possit esse *asa* officinarum, qua nihil fœtidius, aut virosius. Non nimium tamen pugnarem quin officinæ *asæ* vocabulum procuderint ex antiquo *lasar.* Sic enim scribebant pro *laser.* Nam Græci recentiores ex eo fecere λάσαρον. Lexicon Neophyti: Λάσαρον καὶ λάσαρ ὁ ὀπὸς τοῦ σιλφίου. Ita in antiquissimo libro excerptorum Apicii, qui penes me est, scribitur: *Crocum, piper, zingiber, lasar, folium,* de pigmentis quæ condimentis serviunt. Idem: *Lasaris radices, mentha, nepeta, salvia:* & *lasaratus hædus* apud eumdem. *Lasar, asa,* ut *naphtha, aptha,* & similia. Nunc quærendum an *asa* hodierna fuerit *lasar* Medicum, vel Persicum veterum. Nam de Cyrenaïco non posse esse rebus necessariis ostendimus. Præterea in rerum natura non amplius erat ætate Plinii. De Medico etiam negavimus superiori exercitatione, quia Medicum Strabo non multum infra Cyrenaïcum esse, interdum vero præstare testatur. At non videbam quomodo fœtidissimum gummi suaveolenti ac jucundo succo laserpicii melius ac præstantius posset videri. His licet invictis argumentis, & aliis compluribus quæ ante posuimus, opponi tamen potest quod de *asa* refert Garcias ab Horto in libris de aromatis, nempe tradit Indiæ populos, & præcipue Cambajæ provinciæ indigenas eam *asam* in condimentis ciborum usurpare, sicut *lasar* fecerunt veteres. Eum vide lib. I aromatum Historiæ. Præterea convenit modus eam præparandi, ut inveterascere possit, & diu servari. In bubula coria illam

illam conjiciunt ſanguine bubulo prius illita, & cum tritici farina permixto, eam eſſe cauſam, ut in laſere veluti furfures conſpiciantur. Ita ſane veteres ſuccum laſeris præparabant, admixtis furfuribus. Plinius: *Ad merces ad ultera ſuccum ipſum in vaſa conjectum admixto furfure ſubinde concutiendo ad maturitatem perducebant, ne ita fecisſent putreſcentem.* Recte ita correximus ſupra. *Merces ad ultera* ſunt merces, quæ in ulteras regiones exportantur, εἰς τὰ πέραν, ut in Græcis Theophraſti eſt. Apulejus ſummus Plinianarum loquutionum ac vocum uſurpator ea lectione uſus eſt in libro de Mundo: *Sed cum credamus Deum omnia permeare, & ad nos, & ad ultera poteſtatem ſui numinis extendere.* Sic ibi legendum ex veteribus codicibus. Nam vulgo edunt: *ad nos & ultra.* Ubi libri habent: *ad nos & ad ultra.* Ut neceſſario ſit emendandum: *& ad ultera*, πρὸς τὰ ἔξω. Ceterum male idem Plinius κατεργάζεσθαι Theophraſti vertit *ad maturitatem perducere.* Parabatur hoc modo laſer, ut πῆξιν acciperet, & redderetur craſſius. Idque in caulis tantum faciebant quia humidior eſſet. Idem Theophraſtus: καὶ ἐστὶ βελτίων ὁ ἐκ ῥίζας: καθαρὸς γὰρ καὶ διαφανὴς καὶ ξηρότερος: ὁ δὲ καυλίας ὑγρότερος, καὶ διὰ τοῦτο ἄλευρον παραπλάττουσι πρὸς τὴν πῆξιν. Succus, qui ex radice laſerpicii educebatur, purior ſicciorque & tranſlucidus erat, eoque melior. Qui ex caule manabat, humidior: ideo farinam ei admiſcebant, ut coagulari poſſet & concreſcere. Ea gratia turbidiorem, & magis impurum fuiſſe oportet. De laſare quoque vel *aſa*, quæ ab Indis adfertur, duo genera ejus eſſe tradunt, qui ibi fuerunt: alteram ſinceram & tranſlucentem: alteram turbidam & impuram, graveolentiorem tamen iidem affirmant eſſe quæ ſincerior eſt. Certe Dioſcorides Medicum & Syriacum laſer βρωμωδέστερον eſſe aſſerit, id eſt, viroſioris ac tetri odoris. Idemque probari ait, τὸν μὴ πρασίζοντα τῇ ὀσμῇ, qui odore porrum non referat. Unus ex veteribus Ariſtophanis ſcholiaſtis, σίλφιον φυλλεῖον λέγουσι vocat. Quod ille de Cyrenaico dicit, quum verius fortaſſean accipi debeat de Medico. Nam de illo altero non poteſt, qui jucundi odoris fuit. Hinc in recentiorum Medicorum ſcriptis & lexicis, σκορδολάσαρον exponitur, ὀπὸς Κυρηναϊκός, quaſi dicas, *allii laſer.* Neophytus: Σκορδολάσαρον, ὁ κυρηναϊκὸς ὀπός. Nicomedes jatroſophiſta: Ὀπὸς Κυρηναϊκὸς, ὁ σκορδολάσαρον. Dicebant & σκορδοσέλινον corrupte pro σκορδολάσαρον. Vetus lexicon iatricum: ὀπὸς Κυρηναϊκὸς, ἤγουν σκορδοσέλινον. Ita appellatur Myrepſo in compoſitione ἀφεγγοῦς antidoti: ἔχει σκορδοσέλινον, ἀμμωνιακὸν θυμίαμα, δραχ-

καυλοῦ, ὀπωπάνακα. Fuchſius vertit *ſcordium.* Aliud eſt σκόρδιον, aliud σκορδοσέλινον, vel ut etiam dixere, σκορδολάσαρον. Quod Græci omnes recentiores ὀπὸν Κυρηναϊκὸν interpretantur. Vetus aliud gloſſarium Græcum: Σίλφιον, ἤτοι σιλφίου ὀπὸς, τὸ σκορδολάσαρον. Avicena diviſit *aſam* in maleolentem & odoratam. Sed nulla hodie eſt odorata. Talis fuit olim Cyrenaïca adteſtantibus omnibus auctoribus. Nec multo inferior Medica iiſdem teſtibus. Quod ſi verum eſt, longe aliam oportet eſſe aſam à laſare antiquorum. Profecto σιλφίου appellationem non uni plantæ dederunt. Tzetzes in Chiliadibus duas ſtirpes hoc nomine agnoſcit Chil. VI. cap. XLVIII.

> Δύο δ' εἰσὶ τὰ σίλφια, τὸ μὲν ἐκ τῶν Κυρηναίων,
> Τὸ δὲ πολυτιμότατον.

Per pretioſum intellexit *Cyrenaïcum.* Aſt alio loco tria facit ſilphii genera:

> Τρισσὰ δ' εἰσὶ τὰ σίλφια, σίσγυδον τε, καὶ τῖλις,
> Καὶ τὸ κλεινὸν, τὸ σεβαστὸν, τὸ θρυλλητὸν τοῖς πᾶσι.

Quod σίσγυδον Tzetzæ, aliis ſcribitur σίγγυδον & exponunt νάρδον Κελτικήν. Nicomedes: Νάρδος Κελτική, τὸ σίγγυδον. Neophytus monachus: Νάρδος Κελτική, τὸ σίσγυδον. In aliis ſcribitur σίγγυδον. Avicena ſilphium vocat *anjuden*, quomodo & ab Indis hodie vocari ſcribunt. Alii *angiodhan* appellant. Magna affinitas vocis *ſingudum* cum *anjuden* ut alterutrum ex altero factum videatur. *Anjuden* tamen non eſt nardus Celtica. At τῖλις recentiori Græciæ eſt, ὁ τῆλις veteris, fœnum Græcum ſcilicet. Sic φίνιν dixerunt quæ antiquis φήνη, oſſifraga. Tribus his plantis ſilphii nomen inditum penes infimam Græciam, quæ omnes odoratæ ſunt ac bene olent. Garcias ab Horto refert accepiſſe ſe à quodam in India aſæ ſuccum ex quadam planta inciſo caule fluere, quæ folia corylo ſimilia habeat. Quæ figura non reſpondet veterum de ſilphio traditioni, ſiquidem omnes uno ore prædicant folium ſilphii apio eſſe ſimile. Quod in effigie ſilphii, quam ſupra ex nummis Antonii Piſonis medici produximus, non plane expreſſum apparet, ſed quod in aliis nummis conſpicitur ſatis ſcite & graphice ad hanc formam reſpondere videtur. Horum alterum Jovis Ammonis Barbati faciem, alterum Alexandri Magni Cornuti referri volunt. Certe Jovem Ammonem cum barba pingi ſolitum conſtat ex veteri ſcriptore qui vitam Alexandri fabuloſe compoſuit. Is πολιὸν θεὸν & κερασφόρον Ammonem vocat. Nos averſam tantum eorum faciem quæ ſilphii figuram exhibet, heic apponendam curare ſatis duximus.

Habes heic & agnoſcis folium ſilphii folio apii pæne compar & ſimile. Meminit Iſidorus laſaris Indici, cujus herbam in monte Oſcobagi prope origines Gangis naſci ait. Arabes hodie vocant *haltith.* Officinæ *aſam.* Sed nihil prohibet *aſam* pro *laſar* corruptam, & tamen de alio genere gummis uſurpatam, ignorato veterum laſare. Sic uſu acaciæ deperdito, & ſucco prunorum in locum ejus ſuccedente omnes Medici infimæ Græciæ acaciam interpretantur ſuccum prunorum. Nicomedes & Neophytus, aliique Ἰατρικῶν & Βοτανικῶν lexicorum conſarcinatores: Ἀκακία, ὁ χυλὸς τῶν προύμνων. Atqui ἀκακία proprie eſt ἐγχύλισμα ſpinæ Ægyptiæ eodem nomine, quod recentioribus prorſus ignotum fuit. Quis non hodie medicinam faciens confidenter aſſerat liquidum ſtyracem eſſe ſtacten veterum? Et tamen non eſt, alia quippe ſτα-

κτὴ στύρακος, alia σταχτὴ σμύρνης quæ eſt veterum ſtacte, κατ' ἐξοχὴν ſic appellata. At σταχτὴ στύρακος eſt liquor melleus, quem emittit flavus ſtyrax, ſi manu promatur. Quem & λιπαρὸν στύρακα dixere. Hinc apud Aëtium & alios λιπαρὸς στύραξ & στύραξ καλαμίτης diſtinguuntur. Hic gummis inſtar habet, albidus & perlucens, qui calamis concretus adhæreſcit: ille pinguis ac reſinoſus lentum humorem emittens, colore flavo. Quod diſcrimen habetur inter στύρακα καλαμίτην & λιπαρὸν στύρακα. Idem eſt apud alios auctores inter ἄσπρον στύρακα & χυματίαν. Aëtius in confectione muſcati qualis parabatur à quodam Orientis comite: ἄσπρου στύρακος οὐγγίας β. χυματίου πιστικοῦ οὐγγίας δ. Idem in compoſitione μοσχάτου τοῦ ἐν Ἐκκλησίᾳ καπνιζομένου ſic habet: στύρακος χυματίου λίτρας ις. ἄσπρου λίτρας ſ. Styrax ἄσπρος albus dicitur, idemque eſt ſiccus, gummium modo. Χυμα-

τίας liquidior, & flavus. Quare diceretur χυματίας, supra docuimus. Calamites rarior & præstantior. De eo loquor, quam tradit Dioscorides esse κόμμεα λιπαρὰ, διαυγῆ, σμυρνίζοντα, & rarum inventu. Hic proprie καλαμίτης, & rationem edidimus supra, quemlibet styracem ficciorem hodie sic vocant vulgo. Hinc in illis compositionibus bis aut ter alterum tantum de χυματίῳ storace quam de ἄσπρῳ sive albo inditur. Neophytus: Καλαμίτης, ὁ ὠχρὸς στύραξ. Pallidum ac subalbidum intelligit, qui aliis ἄσπρος. [...] ξανθὸς de chymatia, quod & ξάνθιον dixere. Vetus lexicon: ξάνθιον, εἶδος στύραξ μελιτώδης ὑγρὸν. Dioscorides de chymatia capieodus quum dicit, ξανθὸς καὶ λιπαρὸς καὶ ἐν τῷ μαλάσσεσθαι αὐτὸν ὑγρασίαν τινὰ μελιτώδη. Isidorus notas utriusque confudit καλαμίτου & λιπαροῦ. Vide supra. Ceterum quæ de asa & lasere heic & in superioribus exercitationibus ventilavimus, ea in medio relinquimus doctis harum rerum medicis & herbariis discutienda subtilius. Quidquid sit, in propria manemus sententia, laserpitium veterum hodie ignorari, aut valde veteribus ipsis fuisse ignoratum. Non esse idem, maximo etiam, & validissimo argumento hoc vinci potest. Cyrenaicum lasar, quod erat odoratum, ac suavis fragrantiæ, antiqui omnes longe validius faciunt, quam Syriacum, & Medicum, adeo ut pro vice Cyrenaïci simplici duplex Syriacum substitui solere prodiderint. De Cyrenaïco certum est non posse esse asam nostram, quæ fœtida est. Quod si dicatur Syriacum, aut Medicum esse asam, consequi inde pæne necesse esset fortius fuisse, & majorum virium Syriacum lasar, quam Cyrenaicum. Etenim, quæ exuperantiam illam mali odoris habent, qualis in asa cernitur, longe acrioris censenda potestatis, quam quæ sunt suavioris odoris. Præterea diserte scribit Avisena fœtidam asam longe viribus antecellere eam, quæ suavius olet. Postremo non simpliciter memorant veteres lasar Medicum, aut Syriacum male olere, & βρομῶδες esse, sed βρομωδέστερον halare, quam Cyrenaïcum. Multa autem aromata jucundi spiritus odore grata, quæ etiam βρομώδη dicuntur veteribus, ab odoris potius virosi acrimonia, quam ab illo improbo fœtore, qui in asa sentitur.

Pag. 59. A. *Quas ad juniperi similitudinem diversos fructus edere asseverant.*] Peream si sciebat quid diceret. Quid enim? An arbores piperis juniperis similes vult? Non opinor ut ista sonant. Ait igitur piperis arbores edere fructus diversos ad juniperi similitudinem. Atqui juniperi arbor diversos fructus non edit. Et clare Plinius semina piperis à junipero distare testatur. Sane juniperis similes idem asseverat arbores quæ piper gignunt. Quod est falsissimum. Nihil enim tam dispar ac differum. Nec Theophrastus, nec Dioscorides, nec quisquam alius veterum quos Plinius compilavit, id scripsisse comperitur. Æque falsum est, quod notat Isidorus, arborem piperis *ad juniperi similitudinem folia habere*: quod hinc habet. Quid enim quæso te dissimilius quam folia piperis & juniperi. Non tantopere distant pomum & spica ut ait ille. Haud minus fabulosum & commenticium quod subjicit, qua methodo nigrum piper fiat. Talia sunt pleraque veterum. Quod sæpe miror & indignor.

Eorum qui primus erumpit, velut corylorum fimbrias.] Belle & graphice heic Solinus piper longum comparat fimbriis corylorum. Nihil tam simile, præcipue priusquam fimbriæ illæ dehiscant & aperiantur. Plinius *siliquas* vocat, minus proprie, licet Dioscoridem sequi videatur: *Semina a junipero distant parvulis siliquis, quales in fasiolis videmus.* Dioscorides: καρπὸν μὲν αὐτοῦ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν προμήκη καθάπερ λοβὸν, ὅπερ ἐστὶ μακρὸν πέπερι. Non bene assequutus est Dioscoridem Plinius. Non ille dicit semina piperis in parvulis siliquis haberi. Nec enim siliquæ αὐτόχρημα sunt, sed ait fructum piperis primo longum existere ad instar siliquarum quæ intus habeant parvula grana milio similia quæ in piper nigrum & perfectum mox evadunt, ubi maturitatem adepta sunt. Hæc priusquam matura sint, nondum sole incocta, candidum piper habent. Hic fuit veterum error circa piperis arbores, qui tria hæc genera, τὸ μέλαν, τὸ μακρὸν, καὶ τὸ λευκὸν in una eademque arbore nasci credidere. Ortus ex eo error, quod non admodum dissimiles sint plantæ quæ piper longum & quæ nigrum producunt, licet quidam tradant, hanc cum illa non plus similitudinis habere, quam fabam cum ovo. Candida autem piperis arbor tam parvo discrimine distat ab ea quæ nigrum fert piper, ut à solis indigenis internosci queat. Ut proinde non mirum sit veteribus indiscretas haberi. Piper igitur longum quod fimbriis corylorum nondum apertis simile est, nunquam dehiscit, sed in eodem semper stato manet. Solus quod sciam ex veteribus Theophrastus aperte illa genera distinxit, & nigrum piper à longo discrevit his verbis: τὸ δὲ πέπερι καρπὸς μέν ἐστι· διττὸν δὲ αὐτοῦ τὸ γένος· τὸ μὲν γὰρ στρογγύλον ὥσπερ ὄροβος, κέλυφος ἔχον καὶ σάρκα καθάπερ αἱ δαφνίδες, ὑπέρυθρον· τὸ δὲ ἐπιμηκες, μέλαν σπερμάτια μηκωνικὰ ἔχον. Ἰσχυρὸν δὲ πολὺ τοῦτο μᾶλλον θατέρου, θερμαντικὰ δ᾽ ἄμφω. Palam ac planum est hæc genera cum diversa facere. At Dioscorides & alii ex longo pipere rotundum piper candidum nigrumque fieri tempore & maturitate. Quod si verum esset, pipere longo nigrum, utpote perfectum maturumque, validius esset censendum ac potentius. Atqui Theophrastus longum nigro tradit ἰσχυρότερον. Mira res igitur tanto posteriores auctores id de hac planta, ac semine ignorasse, quod non nesciverunt antiquiores. Hodie scribunt in Bengala longum piper quod ibi tantum gignitur, vocari *pimpilim*, alii tradunt à barbaris vocari *pepels*, ex hac voce Græcorum πέπερι manasse certum est. Galenus ad illa Hippocratis στρογγύλον τὸ Μυρτιδανὸν notat: ὃ τὸ Ἰνδικὸν ὁ καλοῦσι Πέρσαι πέπερι. Persæ ab Indis hoc nomen sumpsere.

Velut corylorum fimbria.] Addere debuit: *nondum dehiscens.* Nam ubi hiulcari & expandi incipit, similis piperi longo esse desinit. Intelligit autem ἰούλους, vel βρύα ἰουλώδη coryli. Plinius *julos* vocavit in corylo Græca voce retenta lib. XVI. cap. XXIX. *Ferunt & avellanæ julos compactili callo ad nihil utiles.* Tale est piper longum compactili callo. Sed juli illi avellanæ tum compactili callo sunt, quando nondum in flosculos tenues dehiscere cœperunt. Nec flores sunt tales juli, nec pro floribus in avellana. Nam præter has fimbrias flos parvulus in summitate nucis invenitur, crocei coloris acutioris, & tripertiti. Sic & in juglandibus & castaneis, quæ hujusmodi βρυώδεις ἰούλους ferunt, flos præterea suus ostenditur ea parte, qua fructus erumpit, in ipsius fructus apice. Frustra igitur multi olim disputarunt an flos esset, vel aliquid instar floris. Neutrum sane sunt, προανθήσεις verius quam ἀνθήσεις vel ἄνθη appellandæ. De his nos supra pluribus. Populus hæc βρυώδη fert, sive βρύα. Plinius *uvas* vertit. Κίρκος Hesychio, αἰγείρου βλάστησις. Κίρκωμα idem exponit βότρυας. In quæstionem venire potest an βρύον ἀρωματικὸν, quod ex populis arboribus & quercubus sumebatur, ex hoc genere fuerit, an potius muscus arboribus illis innascens. Plinius qui βρύον illud aromaticum *uvam albæ populi* vertit, satis ostendit de musco arboreo communi id accipiendum non esse. Sed Plinio parva apud me fides. Quia βρύον in mollis arboribus uvam ἰουλώδη significat, & floris quamdam speciem. Ita solet etiam in illis id nomen usurpare, quibus in totum disconvenit. Βρύον in lauro uva est, in populo alba, in plerisque aliis. Βρύον flos est oleæ ab eadem ratione & forma. Hinc Plinius in arsenogoni & thelygoni herbarum remediis describendis, βρύον qui muscus est saxis innascens *uvam* reddidit flori oleæ similem, lib. XXVI. cap. ult: *arsenogonon & thelygonon herbæ sunt, habentes uvas floribus oleæ similes, pallidiores tamen.* Habet à Dioscoride, qui, ut habetur in codice vetustissimo, ita scripsit: Φύλλον φύεται ἐν πέτραις, τὸ μὲν θηλύγονον λεγόμενον ὥσπερ βρύον, ἔχον χλωρότερον ἐλαίας τὸ φύλλον, καυλὸν δὲ λεπτὸν βραχὺν, ῥίζαν λεπτὴν, ἄνθος λευκόν. Quæ verba haud aliter interpretari & vertere possis, quam hoc modo: *Phyllon nascitur in petris, & thelygonon quidem quod dicitur, instar musci, cui folium oleæ pallidius, &c.* Plinius vero ita vertit, quasi legisset in Græcis: τὸ μὲν θηλύγονον λεγόμενον ὥσπερ βρύον ἔχον, χλωρότερον ἐλαίας, id est, *uvas habens oleæ flori similes sed pallidiores.* Nec de mendo potest suspicio cuiquam incidere in illis Dioscoridis Græcis. Quænam porro illæ uvæ sunt in thelygono oleæ floribus similes divinare non possum. An de flore accipiendæ? atqui paulo

post

post Dioscorides de flore dixit: ἄνθος λευκόν. Addit Neophytus λευκὸν μεχοειδές. De semine vero nihilo magis potest accipi. Nam & sequitur apud eumdem de semine: καρπὸν μείζονα ὥσπερ μήκωνος. Ita vulgati. Sed legendum ex optimo codice: καρπὸν μικρὸν ὥσπερ μήκωνος. Plinius: *semen album, papaveris modo*. An scribendum: *semen parvum, papaveris modo*. Nihil tamen muto. Nam scribit Theophrastus: ὁ δὲ καρπὸς τοῦ μὲν θηλυγόνου, καθάπερ ἐλαίας βρύον, ὠχρότερος τι τοῦ ἀρρενογόνου. Pallidum igitur, sive album semen thelygoni, sed pallidius arsenogoni. Semen thelygoni cinerei coloris ab initio esse, quod postea in cæruleum mutet, tradunt hodierni herbarii. Sic non album fuerit, & vera erit correctio nostra. Addit Theophrastus de arsenogoni semine: οἷόνπερ ἐλαία, ὅταν ἄρτι φύηται ἐκ τοῦ βρύου. Docti hodie herbarii putant Dioscoridem à Theophrasto in descriptione φύλλου dissentire. Nam quod isti est *fœminificum*, illi esse *marificum*, & contra. Non ita est: & vero verba Dioscoridis videamus de arsenogono: τὸ δὲ ἀρρενόγονον τὰ μὲν ἄλλα ὅμοιον τῷ προειρημένῳ, καρπῷ δὲ διαφέρει; ἔχει γὰρ ὅμοιον ἄνθει ἐξανθηκυίας ἐλαίας, βοτρυῶδες. Sic vulgo legitur. sed recte optimus liber: ἔχει γὰρ ὅμοιον ἄρτι ἐξανθηκυίᾳ ἐλαίᾳ, βοτρυῶδες. Clare dicit arsenogoni semen simile esse olivæ quæ defloruit, & in fructum formari incipit. Hoc idem narrat Theophrastus: simile quidem esse olivæ deflorescentis fructui, sed geminum cohærere sicut testiculos hominis. Et sane in phyllo arsenogoni bini globuli eidem pediculo inhærentes pro fructu inter folia enascuntur. Hoc igitur differt semen thelygoni à semine arsenogoni, quod istud tale est quale olivæ commodum de flore exeuntis fructus. Hæc Plinius ita reddidit: *Arsenogonon a thelygono semine olea, nec alio distare*. Ex Dioscoride, nimis breviter & obscure, &, si verum dicendum est, minus recte. Semen arsenogoni geminum semper nascitur, instar testiculorum, & simile est olivæ, ubi primum ex flore exiit. Hic sensus Theophrasti: οἷόνπερ ἐλαία, ὅταν ἄρτι φύηται ἐκ τοῦ βρύου, δίκαρπον δὲ ὥσπερ ὄρχεις ἀνθρώπου. Simile quidem baccæ oleæ, sed geminum semper, uni pediculo inhærens. At thelygoni semen, eodem Theophrasto teste, καθάπερ ἐλαίας βρύον, *instar oleæ floris, est*. Hoc est, ita confertum nascitur ut solet oleæ flos, quum arsenogoni semen geminum tantum proveniat. Profecto thelygoni semen globulis nunc binis, nunc pluribus eodem pediculo nitentibus continetur, ut asserunt hodierni herbarii. Hoc est quod ait Theophrastus, καθάπερ ἐλαίας βρύον. Quid igitur sibi vult Dioscorides, quum scribit de arsenogoni semine: ἔχει γὰρ ὅμοιον ἄρτι ἐξανθηκυίᾳ ἐλαίᾳ βοτρυῶδες. Si semen arsenogoni ex sententia Theophrasti geminum provenit, non est βοτρυῶδες, hoc est, pluribus globulis racematim constipatum: nam geminos tantum globulos præfert uni pediculo inhærentes. At bini globuli τὸ βοτρυῶδες non reddunt. Hæc facies magis convenit thelygoni semini. Melius itaque apud Dioscoridem legeris ex vetustissimi codicis auctoritate: ἔχει γὰρ ὅμοιον ἄρτι ἐξανθηκυίᾳ ἐλαίᾳ βρυώδει. Olea βοτρυώδης est dum floret. Quippe flos ejus instar habet βότρυος: & βρύον in hoc florum genere idem quod βότρυς: ut αἰγείρου βότρυς & βρύον idem: δάφνης βοτρύδιον & βρύον. Simile igitur arsenogoni semen ἐλαίᾳ βοτρυώδει quum defloruit, hoc est, ἐλαίας βότρυι, ubi in fructum formari incipit. Alias ex veteri illa lectione corrigendum esset: ἔχει γὰρ καρπὸν ὅμοιον ἄρτι ἐξανθηκυίᾳ ἐλαίᾳ, βοτρυώδη. Sed falsum est semen arsenogoni phylli βοτρυῶδες esse. Nec hoc dicit Theophrastus. Thelygoni ne semen quidem simile oleæ bryo, sive flori: sed solus ejus flos florem oleæ refert, raro semen perfert. Quod utique semen globulis continetur æque similibus olivæ fructui ex flore tantum non exeunti. Arsenogonum autem florem nullum proferre ajunt, sed statim fructum ex alarum cavis producere. Non igitur exacte satis harum plantarum historiam tradidere veteres. Quod enim Theophrastus semen thelygoni καθάπερ ἐλαίας βρύον esse scribit, hoc de flore, non de semine verum est. At rursus quod Dioscorides semen arsenogoni βοτρυῶδες facere videtur, confundit cum thelygono, cujus flos est βοτρυώδης & βρυώδης. Ceterum nulla inter Dioscoridem & Theophrastum pugna est, nec marificum hic facit, quod ille fœminificum. Uterque quippe semen arsenogoni similitudinem habere memorant ἐλαίας ἄρτι ἐξανθηκυίας. Apud Theophrastum, ut diximus, ἐλαίας βρύον est flos oleæ, qui sic dictus est quod sit βρυώδης. At in ejusdem plantæ historia βρύον apud Dioscoridem aliud est: φύλλον φύεται ἐν πέτραις, τὸ μὲν θηλύγονον λεγόμενον ὥσπερ βρύον, ἔχον χλωρότερον ἐλαίας τὸ φύλλον. Sic enim legendum & distinguendum initio hujus exercitationis docuimus. τὸ βρύον absolute non est flos oleæ, sed muscus saxis vel arboribus innascens. Non vult Dioscorides φύλλον esse simile musco. Ita tamen intellexit Antiquarius Dioscoridis, qui herbarum effigies in vetustissimo codice pingendas curavit. Nam alteram phylli speciem depinxit cum foliis musci similibus, quasi ita legisset: τὸ μὲν θηλύγονον λεγόμενον ὥσπερεὶ βρύον, ἔχον χλωρότερον ἐλαίας τὸ φύλλον. Quod est falsissimum. Natale solum commune esse thelygono & musco voluit dicere Dioscorides, utcumque enim in petris nasci: φύεται ἐν πέτραις τὸ θηλύγονον ὥσπερ βρύον: *nascitur in saxis ut muscus*. Plinius videtur βρύον eo loco accepisse pro oleæ flore: *Arsenogonon, inquit, & thelygonon herbæ sunt habentes uvas floribus oleæ similes*. Profecto thelygonon habet uvas floribus oleæ similes. Nam flores ejus βρυώδεις sunt. At in arsenogono nullum florem observatum testantur neoterici, fructu statim emergente. Puto etiam falsum Dioscoridem, qui tradidit θηλύγονον ἐν πέτραις φύεσθαι ὥσπερ βρύον. Verba illa ὥσπερ βρύον sumpsit ex historia thelygoni, sed parum memor de loco nascendi illa posuit, quæ de flore ejusdem dicta fuerant τὸ θηλύγονον ἄνθος ὥσπερ ἐλαίας βρύον. Hoc Theophrastus de semine dixit, quod de flore verum est. Sane multa turbant veteres herbarii, nec semper sibi constant, nec paria scribunt. Quorum negligentiam heic & in aliis rebus sæpe sum miratus. De bryo aromatico nunc inquiramus, de quo genere sit, & sub quam appellationem cadat. Hodierni herbarii omnes volunt muscum esse communem arboribus innascentem, eum in quercu, & populo, & picea, & larice multis locis inveniri odoratum. Plinius contra stare videtur. Nam *bryon* vocat retenta Græca voce. Atqui *muscum* dixisset, si de communi arboreo musco intellexisset. Præterea bryon ex populo aromaticum *uvam populi* appellat. *Uva populi* non est muscus ei arbori innascens, sed flos ejus, vel aliquid flori ἀνάλογον. Hoc & in certo quodam genere glandiferarum arborum provenit, quod βρύον δρυῖνον dicitur Theophrasto. Hoc idem βρύον habent, & piceæ, quæ πευκάνθους quædam est βρυώδης, qualis in plerisque arboribus pro flore est, vel instar floris obtinet. Denique βρύον hoc ἀρωματικὸν Græci etiam φασκὸν & σφακὸν & σφάγνον appellant. Hic φασκὸς est βρύον quercinum quod in ægilope tantum provenire tradit Theophrastus. At muscus in omnibus arboribus, nedum glandiferis solis, aut in certo earum genere proveniat. Huic sententiæ repugnat, quod Galenus bryon odoratum è cedro commendat, & Dioscorides. At cedrus nullum ejusmodi βρυώδη florem emittit, ut populus, picea & certa glandifera species. Ergo de musco, qui cedri arboribus innascitur, capiendum venit. Hoc si concedimus, idem in ceteris faciemus, ut bryon aromaticum quercinum & populeum nihil aliud putemus esse, quam muscum qui corticem earum arborum vestit. Quod tamen vix mihi persuaserim. Sed hæc viderint ἰατροβοτανικῶν παῖδες. Non mirum hæc hodie ignorari, ubi nullus est usus hujusmodi βρύου aromatici. In unguento populeo conficiendo Myrepsus ingredi facit, *oculorum in summa arboris populi, quando floret, apparentium libram unam semis*. Ita Fuchsius. Græca, quæ mihi videre contigit, habent: δένδρου δὲ ὀνομαζομένου ποπλίου τὴν ἄνοιξιν, ὁπόταν ἄρξηται βλαστάνειν. Ubi ἄνιξιν more illo Græciæ Barbaræ perperam scriptum est, pro ἄνοιξιν. Nam indifferenter in scribendo has literas & diphthongos Græcobarbari usurpant: η, ι, υ, ει, & οι. Dubium porro est utrum summitatem foliorum populi intelligat Myrepsus, quando aperiri & germinare incipiunt, an uvarum populi, ubi primulum procedunt, summos flosculos. De floribus malunt Fuchsius. Sane & βλάστησιν plerumque de hujusmodi florum

fatuorum pullulatione dicitur. Hesychius: κίρνος τῆς αἰγείρου ἡ βλάστησις. Putes eum loqui de populi uvis; nam habetur apud eumdem: κίρναι τοὺς βότρυας. Sed hæc alibi pluribus. Profecto videntur & veteres circa hoc βρύον ἀρωματικὸν sententiis variasse, & propter ἀμφίβολον vocabuli modo hoc, modo illud eodem nomine censuisse. Plinius, qui βρύον odoriferum uvam populi albæ esse testatur, in cedro quoque nasci asserit. In cedro nihil innascitur βρύα nomine censendum præter musci genus quoddam. Hoc & in certo genere quercuum odoratum crescit. Theophrastus φάσκον appellat. Non omnis itaque muscus, quo glandiferæ arbores operiuntur, odoratus est, nec ex quolibet genere musci quercini βρύον illud fuit, quo ad unguenta utebantur. Tria omnino sunt in quercu, quæ βρύα nomen tulerunt. Vulgare βρύον, qui est muscus, quæ villosa est lanugo, qua & aliæ arbores passim amictæ sunt. *Moussam* vulgo appellamus. Aliud genus erat musci, quod in certo tantum genere quercuum nasci tradidit Theophrastus, qui αἰγίλωπα tantum proprium facit, ac peculiare. In haliphloco etiam crescere, sed breve, & nigrum. Ex hoc genere bryon aromaticum exstitit, quod non solum e quercu commendant veteres, sed etiam e cedro, pinu, & populo. Inde & φάσκον dixere. Præter hæc duo genera βρύα in quercu, aliud βρύον ferunt id genus arbores, quod instar floris est, & una cum folio exit, ex ipsis oculis folintum, aliquando etiam ex separatis. Hoc βρύον in quercu est, ut in nuce juglande, ut in nuce avellana, quæ βοτρύδια & ἴουλοι nominantur.

Eorum qui primus erumpit, velut corylorum fimbria, dicitur piper longum: quod incorruptum est, piper album: quorum autem rugosam & torridam calor fecerit, piper nigrum: qui demum caducus torretur fervido sole, nomen trahit de colore. At qui ex ipsa arbore stringitur, ut est, album piper dicitur.] Ita anteriores omnes editiones, etiam Delriana, quam habent pro optima. Sed quis non videt in his verbis duarum editionum lectiones in unam coaluisse? *Quod incorruptum est, vocatur piper longum.* Hæc verba sunt alterius editionis, pro quibus habuit altera: *quod ex ipsa arbore stringitur, ut est, album piper dicitur.* Deinde pro istis: *quorum autem rugosam & torridam calor fecerit, piper nigrum*: quis dubitet in altera editione scriptum ab auctore fuisse, *qui demum caducus torretur fervido sole, nomen trahit de colore.* Hoc est, nigrum piper vocatur. In optimo regio codice ita concipitur in ipso textu: *Eorum qui primus erumpit, velut corylorum fimbria, dicitur piper longum: quo deinde caducus torretur fervido sole, vocamen trahit de colore: at qui ex ipsa arbore stringitur, ut est, album piper dicitur.* Hæc unius è duabus editionis lectio, prioris an posterioris nescio. Ad oram verò idem ille codex alteram hanc scripturam adpositam exhibet in hunc modum: *Qui pane immaturi exeunt, dicuntur piper longum, qui incorrupto piper album: quorum autem rugosam ac torridam calor fecerit, nomen trahunt de colore.* Ex his duabus diversarum editionum scripturis composita fuit vulgarium librorum lectio. Omitto aliorum codicum varietates, ex utroque cinno mixtas & nihili faciendas, quia recentiores sunt. Quid optimi præferrent, obtulimus. Plinii verba de pipere, quæ Solinus aliter, sed in eamdem sententiam adumbravit, hæc sunt: *semine à junipero distant parvulis siliquis, quales in fasiolis videmus. Hæ priusquam dehiscant, decerptæ, tostæque sole faciunt quod vocatur piper longum: paulatim vero dehiscentes maturitate ostendunt candidum piper, quod deinde tostum solibus, colore rugisque mutatur.* Hæc Pliniana è Dioscoride expressa. Sed mirum qualem similitudinem invenerit ille siliquas inter phasiolorum, & piper longum. Nihil sane simile. Saltem si auctor Græcus hoc dixisset, haberet quo culpam tueretur. Scribit Dioscorides de pipere: καρπὸν δὲ φύει κατ' ἀρχὰς μὲν προμήκη, καθάπερ λοβούς: *fructum a primo producit oblongum instar siliquarum.* Addit: ὅπερ ἐστὶ μακρὸν πέπερι, ἔχον τι ἐντὸς λεπτῷ κέγχρῳ παραπλήσιον. Comparat siliquis longum piper, quia oblongum est siliquæ modo, & grana intus habet. Non dicit quibus siliquis. Phasiolorum longè ab hac forma absunt. Quid igitur movit Plinium, ut de siliquis fasiolorum acciperet? pisorum magis similes sunt, quas & cylindratas esse alibi scribit: *siliqua rotunda ciceri: ceteris leguminum longa, & ad figuram seminis lata: piso cylindrata: passiolorum cum ipsis manduntur granis.* Ita legendus ille locus ex optimo codice Thuani. Λοβὸς generale nomen de quacunque siliqua. Et sic accipiendum apud Dioscoridem. Ætas Plinii λοβὸν si forte de fasiolis usurpaverit. Hinc ille λοβὸν vertit siliquas fasiolorum. Quæ tamen minime conveniunt cum forma piperis longi. Glossæ: *fasioli*, λοβοί. Græco Latinæ nostræ capite *de oleribus*: λόβια. *fasioli.* Aëtius δολιχοὺς à veteribus vocatos notat: Δόλιχοι, ἤτοι λοβοί. Idem λοβοὺς ἐξαιρέτως nominatos ait, quod ex omnibus frugibus quæ folliculo teguntur, cum siliqua simul mandi soleant: λοβοὶ δὲ ἐξαιρέτως ὀνομάζονται, ἐπειδὴ τούτων μόνων ἐν τῷ ἔχεσθαι ἀμφίεσμα λοβὸς, ὅλος ὁ καρπὸς ἐσθίεται ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Pisorum etiam genus hodie notum est, quorum siliquæ cum ipsis manduntur granis. At Dioscorides φασήλους vocat non λοβοὺς, ubi speciatim de his tractat. Ergo λοβοὶ apud eum non sunt siliquæ fasiolorum, sed siliquæ simpliciter. Vox *fasioli*, qua & Græci auctores recentiores passim usi sunt, ab antiquo Græco detorta est, φάσηλοι. Sic vocarunt hoc genus leguminis. Vide Athenæum lib. II. φάσηλος, *faseolus* vel *fasiolus*: ut φάσκωλος, *fasceolum.* Scripserunt etiam *passiolos.* Atque ita reperi scriptum omnibus fermè locis, in antiquissimis Plinii codicibus. Quam scripturam auctor glossarum conservavit, his verbis: *passiolus*, λοβός: *passim*, πανταχοῦ: *passio*, πάθος. Ex serie literarum & vocum palam est ita scripsisse. Nec aliter habent veteres membranæ. Correxere vulgo editiones: *phasiolus.* Hæc obiter. Sequitur apud Plinium in historia piperis: *verum & iis sua injuria est, atque cæli intemperie carbunculantur, fiuntque semina cassa & inania, vocantque brechmasin, sic Indorum lingua significante abortum.* In optimis libris legitur, *significante mortuum.* Utra sit vera lectio, incertum. Utrumvis certe de lingua Indorum Plinii additamentum esse liquet. Pro *brechmasin* liber Rigaltii habet *brioma*: in aliis *brisma.* Omnino scribendum *brasma.* Ex Dioscoride sumpsit: εὑρίσκεται δὲ ἐν τῷ μέλανι ἄτροφον, κενὸν καὶ κοῦφον, ὃ καλεῖται βράσμα. Non meminit Dioscorides ita vocari ab Indis ipsis, & eorum lingua id significare abortum. Hoc igitur somniavit, vel hariolatus est ex verbis Dioscoridis. Et sanè puto legendum in Plinio: *Indorum lingua id significante atrophum.* Pro quo correxere, alii *abortum*, alii *mortuum.* Hoc verissimum. Voce Græca *atrophos* etiam Latini usi sunt, & in his Firmicus sæpe. Ita vocarunt propriè pueros macie confectos. Plinius quoque eam vocem Latinam usu fecit lib. XXXI. cap. X. *Prosunt atrophis, opisthotonis, tetanis.* Quod igitur Dioscorides ἄτροφον piper reperiri dixerat, idque vocari βράσμα, putavit Plinius Indos ipsos, apud quos piper colligebatur, sua lingua sic vocitare piper illud ἄτροφον, quod intus inane & cassum esset. Quod est falsissimum. Βράσμα pura puta vox Græca. Bullas & ampullas aquarum scaturientium, vel etiam aquæ ferventis & bullientis ita appellarunt. Etiam pustulas ab igne in pane torrido factas hoc nomine dixerunt. Hinc βράσμα piper atrophum & inane, quia nihil plus intus haberet solidi, quam illæ bullæ & ampullæ. Græci: βράσσειν, ζεῖν, ἀναβάλλειν. Hinc ἀναβράσματα, ebullitiones. Dioscorides de Indico atramento: οἱονεὶ ἐκβρασμα ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς καλάμοις. Quod Hesychius βράσσειν etiam ἀναβάλλειν exponit, hoc verbum proprium fontium e terra scaturientium, qui dum in altum assurgunt, bullas faciunt. Hinc ἀναβολαὶ pro fonte, quem *surgionem aquæ* vulgo dicimus. Optimum Lexicon Græcum ἀνέκδοτον: Πολυπίδακα, πολλὰς ἀναβολὰς ἔχοντα, ἤγουν πηγάς. Vetus epigramma apud Vitruvium sic legendum:

> Ἡδὺ τοι ψυχροῦ πόματος λιβὰς ἣν ἀναβάλλει
> Πηγή, ἀλλὰ νόῳ πέτρος ὁ ταύτης πιών.

Strabo:

> Πηγὴν πολὺ ὕδωρ ἀναβάλλουσαν.

Inde

Inde ἀναβάλλουσα γῆ in glossis; quæ fontibus & aquis scaturit. Glossæ: *bibala*, πηγὴ, ἡ ἀναβάλλουσα. Ita nunc malo, quam quomodo olim explicabamus. Diximus quid esset βρέγμα. Risi nuper dum legerem apud virum doctum, qui ait se quæsivisse apud Indos vestigium hujus vocis *brasma*. Frustra quæsivisse non miror. Citius in Græcia id invenisset. Græci institores hæc nomina mercibus exoticis imponebant, vel etiam Alexandrini Ἑλληνισταί. In ammoniaca lacrima unum genus dicebatur θραῦσμα, alterum φύραμα. Quis hæc nomina Libyca esse diceret? Eodem jure posses quo Plinius Indicum nomen de pipere bariolatus est, βράσμα. In thuris historia ac differentiis σταγόνας, ἄτομος & reliqua cognomina Arabica non sunt, sed mere Græca. Ita in aliis. Glossæ: *scatebra*, βράσμα ὕδατος ἀπὸ γῆς. De aqua fervente, ac bulliente etiam hoc dixerunt. Democritus ψευδώνυμος de ratione tingendæ purpuræ: ἐπίθες ἐπὶ πυρὸς, ἄχρι λάβῃ βρασμὸν, id est, *donec bulliat*. Et apud Stephanum: ἕως ἂν λάβῃ βράσμα ἕν. Quod dicimus, *un bouillon*.

Sed ut piper sola India, ita ebenum sola mittit.] Ex Virgilio:

---- *sola India nigrum*

Fert ebenum.

Nam Plinius etiam in Æthiopia Herodoto teste probat. Verba Herodoti Musa tertia de Æthiopia: αὕτη δὲ χρυσόν φέρει πολλὸν, καὶ δένδρεα ἄγρια πολλὰ, καὶ ἐβένου. Optimam facit & nigerrimam ebenum Æthiopicam Dioscorides. Hæc *Meroetica ebenus* Lucano dicitur, ut supra notavimus à Meroe Æthiopiæ urbe principali. Vulgo *Mareotica* perperam legitur. Quæ adeo vetusta est menda, ut eam agnoscat Isidorus, qui nescio quam *Mareoticam* paludem Indiæ esse, unde ebenus venit, hariolatur: *Est autem Mareotica palus in India, unde ebenus venit. Lucanus: ebenus Mareotica.* Immo *Meroitica*, Μεροϊτικὴ ἔβενος. Nam à Μερόη gentile Μεροΐτης. Unde Μεροϊτικός. De Isidoro minus fortasse mirum. Sed in Servio quis non jure id miretur? Is ex eo Lucani corrupto versu, quo *Mareotica ebenus* indigetatur, ebenum in Ægypto etiam nasci argumentatur, quia scilicet *Mareotis* palus in Ægypto Alexandriæ vicina celebratur. Eam paludem intellexit Isidorus, quam perperam in Indis locat. Non hodie atque heri *Mareotica* ebenus pro *Meroitica* in Lucani versu irrepsit, ut hinc colligas vetustatem mendæ, quæ Servii ætate jam locum illum occuparat. Theophrastus Indiæ peculiarem hanc arborem tradit: ἴδιον δὲ καὶ ἡ ἔβενος τῆς χώρας ταύτης. De India loquitur. Duo genera ibidem ebeni statuit, τὸ μὲν εὔξυλον καὶ καλὸν, τὸ δὲ φαῦλον: σπάνιον δὲ τὸ καλὸν, θάτερον δὲ πολύ, τὴν δὲ χρόαν οὐ θησαυριζομένην λαμβάνει τὴν εὔχρουν, ἀλλ' εὐθὺς τῇ φύσει. Ἔστι δὲ τὸ δένδρον θαμνῶδες ὥσπερ ὁ κύτισος. Quem locum Plinius perturbate reddidit, & prorsus contra mentem auctoris lib. XII. cap. IV his verbis de ebeno: *duo genera ejus: rarum id quod melius, arboreum trunco enodi, materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus jucundi: alterum fruticosum cytisi modo, & tota India dispersum.* Theophrastus in universum pronuntiavit de omni ebeno, θαμνώδη arborem esse. Plinius de altera tantum specie sequiori id dictum interpretatus est. Quo argumento? Nec enim ulla via eo nos ducunt Theophrasti verba. Id ex prava expositione vocis illius εὔξυλον consequutus videtur. Alterum genus ebeni præstantius εὔξυλον esse dicit & καλόν. Plinius εὔξυλον accepit pro eo, quod esset arboreum & enodi trunco. Si hac sola discretione genera illa distinxit auctor: ergo illud sequius genus minime arboreum censendum, sed in fruticum censu reponendum, ut θαμνῶδες. Hunc sensum spernit ac refutat ordo verborum Theophrasti, & vocis εὔξυλον notio. In arborum natura & facie describenda τὸ ξύλον ille semper pro qualitate materiæ & ligni solet ponere, non pro crassitudine aut proceritate arboris. Arborem ipsam εὐαυξῆ, εὐμεγέθη, τὸ μέγεθος μεγάλην, vel μακρὰν & similia. De ligno vel materie qualis sit, subjungit, ξύλον ἰσχυρὸν, στερεὸν, πυκνὸν, μαλακὸν, κοῦφον, & cetera quæ materiei qualitatem designant. Exempli gratia de ulmo: μέγα δὲ δένδρον καὶ τῷ ὕψει καὶ τῷ μεγέθει. Τὸ ξύλον ξανθὸν, καὶ ἰσχυρὸν ἅμα καὶ γλισχρὸν. Ita legendum, non αἰσχρὸν. Et male vertunt: *materies nervata deformis.* Idem de subere: τὸ δὲ δένδρον ἐστὶ μονοστελεχὲς μὲν καὶ ὀλιγόκλαδον, εὔμηκες δὲ ἐπιεικῶς καὶ εὐαυξὲς, ξύλον ἰσχυρόν. Plura parcam adscribere, quæ passim legentibus occurrunt lib. III. de Hist. Plant. Quum igitur Theophrastus optimam illam ebeni speciem εὔξυλον appellavit, non arboris proceritatem, aut trunci crassitiem significare voluit, sed ligni bonitatem & præstantiam. Utrumque ebeni genus θαμνῶδες, sed alterum longe præstat soliditate materiei & bonitate ac pulcritudine: τὸ μὲν εὔξυλον καὶ καλὸν, τὸ δὲ φαῦλον. Sola igitur pulcritudine ac præstantia ligni species illas discrevit, non magnitudine arborea aut fruticea. Præterea male vertit idem Plinius hoc loco, θαμνῶδες, *fruticosum*. Ἔστι δὲ τὸ δένδρον θαμνῶδες ὥσπερ κύτισος. Hæc ebeni arbor minuscula est & ex fruticum potius genere, ut cytisus. Cytisi quoque mediale æque nigrum esse atque ebeni alibi tradit. Plinius: *huic nigricans color, magisque etiam cytiso, quæ proxime accedere ebenum videtur.* Idem alio loco: *tota ossea, ilex, ornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos.* Sic legendum. Vulgo: *tota ossa.* Ebenus igitur ut & cytisus, cui similis est, in fruticum potius quam in arborum numero reponenda. Hoc est, quod ait Græcus, δένδρον θαμνῶδες esse ὥσπερ κύτισον, hoc est, brevem arborem esse instar cytisi. Alio loco τὴν κύτισον παρομοίαν τῇ ἐβένῳ esse dicit. Plinius reddit: *alterum genus fruticosum.* Aliud θαμνῶδες apud Theophrastum: aliud *fruticosum*. Θαμνῶδες illi auctori, ut δένδρον θαμνῶδες nihil aliud significet quam minusculam arborem, & θάμνον, hoc est, fruticis instar habentem. Sic βρυώδης ἄνθος, quod est, βρύῳ simile: δρυῶδες φύλλον ilicis, folium simile quercino. Sic τὰ θαμνώδη opponit τοῖς δένδροις, frutices nempe arboribus: ut lib. I. cap. IX. Ἐν μὲν τοῖς δένδροις οὐκ αἰεὶ ἡ ἐπίγειος, ἐν δὲ τοῖς θαμνώδεσι καὶ ὅλως τοῖς ὑλήμασι. Et lib. III θαμνῶδες δένδρον appellat, quæ brevis est arbor, ut frutex, nec in altum attollitur: διαφέρει δὲ τῷ θαμνωδέστερον εἶναι τὴν πεδινὴν, εὐαυξέστερον δὲ τὴν ὀρεινὴν: *Quod ulmus humilior sit, ac frutici propior, montana autem ulmus procerior.* Male vertunt interpretes θαμνωδέστερον *fruticosiorem*. Hæc terminata in ώδης apud Græcos aliquando copiam significant, ut ἀνεμώδης τόπος & δρυμώδης: aliquando similitudinem tantum, ut δρυῶδες, θαμνῶδες & similia. At *fruticosum* Latine id est, quod multo frutice abundat, ut arbores *fruticosa*, quæ ab radice multo frutice pullulant, & multa virga fruticant. Solinus *fruticosum* Plinii hoc loco interpretatur, *vimine frequentiori.* De ebeno: *hæc plerumque tenuis, & vimine frequentior.* Expressit *fruticosum* Plinii. Hoc θαμνῶδες simpliciter vocare non consuevit Theophrastus, sed θαμνῶδες ταῖς ῥάβδοις, hoc est, virgis ac vimine multo fruticans. Cui opponit τὸ μονοστελεχῶδες. Nam quæ arborum recto & enodi trunco surgunt, nihil impedit quo minus etiam sint humiles & θαμνώδη. At illæ, quæ plures virgas & frutices ab radice emittunt, nec magnum truncum faciunt, θαμνώδη ταῖς ῥάβδοις ei auctori dicuntur, & opponuntur τοῖς μονοστελεχέσι. Idem lib. III. cap. XV. Ἔτι δὲ τῷ μηδὲ μονοστελεχὲς, ἀλλὰ θαμνῶδες εἶναι ταῖς ῥάβδοις. Et cap. XVI de cornu: τὸ δὲ στέλεχος οὐ παχὺ λίαν, ἀλλὰ παραφύει ῥάβδους, ὡς ἄγνος. Et cap. XVII: τὸ δὲ δένδρον ἐστὶ μονοστελεχὲς μὲν καὶ ὀλιγόκλαδον, εὔμηκες δὲ ἐπιεικῶς. Hæ sunt, quæ in caudicem extuberantur τὰ μονοστελεχῆ: quæ vero vimine frequentiores sunt & virgis fruticosiores, ea θαμνώδη ταῖς ῥάβδοις. At θαμνῶδες δένδρον simpliciter arbor est fruticis instar habens, & humilis, non fruticosa. Plinius *fruticosum* alibi solet appellare, quod Theophrasto dicitur θαμνῶδες, & ex θαμνῶν genere. Quæ vox apud eumdem sæpe vitio mutata est in fruticosum, ut ante monuimus. At *fruticosum* eidem proprie est, quidquid multis virgis statim ab radice pullulat ac fruticat, quod opponitur unicauli, & tales plerique frutices. Hinc θάμνον Græci exponunt τὸ θαμνῶδες δένδρον ἢ ῥίζαν πολλοὺς κλάδους ἐκπέμπουσαν. Lib. XX. cap. XXIII. *Silvestrium genera sunt duo: unum fruticosum à terra statim, alterum unicaule crassius.* Hoc μονοστελεχὲς & μονόκαυλον Theophrasto, illud θαμνῶδες ταῖς ῥάβδοις. Imme-

mor ergo fui Plinius *fruticosum* heic pro frutectoso posuit. Nec enim aliter legunt libri. Frutectosa est ebenus, quam θαμνῶδες δένδρον ideo vocat Theophrastus. Plinius gracilem natura dicit esse alio loco lib. XVI cap. XL. *Spississima ex omni materie, ideo & gravissima judicatur ebenus & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluvitat.* Ita vetustissimus Thuanæus codex, *fluvitat* pro fluit. Sic olim loquoti: *pluvit* pro pluit, à quo pluvitat. Ita & *fluvit*: unde *fluvius*. Non magnam esse arborem ebenum testimonia veterum evincunt, qui φάλαγγας ἐβένου sæpe nominant in mercimoniis, aut donis, aut tributis ab ea gente, ubi nascitur, externis præberi solitas. Vetustissimus auctor Herodotus centenas ebeni phalangas ab Æthiopibus pensitatas regibus Persidis scribit. In epistola Candaces Æthiopiæ reginæ ad Alexandrum mentio fit *trecentarum ebeni phalangarum*, quas illa dono mittit Alexandro. Perperam in scripto codice Græco: Κανδάκη βασίλισσα Βερόης vocatur, pro Μερόης. Nec est quod quis ea voce truncos ebeni magnos intelligi censeat, ut fecere viri magni. Bacillos, sive fustes teretes modicos eo vocabulo significari notant veteres grammatici. Hesychius: Φαλάγγια, στρογγύλα καὶ σύμμετρα. Hæ sunt *palangæ* Latinis. Nonius: *Palangæ dicuntur fustes teretes, qui navibus subjiciuntur, quum attrahuntur ad pelagus, vel quum ad littora subducuntur: unde etiam nunc palangarios dicimus, qui aliquid oneris fustibus transvehunt.* Pollux: τὰ δὲ τῶν νεῶν ξύλα, οἷς ὑποβληθεῖσιν ὀφέλκονται αἱ νῆες, φάλαγγες ἢ φαλάγγια. Quod ad palangarios illos attinet, qui fustibus onera portabant, perticas vocat eas palangas Martialis:

> *Quod nutantia fronte perticata*
> *Gestat pondera Maschloos superbus.*

Palangarium intelligit, ut olim observavimus. Glossæ *phalangarium* vocant propius originem: *Phalangarii*, οἱ τοῖς δοκοῖς ἀποκρεμῶντες βάρη καὶ πλείονες ἅμα βαστάζοντες. Paulo diversus abit à Nonio. Ille *palangarios* vocatos tradit, qui singuli per se fustibus onera vectant. Talis ille Maschloos Martialis. At glossarum auctor de pluribus intelligit, qui conjuncti fustibus onera portant. Male vir doctus θαυματοποιὸν exponit apud Martialem. Θαυματοποιοὶ illi, quos ille è loco Chrysostomi adstruere vult, dicebantur κοντοπαῖκται. De his ænigma hoc vetus inter nostra nondum edita epigrammata, quod Juliano Apostatæ tribuit liber Regiæ Bibliothecæ cum hoc lemmate:

> Ἰουλιανοῦ τοῦ ἀποστάτου εἰς κοντοπαίκτην.
> Ἔστι τι δένδρον τῶν ἀνακτόρων μέσον,
> Οὗ ῥίζα καὶ ζῇ, καὶ λαλεῖ καρποῦ ἅμα.
> Μιᾷ δ' ἐν ὥρᾳ καὶ φυτεύεται ξένως,
> Καὶ καρπὸν αὔξει, καὶ πάλιν ῥιζοῦται.

Huic ænigmati interpretationis vicem subjicienda sunt verba Chrysostomi, ab illo viro erudito allata, sed sic legenda: τί ἄν τις εἴποι περὶ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, οἱ κόντον ἐπὶ μετώπου βαστάζοντες, καθάπερ δένδρον ἐρριζωμένον ἐπὶ τῆς γῆς, οὕτως ἀκίνητον διατηροῦσιν, ἀλλὰ παιδία μικρὰ ἐπ' ἄκρου τοῦ ξύλου παλαίειν ἀλλήλοις παρασκευάζουσι τῷ μετώπῳ μόνον δεσμοῦ παντὸς ἀσφαλέστερον. Radix homo est qui conto subest, qui vivit & loquitur. Fructus pueruli sunt in summo conto lusitantes & luctantes, qui pariter cum radice loquuntur & vivunt. Intra unius horæ spatium arbor illa erigitur, ac radicitus eruitur, post finem scilicet ludicri, deposito conto & abjecto. Qui aliam hujus ænigmatis interpretationem quærit, frustra est. Quod autem eam arborem in mediis ædibus esse tradit τῶν ἀνακτόρων, hoc quidem recte procedit. Reliquæ arbores, quæ veræ sunt, in mediis campis nascuntur, hæc intra ædes ipsas erigitur. Quia sane hæc θαυματοποιΐα sub tecto fiebat in publicis aut privatis aliquorum ædibus. Κοντοπαίκτου meminit Diomedes grammaticus scholiis in Dionysium Thracem vetustissimum grammaticum, qui inter exempla παρασυνθέτων recenset κοντοπαίκτης cum aliis θαυματοποιοῖς. Mentio etiam κοντοπαικτῶν apud Balsamonem ad Concil. VI. Alius erat κοντακοπαίκτης, vel κονδακοπαίκτης. Κόνταξ vel κόνδαξ genus erat jaculationis. Photius in Nomocanone: μόνον δὲ παίζειν ἔξεστι μονόβολον καὶ κοντομονόβολον καὶ κυνοβόλον κόνδακα ἄνευ τεχνῆς. *Quintana ludum* etiam hodieque vocamus. Cujus mentio fit in codice. Μονόβολον simplex saltus. Κοντομονόβολον saltus cum conto. Ruffinus in epigrammate quodam nondum edito κόνδακα παίζειν dixit pro κοντίζειν:

> Τῇ κυανοβλεφάρῳ παίζων κόνδακα Φιλίππῃ
> Ἐξ αὐτῆς κραδίης ἡδὺ γελῶν ἐπίον,
> Δώδεκά σοι βέβληκα, καὶ αὔριον ἄλλα βαλῶ σοι
> Ἢ πλέον, ἢ πάλιν δώδεκ' ἐπιτρέψομαι.

Jaculationem esse ostendit. Χυνδαλισμὸν veteres Græci lusum huic similem vocarunt, & κυνδαλοπαίκτας qui eo luderent, vel κυνδαλοπαίκτας, ut habet Hesychius. Ludicrum illud explicat Pollux lib. IX. cap. VII. Κυνδάλη, vel κινδάλη Dorice palus dicebatur. Ludus igitur erat palum eminus jaculando ita adtemperare missum, ut summo capite rectus in terra humectata ac mollita sisteret, eumque sic depactum alio subinde misso palo evertere. In quo certamine vincebat, ut par est, qui palum suum rectius defixerat, & citius defixum everterat, paucioribus missis paxillis, vel unius paucioribus jactibus. Nec enim licuit semper primo jactu optatum finem consequi. Et fortasse hic est κόνδαξ ἄνευ τεχνῆς. Nam κόνδαξ est parvus contus, qui, cum sine ferro est, pali instar habet. Inde & κονδάκιον scapus chartarum vel volumen ad instar baculi. Sed nos de his alibi, & hæc obiter. Φάλαγγες igitur perticæ, vel fustes modici, teretes. Nec majores erant ebeni trunci ex India, vel Æthiopia veteribus cogniti. Callixenus apud Athenæum κορμοὺς ἐβένου vocat, quas alii φάλαγγας dixere. Græci proprie κορμὸν appellant arboris truncum, vel caudicem. Hinc colligas non majores esse truncos arboris ebeni, quam ut nomen φαλάγγων gerere possint, quæ *fustes* significant aut *baculos*. Apulejus ita vocat in Apologia: *interim dum ruri ago Sicinium Pontianum meum qui mihi factum volebat, impetratos ebeni baculos a muliere honestissima Capitolina ad se attulisse.* Ἐβένου φάλαγγας sic videtur reddidisse. Minime tamen dissimulandum est in Florentinis membranis & aliis, quos ipse vidi, codicibus scribi, *impetratos ebeni loculos*, quæ vera est lectio. Eam retinuere vulgares editi paulo post in his verbis: *Pontianum loculos petisse, Pontianum Saturno artifici detulisse.* Eosdem loculos ebeni intelligit, quos à Capitolina impetraverat Apulejo Pontianus ad exsculpendum Mercurium. Corrigendum itaque ibidem ex iisdem libris: *ad minus cum primus gratum mihi fore, & ea se fecisse perinde ut loculi suppetebant.* Male vulgo, *baculi*. Sequitur enim: *ita minutatim ex tabellis compacta crassitudine Mercuriolum expediri potuisse.* Hæ tabellæ ostendunt loculos fuisse, non baculos, ex quibus ille fabricatus Mercurius. Ex tabellis quippe compacti loculi ebenini. Et ex iis minutatim junctis invicem compacta crassitudo, quæ sufficeret sigillo Mercurioli exsculpendo. De phalangis porro ebeni insignis locus apud auctorem peripli extat in hæc verba: ἀπὸ μὲν Βαρυγάζων εἰς ἀμφότερα ταῦτα τὰ Περσίδος ἐμπόρια, πλοῖα μεγάλα χαλκοῦ, καὶ ξύλων σαγαλίνων, καὶ δοκῶν, καὶ κεράτων, καὶ φαλάγγων σησαμίνων καὶ ἐβενίνων. Ubi vides *δοκούς*, id est, trabes à phalangis, sive fustibus discerni, illæ à magnis & proceris arboribus, istæ à parvis, qualis ebenus. De sagalinis lignis quærendum. Frequentem per Indias arborem laudata materie liquet fuisse. Sed puto jam invenimus. Sciunt qui vetera exemplaria scripta manu Græca versarunt, literam T sæpe effigie minoris gammæ pingi solitam. Hac eadem scribendi consuetudine σαγαλίνα ξύλα hoc loco sunt σανταλίνα. *Santalina* ligna intelligit, tota India celebratissima, quorum non unum genus. De his videndus Garcias ab Orta cap. XVII. lib. I aromatum. Σαντάλων mentio apud Medicos recentioris Græciæ. Jam vero ex conjectura nostra certissima, etiam apud vetustiores Græcos, ut auctor est peripli, qui antiquior omnibus Arabibus, hinc constat hoc nomen ab Arabibus ad Græcos non pervenisse, sed contra à Græcis ad Arabas. Nomen est vetus Indicum, quo id lignum si forte olim appellarunt. Hodie vocant chandama, ut refert Garcias. Nec dubium quidquid contra jactitet vir magnus, vocem σάνδαλοι, qua id lignum appellavere Græci, mutatam esse. Aetius in vetustissimo exemplari σάνδανα vocat, non σάνδαλα lib. XVI in confectione muschati: κάρυα Ἰνδικὰ τρία, σανδάνων γράμματα ις. Ἄμβαρ.

&

& in compoſitione xeromyri: *Σάνδανα, γράμματα ιβ.* Notum eſt M & N invicem mutari. Luſitani autem *chi* pronuntiant pro *ſi*: ut *Chinenſes* dicunt pro Sinenſibus, ſic *chandama* pro *ſandama*, quæ Græcis *σάνδανα*. Lexicon Græco Arabicum *σανδάν* aut *σανδάλ* dici adnotat: *Σαντὸν ἢ σαντὰλ ξύλον Ἰνδικόν.* Sic de alio genere ligni Indici *albakam* quidam, alii *albakal* ſcripſerunt. Nec Græci ab Arabibus ligni hujus aromatici nomen ſumpſere, ſed contra. De ſeſaminis phalangibus impeditior quæſtio eſt. Meminit earum ſaltem Dioſcorides, qui tradit pro ebeno ligna ſeſamina & ſpinea ſæpe venditari propter ſimilitudinem. De ebeno: *καλὴ βελτίων ἡ τοιαύτη. Ἔνιοι δὲ τὰ σησάμινα, ἢ ἀκάνθινα ξύλα ἐμφερῆ ὄντα, ἀντὶ ἐβένου πωλοῦσι.* Vides *σησάμινα* illa *ξύλα* ejuſdem eſſe arboris, & *σησαμίνας φάλαγγας* auctoris periplι. Qui tamen ibidem meminit *ἐλαίου σησαμίνου* in regione Indica Syraſtrene: *πολύφορος δὲ ἡ χώρα σίτου καὶ ὀρύζης, καὶ ἐλαίου σησαμίνου.* Hoc ſeſamum vulgaris eſt herba, unde etiam oleum in Europa conficiebatur. Sed longe, ut apparet, diverſum illud lignum eodem nomine, ex quo *σησάμινα ξύλα* ebeno ſimilia pro ebeno venum ibant. Corrigunt docti apud Dioſcoridem *συκάμινα ξύλα*. Saltem legendum eſſet, *συκαμίνινα*. Ne quid mutem moveor auctoritate periplι, qui *σησαμίνας φάλαγγας* nominat cum ebeni phalangibus, ut conſtet lignum ſimile fuiſſe ebeno. Alias morum, id eſt, *συκάμινον* inter ſpiſſa ac durabilia ligna numerat cum Theophraſto Plinius, quam & vetuſtate nigrorem nitoremque contrahere dicunt. Theophraſtus de moro: *καὶ ἰσχυρὸν ἅμα καὶ εὐεργὸν τὸ ξύλον, καὶ παλαιούμενον μέλαν ὥσπερ λωτός.* Sed *σησάμινα* non muto contra librorum fidem. Herodotus apud Aſſyrios milium & ſeſamum arboreſcere dicit, ex ſoli bonitate. Non tamen ab eo ſeſamo *ſeſamina ligna*. Cici vel ricinus, arboreus frutex, Plinio arbor eſt oleæ magnitudine, in Hiſpania hodieque plane arbor eſt. Dioſcoridi, *δένδρον μικρὸν συκῆς μέγεθος ἔχον.* Hieronymo commentariis in Jonam arbuſcula dicitur: ubi vocatur Hebraice *cicaion*. Nec major ebeni arbor. *Seſamum agreſte* etiam dicebatur. Plinio in indice *ſeſamum* bis verbis: *Cici arboreum, ſive croto, ſive ricinus, ſive ſili, ſive ſeſamum.* An ab hoc ſeſamo ligna ſeſamina? At lignum ricini concavum eſſe tam ramis quam caudice referunt Plinius & Dioſcorides. Aliud ſeſamum non novi. Ceterum *ἀκάνθινα* illa *ξύλα*, quæ tam bene ebenum referebant, ut pro ea venderentur, ex ſpina Indica erant quam ſimilem ebeno eſſe narrat Plinius: *Alterum fruticoſum cytiſi modo & tota India diſperſum. Eſt ibi & ſpina ſimilis, ſed deprehenſa vel lucernis igne protinus tranſiliente.* Sic legendum minime interrupta verborum ſerie, quæ vulgo diſtincta ſunt capitis ſectione. Alias probationes adfert Dioſcorides. Sed nec *σησαμίνων ξύλων* meminit Plinius. Idem Dioſcorides duo quoque genera ponit ebeni, ſed Æthiopicam nigerrimam facit & optimam: Indicam ſequiorem, quæ diſtinctiones in nigro candidas ac rubras habeat: *ἡ δὲ Ἰνδικὴ ἔχουσα διαφυὰς λευκὰς καὶ πυῤῥάς.* Quæ ſic vertit Iſidorus: *ſed Indicum maculoſum eſt in parvis diſtinctionibus albis ac fulvis.* *Διαφυαὶ* in longum diſcurrunt, maculæ inſtar punctorum, vel granorum. Addit Dioſcorides: *καὶ σπίλους ὁμοίως πολλούς*, ubi *σπίλοι* ſunt maculæ: *διαφυαὶ* diſtinctiones venarum oblongæ. Meminit porro & Theophraſtus cujuſdam arboris, quæ nigram babet materiem rubris maculis vel lineis variatam, quam dicit videri veluti maculoſam ebenum: *ἔστι δὲ καὶ ἄλλο τι δένδρον, ὃ ἅμα τῷ μελανίῳ καὶ ποικιλίαν τινὰ ἔχειν ὑπέρυθρον, ὥστε εἶναι τὴν ὄψιν ὡς ἂν ἐβένου ποικίλης.* Non dicit ullam eſſe variam ebenum, ſed ait illud lignum, ſpeciem habere veluti variæ ebeni. Poſt terebinthi Syriacæ mentionem ſtatim verba illa ſubjecit, ut in Syria quoque naſci argumento ſit. Et quum ille præter Indicam nullam aliam agnoſcat ebenum, nec aliam præter nigram, cujus tamen duo genera conſtituit, alterum *εὔξυλον καὶ καλόν*, alterum *φαῦλον*. Dioſcorides: *Ἔβενος κρατίστη, ἡ Αἰθιοπική, ἡ μὴ ἔχουσα κτηδόνας, ἐμφερὴς κέρατι ἐσχασμένη.* Iſidorus: *Æthiopicum vero, quod præſtantius accipitur, in nullo eſt maculatum, ſed eſt nigrum, leve & corneum.* *Κτηδόνες* non ſunt maculæ, ſed venæ lineatim diſcurrentes, quæ & *διαφυαί*. At maculæ, ut dixi, *σπίλοι* ſunt. Theophraſtus: *καλοῦσι δὲ τετραζύγους μὲν ὅσοις ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἐντεριώνης δύο κτηδόνες εἰσίν.* Plinius ſic habet: *communia his pinoque, ut quadripartitos venarum curſus biſidoſque habeant.* Hæc ad verbum ex his Theophraſteis expreſſa: *τὰ δὲ κοινὰ καὶ πεύκης καὶ ἐλάτης: ἔστι γὰρ ἡ μὲν τετράζυγος, ἡ δὲ δίζυγος.* Ergo *τετράζυγος*, quæ quadrifidos habet venarum curſus, vel binas utrinque *κτηδόνας*. Ita & *δίζυγος*, quæ bifidos: *μονόζυγος*, quæ ſimplicem. Sed quæ ratio nominis? Omnino legendum putarim, *τετράῤῥοος*, *δίῤῥοος* & *μονόῤῥοος*. Latini ſane hujuſmodi venarum curſus in arboribus *fluvios* appellarunt, & *fluviatam* arborem, quæ venis diſtingueretur. Plinius ibidem: *Abietis quæ pars à terra fuit, enodis eſt. Hæc quæ diximus ratione fluviata decorticatur, atque ita ſappinus vocatur.* Locum illum partim è Theophraſto, partim è Vitruvio adumbravit. Theophraſtus ait: *τὰς δὲ τετραζύγους ἐλάτας καὶ πεύκας τετράῤῥους καλοῦσιν, εἰσὶ δὲ καὶ πρὸς ἐργασίας αὗται κάλλισται.* Plinius: *Ad fabrorum inteſtina opera medulla ſectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior quam cetera.* Scribe ac diſtingue: *ad fabrorum inteſtina opera medulla pollolis optima quadripartitis materiis, & mollior quam cetera.* Talis eſt abietis in ea parte, quæ proxima terræ eſt, quadruplici nempe venarum curſu fluviata. *Abietis*, inquit, *quæ pars a terra fuit, enodis eſt.* Vitruvius de abiete: *Ex ea autem antequam eſt exciſa quæ pars eſt proxima terræ, per radices excipiens ex vicinitate humorem, enodis & liquida efficitur.* Sequitur apud Plinium: *Hæc quæ diximus ratione fluviata, decorticatur, atque ita ſappinus vocatur.* In omnibus libris legitur, *decoratur* pro *decorticatur*. Intelligit *τὴν πελέκησιν*, ſive perdolationem, quæ eſt arboris, ſive materiei decoratio. Theophraſtus lib. v. cap. I. *Ἀφαιρεῖται γὰρ ἡ πελέκησις τὴν ἀειδίαν:* *aufert enim perdolata materies deformitatem.* Hinc *decorari arborem*, quæ perdolatur, eleganter dixit Plinius. Vitruvius dixit, *torulo ejecto*. Hæc abies, inquit Plinius, ea ratione qua dixi fluviata, id eſt, quadripartitos venarum curſus & fluvios habens perdolatur, atque ita *ſappinus* vocatur. Sed inepte dicit *ſappinum* vocari imam abietis partem. *Sappinus* ſui generis arbor eſt ab abiete diverſa. Ima pars abietis eo modo fluviata, dicta eſt *ſappinea* à ſimilitudine ſappineæ materiei, non *ſappinus*. Ita & ſuperior pars *fuſterna* dicebatur quia nodoſa eſt, ut ſolent eſſe fuſtes & baculi crebris nodis ut plurimum aſperi: tales enim eliguntur maxime. Vitruvius, unde illa ſumpta Plinio: *Ima autem quum exciſa quadrifluviis diſparatur, ejecto torulo ex eadem arbore ad inteſtina opera comparatur & ſappinea vocatur.* Vocat *quadrifluviis diſparatam*, quę Plinio fluviata quadripertito venarum curſu. Theophraſtus ex noſtra emendatione *τετράῤῥοον* vocat, per *torulum* intelligit non corticem, ſed eam partem ligni, quæ ambit medullam toruli vice. Torulus ille ejicitur perdolatione, vel runcina, & ſola medulla relinquitur, quam ſectilem optimam eſſe dicit ad inteſtina opera. Theophraſtus dixit, *πρὸς τὰς ἐργασίας*. *Inteſtina opera* male explicant, quæ ligno conſtant. Non recta ea definitio. *Terrena opera* etiam ligno conſtant, quæ idem Vitruvius ab inteſtinis ſeparat, ea ſunt, quæ in fundamentis ponuntur ligna, & terra obruuntur. Contignationes ædificiorum trabibus quoque è ligno fiunt, nec inteſtinis operibus adnumerantur. Immo è contra trabes, quibus tecta ſuſtinentur, ab inteſtinis operibus ſecernit Plinius lib. XVI. cap. XLII. *Firmiſſima ad tectum abies, eadem valvarum repagulis, & ad quæcumque libeat inteſtina opera firmiſſima, ſive Græco, ſive Campano fabrica artis genere ſpectabilis, ramentorum crinibus pampinato ſemper orbe ſe volvens ad incitatos runcinarum raptus.* Sed eo loco libri ſcribunt: *firmiſſima in rectum abies*, quæ veriſſima lectio. Firmiſſimam ait eſſe abietem in operibus cum recta ſtatuitur. *In rectum*, *εἰς ὀρθόν*. Habet ex Theophraſto: *ἰσχυρὸν δὲ τὸ τῆς συκῆς, πλὴν εἰς ὀρθόν: ἡ δὲ ἐλάτη, μάλιστα εἰς αὐτὸν ἰσχυρόν.* Firmam dicit eſſe ficum, ſi modo in rectum collocetur. At firmiſſimam longe abietem hoc modo poſitam. *Eadem valvarum repagulis.* Recte optimi libri: *valvarum paginis*, *τὰ ἀνασηκώματα τῶν θυρῶν*, *τὰ πήγματα* ſic vocat. Sed paginæ propriæ in valvis quia duplices ſunt, & complicantur replicanturque ut librorum paginæ. *Valvarum*, inquit, *paginis & ad quæcunque inteſtina opera libeat aptiſſima.* Ergo

valvæ ex intestino opere. Et sane sciendum est *intestinum opus* proprie dici quod ex ligno fit, sed elegantiore fabrica, & ea arte quam *menuisariam* nunc appellamus. Veteres quoque λεπτουργίαν dixere. Unde & λεπτουργοὶ τεχνῖται apud Theophanem. Glossæ: λεπτουργὸς, *faber lignarius*. Ita lege, non *signarius*. Plurimi artificii hæc intestina opera. Ideo addit: *sive Græco, sive Campano, sive Siculo fabricæ artis genere spectabilis*. Eusebius lib. x. τοῖς ἀπὸ ξύλων περιφερέσι δικτύοις εἰς ἄκρον ἐντέχνου λεπτουργίας ἐξησκημένοις. Intestina autem dicta opera illa, quod intra domum tantum locum habeant, & in ædium interiori parte sita sint, ad differentiam τῶν ὑπαιθρίων. Theophrastus: ἀρκεῦθος ἢ εἰς πηκτὰς, ἢ εἰς τὰ ὑπαίθρια, ἢ εἰς τὰ κατορυττόμενα κατὰ γῆς διὰ τὸ ἄσαπτες. Ad hæc intestina opera, & minutiaria facienda, mediale tantum ligni sumebatur. Iden dicit Vitruvius: *ejecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera comparatur*. Ubi *torulum* vocat circulum corticeum, vel ligni alburnum, quod ambit medullam. Ex sola quippe medulla abietis intestinum opus fabricabatur. Idem ibidem: *cædi autem ita oportet, ut incidatur arboris crassitudo ad mediam medullam & relinquatur, uti per eam exsiccescat stillando succus. Ita qui inest in his inutilis liquor, effluens per torulum non patietur emori in eo saniem, nec corrumpi materiei sanitatem*. Qui Vitruvio *torulus*, Theophrasto φλοιώδης κύκλος dicitur de abiete: μήτραν μὲν πάντα μὲν ἔχει, ἣ φασιν οἱ τέκτονες, φανερὰν δ' εἶναι μάλιστα ἐν τῇ ἐλάτῃ: φαίνεσθαι γὰρ οἷον φλοιώδη περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν αὐτῆς κύκλων. Κύκλοι illi φλοιώδεις circa medullam *toruli* sunt. Idem: διὸ καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες συγχρῶνται περιαιροῦντες τὰ περὶ μήτραν, ὅπως λάβωσι τὰ ξύλα τὰ πυκνότατα καὶ μαλακώτατα. Quod Vitruvio est *ejicere torulum ex arbore*, hoc Theophrasto περιαιρεῖν τὰ περὶ μήτραν. Lege apud eumdem Plinium de abiete loco supra citato: *sive Græco, sive Campano, sive Siculo fabricæ artis genere, spectabilis ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens, ad incisatos runcinarum actus*. Male editum est: *runcinarum raptus*. In scriptis codicibus, *runcinam raptus*, pro runcinarum actus. In intestinis operibus locum habent asciæ, runcinæ, & planæ: in aliis dolabræ. Sequitur apud eumdem: *eadem & curribus maximè sociabilis glutino*. Liber Thuanæus: *eadem eturris*. Lege: *eadem & fabris maxime sociabilis glutino*: πρὸς δὲ τὰς τῶν πηκτῶν χρείας ἐχίκολλον μάλιστα. Ita corrigendum apud Theophrastum lib. v. cap. VII. Ubi vulgo corruptissime ἐχίκαλλον. De abiete tamen hoc non dicit Theophrastus: sed de picea. Apparet igitur legisse Plinium: ἡ δὲ ἐλάτη μάλιστα, ὥς εἰπεῖν ἰσχυρόν. Πρὸς δὲ τὰς τῶν πηκτῶν χρείας ἐχίκολλος μάλιστα. Omissis illis, ἡ πεύκη. Nam de abiete locum illum ex eodem scriptore transtulit Plinius. Ut ad κηδόνας & venas redeamus, in arbore *currere* eæ sic dicuntur, ut purpura Melibœa in vestis extrema ora currit apud poëtam: & apud Homerum χαλκὸς θέει circa clypei ambitum. Hinc *cursivenium* genus aceris apud eumdem, quod Theophrasto ἰσότροχον. Utrumque ex correctione nostra. Nam in Plinio legitur, *crassivenium*. In Theophrasto κλινότροχον, pro καὶ ἰσότροχον. *Fluere* etiam ut *currere* tritum in eadem loquutione. Hinc περιῤῥεῖν χρώματος de limbo picto, qui circa extremitatem vestis currit apud Pollucem. Dicebatur & περίκλυσις pro limbo. Unde *periclysis de chrysoclavo* multis locis apud Anastasium. Hinc igitur μονόφλεβοι, δίφλεβοι & τετράφλεβοι arbores, quæ quadruplicem, duplicem & simplicem venarum habent cursum. Gaza legebat τετράζωνοι & vertebat *quadrivivas*. Quod non potest obtineri. Si vera esset hæc scriptura, mallem interpretari, *quæ quadrifidas venarum habent præcinctiones*. Nam antiquum verbum ζώω idem quod cingo, unde ζώννυμι, & ζώννυσθαι, & ζῶμα pro cingulo. Hinc λευκόζωνος & μελάνζωνος γῆ, quæ nigris & albis venis distinguitur apud Hesychium. Sed & Dioscorides de hæmatite lapide loquens, κηδόνας, & διαφύσεις, & διεζωσμένον videtur tanquam synonyma usurpasse. Illud alterum malo.

Nec tamen universa, verum exigua sui parte silvas hoc genus edit.] Ita legendum, non ut vulgo: *silvis hoc genus edit*. Sic *balsami lucos* dixit alibi, & *buxeos lucos*. Ita hoc loco *silvas* pro arboribus ebeni. Per totam Indiam plurimum esse genus ebeni commune, quod φαῦλον appellat, Theophrastus ait; at eximium illud, quod εὔξυλον & καλὸν vocat, etiam rarum esse testatur.

Arbor plerumque tenuis.] Plinius buxum & ebenum natura graciles esse dicit. Distinguendum fuit hoc loco: *frequentior vimine, raro in crassitudinem caudicis extuberatur*. Male hactenus in editionibus vulgaris etiam Vineti & Delrii lectum est: *frequentior vimine raro in crassitudinem caudicis extuberata*. Theophrastus ebenum θαμνῶδες δένδρον vocat, id est, minorem arbusculam, quæ haud ultra fruticis mensuram assurgat. Sic enim hæc quatuor disparat genera: τὰ πόαν, τὰ φρυγανικὰ, τὰ θαμνώδη, & τὰ δένδρα. Non igitur fruticosam, nec vimine frequentiorem ebenum est accipiendum quod θαμνῶδες eam vocet, sed è censu ac numero τῶν θαμνωδῶν haberi. Plinius, ut supra notabamus, verbis Theophrasti male acceptis inductus alterum genus ebeni, trunco esse enodi & arboreum dixit: *rarum id quod melius, arboreum, trunco enodi*. In optimo Rigaltiano codice scribitur: *arboreum jure enodi*. Unde certa satis conjectura legendum elicio: *rarum id quod melius, arbore miro enodi*. Idem lib. XVI. cap. XL. materiem à ligno distinguit, quod materies non nisi de magnis arboribus soleat usurpari. *Ab his, inquit, proxima est cornus: quamquam non potest videri materies propter exilitatem, sed lignum non alio pene quam ad radios rotarum utile, aut si quid cuneandum sit in ligno, clavisve figendum cen ferreis*. Hinc sequior Latinitas *materiem* pro trabe usurpavit. Et *materia quinquagenaria* pro trabibus quinquaginta pedes longis in historia Augusta nobis observatæ. Notanda & illa in Plinio loquutio, *non alio quam ad radios rotarum utile*. Non alio utile, pro non ad aliam rem utile. Sic *quo* pro ad quam rem.

Quo mihi fortuna, si non conceditur uti.

De qua loquutione nos alibi. De exilitate porro ac tenuitate ebeni ejusdem Plinii hæc verba sunt: *spississima ex omni materie, ideo & gravissima judicatur ebenus & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluvitat*. Hæc ad verbum ex Theophrasto: πυκνότατα μὲν οὖν δοκεῖ καὶ βαρύτατα πύξος εἶναι καὶ ἔβενος: οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ ὕδατος ταῦτ' ἐπιπλεῖ. Mox subjicit Plinius. *Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur: deinde robur exalburnatum*. Et hæc verbis ipsis ex eodem loco Theophrasti expressa: τῶν δ' ἄλλων ὁ λωτός: πυκνὸν δὲ καὶ ἡ τῆς δρυὸς μήτρα, ἣν καλοῦσι μελάνδρυον. Ex omnibus arboribus spississimam & gravissimam esse refert ebenum & buxum. Ex reliquis loton, & medullam roboris. Hic sensus Theophrasti. Legendum igitur apud Plinium: *ex reliquis spississima lotos, quæ Romæ ita appellatur*, non *siccissima*: ut habetur in vulgatis. Libri veteres etiam hoc loco corrupti, qui præferunt: *Ex reliquis scissima lotos*. Omnino pro *spississima*, πυκνοτάτη. Haud scio an ex hac corruptela vocabuli nomen arboris apud Latinos finxerit Gaza, quam *scissimam* nuncupat. Ita ubique vertit τὴν ὀξύην Græcorum. Atqui ὀξύη est *cerrus*, ut in superioribus docuimus exercitationibus. Sed quid est quod ait Plinius, *lotos, quæ Romæ ita appellatur*? An non *lotos* nomen hujus arboris Græcum est? Certè est. Sed ita Romæ quoque appellari significat, cum in Africa ubi nascitur, ab indigenis nominetur *celtis* lib. XIII. cap. XVII. *Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam*. Clarius alio loco lib. XVI. cap. XXXI. *Lotos, sive faba Græca: quam Romæ a suavitate fructus silvestris quidem, sed cerasorum pene natura, loton appellant*. Plane innuit Romæ *loton* appellari à suavitate fructus, quæ aliis *faba Græca* dicitur. Hic sensus ejus esse videtur, eam arborem quæ Italiæ tum erat familiaris, quæque *faba Græca* vulgo dicebatur, vocatam esse Romanis *loton* à suavitate fructus silvestris arboris, quæ nascebatur in Africa hoc nomine. Profecto non aliter possis hæc interpretari. At supra dixit eam ipsam loton Africanam Italiæ esse familiarem, sed solo mutatam. Deinde scribit hoc loco fructum illum silvestrem, à cujus

simili

simili suavitate faba Græca loti nomen accepit, cerasorum naturam pæne habere. Idem tamen lib. XII loton Africanam fructum ferre tradit myrti modo, non cerasi, ut fert Romana. Sic certe parum sibi ipsi constat auctor. Quod ubique facit. De loti arboris differentiis ac notis magna est inter nostros Ἰατροβοτανικοὺς dividia, certatim quærentes, quomodo antiqua cum hodiernis pariare queant. Sunt ex illis, qui quatuor loti genera statuant, quia apud auctores antiquos, paulo diversius naturam ejus arboris describi reperiunt. Sed falluntur. Theophrastus ex antiquioribus peculiare quoddam genus esse loti asserit, cujus species plures esse, fructu discretas. Id genus ita describit, arborem esse magnam instar pyri, folium incisuras habere, ut ilicis videatur, fructum ferre magnitudine fabæ, uvarum modo colores subinde mutare, dum maturescat. φύεται δὲ, inquit, καθάπερ αἱ ῥᾶγες παράλληλος πυκνὸς ἐπὶ τῶν βλαστῶν. Hanc loton, qualis ibi describitur, lotophagorum peculiarem affirmat. Cujus duo genera facit, alterum nucleis carens, alterum cum interiore ossiculo. Plinius hanc descriptionem loti lotophagicæ in quibusdam corrigit ex opinione Nepotis. *Magnitudo*, inquit, *quæ pyro, quamquam Nepos Cornelius brevem tradit*. Nepotis sententia eadem cum Polybiana de loto: ἐστὶ δὲ τὸ δένδρον ὁ λωτὸς οὐ μέγα. Quod de vino loti baccis expresso refert ibidem ex Nepote Plinius, ex Polybianis ab eo sumptum videtur: *vinum quoque exprimitur illi simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: baccasque contusas cum alica ad cibos dolus condi*. Hæc ad verbum Nepos ex his Polybii, quæ apud Athenæum leguntur: γίνεται δὲ οἶνος ἐξ αὐτοῦ βρεχομένου καὶ τριβομένου δι' ὕδατος, κατὰ τὴν γεῦσιν ἡδὺς καὶ ἀπολαυστικὸς οἰνομέλιτι χρηστῷ παραπλήσιος, ᾧ δίχα ὕδατος χρῶνται· οὐ δύναται δὲ πλέον δέκα μένειν ἡμερῶν. Quæ verba confirmant vulgarem in Plinio lectionem, *quod ultra dies denos durare negat idem Nepos*. Nam quidam legunt, *ultra dies duos*. Addebat Nepos: *baccasque contusas cum alica ad cibos dolus condi*. Quæ plane effecta sunt ex Polybianis istis: ποιοῦσι δὲ καὶ τοῖς κτήνεσι, συνάγουσι καὶ τὸν τοῖς μὲν οἰκέταις μετὰ χόνδρου κόψαντες, σάττουσιν εἰς ἀγγεῖα. Quæ compendiose quidem, sed haud satis fideliter à Nepote reddita sunt. Nec enim totum expressit. Lotus illa, cujus descriptio priore loco apud Theophrastum posita est, & quam supra exposuimus, lotophagorum eodem Theophrasto asserente propria fuit. Ab ea diversum genus, lotus Cyrenaïca, ut hæc verba ostendunt apud eumdem: πλεῖστον γὰρ ὅλως ἐν τῇ Λιβύῃ, καθάπερ εἴρηται λωτὸς, καὶ ὁ παλίουρος ἐστίν. Ἐν γὰρ Εὐεσπερίσι τούτοις εἰς καῦσιν χρῶνται. Διαφέρει δὲ οὗτος ὁ λωτὸς τοῦ παρὰ τοῖς λωτοφάγοις. Loton Cyrenaïcam intelligit, cujus tantam copiam in Libya provenire memorat, ut ea materie vulgo ad focum utantur. Ἑσπερίδες urbs Cyrenaïcæ. Non dicit autem quo genere, aut qua in re distet Cyrenaïca lotos à lotophagica. Sed, quantum apparet, descriptio, quam statim ibidem subjicit alterius loti ex quorumdam sententia, ad Cyrenaïcam pertinet lotum. De qua nos paulo post. Herodotus ex antiquissimis Cyrenaïcam loton à lotophagica etiam separat. De lotophagis, & eorum arbore scribit lib. IV: fructum habere magnitudine lentisci, suavitate palmularum, quo vulgo vescuntur illi populi. At lib. II Cyrenaïcam loton nominat veluti disparem illi lotophagicæ. De Ægyptiis sic loquitur: τὰ δὲ πλοῖά σφι τοῖσι φορτηγέουσι, ἐστὶ ἐκ τῆς ἀκάνθης ποιεύμενα, τῆς ἡ μορφὴ μὲν ἐστὶ ὁμοιοτάτη τῷ Κυρηναίῳ λωτῷ, τὸ δὲ δάκρυον κόμμι ἐστί. Spina illa Ægyptia, cui simillimam facit Cyrenensium loton, altera est. De duplici genere ἀκάνθης Ægyptiæ, cujus apud Theophrastum mentio lib. IV. cap. III, & quantum auguror, de nigra accipiendum. Candida magnitudine præstat, ex qua materiem cædebant duodenûm pedûm tectis sustinendis idoneam. At nigra in eadem gente maxime celebrata longe brevior, incorrupta in aquis durans, ob id costas navigiorum ex ea texebant, ut ex Herodoto ac Theophrasto constat. Τὸ δὲ δένδρον, inquit iste, οὐκ ἄγαν ὀρθοφυές. Ex ea gummi etiam colligebatur, quod ἀκάνθινον dictum. Huic spinæ simillima lotos Cyrenaïca, ut testatur Herodotus. Ergo lotos illa spinis aculeata, & brevis arbor. Quamobrem certo certius est loton eam, quam Polybii verbis describit Athenæus lib. XIV, esse Cyrenaïcam, quæ in tota Africa plurima nascitur. Ἐστὶ δὲ τὸ δένδρον ὁ λωτὸς οὐ μέγα, τραχὺ δὲ καὶ ἀκανθῶδες. At lotophagica Theophrasti lotos, δένδρον εὐμέγεθες. De eodem genere loti capiendus Dioscorides: λωτὸς τὸ δένδρον φυτόν ἐστιν εὐμέγεθες. Cyrenaïcum igitur brevius & spinis hispidum. Quam secundo loco posuit Theophrastus Cyrenaicæ hujus loti descriptionem esse oppido perquam verisimile est. Immo verissimum. Ἔνιοι δὲ τὸ δένδρον θαμνῶδες εἶναι καὶ πολύκλαδον· τῷ στελέχει δὲ εὐπαχές. Brevem esse arborem, & è fruticum potius genere his verbis adstruit. Hoc est quod dicit Polybius, δένδρον οὐ μέγα. De vino, quod ex ejus fructu conficiebatur, paria produnt Theophrastus & Polybius. Hic ultra decem dies durare negat, quin acescat: ille vix duos aut tres dies incorruptum manere: καὶ τὸν οἶνον, ὃν ἐξ αὐτοῦ ποιοῦσι, οὐ διαμένειν πλέον ἢ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' ὀξύνειν. Quin de Cyrenæa loto loqui se palam hæc posteriori descriptione fatetur his verbis quæ statim subnectit: ἥδιον μὲν οὖν τὸν καρπὸν ἐν τοῖς λωτοφάγοις, ξύλον δὲ κάλλιστον τὸ ἐν Κυρηναίᾳ. Pulcrior Cyrenaïcæ loti materies, utpote nigrior. Nam similis erat ligno nigræ spinæ Ægyptiæ, quod erat firmissimum & nigerrimum. De fructu videamus. Polybius tradit rotundis & majoribus olivis similem esse: τῷ μὲν χρώματι γίνεται φοινικοῦς, τῷ δὲ μεγέθει ταῖς στρογγύλαις ἐλαίαις παραπλήσιος. Rotundæ olivæ majores tales erant, quæ φαυλίαι Græcis dicebantur. Theophrastus posteriorem suam & Cyrenaïcam loton dicit καρπὸν κατὰ τὸν κάρυον ἔχειν, id est, fructum habere magnitudine & forma nucis juglandis. Sic omnino eo loco legendum judico. In vulgatis editum est: τὸν δὲ καρπὸν μετὰ τὸ κάρυον ἔχειν. Cui perridiculam & falsam interpretationem affingunt: *fructu nuce obducto*. Unde alii hariolando exsculpserunt hanc speciem loti fructum habere nuce inclusum. Qui tamen volunt laurocerasum esse. Quod quomodo procedere possit non video. Nam laurocerasus illa, quam intelligunt, pulpam habet extra, nucleum intra, nec nuce includitur. Juglandis porro nucis atque olivæ rotundæ majusculæ eadem forma. De hoc eodem fructu Polybius: ἐστὶ δὲ τὸ βρῶμα παραπλήσιον σύκῳ καὶ φοινικοβαλάνῳ, τῇ δὲ εὐωδίᾳ βέλτιον. Parem odoris suavitatem in bacca Cyrenensis loti dum manditur, commendat Theophrastus: ἐσθιόμενον δὲ οὐχ οὕτω γλυκὺ ὡς εὔστομον. Græcis εὔστομα proprie dicuntur, quæ odoris jucunditatem ori conciliant, quæ nos *bonum os facere* dicimus. Ex his omnibus prorsum debet esse exploratum Theophrasti Cyrenæam loton eamdem omnino censendam cum Polybiana, & diversam à lotophagica, quæ sui quodammodo generis est, ἴδιον γένος. Hæc Cyrenensis per totam Africam dispersa & Ægypto quoque Cyrenensis agri conterminæ familiaris. Alexandrini κόνναρον eam vocabant, apud quos in secundis mensis plurimum celebrabatur. Historia connari, prout apud Athenæum Agathoclis Cyziceni verbis depinguut, paria penitus facit cum Polybiana loto, quæ Cyrenaica est Theophrasti. Athenæus: ἐμοῦ δὲ πρότερον περὶ τῶν παρ' Ἀλεξανδρεῦσι καλουμένων κονναρῶν καὶ παλιούρων. Jungit connaros & paliuros tanquam similes & congeneres fructus. Ita Theophrastus λωτὸν Libycam, sive Cyrenaïcam simul cum paliuro commemorat. De paliuro porro loquitur non vulgari Græciæ, sed Africæ peculiari: ὁ δὲ παλίουρος θαμνωδέστερος τοῦ λωτοῦ, φύλλον δὲ παρόμοιον ἔχει τῷ ἐνταῦθα, τὸν δὲ καρπὸν διάφορον. Hactenus Plinius in suis adversariis hunc locum retulit, quem sic reddidit: *Cyrenaica regio loton suæ postponit paliuro: fruticosior hæc, fructuque magis rubens*. Διάφορος multis locis apud Theophrastum & alios vetustos auctores pro excellenti & eximio ponitur. Ita hoc loco id verbi accepit, atque hinc concepit Cyrenenses loton postponere paliuro, quasi paliuri fructus διάφορος esset, & longe melior fructu loti. Hallucinatus est non descriptis totis Theophrasti verbis. Quod alibi sæpe fecit. Paliuri Cyrenaïci, sive Libyci folium simile esse Græco paliuro significat, sed fructu differre, quem rubentem & rotundum gignit Africanus, quum in Græco planus sit, & latus. Male etiam vertit, *fruticosior hæc*. Quod in Græcis est, παλίουρος θαμνωδέστερος. Immo brevior & pumilior,

lior, & fruticum generi propior. Sed & quæ sequuntur non recte cepit: πυρῆνα δὲ ἔχει οὐ συνεσθιόμενον καθάπερ τῆς ῥοιᾶς, ἡδὺ δὲ τὸν καρπόν. Legisse videtur Plinius: & in adversaria sua tantum retulisse, οὐ συνεσθιόμενον, ἡδὺ δέ. Sic enim vertit: *nucleus non simul manditur, jucundus per se, atque suavior e vino.* Atqui de toto fructu, non de solo nucleo hæc prodidit Theophrastus. Κόνναρος igitur & παλίουρος similes arbores. Hesychius: κόνναρον· καρπὸς δένδρου ὁμοίου παλιούρῳ. At connarus Alexandrina eadem cum Libyca, vel Cyrenaica loto. Agathocles δένδρεον vocat, & tamen quod mirere, haud inferiorem esse prodit ulmo & picea. Ramos spinulentos habet κόνναρος, æque lotos Polybiana, sive Cyrenaica: ἀκρεμόνας δ' ἔχει λεπτοὺς καὶ δολιχοὺς, καὶ ὑπ' ὀλίγον ἀκανθώδεις. Ita loquitur de connaro Agathocles. De fructu ejus sic habet: γλυκὺς δὲ πάνυ ὁ καρπὸς μέγεθος κατὰ φαυλίαν ἐλαίαν. Prorsus idem instar in lotu Polybianæ fructu, quem similem ille dicit στρογγύλαις ἐλαίαις. Oliva φαυλία Græcis majuscula est, ac rotundior. Nam φαῦλον vocant τὸ ἁδρόν. Unde φαυλία μῆλα. Hesychius exponit τὰ μεγάλα. Alii tamen φαυλίας exiguas interpretantur. Quod heic non convenit. Vide apud Athenæum. Theophrastus magnitudinem loti fructus ait esse κατὰ κύαμον. Agathocles κοννάρου κατὰ φαυλίαν ἐλαίαν. Quod idem est. Fructus connari pari modo curabatur, & ad cibos condebatur doliis, contusus prius & in massas redactus, ut & loti. Agathocles: τρώγεται δὲ χλωρὸς ὁ καρπὸς, καὶ ἐπὴν αὐανθῇ, ποιοῦσι· ἐξ αὐτοῦ ἄλθεα, καὶ πατέοντες ταῦτα οὐ μάξαντες, οὐδ' ὕδατι δεύσαντες, ἀλλὰ φαύλας ἐοικότας πίφυνον. Quæ verba sic vulgo accipiunt, & exponunt, quasi ex siccis hujusmodi fructibus farina fieret apud Ægyptios. Quod ineptum. Qui enim quæso ex siccatis ejusmodi fructibus, & pedibus tantum contusis farina posset fieri? In massas pedibus calcantes hunc fructum redigebant & doliis condebant, ut servaretur. Ἄλθεα vocat massas, quales fiunt ex farina conspersa. Idem plane dicit de hac connaro Alexandrina, quod Polybius de sua loto Libyca: μετὰ χόνδρου κόψαντες σάττουσιν εἰς ἀγγεῖα. Idem de prunis suis exsiccatis faciebant iidem Ægyptii referente Theophrasto: Ἀλλὰ τὴν αἰθιοπίαν δὲ δένδρου ξηραίνοντες τὸν καρπὸν, καὶ τὸν πυρῆνα ἐξαιροῦντες κόπτουσι, καὶ ποιοῦσι παλάθας. *Siccatum tundunt, & massas faciunt.* Nunc aliud docebimus. Hanc connarum Alexandrinam, sive loton Cyrenaicam eam esse, quæ hodie *nabca* in Ægyptiis suis dicitur. Eam *nabcam*, sive *oenopliam* depingunt loti magnitudine, spinosam instar acaciæ, latioribus foliis quam zizyphi, fructu rotundo juglandis nucis magnitudine, dulci odorato. Hæc omnia examussim conveniunt cum Agathoclis connaro, Polybii Libyca loto, ac Theophrasti Cyrenaïca. Prosper Alpinus, qui de plantis Ægyptiis scripsit, prohiberi se testatur huic sententiæ accedere, quod fructus & ossa *nabca* non videantur respondere fructui & ossibus connari, quia inquit, fructus nabcæ pomo similis est, & ossiculum habet rotundum, non oblongum instar olivæ. Immo vel propter hoc eædem videri maxime debent, quia connari fructus non oblongus est instar olivæ, sed rotundus, & olivæ rotundæ similis, vel juglandi. Addit præterea nusquam in Ægypto ex siccatis nabcæ baccis fieri farinam animadvertisse, quod de connaro tradit Agathocles. Non hoc dicere Agathoclem supra docuimus. Quare nihil jam probibet quin *oenoplia*, seu *nabca* hodierna Ægyptia eadem sit cum veterum connaro, sive loto Cyrenaïca, cum omnes tam belle quadrent, & concurrant notæ. Perperam idem Alpinus connarum cum paliuro Africana eamdem facit. Quod fecisse plerosque etiam veterum suspicor, ut paulo post indicabo. Sic Servius spinam Ægyptiam nigram cum loto confudit, cui simillima est. *Acanthon* ille apud Virgilium pro spina Ægyptia nigra accepit. *Acanthos*, inquit, *arbor est in Ægypto semper frondens, ut oliva & laurus. Acanthos dicta quia spinis plena est. Abundat hac etiam Cercina insula.* Non Ægyptia spina abundat Cercinna, sed loto arbore. Nam Cercinna prætenta est initio Syrtis majoris, in qua lotos multa. Quid si & poëta ipse *acanthon* eo loco pro spinoso loti genere, vel paliuro Africana sumpsit? Nam inter arbores peregrinas recenset, *baccas semper frondentis acanthi.* Atqui in acantho, sive spina Ægyptia nullæ proprie baccæ, sed siliquæ grandes, quæ *bacca* appellari non possunt. Hoc mihi verisimile fit, immo verum arbitror. Jam tenemus duas loti species, Lotophagicam & communem toti Africæ & Ægypto. Quod ad Lotophagicam attinet, nulli arbori melius respondet ejus descriptio, quam rutilæ zizypho. Arbor, folia, fructus, paria in utraque. Folia incisuris crebra, ut ilicis videantur. Φύλλον ἐντομὰς ἔχον καὶ πρινῶδες. Plinius: *incisura folio crebriores, alioquin ilicis viderentur.* Scribitur in optimo codice: *qui ilicis.* Scribe: *folio incisura crebriores, qua ilicis videntur.* At folium loti Africanæ communis, sive *nabca* incisuris caret, & latius est rotundiusque. Agathocles de connaro, quæ eadem est cum Cyrenaïca loto: τὸ δὲ φύλλον χλωρὸν καὶ τέρεν, τῇ φύσει ἀειφερές. Fructus ipse longe grandior in loto Cyrenaica, quam in Lotophagica. Cyrenaïcæ loti, sive nabcæ nucis juglandis magnitudinem plerumque æquant vel olivæ majoris: in Lotophagica instar fabæ non superat. Theophrastus: καρπὸς δὲ ἡλίκος κύαμος. Herodotus minorem facit, qui lentiscino similem ait. Minorem porro & Dioscorides qui piperis granis paulo majorem esse vult. Avisena ex illo Dioscoridis loco fructum hunc loti inter semina recenset, cap. cccv. Et *hab almenem*, vel *almisen* vocat, & baccam ferre dicit pipere majorem. Alibi tamen idem ut cap. DXX eandem Dioscoridis loton *nabac* appellat, quæ est *nabca* Alpini & *oenoplia* Bellonii, eademque cum Cyrenaica loto. Sed falsum puto Dioscoridem, qui baccis piperis haud multo majorem esse tradit hujus loti baccam. Sed falsum puto, per initia myrti baccas non excedit magnitudine: mox grandior evadit, incrementum simul cum maturitate capiens. Hoc certe de communi loto prodidit Polybius: quam confudit cum Lotophagica Dioscorides. Quippe unicam loti speciem tantum memorat, ut & reliqui sequentes medici, quæ lotos communis debet esse, quoniam Lotophagica Theophrasti sui generis est. Quæ & zizyphos rutila videtur, cujus nominatim meminere recentiores, non etiam Theophrastus, qui ζιζύφου nomen ignoravit, ut & reliqui vetustiores Græci, apud quos sub λωτοῦ appellatione latuit. Et sane multas arbores & herbas hoc nomine donaverunt, quæ dulces ad edendum essent, licet toto genere ut cœlo soloque inter se distarent. Non igitur mirum veteres Græcos zizyphum etiam loton appellitasse. Plinius de fructu loti, quam Lotophagicam facit Theophrastus: *nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia cerasi.* Græca sic habent: φύεται δὲ καθάπερ τὰ μύρτα παράλληλα πυκνὸς ἐπὶ τῶν βλαστῶν, id est, *nascitur myrtorum modo densus in ramis alterna serie positus.* Hoc modo plane nascuntur & in zizypho rutila fructus. Rutilæ autem zizyphi tria genera faciunt recentiores, sativam majorem ac minorem silvestremque. Majori sativæ rectius comparetur lotus Lotophagica. Zizyphus vero vulgaris veterum & Pliniana longe diversa à rutila zizypho, quæ tamen hodie vulgaris est zizyphus herbariorum. Unius modo zizyphi meminit Plinius multis in locis, quod de alba intelligendum est. Ut quum dicit cypri folia similia esse foliis zizyphi. Hoc neutiquam potest sumi de zizypho vulgari, hoc est, rutila, quæ folia habet incisuris striata ut ilex. Ergo de alba id intelligendum, quæ est alba zizyphos Clusii, quam multi habent pro elæagno Theophrasti. Græci quoque recentiores cyprum, hoc est, ligustrum habere folia zizyphi produnt. Quæ designatio ad rutilam zizyphum non pertinet. Eam albam zizyphum *olivastellum* à quibusdam ajunt nominari. Græci recentiores etiam χαμελαίαν vocant. Ligustrum quoque, quæ est Cyprus, *olivetta* nonnullis dicitur. Sic zizyphus alba est cui similis traditur cyprus. Hinc quidam ex Græcis infimi ævi cyprum cum zizyphæa confuderunt: Κυπρὶ Ζιζυφαία. Diximus supra. At in loto Italica baccæ ab arboris dependent ramis sicut cerasa, non παράλληλα ut myrta. Habemus igitur ex istis, quænam differentia sit inter Italicam loton & Africanam. Sed videndum utri loto magis conveniat, Italica lotos, &

& ex cujus potius genere ſit, utrum Africanæ communis, an Lotophagicæ. Nullo certe pacto convenit cum Lotophagica, his ſignis & argumentis, quæ ſupra expoſuimus. Plinius: *eadem Africa qua vergit ad nos inſignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipſam Italiæ familiarem, ſed terra mutatam.* Ergo quam terra mutatam dicit, non parum diverſam eſſe oportet hanc Italicam ab illa Africana. Sed Africanam Plinius verbis Theophraſti deſcripſit, quibus ille Lotophagicam expoſuit. Et unicum tantum loti genus præter Italicam agnoſcit, ut & reliqui recentiores. Qui omnes de communi loto loqui voluiſſe cenſendi ſunt, quia zizyphum rutilam cognoverunt, quæ Lotophagica eſt Theophraſti lotos. Notas tamen utriuſque plerumque confuderunt, & Italicam eamdem fecere cum Africana. Quum igitur Italica lotos non poſſit eadem eſſe cum Lotophagica, id eſt, zizypho rutila, expendendum reſtat, an eadem ſit aut ejuſdem generis cum loto vulgari Africana, quam *oenopliam* vulgo vocant, aut *nabcam*. Italicæ loti hiſtoriam graphicè depictam exhibet Plinius lib. xvi. cap. xxx ſub nomine fabæ Græcæ: *alba*, inquit, *in cacumine ramoſa, ut pinus, lotos, ſive faba Græca, quam Romæ, a ſuavitate fructus ſilveſtris quidem, ſed ceraſorum pæne natura loton appellant.* Hæc conveniunt de ſuavitate fructus, & ceraſorum natura cum oenoplia, ſive loto communi Africana. Multo magis quæ ſequuntur: *præcipue domibus expetitur, ramorum petulantia, brevi caudice, latiſſima exſpatiantium umbra.* Agathocles in connaro Alexandrina, quæ eſt Cyrenaïca lotos, & vulgaris, eamdem ramorum frequentiam & petulantiam agnoſcit: ἀκρεμόνας δ' ἔχει θαμινὰς καὶ δολιχοὺς, καὶ ἐπ' ὀλίγον ἀκανθώδεις: *ramos habet frequentes ac denſos, & aliquantulum ſpinoſos.* Spinarum non meminit Plinius. Nec mirum: nam duo genera hujus loti: alterum ſpinoſum, alterum ſpinis carens. Addit Plinius: *nullis rami longiores, validioreſque, aut plures.* Diceres de connaro verba ipſa Agathoclis uſurpaſſe, ἀκρεμόνας ἔχει θαμινὰς καὶ δολιχούς. Præterea brevi caudice eſſe hanc loton ſcribit. Brevis ſane caudex, ſed craſſus loti ſecundæ Theophraſti, quæ eſt Africana communis, ſive Cyrenaïca veterum, & *connarus* Alexandrinorum, & Polybii *lotos*, & *nabca* recentiorum, & *oenoplia* Bellonii. Dalecampius hanc Italicam Plinii loton volebat eſſe lauroceraſum. Sed multis fallitur modis. Lauroceraſo folia perpetuo virentia. Huic loto decidua, vel teſtante Plinio, qui Romæ ſæpe vidit: *Nulli opacitas brevior, nec aufert ſolem decidentibus foliis.* Loton illam Italiæ familiarem *fabam Græcam* & *Syriacam* appellavere Romani, quod ex Syria veniſſet. Nam in Ægypto & Syria plurima naſcitur, ubi *neb*, vel *nab* hodie dicitur. Ajunt etiam in Creta naſci. Et clariſſime idem Plinius hanc loton, quæ fabæ Græcæ nomine nota fuit Romanis, diſtinguit à Syrtica, ſive Lotophagica. Ita enim ſcribit lib. xxiv. cap. ii. *Loton herbam, itemque Ægyptiam, eodem nomine alias, & Syrticam arborem diximus ſuis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellata a noſtris, alvum baccis ſiſtit.* Reliqua deinde remedia ſubjicit ex hac loto, quæ Dioſcorides ſuæ loto tribuit, ut dubium non ſit, Dioſcoridem, Galenum, Aëtium, & reliquos medicos, qui unius tantum loti meminere, de iſta loqui voluiſſe. Nec prohibet quod Dioſcorides ἀμέγεθες δένδρον eſſe tradit, quam alii non adeo magnam arborem volunt. Vel propter ramorum petulantiam, qui longiſſimi ac validiſſimi ex brevi caudice aſſurgunt, id ſcripſit, vel certè confudit cum Syrtica, vel Lotophagica loto, quæ grandior eſt. Loti Italicæ *cortice pelles tingi, radice lanas* tradit idem Plinius. Dioſcorides loto comas tingi ait flavo colore: ξανθίζει δὲ τρίχας, καὶ ἐπέχει γαστέρα ῥέουσαν. Delenda illa verba, γαστέρα ῥέουσαν. Nam jam ſuprà dixit loti fructum κοιλίας σταλτικὸν eſſe. Lege igitur: ξανθίζει δὲ τρίχας καὶ ἐπέχει. *Capillum ruffat & cohibet.* Ita Plinius legit: *cohibent & capillum.* De ramentis ligni loti decoctis loquitur, ut & Dioſcorides. Nec aliter Aëtius: καὶ μέλαν καὶ ῥέουσας τρίχας ἐπέχει. Legi etiam poſſet in Dioſcoride, ξανθίζει δὲ τρίχας καὶ ἐπέχει ῥεούσας. Nec illud etiam obſtat, quod idem Dioſcorides fructum loti ſuæ μείζονα πεπέρεως dicit, quem in Cyrenaïca loto, vel connaro Alexandrina conſtat magnitudinem majoris olivæ, vel nucis æquare. Etenim myrti tantum magnitudine eſſe, quum creſcere incipit, Polybio traditum eſt. Quod fefellit Dioſcoridem. Syriaca etiam faba dicebatur Romanis. Iſidorus: *Mella, quam Græci loton appellant, quæ vulgo propter formam & colorem faba Syriaca dicitur. Arbor enim eſt magna fructum ferens commeſtibilem, majorem pipere, guſtu ſuavem, unde & mella vocata eſt.* Servius: *Lotos nympha quædam fuit, quam cum amatam Priapus perſequeretur, illa deorum miſeratione in arborem converſa eſt, quæ vulgo faba Syriaca dicitur.* De hac loto Italiæ familiari intellexit poëta his verſibus:

> *Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,*
> *Nec ſalici, lotoque, nec Idæis cypariſſis.*

Fuit porro, quando exiſtimabam, loton Italicam eam eſſe, quæ vulgo ab herbariis vocatur *azadarac*, quam inter loti ſpecies quidam repoſuerunt, & *loton albam* vocarunt. Ea etiam hodie tota Italia frequentiſſima. Nec ſponte provenit, ſed ſeritur. Expetitur autem umbræ gratia. Quippe in urbe Tripoli eam vulgo plantari ajunt, ad umbram præbendam, in plateis & locis publicis. Itali hodie vocant *perlaro*. In eam ſententiam me inducebat, quod *napeam* hodie negent in Græcia naſci, qui & totam Europam ea carere affirmant, tantum abeſt, ut in Italia abundet. Et mirum profecto loton illam, quam Italiæ ſuæ familiarem & frequentem prædicarunt auctores Romani, nuſquam hodie in illa regione comparere. Præterea ſi de vera ac germana loto intelligendi eſſent, quam vocarunt *faba Græca* nomine, Libycam aut Africanam fabam potius eam videntur appellare debuiſſe, utpote Africæ quàm Græciæ magis peculiarem. Quædam alia poſſem adducere, quæ ſententiam eam confirmarent. Sed rurſus non pauciora opponi poſſunt, quæ faciunt ad illam, quam prius expoſui, opinionem aſſerendam. Primum Plinius ſcribit fabam illam Græcam Romæ loton appellatam à ſuavitate fructus. At fructus arboris *azadarac* dictæ fœtidus eſt, & ingrati ſaporis. Præterea idem Plinius λωτὸν Theophraſti, quam ex reliquis omnibus lignis poſt ebenum & buxum, graviſſima & ſpiſſiſſima eſſe materie tradit, eamdem fecit cum ea loto, quæ ſic Romæ nominabatur: *Ex reliquis*, inquit, *ſpiſſiſſima lotos, quæ Romæ ita appellatur.* Theophraſtus, τῶν δ' ἄλλων ὁ λωτός. Idem Plinius alio loco: *Lotos, ſive faba Græca, quam Romæ a ſuavitate fructus loton appellant.* Ea denique eſt λωτὸς, quam ubique ſic nominat Theophraſtus inter pretioſa ligna, nitore nigroreque ac firmitate commendanda. Nec enim Lotophagicam intelligit quum abſolute λωτὸν appellat, ſed communem, quam & Cyrenaïcam à loco, ubi plurima ac pulcerrima naſcebatur, indigetat. Hæc poſtrema lotos eſt arbor, quam unicam hoc nomine norunt Græci medici, quum medicinas ex ea referunt. Quod ſi nulla alia eſt lotos Italica præter *azadarac*, profecto majorem in modum peccavit Plinius, qui eam loton confundit cum loto Græcorum, à qua plurimum differt. Quod in Plinio non miror, quia non rarum eſt, ſed frequens. Verius tamen immo certiſſimum azadarach non eſſe lotum Plinianam. Vix tamen dubium, quin azadarach vulgaris eadem ſit quæ Aviſennæ dicitur *azedarahet*. Notam eſſe arborem ait, & fructum ferre ſimilem *nabac*. Sic vocat loton Cyrenaïcam, quæ eſt, oenoplia aliorum. Bellunenſis azadarachi arborem notiſſimam eſſe apud Damaſcenos notat, & vocari ab indigenis *zatzalacht*. Quidam tradunt à Tripolitanis dici *zenſelacht*. Quod idem eſt nomen. Fructus ejus alba habet oſſicula, ex quibus fiunt globuli preculares. Ea omnino eſt, quam *ſycomorum* hodie multi falſo appellant. *Perlaro* ab Italis appellari ſunt qui putent. Alii *perlaro* & *bagolaro* eamdem eſſe arborem aſſerunt. Atqui certum *bagolaro* Italorum aliam eſſe ab azadarachi arbore. Sic diverſa quoque erit, quam *perlaro* Itali nuncupant ab azadarach. Et ſane, ut ex deſcriptione *bagolari*, quam Itali generis homines proponunt, facile colligitur eam eſſe Plinianam loton. Quæ quidem ad loton Lotophagicam propius accedit, quam quævis alia lotos, non tamen eadem eſt arbor. Et fallitur Plinius, qui

putat

putat translatu degenerasse, & cum terra cæloque mutatam videri. De qua nos alibi. Absolvamus igitur hanc de loti differentiis exercitationem. Syrtica & Lotophagica lotos peculiaris ac sui generis arbor censetur. Hujus duas species statuit, alteram nucleis carentem, alteram cum interiore ossiculo. Ex his ea quæ nucleum habet, non alia potest esse præter illam, quam *zizyphum rutilam* posteriores Theophrasto auctores appellarunt. Altera quæ nucleo caret, lotus est Africana Mathioli. Quæ altera est ex duobus generibus Lotophagicæ, sive Syrticæ Theophrasti. At secunda lotos Theophrasti, Cyrenaïca est ipsius & Herodoti, *comaros* Alexandrinorum Agathoclis, Libyca lotos Polybö apud Athenæum. Recentiorum *nabca*, vel *oenoplia*. Hujus porro duo genera Agathocles Cyzicenus & Polybius apud Athenæum agunt. Cyrenaïca Herodoti spinis etiam aspera, utpote quam spinæ Ægyptiæ nigræ perquam similem esse tradat. De minime spinulento genere fuisse videtur, quæ Romæ lotos & faba Græca, sive Syria vocabatur. Qui exactiore judicii trutina hæc perpendent, verissima esse deprehendent. Male igitur & parum pensiculate Dalecampius, qui Dioscoridis loton & Theophrasti priorem putat esse quam Itali vocant *perlaro:* posteriorem Theophrasti vocari vulgo *laurocerasum*. At fabam Græcam Romanorum *diospyron* dici Theophrasto, & cerasum esse Constantinopolitanam. Diospyron Theophrasti genus esse cerasi, quod *bigarelium* hodie vocamus, Romani *duracinum cerasum* dixere supra docuimus. Quartam his speciem adcudit Polybianam Athenæi, quasi ab aliis diversam. Quæ omnia sunt falsissima, & carent ratione, pugnantque cum veterum auctoritate, ac recentiorum experientia & αὐτοψίᾳ. Nam levius peccant alii nostrates herbarii, quibus hactenus persuasum est, loton esse veterum, quam vulgo idiomate nostro vocitamus *alisiarum*. Quæ ex genere sorborum est, vel pyrorum silvestrium. Legitur in glossis Hesychii: Ἀλικάκκαβα, ὁ τῆς λωτοῦ καρπὸς, ἢ πίας εἶδος. Fructum loti sic vocarunt Græci à similitudine acinorum rubentium, quæ in herba *vesicaria* appellata nascuntur. Græci ἁλικάκκαβον dixere, & est genus strychni. Hi acini cerasa colore & forma referunt. Hinc loton arborem recentiores Græci ἀλικακκαβέαν, vel corruptius αἰκακκαβέαν nuncuparont. Inde in eorum lexicis hæc mihi lecta: λωτὸς ὁ τῆλις, λωτὸς, ἡ αἰκακκαβέα. Hæc ultima de arbore sunt accipienda, quæ fructum habet similem halicaccabi seu vesicariæ acinis coccineis. Talis fructus Cyrenaïcæ loti, rubens, rotundus instar majusculorum cerasorum. Hæc de loti generibus ac differentiis obiter explicata sunto, occasione sumpta ex ebeni commemoratione, & loco Pliniano, qui ebeni & loti simul meminit.

Pag. 59. B. *Hiulco cortice & admodum reticulato.*] Aliunde hæc corrasit noster, quam ex scriptis Plinii. Nihil enim simile ille de ebeno prodit.

Lignum omne atque mediale eadem ferme facie] Atqui dixit hiulco esse cortice & reticulato ebeni arborem, & adeo venis dehiscere, ut per ipsos sinus vix pars intima tenui libro contegatur. Pars illa intima mediale est arboris. Græci μήτραν, καρδίαν & μυελὸν vocant. Theophrastus μήτραν arboris definit, τὸ μεταξὺ τοῦ ξύλου, τρίτον ἀπὸ τοῦ φλοιοῦ. Primus igitur in arbore cortex occurrit, deinde lignum, sive materies, intima pars, mediale, sive medulla ligno undique cincta, ut lignum ipsum cortice ambitur. At in ebeno juxta Solini sententiam nihil ligni est, sed cortex tantum & mediale. Ait enim hiulco cortice esse, cujus venæ dehiscant, usque ad intimam partem, id est, medullam, quæ vix tenui libro tegitur. Ergo ut in papyri frutice, sic in ebeno plures tunicæ. Cortex exterior hiulcus, & reticulatus, & interior liber qui partem ambit intimam. Hic rursus dicit lignum omne atque mediale eadem esse facie ac nitore. Ergo lignum etiam habet præter mediale. Falsum est præterea quod heic asserit, ebeni reliquum lignum ejusdem esse & nigroris cum mediali. Nam μελανίαν ebeni in medulla Theophrastus ait consistere, quæ sola in aqua non fluitat, cum totum buxum pessum eat: καὶ ἡ μὲν πύξος ὅλη ἐν τῷ ὕδατι, τῆς δ' ἐβένου ἡ μήτρα, ἐν ᾗ δὲ τὸ χρῶμα τὸ μελάνιον. Idem scribit corticem ebeni similem esse buxi cortici. At ebenus ex earum genere est arborum, quibus cortice detracto nihil nisi mediale occurrit, quæ lignum aliud non habent præter medullam. Inter eas buxus, & taxus & aliæ. De taxo Theophrastus: οὐ γὰρ εἶναι καρδίαν, ὅταν ὁ φλοιὸς περιαιρεθῇ. Ebenus quoque tota medulla vel mediale est, cortice dempto. Hinc patet prorsus falsa esse ac ἀνυπόστατα, quæcunque hic de ebeno tradidit noster. Servius alicubi notat ebeni materiem cæsam durescere in lapidem. Corallium ille somniabat, sed somnium illi pro corallio ebenum repente substituit. Cæsum & è mari extractum corallium in lapidem durescit, non ebenus.

Eadem fermo facie & nitore, qui est in lapide gagate.] Nitorem in ebeno Theophrastus vocat χροιὰν τὴν εὔχροιαν lib. IV. cap. VI: τὴν δὲ χροιὰν ὁ θησαυριζομένη λαμβάνει τὴν εὔχροιαν, ἀλλ' εὐθὺς τῇ φύσει. Nitor igitur ille colorque in ebeno nativus non vetustate, aut alia arte adscitus. Plinius locum illum sic reddidit: *materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus jucunda.* Nulla ars in verbis Theophrasti. Multarum arborum materies ætate colorem nitoremque adquirit, quem recens cæsa non habuit. De moro id narrat Theophrastus: καὶ ἰσχυρὸν ἅμα καὶ εὔεργον τὸ ξύλον, καὶ παλαιούμενον, μέλαν ὥσπερ λωτός. Idem porro θησαυριζόμενον & παλαιούμενον. Innuit igitur ebenum servandam non esse, ut ætate nigrum splendorem contrahat, sed eum protinus à natura habere recens cæsam. Θησαυρίζονται ac reconduntur, quæ vetustatem ferre volumus. Ergo θησαυριζομένη ἔβενος est inveterata, παλαιουμένη, & in vetustatem recondita. Theophrastus alio loco de cacti caulibus: καὶ θησαυρίζουσιν αὐτοὺς ἐν ἅλμῃ. Plinius vertit: *nec fastidiunt in cibis inveteratos.* Opponit caules, qui inveterati eduntur, iis qui recentes esui sunt. Ceterum alia ligna sunt, quæ non ætate, ut morus, sed arte splendorem & colorem capiunt, ut nucina. Nam hodieque mensæ & alia intestina opera ex nuce facta oleo unguntur, & linteis cera inductis fricantur ut splendeant. Mensæ ex nucis ligno etiam olim in pretio, præcipue ex nuce montana. Strabo lib. XII: ἡ δ' ὀρεινὴ καὶ σφένδαμνον φύει, καὶ ὀρεοκάρυον, ἐξ ὧν τὰς τραπέζας τέμνουσι. Etiam apud Romanos in honore nucinæ mensæ, sed priusquam citreæ, hoc est, θύϊναι in notitiam luxuriæ venissent. Vide Satyricum in illis:

---- si forte nucem dejecerat eurus.

Ubi *nucinas mensas* vetus scholiastes vocat, quæ ex nuce fierent. Idem Theophrastus terebinthum lignum oleo ungi solitum scribit, & sic pulcrius nitidiusque fieri. Λαμβάνειν δὲ τὸ ἐγκάρδιον δεῖ, καὶ ἀλείφειν τὸ ξύλον, οὕτω γὰρ γίνεσθαι κάλλιον καὶ μελάντερον. Plinius de terebintho: *omnium sola hæc materies ungi vult, meliorque oleo fit.* Immo non sola, nec hoc dixit Theophrastus. Citreæ mensæ manu sicca fricabantur ut splendescerent. Idem: *nutriuntur optimè splendescuntque manu sicca fricatæ.* Τὸ εὔχρουν in ebeno Plinius vertit *nigrum splendorem*. Alio loco στιλβηδὼν Theophrasto dicitur de cyparissinis lignis: μόνη δὲ καὶ στιλβηδόνα δέχεται. Plinius heic *nitorem* reddidit: *Cypressus in eas electa, quoniam præter cetera uno in genere materies nitor maxime valeat æternus.* Immo: *quoniam unum hoc genus splendorem recipit, in splendorem dari potest.* Sic in vultu & corpore *nitor* τὸ εὔχρουν. *Quæ habitudo, qui nitor.* Et in palæstra bonus color. Cicero: *sine nitore & palæstra.* Quod inde ad orationem translatum est. Quæ virtus Græcis εὐεξία ab eadem palæstræ metaphora. Petronius *nitorem* absolute de minio dixit, quia inter colores pretiosos & floridos, quos Græci ἀνθηροὺς vocant.

Hesperium coccum miles laudabat, eadem
Quæsitus tellure nitor certaverat ostro.

Coccum Hesperium, quia in Hispania plurimum. Eadem tellure quæsitum minium ostro certabat. *Nitor* pro minio. Solinus supra de Hispanis: *depurgant in minium nitelas pulveris*, ἄμμον λαμπρυνόμενον. Infra: *Insertis aureis umbilicis incendunt in nitelam pinguiorem.* Nitela, στιλβηδών. Manilio *lapidum nitor* de margaritis, ut infra dicam. *Nitor auri* Virgilio.

Et quascunque deorum imagines non nisi ex ebeno habent.] Pausanias in Arcadicis materias enumerat ex quibus fieri vulgo solerent deorum simulacra ab antiquis, & ebenum

ebenum primo loco recenset: τὰς δ' ἀνδριάντας τὸ ἀρχαῖον, ὅποια καὶ ἡμεῖς κατεμάθομεν ἐθυμήθημεν, τοιάδε δ' ἦν ἀφ' ὧν τὰ ξόανα ἐποίουν, ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ κέδροι, τὰ δρύινα, ἡ σμῖλαξ, ὁ λωτός. His addit & θύον, id est, citrum, cujus materies jam tum Græcis ab antiquo nota. Theophrastus: τοῦ δ' ἄλλου ἀσηπτότατον μετὰ τὰ κυπαρίττινα, καὶ τὸ θυώδες τὴν συνάμενον εἶναι φασὶ, id est, post cypressea & citrea ligna. Vir doctissimus in illo Pausaniæ loco σμίλακα, *hederam Cilicum* exponit. Haud perspicio quomodo ex parvo frutice, qualis est smilax, hederæ simili, simulacra possint fabricari. Σμῖλαξ Pausaniæ taxus est, ut & Dioscoridi. Theophrastus μίλον vocat. Taxi materies durissima, in Arcadia nigra & punicea: in Ida monte flava, & similis cedrinæ, usque adeo ut pro cedro nescientibus venderetur. Testis Theophrastus. Eidem auctori σμῖλαξ est genus ilicis apud Arcades: οἱ δὲ περὶ Ἀρκαδίαν δένδρον τι σμίλακα καλοῦσιν, ὅ ἐστιν ὅμοιον τῷ πρίνῳ. Alii σμίλον dixerunt. Hesychius: σμῖλος δένδρον, οἱ δὲ πρῖνος, ἄλλοι σμίλακα, ᾗ στεφανοῦνται. Eadem vox σμῖλος & μῖλος, ut μάραγδος & σμάραγδος: καμμωνία & σκαμμωνία. Nam δάκρυ κάμμωνος vocat Nicander scammoniam. Sic σφύχειον, τεύχειον. Dioscorides distinguere videtur inter μίλακα & σμίλακα. Taxum vocat σμίλακα, herbam sive fruticem μίλακα, cujus duo genera proponit μίλακα τραχεῖαν & μίλακα λείαν. Sic enim vetustissimus codex regius scribit, μῖλαξ τραχεῖα, μῖλαξ λεία. Ita etiam Galenus nominat & Aetius. Μῖλαξ τραχεῖα Dioscoridis, σμῖλαξ est Theophrasti, quæ folio hederaceo caules habet spinosos, quam Plinius lib. XVI. cap. XXXI inter hederas recenset. Eam σμίλακα rursus alii σμίλον, alii μίλον vocaverunt. Scribit ibidem Plinius eam smilacem infaustam esse omnibus sacris & coronis, *quoniam sit lugubris virgine ejus nominis propter amorem juvenis croci mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorans, plerumque festa sua polluit, hederam existimando: sicut in poëtis, aut Libero patre, aut Sileno quis omnino nesciat, quibus coronentur.* Nescio quare hæc dicat Plinius. Poëtæ sane hedera coronabantur: sed & Liber pater, & Silenus eodem coronamento in Græcia vulgo redimiti. Nusquam vero puto factum ut vulgus præ ignorantia smilacem pro hedera in coronis usurparit. Sed nec infaustam coronis smilacem fuisse crediderim. Rationem Plinius addit frivolam. Coronamentum è smilace passim veteribus frequentatum observavi etiam in sacris & orgiis Bacchi. Athenæus lib. V. Βακχικαὶ καὶ Λυδαὶ καταπεπλεγμέναι τὰς τρίχας, καὶ ἐστεφανωμέναι, τινὲς μὲν ὄφεσιν, αἱ δὲ σμίλαξι, καὶ ἀμπέλῳ, καὶ κιττῷ. Non errore, aut ignorantia heic factum, ut smilacem pro hedera sumpserint, sed smilacis corona in sacris Bacchicis æque usitata ac frequens, ut vitis & hederæ. Hesychius: σμῖλος, δένδρον, οἱ δὲ πρῖνος, ἄλλοι σμίλακα, ᾗ στεφανοῦνται. Hæc smilax, qua coronabantur, ea est ipsa, quam coronis infaustam prædicat Plinius. Quin immo ipse sui oblitus videtur, & eorum quæ dicturus erat lib. XXI. cap. IX: quo loco principatum in coronamentis folio smilacis & hederæ asserit: *Folio in coronamentis smilaces & hederæ obtinent principatum, de quibus in fruticum loco abunde diximus.* Ita hæc legenda. Parum heic tamen memor est, quid de smilace dixerit, in illo fruticum loco, ubi infaustam coronis esse ait. Et profecto si hæc ratio faceret, ut infausta coronis esse deberet smilax, quod virgo cognominis in hunc florem versa sit, propter amorem juvenis croci, nulli flores in coronamenta admittendi forent, quia omnes ferme lugubres habent fabulas. Hedera ipsa, κιττὸν Græci vocant, ex lugubri historia fingitur nata. Ut omittam *pinum, myrtum, narcissum, cyparissum*, certe hyacinthus omnium infaustissimus censeri deberet, qui lugubres etiam notas foliis præfert, & ex duplici fabula funus ostentat. De eo hæc Plinii verba sunt lib. XXI. cap XI. *Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens ejus quem Apollo dilexerat, aut ex Ajacis cruore editi, ita discurrentibus venis, ut Græcarum literarum figura ai. legatur inscripta.* Corruptissima esse nemo negaverit. Nihil enim cohæret. Nec mutant libri, nisi quod in vetustissimo & optimo Thuanæo *edens* habetur pro *editi*. Scriptum olim fuit *edens* pro *edens*. Unde factum est à librario *editi*. Totum locum sic lege: *Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum preferens ejus, quem Apollo dilexerat, aut ex Ajacis cruore edens, ita discurrentibus venis in Græcarum literarum figura ai ai legatur inscriptum.* Ita etiam hæc postrema correximus ex eodem codice, qui habet: *Græcarum literarum figura a legatur inscriptum.* Quod in foliis hyacinthi ductu Græcarum literarum αἰ αἰ visitur inscriptum, duplex celebratur fabula. Altera quæ narrat notas esse luctus ob mortem pueri, quem Apollo dilexerat, in hunc florem versi. Nam vox lugubris αἰ αἰ in luctibus ac lamentationibus usitata. Phalæcus in epigrammate nondum edito:

> Αἰ αἰ καλὸν τὸν ἔτι γόνυ ἤματα πάντα,
> Αἴγυπτε τὸν πρέσβυν ὡς ἀπέφθιτο.

Altera fabula est, quæ ex cruore Ajacis hunc ipsum florem editum vult, unde & nomen ipsius foliis inscriptum exhibet. Nam Αἴας Græce *Ajax*, cujus & nomen à luctu derivatum Græci tradunt ἀπὸ τοῦ αἰάζειν. Euphorionis de hyacintho ita sunt legendi versus, quos depravatos habent grammaticorum scholia:

> Πορφυρέη ὑάκινθε, σὲ τοὔνομα φασὶν ἀοιδοὶ
> Ῥοιτείῃς ψαμάθοισι δεδουπότος Αἰακίδαο,
> Εἶαρος οἴγνυσθαι, τὰ γεγραμμένα κωκύουσι.

Posset etiam legi in supra citatis Plinii verbis: *luctum referens ejus*. Quum de gemina origine luctuosus esset hyacinthus, in coronis tamen primas ferebat. Theocritus:

> Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ, καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος,
> Ἀλλ' ἔμπας ἐν τοῖς στεφάνοις τὰ πρᾶτα λέγονται.

Nugatorium igitur quod ait Plinius de smilace coronis infausta, ob eamdem luctus causam. Sed & ipse sibi contradixit, nisi dicamus *smilacem* & *milacem* eum distinguere. Sane eo loco, ubi narrat smilacem in coronamentis principatum obtinere, libri veteres *milacem* scribunt. Sed & quam lib. XXIV. cap. X smilacem describit, libri vocant *milacem*, & diversam facit à smilace, de qua tractavit lib. XVI. cap. XXXV: & ubique hunc morem servat Plinius. Σμίλακα apud Theophrastum reperit, apud Nigrum, aut alios μίλακα. Inde putavit diversas. Dioscoridi μῖλαξ quoque dicitur. Corrigendus obiter Plinius de illa *milace*, quam aliam statuit à smilace: *Smilax quoque, qui & nicephoros cognominatur, similitudinem hederæ habet, tenuioribus foliis.* Libri omnes ibi scribunt, *milax quoque*. Atque ita in indice manu exarato: *Chamæcisso*, II. *Milace*, III. *Clematide*, III. Mox iidem legunt *athoforos* vel *anthoforos*. Omnino scribendum, *anthoforos*. Cur ita vocetur, Dioscorides explicabit his verbis de levi milace: καρπὸν δ' ἔχει ὥσπερ θέρμον, μέλανα, μικρόν. ἔνιοι ἔχοντα ἄνθη πολλὰ λευκὰ, καὶ παύειν τὴν μίλακα, ἀνθοφόρου. Ita legendus ille locus quem & male exponunt. Verum de his alibi. Hesychius σμίλακα, ex qua fiebant coronæ, de taxo arbore videtur accepisse, quæ σμῖλαξ etiam dicebatur. aliis σμῖλος & μῖλος. Certe coronas taxeas funestas esse, & in luctu usurpari solitas ostendit Statius in epicedio Vernæ:

> —— *en taxea marcet*
> *Silva comis, hilaresque hederas plorata cupressus*
> *Excludit ramis.*

Hesychius: μίλαον δένδρον ὅμοιον ἐλάτῃ, ᾧ τινὲς νῦν στεφανοῦνται ἐν ταῖς πομπαῖς. Arbor illa abieti similis, taxus est. Theophrastus de taxo, quam vocat μίλον: μονοφυὲς δὲ καὶ ἡ μίλος, ὀρθοφυὲς δὲ καὶ εὐαυξές. καὶ ὅμοια τῇ ἐλάτῃ. Sed fallitur Hesychius. Nam smilax coronaria frutex fuit hederæ similis, non taxus. Quæ longe infaustior coronamentis merito suo habita veteribus existimari debeat, quam frutex smilax, arbor puta minime virens gracilisque & tristis ac dira, baccisque & umbra letalis. Adde quod omnes antiqui coronas è smilace, non de taxi foliis, aut baccis, sed de smilacis hederacei fruticis flore interpretantur. Pollux inter flores coronarios etiam μίλαν ex Cratino meminit, quem florem esse τῆς μίλακος vult: μέμνηται δὲ τῶν πλείστων Κρατῖνος ἐν Μαλθακοῖς, ὥσπερ καὶ κοσμοσανδάλου καὶ μίλου, ὥσπερ ἦν τῆς μίλακος ἄνθος. Vocatur illi μῖλαξ, ut Dioscoridi, quæ Theophrasto σμῖλαξ. Locus Cratini, quem ex ejus comœdia Μαλθακοὶ citatione tangit

git Pollux, quo plurium coronis olim celebratorum nomina florum enumerabantur, hodie extat apud Athenæum, sed μίλου mentio in eo pessima menda obliterata est, quam nos egregia emendatione restituimus in hunc modum.

> Παντοίοις γὲ μὴν κεφαλὴν ἀνθέμοις ἐρέπτομαι,
> Λειρίοις, ῥόδοις, κρίνοις, κοσμοσανδάλοις, ἴοις,
> Καὶ σισυμβρίοις, ἀνεμωνῶν κάλυξί τ' ἠριναῖς,
> Ἑρπύλλῳ, κρόκῳ, ὑακίνθῳ, ἑλιχρύσου κλάδοις,
> Οἰνάνθῃς ἡμεροκαλλεῖ, τῇ μίλῳ, ἀνθρύσκου φόβῃ.
> Τῷ τ' ἀειφρύρῳ μελιλώτῳ κάρα πυκάζομαι,
> Καὶ κύτισος αὐτόματος παρὰ μέδοντος ἔρχεται.

Quinto versu pro τῷ φιλυμένῳ repoluimus τῇ μίλῳ. Nam illud contra metrum & auctoritatem Pollucis, qui in illis versibus mentionem à Cratino fieri τῆς μίλου, & κοσμοσανδάλου notabat. Legi etiam poterat, τῇ μίλῳ κ' ἀνθρύσκου φόβῃ. Pherecrates quoque apud eumdem Athenæum inter flores oculis & naribus jucundos μίλακα nominavit his versibus:

> Οἱ ἀναδενδράδας ἀπαλὰς ἀσπαλάθους πατοῦντες,
> Ἐν λειμῶνι λωτοφόρῳ, κύπειρόν τε δροσώδη,
> Κ' ἀνθρύσκον, μαλακόν τ' ἴον, μίλακα, καὶ τρίφυλλον.

Perperam hodie legitur in Athenæo lib. xv: κ' ἀνθρύσκου, μαλακοῦ τ' ἴου λίμακα καὶ τρίφυλλον. Nec audio viros doctos emendantes λείμακα. Scio λείμακα Græcis etiam de prato poni, sed huic loco minime convenit. *Smilax* igitur, vel *milax*, cujus flores in coronis antiquitus usurpati, non arbor taxus, sed frutex hederæ similis, cujus flos candidus & odoratus. Theophrastus: ἄνθος δὲ λευκὸν καὶ εὐῶδες, ἠρινόν. Vertit Plinius: *flore candido, olente lilium*. Nimirum legit λειρινὸν pro ἠρινόν. Non tamen corrigendus ex Plinio Theophrastus. Non ita legit Plinius, sed anagnoste legente sic audivit, & in adversaria sua transtulit. Λειρινὸν, intelliquam pro ἠρινόν. Sed vera lectio vulgata. Intelligit vernum esse florem, & smilacem vere florere. Sic Cratinus: ἀνεμωνῶν τ' ἠριναὶ κάλυκες. Sunt enim alii flores verni, alii æstivi, alii autumnales. At si scripsisset Theophrastus, εὐῶδες λειρινὸν non id significaret quod vult Plinius, *olens lilium*, sed lilii effigie: frustra sunt è veteribus, si qui ullam inter σμίλαξ & μίλαξ, σμῖλος & μῖλος quæsivere differentiam, quantum ad nomen pertinet. Una hac eademque appellatione σμίλον & σμίλακος arbores & frutices longe diversi generis nuncupaverunt. Theophrasto μῖλος est arbor taxus. Dioscoridi σμίλαξ. Sextio apud Plinium *milax*. De taxo: *hanc Sextius milacem a Græcis vocari dicit, & esse in Arcadia tam præsentis veneni, ut qui obdormiant sub ea cibumve capiant, moriantur*. Ille Sextius est Niger, quem multa in herbis tradendis peccasse notat Dioscorides. Atqui smilax, sive milax Arcadia non est taxus, sed arbor ex ilicum genere, quæ Theophrasto σμίλαξ. At rursus σμῖλος Hesychio pro ea arbore, quæ Theophrasto σμίλαξ. Cratino μῖλος non pro arbore, sed pro flore ejus fruticis, qui Dioscoridi μίλαξ, Theophrasto σμίλαξ dicitur. Sic multa ex nominis æquivoci errore orta confusio. Σμίλαξ porro ex qua imagines deorum olim factitatæ apud Pausaniam, taxus est arbor, quæ Theophrasto μῖλος. Dioscorides: Σμίλαξ, οἱ δὲ θύμαλον, Ῥωμαῖοι τάξον καλοῦσι. In optimo codice scribitur: οἱ δὲ πθύμαλον, οἱ δὲ θύμαλον καλοῦσι. Quæ corruptissima sunt. Legendum omnino est, οἱ δὲ μῖλον, vel σμῖλον καλοῦσι. Illud πθύμαλον natum est ex correctione antiquarii alicujus, qui corruptam dictionem θύμαλον voluit emendare, & mutandam judicavit in πθύμαλον. Vetus igitur menda in Dioscoride θύμαλον, pro μῖλον vel σμῖλον de taxo. Sic enim alii vocarunt, qui Dioscoridi σμίλαξ. Adeo vetus hæc menda, ut etiam ab Aëtio agnoscatur, in cujus libris ita hodie legitur, θύμαλος. In antiquissimo codice Pauli Æginetæ, & aliis omnibus ejus scriptis exemplaribus ita scriptum reperi: ἡ δὲ καλουμένη σμίλαξ, ὑπ' ἐνίων δὲ θύμιον, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις τάξος. Qua sane scripturæ constantia moveor, ut nihil censeam mutandum. Sed quare taxus θύμιον, aut θύμαλος? Bauhinus ad Dioscoridem genus taxi glandiferæ describit, quæ nucamenta habet, prorsus simile capitibus thymi cephaloti. An ea est taxi species, quam θύμιον, aut θύμαλον Græci vocarunt. Hoc alii quærant. Si verisimile id esse mihi dixero, satis dixero. Ceterum ut taxi ligna ob similitudinem, multi fucum faciendo pro cedrinis vendebant, sic pro ebeneis veris sæpe alia ligna nigritie commendata venum exponebantur. Hinc hodie tam multa opera fiunt τῇ λεπτουργίᾳ, quæ majora sunt quam ut ex vera ebeno, quæ exilis ac tenuis plerumque est, facta videri possint. Sed lotos nigra est morus inveterata, cytisus, spina Ægyptia, spina Indica, quarum omnium materies ebenum imitatur & proxime accedit. Dioscorides: ἔνιοι δὲ τὰ στελέχη ἢ ἀκάνθινα ξύλα ἐμφερῆ ὄντα αὐτῇ ἐβένινα καλοῦσι. De spina Indica, quæ similis ebeno erat, accipi posse ex Plinio supra adnotabamus. Sed quum ἀκάνθινα ξύλα simpliciter dicat, de Ægyptia etiam nigra spina potest capi, immo debet, quam ἄκανθον absolute dixerunt. Hinc *acanthinum gummi* ex illa spina Ægyptia. Auctor anonymus Græcus de vita & gestis Alexandri Magni de Æthiopia loquens: ὅπου πολὺ τὸ Περσέιον καὶ τὸ ἀκάνθινον λεγόμενον. Intelligit τὴν ἄκανθον, sive spinam Ægyptiam, quæ *acanthos* κατ' ἐξοχὴν dicta est. Inde quæ supra notamus.

Hac gratia pocula ex ea habeant.] Nemo, quod sciam, veterum prodidit ebenum potestate adversus venena pollere, ac noxium liquorem ea materie contineri non posse, & propterea pocula ex ea habere Indos. De nativo electro hoc Plinius prodidit, venena eo deprehendi. De ebeno altum silentium, quum tamen omnes ebeni virtutes diligenter recenseat Theophrastus eo loco, quo de ebeni materia tractat, & aliarum arborum, quibus nigricans color, adjicit & terebinthi Syriacæ lignum spississimum esse ac nigrum, adeo ut vel ebenum ipsam nigredine superet. Ex eo cultellis manubria fieri, & pocula thericlea tornari, quæ à fictilibus dignosci non queant: τορνεύονται δὲ ἐξ αὐτοῦ, καὶ κύλικες Θηρικλεῖαι, ὥστε μηδ' ἂν ἕνα διαγνῶναι πρὸς τὰς κεραμέας. Plinius ex hoc loco, dum eum Latine redderet, male intellecto, Thericlem calicibus ex terebintho faciendis torno inclaruisse tradit: *quamquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Thericles nomine calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hæc sola ungi vult.* In optimo codice Thuanæo scriptum est, *per quam probatur*. Omnino emendandum, ac interpungendum: *calices ex terebintho solitus facere torno, per quam probatos. Materies omnium hæc sola ungi vult.* Valde probatos calices ex terebintho tornare solitum dicit hunc Thericlem, quæ ab eo *thericlei* sunt nominati. Vel legendum: *per quam probatur*, ut de ipso artifice intelligatur. Plinius lib. xxxiv. cap. viii de artificibus æris: *fuere longe quidem infra prædictos, probati tamen, Antæus Callistratus, Polycles, &c.* Sed falsum quod ait istum Thericlem poculis è ligno per tornum faciendis famam invenisse, quem figulum fuisse constat. Quod vel ex illis Theophrasti verbis potest constare. Thericles ille antiquior paulo Theophrasto ætate, utpote qui temporibus Aristophanis vixerit. Cum igitur dicat Theophrastus sua ætate τορνεύεσθαι Θηρικλείους κύλικας ex ligno terebinthino, non potest intelligi ab ipso Thericle tornari solitas. Sed & omnium comicorum testimonia, quicunque Thericlis, aut Thericleorum poculorum mentionem fecere, figulum illum fuisse, & hæc fictilia prorsus evincunt. Multa protulit Athenæus lib. xi. Idque etiam extra dubium ponitur verbis ipsis Theophrasti: τορνεύονται δὲ ἐξ αὐτῆς κύλικες Θηρίκλειοι, ὥστε μηδένα διαγνῶναι πρὸς τὰς κεραμέας. Ergo veri Thericlei calices fuere fictiles: ad quorum instar & imitationem è terebintho fieri tum solebant adeo similes, ut vix à fictilibus dignoscerentur. Hinc apparet è terra nigra & summi nitoris calices suos fecisse Thericlem, quorum instar æmulabantur è terebintho Thericlei, cujus materies admodum nigra, ac nitens. Hesychius: Θηρίκλειος, κύλικος εἶδος ἀπὸ Θηρικλέους κεραμέως. Mœris Atticista: Θηρίκλειον ἀπὸ τοῦ τεχνίτου προσαγορεύεται, ὡς Εὔβουλος.

> Καθαριώτερον γὰρ κεραμεοῦν ἐχαζόμην,
> Ἡ Θηρικλῆς πέπτωκα —

Non

Non tamen ne erres, primus Thericles fictilium calicum auctor non fuit, aut primus figlinam in hoc opere exercuit, sed primus ea forma calices è terra facere instituit, qui ab ipso nomen invenerunt. Thericleorum formam describit Athenæus his verbis, Θηρίκλειος ἡ κύλιξ αὕτη ἐπάγεται περὶ τὰς λαγόνας, ἱκανῶς βαθυνομένη, ὦτα δ' ἔχει βραχέα, ὡς ἂν κύλιξ οὖσα. Fictiles autem primum facti. Postea hac eadem forma è ligno tornatiles, & ex argento cælatiles fieri cœperunt à cælatoribus, & tornatoribus, quibus Thericleorum nomen nihilo secius inditum, quia ad eorum instar facti essent. De ligneis Thericleis habemus apud Theophrastum: de argenteis in versu Apollodori apud Athenæum: Ἀργυρώματα Θηρίκλεια τορευτά. Meminit *Thericleorum* ex argento cælato Cicero Act. VI in Verrem: *de hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu summo artificio facta.* Ita vulgo degitur. Sed vix mihi dubium est quin legendum sit: *quæ Thericlea nominantur.* τόρευμα Græcis proprie *argentum cælatum*: τορευταὶ cælatores. Hinc τορευτὰ vasa, cælata. Alia sunt τορνευτὰ, torno facta. Artes quippe diversæ τορευτικὴ & τορνευτική. Vocabula tamen ipsa adeo similia, ut multa etiam ex veteribus, ut omittam neotericos, artes eas & opera confuderint. Glossæ: τορεύω, *cælo*, *torno*. Immo, *torno* est τορνεύω: *cælo*, τορεύω. Hesychius: τορεύειν, γλύφειν: τορευταὶ, γλυπταί. Immo τορευταὶ, γλυπταί sunt proprie, non τορνευταί. Sculpunt enim τορευταί, vel cælatores: torno terunt οἱ τορνευταί. Et lata inter utrumque artificium differentia. Ἡ τόρνευσις in ligno præcipue operatur: cælatura, vel τορευτικὴ in argento & aliis metallis. Inde, ut dixi, *toreuma* vox Latinis usitata de vasculo argenteo cælato proprie sumitur. Plinius de vitreo hæc scite distinxit: *aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur*, hoc est, ἄλλο τορεύεται. Cælata proprie dicuntur vasa aurea, vel argentea, in quibus signa, vel sigilla intus, aut extra eminentia expressa sunt, quæ sola cælo fieri, non torno possunt exigi. Quo magis miror Virgilium ita canere tertio Bucolico:

— pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis,
Lenta quibus torno facili superaddita vitis
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.

Profecto vix ac ne vix quidem fieri potest: hoc enim τῶν ἀδυνάτων, ut vitis & hederæ corymbi in poculo per tornum exprimi queant, vel imprimi. Atqui dicit torno facili vitem superadditam poculis. Imitatus est Theocritum poëta, qui poculum in certamine rustico depositum ita describit:

Καὶ βαθὺ κισσύβιον κεκλυσμένον ἁδέϊ κηρῷ
Ἀμφῶες, νεοτευχὲς, ἔτι γλυφάνοιο ποτόσδον
Τῶ περὶ μὲν χείλη μαρύεται ὑψόθι κισσός.

Torno factum illud κισσύβιον non dicit Græca Musa, sed γλυφάνῳ, id est, cælo. Et sane figuræ illæ omnes, quæ in eo poculo expressæ memorantur, minime torno fieri potuerunt. Sequitur:

Παντᾷ δ' ἀμφὶ δέπας περιπέπταται ὑγρὸς ἄκανθος.

Quod sic Virgilius reddidit:

Et circum molli est ansas amplexus acantho.

Hæc cælo facta, non torno. An γλύφανον Virgilius *tornum* Latine vertit, quia grammatici τορεύειν etiam γλύφειν exponunt, & τορευτὰς γλυπτάς. Certe, qui torno operantur, etiam lignum sculpunt, & cavant, raduntque ac terunt, haud secus ac sculptores, sed alia arte, ac diverso instrumento id faciunt. Γλύφανον apud Theocritum non pro cælo, sed pro cælatura accipi placet viro doctissimo. Nescio quare. Quod recens à cælo est, cælum adhuc olere eleganter & recte dici posse video, νεοτευχὲς, ἔτι γλυφάνοιο ποτόσδον. Sane γλύφανον est cælum. Latinè *scalprum* ad verbum. Nam γλύφειν est scalpere. *Scalprum* tamen de cælo, quo operantur argentarii, vix Latini dicunt, ac ne vix quidem. *Scalpra* sutorum propria facit Horatius, quæ Græci σμίλας vocant ac σμίλια. Iidem Græci γλύφανον etiam vocant scalpellum, quo calami ad scribendum olim aptabantur ac temperabantur. Vetus epigramma de suppellectile Notarii:

Καὶ γλύφανον καλάμων πλατὺ σμῖλον ὀξὺ κεράτων, ...

Eumdem σμίλην & γλυφίδα, & γλυπτῆρα, & γλυφεῖα vocitarunt. Nam γλύφειν κάλαμον dicebant, qui acuebatur & efficiebatur aptus ad scribendum. Glossæ, *temperat*, γλύφει κάλαμον. *Temperati calami* apud Plinium pro acutis, ut observamus ad Historiam Augustam. Græci quoque ὀξύνειν καλάμους dicunt. Unde & ὀξυντῆρα καλάμων in Græco epigrammate legere est pro scalpello, quo temperantur & acuuntur calami. Statius *temperare ungues* pro acuere de tigride ad pugnam se parante:

— laxatque genas & temperat ungues.

Ita *temperare ferrum* est στομῶσαι, quod Græci exponunt ὀξύνειν. Suidas: στομώσας, παροξύνας: & στόμωσον, ὄξυνον. Inde στόμωμα acies ferri. Vetus epigramma nondum editum σμίλας δονακογλύφους ponit inter instrumenta librarii:

Σμίλας Ἀντάνδρας δονακογλύφους, ὧν τ' ἐπὶ μισθῷ
Σπίλον ἔχει καλάμων ψαιστὴ ἀπὸ Κυδίων,

Inde σμιλευτὸν γράμμα in altero epigrammate pro eleganti scripto, quod exaratum nempe est calamo bene temperato, de tragœdia, quam invenit Thespis, sed ex humili in sublime evexit Æschylus, amplificavitque grandiloquentia sua:

Αἰσχύλος ἐξύψωσεν ὁ μὴ σμιλευτὰ χαράξας
Γράμματα χειμάρρῳ δ' οἷα κατερρόμενα.

Ita ex vestigiis antiquæ scripturæ legendum collegimus. Nam male editum est à viro docto:

— ὀνόματα δ' ἔτι χαράξας.

Quod nihil significat. Æschylum in componendis tragœdiis majestatem & pondus verborum sententiarumque consectatum esse potius, quàm elegantiam & nitorem veteres critici observant. Τὰ μεγέθη & τὸ ὕψος vocant magistri. Contra ea Euripidi vitio datum est nimis accuratum, & ornatum dicendi genus, & nimius nitor in tragico argumento. Aristophanes in Ranis de Euripide σκινδαλμοὺς παραξόνια, σμιλεύματά τ' ἐπῶν vocat quibus in comparationem opponit Æschili ἱπποβάμονα ῥήματα, ὑψηλόφρονι τε λόγων κορυθαιόλα μήκη. Scholiastes σμιλεύματα interpretatur ἀπογλύμματα. Quod ad calamos scriptorios scalpello temperatos referendum est. Crinagoras in epigrammate ἀνακειμένῳ.

Καὶ καλάμους δισσοῖσιν ἀπογλυπτῆρας κορυφαῖς.

In medio fissi erant calami, quibus scribebant, & duos apices ostendebant, ut pennæ quibus scribimus: unde καλάμους μεσσοχαδεῖς in epigrammate. Σμιλευτὸν igitur γράμμα à calamo σμιλευτῷ dictum. Sic *stilum* pro dicendi genere usurparunt à stilo ferreo quo exarabatur cera in scribendo. Hodie eodem modo *pennam bene taliatam* dicimus de polita & ornata oratione. Nam *taliare pennam* nobis est, quod Græci κάλαμον γλύφειν vocant. Perperam etiam vir undequaque doctissimus ad Theocritum suum γλύφανον, vel γλυφεῖον, hoc est, librariorum scalprum idem cum graphio esse notavit. Graphium stilus erat ferreus, ab una parte acutus, qua exarabantur in cera literæ, ab altera parte planus, qua inducebatur quod perperam erat exaratum, & rursus complanabatur cera. Inde *stilum vertere* apud Horatium. Symposius in ænigmate, cujus lemma *Graphium*:

De summo planus, sed non ego planus in imo.

Vide cetera. At scalprum, vel γλυφεῖον, quo calami temperabantur, quibus in charta & membrana scribebant. *Cannivum* hodie scalprum appellamus scribæ, à canna vel calamo. Nam harundine scribebant veteres, non, ut nos, penna. *Cilium* & *cilionem* nuncupavere Latini recentiores, quod veteribus erat *celtum*. Immo etiam *sicilum* quod est σμίλιον. Nam & *sicilatos* lapides vulgo dicimus, qui sculpti sunt: & *sicilare* pro sculpere, vel cælare. Idiotismus noster id vocat *ciseler*. Paulus Silentiarius γλύφανον etiam appellat instrumentum quo lapides sculpebantur in ambonis descriptione:

— αὐχένα δ' αὐτοῦ
Κυκλοτερῆ γλυφάνοισιν χάλυψ ἐσφίγξε τορείης.

Sed & λαοτόμους appellat lapidum cælatores & sculptores. *Burinum* autem vulgo vocamus τὸ γλύφανον, quo utuntur cavatores gemmarum, vel argenti. *Terere* omnium commune est, tornatorum, sculptorum, cælatorum & rasorum. Hinc in veteribus glossis *tritores* τορευταί. Et *tritum argentum* Phædro cælatum:

Trito Myronem argento Praxitelem ſito.

Radunt utrique tam tornatores, quam cælatores. Poëta:

.... & torno raſile buxum.

Græci γλύφαι, ξύσαι. Aliud tamen proprie ξύσαι vel ξέσαι, aliud γλύφειν, aliud τορνεύειν. Et *raſores* vel *interraſores* diverſi à cælatoribus & tornatoribus. Theophraſtus ita hæc diſtinguit: δ᾽ ἐπιλεπτύνοντες ἢ ἢ δ᾽ ἀποτορνοῦντες, ἢ διξοῦντες τὰ χλωρά. προσπαθεῖ γὰρ τὸ τορνευτήριον μᾶλλον ἢ σὺν ἀποσπᾶ. Ubi τορνευτήριον eſt inſtrumentum ferreum, quo teruntur ligna in torno. Ut verum ſit τορνευτὰς etiam dici poſſe γλυπτὰς, non tamen è contra γλυπταὶ dici poſſunt τορνευταί. Tornatores exſculpunt & inſculpunt ligna, non vice verſa tornant ſculptores, præterea ſtrias & ſulcos in ligno tornatili facere poſſunt οἱ τορνευταί, figuras & ſigilla torno exprimere nullo modo queunt. Male igitur & improprie ſummus poëta τὸ γλύφανον reddidit *tornum*. Gloſſæ: *celo*, τορεύω: *celator*, τορευτής: & *celatura*, τόρευσις. Quæ & τορεία dicitur ut τορεῖα. Plutarchus fibulam aurcam cælatam ἐνεῖχεν τορείαις ποίκιλον appellat: at non recte in iiſdem: *tornatum*, τετορευμένον. Lege: τετορνευμένον. In aliis gloſſis, capite de argenteis: *pocula tornata*, ποτήρια τορευτά. Immo τορνευτά. Sequitur: *calata*, ἀνάγλυφα. Sic enim legendum. Recte in noſtris necdum editis:

Σκεύη τορνευτά, *tornata vaſa*.

Ξυσματά, *ſtrigilata*.

Γεγλυμμένα, cælata.

Auctor peripli maris rubri: τὰ πλεῖστα ἢ ἀργυρώματα τετορευμένα ἢ χρήματα τῷ βασιλεῖ. Hæc eadem ἀνάγλυφα, id eſt, eminentibus ſigillis expreſſa: κατάγλυφα vero quæ depreſſis ſulcis, & imaginum cavatis lacunis ſculpta ſunt. At γλυπτὰ de utriſque, Latini quoque *ſculpta* & *ſculptilia*. Quinctilianus ſculpturam à cælatura materie tantum diſtinguit lib. II. cap. XXI his verbis: *Et calatura, qua auro, argento, ære, ferro, opera efficit: nam ſculptura lignum, ebur, marmor, vitrum, gemmas, præter ea quæ ſupra dixi, etiam complectitur.* Sane ſculptor marmoris dicitur, non cælator. Ut contra cælatura auri & argenti, non ſculptura. Et ſculptura quidem æque ac cælatura figuras extantes facit, ſed in ligno, marmore, ebore & gemmis operatur: cælatura in auro & argento & ære. Virgilius tamen lignum dixit cælatum pro ſculpto improprie, ſed poëtice. Alii tamen *calata tecta* de laquearibus dixere. *Gemmas calatas* non legimus apud auctores, ſed *ſculptas*, aut *ſcalptas*: Rurſus hic diſtinguunt ſcalpturam à ſculptura. Quas gemmas ſculpi notat Quinctilianus, figuras in his extantes fieri & ectypas intelligit, ut in ebore, ligno & marmore quod ſculpitur. At de his, quæ ad ſignandum cavantur, *ſcalptura* proprie ut diceretur uſus loquendi obtinuit, licet origine ac ſignificatione idem ſit quod *ſculptura*. Loquendi conſuetudine ac uſu quo nihil eſt πρεσβύτερον, res in totum diverſa. *Scalptas gemmas* & *ſcalpturam* gemmarum in antiquis libris fere ſemper legere eſt, non *ſculptas*. Hæc ſculptura deprimit figuras, & cavando artem ſuam exercet: unde & *cavatores* proprie appellati, & *cavitarii*, & recentioribus Græcis καβιδάριοι. Quod alibi notavimus. *Gravatores* hodie appellamus, voce à *cavatores* detorta, vel à *graphatores*. Græci quoque γλάφειν, à quo *ſcalpo*, κοιλᾶναι exponunt & βαθῦναι. Omnes gemmæ, quæ σφραγῖδας uſum præbebant, hoc modo ſcalptæ. Hinc σφραγῖδες pro gemmis annulorum apud Græcos κατ᾽ ἐξοχὴν dictæ. *Ectypa gemma* Senecæ non quæ ſcalpta erat & inciſa depreſſis figuris, ſed quæ eminentem & expreſſam haberet imaginem. Hæc ac ſignandum non erat idonea. Ars hæc *calatura* dicebatur, quæ extantes figuras oſtendebat, & extra corpus materiei prominentes, interdum totas, interdum dimidiatas. In argenteis & aureis vaſis apud veteres locum ac auctoritatem ſuam maxime tenuit, ſed præcipue in argenteis. Græci τορευτικὴν appellant, & τόρευμα opus eo modo cælatum. Hodie fere tantum ſcalpitur & cavatur argentum, ex quo pocula fiunt. Ceterum vaſa etiam *argentea ſcalpta* in Hiſtoria Auguſta legimus. Apud veteres tamen frequentius cælabatur argentum figuris extantibus, aut totis, ut dixi, aut dimidiatis. Πρόστυπα vocabantur, cum velut adfixæ imagines unum tantum latus oſtenderent: περιφανῆ & ἐκφανῆ, quum totæ & apparentes ex omni parte eminerent. Illud vocamus *en boſe*: iſtud *en relief*. Athenæus lib. V: ὦτα δ᾽ εἶχον ἄνωθεν καθήμενα περιφανῆ τετορευμένα ζῷα, καὶ ἐν τῷ τραχήλῳ, ἢ ἐν ταῖς γάστραις πρόστυπα ἐπιμελῶς πεποιημένα. Male hodie legitur πεποιημένα ζῷα, & peſſime vertunt, *tornatis*. In ſuperiori parte cælata animalia ſic erant, ut tota conſpicua apparerent. In collo & ventre craterum *proſtypa* adhærebant, dimidia tantum ſui parte expreſſa. Corrigendus in hac voce Plinius lib. XXXV. cap. XII. *Primaſque perſonas tegularum extremis imbricibus, qua inter initia proſtypa vocavit; poſtea idem ectypa fecit.* Sic inquam eo loco legendum, *proſtypa*, non *protypa*. Simulacra, quæ exerta non ſunt, nec tota extra prominent, πρόστυπα vocavit. Dioſcorides teſticulos caſtoris, qui non prominent, nec ſeſe exerunt, ſed preſſius adhærent corpori, appellavit προστύπους, ἀδύνατον γὰρ ἐστὶ ἀφανῆς αὐτοῦ προστύπους ὄντας, ὥσπερ ὗς. Non pendent teſticuli caſtori ut arieti, ſed ſunt πρόστυποι ut ſui: adhærent & adpliciti ſunt corpori. Ita ſimulacra, quæ non tota extarent, eminerentque, dixerunt πρόστυπα. Ab iis diverſa ἔκτυπα, prominentia nempe, & extra conſpicua, quæ περιφανῆ & ἐκφανῆ etiam dicta. Vel certe πρόστυπα vocavit quæ vulgo vocamus, *en demie boſſe*, ἔκτυπα, *en boſſe*. Quod verius: typis nempe ac figuris extantia. Cui contraria ſunt τὰ ἔντυπα, quæ intus depreſſa ſunt & inciſa: unde ἐντύπωμα de gemmis ſignatoriis dixit Clemens, quæ cavatæ ſunt. Nam ἐκτύπωμα de his, quæ *ectypam* præferunt *imaginem*, ut loquitur in libro de beneficiis Seneca. Athenæus: τὸ ἐπισώλιον ἐκ χρυσοῦ τὸ ὅλον, ἐφ᾽ ὃ διάζωσμα ἐφήρμοστο, περιφανῆ ζῷδια ἔχον ἐλεφάντινα μείζω πηχυαίων. Opponit τὰ περιφανῆ τοῖς προστύποις. Talis erat caper in vaſe illo nobilitato veterum carminibus:

Stat caper in phiala docti Myos arte Myronis.

In phiala caper expreſſus erat pro emblemate, ſed ita ut integer, & περιφανὴς appareret, non πρόστυπος. Eo alluſit Satyricus Sat. I.

Criminibus debent hortos, prætoria, menſas,

Argentum vetus, & ſtantem extra pocula caprum.

Περιφανῆ, ἔκτυπα. *Signa* & *ſigilla* Cicero vocat cælaturas, quæ pateris, & patellis, aliiſque vaſis includebantur, & incruſtabantur. Græci ζῴδια, quorum, ut dixi, alia ἔκτυπα, ſive περιφανῆ, alia πρόστυπα fingebantur. Actione VI in Verrem: *patella grandis, cum ſigillis & ſimulacris deorum.* Idem alibi *cruſtas* & *emblemata* appellat, quæ de poculis, ac vaſis revelli poterant, & aliis rurſus illigari: *Appoſuit patellam, in qua ſigilla erant egregia.* Et paulo poſt: *ſigillis avulſis reliquum argentum ſine avaritia reddidit.* Signa hæc & ſigilla ἔκτυπα & περιφανῆ ut plerumque poculis immittebantur, & inligabantur: at cruſtæ de proſtypis, quibus operiebantur, quæ & ipſæ exemptiles erant. Ibidem: *Qua probarant, iis cruſta, aut emblemata detrahuntur. Sic Haluntini excuſſis deliciis cum argento puro domum revertuntur.* Emblemata videtur dixiſſe de ſignis ac ſigillis extantibus: *cruſtas* de proſtypis. *Argentum purum* dicebatur, quod ſine ullis cruſtis, & emblematis erat, quæ cælatura conſtabant.

.... argenti vaſcula puri.

Cicero eadem oratione qua ſupra: *cœnabat apud eum: argentum ille ceterum purum appoſuerat, ne purus ipſe relinqueretur: duo pocula non magna, verumtamen cum emblemate.* Vaſcula igitur pura ſigillis, vel emblematis aliunde revulſis plerumque decorabantur. Et quemadmodum aureæ cælaturæ in vaſis argenteis ſæpe collocabantur, ſic argentea emblemata & ſigilla aureis ſcyphis includi ſolebant. Quod ſactitaſſe Verrem dicit Cicero. De aureis cælaturis in argentum deſcendentibus habes Senecæ locum. Hinc videtur idem Cicero *vaſcularios* & *calatores* quaſi diverſa artificia diſtinxiſſe in eadem oratione: *Inſtituit officinam Syracuſis: in Regiam maximam palam artifices omnes, calatores & vaſcularios convocari jubet.* Ubi *vaſcularii* ſunt, qui vaſcula ex puro argento faciebant: *calatores*, qui ſigna ac ſigilla vaſculis aureis aut argenteis includenda cælabant. Magni ſane illi artifices, quorum artem in argento cælando tanto opere celebrat antiquitas, ſignis minoribus faciendis inclaruere, non vaſcularii fuere, ut Phidias

dias & Polycletus: quorum illum toreuticen ostendisse scribit Plinius, hunc vero consummasse. De Phidia: *primusque artem toreuticen aperuisse, ac demonstrasse fertur.* Ars toreutice est, quæ toreumata, id est, vasa cælata ex argento facit. Non dicit Plinius Phidiam vascularium fuisse, aut toreumata fecisse, sed quod sigilla & minora simulacra ex ære optime faceret, hoc modo aperuisse toreuticen, & viam ostendisse illi arti, quæ minora signa & sigilla in scyphis & poculis argenteis cælaret, quæ ars Græcis proprie τορευτική. Certe idem Plinius lib. XXXIII cap. XII ubi nobiles artifices enumerat, qui argento cælando inclaruere, hoc est, qui clari τορευταὶ fuere, nusquam Phidiam nominat. Et tamen apud Martialem legitur:

Nullum Phidiaci toreuma cæli.

Sed Phidiacum cælum appellat, quia toreuticen ille primus aperuit, ac demonstravit. Inter nobiles toreutas nominat præcipuè Mentorem, Acraganta, Bœthum, Myn, & post hos Antipatrum & Stratonicum. *Mox*, inquit, *Cyzicenus Tauriscus: item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur.* In quibusdam libris legitur: *mox Craterus Tauricus.* Forte: *mox Crates & Myrmecides.* Tauriscum tamen sede sua nolim excitari. De Cratere certum est eum inter nobiles toreutas locum habuisse. Athenæus lib XI: ἔνδοξοι δὲ τορευταὶ, Ἀθηνοκλῆς, Κράτης, Στρατόνικος, Μυρμηκίδης ὁ Μιλήσιος. Apud Plinium statim legerem: *item Athenocles Mitylenæus laudatur* pro *Ariston & Onicus.* Nisi quis malit, *Aristonicus.* Sed Athenæo nullus hoc nomine est ex claris cælatoribus. Idem Plinius Aristonem memorat inter celebres argenti cælatores lib. XXXIV. cap. VIII. *Ariston, qui & argentum cælare solitus est.* Non igitur ejus nomen hinc expungendum. Memorantur deinde Plinio Hecatæus, & Praxiteles, qui circa Pompeji ætatem vixit, Posidonius Ephesius, *Ladus Stratiates.* Io libris scribitur: *Ledoschratides.* Forte unica voce scribendum, *Leocratides* vel *Leostratides*, vel etiam *Callicratides*, ut idem sit qui Καλλικράτης Athenæo in album refertur illustrium τορευτῶν: Καλλικράτης ὁ Λάκων, καὶ Μῦς. Et fortean Plinius scripserit, *Laco Callicrates.* Sequitur apud Athenæum de Mye cælatore: ὃ εἶδομεν σκύφον Ἡρακλεωτικὸν τεχνικῶς ἔχοντα Ἰλίου ἐντετορευμένην πέρσιν. Perperam editur, ἐντετορνευμένην. Et sane multis auctorum locis τορνεύειν & ἐντορνεύειν subrepsit pro τορεύειν propter nimiam nimirum vocabulorum inter se affinitatem ac similitudinem. Corrigendum similiter in eodem illo fragmento: Μύσκελλος δὲ ... καὶ ... τορευτῶν καὶ Ἀλκίφρονος τορευτοῦ. Non, ut ea cusum habetur, τορνευτῶν. Hesychius: Κεχρωμένα τὰ τετορευμένα, ἀπὸ δὲ χρόας τῶν τορειῶν, ὥσπερ κεχρωμένη ποικίλα. Et heic non recte oggeruot scriptum editiones τετορνευμένα. Eorum ars fuit sigilla in scyphis & poculis exsculpere. Sic iidem vasculari & cælatores fuere. Plinius de Mentore: *Mirum in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maxime tamen laudatus est Mentor, de quo supra diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta ac jam nullum extare dicitur.* Intelligit paria scyphorum. Nam capite præcedenti meminit duûm scyphorum Mentoris manu cælatorum. *Paria* autem dicit, quia semper io delphica, sive abaco pares ponebantur, hoc est, σύνδυο. Agrœcius: *Quia vasa in delphica paria semper sunt, unde ipse Cicero dicebat, scyphorum paria compluria.* Ita legendus ille locus vulgo non satis sanus. Delphica est abacus, in quo vasa & pocula ponebantur. Horatius:

—— & lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet.

Intelligit delphicam, sive abacum. Non tamen paria tantum vasa in abaco ponebantur, sed etiam dispariæ. Varro de L.L. VIII. *Itaque sicut abacum argento ornari videmus, ut alia paria sint, alia disparia, sic in oratione.* Ut in Horatii illo abaco cyathus est impar, pocula paria. Verum de his nos alibi pluribus. Profecto videntur hujus artis toreuticæ duo modi methodique fuisse, una, quæ argentum in ipso corpore scyphi excideret, & sigillis eminentibus exsculperet, altera quæ sigilla seorsim facta argento, vel auro includeret, atque illigaret per illam artem, quam ἐμπαιστικὴν vocarunt. *Anaglypta* illa, vel *anaglypha* proprie dicebantur. Idem Plinius: *Nunc anaglypta, in asperitatemque excisa circa linearum picturas quærimus.* Vas ipsum argenteum in asperitatem excisum, ac sigillatum cælabatur, figuris extantibus, unde *anaglyphon* dicebatur. Vasa lignea eo modo sculpebantur. De hoc modo cælandi capienda hæc verba Plinii: *Acragantis in templo Liberi patris, in ipsa Rhodo Bacchæ Centaurique cælati in scyphis.* Item quæ sequuntur: *post hoc celebratus est Calamis, & Antipater, quoque Satyrum in phiala gravatum somno collocavisse verius quam cælasse dictus est, Stratonicus.* In corpore phialæ ex eodem argento cælatus fuit ille Satyrus. Ad hoc artificium referendæ *corymbiata* patinæ, & *hederacea*, & *filicata* à genere cælaturæ sic dictæ, quæ hederas, & corymbos, filicemque herbam in scypho exprimeret exsculptis figuris. Alterum genus fuit, quo sigilla ipsa illigabantur vasis, aliqoando aurea argenteis, & argentea aureis. *Emblema* in hoc genere nomen locumque habuit. Ars ipsa proprie dicta ἐμπαιστική, ἀπὸ τοῦ ἐμπαίειν καὶ ἐμβάλλειν, quod immitteret & iocluderet, illigaretque sigilla vasis & scyphis. De hac methodo intelligendus in his verbis Plinius de nobilibus τορευταῖς: *fuit deinde Pytheas, cujus binæ unciæ viginti venierunt. Ulixes & Diomedes erant in phialæ emblemate Palladium surripientes.* Ao binas uncias viginti unciis venisse intelligit? Hoc non magnum esset pretium. Immo viginti libris venieruot binæ unciæ argenti ab illo Pythea cælati. Nam præcessit: *Zopyrus, qui Areopagitas & judicium Orestis in duobus scyphis sestertiis quinque, hoc est, pondo XII æstimatis.* Ita legendus ille locus ex vestigiis veteris scripturæ. Quinque sestertia efficiunt poodo argenti duodecim cum dimidio. Sed illud dimidiom insuper habuit Plinius. Ergo quod sequitur binas uncias à Pythea cælatas viginti venisse, aut de pondo, aut de sestertiis accipiendum, quæ sestertia libras duas cum semisse faciunt argenti. Liber vetus X habet, non XX. Hæc ars ἐμπαιστικὴ potius quam τορευτική. In hac arte separari possuot vasculari & cælatores, ut fecit Cicero. In illa altera iidem omnino vascularii qui & cælatores. Iis tertium genus accedat *crustariorum* artificum. Hi crustas ex argento cælatas argenteis scyphis inducebant. De quibus supra diximus ex eodem Cicerone. Crustæ & emblemata detrahi ex aliis vasculis poterant, & aliis immitti: anaglypha non poterant. Cicero loco supra citato: *Crusta, aut emblemata detrahuntur.* De crustariis Plinius: *habuit & Teucer crustarius famam: subitoque ars hæc ita exolevit, ut sola jam vetustate censeatur, usque adeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, auctoritas constet.* Crustis illis cælatis operiebantur scyphi, calices, & alia vasa. Qui ex ære statuas & signa faciebant, *statuarii* fusores. Qui ex argilla, *fictores*, Græce πλάσται. Qui ex marmore *sculptores*, γλυφεῖς. Qui sigilla ex argento in vasis exprimebant, *cælatores*, Græce τορευταί. Plinius lib. XXXIV. cap. VIII. *Ariston, qui & argentum cælare solitus est*, id est, qui scyphos sigillatos ex argento facere, τὰ τορεύματα. Et paulo post: *item ex cælatoribus Stratonicus Scymnus.* Hunc Stratonicum alio loco inter τορευτὰς recensuit. Toreuticæ initium dedisse, ac viam aperuisse Phidiam parvis signis ex ære faciendis idem Plinius alibi docuit. Eum Phidiam floruisse ait olympiade LXXXIII, circiter CCC Urbis conditæ anno. Quod qui verum esse queat, non video. Nam Anacreon, qui olympiade sexagesima secunda floruit, τορευτικῆς meminit, & poculum sibi à Vulcano fieri petit, in quo nec arma, nec astra cælata sint, sed vites uvis refertæ, & Bacchus cum Amore & Bathyllo uvas calcans.

Τὸν ἄργυρον τορεύων
Ἥφαιστέ μοι ποίησον
Πανοπλίαν μὲν οὐχί.

Vide reliqua apud Agellium, ne dubites de auctore. Nam ᾠδάριον illud etiam inter ea Anacreontis, quæ hodie extant, reperitur. Idem in alio carmine ad artificem, ut sibi poculum fabricet ac cælet:

Καλλιτέχνα τόρευσον.

Ita legendum, non καλὴ τέχνα. Καλλιτέχνης est artifex. Longe igitur antiquior ætate Phidiæ & Polycleti ars toreutice. Improprie Clemens Alexandrinus τορευτικὴν dixit de eo, qui gemmas in annulis scalpit. Is Latine

cavator, & *scalptor*, non *cælator* appellabatur. In primo Stromate: ὕψιστος ὁ νῦν ἐν ταῖς σφραγῖσιν ἐντετυπωμέναις τορευτικός. Immo non τὰ ἐντυπώματα cavat in gemma toreuticus, sed ἐκτυπώματα excitat, materiam circum excidendo. Longe majori ἀκυρολογίᾳ mediæ Latinitatis auctores *toreuma* usurparunt de quovis poculo, vel scypho. De argenteo Martialis:

Nullum Phidiaci toreuma cæli.

Hic proprie *toreuma* de argento cælato sigillis exsculptis & expressis. At alio loco vitreos calices *toreumata* appellat:

Nos sumus audaces, plebeja toreumata vitri.

Dixerit heic aliquis etiam vitrum argenti modo cælatum veteribus Plinio teste. Sed & *vitri sigillati* mentio apud Apulejum. Verum audaces illi calices è vitro simplice, ac puro facti erant ad usum plebejum, & nullum in his toreuticon opus. Clarius alibi ostendit *toreuma* usurpasse de quolibet poculo, ubi fictiles calices sic appellavit:

Accipe non de vili calices de pulvere natos,
Sed Surrentina leve toreuma rota.

Nihil tam contrarium τοῦ τορεύματος significationi, quam quod leve est, ac sine ulla inæqualitate, quam τορευτικὴ præstat. Fictilia quidem vasa etiam τορεύματα dicta, sed ea tantum quæ signis cælatis erant aspera. Strabo lib. VIII de Corinthi direptione: καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες οὐχ εὑρισκον ὀστράκινα τορεύματα πολλά, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα. Ubi τορεύματα ὀστράκινα sunt cælata fictilia. Scribit Plinius fastigia templorum fictilia miris cælaturis fieri solita. Urcei fictiles & alia vasa cum figuris extantibus & expressis fiebant, quæ τορεύματα etiam appellata sunt, ut & vitrea cælatis imaginibus aspera. At levia & pura nullo modo τορεύματα dici possunt: ut argentum cælatum dicitur τόρευμα. Leve & purum, quod non cælatum, est ἀτόρευτον. Juvenalis:

... leve argentum, venaque secunda.

Optimum vero ac præstantissimum argentum ad cælaturas eligebatur: unde *pustulatum* de primæ notæ argento dicebant. Nam opus τορευτικὸν vulgo etiam dicimus *en bosse*, id est, *in pustula*, sive *pustulatum*. Longius autem à proprietate hujus vocis abiere Latinitatis infimæ scriptores, qui *toreuma* pro toro, vel torali, ut Sidonius Apollinaris, aliique illius ævi. Salvianus lib. IIII ad Ecclesiam Catholicam: *natant tricliniorum redundantium pavimenta; vino Falerno nobiles lutum faciunt: mensæ eorum ac toreumata mero jugiter madent.* Largius etiam, aut æque largiter errant, cum veteres, tum recentiores plerique omnes, qui τόρευμα & τόρνευμα propter dictionum vicinitatem confuderunt, artemque τορευτικὴν cum τορνευτικῇ eamdem fecerunt. In quibus & Turnebum esse miror. Idem error & priscorum. Veteres glossæ: *toreumata quæ in torno rasa sunt.* Immo τορνεύματα illa dicuntur, non τορεύματα. Ciacconius de Triclinio *toreumata* interpretatur torno elaborata vasa. Prorsus male. Ab ea culpa non potest abesse summus poeta, qui *torno facili* vitem poculis superadditam cecinit, & *tornum* pro cælo posuit. Hodie passim docti homines in veterum scriptis τὰ τορευμένα vasa *tornata*, aut *torno facta* reddunt, magno errore. Athenæus lib. V. Εἴδομεν δὲ αὐτοὶ καὶ ἡμεῖς ἀνακείμενον ἐν Δελφοῖς ὡς ἀληθῶς θέας ἄξιον διὰ τὰ ἐν αὐτῷ ἐντετορευμένα ζωδάρια, καὶ ἄλλα τινὰ ζῷα. Vertunt: *propter animalcula quadam & plantas torno cælatas.* Inepte: quasi tornum cælare possit, aut quasi τορεύειν ac τορνεύειν idem sit. Verte, *propter sigilla quæ in eo cælata sunt, & animalcula quædam.* Τορεῖν est cædere, τιτρᾶν. Ita exponit Hesychius. Inde τορεύς *cælum*. Et τορεύειν cælare. Nam & *cælum* quoque à cædo. Ut *telum* à tego, τὸ ἀμυντήριον: *prelum*, à premo, & similia. Ab instrumento *torno*, quia circumagendo in eo teruntur ligna, *tornare* fecit infima Latinitas pro gyrare ac vertere: & *tornum* pro gyro: & *contornum* pro circulo. Hesychius: τορνῶσαι, περιχάψαι, κυκλῶσαι. Idem τόρνον exponit ἐργαλεῖον τεκτονικόν, ᾧ τὰ στρογγύλα σχήματα περιχαράσσονται, *quo ligna in teretem formam raduntur.* Nihil verius. Hinc cognoscis, quam late distent τόρευμα & τόρνευμα, cælatura, & tornatura. Abusive etiam verbo *tornandi* usus est Festus Avienus in Paraphrasi Dionysii:

... hic glauca dehinc tornatur jaspis,

In Græco est:

.... ἢ χλωρὴ δινεύουσι ἴασπιν.

Quod à præcedentibus pendet. At videtur legisse Avienus:

Ἡ χλωρὴ δινεύεται ἴασπιν.

Et δινεύειν ἴασπιν interpretatus est *tornare*, pro terere scilicet, & polire. Teruntur enim lapides, ut niteant. Σμίλευσις lapidum Græci vocant, & σμιλεύειν λίθους polire & atterere. Quod tornare improprie dixit, quia quæ torno fiunt, etiam teruntur & levigantur. Unde *torno terere* Plinio. Virgilius:

Et radios trivere rotis,

id est, tornavere. At torno gemmæ non poliuntur. Vidi in Germania rotis quibusdam aquariis versatilibus poliri ac teri achates & calchedonios, sed hoc tornus non est. *Toreuticen* ostendisse Phidiam tradit Plinius. Idem vero torneutices inventorem facit Theodorum Samium lib. VII. *Normam autem, & libellam, & tornum, & clavem Theodorus Samius.* Theophrastus ex lapidibus alios cælo sculpi dicit, alios torno teri, alios serra secari: γλυπτοὶ γὰρ ἔνιοι, καὶ τορνευτοί, καὶ πριστοί, *sculptiles, tornatiles, & serratiles.* Ergo aliud γλυπτόν, aliud τορευτόν, cælatora & tornatura. Idem paulo post: ἄλλοι πριστοὶ γάρ, οἱ δὲ γλυπτοὶ καθάπερ ἐλέχθη, καὶ τορνευτοὶ τυγχάνουσι. Et statim: πλείους δὲ εἰσὶν οἱ δεχόμενοι πάσας τὰς ἐργασίας, id est, qui sculpi, serra secari, & tornari possunt. Et deinde de lapide siphnio: καὶ γλύφεται, καὶ τορνεύεται διὰ τὸ μαλακόν. Aliud igitur γλύφειν, aliud τορνεύειν. Cum hæc ita sint, vix mihi possum persuadere in tanta luce literarum & artium, sæculo tam erudito, poetam omniscium tornum & cælum potuisse confundere. Quare aliter exponenda ejus verba hæc ac vulgo solent:

Lenta quibus torno facili superaddita vitis.

Non dicit torno, vel torni arte superadditam vitem illis poculis, ut tornus vitem illam & corymbos hederæ in poculo effigiarit, sed præter tornum, quo facta erant illa pocula, insuper additam artificio cælaturæ vitem. Pocula ipsa torno facta; addita deinde ars cælaturæ. Sic in poculis argenteis ex puro argento factis emblemata cælata addebantur & incrustabantur. Vitis itaque heic addita per cælaturam vel ex ipso ligno exsculpta, vel glutino adplicata & adnexa. Ait *torno facili*, nihil enim facilius tornatura. Parum itaque commendasset pocula sua, si torno tantum facta promisisset. Sed ad torni facilitatem cæli labor additus. Proprie enim de cælatura *labor*. Martialis:

Quis labor in Phiala?

Hinc *laboriosi* cælatores vulgo dicti. Olim notavimus. Nisi ita interpreteris, vix culpa liberabis summum poëtam, quin diversa artificia cæli ac torni confuderit.

Quo etiam ipsi quibus provenit honorantur.] Recte in antiquioribus libris, *quod*. Ita loquitur noster, *honorari* pro honorare. Quod etiam ebenum ipsi honorantur, apud quos provenit, id est, honorant, in honore habent. Sic supra: *ipse cum albis quadrigis egredientem in littore occurrens honoratus est.* Et paulo post: *cujus devotionis mysterium senatus munificentia honorata est*, pro honoravit.

Misit India & calamos odoratos, potentes.] Hic locus διπλογραφεῖται. In quibusdam codicibus legitur: *Misit India, & calamos odoratos potentes adversum intestina ægritudinis incommoda. Dat & multa alia flagrantia mirifici spiritus suavitate.* In aliis scribitur: *Mittit India calamos odoratos, & multa alia mirifici spiritus suavitate grata.* Horum altera scriptura primæ editionis lectio fuit, altera posterioris. De calamo odorato non convenit inter nostros. Sed eorum sententiæ accedo, qui contendunt officinarum calamum non esse legitimum antiquorum κάλαμον ἀρωματικόν, sed acorum. Hunc Græci recentiores passim in suis glossis iatricis κάλαμον ἀρωματικὸν de acoro interpretantur: Κάλαμος ἀρωματικὸς τὸ ἄκορον. Garcias *aromaticum* vocare se dicit potius quam odoratum, *quandoquidem*, inquit, *aroma non significat odorem, sed quod vulgo drogam dicimus.* Calamum autem non esse odoratum, sed juncum dumtaxat. Profecto aut ille calamum ἀρωματικὸν veterum non novit, aut fatendum est esse odoratum. Præterea falsum

est

est ἄρωμα Græcis odorem non significare, quum nihil aliud ea voce Græci loquantur, nisi speciem boni odoris spiritu flagrantem. Hinc, qui Græcis κάλαμος ἀρωματικὸς dicitur, Latini dixere *calamum odoratum*. Adde quod non solum ἀρωματικὸς Græcis nuncupatur, sed etiam εὐώδης. Dionysius:

Ἡ θύα, ἡ σμύρνης, εὐώδεος ἡ καλάμοιο.

Theophrastus: γίνεται δὲ ἐν Συρίᾳ περὶ τὴν λίμνην, ἐν ᾗ καὶ ὁ κάλαμος εὐώδης. Idem lib. IX. cap. VII calamum & juncum inter res odoratas, quæ in Syria nascuntur, recenset, & hæc tantum. Nam galbanum, inquit, βαρύτερον καὶ φαρμακῶδες. Hoc etiam in Syria provenit, sed minime odoratum. Frustra veteres calamum illum, quem noverant, ἀρωματικὸν vocassent, nisi talem sensissent. Etenim, ut diximus, nihil aliud hæc vox denotat, nisi odoris suavitatem & flagrantiam. Hesychius: θυαὶ ἀρώματα. Inde ἀρωματίζειν τῇ ὀσμῇ dicunt, quod suaviter flagrat. Firmicus lib. V: *aut colorum infectores erant, aut per ipsos aromatum odor suavis afferetur, aut pretiosarum gemmarum merces.* Non igitur *aroma* idem quod *drogua*. Ἄρωμα facticium & compositum quid significat ex bonis odoribus ac speciebus odoratis. Theophrastus lib. IX. cap. VII. Τὰ δ' ἄλλα πάντα τὰ εὔοσμα, οἷς πρὸς τὰ ἀρώματα χρῶνται, τὰ μὲν ἐξ Ἰνδῶν κομίζεται. Et paulo post: οἷς μὲν οὖν εἰς τὰ ἀρώματα χρῶνται σχεδὸν, τάδε ἐστὶ κασία, κινάμωμον, καρδάμωμον, &c. Species ibi omnes aromaticas recenset, quibus ad suffitus, & ξηρόμυρα & θυμιάματα uterentur, quæ proprie ἀρώματα vocavit. In libro de odoribus: ὡς οἱ μὲν τὰ ἀρώματα καὶ τὰ θυμιάματα συντιθέντες, ξηρὰ πρὸς ξηρά: οἱ δ' οἱ τὰ μύρα κατασκευάζοντες, ἢ τὸ ὅλον ἐπιχέοντες ὑγρὰ πρὸς ὑγρά: τὸ δὲ τρίτον, ὃ καὶ πλεῖστόν ἐστιν ὡς οἱ μυρεψοὶ ξηρὰ πρὸς ὑγρά. Alibi tamen passim ἀρώματα vocat species ipsas peregrinas, & herbas omnes in Græcia nascentes odoriferas. At *droguam* vocant speciem omnem cujuscunque tandem sit odoris, jucundi vel ingrati, modo aliquid habeat φαρμακῶδες. Inferior Latinitas *speciem* simpliciter dixit, ut & Græci εἶδος. Silphium, Λιβυκὸν εἶδος. Myrrha, Ἀραβικὸν εἶδος, & similia. At *species aromatica*, τὰ εἴδη ἀρωματίζοντα. Hodie *speciem* strictius sumimus de acribus tantum & morsicantibus, ut sunt piper, canella, & similia. *Speciarium* tamen dicimus, qui omne genus species vendit. Latini *seplasiarium* dicebant. *Seplasiarius*, παντοπώλης. Marcellus:

Quodque ab Idumæis vectum seplasia vendunt,
Et quidquid confert medicus Lagæa cataplo.

Græci ῥωποπώλην vocarunt, qui omnia id genus promercalia haberet, quæ medicis, tinctoribus, pictoribus, & myrepsis conducerent. Nam ῥῶπον ejusmodi merces omnes mixtas ac minutas appellabant. Hesychius: ῥῶπος, ὁ λεπτὸς φόρτος, οἷον ζωγράφοις, βαφεῦσι, μυρεψοῖς, χειρουργοῖς. Pleraque horum & fere omnia, quæ pictoribus, tinctoribus, & myrepsis usui sunt, etiam medicis utilitatem præstant, ac medicinæ inserviunt. Hodie *pharmacopolæ* dicuntur, qui non tantum simplicium medicaminum instituram exercent, sed etiam ex præscripto medicorum antidotos miscent ac remedia conficiunt. Nulli olim extitere earum tantum mercium institores, quæ ad medicinam facerent. Nam quos *pharmacopolas* vocavit antiquitas, non erant similes nostris. Sed nec simplicium medicamentorum videntur propolæ fuisse. Miscebant & ipsi remedia, ac venditabant. Contra venena præcipue ac δηλητήρια opem atque operam suam pollicebantur. Martianus Capella: *Hæc autem ex arenis anhelantis Libyæ adducitur, quod & capillicium implexum docet, & amicitia venenorum, aut fidendum pharmacopolam esse Marsica nationis.* Sic legendus ille locus lib. IIII. Cato apud Agellium: *itaque auditis, non auscultatis tanquam pharmacopolam: nam ejus verba audiuntur, verum ei se nemo committit, si æger est.* Maximus Tyrius Oratione X. Μιμεῖται τις καὶ φαρμακοπώλης ἰατρὸν, καὶ συκοφάντης ῥήτορα, καὶ σοφιστὴς φιλόσοφον. His simile fuit medicorum circulatorum genus, quos Græci περιοδευτὰς appellabant, nunc *charlattanos* & *saltimbancos* dicimus. In veteri inscriptione:

---- *Medicus fora multa sequutus.*

Circumforaneum medicum & circulatorem intelligit, hoc est, περιοδευτήν. Hinc περιοδεύειν infima Græcia pro sanare vel curare dixit, eo modo scilicet quo curat περιοδευτής. Epiphanius de ponderibus & mensuris: ῥαφίονται δὲ καὶ κολλητικοῖς περιοδευθέντες ἀκροβυστίαν αὐτὴν αὖθις ἀποτελοῦσι, id est, *collecticiis, sive glutinatoriis medicamentis curati.* Bonus interpres juxta ac criticus primum περιοδευθέντες mutavit in περιδεθέντες summa imperitia. Quid enim hoc significaret, *medicamentis glutinatoriis ligati vel constricti?* Deinde sic lepide vertit: *ac glutino circum adstringunt.* Quid sibi voluerit, nescio. Eat ac neget sese mortalium ineptissimum ac imperitissimum interpretem esse. Κολλητικὸν non est glutinum, sed medicamentum, quod conglutinandi potestatem habet. Aliud κόλλα, aliud κολλητικόν. Colla, sive gluten, ut lignum ligno adhæreat, efficit, nihil ad vulnera conglutinanda facit. At κολλητικὸν φάρμακον vulnera conglutinat, ad ligna compingenda nihil valet. Ad præputia circumcisa reglutinanda aloen efficacem esse scribit Dioscorides, quæ κολλητική est, non κόλλα. Verba ejus hæc sunt: ἐπιγόνεια παίδων ἐρχθέντα προσκολλᾷ. Hæc nihil sunt. Scribitur in optimo ac vetustissimo codice: ἐπιγόνεια τὰ χειρωθέντα προσκολλᾷ, id est, *præputia circumcisa adglutinat.* Χείριξις Hippocrati idem quod χειρουργία, omnis curatio, quæ manu fit, & proprie ea quam exercet chirurgus. Inter operationes chirurgi, quia præcipua sectio, hinc & χείριξιν pro sectione apud eumdem Hippocratem. Sed & χειρουργηθεὶς dicitur in Concilio Nicæno qui exsectus est, & cui virilia dempta sunt. Canone I: εἴ τις ὑπὸ τῶν ἰατρῶν ἐχειρουργήθη. Idem prorsus significat & χειρισθῆναι. Hinc ἐπιγόνεια χειρισθέντα quæ circumcisa sunt. Quod de illis dicitur, qui ἐκ περιτομῆς sunt λιπόδερμοι. Nam quidam natura recutiti, ad quorum præputia reficienda θαψίαν valere tradit idem Dioscorides. Ita plane & χειρισθέντα accipiendum apud Apsyrtum de re Veterinaria cap. CCCXLVIII de dysenteria: ὡς δεῖ θεραπεύειν περιτομάς. Et paulo post: μετὰ δὲ τὸ χειρισθῆναι ἐκχυματίζειν δεῖ. Ubi idem χειρισθὲν quod περιτμηθέν. Ἐπιγόνειον proprie pellis, quæ supra glandem adducitur, quod Latinis *præputium* est. Perperam doctus medicus præputium male affectum ea voce tantum significari notavit. At bonus interpres Epiphanii mirifica curatione præputia perdita glutino recuperari ait: *glandis cuticulam attrahentes consuunt & glutino circum adstringunt, atque ita præputium recuperant.* Simili modo posset etiam virginitates imminutas glutino reficere, ac dissutas recuperare. Nisi περιοδευθεῖσι id significet quod voluimus, pronum est corrigere, καὶ κολλητικοῖς περιδευθέντες Δῆλον ἐστι βρεχθέντες. Hinc περιδευθεῖσι κολλητικοῖς, *medicamentis conglutinatoriis circumaspersis: cujus vulneri medicamenta glutinantia inspersa & imposita sunt.* Sed omnino retinendum περιοδευθέντες. Quod significat curati, à verbo περιοδεύειν, quod proprie Græcis est *circulo curare.* Cælius Aurelianus & Vegetius *cyclo curare* dixerunt, quod Græci unica voce περιοδεύειν. Hoc significat certa methodo curare, quum imperata dierum aliquot abstinentia, aut præscripto corporis exercitio, non primo impetu, aut saltu proceditur, sed ordine servato, per augendi ac minuendi statas vices. Exempli gratia, si cui ob aliquem morbum præscripta sit inedia, ita ea adtemperatur, ut primo die non ab omni cibo abstineatur æger, sed certa tantum portione ejus cibi quem quotidiano sumere solitus sit. Peracta ea jejunii observantia per eosdem gradus & numeros ad solitam cibationem redit. Hoc idem & in exercitiis præscriptis, & aliis observabatur, & hoc erat quod proprie dicebant περιοδεύειν. Methodus ipsa ratioque curandi περιοδεία. Cælius Aurelianus lib. I. Tardarum passionum cap. I. *Quæ singula artis moderatione adhibita cyclorum ductu augere atque minuere debemus, gradato præscripto cum perfectio consummata respondeat. Est autem resumptivus cyclus ordinatio formanda hoc modo. Primo die parvo cibo atque aqua nutritus ægrotans, vel, si ferre valuerit, ab omni nutrimento abstentus, alio die levi motu aut gestatione.* Item paulo post: *Simili modo etiam gestatio atque exercitium sive motus erit augendus aut minuendus ad comparationem quantitatis ciborum. Perfecto resumptivo cyclo, erit metasyncriticus adhibendus, primo ex parte, deinde perfectius.* Et paulo post: *Tunc isto cyclo perfecto erit aliud adhibendum solo ex vomitu detracta drimyphagia, in qua oportet primo*

die in primo cibo aqua potu ægrotantem servare, item alia die levi motu deambulatione motum vomitum exagitare. Ex his planum est, quid sit *cyclo curari.* Vir maximus κύκλῳ θεραπεύειν interpretatur *a minimis remediis ad maxima progredi.* Hoc non est, sed illud quod diximus. Ut in cycli curatione ad maxima progressus erat à minimis, ita ad minima regressus a maximis. Vegetius lib. II. cap. VII de re Veterinaria: *Meminerit autem omnes valetudines præcipue veteres periculosas cyclo oportere curari, cui hæc observantia & ordo est adhibendus. Triduo ab hordeo abstinebitur animal, temperabitur etiam nobilibus cibis. Post diem tertium de dextra aut sinistra, prout ætas, aut vires, vel valetudo promiserint, de matrice sanguis auferetur.* Et sub finem capitis: *insanabiles valetudines cyclo affirmantur pæne curari.* Græci hoc genus curationes περίοδον vocant. Auctor Hippiatricus cap. LVI: καὶ πάλιν ἀφαιμάξας αὐτὸν ἐκ τῶν ἄρθρων ὁμοίως, καὶ μετὰ ταύτην περίοδον προσάγων. Unde verbum περιοδεύειν, cyclo curare. Pelagonius cap. CLXXXVII: τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ πάλιν ἐκ τῶν αὐτῶν τόπων, ἐπιπάλιν τὸ αἷμα καὶ τῷ αὐτῷ τρόπῳ περιοδευθῇ, ἀπεχέσθω δὲ τὸ ζῶον κριθῆς. Item idem Pelagonius cap. CCCCXXXIII: τοὺς δὲ λεπτοὺς δίχα τοῦ ἀφαιμάξαι περιόδευε, οὐ γὰρ συμβαλλεται αὐτοῖς ἡ τοῦ αἵματος ἀφαίρεσις. Et simpliciter περίοδος pro qualibet medendi methodo Eumelius cap. LXXXV: καὶ τὴν καυτῆρα προσάγων μίχρις οὗ συνοφορήσῃ. Τοῦτο δὲ τῇ ἰσμιᾳ περιόδῳ θεραπεύεται. Sed & περιοδεύειν quolibet modo ac methodo curare. Iidem auctores cap. DCLIII: εἰ δὲ πάσχει τὸν ἐγκέφαλον τὸ ζῶον χρὴ τοῦτο μετὰ ἐπιμελείας περιοδευθῆναι, μήπως κινδυνεύσῃ. Et sequenti capite: ὑφηλοὺς δὲ φρένας ἵνα τὸ λοιπὸν σῶμα ἅπαν προσηκόντως περιοδευθῇ. Atque ita alibi passim. Sic ergo accipiendum apud Epiphanium, κυκλικοῖς περιοδευταῖς. Hos circumforaneos & circulatores qui medicos imitantur, theriacorum propolas, vel, ut vulgus loquitur, *theriaclatores* nuncupamus, hoc est, ut veteres loquuti sunt, φαρμακοπώλας. Nam φάρμακα Græci veteres appellarunt herbas omnes ac species virtute aliqua aut potentia præditas, sive illa juvaret, seu noceret ac necaret. Et qui illa venalia habebant, proprie dicti pharmacopolæ. Scholiastes Aristophanis in Nubibus: φαρμακοπώλας κυρίως οἱ τὰ φάρμακα παρέχοντες, τά γε λυσιτελοῦντα καὶ τὰ θανάσιμα. Hoc ille verius poetæ:

> φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Et φαρμακώδεις τόποι Theophrasto loca, in quibus plantæ aliqua facultate medica pollentes nascerentur. Sed & plantas ipsas φαρμακώδεις appellat, quæ medicinæ conducerent: ut φαρμακῶδες ἄνθος spinæ Ægyptiæ. Δυνάμεις alibi vocat τὰ φάρμακα: καὶ γὰρ οἱ περὶ ὄρεγον καὶ μονημβρίαν, καὶ οἱ περὶ ἀνατολὰς ἔχουσι θαυμαστὰς δυνάμεις. Hoc sensu & δυνάμεις apud Dicæarchum sumitur in nobili fragmento ἀναγραφῆς βίου τοῦ Ἑλλάδος de Pelio monte: τὸ δὲ ὄρος πολυφάρμακόν τε ἐστὶ πολλάς ἔχον καὶ παντοδαπὰς δυνάμεις. Hinc recentiorum τὰ δυναμερὰ drogas dicimus. Poeta:

> *Scire potestates herbarum.*

At *pharmaca*, composita etiam remedia. Hinc *pharmacopolæ* Græcis, qui simplicia ac composita populo vendebant. Hi in foro totos dies desidebant cum suis vasculis, pyxidibus & cistis, & sero domum revertebantur. Apollonius de pharmacopola: ἐν τῇ ἀγορᾷ καθήμενος, καὶ οὐκ ἐξανίστη ἀπὸ τῶν σκευῶν. Hinc ἐπιδίφριοι ἰατροὶ, quasi sellularii medici hi dicti sunt. Troilus de Experientia: παράδειγμα δὲ τῆς ἐμπειρίας ὁ ἐπιδίφριος ἰατρὸς, θεασάμενος γὰρ λογικὸν ἰατρὸν νέῳ παρέχοντα ὕδωρ ψυχρὸν πυρέττοντι ἐπὶ κεκαυμένῃ χολῇ ἐν θέρει καὶ ὑγείαν ποιήσαντα καὶ τὸν ἰατρικὸν λόγον οὐκ εἰδότα, ὕστερον τῶν ὁμοίων ἰάματα παρέχει ἀπαραφυλάττων μὴ σκοπήσας τὰ αἴτια, καὶ πολλοὺς μὲν ἀναιρεῖ, ἵνα δὲ σώσει ἐκ τῶν παραδόξων.

Omnes autem ejusmodi sellularii medici & pharmacopolæ, & circumforanei, Empirici non Logici. Hi & φαρμακοτρίβαι, quia miscebant, ac terebant antidotos. Hinc τρίβειν ἀντίδοτον in epigrammate Stratonis:

> Ἰατρὸς ὤρου ποτ' ἐγὼ λιπὼν ἀντίδοτον
> Τρίβοντα φωνῆς φάρμακον ἀντίδοτον.

Plinius *coticularum* meminit, quibus collyria terebantur. Sed vox illa ibi cubat in mendo. Scriptum fuit *tunicularum*, pro *tudicularum*. Unde vitium ortum.

Verba Plinii ex lib. XXXVI. cap. VIII. *Thebaicus interstinctus aureis guttis invenitur in Africæ parte Ægypto adscripta, tudiculis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.* Male legitur *coticulis*. Apud Isidorum, ubi hunc locum citat, in vetustissimo codice scriptum reperi *tutuculis*, pro *tudiculis*. Glossæ nostræ: *tutucula*, τορύνη, pro *tudicula*. Aliud *coticula*, ἡ ἀκόνη: aliud *tudicula*, ἡ τορύνη. Tudicula tamen & τορύνη alia est, nec apta videtur fuisse terendis collyriis. Rectius est forasse dicere legisse Plinium in Græco scriptore, unde hoc sumpsit, ἀκόνια, quod ille vertit *coticulas* terendis collyriis. Certe ἀκόνη Græcis etiam mortarium significat ex cote lapide factum, quod alibi observavit Galenus, qui tamen ipse quodam loco ἀκόνας & θυίας distinguit. Et sane θυία proprie mortarium est ex lapide cavato: ἀκόνη lapis est planus sive mortarium non cavatum, terendis collyriis. Talia sunt & marmora, in quibus colores suos terunt pictorum pueri. Græce ἀκόνας liceat dicere. Arabes vocant *almesen*. Quod exponunt esse rem duram & planam, sicut cotem lapidem, super quam teruntur medicinæ oculorum & alia. Plane designant ἀκόνην Græcorum. Plinius igitur in Græco legerat ex Thebaico lapide fieri ἀκόνια, ἐν οἷς τρίβονται τὰ κολλύρια. Quod ille vertit *coticulas terendis collyriis.* Hoc verum. Aliud *tudicula* est, ἡ τορύνη. Sed de his alibi. Ceterum ῥιζοτόμοι dicebantur, qui simplicia tantum medicamina vendebant herbarum ac radicum, quas ipsi conquirebant ac colligebant. Utrosque junxit Theophrastus lib. IX: ὡς οἱ φαρμακοπῶλαι καὶ οἱ ῥιζοτόμοι. Qui simplicium herbarum potestates tantum olim descripserunt, libros suos τῶν ῥιζοτομουμένων inscripserunt, ut Micion apud Plinium. Firmicus *herbarios* vocat τοὺς ῥιζοτόμους Græcorum, vel βοτανολόγους: *Herbarios faciet, qui scilicet herbas sollerti arte collectas ad medelam laborantium servent.* Plinius quoque herbarios vocat, qui medicas herbas legebant, ac vendebant. Ceterum apud seplasiarios omnis ὕλη ἰατρικὴ prostabat. Inde emebant medici, quorum munus olim fuit, non solum præscribere remedia, sed etiam manu facere. Emplastra tamen & collyria jam facta plerique mercabantur à pharmacopolis. Quod conqueritur Plinius lib. XXXIV. cap. XI. *Atque hæc omnia medici, quod pace eorum dixisse liceat, ignorant, pars major & nominibus: in tantum à conficiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quotiens incidere in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum experiri commentaria, credunt seplasiæ, omnia fraudibus corrumpenti. Jam quidam facta emplastra ac collyria mercantur. Tabesque mercium, aut fraus seplasiæ sic quæritur eis.* Ita legendus locus vulgo depravatissimus. Tabes mercium quærebatur medicis, qui emplastra & collyria facta mercabantur jam tabida, & fraus seplasiæ ab aliis qui species adulteratas & falsas emebant è seplasia, omnia corrumpente fraudibus. Veras & sinceras emere poterant è stolo Alexandrino. Marcellus:

> *Et quidquid confert medicis Lagæa cataplo.*

Non igitur hodie atque heri cœpere medici à conficiendis medicaminibus abstinere, quod antiquissimis tamen temporibus medicinæ munus fuit. Quod nunc pharmacopœis reliquere, præscribere ipsi contenti. Plinius *medicamentarios* appellat, qui medicamenta componebant, à quibus ea emebant medici. Extremis Græciæ temporibus hoc obtinuit passim, quod hodie videmus. Olympiodorus in Gorgiam Platonis: ὁ μὲν ἰατρὸς ἐπιτάττει, ὁ δὲ πημεντάριος διακονεῖ τὰ περὶ τὴν χρείαν ἀπεργαζόμενος. Vocat πημεντάριον, quem nos hodie *pharmacopolam*, vel *apothecarium*. Πίμεντον infimæ Græciæ, vel πίμεντον, idem quod *pigmentum*. Sed Latini quoque *pementum* dixere pro *pigmentum*. Ut *aumentum* pro augmento: *sementum* pro segmento. Unde etiam Græcis σήμεντον idem quod fascia. Vetus liber Excerptorum Apicii: *Breves pementorum, quæ in domo esse debent, ut condimentis nihil desit.* Non solum aromaticas & exoticas omnes species, quæ condimentis serviunt, hoc nomine designavit, sed etiam omne genus herbarum ac seminum condimentariorum. *Sic pigmentarius* dictus & Græcis πημεντάριος, qui omnia vendebat quæ medi-

medicinæ conducerent, quod inter ea etiam *pigmenta*, id est, χρώματα locum haberent. Ab una igitur hac merce pigmentorum appellatus est quasi nobiliori & magis pretiosa. Genus etiam herbæ condimentariæ *pimentum* hodie vocamus. Ita & Græci recentiores petroselinum quasi præcipui usus in condimentis, appellavere καρύκευμα, id est, condimentum. Plinii ætas *pigmenta* tantum de coloribus posuit. Lib. XXXVI. cap. XXII. *Auctoribus cura fuere lapides quoque mortariorum medicinalium tantum, & ad pigmenta pertinentium.* Ita hæc legenda docemus alibi. Hic mortaria ad pigmenta pertinentia sunt ζωγράφων θυίαι. At sequens ætas passim *pigmenta* pro herbis, ac speciebus quibuscunque medicinalibus usurpavit. Maternus Firmicus lib. VIII. cap. XVII. *Marsi erunt vel qui venenis ex herbarum pigmentis confectis salutaria soleant hominibus remedia comparare.* Ubi venena ex herbarum pigmentis confecta vocat σύνθετα φάρμακα. Reperi in veteri Lexico nondum edito: Πημφορελοι, βοτανολόγοι. Hinc *pigmentarius* idem cum pharmacopola apud eumdem Firmicum: *Turarios faciet, vel pigmentarios, seu pharmacopolas.* Alias *pigmentarios* etiam dixere τοὺς μυρεψούς. Glossæ: *pigmentarius*, μυροπώλης, φαρμακοπώλης, μυρεψός. Notabis & pharmacopolam ita appellatum. Glossæ Persii: *per scombros significat salsamentarios: per thus, pigmentarios.* Pigmentum igitur hoc sensu proprie *drogua* est. pigmentarius *droguista*, vel pharmacopola. *Aroma* de odore tantum. Nunc ad calamum revertamur aromaticum, quem Latini *odoratum* dixere, quia revera esset grati odoris & flagrantis. Dioscorides ait miscere solere θυμιάμασι τοῖς περὶ ἀνδρῶν. Et de Indico ille loquitur. Theophrastus ex veteribus solus, quod meminerim, in Syria nasci prodidit. Plinius tamen in Syria & Judæa nasci aromaticam harundinem scribit lib. XXIV. cap. XI. Ita enim ibi scribitur in libris, ubi vulgati habent *India*. Dionysius Arabiæ vindicat. Plutarchus Ἀραβικὸν vocat. Alii fere omnes Indicum prædicant. Sed potest videri Syriacus idem & Arabicus. Nam Arabia longissima amplitudine extendebatur. Ab Amano monte è regione Ciliciæ & Commagenes eam descendere facit Plinius, & in media Syriæ ad Libanum montem penetrare. Vide quæ supra notamus. Calamus aromaticus Theophrasto teste inter Libanum & alium ignobilem montem proveniebat in convalle quadam modica, ubi lacus erat, qui æstate siccabatur. In eo juncus & calamus odorati proveniebant. Locus Plinii, quem ex Theophrasto reddidit, vulgo mendosissimus, sic emendandus: *in convalle modica juxta lacum, cujus palustria æstate siccantur tricenis spatio stadiis, calamus & juncus odorati nascuntur.* In editis habetur: *tricenis ab eo stadiis.* Ineptè prorsum. Theophrastus: τόπον δ' ἔχοντα πλεῖον ἢ τριάκοντα σταδίων. Idem Plinius ibidem hunc calamum in Arabia nascentem communem Indis & Syriæ esse dicit. Quo nomine reprehenditur à Guillandino, quasi duo calami genera inscite confuderit. Duo quippe genera esse calami aromatici, Syriacum alterum, alterum Indicum. Profecto hic si error est, communem esse oportet omnibus antiquis, non Plinio peculiarem: nemo enim veterum duas calami species agnovit. Quod enim Vegetii locum citant, ubi ex Absyrto in pulveris quadrigarii confectione meminit *calami Syriaci & aromatici*, non ea gratia censendum est duo calami genera statui, Syriacum & aromaticum. Nam inde sequeretur Syriacum calamum non esse odoratum, nec aromaticum, sed solum Indicum. Atqui Theophrastus calamum in Syria nascentem odoratissimum esse vult, & εὐώδη vocat. Syriacum igitur calamum vocavit Absyrtus & ex eo Vegetius, eumdem & aromaticum. Præterea quod Syriacum ajunt ad ripas maris Tiberiadis in Judæa nasci, id repugnat Theophrasti traditioni, qui calamum Syriæ in modica tantum convalle nasci memorat, qui inter Libanum patet, & alium monticulum. Deinde asserunt Syriacum illum calamum post quadragesimum diem siccatum nonnihil flagrare. Contra ea Theophrastus significat calamum & juncum recentes optime flagrare, sed cito odorem eorum expirare & evanescere, quum alia pleraque aromata inveterata ac servata flagrantius ac suavius oleant: σχοῖνος δὲ καὶ κάλαμος ἀποξηραίνεται ταχύ. Postremo contendunt Indicum calamum descriptum olim à Dioscoride, eumdem esse cum eo, cujus nuper historiam exposuit Garcias ab Horto. Atqui Garcias ille negat odoratum esse calamum Indicum, quem Dioscorides & omnes veteres suavissimo esse odore tradunt. Denique ipsi sibimet contradicunt, pugnantque secum. Quippe volunt Syriacum nonnihil flagrare. Indicum vero prorsus esse inodorum. Iidem tamen Vegetii verba sic accipienda censent, quasi Syriacus calamus & aromaticus duo genera sint. Sic fo us erit aromaticus & odoratus Indicus, sine odore Syriacus. At Syriacum post quadragesimum demum diem, ubi exaruit, nonnihil flagrare asserunt. Indicus teste Garcia non est odoratus, nisi è terra evulsus, & quo recentior, eo odoratior. Quod convenit cum Theophrasto, qui de calamo in Syria nascente, ait ἀποξηραίνεσθαι. Ergo Syriacus & Indicus idem. Et sanè, si verum fatendum est, nullum puto fuisse calamum Syriacum. Ab India in Arabiam deferebatur, unde Ἀραβικὸν κάλαμον quidam appellavere, qui & nasci in Arabia credidere. Ex Arabia porro in Syriam advehebatur. Ea propter & *Syriacum* nuncupavere quidam, ut Absyrtus apud Vegetium, cui Syriacus & aromaticus calamus res eadem est. *Alexandrinum* vocat Celsus, quia ab Alexandria Romam adferebatur cum ceteris orientis aromatibus. Eadem ratione Συρίαν νάρδον vocavere quæ Indica est. Nec enim nardus in Syria nascebatur. Et tamen Meleager vetustissimus poëta ita cecinit:

> Καὶ μύρῳ ἐν Συρίῳ πυκνόθριχα θήκατο νάρδον.

Ea in Syria emebatur, vel è Syria Græcis Romanisque veniebat. Graviora peccant, dum calamum istum aromaticum ἐρυθραῖον κάλαμον à Dionysio indigetari credunt in rebus Indiæ: & ἐρυθραῖον dici rentur *rubrum*, quia optimum κιῤῥὸν esse debere tradat Dioscorides, id est, rufum. Nihil falsius. Dionysius in descriptione Arabiæ κάλαμον εὐώδη in ea regione nasci memorat: Idem in rebus Indicis meminit ἐρυθραίων καλάμων, id est, calami erythræi, sive Indici, qui longe alius est ab odorato. Verba videamus:

> Ἄλλοθι μὲν γὰρ κέγχρος ἀέξεται, ἄλλοθι δ' αὖτε
> Ὕλαι τηλεθόωσιν ἐρυθραίων καλάμοιο.

Inter res edules nominat. Alibi in India milium provenit, alibi silvæ surgunt calami erythræi. Non igitur aromatica species ille calamus erythræus. Præterea ἐρυθραῖος non est ruber, sed *erythræus*. Græci nusquam ἐρυθραῖον pro rubro posuere. Ἐθνικὸν est ab ἐρυθρῇ θαλάσσῃ. Sic alio loco idem poëta ἐρυθραίους Ἀρίηνούς, quos usque ad mare rubrum pertingere vult. Erythrum mare pars Indici Oceani. Inde Ἐρυθραῖον pro Indico posuit. Amicus noster, juvenis eruditissimus volebat ἐρυθραίους Ἀρίηνούς dici, quod corallii commercio ac negotiatione victitarent. Ita enim de iisdem Arienis canit idem poëta:

> Ἄλλοι γὰρ χρυσοῖο λίθον ἀκήρατον αἶαν νομίζει,
> Παῖδες γὰρ λίθος ἐστὶν ἐρυθρῷ κοραλίοιο.

Igitur ab ἐρυθρῷ coralio ἐρυθραίους Ἀρίηνούς dictos autumabat. Vix persuaserit. Coralium non in terra, sed in mari provenit. At nullum mare propinquius habent Arieni, unde corallium colligere possint, quam mare Erythræum, sive Indicum. Ergo ab illo mari ἐρυθραῖοι potius nominati. Inde vel maxime conjicere datur vicinos eos rubro mari facere, quod corallium apud eos plurimum crescere significet. Sed de his infra plura. Ita heic plane ἐρυθραῖον κάλαμον appellat Indicum calamum, quasi ad ripas Indici, vel rubri maris nascentem. De illo porro calami Indici genere loquitur, qui in proceritatem non modicam surgebat, & cujus radices edules erant suis Indis propter eximiam ac mellicam suavitatem. Ideo dicit ὕλαι τηλεθόωσιν. Quod non convenit cum odorato calamo, qui minutus est, & parvæ harundini similis. Ita enim reperio scriptum in Lexicis medicorum veterum: κάλαμος ἀρωματικός, λεπτῷ δόνακι ὅμοιος. Et propterea λεπτὸν ἀρωματικὸν vocatum videtur auctori anonymo de vita Alexandri. Sic enim de Taprobane loquitur: φέρει τὸ νάρδον μέγιστον τῶν Ἰνδικῶν, καὶ τὸ λεπτὸν ἀρωματικόν. Auctor ille νάρδον vocat, quod alii Græci ἀνδρονάρδιον, cujus fortasse duo genera

nera facit. Nullum tamen quod sciam anacardium aromaticum. Quidam ex Græcis recentioribus τὸ ἀνακάρδιον confudere cum zedoaria. Quæ tamen lato discrimine distant. Quod in eorum scriptis reperi, non alienum fuerit heic apponere, quia nondum in vulgus data sunt: Ζαδίαρ, τὸ ἀνακάρδιον, ἔοικε δὲ ξηρῷ καὶ μέλανι μικρῷ καστάνῳ. ὡς δέ τινές φασιν, Ἐλαίαι, οἵτινες ἀλοιφαὶ ἐντὸς περὶ τὸ ὑποχόνδριον γινόμενα. Ἄλλοι δὲ κρότωνας ἐλεφάντων αὐτὸ φασι. Manifesto confudunt βολίδορ cum zadoar. Nam Arabes anacardium vocant beledor Lexicon Saracenicum Græce scriptum: Βολίδορ τὸ ἀνακάρδιον. Sed de his alibi. Priscianus in versu Dionysii ἐρυθραῖον κάλαμον pro calamo odorato plane accepit, & simul erravit. Sic enim vertit:

Et pretio rubra perflorent harundinis illa.

Quod dixit *pretio*, ostendit de odorato calamo intellexisse, & quod ἐρυθραῖον vertit *rubram harundinem*. Talis enim odoratus. Plinius: *velemens probatur ut ac niger fit.* Κιῤῥὸν esse vult Dioscorides. Isidorus reddidit, *fulvam*. Festus Avienus ὕλας apud Dionysium pro silvis & lucis accepit, quasi simpliciter ὕλας voluisset poëta non ὕλας καλάμοιο. Sic enim reddidit:

Extendunt celsi vaga late brachia luci
Et vernat semper nemorum coma. ——

Nonnus in Paraphrasi Euangelica Joannis ad hunc Dionysii locum allusit his versibus:

Σμύρναν ἄγων θυόεσσαν, ἐρυθραίοιό τε χώρης
Ἰνδῴης ἀλόην δονακοτρεφὲς ἔρνος ἀρούρης.

Omnino apparet exprimere voluisse ἐρυθραῖον κάλαμον Dionysii, eumque pro calamo aromatico accepisse. Quin & aloen Indicam aromaticam eamdem cum calamo aromatico Indico facere videtur. Nam δονακοτρεφὲς ἔρνος est δόναξ, vel κάλαμος. Nec aliter potest accipi. Ergo ἀλόην aromaticam vocat κάλαμον Ἰνδικὸν, & ἐρυθραῖον. Dionysio quippe κάλαμος ἐρυθραῖος est calamus Indicus, licet pro odorato non posuerit. Ut ἐρυθραία θάλασσα eidem semper pro Oceano Indico sumitur. Aromaticus autem calamus tota India seritur, & in hortis etiam sativus provenit. Unde ἐρυθραίης χώρης δονακοτρεφὲς ἔρνος eum Nonnus indigetat, in hortis scilicet Indicis provenientem harundinem. Locus Johannis, quem παραφράζει Nonnus, sic habet: ἦλθε δὲ καὶ Νικόδημος, ὁ ἐλθὼν πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον, φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν. In quibus verbis poeta ille Ægyptius ἀλόην pro aromatica specie sumpsit, eamque Indicum calamum odoratum putavit. De utroque an recte videbimus paulo post. Nunc prius id agamus, quod præstruendum est. Nec enim levis quæstio, nec momenti parvi. Constare illud ante omnia debet, quod utique certum est duas diversissimi generis plantas uno eodemque nomine ἀλόης veteribus notatas, notasque fuisse: alteram arborem aromaticam ad thymiamata vulgo usurpatam: alteram herbam, ex qua succus catharticus amarissimus eliciebatur, qui etiam ἀλόης nomine censebatur. Hesychius: Ἀλόη, εἶδός τι καὶ ὁ χυλὸς αὐτοῦ. Isidorus in multis non inutilis auctor utramque notavit. Capite de arboribus aromaticis sic habet: *Aloa in India atque Arabia gignitur, arbor odoris suavissimi ac summi. Denique lignum ipsius vice thymiamatum adoletur altaribus, unde & nomen traxisse videtur.* Inepte *aloan* ab altari nomen duxisse putat. At capite sequenti de herbis ita scribit: *Aloe, herba amarissimi succi.* Non in hac tantum specie, sed in aliis permultis usu venit, ut una appellatione signarentur diversa genera. *Lotos* herba est, & arbor non unius generis, & præterea palustris frutex Ægypti. *Colocasium* arum Ægyptium appellatum est, & nymphæa ejusdem Ægypti à foliorum amplitudine. Πολιὸς & πόλιον diversæ sunt herbæ mutato tantum accentu. *Capa* Latinis herba est, quam Græci πράσον appellant. *Casia* est frutex aromaticus, sed & ultimis Græciæ temporibus siliqua arboris Ægyptiæ, cathartica *casia* dicta est. *Apium* Palladio est τὸ μελισσόφυλλον ab apibus appellatum, quod & *apiastrum* dixere. At *apium* est σέλινον, cujus species agrestis *apiastri* etiam nomine notata. *Cicuta* herba est venenata notissima. *Cicutam* etiam appellarunt vulgo herbam catharticam, de qua Horatius:

Quæ poterunt unquam satis expurgare cicutæ?

Et ex eo Persius:

—— calido sub pectore mascula bilis
Intumuit, quam non extinxerit urna cicutæ.

Si quis heic *cicutam* intelligit, quæ κώνειον Græce dicitur, næ is magnopere errat. *Cicutam* Latini vocant quamlibet cannam intus cavam & inanem. Unde apud poëtas *cicuta* pro calamis, vel cannis, quibus fistulant pastores. Græcis quoque κώνειον exponitur νάρθηξ, ut sic quælibet ferula, vel ferulaceus caulis appelletur. Per *cicutam* igitur poëtæ illi non κώνειον intelligunt, sed lathyridem, quæ caulem habet ferulaceum, & concavum, inanemque. Unde & *cicuta* nomen meruit. Dioscorides: ἀνίησι δὲ καυλὸν, πάχος τὸ ὕψος, κενὸν, πῆχυ δακτύλου. Ea propter & *cicutam* & *cicutacium* hanc herbam vulgus appellavit. Sed idem vulgus transpositis syllabis *citocaciam* dixit pro *cicotacium*, quod facillime purgaret, ac quasi cito cacare faceret. Herbarium Apuleji: *A Græcis dicitur lathyris, coccos cnidios, alii chamæleam, alii cupolim, alii epanthemon, Itali citocacium, alii lathyridem nuncuparunt.* Confundit lathyridem cum cocco cnidio & chamælea, quia eadem virtute erant præditæ phlegmatis & bilis purgandæ. Vide Dioscoridem & Plinium. Græci recentiores grana ejus & semina χολικόκκα appellarunt à virtute purgandæ bilis. Nicomedis Lexicon: λαθυρίδες, χολικόκκα. *Catapuciam minorem* vocant officinæ ab eadem ratione. Galli dicunt *expurgam* à purgandi facultate. Χολικόκκα quoque appellarunt iidem Græci ricini grana, quæ eadem potestate pollent. Neophytus: Κίκεως καὶ κρότωνες, τὰ χολικόκκα, ἐξ ὧν ἔλαιον τὸ κίκινον. *Catapuciam majorem* vulgo nuncupant, quod ἐν καταποτίοις sumantur ad ventrem solvendum. Eodem porro nomine *citocacii* donaverunt & chamæleam Græci neoterici, quia similiter purgat, ut lathyris, bilem & pituitam. Neophytus: Χαμελαίαν Ῥωμαῖοι κιτοκάκιον καλοῦσι. Isidorus: *Citocacia dicta, quod ventrem facillime depurget, quam vulgus corrupte citococciam appellat.* Immo trajectione syllabarum *citocacia* pro *cicutacia*. Sic *portulacam* vulgus indigetat, quæ *porcilaca* esse debuit, à porcis nomine imposito. Nam *porcelliam* & *porcaciam* alii vocarunt. Græci recentiores χοιροβότανον. Nicomedes Jatrosophista: χοιροβότανον, ἀνδράχνη. Plura commemorare non est necesse, quæ idem nomen tulerunt, licet diversi essent generis. Duo igitur ἀλόης genera, unum aromaticum, alterum καθαρτικόν. Arbor illud, hoc herba. Ἀλόης arboris aromaticæ mentio apud Septuaginta in Cantico Canticorum cap. IV. *Cypri cum nardo, nardus & crocus, fistula & cinnamomum, cum universis lignis Libani: myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.* Σμύρνα καὶ ἀλόη. In aliis: καὶ ἀλώθ. Quod est contractum pro *ahaloth*. Quod ἀλόην alibi vertunt interpretes, alibi στακτὴν, ut in Psalmo XLV. *Myrrha, & aloe, & casia.* In Græco: Σμύρνα καὶ στακτή. In his omnibus locis si quis aloën pro communi herbæ succo, qui vim habet purgandi, accipit, longe fallitur. Item in Proverbiis cap. VII. *Aspersi cubile meum myrrha, aloë & cinnamomo.* Ubi semper vides *aloen* cum myrrha jungi. Quod notandum est; nam ad rem pertinet. In Numeris mentio habetur *arborum aloës, quas plantavit Deus.* Frustra sunt qui his verbis juvari credunt sententiam existimantium agallochum, quod idem est cum aloë aromatica, in paradiso tantum nasci. *Arborem paradisi* eam arborem videtur vulgus appellasse ab excellenti odore. Sic folium, sive malabathrum, *herbam paradisi* vulgus vocitavit teste Isidoro, de folio: *fertur autem paradisi esse herba, gustu nardum referens.* Et poma quædam sunt prædulcia, quæ hodie *paradisi* appellamus: vel etiam ita vocarunt, quod ex longinquis & incognitis locis venirent, ut *aves paradisi* quas nominant. Sic Castellani alba zizyphi arborem, de qua supra diximus, *arborem paradisi* indigetant. Non dubium est ex illa voce Hebraïca *ahaloth* Græcos suum ἀγάλλοχον fecisse, quod est ἀλόη aromatica. Nicomedes Jatrosophista in Lexico: Ἀγάλλοχον, ἀλόη. Isidorus de aloë arbore hoc idem tradit quod Dioscorides de agallocho vice nempe thymiamatum adoleri. At vox ἀλόη ex contracto ἀλώθ, vel ex אהל, quod in eadem significatione reperitur. Taprobanes incolæ hoc est Zeilan vocant *aquilam*. Apud alios reperio *alxilam*. Ἀλόης pro ligno aromatico frequens mentio occurrit

apud

apud recentiores Græciæ medicos, præcipue in unguentorum ac thymiamatum compositionibus. Apud Aëtium lib. XVI in compositione muscati: *ἀλόης οὐγγίαν α, καλάμου Ἰνδικοῦ οὐγγίας ϛ, κάρυα Ἰνδικὰ τρία, σανδάνου γράμματα ις, ἄμβαρος*. Item in regii thymiamatis confectione: *στύρακος καλαμίτου λίτραν α, ἀλόης οὐγγίας ϛ, ἄμβαρος οὐγγίαν α, μόσχου*. In compositione unguenti liquidi, quod *ὑγρόμυρον* appellat: *Ἀραβικὸν, ἄμωμον, ἀλόης ἀνὰ οὐγγίας β, ἀμβαρίου οὐγγίαν α*. In his omnibus locis, & aliis quæ plura poteram afferre, *ἀλόη* aromatica est arbor, non herbæ succus catharticus. Suidas: *ἀλόη, μυρεψικὸν εἶδος*. *Tarum* esse Plinianum quibusdam placuit, sed falsi sunt. Et falso Hermolaus Barbarus asserit Aëtium in thymiamate Myrepsico putare agallochum tarum esse. Nusquam hoc scripsit Aëtius. Sed in *σκευασίᾳ* Myrepsici thymiamatis *ταρον* interpretatur *ξυλοχίαν* his verbis: *Τάρου, ὅ ἐστι ξυλοχίας, λαδάνου, ξυλοκαρυοφύλλου*. Tarum igitur Aëtio est *xylochia*, non *agallochum*, eamque plane sejungit ab aloë, quæ eadem est cum agallocho. Nomen *xylochia* in mendo jacet apud Jurisconsultum D. *de publicanis & vectigalibus*, ubi inter species exoticas pertinentes ad vectigal numeratur *chalbana*, *laser*, *agallochus*, *sarcocolla*. At pro agallocho Pandectæ Florentinæ legunt *alchelucia*. Quo loci rescribendum, *xeluchia*, id est, *ξυλοχία*. Nam E pro Y sæpe mutant Latini. Alibi *ξύλοχον* hoc idem aroma appellatum reperi. Quæ vox lignolum significat, ut *ξυλόχος ἵππος*. Et fortasse id erit ligni odorati genus quod Arabes *haud* absolute nuncupant, id est, lignum. Quod diversum ab agallocho ponit Avisena. Nam duobus ille capitibus *agalugen* meminit, quod est agallochum, alio capite sub litera ain, ut vir illustris notavit, descripsit *haud* veluti diversum ab *agalugen*. Interpres illud *haud* sub nomine xylaloes recensuit. Perperam. Nam agallochum, quod Avisena dixit *agalugen*, est Græcorum *ἀλόη*, vel *ξυλαλόη*. Aliud ab illo *haud*, quod puto esse *ξύλοχον*, vel *ξυλοχίαν* Græcorum. Quasi *ξύλοχον* idem sit quod *ξύλον*, quod Arabes videntur existimasse, qui ita interpretati sunt. Ceterum quod in diversis speciebus accidit eadem appellatione signatis, ut ex nominum errore confunderentur, hoc idem & in utraque aloë contigit, ut plerique auctores alteram pro altera sumpserint. Sic enim *colocasium* arum cum *colocasia* nymphæa idem fecerunt. Dioscorides inter notas optimæ aloës catharticæ eligi vult, *ἡπατίζουσαν, ῥᾳδίως ὑγραινομένην, ἐπιτεταμένην τῇ πικρίᾳ*. Oribasius apud Aëtium in probatione optimarum specierum in unoquoque genere, quum omnia sumpserit à Dioscoride, de aloë nominatim præcipit eligendam: *ἡπατίζουσαν, ῥᾳδίως ὑγραινομένην, εὐώδη, ἐπιτεταμένην τῇ πικρίᾳ*. Illud *εὐώδη* de suo inseruit, quod non extat apud Dioscoridem, nec convenit illi aloës generi, quæ tota est *βαρύοσμος* & virosi odoris, ut idem Dioscorides testatur. Sed manifestum est Oribasium confundere *τὴν εὐώδη ἀλόην* cum amara purgante. Video etiam Myrepsum in aliquot compositionibus, quæ aloën odoratam desiderant, pro optima aloë posuisse *ἀλόην ἡπατίτιν*, quæ nota est aloës amaræ, non odoratæ. Ut in nardini unguenti tertia embole: *Zingiberis, bdellii, thuris, aloës flava, croci, stactes, opobalsami*. In Græcis *ἀλόης ἡπατίτιδος*. Stultus est si quis in nardino conficiendo putat locum habuisse aloën hepatida, quæ nihil habet aromaticum. *Sycotinum* hodie vocamus, hoc est, ad verbum *ἡπατίτιδα*, vel *ἡπατίζουσαν*. Nam Græcia infima *συκωτὸν* pro jecore dixit, quum antiqua jecur anseris, aut porculi ficis pasti in deliciis haberet, & sic vocaret. *Ἥπατα σεσυκωμένα* dicuntur Polluci, quæ aliis *συκωτά*. Inde recentiores *συκωτὸν* quodlibet jecur appellarunt, & eos imitati Latini *ficatum*. Quo nomine hodieque jecur in nostro idiotismo noncupamus. Lexicon vetus: *συκωτὸν, ἡπάτιον*. Cyrilli Lexicon: *λοβὸς ἥπατος, ἄκρον συκωτοῦ*. Ex eo *sycotina aloë* quæ veteribus *ἡπατίτις*. Errant igitur, qui à Socotora insula Indiæ deducunt, ex qua optima aloë affertur. Et quo magis pro certo habeas utramque aloën veteres confudisse, ecce tibi Aëtium lib. XVI: qui in compositione antidoti muscatæ vel *διὰ μόσχου*, inter alias species aromaticas quibus illa constat antidotus, *ξυλαλόην ἡπατῖτιν* vocat, optimæ aloës medicamentariæ notam transferens ad aromaticam: *Ἀλόης, νάρδου κελτικῆς, σαμψύχου, κινναμώμου, μόσχου, ἀδρυοφύλλου, καρύων ἀρωματιζόντων, ξυλαλόης ἡπατιζούσης, κασίας, κόστου, ῥίζης ἀνθους, θύμου κορύμβων*. Hæc mira prorsus sunt. *Ξυλαλόη* non nisi de odorato aloës ligno dicitur. At *ἡπατίζουσα* de aloë medicamentaria, quæ optima prædicatur tantum. Suidas manifesto utramque aloën confundit aromaticam & catharticam his verbis: *Ἀλόη εἶδος μυρεψικόν: θερμαίνει μὲν κατὰ τὴν πρώτην ἀπόστασιν, ξηραίνει δὲ κατὰ τὴν τρίτην: ἐστὶ δὲ καὶ διάφορος, καὶ ἐμετικὴ, καὶ διαφορητικὴ, καὶ γαστρὸς ἐκκοπτικὴ*. Illud *εἶδος μυρεψικὸν* ad speciem aromaticam pertinet. Quæ sequuntur, propria sunt medicamentariæ. Geographus quoque Arabs utramque speciem pro una habuit, qui in parte sexta climatis primi *arborem aloes* appellat, ex qua succus educitur *καθαρτικός*: *ut Græcos pro eis substitueret, usque curam committeret arboris aloes tuendæ fovendæque, cum propter plurimas & præstantissimas utilitates, tum quia non sunt perfecta medicamina absque ipsa*. Atqui arbor aloes est *ξυλαλόη*. Quæ vero succum amarum fundit, herba est, non arbor. Quin & ipsi Græci, qui *ξυλαλόης* nomen composuerunt, videntur omnino credidisse eamdem arborem lignum illud odoratum habere, & succum medicis expetitum facere, præsertim quum utraque ex India mitterentur. Nam succum & lignum veluti ejusdem arboris his nominibus discreverunt, alterum *ἀλόην* appellantes, alterum *ξυλαλόην*, quasi non succo tantum hæc arbor utilitatem præstaret, sed etiam ligno. Græci recentiores vocant *ξυλαλόη*. Johannes Archiater cap. CCXLVIII. *μόσχον, καὶ ξυλαλόη, καὶ λίβανον*. Alia est arbuscula, quam hodieque Rhodii *xylalan* vocant, ex qua sphærulas faciunt. Indigena Rhodi insulæ arbor illa, quam quidam agallochum legitimum, alii aspalathum putarunt. Certe incolæ ipsi pro agallocho habent, qui *xylalan* nominant. Nam *ξυλαλα* Græcis recentioribus est *ξυλαλόη*, sive agallochum. Sed illis accedo, qui cytisum Theophrasti esse existimant. De quo nos alibi. Sic *balsamum* & *xylobalsamum* distinxere, qui non tantum balsami succus, sed etiam lignum ad odores expetebatur. Ita *φύλλον* & *ξυλόφυλλον* dixere quia malabathrum ligno utile quoque esset, non tantum folio. Aëtius in secunda coctione olei salca: *ξυλοφύλλου ἢ φύλλου, καρποβαλσάμου ἀνὰ λίτραν μίαν, ξυλοκασίας οὐγ. ϛ*. Lignum caryophylli ad odores faciebat, non solus fructus: unde & *ξυλοκαρυόφυλλον* in compositionibus odorum & unguentorum sæpe reperire est, ut in Myrepsico thymiamate, & aliis apud Aëtium. In *xylocasia* alia ratio est. Sic appellarunt proprie casiam crassiorem, ut distingueretur ab ea, quæ fistularis est, & solo cortice constat, quam & Græci *κασίαν σύριγγα* vocant. Ita distinctæ nominibus reperiuntur hæ species leg. XVI. D. de publicanis & vectigalib. *Nardostachys, casia turinæ, xylocasia, smyrna*. Ita enim legendum, pro quo corruptissime etiam in Florentinis habetur, *casia turianæ*. In scriptis recentiorum Græciæ medicorum Myrepsorumque *κασία σύριγξ* sæpe legitur, quæ de hac casia intelligenda est, non de *solutiva*, ut vocant. In parvo Dynamero, compositione, *ἡ Παυλὰς, κασίας σύριγγος, φύλλου Ἰνδικοῦ σπίχυς*. Et ita in aliis: parcam enim plura testimonia congerere. In veteri versione Bibliorum *fistulam* legere est pro casia syringe, in Canticis: *Nardus & crocus, fistula & cinamomum*. Unde *canellam* hodie dicimus. Mirum est igitur, quare neoterici *casiam syringa* de casia medicamentaria interpretati sint, quam *siliquam* melius dixissent. Nam in Saraceníco lexico ita vocatam invenio: *Σίλιχα, κασία*. Sed *σίλιχαν* ponit pro Saracenico vocabulo, quum plane Latinum sit *siliqua*. Vocem tamen illam *σαλίχαν* Arabicam esse ex Græco *ξυλίνη* deflexam, quæ *ξυλοκασίαν*, sive casiam ligneam appellarunt, infra ostendam. Fallitur autem Fuchsius, qui *γλυκυκάλαμον* apud Myrepsum de casia purgatrice interpretatur. Græci *λωτὸν* exponunt. Sed de eo nos infrà. Eam casiam vocant simpliciter *κασίαν*, aut *κασίαν καθαρτικὴν*, & *σαλίχαν*. Alia est apud eosdem recentiores Græciæ medicos siliqua spinæ Ægyptiæ, quam inter adstringentia numerant. Alii *καρπὸν ἀκάνθης Αἰγυπτίας* vocant. Glossæ medicæ: *ἀκακία, καρπὸς ἀκάνθης Αἰγυπτίας*. Acaciam

ciam multi cum ſpina Ægyptia confundunt, & ἀκάνθαν Αἰγυπτίαν eam appellant. Certe caſia nomen pro ea ſpecie, quæ ſolvit alvum, ex ἀκακίᾳ factum, quamvis diverſum ſit genus. Sed tam ἀκακίαν, quam arborem, quæ caſiam vulgarem fert, ἀκάνθης Αἰγυπτίας nomine comprehenderunt, ut ſupra oſtendimus, & verum eſt. Ceterum Græci, ut dixi, κασίας σύριγγος nomine nunquam aliud intelligunt quam caſiam aromaticam. Ut mirum ſit ante hos trecentos & amplius annos caſiam fiſtulam Latinis dictam eam, quæ purgandi vim habet. Non ſolum autem ξυλοκασίαν, ſed etiam ξυλοκινάμωμον dixere cinamomi lignum, quod erat vile, quia ſolus cortex in pretio. Vide Plinium. Qui tamen errat, cum xylocinamomum pro ligno cinamomi accepit, quum ſit ſpecies cinamomi craſſioris. Ξυλολίβανον quique appellarunt virgas & farmenta thuris arboris ad differentiam ſucci. At in Bibliis ξύλα λιβάνου dicuntur cedri arbores, quæ in Libano monte proveniunt. Inde Græculi montem Λίβανον cum thuris arbore confundunt, quia Græcis Λίβανος etiam dicitur, & ξύλα λιβάνου pro thuris arboribus acceperunt, & in Libano monte naſci tradiderunt. Eorum iſta ſunt: ὁ Λίβανος τὸ ὄρος ἔχει τρία εἴδη δένδρων, ἃ λέγονται καὶ Λίβανοι, καὶ ξύλα τοῦ Λιβάνου· διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων τῷ χρώματι· ἔστι γὰρ τὸ μὲν ἄρρεν, τὸ δὲ θῆλυ, τὸ δὲ ὑδάτινον, καὶ ὁ μὲν ἄρρην ὀνομάζεται χαλκολίβανος, ἡλιοειδὴς καὶ πυῤῥὸς, ἤτοι ξανθός· τὸ δὲ θῆλυ καλεῖται λευκολίβανος, καὶ ἀργυρολίβανος· τὸ δὲ ὑδάτινον ἁπλῶς λίβανος. Λιβανωτὸς δὲ καλεῖται ὁ καθαρίζων ἐξ αὐτοῦ καρπὸς, ὃς καὶ ὁμώνυμος τῷ δένδρῳ λίβανος καλεῖται. Hæc nugacia ſunt, ad aliquid tamen utilia. Ex eodem errore eſt, quod Servius Sabæos, apud quos thus naſcitur, inter Libanum & Antilibanum montes collocat. Igitur ξυλαλόην vocarunt lignum aloës, ad diſtinctionem ſucci, quaſi ex eadem arbore ſuccus amarus, & lignum odoratum veniret. Tradit Plutarchus Sympoſiacῶn lib. VI. cap. VII, quoſdam vinum colorare ſolitos aloë: εἰκότως καὶ τὸν οἶνον οἱ μὲν ἀλόαις χρωτίζοντες, ἢ κινναμώμοις, καὶ ἐφηδύνοντες, ὥσπερ γυναῖκα καλλωπίζουσιν εἰς τὰ συμπόσια, καὶ προαγωγεύουσιν. Aloas iſtas, quas cum cinamomis jungit ad colorem vini adulterandum, quis de amara hac aloë putaret exponendas, & non potius de aromatico ligno? Quis inter delicias locus vino tanto amarore condito? Demus aloën inficere poſſe vinum. Atqui id non poteſt, quin & ſaporem ejus corrumpat plus quam deſpuenda amaritie. Plinius non ſolum vini colorem, ſed etiam ſaporem aloë adulterari à Narbonenſibus tradit lib. XIV. cap. VI. *De reliquis in Narbonenſi genitis aſſeverare non eſt: quoniam officinam ejus rei fecere tingentes fumo, utinamque non & herbis ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloen mercantur, qua ſaporem coloremque adulterant.* Non dubium eſt quin Plinius de aloës medicamine intellexerit, nec enim aliam novit aloën. Sed non dubito eum falſum eſſe. Plutarchus dicit tantum οἶνον χρωτίζεσθαι ἀλόαις, ἢ κινναμώμοις, & aloas intelligit odoratas, & de vino accipi debet, quod ad potus delicias paratur, non ad uſum medicinæ, ut perperam apud Plinium interpretantur. Sed inquies, ſi aloë agallochum eſt, quomodo vini colorem mutare eo ligno poterant, quod certum eſt fucandi vim non habere, nec tingendo aptum eſſe? Veteres ἀλοῶν appellatione non unum genus ligni videntur comprehendiſſe. Quidam Judæorum magiſtri τὴν ἀλόην Bibliorum de ſandalo interpretati ſunt. Sandalum veteribus fuiſſe notum ſupra oſtendimus ex auctore peripli rubri maris, qui antiquior Plutarcho, & σανδαλίνων ξύλων meminit. Sandalum porro rubrum, quod ad nos ex India fertur, colore inficit, & guſtu dulce eſt. Braſilium quoque lignum tingit. Tale aliquod lignum ἀλόης nomine intellexiſſe Plutarchum palam eſt, quo vina quidam tingebant. Nam de ſucco aloës medicamentariæ vix ac ne vix quidem capi poteſt. Dubitarunt porro veteres, quale ligni genus illud eſſet, quod vocaretur ἀλόη. Plerique & maxime Græci ἀγάλλοχον eſſe voluerunt. Judæi magiſtri σάνδαλον exponunt. Quidam ex illis deblatterant aloen inveniri cum piſcibus maris. *Ambar* deſignant, quod Græci medici ſtercus piſcium tradunt. Ita enim in eorum lexicis iatricis reperio ſcriptum. Ἄμπαρ, μυρεψικὸν, κόπρος ἰχθύος. Alii tertium ac viliſſimum genus hoc faciunt ambaris, quod à piſcibus devoratur ac redditur. Sed de his alibi. Sic alcyonium vituli marini ſtercus eſſe iidem Græci tradunt, in quorum Lexicis invenio, ἀλκυόνιον, φώκης κόπρος. In Lexico Latino Arabico veteri *darſini* exponitur aloë. Perſæ ſic vocant caſiam, vel genus cinamomi. Arabes etiam ſic vocant. Alii ψευδοκινάμωμον ea voce indigetant. Ita aloë eſſet pſeudocinamomum. Reperio etiam quoſdam Græcorum agallochum pro citro arbore Atlantica accepiſſe, ex quo fiebant menſæ citreæ. Auctor Anonymus περὶ ἱερῶν τῆς γῆς in Atlantis montis pede naſci tradit. De monte Atlante: καὶ ὄρος ὥσπερ κεφαλὴ τῆς γῆς, ἐν δὲ τῶν πρέμνων αὐτοῦ ἐξέρχεται ἀγάλλοχον. Forte quod agallochum maculas ſimiles habet ligno citri pro citro accepere. Dioſcorides θυΐνοις ἐστιγμένον eſſe dicit. Nihil certi ab illis auctoribus expectandum. In hac opinionum varietate ſuam & ſibi ut haberet licere nimirum putavit Nonnus, & aloen calamum aromaticum interpretatus eſt.

Ἰνδώης ἀλόην δονακώδεϊ φῖν ἐρυθρῷ δήσατο.

Nihil clarius. Qua in re fortaſſe & vocabulum, quo hodie optimam aloën vocant Indi, ſuffragari illi videtur. *Calambac* illis dicitur. Quibuſdam *calambus* ſcribitur. Quid ſi & Nonni ætate ſic vocaverunt? Indicæ fere omnes ſpecies, cum lingua ſua ad nos pervenerunt, & parum ab antiquo demutarunt. Græci quoque Indicorum aromatum nomina, & aliarum inde mercium non magnopere immutata retinuerunt. Ubi de re conſtat, non multum de ratione in his laborandum. Certum eſt inquam Nonnum in illa paraphraſi aloën aromaticam pro calamo odorato accepiſſe. Nunc illud ſupereſt examinandum, an bene aloën Evangelii de aromate expoſuerit, quam alii omnes antiqui, neotericique de medicamine cenſuerunt exponendam. Priuſquam hoc agamus, illud tenendum. Etiamſi de aloë communi, & medica intellexiſſet, recte Indicam vocaturum fuiſſe. Nec locum hic habet reprehenſio viri docti Nonnum hoc nomine caſtigantis, quod Ἰνδώην voluit eam aloën, ſive ex India allatam, quum in Palæſtina quoque naſceretur. Quid in Palæſtina, ἃ πάνυ? Certe & in Aſia paſſim omni naſcebatur, & in Græciæ maritimis locis, & pleriſque inſulis, ſed ſuccum ea de ſe non dabat: οὐκ ὠφελεῖ ἐπὶ τὰ ὀπισμός. Succus igitur ille aloës, quo in medicaminibus utebantur, ex India veniebat. Nullus quippe capiebatur ex foliis aloës Græciæ, aut Palæſtinæ familiaris. Ea propter quum Indica aloe deſit, quæ ſuccus eſt ex India allatus, indigenæ aloës folia viridia ſumenda eſſe Galenus præcipit: ἀντὶ ἀλόης Ἰνδικῆς, ἀλόης χλωρᾶς τὰ φύλλα. Non igitur ſucco proderat vulgaris aloe, ſed foliis tantum viridibus. Gloſſæ medicorum ἀλόην χλωρὰν exponunt ἀλυπίαν. Diverſa tamen alypia ab aloë viridi. At condiendis mortuis non alia utilis aloë quam Indica, ſi modo & hæc ad hunc uſum ſumpta. Aloen in Palæſtina naſci nominatim non dixit Dioſcorides. * Plinius ſane ita perhibuit, qui ſupra Hieroſolymam quoque ipſam inveniri tradit. Et recte quidem, inquiunt, ſi de hac, qua in corporibus tum condiendis utebantur, hoc intelligatur. Hæc ſententia incomparabili Scaligero adſcribitur, & probatur. Quid tum? Nihil moror auctorem, ſed magis miror ſententiam. Primum illud conſtat, aut conſtare debet, Judæos non condidiſſe corpora mortuorum, qui mos Ægyptiorum fuit peculiaris. At Judæi eum plurimis unguentis & aromatibus defunctos ſuos ſepeliebant eodem prorſus more, qui apud Græcos & Romanos viguit: lavabant cadavera, ungebant pretioſis unguentis, & faſciis involuta condebant monumento. Ægyptii exenterabant, & condiebant, ut ſervari poſſent, & in ſæcula durare. Hinc hodieque *mumiæ* ſepulcrorum in Ægypto reperiuntur, & eruuntur, quæ in Judæa nullæ ſunt. Concedamus porro & condituras mortuorum æque Judæis uſitatas fuiſſe atque Ægyptiis, cui deinde veriſimile fiet illo tempore jam tum ſepulcra perfodi & everti ſolita, ut inde mumiæ eruerentur. Quis credat hoc permiſſuros fuiſſe Judæos, aut ſuis ipſos manibus feciſſe? Si hoc in Judæa fiebat, multo magis in Ægypto. Quis autem veterum meminit illo ævo aloës in Ægypto effoſſæ, & cum

cadaveribus erutæ? Rem tantam silentio non prætermisissent. Hæc multis modis absurda sunt, & à veritate segregantia. Et quo fortius ea defrico, eo apparent magis magisque indigna tantis viris. Scripsit quidem Plinius, fuisse qui traderent in Judæa nasci aloën fossilem supra Hierosolyma. Hæc ejus verba sunt: *fuere qui traderent in Judaa super Hierosolyma metallicam ejus naturam, sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior.* Hoc tradiderat Niger, è quo Plinius ista hausit, qui & auctorem Sextium Nigrum hoc ipso libro citat. Sed eam Nigri sententiam de metallica & fossili aloës natura refutavit & explosit Dioscorides in præfatione, & eum multis aliis mendaciis refersisse libros suos testatur. Verba ejus, quia ad rem faciunt, heic subjecta legi merentur: ὁ γοῦν θαυμαστὸς δοκῶν εἶναι ἐν αὐτοῖς Νίγρος τὸ εὐφόρβιον φησὶν ὀπὸν εἶναι χαμελαίας φυομένης ἐν Ἰταλίᾳ· καὶ τὸ ἀνδρόσαιμον ταὐτὸν ὑπάρχειν τῷ ὑπερικῷ, ἀλόην δὲ ὀρυκτὴν ἐν Ἰουδαίᾳ γεννᾶσθαι, καὶ ἄλλα τινὰ ὅμοια τούτοις παρὰ τὴν ἐνάργειαν ἐκτίθεται ψευδῶς. Niger ille Romanus auctor fuit, & Græce scripserat. Cujus testimonio Plinius passim utitur, ejusque omnes opiniones sine examine recepit, ut hanc de aloe fossili, & illam de euphorbio. Ita enim tradit lib. XXV. cap. VII, de euphorbio tractans: *multum infra hunc succum est qui in Gallia fit, ex herba chamalea granum cocci ferente.* Plane innuit etiam euphorbium ex chamælea fieri in Gallia nascente, sed multum esse infra Libycum. Ex eo loco Plinii corrigendus & Dioscorides in verbis supra citatis: τὸ εὐφόρβιον φησὶν ὀπὸν εἶναι χαμελαίας ἐν Γαλλίᾳ φυομένης. Auctorem Nigrum etiam in eo libro allegat Plinius, ut liquet ex indice. Ἀλόη ὀρυκτὴ illius Nigri de aloë conditorum cadaverum nullo modo potest accipi: nam & eam novisset Dioscorides. Præterea ait eam γεννᾶσθαι in Judæa. Quo verbo metallicam ejus naturam ostendit, ut recte Plinius accepit. Nam ibi metalla nascuntur. Quod dici non potest de aloë cadaverum, & *mumia* sepulcrorum. Jam alia heic difficultas oritur, an aloë illa Euangelii medicamen vulgo notum fuerit. Eam nos heic decidemus in favorem Nonni, qui de aromatica accepit contra omnium interpretum sententiam. Dicitur Nicodemus attulisse μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν. Ad quid illam myrrham & aloën? Ad ungendum & pollingendum Christi corpus. Sequitur enim protinus: ἔλαβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Ergo myrrha & aloë, de quibus præcessit, ἀρώματα sunt. At quis unquam aloën vulgarem inter aromata & odores recensuit? Aut quid illa habet odorificum? Apud Marcum & Lucam mulieres dicuntur emisse ac præparasse ἀρώματα καὶ μύρα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν αὐτόν. Inter illa unguenta & aromata etiam aloë fuit. Et cur non, cum ad eumdem usum Nicodemus attulerit σμύρναν καὶ ἀλόην, ad corpus Christi scilicet curandum, & pollingendum. Apud Matthæum quum mulier quædam in Christi caput pretiosissimi unguenti alabastrum effudisset, & ringerentur discipuli, ipse eos sic repercussit, βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησε. Sola itaque unguenta & aromata ad unctionem & pollicturam cadaverum adhibita, nec ullus inter illa locus fuit medicamini, qualis aloë vulgaris & medica. Romani quoque & Græci defunctorum corpora, licet arsura, multis unguentis ungebant. Persius:

---- crassisque lutatus amomis
In portam rigidos calces extendit.

Cineres etiam & ossa unguentis & odoribus differta condebant. Ovidius:

Ossaque cum foliis, & amomi pulvere condo.

Idem Persius:

---- urna
Ossa inodora dabit seu spirent cinnama surdum.

Metrodori epigramma nondum editum de funeris impensa ac sumptibus.

Ἐκ δὲ τεθνηότων κοσμήσατε σῶμα ταλαίνων,
Ῥέζοντ' ἐν ὑδαίῳ ζωῇ θυηπολίην.
Διαστὰς δὲ τὸ πρὶν καὶ ἄλφιτα καὶ πλαμῶνας
Εἰκαίως δείνοι σῶμα χόεσιν λαβέτω.

Unguenta, quibus corpus ungendum erat, vocat σιασίῃ χόεσι. At πλαμῶνες sunt fasciæ, quibus corpus pollingitur. Latini grammatici *pollingere* exponunt σωματοκομεῖν. *Pollictores* scribuntur in antiquis codicibus, & sunt perlictores, vel perligatores, οἱ ἐνταφιασταί. De quo ritu alii, & nos alibi. Postremo quum Euangelista junxerit σμύρναν & ἀλόην, non de alia aloe videtur exponendum, quam de illa, quæ tribus aut quatuor locis Bibliorum juncta invenitur cum myrrha. Atqui illa omnino aromatica aloe, cujus mentio in proverbiis, in Psalmis, Canticis, & alibi. Non igitur diversa aloë Euangelica ab aloë Bibliorum. Inferet heic aliquis, aloën medicam virtute quadam sua & amarore insigni putredini repugnare, ideo cum unguentis aliis adhibitam condiendis mortuis. Quid tum? Non hoc quæsivere Judæi in sepeliendis cadaveribus, ut quam diutissime perdurarent, æternitatemque medicaminibus obtinerent. Quid si doceo, ne Ægyptios quidem, quorum proprius hic mos fuit condiendorum ac medicandorum cadaverum, nullam aloën usurpasse, aut quam usurparunt in ea conditura, eam fuisse aromaticam? Herodotus, qui hanc ταρίχευσιν Ægyptiam accurate persequitur, tresque modos ejus recenset, nusquam ἀλόην adhibitam commemorat. In eo conduturæ genere, quæ præ cæteris impendiosa fuit, & quam soli divites usurparunt, præter nitrum & gummi solis odoribus & aromatis pretiosis eam procuratam dicit, myrrha, casia, & aliis multis excepto thure: ἄνθεσι ἀλλοίοισι θυμιήμασι πεπλησμένοισι. Ἔπειτα τὴν νηδὺν σμύρνης ἀκηράτου τετριμμένης, καὶ κασίης καὶ τῶν ἄλλων θυωμάτων, πλὴν λιβανωτοῦ, πλήσαντες συρράπτουσι ὀπίσω. Quis dubitet quin & aloë aromatica in ea conditura locum etiam habuerit inter alia θυώματα, siquidem damus tunc locorum cognitam fuisse? Certe posteriores Ægyptii etiam ἀλόην adhibuerunt cum myrrha in condiendis cadaveribus, ut diserte testatur Aëtius, qui eam conditurам σμύρνισιν vocat, & species quibus constaret, has recenset lib. XVI sub finem: Νεκρῶν σμύρνισις. Ἀλόης, σμύρνης, κόμμεως ἀνὰ λίτρας α, στροβιλίνης λίτρας β, ἀκακίας, ὀποβαλσάμου. Hæc aloë aromatica est, nec de alia capiendum. Σμύρνισιν illam statim subjecit post tractatum thymiamatum muscatorum & unguentorum. Non alia igitur ibi aloë intelligenda quam quæ in confectionem olei falca, & muscati, & thymiamatis regii ingreditur cum aliis aromaticis speciebus. Agallochi ligno, quod est aloë, veteres pro diapasmate usos esse tradit Dioscorides: ὅλη δὲ τοῦ σώματος διάπασμα ἐστί. Tundebatur igitur, & in pulverem redigebatur. Sic enim diapasmata fiebant. Pulvere ejus cum myrrha mixto, ut apparet, corpora etiam mortuorum perungebant. Hoc enim proprie μυρεψοὶ faciebant, ξηρὰ ὑγροῖς miscebant. Παντὸς γὰρ μύρου καὶ χρίσματος ἡ σύνθεσις αὕτη, ut tradit Theophrastus in commentario de odoribus. Tale fuit μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης, quod attulisse Nicodemus dicitur ad perungendum corpus Domini. Atque ita quidem fuerit, si σμύρναν de myrrhæ liquore ac stacte accipiamus. Sic enim Latini loquuntur, *myrrha madentes crines*, de liquida apud poetam: & *crines perfundere myrrha* apud Propertium: item apud Philodemum de ea myrrha, qua caput perfundebant:

---- καὶ πάλαι δὴ σμύρναν ἰδεῖν ξυρίω.

Syrium rorem vocat idem Propertius. Græci tamen inter σμύρναν, & στακτὴν σμύρνης distinguunt. Præterea notandum non dici Nicodemum illis aromatis unxisse corpus Domini, sed pollinxisse, hoc est, fasciis involvisse cum aromatis. At mulieres dicuntur emisse τὰ ἀρώματα καὶ μύρα ἵνα ἀλείψωσιν. Postremo pondus aromatum, quæ Nicodemus attulisse fertur, nimis magnum est, quam ut unctioni paratum existimari queat, ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν. Centum libræ non paucis ungendis cadaveribus sufficiunt. Certe tres aut quatuor ad summum libras aromatum condiendo uni funeri impensas legimus apud Aëtium, ubi alvus exenterata odoribus farcienda erat. Sed de his alibi. Quodcunque sit, ἀλόη aroma est, non medicamen. Quum enim σμύρναν & ἀλόην tantum nominarit, ἀρώματα ea vocitat: atqui ἀλόη vulgaris non potest aroma dici. Ex his omnibus constat Nonnum recte ἀλόην apud Euangelistam pro aromate accepisse, non æque recte de

calamo odorato eam interpretatum esse. Hierophilus philosophus in libro περὶ ἐφόδων διαιτήσεως ἀνθρώπων κατὰ μῆνα, inter ἐμβάμματα recenset ἀλόην, quæ aromatica est, non medica: ἐμβάμματα, ἄνηθον, ἀλόη, σμύρνα καὶ σινάπεως. Quis credat veteres aloës medicæ succo, qui amarissimus est, pro intinctu usos esse, & in deliciis habuisse? Tradit Dioscorides ad suavitatem ori conciliandam agallochi lignum veteres mandere solitos, & decocto ejusdem os colluere ad eumdem usum: ποιεῖ δὲ διαμασώμενον, καὶ διακλυζόμενον ἀφέψημα πρὸς εὐωδίαν στόματος. Agallochum est aloë. Ergo in iis embammatis locum habebat, quæ ad εὐφημίαν parabantur, ut & cuminum, quod etiam inter ἐμβάμματα numeratur & ea quæ os suave faciunt. Sic hodie ligno casiæ utimur ad embammata. Idem Hierophilus tradit ἀλόην cum myrrha χρῖσμα componere, quo ungebantur à balneo: χρῖσμα δὲ ποιεῖ ἐσκευασμένον, τόπῳ ψηθέντων, βάλλων δὲ ἀλόην σμύρναν λίτραν μίαν, καὶ σμύρνην λίτραν, καὶ κηρίον οὐγγ. β': ταῦτα πάντα βαλὼν ἐν τῷ χρίσματι σμῆχε, ἀνάμιξον δὲ πρὸ χρίσεως, ἵνα εἰσέλθῃς εἰς λουτρὸν καὶ ἀποχύσεις εἰσελθὼν τρεῖς. In his verbis ψηθέντων est decoctum. Nam ψήνειν pro coquere dicunt Græci recentiores. De aloë autem aromatica hæc capienda esse nemo non videt. Ut ad calamum redeamus, addit Plinius ad probationem optimi: *inest fistula araneum quod vocant florem, præstantior est cui numerosior.* Hæc verba è Græcis Dioscoridis versa sunt, de optimo calamo: ὁ εἰς πολλὰς σκινδαλμοὺς θραυόμενος, γέμων ἀραχνίων τὴν σύριγγα. Probari ait, qui in multas assulas frangatur, quique intus fistulam habeat veluti araneorum telis refertam. Hæc mens Dioscoridis, quam haud scio an satis recte coeperit Plinius. Τὸ ἀράχνιον est tela araneæ. Calamus aromaticus concavus est, & fistulam habet tenuibus membranulis intus conseptam sicut reliquæ arundines. Eas membranas ἀράχνια vocat Dioscorides ob similitudinem. Præstantissimum ergo calamum videri ait, qui non prorsus intus inanis sit, sed membranulas habeat ἀραχνοειδεῖς. Quæ ἀράχνια vocavit. Plinius ita sumpsisse videtur ac si tela aranei involuta esset fistula calami. Et falsus est. *Araneum* Latinis dicitur araneæ textum, ut Græcis ἀράχνιον. Sic inter morbos oleæ ἀράχνιον nominatur Theophrasto lib. IV cap. XVII. Γίνεται δὲ καὶ ἄλλο νόσημα περὶ τὰς ἐλαίας ἀράχνιον καλούμενον. Ἐμφύεται γὰρ τοῦτο, καὶ διαφθείρει τὸν καρπόν. Male editum est ἀραχνίδιον, & pessime vertunt: *quo arachnium vocatur.* Debuere: *quod araneum vocatur.* Et libro de caussis V. cap. XIII. τῇ δ᾽ ἂν ἐλαίᾳ καὶ τὸ ἀράχνιον ἐμφύεται, id est, *tela aranea, vel araneum innascitur*, non *arachnium*. Plinius ita reddidit & expoluit lib. XVII. cap. XXIV. *Est etiamnum peculiare oleis ac vitibus, araneum vocant, cum veluti tela involvunt fructum & absumunt.* *Araneum*, textum est: *Aranea*, quæ texit. Ita Græci τὸ ἀράχνιον & τὴν ἀράχνην distinguunt. Plinius aranea illa, quibus scatet intus calamus, circa exteriorem fistulæ faciem involuta videtur agnoscere, quasi χνοῦν quemdam. Sic enim explicat: *araneum quod florem vocant.*

Pag. 59. C. *Dat & multa alia flagrantia mirifici spiritus suavitate grata*] Alterutrum expungendum, aut *grata*, aut *flagrantia*. Nisi si quis legendum contendat: *& alia multa flagrante mirifici spiritus suavitate grata.* Inter alia illa mirifica suavitate olentia, quæ mittunt Indi, præcipuam ac primam auctoritatem obtinent nardi spica, & folium sive malabathrum. De quibus quoniam veterum inter se discrepant sententiæ, nec conveniunt neotericorum, quæ ad eorum historiam illustrandam spectare visa sunt, hac exercitatione exponam. Nardus Indica eadem & Syriaca dicebatur veteribus. Glossæ medicæ nondum editæ: Νάρδος Συριακή, ναρδόσταχυς. In aliis: Νάρδον Συριακὸν, τὸ στάχος. De Indica nardo spicæ nomen proprie usurpatum est. Idem Lexicon Iatricon: νάρδος Ἰνδική, τὸ στάχος. Hoc cognomen Syriaca minime nacta est quod in Syria nasceretur. Auctor locupletissimus Theophrastus nihil odorum in Syria nasci testatur præter calamum & juncum: reliqua aromata ex India adferri, ut κασίαν, κιννάμωμον, ἀμάμωμον, νάρδον & alia. Nulla igitur Syriaca nardus, quæ Syriam habeat solum natale. Dioscorides quum sciret Syriacam nardum appellari, & adæque sciret in Syria non inveniri, perridiculam rationem excogitavit, vel ab aliis proditam probavit, quare Συριακὴ νάρδος nomen habuerit, quam tamen India mitteret. Νάρδου, inquit, ἐστὶ δύο γένη: ἡ μὲν γάρ τις καλεῖται Ἰνδικὴ, ἡ δὲ Συριακὴ, οὐχ ὅτι ἐν Συρίᾳ εὑρίσκεται, ἀλλ᾽ ὅτι τοῦ ὄρους, ἐν ᾧ γεννᾶται, τὸ μὲν πρὸς Συρίαν τέτραπται, τὸ δὲ πρὸς Ἰνδούς. Syriaca nardus, non quod in Syria nascatur, sed quod mons, in quo invenitur, alio latere Indiam spectat, alio Syriam. Ergo nardus, quæ in latere Syriam spectante nascitur, ea Syriaca dicitur: quæ in parte montis Indiæ obversa, ea est Indica. Quid pote magis ridiculum, aut ineptius fingi? Non dicit qua in regione mons ille nardi ferax attollatur. Certe aut in ipsa India est, aut in collimitio Indiæ. Si totus est Indiæ, omnibus lateribus Indos respicit. Si in confinio Indiæ surgit, ab oriente Indiam fortean habeat, ab occidente Syriam. Sed an Syriam tantum? Quis nescit quam multæ provinciæ Indiam inter & Syriam jaceant? Persida & Assyriam, ut alias omittam, propioribus jugis mons ille respectat quam Syriam. Cur non igitur Persica nardus hæc, vel Assyria nuncupatur potius quam Syriaca? Certe debuit. Aut si longinquiora petenda sunt, æque Hispanica dici potuit. Nam & Hispaniam ab eo latere, quo Syriam, prospectat mons ille Indicus. Doctus enarrator Dioscoridis pro Συριακὴ legere malebat Συρεντινὴ à regione Indiæ. Sed pro Syriaca veteres omnes testimonium dicunt. Isidorus sic legit, quum hunc locum Dioscoridis verteret. Meleager antiquissimus poëta epigrammatarius Συρίαν νάρδον indigetat:

> Ναὶ μὴν καὶ Συρίην πυκνὸν ἐρχόμενον νάρδον
> Τμωλίτιδος Ἑρμοῦ δῶρον ἀνεδρεψάμενον.

Perpetua hæc nota Indicæ nardi, πολύσταχυς, quæ & sola spicam habet. In Cilicia Syriæ vicina nascebatur nardus, quæ & montana dicta est. Immo & in Syria quoque. Dioscorides: γεννᾶται ἐν Κιλικίᾳ καὶ Συρίᾳ. Sed illa minime πολύσταχυς aut spicata, utpote quæ nec caulem haberet, nec semen ferret, nec florem. Idem Dioscorides: οὔτε δὲ καυλὸν, οὔτε καρπὸν, οὔτε ἄνθος φέρει. Secundum hæc, duplicem fuisse oportet Syriacam nardum: alteram in monte Indiæ nascentem, qua parte Syriam spectat, alteram in Syria ipsa. Pelagonius apud Hieroclem de re Veterinaria lib. I. in quadrigarii pulveris compositione, *nardi Syriaca, vel Indica* duplex genus intelligit: nec Syriacam eamdem cum Indica facit. Plinius post Indicam proxime laudari Syriacam asserit: *in nostro orbe*, inquit, *proxime laudatur Syriacum, mox Gallicum, post Creticum.* Cilicii non meminit, sed Syriaci nomine comprehendere videtur. Sane nec alii recentiores Ciliciæ aut montanæ nardi mentionem habent, sed pro ea Syriacam nominant, quæ teste Plinio post Indicam præstantissima habita est, non tamen, ut res est, in monte Indiæ nascebatur, sed in Cilicia Syriæ vicina. Neophytus Monachus in herbario genera nardi omnia ita recenset: Νάρδος Κελτικὴ, τὸ Σίσυμβον. Νάρδος ἀγρία, τὸ ἄσαρον. Ναρδόσταχυς, τὸ αὐτὸ καὶ νάρδος Ἰνδική. Νάρδος Συριακὴ, τὸ στάχος. Νάρδος λέγεται, καὶ τὸ ἐκ τῶν Ταριχηρῶν κεράτων, καὶ ἰχθύων γένος. Mirum profecto quum ναρδόσταχυν proprie nardum Indicam appellatam dixerit, idem de Syriaca pronuntiare, nempe στάχος appellari. Nam ναρδόσταχυς absolute etiam dicta est στάχος recentioribus Græcis, quod est spica. Idem Neophytus in collectione ἀντιβαλλομένων, quam ex multis auctoribus concinnasse profitetur, στάχος absolute dictum distinguit ab ea quæ ναρδόσταχυς vocatur his verbis: ἀντὶ ναρδοστάχυος, στάχος. Quasi diversa fuerit *spica* proprie nuncupata, à *nardi spica*. Atqui Syriacam nardum ita vocatam asserit, στάχος. Jam docuimus nardum Syriacam, sive Ciliciam carere spica. At Syriaca quædam nardus vocitata, quæ in Indiæ monte nascebatur, ut asserit Dioscorides. Hæc habuit spicam. Eam distinguit ab Indica. Quod miror. Nam & Indicam ipsam esse vult. Ἀντὶ νάρδου Συριακῆς juncum aromaticum adhiberi posse docet Galenus in ἀντιβαλλ-

περιβαλλομένων. Hæc Syriaca nardus, sive Cilissa omnino alia ab Indica: nec spicam habet, sed radice tantum bona est. Radicem ejus commendat solam Nicander, quam vocat θυλακόεσσαν, non quod in sacculis afferretur, ut persuasum hodie babent eruditissimi medici, sed quod sacculi instar haberet. Unde & θυλακίτις Dioscoridi vocatur, & Galeno πηρίτις ab effigie peræ, quam præfert. Iconographia ejus, qualem posuit Clusius, id manifesto ostendit. Idem confirmat & scholiastes Nicandri vetus: καὶ θυλακόεσσαν καλεῖ τὴν ἐμφερῆ θυλάκῳ σχήματι, ἴσως δὲ εἶπεν ἀπὸ τῆς ῥίζης. Τοιαύτη γὰρ πάντως ἡ τῆς νάρδου ῥίζα, θυλακώδης τῷ εἴδει. Hoc verissimum. Σιζαλῖδα quoque vocat ab eadem ratione Nicander, quod similis sit σισύρᾳ χιτῶνι. Ita dicitur tonica, quæ non cingitur, & sacco proinde similis est. Nam quæ cingitur, in medio ubi cincturæ locus est, ad corpus premitur, & figuram sacci perdit, quæ recta est, & æqualis, parque sibi in imo, & summo, & medio sui. Inde & ἀσταθῆ νάρδον camdem vocavit alio loco, non à pondere, ut vulgo nugantur interpretes. Sed hæc alibi. Sic papaveris species quædam appellata est θυλακῖτις, quæ sacculo simile caput haberet, non quod in sacculis deferretur, ut inepte doctus medicus autumat: καλεῖται δὲ θυλακῖτις ἐπιμηκὲς ἔχουσα κεφάλιον. Altera dicebatur πιθῖτις à dolii forma. Idem Dioscorides: ἡ δὲ ἑτέρα ἀγρία ἐγκαθημένην ἔχουσα τὴν κωδύαν, σπέρμα μέλαν ἡ δὲ καὶ πιθῖτις ὀνομάζεται. Apparet ergo Dioscoridem in versibus Nicandri, quem plurimum sequitur, legisse:

---- περιβρίθοντα δὲ μήκων

Θυλακίς, ἢ πιθῖτις ----

Ubi vulgo legitur, ἢ ἐπίτηλις. Quod si ἐπίτηλις retinemus, de cornuto papavere accipiendum est, cui semen τήλει simile, hoc est, fœno Græco dicit Dioscorides. Sed illud indubitanter verum est. Θυλακῖτις igitur nardi radix à forma sacculi, ut κωδύα papaveris ab eadem ratione sic dicta est. Nulla certe Syriaca nardus præter Ciliciam. Negat etiam Theophrastus ullum odorem aut aroma in Syria nasci præter calamum & juncum. Syriaca nardus pro Cilicia obrepsit ex eo quod Indica etiam Syriaca dicta est. Cilicia autem Syriæ vicina. Hinc error. Ceterum quis non videt Indicam eam nardum, quæ teste Dioscoride Syriaca etiam vocabatur, hanc appellationem invenisse, quod in Syriæ emporia deferretur ab Indis advecta? Hoc minime novum: sed hodie est, atque semper tralaticium fuit, ut merces ab emporiis æque ac solo natali denominationes sumerent. Ab eadem ratione Cappadocium minium vocatum est Sinopicum. Strabo: lib. XII de Cappadocia: ὠνομάσθη δὲ Σινωπική, διότι κατάγειν ἐκεῖσε εἰώθεσαν οἱ ἔμποροι πρὶν ἢ τὸ τῶν Ἐφεσίων ἐμπόριον μέχρι τῶν ἐνθάδε ἀνθρώπων διῖχθαι. Non longe arcessenda ratio. Myrrha Syria appellata est, quam omnes sciunt in Syria nusquam inveniri nisi advecticiam. Propertius:

Aut quod Orontea crines perfundere myrrha.

Tibullus:

Stillabat Syrio myrtea rore coma.

Syrium rorem vocat *stacten*, quod erat liquidissimum ac pinguissimum è myrrha expressum, & per se unguentum faciebat, quod *myrrha* nomine Latinis censetur. Σιζαντὴ συκῆς est lac fici apud auctorem anonymum de vita Alexandri. *Ros* igitur *Syrius* est stacte myrrhæ Syriæ. Sic λιπαρὸν σύρακα liquidum styracem vocarunt, diversum utique à stacte myrrhæ. Nam & σακτὴ, τὸ λιπαρὸν τῆς σμύρνης. De his alibi. *Myrrha Syria* poëtis, ut & Syria nardus de Indica. Philodemus:

---- καὶ πάλι δὴ σμύρναν ἴδοιν Συρίην.

Horatius *malabathrum Syrium* appellat. Quod non magis natalibus Syriacum, quam nardus, aut myrrha. Ex eo tamen quidam videntur sibi persuasisse malabathrum Syriæ indigenam esse arborem. *Dat & malabathrum Syria*, inquit Plinius, *arborem folio convoluto*. Hoc tamen falsissimum. Nam sola India hoc mittit. Sic calamus aromaticus Græcis Συριακὸς κάλαμος dictus est, quod à Syria ipsis veniret ab India in Syriam missus. Romani *Alexandrinum* dixere, quia ex Ægypto habebant per Alexandrinum cataplum. Eadem prorsus ratione ξύλον βαρβαρικὸν appellatum, quod à Sinensibus in Indiam, deinde ex India per sinum Barbaricum in Arabiam, & Syriam, atque alias deinde Asiæ & Europæ regiones invehebatur. Non expeditior quæstio est, cur *spicam* veteres Latini hanc nardum Indicam vocaverint, aut cur Græci ναρδόσταχυν. Romani hanc appellationem mutuati sunt. Infima Græcia στάχυν absolute nominavit, id est, spicam. Radicem esse plerisque veterum placuit. Arrianus idoneus auctor de expeditione Alexandri ῥίζαν νάρδου appellat de Gedrosia loquens: ἔχειν δὲ τὴν ἔρημον ταύτην καὶ νάρδου ῥίζαν, πολλήν τε καὶ εὔοσμον, καὶ ταύτην συλλέγειν τοὺς Φοίνικας. Galenus multis locis radicem esse confirmat. Philo apud eumdem in descriptione medicamenti sui anodyni, quod ab ipso Φιλώνειον dictum est, ῥίζαν ψευδώνυμον vocat nardum Indicam:

Δραχμαῖον καὶ ῥίζης ψευδωνύμου, ἣν ἀνέθρεψε
Χῶρος, ὁ τὸν Πίσης Ζῆνα λοχευσάμενος.

Sic legendus ille versus. Galenus hæc explicans de Cretica nardo accipi videtur velle, quia Creta Jovem occuluit. Sed omnino de India intelligendum. Jupiter Pisæus, ὁ Ζεὺς Πίσης, ex ebore factus à Phidia ab omnibus decantatus. Ebur mittit India, ex quo factum Jovis Pisæi simulacrum. Locus igitur, vel regio, quæ fabricavit, vel formavit Pisæum Jovem, hoc est, Pisæi Jovis simulacrum; eadem quoque educavit ῥίζαν ψευδώνυμον, hoc est, nardum, quæ cum revera sit radix, falso tamen nomine νάρδου στάχυς Græcis nuncupatur. Hic sensus est Philonis, cui placet nardum Indicam radicem esse, non spicam. In Lexicis Jatricis reperio: ῥίζα ψευδώνυμος, νάρδον Ἰνδικόν. Quod ex hoc loco habent. Si radix est, cur στάχυς à Græcis pariter Romanisque appellitata est. Arabes ipsi *cembul Indi* nominant, quod sonat *spicam Indicam*. Scaliger hanc litem componere voluit, ac auctorum dividiam conciliare novo conatu, Spicam nardi bulbum esse nardi Indicæ. Latinum videri potius quam Græcum, bulbos radicum spicam vocare. *Spicam allii & spicam ulpici* apud Catonem reperiri pro bulbis earum herbarum. Græcos postea sequutos esse Latinorum idioma, & στάχυν appellasse, quod radix est verius quam spica. Ita & *spicam Cilissam* poëtas Latinos vocasse bulbum croci. *Nam in croco*, inquit, *spica vocatur id quod in allio*. Nos singula expendamus. Etenim qui hactenus eam Scaligeri expositionem & notationem reprehendere instituerunt, meros triones ostenderunt, nihilque extricarunt. Primo neutiquam verisimile est Latinorum idioma in eo sequutos Græcos esse, quum è contrario Latini potius Græcos imitati sint, & *spicam nardi* post Græcos vocaverint, quam illi νάρδου στάχυν. Antiquissimi Græci sic eam nuncuparunt, ut Meleager, Philo & alii. Præterea nunquam Græci στάχυν pro bulbo, vel radice posuerunt. Nec enim σκορόδου, aut κρομμύου στάχυν dixere, ut Latini ulpici spicam & allii spicam. Proinde cum νάρδου στάχυν vocarunt, non eo sensu accepisse putandi sunt, quo Latini *spicam allii* posuerunt, pro radice scilicet, vel bulbo nardi Indicæ. Dioscorides in descriptione nardi Indicæ, ubi στάχυν nominat, non radicem ea voce significat, sed veram spicam, vel potius germen spicaceum, cui sua radix subest, ab ipsa spica, vel spicato caule diversa. Ita enim loquitur de quodam Indicæ nardi genere: πλείονας δὲ ἔχουσα τοὺς στάχυς, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ῥίζης, καὶ πολυκόμους καὶ συμπεπλεγμένας. Mox addit de montana, quam κολοβόσταχυν esse scribit, hoc est, brevi spica. Quæ de radice neutiquam sumi datur, nisi si forte hominibus totius Hellenismi imperitis & harum rerum parum intelligentibus. De Græcis certum & compertum esse debet, nunquam eos στάχυν pro radice, aut bulbo usurpasse. An Latini *spicam* ea notione usitatam habuerint, investigandum. Nomen ipsum è Græco Æolico assumpsere. Στάχυς, Æolicum σπάχυς. Unde Latinum *spicus*. Ita enim veteres primo enuntiarunt, quæ postea *spica* dicta est Servius: *Dicimus autem & hic spicus & hoc spicum*. Si spicus, vel spica idem quod στάχυς, & nomen ex nomine effictum, an cuiquam verisimile sit alio significatu Latinos *spicam* quam Græcos στάχυν in sua lingua habuisse? Sed verba Catonis in promptu sunt, ubi *allii spicas & ulpici spicas*. In quadam medicamenti

camenti compoſitione, quæ bubus paratur, ita loquitur: *Si morbum metues, ſanis dato ſalis micas* III, *folia laurea* III, *porri fibras* III, *ulpici ſpicas* III, *allii ſpicas* III. En ulpici & allii ſpicas de nucleis, quos Græci ἀγλῖθας vocant, & γέλγιδας in allio, ulpico, ac ſimilibus. Plinius *nucleos* vocat. Interpres Nicandri κόκκους his verbis: ἄγλιθες, οἱ κόκκοι, ἐξ ὧν αἱ κεφαλαὶ τῶν σκορόδων σύγκεινται, ἅπερ σκελίδας ἡ συνήθεια φησί. Dioſcorides appellat ῥᾶγας lib. II. cap. CLXXXII: σκόροδον τὸ μὲν ἐστὶ ἥμερον καὶ κηπευτόν, καὶ ἔτι ἐν Αἰγύπτῳ μονοκέφαλόν ἐστιν: καλῶσι δὲ τὰς ἐν αὐτῷ ῥᾶγας ἄγλιθας. Latini *unionem* dixere quod Græcis μονοκέφαλον σκόροδον. Quod etiam liceat dixiſſe μονόκοκκον. Sic enim & margaritarum *unionem* appellavere. Nam & κόκκος pro nucleo allii, vel ulpici. Hos nucleos igitur in allio & ulpico *ſpicas* à Catone vocatas vulgo creditum eſt. Qua ratione ita vocaverit, fateor me non videre. Immo maxime mirum id mihi videtur. Nam quæ poteſt fingi ſimilitudo ſpicæ, & nuclei bulbacei? Quia in mucronem deſinunt, inquiebat Scaliger Julius. At quidquid in mucronem deſinit, non ſtatim eſt ſpica. Ariſta pars eſt ſpicæ, quæ in mucronem deſinit, non tamen ſpica eſt. Alioquin nucleos alliorum & ulpicorum etiam ariſtas & ſpicula, & mucrones, & cuſpides, & haſtas quoque vocare poſſemus, quia in acumen deſinunt. Ergo κόκκος & *ſpica* idem eſt: ῥὰξ & *ſpica*: nucleus & *ſpica*. Quæ tamen omnes rotunditatis & pilæ ſignificationem potius habent quam mucronis. Partes quædam in nucleis allii in acumen quoddam deſinunt ſed nihil illæ ſimile gerunt, aut præferunt cum ſpica. Hæc corpus integrum eſt ex granis ordine diſpoſitis & ariſtis conſtans. Totum itaque allii caput majori jure diceretur ſpica, quam particula ejus, vel nucleus. Vereor profecto ne fraudi hactenus fuerit corrupta librorum Catonis ſcriptura, quæ viris doctis *ſpicas* pro nucleis alliorum male credulis obtruſit. Non in his ego, qui ſemper de vitio ſuſpectas illas ſpicas habui. Nunc videor eas falſi poſſe condemnare legitima voce interdicto unde vi in poſſeſſionem ſuam reſtituta. Legendum igitur ajo: *porri fibras tres: ulpici ſticas tres: allii ſticas tres.* Nihil opinor reperiri verius poſſe. *Stica* eſt tunica. Ita enim in omnibus antiquis gloſſariis invenio. *Stica, tunica.* Στίχος, vel στοῖχος ſeries dicitur rerum inter ſe junctarum, & continenter invicem cohærentium. Hinc verbum στοιχεῖν adhærere alicui & conjungi. Ut στοιχεῖν τοῖς ἴχνεσι, veſtigiis inſiſtere apud Paulum, & στοιχεῖν τῷ τῆς συγκλήτου προθέσει apud Polybium, *ſtare Senatus decreto.* Unde στοίχημα pactum conventum cui neceſſario ſtandum eſt & acquieſcendum. Inde & στοιχὴ pro tunica, quæ corpori adhæret. Tales enim tunicæ veterum ſtrictæ ac preſſule ad corpus hærentes. Ex ea Latinum *ſtica*, ut στοιβὴ *ſtipa.* Heſychio στοιχίον eſt tunica. Ἄβολος ὄνομα στοιχίου. Alii στίχον dixere, ut στιχῆσαι etiam pro στοιχῆσαι. Græci recentiores στίχιον & στιχάριον paſſim pro tunica uſurparunt. Gloſſæ: *tunica*, στιχάριον. Alias στίχος & στοῖχος idem. Diximus alibi. Ceterum *ſpicam* pro *ſtica* in omnibus libris ſurrepſiſſe non mirabitur qui ſcicrit *pinum* pro *tinu* apud Virgilium, Ovidium, Columellam hactenus lectum fuiſſe. T & P in libris ſæpe permutantur. Sed ſæpius P pro T ſolet obrepere, ut alibi pluribus oſtendimus. *Sticas* igitur allii & ulpici vocat tunicas, ſive membranas, quibus allium velatur in univerſum: tum quibus ſeparatim nuclei ejus veſtiti ſunt ſinguli. Perſius *tunicatum cape* dixit, πολύλοπον, ab illis ſcilicet tunicis & membranis.

—— tunicatum cum ſale mordens

Cæpe.

Plinius *tunicas* in frumento appellat lib. XVIII: in tilia, *tunicas & membranas*: in allio *membranas.* Sed inquiet aliquis, cur tunicas tantum allii & ulpici in illo medicamento dari præcipit Cato, & non potius nucleos ipſos & capita? Quæram ab eo viciſſim, cur idem Cato ſolas porri fibras tres, & non potius ipſa porri capita danda præſcripſerit. Sane non multo valentiores ſunt, & ad medelam efficaciores porri fibræ, quam allii aut ulpici tunicæ. Nihil etiam vetat exiſtimare *ſticas*, hoc eſt, tunicas allii pro ipſis nucleis poſitas eſſe. Theophraſtus radices allii, & ulpici, & cæpæ λεπυρώδεις eſſe dicit, utpote quæ multiplici tunica conſtent. Ea propter tunicas, ſive membranas in his nominare, idem eſt ac ſi nucleos ipſos, qui tunicis involvuntur, dicas. Noſtrates hodie ruſtici eo nomine caput allii, ſive nucleum appellant, quod involucrum, vel ſolliculum ſignificat. Theophraſtus de radicum differentiis: καὶ αἱ μὲν λεπυρώδεις, ὥσπερ ἡ τοῦ βολβοῦ, καὶ τῆς σκίλλης, καὶ ὅσαι βολβώδεις, καὶ κρομμύου γε, καὶ γηθύου, καὶ ὅσαι τούτοις ὅμοιαι. Eadem omnino loquutione, ac ratione Nicander βόλβων σπεῖρα dixit, id eſt, bulborum tunicas pro bulboſum Theriacis:

Σὺν καὶ που νιφόεν σκίλλης κάρη, ἢ ἀνὰ τὸ βόλβων
Σπεῖρα.

Ubi σπεῖραν περιβολαῖς ὑμένων interpretatur ſcholiaſtes. Heſychio σπεῖρος τὸ καλὸν ἱμάτιον τὸ ῥακῶδες. Hæc etiam infra confirmabimus. De ſpica Ciliſſa jam in ſuperioribus docuimus virum magnum magnopere falli, qui Cilicii croci bolbum ea voce ſignificari putaverit. Spica quidem Ciliſſa crocus eſt Cilicius, ſed non propter bulbum, vel radicem ſic appellatur. In croco fila lutea de medio ſurgunt quaſi quidam mucrones, vel cuſpides, quæ tanquam in ſpica ariſtæ, ita & ipſa faciunt, ut crocus *ſpica* vocetur. Græci γλωχῖνας appellant. Florentinus in Geoponicis de croco: ἀνθολογεῖται δὲ ὅταν εὐχροῇ, ἐκ μέσου δὲ ἄνθους ἐκλεγομένων τῶν γλωχίνων, καὶ ἀποψυχομένων ὑπὸ σκιὰν τριῶν, ἢ τεσσάρων. Alii τρίχας appellant. Unde ξανθότριχα κρόκον poëtæ paſſim vocant. Gloſſæ medicæ: ξανθότριχον κρόκον. Philo in compoſitione philonii:

Ξανθὴν μὲν τρίχα βάλλε μυρεψικὸν ἧβήσιο,
Οὗ λύθρος Ἑρμείαιο λάμπεται ἐν βοτάναις.

Crocum intelligit. Alii πυχνότριχα dixere, & ſane ariſtæ in ſpica veluti capilli ſunt. Græci ἀθέρας & τρίχας appellant. Sic in epithymo cuſpides & mucrones ἀθέρικοι, vel τριχίαχοι, capillorum inſtar. Veram enim illam in Dioſcoride lectionem de epithymo confirmavimus ſupra: ἔχει δὲ κεφάλια λεπτά, κοῦφα, τριχάχια ἔχοντα ὡς τρίχας. Addit Neophytus: ὡς τρίχας πεφυκότα. Nec recta igitur emendatio Scaligeri, ὡς στοιχας. Sic *ſpicatæ faces*, quæ lignum minutatim concîſum habent in tenues aſtulas veluti ariſtas, quæ ſpicæ formam reddunt:

Spicataſque faces ferre ad nemora alta Diana,

apud Gratium. Apud quem ut & Virgilium *inſpicare faces* non eſt acuere, ſed in multas ariſtas concidere ad inſtar ſpicæ. *Spica* igitur *Celiſſa*, crocus apud Ovidium:

Et ſonet accenſis ſpica Ciliſſa focis.

Κρόκος πυχνότριξ. Ergo & apud Propertium:

Et lavet accenſas ſpica Ciliſſa comas.

Nam de nardo Ciliſſa nugæ. Inter pretioſiſſima unguenta nardinum fuit & ſpicatum. Sane verum eſt. Sed illud ex Cilicia nardo non conficiebatur. *Crocinum*, inquiunt, *minus ſuave & medicina magis utile.* Quis hoc illis dixit? Cur igitur de crocino idem poëta ſic loquutus eſt lib. III. Eleg. VIII.

Sit menſa ratio, moxque inter pocula curras,
Et crocino nares murreus ungat onyx.

Onyx proprie vas unguentarium ex onyce lapide. Sed & abſolute pro quolibet alabaſtro. *Murreus onyx* heic è murra factus, vel murrinus. Sic *murrea pocula* apud eumdem. Vides igitur crocinum unguentum inter luxuriæ delicias, nec medelis aptum modo, ſed etiam naribus gratum. Tradit Plinius acutiora unguenta fieri coſto & amomo, quia maxime nares feriunt: craſſiora gratioraque myrrha: utiliora medicinæ, croco. Non dicit utile tantum medicinæ haberi crocinum, ſed ea unguenta ad medelas utiliora eſſe, quibus adderetur crocum. Multis autem unguentis indebatur. Cetera porro unguenta omne genus etiam in medicina uſum habuere. Nec enim voluptatis tantum, ſed etiam valetudinis cauſa ungebantur veteres. Nardinum inter cetera unguenta, quæ valetudini conducerent, etiam nominat Juriſconſultus. Sed nec crocinum ſolo croco conſtabat: ex multis aliis ſpeciebus componebatur, in quibus & myrrha. Dioſcorides de crocino: ἐστὶ δὲ αὐτοῦ κρεῖττον, τὸ πλεῖστον κρόκον ἔχον, ὥστε ὡς τὴν ἰατρικὴν χρεῖαν ἁρμόζειν:

ζει: ἥδιστον δὲ τὸ τῇ σμύρνῃ παρεμφέρον. Adeo autem odor croci veteribus gratus fuit, ut tota theatra croco flnerent, quæ *sparsio* dicebatur, & κροκόρραντος. Crocum itaque inter odorum delicias, ut patet ex Ciceronis dicto, quod refertur à Plinio his verbis: *In M. Ciceronis monumentis invenitur unguenta gratiora esse qua terram, quam qua crocum sapiunt: quando etiam corruptissimo in genere magis tamen juvat quædam ipsius vitii severitas.* Unguenta quæ terram sapiunt, quænam illa sunt? Numquid terra unguentis addi solebat? Res è terra si forte intelligat, & simplices herbas, non species peregrinas & exoticas pretii ingentis. Atqui crocum etiam tum satis vulgare, nec minus terram sapere dici queat, quam quævis alia herba unguentis idonea. Omnino scribendum puto: *gratiora esse, qua ceram quam qua crocum sapiunt.* T & C. sæpe invicem mutantur. Sic apud Ciceronem eumdem in omnibus editis, *si puer terram non tenuerit*, pro *acerram*. Idem mendum apud Arnobium. Ita hoc loco *cerram* scriptum fuit, pro quo *terram* alii scripsere. Cera in multa unguenta intrabat, ut & crocum. In foliati compositione ingreditur apud Aëtium, κηροῦ λίτρας μίαν. Et in confectione œnanthii. Item in spicati: κηροῦ λευκοῦ τὸ ἀρκοῦν, ὥστε σύμμετρον ὑπόστασιν ἔχειν: *Cera quantum sufficit, ut ne spissius sit justo unguentum: quantum non prohibeat, liquidius esse.* Atqui multos spissitudo delectabat, ut statim addit eodem loco Plinius. Hæc duo genera unguenti *spicatum* & *foliatum* multo in usu fuere Romanis. Unde & nomina Latina retinuere Græci. Φουλιᾶτον εἶδος μύρου ἐστὶν, οὕτω παρὰ Ῥωμαίοις καλούμενον: χρῶνται δὲ τούτῳ παρ' αὐτοῖς αἱ πλούσιαι τῶν γυναικῶν. Ἔστι καὶ ἕτερον μύρον παρ' αὐτοῖς ὃ καλοῦσι σπικᾶτον. Apud Aëtium in antiquissimis libris scribitur σπίκατον. Nam & rustici *specam* pro *spica* dicebant. In paratura foliati apud eumdem Aetium non solum cera, sed etiam crocum inditur. In compositione œnanthii vel œnanthrii etiam cera locum habet, κηροῦ τὸ ἀρκοῦν. Quid igitur sibi voluit hoc dicto Cicero, magis placere unguenta, quæ ceram potius olerent quam crocum? An spissiora magis probabat? Certe unguenta spissat cera. Sed hoc veluti magis luxuriosum denotat ibidem Plinius: *quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes, linique jam non solum perfundi unguentis gaudent.* At in Ciceronis sententia vitii severitatem in corruptissimo genere asserit juvare. Minus igitur luxuriosa minusque delicata unguenta visa Ciceroni, in quibus plus ceræ quam croci esset, eaque sibi gratiora esse affirmabat. Et fortassean non de unguentis in universum hoc pronuntiavit, sed de crocino, cujus multus fuit usus apud Romanos, item apud Græcos, non solum ad medelarum usum, sed etiam ad luxum ac delicias. Philodemus in epigrammate συμποτικῷ nondum edito:

---- καὶ κροκίνοις χρείουσι γυῖα μύροις.

Athenæus, ubi de Ptolemæi Philadelphi pompa loquitur: πάντα μὲν τὰς πρώτας ἡμέρας ἐν τῷ γυμνασίῳ πάντες ἐκ χρυσῶν ἀλαβάστρων ἠλείφοντο κροκίνῳ μύρῳ. Et lib. 5, ubi de Antiocho narrat: ἐκ χρυσίων ὁλκείων ἤλειφε κροκίνῳ, καὶ κινναμωμίνῳ, καὶ ναρδίνῳ, καὶ κρινίνῳ. Inter pretiosa ac deliciosa unguenta nominat & crocinum. Nugantur igitur qui medicinæ tantum utile fuisse prædicant. Hujus unguenti non una fuit, nec simplex σκευασία. Præstantissimum id crocini genus ait Dioscorides, quod maxime crocum saperet: ἐστὶ δὲ αὐτοῦ τὸ κράτιστον τὸ καθαρώτατον κρόκου πνέον. Hoc medicinæ utilius censebatur. Secundæ notæ fuisse asserit τὸ τῇ σμύρνῃ παρεμφέρον. *Quod simile est myrrha: quod myrrham refert.* Sed Græca corrupta censeo, & emendo: τὸ τῆς σμύρνης παρεμφαῖνον: *Quod myrrham olet.* Sic alibi loquitur ut in cinnamomino: μαλακὸν τῇ ὀσμῇ καὶ παρεμφαῖνον σμύρνης: *& myrrham olens, myrrha odorem referens.* Idem de metopio: δόκιμον δὲ ἐστὶ τὸ βαρύοσμον, καὶ λιπαρὸν, ἐμφαῖνον μᾶλλον τοῦ καρδαμώμου καὶ τῆς σμύρνης ἤπερ τῆς χαλβάνης: *Quod cardamomum, & myrrham potius spirat, quam galbanum.* Integrum est παρεμφαῖνον, & ἐμφαῖνον ὀσμὴν τινὸς. De telino: καὶ μὴ λίαν παρεμφαῖνον τὴν τῆς τήλεως ὀσμὴν, *& quod non magnopere præferas odorem fœni Græci.* Inde παρεμφαῖνον σμύρνης, dictum ἐλλειπτικῶς. Sic in ea loqutione, προσβάλλειν ἰχθύων, *olere pisces*, subaudiendum est ὀσμήν. Strabo: καὶ τὰ κρέα δὲ τῶν θρεμμάτων, ἰχθύων προσβάλλει: *pisces olent.* Sic enim legendum, non προσβάλλει. Et apud Athenæum, τοὺς μύρων προσβάλλοντας, qui unguenta olent. Philostratus in vita Herodis: ἡ ἀσθηρὸν ἔφη τὸ γάλα; προσβάλλει γάρ μοι γυναικός: *olet mihi mulierem.* Ita ibi legendum ac subaudiendum, ὀσμήν. Perperam edidere: προσβάλλει γάρ μοι χρὼς γυναικός. Quod à mala manu est, & quæ mihi correctorem olet. Sic παρεμφαίνοντα μύρα, quæ unguenti odorem referunt, dicuntur. In quibus loqutionibus subintelligenda, ut dixi, vox τινὸς, aut ὀσμή. Optimum igitur unguentum crocinum, quod crocum meracius olebat: secundum, quod myrrham saperet: tertium genus fieri solitum ibidem ostendit Dioscorides, σὺν κηρῷ, καὶ κρίνῳ, καὶ μυέλῳ, καὶ ἐλαίῳ πλασσόμενον. Quodcunque sit, gratius existimabat Cicero quod ceram magis saperet quam crocum, non ulla severitate, aut luxuriæ odio, sed solis sensibus magistris. Gratiora quippe sensui haberi prædicabat, quæ moderatæ essent suavitatis, quam quæ acerrimæ & meracæ. Minus acria autem, & magis temperata unguenta, quibus multum ceræ admixtum est, quam quæ ex mero croco, aut alio aromate flagrantissimo composita sunt. Hanc mentem fuisse Ciceronis ipse Cicero fatebitur lib. III de Oratore, ubi hoc ejus dictum reperitur, quod Plinius retulit: *Licet hoc videre in reliquis sensibus, unguentis minus diu nos delectari, summa & acerrima suavitate conditis quam his moderatis & magis laudari quod ceram quam quod crocum olere videatur.* Ita sane eo loco legunt veteres libri Ciceronis. De crocino unguento intellexit, cui cera admixta. Nam aliud parabatur absque cera κατασκευὴ ἄνευ κηροῦ ποιεῖν. Spica igitur Cilissa crocum, vel crocinum unguentum. Et croco quidem spicæ nomen inditum à capillis luteis, sive apicibus mucronatis, ut sunt aristæ in spica. Eadem prorsum ratio effecit, ut in Indica nardo spica diceretur caulis ejus multis capillaceis foliis obsitus ad instar aristarum. Nec de nihilo, aut immerito suo Græci veteres, Romani, & postremo Arabes nardo illi *spica* nomen fecerunt. Radix quidem est, sed quæ caulem è solo erigat, aliquando plures ex una radice, aristatis foliis ac densis vestitos. Idque à veteribus quibusdam proditum historia recens comprobavit. Vide Garciam lib. I de aromatis. Plinius lib. XII. cap. XII. *De folio nardi plura dici par est, ut principali in unguentis. Frutex est gravi ac crassa radice, sed brevi ac nigra fragilique, quamvis pingui, situm redolente ut cypero, aspero sapore, folio parvo densoque. Cacumina in aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant.* Scribitur in optimo libro: *Cacumina aristo sasspergunt.* Lege: *cacumina arista se spargunt.* Quod verum. In cacumine aristæ, sive folia aristata sese spargunt ac dividunt. Auctor carminis de phœnice:

His addit teneras nardi pubentis aristas.

Hæ aristæ in nardo folia ipsa sunt, quæ tenuia admodum sunt & in acumen desinunt, qualia Græci vocant τριχόφυλλα, propter quæ nardi caules spicæ nomen invenerunt. Inde σχοινότριχα νάρδον dixit Meleager. At Plinius nardum gemina dote voluisse scribit, spica & folio. Atqui folium est quod spicam facit. Sed hic error Plinii cum plerisque veterum communis, qui aroma illud, quod absolute *folium* dicebatur Romanis, nardi folium esse imbiberant. Quæ erronea opinio usque ad infima Græciæ tempora pervasit. Sic enim reperio in Lexicis medicorum Græcis: Ναρδόσταχυς ὃ καὶ φύλλον λέγεται. In glossario Neophyti: τὸ στάχυ λέγεται καὶ φύλλον. *Folium* absolute Plinio pro folio nardi accipitur. Idem: *Vicina his Arabia flagitat quamdam generum distinctionem, quoniam fructus ii constat radice, frutice, cortice, succo, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo.* Hæc caput undecimum claudunt. Sequitur deinde initium duodecimi: *Radix & folium Indis est maximo pretio.* Corrigunt viri docti: *Nardus, costi radix & folium sunt in maximo pretio.* Id contra omnium librorum fidem ac rei veritatem. *Folium* κατ' ἐξοχὴν de tota nardi planta posuit, veluti à principali parte. Nam & nardinum unguentum, foliatum alibi interpretatur: *Nardinum, sive foliatum constat omphacino, balanino, junco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo.* Hoc eodem-

Rrr 3

eodem capite, folium nardi principale esse in unguentis ait. Sed mendum hæret gravissimum in superioribus Plinii verbis, quibus ita scribitur: *quoniam fructus ii constat, radice, frutice, cortice.* Quis enim ille fructus constans tot modis? An odores intelligit? Certe sic est. Sed parum placet fructum appellari, qui tot sunt fructus. Parva mutatione grande momentum correctionis feceris legendo: *Vicina his Arabia flagitat quamdam generum distinctionem, quoniam fructus iis constant, radice, frutice, cortice,* &c. Vicina, inquit, Indis Arabia postulat, ut genera hæc distinguamus, quæ in Arabia nascuntur, quandoquidem fructus his constant, radice, frutice, &c. Apud nos fructus tantum constat pomis, & baccis, & frugibus: Arabibus constat etiam radice, surculo, frutice, lacrima, ligno, flore, & folio, ex arboribus scilicet, & plantis odoriferis. Egregie confirmat nostram hanc emendationem titulus huic loco respondens, qui habetur libro primo in indice: *Quibus modis constant arborum fructus. De costo, de nardo, differentia ejus.* Sed hæc etiam mendosa sunt, sic utique corrigenda: *Quibus modis constant Arabum fructus.* Recte itaque hic emendavimus: *Quoniam fructus his constant, radice, frutice, cortice,* id est, Arabibus. Vel: *fructus ei constant.* Arabiæ scilicet. Eamdem generum distinctionem instituit Marcellus de hu aromaticis speciebus, in quibus Arabiæ fructus constant:

Eximium ignoto mittit quod Nilus ab ortu
Decerptum foliis, ramo, cuto, cortice, virgâ.

Connectenda porro sequentis capitis verba cum superiore, quæ perperam sectione diducta sunt: *Vicina his Arabia postulat quamdam generum distinctionem, quoniam fructus his constant, radice, frutice, cortice, succo, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo. Radix & folium Indis, & maximo pretio.* Fructus Arabibus constant, radice, frutice, folio, & ceteris quæ enumerata sunt. Sed radix & folium etiam Indis, & maximo quidem pretio. Radix illa costi est: folium nardi. Quæ ambæ species in India nascuntur. Costum in Arabia quoque. Sic explicandus & corrigendus eo loco Plinius. Nardum gemina dote pollere dicit, folio & spica. Sed folium principale in unguentis esse. Hinc *foliatum* unguentum & *nardinum* pro eodem sumit. A spica nardi aliud unguentum *spicatum*: φυλλιατον ϗ σπικατον Græcis. At enimvero si foliatum idem cum nardino, quemadmodum credidit Plinius, quod ex folio nardi factum est, idem esse oporteat *foliatum* cum *spicato*. Immo etiam eadem spica nardi cum folio. Nam folium nardi parvum & aristaceum spicæ denominationem nardo dedit. Et spica illa foliis illis constat. Sed, ut dixi, Pliniana est hallucinatio, qui aroma illud, quod *folium* κατ᾽ ἐξοχὴν appellabatur Romanis, nardi folium esse interpretatus est. At *folium* ἰδίως sic appellatum Latinis est malabathrum, sive malabathri folium, species in totum à nardo diversa. Inde *foliatum* unguentum malabathrinum. Græci: φύλλινον μύρον, ἤτοι μαλαβάθρινον. *Spicatum* vero ex spica nardi, & foliis ejusdem quibus constat spica compositum. Vetus interpres Matthæi νάρδος πιστικὴν reddidit *nardum spicatam*, ἀλάβαστρον μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς. Non unguentum ipsum vocat πιστικὸν, sed nardum, ex qua unguentum. Sic interpres unguentum ipsum non vocat *spicatum*, sed nardum ipsam de qua unguentum. Quod ad πιστικῆς vocem attinet certum est veram ac germanam nardum significare, τὴν ἀληθῆ. Theopompus apud Athenæum:

Χώρει σὺ δεῦρο Θηρικλέος πιστὸν τέκνον.

Thericlis vera proles. Πιστικὸν etiam αὐθιγενὲς dixere αὐτὴ πιστὴ non infima tantum Græcia, sed etiam melior, πιστικὴ γυνὴ ϗ οἰκουρὸς Artemidoro. Vetus auctor, qui geographiam versibus composuit, ac Nicomedi Regi dedicavit, πιστικῶς posuit pro fideliter:

Οὕτω λελυμένην λέξιν ἀναλαβεῖν ταχὺ
Οὐκ ἔστι, τῷ μέτρῳ δὲ περιειλημμένην
Ἐστὶν κατασχεῖν εὐκόπως ϗ πιστικῶς.

Facilius addisci dicit & fidelius retineri, quæ metro comprehensa sunt, quam quæ soluta oratione conscripta. Veteres glossæ Latinæ Eucherio tribuunt hanc pistici interpretationem: *Nardum pisticum, chrisma sine impostura.* Et ibi quidem *nardum* pro ipso unguento ponitur: ut *crocum* pro crocino. Vide quæ notamus ad Historiam Augustam. Apud Damasum in vita Sylvestri mentio fit *olei nardi pistici.* In Euangelio Matthæi & Joannis μύρον νάρδου πιστικῆς unguentum est ex vera nardo. Talis utique est Indica, ex qua unguentum maximi pretii fiebat. Indica autem sola ex reliquis eo nomine herbis spicata est. Unde interpres Bibliorum πιστικὴν νάρδον vertit *spicatam nardum.* Sic νάρδον σπικάτον Græcus auctor Hippiatricus dixit de nardo quæ spicam habet, non de unguento. Cap. CCCCLIII. Σμύρνης γο΄ β΄, κρόκου γο΄ β΄, νάρδου σπικάτου γο΄ α΄, Καδμίας γο΄ β΄ πομφόλυγος. Πιστικῇ autem nardus opponitur pseudonardo herbæ utique nascenti, qua & adulterari solebat, Plinio teste: *item,* inquit, *sua radice permixta ponderis causa, & gummi, spumaque argenti, aut stibio cyperive cortice.* Optimus codex Rigaltianus legit: *aut stibi ac cypero, cyperive cortice.* Cujus lectionis vestigia in aliis libris etiam apparent, qui habent: *ac cypero cyperove radice.* Sed verum est *cyperi cypirive radice.* Plinius ubique distinguit *cypirum* & *cyperum*, quasi illud κύπειρον Græcis, hoc κύπερον dicatur. Cum igitur apud alios invenerit nardum adulterari κυπείρου ῥίζῃ, apud alios κυπέρῳ. Ita dubitabundus scripsit *cypiri cyperive radice.* Atqui κύπειρον & κύπερον idem. Illud vetustiorum Græcorum, hoc recentiorum. Totus ille locus Plinii ita legendus ac interpungendus: *Item sua radice, permixta ponderis causa & gummi, spumaque argenti ac stibio, ac cypiri cyperive radice.* Item nardus adulteratur sua radice, ac cypiri, vel cyperi, permixta & gummi ponderis causa & spuma argenti ac stibio. Plinio semper declinatur, *hæc gummis.* In glossis Arabicolatinis legitur: *Pistis, genus aromatis.* Ad *hanc pisticam* nardum respexit. Sed legendum *pistice.* Nomen proprium putavit esse cujusdam aromatis, quum ἐπιθετικῶς attribui possit omnibus quæ adulterata non sunt. In eodem errore fuit & Nonnus in paraphrasi Joannis, πιστικῆς φαντιζομένης νάρδου. Isidorus *pistacia* dicta refert, *quod cortex ejus pomi odorem pistici nardi referat.* Nugæ. Quum *spica Indica* dicta sit hæc nardus ex India, & absolute etiam *spica* & Græcis σπῖχυς, ut apud Antyllum σπίχυϊ, νάρῳ, ἴρι, maxime mirum mihi videtur *spicam nardi*, & *spicam Indicam* veluti diversas recenseri ab Apicio in Brevi pimentorum. Excerpta ejus auctoris habeo per Vinidarium virum illustrem in antiquis membranis charactere vetustissimo descripta. In iis ita legas. *Brevis pimentorum quæ in domo esse debent, ut condimentis nihil desit.* Hic titulus. Sequuntur pimenta exotica: *Crocum, piper, zingiber, lasar folium, bacca murrha, costum, cariofylum, spica Indica, addena, cardamomum, spica nardi.* Magnopere, inquam, mihi mirandum videtur spicam nardi, & spicam Indicam tanquam diversas censeri. Arabes nardum Indicam, vel spicam nardi Indicæ vocant, *cembul Indi*, quod est *spicam Indicam.* Nullam certe spicam Indicam ex auctoribus aliam novi præter Indicam nardum. Nec puto alios hac quidem in re esse gnariores, quam ego sum. Non minorem mihi incussit admirationem, quod supra notabam, Græcos recentiores inter σπῖχος & ναρδόσπιχον discrimen facere, hoc est, inter spicam absolute dictam, & nardi Indicæ spicam. Hos nardum Syriacam *spica* nomine sic proprie appellatæ video donasse. Cur istud? Suspicor id quod verum est. Inter varias nardi species præter Indicam una etiam fuit, cui *spica* nomen proprium factum est à flore spicato, quem præfert. *Spicam* eam hodieque nuncupamus, & *lavendulam.* Ea est *pseudonardus* Plinii, qua & nardum Indicam adulterari solitam testatur. Ubique nasci ait. Profecto hæc nostra spica ubique nascitur. Sunt qui veram esse nardum Celticam opinentur. Quod refellit apud Dioscoridem nardi Celticæ descriptio. Nam Celtica nardus Dioscoridis flores profert luteos: spica nostra cærulo & purpura temperatos. Præterea hæc spica, sive lavendula, sive pseudonardus ubique nascitur. Celticam nardum in Istria, & Liguria Alpibus gigni Dioscorides asserit, non ubique. Postremo radicis & cauliculi in Celtica nardo usum tantum esse idem scribit propter odorem. At spicæ nostræ flos & folium præcipue ad odorem expetitur.

titur. Arabes Celticam nardum *cembul Rumi* dicunt, id est, *spicam Romanam*, & *cembul Elkelti* spicam Celticam. Fortassean pseudonardum, sive spicam nostram sic appellaverint. Illud vero non dubii juris est Græcos infimæ ætatis στάχυς vocasse eamdem herbam, quam vulgo *spicam* indigetamus, quæ nardi species est, vel potius pseudonardus. Eam pro nardo Indica subjici in compositionibus medicamentorum scribunt: ἀντὶ ναρδοστάχυος στάχυς. Certe & nardo Indicæ adulterandæ usum præbuit, teste Plinio. Iidem Græci nardum Syriacam pro hac spica nobis exhibuere. Neophytus: νάρδος Συριακὴ, τὸ στάχυς. Hæc est spica, quam à nardi spica discrevit. At nardus Syriaca re vera nulla est. Aut enim Indica ipsa nomen hoc meruit in Syriæ emporia ab Indis delata: aut hoc eodem nomine notata est montana nardus, quæ in vicinia Syriæ Ciliciæ nascebatur, vel etiam in Syria ipsa, si Dioscoridi credimus. Atqui spicam non habet ista, nec spica potest vocari. Non alia igitur Syriaca nardus spicæ nomen sibi vindicare queat præter Indicam, aut pseudonardum hanc, quæ *spica* vulgo dicitur. Nam Celtica alia est, atque eam aperte distinguunt a Syriaca iidem Græci neoterici. Meleager ex antiquis Συρίαν νάρδον σταχυοτρίχα appellat. Quod aut de Indica intelligendum, aut de hac pseudonardo. Eo poëmate omnes enumerat flores, qui in coronas adderentur. Cilissa nardus adeo brevi folio est, ut vix necti queat. Indicam autem nardum luxus etiam coronis adhibuit, ut Plinius auctor est: *mox petitas ab India, aut ultra Indos. Lautissimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut veste serica versicolori unguentis madida.* Lucanus quoque testatur è nardo corollas plecti solitas, quo nomine luxuriem temporum suorum redarguit:

Accipiunt sertas nardo florente coronas.

Martialis:

Texta aliis fortasse rosa, vel divite nardo.

Hæc erit igitur Syriaca nardus σταχυόθριξ, hoc est, Indica, quam suæ pancarpiæ corollæ intexuit Meleager. Syriæ tamen indigenam nardum videtur intelligere, utpote qui poëtam oriundu Syrum huic generi nardi compararet. An ergo & pseudonardum sub hoc nomine Syriacæ nardi spicatæ ostendit? Nulla sane potest alia nardus spicata in Syria nasci nisi hæc. Atque hæc plane est quam recentiores Græci στάχυς, id est, spicam ἀντονομαστικῶς dictam perhibent. Dioscorides de Gallica nardo: δύναται δὲ ὅσα καὶ ἡ Συριακὴ, δραστικωτέρα μὲν (?) καὶ ἀφρομαχωτέρα. Hinc Plinius Gallicum nardum non multum ab Indico differre fatetur, Syriaco tamen levius esse. At Συριακὴ νάρδος Dioscuridi duplex est. Capite quod præcessit Συριακὴν νάρδον pro Indica, & inter genera Indicæ recensuit. Ergo de hac Indica intellexit, quum Celticam nardum nihilo inferiorem esse Syriaca testatur. Inde Plinius habet nardum Gallicum non multum differre ab Indico. At idem Dioscorides capite sequenti nardum montanam in Cilicia & Syria nasci signanter asserit. Hæc est quam θυλακίτιν, & πηρῖτιν, & ὀρεινὴν cognominatam supra ostendimus ab effigie sacculi, vel peræ, quam radix ejus repræsentat. Scribonius Largus passim spicam nardo Syriacæ tribuit, ut & Marcellus Empiricus. Multis sane locis apud utrumque *nardi Syriaca spica* fit mentio & *spica nardi Indica*. Atqui, ut dixi, nulla est spica in Syriaca nardo sic proprie vocata, quæ eadem est cum montana, & Cilissa. Quæ in Syriam ex India deferebatur, spicam habebat, & Syriaca quoque cognominata. Inde utramque confuderunt. Et Syriacæ montanæ spicam dederunt, qua caret, ex Syriaca Indica, quæ eam habet. Nunc aliud docebimus, eam ipsam esse, quam Latinorum vulgus *orci tunicam* ab eadem ratione olim nuncupavit. Tunica qualem gessere Romani sine manicis, ejusdem ferme cum sacco figuræ. *Colobium* appellarunt. Ruffinus colobia, sive tunicas monachorum, quasi saccos lineos esse dicit. Hieronymus tunicas saccineas, & saccos vocat, quibus operiebantur monachi in Ægypto. Ejusmodi itaque radix, quæ sacci habet instar, vel tunicæ, ac sub terra est, eleganter *orci tunica* vulgo est appellitata. *Saliuncam* hoc nomine vocatam notat Servius ad illa:

Puniceis humilis quantum saliunca rosetis.

Saliunca, inquit, *herba genus, quam orci tunicam vulgo vocant.* Jam igitur ex eo nulla dubitandi occasio potest intercedere, quin *saliunca* veterum Latinorum ipsissima sit montana Græcorum nardus, quæ θυλακῖτις ac πηρῖτις ab ipsis cognominata est, à Latinorum autem vulgo *orci tunica*. Plinius *nardi montanæ* nusquam meminit, sed eam, ut par est, sub appellatione saliuncæ descripsit. Ex qua descriptione rebus necessariis advincitur saliuncam esse nardum θυλακῖτιν: *Atque è septentrionalibus saliunca folio quidem subbrevi, & quod necti non possit radici numerosa cohæret, herba verius quam flos, densa, veluti manu pressa, breviterque cespes sui generis. Pannonia hanc gignit & Norici Alpiumque aprica, urbium Eporedia.* Ita legenda ac distinguenda hæc ejus verba è lib. XXI. cap. VII. Comparet hæc aliquis cum descriptione & icone nardi montanæ quæ apud Clusium habetur, & nisi per omnia convenire deprehendat, tum merito ac suo jure neget eamdem esse saliuncam & nardum montanam. Sed non faciet. Nihil enim tam simile, nec quod examussim magis quadret. Dioscorides non in genere erravit, sed in specie, quum Celticam nardum ab Alpinis populis, apud quos nascitur, *saliuncam* vocari dixit. Nec enim nardus Celtica dicta est saliunca, sed montana. Utraque in nardi generibus, utraque in Alpibus nascebatur, & Pannonia. Inde alteram pro altera accepit, quantum ad nomen saliuncæ. Ἡ δὲ Κελτικὴ νάρδος γεννᾶται μὲν ἐν ταῖς κατὰ Λιγυρίαν Ἄλπεσιν ἐπιχωρίως ἀνομαζομένη σαλιοῦγκα, γεννᾶται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἰστρίᾳ. Non solus tamen Dioscorides hunc errorem erravit, sed omnes etiam vetustiores, ut Scribonius Largus, qui ubique Celticam nardum interpretatur saliuncam, ut cap. CIIII. *Spica nardi p. *. Celtica, id est, saliunca* P. *. Ex quibus etiam apparet veram in Dioscoride lectionem esse σαλιοῦγκαν. Quod autem vetus auctor glossarii *saliuncam* exponit ἀγριόροδον & ἀγχιρόδον, atque etiam λευκόροδον, prorsus fallitur. Ex versu Virgilii id hariolatus est, quo puniceis rosis humilem saliuncam in comparatione multum cedere dixit. Hinc *saliuncam* pro rosa agresti, quæ florem album sustinet, accepere, quæ dignitate multum infra rosam puniceam est. Saliuncam vestibus interponi solitam odoris gratia prodit ibidem Plinius verbis, quæ sic corrigenda sunt: *Tanta suavitatis, ut metallum esse cœperit vestibus interponi eam gratissimum, sicut apud Græcos polion herbam, inclutam Musæi & Hesiodi laudibus ad omnia utilem prædicantium.* Polium vestibus inserebatur ut & saliunca. Theophrastus auctor est polium vestibus interjici ad tineas enecandas. Quæ sequuntur apud Plinium in descriptione polii, tripolio prorsus conveniunt, ut necesse sit Plinium πόλιον & τριπόλιον ex nominum errore confudisse. Id jam alii adnotarunt. Sed non viderunt herbam illam Musæi atque Hesiodi carminibus inclutam τριπόλιον esse, non πόλιον. Et sic fortè corrigendum in Theophrasto lib. IX. Hist. plant. cap. XXI: ἀλλὰ τὰ ἀνθήσιμα καὶ ἀποτρόπαια, τά τε τῶν ἀλεξητηρίων, καὶ ὅλως τῶν ἀλεξιφαρμάκων λεγομένων πρὸς τὰ σώματα, καὶ τὰς οἰκίας, καὶ εἰς δή φασι τριπόλιον καθ' Ἡσίοδον, καὶ Μουσαῖον εἰς πᾶν πρᾶγμα σπουδαῖον χρήσιμον εἶναι διὸ καὶ ὀρύττουσιν αὐτὸ νύκτωρ σκηνὴν πηξάμενοι. Male hactenus lectum est in Theophrasti libris: τὸ πόλιον. Certe de polio non potest intelligi. Inter herbas magica potestate præditas, quæ corporibus & domibus amuleta præstant adversus fascinum, Dioscorides τριπόλιον numerat, non πόλιον. Quod & ipsum quidem contra venena & serpentes ingenita vi valet & odoris gravitate, sed magica nulla virtute pollet. Dioscorides, τριπόλιον εἰς τὰ ἀλεξιφάρμακα τίθεσθαι dicit, & cum catanance & antirrhino, aliisque magicis herbis recenset. At τριπόλιον est, non πόλιον, quod ter in die colores floris sui mutat. Utrumque igitur confudit Plinius. Quod autem ait idem hanc herbam ab Hesiodo & Musæo ad omnia utilem prædicari, *superque cetera ad famam ac dignitates*, hoc ex Theophrasti verbis aliovorsum acceptis concepit. Dicit ille loco eo quem vertit Plinius, stultum esse credere herbis quibusdam quasi amuletis tum loca tum homines à fascino defendi; quod de tripolio Musæus & Hesiodus tradidere. Parem vero, aut majorem etiam videri simplicitatem, si quis habeat persuasum herbas esse, quæ ad famam ac digni-

tatem comparandam faciant aliquid, ut de antirrhino à nonnullis proditum est. *Καὶ τὰ περὶ τῆς εὐκλείας δὲ καὶ εὐδοξίας ὁμοίως καὶ μᾶλλον.* Hoc ad præcedentia de tripolio retulit Plinius, quum ad sequentia pertineat de antirrhizo vel antirrhino: *ἐκχλιεσθαι γὰρ φασὶν δεῖ τούτῳ τὸ ἀντίῤῥιζον καλλυνόμενον.* Dioscoridi dicitur *ἀντίῤῥινον*, qui & gratiosos evadere dicit, si qui eo ungantur. *Τοῦτο ἀλεξιτήριον εἶναι φαρμάκων περιαπτόμενον, ἐπίχαρί τε ποιεῖν ἀλειφόμενον σὺν ἐλαίῳ κρινίνῳ.* Theophrastus eo unctos claritatem nominis consequi scribit: *ὁ δὲ καρπὸς ὥσπερ μόσχου ῥῖνας ἔχει, τοῦτον δ' ἀπὸ τούτου ἀλειφόμενον εὐδοξεῖν.* Inde nomen habuit *ἀντίῤῥις*, vel *ἀντίῤῥινον*. Hesychius: *ἀντίῤῥινον, ἀντίῤῥις, οἱ δὲ βοτάνης εἶδος.* Male apud eum legitur, *ἀντίῤῥινον, ἀντίῤῥιζον.* At *ἀντίῤῥις* sic dicitur *ἀπὸ τῆς ῥινός*, ut *ἄῤῥις*. Quod vituli nares adsimilet, ita vocata est. Plinius etiam alio loco hanc antirrhini virtutem polio vindicat, quod pro tripolio accepit, & Musæum iterum Hesiodumque hujus sententiæ auctores facit lib. XXI. cap. XX. *Polio Musæus & Hesiodus perungi jubent dignationis gloriæque avidos.* Non polio perungi jubent illi gloriæ & famæ avidos, sed antirrhino quidam juxta Theophrastum. Fontem erroris ostendimus. Sequentia apud Plinium de veri polii remediis ex Dioscoride sumpta sunt, & sic legenda: *polium tractari cole: polium contra serpentes substerni, suffiri, potari in vino, decoqui recens vel aridum, inlinique. Vel splenitici propinant in aceto.* Hæc vulgo male sana habentur, quæ pro remediis ponuntur. Scriptum est in optimo Thuanæo: *substerni turi, portari in vino.* Unde nos fecimus: *substerni, suffiri, potari in vino.* Dioscorides de polio: *ὑποστρωννύμενον καὶ θυμιώμενον θηρία διώκει.* Per hæc omnia manifestum est Plinio *τριπόλιον* & *πόλιον* eamdem herbam esse, magno errore. Sed in loco Theophrasti *πολιὸν* videtur ille legisse, quod esse debet *τριπόλιον*, suspicor & verum est diversas herbas eodem nomine vocitatas esse, mutato tantum accentu. *Πολιὸν* cum accentu in ultima idem quod incanum, & nomen est herbæ sic appellatæ quod canitici similem habeat capillaturam. At *πόλιον*, quando prima acuitur, herbam significat, quæ vocata est *ἀπὸ τοῦ πολεῖν*, à versando, quod scilicet floris colorem in die sæpius mutet: nam *πόλος* est orbis, & *πολεῖν* versare. Aliqui eam *τριπόλιον* etiam dixere, quod ter colorem mutet. Sic *τρίπολος γῆ* tertio arata. Hæc nominum similitudo, vel *αὐτίτης* potius Plinium fefellit. Ast polium, quod vestimentis interjicitur sicut saliunca est *πολιὸν*, non *τριπόλιον*, nec colores mutat. *Baccar* etiam quod nardi silvestris nomine quidam donavere, vestibus inserebatur ad odorem conciliandum. Plinius lib. XXI. cap. XIX. *Conditur cum diapasmate. Vestibus odoris gratia inseritur.* Hæc de baccare dicuntur, quæ tamen mihi male olent propter vitii virus. Portentum est in scriptis codicibus qui legunt: *tunditur cum diligentia paemata.* Ita Thuanæus omnium vetustissimus. In Rigaltiano: *tunditur cum diaprasmata.* Verum est quod elicio ex antiquiore scriptura: *tunditur utiliter ad diapasmata.* Dioscorides de baccare: *χρῶ εἰς διαπάσματα χρησιμεύει ἱκανῶς ἔχουσα τὴν εὐωδίαν.* Tusis autem & in pulverem redactis siccis aromatibus fiebant diapasmata. Quoniam nardi genera ac differentias heic tractamus, quid melius quam per saturam hæc persequi, & Plinium emendare, propter quem sumptus hic omnis exercitationum labor. Lib. XXI. cap. VI reprehendit illos, qui baccar rusticum nardum appellavere. Esse enim aliam herbam sic cognominatam, quam Græci vocant *ἄσαρον*. At Græci recentiores *ἄσαρον* & *βάκκαριν* confundunt. Neophytus & auctuarium Dioscoridis: *Ἄσαρον, οἱ δὲ νάρδος ἀγρία, Ῥωμαῖοι περίτεσσαν, οἱ δὲ βάκκαρ.* Ita libri veteres. Sed legi debet *Ῥωμαῖοι περπρέσσαμ.* Quidam ex Romanis ita baccar appellarunt. Plinius cap. XIX libro quo supra: *Baccar in medicina usu aliqui ex nostris perpressam vocant.* Sic libri meliores, non, ut vulgo est, *perpensam*. Atqui *perpressa* videtur potius cognomen fuisse nardi montanæ, sive saliuncæ, quam Plinius [illegible]dem folio densam esse ait tanquam si manu pressa esset. Hoc significat *perpressa*. Hinc apparet nardum montanam & silvestrem eamdem fecisse quosdam, qui proinde baccari, quod habuere pro silvestri nardo, montanæ nardi cognomen attribuerunt. Plinius de baccare: *Baccar quoque radicis tantum odorata est, a quibusdam nardum rusticum appellatum. Unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ comœdiæ poeta testis est. Unde quidam errore falso barbaricam eam appellabant.* Hæc plus quam barbarica, nec enim ea intelligo. Quis enim meminit baccaris radicem appellatam barbaricam? Nec video rationem hujus appellationis. Omnino legendum autumo: *unde quidam errore falso baccarida ea appellabant.* Unguenta ex baccaris radice fiebant apud Græcos antiquos, ut Aristophanes testis est. Inde quidam ex Græcis unguenta appellarunt *βακκάριδας*, errore falso. Certè *βάκκαριν* pro unguento multi usurparunt. Magnes in Lydis comœdia:

> *Λοῦσθαι χρὴ καὶ βακκάριδι κεχρημένον.*

Scholiastes Æschyli in Persis: *καὶ τὴν βακκάριδα ἔνιοι μύρον Λυδῶν ἔφασαν.* Hesychius: *βάκκαρις, μύρον Λύδιον.* Apparet quosdam *βάκκαριν* pro omni unguento usurpasse. Quos errare dicit Plinius. Athenæus quoque aliquot prolatis testibus ostendit aliud esse *μύρον*, aliud *βάκκαριν*. Nam auctores esse, qui distinguant. *Καὶ μήποτε*, inquit, *οὐκ ἔστι μύρον ἡ βάκκαρις.* Et numquid baccar unguentum non est? Æschylus ea sic sejungit:

> *Κἀγώ γε τὰς σὰς βακκάρεις τε καὶ μύρα.*

Item Simonides:

> *Κηλωφόρμαλω μύροισι, καὶ θυώμασι,*
> *Καὶ βακκάρι.*

Aristophanem quoque citat ex *Θεσμοφοριαζούσαις*, qui ea discriminat:

> *Ὦ Ζεῦ πολυτίμητ' οἷον ἐπέδωσεν ὁ μιαρὸς*
> *Φάσκωλος ὄζεις ἀνέμηνός μοι ἢ μύρα,*
> *Καὶ βακκάριδος.*

Hæc sunt Aristophanis, quæ Plinius designavit, dum eum testem advocat. Athenæus *βάκκαριν* non esse unguentum, quia auctores ab unguento separant, videtur existimasse. At Plinius non omne unguentum sic appellari debere, ut quidam fecerunt, asserit, sed certum genus, quod ex baccaris radice fieret. Hesychius: *Βάκκαρις, μύρον ποιὸν ἀπὸ βοτάνης ὁμωνύμου.* Ceterum *βάκκαριν* pro unguento, quod ex herbæ cognominis radice fieret, usurpari non magis mirum quam *νάρδον* vocari unguentum nardinum, *κύπρον* cyprinum, *crinum* pro crinino & similia. Sequitur apud Plinium: *simillimum ei combretum appellatur foliorum exilitate usque in fila adtenuata & procerius quam baccar. Nec hæc sunt tantum, sed eorum quoque corrigendus est error, qui baccar rusticum nardum appellavere.* In optimis exemplaribus hæc ita concipiuntur: *& procerius quam baccar. Hæc sunt tantum. Eorum quoque error regendus.* Legas licet, & corrigas meo periculo: *& procerius quam baccar, nexui tantum.* Dicit combretum nexui tantum esse, id est, ad corollas necti. Sic *vestis amictui, indutui, linteum extersui*, & similia. De saliunca dixit: *folio subbrevi, & quod necti non queat.* Coronarum aliæ nectuntur, aliæ suuntur. Quæ folia vel flores prolixiore surculo sunt, ea nectuntur invicem: quæ vero nimis brevem habent, funiculis inter se juncta suuntur. Unde *sutilium corollarum* nomen. At combretum propter exilitatem folii in fila pæne attenuati sui non potest: ideo tantum nectebatur. Idem Plinius libro eodem cap. I de floribus: *sive alterni atque multiplices inter se nectantur: sive pro brevitate generis funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum quadam corona per coronas currunt.* Male vulgo edunt: *sive privatis generum.* At in vetustissimo exaratum est codice Thuanæo: *sive privatis generis.* Quod corruptum fuit, pro *brevitate generis.* Combretum autem, quod est simillimum baccari, libri aliquando *cobretum* vocant. Inde Galli suum fecerunt *cabaretum*, quod esse asarum volunt quidam herbarii. Sic ex *calicula* Latinorum suam depravarunt *calentulam* officinæ. Asaron Plinius, quod est nardi silvestris genus, ita vocitatum quibusdam placere ait, quod in coronas non adderetur. Nimirum, quasi *ἄστεφον*, vel *ἄσειρον* dictum illi putarunt, quod vinctum in sertis & corollis non haberetur. Sic *ἄσειρος ἵππος*, solutus. Ineptiunt qui *ἀπὸ τοῦ σαίρω*, quod est scopa, interpretantur etymi, quod illis placuit

placuit, rationem deductam. De asari insignite depravata in eodem Plinio verba heic lubet emendare lib. XII. cap. XIII. *Est autem hedera foliis rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi, semen acinosum.* Hæc è Dioscoride sumpta. Sed nusquam ille meminit radicem asari similem esse radici Gallici nardi. Nihil tamen mutant libri, in hoc tantum varii, quod *simile* legunt pro *semen*. Rescribo ego verissima conjectura: *flore purpureo radici alligato, alterci simili, acinoso.* Dioscorides: ἄνθη μεταξὺ τῶν φύλλων παρὰ τῇ ῥίζῃ, πορφυρᾶ, ὅμοια ὑοσκυάμῳ ἐμφερῆ, ἐφ' ᾧ τὸ σπέρμα ἰσοειδὲς γιγάρτῳ. *Altercus* Latinis ὑοσκύαμος, quasi *altericus*, quod mentem alteret, & alienet, *manicus*. De saliunca minime dubium potest esse, quin Latini nardum montanum ita appellarint. Signa omnia conveniunt: præcipue radix sacculo, vel ruoicæ similis, tuberosa numerosaque, utpote quæ quotannis se propaget aliis adnatis. Præterea saliunca vomitiones sistit, stomachum corroborat, omnibus iisdem virtutibus in nardo montana existentibus, quæ ἀστόμαχος est, & cohibet stomachi ἀνατροπὰς teste Dioscoride. Plinius de Gallico nardo scribit: *siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta.* Non perpendit mentem verborum Dioscoridis, nec eam recte expressit. Charta quidem mercibus plerisque involucrum præstabat præcipue emporeutica dicta, sed non hic sensus Dioscoridis in his verbis: ἤδη δὲ πρὸ μιᾶς ἡμέρας καταβρέχοντες ὕδατι τὰς δεσμάς· καὶ χωρίζοντες τὸ γεῶδες λεῖον ἐπ' ἐδάφους, ὑποστρώσαντες βεβρεγμένον χάρτην. Non in charta alligantur nardi fasciculi, sed aqua inspersi, ut si quid terrenum inhæserit decutiatur: in solo ponuntur, substrata humidis adhuc charta. Idem etiam perperam divinavit hirculum herbam semper cum nardo Gallico nasci, quia dixit Dioscorides id nardi genus adulterari, συναποτιλλομένης αὐτῇ πόας ἐμφεροῦς, ἣ διὰ τὸ περὶ τὴν ὀσμὴν βρομῶδες τράγιον καλεῖται. Qui nardum adulterabant, una cum eo evellebant, miscebantque simul aliam herbam similem, quæ dicebatur hirculus ab odoris gravitate. Quod eodem tempore evelleretur, non id significat semper eam cum nardo nasci, ut Plinius hariolatus est. Ex his omnibus nardi generibus nulla alia spicata Syriæ natali solo convenire potest præter pseudonardum, quam & *spicam* κατ' ἀντονομασίαν appellamus, infima quoque Græcia στάχυς. In verbis Apicii, quæ spicam Indicam à nardi spica distinguunt, forte corrigi deberet, *spica nardica* pro Indica, ὁ ναρδινὸς στάχυς, ut de hac eadem pseudonardo intelligatur. Aut certe reponendum: *spica Celtica*, ut de nardo audiatur. Alterutrum necessarium est, nisi alia via adgrediamur. Forte *spicam Indicam* dixit de nardo Indica, quæ absolute στάχυς, id est, spica dicta est quibusdam, aliis στάχυς Ἰνδικός. At *nardi spicam* de Celtica usurparit, quæ & ipsa quoque absolute vocata est στάχυς, quam hodieque spicam plerique nuncupant. Certe in ea sententia quidam Græcorum recentiorum fuere, in quorum Lexicis Iatricis invenio: νάρδου στάχυν ὑπὲρ νάρδου Κελτικήν. Iidem Νάρδον Ἰνδικὴν interpretantur τὸ μαλάβαθρον. Alias spica nardi, hoc est, ναρδόσταχυς quin eadem sit cum spica Indica, nemo mihi possit eripere. Illud etiam me commovit in plerisque compositionibus apud parvi Dynameri auctorem, ναρδόσταχυν & νάρδον poni tanquam species diversas. Ut in compositione simplici διὰ ὀξους, φύλλου Ἰνδικοῦ γο β', ναρδοστάχυος γο δ', νάρδου γο δ'. Item in compositione διὰ ὀξους τῆς μεγάλης ναρδοστάχυος λίτρας δ', νάρδου λίτρας ε'. An per νάρδον intellexere radicem ipsam, per ναρδόσταχυν spicam nardi? Vix putem id verum. Certe aliæ nardi sine adjuncto loci ubi nascuntur non solent nominari. Nam Celtica nardus aut Syriaca, aut Cretica dicitur. Sola Indica κατ' ἐξοχὴν meruit appellari nardus ob excellentiam. Nicolaus Myrepsus in compositione ἱερὰ ἐν & in aliis ἐνδυναμίαις νάρδου στάχυν & νάρδου seorsim memorat, quæ tamen in eamdem ingrediantur compositionem. Sed νάρδου nomine intelligit nardinum oleum. Quod alibi passim observare licet. Sic in Græco epigrammate vetustissimi auctoris.

Νάρδος ὑπὸ γλαυκῆς πλεομένην ὕλην.

Nardinum unguentum intelligit. Ut *nardus* pro nardino unguento, sic *crocum* pro crocino: *crinon* pro unguento ex lilio œnanthe, vel οἰνάνθινον pro œnanthino.

Folium autem quando absolute sic appellatur, licet plerique veterum de nardi folio acceperint, malabathrum est. Similitudo odoris in utroque fecit ut non secernerentur. Dioscorides: Μαλάβαθρον ἔνιοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τῆς Ἰνδικῆς νάρδου φύλλον, πλανώμενοι ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ὀσμὴν ἐμφερείας. Hinc pro nardo folium substitutivum ponitur in ἀντιβαλλομένοις medicorum, ἀντὶ φύλλου στάχυς. Et alio loco: ἀντὶ μαλαβάθρου κασίας ἢ νάρδου Ἰνδικήν. Hinc illa in compositionibus Myrepsici parvi Dynameri: φύλλου ἢ ἀντὶ τοῦ στάχυος λίτρας δ'. In compositione nardini. Item & in compositione cyphei: ναρδοστάχυος γο α' ἀντὶ φύλλου στάχυς γο γ'. In compositione rubri xeru: φύλλου ἢ στάχυς γο β' στάχυς γο α'. Garcias ab Horto negat malabathrum *folium* per excellentiam veteribus appellatum fuisse, sed Avisenam solum ita vocare. Oportet parum versatum esse in scriptis qua Græcorum qua Latinorum, qui sic pronunciet. Mitto recentium Myrepsorum ac medicorum scripta, qui φύλλον passim nominant κατ' ἐξοχὴν, veteres in ea loquutione frequentiores: Nec enim aliter vocant. Plutarchus in tractatu, *an bruta ratione utantur*: τὰ ἄλλα δ' ἐκ ὀσφρῆς ἰσχυρᾶς ἡμῖν, τὰ θυμιάματα, καὶ κινάμωμα, καὶ νάρδους, καὶ φύλλα, καὶ καλάμους Ἀραβικούς. Ubi φύλλον nomine intelligit malabathrum. Ovidius de Tristibus:

Ossaque cum foliis & amomi pulvere conde.

Folia ibi τὰ τοῦ μαλαβάθρου φύλλα. *Amomi pulverem* ibi vocat, quod Plinio dicitur *amomum friatum*. Cui aliud pretium poni significat, aliud uvæ amomi, quæ amomum est integrum, non dissolutum, nec friatum in pulverem: *pretium uvæ in libras denarii sexaginta: friato vero amomo denarii* XLIIX, id est, quadraginta octo. Idem Ovidius de phœnice:

Et thuris lacrimis & succo vivit amomi.

Atqui nullus est amomi succus. Nisi quis dicat poëtam eorum opinioni accedere, qui amomum putarunt esse uvam labruscæ Indicæ. Sed legendum: *& sicco vivit amomo.* Uva amomi nihil aliud est, quam fruticis ipsius surculi inter se implexi in figuram uvæ. Hæc sicca friabilis & protinus fragilis. Non solutum amomum & in uvæ figura remanens carius vendebatur. Etenim dissolutum & friatum magis erat fraudi obnoxium. Ἄμωμος βοτρύδης dicitur Nicolao Myrepso in confectione bedyehri: κινάμωμον, ἀμώμου βοτρυώδους. Male Fuchsius dispsravit ac reddidit: *amomi, botryos.* Item in theriaces Andromachi compositione: στύραξ, μῆον, ἀμώμου βοτρυώδους, νάρδου Κελτικῆς. Idem etiam interpres vertit: *amomi, botryos.* Apud Aëtium legitur ἀμώμου βότρυος, id est, *uva amomi.* Atque hæc hactenus. Vide supra de amomo. In Brevi condimentorum in Apicii excerptis: *Crocum, piper, zingiber, folium.* Ubi *folium* est malabathrum. Auctor carminis de phœnice:

Cinnama dehinc, auramque procul spirantis amomi
Congerit, & mixto balsama cum folio.

Lege:

—— uvamque procul spirantis amomi.

Quomodo enim *auram amomi* congereret ad bustum suum faciendum phœnix? Ita corruperunt, qui *uvam amomi* nesciebant. Marcellus in aromaticorum specierum enumeratione:

Thus, costum, folium, myrrham, styracem, crocomagma.

Idem tamen paulo post *malabathrum* recenset, tanquam aliud:

Scammoniam, cyperon, malabathron, ammoniacum.

Hoc profecto mirandum, cum ceteri omnes Græci Latinique folium & malabathrum idem censeant. Alii cum adjecto φύλλον μαλαβάθρου nominant, ut Didymus in Geoponicis: φύλλα μαλαβάθρου σφαιρία ποίει. Item lib. XX: μαλαβάθρου φύλλα σφαίρια α'. Aetius: Μαλαβάθρου φύλλον ἀσθενέστερον ἐστὶ τὴν δύναμιν ναρδοστάχυος. Oribasius apud eumdem: Μαλαβάθρου φύλλον κάλλιστον ἐστὶ τὸ πρόσφατον. Recentioris Græciæ Medici ac Myrepsi interdum φύλλον appellant absolute, interdum φύλλον Ἰνδικόν. Glossæ Iatricæ nondum editæ: Μαλάβαθρον φύλλον Ἰνδικόν. Et passim φύλλου Ἰνδικοῦ & φύλλα Ἰνδικὰ mentio occurrit apud auctores parvi ac magni Dynameri. Hinc Arabes *sadegi Indi* vocant τὸ μαλάβαθρον, quod

quod fonat, *folium Indicum*. Verum heic rursus dubitandi materiam suppeditat ab auctore parvi Dynameri, qui in compositione hedychroi clare φύλλα Ἰνδικὰ distinguit à foliis malabathri. Verba ejus hæc sunt: φύλλου Ἰνδικοῦ Γο γ΄, φύλλου μαλαβάθρου γο ς΄, ναρδοστάχυος γο ς΄. Putaret aliquis vitio locum non vacare, & sic corrigendum esse: φύλλου Ἰνδικοῦ, ἤτοι φύλλου μαλαβάθρου γο ς΄. Nihil tamen temere mutandum. Indi hodieque hoc folium nuncupant *tamalapatra*. Unde Græcis μαλάβαθρον. Nec enim credendum quod vir doctus rebatur accepisse à Græcis Indos vocem illam τὸ μαλάβαθρον. Sic ex Indica voce *pimpilim* Græci πέπερι fecerunt, non contra. Ex *zengebil* zingiber & similia. Duo genera foliorum aromaticorum apud Indos hodie in usu sunt promiscuo, facie pæne simili, ac pari facultate prædita. Folium *betre*, quod & *tembul* dicitur. Et folium malabathri, quod & *folium Indum* appellatur. Medici Arabes de his duobus foliis seorsim tractavere. Garcias betre folium simile fere mali medicæ folio esse tradit, idemque de folio Indo, sive malabathro narrat. Eædem etiam fermè sunt utriusque facultates. Omnino tamen diversæ plantæ, quæ utrumque folium ferunt. Notandum est in primis, quod nemini adhuc observatum memini, quæcunque veteres de malabathro scripsere, *betre* folio potius convenire quam *Indo folio*. Malabathri foliis olim in pilulas convoluta venum ibant, & hac forma in Europam adferebantur. Inde apud Didymum: φύλλα μαλαβάθρου σφαιρία ποιεῖ. Et alibi: φύλλου μαλαβάθρου σφαιρίον ἕν. Marcellus Empiricus cap. XXVI *folio sertulam* vocat sive *spheram* & de hoc folio intelligit: *Folii sertulam, id est coronam, sive spheram unam*. In Græcis fuit, φύλλου σφαιρίον ἕν. Quod ipse perperam coronam interpretatur vel sertulam, quum sit sphæra. Plinius, qui folium nardi putavit esse, cum sit malabathri: *Folii divisere annonam: ab amplitudine hadrospharum vocatur, majoribus pilulis*. Sic legendus ille locus. Nam male in editis habetur: *folia divisere annonam*. Et mox: *majoribus foliis*. Reperi scriptum in Rigaltiano: *majoribus populis*. Vitiosa scriptura *populis* pro *pipulis*. Atque ita plane in veteri codice Palatino reperi scriptum. Ea rursus pro *pirulis*, vel *pilulis*. Hi enim gradus sunt corruptelæ. Glossæ: *pipula*, unde pro *pilula*. Nec aliter tamen scripsisse cum auctorem series literarum probat. *Folium hadrospharum*, quod majoribus est pilulis. *Folii annonam divisere*, mercatores scilicet, dum aliud pretium faciunt folio hadrosphæro, aliud mesosphæro, aliud microsphæro. Perperam igitur in vulgatis editum: *folia annonam divisere*. Non plura folia in unam pilulam solebant conglobari, sed ex singulis foliis complicatis singulæ sphæræ fiebant. Sequitur: *quod minore folio est, mesospharum appellatur*. Ex majore folio major pilula fiebat, idque folium ἁδρόσφαιρον vocabatur: ex minore τὸ μεσόσφαιρον. Auctor peripli maris erythræi de malabathro: γίνεται δὲ γένη τρία, ἐκ μὲν τοῦ μείζονος φύλλου, τὸ ἁδρόσφαιρον μαλάβαθρον λεγόμενον, ἐκ δὲ τοῦ ὑποδεεστέρου τὸ μεσόσφαιρον, ἐκ δὲ τοῦ μικροτέρου τὸ μικρόσφαιρον. Eadem habet Plinius de folio nardi, quod confundit cum malabathro. Addit peripli auctor: ὅθεν τὰ τρία μέρη τοῦ μαλαβάθρου γίνεται, καὶ τότε φέρεται εἰς τὴν Ἰνδικὴν ὑπὸ τῶν κατεργαζομένων αὐτά. *Sic tria fiunt genera malabathri, ac tum deferuntur in Indiam ab illis, qui ea præparant & conficiunt*. Nota, κατεργάζεσθαι, eo verbo usus & Theophrastus in laserpitio, quod præparabatur, ut ad extera posset exportari: κατεργάζονται δὲ ἄγοντες εἰς τὰ ἐμπόρια, τὸν δὲ τρόπον: *hoc modo præparant & conficiunt*. Plinius *ad maturitatem perducere* illud κατεργάζεσθαι reddidit. Prorsum ridicule. Sed de his supra. Folium betre hodie eodem pæne modo præparatur ab Indis. Quia id folium venas habet & fibras per longitudinem excurrentes, eas ungue acuto præsecant & eximunt, deinde admixto calcis modico quam è testis ostreorum crematis confectam habent, & areca confracta permixta folium betre complicant & involvunt, atque ita in os missum mandunt. Eadem methodo præparata folia abeuntibus amicis solent dare, nec quemquam facile dimittere à se dicuntur, nisi hoc munere honoris gratia donatum.

Malabathri folia similiter complicata demptis prius nervis ac fibris ex India solebant olim advehi. Auctor peripli: οἱ δὲ παραδοκοῦντες τότε παραγίνονται εἰς τοὺς τόπους, καὶ συλλέγουσι τὰ ἐκείνων ὑποστρώματα, καὶ ἐξινιάσαντες καλάμους τοὺς λεγομένους πέτρους ἐπὶ λεπτὸν ἐπιδιπλώσαντες τὰ φύλλα καὶ σφαιροειδῆ ποιοῦντες, διείρουσι ταῖς ἀπὸ τῶν καλάμων ἶναις. Ita scribenda illa verba, quæ interpres vir alias doctus male intellexit, ut perverse legit. Editum est vulgo: διαιροῦσι ταῖς ἀπὸ τῶν καλάμων ἶναις. Immo διείρουσι. Ubi folia illa in pilulam voluta complicarunt, fibris calamorum trajiciunt, ut sic in pilula hæreant. Hoc significat διείρειν. Sic in veteribus excerptis: Σανίδες ἦσαν αἱ ἀφύαι καλάμοις διειρμέναι: *transfixa*. Apud Zosimum, μαργαρίτην τεχνῇ διείρας. Ubi male scriptum in libris διαίρας. Et in proverbio veteri apud Zenobium, κοχλίαν λίνῳ διείρειν. Male est διείργειν. Hinc διέρσις, *transfixio*. Et μάχη ἐκ διέρσεως apud Polybium, quæ punctim ferit. Perperam editur διαιρέσεως lib. XVII de Romanis: τῇ μαχαίρᾳ δ' ἐκ καταφορᾶς καὶ διέρσεως ποιοῦνται τὴν μάχην. Punctim & cæsim. Alias ἡ ἐκ διάρσεως μάχη eadem cum ἐκ καταφορᾶς. Nam διάρσις dicitur, quum brachium in diversum panditur & attollitur ad ictum cæsim inferendum: καταφορὰ vero quum ex alto defertur ensis. At διέρσις est transfixio. Vegetius *punctam* vocat, id est, punctionem. Διάληψιν etiam Polybius appellat, quam alibi opponit τῇ καταφορᾷ. Legendum igitur apud Dioscoridem, ubi de malabathro loquitur: ὅπερ συλλέγοντες διείρουσι λίνῳ, pro διαιροῦσι. Sic idem alibi de radicibus iridis: ἃς χρὴ μετὰ τὴν ἀμελὴν ξηράναντα ἐν σκιᾷ, καὶ διείροντα λίνῳ, ἀποτίθεσθαι. Isidorus de eodem malabathro: *Folium dictum quod sine ulla radice innatans in Indiæ litoribus colligitur, quod lino perforatum siccant Indi atque reponunt*. Legisse videtur apud Dioscoridem, ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς τέρμασι. Ubi scribitur vulgo, ἐν τοῖς Ἰνδικοῖς τέλμασι. Nam vertit, *in Indiæ litoribus*. Sed verum, τέλμασι. *Folium* vocat Romanorum more, quod Græci μαλάβαθρον. Auctor peripli non lino perforari ac trajici pilulas illas, quæ ex malabathri foliis concinnabantur, sed ipsis nervis, sive fibris calamorum, sive virgarum malabathri. Καλάμους enim vocat virgas ipsas ac surculos, quibus hærebant folia. Atqui ex ipsis foliis fibras illas, sive nervos descindt. Hoc ille vocat ἐξινιάζειν, hoc est, ἶνας extrahere. Quod verbum eodem sensu apud Athenæum occurrit lib. IX: ἐγκέφαλοι ὀρνίθων τε καὶ χοίρων σφόδρα ἐξινιασθέντες: *cerebella avium ac porculorum lactentia probe ab inis, ac fibris suis repurgata*. Nam Latini etiam *inas* dixere. Calamos, sive virgulas malabathri πέτρους vocari ait auctor: καλάμους τοὺς λεγομένους πέτρους. Hodie quoque appellant *betre*. Hinc luce clarius constat malabathrum veterum esse folium *betre*. Præter plures alias notas etiam nomen convenit. Perperam etiam in verbis supra citatis editiones legunt: οἱ δὲ ταῦτα δοκοῦντες. Recte nobis emendatum: οἱ δὲ παραδοκοῦντες. Narrat quomodo malabathrum in Indiam veniat, & ex India deinde in alia loca deferatur. Ex interiori regione populos quosdam refert quotannis ad confinia Sinarum venire cum liberis & uxoribus, tegetibus vel sirpeis onustos, quæ foliis refertæ sunt vitium folia referentibus. Eas sirpeas sibi substernere, dum in illis locis agunt. Ibi enim plusculos dies morari, ut ex vicinia rapiant, quodcunque possunt, deinde ad suas sedes reverti: tum eorum discessu observato Sinenses ad ea loca accedere, & strata quæ reliquerunt illi, colligere, & malabathri folia in iisdem reperta eo modo, quo diximus, præparare. Hic sensus illius auctoris. Nunc verba excutienda, quæ non perinde recte se habent in editionibus: κατ' ἔτος δὲ παραγίνεται ἐπὶ τὴν συνορίαν τῆς Θίνας ἔθνος τι. Ita scribendum, non Θινός. Θῖνα est *Sina*. Alii Σίνας vocant. Sequitur: τῷ μὲν σώματι κολοβοὶ καὶ σφόδρα πλατυπρόσωποι, σιμοὶ, εἰς τέλος τι αὐτοὺς λέγεσθαι Σησάτας. Lege: καὶ σφόδρα πλατυπρόσωποι, σιμοὶ εἰς τέλος, αὐτοὺς λέγεσθαι Σησάτας. Eleganter σιμοὺς εἰς τέλος vocat, *ad perfectum, ad plenum naribus depressis*, πλείους σιμούς. Habes deinde: αὐτοὺς λέγεσθαι Σησάτας παρομοίους ἀνημέροις, παραγίνονται σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Distinguendum ac legendum: λέγεσθαι Σησάτας, παρομοίους ἀνημέροις: παραγίνεσθαι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις: *feris & agrestibus similes*. Hi sunt omnino qui Βησάδαι dicuntur Ptolemæo in India extra Gangem;

Gangem: μεθ' ἃς ὑπὸ τὴν Μαιάνδρου Πλάδαν, καλῶσι δ' ὑπὸ τοὺς Βησάδας: εἰσὶ γὰρ κολοβοὶ, καὶ πλατεῖς, καὶ δασεῖς, καὶ πλατυπρόσωποι: λευκοὶ μέντοι τὰς χροιάς, ὑπὸ δὲ τὴν Κιῤῥαδίαν ὃν ἢ φασὶ γίνεσθαι τὸ κάλλιστον μαλάβαθρον. Aut Ptolemæus igitur ex peripli auctore, aut hic ex illo corrigendus in nomine hujus gentis. Sequitur in periplo: παραγίνονται σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, βαστάζοντες φορτία μεγάλα ταρπόνας ὠμαμπελίνων παραπλήσια. Hæc corruptissima sic fortassean restituenda: βαστάζοντες φορτία μεγάλα ἐν ταρπόναις, ὠμαμπελίνων παραπλήσια. Nihil verius. ταρπόναι sunt quæ aliis ταρπῆναι, sirpeæ, vel tegetes. Hesychius σαργάνας interpretatur & κοφίνους. Ταρπῆναι, inquit, σχοινίσιοι κόφινοι, ὅθεν δ' ἀρρίν. Sic legendum in Hesychio. Alii ἀρρῖχοι vocabant quod idem exponit σαργάνην. Ἀῤῥιχος, σαργάνη, κόφινος. At σαργάναι apud eumdem sunt δεσμοὶ, πλέγματα γογγυλώδη, φορμίον σχοινοπλοκή. Ea voce usus Procopius, ne quis nimis antiquam aut γλωσσηματώδη existimet. Auctor peripli ταρπόνας dixit quæ aliis ταρπῆναι. Sirpeis illis foliorum malabathri plenis utebantur stratorum vice Sesatæ populi. Ὠμαμπελίνων παραπλήσια facit. Ὠμαμπέλινα folia sunt vitium adhuc viridia. Ξηραμπέλινα sicca jam & arida, unde *xerampelinus color*. Folia betre convolvuli foliis haud dissimilia esse neoterici scribunt, quæ non multum vitigineis differunt. Ceterum fabulosa sunt ac falsa quæ de ratione colligendi malabathri tradit auctor peripli. Longe magis fabulis proxima ejus folii historia, qualis à Dioscoride narratur & à Plinio. Non magis videntur veram hujus folii notitiam accepisse veteres quam piperis, qui tria ejus genera in eadem arbore nasci credidere: quam zingiberis, qui radicem esse arboris piper ferentis persuasum habuere: quam denique serici, quod arborum esse lanuginem tradiderunt. Illud tamen certissimum, malabathri folia, quæ veteribus cognita sunt, non alia fuisse, quam *betre* folia. In omnibus Indiæ regionibus maritimis nascitur betre, nec facile in remotis à mari locis provenit. Ea re caro venit in continenti ac interioribus Indiæ. Originem inde sumpsit illa opinio, quæ tradit malabathrum in palustribus Indiæ crescere. Isidorus *in litoribus Indiæ* nasci scribit. *Betre* non suismet ipsius viribus nititur ac surgit, sed adsitis arboribus sese adplicat, & circumvolvit, à quibus sustentatur. Quæ res materiam videtur præbuisse veteribus tradendi folium malabathri aquis innatare sine ulla radice. Ex eo sane fonte fluxit hæc fabula. Indi hodie betre folium assidue mandunt ad oris suavitatem & bonum halitus odorem. Dioscorides de malabathro linguæ subjectum ait odorem commendare oris: ὑποτίθεται δὲ τῇ γλώσσῃ πρὸς εὐωδίαν στόματος. Betre folio stomachum corroborari convenit inter Indos suos, Arabibus medicis concinentibus. Dioscorides malabathro inesse δύναμιν εὐστομαχωτέραν prodit, id est, stomachi vim corroboratricem. Folium betre similiter hoc tempore apud Indos complicatur & in pilulam convolvitur, ut malabathrum olim complicatum, convolutumque ex iisdem locis adferebatur. At *folium Indicum* in fasciculos collectum colligatumque advehitur. Nec putandum est Arabum medicorum ævo, & Græcorum recentiorum, quibus cognitum fuit, alio quam hoc modo solitum importari. *Folium* vero quod ita ἀντονομαστικῶς Latinis præcipue dicebatur, Græcis autem vetustioribus μαλάβαθρον, aut μαλαβάθρου φύλλον, plane est, ut dixi, *betre folium*. Nam *folium Indicum*, licet multis similibus notis cum folio betre censeatur, in totum tamen diversum. Nulla φύλλου Ἰνδικοῦ, vel folii Indici apud antiquiores Græcos auctores mentio. Græci recentiores ex Arabum scriptis eam hauserunt, & cum folio veterum & malabathro confuderunt. Sic plerique ex hodiernis scriptoribus, inter quos est Amatus Lusitanus, betre folium & folium Indum idem faciunt, ac proinde minus mirum Græcos recentiores Ἰνδικὸν φύλλον cum veterum malabathro confudisse. Alii peritiores distinxere, ut parvi Dynameri auctor, qui aperte φύλλον Ἰνδικὸν, & φύλλον μαλαβάθρου discrevit. Ergo φύλλον μαλαβάθρου Græcorum, & *folium* Romanorum, *betre* est hodiernum. Nec impedimento est quod folium Indicum hodie *tamalabathra* dicitur Indis ipsis, unde μαλάβαθρον suum Græci videntur formasse, qua tamen voce contendimus significari folium betre. Potest enim fieri ut nomine tenus notitiam habuerint Indici folii quod ab Indis dicebatur *tamalabathra* idque nomen attribuerint alteri generi folii, quod ipsis notius erat. Sic *pimpilim* Indi hac ætate solum piper longum vocant. Ex quo tamen vocabulo πέπερι suum de omni pipere Græci videntur fecisse. Quot modis piper appelletur à diversis Indorum populis vide apud Garciam. Profecto φύλλα μαλαβάθρου σφαιρία Græciæ antiquioris non alia possunt esse præter betre folia, quæ hodieque sic complicantur. Quod betre cum in omnibus Indiæ maritimis regionibus proveniat, ideo facilius ad Græcos pervenerit ejus notitia quam Indici folii, quod in continenti & longe à mari nascitur. Sed & postquam Indicum folium iis notum cœpit esse, plerique eorum id confudere cum veterum malabathro, sive folio. Quid si & veteres ostendo clare distinxisse folium Indicum ab illo folio, quod convolvebatur? Ita sane est. Jurisconsultus ea plane distinxit leg. XVI. D. de Public. & vectig. *Species pertinentes ad vectigal, puta cinnamomum, piper longum, piper album, folium pentaspharum, folium Barbaricum, costum.* De folio pentasphæro nugæ sunt. Mendum est in voce, quod egregia conjectura tollo ac certa, legendo: *folium cataspharum.* Puto fuisse scriptum in verbis Jurisconsulti, *pataspharum* pro *cataspharum*, ut mos fuit perpetuus librariorum C in P mutandi. Sic *pithepus*, & *cercopithepus* in antiquo libro notarum Tironis ac Senecæ scriptum est. Et *populorum* pro *poculorum* in loco Varronis apud Nonium. Hinc *pentaspharum* pro *pataspharum* Tribonianus vel alius correxit. *Cataspharum* debuit, quisquis fuit. Κατάσφαιρον idem Græce quod σφαιροειδές. Intelligit prorsus malabathri folium, quod Græci in pilulas convolutum afferri ex India scribunt. Auctor peripli de hoc folio: συναπλάσαντες τὰ φύλλα καὶ σφαιροειδῆ ποιοῦντες. Inde σφαίρια μαλαβάθρου passim apud Græcos. At *folium Barbaricum* id omnino est, quod Indicum Græci recentiores nominarunt, quod ex Indis deferebatur in Ægyptum per Barbaricum sinum. Ab eadem ratione & *rha Barbaricum* dictum est, quod apud Sinas tantum nascebatur, atque à Sinis in Indiam, deinde ex India per Barbaricum sinum Alexandriam advehebatur. Idem tamen Jurisconsultus paulo post malabathrum recensuit veluti diversum ab illis duobus folii generibus: *Malabathrum, aroma Indicum.* Quod ego adtextum esse à Triboniano certus sum. Hoc nisi mihi des, dudum erit ipsum Jurisconsultum errasse. Nam malabathrum veterum idem cum folio catasphæro. Illud autem aroma Indicum è glossamento est. De aliis aromatis Indicis nos alibi. Hæc sufficiant huic exercitationi.

Indiæ lapidum in adamantibus dignitas prima.] Semper adamanti inter lapides auctoritas fuit prima, nec aliter hoc sæculum judicat. Rationem addit Solinus: *quod lymphationes abigant, venenis resistant, mentium vanos metus pellant.* Non propter has dotes nobis in pretio est, sed nec apud veteres eo nomine tam carum fuisse dicit Plinius, à quo tamen omnia cum pulvisculo, quæ de adamante hic habet, corrasit noster. Ex aliis multis gemmis non pauciora, nec minora remedia prodita sunt, quæ tamen nunquam adamantem pretio ac dignitate æquavere. Plinius: *Maximum in rebus humanis pretium non solum inter gemmas habet adamas, diu nonnisi regibus & iis admodum paucis cognitus, unus modo in metallis repertus perquam raro comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur.* Hæc verba corruptissima esse eo ipso, quia correctores passa sunt, vetus scriptura ostendit, aliter in libris concepta: *diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus ita appellatus auri modo in metallis repertus perquam raro comes auro, & nec nisi in auro nasci videtur.* Omnino scribendum atque interpungendum: *ita appellatus auri modo in metallis repertus, perquam raro comes auro, sed nec nisi in auro nasci videtur.* Verum adamantem & hoc nomine maxime dignum eum tantum habitum vult Plinius, qui in auro nasceretur. *Ita appellatus*, id est, adamas, auri modo in metallis repertus, hoc est, in auri tantum metallis repertus. Sed aliter legi ajunt in codice Chiffletiano optimæ notæ. Nam quæ vidimus exemplaria posteriorum Plinii librorum

brorum recentiora fuere. Sic igitur in Chiffletiano: *ita appellatur auri nodus, in metallis repertus.* Quam veram esse lectionem infra asserimus. *Perquam raro comes auro.* Hunc adamantem non nisi rarissimo auro comitem esse dicit, & ipsum adæque rarum. Suspicor tamen scriptum fuisse: *perquam raro comes auro*, scribendi vitio tralaticio. Nam R & P sæpe commutantur invicem in antiquis libris. Erit igitur legendum: *perquam puro comes auro.* Hanc sibi fuisse mentem Plinius ipse clare fatetur: nam postquam descripsit Indicos & Arabicos adamantas, qui in auro non nascebantur, sed quadam crystalli cognatione, ita insistit: *ceteris pallor ingens & in auro non nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur ita respuentes ictus, ut ferrum utrimque dissultet, incudesque ipsa etiam dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est, simulque ignium victrix natura, & nunquam incalescens. Unde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit.* Clare his verbis memorat, solos adamantes, qui in auro reperiuntur, indomitos ferro & igni, nomen hoc meruisse ἀδαμάντων. Nam Indici & Arabici, qui more crystalli nascuntur, frangi etiam possunt. Cyprii & Sideritæ fragiles quoque: solos eos, qui in auro reperiuntur, indomitam vim habere, ac propterea ἀδάμαντας à Græcis appellatos. Nam ἀδάμας idem quod ἀδάμαστος. Postea id nomen etiam ceteris tributum, quamquam immerito. Hodie nullus est adamas ἀδάμαστος. Nullus ictum respuit; sed malleolo facile vel in pulverem rediguntur. Verba Plinii superius allata, quia correctorum manus experta sunt, in corruptela cubant. Primum genus Indici adamantis facit non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione. *Similis*, inquit, *huic Arabicus, minor tantum, similiter & nascens: ceteris pallor ingens, & in auro nonnisi excellentissimo natalis.* Falsa hæc lectio: cum enim in sequentibus narret genera esse adamantum, quæ alibi quam in auri metallis reperiuntur, quomodo verum esse queat quod heic ait ceteros nonnisi in excellentissimo auro natales habere. Qui ceteros dicit, omnes, quorum descriptio sequitur, necesse est intelligat. At Sideritæ & Cyprii qui post memorantur, in auro non nascuntur. Præterea vetus scriptura hanc lectionem falsi arguit, quæ ita concipitur: *ceteris pallidior argento & auro.* Aut omnia incerta sunt, aut certum est ita legi ac distingui debere: *Similis huic Arabicus, minor tantum, similiter nascens, ceteris pallidior ut argentum. At in auro nonnisi excellentissimo natales. Incudibus is deprehenditur ita respuens ictus, ut ferrum utrimque dissultet, incudesque etiam ipsa dissiliant. Quippe duritia ejus inenarrabilis est.* Ita totus locus constituendus est ex veterum librorum auctoritate. Idem hic adstruit, quod initio capitis asseruit: excellentissimum adamantem & hoc nomine vere dignum in auro tantum nasci. In auro nonnisi excellentissimo adamanti natales esse. Hic enim sensus horum verborum: *at in auro nonnisi excellentissimo natales.* Hic demum proprie adamas Plinio, respuens ictus, in igne nunquam incalescens, & plane indomitus. Hic inter adamantes primus, ut adamas inter ceteras gemmas. At Solinus more suo Plinii mentem non est assequutus, qui adamantem in auro repertum proximum facit ac secundum Indico, qui cognatione crystalli nascitur. Quia enim post Indici & Arabici mentionem Plinius meminit ejus generis quod in auro nascitur, ea re existimavit, ut ordine ac loco descriptionis, ita dignitate secundos ac sequiores esse. Nec animadvertit Plinium in principio statim capitis de illo adamante mentionem injecisse, qui in auri metallis invenitur, & maximum in rebus humanis, non solum in gemmis pretium habet. Præterea verba Plinii sic accepit quasi hic secundus adamas in auro tantum excellentissimo deprehenderetur. Plinii vero sensus est nonnisi excellentissimo adamanti in auro natales esse, hoc est, nonnisi excellentissimum adamantem in auro nasci. Apparet prorsus Solinum eodem modo verba Plinii legisse, quomodo ea superius emendata protulimus, sed male intellexisse. Sex autem adamantis genera Plinio ponuntur: duo genera in auro nascentis: *unum ex iis cenchron appellatum, milii magnitudine: alterum Philippicum in Philippico auro repertum.* Indicum deinde & Arabicum: tum Cyprium & Sideriten. Hæc sunt genera sex. Solinus quatuor tantum posuit, quia Arabicum confudit cum eo, quem in auro excellentissimo nasci ait, ex Plinii verbis perverse acceptis, ut paulo post ostendam. Mirum vero quod apud Plinium habetur de illo genere adamantis, quem *cenchron* refert appellatum, quod esset milii magnitudine. Eum inter præstantissimos numerat. Atqui non video quid pretii potuerit mereri adamas grani miliacei magnitudine. Apud nos tantuli adamantis parvitas prorsum despectui esset, etiam si ex rupe veteri veniret. Vix quippe plus quam granum unum aut duo grana penderet. Non parvam nec nihili faciendam heic deprehendisse videor magni auctoris hallucinationem. Per caliginem tamen, aut nebulam tantum id perspicere licet, cum auctores non habeamus, unde hæc hausit, quique errorem ejus detegere possent. Præstantissimum adamanta in auri tantum metallis ait reperiri. Nemo veterum ex iis quidem qui nobis noti sunt, meminit adamantis in auri fodinis reperti. Diodorus lib. III multis exponit rationem fodiendi auri & lavandi, molendi, coquendique quæ in χρυσωρυχείοις Ægypti frequentabatur, ad confinia Arabiæ & Æthiopiæ. Adamantem in illis auri metallis inveniri nullo verbo prodidit. Idem Plinius tamen tradit veteres existimasse hoc genus adamantis in Æthiopiæ tantum metallis inveniri inter delubrum Mercurii & insulam Meroen. Hoc falsum esse hodie deprehensum est. Nullus quippe hoc tempore adamas in tota Ægypto, Arabia & Æthiopia effoditur, aut eruitur. Addit idem Plinius: *dixeruntque non ampliorem cucumeris semine, aut colore dissimilem inveniri.* Admodum parvum hunc adamantem fuisse oportet, qui magnitudinem seminis cucumeris non excederet: deinde non magnopere liquidum aut splendidum, qui colore similis esset cucumeris semini. Alterum genus quod in auri metallis reperiebatur, milii magnitudine esse scribit, & *cencrum* appellatum. Hæc duo genera adamantis excellentissima fuisse prodit, & in auro tantum nasci solita, quæ ictum respuerent, quæ nec ferro nec igne domari possent, quorum alterum milii grani instar haberet, alterum seminis cucumeris. Tam exigua corpuscula licet rara, aliquam in gemmis auctoritatem aut dignationem pretiumve habuisse miror. Particula adamantis non major milii grano nihili nunc penderetur, ut nullius est ponderis, nec sane ullius usus. Vereor ut hic Plinium aures suæ deceperint, vel oculi, vel libri mendæ. Ne inquam legerit ipse, aut legente anagnoste acceperit *cencrum* pro *centrum*. Ut cognatio est inter has litteras C & T: ita sæpe invicem permutantur. Libri Pliniani hoc loco legunt, *cencron: unum ex his vocant cencron.* Immo *centron.* An quæso te hic adamas milii magnitudine malleolos rumpet, aut incudes faciet ut dissiliant dum tunditur? Græci κέντρον vocant in omni materie nodosam duritiem, quæ ictus respuit, ac ferro findi frangique negat. In lapidibus, in lignis, in ferro hæc κέντρα reperiri auctores confirmant. Plinius ipse lib. XVI, cap. XXXIX. *Publicum omnium vitium vocant spiras, ubi convolvere se vena atque nodi. Inveniuntur in quibusdam, sicut in marmore centra, id est, duritia clavo similis, inimica serris.* Sane & κέντρον Græce clavus est. Hesychius: ἧλος, παρφὶν, κέντρον. Alibi legi κέντρα ἐλεφάντινα de clavis eboreis. Theophrastus de spiris & venarum convolutione, quæ in ligno deprehenditur: χαλεπώτερον δὲ τῶν πολὺ καὶ δυσεργότερον, τῶν ὄζων. ἅπαντα δὲ ... ὥσπερ ἐν τοῖς λίθοις ἐξίσταται τὰ καλούμενα κέντρα. Plinius ἐν λίθοις vertit in marmore. Atqui in gemmis etiam ac lapidibus pretiosis ea centra reperiuntur. Plinius de sapphiris medicis: *præterea inutiles scalpturæ intervenientibus crystallinis centris.* Ergo illa centra in gemmis ferro scalpi negant, & scalpturæ resistunt. Alibi multis locis inter vitia gemmarum *centra* ista nominat, quasi duriora quædam atque opaciora corpuscula in pellucido lapillo. Marmor etiam hæc habet *centra.* In crystallo quoque sunt. Plinius de crystallinis: *Infestantur plurimis vitiis, scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua vomica, prædurο fragilique centro, item sale appellato.* Sic legendus ille locus. In ferro τὰ κέντρα agnovere Græci par-

tem

tem ejus durissimam. Hesychius: κίντζον τὸ ἐν σιδήρῳ ἀδαμάντινον. Nullus in ferro adamas lapis. Sed durissimum in ferro sic vocat τὸ στερρότατον. Idem: ἀδαμάντινον, στερρόν. Genus quoque ferri στομωτὸν hoc nomine appellatum. Idem: ἀδάμας, γένος σιδήρου. In auri metallis lapis qui auri vena micabat, hujusmodi habuit κίντρα. Hunc lapidem λίθον χρυσίτην vocant Agatharchides, & Diodorus de metallis Æthiopicis loquentes. *Aurosum lapidem* Latine liceat dixisse, ut *aurosa arena* Spartiano, χρυσίτης ἄμμος. In metallis, unde aurum effodiebatur, quod in glarea ac reliquo lapide marmoris instar nitebat, hoc erat auri vena. Μαρμαρίζουσαι πέτραι vocat Diodorus, & πέτραι ἀποστίλβουσαι, sed & μάρμαρον post Agatharchidem. Plinius de aurifodinis Hispaniæ: *Quod puteis foditur canalicium vocant alii canaliense, marmoris glareæ inhærens, non illo modo quo in oriente Sapphiro, atque Thebaico, aliisque gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris.* Locus hic depravatissimus, nec enim aurum in metallis adhæret marmoris glareæ, nec micas marmoris amplectitur, sed quod in glarea micat instar marmoris, id auri vena est. Totum igitur sic lege: *Quod puteis foditur canalicium vocant, alii canaliense. Marmor id glarea inhærens, non illo modo quo in oriente Sapphiro, atque Thebaico, aliisque gemmis scintillat, sed micans amplexu marmoris.* In Sapphiro & Thebaïco lapide & multis aliis gemmis auri guttæ scintillant. Non eo modo in glarea aurosa, vel lapide auri venis divite, aurum micat, sed in modum marmoris nitidi fulget. Hujusmodi lapis, sive marmor auri venis nitens cædebatur. Cæmenta in mortaria lapidea pilo ferreo pinsebantur, donec in frusta comminuerentur, magnitudinem ervi æquantia. Ea deinde frustra in molam mittebantur, ibique molebantur, adeo ut farina videretur. Agatharchides: ἀλήθουσι δὲ ἕως ἐπὶ τὸν τῆς σεμιδάλεως τρόπον ἀχθῇ τὸ μεγεθέθον μέτρον. Diodorus: ἀλήθουσιν εἰς σεμιδάλεως τρόπον τὸ δοθὲν μέτρον κατεργαζόμενοι. Plinius: *Quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur ut farina.* Quomodo deinde aurum secerneretur, lavaretur, coqueretur, auctores illos consule, quos laudavimus. Lapis, vel marmor aurosum redigebatur in farinam. In eo lapide sæpe κίντρα occurrebant, vel micæ auri purissimi quæ comminui frangique non poterant. Eæ seligebantur, nec cum reliquo pulvere coquebantur. Ex bis aurum exibat præstantissimum. In auri metallis Æthiopicis hæc κίντρα majora non reperiebantur cucumeris semine, sed & colore dissimilia non erant. Ἀδάμαντα in auro hoc Græci dixere, quod cum reliquo auroso lapide in farinam moli non posset, nec pilis ferreis comminui. Pollux: γῆ σιδηρεῖτις, ταύτης δὲ τὸ καθαρώτατον σμηρίτην ὠνόμαζον, ὥσπερ δὲ χρυσοῦ τὸ ἄνθος, ἀδάμαντα, καὶ τὸν τῶν ἀργυρείων κονιορτὸν κέγχρον. *Florem auri* hunc ἀδάμαντα etiam vocarunt, quod optimum aurum ex eo fieret ac purissimum. Hesychius, Ἀνθέμιον, τὸ ἐκλεκτὸν χρυσίον. Jam satis perspicis Plinium ex isto auri adamante adamantem gemmam fecisse, & excellentissimum quidem hujus gemmæ genus. Quo magis scias ita esse, Plinium ipsum contra se testem dabimus: *Adamas diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus. Ita appellatus auri nodus in metallis repertus, perquam raro comes auro, sed nec nisi in auro nasci videtur.* Ita in Chiffletiano optimo exemplari scribi notant. Quod si verum est, ea quoque vera scriptura. *Auri nodus*, τὸ κίντρον, nodosa illa durities in marmore auroso, quæ purum putum aurum exhibet. Alias dicerem legendum, *auri autus*, id est, χρυσοῦ ἄωτος: vel *auri anthus*, id est, ἄνθος. Nam ἄνθος χρυσοῦ teste Polluce vocabatur ἀδάμας Græcis. Idque hausisse videtur ille ex libro Aristotelis περὶ μεταλλικῶν quem ibidem citat. Eum Theophrasto alii tribuebant. Ergo grana illa auri pura quæ in metallico lapide inveniebantur, quæque cum cetero lapide μαρμαρίζοντα nec in pila tundi poterant, nec in farinam moli, Græcis ἀδάμαντος nomine veniebant, & κίντρα. Sic omnem duritiem nodi instar, vel clavi in ligno & in lapidibus appellarunt. In Æthiopicis metallis non ampliora cucumeris semine reperiri solita tradit. Agatharchides in Arabia apud Alilæos effossum scribit, minima magnitudine nuclei, media mespili, maxima juglandis nucis, quod nulla purgatione & coctione indigeret. Græcis ἄπυρον ideo vocatur & ἄπεφθον. Hæc verba ejus sunt: τὸν μὲν οὖν χρυσὸν ὀρύσσοντες ἐν ταῖς ὑπονόμοις τῆς χώρας ὑπονόμοις εὑρίσκουσι πολὺν οὐ τὸν συντηκόμενον μετ' ἐπιτηδείας καὶ τέχνης ἐκ τοῦ ψήγματος, ἀλλὰ τὸν αὐτόματον, καλούμενον δὲ διὰ τὸ συμβαῖνον περὶ ἐκεῖνον ἄπυρον, οὗ τὸ μὲν ἐλάχιστον ἔχει μέγεθος πυρῆνος, τὸ δὲ μέσον μεσπίλου, τὸ δὲ μέγιστον οὐ βασιλικοῦ προσβάλλεται καρύου. Strabo de iisdem, quos tamen non nominat: χρυσὸς δὲ ὀρυκτὸς γίνεται παρ' αὐτοῖς, οὐ ψήγματος ἀλλὰ βωλαρίων χρυσοῦ καθαρσίως οὐ πολλῆς δεομένων, μέγεθος δ' ἐχόντων ἐλάχιστον μὲν πυρῆνος, μέσον δὲ μεσπίλου, μέγιστον δὲ καρύου. Diodorus Siculus lib. I II. Eadem prorsus de illis dicit: τὸν δὲ χρυσὸν εὑρίσκοντες ἐν ταῖς φυσικαῖς ὑπονόμοις τῆς γῆς συνάγουσι πολὺν οὐ τὸν ἐκ ψήγματος συντηκόμενον, ἀλλὰ τὸν αὐτοφυῆ καὶ καλούμενον ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἄπυρον. Κατὰ δὲ τὸ μέγεθος ἐλάχιστος μὲν εὑρίσκεται παραπλήσιος πυρῆσι, μέγιστος δὲ οὐ πολὺ λειπόμενος βασιλικοῦ καρύου. Quæ ille sumpsit pæne totidem verbis ab Agatharchide, à quo & Strabo. Idem hic auctor in Hispania massas auri puri refert inveniri selibres, sed in ramentis. Plinius in eadem Hispania in puteis massas inveniri prodit denas excedentes libras. *Palacras*, inquit, *Hispani, alii palacranas vocant.* Scribitur in libris: *Palacas Hispani, alii palacurnas vocant.* Strabo πάλας dicit vocari. Nomina illa omnia fere ex Græco. Quod enim addit: *quod minutum est ballucem vocant.* Ballux, ex Græco βάλλιξ, quæ ψῆφον significat, vel calculum. Πάλαι sunt globi, vel glebæ rotundæ. Πάλα, vel πάλλα Græce est sphæra. *Palacas* in Plinio scribi puto pro *palatas*, ut C & T cognata sunt. Græcum est παλάθας. Sic massæ Græcis vocantur. Plinius ibidem: *aurum arugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est.* Hoc Græcorum est ἄπυρος χρυσός. Vox illa *arugia* Græcismum quoque sapit. In libris est *auriga* pro *oruga*, hoc est ὀρυγή. Fossione quæsitum aurum sic appellarunt, quod distinguitur à ramentitio, quod συρτὸν dicebant, & ἐκ ψήγματος. Plinius ibidem: *Tertia ratio opera vicerit gigantum, cuniculis per magna spatia actis cavantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est, multisque mensibus non cernitur dies, arrugias id genus vocant.* In aliis: *aurugias.* Hoc est ὀρυγίας. Strabo ὀρυκτὸν vocat aurum quod in Arabia cuniculis effodiebatur: ὑπονόμους Agatharchides & Diodorus vocant. Ita quoque eruebatur in Ægypto Æthiopiæ contermina. Agatharchides: καὶ τέμνουσι διὰ γῆς πέτρας ὑπονόμους πολλούς. Ad lucernarum lumina ibidem fodiebant: ὅτι μὲν ἐν λύχνοις προσδεδεμένους τοῖς μετώποις ἔχοντες λατομοῦσι. Ceterum Græcis nominibus adeo concepta erant omnia aurariæ μεταλλείας in Hispania vocabula, ut fossas etiam vocaverint *agogas.* Plinius: *Fossæ, in quas profluat, cavantur: agogas vocant.* Sed de his alibi. De auri puri & ἀπύρου massis, quæ in novo orbe visebantur, quum illuc pedem primo Hispani intulerunt, videndi auctores. Mira de earum magnitudine narrantur: ut mirum sit tanti fecisse veteres parvas micas cucumeris seminis amplitudine, quæ in metallis Æthiopicis inveniebantur. Forte & heic Plinii peccatum est, qui σικύου pro σύκου legerit, vel legere voluerit. Quum enim ἀδάμαντα χρυσοῦ de adamante gemma intelligeret, non potuit imaginari ea magnitudine reperiri adamantes, quæ fici instar æquaret: præcipue quum idem significet ibi maximos adamantas avellanæ nuclei magnitudinem non excessisse. Nec obstat quod adjicit: *& colore non dissimilem*: Nam & fici sunt ejus coloris, ut ab auro nativo non multum absint. Hoc mihi fit verisimile. Etenim cum alterum genus ex his duobus, quæ in auro nascebantur, milii magnitudine faciat, par non fuit alterum instar fici amplum putare. Quod ad cenchron attinet, adhuc dubito an pro κίντρον ita legerit licet multa verisimilia concurrant. Ἀδάμαντα in auro vocarunt τὸ ἄνθος χρυσοῦ, Polluce teste. In argenti metallis pulverem vocarunt κέγχρον: ὥσπερ τὸ χρυσοῦ ἄνθος καὶ τὸν τῶν ἀργυρείων κονιορτὸν, κέγχρον. Ea vox transpositis literis idem significat apud Græcos quod κέγχρος milium. Ut igitur in auro ἀδάμας puri auri granum dicebatur, quia cum reliquo lapide metallico

in farinam moli non posset, ita in argenteis fodinis κέγχρος vel κεγχρὸς vocabantur parva grana meri argenti, quæ in venis scintillabant. Plinius ait nullas scintillas in argenti metallis micare ut in auri, sed terram esse aliam rufam, aliam cineraceam. Aliquando tamen argenti micæ parvæ ad instar granorum milii in venis lucebant, ex quibus ut par est, purissimum argentum fiebat. At Plinius κέγχρον illum auro tribuit non argento. Immo argento, sed utrumque confudit. De adamante quem excellentissimum esse vult, eum in argento & auro natales habere tradit. Ita enim libri veteres scribunt: *argento & auro non nisi excellentissimo natalis. Unum ex iis vocant cenchron, quod est milii magnitudine. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum.* Forte legendum: *In argento & auro nonnisi excellentissimo natales.* Dicit nonnisi excellentissimum adamantem in argento & auro nasci. Ἀδάμας, ut dixi, in auro, ut κέγχρος in argento. Utrumque ille confudit. Sed quid si & κέγχρος in auro etiam quibusdam vocatus, de micis parvis ad instar granorum milii in auri vena scintillantibus? Si verum est id, quod ex Plinio colligimus, sane illum ἀδάμαντα in auri metallis repertum, & rarissimo auro comitem non aliter possumus interpretari quam de granis vel nucleis meri ac solidi auri, quæ in venis lapidum inveniebantur. Memorat Strabo in Hispania diffectis lapidibus inventas glebulas instar papillarum: φασὶ δὲ καὶ λίθων ῥηγνυμένων εὑρίσκειν βωλάρια θηλαῖς ὅμοια. Hunc auri *adamantem* Græcos vocasse χρυσοῦ ἄνθος constat ex Polluce. Si eo sensu, quem supra posui, accipimus, mirum quam diversa significatione Græci χρυσοῦ ἄνθος, & χαλκοῦ ἄνθος posuerint. Florem æris, ut notum est, appellarunt granula æris milii modo in summo ære efflorescentia, quum aqua recens fuso infunditur ad eum refrigerandum. quo facto, ὥσπερεὶ ἐκπτύεται καὶ ἐπανθεῖ, id quod χαλκοῦ ἄνθος dicitur. Ita Dioscorides, qui & κεγχροειδὲς τῷ ῥυθμῷ illud ἄνθος esse dicit, milii specie ac magnitudine. Plinius aliter scribit de hoc æris flore. Nec enim expui & efflorescere dicit quum refrigerantur panes æris, infusa aqua, quod prima æris fusione accidere ait Dioscorides, sed in alias fornaces ære translato ibi excitari flatu crebriore. Tum autem cadere quum refrigerantur panes ærei. Verba ejus ita scribuntur in antiquis codicibus: *Fit ære fuso & in alias fornaces translato. Ibi flatu crebriore excutiuntur velut similes quæ quas vocant florem. Cadunt autem cum pane æris aqua refrigerantur rubentque.* Quæ non satis sanum colorem præferunt. Legendum primo *excutiuntur*, vel *excitantur* pro *excutiuntur*. Quod heic non habet locum. *Velut similes quæ quas vocant florem.* Correxerunt: *velut milii squamæ. In quibusdam etiam codicibus habetur squama.* Id tamen non convenit, grana milii, quibus florem æris adsimilat Dioscorides, squamis neutiquam similia sunt, quæ planæ sunt & latæ. Unde & λεπίδες Græcis pro laminis. Numerorum xvi μίλτου λεπίδας ἐλατάς, *laminas ductiles.* An scripsit Plinius? *velut milii siliqua.* Ut λοβὸν κέγχρου legerit pro λεπίς: Milii purgamenta intelligit, vel folliculum, ex quo granum non excutitur nisi tundatur. Non dubito auctorem, unde Plinius sumpsit, scripsisse, οἷον κέγχρου λέπος. Quod Plinius vertit *squamas.* Perperam. Aliud λέπος, aliud λεπίς. Squamæ piscium proprie λεπίδες. At λέπος quemlibet φλοιὸν significat. Eo nomine apludas & glumas frugum minutarum etiam dixere. Sequentia apud Plinium sic legenda: *Cadunt autem quum panes æris aqua refrigerantur, rubentque.* Ab eo errore, quo florem æris dixit esse similem milii squamis, adulterari quoque tradit æris squama, quam Græci vocant λεπίδα χαλκοῦ. Quasi λεπὶς χαλκοῦ & *flos æris* qui squamis milii similis est, eadem pene res esset quantum ad formam. Subjungit enim: *Similiter ex eis fit quam vocant lepida, & sic adulteratur flos ut squama veneat pro eo.* Pro his legitur in veteri libro: *Similiter æris quam vocant lepida, & sic adulteratur flos ut squama veneat.* Legendum: *ut squama veneat.* Ait florem æris adulterari æris λεπίδι, ut squama nimirum væneat, quæ alias vænum ire non posset. Hæc vera lectio. Sed vix est ut adulterari queat flos æris squama æris, quam Græci vocant λεπίδα, adeo res sunt dissimiles. Plinius ῥίνημα χαλκοῦ accepit pro squama. Tradit autem Dioscorides florem æris adulterari ῥινήματι χαλκοῦ, hoc est, ramentis & scobe æris, quæ diversa utique à squama. Optimum æris florem dicit debere esse ἀμιγῆ ῥινήματος χαλκοῦ, οἷς δολοῦται. Quod lima abradit proprie dicitur ῥίνημα. Glossæ: ῥίνημα, *scobis.* Unde & *scobina* Latine lima est, quam Græci dicunt ῥίνην. Isidorus: *Scobina dicta quod terendo scobem faciat.* Sic ille corrigendus. Unde *descobinatum*, ἀπορρινηθέν. Arnobius lib. vi: *tornis rasa, descobinata de limis.* Ideo autem adulteratur scobe ærea flos æris, quia forma inter se haud multum differunt. At λεπὶς χαλκοῦ longe aliud. Græci ἀποσφύρημα interpretantur, & ἀποτίναγμα id, quod scilicet malleorum incussu ex ære decutitur. Neophytus: λεπὶς χαλκοῦ, τὸ τοῦ χαλκοῦ ἀποσφύρημα. Plinius explicat quomodo fiat æris squama his verbis: *Est autem squama hæc decussa vi clavis, per quos æres panes ferruminantur.* Hæc nullus intelligo. In libris scribitur: *ut squama veniat pro eo decussa in clavis, in quos panes æres ferruminantur.* Omnino emendandum: *& sic adulteratur flos, ut squama veneat, decussa vi clavis in quos panes æres ferruminantur.* Ita loquitur alibi, ut lib. xxxvi. capite xxvi. *Verum sulphuri conc[...]m ferruminatur in lapidem.* Sic panes æris dicit in clavos ferruminari. Hoc quum fit, tum decutitur squama ex ære. Nondum tamen intelligo quid voluerit Plinius. Video quidem eum voluisse explicare eam æris squamam, quam Græci ἥλων appellant. De qua Dioscorides: Λεπὶς ἡ μὲν ἐκ τῶν Κυπρίων μετάλλων τῶν ἥλων, καλουμένη δὲ ἡλῖτις καλή, φαύλη δὲ ἡ ἐκ τοῦ λευκοῦ χαλκοῦ λεπτὴ καὶ ἀσθενὴς ὑπάρχουσα. *Clavariam squamam* licet exponere, quæ malleo excutitur, dum clavi ex ære conficiuntur. Quod hæc scilicet crassior cadat. Fortean & sic appellaverint, quæ capita clavorum forma & crassitudine referat. At Plinius *clavos* videtur accepisse pro regulis æreis, in quas producitur æs, quod ex fusili fit ductile. Unde & *regulare æs* dicebant quod Græcis ἐλατόν. Æs omne primum funditur, deinde ducitur. Non omne tamen est ductile. *Caldarium* æs fundi tantum scribit Plinius. Illud est, ex quo fiunt caldaria. Sed quodcunque ducitur, prius fusum est. Olim quum funderetur, in massas panibus similes formabatur: quod hodieque fit. Hujusmodi massas, sive panes Græci τροχοὺς appellant. Unde τροχίας χαλκός, quæ aliis χυτός. Pollux: καὶ τροχίαν μὲν χαλκοῦ τὸν χυτὸν χρὴ καλεῖν, ταινίαν δὲ ὃν ἂν οἱ νῦν καλοῦσιν ἐλατόν. Interpres Aristophanis τροχοειδὲς κατασκεύασμα vocat rotundam massam, de vitro: κατασκεύασμα ἐξ ὑάλου τροχοειδὲς εἰς τὸν τροχόν. Sic κρόκος τροχοειδὴς dicebatur, qui tritus in parvos τροχοὺς, sive τροχίσκους redigebatur. Cui opponitur ὁ τριχωτός, qui integer est & capillaris. Nam τρίχας appellant Græci fila croci. Aetius lib. xvi in compositione muscati: σμύρνης χυματίτιδος, ἄσφαλτος, κρόκου τριχίτου. Idem in confectione thymiamatis myrepsici: σμύρνης φύλλα, κρόκου τροχοειδοῦς. Panes autem illi æris fusilis in alias fornaces transferebantur, atque ibi igne multo & crebro flatu molliri solebant, ut æs ductile fieri posset: quod etiam in regulas ducebatur malleis. Sic ταινίας Græcis dicitur, & ἐλατός, battutile & ductile. *Regulare* etiam vocabant. Isidorus ex Plinio: *Regulare æs dicitur, quod ab aliis ductile appellatur, quale omne est Cyprium.* Plinius: *In Cyprio coronarium & regulare est, utrumque ductile. Coronarium tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum speciem auri in coronis histrionum præbet.* Hæc sunt quæ Græci vocant χολοβάφινα vel χολόβαφα. Hesychius: χολόβαφα, τὰ χρυσῷ ἐμφερῆ βεβαμμένα. Item: χολοβάφινον δὲ λέγεται ἅμα μὲν διὰ τὸ φαύλως βαφέντα χολῇ βάπτεσθαι, ἅμα δὲ τὸ χρυσῷ ἐμφερῶς βεβάμμενα. Æs felle tinctum sic proprie appellabant quod aurum imitaretur. Legi in libris Chymicis Græcorum: χολοβάφινος καττίτερος ὁ χρυσίζων ἀπὸ τῆς λεγομένης κοινῆς χρυσοκολλήσεως. De qua nos alibi. Æs porro regulare de ductili dictum, quod in regulas duceretur, quum malleis ad hoc tunditur ut ductile fiat & regulare. Quæ ex eo decidunt ramenta, Græci vocant λεπίδα χαλκοῦ, nempe τὸ ἀποσφύρημα. Plinius regulas illas clavos interpretatur: *squama decussa vi*

ri clavis in quos panes ærei ferruminantur. Æs fusum in panibus erat, qui panes ferruminabantur, id est, stringebantur ac indurabantur in regulas æris ductilis. Nam fusum æs fragile malleis, è contra ductile malleis obsequitur, nec frangi potest. Hæc est æris ferruminatio. Sic, *vitrum æri concoctum, in lapidem ferruminari* dixit, id est, indurari. Glossæ: *ferrumen, στόμωμα: ferruminat, στομοῖ.* Aciem ferri induratam ita vocarunt. Alias *ferrumen* dicitur, quo ferrum ferro jungitur & glutinatur. Græci κόλλησιν σιδήρου vocant. Ferrum autem ut æs prius funditur & fragile est: postea in alias fornaces translatum è fragili fit ductile, atque induratur. *Omne æs*, inquit Plinius, *diligentius purgatum igne excoctumque, regulare est*, id est, ductile. Ferrum quoque idem excoqui dixit ad indurandam aciem. Ferrum fusile hodie *funtam* vocamus pro *funda* à fundendo. Sed & massas, quales ex fornace fluxere liquati ferri, vulgo vocant *gusas*, quasi *fusas*, vel χύσεις. Postea aliis fornacibus excoctum & purgatum malleis tunditur, atque in longas laminas tenuatum duratur ictibus. Cujus variæ sunt ad aciem faciendam temperaturæ, nec omnis in aqua differentia, etsi plurimum ea faciat. Sed aliud ferrum ex vena ipsa mollioris est complexus, quod Græci Chymici vocant ἁπαλόν: aliud fragilius quod ξηρότερον idem indigetant. *Rumpens ferrum* vulgo vocitant officinæ ferrariæ. Sic aliud alio melius ad faciendum illud quod nominant aciarium. De quo nos alibi. Ferruminari igitur panes æreos in clavos dicit Plinius, quum induratur æs de fragili, ac de fusili in clavos, sive regulas ductiles extenditur. Regulæ illæ teretes erant instar regularum quibus modu cumulus apud veteres deruebatur. Fortean & ferrum olim in regulas ejusmodi rotundas producebatur, quod & προσηλοῦν dicebant. Pollux certe inter opera ferrariæ officinæ προσηλοῦν jungit cum στομῶσαι his verbis: τὰ δὲ ἔργα, ὑγραίνειν, λύειν, συγχωνεύειν, τυποῦν, ἐξελαύνειν, ἀκονᾷν, θήγειν, προσηλοῦν, διαπατταλεύειν, προσπατταλεύειν, στομοῦν, ἥλους ποιεῖν, σίδηρον. In his omnibus subauditur vox σίδηρος. Nempe λύειν, ὑγραίνειν, συγχωνεύειν, ἐξελαύνειν, ἀκονᾷν, θήγειν, σίδηρον. Ergo & fuerit idem subaudiendum in sequentibus, προσηλοῦν, διαπατταλεύειν, προσπατταλεύειν, στομοῦν σίδηρον. Igitur προσηλοῦν & προσπατταλεύειν σίδηρον est *ferruminare in clavos*, ut de ære loquutus est Plinius. Pollux ἥλους à comicis κοδάλους vocari notat lib. x: ἴσως δὲ καὶ κοδάλους τοὺς ἥλους ὀνομάζουσι. Alio loco κοδάλους idem πασσάλους interpretatur. Unde & κοδαλοπήγνυται, de quibus supra. Ab illis itaque clavis, in quos ferruminantur panes ærei dicta squama æris ἡλῖτις juxta Plinii sententiam, quæ malleis decutitur ex panibus æreis, dum scilicet tunduntur & ictibus durantur, & producuntur in regulas. Aliter tamen Pollucem explicandum censeo, & Plinium falsum puto. Clavi ærei fiebant ex illis regulis, & quæcunque alia opera ex ære ductili procudebantur. *Clavorum Cypriorum* mentio apud Palladium. Et *acus Cypri*, id est, clavi apud Innocentium. Aut igitur squama ἡλῖτις, quæ decutiebatur ex regulis æris, quum clavi ex ære fierent, aut quæ capita clavorum imitabatur forma & crassitudine: nam crassiorem tantum squamam sic vocarunt. Sed illud verius. Græci recentiores percorrupte ἡλῖζιν vel ἡλῖσιν hanc squamam nuncuparunt. Neophytus: Ἡλῖζις ἡ αὐτὴ καὶ ἡλῖσις λέγεται: ἡ ἐκ τῆς Κύπρου λεπὶς τοῦ χαλκοῦ. Plinius hanc solam differentiam inter æris squamam & florem agnoscit, quod æris flos sponte decidat, squama autem excutiatur ictibus. Iterum falsus est. Hoc inde est quod florem æris putavit adulterari squama æris, ideo similes hariolatus est, sed ῥίνημα χαλκοῦ & λεπίδα temere confudit. Tollendum & insigne mendum ex scriptis Dioscoridis, dum hoc agimus. Ait ille florem æris quosdam veterum vocasse ἥλων ψῆγμα, id est, clavorum ramentum. Quod non potest verum videri. In vetustissimo codice scriptum reperio: χαλκοῦ δὲ ἄνθος ὅ τινες τῶν παλαιῶν ψῦγμα ἐκάλεσαν, absque voce ἥλων. Scribendum utique ajo: ὃ ἔνιοι τῶν παλαιῶν ψῦγμα ἐκάλεσαν. Hoc est, *refrigerationem*. Et sane florem æris existere, quum panes æris aqua infusa refrigerantur ibidem tradit: ὕδωρ ἐπιχέοντες ψυχροτάτου αὐτῷ ψύξει προσαιρούμενον. Isidorus: *Æris flos fit cum gignitur conflationibus resoluto atque liquato ære superfusa gelida aqua.* Inde ψῦγμα χαλκοῦ vocarunt quidam veterum hunc æris florem, quod ex ære refrigerato gigneretur. Videndum igitur atque inprimis considerandum an aliquid in auro simile ut in ære antiqui vocaverint χρυσοῦ ἄνθος, ut χαλκοῦ ἄνθος, quod milii esset, vel cucumeris seminis magnitudine: ita quoque ἀργυρος in argento sumendus fuerit, ut in ære. Squamæ nempe, vel pusulæ instar milii in argento efflorescentes ubi excoctum est? Exdem etiam fortasse κεγχρώδεις squamæ, vel pusulæ in auro, quod κέγχρος Plinius dicit appellari. Certe vox ἄνθος cum sua significatione non parum nos in eam sententiam videtur inducere. Quidquid in summo elucescit ac emicat, Græci per metaphoram sic vocant. Nam flores in arboribus & herbis in summitate & cacumine apparent. Hinc ἐξανθεῖν ἄργυρον τὴν γῆν, cum in summa tellure micat argentum. Dioscoridi ἐπανθοῦμεν πορφυροῦν ἐπιμεμιγμένος τοῖς χαλκανθέσι de Indico. Ita *flos æris*, qui in superficie ebullat. Plinius de stibio florem ejus vocatum dicit, id quod innatat: *Fæx ejus intelligitur plumbosissima, ac quæ subsidet in mortario, abjicitur que. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die quod innatat effunditur, spongiaque tollitur. Quod ibi subsedit flos intelligitur.* Sic fæx, sive scoria subsidit: flos & spuma in summo natant. Idem de spuma argenti: *distat a scoria quo potest spuma a fæce distare. Alterum purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est.* Scoria vitium est purgantis se materiæ, at spuma jam purgatæ, quod in summo innatat. Pollux ἄνθος χρυσοῦ proprie ἀδάμαντα dictum autumat, ut σκωρίαν ferri: καὶ γῆ σιδηρεῖτις, ταύτης δὲ τὸ καθαρμα σκωρίαν ὀνόμαζον, ὥσπερ χρυσοῦ τὸ ἄνθος, ἀδάμαντα. Flos æris fit, dum purgantur ejus sordes in summo natantes: διακαθαιρομένης τῆς ἀκαθαρσίας εἰ περὶ τὴν ... Vide Dioscoridem. Scoria tamen de omni metallo dicitur. Plinius de auro: *quod effossum est, tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: argentum, quod exit a fornacis sudore. Quæ è catino jactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria.* Multam habet scoriam hic locus, & inquinatissimus est. Ineptum vocabulum finxere correctores; *apilascudem*. Quod ratione caret. Scribe ut in libris: *molitur ut farina, ac pilis cuditur. Vocant argentum quod exit a fornace*, hoc est, ὑπέρου σιδηροῖς πτίσσεται, ut est apud Agatharchidem, & Diodorum. Prius tamen cudebatur pilis, deinde molebatur. Præterea Latinum non est, *ad pilas cuditur*, quod reposuerunt. *Pila* est mortarium, ὅλμος. *Pilum* vero ὕπερον. In pila igitur tundebatur pilo. Plinius capite sequenti: *tunditur in pila, deinde tenui cribro cernitur, postea molitur.* Agatharchides de auro: ὅλμους λιθίνους παραλαβόντες ὑπέροις σιδηροῖς πτίσσουσιν ἐπιμελῶς: *Pilas lapideas accipientes pilo ferreo tundunt.* Glossæ: *Pila*, ὅλμος: *pilum*, ὕπερον. Postea legitur in libris: *Vocant argentum quod exit a fornace sudoris, itque quæ è camino jactatur.* Scribendum puto egregia conjectura: *vocant argentum quod exit è fornace, sed auri. At quæ è camino jactatur spurcitia, in omni metallo scoria appellatur.* In aliis metallis *scoria* dicitur quod exit è camino. In auro *argentum* vocatur. Puto scriptum fuisse: *sed ori.* Unde *sudoris*, & *sudore* fecerunt. Perperam etiam correxere, *quæ è catino jactatur.* Pro, *è camino.* Quod habent libri. Certe in catinis aurum coquebatur, sed positis in fornace. Præterea de omni metallo præterquam auro hic loquitur, & *scoriam* dicit appellari in ceteris, quod è camino jactatur. Καμίνους in argento etiam vocat Strabo: τὰς δὲ τοῦ ἀργύρου καμίνους ποιοῦσιν ὑψηλάς. Præterea in auro etiam coquendo caminus locum habuit. Fornacem vocat Plinius, quæ idem cum camino. Glossæ: *Fornax*, κάμινος. Auri quidem ramenta in catinos coquenda mittebantur ex argilla factos. Sed illi catini in fornace, vel camino ponebantur. Κεραμία χύτρα vocat

Agatharchides istos catinos. Κἄπειτα, inquit, ἐπιθέντες ἐπίθημα καλῶς ἡρμοσμένον, καὶ πηλῷ περιχρίσαντες, ἑψῶσιν ἐν καμίνῳ πέντε ἡμέρας. Catinos in fornace poni, sive camino Plinius etiam testis est his verbis: *Catini fiunt ex tasconio. Hoc est terra alba similis argillæ: neque enim alia flatum ignemque & ardentem materiam tolerat.* Ita legendus ille locus. Auri scoriam *argentum* vocari ait Plinius. Aurum argento mixtum erat; nam iterum tundebatur ac coquebatur, ut aurum inde eliceretur purum. *Hæc in auro coquitur iterum ac tunditur.* Immo prius tunditur quam coquitur; nam ideo tunditur, ut in ramenta comminuatur, quo facilius coquatur, ut in auro ipso fit. Liber vetus habet: *Hæc in auro tunditur, iterumque coquitur ac tunditur.* Legendum: *Hæc in auro tunditur, iterum, iterumque coquitur.* Strabo ἤλεκτρον vocat auri scoriam, quia argento mixtum aurum habeat lib. III: ἐν δὲ τῷ χρυσῷ ἑψομένῳ καὶ καθαιρομένῳ στυπτηριώδει τινὶ γῇ τὸ κάθαρμα ἤλεκτρον εἶναι. Πάλιν δὲ τούτου καθεψομένου μίγμα ἔχοντος ἀργύρου καὶ χρυσοῦ, τὸ μὲν ἄργυρον ἀποκαίεσθαι, τὸν δὲ χρυσὸν ὑπομένειν. Scoria igitur ὑπόσταθμη & quod subsidit. Immo in ferro & aliis metallis dum funduntur, τὸ κάθαρμα supernatat & expuitur ejiciturque è camino per os ejus, ac spuma scoriaque eadem. Multi sane confundunt. Hinc λιθάργυρον quæ spuma est argenti, Græci σκωρίαν interpretantur. Glossæ eorum: λιθάργυρος, σκωρία ἀργύρου. Glossæ Chymicæ: χαλκάνθιον, σκωρία τοῦ χαλκοῦ. Ubi χαλκάνθιον pro flore æris, quum aliud sit χάλκανθον quam χαλκοῦ ἄνθος. Sic κνηκάνθιον apud eosdem cneci flos. Idem glossarium Chymicum: ἰχώμενον, κνηκάνθιον. Et apud Zosimum: κρόκος καὶ κνηκάνθιον. Sed & χρυσάνθιον idem dixere pro flore auri, ut χαλκάνθιον. Zosimus περὶ σώματος Μαγνησίας: ἐπίβαλε αὐτῇ λιθάργυρον λευκὴν καὶ καπνίσον, καὶ ἐὰν ἀποστραφῇ καὶ γένηται σῶμα χαλκοῦ, ἐπίβαλε χρυσάνθιον, καὶ ἔσται χρυσὸς λοιπὸν καὶ χρυσόκολλα χρηματίζει συγκεχωρημένον καλῶς. Ubi manifesto χρυσάνθιον vocat spumam auri, sive florem, ut in ære dicitur. Propterea Pollux σκωρίαν in ferri metallo ἀναλογεῖν significat auri flori, quem ἀδάμαντα Græci vocabant. Spuma idem quod flos. Hinc, quod Græci vocant ἀφρόνιτρον, Vitruvius *nitri florem* dixit. Et falsi qui aliter exponunt. Lib. VII. cap. XI de cærulei temperationibus: *arena enim cum flore nitri conteritur adeo subtiliter, ut efficiatur quemadmodum farina.* Duplex autem fuit genus aphronitri, alterum concretum, cujus in balneis olim usus plurimus: alterum instar farinæ, vel cineris solutum. Utrumque florem nitri, ac spumam nitri dicere liceat. Sic duplex spuma argenti, altera soluta in pulverem milii granis similem, quæ κεγχρῖτις dicebatur, altera concreta, quæ πηγνυμένη. Galenus tamen ἀφρόνιτρον quod concretum est vocari docet, ἀφρόλιτρον vero quod in pulverem putre est. Sic enim ea distinguit: Ἀφρόλιτρον ἀφρονίτρου διαφέρει. Λίτρου μὲν γὰρ ἀφρός ἐστι φάρμακον ἀλλόκοτον πορίμῳ παραπλήσιος ὑφθῆναι: καὶ γὰρ λεπτός ἐστιν ὥσπερ τὸ τῆς Ἀσίας πέτρας ἄνθος ἐπιφαινόμενον. Ἀφρόνιτρον δὲ οὐκ ἀλευρῶδες οὐδὲ διαλελυμένον, ἀλλὰ πεπιλημένον καὶ συνεστὸς ᾧ πάντες οἱ χρώμενοι τοῖς βαλανείοις ἐπιμελῶς χρῶνται. Sed non video, cur ex nomine differentiam quæsiverit Galenus, quæ nulla est. Idem quippe ἀφρόλιτρον quod ἀφρόνιτρον. Ut idem νίτρον quod λίτρον. Hoc enim Atticæ dialecti, quæ λίτρον dicebat quod aliis νίτρον. Ut πλεύμων pro πνεύμων iidem Attici dixere, & ἀνδράχλην pro ἀνθράκην. Duplex igitur genus aphronitri eodem nomine, non diversum nomen fuit. Idem lib. VIII. capite III. *Aqua autem species est quæ cum habeat non satis pellucidas venas, spuma uti flos natat in summo, colore similis vitri purpurei.* Sic flos æris est ejus veluti spuma. Florem argenti & spumam eamdem dixere τὴν λιθάργυρον. Glossæ veteres: λιθάργυρος, *argenti spuma.* Plinio quoque λιθάργυρος *argenti spuma* vocatur. Græci ἀργύρου ἄνθος eam appellarunt. Neophytus: ἄνθος ἀργύρου, ὅπερ οἱ χρυσοχόοι καλοῦσιν ὀφθαλμικόν. Lithargyrum illi vocarunt ὀφθαλμικόν, quia, ut auctor est Dioscorides, ἁρμόζει εἰς τὰ ὀφθαλμικά. Scribit idem Dioscorides alumen σχιστὸν esse florem lapidis bolitidis. Plinius illud ἄνθος interpretatur *sudorem in spumam coagulatum.* Omnia ferme metalla dum excoquuntur, spumam in summo effervescentem mittunt, quæ floris instar est, & flos vocatur. Manilius auri ramenta quæ excoquuntur, *in aurum spumantia* vocat in illis versibus quos pro desperatis reliquit vir summus. Nec sane immerito. Non enim vulgari modo corrupti sunt. Nos sic eos emendavimus, atque, ut quidem putamus, satis feliciter:

> *Ille etiam fulvas avidus numerabit arenas,*
> *Perfundetque novo stellantia littora ponto.*
> *Parvaque ramentis faciet momenta minutis,*
> *Pro tali ut regerat censu spumantia in aurum.*
> *Et perlucentes cupiens prensare lapillos*
> *Verticibus mediis oculos immittet avaros.*

Non solum, inquit, aurilegulus erit, sed etiam auri coctor. Duobus primis versibus *aurilegulum* expressit: duobus sequentibus *auri coctorem.* Hi ramenta auri purgata, lota, & in farinam tusa vel molita ad pondus accipiebant, & cocta reddebant pari ferme pondere, aut modico saltem intertrimento. Agatharchides de metallis aurariis Æthiopiæ: ὕστερον δ' ὅτε ὁ συλλογεὺς παραλαμβάνει τὸ ψῆγμα τοῦ χρυσοῦ παραδίδωσι τοῖς ἑψηταῖς: οἱ δὲ λαβόντες μέτρῳ τινὶ καὶ σταθμῷ τὸ συνηγμένον εἰς ἀγγεῖον κεραμοῦν ἐνέβαλον. Diodorus Siculus lib. III de eadem re: τὸ τελευταῖον ἄλλοι τεχνῖται παραλαμβάνοντες μέτρῳ καὶ σταθμῷ τὸ συνηγμένον εἰς κεραμεοῦς χύτρους ἐμβάλλουσι. Auri coctores intelligit, qui appensa ramenta accipiebant, & in catinos fictiles injiciebant, ut in fornace excoquerentur. Hoc est quod ait Manilius: parva momenta, id est, parvas lances faciet ponderandis minutis ramentis, ut pro tali censu reddat, ac *regerat spumantia in aurum*, id est, excocta in purum putum aurum. Nam aurum, ut æs & argentum, dum excoquitur, spumam ejicit, quod ipsius est purgamentum. *Florem* alii dixere, ut in ære & argento. Legi etiam posset: *pro tali ut regerat penso.* Nam appendebantur illis ramenta. At *censu* etiam potest retineri. Inde & ὄβρυζον aurum Græcis quod sæpius despumavit & excoctum est. Βρύειν & βρύζειν idem est, ut βλύειν & βλύζειν, πτύειν & πτύζειν. Græci exponunt βρύειν, ἐξανθεῖν, ἀναβλύειν, ἀναπηδᾶν. Quod & de illis rebus dicitur, quæ effervescendo spumam ejiciunt, & quasi florem emittunt. At ὀβρύζειν & βρύζειν idem ut βρίμος & ὄβριμος. Ex eo τὸ ὄβρυζον χρύσιον quod sæpius recoctum est, & coctionibus purgatum. Et falluntur qui *obryzum* quasi *Ophirizum* dictum arguntur ab auro Ophir. Latini *obrussam* dixere auri experimentum quod igne sumitur. Ex Græco ὄβρυζα, *obrussa.* Ita πορφύριζον, *purpurissum.* Ceterum ἡ ὄβρυζα ab ὀβρύζω, ut ὀφείλη ab ὀφείλω, & similia sexcenta. Atque inde *aurum obryzum.* Apud Suetonium, *aurum ad obrussam.* Cicero: *Hæc adhibenda tanquam obrussa ratio est.* Seneca Epist. XIII. *Hæc ejus obrussa est*, id est, probatio. Glossæ: *Obrussa*, τὸ δοκιμάζειν τὸ χρύσιον ὅταν περιτρίβηται. Immo, ὅταν καίηται. Auri probationem, quæ lapide fit & attritu, pro altera accepit. *Obryzi* auri apud veteres Latinos nulla mentio, sed auri ad obrussam exacti. Corrigendus itaque Plinius lib. XXXIII. cap. III. *Aurique experimentum ignis est, ut simili colore rubeat ignescatque, atque ipsum obrussam vocat.* Ipsum nempe experimentum. Ita veteres omnes sunt loquuti. *Ramenta spumantia in aurum* Manilio τὰ ψήγματα τὰ ἑψόμενα ὀβρύζοντα, vel βρύζοντα. Sequitur ibidem: *Et coquet argenti glebas.* Non solum igitur qui sub illo signo nascetur, auri ramenta leget, sed etiam coquet aurum & argentum. Maternus Firmicus in paraphrasi illius Maniliani loci: *metallorum inventores erunt, qui latentes auri & argenti venas ac ceterarum specierum sollertibus inquisitionibus persequantur. Hi quoque monetarii efficientur.* Addit Firmicus, & *ceterarum specierum*, quia non tantum auri ramenta colligent & persequentur, sed etiam gemmas scrutabuntur in mediis fluminum alveis. Hic enim sensus illorum versuum, quos etiam correximus:

> *Et perlucentes cupiens prensare lapillos*
> *Verticibus mediis oculos immittet avaros.*

Perlucentes heic lapilli, non margaritæ sunt, sed gemmæ, quas & Græci λίθους διαφανεῖς vocant, quæ plerumque in medio fluminum ac præcipue torrentium alveo ac ripis reperiuntur, quas impetus aquæ detulit ex rupibus. Avienus:

Palantes

Palantes obeunt beryllum, prona fluenta
Quem procul internis a finibus, aut adamanta
Detulerint.

Non tantum ergo auri ramenta & ballucas in mediis fluminibus quærent, sed etiam gemmas, ac pellucidos calculos. Plinius de sardonyche apud Indos: *etenim constat ibi torrentibus detegi.* Conferat hæc aliquis cum lectione vulgata Manilii, & notis ad eum locum illustris viri, tum videbit nihil eum in his vidisse. Sequens etiam versus vitio laborat:

Et coquet argenti glebas, venasque latentes
Eruet.

Ὕστερον πρότερον heic manifestum. Nam prius est, venas argenti effodere, deinde coquere. Conjecturæ sum fallus aut scripsit auctor:

Hic quoque & argenti glebas, venasque latentes,
Eruet, & silicem rivo saliente liquabit.

Nihil certius. Effodiet argenti venam & fundet, liquabitque, his postremis verbis τὴν ἕψησιν & χύσιν expressit. Sequentia quoque pessime habent, nec recte explicata sunt summo viro:

Et facti mercator erit per utrumque metalli,
Alterum & alterius semper mutabit in usus.

Firmicus in paraphrasi *monetarium* interpretatus est. Immo τὴν κολλυβιστὴν designavit, & nummularium, qui aurum argento mutat & argentum auro, & utrumque ærea moneta. Legendum etiam:

Et facti mercator erit perutrimque metalli,

id est, erit νομισματοπώλης & ἀργυραμοιβός. Ita enim Græci vocant τὸν κολλυβιστήν. Eleganter autem *factum perutrimque metallum* appellat argentum, vel æs, quod utrimque signatum est. *Perutrimque*, ut *perinde*, *peræque*, & Ciceroni *pervespere*. Alius auctor dixit, *pertempore*. Nummum sic vocavit *factum metallum*, ut *factum argentum* quod opponitur τῷ ἀσήμῳ. At *factum metallum* est signatum, quod etiam est ἐπίσημον. Unde ἐπίσημος πάτρ. Et ἐπίσημοι νομίσματος apud Plutarchum in Theseo, nota qua nummus insignitus est. Potest etiam retineri *per utrumque*, id est, ex utroque latere. Quæ nummi designatio est. Metallum est ex utroque latere factum & signatum. Plinius de auro: *per utrumque cedit plumbo*, id est, pondere & facilitate materiæ. Scaliger primum Manilii versum de electro exponit, quod est argentum auro mixtum. Ad sequentem hæc notat: χρυσοκλάστης καὶ χρυσαμείπτης. Quid voluerit nescio. His verbis putavit expediri sententiam hujus versiculi:

Alterum & alterius semper mutabit in usus.

At quid manifestius quam istis significari nummularium & cambiatorem, qui alterum metallum semper in alterius usum mutat? Græci καταλλακτὴν & ἀργυραμοιβὸν vocant, id est, *mutatorem*. Inde ἀλλαγὴ *cambium*, id est, mutatio. *Aurilegulus* glossis χρυσοκλάστης, Agatharchidi συλλέκτης. At *auricoctor*, χρυσοψέκτης Agatharchides simpliciter ἑψητὴν vocat. *Ramenta in aurum spumantia*, quæ in aurum coquuntur, quia spumam tum ejicit, & scoriam suam. Hæc electrum est, nempe aurum & argentum mixtum. Strabo: ἐκ δὲ τοῦ χρυσοῦ ἑψομένου καὶ καθαιρομένου συνθηρεύεσθαι τῇ γῇ τὸ κάθαρμα ἠλεκτρον εἶναι. Hic idem flos auri. Et sic corrigendum apud Hesychium & Suidam: Ἀνθέμιον. ἤλεκτρον χρυσίον. Male est in eorum editis: ἐκλεκτὸν χρυσίον. Quod vel ipsi mutarunt dum non intelligerent. Aliud Lexicon nondum editum: Ἀνθέμιον, τὸ κάθαρμα ἐκ τοῦ χρυσίου, τὸ ἤλεκτρον. Florem hunc auri, sive spumam Græci etiam ἀδάμαντα vocavere. Ratio in promptu est. Spuma auri electrum, quod auro & argento mixtum est. Plinius quoque *argentum* auri scoriam esse, ac sic vocari notat. Argentum auro durius, & minus solvi ac fundi facile. Strabo de electro, quod est auri purgamentum: πάλιν δὲ τὸ τοῦ καθεψομένου, μίγμα ἔχοντος ἀργύρου καὶ χρυσοῦ, τὸν μὲν ἄργυρον ἀποκαίεσθαι, τὸν δὲ χρυσὸν ὑπομένειν. Εὐδιάχυτος γὰρ οὗτος καὶ λιπαρός. Ita legendum. Perperam editur, καὶ λιθώδης. Aurum mollioris naturæ ad fusuram, ac de facili liquatur. Contra argentum difficilius & magis invictum ignibus. Hinc in auro fundendo & excoquendo extra ejiciebatur materia durior, multo argento mixta. Eam ἀδάμαντα propterea appellarunt. Sic in ferro aciem induratam vocarunt ἀδάμαντα, τὸ στερρὸν τοῦ

ἀνθέμιον. Hic flos auri, vel spuma. Hesychius ἤλεκτρον interpretatur ἀλλότυπον χρυσίον, ut & Eudemus, cujus supra verba retulimus. Quo sensu dicemus ita appellatum? An ἀργυρότυπον legendum est, quod formam argenti præferat? Nam electrum μίγμα est auri & argenti. An corrigi debere putabimus ἠλότυπον? Sic dictum videatur, quod ex eo fierent clavi in pedibus lectorum apud veteres, quæ & ἤλεκτρα vocabantur. Aristophanes in Equitibus Comœdia:

Ἐκκαπττυσαῖν τοῖν ἠλέκτροιν, καὶ τοῦ νῶτα σῶκ' ἐστρατο-
τος.

Ibi interpres vetus: ἤλεκτρα τὰ τῆς κλίνης ἐπιβαλλόμενα, ὅταν ἐκκλῖν ἤλεκτρα. Idem paulo post: αἱ γὰρ ἀρχαῖαι κλίναι τοὺς πόδας εἶχον ἐσφαλισμένους ἀργυρέοις καὶ ἠλέκτροις. *Electra* igitur clavi ex electro, quibus muniebantur pedes lectorum. Verius fortasse ἤλεκτρα appellata quasi ἠλόλεκτρα, lectorum clavos. Ut ut sit, ἤλεκτρον etiam clavus. Alii interpretantur ἠλότυπον χρυσίον, quod ex electro fierent clavi lectorum. Inde Plinius, ut videtur, electrum, quod est auri flos, & quod etiam adamantis nomine nuncupabatur, *auri nodum* appellavit. Nam ἤλεκτρον clavus quoque, vel nodus. Sed verius sit quod initio dicebamus, auri nodum appellasse τοῦ χρυσοῦ κέντρον, id est, partem in auro duriorem veluti nodum, qui propterea etiam ἀδάμας dictus, quia cum cetero auro fundi ac liquari non posset, atque ideo ejiceretur è fornace purgamenti vice. Plinius idem: *Argentum vocatur quod è fornace exit, sed auri.* Pro ἀλλότυπον etiam non dubito quin apud Hesychium legendum sit, ὑαλότυπον. Sic ἀλλης λιθίας apud auctorem peripli pro ὑαλῆς λιθίας. Electrum autem ὑαλότυπον χρυσίον eleganter vocatur, quasi dicas vitreum aurum, quod auri formam habeat simul & vitri. De succino id intelligendum. Similiter & in hac voce corrigendus Eudemus Rhetor: ἤλεκτρον ὑαλότυπον χρυσίον, μεμιγμένον μεθ' ὑάλου καὶ λίθου. Perperam apud eum legitur, ἀλλότυπον. Aliud Lexicon ineditum: Ἤλεκτρος, χάλκωμα καθαρόν, ἢ ὑαλότυπον χρυσίον, μεμιγμένον ὑάλῳ, καὶ λιθίᾳ, οἵας ἦν κατεσκευασμένη ἡ τῆς ἁγίας Σοφίας τράπεζα. Aliud genus intelligit ab electro, vel succino communi. Male etiam in eo scriptum est ἢ ἀλλότυπον. Hoc electrum succinum est, & diversum ab hoc electro, quod est auri purgamentum. Ex his omnibus nullum amplius dubium restat quin ἀδάμας & χρυσοῦ ἄνθος idem sit cum spuma vel scoria auri, quem *adamantem* Plinius insanum quam magno errore pro gemma accepit adamante, qui in aurariis metallis deprehenderetur. Nihil me magis in hac sententia confirmat, quam quod magnitudine cucumeris seminis illum adamantem esse & colore similem refert. Item quod unum ex iis *cenchron* tradit appellatum milii magnitudine. Hæc neutiquam possunt convenire cum auri puri καὶ ἀπύρου ramentis, quæ longe majora reperiuntur. Præterea color ipse longe dispar, qui in semine cucumeris, & in auri flore, sive electro consimilis. Postremo Pollux, quidquid ambigui poterat esse, facile tollit dum in ferro στόμωμα id appellari dicit, quod in auri flore dicitur ἀδάμας, in argenti spurcitie κέγχρος. De terra ferri matrice: ταύτης δὲ τὸ κάθαρμα στόμωμα ὀνόμαζον, ὥσπερ τὸ τοῦ χρυσοῦ ἄνθος ἀδάμαντα, καὶ τὸ τῶν ἀργυρίων κονιορτὸν κέγχρον. In his verbis τὸ τοῦ χρυσοῦ ἄνθος eodem omnino sensu appellatur, quo χαλκοῦ ἄνθος pro spuma scilicet æris. In argento hæc spurcities dicebatur κέγχρος, quia similis est granis milii: æque in ære τὸ ἄνθος ejus κογχροειδὲς τῷ ῥυθμῷ. Sed & idem Pollux κονιορτὸν vocat argenti despumantis, dum excoquitur, purgamentum. Nam Græci κονιορτὸν ἀκαθαρσίαν interpretantur. Ea autem proprie κονιορτός, quia pulveri similis, utpote quæ granum milii magnitudine non excederet. Hinc duo genera spumæ argenti facit Plinius juxta quosdam. Altera κεγχρῖτις vocabatur: altera πεπυρωμένη. Hæc concreta est, illa soluta instar pulveris, vel milii seminum. Lib. xxxiii. capite vi de argenti spuma, sive lithargyro: *Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant cerchnitida & peryumenom; tertiam molybdænam in plumbo dicendam.* Ita locum illum lego ex vestigiis veteris scripturæ quæ habet; *scelerita & pena*

menon. Veriſſima illa conjectura eſt. Κιρχῖτις ea dicitur ſpuma argenti, quam κονιορτὸν dictam & αἰσχρὸν adnotat Pollux. Huic contraria πυλιομένη, quæ concreta ac fixa eſt, non in pulverem putris, nec αἰσχρώδης. Ceterum terra σιδηρῖτις, hoc eſt, ferri vena dum funditur, purgamenti ſui genus alterum ſpumæ in morem ſupernatans expuit atque ejicit per os camini. Alia autem ejus ſpuma vitri inſtar ſplendet: alia candida, levis, foraminoſa, ut ſpongias prorſus imitetur. Hæc rarior exit, nec omnibus fuſionibus ejicitur. De ea intellexit Plinius: *mirumque cum excoquatur vena aqua modo liquari ferrum, poſtea in ſpongias frangi.* Hæ ſpongiæ è ſpuma ferri oriuntur, in quas ferrum frangitur. In fornacibus, ubi liquatur ferrum, hoc cuilibet videre licet. Viri docti maſſas liquati ferri exponunt. Perperam. Ceterum hæc ſupernatans ſpuma, dum coquitur, ac ſeſe purgat, nihil ferri habet admixtum. Altera proprie σκωρία eſt, quæ jam fuſo ferro reperitur, cui & ferri aliquanta portio admixta eſt. Ideo tunditur iterum, & lavatur, atque in fornacem mittitur fundenda denuo cum reliqua terra ſideritide. Sic altera purgantis ſe materiæ, altera jam purgatæ vitium. Ita in ære alia eſt ſcoria, alia ſpuma, vel flos. In argento quoque idem eſt. Nam alia ἀργύρου σκωρία: aliud ἄνθος ἀργύρου, vel ſpuma. Quidam tamen hæc confundunt: ut ecce in Lexico Jatrico λιθάργυρος exponitur ἀργύρου σκωρία. Κίρχιος non de auri, ſed argenti ſpuma dicitur. Exiſtent fortaſſe, qui duriores adamante capitones priorem illam de adamante, vel auri flore opinionem tuebuntur. Quippe quum in unaquaque re quod in ſuo genere præſtans ac perfectum eſt, Græci plerumque ſoleant ἄνθος vocare. Sic genus auri præſtantiſſimum χρυσοῦ ἄνθος indigetare potuerunt. Nam & ἀνθίμιον, τὸ ἰνδικὸν χρυσίον Græci interpretantur. Ἀνθίμιον idem quod ἄνθος. Tale autem ipſa habitum aurum, quod ſine ignis opera perfectum per ſe inveniebatur. Id Græcis ἄπυρον. Sed & ἀδάμας, quod cum reliqua auroſa glarea, vel marmore tundi ac comminui non poſſet. Plinius lib. XXXIII. cap. III. *Hiſpania ſtrigiles vocat auri parvulas maſſas, quod ſuper omnia ſolum in maſſa aut ramento capitur, cum cetera metallis reperta igni perficiantur. Hoc ſtatim aurum eſt, conſummatamque materiam protinus habet cum ita invenitur.* Non alio vitio hic locus laborat quam interpunctione. Diſtingue igitur: *Hiſpania ſtrigiles vocat auri parvulas maſſas, quod ſuper omnia ſolum in maſſa aut ramento capitur. Cum cetera in metallis reperta igni perficiantur, hoc ſtatim aurum eſt, conſummatamque materiam protinus habet, cum ita invenitur.* Plinin hæc loquutio familiaris: *quod ſuper omnia ſolum in maſſa aut ramento capitur*, id eſt, quod præcipue, quod præſertim, & cum maxime in maſſa, aut ramento capitur. Sic lib. XXVI. cap. III de Aſclepiade medico: *ſuper omnia eum adjuvere magica artes.* Fuit tamen quum diſtinguerem in eo Plinii loco: *Strigiles vocat auri parvulas maſſas, quod ſuper omnia. Solum in maſſa aut ramento capitur.* Nunc diſplicet. Nulla autem in illis auri ſtrigilibus ſignificatio τῆς ἀποξύσεως, ut in vulgaribus, quibus ſudor deſtringebatur, ſed *ſtrigiles*, vel *ſtringiles* illæ dictæ à ſtringendi, vel ligandi notione, quod aurum in has maſſulas ſtrictum ac per ſe coactum, nihil terreni admixtum haberet. *Strengula* τὸ σφίγκειν. Ita Plinius *auri nodum* vocaverit hujuſmodi meri auri maſſulam in metallis repertam, quæ etiam ἀδάμας dicebatur. Sic *ſtrictura* ferri maſſæ appellatæ à ſtringendo & colligando. Et ferrum *in ſtricturam cogo* Latini dicebant quod in maſſam & corpus ſtringitur ac ligatur, & coit in unum. Quod Græci συλλαμβάνεσθαι dicunt. Vide ſupra quæ notavimus. Plinius lib. XXXIIII. cap. XV de ferri differentiis, à ſtringenda acie dictas *ſtricturas* autumat: *Strictura vocantur ea omnes, quod non in aliis metallis a ſtringenda acie vocabulo impoſita.* Nugæ ſunt. Legebam aliquando: *ab adſtringenda maſſa.* Nam libri habent, *adſtringenda. Stringere autem* Latinum non eſt. Apud Iſidorum habetur: *a ſtringendo apto vocabulo impoſito.* Quod probo. Eadem prorſus notione *ſtringiles*, vel *ſtrigiles* auri parvulæ maſſæ dictæ, quod purum putumque in metallo, vel ramento capiebatur. Aurum quippe non bene coit cum alia materia glareæ, vel marmoris, cui admixtum eſt in metallo. At ubi per ſe putum ac ſolum invenitur, perfecte ac plene corpus unum efficit ſolide conſtrictum ac colligatum. Hinc *ſtrigiles* illæ maſſæ dictæ, niſi à ſtringenda acie appellatas malis, quod ſcintillent acrius & micent. Sed minus placet. Perſius *ſtringere* etiam de auro uſurpavit, quod igne liquatum in unam maſſam conflatur & coit:

Hac baccam concha raſiſſe, & ſtringere venas
Ferventis maſſa crudo de pulvere juſſit.

At ſtrigiles illæ auri Hiſpanici nativæ, & natura, non igne in maſſam ſtrictæ & coactæ. Ceterum magno in pretio illud aurum veteribus, quod abſque coctione ſtatim perfectum ac purum reperiebatur. Arrianus in Indicis ἄπυθον vocat hoc genus auri: καὶ εἶναι γὰρ καὶ παρ' Ἰνδοῖσι τὸν μαργαρίτην τρισάσιον καὶ τοῦτον πρὸς χρυσίον τὸ ἄπυθον. Fors & de hoc genere auri capiendus locus Cant. XI. *Caput ejus aurum optimum.* In Hebraico textu eſt, *ketbem paz*, quod ſignificat maſſam auri puriſſimi, quale eſt ἄπυθον. Aquila Græce reddidit, λιθία χρυσίου. Novi doctores vertunt, *lapidea vel maſſa auri.* Abſurde. Nam λιθία ſcripſit Aquila, quæ vox non maſſam ſignificat, ſed lapidem pretioſum. Sic λιθία διαφανὴς apud auctorem periplu. Et Straboni λιθίας κρυσταλλου, χρυσίτιδος, μαργαριτῶν. Idem lib. XVI de topazio gemma: καὶ ἦν σύσημα λιθουργῶν ἀποδεδειγμένον εἰς φυλακὴν τῆς λιθίας ταύτης, καὶ τὴν συναγωγήν. Quidam λιθείαν ſcribebant, ut ξυλείαν. At recentiores dixere λιθίαν pro gemma. Suidas: λιθίας πολυτελοῦς, τῆς λιθίας λεγομένης. Ita legenda illa verba Suidæ. In eclogis Baſilicorum, λιθίαν γλύψαι, gemmam ſcalpere. Et fortaſſean ita ſcripſit Aquila, & λιθίαν vocavit gemmam. Videndum igitur quid intellexerit Aquila per λιθίαν χρυσίου. An purum putum aurum ſic vocavit, quale in metallo reperiebatur, in maſſa vel ramento, quod ſtatim ſuum erat, ut loquitur Plinius. Sed hoc aurum λιθία non diceretur: nec λιθία idem quod maſſa. Nam, ut dixi, de ſolis gemmis hæc dictio ſumitur. An lapillum pretioſum annolo aureo clauſum ſic appellavit, λιθίαν χρυσίου? Ne id quidem verum arbitror. Ambroſius in Pſalmum CXVIII notat Aquilam eo loco vertiſſe *petram aurum*: & Symmachum *lapidem aurum.* Ergo ſcripſerat Aquila, λιθία χρυσίον, non λιθία χρυσίου. Ambroſius *petram* vertit λιθίαν. Symmachus autem λίθος χρύσιος. Quod Ambroſius interpretatur *lapidem aurum*, & ſignificare ait: *ſtabilem eminentemque ſapientiam.* Quod ſi ita illi ſcripſere, ut veriſimile eſt, id aſſerente præſertim Ambroſio, disjungendæ illæ voces tam apud Aquilam quam apud Symmachum, quos certum eſt ita ſcripſiſſe, κεφαλὴ αὐτοῦ λιθία, χρύσιον, aut, λίθος, χρύσιον, id eſt, *caput ejus gemma, aurum.* Idque ἀσυνδέτως conceptum eſt pro, *gemma, & aurum.* Multa loca ita loquitur ſacra Scriptura: ut apud Oſeam VIII. X. *propter onus regis, principum.* Ergo *ketbem* eſt λιθία, hoc eſt, gemma, non auri maſſa. Quidam magiſtri expoſuerunt *margaritas*, quæ & ipſæ λιθίας nomine veniunt Græcis. Hieronymus ita reddit Proverb. XXV. cap. V. XII. *& margarita fulgens.* Ubi eſt *ketbem* in Hebræo. Strabo: λιθία μαργαριτῶν. Quod ad πάζ attinet, aurum multi interpretantur, ſed minime dubium eſt quin loci nomen ſignificet quod apud Danielem dicitur *Ophas*, & jungitur quoque cum vocabulo *ketbem*, כתם אופז. Hoc poſſumus interpretari λιθίαν Ὠφάζ, id eſt, *gemmam ex Ophas.* Quid igitur prohibet quin & hoc loco exponamus *cet-em paz*, λιθίαν Πάζ, *gemmam ex loco Paz.* Hæc erit τοπάζιον Græcorum ab inſula Arabiæ *Topazo* ſic dicta, ubi reperiebatur, quæ & Πάζιον appellabatur. Heſychius: Πάζιον ὁ καὶ τοπάζιον λίθος πολύτιμος. Ergo & inſula ipſa Πάζος & Τόπαζος vocabatur. Epiphanius Τοπάζην urbem In hæc facit, ubi effodiebatur topazion. Stephanus: Τόπαζος, νῆσος Ἰνδική. Ita legendum. Ibidem Παζίους vocat hujus inſulæ incolas ex Alexandro Polyhiſtore. Sic enim legunt veteres codices: Ἀλέξανδρος ὁ Πολυΐστωρ φησὶν διέχειν ... καὶ ἐν τῇ τῶν Παζίων νήσῳ, λίθον ὁμώνυμον τῇ νήσῳ, ὅμοιον τῇ χροιᾷ τῷ ξένου ἐλαίῳ. Non dubium eſt quin Πάζος inſulæ illius nomen fuerit apud Alexandrum Polyhiſtora, qui & πάζιον lapidem ibi inveniri ſolitum nuncupavit. Atque inde habet Heſychius, qui πάζιον nominat illam

lam gemmam & aliis nominatam notat. Nec sane ambigi debet quin hæc eadem sit regio, quæ in sacra Scriptura vocatur Πὰζ & Ὠπὰζ. Ergo & *kethem Paz* est *lapis Pazius*, ut eum vocavit Alexander, qui aliis *topazius*. Strabo & Diodorus post Agatharchidem dictam olim hanc insulam Ὀφιώδη à multitudine serpentum. Quum *Ophas* diceretur, putarunt nimirum ἀπὸ τῶν ὄφεων id nomen esse nactam, & *Ophas* interpretati sunt ὀφιώδη. Græci & Alexandrini mercatores Hellenistæ locorum omnia vocabula ad suæ linguæ modulum inflectentes τόπαζον pro *Pazo*, vel *Ophas* videntur huic insulæ nomen fecisse, quasi ἀπὸ τοῦ τοπάζειν significatione. Plinius: *Juba Topazon insulam in rubro mari a continente dies navigatione abesse tradit, nebulosam & ideo sæpe quæsitam navigantibus, ex ea causa nomen accepisse, Topazon enim Troglodytarum lingua significationem habere quærendi.* Navigantes illi sunt Græci, vel Ægyptii, qui nomen insulæ fecerunt. Nec enim de Troglodytis ipsis accipiendum, qui insulam incolebant. Patria sua illis quæsita non fuit, nec ignota. Præterea τοπάζειν in significatione quærendi mere Græcum est. Nam conjectura aliquid colligere & indagare significat. Falsus igitur heic Plinius, qui de suo illud addidisse videtur, *Troglodytarum lingua*. Ita scilicet putavit. Sic quum apud Dioscoridem legisset grana piperis inania & atropha vocari βρέγματα, ab Indis sic appellata hariolatus est. Sic *kethem Paz* est lapis Pazius, vel Topazius ex Pazo, vel Topazo. Non ignoro aliud esse vocabulum Hebraicum, ex quo interpretes *Topazium* vertendo fecerunt. Quæ secunda gemma est in primo ordine pectoralis. Sed illud æque scio incerta illa omnia lapidum nomina esse, nec satis nota magistris ipsis. Denique aliis placet smaragdum potius esse quam topazium. Ut autem topazium ab insula Topazo Arabici sinus, ita alia insula in eodem sinu fuit, in qua eruebantur sapphiri, quibus & nomen dedit. Σαπφειρίνη dicitur Ptolemæo. Sic enim apud eumdem legendum. Stephanus: Σαπφειρίνη, νῆσος ἐν τῷ Ἀραβίῳ κόλπῳ. Ἐκ ταύτης ὁ σάπφειρος λίθος. Immo Σαπφεὶρ ipsius insulæ nomen, vel Σαπφεὶρ, ut Ὠφεὶρ, unde σάπφειρος appellata. Hebræis *Sappir* lapis ille dictus eodem, ut apparet, cum loco nomine, ut *Ophir* aurum appellarunt, quod ex regione Ophir veniebat. Certe & *kethem Ophir* quidam de margaritis inde allatis acceperunt. Immo & de gemmis, ut *kethem* sit λιθία, ut in *kethem Paz*. Hesychius: Σωφείρ, χώρα ἐν ᾗ πολύτιμοι λίθοι καὶ χρυσὸς, ἐν Ἰνδίᾳ. Clare innuit quosdam de lapidibus pretiosis exposuisse illud *kethem Ophir*. Et sane ex eadem regione & gemmæ & aurum. Josephus Σώφειραν olim vocatam asserit illam regionem, & sequenti ævo χρυσῆν γῆν. Ea χρυσῆ χώρα Ptolemæo dicitur. De qua nos alibi. Hebræi magistri *kethem* pro nota, vel signo proprie sumi scribunt. Hinc Theodotion in sua versione illud *kethem Paz* dixerat ἐπίσημον χρυσίον, hoc est, insigne aureum. Perperam hodie verba Theodotionis citantur à doctoribus, ἐπίσημοι ἐν χρυσίῳ, & vertunt, *insignes in auro*. Quæ insignis est imperitia. Ἐπίσημον idem quod σημεῖον; ut ἐπίσημον Vau. Sed σημεῖα in vultu ἐπίσημα vocari notat Hesychius. Ergo non λιθίαν, aut gemmam simpliciter significarit, sed insignitam & scalptam, quæ Græcis σφραγὶς. Sed quidquid argutantur omnes interpretes, illud *kethem* Græcæ est originis κάθημα, quod monile significat, auro & gemmis variatum. Inde illæ tam variæ expositiones, aurum, margaritas, gemmas, coronam, diadema, insigne, ea voce intelligentium. Nec defuere sane ex Hebræis magistris, qui peregrinam esse vocem agnoverunt. Hesychius: κάθημα, ὁ περὶ τὸν τράχηλον ὅρμος. Polluci κάθημα ex Antiphane comico. Inde Latinum *cathena* ut ὤκιμον, *Ocimum*. Ergo *kethem Ophir* est monile ex auro, vel gemmis Ophir: & *kethem Paz* ex lapidibus Paziis, vel Topaziis. Ut ad Plinium revertamur, in posteriore sententia adhuc sum, nec possum ab ea deduci, quidquid afferri queat contra: præcipue quum testibus nitatur & argumentis invictissimis. Ἄνθος χρυσοῦ, idemque ἀδάμας, auri spuma est, vel scoria, quam quare rarissimo auro comitem faciat Plinius, non video. Nisi quis dicat eo purius & excellentius aurum illud evadere, quod exutergis purgatius, omni veluti spurcitie ejecta. Quod certe verum est. Id quomodocunque accipere libuerit, nunquam effugiet Plinius, quin ridicula ac non toleranda ἀβλεψίᾳ posteritati sese traduxerit, dum ex auri genere quodam adamante appellato, genus unum fecit adamantis gemmæ. Tum quod ex argenti pulvere, quem Græci ἄργυρον, aut λίγγεν in metallo dixere, alterum genus lapidis adamantis exsculpsit in argento repertum mili magnitudine. Plane huic similis hallucinatio, quod στόμωμα genus alterum squamæ in ære dici putavit, *ex summa scilicet lanugine decussum*. Dioscorides cum de squama æris scripsisset, quam λεπίδα χαλκοῦ vocant, protinus subjungit: Λεπὶς δὲ στομώματος δύναμις ἴσῃ αὐτὴ τῇ τοῦ χαλκοῦ λεπίδι. Plinius ita hæc intellexit, quasi & στόμωμα λεπὶς esset. Quod ita interpretari debemus: *Squama stomoma eadem virtute prædita est ac squama æris.* Inepte. Λεπίδα δὲ στομώματος intelligit, ferri scilicet durissimi squamam, quod *aciarum* vulgo vocamus. Ex alio recte eam expressit alio loco his verbis: *Squama quoque ferri in usu est ex acie aut mucronibus.* Hæc est λεπὶς στομώματος, squama ex acie aut mucronibus ferri. Glossæ: *Acciarum*: στόμωμα. Ita scripsere pro *aciarium* ab acie. Inde nostrum, *acier*. Id verbum veteribus incognitum fuit de ferro durissimo, quod etiam ἀδάμαντα Græci vocarunt. Ἀδάμας, γένος σιδήρου. Idem alio loco: κέντρον τι ἐν σιδήρῳ ἀδαμάντινον. Induratam ferri aciem sequens Latinitas *aciarium* dixit, Græci στόμωμα. Nam στομοῦν *indurare* glossæ exponunt. Immo *indurare aciem*. Plinius lib. XXXIIII. cap. XIIII de ferro: *Et fornacum magna differentia est. In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, aliorumque modo, ad densandas incudes malleorumve rostra.* Hæc turpissime sic deformarunt correctores, quæ in veteribus ita scripta invenerant: *& fornacum magna differentia est nucleus quidem ferrum excoquitur in iis ad indurandam aciem alique modo sunt ad deasandas incudes malleorumve rostra.* Quæ sic parva mutatione restituenda: *In aliquibus ferrum excoquitur nisi ad indurandam aciem; aliqua modo sunt ad densandas incudes malleorumve rostra.* Pliniana loquutio, *nisi* pro *non nisi*. Sunt aliquæ fornaces, in quibus ferrum excoquitur nonnisi ad indurandam aciem. *Acies* Plinio, quod Græcis στόμωμα, posterioribus Latinis *aciarium*. Ibidem de Parthico ac Serico ferro: *Neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, ceteris enim admiscetur mollior complexus. In nostro orbe alicubi vena bonitatem hanc præstat, ut in Noricis: alicubi factura, ut Sulmone aqua.* Ita distinguendus ac legendus ille locus: *ex mera acie temperatum ferrum*, ἀκραιφνὲς στόμωμα. Inde & *temperare* pro acuere, de quo supra. Nam & στομοῦν Græci exponunt ὀξύνειν & ἀκονᾶν. Græci genera στομωμάτων ita apud se distinxere: Στομωμάτων τὸ μὲν Χαλυβδικὸν, τὸ δὲ Σινωπικὸν, τὸ δὲ Λύδιον, τὸ δὲ Λακωνικόν. Καὶ ἔστι Χαλυβδικὸν εἰς τὰ τεκτονικά: τὸ δὲ Λακωνικὸν εἰς ῥίνας, καὶ σιδηροτεύκτα, καὶ χαραγματῆρας, καὶ εἰς τὰ λιθουργικά: τὸ δὲ Λύδιον, καὶ αὐτὸ εἰς ῥίνας, καὶ μαχαίρας, καὶ ξυρία, καὶ ξυστῆρας. Primum igitur ac præstantissimum Chalybdicum, sive Chalybicum aciarium à Chalybibus Ponti populis. Hi & nomen generis fecere. Nam *chalybs* pro ferro acie temperato, τὸ στόμωμα. Eudoxus apud Stephanum: ἐκ δὲ τῆς Χαλύβων χώρας ὁ σίδηρος ὁ περὶ τὰ στομώματα ἐπαινούμενος ἐξάγεται: *Ex Chalybum regione ferrum ad aciem faciendam laudatum advehitur.* Hoc Χαλυβδικὸν στόμωμα Daimacho apud eumdem Athenæum in Poliorceticis: *Acies Chalybdica*, vel *Chalybicum aciarium*: uno verbo *chalybs*. Auctor peripli: σίδηρος Ἰνδικὸς, καὶ στόμωμα. Inter Chymicos Græcorum tractatus extat ratio conficiendi Indici στομώματος, περὶ βαφῆς Ἰνδικοῦ σιδήρου. Sed de ea nos alibi.

Utpote qui lymphationes abigunt, venenis resistunt, mentium vanos metus pellunt. Totidem verbis Plinius: *Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metusque vanos expellit a mente. Et ob id quidam eum anachiten vocavere.* Hæc postrema Solinus omisit. Sane & corrupta vox anachites. Nihil enim significat, quod illi efficaciæ respondeat. Correxere aliqui, *ennacaten*. Alii *anachyten* volunt dictum quod animi mœrorem effundat. Nugæ. Lego: *& ob id quidam eum anancitem vocavere*, hoc est, ἀναγκίτην. Orpheus de galactite ex correctione nostra:

— ἐν καλέουσιν ἀναγκίτην ἀδάμαντα.

In indice manuſcripto: *De adamante, ſive ancite.* Ita ſcriptum pro *anancite.* Sed cur ἀνάγκιτης ἀδάμας quod mentium vanos metus pellat? Quæ ratio hujus appellationis? Id explicemus. Ἀνάγκη Græce dicitur quidquid animum ſuæ ſpontis eſſe non patitur. Ira, dolor, voluptas, metus, aliaque animi πάθη totidem ſunt ἀνάγκαι. Iſti enim affectus rapiunt nos ac trahunt quo ire nolumus. Cum aliquid facere cogimur, aut pati præter animi voluntatem, id etiam ἀνάγκη eſt. Unde ἀναγκοσιτεῖν, & ἀναγκοφαγεῖν dicuntur, qui non ad libitum ſuum comedunt, ſed alieno arbitrio. Hinc ἀναγκοφαγίαι pugilum, qui hanc ipſi ſibi neceſſitatem impoſuerant. In ſumma quod cuique alicui invito accidit, quod non poteſt effugere, hoc ἀνάγκη dicitur. Hinc μοιρῶν ἀνάγκαι Herodoto, θεοῦ ἀνάγκη alii poëtæ, *fati neceſsitas* Horatio, μοίρης ἀνάγκη; paupertas, miſeria, egeſtas, & omnis κακοχία, quam vitare non licet, ἀνάγκη eſt. Diodorus: μᾶλλον ἂν κακούμενοι πλεονεκτοῖεν ἐν ταῖς ἀνάγκαις. Paupertas, ſive egeſtas ἀνάγκη eſt. Hinc *neceſſitas pauperum ſublevanda* Cypriano. Nos hodieque *neceſſitatem* pro egeſtate proprie dicimus. Vincula & carcer, ἀνάγκη. Inde ἀναγκαῖον locus carcerũ, τὸ δεσμωτήριον. Morbus quoque ἀνάγκη eſt corporis. Hinc σωματικὴ ἀνάγκη in Concilio Gangrenſi pro morbo: εἰ μὴ χρείας σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο: *extra corporis valetudinem.* Contumelia quoque & injuria quælibet, quam Græci ὕβριν vocant, ἀνάγκη eſt. Epiphanius de Audio, qui ſchiſma facere coactus eſt propter contumelias, quibus afficiebatur: σύμβολον λαμβάνοντες τὴν ἀνάγκην τῶν ὕβρεων: ἑαυτὸν γὰρ ἀφορίζει τῆς ἐκκλησίας. Poeta neſcio quis ἀναγκομόναρχον vocavit, non legitimum monarcham, ſed tyrannum, qui per vim imperitabat. Heſychius: ἀναγκομόναρχος, τύραννος. In amatoriis rebus hæc vox etiam proprie uſurpata de his, qui philtro aliquo in amorem per vim inducuntur. Sed & ipſa philtra & amatoria ἀνάγκαι & καταναγκαι appellantur. Syneſius: καταναγκας καὶ καταδεσμούς. Inde herba quædam hoc ſibi nomen vindicavit, cujus uſus ad amatoria. Plinio *catanance* herba Theſſala dicitur. Dioſcorides ait mulieres Theſſalas ea uti ad amorum veneficia. Ideo appellata, quod amandi neceſſitatem faceret. *Eadem ex cauſa*, inquit Plinius ibidem, *& Cemos ſilebitur à nobis.* Hæc vera lectio, ut ex indice conſtat manuſcripto: *Catanance* 1. *Cemos* 1. *Calya.* Hæc herba *cemos* etiam in amatoriis pollebat. Quidam & καταναγκην ita dictam ſcripſere. Neophytus Monachus: Καταναγκη, οἱ δὲ δημὸν, οἱ δὲ κημὸς, οἱ δὲ δαμνάμενον. Alii leontopodium ita vocarunt, quod & ipſum amatoriis ἀνάγκαις utile exiſtimatum eſt. Dioſcorides: φασὶ δὲ καὶ ταύτην ἁρμόζειν εἰς τὰ φίλτρα. Græce κημὸς eſt capiſtrum. Inde illi herbæ nomen ab incapiſtrandis ac ligandis animis. Ab hac ligandi poteſtate λεοντοφόνος ἀχάτης dictus Orpheo, qui impetum leonum frænare ac ſiſtere poterat. Nam σφίγγειν & στρίγγειν idem. Unde & ἄσφιγκτος non ligatus ſunt. Sic *adamantis* herba magica tantæ efficaciæ, ut ea admota leones reſupinarentur hiatu laxo. Plinius lib. XXIV. cap. XVIII. Ab invicta vi ſic appellata, ὁ ἀδάμαντις, non quod conteri non poſſet, ut de ſua mente adjecit Plinius. De leontoſera achate nos ſupra. Leontopodium autem ſolvendi potius quam ligandi poteſtate præſtare quidam tradiderunt. Herbarium vetus ſub Apuleji nomine: *ſi quis devotus, defixuſque fuerit, ſic eum reſolves. Herba leontopodii frutices*, &c. Lymphationes, & vani metus, qui mentibus immitti ab aliquo numine irato credebantur, ἀνάγκαι etiam appellatæ. Et ſane metus ſuper cetera mentem maxime ſolet alienare & externare: ſic φρενῶν ἔκστασις proprie ἀνάγκαι. Hinc Bacchylides γλυκεῖαν ἀνάγκαν σευομέναν κυλίκων eleganter vocat ebrietatem, quæ mentem ſui compotem eſſe non patitur. Vanos metus, qui à Corybantibus fieri putabantur, μανιῶν ἀνάγκην Orpheus vocat in thymiamate Corybantum:

> Κλῦθι μάκαρ φανῶν, χαλεπὴν δ' ἀποπέμπε μελῶν
> Παύων φαντασίας ψυχῆς ἐκ πικρᾶς ἀνάγκης.

Corybantiaſmus eſt, quem μανιῶν ἀνάγκην appellat. In eo morbo phantaſmata, & imagines oculis obſervantur, & ſonores ſemper in auribus tinniunt. Ideo inſomniis maxime laborant, & ſi quando quietem capiunt, apertis oculis id faciunt. Plinius lib. XI. cap. XXXVII de oculis: *quin & patentibus dormiunt leporum multique hominum, quos κορυβαντιᾶν Græci dicunt.* Ita omnino ſcribendum ex veteri ſcriptura, quæ habet: *quos Corybantia regrediunt.* Vanæ ac frivolæ Turnebi ac Scaligeri conjectationes. Ariſtophanes in Avibus:

> Ἀλλ' ἢ παραφρονεῖς ἰπνὸς, ἢ κορυβαντιᾷς.

Reſpondet alter:

> Οὐκ, ἀλλ' ὕπνος μ' ἔχει τις ἐκ Σαβαζίου.

Ergo κορυβαντιᾶν & dormire contraria ſunt, quatenus vigilare ſemper, & ſomnum oculis non capere credebantur Corybantes. Nonnus in Dionyſiacis, ἄϋπνον ἀκοιμήτων Κορυβάντων appellat. Inde κορυβαντιᾶν Græci dicebant eos, qui patentibus oculis dormiebant, etiamſi furore aliquo ab illis dæmonibus immiſſo id eis minime contingeret, ſed natura. Scholiaſtes Ariſtophanis de Corybantibus: ὅτι οἱ δαίμονες μανίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ εἰσὶν ἐμποιητικοί. Perperam Scaliger ad illos κορυβαντιῶντας refert hos verſus Varronis apud Nonium, quos ita legit:

> *Levisomna mens funerinas imagines*
> *Adfatur, non umbrantur ſomno pupulæ.*

Ex Prometheo Varronis hos verſus citat Nonius, qui ſic legendi ſunt ex veterum librorum auctoritate:

> *Levis mens unquam ſomnurnas imagines*
> *Affatur, non umbrantur ſomno pupula.*

De Prometheo hæc dicebantur, quem Caucaſo affixum vulture jecur redivivum tundente negabat dormire unquam. *Somnurnæ imagines* ſunt viſa nocturna, & ſomnia. Qui oculis ſomnum non capit, nec ſomnia poteſt videre, nec ſomnurnas imagines affari, quæ in ſomnis apparent. Æſchylus ἐνύπνια φαντάσματα vocat in Tragœdia Perſæ:

> Ἄγαν δ' ἀληθῶς ἐνυπνίων φαντασμάτων
> Ὄψεις.

Ad verbum ſunt ſomnurnæ imagines. Tibullus nocturnas imagines appellat:

> *Somnus nocturnis ludit imaginibus.*

Sic autem *ſomnurnus* à ſomnus, ut *nocturnus* à nocte: *menſurnus*, à menſe. Tertullianus quoque in libro de anima, *nocturna imagines* dicuntur de ſomnus. Ad rem redeamus. Corybantem precatur Orpheus, ut φαντασίας depellat ἐκ πικρῆς ἀνάγκης, hoc eſt, mentis vanos metus & terrores, atque inſaniam ex magica aliqua devotione inflictam. Φαντασίαι proprie ſunt τῆς μανίας. Theophraſtus de ſtrychno: δίδοται δὲ αὐτῆς ἐὰν μὲν ὥστε παίζειν, καὶ δοκεῖν ἑαυτῷ κάλλιστον εἶναι, δραχμὴ σταθμός. Ἐὰν δὲ μᾶλλον μαίνεσθαι, καὶ φαντασίας τινὰς φαίνεσθαι, δύο δραχμαί. Si quis inquit velit facere, ut aliquis ludos præbeat, propinet illi drachmam ſolani. Tum joculari inſaniæ genere laborabit, & hactenus tantum ut formoſus ſibi videatur. At ſi modum duplices, inſaniam majorem feceris, & imagines illi conſpicuæ obverſabuntur. Ergo legitimæ inſaniæ ſignum, imaginum apparitio & φαντασίαι. Plinius de eodem ſtrychno: *quippe inſaniam facit parvo quoque ſucco. Quanquam & Græci auctores in jocum vertere. Drachmæ enim pondere luſum gigni dixerunt, ſpecies vanas imagineſque conſpicuas obverſari demonſtrantes. Duplicatum hunc modum legitimam inſaniam facere.* Ita hæc legenda. Vulgo additur: *luſum pudoris gigni.* Quod abſurdum eſt. Theophraſtus: ὥστε παίζειν. Ludit ille & cum joco inſanit qui drachmam tantum è radice ſtrychni ebiberit. Huic joculari inſaniæ ſpecies vanas & conſpicuas obverſantes Plinius attribuit, at Theophraſtus legitimæ tantum & majori eaſdem aſſignat. Sed Plinius eumdem hunc locum partim è Theophraſti verbis, partim è Dioſcoridis concinnavit, & alterum ex altero perperam interpretatus eſt. Cui drachma ſtrychni data ſit, cum Theophraſtus dicit, παίζειν καὶ δοκεῖν ἑαυτῷ εἶναι. Hic ludus eſt, & jocus quum, aliquis non ultra inſanit quam ut ſeſe formoſum eſſe imaginetur. Dioſcorides de ſtrychno manico: δύναμιν δὲ ἔχει ἡ ῥίζα πινομένη μετ' οἴνου δραχμῆς μιᾶς πλήθος φαντασίας οὐκ ἀηδεῖς. Idem plane dicit Dioſcorides quod Theophraſtus. Qui ſibi pulcher videtur, hanc habet de ſe opinionem, quæ φαντασία eſt οὐκ ἀηδής. Hanc efficit radix ſtrychni drachmæ pondere

dere in vino pota. Hæ φαντασίαι in animo sunt, dum id credit quod non est in veritate. Unde φαντασιοπληκτοι dicuntur, qui falsis persuasionibus laborant, & φαντασιοκόποι, qui modo hoc, modo aliud sibi imaginatur, & semper quod vult verum esse putat. Dioscoridem sequitur Aëtius, qui strychnon drachmæ pondere potum ἀβλαβῆ esse dicit, & μόνον φαντασίας ποιεῖν, id est, opiniones ingenerare. At φαντασίας Theophrasto longe alterius notionis. In legitima insania & mentis motæ excessu eas locum habere innuit. Nec simpliciter φαντασίας vocat, sed φαινομένας ait. Ἐὰν δὲ μᾶλλον μαίνεσθαι, καὶ φαντασίας ἰδεῖν φαινομένας, δύο δραχμάς. Igitur qui duo drachmas solani furiosi sumpsit, vere insanit & imagines videt. Diversæ hæ φαντασίαι ab illis quas efficit potum drachmæ mensura. Opiniones illæ sunt falsæ; sed ridiculæ & joculares ex imaginatione parum constanti profectæ. Istæ falsæ sunt imagines, & vanæ species, quas ut mens in cursu insaniæ sibi fingit, ita etiam oculis repræsentat. Unde vani pavores & lymphationes oriuntur. Nam & *lymphaticos* dictos eos putarunt, quos nympharum species visæ in furorem adegissent. Festus: *vulgo autem memoria proditum est, quicumque speciem quandam è fonte, id est, effigiem nymphæ viderint furendi non fecisse finem, quos Græci νυμφολήπτους, Latini lymphatos appellant.* Ubi *species* idem quod *spectrum* & ab eadem origine. Eo sensu & Plinius *species vanas* dixit τὰ φάσματα, φαντασίας φαινομένας. Et recte profecto ille φαντασίας loco eo Theophrasti *conspicuas imagines & vanas species obversantes* interpretatur, sed male eas cum Dioscoridis φαντασίαις confudit, quæ nihil aliud sunt, quam vanæ imaginationes in illo homine, qui se formosum esse sibi persuadet, quum minime sit. Addit idem Dioscorides: δύο δὲ καὶ δραχμαὶ ποθεῖσαι ἐξιστᾶσιν: *dua drachma pota legitimam insaniam efficiunt.* Ita Plinius reddidit. Hi sunt qui imagines vident, quas dicit Theophrastus, & qui legitime insaniunt. Φαντασίαι φαινόμεναι sunt *spectra*, sive species vanæ, quæ uno verbo dicebantur φάσματα. Plinius recte vertit *imagines conspicuas*. Eadem & φαντάσματα. Sed grammatici ita distinguunt, ut φάσμα sit veritate simillimum, ut quum ejus formæ, quæ in rerum natura est, imago conspicitur: φάντασμα extraneæ & invisitatæ figuræ. In versu Orphei φαντασίαι sic accipiendæ sunt:

Παύειν φαντασίας ψυχρὰς ἐκ πικρᾶς ἀνάγκης,

id est, vanas & frivolas imagines, quæ terrores ineptos incutiunt. Stellas transcurrentes, quos Græci διάττοντας ἀστέρας vocant, Apollonii scholiastes φαντασίας ex Mutiano appellat ad lib. IIII: τὰς δὲ τοιαύτας φαντασίας ὁ Μουκιανὸς ἀναφερομένας φησὶν ἐκ τοῦ ὑγιεινοῦ καὶ τὸν αἰθέρα ἀποσβέννυσθαι. Epiphanius jaspin ἀπελαστικὸν εἶναι φαντασιῶν tradit, & ἀλλον εἶναι φαντασιῶν. *Spectra* intelligit & imagines conspicuas, quæ φάσματα alibi vocat. Dionysius ἰκανὸν ἀμύνειν canit esse.

Ἐχθρῶν ἐμπτύειν καὶ ἄλλας εἰδώλων.

Hæ sunt, quas φαντασίας vocat Epiphanius, id est, imagines, vel spectra. Catullus:

---- *nec rogate*

Qualis sit, solet hæc imaginosum,

id est, μαίνεται, φρενίζει, *imaginibus laborat.* De strychni alio genere, quod etiam mentem movet, elegans apud Plinium locus habetur eodem capite, quem imaginosi correctores corrupere. Sic enim vulgo legitur, ut ab his depravatus est: *halicacabi radicem bibunt qui sunt vaticinandi callentes, quod furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt.* Scripti codices hæc aliter concipiunt, hoc nempe modo: *halicacabi radicem bibunt, qui vaticinare gallantes quo vere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt.* Non pro insano fecerit, qui corrigendum contendet: *qui vaticinari gallantesque furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt.* Qui volebant aspici furere gallantes & vaticinari, quasi ab alicujus numinis inspiratione immisso furore, quia id pertinebat ad confirmandas religiones, radicem halicacabi solebant bibere, ut ἔνθεον inde conciperent, & numine repleti viderentur. *Gallantes* de Gallis matris Idææ, vel Deæ Syriæ sacerdotibus, ut *bacchantes* de Bacchis. Varro apud Nonium: *Quum illo venio, video Gallorum frequentiam in templo, qui dum esset cuna hora, jamque adlatam apponeret Ædilis signo ejus, Deam gallantes vario de-* *tinebant studio.* Sic totum eum locum lego, & rationes reddam & explicationem. Notabis interim *ædilem* ibi pro æditupo τὸν νεωκόρον, quod glossarum auctor non omisit. Idem Varro ibidem:

Nam qua venustas his adest gallantibus.

Nonius: *Gallari, ut bacchari.* Ita scribendum, non ut est vulgo in optima editione: *Gallare, id est, bacchare.* In libris legitur: *ut est baccari.* Unde faciendum erat: *est ut bacchari.* De ementito furore Gallorum, & ficta vaticinatione, & gallandi modo videnda octava Apuleji Milesia. Herbam autem eam, quam sumebant, ad hoc, ut entheato spiritu pleni viderentur, *bellonariam* & *vaticam* appellatam testis est Apulejus alter in herbario. Hæc obiter. Φαντασίαι ἐκ πικρᾶς ἀνάγκης sunt terriculamenta ex vanis speciebus objecta, quæ vel ex magica devotione, vel alicujus numinis præsentia immitti credebantur. Πῆξις vocabulum est magicæ vanitatis. *Defixionem* Latini dixere. Hyæna apud Aristotelem πῆξιν facere dicitur omni animali, quod ter lustraverit. Ita enim legendum, non ῥῆξιν, supra docuimus. Plinius: *& quibusdam magicis artibus omne animal, quod ter lustraverit, in vestigio hærere.* Hæc est πῆξις, quum aliquis veluti defixus hæret in vestigio. Hinc *stupore defigi* dicuntur, qui præ admiratione in stuporem dati in vestigio hærent. Lucianus: πεπηγὼς ὑπὸ θαύματος, *admiratione defixus.* Arnobius lib. VII: *eos partes inter utrasque debere hæsitare: defigi, nec reperire quid faciant.* Vetus auctor anonymus de vita Alexandri: εἶπε δὲ αὐτῷ ἡ Ὀλυμπιάς, προφῆτα πέπηγας ἰδών με. Antiqua versio Latina: *Olympias ait, quid ita defigeris, ô propheta, ubi me intueris?* Aliquando & *figere* eodem sensu usurpant, ut Græci πῆξαι pro devincire ac ligare & immobilem præstare. Propertius lib. II. Eleg. XI.

Hac igitur mihi sit lepores audacia molles
Excipere, & structo figere avem calamo.

Fallitur si quis heic putat *avem figere calamo* ea notione accipiendum, qua *columbam figere* dixit poëta: aut alius, *damas figere*, & tigres: & Firmicus, *pisces cuspide, vel tridente figere*, quod est jaculo, vel sagitta trajicere, & transfigere. Non de sagitta hese intelligit Propertius, sed de calamo aucupatorio, vel crescente arundine, quæ aves tangebat, ac veluti fixas vinctasque capiendas dabat. Non *stricto* igitur, sed *structo* legendum:

---- *& structo figere avem calamo.*

Per *structum calamum* designat crescentem arundinem, de qua diximus supra. *Textas arundines* dixit Petronius: σύνθεσιν καλάμων vetus epigramma, id est, *structuram calamorum.* Moschus de aucupe:

Καὶ καλάμοις σύμπακτος ἐπ' ἀλλήλοισι συνάπτων.

Ex his puto intelligere potes, quid vocet *structum calamum* poëta. Sic alio loco venationem leporum, & aucupium conjunxit, quod fit calamo viscato. Lib. III. Eleg. XI.

Dique deæque omnes, quibus est tutela per agros,
Præbebant vestris verba benigna focis.
Et leporem quicumque venis, venaberis hospes,
Et si forte meo tramite quæris avem,
Et me Pana tibi comitem de rupe vocate,
Sive petas calamo præmia: sive cane.

Hæc προσφώνησις Panis tota pæne ad verbum ex Græco epigrammate Leonidæ Tarantini versa est, quod in nostra collectione habetur, & nondum est editum: sic autem habet:

Ὡς ἀπὸ τοῦ Πανός, Λεωνίδα Ταραντίνου.
Ἰνάχιοι λαγοθῆρες, καὶ οἱ πετεηνὰ διώκειν
Ἰξευταῖς ἥκοντες ἐπ' αὐτὸ ἄκρον ὄρος.
Κἀμὲ τὸν ὑλωρὸν ἀπὸ κρημνοῖο βοᾶτε
Πᾶνα, συναγρεύσω καὶ κυσὶ, καὶ καλάμοις.

Verti etiam ego Latine, non ut cum Propertio contenderem, sed ut ostenderem posse aliter verti ad verbum:

Qui leporum venator ades, non irritus ibis,
Quique sub hoc gemino monte sequeris avem.
Et me silvicolam Faunum de rupe vocato,
Seu calamis comitem, seu cupis esse canis.

Ex tempore hæc effudi. Vides calamum de aucupatorio & viscato debere accipi. Aucupii præses Pan, sive Faunus veteribus habitus, ut & venationis leporum.

rum. Ideo hæc jungit Græcus auctor, ut & Propertius. Idem lib. IIII.

---- sed harundine sumpta
Faunus plumoso sum deus aucupio.

Hoc etiam clarissime demonstratur alio epigrammate veteris poëtæ Satyri, quod & ipsum ἀνέκδοτον, nec indignum heic legi:

Εἴτε σύγ' ἰξοφόρῳ ὑπὸ καλαμίδι πελώνας
Ἰξῷ ὀρειβατέεις, εἴτε λαγωκτονέεις,
Πᾶνα κάλει, κυνὶ Πὰν λασίου ποδὸς ἴχνια φαίνει
Συνθέτω ἀιλινῶν Πὰν ἀνάγει καλάμων.

Quæ sic obiter reddidi:

Seu tu forte jugis viscata fallere virga
Tendis avem, lepores sive agitare placet,
Pana voca: pedis hic canibus vestigia monstrat
Villosi: structos erigit hic calamos

Egregie his confirmatur emendatio & explicatio nostra Propertiani loci. Habes quid proprie sit *figere*, ac *defigere*. Ad res magicas translatum id verbum, ut *devincire* & *ligare*. Quicunque in aliquo actu quocunque genere magicæ artis prohibetur facere quod vult, aut à naturali functione aliqua impeditur, defixus & devinctus intelligitur, quamvis id fiat simplicium herbarum, aut verborum potestate, nullo adhibito nodo, aut ligatura. Utriusque porro verbi in hac re eadem proprietas. Nam qui defixus est haud magis se movere potest, quam si devinctus esset. Ideo *defixiones* κατάδεσμοὺς & νεκυομαντείας exponunt optimæ glossæ. *Defixio* proprie est πῆξις. In his quoque, ut dixi, locum habuit vox ἀνάγκη. Quippe qui ἀναγκάζεται haud magis suæ spontis est, aut arbitrio suo utitur quam si defixus, aut constrictus esset vinculis. Πικρὴν ἀνάγκην dixit Orpheus τὴν πῆξιν, aut κατάδεσμὸν magicum. Paulus sententiarum lib. v. cap. XXIII. *Qui sacra impia nocturnave, ut quem obcantarent, defigerent, obligarent, fecerint.* Plinius noster lib. XXVIII. *Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit.* At de hoc verbo perperam Ovidii versum interpretantur viri in his literis summi:

Sagaque phœnicea defixit nomina cera.

Immo scribendum: *definxit numina cera.* Cereas imagines intelligit, quas veneficæ fingebant, sagis etiam nostris hodie non incognitas. Idem poëta:

---- simulacraque cerea fingis.

Defingere idem quod fingere. Horatius:

Defingit Rheni luteum caput.

Ad defixiones quidem his imaginibus utebatur, sed aliud *defingere*, aliud *defigere*. Hoc vocabulo significatur effectus defictæ imaginis. Non bene etiam apud Ciceronem in legibus legunt: *Quæ augur injusta, nefasta, vitiosa, dira defixerit.* Quid enim esset, *dira & injusta defigere*? Verbi hujus vim non intelligunt, quibus ita legere placet. Melius alii scribunt: *vitiosa, dira deixerit*, hoc est, dixerit. *Defigere* diris aliquem, incantationibus, maleficis herbis & aliis veneficiis sagæ dicebantur, hoc est, πῆξαι καὶ καταδεσμεῖν. At *verba defigere*, aut imagines, quid sit, nescio. Græci quoque antiquissimi verbis δεδέσθαι & καταδεδέσθαι hoc sensu usi sunt. Harpocration: καταδεδέσθαι, ἀντὶ τοῦ πεφαρμακεῦσθαι, καὶ δεδέσθαι φαρμάκοις. Δείναρχος ἐν τῷ κατὰ Πυθέου εἰσαγγελίᾳ: *veneficio devinciri ac defigi.* Inde κατάδεσμὸς pro veneficio. *Nodum Veneris* aliqui hodie appellant, alii *fascinum*, quum quis in nuptiis suis virum mulieri suæ fungi malefica arte prohibetur. Prior appellatio magis idonea est. At *Veneris vincula* in Pharmaceutria aliud sunt. Fascinum de alio genere dicitur. Nescire se porro viri docti fatentur, quem latinum huic rei, qui aptus sit & conveniens titulum attribuant, nec putant hujus fascini, ita enim vocant, nomen proprium apud antiquos extare. Si maleficium hoc veteribus cognitum fuit, oportet & nomen, quo id exprimerent, notum aliquod fuisse. Non speciali, sed generali ad hanc rem vocabulo usi sunt, quo omnia maleficia magica designarunt. Hoc *defigere* est, & *obligare*. Quod huic veneficio adprime convenit. Etenim cui arte magica membra illa sic præpediuntur, ut vim suam non possint exercere, ligatus & defixus intelligi debet. Idque verbi in hac ipsa re usurpavit vetus auctor Apulejus ψευδώνυμος in herbario suo de herba leontopodio: *si quis devotus defixusque fuerit in suis nuptiis, sic eum resolves.* Ergo defixionem & κατάδεσμὸν proprie nuncupare liceat hunc Veneris nodum, vel, ut vocatur vulgo, *ligula ligaturam*. Immo & *nodum magicum*, ut est apud Tibullum:

Ipsa Venus magico religatum brachia nodo
Perdocuit multis non sine verberibus.

Nodum aliquem, aut verum vinculum, quo brachia constricta haberet, imaginari heic non licet. *Magicus nodus* est κατάδεσμὸς ac *defixio*. Tertullianus in libro de Spectaculis *devinctiones magicas* vocat: *vos homicidium ferro, veneno, magicis devinctionibus perficis.* Quæ eadem sunt. Cui pars illa, qua viri sunt, magica arte ad eam impotentiam redigitur, ut officio suo satisfacere nequeat, magico nodo religata intelligi debet. Nodus ille non ad dissolvendum amorem contractum proprie pertinet, sed ad impediendam virilitatis facultatem. Hoc cum fit, amor etiam consequenter dissolvitur. Qui non potest hærere, ubi membra illa maleficio contacta sunt ac funerata. Exemplum habes apud Tibullum, Ovidium, & Petronium. Proprie igitur, ac Latine *magicum nodum* dicere liceat hoc sortilegium, quo in nuptiis suis aliqui prohibentur officium virile facere. Nodum hyænæ dixit Lucanus pro magico impedimento, ac defixione, quam facit hyæna lib. VI: ubi res omnes magiæ servientes enumerat:

Viscera non lyncis, non diræ nodus hyænæ.

Ἡ πῆξις τῆς ὑαίνης. Ita vocat Aristoteles, ut supra notavi. Plinius de hyæna: *Et quibusdam magicis artibus omne animal quod ter lustraverit, in vestigio hærere.* Hæc est magica πῆξις, vel magicus nodus, quo illaqueat eos, quos ter lustraverit. Quod notandum. Alias *nodus* etiam pro qualiber remora & impedimento ponitur Latinis. Florus lib. IV. cap. II Antonium vocat *publicæ securitatis scopulum, nodum & moram.* Prudentius in Hamartigenia:

Ense ferit dominum pugna, nodumque, moramque
Quo pereunte trahat captivos liber amictus.

Proinde eleganter ac vere *nodus Veneris* dici potest ea magica defixio, qua Venus impediebatur. *Devotos* etiam dixere, qui malefica arte defixi Veneris munus implere non possent. Tibullus:

Admonuit nostra, deseruitque Venus.
Tum me discedens devotum fœmina dixit.

Idem:

Num te carminibus, num te pollentibus herbis
Devovit tacito tempore noctis anus.

Virgilius in Ciri:

---- Jolchiacis animum defigere votis,

hoc est, devovere, ac defigere, vel ligare. Huic contrarium *solvere*. Virgilius:

Hæc se carminibus promittit solvere mentes.

Tibullus:

---- nempe hæc eadem se dixit amores
Cantibus, aut herbis solvere posse meos.

Apulejus loco supra citato: *si quis devotus, defixusque in nuptiis suis fuerit, sic eum resolves.* Iisdem nempe modis ligabant, & solvebant, cantibus nempe, & herbis. Hæc enim duo præcipue nominant poetæ. Hinc sortilegium nobis dicitur carmen, *charme*. Et inde verbum *charmer* pro carminibus devovere aliquem ac defigere, quasi *carminare*. Glossæ *devotiones* interpretantur ἐπῳδάς. *Magicarum devotionum* mentio apud Apulejum aliquot locis, quæ eamdem habent cum defixionibus, vel devinctionibus significationem, certe eumdem effectum. Qui vota facit ac se devovet, ligare se intelligitur. Unde *votis caput obligare* Horatio. Sidonius Epist. VI. lib. VIII: *ligant votis, solvunt victimis.* Sed & qui alium devovent, diris eum & imprecationibus defigunt ac devinciunt. Quod & *obsecrare* dicebant. Cujus contrarium *resecrare*, quod est solvere obsecratione, ac devotione liberare. *Vota* apud Virgilium pro devotionibus magicis:

---- Jolchiacis animum defigere votis.

Ἀναθεματίζειν in sacra Scriptura idem volunt significare, diris nempe defigere ac devovere. Quod Patres *anathematum vinculis innodare & constringere* sæpe dicunt. Hesychius: ἀνάθεμα ἐπικατάρατος ἀκοινώνητος. Duas hujus

jus vocis significationes attulit, quarum ultima sola vera est. Qui ἐναγεῖς & maledictum hoc nomine intelligi volunt, ἀνάθεμα & ἀνάθημα confundunt, & utrumque pro re dedicata & consecrata accipiunt. Profecto ἀναθεῖναι est dedicare & consecrare. Phlegon: κολοσσὸν ἀνέθεσαν, colossum dedicarunt. Pollux: ἀναθήματα κρεμάσαι, ἀναθεῖναι εἰς τὸν ναόν. Quod verbum significationem habet imponendi & suspendendi. Hesychius: ἀναθεῖναι, ἐπιθεῖναι. Nusquam autem ἀνάθημα apud Græcos in malam partem accipitur: nec illi unquam ἀνάθεμα dixere pro ἀνάθημα. Ut hinc liqueat aliud esse ἀνάθεμα, aliud ἀνάθημα, licet contra sentiant viri in his literis doctissimi. Re quidem ipsa devotum & maledictum hominem significare potest τὸ ἀνάθεμα, sed verbi notio alia est, quæ propriè separatum ac semotum designat, ut ex his verbis Pauli constat Epist. ad Romanos cap. IX. ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, id est, *separatus & alienatus a Christo*. Recte itaque Hesychius ἀνάθεμα ἀπηλλοτριωμένον exposuit. Quæ proprietas non cadit in vocabulum ἀνάθημα, quum pro donaria ac re templis dicata sumitur. Hesychius hoc sensu ἀνάθημα κόσμημα interpretatur. Ad ornamentum quippe templi offerri & adpendi hæc ἀναθήματα solebant, ut erant phialæ aureæ & argenteæ, tripodes, acerræ, corollæ, & similia. Longe igitur aliud ἀνάθεμα, & peccant gravissime qui confundunt. Ἀνάθημα Græcis non dicitur de omni re, quæ diis consecrabatur, sed de illo tantum genere donorum, quæ suspendi poterant, aut in excelso & conspicuo loco statui, ut essent templis ornamento, qualia ea sunt quæ supra diximus. Pollux: τὰ δὲ ἀναθήματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ στέφανοι, φιάλαι, ἐκπώματα, θυμιατήρια, χερνιβες, ἀργυρίδες, οἰνοχόαι, ἀμφορεῖς. Et Lucæ locus clare ac diserte testatur ἀναθήματα ea tantum dici, quibus templum ornaretur. Cap. XXI. v. καί τινων λεγόντων περὶ τοῦ ἱεροῦ, ὅτι λίθοις καλοῖς καὶ ἀναθήμασι κεκόσμηται. Hinc apud primum & vetustissimum poëtarum ἀνάθημα pro quolibet ornamento:

---- τὰ γάρ τ' ἀναθήματα δαιτός.

Hæc enim epularum ornamenta, κοσμήματα. At de terra, aut agro, aut ædificio, aut pecore, aut arbore, vel etiam homine diis consecratis ac dedicatis nemo apud Græcum ullum scriptorem ἀνάθημα positum legit. Ἀνετὰ & ἀνειμένα dicunt quæcunque ex eo genere diis consecrantur. Herodes:

---- ἱερὸν ἀνετὸν χωρίον ἔστι.

Pollux, ἀνειμένα θεοῖς ἄλση καὶ τεμένη. Et Callimacho ἀνειμένα δένδρεα, sacratæ arbores: ἀνετὰ ζῶα, Diis sacrata. Harpocration: ἀνετόν, ἀντὶ τοῦ ἱερὸν καὶ ἀνειμένον θεῷ τινι. Dicebant & ἀφορίζεσθαι præcipue de agri parte, quæ ab reliquo fundo separabatur, ut deo alicui dedicaretur. Hesychius: τεμένη, ναοί, ἄλση, ἢ τὰ ἀφωρισμένα τοῖς τεμένεσι χωρία. Quod idem verbum usurparunt Hellenistæ interpretes Levitici cap. XXVII. XXI, de agri consecratione, ἡ γῆ ἀφωρισμένη. Pro quo in Hebræo est, *Sede cherem*. Iidem Hellenistæ consecrationem omnem hominis, pecoris, agri, quæ Deo fiebat, vocarunt ἀνάθεμα. Ita enim ubique legendum, non ἀνάθημα. In Hebræo est *cherem*. Quod vocabulum à verbo *charam* deducitur, & significat propriè rem aliquam ab usu communi eximere ac segregare, ut Deo consecretur. Græci ἀφορίζειν dicunt, & ἀνεῖναι. Atque inde per metaphoram pro *perdere* positum, quia res ei perit, à cujus usibus abscinditur, ac Deo vindicatur. Ita Græci ἀφορίζειν ἐκ τοῦ βίου dicunt, *vita exterminare*. Ita Latini vocarunt *eximia pecora* quæ à reliquo grege eximebantur, ut Deo alicui sacrarentur, aut ad sacrificium servarentur. Eadem & *egregia* è grege selecta, & ex omni numero separata. Græci quoque ἀφωρισμένα appellant. Hesychius: ἀφωρισμένα, ἐκλελεγμένα, διακεκριμένα. Hoc propriè ἀνάθεμα, res nempe separata & semota a reliquo corpore & numero, aut ab usu privati alicujus exempta, ut Deo dicaretur. Nec mirabitur tam diversæ significationis esse ἀνάθημα & ἀνάθεμα, qui scierit æque in diversa notione poni τὸ ἀναθεῖναι, & τὸ ἀναθέσθαι. Exempli gratia, ἀναθεῖναι φιάλην εἰς τὸν ναόν, *phialam in templo dedicare* significat. Et statua aut phiala sic dedicata propriè ἀνάθημα. At ψῆφον ἀναθέσθαι longe alio sensu dicitur, nempe calculum reducere, ac sua sede movere. Atque inde ἀνάθεμα. Græce est θέμα positio, situs, regio: ἀνάθεμα contrarium est, quod ex sua sede ac regione deducitur, ac removetur, vel potius ipsa mutatio ac remotio, idem nempe quod ἀφορισμός. Hinc Suidas ἀνατίθεμαι exponit ἀλλοιῶ. Suidas ἀναθέσθαι ψῆφον interpretatur μεταθέσθαι. Apud Antiphontem ἀναθέσθαι βίον est priorem vitam mutare & corrigere, ab antiquo instituto recedere, ut faciunt quos anteactæ vitæ pœnitet. Sic apud Menandrum ἀναθέσθαι λόγους, mutare quæ dixeris & indicta velle:

---- ὑπέφυγες δ' ἐμοὶ ἄρχειν νέον,
οὐκ ἔχεις τοὺς ῥηθέντας ἀναθέσθαι λόγους.

De hoc verbo vide quæ notamus ad Historiam Augustam. Nec enim heic sunt repetenda. Differentiam significationis in his duobus verbis, non verbum ipsum facit quod idem est, sed propositio. Nam ut aliud significat τὸ ἀνὰ in verbo ἀναβάλλειν, quod est *sursum jacere ac mittere*, aliud in verbo ἀνακαλεῖν, quod est *revocare*, ita alia est omnino notio τοῦ ἀνὰ in verbo ἀναθεῖναι, & in verbo ἀναθέσθαι. Ergo ἀνάθεμα propriè est separatio ac segregatio ab aliquo corpore & societate. Qua voce in hoc sensu passim usi sunt post Apostolos antiquæ Ecclesiæ patres. Idem quippe est τὸ ἀναθεματίζειν, & τὸ ἀφορίζειν. Suidas ἀφορισθῆναι exponit τὸ ἀπελαθῆναι καὶ ἀφορίζεσθαι ἔξω. In plerisque quidem Conciliis ἀναθεματίζεσθαι in solis laïcis locum habet, qui ab Ecclesia extorres fiunt. Nam presbyteri propter idem delictum removebantur tantum ab ordine, & in Ecclesia retinebantur. At in Concilio Gangrensi tam clericis quam laïcis una pœna infligitur, τὸ ἀνάθεμα. Quod tamen commode exponendum est. Nam ἀνάθεμα presbyteri remotionem & ἀποκίνησιν ab ordine & gradu significat, laïci vero ἀνάθεμα depulsionem ab Ecclesia. Et sane qui ab ordinis sui cœtu rejicitur, ἀνάθεμα est, ἀπὸ τοῦ κλήρου καὶ τῆς τάξεως; quod & μετατίθεσθαι τῆς τάξεως dicitur in Synodo Neocæsariensi: πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι. Idem porro est ἀναθέσθαι & μετατίθεσθαι, ut supra ostendimus. Nihil aliud igitur significat τὸ ἀνάθεμα quam τὴν ἀποβολήν, ἀποκοπήν, ἀφορισμὸν ab Ecclesia, & communione fidelium. Nulla prorsum devotionis, aut consecrationis in hac voce significatio, ut persuasum hactenus fuisse video viris doctissimis. Quia vero pro magno malo ducitur extorrem fieri, & exulare ab eo corpore & societate, cujus te cupis esse participem, ex eo vice imprecationis usurpatum est. Ut enim qui sibi credi volunt aliquid affirmanubus, solent dicere, *ne vivam*, *peream*, *intestabilis sim*, *nisi hoc sit*, ita Judæis & antiquis Christianis sollemnis in jurejurando formula *anathema sim*, hoc est, à Synagoga & Ecclesia exclusus. Unde & καταναθεματίζειν, sibi tale anathema imprecari. Apud Matthæum cap. XXVI de Petro Dominum abjurante: τότε ἤρξατο καταναθεματίζειν, καὶ ὀμνύειν ὅτι οὐκ οἶδα τὸν ἄνθρωπον. Anathema sibi ipsi imprecabatur, si hominem vidisset. Male vertunt: *tunc cœpit sum devovere*. Nec melius vulgaris: *tunc cœpit detestari*. Nec recte Erasmus: *execrari*. Sed de eo nos alibi latius. Ἀναθεματίζειν veteres patres Latini *anathematum vinculis innodare* sæpe vertunt. Quod est exponendum. Nec enim *devovere* significat, quod etiam devotionum καταδέσμοις passim legimus. Sua quemque ligant peccata. Hinc σειραὶ peccatorum apud Apostolum. Sidonius Apollinaris:

Præceptum solvens, culpa nos perpete vinxit.

Multa à Philosophis in hanc sententiam disputantur, vitia & affectus, unde peccata oriuntur, animum veluti mancipium vinctum attinere, eique imperare, nec suæ spontis illum esse permittere. Nec aliter judicat civilis vita, quæ criminis alicujus reos, ἐνόχους vocat, quasi ligatos & constrictos. Hinc illa apud Comicum loquutio:

Audin tu? hoc furti te alligat.

Ita legendum, id est, reum te furti efficit: furem te manifestarium probare intendit. Hoc præcipue de confessis reis, quia pœna tenentur, & obnoxii sunt. Rei ligantur, innocentes absolvuntur. In foro quoque conscientiæ, & regimine Ecclesiastico, ut eadem res, ita eadem loquutio obtinuit. Pœna autem non alia fuit delinquentibus in Ecclesia Dei proposita, quam ἀνάθεμα, id est, separatio ab ipsa Ecclesia, & commu-

nione

nione fidelium: cujus tempus statuebatur pro peccati qualitate, & pœnitentia ejus qui deliquerat. Tota potestas ligandi & solvendi, quam Dominus Apostolis suis pro indiviso reliquit, hinc pendet. Ligabantur, qui propter aliquod delictum ab Ecclesia ejiciebantur. Rursus solvebantur ligati, quum peracta legitima pœnitentia Ecclesiæ & communioni reconciliabantur. Hinc *ἀναθεματίζειν*, ligare, & anathematum vinculis constringere exponunt, quod extra Ecclesiam pellere significat. Hac sola pœna constringebantur, qui peccatu suo indignos seipsos constituebant communione fidelium. Ad eamdem notionem pertinent claves regni cœlorum Petro & reliquis Apostolis traditæ. Claudere & ligare sunt *ἀνάλογα*, ut aperire & solvere. Verba Domini apud Matthæum: *καὶ δώσω σοὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* In sacra Scriptura semper *ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν* pro Ecclesia sumitur. Ligatus intelligitur, cui Ecclesiæ ingressus interdictus est: solutus, cui aditus in Ecclesiam liber est. Ita Græci interpretantur. Vetus auctor apud Suidam: *ἐντεῦθεν ὁ Πέτρος τὸν Χριστὸν υἱὸν θεοῦ τοῦ ζῶντος ὀνόμασε, καὶ τὰς κλεῖς τῆς τῶν οὐρανῶν πιστεύεται βασιλείας, ἵνα ἀνοίγῃ μὲν τοῖς πιστοῖς, ἀποκλείῃ δὲ τοῖς ἀπίστοις τὴν ἔνδον ἀναπτύσσων τὴν εἴσοδον.* *Ad hoc claves regni cælorum Petro creditæ, ut fidelibus aperiat fores sacrarum adium, infideles autem ab ingressu earum arceat.* Sed de his alibi contra eorum sententiam, qui potestatem deponendorum è solio regum sub hac clavium traditione comprehensam asserunt. Heic ea tantum exponimus, quæ ad significationem ligandi & solvendi explicandam facere visa sunt, quæ in magicis quoque obtinuit. Ergo *devovere*, *defigere*, *obligare*, verba magicæ artis propria, quæ incantationibus, deprecationibus, diris, herbis, fascinationibus animum ejus ac mentem quem devovet, ita præpedit & extra se ponit, ut sui officii meminisse non amplius possit, aut muniis naturalibus fungi. *Devincire* quoque & *obligare* eum dicimus, quem beneficiis nostrum facimus, ita ut suus pæne non sit, sed omnia nobis debeat. *Obligare* absolute etiam veteres Latini dixere pro beneficiis devincire: quod hodieque in idiotismo nostro usurpamus. Sic *mentem vincire Lyæo* apud Horatium. Nam vinum maxime plus æquo potum mentis ac corporis officia impedit ac veluti ligat. Sic quibus libertas loquendi quæ volunt, non conceditur, linguam eis ligatam vulgo dicunt Græci, *γλῶσσα δέδεται*. Atque hæc hactenus de ligandi significationibus. *Ἀναγκίτης* igitur adamas, qui omnibus ejusmodi necessitatum vinculis animum solvit, vanis terroribus, lymphationibus, & aliis magicis defixionibus, ac *καταδέσμοις*, sive *καταναγκασμοῖς*. *Anancitis* etiam gemma apud eumdem Plinium recensetur libro eodem capite penultimo: *Anancitide in hydromantia dicunt evocari imagines deorum: synochitide umbras inferorum evocatas teneri.* Turnebus *anancitin*, hoc est, *ἀναγκίτην* censebat dictam ἀπὸ τῆς ἀνάγκης, quæ deos cogeret, atque invitos evocaret. Puto verius scribi, *anagogitide*. Ἀναγωγίτις ἀπὸ τοῦ ἀνάγειν, ab evocandis Deorum manium imaginibus: ut *συνοχῖτις* à retinendis quæ evocatæ sunt. Legendum etiam, *in necromantia*, pro *hydromantia*. *Deorum* nomine palam est intelligere Deos manes, vel inferos. Transpositione itaque corrigendus ille Plinii locus hoc modo: *Anagogitide in necromantia dicunt evocari imagines deorum inferorum: synochitide umbras evocatas teneri.* Certe si *necyomantia* legimus apud Plinium, ut video etiam legisse Isidorum, nihil certius hac conjectura: *Anagitide in necromantia dæmonum imagines evocari dicuntur.* Immo *deûm manium imagines.* Pro quo palam est eum substituisse *dæmonum*. Cicero prima Tusculana: Inde ea quæ meus amicus Appius Necyomantia faciebat: Inde in vicina nostra Averni lacus:

Unde animæ excitantur, obscura umbra, aperto ostio,
Alti Acherontis, salso sanguine imagines mortuûm.

Εἴδωλα καμόντων, excitantur, ἀνάγονται, ex imo citantur. Inde *ἀναγωγίτης λίθος* vel *ἀναγωγῖτις*. Hinc auctores *χημείας* herbam anagallida dictam arbitrantur ἀπὸ τοῦ ἀναγαγεῖν τὰς ψυχάς. Proprium etiam magorum Deos elicere & evocare, sed in alio genere quam necyomantiæ. Plinius lib. XXIV. cap. XVII de herba aglaophoti: *Magos uti quum velint Deos revocare.* Non deorum imagines evocari dicit, sed Deos. Tertullianus in libro de anima. *Scimus etiam magiæ licere explorandis occultis per catabolicos & paredros, & Pythonicos spiritus.* Ita legendus hic locus ex antiquissimo libro Agobardi. Forte scriptum fuit in antiquis Plinii libris: *dicunt imagines evocari* D. M. Hoc est, deorum Manium. Unde alii fecerunt, *Deorum* Manes dii nihil aliud sunt nisi imagines & umbræ, *εἴδωλα καμόντων*. Sed quod hydromantia heic legebant, ideo correxere *imagines deorum* pro *manes deos*. In necromantia manes Dii, vel umbræ Deorum evocantur, non imagines deorum. Poëtæ passim, *manes excire sepulcris.*

—— Manesque sepulcris
Evocat.

At si *hydromantia* legimus apud Plinium eo loco vix est dubium quin retinendum sit *imagines deorum*. Τὰς φαντασίας, vel φαντάσματα deorum sic vocat, quæ in hydromantia apparebant. Isidorus: *Hydromantia est in aquæ inspectione umbras dæmonum evocare, & imagines, vel ludificationes eorum videre.* Hoc verum, si quis etiam contendat cum Turnebo *anancitin*, hoc est, *ἀναγκίτην* hunc lapidem vocatam, quo magi, vel deos evocabant, vel Manes eliciebant, non ego contra pertendam. Sic Orpheus lapidem galactiten appellatum scribit *ἀναγκίτην* & *ἀδάμαντα*, quod deorum mentem inflecteret, & pacatam hominibus eorumque sacrificiis attentam redderet. Sic enim canit de galactite:

Τοίγα παλαιγενέες μὲν ἀναγκίτην, ἀδάμαντα,
Κλεῖον ἐλεγκαίνοντες μακάρων νόον ὄφρα θυηλαῖς
Ἀζόμενοι ἱλήκωσιν ἐπιχθονίοις ἀλεγεινοῖς.

Ita enim correximus in primo versu, pro eo quod est editum: *ἀνανκῖτιν ἀδάμαντα*. Fortassean & inde acceperit Plinius adamantem gemmam dictam esse *anancitin*. Atqui non de adamante hoc dicit Orpheus, sed de galactite lapide, quem & *ἀδάμαντα* ab invicta vi ac virtute, qua pollebat, appellatum veteribus prodit, & *ἀναγκίτην*, quod Deos cogeret, & mites veluti per vim faceret, ac conciliaret hominibus. Non igitur adamas cognominatus est *ἀναγκίτης*, sed lapis galactites dictus est *ἀναγκίτης ἀδάμας*. Quod Plinius perverse intellexit, sive ab Orpheo, sive ab alio id sumpsit. Sic herba quædam summæ in magicis efficaciæ dicta est *ἀδαμαντίς*, non quod conteri non posset, ut de suo adstruit Plinius. Nam id absurdum. Nulla enim herba est, quæ non queat conteri, quum & adamas ipse lapidum durissimus in minutissimum pulverem conteratur. Hyoscyamos *ἀδάμας* quoque à quibusdam est appellatus.

Et quis color cuique eximius.] Prava hæc distinctio in omnibus editionibus, quam & in nostra emendari voluimus, si operæ obtemperassent. Lege igitur: *Nunc reddemus quæ adamantum sint species, & quis color cuique. Eximius in quodam crystalli genere invenitur.* Sequitur enim paulo post: *Hunc proximus in excellentissimo auro deprehenditur.* Eximium itaque ac præstantissimum adamantem in crystallo nasci vult: secundum & huic proximum in auro. Sed Plinium non est assequutus, qui primum & eximium esse jubet eum, quem in auro reperiri tradit. Falsum etiam quod heic ait hunc eximium adamantem in crystallo inveniri. Non hoc dixit Plinius, sed cum scripsisset optimum genus adamantis in auri metallis nasci, mentionem subjicit Indici, *non in auro nascentis, sed quadam crystalli cognatione.* Longe hæc distant, *in crystallo nasci*, & *crystalli cognatione.* Significat hunc adamantem Indicum pari modo nasci ac crystallum: nascendi modo & facie cognatum esse crystallo. Ut enim crystallus inter cautes nascitur, ita hic adamas. Colore translucido uterque, & laterum sexangulo nitore in mucronem turbinato. Non igitur crystallus matrix adamantis, quemadmodum hactenus summis philosophis solius Solini auctoritate persuasum fuit. Nimium inter se discrepant & natura & natalibus. Toto orbe divisis regionibus nascuntur, ac temperatura in totum diversis. Crystallus in rigentibus locis glacie multis annis durata formatur: adamas in calidis regionibus & brevi temporis spatio, quod mirabile est, perficitur. In India, quæ adamantum patria est, crystallus non invenitur. In Scythia,

quæ

quæ fert crystallum, nullus visitur adamas. Alias mitto differentias. Non igitur creditum veteribus adamantem crystallo innasci, ut opinatur Garcias, & plerique doctorum hominum, sed solus Solinus id scripsit ex male intellectis Plinii verbis.

Materia, in qua nascitur, adæque similis, splendore liquidissimo.] Ita correximus, quum antea in omnibus editionibus esset: *In quodam crystalli genere invenitur materia, in qua nascitur ad aqua similis splendorem liquidissimam.* Cujus emendationis libros auctores habui, ne quis arguat conjecturam. Verùm ne sic quidem abstinebunt, quibus placet σκανδαλοφαγεῖν. Adamantem in quodam crystalli genere inveniri ait, ei materiæ in qua nascitur adæque similem, splendore liquidissimo. Nihil illis liquidius. Confirmat hanc lectionem Plinius: *siquidem & colore translucido non differt & laterum sexangulo levore turbinatur in mucronem*. Indicæ crystalli meminit Plinius capite de crystallo: *Oriens & hanc mittit, sed nulla præfertur Indicæ.* Solinus ibi legit *Scythica*. Sed Indicas crystallos agnovit Plinius, qui alibi scribit Indos tingendo crystallo primos reperisse gemmas adulterare, capite de smaragdis: *Indi & alias quidem gemmas crystallum tingendo adulterare repererunt*. Ita legendum. Crystallum tamen hodie in India reperiri negent. Vitrum pro crystallo accepit Plinius, τὸ κρυσταλλοφανὲς ἀντὶ τῆς κρυστάλλου. Apud Strabonem mentio est τῶν κρυσταλλοφανῶν. Diodorus κρυστάλλους λίθους vocat omnes lapides perspicuos, πάντας λίθους διαφανεῖς: ubi & ψευδοκρυστάλλους fieri ait tincto crystallo. Sic enim apud eum legendum: διὸ καὶ τοὺς ψευδοκρυστάλλους κατασκευάζεσθαι διὰ τὸ ὑπὸ καὶ τῶν ἀνθρώπων γινομένης πυρὸς βαπτομένων τῶν κρυστάλλων. Vitro tincto olim, ut hodie, gemmæ adulterabantur. Unde & *vitrea gemmæ* pro falsis in Historia Augusta, & *vitreum* absolute de falso lepide apud Tertullianum: *Tanti vitreum, quanti margaritam.* Crystallum igitur illud, quo tincto adulterabantur gemmæ Indis, vitrum erat κρυσταλλοφανὲς, hoc est, in traluecente candidum. Plinius idem de vitro: *Maximus tamen honos in candido tralucentı, quam proxima crystalli similitudine.* Ita legendum. Vulgo est, *translucentibus*. Libri habent, *tralucente*. Inter vitri genera ac colores maximus honos ac pretium fuit in candido tralucenti, quia crystallum quam proxime imitaretur. *Usus vero*, inquit, *ad potandum argenti metalla & auri pepulit.* Hujus candidi vitri ac κρυσταλλοφανοῦς usus ad potandum veteribus magnopere frequens pulso euro & argento. *Crystalla* vocarunt hæc κρυσταλλοφανῆ vitra. Martialis:

Quam tibi Niliacus portet crystalla cataplus,
Sunt mihi de circo pocula Flaminio.

Crystalla ista, quæ adferebantur Alexandrino cataplo, non vera fuere crystalla, sed vitra crystalli similitudine, quæ in Alexandria conficiebantur, & magno erant in pretio. At quæ Romæ fiebant κρυσταλλοφανῆ, asse venibant. Nam ὑαλουργοὺς Romanos multa adinvenisse tradit Strabo ad facilitatem vitri conficiendi, ac vilitatem, ὥστε γε, inquit, καὶ τρύβλιον χαλκοῦ πρίασθαι, καὶ ἐκπωμάτιον ἔστι. Pretiosa nihilominus habita semper, quæ in Ægypto fiebant, atque inde afferebantur. Ideo poeta crystalla Niliaci catapli, hoc est, κρυσταλλοφανῆ cum Romæ veneuntibus comparat, cara vilibus. Calices ejusmodi vitreos, qui Romæ conflabantur, eo nomine commendat idem Martialis, quod calidis aquis non vitiarentur.

Nostra nec ardenti gemma feritur aqua.

At κρυσταλλοφανῆ Alexandrina non patiebantur aquam calidam. Plinius de vitro crystallino ac candido: *est autem caloris impatiens, ut præcedat frigidus liquor, cum addita aqua vitrea pila sole adverso in tantum excandescit, ut vestes exurat.* Ita legendus hic locus. De vero crystallo idem prorsus tradit: *Caloris impatiens esse ac nisi in frigido potu abdicari.* Ut plane videatur vitrum κρυσταλλοφανὲς cum vero crystallo confundere. Strabo vitri, quod in Ægypto conficiebatur, πολυτελῆ κατασκευὰς appellat, & πολυχρόους. Nec enim crystallina tantum imitabantur, sed etiam murrhine, ut supra notavimus. Mentio fit apud auctorem peripli τῆς ὑαλῆς μοῤῥίνης, quæ in Diospoli Ægypti urbe fiebat. Crystallus in Indie non invenitur hodie, certe nec olim ibi inventa. De vitro videamus an India fecerit. Auctor peripli qui mercium Indicarum omnium genera, quæ in Arabicis & Indicis emporiis ac portubus venales reperiebantur, studiose recenset, nusquam crystalli meminit. Vitri quidem mentionem sæpe facit inter merces illas & ὑαλῆς λιθίας, & ὑάλου ἀργῆς, & ὑαλῶν σκευῶν, sed ab Ægypto in Indiam exportabantur a mercatoribus, ut mercimonia Indica reveherent inde. De emporio quodam Indico: προχωρεῖ δὲ εἰς τὸ ἐμπόριον ἱματισμὸς ἁπλοῦς ἱκανὸς, καὶ ὕαλα σκεύη, καὶ ἀργυρώματα, &c. Ἀντιφορτίζεται δὲ κόστος, βδέλλα, λύκιον νάρδος, &c. Ergo nec vitrum in India conficiebatur. Item de alio: προχωρεῖ δὲ εἰς τὸ ἐμπόριον οἶνος προηγουμένως Ἰταλικὸς, καὶ Λαοδικηνὸς, καὶ Ἀραβικός. Mox inter alia: ὕαλος ἀργή. Item alio loco: προχωρεῖ δὲ εἰς ταῦτα ἱματισμὸς βαρβαρικὰ ἄγναφα ἐν Αἰγύπτῳ γινόμενα, Ἀρσινοητικαὶ στολαὶ, καὶ ἀβόλλαι νόθαι χρωματιναὶ, καὶ λέντια, καὶ ἀμφίαπα, καὶ λιθίας ὑαλῆς πλείονα γένη, καὶ ὑαλῆς μοῤῥίνης τῆς γενομένης ἐν Διοσπόλει. Auctor ille προχωρεῖν semper usurpat de mercibus, quæ in Indiam importabantur, ut contra φέρεσθαι dicit de his, quæ inde efferebantur. Προχωρεῖν proprie Græci dicunt de moneta, quæ in usu promisco est, atque ab omnibus passim recipitur, quam vulgo dicimus *currere*, & *cursum habere*, id est προχωρεῖν. Sextus Empiricus adversus mathematicos cap. x. Ὥσπερ γὰρ ἐν πόλει νομίσματος προχωροῦντος κατὰ τὸ ἐγχώριον, ὁ μὲν τοῦτο στοιχῶν δύναται, καὶ τὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἀγοράσας ἀνυπεύθυνος μένει. Peripli auctor idem de quo supra: ἀφ᾽ οὗ μέχρι νῦν ἐν Βαρυγάζοις παλαιαὶ προχωροῦσι δραχμαὶ γράμμασιν Ἑλληνικοῖς ἐγκεχαραγμέναι. Docti interpretes vertunt: *antiqua drachma reperiuntur*. Immo: *cursum habent, ac recipiuntur, in usu sunt.* Hodie quoque passim apud nos vetusta numismata reperiuntur, sed non προχωροῦσι. Mercatores Orbis Romani non alias in Indiam merces ferebant, quam quas scirent ab Indis libenter emi, & in eorum emporiis passim venum exponi posse. Non alias autem res facilius aut libentius emimus, quam quarum penuria laboramus. Cui bono igitur fuisset vitrum & crystallum per tot maria in usque Indiam ferre, si eo abundabant Indi? Auctor peripli, qui vitrum omne genus εἰς τὰ ἐμπόρια Ἰνδικὰ προχωρεῖν tradit, nusquam meminit vitri, aut crystalli, quod ex illis emporiis in nostrum orbem à mercatoribus adveheretur. Strabo tamen Indiam crystalla gignere scribit lib. xv. Φέρει δὲ καὶ λιθίαν ἡ χώρα πολυτελῆ κρυστάλλων, καὶ ἀνθράκων παντοίων, ὥσπερ δὲ καὶ μαργαριτῶν. Sed per κρυστάλλους fortasse intelligit crystallina facie gemmas, & candicantes, ut nomine ἀνθράκων palam est eum ardentes gemmas significare, quarum principatum obtinet, qui ἄνθραξ proprie dictus est. Nam & alias gemmas ex genere ardentium præter carbunculum mittebat India, ut sandaresum, lychniten, hyacinthum, rubinum & alias, quas Strabo παντοίων ἀνθράκων appellatione complexus est. Similiter & per λιθίαν πολυτελῆ τῶν κρυστάλλων gemmas omne genus candicantes & crystallini coloris intellexisse censendus est. Inter quas primatum obtinet adamas, quem India sola mittit. Qui quum ante gemmas omnes pretium olim habuerit, haud video cur eum prætermissurus fuerit Strabo, dum Indiæ lapides pretiosos recenseret. Certum est itaque adamantem comprehendisse sub nomine κρυστάλλων παντοίων. Plinius adamantem crystalli cognatione nasci dixit. Isidorus capite de crystallis adamantem inter gemmas crystallini candoris numerat. Diodorus quoque vocat κρυστάλλους λίθους, qui crystalline facie sunt. Plinius appellat *candidas* & *candicantes*, & principatum candicantium dat pæderoti, quæ & ipse Indica. Cui & translucidam crystallum in varios mutantem colores tribuit. Profecto λιθία πολυτελὴς παντοίων κρυστάλλων, quam Indie mittere dicitur, de crystallo accipienda non venit, sed omne genus gemmæ nitoris & candoris crystallini eo nomine intelligendæ. In candidis gemmis & crystallo cognatis asterion & astrion, & cerauniem albam, & alias quasdam Plinius commemorat, quas & crystallo propinquare dixit. Ex illis tamen Strabonis verbis aut similibus alterius auctoris Plinius ille interpretatus est in India crystellum nasci. Quod est falsissimum.

In mucronem sexangulum utrimque fectus leviter turbinatus.] Inepte, *in mucronem sexangulum*. Mucro non est, si sexangulus est. *Mucro* quippe ipsum acumen, quod

nullos habet angulos. Desinunt in mucrone anguli Melius Plinius, cujus verba, sed mutato in pejus ordine, usurpat: *laterum sexangulo levore turbinatur in mucronem*. Latera sexangula sunt, quæ in mucronem turbinantur ac terminantur. Præterea *utrumque* dicitur de duobus. Ergo etiam *utrimque* de duobus tantum lateribus. Quomodo igitur *utrimque*, ubi sex latera? Legendum autem unica voce, *utrinquesecus*, ut *circumsecus*, *insecus*, *forinsecus*, *altrinsecus*, & similia. In his compositis *secus* idem quod juxta, prope, πλησίον. Glossæ: *secus*, ἐνάντιος, πλησίον. *Secus viam* in herbario Apuleji. Item: *si eius ulcus secus oculum, sive nares natum fuerit*, de plantagine. Idem quod *secundum*. At sæpius significat contra, ἐνάντιος. *Secundum* quoque pro contra apud verum Apulejum de philosophia morali: *pessimo quapropter deterrimus, non ea tantum vitia, quæ secundum naturam sunt, pariunt exsecrabilitatem*. Pro contra naturam sunt. Nec quicquam mutandum. Idem de Deo Socratis: *hos prosperare & evehere, illos secundum adversare, & adfligere*. Ita scribendum ex libris, id est: *illos contra adversare & adfligere*. Apuleji autem verbum *adversare* pro adversis premere, cui contrarium *prosperare*. Ut *evehere*, & *adfligere* opposuit. Idem eodem libro: *At enim secundum Pythagoricos mirari oppido solitos, si quis se negaret unquam vidisse Dæmonem*. Sic libri omnes pro, *at enim contra*. Quod est notatu dignum. *Secus* & *secundum*, ut ab eadem origine, ita ejusdem significationis. *Contra* pro juxta vel prope infima Latinitas posuit. Quod nos in idiomate quoque nostro habemus. Ita ergo & *secus* vel *secundum* pro contra. Sic *procul*, & longe & prope significare notant Grammatici. Græci hodie κοντὰ dicunt pro ἐγγὺς & prope. Quod est ex Latino *contra*.

Pag. 59. D. *Huic proximus in excellentissimo auro deprehenditur. Secundus pallidior.*] Auctoribus libris expunximus illud *secundus*. Et proximus idem qui secundus. Etenim qui proximus primo idem & secundus est. Multimodis hallucinatur heic Solinus, nec Plinium suum capit. Non ille Indico proximum facit adamantem in auro nascentem, sed primum. Præterea Arabicum adamantem Indico similem & proximum esse scripsit, utpote qui & similiter nasceretur. At Solinus heic Arabici illius nullam mentionem habet, sed confundit cum eo qui in auro nascitur. Ideo quatuor tantum adamantis genera ponit, quæ sex sunt apud Plinium. Nam in auro nascentis unum tantum genus facit, & idem cum Arabico statuit. Verba Plinii: *Similis est huic quidem Arabicus, minor tantum, similiter & nascens. Ceteris pallor genitis & in auro nonnisi excellentissimo natalibus.* Ita correctores procuderunt, immo recuderunt veterem lectionem, quæ sic exhibet: *ceteris pallidior argento & auro nonnisi excellentissimo natalis.* Et quidem constat Solinum legisse: *ceteris pallidior, ut argentum, in auro nonnisi excellentissimo natalis.* Verba ejus opponenda heic subjiciam: *Huic proximus in excellentissimo auro deprehenditur, pallidior ac magis ad argenti colorem renitens.* De Arabico omnia illa Pliniana accepit, quem Indico similem, sed pallidiorem & magis argenti colore renitentem atque in auro excellentissimo nasci scribit. Si vera hæc essent, non adamantis genera sex in Plinio reperirentur, sed quinque, quum tamen ille sex numeret. Quomodo in Plinii libris legerit Solinus, non curandum est. Veram lectionem loci illius hanc esse præsto *similis est huic quidem Arabicus, minor tantum, similiter nascens, ceteris pallidior. At in argento & auro nonnisi excellentissimo natalis.* Hoc loco *natalis* idem quod *natales*. Quod fefellit Solinum. Non enim dicit Plinius Arabicum adamantem in auro excellentissimo esse natalem, sed excellentissimo adamanti in argento & auro natales esse. Non prohibeo si quis legere malit Solini auctoritate inductus: *ceteris pallidior ut argentum*. Verum illud constare debet separandum esse Arabicum adamantem ab eo, qui nascitur in auro. Aliter Plinio numerus non constaret. Verior tamen videtur scriptura quam proposuimus his rationibus, quas supra exposuimus. *Adamas* hic, qui in auro reperitur, non est gemma, sed auri flos, auro & argento mixtus, & cucumeris semini de colore similis vel ipso Plinio teste. Ideo *pallidiorem* eum dici possumus accipere, mutata distinctione: *Arabicus minor tantum, similiter nascens. Ceteris pallidior in argento & auro nonnisi excellentissimo natalis.* Interpunctione ista ac lectione recipiendum esset Solini interpretamentum, nonnisi in excellentissimo auro hunc adamantem nasci. Cui patrocinatur etiam Plinius, ubi ait perraro comitem auro hoc genus adamantem esse. Quodcumque horum sit, certum est graviter hallucinatum Plinium, qui illum χρυσοῦ ἀδάμαντα pro gemma accepit, nec levius peccasse Solinum, dum verba Plinii non recte cepit.

Tertius in venis Cypri apparet.] Legendum *Cypri*, aut *cupri*. In venis æris hunc tertium adamantem deprehendi intellexit Solinus. *Cyprum*, vel *cuprum* ejus ætate æs appellabatur. Paulo post: *Nam & hi qui in cypro deprehenduntur, frangi queunt.* Non de insula Cypro accipiendum, sed de cypro, vel ære Cyprio. Sic secundum genus, *in auro deprehendi* dixit. Apud Innocentium Agrimensorem, *acutum cyprinum*, clavus æreus. *Cyprini clavi* Palladio. Plinius de vitro scribit coqui solitum, *addito ære Cyprio, ac nitro.* Isidorus locum exscribens habet, *cupro ac nitro.* Igitur *cyprum* pro ære Cyprio. Unde *acus Cyprea* apud Trebellium. Et *cyprum* apud Spartianum in Pescennio Nigro: *Nam ex ære vel cypro cancelli superpositi esse dicuntur.* Sed & pro omni ære. Sic *chalybs* pro ferro chalybico, mox & pro omni ferro. Valerius:

Namque virum trahit ipse Chalybs.

Quod Homericum est:

—— αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος.

Ita prorsus *Caunæ caricæ* pro Caunus primo: postea quælibet caricæ ita appellatæ sunt. Columella:

—— *Et Chiis æmula cauniis.*

Id est, Chiis caricis. Statius:

Et quas percoquit Ebosia caunus.

Caricas Ebusitanas. Eodem prorsus modo *Anticyram* quoque pro elleboro dixere, quia Anticyra optimi ellebori fertilis. Persius:

—— *Anticyras melior sorbere meracas*,

id est, elleboros. Quod non adeo sine ratione est ut videtur eruditis. Saltem non sine exemplo est similium. Quod igitur ætas Solini *cyprum* pro ære Cyprio loquebatur, ideo & sic apud Plinium intellexit in hoc loco: *post hos cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in æreum colorem.* Atqui Plinius diserte de insula Cypro intellexit, non de venis cypri, vel cupri. Nam *Cyprium* inde vocat adamantem à natali solo, ut *Cyprus* smaragdi apud eumdem. Legit etiam idem in Plinio, *vergens in æreum colorem*, quomodo & hodie scriptum est, quia scilicet de cupro accipiebat dici. Sed qualis ille esset adamas, & quam indignus hoc nomine, qui vergeret in æreum colorem? Recte libri Pliniani scribunt: *vergens in aerinum colorem*, hoc est, ἀερίζων. Epiphanius: ὁ λίθος ὁ ἀδάμας ἐμφερὴς ἐστὶ τῇ τὴν χροιὰν τῷ ἀέρι. Et paulo post: ὡς ἔστι δηλωθεὶς ἀδάμας τὴν χροιὰν ἀερίζων. Liquidum in translucido colorem intelligit. Alias *aerinus* color pro cælino ac cæruleo. Veteri scribendi more *aireus* tam de æreo quam de aërio potest capi. Solinus pro æreo sumpsit quia cyprum pro ære cyprio accipiebat. *Cyprini metalli* mentio apud Anastasium in vita Leonis tertii: *nec non & fenestras ipsius Ecclesiæ ex metallo Cyprino decoravit. Et alias fenestras de vitro diversis coloribus decoravit.* Sed cave Cyprinum metallum ibi censeas de ære interpretandum. Belli editores ita excudendum curaverunt, cum esset in scripto exemplari: *ex metallo gypsino.* Specular ex gypso, sive speculari lapide intelligit, quo fenestræ erant decoratæ. Nam & alias fenestras ibi memorat vitro diversi coloris decoratas. Glossæ Iatricæ: Διαφανὲς, γύψῳ ὅμοιον ὃ καλεῖται σφεκλάριον. Fenestræ ex eo speculari lapide ornabantur, ut & vitro. Gypso simile est: unde & *gypsum* multi pro speculari lapide vocaverunt. Ibidem: *Nec non & fenestras ipsius Ecclesiæ miræ pulcritudinis ex metallo gypsino decoravit.* Ita legendum, non *Cyprino* vel *Cypsino*. Specularem lapidem intelligit. Fenestras vitro decoratas *vitria* recens Latinitas vocavit, nosque hodie sic vocamus. Græci βίλια. Immo ita etiam appellarunt, etiamsi ex speculari lapide essent, non ex vitro. Neophytus monachus in Lexico Herbario: Σπέκλον τὸ τοῦ φεγγίτου βίλιον, hoc est, *vitreum ex speculari lapide*. Quod fenestris obducebatur ad translucendum, ac lucem admit-

admittendam, *specular* veteres Latini vocarunt. Idque ex speculari lapide qui est φεγγίτης, aut ex vitro fiebat, aut alia translucida materia. Nam *specular* dictum, non quod ex speculari lapide factum esset, sed quod visum transmitteret, ac per id speculari liceret ac perspicere. Inde etiam nomen invenit *lapis specularis*, διόπτρος καὶ διαφανής. Tertulliano in Apologetico materia omnis, quæ διάφασιν habet, *specularis materia* dicitur. Hæc specularia porro fenestris indita ad perspiciendum Græci ὑέλια vocarunt, quæ ex vitro fierent, Latini *vitria*. In Symposiano ænigmate in vetustissimo nostro libro lemma inscriptum est *vitrum*, quod de speculari intelligendum.

Perspicior penitus, nec luminis arceo visus.

In aliis scribitur pro lemmate, *specular*. In aliis utrumque adpositum. *Vitrum specular*. Quod non est conjungendum, ut antea notabamus, sed disparandum. Idem quippe *vitrum*, quod *specular*. Philoponus in II. post. Anal: ad illa verba διὰ δὲ ὅσων λαμπτῆρος τὸ φῶς. Λαμπτῆρας νοεῖ ἢ τὰ ὑέλια, ἃ διὰ τῶν γυψομελαστικῶν τειχῶν ἐπιτίθενται ταῖς οἰκίαις χάριν τοῦ φωτίζεσθαι ταύτας, ἢ τὰ ἐκ δορᾶς λεπτῆς κατεσκευασμένα ἐξ ἐπινοίας ἀνθρώπων. Nomine λαμπτῆρος per quem transit lumen intelligit apud Aristotelem aut specular, sive vitreum quod ad lucem accipiendam fenestris obducitur, aut laternam ex pelle pellucida factam, γυψομελαστικὴν τέχνην vocat, qua laminæ vitreæ, sive sint tesseræ, sive orbes invicem gypso committebantur. Hodie plumbo committuntur. Neophytus ὑέλιον etiam vocat specular, quod ex phengite lapide, non ex vitro compositum est. Quod autem σπέκλον sic interpretatur, sequutus est Græcorum morem, qui *specular* & *speculum* passim confundunt. Veteres speculis inducebant parietes conclavium ad ornamentum. At fenestris specularia indebant è vitro, vel ex alia translucente materia ad illuminandam domum. De utriusque differentia supra diximus. Suidas: σπέκλον, ὑέλιον. Immo σπέκλαρ. Basilicorum Eclogæ: ὥσπερ τὰ ἐμβλήματα τῶν ἀργυρῶν σκυφῶν, καὶ τὰ σπέκλα τῶν οἴκων. Et heic σπέκλα videntur usurpasse pro specularibus. Apud Jurisconsultum pro illis habetur: *quemadmodum emblemata argentis scyphorum forte vel specula*. Ibi *speculum* Græci interpretes accepere pro speculari. Specula etiam ex argento, atque emblematis haud secus ac scyphi decorata. Ita nunc malo. Nec enim aliter legerunt Græci interpretes in illo Jurisconsulti verbis, sed speculum pro speculari interpretati sunt. Notanda hæc eorum ἀκυρολογία, qua σπέκλον dixere pro speculari. Medici Græci: Σπεκλάριοι οἱ τῆς διὰ τῆς σπεκλαρίας, ᾧ τινὲς ἀντὶ σπέκλων ἐν ταῖς θυρίσι χρῶνται, δι' ὃ καὶ διαφανὲς προσαγορεύονται, γυψίδες ἐν τῇ οἰκίᾳ. Ubi ἀντὶ σπέκλων, *pro specularibus*. Vitrearum fenestrarum mentio apud Hieronymum, quæ vitro in tenues laminas fuso obductæ erant. Paulus Silentiarius de fenestris templi Sanctæ Sophiæ:

— δοχμία φωτὸς ἀνοίγει
Λεπταλέαις ὑάλοισι κεκασμένα, τῶν διὰ μέσσης
Φαιδρὸν ἀποστίλβουσα φαεσφόρος ἔρχεται ἠώς.

Hæc sunt proprie, quæ ὕαλα dicuntur uno verbo Græcis, specularia nempe ex vitro. Quod & ipsum vitri nomen à *video* factum est. Nam *vitrum* à video, ut *spectrum* à specio. Nam veteres *vitum* pro viso dicebant, ut *mertum* pro merso. Unde *mertare* pro mersare. *Vitrum* igitur proprie διόπτρον. Hinc lapis διόπτρος & διαφανής ita appellatus. Græcis ὕειν est madidare, & humectare, βρέχειν, ὑγραίνειν. Inde ὕαλος, humectum. Sed & quæ madidata sunt & aqua aspersa, ea lucent nitentque, ex eo factum, ut etiam ὕαλος pro lucido sumeretur. Hesychius: ὕαλος, λαμπρὸν, ξηρὸν, ἢ λίθος τίμιος. Postea proprium hoc nomen factum vitri. Vetustissimi auctores Græciæ ὕαλον vocarunt lapidem specularem, si fides habenda Aristophanis scholiastæ in his verbis ad Nubes: ὑμεῖς μὲν αὐτίκα τὸ ἐκ βοτάνης τινὸς κεκαυμένης, ἢ διὰ πυρὸς τηκόμενον εἰς κατασκευὴν ἀγγείων ὕελον λέγομεν, οἱ παλαιοὶ δὲ τὸν διαφανῆ λίθον αὐτὸν ἰδιωτικῶς λεγόμενον κρύον, ἐκάλουν ὕαλον. Ex herba vitrum conficere inventum tunc locorum in Græcia tradit. Quod hodieque fit. Ex cineribus filicis exustæ admixta, quam *soldam* vocant, conflatur vitrum sed vilius. *Filicarios calices* vulgo vocamus. At herba illa, de qua loquitur interpres Aristophanis, quæ exurebatur ad vitra conflanda, est herba *kali*. Sic Arabes vocant. In Ægypto & Syria plurima nascitur. Ex cujus cineribus cum quodam silicum genere mixtis pretiosa ac nitidissima crystallina conficiunt Veneti vitrarii. Crescit etiam in Narbonensi provincia. *Vitraria* ibi nomen habet. Hujus cineres in lapidem ferruminantur, & vocant *soldam* quasi *solidam* à solidando. Nam *solida* est solidatio. Ut *resona* ἠχώ: *orna* pro ornatura: *ancla* pro anclatura, & similia. Recentior Latinitas *solidare* dixit quod antiquiori fuit *malthare*. Juvenalis de calice vitreo:

Quassatum, & rupto poscentem sulphura vitro.

Ibi vetus interpres: *quia hoc solent vitrum solidare, id est, malthare.* Et paulo supra ad eumdem versum: *ut solent in urbe calices fractos, sive caldariolas componere.* Non hic tamen Juvenalis sensus, calicem vitreum ruptum farciri solitum ac solidari sulphure. Sed vitrum fractum sulphura poscere dixit, quia vitreis fractis permutabantur sulphurata. Martialis:

— *sulphurata fractis*
Permutat vitreis.

Variæ porro fuere malthæ compositiones, qua res fractas iterum componebant & malthabant, quod & *solidare* dixit infima Latinitas. Veteribus *solidare* nihil aliud significavit quàm indurare. Unde *solidæ aquæ* Ovidio concretæ & glacie adstrictæ. Vitruvius de quodam genere terræ, ex qua later ducebatur: *ita quum est levis, aëre solidata, non recipit in se, nec combibit liquorem.* Idem lib. II. cap. III *tectorium obsolidatum* dixit: *tectorio inducto rigideque obsolidato.* Usurparunt & de malthatione tenaci & obsolidata, qua farciebantur corrupta tectoria in balneis & piscinis fontibusque. *Stuccum* vulgo vocant. Glossæ ἐδαφίζειν etiam exponunt. *Solidare*, ἐδαφίζειν. Plinius *malthandi* verbo usus est. Non adeo igitur recens ac videtur viris doctissimis, qui inter vocabula infimæ Latinitati usurpata id reponunt. *Quod malthatur, oleo perfricatur ante.* Idem maltham è calce fieri recenti tradit vino restincta, mox tusa cum adipe suillo & fico. Et nihil esse tenacius asserit adeo ut duritiam lapidis antecedat. *Frigidaria maltha* dicitur Palladio, qua piscinarum, cisternarum, ac puteorum rimæ ac lacunæ farciebantur ac solidabantur. Ut calidaria alia fuit maltha, qua loca in balneis scissa & corrupta reficiebantur. Omnibus malthæ generibus calx admiscebatur. Græci μάλθην dixere mollitam ac subactam ceram. Harpocration: μάλθη, κηρὸς μεμαλαγμένος. Inde Latinum *maltha*. Ceram quoque albam in calidariæ malthæ compositionem & picem additam tradit Palladius. Unde & μονόκηρον *maltham* Græcè exponit auctor glossarii. Itali *smaltum* hodie appellant. Ridiculi sunt viri docti qui eam vocem Juvenali restituunt eo versu:

Quo maltha facies pingit cito.

Quid enim maltha ad picturam facit? Legendum esse eo loco constat:

Quo multas facies fingit cito. —

Plastas intelligit, & recte ita interpretatus est vetus scholiastes, quorum proprium est cito plures facies fingere, quas uno modulo ac typo exprimunt. De quo nos alibi. *Solidari* etiam dicimus, quæ inter se ferruminantur, ut sunt metallica omnia, quum partes eorum divisæ in unum glutinantur. *Solidaturam* hanc ferruminationem appellamus. Græci κόλλησιν vocant. Veteres proprie *ferruminare* de hoc genere malthationis, vel solidationis dixere. *Ferruminatus* χαλκοκόλλητος. Glossæ. Herbæ igitur vitrariæ cineres in massam lapideam induratæ nomine *solda* vel *solida* veniunt. Quæsivere hactenus, sed frustra, eruditi herbarii, quo nomine nota veteribus fuerit hæc herba, ex qua hodie *solda* fit, ad crystallina conficienda. Plerisque placuit anthyllidem esse, & primum quidem genus. Sed falsos constat, & jam ab aliis refutati sunt. Puto esse *halimum* veterum. Quod ad nomen attinet, id adprime respondet. Plinius de halimo: *alii olus maritimum esse dixere salsum, & inde nomen.* Herba chali sapore salso est. Unde & *salsolam* eam vocat Pandectarius. Hoc etiam Græcè sonat ἅλιμον. Nam ἅλιμος est salsa, vel *salsula*, quam & ἁλμυρίδα quidam Græcorum

appellarunt. Aëtius ita vocat. In glossis Nicomedis: ἄλιμον, ἡ ἀλμυρίς. Menander Trophonio:

> Ἐν περιφάτοισιν ἰχθυδίοις πλεγμμένα
> Καὶ παντοδαποῖς, τοῖς ἀλίμοις μὲν οὔ.

Sic legendum, non ἀλμίοις. *Chali* frutex est. Halimum quoque frutex. In maritimis & juxta ripas aquarum salsarum nascitur, æque & halimum. Unde & ἄλιμον Græci παραθαλάσσιον interpretantur. Folium habet pingue, spissum ac leve, oblongumque. Tale est & halimo, quod foliis oleæ esse sed mollioribus scribit Plinius. Dioscorides de halimo: φύλλα ἐλαίᾳ παραπλήσια, πλατύτερα μέντοι. Forte ἁπαλώτερα μέντοι. Ita sane legit Plinius. Sed recte apud Neophytum: πλατύτερα μέντοι καὶ ἁπαλώτερα. Et sane folia chali latiora sunt foliis oleæ. Fruticem chali abstergentem vim habere, & pannos eo lavari, saponemque etiam præbere optimum, quinetiam mulieres eo uti ad fucandam faciem & nitorem corpori conciliandum neoterici tradunt. Plinius inter halimi virtutes & hanc recenset: *præterea nitorem corpori fieri, dentibusque candorem, si fricentur radice ejus.* Hesychius τὰ ἄλιμα dicit esse βοτάνας δενδρώδεις περὶ θαλάσσῃ ἢ ξηροῖς τόποις nascentes. Arabes *axnan*, vel *usnen* vocant fruticem chali, & in Armenia in justam arborem assurgere refert Serapio. Harenosis & siccis locis gaudere memorant etiam recentiores. Alia est ἄλιμος sic dicta, quod famem sedet. *Alimon* in Creta plurimam crescere supra habuimus apud hunc Solinum. De glycyrrhiza sumus interpretati. Hesychius asphodelon exponit: Ἀσφόδελος, ἡ ἄλιμος διὰ τὸ ἄσιτον ἔχειν, οἱ δὲ σῖτον. At frutex ille salsus neutro genere enuntiatur, τὸ ἄλιμον. Plinius, ubi de hoc halimo tractat: *Asphodelon ab Hesiodo quidam halimon appellari existimavere, quod falsum arbitror.* Immo ipse Plinius falsus, qui τὴν ἄλιμον à sedanda fame sic dictam plane confundit cum ἀλίμῳ, quod est olus maritimum. Male etiam Neophytus τὴν ἄλιμον scribit, quod est ἄλιμον. Ex omnibus herbis, vel fruticibus, qui saporem habent salsum, nullum invenire est, cujus descriptio ad designandum fruticem chali magis conveniat quam halimum. Nec obstat fortasse quod halimum spinis carere dicit Dioscorides, quæ sunt in herba chali. Nam plura halimi genera. Id etiam liquido apparet ex variis cognominibus, quibus halimum donatum fuisse docent Græci recentiores. Neophytus de halimo: Προφῆται βασίλειον, ὁμοίως Ἑρμοῦ βάϊνε, οἱ δὲ Σάψιν, οἱ δὲ Ὀσίριδος, οἱ δὲ ἡλίου σίφωνος, Πυθαγόρας ἱερὸς κλάδος. In cognominibus Σάψις significat ἀγαθὸν δαίμονα. Hesychius: Σάψις, ἀγαθὸς δαίμων παρ' Ἄραψι. Hæc magnifica & illustria cognomina abunde confirmant eam esse herbam, de qua fit sal ille, quem vocant *salem chali*: item *alumen Catina* quod idem est cum solda Narbonensium. Nam salem illum hodieque magni faciunt chymistæ nostri quos cum vulgo sic appellamus, & frequenter eo utuntur. Græcis quoque χημείας artificibus plurimum commendatur, & miris laudibus effertur ad eos effectus præcipue in quibus ἡ πῆξις requiritur. Hunc Ἑρμοῦ βάϊον prophetæ vocarunt, quod eo fixum suum Mercurium redderent. Sol illis aurum est. Inde halimum ἡλίου σίφωνος, quod eo etiam uterentur ad argentum commutandum in aurum. Stephanus philosophus vetus auctor χημείας, qui vixit sub Heraclio, de talco & chali mixtis: καὶ ἐπιβαλεῖς ἀπὸ τοῦ συνθέματος καὶ ἴδῃς τὴν σελήνην εἰς ἥλιον μεταποιηθεῖσαν, καὶ θαυμάσεις. Osiris in Lexico hujus artis exponitur plumbum & sulphur: Ὀσίρις ἐστὶ μόλιβδος καὶ θεῖον. A Pythagora halimum cognominatur ἱερὸς κλάδος: quod scilicet ad sacram artem conduceret. Sic enim χημείαν indigetant egregii flatores ἱερὰν τέχνην, cujus & Pythagoram scientem fuisse volunt. Lexicon hujus artis inscribitur in antiquis libris, Λεξικὸν τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τέχνης. Et alibi ἱερὰν τέχνην interpretantur τὴν χρυσοῦ ποίησιν. Prophetæ autem illi, quos halimo præclara illa nomina dedisse tradunt, Ægyptii sunt, ad quos inventionem referunt sacræ illius artis Zosimus, Stephanus, Cleopatra & alii Græci Archemistæ. Vetus auctor apud Suidam in voce χημεία Ægyptiis maxime frequentatam tradit hanc flatoriam technam. De Diocletiano loquitur auctor ille: ἔτι δὲ καὶ περὶ χημείας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τοῖς παλαιοῖς γεγραμμένα βιβλία διερευνησάμενος, ἔκαυσεν πρὸς τὸ μηκέτι πλοῦτον Αἰγυπτίοις ἐκ τῆς τοιαύτης προσγίνεσθαι τέχνης, μηδὲ χρημάτων αὐτοὺς θαῤῥοῦντας περιουσίᾳ, τοῦ λοιποῦ Ῥωμαίοις ἀνταίρειν. Quasi vero Ægyptii ex arte, quæ argentum facit & aurum, magnas divitias comparare soliti essent, & copias inde conducere Romanis formidabiles. Nugæ dare pondus idoneæ camini fumo, quem inopia & frigus excalfaciunt. Mirum vero *chymiam* & *chymistas* hodie passim vocari, quum veteres eam scientiam χημείαν ubique nominent, & χημευτικήν. Zosimus Panopolita caput habet περὶ χημευτικῆς. Et Mosem Prohetam citat ἐν χημευτικῇ συντάξει. Suidas χημείαν vocat. Item Johannes Antiochensis περὶ ἀρχαιολογίας de vellere aureo: τὸ μυθολογούμενον χρύσειον δέρας βιβλίον ἦν ἐν δέρμασι γεγραμμένον περιέχον, ὅπως δεῖ γίνεσθαι διὰ χημείας χρυσὸν ἐργάζεσθαι. Eadem habet Suidas in voce δέρας, quæ ex hoc auctoris loco habet. Firmicus lib. III. cap. XV. *scientiam chimiæ* vocat. Ita legendum, id est, χημείας. Infimæ Græcitatis auctores ἀρχημίαν nuncupant. Patrum quoque nostrorum ævo *archemia* dicebatur, & *archemista*. Cur igitur chymiam & alchymiam dicimus? Nec enim ἀπὸ τῶν χυμῶν, aut χυμάτων nomen invenit hæc ars. Χημείαν interpretantur ac definiunt τὴν τοῦ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ κατασκευήν. Unde igitur χημεία hæc appellata? Omnium rerum, quæ ad hanc scientiam pertinent, vocabula ab usu & consuetudine communi submoverunt auctores sui & peculiarem sibi dialectum vindicarunt solis mystis tanti arcani intellectam. Fornaculam fortean, sive caminum, in quo argentum & aurum fundebatur, quod ore hianti & patulo esset, χήμην vocaverunt, id est, χάσκουσαν. Hesychius: χήμη, χάσκουσα. Inde & ostreo nomen, χήμη, τὸ ὄστρεον. Et χημαὶ, οἱ ἰχθύες, ab hiando scilicet. *Hiatulam* Latini dixere. Est & *chema* mensuræ nomen duobus cochlearis constantis. Vetus auctor: *duo cochlearia chemam faciunt.* Græcis quoque auctoribus hippiatricæ χήμη pro majore cochleari sæpe ponitur. An igitur & catinos, quibus aurum in fornace fundebatur, sic appellarunt à forma patentiore. Ut ut sit, ἀπὸ τῶν χυμῶν non est deducta χύμεια vel χήμεια. Auctores illius artis Græci Χύμην quemdam, vel Χήμην Prophetam nomine miris laudibus celebrant, & inter præcipuos nominant, qui divinam hanc scientiam repererunt & amplificarunt. Zosimus Panopolita: Χύμης δὲ καλῶς ἀπεφήνατο, ἓν γὰρ τὸ πᾶν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ πᾶν γέγονε. Ἓν τὸ πᾶν καὶ εἰ μὴ πᾶν ἔχει τὸ πᾶν, οὐ γέγονε τὸ πᾶν. Δεῖ οὖν σε τοῦτο βάλλειν τὸ πᾶν, ἵνα ποιήσῃς καὶ τὸ πᾶν. Idem paulo post Χήμην vocat: οὕτω καὶ Χήμης εἰς πολλοὺς τόπους, καὶ μάλιστα τὴν ἀλήθειαν. Οὕτω καὶ Πιβήχιος. Sæpe hos duos auctores conjungit. Et infra: καὶ ὁ προφήτης Χήμης χορηγῶν μετ' ἐξ ἐπιβολῆς ἔλεγε διὰ αὐτὸν ἀσκεῖν ξανθόν. Nihil nocet credere ab hoc Chime vel Cheme propheta, ut alibi vocatur, χημείαν dictam esse. Ad rem redeo. Halimum *ampelaciam* vocatum Romanis notat Neophytus: Ῥωμαῖοι ἀσφοδελουκιόμ, οἱ δὲ Ἀμπυλακία. Sic corrigendum in Auctuario Dioscoridis, ubi legitur ἀμπελοκία. Forte ita vocarunt, quod ampullæ vitreæ ex ea fierent, vel quod ampullæ fractæ solidarentur & maltharentur. Pro ἀσφοδελουκιόμ quod habetur apud Neophytum, editiones Dioscoridis habent ἀλβουκιόμ. Certe albucium Romanis est asphodelus, quem ἄλιμον quidam ex Græcis vocarunt. Sed alia est ἄλιμος; aliud ἄλιμον. Possunt tamen videri confudisse, ut & Plinius fecit. Ergo halimum est frutex chali. Chemiæ auctores Græci κόμαρον & κόμαρον nuncupant hanc plantam, de qua mira prædicant. Quare sic appellarint nescio. Fortasse ab Arabico *comar*, קמר quod lunam significat. Ἀφροσέληνον sæpe sic vocant, & utrumque confundunt, ut docebit præexercitatio nostra in Plinium, ubi de halimo à herba chali plura, quæ hic omitto. In Chemico Lexico invenio: ἰὸς ἐστὶ ξάνθωσις καὶ ὕδωρ ἄθικτον, καὶ κόμαρος Σκυθικὴ, καὶ ἰαλὺς Ἰταλική, καὶ βατράχιον, καὶ χρυσόπηκτα. Ubi κόμαρος est herba chali, quam & *chale* à Saracenis Sapientibus, sive Ismaëlitis dictam autumant. Zosimus Panopolita capite περὶ βαφῆς σμαράγδου: τοῦτο τὸ ἀφροσέληνον καὶ τὸ κόμαρον αἰνίσσονται οἱ φιλόσοφοι. Τὸ γὰρ ἀφροσέληνον καὶ τὸ κόμαρον μιᾶς ἐπισήμου ὑπάρχουσι, καὶ ἐν τούτοις τοῖς ὀνόμασι

ἀνευδόμενος ἐστὶν, ἀλλ' οἱ σοφοὶ τῶν Ἑρμηνευτῶν σαφῶς ἀπέδειξαν, καὶ οὕτως ἡρμήνευσαν οἱ μὲν τάλκ, κάλκ, οἱ δὲ χάλκ, καλεῖται δὲ φίδ καὶ τρίμος. Ergo aphroselenon est *talk*. Comaris autem *calk*, vel *chalk*. Quod idem cum *chals*. Hic plane distinguit aphroselenon a comaride, hoc est, τάλκ & χάλκ: ἀφροσέληνον, inquit, ὅμοιον μετὰ κομάρεως, λευκὸν καὶ μαλακώτατον, καὶ βαρύτατον, καὶ παγνύμενον. Alibi tamen confundunt. Et ἀφροσέληνον exponitur κόμαρις in Lexico divinæ artis. Idem Zosimus alio capite κόμαρον ab Ægyptiis & Persis *talac* & *talc* vocatum tradit: λαβὼν κόμαριν τὴν δυσχερῶς διεργαζομένην ὁ Πέρσης καὶ Αἰγύπτιοι τελὰκ φασὶν, οἱ δὲ τάλκ εἰσὶν ὄμοιον. Diversa tamen sunt, sed ex nominum vicinitate orta confusio, & quod plerumque hæc duo junguntur ad mirandos illos effectus producendos. Nec obstat quod κόμαρον alibi Zosimus lapidem esse dicit: σὺ δὲ κόμαρον εἶναι νόμιζε λίθον. Nam & chali cineres indurati lapidem ipsum duritia vincunt. Et multos interrogavi ex istis circumforaneis vitrariis, quid esset *solda*, qui lapidis genus esse mihi confirmabant. Tamen non est. Aliubi ἡ κόμαρις illis dicitur: aliubi τὸ κόμαρον. Sed alibi viderimus an sit *chals*. De talcho, quod hodie sic vocatur, haud dubium est quin sit Arabicum τάλκ. Quid sit, dubitari video, disputarique inter summos Philosophos. Astera Samium veterum esse placuit Avisenæ, quem plerique recentiorum sequuntur. Alii malunt esse *alumen Scaiola*. At Græci omnes recentiores præcipue χημευτικοὶ in eo consentiunt Arabice, & Persice, atque etiam Ægyptiace ita appellatum Græcorum ἀφροσέληνον, qui alio nomine σεληνίτης λίθος dicitur. Dioscorides: Σεληνίτης λίθος ὃν τινες ἀφροσέληνον ἐκάλεσαν, διὰ τὸ εὑρίσκεσθαι αὐτὸν νυκτὸς μεσούσης τῇ σελήνης αὐξανομένης. Ubi melius puto legi σαφῶν. Longe alius hic lapis ab illo selenite Plinii, quem lunæ imaginem continere dicit, eamque in singulos dies repræsentare juxta illius sideris defectus & incrementa. Multa tamen similia. Uterque translucidus & in Arabia nascens. Ita ex Plinii sententia Dioscoridem interpretabar. Quod non debuit. Hoc fefellit me supra, quum eumdem lapidem putavi, eoque corrigebam in Dioscoride αὐξοσέληνον pro ἀφροσέληνον. Selenites Dioscoridis lapis inanis & levis, quem ita dictum interpretatur quod per lunæ augmenta plenior ac solidior inveniretur. Idem Dioscorides: γεννᾶται δὲ ἐν Ἀραβίᾳ λευκὸς, διαυγὴς, κοῦφος. Hinc etiam κουφόλιθον ei nomen fecere Græci recentiores. Lexicon Chemicon: Ἀφροσέληνόν ἐστι κόμαρις καὶ κουφόλιθος. In ἀντιβαλλομένοις Pauli & Neophyti pro κουφολίθου calx subjici præcipitur: ἀντὶ κουφολίθου τίτανος. Apud Stephanum Alexandrinum Ἀφροσέληνον inter ea recensetur, quæ calcinantur, & quorum cineres magnos præbent effectus in arte sufflandi: ἡ τίτανος, καὶ ἡ ἄσβεστος, καὶ ἡ γύψος, καὶ ἡ φιάλη κεκαυμένη, καὶ τὸ ἀφροσέληνον, καὶ ὅσα τοιαῦτα εἴδη καιόμενα καὶ ἀποτεφρούμενα ποιοῦσι σποδὸν λευκὴν καὶ ἔργα μεγάλα ἐπιτελοῦσι. Igitur κουφόλιθος & ἀφροσέληνον idem, qui levis est lapis & inanis multum hac re diversus ab astere Samio. Ab eadem causa lignum sabuci κουφόξυλον dixit infima Græcia, & inde sabucum κουφοξυλέαν. Quam vocem non intellexit Fuchsius apud Myrepsum in unguenti ad lienem compositione, ubi κουφοξυλέαν vertit ligni limaturam. Sic χολόκοκκος granum lathyridis. Unde ipsa lathyris χολοκοκκαία Myrepso, quam pro colocasia accepit idem Fuchsius. Neophytus: Κουφόξυλον, τὸ τῆς χαμαιάκτης ἤγουν κουφοξυλαίας ἄνθος. Idem: χαμαιάκτη, ἡ μικρὰ κουφοξυλαία. Nicomedes Jatrosophista: Ἀκτὴ, ἡ κουφοξυλαία, ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα ἡ λεγομένη χαμαιακτία, ἤγουν ἐλλέβορον. Idem: ἀκτῆς ἡ κουφοξυλαία ἢ δενδρώδης. Chamæacten esse Græcis, quod Latinis *ebulum* dicitur, in confesso est omnibus. Plinius tamen chamæacten ab ebulo male separat, & genus esse silvestre sabuci tradit. At χαμαιάκτη & ἀγρία ἀκτὴ, & *ebulum* eadem planta. Quod Nicomedes ait etiam ἐλλέβορον dici, hoc valde miror. Idem tamen etiam reperias apud Neophytum: μικρὰ κουφοξυλαία, ἣ καὶ ἐλλεβόρι λέγεται. Glossæ quoque veteres idem adstruunt: *Ebulum*, ἐλλέβορος. Nihil tamen video simile. De hoc igitur anquirant eruditi herbarii. Forte ἔβορον pro *ebulo* dixere. Quod postea alii ἐλλέβορον. Idem auctor glossarum *ebulum* interpretatur αἴγειρον & ἰέρεον. Sed & *opulum*, quod idem puto esse cum *ebulo* mutatis elementis, κισσόφυλλον. Ex quibus cognoscitur illorum temporum imperitia rei herbariæ.

Κισσόφυλλον est cyclaminus. Quod ad *aphroselenum* attinet, vel seleniten lapidem ἐκ τῆς σεληνιακῆς ἀπορροίας eum capere originem scribunt auctores τῆς χημείας Græci. Atque inde nomen quasi ex spuma lunæ concretum. Lunam spumare in herbas & lapides veteribus creditum:

---- quod luna novas despumat in herbas.

Unde *lunare virus* Lucano quod luna magicis cantibus affecta despumavit. Hoc igitur aphroselenum *talcum* est. Halimum vero herba illa, ex cujus exustæ cineribus fit *solda* vitro conflando idonea, de qua intellexit vetus ille interpres Aristophanis: ὕαλον ὑμεῖς λέγετε μὲν τὴν ἐκ βοτάνης τινὸς κεκαυμένης καὶ διὰ πυρὸς τηκομένης εἰς κατασκευὴν ἀγγείων τινῶν λεγομένην. Inde igitur & halimum *ampullaceam* Latini dixere, quod ex ea fierent ampullæ vitreæ. Quod inventum posterius fuit ætate Plinii. Nam tunc ex arena & nitro vitrum fundebatur tantum, ad quod conflandum & calculos splendentes, & magnetem, & testas tusas, fossilesque arenas uri solitas memorat. Herbæ autem nusquam meminit. Aristophani λίθος ἡ καλὴ ἡ διαφανὴς dicitur ὕαλος. Interpres de electro, aut de lapide speculari accipit. Certe ἠλέκτρου mentio apud Homerum, non ὑάλου. Ignem vitrea pila accendi solitum locus ille Aristophanis indicat: ἐξ ἧς τὸ πῦρ ἅπτουσι. Quod scholiastes ita explicat: massam vitri rotundam ad hoc factam, cui oleo illitæ & sole excalfactæ admovebant filaceas lucernarum myxas, ut ignem conciperent. Suidas ex electro factas has massas vult: κατεσκευασμένα τροχοειδῆ ἠλέκτρου εἰς ἔτι παχύτητα, ὅπερ ἐλαίῳ χρίσαντες, καὶ ἡλίῳ θερμάναντες προσάγουσι θρυαλλίδα, καὶ ἅπτουσι πῦρ. Ex vitro hoc etiam fieri poterat. Hodieque specula crystallina, vel vitrea fiunt certa forma, quæ soli exposita paleas accendant & minuta cremia. Aristophanis temporibus vitri conflandi rationem in usu fuisse credi debet, siquidem & nomine tum vitrum notum fuit. Theophrastus: ἡ δὲ ὕαλος ἐκ τῆς ὑελίδος ὥς τινές φασι καὶ αὕτη πυκνωθεῖσα γίνεται. Forte legendum, ἐκ τῆς ὑαλίδος. Ita vocat arenam vitro conflando idoneam, quæ in Beli amnis ripis & alveo reperiebatur. Solam eam vitro conficiendo diu novere veteres. Sic σιδηρῖτις, ex qua ferrum fundebatur; χαλκῖτις, ex qua æs. Addit Theophrastus: ἰδιωτάτη δὲ ἡ τῷ χαλκῷ μιγνυμένη. Æs Cyprium fundendo vitro admisceri solitum tradit etiam Plinius. Ergo Theophrasti ætate jam hæc ratio promisca fuit vitri faciendi, atque etiam videtur Aristophanis. Nec impedimento est quod λίθον vocat. Auctores passim vitrum sic appellant. Auctor peripli rubri maris λιθίαν ὑαλῆν ubique vocat. Quæ alibi eidem dicitur ὕαλος ἀργή. Κρύος porro frigus & glaciem significat, quo nomine lapidem specularem ab idiotis sua ætate appellatum notat ille vetus scholiastes. Inde & κρύσταλλος glacies, quam vocem pro vitro etiam quidam usurparunt. Hesychius: κρύσταλλος εἶδος ὑάλου. *Glaciem* quoque hodie de vitro dicimus. Sed κρύος apud Græcos recentiores positum reperi pro cisternæ tectorio. *Stucchum* si forte hodie vocant. Zosimus de rotundandis margaritis: ἐπεὶ δὲ ὁ πάντα ζωμὸς ἐπιξήρανσε κρύος κιστέρνης κεκαυμένης καὶ τετριμμένης καλῶς μέρος ὀλίγον. Fiebat ex gypso, vel speculari lapide, quem sua ætate κρύος appellatum notat ille vetus scholiastes. Sed de his alibi.

Quartus in metallis ferrariis legitur.] Unde hoc? Certe non à Plinio. Et tamen hæc omnia ab illo habet. Verba ejus: *post hunc est sideritis ferrei splendoris, pondere ante ceteros, sed natura dissimilis.* Ex istis fabricavit noster hæc sua: *In metallis ferrariis legitur, pondere ceteros antecedens, non tamen & potestate.* Sideriten Plinius innuit dictum, quod ferrei sit splendoris, non quia legatur in ferrariis officinis. Quod iste adfinxit de suo. Idem Plinius alibi sideritis lapidis meminit inter gemmas serie literarum sibi descriptas, quem ferro similem dicit litigia & discordias quocunque inferatur facientem. Qui potest idem esse cum hoc siderite adamante. Nam ipsum etiam ferrum, vel ferri genus dictum ἀδάμας à duritie. Plinius diversos putavit, quia eorum descriptionem è diversis hausit scriptoribus. Habeo inter mea κειμήλια lapidem ferrei coloris ac ponderis, pugni magnitudine rotundum, undique se-

cus formis quadrangulis in mucronem turbinatis asperum. Diceres manu politas, & in levorem quadrangulum attritas, qua facie hodie teruntur ignobiles adamantes, quos à solo natali *alenconios* appellamus. Sideriten nuncupari posse illum lapidem nullus dubito, ita plane splendorem ferri exhibet ac pondus habet. Mirum prorsus naturæ φιλοτέχνημα. Ex India allatus est. *Lapidem adamantis* vocabat qui mihi vendidit, propter illas fortasse quadrangulas facies, quod ad illud instar plerique atterantur adamantes. Σιδηρίτης etiam vocabatur lapis, ex quo ferrum funditur, matrix nempe ferri lapis. Hesychius: Σιδηρίτης λίθος, ἀφ' οὗ οἱ μεταλλεῖς λέγουσι γίγνεσθαι τὸν σίδηρον. Similiter & γῆ σιδηρῖτις, è qua fit ferrum. Magnes lapis, qui ferrum trahit, etiam *sideritis* dictus. Immo & ἀδάμας. Nam & in genere hæmatitum lapidum *androdamantem* recenset Plinius à duritie sic dictum, qui ferrum & argentum attrahit. Hæmatiten ex genere magnetum esse placuit veteribus & eum præcipue, qui pari virtute pollebat. Ex magnete hæmatiten fieri tradit Dioscorides. Σιδηρίτης igitur magnes, quem & ἀδάμαντα quidam cognominarunt, quod vis invicta ferri illi cederet, eumque sequeretur. Hinc Plinius σιδηρίτην ἀδάμαντα inter gemmas hoc nomine retulit. Sed & Cyprium lapidem, quo adamantes gemmæ & aliæ perforabantur, videntur nonnulli appellatione adamantis donasse à duritie. Hinc & Cyprium adamantem in gemmam ejusdem nominis transformavit.

Plerique etiam adamante alio perforantur.] Plinius de siderite adamante: *nam & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio venit.* Scriptum in libris invenio: *& alio adamante perforari potest, qui e Cypro venit.* Nec dubito Plinium ita scripsisse. Lapis in Cypro fuit, quo adamantes ac reliquæ gemmæ scalpebantur. Quæ ferro resistebant, lapidis hujus scalpturæ cedebant. Hunc lapidem Cyprium videntur quidem adamantem appellasse à duritie, ut ferrum ipsum ἀδάμας ab eadem ratione dictum. Notat Theophrastus gemmas esse, quæ ferro scalpi negant, sed alio lapide volunt. Ἔνιαι δὲ λίθοι καὶ τὰς τοιαύτας ἔχουσι δυνάμεις εἰς τὸ μὴ πάσχειν ὥσπερ εἴπομεν, οἷον τὸ μὴ γλύφεσθαι σιδήροις, ἀλλὰ λίθοις ἑτέροις. Et paulo post: ἔνιοι δὲ λίθοις ἄλλοις γλύφονται, σιδηρίοις δὲ οὐ δύνανται. Ex cotium genere, aut coti similem esse lapidem, quo gemmæ ferri scalpturis resistentes scalperentur, tradit ibidem & ex Armenia adferri. Talis & in Cypro nascebatur, ad eumdem usum accommodatus. Plinius: *Signis e marmore poliendis, gemmisque etiam scalpendis atque limandis, Naxium diu placuit ante alia. Ita vocantur cotes in Cypro insula genita. Vicere postea ex Armenia invecta.* Quas hoc loco vocat cotes in Cypro genitas, capite de adamantis generibus adamantem vocat, qui è Cypro venit, quo alius adamas perforabatur ac cavabatur. Hæc tam varie, quia ex variis auctoribus sumpta. Auctori igitur vel judicium, vel otium defuit componendi similia inter se, quæ apud diversos auctores invenerat, ac dissimilia secernendi. Armenio autem lapide non solum scalpebantur aliæ gemmæ signaculis faciendis, sed etiam perforabantur. Stephanus de Armeniis: πορίζονται δὲ λίθον τὴν γλύφουσαν καὶ τετραίνουσαν τὰς σφραγῖδας: *lapidem mittunt, quo gemmæ scalpuntur ac perforantur.* Quas filo ad monilia inserere & collo suspendere volebant, eas perforabant. Sic alii adamantes Plinio teste Cyprio adamante perforabantur. Qui Cyprius adamas nihil aliud fuit quam Cypriæ cotis genus, quo gemmæ scalpi solebant, & perforari. Hoc idem melius efficiebant Armeniæ, quæ Cyprias vicere. Isidorus de smiri lapide: *asper & indomitus lapis, quo gemmæ teruntur.* Idem facit Cyprius, & propterea etiam ἀδάμας cognominatus. Τετραίνειν de gemmis Plinius vertit *perforare.* Unde & margaritæ ἀτρύπητοι καὶ τετρυπημέναι apud Myrepsum. Hinc *perforaculum*, τὸ τρύπανον. Quod sermo corruptus dixit *furfuraculum.* Glossæ Isidori: *furfuracula, tenebra.* Immo: *terebra.* Glossæ nostræ: *furfuraculum*, τρύπανον. Quæ vox Arnobio restituenda lib. VI. *Ex incudibus & malleis nata gropus, rasa discobinata de limis, ferris, furfuribus, aculeis asciis, secta dolata.* Quid heic faciunt furfures? Regius codex habet: *furfur aculeis.* Omnino scribendum, *ex incudibus & malleis nata, tornis rasa, discobinata de limis, ferris, furfuraculis, asciis secta, &c.* Nec refert bilum quod *terebrarum* mentio ibidem additur. Nam terebræ diversæ à furfuraculis, vel perforaculis. Ita & Græci distinguunt τέρετρον & τρύπανα. Græcum epigramma de instrumentis fabrilibus:

Τρύπανά τ' ἀΐδηλα, καὶ εὐαίρετα τέρετρα.

Terebra est τέρετρον: *perforaculum* τρύπανον. Fortean *furfuraculum* dixere, quod furfures in ligno perforando faciat, hoc est, scobem furfuribus similem. Plinius adamantis fragmentis auro inclusis scalpi alias gemmas, hodie adamante in minutissimum pulverem contrito ceteras gemmas poliunt gemmarii. Smiris etiam veteribus notus lapis, quo gemmas atterebant ac poliebant. Dioscoridi σμύρις dicitur, sed legendum σμίρις ex Hesychio: Σμίρις λίθος ἐστὶν ᾗ τὰς ψήφους οἱ δακτυλιογλύφοι σμήχουσι: *quo gemmas atterunt gemmarum sculptores.* Hesychius: σμίρις, ἄμμος εἶδος, ᾗ σμήχονται σκληροὶ τῶν λίθων. Smiris quoque hodie id nomen habet & eumdum usum exhibet. Cardanus notat quod si non sit smiris porus lapis, ignotum antiquis fuisse necesse esse. Fallitur. Smiris non est porus, & tamen antiquis fuit cognitus. Idem notat poro lapide & fragmentis obsidianæ gemmas cælari solitas antiquo tempore. Nusquam id invenio. Præterea *cælari* perperam posuit pro *scalpi.* De fragmentis ostracitæ lapidis id scripsit Plinius, non de obsidianæ: *duriori tanta inest vis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis ejus.* De ostracia, vel ostracite lapide loquitur. Aliud est scalpi, aliud poliri, vel atteri: hoc σμήχεσθαι Græci vocant, illud γλύφεσθαι. Nusquam autem proditum veteribus gemmas scalpi solitas obsidianæ fragmentis. Plinius lib. ultimo cap. ultimo dixit veras gemmas obsidianæ fragmentis non scarifari: *obsidiana fragmenta veras gemmas non scarifant: factitiæ scarifationes candicantium fingunt.* Ita hæc legenda. Non hoc dicit quod voluit Cardanus. Idem ex corruptis Plinii verbis temere collegit poro lapide gemmas antiquitus scalptas, & smirim porum esse ex eo interpretatus est. Loquitur ille de arenæ genere, quo marmora in crustas secabantur lib. XXXVI. cap. VI. Qui locus sic est legendus ex vestigiis veteris scripturæ: *crassior enim harena laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, majusque opus scabritia polituræ relinquit. Rursus Thebaica polituris accommodatur, & quæ fit e poro lapide, aut è pumice.* Libri habent: *è toro lapide.* Unde alii facere possent: *è duro lapide.* Sed ea harena, quæ fiebat è poro lapide, marmora tantum poliebantur, non gemmæ. At poliendis limandisque gemmis, atque etiam scalpendis Cypriæ cotes & Armeniæ erant accommodatæ. De quibus statim sequitur apud eumdem.

Quæ fragmenta scalptoribus in usum insignienda cujuscumque modi gemmæ expetuntur.] Plinius: *expetuntur a scalptoribus, ferroque includuntur, nullam non duritiam ex facili cavante.* Scalptores proprie, qui gemmas cavant, hoc est, qui cavam faciunt in gemmis effigiem, quæ pro sigillo solet insculpi. *Cavatores* & *cavatarii* inde appellati. καβιδάριοι Græcis recentioribus. Male Cardanus in libro de lapidibus *sculpere* ac *cælare* ita distinguit, ut *cælare* de gemmis dicatur, quæ cava à effigie insigniuntur, *sculpere* vero quum imago prominens figuratur, velut in nummis qui signantur principum vultibus. Immo hoc *cælare* Latine nomen habet, quum imago prominet ac protuberat. Et falluntur qui *cælatas* gemmas pro scalptis vel cavatis dicunt, quum cælatæ sint quæ ectypam & extantem imaginem exprimunt. Scalpere & *sculpere* non differunt origine ac significatione. Frequentius tamen *scalpere* invenitur pro cavare, & *sculpere* pro cælare sigillis eminentibus: ut *scalptores* gemmarum sunt cavatores, at *sculptores* marmoris sunt οἱ γλυφεῖς, qui sigilla sculpunt. Auctores tamen sæpe hæc confundunt, & scalpturam sculpturamque indifferenter usurpant. Plinius *scalpturas ectypas* vocavit, in quibus è plano eminent imagines: quæ proprie sculpturæ sunt vel cælaturæ. *Hæ gemmæ sunt quæ ad scalpturas ectypas aptantur.* Ergo *entypa* sunt, quæ impressas ac refugientes in cavo præferunt figuras. Hæ proprie *scalpturæ.* Quintilianus cælaturam a sculptura distinguit solo materiæ nomine. Generale est sculptura, at specialis cælatura, quæ in auro, argento, ære, ferro

ferro operatur. Præter hæc, lignum, ebur, marmor, vitrum, gemmas etiam complectitur sculptura. Græci γλυφὴν vocant sine discrimine tam eam quæ ex plana superficie extantes sculpit effigies, quam quæ intus recondit, & cavat. Unde γλυφὴν δακτυλίων & σφραγίδων passim dicunt, & artem, quæ id efficit, γλυπτικὴν σφραγίδων. Unde & καρδοπογλύφος, qui mortaria excavat. Hæc ars ἐκτυπεῖ non ἐκτυποῖ. Unde apud Clementem ἐκτύπωμα σφραγῖδος. Quare in Exodo legendum cap. XXXIX Καὶ ἔγραψαν ἐπ' αὐτοῦ γράμματα ἐκτετυπωμένα σφραγῖδος. Male excuditur, ἐκτετυπωμένα. Quod non potest ferri, & contrarium sensum efficit. Indicat quippe literas illas incisas & scalptas fuisse eo modo, quo lapides anuulorum ad signandum facti cavari solent & scalpi. Eleganter vetus versio reddidit: *scripseruntque in ea opere gemmario sanctum Domini.* Nam gemmas Latini dixerunt proprie, quas Græci σφραγῖδας: lapides nempe annulorum ad signandum cavatos. Quæ sculptura entypa est, non ectypa. Nihil verius. Cavatores istos & scalptores lapidum nos vulgo *gravatores* dicimus, pro *grafatores.* Nam & γράφειν Græcis in eadem significatione ponitur. Hesychius: γλύψαι, ξῦσαι, χαράξαι. Idem γράψαι, ξῦσαι, χαράξαι. Apud Theophrastum ἐγγράφειν idem quod insculpere de vermibus, quæ lignum erodendo charaxant & insculpunt. Γράφειν *graphare*, ut *anaglyphare*, ἀναγλύφειν: unde anaglyphari calices. Ut F & V sæpe mutantur, sic pro *grafare* factum *gravare.* Apud Trebellium Pollionem *chrysographata scuta* auro sculpta, & insignita. Sic *cherographi Thyni* Catullo Thyni annuli manu sculpti. Nam χειρόγραφον dicitur, quod manu scriptum est, sed & quod manu sculptum: unde χειρόγραφοι annuli. Id nunc melius puto, quam quod olim putavi. Sic χειροκμητὸν de annulo signatorio, quod manu elaboratum est. Eudemus Rhetor in Lexico: Χειρόκμητα, ἀπὸ χειρῶν γεγλυμμένα ἢ κατεσκευασμένα. Suidas: χειρόκμητα ἀπὸ χειρῶν γεγλυμμένα ἢ κατεξεσμένα. Hinc titulus Democritici commentarii χειρόκμητα. Plinius lib. XXIV. cap. XVII. *Democriti certe chirocmeta esse constat. In his ille post Pythagoram magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit?* Male in vulgatis, *chirocmeta*: nec melius interpretantur ita dicta, quod assidue manibus tractanda essent. Vitruvius lib. IX. cap. III. *Multas res attendens admiror etiam Democriti de rerum natura volumina; & ejus commentarium quod inscribitur χειροκμητῶν, in quo utebatur annulo signans cera molli quæ esset expertus.* Ita locum illum constituo vulgo depravatissimum. Editur enim, χειροτονητὸν, *in quo etiam utebatur annulo signans cera ex milto quæ esset expertus.* At in scripto codice optimo habetur: *quod scribitur chirotomiton in quo etiam utebatur annulo signaretur mollecia esset expertus.* Unde nos facimus: *signans cera molli quæ esset expertus.* Verum est etiam, *quod inscribitur* χειροκμητῶν. Commentarius ille inscribebatur χειρόκμητα. Antiqui critici locis dubiis, de quibus amplius quærendum esset, aut notabilibus adfingebant frustula ex cera, quæ προσπλάσματα dicebantur. Hesychius: προσπλάσματα τὰ κήρια τὰ ἐπιτιθέμενα τοῖς ζητήμασιν ἐν τοῖς βιβλίοις. Et alio loco: παρεξενησμένα βιβλία οἷς κηρὸς προσπλάσσεται, πρὸς τὸ ζητῆσαί τινα. Quibus cerulas adfingimus, ad aliquid inquirendum. Democritus in eo commentario, quo rerum naturalium arcana & abdita scrutabatur, iis paradoxis, quæ ipse vera expertus erat, notas illas è cera adfigere solebat, & annulo quidem suo signatas. Annulus autem χειροκμητὸν dicebatur, hoc est, manu sculptum. Hinc libro titulus χειρόκμητα vel χειροκμητῶν, quod totus esset ex illis quæstionibus, quas ipse experimento veras esse didicerat, & quibus propterea cerulas annulo suo signatas adposuerat. Hesychius: Χειρόκμητα, χειροποίητα, ἤγουν ὑπὸ χειρῶν γεγλυμμένα. Explicat inscriptionem illam Democritici commentarii. An potius χειρόκμητα inscriptum fuit, quod omnia, quæ in illo libello tractabat, manu ipse fecisset, & experimento proprio comprobasset? Priorem sententiam adstruit & confirmat Vitruvius. Titulus hic libri Democritei corruptus apud Diogenem Laërtium habetur in ejus vita, ubi scriptum est. Χερνικά, ἢ φυσικὰ προβλήματα. Scribendum esse tibi assero: Χειροκμητὰ ἢ φυσικὰ προβλήματα.

Non sinat magnetem rapere ferrum.] De magnete nota sunt, quæ nosci hactenus potuere. Scribit Ptolemæus in quibusdam insulis navigia retineri, si quæ clavos habeant è ferro. Ea re naves in illis locis compaginandas esse subscudibus ligneis: ἐν αἷς φασὶ τὰ σιδηροῦς ἔχοντα ἥλους πλοῖα κατέχεσθαι, μήποτε τῆς Ἡρακλείας λίθου περὶ αὐτὰς γεννωμένης, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιούροις ναυπηγεῖσθαι. Numquid quod circa illas insulas nascitur lapis Heraclius? Μήποτε τῆς Ἡρακλείας λίθου περὶ αὐτὰς γεννωμένης. Dubitat, non asserit Ptolemæus, an circa illas insulas nascatur magnes. Et certe inter patrias magnetis lapidis nullam facit mentionem Plinius in India nascentis. Id tamen pro vero affirmat auctor Anonymus de vita Alexandri, ubi tradit id se accepisse a quodam scholastico, sive causidico, qui foro abdicato, cui se videbat parum idoneum, regiones illas Indiæ peragraverat. Locum subjiciam: ἐπειδὴ πέτρα ὁ μαγνῆτις λίθος ὁ τὸν σίδηρον ἐπισπώμενος ἐν ἐκείναις γίνεται ταῖς νήσοις, ταῖς λεγομέναις Μανιόλαις, ὁ ἂν ἀπέλθῃ πλοῖον σιδηροῦς ἔχον τοὺς ἥλους κατέχεται ὑπὸ τῆς τοῦ λίθου φύσεως μὴ δυνάμενον προελθεῖν: διὰ δὲ ἰδικῶς τὰ διαπεραιούμενα πλοῖα εἰς ἐκείνην τὴν μεγάλην νῆσον ἄνευ σιδήρου ἐπιούροις ξυλίνοις κατεσκευασμένα. Ptolemæus Μανιόλας appellatos quoque tradit earum insularum incolas. Sed vetus interpres *Maniolas* eos vocat, & insulas ipsas sic etiam dictas significat, ut videatur Ptolemæi Græcum codicem integriorem & emendatiorem habuisse. Hodie quoque in *Zeilan*, quam veterum esse Taprobanen docemus infra, magnetem plurimum reperiri ajunt, sed fabulosum ideo clavis ligneis compingi naves, quæ illo commeant, ne vi magnetis attrahantur aut hæreant. In superiori autem Ptolemæi loco male vertunt interpretes: *ac ideo illa ligneis clavis compaginant, ne quando lapis Herculeus, qui circa ipsas gignitur, illas attrahat.* Μήποτε non significat *ne quando*, sed *numquid*. Et plane contra mentem Ptolemæi facit illa versio. Ἐπίουροι Græce sunt clavi lignei. Hinc Secundus Sophista, quod fabro patre natus esset, ἐπίουρος per jocum vocabatur, hoc est, *ligneus clavus*, forte allusione etiam facta ad dicendi genus, quo utebatur, duro atque ligneo. Philostratus lib. I de vitis Sophistarum: Μὴ δὲ Σεκούνδου τοῦ Ἀθηναίου ἀμνημονῶμεν, ὃν ἐκάλουν ἐπίουρον ἐνίοι ὡς τέκτονος παῖδα. Σεκοῦνδος πέτρα ὁ σοφιστής, γνῶναι μὲν ἀκριβής, ἑρμηνεῦσαι δὲ ἀπέριττος. Male legitur in vulgatis editionibus: ὃν ἐκάλουν ἐπίζυρον ἔνιοι. Atque hæc obiter. Ἡρακλείαν λίθον magnetem vocat Ptolemæus, more antiquissimorum Græcorum, qui nunquam aliter appellant eum lapidem, qui ferrum trahit, eumque à magnete separant. Igitur Ἡρακλεία λίθος vetustissimis Græcis, quæ posterioribus μαγνῆτις λίθος, & *magnes.* Nostri hodie passim vocant *Herculeum* lapidem, imperitissime. Nec enim ab Hercule nomen habet, sed ab Heraclea urbe Lydiæ, ubi plurimus lapis ille. *Heraclius* itaque Latine dicendus, non Herculeus. Hesychius: κέκληται δὲ οὕτως ἀπὸ τῆς Ἡρακλείας τῆς ἐν Λυδίᾳ πόλεως. Unde & Ἡρακλεῶτις λίθος aliis dicta. Idem de eodem lapide: διὸ καὶ Σοφοκλῆς Λυδίαν λίθον αὐτὴν καλεῖ, οἱ δὲ σιδηρῖτιν, οἱ δὲ Ἡρακλεῶτιν. At magnes, vel μαγνῆτις λίθος apud veteres longe alius lapis ab eo qui ferrum trahit. Ita vocarunt lapidem argentei nitoris & argento adeo similem ut plerumque pro argento imponeret. Theophrastus in commentario de lapidibus: οἱ δὲ γλυπτοὶ καθάπερ ἐλέχθη καὶ τορευτοὶ τυγχάνουσι, καθάπερ καὶ ἡ μαγνῆτις αὕτη λίθος, ἣ καὶ ὄψιν περιττὴν ἔχουσα, καὶ ὅπερ δή τινες θαυμάζουσι τὴν ὁμοίωσιν τῷ ἀργύρῳ μηδαμῶς οὖσα συγγενής. Dicit similitudinem argenti in hoc lapide mirari quosdam, quum nulla cognatione argentum attineat, nec ejusdem sit cum illo generis. Cave censeas magnetem illum lapidem Theophrasti hunc esse vulgarem magnetem qui ferrum trahit. Photius ex Helladio Besantinoo: τὴν λίθον μὲν φησὶν οὐχὶ μαγνῆτιν, ἀλλ' Ἡρακλείαν καλεῖσθαι τὴν λίθον ἥτις ἕλκει τὸν σίδηρον. Subjungit Photius multos alios existimare eumdem esse Heraclium lapidem & magnetem. Profecto idem est ac non idem lapis Heraclius qui ferrum trahit, & magnes. Illa μαγνῆτις Theophrasti toto genere distat à lapide Heraclio. Nec ratione caret Helladius, qui diversam statuit τὴν μαγνῆτιν λίθον ab Heraclio lapide. Nam magnetis illa argentei colorem habet, & tornatur in vascula. Hesychius quoque eos lapides sub his nominibus distinguit:

guit: *Μάγνης λίθος, αὕτη πλανᾷ τὴν ὄψιν ἀργύρῳ ἐμφερὴς οὖσα, ἡ δὲ Ἡρακλεῶτις τὸν σίδηρον ἐπισπᾶται.* Idem ad illud proverbium:

Λυδικὴ λίθος σίδηρον τηλόθεν προσηγάγε.

Verba illa subjicit: *αὕτη γὰρ τὸν σίδηρον ἐπισπᾶται, ἡ δὲ μάγνης ἀπατᾶται τὴν ὄψιν ὡς δοκεῖν ἀργύρεον εἶναι.* Deca Euripidis hi versus in Oneo sic legendi sunt:

.... ἡ βροτῶν
Γνώμη σκοπεῖσθαι, ὥστε μαγνῆτις λίθος,
Τὴν δόξαν ἕλκει, καὶ μεθίστησιν πάλιν.

Difficile est primo intuitu judicare, qualis mens sit eorum hominum, quibuscum converseris. Quemadmodum enim adspectum fallit lapis magneticus, & pro argento blanditur, quod facie sit argentea: ita sæpe hominum mens prima fronte allicit ad bene de se sentiendum, quæ penitus postea perspecta & explorata mutare sententiam cogit, & longe aliam parit existimationem. Ita sæpe decipimur in cognoscendis hominum moribus, ut id videantur esse quod non sint. Ut magneticus lapis id videtur quod non est. *Ἡ γνώμη βροτῶν τὴν δόξαν σκοπεῖσθαι ἕλκει καὶ μεθίστησι πάλιν, ὡς μαγνῆτις λίθος.* Insignis locus. De magnete, qui ferrum trahit, hæc neutiquam accipienda sunt, sed de eo magnete, qui nitorem habet argenteum, & argenti similitudine fallit adspicientes. Hesychius eos reprehendit, qui eumdem facerent lapidem Heracleum cum magnete: *Ἡρακλεία λίθος, ἣν ἔνιοι μαγνῆτιν λέγουσιν οὐκ ὀρθῶς. Διαλλάττουσι γὰρ καὶ ἡ μὲν ἐπισπωμένη τὸν σίδηρον, ἡρακλειά ἐστιν, ἡ δὲ ἑτέρα προσεμφερὴς ἀργύρῳ μαγνῆτις.* Ita legendum ac supplendum in ejus verbis. Addit Platonem in eo errore deprehendi in comœdia Ione, quum alibi recte eas distinxisset: *ὥς τι Πλάτων ἁμαρτάνει τὴν αὐτὴν ὑπολαμβάνων μαγνῆτιν καὶ ἡρακλείαν: καὶ γὰρ αὐτὸς ἀλλαχοῦ ἑτέραν καὶ ἑτέραν φησί.* Ergo *μαγνῆτις λίθος* aliis diversa censetur ab heraclia, aliis eadem est. Nec mirum. Nam duo diversi lapides hoc eodem nomine *τῆς μαγνήτιδος λίθου* veteribus noti fuere, à patria uterque sic appellatus. *Μαγνῆτις λίθος*, quæ argenti faciem habet, alia ab heraclio lapide. Sed ille lapis heraclius etiam *μαγνῆτις* & *μάγνης* dictus est ab urbe Magnesia, circa quam gignebatur. Recte igitur faciunt, qui *μαγνῆτιν λίθον* facie argenteum ab heraclio lapide secernunt. Sed nec illi errant, qui heraclium lapidem *μαγνῆτιν λίθον* vocant. Nam ut ab Heraclea Lydiæ urbe vocatus est *heracleus*, ita à Magnesia ejusdem Lydiæ urbe dictus est *μάγνης* & *μαγνῆτις λίθος*. Nascebatur etiam in Magnesia Europæa Macedoniæ contermina. Quo magis ex vero id nomen habuisse scias, Plinius ex Sotaco quinque magnetis genera recenset, primum Æthiopicum, omnium optimum: secundum Magnesiacum ex Magnesia Macedoniæ collimitanea. Omnium deterrimum facit in Magnesia Asiæ nascentem. Duæ Magnesiæ in Asia una ad Mæandrum amnem, quæ *Μαγνησία πρὸς Μαιάνδρῳ* dicitur: altera sub Sipylo quæ *Μαγνησία πρὸς Σιπύλῳ* cognominatur. Utramque in Lydia ponit Ptolemæus. Sed & *Ἡράκλεια* Lydiæ, quæ nomen dedit heraclio lapidi, qui idem est cum magnete. Hinc lydius lapis etiam nuncupatus hic magnes, qui ferrum in se rapit.

Λυδικὴ λίθος σίδηρον τηλόθεν προσηγάγε.

Hesychius de heraclio lapide, qui est magnes: *ἐκλήθη δὲ οὕτως ἀπὸ Ἡρακλείας τῆς ἐν Λυδίᾳ πόλεως, διὸ καὶ Σοφοκλῆς Λυδίαν λίθον αὐτὴν καλεῖ.* Alius rursum hoc nomine lapis, quo aurum probatur, quod in Tmolo Lydiæ amne primum repertus fuit. Plinius lib. XXXIII. cap. VIII. *Auri argentique mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inveniri nisi in flumine Tmolo, ut auctor est Theophrastus: nunc vero passim, quem alii heraclium, alii Lydium vocant.* Fallitur Plinius, peccatque non mediocriter. Lapis hic lydius, quo aurum & argentum probatur, nunquam dictus est *heraclius*, sed ille alter lydius, qui ferrum rapit. Duo igitur lydii lapides diversissimi generis, ut duo magnetes. *Μάγνης* absolute dictus est lapis *Heraclius*, qui lapis est Magnesius. *Μάγνης λίθος* pro Magnesiaco. Sed postea *μάγνης* appellatus est omnis lapis hujus generis, etiamsi patriam non haberet Magnesiam: ut Æthiopicus magnes. Sic *χάλυψ σίδηρος* pro chalybico ferro, & *χάλυψ* absolute postea de quocumque ferro. Ita *cyprum* pro quolibet ære non tantum Cyprio: *cauna* de omnibus caricis, non tantum Cauniis. Vetus epigramma:

Μάγνης Ἡράκλειτος ἐμοὶ πάθος οὐχὶ σίδηρον
Πέτρῃ πνεύμα δ' ἐμὸν καλὸν ἐφελκόμενος.

Heraclitus hic Magnes civis Magnesiæ quem magneti comparat. *Μάγνης* igitur proprie lapis Magnesiacus: ut *Σκύθης οἶμος*, & similia. *Μαγνῆτις λίθος* alia. Ab inventore Magnete quidam hunc appellatum prodidere. Nam & *Μάγνης* nomen proprium. Comicus quidam vetus sic vocabatur. Indici magnetis mentio est apud Isidorum: *Magnes lapis Indicus ab inventore vocatus. Fuit autem in India ita primum repertus.* Lege: *Lapis Idæus: & in Ida ita primum repertus*, vel *Lydius*, & *in Lydia*. Certum est non ab inventore sed à patria Magnesia id nominis invenisse hunc lapidem. Quod ad magnetem alterum attinet, qui colorem argenti præfert, non dixere veteres ex qua Magnesia veniret. Hic profecto lapis est, quem alii vocavere *androdamantem*. Plinius: *Androdamas argenti nitorem habet, ut adamas.* Hæmatites quidam ex magnetum genere, qui ferrum rapit, hoc nomen etiam meruit. Sed quia *magnetis* etiam vocata est, quæ argenti nitorem habet, vereor ut illi quorumdam errore hæc appellatio *androdamantis* hæserit, quæ magneti, qui trahit ferrum, prorsus competit. Sic coticulam Lydiam lapidis heraclii nomine insignivit Plinius, quod proprie debetur alteri lapidi lydio, qui est magnes. Dubitat ibidem Plinius an *argyrodamas* auctoribus tantum nomine tenus notatus idem sit cum androdamante, qui argenti nitorem habet. Certe videtur argyrodamas dictus quasi argenteus adamas. Hæc eadem & magnetis à loco natali. Vide tamen numquid veriora sint quæ de androdamante & argyrodamante supra disputavimus. In Lexico Chimico *ἀνδροδάμας* inter *πορφυρίτας* lapides reponitur qui de magnete androdamante accipiendus est: *Πορφυρίτης ἐστὶ λίθος ἐτησίος καὶ ἀνδροδάμας.* De illo etesio lapide multa miranda narrant, quem & facticium esse quidam ex his volunt. Plinio restituendum hujus lapidis nomen lib. XXXII. cap. XXII de lapidibus ad mortaria medicinalia aptis: *Etesium lapidem in his prætulere ceteris, mox & Thebaicum.* Vulgo editur, *Ephesium*. Sed libri habent *Ethesium*. Ita etiam Isidorus legit. Et in indice manuscripto sic habetur: *De mortariis medicinalibus. Ethesius lapis. Chalazius.* Idem Lexicon Chimiæ: *Βορυχίτης, πυρίτης καὶ ἐτήσιος ὁ καὶ χρυσόλιθος ἐστί.* Alibi aëtiten quoque sic interpretatur: *Ἀετίτης, χρυσόλιθός ἐστι καὶ πορφυρίτης καὶ πορφυρόχρωμος Μακεδονικὸς καὶ Πολύχρωμος.* Auctores illi *χρυσόλιθον* vocant non gemmam quæ hoc nomine dicitur, sed lapidem *χρυσίτην*. Sic *ἀργυρόλιθος* iisdem appellatur *χρυσίτης*. Zosimus: *ἀργυρόλιθος καὶ χρυσόλιθος*. Androdamantem porro eumdem ab his fieri cum chrysite testis *ψευδώνυμος* Democritus de androdamante: *ὅπερ ἐστὶν ὁ λίθος ὁ λεγόμενος χρυσίτης.* Proprie Græcis *χρυσίτης* lapis is vocatur, quo probatur aurum. Hesychius: *χρυσίτης λίθος ἡ λεγομένη βάσανος, ἡ Λυδία.* Magnes lapis quoque lydius, etsi multum à lydio lapide chrysite differat, sed ambo eamdem habent patriam. Inter magnetum genera androdamas à quibusdam reponitur. Hinc inepti illi auctores *ἀνδροδάμαντα* & *χρυσίτην* eumdem lapidem fecere. Sed de eorum imperitia alibi dicendi locus.

Quasi prædam quamdam quidquid magneti hæserit, adamas rapiat atque auferat. Ita edidit Delrius cum aliis: sed verba illa, *quidquid magneti hæserit*, uncinis incluserat, quia in codice suo ea non invenerat. Duplex hujus loci lectio fuit: altera prioris, altera novæ *ἐκδόσεως*. Altera habuit: *quasi prædam quamdam quidquid magneti hæserit, adamas rapiat, atque auferat.* In altera lectum est: *quasi prædam quamdam adamas magneti rapiat atque auferat.* Sic edidimus. Plinius: *Adamas dissidet cum lapide magnete in tantum ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi.* Vetus codex habet, *extrahi*. Legendum, *ut juxta positus ferrum non patiatur ei trahi*, id est, ab eo trahi. *Ferrum magneti trahitur*, id est, à magnete. Loquutio Plinio familiaris, prorsus mendosum, *abstrahi*. Sequitur: *aut si admotus magnes adprehenderit, rapiat atque auferat.* In aliis legitur, *deprehenderit*. Neutrum verum est. Scribe: *aut si admotus magnes id prehenderit*, hoc est, ferrum prehenderit, atque ad se rapuerit.

Si

Si te prehendero, Gargili tacebis.

Lychnitem perinde fert India, cujus lucis vigorem flagrantia excitat lucernarum.] In optimo regio codice: *cujus lucis vigore ardore excitat flagrantia lucernarum.* Scripsimus: *cujus lucis vigorem ardor excitat lucernarum.* Illud *flagrantia* ex duplici lectione altera est. Poterat etiam scribi: *cujus lucis ardorem flagrantia excitat lucernarum.* Ut pro illo *ardorem* in altera editione posuerit *vigorem.* In multis porro gemmarum certum est vigorem earum excitari, vel igne, vel sole, vel etiam lucernis accensis, non tamen propterea *lychniten* dictum ait Plinius, quod ejus ardorem excitaret flagrantia lucernarum, sed quod gratiam haberet lucernarum accensarum, & similiter luceret accensis lucernis. Ita enim accipi volunt hæc ejus verba ut edita sunt: *Ex eodem genere ardentium lychnites, appellata a lucernarum accensarum pracipua gratia.* Cui sententiæ adstipulari videtur Dionysius hoc versu de lychnite:

---- Λυχνὶς δ᾽ πυρὸς φλογὶ πάμπαν ὁμοίη.

Aliter tamen concepta sunt Plinii verba in veteri codice: *Ex eodem genere ardentium lychnis, appellata a lucernarum accensu, cum pracipua gratia.* Unica mutata literula restituitur vera lectio: *appellata à lucernarum accensu, tum pracipua gratia.* Tum præcipuæ gratiæ esse dicit hanc gemmam, cum lucernæ accensæ sunt, quia vigor ejus & ardor excitatur accensarum lucernarum flagrantia. Nec aliter apud Plinium legit Solinus noster. Legi debet etiam in eodem Plinio: *Lychnis appellata.* Nam si *lychnites* scripsisset, non fœmineo genere id nomen enuntiasset. Aut igitur λυχνῖτις, aut λυχνὶς ibi scribendum. Varie concipiuntur apud antiquos hujus lapidis nomina. Nam & λυχνὶς dicitur, & λυχνιαῖος, ἡ λυχνὶς λυχνίδος, ἡ λυχνῖτις, ὁ λυχνίτης, & λύχνιος ὁ λύχνις. Nam ita in antiquis Dionysii codicibus scribitur:

---- Λύχνις δ᾽ πυρὸς φλογὶ πάμπαν ὅμοιος.

Plinio *lychnis* appellata est, ἡ λυχνὶς, ita legit Isidorus ex eodem auctore. Index manuscriptus: *Lythenis, genera ejus IIII.* Ubi *lythenis* perperam scriptum pro *lychnis.* Remissiorem carbunculum dixisse quoidam lychnidem Indicam notat idem Plinius. Græci qui de lapidibus scripsere ἄνθρακα exponunt λυχνίτην, quia lucent ut lucerna accensa, vel ignis. Ἄνθραξ λυχνίτης. Apud alium reperio: ἄνθραξ ὡς πῦρ, ὡς λύχνος.

Pag. 59. E. *Duplex ei facies, aut enim purpura emicat claritate, aut meracius suffunditur cocci rubore.*] Ita correximus ex libris, quum antea legeretur: *aut in purpura emicat claritatem.* Mirum vero hoc loco Solinum quasi propriam vindicare purpuræ claritatem, eamque cocco adimere, cui meracum & suffusum ruborem tribuit. Claritas in omnibus coloribus splendor est multa luce perfusus. Hinc claræ dicuntur purpuræ, quæ plus habent luminis quam coloris. Græci ὀξείας vocant. Ut contra *satura* & *meraca* quæ plus coloris habent quam luminis. Tales austeriores sunt. Hoc & de cocco similiter utrumque dici potest. Nam & coccum est clarum & acutum, plurimo lumine vegetum. Ὀξυφεγγὲς & ὀξυκόκκινον Græci appellant. Est & saturatius meraceo rubore suffusum, eoque obscurius & austerum magis. Et sic de ceteris coloribus obtinet, quorum alii clari sunt, alii meracius suffusi. Rectius multo Plinius ac brevius: *Et alias invenio differentias: unam quæ purpurâ radiat, alteram quæ cocco.* Quæ calamistris inurere dum voluit noster, plane sensum perdidit & colorum proprietatem neglexit. Color porro qui inter coccum & purpuram est, veteres *hysginum* vocavere, ut alibi notamus. *Zinzolinum* vulgo dicimus. Noster duo tantum genera lychnitis facit, unam quæ purpura, alteram quæ cocco lucet. Plinius quatuor statuit: primam ac probatissimam apud Indos, quam remissiorem carbunculum dixere quidam: *Secunda*, inquit, *bonitate similis, Ionia appellata a prælatis floribus.* Ita legendus ille locus. Secunda ab Indica, bonitate illi similis, *Ionia* appellata Ἰωνιά. Mox scribendum ex veteri codice: *Et inter has invenio differentiam. Una purpura radiat, altera cocco. A sole excalefacta, aut digitorum attritu paleas & chartarum fila ad se rapit.* In veteri codice legitur: *aut chartarum folia.* Perperam.

Duplex ei facies,] id est, duplex ei color, perpetua Solini loquutione, de qua multis locis jam diximus. *Et palearum cassa* paulo post, ut *surculorum aspera.*

Pag. 59. F. *Et si quando insignita est, dum signa exprimit.*] Ita reposuimus libris juvantibus ac jubentibus. Male fuit hactenus: *dum signa imprimit.* Gemmæ ad signandum scalptæ impressas habent figuras, non expressas: in cavo incisas, non extantes. Ἐντύπωμα Græci vocant τὸ γλύμμα τῆς σφραγῖδος. Clemens Alexandrinus ἐντύπωμα τῆς σφραγῖδος. At cum ceram signant, imaginem in ea exprimunt, quod est ἐκτύπωμα. Unde *ectypa* imagines, quæ extant ac prominent. Plautus eleganter & convenienter ad hunc locum:

Ea causa miles hic reliquit symbolum,
Expressam in cera ex anulo suam imaginem.

Ergo ex anulo in cera imago exprimitur, non imprimitur.

Beryllos in sexangulas formas Indi atterunt.] Aliter terit cælum: unde & *tritores* iidem qui & *calatores*, οἱ τορευταί. Aliter terit tornus: unde & *terere* pro tornare. Aliter denique terit lima vel atterit: unde tritores lapidum, οἱ σμηκταὶ λίθων, οἱ σμηκταί, qui attritu limæ vel arenæ, vel rotæ, vel alterius lapidis scobe gemmas poliunt & in nitorem dant. Epiphanius σμηγματοποιοὺς vocat, qui limpidant ac poliunt gemmas, quum potius id nomen præferat sordium significationem. Sed explicandum ex palæstræ metaphora, qua nitidi & politi λιπαροὶ & ἐμπινεῖς, & σμηγμοὶ dicebantur ab oleo quo perfusi nitescebant. Glossæ: *politus*, ἐμπινής. Hinc λιπαρότης, nitor ac politura. Quod in oratione, & in aliis omnibus rebus locum habuit. Unde λιπαρότης χαλκοῦ, nobis supra notata est ex Sorano pro nitore ac lævore. Item λιπαρᾶς χάριν, elegantiæ ac nitoris gratia. Agatharchides antiquissimus auctor λιπαρότητα σανιδώματος dixit lævorem tabulæ ad unguem rasæ ac complanatæ: ὥστε οἴεσθαι τὸ μὲν γεῶδες ἐκπεπονῆσθαι συναφὲς ἔχειν καὶ τὴν λιπαρότητα τοῦ σανιδώματος. Dixit antea tabulam illam κατεξυσμένην esse. Diximus supra *limpidari* lapides qui poliuntur. Hoc sensu eam vocem usurpavit sequior Latinitas. Ex libris tamen Dolabellæ in fragmentis Agrimensorum ita scribitur: *Omnis terminus ab oriente limpidum latus habet: ab occidente ruspidum latus habet.* Ubi limpidum pro polito ac levigato ponitur. Vetus liber medicinæ: *katulotica sunt, quæ cicatrices comedendo aquant & limpidant.* Item: *Anaplerotica sunt quæ alta vulnera complent, & limpidant.* Græcum est λάμπος lucidus: unde *limpus* & *limpidus*: ut μικκός, *miccus* & derivatione Latina *miccidus*: unde *miccidiores termini* Innocentio Agrimensori sunt minores. Epiphanius: ἄλλοι δὲ φασὶ Νερωνιανὸν τὸν τεχνίτην τὸν παλαιὸν σμηγματοποιὸν εἶναι λιθουργὸν ἐφευρεῖν τὸ ἀναγκαιότατον τῆς σμαράγδου. Ubi σμηγματοποιὸς est limpidator lapidum, qui nitentes atque λιπαροὺς facit lapides. Genus smaragdi pretiosissimum & excellentissimum, hoc est, quod ille vocat τὸ ἀναγκαιότατον τῆς σμαράγδου, *Neronianum* dictum est, non à Nerone Imperatore, nec enim ignoratum Plinio fuisset, sed à Nerone aliquo artifice gemmario. Quid si traxit nomen ab aqueo splendore, quod tralucidum sit ac liquidissimum? Græci non solum infimæ ætatis sed etiam antiquioris νηρὸς & νηρὸν aquam vocaverunt. Et νηρὸς locus est aquis irriguus. Inde νηραῖος λίθος, quem alii Νερωνιανὸν dixere quasi e Nerone. Epiphanius: καὶ ὁ μὲν Νερωνιανὸς μυκρὸς τῷ εἴδει σφόδρα χλωρίζων, διαυγὴς καὶ στίλβων. Plinius de optimo smaragdo: *ad crassitudinem sui facilitate transflucida, quod etiam in aquis nos juvat.* Ut ut sit, nec à Nerone Imperatore, nec à Domitiano potest nomen habuisse. Nam Plinius, ut proximus eorum ætati, mentionem ejus fecisset. Atqui apud recentiores tantum hujus mentio invenitur. Ad illam certe Neronianam smaragdum allusit auctor distichi, quod in sæculum Constantini factum est:

Saturni aurea sæcla quis requirat?
Hæc sunt gemmea, sed Neroniana.

Hæc sunt gemmea sæcula longe utique aureis anteferenda. Sed ex qua gemma facta? Ex Neroniana. Ita excellentissimum smaragdum appellarunt. Epiphanius:

nius: ὁ μὲν πρᾶτος ἐν Ἰουδαίᾳ πάνυ ἰσονὲς τῷ Νερωνιανῷ. Figurate voluit ille dicere Constantini tempora Neronianis esse similia, quod uxorem & natum occidisset. A Nerone igitur artifice ac lapidum politore nomen invenit.

Ut hebetem coloris lentatem angulorum repercussu excitent ad vigorem.] Plinius: *poliuntur omnes sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, ni color angulorum repercussu excitetur: aliter enim politi non habent fulgorem eumdem.* Ita in illis verbis legendum. *Hebescunt*, inquam, non *hebetescunt*. Ab hebes fit *hebetari*, non hebetescere.

Eximius intervenente glauci & cærulei temperamento.] Plinius simpliciter: *probatissimi sunt ex his qui viriditatem puri maris imitantur.* Solinus interpretatus est viriditatem puri maris cærulo & glauco temperari. Græci γλαυκὴν βήρυλλον semper vocant, quæ optima est. Dionysius de Indis:

> Ἄλλοι δ' ἰχνεύουσιν ἐπὶ προβολῇσιν ἀναύρων
> Ἤτοι βηρύλλου γλαυκὴν λίθον, ἢ ἀδάμαντα.

Item de Assyria:

> Ναὶ μὴν καὶ χρυσοῖο φέρει χλωρότερον ἄλλο
> Ὑγρὴν βηρύλλου γλαυκὴν λίθον, ἡ περὶ χῶρον
> Φύεται ἐν προβολῇσιν ὀφιήτιδος ἔνδοθι πέτρης.

Hic προβολαὶ nullo adjecto sunt cautes. Invenitur igitur apud Assyrios in cautibus intra ophitem lapidem. At apud Indos ἐν προβολῇσιν ἀναύρων reperitur, in prærupis torrentium. Ut enim ὄχθη, vel ὄχθαι simpliciter de montis jugo dicitur, ita & προβολαὶ vel προβολή. At cum additur ὄχθη ποταμοῦ aut προβολὴ ποταμοῦ, de ripa intelligendum hoc supra jam monstravimus. Harpocration προβόλους αἰγιαλοὺς interpretatur. Epiphanius: λίθος βηρύλλιον. Ὅυτος γλαυκίζων μὲν ἐστὶ θαλασσοβαφής. Reperi apud alium, qui de lapidibus scripsit: βηρύλλιος λίθος ὡς χλόη μέν ἐστιν ἐν ἁλί. Ἐὰν χερσὶ ἐξενεχθῇ λίθος ἄντικρυς πέτρωται. Corallium ille cogitabat. Beryllum puto esse, quem nunc *catti oculum* vocant, quæ etiam hodie summo in pretio apud Indos. Glaucam beryllum omnes veteres appellant eam quæ probatissima sit, qui color felineorum oculorum proprius. Servius: *Glauci autem sunt felinei oculi quodam splendore perfusi.* In aliis glossis: *Glaucus, qui cattineos habet oculos.* Alii *aquas marinas* appellari malunt veterum beryllum. Ceterum smaragdo etiam maris viriditatem veteres vindicant, veluti suum colorem. Vide supra. In Lexicis veterum Græcorum medicis beryllum etiam beronices nomine dictum invenio. Neophytus: βήρυλλος δάκρυ ἐστὶ δένδρου. Ἔστι δὲ τὸ λεγόμενον βερονίκην. Quis unquam audivit beryllum esse arboris lacrimam? Sed bene quod addit ita appellatum τὸ λεγόμενον βερονίκην. Sic vocarunt Græci recentiores, quod antiquis fuit electrum, sive succinum. Idem Neophytus: ἤλεκτρον λίθος χρυσοειδής. Ἄλλοι δὲ φασὶν ὅτι τοῖς αἰγείροις ἐστὶ τὸ κομμῶδες, ὅτι δὲ ἡ βερονίκη. Ergo & βήρυλλον & βερονίκην appellavere succinum, quod ex arboribus sudat, & electrum gummi genus esse putarunt, cui nomen βερονίκης indidere. Aliæ glossæ medicæ: Βερονίκη βήρυλλος. Inde plane est quod hodieque tota ferme Europa gummi genus quoddam vocat *vernicem*, quod ex illo Græco βερονίκη vel βερνίκη factum est. Forte quod electri simile sit. Nam & candidum est electrum, & cereum, & fulvum. Gummi juniperi sic vulgo vocitant, quo pictores utuntur ad colores illuminandos. Ridicule igitur viri doctissimi, qui *vernicem* nostrum quasi vernum rorem dictum existimant. Immo ex βερονίκη. Quo tamen vocabulo succinum proprie appellavit infima Græcia. Nicomedes: Ἤλεκτρον πτερυγόφορον, βερνίκιον. Idem ἠλέκτρου ῥίνισμα. Hoc sensu capienda hæc vox apud Myrepsum de antidotis CCCXXVII: βερονίκην, κοράλλια, id est, *succinum*, *coralia*. At bonus Fuchsius pro herba veronica accipit. Ab ea beronice electro genus nitri rubri dictum est βερονικάριον, quod esset simile fulvo succino. Neophytus: βερονικάριον, τὸ πυῤῥὸν νίτρον. Nicomedes: Βερονικάριον, νίτρον ἐρυθρόν, οἱ δὲ ἤλεκτρον, οἱ δὲ βερονίκην. Hujus nitri mentio apud Myrepsum, quod perperam ab urbe Æthiopiæ Berenice dictum autumat Fuchsius. Immo ab electri colore, ut ne mireris & *vernicem* inde nominatum. Serapio *sandaracham* vocat *vernicem*, & similem esse potestate dicit karabe, id est, succino. Ut & Avisena. Inde igitur *vernicem* appellarunt, quod est nomen succini proprium. Bellunensis correxit *sandaru* apud Avisenam de *vernice*, ubi vulgo est *sandaracha*. Aliis *sandarax* dicitur. Diversum utique nomen a Græcorum σανδαράκῃ.

Infra sunt chrysoberylli, qui languidius micantes nube aurea circumfunduntur.] Plinii mens non hæc est, cujus verba ista: *proximi vocantur chrysoberylli, & sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore.* Nube aurea circumfundi non dicit eos Plinius, sed cùm sint pallidiores, exire tamen in aureum fulgorem. Alius in gemmis color, alius fulgor. Color exit in fulgorem inclinatione facta, suspectu aut despectu. Ait igitur pallido colore esse chrysoberyllos, sed in aureum fulgorem exire. Solinus hæc sic accepit, quasi in exitu & circa extimas oras aurea nube cingeretur. Nihil alienius poterat fingi à Plinii sensu. Ita alibi loqoutus est: *vitia opali si color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat.* Non hic vult in circuitu colorem floris heliotropii præferre. Rectius Isidorus mentem Plinii cepit: *chrysoberyllus dictus, eo quod pallida ejus viriditas in aureum colorem resplendeat.*

Chrysoprasos atque beryllorum generi adjudicaverunt.] Immo sui generis esse quosdam existimasse tradit Plinius: *Vicinum genus huic est pallidius, & a quibusdam proprii generis existimatur, vocaturque chrysoprasus.* Sed, ut nomen sonat, non potest pallidius esse hoc genus chrysoberyllo. Immo nec beryllo. Porraceus color summi viroris & austeri, non pallidi. Græci πράσινον χρῶμα & πρασοειδὲς vocant eum colorem qui ad plenum & satiore viridis ac meracé. Hinc πράσινος λίθος de smaragdo præstantissimo proprie dicitur. Græci πράσινον, id est, porraceum in supremo gradu ponunt viriditatis. Καὶ χλωρὸν ὁποῖον τὸ πράσινον, ἐφ' ᾧ ἐστὶ τὸ ἰῶδες, τὸ σμαραγδίζον, καὶ τὸ ἰσατῶδες. Πρῶτον γὰρ τοῦτο ὑφειμένον τοῦ χρώματος. Ergo ἰῶδες, σμαραγδίζον, & ἰσατῶδες viridis quidem ac prasini sunt coloris, sed remissioris. Fefellit Plinium vox χλωρὸς, quam pro pallido Græci accipiunt & pro viridi. Chrysoprasus χλωρότερος ἐστὶ τοῦ χρυσοβηρύλλου, viridior est chrysoberyllo: & ita quidem necesse est, quum ex aureo & porraceo mixtam lucem trahat, quod porraceum exacte ac meracè viret. Καὶ χλωρὸν ὁποῖον πράσινον, ridiculus esset qui verteret: *& pallidum quale est porraceum.* Vertendum quippe est: *& viride quale est porraceum.* Χλωρὸς idem quod χλοερὸς herbaceæ viriditatis. Χλωρὸς etiam pro luteo, unde χλωρίων avis. Hoc sensu chrysoberylli τῶν βηρύλλων χλωρότεροι, non pallidiores, ut Plinius reddit, sed magis lutei, & in aureum fulgorem exeunte colore. Idem μήλινον χρῶμα alibi *pallidum* dixit qui luteus est. Adamantis vero genus ceteris pallidius dixit. Atqui eadem significatione pallidus adamas, & pallidus chrysoberyllus, vel chrysoprasus dici non queunt. Sed & pallidiores dixit carbunculos, qui dilutiores sunt quos χλωροειδεστέρους vocavit Theophrastus, longè diversa significatione quam χλωρότεροι βήρυλλοι. Peccavit igitur Plinius qui hæc non distinxit, sed χλωρὸς ubique *pallidum* reddidit. Mirum vero hoc loco in chrysoprasi proprietate signanda nullam porri facere mentionem. Fuit itaque quum legi heic vellem *chrysoptasum* pro chrysopraso. χρυσόπτασος est idem quod χρυσόπαστος, qui ἐπίπασιν χρυσοῦ habet. Meminit alio loco chrysoprasii, quem succum porri referre scribit, & paulum declinare à topazio in aurum. Isidorus utrumque locum junxit, *Chrysoprasus*, inquit, *Indicus est colore porri succum referens, aureis interveniontibus guttis, unde & nomen accepit, quem beryllorum generi quidam adjudicaverunt.* De guttis aureis chrysoprasi nihil Plinius, nec Solinus. In beryllo eas videtur agnoscere Epiphanius: οἱ δέ τε θέλουσι τῷ ἀντικρὺ τοῦ ἡλίου τοῦτον ἀνακλῶσι φαίνεται ὡς ὕελος κίσσηρις ἔχων ἔνδοθεν ἀστέρας. De chrysoberyllo melius ac rectius Isidorus quam Plinius: *Chrysoberyllus dictus, quod pallida ejus viriditas in aureum colorem resplendeat.* Non modo pallorem ei tribuit, sed pallidam viriditatem. Idem beryllum viriditate similem esse smaragdo prodit, sed cum pallore. Glauci sunt berylli, sicut mare purum viride. At smaragdi herbaceum virorem præferunt & austerum.

Hyacinthizontas, scilicet qui hyacinthos probe referant, & ipsos probant.] Plinius: *quarto loco numerantur Hyacinthi-*

anthizontes. Epiphanius beryllum faciem habere dicit, ὑδαρεστέρας ὑακίνθου. Θαλασσοβαφὴς, ἔχων εἶδος ὡς τῆς ὑδαρεστέρας ὑακίνθου. Idem inter hyacinthorum genera quarto loco numerat τὸν ὑδαρέστερον quem χαυνιαῖον dicit appellari. Ὁ τέταρτος ὑδαρέστερος λέγεται χαυνιαῖος. Ita legendum. Primum genus hyacinthi θαλασσίζοντα, proximum ῥοδίζοντα. Ita enim libri scribunt. Ab ea voce *rubinum* fecit infima Latinitas. Nam alibi notavimus rubinum nostrum esse veterum hyacinthum. Persæ hodieque & Arabes rubinum nominant *jacut*, voce detorta ex ὑάκινθος.

Pag. 59. G. *Eos vero qui crystallo similes.*] Inter beryllos hyacinthizontes, & eos qui crystallo similes sunt, alia genera quædam memorat Plinius omissa Solino: *aeroides*, ἠεροειδεῖς, *cerinos* & *oleaginos*, id est, colore olei. Male in libris Plinianis scribitur: *Quinto loco quos aeroides vocant, post eos acerinu, ac dein oleagina*, correxere: *post eos autem cerinu.* Recte de cerinis: sed illud *autem* male infartum est. Beryllos cerini coloris esse etiam Epiphanius observat: ἄλλη δὲ ἐκ βήρυλλος τῆς κορυφῆς τοῦ ὀφθαλμοῦ ἡ ὄψις τὸ ἐπὶ πολύ ..., ἐπὶ ᾗ ὡς ἄλλη μᾶλλον ὅμοιον κηρῷ. *Cerinus color* veteribus nominatus, ac nobis alibi notatus. Et Græcis κηρινὸν χρῶμα & κηροείχρους. *Cerini cucumeres* Plinio lib. xix. cap. v. *Crescunt qua coguntur forma. In Italia virides, & quam minimi, in provinciis quam maximi, & cerini, aut nigri placent, copiosissimi in Africa, grandissimi in Asia, ubi cum magnitudine excessere, pepones vocantur.* Ita totus ille locus legendus ac distinguendus. *Cerina pruna* apud eundem Plinium, quæ *cerea* in Copa Virgilii. *Ceres calces* apud Vopiscum.

Capillamentis intercurrentibus obscurantur, hoc enim vitio illorum nomen est.] Non tantum κρυσταλλοειδῶν beryllorum hoc vitium, sed omnium, nec solum hoc, sed alia quæ gemmis plerisque communia sunt. Plinius: *Hi capillamenta habent sordesque, alioquin evanidi, quæ sunt omnium vitia.* Idem paulo post: *vitia præter jam dicta eadem fere quæ in smaragdis, & pterygia.* In smaragdis salem, plumbaginem & capillamentum inter vitia posuit, quæ in corpore apparent. Alia enim sunt vitia coloris, sordes vocantur illis nominibus, quæ vel plumbo, vel sali, vel capillamentis similes sunt. *Centrum* alibi inter vitia gemmarum numerat, & *centrosam scobem.* De quo nos supra. Hic etiam *pterygia.* Ab hoc vitio πτερυγοφόρον electrum fortasse nominatum, quod non est tralucidum, sed sordibus inquinatum pterygia referentibus.

Indici reges hoc genus gemmas in longissimos cylindros amant fingere.] Ita correximus ex libris. Vulgo edebant: *hoc genus gemmarum.* Sic supra loquutus est: *verum exigua sui parte silvas hoc genus edit.* Ubi etiam corruperant: *silvis hoc genus edit.* Totum hunc locum ex Plinio expressit Solinus, sed more suo parum fideliter expressit, & longe abit ab auctoris sui mente. *Indici reges*, inquit noster, *hoc genus gemmas in longissimos cylindros amant fingere, eosque perforatos setis suspendunt, ac monilia habent.* Sic legimus hæc verba. Vulgo erat: *& ad monilia habent: quæ plerumque ex utroque capite*, &c. Quæ correctorum manum sapiunt. Aliter enim tinniunt libri. Ergo juxta Solinum Indi, qui cylindros ex beryllis fingebant eosdem perforatos setis elephantorum suspendebant, ac monilia habebant. Apud Plinium Indi sunt, qui beryllos perforant, & setis elephantorum suspendunt: alii qui cylindros ex his faciunt & capita eorum utrimque insertis aureis umbilicis comprehendunt. Indi qui beryllos perforabant, sine auro eos gestabant, ac solis elephantorum setis religabant, quia melius illos sic nitere censebant, quam si cum auro jungerentur. Aliis placebat non oportere perforari beryllos, eos præcipue quorum absoluta esset bonitas, sed capita eorum utrimque ex auro comprehendebant, ideoque cylindros ex his facere malebant quam gemmas, quia summa commendatio in longitudine. Alii rursus eos perforabant & simul aurum addebant. Hæc mens Plinii. Verba jam videbimus: *Indi mire gaudent longitudine eorum, solosque gemmarum esse prædicant, qui carere auro malint. Ob id perforatos elephantorum setis religant.* Pro his Solinus: *in longissimos cylindros Indi fingere amant, eosque perforatos elephantorum setis suspendunt ac monilia habent.* Non in cylindros isti fingunt, sed naturali eorum longitudine gaudent. Præterea ineptum est quod ait in longissimos cylindros fingere, quasi de sequace materia, ac tanquam si longiores fieri, aut fingi ex iis possent cylindri, quam quanta est eorum longitudo. Recte Plinius: *Ideo cylindros ex iis facere malunt, quam gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine.* Quia commendatur in his lapidibus longitudo, eo cylindros ex his facere malunt, quam gemmas. Cylindri sunt lapides longiores ac rotundi manu facti. Gemmæ sunt σφραγῖδες, aut annulorum signacula, quæ non in longitudinem cæduntur, sed ovali ferme fiunt figura. Ex uno cylindro plures gemmæ fieri possent. Verum de his paulo post. Verba Plinii persequamur: *& alios convenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, umbilicis statim ex auro capita comprehendentibus.* Hæc corruptissima esse libri ostendunt qui habent: *Aliis convenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, vel binas tantum ex auro comprehendentibus.* Non longe arcessita, sed certissima conjectura emendo: *aliis convenit non oportere perforari quorum sit absoluta bonitas, umbones tantum ex auro comprehendentibus.* Indi, inquit Plinius, beryllorum longitudine summopere delectantur, & solos gemmarum esse prædicant qui auro melius careant. Ob id perforatos setis elephantorum religant. *Aliis convenit*, id est, inter alios homines convenit, non oportere eos perforari, quorum sit perfecta bonitas. Solinus *alios* istos de alio genere Indorum accepit. Perperam. Clarum est Plinium *alios* heic posuisse de Europæis hominibus. Non igitur Indi cylindros ex beryllis faciebant, sed Romani orbis homines, qui & umbones eorum ex auro comprehendebant. Umbo in lapide vel gemma dicitur pars illa quæ protuberat. Plinius: *Arabica excellunt candore circuli prope lucido atque non gracili, neque in recessu gemmæ, aut in dejectu, sed in ipsis umbonibus nitente.* Solinus ex eo *umbunculum gemmæ* dixit supra. In cylindro duo utrimque umbones, duo nempe capita. Qui cylindros ex beryllis faciebant, duos umbones cylindri ex auro comprehendebant. Solinus hoc loco *umbilicos* dixit, qui Plinio sunt *umbo* & *umbilicus* idem. Ut *umbo* clypei qui & *umbilicus.* Tertullianus de cultu fœminarum: *vos vero adjectis ad pondus colluras quasdam, vel scuti umbilicos cervicibus adstruendos.* Ita legendus ille locus ex Codice Agobardi, ut nos alibi docemus. *Collura* sunt κολλύρια. Umbones beryllorum qui in cylindros formati sunt, auro comprehendi dixit. Solinus ex utroque capite cylindrorum aureos umbilicos sive umbones inseri. Non ea mens Plinii. Res tamen eodem pæne recidit. Nam aurum quo utrimque cylindri umbones inclusi habentur, umbilici vel umbonis aurei nomine potest appellari, quia umbonem lapidis complectitur. Non ita tamen Plinius intellexit, in cujus verbis nihil prorsum vidit Solinus, qui de Indis hæc omnia accepit. Sequitur apud Plinium: *Ideo cylindros ex his facere malunt quam gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine.* Non de India aut Indicis regibus hæc dicuntur, ut est hariolatus Solinus, sed de Europæo & Asiano hominum genere qui cylindros ex beryllis facere malebant quam gemmas. Idem de sardonyche: *Has Indis non habitas in honore Zenothemis scribit, tanta alias magnitudinis, ut inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi & placuisse in nostro orbe initio, quoniam sola prope gemmarum scalpta ceram non auferrent.* Sic de beryllis. Indis placebat eas perforari & sine auro gestari, tanquam quæ sic gratiores essent. Inter alios conveniebat perforandos eos non esse, qui optimi viderentur, qui cylindros ex iis factitabant, & umbones utrimque auro comprehendebant. Sed quid est quod ait Plinius, cylindros ex his malle facere quam gemmas? An non & cylindri gemmæ sunt? Certe cylindrorum forma facti lapides gemmis etiam accensentur. Sed supra notavimus *gemmas* proprie Latinis dici, quas Græci vocant σφραγῖδας, annulis scilicet inclusos lapides & scalptos ad signandum. Plinius lib. xxxvii. cap. viii, de lapidibus: *nec diversa quas sphragidas vocant pub ico gemmarum domino iis tantum dato quod optime signent.* Immo gemmæ omnes quæ signabant sic vocatæ sunt. Unde

&

& σφραγὶς pro qualibet gemma Græcis. Latinis vero *gemma* propriè lapis qui signat, ac digito induitur. Idem libro quo supra, cap. III. *Marrhinorum & crystallinorum dextrimus gratiam, uniones quod capite circumferuntur, gemma digitis.* Ergo nec uniones sive margaritæ gemmarum nomine comprehendebantur, ut asserit Jurisconsultus. Solinus infra de Taprobane insula: *margaritis scatet, & gemmis.* Cicero Act. VI. in Verrem: *Nego ullam gemmam aut margaritam fuisse, aut quicquam ex auro.* Vibius Sequester de fluminibus: *Achates Siciliæ pari nomine lapillos edit, ex quo gemma fiunt.* Ἐξ ὧν σφραγῖδες γλύφονται. Gemma igitur est σφραγίς. Plinius de Opsidiano lapide: *Gemmas ex eo multi faciunt,* id est, σφραγῖδας. Ctesias in Excerptis rerum Indicarum: περὶ Παντάρβης σφραγῖδος, καὶ ὡς οζʹ σφραγῖδας ἀπερρίφησαν εἰς τὸν ποταμὸν, αὕτη ἀνείλκυσεν ἐχομένας ἀλλήλαις. Ubi σφραγῖδες sunt gemmæ. Quod enim legitur, ἢ λιμναῖοι λίθοι, additum ist a Photio videtur, glossamenti gratia. Theophrastus refert lapidem aliquando mirificum in aurariis metallis Lampsaci repertum, ex quo gemma facta est, quam propter elegantiam & pulcritudinem regi miserunt. Verba Theophrasti de lapidibus: ἐν Λαμψάκῳ γὰρ ποτὲ ἐν τοῖς χρυσείοις εὑρέθη θαυμαστὸς λίθος, ἐξ οὗ ἀνενεχθέντος πρὸς σφύραν, σφραγίδιον γλαφυρὸν ἀπεπέμφθη βασιλεῖ διὰ τὸ περιττόν. Ita legendum. Vulgo editur: σφραγίδιον γλυφερὸν, & inepte vertunt, *sigillum sculptile.* Nullum est σφραγίδιον aut signaculum quod non sit sculptile. Aliter sigillum fieri non potest nisi scalptura. Sed γλαφυρὸν reponendum, id est elegans. Græci γλαφυρὸς, ἀνθηρὸς, λαμπρὸς, περιττός. Malè etiam λίθον gemmam eo loco reddunt. *Lapidem* mallem. Lapis ille mirabilis in aurariis metallis repertus, ex quo facta est *gemma*, id est σφραγίδιον. Ita Plinius interpretatus est lib. XXXVII. cap. XII. *Gemmæ nascuntur, & repente novæ, ac sine nominibus, ut Lampsaci in metallis aurariis una inventa, quæ propter pulcritudinem Alexandro regi missa fuit, ut auctor est Theophrastus.* Hæc verba ita reperio scripta in veteri codice: *Gemmæ nascuntur repente nova ac sine nominibus ut Selemsacam unam invenise in metallis aurariis repertam.* Lego: *ut ecce Lampsaci unam invenise in metallis aurariis repertam.* Sed lib. XIX. cap. V. *Et ecce cum maxime nova forma eorum in Campania provenit.* Non lapidem ipsum sicut in metallo repertus est, ad regem missum scribit Theophrastus, sed σφραγίδιον ex eo scalptum, hoc est gemmam. Notabis autem Plinium de rege Alexandro accepisse quod Theophrastus dixit βασιλεῖ. Magno sanè errore. Nunquam Alexander βασιλεὺς absolutè à Græcis dictus est. Præterea non dicit sua ætate lapidem illum Lampsaci repertum, sed ποτὲ, *aliquando, olim.* Βασιλέως itaque nomine non alium potuit intelligere Theophrastus præter regem Persarum, quem Comici & omnes tum scriptores κατ' ἐξοχὴν vocabant βασιλέα. Antiphanes:

Νεωστὶ γὰρ τὸ σπέρμα τοῦτ' ἀφιγμένον
Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστὶ παρὰ τοῦ βασιλέως.

Ubi βασιλεὺς est rex Persarum, ut heic etiam apud Theophrastum. Lampsacus autem sub illo rege. Ceterùm gemma ea notione qua signum annuli significat, à cylindro distat. Alias cylindrus gemma est in cylindri formam attrita. Hesychius: κύλινδρος, ὄφις, καὶ σφραγῖδος εἶδος. Hic σφραγῖδα non pro gemmæ signo posuit, sed pro gemma vel lapide pretioso quolibet. Nec enim signa annulorum cylindratâ figurâ fingebantur. Tertullianus de habitu muliebri: *Latent in circulis smaragdi, & cylindros vagina sua solus gladius sub sinu novit.* Ita legendum ex Tertulliano Agobardi. Vulgo est: *Latent in cingulis.* At paulo ante *circulos* vocavit brachialia: *lumina lapillorum, quibus monilia variantur: & circulos ex auro, quibus brachia artantur.* Cylindrorum meminit etiam alibi Plinius. Pergamus Plinii locum de beryllis in his quæ restant & Solinum spectant, expendere: *Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additoque auro repercussu, aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem.* Scriptum in vetusto codice habetur: *aut omnino castigata causa per iis cavitatis crassitudine.* Rescribendum: *aut omnino castigata, causa perspicuitatis, crassitudine.* Suprà dixit beryllos omnes solitos poliri sexangula forma artificum ingeniis, ut hebes alias color angulorum repercussu excitaretur. Hic tradit quosdam existimare angulosos statim nasci, nec opus est artificio, ut sexangula facie atterantur. Eosdem perforatos gratiores fieri, excmpta candoris medulla. Nam cum perforantur, medulla, hoc est, lapidis mediale eximitur, quod est candidius. Solinus videtur legisse: *mitela candoris exempta, additoque auro repercussu.* Ita enim scribit: *aut ex utroque capite insertis aureis umbilicis marcentem faciem incendunt ad nitelam pinguiorem.* Candida est nitela in iis qui perforati non sunt. Ea eximitur, cùm perforantur, & addito auro repercutitur, hoc est, ad nitelam pinguiorem excitatur. Sequitur: *aut castigata, causa perspicuitatis crassitudine.* Castigatur crassitudo in iis beryllis qui perforantur. Nam demitur de crassitudine, eoque magis perspicui fiunt. Aliis igitur placebat beryllos præsertim absolutæ bonitatis qui essent, non perforari: sed cylindros ex iis faciebant, quorum umbones utrimque ex auro comprehendebant. Alii contra contendebant perforandos esse, quia sic gratiores fierent exempto candore, vel nitela pallidiore, additoque auro repercussa, aut castigata crassitudine quæ majorem in lapide perspicuitatem efficiebat. Solinus hæc misere confudit & perturbavit. Et nihilo magis mentem Plinii assequutus est, aut expressit, quàm si eum nunquam legisset.

Elephantorum setis suspendunt, & ad monilia habent.] Vinetus edidit: *eosque perforatos elephantorum setis subligantes, monilia habent.* Ex suis libris fortasse qui hanc lectionem habuere ex altera editione. In nostris plerisque legebatur: *Elephantorum setis suspendunt ad monilia habent.* Unde fecimus: *suspendunt, ac monilia habent.* Eleganter, id est, habent pro monilibus. Nec sanè dissimulandum est in quibusdam veteribus editionibus ita excusum fuisse: *elephantorum setis subligant, ac monilia habent.* Cui scripturæ Delrius lectionem sui codicis præferre non debuit: *& ad monilia habent.* Quæ facta est ex illa scriptura quæ habet: *suspendunt ad monilia habent.* Optimus certè Regius, quem postea consului, planè exhibet: *Elephantorum setis suspendunt, ac monilia habent.* Sic meam mihi veterem confirmavit conjecturam. Pessimo vero facinore idem Delrius mutavit omnium librorum & editionum γραφήν: *aut plerumque ex utroque capite.* In aliis: *vel ex utroque capite.* Ipso edi voluit: *& ad monilia habent, qua plerumque ex utroque capite insertis aureis umbilicis incendunt ad nitelam pinguiorem.* Quorum verborum quis sensus sit, non video. Immo video non parum obstare & Plinii & Solini menti. Hic enim sensus efficitur: ex utroque capite eorum monilium aureos umbilicos inserere Indos. Atqui ex utroque capite perforatorum singulorum beryllorum aureos illos umbilicos inserebant. Præterea duo heic modi notantur à Solino diversi beryllorum habendorum. Aut enim eos perforatos elephantorum setis suspendebant, ac monilia habebant, aut non perforatos utrimque auro comprehendebant. Id clarum ex Plinio apparet: cujus mentem tamen non vidit Solinus. Nam apud Plinium soli Indi beryllos gestare amant sine auro, perforatos ac setis elephantorum religatos. Artifices verò Romani orbis, aut cylindros ex iis fingebant, non perforatis, quorum umbones utrimque ex auro comprehendebant: aut eos perforabant, auro similiter utrimque addito, quo lux hebetior repercuteretur, & crassitudo castigaretur, majorque perspicuitas redderetur, exemptâ medullâ crassiore.

Aut ex utroque capite insertis aureis umbilicis incendunt ad nitelam pinguiorem.] In optimo Regio codice scriptum inveni: *aut ex utroque capite inserunt aureos umbilicos, ut marcentem faciem ad nitelam incendant pinguiorem, quo per industriam metallo hinc inde addito fulgentiorem trahant lucem.* Et sic planè edere libuit. Ad oram idem adscriptum habuit pro varia lectione quæ ex priore editione manavit: *vel plerumque ex utroque capite insertis aureis umbilicis incendunt ad nitelam pinguiorem,* quam etiam lectionem in aliis plerisque exemplaribus ostendi in ipso contextu cubantem. Persuasum quoque habeo verba illa ex editionum diversitate processisse: *ut per industriam metallo hinc inde addito fulgentiorem trahant lucem.* Pro quibus in altera editione posuerat: *ut marcentem faciem ad nitelam incendant pinguiorem.*

CAPUT

CAPUT LIII.

Taprobane. In ea de qualitate hominum, de sideribus, de natura maris, & nationis disciplina; de testudinum magnitudine, de margaritis.

PAg. 60. A. *Taprobanem insulam.*] Ptolemæus Παλαισιμούνδου olim dictam scribit, sua vero ætate Σαλικὴν, & incolas Σάλας. Sic ejus verba legenda sunt: ἥ τις ἐκαλεῖτο πρότερον Παλαισιμούνδου, νῦν δὲ Σαλικὴ, καὶ οἱ κατέχοντες αὐτὴν κοινῶς Σάλαι. Vulgo editum est: ἥ τις ἐκαλεῖτο πάλαι Σιμούνδου. Et vertunt: *quæ vocabatur olim Simundi insula.* Ab eo Marcianus Heracleota: ἡ δὲ Ταπροβάνη νῆσος πρότερον μὲν ἐκαλεῖτο Παλαισιμούνδου, νῦν δὲ Σαλική. Et lib. I. Τῆς τε Ταπροβάνης καλουμένης, τῆς Παλαισιμούνδου λεγομένης πρότερον. Stephanus inde habet de Taprobane: ἡ πάλαι μὲν ἐκαλεῖτο Παλαισιμούνδου, νῦν δὲ Σαλική. Male in Stephano legitur: ἡ πάλαι μὲν ἐκαλεῖτο Σιμούνδου. Ex his liquere potest, quanto vetustior sit Prolemæo auctor ille qui periplum maris rubri composuit, dum ita scribit: εἰς πέλαγος ἐκκεῖται πρὸς αὐτὴν τὴν δύσιν, λεγομένη Παλαισιμούνδου, παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις αὐτῶν Ταπροβάνη. Ætate illius scriptoris adhuc dicebatur Παλαισιμούνδου, quod vetus nomen ejus esse tradit Ptolemæus. At auctor ille nec Σαλῶν, nec Σαλικῆς meminit, quæ recens fuit hujus insulæ appellatio. Sane nec apud Strabonem, nec apud Plinium, aut alios vetustiores mentio habetur τῆς Σαλικῆς, pro Taprobanes nomine. Plinius Palæsimundum in ea insula amnem nominat, influentem in mare juxta oppidum cognomine, totius insulæ clarissimum, in quo regia. Ab eo oppido insula denominata est. Ptolemæus Palæsimundum oppidum nullum recenset in ea insula: sed Ἀνουρόγραμμον regiam illius insulæ vocat. Promontorii tamen Ἀνδρασιμούνδου nominati meminit, quod credo esse mutandum in Παλαισιμούνδου. *Sala* igitur Taprobanes incolæ dicebantur temporibus Ptolemæi: unde ipsa insula dicta Σαλική. Ab hac recentiori ejus appellatione *Zeilan* ab Arabibus & Persis hæc insula hodie vocatur. Nec enim mihi dubium est quin antiqua Taprobane ea sit insula, quæ *Zeilan* appellatur, ex Σάλη. Nec mihi placent qui *Summatra* potius esse censent. Et ridiculus vir doctus, qui Summatra nonnullam cum Simundo vocabuli affinitatem habere vult, eoque inter alia argumento probat Taprobanem esse Summatra. Antiquum illius insulæ nomen fuit non *Simundum*, sed *Palæsimundu*, quæ postea Σάλη, vel Σαλική denominata est. Quanto igitur verisimilius à recentiori ejus appellatione quam à desita & obsoleta, nomen quod habet hodie retinere. Multa locorum in illis regionibus hodieque vocabula ab antiquo remansere, ut *Sina*, *Indus*, *Senthus* & *Comarin*, & alia. Situs insulæ Zeilan, elephanti, quos gignit maximos, gemmæ & margaritæ grandiores, quas illa fert & multa alia, prorsus evincunt esse veterum Taprobanem. Auctor peripli: ταύτης τὰ πρὸς βορέαν ἐστὶν ἥμερα, καὶ διαπλεῖται τοῖς ἱστοπεποιημένοις πλοίοις. Ita corrigendus locus depravatissimus. Latus ejus aquiloni objectum pacatius esse ac cultius dicit, & navibus aditu facilius, eoque adnavigari adirique navigiis velivolis, ἱστοπεποιημένοις, cum cetera Indorum navigia ἐγχώρια ac τοπικὰ male essent velis instructa, aut prorsus velis carerent, utpote monoxyla, aut sutilia, quibus oram tantum legebant: καὶ διαπλεῖται, inquit, τοῖς ἱστοπεποιημένοις πλοίοις, καὶ σχεδὸν εἰς πέραν αὐτῆς παρακείμενον Ἀζανίας περαιοῦσθαι. Ille διάπλους, quem navibus velivolis transmittebant, à Taprobanæ boreali latere usque ad oppositum Azaniæ promontorium porrigebatur. Strabo tamen naves, quibus navigabatur in Taprobanem non bona vela habere dicit. Ἀπέχειν δὲ τῆς ἠπείρου πλοῦν ἡμερῶν εἴκοσι, ἀλλὰ κακοπλοεῖν τὰς ναῦς φαύλως μὲν ἱστοπεποιημένας, κατεσκευασμένας δὲ ἀμφοτέρωθεν ἐγκοιλίων μητρῶν χωρίς. Strabo naves φαύλως ἱστοπεποιημένας vocat, quæ male velis instructæ sunt. Interpres *malos navium vitiose fabricatos* reddidit. Sequentia vero longè perversius interpretatus est: *cum & mali navium vitiosè sint fabricati, & utrimque sint facti, ut matricibus eos recipientibus destituerentur.* Hæc monstra sunt. Totum illum sic verte: *dierum viginti itinere abesse a continenti, sed navium cursu male navigantium, utpote quæ non bene velis instructa sint, atque ita fabricata, ut costis & interamentis utrimque careant.* Græci τὰ ἐγκοίλια vocant, *navium costas.* Theophrastus de acantho Ægyptia: διὸ καὶ ἐν τοῖς ναυπηγίοις χρῶνται πρὸς τὰ ἐγκοίλια αὐτῇ. Quæ Plinius sic reddidit Latine: *ob id utilissima navium costis.* Virgilius:

---- *texunt abiete costas,*

τὰ ἐγκοίλια. In corpore quoque humano τὰ ἐνισφιγμένα τοῖς πλευροῖς ἀνάλογα ἐγκοίλια καλεῖται. Inde & ad navigia tralatum. Strabo ἐγκοιλίας μήτρας dixit, quia μήτραν etiam atque ἐντερόνειαν in navi appellarunt τὸ μεσαίτατον τῆς νεώς. Livius *interamenta navis* vocavit, ut alibi docuimus. Forte tamen in Strabone scribendum: κατεσκευασμένας δὲ ἐκατέρωθεν ἐγκοιλίων καὶ μητρῶν χωρίς, *absque costis, & interamentis.* Plinius de Taprobane loquens idem prorsus exprimere voluit, quod Strabo loco supra citato: *quondam credita viginti dierum navigatione à Prasiana gente distare, quæ papyraceis navibus armamentisque Nili peteretur, mox ad navium nostrarum cursus septem dierum intervallo taxata,* Ita legendum, non, ut est in editis, *taxato.* Navigatione taxata septem dierum intervallo. An *papyraceas* naves vocat Plinius, non ex papyro factas, sed quæ vela ex libro papyri haberent? Theophrastus de Ægyptiis: τὰ δ' ἱστία ἐκ βίβλου πλέκουσι. Sed de his infra. Ideo φαύλως ἱστοπεποιημένας ναῦς illas vocavit Strabo, male velis instructas. Ad verbum liceat dixisse: *male velificatas.* Alio tamen sensu *velificare* usurpant Latini pro vela facere, vel navigare velis. Et navis *velificare* dicitur, cum plenis velis currit, quod Græcis ἱστιοδρομεῖν. Plinius de scirpo, ac velis scirpeis: *namque hi velificant non in Pado tantum nautici, sed in mari piscator Africus.* Mela de India: *Tanta spatia litoris occupat, quantum per sexaginta dies noctesque velificantibus cursus est.* Plinius legit quadraginta, non sexaginta apud Melam, & sic locum ejus reddidit: *complures totam ipsius longitudinem quadraginta dierum noctiumque velifico navium cursu determinavere*, id est, τῷ ἱστοπεποιημένων πλοίων δρόμῳ. *Velificatus Athos* poëtæ, navigatus, διαπλεόμενος. Inde per metaphoram *velificari*, favere & suffragari. In omnibus Apuleji exemplaribus antiquis libri de Deo Socratis ita legitur: *Neque enim pro majestate Deûm cælestium fuerit, ut eorum quisquam vel Hannibali somnium fingat, vel Flaminio hostiam corrigat, vel Accio Navio navem velificet, vel Sibyllæ fatiloquia versificet.* Sed quid Accio Navio cum navi, aut velificatione? Diu est cum locus ille in mendo cubat. Scribendum autem: *vel Accio novaclam levificet.* Levificare idem quod levigare. Ferrum, cum acuitur, levigatur. Ideo *levare* ferrum ac *levificare* pro acuere. Græci λεαίνειν. Sic *modificare, clarificare, magnificare, notificare,* & alia infinita Latino sæculo usitata. Admodum acutam oportuit esse Accio novaculam, quæ cotem secare potuit. Idcirco aliquis Deus novaculam ei levificavit. Quod mutatum proclivi lapsu in *velificavit.* Inde & *navem* pro *novacla* repositum est, ut cum verbo velificare consonaret. Longe aliter Josias Mercerus è manuscriptis suis recensuerat. Ceterum de Taprobane insignis locus habetur apud eumdem Apulejum in libro de Mundo, qui ex Græco translatus est: *sed in altera parte orbis jacent insularum aggeres maximarum, Britannica dua Albion & Ibernia, his, quas supra diximus, majores. Verum hæ in Celtarum finibus sita. Haut minores vero ultra Indos Taprobana & Phebol, multaque alia urbes admodum sparsa,* &c. Quænam hæc altera insula, quæ ultra Indos sita, & maximis comparanda?

randa? E Græcis auctoribus de mundo hanc insulam Apulejo restituerunt: τούτων δ' οὐκ ἐλάττους Ταπροβάνη, καὶ Φιβόλ. Ex vitioso vitium corrigi non datur. Hæc Φιβόλ Græcis omnibus geographis innominata est. Ex situ, quem illi assignat, planum est legi debere, Ψεβώ. Hæc enim verba ejus sunt: τούτων δ' οὐκ ἐλάττους Ταπροβάνη πέραν Ἰνδῶν λοξὴ πρὸς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ Ψεβὼ καλουμένη κατὰ τὸν Ἀραβικὸν κειμένη κόλπον. *Psebo* insula Æthiopiæ contra sinum Arabicum sita, cujus & nomen Theophrasto restituisse supra memini. Strabo: ὑπέρκειται δὲ τῆς Μερόης, ἡ δὲ Ψεβώη λίμνη μεγάλη, νῆσον ἔχουσα οἰκουμένην ἱκανῶς. Stephano, Ψεβώ, quem vide. Nec ambigi debet, quin eam insulam designarit Græcus auctor. An & Latino redonari par est? Libri omnes contra pugnant, quos vidi, quosque videre alii. Omnes quippe habent *Taprobane atque Oxe*: aut *Taprobane atque Toxe*. Vide sis jocularem Apuleji hallucinationem. Scripsit ille: *Taprobane atque Loxe*. λοξὴν in Græco pro insulæ proprio nomine accepit. Ἡ ἐν Ταπροβάνη πέραν Ἰνδῶν, λοξὴ πρὸς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ Ψεβὼ καλουμένη. Taprobane ultra Indos & orbem habitabilem non in recto situ, sed in obliquo & transverso, ad latus nempe orbis cogniti posita inter occasum & ortum ad meridiem sese porrigens. Longitudo τῆς οἰκουμένης ab occasu ad ortum patet. At longitudo insulæ Taprobanes à septentrione ad meridiem extenditur. Ita λοξὴ jacet πρὸς τὴν οἰκουμένην, obliquo situ, non recto, nec parallello eam contingens. Sequitur in eodem libro de mundo, cujus auctorem faciunt Aristotelem: οὐκ ὀλίγαι δὲ μικραὶ περὶ τὰς Βρεττανικὰς, καὶ τὴν Ἰβηρίαν κύκλῳ περιεστεφάνωνται τὴν οἰκουμένην ταύτην, ἣν δὴ νῆσον εἰρήκαμεν. Hæc corruptissima, quæ sic emendo: οὐκ ὀλίγαι δὲ μικραὶ περὶ τὰς Βρεττανικὰς καὶ Ταπροβάνην. Quæ sic reddidit Apulejus: *Multaque alia breves admodum, sparsa, hanc nostrum insulam, id est, hunc terrarum orbem quam maximam diximus ornamentis suis pingunt & continuatione, ac quibusdam sertis coronant.* Ita enim eo loco legendum. Vulgo est: *multeque alia urbes admodum.* Quidam correxere: *nubis admodum.* Alii: *orbis ad modum.* Omnes perperam. Græcus contextus ad veram lectionem manu eos ducere debuit; οὐκ ὀλίγαι δὲ μικραὶ περὶ τὰς Βρεττανικάς: *multaque alia breves admodum.*

Antequam temeritas humana exquisito penitus mari fidem panderet.] In priore ἐκδόσει posuerat: *antequam exquisito penitus mari fides panderetur.*

Diu orbem alterum putaverunt, & quidem eum quem habitare Antichthones crederentur.] Ita ex Plinio repositum: *Taprobanem alterum orbem terrarum esse diu existimatum est, Antichthonum appellatione.* Sed mirandum quantum diversa ab hac lectio in omnibus Solini codicibus reperiatur, qui habent: *& quidem eum quem habitare Easchotes crederentur.* Plus viginti exemplaria Solini manu exarata mihi videre contigit, & vetustissima, quæ sine ulla varietate eam mihi scripturam exhibuerunt. Nec alter fuit in illis, quos ab amicis habui collatos cum veteribus libris. In antiquis excerptis Solini una litera minus scriptum hoc nomen offendi, *Enchotes*. Divinent alii, quid Solinus voluerit. Heic nihil me posse fateor. *Ascita* populi Arabiæ ita vocati, qui super utribus navigant. An eos pro Antichthonibus Plinianis supposuerit, nescio. Meminit eorum infra. An *Antichthontes* scripsit. Iidem sunt ἀντίχθονες cum Antichthonibus, qui pedes obversos nostris habent pedibus. An potius *Ascios*. Populi Ἄσκιοι apud Indos dicti, quibus mero meridie sol umbram non facit. Plinius: *Quibus in locis Indiæ umbra non fiunt, septentrionem non conspici, & eo loco appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.* Idem de Taprobane prodit Diodorus ex Jambuli relatione: καὶ κατὰ μέσον τῆς ἡμέρας μὴ γίνεσθαι παρ' αὐτοῖς σκιὰν μηδενός, διὰ τὸ κατὰ κορυφὴν εἶναι τὸν ἥλιον. Ergo Taprobane inter Ascios Indiæ regiones, & populi ejus ἄσκιοι. Iidem sunt & ἀντίσκιοι. Ut ἄβιος, ἀβίωτος. Hæc cum legisset Solinus dissimulandi furti gratia, ut semper solet, pro *Antichthonibus* Plinii substituit *Ascitas*, vel *Ascitoes*, quibus habitari Taprobanem dixit. Pro eo libri habent corrupte *Eascites*. Hoc mihi valde fit verisimile. Si verum non est, exquirant alii id sollertius, aut felicius inveniant quod frustra quæsivi. Plinii mens est creditum antiquis Taprobanem continuam esse terram, non insulam. Ut liqueret insulam esse ætate Alexandri resque præstigisse. Quod noster non expressit. Atqui id fuit significandum. Ceterum à nemine scio veterum traditum Taprobanem olim pro continente terra habitam fuisse. Strabo antiquorum de Taprobane sententias refert, Onesicriti, Megasthenis, & Eratosthenis, qui omnes insulam agnoscunt. Auctor libri de Mundo, qui Aristoteli tribuitur, Taprobanem unam ex majoribus insulis facit. Alexandri ætate anteriorem scriptorem haud facile reperias, qui Taprobanes meminerit. Ante Alexandrum vel nomine tenus ignota fuit. Per ejus classi præfectos primum patefacta est, & simul cognitum insulam esse. Nugatur igitur Plinius. Huic tamen auctor aliquis extitit ita scribendi. Is, ut puto, Mela Pomponius est in his verbis: *Taprobane, aut grandis admodum insula, aut prima pars orbis alterius Hipparcho dicitur.* Hipparchus, ut omnes norunt, Alexandri temporibus posterior. Hæc ejus de Taprobane sententia fuit, aut insulam esse admodum grandem, aut partem alterius orbis. Non igitur ante Alexandrum existimatum est eam insulam alterum esse orbem, quando nec nomine quidem sciebatur. At post Alexandrum etiam auctores extitere, qui orbem alterum, aut partem alterius orbis eam censebant. In his Hipparchus. Sed falsus est. Nam omnes auctores Hipparcho priores insulam esse liquido affirmarunt, atque ita esse compererunt Alexandri classis præfecti Onesicritus & Nearchus. Addit Mela: *Sed quia habitatur, nec quisquam eam circumisse traditur, prope verum est.* Ita enim legendum. Taprobane, aut insula admodum grandis, aut pars orbis alterius Hipparcho dicitur. Sed quia inquit habitatur, nec quisquam traditur eam circumivisse, verisimilius est non esse insulam, sed partem primam habendam orbis alterius, ut Hipparchus existimabat. Sic sententiæ Hipparchi subscribere fatetur Mela. De Taprobane ita canit Dionysius in descriptione insularum:

> Κεῖθεν δὲ προφθεὶς νοτίης προπάροιθε κολώνης
> Ἀντίας Κωλιάδος μεγάλην ἐπὶ νῆσον ἵκοιο
> Μητέρα Ταπροβάνην Ἀσιηγενέων ἐλεφάντων.

Græci scholiastæ Taprobanem in his versibus dictam interpretantur Κωλιάδος νῆσον, id est, Veneris insulam, quæ cognomento fuit Κωλιάδος. Nugas garriunt. Distinguendum:

> ---- νοτίης προπάροιθε κολώνης
> Ἀντίας Κωλιάδος, μεγάλην ἐπὶ νῆσον ἵκοιο
> Μητέρα Ταπροβάνην ....

Κωλιὰς κολώνη promontorium est Coliacum Indiæ intra Gangem maxime meridionale, cui ex adverso respondet septentrionale promontorium insulæ Taprobanes, quod Βόρειον appellatur. Plinius de Taprobanes amne altero: *alterum ad septentriones Indiamque versum Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod vocetur Coliacum, quatriduo navigatione.* Ita scribendum, non *Colaicum*. Κωλιὰς κολώνη hoc promontorium Dionysio dicitur. Rectior tamen ordo & expeditior sensus foret, si legeretur in ejus versibus:

> Κεῖθεν δὲ προφθεὶς νοτίης προπάροιθε κολώνης
> Κώλιδος, αἶψά κέ τοι μεγάλην ἐπὶ νῆσον ἵκοιο.

Ad eam formam qua legitur, forte interpolarunt illi Græculi, qui Κωλιάδα Venerem ibi somniabant, & insulam Veneris Taprobanem. Κῶλιδα hoc promontorium alio loco vocavit idem Dionysius:

> ---- ἐπὶ Γαργαρίδας χώρην
> Πρὸς νότον ἐλκόμενος παρὰ τέρματα Κώλιδος αἴης,
> Ἣ δή τοι προνένευκεν ἐπ' ὠκεανοῖο βαθύρροον
> Ἠλίβατος πτηνοῖσι δυσέμβατος οἰωνοῖσι.

Ubi omnino corrigendum, Κώλιδος ἄκρης, id est, *Colicum*, vel *Coliacum promontorium*, quam supra dixit Κωλίδα κολώνην. Ita etiam appellatur Melæ: *oras tenent ab Indo ad Gangem Palibothri, a Gange ad Colida Nysi.* Vetus codex Palatinus habet: *ad Solida.* Planum est legi debere: *ad Colida.* Atque ita emendandum vidit etiam Pincianus. Sed paulo post idem nomen restituendum: *Tamos promontorium est, quod Taurus attollit: Colis alterius partis angulus, initiumque lateris ad meridiem versi.* Ἡ Κῶλις, quæ promontorium est Indiæ intra Gangem σημαίνεται. Festus Avienus

nus sua paraphrasi Κωλιάδ☉ ἄκρας legisse in Græcis Dionysii ostendit. Sic enim reddit:

Nec minus hi campos intrant Gangetidis ora
Quæ per flabra noti fuso distenditur agro
Usque in celsa jacens confinia Colidis arcis.

Apparet etiam eum legisse:

---- ἐπὶ Γαγγηΐδα χέρσον
Πρὸς νότον ἐλκομένην,

non ἐλκόμενοι. Atque ita veteres libri. Sequitur apud eumdem:

Colis & ipsa dehinc cetosi vergit in æquor
Oceani, tantoque jugo subit ætheris auras
Arceat alituum subducta ut rupe volatum.

At Priscianus agnoscere videtur vulgatam in Dionysio lectionem, Κωλιάδ☉ αἶης, qui vertit *terram Colida.* Sed mendosa ea scriptura. Κωλὶς, sive Κωλιὰς, promontorium Coliacum. Avienus in versibus Dionysii, quos priore loco citavimus, αἶψα ne Κωλιάδ☉ legit, sed cum κολώνης jungit & Κωλιάδα κολώνην de hoc eodem promontorio interpretatur. Ad hunc modum versus ejus corrigendi sunt, ac supplendi:

Contemplator item qua se mare tendit in austrum,
Inque notum oceanus freta ponti cærula curvat,
Altaque Colidis mox hic tibi dorsa patescens
Rupis, & intentis spectabis cespitis arces.
Pro quibus ingenti consistens mole per undas
Insula Taprobane gignit tetros elephantes.

Corrigendus & in hujus promontorii nomine Strabo de Taprobana loquens: τὴν δὲ Ταπροβάνην πελαγίαν εἶναι φασὶ νῆσον ἀπέχουσαν τῶν νοτιωτάτων τῆς Ἰνδικῆς τῶν κατὰ τοὺς Κωλιακοὺς πρὸς μεσημβρίαν ἡμερῶν ἑπτὰ πλοῦν. Male editum est τῶν τοὺς Κωνιακούς. Hi Κωλιακοὶ Indiæ νοτιώτατοι dicti ab isto promontorio Coliaco, vel potius promontorium sic appellatum ab illis populis. Κῶλοι vocabantur. Unde ἡ Κωλὶς ἄκρα & Κωλιάς. Stephanus: Κῶλοι, ἔθν☉ περὶ τὸν Καυκάσον. Ἑκαταῖ☉ Ἀσίᾳ. Αἱ δὲ ὑπώρειαι τοῦ Καυκάσου, καλοῦνται Κωλικὰ ὄρη. Οἱ χώρα Κωλική. De Caucaso Indico fortasse intelligat. Sed & ex istis *Colicis* facti Κόλχοι, & sinus Κολχικὸς pro Κωλικός. Ut enim sinus à promontoriis nomina frequenter accipiunt, ita sinus qui circa promontorium Coliacum dicebatur *Coliacus* & *Colicus* primo, postea κατὰ παραφθορὰν Κολχικός. Sed & emporium ibi Κόλχ☉ pro Κωλικός. Meminit Ptolemæus. Meminit & auctor peripli. Certe hoc promontorium *Coliacum* duo sinus disterminat, τὸν Κολχικὸν, & τὸν Ἀργαλικόν. Hoc idem promontorium, quod veteribus dictum est Κωλιακὸν, postea Κόρυ appellatum est. Martianus Heracleota: τῷ ἀκρωτηρίῳ τῆς Ἰνδικῆς τῷ καλουμένῳ Κόρυ ἀντίκειται τὸ τῆς Ταπροβάνης νήσου ἀκρωτήριον τὸ καλούμενον Βόρειον. Idem habes apud Ptolemæum. Sed & idem Ptolemæus notat hoc promontorium Indiæ Κόρυ etiam vocatum fuisse Καλλιακόν. Sic enim ejus verba legenda: ἐν κόλπῳ Ἀργαλικῷ Κόρυ ἄκρον, τὸ καὶ Καλλιακόν. Ἀργάλου πόλις, Σαλὴρ ἐμπόριον. Mendose vulgo scribitur: τὸ καὶ Καλλίγικον. Extra dubium est de Coliaco intelligi debere, & vetus ejus promontorii nomen esse, quod postea vocatum est Κόρυ. Recentiores τῶν Κωλικῶν in illis locis non meminere, nec antiqui τῶν Κόλχων. Præter alia hac etiam re moveor Καλιακὸς, vel Καλιακὸς veterum esse recentiorum Κόλχος. Quod propemodum pro certo asserere ausim. Strabo promontorium illud meridionale Indiæ ἄκρον simpliciter vocat, nullo proprio addito nomine. Circa illud τοὺς Κωλιακοὺς habitare dicit. Sed iterum hoc nomen apud eum corruptum invenio, & Κωνιακοὺς dici pro Κωλιακοὺς lib. XV de longitudine Indiæ: ἔστι δὲ ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἰνδοῦ παράλιον ἕως τῆς ἑξῆς εἴρηται, μέχρι τῆς λεχθείσης ἄκρας, καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτῆς περμάτων, οἰκοῦσι δ᾽ ἐν τοῖς οἱ Κωνιακοὶ καλούμενοι. Legendum: οἱ Κωλιακοί. Ab his Coliacis, vel Colicis promontorium ipsum dictum *Coliacum*, & Κωλιὰς & Κωλὶς, ut Dionysio & Melæ. Hoc postea appellatum Κόρυ. Apud Æthicum in cosmographia inter oceani orientalis oppida & Indica recensetur *Colche*, quod est Κόλχοι, *Segoton*, *Palibothra*, *Alexandropolis*, *Adlensta*, *Colche*, *Patale*. Ita in duobus antiquissimis regiæ bibliothecæ codicibus scriptum etiam reperi. At in alio longe vetustissimo bibliothecæ Thuanææ, qui sub nomine Julii Oratoris eadem omnia habet, pro *Colche* invenio *Colica*, hoc modo:

Palibothra	*oppidum.*
Alexandropolis	*oppidum.*
Sallennes	*oppidum.*
Colice	*oppidum.*
Patale	*oppidum.*

Ibi *Colice* est Κωλικὴ, vel Κωλικοί. Quæ postea Κόλχοι. Auctor peripli: Κόλχοι πόλις. Hodie vocatur *Cochinum*. De Colis, vel Colicis montibus Hecatæi apud Stephanum, dubito an iidem sint cum istis Colicis, vel Coliacis. Antiquior ille Alexandri temporibus, nec horum videtur habuisse notitiam. Præterea sub Caucaso eos collocat. Etiamsi de Caucaso Indico accipias, longe ab his Coliaci, qui ad meridiem Indiæ sunt contra Taprobanem insulam. Scribit Mela: *ab Indo ad Gangem Palibothri: a Gange ad Colida Nysi.* Quomodo id possit stare non video. Palibothri ad ipsum Gangem sunt: Colis autem Indiæ intra Gangem. Non à Gange ad Colida itur, sed à Colide ad Gangem. Prasios ab Indo incipere facit Plinius. Eorum urbem principalem dicit esse Palibothra, quæ ad ipsum Gangem sita est. Sic Palibothri ab Indo ad Gangem. Non ita Græci sentiunt. Sed à Gange ad Colida non proceditur orientem versus. Imo contra. Vide peripli auctorem & Ptolemæum, & nos alibi. *Nysi* pro *Nysis* in libris, Indico typo ac more. Nam ut Παλίβοθρα, Παλίβοθροι: sic Νύσα, Νύσοι. Longe hi in alio tractu Indiæ ponuntur ab aliis quam à Pomponio.

Pag. 60. B. *Ignorantiam publici erroris non tulit diutius permanere.*] In optimis quibusdam ac vetustissimis codicibus hæc lectio ad oram notata est antiquarii manu; in ipso contextu ita scriptum: *ignorantiam publici erroris extinxit, dum in hæc usque secreta propagavit nominis sui gloriam.* Alterutram harum lectionum, apparet alterius editionis esse γραφήν.

Exploratam notitiæ nostræ dedit.] In altera ἐκδόσει: *exquisitam notitiæ nostræ dedit.*

Patet in longitudinem stadiûm septem milia, in latitudinem quinque milia.] Longior itaque est quam latior. Corrigendus Stephanus de Taprobane: τὸ μὲν μῆκος ἐστιν ἑπτακισχιλίων σταδίων, πλάτ☉ δὲ πεντακισχιλίων. Scribe: πεντακισχιλίων. Vel simpliciter πεντάκις, ut subaudiatur χιλίων. Alexander cognomento *Lucerna* τετράπλευρον eam vocat, quasi quadratam:

Νῆσ☉ τετράπλευρ☉ ἁλιπλήθ☉ Ταπροβάνη.

Diodorus ex Jambuli relatione στρογγύλην eam tradit, τῷ σχήματι, τὴν δὲ περίμετρον ἔχουσαν ὡς πεντακισχιλίων σταδίων. Longe diversa sententia. Nec enim in magnis insulis reponenda, si ambitus ejus quinque milia tantum stadiûm detinet. Sic sensit Onesicritus, de quo Strabo: Ὀνησίκριτ☉ μέγεθ☉ μὲν εἶναι πεντακισχιλίων σταδίων, οὐ διορίσας μῆκ☉, οὐδὲ πλάτ☉. Et profecto, quum nec longitudinem, nec latitudinem definierit, sed simpliciter magnitudinem illius insulæ quinque milia stadiûm patere dixerit, de ambitu totius insulæ intellexit. Plinius Eratosthenem ait mensuram prodidisse longitudinis in 7000 stadiûm: latitudinis in quinque milia. Strabo ex eodem Eratosthene ὀκτακισχιλίων σταδίων longitudinis ei adsignat.

Pars ejus elephantis & bestiis repleta est.] Alexander cognomento Lychnus de Taprobane:

Θηροτρόφ☉ πάμπληθον ἐρεῖ ἐλεφάντων.

Hoc est, quod ait auctor peripli, partem ejus septentrionalem cultam esse & frequentatam: πάντα τὰ μὲν περὶ βορρᾶν ἐστὶν ἥμερα, καὶ διαπλεῖται ταῖς ἰσοπεντηκοντόροις ναυσί. Hæc pars ejus, quam homines tenuisse dicit heic Solinus, Indiæ obversa est, & promontorium ejus Coliacum prospectat, à quo distat dierum septem navigatione juxta Eratosthenis ἀπόφασιν.

Margaritis scatet & gemmis omnibus.] Deest *omnibus* in melioribus libris. Latini omnes margaritas & gemmas seorsim nominant. Plinius: *gemma margaritaque in honore multo.* Curtius de India: *gemmas margaritasque litoribus infundit.* Græci tamen margaritam λίθον vocant, quo nomine & gemmam appellant: ἡ μαργαρίτης λίθος, & ὁ μαργαρίτης λίθος. Androsthenes in periplo Indiæ: ἐν δὲ ταύτῃ τῇ νήσῳ καλοῦσι ἐκπεπορθμευμένην, ἐξ ἧς ἡ μαργαρῖτις λίθος. Et paulo post: ἡ δὲ λίθος ἐν τῇ σαρκὶ τῇ ὀστρέου ἐστὶν ὥσπερ ἐν τοῖς ὑείοις ἡ χάλαζα. Theophrastus inter gemmas reponit, & λίθον vocat, atque διαφανῆ quidem esse dicit: τῶν θαυμαζομένων δὲ λίθων ἐστὶ καὶ ὁ μαργαρίτης καλούμενος, διαφανὴς μὲν τῇ φύσει. Fal-

sum

ſum tamen eſt eſſe διαφανῆ, hoc eſt, pellucidum vel tranſlucidum. Legendum itaque ita in Theophraſti verbis: ὁ διαφανὴς μὲν τῇ φύσει, ποιεῖ δ' ἐξ αὐτοῦ πολυτελεῖς ὅρμους. Græci gemmas λίθους διαφανεῖς vocitant. Unde λιθία διαφανὴς Straboni & peripli rubri maris auctori de lapidibus pertuſis. Latini quoque margaritam lapidis nomine ac lapilli calculique nominibus nuncupant, quæ nomina gemmis paſſim dantur. Solinus infra: *Conchæ ſunt, in quibus hoc genus lapidum reperitur.* Poëtis *Erythræi lapilli* ſunt margaritæ. Latinis etiam *calculus* de margarita dicitur. Chariſius Soſipater: *quare cum materia, in qua margaritum naſcitur animalis ſit, ipſe autem calculus, qui naſcitur, inanimalis ſit.* Idem: *calculus hic, quem nos margaritum vocamus.* Græci quoque ψήφους gemmas dicunt. Hæc cum ſint, Juriſconſultus tamen negat gemmarum, aut lapillorum appellatione margaritas contineri. Et ſane optimorum auctorum uſu videmus margaritas à gemmis diſtingui. Rationem vero quare margarita non ſit gemma, Juriſconſultus hanc aſſert, *quia apud rubrum mare creſcit ac coaleſcit concha.* Ridicula ratio. Quia apud rubrum mare, & in India Arabiaque multæ gemmæ naſcuntur & creſcunt, an ideo non erunt gemmæ? Sed puto Ulpianum ſcripſiſſe: *creſcit ac coaleſcit in concha.* Quod verum eſt. Sed numquid idcirco non gemma eſt, nec lapillus margaritum, quia in concha, id eſt, in corpore animalis creſcit ac coaleſcit? Hæc meos fuiſſe videtur Juriſconſulti. Ceterum ſi concha animalis eſt, in qua naſcitur margarita, calculus ipſe, qui naſcitur, non eſt animalis. Nam ut recte opinatur Chariſius, non ipſa caro, qua concha prægnans eſt, margaritum eſt, ſed calculus in illa reperitur, qui inanimalis eſt. Sic in cerebris piſcium lapilli quidam ſunt, nec ideo animales ſunt. Sane & in capitibus draconum lapilli naſcuntur, qui & gemmis adſcribuntur. In ventre gallorum gallinaceorum lapides quoque reperiuntur, qui hoc eodem nomine donantur. Tertullianus de habitu mulsebri: *Ajunt & de frontibus draconum gemmas erui, ſicut & in piſcium cerebris lapidoſitas quædam ineſt.* An quia creſcit & coaleſcit in concha margaritum, ea gratia non eſt gemma, nec lapillus? Profecto & *draconitis* gemma creſcit & coaleſcit in capite draconis, & *alectoria* in ventre gallinacei. Ceteras quoque gemmas creſcere in matricibus ſuis, & coaleſcere non eſt dubium. Adamantes, ſi vera eſſet illa Ulpiani definitio ac ratio, non eſſent gemmæ. Nam in terra ad altitudinem cubiti effoſſa reperiri ajunt adamantes, poſt biennium eadem tellure refoſſa iterum inveniuntur adamantes. Ergo intra biennii ſpatium naſcuntur, creſcunt, ac perficiuntur adamantes probatiſſimi. Præterea vulgus, penes quem ratio eſt, ac norma loquendi, non tam ſubtiliter philoſophatur, ut gemmas eſſe ac dici debere neget lapillos, qui in concha naſcuntur. Ex vulgari porro loquendi conſuetudine petita illa diſtinctio eſt, quæ margaritas à gemmis ſeparat. Auctores qui in oratione ſua eas ſecernunt, vulgi ſermonem ſequuntur, nec definitionibus, aut differentiis Juriſconſultorum ſeſe accommodant. Docuimus ſupra communi loquendi uſu Latinos *gemmam* proprie vocare, quam Græci σφραγῖδα, ſignum nempe annuli, hoc eſt, lapillum ſcalptum, & imagine aliqua inſignitum, annulo incluſum ad ſignandum. Primitivus lapidum pretioſorum uſus hic fuit, ideo gemma pro ſigno annuli proprie dicta. Hoc uno ſolo nomine diſtat margaritum à gemma, quia ex margarito gemma fieri non poteſt. Non aliud reſpexiſſe auctores puto, qui gemmas à margaritis diſcernunt, tralaticio loquendi more. Alias certum eſt, quum margaritum lapis ſit & calculus, ac pretii quidem inter lapillos ſummi, etiam gemmæ nomen ſuo jure mereri. Ex hac vulgaris ſermonis conſuetudine auctor peripli margaritas, & gemmas diſtinguit de hac ipſa Taprobane loquens: γίνεται δὲ ἐν αὐτῇ πινικὸν καὶ λιθία διαφανῆ, id eſt, *naſcuntur in ea margarita & gemma.* Τὸ πινικὸν margaritum eſt, ut infra dicam, & male vertunt Latino ſermone *pinicum*. Ut πινικοῦ κολύμβησις apud hunc auctorem & Ptolemæum margaritarum piſcatio eſt. An ideo πινικὸν & λιθίαν διαφανῆ ſeparat, quia margaritæ non ſunt διαφανεῖς. Gemma proprie λίθος διαφανής. *Lapillus*, non διαφανής. Hac ratione margaritum lapillus potius eſſet quam gemma. Juriſconſultus tamen ſcribit, nec lapillum eſſe, nec gemmam. An quia oſſiculum potius quam lapis? Græci ὀστοῦν vocant. Chares apud Athenæum: ἐξαιρεῖται ἐκ τῶν ὀστῶν λευκὰ προσαγορευόμενα μαργαρίτην. Plinius *callum* appellat & *nucleum corporis.* Tertullianus de habitu mulsebri lapillos & gemmas à margaritis ſejungit, quas conchæ verrucas eſſe dicit. De gemmis ita loquitur: *Sed & lapillos iſtos, qui cum auro ſuperbiam jungunt, quod aliud interpreter, niſi lapillos & calculos, niſi ejuſdem terræ minutalia: nec tamen aut fundamentis demandandis, aut faſtigiis ſuſtinendis, aut tectis denſandis neceſſaria: olim hunc mulierum ſplendorem ædificare noverunt: quia tarde teruntur ut niteant, & ſubdole ſubſtruuntur ut floreant, & anxie forantur ut pendeant, & auro lenocinium mutuum præſtant.* Ita locus ille conſtituendus eſt ex libro Agobardi. Atque hæc de gemmis ac lapillis. Sequitur ſeorſim de margaritis: *Sed & ſi quid de mari Britannico aut Indico ambitio piſcatur, conchæ genus eſt.* Vide cetera. Loquitur prorſus ore ac mente Juriſconſultorum. Græci tamen omnes, ut dixi, λίθον μαργαρίτην indigetant, & lapis eſt potius quam os. Profecto ejuſdem ferme materiæ cum ipſa concha, ſed purioris ac pellucidioris. Sæpe etiam conchis adhæreſcunt adeo indiſcreti coloris, ut unum corpus videantur. Conchæ materiam Græci λίθον eſſe volunt. Galenus de alimentorum facultate: σαφῶς ἂν ὀστράκῳ παραπλήσιον ὁ λίθος τὸ ἔξωθεν αὐτῶν περιλαμβάνον σκέπασμά ἐστι. De purpuris ac muricibus, ac reliquis oſtreis loquitur. Hinc λιθόῤῥινοι κήρυκες Empedocli: & *lithoſtrea* apud Lampridium in vita Alagabali, ut nos olim emendavimus pro *lejoſtrea.* Plinius: *Silicea teſta incluſis fatendum eſt nullum ineſſe ſenſum, ut oſtreis.* Τὰ λιθόστρεα expreſſit. Solinus *lapides* & *lapillos* in hoc capite paſſim vocat margaritas. Arabes eo nomine vocant quo ceteras gemmas omnes ſolent appellare per excellentiam. *Alobar*, quod alii craſſius pronuntiant *aloſar*, idem eſt ac ſi *gemmam* abſolute vocarent margaritam. De qua voce Arabica nos infra. Ammianus *gemmas* quoque vocat margaritas. Lib. XXIII de margaritis loquens ita ſcribit: *Quod genus gemmæ etiam in Britannici receſſibus maris gigni legique, licet dignitate diſpare non ignoramus.* Ita legendus ille locus. Poëtæ Latini quum *gemmas Erythræas*, & *lapillos Erythræos* dicunt, de margaritis intelligunt. Strabo λιθίαν μαργαριτῶν vocat lib. XVI: ut λιθίαν κρυσταλλίνην & λιθίαν χρυσίτην. Quo nomine λιθίας gemmas cujuſcunque generis deſignat. Alii tamen, ut dixi, & præcipue Latini margaritas extra gemmarum cenſum ablegarunt. Servius: *multi ſeparant gemmam & margaritam, & gemmas dici volunt diverſi coloris, margaritas vero albas, vel gemmas integras, margaritas pertuſas.* Atqui gemmæ etiam quædam perforabantur, ut filo ad monilia inſeri poſſent. Præterea nonnullæ etiam gemmæ candidæ, non ſolæ margaritæ. Ineptæ illæ hujus diſcriminis rationes, nec meliorem habet Juriſconſultus. Quodcunque ſit, Plinius diligenter hanc differentiam obſervat, & toto illo capite & tractatu quo margaritas expoſuit, nuſquam lapillorum, aut lapidum appellatione impertit. *Callum* eſſe dicit, & *nucleum*: *ſam quidem partus multiplici conſtans cute, non improprie callum ut exiſtimari corporis poſſit.* Et paulo poſt: *mulio deinde obrutas ſale in vaſis fictilibus roſa carne omni nucleos quoſdam corporum, hoc eſt, uniones decidere in ima.* Ideo inter gemmas ac lapillos locum margaritis non dedit, ſed ſeorſim earum naturam perſequutus eſt. Aceto in tabem ſolvuntur margaritæ, non item gemmæ.

A Praſiana Indorum gente dierum viginti in eam curſus fuit.] Libri: *a Praſia gente.* Supra: *Praſia gens*, οἱ Πράσιοι. Plinius: *quondam credita viginti dierum navigatione a Praſiana gente diſtare: mox, quia papyraceis navibus, Nilique armamentis peteretur, ad noſtrarum navium curſus ſeptem dierum intervallo taxata.* Non opus eſt tranſpoſitione Pinciani, qui legebat: *quondam credita viginti dierum navigatione a Praſiana gente diſtare, quia papyraceis navibus armamentiſque Nili peteretur, mox ad noſtrarum navium curſum.* &c. Idem ſenſus ex vulgata diſtinctione

de ortus eamque tuentur omnes libri. Quod ait Plinius T[illegible]em creditam quondam a continenti Indiæ viginti dierum navigatione distare, sed cum papyraceis & N[ilo]ticis navigiis peteretur, id falsum est, & prorsus caret ratione. Papyraceæ naves ex papyro textæ [illegible], quales in flu[mine] Nilo [nav]igando habuere Ægyptii. Quis igitur credat illis naviculis papyraceis Ægyptios usque ad extrema In[dici] maris & Taprobanem [illegible] trafisse? Adæque potu[issen]t & navigiis su[is] fi[ctilib]us, quibus in Nilo utebantur, eam Indicam navigationem peragere. Quod [ridic]ulum. Præterea navigatio, quæ ab Ægypto Indiam petebat, non conficiebatur navibus Nili, ut ex ipso Plinio constat. Usque ad [Co]ptum oppidum navigabatur, deinde à Copto cam[elis ibant], aquationum ratione mansionibus dispositis. Reliquum [iter] partim terra, partim mari conficiebant, non tamen Ægyptiis navibus, multo minus papyraceis. Verum [qui]dem est credidisse atque etiam tradidisse [illegible] T[a]probanem à continente abesse viginti dierum navigatione. [O]nesicrito praefecto classis Alexandri [illegible] traditur scribit Strabo his verbis de Taprobane: [illegible Greek]

Non aliunde scire potuit Plinius quam ex hoc Onesicrito, Taprobanem ab India distare viginti dierum cursu. Ante Onesicritum & Alexandrum Taprobane prorsus ignorabatur, nedum ut [sciret]ur quot dierum cursu disparata esset ab Indiæ littoribus. Nec Ægyptii ante id tempus eam insulam [illegible], aut eam petere consueverant. Quod igitur [tradit] Onesicritus insulam illam à continente remotam esse viginti dierum navigatione, non eam potuit intelligere navigationem, quæ papyraceis Nili naviculis conficeretur: nec enim cursum illum tenere tum soliti Ægyptii, quibus ignota vel nomine tenus illo tempore Taprobane. De suis potius navigatione loqui videretur, quam navibus suis peregisset. Ne id quidem verum est. Sed ait ideo tot dierum cursu opus esse ad trajectum illum transmittendum, quia naves quibus ille [Greek] trajicitur, minus veloces essent, utpote male velis instructæ, & partim idonee fabricatæ, costis ac lateribus. De navibus igitur intellexit indigenis Indorum aut Taprobanitarum, quibus Indi in Taprobanen commeabant, vel Taprobanes incolæ Indiam petebant. Nam & in Sericam quoque ultra Emodos montes subinotam pergebant Taprobanitæ negotiandi gratia, ut idem Plinius auctor est, per Indiam utique illis transeundum fuit Seras petentibus. At Plinius [Greek] in verbis Onesicriti de navibus papyraceis & Nili armamentis instructis accepit, quod de Indicis dictum est. Æque falsum est, quod adstruit Romanis demum navigationibus compertum, iter illud septem diebus confici posse, quod olim viginti dies absumeret. Quippe multo ante quam naves Romanæ eo penetrassent, & Taprobanem tentassent, Ægyptii sub Ptolemæis regibus frequentibus ad Indos navigationibus id exploraverant, Taprobanem scilicet non plus quam septem dierum velifico cursu à continente separatam. Strabo: [illegible Greek]. Hoc Eratostheni acceptum referre fatetur idem Strabo: [illegible Greek]. Eratosthenes ille sub tertio Ptolemæo floruit, & usque ad quintum vitam extendit. Ptolemæi reges naves ad Indos negotiatorias mittebant quotannis non papyraceas illas, sed bene fabricatas & instructas, ex quarum relatione Eratosthenes, qui in aula Ptolemæorum vixit, Taprobanem à continente Indiæ septem dierum itinere distare cognovit ac posteris tradidit. Idem postea verum comprobatum est Romanorum in Taprobanem navigatione sub Claudii principatu. Nec est quod aliquis argutari velit de alia continentis parte Eratosthenem, de alia Plinium intellexisse. A Prasiana gente Plinius traductionem illam maris ad insulam Taprobanem constituit. Eratosthenes à Coliacis. Eadem res. Ibi [Greek] Indiæ [illegible], cui prætenditur Taprobane. Prasi teste Plinio [illegible] ad Gangem pertinebant. Igitur tota illa littora [illegible] ad meridiem & mare obtinebant. Coliaci [illegible] hæc in Prasia gente, & tutius Indiæ in ra[illegible] maxime meridionales, atque inde brevissi[mus ad] insulam Taprobanem transitus. Profecto, [quo] magis magisque cogito, tum illud mihi minime [illegible] maxime [a] Plinio videtur eum credidisse naves [papy]raceas Nili ad Indos usque extremos profi[cisci] [illegible], priusquam Romani navibus suis illo con[tenderent]. De armamentis Nili, hoc est, funibus id minus mirum. Nam Ægyptii ac Syriæ reges diu non aliis funibus usi sunt in rebus navalibus quam ex libro papyri textis, nondum sparto communicato. Quod alicubi idem Plinius testatur. *Papyraceis navibus armamentisque Nili.* Armamenta sunt funes, ut [Greek] Græce. Solinus dixit: *Papyraceis Nilique navibus.* Armamenta Nili sunt funes è byblo, vel libro papyri. At papyraceæ naves ex ipso papyro textæ. Plinius: *ex ipso quidem papyro navigia texunt. at è libro vela tegetesque, nec non & vestem, etiam stragula, & funes.* Theophrastus de papyro: [Greek]. Strabo [Greek] vocat hujusmodi Nili navigia è papyro texta. In Ægypti rebus: [illegible Greek]. [Greek] scapha est ex pluribus composita fustibus, vel ligni inter se al[ligat]is. [Greek] [illegible] quod [Greek]. [Greek] & [Greek], [Greek]. Unde [Greek], & [Greek] fores ex pluribus asseribus compactæ. Pactionis meminit Hyginus apud Charisium: *Ab Actio navigantes stadia quadraginta venimus ad Isthmum Leucadiensium; ibi solent iteris minuendi gratia remulco, quem Græci [Greek] dicunt navem traducere.* Hæc corrupta sunt. Nec enim *remulcus* idem quod Græce [Greek]. Navis trahitur remulco, at [Greek] genus naviculæ, vel scaphæ. Omnino scribendum: *remulco, quam Græci [Greek] dicunt, navem traducere,* id est, navem quam Græci [Greek] dicunt, remulco traducere. Vox [illegible] Græca est [Greek]. Unde [Greek], [Greek] de navibus, quæ fune trahuntur. Auctor peripli maris Erythræi: [Greek], id est, *remulco trahunt.* Sic [Greek], *remus.* Ita lotum tubæ vocarunt teste Servio. Sic [Greek], *mattea,* & similia sexcenta. Sisenna *remulca* dixerat pro *remulcas* apud Nonium: *Si qua celeriter solvi poterat, in alium remulca retrahit.* Nonius legebat in verbis Sisennæ, *remulcare trahit.* Et *remulcare* dictum interpretatur, quasi molli tractu ad progressum mulcere. Quod ineptum est. *Remulcare* non aliud posset ibi significare quam remulco trahere, [Greek]. Sed verum est eo loco legendum, *remulco [t]rahit:* aut, *remulcans trahit,* hoc est, [Greek]. Latini videntur *codicarias* appellasse, quos Græci [Greek]. Varro de vita populi Rom. lib. III. *Quod antiqui plures tabulas conjunctas codices dicebant, à quo in Tiberi naves codicarias appellamus.* Immo codicariæ ex codicibus junctæ pluribus, quæ sunt [Greek]. Et similes [Greek], quæ ex papyro texebantur. *Ratellos,* vel *ratellos* hodie vocamus hujusmodi codicarias naves vel pactones. Scaphis testaceis etiam in Nilo utebantur Ægyptii. Idem Strabo de canalibus ac fossis Nili: [illegible Greek]. Juvenalis Sat. XV.

Parvula fictilibus [sol]itum dare vela phaselis,
Et brevibus picta remis incumbere testa.

Cum istis fictilibus navigiis æque bene navigationem Indicam conficere potuere Ægyptii atque cum papyraceis. Quod absurdum.

Pag. 60. C. *Mox cursu navium nostrarum.*] In optimo codice: *mox navibus nostris septem dierum iter factum est.* Ad oram pro varia lectione adscriptum: *mox cursu navium nostrarum.* Quæ scriptura est prioris editionis.

Ut nulla unquam anchora ad profundi [illi]us ima potuerint pervenire.] In [libr]is plerisque: *ad [prof]undi illius fundamentum.* Vera est lectio, quam olim conjecimus: *ut nulla unquam anchora ad profunda illius fundamento potuerint*

iverint pervenire. Proprium anchorarum fundare naves. Et *fundamentum* supra pro anchora. Plinius *sed certis canalibus seu profundum ut nulla anchora sidant.* Sidere anchoræ dicuntur, quæ in fundo fixæ hærent. Ita *naves sidere* dictæ, quæ in vadis hærent, ἐπὶ βραχέων καθίζεσθαι. Poëta:

.... sidat omnis a vadis.

Vitruvius lib. x. cap. xxii. *Ita illi postero die cum accedere voluissent, naves supra aggerationem quæ fuerant sub aqua sederunt, nec ad murum accedere, nec retrorsus se recipere potuerunt.* Sequitur ibidem apud Plinium: *ob id navibus utrimque proræ ne per angustias alvei circumagi sit necesse.* Pincianus malebat: *ne per angustias alveum circumagi sit necesse.* Ut de alveo navium intelligatur. Plausibili sane conjectura, sed minus vera. Per alveum intelligit canalem profundum & angustum, quales certis locis illius maris occurrebant. In illis canalibus quum erant naves, admodum difficulter circumagi poterant propter angustias alvei. Ideo ita ædificabantur, ut proras utrimque haberent, quo possent appellere utraque fronte. Mox subjicitur in libris, quod omiserunt editiones de navibus Taprobanitarum: *magnitudo alterna milia ad forum.* In omnibus libris vetustis reperiuntur, quæ in nullis editis comparent, credo quia nimis corrupta viderentur, quam ut commode corrigi possent. Et profecto admodum sunt inquinata, non tamen ut desperem emendari posse. Sic autem ea lego. *magnitudo alterna illarum ad forum.* In Græco scriptore fuit: τὸ μέγεθος τῶν ἐγκοιλίων περὶ τὸ ναυπήγημα παράλληλον. Nam alternum est παράλληλον. *Ilia* navis sunt τὰ ἐγκοίλια, costæ, latera. *Forus* τὸ καταστρώμα. Fori navium. Dicit igitur ilium magnitudinem alternam ad forum fuisse in navibus Taprobanicis, quia plana erant earum latera sicut forus, & ejusdem quoque cum foro magnitudinis. Hoc est, quod de iisdem Strabo scribit, ἐγκοίλια eas non habere, quia scilicet plana latera habuere, non carinata, nec panda. Παράλληλον idem quod ὅμοιον, ἴσον. Suidas: Παράλληλον, ὅμοιον, ἀνάλογον, ἴσον.

Nam neque septentriones illic conspiciuntur, neque Vergiliæ apparent] Optimus codex cum aliis plerisque hanc lectionem in textu præfert: ad marginem habet alteram istam adpositam: *utpote ubi septentriones nunquam videntur, vergiliæque nunquam.* In excerptis Solini legitur: *utpote ubi septentriones nequaquam videntur, vergiliæ nunquam apparent.* Quam scripturam & in aliis libris invenit, ut liqueat prioris editionis hanc fuisse γραφήν. Diodorus de Taprobane: τὰς δὲ παρ᾽ ἡμῖν ἄρκτους τε ἀρκτοὺς καὶ πολλὰ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἄστρων μὴ φαίνεσθαι. Ita emendamus verba Diodori. Nam male hactenus editum est: καὶ πολλὰ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς.

Pag. 60. D. *Per quam ad destinata pergentes, portum capiant.*] In nostris libris, & iis, quos olim contulit Petrus Daniel, diserte legitur: *ut ad destinatum pergentes, locum capiant.* In aliis vulgata lectio etiam reperitur. Totus locus ita interpungendus ac scribendus: *observatione itaque navigandi nulla suppetente, ut ad destinatum pergentes locum capiant, vehunt alites, quarum meatus terram petentium magistros habent cursus regendi.*

Quaternis non amplius mensibus in anno navigatur] Legendum igitur in Plinio, ut legisse constat Solinum: *Nec plus quaternis mensibus in anno navigant.* Vulgo est: *nec plus quam ternis.*

Adusque Claudii principatum de Taprobane hæc tantum didiceramus.] Ita meliores quidem libri. In aliis æque vetustis: *In Claudii principatu.* Scribendum: *In Claudii principatum de Taprobane hoc tantum noveramus*, id est, usque ad Claudii principatum. Sic loquitur noster cum aliis bonis auctoribus. Supra: *In censuram Publii Crassi, & Julii Cæsaris*, id est, usque ad tempus censuræ P. Crassi. Florus in veteribus libris: *Populus Romanus a rege Romulo in Cæsarem Augustum.*

Præter Carmaniam rapitur] Tam libri Pliniani scripti quam Soliniani hoc loco legunt, *præter Carmaniam.* Quod mendosum est.

Quintodecimo demum die adpulsus est ad hoc littus.] Libri omnes: *Impulsus est ad hoc littus, portumque advectus.* Quod fere est ut probem. Non voluntate sua ac sponte adpulsum ad illud littus & invectum in portum significat, sed vi tempestatis raptum, impulsumque delatum. Virgilius:

Atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
Afforet Æneas.

Sed *compulsus* ibi dicitur pulsus, vel adpulsus in eumdem locum cum cetera classe, quæ tempestate dispersa fuerat ac dispulsa. Sic *greges compulsi*, in unum coacti.

Portumque invectus qui Hippuros nominatur.] Libri *advectus.* Item *Hipporus* vel *Ipporus.* Plinius: *Quintodecimo die Hippurus portum invectus.* Ergo nomen hujus portus non *Hippuros*, vel *Hippuras*, ut posuit Solinus, sed Ἱππουρος. Nullum hoc nomine portum in Taprobanes descriptione recenset Ptolemæus. Ἱππόκουρα eidem Ptolemæo emporium Indiæ intra Gangem. Item Σίπποκουρα, quæ auctori peripli Οὔππουρα.

Admissusque ad colloquium regis.] Libri omnes: *Ausque ad olloquia reg.* In margine: *admissusque.*

Pag. B. *compulsus scilicet regem.*] Plinius: *in modum in auditis justitiam ille suspexit, quod pares denarii essent in capitiva pecunia, cum diversis imaginibus carent a pluribus acti.* Non in auditis suspexit ille, sed in visis. Nam denarios illos in captiva pecunia vidit, qui pares erant pondere, licet diversis vultibus signati. An legendum, *in advectis?* in iis quæ vecta fuerant. Sed nihil mutandum. Libertus Plocami Regi Taprobanes percontanti narravit Romanos & Cæsarem. Ille in auditis mirum in modum justitiam suspexit, id est, in iis de quibus audierat, in Romanis & Cæsare scilicet, quod pecunia eorum parem modum haberet ponderis, licet a pluribus ac diversis facta.

Legatos adusque nos misit.] Melius libri. *ad nos usque transmisit.* Plinius: *Legatos quatuor misit, principe Rachia.* Sequitur protinus: *esse iis cognitum D. esse oppida, portum contra meridiem adpositum oppido Palæsimundo omnium ibi clarissimo ac Regia CC. M. plebis.* Quid hæc sibi velint, non video. Libri habent. *ac Regia CC. plebis.* Legendum: *oppido Palæsimundo, omnium ibi clarissimo ac Regia. CC. plebis.* Cum linea supra ducta ducenta millia plebis urbanæ in eo oppido fuisse dicit. Longe major numerus plebis fuit Seleuciæ Babyloniæ, de qua idem Plinius: *ferunt et plebis urbana* ... *M esse.* Sed nimium ingens hic numerus videtur. Scribunt libri: *ferunt & plebis urbana* CD. *esse.* Lege CCL., id est, ducenta quinquaginta milia. *Palæsimundo* igitur τὸ βασίλειον in Taprobane. Ptolemæus unicum tantum βασίλειον in ea insula recenset, sed Ἀνουρόγραμμον vocat. Non amplius erat temporibus Ptolemæi Palæsimundum regia. Immo nec ullum oppidum isto nomine in ea insula agnoscit. Sed & Palæsimundu tota insula vocabatur ætate Plinii ab illo oppido insulæ clarissimo ac regia. At Ptolemæi ævo dicebatur *Salica.* Sic omnia mutantur. *Saba* apud vetustissimos auctores Sabæorum metropolis, ut Agatharchidæ, desiit esse; & in ejus locum successit Μαρειάβα.

Ergo iidem homines corporum magnitudine alios omnes antecedunt.] In libris erat: *Ergo Indi homines.* Unde fecimus: *iidem homines.* Sic alibi loquutum ostendimus. *Inde reges*, ἐντεῦθεν βασιλεῖς: & *iidem homines.* Iidem libri habent: *corporum magnitudine omnes homines antecedunt.* Plinius: *ipsos vero excedere hominum magnitudinem.* Staturam iis humana ampliorem assignat. Fortasse & Solinus scripserat: *Ergo iidem homines corporum magnitudine homines antecedunt.* Martianus Capella: *Homines ibi corpore grandiores, ultra hominum mensuram.* Diodorus de Taprobanæ hominibus: τούς τε γὰρ ἀνθρώπους φασὶν εἶναι τὰς αἰσθήσεις ... τῶν σωμάτων, καὶ κατὰ τὸ μέγεθος ὑπεράγειν τῶν τεσσάρων πηχῶν. Hæc humana longe procerior magnitudo quæ quatuor cubita, hoc est, octo pedes excedit.

Crines fuco imbuunt.] Plinius simpliciter dixit: *rutilis comis.* At rutilas habere comas natura potuerint, & sane habuere. Nam de Seribus hæc dicuntur apud Plinium, non de Taprobanes incolis. Ptolemæus de Taprobanitis: καὶ οἱ κατέχοντες αὐτὴν κοινῶς Σάλαι, μαλλοὺς γυναικείους οἱ ἄνδρες ἀναδεδεμένοι. Vertunt vulgo *muliebrum crinibus omnes fere tecti.* Quod ineptum est. Legendum in Græcis: μαλλοὺς γυναικείως οἱ ἄνδρες ἀναδεδεμένοι. *crines muliebrem in morem religatos omnes habentes.* Μαλλοὶ sunt cirri, vel comæ, quas muliebriter religabant

bant Taprobanitæ. Ἀνάδεσμα τριχῶν, & ἀναδέσμη, & ἀνάδημα ex Græcis nota. *Rutilas comas* perperam fuco imbutas interpretatus est Solinus.

Ac truci [illegible]*, terrifico sono vocis.* Plinius: *oris sono truces, nullo commercio linguæ.* Sic legendum. Item apud Martianum *cæruleos oculis, truci oris sono.* Male editur: *trucioris sono.*

Quibus immatura mors est, ut annos centum ævum trahunt. Plinius: *vitam hominum centum annis modicam.* Martianus habet ex Solino: *ætas illis ultra humanam fragilitatem prolixa, ut immature pereat qui centenarius moriatur.* Mirum tamen in vetustissimis Martiani exemplaribus scriptum esse: *ut mature pereat.* Videtur potuisse *mature* pro cito. Ut apud Ciceronem: *venit ipse mature, scalmum nullum videt.* Et *maturius discumbere* idem quod *temperius*, πρωϊαίτερον. *Maturam cœnas*, qui cœnandi horam solitam anticipat. Inde & *maturare* idem quod properare. Scio grammaticos distinguere. Sed in consuetudine sic loquebantur. Ergo & *mature moritur* hoc sensu, qui properata morte obit, & citius quam fata ferant. Hoc sensu Tibullus *maturam diem* dixit de properata morte, & ante diem contingente:

Seu matura dies celerem properat mihi mortem,
Longa manet seu vita.

Ubi vides mortem, quæ matura die venit, opponi ei, quæ post longum ævum obitur. Et tamen contra esse debet. Nam immatura illa proprie dicitur quæ ante diem acceleratur, hæc vero matura, qua longævi moriuntur, quos & *maturos ævo* Latini dicunt. Sed ex vulgi consuetudine loquutus est Tibullus, qui *maturum* pro cito & festinato usurpavit, quum proprie significet, quod suo tempore fit, neque citius, neque serius accidit quam par est, sed attemperate ad rem ipsam. Agellius: *Mature nunc significat propere & cito contra ipsius verbi sententiam.* Alias mors immatura juvenum qui ante tempus rapiuntur, ut fructus qui acerbi adhuc & immites avelluntur. Hoc πρὸ ὥρας θανεῖν Græci dicunt. Unde & πρόωροι qui sic moriuntur. Phalæcus:

Αἰ αἰ νοῦσε κακὴ τί ἣν ψυχαῖσιν ἀνθρώποις φθονέεις
Μὴ καὶ σὺ πρόωρον εἰς ἀπέπεμψας.

Iidem & ἄωροι. Babrius:

Τὸν ἴσον ἄωρον ἀπαλλαγέντα τῆς ζωῆς.

Aliud est πρὸ μοίρας θανεῖν. Græci hæc ita distinguunt, ut πρὸ ὥρας dicatur de iis, qui obeunt in juventute. πρὸ μοίρας de iis, qui violento exitu decedunt. Περὶ μοίρας, καὶ πρὸ ὥρας διαφέρει. Πρὸ μοίρας γὰρ ὁ βιαίως ἀποθανών· πρὸ ὥρας δὲ ὁ νέος. Hinc in magicis sacris differentia τῶν βιαιοθανάτων, & τῶν ἀώρων. Tertullianus de Anima: *Aut optimum est hic retineri secundum aoros, aut pessimum secundum biæothanatos, ut ipsis jam vocabulis utar, quibus auctrix opinionum istarum magia sonat, Ostanes, & Dardanus, & Damigeron, & Nectabis, & Berenice. Publica jam literatura est, quæ animas etiam justa ætate sopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam prompta humatione dispunctas evocaturam se ab inferûm incolatu pollicetur.* Insignis plane locus, & multa fruge doctrinæ refertus. Opinio fuit multorum, non receptos inferis, qui funere acerbo prærepti essent, quos ἀώρους vocabant, nec eos qui violento genere mortis erepti forent, quos βιαιοθανάτους appellabant, nec illos, qui sepulturæ honore caruissent. Aoros quidem tamdiu in superis errare & vagari credebant, donec in morte reliquum tempus exegissent, quod in vita non impleverant. Idem Tertullianus: *Aiunt & immatura morte præventas animas eo usque vagari istic, donec reliquatio compleatur ætatis qua cum pervixissent, si non intempestive obiissent.* De insepultis hoc quoque traditum creditumque ait idem ibidem: *Creditum est insepultos non ante ad inferos redigi, quam justa perceperint.* Exules etiam ab inferis, & sedibus quietis eos fieri persuasum habebant, quos mors violenta extinxisset. *Proinde extorres inferum habebantur quas vi ereptas arbitrantur, præcipue atrocitate suppliciorum, cruces dico, & secures, & gladios, & feras.* Propterea autem solas ἀώρων & βιαιοθανάτων animas in necyomantia magicis artibus evocari quidam opinabantur, quia de propinquo evocarentur, nec avellendæ essent ex intimis sedibus inferûm, ubi quiescebant animæ matura ætate solutæ, placida morte separatæ, atque etiam supremitatis honore donatæ. Plerique enim dubitarunt etiam paganorum, an ex imperio & arbitrio magi animæ ab inferis ipsis evocari possent ad oracula responsitanda. Proinde solas ἀώρων & βιαιοθανάτων animas ad hoc elici crediderunt, non etiam ad inferos redactas, & sedibus beatis receptas. At Tertullianus contra eos regerit, publicam esse literaturam quæ promittat, animas etiam justa ætate sopitas, etiam proba morte disjunctas, etiam prompta humatione dispunctas ab incolatu inferûm se evocaturam. Hæc est magia. *Justa ætate sopitos* opponit τοῖς ἀώροις, qui ante justam ætatem extincti sunt. *Proba morte disjunctos* τοῖς βιαιοθανάτοις, quos improbus & violentus finis necavit. In hunc numerum veniunt & qui sibi mortem inferunt, & qui suppliciis ob delicta sua publice adficiuntur, & quoscunque aliqua vis perimit. Dicuntur & βιοθάνατοι. Hinc apud Firmicum sæpe: *Biothanati moriuntur. Biothanata morte deficient.* Rationem porro adfert Tertullianus, cur in necyomantia inclamari potius solerent animæ βιοθανάτων & ἀώρων quam morte naturali solutorum: *atquin invocantur quidem aori & biæothanati sub illo fidei argumento, quod credibile videatur eas potissimum animas ad vim & injuriam facere, quas per vim & injuriam sævus & immaturus finis extorsit, quasi ad vicem offensæ.* Aori interdum diversi biæothanatis, ut qui moriuntur juvenes, sed fato suo & sponte naturæ. Est ubi biæothanati quidem sunt qui pereunt, non tamen aori, ut quos in decrepita ætate vis aliqua elisit. Aliquando etiam in eumdem hominem concurrit & violenta mors, & immatura, ut simul ἄωροι sint & βιαιοθάνατοι. Tales haberi debent, quos in juventa ætate sævus & immaturus finis exhausit. Utrumque in Didone expressit doctissimus poeta:

Sed quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem.

Et βιοθάνατον simul & ἄωρον periisse indicat. *Sed quia nec fato*, πρὸ μοίρας. *Sed misera ante diem*, πρὸ ὥρας. Tertium adjungit: *merita nec morte.* Innocentem & nullo crimine commisso manus sibi attulisse significat. Nam plerique aut propter crimina sua supplicio publice afficiuntur, aut ipsi sibi letum consciscunt metu gravioris pœnæ, quam se meruisse conscii sunt. Ex eo genere βιοθανάτων non fuisse Didonem ostendit. Hæc simplicissima illius loci expositio. Servius multa involvit: quæ nec evolvit, & longe à scopo aberrat. *Si fato, inquit, vivimus, quid agunt merita? Si pensamur meritis, quid valet fatum? Quomodo & hic fatum admittit & meritum? Deinde quum dixerit, stat sua cuique dies, quomodo dicit, ante diem?* Deinde hæc explicat ac solvit per differentiam fati denuntiativi & conditionalis. Quæ nihil ad rem faciunt. Universo hominum generi certum vivendi tempus præscriptum à natura & constitutum est, quo completo sponte humana compages dissolvitur. Hoc justæ & legitimæ ætatis spatium alii centum annis, alii paucioribus, alii etiam pluribus determinarunt. Multi ad eam usque metam vivendi perveniunt, alii in medio curriculo deficiunt, alii haud longe à metis, quidam in primo limine & ipsis carceribus effusi occumbunt. Qui ante illud tempus humanæ vitæ legitimum de homine exeunt, *ante diem mori* dicuntur, quod Græci πρὸ ὥρας dicunt. Nam & *dies* pro tempore Latinis frequens. Ut *in diem differre* pro in longum tempus. Ciceroni, *in diem pœnas reservare.* Ita in hac loquutione, qua quis *ante diem* mori dicitur, *dies* pro tempore sumitur, quod generaliter hominibus in universum acceptis constitutum est ad vivendum. Alio sensu alibi pronuntiavit idem poeta: *Stat sua cuique dies.* Nec ipse sibi contradicit, quum Didonem *ante diem* periisse queritur, & quum sua quemque die obire testatur. Nemo moritur ante diem suum. At multi obeunt ante diem, hoc est, ante tempus legitimum, quod humanæ vitæ præfinitum est. Quocunque tempore & quocunque genere è vita quis excedat, suo die moritur, quem Deus illi scilicet ad moriendum assignavit ac præstituit. Tertullianus de Anima: *constituta sunt tempora utcunque, & constituta præcipi posse non credam.* Sic dies cuique suus & ex fato. Et nemo sine fato decedit. Unde & *fato concedere* dicti, qui mortem obeunt, quocunque tandem modo id patiantur. Homerus μοῖραν etiam agnoscit in morte per vim inflicta:

[illegible] δ' [illegible] θάνατος καὶ μοῖρα [illegible].

Virgilius tamen Didonem, quæ violento fine, & ante diem peribat, perire fato negat. *Sed quia nec fato.* Ammonius: περὶ μοίρας μὲν, ὅτι βιαίως ἀπέθανεν. Nihil heic facit *conditionalis* & *denuntiativi* fati distinctio. Fatum est Stoicorum, quam εἱμαρμένην Græci vocant, & concatenatam rerum seriem suo tempore necessario accidentium interpretantur. Hoc universale est. Aliud fatum, quod μοῖρα dicitur, idque speciale magis & quidquid eventurum est cuique boni malique usque ad ultimum vitæ finem significat, ipsum quoque exitum qualis sit futurus & quando singulis determinat. Hoc pendet ab altero, ut particulare a generali. Hinc μοῖρα pro bona aut mala fortuna attributa. Et μοιρολόγος, qui eam prædicit. Et μοιρολογεῖν, qui themate posito & genesi inspecta quidquid homini in vita eventurum est prænuntiat. Vetus auctor Anonymus in vita Alexandri: εἰ γὰρ ἱμοιρολογηκότα ἐμαυτὸν, ὅτι [illegible] ταύτην ἀναιρεθῆναι με. Glossæ: *fatidicus*, μοιρολόγος, μάντις, ὁ τὴν τύχην λέγει ἢ τὴν μοῖραν. Inde Parcæ Græcis μοῖραι dictæ, quarum subtemine dispensari hominibus vitam finxere fabulæ. Eas Latini quoque *fata* appellarunt. Agellius lib. III. cap. XVI. *Idcircoque eos nomina fatis tribus fecisse a pariendo & a nono atque decimo mense.* Ita legit optimus liber regiæ bibliothecæ. Ubi legitur in vulgatis *parcis tribus.* Ammianus *partilia fata* dixit ut Græcorum μοίρας interpretaretur lib. XIV de Adrastia: *Substantiales tutela generalis potentia partilibus præsidens fatis*, ταῖς μοίραις, quas Græci quoque θεὰς τὰς μεμερισμένας appellatas voluot. Sed & μοῖρα idem quod μέρος. Videntur & μορτὴν dixisse ab eadem origine & causa: unde μορτίτης, *partiarius*. Certe & *Mortam* pro Mœra posuit antiquissimus poeta Livius in Odyssea:

Quando dies adveniet quam profata morta est.

Quo ex loco Cæsellius Parcæ unius de tribus nomen esse colligebat. Perdere hominis vitam credebantur illæ μοῖραι. Quibus ea per vim adimeretur, filo abscisso id fieri putabant, plena scilicet adhuc colo. Ideo παρὰ μοῖραν θανεῖν de his proprie dici obtinebat. Adrastum, qui vivus absorptus est, nentes adhuc Parcas & plenas colos deprehendisse canit Statius. Ideo raptim rumpenda fuisse stamina. Supererat illi nempe quod viveret, nisi manus fatis per vim injecta esset. At qui per se & sponte naturæ suæ moriebantur, exhausto subtemine & vacua colo decedere existimabantur, etiam si ante diem obirent, quod longius illis filum dispensatum non esset. Sic fato suo mori is demum intelligitur, qui causa ex se nata, nec extraria, aut foris arcessita, moritur. Nam causæ mortis extraneæ & ab aliqua vi inflictæ videntur fatum accelerare, stamen rumpere, & tempora vitæ constituta mutilare & abbreviare. Eodem pertinet & illud Satyrici ex Satyra XIV.

— Sed grave tardas
Expectare colos, medio vix stamine nondum
Abrupta.

Quando aliquis autem nulla alia causa, aut vi extrinsecus illata decedit, tum ex sorte nascendi sua non videtur longiora vitæ tempora habuisse destinata. Ita sane *fatum* Latini & μοῖραν Græci proprie acceperunt. Præter fatum igitur censentur omnes causæ letis violentæ & arcessitæ. De longævitate Taprobanitarum, quæ huic exercitationi ansam præbuit, ita Diodorus: πολυχρονίους δ' εἶναι τοὺς ἀνθρώπους καθ' ὑπερβολὴν, ὡς ἂν ἄχρι τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν ζῶντας.

Nullus aut per diem, aut ante diem somnus.] Plinius: *non in diem, aut interdiu somnum.* Non recte id expressit Solinus. Nec enim negat Taprobanitas ante diem somnum capere, sed somnum noctis in diem eos non extendere ait. Ergo ante diem evigilabant, nec per diem dormiebant vel interdiu, somno nempe meridiano, qui multis veterum frequentatus. Mentem Plinii belle exprimit Curtius de Macedonibus loquens: *Tempora somni artiora quam noctis sunt.* Quæ sequuntur in editionibus licet ea plures libri agnoscant, ex priore tamen editione sunt, atque eumdem efficiunt sensum, quem superiora illa; *Noctis partem quietæ destinant: lucis ortum vigilia antevertunt.* Idem plane dicunt quod ista: *nulli aut ante diem, aut per diem somni.* Ita enim legendum, non, ut habetur vulgo, *nullus.*

Ædificia modice ab humo [illegible]ta.] Libri nostri: *modice ab humo tollunt.* Plinius: *ædificia modice ab humo exstantia.* Cetera minutiora, quæ hoc capite mutavimus præter editionum scripturam, sciat lector è libris nos accepisse. Paulo post restituimus [illegible]torum veterum lectionem, quam Delrius perperam mutaverat: *in regis electione non nobilitas prævalet, sed suffragium universorum. Populus eligit spectatum moribus.* Ita [illegible] nostri habent.

Ac si forte dum regnat [illegible] exuitur [illegible]ate.] Alia est lectio, alt[illegible] ut prioris editionis: [illegible] *dum regnat, subolem vel ederit, exuit potestatem.* Ubi legendum: *exit potestatem*, ut est in aliis. Sic *exire hominem* apud hunc nostrum pro exire de homine. Et *exire [illegible]num* Apulejo. *Exire urbem*, pro urbe exire. Sic *exire potestatem* pro exire potestate, ut *exire mag[illegible]*. Sed & *decedere imperio* dicebant, ut Solinus dixit *decedere homine* qui moritur, & *hominem exit*, ut alii loquuntur.

Nolunt et totum licere. Idiotismus ex loquendi consuetudine. Auctor incertus Aululariæ non Plautinæ: *illic ejusdem rustici perorant & privati judicant: ibi totum licet.* Seneca in Apocolocyntosi. *Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum*, id est, totum licet Alexandriæ. Spartianus in Severo: *totum fuisti, totum vicisti, jam deus esse vellet.* Ubi vide quæ notamus.

Quadraginta ergo rectores accipit.] Plinius *triginta* tantum dixit. Quem sequitur Martianus: *cum quo tamen alii triginta cognoscunt.* Ne putes numeri vitium hærere in libris Plinii, bis repetitur. Sed in hoc sitæ non sunt opes regni.

Pag. 60. G. *Quamquam sic quoque.*] Libri: *& sic quoque.* Et mox: *a quo datis judicibus septuaginta fertur sententia.* Vulgo est in editis: *atque ita datis.* Alia quædam ex libris mutavimus in sequentibus non magni momenti.

Maria quoque piscationibus inquietant.] Altera editio habuit: *maria quoque frequentissime expiscantur.*

Pag. 61. A. *Major insulæ hujus pars calore ambusta est.*] Non habet à Punto Solinus, quod hic habetur, majorem Taprobanæ insulæ partem calore ambustam esse, & in vastas deficere solitudines. Sed nec quisquam, saltem eorum qui hodie extant, id prodidit. Supra dixit partem insulæ bestiis & elephantis refertam esse, partem homines tenere. Hoc verum. Sed nec major illa pars, quam feræ sibi vindicarunt. Quamdam partem insulæ, in qua elephanti degebant, ἐλεφάντων νομὰς Ptolemæus vocat: καὶ νότιόν ἐστιν ὅπου τὸ πλεῖστον μέχρι θαλάσσης ἐλεφάντων νομαί. Et paulo post καὶ ὑπὲρ αὐτὴν μέχρι τῶν νομῶν τῶν ἐλεφάντων [illegible]. Alexander θηροτρόφον vocat eam insulæ partem:

Θηροτρόφον [illegible] ἐλεφάντων.

Ita enim legendum, non θηρονόμον.

Cernunt latus Sericum de montium suorum jugis.] Prodigio par est, vel prodigia potius omnia superat, quod heic narratur à Solino de Taprobanitis, qui latus Sericum de montium suorum jugis cernunt. Veteres inter exempla acutissimi visus admirati sunt Strabonem quemdam nomine, qui videbat per centum triginta milia passuum, quique solebat è Lilybetana specula exeuntium à Carthagine navium numerum dicere. Hoc vero totum aliud est. Longe magis fidem excedit acies oculorum qua valuere Taprobanitæ, qui de montium suorum specula latus Sericum poterant prospicere. Spectemus intervalla. Primum Taprobane à latere Indico meridionali septem dierum navigatione distat. Deinde sequitur Indiæ intra Gangem extentissima longitudo usque ad Emodos montes altissimos. Ultra montes Emodos ipsi Seres sunt. Vide nunc an videri potuerint à Taprobanitis de montium suorum jugis. Sed quum omnia, quæ habet, è Plinio Solinus sumpserit, quid Plinius dixerit attendamus: *iidem narravere latus insulæ quod prætenderetur Indiæ X. M. stadiorum esse ab oriente hiberno ultra montes Emodos. Seras quoque ab ipsis aspici notos etiam commercio.* Legati erant Taprobanitarum regis, qui hæc narravere. Sed in his verbis primum tollenda vitiosa interpunctio, ac legendum: *latus insulæ quod prætenderetur Indiæ X. M. stadiorum esse ab oriente*

oriente hiberno. Ultra montes Emodos Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio. Notabis etiam in his verbis miram Plinii hallucinationem, qui Taprobanitas illos legatos dicere ait, latus Taprobanes insulæ, quod Indiæ prætenditur ab hiberno oriente esse. Quod non potest verum videri. Immo à septentrione est. Unde & *βόρειος ἄκρα* illius insulæ, quod Indiam respicit. Latus igitur illud insulæ meridiale est Indiæ, ut ipsa Taprobane tota ad meridiem Indiæ est. An intellexit latus illud Taprobanæ, ut & Indiam ipsam Romæ esse ab oriente hiberno? Hoc sane verum, sed ille non dixit. Dixerat fortasse atque ita scripserat: *latus insulæ, quod prætenderetur India x. M. stadium Romæ esse ab oriente hiberno.* Aliter tamen omnes libri, nec ipsa loquutio admittit eam correctionem. Certius est hallucinatum Plinium, quod ab ejus genio, ac more non est alienum. Hic locus est, ex quo Solinus imaginatus est ab incolis Taprobanes Sericum latus de montium jugis cerni. Atqui simpliciter dixit Plinius Seras à Taprobanitis aspici. Id aliter verisimile non est visum Solino nostro, nisi de Serico latere intelligeretur, ac nisi de montium jugis latus illud cerneretur. Risu nescio an admiratione, an vero miseratione excipere debeam hunc tantum grammatici stuporem. Profecto non majori intercapedine distant à Taprobane Seres quam hic diversus abit à Plinii mente, ac rei veritate. Seres omnium hominum cœtum refugiebant, nec à quoquam aspici patiebantur, præterquam à Taprobanitis, ut ipsi quidem eorum legati prædicant. Eo commeabant Taprobanitæ commercii gratia, & cum iis collatis vultibus merces suas permutabant, quum ab aliarum gentium negotiatoribus cerni se nollent. *Ultra montes Emodos Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio.* At reliquarum gentium mercatores non eos noverant de facie, quia videri ab his minime sustinebant. Sequitur: *patrem Rachia commeasse eo. Advenis ibi feras occursare.* Non uno vitio hic locus inquinatus. Quænam illæ feræ, quæ ibi advenis occursant? Parvula mutatione veram eruo lectionem: *advenis sibi Seras occursare.* Hæc de se, ac sua gente loquuntur ibi Taprobanitæ. Seras ab ipsis aspici, qui à ceteris nolunt, notos etiam esse commercio. Nam eo commeare solitos negotiandi causa. Advenis sibi Seras occursare, quum reliquos advenas aversentur ac refugiant. Quid his potest esse apertius? Sequentia æque plana sunt: *ipsos vero excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, oculis cæruleis, oris sono truci, nullo commercio lingua.* Hæc de ipsis Taprobanes cultoribus dicta accepere tam Solinus quam Martianus, quum palam sit de iisdem Seribus prædicari ab illis Taprobanes legatis. Seras ab ipsis aspici ibi narrant: notos esse commercio: sibi advenis occursare: *ipsos vero excedere hominum magnitudinem.* Nempe Seras ipsos. Et sane non possunt ista Taprobanitis convenire, rutilæ comæ, cærulei oculi, qui ut Æthiopibus propinquiores quam Scythis ita facie similiores fuere, utpote ad meridiem prorsus siti, ipsisque Indis *νοτιώτεροι*. At rutili crines & cærulei oculi gentium Septentrionalium proprii, ut Germanorum ac Scytharum. De genere Scythico etiam fuere Seres & *βορειότατοι*. *Nullo commercio lingua.* Hoc proprium quoque Serum. Solinus supra de iisdem: *nullo inter partes linguæ commercio.* Apud Plinium sequitur: *cetera eadem quæ nostri negotiatores.* Legati nempe Taprobanitæ cetera eadem de his Seribus retulere quæ Romani negotiatores. Hoc de Taprobanitis accipi non quit. Nam ante liberti Annii in eam insulam adventum, qui legatos inde secum advexit, à quibus illa narrantur apud Plinium, Romani negotiatores in Taprobanem commeare non solebant. At Seras petebant propter sericum. Idem Plinius de serico: *tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona traluceat.* Præterea morem Serum spectant, non Taprobanitarum, quæ statim subjiciuntur: *Cetera eadem quæ nostri negotiatores: fluminis ulteriore ripa merces positas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio.* Ergo & cetera quæ præcessere, de iisdem Seribus intelligenda. Nam hoc modo merces mutabant cum aliis gentibus Seres. Videndi Plinius, Solinus supra & Ammianus Marcellinus. Seres ceterorum hominum cœtum ac conspectum aspernabantur. Quod idem de Taprobanitis non potest dici, ut liquet ex illa ipsa historia, quæ ibi à Plinio exponitur. Nam & Romanos cum Annii Plocami liberto hospitaliter excepere in insulam suam tempestate fortuito delatum, sex mensium alloquio ibi imbutus est: cum rege postea communicavit qui & amicitia Cæsaris & Romanorum expetita, legatos cum iis misit ad eam petendam.

Latus ejus mare alluit perviridi colore fruticosum.] Interpungendum est: *Latus ejus mare alluit perviridi colore, fruticosum ita ut juba arborum plerumque gubernaculis atteratur.*

Mirantur aurum, & ad gratiam poculorum omnium gemmarum adhibent apparatum.] Pro his in priore *ἐκδόσει* scripserat: *aurum mirantur, & pocula gemmis igniculant.* Eleganter sane. Nam *ignes* & *igniculi* gemmarum veteribus de splendore ac luce, quam fundunt gemmæ. Martialis de calicibus aureis gemmatis:

Gemmatum Scythicis ut luceat ignibus aurum,
Aspice quot digitos exuit iste calix.

Claudianus:

---- quis miscuit ignes
Sidonii rubrique maris.

Ita gemmas uterque appellavit. Manilius:

Gemmarumque illo radiantes lucibus ignes.

Plinius: *igniculus amethysti.* Inde *igniculata gemmis pocula*, gemmarum igniculis insignita. Aurum poculorum gemmis ornabatur intextis, & *aurum gemmatum* dicebatur. At argentum aureis cælaturis decorari solebat. Hæc *emblemata* vocabantur, sive gemmæ auro intexerentur, sive aureæ cælaturæ argento immitterentur, de quibus supra. De his poculis gemmatis intelligendi hi Silii Italici versus lib. XIV: qui & sic legendi sunt:

Jam simul argento, fulgentia pocula mixta
Queis gemma quæsitus honos.

Cum poculis argenteis & gemmata aurea. Vulgo editur, *mista*, & *gemma*. Scaliger emendabat:

---- mixtis
Queis gemino quæsitus honos.

Ut de electrinis accipiatur. Quod non placet. Idem voluit *insertam* Latine dictam esse, quod Græcis erat *ἔμβλημα*. Idque probatur hoc versiculo Publii Syri:

Frugalitas inserta est rumoris boni.

Ibi *insertam* pro emblemate accipiebat. Sed non video quo sensu, nec quam argute dicatur frugalitas emblema bonæ famæ. Præterea vetustissimæ membranæ, quas vidi, item excerpta Macrobii eximiæ vetustatis in eo versu legunt:

Frugalitas incerta est rumoris boni.

Quæ verissima est lectio, & bellam efficit sententiam. Frugalis famam habet interdum avari ac deparci: interdum viri probi ac frugi. Ab aliis igitur laudatur virtutis nomine, ab aliis vituperatur vitii proximitate. Ita frugalitas incerta est rumoris boni, quæ culpatur ab his, commendatur ab illis. Certus & incertus alicujus rei Latine dicitur. In libro Tertulliani de Idololatria, quod eam vocem idem vir magnus hac eadem significatione usurpatam credidit, sane falsus est. Verba hæc sunt: *Si fidelis literas doceat insertas literarum prædicatione, sine dubio dum docet, commendat.* Ibi insertæ non sunt emblemata. Sed, *literas insertas idolorum prædicatione* vocat, quibus inserta est idolorum prædicatio, cum quibus conjuncta est idolorum mentio ac doctrina, ut sunt literæ quas Patres appellant *ἔξωθεν*, historiæ veterum, fabulæ poëtarum, quæ Deorum nominibus & idolorum mentione refertæ sunt. Si *inserta* hac notione veteribus nota fuisset, non quæsisset in Senatu Tiberius quo nomine dici posset in Latio Græcum *ἔμβλημα*. Quod autem heic ait Solinus Taprobanitas gemmarum apparatum adhibere ad gratiam poculorum, hoc Plinius non dicit, sed simpliciter gemmas & margaritas illis quoque in pretio & honore haberi. Melius heic etiam legas, ut habent quidam libri: *gemmarum adhibent paratum.* Pro decore & ornamento hanc vocem posuere illius temporis auctores. *Paratura* apud Tertullianum passim pro ornatu. Infima Latinitas *paratum* dixit. Unde nos *paradam* dicimus pro ostensione & *φαντασία*. Ut *malatus*, qui male se habet, quem *maladum* vocamus. Glossæ: *malatus, φαῦλος, ἀρχαῖος.*

Parata

Parata pro paratione, vel paratu, ut *oblata* pro oblatione: *declamata* pro declamatione: *conjuncta* pro conjunctione Apulejo in libro de Philosophia: *civitatem esse conjunctam inter se hominum plurimorum.* Ita enim omnes libri eo loci legunt. Hinc [illegible] recentioribus Græcis limbus quo vestis paratur, id est, ornatur. *Paratum* pro ornamento dixit Tertullianus de corona militis sub finem: *Accepit & angelus victoriæ coronam procedens in candido equo ut vinceret. At alius iridis ambitu ornatur, cælesti parato. Sedent & presbyteri coronati.* Ita eum locum egregiè restituimus ex codice Agobardi, qui habet, *cælesti prato.* Vulgo legitur: *ambitu ornatur cælesti. Protosedent & presbyteri coronati.* Nec meliores sunt doctorum hominum conjecturæ. *Paratum*, vel *paratus*, ornamentum. Ita hic *gemmarum paratus.* Non disconvenit tamen genio Tertulliani, ut scripserit, *cælesti prato.* Ut *pratum cæleste* vocet iridem ob colorum varietatem.

Secant marmora testudinea varietate.] An secant marmora quæ varia sunt instar testudinis? an vero marmora secant eadem varietate quâ secantur in laminas testudines? Utrumvis absurdum & falsum. Hausit tamen hunc colorem ex his Plinii: *Aurum argentumque & ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmæ margaritæque in honore multo præstantiores, & totius luxuriæ nostræ cumulus.* Ergo marmor secant, quod est testudini simile. Sed genus hoc marmoris, quod testudini simile sit, alibi non reperio, nec fuisse in rerum natura puto. Hæret sane in illis Plinii verbis, sed mendosis. Quod fraudi Solino fuit, qui inde hoc testudineum marmor exsculpsit. Nullum fuerit, si ita legas, ut plane legendum est: *Aurum argentumque & ibi in pretio, marmor, testudines. Simili gemmæ margaritæque in honore, multo præstantiores.* Aurum & argentum in pretio esse dicit Taprobanitis, item marmor & testudines, quæ & ipsæ inter instrumenta luxuriæ, quibus in laminas sectis lecti ac repositoria operiebantur. Plinius lib. IX. cap. XI. *Testudinum putamina secare in laminas lectosque, & repositorium his vestire Carvilius Pollio instituit, prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenii.* Idem lib. XXXII. cap. IV. *Geminas similiter victus in aquis terraque & testudinum, effectus quoque par, in honore habendo vel prosper excellens in usu pretium figura camero.* Ita legendum eum locum docemus in commentario nostro, *De Musicis instrumentis veterum*, quem superiori æstate absolvimus. Ita legisse in verbis Plinii Isidorum prorsus certum est: *Testudo dictus eo quod tegmine testæ sit adopertus in camero modum. Sunt autem quatuor genera, terrestres, &c.* Testudines igitur, ac marmor, in pretio & usu apud Taprobanitas, haud secus & Romanos inter instrumenta nitidioris & elegantioris vitæ. In simili quoque honore apud eosdem gemmæ margaritæque, & præstantiores quidem multo, quam quæ Romanis adferebantur. Nam Taprobanitarum margaritæ grandiores erant. Idem Plinius de Taprobana: *Incolasque Palæogonos appellari, auri margaritarumque grandium fertiliores quam Indos.*

Margaritas legunt plurimas maximasque.] Libri meliores: *margarita legunt plurima maximaque.* Certum est utroque genere extulisse veteres. Caper de verbis dubiis: *Margarita hæc, fœminino, & margaritum, neutro.* Valgius in epigrammate apud Charisium:

Sunt gurosa rotunda margarita.

Ita scribendum. Vulgatur perperam: *situ rugosa.* Contra legem versus. Sed & *rugosa* mendosum. Cum enim margaritæ omnes commendentur candore, magnitudine, orbe, ac levore, insaniret qui rugosas postularet. At *gurosa* sunt σφαιροειδῆ pro gyrosa. Ut *gurare in silva* apud Varronem pro gyrare. Unde Lotharingi *gouret* dicunt quod Galli *boulle.* Alii *goerare* dixerunt & *goeros*: alii *guros*: alii *gueros* scripsere. Membranæ vetustissimæ in epigrammate de circensibus:

Septem etiam gurris claudunt certamina palmæ,

pro gyris. Et in calculo decemnovali Dionysii Parvi Episcopi Alexandrini: *Regula paschæ congurans in semetipsam* pro congyrans. Sic ex Græco λαγύνα alii fecerunt *lagoenam*, alii *lagenam*, quidam *lagunam.* Tot enim modis hæc vox scripta reperitur in antiquis monumentis ac libris. Atque hæc obiter. Ex veteribus eruditis nonnulli *margaritam* fœminino genere potius quam neutro *margaritum* dicendum putaverunt, quia nullius animalis speciale nomen inveniretur, quod neutrius esset generis. Ita ergo *margaritam* debere dici, ut *ostream.* Atqui *margarita* non est nomen animalis, sed lapidis. Nec enim concha sic vocabatur, sed lapillus qui reperiebatur in concha. Græcis ὁ μαργαρίτης λίθος. Inde Latinum, *hæc margarita*: ut ὁ χάρτης, hæc *charta*: ὁ γαυσάπης, hæc *gausapa.* Dixerunt tamen etiam hoc *gausapum*, ut hoc *margaritum*, vitiosè. Galenus frustra disputat, utrum melius dicatur Græce μαργαρίτης an μαργαρῖτις. Æque potest disputari, utro genere rectius scribatur λυχνίτης an λυχνῖτις. Iones qui λίθον fœminino genere pronuntiabant, μαργαρῖτιν eodem genere dixere, ἡ μαργαρῖτις λίθος. Qui λίθον in masculino proferunt, μαργαρίτην dicere debent, τὸν μαργαρίτην λίθον. Ita etiam obtinet in aliorum lapidum nominibus, ὁ λυχνίτης λίθος, ἡ λυχνῖτις λίθος. Cum igitur μαργαρῖτις dicitur, ad τὴν λίθον refertur fœminino genere enuntiatam. At μαργαρίτης, subauditur ὁ λίθος. Dicebatur & ἡ μαργαρὶς, ut ἡ λυχνίς. Sic ὁ ἀδωνίτης, ἡ ἀδωνὰς ἀδωνάδος, & alia sexcenta. Procopio τὸ μάργαρον. Ex his constat Græcos, qui μαργαρίτην & μαργαρῖτιν vocarunt subintelligendo λίθον, inter lapides censuisse margaritam. Sed & integra ἡ μαργαρῖτις. Hoc ostreum, in quo reperitur margarita ab Indis, βέρβερι vocatum tradit Androsthenes apud Athenæum. Inde ergo Græcum manavit ὁ μαργαρίτης λίθος lapis conchæ βέρβεροι vel μάργαρα. Vox tamen Græciæ vetus est μάργαρον pro lance. Unde μαργαρίσκος ὁ πινακίσκος. Hesychius: μαργαρίσκοι, πινακίσκοι. Concha, in qua nascitur hic calculus, ex genere earum est, quas Græci ὄστρεα vocant & κόγχας. Clusiles sunt & apertiles, & intus concavæ, ita ut dimidiatæ formam lancis, vel disci satis belle referant. Ab ea figura videntur has conchas μάργαρα appellasse, atque ex eo ὁ μαργαρίτης λίθος, nucleus qui in ejusmodi ostreo solidatur in lapidem. Cochlearia hodieque ac lanculæ poculaque ex conchis margaritiferis fabricantur. Arabes hodie margaritum vocant *aliohar*, κατ' ἐξοχήν. Nam omnes gemmas appellant *johar.* Quæ vox plane ex Latino detorta est, *jocarium* & *jocale.* Nam hodie etiam *jocalia* vocamus supellectilem omnem gemmariam, qua mulieres oblectantur. Inde dicta *jocalia*: & *jocaliarii* gemmarii, *jocar* & *jocarium* idem quod *jocale.* Unde Arabicum *johar.* Latini veteres *joculum* dixere id omne, ex quo aliquis voluptatem caperet, & in quo maxime adquiesceret, Græci παίγνιον. Id vocabulum duobus antiquis & optimis linguæ Latinæ auctoribus restituimus. Vitruvius lib. IV. cap. I. *Virgo civis Corinthia jam matura nuptiis, implicita morbo decessit. Post sepulturam ejus, quibus ea viva joculis delectabatur, nutrix collecta & composita in calatho pertulit ad monumentum, & in summo collocavit.* Pessimè ibi legitur, *poculis.* Quod est ridiculum: quasi pocula tantum in oblectamentis ac deliciis virgo illa habuerit. *Jocula* vocat, quæ Græcis παίγνια, vel παίγματα. Stephanus: Ἀλεξάνδρῳ Σελευκείας κόρῃ ἐξ Ὀφιούσσης φυγοῦσα φέρειν ἱερὰ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Πατάροις: ἐξ ἧς ταῦτα παίγματα, λύραι τε καὶ τόξα, καὶ βέλη, οἷς παίζειν εἰώθει ὁ θεός. Ita legendum non πέμματα. Et paulo post: ἀποτυχόντι δὲ ἐκεῖνα τῆς ἐκ τῆς Σελευκείας φυγόντων τῇ Πατάρῳ, τὰ ἐν αὐτῇ παίγματα πάντα καταπαύσασθαι. Hic etiam male πέμματα. Quam tamen lectionem etiam agnoscit Eustathius, & exponit πέμματά τινα ἐν σχήματι λύρας καὶ βελῶν, καὶ τόξων. Nugatur. Et forsasse etiam Stephanus ipse. τὸ παῖγμα est ludicrum vel joculum. Æoles & Lycii dicebant παῖμμα. Hoc illi pro πέμμα accepere. Hesychius etiam male: παίμματα, πλακοῦντα. Immo παίμματα sunt παίγματα, vel παίγνια. At πέμματα sunt placentæ. Virginis illius Corinthiæ jocula fuere, ut par est, monilia, annuli, & aliæ id genus nugæ. Cicero hac etiam voce usus est in Paradoxis, quam similiter corrupere, qui corrigere illum voluerant. In Paradoxo V. *Sed obsecro te ita venusta habeantur ista, non ut jocula virorum sint, sed ut oblectamenta puerorum*, ὡς μὴ εἶναι ἀνδρῶν παίγνια, ἀλλὰ παιδαρίων παίγματα. Pro eo substituerant: *non ut vincula virorum sint.* In loco certè Vitruvii supra citato *jocula* omnino pro *poculis* reponenda. Inde verbum *joculari* παίζειν.

παίζειν, παιγνιώδης. Glossæ: *Joculare*, διηγηματικόν, παιγνιώδες, πολλαπλάσιον. Et *joclare*, inde nostrum *jongler*. Et *joculator* vel *joclator*, παιγνιώτης. Et *jocularis* à joculo. *Jocum* Latini veteres non in verbis ac dictis facetis posuere tantum, sed etiam omnem ludum sic vocarunt. Ovidius:

---- species sunt mille jocorum.

Μυρίαι παιδιῶν ἰδέαι. Capitolinus in vita Albini: *quum eo nomine fierent, septem aquilæ parvulæ de nido allatæ sunt & quasi ad jocum circa pueri cunas constitutæ*, id est, cum quibus puer jocaretur & luderet. Hinc *jocula*, τὰ παίγνια, οἷς παίζουσι νήπιοι ὄντες, quibus puerul jocantur. Et quibus maxime delectantur mulieres, hæc eorum sunt *jocula*, vel *jocalia*, gemmæ nimirum ac margaritæ. Hinc illis hæsit hoc nominis generali appellatione. Arabes vocabulum omnibus gemmis commune proprium fecerunt margaritarum, per excellentiam, quia inter omnes lapillos pretiosos præcipuo sunt in pretio & honore. Sic nos hodie mundum muliebrem, qui in gemmis consistit, *bagas* vocitamus à baccis, quæ sunt margaritæ; nam *baccatum* margaritis consertum significat, ut *baccatum monile*. Ex eo *bagatellas* dicimus nugas & jocularia. Latini quoque *nugas* dixere res omnes muliebris mundi, *nugivendos*, qui eas vendebant. Summum apud veteres margaritis pretium fuit, etiam ante omnes gemmas. Plinius: *Principium ergo columenque omnium rerum pretii margaritæ tenent.* Ubi notabis *principium* pro principatu dictum. Nisi legas: *præcipuum ergo columen omnium rerum pretii.* Quod non placet. Post adamantes tamen secunda illis auctoritas. Nam prima adamantibus dabatur eodem Plinio auctore: *Maximum in rebus humanis non solum inter gemmas pretium habet adamas.* Dicit in rebus humanis, ut etiam margaritas comprehendat. Nam Plinio margaritæ in gemmis non habentur. In fine capitis adjicit: *proximum apud nos Indicis Arabicisque margaritis pretium est.* Ergo in ceteras gemmas omnes principatum pretii habuere margaritæ, ut supra margaritas adamantes ipsi. Theophrastus: τῶν δὲ θαυμαζομένων λίθων ἐστὶ καὶ ὁ μαργαρίτης καλούμενος. Androsthenes de pretio ejus hæc dicit: αὕτη δ' ἐστὶ πολυτελὴς κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ πωλοῦνται περὶ Πέρσας τε καὶ τοὺς ἄνω τόπους πρὸς χρυσίον. Hoc nihil est. Πρὸς χρυσίον πωλοῦνται dicuntur, quæ ad pondus auri veneunt, ut vulgo loquimur, id est, quæ auro rependuntur; ut libra margaritarum scilicet libra auri fuerit. Non magnum hoc pretium. Hodie apud nos ad unciam tantum vcoales habentur, quæ inæquales & asperæ sunt, nec absolutæ rotunditatis. Eæ plerumque vel contra quadruplum aurum veneunt. *Cornutas* vocant. At si quæ rotundiores sunt, non aliud iis ponitur pretium, quam quod libido constituit, & insania mulierum. Cum magnitudine crescit & pretium. Sed Androsthenes dicit, περὶ Πέρσας καὶ τοὺς ἄνω τόπους hoc pretium habere: hoc est in iis locis, ubi capiuntur, & unde advehuntur. Arrianus in Indicis apud Indos tradit margaritam triplo auro rependi: καὶ γὰρ ὧν καὶ παρ' Ἰνδοῖσι τὸν μαργαρίτην τριπλάσιον τῆς τιμῆς πρὸς χρυσίον τὸ ἄπεφθον. Per χρυσίον ἄπεφθον non obryzum intelligit aut sæpius coctum, ut accipiunt interpretes, sed quod absque igne perfectum in massa reperitur. Ἄπυρον alii vocant. De quo nos supra. Suidas etiam ἄπεφθον χρυσὸν de obryzo capit. Sed fallitur. Ἄπεφθον est non coctum. Hoc tempore in iis locis, ubi margaritæ capiuntur, unciatim & libratim etiam venire ajunt. Nonnulli etiam memorant mercatores earum regionum, in quibus captura margaritarum celebratur, ex ære diversa instrumenta habere, majoribus aut minoribus foraminibus pertusa, per quæ colantur margaritæ, & sic pretium illis faciunt. Nam quæ per instrumentum minoribus cavernis foraminatum transmittuntur, iis suum pretium ponitur, & pondere non numero veneunt. Quæ per majora foramina transeunt, suum & his pretium. Atque ita deinceps pro foraminum magnitudine annona margaritarum augetur. Vilissimæ omnium sunt, quæ præ parvitate perforari non possunt. Ἀτρυπήτους Græci vocant, quæ pertusæ non sunt. Auctor vitæ Alexandri: ἀτρυπήτων μαργαριτῶν ὁρμίσκοι. Male vertit vetus versio *monilia*, quasi legeret ὅρμους. Atqui monilia non possunt fieri ex margaritis non perforatis. Sacculos, vel cistas accipe. Nam ὁρμίσκος, φωλεὸς exponitur Hesychio. *Extricata margarita* apud Jurisconsultum eæ dicuntur, quæ in linea non sunt, sed fuerunt. Nec eas intelligit quæ pertusæ nunquam fuerint, sed quæ ex linea extricatæ sunt. *Desilatas* dicimus. Nam & *filum* margaritarum & *linum* pro linea, cui intricatæ sunt, ac insertæ margaritæ.

Conchæ sunt in quibus hoc genus lapidum requiritur.] Altera editio habuit: *conchæ sunt, in quibus reperiuntur*, nempe margaritæ, de quibus præcessit. Plinius: *origo & genitura conchæ est haud multum ostrearum conchis differens.* Tertullianus de habitu muliebri: *ceterum si margarita ex deo sunt, non statim & hujusmodi fructus illarum, quæ in unionibus quæritur, sed unde sint conchæ, & qua dispositione decurrant, & ubi sedem suam collocent.* Ita eum locum legendum alibi docemus. Theophrastus de margarita: γίνεται δὲ ἐν ὀστρέῳ τινὶ παραπλησίῳ ταῖς πίνναις, πλὴν ἐλάττονι. At sequuta ætas *pinnam* vocavit concham ipsam, in qua margaritum gignitur. Isidorus Characenus apud Athenæum πίννας appellat conchas margaritiferas. Inde recentioribus πινικὸν, vel πινὸς pro margarita. Ptolemæus πινικοῦ κολύμβησιν passim vocat: ἐν τῷ Σοχαλίτῃ κόλπῳ, ἐν ᾧ κολύμβησις πινικοῦ, ἐπὶ αἰγιαλοῦ ὀστρακίων. Ubi interpretes vertunt, *colymbeses pinici*, quæ piscatio est margaritarum. Auctor periph, qui non longe abest à Plinii ætate, πινικὸν semper appellat margaritam: αὐτὸ φέρεται δὲ ἀπὸ ἐκατέρων τῶν ἐμπορίων, ὥς τε Βάρυγαζα, καὶ εἰς Ἀραβίαν πινικὸν πολὺ μὲν, χεῖρον δὲ τοῦ Ἰνδικοῦ, *margaritum plurimum quidem sed deterius Indico.* Vir doctus non debuit *pinicum* reddere. Idem: ἀπὸ δὲ Κομάρει ἐκτείνουσα χώρα μέχρι Κόλχων, ἐν ᾗ κολύμβησις τοῦ πινικοῦ ἐστίν. Et paulo post: ἐν ἑνὶ τόπῳ περονᾶται παρ' αὐτὴν τὴν Ἠπιόδωρον συλλεγόμενον πινικὸν, id est, *perforatur margaritum.* Ita enim nunc accipere malo, ut olim etiam feci, quam de vellere ipso conchæ, quod πίννινον ἔριον, & πίννινον simpliciter dicebatur. Glossæ: πίννινον, *marinum vellus.* Unde πινναιόχρωα πέδιλα, quæ lanam habent ejusdem coloris cum vellere pinnarum, id est, aurei. Basilius in Hexaemero: πόθεν τὸ χρυσοῦν ἔριον αἱ πίνναι τρέφουσι. Sed de eo paulo post. At πινικὸν absolute est margaritum ipsum, non concha margariti, vel ostreum. Quod enim dicit periph auctor, πινικὸν περονᾶται, non concha ipsa perforatur, sed lapillus, sive margarita. Idem πινικὸν κόγχον appellat concham ipsam pinnæ, in qua gignitur margaritum: ἐκδέχεται δὲ μετ' αὐτὸν πολὺ τὸ στόμα τῆς Περσικῆς, καὶ πλεῖσται κολυμβήσεις εἰσὶ τοῦ πινικοῦ κόγχου. Ergo τὸ πινικὸν est margaritum à quo πινικὸς κόγχος, concha margaritifera. Optimæ glossæ: πινικὸν, *margarita.* Inter hos auctores itaque convenit pinnam esse in India & Arabia quæ fert margaritum. Theophrastus pinnæ quidem similem illam ostream dicit, sed minorem. Plinius capite de margaritis: *In nostro mari reperiri solebant crebrius circa Bosphorum Thracium, rufi ac parvi in conchis quas myas appellant. At in Acarnania quæ vocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere nasci.* Si pinna est, quæ margaritum in Acarnania gignit, pinna non est, sed aliud genus ostreæ, quæ in Arabia & India hunc lapidem generat. Atqui Isidorus πίνναν vocat, in qua id genus calculi per Arabiam & Indiam invenitur. Subjicit Plinius: *namque & Juba tradit Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum unionem in carne, grandini similem.* Hæc Plinius e Juba. Androsthenes apud Athenæum concham margariti ita describit: ἔστι δὲ ἡ μὲν τοῦ ὀστρέου ὄψις παραπλησία τῷ κτενί, οὐ διεγλυμμένη δὲ, ἀλλὰ λεῖον τὸ ὄστρακον ἔχει καὶ δασύ. Juba, vel Plinius ex illo, concham illam facit, *pectini similem insecto*, hoc est, διεγλυμμένῃ, nam διεγλυμμένον est insectum, & incisum striaturis & rugis. Falluntur, qui *insectum* in Plinio accipiunt pro non secto. At Androsthenes concham margaritæ levem esse tradit, nec insectam, cetera pectini similem. Quæ sequuntur paria sunt: *ipsum unionem in carne grandini similem*, non tamen grandini similem, quæ de cœlo cadit, Androsthenes unionem esse ait; sed grandini suum: ὁ δὲ λίθος γίνεται ἐν τῇ σαρκὶ τοῦ ὀστρέου, ὥσπερ ἐν τοῖς ὑείοις ἡ χάλαζα. Quod Plinius omittere non debuit: nec enim puto Jubam omisisse. Ut in carne suis alba grana inveniuntur, quæ Græcis χάλαζαι dicuntur, ad eam formam

in

in carne ostrei unio reperitur. Hinc recentiores Græci χάλαζαν unionem appellarunt à grandine suis: μέθοδ@ δι' ἧς ἀποτελοῦνται σφαιροειδὲς ἡ χάλαζα: *methodus, qua rotundatur margaritum* apud Zosimum. Et paulo post: λαβὼν λεπτοτάτας χαλάζας, βάλε αὐτὰς ἐν ὑάλῳ. Et passim toto eo tractatu. Plinius χάλαζα illa quid esset non intellexit, qui *grandinem* simpliciter vertit. Addit Androsthenes: τὸ δ' ὄστρεον λεῖον καὶ δασύ. Intelligit hirsutam ea lanugine aurea, quam conchis pinnarum inesse veteres omnes testantur, atque ἔρια πίννινα appellant, & πίννινον. Tertullianus de Pallio: *Nam & de mari vellera, quo muscosa lanositatis plantiores concha comant.* Ab hac lanosa coma *crinitas conchas* appellat Plinius capite de generibus concharum: *Jam distinctione virgulata, crinita, crispa, canaliculatim, pectinatim divisa, imbricatim undata, cancellatim reticulata.* Crinita vocat ab illa lanugine villosa, & muscosa, qua comare eas dicit Tertullianus. Κρωκύδα Græci & μέρυγμα concharum hoc vellus appellitarunt. Neophytus in Jatrico: μέρυσμα, ἡ κρωκὺς τῶν κηρύκων, καὶ τῶν πιννῶν, καὶ τὸ ἐξειλημένον, καὶ μαλακὸν ἔριον. Hesychius μέρυσμα σπάσμα ἐρίου exponit, id est, *tractum lanæ.* Tibullus:

Ductaque de niveo vellere tracta putat.

Ubi *tracta*, τὰ σπάσματα ἐρίου. Idem Neophytus alio loco: οἰκίσκα, τὰ ὄπισθεν τῶν κηρύκων, καὶ πορφυρῶν, καὶ πιννῶν μέσα, εἰς ἃ ἡ ἕλιξ ἐστὶ τοῦ ὀστρείου. Εἰσὶ δὲ αἱ κρωκίδες αὐτῶν. Ab his igitur floccis, & lanoso vellere concha pinnæ Androstheni dicitur habere λεῖον ὄστρεον καὶ δασύ: *leve & hirsutum lanugine.* Nihil enim prohibet quin utrumque simul esse possit, in diversis utique partibus. Plinius addit vel Juba: *hirsutum echinorum modo.* Ergo echini marini lanugine pari obsiti sont ac pinnæ vel conchæ margaritiferæ. Spinis hispidos tantum esse putabam. Clara tamen illa Plinii verba. De altero genere echinorum id fortassean capiendum, qui βρύττοι dicebantur. Nam Aristoteles duo genera facit, τὸ δὲ τῶν σπατάγγων, καὶ τὸ καλούμενον βρύττον. Ab his βρύττοις, qui minores sunt, & lanuginem habent molliorem, appellatum βρύτινον ὕφασμα. Hesychius: βρύττοι ὠὸν ἔχινοι πελάγιοι, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης. Vix dubium habeo quin ab istis βρύττοις dictum ductumque sit βρύττινον πήνισμα, de quo apud eum statim mentio: βρύττινον ἐν Μαλθακοῖς.

Ἀμοργὸν ἔνδον βρυττίνων οὐδενα τινά.

Ἔπαιξε πρὸς τὸ πήνισμα τὸ βρύττινον. Ἐστὶ καὶ ζῶον. Versus est è Cratini Comœdia Μαλθακοῖς, ubi ἀμοργὸν βρυττίνην vocabat, *linum bryttinum.* Ἀμοργὸν pro quolibet lino vel bysso, quia optimus nascebatur in insula Amorgi. Unde ἀμοργινοὶ χιτῶνες, lineæ tunicæ ex Amorgo. Stephanus coloris genus esse vult: ὁ δ' ἀμοργῖν@ χιτὼν, χρώματ@ ἰδέα. Versus Cratini contrarium indicat, qui ἀμοργὸν pro quolibet bysso posuit. Sic *cauna* quælibet caricæ, non tantum Cauniæ. Hesychius: Ἀμοργίς, καλάμη τις ἐξ ἧς ἔνδυμα γίνεται, ἢ ὕφασμα, ἢ χιτών. Hesychius: βρύττινον πήνισμα à quodam animali scarabæo simili dictum autumat, & idem esse cum bombycino: βρύττοι ὅμοιον κανθάρῳ, καὶ τὸ ἀπ' αὐτοῦ βρύττινον πήνισμα ὅπερ ὑπ' ἐνίων βομβύκινον λέγεται. Sed falli puto. Βρύττινον à brytto echino, qui lanugine hirsutus est, ut pinnæ à quo & πίννινον ὕφασμα. Idem: βρυττίνην, βυσσίνην. Μήκων quoque dicebatur capillitium pinnarum & muricum, unde & μήκωνες, vestes byssinæ. Hesychius: μήκωνες, εἶδός τι λίθου ἐμποιοῦν, καὶ τὰ τῆς πίννης τριχώματα καὶ τῶν ὁμοίων, καὶ μέρ@ καὶ ὕφασμα βύσσινον. Ita legenda hæc verba. Athenæo μήκωνες in buccino quoque dicuntur partes illæ fibrosæ in medio buccini, quas cirri ac crines ambiunt: τούτων δὲ αἱ μήκωνες λεγόμεναι πρὸς τοῖς πυθμέσιν, ἁπαλαὶ, ἄβρωτοι. Ubi πυθμένες non sunt interiora buccini, nec fundus testæ, ut vulgo interpretantur, sed pars alvi, qua insistunt in fondo maris, aut qua adhærescunt. Neophytus ἔσω μέσα exponit, εἰς ἃ ἡ ἕλιξ ἐστὶ τοῦ ὀστρείου. Qui οἰκίσκα vocat pro μήκωνα. Apud Dioscoridem similiter hæc vox corrupta est. Nam ubi vulgo Ἴονια legitur, vel, ut alii scribunt, κιόνια, debet esse μηκώνια, quæ μήκωνες aliis dicuntur: μηκώνια δὲ καλεῖται τὰ ὄπισθεν τῶν κηρύκων, καὶ πορφυρῶν μέσα. Addit Neophytus: καὶ τῶν πιννῶν. Sequitur apud Dioscoridem: περὶ οἷς ἡ ἕλιξ ἐστὶ τοῦ ὀστρείου. Quod de orbibus, vel circulis, quæ in testa purpuræ sunt, ex quorum numero de ætate ostreæ judicatur, accipiunt. Quod non potest habere locum. Lege ut est apud Neophytum: περὶ οἷς ἡ ἕλιξ ἐστὶ τοῦ ὀστρείου. Quod ea parte serpit, ac promovet testa. Mediam testæ partem intelligit. Aristoteles florem succi tinctorii in purpuris inter τράχηλον & μήκωνα hærere scribit: τὸ δ' ἄνθ@ ἔχουσιν ἀνὰ μέσον τοῦ μήκων@, καὶ τοῦ τραχήλου. Plinius *in mediis faucibus* dicit: *sed purpura florem illum tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus.* Μήκων igitur, vel μηκώνιον pars media in conchu: τράχηλ@ anterior. Fauces in medio sunt tracheli & meconis. Festi abbreviator: *Tracheli appellantur muricum ac purpura superiores partes.* Anteriores igitur ac superiores partes τράχηλοι: mediæ, μήκωνες, πρὸς τοῖς πυθμέσι. Μήκωνα in polypis Suidas interpretatur μέρ@ ἐν τῷ ἐντοσθίῳ ὑπάρχον τῆς κοιλίας. Hesychius μήκωνα, μέρ@ πιννῶν καὶ τῶν ὁμοίων esse notat. Hi mecones edules in plerisque, ut & tracheli. Athenæus in buccinis τραχήλους & μήκωνας esui esse tradit. Hesychius σπονδύλους interpretatur τοὺς τραχήλους. Τραχήλους τοὺς πορφύρας, ἤγουν τοὺς σπονδύλους τῶν κογχυλίων. Plinius *spondylum* quoque partem ostreæ facit, & ostreas commendari dicit, *spondylo brevi, atque non carnoso.* Idem alio loco spondylum velut piscis quoddam genus facere videtur lib. XXXII. cap. XI. *Spondylus, smarides, stella, spongia.* De spondylo tameo, sive trachelo ostreæ accipiendum, non de certa piscis, aut ostreæ specie. Sic & *cybium* eodem capite recenset inter animalia in mari viventia, quæ pars erat quadrata concisæ pelamydis. Idem capite X. *Tertianis mederi dicitur & spondylus per se adalligatur*, id est, caro ex trachelo ostreæ per se adalligata. Exempta nimirum ex ostrea. Τράχηλοι ostreæ plane intelligit. Athenæus: ἑψόμενοι δὲ τὸ καθ' ἑαυτοὺς καὶ οἱ τράχηλοι τῶν πορφυρῶν, ὀλίγοι τινὲς πρὸς τοὺς τῶν φαρμάκων δεήσεις: *per se elixa sunt cervices purpurarum*, id est, separatim elixæ, ac scorsim à reliqua carne. Ut *spondylus per se adalligatus collo.* Posidippus apud eumdem Athenæum:

Ὥρη στρεῖα ἐκλέγειν ἐχῖνον, καὶ κάραβος,
Κόγχας, ἐχίνους στρογγύλους, μηκώνια,
Πίννας, τραχήλους, μύας.

In his versibus τραχήλους & μήκωνια, quæ partes sunt conchyliorum, inter ostrearum ac piscium genera veluti proprium genus poëta recensuit. Non tamen sont. Sed quia per se coquebantur, ideo seorsim nominavit. Fortassean & κατ' ἐξοχὴν cervices, ac cirri purpurarum ac buccinorum ita appellahantur. Hesychius in voce Ταραντῖνοι. Τινὲς δὲ τὰς πορφύρας, ἐδώδιμοι γὰρ οἱ ἐξ αὐτῶν τράχηλοι Ex eo Posidippi loco idem Hesychius, aut simili τραχήλους de certo purpurarum genere interpretatus est. Sed fallitur Æque & μήκωνια de certa specie ostreæ accipi deberent, quæ partes erant buccinorum & purpurarum, ut & τράχηλοι. Hos trachelos, ut dixi, Latini vocarunt *spondylos.* Martialis;

Rosos tepenti spondylos sinu condit.

Ita legendum, nec de aliis spondylis intelligendum quam de ostrearum cervicibus. Petronio *cochlearum cervices* dicuntur, qui Græcis τράχηλοι. Hesychius σφονδύλους scribit, & τραχήλους interpretatur. Σφόνδυλ@, τράχηλ@. Σφόνδυλοι, αἱ ἁρμογαὶ τῶν μελῶν, καὶ πυθμένες. In plerisque Latinorum scriptis *sphondylos* etiam legere est, pro spondylis. Ut τράχηλ@ conchæ speciale genus non est, sed pars ostreæ, ita nec σφόνδυλ@. Mirum tamen quamplurimos auctores Græcos & Latinos *sphondylum* pro speciali genere conchæ ponere. Metellus apud Macrobium in indice Pontificiæ cœnæ: *ante cænam echinos, ostreas crudas quantum vellent, peloridas, sphondylos.* Et paulo post: *patinam ostrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos, iterum sphondylos.* Columella lib. VIII. cap. XVI. *Eadem quoque maxime idonea est conchyliis, muricibus & ostreis, purpurarumque tum concharum pectunculis, balanis, sphondylis.* Σφόνδυλον vel σπόνδυλον hoc sensu apud vetustissimos Græciæ auctores non legas. Galenus, qui ita usurpat, Latinos fortasse sequutus est lib. III de alimentis: τὰ δὲ σμικρὰ χῆμαι καὶ οἱ σφόνδυλοι, καὶ οἱ σωλῆνες, καὶ αἱ πορφύραι, καὶ οἱ κήρυκες. Ecce tamen aliud, quod possit firmare, Græcos etiam antiquos σπόνδυλον posuisse pro genere conchulæ marinæ. Olim parvis conchis marinis utebantur pro calculis ad ferendam sententiam,

ex

[illegible] ἀλφώδη χαι [illegible]. [illegible], ὥσπερ [illegible] [illegible] [illegible] for [illegible] [illegible] xerunt [illegible] [illegible] rinæ [illegible] [illegible] μυκον, σκυλώδη [illegible] [illegible] d[illegible] [illegible] unt [illegible] M[illegible] pp [illegible] [illegible] [illegible] *pondilo b* [illegible] *ta in al* [illegible] *m, ambiet* [illegible] *co* [illegible] *e fib* [illegible] *ue argument* [illegible] *a* [illegible] *eplura ap* [illegible] *ante* [illegible] in oft[illegible] τραχ[illegible] Græcorum, [illegible] fuit magis [illegible] qu[illegible] m carno- [illegible] *F*[illegible] urpur[illegible] funt τὰ μυ- [illegible] v ra[illegible] Di[illegible] l[illegible], non [illegible] M[illegible] N[illegible] hytum [illegible] pr[illegible] vellera, qu[illegible] H[illegible] [illegible] num [illegible] app[illegible] tur c[illegible] rum vellus & [illegible] x[illegible] *raca* Lati [illegible] *unxerit*. Pli- [illegible] genc[illegible] um [illegible] *ellis poe* [illegible] *as*. Pro quo [illegible] gendum [illegible] vit, & mul- [illegible] iffimis [illegible] fit. V[illegible] [illegible] *p[illegible] ellas prop*[illegible] *raceas*. Ve- [illegible] acrati[illegible] icta, ut *linguia- naca* herbæ. Quia Græci [illegible] μυκου[illegible] vocarunt tenuiffimam, ex [illegible] nnarum textam, Lucil[illegible], [illegible] ci[illegible] *papaveraceam* delign[illegible] [illegible] *P*[illegible] *ata vestis* [illegible] Non expli- [illegible] eftus fuerint, & unde dicta [illegible] vera genus effe qu[illegible] [illegible] *tra* [illegible] Mirum e[illegible] [illegible] de[illegible] vere [illegible] um [illegible] concilian[illegible] [illegible] μυκα [illegible] *σπέρμα βουλιον* interpretantur [illegible] q[illegible] ofdam h[illegible]c ita [illegible] et [illegible] quoddam, ex [illegible], quæ μύκω- [illegible] for[illegible] E[illegible] orte P[illegible] [illegible] u[illegible] multis locis in [illegible] Pl[illegible] ana tamen hallucina- [illegible] eris, ex [illegible] tes candorem [illegible] originem. [illegible] jam inve- [illegible] per enimus. Lib xx. [illegible] q[illegible] m perfe[illegible] ita fcri- [illegible] *Alterum* [illegible] *herbam* [illegible] *vocatur*, *ab aphron*, [illegible] *procul* [illegible] *em pafferum re-* [illegible] *ibus* [illegible] *ex* [illegible] e Theo- [illegible] preffus [illegible] Hift [illegible] [illegible] καλοῦσι, τὰ μὲν φύλλα ἔχουσι [illegible] [illegible] Palam eft dicere Theo- [illegible] aftu[illegible] h[illegible] p[illegible] av[illegible] tum habere fimile [illegible] herbæ [illegible] albantur Plinius [illegible] [illegible] in illis v[illegible] ra[illegible] paffere accepit, at- [illegible] inde hari[illegible] er [illegible] eraclium fo[illegible] f[illegible] ciem paff[illegible] ntibus. Cum igi- [illegible] ibi [illegible] p[illegible], utique & verba [illegible] ipfum tranftulit, [illegible] x eju[illegible] ac fplendida fieri [illegible] vit. Qu[illegible] ali[illegible] [illegible] lib. XIX. cap. [illegible] *Eft* [illegible] *inter pspa* [illegible] *ddam*, *quo can-* [illegible] *pra*[illegible] idem [illegible] herba lanaria [illegible] uo lin[illegible] in candorem [illegible] tur. Leg[illegible] um aut[illegible] rioribus Plinii [illegible] *Heracli* [illegible] *atur*, *ab* [illegible] *aphrodes*. In libris [illegible] eft. [illegible] Pro *aphro*[illegible] vi[illegible] olc editur *aphron*.

[illegible] ci[illegible], [illegible] ndidum eft [illegible] Th[illegible]phraft[illegible] [illegible] [illegible] pa[illegible] φύλλον [illegible] [illegible] καὶ [illegible] *emine* [illegible] At [illegible] on fem[illegible] pumeu[illegible] ita [illegible] βοτάνιον [illegible] [illegible] [illegible] dicu[illegible]. Diftinguendum [illegible]m, ac legen[illegible]m in [illegible] *ina fplendorem* [illegible] [illegible] τοῦτο [illegible] λέγεται [illegible] [illegible] ἐκ [illegible] Mox lege [illegible] [illegible] *acri*[illegible] Locus [illegible] vulgo [illegible] fimus. And[illegible]oft[illegible]enes ac Juba fimilem pectini [illegible] concham [illegible]lam, quæ gignit margaritum, [illegible] ipfius reapfe pecti[illegible] [illegible] lib. I. Παρατιθεῖ [illegible] verb[illegible] λέγοντα [illegible] [illegible] ἐν τῇ [illegible] τὸ μαργα[illegible] [illegible] ἐν θαλάσσῃ ἢ ἐν Περσ[illegible] [illegible]. Sic al[illegible] pinnæ fi- [illegible]lem, alii pinnam efle, qu[illegible]am pe[illegible] fimil[illegible]m, qu[illegible]dam pectinem effe volunt quæ margaritum fert. Nonnulli etiam μύακα. Sane Plinius in iis [illegible]nchis, [illegible]uas myas appellant, reperiri tradit in noftro orbe. G[illegible]enus μύακα κογχύλιον [illegible] interpretatur. Marga- [illegible] ritæ quoque conchæ κοῖλαι d[illegible]cebantur. Ifidorus: *[illegible] ncharum multa genera funt*, *inter quas* [illegible] *margaritife-* [illegible] *ra*, *quæ cœla dicuntur*, *in quarum carne preti*[illegible] *lapillus* [illegible]. Ita legendum olim docuimus, κοῖλαι. Sed [illegible] male à cœlo deduci hoc nomen. Myaces genus oftreæ [illegible] uam & κοίλην κόγχην Græci vocavere. Pliniu[illegible] [illegible] in duas fpecies d[illegible] generare ait, in *mitul*[illegible], [illegible] [illegible] *quæ re pinni*: [illegible] *quæ rotundi*[illegible] Gefneru[illegible] legebat: *qui fci*[illegible] *utrifque* [illegible] Certe Athenæus *myas* inter conchas numeran[illegible] q[illegible] ex his effe dicit σκληρώδεις. Εἰσὶ δ' αὐτῶν ἔνιοι, [illegible] [illegible], κακόχυλοί τε [illegible] [illegible]. Ergo hi funt, quos *mitul*[illegible] [illegible]ellat Plinius, qui fellam refi[illegible] [illegible]unt. Minores *myfc*[illegible], quæ hi[illegible] fu[illegible]. Athe- næus: οἱ δὲ [illegible] [illegible] ἔξωθεν [illegible] εἰσὶ [illegible] [illegible]. Hæ funt, quæ Plinio dicuntur *myfca*. Sed legendum *myifca*, hoc eft [illegible]. Idem Athenæus diftinguit inter [illegible] μύας, & τὰς μύας. Majores il[illegible]os facit, has minores. Hoc in mul[illegible] [illegible]net animalibus, ut majores fint mares. In plantis quo- que quæ difcretione fexus cenfentur, majores [illegible] tæ mafculæ. Hinc *mari*[illegible] *juncus* pro majore, idem qui & mafculus. Nam *ma*[illegible] *marifcus* [illegible], ut Syrus [illegible] *cus*, Pan *Panicus*, fcortum *fcortifcum* & fimilia. [illegible]c *ficus marifca*, quæ majores funt, & ma- fculæ. Rationem horum vocabulorum nemo hacte- nus intellexerat. Αἱ μύες faciunt diminutivum, μυί- σκαι: οἱ μύες, mafculi & majores, [illegible], μυίσκαι. Meminit etiam Plinius *myifcarum*, id eft, parvorum μυῶν. Nugantur viri doctiffimi qui [illegible] vertunt. Male etiam Plinio vocantur *myfci* pro [illegible]. Inde nomen proprium pueri Μυίσκος verfibus [illegible]eleagri ce- lebratum. Μύας Plinius vertit *myi*[illegible], & [illegible] refi- pere [illegible]. Σκιλλώδεις nimirum legebat in [illegible]ræco, pro σκυλώδεις, vel σκυλώδεις, quæ vera eft lectio. Atque ita plane in epitome Athenæi fcribitur. Σκυλώδη [illegible] Græ- ci vocant omnes carn[illegible] quæ cum difficultate man- duntur, atque inter den[illegible] trahuntur, ut coria. In- de & *coriaceum* vulg[illegible]mus, quod Græci σκυλώ- δες. Hoc fenfu, μύες σκυλώδεις καὶ [illegible]. Idem de purpura: [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible] [illegible] e eft totum conchylium carne dura [illegible] coriacea. [illegible] lib. III. Ὁ [illegible] [illegible] [illegible] σκυλωδέστερος, [illegible] [illegible]. Ubi etiam male [illegible] [illegible]r. D[illegible]ore malo ac vi- rofo falfumque refipient[illegible] non acce[illegible]ntum hoc no- men, [illegible]ed eft quod diximus, σκῦλος eft c[illegible]rium, unde σκυλοδέψης coriarius. Fortaffean & Plinius ita in Græ- co legerat, quo[illegible]d virus & tetrum odorem corio- rum ret[illegible]t. [illegible]ec[illegible] p[illegible]um [illegible]robare conjecturam Gefn[illegible] leg[illegible], [illegible] *redolent*. Nam li- bri [illegible]ne [illegible] Quod virus redolere ait, σκυλώδη exp[illegible] [illegible]. Ath[illegible] næus de [illegible] [illegible] [illegible], *alem red*[illegible] *ens*. [illegible] qualis eft è [illegible]orius. Inde [illegible] P[illegible]

[illegible] *qui in coriaria habitant.* Vul[illegible] [illegible] ount [illegible] *in culina habitant.* Culinam [illegible]o multis [illegible] male [illegible]ere. At vet[illegible] libri legunt [illegible]*ria* pro *coriaria* [illegible] ὀζώδη [illegible]m σκυλῶδες id est quod diximus De m[illegible]o odore, ac viroso tam o[illegible]um quam falsam[illegible]orum & carnium τὸ βρωμῶδες & βρωμοι Græci plerumque usurpant. Μῦες generalis appellatio hujus ostrei. Qui majores in eo genere sunt, μύακες dicebantur: ut minores μυΐσκαι, v[illegible] μυΐσκαι. Qui *musculos* Latine vertunt, nugantur. *Mytilos* qui volet eos Latine [illegible]cere, dicat. Ea vox idem sonat. Miratus sum Ennium in *hedypatheticis*, cum versus Archestrati verteret, μῦς reddidisse *mures*, quum sint *myes* retento Græco vocabulo, vel *mytili* Latine.

Τοὺς μῦς Αἶνος ἔχει μεγάλους, ὄστρεα δ' Ἄβυδος.

Ita vertit Ennius versibus, quæ apud Apulejum leguntur:

Omnibus ut Clupea præstat must[illegible] marina
Mures sunt Æni[illegible] [illegible]ra ostrea plurima Abydi.

Sic legendi hi versus. Sic inf[illegible].

Surrentis Elopem fac emas, Glaucum ad Cumas, quid
Scarum præterii [illegible]rum Jovis pane, supremo.

In optimis Florentinis scriptum est:

Surrenti Telorum fac emas.

Ex quo facimus:

Surrenti Elopem fac emas.

Ita:

Mures sunt Æni, aspra ostrea plurima Abydi.

Aliter non stat versus. In iisdem Florentinis codicibus & aliis omnibus, quos vidimus, sequens versus ad hunc modum concipitur:

Mit[illegible] est pecten, caradrumque apud Ambraciæ fines.

Græca Archestrati sic habent:

τοὺς δὲ κτένας ἡ Μιτυλήνη.
Πλείστους δ' Ἀμβρακία παρέχει καὶ πλάτι τε μετ' αὐτῶν.

Ita legenda hæc, quæ vulgo corrupta. Ἀπλαῖ sunt soleæ. Ita vocat piscem ex planorum genere, quem & Græci σανδάλιον dixere, Latini *soleam*. Vulgo est:

— καὶ ἄπλατα μετ' αὐτῶν.

Ambracia multos pectines præbet, & cum his etiam soleas. Hesychius ἀπλατα exponit ῥυπαρά. Quid si lusit in nomine pectinis Archestratus? *Pectines* sunt marinæ conchæ ex ostreorum genere. [illegible] *pectines* sunt quibus sordes è capite decutiuntur. Multos pectines præbere ait Ambraciam, sed & sordibus præterea abundare [illegible] apud eos abundent pectines. Eodem modo lu[illegible] infra & in κηρύκων nomine, quo præcones vocantur & genus ostreæ:

[illegible] τοὺς κήρυκας δ' Ἐπιτρέψω
Ὁ Ζεὺς τοὺς τε θαλασσογενεῖς καὶ τοὺς ἀγοραίους.

Sed ἄπλαστα pro ἄπλυτα legi apud Hesychium mendose arbitror. Nam ἄπλυτα sunt ῥυπαρά, & illota. Nunc [illegible]emus Ennii verba:

M[illegible]en, caradrumque apud Ambraciæ fines.

[illegible]dum:

M[illegible], charadrumque apud Ambracios.

Versus [illegible]

Melanurum turdum, merulamque, umbramque marinam

Et apud Virgilium:

Fluvi[illegible]m rex Eridanus.

Mitylenæ pe[illegible]nem esse, eumdemque plurimum in Ambracia haberi [illegible]ixit Archestratus, quem hic sequitur Ennius. Frustra igitur fuerunt viri docti qui reposuerunt in Latino

Est Mitylenæ pecten aperque apud Ambraciæ [illegible].

Nulla κάπρου mentio in Græcis, quamvis ex Latino in Græcum [illegible] restituere voluerit vir doctissimus. *Charadrus* Græce, vel *charadra* fossam significat, vel portum fossitium. [illegible].

Ast[illegible] [illegible] [illegible].

Ibi Servius: *Et vere ait [illegible] nam Carthaginenses cothone fossa utuntur, non naturali portu.* Latini *cothones* vocarunt portus manu factos [illegible]effossos. Festus: *[C]othones appellantur portus in mari interiores [illegible] manu [illegible].* Atqui *cothon* pro portu fossitio [illegible] Latinum videtur. It[illegible] vocabatur parva insula Carthaginis, q[illegible] vicem portus [illegible]bebat & navalia habebat. Strabo [illegible] xv[illegible] [illegible]

[illegible] ἐπίκειται δὲ [illegible] [illegible] τε λιμένι, καὶ καλεῖται [illegible]

φων, διεγμένοι [illegible],
[illegible] Fu[illegible] [illegible] canal[illegible]
[illegible]ce Græca, quod rotunda [illegible]
[illegible]ous κώθωνα tradi[illegible] esse [illegible]
[illegible]rtemidorum [illegible]ere [illegible]
Nam de [illegible] altum apud [illegible]
[illegible] dicta [illegible] [illegible]em sim[illegible]
[illegible]aginiensi[illegible] [illegible]hon [illegible]
[illegible] dic[illegible] [illegible]ur [illegible]
[illegible]arunt Lat[illegible] [illegible]c quoq[illegible]
[illegible] di[illegible]tu [illegible] χαραδ[illegible]
[illegible] λιμ[illegible] καὶ [illegible]. At [illegible]
[illegible]. Glossæ χαράδρα, [illegible]
[illegible] αἱ χαράκες [illegible] [illegible]
drum Ambraciæ pro portu dixi[illegible]
capiebantur pectines. Nec [illegible]
[illegible]m usurpasse, quum titul[illegible]
[illegible]. Ita enim legendum [illegible]
[illegible]e & portus Ambraciæ [illegible] nomi[illegible] [illegible]ur. [illegible]
nes ex glossis manavit qua[illegible] *[illegible]um Ambraciæ* [illegible]us
exposuerat fines. Nam & g[illegible] [illegible]
[c]ancellum interpretantur [illegible]
[illegible] pro finibus & limitibus p[illegible]
Cassiodorus: *Intra [illegible]* Hin[illegible]
p[illegible] limitatione apud auctores [illegible]
ager cancellatus delimitatus. Hæc [illegible]
quæ χάραξιν [illegible] significat, [illegible]
nem. Legendum igitur *charadrum apud Ambra*[illegible]
cias. Nisi [illegible]us mal[illegible], *Ambraciensi*[illegible]
[illegible]em. Sed [illegible] In fine [illegible]
bendum:

Polypus Corcyræ, [illegible]
Purpura, muriculi, mures, du[illegible]

Hæc omnia Corcyræ esse dicit. [illegible]men piscis Plinio. Ἀνάραξ, λάβραξ Hes[illegible]
invicem mutantur puto cu[illegible]
[illegible] dicitur in glossis: [illegible]
regio codice apud Agellium [illegible]
legitur lib. x. cap. xx.

[illegible] Abdomina
Adveniet [illegible] prima dab[illegible]

[illegible]*arue*, ut videtur. [illegible]
[illegible]nnii:

---- *calvariæ pingues [illegible]*

Mur[i]culi sunt parvi murices. [illegible] [illegible] ἀπὸ τῶν μυῶν. Quod sane miror [illegible]
aliud [illegible]unt. At *myes*, vel *my*[illegible]
commune habent [illegible] mur[illegible]
[illegible]tissimus apud Arrianum in [illegible] μύας
marinos vertit, quum sint m[illegible]
λέγουσι μύας τε [illegible] τοῖς θαλάσσης [illegible]
τοὺς ὀψαλίους καλουμένους. Infima [illegible]
dixit pro μυΐσκος. N[illegible]phytus [illegible] θαλάσσ[illegible]
Symeon magister: [illegible]
inquies, cur θαλάσσιοι μύες dicuntur [illegible]
tur ἀπὸ τῶν χερσαίων. Nulli autem terrestres [illegible]
mures acceperunt. Non ita est. [illegible]
est ut à fluviatilibus discernantur. [illegible]
etiam parvi mytili reperiuntur [illegible]
busdam sæpe ipse vidi, in [illegible]
piebantur. Sed hæc al[illegible]
est. Sed errore ac cul[illegible] [illegible]r quæ
[illegible]. *Mus marin*[illegible]
terra. Rursus tricesima [illegible]
ducit. In Græcis [illegible]
& murem ma[illegible]num [illegible]. A[illegible]
ticum testudini[illegible] [illegible]
[illegible]uo [illegible] in no[illegible] [illegible]mentari[illegible] de[illegible]
mentis. Nec me[illegible]
[illegible]da reddunt *murem* [illegible]. Q[illegible]
nomen, idemque [illegible] Idem [illegible]
qu[i]dem sunt aqu[illegible]
natant, sed pil[illegible]
vestiti sunt. *Mur*[illegible]
similes sunt iis mur[illegible]
[n]atando sæpe tr[illegible]
In ripæ foramin[illegible]
ut lutræ & [illegible]

quod claudant se atque aperiant quando libet, ut faciunt omnes conchæ duplices ac bipatentes. Quod ex illis conchis, quæ μύες appellantur, ligulæ fierent & cochlearia, inde μύστρον pro ligula, ἀπὸ τοῦ μυός. Nam & μυάκιον quoque *ligulam* dixerunt ex myace. Glossæ: μυάκιον, *ligula*. Zosimus: πρῶτον βαλὼν ἔλαιον ἐν μυακι θέρμανον χρῶσον. Ab eadem origine μυστίλη & μύστιλος. Ita vocarunt panem cavatum ad excipiendum & hauriendum jusculum. Grammatici exponunt: κοῖλον ψωμίον ἐστιν καὶ ζωμὸν βαθυνθέν. Manus concavum hoc etiam nomine nuncuparunt. Siculi quoque τὸν μύα, vel τὸν μύακα concham sic vocitarunt. Sed consuetudine sua loquendi μύτιλος dixere pro μύστιλος: ut μύτλακα pro μύσκα; ut ἔτλακα pro ἔσκα, & similia. Certè μύστιλος & μύαξ vel μῦς idem & ab eadem origine. Κοίλην κόγχην Græci exponunt. Ab ea similitudine & κοῖλον ψωμὸν & κοῖλον τῆς χειρὸς appellarunt. Sed & *ligulam* sic nuncuparunt ab eadem figura, quod ligulæ vicem atque usum sæpe præberet myacis concha. Μύστιλος igitur idem quod μύαξ. Μυεῖν ἀπὸ τοῦ μύω est *clusilis*. Inde μύστρα, & μυστίλαι, vel μυστίλοι *clusiles concha*, quæ dictæ quoque sunt *myaces*, vel *myes*, ab eadem causa. Plinius: *Inest iis esca, mordaces clusilesque conchæ, ceu mytilos videmus.* Clusilis concha est μυστὶ, quam & μυστίλον etiam dixere. Unde Siculum μύτιλος, & Latinum *mytulus*, vel *mytilus* pro myace. Alii τελλίνας Græcorum *mytilos* interpretantur. Athenæus: τὰς τελλίνας λεγομένας, ἃς Ῥωμαῖοι μύτλους ὀνομάζουσι. Μύτλος *mytlus* pro *mytulus*: ut *sitlus* pro situlo. Sic etiam *mutlos* pro mutulis ædificiorum dixere. Μῦτλοι apud Eusthatium. Glossæ quoque nostræ τελλίνας interpretantur *mytilos*. Τελλίναι *mytuli*. Sed *mytuli*, ut dixi, sunt μυτίλοι, vel μυστίλοι. Non in uno igitur genere concharum nascitur margarita. Pinnæ, pectines, & myaces diversæ sunt concharum species, in quibus margaritum gigni veteres prodidere. In hoc quoque tempore non una concha lapidem hunc generat. Omnium præstantissimæ ad gignendas margaritas hodie habentur eæ conchæ, quæ leves sunt & candidæ. Eædem porro sunt quas pinnis similes, aut pinnas dixere antiqui. De his Androsthenes intelligendus, qui λείαν ὄστρακον καὶ δασὺ conchæ margaritiferæ tribuit, testam levem & hirsutam. Ab his πιννικὸν dictum margaritum, quibus & πίννινον ἔριον, quo concha illa comata & hirsuta est. *Penico* pro *pinicum* dixere barbari, & mutatione sollemni N in R *perico*, & transpositione *cherigo*. Ita Persæ hodie atque Indi vocant hoc genus levis conchæ. Alia est species, quam vulgo *μαργαριταρίων* appellant, id est, *matrem perularum*, quæ major est supra dicta, quæque parte exteriori scabra est & impolita & rugis insecta. *Changue* nominatur ab indigenis pro *concha*. Nec enim dubito quin illud *changue* ex *concha* fluxerit. Hæc pectini similior quàm pinnæ. De qua intelligit Plinius, qui Juba auctore pectini insecto eam similem prædicat, hoc est, κτενὶ διεχαραγμένῳ. Tales enim pectines, τραχυόστρακοι, ῥαβδωτοί, asperi ac virgulati & striaturis insecti. Nec enim aliud significat Plinio *insectum*, quam incisum. Et falluntur qui contrario sensu accipiunt. De altera igitur concha Androsthenis verba capienda sunt, qui pectini quidem similem, sed levem esse ait concham margaritariam. De altera Plinius, qui ex Juba refert pectini insecto similem esse. Procopius κτένα vocat concham margaritiferam. Nam pecten, ut Græci dicunt, ἀγλυπτὸς, hoc est, rugis ac striaturis insectus est, & asper. Ab ultima usque antiquitate Persas & Indos voces illas retinuisse, quas, ut verisimile est, à mercatoribus Romanis atque Ægyptiis didicerant, non est mirum. Commercium hoc fecit, & frequentia commeandi ad illos, ut pleraque vocabula hauserint à negotiatoribus, dum ea sæpius nominari audiunt. Indi hodie magni faciunt adamantes *de rupe veteri* cognominatos, præcipue quos natura perfecit, nulla arte politos. Hos vocant *nasfes*. Plane sunt *nativi* adamantes. Quis enim ambigere queat, quin ex Latino dictio illa descenderit? Sic *nativus* hyacinthus Epiphanio inter genera hyacinthorum manu & arte non elaboratus, vel à nativo colore. Sic *nativos lapillos* Propertio calculi vel gemmæ natura tantum, non arte politæ:

> *Littora nativos per se dent picta lapillos.*

Et *nativus tophus* Juvenali. *Nativus lapillus* in spongiis apud Plinium. *Nativus torus* Propertio:

> --- *nativo creverat herba toro.*

Infinita hodie habent vocabula Persæ, quæ de Græco manasse is demum potest dubitare qui omnia ignorat. Rubinum vocant *jacut*, ex nomine ὑάκινθος. *Band* dicunt fasciam. Id ex Græco βάνδον postremi imperii, quod à Latino factum est *bandum* τὸ σημεῖον τὸ στρατιωτικόν. Hinc *bandum* pro vexillo. Glossæ: *Bandon*, σίγνον. Inde & nos Francoceltæ *bandam* pro fascia dicimus, & *bandare* pro fasciare, quod tamen à Persis non didicimus, sed inde prorsus, unde & Persæ, habuimus. Notavi aliquando calculorum ludum Græcis recentioribus ζατρίκιον appellari, eamque dictionem origine Græcam esse demonstravimus. Idem quippe ζατρίκιον quod ζατρίον, vel ζατρεῖον. Quid esset explicavimus. Id non placuit viris quibusdam eruditis, qui à Persico vocem illam deducere maluerunt, quibus *xatreng*, vel *xatrang* hodie appellatur latrunculorum ludus. Adeò inquam hæc observatio cuidam bella visa, ut palmariam censeat. Mihi contra videtur. Potius crediderim Persicum illud *xatreng* ex Græco ζατρίκιον fictum fuisse, quam Græcum ex Persico. Ζατρίκιον dictionem esse mere Græcam præter illa, quæ ibi tum adnotavimus, Lexicon vetus regiæ bibliothecæ id mihi postea confirmavit, in quo ita legi: Ζατρίκιον, ὁ κλάδος τὸ τῶν ἄλλων κυλασιμάτων. Hæc est *mandra* in ludo calculorum apud veteres:

> *Mandris & vitreo latrone clausos.*

Et in Lucani Panegyrico de calculis, sive latrunculis:

> *Ut citus & fracta prorumpat in æquora mandra.*

Hoc est ζατρίκιον. Postremo quis nescit hujus ludi inventionem Græcis deberi? A Græcis igitur ad Persas res ipsa cum nomine transiit. Hispani *axedres* vocant hunc eumdem lusum, voce indidem formata ac detorta, nempe ex ζατρίκιον. Hoc argumento vel vinci potest id nomen non esse Persicum. Nec enim à Persis id habuere, sed à Mauritanis, qui voces pæne innumerabiles è Græco ac Latino in suam linguam traduxerunt. *Alxatrec* cum articulo videntur appellasse τὸ ζατρίκιον, unde Hispanum *axedres*. Pauca admodum sunt herbarum, arborum, gemmarum, siderum Arabica, quæ non ex Græco detorta sint, ut sciunt ejus linguæ periti: & nos quædam observavimus, quæ illos fugerunt. Persæ in eo ludo latrunculorum & *rocham* dicunt, quæ nobis *rocca* est infimæ nempe Latinitatis vocabulum pro rupe. *Piada* quoque nominant pro pedite. Quæ non magis sunt origine Persica quam ipsius ludi appellatio, quem *xatreng* ex Græco ζατρίκιον nuncuparunt. Nec Persicam ab antiquo originem melius redolent eæ voces, quibus hodie Persæ matrem, fratrem & sororem appellant: quas & Germanicæ dialecto communes esse miratur Scaliger. Ego non miror. Nam & Persæ à Græcis eas acceperunt: Germani à Latinis, qui easdem habuere cum Græcis. Germanos quoque plurima è Græco mutuatos esse constat, ut alibi ostendimus. Persæ lac vocat *xir*: non omne lac fortasse, sed id quod lactis more manat primo, deinde concrescit ut gummi, ut lac Cyrenaïcum, lac hammoniacum quod dixere ἀμμωνιακὸν γάλα. Sic *lac mambu*, quod ipsi vocant *tabaxir*, est saccharum salis instar concretum. *Xirquest* quoque apud eosdem genus mannæ. De qua diximus supra. Græci ξηρὸν & ξηρίον id appellant. Atque inde Persicum. Omnia quippe gummi genera Græcis ξηρὰ dicuntur. Chimicis auctoribus electrum, vel succinum πλανος ξηρὸς vocatur. Lexicon eorum: Ἤλεκτρον, πλάνος ξηρίος. Iisdem Persis *feruza*, aut *firuza* nomen est gemmæ. Ea nostra est turchesia. Sed ex Græco sumptum vocabulum. Jaspis ἀερόεσσα, vel ἠερόεσσα, & contracte ἠερῶσσα: unde Persicum *firuza*. Ἀερόεσσα autem jaspis, quæ cælini coloris est, plane eadem cum nostra turchesia. Inde etiam factum Arabicum *feruzegi*, ex ἀερίζουσα corruptum. Quidam smaragdum interpretantur, alii sapphirum. Verum iidem Arabes smaragdum vocant *zamardum* ex Græco infimæ ætatis ζμάραγδος. Servius: *Alii tradunt jaspidem in zmaragdum transire.*

Sic ζμίλαξ herba pro σμίλαξ apud Harpocrationem Alexandrinum in Lexico περὶ φυσικῶν δυνάμεων nondum edito. Cognatio igitur jaspidis cum smaragdo, ut etiam testatur Theophrastus: δοκεῖ δὲ, inquit, ἡ σμάραγδος ἐκ τῆς ἰάσπιδος γίνεσθαι. Jaspis autem cælini, vel aerini coloris plane est turchesia. Sic ex Græco ζατρίκιον Persica vox *xatreng*.

Quæ certo anni tempore luxuriante conceptu sitiunt rorem velut maritum.] Hæc omnia ut Solinus è Plinio, ita Ammianus è Solino mutuatus atque imitatus est. Plinius: *Has ubi genitalis anni stimulavit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt.* Ammianus: *Apud Indos & Persas margarita reperiuntur in testis robustis & candidis permixtione roris anni tempore præstituto concepta.* Expressit *maritum rorem* Solini, quum dixit *permixtione roris* margaritas concipi. Sic *maritus imber* apud auctorem Pervigilii Veneris:

Fecit undantem Dionem de maritis imbribus.

Mox legendum apud eumdem Ammianum: *cupientes enim velut coitum quemdam humoris ex lunari aspergine concipiunt densius oscitande.* Legit nimirum in Solini verbis, sicut hodie editum est: *& cum maxime lunares liquuntur aspergines, oscitatione quadam hauriunt humorem cupitum, sic concipiunt, gravidæque fiunt.* Male in Ammiano legitur: *capiunt densius oscitando*, pro concipiunt: *concipiunt oscitando, exindeque gravida edunt.* Nihil certius quam eum totam illam de margaritis historiam ab hoc Solino hausisse, cujus ipsamet verba usurpavit, non rem tantum sumpsit. Solinus pro illis, *& maxime quum lunares liquuntur aspergines*, scripserat in priore ἐκδόσει, *& cum maxime liquitur lunaris imber.* Quam scripturam in plerisque vetustis codicibus inveni. Possit & videri hæc lectio recognitæ, & posterioris editionis esse. Nam ex multis animadverti Ammianum incidisse in priorem, atque ea usum esse tantum. Sed in optimo regio ad marginem notata est, ut ceteræ omnes quas ex priore editione acceptas antiquarius illius codicis diligenter in ora descripsit. Quærendum porro quid Solinus intellexerit *lunarium asperginum*, aut *lunaris imbris* appellatione? Roscido conceptu eas gravidas fieri dixit tantum Plinius, & pro qualitate roris, quem acceperint, aut candescere partum, aut turbidum esse, aut pallescere. Non dubium est quin rorem Solinus *lunaris asperginis* nomine designaverit. Alcmani δρόσος appellatur αἶρος θυγάτηρ καὶ σελάνας. Vetus poëta in Pervigilio:

Humor ille, quem serenis astra sudant noctibus.

Rorem intelligit. Veteris poëtæ fragmentum *rorifluam lunam* appellat:

Quam nos rorifluam sectemur carmine lunam.

Poëma illud non rectiore judicio tribuitur Varroni Atacino quam Pervigilium Veneris Catullo. Utriusque carminis auctor non longe fuit ab ætate Solini. De quo alibi. *Lunaris* igitur *asperge*, aut *lunaris imber* Solino, qui Plinio *ros* dicitur. Quæ importuna cacozelia est, & nimis poëtica loquutio. Ros matutino ac vespertino tempore maxime cadit, & quidem sæpe quum luna nondum supra terram conspicitur, & quum jam sub terram in occasum abiit. Ros ille non potest à lunari aspergine manare, nec lunaris imber dici. Hæc inepta sunt. Et sane conchas margaritarias æstatis tempore noctu præcipue oscitare & pandi, per diem vero comprimi tradit Isidorus Characenus: θέρους δὲ τὰς μὲν νύκτας κεχηνυίας διανήχεσθαι, ἡμέρας δὲ μύειν. Ergo hiant ad nocturnum illum humorem, lunaremque imbrem excipiendum, quo gravidæ fiunt. Ita Plinius interpretatus est, aut ille inde sumpsit. Isidorus de margaritaris conchis: *De quibus tradunt ii qui de animantium naturis scripserunt, quod nocturno tempore littora appetunt, & ex cælesti rore margaritum concipiunt; unde & cæla nominantur.* Quod est ridiculum. Nec enim perspicere aut mente comprehendere possim, quomodo conchæ in medio mari totæ intra aquam conditæ rorem illum cupitum haurire queant, qui de cœlo cadit. Per noctes διανήχεσθαι eas ait Isidorus. Sed non in summo natant æquore, nec extra aquam totas se pandunt, ut illis influere possit humor ille nocturnus. Pleræque saxis & scopulis adhærescunt, fixæque radices agunt, totæ mari tectæ. Quæro an ad eas pervenire possit ros matutinus, aut vespertinus, ut inde concipiant? Atqui illæ quæ ῥιζοβολοῦσι plurimum & maximum nutriunt margaritum auctore eodem Isidoro. Adeo autem in penitis ac profundis marium conchæ sedes sibi collocant, ut ad eas exquirendas urinatores sæpe in mare descendant viginti orgyiarum altitudine. Isidorus de urinatoribus concharum: ὥσπερ σχεδίας καλαμίνας πέριξ εἶναι τῆς νήσου, ἐξ ὧν καθιεμένους εἰς τὴν θάλασσαν ἐπ' ὀργυιὰς εἴκοσιν ἀναφέρειν διπλῆς κόγχας. Quibus in verbis Latine vertendis ridiculus est non una vice doctus interpres. Σχεδίας καλαμίνας reddit *casas ex arundine.* At sunt scaphæ ex arundine. Tam crassæ quippe & magnæ in India nascuntur arundines, ut ex earum singulis internodiis fissis naviculæ fiant binorum aut ternorum hominum capaces. De his supra diximus. Has καλαμίνας σχεδίας vertit Isidorus. Reliqua sic vertit interpres: *e quibus in mare desiliant ad ulnas viginti, conchas tantum duplices reportaturi.* Διπλῆς κόγχας pro duabus conchis accepit, ut *duplex* pro duobus, *simplex* pro uno vel unico sæpe ponitur. At διπλῆ κόγχος concha margaritaria dicitur, etiam si unica sit. Duplices conchæ sunt quas Philosophus vocat. Ex eorum numero ac genere margaritifera. Ut ad rem redeamus: scribit idem Isidorus per tonitrua frequentia, & imbrium effusionem, magis parere concham, & plurimum gigni margaritum: φασὶ δ' ὅταν βρονταὶ συνεχεῖς ὦσι, τότε μᾶλλον τὴν πίνναν κύειν, καὶ πλεῖστον γίνεσθαι μαργαρίτην. Post tonitrua maximi sæpe excidunt imbres, qui geniture margaritarum proficiunt, non quod imbres illos hauriant conchæ, atque humore inde accepto gravidæ fiant: qui enim id pote? sed quadam occulta naturæ vi ac proprietate. Eadem certe qua & tubera tum maxime nasci & grandescere traditum est, quum fuerint imbres autumnales ac tonitrua crebra, & præcipue à tonitribus. Juvenalis:

—— traduntur tubera si ver
Tunc erit, & faciunt optata tonitrua cœnas
Majores.

Id verum esse magistra experientia docuit, & adtestantur illi apud quos nascuntur tubera. Matron παρῳδίᾳ ostreas maris tubera eleganter appellavit:

Ὄστρεα τ' ἔλεγεν Θέτιδος Νηρηΐδος ὕδνα.

Tertullianus *maris poma* conchas indigetat: *Sed si quid de mari Britannico aut Indico ambitio piscatur, conchæ genus est, non dico conchylio aut ostreo, sed nec peloride gratius de sapore. Ad hoc enim conchas noverim, maris poma.* Hæc obiter. Plinius contra Isidori sententiam tonitrua concharum partui officere dicit. Etenim pavore attonitas abortivos fœtus edere, specie tenus inania & inflata quædam margaritarum simulacra sine corpore. In aliis multis non convenit Isidoro cum Plinio circa margaritarum historiam. Tradit Plinius crassescere in senecta margaritas conchisque adhærescere, nec his avelli posse nisi lima. Contra ea Isidorus principio conchæ margaritam adhærescere, & quamdiu adhærescit, incrementum capere per solidum conchæ: παρ' ἣν ἡ μαργαρίτης φυομένη αὔξεται διὰ τοῦ στερεοῦ τῆς κόγχης καὶ τρέφεται ὅσον ἂν ᾖ προσπεφυκυῖα χρόνον. Nutriri ait, & grandescere quamdiu conchæ adnexa est: procedente deinde tempore, carne subnascente ad ipsam radicem, & molliter resectam à concha margaritam separante, ubi eam complexa est totam, non amplius post illa alimentum capere & augescere, sed lucidiorem fieri & levorem acquirere: ἐπειδὰν δὲ αὐξηθῇ, τὴν ἔκφυσιν ὑποδυομένη ἡ σὰρξ καὶ μαλακῶς ἐκτέμνουσα χωρίζει τὴν μαργαρίτην ἀπὸ τῆς κόγχης, ἀμπέχουσα μὲν οὐκέτι τρέφει, λειοτέραν δ' αὐτὴν καὶ διαυγεστέραν ποιεῖ. Immerito voce ea ἀμπέχουσα torqueri se fatetur vir eruditus. Caro ostrei, ubi margaritum à concha separavit, & totum intra se recepit, recte ἀμπέχειν illud dicitur. Nec enim tum totum illud comprehendebat & amplectebatur cum concha adhæresceret. Lectum Plinio fuisse Isidorum Characenum in historia margaritarum vel inde constat, quod quædam ex eo pæne verbatim reddidit. Præterea

terea auctorem eum citat in hoc ipso libro. Index libri hujus: *Juba Rege, Polybio, Onesicrito, Isidoro.* Intelligit Isidorum Characenum. Nunc loca comparemus, quæ ab Isidoro illo habet: *Concha, quum manum videt, comprimit se, operitque opes suas gnara propter illas se peti, manumque si praeveniat, acie sua abscindit.* Isidorus: κινδυνεύουσι δ' οἱ θηρῶντες μαργαρίτας, ὅταν εἰς κιχλωότα κόγχον κατ' αὐτὸ ἐκτείνωσι τὴν χεῖρα· μύει γὰρ τότε, καὶ πολλάκις οἱ δάκτυλοι αὐτῶν ἀποπρίονται. Plinius: *Miror ipso tantum eas gaudere cælo, sole rubescere, candoremque perdere ut corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagia altius mersa quam ut penetrent radii.* Isidorus: ἡ μὲν ἐμβύθιος τίκτει διαυγεστέραν τινά, καὶ καθαρωτέραν, καὶ μεγάλην γένῃ μαργαρίτην. Ἡ δὲ ἐπιπολάζουσα, καὶ ἀναφερὴς διὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡλίου κατακεκαῦσθαι δύσχρους καὶ ἥσσων. *Pelagias* vocat Plinius, quas Isidorus ἐμβυθίους, quæ in fundo maris ac penetralibus ipsis sedes habent. Libri tamen Pliniani eo loci scribunt: *Quæ re præcipuum custodiunt pelago altius mersa quam ut penetrent radii.* Insulæ πελάγιαι dicuntur, quæ in alto mari longe à continenti distant. Πελάγιοι ἐμπλέειν dicuntur naves, quæ in alto mari velificant, non quæ oram legunt. Sic *pelagia* purpuræ, quæ in finibus degebant longe à littoribus. Aristoteles de purpuris: αἱ μὲν ἐν τοῖς κόλποις μεγάλαι καὶ τραχεῖαι. Hæ sunt quæ *pelagia* dicebantur. Αἱ δὲ, inquit, ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς καὶ περὶ τὰς ἀκτὰς, τὸ μὲν μέγεθος εἰσι μικραί. Sic littorales pelagiis opponuntur: τὰ προσόγεια τοῖς πελαγίοις. Theophrastus marinum fucum & Cretensem, qui in alto mari colligitur, non in littore ut alia algarum genera, πελάγιον vocat: τοῦτο μὲν ὂν οἷον προσγεια περὶ γε τὴν θάλατταν, τὸ δὲ πόντιον φῦκος ὃ οἱ σπογγεῖς ἀνακολυμβῶσι, πελάγιον. Interpretes vertunt: *alga vero promineus in alto quam spongiarii pelagicam deferunt.* Absurde. Vertendum est: *Marinus autem fucus, quem spongiarii urinando expiscantur, in alto mari nascitur.* Πελάγιον est quod in alto nascitur longè à littoribus. At Plinius *pelagias* generali appellatione vocatas vult omnes purpuras quarum genera plura facit. Et *pelagias* quidem purpuras dictas significat, quod in alto mari degerent, ad differentiam buccinorum, quæ petris tantum adhærent, circaque scopulos leguntur. Verba ejus sic continuanda, quæ perperam capitibus secta divelluntur: *Buccinum nonnisi petris adhæret, * circaque scopulos legitur: purpura nomine alio pelagia vocantur.* Plane innuit purpuras alio nomine proprie vocatas *pelagias*, quod in alto mari caperentur, quom buccina circa scopulos & petras, quibus adfixa sunt, legantur. Hinc alibi passim *pelagium* pro purpuræ medicamento ponit, cui buccinum opponit cap. XL. *Pretia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum vilitora: non tamen usquam pelagii centenas libras quingentos nummos excedere, & buccini centenos sciant qui ista mercantur immenso.* Ita legendus ille locus. Centenæ libræ pelagii quingentis nummis venibant. At buccinum longe purpura vilius. Ideo centenæ ejus libræ centenis nummis dabantur. Sic libræ singulæ pelagii quinque nummis, buccini nummo uno exponebantur. Sequitur: *sed alia sunt e fine initia.* Liber vetus habet: *sed alia finem initia.* Scribe: *sed aliaè fine initia, juvatque ludere impendio, & luxus geminare miscendo utrumque, & ipsa adulterare adulteria naturæ.* Perperam editur: *miscendo iterum.* In libris est: *iterumque.* Nos *utrumque* facimus. Buccinum pelagio miscebatur cap. XXXVIII. *Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admotum adligatur, nimiaque ejus nigritiæ dat austeritatem illam nitoremque qui quæritur cocci.* Et heic Plinium correximus. Editur enim: *Pelagio admodum alligantur.* Buccinum solum ac per se damnatur, quia fucum remittit. Pelagio admotum alligatur, ac fucum suum tenet. Alligari dicuntur colores, qui non facile eluuntur, nec fucum remittunt. Idem Plinius lib. XXXII. cap. VII de alga marina: *tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui postea non possit.* Ita alligatur buccinum, admotum pelagio, vel admixtum, quum alias per se colorem non teneat. Nigritiam pelagio propriam facit idem Plinius. Aristoteles quoque eas purpuras, quæ in alti maris finibus colliguntur, florem nigricantem ut plurimum habere dicit: καὶ τὸ ἄνθος αἱ μὲν πλεῖσται μέλαν ἔχουσι. Hæ sunt *pelagia* Plinio. Nec universo ille generi nomen hoc dedit, quod est proprium soli atque pastus, sed cum duo genera sint pelagium ac littorale, solius pelagii meminit, quo nomine à buccinis distinxit, quod circa scopulos ac petras moratur, & flore dilutiore censetur ut littoralis purpura, quæ succum nigrum non gerit ut pelagia, sed rubrum. *Pelagiam* porro purpuram in alia genera dividit Plinius, pabulo & solo discreta. Totus ille locus ita concipiendus est: *Lutense è putri limo, & algense nutritum alga, vilissimum utrumque. Melius tæniense, in tæniis maris collectum. Hoc quoque etiamnum levius atque dilutius calculensi. Id appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis. At longe optimum purpuris dislocense, id est, vario soli genere pastum.* In scriptis libris habetur *dialucense.* Nec moror διαλευκὸν Turnebi, nec aliorum διαλευκόν, nec similes nugas & bariolationes. Nominibus Latinis hæc omnia concepta, & in officinis tingentium sic appellata. *Dislocense* igitur dictum quod in variis pasceretur locis, & vario genere pabuli. Sic *discolor*, quod non est unius coloris: *dispar*, quod par non est. Ita *dislocense*, quod non uni loco addictum est, & alligatum. *Dislocare* quoque Latinum est, ac significat loco ac sede movere, ut *disjungere*, *disunire* Arnobio. Ergo & *dislocense* quod vagum fertur, ac sedes subinde mutat. Scriptum in veteribus libris *dialucense* pro *dislucense.* Sic *luci* ἀξίας τιμῆς in glossis pro *loci.* Et *lucar* τὸ θεατρικὸν pro *locar.* Ita *dislucense* pro *dislocense.* *Lutense* in luto semper hæret. *Algense* circa algam vivit. *Taniense* in tæniis maris colligitur. Auctor peripli: αἱ ἐν μὲν τῶν δεξιῶν κατ' αὐτὸ τὸ στόμα ... τεχνῖα, καὶ διαίτης ... Ἠϊόνη λεγομένη. *Calculense* à calculo maris, in quo semper versatur. *Dislocense* varietate locorum gaudet & pabuli diversitate. Per gradus bonitatis, ac pretii eas species pelagii distinxit. Lutense & algense vilissima, ac floris dilutissimi. Tæniense melius utroque, sed etiamnum vilius, ac dilutius calculensi. Calculense optimum conchyliis tingendis, hoc est, conchyliatæ vesti, quæ dilutior ac pallidior erat purpura. Ad purpuras inficiendas optimum dislocense, omnium præstantissimum. Locus plane insignis. *Pelagiæ* conchæ margaritiferæ sunt ἐμβύθιοι, quæ semper in profundo maris versantur. Nam πέλαγος βυθὸς Hesychio exponitur. Sed pelagias nullas agnoscit Plinius. Duo genera earum facit Isidorus: unum ἐμβύθιον, quod fundum maris non deserit, alterum quod in summo æquore agitat. Longe clarius ac grandius margaritum efficere dicit eam concham, quæ sese profundis ingurgitat, quam quæ in superficie maris sedes suas collocat. Quippe hæc radiis solis de proximo percussa, ut minorem generat lapillum, ita rufum & minus candidum utpote à sole infuscatum. Hæc igitur Isidoro causa est, cur in aliis conchis grandior calculus & candidior reperiatur, in aliis turbidus, ac rufus, minorque conspiciatur. Pro loci scilicet ac sedium, in quibus diversantur, diversitate id fieri. Pinna illa ἐμβύθιος, quæque profundis gurgitibus mergitur, illa ipsa est quæ maximum ac candidissimum parit margaritum. Nec igitur verisimile è rore cœlesti infuso concipere hanc & pro qualitate roris accepti talem fœtum edere. Longe quippe abest à superficie maris. Atque ut altius mersa est quam ut eo penetrent radii solis, ita nec ros eo potest pervenire. Quæ in superficie & summa æquoris parte degit, ea si forte potest rorem de cœlo haurire, atque inde conceptu roscido impleri. Sed id genus ut soli propinquius, ita fuscum ex eo ac nubilum partui colorem trahit. Hæc sententia, quæ duo genera constituit margaritarum, unum ἐμβύθιον, alterum ἀναφερὲς, prorsus à Pliniana distat opinione, quæ statuit pro qualitate roris infusi conchas majorem aut minorem, clariorem aut fusciorem partum edere. Verba ejus sic interpungenda sunt: *gravidas postea enisi, partumque concharum margaritas esse. Pro qualitate roris accepti, si purus influxerit, candore conspici: si vero turbidus, & fœtum sordescere: eundem pallere cælo minante conceptum.* Candore conspici pro candore conspicuas esse. Nullas igitur pelagias conchas ponit Plinius, quas ipsi donarunt correctores. Pelagiæ essent, quæ nunquam fundum maris deserunt,

ibique semper hærent. At ex rore illæ non possunt concipere. Aut Isidorum non legit Plinius, aut si legit in alium sensum verba ejus detorsit, quia ei sententiæ videbantur contraria, quam ex alio auctore priorem proposuit ac probavit. Sic ergo in Plinio legendum ex veteris codicis auctoritate: *mirum ipso tantum eos gaudere cælo, sole rufescere, candoremque perdere ut corpus humanum. Quare præcipue eum custodiunt, pelago altius mersa quam ut penetrent radii.* Male in vulgatis habetur, *præcipuum custodiunt.* Ex conjectura sic reposuimus, *præcipue eum custodiunt.* Legere etiam malim in illis verbis: *mirum ipso tantum eos candere cælo, sole rufescere.* Mirum, inquit, quum candorem à cœlo tantum habeant, è rore scilicet, qui de cœlo liquitur, eum tamen sole perdere ac rufescere. Perperam in editis legitur: *rubescere. Candere* pro candescere. Sic *candens vacca* poëtæ. Varroni *candens taurus.* Plinii igitur mens est margaritas in conchis è cœlestis roris infusione concipi ac formari, & candorem illum acquirere. Postquam rorem eum hauserint conchæ atque ex eo conceperint, gnaras partum suum sole maculari, & candorem perdere pelago altius mergi quam ut eo penetrent radii. Verba illa Plinii in hanc sententiam accepit Solinus, ut paulo post ostendam. At Isidorus, qui duo genera concharum constituit, alias ἐμβυθίους, alias αἰωροφερεῖς & in superficie æquoris degentes, de illis pinnis manifestum est intelligere quæ ῥιζοβολοῦσι. Aliæ enim in fundo maris radices agunt & adhærescunt, aliæ in summis scopulis haud longe à superficie maris. Aristoteles tradit, πίνναι ὀρθαὶ φύονται ἐκ τοῦ βυσσοῦ ἐν τοῖς ἀμμώδεσι καὶ βορβορώδεσι, id est, subrectas è fundo maris nasci. Ῥιζοβολίαν intelligit. Et βυσσὸν ibi fundum maris significat, non *byssum* pinnæ. Athenæus βυθὸν pro eo posuit: ὀρθαὶ φύονται ἐκ τοῦ βυθοῦ. Apud Isidorum Characenum αἰωροφερεῖς ἐπιπολάζουσαι πίνναι dicuntur, quæ summis scopulis ac petris adfixæ sunt haud longe à maris superficie, non quæ per summa æquoris fluitant, ut interpretes accipiunt. Nam quæ fluitant, nunc ad summum æquor enatare possunt, modo rursus in profundum mergi, & vagæ quocumque libet feruntur. De his Plinius intellexit. Pinnas margaritiferas scopulis & petris adhærescere, & ab urinatoribus inde avelli narrat idem Characenus: ὅσαι δ' ἂν ἐκ τοῦ πελάγους ἀποθῶνται τὴν χώραν τύχωσι, ἐμβάλλουσι τοὺς κόγχους ἀπὸ τοῦ λίθου ἀποσπῶσιν. Garcias ab Horto scribit conchas, quæ in superiori maris parte natant, grandiora margarita generare, quæ vero in alto mari degunt, minutiora edere. Ergo etiam conchæ sunt ex vagis ac solutis, quæ in superficie maris agitare amant, aliæ quæ fundum magis petunt. Puto tamen eum non ex propria ac nova scientia id prodere, sed ex Isidori verbis hoc notare. Contrarium plane dicit Isidorus, quæ in superiori maris facie degunt, minutiorem margaritam parere. Hodie quoque pro certo obtinent grandiores conchas & quæ majores edunt margaritas in profundis marium jacere. Eas non vagari, sed creari, nutririque in locis penitioribus. Majores itaque altius mersas degere constat, mediocres minus alto mari, minimas in superficie summa sedes habere. Quod ex relationibus de novo orbe compertum est, quibus confirmatur Isidori sententia, qui alias ἐμβυθίους esse tradit, alias ἐπιπολαζούσας καὶ αἰωροφερεῖς. Videndæ Petri Martyris decades. Ceterum quæ de rore conchis de cœlo illabente ac de roscido earum conceptu tradidit Plinius, adeo à veritate longe se segregant, ut ne verisimilia quidem videri queant. Profecto cochleis terrestribus ea magis conveniunt, quam marinis conchis. Immo unice cochleis competunt. Symmachus: *Ajunt cochleas, cum sitiunt aeris, atque illis de cælo nihil liquitur, succo proprio victitare. Ea res mihi usu venit, qui desertus eloquii tui pastu, meo adhuc rore sustentor.* Rore victitant cochleæ: si nihil illis de cœlo influit, proprio succo sustentantur.

Pag. 61. B. *Et de sagina qualitate reddunt habitus unionum.*] In quibusdam codicibus: *reddunt habitus vitiorum.* Quod est vitiosum, nisi ex priore ac properata editione fluxerit. *Saginam* hic pro cibo vel pabulo posuit. Ammianus, qui hunc locum imitatur, nec vocem hanc omisit: *Idque indicium estætherea potius derivatione, quam saginis pelagi hos oriri fœtus & vesci.* Symposius in ænigmatis *saginas* dixit de glandibus, quæ suum pabulum sunt:

Setigeræ matris fœcunda natus in alvo
Desuper ex alto virides expecto saginas.

Symmacho in epistolis *saginam cædere* est cibum cædere, ac comedere. Unde *cibicida.* Et apud Nemesianum in Cynegetico *sagina* pro simplici cibo:

--- tunc consuetam retinere saginam
Profuerit.

De canibus venaticis loquitur, qui non saginantur. Juvenali *sagina* pro cibis:

--- stomachum laxare saginis.

Alias veteribus *sagina* est σίτευσις, fartura. Σίτευμα, ἡ σίτευσις, *sagina.* Glossæ. Plinius de cochleis: *quin & saginam earum commentus est sapa & farre, aliisque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent. Cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta ut octo quadrantes implerent singularum calices, auctor est M. Varro.* Ita legendum eo loco. *Sagina cochlearum*, ἡ σίτευσις, quæ altiles facit cochleas. *Satietatem* pro *societatem* legisse apud Plinium Solinus videtur: *ex eo quippe constare majorem cæli eis esse satietatem quam maris.* Nam pro satietate *saginam* heic dixit. Sane & *satiari* easdem paulo post ait: *si tempestive satientur grandescere & partus.* Et mox *jejunium* de his quæ parum satiebantur: *& pro modo jejunii minui.* Nihil tamen in Plinio muto. Nam hæc *sagina*, pro cujus qualitate reddi habitus unionum tradit Solinus, ad illa Plinii verba referenda est: *si tempestive satientur grandescere & partus.*

Si turbidum, aut pallore languescunt, aut rufo innubilantur.] Plinius pallere dicit, quæ cœlo minante concipiuntur: sordescere vero quæ turbidum rorem hauserint. Non discrevit hæc Solinus. Plinii verba: *si purus influxerit, candorem conspici: si vero turbidus, & fœtum sordescere: eumdem pallere, cælo minante conceptum. Ex eo quippe constare cuique eis majorem esse societatem quam maris: Inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum.* Mendum est in illis: *cuique eis.* Quod & produnt veteres libri qui legunt: *cæli quietis.* Inde bella emendatione castigo: *ex eo quippe constare cæli quieti iis majorem esse societatem quam maris.* Dicit cœli quieti ac pacati majorem esse conchis societatem quam maris. Mare quippe etiamsi turbetur & exæstuet, non affici conchas, nec partum earum ulla qualitate vitiosa inde imbui, eodem tranquillo multum juvari. At si cœlum minetur & commoveatur tempestate, id fœtum concharum sentire, atque inde colorem referre, nubilum nempe ex nubilo ac turbato, candidum ac serenum ex quieto ac tranquillo. Multo magis igitur in rem earum esse, ut cœlum quietum sit, quam ut mare: *Inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum.* Ex nubilo cœlo trahunt nubilum colorem margaritæ: ex claro, & sereno candidum. Ita societate cæli quieti magis afficiuntur, quam maris. *Claritatem matutinam* vocat, qualis esse solet matutino tempore, aurora commodum exoriente. Non de matutino tempore intellexit, sed de cœli serenitate, quum ita clarum est & apertum, ut mane consuevit esse in exortu solis. Solinus mentem Plinii nullus percepit, quum ita scripsit: *Ita magis de cælo quam de mari partus habent. Denique quotiens excipiunt matutini aeris semen, fit clarius margaritum: quoties vespere, fit obscurius.* Nihil de matutini aut vespertini roris exceptione dixit Plinius. Et sane ineptum est. Quasi colore, aut qualitate differat ros matutinus à vespertino, ut ille clariores margaritas, hic obscuriores reddere valeat. Nihil simile cogitavit Plinius, aut valde incogitans fuit & absurdus. Sensus ejus est, quem monstravi. Si vespertinus ros conchis infusus nubilum efficit margaritum, matutinus vero candidum, profecto qui nocte illis de cœlo liquitur plane nigrum facere debet lapillum. Quid ineptius? Ammianus Solinum sequitur, & locum hunc totum sic adumbravit: *Idque indicium est ætherea potius derivatione, quam saginis pelagi hos oriri fœtus, quod guttæ matutini roris iisdem infusa claros efficiunt lapillos & teretes: vespertini vero fuscos: sol contra rutilos & maculosos interdum.*

Ita

Ita legendos ille locus ex hoc Solini, qui vulgo depravatiſſimus habetur, hoc modo: *Veſpertini vero fluxuoſos contra rutilos, & maculoſos interdum.*

Quoties veſpertini, fit obſcurius.] Optimus liber: *quoties veſpere, fit obſcurior.* Ut referatur ad *margarita*, non ad *margaritum*. Quamvis præceſſerit, *fit clarius margaritum.* Sed χρῶμα eſt πρὸς τὸ σημαινόμενον.

Quantoque magis hauſerit, tanto magis proficit lapidum magnitudo.] Plinius: *Si tempeſtive ſatientur, grandeſcere & partus.* Ammianus: *minimi autem vel magis pro qualitate hauſtuum figurantur, caſibus variatis.*

Si repente micaverit coruſcatio, intempeſtivo metu comprimuntur.] Plinius: *ſi fulgeret, comprimi conchas, ac pro modo jejunii minui: ſi vero & tonuerit, pavidas ac repente compreſſas, quæ vocant phyſemata, efficere.* Solinus tonitrum & fulgetrum pro uno accepit, neque hæc diſtinxit. Atqui fulgeratione comprimi conchas, & minorem margaritam edere dicit Plinius, quia compreſſæ jejunant, & pro modo jejunii minuitur fœtus. At ſi tonuerit, pavore ſubito concuſſæ & clauſæ abortus faciunt. Ammianus Solinum æmulatus eſt: *Concuſſæ vero ſæpiſſime metu fulgurum inaneſcunt, aut exilia pariunt, aut certe vitiis defluunt abortivis.* Ita legendum, non *debilia*. Solinus: *vitia contrahunt abortiva, aut enim perparvuli fiunt ſcrupuli aut inanes.* Mentem Solini non expreſſit Ammianus. Solino vitia ſunt abortiva concharum, quum aut inanes edunt ſcrupulos, aut perparvos. Ammianus vitia abortiva ſeparat ab inanibus & exilibus fœtibus. Plinius parvos calculos inter abortus vitia non reponit, ſed ſola phyſemata, quæ ſpeciem habent ſine corpore, abortuum nomine indigetat. *Coruſcatio micans* de fulgetro. Virgilius:

Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.

Sæpius coruſcatio cum tonitru. Ideo videtur utrumque confudiſſe Solinus, quæ Plinius ſeparavit. Sæpe tamen fulgetræ & coruſcationes fiunt abſque tonitru. De quibus hoc loco intellexit Plinius. Eidem *fulgerare* eſt ἀστράπτειν. Antiqui *fulgere* etiam dixerunt. Gloſſæ: *fulget*, ἀστράπτει. Inde *fulgor*, ἀστραπή, in iiſdem gloſſis. Virgilius:

Fulgores nunc terrificos, ſonitumque metumque.

τὰς ἀστραπάς. Idem alibi:

---- *vibratus ab æthere fulgor.*

ἡ ἀστραπή. *Fulgo* pro fulgeo antiquum, ut fervo. Inde *fulgere*, ἀστράπτειν: ut *lambo*, *lambere*. Quidam *fulgur* & pro fulgore, vel ἀστραπῇ poſuerunt. Gloſſæ: *fulgur*, ἀστραπή. Sed medium Latinitatis ævum ea voce fulmina paſſim appellavit, immo etiam antiquior:

---- *qui publica fulgura condit.*

Inde *fulgurita* arbores fulmine percuſſæ. Inde noſtrum *fondre*, quod eſt fulmen. A fulgeo, *fulgetrum*, ἡ ἀστραπή. Plinius: *& ſi in nube luctetur flatus aut vapor tonitrua edi: ſi erumpat ardens, fulmina, ſi longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi.* Igitur *fulgetra* dixit. Idem de Apelle: *pinxit, & quæ pingi non poſſunt, tonitrua, fulgetra, fulguraque:* βροντὰς, ἀστραπὰς, κεραυνούς. Ubi & *fulgur* pro fulmine, & paſſim apud Plinium. Aliud ergo *fulgerare*, aliud *fulgurare*. Illud ἀστράπτειν, hoc κεραυνοῦσθαι. *Fulgurare* tamen apud eumdem Plinium eſt ἀστράπτειν. In præfatione, *fulgurat in nullo unquam verius vis dicta eloquentia.* Et lib. II. cap. L: & alibi paſſim. Et ſanè *fulgurare* pro fulmine percutere non legi, ſed *fulgurire*. Unde *arbores fulguritæ*. Quod tamen videri poſſet dictum pro *fulguratum*, ut dolitum pro dolatum, & ſimilia. Varro περὶ κεραυνοῦ apud Nonium: *cognitio enim trium, fulgetri, tonitri, & fulguris a fulmine orta.* Sic enim ibi ſcribendum. Ubi *fulgur* eſt κεραυνός. Qua in re igitur diſtabit à fulmine. Vocem *fulmen* videtur facere generaliorem Varro, quam fulgur. Idem lib. IV. de L. L. *quod ignis per ſplendorem fulget. Fulgor, fulmenque & fulgur.* Tres illæ voces à verbo *fulgeo* deductæ, quæ tamen non idem ſignificant. Ut enim *fulgetrum* ἡ ἀστραπή à fulgeo, ita & *fulgur*, quod pro fulmine ſumitur. Sed & *fulmen* ipſum indidem habet originem. Ut enim à fulcio *fulmen*, quod eſt fulmentum: à moveo *momen*, à luceo *lumen*; ita à fulgeo *fulmen*. Paulus Feſti abbreviator notat veteres dixiſſe *fulgere* pro ferire. *Fulgere*, inquit, *priſci pro ferire dicebant.* *Unde fulgur dictum eſt.* Atqui nec *fulgetrum* ferit, quod ab eodem fulgeo deductum eſt, nec *fulgur*, quum pro coruſcatione accipitur. Unde *fulgure* & *fulgere* dictum, τὸ ἀστράπτειν. Plinius lib. XXXV. cap. XV fulmina à fulgoribus diſtinguit: *fulmina & fulgura quoque ſulphuris odorem habent.* An non ſatis fuit utrumvis nominari? Quæ differentia hoc ſenſu fulminis & fulguris? Fulmen ignis eſt qui perrumpit nubem, & in terras decidit. Hic ſulphuris odorem habet. Nam ignis ille, qui ex nube tantum fiſſa emicat, nec cadit, quo odore ſit, in terris ſentiri non puto. Ἐκνεφίαν Græci vocant, ut Aphrodiſæus. Idem lib. II. cap. XX ſcribit ignem ex alto in terras decidentem propriè cenſeri fulminis nomine: *ſuperiorum trium ſiderum ignes eſſe, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant.* Hunc vide eadem tradentem cap. XLIII. Quid igitur? an fulgur is erit ignis, qui nubem quidem findit, ſed uſque ad terras non pervenit? Non video tamen quomodo ſentiri odor ſulphuris poſſit in eo fulgure quod non cadit. An de his fulguribus intelligit Plinius, quos *fulgores* appellat Seneca, & Græcis *ſela* dicit appellari? Hos fulgores ſæpe fulminum noxas ſcribit edidiſſe. *Ab his*, inquit, *tecta videmus icta, quæ ἀστραπόπληκτα Græci vocant.* Atqui quod vocant Græci σέλας longe diverſum ab ἀστραπῇ. Græci σέλας definiunt πυρὸς ἄθροισιν ἐξαφθὲν ἐν ἀέρι. Seneca *fulgorem* Latine reddit. Apulejus *ſelas* retinet. Certe *fulgorem* Latini etiam pro fulguratione poſuerunt. At σέλας non eſt ἀστραπή. Horum σελάων alia ἀκοντίζονται, alia στηρίζονται, hoc eſt, veluti jaculatione in terras decidunt, alia ſtativa ſunt. Ex his fulgoribus quæ in præceps eunt, & ἀκοντισμῷ dejiciuntur, hi ſunt qui fulminum noxas edunt, non tamen ἀστραπαὶ ſunt. Pro *aſtrapoplecta* legendum puto apud Senecam *ſelaoplecta*. Profecto longe aliud *fulgor*, quæ eſt ἀστραπή, & *fulgor*, quod eſt σέλας. Atqui de eo fulgore ibi loquitur Seneca, quod Græci σέλας appellant. Forte hos fulgores eo loco Plinius vocavit *fulgura* & cum fulminibus junxit, quia cadunt ut fulmina, & plerumque non ſine noxa. Uſus alioquin auctorum paſſim fulgura pro fulminibus uſurpat. Plinius ipſe lib. II. cap. LIII ait *fulmina ſacris quibuſdam precationibus cogi vel impetrari.* Eodem capite fulgurum interpretationem eo profeciſſe ſcientiam ſcribit, *ut ventura alia finita die præcinat, & an peremptura ſint fatum, aut aperiant alia fata quæ lateant.* Ubi *fulgura* ſunt fulmina. Sed & *fulgurales* libri dicti, quibus ea ſcientia fulminum obſervandorum tradebatur. Cicero lib. I de Divin. *& haruſpicini, & fulgurales, & rituales libri.* Feſtus: *Fulguritum id quod eſt fulmine ictum.* Ergo & *fulgur* pro fulmine. *Publica fulgura condi* dixit Satyricus. Hæc fulmina ſunt. Lucanus:

---- *Aruns diſperſos fulminis ignes*
Colligit, & terræ mæſto cum murmure condit.

At in hac cærimonia condendorum fulgurum, fulgura magis dici ſolita quam fulmina oſtendit Plinii locus ex lib. XVI. cap. XVIII. *Colitur ficus arbor in foro ipſo ac comitio Romæ nata, ſacra fulguribus ibi conditis.* Hunc locum manifeſto vitio laborantem in ſanitatem reſtituere conati ſunt viri docti. Sed operam ſuperſedere poterant, qua nihil egerunt. In optimo Thuanæo codice ſcriptum eſt: *Colitur ficus arbor in foro ipſo ad comicio rame nato ſacro.* Unde indubitata conjectura legendum judico: *colitur ficus arbor in foro ipſo ad Comitii aram enata ſacro fulguribus ibi conditis.* Aram ibi fuiſſe oportet, quod & diſerte teſtatur Dionyſius. Fulgura eo loco condita fuere. Nec aliter condebantur niſi ſacro facto. Ergo & ara ad ſacrificium in eo loco ſolebat extrui, qui de cælo tactus fuerat. Artemidorus: ἅπερ ἂν ὁ κεραυνὸς τῶν μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἱδρυμένους βωμοὺς, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας. Omnis locus fulmine ictus ſtatim erat religioſus. At ſacer fiebat, ara ibidem extructa, & ſacrificio facto. Sacrificium autem ex bidentibus ovibus. Unde & *bidental* vocarunt Romani locum fulmine tactum & bidentibus ovibus expiatum conſecratumque. Gloſſæ: *Bidental*, τόπος κεραυνόπληξ. Eum locum nec ingredi, nec calcare fas erat. Horatius:

---- *utrum*
Minxerit in patrios cineres, an triſte bidental
Moverit inceſtus.

Quod interpretes non capiunt. Ex his unus & rationem addit, quia nefas, inquit, locum fulgure ictum movere, antequam procuratus fuerit. Ridicule. Immo nec ante nec post. Et multo minus hoc. Statim atque tactus de cælo fuerat, religiosus manebat, quem nec calcare licitum erat. At ubi consecratus esset sacro facto, tum multo minus id licebat. Quippe majore religione tenebatur. Sepiebant eum muro, ut ingressus arceretur. Pollux: *περιεχθέντα δὲ ἐνηλύσια ἄψαυστα ἂν εἴη.* Ita vocabant quæ Latini *bidentalia*. *περιεσχεθέντα*, *muro consepta*. Hinc *bidental* Paulus templum exponit. *Bidental dicebant quoddam templum, quod in eo bidentibus hostiis sacrificaretur.* Hoc non adeo absurdum videri debet ac Scaligero visum est. Hoc commentum esse Pauli non puto, sed ita scriptum reliquisse Festum, quod ille exscripsit. Locum omnem sacrum & conseptum dixere *templum*, licet quidam grammatici templum à sacello distinguant eo titulo, quod sacellum locus sit sacer conclusus, sed sine tecto. Atqui *templum* prisci dixerunt etiam locum augurii aut auspicii causa quibusdam conceptis verbis finitum. Servius locum palu clausum, modo sacer sit, templum dici significat: *Alii templum dicunt non solum quod potest claudi, verum etiam quod palis, & hastis, aut aliqua tali re, & lineis, aut loris, aut simili re septum est.* Hac notione bidental etiam templum potuit vocari, quia locus sacer fuit, & conseptus, in quo ara extructa, ubi bidentibus sacrificabatur ad procuranda fulgura quæ in eum locum ceciderant. *Bidental* & pro homine, quem fulgur occiderat, usurparunt. Persius:

Triste jaces lucis, evitandumque bidental.

Sed de hoc more plura jam docti, quæ heic non repeto. Nunc Plinii verba expendenda sunt: *Colitur ficus arbor in foro ipso ad comitii aram enata sacro ibi fulguribus condito.* Ara ibi in comitio erecta fuerat, ut sacrum fieret fulguribus condendis. Ad eam aram enata ficus, quæ colebatur à Romanis. Quænam illa ficus? Ruminalem esse ait. Nam subjicit protinus: *Magisque ob memoriam ejus, qua nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata, quoniam sub ea inventa est lupa infantibus præbens rumim, ita vocabant mammam, miraculo ex ære juxta dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Adacto navigio illico arescit, rursusque sacerdotum cura seritur.* Non unum in his verbis miraculum, nec qualibet hostia expiandum prodigium. Postrema præcipuè eo laborant. Palam est quomodo Scaliger ea olim sanare tentaverit, qui conatus fuit tantum. Optimus Thuanæus codex sic legit: *tamquam in Comitium sponte transisset. Atto Navigio aliquarescit rursusque cura sacerdotum seritur.* Prorsus scribendum est: *tanquam in comitium sponte transisset Atto Navio augure. Arescit, rursusque cura sacerdotum seritur.* De emendatione nihil dubitandum. Quod ad rem ipsam attinet, multas potest recipere controversias. Ceterum heîc Plinii sensus est. Ficum sacram, quæ colebatur in foro, ad comitii aram enatam fuisse, ubi sacro facto condita erant fulgura, sed ob memoriam ejus quæ rumim, id est, mammam Romulo ac Remo præbuit, ruminalem magis appellatam esse, quum etiam *Navia* à quibusdam diceretur, quod Navii auguris opera eo traducta esset. Legendum porro ibidem ex eodem codice: *Magisque ob memoriam ejus, qua nutrix Romuli ac Remi conditoris appellata, quoniam sub ea inventa est lupa infantibus præbens rumim.* Pessime editur, *rumen*. Nam *rumis ἀρχαϊκῶς* hæc mamma. Glossæ: *Rumis, θηλή, ἀρχαίως.* Festus: *mamma autem rumis dicitur.* Aliis *ruma*. Ficum autem illam in comitium sponte transisse Plinius dicit Attio Navio faciente. Saltem ita creditum innuit. Ergo ficus ruminalis in comitio non erat antequam Navio Augure ita procurante sponte eo transisset, ad eam scilicet aram enata, in qua sacrificium factum fuerat condendis fulguribus. Ubi igitur olim fuisse dicemus illam ficum ruminalem, antequam in comitium migrare juberetur insigni illo miraculo Navii Auguris? Certe ruminalem ficum in eodem loco sitam etiam suo tempore indicat Livius, ubi tum fuit, quum præbuit umbram lupæ Romulum ac Remum lactanti. Sic enim scribit lib. I. *Ita velut defuncti regis imperio in proxima alluvie, ubi nunc ficus ruminalis est, Romularem vocatam ferunt, pueros exponunt.* In fluminis alluvie expositos Romulum ac Remum, ibique etiam tum fuisse ficum ruminalem palam facit. Nusquam loco mutatam ficum illam etiam clarè significat Varro lib. IIII. de L. L. *Germalum a Germanis Romulo ac Remo, quod ad ficum ruminalem & hi inventi, quo aqua hiberna Tiberis eos detulerat expositos.* Plutarchus de Germalo, vel Ceramalo loquens, ut tum dicebatur, in eo loco expositos fratres Remum ac Romulum scribit, & lupam sub ficu, quæ inibi erat, rumam iis præbuisse, unde & *ruminalis* appellata. Germalum illum palatio conjunctum idem Varro prodit, ut & Velias. Hic locus longe à comitio. Ergo in Germalo ficus ruminalis tum fuit, quum lupa sub ea mammam dedit Romulo Remoque. Livius sua ætate ibi etiam fuisse affirmat, sitam nempe in Tiberis littore, quo usque hiberna ejus alluvies pervadit. In eo loco multas alias arbores fuisse indicat Dionysius, qui ὕλην βαθεῖαν vocat lib. I. Ἡ δὲ λύκαινα οὐ μάλα ἀχειμάστων τῶν ἀνθρώπων τῇ σπουδῇ, ἀλλ' ὥσπερ ἂν χρονίσῃ, ἀποστᾶσα τῶν τροφῶν ἠρέμα, καὶ πρὸς τὴν πολλὴν ἀλογίαν τοῦ μιμητικοῦ ὁμίλου ἀπῄει. καὶ ἦν γάρ τις οὐ πολὺ ἀπέχων ἱερὸς χῶρος ὕλῃ βαθείᾳ συνηρεφής. Ficum non fuisse, sed caprificum vult Plutarchus, hoc est, agrestem ficum, nam ἐρινεὸν vocat, sub qua inventa lupa ubera felitanda præbens Romulo ac Remo. Non longe ab ea sacer lucus fuit. Scaliger hanc ὕλην βαθεῖαν, quæ proxima erat ficui ruminali, perperam confundit cum ficeto, quod ex ficu Navia propagatum esse dicit Festus in fragmento, ubi ait plures ficus enatas fuisse ex illa ficu, quæ ad comitii aram à Navio sata est. Diversus igitur situs ficus ruminalis, & ficus Naviæ, quam & pro ruminali quidam habuere. Plinius etiam agnoscere plane videtur ruminalem ficum alio olim loco positam fuisse, dum translatam vult ab Atio Navio Augure in comitium, quasi sponte illo transisset ad aram comitii enata. Hoc igitur ignoravit Livius, ut de Varrone non dicam, mirum esse latere hoc illum potuisse. Sed ecce alium Romanæ antiquitatis idoneum auctorem, qui ἱερὰν συκῆν in comitio collocat haud longe ab illa ara, de qua loquitur Plinius. Is Dionysius est. Statuam Navii auguris ex ære in foro Romano positam ante curiam juxta sacram ficum: καὶ ἵνα μνήμην αἰώνιον τυγχάνῃ παρὰ τῶν ἐπιγενομένων, εἰκόνα κατασκευάσας αὐτοῦ χαλκῆν ἀνέστησεν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἣ καὶ εἰς ἐμὲ ἦν ἔτι πρὸ τοῦ βουλευτηρίου κειμένη, πλησίον τῆς ἱερᾶς συκῆς. Statim addit haud longe ab illa sacra ficu aram fuisse, sub qua defossa fuerat cos & novacula, qua cotem disciderat Navius: ὀλίγον δὲ ἄπωθεν ἐκείνης τὴν ἀκόνην τεθῆναι λέγεται, καὶ ὁ ξυρὸς ὑπὸ γῆς ὑπὸ βωμῷ τινί. Καλεῖται δὲ φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Sed in his multa animadvertenda. Sacram illam ficum *ruminalem* esse non dicit Dionysius. Simpliciter ἱερὰν συκῆν nominat. Plinius disertis verbis vult esse ruminalem, & sic potius appellatam ob memoriam nutricis Romuli ac Remi quàm à Navio, quamvis augurio ejus sponte transisset in locum illum comitii è loco ubi prius fuerat. Miraculum ibidem hujus rei ex ære dicatum idem Plinius tradit, monumentum scilicet ad illud miraculum consignandum quo ficus ruminalis è Germalo in comitium transmigrarat sponte. Atqui Dionysius non aliud monumentum eo loco erectum meminit præter statuam Navii ad contestandam hujus miraculi memoriam, quo Navius in comitio ipso, præsente & inspectante Tarquinio cotem novacula disciderat. Historia nota est. Nec alterius monumenti, aut miraculi ex ære ibi dicati mentio apud Livium præterquam hujus, de quo hic loquimur. Verba Livii merentur hic adponi: *Statua Navii capite velato quo in loco res acta est in comitio, in gradibus ipsis ad lævam curiæ fuit. Cotem quoque eodem loco sitam fuisse memorant, ut esset ad posteros miraculi ejus monumentum.* Cicero lib. I. de Divin. relato illo cotis præcisæ miraculo ita scribit: *Ex eo evenit ut & Tarquinius Atto Navio augure uteretur, & populus ad eum de suis rebus referret. Cotem autem illam & novaculam defossam in comitio putealque impositum accepimus.* Mirum eo loco

loco nullam facere mentionem ficus in comitium translatæ per Atium Navium, ubi tamen tam multis verbis augurii auctoritatem ac veritatem adstruere conatur. Atqui hoc erat non silendum. Defossæ in comitio coti & novaculæ *puteal* impositum ait Cicero. Dionysius sub ara qnadam defossam refert, ὑπὸ βωμῷ τινί. Ergo Dionysio βωμὸς quod est Ciceroni *puteal*. Addit Dionysius: καλεῖται δ' φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Non puteus, sed *puteal* vocabatur ille locus Romanis à puteali scilicet imposito novaculæ Navii defossæ ibidem cum cote. Hæc est ara comitii Plinio, ad quam enatam dicit illam sacram ficum. Nec enim longe à sacra ficu fuisse aram illam, sub qua defossa est Navii novacula, Dinnysius indicat. Ara autem illa, quæ novaculæ defossæ imposita est, ad hoc ipsum videtur ibi erecta & consecrata, ut monumentum extaret tantæ rei. Sed nec sine religione, aut cærimonia aliqua verisimile est defossam esse eam novaculam, quæ tantum ediderat miraculum, idque ad confirmandam augurii majestatem, quam rex illudebat. Ergo & sacrum factum est in ea defodienda & ara desuper imposita. Hoc expressis verbis Cicero asseverat: *Putealque impositum accepimus.* Quid igitur faciemus Plinio, qui aram illam, sub qua condita fuit sacra novacula, nec enim aliam intelligit, fulgnribus ibi conditis sacro facto positam innuit. Livius & Dionysius nullam de fulguribus conditis verbum facinnt. Ac nescio ubi oculos habuerit vir illustris famæ, quum citatis Dionysii verbis, quæ superius adduximus, ibidem statim addit, *subjicere dominæ Dionysium de fulguribus ibi conditis.* Φαυλόταται etiam meræ sunt, quod subjungit, puteum scilicet ibi fuisse qui quum de cælo tactus esset, procuratum eum locum postea operculn imposito puteal vocatum esse. Hæc ille ad Festum. Quæ sunt ægroti somnis. Præsertim quum hæc adstruere postulet Livii & Dionysii testimoniis, de qno illi nihil ne in somnis quidem cogitarunt, quod saltem ex eorum scriptis appareat. At Plinius diserto ore pronuntiat aram eam sacro facto fulguribus ibi conditis extructam. Illud primum debet pro confesso haberi comitii illam aram, quam significat Plinius, extructam ut sacrum fieret fulguribus condendis, eamdem omnino esse cum ea, sub qua dicit Dionysius conditam ac defossam esse novaculam, & cotem Navii anguris. Nec enim potest probari diversas esse. Ergo alterutrum erit necesse, aut locum eum, in qno novacula cum cote fuit defossa, postea tactum de cœlo, & fulguribus conditis aram ibidem impositam: aut mulro ante quam novacula ibi conderetur, aram in eo loco fuisse fulguribus olim conditis sacratam. Hoc postremum non potest videri verum, quia locum consecratum fulguribus conditis movere non licuisset postea, ut defoderetur ibi novacula. Præterea contrarium omnino colligitur ex Cicerone, qui defossam novaculam cum cote, & puteal impositum tradit. Ergo semel & simul hoc factum, ut novacula in eo loco comitii defoderetur, ubi miraculum erat factum, & puteal loco imponeretur. Puteal porro illud ara est Dionysii, sub qua defossam ait novaculam & cotem. Eademque ara comitii Pliniana, quam tamen fulguribus conditis ibi positam asserit. Quod nescio an possit consistere in aliqua veritatis regione. Ne illud quidem verum fuerit, quod alterum posuimus, post conditam novaculam in eum locum decidisse fulmen è cælo, quod ut procuraretur, aram ibi constitutam & sacrum factum. Hoc video placere viro cuidam eruditissimo, cujus nomini parco. Sed hoc etiam ἀνιστόρητον. Denique id revinci potest etiam Ciceronis auctoritate, qui uno eodemque tempore defossam novaculam, & puteal impositum memorat. Postremo & Plinii ipsius testimonio hoc confutatur. Ait ille ficum sacram, quæ in foro colitur, enatam ad illam comitii aram, quæ credebatur sponte in comitium transisse Atii Navii augurio, *ruminalem* tamen potius dictam esse quam *Naviam* ob memoriam lupæ nutricis Romuli ac Remi. Ficus ergo illa nata in comitio Atii Navii ætate, quo tempore extitisse jam eam aram oportet, juxta quam ficus enata est, sive eo traducta sit miraculo quodam ab Atio Navio. Hoc saltem cum aliqua imagine veri fingi posset, quum eodem tempore locus in comitio fulguritus fuisset, & condendis fulguribus ara ibidem extructa esset, sub ea ara defossam quoque cotem illam, & novaculam in loco nimirum sacrato. In quo etiam si forte cotem novacula præciderat Navius. Quærendus tamen auctor, qui hæc dixerit. Nihil enim sine teste debemus affirmare. Festus in Fragmentis Naviæ ficus meminit à Navio augure sic appellatæ. Et quantum ex reliquiis verborum ejus colligere licet, cotem & novaculam, qua cotem præciderat Navius, in comitio defossam esse consecrato loco, & ficum ibi enatam, quæ Navii auguris monitu sacra habita est & coli cœpta a Romanis. Quæ ubi exaruerat, rursus serebatur à sacerdotibus. Plinius: *arescit, rursusque sacerdotum cura seritur.* Ita enim ibi legendum. Falsa enim correctio Scaligeri: *ſuo arescit.* Quod nec Latinum est eo sensu quo vult. Ingenue fatetur Plinius eam sacram ficum arescere & mori: ubi exaruit, iterum seri. Aliud ex ea miraculum pangit Tacitus tredecimo Annali, ubi prodit super octingentos & quadraginta annos viguisse ruminalem ficum. Neronis demum imperio, Urbis anno DCCCXI, quum exaruisset, id prodigii loco habitum: *Eodem anno ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos & triginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus & arescente trunco deminutam prodigii loco habitum est, donec in novos fœtus revivisceret.* Per ruminalem intelligit Naviam. Nam ea in comitio. Atqui vera ruminalis non texit in comitio infantiam Romuli. Sentit igitur cum vulgo Naviam ficum in comitio cultam ruminalem esse, quæ eo transierat. Sed quis illi credat per tot annos nihil ex ea intermortuum, aut aridum factum, nisi eo demum anno. Hoc indignum Taciti mente. Festus Naviam ficum à ruminali distinguit, & utriusque seorsim meminit. Livius quoque ruminalem ficum sua ætate fuisse, ubi fuerat quum sub ea inventa est lupa præbens ubera Romulo & Remo, apertè tradit. Dionysius ἱερὰν συκῆν simpliciter nominat eam sacram ficum comitii, quæ juxta aram sita erat, sub qua defossa fuit novacula Navii. Non defuere tamen præter Plinium & Tacitum auctores, qui ruminalem etiam illam indigetarent, quæ in comitio colebatur. Et sic populus videtur credidisse. Sextus Rufus in descriptione Urbis in regione fori Romani ficum ruminalem recenset: *Forum Cæsaris. Ficus ruminalis. Vicus Jugarius, alias Lugurius.* Ea est ficus ruminalis in comitio, cujus & mentio apud Victorem in regione octava Urbis: *Ficus ruminalis in comitio ubi & Lupercal. Ædes Vejovis. Vicus Lugurum.* Hæc est Navia ficus Festi, sacra ficus Dionysii, & ficus illa Plinii quam cultam in foro ipso scribit ad comitii aram. Idem Victor alteram ficum ruminalem in eadem regione agnoscit, sed alio loco: *Victoria aurea in templo Jovis Opt. Max. Ficus ruminalis & Lupercal Vergames. Columna cum statua magni Ludis.* Hæc fortean vera fuerit ruminalis. De quo tamen cogitent viri docti. Illud constat comitii ruminalem non fuisse eam, de qua veteres auctores tradiderunt, quæ in Germalo sita erat. Nunc error gravissimus detegendus, ac corrigendus eruditorum hujus ætatis, qui omnes uno consensu cum superioris ævi omnibus doctis putant *puteal* Libonis idem esse cum illo puteali, quod Cicero in comitio dicit impositum ei loco, sub quem defossa sunt novacula Navii. Longe aliter sentiendum, ut recte sentiatur. Puteal Navii, sive ara, sub qua condita est ejus novacula, in comitio fuit ante curiam, ubi etiam Navio statua togata posita erat. Plinius lib. XXXIV. cap. V. *Namque Atti Navii statua fuit ante curiam, cujus basis conflagravit incensa curia P. Clodii funere.* Vicinam curiæ oportet hanc fuisse statuam, siquidem basis ejus conflagravit ex illius incendio. Dionysius quoque πρὸ τοῦ βουλευτηρίου eam statuam collocatam docet. Livius in comitio in gradibus ipsis ad lævam curiæ positam ait. Ab ea parvo admodum intervallo dissitam idem Dionysius scribit aram, sub qua obruta fuit ejus novacula in eadem scilicet comitii parte. Hoc puteal est, quod impositum defossæ illi novaculæ refert Cicero. At *puteal* Libonis longe ab eo loco, ut etiam docent Sextus Rufus & Publius victor, qui ruminalem, sive

Naviam

Naviam ficum, quæ juxta Navii puteal erat, & puteal Libonis in longe diversis locis ponunt. Verba Victoris hæc sunt: *Julia Porticus. Arcus Fabianus. Puteal Libonis.* Heic etiam ponenda erat ficus sacra Navii, sive ruminalis, siquidem hoc puteal idem cum ara comitii. Atqui locum longe alium illi assignat infra: *Basilica Pauli cum Phrygiis columnis. Ficus ruminalis in comitio. Ædes Vejovis.* Vetus interpres Persii paria scribit cum Victore de situ putealis Scribonii: *Fæneratores ad puteal Scribonii Libonis, quod est in porticu Julia ad Fabianum arcum, consistere solebant.* Aliud argumentum adferam, quo vincere debeo diversa hæc fuisse putealia. Libonis puteal in suo loco mansisse usque ad extrema Romani imperii tempora ex Victore & illo scholiaste colligere est. At illius aræ, sive putealis, juxta quod sacra ficus in comitio enata est olim, nullum apud Victorem & Rufum vestigium, quum tamen meminerint ruminalis fici. Non igitur amplius extabat tum puteal illud, juxta quod sata erat ruminalis ficus. Alioquin etiam ejus meminissent auctores illi una cum ruminali ficu, cui fuit vicina. Et sane Plinius memorat aram illam ex eo loco sublatam gladiatorio munere Julii Cæsaris, quod in foro editum est. *Colitur*, inquit, *ficus arbor in foro ipso ad comitii aram enata.* Commemoratis aliquot deinde arboribus ejusdem generis, quæ in foro adæque sponte creverant, addit: *Ara inde sublata gladiatorio munere Divi Julii, quod novissime pugnavit in foro.* Quæ de illa comitii ara plane intelligi debent. In veteribus libris perperam scriptum est *ara.* Quod probant docti, parum probe. Ab irato nimirum populo sublatam inquiunt post necem Julii Cæsaris. Sed quid sublatum ab irato populo? An id quod præcessit? Ita necesse est, quum nihil aliud nominet. *Æque fortuita eodem loco est vitis atque olea umbra gratia sedulitate plebeja sata.* De his vero non potest accipi, quas adhuc esse ait in foro. Præterea non sublatas diceret, sed excisas. De ara igitur capiendum Navii, quæ in comitio erat, quam sublatam inde dicit munere gladiatorio Cæsaris. Dionysius quoque de ea sic loquitur quasi non amplius extante sua ætate. Nam novaculam & cotem Navii obrutas dicit ὑπὸ βωμῷ τινὶ, sub quadam ara. Incertum sub qua ara, quia non amplius extabat. Subjicit: καλεῖται δὲ φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. *Locus*, inquit, *vocatur puteal a Romanis.* Locus scilicet, in quo ara illa fuit, quæ eadem cum puteali. Nam *puteal* vocat Cicero, quod sublatum inde à Julio Cæsare. Locus tamen adhuc vocabatur *puteal.* Longe itaque diversum hoc puteal à Libonis puteali, quod etiam tum extabat ætate Rufi & Victoris. Non unum autem puteal Romæ videtur fuisse. Etenim in regione septima Urbis *vicum putealium* recenset Rufus. Docendum jam quid esset *puteal.* Viri docti hactenus sibi persuaserunt, sed falso, ubi puteal, ibi & puteum fuisse intelligendum. Nempe quia puteal operculum putei, ideo nescio quos Deûm Manium puteos hariolantur. Immo ideo *putealia* ea vocantur, quia sine puteo. Nam ubi puteus subest, non *puteal* dicitur, sed *puteus*, qua voce etiam comprehenditur operculum putei. Ut vasis nomine etiam operculum censetur. Cicero *puteal* impositum scribit novaculæ & coti Navii in comitio defossæ. Alii *aram* appellant. Dionysius βωμόν. Ergo ara etiam fuit puteal Libonis. Sane aræ instar in nummu Libonis visitur. Fragmentum Festi de hoc puteali ita farciendum est. *Scribonii puteal ante atrium Minervæ, quod Scribonius, cui negotium datum fuerat, ut conquireret sacella, id ponendum curavit, quia in eo loco olim sacellum fuit, quod ignorabatur. Tradunt quidam fulgur conditum eo loco, quod nefas est integi, sed super foramine aperto cælum patet.* Puteal illud haud longe ab atrio Minervæ, ut ex Victore constat: *Atrium Minervæ. Ludus Æmilius. Julia porticus.* In Julia porticu puteal Libonis fuisse notat vetus scholiastes Persii. Quum igitur negotium ab senatu datum fuisset Scribonio, ut sacella conquireret, comperit eo loco sacellum olim fuisse, vel, ut quidam putabant, fulgur ibi conditum, quod ignorabatur. Ideo ut religionem loci instauraret, *puteal* imponendum curavit. Quod ab eo dictum est puteal Libonis. Notanda Pompeji verba, quæ clara sunt in Fragmento, ubi conditum fulgur est, locum integi nefas esse, & foramine desuper aperto esse debere. Ergo tale fuit puteal, quod locis fulguritis, vel fulguri condito imponi solebat. Immo nihil aliud significat puteal primigenia sua, ac propria notione, quam lapidem pertusum, quod ori putei circumponebatur. Suggestum lapideum circa os putei plerique etiamnum ædificant, cui magnus lapis imponitur in medio foramen habens ad instar orificii putei. Hoc proprie *puteal*, vel operculum putei. Veteres glossæ περιστόμιον exponunt, quod περὶ τὸ στόμα φρέατος poneretur. Sic limbus vestis περιπόδιον Græcis dicebatur, quod circa pedes iret. Glossæ: *limbus*, πέζα, κύκλος, περιπόδιον. Apud Ptolemæum in Virginis asterismo σύρμα περιπόδιον dicitur, ubi male scriptum est, ἐν περιποδίῳ σύρματι, ubi omnino scribendum ajo, ἐν περιποδίῳ σύρματος, id est, in limbo syrmatis, in extrema ora vestis, quæ pedes alludit. Syrmate enim induta Virgo astrorum fingitur. Græci recentiores τὸ περίποδα eodem sensu dixere. Ita igitur & περιστόμιον margo putei, qui ex terra extat ori putei circum adpositus, vel lapis pertusus eidem impositus. Aræ itaque omnes, quæ locis fulguritis, vel fulguribus conditis imponebantur, foramen, ut videtur, in medio habebant ut cælum desuper pateret. Vitruvius lib. 1. cap. 11. *Jovis, Fulguris, & Cælo, & Solis, & Lunæ ædificia sub divo hypæthraque constituuntur. Horum enim Deorum & species & effectus in aperto mundo atque lucenti præsentes videmus.* Sacella hæc vocabantur, templa nimirum sine tecto. Sed & quod sine tecto est, & foramine aperto patet, templum etiam dicitur. Sophocles σηκὸν ἀκαλυφῆ vocat. Hinc ergo, ut videtur, & fulguribus conditis lapis imponebatur in medio foramen habens. Hoc veluti templum fulguri fuit. Hæc etiam ara. Immo & puteal, quia talis forma putealis. Artemidorus clare testatur locis fulguritis τοὺς βωμοὺς ἐπιτίθεσθαι, aras imponi. Hæ aræ, ut apparet, pertusæ. Locum fulguritum ara imposita consecratum *bidental* dixere, quod ovibus bidentibus sacrum ibi fieret. Festus bidental interpretatur templum. *Bidental dicebant quoddam templum.* Quæ expositio calumniæ viri docti patere non debuit. An credibile inquies rem tantulam, ut est ara, vel puteal, templi nomen tulisse? Immo dedero longe minorem, cui hoc nominis inditum. Dio templum appellat figmentum ligneum quadratum templi instar in quo aquila Romanæ legionis sita erat. Ὁ γὰρ αἰετὸς, inquit, ἀποφαίνεται, ἐστὶ δὲ νεὼς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ αἰετὸς χρυσοῦς ἐνίδρυται. Non aliter hæc liceat interpretari, quam de parvo templo, cui aquila signorum imposita, vel quod ipsum aquilæ impositum. Hujusmodi instar ædiculæ plane expressum conspicitur in columna Trajani quod inde sumptum heic subjecimus.

Illud nescio quid quadratum quod aquilæ alis imponitur effigiem sacelli quadrati non male refert, vel etiam

etiam aræ. Heic licet etiam argutari aquilam fulgur esse munitam. Nam Jovi [illegible] fulmen ferre fabulantur veteres. Hæc [illegible] signa militaria [illegible] & sacrata. Quemadmodum aut[illegible] quod in terras ciderat, eo loco quo [illegible] ti sacellum imponi vel ara [illegible] etiam aquilæ fulminis mini[illegible] norum sacrantismæ hujusmodi imponebatur [illegible] ad se tandem ejus divinitatem [illegible]. Quod in aliis sign[illegible] on fiebat, qui [illegible] haberentur: Quod vero [illegible] illum [illegible] sacello castrorum exponit Lipsius, in quo signa [illegible] ponebantur, id non procedit. [illegible] templi effigiem [illegible] erat. Polybius [illegible] los vel arm[illegible] in quibus imagines reponebant [illegible]. Sic etiam [illegible] dicuntur in Actis A[illegible] parvulæ effigi[illegible] argenteæ ad instar templ[illegible] quæ templum Dianæ Ephesiæ repræsentabant [illegible] templa sane argentea, vel templorum [illegible]. Frustra sunt qui aliter accipiunt. [illegible] ex ligno & ex alia materie hujusmodi templ[illegible] sacra. [illegible] interpres Rhetoricorum A[illegible] hos parvulorum templorum [illegible] & [illegible] exponit, [illegible]. Talis [illegible] Demetri[illegible] qui ex argento faciebat parva temp[illegible] ut ea venderet. Non igitur mirum [illegible] exponitur templum. Apulejus *Fulgurum bidentium*. P[illegible] & pro conseptō accipere quod [illegible] circumdabatur. Pollux [illegible]. [illegible] arro de lacu Curtio in[illegible] *scribunt eum locum* [illegible] *idque factum esse a* [illegible] & ara in [illegible] lud septum erigebatur. Quo[illegible] utrum ara an [illegible] nomen meruerit. Sed quum [illegible], de consep[illegible] sumi non quit. [illegible] vocant, [illegible] est Ciceroni put[illegible] Dionysi[illegible] aras tantum [illegible] ĉta erant relation[illegible] statur Artemidorus [illegible] bat proprie [illegible] nil [illegible] esset Tales vero req[illegible] ut quadrata imponuntur puteis put[illegible] Quadratum puteal si integatur, [illegible] E converso si ara cum foramine aperto sta[illegible] puteal [illegible] Terminus quoque inter [illegible] templi tegm[illegible] nolebant integi [illegible] stabant. Ideo in Capitolio pars superi[illegible] po[illegible] tus erat Terminus Deus, [illegible] *summo superna parte* [illegible] *stat. Nam Termino* [illegible] genda hæc verba. Sic [illegible] erat templi tectum [illegible] etiam [illegible] posset videri suffici[illegible] cælum apertum [illegible] fices, nec opus fuiss[illegible] berent. Nihil prohibeo quin [illegible] quærendum restat, cur aræ huju[illegible] puteal[illegible] men induerint. Nec enim omnis ara puteal. Erat peculiaris sui forma [illegible] ararum, quibus adpositum putealis nomen. Præter [illegible] puteali Libonis foramen desuper patuisse indicat Festi fr[illegible] quod ibi fulgur conditum esset. V[illegible] tamen aræ [illegible] non nudæ positæ, sed ali[illegible] munitæ. Id septum aræ ipsi conjunctum null[illegible] cum ara videretur, [illegible] monumentum circum positum. Hoc [illegible] proprie puteal, quia instar putealis aram [illegible] Hinc pu[illegible] pro ara ipsa sæpe nomin[illegible] Huic [illegible] ni suffragantur veteres glossæ [illegible] *Puteale* [illegible]. Item: *Puteal* [illegible]. Exemplum hujusmodi [illegible] vel mu[illegible] aræ [illegible] positu habes in area Neronis apud Suetonium quæ reli[illegible]

quæ ejus conditæ fuerunt: [illegible] *& Alexandra* [illegible] *cum Acte concubina* [illegible] *condiderunt. In eo monumento* [illegible] *Porphyretici marmoris superstante e Lunensi ara circumseptum est lapide Thasio.* Præter generalem muri ambitum, qu[illegible] autem [illegible] e est monumentum gentile Domitiorum intra illud monumentum area Porphyretica, in qua [illegible] Neronis reposita sunt, & cui superstabat ara ex Lunensi marmore, lapide Thasio circumsepta fuit. Hoc in aliis etiam aris, quæ sub dio ponebantur, [illegible] pparet. Ad [illegible] & munimentum addebantur hæc septa. Hinc illæ loquutiones tralatitiæ apud Ciceronem m[illegible] [illegible] *virtutibus denique omnibus ut mænibus septus* [illegible]. Et apud Apulejum in Apologia extrema [illegible] *philosophia honorem, qui mihi* [illegible] *mea antiquior est* [illegible] *contra ubique conseptum pinnis tenui.* Quem locum varie constituere voluerunt, [illegible] sic eum [illegible] legendum cum omnibus libris statuo. [illegible] sunt [illegible] murorum partes. Ammianus: *propugnacu*[illegible] *stebant* [illegible] *pinnis.* Heic pinnas pro valido munimento muri posuit. *Pinnis conseptus*. Argute ille quidem qui reponebat, *cum septem pinnis tenui.* Quod & nob[illegible] mentem venerat, sed minus vere [illegible] ex quodam Pausaniæ [illegible] colligo locis fulg[illegible] apud Græcos urnam cum operculo imponi sol[illegible]. Ita ille scribit [illegible] Quæ magnopere advertenda. Nam [illegible] maxime declaratur condendi fulguris mos. In [illegible] quid e cælo [illegible] us fuc[illegible] quid esset [illegible] ab igne cælesti ambustum, aut den[illegible] um, aut omnino tactum appareret, sive id lapis fo[illegible] sive terra, sive aliud qu[illegible] cunque, id in urnam condebant, & operculum imponebant. An hoc operculum cum urna puteal fuit Romanorum? vix equidem putem. Ara illud fuit. Reliquias autem fulguris conditas & in [illegible] simile est sub aram defodi solitas quæ [illegible] ibidem constituebatur. N[illegible] Vetus interpres [illegible] um

[illegible] *fulgura condit.*

Quid [illegible] explicat: *condi fulgura dicuntur* [illegible] *cum* [illegible] *locum aggestione* [illegible]. Sic ibi corrigendum. C[illegible] in Lucani versus notissimos. Sed illud radicum de ignibus [illegible] sparsis [illegible] a Lucano. Pe[illegible] ignes autem disperso[illegible] tigio ros quascunque tetigit & [illegible] aut [illegible] quocunque alio modo violavit. Ea dispersa in unum co[illegible] gebantur. Et notandum quod ait, [illegible] *locum* [illegible]. Quod Lucanum explicat:

[illegible] tacito cum murmure condit,
Dat [illegible] *nomen.*

Signi[illegible] eo loco [illegible] aram nempe, [illegible] puteal, [illegible] fasse inscriptio [illegible] quæ restat [illegible] fulgur sub [illegible] tum. At vetus interpres Persii longe [illegible] exponit hanc fulgoris condendi rationem. *In usu*, inquit, *fuit* [illegible] *vel aruspices de Etruria* [illegible] *impetratione rei* [illegible] *immolabantur.* Sic legendum, [illegible] ut est vulgo: [illegible] *inpetrationes res.* Hæc pertinent ad fulminum [illegible] vocan[illegible] m morem, de quo Plinius lib. II. cap. LIII. Atque hæc publi[illegible] fulgura erant. Nam alia fuere pri[illegible]. De quibus vide Plinium lib. II. cap. LII. Corpora quoque [illegible] rum non cremabantur apud Romanos, sed [illegible] condebantur. Ceterum eadem religione defossam [illegible] sacratam cotem illam quam [illegible] novacula secuit, ac fulgurum reliquias [illegible] fulminum. Nam & aram sive put[illegible] con[illegible] impositum tradunt Cicero & Dionysius. Hinc Plinius eam cum ara comitio sub [illegible] depositam ait [illegible] ipse fulgur [illegible] bus conditis erectam narrat. Et hæc videtur quorun-

dam

a

dam fuisse sententia. Sic de Curtii lacus in medio foro monumento variæ extitere veterum opiniones, quas refert Varro. Omnibus autem locis quæ honorare volebant, aut veneratione aliqua afficere, aras posi[illegible] rabant. Achilles Statius Leucippes v. [illegible] καὶ τεῖχος ἐγείρει. Ἤδη [illegible] ἐπὶ τοῖς [illegible] τίμημα, βωμὸς [illegible], [illegible] τὴν γῆν. Mortuis quoque qui memoriam venerabantur sæpe pro tumulo aram imposuere, aut juxta tumulum aram. Sed de his alibi. Quod [illegible] hanc intendimus [illegible] st, diversum fuisse puteal [illegible] nis à puteali Navii Exagitandus [illegible] alius error [illegible] orum [illegible] ominum, qui puteal pro tribunali vel [illegible] interpretantur. A Genis [illegible] fuit [illegible]. Cujus appellationis longe alia ratio. Nec [illegible] vir Magnus qui ad Satyram Persianam, puteal pro tribunali & [illegible] accipit in hoc versu:

Si puteal multa cautus vibice flagellas.

Immo de fœneratore exponendus. Ad puteal Libonis consistebant foeneratores Romani & qui argentum bonis nominibus, & idoneo sponsu [illegible] care [illegible] bant. De more autem fit, ut qui frequenter ad [illegible] aliquem conveniunt, ibique diu desident, per otium sæpe dum aliud agunt & loquuntur, [illegible] tem conscribillent vel unguibus deradant, vel aliquid nugarum [illegible] ant. Hinc lepide [illegible] & [illegible] de fœneratore, qui totum [illegible] ad puteal [illegible] bat, expectans qui pecuniam [illegible], [illegible] vibice cum puteal flagellare. Cicero pro [illegible] puteal in hac significatione posuit, [illegible] *unguentis affluens, calamistrata coma [illegible] pr [illegible], ac [illegible] fua, pot [illegible] gre [illegible] atque compulsus [illegible] Siciliæ [illegible] aheni in freto ad columnam ad [illegible] perfugerat.* Vides qui sit puteal, [illegible] apud poetam accipiendum. Redeamus ad fulgurita quorum gratia hæc omnis [illegible] tio. In his *fulgur* idem quod fulmen. Quum tamen ab eadem voce *fulgur* τὸ ἀστράπτειν significet. *Jupiter tonans & fulgurans*, ὁ Ζεὺς βροντῶν καὶ ἀστράπτων. Plinius: *Non magis quam interdiu fine tonitribus fulgurat*, ἀστράπτει. Atqui *fulgur* est κεραυνός. Unde *fulgurire*, κεραυνοῦν, & *fulguritum*, τὸ κεραυνωθέν. Ita voluit publici usus consuetudo quæ summa tyrannis est. *Dium fulgur* Festo pro fulmine diurno, quod adscribebant Jovi. *Dium fulgur appellabant diurnum quod putabant Jovis, ut nocturnum Summani.* Immo *dium* pro *diale*, [illegible], Joviale. Ut *Dialis Flamen*. Apulejo Diale ful[illegible] *fulmine attonitus*. *Dium* [illegible] τὸ Δῖον. Sic *Dius Fidius*, ὁ Δῖος [illegible]. Inde & *sub Dio*, quod alii [illegible] *sub Jove*. E[illegible] & Δι[illegible] tempus Jovis. Δῖος quoque Græcis est divinus, quasi Διὸς ut exponunt grammatici. Plinius [illegible] *diurna fulmina attribui Jovi, nocturna Summano*. Glossæ: κεραυνόβλητον ἡμερινὸν, *fulgur Dium*. Ita legendum non *fulguritum*. Eædem. κεραυνόβλητον νυκτερινὸν, *submanum*. Lege *Fulgur Summanium*. Sed [illegible] dixerint τὸ ἀστράπτειν, non *fulgur* usur[illegible] [illegible], sed *fulgetrum* proprie appellaru[illegible] *trum prius cernitur, quam tonitrum auditur* [illegible] *tio enim trium fulgetri, tonitri, &* [illegible] Ubi etiam *fulgur*, ὁ κεραυνὸς [illegible]. Quidam & *fulgetram* dixere, ut [illegible] lib. XXVIII. cap. 11. *Fulgetras poppysmis* [illegible] Sc[illegible] *fulgetrum* quam *fulgetra*. Ut [illegible] b[illegible] aras *aratrum*: à tono toni, *tonitrum*: [illegible] *fulgetrum*. Ita *ancillatrum* pro an[illegible] *deinde falute: ad[illegible]* [illegible] *pav[illegible]* [illegible] *dationibus imitatus.* Sic [illegible] um cum emendavimus auctoritate optimi regii [illegible], qui non obscura vestigia hujus lectionis nobis [illegible]. *Talare* talo [illegible] percutere, κονδυλίζειν [illegible] *terum*. Quod alius [illegible], ὁ κονδυλισμός. Sic à fero, [illegible] *rum*, τὸ φέρετρον.

Si forte inciderit cum casu. Apulejus de Mundo. *Quando [illegible] acta nubecula patefecit cælum, ignis cunctipenetrabilis [illegible], emicatque lux [illegible], hoc dicitur coruscare. E[illegible] ne quidem [illegible] prius [illegible] rt, postea coruscare [illegible] uppe ubi nubes a[illegible] c[illegible] saxa attritu, ignem [illegible] dat, obtutus velocius [illegible] sera contingit, audi[illegible] dum ad aures venit, fervore [illegible] compinitur.* Sic le[illegible] g[illegible] optimorum codicum. Omnes [illegible] collisorum inter se la[illegible] [illegible] fulminis naturam, aut [illegible] micantes [illegible] nus Stratag. lib. 1. *Pericles quum in [illegible] decidisset, terruissetque milites [illegible] lapidibus in conspectu omnium collis [illegible] que turbationem, quum docuisset [illegible] men.* Vetus interpres [illegible] *vel certamine ventorum nubes inter [illegible] & coruscus faciunt, [illegible] inter [illegible] ignem [illegible].* Lege: *tonitrua ac* [illegible]. Hæc [illegible] ratione: ut *erna* [illegible] *resona* pro *resonabilem*. Alexander [illegible], quæ [illegible] nubium collisarum inter [illegible]. *Ignifera saxa* Apulejus [illegible] proprie πυρίβολος λίθος, & [illegible] ὑπερβατὸν σημεῖον, quum desit πυρίτης [illegible] præcipit: [illegible] qui vulgo *marcassita* [illegible], & venam æris [illegible], aliquando etiam argenti admixtam. [illegible] μόλιβδος [illegible] τὸν [illegible] μόλιβδον. Hinc in L[illegible] suo [illegible] interpretantur per [illegible]: βορβυγμὸς, [illegible] χρυσαλίδες [illegible]. Sane & pyrites, ex quo fit æs, [illegible] appellabatur Inde in eodem Lexico: χρυσῖτις, [illegible], καδμεία, θεῖον. Mentio etiam ibi fit χαλκοπυρίτου [illegible]. Sed de his alibi. At πυρίβολος [illegible] lapis ignifer vel igniarius, quo ad [illegible] rrum attrito vulgo utuntur ad excutiendum ignem. [illegible] infima Latinitas dixit. Glossæ: *Foca[illegible] a* qui vulgo [illegible] dicitur. Hunc etiam *vivum lapidem* dixe[illegible] Et hæc obiter *Clarificationem* vulgo [illegible] cimus c[illegible] scationem. Apulejus in libro de Mundo [illegible] *tum quia [illegible] suo claritatem visioni nostra* [illegible] *ant* [illegible] gen uni ex scriptis. Idem *coruscationem* [illegible].

Vocat [illegible] [illegible] φύσημα vocabant. Plinius: *Si vero [illegible] parvulas ac repente compressas, [illegible] vocant physemata [illegible] specie [illegible] corp[illegible]* [illegible] Non Indi sic appellant [illegible] aut Græci. Ita [illegible] piperis semine ab [illegible] vo & atro ho, ἐκ [illegible] βρῶμα, non ab [illegible] vocatum est, ut perperam Plinius [illegible] ribus Alexandrinis. Ab [illegible] venti [illegible] appellati. Quæ conchu[illegible] & lima inde avellendæ [illegible] aciem planam habebant, [illegible] ngenda Plinii verba, [illegible] *nam in senecta, conchisque* [illegible] *quibus una* [illegible] *planities.* Ob [illegible] De hac voce diximus in com[illegible] de in[illegible]

61. C[illegible] *lapides solis calore.*] Ita ha[illegible] habu[illegible] ones. Prorsus mendosè. [illegible] cum fu[illegible] ntur ut nigrescunt margaritæ solis ra[illegible] rufe[illegible] t. Plinius: *Sole rufescere candoremque* [illegible], *ut corpus humanum.* Ita libri. Editi: *sole ru*[illegible]. Ammianus ex hoc Solini loco: *Vespertini vero* [illegible] *& maculis* [illegible] *interdum.* Rutil[illegible] ac rufus color multum à fusco distant. Recte in libris scribitur *ne fucentur* [illegible] *calore*, id est, colorentur. Nam *fucus* [illegible]. Et *fuci* de omnibus coloribus, Glossæ [illegible]. Non tamen hic *fucari* de quolibet colore [illegible] credo. *Fucus* sic proprie di[illegible] adamenus puniceus. Hinc *fuc*[illegible] hoc [illegible] cerusa vel rutilari noster usurpavit. *Fucus* [illegible] φῦκος. Quod enim Græci [illegible] appellant [illegible] *cum* dicunt. Φῦκος φοινίκεον N[illegible]

Ἡ [illegible] φῦκος.

Servius *[illegible] bageunt, quæ [illegible] stes tinguntur.* Hæc herba Græcis φῦκος. Plinius [illegible] inconstantiam & indiligentiam in hujus h[illegible] prodidit lib. XIII cap. XXV: ub[illegible] ex T[illegible] erbis φῦκος describit, negat id nomen aliam [illegible] haber[illegible]: *Non habet lingua alia [illegible] quod [illegible] phycos, quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur, hæc autem*

tum est frutex. Vult Plinius id, quod Græci φῦκος vocant, Latinum nomen non habere. Nam *algam* herbam potius significare, φῦκος autem esse fruticem. Nugæ. Alterum genus φύκους, quod ibi ex Theophrasto describitur, plane herba est, non frutex: *alterum genus ejusdem capillaceo folio, simile fæniculo, in saxis nascitur.* Ita scribendum. Theophrastus: τὸ δὲ τριχόφυλλον, ὥσπερ τὸ μάραθρον, ὃ μηδὲ ὅλως ἔχει καυλόν, ἀλλ' ὀρθὸν πως ἐν αὑτῷ: φύεται δὲ ἐπὶ τῶν ὀστρέων καὶ ἐπὶ τῶν λίθων. Quod caulem non habet, sed sola folia subrecta, in petris & testu nascentia, herba potius quam frutex dici debet. Immo nullo modo in fruticibus numerari potest. Hoc genus Dioscorides βρύον θαλάσσιον vocavit, & ἀπὸ τοῦ φύκους distinxit. Hæc verba ejus sunt, ita ex vetustissimo codice legenda: βρύον θαλάσσιον φύεται ἐπὶ λίθων, καὶ ὀστράκων παρὰ θάλατταν, τριχῶδες, λεπτόν, ἄκαυλον. Habes heic plane alterum genus φύκους Theophrasti. Hinc alii βρύον θαλάσσιον & φῦκος idem faciunt, ut revera est. Nam φῦκος alterum Theophrasti capillaceo capillo, & sine caule est βρύον θαλάσσιον Dioscoridis. Hesychius: Φύκια, θαλάττια, βρύα. Idem alio loco: βρύα ἃ γίνεται ἐπὶ πετρῶν: λέγεται δὲ καὶ φῦκος ἢ φύκιον. Aëtius: φῦκος, βρύον ἐστὶ τὸ θαλάττιον. Φυκότριχα πέτρην Matron vocavit, cui innatum est φῦκος illud τριχῶδες, quod est βρύον θαλάττιον Dioscoridis. Clemens Alexandrinus in admonitione adversus gentes: τὰ κόσμια περιστεφθέντες, οἷα φυκία ἐπὶ θαλάσσης πέτραις. Latini *algam* dixere, & *muscum marinum*. Apulejus in Apologia: *Denique muscum, & algam, & cetera maris ejectamenta, quæ ubique litterum expelluntur, salo expumantur, tempestate reciprocantur, tranquillo deseruntur.* Muscum & algam, βρύον καὶ φῦκος. Apud Aristotelem in Admirandis: βρύον καὶ φῦκος. Straboni: μνίον καὶ φῦκος. Idem porro μνίον quod βρύον. Idem Aristoteles abhinc ἐπὶ τῶν ὀστράκων φῦκος καὶ βρύον. Glossæ: *alga*, φῦκος. Item aliæ: βρύον, alga, *lana marina.* Per *lanam marinam* intelligit muscum. Nam *muscus* nihil aliud quam villosa lanugo petris innascens. Sic βρύον θαλάττιον est moscus marinus, & alga, quod Græci φῦκος alio nomine dixerunt. Glossæ veteres: φῦκος, *alga*, *fucus.* Hesychius: φῦκος, τὸ προσεκβρασσόμενον ἀπὸ τῆς θαλάσσης τῇ γῇ, ὑπὲρ ἴσως καὶ πλεῖον καλοῦσι, καὶ αἰγιαλὸν Λίβυες, καὶ βρύα ἢ φύκια. Algam plane designavit, quæ e mari in litus evolvitur ac projicitur:

— — *projecta vilior alga.*

Sed & primum genus φύκους à Theophrasto descriptum notat, quod aliis πλεῖον dicebatur. Quod & ipsum herba est, non frutex: τὸ φῦκος τὸ μὲν ἐστὶ πλατύφυλλον, ταινιῶδες, χρῶμα ποῶδες ἔχον, ὃ δὴ καὶ πλεῖον καλοῦσί τινες. Hoc primum genus à Dioscoride recensetur sub nomine φύκους θαλασσίου his verbis: φῦκος θαλάσσιον, τὸ μέν τι αὐτοῦ πλατύ, τὸ δὲ ὑπομῆκες καὶ ὑποφοινικοῦν. Ita liber vetus, non φοινικοῦν. Mirum vero duo genera facere Dioscoridem τοῦ πλατέος καὶ τοῦ ὑπομήκους, quod unicum est Theophrasto. Nam ταινιῶδες idem illi est, quod Dioscoridi ὑπομῆκες. Male scribitur πρασοειδές. Melius tamen legi putem, ταινιῶδες à verbo ζώνη. Inde & ταινιώδες quod longam habet aciem, & ζωνόπεπλος, & ζωνίσκος, & ταινίαθρος, & ζωνότριχα à prolixis capillis & similia. Nihil autem prohibet eamdem herbam folium habere & longius. An igitur scribendum in Dioscoride: τὸ μὲν αὐτοῦ ἐστὶ πλατὺ καὶ ὑπομῆκες. An potius apud Theophrastum Dioscorides legit: τὸ μὲν ἐστὶ πλατύφυλλον, τὸ δὲ ζωνῶδες. Non tamen puto. Alia non conveniunt. Nam Theophrasteum, ποῶδες χρῶμα ἔχει: Dioscorideum ὑποφοινικοῦν. Plinius ita legisse in Dioscoride videtur, ut hodie legimus lib. XXVI. cap. X de fuco marino: *tria autem ejus genera, latum, & alterum longum, quadamtenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tinguntur.* Ex quibus constat in Dioscoridis verbis scribendum esse: τὸ μέν τι αὐτοῦ πλατύ, τὸ δὲ ὑπομῆκες, καὶ ὑποφοινικοῦν, τὸ δὲ οὖλον, φυόμενον δὲ ἐν Κρήτῃ περὶ τὴν γῆν. Male excuditur hodie: τὸ δὲ λευκόν, φυόμενον δὲ ἐν Κρήτῃ. At liber antiquissimus diserte exhibet τὸ δὲ οὖλον, & ὑποφοινικοῦν, quod Plinius reddit, *quadamtenus rubens.* Idem plane esse existimo, quod à Theophrasto priore loco recensetur. Et legendum in verbis ejus: πλατύφυλλόν τι καὶ ταινιῶδες, lato folio & longiore. Ad discrimen ejus generis, de quo sequitur, quod est τριχόφυλλον, longo & capillaceo folio. Dioscorides perperam de duobus acceperit quod unum est. Nec obstat quod Dioscoridis φῦκος illud dicitur esse ὑποφοινικοῦν, Theophrasto ποῶδες φύλλον ἔχον. Viride quidem & herbaceum habet folium, sed radicem rubentem summa parte. Theophrastus de illo genere: ῥίζαν δὲ ἔχει δασεῖαν, ἔξωθεν δὲ πυῤῥάν. Male apud Theophrastum legitur: ἄνωθεν δὲ λοπώδη. Quod Græcum non est, & falsum prorsus est. Ab eo radicis rubore puniceo ὑποφοινικοῦν Dioscoridi dicitur, qui de illa ipsa specie intelligit. Plinius alio loco ita vertit locum eum Dioscoridis, quasi legisset: τὸ μὲν αὐτοῦ πλατὺ καὶ ὑπομῆκες. Lib. XXXII. cap. VI. *Plura ejus genera uti diximus, longo folio & latiore, rubente: aliave crispo laudatissima, quæ in Creta insula juxta terram in petris nascitur.* Ita distinguendum. Ceterum βρύον & φῦκος idem esse testatur idem Theophrastus. Nam in generibus φύκους recensendis indifferenter & βρύον nomen pro eodem usurpat: ἄλλο δὲ βρύον ὃ φύλλον ἔχει ποῶδες τῇ χρόᾳ, πλατὺ δὲ καὶ οὐκ ἀνόμοιον ταῖς θριδακίναις. Idem quippe est ac si dixisset: ἄλλο δὲ φῦκος. Male igitur reddunt: *Est aliud bryum dictum.* Immo debuere: *est aliud fuci, vel algæ genus.* Si quod genus φύκους speciali appellatione βρύου vocari debuit, hoc maxime nomen conveniebat ei generi, quod τριχόφυλλον appellat Theophrastus, τριχῶδες Dioscorides, qui & βρύου θαλασσίου nomen ei quasi proprium attribuit. Plinius vertit: *aliud genus fruticum, bryon vocatur, folio lactucæ.* Male. Hæc omnia genera herbæ sunt, non frutices. Frustra itaque dubitavit Plinius, an φῦκος Græcorum *alga* nomine reddi posset apud Latinos. Quin & ipsemet ita interpretatus est lib. XXXII, cap. VI. *Et algam maris Theriacem esse Nicander tradit, plura ejus genera uti diximus, longo folio & latiore rubente,* &c. φῦκος θαλάσσιον Dioscoridis ita nominavit; sed & alibi φῦκος φοινικοῦν *algam rubram* vocavit. Neophytus in Lexico: φῦκος, βρύον ἐρυθρὸν θαλάσσιον. Sed & qui lib. XIII. cap XXV negaverat φῦκος Græcorum in alia lingua nomen habere, quum Theophrasti verbis ejus descriptionem exararet, idem lib. XXV. cap. X, ubi ex Dioscoride hoc ipsum φῦκος reponit, *fucum marinum* Latine interpretatus est. *Præcipue*, inquit, *liberat eo malo phycos thalassium, id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchyliis substernitur.* Ita heic loquitur, quasi hoc φῦκος θαλάσσιον diversum esset ab eo φύκει, quod ex Theophrasto descripsit libro decimo tertio. Certe φῦκος simpliciter nominatum Theophrasto, at Dioscoridi φῦκος θαλάσσιον. Hoc tamen loco sub nomine φύκους θαλασσίου & fuci marini eam speciem designavit, de qua inter alia genera φύκους scripsit Theophrastus: ἄλλο δὲ βρύον ὃ φύλλον ἔχει ποῶδες τῇ χρόᾳ, πλατὺ δὲ καὶ οὐκ ἀνόμοιον ταῖς θριδακίναις. Nulla quippe φύκους apud Dioscoridem mentio, quod lactucæ simile sit. Mox tamen ibi subjungit φύκους θαλασσίου divisionem in tria genera ex eodem Dioscoride. In indice hujus loci ita scripsit: *Phycos III genera, quod fucus marinus.* Cur igitur supra negabat φῦκος nomen habere in alia lingua? Cur *algam* dici non posse contendebat, quia herbæ sit hoc nomen, φῦκος autem esse fruticem. Atqui φῦκος, sive βρύον marinum prorsus herba est, & maxime quidem humilis, nam caule caret, foliis solis capillaceis & lanuginis instar subrectis nascentibus. Sed quia ὑλήματα vocavit eo loco τὰ φύκη, Plinius frutices esse tantum putavit. Atqui Theophrastus, quidquid non est arbor, ὕλημα solet vocare. Et hanc vocem etiam de herbis usurpat. Idem eodem loco sic vertit: *est aliud genus fruticum, bryon vocatur, folio lactucæ, rugosiore tantum jam hoc interius nascens. In altero vero abies & quercus cubitali magnitudine.* Multa heic peccata Plinii. Græca sic habent: ἄλλο δὲ βρύον, ὃ φύλλον ἔχει ποῶδες, πλατὺ δὲ καὶ οὐκ ἀνόμοιον ταῖς θριδακίναις. Ita legendum, non, ut est vulgo: ἄλλα δὲ βρύον. Non ex fruticum genere illud βρύον, sed herbarum. Omnia illa quæ præcessere φυκῶν genera apud Theophrastum, & ἐλάττω esse dicuntur: καὶ τὰ μὲν, inquit, ἐλάττω σχεδὸν ταῦτά ἐστιν, ἡ δὲ δρῦς καὶ ἐλάτη πηχυαῖα μὲν ἄμφω. Inter majora maris virgulta refert quercum & abietem, quæ tamen cubitalem magnitudinem non excedebant. Ceteræ de quibus ante tractavit

 muscorum,

muſcorum, vel algarum ſpecies longe minores, & herbis potius quam fruticibus adnumerandæ, quarum quædam, nec caulem habent, ſed ſolis conſtant foliis. Præterea perperam ſcribit genus illud, quod ibi βρύον vocatur, diverſum eſſe à phyco. Theophraſtus, ut ſupra notavimus, nomina φύκους & βρύου indiſcretim uſurpat. Ita igitur vertendum fuit. *Eſt & aliud genus algæ, vel muſci marini.* Plinius ipſe lib. XXVI. cap. X. φύκος θαλάσσιον, id eſt, fucum marinum ex alio quodam auctore hoc βρύον Theophraſti indigetat, cui folia ſunt lactucæ ſimilia. *Folio lactucæ, rugoſiore tantum.* Legit ergo apud Theophraſtum: φύλλον πλατὺ δὲ καὶ ἐν ἀνόμοιον ταῖς θριδακίναις, πλὴν ῥυσσωδέστερον. Ubi vulgati ubtinent, χρυσωδέστερον. Alia ejus peccata ventilemus. Quercum & abietem in alto naſci perperam aſſerit, quum Theophraſtus dicat προσγείους ἄμφω eſſe, id eſt, interius naſci, & non longe à terra. Aliud genus quercus ibidem ſcribit Theophraſtus in alto naſci: φασὶ δὲ τινὲς καὶ ἄλλην δρῦν εἶναι ποντίαν. Ἡ καὶ καρπὸν φέρει, καὶ ἡ βάλανος αὐτῆς χρησίμη. Has duas quercus ſpecies ille confundit, τὴν προσγείαν καὶ τὴν ποντίαν, littoralem & in alto naſcentem. Sequitur apud Theophraſtum: τοὺς δὲ σπουδεῖς καὶ κολυμβητὰς λέγειν, ὡς καὶ ἕτερα μεγάλα τοῖς τοῦ μεγέθους εἶναι. Qui ſunt illi σπουδεῖς. Græco ſolo cœloque ignoti, quos in mari opus ſuum exercere hinc manifeſtum eſt? Legendum putarim, τοὺς δὲ δύτας καὶ κολυμβητάς. Vel certe, τοὺς δὲ σπογγεῖς καὶ κολυμβητάς. Sed Plinius videtur legiſſe δύτας, qui Latine reddit *naufragos* his verbis: *glandem etiam quaſdam ferre in alto, naufragis hæc deprehenſa, urinantibuſque.* Græcis naves δύεσθαι dicuntur quæ ſubmerguntur. Hinc δύτας pro naufragis accepit. Ineptiſſime. Neſcio ego, quomodo ſcire poſſint naufragi, quid *in fundo* maris alti naſcatur. Nec enim naufragi fundum maris petere ſolent niſi moribundi, nec inde redeunt niſi mortui. Hoc proprium urinatorum, qui vivi ſeſe mergunt & emergunt, & profunda marium ſcrutantur, ut res marinas expiſcentur. Illis ſiquam ſolis convenit fundum maris explorare & anquirere quid ibi naſcatur fruticum aut herbarum, non naufragis, qui aliud habent quod agant, & ſæpius quidem ne ſerientur, agunt animam. Græci δύτας vocant & κολυμβητάς. Polluci verbum δύτης pro urinatore non ſatis honeſtum eſt, licet Herodotus eo uſus ſit. Δυομένους magis dici probat: ὑφυδροι, κολυμβηταί, δυόμενοι. Ὁ γὰρ δύτης ἀπειλής, εἴρηκε δ' αὐτὸ Ἡρόδοτος ἐπὶ τοῦ Σκυλλίου. Ita ſcribenda hæc verba Pollucis. Inepte doctus interpres vertit: *Hoc autem de canibo uſus eſt Herodotus.* Immo, *de Scyllia urinatore.* Verba Herodoti lib. VIII: ἦν γὰρ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τούτῳ Σκυλλίης Σκιωναῖος δύτης τῶν τότε ἀνθρώπων ἄριστος. Imperite igitur atque abſurde δύτας naufragos interpretatus eſt Plinius. Gloſſæ: *urinator*, κολυμβητής, δύτης. Ut ad rem redeamus, φῦκος eſt alga, vel fucus marinus; βρύον, muſcus, βρύον θαλάττιον Dioſcoridi cognominatur ad diſcrimen terreſtris βρύου, quod arboribus & ſaxis inſtar villorum aut lanuginis innaſcitur. Feſtus Avienus in ora maritima *fucum* recte vertit τὸ φῦκος Græcorum, quod in mari naſcitur:

Adjecit & aliud, plurimum inter gurgites
Extare fucum, & ſæpe virgulti vice
Retinere puppim.

Theophraſtus φῦκος abſolute vocat algas omne genus, quæ non longe à terra in mari naſcuntur. Et ſpeciem quandam marini fuci πόντιον φῦκος cognominat, quia in alto naſcitur, & longe a littoribus. Aliud enim Græcis θαλάσσιον, aliud πόντιον, vel πελάγιον. Quodcunque in mari naſcitur propius terram aut littora id θαλάσσιον eſt. At πόντιον, vel πελάγιον dici non quit, niſi in alto creſcat, & longe a littoribus. Theophraſtus: φύεται δὲ τὰ μὲν πρόσγεια, τὰ δὲ πόντια. Inde & πόντιον φῦκος genus quoddam algæ, quæ in alto provenit, id & πελάγιον. Τὸ δὲ πόντιον φῦκος ὃ οἱ σπογγεῖς ἀνακολυμβῶσι, πελάγιον. Græce σπογγεῖς ſunt, qui ſpongias urinando expiſcantur, quos & σπογγοκολυμβητὰς appellant. Ergo & ſpongiæ in alto. Unde & πόντια ζῷα Græcis vocantur. Heſychius: πόντια ζῷα, σπόγγοι. Idem: πόντιοι, σπόγγοι. *Pelagios pontios* licat potius dicere quam *marinos.* Dioſcorides φῦκος θαλάσσιον dixit ut diſtingueret a terreſtri, quo mulieres utebantur. De quo paulo poſt. Non omnis autem marinus fucus tingendo aptus, ſed ſolus Creticus. De quo Plinius ex Theophraſto: *Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatiſſimo a parte aquilonis, aut cum ſpongiis.* In optimo libro eſt: *aut ſpongeæ.* Scribendum, *ut ſpongiæ.* Theophraſtus: γίνεται δὲ καὶ ἐν τῇ προσβορρᾷ πλεῖον, καὶ καλλίων ὥσπερ αἱ σπόγγιαι, καὶ ἄλλα πλείω. *Purpuras inficit* dixit Plinius Cretico fuco, id eſt, purpureum colorem. Sic Tyria atque conchylia herbis tingi ait, quæ Tyrium & conchyliatum colorem tingendo imitantur: *Tranſalpina Gallia herbis Tyria & conchylia tingit & omnes alios colores.* At Theophraſtus eo loco ſcribit Cretico fuco tænias, & lanas, veſtimentaque tingi, colore pulcriore quam purpuræ, quamdiu recens eſt: καὶ ἕως ἂν ᾖ πρόσφατος ἡ βαφή, πολὺ καλλίων ἡ χρόα τῆς πορφύρας. Ergo colorem remittit, nec retinet. Plinius tamen lib. XXXII. cap. VI. colorem algæ Creticæ adeo alligari memorat, ut poſtea elui non poſſit: *laudatiſſima, quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut poſtea elui non poſſit.* Id habet ex Dioſcoride, qui de fuco marino in inſula Creta naſcente ita ſcribit: τὸ δὲ ἄλλο φυόμενον ἐν Κρήτῃ πρὸς τῇ γῇ ἐξανθὲς σφόδρα, καὶ ἀνέκπλυτον. Sed peream, ſi verba Dioſcoridis intellexit Plinius. Non de tinctura Cretici fuci ille loquitur, ſed de herbæ ipſius colore. Præceſſit apud eum alterius fuci marini deſcriptio, quem dicit eſſe ὑπόμακρον καὶ ὑποφοινικοῦν, id eſt, paulo longiorem & colore quadamtenus puniceo. Protinus ſubjicit de Cretico, τὸ δὲ ἄλλο, καὶ ἐξανθὲς σφόδρα, καὶ ἀνέκπλυτον. Genus illud ὑποφοινικοῦν, id eſt, leviter puniceum, iſtud ἐξανθές, colore ad plenum puniceo & florido. Vetus epigramma:

Ἐξανθὲς πάντη φῦκος ἀπαγνύμενα.

De herbis ipſis utique ſermo eſt, & eo colore, quo à natura imbutæ ſunt, non de tinctura, qua veſtes imbuunt. Τὸ ἀνέκπλυτον quoque ad plantam ipſam refertur, quam immarceſcibilem eſſe vult, non ad colorem. Nec enim ἀνέκπλυτον de colore permanente ac tenaci uſurpant Græci, ſed ἐγκεκαυμένον vocant, μόνιμον, ἀνέκπλυτον, ἀμετάβλητον, ἀνεξίτηλον, & ſimilia. Latini *alligari* de colore, qui conſtanter hæret, nec eluitur, aut evaneſcit: Græci ſimiliter dicunt κατέχεσθαι. Et κατοχὰς vocant medicamenta, quæ colorem alligant, ac retinent. Chemici Græci in rebus tingendis tria requiri ſanciunt, τὴν ἀραίωσιν, τὴν βαφήν, καὶ τὴν κατοχήν. Appellant ἀραίωσιν, qua corpora rarefacienda ſunt, ut colorem recipiant & imbibant: βαφὴ ipſa tinctura eſt: κατοχὴ coloris alligatio, quum ſuperinducitur medicamentum, quo tinctura alligatur, & ex fluxa fugacique hæſura redditur ac permanens. Zoſimus περὶ χημείας: ἕως καὶ τὸν ἀνέκπλυτον δείκνυσι λίθον. Τοῦτο καὶ τὰ μιγνύμενα κατέχει. Alii pro κατοχῇ nominant στύψιν, & pro ἀραιώσει λέπτυνσιν, & hæc tria tingendis corporibus neceſſaria aſſerunt: τὴν λέπτυνσιν, τὴν βαφήν, καὶ τὴν στύψιν. Quidam & quartum addebant, τὴν στίλψιν. Latini *lumen* dicunt, nos *luſtrum.* Veteres ſane Græci στύμμα pro medicamento, quo aliquid tingitur, uſurparunt, & στύφεσθαι pro tingi vel inſici. Unde ἐστυμμένον tinctum & infectum. At στύφεσθαι proprie adſtringi ſignificat & alligari. Et τὰ στυπτικὰ medicamenta quæ vim habent adſtringendi. Non omnis ergo color στύμμα, vel omnis tinctura στύψις, ſed ea qua ſimul tingitur & alligatur color. Quod omnia faciunt infectoria medicamenta, quæ facultate adſtringendi etiam præditæ ſunt. Zoſimus: ὥσπερ ὅταν ἐνδέχηται βάπτεσθαι ὁμοῦ καὶ κατέχεσθαι ἐνδέχεται καὶ στύφεσθαι τὴν βαφήν: ἔχει δὲ τινὰ ζωμὸν τὸν στύφοντα, ἤτοι τὸν λεπτύνοντα καὶ βάπτοντα, καὶ κατέχοντα. Notavimus alibi ζωμὸν Græcis dici, quod Latinis *jus* tinctorium nempe decoctum. Multi tribus diverſis ζωμοῖς tria illa ſeorſim conficiebant, ut uno jure præpararent ſpecies ad recipiendum colorem, quod προβαφὴν etiam dixerunt, & ὑποστυφήν: altero tingerent eas colore cupito, tertio colorem alligarent. Quidam una decoctione hæc tria ſimul parabant. De lapidum quidem tinctura hæc ſcribunt auctores illi, ſed idem obtinebat in purpura tingenda. Ἀραίωσις, καὶ βαφή, καὶ στύψις δέονται τοῖς λίθοις: ἀραιοῦνται μὲν ἵνα παραδέξωνται τὴν χροιάν: βαφῆς δὲ διὰ τὸ ποθούμενον κάλλος καὶ τέλος: στύψεως δὲ διὰ τὴν παραμονὴν τῆς μορφῆς. Iidem auctores: ἀραιώσας

μ: κεατ@

μόκκρατος καὶ Μακρία, καὶ Σάνερμος τὴν δ' ἑνὸς ἀπέφῃνεν ἢ παῖς ἔχοντας ἐν τρίτον καὶ ἐπὶ τῆς ψυχροβαφῆς ἰδιαζόμενος πρόφυρα: δυνατὸν γὰρ κακῶ ὃ σίφωδην τὴν αὐτὴν, καὶ ἐπιβάπτεσθαι καλῶν, ὥστε καὶ ἐπιβάπτεσθαι κινῶσιν. Ubi notandum ψυχροβαφῆ purpuram appellari, quæ frigida tantum aqua intingitur, non jure decocti, quæ in fervente jure non coquitur. Unde *vellera incocta Tyrios rubores* apud Poëtam, quæ opponuntur τῇ ψυχροβαφεῖ.

Vellera mutantur Tyrios incocta rubores.

Pollux: τὰ δ' ὑδροβαφῆ οὐκ ἂν ἱμάτιον, ὁ νῦν ψυχροβαφὲς καλοῦσι. Sed de his alibi. Tinctura igitur, nisi στύψει alligata sit, non potest esse diuturna. Græci: ἡ τε βαφὴ συν τῇ στύψει μιγεῖσα, καὶ ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἐπιτελεῖ τὸ κάτοχον: τοῦτο δὲ μὴ διεργασμένης πορφύρας ἡ βαφὴ καὶ ἀσθενὴς, καὶ εὐαπόλυτος ἐστι. Ubi etiam advertes πάροδον vocari τὴν βαφὴν, quæ non retinet fucum, quasi *transitoriam* dicas, & violaticam. Φθαρτὰ etiam dixerunt, quæ fucum remitterent, & fugiente colore tincta essent, ut contra ἄφθαρτα, quæ minime fugaci & fluxo fuco imbuta erant. Zosimus: τὸ θεῖον ὕδωρ τὸ ἄθικτον, τουτέστι τῆς πορφύρας ἀλλὰ τὸ τίμιον καὶ ἄφθαρτον. Et alibi: τὸ γὰρ θεῖον ἄστρεπτον τὰ φθαρτὰ ἄφθαρτα ποιεῖ. Democritus de ratione tingendæ purpuræ: ταῦτα τὰ ἄνθη περιπεπλήρωται παρὰ τῶν περιχρυσίων, καὶ εἰσὶ φθαρτὰ, ὁ τίμια. Et paulo post multos alios colores recenset quos ait τίμια quidem esse sed ἄφθαρτα. Stephanus Philosophus in Praxi nona ad Heraclium: τὸ μὲν τοι ἀξέψητους ποιεῖν τὰς χροίας, καὶ ἀφθάρτους τὰς βαφὰς αὐτῶν θεῖον ἐστὶ μόνον. Immo etiam ἀξέψητους βαφὰς vocarunt, quæ non remittebant. Zosimus Panopolita: τοῦτο ὁ τὰς βαφὰς ἀξέψητους ποιεῖ, ὅτε καὶ τὰς χροίας. Plinius eodem plane sensu τὸ ἄπλυτον accepit apud Dioscoridem, ubi tradit φῦκος Cretense ἀνθηρὸν εἶναι καὶ ἄπλυτον. Quod non de colore ille dixit, sed de frutice. Algæ autem Cretensis color, quo lanæ imbuuntur, non diu durat vel teste ipso Theophrasto, qui purpura præstare asserit ex eo tincturam, dum recens est. Remittit igitur fucum, ut Plinius loquitur, vel, ut Græci, ἀνίεται τῆς βαφῆς. Pseudonymus quoque Democritus de purpura tingenda φῦκος inter eos colores recenset, quos φθαρτὰς καὶ οὐ τιμίους appellat. φῦκος ὃ καλοῦσι φθαρτοχρώδεις ... καὶ κόκκον, καὶ ἄνθος θαλάσσιον, ἄγχουσα ... κερμὸς ἐρυθρόδανον τὸ Ἰταλικὸν, φυλάνθιον τὸ ἀυλικὸν, σκώληξ ὁ πορφυρεος, ῥόδιον τὸ Ἰταλικὸν, ταῦτα τὰ ἄνθη περιπεπλήρωται παρὰ τῶν περιτέρων, καὶ εἰσὶ φθαρτὰ οὐ τίμια. Fucus marinus Cretensis, quem Dioscorides heic ἀνθηρὸν vocat, φοινικοῦν φῦκος paulo post appellat. Νίκανδρος δὲ φησὶ καὶ θαλάσσιον εἶναι τὸ φοινικοῦν. Nicandro dicitur φοινίκεος φῦκος. Plinius *algam rubram* nuncupat lib. XXVII. cap. VII. *Alga rubra & scorpionum ictibus.* Neophytus βρύον ἐρυθρὸν in Lexico. Tingebantur eo lanæ, sed evanescente tinctura ac fugiente. Idem Plinius lib. XXVI. cap. X scribit φῦκος θαλάσσιον, *hoc est, fucum marinum conchyliis substerni.* Significat conchyliatæ vestis tincturam eo colore præparari. Substernuntur colores, quibus primum lana imbuitur, ut alii pretiosiores superinducantur. Hodie varantia & guastum coccineis, & purpureis substerni solent, ut colorem alligent, & tenacem faciant. Sic de anchusa alibi tradit: *præparat lanas pretiosis coloribus.* Substerni eam intelligit coloribus pretiosis ut conchyliis ac purpuris, & cocco. Ab hoc marino fuco tingendis vestibus idoneo Latini tincturam omnem *fucum* appellavere. Plinius: *Jam vero infici vestes scimus admirabili fuco.* Vetus poëta:

Nec tonsiles tapetes ebrii fuco.

Solinus supra: *Ut plurimum fuci artus bibant.* Tertulliano *herbarum fuci* in libro de cultu fœminarum: *Nimirum enim & Deus demonstravit fucis herbarum & concharum alveis incoquere lanas.* Rectius tamen ibi legatur *fucis*. Sed & pro *concharum alveis* vetus liber Agobardi habet: *concharum salivis incoquere lanas.* Quod & conjectura videram, priusquam librum vidissem. Plinii diligentem lectorem ubique se fatetur Tertullianus. Et hoc ex illo sumpsit. Ita enim de purpuris scribit: *mutuoque attritu lentorem cujusdam ceræ salivant.* Ubi *lentorem salivant*, id exprimit quod Aristoteles dixit: ἀφιᾶσι γλισχρότητα λευκὰ μυξώδη. Saliva tamen illa purpuræ lenta ac ceracea, non inficiebantur vestes, sed fuco florido, quem in medus faucibus habent purpuræ. De coloribus, qui herbarum fucis tingebantur, eximius habetur apud eumdem Plinium locus, quem multis mendis gravissimis depravatum hese lubet adponere, ut est emendandus lib. XXII. cap. II. *Jam vero vestes scimus infici admirabili fuco. Atque ut sileamus Galatia, Africa, Lusitania, Hispania cocci granum imperatoriis dicatum paludamentis, Transalpina Gallia herbis Tyria atque conchylia tingit, & alios omnes colores, nec quærit in profundis murices, seque objiciendo escam dum præripit belluis marinis, intacta etiam anchoris scrutatur vada, ut inveniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quod fruges non oderit, culpa non abnuat. Usu alioquin fulgentium instrui poterat luxuria certe innocentius.* Vel etiam: *innocentium*. Ut ille locus in vulgatis conceptus est, nihil est contaminatius. Poterat etiam legi: *quo fruges non oderit culpa non abnuat nis. His alioquin fulgentibus instrui poterat luxuria, certe innocentibus.* Sed illud magis accedit ad vestigia veteria scripturæ. Iidem libri habent: *ut sileamus Galatia Africa Lusitania granis coccum.* In aliis legitur: *cocci granum.* Quod nunc nobis verius visum. *Coccum* pro frutice heic accepit, ut apud Dioscoridem accipitur. Sic alibi de chamelæa, quem κόκκον κνίδιον quidam vocarunt: *ex herba chamelæa granum cocci ferente.* Potest tamen etiam retineri ex antiqua lectione: *granis coccum.* Nam *coccum* pro ipsa tinctura coccinea usurparunt. Ceterum inter herbas tincturæ aptas non ultimum locum obtinuit φῦκος θαλάσσιον, vel fucus marinus ex Creta. Unde & *fucus* pro tinctura, & *fucare* pro tingere, vel inficere. Tertullianus de habitu muliebri: *Et medicamenta ex fuco, quibus lana colorantur.* Et *fucum* proprie sumptum hic liceat intelligere. Ab hoc marino φυκὶ diversum fuit φῦκος, quo mulieres utebantur ad expingendas rubore genas. Quidam alga maris puniceo ad fucum genis indendum mulieres usas esse existimarunt, quos reprehendit Dioscorides: φῦκος φοινικοῦ ὅπερ ἔδοξαν ἔνιοι εἶναι, ᾧ αἱ γυναῖκες χρῶνται, ὅτι ἐστὶν ὅμοιον ῥίζῃ, ὁμωνύμως δὲ καλουμένη φύκει. Radicem ait esse eodem nomine, quo mulieres ruborem genis conciliabant. Radix illa herbæ in terra nascentis, quæ & φῦκος dicta est. Ideo φῦκος θαλάσσιον cum cognomento vocitavit, ut ab hac discerneretur. Sed quænam illa radix? an anchusa? certe anchusæ radice ad hanc rem usas fuisse olim mulieres certum est. Hesychius: ἄγχουσα, ῥίζα ᾗ φυκοῦνται τὰ γύναια. Idem: ἀγχουσίζονται, ἐντρίβονται τὰς παρειὰς οἱονεὶ φυκίῳ. Infima Græcia φέκαρος, vel φυκάριον dixit pro fuco mulierum. Dicebatur & ἔγχουσα. Idem Hesychius: ἔγχουσα ῥίζα τις, ᾗ παρειὰς ἐρυθραίνουσιν αἱ γυναῖκες. Sanguineo colore inficit anchusæ radix. Rubor igitur facticius, quem mulieres antiquæ genis suis inlinebant, ea radice parabatur. Tertullianus de cultu fœminarum: *In illum enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus urgent, genas rubore maculant, oculos fuligine porrigunt.* Ita legit liber vetus Agobardi. Perperam repositum à correctoribus: *oculos fuligine collinunt.* Fuligo illa ex stibio. De eodem nigro stibii pulvere accipienda hæc ejusdem in libro de habitu muliebri: *& illum ipsum nigrum pulverem, quo oculorum exordia producuntur.* Hic pro eo dixit, *oculos fuligine porrigi.* Et allusum est ad stibii appellationem alteram πλατυόφθαλμον. Dioscorides de stibio, quod vetustissimum ejus exemplar στίβι vocat, ut & Plinius *stibi*: ἔνιοι δὲ πλατυόφθαλμον, οἱ δὲ λάρβασον ἐκάλεσαν. Ex πλατυόφθαλμον quidem vocatum a dilatandis ac porrigendis oculis. Nam nigro ejus pulvere supercilia circumducebant, & in arcum formabant, & sic oculorum spatium veluti producebant, ac extendebant mulieres. Ion in Omphale:

Καὶ τὴν μέλαιναν στίμμιν ὀμματογράφον.

Hinc ὑπογράμματα Hesychius σημειώματα ὀφθαλμῶν interpretatur. Pollux: τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπογράφει, τὰς ὀφρῦς μελαίνει, αἱ γραμμαὶ ἡμικυκλίου περιάγει. Sed hæc obiter. Ad ruborem revertamur, quam genis illinebant ex anchusæ radice. Pollux: τὸ πρόσωπον περιχρίει, ἐντρίβεται, καλλυγραφεῖ, φυκὶ πορφυρῷ *Fuco rutilat.* Ergo anchusæ radix etiam φῦκος appellabatur. Et hoc ῥίζιον fuerit, quod Dioscorides ait, eodem nomine esse cum marino fuco. Hinc φυκοῦν τὰς παρειὰς Clementi. Vetustissimi tamen Græci φῦκος mulierum & ἄγχουσαν distinguunt. Pollux: ἴσως δ' ἂν τοῖς κόσμοις προσήκοι, καὶ τὸ ἐντρίμμα, ψιμμύθιον, ἄγχουσα, φῦκος. Ita legendum, non ἴσχας

 φῦκος.

φῦκος. Aristophanes in alteris Θεσμοφοριαζούσαις, quæ non extant, recenset pleraque cultus & ornatus muliebris genera ac nomina. Verius leguntur apud Clementem Alexandrinum & Pollucem, sed adeo confusi, & corrupti ut nihil magis. Eos in ordinem suum restituemus, & emaculabimus. In illis versibus φῦκος & ἄγχουσα seorsim nominantur. Sic igitur legendi sunt:

> Ξυρόν, κάτοπτρον, ψαλίδα, κηρωτήν, νίτρον,
> Προκόμιον, ὀχθοίβους, μίτρας, ἀναδήματα,
> Ἄγχουσαν, ὄλεθρον τὸν βαθύν, ψιμμύθιον,
> Μύρον, κίσηριν, στρόφιον, ὀπισθοσφενδόνην,
> Κάλυμμα, φῦκος, περιδέραια ὑπογράμματα,
> Τρυφοκαλάσιριν, ἐλλέβορον, κεκρύφαλον,
> Ζῶσμ', ἀμπεχόνην, τρύπημα, περιφόρ, ξύστιδα,
> Χιτώνα, βόστρυχον, ἔγκυκλον, κομμώτριαν,
> Τὰ μέγιστα δ' οὐκ εἴρηκα τούτων. Β. ἀλλὰ τί;
> Α. Ἐρεῖς; ὅσ' οὐδεὶς μνημονεύσειεν ποτέ,
> Διόπας, διάλιθον, πλάστρα, μαλάκιον, βότρυας,
> Χλιδῶνα, περόνας, ἀμφιδέας, ὅρμους, πέδας,
> Σφραγῖδας, ἁλύσεις, δακτυλίους, καταπλάσματα,
> Πομφόλυγας, στροφίσκους, ὀλίσβους, σάρδια,
> Ὑποδερίς, ἐλικτῆρας, ἀλλ' οὐδ' ἂν λέγων
> Λήξαις.

Cetera, inquit, quæ supersunt enumeranda, nec dicendo possis consequi, singula nos alibi explicabimus. In his versibus separatim recensentur ἄγχουσα & φῦκος in ornatu muliebri. Igitur anchusæ radix, & ῥίζιον illud, quod φῦκος dicebatur, & quo mulieres genas sibi purpurissabant, diversa. Eumdem tamen etiam illis usum præstabat anchusę radix. Ex sane par utriusque color, anchusæ inquam & fuci, nec dispar in medicina effectus, unde alterum pro altero substituebatur. Galenus ἀντὶ φύκους ἄγχουσαν. Quod non est de fuco marino intelligendum, sed de illo fuco Syriacæ radiculæ. Utrusque igitur usus ex æquo ad purpurissandas genas mulierum. Alexis tamen in comœdia Ἰσοστασίῳ meminit παιδέρωτος, quo ruborem buccarum conciliabant, quæ expallido vultus erant candore.

> Τὰς ὀφρῦς πυῤῥὰς ἔχει τις, ζωγραφοῦσιν ἀσβόλῳ·
> Συμβέβηκ' εἶναι μέλαιναν, κατέπλασε ψιμμυθίῳ·
> Λευκόχρως λίαν τις ἐστί, παιδέρωτ' ἐντρίβεται.

An præter anchusam & fucum etiam παιδέρως ad eumdem usum mulieribus usurpatus? Viri certe docti *acanthum* hic vertunt. Acanthus quidem παιδέρως cognominatus, sed nemo veterum tradit vim ullam aut fucum in acantho pæderote esse rubore inficientem. Cærepolium etiam pæderos Plinio. Nec hic rutilando aptus. Gemma opallium pæderos. Qui nec habet hic locum. Hesychius etiam παιδέρως ἄλειμμα exponit. Hoc est quod quærimus. Sed unguentum illud ex pæderote herba compositum doctus medicus Italorum voluit. Sed si herba non inficit, unguentum ex ea factum non tinget. Ecce alius item doctus medicus, qui pæderotis, hoc est, acanthi succo candorem faciei quæri tradit. Nam & Demetrium pæderote faciem illevisse, ut candorem arcesseret. Nugæ. In versu Alexidis quæ immodico candore pallescit, pæderotem illinit captando rubori. Nec censendus Demetrius aliud in pæderote quæsivisse. Unguentum hoc nomine appellarunt ex radice anchusæ, aut ex radicula Syriaca, quæ fucus dicebatur compositum. Illud ἄλειμμα est ex fuco, ᾧ περὶ τὰς σιαγόνας ὄψεις αἱ γυναῖκες χρῶνται. Ab elegantia & gratia coloris sic dictum, ut herba παιδέρως, & gemma ab eadem ratione nomen hoc invenit. Ab illo unguento fuci, vel anchusæ ruborandis mulierum genis idoneo, color *pæderotinus* & *oxypæderotinus* in vestibus olim usitatus. A gemma pæderote appellatum volui aliquando. Sed nunc malim à pæderote colore, vel purpurisso, quod genis indebant mulieres priscæ. Quodnam autem illud ῥίζιον fuerit φῦκος nomine, & diversum à fuco marino, non explicat Dioscorides, nec quisquam alius veterum, qualis esset illa radix, indicavit. Videor tamen colligere posse ex Theophrasto genus quoddam radiculæ fuisse, quod ex Syria advehebatur, qua unguenta solebant colorari, ut & anchusæ radice. Ea radicula absolute vocabatur χρῶμα. Theophrastus de odoribus: χρωματίζουσι δὲ τὰ μὲν ἐρυθρὰ τῶν μύρων, τῇ ἀγχούσῃ· τὸ δ' ἀμαράκινον τῷ καλουμένῳ χρώματι· ἔστι δ' ἐστὶ ῥίζιον, ὃ ἄγουσιν ἐκ Συρίας. Hoc genere radicis videntur & mulieres usæ ad colorandas genas, haud secus ac radice anchusæ. Χρῶμα absolute dicebatur. Aliqui etiam, ut apparet, φῦκος appellarunt. Nam & *fucus* Latini inde pro quolibet colore. Glossæ: *fucus*, χρῶμα. Plinius in colorandis unguentis *anchusæ* meminit & *cinnabaris*: ut lib. XIII. cap. I: *tertius inter hæc est color, multis neglectus. Hujus causa adduntur cinnabaris & anchusa.* In rhodini confectione cinnabari quoque & anchusam nominat. Vix puto cinnabari locum fuisse ad colorem unguentis conciliandum. Theophrastus ἄγχουσαν ad hoc commemorat, & χρῶμα. Quod esse ῥίζιον ex Syria allatum interpretatur sic proprie dictum. Non dubito quin Plinius τὸ χρῶμα acceperit pro cinnabari. Sic enim κατ' ἐξοχὴν vocatum est. Hinc Græcia recentior καλλίχρουν etiam vocabat, hoc est, pulcrum colorem. Glossæ Iatricæ: καλλίχρουν, τὸ κιννάβαρι. Profecto propter parilem colorem & effectus proprietatem hæ duæ radices plerumque apud veteres junguntur. Zosimus: δεῖ δὲ πορφύρας καὶ τῶν λοιπῶν βαμμάτων βάλλεται. ἡ ἄγχουσα, καὶ τὸ φῦκος ἐν ὕδασι τοῖς λευκοῖς. Et alibi passim. Ergo χρῶμα illud quod cum anchusa jungitur in tingendis unguentis est *fucus Syriacus*, non cinnabari. Democritus quoque de methodo tingendæ purpuræ hæc duo jungit, & radiculam illam, quæ φῦκος & χρῶμα proprie dicebatur, ἄνθος Συριακὸν vocat: ἔστι δὲ ὁ τῆς Γαλατίας σκώληξ. καὶ τὸ τῆς Ἀχαΐας ἄνθος, ὃ καλοῦσι λαγχάν, καὶ τὸ τῆς Συρίας ὃ καλοῦσι ῥίζιον. Hæc plane radicula est, quam ex Syria advehi prodidit Theophrastus: τῷ καλουμένῳ χρώματι· ἔστι δ' ἐστὶ ῥίζιον, ὃ ἄγουσιν ἐκ Συρίας. Democritus Pseudonymus Συρίας ἄνθος nuncupat, id est, colorem Syriacum. Nam ἄνθος apud illum non florem significat, sed colorem. Ἄνθος, τὸ χρῶμα. Ergo τὸ ἄνθος, & τὸ χρῶμα & τὸ φῦκος ad hanc radiculam tinctoriam Syriacam designandam synonyma sunt. Philosophi chimici veteres φῦκος interpretantur τὸ βάμμα ἔξωθεν ἢ φανερόν. At τὸ τῆς Ἀχαΐας ἄνθος apud eumdem Democritum, id est, color Achaicus vel Græcus *anchusam* significat. His duobus vocabulis *fucum* sic proprie dictum & *anchusam* significare voluit. Hæc in Græcia passim nascebatur. Ideo Ἀχαΐας ἄνθος vocavit. Fucus ex Syria veniebat. Hoc erat τὸ τῆς Συρίας ἄνθος. Meminit quidem paulo ante & ἀγχούσης, sed ibi dixit fucum marinum, quod θαλάσσιον ἄνθος appellavit, quibusdam vocari ἄγχουσαν Λαοδικηνήν. Certe fuci marini genus quoddam lactucæ folia similia habet quomodo & anchusa. Hinc *Laodicenam anchusam* quidam vocaverint. Nisi forte fucum marinum quidam confuderint cum fuco terrestri Syriaco, cumque fucum Syriacum à similitudine coloris, quam habet cum anchusa, appellarint Λαοδικηνὴν ἄγχουσαν, id est *Syriacam anchusam*, ab urbe Syriæ Laodicea. Multa intricant & involvunt auctores illi. Ut ut sit, illud certum, per Ἀχαΐας ἄνθος intellexisse anchusam, & eum fuco Syriaco junxisse: καὶ τὸ τῆς Ἀχαΐας ἄνθος, ὃ καλοῦσι λαγχάν. Græci omnes inferioris ævi λαχὰν, vel λαγχὰν exponunt ἄγχουσαν. Nicomedes Iatrosophista: λαχάς, ἄγχουσα. Hinc Pandectarius *laccam* Arabum interpretatur *anchusal*. Longe tamen diversa res id quod Arabes vocant *laccam* ab anchusa, quæ est Græcorum lacca. Arabicam laccam non videntur Græci novisse, nisi eam sub nomine cancami noverunt. Profecto Arabes sub cancami historia nobis laccam descripserunt. Gummi esse arboris cancamum Dioscorides tradit. Hoc non facit, ut cancamum non sit lacca, quia lacca non est gummi arboris. Hoc eodem argumento posset concludi sericum, quo veteres utebantur, non esse idem cum nostro serico, quia sericum illud suum ex lanugine arborum depecti prodiderunt: nostrum vero lanificio vermium fit. Cancamum, aut laccam gummi esse arboris, aut in arborem è cœlo delabi tradunt Arabes. Nempe) nesciverunt opera grandium formicarum elaborari, & circa ramulos arborum congeri. Non tamen affirmo cancamum esse laccam, sed assero cancamum non esse illud quod vocant Lusitani *anime*. Hoc bdellium est. Monardus Hispalensis medicus in

libro

libro simplicium animæ tradit esse lacrimam arboris, albam, transfucidam, oleaginosam, ad colorem thuris nonnihil accedentem, granis quam thuris majoribus. Tale nobis bdellium describitur ab antiquis: *lacrima arboris translucida, luteis, pinguis, æqualiter cerea, & quæ facile molliatur.* Verba sunt Isidori de bdellio, quæ ex Græcis Dioscoridis videntur expressa, vel alterius auctoris, qui Dioscoridem expresserat: διαυγὲς, ταυροκολλῶδες, λιπαρὸν διὰ βάθους καὶ εὐμάλακτον. Sed *æqualiter cereum* habet Isidorus pro ταυροκολλῶδες. Dioscoridi ταυροκόλλα λευκὴ καὶ διαυγής. Plinius tralucidæ ceræ simile debere esse ait: *esse autem debet translucida simile ceræ, odoratum, & cum fricatur pingue.* Ita enim optimus liber, non, ut vulgo est *translucidum, simile ceræ.* Non simpliciter ceræ simile, sed ceræ, quæ translucida foret. Luteum esse *animæ*, quum frangitur, scribunt neoterici, id est, colore cereo. Σμυρνίζουσα ἄμινον vocatur Dioscoridi, id est, *Arabica lacrima.* De Saracenis supra diximus. Perperam pro Libyco accipiunt. Tria ejus genera facit, Arabicum, Indicum, & Petræum: φέρεται δὲ ἀπὸ τῆς Πέτρας ξηρὸν, ῥητινῶδες. Plinius Bactrium pro Petræo habet: *Bactrino autor siccæ, multique candidi ungues.* An igitur legit ἀπὸ Βακτρίας pro ἀπὸ Πέτρας. Immo potius corrigendum videatur apud Dioscoridem, ἀπὸ Βακτρίας, vel Βάκτρας. Id erit bdellium Scythicum Galeni & Æginetæ. Nam Bactri Scythis orientalibus vicini, qui Sacæ Scythæ dicebantur. Sed omnino verius Scythicum bdellium idem esse cum Indico, quod ex Indoscythia afferebatur. Ea Scythia ad Indi fluminis ostia sita est, & Scythæ meridiani dicebantur. Dionysius:

---- ἔθνη παρ' αὐτὰς
Ἰνδὸν πὰρ ποταμὸν νότιοι Σκύθαι ἐνναίουσι.

Hæc Scythia cis Indum & trans simul posita & intra ipsius Indi ostia ad mare Indicum. Auctor periplí maris erythræi: ἤδη τῆς ἠπείρου διὰ τὸ βάθος τῶν κόλπων ἐκ τῆς ἀνατολῆς ὑπερκειμένης ἐκδέχεται τὰ παραθαλάσσια μέρη τῆς Σκυθίας παρ' αὐτὸν κείμενα τὸν βορέαν ταπεινὰ λίαν, ἐξ ὧν ποταμὸς Σίνθος μέγιστος τῶν κατὰ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ποταμῶν. Ita hæc legenda, non, ut vulgo legitur, ἐξ ὧν. Quod est falsissimum. Sinthus est Indus. Non oritur ex illis maritimis partibus Scythiæ australis, sed ibi in mare conditur. At post eam Scythiam statim sequitur Indus. Ea Scythia multas Indiæ regiones complectitur, & inter eas Patalenen, quæ intra Indi ostia. Barbaricum quoque emporium ejusdem nominatissimum. Ptolemæus: ἐν νήσοις δὲ ταῖς ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ γινομέναις πόλεις αἵδε, Πάταλα, Βαρβάρει. Auctori periplí dicitur Βαρβαρικὸν ἐμπόριον de ostiis Indi loquenti: καὶ τὰ μὲν ἄλλα διάπλουν οὐκ ἔχει, μόνον δὲ τὸ μέσον, ἐφ' οὗ καὶ τὸ παραθαλάσσιον ἐμπόριον, τὸ Βαρβαρικόν. Et paulo post: ὁ δὲ περίπλους ταύτης τῆς χώρας ἀπὸ τοῦ Βαρβαρικοῦ μέχρι τοῦ κατὰ Ἀστακάπρα Βαρυγάζων ἀκρωτηρίου τῆς λεγομένης Παπικῆς. Hæc sunt corruptissima. Nec ea correxit, qui putavit. Omnino legendum: μέχρι τοῦ κατὰ Ἀστάκαπρα ἀντικειμένου Βαρυγάζων ἀκρωτηρίου. Paulo inferius Ἀστακάπρα appellat τὰ πρὸς Ἀστακάπρα ἀκρωτήρια. Ptolemæo Ἀστάκαπρα. Correctionem nostram lectus ille & intellectus tibi firmabit. Ab eo emporio Barbarico multæ species Indicæ sunt appellatæ *Barbarica.* Ut apud Jurisconsultum *folium Barbaricum*, quod aliis *Indicum.* Et *rheum Barbaricum*, quod Myrepsus vocat ῥῆον Ἰνδικὸν, in antidoto Tryphera Saracenica. Ab hoc emporio potius denominata hæc videntur quam à sinu Barbarico. Ab hac Scythia australi & Indica bdellium Scythicum appellatum est, quod idem cum Indico. Auctor periplí: καὶ ἡ διὰ τῆς παρακειμένης Σκυθίας, ὁ κόστος, καὶ ἡ βδέλλα. Hujus Scythiæ metropolis eidem auctori dicitur Μινναγάρ. Sed Ptolemæo Βινάγαρα. Et ita in eo corrigendum. Nam alia Μινάγαρα paulo post apud eumdem. Ex ea Binagara Scythica plurimum bdellium venale exibat: καὶ τὰ νῦν μεσόγειος, ἡ μητρόπολις αὐτῆς τῆς Σκυθίας Βινναγάρ. Et paulo post de mercibus ac speciebus, quæ inde exportabantur: ἀντιφορτίζεται δὲ κόστος, βδέλλα, λύκιον, νάρδος καὶ καλλαϊνὸς λίθος. Galenus Scythicum & Arabicum bdellium tantum nominat, quod est Indicum & Saracenicum Dioscoridis. Nusquam tamen auctor periplí meminit bdellii in Arabia nascentis, quum tamen species omnes diligenter enumeret quæ in Arabia proveniebant. Sed duo genera bdellii Indici fuisse videntur, quæ in Arabiam ferebantur, alterum subalbidum quod erat præstantissimum, alterum subnigrum. Βδέλλιον diminutivæ formæ est. Nam principale est βδέλλα. Ita vocat auctor periplí aliquot locis. Marcello Empirico *bedella*:

---- *crocon atque bedellam.*

Isidoro quoque *bedella, India & Arabia arbor.* Apud Plautum in antiquis libris *bedelium* scribitur pro *bdellium.* Sic *calethula* pro calthula, inde *calendula.* Βδέλλα ex Hebraico *bedolach*, cujus mentio Genes. 11. Nam etsi pro gemmæ genere, aut margarita eam vocem accipiant interpretes, pro bdellio mihi placet debere accipi cum Hieronymo, qui *bdellium* vertit. Nec assentior viro docto qui putat Hieronymum dictionem Hebraicam absque interpretatione dimisisse. Satis exposuit quid esset, quum *bdellium* reddidit, quod aliud non potest significare præter hoc aromaticum gummi. Falsus etiam vir ille eruditus, qui *bdellium* apud Priscianum genus esse lapidis notavit. Parum attente Priscianum legerat in quo hodie legitur lib. 11: *bdellium, abdir, genus lapidis.* Non bdellium genus lapidis, sed *abdir*, quod & *abaddir* dixerunt, ita vocantes βαίτυλον lapidem, quem pro Jove Saturnus devoravit. Deum etiam sic vocarunt. Et *patrem potentem* dictio illa Hebraïce significat. De bætulis lapidibus nos alibi. Regionem *Hevila*, quæ fert *bedolach* & *onychem*, alii de Arabia, alii de India interpretati sunt. Plane est Græcorum βδέλλα. Et optime convenit hæc expositio *bedolach* loco Num. XI: ubi dicitur manna sicut coriandri semen esse, & colorem ejus, הבדלח. Nec enim necessario concluditur lapidem heic intelligi debere coloris albi. Quippe & bdellium subalbidum, & manna magis ad bdellii colorem aut thuris accedit, quam ad margariti, aut alterius gemmæ. Inde & parvas thuris micas, quæ instar haberent granorum mannæ, Græci μάνναν λιβάνου nuncuparunt. Præterea ex illo Hebraico *bedolach* factum etiam videtur aliud nomen illud, quo bdellium vocarunt, nempe μάδελκον. Ita Dioscoridi dicitur. Neophytus: Μάδελκον, τὸ βδέλλιον. Plinius *bdellium* esse arborem, gummi autem *brochon*, & *maldacon* & *malacam* ait vocari. Græci tamen auctores βδέλλαν ipsum gummi passim appellitant & βδέλλιον. Arborem esse oleæ magnitudine dicit. Neoterici quoque memorant mediocrem esse arborem ex qua animæ destillat. *Gummi*, inquit Plinius, *alii brochon appellant, alii malacam, alii maldacon.* Ita scribunt hæc nomina libri Pliniani. Et in indice manuscripto: *et bdellium, sive broc, sive malacham, sive maludacon.* Græca forma apparet cusas esse has dictiones. Βροχὸν dicebatur bdellium, quod humectius esset & liquidius; nam à βρέχω, βροχὸς humectus. Idem de Indico: *at Indicum humidius & gummosum.* In optimo codice legi notant: *gumminosum.* Lego: *ungninosum.* *Maldacon* autem videtur scriptum pro μαλθακὸν. Ita vocabatur gummi bdellii, quod molle esset instar malaxatæ ceræ. Τὸ εὐμάλακτον in eo commendat Dioscorides, quod facile molliatur. Et μάλθα Græce κηρὸς μεμαλαγμένος. Idem significat μαλάχη, vel μαλάχην, subaudiendo βδέλλαν. Inde Arabes suum fecerunt *molochel*, vel *malachal*, quo bdellium appellant. Nec enim contra est, ut ab Arabico illæ detortæ ac corruptæ fuerint. Hæc nomina varia bdellio mercatores Græci imposuerunt, qui & ἀδρόβωλον vocabant, quod in offas convolutum erat, crassiore nempe gleba: *Gummi alii brochon appellant, alii malacham, alii maldacon. Nigrum vero & in offas convolutum hadrobolum.* Ejusdem igitur officinæ hæc omnia vocabula. Monet Monardus animæ orientale tam magnis glebis & adeo translucentibus afferri, ut plerique speciem esse charabe, sive succini liquidioris suspicati sint. Multa sane gummium genera succino, vel electro similia, quod & ipsum gummi esse arboris multi veterum existimarunt, alii pinus, alii populi. Sed & eodem nomine quo succinum aliæ etiam gummis species appellatæ sunt. Βερνίκην Græci recentiores appellant electrum. Gummi juniperi *vernicem* hodie appellamus, facto inde nomine. *Charabe* succinum, vel electrum nominatur Arabibus,

Saracenicum Lexicon: Κάρυμι, τὸ ἤλεκτρον. Lege: κάρυβα. Æthiopes *Carabe* thus appellare notavit vir summus. Χαλκολίβανον Suidas exponit succinum. Χαλκολίβανος, τὸ ἤλεκτρον. At supra observabamus ex Græco quodam scriptore χαλκολίβανον genus esse thuris flavi & colore aureo, quem masculum alii nuncupant: καὶ ὁ μὲν ἄῤῥεν ὀνομάζεται χαλκολίβανος ἡλιοειδὴς, καὶ πυῤῥὸς, ἤγουν ξανθός. Quæ profecto mira sunt. Nam alii thus masculum definiunt στρογγύλον καὶ λευκόν. At auctor ille candidum thus vocat ἀργυρολίβανον & fœmineum esse vult. *Anime* pro Aminæa myrrha accipiebat Amatus Lusitanus, & inde factum nomen volebat. Atqui nulla est *Aminæa* myrrha, sed *Minæa* ab Arabiæ populo Minæis. Μιναῖοι. Præterea anime non est myrrha, sed bdellium. In myrrha confracta venæ apparent sicut ungues candidi: διαφύσεις ὀνυχοειδεῖς vocat Dioscorides: καὶ ἐν τῇ θραύσει λεία, διαφύσεις ἔχουσα, λευκὰς, ὀνυχοειδεῖς. Delendum est λευκὰς. Quod est interpretamentum τοῦ ὀνυχοειδεῖς. At bdellium totum æqualiter ὀνυχοειδὲς & leve instar unguis. Dioscorides de bdellio, ἰκμὰς ὄνυχι. Serapio perperam accepit hæc Dioscoridis verba, quasi unguis odorati accensi modo oleret bdellium. Sed *blattam Byzantiam* appellat. Blattinm Byzantium non est onyx marinus, sed os naris purpuræ Byzantinæ. Præterea ἰκμὰς ὄνυχι, ut ὀνυχοειδὴς de coloris tantum, aut faciei similitudine Græce dicitur. Εἰς ἄνω ἴκελον. Postremo præstantissimum bdellii genus βδέλλης ὄνυχα Græci vocant. Quod ab odore unguis marini dictum interpretari ridiculum foret. Denique unguis marinus non simpliciter dicitur ὄνυξ, sed ὄνυξ θαλάσσιος. *Onychem marinum* Latine dici magis probarem quam *unguem*. Nam & lapidem *onychem* nominarunt, non unguem. De his etiam supra diximus. Plinius in Bactriano bdellio multos esse candidos ungues ait: *Bactrio nitor siccus, multique candidi ungues*. Hic non est sensus Dioscoridis, qui βδέλλιον ὄνυχι ἰκμὰς scribit. Sed nec Plinius descriptionem historiæ bdellii à Dioscoride hausit. Nec Bactrii meminit bdellii Dioscorides. Unguis in tota bdellii gleba levorem & colorem unguii æqualiter deprehendi vult Dioscorides. *Æqualiter cereum* vocat Isidorus. Ceræ translucidæ simile esse debere idem Plinius asserit. At descriptio bdellii Bactriani apud eumdem magis cum benuino convenit quam cum bdellio, vel anime. Siccum ac nitidum reperitur & in eo multi ungues candidi, sive maculæ instar amygdalarum. Unde & *amygdalinum* vocant hoc benivi. Sed & quod idem Plinius tradit Indicum bdellium adulterari amygdala nuce, hoc etiam mirifice quadrat in benivi amygdaloides. Nam bdellium quod translucet quomodo nuce amygdala possit adulterari, non video. Petræum bdellium narrat Dioscorides, οὐχ ὁμοίως πικρίζον τὴν γεῦσιν, non perinde amaro gustu esse, ut Indicum & Arabicum. Id quoque habet benivi, ut non sit amarum. Qua discriminis nota à myrrha discrepat, quam non parum amaram esse constat. Quare & illi errant non parvo opere, qui benivi genus esse myrrhæ contendunt. Nec sane bdellium idem quod benivi. Nam bdellium uniforme & pari ita dixerim filo; at *benivi* varium & maculosum candidis utpote unguibus distinctum, ut myrrha. At id genus bdellii, quod vero nitore sicco est, & multis constat unguibus candidis, ac minime est amarum, à benivino parum distat, nisi idem sit. Et puto veteres sub hoc genere bdellii benivinum cognovisse. Glossæ Græcorum Jatricæ βδέλλιον definiunt esse χυλὸν Ἰνδικὸν ὅμοιον σμύρνῃ. Benuinum de colore similius est myrrhæ, quam bdellium. Sed de his alibi pluribus. Hic sermonis excursus faciendus hoc loco fuit, ut constaret cancamum, quod Arabes pro lacca obtrudunt, non esse anime, sed anime esse bdellium. Nec tamen credo cancamum esse laccam, ut Scaligero Julio videtur. Nam cancamum quadamtenus simile myrrhæ traditur, σμύρνῃ παρόμοιον. Quod non habet lacca. Quærendum itaque etiam nunc restat, ecquod hodie odoratæ gummis genus cancamo veterum respondeat. De lacca certum est eam illos non novisse. Aliud erat, quod laccam appellavit etiam infima Græcia. *Anchusam* nempe hoc nomine intellexerunt. Quæ appellatio *lacca* à Græcis ad Arabes transiit, non è converso ab Arabibus ad Græcos. Radicem, quæ rubro ac sanguineo colore inficit, ita Græci dixerunt. Inde Arabes & ceraginem illam Indicam, quæ circa ramos certarum arborum congesta invenitur, & a formicis elaborata, hoc eodem donarunt nomine, quia rubrum colorem efficit. Laccam etiam nuncupant hodie infectores cocci & brasilii fæcem, qua pictores rubro fusciore pingunt. Græci quoque recentiores λάχαν & λάχαν vocarunt genus coloris purpurei & obscuri, quod fit apud infectores ex flore nigro vel spuma purpuræ, quæ supernatat cortinis tinctoriis. *Indicum* veteres appellabant. Zosimus Panopolita ἵνα γὰρ δοκιμασία γίνηται τῶν χρωμάτων, ὥσπερ τῇ χρωματικῇ, ὅ ἐστι λάχαν, ὃ καλοῦσι λακχᾶν οἱ λακχαταί, τουτέστιν Ἰνδικοβάφοι, λευκὸν διμερῆ φάρος, διὰ νίτρου καὶ θερμοῦ, ὅλον ἀφιέντες ἐαυτοῦ τὸ εἶδος τὸ αἱματινόν. Ἰνδικοβάφοι sunt qui Indico colore tingunt, quos λαχανταὶ dicit appellatos. Ergo & λακχᾶς, τὸ Ἰνδικόν. Quod Dioscoridi exponitur ἐξανθίσματα πορφυρῶν ἐπιπλεόμενα τοῖς χαλκείοις. Hoc facticium est Indicum, quod Græcis etiam dictum λακχᾶς. Nativum aliud fuit, quod ex India apportabatur, atque Ἰνδικὸν μέλαν, & Ἰνδικὸν absolute dicebatur. Hinc Plinius *Indicum atramentum* ab *Indico* absolute vocato distinxit. Ἰνδικοῦ μέλανος mentio apud auctorem peripli: καὶ ὀθόνιον, καὶ νῆμα Σηρικὸν, καὶ Ἰνδικὸν μέλαν. Græci recentiores sic vocant. Zosimus. Ἐπὶ ὑακίνθου τῆς πέτρας ὑακίνθου, καὶ μέλαν Ἰνδικὸν, καὶ ἰσάτιδος ῥίζαν. Ad tingendam gemmam hyacinthum: alii tantum *Indicum* ut & Plinius. Inde Ἰνδικοπλάστης, vel Ἰνδικοβάφης in veteribus glossis exponitur *colorator*. Et Ἰνδικοβάφοι Zosimo, quos λαχανταὶ interpretatur. Si Indicum infectorum etiam lacca Græcis, ut hodie quod ex cocci & verzini fæce paratur. Quod nomen origine omnino Græcum est. Lacca Indica apud Indos suos hoc nomen non habet, sed *cree* vocatur. Persæ, Arabes & Turci *Lac*, vel *Loc* nuncupant, vocabulo ex Græcia arcessito, quod colorem rubrum significat. Magnum sane hoc signum est hoc nomen ex Græcia petitum esse, quod indigenæ, apud quos plurima nascitur, sub alio eam indigetamento cognoscant. Λάκχη igitur Græcum est, cujus in Græcia fontes reperiendi sunt. Et ecce in promptu sunt. Ex κάλχη factum est unius literæ transpositione. Grammatici κάλχην interpretantur herbam, qua purpura tingitur. Strabo coloris genus κάλχην esse indicat, ubi dicit sandycem metallicam in Hyspiratide Armeniæ reperiri, ὃ δὴ Ἀρμένιον καλοῦσι χρῶμα, ὅμοιον κάλχῃ. Armenium cæruleum est. Κυάνεον vocat Dioscorides. Talis est conchylii color, austerus in glauco, & irascenti similis mari. Talis etiam in purpura κυανίζουσα Pollux vocat κυαναυγῆ. Sandycem tamen omnes rubri coloris esse volunt. Hesychius σάνδυκα esse fruticem, qui cocco similem colorem facit. Plinius ex sandaracha usta rubrica admixta fieri *sandycem* prædicat, ut ex sandyce & sinopide mixtis syricum, quod esse rubrum satis constat. Græci recentiores syricum & sandycem eumdem colorem statuunt. Neophytus: Σῦρες καὶ τὸ συρικὸν, ὃ καὶ σάνδυξ λέγεται. Vetus auctor glossarum notat sandycem esse *herbam tinctura aptam, quam vulgus varantium vocat*. Hodie *garantiam* dicit vulgus infectorum, qui colorem rubiæ sic appellat, quæ est Græcis ἐρυθρόδανον, sed antiquis. Nam recentiores ἐλυθρίδιον & λυθρίδιον appellant pro ἐρυθρίδιον. *Varantiam* autem pro *verantia* perperam pronuntiavit infimum Latinitatis ævum. *Verantia* pro vero colore, ut *aurantia* pro aureo, vel aurato pomo. Prisci Latini *verum colorem* de rubro & coccineo dixerunt, ut Græci ἀληθινόν. Myrepso rubia τῷ ἀληθινῷ βάπτει, vero colore inficit. Veteri interpreti Aristotelis Rhetoricorum ἱμάτιον ἀληθινὸν, pannus ruber. Hesychius, Κινάβαρι, χρῶμα ἀληθινόν. Plura alibi notamus. Sic *verans color*, ὁ ἀληθινὸς, καὶ ἀληθεύων. Nam *verare* etiam dictum pro ἀληθεύειν.

Satin vates verant ætate in agunda,

apud veterem poëtam, id est, ἀληθεύουσιν. Inde & *verantia* tinctura verantis vel veri coloris. Rubiæ tincturam sic vocarunt. Et corrupte *varantiam*. Sandyx igitur rubra quocunque modo accipiatur. Suidas. Σάνδυξ, χρῶμα κόκκινον. Galenus sandaracham & sandycem eamdem facit. Constat autem inter omnes sandaracham esse rubram. Neophytus: ὁ σανδαράχης ζαρνάφιον

συρικοῦ, τὴν τινὲς ἐκάλουν σάνδυξ λέγεται, τὸ αὐτὸ ἢ σηρικὸν παρ' ἄλλοις. Et alio loco: τὸ κεκαυμένον ψιμμύθιον, οἱ μὲν καλοῦσι σάνδυκα, οἱ δὲ σῦρικ, οἱ δὲ συρικόν. Ait sandycem idem fieri cremata cerussa. Sandaracham ita fieri testatur Vitruvius lib. VII. cap. XII. *Cerussa vero quum in fornace coquitur mutato colore ad ignem, incendio efficitur sandaracha.* Sic hæc legenda. Ergo sandaracha facticia & sandyx idem. Quod & Galenus affirmavit. Dioscorides de cerussa usta: τὸ δὲ οὕτω καυθὲν σάνδυξ ὑπό τινων λέγεται. Hæc sandyx facticia, eademque cum sandaracha. Quum hæc ita sint, & omnes consentiant sandycem esse rubram, credendum non est alio sensu scripsisse Strabonem, cum alia metalla in Armenia reperiri ajat, καὶ τὸ τῆς σάνδυκος καλουμένης, ὅπερ Ἀρμένιον καλοῦσι χρῶμα, ὅμοιον κάλχῃ. Sic enim emendanda ea Strabonis verba alibi docuimus. Ergo κάλχη apud Strabonem non erit purpura cærulea, sed rubra. Ut autem sandyx facticia eadem cum sandaracha facticia, sic fossilis & nativa sandaracha eadem cum sandyce metallica. Et sandyx illa metallica Strabonis ab aliis vocatur sandaracha. Dioscorides ait sandaracham fossiciam ex Ponto & Cappadocia adferri. Sane in vicina etiam Armenia nascebatur Strabone teste, qui σάνδυκα appellat. Sed illud mirum quod addit Strabo: ὃ δὲ καὶ Ἀρμένιον καλοῦσι χρῶμα. Quid illis igitur faciemus, qui Armenium pigmentum cæruleum faciunt? Quid Plinio, qui maxime virere dicit? Immo & chrysocollæ modo infectum esse. *Armenia mittit, quod ejus nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus. Optimumque est quod maxime viret, communicato colore cum cæruleo.* At maximus viror, quem in Armenio optimo exigit, à cæruleo multum distat, & magis chrysocollæ proprius, quæ & ipsa in Armeniam veniebatur, eaque præstantissima Dioscoridi & Zosimo χρυσοκόλλα Ἀρμενιακὴ laudatur, ipsique adeo Plinio. An dicemus eum confudisse chrysocollam Armeniam cum Armenio colore sic proprie dicto? Præstat eo loco reponere ex libris: *Optimusque est qui maxime vicinus est communicato colore cum cæruleo.* Optimum esse lapidem ait Armenium, qui maxime vicinus est chrysocollæ. Quod tamen eodem redit. Nam præstantissima chrysocolla, quæ summi est viroris. Dioscorides Ἀρμένιον vocat, & κυάνεον esse simpliciter dicit: Ἀρμένιον προκριτέον τὸ λεῖον καὶ τὴν χροιὰν κυάνεον, ὁμαλὸν τε ἅμα καὶ ἄλιθον. Falsus est titulus in editis Dioscoridis libris, περὶ λίθου Ἀρμενίου. Quem vetustissimus liber non agnoscit. Æque mendosum lemma, quod paulo post habetur περὶ λίθου Ἰνδικοῦ. Nec sane lapis est hoc Armenium. Quum enim scribat eligendum esse, τὸ ὁμαλὸν καὶ ἄλιθον, de lapide hoc dici non potest, ut λίθος sit ἄλιθος. De terra, aut limo convenienter id dicatur. Sed nec magis lapis Armenium quam chrysocolla, aut cæruleum, quibus interjicitur apud Dioscoridem. Cæruleum quidem arena est. Quod *lapidem lazuli* vocant Arabes, plane confundunt *cyaneum* lapidem cum *cyano* pigmento. Quod in Armenio facit hoc loco Plinius. De suo enim adjicit lapidem esse, quia lapidem Armenium, quo scalpebantur gemmæ, eumdem putavit cum Armenio pigmento. Sed nec chrysocolla proprie lapis est. Nam improbandam ait Dioscoridis, τὴν γῆν καὶ λίθων ἐμπλεον. Armenium autem hoc cæruleum Ἀρμένιον absolute dicitur, & intelligitur χρῶμα. Straboni Ἀρμένιον χρῶμα rubrum est, & sandaracha est, vel sandyx. Plinius sub finem illius capitis scribit Armenium *distare à cæruleo candore modico, qui teneriorem hunc facit colorem.* Cærulei itaque coloris sed remissioris. Atqui paulo ante dixerat optimum esse, qui maxime vicinus esset chrysocollæ, hoc est, qui maxime vireret. Longe sane hæc distant maxima viriditas, & cæruleum dilutum & pallidum. Fefellerunt Plinium male intellecta Dioscoridis verba de Armenio. Postquam dixit esse χρῶμα κυάνεον addit de facultate: τὰ αὐτὰ ποιεῖ τῇ χρυσοκόλλῃ, περὶ τὴν δύναμιν μόνον λειπόμενον. Easdem in medicina facultates habere quas chrysocollam, sed tantum viribus infirmiorem. Plinius hæc de colore accepit, quasi proxime accederet ad colorem chrysocollæ, sed sola intensione vinceretur. Nam ἐπίτασιν in coloribus Græci appellant τὴν ἐπίτασιν, & exuperantiam coloris. Ita accepisse verba Dioscoridis Plinium vel inde maxime colligitur quod subjicit: *usum in medicina ad pilos tantum alendos habet, maximeque in palpebris.* Pro quibus sic habet Dioscorides statim post ea quæ superius attulimus: ἔστι δὲ καὶ τῶν ἐν βλεφάροις τριχῶν αὐξητικόν. Non dicit ille hunc usum Armenii solum esse in medicina, ut pilos alat, sed quum iisdem virtutibus censeatur ac chrysocolla, paulo tamen infirmius agentibus, præter eas etiam hac potestate præditum, pilorum in palpebris alendorum. Hinc apparet Plinium verba illa, τὰ αὐτὰ ποιεῖ τῇ χρυσοκόλλῃ περὶ τὴν δύναμιν μόνον λειπόμενον, de colore interpretatum esse arctiore & acutiore in chrysocolla, quam in Armenio lapide, qui colorem quidem habeat vicinum chrysocollæ, sed magis temperatum ac remissum, nec ita meracum ac saturum. Certe verba ista Dioscoridis, τὰ αὐτὰ ποιεῖ τῇ χρυσοκόλλῃ, sic reddidisse Plinius videtur, *chrysocollæ modo infectus.* Quæ versio veniam nullo modo sperare deberet, si ita legisset in libris Dioscoridis, ut hodie legimus. Quis enim τὰ αὐτὰ ποιεῖ τῇ χρυσοκόλλῃ posset ita vertere, modo sani sincipitis esset, *chrysocollæ modo infectus.* In vetustissimo codice regio scriptum inveni: ἴσον ποιοῦν τῇ χρυσοκόλλῃ, περὶ τὴν δύναμιν μόνον λειπόμενον αὐτῆς. Quæ Plinius de colore accepit, quum accipienda constet de viribus & facultate. *Armenium* igitur illud Plinii & Dioscoridis pari fere cum chrysocolla proprietate & efficacia ejusdem generis, naturæ, & coloris cum cæruleo. Ideo inter chrysocollam & cærulum dedit ei locum Dioscorides. Zosimus Panopolita κυανὸν Ἀρμενιακὸν appellat, quasi solis natalibus distaret à vero cærulo: νίτρον, ἅλατος, κυανοῦ Ἀρμενιακοῦ. In optimo codice hæc junctim leguntur, ἅλατος, κυανοῦ Ἀρμενιακοῦ. Quasi cærulum illud Armeniacum inter genera salis esset. Sane Serapio chrysocollam, cui simile est hoc Armenium, inter salis species recenset. Ἅλας κυανοῦ Ἀρμενιακὸν ideo vocat, ut de colore distinguatur ab alio genere salis Armenici, qui crocini coloris erat, quem & Cappadocicum dicebant. De quo nos paulo post. At Strabonis Ἀρμένιον sandarachini, vel sandycini coloris. Immo idem cum sandaracha fossili, & nativa, ut ipse auctor est Strabo, qui σάνδυκα vocat. Atqui σάνδυξ & σανδαράχη eadem. Non unum itaque Armenium, & medici nostri in errore, qui confundunt. Nunc videamus antiquos medicos, de quo genere Armenii intellexerint. Quidam medicus in definitionibus suis notat Theophilum in libro de urinis flammeum colorem Armenio tribuere, & φοινικοῦν Galeno tradere. Non vidi editionem Theophili. Sed in libro Græco manu exarato nihil tale reperi. Scribit ille quidem colorem in urinis ὑπέρυθρον à medicis appellatum, tinctores φλόγινον vocare, Galeno autem φοινικοῦν dici: αὖθις δὲ τὸ ὑπέρυθρον γινόμενον ἀπὸ ἰχωροειδοῦς αἵματος, ὡς ἐν λευκῷ χρώματος λαμπρότερον λαβόντος, ὅπερ καὶ οἱ βαφεῖς φλόγινον, οἱ δὲ περὶ τὸν Γαληνὸν φοινικοῦν ὀνομάζουσι. Forte & pictores hunc eumdem colorem Armenium appellabant, non tamen Galenus. Certe Ἀρμένιον χρῶμα Straboni rubrum ac puniceum longe diversum a cæruleo. Sandaracha autem Dioscoridi optima, ἡ κατακορὴς πυῤῥὰ, καὶ κινναβαρίζουσα τὴν χροίαν. Tale ergo Armenium illud. Considerandum porro, an terra Armeniaca Galeni eadem sit cum hoc rubro Armenio. Nec enim dubium est diversam esse à cæruleo Armenio Dioscoridis. Galenus lib. IX de simplicium facultatibus terram Armeniacam afferri dicit, ἐκ τῆς Ἀρμενίας τῆς ὁμόρου Καππαδοκίᾳ, τὴν χρόαν ὠχράν. Omnes hactenus medicinam aut philosophiam professi, colore pallido volunt esse illam terram Armeniacam. Adeo scilicet in coloribus signandis ac discriminandis pueros sese ostendunt, vel potius cæcos. Pallidus color nullus est, sed est affectus omnium colorum dilutiorum ac pallescentium. Est viridis pallidus, est luteus, est ruber & quicunque alius color, non bene saturatus, nec meraco fuco à natura imbutus. Cui sanguis metu decessit ex facie, is pallidus. Aliter tamen pallet mortuus, & luteo magis inficitur. Qui fusco vultu sunt quando metuunt, etiam pallent, haud secus quam qui facie sunt candida. Et notabilius quidem illi quam isti. Pallor contrarius rubori. Sed rubicunda etiam facie prædíti sæpenumero pallent. Et qui in his rubor est, non penitus evanescit, sed diluitur & minor fit, accedente pallore. Auruginosi plus sunt quam pallidi; nam meraco luteo occupatam cutem habent. Græci ὠχροὺς vocant.

cant. Luteum quoque colorem ὠχρὸν dicunt. Nugaretur si quis *pallidum* diceret. Ochra genus coloris. Qui *pallidam* Latine vocaret, insaniret. Ὠχρὸς est crocus. Nemo pallidum crocum recte nuncuparet. *Rubrum* & *rubentem* poëtæ appellant. Inde croceus color, qui non est pallidus, nisi sit dilutior. Terra igitur Armeniaca Galeno τὴν χρόαν ὠχρά, id est, *colore lutea*. Dioscorides corticem pyxacanthæ tradit esse ὠχρὸν ὅμοιον τῷ λυκίῳ λυκίῳ. At Lycium eodem teste κροκῶδες. Ergo ὠχρὸν & κροκῶδες idem. Inde nomen ochræ, quam μηλίνην ὅλην debere esse ut bona sit, vult Dioscorides, id est, totam luteam. Theophrasto arsenicum & ochra ejusdem coloris. Arsenicum τῇ χρόᾳ χρυσίζει. Unde & *auripigmentum* vulgo appellatur. Τὸ ὠχρὸν in urinis luteum est. Ubi coctiores sunt, tum πυῤῥαὶ evadunt. Sic ὠχρὸν & πυῤῥὸν vicina sunt, ut ξανθὸν & πυῤῥόν. Græci πυῤῥὸν vocant, qui Latinis est *rufus*. At luteus, hoc est, ὠχρὸς vel ξανθὸς idem est cum rufo dilutiore. Ergo russus est idem cum luteo acutiore. Sandaracha κιννάβαρι πυῤῥά. Armenium Strabonis idem cum sandaracha. Galeni autem Armeniaca terra ὠχρά, id est, lutea. Differt igitur Armeniaca Galeni terra ab Armenio Strabonis, quod est sandyx, & ab Armenio Plinii & Dioscoridis, quod est cæruleum. Apud proprie loquentes & colorum discrimina observantes non aliud potest obtineri. Armenium Strabonis, quæ sandyx est, colorem facit rubrum & puniceum. Terra Armeniaca Galeni lutea, hoc est, ὠχρά, sive μηλίνη, sive χρυσίζουσα. Hæc differentia observatur in duobus generibus arsenici. Alterum luteum est, & colore simile ochræ, alterum rubrum, τῇ χρόᾳ σανδαρακίζον. Et fortean Armenium Strabonis idem fit cum arsenio sandarachino. Nam refert Dioscorides arsenicum rubrum in Ponto & Cappadocia gigni. Cappadociæ vicina Armenia, quæ idem metallum fortasse mittebat, ut & alia complura, cæruli, chrysocollæ, & similia. Sic talem Cappadocicum crocei coloris, alii Armenium vocabant. Neophytus monachus: ἄλας καππαδοκικόν, τὸ ἀρμένιον. Scaliger Julius exercitatione XCIII contra Cardanum in citandis Galeni verbis superius allatis de terra Armeniaca legit τὴν χρόαν χλωρά, pro ὠχρά, & vertit, *pallida*. Quod ineptum esse jam ostendimus. Non idem pallor est mortui, & ejus qui timet, & qui ictero laborat. Hic mere luteus. Unde & lutei Varroni, qui hoc morbo laborant. Quem ab auri colore Latini *aurniginem*, Græci recentiores χρυσοκαμάτιν vocant, ut apud Joannem Actuarium sæpe occurrit. Qui timet, non luteus evadit, sed subalbidus. Nam sanguine recedente nativus rubor fugit & pallore mutatur. Hi sunt quos proprie *pallidos* dicimus. Nam auruginosi non sunt proprie pallidi, sed lutei, quem colorem Græci ὠχρὸν & χλωρὸν appellant. Abusive & *pallorem* de hoc lurore dixerunt Latini. Nam & pallida mors dicitur, quum mortui color sit subluteus. Pallidus est ἄχρους sine colore. luteus est κακόχρους, mali coloris. At Græci ὠχρὸν de coloribus pallescentibus ac dilutis non usurpant, sed ἔκλευκον. Theophrastus de rubricæ generibus: ἔστι δὲ αὐτῆς γένη τρία, ἡ μὲν ἐρυθρὰ σφόδρα, ἡ δ' ἔκλευκος, ἡ δὲ μέση. Quæ Plinius ita vertit: *Sinopidis species tres, rubra, & minus rubens, & inter has media.* Immo ἔκλευκος est valde pallida. Sic ξανθὸς ἔκλευκος apud eumdem, luteus pallidus, albo mixtus. Aliter pallet ruber color qui dilutus est: aliter luteus pallescens, aliter cæruleus evanidus, quem *morientem* hodie nuncupant. Τὸ ἄχρουν Græci dicunt, & τὸ ἔκλευκον in coloribus, quod Latini pallidum. Dioscorides de chalcantho, quod est cærulei coloris, pessimum esse tradit, ὑπόχλωρόν τε καὶ ἀσθενέστερον. Theophrastus diceret, ἐκλευκίζον. Plinius vertit *pallidius* lib. XXXIV. cap. XII. *Hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius.* Idem Corinthios carbunculos *pallidiores* esse dicit. Isidorus auripigmentum pallidius, quod remissioris est coloris ac dilutioris. Sic nulla coloris proprietas hoc nomine potest signari, sed omnibus fere convenit. Χλωρὸς autem in coloribus idem quod ὠχρός. Unde avis χλωρίων, quæ tota est lutea. Et χλωρὸν ἀρσενικὸν quod luteum Hesychio: ἀῤῥενικὸν χρῶμά τι εἶδος χλωρόν, ὅπερ ἡμεῖς ἀρσενικὸν λέγομεν. Sic legendum non ἀρμενιον. Hippocrati & Theophrasto ἀῤῥενικόν, quod posterioribus ἀρσενικόν. Alias χλωρὸν etiam est viride, & herbacei coloris, nempe χλοερόν. Diversa igitur terra Armeniaca Galeni, quæ lutea est, à sandyce Armenia Strabonis & à lapide Armenio cæruleo Dioscoridis. Quod ad colorem attinet, posset disputari eamdem esse terram Armeniacam Galeni cum sandyce Armeniaca Strabonis, licet hæc rubrum, illa luteum colorem præferat. Græci ὠχρὸν & πυῤῥὸν luteum & rubrum, quia sunt affines colores, sæpe confundunt, & alterum pro altero ponunt. Nam luteus, si intendatur, fit rufus. Hic rursus, quum ex acuto remittitur, luteus existit. Lignum thapsi, à quo θαψίναι mulieres, quæ luteo pallore decolorantur, Hesychius πυῤῥὸν appellat. quod ἀπὸ τοῦ πυρὸς dictum volunt. Luteum colorem in flammeis nuptialibus olim usitatum refert Plinius. Atqui *flammeum* appellatum, quod colore flammeo tinctum esset. Sic luteum & flammeum idem. Columella *flammeolas calthas* appellat, quas in eodem carmine *flaventes* vocat, quæ *luteola* Virgilio. *Russeus* & *russus* antiquis Latinis idem & rufus, qui Græcis πυῤῥός. Hodie *russum* cum Italis dicimus colorem luteum, vel flavum. Græci ξανθὸν πῦρ dicunt, & ξανθὴν πορφύραν. Pollux de generibus purpuræ: ἡ μὲν ξανθίζεται, ἡ δὲ κυανανγὴς γίνεται. Dicunt & ξανθὰς ἐρυθίους. Hesychius ξανθὸν exponit πυῤῥόν. Ita Attici. At Dorici generis homines ξανθὸν de luteo dilutiore usurparunt, quem Latini *flavum* vocabant. Nos vulgo *blondum* quasi blandum colorem. Contra ξανθὸς Atticis est proprie *fulvus*. Nam & ξανθὰς palmarum fructus appellant qui rubentes sunt: unde & φοινικοῦν color. Theophrastus de lapidibus: εἶδη δὲ καλλαΐνου, ξανθὴ μὲν τὴν χρόαν, ἔκλευκος δέ, ὃ μᾶλλον καλοῦσι χρῶμα οἱ Δωριεῖς ξανθόν. Græci antiquissimi ἔκλευκον vocant in coloribus, quod Latini *pallidum*, ut paulo ante docuimus. Ξανθὸς ἔκλευκος est luteus pallidus, quem colorem ξανθὸν Dores proprie dicebant; ξανθὸς vero Atticis luteus flammeus, qui & πυῤῥός. Poëtæ crocum ξανθόχροον appellant, à quo color croceus, hoc est, luteus in rubrum vergens. Poetæ Latini rubrum crocum vocant:

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Quidam τὸ ξανθὸν supra πυῤῥὸν collocant in gradibus coloris rubri percensendis, alii infra. Favorinus apud Agellium hoc ordine procedit in distantiis signandis rufi coloris: ξανθὸς δὲ καὶ πυῤῥός, καὶ ἐρυθρός, καὶ φοινικοῦς. Aliter tamen scribunt veteres libri, ex quorum auctoritate totus ille locus Agellii sic distinguendus ac legendus: *Russus enim color & ruber nihil in colore rufi differunt, neque proprietates omnes ejus declarant.* Ξανθὸς *autem & ἐρυθρὸς & πυῤῥὸς & φοῖνιξ habere quasdam distantias coloris rufi videntur.* Ut editum est, contrarium sensum efficit Favorini menti. Πυῤῥὸν facit vicinum φοίνικι, ita enim vocat puniceum. Hesychius φοίνικα interpretatur πυῤῥόν. Alii πυῤῥὸν infra ξανθὸν locant, remittentes ac dilutiorem facientes. Hi enim gradibus ac numeris ab infimo rufo ad summum progrediuntur: ὕπωχρον, ὠχρόν, ὑπόπυῤῥον, πυῤῥόν, ὑπόξανθον, ξανθόν, ὑπέρυθρον, ἐρυθρόν, οἰνωπόν, αἱματῶδες. De quibus nos alibi. Terra Armenia ὠχρά, hoc est, crocei coloris intensioris & in rubrum vergentis. Ita sane locum Galeni Arabes interpretati sunt. Talis color sandarachæ. Nam & facie rubra est, sed luteo colore tingit, unde & sandarachinum pro luteo. Festus: *Sandaraca genus coloris, quod Græci sandycem vocant. Nævius: merula sandaraceo ore.* Merula rostrum rubens, aut puniceum non habet, sed plane luteum. Quod ille poëta *sandaracinum* dixit. Non tamen cum sandaraca eadem terra Armenia. Eadem potius fuerit cum arsenico rubro. Sed id, quod absolute Ἀρμένιον Græcis scriptoribus vocatur, idem est cum terra Armenia Galeni, haud dubitandum est quin arsenicum rubrum videri debeat idem cum hac Armenia terra. Inter colores picturæ utiles unicum tantum genus arsenici novere veteres, quod *auripigmentum* appellat Plinius. Estque arsenicum luteum. Quod unum hoc nomine vetustissimis cognitum fuit. Theophrastus: καὶ ὤχρα ἀντὶ ἀῤῥενικοῦ διὰ τὸ μηδὲν τῇ χρόᾳ διαφέρειν δοκεῖν. Ita legendum. Sandaraca autem in iisdem fere fodinis reperitur cum hoc arsenico, vel auripigmento. At rubrum arsenicum alterius generis, & in aliis foditur metallis. Auripigmentum

in

in Mysia Hellesponti inveniri tradit Dioscorides. Rubrum vero arsenicum, quod sandarachæ simile est, in Ponto & Cappadocia. Sed & in Armenia, si forte Cappadociæ contermina. Sic sal Cappadocicus croceus & Armenius idem. Ergo illud erit Ἀρμένιον χρῶμα quod sandycis nomine in Armenia effodi testatur Strabo. Hoc si forte *Armenium* absolute dictum Græcis Latinisque scriptoribus. Vitruvius inter colores, qui legibus excipiebantur, ut à domino, non à redemptore repræsentaretur, nominat Armenium lib. VII. cap. V. *Addit huc chrysocolla ostrum Armenium.* Zosimo Panopolitæ τὸ Ἀρμένιον inter pigmenta, quæ croceum ac rubrum colorem efficiunt, recensetur. Plinio tamen Armenium, & Ἀρμένιον Dioscoridi cæruleum facit colorem. Ceterum ubi cærulei copia foret, non video cur debuerit desiderari illud Armenium cæruleum. Nam colore non differebat à pigmento cæruli nisi teneritudine quadam ac mollitie fuci. Armenii alterius color sandycinus, immo αὐτόχρημα sandyx fossitia, vel arsenicum rubrum, quod βωλῶδες, vel βολοειδὲς esse dicit Dioscorides, quia in glebam exeritur è metallo. Verba ejus ita scribenda sunt ex optimo codice: ἔστι δ' αὐτοῦ εἴδη δύο, τὸ μὲν οἷον σφηκίζον. τὸ δὲ βωλῶδες, τῇ χροιᾷ σανδαρακίζον, ἐκ δὲ Μυσίας καὶ τῆς Καππαδοκίας φερόμενον. Inepta lectio βαλανοειδὲς, & ineptiores qui eam asserunt. Hinc βῶλον Ἀρμένιον recentiores Græci nominarunt, quæ eadem est cum terra Armenia. Βώλου Ἀρμενίου frequens mentio apud Myrepsum, quem luteum fuisse constat, non cæruleum, ut hactenus persuasum fuit doctissimis medicorum. Armeniæ terræ non meminit Dioscorides nisi sub nomine arsenici rubri, quod esse βωλῶδες memorat, id est, glebosum. Nam Armenium Dioscoridis cæruleum omnino aliud. Quod autem hodie pro bolo Armenio venditur, non est βῶλος Ἀρμένιος veterum, nec terra Armenia Dioscoridis, sed Lemnia rubrica. Theophrastus Λημνίαν μίλτον appellat: καὶ τὰ σιδήρεια ἔχει μίλτον, ἀλλὰ καὶ ἡ Λημνία: καὶ ἣν καλοῦσι Σινωπικὴν, αὕτη δ' ἐστὶν ἡ Καππαδοκική, κατάγεται δ' εἰς Σινώπην. Plinius: *Sinopis inventa est primum in Ponto, inde nomen a Sinope urbe.* Ita legendum. Inde σινωπὶς & σινώπη generale nomen rubricæ. Hesychius: μίλτος, εἶδος ἐρυθρὸν Σινώπιδος. Zosimus vocat σινώπην in chimicis: ἐν δὲ τῷ ξανθῷ ... ὤχραν Ἀττικὴν σινώπην ... Ποντικήν. Sic *magnes* pro lapide, qui ferrum trahit, etiam si non veniat ex Magnesia. *Chalybs, Cyprum, Canna,* & similia, de quibus supra. Idem Plinius optimam in Lemno nasci scribit, & proximam esse minio: *Rubricæ genus in ea voluere maxime intelligi. Quidam secunda auctoritatis, palmam enim Lemniæ dabant. Minio proxima hæc est multum antiquis celebrata cum insula in qua nascitur, nec nisi signata venundabatur. Unde & sphragidem appellavere.* Ita hæc rescribenda. Quidquid alii contra sentiant, omnino certum est Plinium Lemniam rubricam cum terra Lemnia, quæ sigillabatur, confudisse. Ea sacra terra vocabatur, & à solo sacerdote tractari solebat, qui & signum Dianæ illi imprimebat. Dioscorides dicit Capræ. Unde & σφραγὶς αἰγὸς dicebatur. Sed illud αἰγὸς non habet optimus liber, ex cujus auctoritate totus ille locus de Lemnia terra sic constituendus: ἡ δὲ Λημνία λεγομένη γῆ ... ἀναφερομένη καὶ μιγνυμένη αἵματι αἰγείῳ, ἣν οἱ ἐκεῖ ἄνθρωποι ἀναπλάσσοντες, καὶ σφραγίζοντες εἰκόνι αἰγὸς, σφραγῖδα καλοῦσι. Non igitur sigillum capræ terram eam nominabant, sed simpliciter σφραγῖδα, quod & Plinius testatur. Colorem quidem rubricæ hæc etiam habet, sed expallidæ & ἐκλύτου. Nec enim manus tractantium inquinat, ut auctor est Galenus. In medicina hæc tantum laudabatur. Χρῶνται δὲ ἔνιοι καὶ εἰς τὰς τελετὰς αὐτῇ, inquit Dioscorides. Hoc est, quamobrem γῆ ἱερὰ nuncupabatur Galeno teste, in eadem insula etiam vera rubrica fodiebatur fabris utilis. Hæc non signabatur. Atque hæc est quam hodie pro bolo Armeno nobis obtrudunt. Plinius: *Ex reliquis rubricæ generibus fabris utilissima Ægyptia & Africana, quoniam maxime sorbentur. Picturis autem apte nascitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra exusta rubrica in ollis novis luto circumlitis.* Non uno vitio contaminatus hic locus. In scriptis libris ita legitur: *quoniam maxime sorbentur picturis. Nascitur autem & in ferrariis metallis, ochra ex ea fit exusta rubrica.* Lege ac distingue: *quoniam maxime sorbentur picturis. Nascitur autem & in ferrariis metallis. Fit ex ochra exusta in ollis novis luto circumlitis.* Ægyptiam & Africanam rubricam fabris utilissimam scribit, quia maxime sorbetur picturis. Melius tamen legeretur, *directuris.* Nam funiculo rubrica tincto dirigebant ligna secanda fabri. Vetus epigramma τῶν τεκτόνων:

---- μιλτοφυρῆ

Σχοῖνον ἀπ' ἀκρονύχων ψαλλομένην κανόνι.

Item in alio ἀναθέτῳ, quo dedicantur instrumenta fabrilis artis:

Στάθμην, καὶ μιλτεῖα, καὶ αἱ χαλκοὶ ἀμφιπλῆγας

Σφῦρας, καὶ μίλτῳ φυρομένους κανόνας.

In ferrariis autem metallis nasci rubricam ait prorsus juxta Theophrasti sententiam verbis supra citatis comprehensam, τὰ σιδήρεια ἔχει μίλτον. Ex ochra exusta eamdem fieri idem auctor dicit, quem & heic Plinius sequitur, γίνεται δὲ ἐκ τῆς ὤχρας κατακαιομένης. Hoc idem tradit & Zosimus capite περὶ σινωπίας ὤχρας his verbis: αἴρονται, καὶ ὀπτῶσι, καὶ γίνεται μίλτος, ἣν τινα καὶ σινώπην καλοῦσι. Diversa igitur Λημνία μίλτος & Λημνία σφραγίς. Clare distinguit Galenus lib. I de Antidotis his verbis: καθάπερ ἐπὶ Λημνίας γῆς καὶ μίλτου, καλεῖν δ' αὐτὴν ἄμεινον οὐ μίλτον, ἀλλὰ γῆν. Ἔστι γάρ τις Λημνία μίλτος ἐν τῇ Λήμνῳ γενομένη πρὸς ἄλλας χρείας ἐπιτήδειος, οὐ μὴν εἰς ἃς ἡ καλουμένη Λημνία σφραγίς. Non solus tamen Plinius eas confudit, sed plerique alii veterum. Quorum errorem vel in hoc Armenio, quod habemus in manibus, animadvertere licet. Profecto terra Armeniaca Galeni, quam ὠχρὰν esse scribit, id est, luteam, diversa omnino res est & ab Armenio Plinii quod est cæruleum, & ab Armenio Dioscoridis, quod idem est cum Armenio Plinii. Sed nec potest eadem esse cum Armenio pigmento Strabonis, quæ sandyx est vel sandaracha fossitia: Rubra porro illa, terra vero Armeniaca Galeni lutea est. At plerique recentiorum, qui post Galenum vixere, terram Armeniacam aut cum Armenio Dioscoridis eamdem fecere, aut cum Armenio pigmento Strabonis. Sed longissime errat doctor ille medicus, qui in definitionibus suis lapidem Armenium, quo gemmæ poliebantur, scalpebantur, & perforabantur, cum Armenio cæruleo Dioscoridis confundit. *Stephanus,* inquit, *tantam ei duritiem tribuit, ut sigilla in eo sculpi & cælari queant.* Immo non sigilla in eo lapide sculpi & cælari dicit Stephanus, sed eo tanquam cælo scalpi gemmas ipsas, & perforari etiam: περιέχονται δὲ λίθον τὴν γλύφουσαν καὶ τετρῶσαν τὰς σφραγῖδας. *Armenii mittunt lapidem sculpentem & perforantem gemmas.* Lapis hic ex cotium genere, cujus Theophrastus & Plinius meminere, diversus à pigmento Armenio, quod friabile erat, & quo pictores utebantur ad cæruleum colorem. Aëtius Ἀρμενιακὸν τῶν ζωγράφων vocat & intelligit τὸ Ἀρμένιον Dioscoridis, quod est cæruleum, diversumque facit à bolo Armenia. Qui ὠχρὰν eam etiam facit, vocatique ait ζαρνικα ab incolis Armenis, κατὰ δὲ τὴν τῶν Σύρων ζάρναχα. Τὸ δὲ ὄρος, ἐν ᾧ γεννᾶται, πλησίον ἐστὶν ὀνομαζομένης Γαίζανα, ὃ δὲ ὠχρὸς, ἐν ᾧ ὄρος ἐστὶν, ὀνομάζεται Ἀργελανα. Ita scribendum ibi ex veteribus libris. Mirum vero, quod dicit Armeniacam bolum ab Armenis, & Syris vocari ζάρναχα, & ζαρνικα. Eodem quippe nomine Arabes arsenicum vocant *zarnich.* Idem esse nomen plane constat. Aut igitur Aetius erravit, qui vocabulum illud Syriacum, sive Armenium, quo arsenicum vocabatur, ad Armeniacam bolum transtulit, aut ipsi Arabes. Sed illud verius. Arsenicum rubrum etiam in Armenia nascebatur. Et hoc est, quod indigenæ proprie nominabant ζάρναχα. Sane Armenum Strabonis idem fuisse videtur cum hoc arsenico. Inde ergo confuderunt istud Armenium cum Armenia bolo. Armeniacum Pauli Æginetæ & Oribasii, quod pilos nutrit in palpebris, idem quoque cum cæruleo Armenio Dioscoridis. Actuarius de urinis, cap. IX. bolon Armeniam coloris subrubei, quem Græci ὑπέρυθρον vocant, esse tradit, & concolorem statuit Lemniæ sphragidi. Verba Actuarii: Μάθοις δ' ἂν τῇ τε Ἀρμενίᾳ βώλῳ, καὶ τῇ Λημνίᾳ σφραγῖδι τὸ ὑπέρυθρον συμβάλλων. In eadem quoque sententia Arabes. Unde non

non mirum, si pro Armenia bolo hodie subjicitur rubrica Lemnia, quum sint concolores. Ac proinde non vane fortasse asseri potest, quæ hodie visitatur bolos Armenia, eamdem esse, quam Actuarii ætas novit. Sed an eadem cum terra Armenia Galeni? ὠχρὰν illam facit, id est, coloris lutei. Bolos Armenia Actuarii ex rubro pallida. Ab his omnibus diversa sandyx metallica Strabonis, quam tamen Ἀρμένιον χρῶμα appellat. Hoc enim Armenium plane puniceum. Theophilus quoque de urinis, cujus editionem Latinam nunc demum videre mihi contigit, τὸ φλέγμον χρῶμα infectorum simile esse tradit Armenio lapidi, cumque colorem à Galeno φοινικοῦν appellari, non tamen intelligit Armenium lapidem à Galeno φοινικοῦν dici, ut vulgo adnotarunt. Ἀρμένιον igitur aliud rubrum, vel sandyx, vel arsenici genus alterum. Hujus mentio apud Zosimum Panopolitam in confectione admirabilis illius tincturæ, quam ὕδωρ θεῖον vocabant: τοῦ ἢ ὕδατος ὃ καταλόγου ἐξίσου, καὶ γῆ Ποντικῆ, καὶ Ἀττικῆ, καὶ Ἀρμένιον καὶ βοτανῶν δηλονότι ὃ κρόκος καὶ ὃ ὑαλίνου τὸ λευκόν. Eodem capite paucis ante verbis meminit κυανοῦ Ἀρμενικοῦ. Ergo rubrum hoc Armenium, quod cum terra Pontica & Attica memoratur. Γῆ Ποντικὴ est Sinopis, vel Pontica rubrica. Attica vero fortassean ochra. Nam paulo post ὤχραν Ἀττικὴν nominat cum Sinope cocta. Sed magis est, ut de sile Attico intelligamus, quem limum esse scribit Plinius. Cujus coloris fuerit video dubitari inter doctos. Sed dubium non est fuisse rubrum. Tertium genus silis apud Plinium, *pressum est, quod alii scyricum vocant ex Scyro insula.* In purpura *pressum* dicebatur quod obscurius erat & fuscius. Sed & in rubro. Ut rubricæ genus *pressius* apud eumdem Plinium. Quam vocem alibi explicavimus. Mannis autem est correctorum quod hodie in Plinio legitur, *Scyricum & a Scyro insula*, quum legendum sit ex veteribus libris: *Syricum & a Syro insula.* Σύρος insula, à qua Syrius Pherecydes, & Συρικὸν pigmentum. Isidorus à Syris Phœnicibus dictum perperam hariolatur. Rubri coloris hoc pigmentum, ut omnes sciunt. Ergo & sil Atticum, quandoquidem tertium genus silis fuit *Syricum*, sed obscurius & fuscius. Vitruvius tamen, quod mirandum, ochram Atticam cum sili Attico eamdem facit: Sic enim scribit lib. VII. cap. VII. *Primum autem exponemus quæ per se nascentia foduntur, uti quod Græce ὤχρα dicitur. Hæc vero multis locis, ut etiam in Italia invenitur, sed quæ fuerat optima Attica, ideo nunc non habetur, quod Athenis argenti fodina cum habuerunt familias, tunc specus sub terra fodiebantur ad argentum inveniendum. Cum ibi vena forte inveniretur, nihilominus uti argentum persequebantur. Itaque antiqui egregia copia silis ad politionem operum sunt usi.* Clarum est ex his ochram Atticam pro sile accepisse. Dioscorides ὤχραν τὴν γῆν Ἀττικὴν commendat. At ochra illa Attica ætate Vitruvii, si illi credimus, non amplius inveniebatur. Sed de sile id intelligendum, quod ille perperam cum ochra confundit. Ὤχρας Ἀττικῆς etiam mentio apud Zosimum auctorem chimistam. Ceterum quod de argentifodinis Atticis scribit Vitruvius, in quibus ochræ vena, hoc est, silis Attici inveniebatur, eamque uti argentum persequebantur, hoc Theophrastus de cinnabari refert, quod erat illorum temporum minium: καταδεῖξαι δέ φησι καὶ εὑρεῖν τὴν ἐργασίαν Καλλίαν τινὰ Ἀθηναῖον ἐκ τῶν ἀργυρείων, ὃς οἰόμενος ἔχειν τὴν ἄμμον χρυσίον διὰ τὸ λαμπυρίζειν ἐπραγματεύετο καὶ συνέλεγε. Sic τὸ κιννάβαρι Theophrasti est sil Atticum Romanorum, diversum utique ab ochra. Sed sil Plinio limus est, cinnabari Theophrasto arena. Utrumque tamen in argentariis metallis reperiebatur, utrumque rubrum. Et quod Vitruvius de sili tradit, quod esse putavit ochram Atticam, hoc idem narrat de cinnabari & ejus inventione Theophrastus. Præterea genus silis Plinio *marmorosum* dicitur, quod in Græco fuit μαρμαρίζον, à marmoris nitore, quasi marmorea arena, quæ non male refert τὴν λαμπυρίζουσαν ἄμμον Theophrasti. Nec differebat color silis & minii. Unde apud Vitruvium: *& silaceorum miniaceorumque coloribus.* Minium quidem proprie Hispanum ab amne cognomine. At genus minii, quod solum vetustissimis fuit cognitum nondum invento Hispanico, κιννάβαρι vocarunt Græci, non ob similitudinem coloris cum illo cinnabari, quod ex Africa apportabatur, ut male autumant viri docti. Immo contra est. Nam illud posterius notum, quod à similitudine minii illius, quod κιννάβαρι vocabatur Græcis antiquis, id nomen accepit. Hinc Indicum illud & Libycum cinnabari, quod sanguinem draconis ab elephanto elisi putarunt esse quidam veterum, non simpliciter *cinnabari* dixerunt, sed cum cognomento patriæ. Auctor peripli: γίνεται δὲ ἐν αὐτῇ καὶ κιννάβαρι τὸ λεγόμενον Ἰνδικόν, ἀπὸ τῶν δένδρων ὡς δάκρυ συναγόμενον. Ad differentiam alterius cinnabaris hoc Indicum cognominatum est. Theophrasto cinnabari Atticum, quod in argentifodinis effodiebatur, sil Atticum est Romanorum. De hoc nomine silis controversia etiam olim extitit apud eruditos, utrum peregrinum esset an Romanum, quod Ausonius his versibus testatur:

> *Est ne peregrini vox nominis an Latii sil?*
> *Et quod Germano mixtum male letiferum min?*

Versus ex catalectis Virgilii, quos allusit, ita legendi sunt:

> * *Tumentiorum amator iste verborum*
> *Iste iste rhetor: namque quatenus totus*
> *Thucydides Britannus, Attica febris,*
> *Tau Gallicum, min, sil & al, male illi sit,*
> *Ita omnia ista verba miscuit fratri.*

Quæ nos alibi explicamus. Cave autem putes ab hoc sile dictum fuisse *silatum* pro jentaculo, quia vinum sili conditum jejuni bibebant. Illud *sili* est seseli, quod etiam *sili* dicebatur. De quo nos alibi. Vide Festum in voce *silatum*. Silis pigmenti mentio apud Græcos scriptores nulla. Apparet itaque Latinum fuisse nomen. Hoc κιννάβαρι Atticum Theophrasti. Vitruvius ὤχραν esse Atticam existimavit. Adeo scilicet tum ignorabatur, quale pigmentum fuisset sil. Et sane non amplius tunc inveniri ipse diserte affirmat. Quod igitur de eo habet Plinius, ab antiquis sumpsit. De sili attico loquor. Nam illud est quod sua ætate non amplius in rerum natura fuisse memorat Vitruvius. Vix tamen ambigi debet, quin hoc silis vocabulum ex aliqua Græca voce effinxerint veteres Latini. Multa autem ex Græcis mutuati sunt prisci Latini, quæ apud Græcos ipsos alias habuerunt significationes. An igitur ex σῶρι fecerunt *sili*, vel *sil*? Nam ω in i mutabant, ut σχοῖνον, *scrinium*: κῶνος conis. Et ρ in λ, ut λείριον, *lilium*. Sic ex σῶρι, *sili*. Aliud tamen *sori* Græcorum, quam *sil*. Τὸ σῶρι describit Dioscorides, apud quem male legitur σῶρυ. Nam σῶρι verum est, ὃ σῶρεως, ut habent antiqua exemplaria. Recentiores omnes Græci *sori* idem cum syrico faciunt, & coloris esse rubri volunt. Sic sori esset sil. Nam syricum genus silis. Neophytus: Σῶρι, καὶ τὸ συρικόν, ὃ καὶ σάνδυξ λέγεται. Et alio loco: τὸ κεκαυμένον ψιμμίθιον, οἱ μὲν καλοῦσι σάνδυκα, οἱ δὲ σῶρι, οἱ δὲ συρικόν. Cerussam ustam rubrum & sandaracinum colorem facere notum est. Hunc colorem vocatum etiam σῶρι & συρικὸν dicit. Serapio σῶρι apud Galenum vertit *aeg rubeum*, hoc est, rubrum atramentum. Sic colorem rubrum vocarunt *sil* ex σῶρι, & sandycinum, vel sandarachinum. Nam & sandaracha κινναβαρίζει. Et sil Atticum Theophrasto dicitur Ἀττικὸν κιννάβαρι. Quod *sori* rubrum faciunt Græci neoterici, id de altero genere sorcos si forte intelligendum, cujus meminit Dioscorides, qui λαμπυρίζον esse tradit dum frangitur. Quod ἑτερογενὲς, nec ejusdem cum altero sori naturæ nec coloris. Non tamen rubrum esse dicit, sed λαμπυρίζον ὡς μίσυ. Quod misy aurei est coloris. Veteres σῶρι vocaverunt τὸ συρικὸν prototypo nomine ipsius insulæ, ut in aliis infinitis. Sic enim *cyprum* pro ære Cyprio dixerunt, *chalybem* pro chalybico stomomate, *magnetem* pro magnetico lapide, *sinopen* σινωπίδα pro rubrica Sinopica. Ita ergo & σῶρι pro syrico. Latini prisci *syl*, vel *sil* inde fecerunt. Hinc plerique auctores recentiores Græci & Arabes σῶρι cum σύρῳ confuderunt. Inde est quod σῶρι idem cum συρικῷ esse voluerunt. Quod & Arabes fecisse videntur, qui *Abimentum Suri* vocant, quod est sori, & atramentum Syrum cum eo idem faciunt, quod & syricum, & vitreolum rubeum inter-

interpretantur. At σῶρυ plane nigrum, vel cæruleum. Quidam μελαντηρίαν esse, id est, atramentum metallicum opinati sunt, quod Dioscorides refellit, & sui generis esse asserit. Democritus in Physicis κυανοῦ de colore facit: περὶ θεῖον ἄπυρον σὺν λίθοις σῶρυ καὶ χάλκανθον, τὸ δὲ σῶρυ ἐστὶν ὡς κυανοῦ ψωριώδης διερεισμένος ἀεὶ ἐν τῷ μίσυ. Τὸν δὲ χλωρὸν χάλκανθον καλοῦσι. Quæ verba pessime interpretatur Hermolaus Barbarus in corollario suo. *Describitur*, inquit, *sori a Democrito cæruleum scabrum, inveniri semper solitum in ipso misye, vocatum a quibusdam chalcanthum viride.* Sori, quod est cyaneum, non potest esse viride. Præterea χλωρὸν χάλκανθον non recte redditur *viride*, quum sit luteum, ut χλωρὸν ἄρτον luteum, vel aurei coloris. De misy igitur, non de sori hæc accipienda sunt. Τὸ ἴσως χλωρὸν χάλκανθον καλοῦσι. Misy aurei coloris & χρυσίζον. Quod ideo χλωρὸν χάλκανθον quidam vocabant, id est, aureum chalcanthum. Hodie *vitriolum* dicimus veterum chalcanthum. Misy vero est *vitriolum Romanum*, quod luteum, vel aureum habet colorem. Græci χάλκανθον χλωρὸν nominabant. At *vitriolum* vocamus, quod est *vitreolum*, à vitreo colore. Ut *luteola caltha* Virgilio. Ut *aureolus*, *russeolus*, vel *russulus*, pro russus: ita & *vitreolum* pro vitreo. Plinius de chalcantho: *Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus vitreis acinis imaginem quamdam uvæ reddit.* Inde ergo *vitreolum* vulgi vocamus. Et paulo post: *color est cæruleus, perquam spectabili nitore, vitrumque esse creditur.* Hic est vitreus color, quem veteres grammatici pellucidum & cæruleum esse definiunt. Quemadmodum autem infima Latinitas chalcanthum appellavit *vitreolum*, à colore vitreo, ita Græcia antiqua χάλκανθον similiter à colore, quem habet, nominavit. Quod etymum ab omnibus ignoratum fuisse video. Nec sane antiqui proprietatem hujus nominis sciisse videntur, qui ab ære deduxerunt. Plinius: *Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio, appellant enim chalcanthum.* Immo nulla cognatio æris in hoc nomine χαλκάνθου, nec enim ullam habet cum ære similitudinem. Chalcanthum in chalcitim temporis lapsu transire nihil moror. Hoc non agitur. Si nihil habet æris chalcanthum, ne colorem quidem, cur ab ære nomen invenerit, non video. Optimis ac vetustis auctoribus dicitur χαλκανθές. Strabo lib. XIIII. μίσυ δὲ χαλκῖτίς ἐστιν ἄφθονα ἐν Ταμάσῳ, ἐν οἷς τὸ χαλκανθὲς γίνεται, καὶ ὁ ἰὸς ὁ χαλκοῦ πρὸς τὰς ἰατρικὰς δυνάμεις χρήσιμος. Ubi doctus interpres, *chalcanthum, id est, æris flos* Latine reddidit. Imperitissime. Nam χαλκανθές, & χαλκοῦ ἄνθος, quod est æris flos, longe diversa. Apud Dioscoridem in antiquissimo exemplari regio χαλκανθὲς quoque scribitur, non χάλκανθον, ut vulgo habetur: χαλκανθὲς τὸ μὲν γένος ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὑπάρχει. Et recte quidem sic vocatur. Ab ἄνθος, quod colorem significat, compositum hoc nomen. Ut autem κροκανθὲς Græci dicunt quod crocei est coloris, & πορφυρανθές, quod purpuræ colorem habet, πολυανθὲς colorum, εὐανθὲς floridi coloris, ἀνανθὲς decolor & pallidum, & χρυσανθές, aureum. Nicander ita vocat τὸ χρυσάνθεμον τὸ χρυσανθὲς ἔμβρυον. Sic etiam & χαλκανθές, quod colorem habet χαλκοῦ. Atqui colorem æris non habet chalcanthum. Quare non à χαλκὸς & ἄνθος composita hæc dictio, sed à χάλκη, quæ purpuram glaucam & cæruleam denotat. Hesychius: χάλκη, πορφύρα. Alii dicebant κάλχη. Inde & καλχαίνειν tingere. Pollux capite περὶ βαφῆς καὶ χρωμάτων, [illegible] καλχαίνειν: ἰδίον δὲ ἐπὶ τῶν χρωννύντων τοὔνομα. Inde igitur τὸ καλχανθές, vel χαλκανθές, quod colorem κάλχης referat, id est, cæruleæ purpuræ. Ut καλχηδὼν & χαλκηδών, sic κάλχη & χάλκη, καλχανθὲς & χαλκανθές, αὖθις & χύτρα, & similia sexcenta. Dioscorides de chalcantho: ἀρεστὸν δὲ ἡγητέον τὸ κυάνεον καὶ βαρύ. Non ab ære, qui Græce χαλκός, sed à voce χάλκη, vel κάλχη, quæ purpuram significat cæruleam, compositum χαλκανθές. Alii τὸ χάλκανθον dixere. Quæ compositionis forma etiam in aliis obtinuit. Nam & ἴανθον similiter dictum est pro ἰανθές, quod colorem violæ præferret. Unde *ianthinæ vestes*. Hesychius: ἴανθον, ἄνθος καὶ χρῶμα τὸ πορφυροειδές. Sic phalangitis herba λευκάνθεμος dicta, quod florem haberet candidum. Dioscorides: οἱ δὲ λευκάνθεμον καλοῦσι. Ita

legit vetustissimus codex. Male scribitur, λευκάνθεμον. Et ita etiam in Plinio corrigendum. Dicebatur & λευκάνθεμον. De qua supra. Sic etiam χρυσάνθεμον herba & χρύσανθον appellata, & χάλκανθον de qua paulo post. Eodem modo & τὸ χάλκανθον, quod ἄνθος χάλκης haberet. Hæc sunt indubitatissima. Constans tamen hallucinatio veterum ab ære deducentium hoc nomen, & confundentium χαλκοῦ ἄνθος, & χάλκανθον. De glossarii auctore non miror, qui χάλκανθον exponit *florem æris* pro *chalcantho*, nec de Isidoro, qui chalcanthum ita exponit. Nicander vetustissimus scriptor χαλκοῦ ἄνθην, id est, florem æris pro chalcantho dicit in Alexipharmacis, ubi de remediis contra fungos loquitur:

> Πολλάκι δὲ χαλκοῖο πάλαι μεμορυγμένον ἄνθην.

Aperte hoc versu τὸ χαλκοῦ ἄνθος designavit. Dioscorides tamen pro chalcantho accepit, & alio loco chalcanthum adversus fungos promptum & efficax remedium esse prodidit. Possemus tamen dicere interpretationis heic falsum Dioscoridem. Nam χαλκὸς πάλαι μεμορυγμένος nihil aliud significat quam æs vetus, cujus florem ad eam medelam experti tradit. Quamvis & hoc quoque sit inexplicabile. Etenim flos æris fit, dum æs recens fusum & rubens adhuc, inspersa aqua refrigeratur. Utcunque tamen de ære floris vetusto eum versum possemus exponere. Chalcanthum autem & florem æris easdem vires in medicina habere Galenus auctor est, qui chalcanthum pro æris flore substitui præcipit: ἀντὶ χαλκοῦ ἄνθους χάλκανθον. Sed Nicander idem in Theriacis ἄνθεα χαλκοῦ pro chalcantho manifeste videtur posuisse in his versibus, de eo qui à vipera morsus fuerit:

> Χροιὴν δ' ἄλλοτε μὲν μολίβῳ ζοφόεντι ἴκελον,
> Ἄλλοτε δ' ἠερόεντα, τοτ' ἄνθεσιν εἴκελα χαλκοῦ.

Color ἠερόεις est cæruleus qui chalcanthi proprius. At flos æris rubet. Κατάπυρρον vocat Dioscorides. Ergo ἄνθεα χαλκοῦ posuit ἀντὶ χαλκάνθου. Quæ summa imperitia est. Ita etiam interpretatur vetus scholiastes: ἄνθεσι δὲ χαλκοῦ, ἀντὶ τοῦ χαλκάνθην, ἣν νῦν καλακάνθην φασίν. At καλακάνθη herba est recentioribus, quæ dicebatur veteribus γλαύκιον. Sic etiam vocasse eos constat veterum χάλκανθον, quod & κάλχανθον dicebatur. Inde & καλάκανθον Græcis recentioribus pro eodem. Certè apud auctores hippiatricæ Græcos καλάκανθον semper pro chalcantho legere est in antiquissimo codice: ut cap. CCLIIII. καλακάνθου ὁλκὰς β, συμπλεκίας χρυσοῦ γό. S χαλκίτεως γό α δῦ, ξυστοῦ γό S: & cap CCLXI. ἀρσενικὸν, ἀσβεστον, χαλκῖτιν, καλάκανθον, ἴσα τὰ τέσσαρα λεανθέντα χρῶ. Interpres autem vetus Nicandri, qui ἄνθεα χαλκοῦ ibi exponit de chalcantho, sive chalcanthu, manifesto id etiam confudit cum æris flore, quod est χαλκοῦ ἄνθος. Ita enim ad eum locum scribit: ἄνθος δέ ἐστι χαλκοῦ τὸ γινόμενον ἐν οἷς ὁ χαλκὸς χωνευόμενος καθίσταται πελιδνὸν τι καὶ μᾶλλον ἔχον ἔμφασιν τῆς πελιδνότητος: μικρὸν δὲ καὶ στρογγύλον, καὶ στιλπνότερον τοῦ σπέρματος τοῦ σινάπεως: καὶ ἴσως τούτου μέμνηται Νίκανδρος. Hæc omnino in æris florem conveniunt, de quo intellexisse Nicandrum etiam vult quum ἄνθεα χαλκοῦ nominavit. Et profecto per ἄνθεα χαλκοῦ nihil aliud potuit significare Nicander præter æris florem. Meminit & alterius lectionis idem scholiastes in illo Nicandri loco, ubi quidam legebant:

> ---- τοτ' ἄνθεσιν εἴκελα χάλκης.

Quam scripturam confirmat auctoritate Numenii, qui de eadem re ad verbum ita scripserit:

> ---- ποτὶ χροῒ
> Ἠερόεν, τοτὲ δ' αὖ μολίβῳ ἐναλίγκιον εἶδος
> Ἀμφὶ ἑ πορφαίνει χάλκης ἴσον.

Ibi χάλκην interpretatur ἄνθος ἀφ' οὗ ἡ πορφύρα. Lividam igitur purpuram designavit χάλκης nomine, quæ plumbei est coloris. Ergo & ἄνθεα χάλκης apud Nicandrum in illis versibus, colores lividæ & atræ purpuræ exponemus. Citat & hos versus ex Heraclea:

> ---- φολὶς δ' ἀστίλβεστι φαεινὴ
> Ἄλλοτε μὲν κυανῆ, τοτὲ δ' ἄνθεσιν εἴκελα χάλκης.

Sed fortasse & χάλκης ibi legit, & similiter exposuit. Ergo ab illa χάλκη nomen habuit χαλκανθές, vel χάλκανθον, quod recentiores dixere καλάκανθον. De qua infra. Dioscorides ait, eos, quos vipera momorderit, colorem

colorem habere ὑπόγλαυκον. Ita scribendum, non ὑπόχλωρον. Nicander vocat ἠερόεντα, & similem dicit chalcantho, quod est glaucum, & cæruleum, vel vitreum. Dioscorides, ut hoc obiter eventilemus, tres species chalcanthi facit, τὸ σταλακτὸν, τὸ πηκτὸν, καὶ τὸ ἑφθόν. De stalacto verba ejus sic legenda sunt: τὸ μὲν γὰρ τοῦ σταλαγμοῦ ἀθροιζόμενον ὑγροῦ εἰς τινὰς ὑπονόμους συνίσταται, ὅθεν καὶ σταλακτὸν καλεῖται ὑπὸ τῶν τὰ κυπριακὰ μέταλλα ἐργαζομένων. Plinio dicitur *stalagmias*. Cujus locum sic legendum: *Fit & pluribus modis, genere terræ eo in scrobes cavato, quarum è lateribus distillante hiberno gelu stiria, stalagmian vocant.* Ὁ σταλαγμίας. Posset etiam legi ex alio veteri codice: *quarum e lateribus distillantes hiberno tempore stiriæ gelantur. Stalagmian vocant.* Isidorus: *Fit & in scrobibus cavatis, quarum de lateribus decidentes guttæ coalescunt.* Longe melius quam Plinius. Ridiculum quippe illud de stiriis hiberno gelu concretis, quæ chalcanthum efficiunt, quod σταλακτὸν dicitur. Hoc de officina sua procusum dedit Plinius. Quod frigore gelatur, idem regelatur calore. Quod non patitur chalcanthum. Ergo nec gelu coalescit. Genus aliud chalcanthi sole densari tradit Plinius. Ἀπροσφυὲς plane esset & longe diversum ab ea specie, quæ frigore concrescit. Præterea metallicarum fodinarum subterranea hieme calidiora sunt quam æstate. Non igitur in his humor qui chalcanthum facit, hiberno tempore vi frigoris congelatur. Dioscorides dicit simpliciter, ἀθροιζόμενον ὑγροῦ τοῦ σταλαγμοῦ εἰς τινὰς ὑπονόμους συνίστασθαι. Quod guttatim defluentes humores quasi sacco liquati cogerentur. Hæc proprietas τοῦ σταλακτοῦ. Hoc idem dicebatur & λογχωτὸν, quod stiriæ lanceis similes efficerentur. Sequitur apud Plinium de hoc genere: *Stalagmian vocant, neque est purius aliud. Sed ex eo colorem candidum sententem violam leucoson appellant.* Hæc sunt fœdissime inquinata vitio librariorum correctorumque. Legitur in veteri codice: *sic ex eo candidam sentientem viola, leucoton appellant.* Omnino scribendum: *Sic ex eo quod dependet ut lanciola, loncoton appellant.* Stiriæ illæ in formam lanciolæ dependentes chalcanthum faciunt dictum λογχωτὸν, quod idem est cum stalacto. Neophytus: λογχωτὸν, τὸ χάλκανθον. Risi medicum, qui in suis definitionibus bona fide retulit ex eo Plinii loco, chalcanthum candidum esse simile violæ & λευκόϊον appellari. Si in curandis ægrotis nihil plus videt, væ miseris. Chalcanthum illud non est candidum. Si candidum esset, non tamen violæ simile foret. An nihil aliud candidum præter violam, cui posset comparari candor chalcanthi? Post ea, quæ superius ex Dioscoride citavimus, sequitur apud eumdem in vulgaris: Πετήσιος δὲ αὐτὸ καλεῖ σταγόνα, οἱ δὲ σταλακτὸν, πηκτὸν, ἑφθὸν, δρακκὸν, λογχωτόν. Quæ omnino spuria sunt & adtexta ex aliquo auctore chymico. Πετήσιος corruptum pro Πετάσιος, quod est nomen auctoris chymici, cujus mentio apud Zosimum inter scriptores chymistas: ὡς οἱ Πετάσιος καὶ Σωσίας οἱ θαυμάσιοι. Vetus liber bibliothecæ regiæ ea non agnoscit. Laudatur ab iisdem ac celebratur in chimia alius scriptor nomine Πεβήχιος, qui heic posset locum habere. Sequuntur de secundo genere chalcanthi, quod est πηκτὸν, longe corruptissima, sic emendanda: τὸ δ' ἀφθόνως ὑλιζόμενον ἐν σπηλαίῳ, ἔπειτα μεταχεόμενον εἰς βόθρους τὴν πῆξιν λαμβάνει, ὃ δὴ καὶ πηκτὸν ἰδίως ὀνομάζεται. Isidorus pro βόθρους legit βότρυς, eaque sic reddidit: *Fit & pectum in speluncis quod liquide collectum dehinc diffusum in quosdam solidatur botros.* Confundit cum alio genere, quod ἑφθὸν dicebatur, quod in modum uvæ conformari solebat, vitrei coloris acinis inter se cohærentibus. Ita Plinius τὸ σταλακτὸν confudit, & τὸ πηκτόν. Suidas de pecto intelligit: χάλκανθον ὕδωρ ἐστὶ πηγνύμενον ἐν τοῖς τῆς Κύπρου μετάλλοις. Aquam concretam vocat. Germani hodie appellant chalcanthum: *aquam cupri, kupfer wasser.* Inde nostrum *couperose*. De genere chalcanthi quod decoquebatur, & ἑφθὸν appellat Dioscorides, ita ipse corrigendus est, in editionibus: τὸ δὲ τρίτον καλεῖται μὲν ἑφθὸν, σκευάζεται δὲ ἐν Σπανίᾳ, σκευὴν δὲ ἔχει τοιαύτην, ἀχρειότερον τε καὶ ἀσθενέστερον ὑπάρχον, ὕδατι διεὶς αὐτὸ ἕψουσιν, εἰς τὰς δεξαμενάς τε καταχέουσι, ἐῶσι, ὅτε δὲ σήπεται, πηγνύμενον ἡμέραις εἰς κυβοειδῆ σχήματα βοτρυώδη ἀλλήλοις περιπεχόμενα. Hoc est quod in botros solidari dixit Isidorus. Vide Plinium, qui facticium vocat hoc genus: *Hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius.* Recta igitur veteris libri lectio apud Dioscoridem: ἀχρειότερον τε καὶ ἀσθενέστερον ὑπάρχον. Quod Plinius vertit *pallidius*. Reliqua alibi emendabimus & comparabimus cum Plinianis. Græci recentiores χαλκανθάριον diminutiva forma dixere. Inde officinæ *colchotar* vocant chalcanthum. Alii *chalcitim* sic appellatam Arabibus contendunt. At τὸ χάλκανθον, ut dixi, veteribus vel χαλκανθὲς, quod χάλκης habeat colorem. Errant qui scribunt χάλκανθος, & vitiose ita scribitur in plerisque auctorum editionibus. Κάλχη, vel χάλκη est purpura cyanea. Straboni tamen κάλχη est rubra purpura, qui sandycem Armeniam colore similem scribit, τῇ κάλχῃ. Apud Vopiscum in Aureliano sandyx Iodica præstantissimam purpuram facere dicitur, si curetur. Ex hac voce transpositione syllabæ facta est apud recentiores λάκχη. Vir doctus apud auctorem peripli λάκκος χρωματίνου de lacca vulgari accipit, in his verbis: καὶ περιζώματα: καὶ καυνάκαι, καὶ σινδόνες ὀλίγαι, καὶ λάκκος χρωμάτινος. Genus esse vestis præcedentia ostendunt, & nos id jam olim docuimus. Sic supra: ἄβολοι νόθοι χρωμάτινοι, καὶ λέντια καὶ ἀκρόσια. Colorias vestes intelligit, quæ ex Ægypto in Arabiam invehebantur. Græci autem λάκχην vocaverunt anchusam, quæ & ipsa πορφυρὶς nominata à colore rubræ purpuræ. Suidas: κάλχη, βοτάνη δι' ἧς πορφύρα βάπτεται. Fortassean & hæc eadem sit, cujus nomen posterior ætas mutavit in λάκχαν. Alias κάχλαν & κάλχαν etiam appellarunt τὸ βούφθαλμον. Siculi κάλθαν dicebant. Unde Romanis *caltha*. Cujus tamen color à purpureo aut rubro longe dispar, luteus quippe. Violis luteis eam facit concolorem Plinius lib. XXI. cap. VI, his verbis, quæ sic legenda sunt: *è sativis maxima auctoritas luteis. Genera Tusculana, & quæ marina appellatur, folio aliquanto latiore sed minus odorato. In totum vero sine odore minutoque folio Calatina, munus autumni, cæteræ veris. Proxima ei caltha est & concolor. Amplitudine vincit & numero foliorum marinam quinque non excedentem.* Viola *calatina* dicta à Calatia oppido Italiæ, ut Tusculana à Tusculo. Sic demendus labor herbariis quærendi, unde dicta sit & quare *calathina*, quam à calathis deducunt, & eamdem cum thylacitide faciunt. Caltha autem hæc, quæ Græcis κάλχη, vel κάχλα croceos habet flores in rubrum vergentes. *Solsequium* vulgo dicimus. Hæc proprie κάχλα Græcorum. Quidam tamen buphthalmum sic etiam vocarunt. Plinius lib. XXV. cap. VIII. *Est & buphthalmos similis boum oculis folio fœniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & manduntur decocti. Quidam calcham vocant.* Ita veteres libri. Dioscorides habet κάχλαν. Ex Siculo κάλθα, pro κάλχα factum nomen Romanum *caltha*. Caltha tamen Latii non est Græcia βούφθαλμον. Hæc herba caret nomine apud Latinos. Ideo Græcam appellationem retinuit Plinius & Virgilius in Culice: *Buphthalmusque virens* De quo consulantur herbarii neoterici. Neophytus χρυσάνθεμον Romanis *caltham* appellari tradit: χρυσάνθεμον ἢ χάλκας, οἱ δὲ χαλκῖτιν, οἱ δὲ χάλκανθον, οἱ δὲ χαλκάνθεμον, οἱ δὲ βούφθαλμον, Ῥωμαῖοι κάλθα. Caput de chrysanthemo in antiquissimo Dioscoridis exemplari nullum comparet. Spurium esse & addititium nullus dubito. Nam paria omnia sunt in utriusque descriptione verbis pæne iisdem, & remedia prorsus eadem. Refertur tamen à Neophyto. In remediis hæc observabam. Vulgares editiones Dioscoridis in chrysanthemo sic habent: ἰκτερικούς τε ποτισθέντα εὐχροεῖν ποιεῖ πινόμενα μετὰ τὴν ἐν τοῖς λουτροῖς ἀπὸ τῆς μακρᾶς διατριβῆς ἔξοδον. Neophytus habet tantum: πινόμενα μετὰ τὴν ἐν τοῖς λουτροῖς ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἔξοδον. In buphthalmi vero descriptione sic legitur apud Dioscoridem in editis: φασὶ δὲ ὅτι ἐν βαλανείῳ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν πινόμενον, εὔχροιαν ποιεῖ πρὸς χρόνον τινὰ τοῖς ἰκτερικοῖς. At optimus codex Dioscoridis una vice amplius scribit: μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τῆς μακρᾶς πινόμενον εὔχροιαν ποιεῖ πρὸς χρόνον τινὰ τοῖς ἰκτερικοῖς. Atque ita plane apud Neophytum habetur, nisi quod mutato accentu apud illum scribitur, μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τῆς μακρᾶς. Hoc est quod in chrysanthemo dixit ex alio auctore: μετὰ τὴν ἐν τοῖς λουτροῖς ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἔξοδον. Scripserat omnino Dioscorides:

μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τῆς μάκτρας, id est, post egressum ex alveo. Μάκτραν vocat alveum balnei. Μάκτρα quidem proprie alveus, in quo farina conspergitur & subigitur pani faciendo. Heic Dioscorides pro solio balneari usurpavit, quem etiam *alveum* Latini appellant. Apparet igitur auctorem quemdam Græcum sub nomine chrysanthemi eadem tradidisse quæ Dioscorides de buphthalmo scripta reliquit. Utrumque caput in suam compilationem transtulit Neophytus. Quorum alterum de chrysanthemo libris atque inde editionibus Dioscoridis adtextum fuit ab aliquo studioso. Certe buphthalmum Dioscoridis & chrysanthemon Anonymi prorsum idem. Neotericus Auctuarii auctor buphthalmum à Romanis dici adnotavit *caltham coronariam*. Ita enim legendum: Ῥωμαῖοι κάλθα κορωνάρια. Quod scilicet ad coronas admitteretur: vel quod in flore folia in orbem disposita instar coronæ radiatæ redderent. In chrysanthemo adscripsit à Romanis dici caltham. De buphthalmo scribit Dioscorides, οἱ δὲ κάχλαν καλοῦσι. Hic ait: χρυσάνθεμον, οἱ δὲ χάλκας. Certum tamen est nec buphthalmum, nec chrysanthemum esse caltham. Buphthalmum folia habet μαραθώδη. Chrysanthemum σχιστά, ὅμοια ὀρθῇ σελίνῳ. Ita habet Neophytus. Ὀρθὴν σέλινον vocat τὸ σέλινον Dioscoridis, quod folia habet ἐσχισμένα. Calthæ folia carent incisuris, & satis ampla sunt, & oblonga. Scribit Plinius caltham amplitudine foliorum vincere violam luteam cognomine marinam. Veteres tamen glossæ *caltham* βούφθαλμον Græce interpretantur. *Caltha*, βούφθαλμον. Non tamen ambigo quin caltham multi βουφθάλμου & χρυσανθέμου nominibus appellarint, à similitudine coloris & floris. Certe multis aliis floribus colore luteo hanc χρυσανθέμου appellationem Græci tribuere. Ut helichrysum quidam etiam χρυσάνθεμον nuncuparunt teste Dioscoride. Ranunculi quoque genus flore luteo sic vocarunt. Democritus: βατράχιον ὃ ἐγὼ χρυσάνθεμον καλῶ. Buphthalmum etiam chrysanthemum, quia florem habet aureum. Et fallitur Fuchsius, qui buphthalmo flores candidos attribuit, & cotulam non fœtidam esse putat. Clare Dioscorides flores ei dat luteos: ἄνθη μήλινα. Addit Neophytus: ἢ κίτρινα. Si buphthalmum κάλχα, ut quidam nominarunt, Romani facto inde nomine alium florem sed similem appellarunt *caltham*. Quod in aliis sexcentis eos fecisse observavimus. Nicander sane in Georgicis βούφθαλμον, & κάλχην plane separat his versibus, qui apud Athenæum leguntur lib. XV.

> —— βούφθαλμόν τε καὶ εὐώδες Διὸς ἄνθος,
> Κάλχας, σὺν δ' ὑάκινθον, ἰωνιάδας τε χαμηλάς.

Igitur κάλχα erit, ex qua Romani suam fecerant *caltham*, quæ prorsum diversa est a buphthalmo. Alii βούφθαλμον, & κάλχαν confuderunt. Cyprii omnes flores vocant κάχλας, si Hesychio credimus. Sic enim apud eum scribendum: Κάχλαι, ἄνθη Κύπριοι. Cetera cognomina recentia buphthalmi, vel chrysanthemi inde quoque sunt, χαλκῖτις, χάλκανθον & χαλκάνθεμον, quod florem habeat colore χάλκας, quæ caltha est Latinis. Nam & χάλκας & κάλχας & κάχλας idem quod χαλκάνθεμον. Non deerunt tamen fortasse qui mallent dictum ab æreo colore qui flavus est. Sic χαλκολίβανος genus thuris, vel succini ab eo colore appellati. Χαλκοσμάραγδος & chalcites gemma ab eodem. *Ænobarbus* cognomen Domitiorum ab ænei coloris barba. Forte & χαλκάνθη & corrupte καλακάνθη glaucium herba à colore succi luteo. Nisi verius sit à calcha potius ita denominatam. Nam & καλχάνθη, & καλακάνθη videtur potius appellata. At chalcanthum metallicum ἀπὸ τῆς χάλκης nomen invenit, quæ cæruleum habet colorem, non ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ. Herba vero χάλκανθον à calcha, quæ lutea est. Avis χαλκὶς Græcis ἀπὸ τῆς χάλκης. Quidam noctuam sic appellarunt, quæ Græcis γλαύξ. Suidas: χαλκὶς εἶδος ὀρνέου, οἱ δὲ γλαύξ. Pisci quoque chalcidi color potius quam patria nomen dedit. Sed & *chalcis* serpens à colore cæruleo sic videtur nominatus. An idem sit cum lacerta chalcidica, nescio. Illud scio falli Bellonium, qui scribit lacerti genus quoddam in muros reptans & muscas captans vulgari Græcorum lingua samiamiton appellatum eumdem esse cum chalcidica lacerta. Hunc vide observat: lib. II. cap. XXXVI. Quem Græci hodie σαμιάμινθον vocant, antiquæ Græciæ est ἀσκαλαβώτης, id est, stellio, qui diversus à stellione Italico. Glossæ Græcorum: ἀσκαλαβώτης τὸ σαμιαμίνθι. Quæ vox pura puta Hebraica est & reperitur in Proverbiis cap. XXX. XXVIII. שְׂמָמִית, Septuaginta reddiderunt καλαβώτην. Hieronymus quoque *stellionem* vertit in vulgari, qui ἀσκαλαβώτης. Hujus proprium reptilis in domibus habitare, & muscas captare circa parietes. Hesychius: γαλεώτης ἀσκαλαβώτης, δοκεῖ δὲ οὗτος θηρᾶσθαι ἀκρίδας περὶ τὰς μυίας. Vide quæ supra de eo notamus. Græci tria faciunt lacertæ genera a colore sic dicta, τὴν ἐλαιηρὰν, τὴν χαλκῆν, καὶ τὴν χλωράν. Hesychius: Ζίγνις, ἡ ζίγνας ἡ χαλκῆ σαύρα. Hæc est quæ aliis χαλκὶς, quam quidam a patria sic dictam interpretati sunt, & *chalcidicam* vocarunt, sed falsi sunt. De his alibi. Χαλκὴ vel χαλκὶς a colore appellata, vel æreo vel cæruleo, ἀπὸ τῆς χάλκης. Sepem ita vocarunt Græci. Nicander in Theriacis.

> Σῆπα χάλκην πεδανοῖσιν ὁμὴν σαύροισιν ἀλύξεις.

Ita legendus hic versus. Scholiastes ad eum locum: ὁ δὲ σὴψ ὁμοία ἐστὶ τῇ σαύρᾳ: καλεῖται δὲ χαλκίς: ἔχει γὰρ ἐπὶ τοῦ νώτου χαλκιζούσας ῥάβδους. Ea est quam Plinius ubique vocat *chalcidem*. Multum itaque diversa a stellione. Κάλχη porro, vel χάλκη Græcis etiam purpura. Quia vero conchylium marinum, ex quo purpura inficiebatur, non unius erat coloris, sed pro diversitate littorum, in quibus colligebatur, ita varii generis colores faciebat, ex eo κάλχη vel χάλκη non unum significat purpuræ genus, nec unius coloris. Erat atra purpura, erat livida, violacea, cærulea, rubra, lutea. Hinc & κάλχη de his omnibus coloribus dicitur. Apud Strabonem sandycis Armeniæ pigmentum simile κάλχῃ dicitur, id est, rubræ purpuræ. Ita accipitur in ara Dosiadæ, quam primi edidimus:

> Ὅλος δὲ με λιβρὸς ἰρῶν
> Λιβάδεσσιν οἷα κάλχης
> Ὑποφοινίσσει τέγξ.

Sanguinem victimarum in ara effusum comparat puniceo κάλχης succo. In metallico chalcantho ἡ χάλκη cærulei vel glauci succi habet significationem. In herba chrysanthemo vel buphthalmo χάλκας luteum colorem designat. Profecto ex illo κάλχη, vel χάλκη Græci infimæ ætatis transposita syllaba fecerunt λάκχαν, & pro colore rubro posuerunt. Sed ὁ λακχᾶς dixerunt. Certe & κάλχας de buphthalmo Græcis. Neophytus: χρυσάνθεμον, ἢ χάλκας. Dioscorides: Βούφθαλμον, οἱ δὲ κάλχαν καλοῦσι. Posteriores Græci anchusam appellarunt λάκχαν. Ita enim vocat Democritus, qui quamvis subdititius sit, antiquum tamen esse oportet. Quippe quem citari videam Synesio, Stephano, & Zosimo scriptoribus chymicis, & inter præcipuos ac veteres illius artis auctores laudari. Laccam igitur ille, quem λαχᾶς ἄνθος indigetat, cum syriaco colore junctim commemorat, & ῥίζιον absolute vocari tradit illud συριακὸν ἄνθος, id est, radiculam. Quam φύκον nomine & χρῶματος veteribus Græcis fuisse notam testantur Theophrastus, & Dioscorides. Καὶ τὸ τῆς Συρίας ἄνθος, ὃ καλοῦσι ῥίζιον. Plinius *radiculam* appellat herbam eam, quam Græci στρούθιον lavandis aptam lanis, & tincturæ præparandis. Sed tam certus sum quam me hæc scribere, Plinium quum τὸ ῥίζιον apud auctorem aliquem legisset de hoc syriaco fuco, hujus historiam & appellationem confudisse cum struthio, quæ lanas tingentibus præparabat. Primum radiculæ nomen nullo modo convenit struthio, cujus magnam esse radicem Plinius ipse fatetur lib. XIX. cap. III, de struthio: *semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est usum.* Præterea στρούθιον Latini non *radiculam*, sed *radicem lanariam* ab effectu lanarum purgandarum vocarunt. Optimæ glossæ: *Radix lanaria*, στρούθιος βοτάνη. Auctuarium Dioscoridis: Στρούθιον, Ῥωμαῖοι ἕρβα λαναρία, ἢ ῥάδιξ λαναρία. Isidorus: *Struthius, quam quidam herbam lanariam vocant, quod plerique ex eo lanas lavant.* Nemo unquam Latinorum *radiculam* appellavit. Plinius ipse alio loco *herbam lanariam* vocavit. Ubique nascitur lanaria radix, at radicula, hoc est, ῥίζιον in Syria tantum: un-

de & Συριακὸν ἄνθος Democrito dicitur. Plinius de struthio quam *radiculam* nuncupat: *Nascuntur sativa ubique, sed sponte præcipua in Asia Syriaque, saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima.* Priora conveniunt struthio, quod γνώριμον esse dicit Dioscorides. Idcirco nec descriptionem ejus apponere dignatus est. Postrema ad Syriacam radiculam pertinent, qua genas fucabant mulieres. Quæ sequuntur vero nulla ratione competere possunt struthio: *caule ferulaceo, tenui, & ipso cibis indigenarum expetito & tingente quidquid sit, cum quo decoquatur.* Struthion, sive herbam lanariam in cibos receptam fuisse nemo veterum prodidit. Cur solis Syris fuerit edulis nihil causæ video. Hoc de radicula Syriaca fortasse verum, cui unice congruit, quod adjectum est: *& tingentis quidquid sit cum quo decoquatur.* Id in struthion nullo pacto cadere queat, aut quadrare, utpote quæ succum tingendo aptum habeat nullum. Nec enim βαφικὴ hæc herba, sed candorem tantum lanis conciliabat, non fucum. Plinius: *lavandis demum lanis succum habet, mirum quantum conferens candori mollitiæque.* Hodie vocatur *saponaria*, ut quibusdam placet, quod vicem saponis præstet emaculandis pannis, & sordibus lanarum eluendis, quæ στρουθίζεσθαι dicuntur, quum lavantur radice struthii. Græci chimici usum ejus commendant ad dealbandas margaritas. Zosimus περὶ λευκάνσεως μαργαριτῶν πυῤῥῶν. Σκεύασε τῆς ἀχροτήτος καὶ ἐκλεῦκας, ταύτης ἐκ μέσου φύλλα, καὶ στρούθιον βοτάνην ἀπὸ ἐξίου, καὶ μίξας φάρμακον, βάλε τοὺς μαργαρίτας, καὶ ἐγκρύπτε εἰς αὐτό. Ideo ἐριοπλυτῶν hæc herba propria, non βαπτῶν, lanas lavantium, non infectorum. Dioscorides ἐριοπλύνας vocat, id est, lanarum lavatores, qui struthio utebantur. Unde & ipsa herba ἀνθήρις quibusdam dicta. Longe igitur errat eruditus herbarius, qui eam herbam, quam vulgus hodie Græcorum χυμένην vocat & χυμένιον, putat eamdem esse cum struthio Dioscoridis: additque in tota Græcia excellentissimum sericum luteum ea solitum tingi. Atqui, ut jam docui, nullus in struthio succus tinctorius, sed detersorius & candori conciliando idoneus. Certum est autem χυμένην luteum colorem facere. Magnus Emilenus de urinis: μετὰ δὲ ταῦτα βαπτόμενον τὸ οὖρον ὑπὸ χολῆς, εἰ μὲν μετρίως βαφῇ ὕπωχρον γίνεται, οἷον ἐστὶ τὸ τῆς χυμένης ἀφέψημα τὸ ἡμίεφθον. Εἰ δὲ πλείονα καταβαφὴν δέξηται, ὠχρὸν γίνεται. Mentio etiam χυμένης apud Actuarium in eadem significatione, ubi ἡμίεφθον χυμένην interpretantur, quæ mediocriter infusa humori fuerit. Quod quid sit nescio. Nec ipsi puto sciebant. Verba Actuarii Græca sic habent: Ὕπωχρα μὲν τὰ πρῶτα γίνεται, πυῤῥὰ δὲ καὶ ὠχρά, ἀλλὰ τὰ μὲν μετρίως ζεσάσης χυμένης χυλῷ ἔοικεν, ἐκεῖνα δ᾽ ἂν καὶ πάνυ ζεσάσης. Sublutea colorem habere dicit chymenæ, quæ mediocriter decocta sit. Hæc est, quam alii ἡμίεφθον χυμένην vocarunt, cui opponitur ἡ πάνυ ζέσασα, quæ multum ferbuerit. Ζέειν, & βράζειν idem Græcis recentioribus fervere, bullire. Ἡμίεφθος χυμένη, cujus nondum satis conferbuit jus tinctorium, sed adhuc crudum est, nec abunde decoctum. Psellus in Jatrico versibus Jambicis scripto de urinis:

> Ἐπειθ᾽ ὕπωχρον μετρίως βεβαμμένον
> Τὴν ἡμίεφθον εἰκονίζον χυμένην,
> Βαφὴν τι μᾶλλον ὠχρὸν ἔχει τὴν χρόαν.

Meminit quoque χυμένης Theophilus in libro de urinis: εἰ δὲ βαφὴν δέξεται ὑπὸ χολῆς τὸ λευκὸν ὕδωρ, τὸ μὲν πρῶτον λόγον ὕπωχρον ὡς ἀφέψημα χυμένης γίνεται. Scholium ibi legitur: χυμένη ἐστὶν εἶδος βοτάνης, ᾗ οἱ βαφεῖς χρῶνται. Apud Johannem Episcopum Prisdryanotum in tractatu de urinis χημένη scribitur: ὡς ἀφέψημα χημένης ἡμιέφθου cum hoc scholio: ἡ χημένη εἶδος βοτάνης ἐστὶν, ᾗ οἱ βαφεῖς χρῶνται: ἡ δὲ βαφὴ αὐτῆς ἐστὶν ὕπωχρος καὶ ὑδατώδης. Ita omnes eadem comparatione usi sunt ex chymene herba tinctoria ad hunc urinæ colorem indicandum. Apud Zosimum inter herbas, quæ luteo colore inficiunt, reperio χημένιον nominari: τὰ δὲ ξανθοῦντα ταυτά καὶ ἐν βοτάναις τὸ κνηκάνθιον, ἑλύδριον, καὶ χημένιον. In Lexico chymico ὀχομένιον vocatur, & exponitur κνίκου ἄνθος, hoc modo: ὀχομένιόν ἐστι κνίκου ἄνθος. Sed moris est chymistis non solum congeneres, sed & concolores duntaxat species eodem nomine signare. Ut quum ἀργυρόλιθον exponunt ἀφροσέληνον, quia uterque lapis candidus. Ἀργυρόλιθος proprie est magneticus lapis, qui colorem habet argenteum, longe diversus à selenite lapide, qui est aphroselenum. Ceterum τὴν σελήνην illi vocant ἄργυρον. Hinc σεληνίτης & ἀργυρόλιθος idem qui & ἀφροσέληνον. Cneci flos luteus, quem etiam recensent inter ea βάμματα, quæ colorem luteum conciliant, sed alius à chimenio, vel chymenio. In falsi Democriti Physicis integrum hujus herbæ nomen & fortasse verum legitur, οἰχομένιον, & cum aliis herbis rebusque luto inficientibus commemoratur: καὶ κρόκον, καὶ κνίκον, καὶ οἰχομένιον ἄνθος, καὶ ἑλύδριον, καὶ κροκόμαγμα, καὶ δρυοπτερίαν. Vides οἰχομενίου ἄνθος à cneco separari. Τὸ ἑλύδριον ibi est chelidonia, quæ luteum florem & succum habet croceum. Et semper ab illis auctoribus inter colores luteos refertur. Lexicon chymicum: χελιδονία ἐστὶ τὸ ἑλύδριον. Neophytus: χελιδόνιον, τὸ ἑλύδριον. Ex voce οἰχομένιον factum postea χομένιον, & χυμένιον, χημένιον, & χυμένη. Numinat Democritus ibidem & rha inter species infectorias lutei. Quod est rha Ponticum, cui succum messe croceum tradit Dioscorides. Zosimus, quum ad illa Democriti verba superius allata alluderet, pro οἰχομένην vocavit θαψίαν his verbis: διὰ τὸ καὶ μοιρίαν ἡμᾶς ἀγαθῶν μετὰ πολλὰς προσηγορίας ἕκαστον αὐτῶν ὀνομάζειν, ἄντικρυς χελιδονίαν, καὶ δρυοπτερίαν, καὶ Ποντικὸν ῥᾶ, καὶ κρόκον κιλίκιον, καὶ θαψίαν. An ergo θαψία & οἰχομένιον idem? Certe thapsiæ flores lutei. Hinc θαψίναι mulieres vocabantur, quæ lurore, & veluti luto infectos habebant colores corporum. Comicus:

> Γυναικὶ πληκτίζεσθαι ἔοικας θαψίνῃ.

Interpres: ὠχρᾷ: τοιαύτη γὰρ ἡ θαψία, ὅπερ παρ᾽ ἡμῖν λέγεται χρυσόξυλον. Theocritus:

> Καὶ μάλα χρῶς μὲν ὁμοῖος ἐγίνετο πολλάκι θαψῷ.

Hac thapso etiam tingebantur lanæ & capilli colore luteo. Hesychius: θάψινον τὸ ξανθὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς θαψοῦ, ὃ βάπτει, ᾧ ξανθίζουσι τὰ ἔρια καὶ τὰς κεφαλάς. Τὸν δὲ ἰνδὸς Σκυθικὸν λέγουσι. Sed an thapsus idem cum thapsia? Non sane videtur. Thapsia ad tincturam usos esse veteres non alibi lego. Theophrastus & Dioscorides in thapsiæ descriptione ne verbum quidem. Præterea lignum thapsi dicit aptum esse tingendo Hesychius quasi de arbore intelligat aut frutice. Thapsia herba est ferulacea. Coloris aurei lignum illud esse notat scholiastes Aristophanis, unde & χρυσόξυλον vulgo vocabant Græci. Dicebatur & Σκυθικὸν ξύλον. At thapsiam Scythiæ peculiarem esse memorat nemo. In Africa vehementissimam esse tradit Plinius. Et profecto à Thapso oppido Africæ maritimo videtur nomen accepisse. Dioscorides: ὠνόμασται δὲ ἀπὸ τοῦ δοκεῖν πρῶτον εὑρῆσθαι ἐν Θάψῳ τῇ ὁμωνύμῳ νήσῳ. Nulla Thapsus insula mihi nota, sed oppidum hoc nomine in ora maritima Africæ minoris. Hujusmodi oppida ad mare posita sæpe pro insulis veniunt, præcipue quum pene tota mari cincta sunt. Interpretes Dioscoridis addunt insulam esse Sporadum Sed forte Thasum cogitabat pro Thapso. Hoc tamen scriptum reperitur apud veterem Nicandri scholiastem de Thapsia: ὠνομάσθαι δὲ ταύτην Κερκυραίαν φασὶν ἀπὸ νήσου τινὸς Θάψου μιᾶς τῶν Σποράδων. Quod miror. Nicander ipse Θαψὸν vocat, quæ Thapsia est, & Θρινακίην appellat quasi Siciliæ peculiarem:

> Θρινακίην μὲν ῥίζαν ἔλοις γναφάλῳ ἐνὶ θάψον.

Thapsiam intelligit. Vetus auctor sub Æthici Sophistæ nomine ab Hieronymo translati Thapsum quoque insulam facit, sed Siciliæ vicinam: *Thapsum insula & ipsa Siciliæ vicina. Æolia insulæ, quæ & Vulcania vocantur, eo quod & ipsæ sicut Ætna, & Chimæra ardere visæ sunt.* Ergo eadem fuerit Θαψὸς, cujus meminit Siculus auctor Theocritus, qui concolores ei facit quæ valde pallidæ sunt. Aliter tamen accepit hunc colorem thapsinum vetus interpres Nicandri. Ait enim qui velint videri morbosi & mali coloris esse, hujus thapsiæ succo faciem inungere: χυλὸς ἐστι χλωρότερος. Ὅθεν οἱ βουλόμενοι χλωροὶ φαίνεσθαι καὶ νοσώδεις, ταύτην περιχρίονται τὸ πρόσωπον. Quod qui possit verum videri, prorsus nescio. Nam thapsia succum habet adeo vehementem, ut etiam noceat colligentibus, nisi prius cerato faciem illinant. Vide Dioscoridem & Plinium. Præterea pallida & morbosa mulier apud Theocritum non succo thapsiæ faciem inunctam habere dicitur,

sed

sed similem colorem thapso. Quod de colore ipsius plantæ intelligendum. Hesychius ita appellatam θάψον notat, quod ad Thapsum flumen nascatur. An flumen hoc nomine in Sicilia, unde Θελιναχρίδα θάψον, à solo natali vocat Nicander. Sed grammaticus ille de thapso loquitur, vel Scythico ligno, quod à thapsia radice diversum constituit. Τὸ τινὲς Σκυθικὸν λέγουσι, καὶ ὁ ποταμὸς, παρ' ᾧ φύεται τὸ ξύλον, θάψος καλεῖται: ἔστι δὲ καὶ ῥίζα θαψία καλουμένη. Hic plane distinguit thapsiam à thapso. Quæ duo temere confudit Nicandri scholiastes. Idem tamen Hesychius alio loco θάψον & θαψίαν eamdem facit. Et sane Nicander, quæ aliis thapsia est, ipse vocat θάψον. Andromachus quoque θάψον appellat vulgatam aliorum thapsiam in theriacæ compositione:

Ἢ θερμὴν θάψον τε καὶ ἀνώμοιον τόμα Μήδου.

Sic duæ plantæ fuere cognomines. Verba Hesychii: Σκυθικὸν ξύλον, τὸ διαπυῤῥόν, ἤγουν τὴν θαψίαν. Nisi forte scripserit, τὴν θάψον. Illud sane constare debet θάψον & θαψίαν differre, siquidem θάψος est Σκυθικὸν ξύλον. Subjungit ibidem Hesychius: Σκυθικός, Κρατῖνος σκυθικὸν ἔφη, τὸν Ἱππόνικον διά τι πυῤῥὸν εἶναι, καὶ ᾧ ξανθίζονται αἱ γυναῖκες, καὶ βάπτει τὰ ἔρια. Considerandum porro an istud Σκυθικὸν ξύλον sit Σκυθικὴ ῥίζα Theophrasti, quam sequens ævum dixit γλυκύῤῥιζαν. Ea radix tota lignea est, & sic αἰσθησίξυλα. Radices anethi vocat Myrepsus, quia ligneæ sunt. Radicis Scythicæ lignum coloris plane est buxei & pallidi, cui optime comparantur pallore exangui deformes vultus, ut & buxo. Χρυσόξυλον quasi aureum lignum appellatum suo tempore in Græcia notant interpretes Aristophanis & Theocriti. Notus quoque pallor auri. Catullus:

O quam sæpe magis fulgore expalluit auro.

Idem:

---- inaurata pallidior statua.

Ita etiam de buxo Ovidius: *Pallidior buxo.* Dioscorides ait radices glycyrrhizæ πυξοειδεῖς esse ὥσπερ τῆς γεντιανῆς. An veteres ejus succo lanas aut capillum tinxerint, nescio. Illud certum & compertum aquam, in qua decocta sit Scythica radix, luteo colore infici. Nomen quoque indicio est idem esse Scythicum lignum cum glycyrrhiza. Σκύθιον dicebatur unica voce, quod in Scythia circa Mæotim plurima nasceretur. Dioscorides de glycyrrhiza: οἱ δὲ Ποντικὴν ῥίζαν, οἱ δὲ γλυκεῖαν, οἱ δὲ σκύθιον, οἱ δὲ ἄδιψον καλοῦσιν. Ita habet vetustissimus liber. Τὸ σκύθιον, ut τὸ λύκιον frutex spinosus in Lycia nascens. Ab illo σκύθιον Cratinus σκυθικὸν vocavit hipponicum quod colore esset ut scythium, hoc est, buxeo & pallido. Interpres Theocriti thapsum σκυθάριον appellari scribit: Θάψος ξύλον ἐστὶν ὃ καλεῖται σκυθάριον. Ἔστι δὲ τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον χρυσόξυλον. Quis negare sustinebit quin σκυθάριον idem sit quod σκύθιον. Non deerunt tamen fortasse qui λύκιον esse malint. Arbor est priscis spinosa in Lycia præcipue, sed aliis etiam locis crescens, quæ corticem habet pallidum & coloris buxei. Plinius de ea: *cortice pallido, radice lata lignosaque buxei coloris.* Dioscorides: καὶ τὸν φλοιὸν δὲ ὠχρὸν ὅμοιον τῷ διηθέντι λυκίῳ. *Lycium* etiam vocarunt ejus succum, qui coloris erat crocei, & capillos eo tingebant mulieres, ut ipse testatur Dioscorides: ξανθίζει δὲ καὶ τρίχας. Hodieque lanas elegantissimo colore luteo hac planta infici tradunt. Quam in Creta ajunt vocari λύτζα, non obscuro vestigio nominis λυκίου. Quod tamen esse legitimum lycium negant illi, qui viderunt. Lignum sane hujus lycii Cretici luteum esse memorant, ut non male χρυσόξυλον indigetari queat. Recentiores Græci κρόκιλυκον hunc succum vocarunt. Quam vocem non intellexit apud Myrepsum Fuchsius, & pro ea restituit λύκιον Ἰνδικόν. Atqui idem significat. Neophytus: Λύκιον Ἰνδικὸν, ὃ παρὰ τοῖς ἰδιώταις λέγεται κροκολύκις. Succum betonicæ ita etiam appellatum idem observat: Βετονίκη, τὸ παρὰ τοῖς ἰδιώταις λεγόμενον κροκολύκιον. Forte autem quod arbor illa in Scythia nasceretur haud secus atque in Lycia & Cappadocia, σκύθιον & σκυθικὸν ξύλον nominarunt ut λύκιον. *Pyxacanthon* alii vocabant à foliis buxi, & quod spinosa esset. Sed de glycyrrhiza verius quæ & σκυθικὴ dicta est & σκύθιον. Si eadem & θάψος, longe ab ea diversa θαψία quam tamen confundunt. Zosimus, ut dixi, θαψίαν nominavit, quæ οἰχομένιον Democrito, ut χελιδονίαν, quod apud illum dicitur ἐλύδριον. Ex eo colligeretur veteres floribus thapsiæ, qui lutei sunt, tinxisse lanas & comam. Quid si & θάψον pro θαψίᾳ accipiunt grammatici, quum observant priscas mulieres thapso sibi crinem inficere solitas, & lanas eadem tingi? Potuerit & utrumque fieri ex scythica radice & lycio. Hæc omnia incerta. At illud certissimum, duas fuisse plantas ὁμωνύμους diversi generis, utramque θάψον, & θαψίαν appellatam. Nam sane idem nomen θάψος & θαψία, ut ἰξὸς & ἰξία. Sic καίρωνος & καρωνεία eadem. Θάψος Theocriti prorsus diversa à Nicandri, & Andromachi thapso. Θαψία vero, quæ tingit, cujus apud Zosimum mentio, omnino alia à vulgari thapsia. Illa autem Zosimi θαψία eadem certe est cum chymene, vel χυμήνῃ. Etenim ut χυμήνη & ἐλύδριον apud auctores Græciæ inferioris ævi semper jungitur ad colorem luteum conficiendum, ita etiam θαψία, & ἐλύδριον, sive chelidonia. Quinimmo vero verius liquet Zosimum dum refert Democriti verba, θαψίαν nominasse, quam ille οἰχομένιον dixerat. Galenus apud Æginetam in ἀντιβαλλομένοις pro thapsia ἐλύδριον, id est, chelidoniam substitui jubet: ἀντὶ θαψίας ἐλύδριον. Ubi ἐλύδριον est chelidonia. Idem Paulus eam thapsiam cum elydrio jungit in eo conficiendo fuco, quo crines rutilantur: ἐλυδρίου γο'. β'. βοτάνης χρυσιζούσης, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐρυθροβίαν καλοῦσι. Quam heic *herbam robiam* & χρυσίζουσαν vocat, eam in alio medicamento capillis aureis faciendis, θάψον appellavit, & similiter *herbam robiam* à Romanis vocari dixit. Verba ejus hæc sunt lib. III in describenda βαφῇ χρυσοειδεῖ capillorum: κρίνου ∠ β'. Θάψου ἥτινι οἱ βαφεῖς χρῶνται, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐρβαρουβίαν καλοῦσι, ∠ η'. Ita in omnibus scriptis Æginetæ codicibus habetur, quomodo etiam legit unus supra ceteros antiquissimus. Nec est quod aliquis suspicetur verba ista ex glossa esse, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐρβαρουβίαν καλοῦσι. Agnoscuntur & ab Alexandro Tralliano in eadem compositione βαφῆς χρυσοειδοῦς, qui & θαψίαν vocat, Æginetæ θάψον. Verba hæc sunt: κρίνου ∠ β'. θαψίας ἥτινι οἱ βαφεῖς χρῶνται, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι ἐρβαρουβίαν καλοῦσιν. Et quo magis credas hæc à glossatore adtexta non fuisse, vetus interpres omisso thapsiæ nomine, *herbam rubeam* eo loco reddidit pro thapsia: *croci, herba rubea.* Eam herbam βοτάνην χρυσίζουσαν alio loco nuncupavit Paulus, quam à Romanis *herbam robiam* appellatam dixit. Hæc erit igitur tinctoria Græcorum thapsia vel thapsus, quæ aureo colore inficit tam crines quam lanas, quæ & χυμήνη Græcis recentioribus vocata est. Inde θάψινον χρῶμα color luteus Græcis. Plutarchus in Phocione: τόδε δὲ περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας αἱ ταινίαι μεθ' ὧν ἀπέλειπον τοὺς μύστας κύκλῳ βαπτόμεναι θάψινον ἀντὶ φοινικοῦ χρῶμα, καὶ νεκρῶδες ἀνήνεγκαν. Cave autem putes hanc *herbam robiam* Romanorum, quam χρυσίζουσαν βοτάνην Græce vocat Paulus, eamdem esse cum *rubia* tinctorum, licet idem præferat nomen. Rubia tinctorum Græcorum est ἐρυθρόδανον, quæ colore rubro lanas tingit, non luteo, aut χρυσοειδεῖ, ut hæc *herba rubea*, vel *robea*, ut Græce dixit Paulus, ῥοβία. Tinctorum rubia vetustis Latinis *rubra radix* appellata, quia radice tingit. Vitruvius lib. VII. cap. XIIII. *Infecta creta rubra radice.* Sic enim libri eo loco legunt. Plinius tamen erythrodanum Græcorum *rubiam* ubique vocat, & *rubiam tingendis lanis.* Sed illa *rubea radix*: nam radicem solam habet quæ tingat. Hæc vero *rubia herba.* Præterea in nomine etiam differentia coloris est. Rubia radix, ἡ ἐρυθρά. Unde & ἐρυθρίδα hanc radicem Græci dixere, atque ἐρυθρίδιον. Unde hodieque vulgari Græcorum lingua λυθρίδιον vocatur. At in *herba robea* color est, qualis in crinibus rutilis, & aureis cernitur. Sic & *robeus mus*, qui & nitela. Unde & *auream nitelam* dixit Martialis de crine rutilo. In bubus quoque hic color dictus *robeus.* Hinc *robus* de bove ruso. Festus: *Robum rubro colore, & quasi ruso significari, ut bovem quoque rusticos appellare, manifestum est.* Ita appellatur in veteri senatusconsulto apud Agellium lib. IV. cap. VI. SATIS HABENDUM CENSUERUNT SI QUID SUCCIDANEIS OPUS ESSET ROBUS SUCCIDERET. Sic enim ibi legendum

ex antiquo, & fideli codice, pro quo vulgo habetur: ROBIOUS ACÇEDERET. Quibus ex verbis planum est, succidaneas bostias dici, non quæ in aliorum locum cæderentur, sed quæ succederent. Nam *succedere* dicebant prisci pro succedere: *accidere* pro accedere: *occidere* pro contra cedere, & occurrere. Nihil plane vidit in illis succidaneis Agellius. Verum de his alibi. *Robus*, & *robeus* idem, ut *rufius* & *russeus*. *Herba* igitur *robea* est ἡ χρυσίζουσα, ut etiam Paulus interpretatur. At *rubia radix*, ἡ ἐρυθρά. In tanta multitudine herbarum, quæ luteo colore tingunt, haud facile est statuere, quænam hæc sit, quam veteres Romani *herbam robeam* nuncuparint, Græci θαψίαν, vel θάψον, alii etiam χυμίνην. Romani hodieque herbam quandam tingendis capillis, lanisque aureo colore idoneam vocare dicuntur *herbam rozzam*. Quod & idem omnino cum *herba robea* Pauli Æginetæ. Videndum igitur, an non eadem sit. *Luteum* quoque priscis Latinis ad tingendos luteo colore pannos, quæ & *lutea herba* dicitur καὶ ἰσόχλω. Ad verbum est ἡ χρυσίζουσα βοτάνη Pauli Æginetæ, & θαψία, & χυμίνη. Chelidonium quoque hoc est ἰλύθειον, quod fere semper cum chymene, sive thapsia jungitur, croceo colori tingendo veteribus fuisse usurpatum constat. Unde *vena tinctorum* apud Avisenam pro chelidonio *haruch subagim* cap DCCXXXVII. *Herba* autem illa *robea* Romanorum, quam & cerretam, & corneolam quidam ex Italis hodie vocant, videtur esse eadem cum tinctorio flore Fuchsii, qua in Germania quoque utuntur ad luteum colorem. Pariant sane utriusque descriptiones. Itali suam illam cerretam, sive herbam rostiam depingunt foliis lini, sed longioribus, semine siliquis incluso, facie genistæ, flore luteo, Fuchsius quoque Germanicum illud tinctorium florem tradit genistæ admodum similem, foliis tamen latioribus, ac longioribus, florem luteum, semen in siliquis habentem. Prorsus eadem herba. Fortasse hæc etiam ipsa, quam & θαψίαν, & χυμίνην, & βοτάνην χρυσίζουσαν Græci vocarunt. Χρυσόξυλον tamen, & σκύθιον, & σκυθικὸν ξύλον, quibus vocabulis explicant veterum θάψον recentiores Græculi, non conveniunt in hanc θάψον, quam *herba robea*, aut βοτάνης χρυσιζούσης nomine exposuit Paulus Æginetæ cum Alexandro Tralliano. Χρυσόξυλον de frutice, vel arbore hic tantum convenit. Verum de his alibi. Utinam formam χυμίνης apposuissent, qua pannos sericeos in Græcia hodie tingi pulcerrimo colore luteo asserunt. Quod enim affirmant σρύθιον esse, hoc non obtinebunt. Contrarium satis patet ex his, quæ heic diximus. Præterea vulgus Græcorum hodie τὸ σρύθιον antiquorum vocat καλοσρύθιον, non χυμίνην. Neophytus: σρύθιον, τὸ κοινῶς καλοσρύθιον. Idem in Lexico: σρύθιον, τὸ καλοσρύθιον. A pulcritudine alarum passeris, quam præfert foliorum situ. Plinius: *Struthion Græci vocant, floret æstate, grata adspectu*. Theophrastus: καὶ τὸ σρύθιον καλλίμορφον, τῇ ὄψει καλὸν τὸ ἄνθος. Inde recentioribus Græcis καλοσρύθιον appellatum. Difficile admodum est in tam varia multitudine herbarum, quæ luteo tingunt, & quibus ad tincturam usi sunt veteres, de χυμίνῃ vel οἰχομένῃ dicere, quomodo apud priscos Græcos appellata fuerit, si non sit thapsia, quod Zosimus significat. Græci enim medici vires herbarum medicinæ utiles exponere contenti, raro admodum attingunt, nec nisi per transitum, quum id faciunt quæ ex his ad tincturam usum præstabant. Ut ecce glaucium herba succum edit croceum oculorum medelis præcipue conducibilem. Dioscorides: χυλὸν ἔχει πολλὸν κροκίζοντα. Nihil de tinctura, quæ ex eodem parabatur, meminit. Certum tamen est lanas olim glaucii colore tinctas fuisse luteas. Inde *glaucina pallia* Martiali glaucio infecta. Chymici eam quoque inter eas herbas referunt, quæ luteo inficiunt: ζωμὸς βαφικὸς ἐστὶ, καλακάνθη οἰκονομηθεῖσα. *Calacantha præparata, jus tinctorium efficit*. Καλακάνθη est glaucium. Eam vocem facinore pessimi exempli mutavit in τραγακάνθην Fuchsius apud Myrepsum, quia non intellexit. In collyrio nomine θαῦμα πρὸς πᾶσαν ὀφθαλμίαν, ubi inter cetera, αἰλόης οὐγγίας τρεῖς, καλακάνθης οὐγγίαν μίαν. Ipse τραγακάνθης, aut χαλκάνθου reponit. Atqui καλακάνθη est γλαύκιον, quod πρὸς τὰ ὀφθαλμικὰ præcipue facit, ut non mirum sit, in id collyrium ingredi, quo lippi inuncti mirifice juvabantur. Glossæ medicæ: Γλαύκιον ἡ καλακανθῖνον. In aliis: γλαύκιον, ἤτοι καλάκανθα. Forte tamen in glossario chymico καλακάνθη οἰκονομηθεῖσα non de glaucio accipienda sed de chalcantho metallico, cujus etiam usus fuit ad coria tingenda. Dioscorides de eo genere chalcanthi, quod in Hispania decoquebatur: τὸ δὲ ἑφθὸν πρὸς βαφὰς καὶ μελάσματα ἐπιτηδειότερον τῶν ἄλλων δοκεῖ εἶναι. Plinius de hoc chalcantho: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Inde *atramentum sutorium* Latinis dictum τὸ χάλκανθον, pro quo χαλκάνθην & καλακάνθην infimi imperii Græcia etiam dixit. Scholiastes Nicandri: χαλκάνθην ἣν νῦν φασὶ καλακάνθην. De chalcantho loquitur metallico. Glaucium tamen etiam καλακάνθη appellatum, & de eo intelligendus Myrepsi locus, non de chalcantho. Καλάκανθον etiam pro herba videtur accipiendum in geoponicis, ubi mures necare traditur. Nec mirum porro si in thapsia describenda non meminere auctores eam herbam infectoribus quoque usui fuisse. At scriptores chymici diserte θαψίαν nominant ac numerant in his, quæ βαφικὸν ζωμὸν ad luteos colores conficiunt. Quam & οἰχομένην dixere. Forte quod colorem efficeret luteum ex pallido, qualis in morientibus cernitur, ἐν τοῖς οἰχομένοις. Quid si & θαψὸς inde nomen invenit, quod colorem parem ostendat, ut esse in his solet qui sepeliendi sunt. Θαψὸς à θάψαι, ut φερξὸς ἀπὸ τοῦ φέρξαι. Huic sententiæ favet, quod θάψινον χρῶμα, & νεκρῶδες pro eodem nominat Plutarchus in Phocione. Sed hæc alibi. Pro οἰχομένῃ infima Græcorum ætas χομένην & χυμένην vocitavit. Ex his omnibus constat struthium nec luteo tingendo, nec rubro bonam esse, sed lanis tantum lavandis. Hesychius: σρύθιον, ποιὰ ῥίζα ἄνθος πρὸς ἐρίων ἔκπλυσιν. Eam Plinius quum radiculæ nomine insignivit, quæ magna est radix, & quum tingere asseruit quidquid est quod cum ea decoquitur, cum radicula syriaca confudisse convincitur, ex qua mulieres genis rubro fucandis medicamentum conficiebant. Inde illa radicula φῦκος & χρῶμα absolute dicebatur. Hinc τὸ ἐκφυκωμὸς & ψιμμυθωμὸς Clementi Alexandrino, & Plutarcho, γυναῖκες φυκούμεναι τε καὶ μυρεψούμεναι. Græcus auctor hanc radiculam cum rubia confundit, meliori jure quam Plinius cum struthio, quia utraque radix tingit. Glossæ Iatricæ: ἐρυθρόδανον ῥιζάριον. Per ῥιζάριον intelligit hanc syriacam radiculam fucando aptam. Diversa tamen à rubia. De struthio addit Plinius: *Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est usum*, id est; ad lanas candidandas. Non hæc ergo conveniunt illi radiculæ syriacæ, quæ cibis Syrorum expetitur, ac tingit quidquid cum ea decoquitur, sed ad struthion proprie pertinent. Quod autem semen struthio nullum esse scribit Plinius, heic Plinio Columellam repugnare observat doctus medicus, in hoc versu:

---- E Syrioque venit qua semine radix.

Sed ille ridiculus. De gingidio ibi intelligit Columella, quæ radix Syriæ familiaris:

Jam siser, e Syrioque venit qua semine radix,
Sectaque præbetur madido sociata lupino,
Ut Pelusiaci proritet pocula zythi.

Quod alibi ostendam. Ut finem tandem huic exercitationi imponamus, φῦκος tam marinum, quo lanæ tingebantur, quam terrestre ex syriaca radicula, quo genas fucabant mulieres, rubrum fuit ac puniceum. Inde Latinum nomen *fucus*. Quod abusive de omni colore usurpatur, proprie vero de rubro sumitur. Proprie itaque loquutus hoc loco Solinus, qui *fucare* posuit pro rutilum vel rufum colorem contrahere. Præter hæc φύκους genera unum etiam metallicum φῦκος recenset facticium lib. IX inter facticia metallica, ἃ οἱ ἄνθρωποι σκευάζουσι καθ' ἑαυτοὺς ποιοῦντες, οἷον ψιμμύθιον, ψαρικὸν, κίνδυνα, φῦκος. Ex cerussa factum paulo post innuere videtur. Nam post cerussam describit: τὸ δὲ γε φῦκος τὴν ψύξιν τοῦ ψιμμυθίου φύλαττον λεπτομέρειαν παρασκευάζουσι. Et forte φύκους nomine intellexit cerussam ustam, quæ rubra fit. Et proprietas nominis φύκους, ut aliquid, quod rubrum sit, hac voce significetur. Hæc exercitatio de fuco tot fucata coloribus, ut nihil æque sit versicolorium. Non fucum tamen fecimus, sed fuco lucem.

Subsidunt, & se profundis ingurgitant, ut ab æstu vindicentur]

dicentur.] Hæc alterius ἐκδόσεως lectio fuit. Altera habuit: *ſubſidunt in profundum, & ſe gurgitibus ab æſtu vindicant.* Ita inquam correxit auctor ipſe in recognita & emendata à ſe editione. Ex his autem conſtat Solinum ita legiſſe in verbis Plinii, quemadmodum ea ſupra emendavimus: *ſole ruſeſcere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipue eum cuſtodiunt pelago altius merſa, quam ut penetrent radii.* Margaritæ ſolis radiis maculantur, & ruborem contrahunt. Hoc ſcientes conchæ ſummum æquoris relinquunt, & pelago ſe mergunt altius quam ut eo penetret ſol. *Subſidunt in profundum*, ἐμβυθιοι γίνονται, εἰς τὰς ἐμβυθίους θαλάσσας δύνουσι, ut loquitur Iſidorus. *Ingurgitant ſe profundis*, ἑαυτὰς ἐμβυθίζει. Non, ut ab æſtu vindicentur, conchas profundis ſe demergere dicit Iſidorus, ſed ut ab hieme ſe defendant: ὁ δὲ χειμῶνος εἰς τὰς ἐμβυθίους θαλάσσας δύνουσι εἰώθασιν αἱ πίνναι, θέρει τὰς μὲν ουκτὰς κοχλίας διαπονεχόμεναι, ἡμέρας δὲ μύουσι. Hoc de illis intelligendum, quæ vagæ feruntur ac natant, non de his, quæ ſcopulis aut petris alligatæ tenentur, de quibus paulo poſt idem Iſidorus, quarum alias ἐμβυθίους facit, alias ἐπιπολαζούσας. Sic etiam λεπάδες ἐπιπολαζούσαι dictæ, quæ in ſupercilio maris ſcopulis adhæreſcunt.

Huic tamen providentiæ ætas opitulatur.] Sic omnes libri veteres, editique. Hæc tamen verba contrarium ſenſum efficere videntur auctoris ſententiæ. In profundum ſubſidunt, altoque ſe mergunt conchæ margaritariæ, ut à ſole defendant ac vindicent partus ſuos, qui candorem perdunt & fucantur radiis penetrati ac percuſſi. Huic earum providentiæ non opitulatur ætas, nec ſuffragatur, ſed prorſus adverſatur. Nam candor margaritarum æque ætate & ſenecta quam ſole diſperit. Vana igitur ac irrita hæc illarum præcautio. Quod enim providentia declinare ſatagunt, ætate accedente fugere non poſſunt. Quippe tum candorem amittunt, quem præcipua cura in juventa cuſtodire voluerunt. Verbum aliquod remotius quod heic legebatur, in vocem notiorem maleficio correctorum degeneraſſe ſuſpicor. Non aliud quod ad hujus loci ſententiam appoſitum ſit, nec magis ſimile poſſum comminiſci, quam *obſtrigillatur.* Id quum non intelligerent, in *opitulatur* mutarunt iſti librorum adulteriones. Sic igitur lege: *Huic tamen providentiæ ætas obſtrigillatur: nam candor ſenecta diſperit & grandeſcentibus conchis flaveſcunt margarita.* Melius etiam fortaſſe: *obſtrigillat*, id eſt, obſtat, & contraria eſt. Varro apud Nonium: *lex neque innocentis propter ſimultatem obſtrigillat, neque nocentis propter amicitiam ignoſcit.* Idem de R. R. *Tu*, inquit, *invades tanto ſcriptori & obſtrigillandi cauſa figlinas reprehendis.* Et de vita populi Romani apud eumdem *obſtrigillare* pro impedire: Quod Curio *quum id feciſſet, dicebat amicis, ut illi renuntiaretur, ſe obſtrigillaturum ne triumphus decerneretur, aut ne iterum fieret conſul.* Ita legendum omnibus locis apud Nonium, *obſtrigillare*, non *obſtringilare.* Inde *obſtrigillator*, qui præ invidia aliorum progreſſus ac proceſſus impedit. Varro: *æmulum illius artis, atque obſtrigillatorem.* Male legitur, *obſtrigilatorem.* Nec bene Turnebus à ſtrigilibus, quibus lædimur quum vehementius ſtringimur. Verbum archaïcum fuit *ſtrigare* pro ſtringere. Hinc diminutivum *ſtrigillare*, & compoſitum *obſtrigillare*, impedire, obſtare, officere. Alias *ſtrigillo* a ſtringo, ut *ſigillatim* diminutivæ formæ à *ſingulatim.* Sic a ſcribo, *conſcribillo.* Inde *obſtrigillum* pala annuli, qua cohibetur gemma. Et *obſtrigilla* apud Plinium ſocculorum vincula. Hoc verbum etiam Senecæ reſtituimus Epiſt. cxvi: *Nunc enim multa obſtrigillant, & aciem noſtram aut ſplendore nimio repercutiunt, aut obſcuro retinent.* Perperam editur *obſigillant*, quod fruſtra conatur explicare Turnebus. Ita hoc loco providentiæ concharum obſtrigillat ætas: nam margaritæ ſenecta flaveſcunt. Nihil verius. Candor autem in margaritis præcipue requirebatur. *Sed & in candore ipſo magna differentia*, ut Plinius ait. *Clarior in rubro mari repertus. Indicus ſpecularium lapidum ſquamas adſimilat, alias magnitudine præcellentes. Summa laus coloris eſt exaluminatos vocari.* Ita legendum. Perperam hanc vocem quidam ſollicitant. *Exaluminati* dicebantur quaſi alumine infecti. Summa candoris claritas ea voce intelligitur ab aluminis claro colore. Dioſcorides de alumine: αἱρεῖται δὲ ὑπάρχειν ἡ σχιστὴ, ταύτης ἡ πρόσφατος καὶ λευκὴ ἄγαν. Sed de ſciſſili hæc dicuntur, quod eſt concreti aluminis genus. De liquido potius accipiendum. Liquidi probatio, teſte Plinio, *ut ſit limpidum, lacteum, ſine offenſis fricantis, cum quodam igniculo caloris.* Ita legendum ex veteri codice, qui habet: *ſine offenſis fricandi.* Vulgo: *fricantium.* Ex Dioſcoride verſa illa Plinii verba: τῆς δὲ ὑγρᾶς τὴν μάλιστα διαφανῆ προκριτέον, καὶ γαλακτοειδῆ. ὁμαλήν τε καὶ δι' ὅλου χυλώδη. Ἐχέτω δὲ ἄλιθον, καὶ πυρώδες ἀποπνέουσαν. Sic vetuſtiſſimus codex Dioſcoridis habet, non, ut vulgatum eſt, καὶ πυρῶδες. Nec aliter legit Plinius. Ex eo πύρινον vocabatur, id eſt, igneum. Ita enim ſcribendum: *Hoc pyrinon vocant.* In antiquo codice ſcriptum eſt, *porthinon.* Correxere: *phorimon.* Certe liquidum alumen ita Græci vocarunt. Neophytus: φορίμη, ἡ ὑγρὰ στυπτηρία ἡ ποιοῦσα διὰ ὅλου πολλοῦ καὶ ἔχει καλῶ. Sed quare huic liquido alumini nomen φορίμης hæſit? Heſychius φόριμον interpretatur λυσιτελῆ. Forte a commodis tributorum, ἀπὸ τῶν φόρων. Sic λυσιτελῆ inde idem Græci vocant à penſitatione τοῦ τέλους. Alias φόριμον δένδρον iidem Græci dicunt frugiferam ac feracem arborem, ut ex hoc diſticho Gemini patet, quod in membranis corruptiſſimum emendavimus. Factum eſt autem in paliurum, qui ſepimentum horto præſtabat:

> Ἡ παλίουρος ἰδοὺ τρηχὺ ξύλον, οἷος ἐν ἕρκει.
>
> Τίς μ' ἄφορον λέξει τὴν φορίμων φύλακα;
>
> *Sum paliurus ego, quo ſeptum hunc adſpicis hortum.*
>
> *Frugiferas ſervo, ſed nihil ipſe fero*

Ubi ἄφορος paliurus qui nihil fert, infrugiferus. Græci φορυτὸν vocant liquidiora ſtercora, atque inde quoque Latini *forum.* An φορίμη inde appellata liquida στυπτηρία? Certe potius hoc videtur quam φόριμος quod feracem ſignificat. Non poſſum tamen deduci ab ea ſuſpicione, quin φυρίμη potius ſit ſcribendum à φύρω, quod eſt inficio. Unde μιλτοφυρὴς κανὼν in epigrammate, *rubrica infecta regula.* Legendum deinde apud Plinium de hoc eodem alumine liquido: *an ſit adulteratum deprehenditur ſucco punici mali: ſincerum enim mixturam ſugit. Alterum genus eſt pallidi & ſcabri, & quod inficit ut galla, ideoque hoc vocant paraphyron.* Παράφυρον non παράφορον. Hinc colligi datur veram eſſe lectionem φύριμον, & παραφύριμον, non παράφορον. Ab inficiendo enim ſic appellatum. Sane & πύρινον etiam vocatum διὰ τὸ πυρῶδες. Inde igitur *exaluminata margarita*, quæ limpidi ſunt & liquidi candoris, ut eſt liquidum alumen. Eo inficiebantur lanæ colore claro. Idem Plinius: *quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidumque utiliſſimum.* Margaritæ quoque *clara* appellatæ, quæ exaluminatæ. Plinius de unione: *clarior in rubro mari repertus.* Solinus: *quoties exceperint matutini aeris ſemen, fit clarior margarita.* Pelles quoque exaluminabantur, ut candorem clarum acciperent. Idem de alumine: *nam ad reliquos uſus vitæ in coriis laniſque perficiendis, quanti ſit momenti ſignificatum eſt.* Unde *aluminata* pelles confectæ & *aluta.* Servius: *unde & aluta pellis alba per naturam.* Immo per alumen. Nam *alutam* etiam dixerunt Latini alumen. Gloſſæ: στυπτηρία *alumen, aluta.* Στυπτηριακὸν δέρμα, *aluta.* Vel *aluta* pellis ἡ ἐσκευασμένη ab eadem vocis origine, ex qua & *aluta* pro alumine, & alumen ipſum ἡ στυπτηρία. Eſt & aluminis genus quod inficit ut galla. Fuſcis & obſcuris lanis coriiſque inficiendis adhibebatur. Hinc & *alutam* dictam, quæ iſatis Græcis, Celſus Apulejus in vetuſtiſſimis membranis teſtatur, à fuſco alutæ colore. De ſciſſili alumine nos ſupra. Dioſcorides: ἔστι δὲ σχιστὴ οἱονεὶ τῆς βωλῖτιδος ἄνθος. Ita vetuſtiſſimus codex. Et ſane ſic ſcribendum eſt. Fruſtra ſunt viri docti, qui βολῖτις cum ο parvo legendum contendunt, nec aliter in omnibus libris haberi aſſerunt. Ἡ βωλῖτις στυπτηρία dicta, quæ habet glebæ figuram, aut in glebam ſtringitur. Hæc πλινθῖτις Galeno dicitur. Nam glebæ & laterculi figura eadem. Gloſſæ: *Ceſpes*, χερσοβῶλος, χερσόβωλος, πλίνθος. Hujus βωλίτιδος vel βωλίτου aluminis florem eſſe alumen ſchiſton

ex antiquo, & fideli codice, pro quo vulgo habetur: ROBIDUS ACCEDERET. Quibus ex verbis planum est, succidaneas hostias dici, non quæ in aliorum locum cæderentur, sed quæ succederent. Nam *succedere* dicebant prisci pro succedere: *accidere* pro accedere: *occidere* pro contra cedere, & occurrere. Nihil plane vidit in illis succidaneis Agellius. Verum de his alibi. *Robus*, & *robeus* idem, ut *russus* & *russeus*. *Herba* igitur *robea* est ἡ χρυσίζουσα, ut etiam Paulus interpretatur. At *rubia radix*, ἡ ἐρυθρά. In tanta multitudine herbarum, quæ luteo colore tingunt, haud facile est statuere, quænam hæc sit, quam veteres Romani *herbam robeam* nuncuparint, Græci θαψίαν, vel θάψον, alii etiam χυμίνην. Romani hodieque herbam quandam tingendis capillis, lanisque aureo colore idoneam vocare dicuntur *herbam rozzam*. Quod & idem omnino cum *herba robea* Pauli Æginetæ. Videndum igitur, an non eadem sit. *Lutum* quoque priscis Latinis ad tingendos luteo colore pannos, quæ & *lutea herba* dicitur κατ' ἐξοχήν. Ad verbum est ἡ χρυσίζουσα βοτάνη Pauli Æginetæ, & θαψία, & χυμίνη. Chelidonium quoque hoc est ἰλύδεσμα, quod fere semper cum chymene, sive thapsia jungitur, croceo colori tingendo veteribus fuisse usurpatum constat. Unde *vena tinctorum* apud Avisenam pro chelidonio *haruch sabazim* cap DCCXXXVII. *Herba* autem illa *robea* Romanorum, quam & cerretam, & corneolam quidam ex Italis hodie vocant, videtur esse eadem cum tinctorio flore Fuchsii, qua in Germania quoque utuntur ad luteum colorem. Pariant sane utriusque descriptiones. Itali suam illam cerretam, sive herbam rossam depingunt foliis lini, sed longioribus, semine siliquis incluso, facie genistæ, flore luteo, Fuchsius quoque Germanicum illud tinctorium florem tradit genistæ admodum similem, folus tamen latioribus, ac longioribus, florem luteum, semen in siliquis habentem. Prorsus eadem herba. Fortasse hæc etiam ipsa, quam & θαψίαν, & χυμίνην, & βοτάνην χρυσίζουσαν Græci vocarunt. Χρυσόξυλον tamen, & σκύθιον, & σκυθικὸν ξύλον, quibus vocabulis explicant veterum θάψον recentiores Græculi, non conveniunt in hanc θάψον, quam *herba robea*, aut βοτάνης χρυσιζούσης nomine exposuit Paulus Æginecta cum Alexandro Tralliano. Χρυσόξυλον de frutice, vel arbore hic tantum convenit. Verum de his alibi. Utinam formam χυμίνης apposuissent, qua pannos sericeos in Græcis hodie tingi pulcerrimo colore luteo asserunt. Quod enim affirmant σρύθιον esse, hoc non obtinebunt. Contrarium satis patet ex his, quæ heic diximus. Præterea vulgus Græcorum hodie τὸ σρύθιον antiquorum vocat καλοσρύθιο, non χυμίνην. Neophytus: σρύθιον, τὸ κοινῶς καλοσρύθιο. Idem in Lexico: σρύθιον, τὸ καλοσρύθιο. A pulcritudine alarum passeris, quam præfert foliorum situ. Plinius: *Struthion Græci vocant, floret æstate, grata adspectu*. Theophrastus: ἢ τὸ σρύθιον καλούμενον, τῷ ὄψει καλὸν τὸ ἄνθος. Inde recentioribus Græcis καλοσρύθιον appellatum. Difficile admodum est in tam varia multitudine herbarum, quæ luteo tingunt, & quibus ad tincturam usi sunt veteres, de χυμίνῃ vel οἰχομένῃ dicere, quomodo apud priscos Græcos appellata fuerit, si non sit thapsia, quod Zosimus significat. Græci enim medici vires herbarum medicinæ utiles exponere contenti, raro admodum attingunt, nec nisi per transitum, quum id faciunt quæ ex his ad tincturam usum præstabant. Ut ecce glaucium herba succum edit croceum oculorum medelis præcipue conducibilem. Dioscorides: χυλὸν ἔχει πολλὸν κροκίζοντα. Nihil de tinctura, quæ ex eodem parabatur, meminit. Certum tamen est lanas olim glaucio colore tinctas fuisse luteas. Inde *glaucina pallia* Martiali glaucio infecta. Chymici eam quoque inter eas herbas referunt, quæ luteo inficiunt: ζωμὸς βαφικός ἐστι, καλακάνθη οἰκονομηθεῖσα. *Calacantha praparata, jus tinctorium efficit*. Καλακάνθη est glaucium. Eam vocem facinore pessimi exempli mutavit in τραγακάνθην Fuchsius apud Myrepsum, quia non intellexit. In collyrio nomine θαῦμα πρὸς πᾶσαν ὀφθαλμίαν, ubi inter cetera, ἀλόης οὐγγίας τρεῖς, καλακάνθης οὐγγίαν μίαν. Ipse τραγακάνθης, aut χαλκάνθης reponit. Atqui καλακάνθη est γλαύκιον, quod πρὸς τὰ ὀφθαλμικὰ præcipue facit, ut non mirum sit, in id collyrium ingredi, quo lippi inuncti mirifice juvabantur. Glossæ medicæ: Γλαύκιον τὸ καλακάνθιον. In aliis: γλαύκιον, ἤτοι καλάκανθη. Forte tamen in glossario chymico καλακάνθη οἰκονομηθεῖσα non de glaucio accipienda sed de chalcantho metallico, cujus etiam usus fuit ad coria tingenda. Dioscorides de eo genere chalcanthi, quod in Hispania decoquebatur: τὸ δὲ ἑφθὸν πρὸς βαφὰς καὶ μελάσματα ἐπιτηδειότερον τῶν ἄλλων δοκεῖ εἶναι. Plinius de hoc chalcantho: diluendo fit atramentum tingendis coriis. Inde *atramentum sutorium* Latinis dictum τὸ χάλκανθον, pro quo χαλκάνθην & καλακάνθην infimi imperii Græcia etiam dixit. Scholiastes Nicandri: χαλκάνθην ἣν οἱ νῦν φασι καλακάνθην. De chalcantho loquitur metallico. Glaucium tamen etiam καλακάνθη appellatum, & de eo intelligendus Myrepsi locus, non de chalcantho. Καλάκανθον etiam pro herba videtur accipiendum in geoponicis, ubi mures necare traditur. Nec mirum porro si in thapsia describenda non meminere auctores eam herbam infectoribus quoque usui fuisse. At scriptores chymici diserte θαψίαν nominant ac numerant in his, quæ βαφικὸν ζωμὸν ad luteos colores conficiunt. Quam & οἰχομένην dixere. Forte quod colorem efficeret luteum ex pallido, qualis in morientibus cernitur, ἐν τοῖς οἰχομένοις. Quid si & θαψία inde nomen invenit, quod colorem parem ostendat, ut esse in his solet qui sepeliendi sunt. Θαψία à θάψαι, ut φορβεία ἀπὸ τοῦ φορβεῖν. Huic sententiæ favet, quod θάψινον χρῶμα, & νεκρῶδες pro eodem nominat Plutarchus in Phocione. Sed hæc alibi. Pro οἰχομένῃ infima Græcorum ætas χομένιον & χυμένιον vocitavit. Ex his omnibus constat struthium nec luteo tingendo, nec rubro bonam esse, sed lanis tantum lavandis. Hesychius: σρύθιον, οἷον ῥίζα ἀνθηρὸς πρὸς ἐρίων ἐκπλυσιν. Eam Plinius quum radiculæ nomine insignivit, quæ magna est radix, & quum tingere asserit quidquid est quod cum ea decoquitur, cum radicula syriaca confudisse convincitur, ex qua mulieres genis rubro fucandis medicamentum conficiebant. Inde illa radicula φῦκος & χρῶμα absolute dicebatur. Hinc φυκοφυκισμὸς & ψιμυθισμὸς Clementi Alexandrino, & Plutarcho, γυναῖκες φυκίμαται τε καὶ μυριζόμεναι. Græcus auctor hanc radiculam cum rubia confundit, meliori jure quam Plinius cum struthio, quia utraque radix tingit. Glossæ Iatricæ: ἐρυθρόδανον ῥιζάριον. Per ῥιζάριον intelligit hanc syriacam radiculam fucando aptam. Diversa tamen à rubia. De struthio addit Plinius: *Semen ei nullum, radix magna, quæ conciditur ad quem dictum est usum*, id est; ad lanas candidandas. Non hæc ergo conveniunt illi radiculæ syriacæ, quæ cibis Syrorum expetitur, ac tingit quidquid cum ea decoquitur, sed ad struthion proprie pertinent. Quod autem semen struthio nullum esse scribit Plinius, heic Plinio Columellam repugnare observat doctus medicus, in hoc versu:

> --- *E Syrioque venit quæ semine radix.*

Sed ille ridiculus. De gingidio ibi intelligit Columella, quæ radix Syriæ familiaris:

> *Jam siser, è Syrioque venit quæ semine radix,*
> *Sectaque præbetur madido sociata lupino,*
> *Ut Pelusiaci proritet pocula zythi.*

Quod alibi ostendam. Ut finem tandem huic exercitationi imponamus, φῦκος tam marinum, quo lanæ tingebantur, quam terrestre ex syriaca radicula, quo genas fucabant mulieres, rubrum fuit ac puniceum. Inde Latinum nomen *fucus*. Quod abusive de omni colore usurpatur, proprie vero de rubro sumitur. Proprie itaque loquutus hoc loco Solinus, qui *fucare* posuit pro rutilum vel rufum colorem contrahere. Præter hæc φύκους genera unum etiam metallicum φῦκος recenset facticium lib. IX inter facticia metallica, ἃ οἱ ἄνθρωποι σκευάζουσι καθ' ἑαυτοὺς τέχνην, οἷον ψιμμύθιον, ψιμυθιόν, σάνδυκα, φῦκος. Ex cerussa factum paulo post innuere videtur. Nam post cerussam describit: τὸ δὲ φῦκος τὸ ἐκ τῆς ψιμμυθίου φύλαττω λεπτομένου περιειλημμένον. Et forte φύκους nomine intellexit cerussam ustam, quæ rubra fit. Et proprietas nominis φύκους, ut aliquid, quod rubrum sit, hac voce significetur. Hæc exercitatio de fuco tot fucata coloribus, ut nihil æque sit versicolorium. Non fucum tamen fecimus, sed fuco lucem.

Subsidunt, & se profundis ingurgitant, ut ab æstu vindicentur]

dicentur.] Hæc alterius ἐκδόσεως lectio fuit. Altera habuit: *subsidunt in profundum, & se gurgitibus ab æstu vindicant.* Ita inquam correxit auctor ipse in recognita & emendata à se editione. Ex his autem constat Solinum ita legisse in verbis Plinii, quemadmodum ea supra emendavimus: *sole rufescere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipue eum custodiunt pelago altius mersa, quam ut penetrent radii.* Margaritæ solis radiis maculantur, & ruborem contrahunt. Hoc scientes conchæ summum æquoris relinquunt, & pelago se mergunt altius quam ut eo penetret sol. *Subsidunt in profundum*, ἐμβυθοι γίνονται, εἰς τοὺς ἐμβυθίους θαλάσσας δύνουσιν, ut loquitur Isidorus. *Ingurgitant se profundis*, ἑαυτὰς ἐμβυθίζουσι. Non, ut ab æstu vindicentur, conchas profundis se demergere dicit Isidorus, sed ut ab hieme se defendant: ὥρᾳ δὲ χειμῶνος εἰς τοὺς ἐμβυθίους θαλάσσας δύνουσιν αἱ πῖνναι, θέρους τὰς μὲν νυκτὰς κογχλίνοις διαγρηγόρουσαι, ἡμέρας δὲ μύουσι. Hoc de illis intelligendum, quæ vagæ feruntur ac natant, non de his, quæ scopulis aut petris alligatæ tenentur, de quibus paulo post idem Isidorus, quarum alias ἐμβυθίους facit, alias ἐπιπολαζούσας. Sic etiam λεπάδες ἐπιπολάζουσαι dictæ, quæ in supercilio maris scopulis adhærescunt.

Huic tamen providentiæ ætas opitulatur.] Sic omnes libri veteres, editique. Hæc tamen verba contrarium sensum efficere videntur auctoris sententiæ. In profundum subsidunt, altoque se mergunt conchæ margaritariæ, ut à sole defendant ac vindicent partus suos, qui candorem perdunt & fucantur radiis penetrati ac percussi. Huic earum providentiæ non opitulatur ætas, nec suffragatur, sed prorsus adversatur. Nam candor margaritarum æque ætate & senecta quam sole disperit. Vana igitur ac irrita hæc illarum præcautio. Quod enim providentia declinare satagunt, ætate accedente fugere non possunt. Quippe tum candorem amittunt, quem præcipua cura in juventa custodire voluerunt. Verbum aliquod remotius quod hîc legebatur, in vocem notiorem maleficio correctorum degenerasse suspicor. Non aliud quod ad hujus loci sententiam appositum sit, nec magis simile possum comminisci, quam *obstrigillatur.* Id quum non intelligerent, in *opitulatur* mutarunt illi librorum adulteriones. Sic igitur lege: *Huic tamen providentiæ ætas obstrigillatur: nam candor senecta disperit, & grandescentibus conchis flavescunt margarita.* Melius etiam fortasse: *obstrigillat*, id est, obstat, & contraria est. Varro apud Nonium: *lex neque innocentis propter simultatem obstrigillat, neque nocentis propter amicitiam ignoscit.* Idem de R. R. *Tu*, inquit, *invides tanto scriptori & obstrigillandi causa figlinas reprehendis.* Et de vita populi Romani apud eumdem *obstrigillare* pro impedire: Quod Curio *quum id fecisset, dicebat amicis, ut illi renuntiaretur, se obstrigillaturum ne triumphus decerneretur, aut ne iterum fieret consul.* Ita legendum omnibus locis apud Nonium, *obstrigillare*, non *obstringelare.* Inde *obstrigillator*, qui præ invidia aliorum progressus ac processus impedit. Varro: *æmulum illius artis, atque obstrigillatorem.* Male legitur, *obstrigilatorem.* Nec bene Turnebus à strigilibus, quibus lædimur quum vehementius stringimur. Verbum archaicum fuit *strigare* pro stringere. Hinc diminutivum *strigillare*, & compositum *obstrigillare*, impedire, obstare, officere. Alias *strigillo* à stringo, ut *sigillatim* diminutivæ formæ à *singulatim.* Sic à scribo, *conscribillo.* Inde *obstrigillum* pala annuli, qua cohibetur gemma. Et *obstrigilla* apud Plinium socculorum vincula. Hoc verbum etiam Senecæ restituimus Epist. CXVII. *Nunc enim multa obstrigillant, & aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscuro retinent.* Perperam editur *obsigillant*, quod frustra conatur explicare Turnebus. Ita hoc loco providentiæ concharum obstrigillat ætas: nam margaritæ senecta flavescunt. Nihil verius. Candor autem in margaritis præcipue requirebatur. *Sed & in candore ipso magna differentia*, ut Plinius ait. *Clarior in rubro mari repertis. Indicus specularium lapidum squamas adsimulat, alias magnitudine præcellente. Summa laus coloris est exaluminatos vocari.* Ita legendum. Perperam hanc vocem quidam sollicitant. *Exaluminati* dicebantur quasi alumine infecti. Summa candoris claritas ea voce intelligitur ab aluminis claro colore. Dioscorides de alumine: κρίνεται δὲ ὑπάρχον ἡ σχιστὴ ἡ πάνυ λευκὴ ἡ πρόσφατος καὶ λευκὴ ἄγαν. Sed de fissili hæc dicuntur, quod est concreti aluminis genus. De liquido potius accipiendum. Liquidi probatio, teste Plinio, *ut sit limpidum, lacteum, sine offensis fricantis, cum quodam igniculo caloris.* Ita legendum ex veteri codice, qui habet: *sine offensis fricantis.* Vulgo *fricantium.* Ex Dioscoride versa illa Plinii verba: τῆς δὲ ὑγρᾶς τὴν μάλιστα διαφανῆ προκριτέον, καὶ γαλακτώδη. ὁμαλήν τε καὶ δι' ὅλου χυλώδη. Ἔτι δὲ ἄλιθον, καὶ πυρώδες ἀποπνέουσαν. Sic vetustissimus codex Dioscoridis scribit, non, ut vulgatum est, καὶ πυρώδες. Nec aliter legit Plinius. Ex eo πύρινον vocabatur, id est, igneum. Ita enim scribendum: *Hoc pyrinon vocant.* In antiquo codice scriptum est, *porthinon.* Correxere: *phorimon.* Certe liquidum alumen ita Græci vocarunt. Neophytus: Φορίμην, ἡ ὑγρὰ στυπτηρία ἣν μιῶσι διὰ ὅλου πολλοῦ καὶ ἔξεις πολύ. Seu quare huic liquido alumini nomen Φορίμης habet? Hesychius Φόρμον interpretatur λυσιτελές. Forte a commodis tributorum, ἀπὸ τῶν φόρων. Sic λυσιτελὲς ἐνδιδέναι Græci vocant à pensitatione τοῦ τέλους. Alias Φόριμον δένδρον iidem Græci dicunt frugiferam ac feracem arborem, ut ex hoc disticho Gemini patet, quod in membranis corruptissimum emendavimus. Factum est autem in paliurum, qui sepimentum horto præstabat:

> Ἡ παλίουρος ἐγὼ τρηχὺ ξύλον, οἷος ἐν ἕρκει,
> Τίς μ' ἄφορον λέξει τὴν Φορίμων φύλακα;
> *Sum paliurus ego, quo septum hunc adspicis hortum.*
> *Frugiferas servo, sed nihil ipse fero*

Ubi ἄφορος paliurus qui nihil fert, infrugiferus. Græci Φορυτὸν vocant liquidiora stercora, atque inde quoque Latini *foriam.* An Φορίμη inde appellata liquida στυπτηρία? Certe potius hoc videtur quam φόριμος quod feracem significat. Non possum tamen deduci ab ea suspicione, quin Φυρίμη potius sit scribendum à φύρω, quod est inficio. Unde μιλτοφυρὴς κανὼν in epigrammate, *rubrica infecta regula.* Legendum deinde apud Plinium de hoc eodem alumine liquido: *an sit adulteratum deprehenditur succo punici mali: sincerum enim mixturam facit. Alterum genus est pallidi & scabri, & quod inficit ut galla, ideoque hoc vocant paraphyron.* Παράφυρον non παράφορον. Hinc colligi datur veram esse lectionem φύρμον, & παραφύρμον, non παράφορον. Ab inficiendo enim sic appellatum. Sane & πύρινον etiam vocatum διὰ τὸ πυρῶδες. Inde igitur *exaluminata margarita*, quæ limpidi sunt & liquidi candoris, ut est liquidum alumen. Eo inficiebantur lanæ colore claro. Idem Plinius: *quoniam inficiendis claro colore lanis candidum liquidumque utilissimum.* Margaritæ quoque *claræ* appellatæ, quæ exaluminatæ. Plinius de unione: *clarior in rubro mari repertis.* Solinus: *quoties excipiunt matutini aeris semen, fit clarior margarita.* Pelles quoque exaluminabantur, ut candorem clarum acciperent. Idem de alumine: *nam ad reliquos usus vitæ in coriis lanisque perficiendis, quanti sit momenti significatum est.* Unde *aluminatæ* pelles confectæ & *alutæ.* Servius: *unde & aluta pellis alba per naturam.* Immo per alumen. Nam *alutam* etiam dixerunt Latini alumen. Glossæ: στυπτηρία *alumen, aluta.* Στυπτηριακὸν δέρμα, *aluta.* Vel *aluta* pellis ἡ ἐσυμμένη ab eadem vocis origine, ex qua & *aluta* pro alumine, & alumen ipsum ἡ στυπτηρία. Est & aluminis genus quod inficit ut galla. Fuscis & obscuris lanis coriisque inficiendis adhibebatur. Hinc & *alutam* dictam, quæ istatis Græcis, Celsus Apulejus in vetustissimis membranis testatur, à fusco alutæ colore. De scissili alumine nos supra. Dioscorides: ἔστι δὲ σχιστὴ οἷον ἣ τῆς βωλίνου ἄνθος. Ita vetustissimus codex. Et sane sic scribendum est. Frustra sunt viri docti, qui βωλῖτις cum ο parvo legendum contendunt, nec aliter in omnibus libris haberi asserunt. Ἡ βωλῖτις στυπτηρία dicta, quæ habet glebæ figuram, aut in glebam stringitur. Hæc πλινθῖτις Galeno dicitur. Nam glebæ & latercul figura eadem. Glossæ: *Cespes*, χορτόβωλος, χερσόβωλος, πλίνθος. Hujus βωλῖτιδος vel βωλῖτις aluminis florem esse alumen schiston

appellatum vult Dioscorides. Sic asio lapidi suus flos & nitro, & sali, & aliis generibus. Plinius idem voluit dicere, sed nescio quomodo dixerit: *e neres aluminis unum genus schiston appellant Græci in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Unde quidam trichitin potius appellavere. Hoc fit e lapide, ex quo & chalcitin vocant: ut fit sudor quidam ejus lapidis in spumam coagulatus.* Nihil heic loci habet lapis *chalcitis*. Vetus liber habet: *Ex quo & calcytem vocatur.* Omnino emendandum: *Hoc fit e lapide globoso, bolitin vocant, ut sit sudor quidam ejus lapidis in spumam coagulatus.* Sed bolites ille lapis genus est aluminis a figura sic dictum, ut στρογγύλη. Unde Plinius in Strongyle insula nasci perperam hariolatus est. Atque hæc obiter. *Exaluminatus* autem idem quod valde aluminatus, ἄγαν στυπτηριώδης. Hujusmodi coloris ut essent uniones postulabant. Sic *æquare, exæquare: acuere, exacuere: coquere, excoquere*, & similia. Media Latinitatis ætas margaritas absolute vocavit *albas*, ut olim observabamus. Servius: *& gemmas volunt dici diversi coloris, margaritas vero albas.* Hanc differentiam vult inter gemmas esse & margaritas, ut gemmæ sint omnium colorum, margaritæ tantum albæ. Sed hæc supra.

In aqua mollis est unio, duratur evisceratus.] In optimo regio codice scribitur: *Lapis iste in aqua mollis, duratur evisceratus.* Ad oram libri adscripsit antiquarius: *duratur exemptus.* Glossamentum non est, sed est lectio prioris ἐκδόσεως. In aliis codicibus scriptum offendi: *durescit exemptus.* Plinius: *cetero in aqua mollis unio exemptus protinus durescit.* Verbo Pliniano usus fuerat in priore editione. Correxit in posteriore, *duratur evisceratus.* Proprie *evisceratus* dicitur, cui viscera exempta sunt. At *evisceratus* unio heic dicitur è visceribus conchæ extractus. Notavimus supra totum hunc de margaritis Solini locum ab Ammiano expressum lib. XXIII. Sed mirum quam male acceperit aut legerit hæc verba. Sic enim habet: *exindeque gravida edunt margaritas binas aut ternas, vel uniones ideo sic appellatos, quod evisceratæ conchulæ singulas aliquotiens pariant, sed majores.* Non est ambiguæ quæstionis, quin vocem illam *evisceratæ* hauserit ex hoc Solini loco. Sed nescio quare transtulerit ad concham quod de lapide dixit Solinus, nec divinare possum quo sensu *evisceratas conchas* dixerit. Fortean heic legerit apud Solinum prava distinctione ac scriptura: *evisceratis nunquam duo simul reperiuntur, unde unionibus nomen datum.* Nec dubium ita legisse, *evisceratis* pro *evisceratus.* Conchas autem *evisceratas* accepit, quibus interanea exempta sunt. In evisceratis igitur conchis, id est, cum evisceratæ sunt, unicum tantum reperiri lapidem, qui ideo vocatur *unio*. Hæc proprie significatio est vocis *evisceratus*, non ea quam Solinus usurpavit. Cicero lib. II. Tuscul. ex Trachiniis Sophoclis:

> *Accede nate, adsiste, miserandum aspice*
> *Evisceratum corpus laceratum patris.*

Nunquam duo simul reperiuntur, unde unionibus nomen datum] Nimis falsum sic pronuntiatum, ut nunquam duæ simul margaritæ in una concha reperiantur. Certum quippe est plures calculos in singulis conchis nasci. Plinius: *non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis, vidimusque jam in extremis etiam marginibus, velut è concha exeuntes, & in quibusdam quaternos quinosque.* Ergo plures lapilli in una concha. Cur igitur *uniones* appellati? Rationem reddit Plinius, quam noster non est assequutus, ideo nec sequutus: *dos omnis in candore, magnitudine, orbe, levore, pondere, haud promptis rebus; in tantum, ut nulli duo reperiantur indiscreti, unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ.* Non dicit his verbis Plinius ea re nomen unionibus factum, quod nunquam duo simul reperiantur, sed quod nunquam duo similes. In margarita requiri ait candorem, magnitudinem, orbem, levorem, pondus, verum haud promptas res illas esse, nec facile hæc omnia simul in uno lapillo reperiri. Proinde nullos duo ita pares inventos unquam atque indiscretos, ut candore, magnitudine, orbe, levore, & pondere examussim in eamdem unitatem convenirent, nihilque discreparent. *Indiscreti* dicuntur adeo pares, ut nullum in his discrimen agnosci queat. Hic ergo Plinii sensus. Vidit etiam Ammianus non verum dicere Solinum, quum locum [illegible] ab eo sumeret, propterea hoc ejus dictum correxit ad hunc modum: *exindeque gravida edunt margaritas binas aut ternas, vel uniones ideo sic appellatos, quod evisceratæ conchulæ singulas aliquoties pariunt sed majores.* Ita legenda illa sunt. Hoc habet tamen è Solino, uniones dictos qui singuli nascantur in conchis singulis. Non ea Plinii fuit sententia, sed uniones appellatos quod omnes singulare aliquid habeant quo discerni possint invicem alter ab altero. Apud Græcos id nomen non esse, ne apud Barbaros quidem nisi margaritæ asserit idem Plinius. Certe Græcia *unionis* nomen, quod mere Latinum est, usurpare non debuit, sed uti ad eamdem significationem facto potuit. Hinc *μονόκοκκα uniones* in veteri glossario exponuntur. Sed ea appellatio videtur à recentioribus Græcis inventa, ac ficta ad exprimendum Latinorum unionem. Posterius sane ætate Plinii hoc vocabulum apud Græcos natum. Glossæ: *uniones, μαργαρῖται μεγάλοι, μονόκοκκα.* Ne quid tamen dissimulem, suspicor in hoc glossarum loco μονόκοκκα pro unionibus margaritis non esse accipienda, sed pro unionibus cæparum. Duplicem igitur unionum significationem apposuit auctor glossarii. Unam, qua margaritas grandiores ea voce intellexere Romani, alteram qua cæpæ genus designarunt. In aliis veteribus glossis, capite de oleribus, ita legitur: *Holus marinum*, θαλασσόκραμβον: *uniones*, μονόκοκκα: *origanum*, ὀρίγανον. Sic emendandus ille locus. Ergo μονόκοκκα Græcis non appellantur margaritæ, sed cæpæ unici capitis, vel unico constantes nucleo, quas Latini rustici vocabant *uniones*. Columella lib. XII. cap. X. *Pompejanam vel Ascaloniam cæpam, vel etiam Marsicam simplicem, quam vocant unionem rustici, eligito. Ea est autem, quæ non fruticavit, nec habuit soboles adhærentes.* Nos hodie inde omnem cæpam vocamus *unionem*. Veteres hoc nomine eam dumtaxat insigniverunt, quæ non fruticaverat, sed simplici adhuc constabat nucleo. Græci μονόκοκκοι & μονοκέφαλοι dixere. Cæpe, ut allium, & scilla, & reliquæ bolbosi generis ab radice alias atque alias subinde soboles propagant. Theophrastus: τὰ δὲ κρόμμυα εὐθὺς ἐκ τῆς ῥίζης ἄλλο καὶ ἄλλο παραφύεται, καθάπερ καὶ βολβοὶ, καὶ σκίλλαι, καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ γὰρ τὰ κρόμμυα, καὶ τὰ σκόροδα μὴ διαιρούμενα, ἀλλ᾽ ἑαυτοῖς πολλὰ γίνεται. Quæ nondum igitur nucleis ad latera adnatis se propagaverat, sed simplici capite nitebatur, *unionis* habuit nomen. Græci aliquando κεφαλὴν vocant in allio & cæpa, id quod omnes nucleos comprehendit, aliquando nucleum solum, quem & γελγίδα, & ἄγλιθα, & κόκκον, & ζᾶγα dictum supra docuimus. Hesychius: γελγῖδες, αἱ τῶν σκορόδων κεφαλαί. Hinc μονοκέφαλον σκόροδον, quod non plures nucleos habebat. Tale in Ægypto nascebatur, ut tradit Dioscorides. De eo Theophrastus: ὃ ἔνιοι καὶ μὴ ἔχειν ἴσα τὰς γέλγεις. De alliis loquitur quæ nucleis carent, sed unico capite censentur. Idem ibidem: φέρειν δὲ φασὶ καὶ τὸ σκόροδον κεφαλὰς ἐπὶ τῆς φύσιγγος καὶ τὰ κρόμμυα. Locus ille vulgo depravatissimus. Nam legitur: ἐπὶ τῆς ἐφύσιγγος. Gaza legisse videtur, σύριγγος, dum vertit: *supra fistula quoque & allium capitata nasci & cæpe affirmant.* Quod ineptum est. Legendum, φύσιγγος. *Super membrana qua involvuntur, tam allium quam cæpe capita, sive nucleos ferunt.* Φύσιγγες Hesychio, εἶδος σκορόδου, ἄλλοι δὲ σκορόδων κεφαλίδας. Melius vetus Aristophanis scholiastes: φύσιγξ λέγεται τὸ ἔξωθεν λέπισμα τῶν σκορόδων. Allii tunicas ita vocarunt, ex quibus alia & alia subinde capita, sive nucleos producit. Hinc πεφυσιγγωμένοι Μεγαρεῖς Aristophani, apud quos allium plurimum nascebatur. Plinius de allio: *tenuissimis, & quæ separantur, universum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim vestitis.* Sic scribendum eo loci ex veteri codice. Constat autem ex illis verum esse quod tradit Theophrastus: τὸ σκόροδον κεφαλὰς ἐπὶ τῆς φύσιγγος φέρειν. Hujusmodi in allio φύσιγγας Latini *sticas* dixere, hoc est, tunicas. Columella:

> —— *jam teneris frondens lactucula fibris,*
> *Alliaque infractis sticis, & olentia late*
> *Ulpica.*

Male *spicis* hodie legitur, ut & apud Catonem. Sed & lib. XI cap. III. apud eumdem de ulpico: *Habet enim velut allium plures cohærentes spicas, eoque cum sunt divisa, sta-*

tatim

racimo fieri debet. Ibi quoque legi debet *sticas.* Nam ridiculum est de spicis. Nucleos & γέλγιδας ita vocavit Columella, quum tamen proprie sint folliculi allii & ulpici. Sed quia singuli nuclei separatim suis tunicis, ac sticis, sive folliculis vestiti sunt, ideo & *sticas* pro nucleis suo folliculo involutis posuit. Eodem prorsus modo & Græci φύσιγγα, quæ significat allii folliculum, pro ipso capite usurparunt. Hesychius: φύσιγγες σκόροδα, οἱ δὲ κεφαλίδας τῶν σκορόδων. Sic *talla* est folliculum cæpæ. Ex Græco θύλακος, quod est involucrum, vel sacculus. Ὁ θύλακος, *hæc talla*, ut ὁ χάρτης, hæc charta. Lucilius non pro folliculis, sed pro nucleis id videtur posuisse:

Flebile cæpe simul, lacrimosaque ordine talla.

Glossæ λέπυρον κρομμύων interpretantur. Festus, *folliculum cæpe.* Ὁ θύλακος, θύλακος, γηρυκὶς, ἔλυτρον. De caule tamen cæpitii talla apud Lucilium potest accipi, ut infra dicam. *Stica* igitur folliculum est allii cum suo nucleo. Φύσιγξ vel φυσίγγη Græce dicitur. Has κεφαλὰς, sive κεφαλίδας Græci etiam κόκκους & ῥᾶγας nuncupant, ut in superioribus observavimus. Interpres Nicandri: ἄγλιθες οἱ κόκκοι. Hinc μονόκοκκα *uniones*, sive simplices cæpæ, quæ & μονοκέφαλα. Hesychius: Μαίνζα, μονοκέφαλον σκόροδον. Hoc idem & in cæpis, priusquam fruticaverint. γελγὶς de alliis dixit Theophrastus, quæ ex uno capite in plures nucleos dividuntur: πληθύνεται δὲ καὶ ἀπὸ σπέρματος, ἀλλὰ βραδέως· τῷ πρώτῳ γὰρ ἔτει κεφαλὴν ὀλίγην πάνυ λαμβάνει· τῷ δ' ὑστέρῳ γελγίζεται, καὶ τῷ τρίτῳ τέλειον γίνεται. Plinius ita hæc vertit, ut ex scripto codice rescribendum est: *allium ex semine provenit, sed tarde. Primo enim anno porri crassitudinem capite efficit: sequenti, dividitur: tertio, consummatur.* Sequitur apud eundem: *in semen exire non debet, sed intorqueri caulis sationis gratia, ut caput validius fiat.* Hæc sana non sunt. Liber Thuanæus habet cum Rigaltiano: *sed intorqueri caulus sativus gratia.* Pronum esset emendare, *satus gratia.* Sed semen seritur, non caulis. Scribo ego: *sed intorqueri caules satius, ea gratia, ut caput validius fiat.* Melius etiam dixisset Plinius: *sed intorqueri nucleos satius.* Ita enim Theophrastus: τῶν σκορόδων ὅλων ἀναιδᾶσιν ἡ γελγὶς, κυρτοῦται πάσα, καὶ ἐνταῦθα αὐξηθεῖσα διαιρεῖται πάλιν εἰς τὰς γέλγεις, καὶ ἐξ ἴσης πάλιν γίνεται, τῷ πλῆθος τῶν κεφαλῶν. Sed Columellam heic sequitur Plinius, non Theophrastum. Illius hæc verba sunt lib. XI. cap. III de allio: *deinde antequam caulem faciant, omnem viridem superficiem intorquere, & in terram prosternere convenient, quo capita vastiora fiant.* Idem uterque dicere voluerunt, quod Theophrastus. Propius tamen ad mentem Theophrasti Columella quam Plinius. Nec enim caulis intorquetur allii, sed τῆς γελγίδος summa viriditas, priusquam in caulem abierit. Tam σκόροδα igitur, quæ γελγίδας non faciunt, quam cæpitia, quæ suboles adhærentes non habent, μονοκέφαλα ac μονόκοκκα dicta. Præter differentias è patrio solo petitas, cæparum duo genera prima apud Latinos fuisse dicit Plinius: *unum condimentarie quam illi gethyon, nostri pallacanam vocant: alterum capitata.* Frustra est igitur vir magnus, qui in notis ad Moretum contendit nullum cæpe esse quod capitatum non sit. Atqui *gethyon* sine capite est. Theophrastus: τὸ δὲ γήθυον καλούμενον, ἀκέφαλόν τι, καὶ ὥσπερ αὐχένα μακρὸν ἔχον. Plinius vertit: *Gethyum pane sine capite est, cervicis tantum longa, & ideo totum in fronde.* Hoc loco vetustissimus liber legit *genium* pro *getium.* In antiquissimo codice Apuleji de Herbis ita semper scribitur, ut his verbis: *quædam anno tantum suo pariunt, quædam sæpius, sicut apium, porrum, getium.* Et apud Apicium in vetustissimis membranis: *Cepa, getia, bacca, thymi,* pro *getia.* Græci quoque γήτια. Hesychius: γήτεια πράμμνα, ἃ δὲ γήθυα καλοῦσι. Æoles dixerunt γήτια, unde Latinum *cæpe.* Sed hoc magis ex γήθυ quod Æolibus γῆφυ, & χαῖφυ. Atque inde Latinum *cæpe.* Nam diphthongo scribitur, ut *scæna* ex Græco σκηνή. Sed σκανά dicebat dialectus, ut μαίνα pro μήνα. Sic χαιθυλλίδες pro γηθυλλίδες. Idem Hesychius: χαιθυλλίδες, ἀμπελόπρασα. Ex certa igitur specie Græcorum factum est cæpitii nomen generale apud Latinos. Gethya Theophrastus non dicit pæne sine capite esse, sicut Plinius reddidit, sed ἀκέφαλον τι εἶναι. Illud *ti* Plinius accepit, quasi idem valeret quod pæne. Duo ergo genera cæparum, unum capitatum, alterum sine capite. Hoc Græci γήθυον vocant. Theophrastus etiam, γηθυογήριμνον. *Nostri,* inquit Plinius, *pallacanam vocant.* Mirum hoc vocabulum, nec alibi mihi lectum, nec sane intellectum. An scribendum putabimus, *nostri talla canam vocant,* id est, cæpam, quæ *tallam* habeat canam, sive candidam. Diximus supra quid esset *talla* in cæpa. *Palla* pro *talla* scribendi more tralaticio, quo P pro T sæpe venit. Ut *spica* pro *stica*: *pinnus* pro *tinnus.* Plura alibi observavimus hujus vitiosæ scripturæ exempla. Columella *tallas ceparum* pro caulibus posuit, ubi vulgo perperam *thallos* legunt lib. XI. cap. III. *Nam nisi harundines transversas in modum jugata vi ea crebras disposueris, talla ceparum ventis prosternentur.* Eo loco *thalli* non possint hærere. Græce θαλλὸς proprie termes olivæ. De ramis aliarum arborum etiam usurpatur. Unde Latinum factum *talea*, ut ἄλλος *alius.* At de herbarum thyrsis, aut cauliculis nusquam hæc vox usurpata. Præterea in alliis & ulpicis, & ceteris his generibus *caules* vocat idem Columella, non *thallos*, quos proprios facit cæparum. *Talla* ergo debent esse, quæ proprie de cæpis dicuntur, non *thalli.* His adde quod libri veteres non aliter scribunt. Notabamus paulo ante *tallas* appellari folliculа cæparum. Ceterum quia eodem folliculo, quo cæpæ caput velatur, etiam magna pars caulis integitur, hinc *tallam* pro caule cæpæ posuit Columella. Inde *talla cana* Latinis τὸ γήθυον, quod talla tantum, id est, caule constet, utpote quæ caput non habeat. Forte etiam unica voce *tallaca* dicta a talla, ut *ingulaca, personaca* & similia. Quid si *talla cana* appellata est id genus cæpæ quæ tota in semen exit, & caulem, nec caput facit? Profecto cæpæ, quæ ad semen servantur, in caput non crescunt & in longum caulem exeunt, qui concavus est & in medio extumidus, nec male refert goryti imaginem. *Tallam* vocat Columella hujusmodi caulem. Ea vox ex Græco θύλακος, ut supra ostendimus, quæ ἔλυτρον significat, & γωρυτόν. Lucilius tallas à cæpis distinguere videtur hoc versu:

Flebile cæpe simul, lacrimosaque ordine talla.

Quod capitatum est vocat cæpe, caules getiorum *tallas*, quæ capitata non sunt. Sic duo genera cæpitii, ut porri. De sectivo, sive tonsili, & capitato diximus ante. Πράσον κεφαλωτὸν appellat Dioscorides sectivum in porrum, quod aliis absolute dicitur κεφαλωτόν. Primam lonchitidem dicit folia habere πράσῳ κάρπῳ ὅμοια. Legendum: πράσου καρποῦ ὅμοια. Quod ex conjectura primum vidimus, quam postea confirmavit optimus liber. Hæc obiter. Nostrates rustici *civas* hodie vocant dictione ex *cæpa* detorta, quæ capitatæ non sunt. Et plane sunt Græcorum γήθυα. *Cibullas* alii vocant, id est, *cepullas*, quæ sunt γηθυλλίδες. Nicandri scholiastes. γηθυλλίδες εἶδος κρομμύων, ἅπερ τὰς κεφαλὰς, ἢ τὰς ῥίζας, ἢ τὰ ὑπ' ἐδάφους λεγόμενα ἀχειρογήθυα. Ita legendum non ἀχειροφυῆ. Alii ἀμπελόπρασα dixere. Hesychius: γήθυα, ἀμπελόπρασα, οἱ δὲ γηθυλλίδας. Græci ἀμπελόπρασον dicunt porra silvestria. Quidam γηθυλλίδας easdem fecere cum porris capitatis. Alii easdem cum getiis, & similes esse ampeloprasis. Ita Didymus apud Athenæum. Certe diversa ἀμπελόπρασα à getiis, ut cæpullæ à porris. Sed hæc alibi. Inter cæpitia eas cæpas, quæ simplex caput habent, nec subolibus adnatis propagantur, Græci μονοκέφαλα vocant & μονόκοκκα, Latini rustici *uniones*, ab unus, *unio*: ut a binus, *binio*, a quaternus *quaternio* ἡ τετρὰς. *Biniones*, δίκομμα exponuntur in veteri glossario. Ergo *unio* etiam pro asse, vel assario. Μονόκοκκα in iisdem gloss. non sunt margaritæ, sed cæpæ, quas etiam Latini *uniones* nuncuparunt. Μεγάλους μαργαρίτας easdem glossæ exponunt, quæ fuit Ælii Stilonis sententia. Plinius: *cum Ælius Stilo Jugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat.* Si uniones de grandibus margaritis, falsa illa hujus vocis interpretatio quam probavit Plinius, qui *uniones* sic dictos putat, quod in nullis duobus unquam indiscreta unquam inventa sit. *Unicum* pro eximio & egregio Latini sæpe dicunt. Catullo *unicus Imperator* pro summo. *Unica gratia* pro summa Propertio,

Unica nec desis jucunda … verbis.

Sed & *singularis* pro excell… & magno ponitur. *Singularis perniciitas* pro maxima S… lino supra & Plinio

Singularia velocitas Agellio. Ita ergo *uniones*, singulares & unicæ margaritæ, id est, eximiæ magnitudinis. Hoc voluit Stilo. Rationem tamen hanc hujus nominis vix puto fuisse. Veteres Latini rustici priusquam margaritarum usum, aut notitiam Romani haberent, quam cœpisse primum circa Syllana tempora volunt, vocem *unionis* non de grandioribus cæpis usitatam habuerunt, sed de simplicibus, atque uno capite constantibus. Atque hæc est hujus vocabuli, *unio*, propria ac germana significantia. Hinc & grandiores margaritas quæ unionum, id est, cæparum figuram referebant, vocitarunt *uniones*. Sic *tympana* appellarunt dimidiatæ rotunditatis forma tympani. Iidem longiores, *elenchorum* nomine donaverunt, quia elenchi & pittacia, sive tituli ea forma amphoris adligebantur ad indicandam vini ætatem. *Pyra* quoque hodie vocantur margaritæ, quæ pyri effigiem præferunt. Sed *uniones*, id est, cæpas vulgo indigetant eas margaritas, quæ non sunt absolutæ rotunditatis, sed cæparum instar habent. Majores autem eæ plerumque sunt quæ perfectum orbem, & exactam sphæræ rotunditatem non exhibent. Proinde nec mirum est grandioribus margaritis hoc nomen unionum impositum à Romanis. Tales enim, & hac forma ut plurimum inveniuntur grandiores. Græci recentiores μοναχὰς appellarunt, quos Latini *uniones*, dum solam vocabuli indolem respiciunt. Nam *unio* idem quod μόνος, vel μοναχός. In veteribus excerptis, σμῆξις μοναχοῦ τοῦ μολυβδίζοντος. Ubi μοναχὸς μολυβδίζων est unio plumbei coloris. An μοναχὴ eo sensu in periplo rubri maris his verbis? καὶ ὀθόνιον Ἰνδικὸν τὸ πλατύτερον, ἡ λεγομένη μοναχὴ, καὶ σαγματογῆναι, καὶ περιζώματα, καὶ καυνάκαι. Ita enim ibi scribendum ex alio loco ejusdem scriptoris paulo post. καὶ ὀθόνιον, ἥ τε μοναχὴ, καὶ ἡ σαγματογήνη, καὶ περιζώματα. Sed ex his locis constat lineæ vestis potius speciem esse τὴν μοναχὴν, quam unionem. Ὀθόνια grammatici λίνα ἱμάτια interpretantur. Videtur autem auctor ille τὸ ὀθόνιον, quod ex India afferebatur, in duas species dividere, εἰς τὴν λεγομένην μοναχὴν ὀθόνην, καὶ εἰς τὴν σαγματογήνην. Per μοναχὴν ὀθόνην intelligo singularem ex lino vestem, vel tunicam. Jurisconsultus *singulares tunicas* vocat, quæ in synthesin compositæ non essent: *si essent tunicæ singulares relictæ cum palliolis, ex his tantum eligi posse*. Per syntheses vestimenta sua componebant, septenario ut plurimum constantes numero. Quæ in synthesi non erant positæ, *singulares* dicebantur, id est, μοναχαί, & distinguuntur a synthesinis. An igitur hoc loco μοναχὴ ὀθόνη opponitur τῇ σαγματογήνῃ? Quam vocem corruptam ajo pro σαγματωπῆ. Nam σάγμα est ἔφασμα Græcè. An ita vocat linea, ex quibus sagmata & stragula fierent, sive culcitæ? Sic ex Cadurcensi lino culcitæ fiebant teste Plinio. Σαγματοπὴ heic etiam capi potest pro stragula veste, a qua μοναχὴν distinguit, quæ ad singulos homines velandos facta esset. An vero σαγματοπηγὴ ὀθόνη linteum, non in vestes singulares ac varias confectum, sed in sarcina corpus ipsum linteæ telæ sic relictum, quod pluribus vestibus faciendis sufficeret. *Pezzam tela linea* vulgo appellant. Σάγμα est sarcina, onus, περίπλεγμα. Glossæ: *Sagma*, περίπλεγμα. *Sagmas*, σάγματα. *Sagmarius*, σαγματικός. Sic olim correximus. Ergo non solum singulares vestes lineæ ex India afferebantur, sed etiam texta lintea ad vestes conficiendas. Hæc itaque differentia est μοναχῆς ὀθόνης & σαγματοπηγῆς. Sed σαγματογήνην & σαγματογήνῃ ubique legitur. Omnino scribendum: σαγματοπηγή. Ita vocat ὀθόνην, ἐξ ἧς τὰ σάγματα γίνονται, ex qua stramenta fiunt. Μονοσάγματον? ... apud Xenophontem. Cadurcum Romani vocabant stramentum, quod ex lino cadurcico fieret. Juvenalis Sat. VIII.

Institor hibernæ tegetis, niveique cadurci.

Stramentum intelligit. Ut & alio loco, quem supra explicavimus:

Magnaque debetur violato pœna cadurco.

Correctorem illum, qui pro cadurco reponebat *caduceo* advertere debuit syllabæ primæ modulus in ea voce longus, unde *caduceifer*. Ex Græco κηρύκειον, *caduceum*. Cadurcum alii exponunt cucullum, alii tabernaculum, & tentorium. Omnes male. Scholiastes Juvenalis etiam membrum mulieris, & membri velamen esse dicit, & secundum aliquos institam, qua lectus intenditur. Diserte Plinius testatur *cadurcum* Romanis dici culcitam, vel stramentum ex lino cadurcensi factum. *Cadurca* autem *fasciæ* apud Sulpiciam sunt fasciæ lineæ:

Ne me cadurcis destitutam fasciis
Nudam Caleno concubantem proferat.

Non institæ sunt, quibus lectus intenditur, sed fasciæ lineæ, quibus ipsa Sulpitia velabatur. Auctori ergo peripli σαγματογήνη ὀθόνη ex qua stragula vel stramenta fierent. Intelligit τὸ χυδαῖον ὀθόνιον, ut alibi vocavit. Cui opponit μοναχὴν ὀθόνην singulare & eximium linteum, ex quo tunicæ & lineæ fiebant. Μοναχὴ τρίβος apud Xenophontem, per quam propter angustias singuli tantum homines possunt incedere. Quo loco tamen quidam μοναχῇ legunt ἀτραπῷ? Ut *singularis* Latinis pro eximio, ita Græcis μοναχός. Unde μοναχὸς pro margarita grandiore. Notum porro μοναχὸν idem esse quod μόνον. Inde & μοναχοὶ appellati ascetæ seorsim ab aliis degentes, quod etiam μοναχεῖν dixere. *Moni* etiam Latine dicti, non tantum monachi. Vetus Chronicon Monasterii Novaliacensis: *Nam ipsi Moni hoc decretum ab ipso suæ fundationis die, usque ad d... onem ipsius loci ultimam quam fecerunt Saraceni, qui de ...raxaneto venerunt, inviolabiliter & inconcusse tenuerant.* Item lib. VI. *Tunc Monus Acephalus ait: ... mihi dederis Abbatiam, & contra Abbatem meum tenerum feceris, ... artas patris tibi reddam.* Quidam *Nonos* pro Monis dixere. Sollemnis quippe ac usitata mutatio literæ M. in N. Ut *ocimum* veteres Latini pro *ocimo* appellarunt. Sic Παρθένιος & Παρθένιος mons idem. Sic μύρον, & νάρδον unguentum quoque idem. Recentioribus quoque frequens hæc mutatio, *nappam* pro *mappa* dicentibus, *nattam* pro *matta* & similia. Hinc *Nonis* apud Palladium pro Mon..., virgo nempe monialis. Quod ad *unionem* attinet, falsa prorsus est hujus nominis notatio, quam Solinus attulit. Ita nempe appellari margaritas quod nunquam duo simul reperiantur. Ex relationibus quippe novi orbis constat aliquando usque ad centum viginti lapillos in una concha inventos esse. Sed nec veterum hæc opinio fuit, quam ille ex male intellectis hausit Plinii verbis.

Semunciales inventos negant.] Ita omnes libri veteres, non, ut habetur in excusis, *ultra semunciales*. Neutra lectione expressit id quod Plinius his verbis: *pondus ad hoc ævi semunciæ pauci singulis scripulis excessere.* Non negat Plinius semunciales inventas margaritas, aut ultra semunciales, sed paucas ait reperias quæ semunciæ pondus excesserint scripulo uno. Male apud Plinium legitur *singulis scrupulis*. Aliud *scrupulum*, aliud *scripulum*, vel *scriptulum*. Glossæ differentiam notarunt: *scripulum*, γράμμα, σταθμός: *scrupulum*, μέριμνα ἢ μέριμνα. Sed de his alibi. Tria scripula in drachma: sex drachmæ in uncia. Sic decem & octo scriptulorum uncia est: semuncia, novem. Margarita igitur quæ semunciæ pondus uno scripulo superaret, decem scriptulorum esset. Paucas ad ætatis suæ tempus inventas Plinius affirmat, quæ penderent decem scripula. Multæ inveniebantur quæ semunciam pensitarent, aut aliquot granis id pondus etiam excederent, sed omnino paucas deprehensas quæ singulis scripulis, hoc est, viginti quatuor granis supra hoc pondus irent. Decem scripulorum margarita ducentis & quadraginta granis expenditur. Hoc pondere maximæ cognitæ sunt veteribus. Maximas, quæ ad promontorium Comorim capiantur, centum grana pendere tradit Garcias ab Horto. Earum pretium solere esse mille & quingentorum aureorum. Vidisse & quamdam fatetur, quæ centum & sexaginta grana tritici pendebat. In sinu Persico majores reperiuntur, quæ & ceteris omnibus candoris ac magnitudinis doti anteferuntur. Inde Romanis adferebantur. Atque hæ sunt, quas hodie vocitamus *orientales* omnium laudatissimas. Sed talia pudet disquirere.

Inde est ut aut inter scopulos, aut inter marinos canes plurimum delitescant.] Plinius: *quippe inter scopulos major pars invenitur. Sed in alto quoque ... mitantur marinis canibus.* Quam lectionem perperam quidam sollicitant. Nam

Nam *comitare* non tantum veteres, sed etiam Ovidius usurpavit.

Et Romana utinam comitarent castra puella.

Aliud *comitasset* notatum Nonio pro cubuisset. Ita enim veteres libri legunt. Sed *comitassei* scriptum pro *cobitasset*, id est, cubitasset. Quod recte Nonius interpretatur, cubuisset. Verba Accii sic legenda: *Tum autem Ægisthus si mœchus esset, eodem lecto cobitasset patri*, pro cubitasset. Ab illis autem canibus marinis periculum non parvum piscantibus margaritas, ut ex historia illa colligere est, quam refert Procopius in Persicis lib. 1: & propter illas caniculas marinas, quæ in alto comitari amant conchas margaritarias, captura earum difficilis & periculosa. Ammianus: *captura autem difficilis, & periculosa, sed amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quod frequentari sueta littora, propter piscantium insidias declinantes, ut quidam conjiciunt, circa devios scopulos, & marinorum canum receptacula delitescunt.* Ita verba illa mendis suis expurganda sunt, quibus vulgo inquinantur, & ad hunc modum scripta: *capturas autem difficiles & periculosas, & amplitudines pretiorum.* Locus Solino adumbratus: *ut quidam conjiciunt.* Solinum intelligit. Periculosam itaque margaritarum piscaturam non ipsæ conchæ faciunt comprimentes sese, ac manum urinatoris morsu abscindentes, sed canes marini inter quos degunt. Vide Procopium 1. Persicωn. Manilius lib. v.

Pendentem & cæco captabit in æquore piscem,
Cumque suis domibus concha valloque latentes
Protrahet, immerso nihil est audere relictum,
Quæstus naufragio petitur, corpusque profundo
Immissum, pariter quam præda exquiritur ipsa.

Ita hæc scribenda. Immerito nihil reliquum facit audaciæ, omnem quantacunque haberi potest, insumit audaciam. Corpus autem profundo immissum pariter ac præda ipsa exquiritur. *Pariter quam*, ut *æque quam* apud Suetonium & alios. Corpus urinatoris profundo immersum sæpe pariter exquiri dicit ac prædam ipsam. Perditum scilicet, & à marinis caniculis absumptum. Procopius de urinatore margaritæ: αὐτὸς δὲ αὐτὸς διεφθάρη οὐ πολλῷ ὕστερον, ἀπολιπόμενος δὲ τὸν μαργαρίτην ἐπὶ τῆς ἀκτῆς λελειμμένον τῷ βασιλεῖ ἐπιτηδείως. Quæ sequuntur apud Manilium prodigiosè depravata sunt, nec à viris doctis intelliguntur:

Nam semper tanti merces est parva laboris,
Censibus æquantur concha, rapidumque notari
Vix unquam est locuples, oneratur terra profundo.

Ita legit codex Gemblacensis. Sed quis hæc intelligit? Tu meo periculo bene sic emendata credere aude:

Non semper tanti merces est parva laboris,
Censibus æquantur concha, lapidumque nitori
Vix unquam est locuples, oneratur terra profundo.

Duarum literularum mutatio tanti momenti emendationem extricavit. Magno periculo & labore quæstus suus constat urinatoribus, qui sæpe non magnus est. Non semper tamen, inquit, tanti laboris parva est merces. Nam conchæ, quas piscantur urinando, & corpus objiciendo escam beluis marinis, census æquant, & lapidum, qui in his conchis inveniuntur, nitorem. Vix unquam terra est locuples, hoc est, lapidibus illis nitentibus coemendis vix satis est locuples & idonea terra. Tanti pretii habentur margaritæ, ut terra non satis dives sit ad eas comparandas. Sic oneratur & gravatur terra profundo, dum maris divitiæ in tantum superant terrestres, ut gravari & adfligi necesse sit terræ rationes, dum sibi comparare vult pelagi spolia ac divitias. Aliquot margaritis rotundioribus, candidioribus, & majoribus redimi digna est illa correctio. Plinius eodem sensu: *Jam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.* Et paulo post: *parum est, nisi qua vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeo per totum corpus anima hominis quæsita maxime placent.* De margaritis loquitur, de quarum immani pretio & res omnes superante luculentus est Tertulliani locus libro de habitu muliebri ex codice Agobardi ita legendus vel omnibus invitis ψιλὰ δυνάμενοις gregalibus: *Nam tanto major fit concupiscentia, quanto magni fecit quod concupivit. De brevissimis loculis patrimo-*
nium grande profertur. Uno lino decies sestertium inseritur. Saltus & insulas tenera cervix circumfert. Graciles aurium cutes kalendarium expendunt, & sinistra per singulos digitos de saccis singulis ludit. Hæ sunt vires ambitionis, tantarum substantiarum usuram uno & muliebri corpusculo bajulare. Hoc est, quod Manilius dixit, *censibus æquari conchas.* Incolæ novi orbis testantur in profundo marium locatas conchas, metu polyporum & aliarum maris beluarum, quæ inter eas versantur ab hominibus tutas esse, nec urinatores eo audere accedere propter periculum.

Gregatim natant, certus examini dux est.] Ita libri. Pro certo ac definito heic tenendum tradit, quod quosdam tradere ait Plinius: *quidam tradunt sicut apibus ita concharum examinibus singulis, singulas magnitudine ac vetustate præcipuas esse ut ut duces, miræ ad cavendum solertiæ.* Qui hæc prodidit de margaritis, is auctor est Megasthenes, ut scribit Arrianus in Indicis: καὶ λέγει Μεγασθένης θηρεύεσθαι τὴν κόγχην αὐτοῖς δικτύοισι: νέμεσθαι δ' ἐν τῇ θαλάσσῃ κατ' αὐτὸ πολλὰς κόγχας καθάπερ τὰς μελίσσας, καὶ εἶναι γὰρ καὶ τῇσι μαργαρίτῃσι βασιλέα ἢ βασίλισσαν, ὡς τῇσι μελίσσῃσι. Is igitur est qui & retibus eas capi tradidit, quum reliqui omnes ab urinatoribus capturam earum fieri consentiant. Plinius utramque methodum confudit: nam ab urinantibus quoque capi, quæ retibus includuntur, dixit. Quod falsum. Sed ubique ille talis.

Illa si capta sit, etiam quæ evaserint in plagas revertuntur.] Quasi quæ semel captæ fuerunt, & plagis inclusæ, evadere inde possint, ut necesse sit iterum eas in retia redigere. Nihil tale Plinius, quem noster interdum sequi non vult, alias assequi non potest. Hæc verba ejus: *Has urinantium cura petit. Illis captis facile ceteras palantes retibus includi.* Duces concharum præcipuo studio petunt urinatores, quia illis captis ceteræ sine duce palantes facile in plagas incidunt. Arrianus ex Megasthene: καὶ εἶναι γὰρ καὶ τῇσι μαργαρίτῃσι βασιλέα ἢ βασίλισσαν, ὡς τῇσι μελίσσῃσι: καὶ ὅστις μὲν ἐκεῖνον κατ' ἐπιτυχίην συλλάβοι, τοῦτον δὲ εὐπετέως περιβάλλειν, καὶ τὸ ἄλλο σμῆνος τῶν μαργαριτέων: εἰ δὲ διαφύγοι σφεας ὁ βασιλεύς, τούτῳ δὲ οὐκέτι θηρατοὺς εἶναι τοὺς ἄλλους. Ex Megasthene igitur hæc sumpsit Plinius quæ heic narrat de ducibus margaritarum ac de illa captura quæ retibus fiebat. Sed urinantium ille non meminerat in eo piscationis genere. Et profecto ab urinatoribus captæ non videntur istæ, quas Megasthenes scripsit retibus includi solitas. Quid enim opus in profundum demergi ad eas piscandas conchas, quas plagæ incluserint? urinatores manu eas capiebant, & petris adhærescentes avellebant. Unde & periculum sæpe non parvum incurrebant, quando manu temere in conchæ hiatum immissa & mordicus comprehensa abscissaque compressione conchæ sæpe revertebantur. Sed nec concharum examinis ducem de urinatore cum cura ac studio peti dixit Megasthenes: verum si forte in plagas incideret tum facile totum agmen retibus involvi, sin evaderet, nec reliquas capi posse: κατ' ἐπιτυχίην fortunæ opus ac felicitatis indicat, non artis aut curæ. Sequitur apud Arrianum ex eodem Megasthene: τοὺς ἁλόντας δὲ περιορᾶν κατασαπῆναι σφίσι τὴν σάρκα, τῷ δὲ ὀστέῳ ἐς κόσμον χρῆσθαι. Sequitur quoque apud Plinium statim, ut appareat ex hoc ipso Megasthene esse: *multo deinde obrutas sale in vasis fictilibus erosa carne omni nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima.* Megasthenes captas conchas sic sini ait in sua carne tabescere, ut nuclei inde extrahantur. Nihil de sale addidit. Et sane sal à putredine ac tabe carnes defendit, ut necesse sit proinde diutius durare, quæ salitæ sint. Puto aliud agentem Plinium ἁλόντας in verbis Græcis pro ἁλισθέντας, id est, salitas accepisse. Nihil verius. Sal contrarium efficeret ejus quod efficere studebant. Carnem quippe statim tabescere cupiunt, ut eximant nucleum. At eam sal conservat, nec statim erodit. Hodie expositas aëri conchas siccari permittunt, & pandi: atque inde lapillos exsculpunt. Plinius, qui ἁλισθέντας somniarat, cetera de suo adphilosophatus est. Cum enim semel præsumpsisset sale condiri solere, quæ consequentia essent adjecit de vasis fictilibus, & nucleo decidente in ima vasis. Etenim carnes saliri solebant in vasis fictilibus apud veteres. Relationeq

lationes novi orbis testantur conchas quasdam margini aquæ ita propinquas reperiri, ut ad eas piscandas dimidii tantum femoris fine descendendum sit. Hæ sunt quæ retibus includi & capi possunt. Vagari enim eas intelligunt.

Pag. 61. D. *Ex Britannicis margaritis factum subjecta inscriptione testatus est.*] Ita scripsit auctor in editione recognita. In priore scripserat: *subjecta inscriptione intelligi voluit.* Ipsissima Plinii verba usurpaverat: *Quoniam Divus Julius thoracem, quem Veneri Genetrici in templo ejus dicavit, ex margaritis Britannicis factum voluerit intelligi.* Et sane in multis notavimus auctorem nostrum priorem illam suam editionem non tantum rebus, sed etiam verbis ipsis Plinianis totam instruxisse. In secunda de rebus nihil mutavit, verba pleraque immutavit dissimulandi furti gratia.

Habuisse tunicam ex margaritis sestertio tunc quadringenties æstimatam.] Nota tunc æstimatam. Ergo posterior longe Plinio Solinus. Quod etsi certissimum sit, duris tamen capitonibus contundendis ac convincendis nullum non opponendum argumentum. Atqui Plinius ipse vidisse testatur eam Lolliam Paulinam margaritis ea æstimatione taxatis opertam: *Lolliam Paulinam, quæ fuit Caji principis Matrona, ne serio quidem aut sollemni cærimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritisque opertam altero textu fulgentibus, toto capite, crinium spira, auribus, collo monilibus, digitis: quæ summa quadringenties sestertium colligebat, ipsa confestim parata mancupationem tabulis probare.* Ita totus ille locus concipiendus constituendusque. Non solæ autem margaritæ pretium illud fecerunt, ut heic asserit Solinus, sed cum margaritis smaragdi. Nec tunicam illa Lollia ex margaritis eam summam colligentibus factam habuit, ut idem hoc loco affirmat, sed varia ornamenta in capite, collo, & digitis, ex margaritis & smaragdis contexta. Quod enim margaritis & smaragdis opertam dicit Plinius, non inde sequitur tunicam ex margaritis factam habuisse, ut somniavit Solinus. Quippe clare idem Plinius significat margaritas illas & smaragdos, quibus operta erat, toto capite gestatas, crinium spira, auribus, colli monilibus, ac digitis. De tunica altum silentium. Manilius:

Perque caput ducti lapides, per colla, manusque.

Omnes corporis partes expressit, quæ gemmis ac margaritis ornari solerent. Ovidius:

Auferimur cultu, gemmisque auroque teguntur
Omnia: pars minima est ipsa puella sui.

Plinii ætate nulla tunicis aut vestibus mulierum gemmæ aut margaritæ inserebantur, quas postea luxus invexit. Pretiosissimæ tum vestes auro tantum intexi solebant, & segmentis aureis distingui. Ad sæculum suum respexit Solinus, quum tunicam Lolliæ Paulinæ ex margaritis factam adfinxit. Vestium gemmis ac margaritis consertarum mentio est in Historia Augusta. Πέπλους καταμαργάρους vocat Constantinus Manasses margaritis opertas vestes:

Χρυσοφόρος, τὴν ἐσθῆτα μάλλου καταμαργάρων.

Vestis καταμάργαρος, margaritis cooperta inserta. Sic tectum κατάκερμον: & θύρσος κατάκισσος Anacreonti hedera tecti thyrsi. Ita κατάχρυσον & κατάχαλκον dicitur, & κατάργυρον, quod auro, argento, vel ære inductum est: & κατάκομον comatum, vel comosum. Ita porro accipiendæ sindones μαργαρίτιδες apud auctorem periplι maris rubri. Ἐν ᾗ νῆσῳ μόνῃ πρὸς αὐτὴν τῆς Ἡμιοδώρου συλλεγόμενον πιννικόν· φέρονται γὰρ ἐξ αὐτῆς σινδόνες μαργαρίτιδες λεγόμεναι. Τὸ πιννικόν, id est, margaritum ibi pertundebatur, unde fiebant tunicæ margaritides, hoc est, καταμάργαροι, margaritis confertæ. Ita nunc malo, quàm ex vellere pinnarum margaritarum textas, sicut olim volui.

Cujus parandæ avaritia.] Omnes libri: *cujus paranda avaritia.* Nimirum author scripserat: *cujus paranda avaritie.* Ἀρχαϊκῶς *avarities* pro avaritia. Perperam operæ excuderunt, *avaritia.* Mox in omibus libris habetur, *pater ipsius M. Lollius*: non, ut ex Plinio correxerunt, *avus ipsius.* Nec avum, nec patrem Lolliæ illum Lollium nominat, sed neptem hanc Lolliam illius Lollii vocat. *Neptis* & *nepos* de omnibus descendentibus Latine dicitur. Non ambiguum quidem habuerim, quin vere neptis fuerit Lollia illi M. Lollio, de quo loquitur Plinius. Sed nec dubito hanc Solini hallucinationem esse aut errorem voluntarium, qui patrem pro avo nominavit consulto consilio, ut ne crederetur à Plinio id habere. Quod illi perpetuum ac sollemne est.

Spoliatis orientis regionibus.] In priore ἐκδόσει posuerat: *spoliatis regibus orientis.* Ex Plinio: *Hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente interdicta amicitia a Cajo Cæsare Augusti filio venenum biberet.* Sed altera etiam illa scriptura recentis ἐκδόσεως auctore nititur Plinio ac rei veritate: *sed avita opes provinciarum spoliis parta.* Hinc correxit in δευτέρᾳ, *spoliatis orientis regionibus.*

Offendit Cajum Cæsarem.] Nullus liber est paullo antiquiore manu descriptus, in quo non legatur: *offendi speravit Cajum Cæsarem.* An *sperare* heic pro metuere posuit. Hoc sensu ubique ab Ammiano positum legere est. Lib. XVI. *Quod Constantius impendio timidus, semper se ferri sperabat.* Et lib. XXX. *Ausura novum quoddam in tempore sperabantur*, id est, timebantur. Et alibi, *extremas spes opperiens*, pro extremos metus. Et apud Poëtam:

.... si tantum potui sperare dolorem.

Ita Græci ἐλπίζειν. Atqui Lollius non solo metu ne Cajum Cæsarem offendisset, mortem sibi conscivit, sed revera offendit, & interdicta amicitia principis venenum hausit. Plinius. Præterea scimus notatione antiquarii in priore editione Solini lectum fuisse *asperavit* pro *offendit.* Utraque deinde scriptura in textum recepta *offendit asperavit.* Postea correctores ex ea fecerunt, *offendi speravit.* Hoc verissimum. Scripserat igitur in priore ἐκδόσει, *asperavit Cajum Cæsarem Augusti filium.* Latina autem loquutio *asperare & exasperare aliquem*, pro asperum sibi & infensum reddere.

CAPUT LIV.

Itinerarium Indicum. Sinus Persicus, & Arabicus. Azanium mare.

PAg. 61 E. *Ab insulensi. ut consequens est, ad continentem.*] Non dubitavimus hanc conjecturam nostram in editionem recipere, quia indubitata visa est, & digna quæ restitueretur pro germana lectione, expulsis somniis correctorum. Antiquitus editi legunt: *ab insula Ausea.* Quibus concinunt & veteres quidam scripti. Notat Delrius suum codicem habere: *ab insula Lusa.* Quomodo correxerit, ipsius editio testatur. In optimis ac vetustissimis codicibus ita concipitur: *ab insula ensea ut consequens est ad continentem.* Inde bella, sed certa emendatione legimus: *ab insulensi, ut consequens est, ad continentem. Igitur à Taprobane in Indiam revertamur.* Ἀπὸ τῆς νησιωτικῆς εἰς τὴν ἤπειρον. *Insulense* ab insula; ut *stagnense* à stagno: *circense* à circo: *forense*, a foro, & similia. Insulæ semper opponuntur continenti. De insula superiori capite tractavit. Hinc transit ab insulensi ad continentem, id est, à Taprobane in Indiam revertitur. Apulejus de Mundo: *Nos sane nescimus plerosque hujus operis auctores terrarum orbem ita divisisse; partim ejus insulas, partim vero continentem vocare.* Sequentia quoque sic emendata à nobis fuere, libris auctoribus: *Sed si in his aut urbibus, aut nationibus resistamus, egrediemur repromissa concinnitatis modum.* In editionibus erat: *sed si in Indicis aut urbibus, aut nationibus insistamus, egrediemur proposita concinnitatis modum.* Quæ nec mutanda censuissem, nisi libri auctores fuissent. *Resistere* usitatum

tatum nostro, pro gradum figere, & in aliquo loco morari. Supra: *fluctus nigrus resistunt.* Ubi vide quæ notamus. *Repromittere* autem pro simplici promittere & huic & aliis frequens.

Pag. 61. F. *Proximam Indo fluminis urbem habuere Capissam.*] Quidam libri, *Caphusam.* In aliis: *Caphisam.* Plinius *Capissam* vocat. Sed in antiquis codicibus nominatur *Capisa*, & regio *Capisene.* Quod verum est. Ptolemæo Κάπισα dicitur, & locatur in Paropanisadarum regione. Plinii verba sic corrigenda veniunt: *a proximis Indo gentibus montana. Capisene habuit Capisam urbem, quam diruit Cyrus.* Alia est *Capersana* vel *Capessana* Ammiano ad Euphratem. Alia item *Comisene* regio inter satrapias regni Parthici apud Isidorum Characenum. Ita enim in indice: Κομισηνὴ χοῖνοι νη. Ὑρκανίας χοῖνοι ξδ. At in libro ipso nulla Comisenes mentio. Latet igitur sub mendo sic eruenda: ἐντεῦθεν Κομισηνὴ χοῖνοι νη: ἐν ᾗ κῶμαι η: ἐν αἷς πόλεις, πόλις δὲ οὐκ ἔστιν. In vulgatis scribitur: ἐντεῦθεν κώμη Σίνου. Ptolemæo Κομισηνὴ inter regiones Parthiæ recensetur. Male autem hoc loco Solinus proximam Indo flumini Capisam facit, quod Plinius non dicit. A proximis Indo gentibus eam ponit. Ergo post proximas Indo gentes, nec una de proximis. *Proximam*, inquit Solinus, *Indo fluminis urbem habuere Capisam.* Quinam habuere? Indi scilicet. Nam de his sermo est, ac de Indicis urbibus. Atqui Capisa cis Indum, quo terminatur ad occidentem India, præterea longe ab Indo flumine. A proximis Indo gentibus montana esse scribit Plinius. In his montanis *Capisene* regio à *Capisa* urbe. Non tamen Indo proxima. Corrigendus Arrianus in Indicis, in hujus urbis nomine. Nam male Σάβισα pro Καπίσα aut Καπίσα scribitur: Σόαμος δὲ ἐκ τῆς ὀρεινῆς τῆς Καπισηνῆς ῥέων, ἐρῆμος αὐτῷ ποταμοῦ ἐκδιδοῖ ἐς αὐτόν. In fluvium Indum exonerat ille Soamus, qui ex Capissæ montanis oritur. Montanam esse Capisenem etiam Plinius testatur.

Arachosiam Erumando flumini impositam Semiramis condidit.] Ita repositum ex fide optimi ac vetustissimi codicis regii. In aliis: *Erumantho.* Vinetus edidit *Hermando* ex Plinio, cujus vulgati libri sic præferunt. Scripti habent *Ermando* absque adspiratione. Quidam *Ermante.* Alii *Erymado.* Delrius edidit: *Arachosiam Arachoto flumini impositam.* Plane contra librorum omnium auctoritatem. Verum quidem est ex Plinii sententia Arachosiam urbem Arachoto flumini impositam esse, sed minime hoc voluit Solinus, qui eam Erumando imposuit alteri fluvio ejusdem regionis Arachosiorum. Verba Plinii sic legenda: *Arachosia cum flumine & oppido ejusdem nominis, quod quidam Cophen dixere a Semiramide conditum.* Perperam editur: *cum oppido & flumine ejusdem nominis, quod quidam Cophena dixere.* Falsum est flumen Arachoton quibusdam vocitatum fuisse Cophen. Diversi quippe fluvii Κωφὴν, vel Κωφὴς, & Ἀράχωτος. De oppido Arachoto id tradit Plinius, quosdam *Cophen* illud appellasse. Libri Pliniani, quos vidi, scribunt *Cutim.* Sunt qui asserant in veteribus esse, *Phoclin*, eamque scripturam defendunt auctore Ptolemæo, qui inter Arachosiæ urbes recenset Φωκλίδα. Sed advertere illi debuerunt eumdem Ptolemæum in eadem Arachosiorum provincia Ἀράχωτον urbem diversam à Phoclide ponere. Non igitur *Arachotos* ab aliis dicta *Phoclis.* Vera est lectio *Cophena*, id est, Κωφηνῶν. Stephanus: Ἀραχωσία πόλις οὐκ ἄπωθεν Μασσαγετῶν, ὑπὸ Σεμιράμιδος ἀνεγερθεῖσα, ἥτις καὶ Κωφὴν ἐκαλεῖτο: οἱ πολῖται Ἀραχωσιεῖς, τῆς δὲ Κωφηνῆς Κωφηνοί. Ceterum hæc Arachosia urbs, quæ & *Cophen* cognominata, longe a flumine Cophete, vel Cophene aberat, nec inde potuit cognomen nancisci. Dicebatur & Ἀράχωτοι hoc oppidum. Strabo lib. XI. Εἶτα εἰς Ἀραχωτοὺς τὴν πόλιν πεντακισχιλίους ἑκατὸν εἴκοσι. Stephanus: Ἀράχωτοι πόλις Ἰνδικὴ ἀπὸ ποταμοῦ Ἀραχώτου ῥέοντος ἀπὸ Καυκάσου εἰς Φάβωρον. Ptolemæo dicitur Ἀράχωτος, qui fluvium non nominat, sed Arachosiam dicit perflui amne qui ab Indo derivatur, & paludem efficit nomine Ἀράχωτος κρήνην. Forte legendum Ἀραχωτοῦ κρήνην. Ex ea palude, ut apparet, oritur flumen Arachotus, utpote quæ fons Arachoti censeatur. Ammianus sequitur Ptolemæum heic ut in aliis. Sic enim scribit de Arachosia: *quam ab Indo fluviorum maxime, unde regiones cognominatæ sunt, amnis multo minor exurgens aquarum allùit amplitudine, efficitque paludem Arachotoscrenem appellatam.* Et heic legendum Ἀραχωτοῦ κρήνην. Amnem ex Indo exsurgentem Arachosiam alluere dicit. Hoc est, quod ait Ptolemæus: ἐμβάλλει δὲ εἰς τὴν χώραν ποταμὸς, ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ἐκτρεπόμενος. Non potest heic esse Arachotus amnis, nam efficere dicitur paludem, quæ fons est Arachoti. Is erit ergo *Erumandus* Plinii, qui Arachosiam etiam alluit. Hic ex Indo deflexus sub Erumandi nomine in Arachosiam labitur, ubi ingenti palude creata, quæ Ἀραχωτοῦ κρήνη appellatur, mox inde egressus Ἀράχωτος fluvius nominatur. Sed de Erumando paulo post. Stephanus Ἀραχωσίαν urbem prope Massagetas collocat, quam Semiramis condidit, quæque Κωφὴν cognominata est. Atqui ea est ipsa Arachosia Plinii Indiæ vicina & longe à Massagetis dissita. Idem Stephanus duplices Ἀραχώτους facit, alteros Indicos à flumine Arachote, qui de Caucaso descendit: alteros Massagetis vicinos: εἰσὶ καὶ ἄλλοι πλησίον Μασσαγετῶν ὡς Στράβων ἱστορεῖ. Certe Strabo lib. XI ex Eratosthene quosdam Arachotos vicinos facere Massagetis videtur. Φησὶ δὲ Ἐρατοσθένης τοὺς Ἀραχώτους καὶ Μασσαγέτας τοῖς Βακτρίοις παρακεῖσθαι πρὸς δύσιν παρὰ τὸν Ὦξον. Ita legendum ex veteribus libris. Verum profecto est Massagetas ab occidente Bactrianis adjacere ad flumen Oxum. Quod si ibi quoque Arachoti, longe utique diversi ac divisi fuerint ab Arachotis Indicis vel Indiæ proximis. Sequitur apud Strabonem: καὶ Σάκας μὲν καὶ Σογδιανοὺς τοῖς ὅλοις ἐδάφεσιν ἀντικεῖσθαι τῇ Ἰνδικῇ, Βακτρίους δὲ ἐπ' ὀλίγον, τὸ γὰρ πλέον τῷ Παροπαμισῷ παρακεῖσθαι. Sic scribendum ex veteribus. Nam Sacæ & Sogdiani totos fines suos Indiæ contraversos habent. At Bactriani exigua tantum sui parte Indiæ oppositi sunt, qui fere toti Paropaniso adjacent. De Arachotis illis Scythicis ac Massagetarum vicinis nihil alibi legi. Quin immo idem Strabo paulo post, ubi ex eodem Eratosthene intervalla recenset itineris, quo Alexander Magnus Indiam petiit, Ἀραχωτῶν meminit, qui alii sunt. Εἶτα εἰς Προφθασίαν τὴν ἐν Δράγγαις χιλίους χ. εἶτα εἰς Ἀραχωτοὺς τὴν πόλιν πεντακισχιλίους ἑκατὸν εἴκοσι. Hi Arachoti ab oriente Indiam, ab occidente Dranganos habuere. Idem Strabo lib. XV gentes illas omnes, & earum situm ex Eratosthene describens, non alios Arachotos commemorat præter Indicos: πλὴν δὲ ἐστὶ καὶ εἰς τὴν μεσόγαιαν ἀνέχουσα, καὶ ἡ Γεδρωσία μέχρι τοῦ συνάψαι Δράγγαις τε καὶ Ἀραχωτοῖς, καὶ Παροπαμισάδαις, περὶ ὧν Ἐρατοσθένης οὕτως εἴρηκεν: οὐ γὰρ ἔχομέν τι βέλτιον εἰπεῖν περὶ αὐτῶν. Puto igitur hac in parte aut Eratosthenis, aut ipsius Strabonis codices mendosos fuisse, ubi Arachoti cum Massagetis ut collimitanei nominantur. Καρῶται ibi recenset Ptolemæus, pro quibus fortasse Ἀράχωτοι irrepsere. Plinius *Arachosios* & *Arachotas* videtur distinguere his verbis: *per Abesam Arachosiorum, proximos his a meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos.* Manifesto separat Arachotas ab Arachosiis. Sed Arachosios Arachosiæ urbis incolas & circumjacentes populos appellat: *Arachotas* totam satrapiam, cujus partem fecere Arachosii. Sic *Aris* & *Arianis* diversi, *Parthis* & *Parthyenis.* Idem cap. XX. *Sed adjiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas.* Hæ sunt quatuor Satrapiæ, quas in hunc locum distulerat, de quibus heic ait, capite nempe XXIII. Sed hoc loco nulli Arii nominantur, quum Arachotas, Gedrosos, & Paropamisadas recensuerit. Eruendi igitur desub menda, in qua delitescunt: *proximos his a meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, & a septentrione Paropanisadas. Cartana oppidum sub Caucaso, quod postea Tetragonis dictum. Hæc regio est ex adverso Bactrianorum, deinde cujus oppidum Alexandria a conditore dictum.* Hæc imperfecta esse nemo non videt, nec seorsum efficere integrum. Paropamisadæ quidem ex adverso Bactrianorum, sed nulla in Paropamisadis Alexandria. Libri nihil mutant excepto quod habent, *exadversum* pro *ex adverso.* Quod vocabulum non uno loco vidisse memini in illo auctore corruptum. Scribe igitur: *Hæc regio est exadversum Bactrianos. Aria deinde, cujus oppidum Alexandria a conditore dictum.* Sic supra: *Exadversus fontes Indi*, ut ibi correximus. Aria proxima Paropamisadis, cujus oppidum Alexandria ἐν Ἀρίοις cognominatum. Quod mox tamen in Ariana recenset,

ex alio auctore confundente Ariam Satrapiam cum Ariana regione. Ariana regio Ariam complectebatur, & alias præterea Satrapias. Nam & Arachosia in Ariana censebatur. Alii tamen, ut supra notavi, confudere Arianam cum Aria. De Erumando, vel Erymando nunc videamus. Impositam huic flumini Arachosiam urbem fuisse dicit Solinus, sed more suo solens à Plinio divertit, & rem falsam narrat. Erumandus quidem in Arachosiorum regione ponitur à Plinio, sed diversus ab Arachoto, cui imposita Arachosia: *Amnis Erymandus præfluens per Abesten Arachosiorum.* Liber scriptus Rigaltianus legit: *Parabesten.* Ita legendum: *præfluens Parabesten.* Ut nomen sit urbis Arachosiorum. Βαρτήτας in Arachosia recenset Ptolemæus. Forte ergo heic rescribendum apud Plinium, *Bartietum*, τὴν Βαρτήτων, Bartietarum regionem. *Præfluere urbem* aut regionem dicitur amnis qui eam alluit, non autem *præfluere per regionem.* Græci dicunt παραῤῥεῖν. Plinius paulo post: *Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam.* Ἐρύμανδρος amnis memoratur Arriano per Euargetarum regionem fluens, de quo dubito an hic sit *Erymandus* Plinii. Euergetæ illi vicini sunt Drangis. Nam ab eorum regione in Drangianam transiit Alexander, quum Bactra peteret. Ab Ariis Euergetas, ab Euergetis ad Drangas processit. Strabo etiam Arachotis vicinos constituit lib. XV. Εἶτ' ἐκ Δραγγῶν ἐπί τε τοὺς Εὐεργέτας καὶ, οὓς ὁ Κῦρος οὕτως ὠνόμασε, καὶ τοὺς Ἀραχωτούς. Illi Euergetæ olim dicebantur Ἀγριάσπαι, ut Arrianus de expeditione Alexandri & Curtius testantur. Immo puto Ἀριάσπας vocatos, non Ἀγριάσπας. *Ariaspa* ab urbe Ariaspa, quam in Drangiana locat Ptolemæus. Drangiana autem Arachosiæ ad orientem vicina. Urbs autem *Ariaspa* sita in confinio Drangianæ & Arachosiæ. Hi sunt Ariaspæ, quorum oppidum *Prophthasiam* esse tradit Plinius, quam in Drangiana ponit Ptolemæus. *Prophthasia oppidum Ariasparum, Dranga, Argeta.* Ita legendum, non *Zarasparum.* Alii *Zariaspæ* populi in Bactriana à Ptolemæo ponuntur. Ab Etymandro illo amne Ἐρυμανδρεῖς, ut videtur, populi eidem Ptolemæo in Aria memorati, quæ Ariorum regio à meridie collimitat Drangianæ. Nullus itaque dubitarim, quin Ἐρύμανδρος ille sit Plinii *Erymandrus.* Arachosiorum autem urbs, quæ Plinio vocatur *Arachosia*, aliis Ἀραχωτὸς in Alexandropolim mutata videtur teste Isidoro Characeno, qui Alexandropolim facit Arachosiæ metropolim, Arachoto amni appositam. Εἶτα Ἀλεξανδρόπολις μητρόπολις Ἀραχωσίας. Ἔστι δὲ Ἑλληνὶς, καὶ παραῤῥεῖ αὐτὴν ποταμὸς Ἀράχωτος. *Et eam præfluit amnis Arachotus.* Ptolemæus Alexandriam in Arachosia recenset, quæ est Isidori Ἀλεξανδρόπολις, sed diversam eam statuit ab oppido Arachoto. Sed talis in ceteris Ptolemæus. Sic Astacum & Nicomediam simul agnoscit in Bithynia, cum extante Nicomedia nulla fuerit Astacus: postquam Astacus cœpit esse, nulla extiterit Nicomedia. Quod etiam in aliis multis fecit. Sic *Bactra* & *Zariaspa* diversas urbes fecit, quæ sunt eædem. Vetus illud nomen, hoc recens. Curtius Arachosiorum regionem ad mare Ponticum pertinere scribit: nescio quid aut quem sequutus lib. VII. *Arachosios, quorum regio ad Ponticum mare pertinet, subegit.* Forte in Græco scriptore legerat, μέχρι πόντου παρήκειν regionem Arachotorum, qui de mari Indico intelligebat. Ille Πόντον speciali appellatione pro mari Pontico acceperit. Arrianus sæpe πόντον vocat Indicum mare. Ut de Indo amne, quem εἰς πόντον ἐσβάλλειν dicit, id est, in mare Indicum. Non tamen Arachoti usque ad illud mare pertinent. Gedrosi in medio.

Cadrusia oppidum ab Alexandro Magno ad Caucasum constitutum.] Plinio *Cadrusi.* Arriano Γαδρωσία dicitur regio, quæ aliis Γεδρωσία, Polyhistori Κεδρωσία. Sed longe ab hac Cadrusia illa Gedrosiorum regio. Nec *Cadusii* populi huc pertinent. Nomen populi esse *Cadrusos* apud Plinium, non oppidi persuasum habeo. Distinctio male posita fefellit heic Solinum. Sic enim interpungendum in verbis Plinii: *Dangala, Parapiana, Cantaces, Maci ad Caucasum, Cadrusi, oppidum Alexandro conditum.* Per oppidum Alexandro conditum intellexit Alexandriam sub Caucaso, quam Alexander construxit in radicibus Caucasi, quum pararet monte eo superato in Bactrianam pergere. Sequitur heic apud Solinum: *Ubi Alexandria quæ patet amplius stadia triginta.* De hac eadem Alexandria ad Caucasum hoc scripsit. Atqui Plinius unde habet, de Alexandria in Ariis id prodidit, quæ non est ad Caucasum. De Ariana regione sic loquitur: *Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stadia.* Solinus hanc Alexandriam ad Caucasum statuit, magno errore. Nam illa alia est. Melius autem veteres codices hoc loco legunt: *qua patet amplitudinis stadia triginta.* De circuitu id accipiendum.

Multa alia sunt, sed hæc cum eminentissimis.] Immo non minus eminentia, quæ omisit.

Post Indos montanas regiones Ichthyophagi.] Hæc falsissima, sed Solino digna, qui hoc unum professus in isto opere videtur, ut verum nunquam diceret. Nec montanas regiones tenent Ichthyophagi, nec eas quæ post Indos sunt. Nam maritimam oram Persici sinus accolunt, & longe ab Indis distant, vicinosque habent Carmaniæ populos, & ipsos sinui Persico prætentos. Nusquam sane hoc Plinius prodidit montanas regiones post Indos ab Ichthyophagis teneri. Plinii verba consideranda; nam & ille multum heic turbat: *Alii Gedrosos, & Scyros posuere per* CXXXIIII. *P. Mox Ichthyophagos Oritas propria non Indorum lingua loquentes per* CC. *Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere. Inde posuere Arbiorum gentem per* CC. *P. Ultra deinde Carmania ac Persis & Arabia.* Hunc locum isto plane ordine & modo concipiunt veteres libri. Sed quinam illi *Scyri*, quos Gedrosis conjungit Plinius. Liber vetus legit *Syros.* Scribendum ajo, *Oros.* Eos quoque Arrianus cum Gedrosis nominat lib. VI. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Νέαρχος παραπλεύσας τὴν Ὤρων τε καὶ Γαδρωσῶν γῆν καὶ τῶν Ἰχθυοφάγων, κατῆρεν εἰς τῆς Καρμανίας τὰ πρὸς θάλασσαν ᾠκισμένα. Plinius etiam Oros illos paulo post agnovit, ubi circumvectionem Nearchi sigillatim exponit: *Ora gens; flumen Carmaniæ Hytanis.* Ab urbe *Ora* videntur appellari, cujus meminit idem Arrianus lib. IIII. Ἐς τὴν Ὦρα τὴν πόλιν. Ptolemæo dicitur Ora, & in Carmania ponitur. Ab Ὦρα Ὦροι, ut à Palibothra *Palibothri*, & similia. Quinimmo & Ὠρείτας ab illo oppido Ὦρα denominatos verisimile est. Nam ab eodem prototypo Ὦροι & Ὠρεῖται. Eos vicinos Gedrosis facit idem Arrianus lib. VI. Προῄει ὡς ἐπὶ τὰ ὅρια τῶν τε Γαδρωσῶν καὶ Ὠρειτῶν. Apollodorus apud Stephanum:

Ἔνδοθι δ' Ὠρεῖταί τε καὶ Γεδρωσοὶ
Οὓς ἴσμεν Ἰνδοὺς τοὺς ἐποικοῦντας πέραν
Ἄρβιος.

Sed & ipse Arrianus loco supra citato, Ὤρων τε καὶ Γαδρωσῶν γῆν, Oros pro Oritis nominavit. Ptolemæus nusquam mentionem habet Oritarum, licet Oræ oppidi meminerit. Oritas ab Arbiis separabat flumen Arbis. Oritæ Gedrosis & Carmanis, sed & Ichthyophagis vicini. Horum quippe alii ad mare colebant, alii intus, quos τοὺς ἄνω Ὠρείτας indigetat Arrianus. Male Ὠρεῖται scribuntur apud Strabonem & Arrianum, cum debeant esse Ὠρῖται. At Ὠρεῖται dicuntur ab Oreo urbe Euboeæ, quos παραπλησίως extulit Apollodorus: τῶν Ὠρειτῶν νυκτὸς αἱρεῖται πόλιν. Arrianus lib. IIII Βάζιρα urbem memorat haud longe ab Ὦρα. An ea est, quam in Indicis Πασιρὰ vocat, quam in ora Ichthyophagorum statuit. Λιμήν τε ἦν αὐτόθι εὔορμος, καὶ κώμη Πασιρὰ, ἀπέχουσα ἀπὸ θαλάσσης ἑξήκοντα σταδίους, καὶ οἱ πρόσοικοι αὐτῆς Πασιρέες. Corrigendus in hac voce Plinius, qui hos *Pasiras* circa flumen Tuberum collocat, quos male *Parvras* vocant ejus editiones: *flumen Tuberum navigabile, circa quod Pasiræ. Deinde Ichthyophagi tam longo tractu*, &c. Nomen etiam fluminis corruptum. Libri veteres scribunt *Tormerum.* Lego: *Tomerum.* Arrianus in Indicis de Navarchi navigatione, quam Plinius eo loco describit: Τόμηρος ὄνομα ἦν ποταμῷ. Satis longe tamen ab eo fluvio *Pasiras* ponit. Ptolemæo metropolis Gedrosiæ recensetur Πασιρά. Sic enim corrigendum pro Παρσίς. Inde Πασιρηνὴ regio interior Gedrosiæ, quæ perperam in ejus libris vocatur Παρσιηνή. Plinius, ut ad eum tandem redeamus, *Ichthyophagos Oritas* vocat. Atqui omnes auctores, qui eumdem periplum Nearcheæ navigationis prosequuti sunt, Ichthyophagos ab Oritis separant. Strabo: Εἶτ' Ὠρεῖται

Ὠρεῖται ἔθνος αὐτόνομον· τούτων δὲ ὁ παράπλους χιλίων ἑξακοσίων. Ὁ δὲ τῶν ἑξῆς Ἰχθυοφάγων ἑπτακισχιλίων τετρακοσίων. Arrianus quoque post Oritas ponit Ichthyophagos. Ejus Indica vide. Sed nos videamus Pliniana: *Alii Gedrosos & Oros posuere* CXXXIIII. P. *Mox Ichthyophagos Oritas propria, non Indorum lingua loquentes.* Separat Oros ab *Oritis*, quos eosdem videri ante docuimus. Ex diversis auctoribus hæc compilavit, ideo & diversos fecit. Post Oritas mediterranea intus incolere Gedrosos narrat Arrianus: infra Gedrosos autem ad mare tenere Ichthyophagos. Oritas ille cum Ichthyophagis junxit, & Oros ab his sejunxit. Gedrosos & Oros per CXXXIIII milia passuum incolere dicit. Hoc convenit cum Strabonis numero, qui Oritarum παράπλουν facit stadiûm mille supra octingenta, quæ ducenta cum quadraginta reddunt milia passuum. Arrianus χιλίους καὶ ἑξακοσίους ponit. Gedrosis autem Oritæ vicini. Hinc constat Oros eosdem cum Oritis esse. Etenim parem stadiasmum littora amborum occupant. At iidem diversi ab Ichthyophagis, in quorum demetienda ora maritima fallax computatio librorum Plinii, quæ per ducenta milia passuum eorum regionem patere scribit. Strabo ἑπτακισχιλίους τετρακοσίους stadios tribuit illorum παράπλῳ, hoc est, decies centena milia passuum minus tredecim miliaribus cum duobus stadiis ac dimidio. Arrianus μυρίους σταδίους Ichthyophagorum oram ex Nearcho porrigi tradit longe immaniore numero. Plinius paulo post narrat Ichthyophagorum littus tam longo tractu extendi, ut viginti dierum spatio prætemavigatum sit. Idem Plinius Arbiorum gentem per CC milia passuum tenuisse prodit. Strabo mille stadiûm oram habere Ἄρβιας prædicat, hoc est, centum ac triginta tria plus minus milia. Eumdem habet numerum Arrianus. Quod autem Ichthyophagos Oritas memorat idem Plinius, propria, ac sua, non Indorum lingua loqui, hoc de Oritis, non de Ichthyophagis prodiderunt antiqui. Arrianus in Indicis de Oritis: γλῶσσα δὲ ἄλλη αὐτοῖσι καὶ ἄλλα νόμαια. Ideo nec Indis adnumerabantur. Arbis fluvius eos ab Arbiis populis ad orientem disterminabat, & Indiam simul finiebat. Nam hactenus Indi. Ipsique Arbii pars Indorum. Post Arbios trans Arbim amnem Oritæ colebant ad occidentem, qui non amplius Indi, utpote diversis moribus & lingua utentes. Strabo: οἰκοῦσι δὲ Ἄρβιες πρῶτοι ὁμώνυμοι τῷ ποταμῷ Ἄρβει τῷ ὁρίζοντι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἑξῆς Ὠρειτῶν. Ἰνδῶν δὲ εἰσι μοῖρα καὶ αὐτοί. De Arbiis loquitur, non de Oritis. Hinc Plinius Oritas ab Indis Arbi fluvio dividi ait. Ergo Indi Arbii, non etiam Oritæ. Apollodorus:

> Ἔπειτα δ' Ὠρεῖταί τε καὶ Γεδρωσίοι
> Οὐκ ὄντες Ἰνδοὶ οἱ ἐνοικοῦντες πέραν
> Ἄρβιος.

Mirum tamen Arrianum in expeditione Alexandri lib. VI Oritas Indis accensere: καὶ ἅμα ἐς τοὺς Ὠρείτας τοὺς ξὺν τῇ Ἰνδοὺς αὐτονόμους ἐκ πολλοῦ ὄντας ἄφνω ἐπιστρατεύειν. Sed puto legendum: Ὠρείτας καὶ τοὺς ταύτῃ Ἰνδοὺς αὐτονόμους. Ut Arbias intelligat Oritis vicinos. Idem quippe in Indicis Arbias populos ultimos Indorum esse ait. Quod si verum est, non Oritæ inter Indos: μέχρι μὲν τοῦ δὲ Ἄρβιες ἔσχατοι Ἰνδῶν, ταύτην ἐνοικέουσι. Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ δὲ Ὠρεῖται ἐπέχουσι. Sic autem scribendum, non Ἀρίβιες. Ipsi etiam αὐτόνομοι ut & Oritæ. Ἄρβιας istos Ἀράβιας indigetant vulgatæ Arriani editiones in Indicis: μῆκος δὲ παράπλου παρὰ μὲν χώρην τὴν Ἀραβίων ἐς χιλίους μάλιστα σταδίους. Melius: Ἀρβίων. Et apud eumdem lib. VI fluvius Ἄρβις vocatur Ἀράβιος pro Ἄρβιος, ἐς τὸ μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν Ἀράβιον ξὺν τῇ στρατιᾷ πάσῃ προυχώρει. Melius: ἐπὶ τὸν ποταμὸν Ἄρβιν. Item in Indicis: τοῦ γὰρ Ἀράβιος ἐκβολαὶ ἀναμεμιγμέναι τῷ πόντῳ ἦσαν. Rectius: τοῦ γὰρ Ἄρβιος. Et lib. VI expeditionis: Ἀραβῖται μὲν δὴ ἔθνος, καὶ τοῦτο αὐτόνομον τῶν περὶ τὸν Ἀράβιον ποταμὸν νεμόμενον. Lege: Ἀρβῖται, & περὶ τὸν Ἄρβιν. Nam Ἀρβῖται etiam dicebantur & Ἄρβιες. Stephanus: Ἄρβις ποταμὸς τῆς Ἰνδικῆς· ἔθνος Ἄρβιες ἢ Ἀρβῖται. Ptolemæo in Gedrosia ponuntur Ἀράβιος ποταμοῦ ἐκβολαί. Forte corrigendum, Ἄρβιος. Certe de hoc Arbi intelligendum. Ἄρβις πόλις ibidem recensetur ab his populis. Ἀρβιτῶν κῶμαι. Marciano Heracleotæ in periplo Gedrosiæ vocantur Ἀραβιτῶν κῶμαι pro Ἀρβιτῶν. Ἐνταῦθα κεῖνται αἱ τῶν Ἀραβιτῶν κῶμαι. Apud eumdem eodem loco Ἀρταβις ποταμὸς pro Ἄρβις bis terve cum vitio nuncupatur. Mentio ibidem & Ἄρβιος πόλεως. Ἄρβιτα ὄρη debent esse Ἀρβιτῶν κῶμαι. Quin & Ἀρβῖται ὄρη eadem provincia nomen inde sumpserunt, ab illis nempe populis Arbiis. Ἄραβες pro Ἄρβιες dicuntur Dionysio:

> Ἠοῖ μὲν ζωστῆρος ἐπὶ κλιτὺν ναίουσιν
> Ὠρεῖταί τ' Ἄραβές τε λινοχλαῖνοί τ' Ἀραχῶται.

Vetus hoc mendum heic sedem sibi fixit. Nam scripsisse auctorem certa fides est:

> Ἄρβιες Ὠρεῖταί τε λινοχλαῖνοί τ' Ἀραχῶται.

Nec moror quod vulgatam lectionem in sua paraphrasi videntur agnoscere Avienus & Priscianus. Certe ille etiam Ἄπυρας pro Ταπύρας vitiosam lectionem agnovit, & Ἀραβίας pro Ἀρβίας. Dionysius sequitur ordinem locorum quem tenuit Alexandri classis sub præfectis Nearcho & Onesicrito, quæ ab Indi ostiis totam oram maris Indici prætemavigavit usque in Carmaniam & Persidem. Scripturam tamen hanc Ἄραβις pro Ἄρβις de illo fluvio, & Ἀραβῖται pro Ἀρβῖται etiam agnoscit Stephanus, ut veterem esse liqueat: Ἄραβις ποταμὸς Ἰνδικῆς ἐν αὐτονόμῳ χώρᾳ, περὶ ὃν οἰκοῦσιν Ἀραβῖται ὡς Ὠκεανῖται. Sed more suo hanc Ἄραβιν facit diversum ab illo Ἄρβει, cujus paulo post sequitur apud eumdem mentio, cum populis Arbitis: Ἄρβις ποταμὸς Ἰνδικῆς· ἔθνος Ἄρβιες ἢ Ἀρβῖται. Atqui idem est Ἄρβις & Ἄραβις. Ἀρβῖται & Ἀραβῖται. Ab Indo versus occidentem navigantibus & oram legentibus, occurrunt Arbies primum populi, deinde Oritæ, postea Ichthyophagi, mox Carmania & Persis. Ita Strabo, Arrianus, & alii qui ex Nearcho navigationem illam ac περίπλουν classis Alexandri descripserunt. At Plinius præpostero ac perverso ordine in ea circumvectione commemoranda Gedrosos & Oros primos nominavit, deinde Ichthyophagos Oritas, postea Arbias populos: *Deinde*, inquit, *Carmania & Persis.* Quod si ab occidente versus orientem voluit pergere contrario cursu, Persis & Carmania primo loco ei fuere nominandæ, mox Ichthyophagi & Gedrosia, deinde Oritæ, postea Arbies, postremo Indus amnis & Patalene inter Indi ostia. At classis Alexandri ab Indo in Carmaniam & Persidem circumvecta est. Hunc cursus ordinem sequuti sunt omnes antiqui geographi. Inter quos & Dionysius memoratis Indi fluminis geminis ostiis & insula Patalene in occidentem regreditur, ac recenset Arbias & Oritas & Arachotas. Apollodorus quoque hoc ordine processerat in illis gentibus enumerandis, ut ex his constat versibus:

> Ἔπειτα δ' Ὠρεῖταί τε καὶ Γεδρωσίοι
> Οὐκ ὄντες Ἰνδοὶ οἱ ἐνοικοῦντες πέραν
> Ἄρβιος.

Versibus, qui præcessere, Indum fluvium & Arbias populos Indo proximos recensuerat, deinde Oritas & Gedrosos memorat, quos Indos non esse tradit, quia trans Arbim incolunt, qui amnis Indiam terminat. Ab Indo venientibus contra occidentem Oritæ & Gedrosi trans Arbim siti sunt: ut contra versus orientem ad Indum tendentibus cis Arbim censendi. In geographia, ut in aliis multam ubique indiligentiam prodit Plinius. Verum hac negligentia, ac supinitate multis milibus superavit Plinium noster, qui cùm totus ex illo pendeat mensuram errorum ejus immani culmine accumulet. Ex his porro, quæ supra disputavimus, liquere potest, quam verum sit quod Solinus heic posuit Ichthyophagos montanas regiones post Indos tenuisse. Quod nec Plinio, unde accepit, nec veritati congruit.

Quos subactos Alexander vesci piscibus vetuit.] In optimo codice regio & aliis antiquioribus: *quos subactos Alexander Magnus in reliquum abstinere jussit a piscibus.* Ad oram vulgata lectio adposita: *vesci piscibus vetuit.* Quam lectionem prioris editionis fuisse mihi constat. Plinius: *Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus vivere.* Sic in priore illa editione non res tantum, sed ipsa pæne ubique Plinii verba usurpaverat, ut ex sexcentis locis verum esse scimus. In posteriore res retinuit, verba immutavit.

Ultra hos deserta Carmania, Persis deinde, atque ita navigatio.] Plinius: *inde posuere Arbiorum gentem per* CC. M. P. *ultra deinde Carmania, & Persis & Arabia.* Ita veteres libri locum illum scribunt, & eo ordine concipiunt. Vulgo est: *ultra deserta, deinde Carmania & Persis.* Quod vitio non

Aaaa

caret. Forte legerit Solinus: *ultra deserta Carmaniæ, deinde Persis & Arabia.* Nec dubium ita legisse, quæ & vera lectio est. *Deserta Carmaniæ*, ἡ ἔρημος τῆς Καρμανίας Straboni. Ptolemæo seorsim ab alia Carmania describitur ἔρημος Καρμανία. Malo autem ordine Plinius post Arbias Carmaniam & Persida sequi facit. Atqui Oritæ & Gedrosi & Ichthyophagi longissimum oræ tractum tenentes inter Arbias & Carmaniam patent. Idem tamen alio loco, quasi ex quorumdam sententia inter Armozæos & Carmanos Arbias collocari ait cap. XXV. *A promontorio Carmaniæ junguntur Armozæi. Quidam interponunt Arbios* CCCCXXII. M. P. Unde unde hæc acceperit Plinius, falsissima sunt. Ἁρμόζον promontorium Carmaniæ ad ipsas angustias sinus Persici. Urbs ibidem nomine Ἁρμόζουσα, à qua populi Ἁρμοζεῖς. Græca autem hæc vocabula, τὸ ἁρμόζον ἀκρωτήριον, quasi accommodum promontorium. Urbs autem ipsa πόλις Ἁρμόζουσα. Male apud Ptolemæum dicitur Ἁρμοῦσα. Marcianus Heracleota: ἀπὸ δὲ Ἁρμοζούσης πόλεως ἐπὶ Ἁρμόζον ἀκρωτήριον λεγόμενον στάδια ν' : ἀπὸ δὲ Ἁρμόζοντος ἀκρωτηρίου ἐπὶ Καρπέλλαν στάδια χυ'. At longe ab Armozonte promontorio & urbe Armozusa Arbii populi distant. Quorum littus heic CCCCXXII milia occupasse heic dicit, quum alio capite CC tantum tenuisse prodiderit. Ἁρμόζουσαν hodie volunt esse *Hormus* manifesto nominis indicio. Ceterum attendenda hoc loco Solini verba: *ultra deserta Carmaniæ, Persis deinde, atque ita navigatio.* Quænam, malum, ista navigatio? Aut quid sibi vult? Quis auctor hujus navigationis, aut quibus postea frequentata? Nihil horum præcessit: nulla locorum mentio aut mansionum. Certe classis Alexandri hæc navigatio fuit, quam heic videtur designare quæ ab India circumvecta est oram maris Indici, & ab Indo flumine in Carmaniam & Persidem navigavit. At quis de hac navigatione heic intelligere posset, quum nec Alexandri meminerit, nec classis ejus, nec quidquam ediderit quod ad eam rem pertineat? Præterea duplicis navigationis meminit Plinius eo loco, quem noster hic mutuatus est: primo illius, quam præfecti classis Alexandri ab India in Persidem reversi sunt, tum alterius recentioris, qua mercatores è Syagro Arabiæ portu Indiam petere solebant: *Sed priusquam hæc generatim persequar, indicare convenit quæ prodit Onesicritus classe Alexandri circumvectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proxime a Juba: deinde eam navigationem quæ his annis comperta servatur hodie.* Nearchus & Onesicritus ambo præfecti classis Alexandri oram eamdem maris lustrarunt ab India & Indi ostiis usque Persidem, & illam ἀξιόχρεων uterque literis mandarunt. Arrianus ex fide & verbis Nearchi eam navigationem pertexuit: Plinius ex auctore Onesicrito eamdem retulit, mirum quanta diversitate. *Onesicriti*, inquit, *& Nearchi navigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia.* Immo Arrianus nomina omnia mansionum ex Nearcho diligenter notavit, ut appareat ea non fuisse memorata Onesicrito, quem sequutus est Plinius, ut ipse declaravit his verbis: *sed priusquam hæc generatim persequar, indicare convenit quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri circumvectus in mediterranea Persidis ex India.* Perperam corrigunt viri docti: *circumvectus meridionalia Persidis.* Immo in mediterranea usque Persidis classis illa ex India & ab Indo amne profecta pervenit. Nam per flumen Tigrim & Eulæum Susa usque ascendit, quæ in mediterraneo Persidis. Plinius ipse hoc diserte testatur eodem capite: *lacus quem faciunt Eulæus & Tigris juxta Characem. Inde Tigri Susa.* At capite XXVII ejusdem libri dicit classem Alexandri ad urbem Susa subisse Pasitigri. Sane Tigri non potuit subisse Susa. Nec enim ad Tigrim hoc oppidum. Sed nec ad Pasitigrim. Facilius poterat ac propius per Eulæum Susa ascendere. Nam hic fluvius Susa præfluit. Sed Nearchus eum classe Alexandri Babylonem recta petebat, & jam per Euphratem flumen eo parabat classem perducere. Sed audito Alexandrum Susa profectum esse repedavit, & cursum retro legit, ac per Pasitigrim subiit Susa. Hic fluvius per Uxiorum fines haud longe à Susis fluit, & in mare Persicum aquas mittit. Diversus utique à Tigri, ut supra ostendimus. Arrianus lib. III. Ἄρας δ' ὅτι Σούσων καὶ ὅδε Πασιτίγρης ποταμὸς ἐμβάλλει εἰς τὴν Οὐξίων γῆν. Sic Uxiorum fines à Susianis dividit.

In qua Solis insula rubens semper.] Delrius notat libro suo abesse illud *semper*: nostri omnes habuere. Plinius: *Insula quæ Solis appellatur & eadem cubile nympharum rubens, in qua nullum non animal absumitur.* Nec discrepant ab hac lectione libri veteres, nisi quod habent alio ordine: *& eadem Nympharum cubile rubens.* Pincianus tamen emendari volebat in illis Plinii verbis: *& eadem Nymphæ Nereidis cubile*: vel etiam simpliciter, *Nereidis cubile*, absque illo *Nymphæ*. Quippe Arrianus tradit insulam illam sacram Soli Nympham quamdam Nereïda tenuisse. Nihil ille, ut apparet, vestigia veteris scripturæ curabat. Si quid mutandum censerem ex propiore nec minus vera conjectura id facerem legendo: *Et eadem cubile Nympharum unius.* Arrianus: οἰκεῖν δὲ κατὰ ἄλλον λόγον ὑπὲρ τῆς νήσου ταύτης λεγόμενον, οἰκῆσαι τὴν νῆσον ταύτην μίαν τῶν Νηρηΐδων. Ceterum, si vitium est in illis verbis, certe Solini ætate Plinii exemplaria jam tum occupasse oportet hoc mendum, quem non aliter legisse certum est. Diximus supra non ex Nearchi ut Arrianum, sed ex Onesicriti scripto eam navigationem describere Plinium. Et proinde mirum non esse, si in multis cum Arriano non conveniat ipsi. Vereor igitur ut suspicio mea vera sit. Onesicritus hanc insulam Ἐρυθραίαν si forte vocaverat, tanquam in mari Erythro sitam, ut est revera. Sed quia Soli sacra erat, propterea Ἐρυθραίαν appellatam forte somniaverit Plinius, & *rubentem* verterit; quia autem nympharum sedes, idcirco & *cubile rubens Nympharum* eam indigetaverit. Sic *Erythræas lanas* ab oppido Asiæ Erythra sic dictas ipse *rutilas* interpretatus est. Atqui ἐρυθραῖον non rutilum aut rubens significat, sed est nomen ἐθνικὸν ac κτητικόν. Rubrum mare Græci vocant Ἐρυθρὰν θάλασσαν, cujus ἐθνικὸν est *Erythræum*. Ut *Erythræi lapilli*: *Erythræa conchæ*. Inde ergo & νῆσος Ἐρυθραία, vel ἐν τῇ θαλάσσῃ Ἐρυθραίᾳ, quæ in mari rubro sita est. Alias si quid esset mutandum, probarem unice legi: *cubile Nympharum unius.* Nec enim omnibus Nymphis, aut pluribus illa insula sedem præbuit, sed uni. Μία τῶν Νηρηΐδων. Arrianus huic insulæ nomen ex Nearchi relatione reddit, Νόσαλα, ταύτην ἱερὴν ἡλίου ἔλεγον εἶναι οἱ ἐπιχώριοι, καὶ Νόσαλα καλέεσθαι. Onesicritus nomina mansionum non apposuerat. Eum sequitur Plinius, qui nomen hujus insulæ nescit, ac ideo tacuit. Mela insulam istam contra Indi ostia sitam asserit. Sic enim corrigendum in ejus verbis esse jam viderunt doctissimi viri: *Contra Indi ostia insula est, quæ vocatur Solis, adeo inhabitabilis ut ingressos vis circumfusi aeris exanimet confestim.* Sed immane quantum ab ostiis Indi hæc insula remota sit, utpote in sinu, cui prætendunt Ichthyophagi, posita. Nec quicquam facit quod Plutarchus in commentariolo de fluminibus Indum amnem ait magno impetu decorrere in terram Ichthyophagorum. Populi hoc nomine non uni fuere. Nam & Arabici sinus ora Ichthyophagos habuit in parte Troglodytarum, ut ex Agatharchide constat. Quinetiam Diodorus Siculus Ichthyophagos ab ora Carmaniæ ac Gedrosiæ usque ad intima sinus Arabici tenuisse prodit, qui sinus Arabicus ab uno latere Troglodytas prætentos habet, ab altero Felicis Arabiæ populos. Περὶ πρώτων δὲ, inquit, τῶν Ἰχθυοφάγων ἐροῦμεν, τῶν κατοικούντων τὴν παραλίαν τὴν ἀπὸ Καρμανίας καὶ Γεδρωσίας ἕως τῶν ἐσχάτων τοῦ μυχοῦ τοῦ κατὰ τὸν Ἀράβιον κόλπον ἱδρυμένων. Hoc si verum est, Ichthyophagos etiam in illa parte fuisse censendum est, qua Indus in mare evolvitur. Atqui Ichthyophagi illi qui ad Indi amnis ostia colunt, longo distant intervallo ab his Ichthyophagis, qui vicini sunt Carmaniæ, in quorum sinu Solis insula jacet. Inde erroris ansa Melæ videtur præbita, qui insulam illam Solis contra Indi ostia metatur. Sed & Plinius similem errandi materiem ex verbis Pomponii arripuit, dum insulam Solis in eo trajectu ponit, qui Taprobanen & latus Indiæ meridionale interfluit. Nam Pomponius post mentionem Taprobanæ statim insulam Solis commemorat. Martianus quoque in pari peccato, dum eos sequi vult, deprehenditur. Taprobanæ mentione facta protinus subjicit: *dehinc habitant Ichthyophagi. Nec longe insula Solis quæ dicitur, & Nympharum cubile rubens.* At Deus bone! quam longe tum Ichthyophagi, tum insula Solis illa

dissident à Taprobane. Sed hæc sunt auctorum veterum ἀπροσεξίαις, quibus ideo ignoscendum putamus, quia homines fuerunt, & quia nostris quoque ignosci volumus.

Pag. 61. G. *Ab Hytani Carmaniæ flumine septentriones primum vident.*] Ita hactenus editi nomen hujus Carmaniæ amnis nuncuparunt. Veteres nostri legunt: *ab Azaneo*, quomodo etiam edi volueramus. Sed operæ excuderunt, *Azanio*. In quibusdam codicibus reperi scriptum: *Abiam Germaniæ flumine*, An scribendum: *ab Anami Carmaniæ flumine*. Certe is est, quem Ἄναμιν vocat Arrianus in Indicis καὶ πλώσαντες σταδίους ἑκατὸν ὁρμίζονται κατὰ τὸν ποταμὸν Ἄναμιν. Ὁ δὲ χῶρος Ἁρμόζεια ἐκαλέετο. Arriano Ἁρμόζεια dicitur, quæ πόλις Ἁρμουζα Ptolemæo: Marciano Heracleotæ Ἁρμόζεια. Hunc eumdem fluvium Ptolemæus appellat Ἄνδανιν, Marcianus Ἀνδάνιν. Ptolemæus: Ἀνδάνιος ποταμοῦ ἐκβολαί. Ἁρμουζα πόλις, Ἁρμοζον ἄκρον. Plinio in editis vocatur *Hytanis*. In scriptis, *Hyktanis*, corruptissime. Nec enim dubium est quin eumdem fluvium designaverit qui Arriano Ἄναμις, Ptolemæo Ἄνδανις, Marciano Ἀνδάνις, Solino *Azanius*. Nam post eum fluvium sequi facit promontorium Carmaniæ, quod exadversum sitos Macas respicit. *Inde*, inquit, *promontorium Carmaniæ est, ex quo in adversa ora ad gentem Arabiæ Macas trajectus distat L. M. P.* Hoc promontorium esse Ἁρμόζον satis constat. Ibidem ponit insulas tres, *quarum Organa tantum habitatur.* Veteres libri ibi scribunt: *Heracla*, vel *Oracla*. Omnino scribendum, *Oroacta*, vel *Oaracta*. Arrianus: καὶ ἡ μὲν ἐρήμη νῆσος Ὄργανα ἐκαλέετο, εἰς ἣν δὲ ὡρμίσθησαν Ὀάρακτα. Non igitur *Organa* fuit, quæ habitaretur, sed *Oaracta*. Statim ab Harmozea istas insulas præternavigavit Alexandri classis. Marciano Heracleotæ in periplo Carmaniæ Ὀοράχθα nominatur, haud longe ab ostiis fluminis Addanu: ἔστι δὲ Ἀχιδάναμα πόλις ἐπὶ Ἀνδάνιος ποταμοῦ ἐκβολαῖς πόλις. Παράκειται δὲ ταῖς ἄκραις ταύταις νῆσος Ὀοράχθα. In ea insula Oaracta sepulcrum fuisse Erythræ regis, qui nomen mari fecit, notat Arrianus. Dionysius Ὤγυριν vocat eam insulam, in qua tumulatus creditur rex Erythras:

> Ἐν δέ οἱ προτέρῳ Καρμανίδος ἐγγύθεν ἄκρης
> Ὤγυρις· ἔνθα τε τύμβος Ἐρυθραίου βασιλῆος.

Illa Καρμανὶς ἄκρη est Armozon Carmaniæ promontorium. Tres insulas in eo situ fuisse docet Plinius, quarum duas esse desertas, tertiam habitari, cui nomen *Oaracta*. Hæc est, in qua sepultum Erythran dicit Arrianus. Ex reliquis duabus alteri nomen *Organa*. Tertia forsan fuerit *Ogyris*, quam alii sepulcro Erythræ claram voluere, non *Oroacta*. Mela: *aliquot sunt in medio insulæ sitæ. Ogyris, quod in ea Erythræ regis monumentum est, magis clara quam cetera.* Eadem habet & Plinius. Unde hæc illi? Sed ecce aliam differitatem, magisque mirandam. Strabo lib. XVI Τυρρίνην vocat hanc insulam, in qua monumentum Regis Erythræ: & citat auctorem Nearchum, qui idem auctor est Arriano eam insulam nominanti *Oaracta*. Sic habet Strabo: ἐστὶ δὲ τῆς Καρμανίας εἴρηκεν ὁ Νέαρχος καὶ Ὀρθαγόρας νῆσον Τυρρίνην κεῖσθαι πρὸς νότον πελαγίαν ἐν δισχιλίοις σταδίοις, ἐν ᾗ τάφος Ἐρύθρα δείκνυται, χῶμα μέγα, ἀγρίοις φοίνιξι κατάφυτον. Hoc profecto esset mirum, si verum esset. Sed non alium in Strabone locum extare puto corruptiorem isto, nec vero felicius emendari potuisse quam hoc modo: ἐστὶ δὲ τῆς Καρμανίας ἄκρας φησὶ Νέαρχος Ὤγυριν νῆσον ἐρήμην κεῖσθαι πρὸς νότον πελαγίαν ἐν δισχιλίοις σταδίοις. Nullum auctorem veterem Ὀρθαγόραν nomine novi. Ogyris insulæ nomen ille occupabat. Ergo Ogyris insula Nearcho, quæ Erythræ sepulcrum habuit. Quem sequuntur Mela, Plinius, Dionysius, & alii. Nec sane alium hujus sententiæ habere potuerunt auctorem præter Onesicritum, aut Nearchum. Atqui Arrianus ejusdem Nearchi auctoritate in insula Oaracta id monumentum collocat. Alterutrum igitur hallucinatum esse oportet, aut Strabonem, aut Arrianum. Sed hunc potius puto. Nam Strabo paulo post Oaractæ insulæ meminit ex eodem Nearcho, nec Erythræ regis monumenti mentionem ullam in ea insula fecit, quum alia particularia memoret ad eam pertinentia: φησὶ δ' ὁ Νέαρχος τὸν Μιθροπάστην ἐντυχεῖν αὐτοῖς μετ' Ἀμαζήνου, τὸν δὲ Ἀμαζήνην ὑπάρχειν νήσου τινὸς τῶν ἐν τῷ Περσικῷ κόλπῳ, καλεῖσθαι δὲ τὴν νῆσον Ὀάρακτα. Immo legendum Ὀάρακτα. Male Casaubonus Δώρα ex Stephano emendabat. Arrianus eam insulam vocat Ὀάρακτα, & Ἀμαζήνην illius meminit insulæ reguli, qui cum Nearcho Susa navigavit, sed Μαζήνην appellat. Ita enim de Oaracta scribit: καὶ ὁ ὕπαρχος τῆς νήσου Μαζήνης συνέπλει αὐτοῖς μέχρι Σούσων, ἐθελοντὴς ἡγεμὼν τοῦ πλόου. Addit: ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ, ἔλεγον καὶ τὸν πρῶτον δυναστεύσαντα τῆς χώρης ταύτης δείκνυσθαι τὸν τάφον· οὔνομα δὲ αὐτῷ Ἐρύθρην εἶναι. Non in Oaracta, sed in Ogyri vicina fuit illud sepulcrum Erythræ, ut Strabo ex Nearchi fide refert. Sequentia apud eum etiam corruptissima: καλεῖσθαι δὲ τὴν νῆσον Ὀάρακτα. Ἐς ταύτην δὲ τὸν Μιθροπάστην καταφυγόντα ξενίας τυχεῖν κατὰ τὴν Ἐξαγέρου φρουρᾶς ἄφοδον. Censeo hæc emendata fore si legatur ξενίας τυχεῖν κατὰ τὴν ἐξ Ὠγύριος ἄφοδον. Ogyris insula deserta, è qua Mithropastes in Oaracta vicinam ac cultam confugit, ibique a Mazene insulæ regulo humaniter exceptus est. Eum Mazenem vel Amazenem, ducem navigationis usque ad Susa Macedonibus se præbuisse tradit Strabo ut Arrianus: τὸν δὲ Ἀμαζήνην καὶ καθηγεμόνα τοῦ πλοῦ γενέσθαι. Ut scias ab eodem fonte utrumque hausisse. Sed hallucinatus est Arrianus, qui Oaractæ insulæ sepulcrum Erythræ donavit, quod fuit in Ogyri. Memoriter, ut apparet, & ex pectore, non consulto libro, hæc literis mandavit. Tres igitur illæ insulæ vicinæ ac prope junctæ in Persico sinu *Organa*, *Oaracta*, & *Ogyris*. Ptolemæus inter insulas, quæ objacent Persidi, unam Alexandri nomine indigetat, quæ & *Aracia* dicta sit: Ἀλεξάνδρου, ἡ καὶ Ἀράκια. An rescribendum? Ὀάρακτα. Illa est, ad quam adpulerunt Alexandri naves, quam videntur Macedones nomine Alexandri vocitasse. Arrianus: εἰς ἣν δὲ ὡρμίσθησαν Ὀάρακτα. Sed & apud Plinium capite XXV fortasse pro *Aratia* vel *Aracha*, ut ibi habent libri, reponendum *Oaracta* in his verbis: *contra Persidem insulæ Philos, Cassandra, Aratia.* Ubi *Philos* pro *Tylos* perperam scriptum. Pro *Cassandra* libri legunt *Caussandra*. Forte legendum: *Icarus, Dora.* Pro *Aratia* scribunt iidem codices *Aracha*. Supra correxi *Aradus* pro Arado. Nec dum pœnitet hujus emendationis. Nam hæ sunt insulæ quatuor, quas capite XXIII in sinu esse dicit ante Persida: à quibus sejungit tres illas alias, quas supra memoravimus, quarum una dicitur *Oaracta*. Certe Oaracta non est ex iis insulis, quæ sunt in sinu contra Persidem, quas τῇ Περσίδι παρακειμένας dicit Ptolemæus. In sinu quidem sunt Persico, sed Persidi non adjacent. At Ἀρακία Ptolemæi παράκειται τῇ Περσίδι, & Plinii *Aracha*, quæ eadem est cum Ptolemæi Ἀρακίᾳ. Non potest igitur esse Oaracta. Præterea idem Ptolemæus Oaractæ meminit, quam Carmaniæ adjacere scribit. Sed male vocatur in ejus libris Ὀυόροχθα pro Ὀάρακτα. Turbant multa ac mutant auctores, nec sibi constant ipsis. Plinio *Philos* & *Caussandra* insulæ contra Persidem. Supra corrigere memini *Tylos*, *Icarus*, *Dora*. Sed forte melius legeretur: *Ilas*, & *Caicandra*. Arriano in Nearchi navigatione contra Persidem, Ἴλας χῶρος, ἵνα λιμὴν πρὸς νήσῳ σμικρῇ καὶ ἐρήμῃ γίνεται. Οὔνομα τῇ νήσῳ Καΐκανδρος. Plinius Ἴλαν pro insula videtur numerasse. Initio tamen capitis meminit *Cascandri* insulæ desertæ, quæ eadem est cum hac *Caicandra*. Sed talis ubique Plinius. Nearcho & Onesicrito Oaractæ vicina altera insula Organa. Arrianus: καὶ ἡ μὲν ἐρήμη νῆσος Ὄργανα ἐκαλέετο· ἐς ἣν δὲ ὡρμίσθησαν Ὀάρακτα. Ptolemæus Ὄργανα longo intervallo relegat ab Oaracta, & prope Sachaliten sinum ponit. Præterea Ichthyophagos non Carmaniis facit vicinos, nec eorum αἰγιαλὸν statuit Carmaniæ contiguum, sed in contraria ora collocat in parte Arabum, ubi sunt Macæ. Post Oaracta in navigatione Nearchi Arrianus insulam Pylora nominat, & vicum Sidodone, mox promontorium *Tarsiam*, & insulam *Cataan* Veneri sacram. Plinius ex Onesicrito eamdem navigationem describens ab Oaractis quatuor recenset insulas in sinu ante Persida. Deinde *Acrotadus insula* eidem recensetur. Libri scribunt. *Athrotradus*, Forte scribendum: *Insula Cataæ, Aradus*: vel, quomodo verius puto: *Insula Caicandras*. Nam post Cataean Arrianus insulam Καΐκανδρος

ϑρον recenſet. Mox Plinius *Gauratas* nominat, in quibus *Chaans* gens. Arrianus pro his habet Ἀμμια & Γαίγμα. In Plinio deinde ſequuntur flumen *Hyperis*, vel, ut libri habent, *Syperis*, & *Sitiogagus*. Arriano ſunt Ἀρεὸν Σιτακός. Jam inde apud Plinium: *flumen navigabile Pharſtimus: inſula ſine nomine: flumen Granius modicarum navium capax.* In libris *Phrystimas* & *Granis* hi fluvii vocantur. Arriano Παδαγχ𝛩 & Γρανίς. Sequitur apud Plinium: *dextra ejus accolunt Deximontani qui bitumen perficiunt.* Quæ ſunt labe infecta. Emenda: *dextram ejus accolunt Uxii montani.* Poſt hæc Arrianus ponit fluvium Ῥώγονιν & Βρίζανα. Ptolemæo Ῥογόμανις & Βρισώανα vocantur in ora Perſidis. Horum non meminit Plinius in eo periplo, ſed ſtatim ſubjicit: *flumen Oroatis oſtio difficili.* Libri omnes legunt: *Zarotis.* Arriano Ἄροσις dicitur: ὡπὸ δυσόρμιζοντες ἐπὶ τῷ ϛόματι. Ὄνομα δὲ τῷ ποταμῷ Ἄροσις. Μέχρι δὲ δὲ, inquit, Πέρσαι οἰκέουσι. Ergo fluvius ille Perſidis ultimus. Plinius cap. XXV. *Inde Perſidis initium ad flumen Oroatim, quo dividitur ab Elymaide.* Ibi exemplaria ſcribunt *Oratin*. Sed Strabo & Ptolemæus vocant Ὀροάτιν. Et ſic reſtituendum videtur Arriano. Has notare libuit differentias ex Arriano, qui Nearchum ſequi profitetur, & ex Plinio qui Oneſicritum. Quæ profecto non minimam mihi incuſſerunt admirationem. Notare etiam libet diverſitatem non contemnendam. Plinius cap. XXV ita ſcribit: *a promontorio Carmaniis junguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios* CCCCXII *toto littore. Ibi portus Macedonum, & ara Alexandri in promontorio. Amnes Saganos. Dein Daras & Salſos. Ab eo promontorium Themiſteas, inſula Aphrodiſias habitatur, inde Perſidis initium ad flumen Oroatin.* Hæc habere Plinium puto ab Oneſicrito. Certe ex eadem navigatione hæc accepta ferri debent, qua ex India claſſem Alexandri Suſa uſque cum Nearcho reduxit. Heic ergo notemus diverſitatem Nearchi & Oneſicriti: *Ab eo promontorium Themiſteas, inſula Aphrodiſias, inde Perſidis initium.* Arriano promontorium illud Ταρσία vocatur, inſula vero Καταία. Eam Ἀφροδισιάδα videtur vocaſſe Oneſicritus, quod eſſet Veneri ſacra. Nearchus proprio eam nomine nuncupavit, quo ab indigenis cenſebatur. Ἀντὶ ἱρὴ Ἑρμέω καὶ Ἀφροδίτης ἐλέγετο. Ab ea inſula Perſidis initium ſtatuit ex Nearcho Arrianus: μέχρι δὲ τῆς Καρμανίης, τὰ δὲ ἀπὸ τῆσδε Πέρσαι ἔχουσι. Sic Plinius ab illa Aphrodiſiade initium Perſidis ponit uſque ad flumen Oroatin, quo Perſidis ora maritima finiebatur. Itaque conſtat Καταίαν Arriani Veneri ſacram eamdem eſſe cum illa Aphrodiſiade Plinii. Ergo & *Themiſteas* promontorium idem cum Ταρσίῃ ἄκρᾳ Arriani. Nam ab illo promontorio eam inſulam tenuit Alexandri claſſis. Arrianus promontorium Carmaniæ non nominat, ſed loci Ἁρμόζεια meminit tantum, ubi ex India revertens exſcenſionem fecit Alexandri claſſis ad fluvium Anamin: ὁρμίζονται κατὰ τὸν ποταμὸν Ἄναμιν. Ὁ δὲ χῶρος Ἁρμόζεια ἐκαλέετο. Plinio *Armozei* dicuntur. *Promontorio*, inquit, *Carmaniis junguntur Armozei. Ibi portus Macedonum & ara Alexandri in promontorio.* Arrianus: ἐνταῦθα δὲ ἐκβαίνουσιν ἐκ τῶν νεῶν, καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶν πόνων ἄσμενοι ἀνεπαύοντο. Hoc promontorium Ἁρμόζον etiam dictum eſt ſequenti ætate, quaſi conveniens & commodum. *Ibi amnes Saganos, dein Daras & Salſos.* Veteres Plinii codices heic ſcriptum præferunt: *amnis Saccanas, deinde ratinus & ſalſum.* In aliis legitur: *Dein Dratinus & Salſa. Ab eo promontorium Themiſteas.* Arriano Ἄναμις in illo loco fluvius recenſetur. Ptolemæo Ἄνδανις. Poſt Andanin *Saganas* eidem ponitur verſus occidentem naviganti, quem curſum tenuit Alexandri claſſis. Is eſt ſine dubio, qui *Saccanas* Plinio vocatur, pro *Saganas* vel *Saganas*. Sic *Derenum locus* Noſtro pro *Darenum*. Is etiam eſſe debet quem cap. XXIII *Hyctanis* Carmaniæ flumen vocant libri pro *Siccanin*, vel *Saganan*. Pro eo *Azanin*, vel *Azaniam* poſuit Solinus hoc loco, qui eſt aliorum Ἄζανις vel Ἄδδανις. Sic Μάδιερα & Μάζιρα idem, ut infra dicam. Plinio tamen etiam *Ananis* vocatur, qui eſt Arriani Ἄναμις. Ita enim ſcribunt apud eum veteres libri cap. XXIII de Carmania: *ab oſtio ejus ad flumen Sabi, centum M. P. inde vineas coli & arva ad flumen Ananin, XXV. M. ſpatio. Regio vocatur Armozia.* Ibi correxerunt *Andanim*. Quod non debuere. Nam Ἄνανις, vel Ἄναμις Nearcho, qui poſterioribus dictus eſt Ἄνδανις. De Ratino, vel Dratino & Salſa nihil legi. Poſt Siganam ad occidentem pergenti occurrunt *Achidana*, & *Corus*, & *Chabraps* fluvii apud Ptolemæum, quorum nomina heic puto apud Plinium reponenda. *Dein Æchidana & Cabraps.* Male apud Ptolemæum Ἀχρηνος ποταμοῦ ἐκβολαὶ καὶ Κάθραπος, ut habet recte Marcianus. Aut igitur mutata nomina horum amnium ævo ſequenti oportet, aut eadem eſſe, ſed in Plinio à librariis corrupta. Andanis mentio apud Melam: *Cethis per Carmanios ſupra Andanis & Coros effluunt.* Hic Andanis correctorum eſt amnis non Carmaniorum. Libri habent: *Sothis per Carmanios, ſupra ſandis Choros effluunt.* Scribo ego: *Sethis per Carmanios, ad Paſargadas Coros effluunt.* Straboni Κῦρος amnis περὶ Πασαργάδας ἐϛίν. De Sethi non liquet. De Coro ſupra dictum, & paulo poſt dicendum. Plinio *Zethis* urbs Carmaniæ fortaſſe & fluvius. Nam & *Sabis* eidem Carmaniæ fluvius, quum Ptolemæo Σάβις ejuſdem Carmaniæ ſit oppidum, qui nullum amnem iſto nomine in ea regione agnoſcit.

Achæmenides in hoc tractu ſedes fecerunt.] Ita libri omnes Solini, nullo excepto. Hos dico quos viderim. Plinius de flumine Carmaniæ Sigani vel Anani loquens ait, *Achæmenidas uſque illo tenuiſſe.* Hi ſunt Achæmenidæ, οἱ Ἀχαιμενίδαι. Cur Solino libuerit *Achæmenides* in nominandi caſu dicere pro *Achæmenida*, cauſæ nihil video. Nam *Achæmenides* ſunt αἱ Ἀχαιμενίδες, mulieres nempe Achæmeniæ. Heſychius: Ἀχαιμενίδες, αἱ Περσίδες. Atqui ſupra ſic etiam extulit, *Gandarides populus*, pro *Gandarida*, οἱ Γανδαρίδαι. Quod non alia ratione inductus formaſſe videtur, quam ex gignendi caſu *Gandaridûm*, pro Gandaridarum. Sic *gloria Dardanidûm* poetæ, τῶν Δαρδανιδῶν, à recto Δαρδανίδαι, qui non recte dicerentur *Dardanides*. Eodem errore *Athacos* populos & *Athacenum ſinum* commentus eſt Noſter ab eo, quod *Athacorum gentem* dixerat Plinius, τὸ τῶν Ἀθηνακορῶν ἔθνος, qui ſunt Ἀθηνακοί. Ille putavit eſſe Ἀθακοί. Quod ad iſtos Achæmenidas attinet, non ad flumen Carmaniæ Saganan, aut Ananin ſedes eos poſuiſſe Plinius tradit, ſed uſque illo tenuiſſe. Præterea *Achæmenida* non populus Perſidis fuit, ſed familia, vel tribus apud Paſargadas. Nam Ἀχαιμενίδαι patronymicum eſt nomen ab Achæmene, qui ad Perſeum genus ſuum referebat. Unde Ἀχαιμενίδαι, Περσεΐδαι, à Perſeo: ut Θησεΐδαι à Theſeo; Φινεΐδαι à Phineo. Herodotus Muſa prima: τουτέων Πασαργάδαι εἰσὶ ἄριστοι, ἐν τοῖσι καὶ Ἀχαιμενίδαι εἰσὶ φρήτρη, ἔνθεν οἱ βασιλέες οἱ Περσεΐδαι γεγόνασι. Achæmenidæ tribus, unde reges Perſidæ originem duxerunt. Non hoc eum dicere opinor, Achæmenem, à quo Achæmenidæ dicti, eſſe antiquiorem Perſeo, à quo Perſidæ oriundi. Sed Achæmenes ille Perſida & ipſe fuit, unde ceteri reges indidem trahentes originem, & tribus Achæmenidæ. Heſychius: Ἀχαιμένης Πέρσης ἀπὸ Ἀχαιμένους βασιλέως. Herodoto Ἀχαιμένης quidam narratur Darii filius, & Xerxis illius frater, qui in Græciam ſumpſit expeditionem. Verum ab illo Achæmene denominationem & ortum adepti non ſunt Achæmenidæ, ſed ab alio antiquiore, qui Cambyſis pater fuit, Cyri avus. Hoc enim ordine ſic majores ſuos recenſet Xerxes apud Herodotum: μὴ γὰρ εἴην ἐκ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπεος, τοῦ Ἀρσάμεος, τοῦ Ἀριαράμνεω, τοῦ Τεΐσπεος, τοῦ Κύρου, τοῦ Καμβύσεω, τοῦ Ἀχαιμένεος γεγονὼς μὴ τιμωρησάμενος τοὺς Ἀθηναίους. Non altius originem ſuam repetit, quam ab Achæmene Cyri avo, ad quem tamen nihil pertinuit Darius pater Xerxis. Nam Xerxes maternum avum habuit Cyrum, abavum Achæmenen. Ex filia quippe Cyri Cambyſis ſorore, & Dario natus Xerxes. Non video igitur quomodo tot gradibus per lineam directam Achæmenen generis ſui auctorem aſcendere potuerit Xerxes. Etenim pater ejus Darius occiſis magis Cambyſi ſucceſſit Cyri filio. Quem itaque avum habuit maternum Cyrum, ſi ordine illo genealogiæ procedas, quintum avum habiturus fuit. Teiſpes quippe ibi vocatur Cyri filius, qui tritavus Dario patri ejus fuit. Per rerum naturam fieri non potuit, ut Teiſpes idem Cyri filius, & Darii tritavus fuerit, quum Darius ex Cyri filia natos habuerit. Præterea falſum eſt

Teiſpen

Teiſpen filium fuiſſe Cyri, quia Cyrus duos tantum filios reliquit, Smerdin & Cambyſen. Sed in ea denumeratione tam paterni generis auctores, quam maternos recenſuit fortaſſe Xerxes. Quare ſic legendum videatur: μὴ γὰρ εἶναι ἐκ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπεος, τοῦ Ἀρσάμεος, τοῦ Ἀριαράμνεω, τοῦ Τεΐσπεος, μηδὲ τοῦ Κύρου τοῦ Καμβύσεω, τοῦ Ἀχαιμένεος γεγονώς. Cambyſes in his Cyri filius non nominatur, quia Xerxi nec inter avos paternos fuit, nec inter maternos, ſed avunculus tantum. Achæmenes igitur ille eſt, à quo *Achæmenidæ*, Cyri avus, qui primus imperium à Medis ad Perſas tranſtulit. Atqui apud eumdem Herodotum lib. I non Achæmenes Cambyſæ illius pater memoratur, qui genuit Cyrum, ſed alius Cyrus. Ita enim ſcribit de Cyro Aſtyagis ex filia nepote: ὡς ἄρα Μανδάνης τε εἴη παῖς τῆς Ἀστυάγεω θυγατρὸς, καὶ Καμβύσεω τοῦ Κύρου. Ceterum hic Cambyſes filius dicitur Achæmenis à Xerxe quo loco genealogiam ſuam expungit. Ut ut ſit, antiquus Achæmenes oriundo Perſa Cyri illius avus fuit, qui imperium Medorum ſubvertit, & ad Perſas tranſcripſit. Ille autem Achæmenes ad Perſeum originis ſuæ principium referebat, à cujus filio vel nepote Perſe gens Perſarum nominata eſt. Stephanus: Πέρσαι τὸ ἔθνος ἀπὸ Πέρσου τοῦ Μηδείας. Immo Andromedæ. Nam Perſeo & Andromeda natus Perſes, à quo Perſæ dicti. Herodotus Muſa ſeptima. Agatharchides ἔκγονον, id eſt, nepotem Perſei vocat, quem plerique Græci Perſarum nominis auctorem fuiſſe volunt. Apollodorus lib. II: Bibliothecæ de Perſeo: ἐγένοντο δὲ αὐτῷ παῖδες πρὶν μὲν ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἑλλάδα Πέρσης, ὃν παρὰ Κηφεῖ κατέλιπεν. Ἀπὸ τούτου δὲ τοὺς Περσῶν βασιλέας λέγεται γενέσθαι. Hi ſunt, quos Περσείδας βασιλέας appellatos tradit Herodotus, qui ex Achæmene oriundi: à quo & Ἀχαιμενίδαι tribus. Achæmenes igitur ille à Perſa filio Perſei vel nepote genus traxit. Stephanus Ægei filium facit. Ἀχαιμενία ἡ Περσικὴ μοῖρα, ἀπὸ Ἀχαιμένους τοῦ Αἰγέως. Intelligit Ægeo & Medea natum. Nam Medea poſt interfectos liberos Corintho Athenas fugit, & Ægeo nupſit. Ex quo, ut videntur quidam prodidiſſe, natum habuit Achæmenem: ut etiam alii tradidere, Perſen. Nam Stephanus Πέρσην filium Medeæ facit. Hinc igitur *Achæmenidæ* ex genere regio à Perſeo: unde & *Perſidæ* quoque dicti. Xerxes, qui Græciæ bellum intulit, per matrem ſaltem hoc genus cognatione attingebat. Ceterum pater ejus Darius ab eo genere extraneus erat. Cambyſes apud Herodotum, quum Magi regiam occupaſſent, Achæmenidas qui aderant præcipue compellat & obteſtatur, ne poſt ejus mortem regnum ad Medos iterum tranſire paterentur, aut in Magorum poteſtate relinquerent: καὶ δὴ ὑμῖν τάδε ἐπισκήπτω, θεοὺς τοὺς βασιληΐους ἐπικαλέων, καὶ πᾶσι ὑμῖν, καὶ μάλιστα Ἀχαιμενιδέων τοῖσι παρεοῦσι, μὴ περιϊδεῖν τὴν ἡγεμονίην αὖτις ἐς Μήδους περιελθοῦσαν. Stephanus Ἀχαιμενίαν appellat μοῖραν. Idem μοῖραν quod φυλή. Heſychius: μοίραις, μερίσι, φυλαῖς. Strabo Ἀχαιμενίδας φῦλον vocat, & Perſidis interiora colere dicit uſque ad Carmaniæ fines, cum Patiſchorenſibus & Magis. Φῦλα grammatici interpretantur συγγενικὰ ἔθνη.

Inter Carmaniæ promontorium & Arabiam quinquaginta millia paſſuum interjacent.] Hoc erat promontorium quod dicebatur Ἀρμόζον. Plinius nuſquam illius promontorii cum ſuo nomine meminit, ſed ſimpliciter vocat Carmaniæ promontorium. Strabo ex Eratoſthene Ἀρμόζον appellat. Oneſicritus nec Nearchus, quos habet auctores Plinius, nominatim hujus non meminerant, ideo nec iſte, qui Plinium ſequitur. Adeo breve ſpatium inter utramque prominentiam patebat, ut ab una cerneretur altera: ὥστε ἐξ Ἀρμόζοντος τοῦ τῆς Καρμανίας ἀκρωτηρίου, τὸ τῆς Ἀραβίας ἀφορᾶται τὸ ἐν Μάκαις. Solinus quinquaginta milibus paſſuum hoc intervallum taxavit, ex Plinio, iſte ex Oneſicrito: *Inde promontorium Carmaniæ eſt, ex quo in adverſa ora ad gentem Arabiæ Macas trajectus diſtat L. M. P.* Oppoſitum in Macis promontorium caret nomine, ſed ἀκρωτήριον τὸ ἐν Μάκαις appellatur à populis circumjacentibus. Ammianus tamen Marcellinus hoc promontorium *Maces* ab incolis vocatum tradit lib. XXIII. *Cujus oſtia adeo perhibentur eſſe anguſta, ut ex Armozonte Carmaniæ promontorio contra oppoſitum aliud promontorium, quod appellant incolæ Maces, ſine impedimento cernatur.* Ipſi quidem incolæ vocantur Μάκαι, ipſum promontorium Straboni τὸ ἐν Μάκαις dicitur. Inde ἡ Μακὶς ἄκρα poſſet dici. Hoc ipſum tamen puto eſſe promontorium, quod Arrianus ex Nearcho appellatum ſcribit Μακέτα, his verbis: καὶ οἱ τῶν χώρων ἐκείνων δαήμονες, τῆς Ἀραβίης ἔλεγον τὴν ἀνίσχουσαν ταύτην ἄκρην, καλέεσθαι δὲ Μακέτα. Ἔνθεν τὰ κιννάμωμά τε καὶ ἄλλα τοιουτότροπα ἐς Ἀσσυρίους ἀγινέεσθαι. Non dubium eſt eſſe. Nam huic ex adverſo facit reſpondere in ora contraria locum Ἁρμόζεια, à quo Ἁρμοζεῖς populi Plinio. Unde & promontorium Ἀρμόζον. Sed videretur potius legendum: καλέεσθαι δὲ Μακίδα. Ἡ Μακὶς ἄκρα à populis qui Μάκαι dicuntur. Stephanus: Μάκαι, ἔθνος μεταξὺ Καρμανίας καὶ Ἀραβίας. Immo, Arabiæ populi ſed oppoſiti Carmaniæ.

Deinde tres inſulæ circa quas egrediuntur hydri marini.] Hæ tres inſulæ ſunt, quarum una *Oaracta* Plinio, ſola ex tribus habitabilis. Reliquis duabus nomina *Organa* & *Ogyris*. Hæ quidem Carmaniæ objacent continenti. Non tamen circa iſtas egrediuntur hydri marini, verum circa alias quatuor, quæ ante Perſida ſitæ ſunt. Plinius: *Inſulæ tres, quarum Oaracta tantum habitatur aquoſa, & continens XXV. M. P. Inſulæ quatuor jam in ſinu ante Perſida. Circa has hydri marini vicenûm cubitûm terruere claſſem.* Solinus quatuor iſtas in medio inſulas prætermiſit, & circa illas tres priores hydros marinos egredi ſcribit. Quod falſum eſt. Plinius alio loco inſulas contra Perſidem nominat, *Philos, Caſſandram, & Aratiam.* Hæ tres ſunt, non quatuor. Legebam aliquando: *Tylos, Icaras, Dora & Aradia.* Ceterum Tylos, & Icarus, & Aradus in ſinu quidem Perſico ſunt, ſed non contra Perſidem. Tabula Peutingeri *Orradum* in ſinu Perſico ponit, quæ eſſe debet Aradus. Ptolemæo inſulæ παρακείμεναι τῇ Περσίδι recenſentur tres: Ταβιάνα, Σώφθα, Ἀλεξάνδρου ἡ καὶ Ἀρακία. Non dubium eſt quin apud Plinium ſcribi debeat *Aracia.* Nam libri ejus eo loco habent *Aracha.* Ammianus quem in omnibus Ptolemæum ſequi obſervavimus, tres inſulas in Perſide memorat: *Inſulæ vero viſuntur ibi tres tantum, Tibiana, & Phara, & Alexandria.* Puto ſcribendum, *& Alexandri*, ſubaudiendum inſula, ut Ptolemæo Ἀλεξάνδρου, ut ſubintelligatur νῆσος. Pro *Tibiana* apud Marcellinum ſcribitur in codicibus *Cadiana*, quod eſt pro *Tabiana*, ut habet Ptolemæus. Alia eſt Ταξίανα in Suſide. Stephanus: Ταξίανα νῆσος περὶ τὸν πλωϊμάτων κόλπον τῆς Συσιανῆς. Sic apud eumdem ſcribendum, non Συρίας νῆσος. Totum illum Ammiani locum ſic puto concipiendum: *Tabiana, Sophtha, Aracia quæ & Alexandri.* De Caſſandro diximus ſupra, & paulo poſt etiam ſumus dicturi.

Uſque in Indiam.] Libri: *in uſque Indiam.* Ita loquitur noſter: *inuſque*, ut *abuſque.* Supra: *Elin abuſque Sicyone mille ducenta ſtadia uno die tranſierunt.* Sic infra *aduſque* cap. LVI. *Omne illud mare ab India aduſque Gades.*

Deinde terreſtre iter Hydreum tenet.] Plinius: *à Copto camelis itur, aquationum ratione manſionibus diſpoſitis. Prima appellatur Hydreuma.* Libri habent: *Hydreum.* Atque ita paſſim in ſequentibus ſcribunt. Nec aliter Solinus in ſuis legit codicibus. *Hydreum* eſt ὑδρεῖον locus aquationis. Ὕδρευμα, ipſa aquatio. Strabo lib. XV. Ἀνάγκη δ᾽ ἦν σταθμοὺς ποιεῖσθαι μακροὺς διὰ τὰ ὑδρεῖα, διακοσίων καὶ τετρακοσίων σταδίων, ἐστὶ δ᾽ ὅτε καὶ ἑξακοσίων. Idem dicit quod Plinius in alio itinere, manſiones neceſſario diſponi aquationum ratione. Et paulo poſt: πόρρω δὲ τῶν ὑδρείων ἐστρατοπεδεύοντο. Longe ab hydreis, id eſt, aquationum locis. Idem alibi: ὑδρεῖα κατασκευάσαι, *aquaria conſtituere.* Ὑδρεῖον eſt *aquarium*: ὕδρευμα, *aquatio.* Gloſſæ: ὑδρεῖον, *lacum ſilanum, aquarium.* Strabo lib. XVI de Ichthyophagis Æthiopicis, qui oram accolunt Arabici ſinus: ἔστι δὲ τῶν τὴν ἄνυδρον παραλίαν οἰκούντων διὰ πέντε ἡμερῶν ἐπὶ τὰ ὑδρεῖα ἀναβαίνουσι πανοικὶ μετὰ παιανισμοῦ. Agatharchides, unde ſumpſit, πηγὰς vocat de iiſdem populis loquens: ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν νομάδων καταλύουσι. Sic etiam appellat Diodorus in eadem hiſtoria. Hæc ὑδρεῖα erant συῤῥύσεις γλυκέος ὕδατος. Alii εὐνίδας vocant. Ὑδρεῖον igitur eſt locus aquationis: ὑδρεία ipſa aquatio: ὕδρευμα ipſe aquandi actus. Gloſſæ: *aquatio*, ὑδρεία

ὕδρευμα. Cicero lib. III. Off. *Hoc loco est Syracusis quidquid est piscium. Hic aquatio. Hac villa isti carere non possunt.* Ambrosius in commentario cognomine: *responsum quærentes aquationem illic esse, dulcis aquæ gratia innumerabiles eo pisces convenire.* Græci posteriores τὸ ὕδρευμα etiam dixerunt pro loco in quo erat aquatio. Auctor periplı maris Erythræi: Ὄκηλις οὐχ οὕτως ἐμπόριον ὡς ὅρμος, καὶ ὕδρευμα, καὶ πρώτη καταγωγὴ τοῖς εἴσω διαίρουσιν. Idem post paulo: κώμη παραθαλάσσιος ὅρμους μὲν ἐπιτηδείους, καὶ ὑδρεύματα γλυκύτερα, καὶ κρείσσονα τῆς Ὀκήλεως ἔχουσα. Ita accipienda vox ὕδρευμα & apud Ptolemæum lib. I. cap. X. Καὶ τὴν ἑκάστης ἡμέρας πορείαν αὐτοὺς φησιν ἀναπληρῶσαι τοὺς ὁδεύοντας πλεονάκις, οὐκ ἐκδεχομένους τὸ μένον, ἀλλὰ καὶ διαιρουμένους διὰ τὰς τῶν ὑδρευμάτων ἀποχάς. Quin & mansio prope Berenicen, ubi aquabantur, quam Plinius *novum Hydreum* appellat, alii καινὸν ὕδρευμα vocitarunt: *Mox ad novum Hydreum a Copto* CCXXXV. Ita libri. Ad differentiam veteris Hydrei sic appellatum est, quod in diverticulo erat duûm milium: *Est & aliud Hydreum vetus, Troglodyticum nominatum, ubi præsidium excubat, diverticulo duûm milium.* In itinerario Antonii Augusti vocatur *Canon Hydreuma.* Sic enim ibi scribi debet:

Canon Hydreuma	M. P. XXVII.
Berenicen.	M. P. XVIII.

In Tabula Peutingeri perperam *Cenonnidroma* appellatur hæc mansio. Totum iter à Copto Berenicem usque duodecimo confici die Plinius ait, & ducentis quinquaginta octo milibus passuum definit, quod interest spatii eo itinere conficiendum. Cui consentit auctor Itinerarii veteris, ut hæc ejus verba in omnibus exemplaribus scripta reperi. Item à Copto Beronicen M P M. CCLVIII. Nomina deinde mansionum subjicit, quæ sunt undecim, ex quarum intervallo summa colligitur, prout habent veteres libri, non CCLVIII; sed CCLXI. Ideo Antiquarius ad marginem adscripsit: *Require, tria sunt super.* In Peutingeri Tabula idem iter descriptum, & per easdem ferme & totidem mansiones reperitur. Numerusque miliariorum plane congruit, si modo duas decadas adjeceris, quibus locis eas desiderari manifestum est. Sic igitur habet:

A Copta Bernicide portum.	
Phœnice.	XXII.
Affrodites.	XXIIII.
Didymos.	XX.
Compasin.	XXV.
Dios.	XXII.
Xeron.	XXIIII.
Philacon.	XXIIII.
Apollonos.	XXIIII.
Cabau.	XXVII.
Cenon nidroma.	XXIIII.
Pernicide portum.	XXII.

Somma hæc subducta reddit numerum CCLVIII. Sed in spatio, quod est à Copto ad Phœnicen, decadem unam adjecimus. Nam perperam in tabula depictum XII. Quod non est legitimum unius diei iter. Auctor Itinerarii XXVII milia passuum in eo intervallo ponit. Alteram deinde decada adjunximos in itinere à Didymo ad Compasin, ubi manifesto deest. Nam intervallum illud XXII miliaribus æstimatur in Itinerario, in Tabula viginti quinque. Sic fit numerus CCLVIII. Tot milia Copto Berenicen abesse tradit Plinius, & vetus Itinerarium. Ex quo descriptionem totius itineris illius non alienum fuerit heic adponere, ut comparari possit cum Tabulæ Itinerario.

Item a Copto Berenicen.	CCLVIII.
Paniconiconon.	M P M. XXVII.
Didymo.	M P M. XXIIII.
Afrodita.	M P M. XX.
Compasi.	M P M. XXII.
Jovis.	M P M. XXIII.
Aristonis.	M P M. XXV.
Falacro.	M P M. XXV.
Apollonos.	M P M. XXIII.
Cabalsi.	M P M. XXVII.
Canon Didreuma.	M P M. XXVII.
Beronicem.	M P M. XVIII.

Ita prorsus hæc scripta exhibent tres antiquissimi codices quos contuli. Hinc summa oritur CCLXI. Sed tria supersunt milia, ut recte adnotavit antiquus librarius. Pro *Paniconiconon* scribendum est *Phœniconis come*, Φοινικῶνος κώμη. In Tabula est *Phœnica* pro *Phœnicone.* Pro *Aristonis* mansione eadem habet *Xeron.* Aristonis cujusdam meminit Diodorus Siculus, quem Ptolemæus misit ad explorandum Arabicum sinum usque ad Oceanum Indicum, qui Neptuno Pelagio aram consecravit in eo loco Arabici sinus, quod Ποσείδιον appellatur. Meminit ibidem & Φοινικῶνος loci, vel vici maritimi magnopere commodi. Ab illo igitur Aristone hæc mansio nomen videtur invenisse. Quæ alio nomine & *Xeron* fortasse appellata à loci ariditate. Eadem pro *Phalacro* legit *Philacon.* Quod verius puto; est enim Φυλάκων, subaudiendo κώμην. Quod ibi scilicet præsidium excubaret. De reliquis non habeo dicere utra sit verior scriptura Tabulæ an Itinerarii. Nomina sunt mansionum, quarum apud geographos nulla extat mentio. *Canon Hydreuma* Plinio dicitur *novum Hydreum*, καινὸν ὑδρεῖον. Perperam in Tabula, *Pernicide portum*, pro *Berenices portum.* Sed ita fortasse tum appellarunt.

Inde Ocelis Arabiæ portus tangitur.] In quibusdam libris scriptum est, *Ocelo.* In aliis: *Ocaba.* Straboni ex Artemidoro Ὠκήλας. Plinio *Ocelis*, ut periplı auctori & Ptolemæo Ὄκηλις. Male apud auctorem periplı Κύλαι nominatur eo loco, qui sic legendus est: φέρεται δ' ἐξ αὐτῆς πέραν ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἐπὶ σχεδίαις διαπερώμενα εἰς τὴν ἀντικειμένην Ὄκηλιν καὶ Μοῦζα, ἀρώματα καὶ ἐλέφας ὀλίγος.

Proximum Indiæ emporium excipit Zmirim.] Libri omnes Solini aut *Zmirim* aut *Zymirim* vocant hoc Indiæ emporium. Quem librorum consensum nolui negligere, & sic edendum curavi. Verum tamen hujus portus nomen *Muziris*, Plinio, Ptolemæo, & Arriano, sive quis alius est illius periplı auctor. Sed hoc sollemne nostro est, ut alia pro aliis substituat locorum nomina. *Zmiris* apud Plinium regio Æthiopiæ, quam heic pro Muziri portu Arabiæ substituit Solinus, vel ejus correctores. Sic supra *Azanium* Carmaniæ amnem appellavit, qui est *Ananis*, vel *Andanis.* In aliis multis hoc eum de more facere animadverti. Plinius: *Indos autem petentibus utilissimum est ab Ocelis egredi. Inde vento hypalo navigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim.* Pro vento *hypalo* legendum *hippalo.* Favonium ita appellarunt indigenæ ab *Hippalo* quodam gubernatore: qui primus navigationem ex Arabia in Indiam alto mari, plenisque velis ingressus est, quum antea parvis navigiis sinus circumveherentur. Auctor periplı: πρῶτος δὲ Ἵππαλος κυβερνήτης, κατανοήσας τὴν θέσιν τῶν ἐμπορίων, καὶ τὸ σχῆμα τῆς θαλάσσης, τὸν διὰ πελάγους ἐξεῦρε πλοῦν. Ἀφ' οὗ καὶ τοπικῶς ἐκ τοῦ Ὠκεανοῦ φυσώντων τῶν καθ' ἡμᾶς ἐτησίων, ἐν τῷ Ἰνδικῷ πελάγει λιβόνοτος φαίνεται προσονομάζεσθαι, ἀπὸ τῆς προσηγορίας τοῦ πρώτου ἐξευρηκότος τὸν διάπλουν. Sic ille locus legendus. Λιβόνοτον heic auctor *hippalum* ab Indis vocatum scribit à primo inventore hujus navigationis, Plinius *favonium.* Ita enim scribit eodem capite: *Postea a Syagro Arabiæ promontorio Patalen favonio, quem hippalum ibi vocant peti, certissimum videbatur.* Ita ibi quoque scribendum, non *hypalum.* Promontorium Muziris Ptolemæo dicitur Μούζιρις, pro Μούδιρις. Nam ita quoque appellatur periplı auctori: ἡ δὲ Νελκύνδα σταδίους μὲν ἀπὸ Μουδίρεως ἀπέχει σχεδὸν πεντακοσίους ὁμοίως διά τε ποταμοῦ καὶ πεζῇ καὶ διὰ θαλάσσης. Ita enim scribi debet, non Μουζιρέως. Paulo ante Μούζιριν appellavit: καὶ μετὰ ταύτας Μούζιρις καὶ Νελκύνδα αἱ νῦν πράσσουσαι. Sed Μούζιρις & Μούδιρις idem. Et videntur Latini mercatores *Mudirim* pro *Muziri* dixisse more suæ linguæ, quo Z in D mutant. *Ladi* populi, οἱ Λαζοί: *Cydicos* pro *Cyzicos*: *Sabadius* pro *Sabazius*: *Trapedus* pro *Trapezus*, & alia multa, quæ alibi notamus. Ptolemæus: Μούζιρις, ἐμπόριον. Plinius hoc emporium non expetendum esse dicit, *propter vicinos piratas, qui obtinent locum nomine Hydras.* In antiquis quibusdam codicibus habetur, *Mitrias*, in aliis *Hydrias.* Legendum, *Nitrias.* Ptolemæo, Νίτραι, ἐμπόριον. Idque emporium recenset in ea regione, quam obtinent ἄνδρες πειραταί. Nomen populi fuisse indicat Ptolemæus, qui urbes eorum

rum tam ἀγχάλας quam μυογώνας recenſet. An ex eo nomen hoc illis inditum ſit, quod piraticam exercerent, neſcio. Ita videtur Plinius exiſtimaſſe, & Ptolemæus ipſe. Meminit etiam eorum peripli auctor: καθ' ἃς πάντα καὶ Πειρατικὴ. Nec nimium longe à Muziri emporio Nitriæ emporium, quod erat in regione piratarum. Periplus: ἡ τῶν λεγομένων χερσονήσων, καθ' ἃς τόπους καὶ πειρατική. Καὶ μετὰ ταύτην Λευκὴ νῆσος. Εἶτα Ναύρα καὶ Τύνδις τὰ πρῶτα ἐμπόρια τῆς Λιμυρικῆς, ἡ μετὰ ταῦτα Μούζιρις, ἡ Νελκυνδα, αἱ νῦν πράσσουσαι. Legendum in his verbis: εἶτα Νιτρία, ἡ Τύνδις. Ex Plinio & Ptolemæo. Niſi quis malit è converſo Plinium & Ptolemæum ex illo auctore emendare. Scriptum erat *Naura* pro *Nau-* B *ra*, ut ſupra *Saganas* pro *Saganas*: *Direon* pro *Dareon*. Inde *Nitria*. Sed hæc θεῶν ἐν γόνασι. Muzirin emporium latronibus infame eſſe non dicit peripli auctor. Contra ea tum maxime celebria fuiſſe negotiationibus hæc duo emporia tradit, Muzirin & Nelcynda: αἱ νῦν πράσσουσαι: quæ nunc negotiantur, & frequentantur mercibus. Plinius Muzirin non abundare mercibus ait. Prorſus contrarium teſtificatur peripli ſcriptor: ἡ δὲ Μούζιρις βασιλείας μὲν τῆς αὐτῆς, ἀκμάζουσα δὲ τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀριακῆς εἰς αὐτὴν ἐρχομένοις πλοίοις καὶ τοῖς Ἑλληνικοῖς. Et tamen quod mirere, auctorem eodem, quo Plinium tempore, oportet vixiſſe, ut neceſſarius vin- C citur argumentis, & hoc uno invincibili. Plinius de Muziri: *regnabat ibi, quum proderem hæc, Celebotras*. Idem rex ibi regnabat, quum periplus ſcriberetur: βασιλείας δέ ἐστιν ἡ μὲν Τύνδις Κηροβότρου, κώμη ἀξιόλογος ἐν παραθαλασσίῳ ἐμπορίῳ, ἡ δὲ Μούζιρις βασιλείας τῆς αὐτῆς. Scribendum igitur in Plinio, *Cepobotras*, vel *Ceprobotas*. Addit Plinius: *alius utilior portus gentis Necanidon, quo vocatur Becare. Ibi regnat Pandion.* Pro *Necanidon* libri legunt *Neacridon* aut *Neachyndon*. Auctori peripli Νελκυνδα dicitur. Quod verum hujus loci nomen eſt. Apud Ptolemæum ſcribitur Μέλκυνδα. Vetus interpres legit *Melcynda* pro *Nelcynda*. Ita igitur & Ptolemæo D reponendum. In Tabula Peutingeri *Nincilda* pro *Nelcinda*, vel *Nelcynda*. Regio ipſa ibi vocatur *Scythia Dymirice* pro *Scythia Limyrice*. Quod ſane notandum. Scythiam auſtralem maritimam ab Indi oſtiis eo uſque extendi. Ut non mirum ſit pleraſque ſpecies Indicas etiam *Scythicas* appellatas, ut de bdellio ſupra notabamus. *Tundis* & *Muziris* in eadem Tabula mentio, & *piratarum* populi. Sed & *Colchus Indorum* ibi legitur, qui ſunt κόλχοι Ptolemæi. De quibus ſupra. Nelcynda igitur portus. Plinius gentis nomen eſſe vult *Neacyndas*, vel *Nelcyndas*, quorum portus Becare. At Νελκυνδα portus ipſius nomen, & diverſum à Becare, E vicino alteri emporio. Regnaſſe ibi Pandionem ea ætate prodit Plinius. Idem proditum auctori peripli: ἡ δὲ Νελκυνδα, βασιλείας ἐστὶν ἑτέρας τῆς Πανδίονος. Nec putandum omnes inde loci reges *Ceprobatas* & *Pandionas* fuiſſe nuncupatos, ut Ægypti *Ptolemæos*, & gentis Praſiæ *Palibothros*. Studioſe auctor ille regum nomina commemoravit, qui tum in præcipuis Arabiæ & Indiæ locis regnarent, quum illa literis mandaret, ut Eleazum, Charibaëlem, vel Tharibaëlem, & alios. F Quin & mutationes regum in illis regionibus interdum accurate notat. Καλλιένα πόλις ἡ ἐπὶ τῶν Σαραγάνου τοῦ πρεσβυτέρου χρόνων ἐμπόριον ἔνθεσμον γενόμενον. Μετὰ γὰρ τὸ κατασχεῖν αὐτὴν Σανδάνην ἐκωλύθη ἐπὶ πολύ. Ergo eo tempore regnabat in Callienæ emporio Sandaces, qui Saragano ſucceſſerat. De Ceprobata itaque & Pandione idem intelligendum tum locorum ibi regnaſſe, quum periplum illum compoſuit auctor ejus. Quem proinde certum eſt vixiſſe Plinii ævo. Quin etiam Arriano videtur antiquior, cui tamen ſcriptum illud tribuitur. Plinius opus ſuum abſolutum dedicabat Tito Urbis conditæ Anno DCCCXXX. Ab eo ad principium Adriani anni interſunt quadraginta. Quod G igitur Adriano conſecratum illum periplum ab auctore Arriano libri vulgati proſcribunt, id non poteſt ſubſiſtere. Vix enim eſt, ut credam eoſdem reges qui in Nelcyndis & Muziri regnabant, quo tempore opus ſuum componebat Plinius, tanto poſt intervallo ſub Adriano Imperatore ibidem regnaſſe. Arrianum Romæ floruiſſe Adriani, Marci, & Antonini Imperatorum temporibus ſcribit Suidas. Antiquior itaque Arriano peripli auctor. Arrianum non eſſe illius operis ſcriptorem alio argumento planum fecimus. Arrianus in Indicis Indi oſtia duo tantum eſſe ait, hic auctor ſeptem numerat. Ægyptium fuiſſe aliquando ex eo colligebam, quod thus in arborum cortice ita concreſcere ſcribit, ὡς ἐκεῖ καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐν Αἰγύπτῳ δένδρων. Non nimis validum hoc argumentum fateri ſuſtine. Nam & alio loco in aliis rebus ita loquitur: ἐν ᾗ Ὠκεανοῦ φυσῶντες τῶν καιρῶν τῶν παρ' ἡμῖν ἐτησίων. Ægyptus ab Oceano eteſiæ non flant. Zephyros quippe eteſias auctor ille intelligit, quibus ſpirantibus in India flat libonotus, qui ab axe occidit. Παρ' ἡμῖν, idem eſt, quod *in noſtro orbe*, ſæpe loquitur Plinius, id eſt, in Imperio Romano, cujus pars quoque Ægyptus fuit. Sic Strabo τοῖς παρ' ἡμῖν opponit Æthiopicis, quia Æthiopia extra imperium Romanum. Profecto antiquum illum auctorem eſſe, & Plinio coætaneum prorſus conſtare debet, alium tamen ab Arriano. Arabiam & Indiam à Cæſare ſubactam, & mercatoribus patefactam non multo ante tempora ſua idem affirmat: νῦν δὲ, inquit, οὐ πρὸ πολλοῦ τῶν ἡμετέρων χρόνων Καῖσαρ αὐτὴν κατεστρέψατο. Quæ de Cæſare Auguſto accipienda ſunt Peutingeri Tabula *templum Auguſti* in Limyrice Indiæ ponit inter Tundim & Muzirim. Vel hinc liquet auctorem eſſe vetuſtiſſimum, & longe quidem Ptolemæo anteriorem: quem tamen recentiorem eo quidam faciunt. Nunc quis non miretur Ptolemæum tanto poſteriorem, reges tamen eoſdem locorum illorum commemorare qui temporibus Plinii, & auctoris peripli regnabant, eorumque regias recenſere. Μόδουρα, inquit, βασίλειον Πανδίονος. Plinius: *Ibi regnat Pandion longe ab emporio, mediterraneo diſtante oppido, quod vocatur Modura*. Ita legendum, non *Moduza*, ut habent editi, nec *Cudura*, ut eſt in ſcriptis. Meminit idem Ptolemæus & regiæ Ceprobatæ, qui Plinii ætate Rex ibi fuit. Καρούρα, βασίλειον Κηροβότου. Ita ſcribendum, non Κηροβότου. At quis credat urbes illas eoſdem Reges, vel eodem nomine habuiſſe Ptolemæi tempore quos habuere vivente Plinio. Hæc ridicula ſunt. Sed in omnibus talem ſe præbuit Ptolemæus. Nomina urbium quaſi recentium, & extantium ubique recenſet, quæ jampridem eſſe deſierant. Sæpe vetus ac recens ejuſdem oppidi vocabulum velut urbium diverſarum appellationes ponit. Interdum urbes jampridem extinctas & everſas cum novis commemorat, quæ in eorum locum ſucceſſere, aliquando eodem, aliquando alio loco poſitæ. Perſæpolin inter regias Perſidis numerat, quam ab Alexandro everſam fuiſſe nec poſt illa tempora unquam reſurrexiſſe omnibus auctoribus id aſſerentibus conſtat.

Pag. 62. A. *Infame piraticis latronibus.*] In priore editione ſcripſerat: *piraticis factionibus*.

Deinde per diverſos portus Cottonoro ſuccedutur, ad quem monoxylis lintribus piper convehunt.] Ita omnes habuerunt antiquæ editiones, & Delgiana priores. Ipſe codicem ſuum ſic habuiſſe ſcriptum prædicat: *Cotta honore pervenitur, ad quam monoxylis lintribus piper conon vehunt*. Hunc vero locum eſſe jactat unicum, quem qui caſtiget maximam laudem mereatur. Eam laudem putat ſe meritum eſſe dum ita corrigit; quomodo & edendum curavit: *Deinde per diverſos portus Cottonare pervenitur, è qua monoxylis lintribus piper Necanidon vehunt*. At meo judicio longe major illi merito deberetur gloria, ſi locum illum intactum reliquiſſet, ſicut in editionibus reperit. Eam quippe editionum lectionem vetus omnis liber confirmat, niſi quod in quibuſdam extat: *pervenitur* pro *ſuccedutur*. Quomodo & in regio optimo ſcriptum offendi, & in margine adſcriptum *ſuccedutur*. Diverſa igitur heic fuit ſcriptura ex gemina editione. In altera lectum eſt, *Cottonaro ſuccedutur*. In altera: *Cottonaram pervenitur*. Verum illius emporii nomen *Cottonara*, pro quo libri quidam corrupte habent *Cotta onero*, alii, *Quodionare*. At meliores ſincerum illud retinuere. Optimus regius cum aliis vetuſtiſſimis plane exhibet: *Cottonare pervenitur, & piper convehunt*. Nunc Pliniana videamus, è quibus hæc ſua conformavit Solinus: *Regio autem, ex qua piper monoxylis lintribus Becaren convehunt, vocatur Cottona*. In ſcriptis codicibus legitur, *Cottonara*, omnino pro *Cottonara*. Hoc germanum eſſe

esse hujus regionis nomen fidem facere queat peripli auctor, qui Κοττοναρικὸν piper inde nominatum ostendit: φέρεται δὲ πλοίοις μονοξύλοις ἐκ τῶν τόπων τούτων τῷ ἐμπορίῳ γεννώμενον πολὺ λεγόμενον Κοττοναρικόν. A loco *Cottonara*, ubi nascebatur, ita appellatum liquet. Forte *Cottiara* postea appellata. Nam ita Ptolemæo dicuntur: Ἐλάγκων ἐμπόριον, Κοττιάρα μητρόπολις. Peutingeri Tabula: *Blinca*, *Cottiara*. Eadem loca sunt. Et fortasse Βλίγκων legendum in Ptolemæo. Vel in Tabula scriptum male *Blinca* pro *Elinca*. Hodie *Calecutium* est. Pro *Cottonara* postea corruptum *Cottiara*. Sic qui Κωλχοὶ olim & Κολχικοὶ, Ptolemæi tempore dicebantur Κόλχοι. Ita etiam vocat Auctor peripli. Ut à Colchis Caucaseis distinguerentur, in Peutingeri tabula cognominantur *Colchi Indorum*. Plinius ex illa regione Cottonare in Becaren emporium convehi solitum piper monoxylis lintribus tradit. Contra Solinus in Cottonaram regionem per diversos portus perveniri scribit, ad quam piper monoxylis lintribus convehebatur. Mentem Plinii nullus vidit, quod illi sollemne est. Cottonara regio interior, in qua piper nascebatur optimum ac plurimum. Id piper lintribus monoxylis per fluvium convehebatur in maritimum emporium nomine Becaren, quod erat situm contra ostia fluvii. Plinius: *Alius utilior portus gentis Neleyndon qui vocatur Becare.* Auctori peripli nominatur Βαρακὴ his verbis: ἐπέχει δὲ κατ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ ποταμοῦ προκειμένη κώμη Βακαρὴ, εἰς ἣν ἀπὸ Νελκυνδῶν ἐπὶ τῆς ἀναγωγῆς προκαταβαίνει τὰ πλοῖα. Hæc aut similia his quum apud auctorem suum legeret Plinius, *Nelcyndas* pro gentis nomine accepit, in cujus regione situs erat ille portus *Becare* vel *Barace*. Atqui *Nelcynda* emporium etiam fuit eidem flumini appositum, sed longius à mari situm quam Barace, quæ in ipso ostio fluminis ad mare jacebat. Ex Nelcyndis lintres descendebant in Baracen, quæ piper ex Cottonare vehebant. Statio autem navium ad Baracen hærebat, quæ piper Cottonaricum ex Nelcyndis secundo flumine lintribus monoxylis delatum accipiebat. Ptolemæo Βακάρη hoc idem emporium vocatur, & flumen Βάρις, in cujus ostiis situm erat: Βακάρη, Βάριος ποταμοῦ ἐκβολαί. Ergo apud Plinium legendum, *qui vocatur Bacare*. Et mox: *piper monoxylis lintribus Becaren convehunt.* Auctori peripli est Βαρυγάζα. Stephano Βαργύσης νῆσος τῆς Γεδρωσίας. Haud scio an eadem sit quæ Ptolemæo Ἀργυρᾶ dicitur. Certe non potest esse eadem cum hac Barace Indica. Ptolemæus tamen insulam Βαράκην agnoscit in Canthi sinu contra Indi ostia: ἐν τῷ Κάνθι κόλπῳ νῆσος Βαράκη. Sed eum puto falsum. Ea ipsa est Βαράκη emporium maritimum & portus in ostiis fluminis *Baris*, unde & nomen nacta est. Sed quum eamdem Βακάρην aliis dictam, aliis Βαράκην, diversas censuit, & quod erat necesse situm utriusque disparavit. Immo de sinu videtur insulam fecisse. Sinus Βαράκης peripli auctori dicitur, qui ab Indi ostiis versus orientem procedebat. Ἐμπεριλαμβάνων τὸν κόλπον λεγόμενον Βαράκης. Et paulo post: οἱ δὲ εἰς αὐτὸν κατενεχθέντες τὸν τοῦ Βαράκου κοιλίαν ἀπόλλυνται. Sic ὁ κόλπος Βαράκης. Ita dictum putavit Ptolemæus quasi insulæ Baraces sinum. Eadem ratione & *Chrysa sinus* dicitur, in quo est Chryse. Atqui ὁ Βαράκης, τοῦ Βαράκου sinus ille vocatur. Aliud etiam potuit eum in hunc errorem inducere. Loquitur de promontorio peripli auctor, quo sinus ille Baraces cingitur: τούτου δὲ ὑπερέχει τοῦ κόλπου ἀκρωτήριον ἐπικαμπὲς ἀπὸ τῆς ἀρκτικῆς τὴν ἀνατολὴν, καὶ τὸν νότον ὡς εἰς τὴν δύσιν, ἐμπεριλαμβάνον αὐτὸν τὸν κόλπον λεγόμενον Βαράκης. Ptolemæus, quem ex illo auctore multa sumpsisse certa fides est, promontorium ipsum ex illis verbis appellatum existimavit Βαράκην. Inde & insulam eo nomine ibi metatus est. Nam promontoria insularum plerumque nominibus veniunt, & insulæ promontoria invicem sæpe nominantur. Nulla autem fuit insula aut promontorium ista appellatione, sed sinus Βαράκης. Corrigenda autem apud Plinium de Muziri portu & emporio verba ad hunc modum: *Præterea longe à terra abest navium statio, lintribusque adferuntur onera, quæ egeruntur.* Muziris quinque ad fluvium sita erat in mediterraneo distans à Tyndi emporio maritimo, in quo stabant mercatorum naves, stadia quingenta. Arrianus de Muziri: κεῖται δὲ παρὰ ποταμὸν, ἀπέχουσα μὲν ἀπὸ Τύνδεως διὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ διὰ θαλάσσης σταδίους πεντακοσίους. Ex his verbis, aut similibus alterius auctoris Plinius suopsit longe abesse a Muziri navium stationem. Atqui Tyndis emporium non fuit, vel portus, in quem merces adferebantur è Muziri. Aliud emporium habuit ad mare Muziris, quo merces per flumen deferebantur lintribus ad naves quæ ibi stabant. Addit itaque peripli auctor: ἀπὸ δὲ τοῦ κατ' αὐτὴν ὅρμου, id est, ἀπὸ τοῦ κατ' αὐτὴν ἐμπορίου. Muziris flumini adposita distabat a Tyndi emporio maritimo quingenta stadia, sed ab emporio, quod contra ipsam erat, viginti tantum stadiis aberat. Doctus interpres vertit perperam: *a flumine vero disjuncta viginti stadiis*. Non dicit quo nomine fuerit ille portus. Hinc colligere est & Muzirim dictum fuisse eodem, quo oppidum, nomine, ut in aliis quamplurimis obtinuit. Ptolemæus Μούζιριν in ipsis ostiis fluminis collocat, quod flumen vocabatur Ψευδόστομος. Μούζιρις, ἐμπόριον. Ψευδ. στόμα ποταμοῦ ἐκβολαί.

Petente s Indiam ante exortum canis, aut protinus ab exortu media æstate solvunt.] Verba ipsa sunt Plinii. Auctor peripli: ἀνάγονται δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ πλέοντες μετὰ τῶν Ἰνδικῶν περὶ τὸν Ἰούλιον μῆνα, ὅς ἐστιν Ἐπιφί. Idem de Limyrica Indiæ regione, quam petebant mercatores: πλέουσι δὲ εἰς αὐτὴν οἱ κατὰ καιρὸν ἀναγόμενοι ἀπ' Αἰγύπτου περὶ Ἰούλιον μῆνα, ὅς ἐστιν Ἐπιφί. Inde dixit Plinius ante exortum canis, aut protinus ab ortu eos incipere navigationem. Nam canem exoriri faciunt temporum illorum scriptores circa decimum nonum Julii.

Revertentes navigant Decembri mense] In quibusdam libris: *renavigant*. Quæ prioris editionis fuit lectio: *renavigant Decembri mense*. Ita Plinius, quem in ea editione ad verbum expresserat: *Ex India renavigant mense Ægyptio Tybi incipiente, nostro Decembri*. At in nova correxit: *revertentes navigant Decembri mense*. Sic putavit melius vel dissimulari sua furta posse, vel excusari.

Spatium Indiæ decies septies centena & quinquaginta milia passuum proditur.] Plinius eo loco, quem heic noster exscribit: *Carmaniæ oram patere duodecies centena quinquaginta milia passuum Nearchus scribit. Ab initio ejus ad Sabin centum milia passuum.* Locum illum esse, quem expressit Solinus his verbis, evincit id quod sequitur protinus apud hunc Solinum: *At Carmaniæ centum milia.* Quis non miretur hanc diversitatem? Nihil tamen discrepant ab editionum scriptura libri scripti. Quid uterque voluerit nescio. Animo meo neuter eorum verum dixit, si capiatur ex scripto mens utriusque. Primo falsum est Carmaniæ oram patere duodecies centena & quinquaginta milia passuum, quod quasi ex Nearchi sententia Plinius adstruit. Nam Strabo & Arrianus ex eodem Nearcho asserunt non plus in ora maritima Carmaniam colligere, quam tria milia stadiûm & præterea septingenta. Cui summæ si adderentur quinquaginta stadia, ex ea efficerentur rotundo calculo quingenta milia passuum. Strabo: ὁ δὲ τῆς Καρμανίας παράπλους τρισχιλίων ἑπτακοσίων μέχρι Περσίδος. Idem narrat Arrianus, & ambo eumdem habere dicunt auctorem Nearchum. De Carmania autem loqui Plinium, cujus oræ tot centena illa milia passuum tribuit, palam est. Nam sequitur statim: *Ab initio ejus ad flumen Sabin centum milia passuum. Inde vineas coli & arva ad flumen Ananim.* At Solinus hæc ita accepit tanquam si tota Carmaniæ ora non majori spatio pateret quam centum milium. Quod est falsissimum. Septingenta tantum ac quinquaginta stadia numerus ille computat, quum ora Carmaniæ tria milia stadiûm cum septingentis occupet. Idem pro Carmania in supradicto Plinii loco Indiam substituit, cujus spatium decies septies centena & quinquaginta milia passuum tenere prodit. Hoc etiam longe a veritate absistere deprehenditur. Præterea debuit indicare, de quo spatio id intelligeret: longitudinis, an latitudinis. Si de latitudine accepit, calculi errore maximo labitur. Nam latitudinem ejus ab occidente ad orientem δισμυρίων esse σταδίων veteres prodidere, quæ summa efficit vigesies sexies centena sexaginta septem milia passuum. At longitudo ejus a Caucasiis montibus usque ad Indi ostia, iisdem auctoribus habet tredecim stadiûm milia, hoc est, decies septies centena ac triginta

quinque

quinque milia. Hæc longitudo lateris ejus occidentalis. Nam orientale latus tribus millibus stadiûm longius esse traditum est, quam occidentale. An hoc voluerit Solinus alii videant. In optimo codice scriptum est: *Spatium Indiæ decies quinquaginta milia passuum proditur.* Forte legendum, *duodecies.* Ut idem sit numerus qui apud Plinium. Et certe ab illo habet, sed Indiam tantum pro Carmania substituit. Quod illi in aliis de more esse notavimus. Plinius quum duodecies centenis quinquaginta milibus oram Carmaniæ æstimavit, fortassean adjunctam Persidis oram simul comprehendit, quæ tamen addita vix undecies faceret. Vide Arrianum in Indicis, qui Persidis παράπλουν quatuor milibus & quadringentis stadiis prænavigari scribit. Idem Plinius capite sequenti totam navigationem Nearchi ab Indo amne in sinum Persicum atque illinc Babylonem XXV milibus passuum taxat ex auctoritate Nearchi & Onesicriti qui eam confecerunt. Sed mendum magnum est in numero. Legendum quippe esset *vigesies septies.* Vetus liber Rigaltianus habet XVII hoc modo: *Onesicritus & Nearchus ab Indo amne in sinum Persicum, atque illinc Babylonem Euphratis paludibus scripserunt XVII esse*, hoc est, decies septies centenûm milium esse. Nimis tamen arta ratione hic etiam numerus cogitur. Nam ab Indo amne ad initium Persidis juxta Onesicriti & Nearchi calculum sunt μύριοι τριακόσιοι ἑπτακόσιοι στάδιοι, hoc est, decies octies centena viginti septem milia. A Perside ad Euphratis ostia incertam esse mensuram propter brevia ac scopulos, & luti voragines Nearchus apud Arrianum scribit. Si quis exacte ac pensiculate hæc animadvertere intenderet, atque omnia scrupulosis digitis computare, non paucas, nec parvas Plinii hallucinationes in his ponendis calculis deprehensurum esse certus sum, præter eas quas observavi.

Cujus pars non caret vitibus.] Plinius: *ab initio ejus ad flumen Sabin centum M. passuum. Inde vineas coli & arva ad flumen Ananin viginti quinque milium spatio.* Hic *Sabin* vocat Carmaniæ fluvium, à quo usque ad Ananin alterum fluvium vineæ coluntur & arva. Ptolemæo Σαβὶς Carmaniæ urbs in mediterraneo sita. Arrianus Βάδιν vocat Carmaniæ locum maritimum, à quo usque ad Ananin vineæ & arva in cultu. Quod ille habet ex Nearcho. Verba ejus ita legenda: ὡρμίζοντο δὲ ἐν Βάδει χώρῳ τῆς Καρμανίας οἰκουμένῳ, δένδρεά τε πολλὰ ἥμερα πεφυκότα ἔχοντι πλὴν ἐλαίης, καὶ ἀμπέλους ἀγαθὰς, καὶ σιτοφόρῳ. Perperam legitur: ἐν Βαδιχώρῳ. Et ridicule doctus interpres *Badichorum* vertit. Ab eo igitur loco versus occidentem Carmania culta esse incipit vineis & arvis. Plinius Onesicritum sequitur, Arrianus Nearchum. Ille Σάβιν vocat fluvium, hic Βάδιν locum, ubi Carmania cultior est. Forte Σάβιν scripserat Arrianus: ἐν Σάβει χώρῳ. Nam, ut dixi, urbs quoque ibi Σάβις, fortassean ad Sabin flumen sita. Inde populi Σάβαι, quos in ora maritima Carmaniæ ponit Dionysius:

> Πρῶται Σάβαι, μετόπισθε Πασαργάδαι.

Præterea habet genus hominum, qui non alia quam testudinis carne vivunt.] Plinius: *In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes.* Notant quidam abesse scriptis codicibus verba ista, *carne vescentes.* In his, quos vidi, ea habentur. Præterea Solinus agnovit. Nomen quoque quo appellatur hic populus victum eorum fatetur. In ora Carmaniæ locantur à Plinio isti Chelonophagi. Ptolemæus ibi eos pariter recenset. Sed mirum est Nearchum in eo periplo non meminisse istorum. Nam Arrianus non prætermisisset eos, qui ex Nearcho totam eam περιήγησιν oræ maritimæ ab Indi ostiis in usque Persidem & inde Babylonem percensuit ac pertexuit. Strabo Χελωνοφάγους non in hac ora, sed in longe diversa statuit, in Arabici nempe sinus littore, in parte Troglodytarum. Vide sis illum lib. XVI ad hæc verba: οἱ δὲ Χελωνοφάγοι τοῖς ὀστράκοις αὐτῶν σκεπάζονται μεγάλοις οὖσιν ὥστε καὶ πλεῖν ἐν αὐτοῖς. Agatharchides, & post eum Diodorus in eodem littore eos metantur. Ita ille de testudinibus, quas piscantur Chelonophagi: τὰ μὲν ἐντὸς ἅπαντα σιτοῦνται, βραχὺν προσοπτήσαντες ἐν τῷ καύματι χρόνον: τοῖς δὲ κύτεσι χρῶνται εἰς τὰς σκηνώσεις, οἱονεὶ καλύβας ἐφ' ὑψηλοῖς τόποις πετρῶν καθιζόντες. Sic ille locus constituendus. Apud Diodorum in eadem narratione perperam legitur, τοῖς σκύτεσιν ὡς σκαφιδίοις χρῆσθαι πρὸς τὰς σκηνώσεις, pro τοῖς κύτεσι. Nec semel ibi hoc modo peccatum. Hoc est igitur quod de istis Chelonophagis dixit Plinius: *testudinum superficie casas tegentes, carne vescentes.* Quod ipsum tamen haud recte è Græco expressum. Nec enim testudinum superficie casas teguot, sed eas superficies pro casis habent, pronas constitutas. Una testa casam, sive domum facit: Strabo: σκεπάζονται τοῖς ὀστράκοις αὐτῶν. Quæ Plinius sic reddit: *earum superficie casas tegunt.* Immo integuntur illarum superficie, & sub illa habitant. Agatharchides: ὥστ' εἶναι ναῦν, οἰκίαν, ἀγγεῖον, τροφὴν τοῖς ἀγρεύσασιν ἀνθρώποις. Loquitur de testudinis superficie & χελωνοφάγοις. Diodorus de iisdem: ὥστ' ἐκ μιᾶς τύχης τὴν φύσιν δεδωρῆσθαι μιᾷ χάριτι πολλὰς χρείας, τὴν αὐτὴν κύτος εἶναι τροφὴν, ἀγγεῖον, οἰκίαν, ναῦν. Sic ea verba distinguenda ac legenda. Igitur unius testudinis superficies illis domus erat, non domus tectum. Idem tamen sic alibi quoque loquutus est: *testudines tanta magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant.* Non integunt casas, sed pro casis utuntur testudinum capaci testa. Rectius multo loquitur in capite de Taprobane: *esse & in piscatu voluptatem, testudinum maxime, quarum superficie familias habitantium contegant, tanta reperiri magnitudine.* Quæ Solinus optime interpretatus est: *marinas testudines capere gaudent, quarum tanta est magnitudo, ut superficies earum domum faciat, & numerosam familiam non arte recepiet.* Οἰκία Græce domum vel habitaculum significat, aliquando tamen etiam pro familia, & numero habitantium sub eodem tecto sumitur. In Græcis, unde illa vertit Plinius, fuisse videtur. Τοσοῦτον μέγεθος εἶναι τῶν χελωνῶν, ὥστε τὰς ὅλας οἰκίας τοῖς κύτεσιν αὐτῶν σκεπάζεσθαι: *ut tota familia habitantium superficie earum contegantur.* Quod ipse reddidit: *superficie earum casas integunt.* Semel tamen verum attigit. Duplices autem Chelonophagi ab auctoribus agnoscuntur in ora Carmaniæ, & in Arabico littore versus Æthiopiam. Piscatio vero testudinum tam in Æthiopia quam India celebris. Et ex utroque latere testudines Romanis ad delicatiora opera veniebant. Hinc Æthiopicæ & Indicæ testudinis mentio leg. XVI. D. *de Publicanis*, sed locus insigniter corruptus hoc modo habetur scriptus in Florentinis: *adamas, sapphirus, callainus, beryllus, chelyns & hopia vela Indica.* Scribe: *Chelone Æthiopica vel Indica* Posset etiam retineri *Chelyne*. Nam etiam Græcis dicitur testudinis testa χελύνη. Sed quia cum gemmis recensetur, posset cuipiam videri veri similius scribendum *Chelonia*, ut de oculis testudinum intelligatur, quas inter gemmas numerat Plinius: *Chelonia oculus est Indicæ testudinis.*

Non alia quam testudinis carne vivunt, hirsuti omnia facie tenus.] Et heic cavit Solinus ne discederet à suo more, quem perpetuum velut jus quoddam obtinere voluit, & usque ad finem perferre. Duos populos confudit hoc loco. Nec enim de Chelonophagis dicit Plinius toto capite hirsutos esse, & coriis piscium vestiri, sed de alio populo. Eum audiamus: *In Carmaniæ angulo sunt Chelonophagi, testudinum superficie casas integentes, carne vescentes. A flumine Arbi promontorium ipsum inhabitant, præter capita tota corpore hirsuti, coriisque piscium vestiti.* Solinus eos ipsos esse Chelonophagos qui à flumine promontorium incolerent, & omnia hirsuti essent, putavit. Sed male ratiocinatus est. Sed quinam illi sunt qui promontorium ipsum inhabitant? aut quod illud promontorium? Non legi promontoria solita habitari, quæ montium prominentiæ sunt mari incumbentium. Promontorium illud Carmaniæ est. Nam de Carmania heic sermo: à flumine Arbi usque ad promontorium Carmaniæ habitare istos hirsutos populos dicit. Legendum itaque: *a flumine Arbi promontorium ad ipsum inhabitant præter capita toto corpore hirsuti.* Fuit cum scriberem: *à flumine Arbi ad promontorium Armozum habitant.* De illo certe promontorio heic intelligendum, & paulo post: *a promontorio Carmaniæ junguntur Armozæi.* Nulla ibi debet esse capitum sectio, sed continuari omnia debent non interrupta serie. Igitur à flumine

Arbi

Arbi ad promontorium Carmaniæ populos esse ait, qui toti sunt hirsuti præter faciem: a promontorio Carmanis Armozæos jungi. *Quidam*, inquit, *interponunt Arbios CCCCII. p. toto littore.* Conjicio itaque in superioribus corrigendum: *a flumine Arbu ad promontorium ipsum inhabitant.* Nam idem plane ibi dicit quod hoc loco, a flumine Arbios incolere usque ad promontorium Carmaniæ: a promontorio jungi Carmanis Armozæos. Non video tamen quomodo verum esse possit quod heic ait a quibusdam interponi Arbios, inter Armozæos nimirum & Carmanos. Atqui id falsissimum, nec puto cuiquam tale proditum. Ipse Plinius hanc falsam hausit sententiam ex scriptis Nearchi aut Onesicriti male intellectis. Navigationem suam ab ostiis Indi Babylonem usque literis illi consignarunt. Onesicritum sequi profitetur Plinius in eo periplo describendo. Nearchum Arrianus, quem verisimile est paria cum Nearcho scripsisse. Ab oriente occidentem versus navigarunt, ex India quippe revertentes. Ab Indi ostiis primi illis occurrerunt Arbii, quorum oram legerunt maritimam usque ad flumen Arbim. Hi ultimi Indorum. Trans Arbim versus occidentem semper navigantes, littus Oritarum transierunt. Nam Oritas & Arbios disterminat Arbis fluvius. Arbii ad orientem ejus accolunt, Oritæ ad occidentem. In Oritarum ora maritima persequenda prope Tomeri fluminis ostia, in vadoso littore casas & tuguria angusta barbarorum invenerunt, qui adnavigantem classem lacessere & exscensionem parantes prohibere conati sunt. Hi sunt populi quos heic describit Plinius, & quos a flumine ad promontorium Carmaniæ habitare dixit: *Præter capita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti.* Arrianus ex Nearcho: ἦσαν δὲ οἱ ἄνθρωποι τά τε ἄλλα σώματα δασέες καὶ τὰς κεφαλάς, καὶ τοὺς ὄνυχας θηριώδεις. Legendum in his palam est: τά τε ἄλλα σώματος δασέες, ἐκτὸς κεφαλῆς. Plinius ad verbum: *toto corpore hirti præter capita.* Ubi κεφαλὴν pro facie posuit Arrianus. De vestibus eorum ex corio piscium factis addit idem: ἐσθῆτα δὲ ἐφόρεον δέρματα θήρεια· οἱ δὲ καὶ ἰχθύων τῶν μεγάλων τὰ παχέα. Ut non dubium sit eosdem esse. Atqui totum littus Oritarum non illi tenuere, sed in parte tantum illius oræ consederant, nec usque ad Carmaniæ promontorium pertinebant, quum Ichthyophagorum littus longo tractu inter Oritas & Carmanos pateret. Sed nec Arbii ibi interpositi & Armozæis in parte Carmanorum juncti, qui trans Arbin versus Indiam colebant, & Indorum ultimus populus habebantur. Arrianus vestigiis Nearchi insistens post Oritarum paraplum memoratum, repetit Arbios & quantum spatium detineret eorum παράπλους, ibi numerat, quod omiserat supra dicere. Ab illis hirtis populis post prætérita trecenta stadia venerunt in locum, qui ultimus erat Oritarum regionis. Ibidem memorat quales fuerint Oritæ vita, & moribus, linguaque. Tum subjicit statim: μῆκος δὲ παράπλου παρὰ χώρην τῶν Ἀρβίων ἐς χιλίους μάλιστα σταδίους ἐόντας ἀναμεμέτρηται. Quia autem ab oriente in occidentem pergebant, non consideratis quæ præcesserant, quæque sequerentur, Plinius inde arripuit Arbios Armozæis & Carmanis interponi a quibusdam, & populos illos hirsutos, qui in Oritarum littore casas habuere, ab Arbi flumine ad promontorium inhabitare scribit. Certe Oritæ, in quorum παράπλῳ isti reperti sunt, ab Arbi flumine incipiebant, sed non usque ad promontorium pertinebant. Nec Arbii istic erant, sed trans Arbim ad orientem in prima India. In hoc eodem errore pertendens capite XXIII post Ichthyophagos Oritas, sic enim eos appellat, Arbios populos collocat usque ad Carmaniæ initium. Quod est falsissimum. Sed suos, inquies, habuit auctores. Immo non alios habere potuit præter hos, quos diximus, Nearchum & Onesicritum, aut si qui ab illis habuerunt. Contrarium & toto diametro diversum illi tradidere. Sed ecce alias ejusdem hallucinationes ex eodem fonte ortas. Post illos hirtos populos, qui littoris Oritarum partem habitabant, Indiam versus, insulam desertam excipere dicit, Caicandrum nomine. *Ab horum*, inquit, *tractu Indiam versus Cascandrus, deserta insula in Oceano L. M. passuum traditur: juxtaque freto interfluente Stoidis, quæstuosa margaritis.* Pro *Cascandrus* reponendum esse *Caicandrus* supra docuimus. In Rigaltiano legitur: *Carscandrus.* In aliis: *Socaicandros*, pro *Caicandros.* Hujus insulæ nomen non aliunde sumpsit quam ex Nearcho aut Onesicrito. Nam alii scriptores non meminere. Jam videamus an de situ hujus insulæ cum illis paria narret. Post tractum Oritarum Indiam versus in Oceano ipso eam collocat. At classis Alexandri, Nearcho & Onesicrito præfectis ejus auctoribus, eam insulam in cursu suo offendit, quum e Carmaniæ ora in Persidem transisset. Arrianus ex Nearcho, ἔνθεν δὲ ἄραντες ἐκ τῆς νήσου τῆς ἱρῆς παρὰ τὴν Περσίδα ἤδη ἔπλεον. Καὶ κατάγονται εἰς Ἴλαν χῶρον, ἵνα λιμὴν πρὸς νήσου σμικρῆς καὶ ἐρήμης γίνεται. Οὔνομα τῇ νήσῳ Καΐκανδρος. Ea igitur in sinu Persico, non in Oceano, & Persidi quidem adjacens. Longe igitur ab India. A Caicandro occidentem versus pergentes, in aliam insulam vicinam navigarunt, in qua margaritarum piscatio celebrabatur: ὑπὸ δὲ τὴν ἕω ἐς ἄλλην νῆσον πλώσαντες ὁρμίζονται οἰκουμένην, ἵνα καὶ μαργαρίτην θηρᾶσθαι λέγει Νέαρχος, καθάπερ ἐν τῇ Ἰνδῶν θαλάσσῃ. Hæc est insula, quam juxta Caicandrum ponit Plinius, & quæstuosam margaritis esse ait, ac *Stoida* nominat: *Juxtaque eam freto interfluente Stoidis, quæstuosa margaritis.* Miror unde nomen ejus expiscatus sit, quum nec Onesicritus, nec Nearchus id prodiderint. Hujus insulæ meminerat Isidorus Characenus, qui tamen ejus nomen non edidit. Athenæus: Ἰσίδωρος ὁ Χαρακηνὸς ἐν τῷ τῆς Παρθίας περιηγητικῷ κατὰ τὸ Περσικὸν πέλαγος νῆσόν φησιν εἶναι ἔνθα πλείστην μαργαρῖτιν εὑρίσκεσθαι. Eamdem intelligit. In Persico sinu eam ponit, non in Oceano. Unde igitur nomen ejus insulæ scisse Plinium dicemus? Si quis alius, certe ejus nomen novisse debuit Characenus, ex urbe utpote Charace oriundus, quæ ad sinum Persicum. Liber vetus *Stoidis* habet. At lib. IX capite de margaritis, appellatur *Toidis*: omnino legendum: *Tyndis.* Et videsis Plinii facinus sane memorandum. Quum Caïcandrum insulam in Oceano sitam esse concepisset, versus Indiam, alteram insulam eidem vicinam in qua piscatio erat margaritæ frequens, in eodem Indico Oceano utique etiam locare par fuit. Deinde quum nomen ejus nesciret insulæ, ac legeret Τύνδιν in maris Indici ora emporium margaritis quæstuosum esse, statim eam insulam ita vocari hariolatus est. Ex Tyndi & Muziri cum aliis mercibus etiam plurimas margaritas afferri auctor periplì tradit: Φέρεται δὲ καὶ μαργαρίτης ἱκανὸς καὶ διάφορος. Iterum repetamus Arriani ex Nearcho verba: ὑπὸ δὲ τὴν ἕω ἐς ἄλλην νῆσον πλώσαντες ὁρμίζονται οἰκουμένην ἵνα καὶ μαργαρίτην θηρᾶσθαι λέγει Νέαρχος καθάπερ ἐν τῇ Ἰνδῶν θαλάσσῃ. Fortasse ex his verbis animo aliud agente lectis & male intellectis concepit Caïcandrum & alteram ei adjunctam insulam versus Indiam esse & in Indico Oceano sitas. Nam ὑπὸ τὴν ἕω accepit pro ἐπὶ τὴν ἕω: & omissa voce καθάπερ, reliqua illa ἐν τῇ Ἰνδῶν θαλάσσῃ, de situ ipsius insulæ accepit, quasi in mari Indorum positæ. Ideo & Tyndim illius insulæ nomen esse crediderit, quod unum erat ex emporiis Limyricæ Indorum regionis, margaritis quæstuosum. Hæc non sunt φαντασίαι, sed ἀλήθειαι. Quod si non majora peccata in Plinio deprehendissem, & numero quidem vix comprehendenda, nec ipse mihi crederem tot ac tantis eum erroribus ac culpis obnoxium esse.

Hirsuti omnia, facie tenus.] In aliis etiam vetustis: *hirsuti omnes.* Quæ lectio prioris editionis. Forte: *hirsuti omne*, τὸ πᾶν δασύ. Auctor Elegiæ in Mecœnatis obitum:

Æetis succis omne perita suis.

Nisi legendum sit *omniperita* unica voce, ut *omniscius*, *omnipotens*, & similia. Sic igitur legendum illud totum distichon ex veteri membrana:

Viscera directi mutaverat arietis agno
Æetis, succis omniperita suis.

Directus aries est divisus, ac dissecatus. Nam *dirigere* proprie est διχοτομεῖν, in duas partes rectas & æquales scindere. Plautus:

Clypeatus,

Clypeatus elephantum ubi machaera dirigit.

Titinnius apud Nonium: *pernam totam dirigit.* Male apud Nonium *diligo* pro *dirigo*. Festi Abbreviator: *dirigere apud Plautum invenitur pro discindere.* Sic ibi scribendum. Nam vetus liber, qui penes me est, habet *discindere.* Editur: *discedere.* Quidquid contra dicant, *directarius* inde appellatus, qui fores effringit ac dirigit. Basilius in epistola quadam vocat διρεκτάριοι & cum latronibus jungit: οἱ πεῖρα λῃστῶν καὶ διρεκταρίων πεπληρωμένα τὰ τῆς ὁδοῦ. At *derectum* aliud est, id nempe, quod recto contrarium. Hinc *in derectum ire*, & *derectam abire*, maledicti loco usurpatum. Sed hæc obiter. *Omne* pro totum Propertius:

---- *quum bibat omne decet.*

Apud Florum: *omne citra utraque Iberum subjecit imperio.* Ita hoc loco: *omne hirsutis.* Ceterum quæ de istis omnia hirsutis habet Plinius, ea partim ex Græcis auctoribus, partim ex Pomponio Mela compilavit, & concinnavit. Mela de Carmanis ipsis hoc tradidit, quod Nearchus & Onesicritus de gente quadam Oritarum maritima scripsere. Hæc ejus verba sunt: *Ab iis, qua diximus, ad sinum Persicum nisi ubi Chelonophagi morantur, deserta sunt. In ipso Carmanii navigantium dextra positi sine veste ac fruge, sine pecore ac sedibus, piscium cute se velant, carne vescuntur, præter capita toto corpore hirsuti.* Quos heic vocat *Carmanos*, alii *Ichthyophagos* vocarunt, qui Carmaniis vicini. Plinius quum apud Græcos Nearchum & Onesicritum legisset gentem quamdam Oritarum hoc ritu agitare, & eo modo totos hirsutos esse, putavit Græco Latino pariter auctori fidem constare, & sic eos conciliavit, ut diceret à flumine Arbi usque ad promontorium ipsum Carmaniæ hirsutos illos barbaros incolere, *A flumine*, inquit, *Arbi promontorium ipsum inhabitant, præter capita toto corpore hirti, coriisque piscium vestiti.* Ita hic mos est Plinio diversas auctorum sententias invicem connectere, & per vim efficere ut eædem sint, quæ in totum differunt.

Pag. 62. B. *Vicies & sexagies centena milia passuum patens.*] Non ita loquuntur auctores. Aut igitur legendum: *vicies & sexies centena milia passuum*: aut, quemadmodum est apud Martianum: *vicies & sexaginta.* Ita ille de sinu Persico: *qui sinus vicies & sexaginta milia circuitu patet.* Quod ex hoc loco habet. Apud Plinium ita vulgo scribitur: *Is qui ab oriente est, Persicus appellatur, XXV. M passuum circuitu, ut Eratosthenes tradit.* Quæ summa viginti quinque milia passuum tantum efficit. Quod verum esse non quit. Corrigendum ex hoc loco XXVI *circuitu*, hoc est, vigesies sexies. Idque intelligendum esse, vigesies sexies centena milia passuum. Similiter emendandum paulo post: *exadverso est Arabia, cujus XXII longitudo*, id est, duodecies.

Oceanum vero, qui ibi influit, Azanium nominarunt.] In optimis codicibus: *Oceanum vero ibi Azanium nominarunt.* In aliis quibusdam, ut editum est, habetur, quemadmodum habet Plinius, quem in priore illa editione verbis etiam ipsis expresserat. Azanius autem Oceanus à regione Azania Æthiopiæ, Ἀζανία Ptolemæo. Marcianus Heracleota: καὶ τὸ Βαρβαρικὸν καλούμενον πέλαγος, ἐν ᾧ κόλποι τε πλείους εἰσὶ, καὶ οἱ δρόμοι τῆς καλουμένης Ἀζανίας. Hephæstion Thebæus lib. I. capite περὶ τῆς δωδεκατημορίων ὀνομασίας τε καὶ δυνάμεως appellat Φαζανίαν, sed corruptum est pro Ἀζανία, his verbis: ὑποκεῖται δὲ αὐτῷ ἡ Ἀραβία ἡ [illegible] τῶν Ἀσιανῶν [illegible], Φαζανία, Νασαμωνῖτις. Recte alio loco eidem dicitur Ἀζανία, eodem capite: Σαυρομάτικη, Ὠξιανή, Σογδιανή, Ἀραβία, Ἀζανία, Καρμανική. Male est in libro Γερμανική. In alio tamen astrologico clare distinguitur Φαζανία ab Ἀζανία, ubi per terniones describuntur regiones omnes quæ singulis dodecatemoriis subjacent: Ἀραβία, Ἀζανία, μέση Αἰθιοπία. In alio deinde ternione: Φαζανία, Νασαμωνῖτις, Γαραμαντική.

Carmania Persis annectitur, qua incipit ab insula Aphrodisia.] Plinio *Aphrodisias* dicitur hæc insula, ἡ Ἀφροδισιάς. Debuit itaque hic dicere, *ab insula Aphrodisiade.* Est Ἀφροδίτης νῆσος. Ptolemæus in Arabico sinu Ἀφροδίτης νῆσον collocat, quam Plinius vocat *Aphrodisiadem.* Arrianus ex Nearcho Καταίαν proprio nomine nuncupat, quam Mercurio & Veneri sacram fuisse dicit, ut non minus Ἑρμαία quam Ἀφροδισιάς indigetari potuerit: ἱερὴν δὲ Καταίην νῆσον ἐρήμην εἶναι λέγουσιν. Αὐτὴν ἱερὴν Ἑρμέω καὶ Ἀφροδίτης λέγεσθαι. Eamdem esse cum Plinii Aphrodisiade, quod sequitur indicat: μέχρι ὧδε Καρμανίη, τὰ δὲ ἀπὸ ὧδε Πέρσαι ἔχουσι. Item paulo post de eadem: ἐνθένδε ὥρμηντο ἐκ τῆς νήσου τῆς ἱερῆς παρὰ τὴν Περσίδα ἤδη ἔπλεον. Plinius: *Insula Aphrodisias habitatur. Inde Persidis initium ad flumen Oroatim.* Non habitari eam insulam, sed desertam esse scripserat Nearchus, ut scimus testimonio Arriani, cui ut puto paria prodebat Onesicritus.

Littore, quo occasui objacet, porrecta millia passuum quinquaginta.] Ita libri quos vidimus, & quos alii viderunt. Sed deest numerus major *quingenta.* Sic enim legendum ex Plinio: *porrecta quingenta milia passuum & quinquaginta.* Scriptum erat, *porrecta D. milia passuum L.* Non aliter in Solini libris legit Martianus qui hic habet: *littore qui occasui objacet milium est quingentorum quinquaginta.* Ergo scripserat Solinus: *porrecta milia passuum quingenta quinquaginta.* Harum dictionum similis sonus fecit, ut alterum librarii omiserint. Nearchus apud Arrianum Persidis littus quatuor milium & quadringentorum stadiûm esse dicit: μῆκος δὲ τοῦ παράπλου τῆς Περσίδος χώρης στάδιοι τετρακόσιοι καὶ τετρακισχίλιοι. Strabo τετρακοσίους & τετρακισχιλίους computat. Plinii vero numerus, qui per passus putatur, quatuor milia ac centum viginti quinque stadia efficit tantùm. Notanda heic ridicula Solini hallucinatio & eum sequuti Martiani. Persidem littore, quo occasui objacet, porrectam esse milia quingenta ac quinquaginta volunt. Atqui ora maritima Persidi non occasui objacet, sed ad meridiem protenditur. Persis ab occasu Susianen habet, qua parte nullum est littus. Etsi hoc satis notum sit, auctoritatibus tamen stabiliendum. Ptolemæus de situ Persidis: ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῷ ἀπὸ τοῦ Ὀροάτιος ποταμοῦ μέχρι Βαγράδου μέρει τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Missi Theodosii: *Media, Parthia, Persis, finiuntur ab oriente flumine Indo: ab oriente flumine Tigri: ab occidente flumine Euphrate: à meridie mari rubro. Longitudo M. P. M. DCCCCXX. Latitudo* CCCCXXI. De latitudine non conveniunt cum Plinio, sed mendosum esse numerum puto. Vide Strabonem lib. XV de longitudine & latitudine Persidis. Solinum porro in errorem induxit Plinius, dum ita loquutus est: *Ipsa Persis adversus occasum sitа, obtinet littore* CCCCCL. *milia passuum.* Ita legendum in Plinio ac distinguendum, non, ut vulgo est: *Ipsa Persis adversus occasum sita obtinet litera* CCCCCL. M. P. Quod reor correctores ex hoc ipso Solini loco mutasse. Ea verba Plinii grammaticus sic intellexit, quasi littus Persidis, hoc est, oram maritimam occidenti obversam esse dixisset, pudendo errore, & quem revincit regionis situs. Plinius in tota illa περιηγήσει sequitur cursum, quem tenuit classis Alexandri Magni ab Indi ostiis navigans ad Euphratis ostia, hoc est, ab oriente versus occidentem. In hac navigatione persequenda è Carmania in Persidem pergitur legendo littus. Proxime præcessit apud Plinium Carmaniæ descriptio, & mensura quam littore obtinet. Sequitur Persis adversus occasum sita, quæ littore & ora maritima sua occupat quinquaginta milia passuum. Carmania autem ab occasu Persidem habet, non Persidis littus occasui objacet, ut falso heic scribit Solinus.

Translata quondam in Parthicum nomen.] Non recte Delrius illud, *quondam*, uncinis inclusit veluti expungendum. Quidam sane libri non id agnoscunt, sed in nostris melioribus habetur. Plinius: *In Parthorum jampridem translata nomen.* Ostendit Plinius his verbis adhuc ætate sua Persas sub Parthis fuisse, & jampridem in Parthorum nomen Persidem transisse. Aliud vult Solinus, ex cujus ratione colligitur, eo tempore quo illa scribebat, hoc quondam fuisse, non amplius esse. Unde liquet Solinum vixisse post restitutum Persis imperium, quod factum est Alexandro Mamæa imperante, ultimo Arsacidarum Artabano occiso ab Artaxare Persa. Longe itaque posteriorem fuisse oportet hunc Solinum Alexandri Mamææ ævo. Ubi sunt qui Plinio illum antiquiorem asserunt, & ab eo Plinium omnia sumpsisse volunt? Hæc legant, ac desinant opinionis.

Oppidum ejus nobilissimum Susa.] Quo magis ad metas properat, eo graviores ac crebriores lapsus incurrit: de industria eos spissare crederes. Oppidum Persidis

nobi-

nobilissimum Susa. Immo Susianes, quam regionem a Perside proprie ac stricte sumpta omnes auctores distinguunt. Plinius ipse, quem ubique sequitur, de Media: *a meridie habet Sitiacenem, & Susianem, & Persida.* Ptolemæo alia est Σουσιανή, alia Περσίς, & distinctis capitibus tractantur. Persidis nobilissima olim urbs fuit Persæpolis, quam Alexander diruit, nec unquam postea instaurata est. Ptolemæus tamen tanquam extantem recenset, magno errore, sed qui sollemnis est illi. At Susianes primum oppidum Susa. Plinius lib. VI. cap. XXVI. *Infra est Susiana, in qua vetus Regia Persarum Susa, a Dario Hystaspis filio condita.* Hinc errandi ansam arripuit noster. Ceterum Persæ eo loco apud Plinium non strictiori notione de Persidis regione speciali accipiendi, sed lata appellatione de populo dominante. Persæ tum imperabant, quorum regia vetus fuit Susa in Susiane posita. Herodotus: Σοῦσα, ἔνθα βασιλεύς τε μέγας δίαιταν ποιέεται, καὶ τῶν χρημάτων οἱ θησαυροὶ ἐνθαῦτά εἰσι. Veterem regiam Persarum Susa fuisse dicit Plinius, quia Persæpolis erat tum Persarum regia, & in Perside quidem ipsa sita, quum eorum imperium ad Macedonas transtulit Alexander. *Persæ* igitur apud Plinium pro Persarum imperio, non pro Perside regione. Stephano Σοῦσα Περσικὴ πόλις dicitur, sed eo sensu, quo & Βαβυλῶνα Περσικὴν πόλιν vocavit, Persici nempe imperii urbem, sed in Babylonia, sive Mesopotamia sitam. Distinguit ille inter Περσικὰς πόλεις, & πόλεις Περσίδος. Hæ sunt Persidis urbes, illæ Persicæ dominationis. Βαβυλὼν Περσικὴ πόλις, μητρόπολις, Σελεύκεια καλουμένη. Idem: Περσέπολις πόλις Περσίδος. Sic apud Isidorum Characenum Παρθικοὶ σταθμοὶ mansiones sunt imperii Parthorum; at σταθμοὶ Παρθυηνῆς mansiones Parthiæ regionis proprie ac specialiter sumptæ. *Persæ*, inquit Plinius, *rubrum mare semper accoluere, propter quod sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima Cyropolis.* Hic Persæ sunt Persidis regionis incolæ, quatenus stricta appellatione ponitur. Sed mirum ibi regionem Persidis maritimam nominari Cyropolim. Nec quicquam juvat *regiam* pro regione reponere. Cyropolis non fuit regia Persidis, sed in altera extremitate Persici imperii, in Sogdianorum finibus sita, tantum abest ut maritima Persidis fuerit. *Cyreschata* etiam dicebatur. Stephanus: Κύρου πόλις, ἣ καὶ Κυρέσχατα καλεῖται, πρὸς τοῖς ἐσχάτοις Περσίδος. Immo non Περσίδος sed τῆς Περσῶν ἀρχῆς. Nam Græci Περσίδα nunquam ponunt nisi de particulari Persarum regione. Strabo: Κυρέσχατα, Κύρου κτίσμα ἐπὶ τῷ Ἰαξάρτῃ ποταμῷ κείμενον, ὅπερ ἦν ὅριον τῆς Περσῶν ἀρχῆς. Longe igitur hæc Cyreschata a maritima Persidis ora. An Plinius cum legisset Κυρόπολιν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Περσίδος sitam esse, alteram cogitavit extremitatem, & in maritima eam metatus est. Hoc non abludit a genio Pliniano. Hanc sententiam confirmat, quod nusquam alibi præter quam hoc loco Cyropolis meminit. Libri tamen ejus heic legunt, *Cerobolus*. Nullam isto nomine novi Persidis regiam, aut regionem maritimam. Μεσαμβρίη Arriano nominatur locus Persidis in ora maritima. Sed hæc non videtur esse, nominum sono vix respondente. Recte autem Stephanus Κυρέσχατα & Κυρόπολιν urbem eamdem facit. Nam Κυρόπολις Arriano & Curtio, quæ Κυρέσχατα in extremis Sogdianorum finibus ad Jaxartem. Non recte Ptolemæus Κυρέσχατα & Κυρόπολιν statuit diversas, dum illam in Sogdiana collocat, istam in Media. Sequitur Ptolemæum Ammianus, ut semper, qui Cyropolim inter Mediæ urbes recenset: *inter quas opibus & magnitudine mœnium conspicua sunt, Heraclia, & Arsacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana sub Jasonio monte in finibus sita Syromedorum.* Longe alium huic Cyropoli situm assignat, quam Ptolemæus in finibus Syromedorum. At Syromedia teste Ptolemæo Persidi prætenditur: καὶ παρ' ὅλην τὴν Περσίδα, ἡ Συρομηδία. Inde est quod Cyropolin ad ultimos Persidis fines collocat: Κυρόπολις, πρὸς τοῖς ἐσχάτοις Περσίδος. Nam Syromedi, in quorum regione Cyropolin constituit Ammianus, πρὸς τοῖς ἐσχάτοις Περσίδος. Certe, ut jam notavi, nunquam Græciæ auctores τὴν Περσίδα pro Persarum imperio usurpant, sed nec Latini. Ptolemæus Cyropolin ad mare ponit, sed mare Caspium, in quod egeritur & Cyrus amnis. Plinius ad sinum Persicum, ut hæc ejus verba clare clamant: *propter quod sinus Persicus appellatur. Regia ibi maritima Cyropolis.* Quis non miretur has veterum auctorum hallucinationes? Nulla ad Caspium mare Cyropolis, nulla ad Persicum, sed ex prave intellectis antiquiorum verbis errores isti profecti sunt, qui Κυρόπολιν, vel Κυρέσχατα ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Περσικῆς posuerunt. Quod est Persici imperii, hoc alii de Persidis finibus, alii de Mediæ accepere. Et hos fines alii ad mare Caspium, alii oppositos ad mare Persicum interpretati sunt. Sic Κῦρον fluvium Strabo confundit cum *Coro*. Ille in Caspium sinum, iste in Persicum exoneratur. Sequitur apud Plinium: *Qua vero ipsa subit ad Medos, Elymais, Megala locus appellatur.* Haud scio an hæc vera. Plinius supra Elymaïdem posuit ad mare, quæ flumine Oroati dividitur a Perside: *inde Persidis initium ad flumen Oroatin, quo dividitur ab Elymaide.* Marcianus Heracleota Elymæos sinum Πηλώδη Persici maris accolere dicit: παροικοῦσι δὲ τὸν κόλπον ἔσω, καὶ τὰς περὶ αὐτὸν νήσους Ἐλυμαῖοι τῆς Σουσιανῆς ὄντες χώρας. Male apud eum leguntur ἐπὶ σιλώδει κόλπου λεγόμενον, pro ἐπὶ Πηλώδη. Ptolemæo dicitur Πηλώδης. Stephanus: Ταξίανα, νῆσος περὶ τὸν Πηλώδη κόλπον τῆς Σουσιανῆς. Marcianus Ταξίαν vocat: κατὰ δὲ τὸν κόλπον ἔσω νῆσος κεῖται, Ταξία λεγομένη. Ptolemæus: κατέχουσι δὲ τῆς Σουσιανῆς, τὰ μὲν ἐπὶ τῇ θαλάσσῃ Ἐλυμαῖοι. Ita legendum, non Ἐλύμαιοι. De his Elymæis Persici sinus accolis capienda & hæc Plinii verba cap. XXXVII. lib. VI. *Carmani, Persæ, Elymæi.* Hoc enim ordine scribendi, libris auctoribus. Inde Elymaïs regio, quam in ora Persici sinus passim censet Plinius, ut cap. XXVII. *Hi prætendunt supra Elymaida, quam Persidi in ora junximus.* Et paulo post: *infra Eulæum Elymais est in ora juncta Persidi.* Unde igitur hoc loco Elymaïs, quæ subit ad Medos? Libri habent, *Climai.* Verum quis istam novit? Invenio & Ἐλυμαΐδα apud Ptolemæum in Media regione: μεθ' ἣν ὑποτέτακται μέχρι τῆς Παρθίας ἡ Χωρομιθρηνή, ἀρκτικωτέρα ἔχουσα τὴν Ἐλυμαΐδα. Hæc Ἐλυμαΐς, quæ septentrionalior est Choromithrene Mediæ regione, longe distat ab illa Elymaide, quæ oram Persici sinus accolit. An Elymais illa maritima usque ad Medos subierit sine ulla interruptione, id vero nescio. Sed nec videtur: Nam multas interponit alias regiones Ptolemæus. Strabo Elymæos supra Apolloniatin collocat, longe a mari, & montana incolentes facit, & Parætacenis vicinos. Ptolemæo Parætaceni Persidem incolunt, qua parte Mediæ contigua est. Herodoto Parætaceni Mediæ accensentur. Stephano Παραιτάκη πόλις Μηδίας. Isidorus Characenus Sacastenen regionem & Parætacenen eamdem statuit: ἐντεῦθεν Σακαστηνὴ Σακῶν Σκυθῶν, ἡ καὶ Παραιτακηνή. Straboni Σακασηνὴ regio Albaniæ vicina & Cyro fluvio. Longe ab ea Sacæ Scythæ degunt. Longe utraque provincia a Parætacene Ptolemæi. Idem Ptolemæus Σακαστηνὴν, vel Σακασσηνὴν ad montem Paryedren locat. Ita enim appellanda, quæ apud eum vocatur Σακαπηνή. Pro *Megala* in Plinio libri habent *Cegale*. Vide an sit *Gabale*. Sed de his infra. Persis igitur semper à Susiane disjuncta, licet Strabo scribat Susianen propemodum partem esse Persidis. Ipse tamen utramque semper distinxit: ἡ μὲν χώρα ἥ τε Περσίς, καὶ ἡ Σουσιανὴ τοιαύτη. Et alibi passim. Nugatur ergo hic Solinus qui nobilissimum Persidis oppidum fuisse dicit Susa. Certe olim regia fuit regni Persici, non Persidis metropolis. Hæc mens Plinii. Ammianus quoque ex recentioribus Susianen separat à Perside, & Susa dat Susianis, non Persis: *His tractibus Susiani junguntur, apud quos non multa sunt oppida, inter alia tamen eminet Susa domicilium regum, & Arsiana, & Sela, & Arecha.* Ptolemæo Ἄχα, Ἀσία, Ἄρακκα & Σέλη urbes Susianes. Inde corrigendus Ammianus. Ab illa Aracca vel Arecca Susidis, *Areccæi campi* Tibullo; in quibus naphthæ, hoc est, liquidi bituminis fontes scaturiebant:

> *Ardet Areccæis aut unda perhospita campis.*

Ita legendum, non Arectæis. *Aracca* illa, vel *Arecca* in confinio Susianæ & Babyloniæ. Sed ad Susianen pertinebat. In Susiana autem naphthæ liquidæ fontes. Strabo lib. XV de liquido bitumine: ὅτι ἡ μὲν ὑγρὰ, ἣν καλοῦσι νάφθαν, γίνεται ἐν τῇ Σουσίδι, ἡ δὲ ξηρὰ δυναμένη

μὴν πηγὴν τῆς ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ. *Unda perlucida* Tibullo est naphtha, τὸ ἄγαν ξανθὸν ὕδωρ. *Perlucidum*, ut *pervesperi*, *peradulescens*, *perastutus*, *perinteger*, *pervirgo* Ciceroni. Plinius: *Naphtha liquidi bituminis modo profluens circa Babyloniam.* Arecca autem illa *Arec* dicitur Genes. x. Ἀρζανηνὴ regio apud Strabonem alia est, nec mutanda in Ἀρρηνηνήν. Sed hæc alibi. Sequitur apud Ammianum: *fluvii vero multi per hæc loca discurrunt, quibus præstantior Oates, & Harax, & Mesens.* Scribe: *Oroates, Charax, & Mosaus.* Ὀροάτης amnis, cujus ἐκβολὰς in Susiana ponit Ptolemæus. Hic Persidem à Susiana disterminabat. In Perside etiam hunc fluvium locat Ammianus paulo post: *quorum maximi sunt Oroates, Rogomanis & Brisoana.* Ita emendo pro *Varrachites.* Inepte autem eidem Ammiano Charax fluvius Susianes vocatur, quæ urbs fuit. Habet omnia sua geographica à Ptolemæo, apud quem sic legitur: Χάραξ Σπασίνου, Μωσαίου ποταμοῦ ἐκβολαί. Characa ille pro fluvio accepit.

A Susis Carbyle, sive Barbyte oppidum.] Non potui pertendere contra hunc librorum consensum, qui uno spiritu omnes sic legunt. Et quo tutius possis credere ita Solinum scripsisse, en tibi Martianum, qui ex hoc loco ita quoque scripsit: *Susis juxta Carbile, sive Barbite in centum triginta milibus.* Sic etiam omnia ejus exemplaria scriptum exhibent, & vidi antiquissima. Apud Plinium in libris veteribus *Barbathace*, & locatur in septentrionali latere Tigris. Βαβυτάκη Stephano πόλις Περσική notatur, quam correctores Plinio donaverunt, me quidem non renuente. Sed Plinii fidem suspectam heic quidem habere cogor. Cui enim sit verisimile ad credendum, unicam urbem, & in illis locis odio auri laborare, contrahere id ac defodere, ut ab omnium oculis & usu removeretur. Hoc profecto incredibile. De Scythis hoc aliquibus, aut Indis, aut populo saltem aliquo universo magis fidem inveniret, quam de urbe sola in ea regione posita, quæ diversis moribus & institutis uteretur. De Satarchæis, vel Satarchis hoc ipsum narrant, usu auri argentique abdicato ab avaritia publice mores suos vindicasse. Vereor ut sit nomen alicujus urbis Persicæ, in qua gazophylacium regum fuerit, aurumque ibi defossum servaretur, quod Plinius alio sinu contractum & conditum interpretatus sit. Quid autem voluerit Solinus cum sua Carbile, vel Barbite juxta scio cum illis qui nesciunt: nec urbes hoc nomine reperio. Hunc Plinium audiamus ut emendemus, de Babyrhace, vel Barbathace: *ibi mortalium soli aurum in odio contrahunt, id defodiunt ne quo cui sit in usu.* In optimo Rigaltiano codice legitur: *contrahunt defodiunt quod ne cui sit in visus.* Scribendum utique: *ibi mortalium solis aurum in odio: contrahunt defodiuntque id ne cui sit in usu.* Paulo aliter Pincianus hæc legebat. Nos proxime tamen veritatem, quidquid auri habere possunt, in unum id publice colligunt, ac defodiunt ne cui sit usui. Mirabilis profecto res, sed magis miram reddit rationem, immo ridiculam Solinus, qui sic expressit: *In quo mortales universi odio auri coemunt hoc genus metallum, & abjiciunt in terrarum profunda, ut polluti usu ejus avaritia corrumpant æquitatem.* An adversus aurum tantum odia sua exercent, argentum autem & æs admittunt? Si aurum adversantur, cur coëmunt? promptius erat non admisisse, & usum ejus interdicere popularibus, ut fecere Lacedæmonii. Aurum quippe coëmebant illi, ut perderent, ac pessumdarent. Ergo & merces, aliæque res, quas auro permutabant, similiter iis peribant. Unde igitur viverent, nihil illis restabat. Quis enim credat gratis aurum eos à vicinis urbibus accepisse, ut possent perdere ac defodere? Mercibus itaque aliis hoc genus metallum emebant. Quo magis magisque hæc considero, eo magis videntur ridicula, & incredibilia. Aurum eos coëmere non dicit Plinius, ut perperam Solinus interpretatur, sed contrahere id quod haberent, id est, in unum conferre. Sed unde illis veniebat hoc aurum? Semel contractum defodisse satis fuit, & post illa neutiquam recipere. *Contrahere* aliquando significat emere. Unde *contractus*, συναλλαγὴ, συνώνησις, exponitur in glossis: & συναλλάσσω, *contraho*, *cambio*, permuto. Sed heic eo sensu non potest accipi ut fecit Solinus, ubique sibi similis.

Pag. 62. C. *Hoc genus metallum.*] Ita libri. Vulgo: *hoc genus metalli.* Sic supra: *Silvas hoc genus edit.* Et sic alii auctores loquuntur.

Hic inconstantissimus terrarum modus.] Vetus liber quidam, isque optimus: *Hic inconstantissimus nostrarum modus.* Noster *modum* semper usurpat pro mensura. Et sane *modus* est μέτρον. Unde *modicus*, μέτριος. *Commodus*, σύμμετρος. Inde & *modius* quo modus, id est, mensura frugum colligitur. Idem paulo post: *addidit & loca stationum, & spatiorum modum.* Addit Solinus hoc loco: *Nec immerito, cum alia circa Persidem nationes schœnis, aliæ parasangis, aliæ incomperta disciplina terras metiantur.* Non intellexit Plinium, cujus hæc verba sunt: *inconstantiam mensuræ diversitas auctorum facit, cum Persæ quoque schœnos & parasangas alii alia mensura determinent.* Non hoc inconstantiam mensuræ faciebat, quod alii schœnos, alii parasangas, alii alia mensurarum nomina ac modos in metiendis terris usurparent, sed quod idem mensuræ nomen, schœnum ut puta, vel parasangam in eadem regione, alii majore mensura æstimarent. In Gallia olim alii leucis, alii miliaribus itinerum spatia definiebant. Nulla hinc inconstantia gigni poterat ubi notum esset, quot miliaria quot leucis responderent. Ceterum ubi leucæ nomen alii minore, alii majore mensura determinant, tum oritur discordia, & modus terrarum incertus. Ut in Galliæ hoc regno provinciæ sunt, quæ leucæ spatium minore modo definiunt, aliæ quæ majore, ex eo inconstantia & diversitas. In Perside similiter schœni modo ampliore, modo breviore spatio æstimabantur, & proinde incertum est, quum auctores locum à loco tot schœnis distare dicunt, de quibus intelligendum sit, minoribus an majoribus. Idem est & de parasangis. Nam παρασάγγην quidam triginta stadia patere ajunt. Hesychius: Παρασάγγης, μέτρον ὁδοῦ τριάκοντα σταδίους ἔχον. Hero quoque in Isagoge triginta stadia tribuit parasangæ: ὁ παρασάγγης ἔχει μίλια τέσσαρα, σταδίους τριάκοντα: ἔστι δὲ τὸ μέτρον Περσικόν. Alii quadraginta, quidam etiam sexaginta stadiorum fecerunt hanc Persicam mensuram. Strabo hanc eamdem causam esse vult inconstantiæ mensurarum, quod ejusdem mensuræ nomen alia atque alia definitione acciperetur, non quod diversis mensuris uterentur lib. XI. τὸν δὲ παρασάγγην τὸν Περσικὸν, οἱ μὲν ἑξήκοντα σταδίων φασὶν, οἱ δὲ τριάκοντα ἢ τετταράκοντα. Ἀναπλεόντων δὲ ἡμῶν τὸν Νεῖλον, ἄλλοτ' ἄλλοις μέτροις χρώμενοι τοῖς σχοίνοις ἀνεμάζον ἀπὸ πόλεως ἐπὶ πόλιν. Ὥστε τὸν αὐτὸν σχοίνων ἀριθμὸν, ἀλλαχοῦ μὲν μείζω περιέχειν πλοῦν, ἀλλαχοῦ δὲ βραχύτερον. Quum igitur diversæ mensuræ modus eodem nomine signatur, hæc ratio facit incertam fidem spatiorum, non quum diversis mensuræ nominibus ac modulis una aliqua gens utitur. Quod de schœnis in flumine Nilo navigando dicit Strabo, id egregie Hieronymus explicat his verbis ex commentario in Joël: *In Nilo flumine, sive in ripis ejus solent naves funibus trahere. Certa habentes spatia, quæ vocant funiculos, ut labori defessorum recentia trahentium colla succedant.* Hi sunt σχοῖνοι Strabonis, quibus ad mensuranda intervalla de urbe in urbem in amne Nilo navigantes utebantur. Hero σχοίνῳ idem attribuit spatium, ac parasangæ: ὁ σχοῖνος ἔχει μίλια τέσσαρα, σταδίους τριάκοντα. Alius erat schœnus, sive funiculus, quo terras metiebantur, quod & σχοινίον vocarunt agrimensores, & σχοῖνον, quorum alterum fuit δεκαοργυιαῖον, alterum δωδεκαοργυιαῖον. De quibus supra diximus. Solinus schœnos, quibus itinera metiebantur, cum schœnis, quibus terræ & agri mensuram accipiebant, heic videtur confudisse. *Inconstantissimus*, inquit, *hic terrarum modus: cum alia circa Persidem nationes schœnis, aliæ parasangis, aliæ incomperta disciplina terras metiantur.* Planum est accepisse hæc de mensuris agrorum. Nam *terræ* agri sunt. Siculus Flaccus de conditionibus agrorum: *& quomodo quidam congestionibus lapidum, ripis substructionibus terras, ne dilabantur, excipiunt. Ita si ad tutelam terram extruxerunt, videndum an & finitiones præstare debeant.* Et apud Innocentium de notis literarum: *nigriores terras invenies, si in Campanus fuerit, rotundos fines habentes.* Item alius

 incer-

incertus: *& ad pollus steriles terras habet, & confragosas.* Idiotismo quoque nostro *terras* hodie dicimus pro agris. *Modus* etiam proprie de agri mensura:

—— modus agri non ita magnus.

Schœni & parasangæ itinerum & navigationis mensuræ, non terrarum aut agrorum. Hinc vides nihil posse fieri fingique isto Solino insulsius, aut incogitantius animal.

CAPUT LV.

Parthia, & circa Parthiam regiones. Item Cyri sepulcrum.

PAg. 62. D. *Parthia quanta omnis est.*] Parthiæ nomine hoc loco debes intelligere imperium Parthorum, τὴν Πάρθων δυναστείαν, non particularem provinciam, in qua Parthi indigenæ residebant. Sic Παρθίαν accepit Isidorus Characenus, quum Παρθίας περιήγησιν conscripsit, & Παρθικοὺς σταθμούς. Totum Parthicum regnum eo nomine comprehendit. Ita enim clausit libellum de mansionibus Parthicis: ἄχρι τούτου ἐστὶν ἡ Πάρθων ἐπικράτεια: vel, ut in libro regio legitur: ἄχρι τούτου ἐστὶν ὑπὸ τῇ Πάρθων ἀρχῇ ἡ χώρα. Eodem prorsus modo hodie Franciæ nomen dupliciter sumitur pro regno Francorum, & pro speciali provincia: in qua consederunt Franci. Non minus autem & *Parthia* dicta est propria ac priva Parthorum regio, quæ & Παρθυαία & Παρθυηνή. Et falluntur qui hæc distinguunt vocabula. Nam Πάρθοι populi iidem & Παρθυηνοί, ut Ἄριοι & Ἀριανοί: Παλιβόθροι, & Παλιβοθρηνοί, & similia sexcenta. Stephanus: λέγονται δὲ καὶ Πάρθοι, καὶ Πάρθιοι, καὶ Παρθυαῖοι, καὶ Παρθυαία ἡ χώρα, καὶ Παρθυηνή, καὶ Παρθυηνοί. Plinius cap. XXV. *Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium supra dictorum.* Hic Parthia significat Parthorum regionem specialem, non regnum. Nugas agunt, qui *Parthyeam* reponi volunt ex Stephano. Nam & supra idem cap. XV *Partham* similiter pro Parthorum regione posuit: *ut a latere occurrunt deserta Parthia.* Et paulo post: *mox ejusdem Parthiæ amœnissimus situs, qui vocatur Choara.* Παρθία igitur utrumque promisce significat, tam regnum, quam regionem Parthorum. At Παρθυαία, vel Παρθυηνή regionem designat tantum. Et hic typus fuit quamplurium illius imperii provinciarum, Ἐορξηνή, Καμβυσηνή, Συφληνή & μύρια ἄλλα. Hinc auctorum scripta titulis distinguenda, qui Παρθικὰ scripsere, & qui Παρθυηνικά. Illi res Parthicas totius imperii Parthorum tractaverunt, isti origines Parthorum, resque duntaxat eas quas in patria gesserunt, exponebant. Quadratus sæpe citatur apud Stephanum ἐν Παρθυηνικοῖς. Pro quo libri mendose habent Παρθυηνικά. Xylander omnibus locis correxit Παρθικά. Arrianus vero non Παρθυηνικά, sed Παρθικὰ composuerat, qui libri non raro afferuntur a veteribus. Verum hæc, ut jam dixi, auctores sæpe solent confundere. Hic animadvertendus insignis error Ptolemæi, qui cum sub Παρθίας nomine descripserit peculiarem Parthorum provinciam, partem tamen ejus facit regionem Παρθυηνήν. Atqui non aliter Parthyene a Parthia distinguitur, quam quum Παρθία pro imperio sumitur Parthorum. Καλεῖται δὲ τῆς μὲν Παρθίας ἡ μὲν περὶ τὴν Ὑρκανίαν Κομισηνή, ἡ δ᾽ ὑπὸ ταύτην Παρθυηνή, εἶτα ἡ Χοαρηνή, καὶ ὑπὸ ταύτην Ἀπαυαρκτικηνή. Ita ille locus legendus. At Strabo Καμισηνὴν & Χοαρηνὴν partes facit τῆς Παρθυηνῆς lib. XI. Μέρη δ᾽ ἐστὶ τῆς Παρθυηνῆς, ἥ τε Καμισηνή, καὶ ἡ Χοαρηνή. Straboni Καμισηνή dicitur, quæ Ptolemæo est Κομισηνή. Apud utrumque legendum Κομισηνή. Ita enim vocatur Isidoro Characeno, qui tam eam quam Choarenen a Parthyene separat, & sub Parthia collocat, sed per Parthiam intelligit ditionem Parthorum. Sic brevioribus spatiis Parthyenen ille inclusit quam Strabo. Plinius quoque latius extendit fines Parthyenes. Nam Margianem videtur sub ea comprehendere: *Regio Nisæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis a conditore.* Nisæam Ptolemæus in Margiane recenset: alii Mediæ attribuunt & Νησαίαν scribunt. Stephanus: Νησαίαν πεδίον, ἀφ᾽ οὗ τοὺς Μήδους Νησαίους ἵππους. Quidam inter Susianen & Bactrianam eum campum metati sunt. Hesychius: Νησαίας ἵππους, μεταξὺ Σουσιανῆς, καὶ Βακτριανῆς πεδίον ἐστὶ Κασάσιγενα, ὅπερ Ἑλλάδι γλώσσῃ νῆσος, ἐν ᾧ δὲ ἵπποι ἀξιόφοροι γίνονται. Ita hæc legenda sunt. Lingua indigena locus ille vocabatur *Casastigena*, quod Græce interpretatur insula, quod undique aquis campus ille circumclusus esset. Susiane porro non est vicina Bactrianæ. Quare ibi etiam corrigendum: μεταξὺ Συγδιανῆς καὶ Βακτριανῆς. Ammianus Nisæum illum campum, unde Nisæi equi nobilitantur, in Media ponit, qui dicendi sunt *Nesæi*, ut constat ex Hesychio. Ptolemæus Νισαίους etiam in septentrionalibus Ariæ regionis agnoscit, qui iidem sunt cum ea Nisæa, quam in Margiane recensuit: sed quia diversum iis situm ab auctoribus assignatum invenit, eos re diversos putavit, ut ejus mos est perpetuus. Isidorus Νισαίαν regionem Parthyenæ tribuit juxta Plinii sententiam, & αὐλῶνα vocat, ἐντεῦθεν Παρθυηνὴ σχοῖνοι κε. ἧς αὐλὼν, Παρθαύνισα ἡ πόλις, σχοῖνοι ς'. ἔνθα βασιλικαὶ ταφαί. Ἕλληνες δὲ Νισαίαν λέγουσι. Hæ sunt auctorum veterum dividiæ. Strabo equos illos Nisæos ex regione Armeniæ venire a quibusdam prodi ait. Ipse ex Perside & Babylonia pergentes ad Caspias portas regionem illam inveniri tradit, quæ fert equos Νισαίους. Ea igitur in Media. Ibi scribit fuisse βασιλικὰς ἀγέλας. Puto itaque scribendum apud Isidorum: ἔνθα βασιλικαὶ ἀγέλαι: vel βασιλικαὶ ἵππων τροφαί. Et in superioribus: ἧς αὐλὼν Παρθαύνισα πόλις. Nisi nomen barbarum lateat & Parthicum quo ille campus in convalle situs appellabatur. Certe πόλις & βασιλικαὶ ταφαί nullum ibi locum desiderant, præcipue cum a Græcis Νισαίαν dicat appellari. Quod de illa regione utique capiendum. Unde nobilissimi equi oriebantur Nisæi appellati. Addit Plinius de Parthia, sive Parthyene: *Citra deserta ab occasu urbes, quas diximus, Issatis & Calliope: ab oriente æstivo Europum: ab hyberno Mania: in medio Hecatompylos, Arsacia, regio Nisæa.* Pro *Mania* libri quidam habent *Maria*. Ptolemæo est Μαρίχη. Iidem pro *Arsacia* legunt *Arsace*. Quod rectum est. Ἡ Ἀρσάκη. Eadem tamen Ἀρσάκη & Ἀρσάκεια, ut ἀρύθη, Ἐρύθρα & similia. Stephanus tamen videtur eas distinguere. Ἀρσακίαν urbem Mediæ esse dicit. Idem alio loco *Rhagas*, alteram Mediæ urbem appellatam scribit fuisse Ἀρσακίαν ab Arsace Partho & Εὔρωπον. Sic eadem urbs Ῥάγαι, Ἀρσάκη & Εὔρωπος. Ptolemæus Ἀρσακίαν ab Europo separat, & utramque in Media recenset. Ammianus in Media quoque commemorat Heracleam, Arsaciam, & Europam. Isidoro Characeno Δοῦρα urbs in Mesopotamia memoratur a Nicanore condita, quam Græci vocabant Εὔρωπον. Ptolemæus Δοῦρα in Babylonia recenset juxta Euphratem. Sic enim legendum apud eum, non Δούραβα. Idem Εὔρωπον ad Euphratem statuit, sed in parte Syriæ haud longe a Zeugmate. Isidorus quoque Europum illam quæ & Δοῦρα, non longe ab eo loco positam indicat, unde Parthi in Romanum solum trajecto Euphrate transibant. Stephano Δοῦρα urbs Mesopotamiæ ex Polybio. Eidem Εὔρωπος Syriæ. At Isidorus Græcos ait vocare solitos Εὔρωπον, quæ dicebatur Δοῦρα. Ammianus aliquot locis Duræ oppidi deserti ac diruti in Mesopotamia meminit, quod est Δοῦρα Isidori, ut ex situ constat. De imperio Parthorum ita Plinius: *Horum de imperio nunc in paucis. Regna Parthorum duodeviginti sunt omnia: ita enim dividunt provincias circa duo, ut diximus, maria. Rubrum a meridie: Hyrcanum a septentrione.* Hæc duodeviginti regna Parthorum provinciæ illæ sunt regni Parthici, quarum Isidorus recenset mansiones in libello Παρθικῶν σταθμῶν. Earum nomina hese subjiciam, quia Plinio illustrando faciunt: *Mesopotamia & Babylonia, Apolloniatis, Chalonitis,*

lonitis, Cambadene, Media superior, Media Rhagiana, Choarne, Comisene, Hyrcania, Astavene, Parthyene, Apavarctiscene, Margiane, Aria, Anave, Drangiana, Sacastene, Arachosia. Hæ sunt regni Parthici provinciæ totidem numero quot memorantur à Plinio. Multis locis earum nomina in vulgatis vitiosa emendavimus ex libris scriptis. Duæ Mediæ ibi recensentur, superior & inferior, quæ & Ῥαγιανὴ dicta ab oppido Rhagis. Nam in contextu ipso eam κάτω Μηδίαν appellat: ἐντεῦθεν κάτω Μηδίας σχοῖνοι. Ita enim scribendum pro ἐντεῦθεν ἀπὸ Μηδίας σχοῖνοι. Ea est, quam in indice Ῥαγιανὴν Μηδίαν dixit. In hoc sensu provinciarum, quæ sub imperio Parthorum fuere, Persidem Susianam, & Carmaniam non inveniri minime mirandum est. Nam Persæ suum semper ac peculiarem habuere regem etiam dominantibus Parthis. Humilis ille tamen agebat & Partho addictus obnoxiusque. Strabo lib. xv. Καὶ γὰρ οἱ καὶ βασιλεύονται μέχρι νῦν ἴδιον βασιλέα ἔχοντες οἱ Πέρσαι, τῇ γε δυνάμει πλεῖστον ἀπολελειμμένοι, καὶ τῷ Παρθυαίων ὑπηκόοι βασιλεῖ. Ergo regi Persarum etiam tum cum Parthi imperabant, Persidis regio parebat, & Carmania & Susiane, ac reliquæ provinciæ in ora maris Indici. Hæc quum ita sint, non recte Plinius Parthorum imperium à meridie mari rubro terminavit, quum eo usque non pertineret, minime comprehensa Perside, & adjunctis regionibus, quæ proprium regem habebant. Etenim si rubrum mare terminus fuisset regni Parthici, inter ejus provincias etiam Persis & Carmania numeratæ essent, quas in album illud non retulit Isidorus. Persæ autem, ut ex eodem Plinio constat, ne alios testes citem, rubrum mare semper accoluere. Ergo Perside & Carmania à meridie terminabatur Parthorum ditio.

Dissecantur in duas partes.] Hæc lectio prioris editionis. In altera posuit: *in duas partes dividuntur.*

Porrecta ad terram Scytharum, quibus concorditer degunt.] Ita omnes antiquæ editiones, omnes libri scripti manu legunt. Delrius tamen ad hunc basilica plane edictione imperat: *scribatur*, inquit, *quibuscum concorditer degunt.* Vellem addidisset rationem. Nec enim video, cur *aliquem concorditer degere*, æque Latinum non sit ac concordem alicui esse ac vivere. Solinus heic, ut solet, Plinii sui mentem non percepit, saltem non expressit, cujus hæc verba: *ad Scythas pertinent, cum quibus ex æquo degunt.* Dicit Plinius Scythas, ad quos pertinent Parthi, & quibus vicini sunt, ex æquo cum his degere, & pari jure. Scythas nempe liberos esse intelligit, nec Parthorum dominationi subjectos. Aliud igitur est, concorditer cum aliquo degere, aliud ex æquo. Ceteræ nationes, quæ Parthis parebant, nec rebellabant, concorditer cum his degebant, at non ex æquo, ut Scythæ. Ita etiam loquutus est Plinius in præfatione ad Titum, qui locus usque adhuc variis conjecturis tentatus est, nondum ad verum restitutus, sic autem constituendus tandem: *sciantque omnes quam ex æquo tecum vivat imperium, Triumphali, & Censorio sexiesque Consule, ac Tribunitiæ potestatis participe, & quod his nobilius fecisti dum illud patri pariter, & equestri ordini præstas Præfecto prætorio ejus, omniaque hæc reipublicæ. Et nobis quidem qualis in Castrensi contubernio.* Scriptum videtur olim fuisse in libris antiquis: *Triumphale & censorius exiesque* pro *Triumphali, & Censorio sexiesque Consule.* Nam & hodie plerique codices manu exarati habent, *exiesque*, pro *sexiesque.* Inde pro *Censorius* fecerunt correctores *Censorium jus.* Imperium quoque triumphale, quod junctim legit Turnebus, nugatorium est. *Imperium* vocat Plinius homines, qui sub imperio sunt. Ut sciant, inquit, omnes, quam ex æquo vivat imperium, id est, illi qui tibi subjecti sunt, quam pari jure tecum vivant qui triumphalis es, & censorius, & sexies consul, & cetera. *Communes* dicebantur hujusmodi imperatores & principes, qui cum privatis ex æquo viverent. Græci hanc virtutem vocant κοινότητα, ut Xenophon. *Ex æquo*, ἐξ ἴσου, pro concordia id accepit Solinus, ut ἴσῳ ζυγῷ de bobus, qui concorditer jugum trahunt; vel de lancibus, quarum neutra propendet, nec præponderat. Hesychius: ἐξ ἰσονομίας, ἐξ ἴσου, ἐξ ὁμοίου. Sic apud Phædrum hæc intelligenda.

Athenæ cum florerent æquis legibus,

id est, quum ex æquo viverent Athenienses, nondum dominationi cujusquam subjecti. Hoc est enim æquis legibus vivere, superiorem, qui leges dicat, non agnoscere.

Reliqua septem inferiora habent ab ortu Arios Arianosque.] Incogitanter & imperite simul hæc scripsit, nec Plinio suo concorditer. Nec enim ille septem inferiora Parthici Imperii regna ab ortu Arios habere dixit, sed de Parthia proprie sumpta hoc tradidit. Præterea non ab oriente Arios Arianosque eam scribit habere, sed ab ortu Arios, à meridie Carmaniam & Arianos. Sic in paucis verbis multa peccata. Plinium loquentem audiamus: *Reliqua septem inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium sæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab ortu Arios, a meridie Carmaniam & Arianos.* Ptolemæus similiter Παρθίαν ab oriente τῇ Ἀρείᾳ terminat, à meridie τῇ ἐρήμῳ Καρμανίᾳ. Arianorum ille non meminit, sed Ἀριανὴν cum Ἀρείᾳ, ut videtur, eamdem fecit. In astrologicis Ἀριανὴν nominavit pro Ἀρείᾳ, & ex eo Hephæstion Thebæus de capricorni dodecatemorio: τῷ δὲ Πτολεμαίου Ἰνδικὴ, Ἀριανὴ, Γεδρωσία, Θρᾴκη, Μακεδονία, Ἰλλυρίς. Curtius lib. VII Arianos & Arios eosdem statuit: *His ita compositis Alexander Arianorum Satrape constituto iter pronuntiari jubet.* Ἀρείους hos vocat Arrianus in eadem historia, & ipse Curtius paulo post *Arios.* Ammianus Marcellinus lib. XXIII *Arianos* vocat, & regionem eorum *Ariam*, in qua Alexandria fuit cognomine ἐν Ἀρείοις. Quin etiam ipse Plinius alio loco Arianam & Ariam plane confundit. Cap. XXIII Arianæ regionis oppidum *Artacoana* recenset, & *Arium* amnem. Quæ Ariis alibi tribuit. Ἀρτακόανα τὴν Ἀρείων βασίλειον Arriano, & *Arius* amnis qui Ariæ nomen dedit, Ptolemæo & Ammiano. Hæc ideo tam diverse, quia diversos auctores sequutus est, qui non in eamdem conveniunt sententiam super Ariorum & Arianorum differentia. Ecce enim Arios ab Arianis titulo volunt distingui, quod Arii parvam obtineant provinciam *Ariam* dictam, Ariani autem multas vastasque provincias comprehendant. Atqui hoc ipsum de Ariis scripsere quidam, ut ex eodem Plinio liquet, his verbis cap. XX. *Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed quatuor adjiciunt satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas ultimo fine Cophete fluvio, quæ omnia Ariorum esse aliis placet.* Ariorum nomine satrapia peculiaris intelligitur, quam Strabo Ἀρείαν appellat, & Ptolemæus aliique. Rursus quibusdam placere ait Plinius quatuor illas satrapias memoratas Ariorum appellatione comprehendi. Hi sunt, qui aliis dicuntur Ἀριανοὶ vel Ἀριηνοί. Dionysius:

— — — Ἀπὸ χθαμαλῆς δ' Ἀραχώτας
Σατραπίδας δ' ἔασιν τε περὶ σφυχὶ Παρπανισοῖο
Πᾶσαν ὁμῶς μάλα πάντας ἐπωνυμίην Ἀριηνῶν.

Mela Pomponius cap. II. lib. I Ariam ab Ariane separat: *Indo proxima est Ariane deinde Aria, & Gedrosis, & Persis ad sinum Persicum.* Justinus Trogi abbreviator lib. XLI de Parthis: *Hi domesticis seditionibus pulsi solitudines inter Hyrcaniam, & Daas, & Arios, & Arianos, & Margianos furtim occupavere.* Ita legendus locus. Plinius Parthiam à meridie habere dicit Carmaniam & Arianos. Ergo omnes populi, qui oram maritimam tenebant à Carmania usque ad Indi ostia communi appellatione Arianorum censebantur. Et sane Eratosthenes apud Strabonem lib. XV Ἀριανὴν ab oriente terminat Indo fluvio: à meridie Oceano Indico: à septentrione monte Paropaniso, & aliis continenter usque ad Caspias portas: ὁρίζεσθαι μὲν γὰρ φησὶ τὴν Ἀριανὴν ἐκ μὲν τῶν πρὸς ἕω τῷ Ἰνδῷ, πρὸς νότον δὲ τῇ μεγάλῃ θαλάττῃ, πρὸς ἄρκτον δὲ τῷ Παροπαμισῷ, καὶ τοῖς ἑξῆς ὄρεσι μέχρι Κασπίων πυλῶν. Idem Strabo eodem libro latus meridionale Arianę ab Indi ostiis usque in Carmaniam porrigi scribit, per oram scilicet maritimam quæ Arbios, Oritas, Gedrosos, Ichthyophagos complectebatur. Idem ibidem: ἡ δὲ Καρμανία πλευρά μία ἐστὶ τῆς ἀπὸ τῶν τοῦ Ἰνδοῦ ἐκβολῶν Ἀριανῆς. Ita scribendum. Perperam quippe vulgatur: ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰνδοῦ ἐκβολῆς. Quod sensu caret. Hoc est,

quod alibi tradit Arianæ maritimam oram ab Indi ostiis incipere, in Carmaniam desinere. Hinc Dionysius qui Eratosthenem in geographia sequitur, Ἐρυθραίους Ἀριανοὺς appellavit, non à rubri coralli commercio, sed quod usque ad mare Indicum pertinerent, & oram ejus accolerent. Nam Ἐρυθρὴν θάλασσαν apud eum poëtam ubique pro Oceano Indico sumitur. Mare, quod est circa Taprobanen, Ἐρυθραῖον πόντον vocitat. Item Ἐρυθραίην θάλασσαν, in quam Indus amnis delabitur:

> Ἰνδὸν πὰρ ποταμὸν νότιοι Σκύθαι ἐνναίουσιν,
> Ὅς ῥά τ' Ἐρυθραίης κατεναντίον εἶσι θαλάσσης.

Hinc calamum Indicum, κάλαμον Ἐρυθραῖον idem appellavit. Stephanus: Ἀριανοὶ ἔθνος προσεχὲς τοῖς Καδουσίοις, Ἀπολλόδωρος δευτέρῳ. Cadusii supra Medos ad mare Caspium colebant. Vide quam late patuerit nomen Arianorum. Quin & Medos ipsos sub Ariorum appellationem venisse auctor est Herodotus. Sic quantum ad nomen attinet nulla inter Ἀρίους & Ἀριανοὺς differentia. Nam Ἄριοι & Ἀριανοὶ iidem, ut Βάκτριοι & Βακτριανοί: Πάρθοι & Παρθυαῖοι & alia ejusmodi. Sed ut Παρθίας nomen aliquando multas provincias complectitur, quando pro imperio Parthico accipitur, aliquando singularis & unius provinciæ propria est denominatio, ita Ἀριανὴ vel Ἀρία. Nam & Aria, quum de regione particulari dicitur, pars Arianæ censetur. Latissima illa Arianæ appellatione etiam Bactrianorum regio comprehendebatur. Unde & Βακτριανὴ τῆς Ἀριανῆς πρόσχημα apud Strabonem appellatur. A monte Paropamiso usque ad Indi ostia & Patalenen omnia occupavit Arianorum census & vocabulum, atque inde à Patalene usque in Carmaniam. Quare non tantum ab oriente Parthia habuit Arios, sed etiam Arianos. Quippe Ariana ad orientem terminabatur. Sed Aria proprie dicta ab ea parte fuit opposita Parthis, quæ & ipsa pars Arianæ. Arii igitur & Ariani iidem in illis partibus, quibus Parthiam ad occasum habent sitam. Frustra itaque Solinus dixerit Parthiam ab ortu Arios Arianosque habere, quum ibi Arii iidem sint cum Arianis. Plinius cap. XXIII postquam Paropamisadas & reliquas gentes montibus illis prætextas descripsit, addit: *infra hæc omnia ora ab Indo, Ariana regio ambusta fervoribus.* Immo etiam supra, quidquid montibus illis subjectum fuit, regionem in idem nomen venere. Dionysius:

> ---- ὅσσοι τε πρὸς αὐχένι Παρπανισοῖο
> Ξανθῇ ὁμῶς ναίουσιν ἐπώνυμον Ἀριηνοί.

Quinetiam Bactriani ultra montes positi hoc nomine censebantur, ut paulo ante docui. Idem Dionysius:

> ---- ὑπ' ὄρεσφι
> Καυκασίας κνημῖδας Ἐρυθραίων Ἀριηνῶν.

Ita legendum hunc versum supra docuimus, non, ut vulgo legitur, Ἐρυθραίων τ' Ἀριηνῶν. Ostendit Arianos à radicibus montis Caucasi & Paropanisi ad mare Indicum pertinere. In verbis Plinii supra relatis scribunt libri: *infra hæc omnia Arabido Ariana regio.* Omnino puto legendum: *infra hæc omnia ad ora Indi Ariana regio.* Strabo ex Eratosthene Arianæ longitudinem ἀπὸ τοῦ Παροπαμισοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἰνδοῦ deducit. *Ora Indi* pro ostiis, tralaticium. Sequitur apud Plinium de Ariana: *ambusta fervoribus, desertisque circumdata, multa tamen interfusa opacitate cultores congregat, circa duos maxime fluvios Tonderon & Arosapen.* Horum duorum amnium nomina a Pomponio Mela accepit, quæ Arianæ regioni vindicaret, quam ille non nominat. Sic enim de Indo loquitur: *& inter ipsa ostia Patalene, regio ob æstus intolerabiles alicubi cultoribus egens. Inde ad principia rubri maris invia atque deserta humus, & cineri magis quam pulveri similis: ideoque per eam rara & non grandia flumina manant, quorum Tuberonem & Arosapen, notissima accepimus.* Quia tota illa ora maritima ab Indi ostiis ad principium rubri maris Arianorum fuit, ideo Arianæ attribuit Plinius duos illos amnes Melæ memoratos. Quorum *Tabero* in *Tomerum* reformandus Arriano Τόμηρος. At *Arosapes* scribitur pro *Orphates.* Nam T in P sæpius mutatur, & H in S. Straboni Ὀρεάτης. Aliis Ὀροάτις. Plinius horum duûm fluminum eodem capite meminit ex Onesicrito in describenda navigatione classis Alexandri. Sed quia ex diversis eos hausit auctoribus, ideo & putavit diversos. Ibidem *Zarangas* & *Drangas* populos veluti diversos recenset, qui iidem. Nam Ζαράγγαι quibusdam dicti qui aliis Δράγγαι. Isidorus in laterculo provinciarum Parthici regni Ζαραγγιανὴν nominavit, in ipso libro Δραγγιανὴν dixit. Alii sunt Σαράγγαι populi Indiæ.

Medos ab occidui solis plaga.] Plinius: *ab occasu Pratitas Medos.* Perperam interposita est subdistinctio. Lege: *Pratitas Medos.* Dicit Parthiam ab occasu habere Pratitas Mediæ gentem. Ptolemæus τῇ Μηδίας μέρει eam ab occidente terminat. *Pratitas* istos Medos non alibi invenio. Non possunt esse *Atropatena*, qui in occidentali Mediæ parte sunt, non orientali. Ptolemæi Tabulæ in Media ponunt *Autropatiam* & *Tropatenen.* Atqui eadem regio Mediæ Ἀτροπατία & Ἀτροπατηνή. Pro Ἀτροπατηνὴ perperam apud Ptolemæum scribitur ἡ Τροπατηνή. Idem Plinius *Pratitas* alibi nominat, quos & *Paredonos* ait appellatos, & Caspias portas tenuisse memorat cap. XV. lib. VI. *Hic Pratita Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas.* Certe Caspiæ portæ ad occasum Parthiæ. Ptolemæo Πάρσα urbs Persidis, à quo Παρῆται videri possent appellati. Sed & Παρόδανα oppidum in eadem Perside, unde Παροδανοὶ dici viderentur, si conveniret situs.

Pag. 62. E. *Ipsa autem Media ab occasu transversa utraque Parthia regna amplectitur.*] Plinius: *namque Media ab occasu transversa oblique Parthia occurrens utraque regna includit.* Apparet ergo Solinum in Plinio legisse, *utraque regna includit*, non, ut habent quidam veteres, *præcludit.* Per utraque regna intelligit superiores & inferiores Parthici regni provincias, quas includit Media ab occasu veniens ex traverso, & oblique Parthiæ occurrens, superiora regna ab inferioribus discludit, & utraque simul includit. Nam superiora regna Mediæ includuntur à meridie: inferiora a septentrione Mediam eamdem habent pro limite. Inferioribus autem Parthici imperii regnis Plinius Persidem, Carmaniam, Susianen, & Sittacenen videtur intellexisse, quæ tamen inter provincias regni Parthici non reponuntur ab Isidoro. Rationem edidimus supra. Nam Persæ privum habuere regem. Et quum sola duodeviginti regna in Parthico imperio numeret Plinius, Persidem in illis non debuit comprehendere, neque Susianen, neque Carmaniam, atque alias quæ Persarum regi parebant.

A meridie Persidem. Deinde tractus hic procedit usque ad castellum quod Magi obtinent, Passargada nomine.] Mediam a meridie Persidi collimitaneam esse dicit. *Deinde*, inquit, *tractus hic procedit usque ad castellum Magorum Pasargada.* Quis tractus? Utrum Persidis, an Mediæ? quam in partem? ad orientem, an ad occidentem? Hæc obscure & inepte explicata. Plinius de Perside: *Præterea habet in extremis finibus Laodiceam ab Antiocho conditam. Inde ad Orientem Magi obtinent Passargadas castellum.* Incertum heic etiam, de qua finium extremitate sint hæc verba intelligenda. Stephanus hanc Laodiceam Mediæ urbem facit. Ergo in extremis finibus Persidis versus Mediam, ac veluti in confinio utriusque. Inde ad orientem Passargada castellum. Hic situs est, quem Ptolemæus assignat Πασαργάδαις, quæ in Parthia collocat ad orientem Mediæ. Sed Πασίκαρα male apud eum legitur pro Πασάργαδα. In Parthiæ descriptione: Χοάνα, Πασάργαδα, Ῥάδα. Idem Ptolemæus alia Πασάργαδα in extremis finibus Persidis metatur, haud longe a mari, quæ tamen eadem sunt, sed ex varia auctorum opinione varius situs eorum assignatur. Et mos hic Ptolemæi est, ut loca diversa & oppida censeat, quibus non eamdem θέσιν adscriptam apud auctores reperit. Τὰ Πασάργαδα igitur castelli vel oppidi nomen Ptolemæo neutro genere enuntiatum. Et duo quidem facit hoc nomine oppida, alterum in Parthia, alterum in Perside. Plinio *Pasargada*, Πασαργάδαι hoc castellum dicitur in quo Cyri sepulcrum. Anaximenes apud Stephanum τὰς Πασαργάδας genere fœminino protulit. Stephanus: Πασαργάδαι πόλις Περσικὴ Ἀναξιμένης ἐν ἑξηκοστῷ πρώτῳ μεταβολῶν ἀναγινωσκομένων, ἑρμηνεύεται· Ἀλεξάνδρου δὲ μετὰ Δαρεῖον βασιλεύσαντος ἐν τῷ χρόνῳ, τὸν δὲ Πασαργάδαις ἔκειτο ὁ Κῦρος, ἐφ' ᾧ νῦν ὁ παρακείμενος ἀσκύλευτον ἐσύλησαν. Strabo Πασαργάδας appellat & fuisse ait ἀρχαῖον Persarum βασίλειον, apud quos Cyri sepulcrum.

Curtius

Curtius vocet *Pasargadum urbem.* Πασαργαδῶν πόλιν. Stephanus urbem ipsam fœminoeo sexo censeri debere tradit τὰς Πασαργάδας: incolas autem ipsos τοὺς Πασαργάδας dicendos: Τάχα δὲ ὑπερῴμωσαν ἐπὶ μὲν τῆς πόλεως θηλυκῶς, ἐπὶ δὲ τῶν οἰκητόρων ἀρσενικῶς. Nec alii ab his censendi Πασαργάδαι populi, quorum apud Herodotum mentio prima Musa, & quos inter Persarum genus recenset: ἐστὶ δὲ συχνὰ Περσέων γένεα. Ἐκ τῶν δὲ οὗτοι ἐξ ὧν ἄλλοι πάντες, Ἀρτεάται, Πέρσαι, Πασαργάδαι, Μαράφιοι, Μάσιοι. Τούτων Πασαργάδαι εἰσὶ ἄριστοι ἐν τοῖσι καὶ Ἀχαιμενίδαι εἰσὶ φρήτρη. Non dubium est huic genti nomen dedisse antiquam urbem Πασαργάδας a Cyro conditam, in qua post mortem & ipse conditus sepulcro. Mirum tamen Ptolemæo populum Πασαργάδας longe ab oppido Pasargadis removisse, & in Carmaniam ad mare ipsum relegasse. Eos enim inter Carmaniæ populos recenset, ac Chelonophagis vicinos facit in Carmaniæ descriptione: καὶ ἐπὶ θαλάσσῃ Πασαργάδαι καὶ Χελωνοφάγοι. Marcianus Heracleota eum sequitur in Carmaniæ situ describendo: τὰ δὲ τοῦ μέρους οὕτως ἔχει, ἀπὸ Καρπέλλης ἄκρας εἰς Κανάτιδα πόλιν, στάδια: ἐντεῦθεν παροικοῦσιν οἱ καλούμενοι Πασαργάδαι, Καρμανῶν ἔθνος ἔγγυς. Ita editio, sed mendosa est. Forte legendum, Κομβανῶν ἔθνος ἔχει. Nam Κόμβανα haud longe ab oppido Caneati, quod Κανθάτις dicitur Ptolemæo, Arriano Κανάτις. Pro Combanis Marcianus Ὄμμανα habet. Ergo Pasargadæ juxta Ptolemæum in illa ora Carmaniæ, quæ a Carpella promontorio incipiens in Mosarna desinit. Alexandri classis totam illam oram prænavigavit sub præfectis Nearcho & Onesicrito, qui navigationem suam literis mandarunt. Oram illam non Carmaniæ adjudicant, sed Ichthyophagis. Nam Ichthyophagorum totum illud littus esse statuerunt, nec in ea ora ullam fecere Pasargadarum mentionem. Et sane nemo unus veterum Pasargadas in eo littore posuit, nec mirum in eorum situ assignando lapsum esse Ptolemæum, quum ejus ætate nulli amplius sic nominarentur populi, nulla urbs hoc nomine extaret. Ex lectione igitur vetustiorum metatio illis constituenda fuit, quæ in tanta varietate ac dissensu auctorum non nisi admodum incerte definiri potuit. Veteres Carmaniæ παραλίαν auspicabantur a promontorio Armozonte. Quod ultra esset ad orientem & versus Indiam positum, Carmaniæ vicinum, id Ichthyophagorum littori attribuerunt. Recentiores autem totam illam oram maritimam Ichthyophagorum Carmaniæ dederunt. Inter quos & Ptolemæus, qui & Ichthyophagos in contrariam oram in parte Arabum transtulit. Plinius in ora Carmaniæ describenda ac deinde Persidis, quo utramque ordine prænavigavit Alexandri classis, in littore Persidis persequendo meminit fluminis *Sitiogadi* quo septimo die navigaretur Pasargadas. Libri quidam *Sitiogananum* nominant. Editiones *Sitiogagum*. Nescio an sit Σιτακὸς Arriani, & videtur esse fluvius ille Persidis, cui adpositi Pasargadæ dierum septem itinere a mari distantes, & ab ostiis fluminis. Non igitur in ora Carmaniæ Pasargadæ, sed in extremis pene finibus Persidis versus Medos, ubi eos ponit Plinius ex Onesicriti recensione. Dionysius ad mare Pasargadas ponere videtur, sed in Perside, non in Carmania. Persidem ille trifariam dividit, in septentrionalem, mediterraneam, & maritimam quæ ad meridiem est:

---- οἱ μὲν ἐπ' ἄρκτους,
Οἱ δὲ μεσήπειροι, τοὶ δ' ἐς νότον ἄγχι θαλάσσης
Πρῶτοι Σάβαι, μετὰ τοὺς δὲ Πασαργάδαι· ἄγχι δὲ Ταοκοί,
Ἄλλοι δ' οἳ ναίουσι διάνδιχα Περσίδα γαῖαν.

Videtur inquam ex iis qui maritimam oram incolunt primos facere *Sabas*, deinde *Pasargadas*, postea *Tascos*. Sed Ταοκοὶ in Perside nulli. Fortean Dionysius mendosa exemplaria sequutus Ταόκους legerit pro Ταοκοὺς. Taoci populi ab urbe Persidis Ταόκη, quæ regia fuit, & mari quidem vicina, si Straboni credimus, qui lib. xv ita scribit de Persidis urbibus regiis: ἦν δὲ καὶ ἄλλα βασίλεια τὰ ἐν Γάβαις ἐν τοῖς ἀνωτέρω που μέρεσι τῆς Περσίδος, καὶ τὰ ἐν τῇ παραλίᾳ τὰ κατὰ τὴν Ὀκὴν λεγόμενα. Hæc mendosa, quæ sic emenda: τὰ κατὰ Ταόκην λεγόμενα. Taoce tamen, in qua regia, & thesauri, non ad mare fuit, a quo distabat ducentis stadiis, ut Arrianus ex Nearcho refert. Ταόκη quidem promontorium erat Persidis, sinui Persico imminens. Sed urbs regia satis longe a mari dissita. Arrianus: ἐς Ταόκην ὁρμίζονται ἐπὶ ποταμῷ Γράνιδι· καὶ ἀπὸ τούτου ἐς τὰ ἄνω Περσῶν βασίλεια ἦν, ἀπέχοντα τοῦ ποταμοῦ τῶν ἐκβολῶν σταδίους ἐς διηκοσίους. Non dicit, quo nomine fuerint appellata illa βασίλεια. Fortassis eodem quo & promontorium. Hinc Ptolemæus non solum Ταόκην ἄκραν in Perside commemorat, sed etiam Ταόκην urbem in mediterraneo recenset. In hac igitur thesauri & regis sedes, non ad mare, ut voluit Strabo, qui Ταόκην urbem cum promontorio ejusdem nominis confudit. Possumus etiam aliter Dionysium interpretari, ut non de Persidis ora maritima, sed de Perside in universum ea pronuntiarit. Et sane Ταοκοὶ in mediterraneo. Ergo & Πασαργάδαι & Σάβαι, qui non ad proximum versum referendi sunt, qui de Perside mari vicina agit. Puto etiam Dionysium illum scripsisse:

---- ἄγχι Ταόκης,

pro Ταοκοί. Strabo Πασαργάδας in cava Perside constituit, quæ Persis est interior lib. xv. Ἔστι δὲ καὶ Κῦρος ποταμὸς διὰ τῆς κοίλης καλουμένης Περσίδος ῥέων, οὗ μετέλαβε τὸ ὄνομα ὁ βασιλεὺς ἀντὶ Ἀγραδάτου μετονομασθεὶς Κῦρος. Hic *Cyrus* fluvius Persidis, quem ita nominavit Cyrus rex, quum antea diceretur *Agradatus*. Non aliter licet ea Strabonis verba interpretari. Cyrus igitur ille amnis in cava Perside fluit circa Pasargadas. Pomponius Mela *Corum* vocat, non *Cyrum* lib. III. cap. VIII. *Zethus per Carmanios, in Pasargadis Coros effluunt.* Ita enim corrigendum in illis verbis supra ostendimus. Ptolemæo Κόρος fluvius est Carmaniæ. Sic enim libri legunt, non Κύρος. Marcianus quoque Heracleota vocat Κόρον in Carmaniæ periplo. An idem sit, alii quærant. Nam Cyrus ille Persidis fluvius & circa Pasargadas fluens, qui Pasargadæ non in Carmania, ubi sedes illis fixit Ptolemæus, sed in Persidis interioris parte quæ Κοίλη dicebatur. Cyrus autem hic, sive Corus longe diversus ab illo Cypro, qui in Caspium mare exitus habet. Quem parallelum cum Euphrate facere veteres scripserunt. Stephanus: Ὀβαρηνοὶ μέρος Ἀρμενίας περικείμενον Κύρῳ ποταμῷ, ὅστε Εὐφράτην παράλληλον ἔχει. Huic cognominis fluvius ille Persidis, quem Κῦρον appellat Dionysius. Quippe veteres eo loco sic legunt:

Χωρὶς μὲν Κῦρος ἐπιμίξας, χωρὶς δὲ Χοάσπης
Ἕλκων Ἰνδὸν ὕδωρ, κατὰ δὲ ῥόον χθόνα Σούσων.

Avienus *Cyprum* quoque appellat:

Arva secat Cyrus, perrumpit rura Choaspes
Indica provolvens procul æquora

Priscianus *Corum* vocat. Quod autem ait Dionysius χωρὶς Cyrum fluere, χωρὶς δὲ Χοάσπην, hoc opinor vult, duobus his fluviis Persidem includi, quorum Choaspes per Susianen fluit, quæ ab occidente Persidi conterminat, Cyrus ad orientem in confinio Carmaniæ in mare provolvitur. Ergo Persidem usque ad Cyrum porrigi intelligit. Aliter olim hæc accipiebam. Nunc vix fieri posse video, ut aliter exponatur. Persis a parte Carmaniæ fluvium habet *Cyrum*, a parte Susianes *Choaspem*. Is ergo fuerit Carmaniæ fluvius, quem Κόρον Ptolemæus nominat. De Choaspe nondum potui satiare admirationem meam, quomodo fluvius Persidis dici queat aquam Indicam agere. Nicander Choaspem Indicum fluvium facit:

Ὅσσα δ' ἐπ' Ἰνδὸν χεῦμα, πολυφλοίσβοιο Χοάσπου
Πιστάκι' ἀκρεμόνεσσιν ἀμυγδαλόεντα πέφανται.

Duo igitur hi fluvii cognomines, alter Indicus, alter Persicus. Quos confundit Dionysius. Aristoteles lib. I. Meteor. cap. XIII ex monte Paropaniso Choaspem oriri dicit: ἐκ μὲν οὖν τούτου ῥέουσιν ἄλλοι τε ποταμοί, καὶ ὁ Βάκτρος, καὶ ὁ Χοάσπης, καὶ ὁ Ἀράξης. Hic Choaspes est Indicus. Araxes vero ille, qui ex Paropaniso habet originem, non potest esse idem cum illo Araxe Armeniæ, qui in Caspium exonerat. Τούτου δέ, inquit, ὁ Τάναϊς ἀποσχίζεται μέρος ὢν, εἰς τὴν Μαιῶτιν λίμνην ῥεῖ. Nec Tanaïs hic Scythicus, sed Jaxartes, cui nomen Tanaïs imposuere Macedones. Utrumque confundit Aristoteles. Ut ad rem redeamus, constat Pasargadas in Perside fuisse & quidem interiore. Arrianus lib. VI de Alexandro: αὐτὸς δὲ ξὺν τοῖς κουφοτάτοις τῶν πεζῶν, καὶ ξὺν τοῖς ἑταίροις τῶν ἱππέων, καὶ μέρει τινὶ τῶν τοξοτῶν ᾔει τὴν ἐπὶ Πασαργάδας τῆς Περσίδος. Erat tunc Alexander

in Carmania; qui majorem partem exercitus cum impedimentis Hephæstioni tradidit ducendam in Persidem per oram maris, ipse cum reliquo exercitu & levi armatura Pasargadas Persidis rectà contendit. Igitur nec ad mare Pasargadæ, nec in Carmania. Qui cum Alexandro fuere multo certius scisse oportet ubi siti essent Pasargadæ quam Ptolemæum, qui eo tempore scripsit, quo nullum oppidum hoc nomine amplius extabat. Strabo tradit Alexandrum Magnum statim à Persæpoli adiisse Pasargadas: *ἐνέπρησε δὲ τὰ ἐν Περσεπόλει βασίλεια, εἶτα εἰς Πασαργάδας ἧκε.* Non longe itaque Pasargadas à Persæpoli sitas fuisse oportet. Persæpolim idem in extremis finibus Persidis ad orientem ponit, ubi confinia sunt Carmaniæ. Ergo non longe inde Pasargadæ. Persæpolim ad Araxem amnem ponunt plerique scriptores. Diodorus Siculus Alexandrum trajecto amne Araxe Persæpolim dicit petiisse, *διαβιβάσας τὸν Ἀράξην.* Curtius lib. v ita loquitur de Persæpoli ab Alexandro diruta & incensa: *Hujus vestigium non inveniretur, nisi Araxes amnis ostenderet. Haud procul mœnibus fluxerat. Inde urbem fuisse xx stadiis distantem credunt magis, quam sciunt incolæ.* Quis non crederet de notissimo illo Araxe Armeniæ eum loquutum, qui Armeniam à Mediæ Atropatene dividit, & in mare Caspium conditur. De illo tamen accipi non potest, omnibus consentientibus Alexandrum subacta Mesopotamia ac Babylonia per fines Susianorum Persidem ingressum esse, ibique regni Persici caput Persæpolim urbem solo æquasse. Araxes igitur ille amnis Persidis fuit, cujus tamen meminit nemo præter eos auctores qui vitam Alexandri scripsere. Non Plinius, non Ptolemæus, non Stephanus, nec alius quisquam Strabone excepto. At debuere Diodorus & Curtius verbo saltem admonere, alium esse illum Araxem, ad quem sita Persæpolis, à nominatissimo Armeniæ Araxe. Strabo id non prætermisit, qui indicavit ad ipsam Persæpolim Araxem transisse Alexandrum. Eum deinde Araxem sic describit: *ῥεῖ δὲ ὁ Ἀράξης ἐκ τῆς Παραιτακηνῆς, συμβάλλει δ' εἰς αὐτὸν ὁ Μῆδος, ἐκ Μηδείας ὁρμηθείς· φέρονται δὲ δι' αὐλῶνος παμφόρου συνάπτοντος τῇ Καρμανίᾳ, καὶ τοῖς ἑωθινοῖς μέρεσι τῆς χώρας, ἐνθήσιος ἡ Περσέπολις.* Ita legendum, non *καθίσης ἡ Περσέπολις.* In finibus itaque Eois Persidis ad confinia Carmaniæ sita Persæpolis, cujus mœnia alluebat Araxes, ut ex Strabone liquet. Sed quis ille Araxes, tam innominatus illaudatusque ceteris scriptoribus? Ptolemæus *Ῥογόμανιν* vocat fluvium, cui adposita erat Persæpolis. Marcianus Heracleota & Ammianus fluvium Persidis sic etiam appellant. Eum esse ausim dejerare, qui Arriano dictus est *Ῥώγονις* ex Nearcho. Possum utique etiam audacter affirmare *Ῥώγονιν* & *Ἀράξην* eumdem esse, & *Ῥώγονιν* illum quosdam vocasse *Ἀράξην* græcatiore, ut ille loquitur, appellatione. Si sonum spectes vocabuli, idem *Ῥώγονις* significat, quod *Ἀράξης*. Græcè *ῥωγὴ* idem quod *ῥῆξις*, ruptura, fractura. Inde *ῥωγάδες, κρημνοὶ διεσχισμένοι*: & *ῥωγαλέον* ruptum, *καταρρηγνύμενον, διερρωγός.* Quasi *Ῥώγονις* fluvius inde appellationem sortitus esset à perrumpendis obicibus. Alexandri comites alio nomine, quod idem significat, videntur eum *Ἀράξην* indigetasse. Nam *Ἀράξαι ἐστὶ τὸ ἀράξαι*, quod est perfringere, & perrumpere, *περιρρῆξαι*. Inde Peneo amni Thessaliæ hoc nomen à Græcis impositum, quod Tempe perrupisset, & exitum sibi vi in mare fecisset. Stephanus: *Ἀράξης ποταμὸς Ἀρμενίας καὶ Θετταλίας. Οὕτω γὰρ ὁ Πηνειὸς ἐκαλεῖτο, ὅτι ἐξαράξαι τὰ Τέμπη.* Sic legendum. Hesychius: *Ἀράσσει, συντρίβει. Ἀραχθέντα, περιερρηγμένα, πληγέντα.* Ergo idem fluvius *Ἀράξης*, & *Ῥώγονις*, vel *Ῥογόμανις*. Plinio de situ Persæpolis non convenit cum Strabone. Verba ejus subjiciam: *Quæ vero ipsa subit ad Medos Elymais, Megala appellatur, locus introitu angusto ad Persepolin caput regni dirutam ab Alexandro.* Elymaïs in Media ipsa ponitur à Ptolemæo, sed in latere occidentali. Persæpolis autem Strabone teste in latere Persidis orientali. Addit Plinius: *Habet in extremis finibus Laodiceam.* Hæc *Laodicea Media* Straboni & Stephano. Persæpolis vero in extremis finibus Persidis, ubi contermina est Carmaniæ. Sequitur apud eumdem: *inde ad orientem Magi obtinent Pasargadas castellum, in quo Cyri sepulcrum est. Et horum Ecbatana oppidum translatum à Dario ad montes.* Incertum est utrum Magorum oppidum dicat Ecbatana fuisse, an Medorum. Certe Mediæ caput fuere Ecbatana. Sed si Medorum intelligimus, omnia, quæ præcessere, Medis erunt adjudicanda. Profecto Laodicea Mediæ, sed Pasargadæ & Persæpolis Persarum. Hic dicit Ecbatana oppidum a Dario rege translatum esse ad montes. At supra scripsit Ecbatana caput Mediæ condidisse Seleucum, a portis Caspiis distans viginti milibus passuum. Quomodo igitur Darius ad montes illud oppidum transtulisse dicitur? Ecbatana sub montibus condita fuisse indicat Strabo lib. xi: qui *ὄρη ὑπερκείμενα τῶν Ἐκβατάνων* commemorat. Ecbatana longe antiquiora Seleuco, utpote quorum mentio extet apud Herodotum. Alia etiam Syriæ, quæ *Ἀβάτανα* ex Herodoto Stephanus, quum editiones Herodoti hodie legant *Ἐκβάτανα*. Quidam etiam *Ἀβάτανα* dixere Mediæ metropolim. Isidorus Characenus: *εἶτα Ἀβάτανα Μηδίας, καὶ θησαυροφυλάκιον.* Ita legendum pro *Ἀπαβάτανα*. Syriæ Ecbatana postea *Βατάνεα* dicta Stephanus asserit. Idem etiam recenset *Βάτανα* ad Euphratem. Sed hæc alibi. Subjicit ibidem Plinius: *inter Parthos & Arianos excurrunt Parætacene.* Ariani ad meridiem Parthiæ ponuntur ab eodem Plinio. Parætacos tamen, qui iidem sunt cum Parætacenis Strabo inter Medos & Persas collocat. Isidorus *Parætacenen* eamdem cum *Sacastene* facit, quæ regio est Sacarum Scytharum. Ptolemæus cum Strabone facit. Hæ sunt auctorum dividiæ. Ut ad Pasargadas nostros redeamus, Anaximenes eo nomine significari volebat *Περσῶν στρατόπεδον*. Stephanus de Pasargadis: *ὀνομάζεται δὲ ἡ πόλις διερμηνευόμενον Περσῶν στρατόπεδον.* Ibi enim Medos & Astyagem a Persis victos Cyro duce. Id esset גדוד־פרש *Parsigedud*, id est, Persarum exercitus. Nam גדוד Hebraice exercitus à radice גדד, quod exercitum cogere significat. Hinc *Gidgad* locus Num. xxxiii: in quo castrametati sunt Israëlitæ. Possumus & à voce Hebraica *Gader* deducere גדר, id est, septum, *περίφραγμα*: פרש־גדר *Parsigader*, id est, *Περσῶν χάραξ*. Persa Hebraïce vocatur פרש. Et regio פרס. Arabice quoque *Phares* regio Persidis, & *Pharesi* Persa. Sic *Πασαργάδαι* pro *Παρσιγαδουδ*, vel *Παρσιγαδερ*, exercitum vallo inclusum, vel castra designare potest, quem Græci dicunt *χάρακα*. Unde multis urbibus ac locis nomen hæsit, in quibus aliquando exercitus castra metati essent. In Phrygia urbs *χάραξ*, ἔνθα Ἀλέξανδρος ὁ τοῦ Φιλίππου ἐστρατοπεδεύσατο. Item *Σεσώστριος χάραξ* multis locis impositum nomen, ubi Sesostris castra fuerat metatus. Strabo lib. xvi: *διὸ καὶ πολλαχοῦ Σεσώστριος χάρακας προσαγορεύουσι, καὶ ἀφιδρύματα Αἰγυπτίων θεῶν ἱερῶν.* *Charax* in Caria locus, & in Nicomediæ sinu. *Charax* urbs quoque ad Persicum sinum, quæ & *Σπασίνου Χάραξ*, *castra Pasina*. *Χάραξ* etiam urbs Parthiæ, in quam Mardos errones coegit Phraates. *Χαραχμωβα* urbs Palæstinæ, quæ & *Μωβα Χάραξ*, *Moba castra*. Sic multis urbibus in Europa *Castrorum* nomen factum ab eadem causa, quæ hodieque id nomen retinent. *Χάραξ* proprie est *φραγμὸς*, vel *περίφραγμα*, idem quod גדר. Latini recentiores *sudatum* dixere à sude. Sed & Græci recentiores *Σοῦδαν* appellant fossam. Quia enim castra vallo & fossa circumcingebantur, alterum pro altero sumpsere. *Sudem* in legibus Longobardorum & aliis legere est pro caula porcorum. Quod hodieque vocabulum retinemus. Sudis est *χάραξ*. Glossæ: *Χάραξ*, *sudis, ridica.* Atqui *χάραξ* primigenia suâ notione fossam potiùs significat quam vallum, *ἀπὸ τοῦ χαράξαι*, quod est cavare & fodere. Hesychius: *χαράξαι, κόψαι, κοιλᾶναι.* Nam & *κόψαι τάφρον* Græci dicunt. Inde & *χαράδραι* fossæ. Ceterum haud scio cur pro Pasargadis huic Solino libuerit substituere *Phydasarchida*. Ita enim omnes libri meliores hoc loco legunt. In aliis habetur: *Sidasarchida*. Atqui *Πασαργάδας*, vel *Πασαργάδαι* vocant urbem illam Persidis, in qua Cyri sepulcrum. In libris Plinii mendose scriptum est *Frassargida*, aut *Asargida*. Sed huic novum non est alia pro aliis nomina reponere, ideo nec mihi mirum. Sic paulo ante pro *Babytbace* substituit *Carbyle* vel *Barbyte*.

Hic Cyri sepulcrum.] Strabo, Arrianus, Curtius, alii. *Χρυσοῦ πύργον* Græci illi vocant, in qua corpus Cyri jacuit. Arrianus lib. vi. *Ἐν μέσῳ δὲ τῆς κλίνης ὁ*

πύργος

πύελος ἔκειτο, ἐν ᾗ τὸ σῶμα τοῦ Κύρου ἔκειτο. At tribus ante lineis dixit πύελον auream, in qua Cyri corpus conditum erat, juxta lectum positam fuisse: ἐν δὲ τῷ οἰκήματι πύελον χρυσῆν κεῖσθαι, ἵνα τὸ σῶμα τοῦ Κύρου ἐτέθαπτο: καὶ κλίνην παρὰ τῇ πυέλῳ. Strabo de eodem sepulcro, ex eodem auctore, unde habet Arrianus: ἰδεῖν δὲ κλίνην τε χρυσῆν, καὶ τράπεζαν σὺν ἐκπώμασι, καὶ πύελον χρυσῆν. Quæ sequuntur apud eumdem Strabonem verba corruptissima sic reformanda: καὶ τὰ μὲν ἄλλα διηρπασμένα, τὴν δὲ κλίνην θραυσθεῖσαν μόνον καὶ τὴν πύελον μετατεθεῖσαν τὸν νεκρὸν. Ἐξ οὗ δῆλον γενέσθαι, ὅτι λῃστῶν ἔργον ἦν, οὐχὶ τοῦ Σατράπου. Vir doctus apud Arrianum πύελον Latine reddidit *urnam*. Imperite. Urna proprie erat in qua cineres & reliquiæ corporum combustorum reponebantur. Κάλπιν Græci vocant & ὑδρίαν & κρωσσόν. In epigrammate: ἃ πένθιμα κρωσσά. Grammatici κρωσσὸν exponunt ὑδρίαν, λήκυθον, κάμινον. Africanus in Cestis, capite περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν, urnam vertit κάδον his verbis: ὁ δὲ ἐστιν ἀμφορεὺς; ὃν καὶ μετρητὴν λέγουσι πολλοὶ ἡμιαμφόρια μὲν ἔχουσι δύο, ἃ καλοῦσι κάδους ὀνόματι κοινῷ, Ῥωμαῖοι δὲ οὔρνας. Ad eam formam facta fictiles urnæ, vel æneæ, in quibus cineres condebant illi, quibus moris fuit corpora defunctorum cremare. At Persæ cadavera sua non cremabant. Corpus itaque Cyri quam magnum fuit ac longum in ea πυέλῳ jacuit, quæ non potest esse urna. Curtius *solium* vertit lib. x. *Ceterum coronâ aureâ impositâ, amiculo eius assueverat ipse, solium in quo corpus jacebat, velavit.* Certe πύελος proprie solium est, sed & alveum significat, in quem lavaturi descendebant. Græci ἔμβασιν vocant & πύελον. Hinc illa veteris poetæ, qui meretricem balneatori comparavit:

> Ταὐτῇ δ' ἐν πυέλῳ τόν τ' ἀγαθὸν τόν τε κακὸν λόει.
> *In eodem solio promiscue lavat bonos & malos.*

Glossæ: *Solium*, θρόνος βασιλικός. *Solium*, ἐμβάτη. Duas tantum res *solium* proprie significabat apud Latinos, aut sedile, *alveum aut* lavandi causâ institutum. Vide Festum in dictione *Solium*. Alveus, vel solium, in quo lavabantur, πύελος Græce. Sed præterea vox hæc illis vas denotavit lapideum vel ligneum, in quo mortuorum corpora ponebantur. Hoc solium non est. Nam & πύελον & πυελίδα Græci iidem dixerunt palam annuli, quam *solium* & *solvolum* nemo Latine diceret. Ex πύελῳ pala, vel palea annuli facta est: ut ex πυελίδα *paleda* & *paleta*. Nam ita quoque dixerunt. Pollux ληνὸν, πυέλους & σορὸν nominat, quibus cadavera sua condebant Græci, quæ tria vocabula synonyma sunt. Πύελον *sarcophagum*, vel *arcam* mallem dicere Latine, quam *solium*. Glossæ: *Arca*, σορός. Juvenalis *sarcophagum* dixit de Alexandro:

> *Qui figulo postquam munitam intraverit urbem*
> *Sarcophago contentus erit.*

Πύελον intelligit. Nam Græci, qui corpora defunctorum non cremabant, condere ea soliti erant πυέλοις ex lapide ut plurimum factis, cui natura est corpora cito absumere. Talis assius fuit lapis, quem & σαρκοφάγον propterea Græci nuncuparunt. Plinius lib. XXXVI. cap. XVII. *In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili venâ scinditur.* Scriptus liber habet: *In Asia Troadis*. Scribe: *in Assia Troadis*. Ἐν τῇ Ἀσσίᾳ, regionem circa Assum, vel urbis Assi territorium ita vocat. Mox idem habet: *fissili vena cingitur*. Διαφυὰς vocat Dioscorides hujusmodi venas in lapide assio, quæ & διαζώματα dicebantur. Subjicit: *corpora defunctorum condita in eo absumi constat intra XL diem exceptis dentibus.* Quæ sequuntur, ita legenda sunt: *Mucianus specula quoque & strigiles & calceamenta illata mortuis lapidea fieri auctor est.* Hujusmodi res culas, quibus in vita usi fuerant, aut delectati, in eodem sepulcro mortuis inferebant, aut una comburebant, ubi mos fuit cremari defunctos. Ex Muciano hæc sumsit Plinius. Eodem capite paulo post assium lapidem ex Dioscoride & remedia ejus describit, & videtur alium facere ab eo sarcophago lapide, qui in Assia Troadis invenitur. Hic mos est Plinii perpetuus ac sollemnis. Nugatur bonus Hermolaus, qui *asium* lapidem cum unico S distinguit ab Assio. Culpa est librariorum, ubicunque *asius* lapis scribitur pro *assius*. Stephanus urbem Mysiæ tradit eam Asson, in qua lapis sarcophagus reperiebatur: Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Κορνήλιος ἐν τῷ περὶ τῶν παρ' Ἀλκμᾶνι τοπικῶς εἰρημένων, Μιτυληναίων ἄποικον ἐν τῇ Μυσίᾳ φησὶν Ἄσσον, ὅπου ὁ σαρκοφάγος γίγνεται λίθος. Idem tres Assos facit ex una. Nam quas tres recenset urbes hoc nomine, non sunt plus quam una. Ἄσσος Λυκίας, πλησίον Ἀταρνέως. Lege: Ἄσσος Λυδίας. Hæc est Troadis Assus, eademque Mysiæ. Etenim Atarne inter Mysiam & Lydiam ab eodem Stephano ponitur: Ἀταρνεὺς πόλις μεταξὺ Λυδίας καὶ Μυσίας. Ptolemæus Ἄσσον in Troade collocat. Hæc eadem Ἄσσος Æolidis, quæ Mitylenæorum colonia fuit. Dioscorides de assio lapide, qui perperam Ἄσιος vocatur ibi pro Ἄσσιος: κατασκευάζονται δὲ καὶ πύελοι ἐκ τοῦ λίθου, εἰς ἃς οἱ ποδαγρικοὶ τοὺς πόδας ἐνθέντες ὠφελοῦνται. Prorsus male vertunt interpretes: *Ex assio lapide pelves in balneis fiunt.* Pelves sunt λεκάναι: at πύελοι sunt alvei, vel solia. Plinius ita hæc reddidit: *Assius gustu salsus podagras lenit, pedibus in vase ex eo cavato inditis.* Legi etiam commode posset: *pedibus embasi ex eo cavata editis.* Ἔμβασις est πύελος, vel solium. Qua voce *embasis* etiam Latini usi sunt. Plinius Nepos *descensiones* Latine dixit τὰς ἐμβάσεις, id est, alveos, vel solia. *Embasim* Jurisconsultus dixit. Sequitur longe vitiosissimus apud Dioscoridem locus: καὶ σοροὶ σαρκοφάγοι γίνονται. Ἰσχναίνεται δὲ τὰ πολύσαρκα καὶ πάχεα σώματα καταπλασσόμενα ἀντὶ νίτρου ἐν βαλανείῳ. Græci σοροὺς vocant arcas mortuales. Eæ ex sarcophago lapide etiam fiebant, quas appellat σοροὺς σαρκοφάγους Dioscorides. Sic tamen vulgo hæc vertunt: *Fit ex eodem etiam farinæ modo pulvis minuendis carnibus utilis.* Quæ nihili sunt. Ita legenda ac distinguenda illa sunt: κατασκευάζονται δὲ καὶ πύελοι ἐκ τοῦ λίθου, εἰς ἃς οἱ ποδαγρικοὶ, τοὺς πόδας ἐνθέντες ὠφελοῦνται, καὶ σοροὶ σαρκοφάγοι: τὸ δὲ ἄνθος ἰσχναίνει τὰ πολύσαρκα καὶ πάχεα σώματα καταπασσόμενον ἀντὶ νίτρου ἐν βαλανείοις. Ex lapide alveos fieri balneares, & mortuarias arcas dicit: florem autem in balneis vice nitri inspersum crassa ac præpinguia corpora attenuare. Flos assii lapidis instar farinæ tenuis. Dioscorides: τὸ ἄνθος ἀλευρῶδες. Plinius: *ejusdem lapidis flos appellatur, farina ex eo quadam perinde efficax.* Ita hic locus legendus ex libris. Græci vocant ἄνθος quidquid est tenuissimum pulveris, vel farinæ instar. Hinc ἄνθος κνημάλης, vel λεπτὸν κνήμαλον exponit Nicomedes Iatrosophista in Lexico Medico. Flos auri, argenti, & æris dicebatur τὸ λεπτὸν ἄνθος. *Florem farinæ* hodieque dicimus quod in ea est tenuissimum, & probe à surfuribus repurgatum. Sequentia etiam sic legenda: *prodest & phthisicis linctus cum melle, ulcera ad cicatricem perducit, excrescentia erodit.* Sequitur in vulgatis: *Et ad bestiarum morsus utilis. Repugnantia curationi ac suppurata siccat.* Inter remedia assii lapidis, vel ejus floris, bestiarum morsus non meminit Dioscorides, à quo hæc omnia mutuata sunt. Legitur apud eum tantum: καὶ ἀνακαθαίρει σὺν μέλιτι τὰ μὲν νομώδη ὅμοια καὶ δυσαλθῆ. Videtur Plinius δυσαλθῆ vertisse bestiarum morsus. Quod est absurdum. Nam δυσαλθῆ ulcera Græci vocant quæ difficulter sanantur, & curationi resistunt. Vetus liber legit: *& ad bestiarum morsus repugnantia curationi suppurata siccat.* Quæ verissima est lectio. Τὰ δυσαλθῆ Græcorum quum uno verbo reddere non posset Plinius, ita circumloquutus est: *curationi repugnantia ad morsus bestiarum*, id est, quæ æque curationi repugnant, ut morsus bestiarum, quos constat admodum difficilis esse curationis. Ut grammaticus ad Scaurum, durus ad lapidem, mollis ad lanam, tenuis ad ramentum, ita repugnans curationi ad morsus bestiarum. Quæ loquutiones Plinio tritæ. Atque hæc obiter occasione sumpta ex sarcophago lapide, ex quo & σαρκοφάγοι σοροὶ cavabantur condendis corporibus defunctorum. Postea σαρκοφάγοι absolute dicti sunt quilibet mortuorum loculi, etiam si ex alia materia fierent. Sic Δελφικαὶ τράπεζαι, quarum factura Delphi nobiles. Postea quilibet abaci ea forma facti Delphicarum nomen habuere. Hodie *sarcolum* dicimus quamlibet arcam sepulcralem voce detorta ex *sarcophagulus*. Græci πύελον, σορὸν, λάρνακα & κιβωτὸν appellant. Pollux lib. VII. cap. XXXIII: σορὸς καλεῖται δ' ἂν αὐτὴ καὶ πύελος, καὶ κιβωτὸς, καὶ ληνός. Ergo πύελον mortui Latine possumus *arcam* vertere. Doctus interpres *urnas* & *urceos* ibi hariolatus est. Mirum est mortales istos nescire distinguere inter morem Romanorum, & Græcorum,

torum, inter cineres, & cadavera integra. In urnis, ollis, caccabis, urceis, ampullis, amphoris, cupis, orcis, & aliis hujuscemodi vasculis cineres condebantur. Enimvero more Græcorum qui cadavera non cremabant, ea vasa paranda fuere mortuis condendis quæ ad modulum corporis facta essent, ac totum cadaver, quam longum erat, recipere possent. Tales sunt alvei, lintres, arcæ, solia, lecti & similia. Hinc πύελον, quo defuncti condebantur apud Græcos, Latini reddidere *solium* à similitudine solii, vel alvei, in quo lavabantur. Vulgo dicimus *nue auge*, ex Latino sequioris sæculi *albium* pro alveo. Sic πύελον, in quo Cyri corpus jacebat, Curtius *solium* interpretatus est. Florus de Cleopatra: *In Mausoleum se, sepulcra regum sic vocant, recipit. Ibi maximos, ut solebat, induta cultus in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium.* Ubi solium est πύελος. Ita & Plinius accepit lib. XXXV. cap. XII. *Quin & defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluere, sicut M. Varro Pythagorico modo in myrti & oleæ atque populi nigræ foliis.* Ita legendum ex veteri codice pro vulgato, *fictilibus doliis.* Fictilia solia sunt ὀστράκιναι πύελοι, arcæ fictiles condendis mortuis. Corrigendus & in hac voce Theophrastus libro de lapidibus, quo loco sic legitur: καὶ ὁ τῆς ἐλεφαντὶ ὅμοιος ὁ χερνίτης καλούμενος, ἐν ᾧ πέπλῳ φασὶ καὶ Δαρεῖον κεῖσθαι. Quid heic, malum, peplus sibi vult, aut facit? Ne dubita legere: ἐν ᾧ πυέλῳ φασὶ καὶ Δαρεῖον κεῖσθαι. Vel, ἐν ᾗ πυέλῳ. In folio ex lapide illo chernite facto. Plinius ea sic reddidit: *Mitior est autem servandis corporibus nec absumendis chernites ebori simillimus in quo Darium conditum ferunt.* Apparet Plinium legisse πύελον, non πέπλον. Libri Pliniani lapidem eum *chermiten* vocant, non *cherniten.* Atque ita Isidorus in veteribus. Χέρμα est lapis χειροπληθής. Inde fortasse χερμίτης λίθος. Quod non affirmo. Nam χερμάδιον inde grammatici interpretantur lapidem qui manum implet. Tales in ripis fluminum & alveis reperiuntur politi & candidi, & magnitudine quæ facile tolli possit. A coloris similitudine fortasse χερμίτης dictus. Certe χερνίτης non habet originem in Græcia. Πύελος solium, Suetonius pro cinerario usurpavit in Nerone de monumento gentili Domitiorum, quo conditæ fuerunt Neronis relliquiæ: *In eo monumento solium porphyretici marmoris, superstante è Lunensi ara, circumseptum est Thasio lapide.* Ita legendus ille locus. Cedrenus λάρνακα πορφυρᾶν vocat, id est, arcam Porphyretici marmoris, in qua corpus Juliani repositum est: τὸ δύστηνον σῶμα ἀπεκομίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐτέθη ἐν λάρνακι πορφυρᾷ κυλινδροειδεῖ. *Arcam* dixit Petronius in historia nobili illius matronæ quæ pudicitiæ exemplum fuit: *Jubet mariti sui corpus tolli ex arca, atque illi quæ vacabat cruci affigi.* Non plebejus fuit ille cui arca mortuo datur, & in hypogæo monumento locatur. Placet tamen viris eruditis arca lapidea vulgo elata, sed & condita viliora cadavera. Idque sumunt ex hoc Horatii loco:

Hoc prius angustis ejecta cadavera cellis,
Conservus vili portanda locabat in arca.

Item ex hoc Lucani versu:

Da vilem Magno plebeji funeris arcam.

Sed boni viri inter arcam & arcam non distinguunt, & diversa genera arcarum confundunt, diversumque funerandi & humandi modum apud Græcos & Romanos. Honestiores Romæ efferebantur in lectis. Propertius:

Jussisses lectum lentius ire meum.

Torum vocat Martialis. Farciebatur papyro, scirpo & alia omni materia combustili, multisque etiam odoribus differtus, pyræ inferebatur, ibique simul cum corpore cremabatur. At teniores & plebeji non in lecto ferebantur ad rogum, sed in arca lignea, vel ligneo sarcophago ex paucis tabulis compacto, unaque cum cadavere eadem ustrina comburebatur. De hujusmodi arca lignea accipiendi Horatius & Lucanus, qui plebejas & viles vocant quia cadavera plebeja in illis efferebantur. *Sandapilas* Latini proprie vocarunt hujusmodi loculos ligneos in quibus mortui de nota plebeja efferri solebant. Glossæ: *Sandapila,* νεκροφορεῖον. Glossæ nondum editæ vetustissimæ: *Sandapila, feretrum quo mortuorum pauperum corpora ad sepeliendum ejiciuntur sine decori apparatu, dicta sandapila quasi sine dapila.* Immo *sandapila* est σανδοπύελος. Ex tabulis & asseribus compacta arca. Græci σορὸν vocant, quas ligneas fuisse constat. Nam σοροπηγοὶ dicti sandapilarii qui arcas eas ex ligno compingebant. In hujusmodi igitur arcis ligneis & sandapilis tenuiorum cadavera portabantur ad rogum. Unde νεκροφορεῖν, & νεκροφορικὰ ἀγγεῖα Græci vocant. Hesychius: Ταρίχη, κόφινος μέγας, εἰς ὃ νεκροφορικὸν ἀγγεῖον. Josepho λάρνακες εἰς ἐκκομιδὴν νεκρῶν. De his arcis capiendus etiam locus apud Suidam: Πρῖμος καὶ Κερεάλιος εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐνέβαλον: πρῶτον μὲν εἰς λάρνακας μετὰ τῶν νεκρῶν δι' ἀγγέλων τινῶν, καὶ εἰς κόφινους ὀπώρας ἐχούσας ἢ καλάμους ὀρνιθευτῶν τὰ γράμματα ἐμβαλόντες. Hæc citat ex auctore aliquo, & λάρνακας interpretatur σορὸς ἢ κιβωτὸς, arcas nempe mortuarias, quibus cadavera efferuntur. Modos autem indicat plures quibus secreto literas & nuntios miserunt Primus ille & Cerealis, epistolas nempe mortuorum quæ efferebantur, arcis inserendo, aut cum fiscinis fructuum missitando, aut inter calamos aucupatorios occultando. Ex illo tamen Suidæ loco adstruunt viri docti Primum quemdam Cerealium instituisse apud Romanos ut cadavera arcis conderentur quum antea comburi moris esset. Quid illis hominibus facias? Sapere jubeas, si sapias ipse. *Capuli* etiam vocatæ arcæ quibus mortui elati. Nonius interpretatur sarcophagos aut sepulcra. Prorsus male. Nec enim in capulo condebantur cadavera, sed efferebantur. Melius glossarum veterum consarcinatores: *Kapulus, in quo mortui deferuntur.* Cum Kappa scribunt ut distinguatur a capulo ensis, qui à capiendo dictus est, quod capiatur. At *capulus* mortuorum ex Græco κάπηλος, quæ præsepem & φάτνην significat. Κάπηλος, *capulus*, ut ἴταλος, vitulus. Ab eadem origine est & καπάνη, unde *cabana* Latinum. Varro Cosmotoryne: *propter cunam capulum positum nutrix tradit pollictori.* Τὴν λάρνακα vel arcam funebrem ex ligno intelligit qua deferebantur mortui ad rogum vel ustrinam. Inde *capulare cadaver* Lucilio, & *capularis senex* apud comicos capulo proximus, & jam jam efferendus. Græci σοροπληγα vocant, ἐπὶ τῆς σορῷ, & τυμβογέροντα. Terentio dicitur *silicernium* extremæ ætatis senex a silicernio quod est περίδειπνον, vel prandium funebre. Sic σορὸς vocant iidem Græci senem decrepitum. A silice *silicurnus*: ut a somno, *somnurnus*: a mense, *mensurnus*: a nocte, *nocturnus.* Pro *silicurno* postea *silicernum* corrupto sermone dixere, siliceum. Ut *palestrus* pro palustris. Inde *silicernium*, prandium silicernum, quod conficiebatur circa silicem, id est, sepulcrum mortui. Hæc vera illius vocis proprietas, quam frustra veteres quæsivere grammatici. Fulgentius sandapilam exponit. *feretrum mortuorum, id est, loculum, non in quo nobilium corpora, sed in quo plebejorum cadavera portabantur.* Recte *portabantur*, nam νεκροφορεῖον fuit. Et recte de plebejis, nam nobiles in lectis efferri solebant. Ab illis arcis ligneis, quibus efferri moris erat mortuos, longe diversæ sepulcrales arcæ in quibus condebantur. Etenim in lectis divites ac nobiles, in arcis humiles ac plebeji ad rogum ferri soliti. Post ustrinam relliquiæ ac cineres collecti in urnam aut ollam mittebantur, & terra obtuebantur atque humabantur, aut intra arcam vel monumentum reponebantur, si qui gentilia haberent monumenta. Arca proprie hoc sensu est monumentum ex lapide in modum arcæ structum. Seneca lib. Epist. XIII. *In ipsa Scipionis Africani villa jacens hæc tibi scribo adoratis manibus ejus & arca, quam sepulcrum esse tanti viri suspicor.* Perperam viri doctissimi hanc arcam confundunt cum arca funebri lignea, qua pauperum cadavera ad pyram portabantur, & arcam ideo volunt de Scipionis sepulcro dixisse Senecam, quia funeratus & conditus pauperrime Scipio, & mortuus ignobilius quam vixerat. Nugæ. Arca ibi monumentum est quales in finibus agrorum extruebantur, quas pro terminis observabant. Eæ arcæ finales ut plurimum sepulcrales erant, & condendis mortuis serviebant, aliquando ad finiendos tantum agros ponebantur. Ideo Seneca suspicari tantum se dicit arcam illam in villa Scipionis sepulcrum ejus esse. Frontinus de limitibus agrorum: *In campis vero statuerunt terminos quadratos cursorios & intersectis locis arcas, & monumenta, vel alia testimonia,*

Idem,

Idem: *per instructas arcas & monumenta finitur.* Idem: *Varius locus per instructas arcas, rivorum vel fluminum cursus fines servantur.* Et passim apud alios Agrimensores arcam in trifinio, in quadrifinio constitutam legere est, quæ vox nihil aliud significat quam terminum in modum arcæ constructum. Frontinus: *Asculanus ager terminis in modum arcella est demensus.* Cassiodorus *arcaturas* vocat hujusmodi arcarum structuras, quæ terminorum vicem erant. Cassiodorus lib. III. Variarum, Epist. LII. *Unde miramur tanta animositate fuisse litigatum, quod aut terminis testibus, aut jugis montium, aut fluminum ripis, aut arcaturis constructis, aliisque signis evidentibus constat esse definitum.* Arcam finalem in veteri libro Hygini ita depictam videre licet:

Hinc in veteri glossario, *arca, ἄκρα ἀγρμάτων*, id est, fines possessionum exponuntur, ut olim emendavimus. Innocentius: *Arca examino id est legibus constituta.* Et apud Frontinum: *limitum delimiatio per rationem arcarum.* Hæ arcæ finales tantum fuere, non etiam sepulcrales. Aliquando & monumentales erant arcæ, & finium vicem præbebant, ut & ipsa monumenta finalia pro terminis plerumque observari solita. Unde & *sepultura finales*, & *monumentales termini* in libris Agrimensorum, & *memoria in finem constituta.* Certe & arcæ juxta sepulcra plerumque ponebantur, & in ipsis sepulcris arcæ consecrabantur finales. Auctor incertus: *Et quia arca aliquoties circa sepulcrum ponitur, & super arcam ipsam memoria constituta, & quod sanctius videtur, antiquitus nobis fit, convenit mensura, ut in ipsa memoria consecraretur arca finalis.* Hæ finales arcæ pro sepulcris consecrari solebant, & arcuato tecto concamerabantur, cujus figuram heic expressimus ex libro Hygini.

Hæc sepultura finalis in modum arcæ, cujus operculum arcuatum est, facta videtur. Talis arca in villa Scipionis, quam pro sepulcro ejusdem Scipionis Seneca accepit. Sed ab his arcis multum diversæ arcæ lapideæ, in quibus condebantur corpora mortuorum. Illæ ex multis lapidibus constructæ: hæ ex uno lapide cavatæ. Et sunt quas πύελοι Græci vocant, in quas integrum corpus inferebatur. De hoc genere arcarum accipienda hæc vetus inscriptio: NE QUIS NOS INQUIETET EX ARCA NOSTRA, NEQUE ABANTE ALIAM PONAT, AUT COMMUTET. Item hæc altera quæ Veronæ extat in sarcophago marmoreo.

P. JULIUS APOLLONIUS SIBI ET ATTIÆ VALERIÆ CONJUGI OBSEQUENTISSIMÆ VIVUS PARAVIT. EJUSQ. CORP. IN ARCA CONDIDIT ET LOCUM SERVIO DEDICAVIT.

Transferri poterant hæ arcæ de loco in locum. Et de his intelligit Marcianus lib. III. Instit. *Videtur autem terra conditum, etsi in arcula conditum hoc animo sit, ut non alibi transferatur. Sed arculam ipsam si res exigat, in locum commodiorem licere transferre non est denegandum.* Lege *Divi*. D. de relig. & sumptib. fun. Tollenda autem negatio in illa lege, ac legendum: *etsi in arcula conditum hoc animo sit, ut alibi transferatur.* Sanxerant Divi fratres, justæ sepulturæ traditum, id est, terra conditum corpus, non esse inquietandum, hoc est, sua sede movendum. Jurisconsultus addit, videri etiam terra conditum, etsi hoc animo conditum in arca sit ut alibi transferatur. Difficultatem quippe non recipit, quin justæ sepulturæ traditum, & conditum corpus censeatur, quod in arca conditum est, in eadem sede mansurum. Non de alia arca capiendus Cajus eodem titulo leg. VII. *Adversus eum qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erat conditus, mortuum intulit, utilem actionem in factum proconsul dat: quia non proprie vel in sepulcrum, vel in locum alterius intulisse dici potest.* Hujusmodi, inquam, erant arcæ in quibus corpus totum condebatur, non cineres aut ossa. Ideo hæc exacte distinguunt Jurisconsulti. Ulpianus: *Ossa quæ ab alio illata sunt, vel corpus an liceat domino loci effodere vel eruere, sine decreto Pontificum seu jussu principis, quæstionis est.* Idem Ulpianus: *ne corpora aut ossa mortuorum detinerentur, aut vexarentur.* Iidem alio loco reliquias hominis, & corpus distinguunt. Et in edicto prætoris: *sive homo mortuus, ossave hominis mortui in locum purum alterius, aut in sepulcrum, in quo jus non fuerit, illata esse dicentur.* Jurisconsultorum ævo plerique etiam Romani & ex gentilibus condi integros se morte obita malebant, quam comburi, ut de Christianis, Judæis & Græcis qui Romæ & in Italia degebant, nihil dicam. In titulo tamen Chyndonactis σῶμα pro reliquiis corporis & cineribus ponitur: *Μίθρης ἐν ὀργάδι τὸ σῶμα χῶμα καλύπτει Χυνδόνακτος ἱερέων ἀρχηγοῦ. Δυσσεβὲς ἀπέχου. Λύσιοι ...* Corpus illud ossa tantum sunt & cineres in ampulla vitrea siti, quæ intra massam lapideam cavatam & operculo clausam recondita est. Ipse vidi & tractavi. Postquam desitum est corpora comburi in orbe Romano, condendis cadaveribus ubique parabantur hujusmodi lapideæ, vel marmoreæ arcæ, sive sarcophagi ex uno lapide exsculpti. Cassiodorus variarum III in Epistola Theodorici ad Danielem. *Et ideo artis tuæ peritia delectati, quam in excavandis & ornandis marmoribus exerces, præsenti auctoritate concedimus, ut te rationabiliter ordinante dispensentur arcæ, quæ in Ravennati urbe ad recondenda funera distrahuntur, quarum beneficio cadavera in supernis humata sunt, lugentium non parva consolatio, quoniam animæ tantum de mundi conversatione discedunt, corpora vero dulces quondam superstites non relinquunt.* Hæ arcæ ad mensuram corporis unius ac modulum erant factæ, nec plura corpora recipiebant. Ideo separat eas à loco ac sepulcro Jurisconsultus. De loco dicam infra. *Sepulcrum* plurium arcarum capax fuit. Idem quippe quod monumentum. Hinc *familiaria sepulcra* Catoni dicuntur, quæ quis sibi familiæque suæ constituit. In illis sepulcris, sive monumentis totidem arcæ, quot corpora collocabantur. Nam singula corpora in suis arcis erant sita ac sepulta, & omnes arcæ intra unum monumentum receptæ ac conditæ. Idem de urnis ac cinerariis licet dicere, ubi corpora cremabantur, ut apud Romanos, & olim apud Græcos. Nam certum est antiquissimam Græciam corpora defunctorum cremasse. Duo igitur in sepulturis, ac circa sepulcra veniunt consideranda; *monumentum*, hoc est, generalis θήκη omnium in eadem familia defunctorum, & singulorum corporum arcæ, vel sarcophagi, vel urnæ, aut cineraria, si cineres tantum, vel ossa, ac reliquiæ hominis condebantur. Monumenta ea non unius generis aut formæ. Apud Græcos, ubi corpora integra condere cœperunt, hypogæa & subterranea fuere. Petronius: *In conditorium etiam prosecuta est defunctum, positumque in hypogæo Græco more corpus custodire ac flere totis noctibus diebusque cœpit.* In eo hypogæo corpus mariti arca seorsim inclusum fuit, ut constat ex his quæ post sequuntur: *secundum hanc orationem jubet mariti sui corpus ex arca tolli, atque illi, quæ vacabat, cruci adfigi.* Omnes mortui in illis hypogæis in sua quisque arca positi jacebant. Fornicata erant: unde & καμάρας vocat Phlegon, qui & πύελοι appellat singulorum cadaverum thecas, vel arcas, quæ in ea καμάρᾳ vel fornice habebantur conditæ. Verba ejus hæc sunt: *ἀνεῳχθείσης δὲ ὑφ' ἡμῶν τῆς καμάρας, εἰς ἣν πάντες οἱ οἰκεῖοι μετὰ θάνατον ἐτίθεντο, ὁρῶμεν ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων κλινῶν ἰδεῖν τὰ σώματα κείμενα, ἢ τὰ ὀστᾶ τῶν πάλαι τετελευτηκότων. ἐπὶ μόνης δὲ τῆς Φιλιννίου ἰσθῆτι, καὶ σινδόνι κειμένην, ... δυεῖν*

θηρῶν, καὶ τὸ χρυσοκόλλητον πτέρον. Apparet totius familiæ hoc monumentorum hypogæum fuisse. Ibi mortui ex eadem familia jacebant in suis quique lectulis. Arcas, vel sarcophagos ita vocat, quod in his cubarent mortui, & pro lectulis eos haberent. Philodemus μονόκλινα πυελίδας vocat in epigrammate nondum edito:

Οὐκ αἰνεῖς ἄνθρωπε τίνος γλύφος, ἐν μονοκλίνῳ
Δεῖ σ' ἄβιον κεῖσθαι δύσμορε πυελίδι.

Defunctum te oportet, ô tocullio, in lectulo saxeo cubare, & æternum jacere. Lucilius:

---- in capulo hunc non esse, aliumque cubare.

De mortuali loculo. Huc referendi Lucretii versus lib. III: quod non animadverterunt ejus interpretes:

Nam si in morte malum est, malis morsuque ferarum
Tractari, non invenio qui non sit acerbum
Ignibus impositum calidis torrescere flammis:
Aut in melle situm suffocari atque rigere
Frigore quum in summo gelidi cubat æquore saxi:
Urgerive superne obtritum pondera terræ.

Tres modos sepulturæ tangit. Qui cremabantur, qui terra obruebantur, & qui in lapideis arcis cum melle condebantur, quos ait in gelidi æquore saxi cubare. Nonnus λιθώδη χηραμὸν sepulcrum Domini nostri appellat, dum ad has arcas vel lapideos lectulos respicit:

Καὶ νέκυν ἐμμεμαῶτα λιθώδεϊ θῆκε χηραμῷ.

Vocat & ψαμμώδεα χηραμὸν. Sed eum errare dicam infra. Ut redeam, unde digressi sumus, subterranea fuere Græcorum monumenta, postquam ab ustrina cadaverum recessere. Hesychius: ὑπογαῖον, ὑπόγειον τύμβον. At apud Tertullianum de anima, apogæum non est sepulcrum, sed locum subterraneum ita vocitat, in quo latuit Pythagoras. *Respice ad ejus hypogæum, & si sapis crede.* Ita vetus Agobardi, τὸ ὑπόγειον. *Subterraneum* unica voce dixit paulo ante, & alibi in libro adversus Nationes: *de subterraneo antipodes.* Romanorum monumenta supra terram extruebantur. Ideo dixit Petronius, *In hypogæo Græco more.* Quia Latinorum ὑπέργεια, & supra terram ædificata conditoria mortuorum. Ratio diversitatis ex diverso more processit. Qui corpora integra sepeliebant, quærenda his fuere subterranea loca mortuis recondendis, ne cadaveris odor putrescentis in supernis sentiretur. Nihil tale metuendum à cineribus & reliquiis combusti corporis. Ideo qui comburebant corpora sua Romani, supra terram ædificata habuere conditoria. Hujus rei argumentum non leve, quod apud Romanos quoque, si qui defunctorum suorum cadavera non cremarunt, in cryptis ea locisque subterraneis sepeliverunt. Hinc *crypta martyrum* tot locis leguntur in veteribus martyrologiis & patrum scriptis. Damasus de viris Pontificum sæpius meminit priorum Romæ Episcoporum in crypta sepultorum in cimiterio Callixti. *Crypta* proprie est subterraneus locus, vel spelunca. Glossæ: *Crupta*, βαίτης pro βίτης. Hesychius: βίτης, τὸ ὑπόγειον μέρος τοῦ ἱεροῦ. *Grottam* dicimus pro spelunca ex illo *crupta.* Hodie quoque procerum monumenta, & si qui alii gentilia sepulcra habent, cryptæ veræ sunt, specus nempe defossi, & subterranei fornices, in quibus aut terra obruta sunt corpora, aut marmoreis & plumbeis, atque etiam ligneis arcis condita, supra extante ad memoriam ex marmore aut lapide structa aliqua massa & inscripta, quod proprie *monumentum* vocatur. Nec putandum est alio more modoque monumenta facta habuisse Judæos, qui per facultates monumenta habere potuerunt. *Crypta* eæ fuerunt, ut eas auctores semper nominant qui res eorum scripsere. Σπήλαια Græci appellant. Vetus auctor Itinerarii Burdegalensis ante annos mille ac ducentos conscripti: *Inde non longe est monumentum Ezechiel, Asaph, Job & Jesse, David, Salomon, & habet in ipsa crypta ad latus deorsum descendentibus Hebræis scriptum nomina superscripta.* Et paulo post: *Inde Terebintho Cebron, mil. II. ubi est memoria per quadrum ex lapidibus miræ pulcritudinis, in qua positi sunt Abraam, Isaac, Jacob, Sarra, Rebecca, & Lia.* Sepulcrum Abrahami, vel locus sepulcri, quem mercatus est ab Hettæis, *spelunca duplex* vocatur Genes. cap. XXIII, & cap. XXV, *& sepelierunt eum Isaac & Ismael filii sui, in spelunca duplici, quæ sita est in agro Ephron.* De ea duplici spelunca, quare ita vocata sit, miré æstuant interpretes omnes. Nec meliora afferunt viri docti, qui fossam & speluncam in ea fuisse autumant, ut per fossam aditus ad speluncam patuerit, in qua jacebat mortuus, qua forma etiam fuisse volunt Domini sepulcrum. In quo ratio eos fugit. Simplicissimum est speluncam duplicem accipere, ut Græci appellant ἀμφίδυμα σπήλαια, ἢ διπλᾶ, quæ duplicem habent aperturam, & ex duabus partibus ingressum. Per hoc speluncæ magnitudinem ostendit, quæ duplicem hiatum haberet. Hesychius: ἀμφίδυμος, ὁ ἐξ ἀμφοτέρου μέρους εἴσοδον ἔχων. Portus etiam ἀμφιδύμους eo sensu vocarunt, qui & *duplices* dicti sunt. Idem: ἀμφίδυμοι, διπλοῖ ἐξ ἑκατέρου μέρους εἴσπλουν ἔχοντες. Poëta: ἐν σπέϊ ἀμφιδύμῳ. Non quærenda est alia duplicis speluncæ interpretatio. Idem vetus Itinerarium sepulcrum Lazari *cryptam* vocat: *Inde ad orientem passus mille quingentos est villa, quæ appellatur Betania. Est ibi crypta, ubi Lazarus positus fuit, quem Dominus suscitavit.* Apud Johannem cap. XI μνημεῖον & σπήλαιον vocatur illa Lazari crypta: Ἰησοῦς οὖν πάλιν ἐμβριμώμενος ἐν ἑαυτῷ, ἔρχεται εἰς τὸ μνημεῖον· ἦν δὲ σπήλαιον καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῷ. Nonnus χθόνιον σπέος interpretatur, id est, subterraneum specum:

Καὶ χθόνιον σπέος ἦεν ἔσω γλαφυροῖο μελάθρου
Καὶ λίθος ἀγλυπτοῖο φέρων μίμημα θυρέτρου
Ἀμφιπαλὴς ἐπίκειτο ἐρείδων χάσματι τύμβου.

Ex his colligi potest quali forma fuerint Judæorum sepulcra. Specus erat subterraneus lapide structus, & cameratus cum foramine desuper ad demittenda cadavera, quod lapide vice operculi claudebatur. Nec alterius generis aut formæ fuisse liquet Græcorum hypogæa. Ex eadem historia Lazari colligere licet populos eos, qui cadavera integra sepeliebant & condebant, in subterraneis ea idcirco condere solitos, ne fœtore auras corrumperent in supernis posita. Quum enim Lazarum extinctum videre expeteret Dominus, dixit ei Martha diem quartum esse ex quo cadaver esset, ac proinde jam fœtere. Unde etiam concludere datur Judæos corpora defunctorum non condisse aromatis exenterata, sicut Ægyptii solebant. Nullus enim fœtor ex cadavere conditura medicato exiisset. Ægyptii autem licet cadavera sua non cremarent, quia odoribus ea condiebant, domi apud se in conclavibus ei rei destinatis inclusos ligneis thecis vel loculis asservabant. Nam periculum à fœtore nullum. Herodotus ξυλίνους τύπους ἀνθρωποειδέας, loculos illos vocat quibus includebant cadavera condita Ægyptii. Sed & θῆκαι dicebantur. Unde & θηκαῖον οἴκημα appellat, in quo servabantur. Aëtius γλωσσόκομα nominat lib XVI. Τὰ σμυρνισμένα οἱ Αἰγύπτιοι διὰ τῶν νεκρῶν σωμάτων ποιοῦσι θέλοντες τὰ σώματα αὐτῶν φυλαχθῆναι, διὰ τὸ μὴ ἐν τάφοις αὐτὰ καλύπτειν, ἀλλ' ἐν γλωσσοκόμοις. Corpora sepulcris non condebant, ut ceterarum gentium mos fuit; sed condiebant, & in loculis ligneis servabant. Hesychius: γλωσσόκομον. Non solum arculas, in quibus jacebant condita cadavera, sed etiam monumenta ipsa plurium arcarum capacia sic vocarunt. Æschylus: προγόνων τε θῆκαι, *monumenta majorum.* Pollux: ἠρίον, μνημεῖον, θῆκαι, σοροί, πύελοι. Plato legum XII. Τελευτήσασι δὲ πρόθεσίν τε, καὶ ἐκφορὰς, καὶ θήκας διαφόρους εἶναι τῶν ἄλλων πολιτῶν. Paulo post θήκας illas explicat de monumentis hypogæis & fornicatis, in quibus plures lectuli lapidei repositi condendis corporibus: θήκην δὲ ὑπὸ γῆς αὐτοῖς εἰργασμένην εἶναι ψαλίδα προμήκη λίθων προτίμων καὶ ἀγήρων εἰς δύναμιν, ἔχουσαν κλίνας παρ' ἀλλήλας λιθίνας κειμένας, ἐς ἣν μακαρίσαντα θέντες, κύκλῳ χώσαντες, &c. Κλῖναι illæ λίθιναι sunt arcæ lapideæ, in quibus corpora condebantur, quæ in thecis illis subterraneis reponi solebant. Diodorus νεκρῶν θήκας. In veteri inscriptione *armarium distegum* pro monumento vel theca mortuorum. Unica voce νεκροθήκας dicere liceat, uti ζωθῆκαι dicebantur cellæ, in quibus saginabantur viva animalia, ut turdi, gallinæ & alia. Caveæ quoque, quibus includuntur aviculæ, ita vocari possunt. Græci ζώγρεια & ζωγρεῖα vocant. Strabo ita etiam appellavit septa animalibus includendis, damis, leporibus & aliis, quæ *vivaria* Latini dicunt. At ζωθήκη proprie est Atticorum οἰκίσκος. Grammatici ὀρνιθοτροφεῖον exponunt. In veteri inscriptione *zotheca* jungitur culinæ, eoque nomine intelligitur cellula, in qua saginabantur & servabantur viva animalia ad sacrificium.

HER-

HERCULI SAXANO SACRUM SER. SULPITIUS TROPHIMUS AEDEM ZOTHECAM CULINAM PECUNIA SUA A SOLO RESTITUIT. Iode hodieque *zothecarum* idiotismo nostro dicimus sedile, in quo cubant gallinæ, & *zothecare* eo modo cubare, quo ipsæ perticis suis & sedilibus impositæ cubant. Postea *zothecam* pro quolibet οἰκίσκῳ & parvo conclavi usurparunt. Hinc Sidonius zothecul as pro armariolis, vel librorum thecis posuit, vel pro ipso conclavi & bibliotheca: Epist. VIII. XVI. *Nam per armariola & zothecula nostras non manserunt digna prolatu.* Et Epist. IX. XI. *Supradicto tamdem potes uti libello, ut eum non amplius zothecula tua quam memoria includas.* Proprie vero id significat quod diximus. Nam ζωθήκη idem quod ζωοθήκη. Sic νεκροθήκη monumentum intra quod recipiebantur corpora defunctorum arcis suis & lectulis, sive soliis condita. Fornicata erant & ex structura facta. Nec putandum est alius generis aut formæ fuisse cryptas Judæorum. Quale fuit Lazari sepulcrum, tale & Domini nostri fuisse, in crypta nempe ac specu defosso, certum est. *Cryptam* vocat idem ille auctor, quem supra attulimus: *in sinistra autem parte est monticulus Golgotha, ubi Dominus crucifixus est. Inde quasi ad lapidis missum est crypta, ubi corpus ejus positum fuit, & tertia die resurrexit.* Non alio genere structa hæc crypta videtur, nec alia forma, quam illa Lazari. Subterranea quippe, & saxo constructa, & fornice tecta, & foramine, quod lapide cludebatur, aperta. Quales omnes cryptæ ædificabantur, mortuis recondendis. Volunt tamen ex rupe excisam esse illam Dominicam cryptam inducti his verbis Marci: καὶ κατέθηκεν αὐτὸν ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας: *quod erat excisum e petra.* Alii *rupe* interpretantur. Quasi & rupes in eo horto fuerit, ubi monumentum erat, in quo positum est corpus Domini. Sed fallit eos ratio. Veteri quidem Græciæ πέτρα idem quod rupem significat. Theocritus:

---- πέτρας ἀποσκοπιάζ' ἀτρεμέων.

At Græciæ mediæ idiotismus πέτραν pro quolibet lapide usurpavit, etiam pro cæmentitio, & οἰκοδομικῷ. Præterea dicendum fuisset λελατομημένον ἐκ τῆς πέτρας, si ex rupe excisum, quæ inibi erat, intellexisset. Norunt Græce periti quid valeat illud absque articulo ἐκ πέτρας, idem quippe est ac si dixisset, ἐκ λίθου. Nam πέτρα est λίθος. Paulus Silentiarius ambonem Sanctæ Sophiæ ἴδος πετραῖον dixit, quod ex lapide constructus esset:

Πᾶν δ' ἢ τὸ καλλίβλεπτον ἴδος πετραῖον ὀπωπὸ
Ἔσθω στεφᾶν ἀνάγυσι θαυμάσια ἄνεα βίβλων.

Idem passim πέτρας appellat marmora cæsa & polita, quibus structum illud ædificium. Apud Matthæum πέτρα ponitur pro lapide fundamentali: σὺ Πέτρος εἶ, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. Denique fefellit eos significatio vulgaris verbi λατομεῖν, quod lapides ex lapidicina cædere significat: unde λατομίαι, lapidicinæ. Atqui λατόμους etiam appellarunt, qui lapides quadrabant & polibant ad ædificandum. Hesychius: λατόμος, λιθοξόος. Igitur μνημεῖον λελατομημένον ἐκ πέτρας est monumentum ex lapide cæso ac polito constructum. Paulus Silentiarius in ἐκφράσει templi Sanctæ Sophiæ & ambonis λατόμους & λατύπους pro iisdem usurpat. Sed Lucas omnem difficultatem amolitur, qui μνῆμα λαξευτὸν vocat: καὶ κατέθηκεν αὐτὸ ἐν μνήματι λαξευτῷ. Græce scientes omnes heîc convenio quid aliud putent μνήματος λαξευτοῦ appellatione intelligi quam monumentum ex lapide polito atque quadrato structum? Λαοξόος, & inde λαξόος is dicitur proprie qui lapides polit ac levigat. Vetus inscriptio de sculptore:

Πραξιτέλης ἔσθεν λαοξόος οὐχὶ χερείων.

Inde λαξεύω & λαξεύειν. Quod & pro struere & ædificare posuerunt. Eudemus Rhetor in Lexico: λαξευτήριον οἰκοδομικὸν ἐργαλεῖον. Λαξόος γὰρ οἰκοδόμος. Instrumentum structorum. Male igitur Beza vertit: *In monumento quod erat in saxo incisum.* Nec melius vulgata: *In monumento exciso.* Nullo modo hoc significare potest vocabulum λαξευτόν. Hæc quum non intelligeret Nonnus, sepulcrum Domini ex uno lapide cavatum & monolithum fuisse credidit, ut ex paraphrasi hac ejus planum est ad Johannem:

---- ἦεν δ' ἐν γείτονι κήπῳ
Τύμβος ἀδμήτοιο βαθυνομένης ἀπὸ πέτρης
Γλυφθεὶς ὅλος νεότευκτος.

Quod ex aliis Evangeliis sumpsit. Nam nihil tale apud Johannem. Hinc paulo post λιθίνην χαμεύνην & ὀλίγην χαμεύνην appellat. Putavit similem esse arcis illis, sive lectulis lapideis ex uno lapide cavatis, in quibus condebantur cadavera, qui ad modulum corporis erant facti. Structores dum ædificant simul etiam lapides cædunt, quadrant & poliunt. Hinc λαξόος & λατόμος pro structore, & λατομητὸν & λαξευτὸν, quod ex lapide polito structum est. Monumentum illud, in quo depositum Christi corpus, in horto Josephi Arimathiensis fuit, quod ille sibi ac suis curaverat exstruendum. Matthæus: καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν πέτρᾳ, id est, *quod construxit in lapide.* Idem dixit quod Marcus, λατομητὸν ἐκ πέτρας. Loquutio autem tralaticia, & qua scriptores sacri sæpe utuntur, ἐν πέτρᾳ λατομεῖν pro ἐκ πέτρας, vel πέτρᾳ, lapide struere. Sic apud Lucam: Κύριε εἰ πατάξομεν ἐν μαχαίρᾳ. Dices non idem esse ἐν μαχαίρᾳ πατάξαι, & ἐν πέτρᾳ λατομῆσαι. Illud enim instrumentum est, hæc materia. Sane verum est. Sed ecce *in notis compunctum* dixere, ubi notæ res sunt ipsæ, quibus compunctus stigmatis, non instrumentum, quo compunctus est. Sic ergo & λαξευτὸν ἐν πέτρᾳ pro πέτρᾳ quod ex lapide cæso structum est. Nihil tritius hac loquutione. Ceterum quidem vulgus & plebs infima, quę per facultates monumenta sibi ędificare non poterat, in depressis fossis mortuos suos condebant, & terra obruebant. Nec hoc in Judæa tantum, sed apud Græcos Romanosque pariter obtinuit. Quibus vero facultates suppetebant, hi monumenta habuere structa sibi suisque. Monumentum igitur illud Josephi, in quo Christi corpus jacuit, spelunca quidem fuit, sive crypta, & ex terra cavata, sed lapide structa, & concamerata, ut solent hodie fieri omnes apothecæ vinariæ, quas appellamus *cavas.* Monumenta quoque subterranea omnia ita fiunt, quæ *carnaria* vulgus vocitat. Quod de duplici crypta & spelunca Dominici sepulcri tradunt recentiores & inter eos Brocardus, vereor ut verum sit. Vetus auctor, qui circa Constantini magni tempora vixit, unius tantum cryptæ meminit, & Basilicam, sive Dominicum in eo loco jussu Constantini ædificatam scribit: *Ibidem modo jussu Constantini Imperatoris basilica facta est, id est, Dominicum miræ pulcritudinis.* Bellonius quoque refert templum ibi hodieque restare rotunda forma lumen ex culmine recipiens, in cujus medio Domini sepulcrum sacello quodam conclusum. Cetero templum illud in plano situm esse non in monte affirmat. De rupe igitur vix verisimile est in ea incisum fuisse Dominicum monumentum. Hortus fuit, in quo sub terra constructum illud monumentum, non saxosus nec scruposus, sed qualem decuit horti agrum esse, in quo nullæ rupes, nec rupinæ. Sed nec terram ipsam horti ὑπόπετρον fuisse credibile est. Spelunca illa, sive crypta manu facta quæ monumenti usum præbebat, structura & fornice constans, horti solo suberat. In ipso solo foramen, cui lapis impositus operculi vicem, in horti area illud erat monumentum, sub terra lapide quadrato septum, & fornice tectum foramine desuper patente quod saxo advoluto operiebatur. Hoc in omnibus siris, cryptis & templorum thesauris, & favissis, quæ sub terra ædificabantur, fiebat. Lapide quadrato struebantur, & concamerabantur, relicto foramine, quod saxo desuper imposito claudebatur. Plutarchus in vita Philopœmenis: οἱ μὲν αὐτὸν κομίσαντες αὐτὸν εἰς τὸν καλούμενον θησαυρὸν οἴκημα κατάγειον, οὔτε πνεῦμα λαμβάνον, οὔτε φῶς ἔξωθεν, οὔτε θύρας ἔχον, ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενον ἐνταῦθα κατέθεντο. Livius hoc idem sic memoravit: *admonent deinde quidam esse thesaurum publicum sub terra saxo quadrato septum, eo vinctus demittitur, & saxum ingens, quo operitur machina, desuper impositum est.* Placet erudito viro *machinam* ibi esse molam. Fallitur. Ita vocat subterraneum illum thesaurum. Catastam, in qua servi vendebantur, & qua inclusi prostabant, *machinam* dixere. Unde apud Q. Ciceronem, *ancillam emere de machinis.* Livius *machinam*

etiam

etiam vocat οἴκημα κατάγειον, quod lapide desuper imposito operiebatur. Præterea falsum esse *machinam* esse molam inferiorem. Totum molæ machinamentum hoc nomine veniebat, & tam superiorem quam inferiorem continebat. Hinc *machinarius* asinus, qui machinam circumagit. At superior mola circumagitur tantum, non inferior. Peccat idem, quod *catillum* esse docet superiorem molam. Immo inferior, ut alibi ostendimus. ὁ πίναξ, ὁ τρέχει ζω τῆς μύλης. Superior *meta* vocabatur. Græcis ὄνος. Hæc mutato & inverso ordine scribuntur apud Paulum. Nugatorium etiam est περιαγόμενον λίθον apud Plutarchum accipere de molendinario lapide, qui molam operit inferiorem, & circumagitur. Non utique vertebatur in claudendo illo ostio thesauri subterranei. At dicit Plutarchus λίθῳ περιαγομένῳ κατακλειόμενος. Non hic est lapis molendinariæ machinæ versatilis. Quodsi ad illius instar hic factus esset, hoc saltem expressisset. Clarum est legi debere in illis Plutarchi verbis: ἀλλὰ μεγάλῳ λίθῳ ὑποστρεφομένῳ κατακλειόμενον. Ad verbum id ex Livio expressum: *& saxum ingens, quo operitur machina, desuper impositum est.* Thesauri templorum, in quibus res sacræ vetustate collapsæ reponebantur, eodem modo structi clausique in area templi sub terra facti. Latini veteres vocabant *favisas*, vel *favissas*. Græci θησαυρός. Hesychius: θησαυρὸς, εἰς ἀγαλμάτων καὶ χρημάτων ἱερῶν ἀπόθεσιν οἶκος. Hic locus subterraneus in area templi structura & fornice factus, & operculo saxi clausus. *Favisa* Latinis priscis. Varro apud Agellium *favissas* docet esse *cellas quasdam, & cisternas, quæ in area sub terra essent, ubi reponi solerent signa vetera, quæ ex eo templo collapsa essent, & alia quædam religiosa è donis consecratis.* Ita legenda hæc verba apud Agellium. *Cellas* exponit, id est, οἴκους καταγείους. Et *cisternas*, quæ ad illud instar structæ essent. Festus tamen apud Paulum *favissas* locum interpretatur, *in quo aqua erat inclusa circa templa.* Hæc proprie *cisterna*. Sed & infra terram cisternæ. Ideo subterraneum locum, ut erant thesauri templorum & favissæ, appellarunt cisternam. Paulus: *cisterna dicta quod cis inest infra terram.* Glossæ: *cisterna*, λάκκος. Græcis proprie fovea, vel puteus ad concipiendam aquam & retinendam in terra cavatus & munitus. Glossæ Græcorum: Κιστέρνη, λάκκος, φρέαρ, φρέατος ὄρυγμα. Sciendum porro est Græcos etiam θησαυρὸν dixisse locum circa templa, in quo erat aqua inclusa, qua sese lustrabant ingressuri templum. Σπονδεῖα & περιρραντήρια vocabant. Heron in Pneumaticis. Θησαυρὸς ἢ ἀγγεῖον. Hoc sensu *favissa* etiam Latine exponi posset. Addit Festus vel potius Paulus de favissis: *Sunt autem qui putant favissas esse in Capitolio cellis cisternisque similes, ubi reponi erant solita ea quæ in templo vetustate erant facta inutilia.* Notandum quod ait cisternis similes. Varro ἀνάχωμα *cisternas* vocat. In area Capitolina erant istæ cellæ sub terra, quæ prohibuere Catulum aream Capitolinam deprimere, quum ea depressa vellet Capitolii ædem altiorem reddere, ut pluribus gradibus in eam conscenderetur. Agellius lib. II. cap. X. *Varro rescripsit in memoria sibi esse quod Q. Catulus curator restituendi Capitolii dixisset, voluisse se aream Capitolinam deprimere ut pluribus gradibus in eamdem conscenderetur, suggestusque pro fastigii magnitudine altior fieret, sed facere id non quisse, quoniam favissæ impedissent.* Mendum est in illis verbis, *ut pluribus gradibus in eamdem conscenderetur.* Quid enim hoc esset, *aream deprimere ut pluribus gradibus in eam conscendatur?* Area extra templum est sub dio. Ut area Capitolii, area Fori Trajani, area Vulcani, area Palatina. Vetus liber habet: *in eadem conscenderetur.* Omnino scribendum transposita litera: *in ædem.* Hoc defuisse magnificentiæ Capitolii dicit Tacitus, quod non satis esset altum. Huic vitio, sive defectui mederi voluit Catulus deprimendo aream templi, ut pluribus gradibus in ipsum templum conscenderetur, suggestusque ejus eo pacto altior appareret & dignior fastigii magnitudine, sed prohibitus est id facere favissis illis subterraneis quæ aream occupabant. Frustra laborat Varro in quærendo etymo *favissarum*, & ridicule *flavissas* olim dictas autumat quod in his flata pecunia reconderetur. *Favissæ* olim dicebantur *fovissæ*: ut *Fabii* postea appellati qui priscis *Fovii*. Antiquum verbum *fovo*, à quo *fovea*. Ex Græco χέω & Æolice χεύω, *fovo*. Ut χολὴ, *fel*; χυτὸς, *futus*: unde *futilis*. A *fovo*, quod est cavo & fodio *fovissæ*: ut à *vibro vibrissæ*, postea *favissæ*. Lacus subterraneos & cisternas ita appellarunt. Sic ex Græco παροψὶς *parapsidem* fecerunt Latini, O in A mutato. Sic σοφὸς, *sapus*. Hæ autem favissæ thesaurique subterranei lapide imposito claudebantur, quomodo & monumenta hypogæa. Nævius *thesaurum Orchivum* hujusmodi monumentum eleganter dixit:

Itaque, postquam Orchivo traditus thesauro.

Johannes de monumento Lazari: ἦν δὲ σπήλαιον, καὶ λίθος ἐπέκειτο ἐπ' αὐτῷ. Nec secus fuit de monumento illo in quo Dominus jacuit. Ideo advolutum lapidem dixere Euangelistæ super ostium sepulcri, ut occluderetur. Quum λαξευτὸν igitur & λελατομημένον ἐκ πέτρας appellant, nihil aliud significant, quam ex structura factum. Ceterum in nudo cryptæ, vel speluncæ solo corpora, sicut erant pollicta & involuta linteis, jacuisse videntur, per ostium supernum demissa. Nulla enim mentio sarcophagi vel arcæ in historia Lazari & Domini. Hodie quoque in multis locis hypogæa sub solo templorum ædificata sunt, in quæ per foramen vel ostium in ipso solo factum demittuntur cadavera linteis solis involuta, non sarcophagis inclusa. Hoc in Italia præcipue videre est. Certum porro est Judæos corpora defunctorum non condita in arcis, aut lectulis, sive sarcophagis, sed solis linteis tæniatim scissis operta & amicta intulisse monumento. In monumenti lateribus, ut Judæi magistri tradunt, exsculpti erant cavi singulis corporibus recipiendis idonei, quibus ea immittebantur, sicut erant tænus, vel fasciis velata. Hi cavi in pariete monumenti excavati, in quos veluti tradebatur cadaver, vicem lectorum vel arcularum præbebat, quibus in Græcia corpora defunctorum condi solebant. Ritus ipse pollingendorum corporum non diversus apud Judæos & Græcos fuit. Fasciis ea tota velabant, excepto capite, quod sudario involvebatur. Id ἐνταφιασμὸν dicebant, quod alibi explicavimus. De sudario certum est non linteum magnum fuisse, qualia illa sunt hodie, quæ pro vero Dominico sudario ostenduntur, sed breve aliquod textum, quo sudorem vultus extergebant, complectendo capiti aptum. Mediæ comœdiæ poëtæ καψιδρώτιον vocarunt. Pollux: εἴη δ' ἂν καὶ τὸ ἐν μέσῃ κωμῳδίᾳ καψιδρώτιον καλούμενον, ὃ νῦν σουδάριον ὀνομάζεται. Sic dictum ἀπὸ τοῦ κάπτειν ἱδρῶτα. Corrigendus in hoc vocabulo Hesychius: καψιδρώτιον, εἶδος χιτωνίσκου. Vulgo editur καψιδρώνιον. An ergo similiter *sudarium* à sudore? Et cui non sic visum est? Firmicus *sudarios* vocat qui ex palæstra veneria sudant lib. III. capite VII. Ita enim vetustissimus liber legit: *faciet infames, libidinosos & puerorum amatores & ex coitu sudarios.* Mœris tamen Atticista in Lexico notat apud Hermippum veteris comœdiæ poetam σουδάριον reperiri eo sensu quo σουδάριον vulgo tum in Græcia sumebatur: Σουδάριον Ἕρμιππος, τὸ ὑφ' ἡμῶν σουδάριον. Quæ profecto mira sunt. Sed hæc obiter. Verus auctor Anonymus monumentum Christi, ut & Lazari *cryptam* nominat. Euangelista dicit σπήλαιον fuisse Lazari sepulcrum. Veteres quoque patres σπήλαιον indigetarunt Dominicum monumentum. Hinc illa Græcorum θεωρία de sepulcri Dominici comparatione cum Ecclesiæ concha: Κόγχη ἐστὶ κατὰ τὸ ἐν Βηθλεὲμ σπήλαιον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς, καὶ κατὰ τὸ σπήλαιον ὅπου ἐτάφη. Sed quæ similitudo conchæ Ecclesiæ cum spelunca vel crypta? *Concham* appellarunt veteres apsidem basilicæ, vel locum sanctuarii, quod apside concameratus esset, quum reliquum basilicæ tectum lacunatum fieret. Notavimus ad Historiam Augustam quid distarent lacunaria à cameris. Concha autem idem quod camera, vel apsis. Ex his apparet & Dominicum sepulcrum structura concameratum fuisse. Nulla enim alia similitudo inter concham, vel apsidem Ecclesiæ, & speluncam in qua sepultus jacuit Dominus, præter cameram tecti. Cryptæ omnes & cryptoporticus fornice concamerabantur. Varro: *Quidam habent granaria sub terris, uti speluncas, quas vocant siros.* Alii *cryptas* eas vocarunt. Inde apsidem Ecclesiæ, vel sanctuarium ita etiam dixerunt, quod simili modo esset came-

camerata. Glossæ: *Crupta, Βίτωι.* Græci interpretantur ἀπόκρυφον μέρος τοῦ ἱεροῦ. *Adytum* etiam ita interpretantur Græci. Ἄδυτον, τὸ ἀπόκρυφον μέρος τοῦ ἱεροῦ. Plerumque etiam subterranea hæc adyta. Sed & *favissas* & *thesauros* templorum ἀπόκρυφα μέρη τοῦ ἱεροῦ vocare liceat. Cur βίτος, aut βαίτης adytum templi, & interiorem cellam significaverit, nescio. Nec enim puto esse Βαιθήλ. Hesychius: Βαιθήλ, οἶκος Θεοῦ. Notum ex qua lingua hæc vox. Idem etiam βαιτύλιον σπήλαιον exponit. Concha, sive apsis templi speluncæ modo camerata: unde & spelunca etiam dicta. Nativæ speluncæ ut plurimum fornices habent pro tecto non manu sed à natura factos. Poëta:

---- *pendentis fornice saxi.*

Erraret igitur si quis putaret concham Ecclesiæ, quia comparatur speluncæ Dominici sepulcri quæ subterranea fuit, etiam sub terra conditum fuisse. Sola, ut dixi, similitudo tecti camerati, vel apsidati quæsita est. Paulinus Epist. XII ad Severum: *Totum vero extra concham basilica spatium alto & lacunato culmine geminis utrimque porticibus dilatatur.* Ergo sola concha cameratum habuit culmen, & non tam altum quam reliquum basilicæ spatium, quod erat laqueatum. Legendum autem in illis Paulini verbis: *alto & lacuato culmine*, non *lacunato*. Nam & *lacuatum* pro laqueato dixisse veteres alibi docuimus. Aliud porro *lacunar*, aliud *lacuna*. Nec *lacunatum culmen* dici queat, quod est laqueatum. Dicebatur etiam apsis. Canon XXXII. Concil. Carthag. III. *Cujuscunque autem pœnitentis publicum & vulgatissimum crimen est, quod universa Ecclesia noverit, ante apsidem manus ei imponatur.* Hic *apsis* locum sanctuarii significat, & *chorum*, ut hodie vocant. Græcis κόγχη dicitur, & plerisque etiam Latinorum *concha*. Ea conchæ camera dimidiati hæmisphærii figuram habebat, vel quartæ partis sphæræ. Paulus Silentiarius in ἐκφράσει templi Sanctæ Sophiæ:

---- ὑψοῦ δ' ἂρ μετ' ὄρθιον αὐχένα τοίχων
Σφαίρης τετρατόμοιο λόχος τὸ τέταρτον ἀνέγρει
Οἷον ὑπὲρ τελλίφοιο καρηνατος ὑψόθι νώτων
Σχῆμα πολυγλώχινι ταὼς πτερύγεσσιν ἐγείρει.
Κόγχας τοῦδε καρήνοις σοφοὶ τεχνήμονι μύθῳ
Ἀνέρες ἐνδάξαντο, τὸ δ' ἀτρεκὲς εἴτ' ἀπὸ κόγχης
Εἰναλίης καλέουσι δαήμονες, εἴτ' ἀπὸ τέχνης
Αὐτοί τις δεδάασι.

In sequentibus ἀψῖδας & κόγχας easdem facit:

---- δύω δ' ἐς κίονας ἄλλας
Κόγχας ἀμφοτέρωθι περιβάλλεται ----

Paulo post ἀψῖδας vocat:

Κίοσι μὲν δοιοῖσιν ἀείρεται ἔνθα καὶ ἔνθα
Ἀμφοτέρης ἀψῖδος ἰδέσθαι ----

Ea concha, vel apsis tribus concavitatibus intus recedentibus distincta constabat. Idem Paulus:

Τρισσοὶ μὲν αἰπολιαί ἀναπέπταται ἔνδοθι κύκλοις
Ἡμιτόμοις, ὑψοῦ δ' ἂρ μετ' ὄρθιον αὐχένα τοίχων
Σφαίρης τετρατόμοιο λόχος τὸ τέταρτον ἀνέγρει.

Concham basilicæ, vel apsida templi illius his versibus plane expressit. Τρισσοὶ ἔνδοθι κύκλοι ἡμιτόμοι appellat tres recessus concavos apsidis, qui ab invicem distincti erant circulis dimidiatis prominentibus. Tota vero apsis in exteriori parte sphæræ quadripartitæ quartam partem referebat. Idem Paulinus Natali X ita apsidem Ecclesiæ, sive concham describit:

Est etiam interiore sinu majoris in aula
Insita cella procul quasi filia culminis ejus,
Stellato spatiosa tholo, trinoque recessu
Dispositis sinuata locis.

τρισσοὶ ἔνδοθι κύκλοι ἡμιτόμοι, tres illi recessus conchæ Paulo dicuntur. Unde & τρίλιπτος ἀψῖδα idem appellavit in eodem opere:

---- ἐπ' ἀμβροσίων δ' καρήνων
Νηὸς ἐπωλπηθῆ χρύσεος τρίλιπτος ἐγείρων
Ἀγλαΐην ἀψῖδος.

Ita vocavit quod tres ἴλικας haberet, hoc est, circulos dimidiatos. Nam ἴλικες sunt κύκλοι. Unde in purpuræ testa ἴλικες Aristoteli, qui Polluci κύκλοι. Ex quibus anni ejus cognoscebantur. Plinius: *totidem orbes habet, quot annos.* Antiphanes apud Pollucem: πορφύρας ἑπτὰ κύκλοι. In summa, τρίλιπτος ἀψὶς Paulo: quæ *trino recessu dispositis locis sinuata* dicitur Paulino.

Nec enim meliorem afferre interpretationem possumus, quam illa est. Idem Paulinus Epist. XII, ad Severum *apsidem trichoram* eam quæ Paulo τρίλιπτος, & tribus recessibus sinuata. Sic enim locus ille corrigendus est: *reliquias Apostolorum & martyrum intra apsidem trichoram sub altari sacratas.* Vulgo ediderunt: *Intra apsidem trichora sub altaria sacratas.* Quod si hæc emendatio incidisset menti nuperi commentatoris & editoris operum Paulini ferri non posset præ fastu ac flatu gloriarum. Nec sane tot nugas effutire coactus esset, ut illa *trichora altaria* nobis explicaret, extricaretque. Apsis tribus sinibus recedentibus, quasi *volutis*, ut vulgo eas appellamus, constabat. Non intra apsidem duæ aliæ apsides erant, ut falso asseverant. Illa apsis, sive concha major tribus concavis recessibus sinuata, duas alias conchulas dextra lævaque habebat, ut ex Paulo liquet:

---- δύω δ' ἐς κίονας ἄλλας
Κόγχας ἀμφοτέρωθι περιβάλλεται ἐς δύσιν ἔμπης.

Paulinus eadem epistola: *cum duabus dextra lævaque conchulis intra spatiosum sui ambitum apsis sinuata laxetur.* Præter duas illas conchulas, concha ipsa major vel apsis tribus erat distincta volutarum sinibus, a quibus *trichora* dicta & τρίλιπτος, non propter duas illas conchas dextra lævaque adjunctas. *Trichorum* igitur non tres apsides, sed una, tribus concavitatibus sinuata. At de *trichoris altaribus* nugæ. Unicum tantum altare in templis eo tempore habebatur. Idem Paulinus alio loco: *Hic titulus indicat deposita sub altari sancta sanctorum.* Et mira profecto hæc loquutio: ut *trichora altaria* dicerentur, quæ sub trichoro posita essent. Sic omnino quidquid sub camera ædium locatum est, *cameratum* eadem ratione posset appellari. Τρίχωρον Græcis proprie, quod tribus loculis distinctum ac divisum est. Inde τρίχωρος ἀψὶς quæ τρισσοὺς ἔνδοθι κύκλους habet, ut loquitur Paulus, vel *trinos recessus*, ut Paulinus. Triangulus quoque τρίχωρος recte dicatur, qui tribus angulis disparatus est, ut tribus locis in acumen desinentibus dispartitus. Hinc fastigia templorum, & domuum regiarum, quæ trigona erant, etiam *trichora* appellata, ut olim docuimus ad Historiam Augustam. Spartianus in vita Pescennii *trichorum domus* imperatoriæ appellat, in quo statuæ & simulacra collocabantur: *Domus ejus hodie visitur in campo Jovis, qua appellatur Pescenniani, in qua simulacrum ejus in trichoro constituit.* Vopiscus autem ostendit in fastigio domus statuas & imagines constitui solitas his verbis, ex vita Floriani: *imago Apollinis qua ab his colebatur ex summo fastigio in lectulo posita sine cujuspiam manu deprehensa est.* Fastigium est αἴτωμα, ut glossæ recte interpretantur. *Fastigium* ergo domus dixit Vopiscus, quod Spartianus *trichorum*. Domus Cæsarum & procerum cum fastigio erant ædificatæ, quod proprium fuit templorum & ædium sacrarum. Primus Cæsar fastigium habere cœpit in domo sua, inter alia divinitatis insignia, quæ illi attributa fuere, quod sequentes Cæsares imitati sunt, & postea etiam alii proceres usurparunt, ut ex Statio constat. Privatorum domus tecta plana habuere, non in altum surgentia trichora vel triangulari specie. Galenus fastigium interpretatur αἴτωμα τὸ εἰς ὕψος ἀνατεταμένον τῆς ὀροφῆς, ὥσπερ τρίγωνον. Idem alio loco fastigia esse dicit, τὰς εἰς ὕψος ἀνατεινούσας τῆς ὀροφῆς τριγωνοειδεῖς. Ea fastigia tam in templis, quam in domibus regiis, ornabantur simulacris æneis, marmoreis, fictilibusque, ut multis auctorum testimoniis probavimus ad Pescennium Spartiani. Hæc tamen interpretatio nostra de trichoro non placuit cuidam socio. Quid igitur illi placeat, videamus. Quid trichorum sit, inquit, non aliunde melius disces quam ex hoc loco Paulini: *Reliquias Apostolorum & Martyrum intra apsidem trichora sub altaria sacratas.* Nihil vidi quod melius quadraret. Et tu lector vidistine? Statuam Pescennini in trichoro positam, id est, in medio trichori interpretantur. Quomodo id intelligunt? An in solo collocatam cameræ? Si trichorum camera dicitur, non utique etiam sic dici potest pavimentum, quod habetur in loco, vel conclavi camerato? Quis apsidem appellarit, nisi stultus aut nolens intelligi, pavimentum cubiculi apsidati?

sidati? Præterea quis statuas in solo ipso aut pavimento locatas apud veteres meminit, præcipue intra conclavia, & in medio triclinii? Si trichorum de camera ipsa accipimus, ut omnino necesse est, quomodo in media cameræ concavitate stare, aut statui potuit simulacrum? Hæc sunt illorum hominum, qui regnum in literas possidere volunt, dictata & edicta. Sed nihil nisi ruiturum superstrui potest vitioso fundamento, qualia illa sunt *trichora* altaria. At *trichora* apsis longe aliter dicitur quam *trichorum* fastigium. Τρίχωρος ἀίτωμα est τριγωνοειδὲς, tribus partibus vel angulis disparatum. Τρίχωρος ἀψὶς ea est, quæ tres sinus arcuatos & concavos intus recedentes ostentat. Et nugantur illi glossarum auctores, qui *trichorum*, vel *trichorium* exponunt tres cameras vel tres apsidas. Immo una apsis fuit, tribus constans sinibus, vel recessibus, quos & κόλπους Græci dixere, & ἰνδὰς. Paulus de concha Sanctæ Sophiæ:

Ὡς ὁ μὲν βαθύκολπος ἀνέστιχεν ὕψι τοίχοις
Ὕψοθεν ἀσπιδέων μὲν, τελεσεῖ δὲ κόλπους
Νηόθεν ἐστεμμένα.

Ideo & *trino recessu sinuatam* appellat Paulinus. Epigramma vetus de templo Polyeucti Martyris à Juliana conditi:

Κόλποι δ' ἀμφοτέρωθεν ἐπ' ἀψίδεσσι χυθέντες
Φέγγος ἀειδίνητον ἐμαρμαίρουσι σελήνης

Culmen igitur, quo tegebatur sanctuarium, vel adytum templi, in formam conchæ structum erat, & *concha* dicebatur. Reliquum basilicæ spatium culmine laqueato fuit, hoc est, lacunar habuit pro camera. Veteres sane lacunaria à cameris distinxere, ut alibi ostendimus. Et cameras appellarunt sola culmina arcuata, & in fornicem curvata, sive ex lapide, sive contignatione facta essent. Vitruvius lib. v capite x. *Concamerationes vero si ex structura factæ fuerint, erunt utiliores: sin autem contignationes fuerint, figlinum opus subjiciatur.* Vocat *structuram*, quod ex lapide structum est. Sic apud Hircium de Bello Alexandrino: *Incendio fere tuta est Alexandria, quod sine contignatione ac materia sunt ædificia, & structuris atque fornicibus continentur.* Vocat structuram quod ex lapide structum est. Tale fuit Dominicum sepulcrum, ut alia omnia ἀστέγαστα monumenta structura ac fornice continebantur. Ideo λαξευτὸν, & λατομητὸν ἐκ πέτρας vocatur. Corrigendum apud Vitruvium *signinum opus* pro *figlino*, quod locum ibi non habet. Nam quæ ex contignatione factæ erant cameræ, signino opere subjecto inducebantur, ut ex his, quæ statim sequuntur, constat: *inferior autem pars, quæ ad pavimentum spectat, primum testa cum calce trullisatur, deinde opere albario, sive tectorio poliatur.* Testa tusa cum calce figlinum opus est. Duo igitur hæc genera camerarum in usu tum fuere tantum, quæ ex lapide struebantur, aut quæ ex contignationibus factæ signino opere inducebantur, & albario poliebantur, postea musivo etiam ornari cœptæ sunt, quum antea pavimenta sic fieri solerent. Plinii locus insigniter corruptus heic emendandus est. Sic legitur in editionibus lib. XXXVI. cap. XXV. *Lithostrota cœptavere jam sub Sylla parvulis certe crustis, extat hodieque quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pavimenta in cameras transiere è vitro.* Hæc sunt falsissima, ut indicat vetus scriptura, quæ sic habet: *multa deinde ex humo pavimenta in cameras transiere, ut prone vitro.* Omnino scribendum: *Mota deinde ex humo pavimenta, in cameras transiere, ut proxime vitrum.* Nihil verius. Dixit initio capitis, *pavimenta originem apud Græcos habere elaborata arte, picturæ ratione donec lithostrota expulere eam.* Pavimenta absolute vocarunt, ex tessellato opere facta, ut paulo post indicat: *frequentata vero pavimenta ante Cimbricum magna gratia animorum indicio est Lucilianus ille versus:*

Ante pavimenta, atque emblemata vermiculata.

Glossæ: *pavimentum*, χωροβόλιον ἔδαφος. Quod explicavimus alibi. Eædem: *pavimentum*, ψηφολογητὸν ἔδαφος. Ea pavimenta lithostrotis expulsa sunt, quæ sub Sylla originem sumpsere: ac deinde pavimenta ex humo mota in cameras transiere. Hinc *musivo ornatas cameras* passim apud auctores legere est. Quod *musivum opus* in solo *pavimentum* dicebatur, & *tessellatum opus* è tessellis factum in varios tinctis colores. Idem Plinius eodem capite: *Celeberrimus fuit in eo genere Sosus qui Pergami stravit quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamenta cœnæ in pavimento, quæque everri solent, velut relicta fecerat parvis è testiculis, tinctisque in varios colores.* Testulæ illæ ibi in mendo stratæ. Vetus liber: *parvisque essent atulis.* Lege: *parvisque è tessellis.* Verbo Lucilii usus est, cujus & versum ibidem citavit.

---- lexis compostæ, ut tesserulæ omnes.
Arte pavimento, atque emblemate vermiculato.

Compositæ dictiones, ut omnes tesserulæ sunt pavimento arte & emblemate vermiculato, id est, arte & emblemate picto tinctove. Nam lapillis tinctis in varios colores opus illud fiebat. Nonius interpretatur, *minutum.* Ita quippe legitur in libris: *vermiculatum, pro minuto.* Sed omnino scribendum: *pro minio.* Quidquid argutentur viri docti. Nec video qui *vermiculatum* possit esse minutum. Certe vermiculorum figuram non referebant tessellæ, sed calculi erant, ut nomen indicat, quadrati. *Coccum* Lucilii ævo notum fuit Romanis, ergo & *vermiculum.* Nam idem est. Σκωλήκιον quoque Græci dixere, ut apud Plinium est lib. XXIIII. cap. IIII. Quod certum genus cocci esse ait. Sed omne coccum sic dicebatur. Hinc apud recentiores Græcos σκώληξ passim pro cocco, ut in Democriti suppositivo opere de purpuræ tingendæ ratione, σκώληξ Γαλατικὸς pro cocco Galatico, & σκώληξ ὁ πορφυρός. *Vermem* etiam Latini appellavere. Glossæ veteres: *fucus, vermiculus, unde vermi tinctum.* Atque inde suum fecere *guermes*, vel *cherme.* Arabes. Pavimentum igitur, vel emblema *vermiculatum* pro tincto vel miniato. *Asaroton œcon* Pergami qui hoc genere stratus fuit, Plinius ita dictum interpretatur, quod artifex purgamenta cœnæ quæque everri solent velut relicta fecerat parvis è tessellis ac tinctis in varios colores. Aliæ tamen in illius œci pavimento figuræ pictæ inerant, ut statim idem scribit: *mirabilis columba bibens, & aquam umbra capitis infuscans, apricantur aliæ lavantes in cantharis labro.* Ita veteres libri. Planiora alii referunt ex suis. Verum de his alibi. Corrigendus obiter heic Statius de his asarotis in Tiburtino Manlii:

---- varias ubi picta per artes
Gaudet humus, superatque novis asareta figuris.

Ita ibi legendum, non, ut est vulgo,

Subcrantque novis asarota figuris.

Quod sensu caret, & constructioni non respondet. Dicit autem pavimentum villæ Tiburtinæ novis figuris superare antiqua asarota. Alludit ad illum asaroton œcon Sosi. Hæc tessellata pavimenta omnino diversa fuere à lithostrotis, ut clare significavit Plinius. Male igitur viri doctissimi lithostrota & tessellata eadem faciunt. *Lithostrota* sectis parvulis marmorum crustis strata erant ex diversi generis & coloris marmoribus, non tinctis. *Tessellata* ex parvis tessellis, hoc est, calculis quadratis in varios colores tinctis. Suetonius *sectilia* Latine vocat τὰ λιθόστρωτα, & distinguit à tessellatis in Cæsare, quem ait *sectilia ac tessellata pavimenta in expeditionibus circumtulisse.* Ubi sectilia sunt lithostrota sectilibus crustis pavita. Grammatici apud Homerum τὸ κεκροτημένον interpretantur λιθόστρωτον ἢ ψηφολογητὸν ἔδαφος. Ergo diversum lithostrotum à tessellato. Vitruvius lib. VII. cap. I sectilia à tessellatis aperte distinguit. *Sectilia*, in varias figuras sectæ lapidum crustæ quibus inducebatur pavimentum. Has figuras in sectilibus usitatas memorat idem: *scutulas*, sive rhombos, trigona, quadrata, & favos, id est, hexagona. E ligno etiam hodie his figuris fiunt sectilia pavimenta. Sed & ex latere coctili. Structum vero tessellis pavimentum, ex parvis calculis quadratis in varios colores tinctis ad exprimendam aliquam imaginem, aut avis, aut piscis, aut hominis, aut aliam quamcunque. Lithostrota in pavimento ac solo mansere, tessellata ad cameras translata, & *musivi operis* nomine appellata sunt. Vitro quoque cameras ornare moris fuit. Quod proxime ætatem suam incepisse fieri narrat Plinius, quum Scaurus in ludis suis parietes scenæ

ſcenæ vitro inductos oſtendiſſet. De camera vitro inducta accipiendi ſunt hi verſus Statii in Tiburtino Manlii:

Dum vagor adſpectu, viſumque per omnia duco,
Calcabam nec opinus opes, nam ſplendor ab alto
Defluus, & nitidum referentes aëra teſtæ
Monſtravere ſolum.

In his verſibus *teſta nitidum aëra referentes*, ſunt vitreæ teſtæ ὑαλίζουσαι & διαφανεῖς. Dum inquit adſpectu vagor, nec conſpicio quæ ante pedes ſunt, neſciebam opes me calcare, & pavimentum dives. Nam ſplendor ab alto delapſus, & vitrearum teſtarum perſpicuitas mihi ſolum oſtendit, quod in camera vitro operta, velut in ſpeculo conſpiciebatur. Hæc non poſſunt accipi niſi de vitrea camera. Sequens Plinii locus, quo probare vult tum nuper vitrum ad cameras tranſlatum, peſſime in editionibus ita concipitur: *Novitium & hoc inventum. Agrippa certe in thermis quas Romæ fecit, figlinum opus encauſto pinxit. In reliquis albaria adornavit, non dubie vitreas facturus & cameras, ſi prius inventum id fuiſſet, aut a parietibus ſcena, ut diximus, Scauri perveniſſet in cameras.* Partim ex conjectura, partim ex libri veteris veſtigiis ſic eum reformandum totum arbitror: *pavimenta in cameras transiere, ut proxime vitrum. Et hoc certe inventum ab Agrippa in thermis, quas Romæ fecit: Signinum opus encauſto pinxit, adornavitque, non dubie vitreas facturus cameras ſi prius id inventum fuiſſet.* Aliud etiam inventum tribuit Agrippæ, encauſto pingendi ſigninum opus camerarum. Ex eo argumentatur tum proxime inventum fuiſſe cameras vitro decorare. Nam ſi, inquit, tempore Agrippæ id fuiſſet, haud dubie vitreas cameras feciſſet. At ille novo invento ſigninum opus in cameris encauſto pinxit, id eſt, ceris coloratis & igne reſolutis. Perperam ibi omnes libri *figlinum opus* pro ſignino exhibent. Quod ibidem mendum & ex Vitruvio ſuſtulimus. Cameræ ſignino primum opere inducebantur, deinde aut tectorio poliebantur, aut muſivo ornabantur, aut vitro decorabantur, aut encauſto pingebantur, aut etiam deaurabantur. Nulla præter hæc reperio apud antiquos camerarum ornamenta. At plana tecta laqueabantur tabulis in varias figuras cælatis, ut in meandros, & lacus, & πλινθία, & orbes, vel triangulos, & alia. *Lacunaria* vel *laquearia* proprie dicebantur, quæ lacubus quadratis diſtincta erant. Græci φατνώματα dicebant quæ cælata non erant. Lexicon non editum: φατνώματα, σανιδώματα, τετράγωνα γλυφά. De his nos alibi dixiſſe meminimus. Hæc ſunt lacunaria, vel laquearia tabulis tecta, quæ Vitruvius a cameris diſtinguit: *Tunc autem machinis comparatis camerarum diſpoſitiones in conclavibus expediantur, niſi lacunaribus ea fuerint ornata.* Ubi lacunaria tecta plana tabulis laqueata, & lacubus diſtincta. Idem lib. VI *lacunaria ex opere inteſtino* vocat, quæ Græci ἀπὸ λεπτουργίας ἐστεγασμένα dicunt. *Opus minutiarum fabrica*, hoc eſt, λεπτουργίας vulgo appellamus. At poſterius ævum cameras etiam novit laqueatas & tabulis ſubtectas. Cameras quidem ex contignationibus fecerunt, ut veteres, ſed pro ſignino opere & albario eas tabulis ſubtexerunt. Iſidorus: *laquearia ſunt, quæ cameram ſubtegunt & ornant, quæ & lacunaria dicuntur, quod lacus quoſdam quadratos vel rotundos ex ligno, vel gypſo, vel coloribus habeant pictos.* Quod addit de gypſo plane confundit cameras veterum cum cameris recentiorum, & laquearia à cameris non diſcernit. Nam in veris laquearibus nullum gypſum. At in cameris veterum, quæ albario opere poliebantur, coronæ ex gypſo fiebant ad ornamentum, quas heic Iſidorus temere confundit cum lacubus ligneis laqueariorum. At in cameris quæ tabulis erant laqueatæ, lacunar & camera pro eodem uſurpata. Paulinus Natali X de baſilica:

.... inſculptum camera criſpante lacunar
In ligno mentitur ebur.

Quum igitur idem in epiſtola ſcripſerit præter concham reliquum baſilicæ culmen lacuatum eſſe, quærendum eſt de quo genere lacunaris intellexerit. Et ſane de camerato lacunari, vel camera laqueata id eſſe interpretandum jam veris vincam. Talia enim tum fiebant baſilicarum & templorum tecta. Paulus Silentiarius deſcripta concha Sanctæ Sophiæ, reliquum ejus tectum, qua forma fuerit, ita narrare incipit:

Τὴν δ' ἄρ' ὑπὲρ ὀνδέχεται κεραϊζόμενον ἱεροῖο θεμείλοις
Εἰς βάθος ἀρχόμενος, ὑπερθε δὲ κυκλίος αὐτοῦ
Σχήματι οὐ σφαίρης ἐκυλίνδετο ἀλλὰ κυλίνδρου
Ἄνδιχα τεμνομένοιο.

Formam ſemicylindri habere dicit hoc culmen. Harundinis internodii fiſſi hoc inſtar eſt, vel cylindri per medium diviſi. Atqui hac figura ſunt fornices. Græci: ψαλίς ἐστιν οἰκοδομῆς εἶδος ἡμικυλίνδρου τὸ σχῆμα ἔχοντος. Heſychius: ψαλίς, καμάρα. Idem: ψαλίδες, ἀψῖδες τῶν ναῶν. Ergo totum templi tectum cameratum erat, haud ſecus ac ſacrarium ipſum. Qua in re igitur differebat reliquum templi culmen à ſacrarii culmine? Sola cameræ ſpecie & materia. Sacrarii culmen conchæ formam habebat, id eſt, cameræ concham referentis. Cetera baſilica camerata & ipſa, ſed ſpecie ſemicylindri, fornice nempe oblonga. Plato XII. Legum ψαλίδα πρόμηκη vocat. Præterea cetera baſilicæ camera laqueata erat, id eſt, tabulis ſubtecta. At concha ſacrarii ex ſtructura, id eſt, lapide ſtructo fiebat. Denique concha ſacrarii ſinuoſa, utpote tribus ſinibus, quaſi totidem cameris conſtans. Camera vero baſilicæ recta & oblonga ad inſtar cylindri dimidiati, vel internodii arundinis fiſſæ, vel carinæ navis, aut lintris monoxyli, quales etiam fiebant ex internodio uno Indicæ harundinis fiſſæ. Unde hodieque *navem* appellamus eam templi partem à culminis figura. Tecta mapalium Africanorum cameræ quoque ſpeciem referebant. De quibus Salluſtius: *Oblonga incurvis lateribus, tecta quaſi navium carinæ ſunt.* Inde igitur navis templi, quod camera ejus veluti navium carina ſit. Variæ camerarum ſpecies, teſtudo, fornix, concha. Teſtudo hemiſphærii inſtar referebat: fornix hemicylindrii: concha ſphæræ quadrifariam diviſæ quartam partem adſimilabat. Veterum baſilicarum, ſive templorum culmina apſidata fuiſſe, non ſolum ſacrarii locum patet ex veteri epigrammate, quod inter noſtra Χριστιανικὰ ἀνέκδοτα legitur in templum Polyeucti Martyris, quod epigramma titulus indicat inſcriptum fuiſſe: ἐν τῇ εἰσόδῳ, ἣ αὐτοῦ ναοῦ ἔξωθεν νάρθηκος, πρὸς τῇ ἀψῖδι. Hæc apſis in templi introitu extra narthecem non poteſt eſſe ſacrarii apſis, ſed eſt baſilicæ camera. Νάρθηξ in Græcis templis oppoſita eſt ſacrario, tota templi longitudine interjacente. Hæc ad occidentem, ſacrarium ad orientem. Νάρθηξ eſt porticus, vel atrium ante baſilicam ad deambulandum factum, tam longum, quam ipſum templum latum, continenti ædificio cum ipſo templo & eodem ambitu clauſum, ab Eccleſia tamen veluti ſeparatum. Nam narthecis fores aliæ à templi foribus, & qui intra narthecem ſtabant, extra templum conſiſtere cenſebantur. Hic locus erat audientium, & ſecundi gradus pœnitentium. Græci: ὁ ἀκροώμενος ἔσωθεν μὲν τοῦ νάρθηκος ἵσταται, εἰ περαιτέρω δὲ συγχωρεῖται εἰσελθεῖν. Idem ἀκρόασιν definiunt, τὸ ἵστασθαι ἀκροώμενον χώρῳ ἐν τοῖς βασιλικοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἐκτὸς πυλῶσι. Ergo poſt νάρθηκα ſequebantur πυλῶνες Eccleſiæ, cujus introitus finis erat narthecis. Paulus Silentiarius αὐλῶνα vocat. Heſychius στοὰν interpretatur. Sic enim hæc ejus verba legenda: Νάρθηξ, στοά. Νηρτοί, ἔθη. Quod longa eſſet & anguſta, νάρθηκα appellaverunt, vel à culminis figura, quod ferulæ dimidiatæ inſtar exhiberet. Latini *paradiſum* dixerunt voce Græca, quæ locum etiam ſignificat ad deambulandum factum. Heſychius: παράδεισος, τόπος ἐν ᾧ περίπατοι. Paulinus epiſt. XXXII ad Alethium *atrium* vocat, de baſilica loquens: *quave patente nitens atrio, fuſa veſtibulo eſt.* Hic eſt Græcorum νάρθηξ in baſilicis ac templis Chriſti nomini dicatis. Antiqua Græcia in templis Deorum ſuorum πρόναον vocabat, πρόδομον atque etiam πρόπυλον. Sed alia forma veterum Græciæ ædium fuit ac baſilicarum Chriſtianarum. Quod ut obiter explicemus, non abhorret à propoſito noſtro & harum exercitationum indole. Ædes ipſa ναός, Latinis ut Vitruvio cella ædis. Græcis etiam δόμος, ut apud Dionyſium: ἱερὸς δόμος ὁ τοιοῦτος ἐπὶ ὕλης. In fronte ædis πρόναος vel etiam πρόδομος, qui νάρθηξ dicebatur in templis Chriſtianorum. Sed ædes Græcorum plerumque etiam ὀπισθόδομον habuere ad

ad idem instar in postico ædis factum, ut in fronte. Non unum autem genus fuit πρόναων. Aliquot species & modos refert Vitruvius. Primum dicebatur *in antis*. Græcis ναὸς ἐν παραστάσιν. Ergo *antæ* sunt παραστάδες. Aliud sunt *antes*. Ita vocarunt ordines & στίχους prisci Latini. Virgilius:

Jam canit extremos effœtus vinitor antes.

Inepta grammaticorum natio, quia Virgilius *extremos antes* dixit, ipsi interpretantur antes, *extremos ordines vinearum*. Ita Festi epitomator. Servio *ultima columna quibus fabrica sustinetur*. Philargyro *extrema quadrarum partes*. Nugæ. Si antes propria sua notione extremitatem designaret, frustra summus poëta *extremos antes* dixisset, quod non ἐπιθετικῶς ab eo positum, sed rei signandæ. Ut extremi sunt antes in vineis, ita & primi ac medii. Lassus & effœtus vinitor in extremis antibus; qui in primis adhuc vegetus & integer, utpote laborare tum incipiens, quum in extremis vineæ ordinibus labore jam fractus sit. *Antes* igitur sunt ordines cujuscunque rei anteriores & qui frontem spectant. Atque inde dicti. Glossæ veteres recte: *Antes*, στίχοι ἀμπέλων. Eædem: *antium*, τάξεων, στίχων. Cato de re militari: *equites quatuor agminibus, pedites duobus antibus ducas*, id est, duobus ordinibus. Quum *antes* grammatici veteres columnas exponunt, antas cum antibus confundunt. Servius *antes* proprie esse scribit *lapides eminentiores qui interponuntur ad maceriam sustinendam*. Item: *proprie antes sunt eminentes lapides vel columnæ ultimæ quibus fabrica sustinetur, & appellantur antes* ἀπὸ τοῦ ἀντέχειν. Nugatur, & anterides pro antibus accepit. Hoc enim sunt *anterides*, columnæ vel lapides eminentiores qui interponuntur ad sustinendam structuram. Græcum est ἀντηρίδες ἀπὸ τοῦ ἀντηρίδειν. Unde & ἀντηρείσματα etiam dicta. Hesychius: Ἀντηρίδες, τὰ ἀντηρείδοντα ξύλα ἢ λίθινα κατασκευάσματα. Pilæ sunt lapideæ muris objectæ & obnixæ ad fulciendam fabricam. Vitruvio *erismæ*, id est, ἐρείσματα lib. VI. cap. ultimo: *Anterides, sive erismæ sunt*. Hæc *erisma*, ut hæc *schema*. Latinis etiam *obices* hoc sensu appellantur. Optimæ glossæ: *obices*, ἀντηρίδες, ἀντιθέσεις. Lege: ἀντηρίδες. Aliæ glossæ: ἀντηρίδια, *obicio*. Eædem glossæ tibicines ἀντηρίδας exponunt. Diversæ igitur *anterides*, & *antes*, & *antæ*. Quæ tria grammatici confundunt. Nonius ait *antes* esse quadraturas, *antas* autem quadras columnas. Immo *antes* στίχοι. *Antæ* quadræ columnæ, vel pilæ, quæ ad latera ostiorum utrinque ponuntur. Nec enim quælibet columna quadrata *anta* dicta est, sed eæ tantum, quæ in lateribus ostiorum ἀπὸ τοῦ ἀντίου. Et Græcum est ὁ ἄντης, hæc *anta*; ut ὁ χάρτης, hæc charta. Festus scribit *antas* ab antibus nomen trahere & esse latera ostiorum. Recta interpretatio, sed falsum nominis etymum. Philander apud Vitruvium *antas* exponit antepagmenta. Atqui multum differunt. Antæ lapideæ, antepagmenta lignea. In veteri inscriptione: FACITO ANTEPAGMENA ABIEGNA LATA S∺. Festus: *Antepagmenta, valvarum ornamenta quæ antis adpanguntur, id est, adfiguntur*. Ergo diversa ab antis. Nam antæ lapideæ ligneis antepagmentis operiebantur ornamenti gratia. Non tamen *antepagmenta* ab antu appellata, sed ab ante: ut *antefixa*. Veteres autem *antipagmenta* dicebant, ut *antistites, antisto*. Proprie igitur *antæ* Latinis, quæ Græcis παραστάδες, pilæ nempe lapideæ in lateribus ostiorum. Hesychius: παραστάδες οἱ παρὰ τοῖς τοίχοις τετραγωνισμένοι κίονες. Glossæ: *Postes*, παραστάδες. Hinc *templum in antis*, qui Græce ναὸς ἐν παραστάσιν, quod antas haberet in pronao. Hoc ille sic explicat lib. III. cap. I. *In antis erit ædes, quum habebit in fronte antas parietum qui cellam circumcludunt, & inter antas in medio columnas duas, supraque fastigium*. Hæc πρόναος antas tantum habet in fine parietum, qui cellam ædis circumcludunt, & in medio antarum duas columnas, supraque fastigium. De antis ita etiam habet vetus inscriptio: *In eo pariete medio ostii lumen aperito latum pedes VI, altum p. VI facito. Ex eo pariete antas duas ad mare versum proicito longas pedes II, crassas p. I*. At πρόστυλος dicebatur ea ædes, quæ contra antas duas columnas angulares habuit, & supra epistylia, & dextra ac sinistra in versuris singulas. Ἀμφιπρόστυλος autem vocabatur, quum in postico ad eundem modum columnas & fastigium habebat ut in fronte. *Posticum* vocant veteres libri. Græci ὀπισθόδομον. Glossæ: *posticum*, ὀπίσθουρα, ὀπισθόθυρον. Vitruvius: *præterea quæ habet in postico ad eundem modum columnas & fastigium*. Ut ὀπισθόδομος templi *posticum*, ita & πρόδομον quidam dixere τὸν πρόναον. Nam, ut dixi, δόμον nonnulli de templo, vel æde dixere. Hesychius: πρόδομος, παστὰς, πρόθυρον. Porticum, quæ ante ædem, ita vocarunt. Qui est Christianorum νάρθηξ. Notabis apud Hesychium πρόδομον etiam exponi παστάδα. Idem alio loco: παστὰς, πρόστοον. Hæc etiam παστὸς appellata. Apollonius I. Argon.

---- καλῆς διὰ παστάδος εἶσιν ἄγουσα.

Ubi interpres vetus: ἣν ἡμεῖς παστάδα λέγομεν: εἴρηται δὲ οὕτως διὰ τὸ ἐν αὐτῇ ποικίλας ἱστᾶν, οἷον παίειν. Apparet igitur, διὰ παστάδος veram esse lectionem in illo versu Apollonii, non δι' ἀναστάδος. Sed & παστάδα in verbis scholiastæ reponendum, ut scripsimus, non, ut vulgo editum est, ἣν ἡμεῖς προπυλαῖα. Emendandus & in hac voce etymologici magni auctor: Παστὰς, ἣν ἡμεῖς προστάδα λέγομεν. Hesychius quoque corrigendus, Παστὰς, στοὰ, προστὰς, παστὸς, νυμφὼν. Pessime editur: Παστὰς, στοὰ πρὸ τῆς παστάδος νυμφῶν. Notat vetus scholiastes Apollonium in προεκδόσει Argonauticῶn scripsisse:

---- προδόμου διὰ παστάδος.

Pro quo in posteriore posuit, καλῆς διὰ παστάδος. Sic πρόδομος & παστὰς idem. Pollux de templo, vel æde sacra: τὸ δὲ πρὸ αὐτοῦ πρόδομος, καὶ τὸ κατόπιν ὀπισθόδομος, ἡ δὲ εἴσοδος προπύλαια. Posticum est ὀπισθόδομος, vel posticium. Eodem modo & *anticum* dicere liceat τὸν πρόδομον ab antis. Et vero sic quoque veteres dixere. Festus: *Anticum veteres etiam pro janua posuere*. Hoc, ut dixi, ab antis, quæ sunt παραστάδες. Vetus Comicus:

Παραστάδας καὶ πρόθυρα βάλε κατωλίαν.

Sicut autem in ædibus sacris, ita etiam in privatis apud Græcos, sed procerum & principum fuit πρόδομος fuere & παστάδες. Vitruvius lib. VI. cap. X. *Id peristylum in tribus partibus habet porticus. In quarta parte quæ spectat ad meridiem duas antas inter se spatio amplo distantes, in quibus trabes invehuntur, & quantum inter antas distat ex eo tertia dempta spatium datur introrsus. Hic locus apud nonnullos προστὰς, apud alios παστὰς nominatur*. Ita totus ille locus legendus. In postremis his verbis perperam excusum est: *apud nonnullos προστὰς, apud alios παραστάς*. Immo παστὰς, non παραστάς. Atque ita postea scriptum vidimus in optimo exemplari: *apud alios pastas*. Παραστάδες aliud sunt, nempe *antæ*. Pastas duas habet antas hinc & inde, quæ sunt παραστάδες. *Templum in antis* similiter dicebatur, ὁ ναὸς ἐν παραστάσιν, qui pastada habebat, sive πρόδομον cum duabus antis. Παστὰς autem non ἀπὸ τοῦ πάσασθαι dicta, quod in ea convivarentur, sed ἀπὸ τοῦ πάσσειν, quod est ποικίλλειν, quod opere intestino cælatis laquearis, & tectorio albarioque opere inductis pictisve & auratis ornata esset. Hinc παστάδας διαγεγραμμένους οἴκους Hesychius interpretatur. Et παστοφόριον ναὸς οἶκος. Sed & παστὸς velum significat variegatum plumario opere, quod thalami, vel œci foribus prætendebatur. Inde παστοφόρια templorum atria, in quibus ejusmodi vela prætenta essent, vel quod is locus destinatus esset mansionibus τῶν παστοφόρων. Quod verius. In templo Isidis, & aliarum si forte dearum ut Deæ Syriæ & matris Deûm, certus cœtus fuit sacratorum hominum, qui παστοφόροι dicebatur, à παστῷ quod erat velum linteum variegatum, thalami foribus, vel sacræ calybæ oppandi solitum. Nam θάλαμοι & καλύβαι etiam dictæ interiores cellæ in plerisque templis & præcipue fœminarum Dearum. Unde & θαλαμηπόλοι earum dicti sacerdotes, qui & alibi παστοφόροι à thalamo, vel thalami παστῷ. Pollux: τὸ δὲ παρὰ τῇ θύρᾳ παραπέτασμα παστός. Inde παστοφόριον, cœtus pastophororum, vel etiam locus in quo manebant circa templum. Inde *pastophorium*, *atrium templi* in veteribus glossis exponitur. In glossis etiam Isidori, & aliis nonnullis ita scribitur: *Pastoforium atrium templi vel sacrarium*. Item in iisdem: *Safarium atrium templi*. De pastoforis Isidis videnda decima & undecima Apuleji Milesia. Græci παστὸν etiam παστάδα exponunt & στοὰν

Hesy-

Hesychius: Παραφάδιον, τὸ τῆς παρόδου φυλάττον, ἢ οἰκονομία, ἢ συναγωγὴ, ἢ πάσης διαθέσεις. In pastadis dextra & sinistra cubicula erant posita in Græcorum ædificiis. Vitruvius: *In prostadis autem dextra ac sinistra cubicula sunt collocata, quorum unum θάλαμον* hic vocat, quam paulo ante προστάδα. Corrigendum etiam ibidem: *In his locis etiam constituuntur œci magni, in quibus matres familiarum cum lanificis habent sessionem.* De templo in antis & de prostylo, atque amphiprostylo diximus. Περίπτερον vocatum id genus ædes docet Vitruvius, quæ non solum in antico & postico, sed etiam ad latera habebat columnarum ordines & deambulationem circa cellam ædis. *Cellam ædis*, ut dixi vocat ædem interiorem, in qua simulacrum illius Divi, cui dicata erat ædes, cum ara ponebatur. Græci σηκὸν proprie vocabant. Πρόναος frons ædis cum columnis & fastigio, qui plerumque major fiebat ipsa ædis cella. Strabo lib. XVII de templo quodam Ægyptiaco: μετὰ δὲ τὰ προπύλαια ὁ νεὼς πρόναον ἔχων μέγαν, καὶ ἀξιόλογον: τὸν δὲ σηκὸν σύμμετρον, ξόανον δ' οὐδὲν, ἢ οὐκ ἀνθρωπόμορφον, ἀλλὰ τῶν ἀλόγων ζώων τινός. *Post vestibula ædes sequitur pronaum habens amplum & magnificum, cellam autem ædis modicam.* Vitruvius *pronai* voce utitur: *Dipteros autem octastylos & pronao, & postico, sed circa ædem duplices habet ordines columnarum.* Alibi *frontem* & *posticum* vocat τὸν πρόναον καὶ τὸν ὀπισθόδομον. *Atrium* pro templi pronao vitavit dicere, quia proprie aliud erat, quamvis posterior Latinitas passim ita vocet. Sed & προδόμους & παραστάδας habuere Græcorum privata ædificia, quæ tamen *atrium* more Romano non habuerunt. Πτερὰ proprie ad latera ædis columnarum ordines, sive porticus. Hinc hodieque columnata templorum latera vocamus *alas*. Hesychius: Πτερὰ περίφραγμα ἢ οἰκοδομήματα ἱερὰ ἐκ λίθων. Item: πτερὸν, σκιαδή. Sed hæc in prora navis proprie. Strabo parietes, qui utrimque πρόναον circumcludebant, πτερὰ vocata ostendit. De templo quodam apud Thebas Ægyptias: ἐκ δὲ τοῦ προνάου παρ' ἑκάτερον πρόκειται τὰ λεγόμενα πτερά. Ἔστι δὲ ταῦτα ἰσοϋψῆ τῷ ναῷ τείχη δύο. Hanc ædem, quæ parietum antas habuit in pronao, Vitruvius ναὸν ἐν παραστάσιν vocat, templum in antis. Sic juxta Strabonem quæ latera pronai, vel templi, sive columnis, sive muris circumvallarentur, πτερὰ dicebantur. Vitruvius περίπτερον id genus ædis appellatum tantum ostendit, quæ columnas in fronte & postico & circa ædem utrimque haberet. Idem Vitruvius de arietis inventione στέγην περίπτερον Latine vertit *fenestratam*. Ita enim Græcus scriptor: ἐγίνετο δὲ αὐτῷ ὁ πελεκητὸς δεκάστεγος περίπτερος ὢν ἑκάστης χώρας. Vitruvius sic ista reddidit: *fieri autem ait oportere eam turrem tabulatorum decem singulis partibus in ea fenestratis.* Nihil mutant prisci libri, nisi quod in antiquissimo habetur, *tabularum decem*. Sed rectum est, *tabulatorum*. Atque ita infra: *singula tabulata*, στέγας. Unde δεκάστεγος turris *decem tabulatorum*. Corrigendus in hac dictione Agellius lib. IV. cap. XIII: ubi hodie sic legitur: *quod de ambulacro ejus nulla lapide ictus esset.* In optimo codice regio scribitur: *quod & ambulato ejus.* Omnino emendo: *quod è tabulato ejus*: ἐκ τῆς στέγης. Sed hæc obiter. Ceterum non possum videre, quid sequutus sit Vitruvius, quum περίπτερον *fenestratam* Latine reddiderit. Murorum pinnæ Græcis etiam πτερὰ & πτέρυγες. Eæ veluti fenestratim incisæ sunt. *Cranella* vulgo vocamus. Inde fortasse περίπτερον in singulis tabulatis pro fenestrato accepit. Non hic tamen sensus Græci scriptoris. Singulas partes in tabulatis turris περιπτέρους esse vult, quod projecturas extra prominentes haberent, & extantes, ut circumiri possent singula tabulata. Hesychius περίπτερον exponit κύκλωθεν ἔξοχον, ἢ στέγην ἔχουσαν ἐξοχήν. Ita accipiendum in Athenæi verbis. Nam & statim in turri simili viginti tabulatorum περιδρόμους ἐχούσας στέγας vocat, quam περίπτερον dixerat ante in describenda turri decastego: ὁ δὲ πελεκητὸς αὐτοῦ πύργος ὑψηλὸς εἰκοσάστεγος περιδρόμους ἐχούσης ἑκάστης στέγης πλάτος τριῶν πηχῶν εἰς τὰς ἀναβάσεις τῶν ἐμπορευομένων. Vertit Vitruvius: *cum haberent tabulata circumitionem cubitûm ternûm.* Περίδρομοι illi circum tabulata singula facti tabulis provolantibus & extra projectis eminentibusque, quod est περίπτερον. Περίπτερος ναὸς etiam dictus, quod in circuitu deambulationes haberet, quas περιδρόμους Græci appellant. In Græcorum igitur ædibus sacris hæc erant. Pronaus primum πρόδομος, vel parietibus antarum, vel columnis ædificatus cum fastigio: deinde προπύλαια, qui & πυλῶνες. Sequebatur *ædis cella*, ὁ σηκός. Plerumque multæ cellæ in eodem consepto, præsertim si pluribus Divis una eademque ædes esset dedicata. Post cellam ædis, ὀπισθόδομος, vel posticum, ad idem fere instar factum, ut πρόδομος vel pronaus. Circa latera ædis etiam deambulationes, sive περίδρομοι, ordinibus columnarum utrimque effectis. Ante pronaum *area*, quod spatium erat sub divo. De ea supra. In templis Christianorum νάρθηξ locum pronai obtinebat. Hesychius σκάφη exponit. Ita & πρόδομος & παστάδα quoque interpretantur πρόθυρον, quasi dicas *anteporticum*. Post νάρθηκα τὸ πυλῶνες, sive vestibula, & ingressus templi. Græci πυλῶνες βασιλικὰς vocant, Latini *regias*. Deinde templum ipsum, quam *templi navem* vulgo vocant cum alis suis utrimque. Ultimo loco ad orientem *apsis*, sive *concha*, & intimum sacrarium. *Chorum* hodie appellant. Nullus in templis Christianorum ὀπισθόδομος. Sed hæc pluribus explicabimus, & firmabimus ad Eliberinum Concilium. Paulus Silentiarius scribit in mediis templi partibus paria esse omnia, atque in Eois, paucis exceptis, ὀλίγων ἄτερ. Nec enim eodem modo camerata erat.

> ---- Οὐ γὰρ ὁμοίη
> Μεσσάτιον κατὰ χῶρον ἔλιξ περιδεδρόμηκεν ἄντυξ
> Οἷά περ ἀντολικοῖσιν ἐπὶ τεμένεσσιν.

Differentiam supra exposuimus. Et cum *Apsis* & *camera* idem sit, Latini tamen distinxêre. *Apsidem* proprie dixerunt pro sanctuario. Unde *apsidam Ecclesiæ* & basilicæ passim legere est apud Anastasium in vitis Pontificum. Paulinus tamen cameram etiam apsidis dixit musivo illusam. Ubi *apsidem* pro toto sanctuarii loco usurpavit. Idem *camera lacunar* alio loco appellavit de reliquo basilicæ culmine, quod erat lacuatum. Isidorus vero *cameram* ab *apsida* clare distinxit. *Cameram* volumen introrsum respiciens interpretatur, & *laquear* esse quo camera subtegitur. *Apsidam* vero exponit lucidam Græco vocabulo, *quod per arcum lumina recipiat*. De vocabulo nugæ. Quod ad rem attinet, verum est ecclesiæ apsidam, id est, sacrarium per arcum lumen accepisse. Paulus Silentiarius de concha, sive apside ecclesiæ:

> ---- διατμηγεῖσα δὲ νώτοις
> Πένταχα μορφοῦται δοχήια φωτὸς ἀνοίγει.

Apsis igitur, vel *apsida* proprie est camera sinuata multis recessibus concavis. Et *concha* dicebatur quæ tres sinus haberet, & τρίχωρος ἀψὶς Paulino vocatur. Silentiarius:

> Κόγχας τούσδε καλοῦσι σοφοὶ τεχνήμονες ἄνδρες.

Hæc culmina artifices vocant *conchas*. Ambrosius *octachorum* templum vocavit, quod apsidem haberet octo sinuatam recessibus. Et fortasse totum erat apsidatum ejus tectum. Εἰλημένα vocabant ejusmodi templa, quorum culmen totum erat ex apside. Constantinus de imperio ναοὺς vocitat εἰλημένους, quos distinguit ἀπὸ τῶν δρομικῶν his verbis: ὁ δὲ ναὸς τῆς ἁγίας Ἀναστασίας ἐστὶ δρομικὸς, ὅμοιος τῷ Χαλκοπρατείων ναῷ μετὰ κιόνων περιγείων καὶ λιθίνων ὅλος σκεπασμένος ἐκ ξυλογραφίας ἀρχαίας, ὁ δὲ ναὸς αὐτῆς ἐστὶν ἀπὸ συγκοπῆς θαυμαστός. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερος ναὸς πλησίον αὐτοῦ εἰλημένος, ἡ ἁγία τράπεζα. In his manifestum est, δρομικὸν ναὸν appellari qui laqueatus est. Nam ξυλογραφίαν in eo vocat laquearia picta & cælata, sic enim legendum, ubi vulgo est, ἐξ ὑλογραφίας ἀρχαίας. Vetus codex habet, ἐξ ὑλογραφίας, pro ἐκ ξυλογραφίας. Ita inquam appellavit, sive planum tectum habuerit, sive cameram, sed ex contignatione factam & laqueatam. Sed quare δρομικός, an quia fornicem oblongam & recta serie currentem absque ullis sinibus haberet? An quia similiter esset tectum, ut sunt illæ porticus, quas Græci δρόμους ὑποστέγους appellant? Εἰλημένας idem καμάρας appellat, quæ ex structura factæ essent, & concavos recessus haberent, ad discrimen τῶν δρομικῶν, quæ sunt semicylindri forma & oblongæ: ἐν αἷς ἔμεινεν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς Διοκλητιανὸς εἰλημένας ἐχούσας καμάρας. Græcus auctor alius εἰλητὸν ναὸν dixit, qui

Constantino εἰλημαλικὸς de templo Virginis Mariæ apud Lydam: *δέσποινα δὲ ἡ τῆς ἀσπόρου τεκούσης ταύτης Μαρίας ἐν Λύδῃ τῇ καλουμένῃ Διοσπόλει ἀχειρόγραφος εἰκὼν ἐν πλακὶ κίονος καθορᾶται, τὸ ἐκτύπωμα τῆς θεοτόκου τρίπηχυ περιδηλοῦσα ἀπὸ χειρῶν τῶν ἀποστόλων, καὶ μέχρι δὲ νῦν προσκυνουμένη ἐν τῷ πρὸς αὐτῶν κτισθέντι εἰλητῷ ναῷ, πρὸς δυσμὰς ὄντα κυρίως ἐγκεχαραγμένη εἰς ἀπὸ χειρὸς ζωγράφου.* Paulus Silentiarius ἑλίκεσιν de hujusmodi cameris volutilibus usurpat:

> —— ἀχθείσας δὲ
>
> Ἡμιτελεῖς ἁψῖδας ἐλίξεσιν ἴχνεσι κόχλου
>
> Ἄνδρες ὑπεσφήξαντο δαήμονες.

Idem ἕλικα κιτυγα vocavit apsidem, & *concham* τρισελικτον ἀψῖδα. Et sane ἕλιξ idem etiam quod ψαλὶς, infimæ Latinitati *voluta*. Inde nostrum *voute* pro fornice. Hinc Græci recentiores ψαλίδας vocaverunt, quæ prioribus ἕλικες, vitium scilicet intorti cincinni & capreoli. Neophytus: ἕλικες αἱ τῶν κλημάτων ψαλίδες. *Volutilia* & *volubilia* templa licet Latine dicere, quos Græci εἰλητὰς atque εἰλημματικοὺς ναοὺς dixere. Et sic etiam dicuntur Anastasio. Isidorus *volumina* cameras appellat: *Imbuli sic dicuntur, quia sunt sub volumine*: quia ὑπὸ τῷ εἰλήματι sunt, quia tecta habent εἰληματικά. Græcorum ἐμβόλους ita vocavit, hoc est, porticus. Inde *monumenta volubilia* apud auctorem Itinerarii Burdigalensis: *Inde non longe quasi ad lapidis missum sunt monumenta duo volubilia miræ pulcritudinis facta, in unum positus est Isaias Propheta.* Sic enim corrigendum omnino, pro eo quod habetur vulgo, *monumenta monubiles*, εἰλημματικά, id est, concamerata, intelligit illa monumenta fuisse qualia omnia fiebant sepulcra Judæorum, ut & Græcorum subterranea, quas *cryptas* dicebant & *speluncas*. Isidorus: *Hypogæum constructum sub terris ædificium, quod nos antrum dicimus & speluncam.* Tale fuit Domini sepulcrum & Lazari, volubile nempe & fornice tectum, & sub terra constructum, ἐκ πέτρας λαξευτῆς καὶ οἰκοδομητῆς. Græcorum quoque hypogæa camerata. Nam & καμάραν pro sepulcro camerato & subterraneo posuit Phlegon. Cameræ autem illæ, vel fornices hypogæorum ex magnis lapidibus fiebant, & quadratis, quos Græci vocant συννόμους λίθους. Unde apud Strabonem lib. v. Τοιχόμοι συννόμῳ λίθῳ καθωκαμφθέντες, *quadrato saxo concamerata.* Et lib. xvii. Κατακαμφθεισῶν ψαλίδων διὰ μονολίθων ὑπερβαλλόντων τῷ μεγέθει. Plato de monumento hypogæo, ex lapidibus structum & cameratum ingentibus debere esse dicit: ἐκ λίθων περιτίμων. Hi sunt, quos λογάδας λίθους alii vocant. Vetus auctor Itinerarii monumentum Isaiæ Prophetæ monolithum revera fuisse ait & volubile, quod scilicet cameratum esset monolithis. In monumento Domini πέτραν vocant Euangelistæ ob magnitudinem, & λατομητὸν & λαξευτὸν, quod ingentes & quadrati essent lapides, quibus erat cameratum & constructum. Heliodorus συννόμους καὶ ξεστοὺς λίθους vocat quadratos lapides. Ceterum non omnium fuit sepulcra habere ædificata tam in Judæa, quam in terra Græcia & apud Romanos. Vilis itaque turba cadavera sua facta scrobe defodiebat, & aggesta desuper humo tumulabat. Aggestum terræ Latini *tumulum*, Græci χῶμα vocabant. Super illud χῶμα statuebatur cippus lapideus, qui nomen & elogium defuncti continebat: τὸ ἐλεγεῖον, quod est inscriptio monumentalis. Unde *elogium*: ut γραφεῖον, *graphium*: τοπεῖον, *topium*: ῥαφεῖον, *rapium*: & similia. Græci στήλην vocant cippum, qui imponebatur tumulo. Tumulus cum cippo ad memoriam defuncti imposito dicebatur μνῆμα. Atticis σῆμα. Quod bis versibus expressit summus poëta:

> —— ossaque nomen
>
> *Hesperia in magna si qua est ea gloria signat.*

Signanter loquutus est ac σῆμα designavit. Ovidius *tumulum nomen habentem* dixit τὸ μνῆμα vel τὸ σῆμα.

> —— *tumulo quoque nomen habentis.*

Homerus:

> Τύμβῳ τε στήλῃ τε, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

Ad quem versum allusit Virgilius, certe in animo habuit, ut & Ovidius. Tumulus nomen habens, τύμβος καὶ στήλη. Alias tumulus sine nomine. τύμβος est merus, qui στήλην caret. *Monumentum* proprie habet hominis nomen. Symposius:

> *Nomen habens hominis post ultima fata relinquor.*

De monumento. Non est autem μνῆμα nisi tumulus in cippo, vel columna nominis inscriptionem habeat. Glossæ: στήλη, *cippus, titulus.* Nam *titulus* proprie lapis inscriptus, vel ipsa lapidis inscriptio. Unde & lapis ita dictus. Elogium pro titulo sepulcri in Culice Virgiliano:

> —— *tum fronte locatur*
>
> *Elogium.*

Τὸ ἐλεγεῖον. Hesychius: ἐλεγεῖον, ἐπιτάφιον μέτρον. Non tantum versibus scripta, sed quælibet ἐπιγραφὴ sepulcralis sic vocabatur, ut ex auctoribus Græcis constat. Inde & pro elogio condemnati usurpatum, quem & *titulum* dixere. Ut in condemnatione Domini nostri: ἔγραψε δὲ καὶ τίτλον ὁ Πιλάτος. Græci στήλην de sepulcri titulo proprie posuerunt. Probus *periculum* dixit in Epaminonda: *neque recusavit quo minus legis pœnam subiret, sed unum ab his petivit, ut in periculo suo conscriberent,* EPAMINONDAS A THEBANIS MORTE MULTATUS EST. Plutarchus & Ælianus στήλην vocant & intelligunt cippum vel titulum sepulcri, ut apud Juvenalem:

> —— *titulo res digna sepulcri.*

Plutarchus in Epaminonda: ἀξιῶσαι ἀποκτείνοντας αὐτὸν ἐπιγράψαι τῇ στήλῃ τὴν καταδίκην. Probus *in periculo.* Proprie *periculum* est, qui Græcis ἔλεγχος, titulus vel index ad aliquid declarandum. Hinc *periculum alicujus rei facere est* ἔλεγχον ποιεῖν, ἐλέγχειν. Callimachus in epigrammate ἀποκρίτῳ de Oreste:

> Οὐδ' ὅλως ἐξίτασεν δὲ Φωκίδος, ὡς ἂν ἐλέγχῃ
>
> τὸν φίλον, ἀλλὰ καὶ ἓν δρᾶμ' ἐδίδαξε μόνον.

Nec cepit experimentum in Phocensi Pylade, quo verus amicus spectatur, probatur, ostenditur, vel indicatur. Sic *arguo* Latini sumunt pro ostendi, quod proprie est ἐλέγχεσθαι.

> *Laudibus arguitur vini vinosus Homerus.*

Inde ἔλεγχος elenchus, libri titulus, vel index. Ad verbum, *periculum.* Unde *periclitari* pro explorare & cognoscere, etiam apud Ciceronem. Et *periclitari naturas locorum* huic Solino. Ab antiquo verbo *perior*, cujus compositum *experior.* Inde & *pericula magistratuum*, tabellæ ex quibus sententiam recitabant. Sed de his alibi. Hæc igitur duo omnium, qui apud Græcos & Romanos humabantur communia, τύμβος & στήλη. Proprie τύμβος est aggesta terra supra corpus, quod in scrobe deponebatur. Quod si crematus esset mortuus, ossa vel cineres in urna condita sub terra defodiebantur. Sexcenta sunt Græca epigrammata quæ hunc morem contestantur scrobis, tumuli & tituli, quem vocant στήλην. Unum super omnia heic subjiciam, quod apud Athenæum legitur, quia corruptissimum est, nec intellectum viro magno, nec correctum. Posidippi est:

> Φυρόμαχον τὸν πάντα φαγεῖν βορὸν, οἷα κορώνην
>
> Πανδοχικὴν, αὕτη χοιρὰς ἔχει κάπετος
>
> Χλαίνῃ ἐν τρύχει Πελλαιίδος, ἀλλὰ σὺ τούτου
>
> Καὶ χεσὶ στήλην Ἀττικὲ καὶ στέφανε.
>
> Εἴ ποτε σοι προκύων συνεκώμασεν, ἤλθε δ' ἀμαυρὰ
>
> Βλέψας ἐκ πλινθοῦ οὐδὲ ἐπιστολίδος,
>
> Ἄβρεξ ἀσφόδελος, μονοδείπνιος, ἐκ δ' ἀρ' ἀγώνων
>
> Τῶν τότε λητουργῶν, ἦλθ' ὑπὸ γαιὸν ὄπην.

Legi & potest unica voce, ὑπόγαιον ὀπήν. Exemplum hic habes, quomodo vilia capita humarentur. In parasitum edacem factum hoc epigramma, quem comparat cornici cauponariæ in taberna cauponis educatæ. Hodieque solent hujusmodi aves in tabernis cicuratæ nutriri, vorax suapte natura animal, & quidquid obtuleris deglutiens. Male excusum est, κορώνην πανδοχικὴν, quod nihil significat. Eleganter autem προκύνα vocavit, hoc est, anteambulonem canem. Χοιρὰς κάπετος est fossa, quam & ὑπόγαιον ὀπὴν vel γαιὸν dixit. Moschus dixit, ἐν χθονὶ κοίλᾳ. Huic στήλην imposita, quam ab Attico, cui conjunxerat ille parasitus, coronari & ungi vult, ut mos erat:

> Μὴ μύρα μὴ στεφάνους λιθίναις στήλαισι χαρίζου.

Reliqua epigrammatis à nobis emendata, quia ad rem non pertinent, omitto. Cicero στήλην vocat *columellam*, id est, parvam columnam de Archimedis sepulcro Tusculana v: *columellam è dumis eminentem.* Ita etiam vocavit Lucilius in hoc disticho:

Servus

Servus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam
Lucilli columella hac situs Metrophanes.

Τῇ ταύτῃ τῇ στήλῃ κεῖται Μητροφάνης Λουκιλλίου.

In quo jocularem animadvertere licet ἀβλεψίαν Donati, qui ex eo Lucillii versu notat principales & primos familiæ servos vocatos *columellas*. Quod est ridiculum. *Columen*, inquit, *columna*. *Unde apud veteres columellæ dicti servi majores domus*. Deinde citat versus Lucillii suprascriptos *Columen familiæ* dici servum ejusmodi facile fortassis concederem. At *columen*, aut *columnam* domini appellari nescio an possit. Satis habuit servum suum hoc nomine laudare Lucillius, quod infidus domino non fuisset. Hæc propria laus servi, τὸ πιστόν. *Columellam* suam eum inscripsisse in titulo ac elogio sepulcri vix videtur simile vero. Nec sane verum est. *Lucillii Metrophanes*, tralatitia veteribus loquutio, quæ subintelligit servum. *Columella* igitur hic *cippus* sepulcralis, ac στήλη. Notabis jam Donati ætate *majores domus* appellatos servos, qui primatum in familia tenerent. Quod officii nomen postea translatum in palatia nostrorum regum, primæ familiæ, pro eo qui in domo Augusta apud Romanos dicebatur *Magister officiorum*, ὁ πρεσβευτὴς τῶν βασιλικῶν τελετῶν ταγμάτων. Sed & in singulis urbibus οἱ πρῶτοι appellati sunt *majores* illius urbis. Græci πρόμονον vocarunt servum *majorem domus*. Verum de his alibi. *Columella* vel στήλη mortui tumulo imposita μνῆμα, vel μνημεῖον proprie dictum est olim, quod ad memoriam defuncti poneretur. Postea sepulcri locus, & sepulchrum ædificatum ita appellatum est. Jurisconsultus *monumentum* esse ait, *quod servandæ memoriæ gratia exstat*. Generaliter ita vocarunt quidquid memoriæ causa in posterum esset proditum. Ita Græci μνημεῖον. Suidas: μνημεῖον ὁ τάφος. Ἐχρήσαντο δὲ τῷ ὀνόματι ἐπὶ πᾶσι, καὶ ἐπὶ τάφου, καὶ ἐπὶ ἔργου, καὶ πράγματος, ὃ μνημονεύεται ἐπὶ τέλει. Ammonius tamen μνημεῖον de sepulcro dici non probat, sed μνῆμα, & sic eas voces distinguit: μνημεῖον καὶ μνῆμα διαφέρει. Μνημεῖον μὲν γὰρ ἔλεγον τὸ μνημόσυνον. Μνῆμα δὲ τὸν τάφον. μνήμη γὰρ νεκροῦ: μνεία δὲ ζῶντος. Mentio fit vivi, memoria mortui. Latini quoque *memoriam* proprie de mortuis dixerunt. Sed & sepulcra quoque sic vocarunt. Unde *memoria martyrum*. Ita in Græco epigrammate μνεῖον, id est, memoria pro tumulo:

... περὶ μνεῖον δὲ ταφήεντον.

Usus autem obtinuit, ac pervicit apud Græcos, ut μνημεῖα passim sepulcra dicerentur, non tantum μνήματα, ut voluit Ammonius. Sed & *memoria* & μνήμη etiam de vivis. Hinc *memoria* pro commentario rerum gestarum, vel vitæ ephemeride. Suetonius: *Augustus in memoria vitæ suæ*. Et inter officia domus Augustæ, *memoriæ magister*. Et *Memoriales*, qui ad memoriæ officium apparebant, οἱ μεμοριάλιοι. Inde & *memoria* cippus vel columna mortui tumulo imposita, in qua elogium ejus inscriptum visebatur, quod nomen, patriam, parentes, professionem, artem, ætatem, mortis genus continebat. Plerumque nulla inscriptione symbolis aliquot insculptis elogium mortuo faciebant. Ut in epigrammate Antipatri in Lysidicam:

Μαστίγα μὲν τὰν ... ἐπὶ ...
Λυσιδίκα, γλυπτὰν ... ἐπ' ...

Insculpta autem hæc fuere in eo cippo symbola, frena, capistrum, gallus gallinaceus, tanagræus. Mentem eorum sic ipse aperit, ut hæc legenda sunt:

Τὰν μὲν ἀνεχομένην με κατ' οἴκιον ἡνίοχος ἴρηκε,
Ἀνία δ' αὐδᾶν ἔμμεν ... ...
... ...
Οὐ λάλον, ἀλλὰ καλᾶς ἔμπλεον ἡσυχίας.

Gallinaceus vigilantem indicabat: fræna domus moderatricem: capistrum taciturnam. In alio ejusdem de quadam fœmina Myro nomine:

Μὴ θάμβει μάστιγα, Μυροῖ ἐπὶ σήματι λεύσσων
Γλαῦκα, βιὸν, χαροπὰν χῆνα, θοὰν σκύλακα.

Arcus magistram domus intentam eam mulierem fuisse ostendebat: canis liberorum amantem: lorum servorum castigatricem: anser domus custodem: noctua Palladis ministram in opere textorio. Alius cui nomen erat Alexander oriundo Chius, & ephebus mortem obierat, hoc ipsum in cippo tumuli expressum fuit novem talis, quorum quatuor situ suo jactum, qui vocabatur Alexandri, referebant: alii quatuor jactum illum exhibebant, qui ἔφηβος dicebatur. Unus unionem indicabat, qui Græce appellatur χῖος.

Ὡς δὲ τὸν φθίμενον νέον ἄκεστε καὶ ... ...
... ...

Instrumenta artis sepulcro insculpta sæpe artificem declarabant. In columella Archimedis sphæra & cylindrus conspiciebatur. Quo indicio cognovit Cicero ibi sepultum Archimedem. Apud Ietas tumulum Homeri demonstravit olim candida capra, quod manibus ejus capra parentarent Ietæ. Varro Agellium lib. III. cap. XI Homeri imagini hoc epigramma disticho apposuisse narratur:

Capella Homeri candida hæc tumulum indicat,
Quod hac Ietæ mortuo faciunt sacra.

Ita emendavimus ex vetere scriptura quæ habet: *Quod acieta*. Vulgo ediderunt: *Quo ara Ietæ*. Inepte. *Capella sacra facere* integrum est. Quod etiam dicebatur *capra facere*. Ut *quum faciam vitula*. Plura exempla non adscribam, nec enim id agimus. Jureconsultus *locum* à sepulcro discernit. *Loci* generalior est appellatio, & quemcumque locum sepeliendo & condendo destinatum significat, sive in agro sit, sive in ædificio. *Sepulcrum* id omne est, in quo mortui corpus, vel ossa condita sunt. Unde & arca, vel sarcophagus *sepulcri* quoque appellatione censetur. Nonius *capulum* interpretatur sarcophagum, vel sepulcrum. Arrianus de Darii corpore: πύελος, ἐν ᾗ ἐκεῖτο. *Arcam in qua sepultus jacebat*. Cajus tamen arcam à sepulcro, & à loco secernit: scribit enim eum, qui in alterius arcam lapideam mortuum intulit, in qua corpus nondum conditum erat, non proprie vel in sepulcrum, vel in locum alterius intulisse dici posse. *Sepulcrum* accepit quomodo vulgari tum notione capiebatur, pro monumento nempe ædificato, in quo plures arcæ poni & plura corpora inferri poterant, qualia erant quæ *sepulcra familiaria*, aut *hereditaria* vocabantur. *Omnia autem monumenta dominum testabantur*. Ut legere est in fragmento agrimensorio. In agris aut in hortis vulgo constitui solebant, cui certo spatio præscripto quod monumento serviebat, & sacrum habebatur. Frontinus: *Mæsilea, habent juris sui horti certum modum circumjacentem, aut præscriptum agri finem*. Ita legendum. Quæ in horto constituta, certum habebant horti modum circumjacentem, cineribus dedicatum: Quæ in agro, præscriptum agri finem. Aggenus ad ea Frontini verba hæc notavit: *Nam locos frequenter in trifinio ac quadrifinio invenimus*. Locos vocat, aut monumenta ipsa, aut spatia monumentis deputata. Atque ita accipienda vox *locus* in edicto Prætoris, & apud Jurisconsultum. Interdum etiam *locum* pro loculo ipso, vel sarcophago sumpsere, in quo efferur cadaver, Latini *feretrum* dicunt, ut Græci νεκροφόρον. Servius: *Feretrum, locus ubi mortui feruntur. Et est Græcum nomen. Nam Græce φέρετρον dicitur*. Immo Latinum. Nam a fero *feretrum*, ut a tono *tonitrum*: a fulgo *fulgetrum*: & similia. Nam nec aratrum ex Græco ἄροτρον, sed ab *aro*. Latine *capulum* dici idem adnotat. *Locus* idem quod loculus, ἡ θήκη, in quo corpus defuncti locatur. Ut Græci θήκην & pro capulo, & pro monumento posuerunt, ita & Latini *locum*. Plerumque totum illud spatium quod sacratum sepulturæ erat, muro clausum erat ut in monumento Regillæ:

Τὴν ὅσίην περὶ τεῖχος ἐπιτροχον ἐπιφαίνεται.

Hoc vocabatur *munimentum sepulcri*, ut in leg. XXXVIII. D. de Religiosis & sumptibus funerum. Interdum sola inscriptione sepulcri de modo agri, qui ad monumentum pertinebat, cavebatur. *Tot pedes in fronte, tot pedes in agro*. Quo pertinent notæ illæ apud Valerium Probum. IN FR. P. VI. LAT. VII. *in fronte pedes sex, latum septem*. Item IN FR. P. XX. *in fronte pedes viginti*. IN AGR. P. XX. *in agro pedes viginti*. Qui fundum vendebat, sæpenumero locum sepulcri excipiebat, quo ipse posterique sui inferri possent. Ita fecerat Cælius quidam Mantuanus, qui consumptis opibus ac prædiis venditis, solum sepultu-

ræ locum excepit, tribus ulnis, hoc est, duodecim pedibus latum. Hunc tetigit Virgilius eo ænigmate, quo crucem grammaticis se fixisse ipse professus est.

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat Cœli spatium non amplius ulnas.

Lepide lusit poeta in ambiguo ejus *Cœli* quod a Cœlio est, & *Cœli* quod fit a cœlo. *Cœli* autem pro *Cœlii* etiam in prosa veteres scripserunt. Unde & Plauti comœdiæ, quod inscriptæ essent PLAUTI, pro Plautinis pleræque habitæ sunt, quum Plautianæ forent. Agellius lib. III. cap. III. *In eodem libro Varronis id quoque scriptum est, Plautium fuisse quempiam poetam comœdiarum, cujus quoniam fabulæ Plauti inscriptæ forent, acceptas esse quasi Plautinas, quum essent non a Plauto Plautinæ, sed a Plautio Plautianæ.* Eadem ambiguitas in *Cœli*, quod est a Cœlius, & *Cœli*, quod est a *Cœlum*. Ceteræ interpretationes de orificio putei Syenensis, de clypeo Ajacis, de specu Siciliæ, & de mundo in Cereris sacero, ineptæ & falsæ. Captavit ænigma ex errore nominum *cœli* & *Cœli*, hoc est, *Cœlii*. Meminit Horatius Cœlii cujusdam latronis illo tempore notissimi.

Ut tu sis similis Cœli Birrique latronum,
Non ego sim Capri.

Ubi etiam *Cœli* pro *Cœlii* scriptum nemo ambigit. Hanc mentem poetæ fuisse Cornificium & Asconium ab ipso poeta audisse testes sunt antiqui grammatici Servius & Junius Philargyrus. Hujus hæc verba sic legenda: *Asconius Pedianus ait se audisse Virgilium dicentem in hoc loco se grammaticis crucem fixisse, quæsiturus si quid studiosius occultaretur. Dicit autem poeta Cœlium Mantuanum.* Idem narrat de Cornificio, qui hoc ipsum a Virgilio accepisse fatebatur. Quibus cur non credamus, causæ nihil est, præsertim quum nihil melius possit afferri, ac nemo id inventurus aut divinaturus fuerit, nisi ipse auctor indicasset. Servius: *Asconius Pedianus dicit se Virgilium dicentem audisse, in hoc loco se grammaticis crucem fixisse, volens experiri quis eorum studiosior inveniretur, volens intelligi de Cœlio Mantuano, ut supra dictum est.* Contra hæc muttire nemo est qui queat quicquam. Spatium loci, quem sibi Cœlius ad sepulturam reservarat non amplius patebat quam tres ulnas, hoc est, sex pedes, si ulnam pro cubito accipimus, & cubitum pro duobus pedibus, ut multis placuit. Quinque aut sex pedes legitimum loci, aut sepulcri spatium apud veteres, etiam plurimum condendis reliquiis, ubi urnæ tantum cineres continentes reponerentur, vel infoderentur. Tibullus:

Et sim quod digitis quinque levatur onus.

De reliquiis, vel cineribus defuncti. Valerius Probus: *In fronte sex pedes, in latitudine septem.* De sepulcri spatio, vel loco cineribus dedicato. Quidam ulnam duûm cubitûm faciunt, sic mensura duplicaretur. Et sane duodecim pedes pro legitimo sepulcri modo in antiquis inscriptionibus invenire est. Hanc quæstionem quum pastor alter solvere non potuisset, aliam ipse proponit æque difficilem, ex recondita & occulta fabulari historia petitam:

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Nascantur flores inscripti nomina regum.

Quam de industria obscuravit, dicendo *reges*, & *quibus in terris*. De Hyacintho & Ajace. Sed magis de Ajace. Nam hujus nomen inscriptum foliis præfert flos hyacinthi, Αἰ αἰ. Quæ & notæ sunt luctus. Unde αἰάζειν lugere. A quo verbo nomen Αἴαντος deductum esse placet veteribus. Euphorion in versibus, quos supra retulimus & emendavimus, dicit Hyacinthum τύσομα Ἀμυκλαῖον.

Εἴαρος ἀγγέλλειν τὰ γεγραμμένα κωκύοντα.

Reges dixit pro rege, poetarum more:

Ἐξέλθοιν Ἕκτορες τε καὶ Σαρπηδόνες.

Et Platonicum illud: οὐ γὰρ Πέλοπες, οὐδὲ Κάδμοι. Ea figura usus est Agellius lib. IV. cap. XVIII. *Petilii quidam Tribuni plebis a Marco, ut ajunt, Catone inimico Scipionis comparati in eum, atque immissi desiderabant in senatu instantissime, ut pecuniæ Antiochenæ, prædæque quæ in eo bello capta erat, rationem redderet.* Ita eo loco legit optimus codex regiæ Bibliothecæ. *Petilios* posuit pro Petilio. Ajax autem regulus Salaminis. Unde & Agamemnon *rex regum* dictus, quod omnium illorum ducum, qui ad Trojam erant, summus dux esset. Totidem porro reges, quot duces illi fuere. In illis porro duobus ænigmatis: τὰ οὐκ ὄντα, aut τὰ ἀδύνατα proponere voluisse poëtam, neutiquam arbitror, nec verum est. Sane absurdum hoc foret, nec poëtæ id moris habent, ea ponere quæ in rerum natura non sint, aut quæ fieri non possint, multo minus quum quid explicandum proponitur. Columella de Hyacintho:

Et male damnati mœsto qui sanguine surgunt
Ajacis flores.

Duplex de hoc fabula. Altera, quæ sanguine Ajacis hunc florem asserit editum, cujus & nomen foliis inscriptum præfert. Altera, quæ notas esse luctus narrat, ob Hyacinthi interitum, dilecti Apollini pueri. Αἰ αἰ lugentium propriæ syllabæ. Unde αἰάζειν. Sed & primam syllabam designant Ajacis nominis qui Græcis Αἴας. Inde illi versus:

Litera communis mediis puroque viroque
Inscripta est foliis, hæc nominis, illa querelæ.

Hæc nominis Αἴαντος, illa querelæ αἰ αἰ ob interfectum puerum Phœbo amatum. Hoc est quod Plinius scripsit ex nostra emendatione: *Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum referens ejus, quem Apollo dilexerat, aut ex Ajacis cruore editus.* Male igitur Servius primam literam nominis Hyacinthi in eo flore inscriptam exhiberi tradit. Quid mirum autem à pastore hanc quæstionem pro inexplicabili propositam, quibus in terris nascantur flores inscripti regum nomina, quum hodie doctissimis herbariis, qui fabulam hanc, & alias plerasque antiquitates tenent, ignotum esse sciam florem istum, qui nomen Ajacis foliis inscriptum præfert, aut notas luctus ex Hyacinthi nece impressas. Si quis enim putat eum esse Hyacinthum, quem vulgo sic vocant, & qui sub hoc nomine describitur a Dioscoride, tota via errat. Plures hyacinthi species recensent herbarii neoterici. In nullo eorum venæ illæ discurrentes reperiuntur, quæ ductu linearum Græcas illas literas efficiant, quibus nomen Ajacis signatur, aut luctuosæ illæ syllabæ αἰ αἰ. Præterea lilii forma illum hyacinthum nobis describunt veteres, colore tantum a vero lilio distans. Ovidius de hyacintho ex Ajacis cruore nato:

------ formamque capit, quam lilia, si non
Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Nemo dicit herbarius hyacinthum, qui hoc hodie nomine noscitur, ad lilii formam accedere. Servius Ajacis hyacinthum, *quasi liturum esse rubrum* dicit. Hinc apud Poëtam:

----- & suave rubens hyacinthus.

Omnes hyacinthi vulgares cærulei sunt coloris, sed dilutioris, raroque imbuuntur purpura saturatiore & nigra. Nullus sane ex his ad rubrum inclinat. Postremo veteres tam Græci quam Latini hyacinthum suum fabularem & literis lineisque distinctum, faciunt nigrum, qui color est atræ purpuræ. Theocritus:

καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος.

Illam γραπτὰν ὑάκινθον nigram esse dicit, ut sunt violæ nigræ. Virgilius sic imitatus est:

Et nigræ violæ, sunt & vaccinia nigra.

Nam *vaccinium* Latini vocant Græcorum ὑάκινθον, ut supra docuimus. Communis vero hyacinthus ut plurimum coloris est ex cæruleo pallidi, vel ex cineraceo purpurascentis. Nigros crines Indorum & lucentes Dionysius hyacinthi flori comparat:

---- ἐειδομένας δ' ὑακίνθῳ
Πλοχμοὺς φρίσσοντας ἐπὶ κροτάφοισιν ἐθείρας.

Quod de nostro hyacintho neutiquam potest accipi. Nec enim ejus nigroris est, ut commode sumi queat ad comparationem nigri capillitii. Homerus quoque comas nigras ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας facit, quas μελαίνας grammatici exponunt. Μέλαν γὰρ τὸ ἄνθος. Indi etiam μελανότριχες, quibus hyacinthini coloris comam tribuit Dionysius. Quærendus igitur flos ejusmodi, qui lilio

lilio quidem quoad formam similis sit, purpuræ vero nigræ colorem habeat & simul ad ruborem vergat, tum lineis discurrentibus varius, ut fabulæ hyacinthus esse possit. Has omnes simul notas in nullo flore concurrentes invenire est præterquam in nostro ac Romanorum veterum gladiolo, qui ξυρὶς, vel ξιρὶς Dioscoridi dicitur. Diversus hic flos ab eo, quem Græci ξίφιον vocant. Dioscoridis hæc verba sunt ex antiquissimo codice: ξυρὶς, οἱ δὲ ξιρίδα, οἱ δὲ ἶριν ἀγρίαν, Ῥωμαῖοι δὲ γλαδίολον καλοῦσι. Theophrasto dicitur ξιρὶς lib. IX. cap. IX. Ὅταν δὲ τὴν ξιρίδα τριμήνους μελιτοῦτας ἀντεμβάλλειν μισθὸν, τέμνειν δὲ ἀμφήκει ξίφει περιγράψαντας εἰς τρεῖς. Καὶ ὃ ἂν πρῶτον τμηθῇ μετέωρον ἔχειν. Quæ verba Plinius lib. XXI. cap. VII Latine reddidit, sed de iride ea dicit, quasi ἶριν pro ξιρὶν apud Theophrastum legerit. Sed & ξιρὶς etiam ἶρις appellata. Non tamen est illa iris, de qua ibi agit Plinius. Sic autem ille scribit: *effossuri tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circumscriptam mucrone gladii, orbe triplici, & cum legerunt eam protinus in cælum attollunt.* Hæc ad verbum ex illis Theophrasteis expressa. Sed mirum τριμήνους μελιτοῦτας vertere aquam mulsam tribus ante mensibus circumfusam. Immo placentas ex trimestri frumento factas, quasi mercedis vice eo loco infodiunt, unde ξιριν effoderint. Hoc enim est ἀντεμβάλλειν. Quod Plinius perperam accepit. Legendum autem in Græcis: τριμήνου μελιτοῦτας, id est, placentas ex frumento trimeno, vel trimestri. Hæc sunt indubitata. Τρίμηνος πυρὸς notus ex Græcis & Latinis auctoribus. Ξιρὶς igitur & ξυρὶς eadem: & Romanorum gladiolus florem habet purpureum, in medio rubrum & puniceum. Idem: ἐφ' ᾗ λοβοὶ τρίγωνοι, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἄνθος πορφυροῦν, τὸ δ' ἐν μέσῳ φοινικοῦν. Inde purpurei & rubentes hyacinthi poetis. Venarum etiam discursu, veluti literarum ductu variatur, licet de illo nihil prodat Dioscorides. Formam lilii non male refert. Hinc κρίνον ὀξὺ vulgus Græcorum hodie vocat, ut & iridem cui similis. Unde & ἶρις ἀγρία Græcis dicebatur. Neophytus de iride: Ἶρις, κοινῶς κρίνον ὀξὺ, ab acumine scilicet foliorum. Nam & iridi folia habet similia, quæ & ipsa gladioli nomine quibusdam dicta. Idem Neophytus de iri: Ῥωμαῖοι ῥάδιξ μαρίκα, οἱ δὲ γλαδίολα. Vulgus quoque idem Græcorum communem iridem καλαμόκρινον ὀξὺ appellat, at iridem Illyricam καλαμόκρινον λευκόν. Glossæ Medicæ: Ἶρις Ἰλλυρική, τὸ καλαμόκρινον, τὸ λευκόν. Ἶρις κοινή, τὸ καλαμόκρινον τὸ ὀξύ. In aliis simpliciter reperio: Ἶρις, τὸ καλαμόκρινον. Quin & apud Neophytum Σουσίνην ἴριδα exponi lego, & σούσινον unguentum pro irino. Atqui σοῦσον veteres lilium esse notant. Neophytus: Σουσίνη ἡ ἶρις. Σούσινον μύρον, τὸ ἴρινον ἔλαιον. Et paulo post idem: Σούσινον, τὸ κρινάνθεμον, καὶ βασιλικὸν κρίνον, τὸ πορφυροῦν κρίνον ὃ καὶ ἶρις λέγεται. Studiosi florum hodierni, quos vulgo *floristas* vocamus, iridem quamdam vocant Susianam, quæ florem habet candidum, sed venis nigris & lineis intercurrentibus totum distinctum. Iridem Illyricam candidam esse Græci indicant, qui καλαμόκρινον λευκὸν exponunt. Omnium colorum esse iridem scribit Dioscorides, & propterea hoc nomen nactam esse διὰ τὴν ποικιλίαν arcus cælestis. Καλαμόκρινον autem recentiores vocarunt quod similis sit lilio, & quod folia harundinea habeat, quasi *harundinaceum lilium* dixeris. Huic similis ξυρὶς, quam & ἀγρίαν ἴριδα dixere. Et ξυρὶς quidem dicta ἀπὸ τοῦ ξυροῦ, id est, acuto. Nam ξυρὸν idem quod ὀξύ. Hesychius: ξυρὸν, τμητὸν, ὀξύ. Dioscorides: φύλλον ἔχει ἴριδι ὅμοιον, ἐξ ἄκρου ὀξύ. Mihi tamen videtur ξυρίδα potius appellatam, quod utrimque folium in aciem attenuatum habeat, quam quod ejus summitas in acumen desinat. Ξυρὸν enim proprie significat, id quod acie adeo est temperata ut scindat. Inde ξυρὸν pro novacula. Talia sunt folia gladioli, vel ξυρίδος. Græci quoque ὀξὺ hoc vocant, & ὀξύνειν aciem temperare, ut Latinis *acutare*, τὸ ἀκονᾷν. Inde διάξυρον aspalathum, ut supra correximus apud Plinium & Dioscoridem. Glossæ Iatricæ: σφάγνον, διάξυρον. Et ἀμφίξυρος auctori peripli acie utroque modo scindens: ὁ δὲ βυθὸς ἐν τοῖς μὲν ἀμφίξυρος, ἐν τοῖς δὲ πετρώδης, καὶ ἀμφίξυρος, ὥς τι τέμνεσθαι τὰς καθιεμένας ἀγκύρας. Omnia conveniunt, ut hyacinthus fabularis sit ξυρὶς Dioscoridis, & *gladiolus* Romanorum. Unum adhuc video requiri posse, & vero debere, ut hyacinthum veteres vocaverint hunc gladiolum. Nec istud deest, sed adest. Et ecce in promptu. Palladius lib. I. cap. XXXVII, inter herbas apibus gratas & juxta apiaria serendas numerat, *hyacinthum, qui iris, vel gladiolus dicitur.* Ita scripsit, ut distingueret ab altero hyacintho. Hæc est ξυρὶς Dioscoridis, quæ & ἶρις ἀγρία dicitur, & *gladiolus*. Si tibi non satis idoneus auctor habetur ille Palladius, en tibi locupletem alium antiquitate & auctoritate munitissimum, quem rejicere non possis, nec debeas si sapias. Is est Columella, qui similiter tractans de floribus omnis generis serendis, ut pabulo sint apibus, ita scribit lib. IX. cap. IIII. *Tum punica rosa, luteolaque & serrana viola, nec minus cælestis nominis hyacinthus, Corycius item Siculusque croci bulbus deponitur.* Ubi *cælestis nominis hyacinthum* aperte vocat illud genus hyacinthi, qui nomen iris habuit. Atque hic plane est hyacinthus fabulis celebratus, diversus utique ab altero hyacintho vulgari, & propterea, ut illum ab hoc discerneret, id cognomentum ei addidit, vocavitque *hyacinthum cælestis nominis.* Sic enim scribendum apud Columellam pro *numinis.* Cæleste autem nomen est iris. Unde & ipsa herba à quibusdam appellata οὐρανία Neophyto teste. Supra omnia testimonia clare id evincit Nicandri versus ex georgicis apud Athenæum lib. XV, qui sic habet:

> Ἶρις δ' ἐν ῥίζῃσιν ἀγάλλεται, ἥδ' ὑακίνθῳ
> Αἰαστῇ προσέοικε.

Hyacinthum fabularem & poëticum ὑάκινθον Αἰαστὴν cognominat à notis luctus, quibus inscriptus est, & similem esse iridi dicit. Nullus flos similior iridi quam xyris Dioscoridis, sive gladiolus Romanus, quem & ἴριδος ἀγρίας nomine propterea etiam appellarunt. Sunt hodie docti, qui quovis pignore contendunt hyacinthum poëtarum esse lilium rubrum. Fatentur ad hoc se induci auctoritate Ovidii ita canentis de isto hyacintho:

> ---- formamque capit quam lilia, si non
> Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Ergo inquiunt, solo colore distat hyacinthus fabularis à candido lilio: proinde debet esse lilium rubrum. Ne sit hoc verum nimis multa prohibent. Lilium rubrum in luteum colorem vergit, qui longe abest ab hyacinthino nigro. Omnes quippe auctores antiqui poëtæ pedestresque hyacintho suo colorem nigrum tribuunt, hoc est, purpureum obscurum, quod μέλαν Græci dicunt. Theocritus:

> Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐστὶ καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος.

Coloris igitur est violacei nigri. Ideo & cum violis nigris hunc hyacinthum quoque jungit Nicander in georgicis:

> Αἰαστὴν ὑάκινθον, ἰωνιάδας τε χαμηλάς.

Ἰωνιάδες χαμηλαὶ sunt violæ nigræ, quæ & χαμαίϊα Græcis hodiernis. Neophytus: ἴον πορφυροῦν, οἱ δὲ δασυπόδιον, οἱ δὲ ἴον ἄγριον, κοινῶς δὲ χαμαίϊον. Hic color à luteo, aut rubro longe diversus. Et sane Ovidius non rubrum, aut luteum, sed purpureum hyacinthum diserte esse clamat. De lilio igitur rubro neutiquam potest dici eum esse hyacinthum. Præterea veteres lilium hoc rubrum nostrum sub nomine lilii noverunt, non sub hyacinthi. Tertullianus de corona Militis: *& utrousque liliis & omnibus violis coroneris.* Plura sunt violarum genera. Sed duas tantum agnoscit liliorum species, candidum & rubrum. Hæc illi sunt utraque lilia. Plinius lib. XXI. cap. V. *Est & rubens lilium, quod Græci κρίνον vocant: alii florem ejus cynorrodon, laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, quartum locum obtinet in Italia nascens.* Notandum quod ait, non etiam mutandum, florem hujus rubri lilii vocari à quibusdam κυνόρροδον. Ita enim in vetustissimo libro legitur: *alii vocant quinorodon.* Quæ vetus admodum scriptura est Latinorum librariorum pro κυνόρροδον. Sic *quibiarius* apud Arnobium pro *cybiarius*. *Triquinon* apud Paulinum, τρίκυνον & alia quæ notamus alibi. Sic *hypoquistis* barbaris

barbaris ex hoc more, quæ Græcis ὑάκινθος: & *opium Quirinacium*, ὀπὸς Κυρηναϊκός. De hoc lilio rubro, sive κυνόρροδον accipienda Hesychii verba: Κυνόρροδον, κρίνον ὅμοιον ὑακίνθῳ. Hæc pretii sunt quantivis. Lilium rubrum quod Græcis dicebatur, vel Plinio teste κυνόρροδον, hyacintho simile esse dicit. Hic noster est hyacinthus. Non igitur lilium est rubrum, sed simile lilio rubro. Juxta hanc sententiam Servius plane scripsit, hyacinthum *quasi lilium esse rubrum.* Præter superius dicta duo genera liliorum, rubrum & candidum, fuisse etiam purpureum notavit post veteres Plinius eodem loco: *Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, majorisque bulbi sed unius: narcissum vocant.* Falsam hanc esse interpunctionem supra docuimus. Falsum inquam purpurea illa lilia eadem cum narcissis esse. Nec hoc dixit Theophrastus. Quare emendabamus supra, mutata distinctione: *Sunt & purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice majorisque bulbi sed unius. Narcissum vocant, hujus alterum genus*, &c. Ut hæc nimirum pertinerent ad sequentem historiam narcissi, quem in tria similiter genera dividit ut & lilium. Sic enim habet in indice libri primi: *Lilii gen.* III. *Med.* XXI, *lacrima sua nascens. Narcissi gen.* III. *med.* XVI. Postremo vetustissima exemplaria hinc novam auspicantur distinctionem cum titulo DE NARCISSO. Deinde subjiciunt hæc verba à priore membro separata, & ad hunc modum continuata: *Narcissum vocant hujus alterum genus flore candido, calice purpureo. Differentia a liliis & hæc.* Certum tamen est hanc distinctionem non esse veram, & Plinium heic errasse dum Theophrasteis parum attendit. Verba illa, *carnosiore tantum radice majorisque bulbi*, de narcisso dicta sunt à Theophrasto, non de purpureo lilio: ἔχει ῥίζαν σαρκώδη στρογγύλην, μεγάλην. Ex his igitur constat scripsisse Plinium, ut etiam vulgo habent ejus editiones: *Sunt & purpurea lilia aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, majorisque bulbi, sed unius: narcissum vocant.* Sed Plinii, ut dixi, hæc hallucinatio ex Theophrasti verbis male acceptis. Theophrastus lib. VI. cap. VI, de lilio ac narcisso, & aliis quibusdam floribus. De lilio primum dixit, & κρίνον appellat, cujus ex colorum differentia genera statuit diversa, ut in violis & rosis. Ἐμφανὴς γὰρ, inquit, ἡ τούτων χροιὰ διαλλάττουσα, καὶ ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ τῶν κρίνων: ὅπερ δὴ καθάπερ φασὶν ὄντα καὶ πορφυρᾶ. Hoc idem paulo post repetit: τὸ δὲ κρίνον τὴν εἰρημένην ἔχει διαφοράν, idest, eam differentiam, quæ in albis violis & purpureis cernitur, de quibus proxime mentio præcessit. An sint lilia purpurea videtur addubitare Theophrastus, sed ait quosdam tradere talia reperiri. *Si modo*, inquit, *purpurea reperiuntur, ut tradunt.* Non ergo purpurea viderat lilia. Dioscorides quoque de liliis purpureis ex aliorum auditu pronuntiat ac relatione: φασὶ δὲ τινες καὶ πορφυροῦ αὐτὸ κρίνον φυτεύεσθαι. Ita enim ibi legendum ex antiquissimo codice, non γίνεσθαι. Quod accipiunt de purpureis liliis, quæ arte fiunt, non quæ talia nascuntur. Atque idem dicit Dioscorides quod Theophrastus, tradere quosdam lilia purpurea etiam nasci. Non igitur communia hæc purpurea lilia, sed admodum rara. Duo igitur tantum genera vulgaria liliorum, rubrum & candidum. Unde illud Tertulliani, *& utrisque liliis coronetis.* Quod de albo & rubro intelligendum. Sed de lilio purpureo paulo post. Pertractata liliorum historia Theophrastus sub nomine κρίνου eodem capite mox transit ad narcissum: ὁ δὲ νάρκισσος ἢ τὸ λείριον, οἱ μὲν γὰρ τοῦτο, οἱ δὲ ἐκεῖνο καλοῦσι. At narcissum ab aliis appellari λείριον. Quo nomine etiam quidam vocarunt τὸ κρίνον. Et notandum Theophrastum ubicumque de liliis agit, nunquam aliter ea vocare quam κρίνα, nusquam λείρια. Narcissum vero quidam ex Græcis appellarunt λείριον, alii eum florem quod κρίνον vulgo dicebatur. Quia vero ex voce Græca λείριον Latini suum *lilium* fecerunt, & τὸ κρίνον quibusdam etiam Græcorum λείριον dictum, Plinius purpurea illa lilia Theophrasti, quæ τὰ κρίνα sunt, cum narcissis eadem putavit esse. Qui magnus est error. Λείριον commune nomen lilii & narcissi, τοῦ κρίνου καὶ τοῦ ναρκίσσου. Dioscorides: Νάρκισσος ὅν ἔνιοι καὶ τῶν ποιητῶν τὸ κρίνον λείριον ἐκάλεσαν. Poëtæ præcipue ita videntur vocasse, qui omnes flores λείρια vocarunt, & horum præcipuus Homerus. Pollux: Ὅμηρος μὲν τὰ ἄνθη πάντα λείρια κέκληκε. Τὸν δὲ νάρκισσον ὁ Θεόφραστος λείριον. Non Theophrastus solus, sed alii Attici veteres hanc vocem proprie usurparunt de narcisso. Cratinus in Comœdia μαλθακοῖς:

> Παντοίοις γε μὴν κεφαλὴν ἀνθέμοις ἐρέπτομαι
> Λειρίοις ῥόδοις κρίνεσι κοσμοσανδάλοις ἴοις.

Vides in his versibus λείρια distingui ἀπὸ τῶν κρίνων. Ergo heic λείρια apud Cratinum sunt narcissi. Nicander quoque in georgicis λείρια & κρίνα separavit. De λειρίοις ita dicit:

> Λείρια δὲ σκελλοῖσιν ἐπιφθίνοντα καμόντων.

At de κρίνοις paulo ante tractarat, notavitque etiam λείρια à poëtis appellari:

> Ἄγκρινα, λείρια τ' ἄλλοι ἐπιφθέγγονται ἀοιδῶν.

Atticis igitur antiquis proprie τὸ λείριον est narcissus, κρίνον autem lilium. Et lata inter utrumque differentia. Quinimmo & λείριον speciale genus facit idem Theophrastus, quod à narcisso separat. Idque etiam notavit Athenæus lib. XV. Τὸν δὲ νάρκισσον ἐν τῷ ἕκτῳ περὶ φυτῶν ἱστορίας ὁ Θεόφραστος καλεῖσθαί φησι καὶ λείριον. Εἶθ' ὑποβὰς ὡς διαλλάσσοντα τίθησι νάρκισσον καὶ λείριον. Hoc verum. Nam capite sequenti ita loquitur: μετὰ δὲ τοῦτο ὁ νάρκισσος καὶ τὸ λείριον, καὶ τὸ ἐκ βολβοῦ καὶ ὧδε. Idem Athenæus alio loco hæc verba Athenæi ita citavit: πρῶτον δὲ τῶν ἀνθέων ἐκφαίνεσθαί φησι τὸ λευκόϊον, ἅμα δ' αὐτῷ καὶ τὸ φλόγα καλούμενον τὸ ἄγριον ἔπειτα νάρκισσον καὶ λείριον. Alias promptum esset rescribere: μετὰ δὲ τοῦτο ὁ νάρκισσος, τὸ καὶ λείριον. Sed nec aliter legit Plinius, quam vulgatum est, atque ita vertit de vernis floribus loquens ex Theophrasto: *seriores supra dictis aliquanto narcissus & lilium trans maria. In Italia quidem, ut diximus, post rosam.* Fallitur tamen & heic Plinius. Nec enim λείριον Theophrasti est *lilium* Latinorum. Hoc enim illi vocant κρίνον. Et paulo post idem Theophrastus τὸ κρίνον inter æstivos flores recenset & qui florent post rosam: τὰ δὲ θερινὰ μᾶλλον, ἥ τε λυχνὶς καὶ τὸ Διὸς ἄνθος, καὶ τὸ κρίνον καὶ τὸ ἴφυον. Ita enim scribendum ex Athenæo. Male enim vulgo legitur: καὶ τὸ Κύμινθον. Non minus igitur trans maria quam in Italia lilium post rosam. Quod est τὸ κρίνον. At λείριον aliud. Hoc modo facit idem cum narcisso Theophrastus, est vero ubi aliud à narcisso. Non heic tantum, sed in tota narcissi historia parum sibi constare Theophrastum, & pugnantia scribere deprehendimus. Cap. VI, de uno duntaxat genere narcissi loquitur, quem & serotinum admodum esse tradit, utpote qui post Arcturum floreat, & circa æquinoctium autumnale: ὄψιον δὲ σφόδρα. Μετὰ γὰρ Ἀρκτοῦρον ἡ ἄνθησις καὶ περὶ ἰσημερίαν. At capite sequenti narcissum inter eos flores numerat, qui primo vere prodeunt & statim quidem post violam albam, quæ omnium prima ver nuntiat. Verba ejus hæc sunt: τῶν δ' ἀνθῶν τὸ μὲν ἦρος πρῶτον ἐκφαίνεται τὸ λευκόϊον. Ὅπου μὲν ὁ ἀὴρ μαλακώτερος εὐθὺς τοῦ χειμῶνος, ὅπου δὲ σκληρότερος, ὕστερον βραχὺ τοῦ ἦρος. Ἅμα δὲ τῷ ἴῳ ἢ μικρότερον ὕστερον, καὶ τὸ φλόγινον καλούμενον τὸ ἄγριον: τούτων γὰρ οἱ στεφανηπλόκοι χρῶνται πλὴν ἐπιτρέχει τῶν ἄλλων. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ νάρκισσος καὶ λείριον. Integrum locum adscripsimus, quia multa continet animadversione digna. Violam albam primam omnium florum, quæ in coronas recipiuntur, prodire dicit, adeo ut etiam hieme exeat quibus in locis aër est clementior. Cum hac viola flore etiam quæ vocatur φλὸξ præcipue silvestris aut paulo serius post φλόγα narcissum & λείριον. Hæc omnia prius florere scribit quam violam purpuream, quæ vocatur Martia à tempore florendi. Ἐπὶ δὲ τούτοις, inquit, ἡ οἰνάνθη καὶ τὸ μέλαν ἴον. Horum omnium florum qui verno prodeunt, rosam ultimam florere autumat. Plinius locum illum Theophrasti sic reddidit lib. XXI. cap. XI. *Florum prima ver nuntiantium viola alba. Tepidioribus vero locis etiam hieme emicat. Postea quæ appellatur purpurea, proxime flammea, quæ & phlox vocatur, silvestris duntaxat. Cedsamenon bis anno vere & autumno, æstates hiemesque fugit. Seriores supra dictis aliquanto narcissus & lilium trans maria.* Nihil in Theophrasti mente vidisse Plinium prorsus palam est. Ἅμα δὲ τῷ ἴῳ ἢ μικρὸν

τι ὕστερον, καὶ τὸ φλόγινον καλούμενον, τὸ ἄγριον. Ita scribendum in verbis Theophrasti, non τὸ φλόγινον. Græcis φλὸξ genus est floris primo vere cum viola alba emicantis. Deminutivum τὸ φλόγιον, *flammula*. Φλόγα in sequentibus vocat idem Theophrastus. Sic ξίφος & ξίφιον idem de herba: σπόγγος & σπόγγιον: ἡμίονος & ἡμιόνιον. Athenæus hunc ipsum locum citans habet φλὸξ, non φλόγιον. Sed omnino certum est Plinium legisse φλόγινον, qui adjective accipit, ut subaudiatur ἴον, & pro viola flammea accepit. Florem illum φλόγα Theophrastus cum alba viola exire memorat aut paulo serius: Ἅμα δὲ τῷ ἴῳ ἢ μικρῷ πρότερον τι ὕστερον, καὶ τὸ φλόγινον καλούμενον τὸ ἄγριον. De viola alba id accipiendum, de qua proxime præcessit. At Plinius ἅμα τῷ ἴῳ intellexit de viola purpurea, quæ ἴον sæpe dicitur absolute. Ita ergo reddit: *Postea quæ appellatur purpurea, proxime flammea, quæ & phlox vocatur, silvestris duntaxat.* Hæc sunt corruptissima. In optimo Thuanæo codice scribitur: *Postea quæ appellatur lsba & purpurea. Proxime flammeam quod vocatur silvestre duntaxat.* Sacramento possem contendere scripsisse Plinium: *Postea quæ appellatur ion, & purpurea, proxime flammeum quod vocatur, silvestre duntaxat.* Τὸ φλόγινον interpretatus est *flammeum*, quum sit flammula. Alibi retinuit nomen Græcum, ubi Theophrasto dicitur φλόξ. Ut capite præcedenti: *colore tantum placet Jovis flos, iodor abest: sicut & alii qui Græce flox vocatur.* At hoc loco, ubi φλόγινον vocavit, diversum putavit florem, & *flammeum* Latine vertit. Theophrastus τὸ λευκόϊον primum florum ver nuntiantium esse prodit, quæ tepidioribus locis etiam hieme emicat. Ἅμα τῷ ἴῳ quod vocatur φλόγινον sed silvestre dumtaxat florere ait, id est, cum illa viola, de qua præcessit, id est, alba. Plinius accepit de ea viola, quæ proprie ἴον nominatur & purpurea est. Contra mentem plane Theophrasti. Nam paulo post ejus violæ meminit & μέλαν ἴον appellat, quæ est viola purpurea: eamque non cum viola alba florem producere dicit, sed post narcissum & λείριον, qui flores etiam aliquanto seriores sunt viola alba & flammula. Plinius vero, qui in verbis Theophrasti ἅμα τῷ ἴῳ de viola purpurea jam intellexerat, non potuit in sequentibus de eadem viola intelligere, ubi μέλαν ἴον vocatur à Philosopho, sed de nescio quo alio flore invisitato id nomen sumpsit, quod ipse etiam corrupit & *melanthion*, vel *melanthum* indigetavit. Sic enim omnes libri eo loco scribunt: *Sequitur œnanthe ac melianthum.* In indice: *de melianthe.* Atqui ne ignosci quidem illi posset, si scripsisset *melanion*. Nam violam nigram, aut purpuream debuisset dicere. Ut τὸ λευκόϊον, non leucoïon dixit Latine violam albam. Hæc sunt indubitatissima. Sequitur apud eumdem: *Codiaminon bis anno vere & autumno: æstates hiemesque fugit.* Corrupta hæc vox. Non obscuris vestigiis veræ scripturæ legitur in libris: *cochammum*, aut *claclaminum*. Scribendum: *cyclaminum*. Hujus flores etiam in coronas admissi. Sed cyclamini in eo loco Theophrasteo, quem heic ad verbum vertit Plinius, nulla est mentio. De suo igitur heic eam interseruit Plinius, nisi dicas invenisse in codicibus Theophrasti, qui ejus tempore extabant. Athenæus tamen locum illum Theophrasti recitans ad verbum non meminit cyclamini. Inter flores στεφανωματικοὺς etiam κυκλάμινον reponit Nicander in georgicis.

> Καὶ τεγγὸν πάγυνα καὶ ἀϊτεγγίδας κυκλαμίνας
> Σαύρην τ' ἢ χθονίῃ τίφαις στίφος Ἡρακλείης.

Ita legendi hi versus. Σαύρη genus herbæ, quæ & σαυρίδη. Hesychius: Σαυρίδη, πόα τις καὶ σαύρα τὸ ζῶον. Non placet conjectura viri docti, qui legebat ἀφίλη, & de lilio accipiebat. Habes mox apud Plinium: *Seriores supradictis aliquanto narcissus & lilium trans maria, in Italia, ut diximus, post rosam.* Libri habent: *per rosam*, id est, rosæ tempore. Sub finem capitis hoc dixit: *Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic intervenit lilium: rosam cyanus excipit.* Rosæ lilium intervenire dicit, quod eodem tempore cum rosa floret, quod florenti rosæ intervenit. Vera igitur heic lectio *per rosam*. Sed male λείριον pro lilio in Græcis illis, quum sit genus narcissi, vel narcissus. Sequitur: *Nam in Græcia tardius etiamnum anemone est autem hæc silvestrium bulborum flos alia quam quæ dicetur in medicinis.* Libri legunt: *vero in Græcia.* Scribe: *Verum in Græcia tardius etiamnum anemone.* Verba Græca Theophrasti, quæ his Latinis exprimere voluit Plinius, ita concipiuntur in editis: καὶ δὲ τούτων ὁ νάρκισσος καὶ τὸ λείριον, καὶ τὸ βολβοῦ κώδιον. Nullaibi mentio anemones. Plinius τὸ τοῦ βολβοῦ κώδιον pro anemone intellexit, quam silvestrium bulborum florem esse autumat, & aliam quidem à vulgari anemone. Mirum profecto anemones nomen ibi commentum esse Plinium, quod nullum in Græcis compareat. Hoc non mihi fit verisimile. Multo igitur verisimilius Græca in editis mutila haberi. Quod etiam clare ostendit Athenæus, qui eumdem locum Theophrasti longe aliter profert lib. xv. Sic enim ea citat: ἅμα δὲ αὐτῷ καὶ τὸ φλόγινον καλούμενον τὸ ἄγριον. ἐπειτα ὁ νάρκισσος καὶ λείριον καὶ τῶν τῆς τε λοιπῶν ἀνεμώνης γένος τὸ καλούμενον ὄρειον, καὶ τὸ τοῦ βολβοῦ κώδιον. Quæ verba uncinis inclusit Dalecampius quasi expungenda. Mihi secus videtur. Ea sunt quæ Plinio anemonem suggesserunt silvestris generis & bulbosi. Vitiis tamen non vacant quod sic emaculandum est: καὶ ἐκ τῶν τριῶν ἀνεμώνης γενῶν τὸ καλούμενον ὄρειον: *Ex tribus anemones generibus, quod silvestre & montanum vocatur.* Constat Plinium sic legisse. Meminit statim Theophrastus alterius generis anemones, quæ vocatur λειμωνία, id est, pratensis. At Plinius mirifico errore illud genus ἀνεμώνης montanum, & βολβοῦ κώδιον pro uno flore accepit. Propterea scripsit anemonen illam silvestrium bulborum florem esse. Quod est falsissimum. Sed quærendum ecquod genus floris fuerit illud βολβοῦ κώδιον, & quare sic dictum. Coronarium florem fuisse indicat Theophrastus: καὶ τὸ τοῦ βολβοῦ κώδιον. Ἐμπλέκουσι γὰρ ἴσως καὶ τοῦτο εἰς τοὺς στεφάνους. Placet doctissimis Herbariis narcissi genus esse quod vulgo *porrion* vocatur. Hoc divinare est. Saltem dicerent cur κώδιον βολβοῦ id nomen habet. Κώδιον proprie Græcis est pellis lanata. Græci grammatici interpretantur τὸ ἅμα τοῖς ἐρίοις δέρμα σκευαζόμενον: *pellem cum sua lana curatam ac præparatam.* Dicæarchus in fragmento de Pelii montis ascensu: ἀναβαίνουσι τῶν πολιτῶν ἐπιφανέστατοι καὶ ταῖς ἡλικίαις ἀκμάζοντες ἐπιλεχθέντες ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐνεζωσμένοι κώδια τρίποκα καινά. τοιοῦτον συμβαίνει ἐπὶ τοῦ ὄρους ψῦχος εἶναι. In alium bulbum non potest hæc vox κώδιον præterquam in ἐριόφορον convenire. Hujus mentio apud Theophrastum lib. VII. cap. XIII. Omnes fere bulbi pluribus tunicis vestiti sunt. Hoc genus tunicas habet lanatas. Theophrastus de bulborum generibus ac differentiis: μεγάλη δὲ καὶ ἰδία τις διαφορὰ τοῦ ἐριοφόρου. Ἔστι γὰρ τι γένος τοιοῦτον ὃ φύεται ἐν αἰγιαλοῖς. Ἔχει δὲ τὸ ὑπὸ τοὺς πρώτους χιτῶνας, ἔριον ἀνὰ μέσον ὂν τοῦ τε ἐδωδίμου τοῦ ἐντὸς καὶ τοῦ ἔξω. Tunica ejusmodi bulbi lanata plane est κώδιον. Hinc βολβοῦ κώδιον de his bulbis lanosis. Communes in Græcia fuisse atque edules testatur Theophrastus. In coronas quidam eos admittebant. Sane & florem profert elegantem & Majo quidem mense, ut Clusius asserit, qui de hoc bulbo eriophoro videndus est. De alio bulbo non potest exponi illud βολβοῦ κώδιον Theophrasti. Ita Græci vocarunt ab illis tunicis lanatis, quibus vestitus est. Id enim proprie κώδιον significat, ut diximus. Ἐριώδης χιτών. Hæc sunt verissima & in re herbaria quantivis pretii. Ut ad narcissum redeamus, non potest idem videri esse quem Theophrastus per æquinoctium autumnum emicare narrat, & quem primo vere statim post violam albam, quæ prima omnium elucet. Et tamen, quod mirandum, non plura genera narcissi, sed unum dumtaxat statuit. Sunt & alia, in quibus secum ipse pugnat. Lib. VI. cap. VI. semen narcissi magnum esse, oblongum, colore nigrum, membrana quadam veluti vasculo inclusum refert: καὶ ἐν ὑμένι ὑπὸ καθάπερ ἐν ἀγγείῳ καρπὸν μέγαν δὲ μάλα καὶ μέλανα τῇ χροιᾷ πρόμακρον δὲ τῷ σχήματι. De semine, non de flore hæc intelligi debere planum est. Id semen deciduum plantam ipsam sponte producere ibidem subjicit. Inde αὐτοφυὲς quidam narcissum vocarunt, ut ex Neophyto constat. Dioscorides de narcisso: καρπὸς ὡς ἐν ὑμένι μέλας, πρόμηκες. Quæ verba videtur hausisse ex Theophrasto. Idem tamen

Theophrastus

Theophrastus lib. VII. cap. XII nullum semen narcissum ferre ait quod conspicuum sit: πλὴν ὅτι ναρκίσσῳ σπέρμα ἔχει οὐδὲν τῶν ἄνθους ὅτι καρπὸν φανερόν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀνῆθον ἅμα τῷ καυλῷ καταφθεῖ. De quodam genere narcissi hoc etiam tradunt neoterici nullum semen in eo se observasse. Addit etiam Theophrastus in eo narcisso folia tum primum incipere surgere, cum flos emarcuerit: καὶ ὅταν ἀπομαρανθῇ τότε τὰ φύλλα ἀνατέλλει. Male vertunt: *& cum reflorescit, tunc folia exeunt.* Immo cum flos marcidus factus sit. Notat Clusius de quodam autumnali narcisso, cui flore jam flaccido folia emergere incipiunt. Theophrastus cap. VI. lib. VI, narcissum illum serotinum latioribus foliis esse indicat: τὸ μὲν ἔτι τῷ φύλλον ἀσφοδελῶδες ἔχει: πλατύτερον δὲ πολὺ καθάπερ ὁ κρινωνιά. Hoc latifolium narcissi genus, foliis pæne lilio similibus. Autumnalem & serotinum facit hunc narcissum, cui & semen grande tribuit. At capite sequenti de alio narcisso intelligit, quem inter flores primulo vere prodeuntes enumerat. Sed & lib. VII. cap. XII discrete videtur præcocia narcissi genus agnoscere, si recte legantur ejus verba: ὁ ναρκίσσος δὲ ὁ τὸ ἄνθος μόνον ἀφίησι τὸ πρώϊμον ἄνθος. In narcisso, cujus flos præcox est, caulem cum tantum exire dicit qui florem fert, nullum præter eum proferre caulem. Sic ea verba legenda. Eodem capite & narcisso folium ποιῶδες assignat, quum alibi πλατύτερον daret, quod de alio genere narcissi intelligendum. Narcissum, ut dixi, alibi eundem facit cum λειρίῳ, alibi separat, ubi utrumque inter præcoces flores recenset. Eodem capite duo genera λειρίων agnoscit, unum quod cum narcisso inter primos vernos exit in lucem: alterum autumnale quod cum pluviis primis ab æquinoctio exoritur: τὸ δὲ λείριον τὸ ὄψιμον, καὶ ὁ κρόκος ὅ τε ὀρεινὸς ἄοσμος, καὶ ὁ ἥμερος, ἀνθεῖ γὰρ εὐθὺς ταῖς πρώταις ὕδασι. Hoc secundum λείριον idem fortasse est cum narcisso illo autumnali, cujus meminit capite præcedenti, cujus & descriptioni statim croci historiam subjunxit. Νάρκισσος autem & λείριον idem, ut etiam ibi testatus est. Plinius ubique λείριον vertit *lilium*, magno errore. Ceterum ubi Theophrastus dixit de floribus autumnalibus τὸ δὲ λείριον τὸ ὄψιμον καὶ ὁ κρόκος, Plinius, ubi Latine posuit: *Tertium genus lilii & crocum.* Atqui non tria genera λειρίων apud Theophrastum eo capite, sed duo tantum describuntur, unum in vernis floribus cum narcisso memoratum, alterum cujus heic meminit cum croco inter autumnales. Plinius vero ideo tertium lilii genus dixit, quia tria lilii genera fecit & λείριον confudit cum κρίνῳ. Idem autem narcissi historiam partim ex Theophrasto, partim ex Dioscoride contexuit. Sic tria narcissi genera constituit, unum ex Theophrasto, quem eumdem esse credidit cum lilio purpureo ejusdem Theophrasti. Cui duo alia genera addidit ex Dioscoride sumpta, unum purpurei calicis, alterum helvacei, sive crocei. Verba iterum videamus: *Sunt & purpurea lilia aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice, majorisque bulbi sed unius: narcissum vocant. Hujus alterum genus flore candido, calice purpureo. Tertio generi calix herbaceus, omnes serotini.* Legendum, *helvaceus*, ut jam alibi significavimus. Theophrastus illo capite unius tantum narcissi mentionem fecit. Plinius putavit illud esse lilium purpureum, cujus in eodem capite mentio. Hic igitur primus narcissus Plinii totus purpureus ex verbis Theophrasti perverse acceptis formatus. Dioscorides porro narcissum in duo genera dividit: ἐφ᾿ οὗ ἄνθος λευκόν, ἔσωθεν δὲ κροκῶδες, ἐπ᾿ ἐνίων δὲ πορφυροειδές. Interius illud κροκῶδες & πορφυροειδὲς in narcissis calix est purpureus vel croceus. Nam in modum calicis illud medium in narcisso plane factum est. Alii purpureum habent, alii croceum. Neophytus κοῖλον vocat illum calicem: ἐφ᾿ ᾧ ἄνθος λευκὸν ἐν μέσῳ, κοῖλον ἔχον κροκώδη, ἐπ᾿ ἐνίων δὲ πορφυροειδῆ. Frustra sunt, qui Plinium reprehendunt, quod partem illam in narcisso vocaverit *calicem*. Turcæ hodie narcissum ab illo calice vocant *sem cade*, id est, regium calicem. Mirum vero Hispanos hodie narcissum nominare *lirio blanco*, voce plane Græca, & hujus floris propria. Etenim λείριον vocant narcissum. Idem Plinius lib. XXI. cap. XIX duo tantum genera narcissi ex Dioscoride describit: *Narcissi duo genera in usum medici recipiunt purpureo flore, & utrumque helvaceum.* Sic etiam ibi scribendum, non *herbaceum*. Utrumque flore candido, sed alterum calice purpureo, alterum croceo, vel helvaceo. At tertium illud genus purpureum totum, quod idem fecit cum lilio purpureo, hic omisit. Calices sane illi etiam flores sunt. Nam apices lutei in rosa & lilio floris nomine etiam auctoribus vocantur. Hinc ἀνθώδη Theophrasto flores ejusmodi, qui luteos apices in medio habent: λέγω δὲ ἀνθώδη οἷα ὥσπερ ἐν τῷ ἄνθει ἔχει τὸ μῆλον. Serotinos illos omnes esse narcissos perperam ibi pronuntiat Plinius capite sequenti inter vernos flores, & initio quidem veris in auras exeuntes commemorat narcissum. Parum etiam circumspecte idem Plinius tria genera lilii in suo indice proscripsit, cum ex tertio genere quod est purpureum, narcissi primum genus fecerit, & tamen idem tria quoque genera narcissorum constituit. Atqui si tria genera sunt liliorum, duo tantum erunt narcissorum, & contra. Nam lilium purpureum aut a narcissis erit separandum, si liliis adjudicabitur: aut narcissis jungendum, si liliorum generi adimetur. De purpureo lilio nunc videndum. Athenæus: τὰ κρίνα φησὶν ὁ Θεόφραστος εἶναι καὶ πορφυρανθῆ. Talia non vidit Theophrastus, sed audisse ait eo colore reperiri. De his purpureis liliis longe convenientius, quam de rubris hyacinthum fabularem possemus interpretari. Ovidius:

---- formamque capit quam lilia, si non
Purpureus color his, argenteus esset in illis.

Quis non purpureum lilium heic describi sub hyacinthi nomine dicat? Multa tamen adhuc obstant. Purpureum illud lilium veteribus pæne incognitum. At notissimus ille hyacinthus. Theophrastus tantum non dubitat an sit in rerum natura tale lilium: εἴπερ δὴ καθάπερ φασὶν εἶναι καὶ πορφυροῦν. Dioscorides: φασὶ καὶ γεννᾶσθαι κρίνον ἄνθος πορφυροῦν. Alii omnes auctores duo tantum lilii genera agnoscunt, candidum ac rubrum. Tertullianus: *& utrisque liliis coronerit.* Si ullum purpureum lilium, non aliud potest esse præter illud lilii genus silvestris, quod vulgo *martagonem* vocant. Et sane est. Non tamen ei convenit ut sit hyacinthus veterum. Purpureus quidem est, sed maculis nigris notatus, non lineis distinctus, quales in hyacintho suo prisci notarunt. Præterea Nicander auctor gravissimus & antiquissimus εἰκυῖαν ὑάκινθον iridi similem facit. Non iris est, nec lilium, sed iridi similis. Ergo est ξιφίς, sive gladiolus. Nullus enim flos iridi similior. Quod & veteres confirmant reapse. Palladius: *Hyacinthus, qui iris vel gladiolus foliorum similitudine dicitur.* Apud Plinium libri scripti in indice *hyacinthum gladiolum* nominant. *Lychnis med.* VII. *Gladiolus hyacinthinus med.* VIII. In ipso tamen libro legitur, *gladiolus comitatus hyacintho.* Quid igitur faciemus Ovidio, qui nulla alia re hyacinthum distare a liliis canit nisi colore? Græcos poetas in ea fabula sequutus est, qui voces λείριον & κρίνον latissime accipiunt. Non dubito in Græcis fuisse hyacinthum ὅμοιον κρίνῳ. Sic Hesychius lilium rubrum, quod κυνόροδον dicebatur, ὅμοιον ὑακίνθῳ esse norat. Vetus Lexicon hyacinthum nigrum esse lilium interpretatur: ὑάκινθος τὸ κρίνον τὸ μέλαν. Quin & iridem ipsam quidam ex recentioribus Græcis appellarunt κρίνον, & καλαμόκρινον. Neophytus: Ἶρις Ἰλλυρική, ἡ ῥίζα τοῦ πορφυροῦ κρίνου. Hoc lilium purpureum longe diversum a lilio Theophrasti purpureo, & martagone Mathioli. Iris plane est purpurea. Idem alibi notat vulgari Græcorum lingua iridem dictam fuisse κρίνον ὀξύ his verbis, ἶρις, ὁ ἢ Ἶρις Ἰλλυρική, οἱ δὲ ὑγρεῖα, ποιοῦσι κρίνον ὀξύ. Vides iridem nomine lilii etiam appellatam recentioribus Græcis. Duplex itaque hyacinthus, unus medicorum, quem descripsit Dioscorides, alter poëtarum, quem εἰκυῖαν vocavit Nicander. Nec mirum. Porro idem nomen diversi generis plantis impositum a Græcis. Hoc in aliis multis usu venisse notavimus supra. Sic ἀνδράχνη herba & arbor. Et nugantur, qui subtracta una litera diversum facere nomen alterius volnere. Nec melius Plinius qui ἀνδράχλην de arbore malum dicere. Nam Attici, qui N in Λ mutant, utramque speciem ἀνδράχλην dixere. Unde hodieque Græci vulgares ἀντράκλαν vocant portulacam ex ἀνδράχλη corrupto vocabulo. Glossæ Herbariæ: Ἀνδράχνη τὸ σπέρμα τῆς ἐγκλανσπίδος, ἤτοι τῆς ἀντράκλας. Lege: ἐγκλυσπίδος. Ita enim

enim Græci Byzantini vocarunt portulacam. Neophytus: Ἀνδράχνη, Βυζάντιοι ἐγκλυτρίδα. Et in Lexico: Ἀνδράχνη, ἡ ἐγκλυτρίς, καὶ τζοτζινίκια, καὶ τζαίλη λέγεται. Ita ἀλόη myrepsica, & ἀλόη catarthica. Et alia infinita numero. De altero hyacintho fabulari vetustissimorum Græcorum scripta intelligenda sunt, non de vulgari & Dioscorideo. Theophrastus ὑάκινθον cum xiphio jungit lib. VII. cap. VII. Καὶ τὸ ἄγριον ὃ τὸ ἑλίχρυσον, καὶ τῆς ἀνεμώνης ἡ λειμωνία καλουμένη, καὶ τὸ ξίφιον, καὶ ὁ ὑάκινθος. Inter agrestes flores hyacinthum hunc recenset. Unde & ἄγριος vocabatur, ut à sativa distingueretur. Dioscorides quoque cum xiphio ξυρίδα descripsit. Ξίφιον autem Græcorum non est gladiolus Romanorum, sed ξυρὶς, quæ est hyacinthus Theophrasti, à quo etiam numeratur inter montanos & agrestes flores: καὶ σχεδὸν ἴσως ἄλλοις χρῶνται τῶν ὀρείων. Et sane videmus hunc hyacinthum, sive gladiolum passim nasci etiam in summis muris, & maceriis, quibus modo aliquid terreni subest. Paulo post tamen idem duo genera facit ὑακίνθου ἀγρίας & σπορίμης, *agrestis* & *sativa*. Seritur etiam in hortis gladiolus, qui est hyacinthus, & sponte provenit passim. Quemadmodum autem flores & herbæ cognomines, licet diversi generis, ubique ab auctoribus confunduntur, ita etiam utramque hyacinthum confundunt. Servius ad tertiam Eclogam, qua lilium esse rubrum notavit, quod de antiquo hyacintho accipiendum. Idem ad illud Æneidos:

---- & languentis hyacinthi.

Languentem hyacinthum exponit, quod non sit nimis acuti coloris. Quod de vulgari, novitioque hyacintho debet intelligi, qui purpurei quidem est coloris, sed dilutioris, nec satis acuti, & in cæruleum vergentis. Hinc Dioscorides de hoc hyacintho dicit florem eum habere πορφυροειδῆ, id est, ad purpuram inclinantem. At ξυρίδι, quæ antiquus est hyacinthus, ἄνθος πορφυροῦν ei tribuit. Πορφυροειδὲς est purpurascens, πορφυροῦν purpureum. Latini *vaccinium* nominarunt Græcorum ὑάκινθον, nempe illum μυθικὸν, qui niger est, & colore atræ purpuræ infectus. Virgilius:

Et nigra violæ sunt & vaccinia nigra.

Et alibi:

---- vaccinia nigra leguntur.

Hoc est etiam vaccinium, de quo purpuræ elegantis color conficiebatur apud veteres. Vitruvius: *eadem ratione vaccinium temperantes & lac miscentes purpuram faciunt elegantem.* Gladiolus ibquam hic noster est, non vulgaris hyacinthus, qui purpureo colore nisi admodum pallescente non potest tingere. At memini me puerum ex floribus gladioli contusis chartas pingere purpura eleganti. Hic est hyacinthus, quo & chymici auctores utuntur ad tingendas vitreas gemmas hyacinthino colore, & ad hyacinthos faciendas. Zosimus: ἐπὶ δὲ ὑακίνθων, ὑακίνθου ῥίζα, καὶ ἰσάτιδος ῥίζα συντεθειμένη, ἐπὶ δὲ λυχνίτου ἀγχοῦσα, καὶ αἷμα δράκοντος. Et paulo post: ἐπὶ ὑακίνθου δὲ μίαν ὑάκινθον, καὶ μέλαν Ἰνδικὸν, καὶ ἰσάτιδος ῥίζαν. Plinius in Gallia vestes servitiorum vaccinio tingi ait purpureo colore. Quod huic hyacintho convenit, in quem versum esse hyacinthum puerum poëtæ fabulantur, non hyacintho Dioscoridis. Eos tamen confudit Plinius. Vaccinia aquosis gaudere dicit. At hyacinthus Theophrasti τῶν ὀρείων est, amatque montana. Sed illud vaccinium Dioscoridis est ὑάκινθος, quo & mangones utebantur ad pubertatem vænalium coërcendam. Lib XVI. cap. XVIII. *Item vaccinia Italiæ in aucupiis sata, Galliæ vero etiam purpuræ tingendæ causa ad servitiorum vestes.* Ideo *satam mancupiis* dicit, quod mancupiorum pubertatem tardaret, idque utile erat mangonibus ut quam diutissime vænales suos impubes conservarent. Idem tamen Plinius lib. XXI. cap. XXVI. quasi hyacinthus alius sit à vaccinio, de eo similiter ita tradit: *Hyacinthus in Gallia eximie provenit. Hoc ibi locorum hysginum tingunt. Radix ejus bulbacea mangonibus venalicius pulcre nota.* Addit ibidem causam, quia pubertatem vænalium coercet ex vino illitam, nec pilos patitur erumpere. Quia apud alium auctorem de vaccinio superius citata invenit, apud alium ista de hyacintho, ideo putavit diversa more suo. Atqui eadem sunt, & hyacinthus idem cum vaccinio. Sed hyacinthus, sive vaccinium, quo in Gallia hysginum inficitur, vel purpura tingitur, gladiolus est, & hyacinthus cælestis nominis, ut loquitur Columella. Nemo quippe dicere ausit hyacintho vulgari hysginum posse tingi. Hyacinthus autem ille, cujus radix nota mangonibus, tardandæ & coercendæ pubertati mancupiorum, ὑάκινθος est Dioscoridis & vulgaris. De quo Dioscorides: οἴονται κατάπλασθεῖσαν ἐπὶ παίδων ἀνήβους τηρεῖν καταπίσθαι. Neophytus hunc etiam à Romanis vaccinium appellatum notat: ὑάκινθος, Ῥωμαῖοι βακκίνιον. Sed, ut dixi, eos flores ex nominis errore confuderunt. Idem Plinius lib. XXI. cap. XI hyacinthum gladiolo dat comitem ex Theophrasto: *deinde alterum genus anemones, quæ limonia dicitur, post hanc gladiolus comitatus hyacintho.* Ille gladiolus, quem comitatur hyacinthus, ξίφιον Theophrasto vocatur, diversum utique à gladiolo Dioscoridis, quem ξυρίδα vocat, & cum xiphio jungit. At ξυρὶς Dioscoridis est ὑάκινθος Theophrasti, sicut jam docuimus. Tradit ibidem hyacinthum diutissime durare, quod hyacintho communi non convenit, sed hyacintho gladiolo, quem hoc nomen invenisse tradit Palladius à similitudine foliorum gladioli, hoc est, ξίφου vel iridis. Plura non addam, ubi correxero verba Dioscoridis de xyride, sive hyacintho nominis cælestis: καρπὸς δὲ ἐν θυλακίοις στρογγύλοις ὁμοίοις στρόγγυλος, μέλας. Ita reponendum ex antiquissimi codicis auctoritate. Vulgo enim legitur κυάμοις ὅμοιος, στρόγγυλος, ἐρυθρός. Atque hæc hactenus. Cœpta & instituta hæc exercitatio de tumulis in flores exiit. Quod non adeo alienum & disconveniens videri debet. Quod olim veteres factitarunt, tumulos nempe adspersimus hyacinthis. Certe fabulam sequuti sumus, quæ ex Hyacinthi & Ajacis sepulcris eos olim excitavit.

CAPUT LVI.

Babylon. Deinde recursus ad Oceanum Atlanticum, in quo insulæ Gorgades, Hesperides, Fortunatæ.

Pag. 62. F. *Chaldaa genti caput Babylonia.*] Ita omnes libri. Vulgo omnes editi: *caput Babylon est.* Ceterum *Babyloniam* pro Babylone etiam dixit Martianus ex hoc loco: *Sed Chaldaa gentis Babylonia caput est.* Servio quoque *Babylonia* de urbe: *Unde juxta Babyloniam quia frequentia cadunt fulmina hac re lacus abundant.* Item apud Justinum Trogi abbreviatorem lib. I. de Semiramide: *Hæc Babyloniam condidit, murumque urbi cocto latere circumdedit.* Nusquam tamen apud Græcos auctores Βαβυλωνίαν [illegible] legeris, nisi de provincia, sed nec apud antiquos Latinos. Plinius *Babylonem* hoc ipso loco vocat, quem Solinus exscripsit: *Babylon Chaldaicarum gentium caput.* At *Babylonia* cognomentum fuit illius Seleuciæ, quam in confluente Euphratis fossa perducti, atque Tigris condidit Seleucus, haud longe à Babylona, cujus vicinitate exhausta est Babylon, & in solitudinem redacta. De ea Plinius: *Qua tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui juris, Macedonumque moris.* Eam ubique idem Plinius *Seleuciam Babyloniam* nuncupat, ut cap. XXVII. lib. VI. *Citra Seleuciam Babyloniam* CCXXV. *passuum.* Ita legendum conjunctim, non, ut in postremis editionibus excusum est: *citra Seleuciam Babyloniam.* Et paulo post eodem capite: *abest à Seleucia Babylonia* CCCCL. M. P. Ex regione, in qua condita

fuit, hoc cognominis ista Seleucia accepit, ad discrimen ceterarum Seleuciarum. Seleucia igitur Babyloniæ dicta est Σελεύκεια Βαβυλωνία, ut Seleucia Pieriæ cognominata est Σελεύκεια Πιερία. Ptolemæus hujus meminit. Sic Καισάρεια Καππαδοκίας, *Cæsarea Cappadociæ*, ut distingueretur ab aliis urbibus eodem nomine. De qua supra. Stephanus in voce Καισαρεύς, Μάζακα δὲ ἡ Καππαδοκίας ἐκαλεῖτο Καισάρεια, id est, *Cæsarea Cappadociæ*. Ita & Antiochia Pisidiæ dicebatur Ἀντιόχεια Πισιδίας. *Antiochia Pisidia* in Tabula Peutingeri. Eodem prorsus modo & *Antiochia Syria* appellata est ea Antiochia quæ in Syria sita erat, ut hoc cognomento discerneretur ab aliis Antiochiis. At Pomponius Mela, quum legisset Ἀντιόχειαν Συρίαν, quæ Antiochia est cognomento *Syria*, putavit ille contra Syriæ partem quamdam cognominatam fuisse *Antiochiam*. Qui non levis est error. Lib. I. cap. XI inter Syriæ nomina, ut Coelen, & Judæam, & Palæstinam, ita & *Antiochiam* ponit: *Et ubi se Cilicia committit, Antiochia olim*. Et capite sequenti: *in eo prima est reliqua pars Syriæ, cui Antiochia cognomen additur*. Plinius eum etiam sequitur. Atqui apud neminem veterum invenire est partem aliquam Syriæ nominatam Antiochiam. Sed Antiochiæ, quæ in Syria fuit, cognomen additum Syriæ, & dicta est *Antiochia Syria*, ut *Antiochia Pisidia*, quæ in Pisidia sita erat. Ita & *Seleucia Babylonia*. Quum igitur *Babyloniam* pro Babylone urbe dixit Solinus, confudit cognomentum Seleuciæ cum Babylonis nomine. Nam & quidam Babylonem, postea Seleuciam dictam esse tradiderunt, quia scilicet propter vicinitatem Babylon in Seleuciam transmigravit, & eodem tempore deserta illa, hæc amplificata & aucta fuerit civibus. Stephanus: Βαβυλὼν Περσικὴ πόλις, μητρόπολις, Σελεύκεια καλουμένη. Diversa tamen Babylon à Seleucia. Sic Nicomediam olim appellatam *Astacon* auctores quidam ajunt, quia post excidium Astaci Nicomedia in vicino condita, & ex ruinis ejus instaurata est, civibus Astaci in novam urbem transire jussis. Hoc idem & in aliis factum invenies. Auctor vetus apud Suidam Babylonem eamdem facit cum Nino, quæ est Νινευΐ in scriptura sacra. De Semiramide: περιέθηκε δὲ καὶ τείχη πρῶτα τῇ Νινευΐ, μετονομάσασα ταύτην Βαβυλῶνα. Sed longe diversa urbs Νῖνος à Babylone. Ea fuit Assyriorum caput, à Medis eversa ac diruta, quum eorum imperium occuparunt. Ptolemæus tamen Νῖνον in Assyria recenset tanquam tum quoque extantem, quæ nulla jam erat sub imperio Medorum, ut omnes auctores testantur. Sic Persæpolin in Perside ponit, quam Alexander incendit, cujus nulla vestigia tunc temporis extabant. Tabula tamen Peutingeri Persepolis habet mentionem: *Persepolis commercium Persarum*. Quod profecto mirandum. An Persæ, postquam imperium Parthis ademerunt, sibique restituerunt, eam quoque urbem instaurarunt? Quærendus auctor qui hoc memoret: altum enim super hac re & Persepolis nomine apud recentiores silentium. Nec moror Ammianum Marcellinum, qui & Persepolin inter urbes primarias Persidis numerat. Habet ille hoc ut omnia à Ptolemæo. Hæc est porro Seleucia Babylonia quam Σελεύκειαν ἐπὶ Τίγρει Græci auctores plerumque nominant, quam & eamdem esse cum Choche omnis turba recentioris ævi autumat. Ammianus lib. XXIIII. *Choche, quam Seleuciam vocant*. Zosimi verba ita legenda sunt: Χώχης, νῦν δὲ Σελευκείας ὀνομαζομένης. Atqui Seleucia urbs fuit amplissima, Choche vicus haud longe à Seleucia. Arrianus apud Stephanum: καὶ βασιλεὺς δὲ ἐξελαύνει ἐκ Σελευκείας οὐ πρόσω τοῦ ποταμοῦ τοῦ Τίγρητος ἐς κώμην ᾗ τινι Χώχη ὄνομα. Hujus etiam mentio apud Hellanicum verbis, quæ Stephanus adduxit in voce Χαλδαῖοι sic corrigendis: Ἑλλάνικος δὲ φησὶν ἐν πρώτῃ Περσικῶν, ὅτι Κηφέως οὐκέτι ζῶντος, στρατευσάμενοι ἐκ Βαβυλῶνος, ἀνέστησαν ἐκ τῆς χώρας, καὶ τὴν Χώχην ἔσχον. Gregorius quoque Nazianzenus ex recentioribus *Chochen* plane diversam statuit à Seleucia. Hic enim tradit oratione secunda in Julianum Ctesiphontem & Chochen quasi unam videri urbem, quod amne interfluo tantum separentur. De Ctesiphonte: κώμη δὲ αὐτὴν ὀχυρωτέραν, καὶ φρούριον ἕτερον, ὃ προσηγορεύετο Κώχη, μετὰ τῆς ἴσης ἀσφαλείας συγκείμενον, ὅσα τε φυσικῇ καὶ ὅσα χειροποιήτως, πολλῶν ἐοικότων, ὡς μίαν πόλιν δοκεῖν ἀμφοτέρας, τῷ ποταμῷ μέσῳ διειργομένας. Ctesiphon in ripa Tigridis orientali ergo Choche in occidentali, fluminis alveo inter utramque medio. At Ctesiphontem scribit Plinius tertio lapide à Seleucia conditam esse. Non potest igitur eadem esse cum Choche. Stephanus: Χώχη, κώμη πρὸς τῷ Τίγρει. Seleucia ipsa etiam ad Tigrim, sed tribus millibus passuum supra sita adverso flumine euntibus, inter Tigrim posita, & fossam ex Euphrate perductam. Quod & Ptolemæus indicat his verbis de Euphrate: ὁ δὲ Εὐφράτης σχίζεται καθ' ἣν σχίζεται, ὁ μὲν διὰ Βαβυλῶνος ῥέων, ὁ δὲ διὰ Σελευκείας. Idem Ptolemæus Κώχην urbem recenset, sed in Arabiæ desertæ mediterraneo eam metatur. Falsi igitur auctores illi, qui Seleuciam eamdem cum Choche faciunt, ut & illi qui Seleuciam & Babylonem confundunt. Nec melius statuunt qui *Babyloniam* dicunt quæ est Babylon, ut Solinus & Justinus, & qui eos sequuti sunt. Peutingeri quoque Tabula urbem nomine *Babyloniam* in regione Babylonia ponit. Nec enim hilum eos juvat, quod Seleucia illa, in cujus nomen transisse Babylonem quidam auctores sunt, *Babylonia* fuerit cognominata. Nam ne ipsa quidem illa *Seleucia* recte per se diceretur *Babylonia*, haud sane magis, quam *Syria* pro Antiochia Syriæ: aut *Pisidia* pro Pisidica Antiochia: vel Pieria pro Seleucia Pieria. Magnopere etiam erravit Ptolemæus, qui Κώχην in Arabia deserta ponit. Quum enim nullam aliam Κώχην agnoscat, de illa celeberrima Choche intellexisse putandus, quam alii Κώχην, alii Χώχην dixere. Chochen & Ctesiphontem Parthici regni celeberrimas urbes esse tradit Sextus Rufus in Breviario. Ex eodem atramento est, quod Κωμόπολιν urbis nomen proprium in Assyria facit: Δηγία, Κωμόπολις. Apud auctorem, unde hæc sumpsit, scriptum liquet fuisse, Δηγία κωμόπολις. Quod ille pro duobus oppidis, aut vicis accepit. At κωμόπολις est vicus moenibus septus, quales multæ in Babylonia & Assyria fuere. *Burgos clausos*, aut *burgadas* hodie dicimus. Passim earum mentio apud Isidorum in mansionibus Parthicis, qui κώμας & κωμοπόλεις, & πόλεις nominat. Κωμόπολις plus est quam κώμη, minus quam πόλις. In Babylonia: ἔστι βασίλεια Ἀρτέμιδος· ἱερὸν Δαρείου κτίσμα, κωμόπολις. Ita scribendum, non Κωμόπολις, nec pro nomine loci proprio accipiendum. Et paulo post: εἶτα Ἀλλαὶ κωμόπολις. Item: συνέχεται δὲ τῇ Ἐφαλίγα κωμόπολις Ναβαγάθ. Sed de his alibi.

Semiramis condita.] Ita veteres, & sic loquitur noster, ut in Hispania: *Olisippo oppidum Ulyssi conditum*, & in Mauritania: *Oppidum Siga, habitatum Syphaci*. De Babylone à Semiramide condita testantur plerique veterum Herodotus, Ctesias, à quibus accepere Diodorus, Trogus, alii. At Herennius Philo à Babylone conditam scripsit Beli filio. Stephanus de Babylone: κτίσμα Βαβυλῶνος, ἀνδρὸς σοφοῦ, παιδὸς Βήλου σοφωτάτου, οὐχ ὡς Ἡρόδοτος ὑπὸ Σεμιράμιδος. ταύτης γὰρ ἦν ἀρχαιοτέρα ἔτεσι χιλίοις δύο, ὡς Ἑρέννιος. Ita legendus ille locus ex scriptis codicibus, qui habent α β. Eustathius tamen videtur legisse αω, hoc est, χιλίοις καὶ ὀκτακοσίοις. Quod verius. Is est Ἑρέννιος Φίλων, quem alibi passim citat, & male Ἐρεάνιος & Ἐρρίνιος scribitur in editionibus. Is est, quem & Φίλωνα sæpe nominat, alibi Ἑρέννιον, alibi Ἑρέννιον Φίλωνα laudat. Bybliensis oriundo fuit professione grammaticus, & consul factus est olympiade vigesima & ducentesima, quum annum septuagesimum octavum ageret. Suidas: Φίλων, Βύβλιος, γραμματικός, οὗτος γέγονεν ἐπὶ τῶν χρόνων ἔγγιστα Νέρωνος, καὶ παρέτεινεν εἰς μακρόν, ὕπατον γοῦν τὸν Σεβῆρον, τὸν Ἑρέννιον χρηματίσαντα αὐτὸς εἶναι φησὶν ὅτε ἦγεν ὄγδοον καὶ ἑβδομηκοστὸν ἔτος, ὀλυμπιάδι δὲ εἰκοστῇ καὶ διακοσιοστῇ. Hæc olympias cadit in annum quartum imperii Trajani. Qua olympiade tota nullum hoc nomine consulem invenio. Videtur igitur suffectus fuisse. Sed si septuagesimum octavum vitæ tunc agebat, primo anno Neronis triginta annos habuisse oportet. Ergo tum maxime Nerone imperante floruit, non ἔγγις Νέρωνος χρόνων, ut dicit Suidas. Tradit ibidem hunc Herennium Philonem scripsisse περὶ βασιλείας Ἀδριανοῦ. Itaque ultra Trajani tempora vitam extendit, quum tamen octo annis septuagenario major quarto Trajani anno. Vocabatur Herennius Severus Philo, scripserat περὶ

τὰ πάτρια, & τὰ Φοινικικά: Nam ſæpe eum laudat Stephanus ἐν τοῖς Φοινικικοῖς. Quorum tamen non meminit Suidas. Hic igitur Herennius Philo Byblienſis Babylonem conditam à Babylone Beli filio tradebat, qui mille ac duobus annis Semiramide anterior fuit. At Dorotheus Sidonius antiquiſſimus poëta qui ἀστρολογικὰ diſertiſſimis verſibus compoſuit, cujus teſtimonio utitur Firmicus, ab ipſo Belo conditam Babylonem voluit,

> Ἀρχαίη Βαβυλὼν Τυρίου Βήλοιο πόλισμα,
> Τεῦξε δ' Ἀρραβίη γαίτων χθονὸς Αἰγύπτοιο.

Ubi etiam notabis Belum Tyrium, ſive Phœnicium Babylonis conditorem fuiſſe. Sic idem fuerit Tyrius Belus & Aſſyrius. Quæ communis omnium veterum Græcorum ſententia fuit. Scaliger diverſos eſſe vult Belum Syrium & Aſſyrium, quos & nominibus diſtinguit. Nam Syrium *Beel*, vel *Baal* appellari: Aſſyrium *Bel*, qui Græcis Βῆλος. Potuit & tertium Belum fingere nempe Ægyptium. Etenim fabularis hiſtoria Græcorum Belum & Agenorem fratres fuiſſe tradit ex Libya & Neptuno natos. Agenorem Syriam tenuiſſe, Belum in Ægypto ſedem fixiſſe, ibique regnaſſe. Apollodorus lib. II. Βῆλος δὲ ὑπομείνας ἐν Αἰγύπτῳ, βασιλεύει μὲν Αἰγύπτου. Huic ex Anchinoë Nili filia Ægyptus & Danaus nati. Euripides Cepheum addit & Phinea. Ὡς δέ φησιν Εὐριπίδης καὶ Κηφέα καὶ Φινέα προστίθησι. Herodotus Muſa ſeptima Cephea Beli Aſſyrii filium fuiſſe ſcribit, à quo Perſæ olim Κηφῆνες appellabantur, qui poſtea à Perſæ filio Perſei ex Andromeda Cephei filia dicti ſunt Πέρσαι. Ergo Aſſyrius Belus & Ægyptius idem. Cephea autem illum Beli filium alii in Aſſyria & Perſide regnaſſe volunt, unde & Κηφῆνες Perſæ appellati juxta Herodotum, & Κηφηνία regio Aſſyriæ, quam Chaldæi poſtea nominati tenuere. Vide Stephanum in Χαλδαῖοι. Alii Cephea in Phœnicia produnt imperaſſe, & ſedem regni habuiſſe Joppen. Nihil prohibet utrumque verum eſſe. Nam ſub eodem fuiſſe olim rege regionem omnem, quæ ab ora Syriæ maritima uſque ad Babylonem porrigebatur, illud indicio eſt, quod eodem Syriæ nomine univerſus ille terrarum tractus nuncuparetur. Συρίη inquam vocabatur. Heſychius: Συρίους κύβοις: μήποτε Συρίαν λέγει τὴν Περσίδα λεγομένην διὰ τὸ Συρίαν λέγεσθαι γῆν τὴν ἀπὸ Φοινίκης μέχρι Βαβυλῶνος. Jactus quidam teſſerarum vocabatur Πέρσης. Heſychius: Πέρσης, κυβευτικὸν βόλου ὄνομα. Hunc poëta Σύριον κύβον dixit, quia Syrii Perſæ. Male dubitat Heſychius quod affirmare debuit. Hinc Æſchylo Σύριον ἅρμα pro Aſſyrio vel Perſico in tragœdia *Perſæ*: Σύριόν θ' ἅρμα διώκων. Ad quem locum interpres: ἀντὶ δὲ Ἀσσύριον. Οἱ γὰρ Πέρσαι τὸ πρότερον Σύριοι ἐκαλοῦντο. Strabo lib. XVI Συρίας nomen à Babylonia uſque ad Iſſicum ſinum pertinuiſſe olim ſcribit, & Syrorum imperium, quod à Medis everſum eſt, omnia illa comprehendiſſe, quæ ſub illam appellationem ceciderunt, Aſſyriam ſcilicet univerſam cum omni Syria. Οὐδ' ἱστοροῦντες, inquit, τὴν Σύρων ἀρχὴν, ὅταν φῶσι Μήδους μὲν ὑπὸ Περσῶν καταλελύσθαι, Σύρους δὲ ὑπὸ Μήδων, οὐκ ἄλλους τινὰς τοὺς Σύρους λέγουσιν, ἀλλὰ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι καὶ Νίνῳ κατεσκευασμένους τὰ βασίλεια. Juſtinus: *Imperium Aſſyrii, qui poſtea Syri dicti ſunt, mille trecentis annis tenuere.* Immo: *Imperium Syri, qui poſtea Aſſyrii dicti ſunt.* Nihil verius. Ergo Syrius *Belus* idem qui Aſſyrius & Tyrius: ut *Cepheus* Aſſyrius & Phœnicius idem. Nam Syriam Phœnices & Aſſyriam tenuere, quæ uno eodemque Syriæ nomine appellabatur. Nec diverſus Belus Ægyptius fuit ab Aſſyrio & Phœnicio. Ex *Beel* contractum *Bel* quem Græci Βῆλον dixere, ut ex *Baal* per contractionem factum *Bal* Punicum. Idem quippe nomen ſola dialecto differens, *Beel* & *Bel*, *Baal* & *Bal*. Africanus Belum Nini patrem facit, qui Ninus uxorem habuit Semiramidem, à qua juxta plurium ſententiam condita Babylon. At Herennius Philo Babylonem Beli filium mille & octingentis annis antiquiorem Semiramide ſtatuit. Alii hiſtorici à Nino imperium Aſſyriorum auſpicantur, alii à Belo Nini patre, quem Hieronymus quoque eumdem facit cum Belo Tyriorum. Suidas Βεὶλ Saturnum eſſe dicit. Βεελφεγώρ, Βεὶλ ὁ Κρόνος. Φεγὼρ ἐπὶ τοῖς ἐν ἱερμαῖς. Idem alio loco: Φεγὼρ Βεὶλ, Βεὶλ ὁ Κρόνος, Φεγὼρ δὲ ὁ τόπος ἐν ᾧ ἱδρυμένον. In vita Iſidori apud Photium Βὴλ apud Syros Saturnus eſſe dicitur. Ὅτι Φοίνικες καὶ Σύροι τὸν Κρόνον Ἢλ, καὶ Βὴλ, καὶ Βολάθην ἐπονομάζουσι. Sic idem nomen Βεὶλ & contractum Βὴλ. Idemque numen apud Syros & Aſſyrios hoc nomine appellatum, quem Græci Latinique Βῆλον appellarunt. In Palmyrena inſcriptione Ἀγλιβῶλος & Μαλαχβῆλος localium numinum appellationes à Belo. Sane ut Cepheus Chaldæorum & Phœnicum idem fuit, ita & Belus quem patrem Cephei fuiſſe volunt. Sed de his alibi. In fragmento Beroſi ubi tradit Nabuchodonoſorum urbem Babylonis multis operibus ampliaſſe & inſtauraſſe, ita legendus eſt locus quem fruſtra emendare voluit vir magnus: τήν τε ὑπάρχουσαν ἐξ ἀρχῆς πόλιν καὶ ἑτέραν ἔξωθεν προσχαρισάμενος καὶ ἀνακτίσας. Et apud Joſephum quoque ſic legendum: καὶ ἑτέραν χαρισάμενος καὶ ἀνακτίσας. Ita legiſſe fatetur Ruffinus qui vertit, *reparavit.* Vulgo ſcribitur ἀναστήσας.

Iam nobis ut propter eam & Aſſyrii, & Meſopotamia in Babyloniæ nomen tranſierint.] Falſum eſt Aſſyrios & Meſopotamiam in nomen Babyloniæ tranſiiſſe, nec hoc dicit Plinius, ſed partem Meſopotamiæ & Aſſyriæ Babyloniam appellatam eſſe: *Babylon Chaldaicarum gentium caput diu ſummam claritatem inter urbes obtinuit toto orbe, propter quod reliqua pars Meſopotamiæ Aſſyriæque Babylonia appellata eſt.* Et profecto ſemper diverſæ ac diſtinctæ nominibus hæ tres provinciæ fuere Μεσοποταμία, Βαβυλωνία & Ἀσσυρία. Et ſic recenſentur apud Ptolemæum. Iſidorus in provinciis imperii Parthici recenſendis Aſſyriam non nominat, ſed eam ſub Meſopotamia comprehendit, Μεσοποταμία καὶ Βαβυλωνία. Sane & Babylonia etiam pars Meſopotamiæ fuit. Plinius: *Meſopotamia tota Aſſyriorum fuit, vicatim diſperſa præter Babylona & Ninum.* Regio circa Babylonem proprie dicta eſt Babylonia, quæ pars Aſſyriæ erat. Ceterum nunquam tota Meſopotamia, vel Aſſyria in nomen Babyloniæ tranſiit, ut heic affirmat Solinus. Ninus urbs olim Aſſyriæ celeberrima, ſed everſa à Medis nullum apud poſteros veſtigium ſui reliquit, ut mirer Ptolemæum eam in Aſſyria reponere tanquam urbem adhuc extantem. Idem fecit de Perſæpoli Perſarum regia, quam Alexander diruit.

Muris circumdata.] Coctili latere & bitumine ſtructis: ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου. Bitumen vice harenæ ac calcis interſtratum erat. Vitruvius lib. I. cap. V. *Non enim ut Babylone abundantes liquido bitumine, eo pro calce, & arena, & coctili latere factum habent murum.* Ita legendus ille locus. Calce & arena farciebantur olim parietes, & cæmenta continebantur ut hodieque fit. Juſtinus de Semiramide: *Hæc Babyloniam condidit, murumque urbi cocto latere circumdedit, harena vice bituminis interſtrato.* Ita omnes libri eo loco legunt. Atqui mirum eſt arenam ſolam nominari, quæ in parietibus aut muris ſtruendis nunquam locum habuit abſque calce. Hinc de oratione non cohærente dictum eſt olim, *arenam eſſe ſine calce.* Puto omnino ſcribendum in Juſtino: *arenato vice bituminis interſtrato.* Vocaverunt *arenatum* calcem cum arena mixtam. Vitruvius lib. VII. cap. III. *Sed etiam mortario collocato calce & arena ibi confuſa decuria hominum inducta ligneis vectibus piſant materiam.* Paulo poſt ſub finem capitis *arenatum* vocavit calcem illam, & arenam confuſam, & ligneis vectibus in mortario ſubactam. De arenato quidem ibi loquitur, hoc eſt, arena & calce, qua inducebantur parietes ſupra trulliſſationem, ſed in parietibus quoque ſtruendis ad cæmenta continenda utebantur ſimiliter arenato, ſive arena & calce mixta, cujus vicem Babyloniis præſtabat bitumen. Plinius de bitumine: *Calcis quoque uſum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris.* Non calcem nudam intelligit, ſed calcem arenatam. Cato maſculino genere dixit *calcem arenatum* cap. XVIII. *Fundamenta primum feſtucato, poſtea cæmentis minutis, & calce arenato ſemipedem unum quodque corium ſtruito.* Ubi *calx arenatus*, cui arena admixta eſt. Alii *arenatum* ſimpliciter dixere, alii *calcem.* Nam calce nuda in ſtructura non utebantur, ſed arenata. Et notandum de calce in eo genere antiquis uſurpata. Sic *calcem ultimum* in verſu Varronis quidam acceperunt locum creta ſignatum quaſi calce vice cretæ ad hoc uſi ſint veteres. Sed melius calcem ibi eſſe τὸ τέλος, τὸ τέρμα. In

veteri inscriptione *calx arenata* his verbis, quæ sic legenda sunt: *eosque parietes marginesque omnes, quæ lita non erunt, calce harenata, lito politoque, & calce nuda dealbato.* Ubi *calcem nudam* vocat meram & puram, cui non admixta arena. Hinc observanda differentia albarii operis & tectorii. Tectorium fit harenata calce, vel marmorato: albarium calce mera. Vitruvius *tectorio, sive albario opere.* Et alio loco *album opus* appellat. Inde *albini* & *albarii* qui dealbant. Proprium verbum hujus operis dealbare, ut tectorii linere & polire. Græci κονιατὰς vocant tam albarios quam tectores. Hesychius: κονιῶνται, λευκαίνονται. Et κονιατοί, ἀσβεστωτοὶ καὶ χρίσται. Item: κονίασις, ἀσβέστωσις. Latine *decalcatio.* Ita enim veteres loquuti. Festus: *calcata ædificia, calce polita, κονιαμένα, ἀσβεστωμένα.* Item: *decalcatum, calce litum.* Ita in vetustissimo libro scriptum reperi. Κονία in vetustis glossis calx exponitur. Item in Græcis: κονία, ἄσβεστος. Sed κονία cum calcem significat, τὴν κονίασιν vel χρίσιν proprie, hoc est, tectorium denotat. Quod diversæ est notionis & originis quam κονία, quæ cinerem, vel σποδὸν designat, unde & κόνις, pulvis, cinis. At κονία pro tectorio, vel calce, idem est quod χρίσις. Unde κονιόχριστοι τοῖχοι, tectorio inducti parietes, & νεοκονίχριστοι recens dealbati apud Dioscoridem. Ad eam rem præcipuus usus calcis. Κονιᾶν veteres dicebant quod est διαχρίειν. Nam & κονιᾶν pro χρίειν. Unde πισσοκονιᾶν, pice linere: & πισσοκονιῶνται μέλιτι apud Æschylum, ὅθεν πίσσῃ κονιῶσι τὰ ἀγγεῖα λεῖα ἐκ τῶν πυρὸς ἀποθέμενοι. Inde κόνισις apud Aristotelem in alveis apum: quam alii κόμμωσιν dicebant. Grammatici exponunt διάχρισιν ἢ σμῆξιν. Ex eo ἀπισσώτον ἀγγεῖον apud Dioscoridem vas non picatum. Ita enim legendum de fuligine resinæ: ἐν καινῷ ἀγγείῳ ἀκονιάτῳ, τουτέστιν ἀπισσώτῳ. Et apud Suidam, κονίασον πίθον, picare dolium. Græci posteriores κονίαν pro κονίαν dixere. Sic κόνισιν pro κόνισιν in epigrammate Diogenis, ut scriptum est in antiquissimo codice:

> Πρὸς γὰρ Ἀθηναίων κώνειον μὲν ἁπλῶς σὺ ἐδέξω,
> Αὐτοὶ δ᾽ ἐξέπιον τοῦτο τεῷ στόματι.

De Socrate. Ita etiam legit Suidas. Πισσοκονία apud Herodotum ἡ διὰ πίσσης χρίσις. Alii πισσοκονίαν vocarunt per o parvum. Hesychius: πισσοκονία, ἡ ὑπὸ πισσίδος, δι᾽ ἧς χρίουσι τὰ ἐπιθήματα τῶν ἀγγείων. Eodem sensu dixerunt & κονίζειν, & pro eo κονίζειν. In geoponicis, ἐν ἀκονίστῳ πίθῳ, τουτέστιν ἀπισσώτῳ, quod pice non est oblitum. Hesychius: κεκόνισται, πεπίσσωται, ἀλήλιπται. Theocritus κεκονισμένον posuit pro κεκονιαμένον.

> Κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονισμένος.

Qui versus longe alio sensu exponendus, ac vulgo interpretes accipiunt. Hedera poculum illud ambiebat per extremas oras. Quæ hedera lita auripigmento fuit, ut κισσὸς χρυσόχρους exprimeretur. Ἑλίχρυσος, auripigmentum. Hesychius: ἑλίχρυσος, οἱ μὲν τὸ ἀρσενικόν, οἱ δὲ τὸ ἄνθος ἑλιχρύσου βοτάνης. Quod autem Hesychius κεκόνισται, ἀλήλιπται interpretatur, in hac eadem significatione posuit Theocritus:

> --- κισσύβιον κεκλυσμένον ἁδέι καρῷ.

Cera oblitum poculum. Ut igitur κονίζω pro κονιάω, ita κονία pro κονία, ἡ χρίσις. Quo sensu & calx ita dicitur, quo linebant & inducebant parietes. Nulla in hac voce cineris, aut lixivi significatio, ut vulgo sibi persuadent harum literarum imperiti. Sed hæc alibi. Tectorium autem & albarium opus ita differunt. Qui parietes dealbant, opusque albarium faciunt, utique etiam tectores sunt. Nam & tectorium est omne opus albarium. Non omne tamen tectorium album est, sed illud duntaxat, quod nuda calce constat. *Calce harenata lito politoque.* Hæc notanda in veteri inscriptione verba. Linebant primo calce & arena parietes, deinde inductum tectorium fricabant ac subigebant liaculis, quæ instrumenta fuere levigando jam inducto tectorio. Quod Græci λειαίνειν dicunt. Inde *liaculum* λειαντὴρ exponitur in glossis. Id vocabulum jam supra restituisse memini quodam Vitruvii loco. Nunc etiam altero reponendum, qui est lib. II. cap. IV de arenæ generibus: *Recentes autem fossitiæ cum in structuris tantas habeant virtutes, hæ in tectoriis ideo non sunt utiles, quod pinguitudini ejus calx palea commixta propter vehementiam non potest sine rimis inarescere. Fluviatica vero propter macritatem uti signinum liaculorum subactionibus in tectorio recipit soliditatem.* Ita legendum, non *bacillorum.* Idem lib. VII. *Id cum subactum fuerit, & bene fricatum, subtilius inducatur.* Et paulo post: *sed & liaculorum subactionibus fundata soliditates, marmorisque candore firmo levigata.* Et sub finem capitis: *cum sunt crebris politionibus subacta, non modo fiunt nitentia, sed etiam imagines expressas aspicientibus ex eo opere remittunt.* Hoc dicebant & *liare*, quod est proprie λειαίνειν, polire, levigare. Hinc *liare cisternam tectorio* polire apud Tertullianum. Et *livinum parietis* apud Jurisconsultum pro tectorio, τὸ λεῖον, ut olim docuimus rescribendum pro *rivum.* Glossæ: λειῶ, λειαίνω, *polio.* Uno verbo *lio*, hoc est, λειῶ. Arena igitur cum calce, hoc est, calx arenata, vel arenatum non in tectoriis tantum locum habuit, sed etiam in structuris ad ligandos inter se lapides, atque, ut loquitur Plinius, ferruminandos. Hoc verbo proprie significatur ἡ σύνδεσις κόλλησις, sed & quælibet. Quod hodie dicimus *solidare* de his quæ invicem conglutinantur & ferruminantur, id verbi etiam olim hoc sensu usurpatum supra docuimus. *Solidare parietes tectorio* passim leguntur apud Vitruvium: quod est munire, loricare, tegere. Nam & inde *tectores* dicti quod parietes tegerent ac solidarent. Apud eumdem Vitruvium lib. VII. I *lorica ex calce & arena.* Hinc etiam *solidare* pro farcire lacunas tectoriorum, & similium rerum. Quod & *malthare* dixerunt. Agellius lib. I. cap. IIII: *minimaque illa labes & quasi lacuna famæ, munimentis partarum antea utilitatum solidatur.* Ita rescribendus ille locus ex optimo codice regio, quod non viderunt tot egregii illi correctores, qui totum vitæ suæ tempus in Agellio emendando contrivere. Plinius vice calcis bitumine ferruminatos tradit muros Babylonis. Herodotus vero bitumen vice luti fuisse dicit in muris faciendis prima Musa: ἑλκύσαντες δὲ πλίνθους ἱκανὰς, ὤπτησαν αὐτὰς ἐν καμίνοισι· μετὰ δὲ τέλματι χρεώμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ, καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθου ταρσοὺς καλάμων διαστοιβάζοντες, ἔδειμαν πρῶτα μὲν τῆς τάφρου τὰ χείλεα, δεύτερα δὲ αὐτὸ τὸ τεῖχος τὸν αὐτὸν τρόπον. Sic eum locum emendamus. Τέλμα est lutum. Pro calce & arena multi utebantur luto subacto & paleis mixto in parietum instructura. Ideo vicem luti bitumine fartos Babylonis muros tradit Herodotus. Palladius: *quibus copia suppetit, macerias luto & lapide exstruunt. Plerique sine luto congesta in ordinem saxa componunt.* Petronius:

> *Et paries circa palea satiatus inani*
> *Fortuitoque luto clavos numerabat agrestes.*

Qui versus ita legendi sunt & exponendi. Quod enim de cespiticio pariete accipiunt, & de clavo annali strenue nugantur. Festi abbreviator: *Aceratum lutum, & paleis mixtum.* De hoc luto intelligit. Proprie autem loquutus est Petronius *parietem luto satiatum & palea* dicendo, qui fartus erat luto. Vitruvius lib. II. cap. VIII. *Utraque autem ex minutissimis sunt instruenda, uti materia ex calce & arena crebriter parietes satiati diutius contineantur.* Ita & luto satiabantur. Fiebant & craticii parietes, qui luto inducebantur: Idem Vitruvius lib. VII. cap III. *Cum paries totus luto inquinatus fuerit, tunc in eo opere cannæ clavis muscariis perpetuæ figantur, deinde iterum luto inducto si priores transversariis ordinibus fixæ sunt, secundæ erectis figantur.* De craticiis parietibus loquitur, quibus luto inductis cannarum duplex ordo adfigebatur, ut tectorium superinductum firmius adhæresceret. In muris Babylonis inter singulos ordines laterum texta cannarum stipata erant & bitumine adglutinata. Ita enim corrigenda & intelligenda verba Herodoti superius allata: καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθου ταρσοὺς καλάμων διαστοιβάζοντες. *Et inter ordinariam laterum structuram texta cannarum stipantes.* Potest etiam legi: καὶ διὰ τῶν ἑκαστῶν δόμων πλίνθου. *Inter singulas lateris structuras.* Quod ad sensum recte sic habet. Ταρσοὺς καλάμων perperam interpretantur *summitates arundinum.* Nec rectius alii viri docti, qui exponunt *areolas arundinum, super quibus lateres siccabantur.* Quod est absurdissimum. Certe ταρσοὶ etiam vocabantur viminea texta, vel harundineæ crates, super quibus siccabantur casei. Sed hoc loco ταρσοὶ καλάμων simpliciter accipiendi de textis canniciis, quæ singulis laterum ordinibus interposita erant, & bitumine oblita ad continendam structuram. Hesychius: ταρσοὶ καλάμων, πλέγματα καλάμων. Ridiculi igitur veteres illi grammatici, qui ταρσοὺς καλάμων apud Herodo-

tum exponebant de cratibus quibus impositi lateres ficcabantur. Suidas: Ταρσοὶ καλάμων παρ' Ἡροδότῳ ἡ ταρσιὰ ἡ ἐξήρανεν τὴν πλίνθον. Ubi etiam ridiculum mendum, πρασιὰ pro ταρσιὰ legitur. Unde *areolas harundineas* expiicati sunt viri docti. Πρασιὰ est area. Sed ταρσιὰ est craticium textum, super quo ficus & cafei ficcari folebant, ἀπὸ τοῦ ταρσοῦν, quod est arefacere. Hesychius: Ταρσιά, ἐν ᾗ σῦκα ψύχοντες πρὸς τὸ ταρσαίνειν, ἤτοι πάντα τὰ ξηραίνοντα αὐτά. Pollux: ταρσιὰ δ' ἡ μόνον τὸ ἄθροισμα τῶν σύκων, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ καλάμων πλέγμα, ἐφ' ᾧ ψύχεται. Et alibi, τὸ ἐπὶ τῇ ψύξει τῶν σύκων πλέγμα ταρσιά. Fructus, qui ficcabantur expositi folibus super crate aut vimineo texto, ταρσαίνεσθαι proprie dicebant, ut ficus, uvas & alia. Eratosthenes Ταρσὸν urbem inde nominatam tradidit quasi ταρσὸν, διὰ τὸ ξηρότερον τῶν καρπῶν χλωρῶν, ἐκ Φθειροφθίων ἐν τῷ παραχειμάζειν τούτους πρώτους χλωρὸν συναγαγόντας ταρσῶσαι, καὶ εἰς τὸν χειμῶνα ἀποθέσθαι τὴν τροφήν. Ita legenda Eratosthenis verba apud Stephanum. Lateres quoque super cratibus ad folem ficcabantur, fed illi tantum, quos crudos dixere. At lateres, quibus structi muri Babylonis igne cocti erant: & jam præcessit de eorum coctura πλίνθους ὀπτήσαντες. Ubi cocti funt, nihil opus habent ficcefcere & arefieri. Differentiam crudi & aridi lateris illiusque qui coctus erat paulo post exponemus. Ταρσοὺς illos καλάμων apud Herodotum interpositos constat lateribus in muri structura. Quod ostendit verbum διαστοιβάζοντες. Id enim significat proprie stipam, five στοιβὴν interponere, ut in vafis componendis fictilibus folebant, ne frangerentur. Hesychius: στοιβάζειν, σωρεύειν. Diximus fupra quid esset στοιβή, stipa nempe, quæ amphoris interponebatur. Ea ut plurimum ex fcirpo, vel papyro, quem Græci φλεὼν vel φλοῦν appellant, quemque adeo στοιβὴν propterea quidem appellarunt. Apfyrtus cap. DCCXI plane στοιβὴν & φλεῶν idem facit, faltem στοιβὴν ex phleo fieri indicat: Στοιβὴν ἐστι δ' φλεὼς, ᾧ χρῶνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἵππου ἐπιτιθέμενοι τοὺς σαπροφόρους ξύοντες, καὶ νεκρεῖς λευκαίνοντες. At στοιβὴ etiam fpinæ genus, quæ φέως dicebatur, vel ἱππόφεως, longe à phleo diverfa. Plutarchus in Thefeo pro fpina pofuit: αἳ ἀντὶ ἔχουσαι στοιβὴν τὴν πλείστην καὶ ἀσπάραγον. Et paulo post: καὶ Ἰωξίδαι πάτριον ἔχουσι μήτε ἀκάνθαις ἀσπαράγου, μήτε στοιβὴν καίειν. Theophraftus quoque multis locis φέως appellatam à quibusdam στοιβὴν afferit. Sic dicta videtur, quod ea in acervum compofita fullones veftimenta pectebant. Nam στοιβὴ est σωρός. Suidas: τὸ παλαιὸν οἱ κναφεῖς ἀκανθῶν σωρὸν συστρέψαντες τὰ ἱμάτια ἔξαινον: ὁ δὲ σωρὸς ἐλέγετο κνάφος. Vocabatur & στοιβή. Unde & fpina illa, quæ talem ufum fullonibus præbebat, hoc nomen invenit. Ἰσοδόμους πλίνθους, qui in ordine compofite structuram eam faciebant quam Latini dixere *ordinariam*. Juvenalis fcholiaftes: *Babylonem significat Perfarum civitatem, quam condidit Semiramis Nini uxor, & coctili latere muravit, quem hodie dicimus ordinarium lapidem.* Atqui later non est lapis. Sed ordinaria structura etiam latericia, quæ non acervatim, fed ordine structa est. Fiebat & ex filicibus, quos *ordinarios* vocat Vitruvius lib. II. cap. VIII. *Ex rubro faxo quadrato aut ex testa, aut ex filicibus ordinariis struat bipedales parietes.* Ubi filices *ordinarios* vocat, qui in pariete positi funt ordine, non temere congesti. Idem paulo post: *ita enim non acervatum, fed ordine structum opus poterit esse fempiternum.* Palladius de maceriis horti: *plerique fine luto congesta in ordinem faxa componunt.* Talia latericia structura. Vitruvius ibidem: *Itaque non est contemnenda Græcorum structura: non enim utuntur è molli cæmento polita, fed quum difcefferunt à quadrato, ponunt de filice feu de lapide duro ordinariam, & ita uti latericia struentes alligant eorum alternis coriis coagmenta.* Ergo latericia structura proprie ordinaria, ad cujus exemplum & ex filice vel lapide duro fiebat, quem *lapidem ordinarium* dixere, diverfum utique à latere cocto. Plinius lib. XXXVI. cap. XXII. *Græci è lapide duro, vel filice æquato construunt veluti latericios parietes, quum ita fecerint, ifodomum vocant genus structuræ.* At *pfeudifodomon* vocabant, quum inæquali craffitudine structi erant. Addit Plinius: *tertium est emplecton tantummodo frontibus politis.* Hæc omnia ex Vitruvio fumpfit. Non omnes fciunt, cur ἐμπλεκτὸν Græce dictum fit hoc genus ordinariæ structuræ, quod frontes tantum politos haberet. Ἐμπλέκεσθαι proprium verbum mulierum, quæ capillos in fronte comunt. Et quia in fuperficie tantum ornati & implexi habentur, hinc ἐμπλεκτὸν vocatum genus structuræ frontibus tantum politis. Artemidorus: περὶ δὲ κτενίζεσθαι καὶ ἐμπλέκεσθαι. Item: ἐμπλέκεσθαι δὲ γυναιξὶ μόναις συμφέρει, καὶ ἀνδρῶν ἴδιον ἔχειν. Suidas: κομμώτρια, ἐμπλέκτρια, ἡ κοσμοῦσα τὰς γυναῖκας. Ordine compofitam structuram five ex filice, five ex latere cocto fieret, Græcia recentior ἐγχώριγον appellavit. Quæ vox hactenus viris doctis minime intellecta est. Mentio ἐγχωρίγου τείχου apud Harmenopulum lib. II. περὶ καινοτομιῶν. Et de latericio pariete accipiendus: καὶ ὅτε οἰκοδομῶν τὸν τοῖχον, ἐγχώριγον μέντοι καὶ οὐκ ἐλάττονα τὸ τεῖχος πήχεων δύο. Et capite fequenti: τεῖχος ἐγχώριγον, ὁ τὸ τεῖχος οὐκ ἔλαττον πήχεως καὶ ἡμίσεος. Latericia hoc nomine appellata teftabitur vetus auctor apud Suidam de Semiramide: ἡ αὐτὴ ἀπεδίωξε τὸν ποταμὸν, καὶ ἐκτὸς τῆς κοίτης κτίσασα παλαιὰ διὰ ὑψωμάτων ἐγχωρίγων ἠσφαλτωμένων, αὖθις ἀπέλυσε εἰς τὴν κοίτην. Fluminis alveum κοίτην vocat. At ὑψώματα ἐγχώριγα ἠσφαλτωμένα funt, quæ aliis dicuntur ἐξ ὀπτῆς πλίνθου καὶ ἀσφάλτου πεποιημένα, ex latere cocto & bitumine structa. Achmetis onirocritici interpres cap. CXLV. Εἰ δὲ τὸ κτίσμα ἐστὶ βησάλι, ἐγχώριγον δηλοῖ καὶ ἔτος χαρᾶς καὶ δόξης, αἰδοῖ μετὰ χαρᾶς, διὰ τὴν ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ ὅλου ἔπαινον. *Si structura ex latere cocto fuerit in ordinem compofito.* Βήσαλος Græcis recentioribus est later coctus. Ex Latino *beffale*. Qui enim beffales lateres fierent, abfolute dicti *beffales*, & latercula *beffalia*. Græcis βήσαλα. Ut ἰσίκια pro *ifîcia*: & Σαλσίκια pro *Salcicia*. *Beffalium laterum* mentio apud Vitruvium, qui octo uncias habent longitudinis. Ubi fcripti libri legunt *befales* cum uno S. Sic Græcis βήσαλα. Aliter tamen fcribit de forma & magnitudine laterum, quibus in structuris parietum utebantur lib. II. cap. III. *Fiunt autem laterum genera tria: unum quod Græce didoron appellatur, id est, quo nostri utuntur, longum pede, latum femipede.* Hæc vitio non vacant, quod tamen vitium etiam in Plinii fcripta transportarunt, qui totum hunc Vitruvii locum de lateribus exfcripfit lib. XXXV. cap. XIIII. Doron Vitruvio palmus est, palmus autem eidem digitorum quatuor. Quomodo igitur δίδωρος ille later dici poffet, qui pedem longitudinis haberet, quum pes fit fedecim digitorum? Apud Plinium legitur: *Genera eorum tria, didoron quo utimur, longum fefquipede, latum pede.* Hæc etiam menfura tanto minus convenit cum didori fignificatione, quæ octo tantum pedes colligit. Quæ fcriptura tamen in omnibus antiquis Vitruvii codicibus reperitur. Mendum igitur in dictione *didoron*. Philander *lichium* in antiquis Vitruviis fuiffe notat. Ego in omnibus & præcipue in antiquiffimo regio fcriptum offendi *Lydium*, & *Ludium*. Nec aliter habet Plinii vetus lectio: *Lydion, quo utimur, longum fefquipede.* Non ab ullo menfuræ nomine appellatus hic later videtur, fed à Lydiæ populis. Alias legerem *pechyum*, vel *pechyeon*, πηχυαῖον, quæ menfura est fefquipedis. Sed menfuræ nomine hunc laterem non defignari illud indicio est, quod explicatur ejus magnitudo. Quod in fequentibus aliis duobus generibus non fit, quæ menfuræ fuæ nomen præferunt: *Ceteris duobus Græcorum ædificia struuntur, ex his unum pentadoron, alterum tetradoron dicitur.* Nec aliter Plinius. Satis habuerunt dicere δῶρον Græce fignificare palmum, quo dicto & menfura intelligitur. Ceterum lateres illi, de quibus ibi loquuntur Vitruvius & Plinius, crudi erant non cocti. Quod & Plinius eo capite difertim monuit: *Illum quidem crates parietum luto & lateribus crudis extrui quis ignorat?* Deinde fubjicit ex Vitruvio ducendorum hujufmodi laterum modum, & ex quo genere terræ ducendi fint, tum de eorum modulo, & magnitudine, quæ ædificiis idonea effet, publicis privatisque. Lateres igitur illi crudi, quibus ædificia vulgo struebantur tam apud Græcos quam Romanos. At ex cocto latere structi Babylonis muri. Græci quoque inter ὠμὴν πλίνθον, & ὀπτὴν distinguunt. Sed & abfolute πλίνθον quum nominant, de latere crudo intelligunt. Solent quippe ὀπτὴν addere, quando coctum laterem defignare volunt. Strabo lib. XVII tradit in Pitane Æolica τὰς πλίνθους ἐπιπολάζειν ἐν τῷ ὕδατι.

De

De lateribus coctis perperam accipiunt. Tales etiam in Iberia lateres, qui in aqua fluitant: ἐν Ἰβηρίᾳ δὲ φασὶν ἰδεῖν Ποσειδώνιος ἐκ γῆς ἀργιλλώδους, ᾗ τὰ ἀργυρώματα σμήχεσθαι, πλίνθους πηγνυμένας καὶ ἐπιπλεούσας. Ex terra argillacea fictos esse hos lateres tantum dicit, non etiam coctos. De crudis lateribus accipiendum esse testis est Plinius lib. xxxv. cap. xiv. *Pitana in Asia, & in ulterioris Hispaniæ civitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua.* Dicit siccatos, non coctos. Et hæc differentia inter coctos, & crudos lateres fuit, quod illi igne coquebantur, isti siccabantur ad solem. Ut minimum toto biennio expositos soli eos habere solebant, ut siccescerent. Recentius ductos non probabant. Vitruvius capite quo supra: *maxime autem utiliores erunt, si ante biennium fuerint ducti: namque non ante possunt siccescere. Itaque quum recentes & non aridi sunt structi tectorio inducto rigideque obsolidati, permanente eo ipsi sidentes non possunt eamdem altitudinem qua est tectorium tenere, contractioneque moti non adhærent cum eo, sed ab conjunctione ejus disparantur.* Ita legendus hic locus. Nam passim *solidatos tectorio parietes* apud eum legere est. Ideo Uticenses eo tantum latere, qui ante quinquennium ductus esset, in structuris utebantur. Plinius: *ædificiis non nisi bimos probant.* Non sana videtur loquutio, *bimos lateres* dici, qui ante biennium ducti sint. Præterea damnat eam vetus codex qui legit: *finguntur optime vere, nam solstitio rimosi fiunt, quos ædificiis non idoneos probant.* Sed nec satis hoc sincerum. Probantur idonei, aut improbantur non idonei. Vix autem Latinum, *quos non idoneos probant.* Forte scribendum: *quos à biennio probant*, id est, post biennium ductos. Vel etiam: *quos non nisi a biennio probant.* Vitruvius: *maxime autem utiliores erunt, si ante biennium fuerint ducti. Namque non ante possunt penitus siccescere.* Πλινθεύειν dicunt Græci, à quibus Latini *lateres ducere*. Pollux: πλινθεῦσαι, πλινθουργὸς, πλινθευτὴς, πλινθεύειν. Herodotus: ἑλκύσαντες δὲ πλίνθους ἱκανὰς, ὤπτησαν αὐτὰς ἐν καμίνοισι. *Quum duxissent laterum quod satis esset, eos in fornacibus coxere.* Dicebant & πλάσσειν πλίνθους, Plinius *lateres fingere*. Sequitur apud eumdem: *quin & intritam ipsam eorum, priusquam fingantur macerari oportet.* Scio quid sit *intrita* absolute dicta. Sed heic locum non habet. Recte vetus: *quin & intritam terram ipsam eorum.* Materiam intelligit, ex qua lateres finguntur, intritam & subactam. *Intrita terra*, ut *intritus panis*, *intritus cibus*. Alias *intritam* pro arenato etiam usurparunt, vel luto acerato, quod *mortarium* vocamus. Ex eadem materia fiebant lateres crudi. Nam & paleam cum luto in his fingendis miscebant, atque ita eos arefieri ad solem sinebant. Vitruvius: *paleaque quæ in his ponuntur, non cohærescunt propter asperitatem.* Ideo eos non ducendos præcipiunt ex arenoso, aut calculoso, aut sabuloso genere, sed ex cretosa terra, aut rubrica, vel argilla. In his quæ coquebantur, secus obtinebat. Locum Plinii quem superius adduximus, vitiosum esse omisimus admonere, ubi loquitur de lateribus Pitanæ Asianæ in aqua fluitantibus. *Pitana in Asia & in ulterioris Hispaniæ civitatibus Massia & Calento.* Massiam in ulteriore Hispania invenio nullam, quam nec agnoscunt veteres libri Pliniani, qui sic habent: *Pitane in Asia & in ulteriore Hispania civitatibus Maxilua & Caulento.* Omnino legendum, *Maxilua.* Ptolemæo Μαξίλουα. Hic locus ita excuditur apud Vitruvium, unde Plinius accepit: *Est autem in Hispania ulteriore Calentum & in Galliis Massilia, in Asia Pitane, ubi lateres quum sunt ducti & arefacti, projecti natant in aqua.* Ita ediderunt correctores pro lectione scripta quæ sic concipitur: *Est autem in ulteriore Hispania civitas Maxima, & in Galliis. Et in summa Itane* Ubi *Maxima* pro *Maxilua* vitiose scriptum est. At sub illo *in Galliis* latet fortasse nomen illius urbis Hispanicæ, quam Plinii libri vocant *Caulentum*: quam urbem non reperio in Hispania ulteriore. Plinius *Callet* in ea provincia recenset: *Stipendiaria Callet Gallicula.* Sed mirum unicam tantum civitatem Hispaniæ ulterioris nominari Vitruvio Maxiluam, in qua lateres natant, à Plinio duas poni, Maxiluam & Callentum? Eum tamen certum est locum illum sumpsisse ex Vitruvio mutuum. An legendum in Vitruvio *& in Callais*, vel in *Gallais*. Ut Καλλαϊκοὶ populos ulterioris Hispaniæ intelligat, qui & Καλλαικοί. Sic sæpe *Gallæcia* in libris pro *Callæcia* reperitur. Viderint hæc alii. Lateres igitur sic proprie appellati veteribus, quibus ædificia struebant, crudi erant, & ad solem arefacti. Coctos etiam adhibebant, quos *testaceos* vocat Vitruvius, ut quum Babylonios muros *testaceo latere* structos memorat lib. viii. cap. iii, hoc est, ὀπτῇ πλίνθῳ. Græci κέραμον vocant, qui semper coquebatur. Nam & domus eo tegebantur: unde & tectum κέραμον. Differentia tamen crudi & cocti lateris nominatim etiam notatur in scriptis veterum. Varro lib. i. cap. xiiii. de RR. *Quod fiunt è lapide, ut in agro Tusculano: quod è lateribus coctilibus, ut in agro Gallico: quod e lateribus crudis, ut in agro Sabino.* Vitruvius lib. i. cap. v. *Sed ubi sunt saxa quadrata, sive silex, sive cæmentum, aut coctus later, sive crudus, his erit utendum.* Parietes autem latericii ἐγχώρια Græcis recentioribus, quod in ordinem composita esset structura, ἐν χώρᾳ scilicet sitis omnibus lateribus. Constantinus tamen structuram latericiam ab ἐγχωρίῳ separat cap. xxix. Οἷα τὸ τεῖχος δὲ πάντα καθὼς ὅτι ἀπὸ βησάλων ἐστὶν ἐκτισμένον, ὅτι ἀπὸ ἐγχωρίου, ἀλλ' ἀπὸ λίθων τετραγώνων. Ubi ἐγχώριον videtur appellare lapidem, vel silicem ordinarium, ut vocatur Vitruvio & veteri Juvenalis interpreti, qui laterem coctum cum lapide ordinario confundit, quod etiam ex latere fieret ordinaria structura, id est, ἐγχώριος. Achmetis interpres: κτίσμα ἀπὸ βησάλων ἐγχωρίων. Tria hæc vulgatissima structurarum genera apud Græcos *latericia* ἡ ἀπὸ βησάλων. Ordinaria similis latericiæ, sed ex lapide duro vel silice, quam ἐγχώριον vocat Constantinus. Tertia ex saxo quadrato, quam τετραγώνων λίθων idem appellat. Quodcunque sit, *ordinaria* dicebantur τὰ ἐγχώρια, sive ex latere, sive ex silice structa essent. Vitruvius: *sed quum discesserunt è quadrato, ponunt de silice seu de lapide duro ordinaria, & ita uti latericia struentes alligant eorum alternis choris coagmenta.* Ita legendum, non *ordinariam.* Nam sequitur: *alligant eorum alternis choris coagmenta.* Ubi *ordinaria* sunt τὰ ἐγχώρια, ædificia ordine structa. In melioribus ac vetustioribus libris inveni scriptum ἐγχόρειον, non ἐγχώριον. Nec dubito esse verius illud. Ἐγχόρειος structura, quod ἐν χορῷ τοίχου posita sit. Nam χορὸς ordinabatur vulgo τὸ ζυγὸν καὶ τοῖχος. Hinc χορὸς pro ordine. Herodes in monumento Regillæ:

> Καὶ χορὸς ἡμερίδων καὶ ἐλαιῶντες ἀρδευομένοι.

Ordinem vitium sic vocat. Vitruvius quoque *choros* dixit pro ordinibus lib. ii. cap. iii de latericiis ædificiis loquens: *Ergo ex utraque parte ad lineam quum struuntur, alternis choris parietes alligantur.* Ita plane legitur in vetustissimo codice regio, non, ut vulgo habetur, *coriis*. Paulo ante vocavit *ordines* his verbis, quæ sic emendamus: *fiunt autem cum his lateribus semilateria, quæ cum struuntur una parte è lateribus ordines, altera semilateria ponuntur.* Ἡμιπλίνθιον vocat *semilaterium*. Atque ita vetus codex exhibet. Ut *strigæ*, *semistrigium* apud Hyginum, sic *later*, & *semilaterium*. Eo autem loco *corium* non potest hærere, quod crustam & superficiem significat, non ordinem positorum laterum. Ut eodem ipso capite laterum corium dixit pro superficie: *qui quum per solstitium parantur, ideo vitiosi sunt, quod summum corium sol acriter, quum percoquit, efficit ut videantur aridi.* Idem *coria* quoque pro crustis & inductionibus tectoriorum posuit lib. vii. cap. iii. *Quum ab arena præter trullissationem non minus tribus coriis fuerit deformatum.* Nos vulgo *inducta* dicimus & *culcas*. Cato *corium* sic usurpavit de R. R. pro pavimenti crusta: *de calce arenato primum corium facito, id pilis subigito, idem alterum corium facito.* Quæ significatio corii non potest locum habere in laterum, vel lapidum ordinibus quibus paries struitur. Nam ibi *corium* crusta est, hic ordo laterum vel lapidum in structuris ordinariis aliud esse debet. Ergo *chorus* dicitur, vel *chorium*. In veteri codice apud Vitruvium lib. ii. cap. viii. *Sed nostri celeritati studentes, erectos choros locantes, frontibus serviunt*, id est, ordines lapidum. Et paulo post: *Græci vero non ita, sed plana collocantes, & longitudines chororum alternis coagmentis in crassitudinem instruentes, non media farciunt, sed e suis frontatis perpetuum & in*

unam

unam craſſitudinem parietem conſolidant. Ita ibi ſcribendum ex veteri libro, non *cortorum*. Eodem capite *coria* vocat, ſed *choria* ſunt, χοροὶ, χόρια. *Iſodomum dicitur, cum omnia choria æqua craſſitudine fuerint ſtructa.* Sic vocat ordines lapidum qui æquali craſſitudine ſunt in ſtructura iſodomo. Plinius *æquato lapide vel ſilice conſtructum* dicit. Idem Vitruvius pſeudiſodomum fieri ait, *quum impares & inæquales choriorum ordines diriguntur.* Plinius, *quum inæquali craſſitudine ſtructi ſunt parietes.* Hinc ἰσόχορον opus Græcis, quod ad inſtar chori ordines habet lapidum compoſitos. Nam & *chori* ſunt ordines laterum. Græci quoque σύνομον λίθον dicunt, qui æquali ordine in ſtructuris ponitur. Σύνομος æqualem & parem ſignificat.

Urbs eſt ſexaginta millium circuitu patens.] Ita & Plinius: Herodotus de ambitu Babylonis: οὕτω σάδιοι τῆς περιόδου τῆς πόλιος γίνονται συνάπαντες ὀγδώκοντα καὶ τετρακόσιοι. Plus eſt in calculo Herodoti triginta ſtadiis. Nam ſexaginta milia paſſuum efficiunt tantum quadringenta, & quinquaginta ſtadia. Sic quatuor milibus paſſuum minus dixit Plinius, quem tamen certum eſt hoc loco Herodotum ſequi. Sed ſummulam illam excurrentem inſuper habuit, ut rotundaretur numerus. At Diodorus Siculus circuitum Babylonis τετρακοσίων ἑξήκοντα καὶ πέντε σαδίων fuiſſe dicit, quæ ſumma quadraginta & octo milia paſſuum colligit, & præterea quinque ſtadia.

Pag. 62. G. *Quorum altitudo ducentos pedes obtinet.*] Ita vetuſtiores. In aliis: *detinet*. Quod verbi hoc ſenſu ſæpe uſurpat noſter. Plinius: *ſexaginta milia paſſuum amplexa muris ducenos pedes altis, quinquagenos latis.* Herodotus vero unde accepit cubitos ponit, non pedes: εὖρος δὲ πῆχυς πεντήκοντα μὲν πηχέων βασιληΐων τὸ εὖρος, ὕψος δὲ διηκοσίων πηχέων. Accepiſſe tamen ab Herodoto illud fidem facit quod adjecit idem: *in ſingulos pedes ternis digitis menſura ampliore quam noſtra.* Hoc de cubito ibidem tradit Herodotus: ὁ δὲ βασιλήϊος πῆχυς τοῦ μετρίου ἐστὶ πήχεος μέζων τρισὶ δακτύλοισι. Regius cubitus communi cubito amplior eſt tribus digitis. De pede idem ſcribit Plinius. Magna differentia eſt. Si pes regius communi pede auctior eſt digitis tribus, cubitus quoque regius duobus his pedibus regiis conſtans ſex pedes amplius in ſpatio ſuo habebit quam vulgaris. Quod ſi cubitum illum ſeſquipedem facis, quatuor pedum & ſemiſſis amplior illi fuerit menſura, quam uſitato cubito. In altitudine ac latitudine Babylonici muri definienda Herodoti ſententiam ſequi Plinius omnino videtur. Nam & ambitum urbis ex eodem auctore dimenſus eſt, quum alii auctores multo minorem ſtatuant. Ecce aliud animadvertendum. Poſteriores Herodoto ſcriptores Babylonis murum altum eſſe quinquagenos cubitos tradiderunt. Diodorus: πῆχος κατεσκεύασε τὸ μὲν ὕψος, ὡς μὲν Κτησίας φησί πεντήκοντα ὀργυιῶν, ὡς δ' ἔνιοι τῶν νεωτέρων ἔγραψαν, πηχῶν πεντήκοντα. Herodotus tot cubitûm latitudinem eſſe vult, quot illi altitudini tribuunt. Si vero cubitum duûm pedum facias longitudinis, ut multi auctores ſunt, altitudo muri Babyloniæ urbis ducentorum pedum fuerit, quot Plinius numerat. Sic recentiores potius ſequutus eſt, quam Herodotum. Immo & hunc & illos. Ex utriſque unum fecit. Pedes pro cubitis computavit ex ſententia recentiorum. At quod de cubitis dixit Herodotus, hoc ad pedum menſuram tranſtulit. Hoc illi in omnibus ſollemne eſt. Solet eamdem narrationem ex variis auctoribus contexere, & plerumque pugnantia componere ac miſcere. Nunc videamus an ſubſiſtere poſſint quæ ſcribit Plinius de pede Babylonio tribus digitis majore quam eſt Romanus. Nam, ut dixi, Herodotus cubitum Babylonium, non pedem, tribus digitis ampliorem tradit τοῦ μετρίου. Vocat μέτριον πῆχυν communem & in Græcia uſitatum & in Aſia. Etenim ille ex Ionia fuit. Cubitus pede & ſemipede conſtabat. Cubitus Babylonius, ſive regius tribus digitis amplior fuit quam communis Græcus, & Aſiaticus. Ergo pedem Babylonium & regium duobus digitis auctiore menſura fuiſſe oportet quam communem. Pes vulgo in Aſia uſitatus quatuor palmos, vel ſedecim digitos habebat. Igitur Babylonius & regius decem & octo digitorum fuerit. Pes quo communiter Aſiani & Græci utebantur, digitorum erat ſexdecim, & *Philetærius* dicebatur à Philetæro rege Eumenis & Attali patre. Hero: ὁ πὺς ὁ μὲν βασιλικὸς, καὶ Φιλεταίρειος λεγόμενος ἔχει παλαιστὰς δ', δακτύλους ις. Si pes Romanus totidem digitos habuit, ut paſſim video ab auctoribus ſedecim digitos illi tribui, tum Babylonius pes decem & novem digitorum fuerit, non decem & octo ut modo colligebamus ex Herodoto. Quæ tamen vera collectio eſt. Ergo heic ratio fugit Plinium. Pes Italicus ab Herone traditur tredecim digitorum ac trientis eſſe: ὁ δὲ Ἰταλικὸς πὺς δακτύλους ἔχει τρεῖς καὶ δέκα καὶ τρίτον. Pes itaque regius Philetærius duobus digitis ac beſſe major erat. An igitur per *pedem noſtrum* intelligit Italicum Plinius, quem tribus digitis minorem fuiſſe velit pede Babylonio, vel regio, qui digitos ſedecim habuit, ut eumdem agnoſcamus eſſe pedem Babylonium regium cum Philetærio regio. Ne hoc quidem procedit. Nec enim tribus digitis integris pes Philetærius pedem Italicum ſuperat, ſed duobus tantum cum beſſe. Sed poſſet videri hoc diſcrimen neglexiſſe Plinius, niſi alia intercederent. Scriptores omnes Romani pedem ſuum menſuralem in duodecim uncias dividunt, quarum ſingulæ digitum habent & trientem. Sic ſedecim quoque digitis conſtat pes Romanus haud ſecus ac Philetærius. Pes Romanus dicitur *monetalis* Hygino. Differt igitur ab Italico, qui tredecim tantum digitos habuit cum triente. Olim eumdem putavi, ſed errabam. Sic aliæ menſuræ Romanæ ab Italicis diverſæ. De quo nos alibi. Minorem tamen fuiſſe liquet pedem Romanum Regio Philetærio. Quæ fuerit utriuſque differentia, ſic poteſt colligi. Plinius lib. II. cap. XXIII, ſtadium Græcorum pedes Romanos ſexcentos viginti quinque efficere prodit: *Stadium centum viginti quinque noſtros efficit paſſus, hoc eſt, pedes ſexcentos viginti quinque.* At Philetærii pedes, ſive regii in ſtadio ſexcenti modo computantur. Hero in Iſagoge: τὸ σάδιον ἔχει πόδας Φιλεταιρείους χ. Ceteri omnes Græci ſcriptores ſtadium ſexcentûm pedum eſſe definiunt. Sic vigeſima quarta parte major erat pes Græcus & Philetærius Romano, ſive monetali. Hæc eſt ſemuncia. Hyginus de Limitibus ſcribit Ptolemaicum pedem habere menſuram monetalis pedis & ſemunciæ: *Præterea pes eorum qui Ptolemaicus appellatur, habet monetalem pedem & ſemunciam.* Idem igitur ſpatium ac modus Philetærii pedis & Ptolemaïci. Utroque autem major Babylonius, cui prope par Druſianus in Germania, qui ſeſcuncia ſuperabat pedem monetalem. Druſianum porro excedebat Babylonius ſemuncia. Omnium minimus Italicus. Pedes Italicos ſeptingenos & viginti continebat ſtadium. Diverſus itaque Italicus a monetali, ſive Romano. Hero: τὸ σάδιον ἔχει πόδας Φιλεταιρείους μὲν χ: Ἰταλικοὺς δὲ ψ κ. Quocunque itaque ſe vertat Plinius, vix fugere poterit quin eum ratio fugerit, dum pedem Babylonium tribus digitis ampliorem eſſe voluit pede Romano. Non longe tamen abit. Pes regius Babyloniæ Herodoto auctore anteibat communem Aſianum duobus digitis. Aſianus ille, qui idem cum Philetærio, longior erat quam Romanus ſemuncia. Quare pedem Babylonium Romano ampliorem fuiſſe neceſſum duobus digitis & beſſe. Tres digitos ſolidos ponit Plinius. Triente ergo digiti calculus ejus tantum improbus eſt. Notandum vero eſt apud Diodorum ex Cteſiæ ſententia tradi muri Babylonii altitudinem eſſe πεντήκοντα ὀργυιῶν, ex recentiorum autem placito πεντήκοντα πηχῶν. Longum tamen utriuſque menſuræ diſcrimen. Ὀργυιὰ quaſi non eſt cubitûm. Cteſias itaque cum Herodoto pariat in altitudine muri Babylonici modificanda. Nam quinquaginta ὀργυιαὶ Cteſiæ ducenta ſunt cubita Herodoti. Cteſias porro eodem ferme vixit quo Herodotus tempore. Diodorus: Κτησίας μὲν καθ' Ἡρόδοτον χρόνοις ὑστερεῖ. In quibus verbis doctus interpres inferiorem Herodoto Cteſiam conſtituit. Perperam hoc ille. Quid ergo ſibi voluere recentiores ſcriptores, quos memorat Diodorus, quinquaginta cubitis eam altitudinem definiſſe, quam Herodotus & Cteſias ducentis metiuntur? An mentiuntur iſti, quum illi veritatem certius explorarint? Optime hoc ſcire potuit Cteſias qui

tot annos in ea aula vixit. Vereor ne ὀργυιὰν apud Ctesiam illi ποδαπων pro cubito acceperint. Latini ὀργυιὰν vertunt *ulnam*. Glossæ: ὀργυιὰ, *ulna*. Duplex ulnæ notio. Quidam cubitum esse ajunt. Glossæ: *ulna*, πῆχυς. Et sane *ulna* ab ὠλένη. Quam vocem Græci quoque πῆχυν interpretantur. Alii ulnam exponunt *utriusque manus extensionem*. Ita Græci ὀργυιὰν suam modulantur: ὀργυιὰ ἡ ἀμφοτέρων χειρῶν ἔκτασις. Quam mensuram quatuor cubitis determinarunt, aut, quod idem est, sex pedibus. Hæc autem ratio est. Longissimi hominis communior longitudo sex pedes non excedit. Quantus autem modus à vertice ad calces patet, tantum esse constat inter longissimos digitos utriusque manus expansæ. Hæc extensio & expansio manuum Græce proprie dicitur ὀργυιά. Suidas: ὀργυιωμένοι, ἐκτεταμένοι. Inde apud Ctesiam in Indicis homines ὠργυιωμένοι qui manus expandunt & extendunt ad aliquid amplectendum. De calamis Indicis: πάχος μὲν ὅσον δύο ἄνδρες περιωργυιωμένοι μόλις περιλάβωσιν. *Crassitudine autem, quam vix duo homines circum manibus expansis complecti queant.* Imperite vero faciunt, qui ὀργυιὰν *ulnam* Latine reddunt. Duas habet ulnas homo. Unde *ambabus in ulnis*. Ut duo brachia, & duo cubita utriusque ulnæ extensio ὀργυιά est. Ulna autem est cubitus. *Ulnam* tamen hodie dicimus quæ longe cubito major est. Cujus mensuræ pro locis modi sunt diversi. Nullibi tamen locorum tam parva est, ut cubitum reddat. Sed de his alibi. Non enim hoc agimus nunc.

Quam mensura nostra est altioribus.] Ad oram optimi regii *auctioribus*. Et sic in aliis quibusdam reperi. Qua voce & supra noster usus est pro amplioribus, & Florus alicubi, ut notamus alio loco.

Beli ibi Jovis templum.] Belus hîc Juppiter. Herodotus: Διὸς Βήλου ἱρὸν χαλκόπυλον. Diodorus: ὅτι ἡ Διὸς ὃν καλοῦσιν οἱ Βαβυλώνιοι Βῆλον. Plinius: *Durat adhuc ibi Jovis Beli templum.* Alibi hunc Belum vocat *sacratissimum Assyriorum Deum.* Atque ita plerique. Saturnum esse alii volunt. Diximus supra. Quidam etiam Martem. Johannes Antiochensis περὶ ἀρχαιολογίας his verbis, quæ valde notanda sunt: μετὰ Νῖνον ἐβασίλευσε Θοῦρος, ὃν Ἄρεα ὠνόμασαν· ἦν δὲ ἄφορμος δὲ τὸ πολεμικός, ᾧ προσεκύνησαν αὐτῷ Ἀσσύριοι ὡς θεῷ ὀνομάσαντες αὐτὸν Βῆλον, ἤτοι Ἄρεα πολέμιον θεόν. Atqui alii fere omnes Belum Nini patrem fuisse volunt, hic Nino successisse Θοῦρον, qui & Belus, idemque Mars. Eadem ferme habet Suidas in voce, Θοῦρος, sed Βαὰλ vocat quem Antiochensis Βῆλον. Ut hinc etiam constet idem esse nomen Βὴλ & Βαάλ. Verba hæc sunt: τούτῳ Θούρῳ προσεκύνησαν οἱ Ἀσσύριοι ὡς θεῷ, καὶ ὠνόμασαν αὐτὸν Βαάλ, ὅς ἐστι κατὰ τὴν αὐτῶν γλῶσσαν Ἄρης, πολέμιος ἔφορος. Nino etiam successisse hunc Belum vult. Atqui alii fere omnes Belum Nini patrem tradunt. De altero igitur Nino id accipiendum. Apud alium ἀνέκδοτον de hoc Thura ita invenio scriptum: μετὰ δὲ Νῖνον ἐβασίλευσεν Ἀσσυρίων Θοῦρος, ὃν ἵνα μετεκαλέσατο ὁ τούτου πατὴρ Ζάμης, ὁ τῆς Ἥρας ἀδελφός, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πλανήτου ἀστέρος Ἄρεα. Ex Africano aut Eusebio hæc desumpta non dubito. Quod ex Hieronymo constat. Ζάμης ille Ninyas Nini filius & Semiramidis. Georgius Syncellus: Νινύας, ὁ καὶ Ζάμης. Hujus filius Ἄρειος. Hieronymo & veteri chronologo *Arius*. Hic est, quem Ἄρεα vocat Johannes & Θοῦρον. Sed illud insigne de nomine Θοῦρος pro Marte, quem & in planetam Martis transcriptum dicit. Quod alibi non invenias. Rem tamen memorandam & notabilem continet. Θοῦρος, vel Θοῦρος Græcum vocabulum, & violentum impetuumque significat: idem nempe quod Θοῦρος. Hesychius: Θοῦρος, βαίτης. Dorotheus Sidonius poeta antiquissimus in astrologia Martis planetam sæpe Θοῦρον *vocat.* *Ut de finibus* Arietis dodecatemorii:

> Ὀκτὼ δὲ Στίλβων τρίβετος, Πυρόεις δὲ τι πέντε,
> Τὰς δ' ἀπολειπομένας ἔλαχεν Φαίνων ἴσα Θούρῳ.

Ubi Θοῦρος est Mars. Idem de Cancri dodecatemorio:

> Ἑπτὰ δὲ τὰς πρώτας ἱερὰς μοίρας λάχε Θοῦρος,
> Ἐν τούτῳ, μετέπειτα καὶ ἓξ λάχεν ἡ Κυθέρεια.

Ibi Θοῦρος iterum Ἄρης. Item de Piscibus, quos fines in eo signo possideant singuli planetæ:

> Δώδεκα δὲ πρώτας μοίρας λάχε Κύπρις ἀγαυή,
> Δὶς δὲ δύο Φαέθων, Στίλβων τρεῖς, ἐννέα Θοῦρος,
> Τὰς δ' ἀπολειπομένας δισσὰς Φαίνων λάχε μοίρας.

Alibi ἐπιθετικῶς extulit, & Θοῦρον Ἄρη dixit, quem alii θέρσον appellant. De signo Geminorum:

> Τὰς δ' ἴσας Φαέθων, τεσσάρας Παφίη λάχε πέντε,
> Ἑπτὰ δὲ Θοῦρος Ἄρης, ἓξ δ' αὖ Φαίνων μετόπισθε.

Et de finibus planetarum in Aquario:

> Πέντε δὲ Θοῦρος Ἄρης, πυμάτας δὲ Κρόνος λάχε πέντε.

Sed quum substantive ponitur, Θοῦρις vel Θοῦρας melius diceretur. Suidas: Θοῦρας, ὅστις ἐβασίλευσε μετὰ Νῖνον Ἀσσυρίων, ὃν μετεκάλεσαν εἰς ὄνομα τοῦ πλανήτου ἀστέρος Ἄρεα. Ita porro appellatum antiquis mathematicis Martis sidus. Testis est nota, qua hodie signatur ab astronomis planeta Martis, ♂. Hæc enim depravata modico flexu ab antiquiore, quæ sic pingebatur: [illegible]. In quibusdam libris ita notatur, [illegible]. In aliis ita: [illegible]. In recentioribus Græcorum scriptis sic effictam reperio, [illegible]. Inde facta vulgaris ♂. Eam clypeum Martis cum hasta repræsentare falso persuasum video doctissimis mathematicis. In asterismo Martis nulla clypei forma, nulla hastæ conspicitur. In duodecim quidem signorum asterismis variæ μορφώσεις confictæ sunt in cœlo, quas etiam exprimere & effingere conati sunt in ipsis notis, quibus eorum figuras imitati sunt. Ut nota arietis ♈ caput arietinum repræsentat. Nota tauri ♉ caput bubulum. Nota aquarii ♒ aquarum fusionem. Antiqui etiam chimiæ auctores marinas aquas eodem hoc σημείῳ designabant. Ut in libro vetustissimo, quo ea signa explicantur, offendi hoc modo: θαλάσσια ὕδατα, ♒ ὄμβρια ὕδατα, sss. Ad cetera quoque dodecatemoria significanda repertæ sunt notæ, quæ figuras eorum utcunque exprimerent, vel partem aliquam imaginis insigniorem referrent. Pro leone cauda leonis, id est, ἀλκαία exhibetur, quæ sic vulgo pingitur ♌. Ut in veteribus Græcorum libris ita effingitur. [illegible]. In aliis ita, [illegible]. Cauda leonis est erecta & inflexa. Pro Virgine nescio quam hodie figuram delineant, quæ nihil habet quod referre possis ad ullam illius asterismi partem, aut προσχήματι. Sic enim eam fingunt ♍. Scaliger alam esse virginis putat. Non video ego cur magis ala videri debeat quam aliud quidvis. Præterea ab antiqua figura Græca hanc notam fluxisse certum est, quæ nihil habet alæ simile. In libris quippe veterum mathematicorum ita effigiatur [illegible]. Quid sit, aut quid denotet nescio, nisi forte cornucopiæ dixeris esse monogrammum. Nam si lineam super ducas cornu effigiem efficies hoc modo [illegible]. Eam autem Virginem, quæ inter sidera est, Isidem alii, Cererem alii esse voluerunt, quæ plerumque pingitur cum cornu copiæ. Hyginus de Virginis signo: *Sed hanc alii fortunam, alii Cererem dixerunt & hoc magis non convenit inter eos quod caput ejus nimium obscurum videtur.* Avienus in paraphrasi Aratea:

> *Aut Pelusiaci magis es dea littoris Isis*
> *Digna tori censors & cura latrantis Anubis.*
> *Seu tu diva Ceres, sic nam tibi fragrat arista*
> *Et cen Siriaco torretur spica calore*
> *Protentata manu.*

Ita hæc legenda. Intelligit spicam eam quam manu gestat maturam videri, & Siriaco calore tostam. Nam per dies caniculares matura præcipue messis. Germanicus:

> *.... cui plena sinistra*
> *Fulget spica manu, maturisque ardet aristis.*

Idem prorsus voluit & Manilius his versibus, quos sic ex vestigiis veteris codicis emendo:

> *At quum per decimam consurgens torrida partem*
> *Spica feret præ se squallentes corbis aristas.*

Spicam vocat stellam Virginis majorem, quæ torrida præ se fert *squallentes corbis aristas*. Eleganter ita appellat, quæ arefactæ sunt & maturæ, quales extant quum demetuntur, & in corbem messuarism congeruntur, qui mos fuit apud veteres. Hyginus *spicas* vocat, quasi plures spicas, non unam tantum Virgo manu gestitet. De stellis Virginis: *quarum una qua in dextra manu est, major & clarior, ea cum spicis esse dicitur.* Virgo in pictura apud Hyginum non fert olivam manu dextra, sed tres spicas. Anonymus: *Nonnulli autem eam esse Cererem, eo quod spicas teneat.* Pro spicis quidam videntur ei attribuisse copiæ cornu, sicut Cereri, cujus figuram præfert nota illa quam superius posuimus. In veteribus anulis plerumque ad

ad designandam abundantiam tres spicæ erectæ & inter duo cornua Amaltheæ implexæ positæ visuntur. In quibusdam videre est tres quoque spicas in messoria corbe cum aliis fructibus. Isidi etiam spicæ datæ in simulacro. Apulejus lib. XI. *Dextra lævaque sulcis insurgentium viperarum cohibita, spicis etiam desuper cerealibus porrectis.* Virginem illam astrorum quidem Isidem esse arbitrati sunt. In Dactyliotheca Gorlæi in Sarda sculpta mulier conspicitur tres spicas manu dextra tenens, & cornu copiæ sinistra. Isidi gubernaculum datur. Sæpe etiam Fortuna in nummis & anulis veteribus cum gubernaculo & Cornucopiæ fingitur. Quam Fortunam pro Virgine quidam in sidera retulerunt, ut Hyginus, Anonymus, & Avienus testantur. Hujus versus, quibus hoc dicit, ita legendi sunt:

> ---- *seu quæ perniciibus alis*
> *Nec sat certa gradum, viduataque vertice summo,*
> *Fluxa pedum vertit vestigia, lubricum & ævum*
> *Sors agit, ut subitis obrepat mobile fatum*
> *Temporibus.*

Hæc Fortuna ab aliis cæca, ab aliis sine capite pingebatur. Ideo dicit:

> ---- *viduataque vertice summo.*

Vetus Poëta:

> *Fortunam insanam esse & cæcam & brutam perhibent Philosophi.*
> *Saxoque instare in globoso prædicant volubili*
> *Id quo saxum impulerit fors, eo cadere fortunam autumant,*
> *Cæcam ob eam rem esse iterant, quia nihil cernat quo sese adplicet:*
> *Insanam autem ajunt, quia atrox, incerta, instabilisque sit:*
> *Brutam autem quia dignum atque indignum nequeat internoscere.*
> *Sunt autem alii philosophi, qui contra Fortunam negant,*
> *Id magis verisimile esse usus reapse experiundo edocet,*
> *Velut Orestes modo fuit rex, factus est mendicus modo,*
> *Naufragio nempe: ergo id factum forte haud fortuna obtigit.*

Sic eos versus emendavimus ac digessimus. Eamdem Fortunam describit Avienus. Sed vix mihi persuaserim veteres hanc fortunam cæcam & instabilem in astra reposuisse pro Virgine illa beati & abundantis sæculi præside, licet Anonymus scribat eam pro Fortuna quibusdam habitam, quod sine capite astris inferretur. Immo eam Fortunam pro Virgine substituisse videntur, quæ felicitatis & abundantiæ habet significationem, quæque eadem cum Iside & Cerere, cui etiam Cornucopiæ & gubernaculum tribuitur. Talis *Fortuna principis* & *Fortuna Regia*, *Augusta*, in nummis olim ac veteribus saxis exsculpta. Justitia quoque vel Æquitas cum libra & Cornucopiæ pingi fingique solebat, ut in anulo apud Gorlæum, & passim alibi. Virginem autem illam Astricam pro Justitia plerique habuerunt. Nullum igitur dubium quin hæc nota, qua veteres Græci effigiem ejus æmulari voluerunt, sit cornucopiæ. Itaque Cornucopiæ solo gestamine Virginem effinxerunt, ut sagittarum solo arcu. Græcis ita formatur. [symbol] vel [symbol]. Arcus est sine chorda. Latinis ita ♐. Sagittam esse arcui applicatam interpretatur Scaliger. Sed hæc figura ab illa defluxit. Tauri caput Græci ad hunc modum adsimulant [symbol] vel sic [symbol], corrupta nonnihil hæc figura, quæ melius hoc modo fingeretur [symbol]. Sic ab initio olim factam fuisse prorsus certus sum. Antiqua etiam est sicut hodie pingi solet ♉. Ad hanc quippe faciem sculpta reperitur in veteri sigillo apud Gorlæum, ut & ♈ pro Ariete. Melius tamen in Græcorum libris ita effigiatus aries ostenditur: [symbol]. Recta in ea nota cornua, in hac torta & inflexa exhibentur, qualia sunt arietis. Manilius de hoc signo:

> ---- *Ariesque in cornua tortus.*

Libram Græci pariter & Latini sic imaginantur ♎. Librile esse cum trutina placet Scaligero. Sed ab antiquo deflexit hæc figura, quæ in vetustis libris integrior apparet hoc modo formata [symbol]. Duæ lances sunt inversæ librili jacente. Nec enim recta fingitur in astris, qualis est quum à libripende tenetur, sed considens, ut abjecta. Manilius lib. II.

> *Taurus depositis collo sopitus aratris,*
> *Libra sub emerito considens orbe laborum.*

Latinis Cancri nota sic habet ♋. At Græcis hoc ingerit: [symbol]. Non dubium ex ista corruptam alteram. Græci mathematici & chymici ἡμερονύκτιον ea figura repræsentant, qua Latini signum Cancri. Diem enim sic designant 6 dies plures 66. noctem sic 9. plures noctes 99. Diem vero cum nocte ♋. Capricornum Latini cum hac effigie ostendunt ♑: Græci vero sic simulant, [symbol]. veluti frigore contractum & τῷ ἀφρῷ ... finxere. Manilius:

> *Tuque tuo Capricorne gelu contractus in astris.*

Cum cauda piscis involuta pingitur in veteribus monumentis. Aliquando tamen cum recta piscis cauda, ut in anulo LXXXV Gorlæi, & LXXXVII. Quidam & capri imaginem pro capricorno dederunt. Similis pæne existeret figura hujus Græca Romanæ, si clauderetur hoc modo, ♑. Geminorum nota instar idem habet apud Græcos & Latinos, nisi quod illi non recto situ duas lineas directas inter duas transversas ducunt, sed paululum inclinatas, ut heic videre licet, [symbol]. Latini vero sic eos figurant ♊. Scorpius Græcis hac specie notatur, [symbol] melius quam Romani quibus ita placet esse ♏. Sequentem hanc notam pro piscibus iidem Græci volunt haberi, [symbol], quos Latini sub ista effigie describunt, ♓. Scaliger scribit ea nota designari duos pisces adversos oppositis dossellis cum vinculo quod λίνον dicitur. In Græca illa figura vetere, ex qua vulgarem hanc manasse constat, duo pisces sunt oppositis capitibus juncti. Plenius planiusque expressam eam notam in multis libris sic inveni, [symbol] in quibusdam duo pisces graphice depicti & junctis capitibus adversi exhibentur. Duo igitur illa puncta, quæ visuntur in illa prisca notæ figura, oculos piscium ostendunt. Hæc parva sunt discrimina, nec ullius ferme momenti, quæ tamen libuit hoc loco consignare. Nec mirum, si in istis omnibus signis ex asterismi conformatione, qualem eam in cœlo sibi imaginati sunt homines otiosi, in charta figuræ notarum similiter expressæ sunt, quibus eas siderum imagines reddere proposuerunt. In planetis, ut alia res est, ita aliud obtinuit. Singulares stellæ sunt, nec forma inter se differunt, excepto sole & luna, qui multum ab aliis differentem imaginem præferunt, & notabilem in primis. Ideo ad eorum sidus designandum notam quoque similem ex sideris conformatione ductam delinearunt, ut in duodecim signis. Pro sole solis orbem, vel clypeum effinxerunt cum radio inde exeunte, & in acumen desinente, ut distingueretur ab orbe lunæ plenæ, quæ sic quoque pingi potest, & hodie solet. Solis figura hæc est in libris Græcorum astronomicis [symbol]. Quam notam ad solis nomen significandum non solum astronomi usurpant, sed etiam ceteri auctores & inprimis chymici, qui aurum eo insigni semper denotant, quia metallum est solis. Apud Malchum in vita Pythagoræ hæc eadem nota pro sole scripta est hunc in modum: *[illegible] κύαμον, [illegible] λαβὼν ἐν ἀλλῷ τῆς [symbol] βολῆς [illegible] ὀλίγας, [illegible] φέρει.* Quem locum non intellexerunt viri docti, & asterisco etiam damnarunt veluti mendosum. Atqui id tantum significat, ἐν ἀλλῷ τῆς τοῦ ἡλίου βολῆς. Ea nota ibi sic facta est [symbol], quam etiam pro solis insigni usurparunt. Liber notarum: Ἥλιος [symbol] [symbol]. Quod ad rem attinet, ita eam attigit vetus interpres Juvenalis ad Sat. XV de Pythagora: *aversatus & fabam quia ex sanguine humano orta esset. Nam flores ejus in sanguinem vertuntur si in sole ponantur.* Verum de his alibi. Ut lunam autem exprimerent, cornua ejus tantum ponebant, quo solo insigni discernitur ab aliis planetis. Hoc enim ei proprium in cornua curvari. Sic igitur eam spectandam proposuerunt in libris: C. At reliquæ quinque planetæ nullam habent insigne, vel notam peculiarem, qua inter se distingui possint, sed omnes quoad formam pares

pares sunt & indiscretæ imaginis. Idcirco ad earum designationem faciendam nihil tale comminisci potuerunt ut in sole & luna & duodecim signis. Quid igitur fecerunt? Primas literas nominis singulorum mutuati sunt, ut notarum vel singularum vicem essent; ad eorum appellationes signandas. Martem igitur, ut initio hujus exercitationis dicebamus, his lineamentis depinxerunt, vel . Quæ Θοῦρον, vel Θούρας significant, quo nomine dictus est Mars veteribus mathematicis Græcis & Ægyptiis, qui & Πυρόεντα vocarunt. Hac nota apud omnes Græcos astronomos insigniri solet planeta Martis. Non recens tamen, nec hodierna illa figura, qua mathematici & almanichiarii hodie eum legendum præbent, ♂. Utpote quæ in antiquis etiam monumentis reperiatur, ut in veteris anuli scalptura apud Gorlæum num. CIV. Non dubium tamen esse potest, quin hæc species ab antiqua illa, quam posuimus, immutata sit & depravata. Clypeum Martis cum hasta conspici in hac recenti volunt viri eruditi, non absurda sane cogitatione, sed veritatis vacua. Ecce enim in Jovis sidere exprimendo quis negare queat quin prima litera Græci ejus nominis adsumpta sit, ut etiam hodie proscribitur? Sic enim habet vulgo ♃. vel, ut alii formant Z. Ζεὺς plane hoc monogrammo declaratur, nec pote planius. In antiquo anulo sic habetur insculptum ♃. In quibusdam veteribus libris ad hunc modum ♃. In vetustis exemplaribus Firmici nudum & simplex zeta ponitur ad stellam Jovis indicandam Z. Græci lineolam addunt, quæ nihil amplius facit. Ita enim scribunt hanc notam Z, vel sic . Frustra est igitur vir magnus, qui fulmen Jovis eo signo putavit depictum. Nihil vidi χαρακτήρων. Venus dicebatur Φωσφόρος Græcis & Ægyptiis. Firmicus: *Quæ a nobis Venus, ab illis φωσφόρος vocatur.* Nihil notius. Inde manavit ea figura, qua Venerem hodie provulgant ♀. Antiqui Græci literam Φ vel ♀ simpliciter scribebant, ut primo ejus nominis hoc elemento Φωσφόρος, id est, Venus intelligeretur. In quibusdam libris ita formatam invenio φ ♀. In aliis vero sic ♀. In aliis corruptiore modo . Non igitur speculum Veneris ea species repræsentat, quod commentum placet viris doctis, sed est prima litera nominis Φωσφόρος. Nota, qua Saturnum antiquissimi scribebant, duas primas habuit literas, ex ejus nomine, quo Græcis appellatur. Hac enim effigie primo descriptus est vel sic , id est, Κρόνος. Postea ut expeditius ad scribendum esset, omisso altero apice ita depingere inceperunt . Ita enim in multis libris offendi signatum. Postremo ut compendiosius fieret, prætermissa litera ρ, ad hoc instar effictum est vel ♄. Quod non longe abscedit à figura literæ K. In quibusdam libris ita formatur hæc nota Saturni pro . Vetus liber: Φαίνων ἤτοι Κρόνος . In Mercurii nomine notando operosior disquisitio, non minus tamen vera, adeo est ex verisimili ducta. Sic vulgo eum pingi notis est ☿. caduceum volunt esse Mercurii. Id fortasse spectarunt, qui ita eum deformarunt. Depravatam tamen hanc figuram constat ut ceteras, & ab antiqua imagine demutatam. In antiquissimo codice Firmici regiæ bibliothecæ Mercurius omnibus locis hac figura expressus conspicitur , vel etiam hoc modo . Duo prima sunt elementa nominis Στίλβων inter se implexa. Sic Græci & Ægyptii astronomi Mercurium vocarunt. Sed sigma illa effigie Romanum magis quam Græcum, licet in quibusdam nummis pro Græco inveniatur inscriptum, ut in nummo Adriani, ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΜΝΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ. Antiquum tamen non est. Liquet igitur Græcos veteres pro Mercurii nota hanc eamdem figuram ita exarasse ♀ id est, Cτίλβων. Postea clauso circulo ad hanc formam immutata est quæ hodie vulgatur ☿. Hoc verissimum. Notum enim veteribus Græcis literam sigma ita pingi ut Latinum C. Sic c & τ impositum τὸ Στίλβοντα designant. In aliis vocabulis artis has compendiarias notas similiter quæsiverunt antiqui mathematici, qui singularibus literis vel ad summum binis pleraque eorum exprimebant, ut est κέντρον, est χρόνος. ἀφαιρετικόν. ἀφαιρετικόν. δύνον. μεσεμβολοῦν. μέσον

ἀναβιβάζων. καταβιβάζων. ⊕ σφαῖρα. Sphæræ hæc forma quadripartitæ. M C τὸ μεσουράνημα. Quod etiam aliter fingebant, ad hunc modum vel ◎ ἀντιμεσουράνημα vero hoc modo . Sed de his alibi. Medici quoque veteres suas habuere notas, quibus corporis membra compendiose significabant, quarum pleræque in antiquis Græcorum libris Hippocratis reperiuntur, & aliorum. Τὸν ἐγκέφαλον sic designant . στόμαχον, sic. ☉ ὀφθαλμὸς ita . Aures hoc modo, : linguam ista figura . In eorum quoque libris passim pro sole, & ☾ pro luna scribunt. Sed de his fusius in nostro commentario de notis veterum.

Tradidit ipsa religio qua Deum credit.] In aliis: *qua Deum colit.* In aliis: *credit.* Hoc in altera editione scripserat, illud in altera.

In æmulationem hujus urbis Ctesiphontem Parthi condiderunt.] Nescio quid velit quod interserunt quidam veteres libri, iique optimi: *in æmulationem hujus urbis conversum Ctesiphontem Parthi condiderunt.* An *conversum* posuit pro *è converso*, ut *adversum* pro ex adverso? Plinius ita habet: *invicem ad hanc exhauriendam Ctesiphontem juxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide condidere Parthi.* Condita Seleucia in vicino Babylonis eam exhausit. Ad Seleuciam invicem exhauriendam Parthi condidere in propinquo situ Ctesiphontem. Solinus pro *invicem*, quod habetur apud Plinium, videtur scripsisse *conversum*, id est, è converso. Absurde tamen & intempestive. Nihil apud eum præcessit, post quod inferri apte hoc possit. Nec enim meminit Seleuciæ conditæ, quæ Babylonem ad solitudinem redegerit, ut consequenter dicere potuerit è converso ad eam exhauriendam conditam à Parthis fuisse Ctesiphontem. Forte quum in priore editione ita scripsisset, in altera recognita id mutavit. Nam libri plures eam vocem non agnoscunt.

Tempus est Oceani oras reverti.] Ita libri. Et mox pro *represso in Æthiopiam stilo* alii habent *repulso*. Quod ex altera editione est.

Æthiopicum ad Mossylicum promontorium.] Male in libris *Massilicum*. Plinius: *a Mossylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Juba.* Ubi rectius legunt antiqua exemplaria: *a Mosylico promontorio.* Et ita etiam supra corrigendum: *promontorium & portus Mosylicus.* Ptolemæo Μόσυλον ἄκρον καὶ ἐμπόριον. Auctor periplι vocat Μόσυλλον. Stephano Μόσυλον ἀκρωτήριον καὶ ἐμπόριον Αἰθιοπίας ex Marciano, qui habuit ex Ptolemæo. Apud Marcianum tamen in iis fragmentis, quæ extant, Μόσυλλοι populi vocantur, quos constat appellatos ab hoc Mosylo promontorio: De sinu Arabico loquitur: παροικοῦσι δὲ τοῦτον οἱ δὲ περιεχόμενοι Τρωγλοδῖται καὶ οἱ Ἀβαλῖται, καὶ περὶ ταῦτα οἱ Μόσυλλοι τὰ ἔθνη. Sed legendum Μόσυλοι.

Inde rursus Oceanus Atlanticus.] A promontorio nempe Mosylico. Plinius: *A Mossylico promontorio mare Atlanticum incipere vult Juba.* Sed profecto mira hæc Jubæ violentia, ut ita dicam, quæ stat una contra omnium veterum sententiam. Quis enim ex antiquis prodidit ab eo promontorio incipere mare Atlanticum? Tam longe ab Atlante jacens mare quomodo Atlantis nomen ferre potuerit, ignoro. Ex vicinis quippe promontoriis, aut regionibus adjacentibus nomina fere semper sinus accipere consuesse palam est. Ab alio autem Æthiopiæ promontorio, quod occiduo mari incumbit, initium habere mare Atlanticum scribit Mela. Nomen ei promontorio Ἑσπέρου κέρας. *Ipsa terra*, inquit, *promontorio, cui Hesperu ceras nomen est, finiuntur. Inde incipit frons illa, quæ in occidentem vergens mari Atlantico abluitur.* Situm sonat de nomine ipso. Hesperium nempe esse clamat & occiduum promontorium. Nam Græcis κέρας promontorium: ut χρυσοῦν κέρας Constantinopoli. Plinio ipsi dicitur *Hesperium promontorium* lib. v. cap. I. Et *Hesperion Ceras* lib. VI. cap. XXXI. *Ab ea quinque dierum navigatione solitudines ad Æthiopas Hesperios, & promontorium quod vocavimus Hesperion Ceras, unde primum circumagente se terrarum fronte in occasum, ac mare Atlanticum.* Habet hoc ex Mela. *Caput Palmarum* hodie vocant. Nam inde frons terrarum à meridie in occasum se circumagit. Sed de eo nos infra. Ut ut sit

toto

toto orbe diversum hoc promontorium, onde inchoare hesc dicit mare Atlaoticum à Mosylico promontorio. Hic ad orientem, illud ad occidentem immani terrarum spatio interjaecente. Atlanticus porro Oceanus totus occiduus. A Mosylico autem promontorio non Atlanticus Oceanus exordium sumit, sed potms *Azanius*, vel ipso Plinio teste tradente, Oceanum, qui Persicum & Arabicum sinus facit, *Azanium* vocari, lib. VI. cap. XXIV. An igitur *Atlanticum* pro *Azanico* aliud cogitans audivit, vel alıud agens legit? Nec enim censeam tantopere hallucinatum Jubam ut Atlanticum mare in oriente posuerit, & statim auspicari tradiderit à sinus Arabici angustiis. Plinii esse hallucinatiooem vel id quod sequitur omni luco clarius evincit: *A Mosylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Juba, præter Mauritanias suas Gades usque navigandum coro.* Multa miracula legi, sed nullum boc mirabilius. A Mosylico promontorio sinus Arabici usque ad Gades perpetuo navigari vento uno eodemque coro flante. Bellus homo Solinos, ot hanc navigationem mirificam elucidaret; brevitatem Plinii more suo expandit & explicavit his verbis, quibus hoc locratns est, ut garo gerres, ut dicitur, adderet, & monstra faceret monstrosiora: *Omne*, inquit, *illud mare ab India ad usque Gades voluit intelligi navigabile, cori tamen flatibus, cujus spiritus præter Arabiam, Ægyptum & Mauritaniam evehere quamvis queaat classem.* Ventus nnus scilicet, idemque caurus ab Arabia vel Iodia Gades classem potest evehere, ab oriente ad occidentem. Atqui flat caurus ab occidente. Citius itaque navem ferret ab occidente in orientem quam contra. Caurus, vel corus inter occidentales vcotos à veteribus ponitur. Favorinus apud Agellium eum esse putat, quem Græci ἀργέστην vocant, & adversus aquilonem flare ait, qui aquilo spirat ab oriente æstivo. Eodem capite japygem cum caoro cumdem existimat, & cootra eurum flare dicit. Navigantes igitur ab occasu in ortum bene ventus hic veheret. Ab Arabia autem Gades mari petcotibus tot flexus faciendi sunt, tot venti mutandi, ut plus quam jocularis insania sit cogitasse uno vento coro hanc oavigationem posse peragi. A septentrione primum versus meridiem dirigendus cursus, deinde à meridie ad occasum torquendus, mox circumagendus in septentrionem. Omitto tot circumflectenda promontoria, tot sinus navigandos, qui suos singuli ventos desiderant. Atqui etiamsi recta lioea ferretur cursus à Mosylico promuntorio ad Gades, cootrarius utique caoro ventus secundus esset. Vulturnus, aut eurus invocandus foret. Festivum & illud, quod addit Plinius, à Mosylo Gades petentibus præter Mauritanias navigari. An tantum præter Mauritanias? Hoc saltem vidit Solinus, ac de suo adjecit, *præter Arabiam, Ægyptum & Mauritaniam.* Poterat etiam adjungere, *& præter Æthiopiam.* Quippe Oceanum quoque Æthiopicum in eo cursu enavigandum constat. Verum quidem est ab initio maris Atlantici adusque Gades præter solas Mauritanias navigari, qnod tradit Plinius, si modo initium maris Atlantici sumamus ab Hesperi promontorio, ut faciunt omnes scriptores. Quod falsum erit, si, ut facit idem Plinius, à Mosylico promontorio illius maris exordium auspicemur. Verum etiam si forte fuerit coro flante ab illo initio maris Atlantici Gades cursum esse, si Atlanticum accipimus, ut debet accipi, quod occidentale totum est. Nam corum Vegetius inter meridiales ventos reponit, & λιβόνοτον esse vult, qui ad sinistram flat noti, qui meridianum cardinem obtinet. Hic ventus per Atlanticum mare ab Hesperio cornu Gades tendentibus posset velificari. Sed certum est falli Vegetium. Nam omnes Latini scriptores caurum ab occidente æstivo flare faciuot, ut & ipse Plinius alio loco. Nihil igitur veritati, ac locorum rationi consentaneum invenietur, si à Mosylico promontorio ducas principium maris Atlantici. Quod si feceris, ut fecisse Plinius aperte deprehenditur, tum mille consequentur ἄτοπα καὶ ἀδύνατα. Sed omnia absurditatum prodigia longe superant, quæ sequuntur apud Plinium. Ea quasi culmen videtur adjecisse. Quum dixerit quasi ex sententia Jubæ Atlanticum mare à Mosylico promontorio incipere, præter Mauritanias Gades usque coro navigandum, subjicit ex eodem Juba iotervalla spatiorum, & mansionum loca, quæ in ea navigatione adeuntur, quam confici scribit à Mosylico promontorio Gades usque. Verba ejus hæc sunt sane perquam memorabilia, & idcirco tota hesc iterum reponenda: *A Mosylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Juba præter Mauritanias suas Gades usque navigandum coro: Cujus tota sententia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum proponit recto cursu præter exusta ad Malchu insulam quindecim M. passuum esse. Inde ad locum quem vocant Scheneos CCXXV. Inde ad insulam Sadanum centum quinquaginta milia passuum. Sic fieri ad apertum mare XVIII S. LXXXV. M.* passuum. Patet plane Plinium existimasse ea locorum ac stationum nomina esse, ac totius navigationis παράγομεν, quæ conficitur à Mosylico promontorio ad Gades. Atque ita Solinus interpretatus est his verbis: *Omne illud mare ab India adusque Gades voluit intelligi navigabile, cori tantum flatibus, cujus spiritus præter Arabiam, Ægyptum & Mauritaniam evehere quamvis queant classem, dummodo ab eo promontorio India cursus dirigatur, quod alii Leptea Acram, alii Drepanum nominaverunt. Addidit & loca stationum, & spatiorum modos. Nam ab Indica prominentia ad Malchu insulam affirmat esse quindecies centena milia passuum, a Malchu ad Scenoon XV. M. P.* Fateor hesc meam me admirationem satiare oon posse; adeo multa incurrunt stupenda. Primum quis adcredere queat in tota illa navigatione, quæ ab India Gades usque peragitur, non plures fieri stationes, aut insulas occurrere quam tres? Deinde, cui fiet verisimile universum illum cursum non plus patere quam decies octies centenis octoginta quinque milibus passuum? Postremo super omnia advertendum loca illa, quæ Plinius commemorat, tanquam io illo itinere occurrentia, Arabici sinus esse. Id quod evidentissime immanem Plinii errorem detegit. Drepanum sinus Arabici promontorium in intimo pæne recessu ejus ad latus Troglodyticum. Lepte Acra ejusdem qooque sinus prominentia, diversa utique à Drepano, quum Plinius Drepanum ab aliis *Lepten Acram* vocari scribat. Ptolemæus Drepanum in recessu intimo sinus Arabici collocat: μετὰ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀραβικοῦ κόλπου, Ἀρσινόη, Κλύσμα φρούριον, Δρέπανον ἄκρον. In eodem sinu Λεπτὴν ἄκραν recenset in parte Troglodytarum. Non Indicum igitur hoc promontoriom quemadmodum voluit Plinius, sed Arabicum, vel Æthiopicum. *Malichu* quoque insula in eodem sinu teste Ptolemæo, qui Μαλιχου vocat pro Μαλίχυ, & duas insulas hoc nomine facit. *Sadanus* eidem dicitur Ἀδάνου, & haud longe ponitur ab angustiis sinos Arabici. In Solini quoque libris melioribus nominatur *Adanu*. Ex his omnino intelligi datur, Jubam his stationibus & locorum intervallis voluisse describere navigationem, & longitudinem sinus Arabici ab intimo ejus recessu, ubi sinus est Ælaniticus, usque ad ejusdem angustias & fauces, qui locus dicitur Δειρή: vel τὰ τῆς Δειρῆς στενά. Post eas angustias excipit sinus Aualites, & apertum mare, in quo Mosylum emporium, & Mosylicum promontorium. Ergo à Drepano usque ad apertum mare, quod per illas sinus Arabici angustias Δειρῆς nomine vocatas intrat, taxatione Jubæ confici decies octies centena & septuaginta quinque milia. Quæ longitudo vix tantulum exorbitat ab ea longitudine, quam eidem sinui Arabico veteres tribuerunt, ut de alia sensisse Juba non sit censendus. Plerique autem priscorum differentis esse longitudinis tradiderunt latus Arabicum illius sinus, & Troglodyticum, alii eandem. Strabo Troglodytici lateris longitudinem ab Heroum oppido, quod in intimo sinu est, usque ad Ptolemaidem stadiûm computat novem milium: à Ptolemaïde ad fauces Δειρῆς quatuor milium & quingentorom. Sic fiunt tredecim milia & quingenta. Haoc Eratosthenis sententiam facit. Plinius lib. VI. cap. XXIX eam Eratosthenis sententiam sic refert de sinus Arabici longitudine: *Timosthenes totum sinum quatridui navigatione in longitudinem taxavit, bidui in latitudinem, angustias IV. M. pass. Eratosthenes ab ostio XIII. mil. in quamque partem.* Hic numerus tredecies centena milia passuum significat. Sed longe minor est quam Strabonis. Nam octo milia & septingeota atque quinquaginta

ginta tantum stadia efficit. Falsus heic calculi videtur Plinius: qui totidem centena milia passuum posuit pro millenis stadiis. Idem Strabo latus Arabicum ejusdem sinus taxat, in longitudine quatuordecim milibus stadiûm usque ad fauces Δειρῆς ab Elanitico sinu. Plinius ex Artemidoro: *Artemidorus Arabiæ latere* XIV. *quinquaginta M. Troglodytico vero* XII.LXXXII. *Ptolemaida usque.* Prior numerus quaterdecies centena quinquaginta milia passuum signat, quæ summa colligit stadiûm decem milia & octingenta septuaginta quinque. Sequens numerus, qui duodecies centena octoginta duo milia passuum facit, idem in stadiis efficit novem milia & sexcenta quindecim. Qui calculus pæne convenit cum Eratosthenis calculo, qui ab Herooum oppido usque ad Ptolemaïda novem milia stadiûm in longitudine sinus Arabici. Sequitur apud Plinium: *Agrippa* XIV. XXXII. M. P. *sine differentia laterum*, id est, quaterdecies centenis triginta duobus milibus passuum. Sed ajunt in Chiffletiano haberi, XVII. XXII, hoc est, decies septies centena viginti duo milia. Juba eandem longitudinem æstimavit decies octies centenis & septuaginta quinque milibus, quæ summa stadiûm computat circiter quatuordecim milia & sexaginta. Eratosthenes apud Strabonem longitudinem Troglodytici lateris vult esse tredecim milium & quingentorum. Sed Juba neutrius lateris longitudinem metiri videtur voluisse in assignanda Arabici sinus mensura, sed recti cursus qui per medium sinum agitur rationem habuisse. Nam oræ plerumque sinuosæ sunt ac laciniosæ. Et proinde aliam esse sinus hujus longitudinem in Arabico littore, aliam in Troglodytico tradunt auctores. At Juba rectum cursum proposuit, qui neutram in partem vergit, sed per insulas medii alvei dirigitur, ut ex vero sciretur quid spatii in longum haberet ille sinus. Hoc Plinium fefellit. Id tamen voluisse Jubam patet ex ipsius Plinii verbis: *A promontorio Indorum, quod vocatur Lepte Acra recto cursu præter exusta ad Malichu insulam quindecies passuum esse.* A promontorio Lepte Acra, quod est in intimo sinus Arabici, rectum cursum proponit usque ad insulam Malichu, & quindecies centenis milibus passuum definit hoc iter per medium scilicet alveum sinus. In quo etiam notanda insignis hallucinatio Plinii, qui *præter exusta* vertit, quod apud Jubam Græce enuntiatum reperit, παρὰ τὴν κατακεκαυμένην. Regionem Æthiopiæ hoc nomine dictam accepit, quæ & διακεκαυμένη vocatur. Ex quo errore hariolatus est, præter exusta Æthiopiæ eam navigationem à Lepte Acra usque Gades à Juba monstratam, quum reliqui omnes propter solis ardorem ea maria navigari non posse putarent. Quod portentosum prorsus hominis bene sani delirium est. At Juba intellexit insulam hoc nomine, quæ in sinu Arabico sita est, quam prænavigabant qui à Lepte Acra ad insulam Malichu tendebant per medium sinum pergentes. Ptolemæus inter insulas Arabici sinus & hanc recenset: Κατακεκαυμένη, Μαλίχου, Ἀδάνη. Ergo Malichu insulam petituri præter exustam insulam navigabant. Quod etiam ad plenum ostendit auctor peripli maris Erythræi, qui post recensitam oram sinus Arabici, stationibus & portubus ejus commemoratis, satius esse dicit per medium mare cursum tenere, quia importuosa ora sit, & difficilis aditu, ut cautibus & scopulis infesta & inaccessa. Quin & navigationem medii maris vulgo capessi solitam testatur. Διὸ, inquit, καὶ εἰσπλέοντες μέσον πλοῦν κατέχομεν, καὶ εἰς τὴν Ἀραβικὴν χώραν παροξύνομεν, ἄχρι τῆς κατακεκαυμένης νήσου, μεθ' ἣν διηνεκεῖς ἡμέρων ἀνθρώπων καὶ νομαδικῶν, θρεμμάτων καὶ καμήλων συνεχεῖς χῶραι. Hic est plane μέσος πλοῦς Arabici sinus, quem designavit Juba, qui à promontorio Drepano, quod est in Troglodytico latere, usque ad insulam Malichu præter insulam exustam peragebatur. Post insulam Catacecaumenen excipiebat insula Malichu. Ideo autem aliarum insularum in eo cursu conficiendo non meminit quum plures essent, quia ceteræ fortasse inhabitabiles & inaccessæ, & feris incolis obsessæ, quas tutum adire non erat. Catacecaumene quoque ipsa talis, propter ardorem nempe deserta, in quam propterea navigantes escensionem non faciebant, sed ea relicta ad Malichu insulam properabant. Nam post exustam omnia pacatiora ac mitiora occurrebant, tam loca, quam homines. Quod diserte testatur auctor peripli. Agebat igitur Juba eo loco de navigatione Arabici sinus recto cursu incipientibus à Drepano promontorio intimi recessus usque ad fauces & angustias quæ Δειρὴ dicebantur, non de ea navigatione quæ ab India conficitur ad Gades. Et hoc Plinium inter cetera in errorem impulisse existimo, quod quum τὰ κατὰ Δειρὴν στενὰ legi audiret, τὰ Γάδειρα perperam intellexit, aut imaginatus est. Hinc navigationem, quæ ab initio maris Atlantici ad Γάδειρα usque coro vento deducit, cum ea navigatione confudit, quæ à Drepano Arabici sinus usque ad Δειρὴν dirigit. Ex utraque porro navigatione unam confecit, quæ ab India Gades usque contendit. Certum quippe est non ignorasse antiquos ab India Gades navigari posse, immo & quosdam Arabico sinu egressos Gades usque pervectos fuisse; ut de Eudoxo narrabat Cornelius Nepos, & post eum Mela, & ex eo Plinius lib. II. cap. LXVII. Hoc quum ille meminisset, & fortasse idem quoque apud Jubam eo loco legisset, ita omnia illa miscuit & Drepanum Indiæ promontorium fecit, quum sit Arabiæ, & stationes insulasque sinus Arabici putavit in ea navigatione reperiri, quæ ab India Gades decurritur. Tum etiam Atlanticum sinum à Mosylico promontorio incipere. Quæ omnia peccasse intra spem veniæ vix mediocriter harum rerum intelligenti concederemus, aut cui aliqua saltem adesset sensus communis particula. Scripserat fortasse Juba Oceanum meridianum, qui dividitur in Indicum & Æthiopicum, cum occidentali & Hesperio, qui est Atlanticus, conjungi. Hinc Atlanticum statim ab illis sinus Arabici angustiis incipere dixit. Forte & quum locum Jubæ præcerpsisset, quo de marium illa conjunctione & continuatione tractabat, & in adversaria sua æque retulisset, ex eodem Juba navigationem à Drepano sinus Arabici usque ad fauces & ostium ejusdem sinus, quod Δειρὴ vocabatur, τὰ Γάδειρα somniavit, & sic à Drepano Gades per loca supra memorata cursum teneri imaginabundus sibi persuasit. Profecto ex omnibus Plinii peccatis, quæ infinita numero sunt, nullum est quod huic conferri queat, adeo multiplici stupendorum errorum serie constat. Plane heic seipsum vicit.

Pag. 63. A. *Omne illud mare ab India adusque Gades volunt intelligi navigabile.*] Et sane hodie navigabile est, & ante Jubam id etiam creditum, traditumque. Sed inexplorata ejus navigatio eo tempore fuit, tantum abest, ut verum sit Jubam & spatiorum modos meminisse, & stationum loca addidisse, quæ in eo cursu adiri solerent. Auctor peripli maris Erythræi, qui recentior Juba, fatetur quidem Oceanum Indicum ad occidentem regyrare, & unum fieri cum Hesperio mari, sed nondum exquisita illa maria navigantibus, & comperta esse. De emporiis Azanii maris loquitur quod in terras irrumpit per freta Arabici sinus & Persici: τὰ μετὰ τοὺς τόπους τούτους ὠκεανὸς ἀνερεύνητος ὢν εἰς τὴν δύσιν ἀνακάμπτει, καὶ τοῖς ἀπεστραμμένοις μέρεσι τῆς Αἰθιοπίας, καὶ Λιβύης, καὶ Ἀφρικῆς κατὰ τὸν νότον παρατείνων εἰς τὴν ἑσπέριον συμμίσγει θάλασσαν. Vivebat scriptor ille eodem ferme, quo Plinius tempore, ut certis indiciis alibi probavimus. Plinius tamen scribit sua ætate magnam partem sinus meridiani navigatam, qua Mauritania cingitur lib. II. cap. LXVII. *Alio latere Gadium ab eodem occidente magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ navigatur hodie.* Ea navigatio sinus meridiani quæ tum erat cognita, non penetrabat usque in Arabiam & Indiam. Eam tantum partem meridiani sinus navigari eo tempore solitam tradit, quæ Mauritaniam ambiret. Atqui nulla parte meridiani sinus Mauritania ambitur. Occiduo Oceano tota adjacet ad occidentem Mauritania Tingitana, cui ad orientem collimitat Cæsariensis. Meridiano autem Oceano Æthiopia & Libya interior prætenta est, non Mauritania. Auctor peripli: τοῖς ἀπεστραμμένοις μέρεσι τῆς Αἰθιοπίας, καὶ Λιβύης, καὶ Ἀφρικῆς κατὰ τὸν νότον παρατείνων εἰς τὴν ἑσπέριον συμμίσγει θάλασσαν. Meridianus est Oceanus, qui aversa Æthiopiæ & Libyæ interioris alluit, & qui occiduo, vel Hesperio mari miscetur qui Mauritania alluitur. Longe magis excedit orbitam rationis ac veritatis, quod supra scripsit ab Indiæ promontorio præter Mauritanias Gades usque navigari. Addit Plinius

nius de eodem meridiano sinu: *Majorem quidem ejus partem, & orientis victoria Magni Alexandri lustravere usque ad Arabicum sinum.* Alexandri victoriæ Indicum Oceanum lustravere usque in sinum Arabicum, non Oceanum meridianum, qui Æthiopiæ & Libyæ interiores aversa lambit ambitque. Sub meridiani maris nomine non tantum Indicum Oceanum, sed etiam Hesperium videtur Plinius comprehendisse, quod scilicet uno protelo continuentur. Quem meridianum vocat sinum quo Mauritania includitur, is est *ἀυλικὸς* Oceanus, vel Atlanticus. Idem lib. VI. cap. XVII. *Indorumque gens incipit non Eoo tantum mari adjacens, verum & meridiano, quod Indicum appellavimus.* Quum igitur Atlanticum, sive occiduum mare idem faciat cum meridiano, & meridianum idem cum Eoo & Indico, haud mirum est si Atlanticum mare incipere statuat ab angustiis sinus Arabici. Poterat etiam eadem appellatione involvere, & ipsum sinum Arabicum. Nam idem mare illud est, quod terras ingreditur, ac penetrat longo recessu per illas fauces Arabiæ, ut Atlanticum per Gaditanum fretum in Europæ continentem irrumpit. Unum quidem mare est, quo universus terrarum orbis ambitur, sed nominibus distinctum est, ut regionum, quas circumcingit, situ diversum. Alias Scythicus Oceanus idem esset cum meridiano, eodemque jure dici posset Scythicum mare ab Arabici sinus angustiis incipere quo Atlanticum. Nam & in Scythiam circumflectitur Oceanus occidentalis. Certum quidem est, ut dixi, à Gadibus in Arabiam olim navigatum fuisse & contra, non tamen ea navigatio vulgata fuit & trita. Addit Plinius Caio Cæsare Augusti filio res gerente in Arabico sinu, signa navium ibi agnita ex Hispaniensibus naufragiis. *Et Hanno*, inquit, *Carthaginis potentia florente circumvectus à Gadibus ad finem Arabiæ, navigationem eam prodidit scripto.* Scriptum illud non videtur innotuisse. Etenim si venisset in notitiam ac manus Græcorum, totam eam meridiani Oceani oram minime reliquissent intactam indictamque, veluti ignotam. Ptolemæus Æthiopiam & Libyam ea parte non meridiano Oceano, quem nullum novit, sed *ἀγνώστῳ γῇ* terminavit. Mela notavit etiam de Hannone, sed non meminit eum usque ad Arabiæ finem circumvectum, sed cum magnam partem Oceani occidentalis circumvectus esset, commeatibus defectum rediisse: *Verum si Hanno Carthaginensis exploratum missus a suis quum per Oceani ostia exisset, magnam partem ejus circumvectus non se mare, sed commeatum defecisse retulerat.* Vereor igitur ne hic malè fides Plinii ambulet, qui ad Arabiæ usque finem pervenisse Hannonem tradidit. Fortè etiam scripserat Plinius, *Arabiæ adfinem*, unica voce, id est, oram Arabiæ conterminam. *Præterea*, inquit, *Nepos Cornelius auctor est Eudoxum quemdam sua ætate cum Lathyrum regem fugeret, Arabico sinu egressum Gades usque pervectum.* Verba ipsa sunt Pomponii Melæ lib. III. cap. X. *Et Eudoxus quidam avorum nostrorum temporibus cum Lathyrum regem Alexandriæ profugeret, Arabico sinu egressus per hoc pelagus, ut Nepos affirmat, Gades usque pervectus est.* Eudoxum autem ætate Nepotis fuisse non dicit Mela, nec verum est. Obiit Nepos Augusti principatu, ut ipse Plinius alicubi asserit. Etsi enim haud pluşquam quadraginta circiter anni ab excessu Lathuri ad initium Augusti intersint, haud dici tamen potest Cornelium vixisse ætate Eudoxi. Nam quum hic fugit ab Ægypto, aut puer aut nondum natus erat Nepos. *Lathyrus* autem pro *Lathurus* perperam in libris Plinii & Melæ scribitur, ut *Thyrus* pro *Thurus*, qui sunt *Θύροι*, & *Thyle* pro *Thule*, quum sit *Θούλη*: Græcis enim *Λάθουρος* vocatur, non *Λάθυρος*. Et frustra est vir doctus, qui hunc regem *Λάθυρον* à leguminis genere ita dictum putavit, ut *Ciceronem* à cicere. Strabo, Clemens Alexandrinus, Eusebius & omnes Græci *Λάθουρον* nominant. *Θοῦρος* significat cum impetu violentum. *Λα* particula auget significationem. Inde *λάθουρος* maxime violentus. Forte etiam ita appellatus, quod in venerem concitatus esset. Nam *θούρος* est *ἀφροδισιασμὸς*, & *θουρῇ*, *καταφερὴς ὁρμὰς ἔχουσα*. *Θουρῆς*, *λάγνος*. Hesychius. Hoc verius. Dictus etiam *Φύσκων* hic Ptolemæus patris ejus cognomine. *Ἀπὸ τοῦ φυσᾶν* deducunt. Inepte. *Φύσκη* est *κοιλία*. Unde *φύσκων* ventriosus. Ut *νάσων* nasuto, *νάσων* nasutus.

tus. Quid si etiam sic appellatus quod propensioris esset naturæ? *Φύσκη* proprie est botulus, *παχὺ ἔντερον* quod farciebatur. Suidas: *Φύσκη, τὸ παχὺ ἔντερον, εἰς ὃ ἐμβάλλοντες ἄλευρα καὶ κρέα, καὶ μάττουσιν ἐξ οὗ γίνεται ὁ ἀλλᾶς.* Ab ejus similitudine pars etiam illa qua viri sunt ita vocata. Hinc *botuli exteriores* Tertulliano adversus Psychicos pro inguinibus: *quomodo enim protegam castitatem & sobrietatem sine taxatione adversariorum? Quinam isti sint semel nominabo, exteriores & interiores botuli Psychicorum.* Quem locum non intellexere interpretes. *Interiores botuli* sunt ventris qui ingluvie implentur, & sobrietati bellum indicunt. *Exteriores botuli*, qui extra ventrem prominent, & operantur castitati contraria. Ut igitur Psychicos taxet parum sobrios, & parum castos, interiores & exteriores botulos Psychicorum eleganter vocat. Botulus est *φύσκη*. Moschopulo *φύσκη, κοινῶς φοῦσκα*. Poscam esse vulgo accipiunt. Certe & *poscam* Græci recentiores vocarunt *φοῦσκαν*. Sed *φοῦσκα* etiam illis quæ veteribus Græcis *φύσκη*. Ut *φουσκάριον* vel *φίσκαρον* dicunt pro *φυσκάριον*. Glossæ: *Botulus, φύσκη*. Ita legendum in aliis Glossis: *Botellus, φυσκίον*. Dioscorides: *φυσκίῳ ἀναζεσθέντα διαλυθέντα*. Et hæc obiter. Idem Plinius lib. VI. cap. XXX. *Ptolemæum Lathyrum* appellat, qui *Lathurus* scribendus est. Pergit idem & probare intendit navigationem ab Hispania in Æthiopiam veteribus fuisse frequentatam: *Multoque ante eum Cœlius Antipater vidisse se qui navigasset ex Hispania in Æthiopiam, commercii gratia.* Sed Æthiopiam hanc non puto intelligi debere illam, quæ vicina Indiæ vel Arabiæ fuit, sed regionem Hesperiorum Æthiopum quam Carthaginenses & Hispani jam olim lustraverunt commercii gratia. Hæc contra sinum Atlanticum, unde & *Atlantia* etiam dicebatur. Et fallitur etiam idem Plinius, qui universam Æthiopiam *Atlantiam* cognominatam asserit lib. VI. cap. XXX de Æthiopum gente: *Universa vero gens Ætheria appellata est, deinde Atlantia, mox a Vulcani filio Æthiope Æthiopia.* Atque hinc fortasse Atlanticum Oceanum cum Æthiopico facit eundem, qui ab Arabico sinu incipit. Gemini, ut notum est, Æthiopes *δυτικοὶ* & *ἑῷοι* Occidentales Æthiopes iidem & *Atlantii* & *Hesperii*. Quod cognominis non convenit orientalibus. Mela de mari Atlantico: *Prima ejus Æthiopes, media nulli, nam aut exusta sunt, aut arenis obducta.* Inde est quod scribit Plinius veteres putasse non posse navigari ab initio Atlantici maris ad Gades propter solis ardorem. Jubam autem ostendisse navigabile illud mare esse. *Quin & commercia ipsa*, inquit, *infestant Arabes, Ascitæ appellati.* Atqui Arabes illi Ascitæ non poterant infestare navigantes per mare Atlanticum, & Gades petentes. Nam rubrum mare accolebant, & ex insulis rubri maris navigantes infestabant. Sic longe dissitas regiones, diversa maria, & navigationes in totum alias misere confudit. Æthiopes continuata populorum, qui hoc nomen gerebant, serie ab usque occidente per oram maris meridiani usque in orientem & Ægypti confinia pertinebant. Scylax Caryandæus auctor vetustissimus de Æthiopibus Hesperiis & Africæ vicinis: *λέγουσι δὲ ἔνιοι τούτους τοὺς Αἰθίοπας παρήκειν συνεχῶς οἰκοῦντας ἐντεῦθεν εἰς Αἴγυπτον, καὶ εἶναι θάλατταν ταύτην συνεχῆ.* Hæc constans inter veteres opinio fuit mare occidentale, & meridianum, & Indicum misceri & conjungi, & tria illa maria accolere populos qui Æthiopes dicerentur, sed navigatio ab Indico ad occidentale per meridianum prorsus erat incognita. Quod enim de Eudoxo narratur, qui Ptolemæum fugiens ab Arabico sinu Gades delatus est, una hirundo non facit ver. Nec enim alii eum sequuti. Auctor peripli, qui vixit ætate Plinii, Oceanum, qui ab India in occasum continuus est, *ἀνερεύνητον* esse prodit. Qui autem Gadibus exibant Hispani & Phœnices mercatores, ut in Æthiopiam commearent commercii gratia, non ultra eam Æthiopiam velificabant, quæ mari Atlantico adjacet, quæ Hesperia est. Maris illius occidui *παράπλουν* a Gadibus usque ad Cernen insulam Hesperiæ Æthiopiæ dierum duodecim navigatione taxat Scylax. Ultra Cernen non amplius navigabile esse illud mare crediderunt prisci. Idem Scylax: *Κέρνης δὲ νήσου ἐπέκεινα οὐκ ἔτι ἐστὶ πλωτὰ διὰ βραχύτητα θαλάττης, καὶ πηλὸν, καὶ φῦκος.* Ergo ultra Cernen non pergebant Phœnices institores & Hispani. Scylax: *οἱ δὲ ἔμποροι εἰσὶ μὲν*

μὲν Φοίνικες, ἐπὰν δὲ ἀφίκωνται εἰς τὴν νῆσον τὴν Κέρνην, τοὺς μὲν γαύλους καθορμίζουσιν ἐν τῇ Κέρνῃ σκηνὰς ποιησάμενοι, τὸν δὲ φόρτον ἐξελόμενοι αὐτοὶ διαπορθμεύουσιν ἐν μικροῖς πλοίοις, εἰς τὴν ἤπειρον· εἰσὶ δὲ ὑπὸ Αἰθίοπες, πρὸς οὓς διαπράττονται. Ita corrigendus ille locus qui corruptissimus in his verbis: τὰς μὲν πενθὺς ἐφ' ὁρμίζουσι. Γαῦλοι naves sunt Phœnicum mercatorum. Cerne igitur ultima insula Atlantici maris contra quam Æthiopes Hesperii colebant. De situ Cernea paria sentit Dionysius, qui ab Eratosthene sumpsit, ut alia omnia:

---- ἐν δὲ μυχοῖσι
Βόσκονθ' ὑστάτιοι πανύστατοι Αἰθιοπῆες
Ἀγχοῦ ἐπ' Ὠκεανῷ πυμάτης παρὰ τέρματα Κέρνης.

Africæ continentis ultimos ad occidentalem Oceanum facit Æthiopas & in illo Oceano ultimam insulam Cernen, quia ultra eam tum non navigabant mercatores. Polybius Cernen insulam in extrema Mauritania contra montem Atlantem, & octo stadia à terra abesse prodidit. Cornelius Nepos ex adverso maxime Carthaginis, à continente passus mille. Quod idem est spatium & pæne idem situs. Ptolemæus Libyæ adjacere Cernen tradit in Oceano occidentali: νῆσοι δὲ τῇ Λιβύῃ παράκεινται, ἐν μὲν τῷ δυτικῷ Ὠκεανῷ Κέρνη νῆσος. Hæc quum ita sint, quid ille sibi voluit vir eruditus, qui *Menuthiadem* insulam Æthiopiæ recentioribus geographis narratam credi vult esse antiquorum Cernen? *Hanc Menuthiam*, inquit, *ecquid credis geographorum primis Cernen esse? Quidni*, inquit, succinit alter, *cum id invictis argumentis demonstratum sit, ut refelli nequeant*. Profecto invicta sunt argumenta, quæ contrarium probant, & Menuthiadi insulæ situm assignant in contrario salo cæloque. Quippe Menuthias in Barbarico sinu, qui pars est Oceani Indici ad Prasum promontorium, quod hodie *Mozambicum* vocatur, ut ipsa Menuthias ea est, quam vulgo nominant indigenæ *Madagascar*, à Lusitanis *insula S. Laurentii* dicitur. Certe non magis oriens ab occidente distat quam Cerne à Menuthiade. Marcianus de sinu Barbarico: ἐν δὲ τῷ πέλαγει τοῦ κόλπου κεῖται τὸ μέγιστον ἀκρωτήριον, ὃ καλεῖται Πράσον ἄκρον, καὶ ἡ Μενουθιὰς νῆσος οὐ πόῤῥω τοῦ ἀκρωτηρίου κειμένη. Ptolemæus: τὸ δὲ Πράσον τὸ ἀκρωτήριον ᾧ παράκειται ἀπὸ θερινῶν ἀνατολῶν νῆσος ᾗ ὄνομα Μενουθιάς. Quare apud auctorem peripli corrigendum hujus insulæ pariter & promontorii nomen, quod utrumque in mendo jacet: μετὰ δύο δρόμους νυχθημέρους παρ' αὐτὸ τὸ Πράσον ἄκρον εἰς δύσιν Μενουθιὰς ἀπαντᾷ νῆσος, σταδίων ἀπὸ τῆς γῆς ὡσεὶ τριακοσίων. Non est porro credibile meminisse illius insulæ auctorem illum, nec promontorii mentionem fecisse, cui adposita erat, longe celeberrimi. Emendatio illius loci, quam proponunt, & quam habent pro optima, ea falsissima est: παρ' αὐτὴν τὴν δύσιν, ἐπὶ Μενουθιὰς ἀπαντᾷ νῆσος. Multo minus tolerari potest expositio, qua eam adstruunt correctionem. Alios nempe ad ortum eam insulam ponere, alios ad occasum. Hoc de Cerne fortasse dici posset, de cujus situ dubitasse scimus veteres. Sed alia est Menuthias à Cerne. Præterea ridiculus esset auctor ille, si exponere ingressus Oceanum Indicum & Eoi Oceani insulas, inter eas reponeret hanc insulam, quæ est occidentalis Oceani. Postquam, inquiunt, Menuthiadem ad occidentem collocasset, seipsum corrigit, & ad orientem ponit. Scilicet occidentalem insulam inter insulas orientis recenseret, & mox recensionis hujus pæniteret, & ab occasu in exortum uno pedato volaret. Quid ille hominis esset, qui ita scriberet? Barbaricus sinus orientalis & Indici Oceani par est. In eo sinu insula Menuthias in occidentali Oceano sita, aut etiam, ut aliis placet, ad orientem. Tale est, quod ex illa correctione eliciunt & asserunt. De situ Cernes insulæ dubitatum ostendit Eustathius ad Dionysium: καὶ ἡ θέσις δὲ αὐτῆς διαφωνεῖται· οἱ μὲν γὰρ ἀνατολικὴν αὐτὴν ὑποτίθενται, ὡς καὶ Λυκόφρων ἐμφαίνει, οἱ δὲ δυτικήν. Sane Lycophron ex insula Cerne oriri facit auroram:

Τιθωνὸν ἐν κοίτῃσι τῆς Κέρνης πέλας
Λιποῦσα.

His versibus Κέρνην ibi collocat, ubi omnes alii veteres, Χερσὸν, ὑπ' αὐτὴν τὴν ἠῶα ἀνίσχοντα. Hæc Cerne Lycophronis licet ad orientem sit, non potest eadem esse cum Menuthiade. Sed non minus nugatur Lycophron cubile solis in Cerne insula locando, quam Mimnermus, qui in Colchis constituit:

Αἰήταο πόλιν, τόθι τ' ὠκέος ἠελίοιο
Ἀκτῖνες χρυσέῳ κείαται ἐν θαλάμῳ.

Omnes alii scriptores Cernen in occidentali Oceano metantur. Quod etiam Strabo ostendit, licet Cernen inter loca numeret quæ tum non cognoscerentur, & Eratosthenem eo nomine reprehendat, quod fabulosis habeat fidem: πιστεύει δὲ καὶ περὶ τῶν ἔξω στηλῶν Ἡρακλείων πολλοῖς μυθώδεσι, Κέρνην τε νῆσον καὶ ἄλλους τόπους ὀνομάζων τοὺς μηδαμοῦ νυνὶ δεικνυμένους. Ergo Cerne extra columnas Herculis in Oceano Atlantico, quam Polybius gravis auctor etiam agnoscit. Plinius inter insulas Æthiopiæ & huic locum dat. *Cerne nominatur insula adversa Æthiopiæ, cujus neque magnitudo, neque intervallum a continente constat.* Ita hæc legenda, non, ut est vulgo: *Contra sinum Persicum Cerne insula nominatur.* Nam verba illa *contra sinum Persicum*, ad præcedentem clausulam pertinent, ut jam aliis animadversum. Occidentalis Cerne Æthiopiæ adversa non est, sed Hesperiæ. At Plinius ex his, quæ apud eum sequuntur, orientalem eam insulam facere videtur: *Æthiopas tantum populos habere proditur. Ephorus auctor est à rubro mari navigantes in eam non posse propter solis ardores ultra quasdam columnas, ita appellantur parvæ insulæ, provehi.* Hæc Ephori sententia Plinio præsertim referente mihi valde suspecta est. Cerne ab omnibus antiquis geographis in Oceano occidentali ponitur, ac terminus statuitur navigationis Phœnicum, qui non navigabant in eam à rubro mari: qui enim id potessent nondum comperta meridiani maris navigatione? Sed per Gades Oceanum illum ingrediebantur, qui etiam in ora illa multa oppida condiderunt. Hanno longe ultra Cernen in ea navigatione Atlantici maris processit, & usque ad Gorgadas insulas & promontorium Hesperium pervectus est, non tamen usque ad Arabiæ confinia penetravit, ut perperam autumat Plinius. Hesperion illud Ceras putant hodie esse quod vocatur Caput Viride. Sed eos errare infra ostendam. Cælius igitur ille Antipater, quum vidisse se affirmavit, qui ex Hispania in Æthiopiam navigasset commercii gratia, de Æthiopia illa Atlantico mari adjacente intelligebat, aut certe ille, qui ei hoc dicebat. Quam Plinius perperam pro Æthiopia orientali accepit. Quinetiam si qui Cernen insulam in orientali Oceano collocarunt, videntur decepti Æthiopiæ nomine, & Eoam pro Hesperia intellexisse, non parvo errore.

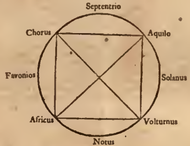
Ab India adusque Gades navigabile, chori tantum flatibus] Nihil vidi verius. Ab India ad Gades chori tantum flatibus navigari? Sanus non erat homo iste. Sed habet auctorem Plinium. Nec ille sanus. Chori flatibus ab India Gades navigari simpliciter ille dixit. Hic veritus ne pari mensura modoque cum auctore suo erraret, adjecit ad pondus istud *tantum*. In ea navigatione ad omnes mundi partes cursus vertitur, ad meridiem, ad orientem, ad occidentem, & ad septentrionem. Et cui credibile fiet, uno tantum choro flante ac ferente, tot fieri flexus ac velivolos cursus? Vegetius λιβόνοτον eorum interpretatur, & ad sinistram meridiani cardinis collocat. Hoc vento ab initio maris Atlantici Gades posset navigari. Sed alii auctores omnes dissentiunt, qui hunc ventum à sinistra occidui cardinis faciunt spirare inter favonium & septentrionem, ab occasu nempe æstivo. Vitruvius: *Inter favonium & septentrionem chaurus, quem plures vocant chorum.* In hac quoque sententia Plinius ipse lib. XVIII. cap. XXXIV. *Ex adverso vulturno flabit corus ab occasu solstitiali & occidentali latere septentrionis.* Gratius in Cynegetico:

Verum ubi chaurino perstrinxit frigore vesper
Ire placet.

Ab occidente hic ventus, sed à parte septentrionis. Ideo frigidus. Virgilius: *In borean chaurumque.* Græci ἀργέστην appellant. Si vulturnus ex India revertentibus secundus est ventus, ut Plinius ipse auctor est, Indiam petentibus commodior esset chorus, qui eodem recte adversus vulturnum spirat, quam ex India velificantibus, quibus plane contrarius chorus. Opportunior tamen Africus Indos petentibus, qui adversus aquilonem flat. Auctor peripli λιβόνοτον vocat,

quem

quem alii auctores λίβα appellant: ἐκ δ' Ὠκεανοῦ φυσώντων τῶν παρ' ἡμῖν ἐτησίων ἐν τῷ Ἰνδικῷ πελάγει λιβόνοτος φαίνεται. Ubi etesias zephyros, vel favonios intelligit ex Oceano occiduo spirantes certo anni tempore, præcipue verno, quibus flantibus in mari Indico libonotus ventus ex Arabico portu egressos mercatores, & Indiam petentes vehit. *Hippalum* hunc ventum à gubernatore quodam cognominatum tradit, & sic in India vocari. Plinius favonium interpretatur: *Postea à Syagro Arabiæ promontorio Patalen favonio, quem ibi hippalum vocant, peti certissimum videbatur.* Et paulo post: *Inde vento hippalo navigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim.* Eum ventum peripli auctor λιβόνοτον vocavit, & λίβα intellexit, id est, africum qui ad latus dextrum favonii, quod ad meridiem inclinat. Alii proprium hoc nomen fecere venti meridiani, qui ad sinistram noti locatur. De quo non potest accipi peripli auctor. Nec enim ventus à meridie spirans ferre posset navigantes in Indiam. Africum aquiloni contrarium flare scribit Plinius, chorum vulturno. Favonius contra apud Agellium chorum adversus aquilonem animas impellere, africum adversus vulturnum tradit. De situ tamen eorum ventorum utrique paria sentiunt. Certe in recta linea chorus & aquilo invicem oppositi sunt adversis frontibus. Chorus ab æstivo occasu fertur, aquilo ab æstiva & orientali meta venit. Similiter africus & vulturnus in altera linea sese invicem respiciunt, hic ex hiberno oriente, ille ab occasu brumali oriundus. Hunc situm eorum spectavit favonius, quum vulturnum africo, aquilonem choro flare contrarium dixit. Ceterum in decussata linea chorus vulturno oppositus & adversus, africus aquiloni ex adverso respondet. Quod ex subjecto diagrammate apparebit.

Hos octo ventos solos antiqui ut præcipuos norant, tres occidentales & tres orientales inter sese adversos, unum septentrionalem, & unum meridialem. Agellius lib. II. cap. XXII. *Ea duæ regiones cæli orientis occidentalisque inter se adversæ sex habere ventos videntur. Meridies autem quoniam certo atque fixo limite est, unum meridialem ventum habet. Septentriones autem habent ob eamdem causam unum.* Quod igitur tres occidentales ventos objectos directosque ex adverso trium orientalium constituerent, idcirco & chorum oppositum aquiloni, africum vulturno esse voluerunt. Et sanè chorus in parte occidentali oppositus est aquiloni in parte orientali posito, & africus vulturno, non tamen ut siti sunt, ita flatus suos alter in alterum directos mittunt, sed ex ratione mundi & horizontis, ut χειμερινοὶ faciunt, hi quatuor venti decussantibus lineis africus respondet aquiloni, & ex adversum cum spiritus suos dirigit, quemadmodum in forma supra scripta videre est, & chorus reflat vulturno. Vereor igitur ne Agellius Favorini mentem non rectè collegerit, nec bene retulerit. Hoc si non est, tum in culpa erit ipse Favorinus. Certe prava ea opinione quidam inducti situs ventorum permutarunt, & vulturnum in aquilonis sede posuerunt, quia scripsit scilicet Agellius ex sententia Favorini, africum contra vulturnum stare & flare. Alii autem tradiderunt africum aquiloni contraversum esse. Hinc vultornum cum aquilone quidam eumdem fecere. Isidorus: *Subsolanus à latere dextro vulturnum habet, à lævo eurum.* Immo à latere sinistro subsolani vulturnus, qui idem plerisque cum euro. Alii vero medium eurum statuunt in cardine orientis æquinoctiali, ut Favorinus apud Agellium. Vitruvius solanum vocat qui aliis est eurus, & eurum qui aliis vulturnus: *itaque sunt collocati inter solanum & austrum: ab oriente hiberno eurus.* Præterea quod idem Favorinus in ea partitione octo ventorum, tres orientales facit, tres occidentales, unum ex meridiano axe & unum ex septentrionali, sciendum est non magis numerari posse tres occidentales quam tres meridiales, nec merito suo locum potius dandum tribus orientalibus, quam tribus septentrionalibus. Nam veteres octo illis ventis totum mundum æqualiter diviserunt pari intervallo ab invicem distantibus. Itaque chorus non magis occidentalis quam septentrionalis, utpote inter utrumque positus. Nec africus magis occiduus quam meridialis. Aquilo quoque in ea distributione æquè septentrionalis est & orientalis, ut vulturnus orientis & meridiei communis. Ea propter Andronicus Cyrrestes, qui hunc ventorum numerum & partitionem instituit, turrim marmoream Athenis collocaverat octagonon, & in singulis lateribus octagoni singulorum ventorum imagines exsculptas contra suos cujusque flatus designaverat, & supra eam turrim metam ex marmore posuerat, cui triton æneus impositus ad omnem venti auram versatilis, virgam manu tenens ac porrigens indicabat quis ventus flaret. Ad hoc exemplum hodie in summis ædium fastigiis & templorum obeliscis gallus gallinacius ex ære imponitur, qui semper rostrum habet conversum contra ventum flantem, eumque hoc modo indicat. Nam caudam ejus latiorem ventus qui flat verberans & impellens, rostrum avis adversum se consistere cogit. Ita triton æneus in fabrica Andronici sic machinatus fuerat, ut cum vento circumageretur, semper contra flatum consisteret, & supra imaginem flantis venti virgam indicem teneret. Eumdem usum præstant cognoscendi flatus qui obtinet in summis trichoris nobilium domuum *pinnacella* quæ vocantur vulgo, in modum bandi vel vexilli ductæ ex ære laminæ, quamvis ad ornatum & insigne addi soleant. Quibus respondent Græcorum ἀκρωτήρια, hoc est, fastigiorum ornamenta. Nam *pinnacella* est ἀκρωτήριον. Victoriolæ & Deorum simulacra olim imponi solita ornandis fastigiis. Hodie ejusmodi *pinnacella* adduntur, quæ parva sunt vexilla ænea, versatilia ad ventum indicandum qui spirat. *Gyrettas* etiam vocant à gyrandi significatione. Formam octagoni Andronici cum nominibus ventorum heic ex Vitruvio subjiciemus.

Græca etiam nomina addidi, quibus usum esse Andronicum pro certo habeo, quæ Latinis illis nominibus reddidit Vitruvius. In hoc octagono, ut vides, chorus contra eurum, sive volturnum flatus suos directos & oppositos habet, africus in aquilonem suos dirigit spiritus. Quia invicem à se longissime distant utpote κατὰ διάμετρον, ideo inter se erunt frontibus adversis contrarii. Nam teste Philosopho πλεῖστον ἀπέχει τὰ κατὰ διάμετρον. Quæ plurimum autem loco distant ac dissident, ea maxime κατὰ τόπον contraria & pugnantia. Inde sequitur eos ventos, qui κατὰ διάμετρον invicem disparantur, quæ longissima est loci distantia, inter se contrarios esse. Verba Philosophi: ἐναντίωσιν, ὧν τὸ πλεῖστον ἀπέχει τὰ κατὰ τόπον ἐναντία εἶναι, ὅσα κατὰ διάμετρον ἐστί. Id ex forma subjecta patebit.

A & B occasus & ortus æquinoctialis, qui κατὰ διάμετρον oppositi sunt, ideo & venti, qui indidem spirant, contrarios & oppositos inter se habent flatus. Similiter H & Θ ex diametro distant, septentrio & auster. Ea propter & flatus indidem venientes ex adversum alter alterum spirant. E & Z occasus & ortus æstivi oppositos quidem situs habent, sed non κατὰ διάμετρον. Et proinde ex illis regionibus flantes venti non erunt inter sese adversi. Eodem modo Γ & Δ occasus & ortus brumales sese invicem quidem respectant, sed flabra inde orientia non videntur contraversa & ἀντίπνοα, quia linea, qua disjunguntur, non est diametra. Ergo E & Δ inter se contrarios flatus emittunt, *argestes* nempe & *eurus*, qui *chorus* & *vulturnus* Romanis. Z & Γ pariter alter alterum contra nituntur, & reflant, *cæcias* & *lips*, vel, ut Romani loquebantur, *aquilo* & *africus*. Aristoteles καικίαν vocat ventum ab ortu solstitiali spirantem, quem Romani *aquilonem* appellabant. Andronicus & alii Græci βορέαν. Aristoteles autem in meteorologicis ἀπαρκτίαν & βορέαν eumdem facit qui ab ipso axe spirat. At auctor libri de Mundo ἀπαρκτίαν quidem vocat qui ab ipso polo venit, cui βορέαν adjungit inter solstitialem exortum & septentrionem. Ut hinc colligi possit opus illud attribui non posse Aristoteli. Sed de his infra. Nugabatur igitur aut plus satis adbiberat in illo suo convivio Favorinus, quum argesten adversus aquilonem flare, & africum, qui Græce λὶψ dicitur, adversus volturnum facere dixit. Ita enim veteres libri scribunt: *Tertius, africus, qui Græce λὶψ, adversus volturnum facit.* Ceterum qui octo ventos numerare instituerunt, eorum spatia æqualiter in circuitum orbis descripserunt, ut fecerat Andronicus Cyrrestes in octagono sua turri, ex cujus sententia ita scribit Vitruvius lib. I. cap. VI. *Itaque sunt collocati inter solanum & austrum ab oriente hiberno eurus, inter austrum & favonium ab occidente hiberno africus: inter favonium & septentrionem chaurus, quem plures vocant chorum. Inter septentrionem, & solanum aquilo. Hoc modo videtur esse expressum, uti capiatur numerus, & nomina, & partes, unde certi ventorum flatus spirent.* Ex his etiam sciri potest, an verum sit, quod post Plinium heic Solinus affirmat, chori tantum flatu ab India Gades usque navigari. Ceterum octo ventos supra scriptos, & æquabiliter orbi terrarum distributos à Romanis observatos fuisse testes Varro & Plinius. Hic octo tantum numerat. Ille similem rationem colligendi, qua ex parte veniret ventus, in ornithone villæ fabricatam, atque eam quam Athenis collocaverat Andronicus, exponit lib. III. cap. V. de R. R his verbis: *In eodem hemisphærio medio circum cardinem est orbis ventorum octo, ut Athenis in horologio, quod fecit Cyrrestes. Ibique eminens radius a cardine ad orbem ita movetur, ut eum tangat ventum*

qui

Qui flet, ut intus scire posses. In his multa notanda. Orbem ventorum vocat circulum, vel polum, in quo octo ventorum nomina eo ordine, ac situ descripta fuerant, ut in octagono Andronici supra habuimus. In machinamento Varronis radius eminens à cardine ad orbem ita movebatur, ut eum tangeret ventum qui flaret. In octagono turri Andronici triton æneus contra ventum, qui flabat, collocatus, supra imaginem venti flantis virgam indicem tenebat. Vitruvius: *Et ita est machinatus, ut vento circumageretur, & semper contra ventum consisteret, supraque imaginem flantis venti virgam indicem teneret.* Sed quare *horologium* vocat Varro illam machinam, quæ ventis tantum explorandis noscendisque erat facta? An quia adjectum & horologium ut in ornithone Varronis? Non puto, nec hoc dicit Vitruvius. Præterea divisæ sunt machinæ, & nominibus distinctæ, quæ horas ostendunt, & quæ ventos. Fortasse Varro scripserat: *In aurologio, quod fecit Cyrrestes.* Quod postea mutatum librariorum vitio in *orologium*. Ut *cautes*, cotes: *cauda*, coda. Et similia. Revera αὐρολόγιον fuit illud octogonum μηχανικὸν Andronici, quo indicium fieret quibus ex locis venirent auræ ventorum. Sic ἡμεροδρόμιον, & μηνολόγιον. Fortasse & ὡρολόγιον etiam dixerunt non ab horis, quarum singulæ duodecimam diei partem constituunt, sed ἀπὸ τῶν ὡρῶν quæ tempora anni significant. Hinc ἡλιοτρόπιον veterum exponitur ὡρολόγιον, quum certum sit in illis ἡλιοτροπίοις non horas diei, sed ὥρας ἔτους signatas fuisse, cum vario signorum ortu & obitu.

Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet.

Ut ὥρα duplicem habet significationem, pro diei particula, & pro anni tempestate sumpta, ita & ὡρολόγιον. Venti quoque tempora variant. Unde austrinæ tempestates Suetonio τὰ νότια. Sic boreales τὰ βόρεια, eæ nempe temporis constitutiones, quæ illo & illo vento flante fiunt. Communi autem consensu tam Græcis quam Romanis receptam fuisse octonariam hanc ventorum partitionem, & magis probatum istum numerum quam alium quemlibet, testimonio auctorum utriusque linguæ confirmari potest. Aristoteles in Meteorologicis hos solos esse octo ventos pronuntiat, qui ex diametro invicem sibi respondeant in contrario situ positi. Οὗτοι μὲν οὖν, inquit, οἱ κατὰ διάμετρον τε κείμενοι ἄνεμοι, καὶ οἷς εἰσὶν ἐναντίοι. Etenim si qui alii inserantur iis suos non dari contrarios. Ἕτεροι δ' εἰσίν, καθ' οὓς οὐκ ἔστιν ἐναντία πνεύματα. Illum vide lib. II. Meteorolog. cap. VI. Prima & antiqua partitio quaternos tantum ventos habuit ex quatuor partibus mundi. Eam Homerus novit, qui plures non agnoscit, eurum, austrum, aquilonem, favonium. Hos quatuor primos vocat Favorinus apud Agellium lib. II. cap. XXII. *A quatuor cœli partibus, quos quasi primos nominabimus.* Ita legendum, non, ut est vulgo: *quas quasi primas nominavimus.* His additi secundi quatuor, & sic octo facti sunt. Postea adjecti tertii quatuor, & duodecim facti. Verba Agellii, quibus hoc dicit, in vulgatis editionibus corruptissima sic sunt corrigenda: *partim autem sunt, qui pro octo duodecim faciunt, tertios quatuor in media loca inserentes circum meridiem septentriones, eadem ratione qua secundi quatuor interjecti sunt inter primores duos apud orientem occidentemque.* Ex vestigiis antiquæ lectionis ita reposuimus. In prisca ac prima distributione quatuor tantum erant venti ex quatuor mundi cardinibus. Hos primos quatuor nominabat Favorinus. In his primis quatuor duo fuere primores apud orientem occidentemque. Unus nempe in cardine orientis æquinoctialis, & unus in cardine occidentis æquinoctialis. Ad illos primores duos orientalem & occidentalem adjecti secundi quatuor qui octonarium numerum fecerunt, duo nempe adjuncti ad latus ortus æquinoctialis, ex ortu solstitiali spirans unus, & ex ortu brumali veniens alter. Et duo item in parte occidentali ex occasu æstivo, & ex occasu hiberno, qui medium æquinoctialem occiduum statuerunt. Hanc rationem sequutus Favorinus orientem & occidentem sex habere ventos dixit inter sese adversos, meridiem autem unum, & septentriones unum, quoniam immutabiles. *Meridies autem quoniam certo atque fixo limite est, unum meridionalem ventum habet.* Vix puto dictionem esse Latinam *meridionale*. Nec enim *meridio* dicitur, ut *septentrio*. Recte igitur optimus liber *unum meridialem ventum habet.* Sic multa tamen vulgi usus introduxit contra legem ac normam loquendi, ut quum *tremissem* pro triente formarunt ad instar *semissis*: & *replum* Vitruvio quod replicatur, ut & *duplum* quod duplicatur, & talia infinita, de quibus nos alibi. Quemadmodum autem sequens ætas ad priorem numerum ventorum quatuor, binos in parte orientis interseruit, & binos in occidentis latere, & octo pro quatuor voluerunt esse: hoc eodem exemplo alii in parte septentrionum duos interserunt ventos veluti statores, qui latera tuerentur venti aparctiæ ex ipso poli articulo spirantis, & duos item ad latera austri interjecerunt austrinos flatus. Ita duodecim effecti, tres occidentales, tres septentrionales, tres orientales ac tres meridionales, quum unus tantum esset meridialis, & unus septentrionalis in secunda divisione, in prima etiam unus tantum orientalis, & unus occidentalis. Plinius vero antiquiorem eam vult fuisse rationem, quæ duodecim ventos numeravit quam quæ octo, sed hanc usu receptam & magis probatam. Hæc ejus verba sunt: *Veteres quatuor omnino servavere, per totidem mundi partes, ideo nec Homerus plures nominat, hebeti, ut mox indicatum est, ratione. Sequuta ætas octo addidit, nimis subtili & concisa. Proximis inter utramque media placuit ad brevem ex numerosa additis quatuor.* In octonaria illa distributione veteres Græci æqualiter totum hemisphærium quod supra nos est, octo ventis diviserunt pari spatio inter se dissitis distantibusque, ut in octagono Andronici supra vidimus. Sic quatuor secundi, qui quatuor primis sunt additi secunda divisione, inter duos cardines positi non magis ad hunc quam illum attinebant, sed utriusque erant communes. Ut chaurus, vel argestes, qui medius septentrionis, & æquinoctialis occasus interjectus est, non magis videbatur esse occiduus quam septentrionalis. Et eurus, sive volturnus intersitus meridianum inter cardinem, & æquinoctialis ortus metam, non minus putabatur meridialis quam orientalis. Et sic de duobus ceteris. Favorinus tamen tres orientales & tres occidentales esse in eo numero videri voluit, unum tantum septentrionalem, & unum meridionalem. Plinius vero aliam rationem iniit in horum octo ventorum finibus per cœli regiones tribuendis. Binos posuit in singulis cœli partibus: *Sunt ergo*, inquit, *bini in quatuor cœli partibus. Ab oriente æquinoctiali subsolanus, ab oriente brumali volturnus. Illum apelioten, hunc Græci eurum appellant.* Sed eum plane fugisse ratio videtur. In orientali plaga binos recenset, qui ab oriente æquinoctiali spirat & qui à brumali. Quo jure vero ab orientis regione excludit eum ventum, qui à solstitiali Oriente flat? Dices propiorem esse septentrionibus, & proinde septentrionali oræ merito adscribi potius quam orientali. Atqui non longius distat à meridiano axe eurus, quam boreali aquilo. Nec plus est juris, ut volturnus, qui eurus est, attribui debeat orientis partibus quam aquilo vel boreas. Hoc idem de aliis pronuntiamus. Occiduos duo tantum constituit, ab occasu æquinoctiali favonium, & ab occasu solstitiali chaurum. Africus, qui ab occasu brumali flat, pari jure potuit accenseri ventis occidentalibus, quem tamen meridianis locis vindicat. Et sic de ceteris. Errat etiam non leviter in his verbis: *a septentrionibus septentrio interque eum & exortum solstitialem aquilo, aparctias dicti & boreas.* Eam tractat dispositionem ventorum, quæ octo tantum computat, & binos singulis regionibus cœli deputat. Atqui ea partitio inter exortum solstitialem & septentrionem nulli vento dat locum. Alioquin novem ex ea dinumeratione pro octo surgerent venti. Boreas autem ille, vel aquilo juxta eorum sententiam qui octo ventos numerabant, non inter septentrionem & solstitialem exortum sedes habet, sed ab exortu ipso solstitiali emittitur. Secundum alios vero qui duodenarium in ventis numerum magis probant, cæcias circa exortum solstitialem collocatur, inter eum & septentrionem boreas vel aquilo interjicitur. Auctor libri de Mundo: καὶ τῶν βορείων ἰδίως ὁ μὲν ἐξῆς τῷ

καικίαν, καλοῦσι βορέας, ἀπαρκτίας δὲ ὁ ἐφεξῆς ἀπὸ δὲ πόλου κατὰ τὸν μεσημβρινὸν πνέων. Cæcian ille flare facit exortu solstitiali, & inter orientales flatus recenset quos tres statuit, ut tres septentrionales, tres occiduos, & totidem meridianos. Sic duodecim novit. Non igitur Aristotelis illud scriptum qui octo tantum posuit. Præterea Aristoteles βορέαν & ἀπαρκτίαν, qui ab axe ipso oritur, eumdem vult esse. Hic boream à septentrione separat, & inter exortum solstitialem & septentrionem eum metatur, quod Plinius sequutus est, licet in alia divisione. Sic breviorem consuevit rationem cum numerosa. Verba superius allata ex libro de mundo pessime interpretes ita reddunt: *qui autem hunc a vertice flatum excipit per meridianum spirans, septentrio dicitur.* Ἀπαρκτίας δὲ ὁ ἐφεξῆς ἀπὸ δὲ πόλου κατὰ τὸν μεσημβρινὸν πνέων. Et tamen quod mirandum, Budæus est qui ita vertit. Legendum in Græcis: ἀπὸ δὲ πόλου κατὰ τὸν μεσημβρινὸν πνέων. Absolute πόλος Græcis vocatur borealis axis. At μεσημβρινὸς etiam πόλος dicitur. Aparctias igitur ab axe septentrionum contra meridianum axem directus flat, κατὰ τὸν μεσημβρινὸν πνεῖ. Sic Aristoteles in Meteorologicis: ἔτεροι δὲ οἷον καθ' οὓς οὐκ ἔστιν ἐναντία πνεύματα. *Alii sunt venti contra quos non spirant adversi flatus.* Geographi passim ita loquuntur: κατὰ τὸν Γάγγην, κατὰ δὲ Ἰνδοῦ στόματα: *contra Gangem, contra Indi ostia.* Sed longe deterrima illius loci versio quem dedit Apulejus in tractatu cognomine. Sic enim dixit: *Et aquilo, qui septem stellarum regione generatur. Huic vicinus est aparctias. Hic propior ad diem medium. Thrascias & argestes sunt indidem flantes.* Ita hæc sunt distinguenda, ac legenda. Aparctias, *propior ad diem medium*, quem κατὰ τὸν μεσημβρινὸν πνεῖν Græcus auctor scribit, id est, contra meridianum axem flare. Hæc monstro pæne similia sunt. Sed talis ubique in illo scripto Apulejus. Quod autem ait, *thrascias & argestes sunt indidem flantes*, in Græcis ita concipitur: Θρασκίας δὲ ὁ ἑξῆς πνέων καὶ ἀργέστης, ὃν ἔνιοι καικίαν καλοῦσι. Ita ibi legendum docemus infra, non καικίαν. Mens Græci scriptoris hæc est, aparctian, qui ab axe spirat, collateraneos habere thrascian & borean in septentrionali plaga: post thrascian continenter sequi argesten in occiduis partibus ab occasu æstivo flantem. Non igitur argestes & thrascias indidem sunt flantes. Sed ex occidente æstivo venit argestes: thrascias septentrionalis inter solstitialem occasum & septentriones positus. Non puto tamen tam cæcum mentis fuisse Apulejum, & sensus communis expertem, ut aparctian ab axe septentrionali spirantem ventum ad medium diem pertinere putaverit. Sublevemus igitur hominem & culpam in librarios conferamus. Veteres editiones eo loco sic legunt: *& huic vicinus est aparctias. Hunc propiores ad idem diem medium.* Libri veteres habent: *Hic prior est ad idem diem medium.* Scribo: *Hic prior est indidem in diem medium.* Priorem esse dicit aparctian eorum ventorum, qui ab axe boreo flant, & in diem medium dirigi. Pendet autem sermo ex sequentibus, quæ etiam sunt corruptissima. Florentinæ membranæ cum aliis vetustis ita legunt: *thrascias & argestes sunt in Indiam flantes.* Quod rejicere non debuerunt. Hæc enim vera lectio. Totum igitur locum sic constitue: *Hic prior est indidem in diem medium, thrascias & argestes sunt in Indiam flantes.* Ait aparctian in diem medium flare, id est, contra meridiem, thrascian autem & argesten contra Indiam, quod verum est. Sic loquitur Agellius: *Is objectus directusque in austrum.* Ita aparctias in medium diem flat, & thrascias cum argeste in Indiam. Male tamen Apulejus eo loco argesten ab japyge sejungit, quum Græcus auctor diserte prodat argesten ab aliis ἰάπυγα vocari: Ἀργέστης μὲν ὁ ἀπὸ τῆς θερινῆς δύσεως, ὃν ἔνιοι καλοῦσιν ὀλυμπίαν, οἱ δὲ ἰάπυγα. Hic est Latinorum chaurus. Sed hæc paulo post. Prima & antiqua divisio, quæ quatuor tantum ventos cognoverat, & quatuor cæli plagis eos educebat. Κλίματα vocat Dionysius Uticensis: ἀπὸ τῶν τεσσάρων κλιμάτων τέσσαρες ἀνθρώποις πνέουσιν ἄνεμοι. *Cæli partes* appellat Plinius. Favonius apud Agellium *limites & regiones cæli.* Inferior Latinitas *cardines* indigetavit. Vegetius docentis: *à verno itaque solstitio sumamus exordium, ex quo oritur ventus apeliotes.* Ita paulo post: *meridianum cardinem, occidentalem cardinem, & septentrionalem cardinem* nominat. Græci κέντρα dicunt: Ἀνατολικὸν κέντρον, δυτικὸν κέντρον, ἀρκτικὸν κέντρον & μεσημβρινὸν κέντρον. Dionysius: ὁ μὲν ἀπηλιώτης ἀπὸ ἀνατολικοῦ κέντρου φερόμενος. *Apeliotes, qui ab orientali cardine fertur.* Et ita in reliquis. Hinc *ventos cardinales* idem Latinitatis ævum appellavit quatuor illos primos ac præcipuos ventos, qui ex quatuor cardinibus mundi oriuntur. Dionysius καθολικοὺς nuncupat. Vegetius *principales* lib. IV. cap. XXXVIII. *Ita ut ventis principalibus declaratis, eos qui ipsis dextra lævaque juncti sunt, indicemus.* Servius *cardinales* ad illud poetæ:

Eurum ad se zephyrumque vocat.

Ubi hæc verba ponit: *pars pro toto, isti enim sunt cardinales.* Ab eadem metaphora quatuor principales virtutes dixere *cardinales.* Sed & presbyteri & diaconi Episcopi urbis olim ob excellentiam dignitatis *cardinales* sunt nuncupati, & *cardinarii* quasi principales dixeris & primos presbyteros diaconosque. Hujus appellationis mentio apud Gregorium Magnum occurrit, nec puto antiquiorem reperiri. Verum de his alibi. Cardo autem pro momento & articulo sumitur, in quo præcipue res vertitur, ab ostiorum cardinibus. Virgilius:

—— *haud tanto cessabit cardine rerum,*

in tanta occasione rei faciendæ haud cessabit. Ibi Servius notat dici *rem in cardine esse*, quum in articulo est. Ergo cardo ipsum punctum est ac momentum occasionis & opportunitatis, quæ nisi rapiatur, effluit statim. Ceterum proprie loquendo, non quatuor sunt mundi cardines, sed duo tantum, septentrionalis & meridianus axis, super quibus verti mundus fingitur. Æquinoctialis vero occidens, cum oriente æquinoctiali, cardines potius sunt solis quam mundi. κέντρα Græci appellant. Ea quatuor sunt, solstitium & bruma, & duo æquinoctia. Momenta & puncta sic vocarunt, in quibus solstitia & æquinoctia committuntur. Quum ea sol attigit, *in cardine illum esse* Latini dicebant Servio teste. Quatuor illa κέντρα solis sex ventos emittunt, ab ortu & occasu æquinoctiali duos, ab ortu & occasu solstitiali iterum duo, ac reliquos duo ab ortu brumali & occasu. Cardinales venti non minus hi possunt appellari, quam qui à mundi cardinibus exoriuntur. Hoc sequutos puto quibus placuit præcipuis octo ventis mundum perflari. Quæ communior ac constantior veterum opinio fuit. Sex à totidem solis cardinibus, sive κέντροις. Et duo à duobus mundi cardinibus vel axibus. Aristoteles κυριώτατα vocat πνεύματα octo supradictos ventos. Non defuere tamen ex antiquis, qui solos hos duos ventos, qui ab utraque mundi meta originem ducunt, recipiendos putarent, veluti principes ac magistros, austrum & aquilonem, reliquos omnes accessionum vice habendos, & prout inclinatione ac recessione ab hoc & ab illo axe deflecterent, septentrionales aut meridianos esse nominandos. Et sane hi duo venti quum semel occœperunt, diutissime durant, & vehementissimi sunt. Aristoteles in Politicis IV. II. Καθάπερ ἐπὶ τῶν πνευμάτων λέγεται τὰ μὲν βόρεια, τὰ δὲ νότια, τὰ δ' ἄλλα τούτων παρεκβάσεις. *Ut de ventis alii dicuntur septentrionales, alii meridiales, ceteri horum inclinationes ac recessiones sunt.* Juxta hanc sententiam à Lucilio scriptum ex persona Cotys Thracum regis:

Rex Cotus ille duo hos ventos, austrum atque aquilonem
Novisse ajebat solos se demagis, istos
Ex nimbo austellos nec nosse, nec esse putare.

Ita legendi hi duo versus, qui apud Nonium claudicant. Hinc in antiquis philosophorum & medicorum scriptis & præcipue apud Aristotelem, ac Theophrastum, ad designandas tempestatum & aeris constitutiones, quas venti faciunt, τὰ βόρεια solum & τὰ νότια nominantur. Ἐν τοῖς βορείοις, ἐν τοῖς νοτίοις, id est, flantibus aquilonibus & austris. Suetonius *austrinis tempestatibus* dixit, ἐν τοῖς νοτίοις. At nusquam τὰ ἑσπέρια, aut τὰ ἑῶα commemorantur. Et diserte ipse Aristoteles in Meteorologicis, postquam octo principales ventos cum suis lateronibus nominavit, ita infit: ὅλως δὲ τὰ μὲν βόρεια τούτων καλοῦνται, τὰ δὲ νότια. Additque ibidem occiduos flatus, quia frigidiores sunt, accedere septentrionalibus, & orientales è contra ventorum spiritus, quia solent esse calidiores, in censum ac nomen meridianorum cadere. Προστίθεται δὲ τὰ μὲν ζεφυρικὰ τοῖς βορείοις, ψυχρότερα γὰρ διὰ τὸ ἀπὸ δυσμῶν πνεῖν: τοῖς δὲ νοτίοις τὰ ἀπηλιωτικά:

πνεῖ: θερμότερα γὰρ τὰ ἀπὸ ἀνατολῆς πνεῖ. Quod caute exponendum reor. Nam aquilo, vel cæcias Aristotelis inter orientales ventos, utpote à solstitiali manans exortu, & propterea ex præscripto philosophi meridianis adnumerandus. Is tamen longe frigidior africo, qui ex eadem definitione septentrionalibus accensendus foret, quoniam ex occasu hiberno effluit, & inter occidentales reponitur. Censeo igitur æquinoctialem lineam quodammodo discriminare ac disterminare debere ventos septentrionales à meridianis, sic tamen ut ab occasu æquinoctiali veniens ventus cedat aquilonibus, & qui ab æquinoctiali oriente emittitur austrorum in numerum redigatur. Ita duo occidentales septentrionibus adgregabuntur, & duo orientales meridianis adjuncti erunt. Sic Aristotelem intelligendum existimo, ubi ait, τὰ ζεφυρικὰ προστιθέασι τοῖς βορείοις, & τὰ ἀπηλιωτικὰ τοῖς νοτίοις. Et notandum est eum dicere τὰ ζεφυρικά, non τὰ ἑσπέρια & τὰ ἀπηλιωτικά, non τὰ ἑῷα. Indicat igitur à zephyro auspicandum, qui ab æquinoctiali occasu exit, & omnes exinde ventos per septentrionum plagam usque ad æquinoctialem exortum septentrionalium in numero esse ponendos, comprehenso ipso zephyro, qui cardinem possidet occasus æquinoctialis. Tum apelioten ipsum, qui cardinem tenet æquinoctialis orientis cum reliquis sequentibus ultra lineam æquinoctialem austris accensendos adusque zephyrum in æquinoctiali occasu situm à quo initium sumunt septentrionales. Ideo autem Philosophus βορέαν eumdem cum ἀπαρκτίᾳ facit & ab ipso polo procedere vult, quia ab eo ut principali ac præcipue septentrionalium τὰ βόρεια denominantur, ut a noto, contra quem directus est, τὰ νότια appellantur. Ceteri omnes τὸν βορέαν collateraneum ventum faciunt, & circa ipsum solstitii æstivi orientem metantur ejus situm, aut inter solstitialem exortum & septentrionem interserunt. Post priscam illam, primamque rationem, quæ ventorum quaternionem ponebat, & quæ antiquissimorum fuit temporum, sequenti ætati duæ maxime receptæ, ut diximus, fuerunt, octonariæ & duodenariæ, aliis hanc, aliis illam magis probantibus. Quod autem duodenariam antiquiorem fuisse octonaria Plinius asserit, in eo falsus est. Aristoteles eam tantum agnoscit, quæ octo ventis principalibus constabat. Κυριώτατα illa vocat & διῃρημένα τοῖς ὀνόμασι. Sed & γνησίους, id est, legitimos ventos, & reliquos pro spuriis habet, quæ vox non intellecta doctissimo interpreti. Nusquam tamen meminit Εὐρονότου & λιβονότου, quæ ab omnibus aliis agnoscuntur, qui duodecim posuerunt. Eorum saoe mentio extat apud auctorem libri de mundo qui duodenaria ratione utitur. Aristoteles vero quum solos octo recipiat ventos principales, à quibusdam duos alios adjunctos commemorat in septentrionali plaga, θρασκίαν & μέσην. Atque ex eo rationem reddere conatur, aut in septentrionis partibus plures sint flatus quam in meridianis. Quod argumentum est euronotum & libonotum ipsi de nomine notos non fuisse, quos posterior ætas in numerum admisit quæ duodecim computavit. Phœniciæ tamen etiam meminit, quem thrasciæ opponi utcunque posse dicit. Thrascias autem ipsi ponitur inter caurum & aparctian, cui alium ex diametro contrarium flatum dari non posse ait, nisi si forte φοινικίαν, quem tenuem esse ventum, atque non diu durantem affirmat. Εἰ μὴ ἄρ' αὐτῷ, ἐπ' ὀλίγον πνεῖ ὡς ἄνεμος, ὃν καλοῦσί τινες περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον Φοινικίαν. Is omnino est quem alii recentiores εὐρόνοτον appellarunt, inter meridiem scilicet & ortum brumalem locatus. Plinius: *Numerosior ratio quatuor his interjecerat thrasciam media regione inter septentrionem & occasum solstitialem. Itemque cæciam media inter aquilonem & exortum æquinoctialem: Phœnician media regione inter ortum brumalem & meridiem: item inter liba & noton compositum ex utroque, medium inter meridiem & hibernum occidentem, libonoton.* Ita legendus hic locus. Perperam interferunt editi: *ab ortu solstitiali phœnician.* Duo verba illa expunximus, *ab ortu solstitiali*, quæ nullo modo ibi hærere possunt. Hi sunt igitur teste Plinio quatuor venti, quos ad illos octo principales addidere illi, quibus placuit esse duodecim, thrascias, cæcias, phœnicias & libonotos. Ex his cæcias Aristoteli non est unus ex additiciis, sed ita vocat quem alii boream, vel aquilonem ab exortu solstitiali flantem. At μέσην vocat, quem aparctiæ & cæciæ interjicit: & phœnician, qui inter eurum & noton spirat, qui aliis euronotus. Hæc quum ita sint, Plinius tamen hos duo ventos veluti diversos ac super numerum adjectos ab aliis dicit. *Nec finis est*, inquit, *alii quippe mesen nomine etiamnum addidere inter borean & cæcian: & inter eurum & noton euronotum.* Dum diversos sequitur auctores, diversa hæc etiam facit nomina. Atqui Aristoteles, qui mesen inter borean & cæcian collocat, longe in alia significatione boreæ & cæciæ nomina sumit, & in alia regione locat quam Plinius qui in finibus eorum statuendis alios auctores exscribit. Aristoteli βορέας idem cum aparctia, qui ab axe boreo flat. Plinio boreas à sinistra aparctiæ flat. Καικίας Aristoteli legitimus & principalis ventus inter apelioten & borean ab exortu solstitiali proficiscens. Plinio cæcias additivus & spurius media regione inter boream & æquinoctialem exortum positus. Adeo autem hæc turbat ac miscet Plinius, ut situs eorum ac regiones nullo judicio commutet. In ratione octonaria recensenda, aquilonem, hoc est, βορέαν metatur inter septentrionem & exortum solstitialem. Atqui in hac ratione boreas in ipso exortu solstitiali poni debuit, ut ab aliis ponitur. Nam octo ventos numerantibus nullus interfluit ventus septentrionem & exortum solstitialem. Aristoteles inter additicios numerat μέσην, quem medium constituit ἀπαρκτίου καὶ καικίου, hoc est, septentrionis & exortus solstitialis. Καικίας enim Aristoteli ab exortu solstitiali manat. E converso idem Plinius ubi additicios ventos commemorat, in his cæcian nominat, eumque media regione locatum ait inter aquilonem & exortum æquinoctialem: μεταξὺ βορέου καὶ ἰσημερινῆς ἀνατολῆς. Atqui ventus hic cæcias, qui inter borean & æquinoctialem exortum sedes habet, unus est ex principalibus Aristotelis, non additicius. Ex supernumerariis tum habetur, cum metatio illi assignatur, inter solstitialem exortum & aquilonem, quem locum occupat meses apud Aristotelem. Has turbas noster dat Plinius, dum varios auctores compilat, quorum sententias in unum concinnat, plerumque pugnantes ac dissitas. Nec ipse scit distinguere varias nominum significantias. Ut heic borean & cæcian Aristotelis cum aliorum borea & cæcia confundit, qui multum diversi sunt. Contra ea phœnician Aristotelis separat ab aliorum euronoto, quum iidem sint. Et miror ipsius ἀβλεψίαν & μετεωρολογίαν, ut ille ajebat. *Inter eurum & noton*, inquit, *euronotus.* Sane accipimus. *Phœnicias inter ortum brumalem & meridiem.* Et hoc verum est. Diversos tamen esse vult. Quis hoc potest pati? Eurus ab exortu brumali exit: notus ab ipso meridie. Diversus tamen erit brumalis ortus ab euri statione, & meridies à noti metatione. Hæc merito in stuporem me dant, quia de stupore Plinii suspicari cogunt. Euronoti & libonoti non meminit Theophrastus in libro de ventis, ut nec Aristoteles. Quare apparet recentiora hæc nomina eorum ætate esse. Et manifestum hinc sumitur argumentum longe posteriorem illorum ævo esse scriptorem libelli de mundo, qui λιβόνοτος & εὐρόνοτος nominat, & partitionem in ventos duodecim agnoscit. Idem adnotat λιβόνοτον qui ad sinistram noti oritur ab aliis vocatum esse λιβοφοίνικα. Videntur etiam quidam eum ventum, qui ad dextram ejusdem noti apparet, appellasse εὐροφοίνικα, quia inter eurum & noton situs est. Profecto is omnino est, quem Aristoteles vocat φοινικίαν. Sic cercian dixerunt, qui ad latus chauri. Hinc oppositum ad latus euri, eurocercian vocaverunt, ut infra dicam. Cum igitur phœnicias ab aliis dicitur εὐροφοίνιξ, alium, qui est ad latus ejusdem noti hoc eodem exemplo nominarunt λιβοφοίνικα. In Aristotelis fragmento περὶ σημείων quo de ventorum situ & nominibus agebat, εὖρον à quibusdam φοινικίαν vocari scribit, ab aliis καρβᾶν à Carbanis Phœnices populis, ἀπὸ τῶν Καρβανῶν. Lubet heic exhibere formam dodecagoni cum duodecim ventorum nominibus Græcis ac Latinis juxta exemplum octagoni ab Andronico editi, quibus adjecimus & nominum aliquot apud Græcos differentias.

In hac dodecagoni figura thrascias medius inter argesten & aparctian locatur, ut omnium una est sententia, & Aristotelis disertis verbis lib. II. Meteor. cap. v. Meses autem inter cæcian & aparctian ab eodem Aristotele censetur. Quod cum ita sit, vitio non carere oportet, quæ apud Aristotelem eodem capite sic leguntur: ἐστὶ δὲ τῶν εἰρημένων πνευμάτων βορέας μὲν ὅ τε ἀπαρκτίας κυριώτατα καὶ θρασκίας κοινὸς ἀργέστου καὶ μέσης. Non video quomodo thrascias possit esse communis argestæ & mesæ, quum medius argestæ & aparctiæ sit. Quæ sequuntur nihilo saniora sunt aut veriora: ὁ δὲ καικίας κοινὸς ἀπηλιώτου καὶ βορέου. Nihil in his sinceri. Cæcias non potest esse communis boreæ & apeliotæ, quum meses intersitus sit. Nam βορέας Aristoteli idem cum aparctia. Sic igitur totus locus constituendus est, ut antiquum sincerum recuperet: ἐστὶ δὲ τῶν εἰρημένων πνευμάτων, βορέας μὲν ὅτι ἀπαρκτίας κυριώτατος, καὶ θρασκίας κοινὸς ἀργέστου καὶ ἀπαρκτίου, καὶ μέσης κοινὸς καικίου καὶ ἀπαρκτίου, ὁ δὲ καικίας κοινὸς ἀπηλιώτου καὶ μέσου. Quatuor hos omnino ventos septentrionales constituit, boream qui & aparctias, omnium μεσαίτατος, utpote ab ipso axe flans, thrascian, meseu & cæcian. Et sane tradit ibidem plures ventos à septentrione flare quam ab ulla alia cæli regione, rationemque reddit. Meridianos vero duos tantum facit, notum, sive austrum, quem & ἰθαγενῆ vocat, qui ab ipso meridie spirat & africum: Νότος δὲ ὅτι ἰθαγενὴς, ὁ ἀπὸ μεσημβρίας καὶ λίψ. In orientis regione duos etiam ventos collocat, unum ἰθαγενῆ, qui ab æquinoctiali exortu spirat, & eurum ab oriente hiberno. Ita enim legendum: ἀπηλιώτης δὲ ὅτι ἰθαγενὴς ἀπ' ἀνατολῆς ἰσημερινῆς καὶ ὁ εὖρος: ὁ δὲ φοινικίας κοινός. Phœnicias communis euri & noti. Ideo æque meridialis atque orientalis. Eidem duo sunt occidentales, ζέφυρος δὲ ὅτι ἰθαγενὴς καὶ ὁ ἀργέστης καλούμενος. Occiduorum flatuum zephyrus tantum ἰθαγενὴς, qui ab occasu æquinoctiali manat. Ex his constat quatuor tantum ἰθαγενεῖς ventos ab Aristotele constitui ac nominari, qui sunt quatuor priores & cardinales. Quam vocem miror doctissimum Budæum ubique absque interpretatione dimisisse. Eam fortasse non intellexit quid vellet hoc loco posita. Opponuntur nothis. Hesychius: ἰθαγενὴς αὐτόχθων, γνήσιος. ἰθαγενέες γνήσιοι καὶ καθαροὶ οὐκ ἐκ παλλακίδος. Adamantius apud Aetium νόθους ἀνέμους vocat locales & certarum tantum regionum peculiares. Duodenaria autem ventorum ratio, quam plerique posteriorum amplexi sunt, non videtur nata ex octonaria, additis insuper quatuor aliis, ut Plinius & alii sentiunt, sed ex prima prodiit quaternaria, duobus ventis adjunctis dextra lævaque singulorum. Sic octonariam triplicavit Vitruvius adjectus pariter ad latera singulorum duobus aliis ventis, fecitque pro octo viginti quatuor. Neoterici porro duodenariam hoc modo triplam ediderunt, commentique sunt collateros cuique duos alios ventos, & numerum usque ad triginta sex provexerunt. Quid diceret Plinius, si hoc videret, qui rationem duodenarii numeri subtiliorem indicabat & nimis conscissam? Profecto antiqui viri latus cæli quamlibet extentum uni vento possidendum dabant, qui inclinationibus ac flexibus alias atque alias faceret varietates flatuum. Ut in machinamento Andronici singula latera octagoni ventus unus occupabat, qui recessionibus & inclinationibus mutare flatus existimabatur, quum tamen idem esset ventus. Juxta hanc sententiam Aristoteles scribit, cæcian ab æquinoctiali exortu tenere usque ad orientem solstitialem & ultra. Hoc est unum latus octagoni Andronici. Ὅθεν καὶ ἐπιφέρειν τὴν μὲν ἐφεξῆς καικίας καὶ ὅλως τὰ ἐπέκεινα πρὸς τὴν θερινήν. Ita africos ab æquinoctiali occasu usque ad hibernum occasum detinere pronuntiat. Quod est alterum latus octagoni Andronici. Zephyrus vero ab occasu æquinoctiali usque ad occasum æstivum metas habet, ibique incipit argestes, qui latus aliud octagoni incubat usque ad septentriones ipsos. Ita de ceteris. At recentioribus magis visum est rationabile omnes flatuum mutationes & flexus fluxusque ab uno vento profectos, pro totidem ventis numerare, quibus & sua nomina imposuerunt. Seneca plures nusquam posse ventos esse quam duodecim asserit, & quid sequuti sint qui duodecim constituunt, exponit lib. v. Quæstionum Naturalium. Cælum nempe in quinque circulos dividi. Eos circulos ab horizonte secari & decem partes effici, quinque ab ortu, totidem ab occasu. His accedere & meridianum circulum, qui per polos mundi transit. Sic duodecim discrimina aërem accipere, totidemque fieri ventos, ut in subjecta figura licet videre.

In ea duodecim ventorum descriptione, ac distributione per sex circulos, ita Seneca scribit de tribus ventis septentrionalibus: *A septentrionali latere summus est aquilo, medius septentrio, imus thrascias.* Quæ verba in primis notanda. Ad dextram septentrionis est thrascias, ad lævam aquilo. Hunc qui à læva est, summum esse dicit, illum qui à dextra imum: septentrionem inter utrumque medium facit. A lectorum tricliniarium dispositione ac situ sumpta hæc loquutio. Tribus lectis cœnabant veteres. Is qui ad sinistram erat, dicebatur summus lectus, qui ad dextram, imus, inter utrumque medius. Ratio discumbendi hoc faciebat. Etenim ut liberam & exertam habere possent dextram manum, in sinistrum latus decumbebant. Et qui ordo lectorum, idem etiam fuit in singulis lectis accubantium. Summus quippe locus in unoquoque lecto, qui nullum supra se habebat, imus vero, quem infra medium accumbens occupabat. Medius enim infra primum & summum, ut imus infra medium. Quæsivere viri docti quis locus honoratior esset apud Romanos in convivii accubitu. Operam omnes hactenus lusere. Effascinavit eos Servius, qui apud majores medium locum Domini fuisse notat ad illum Virgilii versum:

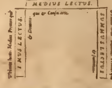
— aulæis jam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.

Sed alia ratio in privatis, alia in regibus. Reges semper honoratissimo loco vel sedere vel accumbere ad mensam soliti, quum soli non cœnarent. Privati in omni ævo, & apud omnes nationes prima loca semper cessere convivis suis, ipsi in postremis sedentes, quod hodieque diligenter apud omnes observatur Europæ populos. De loco in convivio honoratiore non idem sensus omnium gentium olim fuit, sed apud alias alius habitus. Apud Persas medius locus honestissimus. In eo rex accumbebat. Mediam quoque in sponda locat reginam Virgilius. Apud Græcos primum locum etiam fuisse honoratissimum tradit Plutarchus. Primus locus in summo ac primo lecto summus. Apud Heracleotas Ponticos medii lecti primum, id est, summum locum, qui nempe ad sinistram, etiam honestissimum existimatum idem refert. Romanos autem præcipuum locum & maxime honoratum duxisse narrat medii lecti ultimum, eum nempe qui infra medium ad dextram lecti triclinaris. Is locus dabatur convivarum honestissimo & dignissimo. Idem & consularem vocabant. Plutarchus lib. 1. cap. 111. Symposiacωn: Ῥωμαίοις δὲ ὁ τῆς μέσης κλίνης τελευταῖος, ὃν ὑπατικὸν προσαγορεύουσι. Ex tribus lectis duo priores, medius ac summus invitatis cedebant. Dominus convivii cum uxore & liberis in tertio accumbebat, & locum primum in eo occupabat. Clara hæc Plutarchi verba: τῶν δύο κλινῶν ἀποδεδομένων τοῖς παρακεκλημένοις, ἡ τρίτη καὶ ταύτης ὁ πρῶτος τόπος μάλιστα τῷ ἑστιῶντί ἐστι. Quum hæc verba Latine verteret doctissimus Ciacconius in libro suo de triclinio, ut qui imbiberat medium locum fuisse domini, ita reddidit: *secundum fuit, quod cum duo lecti invitatis tribuantur, tertius ejusque primus, hoc est medius locus domino convivii congruit.* Hanc interpretationem nullus intelligo, ut primus locus in tertio lecto, idem & medius intelligatur. Atqui medius is proprie dicitur in singulis lectis, qui supra se alium habet, & infra se alium: primus, qui supra medium: ultimus, qui infra. Ceterum apud Romanos nec medius locus domini fuit, nec honoratissimus. Locus dignior apud eos habitus ultimus medii lecti. Dominus vero tertii lecti primum locum premebat. Sic fiebat ut Dominus in primo loco accubans tertii lecti, & honestissimus convivarum in ultimo secundi lecti loco positus, sese contingerent, in fine uterque sui lectuli locatus, hic in summo tertii, ille in imo medii. Et hanc rationem inter alias reddit Plutarchus, cur medii lecti locus ultimus tribueretur convivarum dignissimo, quia proximus esset convivii domino, qui in primo tertii discumbebat. Verba Sallustii hoc manifesto indicant, quæ leguntur apud Servium, ita interpungenda: *Igitur discubuere. Sertorius inferior in medio, supra L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis. Antonius in summo, infra scriba Sertorii Versius. Alter scriba Mæcenas in imo, medius inter Tarquinium & dominum Perpernam.* Tres hic habes lectos, medium, summum & imum. Perperna dominus convivii & invitator erat. Sertorius dignitate supra ceteros, & Imperator. Non medius illi locus assignatur ut Imperatori, quemadmodum hariolantur, sed infimus in medio lecto, qui locus consularis, & imperatorius, atque honoratissimo debitus. In medio lecto duo tantum discubuere, Sertorius inferior, qui supra se habebat L. Fabium Hispaniensem. Quod si tres fuissent, Sertorius utique infimus discubuisset, infra eum etiam qui medium locum detineret. Quia duo tantum fuere tum in illo lecto, inferior fuit qui locus ὑπατικός. Post medium lectum in quo accumbebat convivarum qui præcipua erat dignitate, sequebatur summus lectus. De eo accipiendus Sallustius in verbis supra citatis: *Antonius in summo, infra scriba Sertorii Versius.* In summo lecto apud Perpernam accubuisse summum Antonium significat, & infra eum alterum scribam Sertorii. Sic duo tantum in illo convivio hunc sum-

summum lectum obtinuere, Antonius & scriba Sertorii Versius, hic inferior in dextra nempe lecti parte, ille superior in sinistra. Sequitur tertius lectus & imus: *Alter scriba Mæcenas in imo, medius inter Tarquitium & dominum Perpernam.* Locus non est mancus, ut opinatur Ciacconius, qui dicit non plane referri, qui inter Tarquitium & Perpernam dominum convivii accubuerit. Immo nihil pote planius. Alter scriba Sertorii Mæcenas in imo lecto accubuisse dicitur, medius inter Tarquitium & Perpernam. Imus lectus domini proprius & in eo primus, sive summus locus. Hic est, quem in convivio obtinuit Perperna. Inter eum & Tarquitium medius accubuit Mæcenas. In illo tertio & imo lecto plerumque infra dominum accumbebat uxor & liberi. Si uxor una cœnarat, umbris is locus destinabatur & vilioribus personis. Juvenalis:

Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto
Una simus aut.

Ex his possumus distincte colligere quid sit *infra & supra* discumbere, quid *in imo & summo*. Quæ docti viri distinguere nesciunt. In imo discumbere & in medio, & in summo, dicebatur, qui in summo lecto, & medio & imo discumbebat. At supra & infra, qui summus aut imus accumberet, hoc est, in primo vel ultimo loco lecti. Miror vero unde Servius exsculpere potuerit ex illis Sallustii verbis superius adductis, medium locum apud veteres domino convivii proprium ac destinatum fuisse. Nihil enim minus quam hoc illa tinniunt. Ut clarius hæc in mentem insinuentur, oculis etiam subjicere placuit, ex delineata hac forma.

Aliud fuit, quum stibadio accumbebant, hoc est, toro continuo ac semirotundo quod in sigmatis literæ figuram factum erat, unde & nomen. Tribus lectis stratis, ac distinctis veteres ad mensam accubuere: posteriores unicum stibadium pro eo habuere lunæ similitudine in cornua curvatæ. Hoc stibadium à forma, ut diximus alibi, *sigma* dicebatur, & pro numero accubantium, aut *hexaclinon*, aut *heptaclinon*, aut *octaclinon*. Quorum vocabulorum passim apud Martialem mentio de stibadio octo homines, vel septem, vel sex capiente. Idem in apophoretis:

Accipe lunata scriptum testudine sigma,
Octo capit, veniat quisquis amicus erit.

Ὀκτάκλινον στιβάδιον intelligit. In his stibadiis quum una serie continenter discumberent, verisimile non est eamdem rationem observatam circa loci dignitatem atque honorem, ut in tribus lectis seorsim stratis ac separatis. In stibadio itaque is primum locum tenere censebatur, qui omnium summus erat, & qui supra omnes accumbebat, ut contra ultimus qui infra ceteros. Is in dextro cornu stibadii locum habebat. Qui locus respondet ultimo lecto tertii lecti. Contra ea convivarum dignissimus in sinistro stibadii discumbebat, & supra omnes erat. Sacerdotes hunc ordinem accumbendi in cœnis aditialibus tenebant, sive in lectis discumberent divisis, sive in stibadio, vel sigmate. Festus: *Itaque in conviviis solus Rex supra omnes accubat: sed Dialis supra Martialem, & Quirinalem: Martialis supra proximum, omnes deinde supra Pontificem.* Pontifex quinto loco accumbebat infra omnes: Rex sacrorum primo supra omnes, quia potentissimus ac dignissimus habebatur. Hujus ergo locus in summi lecti prima parte ad sinistram, vel in sinistro cornu stibadii. Sunt qui velint maximum honorem loci fuisse in cornu dextro. Ergo & proximus eum locum accumbens dignissimus. Hoc enim sequitur. At contra fuit. Quippe proximus ad cornu sinistrum secundus à primo habitus, non proximus decumbenti in cornu dextro. Quare si proximus accumbenti in cornu sinistro dignior est illo, qui proxime tangit accumbentem in cornu dextro, utique & qui in sinistro cornu locum habet, dignior eo censendus qui dextrum premit cornu. Consequentia hæc necessaria. Atqui apud Sidonium Epist. xi. lib. 1, Imperator in dextro cornu locatur. Certe tanquam dominus convivii. Morem privatorum & in hoc rum servarunt principes, utpote qui & cum pluribus cœnarent invitatis. Quod hodie Reges non faciunt. Arrianus ille apud Gregorium qui dextrum cornu occupat, relicto sinistro hospiti suo Catholico sacerdoti, non ludibrio eum hac in re habet, sed legem sequitur communem invitantium. Uxores, vel amicæ apud Romanos semper in sinu mariti, vel amatoris discumbere solitæ, hoc est, infra ipsum. Nec enim aliter potuit ex ratione discumbendi, qua in sinistrum latus jacuere. Juvenalis:

---- & gremio jacuit nova nupta mariti,

hoc est, infra maritum. *Inferiorem* & *interiorem* accumbere de hoc accubitu dicebant. Agellius: *qui in conviviis adolescentulus cum amatore cum tunica chiridota inferior accubuerit.* Peccant, & hunc morem ignorant, qui corrigunt, *interior*. Idem tamen interior alicui & intus accubare dictus, qui infra eum accubabat. Quem maxime amabant, sive masculus, sive mulier esset, eum infra se semper collocabant, id est, in sinu ipso. Hunc locum discipulo ei dabat Dominus noster, quem maximè diligebat: ἦν δὲ ἀνακείμενος εἷς τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Plinius: *cœnabat Nerva cum paucis, Veiento recumbebat propius atque etiam in sinu.* Nempe infra Cæsarem. Hinc ἐγκόλπιος pro amico intimo Græcis, & qui quasi in sinu recumbit. Non dignioris hic locus, & magis honorati, sed magis dilecti. Quis enim credat Veientonem in convivio Cæsaris honoratiore loco quam ipsum Cæsarem fuisse? Et notandum familiare illud convivium Principis fuisse, & cum paucis. In familiaribus conviviis etiam privati primo, ac superiore loco jacent. At in convivio sollemni, in quo & summos magistratus, & celsas, ut vocant, potestates pascebat princeps, civili more, modoque sicut paterfamilias privatus, priores sedes videtur reliquisse convivis suis, ut in illo Imperatoris convivio apud Sidonium videre est. Etenim ibi Imperator in dextro cornu accumbit, eodem prorsus modo, quo apud Gregorium Turonensem Arrianus conviva dextrum cornu tenet, & sinistrum cedit hospiti suo Christiano. At in illo eodem Imperatoris convivio consul, ut omnium dignissimus, in sinistro jacet. Dominus quoque in conviviis quotidianis, quæ cum discipulis suis agitabat, summum torum semper accubuit, quem chariorem ex discipulis suis habuit, eum infra se collocavit, & in sinu ipso. Maritus etiam qui supra uxorem accubabat, eamque velut amplexus sinu tenebat, in loco digniore fuit. Suetonius de Caligula: *cum omnibus sororibus suis stupri consuetudinem fecit, plenoque convivio singulas infra se vicissim collocabat, uxore supra cubante.* Uxori supra se locum dabat ut digniori digniorem. Sorores suas quas unice diligebat, & plus quam frater sororem debeat, infra se ponebat. Excepto consulari loco, qui infimus ultimusque fuit medii lecti, summus locus in unoquoque lecto semper honoratissimus habitus Romanis. Ideo miratur Plutarchus cur honos & dignitas præcipua data illi consulari loco apud priscos fuerit, qui nec medius erat, nec summus. Qui soli duo loci videri poterant maxime honorem primatus mereri. Rationes hujus rei plures adfert. Male exponit & corrigit vir maximus versus istos ex Epithalamio Catulli, qui sic sunt legendi & intelligendi:

Aspice intus & accubans
Vir tuus Tyrio ut toro
Totus immineat tibi.

Ipse quem dixi, emendabat, *imus*. At nunquam hoc factum, ut maritus imus accubuerit, hoc est, infra uxorem

uxorem. Nec enim in sinu eam subjectam fovere potuisset. Qui locus amicarum & uxorum. Intus igitur accubat mulier, in sinu mariti, cui totus imminet maritus utpote supra accubans. Sic illi versus exponendi. Apulejus: *accumbebat summum torum maritus, Psychen gremio suo complexus.* His recte pensitatis & intellectis, infinita auctorum loca, quæ hunc morem discumbendi veterum spectant, lucem accipere poterunt, in quibus explicandis vulgo cæcutiunt viri magni. Sed nos quoque alibi totam hanc rationem exponemus. Ex isto discumbendi ordine & lectorum triclinarium situ tracta loquutione dixit Seneca in septentrionali latere mundi, *summum* esse aquilonem, *medium* septentrionem, *imum* thrascian. Quod heic volumus explicare. Idem Seneca ibidem Varronem in eorum ponit numero, qui duodecim ventos facerent. Hæc verba sunt: *Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim cæli partes in ternas dividunt, & singulis ventis binos suffectos dant. Hac arte Varro vir diligens illos ordinat, nec sine causa.* Habuimus tamen supra ex Varrone octo ventorum orbem. In ea duodecim ventorum divisione ac denominatione *caeciæ* & *thrasciæ* vocabula apud Romanos deesse notat idem Seneca. Item *euronotum* & *libonotum* sine nomine esse apud Latinos. Nondum igitur usitata tum nomina *euroafrici* & *austroafrici*, quæ posteriores invexerunt. In veteri tamen inscriptione Cajetana in turri dodecagono, quæ eumdem usum præbuit olim atque illa octagonos Andronici Athenis, nomina ventorum Græce & Latine scripta habebantur, ex quibus quinque adhuc supersunt, cum his vocabulis: λιβόνοτος *austroafricus*: νότος *auster*: εὐρόνοτος *euroauster*: εὖρος *volturnus*; ἀπηλιώτης *subsolanus*. Ætate Senecæ nondum facta erant hæc nomina Latina. Argestæ vocabulum japygis adjunximus. Ἀργέστην à quibusdam ἰάπυγα appellari scribit auctor libri de Mundo: Ἀργέστης δὲ ἀπὸ τῆς θερινῆς δύσεως, ὃν ἔνιοι καλοῦσιν ὀλυμπίαν· οἱ δὲ ἰάπυγα. Quare miror Phavorinum in dissertatione convivali de ventis apud Agellium tanto ambitu, tantoque conatu demonstrare conantem japygem esse eumdem cum choro, vel argeste, idque ipsum tamen cum diffidentia & hæsitatione: *eum*, inquiebat, *esse propemodum chaurum existimo. Nam & est occidentalis, & videtur adversus eurum flare.* Nihil ille dubitat, quin chaurus sit Græcorum argestes: hæsitat tamen an chaurus sit japyx, quum jampridem id assertum esset antiquioribus, & in Græcorum commentariis obvium & expositum. Aristoteles in libro de signis tempestatum, & auctor libelli de mundo, aliique scriptores id jam pridem asseruerant. Aristoteles: Ἰάπυξ, οὗτος ἐν Τάραντι Σκυλλητῖνος, ἀπὸ χωρίου Σκυλλητίου, παρὰ πολλοῖς δὲ Ἀργέστης. Si argestes chaurus, utique & japyx chaurus. *Nam & occidentalis est, & videtur adversus eurum flare.* Atqui supra dixit argesten, Latinis *chaurum* appellatum adversus aquilonem flare. Si japyx idem cum chauro, utique etiam flabit adversus aquilonem, non contra eurum. Præterea eurus illi eidem cum apeliote, qui æquinoctialis ortus stationem tenet: *Volturnum* autem, qui alius est eurus, ipse habet pro euronoto. Quod si in eadem assertione & heic persistit, certe chaurus, vel japyx non erit contrarius euro, sed euronoto, qui volturnus est. Verum est tamen chorum, vel japygem adversus eurum flare, si modo eurum accipiamus de Latinorum volturno, qui inter æquinoctialem ortum & meridiem mansionem suam habet. Mirifice igitur ipse se intricat, & sibi contrarius it, in ea diatriba ventorum Phavorinus. Falsa etiam ratione & invalido argumento probat japygem esse chaurum. *Japyga ex ipsius Apuliæ ora proficiscentem, eodem & ipsi nomine japygem dicunt.* Apuli sunt ac dicuntur Japyges. Ventum ex sua regione proficiscentem eodem quo ipsi sunt nomine japygem dixerunt, id est, Apulum. Ergo *japyx* ventus juxta Phavorinum est Apulus. Sic *Apulum equum* à poëta dici *japygem* notat, à quo petit japygis venti mentionem, nec altius repetit, quasi Virgilius hujus nominis primus auctor fuerit. Hæc non procedunt & à veritate longe absistunt. Nec enim credibile est ipsos Apulos vento ex sua terra nascenti hoc nomen fecisse, sed illos potius populos Apulis vicinos, quibus ex Apulia veniebat ille ventus. Narbonenses provinciales aquilonem ex Burgundia ipsis flantem quo vexantur, *Burgundicam* appellant, Burgundi ipsi non sic nominant. Cæcias ventus *Hellespontias* etiam vocabatur, non quidem in ipso Hellesponto, sed populis quibus ex Hellesponto spirabat. Argesten ventum Athenienses Σκίρωνα appellitabant, qui à Scironis saxis ipsos perflabat. Ita in alios. Exemplo firmat sententiam suam Phavorinus æque absurdo. *Nostri namque Galli ventum ex sua terra flantem, quem sævissimum patiuntur, circium appellant.* Hæc absurdissima ac falsissima. Galli quippe ventum ex terra sua flantem pati ipsi non possunt, sed vicini Galliæ populi quibus ex Gallia flabat. Et sane *Gallicus* ventus non ab ipsis Gallis, nec in Gallia terra dicebatur, sed ab illis populis, qui ex Gallia venientem patiebantur. Vitruvius Gallicum ventum ad latus lævum septentrionis collocat: *Circa septentrionem thrascias & Gallicus.* Thrascias latus dextrum tuetur septentrionis. Ergo Gallicus ad lævam. Non igitur idem Gallicus cum circio. Certe si idem est, in Gallia *circius* dictus fuerit, *Gallicus* apud illos popolos qui ex Gallia eum excipiebant. Isidorus: *Circius dictus eo quod choro sit junctus. Hunc Hispani Gallicum vocant, propter quod eis a parte Galliæ flat.* Hic certe *Gallicus* Vitruvii, qui ex lævo latere septentrionis spirat, & ex parte Galliæ Hispaniam infestat. Sed in totum alius est à circio, qui ad latera chauri flat; & idem cum thrascia à quibusdam censetur. De quo paulo post. *Japyx* ventus idem & *chaurus*, sive *argestes* peculiari appellatione sic vocatus à Calabris, quod ex Japygia, sive Apulia veniens ipsis infestus esset. Seneca lib. v. Naturalium Quæstionum: *Atabulus Apuliam infestat, Calabriam japyx, Athenas sciron, Pamphyliam catagis, Galliam circius.* Hoc verissimum. *Catagis* in illis Senecæ verbis mendosum. Nec enim specialis, aut localis venti hæc appellatio: sed procellæ, vel turbinis. Ἴδυρας venti nomen apud Theophrastum in Pamphylico mari regnantis, & ab amne Idyri venientis. Aristoteli in fragmento de ventis Γαυρεὺς dicitur ventus ex aquilonum genere Pamphyliam infestans: ἐν δὲ Ὀλβίᾳ τῇ τῆς Μυκάλης Παμφυλίας ἄνεμος Γαυρεὺς, ὅτε πνεῖ ἀπὸ τῆς νύκτος, ἢ καλεῖται Γαυρεύς. Apulejus in tractatu de Mundo, quem ex Græco transtulit, totam illam Favorini dissertationem de ventis inseruit nominatim laudato Favorino, præterito Agellio, qui literis eam mandavit. Is locum de japyge ita retulit: *Ut Galli circium appellant à turbine ejus & vertice. Apuli japygem vero ex Japyge sinu, id est, ex ipso Gargano venientem.* In vulgatis editionibus eo loco apud Agellium nulla Japygis sinus, aut Gargani mentio. Verba ipsa sic habent: *Japyga ex ipsius Apuliæ ore proficiscentem eodem & ipsi nomine Japygem dicunt.* Hæc corrupta esse nomini adhuc suboliut, quæ tamen vitium clare tinniunt. Quid enim est *os Apuliæ*? Et qui illi sunt qui Japygem dicunt? Optimus liber scriptus ita scribit: *Japygia ipsius ore proficiscente quasi finibus Apuliæ eodem quo ipsi sunt nomine Japygem dicunt.* Plane legendum, ut legisse constat Apulejum: *Japygia sinus ore proficiscentem, quo est Garganus, Apuli eodem quo ipsi sunt nomine Japygem dicunt.* Scribendum etiam in Apuleji verbis supra citatis: *Apuli Japygem cum ex Japygia sinu venientem*, ex vestigiis veteris lectionis. Perperam Apulejus japygem eumdem cum circio fieri putavit à Favorino. Japyx idem & argestes. Sed *circius*, vel *cercius* alius, inter argesten & thrascian positus, alii eumdem cum thrascia volunt. Male etiam Favorinus, vel Agellius sinum Japygiæ, ex quo japyx in Calabros flabat, de Gargano sinu intelligunt. Melius fortasse acciperetur de eo sinu, in quo Japygia prominentia, Ἰαπυγίαν ἄκραν Græci dicunt. A promontoriis sinus nomina fere semper accipiunt. Ut & ipse *Garganus sinus* à Gargano promontorio appellatus. Qui Garganus tamen etiam Japyx Virgilio dicitur:

> ---- *Gargani condebat Japygis arvis.*

Japygia Acra in ipso ore sinus Tarentini, qui etiam *Japygius sinus* ea parte vocatus est. Strabo lib. vi de promontorio Japygiæ: ἔτο μὲν ὃ στόμα λέγεται τοῦ Ταραντίνου κόλπου. Plinius *Japygium promontorium* distinguit à Gargano. Ergo & Japygiæ sinus à Gargano sinu differt. Tarentini ipsi dicti Japyges teste Antiocho apud Strabonem

bonem lib. VI. Ab eo Japygiæ ſinus ore ventus argeſtes recta in Calabriam ferebatur, quem Calabri *ἰάπυγα* propterea nuncupabant. Ἰάπυξ igitur peculiaris & localis appellatio venti argeſtæ, non ipſe ventus peculiaris. Ἀργέστης autem generale illius venti nomen, quem Romani chaurum vocitant. Diſtinguendum igitur inter peculiares alicujus regionis ventos, quos amnes creant, aut montium anfractus, qui aliis locis ignoti ſunt, & inter peculiares localeſque principalium ventorum denominationes. In quo Plinius cum aliis erravit. *Sunt etiam*, inquit, *quidam peculiares quibuſdam gentibus venti non ultra certum procedentes tractum, ut Atheniensibus ſciron, paulum ab argeſte deflexus, reliqua Græcia ignotus.* Immo ſciron non eſt ventus peculiaris Attici ſoli, ſed peculiare hoc nomen argeſtæ, ſive chauri, quo illum vocabant Athenienſes quod ex Scironis ſaxis eum ſentirent: & cum hoc quidem nomine, non alibi notus quam in Attica regione, ut nec japyx hic idem ventus alibi nominatus quam apud Calabros, qui ex Japygia flatum ejus accipiebant. Dicebatur etiam *olympias* in alia regione. Auctor libri de mundo: *Ἀργέστης ἀπὸ τῆς θερινῆς δύσεως, ὃν ἔνιοι καλοῦσιν ὀλυμπίαν, οἱ δὲ ἰάπυγα.* Ariſtoteles: *ὃν καλοῦσιν οἱ μὲν ἀργέστην, οἱ δὲ ὀλυμπίαν, οἱ δὲ σκίρωνα.* Falſum igitur, quod addit Plinius de hoc eodem argeſte, qui & *olympias*, & *ſciron*, & *japyx* localiter appellabatur: *Aliubi elatior idem olympias vocatur. Conſuetudo omnibus his nominibus argeſten intelligi.* Non conſuetudo hoc facit, ſed ſitus regionum, quæ apud ſe ventis ex aliquo loco venientibus nomen fecerunt ex eo ipſo loco, unde flatus eorum percipiunt. At conſuetudo ſæpe ex peculiari ac locali venti alicujus appellatione nomen generale fecit. Ut japyx apud Virgilium pro argeſte.

Fecerat ignipotens flammis & japyge ferri.

Æque falſum eſt, quod ibidem apud Plinium legitur circium ventum eſſe Narbonenſis provinciæ. Eo vento maxime perflatur ea regio. Non proprius ac peculiaris illius provinciæ, ſed venti nomen eſt unius ex principalibus & authenticis: *idem non modo in reliquis cæli partibus ignotus, ſed ne Viennam ejuſdem provinciæ urbem attingens, paucis ante limitibus jugi modici occurſu tantus ille ventorum coercitus.* Ridicula ratio. Quia jugi occurſus modici obſtat ne circius Viennam urbem attingat, ideo peculiaris ille ventus, nec toti quidem provinciæ cognitus. Hac ratione & aquilo & ceteri quique principes venti pro peculiaribus eſſent habendi, quod multis in locis non ſentiantur monticulo aliquo, vel jugo modico ab eorum flatibus obſtante. Nugatur etiam Phavorinus qui *circium* dictum ait a vertigine ejus ac turbine. Recte Agellius huic etymo opponit ſcripturam antiquam hujus venti nominis, qua *cercius* apud Catonem vocatur, non *circius*. Non igitur à circulari vortice dictus *circius* quem antiqui *cercium* ſcripſerunt. Et ſane purum putum Græcum eſt, ſive Siculum hoc nomen. *Κερκίαν* illi dicebant. Quod nunc primum doceo, & huic vento ſuum nomen reſtituo. Theophraſtus de ventis: *Ἀργέστην δὲ οἱ μὲν ὀλυμπίαν, οἱ δὲ σκίρωνα καλοῦσιν, οἱ περὶ Σικελίαν κερκίαν, τὸν ἀπηλιώτην δὲ Ἑλλησποντίαν, κάρβαν δὲ Φοίνικες, Βορεανθίαν δὲ οἱ ἐν τῷ πόντῳ.* Ita ſcribendus ille locus. In editis perperam legitur: *οἱ περὶ Σικελίαν Δερκίαν.* Quæ unius literæ eſt mutatio, ſed quantivis momenti. Siculis igitur teſte Theophraſto argeſtes dictus *κερκίας*. Alii tamen thraſcian maluerunt hoc nomine appellatum, qui vicinus argeſtæ. Auctor libri de Mundo: *Θρασκίας δὲ ὁ ἑξῆς πνέων τῷ ἀργέστῃ, ὃν ἔνιοι κερκίαν καλοῦσι.* Ita correximus. Legitur vulgo: *καικίαν καλοῦσι.* Quod non poteſt eſſe. Meminit jam cæciæ, qui ventus apelioticus & orientalis: *τῶν γὰρ θερινῶν ἀνατολῶν καικίας λέγεται, ὁ δὲ περὶ τὰς θερινὰς ἀνατολὰς τινὰ πνέων ὄνομα.* Quæ Apulejus ita reddidit, ut nos quidem emendamus: *Nam quamvis eurus ſit ventus orientis, idem tamen habet cæcias nomen, cum eum oriens æſtivo efflat.* Florentinæ membranæ legunt: *æſtivo efflatus.* Inde noſtra conjectura *æſtivo* pro æſtate: ut *verno* pro vere, *hiberno* pro hieme. Cæcias igitur orientalis. In contraria parte ferme thraſcias junctus occidentali argeſtæ. Hinc *κερκίαν* alii argeſten, alii thraſcian intellexerunt. Vitruvius ad latera chauri, ſive argeſtæ duos ſuffraganeos collocat ventos, cercian & chorum. Sic enim verba ejus legenda ex antiquiſſimo codice: *Ad latera chauri cercias & chorus, circa ſeptentrionem thraſcias & Gallicus.* In illa minuta ſita & numeroſa ratione chaurum à choro diſtinguit, quum tamen idem ſit nomen. Legitur in editis: *circius & chaurus.* Græca eſt appellatio *κερκίας*, Latina *circius*, antiqua *cercius*. Huic cerciæ in contraria parte ἐκ τοῦ διαμέτρου opponit *eurocercian*. Sic enim eum locum lego ex eodem antiquo codice: *Euri vero medias partes tenentis in extremis eurocercias & volturnus.* Vulgo editur: *euri medias partes tenens. In extremis cæcias & volturnus.* Longe ab illo ſitu cæcias diſſitus. Ille liber, quem dixi, habet: *Euri vero medias partes tenentes in extremis euri cercias & volturnus.* Vitruvius ut ſibi ratio conſtaret in illis viginti quatuor ventorum nominibus reperiundis & fingendis, multa commentus eſt vocabula nova præter rationem, & contra veterum auctoritatem. Ex chauro & choro duo fecit nomina, quod idem eſt ac ſi *aurichalcum*, *orichalcum* res eſſe diverſas cenſeas, & *cotem* & *cautem*, *clodo* & *claudo*, *ploſtrum* & *plauſtrum*. Sic ex euro & volturno, qui unus eſt ventus, duos fabricavit. Nam eurus Græcorum, volturnus eſt Latinorum. Argeſtes autem, ſive chaurus euro contrarius. Et quemadmodum duos veluti ſtipatores dederat chauro, ſive argeſtæ, cercian & chorum, ita quæſivit quos euro ſimiliter ſtatores adjungeret. Et proinde commentus eſt *eurocercian*, quem cerciæ opponeret chauri adſeſſori, & volturnum ab euro ſeparavit; ut eſſet qui dirigi poſſet adverſus chorum, quem pariter à chauro disjunxit. Ita ex borea & aquilone, qui unus eſt ventus, hic Latinorum nomine, ille Græcorum, duos fecit, *dextra ac ſiniſtra aquilonem ſupernas & boreas.* Ita ibi ſcribendum. Vitioſum eſt quod editur: *dextra ac ſiniſtra circa aquilonem.* Sic paulo ſupra etiam corrigendum: *Itaque dextra ac ſiniſtra auſtrum euronotus & altanus flare ſolet.* Ubi idem mendum. Sic autem & alibi loquitur Vitruvius, *dextra ac ſiniſtra illam rem.* Quod notavimus alio loco. Ceterum exemplo priorum hoc fecit, ut ex uno venti nomine duplici duos conficeret ventos. In prima diviſione quaternaria *aparctias* & *boreas* idem erant, *apeliotes* & *eurus* idem, qui diviſi ſunt ac ſeparati in ſequentibus partitionibus octonaria & duodenaria. Auctor libri de Mundo, qui duodecim ventos ſtatuit, tres orientales *euros* vocat, & tres ſeptentrionales *boreas*, quorum diverſas edit appellationes pro diverſa poſitione in unoquoque latere. Ut ad rem redeam, adeo certum eſt *κερκίαν* Græcis dici Latinorum circium, ut ne quidem id ignoraverint infimæ ætatis magiſtri. Gloſſarum auctor capite de ventis: *Subſolanus, ἀφηλιώτης. Circius, κερκίας. Chaurus, χωρός.* Ita enim ibi ſcribendum. Gloſſæ noſtræ nondum editæ: *Ἀπαρκτίας, ſeptentrio. Κερκίας, circius. Χωρός, chaurus.* Eædem gloſſæ *volturnum μελαμβόρειον* Græce exponunt. An *volturnum* quaſi *volturnum*, id eſt, nigrum dictum eurum putavit auctor? Sed hæc expoſitio convenit aquiloni, qui eſt *μέλας βορέας*. Unde & *aquilo*, id eſt, aquilus ventus Tuſco vocabulo niger. At *volturnus* Romanis appellatur eurus, quia ex Volturno oppido veniens eos adflabat. Nam Volturnum oppidum Campaniæ ab oriente hiberno Romæ, unde eurus flat. In ea parte Italiæ *Volturnus* amnis, & *Volturnum* oppidum, & *Volturnum* mare dictum eſt, cujus mentio apud Plinium lib. XXXVI capite ultimo. Atque inde *volturnus* ventus, qui eſt eurus Græcorum. Hoc eſt, quod docui ante ex particularibus ventorum appellationibus ſæpe numero factas fuiſſe generales. Ut hic *volturnus* peculiaris Romanorum ventus ceſſit in genus nominis, quo eurus vocatus eſt. Sic euronotus *φοινικίας* dictus illis, quibus ex Phœnicia oriebatur. Alii hunc cum euro eumdem faciebant. Ariſtoteles in fragmento *περὶ Σημείων* de euro: *ἐν δὲ Κυρήνῃ χάρβας ἀπὸ τῶν Καρβάνων τῶν περὶ Φοινίκην, διὸ καὶ τὸν αὐτὸν Φοινικίαν καλοῦσι.* Heſychius: *Καικίαν* à fluvio *Καΐκῳ* appellatum ſcribit. *Καικίας, καικίας ἄνεμος· εἶπε δὲ Καΐκου ποταμοῦ.* Nullus mihi notus fluvius hoc nomine niſi *Καΐκος* triſyllabum. Sed amnis ille, unde nomen habet *καικίας*, diſſyllabum eſſe debet. Nam *καικίας* ventus dicitur non *καϊκίας*, ut ex adagio liquet: *Ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὡς καικίας νέφος.* Poſſet tamen legi, *ὡς καικίας νέφος.* Atque ita

ita plane scriptum reperi in antiquissimo codice Agellii. Siculum esse hoc nomen Theophrastus prodit, & apelioten ita eos vocare memorat. Ἐν Σικελίᾳ καικίαν καλοῦσιν ἀπηλιώτην, δοκεῖ δ' ἐξ ὁ αὐτὸς εἶναι λέγειν, ὅτι ὁ μὲν δ' αἰτίαν ἐγκειμένην, ὁ δὲ. Et sane diversi venti cæcias & apeliotes. Hic ab exortu æquinoctiali, ille ab solstitiali flat. De apeliote corrigendus Apuleji locus de Mundo insigniter depravatus in omnibus libris, qui ad hunc modum scribunt: *Apeliotes autem vocatur cum meridianis ex montibus procreatur.* Scaliger emendabat, *aquilianis.* Id nimis longe abit à veteris scripturæ notis. Legendum potius ajo: *cum medianis exortibus procreatur.* Æquinoctiales exortus eleganter vocat *medianos,* quia medii sunt inter solstitiales & hibernos. Cæcias ἀνακαμψίπνοος dicebatur, quia reciprocat spiritum & ad se retrahit, non proflat. Auctor de Mundo: τῶν δ' ἀνέμων οἱ μὲν εἰσὶν ἐκνεφίαι, οἵτινες ἀκροάσιον ὡσεὶ γένοιντο κατ' εὐθεῖαν: οἱ δὲ ἀνακαμψίπνοοι, καθάπερ ὁ καικίας λεγόμενος. Quæ verba sic vertit Apulejus, ut ea restituenda opinor: *Excursores venti habentur qui directo spiritu proflant, flabris reciprocis cæcias putatur esse.* Ex *proflant* flabris librarii fecerunt *proflabris.* Sic apud Agellium lib. II. cap. XXVIII scriptum in omnibus est libris: *quamobrem terra mores fiant.* Unde rescripserunt: *terra motus.* Promptum tamen erat facere, *terra tremores.* Ut ad cæcian redeam, omnino puto verum ejus nomen esse καικίαν. A Caïco Mysiæ fluvio ita vocaverunt hunc ventum, quibus à Caïco veniebat. Ita etiam scribendum in proverbiali versu:

Ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὡς καικίας νέφη.

Non igitur natum hoc vocabulum in Sicilia, & aliter capienda Theophrasti verba, οἱ ἐν Σικελίᾳ καικίαν λέγουσιν ἀπηλιώτην. Siculos ait eum ventum, qui aliis dicitur καικίας, ipsos appellare ἀπηλιώτην. Nec moror Latinos *cæcian* scribere τελουμένως. Ita enim *Phæthontem* dixere pro Phaëthonte, & *Laomedontem* pro Laomedonte & similia. Certe omnes hæ nominum in ventis terminationes à locis denominationem sumpserunt: ut Ὀλυμπίας, Ἑλλησποντίας, & Φοινικίας, Καυνίας, Καρπαθμίας, Στρυμονίας. Ita ergo & Καικίας ἀπὸ τοῦ Καΐκου. Quod & diserte tradit Hesychius. Nec movere quemquam debet quod κακίας apud Suidam scribitur. Nam apud eumdem κάϊκος ὄνομα ποταμοῦ pro Κάϊκος. Nec aliud pronuntiandum de Θρασκίας & κιρκίας. Sed loca, onde vocabula sumpserunt, nobis ignota sunt. Aristoteles in fragmento de signis tempestatum, κιρκίαν nominat, & Siculis Italisque ita dictum scribit thrascian ventum hunc, quia ex Circæo flaret: ἐν δὲ Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Κιρκίας, διὰ τὸ πνεῖν ἀπὸ τοῦ Κιρκαίου. Quæ tamen mihi mira sunt. Nam κιρκίας apud alios scribitur, nec κερκίας, aut κιρκίας fingi potest à κιρκαίου. Alii argesten esse volunt, alii vero inter utrumque collocant. Κάρβας quoque ventus apelioticus, vel apeliotes ipse à populo sic nominatus. Quidam caras eo nomine intelligi volunt. Unde καρβάζειν, καρικῶς λαλεῖν. Et καρβατίναι genus calcei à Caribus inventum. Aristoteles in Phœnice metatur illos χαρβάνας, à quibus κάρβας ventus. Quod ad chauri nomen attinet, vel chori, originem ejus ex Græcia petendam esse indicat adspiratio, cum qua scribi solet in omnibus antiquis exemplaribus. Libri certe omnes veteres omnium auctorum *chaurum* & *chorum* cum adspiratione scribunt, qui vulgo *caurus.* Hinc Isidorus ita appellatum refert: quod circulum ventorum claudat, ac veluti chorum faciat. Χωρὸς Græcum est idem quod χωρίτης, vel ἐγχώριος. Græce enim χῶρος locus: mutato accentu χωρὸς, pro χωρίτης: ut δῆμος populus, δημὸς idem ac δημότης. Indigenam significat ea vox & ἐγχώριον: ut apud Sophoclem χωρίτης ὄφις & Æschylo in Leone Satyrico Tragœdia:

Ὁδοιπόρων δήλημα χωρίτης δράκων.

Apollonius in Canopo:

Θρέψε δὲ τοιῶν ὁ γλυκὺς σε χωρίτης
Πλόος κομίζων δῶρα πλουσίου Νείλου.

An ergo χωρὸς ἄνεμος argestes idem quod ἰθαγενὴς, quod unus esset ex illis ventis, quos vocat Aristoteles ἰθαγενεῖς. Ut cives dicuntur ἰθαγενεῖς naturales illius loci & αὐτόχθονες, quibus opponuntur οἱ ποιητοὶ & civitate donati. Sic argestes unus fuit principalium & ἰθαγενῶν ventorum, non ex adscriptitiis & adscitis, suffectisque, quos νόθους Adamantius vocat. Aristoteles: Ζέφυρος δὲ ὁ τε ἰθαγενὴς, καὶ ὁ ἀργέστης καλούμενος. Quæ tamen aliter possumus interpretari, ut solus zephyrus ibi ἰθαγενὴς censeatur. Duos ventos ibi occiduos statuit, zephyrum ἰθαγενῆ, qui proprie occiduus, utpote ab occasu æquinoctiali spirantem, & alterum chaurum, sive argesten, qui non est ἰθαγενὴς ζέφυρος, nam cum septentrione participat suos flatus. Sic duos ἀπηλιωτικοὺς & orientales facit, unum ἰθαγενῆ, qui mere est orientalis, τὸν ἀπηλιώτην, ab æquinoctiali exortu procedentem. Ἀπηλιώτης δὲ ὁ τε ἰθαγενὴς ὁ ἀπὸ ἀνατολῆς ἰσημερινῆς καὶ εὖρος. Similiter & binos in parte meridiali agnoscit ventos, νότον ἰθαγενῆ ab ipso meridiano cardine proficiscentem, & λίβα, sive africum, qui non est merus meridianus, sed inclinat ad occasum hibernum. Ita omnino præstat Aristotelem intelligere. Χωρὸς autem de vento ἀπὸ τοῦ χωρεῖν habet nomen, quod cum impetu & violentia eat. Sic φορὸς ἄνεμος ἀπὸ τοῦ φορεῖν, quem *ferentem ventum* Latini appellant. Seneca: *Chauri violenta vis est & in unam partem rapax.* Thucydides τοὺς ἐντόνως καὶ ὀργῇ χωροῦντας vocat, qui in prælio incipiundo cum impetu proruunt & clamore, quibus opponit τοὺς μετὰ ῥυθμοῦ βαίνοντας, qui sedato ac elementi gradu in hostem eunt. Inde igitur χωρὸς ventus, Romanis *chaurus:* ut ὀρείχαλκον, *aurichalcum,* & similia. In ea tamen olim fui opinione, quum existimarem χῶρον hunc ventum à Chonibus gente OEnotrica, quorum regionem dictam Χωνίαν postea tenuere Lucani. Ventum ex ea parte flantem Thurii aut Tarentini Χῶνα vocaverunt. Unde Latinum *chorus* & *chaurus,* ut *Conus, torus.* Sed illud alterum verum est. Vetus auctor glossarum χωρὸς facit Græcum nomen de eo vento. Id prioris etymi veriloquium confirmat. Ἀργέστης vocatur Græcis. Concitatum & velocem significat. Ita exponunt grammatici Homericum illud, ἀργέσταο νότοιο. Quidam interpretabantur λευκονότου, quos reprehendit Hesychius: Ἀργέσταο νότοιο, οὐ λεγομένου λευκονότου παρὰ τὸ καλεῖν. Ὅμηρος γὰρ τέσσαρας οἶδεν ἀνέμους: ἔστιν οὖν ταχέος. Sed nihil prohibet ἀργέστην νότον apud Homerum accipere pro leuconoto, vel albo noto recentiorum, etiam si ille quatuor tantum ventos noverit. Leuconotus quippe non est venti nomen peculiare, nec ex iis quos ad priorem numerum addidit sequens ætas. Λευκόνοτοι austri sunt quasi anniversarii, qui certa stataque anni tempestate spirant, ut etesiæ; & nubila detergent serenitatemque reddunt. Theophrastus: διὸ ἐν βορέας μὲν ἐτησίαι γίνονται. Νότοι δὲ οὐ γίνονται, φαίνονται πῶς συμβαίνειν: οἱ γὰρ ὀρθονότοι οὗτοι καθάπερ ἐτησίαι ἐπιπνέουσιν, ὡς καλοῦσι λευκονότους, αἴθριοι γάρ καὶ ἀσυννεφεῖς εἰσι. Inde illud Horatii:

Albus ut obscuro deterget nubila cælo
Sæpe notus.

Ὁ λευκόνοτος, qui αἴθριος est, ac serenificus, ἀπὸ τοῦ λευκαίνεσθαι τὸν οὐρανόν. Noti illi quasi anniversarii sunt. De his intelligit auctor libri de Mundo: καὶ οἱ μὲν χειμέριοι, ὥσπερ οἱ Νότοι δυναστεύοντες, οἱ δὲ θέρους, ὥσπερ οἱ ἐτησίαι λεγόμενοι μῖξιν ἔχοντες τῶν τε ἀπὸ τῆς ἄρκτου φερομένων καὶ ζεφύρων. Quem locum sic reddidit Apulejus: *Equidem hiemales habentur ut noti: etesiæ frequentiores sunt æstate anni: septentriones ac zephyri tempestate veris. Ornithea venti appellantur aquilonum genus.* Ita ediderunt in postrema editione ex membranis Florentinis & aliis libris recognita. Spurcissime adhuc inquinata illa verba sunt, nec Græco, unde sunt accepta, respondent. In omnibus libris habetur scriptum *annis* pro *anni.* Totum eum locum sic rescribo: *Etesiæ frequentiores sunt æstate, animis septentrionis ac zephyri temperato. Veris ornithia venti sunt, Aquilonum genus.* Dicit etesias temperatos esse animis septentrionis ac zephyri, quæ Græci scriptoris sententia est, plane prodentis etesias communicare spiritus suos cum septentrione ac zephyro. Hinc argestas & chauros esse illos etesias plerique volunt. Nam chaurus inter septentrionem & zephyrum flat, juxta eam rationem, quæ octo ventos computat. Hesychius: Ἀργέσται οἱ ἐτησίαι. Vitruvius: *Circa favonium argestes, & certæ*

certis temporibus etesiæ. Proinde minime mirum esse debet, si etesiæ isti ab aliis ἀργέσται, ab aliis auctoribus appellantur βορέαι. Ex utroque mixtos ac temperatos habent flatus, septentrione & zephyro. Theophrastus anniversarios illos notos vernos facit, quos auctor de mundo hiemales. Puto corrigendum Theophrastum, & χειμερινοὶ in eo reponendum pro ἐαρινοί. Post brumam flare incipiunt illi leuconoti, sed non tam continui ac pertinaces sunt, ut esse solent etesiæ. Aristoteles Meteor. Lib. II. cap. V de etesiis ventis: γίνονται μὲν γὰρ οἱ καλούμενοι λευκόνοτοι τὴν ἀντικειμένην ὥραν, οὐχ οὕτω δὲ γίνονται συνεχεῖς. Etesiæ post solstitium incipiunt. Anniversarii noti τὴν ἀντικειμένην ὥραν. Ergo post brumam. De his capienda Nigidii verba apud Agellium capite de ventis: *Etesiæ & austri anniversarii secundo sole flant.* Nescire se fatetur Agellius quid ista sibi velint, *secundo sole flant.* Quid enim aliud hæc significant quam ignorantiæ confessionem? *considerandum igitur est*, inquit, *quid sit secundo sole.* Hoc igitur doceamus. *Secundo amne* dicitur homo natare, vel lembis navigare, qui prono amne labitur, & secundum cursum & vim fluminis.

> ---- *secundo defluit amni.*

Contrarium est *adverso amni natare*, & lembum adverso amne remigiis subigere, aut remulco trahere, contra cursum scilicet & impetum aquæ defluentis. Sic *secundo rheumate*, & *secundo vento* fertur navis, quæ eo tendit quo fert ventus, & rapit rheuma. Hinc *secundus ventus* pro favente ac ferente. Hinc *secundæ res* & *adversæ* per eamdem metaphoram. Ita *secundo sole* ventus flare dicitur, qui contra cursum solis non flat, sed à sole fertur. Quod clarius explicandum. Ventus, qui cum sole oritur, & à parte solis flat, & cum sole occidente cadit, is omnino secundo solo spirat. Quorumdam hæc fuit opinio omnem flatum à sole ferri, id est, secundo sole: inde nempe flare unde sol. Seneca lib. V. cap. IX. *Et ideo quibusdam videtur inde flatus esse unde sol. Hoc falsum esse ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, & contra ortum plenis velis navigatur. Quod non eveniret, si semper ventus ferretur à sole.* Aura est flatus matutinus, qui cum sole oritur, sed non semper à sole fertur, id est, secundo sole, vel ex ea parte unde sol oritur. Nam in omnem partem vehit, non in eam solam quam petit sol. Quibus placebat inde omnem esse flatum, unde solem, in argumentum advocabant etesias, qui à sole flant, hoc est, ut Nigidius loquitur, *secundo sole.* Nihil tamen eos argumento illo etesiarum juvari ibidem ostendit. Etesias cum sole oriente incipere, cadente ponere scribit Theophrastus: μετὰ τροπὰς δὲ οἱ ἐτησίαι: οἳ δ' ἅμα τῇ καταφορᾷ τοῦ ἡλίου λήγουσι, καὶ νύκτωρ μὴ πνεῖν αἴτιον τὸ τὴν χιόνα τηκομένην παύεσθαι ἀνομένην, καὶ νύκτωρ μὴ τήκεσθαι δυνάμενον. De austris quoque in genere scribit, ἄρχονται μὲν ἀπὸ ἀνατολῶν, συμπαραχωροῦσι τῷ ἡλίῳ, id est, sole exoriente incipere flatum, & usque ad occasum solem durare. Hoc tamen non satis est, ut dicantur etesiæ secundo sole flare, quod cum exortu solis oriuntur, & cum occidente desistunt, nisi etiam ex ea parte surgant, unde oritur sol. Quod non faciunt etesiæ, immo adverso potius sole flant, quam secundo. Eo tempore quippe regnant quo sol ab exortu solstitiali procedit, ipsi vero prodeunt ex contraria parte, ab occasu nempe solstitiali. Nam sunt argestæ. Sic contra cursum solis pergunt, ab occidente æstivo in orientem hibernum, tantum abest ut sequantur cursum solis, aut inde adveniant unde sol venit. Agellius loco quo supra tradit etesias ex alia atque alia parte cæli spirare, quod tamen haud scire se profitetur, an ex vulgi opinione temere dixerit. Deinde citat verba ea Nigidii quæ heic exponere satagimus. An igitur Nigidius intellexit etesias ex parte cœli, unde sol oritur, prodire, quum dixit eos *secundo sole flare*? Non aliter hæc oratio potest accipi nisi de etesiis cursum solis sequentibus, & inde orientibus, unde surgit sol, id est, ex oriente æstivo. Ab ea enim meta tum exoritur sol, cum etesiæ spirant. Atqui falsum id esse aperto pignore probavimus. Et temere loquutus est enim vulgo Agellius, qui ex alia atque alia parte cœli flare etesias pronuntiavit. Hoc si verum esset, ne sic quidem huic sententiæ possent accommodari verba Nigidii. Duplex solis cursus est, quotidianus & annuus. Ille cum mundo communis ab oriente in occidentem, hic solis proprius & peculiaris, quem annuo orbe conficit à septentrione in meridiem & è converso. A solstitio spirare auspicantur etesiæ, quo tempore sol descendit ex septentrionali circulo. Ab eadem plaga sunt etesiæ. Unde *etesia flabra aquilonum* Lucretio. Ergo secundo sole flant, id est, secundum cursum solis. Austri quoque anniversarii similiter secundo flant sole. Post brumam quippe spiritus suos excitant, à meridie prodeunt, quum sol quoque ex meridie cursu converso contra septentriones ascendit. Diverso intellectu aura, quæ ab ea parte surgit, unde sol, *secundo sole* spirare dicitur. Nam de altero cursu solis id accipiendum. Nec puto aliter hæc intellexisse quibus erat persuasum solem semper nubila ante se agere, & proinde flatum omnem inde esse unde solem. Quod de cursu quotidiano solis sensisse eos manifestum est. In argumentum hujus assertionis etesias advocabant, qui & ipsi à sole flarent, & secundo sole, sed secundum illum cursum, qui à septentrione fit in meridiem. Tum enim sole liquefactis in septentrionali parte nivibus impetum inde sumere etesias & indidem flare, ex qua parte sol eo tempore venit. Seneca de etesiis: *æstate incipiunt flare, cum & longius extenditur dies & rectis in nos radiis deriguntur.* Addit de nivibus, quæ tum regelantur in plaga septentrionali, quæ spiritus illos efflant qui etesiæ nominantur: *Sic impetum etesias sumere & ob hoc à solstitio illis initium est, ultraque ortum caniculæ non valent, quia multum è frigida cæli parte in hanc egestum est. At sol mutato cursu in nostram rectior tenditur, & alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille etesiarum flatus æstatem frangit.* His verbis explicat eorum opinionem qui argumento etesiarum nitebantur, eoque pervincere studebant omnem flatum à sole esse & secundum cursum solis ferri. Hi sic argumentabantur, communes quidem quotidianosque flatus diurnam sequi solis orbitam, etesias vero & anniversarios ad eam se componere semitam, quam annuatim peragit. Solem enim post solstitium mutato cursu ex aquilone reverti, & frigidum aërem, qui ex resolutis nivibus effluit, partim adtrahere, partim impellere. Eam causam creare etesias, qui hoc modo secundo sole flant, dum aut solem attracti sequuntur, aut præcedunt impulsi. Hæc fuere exponenda, nec paucioribus potuerunt, ut liquida res esset. Hos etesias, ut docui, alii zephyros, alii aquilones interpretati sunt, quia medii interpositi sunt aquilonis & zephyri, & argestæ videntur, vel chauri. Hinc est quod Lucanus *zephyros* appellat etesias, qui ostiis Nili in mare ingredientis contrarii sunt, quum soli aquilones, non veri zephyri ex adversum Nili ostia flatus suos directos habeant. Per zephyros igitur non intelligit ἰσημερινὸν ζέφυρον, ut vocat Aristoteles, qui ab æquinoctiali occasu flat, sed ἀργέστην ventum ζεφυρικόν, qui inter septentrionem & zephyrum spirat. Avienus in paraphrasi Dionysii ζέφυρον pro chauro accepit in his versibus de Achæis Ponticis:

> ---- Τορέται τε καὶ ἀλκήεντες Ἀχαιοὶ
> Τοὺς ποτ' ἀπὸ Ξάνθοιο, καὶ Ἰδαίου Σιμόεντος
> Πνοιαὶ νοσφίσσαντο νότοιό τε καὶ ζεφύροιο.

Sic legendum ex libris, non, ut vulgo est, καὶ βορέαο. Quod ratio non fert, nec situs locorum. Dicit Achæos illos raptos fuisse vento à Simoente & Xantho adusque extrema Ponti. At boreas eos illo ferre non potuit, qui poterat inde revertentes vehere. Ab Troia & Hellesponto usque ad initium Ponti auster eos vexit: deinde usque ad intimum Ponti recessum zephyrus. Sic partim noto, partim zephyro rapti sunt & evecti in ea loca Ponti & Scythiæ quæ nunc tenent. Avienus eum locum ita reddidit:

> ---- *Indeque Achæi*
> *Ab Xanthi ripis atque Idæo Simoente*
> *Inter Chauricrepas & scruposas convalles*
> *Transvexere larem.*

Mentem Græci poëtæ non vidit. Nec enim dicit eos inter convalles à chauro vento percussas sedem posuisse,

sed

sed in eas sedes asportatos esse flatibus austri & zephyri. Hinc tamen liquet ζέφυρον legisse in Græcis versibus, & pro chauro accepisse, qui unus est τῶν ζεφυρικῶν πολύ-μιτων, ad septentrionem declinans, quia illi Achæi delati sunt in septentrionalem regionem, in qua larem fixerunt. Apulejus: *Zephyrus vero, quem Romana lingua favonium novit, hic quum de æstivis partibus surgit, japygis nomine ciere solet.* Ita omnes libri eo loci legunt. Male corrigunt: *censeri*, alii *efferri* reposuerunt. *Ciere* pro vocari hic usurpavit. Nam inde frequentativum *citare*, quod est nominare & laudare, ut qui *auctorem citare dicitur.* Sic *clamare* pro vocare in lege Salica: *si quis alterum vulpiculam clamaverit.* Et apud Luxurium in epigrammatis: *ad convivium clamare.* Ceterum *ciere* proprie est inclamare & provocare, adhortari, & incitare. Ex Græco κίω, quod est πορεύω, & ad ambulandum provoco. Unde *citus*, ὁ ὠκύς. Nonius etiam *citum* divisum exponit, atque ita interpretatur apud Virgilium:

---- Cita Metium in diversa quadrigæ.

Sic etiam Donatum exposuisse notat Servius, qui rectè docet eum falli. *Citus* pro divitiis ab alia origine. Quod heîc docendum est, quandoquidem ventus huc nos detulit. *Citus* pro celeri, & veloce à verbo *cio*, quod ex Græco venit κίω, τὸ πορεύω. Et prima in eo syllaba brevis est. At *citus* pro divisus primam habet longam: idque ex verbo Græco antiquo descendit, χίω, quod alii χίζω: ut πείω, πείζω & similia. Pro χίω alii dicebant χίω, ut φαρίζειν pro σφαρίζειν: μάραγδος pro σμάραγδος: *chasteria* pro *schasteria*: *capisterium* pro *scaphisterium*. Ab illo igitur χίω, quod est divido & scindo, verbum caseom Latinum *cieo* & *cio*. Inde quoque appellata novitia litera Ionica Xi, quod ipsa sese dividat lineis decussantibus. Hinc *herctum citum* in antiquis legibus Romanis patrimonium divisum. Festi abbreviator: *Herctum citum quod fit inter consortes, ut in libris legum Romanarum legitur.* Sed ibi absque adspiratione legitur *erctum*, quum esse debeat *herctum*. Ergo in ea loquutione *herctum* significat patrimonium, *citum* vero divisum. Glossæ Græco-latinæ: διαιρέσεις ὑπαρχόντων, *herciscunt*. Male corrigunt, *herctus citus*. Immo, *hercti citus*, id est, patrimonii divisio. *Citus*, *ut accitus*, *rogatus* pro rogatione. Optimæ glossæ: *cienda*, διαμεριστέα. Utriusque vocis notio evidentior in altera ista formula, *hercto non cito*, quod significat patrimonio non diviso. Servius: *Donatus hoc loco contra metrum sentit dicens cita divisa, ut est in jure hercto non cito, id est, patrimonio, vel hæreditate non divisa. Nam citus cum divisus significat ci longa est.* Prisco jure Romano *consortium hercto non cito*, dicebatur de consortibus hæreditatis, qui in societate & communione bonorum manebant, hæreditatem defuncti pro indiviso inter se possidentes & fruentes. Societatem Pythagoricæ familiæ huic cohæredum consortio, quod *hercto non cito* fiebat, Agellius comparat lib. 1. cap. IX. *Sed id quoque non prætereundum est, quod omnes simul, qui a Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant, quod quisque familiæ pecuniæque habebat, in medium dabant, & coibatur societas inseparabilis, tanquam illud fuit antiquum consortium, quod jure atque verbo Romano appellabatur hercto non cito.* Sed ne fallaris, non hodie ita legitur in Agellii editionibus, quæ sic habent vulgo: *tanquam illud fuerit consortium, quod re atque verbo appellabatur κοινόβιον.* Tuam fidem lector, an non verisimile est ad eam faciem corrupisse verba illius loci monachum aliquem, cui in mentem fuit suum κοινόβιον? Eam, quam posuimus, scripturam liber vetus expressam plane repræsentat, hoc tantum differens quod legit, *erto non cito.* Societas illa *hercto non cito* inter cohæredes proprie fuit qui à communione discedere nolebant. Et sane *consortes* dicebantur quamdiu hæreditas divisa non erat. Glossæ: *consortes*, κοινόβιοι, σύγκληροι. Inde & *consortium* hæc societas & communio cohæredum. Contra *dissortes* postquam diviserant. Glossæ: *dissortes*, διακληρωθέντες. Ex eo *dissortiones* apud Paulum Festi epitomatorem *divisiones patrimoniorum inter consortes.* At *exsortes* ἄκληροι quasi exhæredes. Hinc *exsortium* Apulejo de Deo Socratis, ἡ ἀκληρία. *Incerta vacatione seu quadam exortio punitur.* Ita sane ibi legendum ex veteri codice, non ut alii habent, *exordio*. In illa igitur antiqua juris formula ac verbo, *hercto non cito*, quum *citum* significet divisum, *herctum* hæreditatem, patrimonium, & bona significare utique debet. Antiqui *forctum* dicebant pro bono, unde *forctus* qui bonus & frugi. Festus: *Forctus frugi & bonus, sive validus.* Ita legendum ex optimo exemplari manuscripto. In XII. Tabulis: *Sanatibus idem quod forctibus jus esto.* Sequens ætas Latii *fortem* dixit pro forcte. At *forctis* proprie bonus & frugi à *forcto*, quod bonum intelligitur. Ex eo *Forctunus*. Unde *Fors forctuna*, id est, bona. Recentiores absolute *fortunam* de bona proprie ac secunda prosperaque. Hinc *fortuna* pro bonis. Glossæ: *Fortuna*, τὰ ὑπάρχοντα.

Quo mihi fortunas, si non conceditur uti.

Hæc omnia ab eadem origine *forcto*, quod etiam *horctum* dixere. Festus: *Horctum & forctum pro bono dicebant.* Sic *forda* & *horda*: *fœdus* & *hædus*: *farıolus* & *hariolus*: *fostia* & *hostia*: *fostis* & *hostis*: *folus* & *holus*. Illud antiquius, hoc posterioris ætatis. Ita *forba* antiquis Latinis quæ Græcis φορβή, recentioribus *herba*. Hesychius: φορβή, βοτάνη. Ad eumdem modum vetustas *forctum* & *horctum* dixit pro bono, quod sequuta ætas *herctum* & *hertum* pronuntiavit, atque etiam sine adspiratione *erctum* & *ertum*. Ab eodem fonte manavit & *ferctum* pro genere libi, quod bonum esset, τὸ χρηστόν. Unde πόπχρηστα liba sunt, & χρηστὸν μελίτωμα Homero. Hinc compositum genus libi *struefercium*, quasi *struem bonam* dixeris. *Fertum* alii vocant, & *struefertum*. In veteri inscriptione: *Porcam & agnam struebus & fertis.* Indidem est & *fertilus*. Apud poëtam veterem *fertilitas barbara* pro omnium rerum bonarum copia. Prisci *foro* dicebant pro fero, ut *voto* pro veto. Inde *forctum*, & *fortum*, quod in sequenti ætate *ferctum* & *herctum* appellatum pro bonis & hæreditate, ut in illa formula *hercto non cito*. De cohæredibus, qui herctum inter se non ciebant, hoc est, hæreditatem & bona defuncti non dividebant. *Hercti cito*, aut *non cito* nulla hodie mentio in Jurisconsultorum libris quos nobis solos esse voluit notos Tribonianus, in cujus Digestis titulus est *Familiæ Erciscundæ*. Qua in voce mirabilis admissa est corruptio, cujus auctor ipse fortasse Tribonianus, quum antiquum verbum non caperet, quo usi Jurisconsulti. Hæc actio *familiæ erciscundæ* ex lege XII Tabularum constituta fuit cohæredibus & consortibus à communione discedere volentibus, qua inter eos res hæreditariæ dividerentur. Qui igitur a consortio *hercto non cito* discedere volebant, & *herctum citum* habere, id est, hæreditatem divisam, ea actione experiebantur, *familiæ erciscundæ.* Tota hæreditas eo judicio dividi petebatur, non sola familia. Jurisconsulti veteres *familiam* non hæreditatem universam intellexere, sed eam tantum, quæ in numero servorum consistit. Ulpianus: *Familiæ appellatione omnes qui in servitio sunt continentur, etiam liberi homines qui ei bona fide serviunt.* Nec alius auctorum veterum fuit usus. Glossæ: *familia*, οἰκετεία. Hirtius de Bello Hisp. *Familiam & libertos convocavit.* Ibidem: *Scapula totius seditionis familiæ & libertorum caput.* Phædrus:

Æsopus cum esset solus domino familia.

Idem: *hominem numinis, familia exornat*, id est, famulitio. Nam *familiam* antiqui dicebant famulorum turbam. Neutiquam igitur mihi fit verisimile solius familiæ appellatione eam actionem constituisse duodecim Tabulas, quæ universæ hæreditatis ac totius patrimonii divisionem spectabat. Agellius familiam à pecunia apertè distinguit: *quod quisque familiæ pecuniæque habebat, in medium dabant.* Sæpè occurrit apud auctores familia & pecunia junctim posita ad designandas hominis divitias. Atque ita hæc distinguuntur in duodecim Tabulis: *Paterfamilias uti ei super familia, pecuniaque sua legassit, ita jus esto.* Familiæ, & pecuniæ nomine tum universa bona comprehendebantur. Nam eorum divitiæ in pecore consistebant. Varro: *A quibus ipsa pecunia nominata est, nam omnis pecuniæ pecus fundamentum.* Ulpianus, quum legem illam citaret, ita retulit: *uti legassit super pecunia tutelave rei suæ, ita jus esto.* Phædrus.

— cupidissime
Ad se recepit, veste, nummis, familia,
Hominem exornavit.

Agellius lib. XIX. cap. 5. *Græcus quispiam dives ex Asia, magno, ut videbamus, cultu paratuque rerum & familia.* Idem lib. XVIII. cap. I. *Quoniam & corporis integritas sanitasque, & honestus modus formæ, & pecunia familiaque & bona existimatio, ceteraque omnia corporis & formæ bona necessaria viderentur perficiendæ beatæ vitæ.* Sic hæc legenda. Apulejus in Floridis de Cratete: *lectum genus, frequens famulitium, ipse bene vestitus, bene præditus*, id est, bene nummatus. Frustra sunt qui legunt, *bene prædiatus*. Eam nos alibi asseruimus. Præterea *ercisco*, quod pro dividere positum putant in ea loquutione, nihili verbum est, & cœlo ignotum Latino in ea significatione. Vetus tamen, ut dixi, error ab ipso Triboniano, qui non assequebatur priscam illius actionis lectionem. Paulus Festi abbreviator, ubi explicat quid sit in antiquis legibus, *erctum citum*, his verbis: *Erctum a coercendo dictum, unde & erciscunda & ercisci. Citum autem à ciendo vocatum.* Nugæ, nugæ. Immo *erctum* significat patrimonium: *citum* divisum. Inde *hercto non cito*, bonis hæreditatis non divisis. Hinc actio illa duodecim Tabularum, quæ dabatur hercto ciundo, id est, hæreditati dividundæ, ita conceptam fuisse liquet: *Familiæ, hercto, ciunda*, id est familiæ, & reliquorum bonorum, quæ *hercti* nomine comprehenduntur, dividundorum. Hoc loquendi genus quum Tribonianus non caperet, id mutavit in *familia erciscunda*, & putavit id esse familiæ dividendæ. Ab eo Philoxenus in glossis *erciscunda* exponit *διαιρετέον*. Forte etiam in Duodecim Tabulis scriptum fuit, *Familia Ercti ciscunda.* Nam *cisco* idem quod *cio* pro divido: & *ciscunda* pro *ciunda* dividenda. Glossæ: *ciunda, διαμεμερισμένη*. Ab antiquioribus id habet: at illud *erciscunda* ex Triboniano, qui fortasse hanc vitiosam scripturam reperit in libris Jureconsultorum, qui tum extabant, *erciscunda*, pro *ercticiscunda*, vel *ercticiscunda*. In ea actione *familiam* præposuerunt Tabulæ duodecim, quia nobilissima hæc pars patrimonii, quæ in servis, qui sunt homines, consistit. Deinde quum dicere deberent, *Familia hercti ciscunda*, ad nobilius genus retulerunt quo familia nuncupatur. Sic apud Lucanum lib. I.

.... Hinc leges & plebiscita coacta.

Ita Priscianus accepit, leges & plebiscita vi coactas esse. Posset tamen videri scripsisse Lucanus.

—— hinc leges & plebis scita coacta.

Plebis coactæ scita. Similes tamen loquutiones priscis usitatæ & Grammaticis notæ. Ut *feminas & pecora ducendas habebat.* Talis in ea formula loquutio: *Familiæ, ercti ciscunda.* Posset etiam aliquis *circundam*, vel *ciundam* ibi accipere pro divisione. Ut *præbenda* pro præbitione in glossis: *præbenda, παροχή* & *fubrigenda, πυμεία* & alia quæ alibi observamus. Idem glossarum auctor *erciscundam διαίρεσιν* interpretatur quod est pro *ercticiscunda*, bonorum vel patrimonii divisio. Sed alterum malo, & vetustatem magis redolet. Hæc optima inquies, & memoratu notatuque digna: sed, quæ communio ventorum cum hercto cito? Dicam tibi. Ventis illis multum ac diu jactatus in vasto mari, quum jam ex propinquo portum viderem, ecce me improvisus turbo à recto cursu rapuit transversum, & ad hoc littus ejecit. Nunc idem ventus in altum me refert. Absolvamus locum Apuleji, qui dedit initium huic ἐκβολῇ λόγου. *Hic cum de æstivis occiduis partibus surgit, Iapygis nomine cieri solet. At ille, qui propior est æquinoctiali plagæ, notus & aquilo.* Hæc non tantum in vitio & corruptela, sed in defectu & lacuna. Desunt enim, quæ de zephyro vel favonio sequebantur, qui plagæ æquinoctiali propior est, & de africo, qui Græcis λίψ dicitur, & ab occasu hiberno ducitur. Tum principium aquilonis consequenter scriptum erat. *Notus* ille hic νόθος & expungendus. Labem ipsam & lacunam sarcire ac solidare absque ope vetusti codicis saltem verbis Apuleji non possumus. Quum ceteri fere omnes auctores ἀργέστην cum appellari Græce consentiant, qui Latinis est *chaurus*, Seneca diversos putavit: *Chorus ventus, qui apud quosdam argestes dicitur. Mihi non videtur, quia chori violenta vis est, & in unam partem rapax, argestes fere mollis est, & tam euntibus communis, quam redeuntibus.* Vitruvius quoque distinguit: *Circa favonium argestes & certis temporibus etesiæ. Ad latera chauri circias & chorus.* Argestes propior favonio: chaurus septentrioni. Indidem tamen veniunt modica tantum inclinatione diversi. Hic est igitur chorus, quo solo flante ab Indiæ promontorio Gades usque navigari Plinius scripsit, & post eum Solinus hoc loco, converso nempe mundi statu, & mutato ventorum situ flatuque.

Dummodo ab eo promontorio Indiæ cursus dirigatur.] Ridicule. Dicit Plinius simpliciter in ea navigatione quæ ab India Gades cursum habet, ab Indiæ promontorio, quod Lepte Acra dicitur ad insulam Malichu esse quindecies centena milia passuum. At hic ait eam navigationem omnino fieri solius chori flatibus, dummodo solvatur ab eo promontorio Indiæ. Quod est mirum in modum absurdum ac ridiculum. Promontorium autem illud non Indiæ, sed sinus Arabici in parte Troglodytarum. Stephano Δρέπανον ὄρος Ἀιθιοπίας. De hoc intelligendum.

Quod alii Leptam Acram, alii Drepanum nominaverunt.] Ita Plinius: *Quod vocatur Lepte Acra, alii Drepanum.* Immo Λεπτὴ ἄκρα & Δρέπανον duo diversa promontoria Arabici sinus.

Ab Indica promontorio ad Malachum insulam.] Scripti omnes Solini libri: *Malichum insulam.* Plinius: *ad Malchu insulam.* Ptolemæo Μαλιχοῦ. Legendum Μαλίχου. Atque ita reponendum in Plinio: *ad Malachu insulam.* Melius dixisset: *ad Malicha*, vel *Malichi insulam.* Videtur autem existimasse insulæ illius nomen in ου terminari appellarique Μαλίχου. Atqui subaudiendum νῆσος, ἡ Μαλίχου νῆσος, *Malicha insula.* Nomen habuit ab aliquo Malicha, sive regulus illius insulæ fuerit, sive alius quicunque. Ita multæ aliæ insulæ in illo sinu denominatæ, Ἀσου, Συκαρίλου, Πολυβίου, Σιμαγδίνου, Ἀδάνου, quæ nomina sunt hominum propria, à quibus eæ insulæ vocatæ sunt. Sic in Erythræo mari Διοσκορίδου νῆσος, Ζηνοβίου, Ζηνοβίς. *Zenobii & Dioscoridis insulas* Latine dici oportet, non *Zenobiu* & *Dioscoridu*, nisi ad antiquum illud respiciamus, *Menandru, Apollodoru*, quod Plinio in mentem non puto fuisse. Sic Ἀλαλαίου νῆσος in eodem sinu Arabico, *Alalæ insula.* Taprobane insula olim vocabatur Παλαισιμούνδου, subaudiendum νῆσος, *Palæsimundi insula.* Sic ἡ Μούνδου apud auctorem peripli, *Mundi emporium*, ut Μάλαος ἐμπόριον. Pessime hoc loco Solinus *Malichum insulam* appellavit. Μαλίχας, vel Μάλιχος nomen proprium, & contracte Μάλχος. Quod regem significare notum est. Porphyrius Philosophus, Μάλχος cognominatus. *Malchus* sophista Byzantinus. Μάλχος qui vitam Pythagoræ conscripsit, & alii multi, ut Μάλχον Evangelii prætercam, quem exauriculavit Petrus. Peripli auctor Nabatæorum Regem Μαλίχαν vocat, & proprio suo nomine ita vocatum ostendit: δι' ἧς ἐστὶν εἰς Πέτραν πρὸς Μαλίχαν βασιλέα Ναβαταίων. Hirtius de bello Alexandrino *Malchum* nominat regem Nabatæorum: *Equites ab rege Nabatæorum Malcho evocat.* Sic Μαλίχας & Μάλχος idem nomen. Apud Romanos quoque *Rex* fuit gentilitium & proprium nomen, ut ille *Rex Rupilius.* apud Horatium. *Princeps* etiam nomen tibicinis apud Phædrum:

Princeps tibicen notior paulo fuit.

Hodie quoque sunt qui *Reges, Principes, Comites, Duces & Barones* in suo gentilitio vocantur nomine.

Pag. 63. B. *Ad Malichum insulam affirmat esse quindecies centena milia passuum.*] Perperam legitur apud Plinium: *quindecim milia passuum.* Qui hinc corrigendus est.

A Malacho ad Scheneon.] Libri: *a Malichu*, pro *Malicho.* Nam *Malichum* insulam ante dixit. Nisi ibi sit legendum: *ad Malichu insulam.* Sed rectius scripsisset: *ad Malichi insulam.* Et hoc loco: *a Malichi insula.* Plinium tamen sequutus est ad hunc errorem præeuntem. *Sceneon* in illo sinu non invenio. Forte: Σκηναίων, *Scenæon.* Sed aliter Plinius: *ad locum, quem vocant Scenos*, id est, Σκηναίους. Male Solinus: *ad Sceneon*, qui dicere debuit, *ad Scenæos.*

Inde

Inde ad insulam Sadanum.] Libri: *Adana.* Hinc Plinius emendandus: *Inde ad insulam Adanu centum quinquaginta milia passuum.* Non recte est: *ad insulam Sadanam.* Ptolemæo νῆσος Ἀδάνα dicitur, id est, *insula Adana*, non *Adanu*. Ἀδανὶς vel Ἀδανὸς Græcum est vocabulum. Hesychius: Ἀδανὸς ἀσφυρόνιος. Ἀδανὰ εἰς κόρον ἀγοράζειν ἐστὶ τὸ ἀδ(ε)ιν ὁ ἢ Σώφρων τὴν αὐτὴν ἀδανὸν φησί. Inde Ἀδάνα, vel Ἄδανος nomen proprium. Plerisque autem illis insulis Arabici sinus & rubri omnia imposita Græca ab Alexandrinis mercatoribus qui in Indiam navigabant, aut à gubernatoribus, vel etiam ducibus, quos mittebant Ptolemæi reges ad ea maria exploranda, & navigationem Indicam periclitandam. Hinc pleræque earum ab iis cognominatæ sunt, qui primi eas detexerunt, aut navem ad eas adpulerunt, vel in eas descenderunt. Ἀλαλαίου νῆσοι, Διοδώρου, Ἄστε, Τιμαγένους, Σωσιππου, Ζηνοβίου, Διοσκορίδου, Μαλίχου, Ἀδάνα & similia alia nomina, quæ omnino Græca esse palam est.

Sic confici ad apertum mare.] Ab initio scilicet Arabici sinus, ubi intimus ejus est recessus usque ad apertum mare, quod est ultra sinus illius angustias & fauces, unde terras irrumpere auspicatur ille sinus. De longitudine igitur Arabici sinus, quatenus patet ab intimo recessu usque ad apertum mare, hanc mensuram accipi par fuit apud Jubam, non ejus esse navigationis, quæ ab India Gades usque conficitur, ut hariolatus est Plinius. Post fauces Arabici maris incipit vastum & apertum mare. Eæ angustiæ τὰ στενὰ τῆς Δειρῆς dicebantur, cui respondebat ex adverso *Ocelis* in Arabico littore. Nam Δειρὴ promontorium in Æthiopiæ parte. Sed ab illis faucibus adhuc conductum & angustum mare usque ad Mosylum promontorium, ubi trajectus ducentorum ferme stadiûm est. Ultra has angustias Mosylici sinus mare jam expanditur ac aperitur ingens. Angustiæ τῆς Δειρῆς non plus patebant quam in stadia sexaginta, hoc est, octo milia passuum. Plinius cap. XXIX, quattuor tantum milibus eas angustias taxat, quæ triginta tantum essent stadia. Sed ibi corrigendum: *angustias VIII. milibus passuum.* De sinus Arabici angustiis loquitur, quæ στενὰ τῆς Δειρῆς Græcis dicuntur. Strabo lib. XVI. τὰ ἢ Δειρῆς στενὰ συνάγεται εἰς σταδίους ἑξήκοντα. Tradit ibidem non eas proprie sinus Arabici angustias fuisse habitas, sed alias paulo ulteriores, ubi transitus à continente in continentem ducentûm est stadiûm: οὐ μὴν ταῦτα γε καλοῦσι νυνὶ στενὰ, ἀλλὰ προσπλεύσασιν ἀπωτέρω καθ' ὃ τὸ μὲν διάρμα ἐστὶ τὸ μεταξὺ τῶν ἠπείρων διακοσίων που σταδίων. Hæ sunt Mosylici sinus angustiæ, quas pro faucibus Arabici sinus observatas tum & habitas notat Strabo, quum antiqui τὰ τῆς Δειρῆς observarent & os sinus Arabici inde incipere facerent. Plinius: *promontorium & sinus Mosylicus quo cinnamomum devehitur. Huc usque Sesostris exercitum duxit.* Immo angustias Dires non est prætergressus, & per eas transiit, non per illas Mosylici sinus. Strabo: μετὰ ἢ ἄκραν τὰ στενὰ πρὸς τὴν Αἰθιοπίαν Δειρὴ καλουμένη, καὶ φασὶν ἐνταῦθα στήλην εἶναι Σεσώστριος μηνύουσαν ἱεροῖς γράμμασι τὴν διάβασιν αὐτοῦ. Idem Plinius de his angustiis Dires: *faucesque oriente hiberno obversas alii XI. milibus alii VII. alii duodecim mil. passuum patere.* Hæ sunt quas supra docuimus Strabonem dicere in stadia sexaginta patere, hoc est, octo milia passuum. Melius igitur eo loco scriberetur ex codicibus: *alii VII. mil. alii XV. patere.* Quod tamen non de iisdem angustiis proditum fuisse puto. At Mosylici sinus angustiæ viginti sex milibus patebant cum aliquot stadiis. Scripserat igitur fortasse Plinius: *alii VIII. milibus, alii XXV. patere*, ut duas illas angustias confuderit. A faucibus autem Mosylici sinus initium capere Arabicum sinum plerique censuerunt teste Strabone, quia primores istæ angustiæ sunt, quibus contrahitur apertum mare, quæque velut ostia habentur εἰσβολῆς, quibus terras intrat illud mare. Nec obstat quod illæ τῆς Δειρῆς arctiores sunt, illæ quippe primæ sunt. In Mosylico sinu hæ: illæ in Aualite. Auctor periplii: πλεῖστος μὲν ὁ λεγόμενος Ἀυαλίτης, καθ' ὃν καὶ στενώτατος ἐστὶν ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς εἰς τὸ πέραν διάπλους. Et paulo ante: ὁ Ἀραβικὸς κόλπος κατὰ τὸν Ἀυαλίτην μάλιστα στενοῦται. In altera parte harum faucium Dire promontorium, in altera versus Arabiam Ocelis. Post Ocelim sinum dilatari & in mare apertum pandi scribit idem auctor: μετὰ ἢ Ὄκηλιν ἀνοιγομένης πάλιν τῆς θαλάσσης εἰς ἀνατολὴν, καὶ κατὰ μικρὸν εἰς πέλαγος ἀποφαινομένης. Ubi πέλαγος apertum & altum mare significat, cui vox κόλπος opponitur. At Strabo non ab Oceli, sed à Mosylo promontorio sua ætate apertum mare incipere creditum tradit.

Qui ob solis flagrantiam maximam partem istius regionis ferunt incessam.] Alia editio: *qui solis flagrantia maxima parte istam regionem.* Vel etiam: *maximam partem istam regionem.* Quod est ἀρχαϊκώτερον. Plinius: *Reliqui omnes propter solis ardorem navigari non posse crediderunt.* Nemo quisquam, ut opinor, dixit, sinum Arabicum navigari non posse propter solis ardorem, quem jam olim navigationibus & ab utroque quidem latere frequentari solitum constat. Atqui Juba de illius sinus navigatione agebat, quæ non oras legit, sed per insulas & medium sinum dirigit cursum. In eo cursu navigabatur præter Κατακεκαυμένην, quæ insula erat Arabici sinus deserta propter ardorem, & ex eo sic appellata. Plinius pro ea regione accepit, quæ sub zona torrida sita est, quam Κατακεκαυμένην & Διακεκαυμένην prisci geographi vocant, quamque ideo habitari non posse credebant. Hac φαντασίᾳ permotus Plinius τὸν πλοῦν Arabici sinus, in quo occurrebat Κατακεκαυμένη νῆσος, convertit in eam navigationem, quæ ab India Gades usque per mare meridianum olim à quibusdam confecta proditur, in universum vero incognita tum, & inexplorata penitus fuit. Quæ incredibilis est mentis cæcitas, in tanto præsertim viro. Nam de Solino, qui eum sequitur, mirandum minus. Agebat fortasse Juba eo loco de navigatione Arabici sinus, quæ ab ipso intimo ejus recessu initium cursus ducebat. Hæc raro tentata veteribus propter difficultatem navigandi in illo sinu. Ea re qui Indiam ex Ægypto petebant, navigationem suam ab ipso μυχῷ sinus non exordiebantur, sed Nilo Copton descendebant, à Copto pedestri itinere camelis ibant per diversas mansiones, atque hydreumata usque ad Berenicen portum sinus Arabici. Ab eo portu navigare per illum sinum incipiebant. Primus Philadelphus viam illam aperuit à Copto Berenicen & mansionibus instruxit. Strabo lib. XVII, quia difficilis esset sinus Arabici ab ipso μυχῷ navigatio: λέγεται ἢ ὁ Φιλάδελφος πρῶτος στρατοπέδῳ τεμεῖν τὴν ὁδὸν ταύτην ἄνυδρον οὖσαν, καὶ κατασκευάσαι σταθμοὺς, ὥσπερ τοῖς ἐμπορικοῖς ὑδρεύμασι, καὶ διὰ τῶν καμήλων: τοῦτο ἢ πρᾶξαι διὰ τὸ τὴν ἐρυθρὰν δύσπλουν εἶναι, καὶ μάλιστα τοῖς ἐκ τοῦ μυχοῦ πλοϊζομένοις. Hoc est igitur, quod dicebat Juba, eum sinum navigari non posse priscis creditum. Quod Plinius accepit de navigatione ab India ad Gades. Postea πλοῦς ille frequentatus fuit, & magis quidem qui per medium sinum quam qui per oras sumeretur. De hac navigatione Jubam loquutum esse argumentum est quod choro vento fieri dixerat. Chorus autem ventus ab intimo recessu sinus usque ad apertum mare navigantes fert. Sinus quippe Arabicus, ubi terras intravit rubro mari emissus, recta tendit contra chori flatus & Ægyptum. Proinde eum sinum navigantes à parte Ægypti & ab intimo ejus μυχῷ ad fauces, & usque ad mare apertum choro flante vehi necesse est.

Ut mercaminum ibi transitus infestari ex Arabicis insulis doceat, quas Ascitæ tenent Arabes.] Plinius: *quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati.* Præter ardorem, propter quem eam navigationem veteribus celebratam non fuisse, quasi ex Juba tradit Plinius, etiam Ascitas Arabas ex insulis commercia infestare dicit. At Solinus hoc loco in argumentum trahit ea loca navigari solita, quia mercantium transitum infestarent Arabes Ascitæ. Quod reluctari ait plurimorum opinioni, qui maximam partem illius regionis ob solis flagrantiam navigari non posse putaverunt. Hæc non est Plinii mens, multo minus Jubæ, quam Plinius non est assequutus, ut ille Plinium non intellexit, nec expressit. In toto eo cursu, qui ab India Gades per meridianum pelagus tendit, præter ardorem zonæ torridæ τῆς κατακεκαυμένης, quo navigantes male habentur, etiam eos infestari ab Arabibus Ascitis tradit Plinius. Mirum

tamen ubi Arabes possint occurrere ab India Gades petentibus. Sed hæc insignis hallucinatio Plinii. Exsequebatur Juba navigationem sinus Arabici à promontorio ejus Drepano usque ad apertum mare, eamque tantum, qua cursus tenetur per medium sinum, non eam, quæ utramvis oram legit Æthiopicam aut Arabicam. Arabici igitur sinus μέσον πλοῦν eo loco describebat Juba, non παράπλουν. Ergo qui medium illum cursum teneret Ascitis Arabibus infestari dixit, qui navigantes ex insulis impetebant. Contra ea peripli illius maris scriptor prodit τὸν μέσον πλοῦν Arabici sinus tutiorem & faciliorem esse τοῦ παράπλου. Nam præterquam quod oræ navigatio portubus ferme caret, & scopulis cautibusque inaccessa est, infamem esse latrocinio quorumdam hominum, qui oram accolunt Æthiopicam, ex rapto viventium, à quibus negotiatores qui propius oram navigant, aut ex medio cursu in littus ejiciuntur, expilari solent & in servitutem abduci, Κανραῖται appellari ait. Idcirco medium πλοῦν eligi, ut præstabiliorem ac tutiorem. Διὸ καὶ συμπλεόντων μέσον πλοῦν κατεχόμενοι, καὶ εἰς τὴν Ἀραβικὴν χώραν μᾶλλον παροξυνόμενοι ἄχρι τῆς κατακεκαυμένης νήσου. Præterea, Ascitæ illi populi nihil nocere possunt Arabicum sinum navigantibus, quum in contraria parte maris statuantur à Ptolemæo in Sachalite sinu ad promontorium Syagrum. Indici maris ille sinus, vel Erythræi potius, & longe ab Arabico. Ptolemæus: μεθ' ἣν ἡ Σύαγρος ἄκρα μέχρι τῆς θαλάσσης Ἀσκιτῶν. Idem de sinu Sachalite: ἐν τῷ Σαχαλίτῃ κόλπῳ, ἐν ᾧ καλύμβοις (?) ἐπὶ ἀσκῶν διαπλέειν. De his Ascitis intelligit. Nam inde nomen invenerunt, quod ἐπὶ ἀσκῶν διαπλέουσι, super utribus navigant junctis, & pontili strato tabulatis. Arabes autem sunt & in Arabia colunt, sed longe ab isto Arabico sinu, cujus navigationem scripto prodidit Juba à Drepano promontorio ad fauces usque & apertum mare. Sed Plinius omnia hæc sedibus suis convulsa permiscuit, & turbavit. Promontorium Arabici sinus Drepanum cum Lepte Acra in Indiam jussit concedere. Ascitas ex sinu Sachalita in sinum Arabicum migrare fecit. Δίρην mutavit in Γάδειρα. Insulam Κατακεκαυμένην voluit esse regionem, zonamque Διακεκαυμένην. Navigationem Arabici sinus ab intimo ejus recessu usque ad fauces convertit in eam navigationem, quæ ab India Gades contendit. Chorum ventum, qui ab occidente æstivo in Indiam flat, ferentem favorabilemque esse cogit ab India in occidentem pergentibus.

Nam bubulis utribus contabulatas crates superponunt.] In quibusdam: *supponunt*. Sed illud verius. Plinius: *Arabes Ascitæ appellati, quoniam bubulos utres binos sternentes ponte, piraticam exercent sagittis venenatis*. Vocat Plinius *pontem* tabulas junctas, & utribus superstratas. *Utres ponte sternere* nihil aliud est quam utribus junctis tabulas stratas superponere. Hinc *pontile stratum* apud Vegetium tabulatum, quo stabuli pavimentum constratum est. Inde Græcia recentior ποντιλῶσαι verbum finxit, pro ponte sternere, vel pontilem stratum facere. Mauricius: ποντιλῶσαι ἤτοι καταστρῶσαι. Et ποντίλον, vel ποντίλιον dixerunt *pontilem stratum*, vel pontem. Nam & *pontem* pro pontili strato, vel tabulato posuerunt. Glossæ: Ποντίλιον, *pontem*. Ut hoc loco Plinius: *utres bubulos ponte sternere*. Hinc & ποντίλια etiam usurparunt pro quibuslibet tabulatis etiam si ad speciem pontis strata non essent, sed suspensa. Leo in Tacticis: ὁ ποντίλος, ἤτοι ξύλα κρεμάμενα. Sed hæc alibi. *Contabulatas crates* heic vocavit Solinus. Quod absurdum & falsum. Nescivit, quid essent proprie crates. Hæ textiliæ sunt, & diversæ utique a tabulatis, quæ non aliud sunt quam tabulæ junctæ & stratæ. Forte scripserat Solinus: *bubulis utribus contabulatos stratus superponunt*. Hæc recta emendatio fuerit, si modo volumus meliorem eam fuisse quam fuit. Pontium ex utribus factorum usus olim fuit apud diversos populos, fluviis transnatandis, & præcipue in bello. Auctor Anonymus de rebus bellicis, Ἀσκογέφυρον vocat pontem ex utribus junctis factum contabulatumque. Verum de his alio loco. Auctor peripli de navigiis Arabum Ascitarum: τοῖς δὲ ὁ φερόμενος ἐν τῇ χώρᾳ Ἀσκῖται εἰς αὐτὴν ὥσπερ ἐνδοχεῖον κατάγονται καμήλοις τε καὶ σχεδίαις δερματίναις ἐξ ἀσκῶν καὶ ἀσκῶν. Ascitas tamen ille non nominat. Sed non dubium est Ἀσκίτας eos appellatos Arabas, qui hujusmodi ratis genere uterentur.

Prætereuntes impetunt sagittis venenatis.] In aliis codicibus: *infestant*.

Habitari etiam addidit Æthiopia adusta Troglodytarum & Ichthyophagorum nationibus.] Immo non ibi fuere Æthiopiæ adusta, ubi Ichthyophagi & Troglodytæ colebant. Nec hoc Plinius dixit: *Gentes Troglodytarum idem Juba tradit Therothoas a venatu dictos, miræ velocitatis, sicut Ichthyophagos natantes ceu maris animalia*. Ichthyophagi illi & Troglodytæ oram accolebant Arabici sinus. Unde igitur sumpsit hic noster adusta esse Æthiopiæ, quæ isti populi incolerent? Plinius paulo ante in describenda navigatione sinus Arabici: *a promontorio Indorum præter exusta ad Malacin insulam*. Ea exusta Troglodytis, de quibus paulo post sequitur, & Ichthyophagis habitanda dedit. At exusta illa Plinii insula fuit Arabici sinus Κατακεκαυμένη dicta apud Jubam. Peccat heic etiam Solinus quod Troglodytas & Ichthyophagos velut diversas nationes recenset, quum Plinius inter gentes Troglodytarum Ichthyophagos ponat, ut & Therothoas. Et sane Τρωγλοδυτική multas gentes comprehendebat, variis appellatas nominibus, ut ex Agatharchide, Strabone & Diodoro constat. Gentem Troglodytarum Θηροθόας Plinius a venatu & velocitate dictos putavit. Sed inepta & absurda hæc compositio. Forte θηροθόας scripserat Juba à venandis illis feris, quæ θῶες dicuntur. Nec recta sic tamen compositio. Θωοθῆραι potius dicendi forent, ut ἐλεφαντοθῆραι in eadem Troglodytice. Et sic in aliis. Non enim θηρόσκιος dicitur gnomon, sed σκιοθήρας. Nec θηραλέξεις, sed λεξιθῆραι, qui dictiones aucupantur & verba. Inde verbum λεξιθηρεῖν apud Agellium lib. 11. cap. IX. *Nimis minute ac prope etiam subfrigide Plutarchus in Epicuro accusando λεξιθηρεῖ*. Sic ibi legendum, non, ut est vulgo, λέξεις τηρεῖ. Apud Epiphanium λεξιθηρεῖν sæpe hoc significatu legitur, qui & λεξιθήρας multis locis vocat vocularum aucupes, & qui omnia πρὸς λέξιν accipiunt, quod vulgo dicimus *ad literam*. Sic ὀρνιθοθῆραι, ἰχθυοθῆραι, σπογγοθῆραι, λεοντοθῆραι, & similia. Sed & θηριοθῆραι dicebantur qui feras venantur, ἀπὸ τοῦ θηρᾶν τοὺς θῆρας. Hesychius: θηροθῆραι, θηρευταί. Idem tamen etiam notat θηραλέξην pro eo qui recta compositione dicitur λεξιθήρας. Θηραλέξης, ὁ τὰς λέξεις θηρώμενος. Eodem modo & θηροθόας appellari possent, qui thoas venabantur. Vix tamen aliter mihi persuaderi si vero, quin legendum sit apud Plinium: *Gentes Troglodytarum idem Juba tradit theratas a venatu dictos, miræ velocitatis*, id est, Θηρευτάς. Hæ sunt Troglodytarum gentes, qui Κυνηγέται Agatharchidi, Straboni & Diodoro. Agatharchides de populis Æthiopiæ Troglodyticæ: μετὰ τοὺς εἰρημένους εἰσὶν οἱ περὶ τὰ ἐσχατεύοντα Κυνηγέται. Hi feras omne genus venabantur, & earum carne victitabant. Θηρευτὴς autem idem quod Κυνηγέτης. Græci: Θηρευτὴς, κυνηγὸς, κυνηγέτης.

Pag. 63. C. *Troglodytæ tanta pernicitate pollebant.*] Hoc non de omnibus in genere Troglodytis dicit Plinius, sed de illa Troglodytarum gente, quos Theratas dictos Juba scripsit. Denique nec illud quidem de his memorat Plinius, quod heic narrat Solinus, tantæ velocitatis esse, ut cursu pedum feras assequantur quas agitant. Ait tantum miræ velocitatis esse. Nec enim pedibus persequebantur feras & assequebantur illi κυνηγέται, sed partim ex insidiis, alias sagittis venabantur. Agatharchides: ἐξ ἐνέδρας ἢ αἰχμάζοντες τὰ θηρία τροφὴν ἑαυτοῖς ποιοῦνται· οἱ δὲ καὶ τοξείας ἐπιτηδεύοντες. Multum hæc inter sese distant, ex occulto sagittis feras interficere, & cursu pedum captare & consequi.

Troglodytæ.] In plerisque libris apud auctores Latinos vocantur *Trogodytæ*. Nam & Τρώγη Græcis idem quod Τρώγλη. Puto etiam Τρωγλίτας quibusdam appellatos. Quippe cum τρωγλῖτις σμύρνα passim dicta inveniatur apud Oribasium, Aëtium, Myrepsum & alios quæ τρωγλοδυτικὴ Dioscoridi & antiquioribus vocatur. Et sane Τρωγλίτας & τρωγλοδύτας eadem ratione appellari fecit, quod cavos & specus subirent. Ab eadem causa & τρωγλίτης genus passeris, qui & τρωγλοδύτης potest recte dici, quod cavis & rimis turrium ac mu-

murorum sese inlatebret, & in his nidum congerat. Profecto τρωγλῖτις myrrha à populis Troglitis nomen habuit, eademque est cum τρωγλοδυτικῇ. Antiquissimi enim libri Oribasii & Aëtii τρωγλῖτιν σμύρναν passim indigetant. Sed nec aliter antiquissimus liber auctorum Hippiatricæ præferunt: & Galenus quoque ubique sic nominat. Antiquiores Galeno auctores ita vocasse plane etiam constat, ut ex Damocratis iambis liquet, qui apud eum leguntur in Antidoto Mithridatis:

Σμύρνης λαμβάνειν τρωγλίτιδος δραχμὰς δύο.

Eo loco τρωγλοδυτικῆς non possit hærere. Vixit autem auctor ille paulo ante Plinii tempora. Hinc *Troglites myrrha* pro optima in vetere hymno Regum:

Thus Deo, myrrham Troglitem humando,
Bracteas regi Chrysoas decenter.

Male scriptum est *Trochleten*. Nec melius corrigunt: *Troglodytem*. Infima tamen Latinitas, & barbara *Trocletem*, vel Trochleten scripsit pro Troglitis. Ita semper scriptum reperi in veteri Medicinario Latino, ex Theodosio, Prisciano, Paulo, & aliis compilato. Ut de Empiricis lib. II. *Myrrham Trocbiten*. Ubi glossa exponit rotundam. Quasi τροχίτης esset. Inepte. Myrrham *Troglitem* pro præstantissimo posuit. Talis enim Troglodytice, quæ & τρωγλῖτις. Isidorus: *Myrrha autem Troglites ab insula Arabia dicta, ubi melior colligitur & purior*. Ita ibi scribendum. Dioscorides: Προκρίνεται δὲ ἡ τρωγλοδυτικὴ, ἀπὸ τῆς φυούσης αὐτὴν χώρας, ὑπόχλωρος καὶ δηκτικὴ ὑποδιαυγής. Plinii verba de ea ita legenda sunt: *Probatur Troglodytice pinguedine & succo. Adspectu viridior est, sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris*. Mirum cur sordidam & barbaram dicat, quam διαυγῆ Dioscorides facit, id est, translucidam: Nihil æque contrarium. Isidorus puriorem eam ceteris esse tradit. Neophytus σμύρναν τρωγλῖτιν interpretatur πετροσέλινον. Quod in aliis etiam glossariis Græcis Iatricis reperi: Σμύρνα τρωγλῖτις, τὸ πετροσέλινον. Quod non de petroselino communi & Macedonico est intelligendum, sed de Cilicio, vel Amanico, quod Σμύρνιον vetus Græcia appellavit, media Σμύρνιον, infima Σμυρνοβότανον ab odore myrrhæ. Dioscorides: Σμύρνιον ὅπερ ἐν Κιλικίᾳ πετροσέλινον καλοῦσι γεννώμενον πλεῖστον ἐν τῷ λεγομένῳ Ἀμανῷ ὄρει. Lexicon Neophyti: Σμύρνιον, τὸ πετροσέλινον. Aliæ glossæ Iatricæ & Botanicæ: Σμυρνοβότανον, τὸ πετροσέλινον. Parem autem atque myrrha effectum habebat. Dioscorides: δριμὺ γευομένῳ, σμύρνης ἐν αὐτῷ ὄντος πνεῦ. Unde quidam id videntur intellexisse σμύρνης τρωγλίτιδος nomine quod optimum genus fuit myrrhæ. Columella *Achaicam myrrham* hoc σμύρνιον vocat, & meliorem esse dicit stacte:

Et lacrimas imitata tuas Cinyreia virgo
Sed melior stacte ponatur Achaica myrrha.

Τὸ σμύρνιον intelligit, non μυῤῥίδα herbam. De quo etiam supra docuimus. Lacrimam ex smyrnio myrrhæ similem colligebant, quam quidam pro mera myrrha habuere, immo ipsa myrrhæ stacte meliorem, ut asserit Columella. Theophrastus de smyrnio, quod hipposelinon vocat: γίνεται δὲ καὶ τὸ δάκρυον ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῇ μύῤῥᾳ, οἱ δὲ φασὶν ὅλως μύῤῥαν. Proinde non mirum si σμύρναν τρωγλῖτιν quidam πετροσέλινον interpretati sunt, quod est σμύρνιον. At hipposelinum Dioscoridis ipso teste nonnullis etiam dictum smyrnium: Ἱπποσέλινον οἱ μὲν γέλεον, οἱ δὲ ἀγριοσέλινον, οἱ δὲ σμύρνιον καλοῦσι. Ῥωμαῖοι δὲ ὀλίσατρον. Ita scripsit Dioscorides, ut habet vetustissimus codex literis capitalibus exaratus. Inflexit hanc vocem ad Græcam formationem. Romanis *olusatrum*. Γέλεον autem dictum pro γέγραφον à scripturis quibus caulis ejus notatus est. Γεγραφὲν est ξύσε, χάραξε. Dioscorides: οἷον γεγραμμένον ἔχων. Apuleji Herbarium: *thyrso molli, cavo atque celso velut scripturis notato, quas Græci γράμματα vocant*. Folia etiam habet albis notis inscripta. Neophytus tamen scripsit ἀγέλεον. Atque ita videri queat dictum quasi ἄγριον. Nam apium agreste quidam nominarunt. Non parum itaque diversum hoc hipposelinum smyrnium à smyrnio petroselino. Utrumque ab odore appellatum *smyrnium*. Apulejus de olusatro, sive hipposelino: *masticatione atque odore aromata simulat*. Theophrastus sub hipposelini nomine non olusatrum Romanorum, ut vulgo putatur, sed verum smyrnium Dioscoridis descripsit. Et sane ἱπποσέλινον quodcunque apii genus majusculum significare potest. Tale est smyrnium. Cujus radicem ὑπόλευκον esse tradit Dioscorides. Et Theophrastus ex radice hipposelini liquorem, sive lacrimam manare dicit, myrrhæ stactæ comparandam. Quod de hipposelino Dioscoridis, sive olusatro non potest capi. Duæ igitur herbæ diversæ uno eodemque nomine ἱπποσελίνου notatæ veteribus. Ἱπποσέλινον Theophrasti quod est σμύρνιον veterum, & ἱπποσέλινον Dioscoridis quod est *olusatrum* Romanorum. Forsasse hinc errandi occasionem sumpsit Dioscorides, quum scripsit ἱπποσέλινον, hoc est, olusatrum Romanorum nonnullis etiam vocari σμύρνιον. Scilicet ἱπποσέλινον Theophrasti eum accepisse pro olusatro, quum sit verum smyrnium. Hinc Plinius utrumque confundit, dum hipposelinon Dioscoridis unum idemque facit cum hipposelino Theophrasti. Atqui hipposelinon Theophrasti est smyrnium: hipposelinum Dioscoridis olusatrum. Plinius lib. XX. cap VIII. *Sed præcipue olusatrum mira natura est. Hipposelinon Græci vocant alii smyrnium, è lacrima caulis sui nascitur*. Hipposelinum porro illud, quod lacrimam fundit, & ex cujus radice succus colligitur sapore myrrhæ, non est olusatrum, sed smyrnium. Utrumque ab eo confundi magis etiam apparet in eo quod sequitur: *Hipposelinum veteres præceperant in locis incultis lapidosis, juxta macerias seri, nunc & repastinato seritur*. Sane præceperant veteres hipposelinum in locis incultis & lapidosis nasci, sed non de olusatro hipposelino, verum de smyrnio intelligebant, sive petroselino Cilicio, quod certum est inculta & lapidosa amare. Unde & πετροσέλινον Cilices vocarunt. Dioscorides de vero smyrnio: φύεται δὲ ἐν πετρώδεσι τόποις, καὶ γεωλόφοις, καὶ ἀνίκμοις, καὶ γωνίαις χερσονήσοις. In antiquissimo codice hæc postrema verba non comparent: καὶ ἀνίκμοις, καὶ γωνίαις χερσονήσοις. Quæ nec Plinius agnoscit, quum hæc verteret vel ex Dioscoride, vel ex alio auctore, unde Dioscorides ipse sumpsit. *Nascitur & in saxosis collibus & in terrenis*. Ceterum alterum hipposelinum, quod est olusatrum Romanum in locis opacis & humidis nascitur. Dioscorides: φύεται ἐν σκιεροῖς καὶ παρ᾽ ἕλεσι. Atque hoc est hipposelinum, quod repastinato seri dicit Plinius longe diversum ab eo, quod veteres in lapidosis & inculta seri præceperant. Nam id est smyrnium. Idem Plinius libro & capite quo supra: *rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile oleoselino*. Hoc hipposelinum in siccis proveniens & pluribus foliis præditum plane est ἱπποσέλινον Theophrasti, & σμύρνιον Dioscoridis, & Cilicium petroselinum. De eo Dioscorides: καυλὸν μὲν ἔχει ὅμοιον σελίνῳ πολυσχιδῆ ἔχοντα φύλλα, φύλλα δὲ πλατύτερα, τὰ δὲ περὶ τῇ γῇ καὶ ἀποκεκλασμένα. Ita hic legendus locus ex antiquissimo exemplari. Dicit folia smyrnii, quæ propius terram sunt, in circuitu subinfracta esse. Plinius lib. XXI. cap. XIII cum hunc locum ad verbum verteret, pessime ista reddidit hoc modo: *folia lactiora & maxime circa stolones multos, quorum à sinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato*. Alia in ea descriptione restant examinanda quæ alibi eventilabimus. Duplex igitur fuit hipposelinum, alterum Latine *olusatrum*, alterum smyrnium. Atqui hoc Theophrasti ἱπποσέλινον. Duplex quoque πετροσέλινον: alterum Cilicium idemque cum smyrnio: alterum Macedonicum quod recentiores Græci vocarunt καρύκευμα, id est, condimentum, quod in condimentis plurimi esset usus. Neophytus: Πετροσέλινον Μακεδονικὸν, τὸ καρύκευμα. Ita accipienda hæc vox in geoponicis Eclogis: Μίαν δὲ ἑρμηνεύσας καρύκευμα μετὰ πεπέρεως. Dioscorides: Σέλινον τὸ καὶ πετροσέλινον, τοῦτο φύεται ἐν Μακεδονίᾳ ἐν ἀποκρήμνοις τόποις. Italis *apio Macedonico*. Vir doctus in suo Lexico Græcobarbaro à veteribus Græcis dici notat σμύρνιον. Quod falsum est. Sed de petroselino Cilicio verum. Male idem τὸ Μακεδονήσιον putat esse idem cum petroselino Macedonico. Suidas veterum σερίδας interpretatur Μακεδονήσια. Ergo intuba sunt, vel amaræ lactucæ, quæ Græcis σερίδες. Verba Suidæ: Σέρεις αἱ σερίδες παρ᾽ Ἀττικοῖς, ἢ μᾶλλον καλούμενα Μακεδονήσια. *Macedonensia intuba*, vel Macedonenses lactucas Latine licet dicere. Nam Μακεδονήσιον, *Macedonense* & subauditur λάχανον, vel μαρούλιον

Apud Myrepsum tamen Μακεδονίου σπέρμα de Macedonici petroselini semine. Sed nihil prohibet utrumque dictum Μακεδονήσιον tam petroselinum, quam cichoreum ex eadem regione. Neophytus: σέρις, τὸ κιχώριον, ἔτι τὸ ἄγριον μαρούλιον, ὃ καὶ πικρομάρουλον λέγεται, ἡμερίς. Quidam θριδακίνας ἀγρίας exponunt. Et certe μαρούλιον vel μαιούλιον, nam utroque modo scriptum reperitur, lactucam Græcis recentioribus significat. Nicomedes Iatrosophista in Lexico: ἀδωνία, θρίδαξ οἷον μαρούλιον. In alio Anonymo: θρίδαξ ἥμερος, μαιούλιον. De seride supra diximus. Hujus genus agreste πικρίδα quidam vocarunt, & κιχώριον vel intubum agreste. Πικρὶς etiam genus lactucæ agrestis ab amaritudine. Inde confusio hanc pro illa accipientium. In geoponicis excerptis hæc quatuor distinguuntur veluti diversa ἴντυβον, μαρούλιον, πικρίδιον & θριδάκιον. Quod miror quum θρίδαξ & μαρούλιον idem sit lib. XII. cap. 1. In mense Februario μεταφυτεύονται δὲ μαρούλια, πικρίδιον, θριδάκιν, φρυγιακόν, πλατύκαυλον κομοδιζόν. Sed fortasse ibi scribendum: δικάρδιν φρυγιακόν. Genus lactucæ δικάρδιον à duplici corde. Ita enim hodieque *cor lactucæ* vocamus, quod intus spissum habet & coactum. Μαρούλια, id est, lactucæ plura ibi genera memorantur: μαρούλια διάφορα, τουτέστι δικάρδιν, φρυγιακόν, ῥιζωτόν. Legendum etiam puto infra in mense Martio: μεταφυτεύονται δὲ μαρούλια, πικρίδιν, φρυγιακὸν πλατύκαυλον. Quæ perperam dividuntur distinctione. Μαρούλιον πικρίδιον aliis dicitur unica voce πικρομαρούλιον. Distinguendum etiam in mense Octobri: σπείρεται μαρούλιν πικρίδιν, καμποδιζὸν πλατύκαυλον, θριδάκιν. Ubi etiam habet θριδάκιον pro specie quadam lactucæ. Fortassean vetus nomen quod erat generis, fecerunt speciei appellationem. Nisi legendum sit conjunctim: πλατύκαυλον θριδάκιν. Sed ecce 10 Decembri separat disjunctiva particula marulium à picride: Μηνὶ Δεκεμβρίῳ σπείρεται μαρούλιον καὶ πικρίδιον, πλατύκαυλον, θριδάκιν, καμποδιζόν. Sed ultimi illa imperii Constantinopolitani, & illius urbis climatis propria, ut titulus indicat: γνῶσις τί δεῖ μηνὶ τι σπείρεται, καὶ τι φυτεύεται κατὰ τὸ κλίμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Quæ ipsius Cassiani sunt earum ἐκλογῶν collectoris, qui eas alicui Constantino Porphyrogenetæ dedicavit. In cetera Græcia sativam lactucam μαρούλιν, aut μαιούλιον vocarunt. Neophytus: θρίδαξ ἥμερος, οἱ μὲν μαιούλιον, οἱ δὲ μαρούλιον, Ῥωμαῖοι λακτοῦκα. Hesychius: θριδακίνας, αἱ παρ' ἡμῖν θρίδακες ἤτοι μαιούλια. Sed quoniam huc usque venimus, Pliniana de lactucis, quæ animadversione egent, heic excutiemus. *Lactuca Græci tria genera fecere: unum lati caulis adeo ut hostiola olitoria ex his factitari prodiderint. Folium his paulo majus herbaceo, & angustissimum ut alibi consumpto alimento. Alterum rotundi caulis. Tertium sessile quod laconicam vocant.* Hanc lactucæ in genera divisionem, quam Græcis tribuit, ex Theophrasto sumpsit, & mala fide retulit: nec enim tria tantum genera lactucæ facit Theophrastus, sed quatuor. Quum candidæ lactucæ mentionem fecisset, eamque generiorem & dulciorem esse dixisset, statim subjungit: γένη δὲ αὐτῆς ἐστὶν ἄλλα τρία, τὸ δὲ πλατύκαυλον, καὶ στρογγυλόκαυλον, καὶ τρίτον τὸ Λακωνικόν. Præter candidam lactucam tria adhuc genera habere tradit, unum lati caulis, alterum rotundi, tertium quod vocatur Laconicum. *Unum lati caulis adeo ut ostiola olitoria ex eis factitari crediderunt.* Ita optimi libri. Nam in aliis est: *urceola.* Theophrastus: τῶν δὲ πλατειῶν ὄντα τινὲς πλατύκαυλοι γίνονται, ὥστε ἐνίους φασὶ καὶ θύρας χρῆσθαι κηπευτικαῖς. Polluci κηπαία θύρα, ostium olitorium. Addit Plinius de laticaule lactuca, quæ in Græcis Theophrasti non habentur: *Folium his paulo majus herbaceo & angustissimum, ut alibi consumpto incremento.* Ex verbis tamen Theophrasti male lectis, male intellectis & aliorsum pertinentibus hæc sic concepit. Verba Theophrasti: τῶν δὲ πλατειῶν ἐνίας ὄντα πλατύκαυλοι γίνονται, ὥστε ἐνίους φασὶ καὶ θύρας χρῆσθαι κηπευτικαῖς: τὸ δὲ ὀπῶδες στερεόν, καὶ μικρόφυλλον, καὶ λευκοκαυλότερον ἐστιν ἀγρίᾳ. Hæc postrema quasi ad superiora pertinerent, de laticaule genere accepit, & ποῶδες pro ὀπῶδες perperam legit, vel legi audivit. Deinde imaginatus est lactucam tam vasti caulis ideo angustissima folia habere & paulo majora herbaceis, quia alibi insumeretur incrementum, in caule nempe nutriendo. Atqui hæc Græci scriptoris mens fuit, præter supra memorata genera, genus illud quod multo succo manaret & brevi admodum folio esset, & caule candidiore, simile esse agresti. Nam agrestis lactuca breve folium habet, & lacte plurimo abundat. Theophrastus alio loco, ubi lactucam in sativam & agrestem dividit: θριδακίνη δὲ ἡ τι φύλλον βραχύτερον τῆς ἡμέρας, καὶ πλειόνων ἀκανθῶν, καὶ τὸν καυλὸν ὅμοιον, τὸν ὀπὸν δὲ δριμύν, καὶ φαρμακώδη: φύεται δὲ ἐν ταῖς ἀρούραις, ὀπίζεται δὲ αὐτῆς ὑπὸ τὸν θερισμόν. Et notandum in his verbis θριδακίνη nomen videri esse proprium agrestis lactucæ. Atqui grammatici veteres observant, θριδακίνην Atticos vocare quæ ceteris Græcis θρίδαξ dicitur. Theophrastus ipse alibi θριδακίνην de sativa lactuca dixit: αἱ μὲν γὰρ δὴ καὶ θριδακῖναι, ἡ γὰρ λευκὴ γλυκυτέρα καὶ ἁπαλωτέρα. Γένη δὲ αὐτῆς ἐστὶν ἄλλα τρία. An igitur in superiore loco scribendum? πετρωνίη. Hesychius: πετρωνίη, θρίδαξ ἀγρία. Sed Siculi ita vocarunt, quæ Atticis θριδακίνη. Helladius Byzantinus notat in Lexico suo medicos veteres θριδακίνης nomine proprie intelligere lactucam agrestem: οἱ δὲ ἰατροὶ θρίδακα μὲν τὸ ἥμερον λάχανον, θριδακίνην δὲ τὸ ἄγριον καλοῦσι. Ita plane accepit eo loco Theophrastus. πετρωνίην vocabant Siculi. Genus igitur illud lactucæ succosum & angustifolium & candido thyrso simile agresti. Suspicor hæc dixisse Theophrastum de secundo genere, quod στρογγυλόκαυλον vocavit. De Laconico enim, quod tertium est, statim adjecit, αὕτη δὲ τὸ μὲν φύλλον ἔχει σκολυμῶδες, ὀρθὴ δὲ καὶ ἀναυξὴς, καὶ ἀπὸ βλαστὸς ἐκ τοῦ καυλοῦ. Mox redit ad πλατύκαυλον, quod primo loco posuit, exponendum: τῶν δὲ πλατειῶν ἐνίας τινὲς πλατύκαυλοι γίνονται. Ergo quæ sequuntur, τὸ δὲ ὀπῶδες στερεὸν καὶ μικρόφυλλον καὶ λευκοκαυλότερον ἐστιν ἀγρίᾳ, ad secundum genus omnino referenda sunt, quod στρογγυλόκαυλον appellavit. Plinius perperam ad πλατύκαυλον retulit. Dioscorides duo genera tantum recenset lactucarum, sativam & agrestem. Et agrestem quidem καυλωδεστέραν, καὶ τοῖς φύλλοις λευκοτέραν, καὶ ἰσχνοτέραν, καὶ τραχυτέραν. Huic similem ex sativis eam, quæ rotundi caulis est, Theophrastus esse prodit. Hæc lactuca est agrestis, cujus succus colligebatur φαρμακώδης, & quem parem μηκωνίῳ virtutem habere tradit Dioscorides. Plinius vero genus quoddam lactucæ μηκωνίδα vocatum ait à copia lactis soporiferi. Quod vel de agresti hac intelligendum, vel de illa specie sativæ, quæ στρογγυλόκαυλος Theophrasto dicitur: *Est etiamnum*, inquit, *alia distinctio atra, quæ meconis vocatur à copia lactis soporiferi, quamquam omnes somnum parere dicuntur.* Et mirum atram eam facere, quum agrestis illa ὀπώδης & ὀπιζομένη, cujus succus μηκωνίῳ par, candidior sit. Item illud genus ὀπῶδες sativum Theophrasti, quod agresti simile est, teste eodem λευκοκαυλότερον. Sed & Apuleji Herbarium, quod totum Plinianis verbis contextum est, hanc lactucam meconida albam vocat. Cujus verba hæc sunt ex antiquissimo codice: *Lactuca alba μηκωνὶς vocatur à copia soporifera, quamquam omnes somnum parere credantur. In Italia hoc solum genus fuit, & ideo a lacte lactuca dicta.* An igitur corrigendum in Plinio? *Est etiamnum alia distinctio alba, quæ meconis vocatur.* Libri tamen omnes illud *atra* defendunt, ut scias quam vetus hæc menda sit. Sequitur apud eumdem Plinium: *Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit & ideo lactuca nomen adepta.* In optimis codicibus scriptum: *& ideo lactucis nomen adjecta.* In Thuanæo: *ajecta.* Forte: *& ideo lactucis nomen adjectum.* Nullam porro lactucam μηκωνίδα apud Græcos dictam invenio, sed agrestis, ut dixi, lactuca succum fundit medelis aptum & virtute parem μηκωνίῳ. Dioscorides: ἐμφερῆ τε κατὰ τὴν δύναμιν μηκωνίῳ. Ὅθεν καί τινες τὸν ὀπὸν αὐτῆς ἔμιξαν μηκωνίῳ. De lacte lactucæ agrestis loquitur, quæ sola ὀπίζεται, & cujus ὀπὸς olim servabatur ad medelas. Eam Plinius confudit cum alia herba multo lacte manante, quam & μηκώνιον & μηκωνῖτιν, & μηκωνίδα dixere. Ea est *peplus*. Galenus in Lexico: Μηκώνιον τὸν πέπλον καλούμενον, ὃν καὶ μηκωνῖτιν ὀνομάζει. Nunc alius ejusdem Plinii animadvertendus est error insignis in distinctione lactucarum Theophrastea admissus ex prava interpretatione. *Tertium sessile, quod Laconicum vocant*, τὸ τρίτον Λακωνικὸν γένος, de sessili est interpretatus.

tatus. Nihil æque contrarium, ſi expoſitionem generis Laconici ex ipſo Theophraſto conſideremus. Subjicit enim ille protinus: *αὕτη δὲ τὸ μὲν φύλλον ἔχει σκολυμῶδες, ὀρθὴ δὲ καὶ ἀναυξής: καὶ ἀπαραβλαστὴς ἐκ τοῦ καυλοῦ.* Hæc neceſſario intelligenda de illo Laconico genere, quod proxime præceſſit. Recto & procero thyrſo hanc lactucam eſſe dicit, & ſtolonibus carente. Non igitur eadem poteſt videri cum ſeſſili, quæ ſic dicta, quod in altum non ſurgat, nec in caulem creſcat, ſed in latitudinem potius, & in plano ſe ſpargat. Ita *ſeſſilis obba*, quæ planum ac latum habet fundum, quo in ſolo ſiſtit, nec pediculum habet, quo ſtatui poſſit. Sed Plinius quum tria tantum genera lactucæ putaret à Theophraſto relata, totidemque ex eo retuliſſet, non credidit prætermiſſam ab eo ſeſſilem, & Laconicum genus de ſeſſili accepit, non conſideratis quæ ſtatim apud eum auctorem ſequuntur, quibus Laconicam lactucam qualis ſit, explicavit. *Sedentem lactucam* dixit Juvenalis: *τὴν χαμαιζήλον*:

> —— *Lactuca ſedens, & ſectile porrum.*

Martialis ſeſſilem.

> *Utrumque porrum, ſeſſileſque lactucas.*

Auctor Πριαπείων.

> *Ad ocimumve cucumereſve humi ſuſos,*
> *Venire credo, ſeſſileſque lactucas.*

Theophraſtus ſub candidæ lactucæ nomine hanc intellexit, quam *πλατυφυλλοτέραν* & *γλυκυτέραν* eſſe prodit. Cura autem & cultura ſeſſilem ac candidam reddit lactucam. Florentinus in geoponicis excerptis: *αἱ θρίδακες τυγχάνουσι φιαλωταὶ καὶ πλατύφυλλοι, καὶ μὴ ἐκκαυλοῦν, ἀλλὰ χαμαιζήλους εἶναι, μεταφυτεύοντες αὐτὰς πιέζε.* Vide reliqua. De ſeſſilibus lactucis loquitur, quas *φιαλωτὰς* vocat à ſimilitudine. Nam *φιάλη* patentem & planum ſeſſilemque habet fundum. Unde *φιαλοειδῆ ποτήρια, τὰ ἐκπέταλα*. Et patula. Heſychius: *πατάνια, τὰ ἐκπέταλα λοπάδια, καὶ τὰ ἐκπέταλα, καὶ φιαλοειδῆ ποτήρια, ἃ πίδαχνα καλοῦσι.* Ita legendum. Ideo alibi: *πίδαχνα, τὰ ἐκπέταλα καὶ φιαλοειδῆ ποτήρια.* Grammatici *ἀμφίθετον φιάλην* apud Homerum *χάλκεον τι καὶ ἐκπέταλον λεβητῶδες* interpretantur. Parthenius *ἀπύθμενον φιάλην* intelligebat fundo ſcilicet carentem, quo ſiſti poſſet in menſa, & per hoc plane ſeſſilem, ut *ſeſſilis obba*, *ἡ ἀπύθμενος*. Latine dicitur *patera*. Gloſſæ: *patera, φιάλη.* Inde igitur *φιαλωταὶ* lactucæ, quæ in latum creſcunt, non in altum. Idem Florentinus paulo poſt de iiſdem: *καὶ ἐπιθεὶς ὄστρακον ἀπίασιν, ὅπως εἰς τὸ πλάτος τὴν αὔξησιν, καὶ μὴ εἰς τὸ μῆκος λαμβάνωσι.* Hæ ſunt lactucæ, quæ non *ἐκκαυλίζουσι*, quæ caulem non faciunt, nec ſurgunt. *Sedentes* & *ſeſſiles* Latini vocant, Florentinus *χαμαιζήλους*. Sic *καθήμενα χωρία* Græci dicunt depreſſa & plana loca. Ibycus Pythagoreus apud Athenæum *πλατεῖαν* & *ἄκαυλον* vocat hanc lactucam: *Ἴβυκος δὲ ὁ Πυθαγόρειος τὴν ἐν χλόῃ τεθριδακίνην πλατύφυλλον, πλατεῖαν ἄκαυλον ὑπὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων λέγεσθαι εὐνοῦχον, ὑπὸ δὲ τῶν γυναικῶν ἀστυτίδα.* Cura & cultu, ut dixi, fiebat ſeſſilis & *ἄκαυλος*, non omnis tamen ad hoc eligebatur, ut ſeſſilis & candida evaderet, ſed major & *πλατύφυλλος*. Plinius: *Candorem vero putant contingere iis duntaxat, quæ ſint ſeminis albi, ſi harena de littore a primo incremento congeratur in medias, atque increſcentia folia contra ipſas religentur.* Florentinus: *εἰ δὲ βούλει καὶ λευκὰς ἔχειν τὰς θριδακίνας, πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ μέλλειν ἀφαιρεῖσθαι αὐτὰς τὰς κόμας αὐτῶν, τουτέστι τὸ ἀνώτερον μέρος δῆσον: οὕτω γὰρ καὶ λευκαὶ καὶ ἁπαλαὶ ἔσονται: λευκαίνει δὲ αὐτὰς καὶ ψάμμος ἄνωθεν καταχωσμένη.* Columella tamen Tarteſſiacam lactucam thyrſo & folio candidam eſſe ait:

> *Candida vibrato diſcrimine, candida thyrſo.*

Theophraſtus *λευκὴν* quoque recenſet: *albas* Plinius. Agreſtis quoque *λευκόκαυλος* Theophraſto. Sed hoc non heic agimus, ut differentias ac genera lactucarum explicemus. Lactucam latis foliis & ſeſſilem *εὐνοῦχον* à Pythagoreis appellari, & mulieribus *ἀστυτίδα* ex Ibyco tradit Athenæus. Plinius: *Rotundam vero ac minima radice, latis foliis aſtylida, quidamque eunuchion, quod maxime refragetur Veneri.* Omnes libri Pliniani, etiam optimus Thuanæus legunt *aſtolida*, & *eunucheon*. In Apuleji quoque exemplari vetuſtiſſimo *ἀστυλὶς* ſcriptum literis Græcis, & *εὐνοῦχος*. Idem ſcribit: *quod hæc maxime refrigeranda veneri eſt.* Quæ vera eſt lectio, cujus & veſtigia obſcura in Thuanæo inveniuntur, in quo legitur: *quoniam hæc maxime refrageretur veneri.* *Ἀστυτὶς* tamen, non *ἀστυλὶς* hæc lactuca dicta. *Ἄστυτος*, vel *ἀστυτὸς* qui non arrigit. Unde *ἀστυτὶς* lactuca, quæ venerem moratur, & nervos laxat. *Ἀστυλὶς* aliud eſt. Notat Heſychius ita vocari herbam, quæ viſcum fert: *Ἀστυλὶς φυτὸν ἔχον ὁ ἰξός.* Sic vocitata illa planta, quod in alieno naſcitur, nec ſuis ipſa nitatur radicibus. Plinius: *quædam enim in terra gigni non poſſunt, & in arboribus naſcuntur: namque cum ſuam ſedem non habeant, in aliena vivunt, ſicut viſcum.* Præterea caulem non facit, ſed ſpargitur. Hinc *ἀστυλὶς* appellatur. Theophraſto *στελὶς* vocatur genus viſci, quam *ἀστυλίδα* vocat Heſychius. De his alibi. Haud ſcio an & ſeſſilem lactucam ea ſignificatione vocaverint *ἀστυλίδα*, quæ in caulem non aſſurgeret. Nam *στυλὸς* etiam caudicem & truncum arboris ſignificat, & columnam. Heſychius: *στυλὸς, στέλεχος, κορμός.* Græci quoque recentiores *στελεχὸν* pro herbæ caule ponunt, quum proprie veteribus ea vox ſignificet truncum arboris & caudicem. Contra *κορμὸν*, qui eſt caudex, etiam pro cippo uſurparunt. Gloſſæ: *cippus, κορμὸς λίθινος.* Plinius fortaſſe *ἀστυτίδα* & *ἀστυλίδα* confundit. Alias facile potuit irrepere *ἀστυλὶς* pro *ἀστυτίς*. Nam τ & λ non multum differunt, & ſola inclinatione vel erectione alterum ex altero fieri poteſt. Florentinus *ἀστύδα* habet pro *ἀστυλίδα* lib. XII. cap. de lactuca: *συνουσίας ἀποτρέπει: ὅθεν οἱ Πυθαγόρειοι εὐνοῦχον αὐτὴν καλοῦσιν, αἱ δὲ γυναῖκες ἀστύδα.* Græce *ἀστυσία* morbus eſt eorum, qui non poſſunt nervum tendere. Legendum deinde apud Plinium: *Eſt quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æſtate grata.* Ita libri omnes Pliniani & Apulejus legunt. Sequitur locus longe omnium corruptiſſimus, ita vulgo conceptus: *Divus certe Auguſtus lactuca conſervatus in ægritudine fertur prudentia Muſæ Medici. Cum priores caverent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, ut ſervari etiam in alienos menſes eas oxymelite repertum ſit.* Quædam editiones habent: *cum priores eam minime ob religionem manducarent.* Hoc ſequutus eſt vir ille eruditiſſimus, qui ad Athenæum obſervat veteres Romanos religioni habuiſſe lactucas edere uſque ad Auguſtum, quo tempore primum edi cœptæ ſunt. Quod eſt falſiſſimum. Turnebus in pluribus ſuis libris refert ſeſe reperiſſe: *cum priores Cameli religionum die omni manducarent.* Ipſe Camillos intelligit ſacerdotum miniſtros, quibus fortaſſe uſus lactucæ præſcribebatur: nugæ iſtæ ſunt. Plures vidi codices ſcriptos. Nullus ita eam nobis lectionem ſuppeditavit. In Rigaltiano ſic illa verba ſcripta ſunt: *cum priores cameli religionum me omne caret.* In Thuanæo antiquiore, & omnium, qui hodie extant, optimo, ita legitur: *cum priores cameli religio nimia omne caret.* In Chiffletiano ajunt eſſe: *religio nimia omni caret.* Nulla ſagacitas quantumlibet divini potuit ex his veſtigiis ad verum pertinere. Fruſtra igitur hic laboraſſemus. Sed bene quod Apulejus nobis integram lectionem ac ſinceram conſervavit, in cujus antiquiſſimo exemplari de Remediis Salutaribus ita ſcriptum invenio: *Divus certe hac lactuca conſervatus in ægritudine fertur prudentia Muſæ medici, cum prioris Cameli religio nimia ei abnegaret.* Omnia plana nunc ſunt. Oportet Camelium fuiſſe nomen prioris Medici, quo Divus Auguſtus uſus eſt ante Muſam. Is Camelius lactucarum eſum ægrotanti Auguſto negabat. Muſæ vero opera ex valetudine ancipiti convaluit ope lactucæ. *Camelius* nomen Romanum, ut & *Camerius* & *Camellius*. Quorum omnium mentio occurrit in veterum inſcriptionum tomo. In quo nominatim memorantur, *C. Camelius Heracla*. Et *C. Camelius Africanus Fabianus*. Ita ergo vocabatur medicus Auguſti, quo ante Muſam utebatur. Et *Cameli* ſcriptum pro *Camelii*, more tralaticio. Sequentia ita etiam corrigenda: *In tantum recepta commendatione, ut ſervari etiam in alienos menſes eas ex oxymeli tum repertum ſit.* In Thuanæo ſcriptum: *ut ſervari etiam in alienos Menſes. Eas oxymeli tum repertum ſit.* Apulejus: *Ac tum repertum eſt etiam in alios menſes eas oxymeli reſervari.* Poſt ſervatum ex morbo Auguſtum lactucæ uſu tanta earum commendatio eſſe cœpit, ut tum repertum ſit eas oxymeli condire ac recondere in alienos menſes. Aliud eſt *ἄστυ*, nec ex genere eſt lactucarum,

carum. Quod igitur πικρομάρυλον Græci exponunt, id est, amaram lactucam, confundunt πικρίδα lactucam, cum ea πικρὶς, quæ cichorium est, vel erraticum intybum. Neophytus: κίχωρα ἢ ζωρτινίκια, τὰ ἄγρια ἴντυβα ἢ τὰ πικρομάρυλα. Græci τρώξιμα vocant. Didymus in Geoponicis: Σέρις, τεῦτλον, τρώξιμα ἐν ὄξει βαπτόμενα, καὶ ἐσθιόμενα στομάχῳ κατάλληλα. In glossis Græcorum Botanicis reperio lactucam quoque τρώξιμον exponi his verbis: τρώξιμον, τὸ μαρούλιον. Ita σέρεις interpretantur πικρομαρούλια, id est, amaras lactucas. Isidorus lib. XVII. cap. X. *Lactuca agrestis est, quam serrariam nominamus.* Ita legendum. *Serraria*, vel *ferraria* est *seris*. Sic λουπινάρια pro lupinis. Neophytus σέριδα exponit λεπίδιον καὶ ἀγριοκάρδαμον. Βερίδα cogitabat pro σερίδα. Βερὶς autem pro ἰβηρὶς, quæ est cardamine, quam & λεπίδιον & ἄγριον κάρδαμον vocarunt. Sic *berula* pro *iberula* Marcello, quæ est ἰβηρίς. Sed pro cardamine aquatica posuit, quam *berlam* vulgo nuncupamus, facto nomine ex *berula*, ut *perlam* margaritum quam infima Latinitas *perulam* dixit. Verba Marcelli: *Herba quæ in aqua jugis decursu nascitur quam Latini berulam, Græci καρδαμίνην vocant.* Intelligit sisymbrium cardaminen. Et *berulam* pro iberula posuit, ut Græci βηρίδα pro ἰβηρίδα. Alia tamen est iberis cardamine, quæ in agris incultis nascitur, & sic dicta, quod habeat folia similia καρδάμῳ. At sisymbrium aquaticum, quod *berula* nomine vocavit Marcellus, ab odore nasturcii nomen καρδαμίνης invenit. Sed & κάρδαμον ipsum appellarunt ἰβηρίδα. Neophytus: Κάρδαμον, οἱ δὲ κυνοκάρδαμον, οἱ δὲ ἰβηρίς. Apulejus de nasturcio: *Græcorum alii cardamon, alii cynocardamon, alii cardaminacam, Itali nasturcium.* Non mirum igitur videri debet si utraque cardamine nomen etiam iberidis tulit apud recentiores, qui passim omnia habent indiscreta. Sic *berula* Marcelli est sion cardamine. Herbarii vero neoterici berulam nostram volunt esse sion Dioscoridis, τὸ σίον ἐν ὕδασι. Quod Plinio *laver* dicitur & *lavario* atque etiam sion. In indice: *Laver, sive sion.* Neophytus: σίον ἐν ὕδασι, ῥαμαῖσε λάγις. Hæc *berula*, vel *berla* est recentiorum, quam putant hoc nomen accepisse à *laver*. Sed falluntur. *Berula* pro iberula, ἡ καρδαμίνη. Sion etiam dicebatur. Hanc cardaminen malunt esse *crescionem*. Congeneres sane herbæ *crescio* & *berula*, ut non sit mirum alterius nomen pro altera usurpatum. Pro ὑγρέσιον vel ὑδρέσιον *crescionem* corrupit infima Latii ætas. *Crecionem* legi in antiquo Lexico Latino Saxonico ante sexcentos annos scripto, quod erat penes Freherum. Neophytus τὸ σίον etiam interpretatur νεροσέλινον, id est, aquaticum apium. Quod tamen diversum est. Sic νεροκάρδαμον pro cardamine dixerunt, sive berula, id est, nasturcium aquaticum. Quas voces non intellexit apud Myrepsum Fuchsius. Nec melius eas intellexerunt, qui aquam nasturcii, aut aquam apii exponunt. Quod ἐλειοσέλινον antiquis erat, hoc recentioribus Græcis fuit νεροσέλινον. Sed *acetaria* resumamus. Hæc τρώξιμα Græcis & Latine acetaria, quod ex aceto sumerentur. Hieronymus Mercurialis acetaria ea dici Latinis affirmat, quæ ψυχραὶ τράπεζαι Plutarcho dicuntur. Sed errat plus quam vulgari modo. *Acetaria* sunt omnia olera, quæ cruda ex aceto sumuntur. At ψυχραὶ τράπεζαι cibos omnes comprehendunt, qui crudi esus sunt, quique opera ignis non indigent ut manducentur, ἄπυρον τροφὴν & ἄπυρα Græci vocant, Latini *frigida* & *frigidas mensas*, ut ad Historiam Augustam observavimus. Plutarchus in Symposiacis quæstionibus lib. VIII. cap. IX species aliquot ψυχρῶν τραπεζῶν enumerat, quas priscorum ævo in exitu cœnæ sumi solitas, sequens ætas à fine convivii in antecœnam traduxit, ut ostrea, echinos, cruda olera, quæ tanquam leves armaturæ à postprincipiis in principia translatæ sunt. Locus Plutarchi, quem satagit emendare Mercurialis, sic est legendus: αἱ γὰρ καλούμεναι ψυχραὶ τράπεζαι πρότερον, ὄστρεα, ἐχῖνοι, ὠμὰ λάχανα, οἱ ψιλῶν ὁπλιτῶν δίκην ἐκ τῆς οὐρᾶς ἐπὶ στόμα μετακινηθεῖσαι τὴν πρώτην ἀντὶ τῆς ἐσχάτης τάξιν ἔχουσι. Non omnia, quæ ψυχρῶν τραπεζῶν nomine veteribus designabantur, situm mutasse dicit, sed ea duntaxat quæ ibi recenset. Nonnulla in pristino ordine manserunt, ut poma omne genus & tragemata. Hæc proprie etiam ψυχραὶ τράπεζαι. Quæ & secundæ mensæ. Inter illas ψυχρὰς τραπέζας locum olim habuere ostrea, echini & lactucæ crudæ, aliaque acetaria quæ una cum pomis in epilogo cœnæ, non in procemio usurpari consuerant. Illa ordinem suum servarunt, hæc ab extremo agmine in frontem migraverunt, à secunda mensa in primam. *Acetariorum* autem nomen proprium factum τῶν σερίδων, quæ τρώξιμα Græcis appellata sunt. Glossæ: *Acetaria*, τρώξιμα. Aliæ glossæ capite de oleribus: *Atriplex*, ἀνδράφαξ. *Escaria*, τρώξιμα. Intelligit σερίδας. Aliud glossarium: Τρώξιμα, λάχανον, *acetaria*. Glossæ nostræ ἀνάπαλιν distinguunt τρώξιμα ἀπὸ τῶν σερίδων, & σέρεις vertunt *intyba*, τρώξιμα vero *escaria*. Quod in aliis etiam editis habetur. Sed *scaria* vocantur pro escariis in antiquissimo codice: τρώξιμα, *scaria*. Inde hodieque *scariola* vocamus intyba erratica & agrestem serim. Inde *troximel* Arabibus intybum silvestre. Sic *escaria* & *acetaria* eadem quæ Græcis τρώξιμα & σέρεις. Quæ coctæ edebantur & aceto intingebantur ad stomachum bonum faciendum, ut testis est Dioscorides. Itaque *acetaria* non tantum de crudis oleribus, sed etiam de coctis dicta, quæ ex aceto edi mos erat. Dioscorides: ἐσθίεται δὲ καὶ καυλὸς ἑφθεὶς, μεθ' ὄξους λαμβανόμενα. Atqui hæ sunt σέρεις, quæ proprie appellata *acetaria*. Sed cruda etiam mandebatur. Et propterea appellata *acetaria*. Nam & Plinius diserte dicit *acetaria* in herbis appellari, quæ absque ignis opera semper essent parata. Constituamus hæc igitur sic tandem: *Acetaria* appellata Latinis omnia olera, quæ recentia, ac cruda ex aceto vorarentur. *Salgama* quæ sale & aceto condita servarentur. Græci ἁλμαίας vocant. *Oxypora* vero esse ex pluribus speciebus composita una tritis mixtisque, quibus etiam addebatur acetum. Unde & ὀξύπορα dicta. Sic oxyporum morerum Columellæ, cui inter alia ligustici quoque semen indi solebat. Dioscorides ὀξυπόρους δυνάμεις vocat hujusmodi compositiones ex multis seminibus calidis constantes, quæ fiebant juvandæ concoctioni, quibus etiam acetum, & oleum admiscebatur. De ligustico ita scribit: μίγνυται δὲ τὸ σπέρμα, καὶ ἡ ῥίζα χρησίμως ταῖς ὀξυπόροις καὶ πεπτικαῖς δυνάμεσι. Ita legenda hæc verba. Male editur: τοῖς ὀξυπόροις καὶ ταῖς πεπτικαῖς δυνάμεσι. Plinius alio loco videtur *acetaria* posuisse pro Græcorum ὀξυπόροις. Lib. XX. cap. XX. *Stomachum in acetariis sumpta corroborat*, ἐν τοῖς ὀξυπόροις. Ea sunt, quæ Græcis medicis dicuntur ὀξύπορα φαρμακά. Nunc repetamus quod reliquimus, nempe smyrnion. Plinius lib. XIX. cap. XII *smyrnium olus* vocat olusatrum, quod murrham radice resipit. Ibi optimi libri scribunt *zmyrneon*, ut jam ante adnotavimus. Hæc scriptura non Plinii est, sed librariorum, qui usitatam eo tempore loquendi ac scribendi morem sequebantur Z pro S in plerisque vocabulis ponentem ut *zmaragdus*, *zmilax*, *zmyrna*, & similia. Quod damnat Priscianus. *Vitium*, inquit, *faciunt qui Z ante M scribunt, nunquam enim duplex in capite syllabæ posita potest cum alia jungi consonante.* Lucanus:

--- testudinis Inda
Terga sedent, crebro maculas distincta smaragdo.

Quod si *zmaragdo* scriberetur versus non staret. At Græci Σ subtraxerunt. Asclepiades:

Ἔνεστ' ἔρως τι καλὸν μίξαι καλόν, οὐχὶ μάραγδον
Χρυσῷ, ὁ μήτ' αἴθει, μήτε γένοιτ' ἐν ἴσῳ.

Apud Harpocrationem tamen Alexandrinum in Lexico περὶ δυνάμεων φυτικῶν in litera Z scribitur ζμίλαξ. Et apud Neophytum in eadem litera recensentur ζμίλαξ τραχεῖα & ζμύρνιον. *Zmyrna* in antiquissimis libris sæpe reperitur pro *smyrna*. Quæ scriptura adeo veteribus frequens fuit, ac celebrata: ut vulgo in medicorum libris antiquis duplex zeta pro myrrhæ nota ponatur, ζζ. In antiqua inscriptione *zmaragdus* nomen equi circensis. Quę vitiosa tamen scribendi ratio nec antiqua. *Smyrneon* apud Plinium erit antiquæ Græciæ σμύρνειον, ita enim scribebant quod sequuta ætas σμύρνιον. Sic γλαύκειον veteribus quod sequentibus γλαύκιον. Inde *Glaucea* Columellæ τὰ γλαύκια.

— succoque salubri
Glaucea & profugos vinctura papavera somnos.

Neo-

Neophytus unum tantum *ζμύρνιον* recenset, quod & *ἱπποσέλινον* & *ὀλυσάθρον* Latinis dictum adnotat. Ita constat plerisque veterum recentiorumque *ἱπποσέλινον* utrumque confudisse Theophrasti & Dioscoridis: quum illud sit *σμύρνιον*, hoc sit olusatrum Romanorum. Columella quoque in eo errore lib. XI. cap. III his verbis: *Atrum olus, quod Graecorum quidam vocant ἱπποσέλινον, nonnulli σμύρνιον pastinaco loco semine debet conseri.* Sane olus atrum est *ἱπποσέλινον*, & *σμύρνιον* etiam *ἱπποσέλινον*, utrumque sic dictum quasi majus apium, sed diversum hoc ab illo, smyrneum olus ab atro olere. Non igitur duplex fuit smyrnium, quemadmodum etiam Galeno post Dioscoridem persuasum fuisse video, sed duplex hipposelinum, alterum *σμύρνιον* Graecis dictum, alterum *olusatrum* Romanis. Brasavola perperam, quod Itali vocant *Macedonicum apium*, id credit esse priscorum olusatrum. Sed fallitur. Macedonicum, quod in petrosis & praeruptis nasci amat. Olusatrum *ἐν σκιεροῖς καὶ παρ' ἑλώδεσι* provenit, ut ait Dioscorides. Neophytus: *ἐν σκιεροῖς καὶ ἀχυρώδεσι*. Hoc idem prohibet ne smyrnion sit hodiernum libysticum, ut placebat Fuchsio. Nam libysticum loca humida amare certum est: smyrnion saxosis & siccis gaudet. Unde & *πετροσέλινον* Cilices vocabant in monte Amano plurimum nascens. Apulejus subditicius in herbario hoc petroselinum, quod est smyrnium, temere confundit cum altero petroselino Macedonico: *Graeci petroselinum, alii smyrnion, Itali apium silvaticum. Nascitur in petris. Sed est summum ac probabile Macedonicum, odoris boni, hoc est, aromatici.* Hoc sollemne est veteribus auctoribus, ut omnes *ὁμωνύμους* plantas licet *ἀσυμφύλους* confundant. *Levesticum* autem hodiernum Graece *λιβυστικόν* dicitur. Nec recte sentiunt qui aliud faciunt à ligustico. Neophytus *λιβυστικὸν* appellat & sub hoc nomine describit Dioscoridis *λιγυστικόν*. Mutant saepenumero Graeci Latinique Γ in Β & contra. *βλέφαρον*, *γλέφαρον* & similia. Graeci recentiores *βληχώνιον* dixerunt antiquorum *γλήχωνα*, id est, *pulejum*. Glossae Neophyti: *γληχὼν, τὸ βληχώνιον*. Quod & in aliis glossis reperitur. *Galbalus ὁ πυρλού*, recentioribus *valvulus*. Fuit veteribus *zotheca*. Latinitas ultima *jotheca* & *gotheca* scripsit. Ita enim in omnibus Sidonii libris antiquitus scriptis habetur. Inde nostrum *botheca*. Sic vocamus pergulas, sive tabernulas in publicum apertas, in quibus operantur sellularii opifices, & mercimonia sua habent exposita. Quae vox non ab *apotheca* deducitur: ut quidam volunt. Hoc enim vocabulo significatur horreum, vel interior cella, & in penito aedium reposta. Quantum igitur ad nomen, idem est *λιβυστικὸν* ac *λιγυστικόν*. Glossae Botanicae: *λιβυστικὸν, ἡ λεγομένη πανάκεια*. Quod hodie tamen *lebesticum* nominant, plane diversum est à veterum ligustico, sive libustico, ut vocatur Neophyto. Dioscorides tradit *λιγυστικὸν* etiam *πάνακες* ab indigenis vocari. Nec sine ratione. Etenim radice & caule simile esse panaci Heracleotico, & pari virtute censeri. Panaces autem Heracleoticum Romani vocabant *olusatrum majus*. Neophytus: *Πάναξ Ἡρακλεωτική, οἱ δὲ Ἀσκληπιάδειον, οἱ δὲ Χειρώνιον, Ῥωμαῖοι ὀλουσάτρουμ μάϊος*. Hinc vice versa *olusatrum* priscorum recentiores nominarunt libysticum, quia libysticum etiam panaces dicebatur. *Libysticum* igitur vulgare idem prorsus cum atro olere veterum & Dioscoridis hipposelino. De smyrnio quaerendum opinor, quo nomine hodie vocetur. Sed puto jam reperi. Nam falsi sunt, qui *maceronium* officinarum putarunt. Hoc igitur ingerendum medicis nostris aliud curantibus, & currentibus tantum quo quaestus vocat. Doceamus inquam illos vel gratis, *ostritium*, sive *astrantiam* herbariorum, quam alii *magistrantiam* & *imperatoriam* nominant, esse veterum verum smyrnium. Ex utriusque historia comparata invicem & collata, tanta elucebit similitudo, ut rem unam eamdemque esse, qui fateri nollent, non possint negare. Hanc comparationem paucis expediamus. Astrantiae caulis fæniculaceus, folia apii in auri colorem languescentia. Dioscorides smyrnio tribuit *καυλὸν ὅμοιον νάρθηκι, φύλλα πλατύτερα, ὑποπυῤῥίζοντα τῇ χροιᾷ*. In pictura astrantiae, sicut eam nobis describunt neoterici herbarii, umbella visitur anetho similis. Smyrnium habet auctore Dioscoride *σκιάδιον ὅτι τῷ ἀνήθῳ ἀνθηκάδες*. Astrantia radice est crassa & multa foris nigricante, intus alba. Radix smyrnii eodem Dioscoride teste *ῥίζαν ἔχει ἔξωθεν μὲν μέλαιναν, ἔνδοθεν δὲ χλωρὰν, ἢ ὑπόλευκον*. Theophrastus: *καὶ τὴν ῥίζαν ὥσπερ ῥάφανις ἔχει τὸ χρῶμα μέλαιναν*. Astrantia in montibus oasci amat. Montibus aeque gaudet smyrnium, unde & *πετροσέλινον* Cilices, apud quos plurimum nascitur vocabant. Ex astrantiae radice liquorem ajunt profluere lentum ac modice rufum, suavissimi odoris, & myrrham optimam redolentis, & linguam acrimonia sua vellicantis. Hic ille succus est, quem ex radice smyrnii manare & concrescere veteres omnes affirmant stacte myrrha nihilo deteriorem. Quin & radicem smyrnii *δριμεῖαν, εὐώδη, πολύχυλον, δάκνουσαν, τὴν φάρυγγα* tradit Dioscorides. Talis & succus qui ex ea profluit, quem & myrrhae nomine prisco donaruot, ut Theophrastus, qui myrrham distillare ex smyrnio scribit, & quosdam ea re putasse smyrnium è myrrhae satu provenire. Et alibi: *γίνεται δὲ καὶ δάκρυον ἐξ αὐτοῦ ὅμοιον τῇ σμύρνῃ, οἱ δὲ φασιν ὅλως σμύρνιον*. Haec est myrrha troglitis recentiorum Graecorum, qui *πετροσέλινον* eam exponunt. Hinc quidam hodie astrantiam *herbam Benzuini* vocant, & multi Benzuinum hodie myrrham veterum esse credunt. Remedia porro, quae narrantur ex utraque, adeo pariant, ut nihil ne fingi quidem queat similius. Juxta recentiorum traditionem astrantia stomachum corroborat. Dioscorides ait smyrnium *θερμαντικὸν* esse, & *στομάχῳ ἐμπυρευματώδεις πεπαῦσθαι*. Astrantia menses & urinam ciet. Smyrnium *ἄγει ἔμμηνα καὶ οὖρα, καὶ δυσουρίας ἰᾶται*. Illa cum polenta trita & imposita carbunculos sanat. Hoc *καταπλασσόμενον τὰ προσφάτως οἰδήματα, καὶ φλεγμονὰς, καὶ σκληρίας διαφορεῖ*. Astrantia ex vino pota rigores discutit. Smyrnium facit *ἰδίως πινόμενον πρὸς ὕδρωπας καὶ περιόδους*. Efficax & illa contra rabiosi canis morsum, & serpentis ictus. Et hoc smyrnium *ἑρπετοδήκτοις ἁρμόζει*. Renum & lumborum doloribus utraque auxiliatur. Subductis omnibus calculis id ex summa colligitur, astrantiam, vel ostritium esse smyrnium. Quod enim Fuchsius laserpitium esse credi voluit, non credulum me habebit, etsi nonnulla similia sint in laserpitii planta & smyrnii, sive ostritii, ut folium apii, aureo colore, caulis odor myrrhae & alia quaedam. Sed plura dissimilia. Umbellam non habet silphium sicut smyrnium. Succus ex radice tantum smyrnii colligebatur. In laserpitii stirpe è caule & radice colligi solebat. Praeterea quod majus est, prisci qui utrumque noverant, smyrnium & silphium distinguunt. At ostritium per omnia convenit cum smyrnio, comparatum vero cum laserpitio dissimilitudinem in multis ostendit. Nomen ipsum, quo hodie vocatur, ostendit verum esse ac legitimum smyrnium. Veteres confuderunt hoc smyrnium cum olusatro, quod & smyrnium vocarunt. Scribonius Largus & Marcellus Empiricus semen olusatri smyrnium dici docent. Ex *olusatro* igitur, vel, ut etiam loquuti sunt, *olusatracio*, factum nomen *ostrucii*, vel *astrantii*, quo hodie appellant hanc plantam. Sic *malvacium* pro malva dixere, *betacium* pro beta, & similia de quibus supra. In scriptis Graecorum codicibus saepe *ἀλυσάθρον* scribitur, pro *ὀλυσάθρον*, quod est *olus atrum*. Hinc infimi Graeci dixere *ἀλεξάντρα*. Glossae hippiatricae: *Ἀλεξάντρα, τὸ πετροσέλινον Μακεδονικόν*. Confundit, ut ceteri olusatrum cum petroselino, sive smyrnio, quod *astrantiam* vulgo dicitur. Galenus petroselinon Macedonicum, *ἀστρακανὸν* dictum esse notat à loco Macedoniae, ubi nascebatur, lib. I de antidotis. *Πετροσέλινον Μακεδονικὸν ἀστρακανὸν καλούμενον ἀπὸ τοῦ χωρίου, καθ' ὃ φύεται τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῦ ληψάμενον. Παντελῶς δὲ ἐστὶν ὀλίγον τὸ γεννώμενον ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ.* Sed quamvis exigua admodum copia in illo loco nasceretur, id nomen tamen eidem generi optimo hesisse in aliis locis nascenti. Utrumque autem petroselinum, Macedonicum istud, & aliud Cilicium, quod est smyrnium, confudisse veteres certum est, ut ex Apulejo constat, & ex glossis hippiatricis. Hinc fortasse *ostricium*, vel *astrantium* fecerunt ex *ἀστρακανὸς*, quod proprie quidem significat petroselinum Macedonicum. Sed hoc usurparunt de Cilicio petroselino. Hoc igitur pro semel con-

constituto ac definito jam teneatur, germanum smyrnium priscorum nostram esse astrantiam. Smyrnium autem olusatrum, sive hipposelinum Dioscoridis esse hodiernum λιβυστικόν, quod olim erat inter edulia esule & radice. Ex ligustico veterum semen præcipue fuit condimentarium. Excerpta Apicii de seminibus, quæ condimentis serviebant: *De seminibus hoc: papaver, semen rutæ, baca rutæ, baca lauri, semen anethi, semen feniculi, semen ligustici, semen erucæ, semen coriandri.* Plinius lib. XIX. cap. VIII. *Ligusticum silvestre est, in Liguriæ suæ montibus. Seritur ubique, suavius satuum, sed sine viribus, panacem aliqui vocant.* Scribendum ex veteri codice: *seritur jam ubique*: vel *seritur etiam ubique.* Apulejus noster: *Ligusticum silvestre est in Liguria. Nec minus jam ubique satuum. Panacem vocant*, τὸν πάνακα. Nam & πάναξ dicitur & πάνακες. Dioscorides: ἐπεὶ καὶ ἡ ῥίζα καὶ ὁ καυλὸς ἔοικε τῷ τοῦ Ἡρακλειωτικοῦ πάνακος. Glossæ: *Chironeum*, πάναξ. Inde etiam ὀπόπαναξ succus panacis. At πάνακες Theophrasto ab omnium morborum medela. Callimachus:

Ἢ πάνακες πάντων φάρμακον ἢ σοφία.

Sequitur apud Plinium: *Cratevas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Ceteri fere conyzoides, cunilaginem: thymbram vero qua fit cunila.* Hæc sunt mendosissima. Optimi libri Thuanæus & Rigaltianus sic legunt: *Panacem aliqui vocant. Cratevas apud Græcos conelam bubulam eo nomine appellat. Ceteros fere conyzamides cunilaginem. Thymbram vero qua fit cunicula.* Apulejus noster ita scribit: *Cratevas apud Græcos cuniculam bubulam eodem nomine appellat. Ceteri vero conyzamides cunilagine. Thymbram vero qua fit cunila.* Omnino scribendum: *Ceteri vero conyzam, id est, cunilaginem: thymbram vero qua fit cunila.* Jam tenemus, quæ Plinii fuerit sententia in hac hominum indiscreta usurpatione conyzæ & cunilæ. Vult igitur *cunelam* dici Latinis Græcorum θύμβραν, quæ etiam alio nomine vocatur *satureia*. Glossæ: *Cunela*, θύμβρα. *Cunelum*, θύμβρος, εἶδος βοτάνης. *Cuneus*, θρύμμα κερμάτιον. Apparet ex hac serie auctorem glossarum legisse *cunelam*. Etiam in vetustissimis Plinii libris legitur *conela* pro cunela. Eædem glossæ: *Satureia*, θύμβρα. Sic *cunela* & *satureia* Græcè θύμβρα. Columella: *tum etiam thymbra vel nostratis cunela, quam rustici satureiam vocant.* At κόνυζαν Græcorum Latine vocari dicit cunilaginem, & eamdem esse cum cunila bubula, quum tamen Cratevas ligusticum eo nomine perperam appellasset. Ita *cunila bubula* & *cunilago* Plinio Græcorum est κόνυζα. *Cunela* vero ἡ θύμβρα, quæ & satureia. Videamus an hoc perpetuum teneat. Lib. XXI. cap. IX eam sententiam Hygino tribuit, cui visum sit κόνυζαν esse cunilaginem: *Cneorum quod casiam Hyginus vocat: & quod cunilaginem, conyza: mollissophyllum, quod apiastrum.* Ita hæc legenda ac distinguenda suprà docuimus. Utramque describit verbis è Theophrasti Græco translatis lib. XXI. cap X. *Et conyza duo genera in coronamentis mas ac fœmina. Differentia in foliis. Tenuius fœmina, & constrictius angustiusque. Imbricatum maris & ramosius.* Non carent hæc vitio. Folium imbricatum maris & ramosius esse dicit. Ramosum folium vix concoquo. Optimus codex Thuanæus: *Imbricatum mei & ramosior.* In Rigaltiano: *imbricatum mas & ramosior.* Lego: *Imbricatus mas, & ramosior.* Haud scio tamen unde extricaverit, imbricatam esse masculam conyzam, aut quo sensu id dixerit. Apud Theophrastum in Græcis nihil invenio, quod ad hanc significationem accedat. Τὸ δὲ ἄρρεν, inquit, μεῖζόν τε καὶ παχυκαυλότερον, καὶ πλυκλαδώτερον, καὶ τὸ φύλλον μεῖζον καὶ λιπαρώτερον ἔχον. Quid in his formam imbricis habere possit, non video. Hesychius de conyza hæc habet: Κόνυζα βοτάνη ἄφυλλος. Τινὲς δὲ φυτὸν ἢ εὔφυλλον ἱκανῶς, διὸ καὶ σιβάδας ἐξ αὐτοῦ ἐποίουν: ἐπεὶ δὲ ὅτι ἐν τοῖς σίγμασι ἐπέβαλλον ἐξ αὐτῆς ἀντὶ σωλήνων, ἐχρῶντο δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς σαρώμασι. Ita hæc sunt corrigenda, quæ depravatissima vulgo. Fœminam & marem describit. Fœmina esse videtur, quæ ἄφυλλος illi dicitur, quod tenuia & angusta habeat folia. De mare intelligendum quod ait φυτὸν esse ἱκανῶς εὔφυλλον. Ideo & stramenta ex ea farciebant, & scopas faciebant. Sed & imbricum vice tectis tegendis utebantur, ἀντὶ σωλήνων. Σωλῆνες sunt imbrices. Hesychius: σωλῆνες, οἱ στεγαστῆρες. Hoc Plinius cum forte legisset conyzam masculam usum σωλήνων præbere, tegendis casis, imaginatus inde est folia eam habere imbricata. Solet ille sane eamdem historiam sæpe ex pluribus contexere. *Imbrices*, tegulæ vocantur σωληνοειδεῖς, & tubulatæ, quod imbrem derivent in tectis. Glossæ: *Imbrices*, καλυπτῆρες. Idem sunt quod στεγαστῆρες. Simiæ ungues imbricatos esse idem Plinius alicubi prodit, id est, σωληνοειδεῖς. Et Cypriam laurum folio esse per ambitum imbricato. Ita etiam putavit imbricatum folium esse conyzæ, quod auctores quidam scripserint usum præstitisse σωλήνων ad tecta tegenda. Quod est maxime ridiculum. *Imbricatum* alio sensu apud Vitruvium legitur lib. II. cap. VIII. *Incerta vero cæmenta alia super alia sedentia, inter seque imbricata, non speciosam sed firmiorem quam reticulata præstant structuram.* Sed vetustissimus liber eo loco scriptum habet: *Inter seque implicata.* Quod melius est. Ulva palustri, frondibus, harundine, stramentis tegi olim tuguria solita notius est quam ut debeat doceri. Ergo & conyza ad eumdem usum adhibita. & sic intelligenda verba Hesychii: ἐπεὶ δὲ ὅτι καὶ ἐπέβαλλον ἐπὶ τοῖς σίγμασι ἀντὶ σωλήνων. Id confirmat idem Hesychius alio loco, ubi σκόνυζαν vocat, quæ aliis κόνυζα est: Σκόνυζα, ἡ κόνυζα. Ἐστὶ δὲ φύλλον εὔφυλλον ἱκανῶς καὶ σιβάδας ἐξ αὐτῆς ἐποίουν, καὶ τοῖς ἐν σκηναῖς στεγάσμασιν ἐπέβαλλον. Pollux κόνυζαν inter eas spinas recenset, ex quibus sæpes fiebant: τείχη δὲ καὶ χερσὸς βάτος ὄρχιον, ῥάχος, κόνυζα, κνίφος καὶ πάνθ' ὅσα ἀκανθώδη τοῖς χαρακῶσι ἐπὶ θριγκοῖς περιβάλλεται. Sed falsum ipsum puto, aut locum mendosum. De quo tamen paulo post dicam. Κόνυζα herba est, nec illa quidem spinosa. *Cunilaginem* Latine dici & esse cunilam bubulam Plinio placet: at *cunelam* simpliciter pro thymbra Græcorum usurpari. Quid igitur idem κόνυζαν in loco Aristotelis vertit *cunelam*? Aristoteles lib. V, de Hist. Anim. Καὶ ὅτι οἱ πολύποδες οὕτω μὲν προσέχονται ὥστε μὴ ἀποσπασθῆναι, ἀλλ' ὑπομένουσι ἀποτεμνόμενοι: ἐὰν δέ τις κόνυζαν προσενέγκῃ ὡς φασὶν, εὐθὺς ὀσφραινόμενοι ἀφιᾶσιν. Plinius lib. X. cap. LXX hæc ita vertit: *Non potest petris avelli polypus. Idem cunila admota ab odore resilit.* Ergo cunilam ibi reddidit κόνυζαν. Atqui alibi distinguit, ut clare lib. XXI. cap. XIII, ubi herbas & frutices enumerat gratas apibus: *violas, lilium, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum.* Heic vides aliam esse cunilam à conyza. Cur in hoc loco Aristotelis κόνυζαν reddit *cuniculam*? Non dissimulandum in illis verbis veteres & optimos codices scribere *cuniculam*, non cunila: *admota cunicula resilit.* Sic *cunicula* erit κόνυζα, non *cunela*. Et sane *cunelam* esse thymbram ipse alibi dixit. Veteres quoque glossæ *cuniculam* exponunt κόνυζαν. Ita enim legendum: *cunicula*, κόνυζα: *cuniculus*, ὑπόνομος. Apuleji etiam nostri codex antiquissimus, capitalibus literis scriptus, ita habet: *Cratevas apud Græcos cuniculam bubulam eodem nomine appellat, ceteri vero conyzam, id est, cunilaginem: thymbram vero qua fit cunila.* His adde quod Thuanæus codex in indice lib. XX sic plane scribit: *Ligustico, sive panace* IIII. *Cunicula bubula.* V. *Cunila gallinacea, sive origano* V. *cunilagine* VIII. *cunila molli* III. *libanotide* III. *cunila sativa* III. *cunila montana* VII. Eadem habet Rigaltianus in libro primo, qui est index, nisi quod *cunila bubula* legit pro *cunicula*. Quomodo etiam alibi scriptum est in ipso contextu. Profecto inter ea cunilæ genera, quæ cognominibus additis distinguuntur, recenset & *cunilam bubulam*, sive ea cunicula est. *Cunila* vero per se absque cognomento posita thymbram Plinio significat. Ut lib. XX. cap. XVII. *Origanum quod in sapore cunilam æmulatur, ut diximus, plura genera in medicina habet.* Id vero dixit lib. XIX. cap. VII. thymbram quæ est cunila, æmulam esse origano. Non igitur cum hac cunila potest esse eadem illa cunicula absolute dicta, qua κόνυζαν Aristotelis reddidit lib. X. Eam *cuniculam* indigetant libri. Eam porro cuniculam, sive κόνυζαν eamdem facit Plinius cum cunila bubula & cunilagine. Nunc videamus qualem esse dicat eam cunilam bubulam: *Cunila præter sativam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semen pulei habet, utile ad vulnera commanducatum impositum ut quinto post die solvatur.* Ita scribendum. Hæc polycnemo examussim con-

convenium. Quam herbam auctor ille, unde hæc Plinius sumpsit, cunilæ bubulæ nomine intellexit. *Semen*, inquit, *pulei* habet. Dioscorides de polycnemo: *θαμνίσκος ἐστὶ φρυγανώδης ἔχων φύλλα ὀριγάνῳ ἐμφερῆ· τὸν δὲ καυλὸν πολυγόνατον ὥσπερ γλήχων*. De semine pulei simili nihil hæc tinniunt: nec mirum, nam mendosa sunt. In optimo codice regio legitur: *Πολύκνημον, θαμνίον ἐστὶ φρυγανῶδες, ἔχει φύλλα ὀριγάνῳ ἐμφερῆ, τὸν δὲ καρπὸν πολυγόνατον ὥσπερ γλήχων*. Hæc etiam non mendo vacant sed levi, quod & leviter corrigendum mutato ordine: *τὸν δὲ καρπὸν ὥσπερ γλήχων, πολυγόνατον*. Dicit polycnemum origano folia habere similia, semen vero ut puleium & geniculosum caulem *θαμνίον πολυγόνατον*. Hæc verissima illius loci scriptura. Alio loco Plinius polycnemum ex Dioscoride, vel auctore, unde habuit ipse Dioscorides, describens ita loquitur: *Polycnemon cunilæ bubulæ similis est, semine pulei, surculis multis geniculis*. Hæc emendationem nostram prorsus confirmant, *Πολύκνημον ὀριγάνῳ ἐμφερές, τὸν καρπὸν ἔχον ὥσπερ γλήχων, πολυγόνατον*. Notabis eum dicere polycnemon cunilæ bubulæ simile esse. Quod Dioscorides dixit, *ὀριγάνῳ*. Idem alio loco *ὀρίγανον* Dioscoridis Latine vertit *cunilam bubulam*. Lib. XXVII. cap. V. *Alum nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ foliis parvis*. Dioscorides de symphyto petræo: *κλωνία δὲ ἔχει ὅμοια ὀριγάνῳ, λεπτὰ φύλλα, κεφάλια ὡς θύμου*. Idem tamen Plinius supra nomine cunilæ bubulæ ipsum nobis polycnemon plane descripsit. Remedia quoque eadem utraque. Cunilam bubulam ait semen habere, *utile ad vulnera commanducatum impositum ut quinto die solvatur*. Dioscorides de polycnemo: *ποιεῖ δὲ καὶ ἐπιπλασσόμενον χλωρὸν ἢ ξηρὸν ὕδατι πρὸς τραύματα κολλᾶν, δεῖ δὲ πεμπταῖον λύειν*. Ipse Plinius de polycnemo idem scribit: *quæ ferro facta vulneribus commanducata imponitur, quinto die solvitur*. Addit de eadem: *Corymbo odorato acri, & dulci odore*. Dioscorides: *ἔχει μέρος τι σκιάδιον, μικρὸν δ' ἐπ' ἄκρῳ κορύμβιον δριμύ τι μετ' εὐωδίας ἀποπνέοντα*. Ita legendum apud Dioscoridem. Auctuarii ad Dioscoridem auctor tradit polycnemon à Romanis *cunilaginem* vocari. Sic enim apud eumdem scribendum: *οἱ δὲ ἐχεφύλλον Ῥωμαῖοι κουνίλαγω*. Quod est verissimum. Vidimus cunilæ bubulæ nomine polycnemon à Plinio describi. Item ab eodem sed ex alio auctore polycnemon simile tradi cunilæ bubulæ. Quod Græcus auctor dixerat *ὀριγάνῳ ἐμφερές*. Idem porro Plinius scripsit alibi cunilam bubulam ab aliis appellari *cunilaginem*. Et sane *cunilago* nihil aliud significat quam herbam cunilæ similem. Et omnia vocabula sic facta similitudinem quamdam indicant cum prototypis, unde sunt deducta: ut *lappago*, *cerago*, *farrago*, *citrago*. Sic & *virago*, quæ virum simulat, mulier. Ergo polycnemon *cunilago* Latinis quod cunilæ similis sit. Sed *cunila* Plinio thymbra. Non huic cunilæ, sed origano simile polycnemon tradit Dioscorides. Quinimo & ipse Plinius, qui cunilæ bubulæ attribuit, quæ polycnemi propria sunt, mox de eadem cunila bubula ea dicit, quæ auctores omnes de origano scribunt: *item testudines cum serpentibus pugnatura hac se muniunt: quidamque in hunc usum panaceam vocant*. Aristoteles, Antigonus Carystius, Plutarchus & alii Græci memorant testudinem, ubi serpentem ederit, ut hoc illi sit impune & sine noxa, origanum manducare. Antigonus: *τὴν δὲ χελώνην ὅταν ὄφιν φάγῃ ἐπεσθίειν ὀρίγανον*. Aristoteles lib. IX. de Hist. Anim. cap. VI cum viperam ederit: *ἡ χελώνη ὅταν ἔχιν φάγῃ, ἐπεσθίει τὴν ὀρίγανον*. Quod & in Admirandis reposuit cap. X: *τὰς χελώνας φασὶν, ὅταν ἔχεις φάγωσιν ἐπεσθίειν τὴν ὀρίγανον. Ἐὰν δὲ μὴ εὕρῃ, ἀποθνήσκειν*. Idem narrat Plutarchus: *ἡ χελώνη φαγοῦσα τὴν σάρκα τῆς ἔχεως, ὀρίγανον ἐπεσθίει*. Ergo comesa vipera comedunt origanum testudines. Quod nisi faciant, mori eas necessum est. Nulla heic pugna testudinis cum serpente, quemadmodum voluit Plinius. Nec sese muniunt origano testudines cum serpente pugnaturæ. Hoc enim esset *προφαγεῖν*, vel *προεσθίειν ὀρίγανον*. Atqui contra est. Nam post comesas serpentis carnes, ut innoxius sit hic sibi cibus, sumunt origanum. Quod *ἐπεσθίειν* & *ἐπιφαγεῖν* Græcis Antigonus: *καὶ μετὰ ταῦτα προσεπιτρώγουσα τὴν ὀρίγανον, οὕτω ἔχουσαν ἐπιφαγεῖν μηδὲ βλάπτεσθαι*. Mustela autem cum serpente pugnatura munit sese ruta quam prægustat. De ea statim sequitur apud Aristotelem & Antigonum: *τὴν δὲ γαλῆν ὅταν μάχηται μετὰ τοῦ ὄφεως τὸ πήγανον προεσθίειν*. Habet ex Aristotele, apud quem legendum: *ἡ γαλῆ ὅταν ὄφει μάχηται, προεσθίει τὸ ὀρίγανον*. Male editum est, *ἐπεσθίει*. Quod contrarium est, Plinius cum utramque historiam junctim expositam legisset, quod alterius fuit, ad alteram traduxit. Sed nec ejus verba sine vitio sunt, ut ostendunt veteres libri, in quibus omnibus legitur: *Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab his facta perfrigent. Item testudines cum serpentibus pugnatura*. Ita optimus Thuanæus. In Rigaltiano scribitur: *Vulnera ab his facta perfrigentem testudinem cum serpentibus pugnatura*. In altero recentiori: *vulnera ab his facta perfricantur. Item testudines cum serpentibus pugnatura*. Nullus liber ea verba agnoscit: *hac se muniunt*. Quæ à correctoribus adtexta esse liquido mihi constat. Sic autem sarciendam illius loci labem judico: *vulnera ab his facta ubes fricant. Cutem testudines cum serpentibus pugnatura*. Aristoteles libro & capite quo supra: *αἱ δὲ πελαργοὶ καὶ ἄλλοι τῶν ὀρνίθων, ὅταν ἑλκωθῶσιν ἐν μαχόμενοι ἐπιτιθέασι τὴν ὀρίγανον*. Nec dubium ciconias sæpe vulnerari à serpentibus quas venantur: Ibes quoque ab Ægyptiis suis contra serpentes invocantur, easque gratissimum habent pabulum, & est *πελαργῶδες ὄρνεον*. Verisimile autem est & ciconias, & ibes, dum serpentes appetunt & capiunt, sæpe ab his vulnerari. Testudines etiam quæ serpentes comedunt, vix aliter fieri potest, quin sæpenumero ab his vulnera accipiant dum eas captant, & vorare parent. Ideo cutem suam origano fricant. Per *cutem* autem intelligit eam partem testudinis ubi deficit testa, & mollia sunt alvi. Nam tergum testeum & lapideum satis se a morsibus serpentium vindicat. Quod tamen Plinius ab aliquo auctore accepit, qui hodie non extat, ut & alia omnia quæ habet de variis generibus ac differentiis conilarum. Propemodum autem præstare Pliniani illius loci veram eam esse, quam posuimus, emendationem. Ut ut sit, certum est de origano ab auctoribus hæc prodita esse, quæ hic de cunila bubula narrat. *Et contra serpentes in vino bibitur*. Dioscorides de origano: *τὸ ἀφέψημα αὐτῆς σὺν οἴνῳ πινόμενον ἁρμόζει τοῖς θηριοδήκτοις*. Polycnemon eidem origano foliis simile. Plinio cunilæ bubulæ. Quod contra serpentes valeat, *panaceam* quibusdam vocatam asserit: *quidamque in hoc usum panaceam vocant*. Atqui hoc ipsum est, quod paulo ante in Crateva reprehenderat, quem dixit appellasse cunilam bubulam, quod aliis dicebatur panaces. Sed de ligustico panace id intellexit Plinius. Lib. XIX. cap. VIII de ligustico: *Panacem aliqui vocant. Cratevas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat*. Ex his, quæ supra attulimus, constat *cunila bubula* appellatione apud Plinium origanum debere intelligi. Nunc ait panacis nomine cunilam bubulam appellasse apud Græcos Cratevam. Cratevas ille Græcè scripsit. Quærendum igitur, quid nominis illud fuerit, quo *cunilam bubulam* appellavit. Origanum Græcè *κονίλη* dicitur. Dioscorides: *Ὀρίγανος Ἡρακλεωτική, οἱ δὲ κονίλην καλοῦσι*. Idem de silvestri origano: *οἱ δὲ ἀγριορίγανον, οἱ δὲ πάνακες, οἱ Ἡρακλεῖον, οἱ κονίλην καλοῦσι*. Ita legendum ex optimo codice. Male vulgo legitur: *ἢ πάνακες Ἡρακλεῖον*. Quod omnino aliud est. Hæc omnino est cunila, quam Cratevas *cunilam bubulam* appellavit. An ille Græce dixit *κονίλην βοείαν*? Quod Plinius Latinè vertit *cunilam bubulam*? Immo puto unica voce appellasse *βουκονίλην*. Major cunila sive major origanus hac dictione designatur. Sic *βουλάπαθον* pro majori lapatho. Et *βουσέλινον* pro majore apio. Quod alii *ἱπποσέλινον* vocarunt. Male Plinius *buselinon* & *hipposelinon* diversa statuit apii genera. Simili errore *βουλάπαθον* & *ἱππολάπαθον* distinguit. *Ἵππος* & *βοῦς* in compositionibus apud Græcos magnitudinem designant. Hinc *βούσυκα* majores ficus. Ita igitur & *βουκονίλη* major cunila. Quam perperam Plinius Latine reddidit, *bubula cunila*. Videor tamen reperisse vocabulum, quo hanc cunilam appellavit Cratevas. *Βόλιν*, nisi fallor, nominavit. Helychius: *Βόλας ὀρίγανος ὑπὸ τῶν Κυδωνιατῶν καὶ βάκηλος*. Agreste igitur hoc origanum, & *κονίλη* Græcis, & *πάνακες* & *Ἡράκλειον* teste Dioscoride, & *βουκονίλη* Cratevæ, vel *βόλας* verbo Cydoniatarum.

Hæc species origani propria virtute pollebat contra serpentium morsus. Dioscorides: ἰδίως δὲ βοηθεῖ θηριοδήκτοις τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη σὺν οἴνῳ πινόμενα. Ideo & *panaceam*, inquit Plinius, *quidam appellarunt*. Cratevas vero *panacem*. In quo mirifica hallucinatio Plinii. Scribit ille ligusticum panaces à Crateva appellatum *cunila bubula* nomine. Hoc falsum. Non ligusticum panaces ille sic vocavit, sed Heracleum origanum, quod & πάνακες dicebatur. Ligusticum panaces simile panaci Heracleotico, radice, caule, effectu. Rursus Heracleoticum origanum *panaces* cognominatum & panacea, ut & ligusticum. Sic confuderunt hæc nomina. Duplex enim panaces, Heracleoticum unum sic proprie nominatum, & alterum origanum Heracleoticum, cui cognomen panacis etiam additum. De origano itaque silvestri, quod etiam *panaces* & *heracleum* vocatum est, intelligebat Cratevas, quum *cunila bubula* nomine id donavit, non de ligustico, quod panaci Heracleotico simile est. Nam βουκονίλη illa ὀρίγανος, vel κονίλη etiam dicta est. Illud etiam addam videri falsum Dioscoridem, & si qui alii origanum silvestre πάνακες & πανάκειαν cognominatum tradiderunt. Fefellit eos ex vicino nominis sonus. Πάνακτος & πανάκτειος hæc ὀρίγανος, non πάνακες aut πανάκεια appellata. Quod & diserte testantur versus Nicandri, quem auctorem citat illo ipso loco Dioscorides.

> κύρχορον ἠμαλέοντα πανάκτειό τε κονίλην
> Ἤν τε καὶ Ἡράκλειον ὀρίγανον ἀμφενέπουσι.

Ad quem locum hæc notat vetus scholiastes. Πανάκτειον τὴν ὁμοίαν πανάκει. Τινὲς δὲ πανάκειον τὴν πάντας ἰωμένην, καὶ ἐκτατικὸν δὲ τὸ διὰ τὸ μέτρον, πανάκτειον. Διοκλῆς δὲ τὴν κονίλην φησὶν ὑφ' ὧν μὲν Ἡράκλειον καλεῖσθαι, καὶ ὀρίγανον, ὑφ' ὧν δὲ ἀγρίαν ὀρίγανον, καὶ πανακίδα. Ita scribendum. Sed falsum, quod ait ille grammaticus, πανάκτειον metri gratia positum à poëta ἐκτατικὸν δὲ τὸ pro πανάκειον. Adjicit statim: καὶ πανάκτειος ἡ καὶ κονίλη ταυτόν ἐστιν· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ Ἡράκλειον καὶ ὀρίγανον. Vehementer igitur errarunt veteres medici grammatici, qui πανάκτειον pro πανάκειον acceperunt, dictionum similitudine decepti. Πάνακτος quippe dicebatur hæc ὀρίγανος. Hesychius differentiam monstrat horum nominum, πάνακες & πάνακτος his verbis: Πάνακες βοτάνη ἐστὶ ἡ πολλοῖς ὀνόμασι καλεῖται. Πάνακτος, ἡ ὀρίγανος καὶ τόπος ἐν τῇ Ἀττικῇ. Locum in Attica ita etiam appellatum indicat Stephanus: Πάνακτον, φρούριον Ἀττικόν, εἰς Ἀνδροτίων ἐν τρίτῃ Ἀτθίδος. Harpocration: Πάνακτος, πόλις ἐστὶ μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Thucydidem, Euripidem & Menandrum ejus meminisse memorat. Ab hoc oppido vix dubium est, quin origanum dictum sit πανάκτειον, quod ibi plurimum nasceretur. Sed & πάνακτος pro panactæo origano absolute, ut χάλυψ pro chalybico ferro: μάγνης pro magnetico lapide. Ita & θύμβρα pro θυμβραίῳ. Nam *thymbra* dicta est à loco Thymbra, in quo nascebatur plurima. Hinc θυμβραῖον & θυμβρίδιον vocat Hippocrates hanc herbam, quæ aliis θύμβρα. Galenus in Lexico Hippocratis: Θυμβραῖον, οὕτως ὀνομάζει τὴν θύμβραν. In libro περὶ γυναικείας φύσιος appellat θυμβρίδιον. Quod vocabulum quasi πάνακες aut πανάκειαν esse veteres grammatici ac medici acceperunt, insanum quam magno errore. Κονίλη igitur Græce origanum. Unde Latinis *cunila* & *conila*. Nam ita sane scriptum est in antiquissimo, unde *conila bubula* Latinis ἡ βουκονίλη Cratevæ, vel βοεῖον ὀρίγανος Cretensium. Columella lib. VI. cap. XII de boum medicinis: *Et ad scabiem præsentior alia medicina est cunila bubula & sulphur conternatur.* Dioscorides origanum scabiei sanandæ optime facere scribit. Atque inde fortasse βοεῖον ὀρίγανον Cretes appellarunt, quod scabiem pecoris bucceri eo curarent bubulci. Nec ab alia ratione *conilam bubulam* hoc genus origani videntur appellasse prisci Latini, id est, origanum bubulum, quod boves à scabie sanos præstaret. Sic ὀνῖτις ὀρίγανος cunila asinaria ab eadem fortasse causa, quod asinorum scabiem emendaret. Ejusdem eam ferme efficaciæ esse cum Heracleotico origano tradit Dioscorides, sed minoris. Ὀνῖτιν tamen vetus scholiastes eam origani speciem esse vult quam asini appetant. Sed scimus quam sæpe, quam libenter à scopo aberrent in talibus. Δύο δέ, inquit, ἔφη ὀριγάνων, ὧν ἡ μὲν χαμαίζηλος, ἣν οἱ ὄνοι ἐσθίουσι. Nicander ὀνῖτιν ὀρίγανον appellat. Alia fuit *conila gallinacea*, id est, origanum gallinaceum. Plinius ibidem: *Est alia cunila gallinacea appellata nostris, Græcis origanum Heracleoticum.* Forte quod galli gallinacei semen ejus appetant. Apulejus ψευδώνυμος *gallicam cunilam* vocat. *Origanum*, inquit, *a Græcis Heracleoticum, onites, asclepion, panaces, conila appellatur. Latini cunilam gallicam & origanum nominant.* Sed Plautus in Trinummo conilam gallinaceam nominat, & ex Ponto afferri indicat:

> ---- *est non illac ubi thus gignitur,*
> *Sed ubi absinthium fit atque conila gallinacea.*

Absinthium ex Ponto. Ergo & indidem conila gallinacea ex Heraclea Pontica urbe. Quæ Græcis Ἡρακλεωτικὴ ὀρίγανος. Sed & Ἡράκλεια eadem est cum Heracleotica. Silvestre origanum sic etiam vocarunt, ὃ πάνακες, ἢ Ἡρακλείαν, ἢ κονίλην καλοῦσι. Plinius perperam Heraclium origanum ab Heracleotico distinguit. Sic Ἡρακλεία λίθος eadem cum Ἡρακλεωτικῇ. Magnetem ita vocarunt. Et papaver Ἡράκλειον Heracleoticum est. Dioscorides quoque in eodem errore, qui Ἡρακλείαν ab Heracleotico origano separat. Ἡρακλεία absolute subaudiendo ὀρίγανος. At Ἡράκλειον cum dicitur, τὸ ὀρίγανον subintelligitur. Ἡρακλείαν absolute pro hoc genere origani habuimus supra ex Diocle apud veterem Nicandri scholiastem. *Cunila sativa* apud eumdem Plinium accipi debet pro origano sativo. Subjicit deinde: *Est ex ea montana serpullo similis, efficax contra serpentes.* Hæc montana cunila pro montano origano intelligenda. Sed quisquis ille fuit auctor, unde hæc sumpsit Plinius, montanæ cunilæ, sive montani origani appellatione videtur Græcorum τραγορίγανον descripsisse. Serpullo similem dicit. Dioscorides de tragorigano: θαμνίσκος ἐστὶν ἑρπύλλῳ ἀγρίῳ ἐοικώς. Ita legendum ex optimo codice. Certe origanum silvestre, quod etiam montanum dicitur, quidam cum tragorigano idem faciunt. Ut auctor ille, quem Plinius sequitur in origani generibus recensendis: *Tragoriganum simillimum est serpyllo silvestri, urinam ciet, tumores discutit contra viscum potum, viperaque ictum efficacissimum.* Idem narrat de cunila montana, quæ omnino eadem est cum tragorigano. Paulo post idem scribit ad hunc modum: *Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt.* Alium heic quam Dioscoridem habet auctorem Plinius. Hæc duo genera Heraclii origani facit, quæ Dioscoridi sunt tragorigani species: ἡ μέν τις ἀδρότερα τὰ φύλλα ἔχουσα καὶ πλατύφυλλος, κομώδης ἱκανῶς. Ἡ δέ τις λεπτόκλαδος καὶ λεπτόφυλλος, ἣν καὶ πράσιον ἔνιοι καλοῦσι. Notandum est Plinium in his verbis Græci scriptoris sui legisse κομμιώδης ἱκανῶς. Quod vertit *glutinosum*. Quod est absurdum, licet etiam ita legant quidam Dioscoridis interpretes, qui vertunt, *efficaci ad glutinandum potestate*. Hoc κολλητικὸν Græci vocant, non κομμιῶδες. Sed omnino rescribendum κομώδης, id est, foliosum & comosum, comis vel foliis densum. Heraclium origanum est silvestre. Dioscorides: ἀγριορίγανος ἣν πάνακες, ἢ Ἡρακλείαν καλοῦσι. Ita enim recte a nobis repositum. Id genus Græcus auctor, quem sequitur Plinius, cum tragorigano confudit. Ut proinde mirum non sit, si *montanam cunilam*, sive origanum montanum Latini quidam scriptores pro tragorigano obtruserunt. Nam tragoriganum montanum. Ideo *montanam cunilam*, quæ est montanum origanum, pro tragorigano posuere. Scholiastes Nicandri: τραγορίγανον δὲ ἐστιν ὄρειον, ὅπερ ἐσθίουσιν οἱ τράγοι γίνονται κατωφερεῖς. Sic tres species origani Nicandro: *asinaria*, quæ ὀνῖτις: *conila*, vel heraclium, quam Latini *bubulam cunilam* vocarunt: & *hircina*, quæ τραγορίγανος, quam & *montanam* quidam dixerunt. Præterea virtutes cunilæ montanæ eædem assignantur, quas tragorigano tribuit Dioscorides: *Concoctionem mire adjuvat & aviditatem ad cibos, utramque vel in cruditate jejunis in potione aspersa.* Ita hæc reformanda verba sunt, quæ non sanam habent faciem, ut hodie leguntur in Plinianis editionibus. Significat origanum id genus in potione sumptum etiam in cruditate stomachi concoctionem juvare, & appetentiam ciborum facere. Dioscorides de tragorigano hoc ipsum plane prodit:

prodit: ἐπὶ δὲ τὰ ἄστημα θλιπτικὰ, ἔξωθεν ἀκίδεσι καὶ κακοστομάχοις ὀξυρεγμιῶσι δίδοται. Hoc idem expressit quod Plinius de cunila montana. κακοστόμαχοι ὀξυρεγμιῶντες, sunt qui oxyregmia laborant ex stomachi cruditate, quam acidi produnt ructus. Hesychius: ὀξυρεγμία, ἀποψία. Ἀκίδεις vero illi dicuntur, qui ciborum fastidium patiuntur, nec ulla moventur ad edendum orexi, & quos veluti omnium rerum satietas tenet. Nam ἄσαι est satiare. Unde ἄση satietas. Quod & pro animi molestia & ἀκηδία accipitur, ex hominum satietate, & rerum odio concepta. Sequitur apud Dioscoridem de eodem tragorigano: καὶ ἐφ' ὧν ἀλυσμός, καὶ ναυτία, καὶ θέρμη ὑποχονδρίων παρακολουθεῖ. In optimo ac fidelissimo codice regio legitur: καὶ ἐφ' ὧν ἀλύσμ. Scribe: καὶ ἐφ' ὧν ἀλύσση. A verbo ἀλύσσω quod idem est atque ἀλύω. Ἀλύσση, ut ab ὀφείλω, ὀφείλη: ab ἄνξω, ἀνξη. Inde etiam ἀλυχὴ pro eodem, ut ab ἀμύσσω, ἀμυχή. Hesychius: ἀλυχλὼ, ἄσλω, χάσμησιν: & ἀλυχὰ ἀδημονία, ἀκηδία: & ἀλύσσοντες, ἀδημονοῦντες, ἢ δυσφοροῦντες. Scribitur & ἀλύκη apud Hippocratem, quod etiam rectum est. Ut enim ab ἀμύσσω, ἄμυξ, ita ab ἀλύσσω, ἄλυξ. Hesychius: ἄμυξ, ἀμυχή. Sed & ἀλύκη ab ἀλύσσω, ut φυλακὴ à φυλάσσω. Psellus de antiquis medicinæ vocabulis: ἀλύκη, ἡ μετ' ἐκλύσεως λειποψία. Erotianus in Lexico: Ἀλύκη, λειποψία μετὰ χάσμης. Inde *alucinari* Latinum. Ita enim hoc verbum scribunt omnes libri veteres. Glossæ: *alucinatur*, ἀλύει. Cloatius Verus apud Agellium: *Item alucinari factum scripsit ex eo quod dicitur Græce ἀλύειν.* Immo factum ex ἀλύκη. Hesychius χάσμησιν exponit. Quia frequentes oscitationes oboriuntur eis, qui simili tenentur languore & anxietate animi. Quod & *alucinari* Latini dixere. Idem Agellius lib. VII. cap. XVII. *At ille oscitans, & alucinanti similis.* Et lib. IIII. cap. XX de oscitatione eam dicit esse *indicium vagi animi & alucinantis.* Nonius tamen cum adspiratione scribit. Inde etiam *elucum* dictum censebat idem Cloatius. *Languidum, vel semisomnum, & alucinatorem* interpretatur Festus. Alii pro vitio ipso id nomen ponunt. Et *helucum* idem alibi ab oscitatione & hiatu ait appellatum. Sed *elucus* ex Græco ἠλυγός. Tardum & hebetem significat propie vel tarditatem ac stuporem. Ἤλυγα ἔρη apud poëtam veterem τὰ ἐν σκότῳ κατεχόμενα. Hinc ἠλυγὸς homo *elucus*, ὁ ἐπικουμενος, tarditate ac stupore obsessus & oppressus. Sed & pro ipso affectu sumitur. Agellius definit elucum *tarditatem quamdam animi quæ alucinantibus plerumque evenire solet.* Ab alia tamen origine est quam *alucinor.* Diu est quum eam vocem restituendam vidi apud eumdem Agellium lib. XV. cap. XIX in his verbis: *Pueros impuberes compertum est si plurimo cibo nimioque somno uterentur, hebetiores fieri: adversimusque huac elici tarditatem.* Immo scribendum: *hebetiores fieri ad veterni usque, aut eluci tarditatem.* Quam veterem mihi conjecturam confirmavit nuper optimus codex regius. Ἀλυχὴ igitur & ἀλύσση & ἀλυσμὸς, & ἄλυς, & ἀλύκη, & ἄση & ναυτία ex eodem pæne affectu prodeunt, & unius rei sunt diversa συνώνυμα, vel effectus ejusdem languoris & anxietudinis. Cui remediatur cunila montana, vel tragoriganum. Κονίλη igitur Græcis origanum. Atque inde Latinum *conila*, vel *cunila*. Inde illæ tot diversæ species origani Latinis cognominibus signatæ, *cunila bubula*, *cunila gallinacia*, *cunila sativa*, *cunila montana*, quæ totidem sunt origani genera, cum Latinis appellationibus. Quæ omnia Plinius ex Latino aliquo scriptore hausit, qui eas origani species ac differentias Romanis vocabulis signaverat, Hygino si forte, aut Celso, quos auctores citat in illo libro. At idem capite sequenti origani discrimina & nomina seorsim exponit prout ea exposita reperit apud Græcos auctores, tanquam si diversa forent Latinorum *cunila* & Græcorum ὀρίγανος. Atqui Græcis etiam κονίλη dicitur origanum. Unde Latini & *cunilam* pro origano dixerunt. Ut *cunila sativa* idem quod sativum origanum. Sed hoc antiquum Plinio & perpetuum, ut ejusdem generis Græcam & Latinam appellationem pro diverso ponat genere. Sic hyacinthum & vaccinium: ebulum & chamæacten: & alia infinita pro diversis numerat quæ eadem sunt. Hic non levis error, sed illi consuetus & sollemnis. Ecce alius non levior, quem æque familiarem habet. Solo nominis sono inductus inter cunilarum genera eas species recensuit, quæ nihil habent quod ad origanum pertineat, nec forma, neque genere. *Tertium genus est*, inquit, *quæ à Græcis mascula, a nostris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis lignosa, folio aspero.* Supra dixit *cunilaginem* ab Hygino vocari Græcorum κόνυζαν. Atqui κόνυζα Græca in totum diversi generis à cunila, sive origano. Et tamen ibi addit: *Vires ejus vehementissimas in omnibus his generibus ad eam rem tradunt*, id est, ad morsus serpentium. Ita legendus hic locus? Ergo cunilago in generibus cunilarum, id est, ὀριγάνων vehementissimas habet vires. Atqui non ex earum genere est. Simili quidem pollet effectu, & quidem vehementiore adversus serpentes. Non propterea tamen ὀριγάνῳ ὁμογενής. Græci non distinguunt origanum in marem & feminam, sed κόνυζαν. Cunilago itaque hic κόνυζα, & quidem mascula. Ea fœdi odoris. Dioscoridi κόνυζα mascula βαρυόσμος. Radix cunilaginis Plinio lignosa. Dioscorides ῥίζας ἀχρήστους conyzæ esse tradit. Ita solet Plinius herbarum radices nulli usui *lignosas* dicere. Enimvero supra docuimus polycnemon, quod origano simile est *cunilaginem* à Romanis vocari. Plinius ipse cunilaginem & cunilam bubulam eamdem esse alio loco scriptum reliquit. Cunila autem bubula est origanum. Ipse quoque polycnemon alibi dixit simile esse cunilæ, alibi sub cunilæ bubulæ censu hoc ipso capite ad recensuit. Postremo duo adbuc genera inter *cunilas* refert, & eodem hoc vocabulo donat quæ συνώνυμα conyzæ sunt. Denique libro decimo κόνυζαν ex Aristotele vertit *cunilam*. Nam licet libri habeant *cuniculam*, idem tamen est nomen. Sic enim & *cunicalam bubulam* iidem libri indigerant, quæ debet esse cunila, quum sit origanum. Vitiose quoque apud Columellam scribitur *cunicula bubula*, ad scabiem pecorum quæ est *cunila bubula*, hoc est, κονίλη βόλις, vel ὀνῖτις, ut eam Græci vocarunt. Certe Marcellus Empiricus cunilam etiam Latine reddit Græcorum ὀνῖτιν cap. XXX. *Nam cunila quam Græci onitin vocant, detrahet aquatiora per vomitum.* Unde igitur hæc indiscreta nominum facies ad res toto genere dissitas signandas? In plerisque aliis herbis arboribusque hoc casu evenisse notavimus, ut nomen unum idemque duæ vel plures habuerint apud Romanos, cum tamen utrumque ex diversa veniret origine. *Apiastrum*, ut *mentastrum* & *ocimastrum*, ab apio, idem quod silvestre apium, τὸ ἀγριοσέλινον. *Apiastrum* aliud ab apibus dictum, τὸ μελισσόφυλλον. Inde ex hac nominis unitate has duas herbas pro una habuit Plinius, & ubique eas confudit. Glossæ: *Apiastrum*, μελισσόφυλλον, ἐλειόσελινον, ἱπποσέλινον. Hoc suprà & in aliis observavimus. Hoc idem nominis concursus & συμπτωμα in conyza & origano apud Latinos accidit, qui utramque herbam eodem vocabulo significarunt, sed ex diversis fontibus profecto. Κονίλη Græcis origanum dicitur. Inde & *conila* & *cunila* Latinis pro origano. Κόνυζα alia est herba. Eam Dores κόνυδδαν vocabant, ut παίσδεν pro παίζειν, & similia. Aëoles autem μάδδαν, & παίδδεν dicebant, ut φασμίδδεν pro σφαμίζειν. Hesychius: φασείδδεν, σφαμίζειν, ita & κόνυδδαν pro κόνυζαν. Romani veteres pro *conydda*, quia consonantes non geminabant, & D in L mutabant, fecerunt *conylam*. Sic *melicas gallinas* vocarunt quæ Græcis Μηδικαί. *Lacrumam* ex δάκρυον, & *lautiam* ex δαῦκος formarunt. Ita ergo & *conylam* ex κόνυδα. Quod & degeneravit in *conilam*, vel *cunilam*. Hæc sunt indubitatissima. Hinc etiam duplex *cunilago*. Polycnemon ita appellarunt, quod simile esset foliis cunilæ, id est, origano. Sed & conyzam masculam, id est, conylam majorem. Nam & μεγάλη κόνυζα dicta est, quæ mascula. Neophytus: κόνυζα ἑτέρα, οἱ δὲ μεγάλη, πλατύφυλλος. Hæc est quam *cunilaginem* Latini nominarunt, quasi majorem cunilam, μεγάλην κόνυζαν. Sequuntur apud Plinium alia genera hujus cunilæ, quæ κόνυζα est: *è contrario quæ mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu ejus cobærescentibus.* In indice hæc *cunila mollis* proscribitur. Dioscorides utriusque conyzæ maris & feminæ folia pilosa esse dicit & pinguia, δασέα καὶ

λευκότερα. Tertium genus addit, τῷ καυλῷ παχύτερον καὶ μαλακώτερον. In omnibus Plinii exemplaribus scribitur: *quæ mollis vocatur, pilosioribus ramis, & aculeatis.* De odore mellis in conyza nihil Theophrastus & Dioscorides. Sed nec de aculeatis. Certe nec inter aculeatas herbas conyzam refert Dioscorides. Ex Polluce tamen constat loco quem superius adduximus, conyzam è spinulentis unam esse, quibus sepes muniebantur : ῥάχος, κόνυζα, ἀκανθος : καὶ πᾶν ὅσα ἀκανθώδη τοῖς χωρίοις ἐστὶ φραγμὸν περιβάλλουσι. Sed nescio quomodo id possit verum videri. Masculam conyzam, quæ & major, & *cunilago* Latinis dicitur, aculeatam esse non meminit Plinius. Duûm cubitûm altitudinem ei tribuit Dioscorides. Hæc sola potuit sepis usum præbere. Aculeis tamen caret. Minor vero, quæ fœmina est, vix pedem alta surgit. Dioscorides: ὕψος δὲ καυλοῦ ἡ μὲν μείζων, δύο πήχεων ἔχει, ἡ δὲ ἐλάττων, ποδός. Hinc χαμαιζήλην κόνυζαν eam vocat Nicander. Cum hac proceritate quæ pedem non superat, non video quam idonea potuerit esse faciendis sepibus. Præterea nec spinosam eam esse tradunt auctores. Puto igitur & heic ex nominis errore fraudem factam Plinio, & plerisque aliis veterum. Κνύζα genus spinæ est ἀπὸ τοῦ κνύειν, quod & κνύζειν. Ut κνίζειν, κνίζειν & similia. Hesychius: κνῖθος, ἄκανθα μικρά. Idem κνύειν, κνήθειν, ξύειν. Sic κνάφον ἀπὸ τοῦ κνᾶν, quod est ξύειν, dictum notat Harpocration. Κνίφος autem genus spinæ fullonicæ. Certe κνῦθος & κνύζα idem ab eadem origine. Nicander κνύθον vocat genus spinæ ἀπὸ τοῦ κνήθειν:

— κατακνύθην τε χαμηλήν.

Pro urtica accipiunt. Equidem & κνίδη, quæ urtica, ἀπὸ τοῦ κνίζειν. Hesychius κνύζαν κατὰ συγκοπὴν dici notat, quæ est κόνυζα. Κόνυζα herba est spinis carens. Κνύζα, κνησμὸς ἀπὸ τοῦ κνύζεσθαι, ἀπὸ τῶν κνιδῶν, καὶ κατὰ συγκοπήν. Profecto κνύζαν apud Theocritum legisse memini pro κόνυζαν, qua stramenta fiebant. Liber nunc ad manum non est. Sed nisi fallor, στιβὰς ἱστῶντι κνύζα, apud eum legitur. Κόνυζα hæc, sive κνύζα spinis caret, quæ per syncopen dicta est pro κόνυζα. Alia vero est κνύζα ἀπὸ τοῦ κνύειν, quæ spinæ est species. Reponendum itaque κνύζα pro κόνυζα apud Pollucem quæ inter aculeatas locum habet, aut dicendum κόνυζαν eum accepisse ἀντὶ κνύζας. Quod illi etiam fecere, qui conyzam aculeatos ramos habere dixerunt. Alteram speciem cunilæ, sive conyzæ subjicit. Plinius quæ libanotis dicitur ab odore: *altera thuris, quam libanotidem appellaverimus. Medetur utraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contrita cum aqua sparsa necant.* Proprium quidem hoc conyzæ utriusque pulices necare. Dioscorides: κτείνει δὲ καὶ ψύλλας. Neophytus conyzam minorem etiam dictam λιβανωτίδα tradit: Κόνυζα λεπτόφυλλος, οἱ δὲ κόνυζα μικρά, οἱ δὲ πάνιος, οἱ δὲ λιβανωτίς. Eam Nicander λεπτόθριξον κόνυζαν vocat. Mirum tamen mihi videtur si ulla conyza thuris odorem spirat, quam omnes mali odoris esse fatentur. Hippocrates lib. II. de morbis mulierum, de conyza: ὀσμὴ δὲ ταύτῃ δύσοιστος. *Odor ejus intolerandus.* Theophrastus masculam ait gravis esse odoris, fœminam vero δριμυτέραν, διὸ καὶ πρὸς τὰ θηρία χρησίμην. Plinius vertit *acutioris.* De conyza: *Mas odore gravior, fœmina acutior, & ideo contra bestiarum morsus aptior.* Immo ad fugandas serpentes aptior, quia odorem habet vehementiorem. Dioscorides de conyza: διώκει δὲ ὁ θύμος ὑποστρωννύμενος σὺν τοῖς φύλλοις καὶ θυμιώμενος τὰ θηρία δάκνοντα. Explicat quod dixit Theophrastus feminam conyzam ideo χρησίμην πρὸς τὰ θηρία haberi, quia gravioris sit & acutioris odoris quam mascula. Quod Plinius male accepit de morsibus bestiarum. Τὸ δριμὺ intensionem atque exuperantiam odoris tam boni quam mali significat. Cum igitur dicit Theophrastus masculæ conyzæ βαρεῖαν esse ὀσμὴν, fœminæ vero δριμυτέραν, non suaviorem odorem fœminæ adstruit quam masculæ, sed in graveolentia longe acutiorem & penetrantiorem. Hesychius: δριμύς, ὀξύ, σφοδρόν. Dioscorides tamen fœminam conyzam ac minorem εὐωδεστέραν facit: ἡ μὲν λεπτὴ μικρὰ καλεῖται εὐωδεστέρα οὖσα. Quæ non est mens Theophrasti. Idem Dioscorides tertiam speciem adjungit quam dicit utraque priore, βαρυοσμοτέραν δὲ πολὺ καὶ ἀηδεστέραν. Ergo insuavis & ingrati odoris etiam duæ priores. Sane τὴν δριμύτητα separat ἀπὸ τῆς εὐωδίας Theophrastus, ubi de succorum differentiis agit, αἱ δὲ ἤδη δριμύτητά τινα ἔχουσι, καθάπερ ἡ τοῦ θύμου καὶ θύμβρας: αἱ δὲ καὶ εὐωδίαν. Dioscorides ipse de polycnemi foliis: δριμὺ δὲ μετὰ τῆς εὐωδίας ἀποτυποῦντα. Quare δριμύτης etiam potest esse absque εὐωδίᾳ. Et sane hæc vox ἐπίτασιν τῆς εὐωδίας καὶ τῆς δυσωδίας ex æquo significat. Myrepsus meminit conyzæ odoratæ, κονύζης εὐώδους. Hæc erit conyza libanotis cognominata. Sane & quidam neoterici baccharim pro conyza obtrudunt. Alii *baccharim Monspeliensium* vocant. Potest videri & in Hesychio corrigendum, ubi de conyza loquitur, ἣ καὶ εἰς τὰ ἀρώματα χρῶνται. Ut ut sit, hæc conyza odorata diversa ab utroque genere Theophrasti, quod fœtidum est. Sed de conyza viderint alii utrum mali sit odoris an boni, illud in confesso esse debet, uno eodemque nomine *cunila* Latinos duas herbas appellasse nulla inter se cognatione, aut formæ similitudine pariles, origanum & conyzam. His accedat tertia thymbra, quam etiam *cunilam* vocaverunt. Nam etsi Plinius dicat thymbram in odore æmulam esse origano, & similis ambo effectus, ideoque nusquam utrumque addi, non propterea tamen censendum eadem appellatione veteres vocasse origanum & thymbram. Eamdem appellationem intelligo, quæ non tantum soni paritate, sed originis una sit. Κονίλη est origanum, Latine *cunila.* Non idem hoc nomen dederunt thymbræ. Quod enim *cunelam*, vel *cunilam* etiam de thymbra dicunt, id oportet aliunde fontes habere, quam ex Græco κονίλη. Thymum longe similius thymbræ, quam origanum, non tamen thymum & thymbram eadem appellatione comprehenderunt, sed nominibus discreverunt. Præterea non omnes omnem thymbram in genere vocarunt *cunilam*, sed certam duntaxat thymbræ speciem, ut Columella lib. IX. cap. IIII. *Thymo deinde proxima thymbra, serpyllumque & origanum. Tertia nota, sed adhuc generosa marinus ros & nostras cunila, quam dixi satuream.* Et eodem capite paulo supra: *aut origani, tum etiam thymbra, vel nostratis cunila, quam satuream rustici vocant.* Aperte distinguit Romanam cunilam à thymbra Græca. Plinius tamen ubique *cunilam* appellat Græcorum thymbram, ut lib. XIX cap. VII. *Cetera ferè conyzam, id est, cunilaginem: thymbram vero qua sit cunila.* Item cap. X ejusdem libri: *ferroque non expedire tangi rutam; cunilam, mentham, ocimum, auctor est Sabinus Tiro.* Ubi cunila est θύμβρα. Et cap. XI. *Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex his firmitas major est, ut coriandro, beta, porro, nasturcio, sinapi, eruca, cunila & ferè acribus, ὠκίμῳ, θύμβρᾳ.* In quibus verbis animadvertenda insignis hallucinatio Plinii. *Permutatio seminum*, ἀλλοίωσις & ἐξαλλαγὴ Theophrasto dicitur, quum ex alia in aliam transeunt speciem, ut triticum in lolium, hordeum in avenam. Et fere validiora degenerare dicit in infirmiora. Quæ corruptio seminum est & φθορά. Aliter corrumpuntur semina, cum vetustate deteriora fiunt, & inutilia ad ferendum. Quæ ex his firmiora sunt, diutius durant utilia. Quæ infirmiora, citius corrumpuntur. Διαμονὴν σπερμάτων vocat Theophrastus eo loco, quem hic reddit Plinius lib. VII. cap. VI. Τῶν δὲ σπερμάτων τὰ μὲν ἐστὶν ἰσχυρότερα, τὰ δὲ ἀσθενέστερα πρὸς διαμονήν. Ἰσχυρότερα μὲν, οἷον κορίαννον τεῦτλον, πράσον, κάρδαμον, ὤκιμον, θύμβρα, ἁπλῶς δὲ, δριμέα πάντα. Quæ Plinius ad verbum expressit, & θύμβραν *cunilam* Latine exponit. Forte titulos fecerat in adversariis suis περὶ διαμονῆς σπερμάτων, & περὶ ἐξαλλαγῆς. Imprudens postea sub titulum ἐξαλλαγῆς ea redegit, quæ pertinebant ad titulum διαμονῆς. Certe Theophrastus alio capite simul egit περὶ ἐξαλλαγῆς & διαμονῆς seminum. Quod si heic extra culpam Plinius, profecto librarii ejus in culpa, qui *permutationem* scripsere, quum deberent *permansionem*, hoc modo: *nam quod ad permansionem seminum attinet.* Ad verbum: περὶ διαμονήν. Idem alio loco: Διαμονὴ θησαυριζομένων πρός τε τὰς σπορὰς καὶ πρὸς τὰς ἄλλας χρείας διαφέρουσα καὶ ἐνιαυτοῖς γίνεται μᾶλλον εἰς πολυχρονίαν μᾶλλον. Hoc eodem capite insignem errorem commisere librarii ex parva literarum transpositione: *Sed ex his, quæ sunt fortissima,*

nullum

nullum ultra quadrimatum utile est. Cunilis & ultra tempestiva sunt. Ita omnes Pliniani libri legunt, etiam antiquissimi. Posteriores editores fecerunt, *& cuniculis.* Ut mendum scilicet tolli difficilius pararent. Scribendum ex Theophrasto: *Culmis & ultra tempestiva sunt.* Semina non durant & permanent utilia ad serendum ultra quadrimatum. At cunctis ultra hoc spatium sunt tempestiva. Περὶ τῶν μαγειρικῶν χυλῶν. Capite sequenti ubi de succorum saporumque differentiis tradit, ita loquitur: *Namque & succorum saporumque discenda differentia est vel major in his quam pomis. Sunt autem acres, cunila, origani, nasturcii, sinapis. Amari, absinthiu, centaurea: Aquatiles, cucumeris, cucurbitæ, lactucæ: Acuti, thymi, cunilæ.* Ita legenda hæc postrema documus supra ex Theophrasto & veteri codice, in quo scriptum est: *Acuti tumi & cunila.* Theophrastus: αἱ δὲ ἤδη δριμύτητά τινα ἔχουσι, καθάπερ ἡ τοῦ θύμου, καὶ τῆς θύμβρας. Sed mirum est Plinium in eadem illa periodo, quam totam ex verbis Theophrasti pertexuit, differentes sapores statuere acrem & acutum, atque utrumque eidem cunilæ attribuere. Hoc cum viderent postremæ editionis auctores, in altero rescripserunt, *cunicula*, ut alia sit quam *cunila*. Fugit eos ratio. Liber vetustissimus utrobique habet, *cunicula.* De qua paulo post. Præterea *acutus* & *acris* idem sive sapor, sive odor. *Acria* Plinius capite præcedenti vocavit τὰ δριμέα. Alibi passim in odoribus & saporibus τὰ δριμέα vertit *acuta.* Haud scio igitur cur heic distinguere voluerit, quum Theophrastus eo loco, quem Latine heic interpretatus est, voce δριμύς & δριμύτης in utroque usus sit. Duarum differentiam rerum ibi tractat Græcus auctor: τῶν χυλῶν & τῆς ὑγρότητος. Differentia succorum in fructibus arborum & herbis quæ manduntur præcipue cernitur. Nam χυλὸς proprie Græcis succus, qui expressione elicitur. Hesychius: χυλός, πίεσμα τῶν ὑγρῶν ἐκπιεσμα. Ita legendum. Quod πίεσμα τῶν ὑγρῶν exponit, ex medicorum sententia eam vocem accipit. Sic & χυμὸς apud eumdem, πίεσμα τῶν ὑγρῶν. Ita enim corrigendum, eo nempe sensu, quo apud medicos accipitur. At χυλὸς vulgo succus qui exprimitur. Inde χυλίζειν. Manducatio autem idem præstat, quod expressio. Succos ex rebus, quæ masticantur, exprimit. Unde *sapor* sentitur gustu, ac percipitur. Hic Græce proprie χυμός. Græce χυμός, γεῦσις, νόστος. Hesychius: χυμός, σιελός. Latini etiam *salivam* pro gustu ponunt. Persius:

> — *turdarum nosse salivam.*

Propertius:

> *Et Methymnæi Græca saliva meri.*

Non θαλασσίτην οἶνον intelligit, sed solum vini Græci saporem. Hinc *salivam movere* Latini dicunt, quæ gustum excitant & proritant. Χυμὸς igitur ipse gustus, vel sapor. Χυλὸς succus, ex quo sapor, & cum suo sapore. *Saporatum succum* Latine dicere liceat. Sic *saporata offa* Virgilio. Et *sanguis saporatus* Arnobio lib. v de malis puoicis in his verbis, quæ sic corrigenda sunt: *addite hoc etiam idcirco esse uvida, idcirco vinosa quod ex sanguine saporato genus ducant, & fabulam convenienter amplectar.* Vulgo editur corruptissime: *ex sanguine saburratio.* Antiquus librarius scripserat *saburato*, vel *saporato.* Inde vitium vulgatæ. *Saporatus sanguis*, quia salsus. Punica mala ideo rubra, quia ex sanguine. Idem paulo ante: *& quia de rubro exorta sunt hoc sanguine, idcirco illis color est purpureus tempus affectione sublatus.* Ita hæc legenda. Idcirco autem & vinosa uvidaque, quia ex sanguine saporato. Alius tamen sapor sanguinis, qui salsus est: alius in malo granato, qui est acidus & vinosus. Sed cognata res sapori, licet diversus. Hoc voluit Arnobius. Quum Plinius succorum saporumque differentias explicare se dicit, solum χυλῶν διαφορὰς intelligit, hoc est, γευστῶν χυλῶν. Ex fructuum diversis succis hæc saporum discrimina percipiuntur, & aliarum rerum edulium quæ succum habent. Et quo magis succulentiora quæque, eo magis saporata. Ἔγχυλα & ἄχυλα Græci vocant. Et ἀχυλίαν pro bono sapore. Quæ sicca penitus sunt, & succo omni carent, ea nec edulia, nec sapida. Theophrastus: τὰ γὰρ ξηρὰ οὔτ' ἐδώδιμα, οὔτ' ἔγχυλα. Διὸ καὶ τῶν καρπῶν ἀκμή τις. Tum quippe ad edendum optimi, cum succum suum nondum amiserunt. Quum pomum succi vinosi aut acidi dicimus, saporem qui ex succo designamus. Et lib. I. Hist. cap. XIX. ubi exequitur succorum, saporumque differentias, quem locum heic Plinius expressit: τῶν δὲ χυλῶν οἱ μὲν οἰνώδεις, ὥσπερ ἀμπέλου συκαμίνου μύρτου, οἱ δὲ ἐλαιώδεις ὥσπερ δάφνης καρύας ἀμυγδαλῆς πεύκης, πίτυος ἐλάτης. Non succum ipsarum arborum intelligit, sed pomorum, baccarum, & nucum, quæ in illis arboribus nascuntur, & cibis commendantur, succus vitis vinosus in uva intelligitur, mori arboris in moris, myrtæ in myrtis, oleosi succi oleæ in oliva, lauri in baccas, juglandis arboris in nuce, piceæ in nucleis pineis, dulces palmæ arboris in palmulis, ficus in ficis, castaneæ in castaneis. Ita enim legendum apud Theophrastum: οἱ δὲ μελιτώδεις, οἷον σύκου, φοίνικος, διὸς βαλάνου. Perperam editur: δρυός, βαλάνου. Hanc partem Theophrastei loci, qui de succis ac saporibus pomorum baccarumque agit, idem Plinius transtulit lib. XV. cap. XXIX his verbis: *Ergo succorum vinosi pyro, moro, myrto: minime quod miremur uvis: pingues, oliva, lauro, nuci juglandi, amygdalis: dulces, uvis ficis, palmis: aquosus, prunis.* Fructus ipsos & poma dixit, quum Theophrastus arborum nomina posuisset. Illud vero contra Theophrasti sententiam, quod negat vinosum succum uvis inesse, cum id diserte testetur Philosophus: τῶν μὲν χυλῶν οἱ μὲν οἰνώδεις, ὥσπερ ἀμπέλου. Exempla πικρῶν & δριμέων χυλῶν, id est, acuti & amari saporis, cum in arboreis frugibus saltem edulibus non haberet Theophrastus ex hortensibus petivit: οἱ δὲ δριμεῖς, inquit, οἷον ὀριγάνου, θύμβρας, καρδάμου, νάπυος: οἱ δὲ πικροὶ ὥσπερ ἀψινθίου, κενταυρίου. Hanc partem de succo hortensium Plinius heic prosequutus est, & ex Theophrasto ad verbum mutuatus: *sunt autem acres cunila, origani, nasturtii, sinapis. Amari, absinthiu, centaurei.* Heic ergo cunilam numerat inter eas herbas, quæ δριμὺν habent χυλὸν cum origano, nasturcio, & sinapi, & *acres* vertit qui Theophrasto δριμεῖς. Quod autem apud eum sequitur, *acuti thymi, cunila*, hoc etiam ex eodem Theophrasti loco, sed in alia re quam de succo. Postquam enim succorum ex sapore differentias, quæ gustu percipiuntur, explicavit, quod in fructibus arborum aut hortensibus consideratur, transit ad ipsum arborum & hortensium humorem exponendum, qui non gustu, vel sapore deprehenditur, sed tactu, aut visu, aut odore. Ὑγρότητα vocat hunc humorem, cujus persequitur differentias, quæ in ipsa ejus natura & consistentia spectantur, ut alium esse lacteum, alium resinosum, alium aquosum: aut quæ aliqua acrimonia, & odore censentur. Theophrasti verba: ἔχει δὲ καὶ αὐτὴ τῶν δένδρων ὑγρότης διαφορὰς εἴδη. Ἡ μὲν γὰρ ἐστιν ὀπώδης, ὥσπερ ἡ τῆς συκῆς & τῆς μήκωνος. Ἡ δὲ πιττώδης, οἷον ἐλάτης & τῆς πεύκης, τῶν κωνοφόρων. Ἄλλη δὲ ὑδαρής, οἷον ἀμπέλου, ἀπίου, μηλέας, καὶ τῶν λαχανωδῶν δὲ, οἷον σικύας, κολοκύνθης, θριδακίνης. Αἱ δὲ ἤδη δριμύτητά τινα ἔχουσι, καθάπερ ἡ θύμου καὶ τῆς θύμβρας: ὥσπερ αἱ δὲ καὶ εὐωδίαν ὥσπερ ἡ τοῦ σελίνου, ἀνήθου μαράθου καὶ τῶν τοιούτων. Hæc δριμύτης, quam præferunt humores thymi & thymbræ, non ea est, quam gustus percipit, sed illa, quæ olfactu sentitur, ut & εὐωδία quæ in humore apii, anethi, fœniculi percipitur. Priore loco egit Theophrastus περὶ διαφόρων χυλῶν, & χυλοὺς γευστοὺς, id est, sapores intellexit, qui in frugibus arboreis & oleribus hortensibus gustu discernuntur. Hic de humore ipsarum herbarum & hortensium, qui ad gustum non refertur, sed sub sensum olfactus, aut tactus venit. In saporibus distinguendis dixit succos δριμεῖς cerni in origano, thymbra, nastorcio, & sinapi, quæ omnia gustu, ac sapore acria sunt, & acuta. At in humorum discrimine signando thymum & cunilam aliquam habere acrimoniam prodidit. Plinius hæc confudit, τὰς ὑγρότητος διαφορὰς καὶ τῶν χυλῶν. Humoris & succorum saporumque. *Sunt autem acres, cunila, origani,*

 nasturcii,

nasturcii, sinapis. Amari absinthii, centaurei. Hæc apud Theophrastum περὶ γλυκέων χυλῶν dicuntur. *Aquatilis cucumeris, cucurbita, lactuca. Acuto thymi, cunila. Acuto & odorati apii, anethi, feniculi.* Isthæc de humore, sive ὑγρότητι tradidit Theophrastus quæ non gusto intelligitur. Et quum hæc non discreverit Plinius, inepte & absurde acutum ab acri seperavit, & inter acres sapores cunilam recensuit, eamdemque etiam inter acutos. Atqui utroque vocabulo τὸ δριμὺ Græcorum explicatur. Hesychius interpretatur ὀξύ. Sed τὸ ὀξὺ aliud est. *Acidum* Theophrastus ita vocat inter genera saporum, πικρὸς, αὐστηρὸν, ἁλμυρὸν, δριμὺν, ὀξύν. Perperam multis locis apud Theophrastum reddiderunt ὀξὺν acutum. Immo acidum: ut lib. VI de Caussis, cap. IV. οἷον ἁλμυρὸς καὶ ὀξύν. *Salsus & acutus.* Immo: *salsus & acidus.* Atque ita passim errant. Inde ὀξάλμη, jus ex muria & aceto, quod simul salsum & acidum. Ut fons in Sicilia, qui utroque sapore habuit aquam temperatam salso & acido. Aristoteles in Meteoris lib. II. cap. IV. Καὶ τὰ μὲν ὀξέα γίνεται καθάπερ ἐν τῇ Σικανικῇ τῆς Σικελίας. Ἐκεῖ γὰρ ὀξάλμη γίνεται καὶ χρῶνται καθάπερ ὄξει πρός ἔνια τῶν ὀψημάτων αὐτῷ. Hujusmodi aquas Latini vocarunt *salinacidas*, ut supra ostendimus. Ibidem apud Aristotelem κρήνη ὀξέος ὕδατος, *fons aquæ acidæ*. Hinc ὀξύπορα, quæ *acetaria* possumus vocare: & ὀξύβαφον acetarium vas. Theophrastus de lapatho: ἐπεὶ ἄγριον χείρους δυσφορώτερον τὸ ἡμέρου: τὸν δὲ χυλὸν ὅμως ὀξύτερον ἔχει. Male vertunt: *succo tamen acutior.* Immo: *acidior.* Succus quippe silvestris lapathi acidus. Unde & ὀξαλίδα & ὀξυλάπαθον Græci vocant. Sed & ὀξυλάπαθον, id est, acidum lapathum, quod alii tamen ab acuto folio ita dictum produnt. Neophytus: ὀξαλὶς, τὸ ὀξυλάπαθον, αἱ ὀξαλίδες. Latine *rumex*. Græcis hodie λάπαθ. Sed hæc alibi. Aliquando tamen τὸ ὀξὺ tam in saporibus quam in coloribus τὴν ἔντασιν significat rei utriusque. Ideo δριμὺς ὀξὺς exponitur Hesychio. Nam & τὸ δριμὺ generali etiam appellatione vehementiam cujuscunque odoris, aut saporis denotat. Omnia autem illa, quæ Theophrastus περὶ χυλῶν καὶ ὑγρότητος differentiis exequutus est, pro saporibus accepisse Plinium illud indicio est, quod subjunxit: *Salsus autem è saporibus non nascetur: aliquando extra insidis pulveris modo & circulis tantum aqua.* Nullus in Plinio locus magis prodigialiter depravatus. Boni tamen stomachi fuere, qui hoc modo conceptum potuerunt concoquere, & exponere. Quod enim ex Democriti sententia interpretari conantur, qui singulis saporibus suas figuras adstruebant, tota via errant. Nam salso sapori non circularem ille figuram reddebat, sed angulosam: ἁλμυρὸν δὲ τὸν γωνοειδῆ καὶ σκαληνὸν καὶ ἀπεριφερῆ. Libri veteres nihil variant, nisi quod habent *aque* pro *aqua*. Sic totum eum locum reficio egregia, sed certa conjectura: *salsus autem è saporibus non nascetur. Aliquando extra insidit pulveris modo, ut cicerculis. Atque ut intelligatur vana eos plerumque vita persuasio, panax piperis saporem reddit & magis etiam siliquastrum, ob id piperitidis nomine accepto, Libanotis odorem thuris, myrra myrrhæ.* Ex Theophrasto: ὁ δὲ ἁλμυρὸς σπάνιος. Οὐδὲν γὰρ τῶν φυομένων ἁλυκὸν, ὥστε καὶ ἐν ἑαυτῷ ποιεῖν ἔχειν τὸν χυλόν. Ἀλλ' ἐν τοῖς περὶ τὰ ἔξω γίνεταί τι ἁλμυρὸν οἷον τοῖς ἐρεβίνθοις. Ceterum ὑγρότητα illam, hoc est, humorem arborum, herbarumque, quam Theophrastus ἀπὸ τοῦ χυλοῦ secernit, alio loco ὀπὸν vocavit; & lib. IX. cap. I. de Historia: ἡ ὑγρότης ἡ οἰκεία μὲν τῶν φυτῶν: ἣν δή καλοῦσι ἔνιοι ὀπὸν, ὀνόματι κοινῷ προσαγορεύοντες, δύναμιν ἔχει δηλουμένην καθ' αὑτὴν ἑκάστη. Χυμὸν δὲ τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δ' ἧττον ἀκολουθεῖ, τοῖς δ' ὅλως οὐκ ἂν δόξειεν: ὥσπερ ἀσθενὴς καὶ ὑδαρής τις ὤν. Hoc igitur etiam differunt ὀπὸς & χυλὸς, quod ὀπὸς plerumque absque sapore sit, χυλὸς semper sit saporatus. Τῶν χυλῶν alii sunt εὐώδεις, alii ἄβρωτοι, alii φαρμακώδεις, alii θανάσιμοι. Nullus vero est qum aliquo sapore imbutus sit. Sic succus, cui χυμὸς quicunque adest, is proprie χυλὸς dicitur. Hinc & χυλὸν pro sapore Græci ponere consuerunt. Plinius porro ὀπὸν, sive ὑγρότητα arborum herbarumque vocat *humorem* lib. XVI. cap XXXVIII. *Humor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligitur, non idem omnibus. Ficis lacteus, huic ad caseos figurandos coaguli vis: cerasis cummosus, ulmis salivosus, lentus è pinguis malis; vitibus ac pyris aquosus.* Ita hic locus constituendus. Adhuc tamen ibi hæret mendum, quod omnes libri retinent: *Huic ad caseos figurandos coaguli vis.* Non figurat caseos coagulum, sed cogit: forma autem est, è qua figuram accipiunt. Corrigendum igitur: *Huic ad caseos figendos coaguli vis.* Caseus figi dicitur, cum cogitur, πήγνυται. Humorem illum pro sanguine arboribus esse ait Plinius. *Sanguinem* plane vocavit Manilius:

Et viridis nemori sanguis decedit & herbis.

Ad quem locum notat Scaliger Græcis poetis id proprie appellari ἔαρ. Frustra est. Ἔαρ Cypriorum dialecto sanguinem significat. Hesychius: ἔαρ, αἷμα Κύπριοι. Hinc poëtæ, quibus γλωσσήματα cordi, oleum vocarunt ἔαρ ἐλαίης, id est, sanguinem olivæ. Ut Nicander:

---- ἢ ὀρχάδος εἶαρ ἐλαίης.

Et Callimachus:

Πολλάκις δ' ἐκ λόχμης ἦεν ἔλαιξον ἔαρ.

Latini quoque poëtæ *sanguinem olivæ* appellarunt succum pinguem, hoc est, oleum quod ex olivis exprimitur. Nemesianus:

Nam dum Pallas amat turgentes sanguine baccas.

Eodem modo & *sanguinem uvæ* αἷμα τῆς σταφυλῆς vinum dixerunt: æque & in moris succum sanguineum. Hic est succus, quem Græci χυλὸν vocant, qui longe alius est ab arborum humore, qui vocatur ὀπὸς. Plinius tamen *succum* etiam appellat illum arborum ὀπὸν. Et illi capitis titulum fecit, *de succis arborum*. Et eodem capite ὀπὸν, qui elicitur ex sycomoro arbore corticis fractione, *succum* nominavit his verbis, quæ sic legenda sunt: *pro cute cortex. Morum, is in moro succum quærentibus medicis, vere hora diei secunda lapide incursus manat, altius fractus siccus videtur.* Hæc loquutio Plinio familiaris. Morum, inquit, is cortex in moro lapide incursus manat. Libri omnes habent, *morum his*. Incursum hunc corticem lapide dicit, qui in summa superficie lapide læsus est, levi tantum incursu. Dioscorides de sycomoro hoc tradit, non de moro. Auctor, unde Plinius id accepit, arbores Ægypti peculiares tractabat, in quibus & de moro hæc prodidit, de moro scilicet Ægyptia, quæ est sycomorus. *Vere* reposuimus ex libris. Corrigendus & Dioscorides: ὀπίζεται δὲ τὸ δένδρον πρὸ καρποφορίας ἐν ἔαρι. Pessime editur, πρὸ καρποφορίας τοῦ καιροῦ. Dicit vere lacrimam ex sycomoro extrahendam priusquam fructum edat. Consumpto quippe in fructum humore, æstate nullus inde posset exsculpi succus. Prisci Latini *sapam* vocarunt arborum humorem, qui vere & autumno abundat. *Sevam* hodie dicimus. Id nomen ex Græco ὀπὸς, addito pro digamma sigmate, ut in aliis sexcentis, ὀπὸς sapa: ut οἱ *si*. Sed & O mutatur in A: ut παροψὶς, *parapsis*: σοφὸς, *sapus*. Sed & *sapor* ex eodem fonte. *Sapa*, & *sapor*: ut *lympha* & *lymphor*. Nam & Lucilius *lymphorem* dixit pro lympha. Posset etiam dici *sapor* ex ὀπὸς factum. Sanè *sapor*, hoc est, ὁ χυλὸς ex succo & humore. Ex eo etiam *saporem* pro succo posuerunt. Tibullus:

---- *tecumque feras quicunque sapores*
Quicunque & cantus corpora fessa levant.

Ovidius *succum* pro eodem dixit:

Sæpe tulit lassis succus amarus opem.

Plinius *saporem* vocat, qui è nigro papavere succus incisione manat. Lib. XX. cap. XVIII. *è nigro papavere sapor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet.* Ita scripsisse Plinium patet ex indice, in quo ita leguot veteres libri: *papavere nigro* VIII: *de sapore de opio* I. Improprie tamen loquutus est. Nam sapor χυλός est, qui expressione colligitur, non incisione manat, quem Græci ὀπὸν dicunt. Etsi autem, ut docui, sapor ex ὀπὸς deductus sit, usus tamen hæc discrevit. A *sapa*, quod est ὀπὸς, verbum *sapio*, cum ad gustum refertur. Glossæ: *Sapio*, χυμίζω. Verbum huic aliud ὁμώνυμον, *sapio* τὸ φρονῶ, quod aliam habet originem. Nam à σοφὸς Latinum *sapus*. Unde *nesapus*, ἄφρων. Et verbum *sapio*, φρονῶ. Ab illo *insipidus*, ὁ ἄχυλος. Ab hoc *insipiens*, ἄφρων. Sic multa alia vocabula in Latino ὁμώνυμα sunt, quæ tamen non sunt συνώνυμα, quia diversas habent origines. Βλάστη & Æolice βλάστη plantam arboris fecit. Πλάτη plantam pedis. Πίστις & φίστις Æolicum *fidem* apud Latinos, qua creditur, peperit.

peperit. Σφὶς σφιδὸς, quæ chorda est, & φὶς φιδὸς *fidem*, quæ tenditur, formavit. *Vallus* pro vanno & pro ridica. Illud diminutivum est à vannus: ut *cannus callus*, *vannus vallus*. Hoc à *varus*, qua voce stipitem, aut furcam appellarunt. Paulo *vari stipites in plaustro*, inde ὑποκοριστικὸν *vallus*. Ut *varus vallus*, & similia. Ab illo vallo, quod venit à vannua, verbum *evallare* pro evannare, & foras ejicere. Frustra sunt grammatici, qui à vallo castrorum deducunt. Varro: *donec foras nos minus evallaverunt*. Idem est atque evannare. Unde apud Pomponium *evannetur*, foras ejiciatur, ab eo quod acus & palea evannatur foras extra aream. Festus: *evallatum, eventilatum; unde valli, quibus frumenta eventilantur*. Ita hæc legenda sunt. Atque inde verbum *evallefacere* idem quod evallare apud Varronem: *retrimenta ubi qua exuerant per posticum evallefecerunt*. Et apud Festum *vallesacta* pro vannati: *Valvoli folliculi fabæ quasi vallivoli, quia vallesacti excutiantur*, id est, evannati, vel evallati. Sic enim ibi emendandum. Sed & *vallesit* apud eumdem scribendum pro *vallescit*. Quod ipse perperam à vallo militari dictum autumat. Minus ergo mirum si & *cunila* unum vocabulum pluribus designandis herbis factum est, quum non ex uno fonte procedat. *Cunila* origanum ex Græco κονίλη. *Cunila*, κόνυζα. Et *Cunila* ἡ θύμβρα. Quod nunc est explicandum. Plinio, ut dixi, nomen est generis pro omni thymbra. Columellæ certa species est thymbræ. Idque verius. Ea est, quam κεφαλωτὴν θύμβραν Græci vocant. Sammonicus:

Et thymbra species quam commemorant cephaloten.

Plinius *cunilam capitatam* appellat, quia, ut dixi, *cunilam* pro generis nomine usurpat lib. XXXII. cap. X de percis: *efficacius si cineri earum misceatur & cunila capitata, oleoque subigantur*. Atqui ea thymbra est, quæ cunilæ nomen ex re sibi veluti proprium apud Latinos vindicavit. *Conila*, vel *conela* in melioribus libris scribitur, à cono scilicet ita appellata, quod ejus capitula conis, vel strobilis similia sint, in acumen pariter desinentia ac turbinata, & ex multis veluti squamis compacta. Hinc Nicander στρομβεῖα vocat capitella hujus thymbræ in Theriacis:

Σὺν δὲ ἴον πετάλοισιν ὀρίγανον, ἠὲ τι θύμβρης
Στρομβείης ψαίχοιο.

Στρόμβος autem idem quod κῶνος, vel στρόβιλος. Hesychius: κῶνον, οἱ θύρσοι καὶ οἱ στρόβιλοι, καὶ τὸ στρόμβον. Nicander στρόμβους etiam posuit pro nucibus pineis, qui & κῶνοι proprie:

---- ἠδ᾽ ὅτε πεύκης
Ἀχροτέρας στρόμβοισιν ὑποθρέψαντο ταναιάς.

Ad quem locum scholiastes exponit στρόμβοις, τῷ κωνοειδεῖ καρπῷ τῆς πεύκης. Puerorum quoque *turbo* vel *turben* Græcis στρόμβος & κῶνος. Recentioribus στρούμπα. Scholiastes Pindari: ἡ κοινῶς στρούμβα, ἥ τις καὶ βέμβιξ λέγεται καὶ στρόμβος. Scholiastes Aristophanis: βέμβιξ ξύλινος στρόμβος, παίγνιον παίδων, ἐγχαλκεῖον ξύλινον, ὃ μάστιγι στρέφουσιν οἱ παῖδες. Hesychius: βέμβικος δίκην, στρόμβου τρόπον. Et sane ex illo στρόμβος factus Romanorum *turbo*. Nam τρόμβος dicebant Aëoles. Ut τρύχον pro στρύχνον, & similia. Hinc *turbo*. Ut *turtur* ex τρυγών. Aliud est trochus, de quo nos alibi. Dicebatur & κῶνος. Idem Hesychius: κῶνος, βέμβιξ. Quum igitur στρομβεῖα θύμβρης capita thymbræ appellavit Nicander, idem est ac si κωνία vocasset. Inde *conela* hoc genus capitatæ thymbræ. Dixerunt & *coniculam*, quod conicam haberent figuram. Multis certe locis apud Plinium in antiquissimis codicibus *conicula* pro hac cunila scribitur, quæ est thymbra. In optimo Thuanæo plane ita scriptum reperi lib. XIX. cap. VIII: *thymbram vero, quæ sit cunicula*. Alibi vero *cuniculam* iidem libri nominant quæ est conyza. Sed Plinius hæc vocabula nescit distinguere, & alterum pro altero invicem usurpat. Conela est thymbra capitata coni instar, à cono: ἡ κωνωδὴς. Nam κωνωδὴς idem quod κωνικὸς, vel κωνοειδής. Vel *conala* quasi parva cona, & inde *conila*, & *cunila*. Sane & polium *conulam* Latini appellarunt à conico capitello. Apulejus: *Græci quidem polion, Latinis conula*. Dioscorides de polio: ἔχει κεφάλιον ἐπ᾽ ἄκρου, κορυμβοειδὲς, μικρὸν ὡς πίλιον τρίχα. Thymbra quoque *conila*. Eadem & cunicula, vel conicula, à conico capitello. Eam thymbram, quam pro legitima habet Clusius, natam sibi asserit è semine, ab insula Creta misso: Cretenses autem eam thymbram etiamnum hodie θρύμβι & θρύβι vocare. Thymbræ Creticæ mentio apud Marcellum Empiricum, vel quasi optimæ, vel ut specie differentis. Quod autem annotat θρύμβι etiam Cretensibus hodie dici, sciendum est Græcos hodiernos non tantum thymbram hoc nomine significare, sed etiam thymum. Glossæ Iatricæ: θύμος ὁ θρύμβος. Hierophilus Philosophus inter condimenta enumerat, ἄζωμον, κάρδαμον σίναπι καὶ τελωτὸν ὀρίγανον, ἡδύοσμον, θρύμβιον, καὶ χαμαιδάφνια. Ubi θρύμβα non est thymbra, sed thymum, quod in condimentario genere apud lautiores culinas veterum Græcorum habuit locum. Alexis Comicus in recensione condimentorum:

Ὀρίγανον, γήτειον, ἄνισον, θύμον, σφακόν.

Et apud Eubulum:

Καὶ σίλφιον θυμόν τι τῶν ὑπερτέρων.

Dioscorides de thymo: ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν ὑγείᾳ χρῆσιν ἀντὶ ἀρτύματος. Ergo thymo ceu condimento tantum utebantur. Thymbram vero non ad condimenta, sed ad cibos usurparunt, & præcipue rustici, & magis sativam quam agrestem. Dioscorides de thymbra: ἁρμοστική δὲ πρὸς βρῶσιν διὰ τὸ μὴ ἀποτείνειν τὴν δριμύτητα. Aliud est sumi aliquid πρὸς βρῶσιν, aliud πρὸς ἄρτυμα. Hinc Attici populares suos rusticos θυμβροφάγους & θυμβροεπιδείπνους joco vocabant. Aristophanes in Nubibus:

Καὶ φειδωλῷ καὶ τρυσιβίῳ γαστρὸς καὶ θυμβρεπιδείπνου.

Ubi scholiastes θύμβραν εἶδος λαχάνου esse notat, ἀφ᾽ οὗ δῆλον, ὅτι λάχανα μόνον ἤσθιεν εὐτελῆ. Olera, sive λάχανα sunt quæ eduntur. Idem scholiastes in Acharnensibus θυμβροφάγον interpretatur ἀγροικικόν. & θύμβρον esse docet θύμῳ ὅμοιον. Hesychius: θυμβροφάγος ἀντὶ τοῦ δριμυφάγος: Ἡ γὰρ θύμβρα δριμὺ ἐστὶ βρῶμα. Pauperiores itaque & rustici in Attico solo inter alia olera thymbra etiam victitabant. Non ab alia re thymbraoi, vel thymbræ speciem Latini rustici vocaverunt *saturejam*, quod ea saturarentur. Nam *saturejus* à saturo, qui saturat: ut *impetejus* ab impeto, qui impetit. Hæc erat sativa. Columella:

Et satureja thymi referens, thymbræque saporem.

Thymum in condimentario tantum genere, quo & sales condiebant. Unde & θυμῖται ἅλες Aristophani. Idem tamen in Pluto Comœdia inter tennes victus & agrestes cuppedias thymum commemorat. Quo loco tamen vetus interpres θύμους non de condimentaria herba accipit, sed bulbos & cepas agrestes exponit. Ἤσθιον θύμους, ὡς οἱ κοινοὶ βολβοὺς καὶ ἀχιονκρίμμυα φασίν. Quod profecto mirandum. Nec minus in Hesychio, qui θύμος σκόροδον interpretatur: θύμον τὸ σκόροδον. Locus quoque Aristophanis videtur accipi debere de stirpe ejusmodi cujus radices edules sint:

Δεῦρ᾽ ἦλθομεν πολλῶν θύμου ῥίζας διατρώγοντες.

At thymi radix lignea, & ad esum inepta. Præterea auctor Auctuarii ad Dioscoridem scribit arum etiam appellatum θύμον. Arum, ut notum est, in genere bulbaceo. Ἄρον, οἱ δὲ θύμον, οἱ δὲ κολοκάσιον. Glossæ Iatricæ hujusmodi colocasium σκιλλοκρέμμυον exponunt. An igitur cepas & allia ita vocarunt ab animosa acrimonia? θύμον tamen illud prima brevi apud Aristophanem, quæ longa est in voce θυμός. Hæc viderint alii. Hoc certe constat, θύμον etiam significasse allium vel cæpe. Veteres gallis gallinaceis pugnaturis animos faciebant ab esu allii. Unde ἐσκοροδισμένος pro forti & animoso, ὅτι παροξύνονται οἱ ἀλέκτορες πρὸς τὰς μάχας, ὅταν ἐμφάγωσι τῶν σκορόδων. Eos vocabant σκορδάλους. Inde Latinum *scordalus* pro audaci. Petronius: *reddita scordalo voce*. Glossæ veterum: *Scordalus ferox*. Quæ vox hactenus non fuit intellecta. Ea etiam utitur Seneca. Ut ad thymum redeamus, eum hodie omnis Græcia θρύμβον appellat. Neophytus: θύμος, οἱ δὲ θρύμβος ἄγριος. Vocant & θρύμβιον & θρύμβιν. Quod non est confundendum cum thymbra. Vetus glossarii auctor: *Cunelum*, θύμβρος, εἶδος βοτάνης. In linea quæ præcedit *cunelam* exposuerat θύμβραν. Ergo θύμβρος, vel θρύμβος pro thymo, non pro thymbra. Sic σπάλυμβρον hæc eadem recens Græcia dixit, qui veteri σπόλυμος.

Glossæ latricæ, Σκόλυμος, ὁ σκόλυμβρος. Cretes hodieque genus cardui, cujus radix & folia edulia sunt priusquam caulescat, *ascolimbron* vocant teste Bellonio lib. I. cap. XVIII. Sed ascolymbros ille non potest alius esse præter veterum scolymum. Quod hic non vidit. Dioscorides de scolymo: ἡ δὲ ῥίζα ἀφεψηθεῖσα ἐσθίεται λαχανίζεται ἐφθὴ ὥσπερ ἀσπάραγοι. Ita igitur θύμος, θύμβρος, & θρύμβος, ut σκόλυμος, σκόλυμβρος. Recentioris Græciæ herbarii duo genera θρύμβων constituunt, sativum & agreste. Sativum volunt esse priscorum θύμβρον, agreste vero θύμον. Neophytus: θύμος, ὁ ἄγριος θρύμβος, θύμβρος ὁ ἥμερος. His paria & apud alios reperi. Apud Myrepsum tamen θύμου & θρύμβου sæpe fit junctim mentio, id est, thymi & thymbræ. Dioscorides duas tantum thymbræ species facit, σπορτίαν & ἀγρίαν. Capitatæ non meminit, quæ propriè meruit nomen *conila*, vel *cunicula* apud Latinos. Et sane thymbra nulla alia capitata fuit præter thymum Græcum, quod Latini *thymbræ capitatæ* nomine appellarunt, ut distinguerent à thymo sibi noto, quod non erat capitatum, ut infra dicam. Thymbram Dioscorides στάχυν habere dicit ἀμυδρὸν μεστόν. Hæc erit spicata thymbra, diversa utique à capitata, quæ κεφαλωτὴ Sammonico, & eadem cum thymo Attico. Dioscoridi describitur cum capitulis in summo exiantibus: ἔχον ἐπ' ἄκρου κεφάλια στρογγυλίζοντα. Hoc nomine multum distat thymum à thymbra vulgari, quod hæc spicam habeat, illud capitula in summitate. Græci idcirco κεφαλωτὸν θύμον appellarunt. Auctuarium Dioscoridis: οἱ δὲ λευκὸν θύμον, οἱ δὲ κεφαλωτόν, οἱ δὲ θύμιον. Neophytus addit vulgariter à Græcis tum temporis appellari ματζουκοθύμον. Verba hujus hæc sunt: θύμος οἱ δὲ θρύμβος ἄγριος, οἱ δὲ θύμον, οἱ δὲ θύμος λευκός, οἱ δὲ κεφαλωτός, κοινῶς ματζουκόθρυμβος. Idem de epithymo: ἄνθος θύμου, ὃ ὡς ματζουκόθυμον οἱ πολλοὶ καλοῦσι, πλὴν μακροτέρους τοὺς κορύμβους ἔχει. Ita vocarunt thymum capitatum, quod caput instar mastucæ haberet. Græciæ vulgus ματζούκαν & ματζούκιον tum vocabat, hodieque vocat clavam, sive baculum in summo capitatum. *Massucam* quoque vulgo dicimus. Hoc genus thymi θύρσον etiam dicit appellatum, ab eadem utique causa. Nam & Hesychius θύρσους κώνους exponit: κῶνοι, θύρσοι. Et κωνοφόροι in sacris Bacchi iidem qui θυρσοφόροι. Et Plinius papyrum, qui in summo comam habet, fastigatum thyrsi modo cacumen includere dixit. Strabo papyrum χαίτην ἐπ' ἄκρῳ habere tradit. Dioscorides de alismate: κεφάλια θυρσοειδῆ ἔχον κεφάλια. Idem & θυρσοειδῆ κεφαλὴν tribuit acantho, caput thyrsi. In antiquis monumentis visuntur globi thyrsis impositi in summo. Ceterum κορύμβων θύμου sæpe mentio occurrit apud Myrepsum. Quod autem genus quoddam thymi κεφαλωτὸν & ματζουκόθρυμβον appellavit tam vetus quam recens Græcia, argumentum est aliam præterea notam ipsis fuisse thymi speciem, quæ non esset capitata. Ad illud Dioscoridis caput de thymo notarunt Græci, thymum capitatum ibi intelligendum esse. Quod sane verum est. Nullum quippe ibi describit aliud thymum præter capitatum; cui & flores purpureos tribuit. At Græci addunt, λευκὸν θύμον vocari etiam capitatum illum. Sane Theophrastus thymum in duo genera distinguit, εἰς λευκὸν καὶ μέλανα, candidum & nigricans. Μέλανα θύμον ita accipiendum, ut μέλαν ἴον, μέλας ὑάκινθος, quæ florem habent purpureum, sed nigricantem. Utrumque genus thymi capitatum, & qui flore candido est, & qui nigricante purpureo. Plinius lib. XXI. cap. XXI. de thymo: *duo autem sunt genera ejus, candidum radice lignosa in collibus nascens, quod & præfertur: alterum nigrius, florisque nigri.* Perperam hæc ille, nisi *nigrum thymum* eodem sensu dixerit, ut dicuntur violæ nigræ, & vaccinia nigra à colore floris ex purpura nigricantis. Sic μέλαν κρίνον purpureum lilium de hyacintho. Vetus Lexicon: ὑάκινθος τὸ κρίνον τὸ μέλαν. Quod de hyacintho fabulari, qui est gladiolus, ut supra docuimus, accipiendum. Thymum nigrum Græciæ non differt specie à candido. Nec nigrum dictum est nisi à floris colore. Utrumque autem capitatum. Dioscorides purpureum tantum recensuit. Auctor Auctuarii eadem de candido tradit. Idem Dioscorides scribit de stœchade, eam habere κόμην ὁμοίαν θύμῳ. Atqui stœchas capitata est, non spicata. Tale utique & thymum Dioscoridis. De thymbra vero dicit: φέρει στάχυν ἀμυδρὸν μεστόν. Neophytus de cestro, sive vettonica: κεστρόν, ... τὸν καυλὸν, ἐν ᾧ ἐστὶ τὸ σπέρμα σταχυώμενον, ὡς θρύμβος, *caulem prælongum in quo semen spicatum, ut in thymbra.* Aliud est κεφάλιον, vel κόρυμβος, aliud στάχυς. Nullam ergo thymbram novit Dioscorides præter spicatam, nullum thymum præter capitatum. Profecto Græcum thymum, ut testantur qui Græciam perlustrarunt patrum nostrorum ætate, ubique tale nascitur, capitulis in extremo cauliculo turbinatis & acuminatis, flore alibi candido, alibi purpureo, aut cæruleo: est ubi etiam ex candido ac purpura temperato. Hoc thymum Atticum Theophrasti, quod ille negat nasci posse aut durare nisi in afflatu maris. Ideo in Arcadia non provenire. Ὃν γὰρ φασὶ δυνάσθαι φύεσθαι καὶ λαμβάνειν, ὅπου μὴ ἀναπνοὴ ἀφικνεῖται ἡ ἀπὸ θαλάσσης· διὸ οὐδὲ ἐν Ἀρκαδίᾳ γίνεται. Θύμβρα δὲ καὶ ὀρίγανον, καὶ τὰ τοιαῦτα πολλὰ καὶ πολλαχοῦ. Ita legendus atque interpungendus hic locus, cujus ex vulgari distinctione ille oritur sensus: thymbram & origanum ea de causa in Arcadia nasci non posse, quod thymum ibi non queat durare, quo maris afflatus non perveniat. Quod est ridiculum & falsum. Cum ubique locorum, inquit Philosophus, plurima thymbra & origanum nascatur, thymum in aliis locis crescere non sustinet, quæ longius absint à mari, quam quo afflatus ejus pervadere queat. Plinius ita cepit Theophrasti mentem, ut mirer id non vidisse ejus interpretes. Sed Theophrasti eam sententiam idem eludit de thymo Attico non alibi quam in maritimis nascente, & falsam revincit eo argumento, quod lapidei campi in Narbonensi provincia thymo referti sint. Verba ejus heic subjiciam, ut ea debere legi censeo, ex lib. XXI. cap. X. *Mellis Attici summa laus in toto orbe existimatur. Ergo translatum est ex Attica thymum, & vixit flore, ut docemur, satum. Sed alia ratio naturæ obsistit, non durante Attico thymo nisi in afflatu maris. Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia. Tunc oleam non putarunt gigni, nisi intra trecenta stadia à mari. Thymo quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi refertos scimus, hoc pæne solo reditu, è longinquis regionibus pecudum millibus convenientibus, ut thymo vescantur.* Falsum, quod heic asserit Plinius, hanc fuisse antiquam opinionem de omni thymo, non vivere nisi in afflatu maris. De Attico thymo & Græco hoc tantum prodidit Theophrastus, quod capitatum esse constat. At thymum illud, quo referti sunt campi Narbonensis provinciæ, aliud à Græco & capitato. In nostra Gallia passim conspicitur, sponte nascens, & in hortis sativum. Quod thymum appellamus & thymbræ simile est. Eodem nomine & Græci videntur hoc etiam novisse qui genus alterum κεφαλωτὸν ex re cognominarunt, ut ab isto discerneretur quod non est capitatum. Nicander quoque de hoc thymo accipiendus in his verbis:

Ἢ ὅλον βρύοεντος θύμου στάχυν.

Hæc non conveniunt thymo capitato, sed spicato, quod & simile est thymbræ, quæ στάχυν habet. Idem tamen ἄλλο θύμβρης στρομβεῖα alibi vocat, capitella thymbræ, & intelligit thymum capitatum, quam θύμβρην appellat. Ubi probarem magis θύμβρου legi. Ita enim & θύμον vocarunt vetustissimi Græci. Hinc recentiores θρύμβον pro thymo transpositis literis dixerunt. Idem θύμβρην vulgarem ita describit in Theriacis, & serpyllo similem facit:

— ἐν δὲ τε θύμβρης
Δρυμώδεος βλαστὸν χαμηλὸν, ἥ τε καθ' ὕλην
Ἕρπυλλον ἰσομήκεα κλάδον ἀνίσχει.

Ita legendus postremus versus. Hæc thymbra, quæ similes serpyllo ramos in silva gignit, diversa est ab illa, cujus στρομβεῖα sumenda esse paulo post monet, id est, conica capitella. Vulgaris igitur illa thymbra, thymo vulgari ac minime capitato similis. Nam thymum istud passivum, serpyllo agresti perquam simile est, ramis & radice. Latinos vero *thymbræ capitatæ* nomine thymum ipsum capitatum & Græcum intellexisse

intellexisse constat. Hæc est thymbra, quam *conelam* appellarunt, id est, κωνήλην, vel *conicalam* à conica capitulorum effigie. Hæc indubitata sunt. Dioscorides nullam thymbram agnoscit capitatam, sed ἀχίαν tantum & σπαρτήν. Sativa vero *satureia* Latinis dicta, Cunilam nostratem, id est, Romanam eam vocat Columella. Et nomine *cunila* abutitur, quod solum debetur thymbræ capitatæ, sive thymo Græco. Satureia quippe capitata non est, sed est sativa thymbra, agresti similis, quæ στάχυν fert, ut & thymum vulgare. Hoc vulgare thymum solum hoc nomine videtur fuisse notum Romanis. Hinc Plinio campi Narbonensis provinciæ thymo referti. Alterum autem thymum, hoc est, Græcum & capitatum, sub appellatione thymbræ capitatæ cognoverunt. Hoc genus universæ Galliæ ignotum est. In Hispaniæ tantum maritimis nasci memorant, nec in mediterraneis conspici. Quo confirmatur opinio Theophrasti de thymo Attico, quod negat nasci nisi in afflatu maris. Nec mirum porro propter similitudinem & cognationem harum inter se herbarum, indiscretim hæc nomina usurpasse Romanos, & conilam vel thymbram capitatam nominasse Græcorum θύμον κεφαλωτόν. Glossæ: *conelium*, θύμβρος, εἶδος βοτάνης. Thymum intelligit quem veteres Græci θύμβρον appellarunt, recentiores θρύμβον. Dioscorides, quum θύμον describit, Græcum & capitatum tantum proponit. Idem tamen vulgaris thymi etiam meminit, ubi de epithymo agit, his verbis: Ἐπίθυμον, θύμου ἐστὶν ἄνθος τοῦ σκληροτέρου καὶ θύμβρᾳ ἐοικότος. Nulla est θύμβρα Dioscoridi præter eam, quæ fert spicam. Ergo thymum, quod simile est thymbræ, spicatum, non capitatum intelligi debet. Quidquid contra sentiant omnes medici, herbarii critici, certum omnino est Dioscoridem eo loco epithymum non pro illo adscititivo, vel insiticio epithymo, quo thymum involvitur, sed pro flore thymi vulgaris accepisse, quod thymbra figura imitatur. Nec enim aliter hæc possis, quidquid feceris, interpretari, Ἐπίθυμον, θύμου ἐστὶν ἄνθος: *epithymum flos est thymi*. Illud enim epithymum, quod circumvolvitur thymo, non potest dici flos thymi. Thymum autem illud, quod heic σκληρότερον & ἐοικὸς θύμβρᾳ esse dicit Dioscorides, omnino diversum est ab eo thymo, quod libro tertio recensuit, cui & κεφάλια attribuit. Quod est θύμον κεφαλωτόν. Id etiam Plinius indicat, ubi juxta hanc Dioscoridis opinionem epithymum florem esse è thymo asserit, sed illo, quod satureiæ, id est, thymbræ simile est. Lib. XXVI. cap. VIII. *Item epithymum, quod est flos è thymo, satureia simili. Differentia quod hic herbaceus est, alterius thymi albus.* Hæc plane Dioscoridis sententia, epithymum esse florem alterius thymi, quod satureiæ est simile. Addit Plinius vel ex se, vel ex alio auctore, hanc esse differentiam inter utriusque thymi florem, quod thymum satureiæ simile florem habet herbaceum, alterum vero thymum flore est albo. Sed omnino apud Plinium legendum: *differentia quod hic helvaceus est, alterius thymi albus.* Nihil certius. Dicit thymum illud, cui tribuitur epithymum, florem helvaceum habere, id est, ex purpureo albicantem. Hic enim *helvaceus* color Latinis, qui inter rufum & album. Flos thymi vulgaris hunc colorem præfert; aut enim purpureus est, aut ex purpura albicat. *Herbaceus* ibi non potest locum habere. Tradit quidem Dioscorides spicam thymbræ, sive satureiæ esse εὔχλωρον. Sed heic de flore loquitur, non de ipsa spica thymi. Flos autem viridis non est, sed aut purpureus, aut albicans ex rufo. Cephaloti vero thymi, vel Attici flos albus, vel purpureus. Theophrasto λευκὸν ἢ μέλαν. Ex his constat hanc fuisse quorumdam opinionem, & inter illos Dioscoridis epithymum florem esse alterius thymi, hoc est, vulgaris, satureiæ similis. Quum dicit Dioscorides thymum illud θύμβρᾳ ἐοικὸς, non de thymbra capitata id capiendum, ut vult Scaliger, sed de vulgari, quæ στάχυν habet. Nec prohibet quod sequitur apud eumdem: ἔχει δὲ κεφάλια λεπτὰ κοῦφα, στάχυς ἔχοντα ὡς τρίχας. Capitula illa thymi durioris, & satureiæ similis, non sunt capitulis illis similia, quæ in summo capitati thymi existunt, sed qualia in thymbra apparent, summos ejus ramos ambientia quibus distincta est ejus spica, inter quæ flosculi purpurascentes calyculis emergunt, è quorum medio prodeunt fila candicantia veluti mucrones quidam, vel capilli, in summo apice fusci coloris. Ita thymbram suam Creticensem describit Clusius, quæ potest eadem esse cum thymo vulgari, cui simillis habetur. Nam Cretenses, ut dixi, & alii Græci vulgo θρύμβην vocant, non thymbram, sed thymum. Ex his patet, non sollicitandam in Dioscoride veterem lectionem: στάχυς ἔχοντα ὡς τρίχας. Nam ita planè legitur in antiquissimo codice, nisi quod στάχυς habet. Intelligit plane fila, vel mucrones, capillosque, qui exeunt è medio flosculorum thymi vulgaris ac durioris. Pessima vero Scaligeri emendatio ὡς στοιχάς. Nec enim hoc thymum capitula habet ad instar stœchadis in summo cacumine extantia, sed his tota spica per intervalla distinguitur, in orbem eam cingentibus. Apud Neophytum scribitur: ἔχει κεφάλια περιφερῆ λεπτὰ κοῦφα, ὡς τρίχας περιφερῆ. Et sanè purpurei sunt flores thymi hujus vulgaris. Magnam istius thymi copiam, cujus flos ἐπίθυμον dicebatur, in Pamphylia & Cappadocia plurimum nasci tradit idem Dioscorides. Sed tamen illum falsum constat. Sanè confudit genuina capitula thymi durioris cum capitulis epithymi, quod illi generi thymi innascitur, & implicatur. Cuscutæ ea species multis veluti filis rubris in glomerem compacta ad instar pileoli, quæ sese thymo involvit sed isti, quod diximus, vulgari. Neophytus utramque opinionem miscuit, Dioscoridis qui pro flore thymi durioris epithymum accipit, & eorum qui epithymum involucrum esse hujus generis thymi scripserunt. Ejus verba hæc sunt. Ἐπίθυμον, οἱ δὲ κίδης, Ῥωμαῖοι ἰνβολουκρίμ, ἔστι θύμου, ὃ καὶ μαυζεντίθρυμβον, οἱ παλαιοὶ καλοῦσι, πλὴν μικρότερος τοῦ θρύμβου ἔχει. Hæc est recentiorum opinio de epithymo, immo etiam vetustiorum; quæ vera est. Epithymum invenitur in thymo vulgari, sive spicato, & simile est capitulo, vel corymbo thymi capitati, sed est brevius. *Involucrum* Latini vocabant, quod sese thymo involveret. Pallioli formam ei tribuit Plinius, ubi alteram de epithymo sententiam explicat: *Quidam aliter epithymum tradunt sine radice nasci, tenue, similitudine pallioli, rubens.* Ita distinguendum ac legendum. Frustra sunt, qui quasi ex veteribus libris proferunt: *similitudine pili*. Quidam habent *palumo*. Sed in melioribus *palliolo*. Heic *palliolum* non communi significatione sumitur à Plinio pro parvo pallio, sed est pileolus. Ut apud Ovidium:

Palliolum nitidis imposuisse comis.

Quod pluribus alibi asseruimus. Hinc *palliolati* & *focalati* apud Senecam ægrotantes, qui palliolo, id est, pileo caput tectum habent, & focale circa fauces. Profecto epithymum parvi instar glomeris habet, vel pileoli, quali tegere caput solebant in valetudine Romani, quod ad modulum capitis factum erat, caputque undique premebat. Ideo κόρυμβον vocat Neophytus, qui post illa verba statim è Dioscoride ista subjicit: ἄνθος ἐστὶ θύμου σκληροῦ καὶ θύμβρᾳ ἐοικός: ἔχει δὲ κεφάλια λεπτά. Quæ opinio est Dioscoridis multum ab illa, quam priore loco exposuit, distans. Plinius priore sententia exposita, quæ tradit epithymum esse florem è thymo satureiæ simili, protinus subjungit: *quidam hippopheon vocant.* Hoc prorsus pertinet ad epithymum thymi involucrum. In indice libri primi scriptum est: *Epithymum, sive hippotheos* VIII. Scribendum: *hippophaes.* Non solum super thymum & thymbram, sed etiam super stœben nascitur, & crescit hoc genus involucri, vel involvuli, ut disertè testatur Aëtius lib. III. Στοιβῇ autem spinæ genus, qui etiam φεὼς appellatur, ut supra multis probavimus, ubi docuimus errare eos, qui non distinguerent inter φλεὼν & φεών: Pheos spina est, quæ στοιβὴ etiam vocabatur, ut constat ex Theophrasto & Plinio aliquot locis, quos nos emendavimus. Græcorum vulgus hodie στοῖβα vocitant hanc spinam, hoc est, στοιβίδα ex Græco antiquo στοιβῇ. Nam & στοιβὴ, & στοιβίον, & στοιβὶς olim nominabatur Græcis. Neophytus: στοιβὴ, οἱ δὲ στοιβίον, οἱ δὲ στοιβίδα, οἱ δὲ ζοβάδιον, Ῥωμαῖοι πιμπινέλλαν. *Pimpinellam spinosam* quidam hodie nomen illi faciunt. Folia ei carnosa esse tradunt, & in uno pediculo plura utrimque disposita. Theophrastus στοιβὴν inter ἀκανθόφυλλα

recenset,

recenset. His foliis fortasse Græci veteres usi pro stipa, quam vasis fictilibus componendis interjiciebant, & inde illi nomen στοιβή. Nisi forte illa στοιβή, quæ vasis fictilibus interjiciebatur, ex phleo palustri herba sumeretur, ut supra tetigimus. Certe ex phleo texta fieri, quæ fictilibus oleariis circumponebantur, tradit Galenus in Lexico Hippocratu: φλεώς, φλεώδους δὲ ἐστι τοῦτο καὶ πεπυρώδες φυτὸν, ὅπερ καὶ πλεκόμενον περιτίθεται τοῖς ἐλαιηροῖς κεραμίοις. Hinc exponendus locus Hippocratu de natura muliebri: ἐπ᾽ ἀμφορεῦς ἐλαιηρῦ τὸ περίθημα τὴν στοιβὴν ὑποκαίειν. Eam stœben, sive stipam succendendam esse ait, quæ amphoris oleariis circumponitur. Legendum autem περίθημα, non ἐπίθημα. Hæc στοιβὴ ex phleo, non ex spina stœbe. Et *stipam* ibi significat ea vox, non *stœben*, quæ spinæ est species. Inepte eo loco vertunt: *Super olearia amphora operculo stœben succendito.* Et male corrigunt: ἐπ᾽ ἐλαιηρῷ ἀμφορεῖ. Sic alia ratione φλεὼς dicta στοιβή, quæ planta est palustris, & φεὼς spina fullonia quæ & ipsa στοιβὴ cognominata est. Gnaphalium quoque στοιβὴ vocata. Vetus Lexicon: γναφάλιον στοιβή. Quod ejus folia tomentis servirent inculcandis. Eumdem usum præbuerunt & phlei papyri panniculæ. Etiam folia phei spinæ, quod carnosa esset, & pinguia ad eamdem rem videntur usurpata. Epithymum supra eam inveniri etiam neoterici asserunt. Dicebatur ἐπιστοιβὴ ut ἐπίθυμον quod superarescit thymo. Quibusdam veterum etiam ἐπίφεως, ut apparet, dictus est. Nam στοιβὴ & φεὼς idem. At Plinius pro *epipheo* nominavit *hippopheon.* Forte ὑπόφεων quidam vocarunt hoc genus epithymi, quod sub pheo, vel stœbe nasceretur. Quod ille confudit cum hippopheo. Atqui longe aliud *hippopheos* quam *epistœbe*, vel *epipheos.* Genus est phei, vel stœbes, quod à magnitudine dicitur ἱππόφεως. Ut ἱππομάραθρος est majus μάραθρον, & ἱπποσέλινος majus apium & similia. Theophrastus lib. VI. cap. V de capperi: τὸ δὲ καυλὸν οὐχ ὥσπερ ὁ φεὼς καὶ ἱππόφεως. Ergo hippopheos phei species, sed majoris. Ἱπποφαὲς etiam dictum hoc hippopheos, atque ita vocat Dioscorides. Galenus in Lexico: Ἱππόφεως, τοῦτο οἱ μὲν ἱπποφαὲς ὀνομάζουσι, ἄλλοι δὲ κνάφον, καὶ στοιβή. Idem alio loco: στοιβῆς καρπὸν, τὸ ἱπποφέω σπέρμα. Apud Hippocratem legitur στοιβῆς. Dioscorides tamen στοιβὴν & ἱπποφαὲς seorsim describit, & diversa facit. Virtutes etiam utriusque longè diversæ. Hippophaes alvum solvit, & bilem pituitamque detrahit. Stœbe adstringit. Unde & δυσεντερικοῖς utiliter dabatur. Eadem facultate & στοιβίδα vulgarem Græcorum hodie prædictam tradunt. Sed στοιβὴ est φεώς. At ἱππόφεως majus aliquod genus. Galenus tamen ἱππόφεως στοιβὴν interpretatur. Satis belle tamen hippophais descriptio, quæ apud Dioscoridem habetur, congruit cum descriptione stibidæ, vel stœbes recentiorum. A similitudine igitur, quam habet cum pheo, sive stœbe videntur hanc plantam Græci appellasse ἱππόφεων. Ut ut sit, quod super stœben, sive pheon, nascitur non magis potest esse pheos, vel hippopheos, quam epithymum idem est cum thymo. Id quod super pheon, vel stœben crescit, id ἐπίφεως & ἐπιστοιβή, & simile est epithymo, quod suprà thymum nascitur. Ἱππόφεως vero est spina, vel pheos major. Alia spinæ species Græcis vocatur ἱππόφαιστον, quam & quidam ἱπποφαὲς vocarunt. Quod cognominis esset hippophai, & quod eumdem usum præberet fullonibus atque hippophaes, ejus historiam Dioscorides statim post hippophais descriptionem adjunxit. Præterea in iisdem locis eam nasci ait, in quibus hippophaes. Plinius eam spinam inter eas stirpes recensuit, quæ in aliena sede viverent, nec propriis radicibus niterentur lib. XVI. cap. XLIV. *Oleastro quoque deputato, quod gignatur, vocant phaunos. Quod vero in spina fullonia hippophæston, caliculis inanibus: foliis parvis, radice alba, cujus succus ad detractiones in comitiali morbo utilissimus habetur.* Non possum satis mirari Plinii indiligentiam & ἀβλεψίαν. Pheos, vel stœbe spina est fullonia, in qua gignitur id genus epithymo simile, quod ἐπίφεως & ἐπιστοιβὴ appellatur. Hoc epithymum *hippopheon* etiam dictum dicit. Et manifesto hippopheon cum epipheo confudit. Ita etiam hoc loco *hippophæston* pro eo epithymo accepit, quod alibi vocavit *hippopheon.* Quia enim ἱππόφαιστον nonnullis etiam dicebatur ἱπποφαὲς, quod idem est cum hippopheo, ideo & hippophæston de eo quoque epithymo accepit, quod innascitur stœbæ, vel pheo, quasi idem sit hippopheos & hippophæston, & utrumque idem cum epithymo, quod gignitur in fullonia spina. Mirum porro qui potuerit id Plinius hariolari de hippophæsto, cum radicem ei det albam. Dioscorides vero παχεῖαν καὶ μαλακήν. Epithymum ipse sine radice esse dixit, ut sunt pleræque eorum, quæ alienis stirpibus innascuntur, ut catytas & alia. Ex Dioscoridu verbis male intellectis eam mentem incidisse Plinio de hippophæsto in spina fullonia nascente suprà ostendimus. Totum eum locum, ubi hoc dicit, ex Theophrasto adumbravit, quo varias stirpes enumerat, quæ in solo sedem non habent, sed in alienis arboribus & plantis crescunt. Inter eas recenset semen quoddam, quod in spina satum circa ortum caniculæ, in Babylonia eodem die surgit, crescitque ad eam amplitudinem, ut spinam ipsam amplectatur totam. Verba Theophrasti habentur lib. II de caussis, cap. XXII. Et hæc sunt: εἰ δὲ καὶ σπέρματι ἐπιπολαῖόν ἐστιν, οἷον τὸ περὶ Βαβυλῶνα, τῇ ἀκάνθῃ περὶ τὸ ἄστρον ἐπιπεσπειρόμενον φασὶν αὐθημερὸν ἀναβλαστάνειν καὶ ταχὺ περιλαμβάνειν, καὶ τὴν ἄκανθαν. Plinius hæc de epithymo interpretatus est, quod innascitur spinæ fulloniæ, stœbæ vocatæ. Idque epithymum ἱππόφαιστον esse hariolatus est, quia ἱππόφεων alibi vocaverat, quum sit ἐπίφεως vel ὑπόφεως. In paucis verbis plura peccata. Stœbe, vel pheos spina vulgaris, cui epithymum innascitur & involvitur. Spina illa, de qua illud memorat Theophrastus, Babylonia est. Præterea ex semine sato illud nescio quid provenit, quod in spina illa nascitur. Epithymum supra thymum, thymbram, & spinam stœben sponte crescit. Denique stato tantum anni tempore seritur illud semen in spina Babylonia, quod tam citum capit incrementum, circa ortum nempe caniculæ, περὶ τὸ ἄστρον. Tum enim spina veluti & in ὀργασμῷ est. Ideo tam celeriter augescit id semen, quod in ea serunt Babylonii. Theophrastus capite sequenti hanc caussam affert adeo subiti illius incrementi: ἀλλὰ τὸν καιρὸν δηλονότι λαμβάνειν τῆς ἐπισπορᾶς, ὅταν ὀργᾷ τὸ ὑποκείμενον, ὥσπερ ἡ ἄκανθα φαίνεται περὶ τὸ ἄστρον. Horum nihil convenienter potest cadere in epithymum spinæ stœbes. Sed ubique ejusmodi est genius Plinianus. Idem spinam Babyloniam verbis his Theophrasti descripsit lib. XIII. cap. XXIV. *Non omittendum est, & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non alibi vivit, sicut & viscum in arboribus. Sed illud in spina tantum, quæ regia vocatur. Mirumque, eodem die germinat quod injectum est. Injicitur autem ipso canis ortu, & celerrime arborem occupat. Condiunt eo vina & ideo serunt.* Ita hæc legenda. Meminit spinæ regiæ Theophrastus lib. I. cap. X. de caussis, quam ἄκανθαν βασιλικὴν vocat, sed non eamdem facit cum spina illa Babylonica. Immo diversas esse liquet, quod seorsim de his tractavit. Sed Plinium hoc movit, ut putaret spinam βασιλικὴν & Βαβυλωνίαν eamdem esse, quod Attici ceterique tum Græci βασιλικὸν de regibus tantum Persidu dicerent. Sic βασιλικὰ κάρυα, quæ ex Perside lata primum. Ea & Περσικά. Βασιλικὸν tamen etiam pro grandi & magno. Adde quod longe ante Plinii ætatem βασιλικὸν, & βασιλεῖς de regibus Ægypti etiam Græci proprie usurparunt. Spina itaque Ægyptia etiam βασιλικὴ juxta hanc Plinii rationem cognominari posset. Doctissimi herbarii *cuscutam* esse volunt semen illud quod Babylone in spina serebatur. Falsi sunt. Cuscuta sponte nascitur, nec spinis tantum, sed etiam aliis herbis & arboribus circumvolvitur. Semen illud satu provenit, & in spina tantum injicitur, idque certo tempore anni, circa exortum caniculæ. Præterea eodem die, quo satum est, germinat, ipsamque spinam occupat. Postremo Theophrastus κασύτας, quæ cuscuta est vulgaris, ab illo semine separat: τὸ σπερμακὸν βοτάνιον ὁ καλούμενος κασύτας, καὶ δένδρεσι, καὶ ἀκάνθαις ἐμφύεται, καὶ ἄλλοις πολλοῖς. Arabice *casuth*, quod ex κασύτας factum est. Nec dubium, quin epithymum, & quod stœbæ spinæ innascitur hoc nomine venire possit. Serapio: *Casuth, id est,*

est, cuscuta, & in Latino dicitur thyma. Plinius: *Casytas, non tantum arboribus, sed etiam spinis circumvolvens sese. Item circa Tempe Thessalica: quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos & serpyllum.* Nulla mentio Τεμπῶν Θετταλικῶν apud Theophrastum, quo loco illa scribit de polypodio, quæ heic Plinius Latine vertit: ἔτι γὰρ ὅπερ παραδοξότερον, ὅτι καὶ ἐν ἐλάφῳ κίσσηριν ἄλλων, καὶ ἡ τέρμινθος ἡ ἐν ἐλαίᾳ, καὶ τὸ πολυπόδιον ἐπὶ ταῖς δένδρεσι. Plane mihi constat audisse Plinium legente anagnoste, ἐπὶ τοῖς συνδένδροις, pro ἐπὶ τοῖς δένδροις. Et τὰ σύνδενδρα interpretatum esse Tempe. Nam ita Græci exponunt, Τέμπη, τὰ σύνδενδρα χωρία. Quia maxime autem celebria Tempe Thessalica, ideo ea sumpsit. Dioscorides: Πολυπόδιον φύεται ἐν πέτραις βρύα ἐχούσαις, καὶ ἐν τοῖς γεγηρακόσι πρέμνοις ἐπὶ τῶν δρυῶν. Ita legendus ille locus. Ridiculum igitur, quod ait Plinius circa Tempe Thessalica nasci polypodion. In quibusdam arboribus gigni dicit Theophrastus, & alibi ἐν πέτραις. *Phaunos* vocari, quod in oleastro deputato gignatur ait Plinius. Ita enim omnes libri. Ridiculus Dalecampius, qui *Faunos* legebat & silvarum Deos intelligebat. Nescio unde *phaunos* expiscatus sit Plinius. Pro eo apud Theophrastum habetur, καὶ ἡ τέρμινθος ἡ ἐν ἐλαίᾳ. De terebintho accipere etiam absurdum. Quippe veterum nemo terebinthum inter eas plantas numeravit, quæ in aliis nascerentur, ac viverent plantis. Nec quisquam meminit terebinthum arborem Syriæ peculiarem in olea nasci. In glossis Hesychii reperio: Τέρμινθοι, φυτὸν ἐμφερὲς τῷ λίνῳ, ἐξ οὗ πλέκουσιν Ἀθηναῖοι τοὺς ὁρμιάς. Non dubito quin de hac termintho locus Theophrasti sit exponendus. Thymelæa frutex est, quem lino etiam similem esse scribit Dioscorides, quique adeo ab olea nomen accepit. Vocabatur etiam λίνον. Quod de semine ipsius dixit Plinius. *Et in quo nascitur granum Cnidium, quod aliqui linum vocant, fruticem vero thymelæam.* Non granum tamen thymelææ semini lini simile est, sed frutex ipse. Dioscorides etiam semen ipsum thymelææ linum vocatum asserit: ἐκ ταύτης ὁ κνίδιος κόκκος καρπὸς ἂν αὐτῆς συλλέγεται, ὃν Εὐβοεῖς μὲν Ἀκτάλιον καλοῦσιν, οἱ δὲ λίνον, διὰ τὸ εἶναι τῷ σπαρτῷ λίνῳ τὸν θάμνον τῇ φύσει παρόμοιον. Neophytus: θυμελαία, οἱ δὲ πυρὸς ἄγριον καλοῦσιν, οἱ δὲ ἄγριον λίνον: ἐκ ταύτης ὁ κνίδιος κόκκος καρπὸς ἂν αὐτῆς συλλέγεται, ὃν Σύροι μὲν ἀκτάλιον καλοῦσιν, οἱ δὲ λίνον διὰ τὸ εἶναι τῷ σπαρτῷ λίνῳ τὸν θάμνον παρόμοιον τῇ φύσει. Sic non solum frutex, sed etiam cognominatum est linum, non quod simile esset grano lini, sed quod in frutice proveniret lino simili. Unde & ἀκτάλιον Syri vocarunt. Frutex ipse ἀγριόλινον dicebatur teste Neophyto, hoc est, silvestre linum. Vera itaque fuerit lectio in Dioscoride, τῷ σπαρτῷ λίνῳ ὅμοιον, id est, sativo lino. Thymelæa, linum agreste, quia similis lino sativo. Recentiores herbarii plura agrestia lini genera recensent à thymelæa diversa. Marcellus Empiricus aliter hoc λίνον interpretatur, quam de lino frutice. *Chamelæa, inquit, quæ dicitur restis silva, aquam detrahit.* Thymelæam intelligit, quæ etiam chamelæa dicta. Λίνον Græce etiam restem significat, ac rete. Hesychius: λίνον σημαίνει δὲ καὶ τὸ ἁλιευτικὸν δίκτυον, καὶ τὴν ὁρμιάν. Terminthos apud Atticos etiam frutex lino similis: quem in olea nasci tradit Theophrastus, & inter eas stirpes reponit, quæ sedem habent natalem in aliis arboribus ac plantis. Hæc tamen à thymelæa diversa. Mirum porro cur Plinio libuerit pro termintho phaunos substituere in illo Theophrasti loco, & pro olea oleastrum. Nam oleaster Græce κότινος, olea ἐλαία. Præter hæc dicit in oleastro deputatu quod gignatur appellari phaunos. In olea simpliciter gigni τέρμινθον prodit Græcus auctor. Hoc igitur quod narrat heic Plinius de phaunis in oleastro deputato nascentibus, in totum aliud. Et videtur ex alio loco Theophrasti in hunc id transtulisse. Ut serpyllum & dolichon, quæ tamen huc non pertinent. Tractat Theophrastus eo capite de herbis, ac plantis, quæ in solo sedem non habent, sed in aliis arboribus crescunt, ut viscum, polypodion, casytas & alia, ut & terminthos quam in olea nasci memorat. In hunc censum referri non possunt, serpyllum aut dolichos. Quæ adminiculis quidem opus habent, ut crescant, sed in solo radices habent, non in aliqua alia arbore. De dolicho scribit hæc lib. VIII. de Hist. Plantarum: ὁ δὲ δόλιχος ἐὰν παραπήξῃ τις ξύλα μακρὰ ἀναβαίνει, καὶ γίνεται κάρπιμος: εἰ δὲ μὴ φαῦλος καὶ ἐρυσιβώδης. Serpyllum quoque in hoc genere & præsidium sibi adsciscit ex adsitis. ut & hedera, cucurbita, & multa alia. Idem Theophrastus: ταῦτα γὰρ τὰ περὶ ἑτέρῳ ἀναβαίνει, καθάπερ ὅτι κιττός, καὶ ἡ σμῖλαξ, καὶ ἡ σικύα, καὶ ἄλλ' ἄττα, καὶ τῶν ἐλαττόνων ἕρπυλλος, καὶ ἡ αἰλοίνη. Ita legendum. At polypodion non adsitas requirit arbores, aut alia pedamenta, quibus fultum ascendat, sed in ipsis arboribus nascitur: ἐπὶ τοῖς δένδρεσι, non παρὰ τοῖς δένδροις. Male itaque Plinius hæc miscuit. *Item circa Thessalica Tempe quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac serpyllum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos.* Theophrastus: καὶ ἡ τέρμινθος ἡ ἐν ἐλαίᾳ. Hæc quum non caperet Plinius, nec sciret, quænam esset ista terminthos, ex alio Theophrasti loco supplevit, ac supposuit id, quod in oleastro deputato gignitur. Miram heic spectabis Plinii incogitantiam & judicii defectum si ita loqui fas est de illo viro. Theophrastus lib. I. cap. III Historiarum scribit ex oleastro nulla arte posse fieri oleam, ut neque ex pyrastro pyrum, neque ex caprifico ficum: ὁ γὰρ, inquit, ἐπὶ τὸ κοτίνου συμβαίνειν φασὶ, ὥστε ἂν περιαιρεθῇ τὴν θαλλίαν, ὅλως μεταφυτευθῇ φέρειν φαῦλος, μεταβαίνουσι γίνεται μεγάλη. Quæ de oleastro deputato habet Plinius, & phaunis in ea nascentibus, hinc sumpsit. Sed verba Theophrasti contaminatissima sunt. Omnino rescribendum: ὁ γὰρ ἐπὶ τοῦ κοτίνου φασὶ συμβαίνειν, ὥστε ἂν περιαιρεθῇ τὴν θαλλίαν ἢ ὅλως μεταφυτευθῇ φέρειν φαυλίας, οὐ μεταβαίνουσα τις γίνεται μεγάλη. Negat ex oleastro, hoc est, κοτίνῳ oleam posse fieri, & naturam illam silvestrem mitigari. Quod enim in oleastro deputato contingere ajunt, aut translato, ut olivas ferat φαυλίας dictas, non magnam hanc mutationem censeri debere. Nam φαυλίας pessimum olivarum genus, quales fert translatus oleaster, vel deputatus. Pollux κολυμβάδας ἐλαίας interpretatur. Τὰς δὲ κολυμβάδας ἐλαίας παραβάλλει ὀνόμασι Φερεκράτης: ἐκαλοῦντο δὲ αὗται καὶ φαυλίαι. Olea decacuminatione proficit. Idem Theophrastus lib. IV. cap. XIX Τὰ δ' ἄλλα πάντα καὶ περικοπέντα βλαστάνει, καὶ ἔνια καὶ κάλλιον γίνεται, καθάπερ ἡ ἐλαία. Ergo etiam oleaster melior fit περικοπῇ τῆς θαλλίας. Sed hactenus tantum proficit, ut olivas ferat φαυλίας. Quæ de nomine ipso pessimas & viliores olivas sonat, τὰς φαύλας. Rami oleæ & oleastri proprie θαλλοὶ Græcis. Unde θαλλία, frondes oleastri. Alibi θαλλίας idem auctor vocat. Certum itaque est in Plinio reponi debere: *oleastro quoque deputato, quod gignatur, vocant phaulias*, id est, φαυλίας ἐλαίας. Pro quo perperam in libris scriptum, *phaunos*. Nunc vides quam bene Plinius phaulias, quæ in deputato oleastro gignuntur, inter ea stirpium genera retulerit, quibus in alieno natales, quia sedem suam non habeant. Pæne stupidus factus sum hæc legendo. Ceterum meminit etiam Aristoteles hujusmodi plantarum, quæ in terra non gignuntur, sed in aliis plantis vivunt, ut viscum lib. IV. cap. V de partibus anim. Ἔστι δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπιγείοις φυτοῖς ἔνια τοιαῦτα, ἃ καὶ ζῇ καὶ γίνεται τὰ μὲν ἐν ἑτέροις φυτοῖς, τὰ δὲ καὶ ἀπολελυμένα, οἷον καὶ τὸ ἐκ τοῦ Παρνασοῦ καλούμενον ὑπό τινων ἐπίπετρον. Ait herbam quamdam in Parnasso monte nascentem, & quibusdam ἐπίπετρον dictam, etiam evulsam, & à solo, vel saxo natali separatam, paxilloque suspensam vivere. Hoc idem de aliis multis narratur. Cepitia locis humidis condita sæpenumero germinant. Theophrastus scillam suspensam vivere, & diu durare dicit: Μάλιστα δὲ ἡ σκίλλα. Καὶ γὰρ κρεμαμένη ζῇ, καὶ πλεῖστον γε χρόνον διαμένει. De sempervivo idem memoratur. Lignum oleaginum in opere positum interdum pullulare testatur Theophrastus. Ἐπίπετρον autem vocatum, quod ἐπὶ πέτραις nascatur. Hoc nominis convenit omnibus herbis, quæ in saxosis & petris proveniunt. Peculiare id genus fuit, cujus id nomen proprium factum. Ἐπιπέτρου meminit Theophrastus lib. VII. cap. VIII. Ἔνια δὲ καὶ ὅλως ἀναίσθητα καθάπερ τὸ ἐπίπετρον. Hesychius: ἐπίπετρον, ἄνθος βοτάνης παρὰ Θεοφράστῳ. Lege: ἐπίπετρον. Sed quæstionis est an epipetrum Theophrasti idem sit cum epipetro Aristotelis. Locum Theophrasti vertit Plinius lib. XXI. cap. XV. *Aphace, acinos, quam epipetron vocant, quæ nunquam floret.* Hinc eruditi

diti medici notarunt *acinon* vocari epipetron. Notū ἄκινος ex Dioscoride. Sed advertere debuerant verba illa Plinii pessime corrupta esse, quod jam observaverat Turnebus. In optimis libris legitur: *Aphace, achinopos, epipetron vocant, quæ nunquam floret.* In indice manuscripto: *Apace, acynopos, piretron*, pro *epipetron.* In vetustissimo Thuanæo: *Achynopos, epipetron.* Omnino emendandum: *Echinopus. Epipetron vocant quæ nunquam floret.* Corrigendus & Theophrastus in hac voce capite quo supra: οἷον ἀφάκη καὶ ἐχινόπους. Perperam scribitur: καὶ τὸ ὁ ἀκίνοπος. Nulla est *cynops* in censu herbario. Quare etiam expungendum ex scriptis Plinii lib. XXI. cap. XVII: ubi male adhæsit in his verbis, correctorum factione: *Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, stephelures, quam quidam ortygem vocant.* In Rigaltiano legitur: *ex quo est stanyps alopecurus.* In regio similis scriptura, & adscriptum supra *stanopos.* In indice Rigaltiani codicis: *Spicarum genera, stantops, alopecuros sellepyrus.* Longe magis diversa apud Theophrastum scriptura: σταχυώδη μὲν ἄν εἴη ὅ τε χίλωψ ὁ καὶ τινὲς καλούμενος, ὥσπερ ἔχει ἰδίαν ἐν ἑαυτῷ. Quæ stupenda depravatio est. Nam locus ille Plinii ex hoc Theophrasti ad verbum expressus. Ex *stanyps*, vel *stanops*, ut præferunt meliores libri, fieri posset *tanyops*, aut *stachyops.* Τανύωψ a spicæ longitudine: ut τανύφυλλος, τανυπτερ. Nihil nunc melius ad mentem occurrit. Ut ut est, illud constat, *cynops* ibi locum habere non posse, quæ in rerum natura non est. *Echinopodis* etiam alio loco mentio apud Plinium lib. XI. cap. VIII. *Ceras ex omnium arborum satorumque floribus confingunt excepta rumice & echinopode.* Ita enim habent veteres omnes libri, quod jam observatum est. Ἐχινόπους Græcis hodie dicitur. Et frutex est, non carduus. Non igitur epipetron est acinos, ut persuadere nobis volunt. Idem nomen est ἔμπετρον. Ut enim ἐπὶ πέτραις, & ἐν πέτραις idem est, ita ἔμπετρον & ἐπίπετρον herba in petris nascens. Ἔμπετρον habet Dioscorides. Plinius quoque describit *empetron* lib. XXVII. cap. IX. *Empetros, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo.* Dioscorides: ἔμπετρον, οἱ δὲ φακοειδὲς, ἐν ὀρεινοῖς καὶ παραλίοις πέτραις φύεται. Ita legendum ex optimo codice. Nam plerisque editionibus abest vox πέτραις. Atqui nomen à petris habet. Plinius ita legit, qui ex Dioscoride sumpsit descriptionem empetri, aut ex alio auctore, unde ipse Dioscorides. *Calcifragam* à Romanis vocari dicit. Certe quod calculos frangat, & expellat. Non tamen ea virtute præditam meminit τὸ ἔμπετρον Dioscorides, sed bilem tantum, ac pituitas, & aquosa trahere dicit in jure aut hydromeli sumptam. Plinius addit, & *urinas ciere, calculosque frangere.* Sane quia & *calcifragam* Latinorum putavit esse, ideo banc illi potestatem vimque attribuit. Sed unde somniavit Plinius, τὸ ἔμπετρον calcifragam esse? Nam ita etiam in indice scripsit: *Empetros quam nostri calcifragam ov.* Ex Græco id videtur suspicatus, ἔμπετρον οἱ δὲ φακοειδὲς. Genus adianti φακοειδὲς, quod & τριχομανὲς proprie dictum, a foliis lenticulæ similibus. Neophytus: τὸ δὲ ἕτερον ἀδίαντον τοῖς φύλλοις φακοειδὲς ἐναντίως ἀλλήλοις ἐπὶ τῶν ῥάβδων. Dioscorides de trichomane: στιχηδὸν ἐξ ἑκατέρου μέρους τὰ φύλλα ἔχει λεπτὰ, φακοειδῆ ἐναντία ἀλλήλοις. Trichomanes illud, ut & adiantum calculos in vesica frangit, Unde & *calcifragam* Latini appellarunt, & *saxifragam.* Plinius lib. XXII. cap. XXII de adianto, vel trichomane: *Calculos e corpore mire pellit, frangitque utique nigrum. Qua de causa potius quam quod in saxis nasceretur a nostris saxifragum appellatum crediderim.* Eadem ergo *calcifraga* & *saxifraga.* Scribonius Largus scolopendrion Latine *calcifragam* vocatam tradit, quia calculos etiam pellit. Marcellus Empiricus *saxifragam* eamdem nominat. Calculi tamen, qui in corpore sunt, non dicuntur saxa, & saxifraga potius videtur dicta, quod è saxis erumpat, & nascendo veluti ea rumpat. Sic herbas quæ è terra exeunt, cacumine suo terram rumpere poëtæ dicunt. Ut ut sit, Plinius φακοειδὲς *calcifragam* interpretatus est, quia trichomanes φακοειδὲς quod calcifragum est. Lata tamen inter ἔμπετρον φακοειδὲς, & inter ἀδίαντον φακοειδὲς differentia est. Empetrum in maritimis tantum saxis nascitur, & saporem falsum habet. Dioscorides: ἁλμυρὸν ἐν τῇ γεύσει. At adianton φακοειδὲς, quod & trichomanes vocatur, ubique provenit, & gustu quidem adstringenti non tamen falso. Præterea trichomanes lapillos vesicæ frangit, qua facultate caret empetron. Sic ἔμπετρον φακοειδὲς est non etiam calcifraga. Alias lens palustris etiam calcifraga esset, quia φακοειδής. Pari genio idem Plinius adianton facit topiarium fruticem: *aquas respuit, perfusum mersumque sicco simile est. Unde & nomen a Græcis, alioquin frutici topiario.* Quæ verba sic accipiunt docti, quique Plinio favent vel contra jus, ut adianto margines puteorum fontiumque veluti topiario opere vestiri intelligamus. Non hæc ejus mens fuit. *Fruticem topiarium* plane vocavit adianton. Quis vero fruticem esse illi dixit, quæ herbula est sine caule? *Achanton* omnino cogitavit in adianto. Nam achantos frutex topiarius. Non leviora sunt, quæ peccavit in historia adianti, quam partim verbis Theophrasti, partim Dioscoridis pertexuit, & disparia prorsum sociavit. Theophrastus duo genera statuit ἀδιάντου nigrum & candidum, nulla alia re nisi colore discreta. Tertium genus addit τριχομανὲς proprie appellatum. Theophrasti clara hæc sunt de adianto: γένη δὲ αὐτοῦ δύο, τὸ μὲν λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν, χρήσιμα δὲ ἀμφότερα πρὸς ἔκφυσιν κεφαλῆς τριχῶν: φύεται δὲ μάλιστα περὶ τὰ ἔνυδρα. En duo adianti genera nigrum & candidum, circa rigua & aquas nascentia. Subjicit statim de trichomane: ἔστι δὲ ὅμοιον λεῖον καὶ πρὸς στραγγουρίαν τὸ τριχομανὲς καλούμενον, ἔχει δὲ τὸν καυλὸν ὅμοιον τῷ ἀδιάντῳ τῷ μέλανι, φύλλα δὲ μικρὰ σφόδρα καὶ πυκνά, καὶ πεφυκότα καταντικρὺ ἀλλήλων: ῥίζα δὲ οὐκ ἔστιν: χαίρει δὲ φιλεῖ σκιεροῖς. Et foliorum figura, & loco natali discernit hoc trichomanes ab utroque adianto. Umbrosa & opaca loca amare dicit. Adiantum vero utrumque aquaticum. Folia brevia admodum ac densa trichomani esse, & contrariis pediculis invicem opposita, ut in filice cernere est. Ergo talia non habet adiantum, quod folia coriandro similia habere tradit Dioscorides. Trichomanes vero apud eumdem Dioscoridem filici simile, & foliis φακοειδὲς. Quod idem omnino est cum trichomane Theophrasti. Hæc cum ita sint, Plinius adianti genera, ac differentias percenset ad hunc modum: *Duo ejus genera candidum & nigrum breviusque. Id quod majus est polytrichon: aliqui trichomanes vocant. Utrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt, omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex adverso, radix nulla.* Ita scribunt veteres libri. Ex variis auctoribus hæc contexuit, & mirifice conturbavit. Duo genera facit adianti ex Dioscoridis sententia, qui ἀδίαντον unicum recenset, & τριχομανὲς, quod illi alterum est adianton. Quod in candidum & nigrum dividit, id ex Theophrasto mutuum sumpsit. Quod nigrum brevius esse ait, id ex alio auctore habet. Theophrastus scribit trichomanes caulem habere nigro adianto similem. Brevissimum utique trichomanes. Ergo & nigrum adianton brevius candido. Falsum itaque, quod sequitur apud Plinium: *Id quod majus est polytrichon, aliqui trichomanes vocant.* Sic enim legitur in vetustis codicibus. Trichomanes Plinio majus est adianton, idemque cum polytricho. Certe adiantum etiam πολύτριχον vocatum, quod crispum, densumque capillum faceret. Theophrastus de utroque adianto: χρήσιμα δὲ ἀμφότερα πρὸς ἔκφυσιν κεφαλῆς τριχῶν. Dioscorides in antiquissimo codice: Ἀδίαντον, οἱ δὲ πολύτριχον, φύλλα ἔχει ὅμοια κοριάνδρῳ κατεσχισμένα ἐπὶ ἄκρου. Reliqua, quæ in vulgatis adduntur, spuria sunt. Diversum ab hoc polytricho trichomanes. Si illud majus adianton, istud minus. Sed error ille non tralaticius, quod utrique adianti generi folia filicis tribuit, & contrariis pediculis inter se densa ex adverso. Hoc proprium trichomanis. Nam adianto folia coriandro similia. Unde & κόριον ἔνυδρον quidam vocarunt teste Neophyto: οἱ δὲ κόριον ἔνυδρον, id est, *coriandrum aquaticum.* In descriptione adianti apud Dioscoridem delenda ista ex editionibus verba: εἰκότα τὰ φύλλα ὅμοια πτερίδι μικρῷ ἤδη. Quæ nulla comparent in vetustissimo exemplari, & pertinent ad historiam trichomanis. Simile quidem filici trichomanes, quantum ad foliorum ordinem ex adverso sibi respondentium contrariis pediculis. Hinc

&

& πτέρεον & ὀνόπτεριν Græci dixerunt, Latini *pinnulam*, & *filiculam*, ut ex Apulejo & Neophyto discimus, foliorum tamen ipsorum figura non filici similia, sed lenticulæ, ex quo & φακοειδὲς appellatum. Recte Dioscorides de trichomane: πτερίδι ὅμοιον, τὰ φύλλα ἔχον φακοειδῆ. Non recte Plinius foliu filicis adianton esse prodit. Ex hoc tamen errore Neophytus adiantum unum facit, quod folia filici similia habet, alterum quod lenticulæ. Quibus si tertium addas cum foliis coriandri, tria erunt adianti genera. Totidem sane ille constituit. Ἀδίαντον, inquit, οἱ δὲ πολύτριχον, οἱ δὲ κόρειον ἄνδρον. Ἀδίαντον ἕτερον, οἱ δὲ πτέριον, οἱ δὲ ὀνόπτερον. Ῥωμαῖοι καπιλλάρε, οἱ δὲ πιννάλαμ, οἱ δὲ φιλίκλαμ, φύλλα ὅμοια πτερίδι· τὸ δ' ἕτερον ἀδίαντον, τοῖς φύλλοις φακοειδὴς ἐναντίοις ἀλλήλοις ἐπὶ τῶν ῥαβδίων. Atqui hæc duo unum sunt, quod filici simile est foliorum situ, folia autem ipsa facie φακοειδῆ. Adianton majus proprie πολύτριχον. Trichomanes autem καλλίτριχον. Plinio alibi recensentur πολύθριξ & καλλίθριξ veluti diversæ ab adianto herbæ, quum tamen πολύθριξ idem sit cum adianto polytricho. Et καλλίθριξ cum trichomane callitricho. Sed ex alio auctore hausit illa, qui πολύτριχα vocaverat adianton, trichomanes autem καλλίτριχα. Lib. xxv. cap. xi. *Polytricha distat à callitricha, quod juncos albos habet, & folia plura majoraque, frutice quoque major est, defluentem capillum confirmat & densat.* In veteri codice habetur: *Polytria distat à callitrice.* Lege, *Polythrix distat a callitriche*: ἡ πολύθριξ διαφέρει τῆς καλλιτρίχου. In indice manu exarato *polythrix* & *callithrix* recte scribitur. Et paulo post eodem capite: *Fit ex callitriche sternutamentum, folia sunt lenticulæ similia. Caules juncis tenuissimos radice minima.* Τριχομανὲς, sive ἀδίαντον φακοειδὲς auctor ille plane intellexit, ut per πολύτριχα adiantum majus coriandri simile. De trichomane idem narrat quod de callitriche lib. xxvii. cap. xiii, sternutamentum movere gustatum, adianto simile esse, foliis lenticulæ densis, amaris, adversis inter se. *Juncos* vocat tenuissimos caules trichomanis, quibus adhærent foliola. Καυλία, & ῥαβδία Dioscorides appellat. Sic adiantum proprie πολύτριχον. Trichomanes autem καλλίτριχον. Sed omnia hæc cognomina confuderunt. Plinius in indice: *Adianto, sive calitricho, sive trichomane, sive polytricho, sive saxifraga genera ii. Medicina* xxviii. Posteriores auctores Græci Latinique his quoque nominibus sine discrimine usi sunt, ut Apulejus, Auctarii ad Dioscoridem auctor, Neophytus & alii. Quos omnes puto, dum Plinium ducem sequuntur, aberrasse. Apulejus capite de polytricho: *Græcorum alii adianton, alii polytrichon, alii trichomanes, alii ebenotrichon, alii hopterin.* Idem capite de callitricho splenion etiam, sive scolopendrion sub eadem appellatione involvit, & cum adianto & trichomane idem esse vult? Scolopendrion saxifraga. Trichomanes etiam saxifraga. Ideo utrumque confudit. Et sane alio capite, quo saxifragæ virtutes & nomina exponit, scolopendrion & adianton ita appellata docet: *A Græcis dicitur saxifragos, aliis adiantos, aliis scolopendrion, quibusdam scolymos.* Fortasse etiam ab aliqua similitudine, quam inter se habent, scolopendrion cum adianto trichomane facit idem esse. Scolopendrion Dioscoridis ita dictum, quod folia habeat scolopendræ animali similia, quæ centipeda Latinis dicitur. Folia illi incisa esse dicit Dioscorides, ὡς τὰ τῆς πολυποδίου. Qui ab hac eadem causa dictum πολυπόδιον. Theophrasto teste polypodium folia majoris habet filicis. Trichomanes adiantum πτερίδι ὅμοιον Dioscorides tradit. Unde & πτέριον & ὀνόπτεριν Græcis recentioribus appellatur. Latinis *pinnula* & *filicula*. Scolopendrion Dioscoridis etiam πτέρυξ ob eam rem vocabatur. Dioscorides: Ἄσπληνον, οἱ δὲ σκολοπένδριον, οἱ δὲ ἡμιόνιον, οἱ δὲ σπληνίον, οἱ δὲ πτέρυγα. Ex hac voce *pteryga* factum *ceterach*, quo hodie nomine hoc genus scolopendrii vocant officinæ. Nam ut P & C sæpe invicem mutari supra docuimus, ex *peteryga* & *ceteryga* corruptum *ceterac*. At quam *scolopendriam* hodie appellamus, multum ab illa scolopendria Dioscoridis diversa, eadem tamen quod mireris, cum σκολοπενδρείῳ Theophrasti. Quod nostri herbarii non adverterunt. Scolopendrion nostras vulgo *lingua cervina* dicitur à figura. Theophrastus lib. ix. cap. xix. hemionii herbæ folium scolopendrio simile tradit: τὸ δὲ φύλλον ὅμοιον σκολοπενδρείῳ. Quod non potest nisi de nostro vulgari scolopendrio accipi. Ἡμιόνιον Theophrasti est ἡμιονῖτις Dioscoridis, qui etiam ἡμιόνιον appellat. Hesychius: ἡμιόνιον πόας εἶδος. Hæc Dioscoride auctore folium emittit ὅμοιον δρακοντίῳ, μηνοειδὲς, per μηνοειδὲς intelligit corniculatum. Et sane ex parte pediculi lunam in cornua curvatam refert, quod Græci proprie vocant μηνοειδὲς, id est, lunæ corniculatæ figura. Si hemionitis folium habet scolopendrii, non id potest esse scolopendrii genus, cui folia sunt polypodii, vel filicis majoris. Erit igitur scolopendrion vulgare, quod phyllitin esse constat. Nihil tam simile quam folium phyllitis & hemionitis. Nihil tam dissimile quam hemionitis & scolopendrii Dioscoridei folium. Dioscorides quidem ait scolopendrion suum etiam dictum esse ἡμιόνιον. Non ab ulla formæ similitudine hoc factum, sed ab effectus pari potestate. Nam & ἡμιόνιον etiam in asplenis medicamentis ad lienosos æqualis efficaciæ atque scolopendrion ipsum. Neophytus hemionitin etiam scolopendrion dictam ostendit. Unde & σπληνίον quoque cognominatum. Dioscorides: ἡμιονῖτις, οἱ δὲ σπληνίον. Theophrastus de hemionio: ὅμοιον δὲ φύλλον σκολοπενδρείῳ, χρῆται δὲ καὶ πρὸς τὰς σπλῆνας, ὥσπερ τῷ κλυμένῳ. Mirum, cur non potius dixerit, ὥσπερ τῷ σκολοπενδρίῳ. Cujus hæc propria virtus, & proinde nomen ἄσπληνος & σπληνίον. Sed hæc ratio est manifesta. Theophrasti σκολοπένδριον non est idem cum scolopendrio Dioscoridis aspleno. Nostras est scolopendrion quæ phyllitis est. Hæc nihil ad lienem curandum conducit. Longe itaque distat σκολοπένδριος Theophrasti à Dioscoridis σκολοπενδρίῳ. Nominis etiam ratio in utroque diversa. Dioscorideum scolopendrium à forma folii sic appellatum: φύλλα ἔχει σκολοπένδρῃ τῷ θηρίῳ ὅμοια. Multis nempe incisuris, veluti pedes scolopendræ referentibus. Hinc & λογχῖτιν etiam appellata. At scolopendrion Theophrasti, quæ est phyllitis, quod contra morsus scolopendræ valeret, & aliorum ἑρπετῶν, videtur nomen invenisse. Sane φυλλῖτιν, quæ est σκολοπένδριον Theophrasti & nostrum, πρὸς ἑρπετοδήκτους ποιεῖ, ut testis est Dioscorides. In his ἑρπετοῖς etiam scolopendra. Sic σπληνίον appellatum à curando splene. Thapsia ὑπώπιον etiam dicebatur quod suggillata sanaret. Theophrastus de thapsia: ὑπώπια δὲ ποιεῖ λευκά. Ita scribenda hæc verba, quæ sic leguntur vulgo: ὑπώπια δὲ ποιεῖ καὶ λευκά. Suggillationes ajunt facere succum thapsiæ, verum plane albæ quod ineptum est. Ὑπώπιον est ἐρυθρὸν, ut ait Aristoteles de Rhetorica. Thapsiæ succus illitus, ea in pallorem dabat ac curabat. Ita ergo & σκολοπένδριον Theophrasti dictum à curandis morsibus scolopendræ. Ceterum hemionitis apud veteres ea proprie fuit, quam ἄσπληνον vocarunt & σπληνίον, non scolopendrion Dioscoridis. Vitruvius lib. i. cap. iv de flumine quodam Cretæ, quod est inter Gnoson & Cortynam: *Dextra & sinistra ejus fluminis pascuntur pecora, sed ex his quæ pascuntur proxime Gnoson splenosa. Quæ autem ex altera parte proxima Gortynam non habent apparentem splenem. Unde etiam medici quærentes de eadem re invenerunt in his locis herbam, quam pecora rodendo imminuerunt lienes. Ita eam herbam colligendo curant lienosos hoc medicamento, quod etiam Cretenses asplenon vocitant.* De scolopendrio aspleno Dioscoridis vix possunt intelligi, quod in illis locis, nascitur, in quibus nulla pecora pasci queant, in muris quippe & saxis ipsis. Dioscorides: φύεται ἐν πέτραις καὶ τοίχοις τοῖς ἀπὸ τῶν κοχλάκων πεποιημένοις. Ita legitur in optimo libro. Intelligit parietes ex lapillis rotundis fluviatilibus factos, in quorum commissuris nascitur scolopendrion. Inde Latinis *cochlaca* dicti. Festus: *Cochlaca dicuntur lapides ex flumine rotundi ad cochlearum similitudinem.* Galenus in Lexico: λίθοι μέλας, μυλίτης, κόχλαξ. Hemionion vero in saxosis & montosis locis provenit. Hoc *asplenon* Cretense. Ac fortean ab illa parte fluminis, quæ proxima Cortynam erat, montana fuere, in quibus nascebatur

batur plurimum hemionium, quod capræ & muli rodebant. Mulos hujus herbæ appeɀeutissimos esse tradit Theophrastus, & inde nomen. Ὀρέγεται δὲ, inquit, χαίρει φιλεῖ ἡ καὶ ἀργοειδὴς. At scolopendrion asplenon in ipsis saxis & muris. Scolopendrion ἄσπληνον, hemionion ἄσπληνον. Inde utrumque confuderunt. Plinius lib. XXVII. cap. V. *Asplenon sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis radice limosa cavernosa sicut filicis candida hirsuta. Nec caulem, nec florem, nec semen habet: nascitur in parietibus opacis, humidis, laudatissima in Creta.* Hæc descriptio partim scolopendrio, partim hemionio convenit. Ita autem scribendus ille locus. *Asplenon sunt qui vocant hemionion.* Et in indice: *Asplenos, sive hemionos.* Ἡμιόνιον quoque Theophrasto appellatur: τῆς δ' ἡμιόνου τὸ φύλλον εἰς τὸ ἀγονεῖν. Teucrion quoque ἄσπληνον & σπλήνιον. Et quæcunque aliæ herbæ vim habent curandi splenis ἄσπληνοι & σπλήνιοι dici queunt. Ex eo & scolopendrion τεύκριον quoque dictum annotat Neophytus: Σκολοπένδριον, οἱ δὲ ἄσπληνον, οἱ δὲ σπλήνιον, οἱ δὲ πτέρυγα, οἱ δὲ ἡμιόνιον, οἱ δὲ ἀντεύκριον pro τεύκριον. Male pro eo in Auctuario Dioscoridis scribitur: Ἀτύριον. Apud Plinium lib. XXV. *Teucria quam hemionion quidam vocant.* Libri tamen meliores habent: *quam hermionen.* Et in indice: *Teucria, sive hermione, sive splenios.* Nullam hæc profecto habet cognationem cum hemionio, nisi solam facultatem tumidi lienis imminuendi. Quod ad calcifragæ, aut saxifragæ appellationem attinet, ea similiter omnibus herbis competere potest ex æquo, quæcunque aut in saxis nascuntur, aut calculi frangendi vim habent. Harum in numerum quæ calculum expellunt, venire non quit empetron, cujus sapor salsus. Salis quippe usus immodicus etiam calculosis nocivus. Ergo & quæcunque salso sapore sunt, parum iis accommoda. Sed nec Dioscorides hac facultate valere ἔμπετρον meminit. Nulla porro ex iis, quæ aut saxifragæ à veteribus, aut hodie hoc nomine recensentur à neotericis herbariis cum empetro Dioscoridis facere deprehenditur. Apulejus plures herbas, easque diversi generis ita dictas commemorat. Neophytus σαξίφραγον quandam speciali appellatione sic vocatam in herbario suo meminit his verbis: Σαρξίφαγον οἱ δὲ πετραῖον, οἱ δὲ βρύχον, Ῥωμαῖοι σαξιφράγαν θαμνίον ἐστὶ φρυγανῶδες ἐν πέτραις καὶ τραχέσι τόποις φυόμενον. Hujus saxifragæ mentio etiam apud auctores Artis Veterinariæ Græcos, sed σαρξίφαγον omnes vocant, more suo, quia sic magis ad Græcum sonum accedit, quam σαξίφραγον. Ita scribitur apud Apsyrtum, Neophytum & alios etiam vetustiores in libris manu exaratis. Ita scripsisse Paulum Æginetam series literarum prodit lib. VII. Σαρκοκόλλα, Σαρξίφαγον, Σατύριον. In quibusdam additur etiam ἔμπετρον vocari. Non nego ita vocari posse, aut etiam ἐπίπετρον: sed esse ἔμπετρον Dioscoridis, aut ἐπίπετρον Aristotelis & Theophrasti, id vero nego ac pernego. Fortasse hæc saxifraga est, quam vulgo *salviam vitam* dicunt. Alias & scolopendrion saxifraga, & trichomanes & aliæ pleræque. Caput de saxifrago apud Dioscoridem non ipsius auctoris est, sed ex recentioribus adtextum, ut Neophyto & aliis. *Petræam* etiam dictam notat Neophytus. Πετραῖον apud Theophrastum, quod diversum ab epipetro ejusdem. Idem Neophytus inter lentis palustris cognomina τὸ ἐπίπετρον etiam refert. Φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων, οἱ δὲ φακὸς ἄγριος, οἱ δὲ ἐπίπετρον. Ita legendum non ἐπίπετρον. Nihil tamen tam contrarium quam petra & palus. Sed lens palustris videtur hoc nomine ἐπιπέτρου à quibusdam donata, quod sic aquis innatet, ut epipetron saxis maritimis innascitur. Nam & ἐπίπετρον φακοειδής. Viderint herbarii, an ex hac similitudine & nominum commutatione perveniri possit ad notitiam epipetri Dioscoridei. Etiam illud inquirant ecquod illud genus ἐπιπέτρου fuerit in Parnasso nascentis, quod è saxo natali avulsum, paxilloque suspensum diu adhuc vivere possit. Aliud utique hoc ἐπίπετρον ab illo Dioscoridis ἐμπέτρῳ, & aliorum ἐπιπέτρῳ. De hoc empetro Dioscoridis, quod etiam φακοειδὲς appellatum dicit, magis mirum est à Galeno, & Paulo etiam in antiquissimis libris vocari πρασοειδές. Paulus: Ἔμπετρον, ἢ πρασοειδές. Et sane Dioscorides, non φακοειδὲς esse hoc empetrum scribit, sed vocari etiam φακοειδὲς à quibusdam: ἔμπετρον, οἱ δὲ φακοειδές. Pro eo Galenus, & Paulus scripsere πρασοειδές. Sed quæro, quæ similitudo sit πράσου, id est, porri, & lenticulæ. Vereor certe, ne aliud sit sentiendum de hoc empetro, quam quod hactenus ab omnibus existimatum est. Puto omnino reponendum in Dioscoride esse unius literæ mutatione ἔμπετρον, οἱ δὲ φυκοειδές. Hoc empetrum in saxis marinis nasci ait. Et propterea à quibusdam dicebatur φυκοειδές. Quod fuco marino similis esset, & similiter ut ille in petris maritimis nasceretur, & quidem περὶ τῇ γῇ, ut fucus Cretensis. Galenus, & Paulus vocant πρασοειδές. Quod idem est. Nam πράσον est fucus. Hesychius: Πράσα, τὰ βρύα, καὶ τὰ φυκία. Idem alio loco: φῦκος τὸ περιβεβρεγμένον ἀπὸ τῆς θαλάσσης τῇ γῇ, ὅπερ ἔνιοι δὲ πράσον καλοῦσι. Videndus & Theophrastus. Idem igitur φυκοειδὲς, & πρασοειδές. Tradit autem Dioscorides φῦκος ἄσηπτον esse, hoc est, immarcescibile. Tale etiam fortasse empetrum, vel epipetrum φυκοειδὲς, quod Aristoteles vivere etiam memorat defectum. Sic scilla κρεμαμένη ζῇ apud Theophrastum. Hoc modo idem fuerit Aristoteli ἐπίπετρον Parnassium, & ἔμπετρον Dioscoridis. Aristoteles qui meminit herbarum ἐν ἄλλοις φυομένων nascentium viventiumque, nullam nominavit ἐπίθυμον inter illas præcipue memorandam. Cujus tamen nec Aristoteles, nec Theophrastus mentionem fecere, nisi hic sub nomine κασύτας illud intellexerit: quod non puto. In thymo nascitur spicato. At thymum Theophrasti capitatum est. Isidorus: *Epithymum Græcum nomen quod Latine dicitur flos thymi. Nam flos Græce thymum vocatur. Est autem flos thymbræ similis.* Hoc est, quod supra notabam, quosdam ἐπίθυμον accepisse pro flore alterius thymi, quod est thymbræ simile. E contra *thymum* pro ἐπιθύμῳ apud Serapionem: *Casuth, id est, cuscuta in Latino dicitur thyma.* Dioscorides igitur ἐπίθυμον tradit esse florem thymi durioris, & thymbræ similis, ei tamen κεφάλια attribuit. Eo errore inductus Oribasius ἐπίθυμον & θύμον κεφαλωτὸν idem esse scribit: θύμον κεφαλωτὸν ἴσως, ὅπερ δὲ ἐπίθυμον καλοῦσι, θυμαλίνην ποιεῖ γαργαλισμόν. Hinc inter thymi capitati cognomina τὸ ἐπιθυμίδα recenset Neophytus: οἱ δὲ θύμος κεφαλωτὸς, κοινῶς ματζουράνα, οἱ δὲ ἐπίθυμος. Ex his constat epithymum pro thymi flore nonnullos intellexisse. Aliud tamen epithymum Dioscoridis, aliud Oribasii. Illud flos est thymi spicati. Hoc flos thymi capitati. Diversum ab utroque epithymum cuscuta, quod thymo spicato innascitur & circumvolvitur. Quæ omnia confuderunt auctores. Duo genera thymi: unum Italiæ & Galliæ notum quod est spicatum & thymbræ simile. Quod Romani olim propriè *thymum*, Italique hodie sic vocant, & sic nos vocamus. Aliud capitatum Græciæ familiare, quod in duo genera iterum dividitur, alterum quippe flore candido, alterum purpureo. Λευκὸν & μέλαν Theophrastus nuncupat. Hoc thymum Latini veteres *thymbra capitata* nomine indigetarunt. *Cunila capitata* Plinio. Hermolaus ὀρίγανον κεφαλοειδὲς Hippocratis esse censebat. Cui non assentior. Origanum κεφαλοειδὲς est onitis, quæ κεφάλια habet, non σκιάδια, ut ceteræ. Dioscorides de oniti: καὶ τὸ σπέρμα ὥσπερ κορύμβους συνεχῶς ἐπικειμένους ἔχει. Hæc origani species κεβλήνη dicta antiquis Græcis, id est, capitata. Hesychius: κεβλήνη ὀρίγανος. Nam κεβλὴ est caput. Atque hæc hactenus, quæ omnia à Troglodytis reveximus. Quid opus erat inquies tam longinque petere quæ prope nos nascuntur? Ratio hæc est. Quum ibi essem propter myrrham, libuit etiam hæc parata vulgarium herbarum παρεμπτώματα in naves onerare, quod vulgarem mihi saporem non habere viderentur.

Itaque exquisito Atlantico mari usque in occasum] Nempe ab India & oriente ipso usque in occasum exquisito Atlantico mari. Quod ἀπιστίαν omnem superat, estque maxime ridiculum. Plinianum tamen est, ne Solinisnum tantum censeas. Id quod minus mirum esset.

Etiam Gorgadum meminit insularum.] Ita reposuimus ex libris. Vulgo erat: *Gorgonum:* Apud Plinium sunt *Gorgades* etiam in antiquitus editis, quas male *Gorgatas* esse voluerunt in postremis editionibus. In libris quoque Martiani scribitur: *Sunt & Gorgades insulæ obversa promontorio, quod vocatur Hesperuceras,* Incertus auctor

ctor in scripto exemplari vocat *Gorgodes* pro Gorgades: *Fortunata atque Gorgodes Hesperidesque. Insula quod sunt in occidentali pelago Africo multi nunciant. Longius ab Africa Gorgodes quam Fortunata, & Hesperides quam Gorgodes.* Sed rectum *Gorgades: αἱ Γοργάδες.* Ita vocatæ insulę Gorgonum. Ex Γοργὼ, Γοργὰς, & Γοργίς. Nam & Γοργίδες dictæ. Hesychius: Γοργίδες, αἱ νικατίδες. Sophocli in Dædalo Γοργάδες erant Celoces, à celeritate. Nam γοργὸς citus & celer. Hesychius: Γοργάδες, ἁλιάδες. Σοφοκλῆς Δαιδάλῳ. Idem: Γοργὰς, ὠκύπους, ταχύς. Qui Gorgadas eas insulas incolebant miræ fuisse pernicitatis traduntur: Plinius: *Penetravit in eas Hanno Pœnorum Imperator, prodiditque hirta fœminarum corpora viros pernicitate evasisse.* Eas feminas vocat *Gorgadas.* Ita enim legendum ex libris: *duarumque Gorgadum cutes argumento & miraculi gratia in Junonis templo posuit.* Sanè Gorgades feminæ, αἱ γοργάδες sunt veloces fœminæ, ut γοργάδες ἁλιάδες, cita navigia. An ex hac nominum similitudine, has Gorgadum insulas, id est, pernicium fœminarum, easdem fuisse, quas olim à Gorgonibus habitatas finxit vetustas, interpretati sunt? Sed in talibus nihil affirmare longè tutissimum. Illud constat fœminas illas quas miræ pernicitatis fuisse tradidit Juba, rectè Græco vocabulo dictas Γοργάδας.

Obversa sunt promontorio, quod vocamus Hesperion ceras.] Libri habent: *Hesperu ceras.* Atque ita apud Plinium: *& promontorium quod vocamus Hesperuceras.* Item paulo post: *ab iis ad Hesperu ceras unius.* Nec aliter Martiani Capellæ codices legunt. Ἑσπέρου Κέρας voluit esse promontorium, quod vulgo dicitur *Caput viride.* Sed magis est ut sit illud promontorium, quod vocatur à Lusitanis *Cabo de las Palmas,*

Prodidit denique Xenophon Lampsacenus Hannonem Pœnorum regem in eas penetravisse.] Hoc obtinere vult Solinus, ut finis illi respondeat principiis, & toto in cursu sibi constet. Hanno vetustior Xenophonte Lampsaceno. Quomodo igitur hic de illo prodere potuit? Sed nec Plinii hæc mens, quam nec hic vidit noster, nec in somniis. Verba ejus sic habent: *Contra hoc promontorium Gorgades insulæ narrantur, Gorgonum quondam domus, bidui navigatione distantes a continente, ut tradit Xenophon Lampsacenus. Penetravit in eas Hanno Pœnorum imperator, prodiditque hirta fœminarum corpora viros pernicitate evasisse.* Diversæ hæ sunt res, & diversi auctores. De Gorgadibus insulis tradidit Xenophon Lampsacenus contra promontorium Hesperu ceras obversas esse, & distare à continente bidui navigatione. At Hanno Pœnorum imperator scripto prodidit sese in eas penetravisse, & fœminas ibi invenisse toto corpore hirtas, quæ viros pernicitate evaserint. Hoc igitur ipse de se narravit Hanno, non Xenophon de eo dixit.

Pag. 63. D. *Hesperidum insula, sicut Sebosus affirmat, dierum quadraginta navigatione in intimos maris sinus recesserunt.*] Nec hoc dixit Sebosus, nec id illum dixisse refert Plinius in his verbis: *Ultra has etiamnum duo Hesperides insulæ narrantur. Adeoque omnia hæc incerta sunt, ut Statius Sebosus a Gorgonum insulis prænavigatione Atlantis dierum* XL. *ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab his ad Hesperu ceras unius.* Hesperides insulæ longe remotæ Gorgadibus. Nam Gorgades magis ad septentrionem. Sebosus Hesperidas ab insulis Gorgonum quadraginta dierum navigatione ad meridiem distare prodiderat, quo in cursu prænavigabatur Atlas. Per quæ significat à septentrione in meridiem ea navigatione procedi. At Solini sententia est Hesperidas a continente distare quadraginta dierum velifico cursu. Nihil enim aliud potest significare, quod ait eas dierum quadraginta navigatione in intimos sinus maris recessisse. Mens autem Sebosi ac Plinii fuit tot dierum numero abesse à Gorgadibus, quæ magis sunt septentrionales. Ab Hesperidibus porro ad Hesperu ceras unius diei cursum esse idem Sebosus tradidit, versus meridiem tendenti.

Fortunatas insulas contra lævam Mauritania tradunt jacere.] Plinius: *Sunt qui ultra eos Fortunatas putent esse, quasdamque alias, quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Junoniam abesse a Gadibus* DCCL. M. *passuum tradidit.* De Autololibus intelligit, ultra quas Fortunatas esse quibusdam proditum scribit. Et totus ille locus sic junctim uno protelo legendus: *Nec Mauritania insularum certior fama est. Paucas modo constat esse ex adverso Autololum a Juba repertas, in quibus Getulicam purpuram tingere instituerat. Sunt qui ultra eos Fortunatas putant esse, quasdamque alias quarum numerum idem Sebosus, etiam spatia complexus Junoniam abesse a Gadibus* DCCL. *tradit.* Duas ibi sententias de Fortunatis insulis refert Plinius, unam Statii Sebosi, alteram Jubæ, satis inter se dissitas. Juba sex numero eas esse tradidit, Ombrion, duas Junonias, Caprariam, Nivariam, & Canariam. Ptolemæo quoque sex recensentur illis nominibus: Ἀπρόσιτος νῆσος, Ἥρας νῆσος, Πλουιτάλα, Κασπερία, Κανάρια, Κεντουρία. Sed Πλουβιάλια legendum pro Πλουιτάλα, & Νιβαρία pro Κεντουρία. Vetus interpres legit Πιντουρία: & pro Κασπερία, Καπραρία. At Sebosus meminit quidem Pluvialiæ, & Capraræ, & Junoniæ insularum, sed eas à Fortunatis separavit: *Junoniam abesse à Gadibus* DCCL. *tradit. Ab ea tantumdem occasum versus Pluvialiam, Caprariamque. Ab his* CCL. *Fortunatas contra lævam Mauritaniæ* VIII. *M passuum. Oram Solis vocari in convalle a convexitate, & Planariam a specie, convallis circuitu* CCC. *M passuum.* Non dubium est Pluvialiam Sebosi eamdem esse cum Jubæ Ombrio. Sed ille à Fortunatarum eam numero censuque segregat, Juba & Ptolemæus Fortunatis adnumerant, ut & Caprariam, Junoniamque. Quænam igitur erunt Fortunatæ Sebosi? Locus Plinii, quo eas commemorat, prodigialiter deformatus. Eam libri sic legunt: *Ab his* CCL. *Fortunatas, contra lævam Mauritaniæ in* VIII. *Oram Solis vocari in valle, a convexitate, & Planasiam à specie, convallis circuitu,* CCC. Apparet Sebosum duas tantum insulas Fortunatas agnovisse, idque non obscure ex verbis ejus elucet, etsi mirum in modum vitiatis. Pincianus corrigebat ex illis veteris scripturæ vestigiis: *contra lævam Mauritaniæ in* IX *horam Solis.* Acute quidem, sed dubito an vere. Quid enim faciemus sequentibus verbis? planum est duas velle Fortunatas Sebosum: unam in valle sitam, & à convexitate appellatam: alteram Planasiam à specie, plana scilicet ac supina. Adde quod vetus liber scribit: *in* VIII, quod est, *in octo millibus.* At *octavam* planis plenisque literis scribi oportuit. Præterea in his loquutionibus, *horam Solis* non dicunt auctores, sed simpliciter *horam.* Atque ita sæpe Plinius loquitur. Agrimensor Innocentius: *a sexta hora*, & à *sextanea.* Videndum itaque quid voluerit Sebosus, aut potius quomodo scripserit Plinius. Mendosa etiam illa sunt: *& Planasiam a specie convallis circuitu* CCC. Patet dilucide illud *convallis* additum esse à sciolo, qui putarit dictam à specie convallis, quia præcesserat in valle esse. Existimavit ergo de una tantum insula loqui auctorem. Atqui certum est duas Fortunatas facere Sebosum cum plerisque aliis veterum. Nec enim numero multitudinis eas concepisset, si unam tantum constitueret. Harum igitur altera Planasia, vel Planaria, à specie plana nempe ac supina. Sic supra de alia Planaria Corsicæ vicina: *Planaria a specie dicta, æqualis freto, ideoque navigiis fallax.* Plane hoc loco etiam legendum: *& Planariam a specie, circuitu* CCC. Ita enim solet de omnibus insulis: *Ilua enim ferri metallis, circuitu* C. Atque ita semper. Poterat etiam legi, *Planaria a specie æqualis.* Ex quo corruperunt, *convallis*, propterea quod de valle aliquid præcessisset. Nunc investiganda altera Sebosi Fortunata. Latet sane sub illis: *Oram Solis in valle a convexitate.* Ut Planaria à specie plana & æquali freto nomen habuit: ita oportet alteram illam in valle sitam à convexitate appellationem tulisse. An scribendum: *Cœlen in valle?* Sed Latinis vocabulis omnia illa insularum nomina extulisse videmus Sebosum: *Junonia, Capraria, Pluviaria, Planaria.* Proinde & in hac nomen etiam Latinum requirendum. Quare putem illum scripsisse: *Soliam in valle a convexitate, & Planariam a specie.* Verisimile prorsus *Soliam* vocatam à solii figura, id est, alvei balnearis: Græci Πύελον dicunt. Hæc in convalle sita solii balnearis faciem belle referebat. Ideo *Soliam* appellavit, ut *Planariam* à specie plana. Quemadmodum autem circuitum adscripserat Planariæ, sic videtur non debuisse tacere de circuitu Soliæ. Hoc dixerat in istis verbis, quæ sic legenda aio: *in* VIII. *ora Soliam, in valle a convexitate.* Dicit

oram ejus, id eſt, circuitum octo milia paſſuum colligiſſe. Quod ſi nimis arctus hic videtur numerus, poterit ampliari non renuente veteri ſcriptura optimi libri, quæ habet expreſſum: *m* VIII. *oram.* Scripſerat fortaſſe auctor: *in* LIIII, id eſt, in quinquaginta quatuor milibus. Poteſt & aliter reformari. Hoc voluiſſe Plinium pæne certus ſum. Duæ tantum Fortunatæ priſcis agnitæ. Salluſtius in Fragmentis: *Cujus duas inſulas propinquas inter ſe, & x ſtadium procul a Gadibus ſitas conſtabat ſuopte ingenio alimenta mortalibus gignere.* De Sertorio ibi loquebatur Salluſtius, quem ſecedere in illas inſulas voluiſſe produnt auctores. Plutarchus in Sertorii vita hunc ipſum locum Salluſtii de Fortunatis inſulis hunc in modum latius diffudit: Ἐντεῦθεν ναύταις τισὶν ἐντυγχάνει νεωστὶ ἐκ τῶν Ἀτλαντικῶν νήσων ἀναπεπλευκόσι, αἳ δύο μέν εἰσι λεπτῷ παντάπασι πορθμῷ διαιρούμεναι, μυρίους δ' ἀπέχουσαι Λιβύης σταδίους, καὶ ὀνομάζονται Μακάρων. Vide reliqua. Decem milibus ſtadiûm abeſſe eas à continente Libyæ tradit. Corrigendum itaque in verbis Salluſtii: *& x ſtadium procul a Gadibus ſitas conſtabat*, id eſt, decem milibus ſtadiûm. Hodiernas Canarias veterum Fortunatas eſſe non nemini hodie placet. Situs tamen repugnat, quippe priſcæ Fortunatæ longe magis meridiales. Paulo poſt edi volumus: *de harum nominibus exſpectari magna non miror.* Vel exſpectari magnum non miror. Placebat Delrio: *exſpectari magnum reor.* In ſcriptis pleriſque eſt: *magnum miror.* Unde nos fecimus: *magna non miror.* Non miror inquit, exſpectari magna de Fortunatis, ex nominis ipſius ſpectatione, ſed res eſt intra famam vocabuli. Non reſpondet famæ vocabuli res ipſa.

In prima earum, cui nomen eſt Ombrion.] Melius ſcripſiſſet: *cui nomen Ombrios.* Plinius: *primam vocari Ombrica, nullis adificiorum veſtigiis.* Non τὸ Ὄμβριον hujus inſulæ nomen, ſed ἡ Ὄμβριος ſubaudiendo νῆσος. Videtur hæc eſſe quam *Pluvialiam*, vel *Pluviariam* vocabat Seboſus, licet eam Fortunatis non adnumeraret. In pleriſque tamen libris Solini ſcriptum vidi, *cui nomen eſt Norion.* In aliis: *Noxion.* An *Orion*? Ὄρειον, quod montoſa? De illa heic Solinus: *juga montium ſtagnis madeſcunt.* Plinius tantum dixit, *in montibus eam ſtagnum habere.* An *Nerion* ab illis ſtagnis quæ in montibus habet? νηρὸν ὕδωρ apud Lycophronem grammatici exponunt, τὸ κοῖλον καὶ κάθυγρον. Et apud Galenum in Lexico τὰ ὑγρὰ νηρὰ ὕδατα. Inde recentioribus Græcis νηρὸν pro aqua: de quo nos alibi. Auctor vetus Artis veterinariæ cap. DLXIV. νηρὸν vocat: καὶ πετζίμενος ἀπὸ τῶν σὺν τῷ νηρῷ. In Martiani libris qui ſumpſit à Solino legitur: *Membrion dicitur.* Verum itaque *Ombrion.* Ptolemæo Πλουιταλία.

Pag. 63. E. *Quæ candida aquas remittunt etiam potui accommodatas.*] In altera editione ſcripſeras: *ſuccus manant etiam potui accommodatus.* Non potui tantum idoneam, ſed jucundam eſſe aquam, quæ exprimitur ex harum ferularum candido genere dicit Plinius: *arbores ſimiles ferula, ex quibus aqua exprimatur, ex nigris amara, ex candidioribus potui jucunda.* De cannis ſaccharinis hæc intelligenda notare ſupra memini. Nec dum ſententiæ pœnitet. Earum hodieque fertiles Fortunatæ. Et uſum ex his hactenus tantum noviſſe apud quos naſcerentur notavimus, ut ſuccum exprimerent potui accommodatum, non ut coctione perficerent, & in panes cogerent, qua paratur hodie arte ſaccharum vulgare. Lucanus:

Quique bibunt tenera dulces ab harundine ſuccos.

Indicam intelligit harundinem ex qua hodie fit ſaccharum, quod olim non fiebat, ſed aqua duntaxat exprimebatur ad potum. Itaque ſaccharum priſcis celebratum alius generis, & ex alia harundine. Harundo ea, quæ ſaccharum veteribus cognitum fert, arboreæ eſt magnitudinis, & *mambu* ab Indis vocatur, & *ſaccharum mambu* hac ætate quoque appellant, quod in his harundinibus gignitur & colligitur. Cui notæ omnes ad amuſſim conveniunt, quas ſaccharo ſuo veteres adſcribunt. De quibus ſatis ſupra dictum. Hoc μέλι καλάμινον eorum, & ἅλας Ἰνδικὸς quod dentibus eſt friabile. Theophraſtus in fragmento de melle, quod apud Photium extat, tria genera mellis facit, & triplicem generationem. Quam apes conficiunt, quæ ex aere cadit, & manna eſt liquida recentiorum. Ἄλλο δὲ, inquit, ἐν τοῖς καλάμοις. Hæc generatio tertia mellis, quæ in harundinibus creſcit, de melle calamino, ſive ſaccharo antiquorum accipienda. Incertum habuere veteres, utrum ex harundine ipſa prodiret, an de cœlo in eam decideret. Plerique videntur exiſtimaſſe de cœlo in harundinem labi. Hinc eaſdem illi virtutes attribuunt Dioſcorides, & alii veterum, quas poſterior ætas mannæ aſſignavit, in ventre ſolvendo præcipue. Hodie ejuſmodi ſaccharum internis & externis ardoribus convenire aſſerunt, & bilioſis febribus dyſenteriiſque bonum eſſe. Vetus auctor, qui περιήγησιν orbis ſcripſit ſub Conſtantio, mella illa calamina de cœlo originem habere innuit, & mannam plane putavit, ut ex verſione Latina liquet, quam ex membranis Jureti olim deſcripſimus. De Seribus, & vicinis aliis gentibus ita loquitur: *prædictæ autem gentes vivunt pomis, & piper & mella calamina: panem enim celeſtem cottidianum accipiunt.* Sic enim erit ſcribendum: non, ut erat in membranis: *mella Camarina.* At Arabiæ inſulæ Καμάρηνοι longius ab his locis abſunt, quam ut *Camarina poma* inde nomen acceperint. *Camerinorum malorum* mentio apud Plinium lib. XV. cap. XIV. Sed heic locum habere nequeunt: *Patrias nobilitavere Camerina & Gracula.* Libri veteres optimi ibi legunt *Temeriana.* In aliis *Demeriana*, pro *Amerina.* Nam ita ſcribendum, ut cap. XVI. *Amerina maxime durant.* Alias *Camerina*, vel *Cameriana* dici etiam poſſent à Camaria Italiæ vel Siciliæ. *Camara* promontorium Indiæ nihil etiam huc facit. Quod Καμαρά melius ſcribitur, hodie *Comorim* vocatur. Calamina igitur mella ſunt, τὰ καλάμινα. Pro mannæ genere ea accepiſſe videtur auctor ille cum veterum pleriſque. Ideo dicit populos illos, apud quos hæc mella reperiuntur, panem quotidianum cœleſtem accipere, quod de manna intelligendum cœlo decidua. Sed pro comperto, ac certo hodie habetur, ex ipſa harundine generari id genus mel, & aliud eſſe à manna. Græci quoque recentiores hoc ſaccharum μάννα Ἰνδικοῦ καλάμου vocarunt. Charito in compoſitione ἐψήματος ventri ſolvendo, & hepati juvando: καὶ λόγον ἐν αὐτῷ μάννα καλάμου Ἰνδικοῦ γ'. καὶ ἐξυφοίνικον οὐγγία α' ς': καὶ μάννα αὐτῶν. Vides mannam vulgarem diſtinguere à manna harundinis Indicæ. De hac harundine mambu eadem tradunt recentiores, quæ priſci de harundine Indica, nempe in tantam creſcere amplitudinem, ut ſingula internodia fiſſa lembunculum trium hominum capacem facile efficiant. Longe alia illa altera harundo Indica, quæ expreſſa ſuccum reddit, unde ſaccharum conficitur. Hæc quippe multo minor, nec vacua, aut concava, ut communes ſunt cannæ. Hinc Ἰνδικοὺς καλάμους vocavit Democritus ſuppoſitivus in Eclogis Geoponicis, quos μεγακαλάμους alii appellabant, qui locis illis, in quibus naſcuntur, aquam ſubeſſe indicio ſunt: καλάμους τε τοὺς καλουμένους Ἰνδικοὺς, ὑπ' ἐνίων δὲ μεγακαλάμους, ὑπ' ἐνίων δὲ βελίζας. Forte ſcribendum: ὑπ' ἐνίων δὲ βέλιστας. Ut eos calamos intelligat, ex quibus ſagittæ fiunt. Non alius ad hoc idoneus quam qui eſt plenus intus ac ſolidus. Dioſcorides: καλάμων δὲ ὁ μέν τις καλεῖται ναστὸς, ἐξ οὗ τὰ βέλη γίνεται. Ὁ δέ τις θῆλυς, ἐξ οὗ αἱ γλῶτται τοῖς αὐλοῖς κατασκευάζονται. Utriuſque harundinis meminit etiam Theophraſtus plenæ & inanis: καὶ ὁ μὲν πυκνός, ὃν καλοῦσι τινὲς συριγγίαν, ὁ δὲ στερεὸς καὶ συμπληρὴς μικροῦ. Democritus quoque eo loco utramque harundinem convinxit, ſolidam, plenamque, & concavam, quam συριγγίαν appellavit: καλάμους τε τοὺς καλάμους Ἰνδικοὺς, ὑπὸ τινῶν δὲ μεγακαλάμους, ὑπ' ἐνίων δὲ βελίστας, καὶ συριγγίας δασεῖς καὶ ἁπαλὰς, σημαίνειν φασὶν ὡς ἔχοντας ὕδωρ τὸν τόπον. Ubi notabis συριγγίας ab eo dici concavas harundines, ut Theophraſtus etiam dictas oſtendit, eaſque diſtingui ἀπὸ τῶν μεγακαλάμων, ex quibus fiebant ſagittæ. Ita enim legendum in illis Democriti verbis: καὶ συριγγίας δασεῖς καὶ ἁπαλὰς, non σύριγγας. Nec recte etiam apud Theophraſtum ſcribitur: ὃν καλοῦσι τινὲς σύριγγα. Plinium conſtat legiſſe συριγγίαν: *Calamus vero totus concavus, quem vocant ſyringiam, utiliſſimus fiſtulis.* Putavit appellatum συριγγίαν, quod ex eo fierent fiſtulæ. Hinc & *fiſtulatorium* vocat in indice: *De ſagittariis, & ſcriptoriis, & fiſtulatoriis calamis.* Sed in eo falſus. Nam diſerte ita dictum reſtatur Philoſophus, quod totus eſſet concavus ad fiſtulæ inſtar, minimumque haberet carnis & ligni: καὶ ὁ

μὲν

μὲν κοῖλος, ὃν καλοῦσι δὴ συριγγίαν, οὐδὲν γὰρ ὡς εἰπεῖν ἔχει σαρκὸς καὶ ξύλου. Certum tamen est fistulas ex calamo compingi solitas. Unde & καλαμίνη σύριγξ. Sed idem calamus, qui tibiis erat idoneus, idem & fistulis utilis. Sed cur harundines illas faciendis aptas sagittis, Ἰνδικὰς vocat? nec enim saccharinas cannas censeo dus hoc nomine designasse. An à similitudine Indicæ harundinis saccharinæ, quod plenæ similiter essent intus ac solidæ? Recens sane auctor ille, ac falso nomen Democriti præfert. Alii auctores simpliciter scribunt signa capi, quibus locis suberunt aquarum scaturigines, si in iis locis nascantur harundines. Vitruvius: *Si invenientur nascentia tenuis juncus, salix erratica, alnus, vitex, harundo.* Paxamus in hydroscopico: ἔνθα πεφύκασι λύγοι, αἱ ἀπό τινων λεγόμενοι ἄγνοι, ἢ κόνυζα, ἢ θύλαι, ἢ κάλαμοι. Alio loco inter ea aquilicum indicia λεπτοὺς καλάμους recenset. Cassiodorus in eadem re significanda: *ut est juncus aquaticus, canna levis.* Democritus ille Pseudonymus utrumque genus harundinis expressit, τὸν μεσοκάλαμον καὶ τὸν συριγγίαν. Sed ille proprie Indica. Τοξικὸς κάλαμος & Κρητικὸς quidam vocarunt. At Indica harundo sic proprie dicta nulla idonea sagittis memoratur apud veteres. Plinius tamen inter calamos sagittis aptas, etiam ponit *Indicos* lib. XVI. cap. XXXVI de calamis τοξικοῖς. *Quippe non eadem gratia Belgicis. Hac & Creticis commendatioribus. Quanquam præferuntur Indici; quorum alia quibusdam videtur natura, quando & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. Harundinis quidem Indica arborea amplitudo, quales vulgo in templis videmus.* Hac amplitudine non video quomodo usum sagittarum potuerint præbere, ne hastarum quidem tam amplæ præbuerint. Sed ex prava lectione Theophrasti id hausit, apud quem aut male legit, aut legi audivit ἀκοντίων pro ἀκατίοις in his verbis de Indicis calamis: τὸ μέγεθος μεγάλοι καὶ διπήχεις ὥστε ἀκοντίοις χρῆσθαι. Immo: ἀκατίοις, ut supra pluribus probavimus. Hæc Indica est harundo *Mambu*, vel *Bambu*, inutilis prorsus sagittis præ magnitudine. Scio plane juxta cum ignarissimus, cur sagittarius calamus in Græcia & ubique nascens Indici cognomine vulgo notus fuerit, ut Democritus ille testatur. Ad hoc calamus iste Indicus, qui aliis Creticus, & τοξικὸς, quod habilis esset sagittis, in amnibus & aquaticis fere nascitur, ut & syringias. Verum enimvero auctor ille tradit eos calamos in argumentum trahi ab aquilicibus, ubi nascantur, ibi subesse aquam. Quod de aqua non apparente, sed intra venas terræ latente utique accipiendum. Ergo nec de amnica, aut stagnensi harundine hic μεσοκάλαμος & συριγγίας exponendus, sed de ea, quæ in agris humidis provenit, & indicium facit aquæ latentis. Talis harundo vineatoria, quam serebant in agris humidis, solo bene subacto, ut esset quæ suppeditare posset juga ac pedamenta vineis. *Canna campestris* dicitur Columellæ. Ceteri auctores non ex sagittaria, aut syringia harundine signum peti dixere de aquæ copia sub terra manantis, sed ex tenui ac levi canna. Λεπτὸν κάλαμον vocat Paxamus. Vitruvius simpliciter *harundinem* nominat, & vulgarem, sive communem intelligit, cujus usus in Italia ad vineas. Dioscorides inter harundinum genera λεπτὸν illum, & omnibus notum φραγμίτην appellat: καὶ ἕτερος φραγμίτης, πᾶσι γνώριμος. Græcis hodiernis vocatur βίλεσι. Neophytus in glossis iatricis: κάλαμος φραγμίτης, ὁ βίλεσι. Quod & apud alios reperi. *Vulgaris harundo* est Plinio lib. XXIV. cap. XI. Is esse videri posset, qui & χαρακίας Theophrasto dicitur. Nam χαρακίας idem & φραγμίτης. *Characias* autem appellatur, quod χάρακας præbeat vineis, & pali perticæque ex eo fiant. Ἰσχυρὸν & παχὺν eum facit Theophrastus. E contra Dioscorides λεπτὸν καὶ ὑπόλευκον. Non hæc concordant. Et tamen idem φραγμίτης & χαρακίας. Idem Theophrastus maxime vulgarem harundinem δόνακα vocari tradit: κοινότατος δ' ἐστὶν ὁ δόναξ. Sed in aquaticis tantum nasci scribit juxta amnes & stagna. Dioscorides hunc concavum totum esse vult, & crassum: ὁ δέ τις παχὺς καὶ κοῖλος καλούμενος παρὰ ποταμοῖς φυόμενος. Ὃς καὶ δόναξ καλεῖται, ὑπὸ τινῶν δὲ κύπριος. Nec in eo rursus conveniunt quod Dioscorides συριγγίαν carnosum, & Theophrastus prorsus carne ac medulla vacuum tradit: ἄλλος δὲ συριγγίας πλάτερος, πυκνογόνατος, εἰς βιβλιογραφίαν ἐπιτήδειος. Theophrastus contra: καὶ ὁ μὲν κοῖλος, ὃν καλοῦσι συριγγίαν: οὐδὲν γὰρ ὡς εἰπεῖν σαρκὸς ἔχει καὶ ξύλου. Theophrasto suffragatur nomen ipsum συριγγίας, quod concavum significat, ut est σῦριγξ. Dioscorides eo nomine fortasse intellexit, qui faciendis fistulis optimus esset. Τὸν κοῖλον ἀπὸ τοῦ συριγγίου plane distinguit. Ad scribendum utilem τὸν συριγγίαν hunc esse narrat, qui multum habet cartilaginis atque carnis. *Cnidium calamum* ad hunc usum Ægyptiumque probarunt veteres. Plinius: *Chartisque serviunt calami Ægyptii maxime cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Cnidii, & qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula quæ cavo corpore intus, superne tenui marescit ligno, fissilis præacuta semper acie, geniculata cetero gracilitas nodisque distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina crassiore panicula coma.* Ita hæc legenda ac distinguenda. *Fissilem præacuta semper acie* dicit, quæ cùm finditur, semper in præacutam aciem assulæ ejus desinunt. *Cnidia harundinis* pro calamo scriptorio passim mentio apud Poetas Græcos Latinosque. Ausonius: *Cnidia sulcus harundinis* de calamo scriptorio. Epigramma vetus in supellectile librarii:

Καὶ σπόγγον καλάμων φαιστὴρ' ἀπὸ Κνιδίων,

id est, σπόγγον ἀποψαίστειραν καλάμων Κνιδίων, *spongiam qua extergentur calami scriptorii.* Ita ille versus legendus. Multa alia harundinum genera exequitur, de quibus nos alibi. De harundine quadam Indica circa Acesinem nascente scribit Theophrastus, non in erectum eam surgere, sed in humum spargi vice graminis: γένος δ' ἐν καλάμοις φύεται καὶ ἐπίγειον, ὃ οὐκ εἰς ὀρθὸν, ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἀφίησι τὸν καυλὸν, ὥσπερ ἡ ἄγρωστις, καὶ οὕτω ποιεῖται τὴν αὔξησιν. Circa Acesioem amnem gigni paulo post meminit, & in marem ac fœminam dividi. Marem esse plenum ac solidum, fœminam inanem & concavam. Hanc partem de concavo & solido genere Indicæ harundini recte attribuit Plinius, ubi & mari spissius corpus, fœminæ capacius esse dicit, non recte exprimens auctoris Græci sententiam. At priorem partem, quæ tractat de modo crescendi per terram, qui proprius est illius harundinis Indicæ, hinc separavit & ad genus aliud transtulit. Sic autem locum illum reddidit: *Est & obliqua harundo, non in excelsitatem nascens, sed juxta terram fruticis modo se spargens, suavissima in teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam elegia.* In paucis verbis plura errata. Putavit illius harundinis proprium esse nomen ἐπίγειον. Ita enim legi debet: *Vocatur quibusdam epigea.* Theophrastus vero ἐπίγειον vocat hanc harundinem, quia per humum serpit, nec attollitur in aërem subrecta. *Juxta terram fruticis modo se spargere* dicit Plinius, quod longe est à mente Theophrasti, qui ἐπὶ γῆς καυλὸν ἀφιέναι, memorat ὥσπερ ἄγρωστιν, per terram caulem emittere instar graminis. Ἄγρωστις, sive gramen non est frutex, sed herba. Non juxta terram se spargit, sed in terra ipsa, ac per humum funditur. Credidit harundinem id genus non in excelsitatem crescere, sed humilem manere, fruticis modo, qui non alte è terra surgit, verùm juxta eam se spargit in plures stirpes. Hoc quippe proprium τοῦ θαμνώδους generis. Ceterum illæ arundines prorsum χαμαικλινεῖς, & per terram fusæ, & sic incrementum capiunt, ut suprà ostendimus ex Strabone in exercitatione de saccharo. Sic de gramine dixit Dioscorides: κλημάτια γονατώδη ἕρποντα ἐπὶ τῆς γῆς. Quod autem suavissima teneritate harundinem illam animalibus esse idem Plinius ait, id in Græcis non comparet, sed ex Græcis tamen hausit. Verba ille ὥσπερ ἡ ἄγρωστις non ita accepit, ut par fuit de natura harundinis & crescendi indole, quæ per humum serperet graminis modo, sed hariolatus est dicere Theophrastum, caulem hujus harundinis æque dulcem esse animalibus ut est gramen: ἀφίησι καυλὸν ὥσπερ ἄγρωστις. *Caulem emittit graminis modo dulcem animalibus.* Hæc Plinii imaginatio fuit. Gramen appeti ab animalibus plus notum quam ut debeat indicari. Sequitur statim apud Plinium: *Est & in Italia nascens adarca nomine, palustris, sed ex cortice tantum, sub ipsa coma, utilissima dentibus, quoniam vis eadem est quæ sinapi.* Cur huic adarcæ inter harudines locum esse voluerit, nescius sum. Ita autem illa legenda sunt. Probarem etiam

scribi: *Est & in Italia nascens adarca, calami palustris ex cortice tantum, sub ipsa coma.* Quod est verissimum. Ex cortice calami palustris sub ipsa coma nasci vult adarcam. Quasi de herba loquitur ita nascente. Hesychius: Ἀδάρκη, βοτάνη. Pro *utilissima dentibus*, optimus liber habet, *utilissime dentibus*. Scribe: *utilis mo dentibus*. Idem lib. xx. cap. xxii de ea ita verba facit, quæ vulgo depravatissima sunt, ad hunc modum restituenda: *Sinapis naturam effectusque eosdem habere traditur adarca instar salis coacta, in cortice calamorum nascens.* Vulgo est: *inter silvas tacta.* Quod nihil significat. Dicit instar salis coactam & concretam in cortice calamorum nasci adarcam. Dioscorides ἐπίπαγον ὑφαλμυρίζοντα vocat περιπηγνύμενον καλάμοις ἢ χόρτοις. Posset etiam legi: *Adarca inter ulvas, atque in cortice calamorum nascens.* Dioscorides χορτίοις vocat subintelligendo palustria. Paulus Ægineta φορυτοῖς appellat: Ἀδάρκη, οἷον ἀφρός τις ἐστὶν ὕδατος ἁλμυροῦ περιπηγνὺς φορυτοῖς τε καὶ καλάμοις. Ita enim eo loco legunt libri vetustissimi: περιπηγνὺς φορυτοῖς. Plinius vertit: *inter ulvas nascens*, immo debuit: *circa ulvas palustres concrescens.* Concreta est salsugo ex spuma aquæ dulcis & marinæ, quæ adhærescit calamis & ulvis, ubi siccatæ sunt paludes. Idem lib. xxxii. cap. xi ex alio, ut videtur, auctore: *Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latine adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues e spuma aquæ dulcis & marinæ, ubi se miscent.* Non sinapi jam comparatur, nec ex cortice calamorum nascitur. Sed miror illi placere Latinum esse *adarca.* Certe sic Latinum esset ut *charta.* Ὁ ἀδάρκης, hæc *adarca*: ut ὁ χάρτης, hæc *charta.* In libris tamen Græcorum omnibus scriptis & editis ἀδάρκη scribitur, & fœminino genere enuntiatur, ἡ ἀδάρκη dicitur, & τὸ ἀδάρκιον. καλαμόχνους, quasi concreta lanugo calamorum. Æque rectum esset καλαμόχνη. Nam ἄχνη proprie est ἀφρὸς τῆς θαλάσσης: unde ἁλὸς ἄχνη. Sed idem est χνοῦς. Libri habent *calamachnus.* In vetustis codicibus scribitur *calamochnus*, & de *calamochno.* In indice lib xxxii. *Adarca, sive calamochnus iii.* Græci etiam λιμναῖον, aut λιμνῆστιν eam vocarunt. Neophytus in Lexico: λιμνῆστις ἡ ἀδάρκη. Galenus de antidotis primo, λιμνήστιον & περικαλαμίτιν, quod circa calamos concrescat. Apud auctores veterinariæ Græcos in malagmate κηνικῷ vocatur ἀδάρκη καλαμῖτις, eodem sensu σύριγξ καλαμῖτις, quod circa calamos concrescat. Calamus etiam Indicus dictus aromaticus. In campis hic & hortis seritur, non provenit in aquaticis. An cannam campestrem, quæ similiter in agris serebatur, ideo vocarunt cannam Indicam? Certe de ea campestri harundine capiendum esse Democriti locum palam est. Non tamen ille calamus plenus & solidus, crassior tamen quam ceteri. Calamum aromaticum hodiernum esse acorum veterum dubitari non potest, quia Græci omnes recentiores id testantur, & calamum aromaticum exponunt ἄκορον. Neophytus & alii: Κάλαμος ἀρωματικὸς, ὁ ἄκορος. Item: ἄκορον ὁ κάλαμος ἀρωματικός. Meminit & Theophrastus in libro de lapidibus. Ἰνδικῶν καλάμων ἀπολελιθωμένων, cum corallio. Lapideorum hujusmodi calamorum etiam apud neotericos mentio, ut in epistola quadam Mathioli, nisi memoria injuriam mihi facit, quos pro calamo aromatico quibusdam acceptos narrat. Forte corallium inane & concavum, τὸ συριγγῶδες calamos esse Indicos in lapidem duratos quidam interpretati sunt. Vide Plinium. Redeamus ad harundinem Indicam, quæ & saccharina. Græci recentiores γλυκυκάλαμον vocant genus harundinis, cujus nomen ob dulcedinem recte quadraret in hanc harundinem, de qua hodie saccharum elicitur & conficitur. Non esse tamen constat. Hujus crebra mentio apud Myrepsum. Ibique in omnibus locis γλυκυκάλαμον. Fuchsius pro casia purgante accipit. Quod videtur ratione carere. Hæc casia non est harundo. Nec adeo dulcis est, ut nomen ex dulcedine compositum vindicare sibi veluti proprium debeat. Latinitas infima, aut potius Arabum Latini interpretes *casiam fistulam* huic solique nomen fecere. Sed fistula non est proprie κάλαμος. Miratus sæpe sum, nec abstiti adhuc mirari cur *casiam fistulam*, aut cur omnino *casiam*, id genus siliquæ Ægyptiæ recentiores vocaverint. Nam casia fistula etiam Græcis infimi ævi, pro casia veterum sumitur, quæ κασία σύριγξ illis dicitur. *Canellam* hodie vocamus, vel *cinnamomum.* Magnopere autem errant medici omnes neoterici, qui ubicunque apud Myrepsum, aut alios Græcos recentiores mentio occurrit *casiæ fistulæ*, quam κασίαν φίστουλαν dicunt, de casia hac vulgari, quæ siliqua est, capiendum contendunt. In multis compositionibus apud Myrepsum casia lignea, id est, ξυλοκασία, & casia fistula simul ingrediuntur. Ex eo colligunt per casiam fistulam debere intelligi siliquam Ægyptiacam, ut distinguatur à zylocasia, quam accipiunt pro casia aromatica. Ut in Adrianea antidoto Myrepsi ξυλοκασία, & κασία φίστουλα simul locum habent. Et in antidoto acharisto alia apud eundem: ξυλοβάλσαμον, κασία φίστουλα, ξυλοκασία, καλάμου ἀρωματικοῦ. Quia inquiunt in his ligneæ casiæ mentio est, quæ aromatica est casia supervacaneum esset κασίαν φίστουλαν de eadem casia aromatica intelligere. Ergo *casia fistula* in his & aliis plerisque compositionibus, ubi cum zylocasia adhibetur, de siliqua Ægyptia purgante accipi convenit. Apud Charitonem in compositione Αἰγυπτία, quam ex Oribasio sumpsit, κασία simul & ξυλοκασία ingrediuntur ἐλαίου εἰνὰ ἐξάγια ιϛ. Ἀρτεμισίας ἐξάγια ιϛ κασίας ἐξάγια δ. ξυλοκασίας ἐξάγια ι. Nemo hic possit κασίαν de purgativa casia accipere. Nunquam enim Græci recentiores eam κασίαν absque adjuncto nominant. Nec hilum facit, quod simul cum zylocasia ponitur. Eadem ratione possent & cinnamomum expungere ex illis omnibus antidotis & unguentis, in quibus una cum cinnamomo inditur. Dicerent quippe κιννάμωμον supervacaneum esse, ubi ξυλοκιννάμωμον habetur. Certe differentia par est inter κασίαν & ξυλοκασίαν, quæ inter κιννάμωμον & ξυλοκιννάμωμον. Nec enim hoc nomen ξυλοκασίας factum est, ut discerneretur à casia vulgari siliquacea, sed ut eodem modo distingui posset ab alia specie casiæ, ut zylocinnamomum à cinnamomo distinguitur. *Macer* cortex est arboris aromaticæ. Ξυλομάκερ aut crassior cortex ejusdem arboris, aut lignum ipsum concedunt, nec fane aliter possunt φίστουλας & κασίαν φίστουλαν apud Myrepsum aliquando poni pro casia aromatica; ut in antidoto clv. Δεσποτικὸν αἷμα τῶν, φιστούλας, γαλάγγας. Notant eo loco adjiciendum esse κασίας φιστούλας, ut intelligatur casia lignea, quam Græci etiam *fistulam*, id est, σύριγγα vocant. Nihil opus ea additione. Nam & *fistula* simpliciter appellatur hæc casia, ut in Canticis: *Nardus & crocum, fistula & cinnamomum.* Ubi *fistula* est, quæ Græcis κασία σύριγξ, Myrepso multis locis *casia fistula*, quæ est casia aromatica. Ut in Athanasia ad dysentericos: κασία φίστουλα, κιννάμωμον ἀνὰ δραχμὰς τρεῖς. Ibi κασία φίστουλα, de casia aromatica, id est, de casia syringe intelligenda. Sic ubi κασίαν φίστουλαν cum zylocasia jungit, in eadem compositione nihilo secius de hac syringe casia accipiendum, non de cathartica, ut vocant. Apud Vegetium de arte veterinaria sexcentis locis casiæ fistulæ fit mentio de aromatica casia utique intelligendæ, quam Græci scriptores veterinarii ubique κασίαν σύριγγα appellant, quidam etiam κασίαν αὐλὸν, quod idem est. Ut capite cccLvIII. Πρὸς κολικοὺς καὶ δυσεντερικούς: ὑοσκυάμου Γο β΄, κασίας αὐλοῦ Γο α΄, κόψας καὶ σήσας ἀνάλαβε ὄξει δριμεῖ. Ubi κασία αὐλὸς est casia fistula aromatica. In antidoto Adriani iii. ξυλοκασίαν & κασίαν una ingredi facit Myrepsus, & κασίαν ibi appellat, quam in præcedente antidoto κασίαν φίστουλαν dixerat. Græci vero κασίας nomine, etiam qui infimo ævo vixere, non aliud intelligunt quam aromaticam casiam. Confitendum tamen est multas apud Myrepsum compositiones occurrere, in quibus κασίαν φίστουλαν de cathartica vulgari casia interpretari debemus. Ut in antidoto *alcancali*, & διὰ τριμμάτων, & aliis quam pluribus. In antidoto διὰ δαμασκηνῶν, ubi Fuchsius notat in Græco exemplari, quo usus est, fuisse γλυκυκάλαμον, in omnibus Græcis exemplaribus, quæ vidi, plane scriptum est, κασία φίστουλα hoc modo: ὀξυλαπάθου ὀξυφοίνικος οὐγγίαν μίαν, κασία φίστουλα κεκαθαρμένη οὐγγίαν μίαν, μαλάξας μεθ' ὕδατος θερμοῦ σκεύαζε. Et Latina Nicolai exemplaria habent, & *casiæ fistulæ medullæ unciam unam.* Aliud est γλυκυκάλαμος. Quoties de casia cathartica loqui vult Myrepsus non *casiam fistulam*

fistulam simpliciter nominat, sed κασίαν φίστυλαν καθαρμένην, ut distinguat à casia fistula, sive casia syringe aromatica. Alii medici recentiores in lingua vulgari Græca κασίαν καθαρεμένην vocant. Actuarius de methodo medendi lib. v. cap. 11 κασίαν μέλαιναν appellat, & fructum ejus, hoc est, siliquam συριγγώδη esse καὶ ὑπόμακρον scribit. Inde *casiam fistulam* vocarunt. Quod idem Actuarius *casiam nigram* eam indigetat, non id satis ad faciendum discrimen à casia aromatica, cujus species quædam nigra etiam casia dicebatur. Mentio apud Scribonium Largum cap. XLII. *casia rufa fistularis*, & *casia nigra*. De ea Dioscorides: ἡ καλουμένη ἀσύφημον μέλαινα καὶ ἀνώδης, καὶ λεπτόφλοιος. Nigræ etiam mentio apud Plinium. Sic diversissima genera habemus, iisdem nominibus nuncupata, casiam nigram catharticam, & casiam nigram aromaticam. Item *casiam fistulam* similiter catharticam, & casiam *fistulam* aromaticam. Hæc casia fistula aromatica diversa à xylocasia, sive casia lignea, ut vocant, quam Græci etiam κασίαν ξυλώδη dicunt. In Digestis de Vectigal. & Publicanis leg. XVI ita distinguuntur: *Nardus, casia furiux, xylocasia.* Quæ crassior esset, & magis lignea, ita videntur vocasse. Dioscorides etsi admodum incerta & obscura tradat de casiæ generibus ac differentiis, utriusque tamen meminit. Ἐκλέγου δὲ, inquit, τὴν ἐγκιρρὸν, εὔχρουν, κοραλλίζουσαν σφόδρα λίαν, μακράν, καὶ παχεῖαν, καὶ συρίγγων πλήρη. Quæ crassa est, & fistulis plenis, hæc ξυλοκασία censeri debet. Auctor peripli σκληροτέραν κασίαν appellat: καὶ λίβανος ὁ περατικὸς ὀλίγος, καὶ κασία σκληροτέρα, καὶ δοῦκα, καὶ κάγκαμον. Dioscorides hanc *daphnitin* à mercatoribus Alexandrinis vocatam tradit, à barbaris indigenis ἄχυ. Plinius: *His addidere mangones, quam daphnitin vocant, Isocinnamon cognominatum.* A similitudine cinnamomi sic cognominata, ἰσοκιννάμωμον. Sic ἰσόπυρον herba à similitudine tritici: ἰσόθεος vir divinus: ἴσαρον herba aro similis. Alii δαρκάλιον, alii ἀείδα sic vocarunt. Unde in libris Dioscoridis ἀρὶς ἢ ἴσαρον, pro quo ἀρίσαρον perperam inolevit. Sic ἰσόπεδον multipeda, quem Græci ἴουλον, & κακκαλίδιον ὄνον vocant, quia tactus in orbem pilulæ, vel piso simillimum sese convolvit. *Clausiportam* vulgo appellamus. Sed male ita pronuntiamus pro *clausiporcam*. Nam porcæ sunt clusiles. Græci σκρόφας & σκρίφας vocant. Et duorum sunt generum, quæ ad tactum sese claudunt, & comprimunt: & quæ non id faciunt. Neophytus: ὄνοι κακκαλίδιοι, ὡς καλοῦσι καβάριδας, καὶ σκρίφας καλοῦσι. Sic *porta* pro *porca* in glossis: *porta*, τὸ μεταξὺ τῶν αὐλάκων ὕψος. *Porcelliones* vocantur Cælio Aureliano de tardis passionibus lib. I. cap. IV. Hesychius: ὄνος ἰσόπεδος ἐστὶ δὲ ζῷον πολύπουν ἐστρεμμένον ὅμοιον, ὃν καὶ ἴουλον ἔνιοι φασί. Respexit ad hunc versum Sophoclis ex Κωφῶν Σατύρων tragœdia:

--- κυλισθεὶς ὡς ἂν ὄνος ἰσόπεδος.

Ita igitur & casia ἰσοκιννάμωμον, cinnamo similis. Non igitur hæc in fistulaceo cortice, sed in surculis afferebatur, ut cinnamomum. Ideo & surculis lauri adulterari solitam scribit: *Adulteratur styrace, & propter similitudinem corticum, lauri tenuissimis surculis.* Hoc differebat veterum cinnamomum à casia. Quippe hæc cortice tantum constabat, in fistulæ modum complicato, cinnamomum in surculis & ramulis ipsis adferri solebat. Hinc ῥάβδων meminit Dioscorides in cinnamomi historia, at συρίγγων in casiæ descriptione. Nam cortex solus è casia fistulaceus adportabatur. Plinius de casia: *tenui cute verius quam cortice, quem contra atque in cinnamo, abire & exinaniri pretium est.* Ita legendum. Cinnamum enim damnabatur, cujus cortex abiret. Idem ex nostra correctione: *damnatur in primis molle, aut cui ubi cortex.* Cinnamomum igitur in surculis & ramulis cortice suo vestitis veniebat. Theophrastus ῥάβδους vocat. Dioscorides ῥάβδιον, qui optimum cinnamomum debere esse ait, λεπτὸν τοῖς ῥαβδίοις καὶ λεῖον, ὄζοις συνεχέσι κεχρημένον. Galenus de antidotis lib. I. κλωνία, id est, ramulos. Herodotus antiquissimus auctor κάρφεα vocat, id est, surculos Musa tertia: ὄρνιθας δὲ λέγουσι μεγάλας φορέειν ταῦτα τὰ κάρφεα, τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες κιννάμωμον καλέομεν. Grammatici κάρφεα interpretantur ξύλα λεπτὰ καὶ ξηρά. Non de cortice hæc vox capienda, sed de ramulis ac cremiis cum suo cortice. Ea virgulta ex nido certarum avium decuti persuasum antiquitati jam inde ab Herodoto. Sed phœnicem esse è cujus nido decuterentur, creditum miror plerisque veterum. Statius:

--- Pharsaque exempta volucri
Cinnama.

Martialis:

Quod semper casiaque, cinnamoque,
Et nido niger alitis superba
Flagras plumbea Nicerotiana.

Palam est per *alitem superbam* dicere velle phœnicem. Hæc supra jam ventilavimus. Cinnamomum à casia sunt qui hodie diversum velint, nec tamen sciunt, qua in re fuerit differentia. Alii omnibus modis, & quovis pignore contendunt cinnamomum & casiam idem esse. In his est Garcias ab Horto. Scaliger Julius hoc solum distare putat casiam à cinnamomo, quod casia cortex sit ligni crassioris, cinnamomum ex virgultis tenuioribus sumatur. Atqui pro certo jam obtinere debet corticem ligno suo exemptum cinnamomi nomine veteribus notum non fuisse, qui surculos ipsos cum suo cortice ita vocarunt. Herodotus: τὰ κάρφεα τὰ ταῦτα, ἅπερ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες, κιννάμωμον καλέομεν. Certe Hebræis dicitur קנמון κίνναμον. Quod à Phœnicibus habuere, ut & Græci, qui tamen frequentius κιννάμωμον dixere quam κίνναμον. Nicander tamen in Theriacis κίναμον posuit:

--- ἀμφὶ δὲ ἄγνου
Σπέρματα βαλσαμόεντα, ἐν κινάμοιο βάλησθε.

Sic Græcum κασία ex Hebraico קציעה *keziach*. Vocabulum κίναμον apud alium Græcum auctorem non legi, quam Nicandrum, sed omnes vocant κιννάμωμον. Inde pro amomo quidam olim accepere. Sed ridiculus Garcias, qui cinnamomum voluit esse amomum Chinense. Idem porro Scaliger in Zeilam, quæ est Taprobane veterum, & Mutir, quæ una est ex Moluchis, plurimum gigni cinnamomum notat, æstu corticem findi ac deglubi, ibique vocari *caunama*, id est, lignum dulce. Nam *cau* significare lignum in illa lingua: *nama* dulce. Atque inde, ut putat, cinnamomum. Ego non puto. Deterior casiæ species in Malaio vocatur *cais manis* teste Garcia, quod significare ait lignum dulce, pro quo corrupte apud Scaligerum *caunama*. In Malavar *cameaa* dicitur. Ab his vocabulis *cais mais* & *cameaa* non longe abludit Hebraicum קנם *chanam*, quod etiam cinnamum significat, non tamen ut huic illa dedisse originem credam. Ex illo *chunam*, kinnamon. Andreas Bellunensis in Arabica interpretatione nominum Avisenæ notat *kamaba* juxta quosdam significare calamum aromaticum. Id vocabulum idem videtur cum illo *cameaa*, quo in Malavar casia appellatur. Sic vocem Hebraicam קנה, quæ cannam significat, quidam magistri calamum aromaticum interpretantur, alii *canellam*, sive casiam. In Zeilam *cuurdo* appellatur casia, quæ in Malayo *cuismanis*, unde *casium* dictam hariolatur Garcias. Infima ætas Græci Latinique imperii κιννάμωμον & κανέλλαν confundit, & illud per hanc exponit. Arabes quoque cinnamomum vocant, quæ aliis κανέλα. Glossæ Græcobarbaræ: κανέλλα, κιννάμωμον. Atqui canella casia est fistula in totum diversa a cinnamomo veterum. Nam canella est *cannella*, parva nimirum canna. Quæ est κασία σύριγξ. Hinc Hebraicum קנה, quod calamum significat, Rabbi David interpretatur canellam. Canna est σύριγξ. At cinnamomum veterum non in cortice cannaceo fistulari, sed in surculis. Casia cortex merus, cinnamomum surculus. Dioscorides casiam esse, quæ cinnamomum simulet, & vicissim genus cinnamomi haberi casiæ simile dicit. Ut cinnamomum Mosylicum, quod similitudinem habere ait cum Mosylitica casia. Mosyliticam vero casiam βλαστὸν vocat μοσυλλιτικόν, id est, *Mosylicum germen.* Τρίτη δέ ἐστιν ἡ καλουμένη βλαστὸς μοσυλλίτης: Ἄλλη δὲ λεπτὴ ἁπαλὴ ὡς ἡ καλουμένη ἀσύφη, μέλαινα καὶ ἄνοδμος καὶ λεπτόφλοιος ἢ καὶ φλοιορραγής. Ita hæc legenda. Male legitur ἀσύφημον. Quod alii mutant in ἀφυσίμον, alii ἄφημον quasi Græca sint vocabula. Ἀσύφη nomen est casiæ, ut constat ex auctore peripli rubri maris, ubi plures casiæ species recenset. Γίνεται δὲ τῇ ἐν αὐτῇ κασία καὶ γίζειρ, καὶ ἀσύφη, καὶ ἄρωμα, καὶ μα-

γλα, καὶ μοτώ. Quæ omnia sunt nomina variarum casiæ specierum. Galenus lib. 1. de antidotis, ubi plura enumerat casiæ genera: ἐπειδὴ τὴν μὲν γίζειρ μάλιστα ἐπαινοῦσι, ἐφεξῆς δὲ τὴν μοτὼ καλουμένην. Ita quoque legendum apud Dioscoridem: περὶ ταύτης δὲ ἐστὶ ἡ μέλαινα καὶ ἐμπόρφυρος παχεῖα γίζειρ καλουμένη Non recte ζίγιρ in vulgatis. Neophytus: γίζειρ, κασσία, in littera Γ. Vix dubium habeo quin Plinius ex duobus barbaris casiæ nominibus conflarit illud nomen *balsamodes*, quo speciem quandam casiæ appellatam asserit ab odore simili. Fortè in auctore legerat βάγλω μοτώ, ex quo illæ balsamodes somniavit. Mirum verò supra omnia quæ mira sunt, auctorem peripli, qui diligentissimè merces omnes Indicas & Arabicas recenset, & inter has omnes casiæ species commemorat, nusquam cinnamomi mentionem fecisse. Galenus narrat verum cinnamomum propter raritatem & excellentiam solitum servari in thesauris Imperatorum, nec vulgo notum fuisse. Sanè hodie nusquam tale affertur, quale à veteribus describitur. Volunt tamen, & valide volunt neoterici eandem esse arborem, è qua cinnamomum sumitur, & ex qua casia. Potest fieri ut verum sit. Summi surculi deputati, vel virgultorum tenuissimæ partes recisæ, ex frutice casiæ pro cinnamomo veteribus veniebant. Plinius de cinnamomo: *Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus ad longitudinem palmi. Secunda proximis, breviore mensura atque ita ordine. Vilissimum quod radicibus proximum.* Et paulo post: *qua de causa præferuntur cacumina, ubi plurimus cortex.* Galenus cacumina illa ἀκρέμονας vocat, ubi de carpeso agit, cujus festucas similes esse ait τοῖς κινναμώμου ἀκρέμοσι. Ergo nihil aliud verum cinnamomum veteribus quam extremitas sarmentorum in arbore amputata. Et sarmenta illa sic recisa, surculique tenues pro cinnamomo venum ibant. Ex eo videtur fuisse rarum cinnamomum carumque, quod fortasse raro usurparetur ejusmodi fruticis amputatio, utpote in perniciem casura ejus. Casia autem, sive cortex, qui ex eadem arbore eximebatur, ea re vilior communiorque, quia arbores illæ sæpius solerent deglabrari renascente subinde cortice. Quippe hodie narrant detracto cortice arboris canellæ, sive cinnamomi post triennium alium suffici, & iterum deglubi. Cortex ille in fistulam convolutus, qui nobis est pro canella, quique antiquis pro casia fuit, integri rami, vel surculi superficies videtur, quum tamen fragmentum sit majoris corticis in plures partes dissecti, & in tubulos digiti crassitudine complicati. At truncum, qui deglabratur sæpe numero, crassiorem femore inveniri memorant. Vetustas vero omnis credidit, hos fistularum modulos quos in casia videmus, totidem esse surculorum integros cortices, qui admodum difficulter eximerentur, adeo ut vermium operam requiri oporteret lignum intus corrodentium, & corticem præ amaritudine intactum relinquentium. Nimirum ignorarunt quomodo pararentur fistulæ casiæ ex cortice illius arborei fruticis. Plinius: *Frutex & casia est, juxtaque cinnami campos nascitur, sed in montibus crassiore sarmento tenui cute verius quam cortice.* Diversum facit fruticem casiæ à frutice cinnami. Sed nihil prohibet, ut dixi, eumdem esse. Et verò non esse diversos comprobatum est ætate nostra, si vera narrant Lusitani, qui loca illa navigationibus perlustrarunt. Cutem verius quam corticem esse dicit Plinius. Et rectè sane. Nam ex interiore libro parantur illi tubuli fistularum. Memorat Plinius vidisse se in Palatii templo quod Divo Augusto fecerat conjux Augusta, radicem cinnamomi magni ponderis, ex qua guttæ editæ quotannis in grana durabantur. Cui congruere videtur quod hodie traditur ex radice casiæ arboris liquorem stillare, qui caphuram resipit, sed vetitum esse ne ad eliciendum hunc liquorem vulneretur, quia periret arbor. Hac eadem ratione cautum est, ne amputetur. Quo fit ut hodie careamus cinnamomo. Olim raro amputabantur. Hoc faciebat raritatem caritatemque cinnamomi, quod in isto tempore nullum visitur. Quod virtus cinnamomi bis tanto major quam casiæ veteribus proditur, inde etiam est. Quo vetustior cortex, eo deterior & viribus infirmior. Hæc casia erat. In tenellis ramis longè vividior & efficacior. Hoc cinnamomum erat. Huic opinioni suffragatur, & probabilem videri facit, quod scribit Galenus adeò non diversi generis esse frutices casiam & cinnamomum, ut sæpè illa in hoc transeat, & optima casia non multum differrt à cinnamomo. Lib. 1 de antidotis: ἐθεασάμην γὰρ ἤδη πολλάκις ὑψηλοῦ τε καὶ θαλλοῦ κασσίας εἰς τὸ θάμνου μέγεθος ἀνήκοντος, ἀκρέμονας ἔχοντας ὁμοίους κινναμώμῳ κατά τε τὴν ὄψιν καὶ τοῦ φλοιοῦ τὴν λεπτότητα· καὶ πρός γε τούτοις ἔτι τοῖς βεβαιοτάτοις γνωρίσμασι κινναμώμου διά τε τῆς γεύσεώς τε καὶ ὀσφρήσεως γινόμενα. Clarè dicit vidisse se summos casiæ fruticis surculos, cinnamomo pares forma, cortice, sapore, odore. Ergo ex illa casia surculi dempti & amputati cinnamomum efficerent, cortex vero detractus casiam, sive canellam nostram. Ex quibus colligitur ejusdem fruticis recisa summa sarmenta fuisse veterum cinnamomum; corticem vero exemptum, paratum, & tubulos fistulares complicatum veram & genuinam casiam. Idem Galenus eodem libro: ἐγγὺς δὲ ἡ κασσία πλησίον ἐστὶ κινναμώμου τῇ φύσει, καὶ γὰρ καὶ γίνεταί ποτε κιννάμωμον ἐκ μεταβολῆς αὐτῆς, ὥστε ὅλον μὲν ὁρᾶσθαι τὸ οἷον δένδρον ἀκριβῆ κασσίαν, ἀκρέμονας δέ τινας ἐν αὐτῷ τοῦ κινναμώμου, συγγενεῖς τοῖς κλάδοις, τῆς κασσίας διεστῶτας. Dixerat suprà casiæ fruticem inveniri, qui virgulta haberet prorsus cinnamomi surculis similia, heic verò ait etiam cinnamomi arborem integram conspici planè similem casiæ, & pares cinnamomo ramos præferentem. Idem porro Galenus eodem libro de antidotis primo, narrat Marco imperante allatam fuisse ex regione Barbarica arcam, sive capsam quatuor cubita & pedem longam, in qua arbor integra erat optimi cinnamomi. Ea fuisse proceritate arborem illam verisimile est. Non tamen ipse sibi contradicit Galenus, quum paulo post narrat vidisse se alias ligneas capsas repositas in horreis Imperatoris, in quibus plures arbusculæ cinnamomi servabantur, quæ omnes ex eadem radice sex aut septem virgulas emittebant, non paris altitudinis, sed maximam earum non excessisse semipedis Romani mensuram. Πολλὰ μὲν οὖν ἐστὶν αὐτοῦ καὶ νῦν ἔτι τὰ σωζόμενα ξύλινα σκεύη, μέτρον δ᾽ ἔχει τῶν πολυῤῥίζων ἢ πολυκλάδων, ἢ ὅπως πολλοὶ ὀνομάζειν ἐθέλουσι, κιναμώμων τῆς διαφορᾶς. Non pronuntiat ibi Galenus in universum, ut vulgo viri putant doctissimi, omnem cinnamomi speciem ex una radice, ceu parvum fruticem attolli, cujus virgulta non excedant semipedem Romanum, sed hoc tantum dicit de illis cinnamomi generibus, quæ reliqua erant in capsis ligneis Imperatoris: ἕκαστον δ᾽ αὐτῶν ἐστὶν ἐξ ἑνὸς πυθμένος φυόμενον, οἷον θαμνίσκος ἦν, id est, singula eorum generum, quæ adhuc servabantur in horreis Cæsarum. Quod si hoc in genere dixisset de omni cinnamomi specie, ipse sibi contrarius iret, qui in eadem narratione scribit, aliquando allatam arborem cinnamomi ἐκ τῆς βαρβαρίας, id est, ex Barbaria, quæ in arca erat condita quatuor cubita & dimidium longa. Plinius scribit præcipuam bonitatem fuisse cinnamomi virgultorum tenuissimis partibus ad longitudinem palmi. Hæ summæ sunt partes. Secundam, proximis partibus breviore mensura, atque ita ordine. Vilissimum vero quod radicibus proximum. Sic surculi cinnamomi maximi non majores erant palmo. Tradit ibidem casiæ fruticem tria cubita amplitudine non superare. Concludit tandem eo loco Galenus cinnamomi naturam prorsus similem esse optimæ casiæ. Eandem itaque esse arborem, idque minime cognitum fuisse veteribus adstrui potest. Galenus ex omnibus casiæ generibus unum commemorat, cui cognomen συρίγγιδος. Eam notissimam & vulgarem facit casiam atque adeo minimi. Talis ergo canella nostra. Hæc enim propriè συριγγίς. In Andromachi theriacam casia ingrediebatur. Quærendum Galenus ait de qua intellexerit casia: τίνος ἀκούειν ἂν χρὴ κασσίας εἰπὼν ἀναζητούντων διορισμῷ μίαν ἐμβλητέον ἐστὶ κασσίαν. Quatuor ibi recenset genera ac nomina casiarum optima, gizi, moto, arebo & daphnitin. Ἐπειδὴ τὴν μὲν γίζι, μάλιστα ἐπαινοῦσιν· ἐφεξῆς δὲ τὴν μοτὼ καλουμένην. Εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τὴν ἀρηβὼ καὶ τὴν δαφνίτιν. Ea his gizi, vel gizir similem esse dicit cinnamomo. Ergo ea in surculis, non in cortice. Ὅτι μὲν οὖν ἡ γίζιρ παραπλήσιον κινναμώμῳ κατὰ πάντα ἐστὶν εἴρηταί μοι καὶ πρόσθεν. Daphnitis quoque Plinio teste similis cinnamomo: unde

de & ἰσοκίνναμον dicebatur. Addit Galenus: ἡ γοῦν συνεχεστέρα τῶν ἄλλων τὰ τοιαῦτα δοκοῦν εἰς κιννάμωμον πιπρασκομένη τοῦ ταυτοῦ γένους ἐστίν. Vocat συνεχεστάτην, cujus cortex adhæret ligno, quam & pro cinnamomo vendi solitam docet. Nam tale cinnamomum. Surculi sunt cum suis corticibus. Quippe cinnamomum optimum cujus cortex non abiret. Talis & pseudocasia Dioscoridis mirum in modum similis, προσεχόμενον τε τὸν φλοιὸν ἔχουσα τῇ ἐντεριώνῃ. Hæc est συνεχὴς κασία Galeni, quæ contiguum habet cum cortice lignum, non separabile. Quæ & tam bene cinnamomum imitabatur, ut pro eo venderetur. Profectò supradicta omnia casiæ genera, quæ inter præstantissima numerat Galenus, cinnamomo similia erant. Quid hoc velit satis supra docuimus. Nempe surculos ipsos cum cortice fuisse certum est. De casia id genus videtur voluisse loqui Dioscorides cum συριγγίαν πλήρη dixit. Plenam & solidam intellexit. Præter genera suprascripta fuit & συριγγὶς κασία, sic appellata, quod fistulæ in morem concava esset, ac inanis, non plena, ac solida, ut superiores. Ea erat, quæ in Andromachi senioris indebatur. Nam junior eam describens κασίαν σύριγγα nominaverat. Galenus: ἀλλά γε τὴν συριγγίδα ὑπὸ πολλῶν ὀνομαζομένην ὁ πρεσβύτερος Ἀνδρόμαχος ἐμβάλλειν ἀξιοῖ. Πᾶσι δὲ αὐτὴ γινώσκεται· καὶ γὰρ καὶ διαγνωστοτάτη πάντων ἐστί, τὸν μὲν ἔξωθεν φλοιὸν, ὅνπερ καὶ σύριγγα καλοῦσιν, ἰσχυρὸν ἔχουσα κατ' ὀσμήν τε καὶ γεῦσιν, τὸ δ' ἔνδον ἀσθενέστατον, ὡς μηδεμίαν αὐτοῦ χρείαν φαίνεσθαι. Ergo cetera genera cariora rarioraque: hæc vero κασία συριγγὶς, vel σύριγξ communis à vulgo nota nec adeo pretiosa. Canella ut dixi nostra. Συριγγὶς autem dicta est, ut distingueretur ab aliis generibus, quæ solida erant & plena, quæque adeo cinnamomo similiora, quod in surculis integris ac solidis afferebatur. Hæc erat ξυλοκασία veterum. Notandum etiam illud, quod varia illa nomina casiarum Galeni auctor periplι separat à casia sic proprie vocata. Γίνεται δὲ τὰ ἐν αὐτοῖς κασία καὶ γιζεὶρ, καὶ ἀσύφη, καὶ ἄρωμα, καὶ μάγλα, καὶ μοτώ, καὶ λίβανος. Casia ibi de syringide, sive fistulari proprie accipiendum, quæ mero constabat cortice, nullo ligno. Μοτώ, γιζεὶρ, & ἀσύφη Galeno & aliis casiarum sunt genera. Auctor peripli non hoc nomine donavit. Quod in primis animadvertendum. Ἀρηβὼ inter genera casiarum, quæ cinnamomum æmulantur, recenset Galenus. An legendum, Ἀρναβώ? Certe videtur. Ita vocatur Paulo, Aëtio & aliis. Non tamen refertur inter casias. Nec mirum. Posterius ævum nullam aliam novit casiam præter συριγγίδα. Reliqua alia genera non pro casia habuit. Sic ex vetustioribus peripli auctor nec inter casias numerat, nec isto nomine donat, moto, gizir & asyphe, quæ Galeno & Dioscoridi in hunc censum referuntur. Arnabo Avisenæ dicitur *zarneb*: & virgulta esse dicit aromatica ex arbore magna. Galeno ἀρναβὼ inter eas species casiæ non vulgares reponitur quæ cinnamomum referunt. Quidam *zarneb* Avisenæ pro carpesio sumunt. Sane & καρπήσιον simile esse festucis, ac virgultis cinnamomi tradit Galenus. Dioscorides corallium optimum probat, τὸν πολύοζον καὶ κινναμωμίζοντα τῇ σύνθεσι τῶν θαμνίσκων. Cinnamomum igitur, quod toties jam diximus, in surculis & virgultis consistebat. Omnis autem casia κινναμωμίζουσα etiam in virgultis plenis ac solidis cum suo cortice adhærescente advehebatur. Cujus plura genera recensentur à Galeno. Xylocasia hæc proprie appellata. Altera in nudo cortice complicato in tribulos adferri solebat. Hæc κασία συριγγὶς, vel σύριγξ. Potuit itaque ex eadem arbore utraque sumi, hæc ex cortice detracto, illa ex surculis & virgultis amputatis. Profectò nisi hoc sit, aliud video nihil, quod dici possit ut credibile fiat cinnamomum, & casiam ex eadem arbore esse, sed diversis ejusdem partibus parari, casiam ex cortice fieri, cinnamomum ex virgultis & sarmentis amputatis. Rem non eandem fuisse fidem abundè fecerit nominum differentia, facultatis, formæ, coloris, odoris, pretii quod olim utrique fuit. Nominibus semper distincta fuere Græcis Latinisque etiam vetustissimis κασία & κιννάμωμον. Latini casiam & cinnamum junctim nominant. Martialis:

---- Casiaque cinnamoque.

Persius:

---- cum spirent cinnama surdum
Cum cerasο peccent casia.

Hebræi quoque ea separant appellatione. Cinnamomi efficacia duplo major quam casiæ proditur. Cinnamomum in surculis constabat. Casia in cortice mero. Color cinnamomi teste Galeno leucophæus in cæruleum quadamtenus vergens. Optima casia colore purpureo, ἔγκιρρος, ἐμπόρφυρος. Odor in cinnamomo omnium odorum, qui bene olent, flagrantissimus. In casia ἀρωματίζων quidem, sed tenuis levisque. Pretium cinnamomi immane quantum superabat casiæ pretium. Optima libra non carius emebatur quam denariis quinquaginta. Plinius de casia: *Pretia nulli diversiora. Optimæ in libras* * L. *ceteris* * V. At cinnamomo olim in libras pretium fuisse dicit denarios mille. *Auctum id parte dimidia esse incensis silvis ira barbarorum.* Sic Plinii ætate usque ad denariûm duo milia processerat pretium unius libræ cinnamomi. Quæ summa denariûm in aurum conversa aureos efficiebat quales tunc erant centum, nostratium verò ducentos quinquaginta. Ita duplo auro rependebatur cinnamomum: Nam libra cinnamomi duplex libra auri fuit, & paulo plus. Proinde non mirum si vulgo hæc merx minime cognita, solis Regum & Imperatorum thesauris reservabatur. Galenus etiam tradit solis divitibus eam habere licuisse, quod impenso pararetur pretio, vel Imperatorum amicis, quibus è domo Augusta ultro gratisque daretur. Nec sanè magnopere ad usum requirebatur, quum casiæ pondus duplicatum idem efficeret. Quippe in medicina duæ partes casiæ unam cinnamomi æquiparabant, ipsis prodentibus medicis. Ἀντὶ κινναμώμου κασίας τὸ διπλοῦν, ἢ καρπήσιον. De virtute cinnamomi mira hæc in Græcorum commentariis reperi: ὅτι ζέοντι φασὶ τῷ ἐν λέβητι ὕδατι ὥσπερ θίγει μόνον τὸ κιννάμωμον εὐθὺς καταψύχεσθαι τὸ ὕδωρ, καὶ λουτρῷ ἐπεισενεχθὲν διαπύρῳ μεταποιεῖν τὸν ἐν τῷ ἀέρι φλογμὸν εἰς ψυχρότατον, καὶ ἀφανιστικὴν τῶν ἐκ φθορᾶς ἰδίας ζωογονουμένων τὴν φύσιν ἔχειν. Ferventem aquam solo tactu refrigerat, illatum thermis calentibus, vaporem earum summo frigore mutat. Nata ex putredine animalia, quocunque infertur, exterminat. Hæc magna sunt, & maxime indicant auctorem illum de re incognita sibi & incomperta id prodidisse. Regio κινναμωμοφόρος in Æthiopia veteribus geographis in tantum celebrata, à qua & parallelus διὰ κινναμωμοφόρου nomen accepit, navigationibus Lusitanorum reperta nulla est. An dicemus id in causa esse, quod cinnamomum defecerit. Hoc necessario dicendum, siquidem cinnamomum non est idem cum casia. Nec magis id mirum fuerit, quam de σιλφιοφόρου, quæ hoc quoque tempore nulla est, propterea quod silphium illud Cyrenaicum jam pridem in rerum natura esse desiit. An aliquid tale circa cinnamomum acciderit, aliis æstimandum & quærendum relinquo. Profectò si cinnamomum idem cum casia, quod tantopere placet quibusdam neotericis, valde ridiculos fuisse oportet, & vanos recentiores omnes Græciæ medicos & pigmentarios, qui in plerisque compositionibus cinnamomum una cum casia ingredi faciunt. Quod ex præscriptionibus antiquorum videntur retinuisse. Eam speciem casiæ, quæ proximè accedebat ad cinnamomum, & ἰσοκίνναμον ob id dicebatur, Plinius *daphnitim* vocat, eique pretium à mangonibus factum scribit ad trecentos denarios. Hujus mentio apud Scribonium Largum, t. cap. XXXIX. *casiæ daphnitis, cinnami, nardi.* Auctores quoque veterinarii Græci passim mentionem faciunt κασίας δαφνίτιδος. Isocinnamum eam dictam volunt docti, quod viribus & facultate æquaret cinnamomum. Immò dicto ipsa ostendit, ita appellatam à similitudine cinnami, ut ἰσόπυρον, ἴσωπον, & similia. Et planè id probatur testimonio Plinii, qui surculis lauri solitam adulterari prodit. Ergo ea in surculis constabat ut cinnamomum, non in cortice nudo, ut casia. Galenus καρπήσιον genus aromatis memorat, quod festucas ait esse tenues surculis summis cinnamomi similes. Αὐτὰ κάρφη ἐοικότα τοῖς τοῦ κινναμώμου ἀκρέμοσι. Cinnamomum itaque in surculis, ut & carpesium quod virtute pari præditum facit cum cinnamomo. Ἀντὶ κινναμώμου καρπήσιον. Item: ἀντὶ κινναμώμου κασίας τὸ διπλοῦν, ἢ καρπήσιον. Proinde falli constat qui carpesium *cubebam* esse opinantur

nantur. Quæ nobis cubeba est, antiquis Græcis μυρίδανον dici, & κώμακον & *comacum* nos infrà ostendemus. Daphnitis igitur casia Plinio, cognominata ἰσοκινάμωμον, & surculis cinnamomi similis. Dioscorides tamen δαφνῖτιν describit παχεῖαν συρίγγιον πλήρη. Quæ sunt veræ casiæ notæ longè à surculis & festucis cinnamomi distantis. Dioscorides in omnibus casiam commendat παχεῖαν, & quæ fistulam habet plenam crassamque. Ut contra damnat τὴν λεπτόφλοιον. Plinius habet pro optima, *quæ plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula atque non fragili.* Eadem mente Dioscorides ex vilissimis eam constituit, quæ λεπτόφλοιος & φλοιοῤῥαγής, *cujus cortex rumpitur.* Ergo tanto melior, quanto crassior cortex & minus fragilis. De cortice, qualis erat in ipso frutice, non id intelligendum, sed de cortice fistulaceo qualis afferebatur. Nam in omni casiæ frutice cortex calore finditur, & absilit. Quod ignorarunt veteres, qui corticem detrahi non posse ex casia credebant, nec aliter fistulam ex cortice fieri nisi vermibus erodentibus excavato. Theophrastus: καὶ οὐκ εἶναι περιφλοίζειν: *nec ullo modo posse corticem eximi.* Subjungit methodum qua surculos excavandos & erodendos vermibus curabant, ut solus cortex inanis, & vacuus fistulæ modo relinqueretur. Hinc illæ fistulæ, quas videmus. Hinc casia fistula veterum & canella nostra. Dioscorides quoque σύριγγα & σύριγγας passim nominat inter casiam describendam, sed non meminit qua ratione fierent illæ fistulæ. Immo ita loquitur de his, quasi natura tales existerent, ut in calamis & harundinibus concavis, aut plenis. Probari dicit & eligi debere παχεῖαν τὴν συρίγγιον πλήρη. Ita loqueretur de calamo, cui fistula plenior esset. Ut Theophrastus de harundine, quæ pleno intus corpore est, & minime concavo: καὶ ὁ μὲν κοῖλος, ὃν καλοῦσι συριγγίαν, ὁ δὲ στερεὸς καὶ συμπεπληρωμένος μικροῦ. Idem de quodam genere casiæ ita scribit: διαιροῦνται δὲ καὶ πλατεῖα σῦριγξ, ἀπαλὴ κουφὴ διερρωγυῖα, διαφέρουσα δὲ τῆς ἄλλης. Videtur omnino existimasse fistulas eas ita reperiri in ipsa arbore, & ex ramis alios esse rotundiores & solidiores, alios magis fistulosos & latiores. Πλατεῖα σῦριγξ non rotunda est, sed lata & plana. Talis hodieque canellæ fistula conspicitur, quæ non in perfectam tubuli formam rotundatur, sed in latitudinem compressior. Ea forma existere ramos ipsos & surculos arboris, quibus demeretur cortex ad hoc ipsum instar, prorsum credidisse veteres planum fieri potest ex Theophrasto his verbis: τὴν δὲ κασίαν φασὶ, τὰς μὲν ῥάβδους πλατυτέρας ἔχειν, ἰνώδεις δὲ σφόδρα, καὶ οὐκ εἶναι περιφλοίζειν. Plane dicit latiores esse casiæ surculos, non plene rotundos. Plinius vertit, *Casiæ fruticem crassiore esse sarmento.* Quod procederet, si παχείας auctor dixisset. Aliud παχὺ, aliud πλατύ. Sic πλατεῖα σῦριγξ Dioscoridi non est παχεῖα, sed lata, nec perfecte rotunda. Posteriores Dioscoride scriptores casiam omnem diviserunt in duo genera, in κασίαν σύριγγα & ξυλοκασίαν, hoc est, casiam fistulam, & casiam ligneam. Hoc nomen fecerunt crassiori casiæ, quam σκληροτέραν vocavit auctor peripli rubri maris. Hæc ξυλικὴ & ξυλώδης casia. Nec enim ξυλοκασία lignum casiæ significat, ne quis id censeat, sed ξυλικὴν κασίαν. Xylocinnamomum pariter dictum non de ligno cinnamomi, ut perperam Plinius interpretatus est, sed ligneum cinnamomum & ξυλῶδες. Dioscorides: καλεῖται δέ τι καὶ ξυλοκιννάμωμον ὃν ἔχον τὴν ἰδέαν ἐμφερέσταν κινναμώμῳ· ἔστι δὲ ξυλῶδες κιννάμωμον, ἔχον ῥάβδους μακρὰς καὶ ἐρρωμένας. Verum cinnamum in parvis ac tenuibus surculis cernitur. Xylocinnamum virgultis erat longioribus ac robustioribus. Quidam genere ipso differre xylocinnamomum à cinnamomo opinati sunt, ὡς ἑτέρας ὂν φύσεως. Sic xylocasia dicta est casia crassiori & lignosiori cortice. Certe recentiores ξυλοκασίας nomine videntur eam casiam tantum intellexisse ex fistulari genere quæ crassiorem haberet corticem. Non ita veteres, qui ξυλοκασίαν eam casiam vocarunt quæ cinnamomo similis erat, quæque in surculis ac virgultis plenis ac solidis cum suo cortice consistebat. Multi sane antiquorum eas κινναμωμιζούσας κασίας non habuerunt pro casia sed ab eo genere secreverunt, suoque ac proprio vindicarunt. Postera vero ætas nullam aliam casiam novit præter σύριγγα, quam ut vulgarem fuisse & cognitissimam & emptui facilem testatur Galenus. Ubi igitur nullam aliam casiam novit præter hanc, nec xylocasia veterum quid esset amplius scirent, nec ullam cinnamomi notitiam haberent, ξυλοκασίας nomine appellarunt casiam fistulam cortice crassiori. Ἡ ξυλώδης καὶ ξυλικὴ, casia xylica. Ex quo non dubito factam esse vocem, qua casiam ligneam Arabes vocant סלִיחָה, id est, *salichah.* Quod alii scribunt, סְלִיקָה, id est, *salica*, ut mihi indicavit in omni genere literarum vir excellentissimæ doctrinæ Hugo Grotius. Sic חרוב pro folliculo, vel siliqua dicunt *charub*, quod ex antiquo Græco deflexum est κεράτιον. Idque etiam scribi solet per כרוב. Græci recentiores χάρουβαν ex Arabico dixere. Garcias ab Horto in libro de aromatis notat casiam ligneam ab Arabibus, Persis, Indis *salihacha.* Melius scriberetur *salicha.* Nisi dicimus ita pronuntiasse. Omnes ab eadem origine habuerunt; jam ab antiquo mercatores Alexandrini *xylicam* eam casiam vocarunt. Unde in eas gentes manavit ea vox. Ab Ægyptiis *selicam* vocari casiam ligneam docet Prosper Alpinus. Apud Serapionis interpretem, *Selicha, id est, casia lignea, vel selch.* In Græcis Lexicis, quibus Arabicæ voces exponuntur ad medicinam pertinentes, lego: σάλιχα, ἡ κασία. Pro quo in aliis σάλιχα legitur. Quod non de siliqua Ægyptia nunc mihi videtur accipiendum, quæ etiam casia dicta est, sed de hac xylica casia, quæ *salicha* Arabibus, vel *selica.* Arabes hujus vocis etymum petunt à verbo סלח, quod ipsis decorticare significat. Sed quum non omnem casiam eo nomine appellent, verum eam tantum, quæ lignea dicitur, & ξυλοκασία, non aliunde censendi accepisse, quam ex Græco ξυλικῇ. Præterea Indis, Persis & Ægyptiis hæc appellatio communis de lignea casia: Arabibus porrò, ut Hebræis familiare est in alienis vocabulis, quæ sua fecerunt, origines apud se quærere & captare. Quod etiam faciunt Græci posteriores in dictionibus merè Latinis. *Salicha* igitur, vel *selica*, ἡ ξυλικὴ, casia lignea. Communem casiam vocant *kerfe*, קרפה. Quamcunque casiam ita vocari Arabibus ait Garcias, sed Avisena, ut ex suo Arabico citat ac vertit vir magnus, cinnamomi speciem constituit, quod ξυλοκιννάμωμον apud Dioscoridem nominatur. Sanè & hoc vocabulum ex Græco mutuati sunt Arabes. Κάρφη, *kerfa.* Herodotus: τὰ δὲ κάρφεα ταῦτα τὰ ἡμεῖς καλέομεν κιννάμωμον. Quod enim *kerfa* pro qualibet casia etiam usurpant Arabes, satis certum est eos, ut & Græcos posteriores casiam & cinnamomum nominibus confudisse. Cinnamomum Dioscoridis idem Avisena appellat *darsini*, quod interpretantur lignum Sinense. Lexicon Græcoarabicum: Δαρτζίνι, τὸ κιννάμωμον. Vocatur etiam ταρτζίνι in eodem Lexico. Lexicon verò Latino Arabicum darsini exponit aloen. Certè & cinnamum quidam Hebræi magistri lignum aloes esse volunt. Hoc ideo quia & cinnamomum lignum est, vel surculus ligni. De casia id non liceret dicere, quia cortex tantum est. Præterea cinnamomum maximæ est fragantiæ, ut & aloe. Casia verò & canella nostra levioris est odoris. Plutarchus ἀλόην cum κινναμώμῳ jungit in Symposiacis: οἷον οἱ τὸν οἶνον οἱ μὲν ἀλόαις χρωτίζοντες ἢ κινναμώμοις, καὶ ἡδύνοντες. Quo ex loco apparet non posse ibi aloen accipi pro medicamento cathartico. Sic aloe odorata cum cinnamo jungitur in Proverbiis vii. xvii. *Aloe & cinnamomo.* In Hebræo est קנמון. Non igitur idem cum aloe, ut quidam magistri voluere, sed odoratus surculus, qui semper cum aromaticis & mirifici spiritus flagrantia jucundi refertur, quod non habet canella nostra, quæ tamen *cinnamomi* nomine vulgo nuncupatur. Hinc κινναμώμινον unguentum pretiosum, & eximiæ fragrantiæ. Nullum ex casia fiebat. Quidam Mendesio unguento jam defuso, & in vasis condito parum cinnamomi adjiciebant, odoris conciliandi gratia. Quod non facerent, nisi summi odoris habitum esset cinnamomum. Persius:

---- cum sperent cinnama surdum,

Cum ceraso peccent casia.

Proprium facit odorem cinnami, non casiæ. Dioscorides cinnamomum σφόδρα εὐῶδες esse scribit, & hanc illi odoris proprietatem supra casiam assignat, quam simpliciter ἀρωματίζουσαν vocat. Casiæ autem odor aromaticus magis gustu percipitur, quam olfactu sentitur. De cinnamomo ait: χρώζει γὰρ ὁ ἄριστος κατ' αὐτὴν τὴν ἐν τῇ εὐωδίᾳ ἰδιότητα. In probatissimo & odoratissimo etiam Galenus lib. 1 de antidotis cinnamomum dicit esse εὐωδέστατον καὶ ἄρρητόν τινα εὐωδίαν ὑπὲρ ἄλλα τὰ πάντα ἔχειν. Optime etiam casia odorata, sed non ad hoc exemplum, ut

omnia

omnia superet quæcunque bonum odorem spirant. Eam in unguentis etiam odoris gratia solitam addi tradit Theophrastus. In probatissimo autem & fragrantissimo cinnamomo, etiam rutæ & nasturcii odorem percipi ait Dioscorides. Ita enim legendum: *διέρχεται γὰρ μετὰ τὸ ἀέριον, καὶ ἐξαλλάζοντος ἡ ὀσμὴ πηγανίζουσα καὶ καρδαμίζουσα ἐμφερής.* Hinc Plinius cinnamomi odorem ob acrimoniam ac vehementiam *masculum virum* appellat, lib. XII. cap. ultimo: *In Syria gignitur & cinnamum quod caryopon appellant. Hoc est succus nuci expressus, multum a surculo veri cinnami differens, vicina tamen gratia.* Multis vibicibus hic locus affectus. Quæ comparatio succi sit cum surculo, non video. Libri omnes habent: *a masculo vero cinnami differens.* Omnino scribendum: *multum à masculo viro cinnami differens.* Succum cinnami acri, vehementi, ac viroso odore præditum, vocat *masculum virus.* In plerisque aromaticis τὸ βρωμῶδες cum odoris vehementia conjunctum cernitur, quod *virosum* & *virus* Latinè dicitur. Succum ac δύναμιν herbarum ita etiam vocarunt. Ipse Plinius de halimo: *uecat viro quod halimum vocant Græci, τῷ ἁλμυρῷ*, succo salsuginoso & amaro. Nonius *viro* interpretatur virtute naturali in isto versu Lucretii ab ipso citato:

Concoctasque suo servare ac perdere viro.

Ut ut sit, τὸ πληκτικὸν τῆς ὀσμῆς in cinnamomo commendat ἐκ τῆς ὀσφρήσεως πληκτικόν, quod nares ferit vehementia odoris, & olfactum implet. An tale aliquid deprehendatur in cinnamomo nostro, quæ mera est casia veterum, judicium narium facio. His moniti & naribus suis consultis poterunt aliquid de sua pertinacia remittere, qui verum & legitimum cinnamomum nos habere contendunt, nec aliud genus esse à casia vulgari, sive canella nostra probare nobis satagunt. Sed operam ludunt. At qui illi viri? Scaligeri, Garciæ, Cardani, & alii. Eadem opera debent affirmare nos cardamomo, amomo, & carpesio non carere. Quæ tam ignota esse nobis hodie scio, quam quæ ignotissima. In his numeres licet & cinnamomum, nisi ex surculis casiæ arboris sumptum olim fuisse dicas, idque hodie non fieri. Plinius *syriaci cinnami* meminit loco supra citato quasi in Syria nascentis. Quod genus cinnami toti antiquitati indictum, inauditum fuisse suspicor. Nemo certè hujus mentionem facit. Insigne etiam in illis verbis hæret mendum, quod correctores de suo donaverunt: *In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant.* Libri nostri legunt: *camacum.* In indice: *comarum.* Vera scriptura & appellatio: *comacum.* Græcè κώμακον. Meminit hujus aromatis cum casia & cinnamomo Theophrastus inter eas species, quæ ex Arabia & India afferebantur: *οἷον περὶ τῷ κινναμώμῳ καὶ τῇ κασίᾳ καὶ κώμακον, ἕτερον δὲ εἶναι τὸ κώμακον καρπὸν, τὸ δὲ ἕτερον συνδημιουργεῖσθαι εἰς τὰ ἀνωδινώτατα τῶν μύρων.* Duo genera facit comaci, unum quod est semen vel fructus, alterum quod pretiosis unguentis admiscebatur. Hoc erit Plinii comacum, quod esse succum tradit ex nuce expressum. Sed vereor ne pro *cumamum* legerit *cinnamum*, parva differentia. *Cumami* mentio apud Scribonium Largum inter aromatica. Dicebatur alias κώμακον. Comacum fructus vel semen cubeba est nostra. Hodieque in Java, ubi plurimum nascitur, *cumuc* vocant. In reliqua India *cubab*, & *cubab Sini*, id est, *cubabum Sinense.* Pro *cubabum* Latini veteres dixere *cumamum*, ut B & M Græcis Latinisque veteribus passim mutantur invicem. *Mascauda, bascauda*: μύρμηξ, βύρμηξ, βάννα, μάννα, & alia infinita. Arabes *cubebe* appellant. Malè Avisena *carpesion* Galeni esse autumat. Atqui illud κάρφος est surculis cinnamomi simile, & pari potestate. *Cubeba* est κόκκος. Serapion oxymyrsinen Dioscoridis interpretatur. Omnia falsa, ut jam alii adnotarunt. Sed hoc nondum vulgatum, *cubebam* Arabum, quæ eadem cum comaco & cumamo, ab antiquis Græcis etiam μυρτίδανον appellari, à myrti similitudine. Hoc illud piper est, quod passim ita exponi legimus in Lexicis Græcorum: μυρτίδανον, πέπερι. Genus esse piperis cubebam non antiquis tantum fuit persuasum, sed neotericis multis. Aliud myrtidanum Dioscoridis, ἐπίφυσις nempe ἀνώμαλος καὶ ἐχθώδης περὶ τὸν τῆς μυρσίνης πρέμνον. At myrtidanum genus piperis apud Hippocratem, quod est cubeba. Galenus, in Lexico: ἔγω μὲν Ἱπποκράτης τὸν καρπὸν οὕτως ὀνομάζει ἐκ τοῦ φυτοῦ, ὅπερ ἄλλοι φασὶν ὡς ἰνδικὸν ἐστι πέπερι. Plantam, quæ fert cubebas, piperis modo per arbores repere ferunt: grana ipsa baccis myrti similia. Galenus ex Dioscoride Juniore: Διοσκορίδης ὁ νεώτερος Ἰνδικὸν φυτὸν ἐν Ἰνδίᾳ εἶναι φησὶν παραπλήσιον τῷ τοῦ πεπέρεως, οὗ ὁ κόκκος ὀνομάζεται μυρτίδανον, ὅτι μύρτῳ ἔοικεν. Cedo quemvis arbitrum, & in quodlibet pignus, nisi myrtidanum sit cubeba. Plinius myrtidanum interpretatur myrtiten vinum ex silvestris myrti baccis factum, lib. XIV. cap. XVI de vino myrtite: *Quod ita silvestris myrti baccis factum est, myrtidanum vocatur. Hoc minus tingit.* Idem lib. XV. cap. XXIX ait myrti baccas piperis vicem olim fuisse, priusquam piper repertum esset: *Item myrtidanum diximus, & alius usus bacca fuit apud antiquos, antequam piper reperiretur, illius obtinens vicem.* Sed errat Plinius solens. Quum enim μυρτίδανον, apud Græcos πέπερι explicari legisset, putavit id ea re fieri quod myrti baccæ piperis usum præberent. Falsus est, ut in ceteris. Myrtidanum genus piperis, estque cubeba nostra. Huic simile & aliud genus piperis, quod *candatum* vocatur. Serapio ex eo myrtidano pipere, quod est cubeba, oxymyrsinen Dioscoridis cubebam esse hariolatus videtur, quia myrtidanum quidam de baccis silvestris myrti interpretati sunt. Hippocrates στρόγγυλον τὸ μυρτίδανον. Galenus: καὶ τὸ Ἰνδικὸν, ὃ καλοῦσι Πέρσαι πέπερι: ἐν τούτῳ δ' ἐστὶ τὸ στρόγγυλον, ὃ καλοῦσι μυρτίδανον. Myrti quoque silvestris, sive oxymyrsines καρπὸς στρόγγυλος. Sic myrtidanum Indicum, comacum, cumamum, & cubabum, est *cubeba.* Quod ad casiam Ægyptiam attinet, quæ solvit alvum, jam supra docuimus eam Græciæ antiquos auctores sub nomine ἀκάνθης Ægyptiæ cognovisse, cujus multas species fecerunt. Eam porrò acanthi appellatione comprehenderunt, non quod aculeata ipsa sit, sed quod aculeatum folium habeat. Ita enim tradit Prosper Alpinus. Nimirum folia in acumen aculeatum desinunt. Sane Theophrastus in describenda acantho Ægyptia multa proponit, quæ propria sunt hujus casiæ, exceptis spinis, ut magnitudinem arboris, materiem, siliquam pro fructu, flores suaves, aspectu pulcros, coronis & medicamentis utiles, & alia quædam. Pleraque etiam conveniunt acaciæ, quæ spina alia est Ægyptia, propriè ἀκάνθη dicta, & ipsa fructum in siliquis ferens. Sed modica hæc arbor, & non unius generis. Græci: ἀκακία, ἀκάνθη Αἰγυπτία. Neophytus: τὸ τῆς ἀκακίας καρπὸς, ἀκάνθης κεράτια λέγεται. Fortè & λευκὴ dicta absolutè. Aliæ glossæ: λευκὴ, ἡ κερατία. Et λευκῆς κόκκος ξυλοκέρατον. Subaudiendum ἀκάνθη. Nam duûm erat generum, alba & nigra. λευκὴν ἀκάνθην vocat Diodorus. Alias ξυλοκέρατον de siliqua dulci dixerunt, quam Arabes *charrubam* vocant. In Lexico Buellunensis reperio, *xylocaracte spina esse, xylocaracte silvestre, quæ Arabice dicitur charnub leuce, & plurimam reperiri Damasci.* Eam silvestrem siliquam describit in eodem Lexico sub nomine *alcembut.* Diversa autem hæc siliqua ab Ægyptia spina acaciæ. Dicebatur etiam *carnub nabathi.* De ea igitur intelligendus locus glossarum intricarum, qui λευκῆς κερατίας exponitur ξυλοκέρατον. Quod alii confuderunt cum acaciæ siliqua, quæ ipsa est etiam ex spina. Recentiores Græci κασίαν dixerunt, & hodieque sic vocatur. Infimum Latinitatis ævum pro *cacia casiam* appellavit, ut in multis S pro C ponit. Sed *casiam* errore nominavit non ipsam illam spinam, cui hoc nominis competebat, verum aliam illam acanthon, quæ siliquam quoque fert, æquè Ægyptiam. Utraque ejusdem soli municeps, utraque κερατία, utraque acanthi nomine veteribus comprehensa. Sic alterius nomine pro altera abusi sunt. Quod in aliis sexcentis usu venisse scimus. Quod nunc commemini, huic simile est, & plane germanum. Duo folii genera veteribus fuere nota, ex India utrumque folium Indicum & malabathrum. Hodie betre folium id vocant, quod fuit Græcis Latinisque malabathrum, diversum utique à folio Indico. At folium Indicum vulgo Indis dicitur hodie *tamalapatra.* Inde facto nomine alterum genus ita appellarunt prisci Græci. Possem infinita talia commemorare. Κακία igitur, vel *cacia, casia*, vel *cassia.* Sanè in antiquissimo libro apud auctores Hippiatricæ κα-

σίαν

κίαν legi pro ἀκακία. cap. CIↃCVIII. ἢ κακίας τῆς συῤῥᾶς. Deinde ut distingui posset à casia aromatica, quæ absolutè etiam casia dicebatur, cognominarunt istam *casiam fistulam*, à fistulacea siliqua. Quo tamen cognomine etiam gaudet species casiæ aromaticæ. Nos *cassam* vocamus, pro cacia, ut *vessam* quæ vicia est. Non primus itaque Gerardus Cremonensis hoc nomen confinxit, sed quum ita in Europa tum passim vocaretur hæc siliqua Ægyptia, Arabicam vocem sic expressit, *chiarxamber*, aut *chiarxanber* Arabes vocant. Lexicon Græco Arabicum: Χιαρσάμβερ ἡ κασία μέλαινα. Marinus Sanutus de bello Sacro longè antiquior Gerardo Cremonensi *cassiam fistulam* appellavit id genus siliquæ Ægyptiæ. Eam γλυκυκάλαμον Græcè dici putavit Fuchsius. Sanè video ita accepisse ultima Græciæ tempora, ut testatur Lexicon Græco barbarum quod in scriptis codicibus subjicitur Hippiatricæ Apsyrti. Ita enim in eo lego: κασία Ἀσοςία, ἐςὶ κάνα φίςουλα, γλυκοκάλαμον. Hodieque Hispanis *canna fistula* hæc casia vocatur. Corrupta tamen illa verba Lexici, & legendum, κασία σύριγξ ἐςὶ κάνα φίςουλα. Et videtur de casia syringe vel canella intellexisse. Nam & *casiam solutivam*, κασίαν Σολουτίβαν statim nominat, quam ab hac distinguit, eamque quod mirandum, ξυλοκασίαν interpretatur, quæ xylocasia est, vel lignea casia in totum diversa à solutiva. Sed illi homini parva apud me fides. Myrepsus γλυκυκάλαμον vel casiam fistulam purgativam cum oxypœnico sæpe jungit in plerisque medicamentis. Sic Charito medicus κάλαμον Ἰνδικὸν, & ὀξυφοίνικον in multis decoctis unà ingredi facit. Ut in decoctione ad febres acutas: κάλαμον Ἰνδικὸν κεκαθαρισμένον Γο α΄. ὀξυφοίνικον ἄνευ τῶν ὀςέων Γο α΄ ς΄. Item in sequenti decoctione ad purgandum corpus, κάλαμον simpliciter vocat: καὶ τῇ πρωὶ ἀνάλυσον καὶ ἐπίβαλε ὀξυφοίνικα καὶ τὸν κάλαμον· καὶ ἀνάλυσον αὐτὰ καὶ θερμάνας, καὶ θὲς ὀλίγον σάκχαρ, καὶ πρόςχες πίνειν. An ergo κάλαμος Ἰνδικὸς & γλυκυκάλαμος idem, & uterque pro casia purgativa, quàm & fistulam dixere? Sanè videtur. Atqui videri etiam posset idem Charito μάννα καλάμου Ἰνδικοῦ usurpasse pro medulla casiæ catharticæ, quam & pariter junxit cum oxyphœnico sive tamarindo in compositione ἑψήματος, ad solvendam alvum: καὶ λῦσον ἐν αὐτῷ μάννα καλάμου Ἰνδικοῦ ∠ ή. καὶ ὀξυφοίνικον καὶ μάννα ἀπαλόν. Sed mira profectò hæc forent. De sacharo mambu id suprà accipiebamus, quod esse manna Indicæ harundinis crediderunt nonnulli veterum. Et quis aliter posset interpretari? Non rara apud eum occurrit Indicæ mannæ mentio, quæ videtur de saccharo Indico mambu accipienda, quod saccharum mannam esse veteres tradiderunt. Sed ecce alius locus ejusdem Charitonis, quo vinci potest κάλαμον Ἰνδικὸν, & μάννα καλάμου Ἰνδικοῦ pro manna posuisse. Περὶ ἀποβρεγμάτων, in apobrechmate περὶ δίψαν καὶ ξηρότητα φάρυγος, καὶ τοῦ σώματος ἀπὸ τῆς χολῆς, ita scribit: λαβὼν φύλλα ῥόδων ἐρυθρῶν Γο ό. καὶ ὀξυφοίνικα κεκαθαρισμένα Γο ί. καὶ τὸ μάννα τὸ ἐσωτὸς τοῦ καλάμου, τοῦ μέλανος, τοῦ Ἰνδικοῦ Γο γ΄. Hæc aliter exponere nequeas nisi de pulpa casiæ purgativæ, quæ intra fistulam nigram habetur. Ἰνδικὸν vocat κάλαμον quia in India quoque reperitur. Alias nihil prohiberet, & κάλαμον Ἰνδικὸν de canna saccharina intelligere. Idem Charito & Persicæ mannæ meminit: θὲς ἐν τῷ ἀναλυθέντι μάννα Περσικὸν, ὀξυφοίνικον, κάλαμον Ἰνδικὸν ἀνὰ ∠ γ΄. item Indicæ: εἰ δὲ οὐχ εὑρεθῇ μάννα τὸ Ἰνδικὸν θὲς ἀντ᾽ αὐτοῦ μάννα τὸ πῖον. Mentio apud eundem & μάννα τοῦ Σικελικοῦ. Quæ videtur esse manna Calabra. At κάλαμος μέλας Ἰνδικὸς intra quem mannam ait reperiri, fistula est nigra casiæ catharticæ. Alia Indica est, alia Ægyptia. Avisena: *Casia fistula quid est? Alia Kebulia est, alia Ægyptia.* Kebuliam vocat Indicam ab urbe Indiæ *Kabel*, vel *Kebul*. Ἀιγυπτίας κασίας mentio apud Charitonem. Hic etiam γλυκυκάλαμος & κάλαμος Ἰνδικὸς Græcis infimi ævi. Ceteri ferè omnes Græci in suis Lexicis γλυκυκάλαμον exponunt λωτόν. In glossis recentiorum ita expositum reperi: λωτὸς, τὸ γλυκυκάλαμον. Sed in tanta varietate stirpium quæ hoc nomen gessere haud facilè dictu est de qua sit intelligendum. Nisi quod facilius statui datur, de quo genere loti id non possit accipi. Lotos est arbor, herba & frutex palustris Ægyptius. Arbor dulcem fructum edit, sed κάλαμος dici non quit. Herba λωτὸς, nec dulcis est, nec harundo. Restat frutex Ægyptius qui λωτὸς etiam dicebatur. Huic caulis instar calami geniculis carentis, ut & faba Ægyptia cui similis est, quæ & ipsa lotos etiam dicta esse Athenæo. Lotus ille dulcis est. Tradunt hodieque caules loti ab Ægyptiis crudos mandi, & dulces esse ac humidos, & proinde per æstus sumptos valde refrigerando esse & humectando. Hic Græcorum γλυκυκάλαμος. Et calami quidam Ægyptii dulces edulesque apud Theophrastum. Recentiores Græci de quovis loto id nomen usurparunt. Hinc Nicetas γλυκυκάλαμον dixit pro loto Lotophagorum in Alexio Angelo lib. 1. ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ὡς ἀπὸ λωτοῦ γλυκείας τῶν τρυφερῶν χαρίτων τῆς πρεσβυτίδος μέλος ἀπογευσθείς. In Codice Græcobarbaro pro eo scriptum habetur: ὡς ἀπὸ γλυκοκαλάμου καὶ στερεῶν. Fructum loti arboris intelligit cui γλυκοκαλάμου notio neutiquam convenit. Non dissimile est quod de casiæ nomine paulo ante dicebam. Lotus ille Ægyptius nymphæa est Nilotica. Cui similem faciunt auctores alium fruticem æque palustrem fabæ Ægyptiæ nomine & colocasiæ dictum, quem loton etiam appellatum ostendit Athenæus, & λωτὸν ῥοδίζοντα vocat à colore floris, quum Lotus alter florem candidum præferret. Sed præcipuè mirum est eam fabam Ægyptiam sive colocasiam qualis ab auctoribus describitur, nusquam hodie in Ægypto comparere. Hoc eodem nomine radix bulborum genere per Ægyptum frequens hodie visitur, cujus plurimus in cibis usus apud Ægyptios. *Culcas* vocant. Mentio ejus apud Serapionem, & radicem tantum nominat. *Kulcas id est culcasia.* Græci recentiores hanc quoque radicem novere, ut Aëtius, qui κολοκάσιον vocat, & Neophytus, qui κολοκάσιον exponit βόλβον & σκιλλοκρόμμυον. Hæc radix, nec caulem, nec florem, nec semen ferre dicitur. Genus esse ari Ægyptii supra ostendimus. Sane Theophrastus ἄρον ἐδώδιμον sine caule esse sine flore & fructu tradit. Tale plane est illud colocasium Ægyptium. Et sane vetus auctor Claudius Julius ἐν Φοινικικοῖς sub nomine κολοκασίας dracontium arum planè describit apud Stephanum in voce Ἄκη, quo loco omnes libri scribunt κολοσίζον non κολοκάσιον. Fortasse scripserat, κολοσάγιον quod idem est ac κολοκάσιον. A latitudine foliorum hoc nomen invenit, unde & *mantisfolium* Latinis appellata. Σάγος autem idem quod κάσος: mantum vel sagum. Sic κολοσάγιον & κολοκάσιον, breve mantum significat, ut κολοκάσιοι, breves κάσοι, quo nomine & improceri homunciones dicti sunt. Dioscorides radicem fabæ Ægyptiæ κολοκασίαν appellatam asserit. Verissimum est quod supra demonstravimus super radicem illam bulbaceam Ægyptiam *colocasiam* appellatam, caulem & caput fabæ Ægyptiæ inseruisse veteres auctores, & ex diversis plantis unam conflasse. Quod nominum errore accidisse facile mihi persuadeo. Potuit quidem fieri ut fructus ille quem fabam Ægyptiam vocaverunt in Ægypto non nasceretur, sed propter illud cognomen & ex nominis similitudine, quod utraque planta *colocasia* diceretur ob foliorum amplitudinem, in Ægyptum hanc transtulerint, & radici Ægyptiæ superposuerint. Sic *Ceroniam* sive siliquam arborem Græci Ἀιγυπτίαν συκῆν nominarunt, quæ tamen in Ægypto non nascebatur, uti diserte testatur Theophrastus lib. IV. cap. II historiarum. Qua facie describitur faba Ægyptia in antiquis; certum est talem extitisse in rerum natura, & olim talem visam, cognitam, tractatam passim illis fuisse. Hodie quod fructus hujusmodi visitur adeo par similisque capiti illi in quo semen fabæ Ægyptiæ inclusum esse auctores scribunt, ut nihil aliud possit fingi similius, nisi sit idem. Hujus effigiem lubet heic subjicere ex Neotericorum libris deproomptam.

Hoc κιβώριον antiquorum. Ita enim vocarunt receptaculum quo continebantur grana fabæ Ægyptiæ, prægrandia inſtar papaveris capitis, in quo ipſa grana ſuis quæque loculamentis ac capſis incluſa, paulum ſupra cellulas ſuas extantia. Σφηκίον vocat Theopbraſtus à ſimilitudine favi veſparum. Dioſcorides φυσκίον. Dictum & κιβώριον vel à ſimilitudine poculi ea forma appellati, quod ab ambitu latiore ſenſim decreſcebat uſque ad imum pediculum. Vel poculum ipſum potius ab illo ciborio fabæ Ægyptiæ meruit appellari, ob ſimilem figuram. Quod vocabulum hodieque retinemus eodem ſenſu. Et notum illud Horatianum: *Ciboria exple*. Ait Athenæus: κιβώρια τὰ λεγόμενα σκύφια, διὰ τὸ κάτωθεν εἰς στενὸν συνῆχθαι, ὡς τὰ Αἰγύπτια κιβώρια. Quin & illud ipſum ciborium fabæ Ægyptiæ, granis excuſſis & membranaceis diſſepimentis ejectis poculi vicem & uſum præbebat. Et hic ſenſus eſt horum verſuum Nicandri de faba Ægyptia, ſicut illos ſupra explicavimus & emendavimus:

Ἄνθεα μὲν στεφάνοις ἀΐων, τὰ δὲ πεπληῶτος
Ἄμμιγα κάρπιμα κιβώρια δαινυμένοισι
Ἐς χεῖρας νεάροισι παλαιὸν ἀείσαντο ὀρέξεις.

Plane dicit exinanita ciboria, fructu maturo ac decuſſo, præſtare poculorum uſum. Scyphi formam graphice habes expreſſam in ſuperiore ciborio. Aliud eſt quod Strabo & Plinius memorant, ex foliis colocaſiæ implexis vaſa varia ſpecie formari. Colocaſiæ non meminit Theopbraſtus. Poſteriores ejus ætate auctores radicem fabæ Ægyptiæ κολοκάσιον vocari prodiderunt, ut Nicander, Dioſcorides, alii. Sed radix fuit alia eo nomine in eadem Ægypto naſcens, quæ nihil ad fabam Ægyptiam pertinebat, nullaque illam cognatione contingebat. Eam radicem ſubjecerunt cauli fabæ Ægyptiæ, ut pluribus ante oſtendimus. Radix illa rotunda, craſſa, multis adnatis nucleorum ſobolibus ſeſe propagans. Muſæ quoque arbor apud Ægyptios talem radicem babet, de qua arbore propterea vulgo jactant Ægyptii, cannam eſſe ſaccharinam radici culcaſiæ inſitam. Radix vero fabæ Ægyptiæ auctore Theophraſto ad inſtar calami craſſioris, & ſpinis aculeata. Faba illa Ægyptia κολοκασία etiam appellata videtur à foliorum amplitudine, ut & κολοκάσιον arum. Inde extitit error auctorum utraque paſſim confundentium. Ceterum nominis utriuſque facies uſque ad poſteros paululum mutata pervenit. Arabes Ægyptiique bulboſam illam radicem ari Ægyptii hodie vocant *culcas*. Garcias vero ab Orta ſub nomine *curcas* nucleum ciborii Ægyptii, quem ſupra exhibuimus, ita deſcribit lib. 1. cap. XXI. *Naſcitur in Malavar fructus quidam magnitudine avellanæ cum ſuo putamine non tamen adeo rotundus: candidus eſt, guſtu qualia ſunt tubera cocta: hunc chevuquilenga vocant, id eſt exiguum inhame. In Cairo ubi frequens eſt, & quibuſdam Malavār locis curcas, in Cambaya Carpata. Dependet ex ramis cujuſdam plantæ quæ ſeritur.* Non dicit qualis illa planta, quomodo fructus ille naſcatur, ſed tam certum eſt quam me hæc ſcribere, de faba Ægyptia veterum debere intelligi. *Curcas* appellari ait in Malavar. Hoc nomen quoque depravatum ex κολοκασίᾳ. Fabam Ægyptiam in Indiæ amnibus etiam naſci tradit Strabo. Quod *curcas* in Cairo vocari pariter tradit, ubi frequens eſt, confundit illud curcas Indicum cum Ægyptio hodierno *culcas*, quæ mera eſt radix caule, & fructu carens. Nucleum iſtum curcas ab Indis aliis vocari *chevuquilenga*, & exiguum inhame interpretatur, per hoc indicat majus eſſe inhame ab exiguo iſto diverſum. Inhame porro Luſitani Maurique vocant radicem colocaſio bulbo parem, quam a Bæticis ajunt vocari *alcolcas*, id eſt, colocaſium. Parvum igitur & magnum inhame *colocaſium* olim ab amplitudine foliorum appellatum. Utrumque etiam *culcas*, vel *curcas*. Sed colocaſio bulbo nec caulis, nec flos, nec fructus. Faba Ægyptia colocaſia, & caulem, & florem edit, & mox fructum in calice, qualem nobis depinxit Garcias. Calicem ipſum ſupra repræſentavimus. Nucleum illum magnitudine avellanæ eſſe cum ſuo putamine, non tamen adeo rotundum. Tales nuclei, vel nuces parvæ, quas ſupra ſub ſuo calice poſuimus. Fabæ Ægyptiæ nucleum κύαμον Græci vocarunt quod eſſet ἑλλινον κύαμον. Strabo de faba Ægyptia: τὸν καρπὸν ὅμοιον τῷ παρ' ἡμῖν κυάμῳ, μεγέθει μόνον καὶ γεύσει διαφέροντα. Herodotus ſcriptor antiquiſſimus olivæ nucleis ſimilia facit hæc Ægyptiæ fabæ grana: ἐξ ὧν ὁ καρπὸς ἐν ἄλλῃ κάλυκι παραφυομένῃ ἐκ τῆς ῥίζης γίνεται κηρίῳ σφηκῶν ἰδέην ὁμοιοτάτην. Ἐν τούτῳ τρωκτὰ ὅσον τε πυρὴν ἐλαίης ἐγγίνεται συχνά. Recentia & cocta mandi ſolita adjicit. Formam nuclei olivæ plane gerunt nuces illæ; quas ſupra dedimus. Dioſcorides meminit fabam illam, Ponticam etiam cognominatam, & in Aſia Ciliciaque inveniri. Mirum adeo ignorari hodie quum tot locis naſci prodiderit antiquitas, cui tam bene fuit nota. Sed magis mirum, quod negant talem reperiri in Ægypto, apud quam ſolum bulbum colocaſium, & nymphæam loton conſpici in amne Nilo memorant qui regionem illam perluſtrarunt, & moram etiam fecerunt. Atqui ab Ægypto eam cognominarunt veteres. Qui tamen videntur colocaſiam hanc fabam confudiſſe cum colocaſio bulbo Ægyptio. Fabam colocaſiam puto hodie vocari *culcul*, nomine etiam fortaſſe corrupto ex Græco κόκκαλος, quod granum magnum, vel nucleum ſignificat, & idem eſt quod κόκκος. Ita fabæ Ægyptiæ nucleum appellarint κατ' ἐξοχήν. Nam & fabam communem Græci recentiores abſolute κοκκίον, & κουκίον appellarunt: pro quo & κουκὶ hodie dicunt. Vetus Lexicon: κουκὶ ὁ κύαμος. Idem: κιβώριον, χλωρὸς κύαμος μέγας. *Culcul* in urbe Conſtantinopoli venale proſtare narrat Bellonius lib. 1. cap. LXXVI. *Hebulben ſemina venalia habent, quæ nobis in uſu non ſunt quemadmodum nec nux quædam gemini pugni magnitudine parvis granis eſui aptis atque avellanæ inſtar, dulcibus plena, quam culcul, id eſt, nucem de culcul nominant.* Nucem vocat, quia multa grana veluti exiguas nuces contineret. Et videtur calicem illum fabæ Ægyptiæ pro dimidiata nuce accepiſſe. Magnitudo fere convenit. Pugnus geminus junctus non plus habet in circuitu quam pedem unum. Calicem, quem ante appoſuimus, novem uncias, id eſt, duodecim digitos per ambitum habuiſſe refert Cluſius. Majores ſi forte reperiebantur: & majores, ut par eſt, ſunt adhuc recentes. E Ponto vicino & Aſia Conſtantinopolim hæ nuces deferuntur. Nam & *Ponticam fabam* vocitam tradit Dioſcorides. Alii qui Conſtantinopoli fuerunt, tradunt grana *coulcoul* in deliciis iſtic eſſe, præſertim recentia, & ex Ægypto advehi. Mathiolus vult ea grana naſci in Plinii ſtaphylodendro. Sed non perſuadet. Staphylodendrum Plinius ſiliquas ferre dicit, & in his nucleos ſapore nucis avellaoæ. Bellonius nucem eſſe gemini pugni amplitudine ſcribit, quæ fert grana culcul. Non hæc conveniunt. Serapio *babel culcul* appellat, calidumque & humidum facit. *Habel culcul, id eſt, granum culcul.* Quod eſt *hab alculcul*, id eſt, magnum ſemen cul-

cul. Hæc ſane Garciæ ſententia eſt, culcul Serapionis idem eſſe cum Indico culcas, ſed vereor ut ſatis vera ſit. Immo fallitur. *Hab alkulkul* Serapionis idem plane cum Aviſenæ *bab alchalchel.* De quo ſeribit cap. CCCIX. Gerardus Cremonenſis vertit granum *alkilkil.* Idem granum eſt quod apud Rhazem dicitur *kilkil.* Aviſena tradit illud ſemen eſſe ſicut piper album, majus cartamo, ſive cneci ſemine, non plene rotundum, & ſuavis odoris dum frangitur, unctuoſumque. Quoſdam autem ait dicere ſemen eſſe granati ſilveſtris. Bellunenſis in Lexico notat *alkalkal*, ſive *alkilkel* ſemen eſſe granati ſilveſtris. Negat id tamen Aviſena ipſe, & falli aſſerit qui ita ſentirent cap. CCCCLXVI de *mugath*, quæ radix eſt hujus arboris, quæ fert ſemen *alkakel*, quam etiam quidam tradidere eſſe radicem granati ſilveſtris. Hoc argumento eos revincit, quod ea radix veneri ſuffragaretur, & coitum juvaret. Semen quoque ipſum veneri convenit, & valentes in coitum facit. Non dicit tamen Aviſena, ex qua arbore, vel frutice, vel herba fuerit illud ſemen, ut plane videatur neſciviſſe. Nec proinde mirum, ſi hodie *coulcoul* ignoratur. Non dubium eſt autem, quin coulcoul Bellonii ſit *chalchel* Aviſenæ. Sic ſaccharum *tabarzed* Græcis recentioribus dicitur σάκχαρον ταβαρζέδ. Semen *kakela*, iidem vocant κάκυλαι & τύρπυτ, quod Arabibus περζίδ. Sed hæc alibi. Facilius igitur pronuntiari poteſt, quid non ſit quam quid ſit granum *culcal.* Haud ſatis certum habeo an Αἰγύπτιος κύαμος, quo in ponderibus uſi ſunt antiqui medici, de hac faba Ægyptia ſic intelligendus. Notiſſimum tunc hoc granum fuiſſe oportet. Nobis antea placuit de vero legumine Ægyptio accipere, quod faba Græce communi majus eſſet. In ea ſententia videtur eſſe Aviſena, qui in deſcriptione fabæ leguminis, *Ægyptiam* ſpeciem ejus facit. Sed & capite CCCCXLV. lib. II lupinum fabam eſſe Ægyptiacam dicit. Bellunenſis ex ſententia Ebenbitar notat fabam Ægyptiacam vere eſſe fabam, in qua res viridis invenitur. Hoc quid ſit neſcio. Nunc addubito. Strabo ſcribit hanc fabam colocaſiam magnitudine differre à communi & guſtu. Hinc Αἰγύπτιος κύαμος in gloſſis Iatricis Græcorum μεγάλος κύαμος exponitur. Andromachus hoc pondus fabæ Ægyptiæ de planta illa paluſtri Ægyptiaca, & in Nilo naſcente plane interpretatur, qualem eam deſcribunt veteres. Ita enim ſcribit in ſua Theriace:

> Τῆς δ᾽ ὅσσι κυάμοιο τὸ Ἰσ[illegible] ὕδωρ
> Τέλμασι, καὶ [illegible] ποιεῖται
> Νειλῴοις κυάμοις.

Hæc habui, quæ debere addi judicarem ad exercitationem noſtram de colocaſia, quæ tamen in medio relinquo. Γλυκυκάλαμος eſt lotos Ægyptius. Cannam ſaccharinam poſſumus ita vocare. Tradit Solinus, quæ paluſtria ſunt in India, *harundinem creare ita craſſam, ut fiſſis internodiis lembi vice vehitet navigantes, è cujus radicibus humor dulcis exprimitur ad melleam ſuavitatem.* Hæc eſt harundo mambu, ſuper quam concreſcit ſaccharum mambu, vel *tabaxir*, quod fuit veterum σάκχαρ. Non ex hujus radice humor dulcis exprimebatur, ſed ex alia minore, cujus humor expreſſus, & coctione denſatus ſaccharum hodiernum dat. Poëta vetus:

> *Indica non magna nimis arbore creſcit arundo,*
> *Illius è lentis premitur radicibus humor,*
> *Dulcia cui ſucco nequeant contendere mella.*

Cannam ſaccharitin intelligit, ut ſupra expoſuimus. De hac canna etiam interpretari debemus ferulam illam arboream inſularum Fortunatarum, quæ expreſſa reddebat aquam potui jucundam & dulcem. Ne quis autem fallatur, aliud eſt ſaccharum *tabarzed* apud Arabes quam *tabaxir.* De illo videndi Arabes. Charito vocat σάκχαρ ταβαρζέδ. At *tabaxir* eſt ſaccharum priſcorum. Locus hic etiam poſtulat, ut aliud genus ſacchari explicemus, cujus hiſtoria non caret ambiguitate, & incerte admodum traditur. Scaliger Julius exercitatione CLXV contra Cardanum inter ſpecies ſacchari vulgo ignotas & hanc recenſet. *Tigala* herbæ nomen eſſe apud Arabas & Ægyptios, ex qua ſaccharum exturgeſcit concreſcitque in minutas grandines. Saccharum illud reſtinguere ſitim, pectori accommodum eſſe, & tuſſim tollere. Herbam eam *albuſar* vocari ab Aviſena, ab aliis *alhoſer.* Idem eodem capite velut aliud genus ſacchari, & in totum differens ab illo ſaccharo alhuſar, ex Serapione commemorat, quod vocatur *haoſcer*, ex arbore Indica ſic appellata, quæ inciſa manat lacte calidiſſimo & καυστικωτάτῳ. Hujus lactis partem tenuiorem calore denſari & concreſcere, gummi modo. Hoc eſſe ſaccharum hoaſcer. Alios putare eſſe manna cadens ſuper ejus folia. Id falſum. Nam erumpere indidem unde & folia. Hæc Scaligeri ſententia. Facultates itaque utriuſque ſacchari multum diverſæ. Saccharum alhuſar ſitim ſedat, tuſſim levat, hepati conducit. Cum his facultatibus temperatum quoad calorem, ſed humidum in aliquo gradu eſſe oportet, & eaſdem habere cum manna vires. At ſaccharum hoaſcer contrariæ plane virtutis, calidum utpote & amarum ſiccumque. Quippe concretum lac eſſe volunt, quod ex planta ipſa exſudat, & coit calore ſicut gummi. Lac autem illud, quod ex frutice hoaſcer colligitur, adeo fervidum eſt, ut eo utantur vulgo tanquam efficaciſſimo pſilothro ad coria depilanda. Quæ ad eum modum ſunt καυστικά, in quarto ordine calida & ſicca eſſe neceſſe eſt, ſi ſaccharum illud par eſt ejus lactis, quod ex arbore exit, & calore denſatur, nihil aut parum deperder facultatis ejus quam lac ipſum obtinet. Atque hoc ſaccharum hoaſcer idem eſſe cum ſaccharo alhuſar, quod ex herba tigala reſudat, prorſus inter omnes omnino convenit, & eandem eſſe platam *hoaſcer*, & *alhuſar.* Ergo idem ſaccharum quod *alhaſar* dicitur, & quod *hoaſcer*, idemque *tigala.* Bellonius lib. I obſervationum cap. LXXVI, ubi exponit quæ ſpecies quibus nominibus in officinis pigmentariorum Conſtantinopoli vulgo appellentur, pro ſaccharo alhuſar *tigala* eſſe perendum ſignificat: *Ammi, ameos: napellus, biſch: ſaccharum albaſes, tigala: harmel, armala.* Sed ibi legendum, *alhaſar*, non *albaſes.* Ad eum locum alter Scaliger notavit deeſſe vocem Arabicam *eſſackar.* Sed male divinavit. Non enim ea Bellonii mens, ut pro ſaccharo *eſſachar* requirendum eſſe dixerit, ſed pro ſaccharo albuſar *tigala* nominandum eſſe, quia non aliter intelligerent quid ſibi vellet petens ab ipſis ſaccharum alhuſar, quam ſi *tigala* vocet, quoniam his notum ſit duntaxat iſto nomine. Quod addit de ammi, vocari *ameos*, Græci quoque recentiores ita nuncuparunt, ἄμεος & ἀμμίος, & ἀμίον. Neophytus: Ἄμμιος, ὃ ἐστιν ἄμι, Ῥωμαῖοι, ἄμμι Ἀλεξανδρινόν. In antiquiſſimo codice Dioſcoridis & apud Plinium in ſcriptis paſſim ſcribitur ἄμι, *ami*, non, ut vulgo vocant, ἄμμι. Cujus prima etiam ſyllaba producta reperitur apud medicos poëtas Andromachum & Damocratem, apud quos perperam ἄμμι aliquot locis ſcribitur pro ἄμι. Inde ἄμιος genitivus qui in rectum caſum tranſiit. Et ἄμεον gloſſæ iatricæ: ἄμεον, τὸ λαγοκύμινον, id eſt, *leporinum caminum.* Idem Bellonius lib. I. cap. XXVI, quo tractat de ſtirpibus in Lemno inſula naſcentibus, tradit herbam quamdam *lagochymeni* ab incolis vocari, quæ tractata & guſtata verum ami referret. Ipſe *leporis cubile* exponit. Immo λαγοκύμινον illi dicunt, quod ipſe male ſcripſit, λαγοχύμενον, eoque & male interpretatus. Ad ſaccharum albuſar redeamus. Hoc *tigala* etiam dicebatur, non ipſa herba, ut poſuit Scaliger. Nulla apud Aviſenam *tigala* mentio, ſed ſacchari tantum *albaſſer*, quod eſt tigala. Videtur hæc vox facta ex τὸ γάλα. Nihil enim aliud eſt quam lac concretum. Sic *olibanum* dixere pro thure ex Græco ὁ λίβανος. Non dicit Aviſena ſaccharum alhaſſer ſedare ſitim, ſed ſimpliciter non facere ſitim, ſicut reliquas ſpecies ſacchari. Rationem addit quia parum dulce ſit. Subamarum eſſe hoc ſaccharum omnes tradunt. Stomacho, ut hepati, bonum eſſe cum Aviſena ſcribit etiam Serapio. Non igitur ſiti ſedandæ eſt, ut tereniabim, vel trongibim, ſed διψῶδες tamen non eſt, ut ſaccharum vulgare. Tuſſim levare nec dicit Aviſena. Hoc ille de manna tereniabim tantum memorat, non de manna alhuſar. Mannam eſſe, quæ de cælo cadit ſuper fruticem alhuſar, inter pleroſque Arabes convenit. Hic frutex *eſſar* hodie dicitur

citoſ ab Ægyptiis. Hinc *ſaccharum alhuſar*, vel *alhaſſen*, quod ſuper oſſar coagulatur. Alii ex ipſo frutice prodire volunt, & partem eſſe lactis, quod indidem manat, calore denſatum, quæ Scaligeri opinio eſt. Sed quum lac illud oſſaris adeo ſit καυστικὸν, ut coria eo depilentur, & potum pondere ſeſquidrachmæ interficiat ſolvendo & excoriando, ut traditum eſt, eadem plane aut non multum diverſa facultate cenſeri debet, quod ex eo lacte in frutice ipſo cogitur & concreſcit. Sic quod ex cannis ſaccharinis exit, & denſatur calore, ejuſdem plane facultatis, immo aliquanto etiam majoris, cum ſucco ipſo cannæ, quo expreſſo & decocto facticium ſaccharum paratur. Illud eſt *ſaccharum candi* nativum, & longe quidem præſtantius illo, quod arte fit. Profecto non video, quomodo lac alhuſar inter καυστικὰ principatum obtinere dicatur, & pars ejuſdem lactis concreta in ipſa planta ſitim ſedare, tuſſim tollere credatur, ut voluit Scaliger. Ideo Arabes non ex ipſo frutice oriri, ſed de cælo cadere in eam plantam hoc ſaccharum voluere. Atqui manna omnis dulcis eſt, hæc vero ſubamara. Docet idem Aviſena mannam omnem aſſumere naturam ejus arboris, ſuper quam decidit, & de ſua adjungere lenitatem ac dulcedinem. Hinc ergo fit, ut manna alhuſar aliquantum amara ſit, quia cadit in fruticem amariſſimi ſucci. Fructus vocatur *beyd el oſſar*, id eſt, ovum oſſar. Proſper Alpinus vocat *beydelſar*, quaſi *ſar* etiam dicatur ipſe frutex. Lac ejus ſiccatum corpora ſupra modum ſolvere refert, & dyſentericos fluxus letales facere. Alii ſcribunt pondus ſeſquidrachmæ epotum necare. Nec diſparis ad nocendum effectus ſaccharum ex eadem planta vi ſolis concretum. Multa tamen ſunt, quæ non parem virtutem exerunt intus ſumpta & extra, ut ſilphium quod ἔξωθεν eſſe δραστικώτερον veteres tradunt. Exemplo ſit & ſinapi, quod & ipſum quarto gradu calfacit & exſiccat, inter condimenta ſumptum nihil nocet. Extra impoſitum cutem adurit, unde σιναπισμός. Interpretantur, ἐκ νάπυος κατάπλασμα. Doctus interpres Dioſcoridis pro intinctu accipit, quo languens ſtomachus reficitur. Quo ſenſu hanc vocem nuſquam legere eſt apud antiquos, nec ſane poteſt. Ὀξύπορον potius ſinapicum dicerent, aut ἔμβαμμα σιναπηρόν. Latini *moretum*, vel *oxyporum*, vel *intritum* ex ſinapi. Hierophilus inter ἐμβάμματα recenſet σίναπι, ἅλας, κύμινον, καὶ ὀξύγαρον. Attici νάπυ dicebant. Quod inter condimenta refertur à comicis:

> *Καὶ νᾶπυ Κύπριον καὶ σκαμωνίας ὀπὸν,*
> *Καὶ κάρδαμον Μιλήσιον ἢ κρόμμυον*
> *Σαμοθρᾴκιον.*

Nihil igitur prohibet, quin ſaccharum alhuſar ex ipſo frutice manet, quod & diſerte teſtatur Serapio, qui ſcribit ex oculis ac ſedibus foliorum exire. Sic *tegala* & *ſaccharum alhuſar* eadem res, contra ac putarunt ambo Scaligeri. Ex genere tithymallorum eſſe hanc plantam plerique tradunt. Serapio dicit aliud eſſe *haoſcer*, quod ex genere eſt tithymallorum. Aviſena *alaſcer* inter ſpecies tithymallorum numerat. Scaliger Julius ſaccharum ab Indis hodie *jagara* vocari notat exercitatione CLXIV. Sed fallitur. Solam ſpeciem vocant ſacchari ejus, quod ex liquore tengæ conficiunt, *jagara*, aut *jagra*, ut fere omnes ſcribunt. Saccharum in genere appellant *ſacar*.

In qua panxilla ædes.] Immo legendum: *in qua panxilla ædes ignobiliter ad culmen faſtigata*. Unam tantum ibi ædem fuiſſe meminit Plinius: *Alteram inſulam Junoniam, in ea ædiculam eſſe tantum lapide extructam*. Sic mentem Plinii, ut ſolet, non attigit Solinus. Ille ædiculam illam lapide tantum ſtructam dicit, hic ignobiliter ad culmen faſtigatam. Quid vellet Plinius, non aſſequutus eſt noſter. Omnium fere ædium ſacrarum hæc forma fuit, ut faſtigatæ eſſent, hoc eſt, faſtigium haberent, vel faſtigatum culmen, quæ τετραγωνοειδὴς erat ἐπισκέπασμα, de quo ſupra diximus. Ædificiorum vero communium tecta, non faſtigata, ſed plana fieri ſolita.

Tertia huic proximat eodem nomine.] Plinius: *ab ea in vicino eodem nomine minorem*. Diſtingue: *ab ea in vicino eodem nomine minorem*. Ptolemæus inſulam illam alteram Junoniæ vicinam vocat ἀπρόσιτον. Ridicula vero ac jocularis Martiani Capellæ hallucinatio, qui apud Solinum hoc loco legit: *Tertia huic proxima, Teodem nomine*. Atque hinc putavit nomen inſulæ fuiſſe *Teodem*. Ita enim ſcribit, ut omnes habent ejus libri: *Quarum prima Ombrion dicitur: ſecunda Junonia: tertia Teode: quarta Capraria*.

Quarta Capraria appellatur enormibus lacertis pluſquam referta.] Ex his inſulis Junonia appellata à Junonis æde: *Nivaria* ab aëre nivoſo & nebuloſo: *Pluviaria* à frequentibus pluviis: *Canaria* à canibus ingentibus, quibus repleta eſt. *Capraria* unde nomen habere potuit niſi à capris, quæ in ea abundent? Hoc tamen non dicunt, ſed lacertis grandibus eſſe refertam. Plinius: *Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam*. Non convenit hæc res nomini inſulæ. An *Saurariam* hanc inſulam dicemus appellatam? Ita ſane debuit. *Sauras* etiam Latini pro lacertis dixere. Lælius in Erotopægnio: *Saura, illices bicodula*. An Plinii error eſt, qui cum Σαυραρίαν legiſſet, vel Σαυρίαν pro *Capraria* intellexit. Nam Græcum ſigma antiquum in libris eadem figura ſignatur ut C Latinum. Hoc verum non præſto, ſed veriſimile ajo, & ceteris Plinii halucinationibus congruens.

Palmeta caryotas feritantia.] Ita libri. *Feritare* pro ferre, φέρειν. Ut *coquitare*, *habitare* pro coquere, habere, & ſimilia. Plinius: *hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare*. Non de nihilo additum palmeta illa caryotas ferre. Indicare voluit certum palmæ genus. Non communis autem aut vulgaris, quæ fert caryotas. Integrum eſt *caryota palma*; ut Græcis καρυωτὸς φοῖνιξ. Scribonius Largus cap. XXXVI. *Palmas caryotas viginti*. Et abſolute *caryota*. Ovidius:

> *Hoc linitur ſputo Jani caryota calendis.*

Sic *Thebaica* ſubaudiendo palmæ. Statius:

> *Charta, Thebaicaque caricæque.*

Thebaicæ palmæ intelligendæ. Plinius paſſim ita vocat. Latini *nucatas* etiam vocavere, qui Græcis καρυωταί. In veteri inſcriptione ita dicuntur. NUCATÆ DE SELECTIS XXX. L PROFUNDANTUR. Male ſcriptum eſt: MICATAS. Nocum ſparſionis in dedicationibus ſtatuarum & tumulorum ſollemnibus paſſim fit mentio. Hic *nucatas*, id eſt, caryotas palmas ex denariis quinquaginta profundi ſpargique jubetur. Iſidorus *nucales* appellat de palma: *fructus autem ejus dactyli a digitorum ſimilitudine nuncupati ſunt. Quorum etiam & nomina variantur. Nam alii appellantur palmula ſimiles myrobalanis. Alii Thebaici, qui & Nicolai. Alii nucales quos Græci καρυωτὰς vocant*. Hæc ſunt in veteri inſcriptione *nucatæ*. Ita ſolent Latini terminare, quæ apud Græcos formantur in ωτός. Sic κερωτὸν, *ceratum*: συκωτὸν, *ficatum*. Ætas infima Latii Græciæque omne jecur ſic appellavit, cum veteres hoc nomen fecerint jecori anſeris fartilis, aut porculi ficis ſaginati. Hinc *aloe ſycotina* recentioribus, quæ ἡπατικὴ, vel ἡπατίτις vetuſtioribus. Et συκωτῶν κοκκία Myrepſo pilulæ in quibus aloë indebatur. Ita malo quam quomodo volunt Arabes à *Succotora* inſula. Sic igitur & καρυωτὸς φοῖνιξ. Latine *nucata* palmula, & *nucata*. Nec ſane dubium eſt ita vocatam eſſe à nucis forma, ut *dactylus* à digiti longitudine, βάλανος à glandis. Talis erat fructus ejus palmæ, quæ myrobalano, id eſt, balano myrepſicæ pomum ſimile gignit. De quo infra. Plinius καρυωτὸν quaſi καρωτὸν dictum putavit, quod capitis gravedinem pariat. Ut ſolet, nugatur. In errore etiam plerique hodie homines docti medicique, quibus *caryota* nihil aliud ſignificat, quam palmulam quamlibet, ſive dactylum, qui ad nos adſertur. Hunc errorem jam ſupra exagitavimus, iterumque heſc ventilabimus. Plinius tria genera facit φοινικοβαλάνων, *palmas*, *caryotas*, & *Thebaicas* lib. XV. cap. XXVIII. *Carne palmæ placent, cruſta Thebaica, ſucco uva & caryota*. Eamdem differentiam & alibi inculcat. *Palmas* vocat communes dactylos. Dioſcorides quoque tres ſpecies recenſet, palmulam, quam in Ægypto naſci ait, & καρυωτίδας, & Θηβαϊκούς. Iſidorus nomen generale ſtatuit *dactylos*, quorum tres differentias nominibus diſtinctas exponit, *palmulas* myrobalanis ſimiles, *Thebaicas*, & *nucales*, ſive καρυωτάς. *Palmulas* vocat quas

Plinius *palmas*, eaſque ſeparat à Thebaïcis & caryotis. Dioſcorides φοίνικα, id eſt, palmulam in Ægypto naſci tradit, & eſſe παρομοιφέροντα τῷ μυροβαλάνῳ. Plinius immani hallucinatione palmam Ægyptiam interpretatur, quæ fert myrobalanum. Apparet itaque παρομοιφέροντα τῷ μυροβαλάνῳ accepiſſe pro φέροντα τὴν μυροβάλανον. Rectius vertit Iſidorus: *Palmulam appellant myrobalano ſimilem.* Galenus diſtinguit Αἰγύπτιον φοίνικα, palmulam Ægyptiam à palma caryota, lib. II de aliment. facult. ἔστι δ' ἐν αὐτοῖς οὐ μικρὰ διαφορά. Τινὲς μὲν γὰρ ξηροί τε εἰσὶ καὶ στύφοντες, ὥσπερ οἱ Αἰγύπτιοι, τινὲς δὲ μαλακοί, καὶ ὑγροί, καὶ γλυκεῖς, ὥσπερ οἱ καρυωτοὶ καλούμενοι. Hoc eſt, quod ait Plinius, caryotas ſucco placere, ut uvas. Succulentæ ergo & dulces, ὑγροί, καὶ γλυκεῖς, καὶ μαλακοί. Ceterum differentia illa, quam notat Galenus inter palmulam Ægyptiam & caryotam, non ſiccam & recentem diſcernit, ut putant eruditiſſimi medici. Satis enim habuiſſet dicere, ſaltem debuiſſet, palmulam ſiccam adſtringentis eſſe ſaporis & auſteri, recentem vero uvidam & dulcem. Cum diſtinguat inter Ægyptiam & caryotam, aperte indicat tam ſiccam quam recentem Ægyptiam ſejungere à ſicca & recente caryota. Varro apud Agellium palmæ Ægyptiæ palmam dabat ſupra ceteras in ea ſatyra, quam περὶ ἐδεσμάτων inſcripſerat: *Scari Cilices, nuces Thaſiæ, palma Ægyptia.* Optimam facit palmam Ægyptiam. Contra ea Strabo lib. XVII palmas per omnem Ægyptum degeneres & vix edules naſci ſcribit excepta Thebaïde, in qua ſunt præſtantiſſimæ. Hæ ſunt Thebaïcæ palmæ. Eas igitur intelligit Varro, cum palmam Ægyptiam inter palmas principalem aſſerit. Hoc modo Ægyptia palma à Thebaïca non debet diſcerni. Nam & Thebaïs Ægypti. Thebaïcam autem illam palmam etiam caryotam facit idem Strabo. Quippe in Thebaïde utrumque genus naſci memorat, caryotam & communem palmulam: ἀρίστης δὲ ἐστὶν ὅ, τε ἐν τῇ Θηβαΐδι καὶ ὁ ἐν Ἰουδαίᾳ, ὅ τε ἄλλος καὶ ὁ καρυωτός. Σκληρότερος δὲ ὁ Θηβαϊκός, ἀλλὰ τῇ γεύσει εὐστομώτερος. Duplex itaque palma in Thebaïde, communis & caryota. Communis palmula Thebaïdis non differebat ab ea quæ per reliquam Ægyptum naſcebatur. Caryota vero Thebaïca ejuſdem generis cum caryota Judææ. Quærendum igitur, cur caryotas à Thebaïcis diſtinguat Plinius, quandoquidem & Thebaïcæ caryotæ. Aut cur Ægyptias palmulas à caryotis ſeparet Galenus, quum & Thebaïcæ Ægyptiæ ſint, & caryotæ quoque. Idem Strabo ibidem de Judæa: ἐκεῖνοι περὶ ἄλλον φοίνικα καὶ τὸν καρυωτὸν φυτεύοντες. Duo tantum genera conſtituit in palmæ fructu, communem & caryotam. Idem Strabo ſibi ipſi videtur contradicere. Nam lib. XVI de palmeto Judææ loquens, narrat ibi tantum caryotam palmulam inveniri, & alibi nuſquam, excepta, quæ Babylone naſcitur, & ultra ad orientem: καὶ ὁ φοινικὼν δ' αὐτόθι, ἔχων τὸν καρυωτὸν φοίνικα, ἐν τῷδε μόνον πλὴν τῆς Βαβυλωνίας καὶ τῆς ἐπέκεινα πρὸς τὴν ἕω. Hoc ſi ita ſit, non erit caryota, quæ in Thebaïde gignitur, ſed alterius generis. Et ſane omnes ſcriptores Thebaïcas à caryotis ſecernunt. Non ergo Thebaïcæ caryotæ. Quod diſerte Strabo affirmat lib. XVII, qui tamen aliquod diſcrimen agnoſcit inter caryotam Judææ, & caryotam Thebaïdis. Etenim Thebaïcam caryotam duriorem eſſe ait Judaïca, guſtuque jucundiorem. Hoc eſt quod Plinius dicit cruſta placere Thebaïcas, quia parum carnis habent, qua maxime placent palmulæ communes, & minimum ſucci: quæ dos eſt caryotarum Judææ. Ideo & ſucco eas commendari prodit. De Thebaïcis idem ita ſcribit lib. XIII. cap. IV. *In totum arentes Thebaïdes atque Arabicæ, macroque corpore exiles, & aſſiduo vapore torrente cruſtam verius quam cutem obducunt.* Thebaïs Arabiæ contermina. Ceterum Arabiæ caryotas etiam dat Diodorus Siculus. Caryotæ itaque Thebaïcæ & Arabicæ arentes & ſicciores, cruſta verius quam cute obductæ. Hæ ſunt Ægyptiæ Galeni, quas ξηρὰς tradit καὶ στύφοντας. Non de ſiccatis intelligit, ſed de recentibus, in quibus parum ſucci, eoque nomine eas diſtinguit à karyotis multo ſucco refertis, & eximiæ jucunditatis. Et caryotas ſignificat Judææ, quæ per excellentiam proprie ſic dictæ. Plinius: *ab his caryota maxime celebrantur, & cibo quidem ſed & ſucco uberrimæ.* Galenus ὑγρούς, γλυκεῖς & μαλακοὺς καρυωτοὺς vocat. In eodem genere ſicciores erant Nicolai, ſed amplitudine præcipuæ, eodem Plinio teſte. Nicolai ergo etiam ex caryotis, ſed ampliſſimi & minus uvidi. Iſidorus Nicolaos eoſdem cum Thebaïcis facit: Certe & Thebaïci καρυωτοί, & minus ſuccoſi quam Judaïci. Vetus geographus, qui ſub Conſtantio vixit, caryotas Judææ *Nicolaos* indigitat. De Judæa & Syria. *Hi & omnibus bonis abundant. Nicolaum itaque palmulam in Palaſtinæ regione loco, qui ſic vocatur, Jericho ſimiliter, & Damaſcena, & alteram palmulam minorem, & piſtacium & omne genus pomorum habent.* Per alteram palmulam minorem eam intelligit, quam Strabo ἄλλον φοίνικα, & diſcernit à caryota. De hac ipſa Judæa ita loquitur: περὶ ἄλλον φοίνικα καὶ τὸν καρυωτὸν φυτεύουσι οὐ πολὺ κρείττονα τῶν Βαβυλωνίων. Ex his verbis colligas Judaïcam caryotam quadamtenus meliorem fuiſſe Babylonica, non tamen multo inferiorem hanc. Plinius certe nobilitatem caryotarum in Judæa cenſet, copiam & fertilitatem in oriente, id eſt, Babylonia & Perſide. Majores erant Babylonicæ, non tamen meliores. Diodorus Siculus lib. II. Τῆς δὲ Συρίας κατὰ μὲν τὴν κοίλην οἱ καρυωτοὶ προσαγορευόμενοι φύονται διάφοροι κατά τε τὴν γλυκύτητα καὶ τὸ μέγεθος, ἔτι δὲ τοὺς χυμούς. Τούτων δὲ πολὺ μείζους κατὰ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν ὁρᾶν ἐστι γινομένους. Plinius clariſſimas omnium fuiſſe dicit ex Theophraſto, quas *regias* appellabant, quæ in horto Bagoi eunuchi naſcebantur. Corrigendus ex Plinio Theophraſtus: σπάνιοι δὲ ἄγαν ταύτας λέγουσι. Σχεδὸν γὰρ ἐν μόνῳ τῷ Βαγώου κήπῳ τοῦ παλαιοῦ περὶ Βαβυλῶνα. Summa igitur hæc diviſio palmarum in majores, quæ *caryotæ* dicebantur, & minores, quæ communes, & dactyli. Ἄλλον φοίνικα vocat & diſtinguit ἀπὸ τοῦ καρυωτοῦ. Geographus vetus *alteram palmulam minorem* nuncupat, & pariter aliam ſtatuit à Nicolao & majore quæ eſt caryota. Ex his omnino conſtat caryotam palmulam fuiſſe ampliſſimam, & à forma nucali ſic appellatam. Theophraſtus: διαφέρουσι δὲ καὶ τοῖς μεγέθεσι καὶ τοῖς σχήμασι. Καὶ γὰρ σφαιροειδεῖς ἔνιοι ὥσπερ μῆλα καὶ τὰ μεγέθη τηλικοῦτοι ὡς τέτταρας εἰς τὸν πῆχυν εἶναι. Et figura rotundas eſſe ait & magnitudinis ejus, ut quaternæ cubitum efficerent. Plinius ita reddidit; & Nicolaïs hanc menſuram tribuit: *Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ. Quaterni cubitum longitudine efficiunt.* Ita legendum. Paulo poſt de palmulis in genere: *diſtant & magnitudine prout multi cubitum efficere. Quidam ſunt non ampliores faba.* Scribitur apud Theophraſtum: ὥστε τέτταρας εἰς τὸν πῆχυν εἶναι. Ἐπεὶ δὲ πῆχυς δίπεδας. Ἄλλοι δὲ μικροὶ ἡλίκοι ἐρέβινθοι. Verba illa non agnoſcit Plinius, ἐπεὶ δὲ πῆχυς δίπεδας. Et profecto ſpuria videntur & expungenda. Præterea mendoſa ſunt. Scripſerat aliquis ad oram, ὡς δὲ πῆχυς, δύο πόδες. Quod poſtea in textum recepere cum vitio. Cubitus alias duûm pedum traditur, alias ſeſquipedis. Studioſus notaverat ad marginem de cubito bipedali intelligendum eſſe. Diodorus ſcribit maximas caryotas ſex pedes in longitudine efficere, τοὺς μὲν μείζους κατὰ τὸ μέγεθος ἓξ δακτύλων ὄντας. Sic quaterni juncti viginti quatuor digitos explent, quæ menſura quidem eſt cubiti, ſed ejus cui pes tantum unus cum ſemipede tribuitur. Grandiores hujuſmodi palmæ, quæ & *caryotæ*, non hodie ad nos importantur, ſed minores tantum, quos vocabant dactylos. Quo magis ignoſcendum noſtris medicis reor, qui caryotas eſſe cenſent quas ſolas vident, nec alias putant fuiſſe veteribus cognitas præter eas quæ afferuntur. Xenophontis temporibus, ne in Græciam quidem majores illæ, & caryotæ invehebantur, ſed ſolæ minores. Quod hæc ejus verba oſtendunt in expeditione Cyri, de palmis Babyloniæ, αὐταὶ δὲ αἱ βάλανοι τῶν φοινίκων, οἵας μὲν ἐν τοῖς Ἕλλησιν ἐστὶν ἰδεῖν, τοῖς οἰκέταις ἀπέκειντο. Αἱ δὲ τοῖς δεσπόταις ἀποκείμεναι ἦσαν ἀπόλεκτοι, θαυμάσιαι τὸ κάλλος καὶ τὸ μέγεθος. Per majores & eximias palmulas deſignat caryotam. Per eas vero, quales in Græcia videri ſolitas ait, minorem palmulam & communem, quam vulgo dactylum appellarunt. *Caryota palma* de omni palma majuſcula: proprie tamen ſic vocarunt eam, quæ formam nucis habebat ampliſſimæ, quæque multo

succo

fucco abundabant. Nam, ut fcribit Plinius poft Theophraftum, *differunt figura rotunditatis aut proceritatis.* Ergo, quæ nucis inftar præferebant, καρυωτοὶ appellatæ. Improprie tamen & καταχρηστικῶς palmam omnem majorem fic dixerunt, ut recentior ætas *dactylum* vocavit quamcumque palmulam, licet fimilitudinem digiti non haberet. Ita Græci βαλάνους de omni palmæ fructu dicunt, quum certa tantum fpecies, eaque Ægyptia, glandis figuram oftenderet. Thebaïcas Plinius macro corpore exiles fuiffe refert. Hæ non poffunt de facie καρυωτοὶ videri. Strabo tamen καρυωτὰς in Thebaïde nafci teftatur. Sed quum ceteri auctores Thebaïcas à caryotis fegregent, & genus utrumque proveniat in Thebaïde, fortaffean Thebaïcas proprie nuncuparint minores palmulas in Thebaïde nafcentes, quæ hoc fpeciale habuerunt, quod ficciores ceteris effent. Plinius caryotas foli Judææ & orienti vindicat, id eft, Babyloniæ & Perfidi: *Ab his caryota maximè celebrantur, & cibo quidem fed & fucco uberrima. Ex quibus præcipua vina orienti, iniqua capiti unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Judæa, nec in tota, fed Hierichunte maxime. Quamquam laudatæ & Archelaide, & Phafelide, atque Liviade gentis ejufdem convallibus.* Dalecampius legebat: *ex Cappadociæ Archelaide.* Sed tam hebetem fuiffe Plinium non par eft putari, ut ex Cappadociæ Archelaïde convallem Judææ fecerit. *Archelais* etiam urbs Judææ, cujus mentio in tabula Peutingeri, non longe ab Hierichunte: *Hierichonte* XII. *Archelais* XII. Phafelis quoque Judææ, non tantum Lyciæ, fed Φασηλίδα Judææ vocat Stephanus. Φασηλὶς, πόλις Ἰουδαίας ἀπὸ Ἡρώδου κτισθεῖσα Jofephum citat auctorem. At Φασηλὶς apud eumdem πόλις Παμφυλίας. *Livias* etiam Judææ, fed & *Julias.* Caryotæ non in tota Judæa nafcebantur, quia Judæi non ubivis nafci nec multas finebant, ut raræ cariores effent, & annonam earum incenderent. Strabo lib. XVII de papyro: κἀνταῦθα δὲ πρὸς τὸ τὰς προσόδους ἐπιτείνειν βουλόμενοι μετήνεγκαν τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐντρέχειαν, ἣν ἐκεῖνοι παρεῦρον ἐπὶ τοῦ φοίνικος καὶ μάλιστα τοῦ καρυωτοῦ, καὶ βαλσάμου: οὐ γὰρ ἐῶσι πολλαχοῦ φύεσθαι, τῇ δὲ σπάνει τιμὴν ἐπιτιθέντες τὴν πρόσοδον αὔξουσι. Non in omni palma hoc monopolium exercebant, fed in caryotica præcipue. Orientis nomine Babyloniam intelligere Plinium palam eft. Hæc enim magis meridiana quam Judæa. Ideo ad orientem Romanis magis fuit. Qui Indiam defignari putant, errant. Caryotam & alteram palmulam communem non fert India. Indica autem palma, cujus fructum Lufitani vocant coccos, non fuit veteribus nota. Id ex eo intelligitur, quod ampliffimas palmulas fex digitos longas effe, & quaternas cubitum efficere tradunt. At palmæ cocci binæ facile cubitum expleant. Præterea palmam fibi cognitam veteres pomi & uvæ naturam participare fcribunt. Palmæ vero Indicæ fructus nucibus potius adnumerari debet, quam pomis aut uvis. Ideo & *nuces Indicas* eas vulgo vocant, quod de palma antiquorum five caryotica, five alia dicere non queas. Græci recentiores κάρυα Ἰνδικὰ dicunt. Caryotas Lufitani hodie vocant *caryoffos*, vel *caryoces* non obfcuris veftigiis prifci nominis immo plenis & expreffis. In infulis occidentalibus tales repererunt, ut in infula D. Thomæ. Forma & magnitudine citrii mali ferunt effe, quod *limonium* vulgo vocitant, colore luteo. Plinius in Fortunatis infulis caryotas etiam inveniri poft Jubam fcripfit. Ad colorem quod attinet, etiam luteas caryotas extare meminit Diodorus: τῇ δὲ χροιᾷ τοὺς μὲν μηλίνους, τοὺς δὲ φοινικοῦς, τοὺς δὲ πορφυρίζοντας: *alias luteas, alias puniceas, partim vero purpurafcentes videri.* Xenophon de caryotis palmulis Babylonicis, colorem earum ab electro nihil differre ait: ἡ δὲ ὄψις ἠλέκτρου οὐδὲν διέφερε. Color electri aureus. Et fortean de his palmulis aurei coloris intelligenda Galeni χρυσοβάλανος, ignorata noftris medicis. Βάλανος eft palmula; χρυσοβάλανος aurea palmula. Ut χρυσόμηλον, aureum malum. Certe halucinantur, qui de nuce myriftica interpretari volunt. Galeni ævo eam incognitam fuiffe fatis conftat. Χρυσοβαλάνου porro etiam mentio extat apud Charitonem in xerio cathartico flavæ bilis & nigræ: λαβὼν μυροβαλάνου ξανθῆς, καὶ Ἰνδικὸν ἀμμωνιακοῦ καὶ χρυσοβαλάνου, πεπέρεως, ἀνὰ ς. ἐπίθυμου Κρητικοῦ, &c. Meminit etiam χρυσοβαλάνου Myrepfus ex recentioribus. Virtutes autem chryfobalani non mirum difcrepant à facultatibus caryotarum & Thebaïcarum. Succum decoctarum antiqui dabant ad recreandas vires renum, veficæ, ac vifcerum vitiis medendis. Stomacho etiam proderant, & internis ardoribus. Non nefciviffe Galenum, quid effet χρυσοβάλανος, fciri ex eo poteft, quod eam non ignorarint recentiores medici. Fortean & præter ceteras balanos palmarum, peculiaris hæc virtus fuerit balani aureæ, qualem Babylonicam fuiffe dicit Xenophon. Verum de his alibi plura. Hæc de majoribus caryotis. Alia multa nomina refert Plinius. *Margaridas, regias, fyagros, adelphidas, patetas,* de quibus aliud nihil nofci notarique poteft. Ex fumma divifione, quæ in caryotas & vulgares palmarum genera difpartit, reftat explicanda fpecies minoris & communis palmulæ. Strabo ἁπλῶς φοίνικα fimpliciter vocat. Geographus *alteram palmulam minorem.* Plinius fic abfolute *palmam* fine adjuncto. Græcos recentiores video δάκτυλον vocaffe hanc palmulam, à quibus Latini accipientes dixerunt *dactylum.* Apud veteres Græcos nufquam lego δάκτυλον in hac fignificatione, qui φοίνικας, & βαλάνους & φοινικοβαλάνους paffim vocant fructus palmarum, nunquam δακτύλους. Apud Plinium capite de palmis mentio fit *dactylorum*, de quodam genere prælongæ gracilitatis & curvatæ, quo tamen loco veteres libri non agnofcunt vocem *dactylus.* Sic enim vulgo legitur: *Suum genus de ficciore turba dactylis, prælonga gracilitate curvatis interim.* In omnibus libris, quos quidem viderim, abfque ulla varietate fcribitur; *fuum genus fed ficciore turba jacens, prælonga gracilitate.* Ita notant & in fuis inveniffe viri docti. Quid melius fubftitui poffit, non video. Movet me tamen, quod dactylorum nec volam, nec veftigium apud fæculum illud invenio, nec in Græcia, nec in Latio. Sed non dubito quin illi generi palmarum nomen indiderit dactylorum fequens ætas Græciæ ab illa prælonga gracilitate. Poffet æque convenire, nec remotius effet à veteri fcriptura, fi legamus: *Suum genus e ficciore turba Ægyptiis.* Prifci *Ægyptiam palmam* hanc proprie vocarunt, quæ poftea δακτύλου nomen nacta eft. Galenus Αἰγυπτίους φοίνικας ἀπὸ τῶν καρυωτῶν ea re difcriminat, quod Ægyptiæ palmulæ ficciores fint, caryotæ fucco manantes. Diofcorides: φοῖνιξ ἐν Αἰγύπτῳ γίνεται, de communi & minore hac palma. Dicit quidem ibidem palmulam eam ferre myrobalano Arabicæ fimilem, fed de eo tempore loquitur quo nondum attigit perfectam maturitatem, quum adhuc in medio curfu eft. Τρυγᾶται δὲ μετοπωρινῆς τῆς ἀκμῆς τὴν ἐπιφορὰν ὁμοίως παρεμφερὴς τῇ Ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ. Peffime vertunt, *autumno colligi paulo antequam maturefcat.* Immo viridem adhuc colligi intelligit, quum in medio tantum curfu maturitas pomi eft, quo tempore glandis unguentariæ magnitudinem non excedit, & formam imitatur. Glandem unguentariam avellanæ fimilitudinem habere alibi tradit. Palmula illa viridis & immatura non major eft glande myrepfica. Crefcit poftea, fi finatur maturefcere, & grandefcit. Tum φοινικοβάλανον fieri & nominari idem afferit: ἐὰν δὲ ἀφεθῇ πεπανθῆναι, γίνεται φοινικοβάλανος, id eft, palmæ glans. Vocabantur & βάλανοι fimpliciter. Suidas: Βάλανος, καὶ βάλανοι φοινικικοὶ λέγονται ἀπὸ τῆς βαλάνου τῆς ἀπὸ τοῦ φοίνικος. Pollux de palma arbore: ὁ δὲ καρπὸς ὁ μὲν ἔτι ἄωρος, ψήν. Ὁ δὲ τῆς ἡλικίας, βάλανος: ἐξ οὗ δὲ κρέμανται οἱ βάλανοι σπάθη. Herodotus βαλανηφόρους vocat palmas feminas, quæ βάλανον ferunt. Ægyptii hodieque maturum palmæ dactylum nominant *bellan.* Quod manifefto corruptum ex *balanus.* Quare omnino legendum apud Plinium loco fuperius citato: *Suum genus e ficciore turba balanis, prælonga gracilitate, curvatis interim.* Id longe propius affimilat prifcam fcripturam, quam quod vulgo repofuerunt. *Dactylus* idem plane fignificat, fed illud nomen vetuftius. Plinii ætate *dactyli* inauditi hac notione. Vulgus Græciæ recentioris hoc nomen ufurpavit de balanis palmæ. Suidas; δάκτυλοι, αἱ νῦν καλούμεναι βάλανοι τοῦ φοίνικος. Ita proprie dicti palmæ communis fructus. Abufive poftea quamlibet palmulam fic dixerunt. Ifidorus nomen generis facit dactylos. Idem in gloffis: *Nicolai, dactyli.* Ægyptii hodie arborem, quæ dactylos fert, appellant *dachel*, quod ex δάκτυλον deflexum eft. Proprie igitur hujus communis palmæ & Ægyptiæ pomum appellarunt βαλάνους

& δάκτυλον. Nam caryotæ palmæ nullo modo convenit hæc appellatio. Glans palmæ exilior & procerior ad instar digitorum hoc nomen ex merito ferat. Pomum vero caryotiferæ palmæ citrium malum maximum exæquans forma & magnitudine, longe ab hac glandis & dactyli imagine & significatione recedit. Plinius: *Ex reliquo genere plebeja videntur. Syri & Juba tragemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices, Ciliciaque populari etiam nomine a nobis appellantur balani.* Mirum quod heic legimus *balanos* populari nomine à Latinis vocari dactylos. Græcam esse vocem quis ignorat? Sed locus mendo non caret, quod tamen auxilio librorum frustra postules expugnare. Tunc igitur locus conjecturæ, ubi nulla spes in exemplaribus. Audacter itaque scribe: *Nam in alia parte Phœnices, Græciaque populari etiam nomine a nobis appellantur balani.* Qui in his verbis *Phœnices* pro regione Phœnices Syriæ acceperunt, *Cilicia* etiam pro Græciæ supposuerunt, quia Cilicia vicina Syriæ. Sed *phœnices* heic sunt φοίνικες, id est, palmulæ. Sic enim etiam vocarunt palmæ fructus, qui Græcis quoque βάλανοι dicuntur. Vult ergo Plinius *tragemata* à Syris vocari palmulas. In alia parte *phœnices*, id est, φοίνικας. Populari etiam Græciæ nomine à Romanis dici *balanos*. Nam βάλανοι nomen Græciæ populare, de palmæ dactylis, quod etiam Latini usu suum fecere. Φοίνικας autem etiam appellatos fructus palmæ veteribus notavit Athenæus lib. XIV. φοίνικας δὲ τὸ καρπὸν τὸ Ἑλλάνικος αἰκάλησε ἐν τῷ τοῦ Ἄμμωνος ἀναβάσει, καὶ Φέρμος ὁ κωμικός. Aristotelem quoque citat ibidem περὶ φυτῶν, qui sic appellat, φοίνικας ἀπύρηνας, ὃς τινὲς εὐνούχους καλοῦσιν, οἱ δὲ ἀπυρήνους. Hesychius: φοῖνιξ, τὸ δένδρον καὶ ὁ καρπὸς, καὶ ὁ πυῤῥὸς τῷ χρώματι. Quod ait idem Plinius *tragemata* à Syris, & Juba appellari, de Syris Hellenistis id accipiendum. Nam τράγημα Græcum vocabulum. Libri non agnoscunt *Jubam* hoc loco, sed legunt: *è reliquo genere plebeja videntur. Syris tragemata appellant.* An scribendum: *e reliquo genere plebeja videntur Syris. Tragemata appellant.* Ceterum non omnis palmæ balanus *tragema* dicebatur, sed is duntaxat, qui siccatus erat. Nam hoc proprie significat τράγημα. Xenophon de balanis palmarum: τὰς δὲ τινὰς ξηραίνοντες τραγήματα παρετίθεσαν. Fuit itaque cum legerem: *Siccas tragemata appellant.* Hesychius: φοινικοβάλανος· τὸ τράγημα. Hierophilus in libro περὶ ὀφειλομένης διαίτης τῶν ἀνθρώπων ἐν ἑκάστῳ μηνὶ, sub nomine τραγημάτων hæc tantum comprehendit, amygdalas, pistacia, nuces minutas, palmulas, sive dactylos siccos, & quæ ex his conficiebantur, coptæ. Ita etiam Alexander Trallianus lib. VII. Apud Myrepsum ἀντίδοτος διὰ τραγημάτων componitur ex uvis passis, nucleis pineis, semine cucumeris, myrtis, semine apii, & palmulis. Quæ post cœnam dabantur, partim siti redintegrandæ, partim ad oris suavitatem faciendam, ita vocarunt, sed sicca fere & dulcia. Strabo: γίνεται δὲ καὶ τὸ κόριον, ὅμοιον τῷ πέπερι τράγημα, μικρῷ αὐτοῦ μεῖζον. Videtur plane cubebam designare. Et plane ita est. In Ægypto tamen non nascitur. Sed hoc putavit Strabo. κόρσιον Theophrasto aliud est, radix nempe loti Ægyptii, magnitudine mali cydonii & figura. Hesychio κόρσιον ῥίζα τις. Diodorus κορσίον Ægypti à loto diversum facit. Sed hæc alibi. Agellius lib. XIII. cap. XI. *Nam quæ* πέμματα *Græci aut* τραγήματα, *ea veteres nostri bellaria appellarunt.* Aliud tamen proprie πέμμα aliud τράγημα. Pemma compositum quid & coctum. Unde nomen. Τράγημα simplex, & sic siccatum, ut uvæ passæ, caricæ, palmulæ & similia. Hierophilus etiam coptas, sive placentas τραγημάτων appellatione complectitur. Sic πέμμα etiam esset. Sane *tragea* nostra inde nomen invenit. Τραγὴ à τράγω, ut ἀυξὴ ab ἀύξω: βλαστὴ à βλαστῶ. Recentiores Græci τραγαίνω pro τραγὴ, ut ἀκτινίου quæ veteribus ἀκτὴ, & alia infinita ad hunc modum. Δραγαία scribitur apud medicos Græcobarbaros, & compositio est pluribus rebus constans. Cum plures alii fructus sicci nomen τραγημάτων habuerint, palmula sicca κατ' ἐξοχὴν sic appellata. Prosper Alpinus tradit in Ægypto dactylum palmæ maturum vocari *bellan*, siccum *tamar*. Procul dubio ut *bellan* factum ex βάλανος, ita *tamar* videatur ex τράγημα, *trama* & *tamar*.

Non tamen ignoro vocem esse Hebraicam תמר, quæ palmam arborem significat. Inde omnibus Arabibus *tamar* pro palma. Inde *tamarindi* dactyli Indici, quos tamen arbor fert nulla cognatione aut similitudine palmam attingens. Hi *tamarindi* veteribus ignoti. Græci infimæ ætatis ὀξυφοίνικας appellant, id est, acidas palmulas. Charito φοίνικα Ἰνδικὰ vocat, *palmulas Indicas*. Myrepsus modo ταμαρίνδι, modo ὀξυφοίνικον pro eadem re nominat. Glossæ Græcoarabicæ: ταμαρχίνη, τὸ ὀξυφοίνικον, ita ὀξεῖα ῥοιὰ malum punicum silvestre, quod nunquam maturescit & semper est acidum. Scribonius Largus cap. V. *Mala granata quibus coriarii utuntur, quia semper acida sunt, nec unquam maturescunt, ῥοιὰς ὀξείας Græci dicunt.* Quæ maturescit, & dulcis est, γλυκεῖα ῥοιὰ Hippocrati vocatur. Ita ergo & ὀξυφοῖνιξ, acida palmula ad differentiam dulcis. Non tamen, ut dixi, ex genere palmarum est, arbor, quæ dat hunc fructum. Hujus descriptionem apud Garciam vide. Auctor Lexici Græcobarbari, quod extat in scripto codice regio post Apsyrti hippiatrica hunc fructum cum prunis Damascenis eumdem facit: Ὀξυφοίνικα ἐστὶ ταμάρινδι τὸ λέγουσι Δαμασκηνά. Nugæ. Ὀξυφοίνικα autem pro ὀξυφοίνικα. Sic myrobalana Græci recentiores, quæ in genere sunt prunorum potius quam palmarum, nomine eodem quo palmulas vocarunt. Zosimus Panopolitanus capite περὶ ποιήσεως χαλκοῦ ξανθοῦ, planis ac disertis verbis φοινικοβάλανον vocat τὸ ἰλιλὴγ Arabum, quod est myrobalanum: καὶ λαβὼν φλοιὸν φοινικοβαλάνου τοῦ λεγομένου ἰλιλὴγ ἐν Ἄραψι. Serapio: *Halileg, id est, myrobalani.* Sed legendum *helileg*, vel *halileg*. Falsum igitur quod asserit Garcias omnia myrobalana ab Arabibus dici *delegi*. Quem jam refutavit vir magnus, qui *halilegi* vocari docet omne myrobalanorum genus. Quod nunc confirmatur auctoritate Zosimi, qui speciem myrobalani vocatam ostendit ἰλιλὴγ ab Arabibus. Sed quod mirum est Græcè φοινικοβάλανον indigetat, id est, palmulam. Oportet à similitudine fructus hoc evenisse. Neutiquam enim palmæ arbori similis est, quæ myrobalana edit, sed potius pruno. Hæc similitudo igitur in fructu. Et profecto myrobalanum flavum magnopere simile est palmulæ. Hoc vero est quod Zosimus ἰλιλὴγ vocatum Arabibus dicit, & ipse φοινικοβάλανον vocat. Lexicon vetus Græcoarabicum: χαλιλὲζ, τὰ ξανθὰ μυροβάλανα. Plane appellat χαλιλὲζ, quod est aliis *halileg*, & ἰλιλὲζ Zosimo. Nam ח & ה sæpe invicem mutantur. Sic apud Charitonem χαρμὲλ pro ἁρμέλ: τὸ μῶλυ ὅπερ ἐστὶ χαρμέλ. *Harmel* apud Avisenam. Græcis ἄρμαλα. Paulo Æginetæ in antiquissimo codice ἄρμαλα. lib. VII. Μῶλυ, τινὲς δὲ πήγανον ἄγριον, ἄλλοι ἁρμαλᾶν, Σύροι δὲ βησασᾶν. Sic σανδαλα quæ aliis σάνδανα. Eidem Charitoni πεχὶμ, quod aliis *behen*. In compositione magnæ tryphæræ: καὶ πεχὶμ λευκὸν καὶ ἐρυθρόν. *Behen album & rubrum.* Posset ex his aliquis adstruere de hoc myrobalano capienda esse verba Plinii lib. XXIII. cap. V. *Palma, quæ fert myrobalanum, probatissima in Ægypto.* Sed ne cui hæc imaginatio in mentem cadat, non potest sic accipi. Mera est Plinii hallucinatio, qui φοίνικα παρομφέροντα τῇ μυροβαλάνῳ interpretatus est immani errore, *palmam ferentem myrobalanum.* Illo ævo nomen myrobalanorum eo sensu, quo hodie nobis nota sunt, prorsus inauditum, ut res ipsa in totum incognita. Vetus interpres Alexandri Tralliani Iatrosophistæ, qui ante sexcentos annos vixit, *myrobalanum* vertit τὸ φοινικοβάλανον, lib. VII. cap. VIII. Ἀλόης ἡπατίτιδος, ἀκακίας, κηκίδος, βαλαυστίων, ῥοιᾶς, φοινικοβαλάνου, κηροῦ τυρρηνικοῦ. Ita hæc reddidit ille, quem dixi, vetus interpres, qui in membranis scriptus extat: *Aloa hepatica, galla Asiana, acacia, balaustia, cytinorum rias, myrobalani aut phœnicobalani, cera punica.* Vides hæsitasse utrum *myrobalanum* diceret an phœnicobalanum. Ergo myrobalanum ibi τὸ φοινικοβάλανον. Sed ne Zosimi quidem ætas, recentissimi auctoris, hoc nomen μυροβαλάνων agnovit, quum tamen ipsius fructus notitiam haberet. Si μυροβάλανα tum vocata essent, non ipse vocasset φοινικοβάλανα. A similitudine, quam habent cum palmula, sic ea appellavit. Posteriores Zosimo Græci μυροβάλανα nominarunt. Qua re nescio. Fortasse, ut apparet, à similitudine balani unguentariæ,

quæ

quæ Græcis vetustioribus dicta μυροβάλανος. Longe tamen similius palmulæ myrobalanum flavum, quam Myrepsicæ balano. Ceterum non assentior Garciæ, nec viro illustri, qui putant myrobalanis nomen impositum Latine ab interprete Serapionis & Avisennæ. Longe verisimilius à Græcis factum fictumque hoc vocabulum, quod mere Græcum est. Passim apud Myrepsum occurrit mentio τῶν μυροβαλάνων Ἰνδικῶν, κεβούλων, ἰμπελεγίων, ἰμπλήκων. Item apud Actuarium. Quæ ab interprete Serapionis non acceperunt. Neophytus in collectione ὕλης ἰατρικῆς: μυροβάλανα, τὰ λεγόμενα, ξανθὰ, μέλανα, σχιστὰ, τουρπέτ. Quo loco miror ab illo τὸ τουρπὲτ inter myrobalanorum genera recenseri. Id enim est turbith longe distans a myrobalanis. De quo maxima est inter auctores dividia. Et nos alibi. Myrepsus antidoto CLXXX, τὸ τουρπὲτ junctim posuit cum flavo myrobalano, non tamen ex myrobalanis est. Græci recentiores hunc fructum Græcis veteribus incognitum, ab Arabibus acceptum, quum eum quo nomine appellarent, non invenirent, ab aliqua similitudine, quam visus est habere cum palmula, aut myrobalano, alii φοινικοβάλανον, alii μυροβάλανον, in genere indigetarunt, ad species ipsas designandas Arabica nomina retinuerunt aliquantum depravata. Zosimus idem capite eodem: καὶ πάλιν μ̄ δ' βελιλὶγ ὁμοίως κεκαθαρμένου ἀπὸ τῶν ἐντὸς, ἤγουν τὸν φλοιὸν μόνον. Καὶ ἀμβλὶγ ὁμοίως κεκαθαρμένου μ̄. δ'. Ubi βελιλὶγ est myrobalanum, quod vulgo dicitur belliricum. Ἀμβλὶγ quod ἐμπλικὴ, vel ἐμπλιτζὶ, vulgo emblicam. Lexicon Græcoarabicum: χαμβλὶγ τὰ μυροβάλανα. Melius fortasse χαλιλὶγ pro ἀλιλὶγ. Ut χάμαμα in eodem Lexico exponitur, περιστερεὼν pro ἄμαμα. Columbam Arabice id significat. Sed περιστερεῶνα auctor ille exponit. Græci herbam eo nomine vocant, quæ περιστέριον etiam dicitur. Recentioribus etiam Græcis περιστερεή. Cujus duo genera faciunt, ὀρθὸν περιστερεὼν, & ὕπτιον. Latini verbenacam dicunt. Verum aliam herbam auctor illius Lexici περιστερεῶνος nomine intellexit, eam nimirum quam vulgo pedem columbinum nominant, quam & amomum esse quidam propterea existimaverunt, quod Arabes id hamama quoque appellant, corrupta voce ex Græco ἄμωμον. Χάμαμα igitur pro hamamah, ut χαλιλὶγ pro halileg. Nisi χαμβλὶγ scripserit pro ἀμβλὶγ, ut χάλκανα pro ἄλχαννα. Sic enim apud eum legitur: χάλκανα, τὰ φύλλα τῆς κύπρου. Charito sic numerat nominatque genera myrobalanorum: ξανθὸν μυροβάλανον, χελιλέζι, κηβουλὶ, βελιλὲζ καὶ ἰμβλέζ. Sic βυρονὶζ vocat quod Avisennæ duronegi, doronicum. Myrobalana σχιστὰ non alibi invenio, nisi in alio Lexico, cujus testimonium supra adduxi: Μυροβάλανα σχιστὰ λέγω τὰ λεγόμενα, κεπούλ, μέλανα καὶ ξανθὰ, καὶ σχιστὰ, καὶ ἰμπλιτζὰ λεγόμενα. Ita vocarunt Græci scissa ac striata divisionibus. Belilegi, sive bellirica hoc nomine videtur intellexisse Neophytus & ille alter. Nam τὰ ξανθὰ commemorarunt nominatim, de quibus etiam poterat cogitari. Sed magis est, ut emblica hoc nomine vocaverint. Talia enim revera sunt, pulvinatis divisionibus scissa. Atque ita scribendum in Lexico: καὶ σχιστὰ τὰ καὶ ἰμπλιτζὰ λεγόμενα. Quæ chepula vulgo vocantur apud Avisenam kebuli, à loco ita dicta sunt: ut cassia kebulsa apud eundem: & albrengs kebuli genus seminis Indici ab urbe Indiæ kebul, vel kabel. Ita dicitur geographo Arabi in octava parte climatis secundi, qui & myrobalanorum kebulensium ibi meminit, qui in montibus illi orbi vicinis plurimi nascuntur. Sunt qui in censum palmarum referant arborem Ægypto familiarem, cui nomen hodie musa. Nonnulli etiam volunt eam palmæ speciem esse, quam Theophrastus in Cypro insula nasci memorat, cui folium quam ceteris latius, pomum rotundius, & oblongum, mali punici magnitudine. Sed hoc genus peculiare Cypri facit. Musa vero in Ægypto abundat, & in India passim gignitur. Alpino mauz, vel musa vocatur. Avisenæ mauz, vel mauz. Nunc primi docebimus, quod hactenus ignoratum est, musa esse μύξα Græcorum veterum. Heic cachinnum multi tollent, quibus persuasum myxa esse, quæ vulgo dicuntur sebesten. Pruni id genus. Expecta paulisper, & quod dicturus sum, specta. Non inficias ire possum quin myxa pruna sint sebestena: quin myxa pro prunis quidam ex veteribus usurparint. Isidorus muxa vocat pro myxis, & cum damascenis confundit. Hispanos audio ameyxas pruna vocare quælibet, voce ex myxis detorta. Nec nego μύξα Paulo Æginetæ non aliter esse sumenda, & quæ Græcis recentioribus memorantur. Glossæ quoque Græcorum iatricæ μύξα passim προῦμνα & δαμασκηνὰ interpretantur. Nec fortasse alia Plinii myxa, qui eorum cum damascenis meminit, Syriæ peculiaria asserit, & Italiæ jam utraque familiaria affirmat. Non nescio illud etiam dici, muccoso & lento succo hunc fructum refertum esse, unde viscum conficitur optimum. Atque inde pruno nomen, μύξα vel μυξάρια. Sed ut in plantis & fructibus infinita sunt Græcis ὁμώνυμα nomina, quorum & plura in præcedentibus exercitationibus notavimus, eadem quoque ὁμωνυμία in myxis deprehenditur. Pruni genus peculiaris Syriæ hoc nomen invenit, à lentore mucci simili. Alia fuere μύξα, sive μυξάρια Ægypti, quæ sunt ea quibus hodie musa nomen est ex antiquo illo nomine mutatum. Hesychius μυωξάρια vocat quæ aliis μυξάρια his verbis: Μυωξία, ὑβριστικὸς λόγος. Εἰσὶ δὲ καὶ ποιὰ εἴδη αἱ σῦκα, βιβρωσκόμενα μυωξάρια. Hanc speciem ficus esse similem tradit. Quæro an pruna sebesten aliquid habent cum ficubus simile? Immo pruna sunt, & nucleum habent. Musa vulgaris ficis proxima. Unde Hispani vulgo musæ arborem vocant figuera banana, id est, ficum bananas ferentem. Alpinus fructum ipsum parvo cucumeri similem esse scribit, nucleis carentem. Et videtur nomen μυξάριον à forma oblonga adeptus. Nam myxæ lychnorum tales sunt. Unde lychnus bimyxus, trimyxus à totidem myxis. Græci quoque μύξας vocant nares, τοὺς μυξωτῆρας. Hesychius: μύξαι, μυξωτῆρες. Qui stupas lychni producit, προβύειν λύχνον dicitur, & προμύττειν. Ut apud Plutarchum. Apud Heronem in pneumaticis ratio traditur, qua lychnus fieri queat ἑαυτὸν προβύων. Cujus ellychnion sponte promoveatur & producatur. Προωθεῖσθαι ἐλλύχνιον hoc dicit ibidem Aristophanes:

> Κάρφος χαράξει σοὶ νεῶ λαβὼν, τὸν λύχνον προβύσων.

Moreti auctor de lucerna.

> *Et producit acu stupas humore carentes.*

Idem intelligit τὸ ἐλλύχνιον προωθεῖν, προβύειν. Pollux: τὸ δὲ προμύξαι τὸν λύχνον, προβύσαι λέγουσι. A longitudine myxæ, sive ellychnii dictus myxæ fructus Ægyptiæ. Diodorus inter fructus Ægypti peculiares recenset & μυξάρια, quæ vocat βάτα, id est, mora. Cave itaque censeas illa μυξάρια Ægypti eadem esse cum myxis Syriæ, quæ sunt ex prunorum genere. At nulla in re cognata sunt pruna moris, nec sane myxa Ægypti aliis myxis. Verba Diodori lib. I. Τὰ δὲ βάτα καλούμενα μυξάρια, συνάγεται μὲν ἐκ τῶν ἀποχωρήσεων τοῦ ποταμοῦ, διὰ δὲ τὴν γλυκύτητα τῆς φύσεως αὐτῶν ἐν τραγημάτων μέρει καταναλίσκεται. Non possunt hæc myxaria eadem videri cum myxis prunis. Βάτα vocat mora, quæ aliis μόρα βάτινα, mora ruborum. Alia etiam mora sic vocarunt, quæ συκάμινα Græcis. Athenæus: Παρθένιος δὲ ἄβρυνα φησὶ συκάμινα, ἃ καλοῦσιν ἔνιοι μόρα. Σαλμώνιος δὲ τὰ αὐτὰ ταῦτα βάτινα. Δημήτριος δὲ ὁ Ἰξίων τὰ αὐτὰ συκάμινα καὶ μόρα, οἷον αἱμορρέα καὶ σύκων ἀμείνω. Hesychius: Βάτα, τὰ ἄβρυνα, ἢ μόρα. Idem: ἄβρυνα, συκάμινα. Melius itaque legatur, τὰ δὲ βάτα καλούμενα μυξάρια. Hæc myxa Ægyptia alii in genere ficuum reponebant, alii ἐν τῷ μόρων. Hinc discant, qui utraque myxa eadem facere parati erunt, ut hactenus ab omnibus factum, quantopere à via veritatis aberrent. Utriusque mentionem apud Plinium extare, sed ab illo, ut ejus mos est, confundi, perfacile factum est probare. Lib. XV. cap. de prunis, myxas Syrorum peculiares facit, quas & ipsas Romæ tum nasci cœpisse indicat, insitas sorbis. Hæ sunt myxæ sebastenæ, ab urbe Syriæ Sebaste. Hinc sebastena, ut damascena, & kebala ab urbe Kebul. Inde Arabibus sebesten appellata. Vocarunt & mukeita. Inde Græci recentiores μυχαῖτα nominant. Charito: ἔχε δὲ ὕστερ. λαβὼν ζίζυφα ē, καὶ μυχαῖτα ē καὶ ἴα γ' ὁ β ξηρὰ καὶ φύλλα γο. Ubi μυχαῖτα sunt sebastena myxa. Eodem capite perseam Ægyptiam myxis rubentibus similem esse

ait Plinius: *Id enim de persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubentibus similibus.* De fructu myxarum, non de arbore id accipiendum. Hæc myxa rubentia diversa sunt ab illis myxis Syriacis, quorum paulo ante meminit. Ideo & colore eos discrevit. Perseæ autem fructus non potest similis dici illis alteris myxis. Magnitudinem pyri habet, prælongus est, colore herbaceus. Theophrastus: ἔστι δὲ μέγεθος ἡλίκον ἄπιος, τῷ σχήματι δὲ πρόμακρος, ἀμυγδαλώδης, χρῶμα δὲ αὐτοῦ ποῶδες. Hæc ad plenum forma est fructus musæ, vel myxæ Ægyptiæ, à qua longe discrepat facies myxæ sebastenæ. Color fructus musæ aureus est. *Rubentem* Plinius vocat, ut *rubens crocum* dicitur. Idem lib. XIII. cap. v è myxis in Ægypto vina fieri prodit. Quod de myxis musæ intelligi debet, non de sebastenis. Sed ea, ut dixi, Plinius confundit. Paulus Ægineta dicit myxa sebastena prunis esse amariora, potestate paria. Μύξα δένδρου καρπὸς ἐστὶ πικρότητος μὲν τῶν κοκκυμήλων, δυνάμει δὲ παραπλήσιος. Ita enim omnes scribunt libri apud Æginetam etiam antiquissimi, non, ut vulgo est, μικρότητος. Nec aliter habetur apud Neophytum & alios iatricos glossographos. At μυξάρια Ægypti Diodoro teste prædulcia erant, ac proinde tragematum vice sumebantur. Non igitur possunt esse eadem cum myxis sebastenis. De musæ arbore vulgo jactitant Ægyptii cannam saccharinam insitam esse radici colocasiæ. Sic de sycomoro ficum esse insitam moro. Græci recentiores μῶσα dixerunt cum Arabibus, quæ priscis Græcis & Ægyptiis fuere μύξα vel μυξάρια. Myrepsus multis locis mentionem habet μουσίνου ἐλαίου & μουσελαίου, quod ex musis istis factum est, sive myxis. Non intellexit bonus Fuchsius: ea re semper in aliud mutat, alibi σύσινον pro eo hariolabundus, alibi *moschatum oleum* & *muscellinum*. Certe hoc *muscellinum* unguentum Græcorum esse recentium μοσχέλαιον constat, & veterum βαλάνινον, ex myrobalano nempe factum, quam & μοσχόκαρυον recentiores vocarunt: Πίσσμα μυροβαλάνου, τὸ μοσχέλαιόν ἐστιν, ὅπερ ἐστὶ σύνθετον ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τοῦ μοσχοκάρυου, ὅπερ ἐστὶν ὁ καρπὸς τῆς μυροβαλάνου. Sic nucem myristicam μοσχοκάρυον vocarunt, & κάρυον μυρεψικὸν, & μυρεψικὸν, & ἀρωματικὸν, vulgo *muscata nux*. Ergo & *muscata glans* dici potest veterum μυροβάλανος. Ex qua μοσχέλαιον. Aliud μουσέλαιον. In antidoto διὰ καλαμίνθης, quod ad stranguriam & vesicæ mala paratum est, etiam μούσινον ἔλαιον ingreditur. Avisena lib. II. cap. CCCCXCI, musam renibus utilem esse & urinam ciere monstrat. Musa igitur ex Græco μύξα, ut *selica*, vel *salica* ex ξυλική, & *sebram* ex ὀξύπορον. Arabes ita appellarunt genus tithymalli, quod Græcis recentioribus ὀξύπορον dictum est. Alii tamen *scebram* scribunt, & *alscebram*, ut apud Avisenam. Neophytus: τιθύμαλλος χαραγίας εἶδος, ὃ καὶ ὀξύπορον λέγουσι τὸν φλοιὸν τῆς ῥίζης γαλακτώδους. Δεῖ γὰρ τοῦτον μετὰ τὸ ἐκβλῆναι καλῶς ἀλέσαι, βρέχεσθαί τε ἔξω θερμοῖς καὶ ξηραίνεσθαι ἐν σκιᾷ, καὶ οὕτω ἀποτίθεσθαι ἐν κεραμίδοις καὶ ὑπερῷον πίσσῃ, καὶ ἐν καιρῷ χρῆσθαι. Omnia, quæ ex aceto sumuntur, aut in aceto servantur, Græcis ὀξύπορα dicuntur. Inde κατ' ἐξοχὴν hoc genus tithymalli ὀξύπορον nuncupatum. Arabes detorta indidem voce *scebram*, vel *sebram*. Latini *esulam*, quæ dictio idem significat quod Græcum ὀξύπορον ab esu, herba scilicet, quæ ex aceto editur. Nam *acetaria* etiam escaria vocarunt. Vetus Lexicon Græco Arabicum: Τιθύμαλλος χαραγίας, τὸ ὀξύπορον. Idem: Ἴζουλα, τὸ ὀξύπορον. Interpretes Serapionis & Avisenæ *sebram* reddunt *esulam*, de qua non parva est inter medicos & herbarios controversia. Sed de his alibi. Pergamus hanc spartam exornare, immo hanc sportam de palmis pertexere, & omnem istam operam præcipue Plinio navare. Sic ille scribit: *Nam quos ex his honori Deorum damus, chydæos appellavit Judæa, gens contumelia numinum insignis.* Peream si sciam quid velit. Græci erant, non Judæi, qui χυδαίους φοίνικας nominabant. Sed de Judæis Hellenistis loqui voluit. Quid tum postea? An in contumeliam numinum ita eas vocarunt? Plebeias & vulgares palmas id nomen significat. In Judæa duo genera palmarum nascuntur, τὸ καρυωτὸν, quod erat rarissimum carissimumque, & commune dactyliferum. Hoc fortasse χυδαῖον appellarunt ad differentiam eximii & selecti, τοῦ καρυωτοῦ. Sic Xenophon duo genera constituit nascentium Babylone, τὸ ἐκλεκτὸν præcipuæ magnitudinis, id est, καρυωτὸν, & vulgare, quale per Græciam visebatur. In Thebaïde quoque genus utrumque eximium illud caryotarum, & plebejum dactylorum. Quod etiam ipse Plinius innuit, ubi de Thebaicu agit: *Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima inclusa fiat, celeriter exspirat, marcescitque non retostus furnis. E reliquo genere plebeja videntur.* Duo heic genera Thebaïcarum agnoscit, quæ in cados conduntur, & plebejas. Hæ sunt χυδαῖοι Judæorum. Illæ optimæ eximiæque, utpote quæ & possent condi servarique. Istæ ætatem non ferebant. Ideo statim recentes consumi expetebant. Theophrastus: θησαυρίζεσθαι δὲ μόνους δύνασθαι φασὶ τῶν ἐν Συρίᾳ, τοὺς ἐν τῷ αὐλῶνι, τοὺς δὲ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Κύπρῳ, καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις χλωροὺς ἀναλίσκεσθαι. Plinius: *Servantur hi demum, qui nascuntur in salsis & sabulosis, ut in Judæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Ægypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyria. Quamobrem sues & reliqua animalia ex his saginantur.* Istæ igitur χυδαῖοι, quæ non poterant servari, quibus & sues, reliquaque animalia saginabantur. Dioscorides scribit vinum palmeum ex chydæis maturis fieri solitum. Λαβὼν φοίνικας τοὺς χυδαίους πεπείρους: *cape palmulas chydæas maturas.* De his, quas dixi, capiendum, quæ non poterant θησαυρίζεσθαι. Ex his maturis vinum fiebat. Plinius aliter accepit lib. XIV capite quo genera vinorum exequitur: *Primumque è palmis, quo Parthi & Indi utuntur, & oriens totus, maturarum quas vocat chydæas.* In optimo Thuanæo legitur: *mitearum quas vocant chydæas.* Palam est legi debere: *mitiorum quas vocant chydæas.* Vocat *mitiores* quæ maturæ sunt, easque vocari chydæas ait, quasi tum viliores. Sic olivæ maturiores pessimæ. Oleum ex immaturis & acerbis optimum, ipsæque longè ad usum meliores, quæ decerptæ inter bonitatem copiamque. Non tamen hic sensus Dioscoridis. Ex his palmis, quæ inveterari servarique negabant, aliæ ad cibum sumebantur, aliæ ad vinum faciendum. Ex quibus vinum fieret, maturas esse oportebat. Ex his quæ ad cibum recentes usurpabantur, quædam viridiores colligi solebant antequam maturescerent. Dioscorides: φοῖνιξ ἐν Αἰγύπτῳ γεννᾶται· τρυγᾶται δὲ μεσοπωρίοις τοῖς κατὰ τὴν ὀπώραν ἀκμῆς, χλωρὸς τὸ χρῶμα. De hoc genere chydæorum loquitur. Addit protinus: εἰ δὲ ἀφεθῇ πεπαίνεσθαι γίνεται φοινικοβάλανος. Inebriabant tales, & caput gravabant. Tales tamen etiam recentes edebantur. Theophrastus: τοὺς δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις οὐ διαμένειν, ἀλλὰ σήπεσθαι, χλωροὺς δὲ ἡδεῖς εἶναι καταναλίσκεσθαι ἔτι. *Virides* heic male reddunt interpretes. Nam virides propriè de immaturis. Χλωροὺς vero heic intelligit recentes. Ut σῦκα χλωρὰ recentia, quæ siccatis opponuntur, ξηροῖς: ita χλωρὸς τυρὸς, recens caseus, & mollis, ξηρὸς durus & siccus. Licet autem immatura palmula colore viridis sit, id est, χλωρὸς, non tamen χλωρὸς acerbam significat, sed maturam quæ recens editur, non siccam. Præstat igitur ubique apud Theophrastum capite de palmis χλωροὺς φοίνικας, *recentes* vertere quam virides, aut immaturos. Qui servari non possunt, ita vocat, & recentes edi debent, quos opponit θησαυρίζεσθαι καὶ ξηροῖς. Immaturas palmulas eodem capite ὠμοὺς vocat. Ἐν Κύπρῳ δὲ ἴδιόν τι γένος φοινίκων ἐστὶν ὃ οὐ πεπαίνει τὸν καρπὸν, ἀλλὰ καὶ ὠμὸς ὢν ἡδὺς σφόδρα ἐστί. *Sed licet viridis, summopere tamen dulcis.* Ὁ ὠμὸς opponitur τῷ πεπείρῳ, viridis maturo. At χλωρὸς ξηρῷ, recens siccato. Et cap. v. lib. IV. Ἀποπνίγεσθαι δὲ καὶ ὑπὸ φοινίκων, τῶν ὠμῶν εἶναι φαγεῖν. Plinius *virides* reddidit: *Alexandri milites palmis viridibus strangulatos sunt.* Porro chydææ palmulæ de communibus dactyliferis exponendæ, quas Romani Græcique honori Deorum dabant, quibus & victores coronabant. Quas χυδαίους Judæi Hellenistæ vocabant, non ut Deos Gentilium contumelia hac afficerent, ut argutatur Plinius, sed ad differentiam τῶν καρυωτῶν, quæ apud se quoque nascebantur. Vulgaris autem illa & plebeia in Græcia nascebatur, non item caryotifera. Et fortasse hæ sunt, quæ πατητοὶ dicebantur, ex quibus calcatis vinum exprimebatur. Πατητῶν φοινίκων mentio apud Alexandrum Trallianum lib. VII. cap. VIII. Φοινίκων πατητῶν Γο γ'. οἰνάνθης, κηροῦ. Ubi vetus interpres retinuit vocem Græcam: *Dactyli patiti* 3. III. *Oenanthes, ceræ* ana l. I. Certe non alio sensu σταφυλαὶ πατηταὶ, uvæ calcatæ, quibus

quibus vinum exprimitur. An ita vocarunt ficcatas quæ in cadu condebantur & inculcabantur? Ita puto. Sic πάτητα de prunia dixit Theophrastus quæ calcata in cados condebantur: ἀλλ' τὴν ἀφθονίαν ἢ δένδρα ξηραίνειν τὸν καρπὸν, καὶ τὸν πυρῆνα ἐξαιροῦντες κόπτουσι καὶ πατοῦσι πα-λάθας. Hoc idem & in loti fructu fiebat. Baccas ejus contusas doliis condebant. Polybius: μετὰ χόνδρου κόπτοντες σώζουσιν εἰς ἀγγεῖα. Agathocles πατητὸν de prunia dixit in eadem re exponenda apud Athenæum. Πατη-τοὶ igitur palmulæ sunt contusæ, & in cados conditæ & inculcatæ. Quodcunque fit, ridicule Plinius genus palmularum ex hoc nomine fecit, quæ proprie sic vocarentur. Quod non magis verum videtur, quam si ficus recentes & ficcas diversi generis esse dicas, nec ex eadem venire arbore. Quæ calcatæ fuerant, & è quibus vinum expressum erat, ita vocarunt. Idem Alexander ibidem: κηρὸ νάρδῳ, φοινίκων πατητῶν, ἀνὰ λι' ά ς'' οἴνου ἀδριανοῦ τὸ αὔταρκες εἰς τὴν τῶν φοινίκων ἀποβροχήν. Vetus interpres: *Cera oleo nardeno, dactylis patitis* ℔ 1. *vino Adriano, quod sufficit ad dactylos infundendos.* Planum est intelligere palmulas ficcas & in cadum inculcatas aut sane pressas ac calcatas, vino inde expresso. Glossa vetus ad illum locum *patitos* à loco dictos nugatur. Nunc ad alia genera transeamus. Plinius: *Sunt & caduæ palmarum quoque silvæ, germinantes rursus ab radice succisa. Dulcis earum medulla in cacumine, quod cerebrum appellant, exemptoque vivunt, quod non aliæ. Vocantur autem chamæropes.* Vitium in hoc nomine, quod sic editum Græcum non est. Lege: *chamærepis*, vel *chamærepes*, id est, χαμαιρρεπεῖς. Apud Theophrastum, unde hic locus ad verbum expressus, male etiam scribitur, χαμαιρριφεῖς. Lege: χαμαιρρεπεῖς. Aliud quippe χαμαιρριφεῖς, aliud χαμαιρρεπεῖς, genus hoc palmæ humile & improcerum, & recte dicitur χαμαιρρεπής. Dioscorides vocat χαμαίζηλον, quod idem est: οἱ ἐκ τῶν χαμαιζήλων φοινίκων. Hesychius: χαμαιρρεπής, χαμαί-ζηλος, ἢ εἰς τὴν γῆν ἔρπων. At χαμαιρριφὴς, humi abjectus, & sparsus. Scribenda igitur sic verba Theophrasti: οἱ δὲ χαμαιρρεπεῖς καλούμενοι τῶν φοινίκων, ἕτερόν τι γένος ἐστὶν ὥσπερ ἐμαίνομεν: καὶ γὰρ ἐξαιρεθέντος ὁ ἐγκέφαλος ζῶσιν. *Exempto cerebro vivunt quod cetera non faciunt.* Cæsas etiam dicit repullulare. Neoterici de his tradunt cerebrum habere in parte, quæ radici proximior est. Quod secus est in aliis palmis. Haud mirum igitur fuerit, si cæsæ repullulant, nec enim læditur earum cerebrum. Aliæ vero palmæ quibus cerebrum in summo trunco, cædi non possunt nisi cum nece arboris. Nam summa parte amputata cerebrum etiam simul in his præciditur, in quo tota vis ac vita. Hoc videtur ignorasse Theophrastus, pumilum id genus palmarum juxta radicem cerebrum gerere, non in summitate trunci, sicut habent aliæ. Hæc aliis examinanda relinquo. Plinius etiam videtur propriam facere hanc teneram medullam, quæ cerebri nomine censetur, hujus generis palmarum. Scribit enim: *Dulcis earum medulla in cacumine, quod cerebrum appellant.* Atqui omnes palmæ hoc cerebrum habent, & hanc medullam dulcem. In eodem errore deprehenditur vir eruditus apud Athenæum lib. II ad hæc verba Theophrasti ab Athenæo citata de cacto: τὸ δὲ περικαύ-μενον ἀφαιρεθέντων τῶν πάππων, ἐμφερὲς τῷ ἢ φοίνικος ἐγκεφάλῳ. Primum ibi sic vertit: *Detractis pappis tenellisque seminibus, edulis est gustu, qualis est cerebro palmarum:* ad marginem notat, *chamæriphon, silvestrium.* Quasi scilicet solæ chamærepes & silvestres cerebrum illud habeant, cui Theophrastus adsimilat medullam cacti detracta lanugine & cortice. Deinde male similitudinem illam medullæ palmæ cum medulla cacti in gustu putant constare. Quod falsum est. Medulla cerebri palmei dulcis est, & vescentes inebriat. Nihil tale facit aut sapit medulla cacti. Plinius *teneritate similem* dixit. Nec id ex mente auctoris, qui simpliciter ἐμφερὲς ἐγκεφάλῳ φοίνικος autumat. Substantiam itaque in utroque parem intelligit. Dioscorides ἐγκέφα-λον appellat cerebrum palmæ, & album esse ait: ὁ δὲ ἐγκέφαλος ὁ τοῦ φοίνικος λευκὸς καὶ αὐτὸ περιφανῶς βεβρωμένος. Theophrastus negat palmæ καρδίαν inesse. Καρδία in arboribus ab imo ad summum stipitem extenditur. In palma nulla ejusmodi καρδία. Sed in summo trunco cerebrum habet, quod ἐγκέφαλον Dioscorides vocat, quia vis vitalis palmæ in illa parte tota consistit, ut hominis in corde. Serapionis vetus interpres *ciphilonem*, & *cor* in palma eamdem rem statuit. De bdellio: *Sed cifilo est cor istius arboris, & natura ejus est, sicut natura palmarum.* Item de palma: *Et est cifilo, & est cor palmæ interius album.* Vocat *cifilonem* pro cephalione. Ita enim Latini vocarunt recentiores ex Græco κεφάλιον, quod est capitulum. Κεφάλιον, *cephalio*: ut Δαμάλιον, *Damalio*, Damalionis. Palladius plantam palmæ *cephalionem* vocat, non *cephalonem*. Quia ea parte trunci, qua caput est, seritur & plantatur palma. Humiles palmas & χαμαιρρεπεῖς Siculi hodie vocant *cefalogni*. Cerebrum in capite, quod est totius corporis summum. Ita palmæ cerebrum in summo trunci vertice, quem & κεφάλιον dixere, Latini *cephalionem*, id est, caput. Vetus epigramma κρᾶτα appellat. De matre sua, & palma arbore ita loquitur Dactylus:

Ἄβρωτος κείνη πᾶσα ἀκρώνιος, οἷαι δ' ἔγωγε
τρωκτὸς ἅπας μοῦνον δ' ὑπὲρ ἄβρωτα φέρω.

Et sane ipsa palma nihil habet edule præter caput, id est, summum truncum, in quo cerebrum. Τὸ ἄνω, τὸ ἄκρον ἢ φοίνικος Theophrastus semper vocat. Ea pars est, unde rami omnes, & coma palmæ oriuntur, ac sese spargunt. In ea cor palmæ, idemque cerebrum, quod Dioscoridi ἐγκέφαλος dicitur. Male Guillandinus ἐγκέφαλον quasi ἔγκαρον dictum putavit, quo nomine veteres cerebrum vocarunt. Quæ summa est imperitia Hellenismi. Plinius lib. XVII. cap. XXIV. *Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem adfert, ut si quis pino cacumen auferat, vel palma. Sterilescunt enim, nec moriuntur.* Theophrastus: Ἴδιον δὲ τὸ περὶ τὸν φοίνικα καὶ τὴν πίτυν: ὅπου γὰρ ἂν κολουθῇ, ταῦτα οὐκ ἀποθνήσκει μὲν: ἄκαρπα δὲ γίνεται. Non dicit Theophrastus, si cacumen palmæ auferatur sterilescere, sed si quid ex ea amputetur & mutiletur. Ceterum de ea tantum palma loqui se profitetur, quæ in Græcia nasceretur. Quod enim ibi tardos & raros fructus ferat, ideo vel modica mutilatione, ne fructificent, impediri posse, quoniam in solo non suo veniunt. At in illis locis, ubi nasci amant, id fortasse non fieri, nec ramorum mutilatione sterilescere ibidem asserit: ἐν δὲ τοῖς οἰκείοις χώ-ραις ἴσως ἂν ἄκαρπα. οὐδὲ θαυμαστὸν οἱ μὴ ἀκαρπεῖ παντὸς ἐκεῖ κολούμενα. In natali solo non sterilescit recisa & deminuta. Immo alibi scribit, ubi de cultura palmæ agit, novellas quidem ferro non attingi, sed robustiores ramos circumcidi. Lib. II. cap. VIII. Hist. Νέοι μὲν ὄντες οὐχ ἅπτονται, πλὴν ἀναδοῦσι τὴν κόμην, ὅπως ὀρ-θοφυῇ καὶ ῥάβδοι μὴ ἀποκρεμῶνται, μετὰ δὲ ταῦτα περιτέμνουσιν, ἐπει-δὰν ἁδρὸς ἤδη γένηται καὶ πάχος ἔχῃ, ἀπολείποντες δὲ ὅσον σπι-θαμὴν τῶν ῥάβδων. Quæ Plinius sic reddidit: *Nec ferro attingunt ibi novellas, sed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia semipedales ramorum relinquentes truncos, qui alibi decisi necant matrem.* Non dicit Græcus auctor ramos gratia crassitudinis deputari, & ut crassiores evadant, sed tum demum quum crassiores facti sunt: ἐπειδὰν ἁδρὸς γένηται καὶ πάχος ἔχῃ. Cum robustior extiterit, & crassior factus sit. Plinius legisse videtur, saltem intellexisse quasi esset scriptum, εἰς πάχος ἔχῃ, ut crassitudinem accipiant. Σπιθαμὴν hic pro semipede accipit, quum duodecim digitorum mensura sit. Ita tamen etiam alias σπιθαμιαῖον *bipedalem* vertit. Alibi rectius *dodrantalem*. Vides palmæ cacumen auferri, & comam circumcidi relictis ramorum truncis dodrantalibus tantum, & in culturæ parte hoc poni. Non igitur sterilescunt palmæ dempto cacumine. Addit Plinius: *Qui decisi alibi necant matrem.* Certe si propius summitatem trunci decidantur, ita ut cerebrum attingatur, arbor tota emoritur. Duplici itaque modo cacumen in palma intelligitur, aut de comæ cacumine, quod absque pernicie arboris circumciditur ac deputatur, quæ etiam hac deputatione proficit: aut de cacumine trunci, in quo cerebrum est. Quæ sola decacuminatio necem adfert arbori. Hæc est ἀποκοπή, de qua loquitur Theophrastus lib. V de causis cap. XXIV, quam palmæ exitialem esse fatetur: περὶ δὲ τῆς ἀποκοπῆς καὶ τῆς κολούσεως ἐν ὀλίγοις, ἢ πεύκης, ἐλά-της γὰρ ἔτι φθείρεται: τὰ μὲν τὴν ἀποκοπὴν, ἐλάτη, πεύκη, πίτυς, φοῖνιξ. Statim explicat de qua ἀποκοπῇ intelligat τ

καλεῖται δ' ἀποκοπὴ ὅταν ἀφαιρεθείσης τῆς κόμης ἀποκόψῃ τις τὸ ἄκρον. Ubi comam abstuleris, si summum trunci cacumen præcidas, hæc ἀποκοπὴ perniciosa palmæ, & interitum fert. Cacuminis vero comæ amputatio nihil illi nocet. At κόλουσις, de qua sequenti capite tractat, alia est tam ab ἀποκοπῇ comæ, quam ab ἀποκοπῇ trunci. Mutilatio arboris ea voce significatur, quum rami ex trunco arboris defringuntur, & vi avelluntur vel cæduntur. Ista κόλουσις steriles reddit palmas, sed in Græcia tantum. Perperam Plinius de hoc genere κολούσεως *cacumen ablatum* interpretatus est, quod de cacumine comæ deputato, vel de trunci cacumine præciso tantum dici convenit. Deputatio comæ arborem juvat, & culturæ pars est. Præcisio trunci ea parte, qua cacumen est & cerebrum, arborem necat. Hoc est τὸ ἄκρον palmæ, & τὸ ἄνω & κεφαλὴ, vel κεφάλιον. In quo ἐγκάρδιον & ἐγκέφαλος. Corrigam heic insignem ejusdem Theophrasti locum ex lib. I de causis cap. 15: ubi plures prosequitur modos, quibus palma feratur: καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐὰν ἀποκόψας τις ἄνω φυτεύσῃ, καὶ βλαστάνειν ἐκ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου μόνον, ἀλλὰ καὶ κάτωθεν αὔξειν τὰς ῥίζας. Hæc nullum sensum, qui probari possit, efficiunt. Ait in Græcia præcisa summitate palmam solere seri. Hæc summa trunci pars est, qua cerebrum continetur, in quo vis vitalis omnis palmæ. Eoque præcisam plantabant, capite vel cerebro deorsum infosso. Ex ima autem illa parte ideo fruticabat potius, quia in cerebro virtus genitalis, & ex eo germina primum pullulant, & virgæ ramique emicant. Scribendum igitur: ἐὰν ἀποκόψας τις ἄνω φυτεύσῃ, βλαστάνει ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου μόνου καὶ κάτωθεν αὔξει τὰς ῥίζας. Nihil verius. In Græcia hoc tantum modo serebatur, trunci ea parte, cui cerebrum inest, defossa. In Babylonia, quæ regio apta palmetis, etiam tenerrimis surculis plantatis fruticabat. Eodem capite: ὁ δὲ φοῖνιξ ἀπὸ τῶν ῥάβδων βλαστάνει χώρας οἰκείας καὶ εὐφυίας, ἀπὸ δὲ τοῦ ἐγκεφάλου, διὰ τὸ ὑποκάτω μᾶλλον εἶναι εὔλογον. ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ τῶν ῥάβδων φύσις. Sed conjecturam nostram plane stabilit locus ex Historiæ lib. II. cap. VIII: ubi loquitur de φυτείᾳ palmæ, quæ trunco ipso fit: ἡ δὲ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ στελέχους, ὅταν ἀφέλωσι τὸ ἄνω, ἐν ᾧπερ ὁ ἐγκέφαλος. Ἀφαιροῦσι δὲ ὅσον δίπηχυ σχίσαντες τοῦτο, κάτω ἐρείσασι τὸ ὑγρόν. Spectas truncum præcidi in summo, ubi cerebrum est, eumque findi, ac depangi deorsum, in qua parte teneritas & humor cerebri. Plinius sic vertit: *Seruntur autem palmæ trunco duorum cubitum longitudine a cerebro ipso arboris fissuris diviso atque defosso.* Ita legendus hic locus ex veteri codice. Cerebrum ipsum arboris trunci summum est. Truncum præcidunt duorum cubitûm longitudine à summo: id defodiunt cerebro deorsum verso, & fissuris diviso. Longe corruptissima apud eundem Plinium eodem capite hæc verba de palma arbore: *Reliqua teretes atque proceræ, densis gradatisque corticum pollicibus, ut orbibus, faciles se ad scandendum orientis populis præbent, utilem sibi arborisque induvias circulum mira pernicitate tum homine subeunte.* Vitium lectionis & malam manum correctorum testatur vetus scriptura, quæ sic habet: *Densis tradatisque corticum pollicibus anclioribus faciles ad scandendum orientis se populis prabent utilem sibi arboremque inductis circulum, mira pernicitate cum homine subeunte.* Palmæ arboris caudex totus scaber est, & asper densis squamis per gradus dispositis & extantibus. *Pollices* vocat *acutiores* Plinius. Ita enim scribendum: *pollicibus acutioribus*: vel certe, *auctioribus*: id est, grandioribus. Nam *auctiorem* Plinius, Florus, Solinus pro ampliori ponunt & majori. Pollux: περὶ δὲ τοῦ φοίνικος ἐρεῖς, ὄρθιος, ὑψηλὸς, τραχύς. Propter illam corticis asperitatem & eminentes squamarum pollices faciles ad scandendum erant illæ palmæ. E contra Indicæ palmæ, quia leves sunt, difficiles admodum scandendo se præbent. Idcirco incisuris per corticem in orbem factis, & laqueis ad pedes aptatis eas scandunt indigenæ. Sequitur in verbis Plinii: *Faciles ad scandendum orientis se populis præbent utilem sibi arboremque inductis circulum mira pernicitate cum homine subeunte.* Ita veteres libri. Scriptum fuit *arboreque* pro *arborique*. Inde corruptum à librariis: *arboremque*. Totum locum sic scribo: *Faciles ad scandendum orientis se populis præbent, utilem sibi arborique inductis circulum, mira pernicitate tum homine subeunte.* Præter illam facilitatem, quam præbet scandentibus palmæ caudex ex illis unguibus squamatis per corticem dispositis gradatim, circulum etiam pedibus inducunt homines illi, qui eas scandunt, non tantum sibi utilem, sed arbori. Quod cum fecerunt, tum mira pernicitate subeunt: *inductis circulum*, ut *soleam inductus*, & Apulejo: *pedes soleis palmeis inductos*. De circulo, quem pedibus inducunt, qui palmas arbores scandunt, omnino accipiendum. Et veram ausim præstare Plinii lectionem. Cetera non præsto. Vereor quippe ne palmas Indicas cum Judaicis & Ægyptiis confundat. Istæ asperæ squamis gradatis densisque, ideo faciles scansioni. Nam gradus veluti dispositos habent. Quid igitur opus circulo inducto pedibus? Illæ contra totæ leves, & propterea admodum ardui & impediti ascensus. Quem ut expediant, laqueos pedibus inducunt, & corticem incisuris asperant in circuitu. Indicæ palmæ meminit Plinius, qui & Indos ex ea vinum conficere tradit. Sed eam ille non describit, nec quisquam veterum. Immo videntur putasse eandem cum Judaica. Quod falsum. Certum quippe in tota India non nasci palmam dactyliferam, nec caryotiferam. Modus scandendi dactyliferas longe diversus ab eo, quo scanduntur cocciferæ Indicæ. Plinius non discrevit. Pergamus in eo capite illustrando, palmisque demerendis. Plinius: *Mas in palmite floret, fœmina citra florem germinat tantum spinæ modo.* Legendum est, ut habetur in melioribus libris, *spicæ modo*. Nihil de spica habet Theophrastus eo loco, quem heic vertit Plinius, sed ex altero id adtexuit, qui extat lib. I de causis, cap. XXIV: ubi dicit palmam arborem germen emittere veluti spicam, cui fructus adpensus: οὐ γὰρ φύει ἀπὸ τῶν ἔσω ἢ νέων ἀλλὰ τῶν κυημάτων πρότερον ὥσπερ τὰ στάχυα περὶ τῶν σπερμάτων ἐκφαίνει. Ἐκ γὰρ τῶν ἐμβρύων ἐκφαίνεται καθάπερ στάχυς, ὁ ῥάβδος ἔχων περὶ ἑαυτῷ καρπόν. Hic palmes spicatus non ex annotinis, aut novellis palmæ ramis emanat, sed ex vetustis, & primo fructu racemosum totum involvit, deinde sese aperiens in solem prodit, & ejicit. Hæc ea, quam σπάθην & ἐλάτην Græci vocant, & φοίνικα. *Corticem palmæ* Latini appellant hanc elaten, quod est, corticeum palmulæ involucrum, dum in flore est. Diodorus φλοιὸν nuncupat, lib. II de palma loquens: τὰ μὲν γὰρ πάντα τὰς σπάθας ἔχει περικεχυμένας καὶ τῷ μέσῳ ἐκ λοιπῶν περιερρωγότος φλοιοῦ βοτρυώδη καρπὸν ἀνίησι. Disrupto illo cortice prodit ad solem fructus palmæ racemosus. Hesychius φλοιώδες appellat, & σεβένιον notat appellari: Σεβένιον τὸ ἐπ' ἄκρῳ φοίνικι φλοιῶδες γινόμενον. Quidam μασχάλην dixerunt. De eo enim puto intelligendum apud eundem Hesychium: Μασχάλιον κάναον φοινίκιον, μασχάλη γὰρ ἡ τοῦ φοίνικος ῥάβδος. Et μάσχαλος χιτὼν apud eundem. Panopolitano Zosimo τὸ κυβάθιον τοῦ φοίνικος dicitur. Horum κυβαθίων palmeorum fumo ad dealbandum utebantur chymici. Zosimus: ἡ δὲ κάμινος καιέσθω ξύλοις καὶ λεπτοῖς φοινίκων, κυβαθίων τῶν φοινίκων. Et paulo post: ὁ γὰρ καπνὸς τῶν κυβαθίων, τῶν φοινίκων πάντα λευκαίνει. Ex cinere etiam foliorum palmeorum, θαλλοὺς vocat, idem usus: καὶ ἡ σποδιὰ τῶν θαλλῶν τῶν φοινίκων. Paulo infra τὰ θάλλια τῶν φοινίκων appellat. Polluci θαλλὸς, τὰ φύλλα τοῦ φοίνικος. Nicomedes iatrosophista in Lexico: θαλλία, τὰ φύλλα τῶν φοινίκων. Aliud θαλλὸς de oleæ fronde. Ægyptiis hodie *talla* appellatur dactylus recens enixus & viridis. Cujus involucrum σπάθη, vel ἐλάτη Græcis veteribus, atque etiam φοῖνιξ, palmes nempe vel scapus spicatus, cujus usus unguentarius olim fuit ad spissanda unguenta, dum clausus adhuc erat, fructu cum maxime florente. Μεμυκὸς probat Dioscorides: φοῖνιξ ὅς ἐστιν ἐλάτη ἢ σπάθη καλοῦσι, περικεκαλυμμένος ἐπὶ τοῦ καρποῦ τῶν φοινίκων οἷον ἀνθοῦντων. Hæc σπάθη & ἐλάτη etiam Theophrasto. Alii σπάθην etiam vocarunt robustiorem ramum, ex quo prodibat σπάθη, qui aliis σπάδιξ indigetatur. Apud Herodotum Arabes arcus sibi faciunt ἐκ φοινικίνης σπάθης. Hæc σπάθη non est spica illa, de qua diximus, vel involucrum palmulæ, sed validior ramus, ex quo palmes fructifer exit. Fructus ipse idem quoque nomen habuit cum spathæ involucro Dioscoride teste: καὶ ὁ περιεχόμενος δὲ ὑπ' αὐτῇ καρπὸς ἐλάτη καλεῖται, ὑπ' ἐνίων δὲ βόρασος. Transpositum videtur pro βόσαρος. Arabice *beser*, vel *bussar*. Interpres

Avisenæ

Avisenæ *busurum* vocat. Ex Hebraïco est בֹּסֶר *bosér*, quod uvam acerbam, vel fructum immaturum significat. Arabes ita vocarunt palmulam nondum maturam. Ceterum à colore palmulis palmei, qui φοῖνιξ dicitur, color in equis *phœniceus* Latinis appellatus, idemque *spadix* & *badius*. Nam & σπάδιξ termes palmæ Græcis. Hic color φοῖνιξ etiam Græce dictus & equus φοῖνιξ Homero, qui Latinis spadix & phœniceus, sive badius:

Ὃς τὸ μὲν ἄλλο τόσον φοῖνιξ ἦν.

Ita etiam vocat Apsyrtus capite περὶ διπόδων καὶ μαλακοπόδων: καὶ οἱ λευκομέτωποι, καὶ οἱ λευκόρυγχοι, μάλιστα δὲ οἱ φοίνικες, ὅσοι τι τούτων ἔχουσι, πονηροί. Item Hierocles in proœmio: Οὐδ' αὐτοῖς διαφέρει τι τὸ μέλας ἀπὸ τοῦ φοίνικος. Ita legendum non φοινικοῦ. De coloribus equorum loquitur. Color huic ὁμώνυμος alius Græce quoque φοῖνιξ appellatus, Latine *puniceus*, qui exsuperantiam, ut loquitur Agellius, splendoremque ruboris significat. Ut diversus hic puniceus ab illo phœnicio, ita longe aliam habet originem. Utrumque tamen eodem nomine nuncupant Græci φοίνικα. *Puniceum* vero etiam φοινικοῦν. Sed mirum omnibus ferme auctoribus antiquis hos duos colores ex ὁμωνυμίας vocabuli confundi quum tantopere distent. Quis enim vidit *puniceos* equos, sive coccineos, nativo ac suo colore? At *phœniceos*, sive spadices, quos *badios*, vel *baios* vocamus, passim videre est. Agellius, sive Phavorinus apud Agellium utrumque eumdem facit lib. II. cap. XXVI. *ξανθὸς autem & ἐρυθρὸς, & πυῤῥὸς, & φοῖνιξ habere quasdam distantias coloris rufi videntur, vel augentes eum, vel remittentes.* Hic est Græcorum φοινικοῦς, Latinorum *puniceus*. Hunc ipsum colorem eodem capite cum spadice & phœniceo eundem esse statuit: *Nam phœniceus, quem tu Græce φοίνικα dixisti, noster est & rutilus & spadix phœnicei συνώνυμος, qui factus Græce noster est. Exsuperantiam splendoremque significat ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris non admodum sole incocti, unde spadici & phœniceo nomen est. Σπάδικα enim Dores vocant avulsum e palma termitem cum fructu.* Ita hæc legenda. Colorem equorum badiorum, qui phœniceus & spadix vocatur, eumdem cum puniceo & φοινικῷ facit. Et male utrumque à colore fructus palmæ nondum maturi dictum scisicit. Certe Libanius in comparatione palmæ arboris, & mali, palmulam nondum maturam phœnicei coloris esse dicit, hoc est, spadicis: maturam vero non unius coloris existere. Nam aliæ puniceæ fiunt, aliæ succinæ, aliæ purpureæ, aliæ etiam candidæ. Οἱ μὲν γὰρ φοίνικες ... καὶ χρώματι, καὶ τὸ πρῶτον μὲν τοῦ πλήθους οἷσιν ἐπώνυμοι. ... δὲ ... ἐρυθραίνονται, καὶ παρ' αὐτῶν φοινισσόμενοι. Clare distinguit colorem immaturæ palmulæ, qui φοῖνιξ est, id est, phœniceus, vel spadix, à colore maturæ rubro & puniceo τῷ φοινισσομένῳ. Non tamen omnes maturæ puniceæ evadunt. Immaturas dicit esse τοῦ πλήθους ἐπωνύμους, id est, nomine φοίνικας dici & reapse esse, phœniceas nimirum. Sed errare etiam puto, quod palmulas immaturas primo suo colore phœniceas esse vult. Siquidem virides sunt primum, non phœniceæ. Fefellit illum vox φοῖνιξ, qua fructus palmæ etiam vocatur. Atqui non sic dicitur quod sit colore phœniceo vel puniceo, sed cognominis est ipsius arboris, quæ φοῖνιξ appellatur, ut *ficus* tam arbor quam fructus solet nominari. A palmite igitur palmæ colorem φοίνικα, vel phœniceum dictum constat. φοῖνιξ Græce etiam termitem palmæ significat, vel σπάθην, ut ex Dioscoride constat. Pollux: ὁ μέντοι φοίνικος ὁ κλάδος ὁμώνυμος φοῖνιξ καλεῖται. Idem ergo & σπάδιξ. Unde & spadix equus, idem & φοῖνιξ. Sed & badius, quasi βάϊδος à βάϊς, quæ ramulum palmæ significat. Philargyrus: *Spadix & phœniceus est, quales sunt fructus palmarum, neque diluti satis coloris, neque nimium pressi.* Hinc tamen apparet phœniceum spadicem alium esse à puniceo. Nam phœniceum hic dicit neque diluti coloris esse, neque nimium saturi. At puniceus coloris rubri vegetissimi & exsuperantissimi, id est, ὀξύτατος vel teste Agellio, qui tamen de phœniceo hoc tradit, quod unice convenit puniceo lib. III. cap. IX de equo Sejano: *Eum equum fuisse dicunt magnitudine invisitata, cervice ardua, colore phœniceo, flora & comanti juba.* Sic legendum ex optimo codice. Sub finem capitis colorem eum explicans ita scribit: *Hunc equum Gabius Bassus vidisse Argis refert haud credibili pulchritudine, vigoreque, & colore exsuperantissimo, quem colorem nos, sicuti dixi, phœniceum dicimus, Græci partim φοίνικα, alii σπάδικα appellant: quoniam palmæ termes ex arbore cum fructu avulsus σπάδιξ dicitur.* In omnibus coloribus suus est vigor, & exsuperantia. Itaque & phœniceus equorum color alius est dilutior, alius saturatior, quem vulgo *badium obscurum* nominamus. Sed plane patet heic Agellium de phœniceo hujus equi colore idem omnino pronuntiare, quod de illo phœniceo, quem in differentiis & gradibus rubri coloris signandis summum tenere locum fecerat. His enim gradibus rubrum colorem Græcis vocabulis percensuit, ξανθὸν, ἐρυθρὸν, πυῤῥὸν, φοίνικα. Atqui hunc φοίνικα, *phœniceum* & *spadicem* esse Latine voluit, vigore & exsuperantia rubri coloris ceteris omnibus præstantem. Quod longe secus habet. Quippe hic *puniceus* & φοινικοῦς Græcorum, quo colore nullus unquam equus natus aut visus est nisi pictus fuerit, haud magis sane quam coccineus. Nam cocci color puniceus, hoc est, coloris rubri acutissimi. Purpuræ quoque rubræ tale lumen ad cocci nitorem accedens. Eam purpuram dicit Pollux φοινισσομένην ἐκ τῆς αὐγῆς πυρός, id est, splendorem cocci ex alio recipere dum radiis solis incenditur. Et φοινισσομένην βαφὴν vocat Tyriæ purpuræ tincturam. Hesychius: φοινικοῦν, πυῤῥὸν κόκκινον, αἱματῶδες. Profecto, ut puniceam vestem nemo spadicem, aut badiam diceret, ita qui badium equum punicei & coccinei coloris traderet, ludos omnibus præberet. Colores fructus palmarum varii sunt: alii lutei, alii punicei, alii purpurei. Sunt & candidæ palmulæ, sunt & nigræ. Et, ut Plinius cum Theophrasto prodit, non pauciores palmæ quam fico traduntur colores. Non igitur, quod quidam putare possent, puniceus color & φοινικοῦς à fructu palmæ puniceo & rubenti nomen invenit. Alias candidum quoque & nigrum colorem, sed & luteum eadem ratione φοίνικα & φοινικοῦν nuncupare quis posse videatur, quia his coloribus reperiuntur palmulæ. Duo sunt colores ὁμώνυμοι multum diversi φοῖνιξ *phœniceus*, & φοῖνιξ *puniceus*. Ita enim nominibus Latini discreverunt, qui Græce sunt indiscreti, nisi quod φοινικοῦν frequentius Græci dicunt & præcipue oratores, qui Latinis est *puniceus*. Sed poëtæ Græci & antiqui φοίνικα utrumque colorem indifferenter appellant, ut φοίνικι φαεινὸν apud poëtam τῷ φοινικῷ χρώματι λελαμπρυσμένον. Hesychius: φοίνικα, ἐρυθρῷ βάμματι: & φοῖνιξ ἵππος, *phœniceus* & *spadix*. Diversa tamen, sicut supra dicebamus, utriusque vocabuli origo. φοῖνιξ eum pro phœniceo & badio sumitur equorum colore, à palmulæ termite deducitur, qui & φοῖνιξ & σπάδιξ & baïs Græce vocatur. Isque color est, aut ei admodum adfinis, quem in aliis rebus, quam in equis *castaneum* nuncupamus, à colore castaneæ. Quidam ex Latinis inferioris ævi *castaneum* dixere. In capillis præcipue hic color obtinet, qui rufi sunt coloris, non nimium pressi, nec ultra modum saturi. φοῖνιξ vero color, vel φοινικοῦς, qui *puniceum* Latinis dedit, longe aliam habet originem. φοινὸς & φοίνιος, idem quod cruentus & sanguineus à φόνος, quod cædem significat. Hinc & φοίνιον pro rubro dixerunt. Hesychius: φοινὸν, πυῤῥόν. Suidas: φοινὸς, πυῤῥὸς, φόνιος. Idem & φοίνιος. Hesychius: φοίνιον, πυῤῥὸν, ἐρυθρόν. Idem: φοινίαι κίνναρος, πυῤῥαί. Dosiades: λιβάδεσσιν οἷα πάλχην ὑπὸ φοινήεσι τίγλεις. Idem & φοινήεις. A nomine autem φοινὸς verbum φοινίσσω, quod est cruento, & sanguine inficio. Homerus:

—— φοίνιξεν δ' αἵματι γαῖαν.

Hinc & pro rubro colore inficere passim accipitur. Suidas: φοινίξαι, αἱμάξαι, βάψαι, πυῤῥῶσαι, ἀπὸ τοῦ φόνου ἢ ἀπὸ τοῦ φοίνικος, ὅ ἐστι πυῤῥόν. Sed falsum de palma, & errat cum aliis, qui spadicem *phœniceum* cum *puniceo* coccino confundunt. Præterea verbum φοινίσσω non factum est à nomine φοῖνιξ, sed contra. Nam à φοινίσσω φοινίξω, φοῖνιξ. Ut αἱμάσσω, αἱμάξω, αἷμαξ: φυλάσσω, φυλάξω, φύλαξ, χαράσσω, χαράξω, χάραξ, & infinita hujus generis. Ergo φοινὸς & φοῖνιξ omnino idem,

idem. Et φοινία, ἐρυσίβη, *rubigo*. Græci quoque veteres eam Syriæ partem, in qua purpura optima tingebatur, φοινίκην ab eadem ratione videntur appellasse, & φοίνικας Tyri & Sidonis incolas, unde præstantissima purpura Tyria, quæ & *Sarrana* Latinis, quia *Sar* olim Tyrus. Ennius *Pœnos Sarra oriundos* dixit, id est, Tyro. *Pœni* origine sunt Phœnices, ut satis omnes sciunt. Græci sane veteres φοινοὺς etiam videntur vocasse populos illos, qui alii φοίνικες. Nam idem prorsus nomen φοινὸς & φοῖνιξ. Inde *Phœnices* populi quibusdam dicti φοινοί. Ex quo *Pœni*, qui oriundo Phœnices. Servius: *Pœni* κατ' ἀντίστοιχον φοινοί. Immo plane φοινοί, ut φοινίκεον, *pœniceum*. In veteri inscriptione: BELLO POENICIO, id est, Punico. Nam *Punicum* pro *Pœnico*, ut *punio* pro *pœnio* à pœna. Glossæ: *Pœni*, Ἄφροι, Φοίνικες. Inde φοῖνιξ διάλεκτος lingua Punica apud Apsyrtum cap. ⁊ ις. περὶ πηλῶν βοῶν: τὸ δὲ περὶ τὰς βόας συμβαῖνον πάθος, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸ βοήθημα, ἄριστα γέγραπται Μάγωνι τῷ Καρχηδονίῳ τῇ φοινίσσῃ διαλέκτῳ. A colore igitur tincturæ, quæ ibi primum reperta est, φοίνικας Græci appellavere, ut Αἴθιοπας & Μαύρους à colore vultus, quod nigri essent. Etenim Αἶθος antiqua lingua Græca niger, ut & Μαυρός. Sic Αἰθίοψ nomen quoque Græcum idem significans. Sed & Αἰγύπτιος. At *purpureum* dices à *puniceo* distat, purpureo autem Tyros & Phœnice laudata. Tibullus:

Africa puniceum, purpureamque Tyros.

Africæ proprium facit *puniceum* & Tyri *purpureum*. Illud puniceum Africanum coccinum est ex cocco Africæ. Plinius de cocco: *Gignitur & in Galatia, Africa, Pisidia*. Idem ergo plane puniceum τὸ φοινικοῦν cum coccinco. Sed & puniceum in purpura cernitur præcipue Tyria ac rubente. Tyrio *laus summa in colore sanguinis concreti*, Plinio teste. Sanguinis color φοῖνιξ vel φοίνιος. Nam id proprie significat. Apud poetam *vellera Tyrios incocta rubores* leguntur. Et Homero *purpureus sanguis* dicitur eidemque terra rubet sanguine: φοινίσσετο δ' αἵματι γαῖα. Hesychius φοινικοῦν interpretatur αἱματῶδες. Præterea purpuræ, quæ colligebantur in orientalibus littoribus, rubri coloris erant. Tales Tyriæ. Vitruvius: *Quod vero meridianis regionibus excipitur rubra procreatur potestate, & ideo hoc Rhodo etiam insula procreatur, ceterisque ejusmodi regionibus, quæ sunt proxima solis cursui*. Pollux de Tyria purpura φοινίσσειν dicit, & φοίνισσαν βαφὴν vocat: ὁ δὲ λίθος ἄρτι τὰ χείλη τοῦ κυνὸς αἱμάξας ἐφοίνιξεν. Et paulo post: ὁ μὲν οὖν Ἡρακλῆς πρῶτος γνώμων τῷ Τυρίῳ λόγῳ τῆς φοινίσσης βαφῆς. Et sub finem capitis de excellenti purpuræ colore, quæ radiis solis percussa splendorem nitoremque cocci acquirit: καὶ ἡ ἀκτὶς αὐτὴν ἀναπυρσεύει, καὶ πλείω ποιεῖ, καὶ φαιδροτέραν τὴν αὐγὴν ἐκφοινισσομένην ἐκ τῆς ἄνω πυρός. Vetus Poëta apud Hesychium: φοινήεις ἵππος, ipse interpretatur ἐρυθρόν. Non dubium inde nomen invenisse φοίνικας, eosdemque antiquitus quoque appellatos φοινούς. Quod satis testantur in Africa *Pœni*, qui Phœnices fuere, id est, φοινοί. Nec miror Græcos, qui ab auctore Phœnice Agenoris filio gentis nomen hujus deducunt. Ita solent in omnibus. Quæ nesciunt, ea fingunt. Eodem modo & Καρχηδόνα, cujus nominis evidentissime alia causa est, à quodam Tyrio Carchedone conditam voluere. *In his commentis priscos imitantur etiam recentiores Græculi, qui Αἱμίμοντα vocabulum mere Romanum ab Aemo monte factum, ipsi ab Αἱμιμόντῳ quodam eam provinciam tradunt appellatam, qui primus in illis locis regnarit. Zosimus Panopolitanus φοινικοπάστιλλον nominavit in ea æris temperatura, quam πίσσαν χαλκοῦ ξανθοῦ vocat: ἀπὸ λαβὼν ἀπὸ τοῦ φοινικοπαστίλλου, τοῦ ἐρυθροῦ, τοῦ λεγομένου νατὶφ ἐν Ἀραβίᾳ. Id vocabulum de nomine ipso *puniceum pastellum* videtur sonare. Nam Græci posteriores πάστιλλον, vel παστίλλιον appellant, qui Latinis pastillus. Videtur ea voce intelligere colorem illum quem vulgo vocitamus *Aurantiatum pastellum*, *orange pastel*, qui croceus est color in rubrum vel coccinum vergens. Alias *pastellum* simpliciter dicimus aliud genus coloris, quo cæruleum tingitur, is conficitur ex herba isatide, quam & ipsum vulgo *pastellum* appellant, quod contusa in pastillos digeratur. Græcis quoque recentioribus πάστελλος pro isatide ponitur. Græci Veterinarii capite DXXIII ad tussientes equos: αἰβζομίου γο ϛ'. νάπυος χρηστοῦ γο ϛ'. σμύρνης ... ά. κόστου ... β'. ... ...β'. παστέλλου ῥίζης ... ά. πιστάκια κεκαυμένα ... ϛ'. κινναμώμου ... ά. Ubi πάστελλος est isatis, quam vulgo Europæi fere omnes *pastellum* vocant. Arabes vocant *nil*, quo nomine & cæruleum colorem nuncupant. Inde & aliam herbam, quæ simili modo præparata similem colorem efficit, eadem appellatione impertiunt. In Gularatte ubi plurimum celebratur hujus herbæ ad tincturam industria, vocari ferunt *gali*. Eam rori marino similem de facie faciunt Linscotus & Paludanus: ocimo Garcias ex versione Clusii. Isatis nostra plantagini similia habet folia. Nec dubium porro quin veterum Ἰνδικὸν quod hodie ajunt inexploratæ inventionis esse, ex illa herba Indica parari solitum sit. Harundinum Indicarum esse prisci credidere. Nempe nesciebant quomodo fieret, aut unde sumeretur. Ex India allatum, & limo indurato simile, quum viderent, putarunt spumam esse harundinum adhærescente limo. Sic sericum quotidie videbant, atque utebantur, nec tamen ejus conficiendi rationem qualis esset, tenuerunt. Isatidem & Indicum eodem colore inficere ostendit Zosimus, βάπτει δὲ ... ... μίλτος Ἰνδικὸν καὶ ἰσάτιδος ῥίζα. Illud μίλτος Ἰνδικὸν est nil Indicum. Isatis nostras nil. Hoc *pastellum* cæruleum Narbonensium. Aliud pastellum luteum vel rubrum, quod φοινικοπάστιλλον Zosimo dicitur, Arabibus νατὶφ vocari ait. An ex voce Latina *nativus*? Latini rubrum colorem κατ' ἐξοχὴν dixere verum & nativum. Ut Græci ἀληθινὸν, unde *holovera* vestes & *verantia* rubia. Plinius inter nativi coloris lanas etiam rutilas, id est, ἐρυθρὰς recenset. Epiphanio inter genera hyacinthi ὁ νάτιβος refertur, qui inter roseum est & dilutiorem: ὁ δεύτερος ῥοδίνης, ὁ τρίτος νάτιβος, ὁ τέταρτος ὑδαρίτερος. Hic proprie color pastelli rubri: ἀπὸ φοινικοπαστίλλου τοῦ ἐρυθροῦ, τοῦ λεγομένου νατὶφ παρ' Ἄραψι. *Natef* tamen, vel *natif* Arabibus idem quod pastillus. Apud Avisenam lib. v. Tract. v. *Natif ad tussim* dicitur quod Galeno est κολλύριον βηχικόν. Bellunensis *nataf*, vel *natif* interpretatur rem condensatam in modum dactyli quæ deglutitur. Hoc erit ad verbum φοινικοπάστιλλον Zosimi, id est, pastillus in modum dactyli conformatus. Nam φοῖνιξ Græcis dactylus, fructus nempe palmæ arboris. Quod nomen hoc sensu tam vetustis quam recentioribus in usu fuit. Glossæ veteres, *palmula*, φοῖνιξ. Glossarium Græcobarbarum: Νικόλαοι, φοίνικες. Apud Apsyrtum & alios Hippiatros Græcos sæpe φοίνικες occurrunt pro palmulis, sive dactylis palmarum. Non igitur φοινικοπάστιλλον rubeum significat, sed oblongum instar dactyli pastillum. Ideo φοινικοπάστιλλον ἐρυθρὸν vocat Zosimus, id est, *pastellum rubrum*, qua adjectione non opus fuisset, si φοῖνιξ in eo composito significaret puniceum aut rubrum. Sic pastilli varia forma facti, rotundi qui τροχίσκοι, & κυκλίσκοι, & τροχοειδεῖς ἄρτοι Andromacho in theriace, alii ἀρτίσκους vocant. Sunt item oblongi, ut dactyli palmarum, vel ovali figura. Theomnestus ὑπομήκεις κολλύρας vocat de re Veterinaria. Pelagonius in eodem libro; κόψον καὶ ποίησον παστίλλους ὡσεὶ ᾠά. Hoc idem & *turunda* ex Græco τυροῦντος, τυροῦντα, quod est placenta caseata. Offas oblongas, quibus farciuntur gallinæ altiles, ita vocat Varro lib. III. de R. R. *Farciunt turundis ordeaceis*. Cato pro balanis ponit, vel ejusmodi κολλυρίοις longis & rotundis, quæ fistulis immitti possint. Cap. CLXVII. *Et si fistula erit, turundam introtrudito*. Hinc turundæ pro balanis, qui sedi supponuntur apud Marcellum Empiricum. Largus Scribonius *turundas*, ita enim legendum, non *rotundas*, similes esse ait illis offis, quas μαγδαλιὰς Græci vocant. Auctores Veterinarii μαγδαλιὰς sæpe vocant pastillos, ovi magnitudine & figura, quæ dantur equis transglutiendæ. Glossæ: *turunda*, κολλύρα, ἐγκρίτης. Confundit more illius sæculi κολλύρα & κολλύρια. Græcis κολλύρα & κολλύρια, parvi panes, sive pastilli. Ocularia medicamenta, sive ex metallicis fierent, sive ex succo & seminibus, in mortario trita ea forma redigebantur ac servabantur. Aëthyllus capite de collyriis: ἀποτίθεσθαι δὲ χρὴ μετὰ τὸ ἀναπλάσαι τὰ κολλύρια ἐν ἀγγείῳ χαλκῷ. Quæcunque ἀναπλάσσεσθαι apud Græcos dicuntur medicamenta, ea in pastillos conformata

mata intelligi par eſt. Hinc ὀφθαλμικὰ medicamenta dicta κολλύρια, quod in panes eſſent formata, vel à colore cineris, quo plerumque obſiti ſunt panes. Nam σπόδια pleraque oculis proficiunt, & ex his medicamenta ad oculos componuntur. Sed illud nunc magis probo. Sic dicebantur & ἀκόλια, quæ eadem ſunt atque κολλύρια. Etenim ἄκολος idem quod κόλλυρα, exiguus nempe panis. Dioſcorides de ebeno: ὁ δὲ ἐκ ταύτης ἐξ αὐτῆς ἀκόλιον χρῆται εἰς τὰ κολλύρια, βέλτιον ἐνεργεῖ. Ita ſcribendum, non ἀκόνιον, ut vulgo, quod nihili eſt. Et fruſtra ſe torquent medici noſtri in ea voce exponenda. Si quis inquit ex ebeno trito paſtillos fecerit, ad ocularia medicamenta efficacius proderit. Hic κολλύριον proprie dixit pro medicamento oculario. Ἀκόλιον vero eſt paſtillus compoſitus ex ebeno trito in mortario. Similiter hæc vox corrigenda apud eumdem Dioſcoridem in hæmatite: γίνεται δὲ καὶ κολλύρια ἐξ αὐτοῦ καὶ ἀκόλια πρὸς τὰ ἐν ὀφθαλμοῖς πάθη ἐπιτήδεια. Alibi dixit ἀκόλια ex ebeno fieri ad collyria, id eſt, oculorum medicamenta. Hic collyria & ἀκόλια ex hæmatite confici ſcribit oculorum malis proficientia. Certe κολλύρια & ἀκόλια eadem. Ridiculum eſt quod de aconio medicamento nugantur, ad cotem attrito, quaſi peculiari virtute polleant, quæ ad cotem attrita ſunt. Sed nec ſatis ſcio quid ſit *ad cotem atterere*. Ἀκόνη Græcis cos eſt. Ceterum ἀκόνη etiam pro mortario medicinali paſſim apud auctores ſumitur, terendis collyriis idoneo. Hoc ſenſu nullum non collyrium dici deberet ἀκόνιον, quia omnia teruntur in mortariis medicinalibus. Galenus in Hippocratem notavit ἀκόνην eidem Hippocrati ſignificare mortarium, item Theophraſto lib. VIII de plantis: Ἀκόνην ἐν τοῖς προειρημένοις τῷ περὶ διαίτης ὅτως ὀνόμασε τὴν θυίαν, ὀνομάζει καὶ ὁ Θεόφραστος ἐν τῷ περὶ φυτῶν ὀγδόῳ. Locus Theophraſti hodie extat lib. IX. Hiſtoriarum de ebeno: χρήσιμον δὲ πρὸς ὀφθαλμίας ἀκόνη τριβόμενον. Neſcio cur placuerit interpretibus vertere: *ad cotem tritum*. Nimirum intellexerunt ita ebenum ad cotem teri debere, ut oculis proficiat, quemadmodum attritu cotis exacuuntur ferramenta. Quod eſt ridiculum. Reddendum Latine fuit illo loco: *utile eſt oculorum medicamentis, mortario tritum*. Nec alio ſenſu cenſendus poſuiſſe hoc vocabulum Dioſcorides, quum de eodem ebeno ſcripſit: τριφθεῖσα δὲ ἐπ᾽ ἀκόνης ὑποκιρρὸς γίνεται, id eſt, *in mortario tritum rufeſcit*. Non, ut vulgo vertunt, *ad cotem trita*, vel in cote. Nec enim Latini *cotem* eodem ſignificatu uſurparunt, ut Græci ἀκόνην pro mortario. Atqui in ea etiam notione apud Græcos recentiores accipitur. Epiphanius de topazio: ἔχει δὲ ὁ λίθος δύναμιν τοιάνδε. τριβόμενος ἐν ἰατρικῇ ἀκόνῃ, ὡς ἐρυθρὸν ἀποδίδωσι κατὰ τὸ χρῶμα τὸν γλοιόν: *trita in mortario medicinali*. Ita enim vertendum. Sic Plinio lib. XXXV. cap. XXII. *Auctoribus cura fuere lapides mortariorum quoque nec medicinalium tantum, aut ad pigmenta pertinentium.* Ubi mortaria medicinalia ſunt ἰατρικαὶ ἀκόναι. Hoc etiam Plinium fefellit, qui ἀκόνην apud auctores Græcos ubi mortarium deſignat, ipſe pro cote aquaria accepit, qua gladii acutiantur lib. XXXVI. capite de hæmatite: *Experimentum ejus eſſe in cote ex lapide baſanite. Reddere enim ſuccum ſanguineum.* In Græco Sotaci fuit: ἐν ἀκόνῃ ἐκ λίθου βασανίτου. Ex eo enim lapide mortaria fiebant, ut idem Plinius aſſerit cap. XXII ejuſdem libri. Idem paulo poſt de genere quodam hæmatitis: *Tertium genus Arabici facit vix reddendis ſuccum ad cotem aquariam.* In Græco erat: πρὸς ἀκόνην, id eſt, ad mortarium, vel in mortario tritum. Ipſe accepit pro cote aquaria. Et paulo infra: *Naſci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte quæ fuerit ab radice nigrum colorem, ab altera croci.* Palam eſt in Græcis Sotaci fuiſſe: τριφθέντα ἐν ἀκόναις, id eſt, *tritum in mortariis*. Quod Plinius *attritum cotibus aquariis* eſſe voluit. Quod eſt ridiculum. Aquariæ cotes acuendo ferro erant, quæ aqua adſpergi inter acuendum poſtulant. In his optimæ Naxiæ. Aliæ fuere oleariæ, quæ oleo tangebantur. Omnes attritu ferrum acuunt. Galenus ἀκόνην & θυίαν jungit lib. IX de ſimplicibus medicamentis: περὶ πάντων δὲ ἐρῶ λίθων, ὅσοι τριβόμενοι θυίαις ἢ ἀκόναις, εἰς χυλὸν ἀναλύονται. Auctores Veterinarii Græci cap. CCCLXXXIII. Καὶ ἀναπλασσόμενον ἔσω ποιεῖ καλῶς ἀναλυόμενον ὕδατι ἐπ᾽ ἀκόνης καὶ οὕτως ἀπαλειφόμενον. Item capite CCCLXXXVII. Καὶ λεάνας ἐν ἀκόνῃ δι᾽ ὕδατος ὑπάλειφε. CCCLXXXIX. Καὶ ἀναπλασσόμενον ἐπ᾽ ἀκόνης καὶ ὕδατος ὑπαλειφόμενον ὠφελεῖ. Planum eſt ἀκόνης nomine omnibus his locis mortarium intelligi ex cote lapide factum, vel certe cotem mortarii vice terendis collyriis aptum, ut ſunt hodie, ac vocantur marmora, quibus colores ſuos terunt ac diluunt pictores. Sed & ἀκόνην pro omni mortario uſurparunt. Non tamen etiam Latini. Idem Plinius *coticulas terendis collyriis* alibi nominavit. Quo loco docuimus legendum eſſe *tuticulas* pro tudiculis. Gloſſæ: *Tuticula*, τορύνη: *tuticulo*, τορυνῶ. Aliud tamen τορύνη quam ἀκόνη vel mortarium. Plinius in Græco auctore legit ἀκόνια fieri ex lapide Thebaïco, id eſt mortariola. Ipſe ad verbum vertit coticulas. Hoc verum. Hæc de collyriis, ſive acoliis ocularis in mortario tritis, & in panes formatis. Alia κολλύρια certa forma figurata medicamenta, quæ in fiſtulas introduci poſſent, ex κόλλυρος voce facta, oblonga erant & rotunda. Certam eorum fuiſſe formam oſtendit clare Dioſcorides his verbis de chalciti: συρίγγας δὲ ἄγει ἐν κολλυρίου σχήματι ἐντιθέμενον. Hoc κολλύριον turunda eſt Catonis, & diverſum ab ocularis collyriis, quæ formam tantum panis vel collyræ accipiebant, ut ſervarentur. At κολλύρια illa locis, quibus indebantur, prodeſſe non poterant, niſi ea ſpecie facta eſſent, quæ facile in fiſtulam immitteretur. Quidam ea κολλύρια συριγγικὰ dixerunt, ut diſtinguerentur ab ocularis collyriis, quæ & ipſa quoque κολλύρια vitioſè appellata. Apſyrtus de re veterinaria capite τ6 κολλύρια συριγγικά. Vegetius vertit *collyria fiſtularia*, quæ ad menſuram fiſtulæ, in quam erant immittenda, ſemper aptabantur. Alia erant ὀφθαλμικά, quæ proprie κολλύρια, diverſi generis & formæ. Fiſtularia coluria formam plane referebant caudæ muris amputatæ, atque inde κολλύρια. Auctores Veterinarii cap. CCCXCI de coluriis fiſtularibus: ἀναπλάττεται κολλύρια τὰ μὲν ἐπιμήκη μύουρα, τὰ δὲ τροχοειδῆ. Illa ἐπιμήκη & μύουρα proprie dicta κολλύρια. At quæ τροχοειδῆ fiebant, ſimilia erant collyriis, quæ vere ſunt κολλύρια. Confudere hæc nomina recentiores, & κολλύρια tam oculorum quam fiſtularum medicamenta appellarunt. Idque ut facerent eo magis invitati ſunt, quod recens Græciæ ætas κολλύρια appellavit etiam parvas illas placentulas, ſive panes, quæ antiqua Græcia κόλλυρας vocabat. Suidas: κολλύρια τὰ κολοβὰς ἔχοντα οὐράς. Τῶν δὲ καὶ ἐπὶ ἄρτων καὶ ἐπὶ ἰατρικῶν φαρμάκων λέγεται. Manifeſto confundit κολλύρια & κολλύρια quæ panes ſunt. Idem κολλυρίων πέτρων στρογγύλων exponit, & κόλλυρας τὰ μὴ κί[illegible] ἔχοντα. Et Sidonio lib. II. Epiſt. II. *Magis rotundatis fulta coluriis, quam columnis invidioſa voluminibus.* Ubi omnes libri habent *collyriis*, ſcribendi ac loquendi more tum uſitato, quo κολλύρια & κολλύρια indiſcriminatim dicebant. At κολλύρια, pilæ ſunt, & *rotunda coluria* ex multis lapidibus compoſitæ rotundæ pilæ, non monolithæ ut columna. Ab ea forma & medicamenta κολλύρια. Idem κόλλυρον εἶδος ἄρτου & πλακοῦντος eſſe ait quæ & λάλαγγες dicebantur. Et vulgari lingua eadem eſſe κολλύρια dicit: καὶ ἐπιχωρίως λάλαγγα τὰ κολλύρια. Ceterum paſtilli & turundæ & coptaria eadem, & forma illa longiore & rotunda plerumque fiebant. Ut inſtar haberent dactyli, vel balani, κόλλυρες ὑπομάκεις dicuntur Theomneſto Hippiatro, pro κολλύρια. Hæc φοινικοβάλανοι Zoſimo, & Arabibus νατὲφ. Quod tamen pro certo coloris genere ponitur in ſpeciem paſtilli ejuſmodi conformato. Sed unde illud *nataf*, aut quid proprie ſignificat Arabibus? Hebræis נטף *nataf* eſt ſtillare. Unde נטף *nate*, quæ ex arbore myrrhæ ſtillat. Quidam gummi interpretantur. Et ſane myrrha concreſcit in arbore, ſicut gummi. Hinc נטפות & in numero multitudinis apud Eſaiam cap. III. XIX. נטפות. Quod alii torques, alii margaritas, alii vaſa interpretantur, in quibus ſtacte reponitur, vel opobalſamum. *Stalagmia* poſſumus ad verbum accipere, qua forma etiam reperiuntur uniones, velut guttæ aquæ cadentes, & tractim pondus ſuum ſuſtinentes. Inaures hac facie Græci vocarunt σταλάγμια. Alabaſtri quoque unguentorum haud longe abeunt ab ea figura. Profecto non male referunt formam balani productioris, vel φοι-

νικο-

πεμματίδιον Zosimi, quod Arabibus dici ait *nataf*. David Kimchi ad illum locum Esaiæ, ut me nuper monuit ἐξοχώτατος Grotius, notat Arabicam vocem *nataf* cum articulo Arabibus esse margaritum purum, aut bdellium purum, בדלח. Magis est ut à figura hoc nomen factum sit. Nam bdellium ex genere gummium est, quæ dum guttatim ex arbore fluunt, nunc rotundiore forma, nunc longiore & cylindrata concrescunt. Bdellium in offas convolutum erat, quod σφαιρίδιον mercatoribus dicebatur. Thus masculum, quod in rotunda grana suapte natura cogitur & concrescit ab eadem causa vocitarunt Græci σταγόνιαν. Hebræi *nataf* dicerent, Arabes *aatef*, aut *alnatef*. Sane bdellium & margaritas etiam ita nuncuparunt, quæ & ipsæ rutundæ, & forma interdum oblongiore. *Natef* vero apud Avicenam nomen est turundæ, vel coptarii longioris & rotundi ad instar dactyli, vel phœnicobalani. Νατὶφ quoque eo sensu apud Zosimum, qui φοινικοπάστιλλον vocat, id est, pastillum instar palmulæ. Sed hæc hactenus. Nunc persequamur historiam palmarum ex Plinio. Sequitur apud illum: *Utrisque autem prima nascitur pomi caro, postea lignum intus, hoc est, semen ejus.* Marem in palmite florere: fœminam autem citra florem germinare tantum spicæ modo dixerat planè juxta Theophrasti sententiam. De suo est quod hic addit: *Utrisque autem prima nascitur pomi caro.* Hoc falsum de mascula palma, nec Theophrasto proditum, cujus hæc verba: διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων καθὸ ὁ μὲν ἄῤῥην ἄνθος πρῶτον φέρει ἐπὶ τῆς σπάθης, ἡ δὲ θήλεια καρπὸν εὐθὺς μικρόν. Nihil ultra memorat, nec primam utrisque nasci pomi carnem ait. Quod, nec in mascula verum videtur ex toto. Quippe carnem non facit, utpote quæ nec βάλανον. Ideo Herodotus solas fœminas palmarum βαλανηφόρους appellat. Non ergo & mares. Et quamvis Theophrastus illo capite κάρπιμον statuat tam marem quam fœminam, sequenti tamen capite solam fœminam καρποφόρον agnoscit: φαίνεται δὲ ἀμφοῖν ἐστὶ τὸ ἄῤῥεν τοῖς θήλεσι βοήθειαν γίνεσθαι· θήλεα γὰρ καλοῦσι τὰ καρποφόρα. De palma & ficu loquitur. Sed hic magis in palma obtinet, fructus non ultra florem procedit, aut inutilis est. Major cedrus in duo genera dividitur: quæ floret, fructum non fert Plinio referente, frugifera non floret, sed fructum statim fert. Hæc fœmina, illa mascula. Hoc idem & in palmis usu venit. Mas qui floret, infrugifer: fœmina citra florem producit fructum. Pollux notat fructum maris palmæ vocari ψῆνα, fœminæ βάλανον lib. I. cap. XII. Ὁ δὲ καρπὸς ὁ μὲν τοῦ ἄῤῥενος ψὴν, ὁ δὲ τῆς θηλείας βάλανος. Herodotus, a quo habet, non hoc dicit, sed marem palmam in fructu ψῆνας habere, sicut caprificum. Ψῆνας autem culices: ψῆνας γὰρ δὴ φέρουσι ἐν τῷ καρπῷ οἱ ἄρσενες κατάπερ δὴ οἱ ὄλυνθοι. Ineptum igitur dicere culicem fructum esse maris palmæ, quæ in fructu culices gerit. Hesychius: ψῆνες, τὰ σπέρματα τῶν ἀῤῥένων φοινίκων: *semina masculorum palmarum.* Quid velit nescio, nisi hoc sit. Culices qui in caprifici fructu sunt, ex seminibus ejus nascuntur. Græci κεγχραμίδας vocant. Theophrastus de caprifici culicibus, qui ψῆνες dicuntur: γίνονται δὲ ἐκ τῶν κεγχραμίδων· σημεῖον δὲ λέγουσιν ὅτι ἐπειδὰν ἐκδύωσιν οὐκ ἔνεισιν κεγχραμίδες. Ubi ex caprificis exierint culices, nulla in ea semina reperiuntur. Quod signi est ex illis seminibus eos nasci. Hi ψῆνες pariter in palmæ fructu gignuntur. Ergo & similia habet semina, quibus isti edantur. Inde Hesychius semina ipsa pro culicibus, qui ex his oriuntur, accepit. Certe Herodotus eodem prorsus modo curari palmas fœminas, ut ficus asserit, & culices evolantes è maris palmæ fructibus inire fructus fœminæ palmæ, eosque ad maturitatem perducere, ac ne decidui fiant præstare, ideo fructum è masculis in arbore feminæ alligare. Verba ejus ita legenda ac distinguenda ex prima Musa, quæ vulgo non rectè habent. De palmis Babylonis loquitur: τῶν συκέων τρόπον θεραπεύουσι τά τε ἄλλα, φοινίκων τοὺς ἔρσενας καλέουσι, τούτων τὸν καρπὸν περιδέουσι τῇσι βαλανηφόροισι τῶν φοινίκων, ἵνα πεπαίνῃ τέ σφι ὁ ψὴν τὴν βάλανον ἐσδύνων, καὶ μὴ ἀπορρέῃ ὁ καρπὸς ὁ τοῦ φοίνικος. Prorsus eamdem rem facit palmam cum ficu, & eodem modo fructum ejus maturescere vult opera culicum, qui è mare palma egressi penetrant se in fœminæ fructum, præstantque ne decidat, atque ut citius maturescat. Theophrastus ἐρινασμὸν agnoscit, non πεπαινισμόν. Ficus quidem beneficio culicum, qui è caprifico exeunt, juvari affirmat, tum ad maturitatem fructus, tum ut tenax sit. In palma vero id perficere sexus rationem, & veluti coitum maris cum fœmina. Quod & ipsum tamen ὀλυνθάζειν dicebatur, ob analogiam quamdam. Ἀλλὰ γὰρ δὴ, inquit, ταῖς μὲν συκαῖς αὕτη βοήθεια· ταῖς δὲ φοίνιξιν αἱ ἀπὸ τῶν ἀῤῥένων πρὸς τὰς θηλείας· οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ ἐπιμένειν ποιοῦντες καὶ ἐκπεπαίνοντες ὃ καλοῦσί τινες ὀλυνθάζειν. Mas palma fœminæ hoc tribuit, ut fructus ejus non labatur, & maturescat. Ficis vero hoc dant culices è caprifico. Idem in utroque effectus, non ab eadem causa. Utrumque autem vocabant ὀλυνθάζειν ἐκ τῆς ὁμοιότητος. Sed hæc similitudo in effectu, non in causa. Nulli ergo ψῆνες in mare palma, ut in ea caprifico. Nec culices fructum fœminæ palmæ pertundunt & aperiunt insinuandi se gratia. In palmis quomodo id fieret explicat Theophrastus. Abscisso palmite ex mascula dum in flore est, florem ac lanuginem cum pulvere ipso concutiunt adversùs fœminæ fructum, & eum veluti inspergunt. Quo facto non decidit fructus ac maturescit: ὅταν ἀνθῇ τὸ ἄῤῥεν, ἀποτέμνοντες τὴν σπάθην ἐφ᾽ ἧς τὸ ἄνθος, εὐθὺς ὥσπερ ἔχει τόν τε χνοῦν καὶ τὸ ἄνθος καὶ τὸν κονιορτὸν κατασείουσι κατὰ τοῦ καρποῦ τῆς θηλείας. Quæ Plinius ita reddit: *Adeoque est veneris intellectus, ut coitus etiam excogitatus sit ab homine ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere insperso fœminis.* Non id tradit eo loco Theophrastus, interdum solum pulverem inspergi. Hoc sane μῖξιν ibidem vocat. Non defuere tamen, qui caprificos mares esse crediderint, & ficus fœminas, & ficus à caprificis sexus quoque ratione haud secus quam palmas ad fructum perficiendum ac retinendum juvari. Hesychius, ἐρινάδες, ὄλυνθοι ἢ συκαῖ ἄῤῥενες. Idem: ἐρινὸς θεὸς, ἢ σῦκος ἄῤῥην. Quod etiam indicare non obscure videtur Theophrastus de ficu & palma loquens: φαίνεται δὲ ἀμφοῖν ἐστὶ τὸ ἄῤῥεν τοῖς θήλεσι βοήθειαν γίνεσθαι. Θήλυ γὰρ γίνεσθαι τὰ καρποφόρα. Ἀλλ᾽ ἡ μὲν οἷον μῖξις. ἡ δὲ κατ᾽ ἄλλον τρόπον. In palmis mare & fœmina veluti coitus fit. In caprifico & ficu alio modo idem curatur. Quemadmodum autem Herodotus ψῆνας in palma mascula vocat, qui flores sunt, ita è contra quidem caprifici ψῆνας qui culices sunt, flores esse voluerunt. Hesychius: ψῆνες δὲ εἰσὶ τὰ ἄνθη τῶν ἐρινῶν, γίνονται δὲ ἐπὶ τῶν φοινίκων ἐρινοί. Fructus palmæ masculæ, qui nunquam maturescunt, videntur etiam quidam ἐρινοὺς appellasse à similitudine, & quod idem facerent, ad maturandum fœminæ fructum, ut ἐρινοὶ caprificorum in ficis fœminis. Plinius: *Caprificus vocatur è silvestri genere ficus nunquam maturescens, sed quod ipsa non habet aliis tribuens. Quoniam est naturalis causarum transitus atque vis, ut è putrescentibus gignatur aliquid, ergo culices parit.* Ita legendum ex vestigiis veteris codicis. Theophrastus: σαπρὸς γὰρ καὶ τῶν ἄλλων συμπαθῶν, καὶ ἐν τούτοις ζῳογονεῖ ἡ φύσις. Ad verbum hæc Græca convertit. Sequitur: *Hi fraudati alimento in matre, putri ejus tabe, ad cognatam evolant.* Sic quoque legendum ex optimo exemplari, in quo est: *ad cognata volant.* Alimento fraudati in matre, quoniam tota intus tabe putrefacta est. Græca Theophrasti: οὐκ ἔχοντες δὲ τροφὴν, ζητοῦντες τὴν οἰκείαν, φέρονται πρὸς τὰ ὅμοια. Plinius mox: *morsuque ficorum crebro, hoc est, avidiore pastu aperientes ora earum, atque ita penetrantes intus solem primo secum inducunt, cerealesque auras immittunt, foribus adapertis.* De sole nihil Theophrastus, sed de aere tantum. Quid sint cereales auræ nescio. Græca sic habent: διοιχθέντος δὲ τοῦ μέσου τὴν ὑγρότητα ἐκβόσκονται τὴν πλείω καὶ τῷ ἔξωθεν ἀέρι διδόασι, καὶ πόῤῥω διαπνεῖν ἐγγίνεται. Libri omnes meliores legunt, *cerales*. Puto scribi oportere: *aerialesque auras immittunt.* Vel certe: *aeralesque auras.* Idque certum. *Aeralis*, ut *sideralis* apud eumdem Plinium, *sideralis scientia.* Aliud enim *sidereus*. Sic *temporalis*. Per *aerales auras* aerem simpliciter intellexit. Non probo etiam qui corrigunt, *aperientes coria earum.* Libri omnes *ora*. Theophrastus κορυφὰς absolute dixit: οἱ γὰρ τῶν ἐρινῶν κρεμαννυμένων ψῆνες ἐκδυόμενοι κατεσθίουσι καὶ περαίνουσι τὰς κορυφάς. Sed ibi scribendum aio τετραίνουσι, id est, pertundunt: à τετρῶ, quod est, αὐτοῦ τετραίνω, ut φορῶ, φοραίνω; πεπῶ, πεπαίνω; τετρῶ, τετραίνω: πυρέττω, & πυρετταίνω, & similia. Inde ψηνίζεσθαι de his qui muliebria patiuntur, quos *percidi* Romani dicunt,

Οὐδεὶς κομήτης ὅστις οὐ ψηνίζεται.

Metaphora à culicibus caprificorum, qui ficus pertundunt, & ineunt. Nescio quare Turnebo placuerit vertere *caprificari*. Qui *culices rotundos* in versibus Adriani de Floro perperam de his ψυνὶ accipit, quum sint culices tabernarum, ut alibi docuimus. Plinius eodem capite de caprificatione: *Hoc quoque præstat ne decidant absumpto humore tenero, & cum quadam fragilitate ponderoso.* Innuit his verbis ficus ea de causa fructum labi ac fluere, quod nimio humore ponderosus fit. Ex verbis Theophrasti male acceptis eam hausit mentem. Philosophus lib. II de causis cap. XI agit de arboribus, quæ fructus amittunt ante maturitatem. In hoc censu refert ficum, palmam, amygdalam, malum, pyrum, & diversas omnibus assignat causas. Ficum id pati propter humorum intus conceptum, & spiritus cujusdam. Aliis id accidere propter nimiam fructus molem, pondusque fragili pediculo appensum, ut malo & pyro. Verba ipsa sic concepta: καὶ διὰ τὴν ἐπιπλέον ὑγρότητα ποιεῖ καὶ πνεῦματος ὥσπερ συκῆ, τὰ δὲ διὰ τὴν περιττὴν ἰσχνότητα, τὰ δ' ὅλως μείζω, ὥσπερ μηλέα καὶ ἄπιος. Plinius non consideratis his quæ adjecta sunt, ὥσπερ μηλέα καὶ ἄπιος, quæ præcedunt ad ficum transtulit, quasi propter humorem tenerum & cum quadam fragilitate ponderosum fructus deciduos habeat. At illud de pondere, & fragilitate pediculi amygdalæ mali & pyri proprium facit Theophrastus. Sed talis ubique Plinius. Unum adhuc addam de palmis Plinii locum, quem interpretes perperam sollicitant: *Cetera non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemora confirmant: circaque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visuque ipso, & pulvere etiam reliquas maritare.* Corrigunt in his postremis verbis: *& pulvere etiam illas maritare.* Poterant melius abstinere. Mens est Plinii, unum marem inter plures fœminas stantem, propiores quidem pæne ipso tactu maritare, quæ pronæ in eum nutant atque incumbunt blandioribus comis, reliquas vero longius scilicet remotas, afflatu visuque & ipso etiam pulvere, quem ventus indidem in eas defert, sibi maritas facere. Rectius etiam legeris ex optimo codice: *Cetero sine maribus non gignere fœminas.* Quas autem Plinius narrat blandioribus comis in marem pronas nutare, eæ sunt quæ in unam partem comas habent totas inclinatas, quas Diodorus eleganter faci comparat eventilatæ, & flatu percussæ, cujus in unam partem tota flamma convertitur: τὰ δ' ὑφ' ἓν μέρος ἔχοντα κεκλιμένας τὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς κόμας, σχηματισμὸν ἀποτελεῖ λαμπάδος ἀπηχθυσομένης. Ubi doctus interpres vertit: *ardentis formam lampadis ostentant.* Atqui si lampas sponte sua ardere sinatur, in rectum surgentem mittet flammam, nec instar efficiet palmæ comas suas in alterum latus nutabundas inclinantis. Λαμπὰς ἀπηχθυσομένη fax est, sive lampas, quam ventus percellit, aut flatus hominis eventilat, ita ut flammam ejus in alteram partem compulsen. Hesychius: ἠθυσσομένη, ῥιπιζομένη. Ἀιθύσσειν, κινεῖν. Σοφοκλῆς Σίνωνι. Motu ipso ventilabantur faces, ut magis arderent, & intermortuæ excitarentur. Poëta:

—— atque solent mota face crescere flammæ,
Quas videas nullo concutienti mori.

Hoc proprie αἰθύσσειν & ἀπαιθύσσειν λαμπάδα. Hinc illæ loquutiones crebræ apud poëtas, *quatere facem*, *quassare lampada*, quoniam moveri subinde & concuti debet, ne extinguatur. Quo motu ad eventilandam facem facto necesse est, modo in hanc, modo in illam partem flamma flatu pulsa procumbat. Talis forma illius palmæ.

Multa nux pinea, larga mellatio.] Ita reposuimus ex libris, vulgo erat: *Larga mella.* Plinius: *esse & copiam mellis.* Ubi copia mellis, ibi & mellatio. Nam sic dicitur *mellatio*, ut *olivatio* apud Columellam, pro olivarum collectione. Græci ἐλαιολογεῖν dicunt & ἐλαιᾶν, *olivare*, id est, olivas legere, vel stringere. Pollux: τὸ μὲν τοι δρέπειν τὸν τῆς ἐλαίας καρπὸν, καὶ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας ἐλαιολόγους, id est, *olivatores.* Sic *frondator*, qui frondes putat ac stringit. Plinius *mellationem* etiam dixit lib. XI. cap. XVI. *Quidam æstivam mellationem ad Arcturi ortum proferunt.* Et alibi passim. Græci μελιτουργίαν dicunt, ut de ipsis apibus, quæ mel prolixe faciunt εὐμελιτεῖν. Theophrastus lib. VI. cap. II de thymo loquens: καὶ τὸν ὅταν οἱ μελιττουργοὶ δῆλον εἶναι πότερον εὐμελιτοῦσιν ἢ οὔ: ἀλλὰ τὸ ἀπανθήσαντος οὐκ εὐμελιτεῖ. Ita legendus ille locus. Florente thymo magna mellis est copia apud Atticos, quia ex ejus flore mel colligunt apes. Alias ubi defloruit, non æque felix proventus. Ita illa exponenda sunt verba. Plinius de thymo: *Floret autem circa solstitia, cum & apes decerpunt, & augurium mellis est. Proventum enim sperant apiarii large florescente eo.* Εὐμελιττεῖν de larga mellis copia, ut εὐετεῖν. Et εὐμελιτία, ut εὐετία, larga mellis annona. At *mellatio*, ἡ μελιτουργία, est vindemia mellis. *Larga mellatio*, εὐμελιτία.

Pag. 63. F. *Amnes siluris piscibus abundantes.*] Non satis dixit, & perperam omisit, quod ad rem plurimum facit. Plinius: *Papyrum quoque & siluros in omnibus gigni.* Per hoc innuere voluit auctor, eadem omnia in illis amnibus gigni quæ in Nilo. Nam papyrus Nili amnis peculiaris frutex: æque & silurus illius amnis piscis proprius. Idem Plinius lib. V. cap. IX in lacu Æthiopiæ Nilide pisces reperiri ait alabetas, coracinos, siluros, crocodilum quoque, & eo argumento probatum ostendit ex illo lacu ortum habere Nilum, quia omnes illi pisces Nili familiares. Strabo lib. XVII inter Nili pisces, quos ἰδίους καὶ ἐπιχωρίους χαρακτῆρας habere scribit, etiam σιλοῦρον recenset: Οἷα δ' ὀξύρυγχος, σιλοῦρος, κίθαρος, θρίσσα κορακῖνος. Ubi notabis σιλοῦρον Græce vocari, quod ita scilicet ab Alexandrinis nominaretur. Dioscorides quoque σιλοῦρον Græce dixit. Juvenal. Sat. IV de Crispino Alexandrino:

Nunc princeps equitum, magna qui voce solebat
Vendere municipes Pharia de merce siluros.

Sic legendus hic versus. Antiquum hujus loci mendum est, *Farta de merce* pro *Faria de merce.* Hinc omnes libri partim *farta* legunt, partim *fracta*, aut *farcta.* Vetus interpres agnoscit *fracta*, & interpretatur *fracto vase sardarum.* Quod est ridiculum. Faria merx, siluri, Nili pisces. Eos vocat municipes Crispini, quia is Alexandrinus. Sic eadem Satyra *patriam Crispini papyrum* vocat, id est, municipem:

Succinctus patria quondam Crispine papyro.

Et alibi Creticas lagenas *municipes Jovis* appellat Sat. XIII.

—— de littore Cretæ
Passum, & municipes Jovis advexisse lagenas.

Ita plane hoc loco de Faria merce siluri, *municipes Crispini.* Martialis:

Cadmi municipes ferat lacernas.

Tyrias lacernas intelligit. Plinius lib. IX. cap. XV silurum Nili inter eos pisces amnicos, qui maximi evadunt, numerat. Locus autem sic legendus est, qui distinctis capitibus vulgo secatur ac diducitur, pravaque insuper laborat interpunctione ac lectione: *De singulis alias dicemus. Nunc enim natura tractantur insignium præcipua magnitudine. Thynnum invenimus talenta quindecim pependisse. Ejusdem cauda latitudinem duo cubita & palmum. Fiunt & in quibusdam amnibus haud minores. Silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado inertia pinguescens ad mille aliquando libras.* Silurum Nili inter pisces fluviatiles ponit, qui in spatium enorme grandescunt. Mirum cur non potius *latum.* Sane & λάτος Nili piscis, quem in tantam magnitudinem excrescere produnt, ut ducentas pendat libras. Athenæus lib. VIII. Οἱ δ' ἐν τῷ Νείλῳ ποταμῷ γινόμενοι λάτοι τὸ μέγεθος ὡς εἶναι καὶ ὑπὲρ διακοσίας λίτρας ἔχοντες. Simillimum esse ait ibidem glani Danubii: ὁ δὲ ἰχθὺς οὗτος λευκότατος ὢν καὶ ἥδιστός ἐστι, παραπλήσιος τῷ κατὰ τὸν Ἴστρον γινομένῳ γλάνιδι. Plinio γλάνις semper vertitur Latine *silurus.* Nam quem Aristoteles γλάνιν appellat, ubique Plinius *silurum* vertit. Sequenti cap. ejusdem libri: *Fluviatilium silurus canicula exorta sideratur, & alias fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere Cyprino putant.* In Rigaltiano codice scribitur: *& alias semper per fulgure.* Scribe: *& alias semper per fulgura sopitur*, id est, fulgurante & tonante cælo. Aristoteles: οἱ δὲ γλάνεις, οἱ ἐν τοῖς ποταμοῖς μάλιστα διὰ τὸ μετέωρον νεῖν ἀστροβλῆτες γίγνονται καὶ ὑπὸ βροντῆς σφοδρᾶς καροῦνται, id est, *& a majore tonitru soporatur.* Hæc enim est σφοδρὰ βροντή. Eodem capite σφακελισμὸν, gravis & impetibilis morbus. Non igitur quolibet tonitru soporatur glanis, sed vehementiore tantum ac majore. Quod Plinius non reddit. Idem cap. LI. *Silurus masculus solus omnium edita custodit ova;*

ſæpe & quinquagenis diebus, ne abſumantur ab aliis. Hoc Ariſtoteles de glanide tradit lib. VI. cap. XIV. Διὸ παραφυλάττει ὁ ἄῤῥην καὶ τεσσαράκοντα καὶ πεντήκοντα ἡμέρας, ὅπως μὴ καταφθείρηται ὁ γόνος ὑπὸ τῶν παρατυχόντων ἰχθύων. Ergo Græcorum γλάνις Plinio *ſilurus* dicitur. Gloſſæ capite περὶ ἰχθύων: *ſilurus*, γλάνις. Aliæ gloſſæ anecdotæ; γλάνιος, *ſilurus*. Diverſi autem σίλουρος Græcis & γλάνις. Athenæus loco ſupra citato, ubi meminit Nilotici lati, qui glanidi Danubii ſimilis eſt, mentionem addit Niliacorum piſcium inter quos & σιλούρους nominat. Silurus itaque Plinii, quem in Nilo maximum exiſtere dicit, latus eſt glanidi ſimillimus, quem glanidem ſemper ſilurum ille interpretatur. De eodem ſiluro, qui glanis eſt, ibidem hæc ſcribit: *Silurus graſſatur ubicunque eſt, omne animal appetens, equos innatantes demergens, præcipue in Mano Germaniæ amne. Protelis boum in Danubio extrahetur, porculo marino ſimillimus.* Ita hæc legenda & interpungenda. Vulgo corrigunt: *Et in Danubio mario extrahitur.* Ut mario ſit nomen piſcis, qui in Danubio extrahitur protelis boum. Sane in optimo codice ſcribitur: *In Danubio mari extrahitur.* Sed illud *mari* repetitum ſuſpicor ex ſequenti, *porculo marino ſimillimus.* De eodem ſiluro loquitur, qui Danubii familiaris, & extrahitur protelis boum. Qui Athenæo ἴσος γλάνις vocatur. Longe alius σίλουρος Nili. Utrumque Plinius confundit, & iſtum Nili pro ſiluro accepit, quia ſimilis eſt glanidi ſiluro. Diverſus porro ab utroque Auſonii ſilurus in Moſella, innoxium animal, ut hi verſus oſtendunt:

Hic tamen hic noſtra mitis balæna Moſella
Exutio procul eſt: magnoque honor additus amni.

At ſilurus Danubii, qui eſt glanis, innatantes equos ſæpe demergit. Ariſtoteles glanim ἀγκιστροφάγον facit, cui & ὀδόντας σκληροτάτους tribuit. Subſcribo autem ſententiæ doctorum hominum, qui ſturionem eſſe volunt Auſonii ſilurum. Vox *ſturio* tranſpoſita una litera fortaſſe deflexa ex *thurſio.* Licet non idem ſit ſturio qui veterum thurſio. Plinius delphinis ſimilem ait: *Delphinorum ſimilitudinem habent qui vocantur thurſiones. Diſtant & triſtitia quadam adſpectus. Abeſt enim illa laſcivia. Maxime tamen roſtris caniculArum maleficentiæ aſſimilati.* Sturioni quoque roſtrum porrectius. Male phocænam Scaliger putat eſſe thurſionem. Delphinorum hic habet ſimilitudinem. Auſonius ſilurum ſuum, qui putatur eſſe ſturio, delphini aſſimilat, & vocat amnicolam delphina:

Nunc pecus æquoreum celebrabere magne ſilure,
Quem velut Actæo perductum corpora olivo
Amnicolam delphina reor.

Sturionem corium habere ſignificat ita læve, & ejus ferme coloris, quaſi ſi oleo unctum eſſet. Non tamen delphini ſimilis ſturio. Silurum ab Hiſpanis ajunt *ſuillo* vocari hodie. Iſidorus Hiſpalenſis tradit porculum marinum vulgo appellatum ſua ætate *ſuillum.* Idem nomen eſt. *Suillum* etiam vocarunt ichneumonem, ut ſupra oſtendimus. Plinius ſilurum Danubii porculo marino ſimillimum eſſe prodit. Diverſi tamen ſilurus Plinii, quem glanim eſſe conſtat, à ſturione qui ſilurus eſt Auſonii. Glanis maleficus piſcis rapto vivit. Os illi vaſtum ac robuſtis armatum dentibus. Sturioni contra parvum ac pæne nullum, inter piſces maxime innocens. Loco oris exiguum foramen habere ſcribit Cardanus, quo udum ſugit. Scaliger Julius exercitatione CCXVIII ſturionem veteribus eſſe dicit oxyrynchum, eo argumento quod Circaſſi ceterique Mæotidis accolæ oxyrynchum nominent, glutenque quod eo fit, *collaxyrychi* ab illis dicitur. Idem tamen eodem loco aſſentitur Rondeletio exiſtimanti ſturionem eſſe acipenſerem. Sic acipenſer idem eſſet cum oxyryncho, uterque idem cum ſturione noſtro. Ὀξύῤῥυγχος dictus ab eo acumine roſtri. Si roſtrum tale ſturioni, non tamen inde ſequitur ſturionem eſſe oxyrynchum. Omnes piſces acuto roſtro vocari poſſunt ὀξύῤῥυγχοι. Hac ratione ſturio etiam ὀξύῤῥυγχος. Sed non ille oxyrynchus, qui hoc nomen proprium habuit. Maleficum quippe animal, ut ex hoc verſu patet:

--- σὺν ἐδωδαῖς θηρὸς ὀξυῤῥύγχου.

At ſturio prorſus innox. Scaliger filius vult eſſe lucium noſtrum. Et ille etiam ὀξύῤῥυγχος, non tamen veterum *oxyrynchus* ſic proprie dictus. Inter piſces Nili peculiare ὀξύῤῥυγχον Strabo & Athenæus recenſent. Hoc ſcimus tantum. De ejus jecore mira tradit Plinius lib. XI. cap. XXXVII. *Jecur vetuſtatis maxime patiens. Centenis durare annis oxyrynchon exempla prodidere.* Verba illa in vulgatis corruptiſſima. Sturionem autem non eſſe veterum acipenſerem, quæ Rondeletii ſententia eſt, præter alia argumenta, hoc etiam vinci poteſt. Acipenſer marinus tantum, at ſturio marinus & fluviatilis. Plinius lib. XXXII. cap. XI. *Amni tantum ac mari thynni, thynnides, ſiluri, coracini, percæ. Peculiares autem maris, acipenſer, aurata,* &c. Præterea quidam veterum ἔλοπα Græce dici acipenſerem tradiderunt. Elops autem ſquamis tectus, ſturio corium habet, ſquamiſque caret. Fac acipenſerem non eſſe elopem, & falli qui eumdem faciunt, non uſque eo tamen proceſſiſſe hanc hallucinationem putandum eſt, ut piſcem ſquamoſum, & ſquamis carentem eumdem crediderint. Oportet igitur aliquam ſimilitudinem fuiſſe inter ἔλοπα, & acipenſerem. Si elops non eſt ſturio, ne acipenſer quidem erit. Plinius lib. IX. cap. XVII. *Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer, unus omnium ſquamis ad os verſis, contra aquam nando meat.* Hæc mendoſa, quod ait contra aquam nando meare. Si maris tantum peculiaris hic piſcis, in mari ſi forte locum non habet hoc *contra aquam*, ſed in amnibus magis. Deinde piſces omnes amnium, ut plurimum contra aquam nando meant. Non igitur hoc proprium eſſet acipenſeris unius. Omnino legendum, ut etiam in libris habetur: *ſquamis ad os verſis contra quam in nando meat.* Piſces omnes ſecunda ſquama natant. Solus acipenſer in nando meat contra quam habet ſquamam. Nam ad os verſa eſt. Nigidii verba de acipenſere in mente habuit Plinius, quæ apud Macrobium extant citante Sammonico: *Cur alii piſces ſquama ſecunda, acipenſer adverſa ſit.* Sic idem Nigidius apud Agellium eteſias *ſecundo ſole flare* dixit, qui non flant contra ſolem, ſed ex ea parte unde ſol, veniunt. Ita acipenſer qui verſis ad os ſquamis tectus eſt, non ſecunda ſquama natat, ſed adverſa. Rarum inventu acipenſerem ætate ſua ſcribit Plinius, & tamen in pretio non fuiſſe miratur. Cicero raro admodum capi hunc piſcem tradit de Fato: *allatus eſt forte Scipioni acipenſer, qui admodum raro capitur, ſed eſt piſcis, ut ferunt, inprimis nobilis.* Martialis quoque rarum facit hunc piſcem, & ſolis Imperatorum menſis dicatum:

Ad Palatinas acipenſem mittite menſas:
Ambroſias ornent munera rara dapes.

Non longe ille ab ætate Plinii, immo ferme eadem vixit. Acipenſer quantopere tum commendaretur, illi verſus indicant. Mirum igitur qui Plinius ſcripſerit nullo in honore fuiſſe ſuo tempore. Sammonicus apud Macrobium teſtatur præcipuam huic piſci auctoritatem fuiſſe in convivio Cæſaris, & à coronatis miniſtris cum tibicine introferri ſolitum dicit. Plinii etiam meminit; nec in dubium revocat quin verum ſit, quod ab illo dicitur de hoc piſce, parvum ei honorem habitum ſuo ævo. Verba Sammonici: *Plinius, ut ſcitis, aduſque Trajani Imperatoris venit ætatem. Nec dubium eſt quod ait nullo honore hunc piſcem temporibus ſuis fuiſſe, verum ab eo dici. Apud antiquos autem in pretio fuiſſe ego teſtimoniis palam faciam, vel eo magis quod gratiam ejus video ad epulas quaſi poſtliminio rediſſe.* Immo non rediit, ſed ſemper fuit. Diſerte quippe teſtatur Martialis, qui Trajani imperio vixit, hunc cœnis imperatoris ablegandum eſſe, utpote qui plebei palati non eſſet, qui & rarum fuiſſe innuit. At ſturio noſter minime rarus. Apparet acipenſerem parum cognitum vulgo fuiſſe Plinii temporibus. Dubitatum porro etiam veteribus, quomodo Græce vocaretur Latinorum acipenſer. Archeſtratus apud Athenæum galeum Rhodienſem eſſe voluit. Lib. VII. Ἀρχέστρατος δὲ ὁ τὸν αὐτὸν Σαρδαναπάλῳ ζήσας βίον περὶ τοῦ ἐν Ῥόδῳ γαλεοῦ λέγων, τὸν αὐτὸν εἶναι ἡγεῖται τῷ παρὰ Ῥωμαίοις μετ' αὐλῶν καὶ στεφάνων εἰς τὰ δεῖπνα προσφερομένῳ ἐστεφανωμένων καὶ τῶν φερόντων αὐτόν, καλούμενον δὲ ἀκιπήσιον. Ita legendum. Ἀκιπήσιος eſt *acipenſis.* Sic vocat Martialis. Ita λαρήσιος apud eumdem eſt *larenſis*: λυκήσιος, *lucenſis*: κιρκήσιον, *circenſe.* Et paulo poſt: Ἀππίων δὲ ὁ γραμματικὸς ἐν τῷ περὶ τῆς Ἀπικίου τρυφῆς τὸν ἔλοπα καλούμενον τοῦ-

τὸ φησὶν εἶναι τὸν ἀκιπήσιον. Hunc acipenſem eſſe ait. Duæ igitur hæ veterum opiniones ſuper acipenſere Romano, Apionis & Archeſtrati. Hic galeum eſſe Rhodienſem, ille elopem. Apionem plerique ſequuti ſunt. Ovidius:

Et pretioſus elops noſtris incognitus undis.

Elops Rhodi optimus, ut & galeus. Plinius cap. LIV. *Rhombus Ravennæ, muræna in Sicilia, elops Rhodi.* Varro in Satyra περὶ ἐδεσμάτων. *Oſtrea Tarentina, pectunculus Chius, elops Rhodius.* Archeſtratus elopem etiam commendat Syracuſis captum:

Τὸν δ' ἔλοπ' ἐσθὲ μάλιστα Συρακούσαις ἐνὶ κλειναῖς
Τόν γε κρατιστεύοντα.

Ennius Surrentinum laudat in Hedypatheticis:

Surrenti elopem fac emas.

Cur igitur dixit Ovidius elopem mari Romano incognitum? Hoc argumento Plinius probat elopem non eſſe acipenſerem, lib. XXXII. cap. XI de Ovidiano illo verſu: *elopem quoque eſſe dicit noſtris incognitum undis, ex quo apparet falli eos, qui eumdem acipenſerem exiſtimaverunt.* Ἔλοπα quidam Græcorum eumdem eſſe cum anthia, & ſacro piſce cognominato volunt, alii diverſum. Athenæus ſententiam Archeſtrati non probat cenſentis acipenſerem galeum eſſe Rhodienſem, quia acipenſer parvus ſit & porrectiore roſtro: ἀλλ' ἔστι μὲν μικρὸς καὶ μακρορυγχότερος ἐστί, καὶ τῷ σχήματι τρίγωνος, ἐκεῖνος μᾶλλον. Non igitur poteſt eſſe noſter ſturio, qui facile maximus eſt omnium piſcium amnicorum. Et ex mari venit, unde *æquoreum pecus* Auſonio dicitur. Acipenſer vero marinus tantum piſcis, & minor galeis. Cum multa ſint galeorum genera, Archeſtratus galeum alopecian pro acipenſere accipiebat, ut hi verſus ejus declarant:

Ἐν δὲ Ῥόδῳ γαλεὸν τὸν ἀλώπεκα κἂν ἀποθνήσκειν
Μέλλῃς ἂν μὴ σοι πωλεῖν θέλῃ, ἅρπασον αὐτὸν
Ὃν καλέουσι Συρακόσιοι κύνα πίονα.

Dicit à Syracuſanis vocari pinguem canem, hunc galeon. Sane Latini *catellos* vocarunt γαλεοὺς piſces, ut mirer cur Gazæ placuerit *muſtellos* reddere. Optimæ gloſſæ nondum editæ capite de piſcibus: γαλεοί, *catelli*: γαλεός, *catellus*: πετραῖος, *ſaxatilis.* Gloſſæ editæ: *rubri*, ἐρυθρῖνοι: *catelli*, γαλεοί: *oclata*, μελάνουρος. Item in aliis: γαλεὸς ἰχθύς, *catella.* Ridiculi etiam illi, qui γαλεοὺς apud Athenæum Latine verterunt *ſqualum.* Quod vocabulum nihili eſt ex Plinii mendoſo loco ſumptum lib. IX. cap. XXIV de piſcibus marinis, qui pro ſpina cartilaginem habent, his verbis: *quo in numero ſunt ſquali quoque, quamvis non plane.* Turnebus legebat *galei* ex veteri libro, quem dicit habuiſſe *ſqualis.* Nihil variant noſtri, ſed tamen ſcribendum: *quo in numero ſqulli quoque.* Ita ſcriptum fuit antiquitus pro *ſcylli*, οἱ σκύλλοι. Sic *Quetini* pro Cytini. *Quizicas* pro Cyzicas: *triquinon* pro tricynon τρίκυνον, & *quibiaris* apud Arnobium pro *cybiariis* qui cybia vendunt: & alia ſexcenta. Scylli, vel σκύλλοι ſunt galei, quos Latini *catellos* vocarunt, ut Græci σκύλακας. Heſychius: σκύλλον τὸν κύνα λέγουσι. Inde diminutivum σκύλαξ, & σκυλάκιον. Ita enim ſæpe ſcriptum offendi in libris antiquis pro eo quod vulgo ſcribunt σκυλάκιον. Cap. CIƆLXXXVI. Σκύλλακα ἀρξάμενον ἐσθίειν. In ſequentibus σκύλλον vocat, & σκύλλιον. Ita enim libri. Ariſtoteles lib. VI. cap. X. Hiſt. Animal. inter genera galeorum numerat & σκύλια. Sed reponendum σκύλλια, id eſt, catellos. Τὰ μὲν οὖν σκύλλια καὶ αἱ βατίδες. Et paulo poſt: τοὺς μὲν οὖν σκύλλους οὓς καλοῦσί τινες νεβρίας γαλεούς. Sic etiam legendum apud Athenæum, ubi ex eodem Ariſtotele enumerat ſpecies galeorum: Ἀριστοτέλης δὲ εἴδη αὐτῶν φησὶν εἶναι πλείω, ἀκανθίαν, λεῖον, ποικίλον, σκύλλον, ἀλωπεκίαν. Atqui alopecian galeon etiam canem, hoc eſt, σκύλλον vocabant Syracuſii, κύνα πίονα. Latini omnes galeos *catellos* dixerunt. Ariſtoteles loco, quo ſupra, ἀλώπεκα ſimpliciter appellat galeon alopecian: τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβαίνει ἡ φύσις καὶ ἐπὶ τῶν ἀλωπέκων. Male & ambigue reddunt: *Idem & generandi modus eſt, & vulpeculis.* Immo: *Galeis vulpeculis.* *Squalli* vero apud Plinium alio loco leguntur, ubi debeat legi *ſquati* lib. IX. cap. LI. *Squali circa æquinoctium.* Scribendum: *ſquati.* Ita libri. Quod jam vidit & Turnebus. Intelligit rhinam Græcorum. Idem Plinius lib. XXXII. *Rhina, quem ſquatum vocamus.* Atque ita exponunt gloſſæ. Hi ſunt galei, ſive catelli, quos acipenſes eſſe Romanorum ſanxit gulæ magiſter Archeſtratus. De acipenſere non eſt dubium nomen hoc ab acumine roſtri factum eſſe. Antiqui teſte Feſto *peſnas* dicebant pro pennis. Et *pennum* pro quacunque re in acumen deſinente. Unde *pennata agna* pro ſpicis ariſtatis. *Aquipeſnor* igitur primo dicebatur, poſtea *aquipenſer* & *acipenſer.* Sic *aquipes* & *acupes* ὀξύπους, *acimanus* ὀξύχειρ: *agimanum* alii perperam ſcripſerunt. *Aquifolium*, ὀξύφυλλον: *aquifolia ilex*, τοῖς φύλλοις ὑποκαρδίζουσα. Quod ad *ſturionem* attinet, plane certus ſum, non eſſe acipenſerem. Nomen hoc ipſum videtur corruptum ex *thurſione*, licet aliud ſit *thurſio.* Genus eſſe delphini ſimile tradit Plinius. Athenæus θυρσίωνα à Romanis vocari notat partem quamdam ſalitam caniculæ piſcis, quam Græci καρχαρίαν nominant: τοῦτο δὲ ἰχθὺς μέγας ἐστὶ καὶ ὁ ὑπὸ Ῥωμαίων καλούμενος θυρσίων, ἥδιστος ὢν καὶ τρυφερώτατος. De canicula carcharia loquitur. Vides idem eſſe nomen. Nam libri apud Plinium *thurſionem* plane ſcribunt, hoc eſt, θυρσίωνα. Plinius ait hunc thyrſionem roſtris canicularum maleficentiæ aſſimilari. Mirariſne Plinium pro fruſto caniculæ piſcis dediſſe nobis piſcem integrum, qui roſtrum habeat caniculæ ſimile? Hoc profecto non eſt magis ſtupendum quam cybium ab eodem Plinio inter piſcium nomina referri, quod ſalſamentum eſt, & pars piſcis in quadram conciſa, ac teſſeræ figura. Lib. XXXII. cap. XI. *Cybium ita vocatur pelamis, quæ poſt quadraginta dies a Ponto in Mæotim revertitur.* Abbreviator Feſti *cybium* piſcis genus eſſe ſcribit, ita dictum, *quia piſcantes id genus piſcium velut aleam ludant.* Atqui κύβιον quadratum ſalſamenti fruſtum. Inde κυβιοσάκτης cognomen Ægyptii Regis turpiſſimorum ſordium. Athenæus lib. III. Ἱκέσιος δὲ ἐν δευτέρῳ περὶ ὕλης πηλαμύδας κύβια εἶναί φησι μεγάλα. Quis non ex iſtis ſumeret pelamydas etiam cybia appellari? Pelamis nomen piſcis, ergo & cybium. Inde & Plinius errandi anſam arripuit. Sane pelamis ibi apud Iceſium ſalſamentum eſt, non vivus piſcis. Idem Athenæus: Ἱκέσιος δὲ ἱστορεῖ εἶναι διττὰς πηλαμύδας ὡς τὰ ὡραῖα: τὰ δὲ ὡραῖα τῶν θύννων τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἔχειν τοῖς κυβίοις. Ut hinc apparet, τὰ κύβια ex pelamide parabantur in formam cubi conciſa. Inde πηλαμύδας & κύβια eadem vocat. Heſychius ὡραῖα interpretatur ταρίχη, τὰ ἐν τῷ ἔαρι συντιθέμενα. Plinius illo ipſo capite tomum thurianum inter piſcium genera recenſet: *Turdus inter ſaxatiles nobilis, Tomus thurianus, quem alii xiphian vocant.* Hæc mirum in modum ſtupenda. Xiphias eſt canicula. Fruſtum ejus, ſive τόμος conciſæ & ſalitæ pro integro piſce & vivo deſcripſit. Moris habent Græci partes ſalſamentorum magnorum eodem nomine appellare quo piſcem, unde ſumptæ ſunt. Sic Iceſius κύβια, quæ fruſtra ſunt quadrata pelamidis, vocavit pelamidas. Sic τόμος θουριανός fruſtum caniculæ, quam & ξιφίαν dixere. Meminit hujus θουριανοῦ ſalſamenti Athenæus lib. VI ſub finem: ὁ δὲ Ῥωμαῖος περὶ τῶν ἀλλοδαπῶν αὐτοῖς δῆλον τεμαχίων μνᾶν δὲ ὄψον, καὶ μάλιστα δὲ θουριανοῦ καλουμένου: μέρος δὲ ἐστὶ τοῦτο θαλασσίου κυνὸς οὕτω καλούμενον. *Thurianus* à populis Thuriis dictus. Canis marinus eſt ξιφίας ab acumine roſtri. Aper ξιφίας in Conſtantii gemma. Accipiter quoque ξιφίας ab impetu vel roſtro. Cœranus & Harpocration vocant ξίφος in Lexico de antipathiis & ſympathiis: ξίφος θαλάσσιόν ἐστιν ἰχθὺς, ὃ καλεῖται μέρος. *Thyrſio* quoque pars ejuſdem caniculæ ſalitæ, quam Romani ſic vocarunt à ſimilitudine capitis thyrſi. Omnibus thyrſis globus imponebatur. Fruſtum ſalſamenti ea forma conciſum θυρσίων dicebatur. Eadem ratione & thymum θυρσίον appellatum à capitulorum thyrſi ſimilitudine. Plinius more ſuo thurſionem nobis finxit piſcem roſtris canicularum ſimilem, pro fruſto caniculæ. Non placent igitur qui pro θυρσίωνα corrigunt apud Athenæum θουριανόν. Vocem θυρσίων plane tuetur Plinius cum ſuo thyrſione quem ex genere delphinorum facit. An non eadem prorſus methodo *apolecton* inter genera pelamydum refert, & quidem omnium maximum, quum ἀπόλεκτον τέμαχος diceretur pars pelamidis ſalſamenti ſelecta? Nam ἀπόλεκτον idem quod ἐκλεκτόν. Verba Plinii: *Phager, phycis ſaxatilium, pelamys, earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone.* Atqui ἀπόλεκτος ſubaudiendo τόμος pars grandior & ſelectior pelamidis confectæ. Et recte idem Plinius lib. IX. cap. XV, ſi ſcripſerat pelamides in apolectos

& particulatim consectas in genera cybiorum dispartiri. Sic enim hæc distinguenda: *Pelamides in apolectos, particulatimque consecta in genera cybiorum dispartiuntur.* Ergo ἀπόλεκτοι τόμοι grandiores pelamidum partes, quæ in cybia deinde quadrata particulatim concidebantur. Hesychius: ἀπόλεκτον, ἐκλεκτόν. Sic & ἀπόλεκτος τόμος, vel ἀπόλεκτον τέμαχος, & absolute *apolectus*, vel *apolecton*. Apud Xenophontem ἀπόλεκτοι φοίνικες, eximiæ palmulæ. Μελάνδρυον etiam sumitur pro segmento salsamenti ex dorso fere, & duriore thynni, vel orcyni carne sumpti. Nam Græcis μέλαν δρυὸς, vel μελάνδρυον mediale roboris significat, quæ pars est firmissima ac nigerrima ligni, alburno dempto. Inde μελάνδρυα, vel μελανδρύαι thynni pulpamentum durius, cervice, cauda, abdomine & clidio demptis. Plinius lib. IX. cap. XV de thynnis: *Si membratim cæsi cervice & abdomine commendantur, atque clidio, recenti duntaxat, & tum quoque gravi ructu. Cetera carne plenis pulpamentis sale asservantur. Melandrya vocantur, quercus assulis similia.* Ita scribendum. Assulæ secantur ex mediali quercus. Extitere tamen qui ex frusto salsamenti nomen commenti sunt, quo thynni genus appellatum dixerunt. Athenæus: μελάνδρυς δὲ τῶν μεγίστων θύννων εἶδός ἐστιν, ὥς Πάμφιλος ἐν τῷ περὶ ὀνομάτων παρίστησι: καὶ ἐπὶ τὰ τεμάχη αὐτοῦ λιπαρώτερα. Sed nugatur ille Pamphylus. Μελάνδρυον pro thynno dicere idem est, ac si pro sue vivente, *tomaculum* voces, aut *petasionem*. Eadem tamen prorsus ratione ex *spondylo*, vel *trachelo*, quæ pars est in ostreis, speciem ostreæ fecerunt. Hesychius: τραχήλους τοὺς σφονδύλους: ἔνιοι τοὺς σπονδύλους τῶν κογχυλίων. Immo & pro spondylis conchyliorum formarunt genus conchylii eodem nomine. Utroque sensu apud Plinium legitur; Ubi dicit ostreas debere esse *spondylo brevi & carnoso*, partem ostreæ intelligit. Alibi *spondylum* commemorat inter genera piscium & ostrearum: *Spondylus, smarides, stella, spongia.* Idque etiam usus auctorum confirmavit, ut supra docuimus. Sic θύρσιον pars caniculæ marinæ sale durata, à forma thyrsi, qui in summo capitatus est, ut sunt quas vulgo massucas dicimus: Græci ῥόπαλα. Inde ματζυκόθυρμβος thymnum capitatum quod & θύρσιον vocabatur. Inde *rhopalici* versus dicti qui à monosyllabo incipiunt, & sensim crescendo per syllabas, in pentesyllabam desinunt, quod est veluti caput massucæ. Ut in hoc versu:

Spes Deus æternæ stationis conciliator.

Longum itaque segmentum piscis salsi ab una parte crassius appellarunt *thursionem*. Ex eo genus piscis fabricarunt rostrum habentis marinis caniculis simillimi. Plinii hic fortasse error est. Fieri tamen potest, ut auctorem habuerit, aut vulgus ita usurparit, qui & postea *sturionem* pro siluro appellarit, depravato inde vocabulo. Sed melius sturionem ex Gottico esse *stur*. Ita enim hodie vocare ajunt. Potuit etiam Plinius æque in isto errare, ut in cybio & apolecto, quæ pro piscibus reponit. Haud dispar est quod alio loco ex voce, quam mittunt ranæ masculæ, quum in venerem incitantur, ranas ipsas ita vocari asserit. Lib. XI. cap. XXXVII de lingua: *Ranis prima cohæret, intima absoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygones. Stato tempore ad evocandas cientibus ad coitum fœminas.* Ita interpungendum ac legendum auctoribus omnibus libris. Aristoteles vero unde hæc sumpta sunt, ita habet: τὰ μὲν γὰρ ἰχθύων πρόσθεν προσπέφυκεν ἰχθυωδῶς, ὃ τοῖς ἄλλοις ἀπολέλυται. Τὸ δὲ πρὸς τὴν φάρυγγα ἀπολέλυται καὶ ἐπέπτυκται, ᾧ τὴν ἰδίαν ἀφίησι φωνὴν ἀεί: καὶ τὴν ὀλολυγόνα δὲ τὴν γινομένην ἐν τῷ ὕδατι οἱ βάτραχοι οἱ ἄῤῥενες ποιοῦσι, ὅταν ἀνακαλῶνται τὰς θηλείας πρὸς ὀχείαν. Aristoteles ait primorem linguam cohærere ranis: intimam vero, quæ ad fauces est, solutam esse & explicatam, qua vocem sibi propriam semper mittunt. Certam vero vocem, qua mares ad coitum cient fœminas, & quæ in ipsa aqua fit, vocari *ololygonem*, id est, ululatum. At Plinius vult ranas tantum masculas lingua intima à gutture absoluta vocem mittere, cum vocantur *ololygones*. Quod longe abit ab Aristotelis mente & rei veritate. Σταλαγμὸς vox est certa, quam corvi edunt, quum aquæ stillantis cadentisque sonum imitantur. Possit dici, & corvos tum vocandos σταλαγμοὺς, cum illam vocem emittunt. Quod est ridiculum. Ὀλολυγὼν autem in prognosticis Arati avis est non rana:

Ἢ τρύζει ὄρθρινον ἐρημαίη ὀλολυγών.

Nam apud Theophrastum, ex quo sumpsit Aratus, non aliter potest quam de ave accipi: καὶ ὀλολυγὼν ᾄδουσα μόνη ἐπὶ ἀκρωρείας, χειμέριον. Ranæ quippe in summis montibus non canunt. *Ululas* vertit Avienus:

Si matutinas ulula dans carmine voces.

In Græco epigrammate ὀλολυγὼν avis intelligenda in veris descriptione:

Καὶ λιγυρὸν βομβεῦσιν ἀκανθίδες, ἠδ' ὀλολυγὼν
τρύζει τετριγυῖαις ἐν λασίοισι βάτοις.

Ululam Latini pro ave nocturna ponunt, quam vulgo *cattam ululantem* appellamus. Inauspicati ominis est avis, ut & bubones. Varro apud Nonium: *saltem infernus tenebrio κακὸς δαίμων, atque habeat homines sollicitos, quod eum pejus formidant quam fullo ululam.* Cur fullo timeat ululam explicare conatus est Turnebus, sed longe arcessita & frigida, ita me Deus amet, ratione. In optimo codice scriptum fuit: *quam follis ulula.* Promptum est scribi debere: *Pejus formidant quam soles ulula.* Avis plane lucifuga est, & solem formidans, ut bubo, noctua & similes. Eam avem etiam ὀλολυγόνα Græci dicunt. Glossæ: *ulula*, ὀλολυγών. Non potest tamen de ea accipi in illo epigrammate Græco. Nam pro avicula ibi sumitur quæ in spinis cantillat. Aliquid esset, si pro βάτοις legeretur νάπαις. Ita vocant Græci saltus, & montes, sive potius callea saltuum, ut Latini *tramites*. Propertius:

——— *quoque meo tramite quæris avem.*

Quod in Græco est, unde vertit? τοῦ δ' ὑπὸ νάπαις ὄρος. Sic in Græco epigrammate νάπος Ἀρκαδίας, pro saltu & monte Arcadiæ. Ululæ vere ineunte canere incipiunt, & in desertis saltibus degunt. *Acredula* Ciceronis eadem videtur cum ulula, qua expressit ὀλολυγόνα Arati:

Et matutinis acredula vocibus instat.

Ὀλολυγὼν sane Theophrasti, quæ in summis jugis sola canit, ulula est. *Ulucos* vulgo vocari notat Servius. Isidorus *agredulas* exponit ranas parvas, in sicco, vel in agris commorantes. Ab agris dictas putavit. Alibi *acredulam* lusciniam esse scribit. Nusquam verum tetigit. Hesychio ὀλολυγὼν ζωΰφιον γινόμενον ἐν ὕδασιν ὅμοιον ὄρνιθι. *Acredula* dicta ab acri & acuta voce, quam edit, qualis est mulierum ejulantium, καὶ ἐξ ἧς φωνὴ ὀλολυζουσῶν. Apud Strabonem inter aquatilia Nili peculiaria numerantur κοχλίαι μεγάλοι φωνὴν ὀλολυγόνι ὁμοίαν φθεγγόμενοι, *vocem mittentem ut ulula.* Sic enim ibi legendum. Vulgo est ὀλολυγόσιν. Quod vitiosum est. Apud Aristotelem ὀλολυγὼν vox est ranarum mascularum, id est, *ulula*. Nam & *ululam* Latini pro ululatu posuerunt, ut *resonam* pro echo, vel resonatione. Glossæ: ὀλολυγὴ, *ulula*. Atque hæc hactenus. De siluro non mirum est, ut è diverticulo viam repetamus, & glanin, & sturionem, & proprium Nili piscem significare.* Juvenalis Sat. XIV silurum pro piscis genere vulgaris, atque non magni videtur posuisse in characterismo hominis deparci:

——— *nec non differre in tempora cœna*
Alterius conchem æstivam cum parte lacerti
Signatam vel dimidio putrique siluro.

De Nili siluro heic non pote accipi. De glanide etiam non pote. Sed nec de siluro, qui sturio est. Nec enim magnæ hoc parsimoniæ indicium esset, ingentem piscem, qualis est sturio, dimidium servare in alteram cœnam, præsertim in patrefamilias & homino privato. Vetus scholiastes *sardinam* heic interpretatur: *Fabam coctam quæ illi remansit, in alium diem cum sardina servat.* Idem alio loco apud Juvenalem siluros quoque *sardas* interpretatur. Sane in hoc versu de exiguo pisce videtur intelligendum. Hoc enim facit ad exaggerandas sordes hominis ultra modum parci, qui dimidiatos pisciculos minutos in alterum diem servat ac mensæ reponit, ut lacertum vel sardinam, cum æstiva conche qui vilis est cibus pauperculorum hominum. Præterea silurus ipse, qui sturio est, vel glanis, non videtur admodum familiaris hujusmodi fuisse mensis quales ibi describit Satyricus, hominum mediocria sumptus & μικροψύχων. Recte autem correxerunt in

Plinio

Plinii viri docti: *Protelis boum, & in Danubio extrahitur.* Paulo ante pro eodem dixit, *jugis boum*, de Attilo Padi: *Catenato captus hamo, nec nisi jugis boum extractus.* Aliter tamen ea voce usi veteres qui dixissent: *protelo jugis boum extrahitur.* Nec enim *protelum* jugum est, sed tenor in ducendo quidam, tractusque longus, & continuatus. Lucilius:

Quem neque Lucani oriundi montibus tauri
Ducere protelo validis cervicibus possent.

Quo loco illud *protelo* adverbialiter positum videtur, & *ducere protelo* idem est atque uno tenore, & continuo tractu ducere. Cato in originibus: *Sed protelo trini boves unum aratrum ducent*, id est, tres boves juncti facili, & continuo tractu unum aratrum ducent. Etenim quæ difficulter trahuntur, non continenter, & uno tenore ducuntur, sed saltuatim, & crebris intermissionibus repetito veluti impetu. Huic contrarium est, *protelo ducere.* Lucillius:

Hunc juga mulorum protelo ducere centum
Non possunt.

Vides juga mulorum *protelo ducero*, id est, continuatim & uno tenore. Non igitur *protola* juga sunt. Et si recte & ex veterum usu loqui vellet Plinius, ita scribere debuisset, *protelo jugis boum extractus.* Lucretius:

Undique protelo plagarum continuato.

Donatus exponit, *tenore.* Hinc *protelare* verbum pro longe pellere, vel incessanter persequi. Sic tamen etiam alibi loqnutus idem Plinius lib. XVIII. cap. XVIII. *Protelis binis ternisque sic arant.* Ita libri. Perperam Nonius in verbis Varronis, quæ citat *protelo* legit una voce: *Remotissimum ad discendum formido, ac nimius timor, & omnis perturbatio animi, contra delectatio protelo ad discendum.* Non potest heic locum habere *protelo* eo sensu, quo in superius citatis locis ponitur. Sed omnino scripserat Varro: *contra delectatio pro telo ad discendum.* Quodlibet instrumentum & ὅπλον Latini *telum* dicunt. Ut *magnum telum necessitas*, μέγα ὅπλον. Sic *pro telo ad discendum esse delectationem*, id est, pro adjumento & instrumento, Varro eleganter posuit, pro quo perperam junctim legit Nonius, *protelo.* Eaque res illi caussa fuit, ut *protelare* exponeret adjuvari, *Protelare, rursus adjuvare.* Non recte viri docti ibi correxerunt *adjugare*, contra omnium librorum auctoritatem, qui retinent, *adjuvare.* In omnibus porro locis, quæ statim adduxit, in quibus *protelo ducere* positum est, putavit illud *protelo* esse adjumento, quia in verbis Varronis ibidem allegatis ita quoque accipiendum judicavit. Atqui *pro telo* separatim ibi scribendum. Sic aliquis diceret, *parsimoniam non mediocre esse telum ad virtutem*, id est, non mediocre adjumentum. Ita ergo Varroni delectatio pro telo, vel telum ad discendum. Cicero de Amicitia: *Nec mediocre telum ad res gerendas existimare oportet, benevolentiam civium*, id est, adjumentum. Apud eumdem lib. VII. Epist. ad Trebatium, hic versus ex veteri poëta citatur:

Usquequaque sapere oportet, id erit telum acerrimum,

ὅπλον ἰσχυρότατον. Glossæ veteres *protelum* ἐξάμματον interpretantur, id est, funem, quo currui junguntur ad trahendum jumenta. Sed in hac significatione nusquam *protelum* usurparunt antiqui. Atque hæc hactenus. Poteram hac eadem tumultuaria opera, & alia nonnulla congerere, quæ in illo capite restant animadversione digna, sed omnia heic persequi & pulvisculum ipsum corradere non fert animus, nec si esset, tempus id patitur & libri jam nimia moles. Infinita adhuc supersunt in Plinio castiganda, emendanda & illustranda, quæ labor alius exhauriet OBSERVATIONUM PLINIANARUM, si Deus vitam dederit, aliquando edendarum. In his autem confusis & indigestis EXERCITATIONIBUS ea tantum placuit arripere excutienda, quæ inter eundum obvia facta, dum Solinum sequimur, in conspectum sese nobis, ac pæne in manum dederunt, aut quæ saltem non magno diverticulo commode ex deviis locis peti posse visa sunt. Sed quoniam longius ire negat ille, quo duce usi sumus, in illo vasto Pliniani operis pelago enavigando, ubi cursum terminavit, ibi & nos portum capere, ac longæ finem navigationis invenire oportet.

Τῷ Θεῷ δόξα.

INDEX I. AUCTORUM,

qui in hoc opere laudantur, illustrantur, aut emendantur.

B.

C.

D.

He-

&c

I.

L.

M.

N.

O.

P.

T.

Theodosii

V.

X.

Z.

F I N I S.

INDEX II.

RERUM ET VERBORUM.

quo;

Acorum

Apamea

Ag-

Bitor-

Buccina

magnis

Χαλ-

Cibyrati

Χαλ-

diverſi,

Cibyrati

Circli.

Cla-

Κοῖς

Croto;

ex

Dysaules

Ἐνα...

Ἐρυθρα

F.

Heretum,

I.

K

L.

servatus

Lasarata

Lia-

Lomentium

&

Muoxus,

N

catæ

O

non

104.

P

πάτταλος

parata

Περγαμηνὸς

pexæ

Φοινι-

pirum.

(bb)

Præscripta

πρόωρος,

Q

Remissa

Saccire,

Saturni

Σιλφιο-

Solon-

Syrticus

Tenuia.

Τραχῆα,

Viverra

Xnota

X

Y.

Ὑπτιάζω

Z

F I N I S.

ULTRAJECTI,
Apud ERNESTUM VOSKUYL,
MDCLXXXVIII.

E R R A T A

operarum, quæ, quamvis pauca, irrepſerunt tamen, ad hunc modum corrigenda.

PAg: 12. a. 3. ὀφρυωτ@: 45. Περφυρίων: 13. 45. locum: 20. b. 46 ſpeculorum: 32. b. 15. extinctum: 43. b. 48 VIII. Æn: 44. b. 49. περιπετάννυσιν: 51. b. 8. dele γες: 78. b. 2. φίλανδ: 80. b. 13. in ora: 82 a. 56. ἐπὶ τοῖς: 85. a 35. dextris Dorius: 88. b. 37. & CVII: 95. a. 22. μέλαν@: 70. eſt: 97. a. 20. χεῦνται: 109. a. 6. Boreas: 18. Biltones: 115. b 22. Pontum: 125. b. 1. dele apud: 127. a. 16. Ferrea: 128. a. 69. dele eam: 129. a. 79. τρεῖς μίαν: 148. a. 3. inſ: αὐτῷ: 155. b. 30. Ita legenda: 164. b. 69. Ἰλλαίονες: 167. a. 13. ἐνδεικνύμενα: 171. a. 71. πηγαί: 172. a. 42. dele βασιλη pro πείσεσθαι: 173. a. 39. Flos: 200. b. 22. ἀμέλγεσθαι: 203. a. 76. Barbaro: 226. a. 30. ioſ: μιχει: 228. a. 8. Cæterum: 229. a. 55. ſolitæ: 234. a. 54. ἐπιμηνίσας: 237. a, 40. non: 238. a. 65. ἱερεγγίεσθαι: b. 62. corocottæ. 69. Ἀλκμήνη: 240. b. 41. πίσχειν: 242. a. 34. quouſque: 254. b. 68. ἐξωπλάτιον: 256. a. 72. alterum: 264. a. 29. Λιβύης: 274. b. 11. avena: 280. b. 71. caliculis inanibus: 292. b. 31. Ἄγγελα: 298. a. 18. diſpeſcit: 307. b. 27. αὐτοῦ: 342. b. 42. Ἔλαια: 348. b. 19. regiones, quæ: 349. b. 4. ἐν ᾗ: 354 b. 68. ἀριστη: 377. b. 5. Ægyptiacis: 402. a. 75. Χαλδαῖ@ π: b. 63. Machinamentum: 413. b. 48. parte: 424. b. 8. κίναιδος: 425. a. 42. nucum: 454. b. 26. ſtadia: 502. b. 57. Hinc: 504. a. 71. ὅταν τίκωσι: 517. b. 11. æqua: 521. b. 65. defectuum: 525. b. 52. Græcis: 528. b. 78. Δημήτριον: 535. b. 46. ingenti: 541. a. 24. eſt: 544. b. 66. mare: 545. a. 61. ὁ ἡ: 551. b. 73. Μασικυτ: 554. b. 77. ἐκδίδοσιν: 558 a. 14. miſcuit: 559. a. 34. poſt oppidum inſer: ab occidente jam ad orientem: 565. b. 57. jurisdictione: 569. b. 62. Αυλίας: 574. a. 60. verum: 599. b. 50. καὶ: 602. a. 9. dele &, & L. aliud: 35. κύκλῳ: 604. b. 51. ἐγκείμενα: 56. βαρύνει: 607. a. 61. ἀμφίδιον: 613. a. 29. σώματι: 616. b. 27. Ζεῦ: 629 a. 1 ante vulgo inſer: contaminatus habetur, quum tamen inſignis ſit. Ita: 631. b. 76. Loquutio: 639. a. 22. inferiori: 645. a. 72. ſpectacula: 647. a. 21. πίνει: 660. b. 46. σπουδάζεται: 662. a. 43. vibranda: 696. a. 18. temperiei: 708. b. 49. τὴν: 709 b. 18. cui: 710. a. 65. ὅμοιον: 738. a. 20. dele de: 746. a. a. libro: 756. a. 6. ruro: 758. b. 56. confectione: 768. b. 2. evocare: 801. b. 63. ſuit: 806. b. 78. χροιάν: 824. b. 21. quos: 829 b. 2. κῶμαι: 832. b. 2. Ἄνδρος: 833. a. 68. ut: b. 14. dicuntur: 837. a. 57. Πρωΐ: 848. a. 20. foliis: 25. ἡ: 877. b. 16. Moſchopulio: 880. a. 14. habent: 887. b. 2. ſuboluit: 914. a. 78. παραπαιδὴς: 920. b. 5. differat: 921. a. 2. παῦται: 926. b. 30. plantam.

CLAUDII SALMASII

EXERCITATIONES

DE

HOMONYMIS

HYLES IATRICÆ

nunquam antehac editæ,

UT ET

DE MANNA ET SACCHARO.

TRAJECTI AD RHENUM,

Apud JOHANNEM vande WATER, JOHANNEM RIBBIUM, FRANCISCUM HALMA, & GUILIELMUM vande WATER, Bibliop.

M. D. C. LXXXIX.

CELSIS AC PRÆPOTENTIBUS

FOEDERATÆ BELGICÆ ORDINIBUS

NEC NON

ILLUSTRI AC POTENTI

EJUSDEM FOEDERATÆ BELGICÆ SENATUI.

LUDOVICUS SALMASIUS

CLAUDII FILIUS

DEDICAT CONSECRATQUE

HOc parentis mei opus posthumum, Celsi ac Potentissimi Domini, postquam ad manus meas pervenit, nihil antiquius habui, quam ut illustrissimo Vestro nomini inscriptum & insignitum in lucem prodiret. Cum enim ille in has terras olim honorificentissimè evocatus & exceptus apud Vos, & in sinu, ut ita dicam, Vestro scripserit, quibus omnem antiquitatem illustravit famamque sibi apud posteros duraturam comparasse meritò videri potest; dolebam, scriptum ejus extare nullum, quod vobis speciatim dedicatum, æternum esset & Vestri erga eximios litterarum cultores studii, & grati illius animi monumentum. Neque ideò prætermissum est, quod minus esset beneficiorum vestrorum memor, aut minus quam debuit addictus Reipublicæ Vestræ, quam ut alteram patriam semper coluit: sed multa & magna, quamdiu vixit, in omni re litteraria molitus, quæ præstantissima & nomine vestro digniora, Vobis dedicanda reservabat, ea variis occupationibus ad alia scribendum adductus & fato præventus, non potuit in publicum proferre. Nunc vero mihi gaudeo factam esse copiam ejus operis Vobis offerendi, quo nullum est inter paterna scripta nobilius, aut quod ubicunque acceptius, vel posteris commendatius esse debeat. Est enim eorum, quæ ille in Plinium summo per complures annos studio commentatus fuerat, pars præcipua & utilissima, cum ad il-

lam naturalis Historiæ Partem pertineat, quæ in Herbariæ rei ac remediorum cognitione versatur. In qua, quæcunque nobis a veteribus tradita & relicta sunt, ea plurimis ac periculosissimis erroribus expurgata, retinendi certam rationem liber hic ostendit. Quem ut splendore Vestro non indignum esse mihi persuadeo, ita nullo magis celebritatem adepturum esse confido, quam quod Vobis consecratus & acceptus prodeat. Quippe tanta est Illustrissimæ ac Potentissimæ Reipublicæ claritas, tanta gentis vestræ & patriæ, rebus bello & pace, terra marique gestis, hominum fortitudine & industriâ, doctrinâ & sapientiâ insignium, quos protulit, copiâ; propensâ erga bonas artes & litteras voluntate parta & ubique terrarum diffusa gloria, ut non arctioribus ævi & temporum, quam locorum & Regionum metis definiri unquam posse videatur. Quare nullum a me patris optimi memoriæ luculentius officium præstari posse existimavi, quam si eum, dum viveret, beneficiis Vestris ornatum, mortui scripta & nomen Vobis in pretio & commendatione fuisse notum facerem. Itaque hoc quidquid est muneris, Illustrissimi ac Potentissimi Domini, Vobis gratum & acceptum fore, sperare fas est: quod, ut cæteræ causæ abessent, vobis jure optimo deberetur, pro singulari humanitate ac propensa voluntate, qua nos nuper excepistis, postquam ad Vestros portus delati sumus, qua jactati benignitatem, ac potius pietatem Vestram experti sunt ii, quibus patriâ ac fortunis omnibus potior fuit purior Dei cultus. Cujus Supremum Numen supplex oro & veneror, ut Rempublicam Vestram, communem omnium gentium patriam, totius humanæ societatis vinculum, religionis, virtutis ac bonarum artium certissimum perfugium, diutissime conservet, augeat, tueatur. Hagæ Comitis M DC LXXXVIII.

J o-

JOANNIS BAPTISTAE LANTINI
Senatoris Divionensis
AD COMMENTARIUM
DE HOMONYMIS HYLES JATRICÆ
PROLEGOMENA.

Quodnam sit hujus operis propositum, quæ materies, qui tractandi modus; jam ante aliquot annos innotuit eâ ipsius auctoris Præfatione, quam nos, Doctissimusque & Nobilissimus Senator PHILIBERTUS de la MARE, nobis Reique publicæ & Litterariæ nuper ereptus, Divione typis mandari curavimus. Cujus editione factum est; ut summâ omnium eruditorum expectatione, multis undequaque poscentibus; tandem liber hic in publicum prodeat. Huic autem, etsi eadem auctoris Præfatio præposita sit, supersunt tamen nonnulla, quæ hîc præmittere operæ pretium esse duximus, tum circa ipsius operis editionem, tum ad ejus commendationem spectantia. Atque ea quidem, quæ ab auctoris nomine celeberrimo, partâque editis doctissimis & præstantissimis voluminibus famâ commendatio duci poterat, minime necessaria videtur esse: Cum nemini docto ignotum sit, quantum in omnibus doctrinis, ac in iis maxime, quæ ad rerum antiquarum cognitionem pertinent, SALMASIUS excelluerit. Nec vero quibus eum, dum viveret, scriptis impetere studium fuit, laudes ejus deterere potuerunt; nec, si quæ alii post ejus obitum protulerunt ad tanti viri non responsuri gloriam imminuendam, ea sunt ejusmodi, ut qui eam sartam tectam volunt, de iis refellendis magnopere laborent. Etenim (quod me ipsæ de quibus hîc agitur plantæ admonent) quemadmodum vix ulla in sylvis arbor eximia nascitur, cujus incremento non obstitura videatur veprium ac virgultorum adnascentium copia, quæ tamen exscindere aut etiam exstirpare inutilis labor fuerit, surgente & obumbrante arbore sponte suâ interitura nec impeditura quidquam, quo minus suam proceritatem assequatur & retineat: Sic SALMASIO, qui, ut neque aliis, quibuscunque supra cæteros eminere contigit, defuerunt unquam obtrectatores, non efficient, quin honos illi suus constet, scriptisque & famâ, levibus adversariorum libellis superstes, floreat apud posteros, quamdiu vigebunt bonarum litterarum studia, artesque præclaras a Græcis Romanisque profectas nobis retinendi cura, & in pristinam superiorum ætatum barbariem & ignorantiam relabendi metus adfuerit.

Verum enimvero, ut pauci sunt qui eum in his litteris Principem non agnoscant; Ita plurimos hodie reperias, quibus, conversis ad Philosophiam naturalem ingeniis, to-

tum hoc rerum antiquarum studium, anxia in scriptis veterum intelligendis atque emendandis cura, omnisque in antiquitate investigandâ labor, negligenda videntur, putantque in αὐτοψίᾳ rebusque ipsis in se considerandis, melius operam collocari. Jam ferè ubique refrixit ardor ille, quo ad Criticam, priore sæculo & hujus initio, multa maximaque ingenia ferebantur. Nunc abjectis veterum libris experimentis incumbitur. Quorum is (fateor) successus fuit, multa ut pulcherrima utilissimaque inventa nostrâ ætate prodierint; ideoque minus de commutatâ studiorum ratione conquerendum existimo. Attamen, qui spretis iis quæ ad nos a priscis scriptoribus transmissa sunt, novam Philosophiam moliuntur, non absimiles iis hominibus videri possunt, quibus cum hæreditas à majoribus obvenerit ampla quidem & locuples, sed litibus & negotiis implicita, malint ingenti spe ducti, suo Marte & industriâ, incerto exitu rem quærere; quam relictam ut explicent & augeant operam sumere. At qui tueri parta quam nova quærere non minoris virtutis esse ducunt, tutiorem sane viam inire merito censendi sunt, ejus nempe periculi expertes, ne veluti canis Æsopicus, amittant quod habent, dum quod non habent sectantur. Quam multa & quam præclara in omni disciplinarum genere, quam uberem & copiosam in Historiâ præsertim naturali, materiam & suppellectilem, nobis veteres reliquerint, sciunt omnes eruditi. Quæ quamquam sæpe non satis diligenter, imo & nonnunquam falso tradita, vetustate etiam & librorum depravatione obscura, diversis præterea doctorum sententiis & altercationibus incerta & involuta habeamus; nihilominus tanti sunt momenti, ut ii non solum qui receptas artes colunt & exercent, sed etiam qui eas, aut de novo procudere, aut novis inventis augere certant, illis carere nullo modo possint. Itaque præclarissimè Academia, & Societas Regum Maximorum auspiciis & munificentiâ ad promovendas scientias institutæ, ut historiam naturalem integram & rerum naturæ parem conficiant, non modo remotissimas regiones lustrari & quæcunque huic operi conducunt illinc transferri & explorari curant, sed & quidquid ab omni retro antiquitate, quod ad hanc rem pertineat, litteris proditum est inquirere & perpendere instituto suo consentaneum existimant. Quin & ipsa novarum rerum & artium inventio, quam sibi maximè proposuisse videntur Londinenses Philosophi, nullâ re magis adjuvari queat, quam fidâ & integrâ, qualem desiderabat Princeps eorum Franciscus Bacon, omnis generis artium, totiusque rei litterariæ historiâ. Tenues quosdam & exiles tractatus habemus de Rerum inventione & artibus; quod argumentum, si quis tractasset, eâ facultate instructus, qua SALMASIUS fuit, jam nihil eorum nos lateret quæ de artium omnium origine, progressu, mutationibus, variisque instrumentis & exercendi modis apud varias gentes diversisque temporibus sciri possunt. Fuit enim horum, tum in minimis, tum etiam in maximis artibus supra modum peritus, quod nos, & quibus ejus consuetudine & colloquio familiari frui licuit, sæpius olim mirati sumus, & variis sparsim locis ejus scripta testantur, tum etiam apertius ostendent, *de Militia Romana & de Re Vestiaria* commentarii, brevi, ut spero, prodituri. Quanta autem sit utilitas excolendis perficiendisque artibus & disciplinis ejus, quam dixi Historiæ litterariæ, atque adeo, qui ad illam necessarii sunt, librorum veterum, planum fiet Historiâ Medicinali quam Dodartius parat; doctissimus Medicus, & in Academia, Augustissimi & Christianissimi Regis nostri non minus gloriæ, quam humani generis commodis inserviente, ad artem suam promovendam & illustrandam jure merito delectus. At qui neque libris veterum uti licet non intellectis, nec eos plane intelligere absque Critices ope plurimis in locis corruptos, nec adhuc superioris sæculi industria, doctorumque virorum laboribus, penitus emendatos, quod ex hoc, cui hæc præmittimus,

timus, opere perspici poterit. Verum ea, non modo Critices, sed & linguæ, qua veteres Philosophi scripserunt, major vulgari cognitio defuit maximis nostra ætate Philosophis; quorum alter, unam de veteribus Philosophorum sectis revocare, cæteras illustrare aggressus, quæ Judicii erant, subactique in rebus Philosophicis ingenii, tum etiam variæ & multiplicis lectionis & experientiæ, abunde præstitit, in his, quæ a linguæ & antiquitatis Græcæ notitia pendent longe se ipso inferior deprehenditur: alter summo ingenio & Sectatoribus celeberrimus cum a Græcarum literarum studio cæteros deterreret, ipse earum peritus videri voluit, dum in Geometria sua Galliæ edita, ad Pappi Alexandrini Problema Paginæ CCCIV ad oram hæc scriberet. *Latinam versionem hic potius cito, quam textum Græcum ut facilius intelligar*: quasi Græca Pappi vidisset, quæ nondum edita latent in pauculis Bibliothecis, inter Manuscriptos Codices, quorum se lectioni non admodum operam dedisse ipse profitetur. Sed hæc illum negligere siverit sua, quam instituit Philosophandi ratio. At quibus propositum est Philosophiam condere, quæ Naturali Historiæ innitatur, necessario pervolvenda sunt monumenta veterum, cum in cæteris Physicę partibus, tum in hac pręcipuè, quæ hoc libro tractatur, *Hyle Jatrica*.

Totum rei Herbariæ studium, cæterarumque, ad remedia utilium, eo præcipuè debet tendere, ut earum potestates cognoscere, cognitas ad usum medendi, & alios quibus vita indiget, adhibere possimus. Has, postquam, in multis, longissimo temporis decursu, per fortuita experimenta casus ostendit, reliquarum, quæ longe plures sunt, effectus ut prænoscerent, veteres novique Medici & Philosophi plures vias ac methodos excogitarunt, variis signis & conjecturis usi sunt, partim ab odore & sapore ductis, cæterisque adjunctis, seu (ut vocant) secundis qualitatibus, quas primarum, quibus omnia Galenici tribuunt, indicia volunt esse, & alii a signaturis, sive herbarum cum certis humani corporis partibus similitudine, nonnulli chymica per ignem resolutione, modisque aliis pluribus, ac iis inprimis, quibus Galeno teste, veteres Emperici utebantur. Quo successu hactenus & quam tuto, non omnino constat. Illud in comperto est, plurima in hoc genere utilissima certissimaque, rudi experientiæ & indoctorum observationibus deberi. Quis Theiæ, quæ veterum *Alimo*, de qua Proclus ad Hesiodum, pares ad inediam tolerandam vires obtinet? Quis corticis Peruviani, tam præsentis adversus febres remedii, facultates a medico vel Philosopho quopiam detectas fuisse commeminit? Innumera sunt alia, è plantis cæterisque rebus petita medicamina, quorum inventio nulli arti aut industriæ adscribi potest, solo casu reperta, sola traditione quę in libris habetur conservanda, quibus, sive ut certis & cognitis uti velis, sive ea novis experimentis explorare, maximus ac pene immensus occurrit labor, multiplex errandi occasio & periculum; dum una eademque planta pluribus nominibus indigetata pro pluribus habetur, aut plures ac diversæ idem nomen habentes pro una eademque accipiuntur. His difficultatibus subvenire, duplici scripto SALMASIUS instituit, quorum uni de *Synonymis* alteri de *Homonymis Hyles Jatricæ* nomen fecit. Primi quidem, si modo extaret, is usus esset, ut irrito labore Botanici levarentur, quo herbas jam notas pergunt quærere, quia sub alio nomine aliæ esse videntur. Sed ejus operis, de *Synonymis* præter paucula quę in Pręfatione allata sunt, nihil superesse arbitror, sive animo tantum auctoris conceptum fuerit, sive cum aliis ejus scriptis, quorum multa desideramus, perierit. Alterius vero de *Homonymis*, qui nunc prodit, quanta sit utilitas facile est intelligere Qui hodie medentur, plerique herbarum vires, quas ad remedia usurpant, non propria experientia cognitas habent, sed Dioscoridis, Galeni, Plinii cæterorumque antiquorum, & qui ab iis acceperunt recentiorum fide & autoritate receptas: quibus si homonymia de-

 ceptis,

ceptis, aliud pro alio sumere contigerit: quod sæpe contigisse liber hic evincet; necesse est non raro inutilia pro utilibus, noxia pro salutiferis, imo etiam aliquando venena pro remediis ægrotantibus præbeantur; Cui rei abunde fidem facient allata hic exempla, in *eryngio, elleboro, radice Behem* & *Chamelea*. Verum hujusmodi errores quantum periculosi noxii, tantum in iis detegendis corrigendisque difficultatis reperitur. Qui eo munere digne defungi valeat; huic adsint ea omnia oportet quæ in Præfatione auctor enumerat; *judicium acerrimum, ingenii præsens acumen, lectio assidua, linguarum ac totius antiquitatis summa cognitio, naturalis præterea quædam* εὐφυΐα, *ac ea maxime Critice, quæ adjuta scientiarum omnium comprehensione judicium exercet in omnibus disciplinis.* Quæ quidem si in uno quopiam mortalium conjuncta mirari decuit, is certe Salmasius fuit, quod & præstantissima viri volumina testantur, & facilius inveniet fidem, si quædam de studiorum ejus ratione, quæ ab ipso audivi, retulero.

Erat illius institutum hujusmodi. Quidquid superest de veterum libris cæterisque monumentis, diviso in certa spatia omni ævo, ætatum & temporum ordine pervolvere, initio ab antiquissimis ducto, ità ut omnes unius ætatis scriptores prelegeret conferretque, donec illius sæculi linguam, mores, ritus, artes, & quidquid ex iis, quæ restant monumentis colligi potest, in numerato, & sub uno aspectu posita haberet: Inde ad consequentia tempora, ad usque ultima, simili ratione progredi solitus, & observare quodcunque novi in linguis, artibus cæterisque prædictis, succedens ætas invexisset, quidquid a prioribus posteriores scriptores accepissent, id assecutus est, nihil ut illum fugeret, quod ad historiam omnis generis spectare posset & unam antiquitatis cognitionem professus, omnes artes & disciplinas complecteretur. In omnibus autem & singulis nihil æquè curabat, ac rei gestę & facti veritatem pernosse; quod ab ejus ignoratione omnes fere errores apud vulgus omnesque inter doctos controversias ortum habere diceret; Ad hanc factorum scientiam singularem & eximiam, qualem ejus scripta exhibent, sine his, quæ dictæ sunt, tum naturæ dotibus, tum artis, laboris & industrię pręsidiis pervenire non potuisse manifestum est. Quibus mirum in modum munitus & instructus, cum se ad rem herbariam tractandam contulisset, quid in hoc opere præstiterit, judicabunt harum rerum periti. Dolebunt, credo, non exhiberi opus integrum, cum auctor ipse testatus sit, nullam esse plantam alicujus in medicina usus, cui discutiendę operam non dederit, pluraque desiderari, cum ex aliquot ejusdem libri locis conjicient, tum è titulorum numero suspicabuntur; quæ tamen pauciora sunt, cum sub uno titulo de pluribus egerit. Illud etiam requirent forsitan & objicient, quod sæpe ὁμωνυμίας & errorem ostendere sat habuerit, quęnam sit planta hodie cognita quę antiquo nomini respondeat, non edoceat, Botanicisque negotium facessat & spinas serere videatur; dum quod se scire putabant, erroris admonitos iterum jubet quærere. At non parum est, qua in re fallantur, indicasse, & industriam ad amplius quærendum acuere; Illud vero maximum, eam compluribus exemplis aperuisse viam & complanasse, qua possint ad veram quæsitæ plantę notitiam pervenire: quam qui tenuerit longam licet, &, ut ipse ait, laciniosam, non solum quæ hic desunt supplere poterit, sed & alia plurima nunc ignota, de quibus apud veteres mentio, feliciter investigare & eruere. Neque tamen sperandum est, posse omnia *vetera deperdita* præsertim in hoc genere quantâvis peritiâ aut industriâ ad notitiam nostram revocari. Obstat enim primo librorum & veterum monumentorum interitus & quamquam unus fere omnia Plinius collegerit, quæ ab antiquioribus prodita erant, tot tamen tantisque partim suâ, partim librariorum culpâ scatet erratis, ut illi penitus ementando plures Salmasii vix suffecturi essent; cum eorum scriptis, a quibus sua accepit, pene omnium destituamur. Ipsæ præterea notæ, ab odore & sapore grato vel ingrato plan-

rarum

tarum ductæ, quibus sæpe uti necesse est, ad comparandum quæ tradita sunt, cum his quæ hodie visuntur, adeo temporum decursu mutatis hominum sensibus, immutatæ sunt, ut qui nunc suavis, *mali citrei* succus & odor, tristis olim & teter. *Asæ* autem, quam *fœtidam* vocamus, odor priscis jucundus fuerit, quod pluribus in *citrea* & *silphio* Salmasius ostendit, & aliis exemplis confirmari posset. Facultates quoque simplicium medicamentorum quas hodie obtinent, si quis ad ejusmodi comparationem velit expendere, fortasse non easdem usquequaque reperiet, quibus olim prædita censebantur; cum multa a prioribus medicis commendata, posteriores usu edocti respuerint; sive ea mutatio cœli & regionum diversitati, mutatisve hominum temperamentis & victus rationi tribuenda sit; sive, ut in morbis, sic in remediis, nova quædam molienti Naturæ. Quin etiam fieri potest ut plures plantæ priscis cognitæ hodie frustra quærantur a Botanicis, quia earum nihil præter nomen superest in libris, ipsæ in rerum naturâ perierint: quamvis id absurdum videatur illis, qui rerum species æternas esse volunt, & sapientissimi rerum conditoris providentiæ minime consentaneum, qui mirabili artificio, cuncta quæ creavit, iis instruxit omnibus, quibus se & genus suum tuerentur & conservarent. Verum hæc sententia probabili tantum rationi innititur. Neque enim prohibet quidquam, quo minus quædam rerum species conditæ sint ad certam usque temporis metam permansuræ, donec a causis aliquibus externis destruantur: nec si quæpiam animalium genera funditus ubique terrarum deleta essent ab hominibus, quomodo leonum genus defecit in Europâ, teste Dione Chrystomo; luporum in Britanniâ; Idcirco minus suspicienda foret summi artificis in fabricandis ejusmodi animalibus sapientia. Sed hæc Philosophis disquirenda relinquantur. Quibus, qui nullius in verba addicti, rerum naturam consulunt, Historiamque naturalem, omnium gentium & omnis ævi experimentis locupletare student, hunc librum præcipue commendatum esse cupio. Unde hoc illis præter cætera commodi accedet; ut perspectis veterum, & inprimis Plinii, erratis & oscitantiâ, recentiorumque credulitate, summa cautione & diligentiâ in laudatissimis ceptis perficiendis versari pergant. Cæteris vero, qui humaniores litteras tractant, Philologis, Antiquariis, linguarumque studiosis quid referam? quam multa legentibus occursura sint scitu utilia & jucunda, quibus in suis quique studiis proficiant; multa quibus adjuvari queat, si quis Historiam translationis plantarum scribere velit, non minus utilem Philosophis futuram, quam jucundam Philologis, quam a quoquam scriptam nondum comperi, cum tamen in multis regionibus, vites, fruges, permultasque alias herbas & arbores adventitias esse constet, nec pauciores plantarum, quam gentium transmigrationes: quam multi ritus antiqui, multarum vocum incompertæ prius etymologiæ. Plurima item variorum omnis generis scriptorum loca emendata, aut explicata & illustrata, aut etiam è Manuscriptis Codicibus eque Bibliothecarum forulis, ad communem usum litteratorum producta. Horum unum Dicæarchi in Fragmento *ἀναβάσεως de Monte Pelio*, quia insignem utilitatem continet, & Græcè solum citatur à SALMASIO in *Ligno Colubrino*, & in ejusdem autographo transpositione aliquot vocum laborat; hic etiam Latine, sublatâ transpositione emendatum, referendum censui.

Γίνεται δὲ ἐν αὐτῷ καὶ βοτάνη ἐν τοῖς χερσαίοις μάλιστα χωρίοις, καὶ ῥίζα δένδρου, ἥτις τὰ ὄφεων δήγματα ἰᾶται, τοὺς μὲν ἐκ τῆς χώρας, ἐν ᾗ πέφυκε μακρὰν ἀπελαύνει, τοὺς δὲ ἐγγίσαντας δεσμοῖ νάρκην ἐπιχέασα, τοὺς δὲ ἁψαμένους αὐτῆς ἀναιρεῖ· τῇ ὀσμῇ τοιαύτην τὴν δύναμιν δοκεῖ ἔχειν ἐπιεικῶς, τοῖς δὲ ἀνθρώποις ἡδεῖα καταφαίνεται. τῷ τοῦ θύμου γὰρ ἄνθει ἡ ὀσμὴ παραπλησία. τοὺς δὲ δηχθέντας ὑφ' ὁποτουοῦν ὄφεως ἐν οἴνῳ διδοῦσα ὑγιάζει.

Nascitur autem in ipso (Pelio) *& herba in locis maxime incultis, & radix arboris quæ serpentium morsibus medetur; hos quidem a regione, in qua oritur, procul abigit, qui accesserint torpore infuso alligat, qui autem ipsam tetigerint occidit; talem vim odore habere videri potest;*

homini-

hominibus autem suavis videtur, thymi enim florentis odorem refert, illos autem a quocunque serpente sanat in vino prabita.

Mira hæc & salutifera potestas non difficilis creditu, si vera sunt quæ de fraxino scripsit Plinius libro XVI capite XIII. *Folia earum contra serpentes succo expresso ad potum & imposita ulceribus opifera ac nihil æquè reperiuntur. Tantaque est vis, ut ne matutinas quidem occidentesve umbras, cum sunt longissimæ, serpens attingat. Experti prodimus, si fronde ea claudatur ignis & serpens, in ignem potius quam in fraxinum fugere serpentem. Mira naturæ benignitas, priusquam hæ prodeant florere fraxinum*, nec ante conditas *folia dimittere.* Quæ Plinio prodente & experto nostri auctores referunt & vulgo ut certa narrantur, haud scio tamen, an experimento recentiore comprobata. Certè Dioscorides eadem habet de succo foliorum fraxini expresso ad potum, de cæteris tacet. De herbâ vero & radice, quæ in monte Pelio, aliisque salutaribus plantis, quarum ferax esse ab eodem Dicæarcho perhibetur; perviâ nunc victricibus Venetorum armis Græciâ, nostris medicis inquirendi & experiendi facultas erit.

Tot perspectis utilitatibus, quæ ab hoc libro proventuræ essent, nos ad ejus editionem promovendam & adjuvandam impulit communis boni studium, tum etiam privati officii ratio. Cum enim ad me pervenisset testamento Præstantissimi juvenis CLAUDII SALMASII, auctoris Filii, quo Virum Clarissimum D. de la MARE, meque honoris & amicitiæ causâ libris suis donatos voluit; id mihi negotii incumbere censui, pro eo munere, proque eâ, quæ mihi cum ejus Fratre nobilissimo LUDOVICO SALMASIO intercedit, necessitudine, ut eorum parentis, quem pro summis virtutibus & incomparabili doctrinâ maximè semper colui, scripta quâ possem vindicarem ab interitu, & publica luce donari curarem. In quâ pridem versaretur hic commentarius, si nostri in Gallia typographi ullo pacto adduci potuissent ut Latina, nedum Græca aut Arabica prælo subjicerent. Tandem apud Batavos, eodem LUDOVICO SALMASIO sedulo procurante, typis exciditur. Quod ad me attinet, cum laborem suscepi longum sanè & operosum, sine quo nulla unquam editio, aut omnino incondita, futura fuisset, ut folia Sibyllæ colligerem, hoc est, ut sparsa nullo ordine & disjecta volumina (in quibus auctor, more veterum, non ut nos, expansâ chartâ scribere solitus erat) in eam seriem digererem, quæ aptissima, & ipsius proposito maximè convenire visa est: nec tamen præstare ausim, eundem me in omnibus, quo SALMASIUS scripsit, ordinem esse assecutum. A quo si forte in paucis quibusdam aberravero non admodum in re herbariâ versatus, haud magni referre arbitror; cum ipse in *myrobalano* scripserit, *nullum in his sequimur ordinem*, & eorum quæ hic tractantur ea natura sit, ut posteriora minime a prioribus pendeant. Cæterum in reliquis ejusdem sive operibus sive operum fragmentis, quæ penes nos sunt, recensendis, & ut edi possint parandis, eandem operam & diligentiam, quantumvis interpellantibus aliis curis & negotiis, impendere constitui; nihil ab instituto meo alienum putans, quo & amicos demereri queam, & eruditos bonarumque artium cupidos juvare, & qui potissimus studii litterarii fructus est, humanis commodis consulere.

CLAU-

CLAUDII SALMASII

PROLEGOMENA

IN

LIBRUM

DE

HOMONYMIS HYLES IATRICÆ.

QUI primi nomina in Græcia plantis imposuerunt, ut non una eademque ætate hoc ab illis factum (nec enim omnes simul in hominum notitiam pervenêre) sic non unam eamdemque rationem in illis denominandis sequuti sunt. Nec enim omnes plantæ, exempli gratiâ, à proprietate ac facultate sua naturali appellationem sortitæ sunt. Sed nec omnes à loco, unde primum allatæ sunt, nominatas constat. Quid etiam apertius, quam omnibus pariter haud fuisse inditum nomen à figura folii, floris, seminis, nec etiam ab odore aut colore horum trium? Certè nunc hoc, nunc illud in illis nomine suo signandis observarunt, qui primitus eas invenerunt, cum & plerisque nomen inventoris sui hæserit. Quædam à loco, ubi primum repertæ sunt, nomen acceperunt, ut *Λύκιον*, *Μῆδον*, *Σκυθίον*, *Περσέιον*, *Ποντικόν*, *Ἰδαία ῥίζα*, *ῥίζα Ῥοδία*. Aliæ à loco, ubi nasci gaudent, ut *λειμώνιον*, *χαμαίλα*, *ποταμογείτων*, *ὀρίγανον*. Nonnullæ ab odore ut *μυῤῥίς*, *λιβανωτίς*, *ἡδύοσμον*. Sunt, quibus nomen assignavit foliorum figura, ut *βούγλωσσον*, *ξιφίον*, *πλατύφυλλον*, *ἵππουρις*, *ἀλεπίς*, *μυὸς ὠτίς*. Aliis hoc dedit numerus foliorum, ut *τρίφυλλον*, *πεντάφυλλον*, *χιλιόφυλλον*, *μυριόφυλλον*. Multæ etiam à colore floris vocatæ, ut *λυχνίς*, *λευκάνθεμον*, *χρυσοκόμη*. Una à varietate colorum, ut *ἶρις*. A seminum forma, *λογχῖτις*, *ἔχιον*. A colore seminis *μελάνθιον*. A duritie *λιθόσπερμον*. A succo viscoso *ἰξίας* vel *ἰξίνη*. A succi sapore *γλυκύῤῥιζα*. A tempore, quo prodire incipit, *χελιδόνιον*, quia cum hirundinibus apparet, cum his abeuntibus deficit. Ab usu, quem tincturæ præstant, nonnullæ dictæ sunt, ut *ἐρυθρόδανον* & *κόκκος βαφική*. Plures verò ab usu, quem habent in medicina, variis morbis aut leniendis, aut curandis, *βήχιον*, *ἀσπλήνιον*, *ἀριστολοχία*. Ab omnimoda medela, *πανάκεια*. Quædam, quod appetantur certis animalibus, ab iisdem nuncupatæ sunt, ut *μελισσόφυλλον* & *ἐλαφόβοσκον*. Quæ ab inventoribus suis appellationem induerunt, plures ex numero sunt, ut *Λυσιμαχία*, *Γεντιανή*, *Ἀχίλλειος σιδηρῖτις*, *Τηλέφιον*, *Εὐφόρβιον*, & aliæ, quæ nunc non succurrunt. Longe verò major est earum copia, de quibus non constat, quare ita appellatæ sint, propterea quod ab imperitis aut rusticis ea nomina primum excogitata sunt, ac nulla ratione data, quæ eruditi Herbarii nihilosecius retinuerunt. Multa præterea, ut solet fieri, temerè ac fortuitò indita. Quorundam, ac fortasse plurium imponendorum certam fuisse auctoribus suis rationem non negaverim, sed nobis prorsus incompertam, vel quod antiquissimis Græciæ temporibus, cum alia lingua uterentur, imposita sint, vel quod dialecto solis illis populis peculiari, apud quos nascerentur ipsæ plantæ, concepta fuerint earum nomina. Quod non solum in plantarum appellationibus, sed etiam animalium usu venit, ut alias eas usurpaverit vetus Græcia, alias recens. *[illegible]* antiqui Græci dixerunt, teste Varrone, quem recentiores *χοῖρον*. Item *λέπορις* Æolibus appellatus vetustioribus, qui *λαγωὸς* postea dictus. Quam multa porrò extant in scriptis Hippocratis herbarum nomina, in quibus explicandis laborarunt antiqui *γλωσσογράφοι* ac medici, & frustra quidem laborarunt? Non hodie atque heri disputant, utrum *[illegible]*, an *ἐρ κοιλίῃ* apud eum legendum sit, & quod genus sit herbæ. De cammaro similiter non inter se conveniunt antiqui ejus interpretes, utrum de aconito, an cicuta intelligi debeat, vel alio quo ultra modum refrigerante medicamento. Etsi verò in multis, quid velit, intelligatur, certum tamen est, ea legi apud illum nomina herbarum, quæ penitus ab usu recesserant, quo tempore ad eum commentarios, aut glossarum expositiones scribebat Galenus. Ut cum *ἐχίτρεπτον* vocas quæ Galeni ætate dicebatur *λευκὴ βρυωνία*. Sic *βραχύθερμον* illi est, quæ Græcis posterioribus *βουφθάλμου* nomine venit. Et *διδύμη ῥίζα*, gemina radix, quam *ὄρχιν*, aut *κυνόσορχιν* Neoterici appellarunt. Certè & *δίδυμοι* Græcis appellati testiculi. Atque inde *διδύμη* radix illa Hippocrati dicta. Sic idem *σπάνιολον* indigetat, quæ aliis *ἀγρία κολοκύνθη*, vel unico nomine *κολοκυνθίς*. Nesciretur hodie, quid appellet *ἔκτομον*, nisi veteres Glossographi nigrum elleborum ita ab eo vocari docerent. Quid intellexerit nomine *Ἰνδικοῦ*, dubitarunt olim doctissimi ejus interpretes ac Medici, dum alii zingiber, alii radicem piperis, quidam etiam peculiarem plantam Indiæ putant, cujus fructus vocaretur *μυρτίδανον*, piperi simile. Quod *κάχρυν* nuncupet, quæ sequenti Græciæ ævo dicta est *λιβανωτίς*, divinandum esset nobis, nisi veteres indicassent. Non est minus obscurus, cum *λευκὴν ῥίζαν* appellat dracontii radicem. Alia omitto plurima, ne longior sim in re non nimium difficili.

ficili. Quæ res πολυωνυμίαν ac συνωνυμίαν plantarum peperit, non solum veteribus, sed etiam nostris Herbariis sæpe inextricabilem. Horum συνωνύμων triplex differentia est. Aut enim uno eodemque seculo, variæ civitates eadem lingua usæ, unam eamdemque plantam variè vocitarunt: Aut diversa secula ejusdem plantæ diversas habuere appellationes: Aut gentes lingua differentes, suo quæque idiomate aliquam plantam insignivit. Sic ἰσάτις Græcis est, Latinis *vitrum*, Gallis *glastum*, & Arabibus *nil*, una eademque herba, qua cæruleus color tingebatur, quam hodie *guadam* dicimus. Secundæ differentiæ exempla supra habuimus, cum Hippocratis Glossas excuteremus. Primæ etiam plurima dari possunt exempla, sed unum aut alterum sufficiet. Græci cæteri πήγανον vocabant, quam majoris Græciæ incolæ ac Siculi dixere ῥυτήν. Inde Romanorum *ruta*. Iidem Græci Siculi κονίλην appellarunt, quæ reliquis Græciæ populis ὀρίγανος. Trina hæc Synonymorum ratio Plinio præcipuè occasionem præbuit in quamplurimis errandi, ex inscitia nimirum rerum ipsarum, ac differentiæ vocabulorum, quibus eas Græciæ diversi populi, aut Græci Latinique scriptores, aut etiam prisci ac recentiores expresserunt. Hinc enim sæpe factum, ut eamdem herbam, ex Græci ac Latini vocabuli diversitate, putaverit quoque diversam, & seorsim utramque retulerit. Hyacinthum & vaccinium veluti diversas herbas recenset, cum certum sit vaccinium vocasse Latinos, qui Græcis est ὑάκινθος, & deminutivâ formâ ὑακίνθιον. Æoles porro scribebant ϝακίνθιον & ϝακίνιον. Nam litteram υ per ϝ efferebant, ut φῦϝα & φῦϝ pro φῦς & φῦσα, ϝοχάνες pro ὑοχάνες, & similia. Præterea Grammatici veteres consentiunt, vaccinium esse hyacinthum; atque ita Virgilius reddidit ὑάκινθον Theocriti. Ebulum Latinorum, & χαμαιάκτην Græcorum eamdem esse, neminem latet: Plinius, quasi aliæ essent, diversis locis eas reddidit. Æram & lolium quoque diversis, cum satis liqueat αἶραν Græcè dici, quod Latinè lolium. *Cunilam bubulam* Romani appellarunt, quam Græci ὀρίγανον. Plinius ipse non uno loco ita vertit, ut in symphyti petræi descriptione lib. xxvii. cap. vi. *Alum nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ.* In Græco est, ὅμοιον ὀριγάνῳ. Item lib. xxvi. cap. vii. *Halus, quam Galli sic vocant, Veneti cotoneam, similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo.* Vide ἀξιοσύμφυτον. *Halus* ea Gallorum similis cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, idem prorsus cum illo *alo* Romano, quod pariter simile esse tradidit cunilæ bubulæ, & cacumina thymi habere. Hoc symphytum est petræum, quod Gallis *halum* quoque nominatum meminit Marcellinus cap. xxxiii. *Symphyti radix, quæ herba Gallicè halus vocatur.* Sed & de hoc paulo post. Alterum ab altera divisit aspiratione & genere. Nam in indice de posteriore sic habetur: *Halus sive cotonea.* De priore sic, *alum quod symphyton petræum.* Atqui utraque eadem, ut ex descriptione & facultate constat. Cunilam quoque bubulam perperam ab origano sejunxit lib. xx. & divisis capitibus de utraque tractavit. Colocasiam & *fabam Ægyptiam* separatis quoque libris, tanquam hæc illa non esset, commemoravit. An non pari halucinatione φῦκος θαλάσσιον Theophrasti, cujus nomen aliam linguam non habere autumat, diversum facit à *fuco marino* vel *alga marina* Dioscoridis? Sic locis diversis Scythicam herbam & glycyrrhizam veluti duas differentes herbas posuit. Atqui isto nomine recentioribus nota fuit, ut Dioscoridi: illo antiquioribus ut Theophrasto. *Phœniceam herbam* Græcis vocari ait lib. xxii. cap. xxv quæ Romanis diceretur *hordeum murinum*. Hæc est φοῖνιξ Dioscoridis à puniceo spicæ colore sic appellata. Facile ignosco Plinio, quod nescivérit, eam esse antiquiorum Græcorum αἰγχίνωπα, & quod hujus αἰγχίνωπος mentionem ex Theophrasto habeat, ignarus eandem cum Phœnicea alibi ab ipso relata. Sed corruptum hujus nomen apud Theophrastum lib. vii. cap. viii. οἷον αἰθάλωψ καὶ τὸ τοῦ κύνωπος, legendum αἰχίνωψ vel αἰγχίνωψ. Ita enim vocatur in veteri codice. Similiter corrigendum in Plinio lib. xxi. cap. xv. & *æquinoctio nascens aphace, anchynops.* In indice habetur: *apace acynopos.* Volebam aliquando *echinopus*. Sed propius ad veritatem *achynops* vel *anchynops*. Dioscorides in vetustissimo codice: φοῖνιξ, οἱ δὲ ῥοῦν, οἱ δὲ αἰγχίνωπα καλοῦσι. Atque ita etiam apud Neophytum scribitur, qui notat Græcos vulgari lingua ῥοδόσταχυν vocare, id est, russam sive puniceam spicam. Dixere & φοινικόπυρον. De ea capienda hæc Hesychii verba, φοινικὶς εἶδος αἰγιλώπου ἢ πόα τις. Videamus alia. Ixias, chamæleon albus Dioscoridi indigetatur, quod in quibusdam regionibus viscum circa radices funderet. Hoc viscum pro mastiche mulieres usurpabant, ad oris suaveolentiam commendandam. Theophrastus ἀκάνθαν ἰξίνην, vocavit hunc carduum. Idem quippe est χαμαιλέων ἰξίας, & ἄκανθα ἰξίνη. Plinius hæc pro diversis habuit, & *helxinen* pro *ixine* substituit, cum illam *ixinen* ignoraret. Alio item loco herbam quamdam recenset ab utraque quasi diversam, radice folia emittentem & carduum similem malo, de qua incisa lachrima erumpat tam similis mastichæ, ut discerni non queat. Atqui hæc herba, quæ mastichén dat, prorsus eadem est cum ἰξίνῃ ἀκάνθῃ Theophrasti, & cum chamæleonte ixia Dioscoridis. Sic Σκυθικὴν ῥίζαν Theophrasti diversam facit à glycyrrhiza recentium Græcorum, cum eadem prorsus res sit, non uno nomine nota. Hæc planè omnia συνώνυμα sunt, quæ & πολυώνυμα vocari Grammatici ostendunt, quod ut ipsi definiunt pluribus loquelis una res significetur. De his nos alio tractatu. Nunc de Homonymis nobis agendum est, quæ contraria ratione, ac ὁμώνυμα dicuntur. Hæc enim locum habent, cum res diversæ una loquela signantur. Inter eas porro labes ac vitia, quibus obnoxium se in magno opere magnus præbuit Plinius, quæ genere numeroque pæne infinita sunt, frequentiora nulla occurrunt, quam ex ὁμωνυμίᾳ nata sunt. Quod erroris genus plerosque etiam transversos abstulit hodiernorum Herbariorum. Sed in Plinio id nunc animadvertendum. Ut autem antea docebamus, res easdem cum diversis notatas vocabulis, idcirco diversas etiam credidisse, ita è contra res quamplurimas toto genere invicem distantes iisdem signatas nominibus easdem passim habet traditque. Quod in aliis fecimus, etiam heic faciemus, ut quo clarius id sit, pauculis subjectis exemplis hanc commissorum speciem atque indolem demonstremus. Ἀδάμαντα Græci vocarunt spumam auri, quam expuit, dum excoquitur, ἄνθος χρυσοῦ alii dixere. Ea quod ex auro argentoque plurimo mixta sit, Electri colorem habet, & secundum quosdam ipsissimum Electrum, magnitudine interdum cucumeris

meris seminis nec dispari colore, interdum & milii grano non majore. Adamas etiam gemma notissima. Plinius ex illo adamante, qui flos est, & spumâ auri pretiosissimum genus adamantis gemmæ condidit, in auri tantum metallis inveniundæ, quique non amplior sit cucumeris semine, nec colore dissimilis. Aliud genus in Arabia reperiri milii magnitudine, eoque κέγχρον appellatum. In quo animadvertenda summa absurditas in sensus communis capacem vix casura, ut adamas pretiosissimus & in summa olim dignitate habitus, grano milii non fuerit amplior, & colorem habuerit cucumeris seminis, quod ἀχρόλευκον esse constat, id est, luteum albo dilutissimum. Κυανὸς gemma est ex genere ut quidam olim rati sunt, sapphirorum. Κυανὸς item pigmentum, quod Latini *cæruleum* dixerunt. Arena ea est cærulei coloris, partim nativa, partim factiva ex invento cujusdam Regis Ægyptiorum. Plinius gemmam cum pigmento confudit, & quæ hujus sunt propria, transcripsit illi. *Lydium lapidem* dici quo probatur aurum, à nemine ignoratur. Lydius etiam lapis dicebatur Magnes, qui ferrum trahit. Hic *Heraclius* proprie appellatus. Inde Plinius Lydium illum lapidem, quo auri probatio fit, Heraclium etiam cognominatum tradit, quod est cognomen Lydii lapidis Magnetis. Βούπρηστις genus est animalculi cantharidi similis, quod si forte comederit bos, inflatur protinus & moritur, atque inde nomen. Βούπρηστις etiam oleris species, Hesychius βούπρηστις, λαχάνου εἶδος. Sic dictum hoc olus, non quod boves eo inflentur, sed quasi magna πρῆσις, quod nomen etiam oportet esse oleris nescio qua de causa sic appellati. Ita βουλάπαθον magnum lapathum; & βουσέλινον, magnum apium; & βούσυκα, grandiores ficus. Plinius non diversarum rerum putavit unum hoc esse nomen, sed Græcorum inconstantiam demiratur, qui βούπρηστιν nunc pro cibo laudent, nunc tanquam venenum describant. lib. XXII. cap XXII. *Buprestim magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere, iidemque remedia tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est, boum certè venenum esse, quos dissilire degustatâ fatentur.* Miranda hic potius Plinii incogitantia, qui Græcorum in hoc nomine inconstantiam exagitat. Buprestis, quæ venenum est boum, longe diversa ab ea bupresti, quam in cibos receperunt Græci. Hoc olus est, illud animal venenatum. Cum igitur remedia produnt, tanquam contra venenum, de animali intelligunt; cum vero in cibis commendant, de herba vel olere accipiunt. Idem quidem nomen est, sed non eadem res, nec idem fortasse nominis Etymum. Et clare utramque buprestim iidem Græci distinguunt, quorum sunt hæc verba: βούπρηστις τὸ ζῷον τὸ ταῖς κανθαρίσι ὅμοιον, ἔστι δὲ καὶ τὸ λάχανον ἄγριον. Interdum non tantum, quæ ὁμώνυμα vere sunt, confundit, sed etiam in quibus modo est aliqua nominis similitudo, aut quæ solo accentu differunt. Sic ἀκανθον herbam esse topiariam tradidit, cum ἄκανθον cogitaret. Ἑλξίνην herbam eandem cum ἰξίνῃ Theophrasti statuit. Et alia hujusmodi infinita. Τὸ ἅλιμον *halimum*, quod est olus salsum, idem cum *alimo* facit, qui famis sedandæ habet significationem. In quo sola est accentus differentia. Ubi de halimo tractat, asphodelon ab Hesiodo *alimon*, id est, ἄλιμον, appellari quosdam existimasse refert, idque falsum arbitrari ait; esse enim halimon, suo nomine, non parvi & ipsum inter auctores erroris. Sic τὸ ἅλιμον quæ herba est sui nominis ac generis, putavit eamdem cum τῷ ἀλίμῳ Hesiodi, quo nomine constat veteres appellasse asphodelon, quod adversus famem valeret. Ἄλιμος proprie compositio est adversus famem faciens. Ex malva & asphodelo talem ἄλιμον compositam habuisse Epimenidem Cretensem asserit Plato in legibus, quæ ipsum à fame & siti diu vindicaret. Sed & ipsa asphodelus ἄλιμος propterea appellata, ut scimus Hesychii doctissimi Grammatici testimonio. Τὸ πόλιον, & τὸ πολιὸν solo accentu distant quod ad nomen attinet, cæterum genere ipso in totum differunt. Τὸ πολιὸν cum accentu in ultima, à cana corymborum sive capitellorum, quæ in summo habet, capillatura dictum est. At πόλιον, cujus prima acuitur, idem ac τριπόλιον sic appellatum, quod floris colorem ter in die verset. Plinius utrumque *polium* appellat, & quæ alterius sunt propria, in alterum transfert. *Tiniariam* Latini vocarunt, ut ex Scribonio Largo discimus, id genus polii quod à canitie appellatum est. cap. XX. *Ad sanguinis eruptionem prodest & herba, quam Græci πολιὸν, vocant, nos, ut opinor, tiniariam.* Hoc non affirmat, sed opinari se dicit. Apud Neophytum, Apulejum, Auctuarium Dioscoridis non reperio Latinè sic vocatam. Causa tamen nominis in aperto, quod tineas necaret vestibus interpositum. De polio id narrat Theophrastus: τὸ δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐν τοῖς ἱματίοις σῆτας ἀγαθόν. Glossæ: *Tinia*, σής. Inde *Tiniaria herba* τὸ πολιόν. Interponi vestibus solitum tradit idem Plinius, ut & saliuncam lib XXI. cap. VII. mox subjungit, *folia ejus mane candida, meridie purpurea, sole occidente cærulea aspici.* Quæ ad polion pertinent, quod ἀπὸ τοῦ πολιοῦ habet nomen, & τριπόλιον vel τριμπόλιον etiam dicitur, ut Hesychio. Addit statim ibidem: *folia canis hominis similia, à radice protinus nunquam palmo altiora.* Hæc alterius polii propria, non tripolii. Sed & illud falsum, folia habere canis hominis similia, à radice protinus. Capitula in summo habet cum capillatura canis hominis simili. Non folia ipsa herbæ talia. Quæ major potest aut imperitiæ propior reperiri hallucinatio, quam qua malum punicum cum papavere rhœade confusum exhibet. Quia enim malum Punicum ῥοιὰ dicitur & μήκων ῥοιάς, ex utroque monstrum confinxit noster Punici silvestris, cujus radicis cortices rubri, denarii pondere poti somnos faciant. Lib. XXIII. cap. V. *Est & silvestre Punicum, à similitudine appellatum. Ejus radices rubro cortice, denarii pondere, ex vino potæ somnos faciunt. Semine poto, aqua quæ subierit cutem, siccatur. Mali punici corticis fumo culices fugantur.* Papaver erraticum dicitur Græcis μήκων ῥοιάς. Nam τοὺς μήκωνας illi plerumque isto genere enunciant. Unde & ῥοιὰς μήκωνος Plinius papaver *rhœan* perperam appellavit quasi ἡ ῥοιὰς diceretur. Inde & cum ῥοιᾷ, quæ Punicum malum significat, errore nominum idem statuit. Est ἀγρία ῥοιὰ malum Punicum silvestre. Est & ἀγρία μήκων quæ & ῥοιάς. quæ Plinio *rhœa* etiam vocatur. Hinc illæ lacrimæ. Ita etiam in aliis passim solet perpetuo more. Neotericorum porro errata ex ὁμωνύμων confusione orta, hoc opere passim castigamus. In quo notabit lector à nobis in classem Homonymorum etiam referri aliquando, quæ sub eodem nomine veteres ac recentiores aliter retulerunt, etiamsi revera ὁμώνυμα non sint. Sed descriptio parum accurata ab his aut illis tradita, ὁμώνυμα ea plane facit videri. Quo in genere sæpe coacti sumus veterum interdum, immo & recentiorum non rarò, præcipue Arabum negligentiam incusare. Quis non diceret Euphorbium, quo hodie utuntur, ex alia planta capi quam quæ olim eam tulit appellationem. Res insignis est. Euphorbium Dioscorides esse succum δένδρου ναρθηκώδους, arboris

speciem ferulæ habentis. Plinius similiter ex nostra emendatione, *specie thyrsi*, hoc est, θυρσώδης esse dicit, sed herbam vocat, non δένδρον. Præterea folia habere acanthina: *specie thyrsi, foliis acanthinis*. Quo sensu voeet *acanthina*, nescio. Si spinis horrida intellexit, Latino vocabulo id exprimendum fuit. Non enim *acanthinum* dicunt pro spinoso. Folia acanthi sive topiarii sive agrestis possunt designare Latinè, nec aliud possunt. Dioscoridem de foliis tacuisse miror. Ambos tamen ab eodem fonte hausisse constat. Jubæ volumen extabat de Euphorbio. Idem invenerat eam in monte Atlante. Cui potius credendum de hac herba quam Jubæ inventori ejus? Ab illo, ut verisimile est, tam Dioscorides quam Plinius accepit. Unde igitur illa primum diversitas, ut alter herbam faciat, alter arborem: folia acanthina hic illi tribuat, ille de his nihil dicat? Sed hæc parva sunt præ his, quæ sequuntur. Jubam Mauritaniæ Regem optime cognitam perspectamque hujus herbæ faciem ac naturam habuisse, plusquam credibile est, utpote in regno suo nascentis, & quam invenerit ipse. Sed Mauritano opponemus Mauritanum, antiquo neotericum, ut vetustatem destruat novitas, vel hanc illa. Is est Johannes Leo Africanus, qui de Euphorbii plantæ facie longe alias narrat historias. Silvestris cardui similem esse scribit, spinosam totam: fructum inter folia gignere cucumeribus similem. Protinus tamen addit, fructum ex radice statim prodire caulis instar, & aliis similibus ad latus enaris propagari usque ad vicenos aut vicenos quinos numero. Ergo fructus illi pro caule est oblongus, & cucumeri similis. Atqui paulo ante dixerat, inter folia fructum gerere, hic ait è terra ipsa exire protinus & habere instar caulis, qui alios similes caules à lateribus subinde producit quamplures. Ubi maturuerint illi fructus, ferro aperiri, & lacteum humorem manare, qui utribus conditur. Si vera est illa Euphorbii effigies, quam Dodonæus & Lobelius proposuere, multa habet cum hac descriptione similia, quæ partim eam adstruunt, partim destruunt, sed quod mirabile est in hac varietate, patrocinium sibi ad veritatem invicem commodent. Quod Leo Africanus habet pro fructu, folium est. E radice erectum nascitur, oblongum, crassum, tereti ac rotunda figura, sed angulosa, cucumeris facie, ad singulos angulos duplici spinarum ordine rigente ab imo ad summum. Ex his foliis ferro incisis liquor defluit lactis in morem, qui facile concrescit, acerrimæ mordacitatis. Folia ejusmodi terræ mandata radicem agunt sicut opuntiæ herbæ, & sic nascitur planta. Præter folia fructum etiam gignere dicitur in trifido folliculo trinis conjunctom loculamentis. Hunc fructum confudit Leo cum ipso folio, quod & ipsum veluti instar fructus obtinet, quia rotundum est, cucumeris effigie. Hæc vera descriptio Euphorbii plantæ. Nec aliam fuisse ausim dicere, quam Juba reperit. Sed specta negligentiam veterum auctorum. Aut Joba ipse in culpa est, qui parum diligenter eam herbam posteris tradidit: aut incusandi qui ab eo acceperunt, quæ exactè ille exequutus fuerat, non pari fidelitate & cura referentes. Euphorbium καυλώδες esse δένδρον, non puto, scripserat Juba. Sed folium ipsum, quod pro thyrso est & caule, intus fortasse ferulaceum, hoc est, inane & concavum instar ferulæ vel arundinis. Totum denique spinis riger & aculeis duplici serie per singulos angulos horrentibus. Quod male acanthinum Plinius reddidit, cum ἀκάνθιον Græcè dixisset Juba pro ἀκανθώδες, id est, spinosum. Nunc aliud occurrit, de quo monere digne duximus circa hanc eandem herbam. Inventionem ejus omnes tribuunt Jubæ Regi, quem & illi hanc appellationem volunt indidisse de sui medici nomine, fratris Musæ, qui medicus Augusti. *Euphorbus* itaque illi medico nomen fuerit, quod est Græcum proprium Εὔφορβος, à quo Εὐφόρβιον Plinio *Euphorbia herba* dicitur. *Euphorbium* illum medicum quidam perperam vocant. Sed majus est, quod heic inferam. Εὐφόρβου ἀκάνθης mentionem invenio apud auctorem longè, quam Juba est, antiquiorem. Non paucis sane sæculis illum antecessit Meleager, æqualis Menippi Cynici, qui in poëmate inscripto Στέφανος, in quo poëtas antiquissimos, ex quibus collectionem Epigrammatum compilavit, singulis floribus singulos comparat; is, inquam, Εὐφόρβου ἀκάνθης meminit eo versu, quo Archilochi poëmata Euphorbio videtur comparare.

Ἐν δ' ἄρ' Εὐφόρβου σκολιὸν θέρος ἄνθος ἀκάνθης,
Ἀρχιλόχου σμικράς ῥαθάμιγγας ἀπ' ὠκεανοῦ.

Ita liber antiquissimus legit. Quam tamen lectionem alibi inquietare sum conatus, quia non videretur ejus temporis Euphorbium, quo Meleager vixit, siquidem hoc nomen accepit ab Euphorbo Jubæ medico. Sed nunc ægre aliter senserim quam non de Euphorbio accipiendam, ut prisca scriptura maneat in sua sede. Εὐφόρβου ἀκάνθης spina est Euphorbii. Quam bene hæc interpretatio constet, quæ superius notavimus, arguunt. Cæterum quid Euphorbium, dixeris, ad coronas? Alias ibi species externas numerat, quæ parum coronis idoneæ, sed aptæ ad genium poëtarum exprimendum, quos suæ coronæ intexuit. Præcedenti disticho Anacreontis poëmatum suavitatem cum nectare in æquo ponit:

Ἐν δ' ἄρ' Ἀνακρείοντα τὸ μὲν γλυκὺ κεῖνο μέλισμα
νέκταρος. εἰς δ' ἐλέγους ἄσπορον ἀνθέμιον.

Melica ejus poëmata nectar esse dicit. Sic jucundum canticum Phanodemus μέλι vocat, τὸ γλυκὺ μέλος. Item in Græco Epigrammate, νέκταρ ἀοιδῆς de jucundo carmine quod cantetur. Quæ omnia asserunt veterem in Persio lectionem.

Cantare credas Pegaseium nectar.

Pro quo hodie contra legem versus & syllabæ modulum, legunt ac defendunt, *Pegaseium melos*. Sed hæc obiter. Ut nectari comparat suavissima Anacreontis mele, ita contra virulenta & mordacia Archilochi carmina Euphorbio exæquat, spinosæ plantæ & succum fundentis mordacissimâ acrimoniâ. Eodem fortasse spectant & ῥαθάμιγγας, quia stillatim fluit ille liquor; & ἀπ' ὠκεανοῦ, quod in Atlante prope oceanum hæc herba legi succusque ex ea colligi soleret. Sic alios ex poëtis,

quibus

quibus coronam Epigrammatum contexuit, nardo, alios myrrhæ, alios ſchœno Aromatico adſimilat. Archilochum igitur Euphorbio vel Euphorbæ ſpinæ, quam & πολιότριχα vocat. Et certe ſpinæ in Euphorbio incurvæ apparent. Ἐυφόρβη autem ipſa planta potius dicenda, ſicut eſt apud Meleagrum, Succus vero Ἐυφόρβιον. Sic μήκων herba, μηκώνιον ſuccus. De ætate Meleagri non eſt dubitandum, quin aliquot ſæculis Jubam præceſſerit. De auctore poëmatis, quin Meleager ſit, nullus dubito. De veritate lectionis & explicatione, quam poſuimus, ambigi non poſſe cenſeo. Quæ cum ita ſe habeant, manifeſtum eſt, ea fidem derogare receptæ de Euphorbio perſuaſioni, quam veterum fundavit auctoritas, de inventore Juba & medici ſui nomine hanc herbam appellante Hæc merito in magna me admiratione conſtituunt. Sed expertus tam multis rebus fidem veterum fallacem eſſe, plurimum remitto de illa pertinacia, qua quidvis illis credendum arbitrantur. Potuit fieri ut medico Jubæ, fratri Antonii Muſæ, Euphorbus nomen eſſet, idque etiam nomen multo ante fuerit Euphorbæ ſpinæ κατὰ συγγένειαν quamdam, ut & in aliis fit. Cum ejus uſum Juba maximè celebraſſet, edito de ea volumine, non alienum eſt videri voluiſſe è ſe inventam & de nomine medici ſui nuncupatam. Mauritanum hæc vanitas non dedecet. Sic Themiſo medicus, quod uſum plantaginis præconio ſuo præcipuè commendaſſet, etiam edito libro tanquam ejus inventor videri voluit. Plinius: *celebravit & Themiſo medicus vulgarem herbam plantaginem tanquam inventor, volumine de ea edito.* Hoc idem Jubam circa Euphorbium feciſſe, non eſt ſupra fidem. Certe auctoritatem ejus magnopere elevat Democritus apud Athenæum lib. III. Ἐν δὲ τούτοις Ἰόβας ἱστορεῖ, χαρίεντα Λιβυκὰ βιβλία, ἐν ᾧ ἐστιν Ἀντώνιος πλάνας. Græcis recentioribus ut & Arabibus φέρβιον dictum pro Euphorbium. Gloſſæ Nicomedis: Ἐυφόρβιον, φέρβιον. Aliis etiam φιλβιον, vox non intellecta doctis in Hieracoſophio Demetrii, φολβίον, κόστου, σμύρνης. Item apud Georgium Logotheram in Chronico: καὶ φίλβιον ἐστὶν ἄμμι αἰσθανόμενος. Hæc & alia multa ad hunc modum examinata documento ſunt & viam ſternunt, qua pergendum ſit rectè rem ſibi procedere volentibus in herbarum inquiſitione, quæ hactenus quam plurimis tentata, paucis ſucceſſit, & auſim addere nemini. Pleroſque magno animo hoc propoſitum ingreſſos pro terriculamento objecta quaſi quoddam μορμολυκεῖον veneranda veterum auctoritas à recto itinere deflexit, dum ignavis aſſenſibus ſeducti verentur non credere, quidquid temerè tradidit antiquitas. Quam multos egit tranſverſos Plinius, qui nimia erga illum fiducia occupati, quæcumque dixit, totidem eſſe oracula, ſibi primum, deinde aliis perſuaſum voluere. Nos tam magna ejus, tam multa, & in rebus non parvi momenti peccata oſtendimus, ut pro diſciplina & præceptis haberi poſſint ad reliquos ejus cavendos errores, qui infiniti ſunt Nulla fere eſt planta alicujus uſus in materia medica, aut inter doctos controverſiæ, cui diſcutiendæ operam non impenderim, nec eam ut ſpero inutilem. Multis etiam quaſi in tuto poſitis & quarum notitia dubia non videbatur, ſtatus controverſiam movimus ac de certis incerta reddidimus. Quam partem eſſe ſcientiæ non minimam eruditi fatentur, certo ſcire, te neſcire id, quod ignores. Si quis enim putet ſe tenere, quod non teneat, non putem ego aliquod genus ignorantiæ gravius aut expugnatu difficilius poſſe reperiri. Procliviores quippe ſumus omnes ad diſcendum quam ad dediſcendum. Sed totam hanc nobis curam, quæ ſpectat herbarum naturam, intra ſola ὁμώνυμα hoc opere conſiſtere voluimus, tam ea quæ tempus invexit longo vetuſtatis abuſu, quam quæ ex vario diverſarum gentium ſermone nata ſunt. Hæc enim maximè cauſa præſtitit, ut Plinius noſter ſeſe in laqueos inextricabiles paſſim induerit, qui & poſteros parum caventes iiſdem vinculis impeditos attinuerunt. Hæc eadem ὁμωνυμίας ratio, ut jam diximus ante, non recte nec quibus decuit diſtinctionibus proviſa, viros ſæculi hujus doctiſſimos pariter & antiquiores in fraudem induxit. Ad hæc porro diſcernenda & perite diſtinguenda quam mihi facultatem comparavi, non ex ulla herbariæ rei ſcientia, quam nec præ me fero, adhæſiſſe velim exiſtimari, ſed ex aliis præſidiis quæ conatus ſum acquirere, ſine quibus incaſſum huic labori incubuiſſe multos ſæpe ipſe cognoveram. Profecto ut meam ipſemet in his negotiis inſcientiam palam profitear, nec agros unquam pererravi, nec prata rimatus ſum, nec profunda vallium ſcrutatus, non collium denique clivos ereptavi, aut in montium prærupta eniſus ſum, ut naſcentes paſſim herbulas & radiculas eruerem, explorarem, coramque cernerem. Poſtremo nec in longinquas me penetravi regiones, eo ſolo ſtudio accenſus, ut ignotas noſtris ſtirpes atque inviſitatas ſpecies inde referrem. Unde igitur, inquies, hæc tanta in te inceſſit confidentia, ut judicandi de his tibi licentiam ſumas, quorum cognitionem vel modica minorem, & uſum nullum te habere ipſe agnoſcas? Quo magis hoc ita eſſe mireris, addam etiam non ſolum concedere me, ſed etiam contendere, in herbarum & ſatorum exploranda natura ſolam αὐτοψίαν dominari. Quam cum mihi deeſſe fatear, non ea gratia ſinam eripi ſimul poteſtatem arbitrandi, quid recte in hoc genere, quid ſecus à veteribus relictum ſit. Sane nec illi majore hujus rei ſcientia præditi acceſſerunt ad componenda de his volumina, quæ non minus ignorabant, quam ego aut alius æquè imperitus. Hoc ipſum eſt quod in diſceptationem mihi dari poſtulo, an id cognoverint de quo ſcripſerunt. Si poſſum id præſtare, cur quiſquam à me præſtari nolit? Si non poſſe aliquis pertendit, hoc ipſum exploret, & ſic judicet. Namque & illud mihi permiſi exquirere, an quod ipſi in ſcriptis veterum eamdem continentibus ſtirpium tractationem ad examen revocarunt, rectè perpenſum ſit & ſatis ſpectatum. Ut ſciatur, quali facie ſit hæc aliqua vel herba vel arbor, qua de quæritur, eam oculis uſurpaſſe, manibus etiam tractare opus eſſe, dederim non coactus. Niſi ſatis habeas, alienis oculis videre, & aliena fide, quod non videris, referre. Quo uno contentos pleroſque veterum, qui de herbis tractarunt, fuiſſe conſtat, & Plinium in primis. Verum non adeo neceſſitatiam αὐτοψίας mecum ſentiant omnes neceſſe eſt, ubi hoc ſolum agimus, ut in contendendis veteribus herbarum nominibus cum noſtris laboremus. In quæſtione eſt, hæc herba hoc nomine hodie vulgata, quod

nomiuis

nominis habuerit apud veteres; vel conversa disputatione, quæ tamen eodem recidit, quo nomine nobis hæc planta dicatur, quæ sic antiquitus vocabatur. Quærenda itaque inter nostras nobisque nunc cognitas, quæ omnibus rebus respondere queat illi alicui, quam prisci tradunt. Longum esset ire per omnes hortulos, campos omnes perambulare, ut similis aliqua & omnibus concinens notis cum illa vetere reperiatur. Cum omnia feceris, vix tandem hoc extricabis. In rem præsentem ubi veneris & disquisitionem ingressus fueris, multa te fallent. Ex parte antiquitatis meram semper habes descriptionem, interim falsam, interim nec tibi satis intellectam. Ex tua præstas id quidem, quod utique ad plantam cognoscendam necessario debet adhiberi: eam oculis subjicis, inspicis, etiam in manus sumis. Sed instituta comparatione, tum plurima ibi claudicant. Sæpe cum plura indicia conciliaveris, in uno offendes. Interdum ex una simili & conveniente nota, de tota similitudine & facie pronuncias. Quod legis in libro, & quod vides in horto, non similiter afficit. Magis ex æquo rem gerere mihi videntur, qui descriptionem cum descriptione comparant, recentem cum vetere. In pari lance hoc examen cernitur. Rem ipsam spectantes oculi nihil prævalent legentibus tantum. Signa utrimque prodita consideranda sunt, ea conferenda invicem. Hoc judicii opus, hic labor; quod & ipsum nisi adhibeatur acerrimum, nihil agit, aut non omnia. Atque ut tale sit, quale exigimus, multæ aliæ res subsidio venire debent, ingenii præsens acumen, lectio assidua, linguarum ac totius antiquitatis summa cognitio, & quæcumque alia judicium, si natura desit, faciunt; si adsit, augent ingenitum firmantque. Hoc quidem in omnibus regnat, sed illa adjumenta etiam per se ac singula multum efficiunt. In inveniendis herbis quædam explicabit ingenii ἀγχίνοια. Non pauca eruet auctorum lectio, notitia sermonis quo descriptæ sunt, quis dubitet, quin pleraque quasi illata face illuminet? Antiquitatis autem scientiam non parum collaturam huic instituto, solis inficiari imperitis permiserim. Qua forma fuerint olim thyrsi bacchantium arma, qui ignorabit, quomodo utiliter versari poterit circa illas plantas explorandas, quibus θυρσοειδῆ κεφαλὴν tribuunt antiqui Herbarii Græci? Ex hujus rei imperitia pro vero alismate, quod capitulum, quale fuit antiquis thyrsis, habere debuit, aliam stirpem hujusmodi carentem capite nobis supposuerunt. Betulam esse, quæ σημύδα dicitur Theophrasto, non sustinerent affirmare, si quid esset καρύα scirent. Cirsion florem habere in summo purpureum non dicerent, si vim vocis Græcæ ἀκροπορφυροῦν tenerent, quæ leviter & summatim purpureo colore imbutum significat. Pluribus exemplis id evincere supersedeo, quæ infinita promi possent, si locus hic exigeret reponi denuo, quod in superioribus abunde præstitum. Sic ex falsis interpretationibus non veræ productæ herbarum notæ, laborem quærendi pariunt irritum, dum id quod non est in rerum natura, magnis opibus & sudoribus investigandum sibi putant. Dici vix potest, quantum & quoties non satis exacta linguæ Græcæ peritia Plinium falsa & inconcinna de plerisque herbis pronunciare adegerit. Duplicatus porro nostris Herbariis labor ex utriusque loquelæ necessaria eruditione, quam multi promittunt, pauci exhibent, satis beati, si alteram mediocriter consequantur, quam sine altera certum est obtineri non posse ad plenum & perfectum modum. Alia insuper ars est, quam in illis requiro, qui hactenus professi sunt rei plantariæ prudentiam. Ea adeo et toto deficiuntur, ut nec polliceri audeant, plerique etiam contemnant, qui assequi desperant. Critice est, quæ solo judicio exercetur, invicemque id exercet, adjuta scientiarum omnium comprehensione, absque quarum ope vix opus suum perficere posse postulet: ea, ut in aliis disciplinis, sic in natura plantarum exquirenda pensitandaque multiplicem habet usum & latissimè vagatur. Nunc dissocianda sunt, quæ ex nominum unitate indiscreta errorem facere possunt; nunc redigenda in unum ac veluti compellenda, quæ variis appellationibus idem exprimentibus diducta sunt atque dispersa. Operosum sane negotium, quod circa ὁμωνύμων & συνωνύμων rationem totum expenditur, superius ostensam tantum, sed uberius alibi prosequendam. Utcumque in his tamen conatus suos multi mihi adprobatunt, etsi multa adhuc desiderem. Quod reliqui est, plus est, quam quod effectum. Tota vero pars illa Critices, quæ in veritate sinceræ lectionis, partim ex libris, partim ex ingenio asserenda versatur, ita hactenus spreta jacuit ab Herbariis nostris, ut non alio magis argumento inutilem existimasse videantur, quam quod nusquam ejus utantur auxilio: ceterum nullo evidentius utilitatem ejusdem monstrarim, quam ex erroribus prope innumeris, quos committunt ab hujus unius industriæ defectu. Quam si in consilium advocassent, non hodie quærerent de arbore *bruta* apud Plinium, de *codiamino*, de *aurione* herba, & aliis nominibus, quæ nusquam sunt nisi in vitio, & corrigi potius quam explicari debent. Profecto in percurrendis Theophrasti, Dioscoridis & Plinii voluminibus nusquam securus ambulabis sine hac comite, vel etiam duce, quæ vias exploret, salebrosa complanet, corrupta reficiat, hiantia expleat, difficilia enodet, & per singula deducat inoffenso pede. Laudes ejus atque utilitates non extollam prolixius, quia satis patent vel una opera, quam in Plinii scriptis castigandis atque illustrandis posui. Cui Viro si quisquam ex antiquitate in hoc numero, certe hæc de qua agimus Critica maxime defuit. Adeo nullo judicio usus est in his, quæ tractavit ad rem Herbariam pertinentibus. Nec melius illi successit in aliis, aut magis dictæ Divæ litavit. Sed eam potissimum partem sumpsimus examinandam, quia plura hujus & majora in ea parte peccata emicuere, quia fusior ac difficilior est, & etiam nunc, quæ peccavit in isto genere, conspicua sunt ex comparatione auctorum à quibus accepit, quorum libri hodie extant. Integra Theophrasti de plantis opera, sive quibus historiam narravit, sive quibus eorum causas aperit, quæ tota Plinius in opus suum Latine conversa transtulit variisque locis disposuit, beneficio fortunæ nobis conservata lætamur. Etiam Dioscoridis eadem de re tractatus salvi supersunt ex naufragio edacis omnium temporis, qui reliquorum in eo argumento jacturam levius ut feramus efficiunt, immo vel soli sarciunt, atque etiam si verum dicere liceat, ut ne quidem desiderandi sint, præstant. Ut enim post ceteros, qui eidem curæ incubuerant, prodiit ejus labor, nec quisquam post eum extitit ex Græci generis

hominibus

hominibus qui accuratius de his tradiderit, non immerito maximam ei diligentiæ laudem, cum pari scientiæ experientiæque testimonio conjunctam, summo consensu veteres tribuerunt. Nihil autem ferme in libris ejus habetur, quod non in Plinio Latinis verbis expressum conspiciatur, adeo ut quidam inde credere inducti sint, aut Plinium ex Dioscoride aut Dioscoridem ex Plinio transcripsisse. Nihil his responsum velim, qui Dioscoridem ex Plinio furatum esse quæ scripsit, arguunt. Refelli non merentur & tantam imperitiam produnt, ut digni sint misericordia potius quam reprehensione. Ne illis quidem accedo, qui Plinium ex Dioscoride volunt sumpsisse, quamvis majorem hanc videam turbam numero minantem nos cogere, ut in suam concedamus sententiam. Habemus his quod respondeamus, & rationem in solutum accipere possunt, quia ratione solvunt. Non ut depellam furti crimen à Plinio, idcirco nego Dioscoridem ab eo compilatum. Hoc vertere crimen esset, non avertere. Si furtum non fecit Dioscorides, alii factum oportuit, à quo id omne quod habet, accepit. Sed furtum non est, inquiunt, cum nominatur auctor. Dioscoridem nusquam nomine laudavit, cum ab eo omnia sumeret. Itaque ergo insimulatur. Sed nihil causæ esse perspicio quamobrem tam sedulo ceteros omnes scriptores, per quos profecit, laudaverit, uno Dioscoride præterito. Cur candorem hoc solo suum desiderari voluerit quem in aliis adeo ingenue declaraverit, rationem aliquam probabilem dici mihi vellem. Quod enim audio jactari, sic illi placuisse facere, ut nomen Dioscoridis taceret, quia recentior esset, nullo modo satisfacit. Vitruvium & Celsum inter suos auctores recenset, qui Dioscoride non multo antiquiores esse potuerunt. Servilium Damocratem nominatim citavit in mentione hiberidis herbæ, cujus descriptionem ab eo mutuatus est, quem tamen nuper scripsisse autumat. Alios plures omitto Græcos Latinosque, quos aut Dioscoridis æquales, aut non longo tempore anteriores non est dedignatus allegare, & in numero ponere eorum auctorum quibus se adjutum profitetur. Scio plerisque veterum hoc in more fuisse, ut in citandis pro testimonio auctoribus eos solos nominarent, qui vetustate aliquam sibi demum auctoritatem comparassent. Reliquos qui nondum inveteraverant, si quando eorum allegationibus utendum haberent, nominatim non appellarent, sed *incertos & dubios* auctores vocarent.
„Sic Nonius quoties Agellii testimonio utitur, quod sæpe facit, nunquam eum nominat, sed
„incertæ dubiæque auctoritatis scriptorem semper appellat. Hinc apud Servium & alios Gram-
„maticos antiquos *idoneis* auctoribus neotericos opponi legimus. Ut ad Georgicôn quartum:
„*Sane hic cucumis, hujus cucumis declinatur, sicut agilis secundum idoneos. Nam neoterici cujus*
„*cucumeris dixerunt.* Nempe *idoneos* appellarunt probatos & receptæ auctoritatis scriptores, ut
„*idonei* testes dicuntur, qui & *locupletes*. Et apud Ciceronem in libro II. offic. *idonei homines*,
„locupletes & qui gratiam referre possunt, apud quos recte beneficium ut nomen locatur. Nam *idonei* proprie qui solvendo sunt, quos ἀξιοχρέους Græci vocant, quibus tuto pecunia credi potest, bonæ fidei nomina. Inde testes & auctores *idoneos* vocatos constat τοὺς ἀξιοπίστους. Pro talibus duxere vetustiores, & qui ætatem tulerant, digni vel ob hoc fide habiti, quod jam multi fidem illis habuissent. Quippe credibile est, qui in mendacio deprehensus non sit per aliquot sæcula, cum veritatis eorum, quæ dixerit fiducia, transire ad posteros debere. At Plinius idoneos habet tam recentes quam veteres, eorumque auctoritatibus indifferenter utitur, quem nec piguit sententias referre illorum, qui nuperrimè scripserunt, ut facit lib. XXXVI. cap. XX. de hæmatitis: *Hæc est sententia eorum qui nuperrimè scripserunt. Sed Sotacus è vetustissimis auctoribus, quinque genera hæmatitarum tradit.* Quæ fortasse de Dioscoride intelligenda, ut aliquando opinati sumus. Certè quæ de remediis hæmatitis ibi explicat Plinius, non secus habent quam si expressa essent ex illis quæ Dioscorides eadem de re perscripsit. Sed in indice illius loci eum non nominavit. Et potest fieri ut de alio loquutus sit. Nec abre est ut Damocratem designarit, de quo & alibi sic loquitur in iberide: *Invenit & nuper Servilius Damocrates è primis medentium.* Scripserat ille omnem ὕλην ἰατρικήν, & multa remedia ab eodem versibus jambicis composita apud Galenum reperire licet. Quin & apud Aëtium sub nomine Damocratis, aëtitis lapidis historiam iisdem prorsus verbis relatam invenio, quibus à Dioscoride refertur, ut proinde necesse sit alterum ab altero honesto furto mutuatum. Sed cum Plinius Damocratem nominare veritus non fuerit, aut æqualem Dioscoridis aut etiam ævo inferiorem, non videre me fateor, qua religione impeditus Dioscoridis nomini pepercerit. Damocratem autem Dioscoride posteriorem arguit iberidis herbæ historia quæ inventa traditur à Damocrate, non memorata cernitur à Dioscoride. „Nam quæ
„de iberide herba apud Dioscoridem habetur mentio, non est germana auctoris, sed ex Neophy-
„to adtexta est, & alieno loco posita inter arbores. Atqui non prætermissurus fuit tam notabilem & in re medica commendabilem herbam Dioscorides, si aliquis ante illum ejus meminisset. Quo solo argumento probari fortasse non nimis incredulis possit, Dioscoridem vixisse ante Damocratem, vel certè circiter eadem tempora. Ceterum alium potius quemlibet quam Dioscoridem sumptum Plinio, quem exscriberet in materia medica perscribenda, non pauca sunt quæ fidem possunt adstruere. Inter alia illud validissimum telum, quod ex descriptionibus ejus quamplurimarum specierum sæpe abit diversus à Dioscoride. In aloës historia narranda, fuisse, qui traderent, ait, metallicam ejus naturam in Judæa supra Hierosolymam, sed nullam magis improbam esse, neque aliam nigriorem & humidiorem. Nusquam de aloë hoc traditum Dioscoridi, sed Sextio Nigro, quem isto nomine carpit Dioscorides in præfatione sua, quod putarit, aut ita existimantibus assensus sit, fossilem in Judæa aloën reperiri. Si Dioscoridem in ponenda aloës descriptione sequutus fuisset Plinius, aut nihil omnino de aloë metallica & fossitia dixisset, aut falsitatis admonuisset exemplo Dioscoridis. In Euphorbio commemorando, cum pleraque habeat cum Dioscoride communia, illud privum habet quod foliis acanthinis esse facit, de quibus nihil Dioscorides: illud etiam melius quam ille, quod herbam vocat, quæ Dioscori-

di

di ἄφυλλον. Galenus spinosam esse plantam Euphorbium scribit. Unde apparet ex eodem hausisse scriptore quo Plinium, qui folia ei dat ἀκανθώδη. Ubi de Euphorbio tractat, addit etiam succum similem in Gallia fieri ex herba chamelæa, qui tamen multum sit infra Euphorbii succum. De chamelææ succo nihil Dioscorides in Euphorbii mentione, sed in præfatione reprehendit Nigrum, quod Euphorbium in Gallia ex chamelæa fieri prodiderit. Sextium itaque Nigrum potius quam Dioscoridem in Euphorbii historia æmulatus videatur Plinius. Descriptis alyssi forma & remediis, sobjicit noster: *mirum est quod additur, saniem, conspecto omnino eo frutice, siccari.* Hoc additum nimirum legit apud eum, cui acceptam refert eam alyssi historiam. Apud Dioscoridem nihil tale. Non is est igitur. Scribit quidem ille vel conspectum Alyssum singultus sedare, qui sine febre accidunt. Sic enim legitur in optimo codice: καὶ λυγμοὺς καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἄνευ πυρετοῦ, in vulgatis extat, ἐν πυρετῷ. Coccum baphicum ex ilice noster capi dicit, cum ilicis nusquam meminerit Dioscorides in tradenda fruticis illius historia, qui coccum tingendo subministrat. Fruticem illum κόκκον βαφικὸν vocat, cujus nullum apud Plinium extat vestigium ea facie, qua describitur ab illo auctore. Sexcenta hujusmodi in manu sunt, quæ producerem, si vellem, & nisi æque ex his paucis solidam probationem quam si plura afferrem, consistere crederem. In externis quoque tam multa mutat à Dioscoride, ut nemo sanus ex illo mutuara suspicari sese existimari velle debeat. Malabathrum Plinius, quod alii *folium* absolute vocabant, esse folium nardi Indicæ scripsit. Qui in ea sententia essent, errare Dioscorides affirmat, lentis modo aquaticæ stantibus aquis innatare idem asserit. Cujus opinionia mentionem ullam apud Plinium non reperias, qui alio loco memorat arborem esse in Syria convoluto folio, idque malabathrum haberi, de quo magnum apud Dioscoridem silentium. Amomum Plinium ait uvam esse, quæ carpitur ex Indica labrusca, alios vero scribere, fruticem esse botryosum, hoc est, implexum, involutumque racemi modo. Priorem de uva sententiam non posuit Dioscorides. Cyprou Plinius zizyphi folia habere refert, Dioscorides oleæ similia facit. In hoc cursu ad metas nunquam venirem, si omnia, in quibus dissentiunt invicem alter ab altero, sublegere ac notare constituerem. Multa hic habet, quæ apud illum non leguntur, & contra. Multa aliter hic quam ille narrat. In exoticis præcipue ac peregrinis in diversa uterque abeunt. Caryophyllorum meminit Plinius, quæ nulla extant in illius scriptis. Quis porro toleret sibi persuaderi quædam ex hoc, alia ex aliis decerpsisse, cum liceret ex uno hæc omnia? Atqui plures excerpsit. Verum hoc quidem est, ac scio ita se habere. Sed si Dioscoridem evolvisset, si ex eo adnotasset quæ in opus suum transferret, non in illis ipsis quæ videri possunt ex Dioscoride sumpta, & adeo similia sunt, ei auctori quem sequitur, & in eadem narratione contrarius iret. In quamplurimis ita esse observavi, & quivis alius hoc idem poterit observare, cui tanti fuerit. Aliud etiam habemus argumentum longe fortissimum, quo omnes victi nobis concedant oportet, ex Dioscoride, quæ composuit de herbis, Plinium non accepisse. Ordo est, quem in his exponendis ambo diversum sequuti sunt. Dioscorides reprehendit priores, quod malo usi essent ordine in stirpium naturis exequendis, quorum alios species junxisse ait inter se, quæ toto genere dissiderent, nonnullos qui per seriem litterarum eas descripserant, multum etiam hoc modo conturbasse rationes earum, disparatis ac disjunctis quæ unius erant generis. Plinius in utrumque incidit vitium, dum partim eas alphabetico ordine prosequitur, partim ex remediorum facultatibus tradit, quo pacto & congeneres plerasque separavit, & quæ genere divisæ sunt, ut essent ex ipsa loci vicinitate affines, perfecit. Quod factum ab illo videtur imitatione antiquorum, à quibus divertit Dioscorides & propriam sibi viam secuit, quæcumque ὁμογενῆ visæ sunt, aliqua naturæ affinitate inter se junctæ, eas invicem scriptione quoque jungendo. Quem si Plinius ordinem à quoquam monstratum scisset, non dubium est, quin & imitatus esset. Nisi velimus ex illorum ingenio eum æstimare, qui meliora vident, & sequuntur deteriora. Quod in illum hominem non cadit, etsi in graviores inciderit culpas, vel humani ingenii imbecillitate, vel occupationum multitudine, vel etiam nimia festinatione. Nihil horum possit eum excusare, tantulo parcentem labori, quem tantum deligendus ordo melior exigebat. Sed dum per varios tramites circumducimur, aliam adhuc viam prospicio, quæ nos breviore compendio ducat, quo volumus pervenire. Quis tam iniquus Plinio, qui tali persuasione de illo possit imbui, ut alios habuerit auctores, alios habuisse dixerit? Qui tanta cum cura omnium scriptorum nomina studuerit declarare ac profiteri, quorum opera adjutus in scribendo fuit, ut librum primum operis huic fermè rei dederit, an credibile sit, eundem silentio obliterasse, si quem unum præcipue ex tanto numero ambiit, cui omnia, quæ de herbis medicis in litteras misit, referret accepta? Sextium scilicet Nigrum nominaverit, aut Julium Bassum, aut Diodotum, Petroniumve, ex quorum libris nihil omnino aut parum videatur hausisse, quod ad βοτανικὴν πραγματείαν pertineat, unum Dioscoridem totum transcripserit, eumque solum ex omnibus dimiserit illaudatum? Nescio an cuiquam hoc fiat verisimile, mihi sane non fit, nec cuiquam temere credulitatem meam id affirmanti commodavero. Auctores supra scriptos neotericos recenset Dioscorides quos non fraudat testimonio accuratæ & exactæ circa plantarum historiam eruditionis & scriptionis, sed laudem eis detrahit remediorum probe cognitorum & cum cura traditorum, utpote quæ in transcursu tantum attigerint, nec medicas herbarum facultates ad districtum magistræ experientiæ examen revocarint: Τοῖς μὲν νεωτέροις ἐπισυνταξαμένοις, ὧν ἐστι Βάσσος ὁ Τυλαῖος καὶ Νικήρατος καὶ Πετρώνιος, Νίγερ τε καὶ Διόδοτος Ἀσκληπιάδειοι ὄντες. Per Nigrum intelligit Sextium Nigrum, qui de medica materia Græcè scripserat, quamvis Romanus esset. Eum inter suos auctores omnibus libris, qui de herbarum scientia tractant, indicat Plinius. Huic & palmam super cæteros, qui eodem argumento inclaruere, defert Dioscorides: ὁ γοῦν δοκιμώτατος δοκῶν εἶναι ἐν αὐτοῖς Νίγερ. Eum etiam commendat cum primis Galenus. Alius ab eo Petronius, ut male Ruellius in versione sua reddiderit: *& Petronius Niger,*

Niger; & Diodotus, Asclepiadæ omnes. In Indice lib. xxv. cum auctoribus Romanis, qui Græco scripserant sermone ponitur: *Sexto Nigro qui Græcè. S. Julio Basso qui item. Petronio, Diodoto qui item. Antonio Castore, Cornelio Celso.* In aliorum tamen librorum indicibus Petronius ac Diodotus recensentur inter externos & medicos auctores. Πετρώνιος sæpenumero citat interpres Nicandri vetus. *Julium Bassum* scripta Plinii exemplaria Indicis ferè semper scribunt. Semel aut bis tantum *Tullium*, quam in partem tamen magis inclinat scriptura Dioscoridis Βάσσος ὁ Τυλλιος, Τύλλιος. Sed Julius etiam Bassus vocatur Scribonio. Hi fuere præcipui ex recentibus Herbariæ rei scriptores, quos νέους vocat Dioscorides. Et sane vixisse omnes in confesso est post eversam Rempublicam & Julii dictatoris necem, sub imperatoribus qui successerunt, ut non multo tempore videantur antecessisse ætatem Dioscoridis aut Plinii. Non ab aliis credendum auctoribus accepisse Plinium, quæcumque de Herbarum medicinis commentatus est. Quod si in plerisque ea incurrunt similitudine cum his, quæ tradidit Dioscorides, non alia potest assignari causa, quam quod & ipse Dioscorides ex iisdem fontibus sua derivavit. Eos quidem ille carpit ac vitii hujus insimulat, quod alia pro aliis sæpe retulerint & multa confuderint, & pravo ordine institutum suum prosequuti sint. Demus hoc illi, ut judicio limatiore, & ordine meliore versatus sit in eodem argumento pertractando, & quædam addiderit quæ usu experintiaque propria didicerat, cetera omnia verbis ferme iisdem quibus ab illis prodita sunt, composuisse videtor, circumcisis tantum quæ improbabat. Ut in Euphorbio, quæ de chamelææ succo adjecerat Niger: in aloe, quæ de fossitio aloës genere idem adscripserat. Quæ tanquam falsa comperta recidit Dioscorides nec memoriæ mandare voluit. Non curo, quid ille de se prædicet. Res ipsa clarius loquitur. In multis fabulas etiam veteres illum recoctas posuisse & incomperta sibi digessisse, item falsa in litteras retulisse alibi ostendimus. Quæ de Malabathro & Nardo Syriaca in monte Indiæ nascente qua parte Syriam prospectat, quid in ceteris potuerit proferre nugarum, indicio sunt. Quod scriptum reliquit de pipere longo & nigro in eodem frutice nascentibus, ex eadem veniunt incuria. Nam Theophrastus tanto antiquior auctor duplex genus piperis agnoverat longi & nigri, ex diversa ut puta arbore. Mirum tamen posteros omnes suam fidem addixisse Dioscoridi nec ab ejus orbita discessisse. Magis etiam mirum, nec illi contradixisse Arabes & bona conscientia hesc quoque illum expressisse. Etenim & Avisena & Rhasis in eadem sunt opinione de pipere longo, primum nempe esse fructum arboris, qui ad terram cadit, ut ferme solent corylorum fimbriæ. Ex veteribus, qui in plantarum scientia scriptis prodenda enituere, Crateuæ Herbario ac Andreæ medico primatum dat idem Dioscorides. Quos etiam scriptores in suis auctoribus habuit Plinius, cum aliis plerisque ne Dioscoridi quidem ipsi nominatis. Quos tamen visos ac lectos compilatosque etiam Dioscoridi, nullus dubito. Quippe cum & Nicandrum multis locis soluta oratione sæpe ad verbum in sua transtulerit, sæpe etiam nec intellexerit, ut in Aconito luce liquidius demonstravimus. Andream, quem tontopere laudibus effert eum Crateva, fidei ac diligentiæ exquisitæ nomine circa disquisitionem ac traditionem plantarum, non magnopere Galenus laudat, sed mendacem arguit, & propterea vitandum monet medicinæ studiosis. Sextium vero Nigrum, quem parum commendat Dioscorides, atque etiam vellicat, ut probatum auctorem & magni in re Herbaria ac medicina nominis prædicat Galenus: Plinius vero etiam ornat elogio diligentissimæ medicinæ auctoris. Libros ejus de medicina inscribit, ut sæpe in Indice: *Sextio Nigro, qui de medicina Græcè scripsit.* Pleraque ex illo Sextio sumpsisse Dioscoridem, etsi dissimulet, unica historia fidem faciam. Recepta erat vulgo fabula castorem sive fibrum, cum premeretur à canibus, ipsos sibi testes avellere solitum & jacere evadendi gratia, quia sciret eos expeti venatoribus & medicinæ utiles esse, ac propter eos se peti. Dioscorides id falso jactari asserit. Quod enim substrictos adhærentesque corpori habeat testiculos castor, non posse fieri, ut eos sibi morsu demetat. Μάταιον δὲ, inquit, τῶν ἱστορούντων, ὡς διωκόμενον τὸ ζῶον ἀποσπᾷ τοὺς διδύμους καὶ ῥίπτει. Ἀδύνατον γάρ ἐστιν ἅψασθαι αὐτῶν πρόσιμοι ὥσπερ ὑός. Hoc ipsum ex Sextio refert Plinius, qui ante Dioscoridem hanc opinionem vulgi damnaverat. Lib. xxxii. cap. iii. *Sicut & fibris, quos & castoras vocant & castorea testiculos eorum. Amputari hos ab ipsis cum captantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ, quinimmo parvos esse substrictosque & adhærentes spinæ.* Ita legenda hæc verba. Nam vulgo male legitur, *cum capiantur.* Hæc tamen differentia in Dioscoridis & Sextii observatione. Negabat Sextius testiculos sibi amputare castorem, quod eos sibi adimere non posset absque vita, quoniam substricti, & adhærentes spinæ forent. Atqui hoc facere credebatur, ut redimeret se à venatoribus projecta ea parte, propter quam captabatur. At Dioscorides ideo negabat id fieri, quod suos sibi testiculos morsu contingere non datetur castori utpote nimium adhærentes corpori, nimiumque substrictos. Puto tamen nec sine ratione interpretamentum illud esse Plinii *absque vita animalis.* Certus quippe sum, scripsisse tantum Sextium, falsum esse castorem sibi testiculos dentibus præcidere, quia parvi essent substrictique & adhærentes spinæ, nec adimi possent. Quam sententiam Sextii planè expressit Dioscorides. Sed & vocem πρόσιμοι de testiculis castoris non dubito, quin pariter eam usurpaverit Niger, quod ex Plinii versione colligitur, qui *substrictos* reddidit. Sed quod addidit Plinius idem *adhærentesque spinæ*, valde vereor, ne hoc sit ex eadem ejus interpretatione, qua finxit, testiculos adimere sibi ipsi non posse castorem absque vita. Immo hæc ex illa dependet. Nam si spinæ adhærent testiculi castori, certum est non posse inde avelli absque certa animalis pernicie. Animalia quibus testiculi spinæ adhærescunt eos intus habere dicuntur Aristoteli, ἐντὸς ἔχειν. Atqui non ea mens Sextii fuit; qui simpliciter dixit castorem πρόσιμους habere testiculos, id est, substrictos & conjunctos corpori, non pensiles, ut sunt equo, asino, homini. Sunt etiam πρόσιμοι sui, ut castori. Quod & Dioscorides recte adjecit: πρόσιμοι ὥσπερ ὑός. Atqui sus non habet testiculos adhærentes spinæ. Philosophus testiculos suis συνεχεῖς ἐκ τοῦ ὄπισθεν καὶ οὐκ ἀποκρεμαμένους esse docet, hoc est, conjunctos & adhærentes à posteriori parte nec pendentes. Πρόσιμοι tales sunt. Cujus vocis cum vim minime perciperet

peret Plinius, apndSextium *adhærentes spinæ* interpretatus est. Atque ex eo in falsum sensum prolapsus est & sententiæ Sextii contrarium, castorem ideo sibi testiculos non amputare, quia sine vita adimi non possent, utpote adhærentes spinæ. Non hoc ille voluit, sed quod προσφυεῖς essent atque non pensiles, Idcirco dentibus eos non posse apprehendere, recedentes & uimis posterioribus applicitos. Atque ita rectè cepit Dioscorides. Προσφυεῖς quid essent in fictilibus & alibi diximus, extantes nimirum minus quam dimidia sui parte facies in cælaturis, & prorsum adhærentes. Cui opponebantur ἔκτυπα, magis eminentia simulacra. Ut περιφανῆ erant, quæ tota erant expressa & conspicua. Plinius alio loco in historia animalium persuasionem vulgarem de castore sequutus fuerat, lib. VIII. cap. XXX. *Easdem partes sibi ipsi Pontici amputant fibri periculo urgente, ob hoc se peti gnari.* Primus itaque Sextius de hoc errore monuit. Post eum cum idem admonuerit Dioscorides, non potest fugere quin credatur ab illo habuisse; & quia non eum nominat, unde habuit, ne hoc quidem fugerit, quin candoris habeatur non nimium sinceri, sed loliginis succo perfusi. Ex uno crimine disce reliqua. Ubicumque igitur Dioscoridem ac Plinium concordes in aliqua describenda planta convenire animadvertes, tuto credere potes ab eodem fonte hausisse utrumque, sive hic sit Sextius, sive Diodotus, sive Julius Bassus, aut quicumque alius veterum recentiorumve. Nunc alia superest movenda quæstio, & fortassean solvenda, de ætate qua vixere Dioscorides & Plinius, uter alterum anteivit, & an eodem tempore fuerint aut scripserint. Nihil pro certo in re obscura statuere volumus, sed conjecturæ fieri possunt. Et sic inquirendum est. Tres fuisse Dioscorides comperio alicujus nominis in arte medendi aut herbarum scientia. Primum Alexandrinum, secundum Anazarbensem, tertium his duobus juniorem, quem à patria cognominatum non reperio, sed à scriptionis genere dictum γλωσσογράφον, quod glossas composuisset ad rem medicam aut herbariam pertinentes, & sæpe alterutro cognomine citatur à Galeno in Lexico Hippocratis, Διοσκορίδης γλωττογράφος, aut Διοσκορίδης νεώτερος, hoc cognomine ætatis adjecto distinguitur ab alteris duobus Alexandrino, & Anazarbensi, quorum etiam meminit idem Galenus, cum alibi, tum in eodem Hippocratis Lexico. Vetustiores igitur illi, atque etiam professione, ut apparet, medici. Quod non videtur fuisse hic tertius, ideoque γλωσσογράφον indigetat, quoniam Grammatici studio, glossas in antiquorum scriptis medicorum repertas, libro expedito explicasset. Διοσκορίδης, inquit, ὁ νεώτερος τὸ Ἰνδικὸν φυτὸν φησὶν εἶναι ἐν Ἰνδίᾳ γεννώμενον ὅμοιον πεπέρει, ὃ δ' ἀκμὴν ὀνομάζεται μυρτίδανον, ὅτι μύρτῳ ἔοικεν. Alibi γλωττογράφον appellat. Hujus Iudici mentionem in libris Dioscoridis qui extant nusquam invenias. Et certe Ἀναζαρβέα vocat hunc nostrum Galenus in voce Μυρτίδανον: οἱ πλεῖστοι μὲν τὸ πέπερι, Διοσκορίδης δὲ ὁ Ἀναζαρβεὺς ἐν τῷ πρώτῳ περὶ ὕλης ἐπίφυσιν ἀνώμαλον καὶ ὀχθώδη περὶ τὸ τῆς μυρσίνης πρέμνον. Locus hodie hic extat apud Dioscoridem qui vulgatus est, in libro primo περὶ ὕλης cum eadem myrtidani explicatione & iisdem verbis, quæ à Galeno relata sunt: τὸ δὲ μυρτίδανον λεγόμενον ἐπίφυσίς ἐστιν ἀνώμαλος καὶ ὀχθώδης περὶ τὸ τῆς μυρσίνης πρέμνον. Jam hinc nullum potest intervenire ambiguum, quin Dioscorides, cujus opus habemus περὶ ὕλης ἰατρικῆς, domo Anazarbensis fuerit, de quo frustra dubitant quidam. Nam & in omnibus antiquis exemplaribus Græcis, & omnium antiquissimo Regio, hoc nomen patriæ appositum legitur: Πεδανίου Διοσκορίδου Ἀναζαρβέως περὶ ὕλης λόγος πρῶτος, δεύτερος, τρίτος, atque ita deinceps. Hic igitur est ille medicus celeberrimus Anazarbeus, de quo Stephanus in oppido Ἀνάζαρβα. ἀφ' ἧς ἦν Διοσκορίδης ὁ διαβεβοημένος ἰατρὸς, χρηματίζων Ἀναζαρβεύς. Alius fuit Alexandrinus, quem aliquoties etiam nominat nominat Galenns & Διοσκορίδην Ἀλεξανδρέα vocat. Vixit hic Cleopatræ illius tempore, quam Augustus ad voluntariam adegit mortem, cui & convixisse dicitur, cognomento Φακᾶς ab ore lentibus sparso. Eum tamen Suidas eumdem facit cum hoc noc nostro Anazarbeo, magno errore: Διοσκορίδης Ἀναζαρβεὺς ἰατρὸς, ὁ ἐπικληθεὶς Φακᾶς διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ ὄψεως φακούς. οὗτος δὲ Κλεοπάτρᾳ ἐπὶ Ἀντωνίου. Ἔγραψε δὲ αὐτοῦ βιβλία κδ', τὰ πάνυ ἰατρικὰ περιβόητα. Atqui hic Ἀλεξανδρεὺς fuit, non Ἀναζαρβεὺς, cui & cognomentum Φακᾶ quod ore esset lentiginoso, quos & φακώδεις Græci dicunt. At noster Πεδάνιος cognominatus de nomine fortasse patris, qui mos fuit plerisque Græcis, ut Ἀττικὸς Ἡρώδης, quem *Herodum Atticum* Latini vocant. Sic *Apion Plistonices* Agellio, qui Plistonicem habuit patrem, & *Apollonius Molon* Suetonio & Quintiliano qui Ἀπολλώνιος Μόλωνος Græcis, utpote Molonis filius. Ita ergo & Πεδανίου Διοσκορίδης, quem alii Πεδάνιον Διοσκορίδην vocarunt cui pater Πεδάνιος dictus. Ut ut sit, diversus hic ab Alexandrino Dioscoride, qui in Cleopatræ contubernio medicinam fecit. An & diversæ ætatis, videndum. Hand longe à Plinii ævo abfuisse Anazarbensem crediderim: ultra an citra, incertum. Possem colligere, post Plinii tempora scripsisse, eo maxime argumento, quod inter auctores suos non illum numerat. Atqui tam celebris auctor & diligentiæ in tradendis medicis herbis singularis, non illi ignotus fuisset, siquidem ante scripsisset. Nec dicere possis, auctoritatem ejus aspernatum esse quod recentior esset. Huic objectioni jam supra occursum est. In Plinio hanc non valere vel ex eo scias, quod viventium adhuc auctoritate non abuuerit uti. Antonium Castorem sæpe nominatim laudar, & inter suos auctores omnibus librorum indicibus qui de herbis agunt, recenset. Atqui eum suo ævo vixisse & ejus operâ herbas plerasque medicas se contemplatum esse testatur lib. xxv. cap. II. *Nobis certe*, inqnit, *exceptis admodum paucis contigit reliquas contemplari scientia Antonii Castoris, cui summa auctoritas erat in ea arte nostro ævo, visendo hortulo ejus, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens.* Satis scio, & omnes hoc mihi donabunt, non temperaturum fuisse Plinium à Dioscoridis mentione, si aliquod nomen habuisset in hac scientia. Nec sine nomine tum fuisset, si scripta ejus in ea materia prodiissent. Certe Plinium ea non vidisse plusquam certum, nec de nomine auctorem notum habuisse. Potuit fieri, ut circa idem tempus scriptioni uterque vacaret, ac proinde Dioscoridis opus Plinio non potuerit innotescere. Non longe alterum ab altero ævum agitasse, alia etiam colligas via. Cratevan Dioscorides inter scriptores antiquos commemorat, qui de herbis medicinæ utilibus aliquid ediderant. Cratevan autem illum Herbarium, Mithridatis ac consequenter Pompeji Magni temporibus fuisse constat ex Plinio, ubi *Mithridatiam* herbam à Crateva de nomine Mithridatis vocatam dicit lib. xxv. cap. VI. *Ipsi Mithridati Cratevas adscripsit unam, Mithridatiam vocatam.* Hic Cratevas, qui Mithridatis &

Pompeji

Pompeji ævo in vivis erat, non antiquus foret nec ita diceretur, illi Dioscoridi, quem Cleopatræ & Antonio volunt convixisse. Longe itaque infra hæc tempora propius ætatem Plinii accessisse, aut etiam paulo infrà descendisse oportet hunc Dioscoridem Anazarbensem, qui antiquioribus Cratevan adnumerarit. Profecto quocunque tempore vixerit aut scripserit, non visa Plinio, quæ scripserit, indubitatum est. Cratevan Græci ῥιζοτόμον vocant & à medicis segregant, ut Dioscorides fecit, Κρατεύας ῥιζοτόμος καὶ Ἀνδρέας ἰατρός. Plinius tamen eum retulit in censum & album Medicorum. Non ipsi quidem medici, sed medicis subserviebant, herbas medicas secando, & radices eruendo, quarum tempus colligendarum noverant. Nam aliæ aliis temporibus anni quæri debent ac legi. Nicander:

Ῥιζοτόμον δ' ἀλεείνομαι ἀνδράσιν ὕλην.

A nobiliori autem & utiliori herbarum parte dicti ῥιζοτόμοι. Theophrastus: τῶν δὲ ῥιζῶν πλείους εἰσὶν αἱ δυνάμεις καὶ περὶ πλείω. Quos Latini dixere *herbarios*, ita Plinius vocavit lib. XXI. cap. XX. de xyride: *Scelus herbariorum aperietur & in hac mentione. Partes ejus servant, & quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis; & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusque opus quærunt, partem eam, quam servavere, eidem loco infodiunt; credo, ut vitia quæ sanaverint, faciant rebellare.* Hi sunt Græcorum ῥιζοτόμοι, de quorum fraudibus & imposturis etiam conqueritur Theophrastus, qui cærimonias & superstitiones plerisque herbis legendis adstruebant, ut artem facerent commendatiorem religione arcessita. Ἐπίθετα hoc ab illis fieri dicit, voce non intellecta interpretibus, quæ imposturam significat. Cum enim aliquid extra rem arcessitur ad fucum faciendum hominibus, id omne ἐπίθετον. Lib. IX. cap. IX. de rizotomis: Ἀλλὰ μᾶλλον μὲν ὥσπερ ἐπίθετα καὶ πόῤῥωθεν. Et sub finem capitis: Ταῦτα μὲν οὖν ἐπίθετα ἔοικεν ὥσπερ εἴρηται. Τρόποι δ' οὐκ εἰσὶ τῶν ῥιζοτομιῶν, πλὴν οἱ εἰρημένοι. Simplex illa ratio ῥιζοτομίας, id est, herbarum ad usum medicum legendarum, præter quam non dari aliam dicit Theophrastus, consistit in tempore captando, quo aptæ sunt legi, & aliis modis observandis, qui pro genere herbarum, quæ leguntur, necessarii sunt, ut averso vento quasdam secandas, alias nondum orto sole & similibus. Quæcumque alia inducuntur ab herbariis magis mystica, ἐπίθετα omnia pronuntiat Philosophus, ad fucum faciendum fieri solita, ut imponant imperitis. Ut cum pæoniam præcipiunt noctu eruendam. Nam si interdiu quis eruens conspiciatur à pico Martio, periculum oculorum incurrere, si semen colligat; aut sedes illi procidet, si radicem effodiat. Hæc ἐπίθετα. Multa alia ibi similia narrat, quæ paratragœdiabant tunc locorum ῥιζοτόμοι. Hæc ἐπίθετα sunt. Hesychius ἐπίθετα ψευδῆ interpretatur. Quod nempe interponitur vasis fictilibus, ne invicem atterenda colliderentur. Quidquid extra rem, sic vocarunt. Sed & quæ imponunt & fucum faciunt, quia nihil ad rem pertinent, propter quam fiunt, sed accersuntur & veluti imponuntur illi, quem decipere vis. Hinc ἐπιθέτης impostor, ἐπίθεσις *impostura*. Et notum illud veteribus objectum Christianis palliatis, ἦτο Γραικὸς ἐπιθέτης, Græculus impostor. Hoc sensu ἐπίθετον capiendum apud Theophrastum, quod fit imponendi ac fallendi animo. Ex eo genere est quod tradit ibi Plinius de xiride herba, *Strumas & panos eam discutere, sed præcipi, ut ad hos usus eruatur, colligentesque dicant, cujus utique causâ hominis eximant.* Hoc ἐπίθετον Theophrasto & præter legitimum herbas eruendi modum. Plinius tamen occasionem inde accipit invehendi in fraudes herbariorum, quasi parum in hac radice effodienda observarent, quod præciperetur. *Partem*, inquit, *ejus servant & aliarum herbarum, & si parum mercedis se tulisse crediderint, rursus infodiunt eam partem quam servavere.* Quorsum hoc attineat nescio, nisi quia sic duplex ferunt pretium ex una radice, quæ nec vim eam habere potest quam recens eruta. At xiris hoc modo suum etiam effectum idcirco non habet, quod non ad hoc eruitur, nec dicitur, *cujus hominis causâ eximatur*, sicut præceptum est. Nugæ istæ sunt, quas heic probare videtur Plinius, & ineptum est quod addit, *credo, ut vitia, quæ sanaverint, faciant rebellare.* Quorum verborum quis sit sensus aut quo pertineant, non percipio. Hoc video, ad herbarios illos recurri solitum, ut herbæ haberentur ad medelas utiles. Eas legebant, servabant, vendebant, profitebanturque ipsi, quem ad usum sumendæ forent, quando, & quomodo. Quod & Ῥιζοτόμοι veteres factitarunt. Firmicus lib. VIII. *Quod si Mercurius hunc locum viderit, herbarios faciet, qui scilicet herbas sollerti arte collectas ad medelam laborantium servet.* Ratione itaque non caruit Plinius, cum Cratevan ῥιζοτόμον inter medicos locavit. Sæpe ῥιζοτόμους & φαρμακοπώλας conjungit Theophrastus, sed hoc discrimen erat, quod isti componebant medicamenta ex herbis, quas accipiebant à rhizotomis vel herbariis. De utrisque alibi diximus, quæ non heic repetam. Herbarios Latini à toto, ῥιζοτόμους à parte præcipua Græci vocarunt. Βοτανισταὶ alii sunt Græce, ii nempe qui malas herbas è segete vellebant. Unde & βοτανίζειν runcare: quod & ποάζειν dicebant. Unde ποάστριαι mulieres, quæ hoc munere fungebantur. Πόας vero Græci rhizotomi appellabant non quaslibet herbas, sed eas tantum, quæ ex foliis succum ad medicinam idoneam præberent. Theophrastus φυλλώδεις δυνάμεις vocat: Σχεδὸν δὲ τὰς φυλλώδεις δυνάμεις, τὰς πόας καλοῦσιν οἱ ῥιζοτόμοι. Hoc titulo etiam fuit una ex tragœdiis Sophoclis, quam Latine dixeris Herbarios. In ea inducebat Medeam herbas potentes secantem ad maleficia sua. De qua videndus Macrobius. Plerique veterum Græcorum, qui de herbis medicia scripsere, libros suos inscribere soliti sunt, περὶ ῥιζοτομουμένων, aut Ῥιζοτομικά. Ut Amerias Macedo apud Athenæum lib XV. citatur ἐν τῷ Ῥιζοτομικῷ. Eumachus Cyrenæus ἐν Ῥιζοτομικῷ. Latine liceat vertere *herbarium*. Ita enim in veteribus libris, *Herbarium Apulei Madaurensis Platonici*, inscribitur. Miccionis Ῥιζοτομούμενα memorantur Plinio lib. XX. cap. XXIII. *Petridius qui Ophiaca scripsit, & Miction, qui Rhizotomumena.* Lege *Petrichus* & *Miccion*. Uterque in indicis libro locum habent. Μικκίων & Πέτριχος. Nicandri scholiastes vetus Πέτριχον ἐν Ὀφιακῷ citat, qui hic est. Hi vero, qui non tantum eam partem tractarunt, quæ ex herbis remedia conquirit, sed etiam ex animalibus, lapidibus, metallicis, titulum fecere περὶ ὕλης. Quo nomine comprehenderunt universam materiam medicinæ competentem. Hicesius citatur Athenæo περὶ ὕλης. Qui unus ex auctoribus Plinii.

Libri quoque Dioscoridis in antiquissimis exemplaribus solum hunc habent titulum περὶ ὕλης, nec additum ἰατρικῆς. Eam ὕλην Plinius totam complexus est libris octodecim, ex variis concinnatam auctoribus, quorum plurimi singulas ejus partes executi fuerant. Hæc longe maxima pars est Naturalis Historiæ, quæ à nonodecimo libro incipit & desinit ultimo. Ab eodem nonodecimo verus Apulejus exorsus erat libros suos *de Remediis Salutaribus* inscriptos, quos totos Plinii verbis contexuerat in Epitomen redacti. Grande fragmentum hujus Apulejani tractatus penes me est, in antiquissimis membranis descripti litteris majusculis, quod nobis magno usui fuit ad veram eruendam lectionem in aliquot Plinianis pæne desperatis, & quæ nec ipse sanasset Æsculapius absque hujus fragmenti ope. Ita sinceriorem ubique scripturam conservavit codex ille, quam Pliniana exemplaria, quia vetustior est omnibus Plinianis exemplaribus. Apulejum de arboribus etiam laudat Servius, quod opus illius non dubitari m verbis ejusdem Plinii pariter compositum fuisse, & ex illis libris sumptum, qui arborum naturam exponunt, quales sunt decimus quartus, & sequentes usque ad decimum octavum, qui τὰ γεωργικὰ continet. Duodecimus autem & decimus tertius, qui peregrinas etiam arbores fruticesque cum odoribus & unguentis commemorant, ad materiam quoque Medicam spectare videntur, quamvis remedia in alios libros reservarit. Sanè tractatus de arboribus, quem Apulejus ex Plinio mutuatus est, ab ipso libro duodecimo initium capere videtur. Libri quidem illi omnes, partim ex medicis, partim ex aliis, qui non erant medici, compilati sunt. Hujus ὕλης, quæcumque medicinæ subjecta est, nobilissima pars, saltem antiquissima, ἡ ῥιζοτομικὴ vel herbaria, cujus si quis majorem adfuisse notitiam, aut usum magis peculiarem Plinio putat, quam aliarum, quæ de animalibus, de lapidibus, de metallis medicinas exposcunt, næ is multum fallitur. Nec est quod quisquam objiciat, sicut jam fecere quidam, in horto Antonii Castoris omnes eum herbas, de quibus scripsit, paucis exceptis, contemplatum esse, quod ipse de se narrat. Non illi hanc fidem abnuam, quia vult sibi credi, & velim ego credere, nec animum ei nec causam fuisse mentiendi. Res tamen ipsa indicat, quid profecerit illa αὐτοψίᾳ contemplatione. Sic enim eas vidisse plantas apud Castorem auguror, ut pueri nondum legendi gnari litteras in libro vident. Formas earum intuentur, non tamen ut sciant, quid valeant singulæ, quid invicem junctæ efficere possint, quomodo jungendæ, efferendæ, pronuntiandæ. Syllabam unam inde conficere, ac dicere nequeunt, quantumvis paginas volvant ac revolvant. Talis ad animum mihi occurrit Plinius hortos Castoris perambulans, & singulas stirpes contemplans, quarum nec naturas nec effectus aliunde noverat, sed nec facies alibi inspexerat. Quantum sane progressum fecerit in herbaria scientia ex illa hortulorum inambulatione nescio, sed illud scio, nihil ex hortis illis in libros suos transfudisse. Quæcumque enim commentatus est de herbaria, ex Græcis ea scriptoribus transtulit, & verbis eorum in propriam linguam conversis descripsit. Ita parum profuit illi αὐτοψία plantarum, quas in horto alebat Castor. Duobus tamen aut tribus ad summum, si bene memini, locis Castoris mentionem nominatim facit, & herbarum ab eo demonstratarum. Quod ex libris ejus potius quam ex horto traxisse videtur. Nam & Castor ille Antonius medicus, qui hortum habuit salutaribus herbis quam plurimis consitum, idem & de earum natura ac remediis libros conscripserat. Lib. xx. cap. XVII. *Piperitis, quam & siliquastrum appellavimus, contra morbos comitiales bibitur. Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, densis geniculis, foliis lauri.* Demonstrabat, inquit, aliam piperitin Castor præter vulgarem, quæ dicebatur siliquastrum. Sed utrum in horto, an libro? In libro potius. Fortasse & in horto etiam. De libro ut accipiamus, suadet locus, qui infra habetur cap. XXII. *Castor marrubii duo genera tradit, nigrum, & quod magis probat, candidum.* Prodit in his maxime ignorantiam suam in re herbaria Plinius. Nam Castoris divisio marrubii in nigrum & candidum non ipsius est peculiaris, sed ab aliis etiam tradita fuit. Theophrastus ex antiquis duo marrubii genera facit. Posteriores quoque Græci omnes πράσιον & μέλαν πράσιον ponunt, quod nigrum est Castoris marrubium. At candidum, vulgare est πράσιον, quod & ipse Castor magis probabat. Πράσιον, θάμνος ἐστὶν ἀπὸ μιᾶς ῥίζης πολύκλαδος, ὑπόδασυς, λευκός. Hoc candidum marrubium. Alterum βαλλωτὴ Græce dicebatur & μέλαν πράσιον. Dioscorides: Βαλλωτὴ, οἱ δὲ μελαμπράσιον καλοῦσι, καυλὸς ἐστὶν τετράγωνος, μέλανας. Ita hæc legenda. Quod adeo Plinius ignoravit, ut seorsim balloten à marrubio in librum vigesimum septimum rejecerit, & μελαμπράσιον Latine verterit *nigrum porrum*. Sic enim omnes codices eo loco legunt, cap. VII. *Balloten alio nomine nigrum porrum Græci vocant.* Quod etiam confirmat index manuscriptus, in quo legitur: *absinthium marinum sive seriphium. Ballote sive nigrum porrum.* Immo nigrum est marrubium τὸ μελαμπράσιον, genus alterum marrubii ab eodem Plinio notari ex Castore lib. xx. cap. XXI. Nescivit etiam, piperitin illam Castoris alteram lepidium esse Græcorum, quod ipsa descriptio abunde monstrat. Notandum denique hoc de Plinio, si quando aliquam plantam oculis usurpavit, non id involvere silentio, sed diligenter indicare consuevit, ut de lithospermo, & de moly radice in Campania effossa & sibi allata. Ubicunque igitur de visu proprio nihil affirmat, intelligendum, id habere de libris & auctoribus, ut fere omnia. Quod etsi nullus monerem, satis clarum res ipsæ testimonium dicunt. Profecto hæc consideranti mihi, succurrit verissima cogitatio, medendi scientiam & herbariæ rei, eumdem apud Romanos exitum habuisse, ut ipsæ fermè sunt adeo cognatæ res, & sic junctis passibus incedunt, ut illa sine hac propemodum sit nulla. Vetus certe medicina quærebat ex herbis prope solis, unde hominum salutem constantem retineret, & amissam reficeret. Hinc doctissimus poëtarum, cum medicorum artem designare vellet ac definire, scientiam herbarum eam esse pronuntiavit cum usu medendi conjunctam:

Scire potestates herbarum, usumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artes.

Et præposuit quidem herbarum scientiam. Quia autem multi potestates herbarum tenent, quibus tamen nullus medendi usus, ut sunt ῥιζοτόμοι & herbarii, ideo experientiam remediorum adjunxit, & sic totum medicum instruxit. Ut enim usus medendi nullus absque herbis per quas explicatur,

sic

sic vana est cognitio potestatis herbarum absque manu medica & usu remediorum. Inde alibi sic cecinit:

Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis.

Sed quare *mutas artes* appellare poëtæ libuerit medicinam & rem herbariam, Grammatici ibi quærunt. De vetere loquitur medicina, quæ in opere tantum consistebat & manu sola agebat. Unde & χειρουργία omnium antiquissima medendi ratio. Herbas legere, succum ex his parare, ægro propinare, vulnera deligare, sanguinem sistere herbis impositis, urere, secare, & quæcunque alia manu fiunt, munus olim medici unius fuit, artem suam non lingua exercentis, sed opere. Postea muta illa & elinguis scientia, loquax admodum facta, & in varias divisa sectas, λογικὴ sive ἀναλογικὴ, μεθοδικὴ, ἐμπειρικὴ, χειρουργικὴ, ἰατραλειπτικὴ. Sic ab antiqua illa ratione discessum est, *paulatim*, ut Plinii verbis utar, *usu efficacissimo rerum magistra, peculiariter utique medicinæ, ad verba garrulitatemque descendente. Sedere namque his in scholis auditioni operatis gratius erat, quam ire per solitudines, & quærere herbas, alias aliis diebus anni.* Hæc medicinæ ars solos habuit Græcos auctores & professores, etiam cum Romanis recepta fuit. Sero fuisse ab illis receptam testatur idem Plinius, quinetiam damnatam ab expertis. De quo illustria sunt apud eum verba Catonis posita, heic etiam ponenda, ut illis medicinam adhibeam male sanis, ut vulgo concepta sunt: *Dicam de istis Græcis suo loco, Marce Fili, quid Athenis exquisitum habeam: & quod bonum sit litteras eorum inspicere, non perdiscere, vincam. Nequissimum & indocile genus illorum. Et hoc puta vatem dixisse. Quandocunque ista gens suas litteras dabit, omnia corrumpet. Tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. Jurarunt inter se, barbaros necare omnes medicina. Et hoc ipsum mercede faciunt, ut fides his sit & facile disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & spurcius nos quam alios, Opicos appellatione fœdant. Interdixi tibi de medicis.* Explicat deinde Plinius ex suo sensu, quid Cato urbi timuerit à medicis, *eumque se non deserturum profitetur*, cum ex his verbis ejus allatis *objectum invidiæ tam ambitiosæ artis præsentiat. In patrocinium Catonis non se arrepturum* dicit *artis crimina, testamentorum insidias, adulteria, venena, quæ hominum esse, non artis vitia videri possunt.* Quid igitur ex medicina Romanis suis metuebat Cato? *Non sunt*, inquit, *artis ista, sed hominum. Non magis hæc urbi timuit Cato, quam Reginas.* Testamenta supposita, venena propinata, adulteria medicorum deprehensa non timuit Cato. Quid ergo? *Reginas.* Quænam, malum, istæ Reginæ fuere, propter quas tantopere Cato ille timere visus est, ne Græcia medicos suos Romam mitteret. Ut nihil boni ex istis Reginis feceris, ita nihil mali ab illis Catoni metuendum fuit. Cur non potius Reges eum terrebant? Sed cur Reges in medicis? Vidi tamen, qui in ea lectione sensum aliquem captarint, viros doctissimos. Atqui mutatio unius literæ *Reginas* istas decollabit, & eas efficiet, quas ex parte medicorum expavit Cato, nempe *resinas*. His resinis, ex præcepto medicorum paratis, instituta depilatio parum virilis, atque inter mollitiei & morum effœminatorum argumenta præcipua semper habita, & vitio data. Hinc *resinata juventus* apud Satyricum, resinis depilata, & vulsa. Hunc sensum Plinii fuisse atque ita scripsisse ipse clarissime ostendit verbis, quæ paulo post sequuntur: *Illa autem, quæ timuit Cato atque providit, innocentiora multo & parva opinatu, quæ proceres artis ejusdem in semetipsis fateantur, illa perdidere imperii mores: illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata ceu valetudinis causâ instituta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, ut nemo non minus validus exiret, obedientissimi vero efferrentur. Potus deinde jejunorum ac vomitiones, & rursus perpotationes ac pilorum eviratio instituta resinis eorum. Itemque pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profecto. Lues morum, nec aliunde major quam è medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse Græcorum ingenia inspicere, non perdiscere.* Timuit itaque Cato resinas medicorum, id est, evirationem institutam resinis eorum. Nam πιττώσεις, ψίλωθρα, & δρώπακες, quorum omnium modos methodosque docent medici & scriptis suis produnt. Cum medicinâ igitur simul & illa invecta, quæ mores perdiderunt, & viros effœminarunt. Inde est, quod in eorum hodieque libris rationem traditam invenimus medicamenti faciendi, quo pili optimè vellantur ex omnibus corporis partibus. Hic illi tituli περὶ δρωπάκων καὶ πιττωσέων, qui auctores Archigenas & alios celeberrimos olim artis illius proceres inscriptos gerunt. Præcipiunt quoque eorum disciplinæ, quomodo conficienda sint smegmata, sapones, fuci, diapasmata, unguenta, & aliæ hujusmodi deliciarum ac mundi muliebris illecebræ, quæ vitam enervant, & luxui velificantur. Ceterum ut vehementer ad medicinam pertinet herbaria, quasi quæ materiam illi subministret, ita non melioribus auspiciis ad Romanos deducta, nec ab his majore studio culta fuit. Desertam diceres, si bona fide recepta unquam fuisset, ipso Plinio fatente, minus quam par erat celebratam hanc scientiam à suis Romanis, qui alias omnium virtutum & utilitatum rapacissimi essent. Heic non disjungit medicinam ab herbaria, additque, *Catonem primum, ac diu solum, paucis eam attigisse, boum etiam medicinâ non omissâ.* Simplicem illam intellexit medendi rationem, quæ herbis ubique nascentibus & ad manum paratis usa, præsidia sanitati conciliabat, quam privatus quisque propriis olim experimentis aut alienis edoctus, sibi faciebat ac suis. Hæc est medic'.na, qua Cato se & conjugem usque ad longam senectam perduxerat, professus & *commentarium sibi esse, quo medebatur filio, servis, familiaribus*: hæc adeo conjuncta cum herbaria scientia, ut eadem sit. Nec divelli sane possunt. Ad hoc enim celebratur herbarum cognitio, & potestatis earum disquisitio, ut in remedium convertatur, quod inde excerpserit. Sic nata medicina. At ea quam damnabat Cato, & cujus resinas urbi metuebat, ars est, quæ quæstum facit ex hominis vita, ægros habet in reditu, fata sub titulum pendentia nundinatur, & pretium doloribus ponit. Quæ non contenta remediis indigenis & inventu facilibus, officinas capturæ suæ instituit, & instruit, petitis ex Arabia atque India mercibus, insalubri annona præstinandis, quo carius homines pereant, quibus non licet jam mori gratis. Rudiorem illam & antiquam medendi methodum, quæ simplicibus consta-

bat medicamentis & parabilibus, nec compositiones & mixturas externorum inexplicabiles agnoscebar, eamdem ubique Plinius constituit cum herbaria, & distinguit ab illa quæstuaria arte, quæ per morbos & mortes salutem sibi petit. De hac pluribus agit lib XXIX. cap. 1. & docet, quo primum tempore medici è Græcia Romam venerint. De illa loquitur lib XXV. cap. 11. & Pompeji Magni ætate hanc scientiam ad Romanos primum pervenisse ostendit, Asclepiadis de medicina voluminibus per Pompejum Lenæum, Magni libertum, grammaticum, translatis in Latinum sermonem jussu ejusdem Magni, qui eorum exemplaria inter reliquam prædam Mithridatis Regis in urbem detulerat. Sed miror Plinium hæc discrevisse. Nec enim libri illi Asclepiadis Mithridati Pontico Regi dedicati, & à Lenæo Pompeji liberto in latinum conversi, de alia medicina pertractabant, quam quæ Catoni & illius temporis Senatui damnata est. Jam tum venerat ad summum ars illa, nec multum postea progressa est. Quod enim in plures sectas procedente ævo dilapsa est, non diversam videri facere id possit. Alioquin & fons non esset idem, qui in plores rivos carptus & diductus iret, & aquas non uno eveheret alveo. Ab antiqua simplicitate & sola herbarum medela passim provenientium jam tum quoque desciverat, adscitis in usum peregrinis & externis. Quæ & ipsa adsumpta non efficere poterant, ut alia videretur scientia. Operosiorem hæc faciunt, difficiliorem, quæstuosiorem, atque etiam, ut ita dicam, pompariorem, non tamen aliam. Ut alia mulier non est, quæ omni ornatu caret, & quæ gemmis suis auroque onerata incedit. Profecto res herbaria utrique medicinæ communis est, antiquæ illi ac simplici, & isti ambitiosæ sumptuosæque. Sed illa præter herbas, soli sui cœlique proprias, nihil noverat: ista in Arabia & India petiit, quæ adderet arti & quæstui. Profecto herbariæ rei ratio, sicut eam tractat medicus, non potest sejungi à medicina. Tolle suas herbas illi aut quibus utitur herbarum loco, artis κανόνων eidem imperabis. Nec secus id erit quam si coria subtrahas coriario, aut ligna fabro lignario. Ego vero herbarum inquisitionem à medendi professione non separaverim, quatenus hanc ipsam profitetur quoque, nec sine hac munus suum tueri potest. Sed ita rem istam tantisper à medicis abductam seorsim ac per se considerabo, quatenus & eam suscipit considerandam philosophus, & quicunque alius naturæ curiosus est. Ut hujus excellentiam in omnibus admiratur, in singulis rimatur, ita etiam in herbis eam contemplatur. Nec faciem earum inspicere tantum, sed etiam effectus scite desiderat, non ut ad usum eum revocet, quem poscit medicus, sed ad finem suum. Ab effectibus inquirit in causas, quas plerumque medicina negligit, cui abunde est solas facultates exploratas habere, quia præter usum nihil aliud quærit. Sic ultra pergit medicinæ professor, in partes Philosophi invadit, & tanto quidem melior, sed hoc ab eo non requirit ars sua. Satis est, si in morbis id præstat, quod in herbis etiam præstare conandum est Philosopho. Hinc illa præclata Theophrasti volumina, quæ extant, περὶ φυτῶν ἱστορίας & φυτικῶν αἰτιῶν. Quibus simile nihil unquam procuderunt Romana ingenia. Plinium sat scio fore, qui excipiant: quos ne habeam iratos, hoc vicissim mihi concedant interim, solum posse excipi. Hoc mihi tamen non magnum videtur, quod egit ille, functus ubique interpretis officio, ac sæpius mali. Nec Theophrasti libros tantum, quibus tractatum herbarum peregit, ut decuit Philosophum, sed omnium etiam aliorum, qui idem egerunt, sicut medici solent, libris suis infudit. Deus bone! quam male hæc omnia, quam confuse, quam indigeste! Sed huic reprehensioni, quæ hominem tangit, jam satis supra fecimus. Pergamus hæc generatim persequi, quæ rem herbariam spectant, & quam male habita sit incultu & incuriâ hominum Romanorum, ostendere. Eam, ut dixi, non solum Philosophi Græci, separatam à medicina, indagandam sumpserunt contemplationis gratiâ, & ob secreta naturæ hac quoque parte curiosius pernoscenda, sed etiam recepto jam olim in Græcia more, rhizotomi, id est, herbarii, & medici officia divisa sunt. Sic ῥιζοτομικὴ distincta ab ἰατρικῆς non re, sed munere. Hæc ab illa mutuabatur herbas, quibus medicamenta componeret. Indidem sumebant & pharmacopolæ, qui & medicos ipsi imitabantur, quale genus hodie sunt empirici nostri. Totos dies in foro desidebant cum pyxidibus suis & cistis ad prædicanda & vendunda sua mercimonia populo. Ἐπιδιφρίους ἰατροὺς Græci eos vocarunt, quasi dicas *sellularios medicos*. Contra venena præcipue suam opem promittebant. Atqui ῥιζοτομικὴ ne à medendi quidem arte officio diversa est, ubi medicus hanc etiam exercet. Quod primis temporibus solemne fuit, ut etiam medicus herbas quæreret salutares, quibus remedia ipsemet conficeret. Postea tempus extitit, quo non solum de rhizotomis illas sumerent, sed etiam pleraque medicamenta composita de pigmentariis emere non dubitarent. Qua de re conqueritur alicubi Plinius. Ad extremum eo pervenerunt, qui mos hodie obtinet, & satis diu est, cum id pervulgatum, ut præscribant remedia, apud pharmacopolam sive pigmentarium terenda ac miscenda. Pharmacopolas autem nostros esse constat diversos à veterum Græcorum pharmacopolis. Iidem quippe cum pigmentariis Romanorum, qui omnium rerum institores erant, quæcumque ad medicinam pertinet. Herbas medicas colligebant, condiebant, servabant, succos ex his eliciebant, medicamenta etiam plerumque componebant, quæ medicis venderent. Largus Scribonius *institores pigmentarios* vocat cap. 22. *Verum adjicere oportet, quod ex lacte ipso sylvatici papaveris capitum fit, non ex succo foliorum ejus, ut pigmentarii institores lucri & compendii faciunt.* Ita hæc legenda. Glossæ veteres *pigmentarium* exponunt Φαρμακοπώλην. Item & Firmicus, *pigmentarios seu pharmacopolas*. Sed de his alibi. Ceterum præter medicos & philosophos, quorum isti scientiæ gratiâ; illi sanitatis, naturam herbarum investigant, alii etiamnum extitere, qui alio fini quam utrique supradicti, stirpes ad victum tantum utiles exponendas arripuerunt. Ad quod propositum non modo attinuit naturas dicere, sed etiam culturas arborum, fruticum, herbarum. Cujus operis promissio titulo τῶν γεωργικῶν impletur. In quibus exequendis non utilitatis tantum, sed etiam voluptatis habenda ratio. Nam & τὰ κηπευτικὰ sive hortensia partem agricolationis faciunt. Quæ dividuntur rursus in duas partes τὰ ἐδώδιμα & τὰ στεφανωματικά: Latini veteres *pomalia* & *floralia* dixere. Pomalium nomine, quidquid esui esset idoneum, comprehendentes. Nam & Plinius in papyris & ferulis & spina alba cauliculos, qui manduntur,

poma

poma appellavit, & in filiqols, id quod editur. Varro fub titulo fervandorum pomorum, rapa complexus eft. Martialis tubera vocitavit poma. Nicander γεωργικῶν nomine genera illa omnia ad agriculturam pertinentia defcripferat. Quem frostra fequutos effe Virgilium & Macrom bonus auctor Quintilianus afferit. Speciale opos Macri videtur fuiffe de herbis, & τὰ ἰατρικὰ potius quam τὰ γεωργικὰ fpectabat, ut auctorum teftimoniis cognofcimus.

Quæque nocet ferpens, quæ juvat herba, Macer.

Ergo τὰ θηριακὰ & ἀλεξιφάρμακα Nicandri potius quam γεωργικὰ expreſſerat. Nam herbarum vires, hoc eft, τὰς δυνάμεις tradiderat. Quod medici eft propriom. Catonis difticha:

Herbarum vires Macer tibi carmine dicit.

In hoc nomen ac titulum operis invafit nefcio quis ante aliquot fexcentos aut quingentos plus minus annos, qui adeo voluit verus videri Macer, ut verfum illum Catonis pro exordio operis fui adombraverit:

Herbarum quafdam dicturus carmine vires,
Herbarum matrem, juftum puto, ponere primam,
Cui Græcus fermo facit artemifia nomen.

Atqui meminit Strabi Galli five Strabonis, qui vel longe recentior eft auctore illo, qui carmen de morbus compofuit quod hodie extat Catonis fub nomine. De aliqoot herbis hortenfibus ille Strabus fcripfit. At Macer pfeudonymus librum fuum de herbis bipartitum fecit, de Herbis & Speciebus. Ita enim in codice antiquo fcriptum eft: *Explicit tractatus Herbarum, incipit de Speciebus:* Et per *fpecies* intelligit aromatica & externa. Hoc quippe fenfu hanc vocem illud fæculum ufurpavit, atque etiam paulo vetuftior ætas Græca & Latina. Inde in Gloffis: *Chironium* ἰσχνὸν, εἶδος: & apud Hefychium, οἱ δὲ εἶδος τὸ τῆς λιβάνου τὸ εἶλφιον λέγουσι. Abfolute εἶδος & fpeciem vocarunt arborem quamcunque vel herbam. Poftea ad folas fpecies aromaticas & externas id reftrictum. Ut iu Macri nomen infulfit fe quidam recentioris fæculi fcriptor, ita in Apuleji alius, cujus Herbarium extat. Et judiciom reqoiro in Viro docto, qui Apuleji Celfi effe hoc fcriptum fibi perfuafit. Si Madaurenfis non potuit videri genuinum opus, multo minus tribuatur Apulejo Celfo qui aliquot fæculis Madaurenfi fuit antiquior. Eum Scribonius præceptorem fuum & Valentis fuiffe dicit. Atque is Vectius Valens, quem Neronis temporibus medicinam feciffe difcimus ex Plinii ea declamatione, qoa iu Medicos invectus eft lib. XXIX. Falfa omnino illa infcriptio hominis fallacis, qui latere voluit fub umbra magni nominis. Similes multos impoftores extitiffe meliore atqoe etiam antiquiori ævo, & in rebus quidem majoris momenti, nos alibi patefaciemus. Potuit etiam contingere, ut culpa non penes auctores ipfos hæferit, fed in librarios conferenda fit, qui tractatus illos de Herbis fine nomine inventos, auctoribus illis adfcripferunt qoorum fcripta in fama erant fub fimili titulo. Sed de his alibi. Diftingoenda autem hæc Plinio fuere in tanta auctorum turba, quos citavit, quique de herbis commentati funt, quinam ex his τὸ ἱστορικὸν & τὸ φυσικὸν litteris mandarint, qui τὸ ἰατρικὸν & τὸ δυναμικὸν, qui ultimo τὸ βριχικὸν & τὸ γεωργικόν. Hoc ultimum genus non parum multi ex Romanis in litteras miferunt. Reliqua duo priora vel duo vel uemo. Et quod de medicina ipfa narrat Plinius, folam hanc artium nou exercuiffe Romanam gravitatem, & pauciffimos Quiritium attigiffe & ipfos ftatim ad Græcos transfugas, hoc ipfum & de herbaria dici convenit medicinæ appendice, vel parte præcipua filvæ medicinalis. Quod fi aliquis Celfum nobis objicit, repercotiendus erit hoc refponfo, ἰατρικὰ illum fcripfiffe, qui prorfus effet ἀνιατρολόγητος, quod arguunt innumeri errores, quos incurrit, dum Græca in fuam linguam traducit. Idque etiam de Pliuio veriffimè poteft dici, qui univerfam rei medicæ materiam componere agreffus eft, cum herbarum & omnium aliarum rerum, quibus illa conftat, effet imperitiffimus. Utinam extarent Lenæi illius opera, qui Romano fermone tranftulit Afclepiadis de medicina commentarios. Quantumlibet fuerit artis grammaticæ doctiffimus, haud fcio an hac arte fola confequi poterit, ne infinitis erroribus verfionem fuam refertam daret. Nec dubito partem aliquam ei debere imputari eorum, quos admifit Plinius, dom ejus auctoritatem fequitur. Nam & hic inter auctores Plinianos, quem ait non minus vitæ profuiffe verfione illa, qoam Pompejum Reipublicæ victoriâ, qua libros Afclepiadis potitus eft, Romamque attulit. *Præter hos*, inquit, *Græci auctores medicinæ prodidere quos fuis locis diximus. Ex his Evax Rex Arabum, qui de fimplicium effectibus ad Neronem fcripfit, Cratevas, Dionyfius, Metrodorus.* De Evace illo Rege Arabum nihil legi. Et mirum, nullum iu indice & laterculo auctorum, qoibus ufos eft Plinius, fieri mentionem. Tota hæc claufula defideratur in antiquis libris. Et vero abeffe velim, quam pulcrè fcio non effe legitimam. Scribunt omnes libri: *Præter hos Græci auctores medicinæ prodidere, quos fuis locis diximus: Ex his Cratevax, Dionyfius, Metrodorus.* Quæ veriffima eft fcriptura, *Cratevax* pro Cratevas veteri & vitiofo fcribendi more, fic *Tigrix* in antiqua infcriptione pro Tigris. Ex illo *Cratevax* inepti correctores fuum illum Arabum Regem eduxere, cujus etiam meminit Mardobæus de Gemmis, fed liber nunc ad manum non eft. Orationem autem illam de Evace adtextam fuiffe, fatis indicat impura loquutio *de fimplicium affectibus*, quæ nec Pliniana eft, nec illorum temporum, fed infimæ ætatis *fetutinas* olet, qua *fimplicia* vocarunt abfolute omnes herbas medicas, fubaudiendo medicamenta. Quæ Græcis dicuntur ἁπλᾶ φάρμακα. Græci quippe φάρμακον appellant, etiam unamquamque herbam quæ vi aliqua pollet medica, non medicamenta tantum compofita. *Droguam* vulgo dicimus ufitato fermè toti Europæ uomine, quod ex Perfico factum videtur, quo *drog* fraus & impoftura vocatur. Nulla quippe in re frandes & adulteria magis follemnia. Hinc Homerus Ægyptum ferre dixit, φάρμακα πολλὰ λυγρὰ καὶ ἐσθλά, multas bonas herbas & malas. Grammaticis, φάρμακον ἡ βοτάνη. Non fimpliciter eft βοτάνη, fed βοτάνη ἰατρικὴ, ut alii appellant, vel φαρμακώδης βοτάνη, ut Theophraftus vocat, cui & φαρμακώδεις τόποι & πολυφάρμακοι, in quibus hujufmodi medicinales herbæ nafcuntur plurimæ. Item Dicæarchus in fragmento ἀναγραφῆς

de

de Pelio monte, πολυφάρμακον eum nuncupat: τὸ δὲ ὄρος πολυφαρμακώτατον ἐστὶ καὶ πολλὰς ἔχον καὶ παντοδαπὰς δυνάμεις. Ubi etiam notabis δύναμιν dici herbam quamlibet medica facultate pollentem. *Potentes herbas* Latini poëtæ appellant.

Multa manu medici Phœbique potentibus herbis.

ταῖς δυνάμεσιν. Nam ut ait Servius, *in herbarum natura vis est, quæ δύναμις dicitur.* Hinc herba ipsa vi aliqua salutari prædita, δύναμις dicta. Quo sensu & apud Theophrastum aliquando accipi, notavimus alibi. Idem Dicæarchus de quadam in Pelio monte nascente: πάντων δ' ἔχει δύναμιν ἓν τῶν πλειστῶν εἶδος γένος, ὃ δὴ λέγεται Χειρώνειον ἀπήγανον εἶναι. ἀποδίδωσι δὲ ἡ δύναμις αὕτη ἀφ' ἧς ὅπως ἡ δύναμις φυλάττεται ὡς χώρας ἄλλος οἶδεν τῶν πολιτῶν. At δύναμις etiam apud Græcos medicos significat medicamentum ex pluribus mixtum & compositum. Unde πεπτικαὶ δυνάμεις Dioscoridi medicamenta concoctionem adjuvantia, & νεφριτικαὶ δυνάμεις Paulo, medicamenta ad renum dolorem efficacia. Et apud Galenum τετραφάρμακος δύναμις, medicamentum tetrapharmacum, ex quatuor generibus compositum. Hinc δυναμερὸν Græcis recentioribus medicis pro libro, qui continet medicamentorum & antidotorum mixturas & compositiones. Quod Latini barbari *antidotarium* verterunt. Ita enim vocatur, quod ab illis translatum est ex Græco opere Nicolai Myrepsi, quod inscribitur μέγα δυναμερόν. Sic δύναμις & φάρμακον tam de singulis herbis medica potestate præditis, quam de synthesi medicamenti sumitur. Ex eo ἁπλᾶ φάρμακα herbæ medicinales appellatæ sunt ad distinctionem τῶν συνθέτων φαρμάκων, quæ medicamenta sunt composita. Inde Latini barbari *simplicia* absolute dixerunt herbas ἰατρικάς, quæ medicamentorum simplicium instar singulæ obtinent. Quod vocabulum hac notione longè ab ætatis, quâ vixit Plinius, usu ac sermone abscedit. Ceterum Cratevas, Dionysius, & Metrodorus lepida ratione herbas tradiderant, referente Plinio. Pinxerant enim effigies herbarum subscriptis effectibus. Et sane Cratevæ multa leguntur apud Neophytum, quibus potestates tantum & effectus herbarum proponit, non etiam facies. Quia nimirum in libro eas picturâ curaverat exprimendas. Vetus hic mos plantarum effigies graphicè delineandi cum descriptione, aut sine descriptione, ut instar ejus habeat pictura. In codice Dioscoridis Græco ante mille annos scriptas herbarum omnium icones pictura ostendit, elegantius tamen quam verius expressas. Ex verbis quippe Dioscoridis adumbratas ab antiquario potius constat, quam ex αὐτοψίᾳ ad fidem exhibitas. Hanc consuetudinem apud Sinenses etiam servari audio, & Hollandicis navigationibus interceptos libros cum mercibus aliis Sinensibus, in quibus characteres multarum herbarum erant representati in ea regione nascentium. Quanta autem negligentia Latinorum circa herbarum scientiam fuerit, vel ex eorum antiquis grammaticis colligi potest, qui in illarum expositione eam ubique imperitiam produnt, ut omnia misceant & indiscreta habeant. Quod præcipuè faciunt, cum Græca nomina florum per Latina quæ respondeant interpretari conantur, aut cum in Græcia quærunt vocabula, quibus Latinæ appellationes conveniunt. Inde est, quod veterum glossarum auctores *ligustrum* exponunt κυνόσβατον aut λευκάκανθον, cum sit κύπρος; *vaccinium*, ἄγχουσαν, cum ὑάκινθος; *saliuncam*, rosam agrestem, quæ nardus est montana sive Celtica. *Ebulum*, quam Græcè χαμαιάκτην esse constat, & ἄγχουσαν & ἐρείκην & ἀσφόδελον explicant. Servio probatissimo grammatico *ligustra* flores sunt papaverum. Acanthus topiaria herba est in Ægypto nascens, eadem nimirum cum acantho Ægyptia. Amomum genus est floris. Casia herba apibus grata eadem cum casia aromatica. Hyacinthus poëticus & fabularis, lilium rubrum. Et talia infinita, prodentia inscitiam temporum illorum circa rem herbarum. Sic non majore peritia plantarum Sosipater Charisius κύπειρον Græcorum, *siler* esse putavit. Quem sequuti sunt reliqui veterum glossarum compilatores, quibus κύπειρον siler exponitur: κύπειρον, βοτάνη, *siler*. Argumentum etiam eorum imperitiæ maximum duci potest ex herbario Apuleji, cui chamelæa & chamæleon eadem planta: petroselinon Macedonicum idem cum petroselino Smyrnio: heliotropium quod est intybum silvaticum, cum heliotropio scorpiuro: diversa splenii genera lonchitis & hemonion pro eodem habentur, & alia hujusmodi, quæ hic libens prætereo. Non minore inscientia in commemorandis herbis versati sunt Græci recentiores, ut ex Neophyto, & auctore Synonymorum, quæ Dioscoridi inserta sunt, constare potest. Pro synonymis plerumque habent, quæ homonyma sunt, & pro homonymis synonyma passim proponunt. Quibus duabus rebus longe maximos & plurimos errores in historia plantarum admissos ab antiquis pariter & neotericis docuimus. Sed putet aliquis Arabes multum contulisse in hanc scientiam. Si quis ita arbitratur, ab opinione saxo deduci se sinat, ubi scierit quæcunque de herbarum generibus aut remediis scripta reliquerunt, ea de Græcis auctoribus omnia, paucis exceptis, transtulisse, quibus de suo cumuli vice multos aggesserunt errores, dum Græca non adsequuntur, & dum ex una aliqua nota sæpe judicant in conciliandis plantarum Græcis nominibus cum suis Arabicis. Proinde hallucinantur non raro, & ὁμωνυμίᾳ præterea decepti diversissima genera in unum sæpius compellunt genus, ut κισσὸν & κισθὸν hederam & cistbum, quia utrumque describunt sub eodem nomine *kissus*. Item chamæleontem & chamelæam exitiali errore pro eadem planta tradunt, vocantque utramque *mazerium*. Quod etiam peccatum admisit cum aliis sexcentis futilis auctor, qui sub nomine Apuleji herbarium conscripsit. Quid vero magis ridiculum quam quod iidem Arabes distinguere nescierunt inter οἴσυπον & ὕσσωπον Græcorum? Ecquid enim tam genere diversum? Ne ulla quidem in his duabus vocibus est ὁμωνυμία; quæ profecto esset, si utrumque diceretur οἴσυπον aut ὕσσωπον. Atqui ipsi utrumque vocaverunt *elzuf*. Quo nomine propriè hyssopum herbam indigetant. Non audio, qui deceptos putant librariorum veterum errore ὕσσωπον, quæ erat οἴσυπον, scribentium. Nec enim in melioribus libris & illa quidem scriptis ætate, qua Arabes scripserunt, hoc vitium offendas, sed in recentioribus, & qui post Arabum ætatem exarati fuere. Certe & Græci, qui ab illis sumpserunt, hunc quoque errorem cum illis errant. Nam & Nicolaus Myrepsus ὕσσωπον ὑγρὸν & ὕσσωπον ξηρὸν nominat similiter, cum Arabibus per *hyssopum humidam*, τὸν οἴσυπον intelligens, per *hyssopum siccum*, herbam hyssopi. Ita quippe Arabibus distinguere his notis utrumque placuit,

placuit, & ὁμωνυμίαν vitare. Quæ Ineptissima distinctio. Cur enim hyssopum humidam de œsypo dixerunt, aut eur siecam de hyssopo? Οἴσυπος proprie sordes sunt, quæ villis adhærent ovium lanæ. Non lanâ sie dicitur, ut viris doctis ferè persuasum video, sed lanæ sordes. Lana vero his sordibus coinquinata, Græcis vocatur οἰσυπηρὸν ἔριον, Latinis *succida lana*, quasi succo sordido imbuta. Non tamen humidum illud œsipum, sed etiam aliquando ficcissimum, adeo ot vix velli queat ab ipsa laua. Sed compositionem habuere Græci medici antiqui, quam ὑγρὸς οἴσυπος vocarunt, quæ alia quædam simplicia pharmaca recipiebat, & cum his etiam ἐρίων ῥυπαρῶν uncias sex. Meminit Paolus Ægineta hujusmodi ὑγροῦ οἰσύπου τοῦ φαρμάκου σκευῆς lib. VII. quem vide & ex eo disce, qoomodo humidum fieret illod medicamentum. Ὑγρὸς illud οἴσυπος in errorem induxit Arabes, qui pro simplici œsypo sive lanæ sordibus acceperuot, & œsypum simul cum hyssopo confuderunt. Quia autem hoc humidum, ideo alterum, quod idem nomen gerebat, ut discerni possit, siccum dici oportuit. Sie etiam schœnum aromaticum congenerem fecerunt junco palustri, cum quo nihil habet commune uisi nomen. Hiue Abensina duo genera jonci facit, alterum palustrem, *agiami*, alterum aromatieum. De quo nos in hoc libro pluribus. Ideo enim & hie plura parcam exempla Arabum ἀκρισίας & ἀβλεψίας in negotio plantarum adferre, quia passim toto hic opere occurrunt. Aliquot ὁμώνυμα in plantarum historia attigit Theophrastus. Sed tam multa rune temporis non erant. De dictamno Cretico, quod pulegio simile est cum tradidisset, aliud dictamnum huie ὁμώνυμον, æquè Creticum, adscribit, genere diversum, ut facie. Ἔστι δὲ, ioquit, ἕτερον δίκταμνον ὥσπερ ὁμώνυμον, οὔτε τὴν ὄψιν ἔχον, οὔτε δύναμιν τὴν αὐτήν. Si nec facultatem eandem habet nec faciem cum priore, sane & geoere toto ab illo distat, ideoque ὁμώνυμον. Quæ causa igitur fecit, ut idem illi nomen imponeretur? Ratio ὁμωνυμίας in plantis non ubiqoe reddi potest, eum incerta sit, & ab Imperitis ae rusticis plerumque nomina profecta fuerint, qui nollo certo consilio aut fixa ratione, sed ad libitum suum eas appellationes indiderunt. Aliquaodo tamen apparet, cur hoc factom sit, ut plures plautæ genere dispares, par nomen tulerint. Ecce enim doæ plantæ virtote ac forma diversæ, in una aliqua tamen ex pluribus qualitatibus convenient, odore ut puta, vel floris colore aut specie, aut alia re simili. Sic quatuor plantæ nomen nardi gessere, ae nardo Indicæ cognomines extitere, cum tamen nihil haberent cum illa nardo simile nisi odorem, saliuoca, neris, phu, & asarum. Prima ex his *Celtica nardus* appellata, secunda *montana nardus*, duæ sequentes *agrestis nardi* appellatiooem nactæ sunt. Quatuor etiam herbæ ὁμογενοῦς oomen habuere apud Græcos παρθένιον, ἡ ἄνθεμις, ἡ ἑλξίνη, ἡ ἀνίζωσα καὶ τὸ ἀμάραντον. Sie multis herbis τὸ λευκανθέμων, aut χρυσανθέμων nomen inditum à flore candido & luteo, cum cetera tamen genere discreparent. Ita etiam à ξίφος non unius generis Græcis proditæ, ob acumen foliorum gladii aciem referentium. Hinc φασγάνιον, μαχαιρώνιον, ξίφιον, ξιφίδιον syoonima, quæ unico nomine gladioli Latinis appellata sunt, pluribus herbis specie differentibus attributo. Nam ξυρὶς Græcorum diversa ab eorum spargano, ae ξιφίῳ & iride; quibus omnibos tamen à folii figura *gladioli* oomen impositum. Sæpe etiam accidit, ut Herbarii aliqua similitudine indocti, dum plantæ alicujus à se repertæ nomen ignorarent, id ei ponerent, quod jam alteri plantæ datum scirent, cui suam similem esse volebant, & fortasse eamdem. Ex hae causa multas quoque ὁμωνυμίας prorepsisse certum est. Sic ἰλίνιον Ægyptium Crateυæ diversum à Græco Dioscoridis. Sie ὀξυάκανθα Theophrasti longe alia ab oxyacautha Dioscoridis. Myrtidanum quoque, quod habet Dioscorides, non est idem cum myrtidano Hippocratis. Sexcenta talia afferri possuot: sed & causæ quoque longe plures ὁμωνυμιῶν fingi ac statui præter eas, quas retulimus. Cæterum nos his, qoas posuimus, erimus eontenti, ut ad ὁμώνυμα ipsa discutienda pergamus, atque errores circa hæc commissos castigaodos. Ab herbis ad arbores progrediemur, quæ in nostro orbe proveniunt. Deinde ad Exotica & aromata gummiumqoe genera alieni orbis: postremo Metallica persequemur. Non uoios autem modi homonyma. Nec enim herba tantum herbæ cognominis, frutex frutici, arbor arbori, lapidique lapis deprehenditur, sed etiam herbæ arborem ὁμώνυμον invenire est. Quod genos apud Græcos veteres frequentissimum. Ideo ab hoc incipiemos, & proximum primumque caput huic rei dabimus. Nam & inde non rata peccandi veteribus occasio.

**** CLAUDII

CLAUDII SALMASII

DE

P L I N I O

J U D I C I U M.

NUNC de Plinio primum dicere aggrediar quid judicii noſtri ſit, cujus gratia hic omnis incœptus labor & opera ſumpta, ut de Solino ſimiliter reddidi. Tum de inſtituti noſtri ratione qnam pauciſſimis potero, abſolvam. De Plinio multa ſunt præſaoda, qnæ non poſſunt expediri paucis, quia partim inquirendum eſt in ſæculi veteris memoriam, partim præſens ætas inſtrui, ac veritatis honos contra antiquitatem aſſeri debet. Quod ſi repetimus uſque à principio renaſcentium litterarum (nec enim altius poſſumus, propter eas quas infra exponam cauſas) ab illo tempore diverſa ſemper hominnm doctorum de Plinio, ac Naturali ejus Hiſtoria judicia extitiſſe deprehendemus, eoſque homines in duas ferè tantum claſſes diſtribui poſſe. Una eſt eorum, qui Plinium ſummo opere admirantur, & maximam ſcriptis ejus auctoritatem adſtrnunt, quæcunque ab eo dicta ſunt, haud ſecus ac ſi ab oraculo profecta eſſent, prò veris ac certis habent. Altera eſt io contrariam partem diſcedentium, qui hunc auctorem adeo contemptim conterunt, ut infra omnes etiam infimos ſcriptores ponant: quod ad fidem attinet rerum earum quas narrat, eam omnimodis elevent, mendaciſſimum omnium bipedum eſſe, nihil veri ſcripſiſſe autument. Adeo rari ſunt qui in medio conſiſtant, ut propter eos tertia aliqua claſſis conſtituenda videatur. Si qui tamen ſunt, in his nomen profiteor meum. Si non ſunt, eum me eſſe palam teſtor, & tam ab his quam ab illis diſſentire profiteor, qui in extremis utriſque reſederunt. Longe tutius, mediâ viâ incedere. Non omnia condemnare, nec omnia rurſns adprobare rectiſſimum eſt. Difficillimum porro factu eſt hoc iter ſic inſiſtere, ut nnnquam aberres. Ingenio acutiſſimo opus eſt, judicio exactiſſimo, doctrinâ perfectiſſimâ, ad ea diſcernenda in Plinio, quibus nigrum theta præfigendum eſt, & quibus faventia plauſuſque dandus. Non eſt cujuſlbet, fidem falſis ejus derogare, vera defendere, & hæc ab illis diſtinguere. Infinita vero ſuot, in quibus nemo unus hoc præſtare queat. Examen ntcunque patiuntur illa, quæ ab auctoribus illis mutuatus eſt, quos fortuna nobis reliquos fecit. Ad auctorem ipſum ut ad fontem licet recurrere, ut ſciri poſſit, quæ cauſa turbidum rivuli hauſtum fecerit. Hæc obruſſa eſt, ad quam exigi convenit plumbum illud, quod pro auro nobis plerumque obtrudit, dum pro genuino auctoris ſenſu falſam ac depravatam interpretis ſententiam ex verbis alioverſum acceptis recipere cogimur. Ubi melior moneta præſto eſt, deteriorem hanc refutare facile eſt. Græca Theophraſti, aut Ariſtotelis, aut Dioſcoridis, quæ in promptu ſunt, cum Plinianis comparara, quid in iſtis mendoſum tinniat, quid ſubæratum ſit, aut adulterinâ formâ percuſſum, vel primo oculorum conjectu intuentem & intentum advertunt. Multi quidem heîc falluntur, & rarus eſt in hoc genere probi ac ſequioris nomiſmatis idoneus ſpectator. In tuto tamen ſic veritas locari poteſt, ubi vel unus aliquis reperitur, qui latentem eruat, atque in lucem protrahat è tenebris. Hæc ratio probatioque tanquam obruſſa, facile à perieulo falſi approbandi vindicat, ſed in his dumtaxat auctoribus, quos ſupereſſe voluit temporum injuria, vel iniquitas fati. In cæteris, qui interciderunt, non arduum tantum negotium, ſed omnino inexplicabile. Ab iſta patte cæca omnia & incerta, nihilque penitus lucis admittentia, ſed quæ interim ſuſpicioni doctorum pateant, interim credulitari imperitorum obooxia ſint. Quod illos ſpectat, quibus ingenium natura dedit, aut doctrina fecit, magnum eſſet, ſi quis mediocriter intelligens credere poſſet, Plinium meliori fide aut majori diligentia uſum fuiſſe, dum excerperet ac verteret anctores, qui deſiderantur, quam uſus eſt in his, quorum ſcripta extant. Adverſum hos & illos eumdem prorſus ſe geſſiſſe oportet, nec alios adjeciſſe oculos, aut aliam mentem intendiſſe, cum hos quam cum illos legeret. Qui igitur ooo ignorant, quali fide verſatus ſit vertendis in Latinum ſcriptorum locis quos babemus, io reliquis quos deſideramus, parem negligentiam ac ſupioitatem ejus fuiſſe, merito ſuſpicari coguotur, ac parem ſententiam de omnibus ferre. Hæc profecto magna crux docto & acuto lectori, ubique cum diffidentia in opere illo ambulanti & nuſqnam ſecuro, niſi cum pedem fert per explorata & cogoita. In aliis quæ adhuc ſunt incomperta, qualis major pars eſt, non tutum ſeſe ſperat, niſi ſuſpenſo gradu incedat, ſemper vada prætentans, & foſſas latentes explorans, aut cæcotum more manus ſæpe obtreodens, ne capite in parietes incurrat, aut crura deſcobinet, aut in præcipitium aliquod inſcius labatur. Cum omnia fecit cavitque, vix ramen effugere poteſt, quin in errorem aliquem iocidat, & poſt

plures

plures inoffenso vestigio præteritos casus ex tot circumstantibus, in unum tandem maximè pœnitendum præceps devolvatur. Si necesse est talia multa accidere Plinium legentibus, etiam cum cura & examine, quid illis usu venturum putamus, qui ad eum evolvendum accedent absque illa suspicione, quæ stultam credulitatem ab errore & lapsu defendere calleat? Atqui hæc longè maxima turba est. Hi sunt qui Plinium in amoribus & deliciis habent: quorum in numero me haberi sane non nolim, sed ea conditione, ne unus existimer eorum amantium verè amentium, qui faciem quamcunque semel deperire cœperunt, egregiam eo ipso ducunt, & omnibus pulcritudinis atque venustatis numeris absolutam. Nihil vident in ea, nisi qood placet: ad alia omnia cæci sunt. Quod amo, id amare volo, etiam cum suis nævis. Hic amor cultu optimus, qui non oculos excæcat, nec nævos ex amato vultu subtrahit, sed amabiles reddit. Nemo perfectus est. Ergo nemo amandus est. Hoc non procedit. Ipsi qui amant, non carent vitiis, nec propterea semetipsos oderunt. In his qui amantur, vitia ipsa si non amanda sunt, certè toleranda sunt. Sic adversus Plinium animatos esse oportet, qui magnum eum virum fuisse non ideo desinent credere, quia multa peccasse in Historiis Naturalibus deprehendere incipient. Sic planè erga illum affectus sum. De opere hoc ejus generatim id debet statui, quod olim alter Plinius nepos ejusdem pronuntiavit, *opus esse diffusum, eruditum, nec minus varium, quam ipsam naturam.* Atqui hæc ipsa natura sæpe abortus facit, sæpe monstra gignit. Non minus tamen in iis quæ perficit, & quibus suam & ordinariam formam reddit, admirabilem undiquaque se prodit. Volumina illa Plinii, quibus rerum naturam explicavit, suis & ipsa scatent monstris, & plurimos ostendunt abortivos fœtus. Quod si nihil aliud haberent stupendum præter prodigia & carcinomata, propter hæc sola profecto nec amorem nostrum illiceret, nec admirationem provocaret. Sed alia sunt infinita, quibus magnus occurrit, & merito suspiciendus ac fovendus. Hoc solo nomine gratiam meretur præcipuam, quod deperditis auctoribus unde accepit, diligentiâ illâ suâ legendi ac colligendi, qua omnes vicit, res innumerabiles nobis transmisit, quarum memoria hodie omnis, absque illo esset, funditus intercidisset. Operis ipsius conceptio, ac conformatio dispositioque tota, grandis & capacis ingenii opus. Idque eo grandius & magnificentius existimari par est, quod nemo unquam ex omni ævo præter eum repertus sit, ne apud Græculos quidem illos loquaces & otiosos, qui universam Naturalem Historiam unius laboris & operis monumento consignarit. Alius scripsit περὶ κόσμου, & τὰ μετεωρολογικά. Alius γεωγραφικὰ composuit. Alius περὶ φύσεως ἀνθρώπου. Alius περὶ ζώων. Alius περὶ φυτῶν. Sunt qui μεταλλικὰ scripsere: sunt qui κυνηγετικά. Alii γεωργικά. Quidam περὶ λίθων. Nonnulli omnem ὕλην ἰατρικὴν libris editis comprehenderunt. Plures plura ex his simul, & singula seorsim, scriptis voluminibus condidisse constat. Nemo unus hæc omnia. De stili ipsius, quo ista condidit, elegantia, gravitate, granditate tacere satius puto quam parum pro dignitate ejus ac merito dicere. Ἐν τῷ ἠθικῷ planè regnat, & in parte, quæ meliores, non doctiores dimittit. Ita efficacibus exemplis vitam commonefacit, utilibus præceptis instruit, vibrantibus sententiis extimulat, ut videri non possit aliter vixisse, quam dixisse, qui hoc modo vivendum esse monstrat. Nullam occasionem dimittit medicinam faciendi moribus. Quocunque loco, & sermone id facit, qui convenienter ad rem potest inseri. Bonos ubique inculcat, atque imprimit; pravos deprimit & gravat. Quoties in luxum perorat, in libidinem, & alia animi mala, tam potenter hoc agit, ut vitia ipsa pudeat non erubescere, quæ verecundiam primam de homine exterminant. Nemo acerbius reprehendenda coarguit, nemo altius laudanda evexit. Nemo disertius, quæ simpliciter exponenda fuere, narravit. Atque utinam, sicut huic parti satis superque ab illo esse factum videmus ita reliquas implesset, haud minus necessarias ei, qui studuerit omnium rerum divinarum, atque humanarum vim, naturam, causasque animo comprehendere, & oratione persequi. Quorum alterum abunde habuit ac præstitit, ut rerum magnitudinem, & varietatem, quas tractandas sumserat æquaret eloquio: In altera adeo infra mediocritatem substitit, ut potius inter infimos consistere jure censeri debeat. In scientiis dico, & cognitione earum artium, quas pertractat. In his usque adeo rudem, ac tironem ubique se fatetur, ut manifesto appareat, eum ante ad scribendum de his, quam ad cognoscendum venisse. Hoc illi commune cum veterum plerisque fuisse miror, quos ea litteris mandasse sæpe constat, quæ ipsi nescirent. Sane inter omnes ferè convenit, Aratum de cælo stellisque scripsisse, cum ignarissimus Astrologiæ esset. Nicandrum similiter aiunt, nulla rei rusticæ scientia præditum, ad Georgicôn libros versibus componendos se contulisse. Possem & alios recensere non paucos è Græcis Latinisque scriptoribus, qui res eas artesque memoriæ prodiderunt, quarum notitiam nullam perceperant. Qui fieri id pote, inquies? immo potest. Nihil quippe facilius more illo pervagato ac tralaticio veterum, quo alii alios magna cum libertate impune exscribebant, & alienum laborem pro suo venditabant. Si imperitus itaque è perito sumat, qui de aliqua re prius tradiderit, & quod ab illo traditum sit transcribat, ut fecere multi; nimirum hic quod ipse ignorat, præcipit, & docere alios vult, quod nunquam didicit. Qui post Dioscoridem universam rei medicæ materiam, herbarumque vires & naturas è Græcis memoriæ tradiderunt, in verba ejus ita videntur jurasse, ut ab his latum unguem non discedant. Magni tamen illi Viri, & Medicinæ apud Græcos principes, Galenus, Oribasius, Aëtius, Paulus Ægineta, & alii. Dioscoridem quoque ipsum omnia ferè ab anterioribus accepisse certa apud me fides, ut Sextio Nigro, Tullio Basso, & aliis plerisque. Quamvis enim multam operam huic studio dedisse se jactet, & Sextium Nigrum in quibusdam reprehendat, qood ex aliorum relatione, non ex propria experientia & αὐτοψίᾳ herbas cognosset, infinita tamen illum ex eodem mutuatum esse video. Quod ex Plinio facile conjectare est, qui cum in omnibus ferme Sextii Nigri scrinia compilarit, in plerisque plantarum descriptionibus, quas è Sextio hausit, pares eas omnino cum his habet, quæ apud Dioscoridem habentur earumdem herbarum historiæ, iisdem verbis descriptæ. Sed de hac furtorum apud Græcos licentia & impunitate dicam infra suo loco.

De Celso celebre in primis fertur celeberrimi viri Quintiliani judicium, quo enim de omnibus scientiis & artibus conscriptis libris, dignum vel ipso proposito dicit, ut omnia illa scisse credetur. Dignum nempe intelligi vult ea scisse, quæ nesciret, quia de omnibus scripserat. Plinium jure optimo in hac turba numerare vel principe loco licet, quæ ex aliorum supellectili convasare & converrere, quod in sinum vertat, & unde suum aliquod opus condat atque concinnet. Enimvero dicat heic aliquis, cum nihil de suo præbeat, sed omnia sua aliis debeat, professusque hoc ipsum sit, peculiari Indicis libro adscriptis nominibus omnium, per quos profecerit, si quid titubavit; cur alienam culpam sustinere eum volumus, quæ conferenda est in auctores suos? Profecto vel idipsum tenebitur præstare, quod malos male sequutus sit. Quorsum enim eos elegit, aut eorum recepit auctoritatem, quos debuit scire rejici posse, & fidei sublestæ condemnari? Si nesciit & falsus ipse est, hæc ejus quoque culpa fuerit. An non hoc erit, quod diximus, tradidisse illum posteris, quæ ignorabat, quæ perspecta nunquam habuerat, & in quibus prorsus cæcus erat? Ceterum non in hac tantum parte peccavit, quod eorum fidem sequi ausus sit, qui ipsi peccassent. Derivemus ab eo hunc errorem in eos, qui ipsi auctores ac duces fuere. Longe alia sunt, & ea quidem innumerabilia, quæ suo nomine præstabit. Ligna, lapides, cæmenta, lateres, arena, aliorum sunto. Judicium, & spectatio nonne penes ipsum, qui meliores materias assumere ad hoc ædificium debuit? Sed illud majus. Ipse architectus, ipse ædificator, ipse inspector operis fuit. Planities areæ non recte librata, non bene jacta fundamenta, perperam locata cæmenta, nimis parcè farti parietes, tectoria rimosa, lumina non suo loco aperta, longitudines ad lineam non respondentes, altitudines ad perpendiculum, anguli ad normam non exacti, & quæcunque alia in fabrica parum emendatâ cernuntur, fabrum respiciunt, & imperitiam ejus arguunt. Etiam in minimis artificis ingenium & prudentia elucescunt. Plinio in summa operis constituenda nec ingenium fortasse, nec sollertia defuit. Materia etiam perbona usus est, & instrumentis ad ædificandum probis & idoneis. Universa totius ædificii figura satis decentem & convenientem habet speciem. At in singulis membrorum partibus non pauca claudicant, nec respondent ad summam suæ symmetriæ. Interiora præcipuè laborant, multa in his dissonant, multa vitium sonant. Quamplurima perverso ordine collocata, plurima inversa, & contrario situ resupina. Interdum ibi fores sunt, ubi fenestræ esse debent, columnæ Doricæ pro Ionicis statutæ. Lecti cubitorii sedem occupant tricliniarium: mensa pro abaco strata, abacus positus loco mensæ. In universum consideratus hujus fabricæ conspectus, sumptuosum, magnificum, & Ingeniosum ostendit architectum: per partes vero ad spectandum sumptus, magnum in eo judicii doctrinæque defectum ubique prodit. Nec sane mirandum est, unum aliquem hominem, qualis extitit Plinius, non omnia exhibuisse, quæ desiderabantur ad tantam illam molem, quantam animo conceperat, perficiendam, cui digne & ex merito consummandæ vix multorum talium suffecturam industriam nemo non agnoscat. Tot scientias, quot libris illis concludere voluit absolutas, non unum pectus capit, vix una plurium ætas percipit, vix plura sæcula perficiunt. Ut summus vir in plerisque earum fuerit, quod non negamus, non in omnibus fuit; certè homo fuit, quod nemo potest negare. Fuisse diligentissimum credimus, sed eundem occupatissimum quoque fuisse discimus, districtum impeditumque, qua officiis maximis, qua amicitia principum; deinde nec vitam illi contigisse longam. Postremo cogitandum, non hæc sola volumina, quibus omnes naturæ partes & opera scrupulosè exposuit, sed alia innumera hominem alias occupatum & ævi brevis absolvisse. Non hæc tot ac tanta peragere, quin interdum nimis properaret, & nimia festinatione propositum urgeret, potuit. Quod illi sæpe fraudi fuisse, præcipuè in his de Natura historiis, animadverti passim datur. *Super cœnam*, inquit ejus Nepos, *liber legebatur, adnotabatur & quidem cursim.* Ex adnotationibus hujusmodi cursim & properanter excerptis hos libros Naturalis Historiæ compositos liquet. *Post cibum, sæpè*, ut scribit idem Nepos, *æstate, si quid otii, jacebat in sole, liber legebatur, adnotabat excerpebatque. Nihil enim unquam legit, quod non excerperet.* Videtur igitur, priusquam manus admoverit institutæ scriptioni, quidquid ad eam rem pertinere intelligeret, quam in animo & cogitatione formatam præceperat, ex variis auctoribus id adnotasse, excerpsisse, & in opistographos commentarios sive Adversaria retulisse, sub certis titulis digestum: ex quibus postea quod voluit sumpsit, quasi materiam paratam ad illud ædificii corpus excitandum, quale nunc videmus extare. Ad hunc usum Adversaria nota veteribus, in quibus tumultuariâ & confusaneâ operâ perscribebant omnia, quæ memoriæ suæ subsidio esse volebant, eo consilio, ut eadem postea in ordinem digererent, & in tabulas aut alias chartas referrent. Adversaria enim propriè chartæ etiam in aversa parte scriptæ, cum de more esset chartas in altero tantum latere scribi. *Aversaria* itaque potius quam *Adversaria* debete dici crediderim, quod in aversa etiam parte notari solerent, quæ Græcis ab eadem ratione *ὀπισθόγραφα*. Multis autem locis apud auctores librariorum culpa, *adversum* pro *averso* legere est. Non igitur *Adversaria* dicta, quod advertant memoriam, ut placere video viris doctissimis; sed *Adversaria* erant opistographæ chartæ & commentarii, studiosis præcipuè usitati, ut essent in quibus excerpta ex auctoribus, quos legebant, adnotarent. Qualia confecisse Plinium verisimile est earum materiarum, quas selegerat ex varia scriptorum lectione, condendis ingentibus de Natura voluminibus destinatas. Hujusmodi opistographos Electorum commentarios, usque ad centum sexaginta, sibi reliquisse Avunculum suum tradit Plinius, & minutissimè quidem scriptos. Hæc erant veterum *Aversaria*. Sub certis posuisse titulis in Aversariis suis, quæcunque lectitasset ac notasset, uno sed illustri exemplo patefaciam. Theophrastus lib. IX. de Historia Plantarum cap IX morem superstitiosum tangit in certis colligendis herbis apud medicamentarios & herbarios usitatum, præsertim in panace Asclepieo, & xyride. De his hæc verba scripsit: ἐὰν δὲ κατακὶς Ἀσκληπίειον τέμνοντας ἀντεμβάλλειν τῇ γῇ παγκαρπίαν μελιτοῦταν: ὅταν δὲ τὴν ξύριν, τριμηνιαῖον μελιτοῦταν ἀντεμβάλλειν

βάλλειν μάζαν. τέμνειν δ' ἀμφίτομον ξίφει περιγράψαντας ἐν τρίς. Ratio & similitudo superstitionis in utraque hac herba legenda solemnis, postulare videbatur, ut locus non divelleretur, sed totus & integer afferretur. At Plinio dividuum facere, ac scindere placuit. Alteram partem, quæ de panace est, retulit lib. XXV. cap. IV. Alteram de xyri exposuit lib. XXI. cap. VII. ubi de iridis herbæ generibus, ac differentiis agit, & in verbis Theophrasti τὴν ἶριν pro ξίφει legit. Sub titulo igitur *de iride*, verba Philosophi de modo evellendæ xiris adscripsit. Sub titulo *de panace*, locum illum alterum, qui methodum legendi panacis continet, reposuit. Nullum tamen hesc Plinii peccatum, quod discerpsit quæ sententiæ morisque quadam cognatione cohærebant, sed quod sensum ex eadem sententia diversum elicuit. Nam in panace id aliter interpretatus est, quam xiride, cum res eadem sit. De panace ita posuit: *Hac evulsa scrobem repleri vario genere frugum, religio est ad terræ piamentum.* Hæc mens utcunque Græcorum est, nisi quod non vario genere frugum scrobem repleri simpliciter dicunt, sed placenta ex vario frugum genere facta. Hæc παγκαρπίας μελιτοῦτα. Sic enim in Græcis legendum. Παγκαρπίας Grammatici exponunt πανσπερμίαν. Plinius ita accepit, quasi παγκαρπία tantum ibi legeretur. In scrobe igitur, unde effossa fuerat radix panacis Asclepiei, quasi ad terræ piamentum, placenta ex vario frugum genere composita, vice ejus reponebatur. Hoc est proprie ἀντεμβάλλειν, nimirum in locum alterius aliquid injicere ac substituere: unde ἀντεμβαλλόμενα Medicorum. Eadem planè consuetudo ac religio in effodienda xyri invaluit, & similiter placentas in effossæ locum poni superstitio suasit. Idem verbum ἀντεμβάλλειν pariter & in hac Auctor usurpavit. Hóc tantum in utraque differens, quod placenta quæ in scrobem evulsi panacis injiciebatur ex omni frugum genere composita erat: placenta vero illa, qua replebant effossæ xiridis locum, ex trimestri frumento fiebat. Verba Theophrasti: ὅταν δὲ τὴν ξίριν, τριμήνου μελιτοῦττα ἀντεμβάλλουσι μάζαν. Ubi corrigendum constat, τριμήνου μελιτούτας, id est, *placentas ex trimestri semine.* Plinius tamen longè alium his sensum dedit, quam dederat superioribus. Ita enim reddidit: *& fossuri tribus ante mensibus mulsâ aquâ circumfusa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circumscripto mucrone gladii orbe triplici.* Atqui non fossuri, sed postquam effodissent hoc facere soliti. Nec mulsam aquam circumfundebant, sed mellitam placentam imponebant loco, ubi fuerat xiris, atque unde eruta erat. Μελιτοῦτταν sanè aquam esse mulsam nemo Græcè peritus dixerit, nemo legit. Sed Grammatici omnes μελιττοῦτταν exponunt, μᾶζαν μέλιτι δεδευμένην, & πλακοῦντα. Ridiculum etiam illud, quod τριμήνου μελιτοῦτταν, Latinè vertit, *aquam mulsam quæ tribus ante mensibus circumfunderetur.* Τρίμηνον nemo nescit genus esse frumenti, quod *trimestre* Latini dixere, cujus etiam apud Theophrastum aliis locis occurrit mentio. In paucis verbis vides plura peccata. Si μελιτοῦττα hesc aquam mulsam significat, profecto & in superiore membro idem significaverit, ubi μελιτοῦττα παγκαρπίας dicitur. Si ἀντεμβάλλειν hesc positum pro circumfundere, ut accepit Plinius, illic quoque eumdem significatum recipere debeat. Cur ergo tam diversè utrumque expressit, quod eumdem utrôbique sensum habebat, & in eadem quidem periodo? Non poterat istic offendere, si totum locum, sicut est apud auctorem, oculis suis subjecisset. Sed cum disparatum sejunctumque diversis libris & capitibus, sicut in Aversaria eum regesserat, diversis quoque temporibus relegit, cum ad scribendum se comparavit. Ideo quando de panace scripsit, oblitus jam erat, quid de xiride dixisset. Magis mirum in re eadem, quam bis descripsit, hoc ipsum incurrisse, ut alio sensu alibi reponeret. De valvis templi Dianæ Ephesiæ tradidit idem Theophrastus, eas jacuisse reconditas τέτταρας γενεάς. Plinius lib. XVI. cap. XL. *quadringentos annos* vertit, quia multi γενεὰν centum annis determinarunt. Ubi etiam falsa interpretatione colligit, templum illud Ephesiæ Dianæ quadringentis annis peractum fuisse, totâ Asiâ extruente. Quæ sententia ab auctoris mente maximo distat intervallo, ut alibi docuimus. Idem alio libro, τέτταρας illas easdem γενεὰς Theophrasti pro centum viginti annis accepit, quod γενεὰν rursus quidam Græcorum triginta tantum annorum spatio circumscripserunt. Notavi mihi parem ejus in aliis inconstantiam, & præcipuè in nominibus mensurarum ex Græco expressarum. Σπιθαμὴν in aristolochia quatuor digitorum longitudinis facit. In trago, helioscopio, tithymallo, & elatine semipedalis altitudinis constituit. In agerato duûm palmorum, quod idem est. Alibi reddit dodrantem. Nusquam sibi constat. Apparet ex tumultuariis illis commentariis, quibus materiam ad scribendum destinatam commiserat, omnia illa deprompsisse, quæ postmodum misit in litteras. Hinc factum, ut multa ordine turbato temerèque congesserit, dum ad fontes non revertitur, sed titulis interdum malè conceptis fidit, interdum aliena sede positis. Quinimo verba auctorum plerumque dimidiata, locata sub his aut lemmati non respondentia, immemorem jam, quid sequeretur, quid præcederet, in falsas & absurdas sententias ire coëgerunt. In his quæ per seriem Alphabeti digesserat, βράβυλα nomine tenus commemoraverat, adjecto spissandi vim ea habere cottonei mali modo. Cum ea ex Aversariis repeteret, nec meminisset, arborne esset, an herba, inter herbas illa reposuit, additque nihil amplius de ea tradere auctores. Atqui βράβυλα veteribus Græcis pruna sunt, quæ alii Græci κοκκύμηλα & Δαμασκηνὰ vocarunt. Rhodiensium præcipue & Siculorum eam esse vocem Grammatici adnotant, & silvestria pruna esse quidam volunt. Hesychius βράβυλον καλοῦ φυτοῦ εἶδος esse dicit. Theocritus:

Ὅσον μῆλον βραβύλοιο ἥδιον.

Videndus de his Athenæus. Galenus quoque τὰ βράβυλα commemorat, & spissandi vim habent, suntque Dioscoridis ἀγριοκοκκύμηλα. Florentinus in Geoponicis, βράβυλον propriè dici asserit arborem, quæ provenit ex osse Persici. Leucographidem similiter idem Plinius inter herbas quas per seriem litterarum disposuit; numerat, quam tamen esse lapidem constat, & alibi locum ei inter lapides dedit. Sed cum nomen λευκογραφίδος sic nudè positum ex auctore aliquo, qui inter lapides eam recensuerat, in commentarios retulisset, oblitus esse lapidem, voluit esse herbam. *Leucographis*, inquit, *qualis esset, scriptum non reperi: quod eo magis miror, quoniam utilis proditur*

ſanguinem excreantibus. Immo reperiſti, ſed in Averſariis nomine ejus ſolo invento cum facultatibus, quas in medicina habet, pro lapide herbam ſomniaſti. Auctor vero ille, unde ſumſit, in laterculo lapidum vi medica præſtantium ſcripſerat: λευκογραφὶς παραμιχθεῖσα, αἱμόζουσι ἐπὶ αἱμοπτυϊκῶν, καὶ κοιλιακῶν. Atqui ea ipſa eſt leucographis, quam & *galactiten* alibi vocatam aſſerit, & inter gemmas ordine alphabetico recenſitas ponit: *Galactites, ſive leucogæas, ſive leucographis, ſive ſynectis.* Ita legenda verba Indicis manu exarati. Ex eadem cauſa & origine manavit error, quo loton Ægyptiam, quæ ſpecies eſt nymphææ, confundit cum loto communi. De illa vulgari loto agens lib. XXII. cap. XXI. ita ſubjunxit: *Eſt & lotometra, quæ fit ex loto ſata, ex cujus ſemine ſimili milio panes fiunt in Ægypto à paſtoribus.* Lotos illa, de qua apud eum præceſſit, eſt λωτὸς ἥμερος Dioſcoridis, quam & Homerus inter herbas ſubnaſcentes Deorum voluptati, primam nominavit. Atqui ex illa loto ſata neutiquam fieri poteſt lotometra Ægyptia, qui frutex in totum diverſus, & paluſtris ex nymphæarum genere. Fit illa lotometra, ex loto Ægyptia ſata. Auctor Græcus, à quo hæc tranſtulit, herbas in Ægypto naſcentes tractabat, & inter eas loton paluſtrem fruticem Nili memorabat. Ex ea porro loto, quæ ſata eſſet, lotometram fieri dixerat, id eſt, grandiorem loton, utpote quæ ſatu major exiſteret. Hæc enim hujus nominis ſignificantia, ut *echinometra*, & *ortygometra.* Inſignem heic Plinii ablepſiam liceat animadvertere, qui loton iſtam faciat eamdem cum trifolia loto: ſed & inconſtantiam non minorem, quum alibi rectè diſtinxerit. Lib. XIII. cap. XVII de arbore loto: *Eſt autem eodem nomine & herba & in Ægypto caulis paluſtrium genere. Reſidentibus enim aquis Nili riguis, provenit ſimilis fabæ, caule foliiſque denſa congerie ſtipatis.* Et hoc loco geminus error priori. Loton Ægyptiam ſimilem eſſe dicit caule, & foliorum congerie, fabæ. Hoc falſum de faba communi, à qua toto genere differt lotos illa Ægyptia. Scriptor, unde hæc exſcripſit, agebat de fruticibus & herbis Ægyptii ſoli peculiaribus. Inter eos & faba fuit Ægypti propria, quam & colocaſiam dixere. Huic ſimilis lotos. Immo & fabam illam, loti alterum genus tradidere quidam. Κύαμον igitur auctor ille neſcio quis ſimpliciter nominarat, & Ægyptium intelligebat, quia res Ægypti ibi erant in narratione. Quod non poteſt apud Plinium intelligi, nec datur aliter ſumi, niſi de faba vulgari. Palam eſt itaque ex commentario ſuo, in quo præcerptum auctoris locum adnotaverat, hæc verba tranſtuliſſe, non ex auctoris ipſius libro. Ecce alia non ferenda incogitantia ex titulo, ut apparet, malè locato, & ſubjecta materia ad rem tituli non faciente. Lib. XIX. cap. XI. ita ſcribit: *Nam quod ad permutationem ſeminum attinet, quibuſdam ex iis firmitas major eſt, ut coriandro, betæ, porro.* Permutatio eſt ſeminum, cum alia ſpecies in aliam degenerat ac permutatur, ut frumentum in lolium, & ſimilia. At *firmitas* dicitur, qua diu incorrupta durant ſemina. Hæc διαμονὴ in Græco ſcriptore vocatur, illa ἀλλοίωσις, & de utraque tractat eodem capite. Plinius ſtupendâ μεταφορολογίᾳ, cum de altera propoſuiſſet, de altera exemplum attulit, mirabili prorſus ἀκολουθίᾳ. Non difficile mihi eſſet hujus generis alia producere, ſed crimine ab uno cetera damus noſcenda; quæ etiam peti poterunt, cum ex his Exercitationibus, tum ex Obſervationibus, quas in eum dabimus. Profecto verum magis eſt quam veriſimile, dum ſequitur calorem & impetum ingerendi chartis, quidquid occurreret inter legendum excerpi dignum, & quod faceret ad inſtitutum, ordinis ſæpe præ feſtinatione non magnam habuiſſe curam. Hanc illi fuiſſe ſylvam ad deſtinatum opus. Mox dum eam repetit, ut componeret ac ſtilo indueret, quæ nuda notaverat, nonnulla quidem meliori ſitu ac ſerie diſpoſuiſſe, ſed magnam partem, ſicut erat in excerptis, indigeſtam & inordinatam reliquiſſe, oratione modo perpolitam & verborum ſplendore illuſtratam. Cui parti eum magis attendiſſe quam rerum veritati, indubitata fides. Præterea quod erat neceſſe in tanto labore & tam operoſa tot rerum coacervatione, alienâ operâ uſum eſſe, credi par eſt. Proinde ſæpiſſime conſtat deceptum ab his, quibus aliquid quærendum injunxerat. Aliquando etiam video illum non rectè audiſſe, quæ pronuntiarat Anagnoſtes, atque ex aurium vitio non raro prolapſum in plures pœnitendos errores. Tales ſanè frequenter commiſit, in quos non poterat cadere, ſi oculos ſuos lectioni ipſe commodaſſet. Sed & ex Plinio nepote diſcimus, Lectori ſolitum illum dare operam, quo legente ipſemet excerpebat adnotabatque, quæ ad propoſitum facerent, & memoratu digna viderentur. Sic dum non legit, ſed legenti præbet aurem, ἀσφάλτου pro ἀσπαλάθου perperam audivit, & bitumen loco aſpalathi in compoſitione vini aromatitis addidit. Ita enim codices omnes ſcribunt lib XIV. cap. XVI. *Aromatiten quoque invenio factitatum tantum non unguentorum compoſitione, primo ex myrrhâ, ut diximus, mox & nardo Celtico, calamo, bitumine.* Alibi ῥυπαρὰ φύλλα ἀντὶ τῶν λιπαρῶν accepit ex mala auditione, & *ſordida folia* pro pinguibus reddidit. Ex harundine Indica prodigioſæ magnitudinis, cujus fiſſa internodia, ſingula lembum dabant vel trium hominum capacem, jacula fieri apud Indos inde commentus eſt, quia ἀκόντια, non ἀκάτια lector non bene intellectus auribus ejus inſinuaverat. Ex eodem genere eſt κατὰ τὴν ἁλμυρὰν perperam, vel pronunciatum, vel auditum pro κατὰ Πάλμυραν. Hinc illa hallucinatio lib. XV. cap. VII. *Sponte naſcitur in Syriæ maritimis, quod Elæomeli vocant.* Nimirum putavit Lectorem dixiſſe, Ἐλαιόμελι κατὰ τὴν ἁλμυρὰν τῆς Συρίας. Apud Dioſcoridem habetur, κατὰ Πάλμυραν τῆς Συρίας. Atque ita legit, aut legere utique debuit Anagnoſtes, quem non aſſequutum eſſe manifeſto pignore probatur. Sic alibi folia glycyrrhizæ ἐχίνῳ ſimilia audivit, Anagnoſte legente ὅμοια σχίνῳ. Atque hanc ſolum habuit cauſam, cur eam herbam inter ſpinoſas referret, quam ſpinis carere conſtat. Aurium etiam ejus culpa eſt, quod εἰς τύψιν ἐλαίου quodam loco legi putavit pro εἰς πῆξιν ἐλαίου. Quod reddidit Latine *ad domandum oleum*, cum ſententia flagitet *oleum ſpiſſari*, non domari. Ex ſimili errore deſcendit, quod florem ſmilacis lilium olere ſcripſit. Auribus utique ſuis id imputabit, quæ λείριον pro ἠρινὸν ſuggeſſerunt. Florem ſmilacis vernum eſſe & veris tempore prodire Græca indicant, non lilium olere. In quo ſignificatu non poſſe capi λείριον, ſcire potuiſſet, ſi Græcè ſciſſet. Unguentum λείρινον, ut ζουσινὸν, & κρίνινον Græci dicunt. At quod lilium

lum oleat, nunquam λείαιον dixerunt, sed λιπαρώδες τῇ ὀσμῇ, aut τὴν ὀσμὴν λιπαρώδη ἔχειν. Prætermissis de genere hoc ceteris, quæ numerus non capit (adeo multa sunt) quæque ad manum prompta, uuum adhue adferam notabile in primis, in quo hæc illi ratio imposuit. Theophrastus inter herbas, quæ in alieno sedem habent, polypodion quoque meminit ἐπί τισι δένδρεσι, in quibusdam arboribus nasci. Plinius male purgatis auribus ita cepit, quasi dictum esset, ἐπὶ τῶν συνδένδρων. Græci Tempe vocant τὰ σύνδενδρα χωρία, Hesychio & aliis Grammaticis exponentibus τέμπη, τὰ σύνδενδρα χωρία. Quia autem ex locis hujusmodi celebratissima Tempe Thessalica, ea re Plinius, cum locum illum Theophrasti converteret, polypodium dixit circa Thessalica Tempe nasci. Vix fieri poterat, ut istic offenderet, si librum ipsum consuluisset, ac non oculis alienis credidisset. Sed ne sic quidem errandi ex eo occasionem cum venia traheret, si rerum intellectum ullum, quæ legebantur, habuisset. Muneris ejus fuit, Lectorem corrigere non rectum tenentem cursum: si quid dubitationis ex prava lectione oriretur, cogere ut relegeret. Sed tanta parsimonia erat temporis, ut amicum vehementer aliquando increpuerit, quod lectorem quædam segniùs pronunriantem coëgisset relegere. Non mirum itaque, si isti properantiæ multa objecta, quæ lentè festinans non incurrisset. In postremo certè exemplo citra excusationem probabilem lapsus est. Si scisset, quid esset polypodion; si attendisset, qua de re ibi ageretur apud Philosophum, talis hallucinationis moram noo habuisset liberam. Nempe ibi loquitur Theophrastus de herbis in aliena sede nascentibus, ac viventibus. Exemplum inter cetera affert de polypodio herba quam ἐπί τισι δένδρεσι nasci ait. Et certe eam in vetustis quercuum truncis de multo musco circumlitis crescere tradit Dioscorides. Quid igitur in mentem venit Plinio dicere polypodium circa Tempe Thessalica nasci, etiam si centies audisset ἐπὶ τῶν συνδένδρων, pro ἐπί τισι δένδρεσι? Ex absurditate rei suspicari debuit, perperam oculis suis usum esse bellum illum Analecten, & ex ea suspicione jubere ad locum male lectum reverti, vel ipse librum inspicere. Tale est, quod eodem capite scripsit, hippophæston nasci in spina fullonia. Unde hoc sumptum? Hippophaës, spina fullonia. Huic adjungit hippophæston Dioscorides; spinam & ipsam adæque fullonum usibus servientem, quam & iisdem locis provenire memorat, quibus hippophaes: φύεται ἐν τοῖς αὐτοῖς τόποις, ἐν οἷς καὶ τὸ ἱππόφαες. Plinius ita videtur hæc accepisse, quasi hippophæstum in hippophaë spina fullonia nasceretur. Certe etiam hippopheos alibi recenset, quod cum epithymo idem esse prodit. Sed hippopheos idem quod hippophaës, diversum omnino ab epithymo. Epipheos autem epithymi vel casytæ genus, quod in pheo spina sive stœbe innascitur. Alii vocant ἐπιστοίβην. Illud epipheos confundere imperite Plinium cum hippopheo, alibi docuimus. Quibus omnibus & aliis innumeris paulo post exponendis, clarius luce liquidà fit, nihil eorum, quæ litteris mandavit, arte aliqua aut scientia sibi ab aliis traditum, vel experientiâ propriâ compertum tenuisse, sed omnia quæ in scriptis aliorum reperit, qua Græcis, qua Latinis, in sua transtulisse. Ac de Græcis quidem eo difficilior, & operosior ei fuit sumendi ratio, quod convertenda fuêre. Non igitur hæc scientia rerum percipienda modo ad plenum fuit, ut nihil peccaretur, sed etiam lingua examussim perdiscenda. Duplex sane labor. Neutri satisfecisse Plinium, faciam planum. Scientiæ singulæ sua habent vocabula τεχνικά, quæ nisi artis peritis, vix aliis quantumvis in eodem sermone doctis, nota sint. Durum esset exigere, ut in his Noster rectè vertendis aliquantum saperet, quandoquidem rerum ipsarum, quibus exprimendis facta sunt vocabula, cognitionem ei omnem jure meritoque abstulimus. Ferrem itaque libenter eum, si in his τεχνικοῖς duntaxat aliquid admisisset, quod reprehendi posset. At quis ferat vel patientissimus, quod non in remotis tantum ac reconditis, quibus artium arcana constant, sed in protritis & obviis, vulgique sermone atque usu promiscuis, sæpissime errat. Propter quæ nec fautoribus ejus spes ulla relinquitur ad obtinendum, ut ne Græcæ linguæ imperitia ei impingatur. Rationem ducamus, & sedeamus ad calculos. Ἄκρον Græcis idem quod ἄκρον, summitas cujusque rei vel apex. Hoc sensu non solum usurpata hæc dictio Hippocrati, Theophrasto, aliisque veterum, sed etiam Dioscoridi, & Galeno, & quibusdam recentiorum. Avenæ semen bifidis apicibus divisum in summo, quæ dicuntur Dioscoridi ἄκρεα δίκωλα, in his verbis: καρπὸν δὲ ἔχει ἐπ' ἄκρῳ ὥσπερ ἄκρεα δίκωλα. Quasi *bicrures pediolos* liceat vertere. Plinius *locustas* esse maluit, quasi ἀκρίδια scriptum esset. Quomodo hodie ediderunt ex auctoritate Plinii contra librorum fidem. Nihil ego in avenæ semine video, quid sit parvis locustis comparandum. Nemo ignorat, λιθόκολλα Græce dici vasa gemmis intexta, quæ & λιθοκόλλητα vocantur; ut χρυσόκολλον idem quod χρυσοκόλλητον. Theophrastus narrat, Bactrianas smaragdos intexi solitas calicibus & vasis, quæ *gemmata* Latine appellantur, id est, λιθόκολλα, εἰς ἃ δὴ καὶ τὰ λιθόκολλα χρῶνται ὡς τὰς βακτριανὰς ἐπὶ πρὸς τῇ ἐρήμῳ. Colligi vero eas in arena tradit, flantibus maxime etesiis, quia venti illi arenas movent, & internitentes tellure detersa smaragdos aperiunt: Συλλέγουσι δὲ αὐτοὺς ὑπὸ τοὺς ἐτησίας ἱππεῖς ἐξιόντες. Τότε γὰρ ἐμφανεῖς γίνονται κινουμένης τῆς ἄμμου. Plinius λιθόκολλα illa *commissuras saxorum* interpretatur, & in his inveniri smaragdos Bactrianas refert: *Proximam laudem habent, sicut & sedem Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur, etesiis flantibus tunc enim tellure detecta nitent, quia iis ventis maximè moventur.* Si non vis verbi, saltem sensus communis debuit abducere Plinium ab ea sententia, quam loco illi tribuit. Quippe si in arenis reperiuntur, quas vis ventorum moverit, certè in commissuris saxorum inveniri non potuit dicere. Utrumque vult, & arenas motas eos ostendere, & tamen etiam in saxorum rimis hærere. Quod nescio, an conveniat. Certe non hæc est mens Græci scriptoris. Deinde non ait ille, ἐν τοῖς λιθοκόλλοις inveniri, sed οἷς χρῶνται εἰς τὰ λιθόκολλα, *quibus utuntur ad vasa gemmata*, quos illigant & intexunt poculis. Cui Græce docto poterit persuaderi, ἀλείμματα esse lomenta, sicut Plinius reddidit, cum sciat, sic dici colores tritos, & dilutos ad tabulas pingendas, aut inducendas tectoriis? Politiones ipsas tectoriorum ita vocare possis. Nam & *liare* Latini dixerunt

facto

facto inde vocabulo, quod est, tectorio inducere: τὸ λιπᾶν. Sed apud Theophrastum λειάσματα sunt colores triti, & ad pingendum præparati. De cæruli pigmenti generibus: βέλτιστος δ' ὁ Αἰγύπτιος εἰς τὰ ἀκράτω λειάσματα. Meraci coloris cæruleum ita vocat. Ὁ δὲ Σκυθικὸς εἰς τὰ ὑδαρέστερα. Ut vinum ὑδαρὲς opponitur τῷ ἀκράτῳ, ita quoque colores meraci dilutioribus. Nam vini color, qui aqua temperatur, ex austero colore remittitur. Inde metaphora ad colores intensiores & remissiores, ut illi meri, hi diluti dicantur. Plinius vero sic reddidit: *Scythicum hoc diluitur facile.* Non vult Theophrastus Scythicum cæruli genus facile dilui, sed optimum esse ad colores dilutiores temperandos, ut contra Ægyptium melius temperaturis austerioribus. *Lomentum* paulo post interpretatur, τὸ λείωμα Theophrasti. At λείωμα proprie quod teritur ac diluitur, ut colores pictoribus. Unde λειοτριβεῖν. Hesychius: λειοτριβητος, ἡ λέαινα, κόνις διαλελυμένη. Lomentum vero est σμῆγμα. Ut lomenta balneorum. Lomenta & aphronitra apud Ciceronem in Epistolis. Explicare id etiam voluit Plinius & λείωμα κυανοῦ lomentum quod ex cærulo fit, lavando terendove perfici dixit. Apparent, quid λείωμα significaret, non intellexisse. Ne illud quidem Græce intelligentis fuit, quod φοίνικα παραμφέροντα τῷ Ἀραβικῷ μυροβαλάνῳ, palmam exposuit, *ferentem myrobalanum.* Nec uno tantum loco prodere contentus fuit, palmæ Ægyptiæ genus esse, quæ ferret myrobalanum, quam & *palmam myrobalanum* propterea indigetavit. Inde nostris herbariis objecta cura quærendi de genere illo palmæ apud veteres, ex qua myrobalanum nasceretur, & quod genus esset myrobalani. Quis vero tam imperitus in Græcis literis, qui non videat Græcum scriptorem loqui de palma quæ fructum gestitet myrobalano Arabicæ similem? παραμφέρειν idem quod παρεμφερής, similemque, non feracem designat. Huic simile est, quod ὑπερφέρειν multis auctorum locis, ubi excellentiæ ac præstantiæ habet significationem, Noster hic idem pro differentiæ ratione positum putavit. Ut apud Dioscoridem de balsamo, ubi narrat, balsami arborem ὑπερφέρειν αὐτὴν ἑαυτοῦ τραχύτητι καὶ μήκει καὶ ἰσχνότητι, hoc est, præstare & semetipsam vincere, quæ asperitate, proceritate, & gracilitate excellerent. Plinius tria genera balsami ex illis verbis constituit, unum tenui & capillacea coma: alterum scabro aspectu, quod τραχὺ appellaretur: tertium εὐμηκες, quod reliquis esset procerius. Nec cepit usitatissimum loquendi genus Græcis de re, quæ ad summum, quo possit ire, excellendi finem pervenit, ὑπερφέρειν αὐτὸ ἑαυτοῦ dicunt. Hominem etiam, qui in aliquo negotio ac functione semetipsum superat, ut nunquam talem se præstiterit, nec unquam quidquam tam bene egerit, αὐτὸς ἑαυτοῦ κρείττων in eo fuisse ferunt. Quam multa inde in illa historia falsa & absurda exierunt ex una perversa interpretatione? Tres esse balsami species inde finxit: & unam quidem capillaceo folio. Quod hausit ex sequentibus æque male acceptis: λέγε) γοῦν τὰ λεπτὰ καὶ τριχώδες δὲ θέρους θερίζειν. Non capillaceam comam ulli generi balsami tribui inde certum est, sed virgulta tenuissima & pæne capillaceæ gracilitatis dici θερίζειν, quod ea tonderi solita essent. Haud scio, an ex hac Pliniana expositione Justinus Trogi abbreviator balsami arborem piceæ arboribus similem esse tradiderit, propter illam nimirum capillaceam comam, qualis in piceis. Certe folium τριχόφυλλος piceæ dat Theophrastus, & idem Plinius *capillata pino folia* esse alibi scribit. Alias nihil tam dissimile, quam picea & balsami arbor. Quid notius Græce scientibus, quam ἀτέραμνα vel ἀτεράμονα appellari legumina prædura, & quæ percoqui non possint? Alii δυσέψητα vocant. Ut contra τέραμνα, quæ facile conquuntur. *Coctilia* vulgo, nescio quare vertunt. Nam *coctile* est πεφθὲν, quod coctum est: ut *coctilis later*, qui coctus est, non qui coqui potest. *Coquile* vel *coquibile* potius Latini illo sensu dicerent, si dicere fas esset. Ergo circumloquendum est. Magis mirum in vocabulo vulgaris notionis id nescisse Plinium, quod nemini liceret nescire. Lib. XVIII. cap. XVII. *Circa Philippos ateramnon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur; teramnon, qua in macro, cum udam quidam ventus afflavit.* Hic locus ex Theophrasto, immane quantum delirante sententia. Si caput integrum consuluisset cum hæc scripsit, facile hunc errorem declinasset. Pauca verba in aversariis adnotaverat, ex quibus compulsus est in hanc hallucinationem. Verba ea videamus: Μαρτυρεῖ δὲ τὸ περὶ Φιλίππους συμβαῖνον περὶ τοὺς κυάμους. Ἐπεὶ γὰρ σφόδρα ψυχρὸν πνεῦμα, καὶ ἀτεράμονας ποιεῖ γίνεσθαι. Circa Philippos fabas existere ἀτεράμονας, id est, ad coquendum difficiles propter auram quamdam frigidam, qua locus adflatur. Τὸ περὶ κυάμους συμβαῖνον interpretatus est Plinius, de herba circa fabas nascente, quæ ipsas enecaret. Quod est maximè ridiculum. Δ' ἣν ἀτέραμνα γίνεται, μαρτυρεῖ καὶ τὸ περὶ Φιλίππους συμβαῖνον περὶ τοὺς κυάμους. Inde hariolatus est herbam illam in faba nasci, & fabam circumligando se necare, quæ *ateramnon* appellaretur. Quâ inscitiâ non scio, an alia major fingi queat. Τὸ ἀτέραμνον vitium quidem fabæ, quo evadit coctu difficilis, sed non eodem modo vitium est ejus, ut lolium tritici, ciceris & ervi orabanche, hordei ægilops, & similia, quorum alia complexu suffocant, partim aliis modis nocent. Præterea τὸ ἀτέραμνον non fabæ tantum peculiare vitium, sed aliorum etiam leguminum, ut lentis, & pisi. Cæterùm si ἀτέραμνα legumina deteriora, oportet meliora utique existimari τὰ τέραμνα, tenera nempe, & coctioni non contumacia. At Plinius tam *teramnon*, quam *ateramnon* inter vitia fabæ numerat, istud in pingui solo venire, illud in macro. Herbas postremo facit ad perniciem fabæ nascentes, cum ipsa faba pro soli natura, in quo seritur, aut ἀτέραμνος aut τέραμνος evadat. Ex eodem genere est, ac de eadem inscitiæ nota (nec enim aliter possum nominare) quod *Adonium* finxit nomen herbæ pro hortis Adonidis, in loco Theophrasti perperam intellecto. Lib. XXI. cap. X. de abrotono sic loquitur: *Seritur autem semine melius, quam radice aut surculo: semine quoque non sine negotio, plantaria transferuntur. Sic & Adonium utrumque æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & sole nimio læduntur.* Theophrasti verba sic habent de eodem abrotono: μᾶλλον ἀπὸ ῥίζης καὶ παρασπάδος βλαστάνει, ἢ ἀπὸ σπέρματος. Χαλεπῶς δὲ καὶ ἀπὸ σπέρματος πρoμοχθούμενον ἐν ὀστράκοις, ὥσπερ οἱ Ἀδώνιδος κῆποι. τοῦ θέρους δὲ φυτεύεται. δύσριγον γὰρ σφόδρα, καὶ ὅλως ἐπίκηρον, ὅπου καὶ ὁ ἥλιος σφόδρα λάμπει. Seri radice, aut surculo abrotonum melius quam semine prodit Theophrastus, contrarium Plinius. Sed hoc leve, præut illud est de Adonio.

nio. In indicis libro ita scripserat, quæ ad hunc locum referri debent: *Abrotonum Med.* XXII. *Adonium genera* II. *ipsa se propagantia. Leucanthemum Med.* I. Nescisse prorsus videtur, quid essent Adonidis horti. Ideo ex his *Adonium* herbam miro commento fabricavit. Abrotonum ex semine difficulter ait surgere Philosophus, & prius solere seri in testaceis vasculis, ut mos erat, illas herbas; quas sic satas vocabant Ἀδώνιδος κήπους. Serebatur itaque semine in testis, donec ibi germinaret, & cauliculum fecisset; deinde transferebatur. Hoc est προμοσχεύειν. Sic enim in illis verbis scribendum, non προμοσχευόμενον, quod nihil est. Μοσχεύματα sunt plantaria vel tenera sata, quæ transferuntur, ubi in cauliculum surrexerunt. Nam μόσχος etiam herbæ cauliculus. Lactuca autem ut plurimum, aut fœniculum in illis testis, quibus nomen *Hortorum Adonidis* imposuit Græcia, serebatur. Grammatici: Ἀδώνιδος κῆποι, ὅτι θριδάκων καὶ μαράθρων, ἅπερ κατέσπειρον ἐν ὀστράκοις. Plinius jam imbiberat, *Adonidis hortos* fuisse revera hortos quosdam magnificos & spatiosos, ut erant Alcinoi, & Hesperidum, decantati veteribus. Quod constat ex lib XIX. cap. IV. his verbis: *Et quoniam antiquitas nihil prius mirata est quam Hesperidum hortos, & regum Adonis, & Alcinoi; itemque pensiles, sive illos Semiramis, sive Assyriæ Rex Cyrus fecit.* Qui igitur sibi persuaserat, jamque scripserat, Adonis hortos comparandos esse Alcinoi, ac Semiramis, & Hesperidum hortis, non potuit heic imaginari illos Ἀδώνιδος κήπους aliquot fuisse lactuculas, quibus vascula fictilia terræ plena consita essent. Adeo non magna res fuit, ut proverbium de his factum sit, frivola & non diu duratura negoria indicans, quia satæ in his hortis testaceis herbulæ non altas radices agerent, nec diu viverent. Facti vero ad hoc hujusmodi hortuli, ut in pompa Adonidis transferrentur, sollenni ejus festo. Theocritus in Ἀδωνιαζούσαις, talaros argenteos hortulorum Adoniorum vicem præbuisse canit, de pompa in Adoniis sacris transferri solitâ loquens:

> Πὰρ μὲν οἱ ὥρια κεῖται ὅσα δρυὸς ἄκρα φέροντι,
> Πὰρ δ' ἁπαλοὶ κᾶποι, πεφυλαγμένοι ἐν ταλαρίσκοις
> Ἀργυρέοις.

Adonis hortos intelligit, in calathis argenteis compositos. Lactuculis ut plurimum moris fuit conseri, quia fama erat Adonin à Venere in lactucis reclinatum post mortem fuisse, ut testantur Grammatici: ἐκ μαράθρων καὶ θριδάκων ἀποσκευάζοντες αὐτῷ κῆπον· καὶ γὰρ ἐν θριδακίναις αὐτὸν κατακλιθῆναι ὑπ' Ἀφροδίτης φασίν. Inde & lactucam Ἀδωνιάδα Græci vocarunt. Hesychius: Ἀδωνιάς, ἡ χελιδών, καὶ ἡ θριδακίνη. Sic legendum. Herba vero Ἀδώνιον Plinii, ex hortis Adoniis ab eo producta, prorsus inaudita veteribus. Epithetum igitur lactucæ Ἀδωνιάς, non peculiaris herba. Forte etiam scribendum in verbis Hesychii superius allatis, Ἀδωνιὰς χελιδόνιον, καὶ ἡ θριδακίνη. Anemonen ex sanguine Adonis natam narrant fabulæ, vel ex lacrimis Veneris Adonidem complorantis, ut Moschus. Quidam autem χελιδόνιον nuncuparunt anemonen, teste Athenæo. Nonnulli neoterici *Adonidem* nominant pro agresti anemone, quibus auctoribus, incertum habeo; nondum enim id reperi. Omnes porro hortuli, qui hodie ponuntur in fenestris testaceis vasculis, possunt æquiparari priscorum Ἀδώνιδος κήποις; quos adeo pervulgatos miror Plinio non fuisse notos, ut tam absurda & inaudita pronuntiarit. Non minus ineptum, quod pro herba passerem substituit, ubi dixit, papaver cognomine aphrodes folia habere, si procul adspiciantur, speciem passerum repræsentantia. Græcus auctor dixerat, folium illi esse, οἷον στρουθός, ᾧ τὰ ὀθόνια λευκαίνουσι, id est, similia strutho, quo dealbantur lintea. Per hæc indicavit aperte Theophrastus, de herba loquutum esse se, quæ στρούθιον etiam vocaretur, Latinis *radix lanaria*, qua linteis candorem lanisque conciliabant. Στρουθὸς autem de herba idem quod στρούθιον: ut ξίφος & ξιφίον, φλὸξ & φλόγιον: ἱμάτιος & ἱμάτιον. Plinius de passere intellexit, & virtutem illam dealbandi lina, quia ad passerem non poterat, ad papaver ipsum transtulit, nec uno loco id prodere satis habuit. Alibi etiam quasi magnum repetiit, genus esse papaveris, è quo candorem splendoremque traherent lina. Quid quod *eucleam* herbam fecit ex nomine Græco εὔκλεια, quod gloriam significare apertum est. Theophrastus lib. IX. cap. XX. aliquot herbas enumerat magicas, quæ in amuletis efficaces creditæ ad propulsanda ab homine non tantum, sed etiam à domo averuncanda mala. Inter has ponit & tripolium, Hesiodi & Musæi carminibus celebratum. Quasdam etiam refert, quibus ea potestas à magis attributa, ut ad gloriam acquirendam, & nominis celebrationem multum facere persuasio recepta teneret: Καὶ τὰ περὶ τῆς εὐκλείας ἢ καὶ εὐδοξίας ὁμοίως καὶ μᾶλλον· εὔκλειαν γὰρ φασὶν ποιεῖν τὸ ἀντίῤῥιζον καλούμενον. Supra reddiderat de his, quas magi tradebant, efficere gestatas, ne quis malo medicamento aut effascinatione lædi posset: esse item alias addit, quæ εὔκλειαν facerent, & nominis gloriam propagarent, ut antirrhizon vocatum. Plinius illa ita vertit: *Similiter ea, quam eucleam vocant, traduntque eá perunctos commendatioris esse famæ.* Lib. XXV. cap. X. Sic enim ibi scribendum, non *eupleam*. In indice ad illum locum, *eucleam* inter herbas rettulit: *Anarrhinon sive lychnis agria.* III. *euclea.* I. id est, εὔκλεια. Idem Theophrastus genus harundinis Indicæ, quæ per humum serpit nec in altitudinem attollitur, ἐπίγειον φύεσθαι dicit, quod per terram sparsum emittat caulem, non erigat in aërem nec attollat: γένος δέ τι καλάμου φύεσθαι καὶ ἐπίγειον, ὃ οὐκ εἰς ὀρθόν, ἀλλ' ἐπὶ γῆς ἀφίησι καυλόν. Plinius nomen proprium hujus harundinis fuisse censet ἐπίγειον, atque ita vertit: *Est & obliqua harundo, non in excelsitatem surgens, sed juxta terram fruticis modo spargens. Vocatur à quibusdam epigea.* Sic genus anemones, quæ λειμωνία dicitur Theophrasto, id est, pratensis, Latine *limoniam* dictam asserit, & proprium hoc esse nomen ejus autumat. Similiter & ὀρείαν anemones genus, cujus & apud Theophrastum mentio, *orium* pro montano vel silvestri tanti habuit reddere. Herba est osiris, ramulis tenuibus & validis & satis foliosis, ex qua scopæ fiebant. Scopas Græci κορήματα vocant & κάλλυντρα. Plinius hanc vocem pro smegmate sumpsit, quo mulieres cutem polibant ac lævigabant, ut formosiores viderentur. Galenus ex ositide κορήματα fieri solita tradit; alius appellavit κάλλυντρα. Frustra dubitant viri docti, an & medicamentum corpori condecorando & extergendo,

eo vocabulo venire queat. Omnem dubitationem tollit Dioscorides qui σαίρας nominavit: ποιεῖται δὲ καὶ σάρα ἐξ αὐτοῦ. Quæ verba desiderantur in vulgatis omnibus codicibus, restituenda ex antiquissimo illo exemplari, cujus toties facimus mentionem in Exercitationibus. Σάρα esse scopas nemo, opinor, dubitat. Κοσμήματα & καλλωπίσματα Græci exponunt, quia decoratur atque ornatur his, dum verritur, pavimentum. Plinius *smegmata* interpretatus est lib XXVII. cap. XII. de Osiri: *smegmata mulieribus faciunt ex his.* Osirim porro *linariam* esse, quia lino folia habeat similia, nullum est dubium. Hujus hodieque usus ad scopas. Moventur ad dubitandum, quod tria aut quatuor foliola ei tribuat Dioscorides. Sed mendosi hac in parte libri vulgares, quos vetus ille codex coarguit & corrigit, sic legendos: Ὄσυρις φρυγάνιον μέλαν, λεπτόραβδον, δυσθραυστον καὶ ἐπὶ αὐτοῖς φυλλάρια ὥσπερ λίνου. Quam lectionem etiam confirmat Plinius: *Osiris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in his folia nigra ceu lini, semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens.* Nihil de semine Dioscorides, qui de folio hæc prodit. Sane ex uno eodemque auctore Dioscoridem & Plinium accepisse hæc constat. Et fortasse apud Dioscoridem reponendum quod deest: σπέρματα μέλανα κατ' ἀρχὰς, μεταβαλόντα δὲ ὑπέρυθρα γίνεται. Dictionem σπέρματα ex verbis Dioscoridis excidisse, planum facit Plinius. Cujus & aliud censoriæ virgulæ obnoxium, heic notabimus. Silphium apud Theophrastum folium emittit vere ineunte: ἅμα μὲν ἐν τῷ ἦρι τὸ μάσπετον ἀφίησι. Hoc vult esse amittere, contraria significatione, & folium laserpitii, vere deciduum esse fabulatur. Hoc vero stupendum, ut folia prius decidant, quam prodeant in plantis. Omnium ferme hoc proprium, ut verno tempore folia producant. Nulla sane est, quæ tum perdat. In eadem historia lac sirpicium certo modo præparari, hoc est, κατεργάζεσθαι dicit idem Græcus auctor, ut possit inveterari & in longinqua ferri. *Ad maturitatem perduci* hoc vocare Plinio placitum, nulla plane ratione. In elleboro nigro effodiendo cavendum esse monebant Herbarii veteres, aspectum aquilæ tam à sinistra quam à dextra. Periculum quippe imminere secanti, si subito apparuisset aquila, & moriendum etiam illi eodem anno, si prope advolasset. Theophrastus: ἀετὸν δὲ φυλάττεσθαι καὶ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν. Cætera vide. Eadem habet Dioscorides circa superstitionem hanc legendi ellebori nigri; scribitque, inter legendum vitari maximo opere aquilam, & caveri, ne locus, unde effoditur, ab ea adspiciatur: ἵσταται δὲ ὀρύσσοντες ἵσταται προσευχόμενοι Ἀπόλλωνι καὶ Ἀσκληπιῷ, φυλαττόμενοι ἀετόν· ἐφίπταται γὰρ οὐκ ἀκινδύνως. Plinius non distinxit, cum illa verteret, inter φυλάττεσθαι, & φυλάττειν. Qui elleborum colligebant, cavebant, ne aquila in eo opere occupatis interveniret, & prope advolaret. Hoc est φυλάττεσθαι ἀετόν. Cave canem, φυλάττου κύνα. Plinius scripsit: *dein, qui succisurus est, ortum spectat, & precatur, ut id liceat sibi concedentibus Diis facere, observatque aquilæ volatus.* Augures observabant volatus avium, & quid boni malive portenderent, conjiciebant. Hoc est φυλάττειν ὀρνίθων πτῆσιν, observare & considerare eorum volatum, οἰωνοσκοπεῖν. At qui elleborum effossuri, cavebant à volatu & conspectu aquilæ; quod est φυλάττεσθαι. Latini veteres plerumque *servare* dicebant pro eo, quod est cavere & φυλάττεσθαι. Horatius:

En rupes maxima, serva.

φυλάττου: quod vulgo dicimus, *guarde*. Item apud Comicum in Adelphis. *Hem. Serva. Geminabit, nisi caves.* Monet Æschinus lenonem, ut caveat, ne iterum vapulet Parmenoni, qui jam illi colaphum impegerat. Hoc sensu posset etiam legi apud Plinium, *servatque aquila volatus.* Sed omnino φυλάττεσθαι ibi accepit pro φυλάττειν. Medici Græci præcipiunt de bulbis, φυλάττεσθαι δεῖν ἐν βρώσει αὐτῶν τὸ πλῆθος, cavendum esse copiam eorum in cibis. Nemo sic loqueretur, ut dicat, observandam esse copiam bulborum. Sic iidem de squilla admonent, φυλάττεσθαι δὲ καὶ αὐτῆς τὴν δόσιν δεῖ, ἐφ' ὧν ἕλκωσις τις ἔσω ἐστί: cavendum nempe, ne his detur, qui ulcus sentiant; non observandum, quomodo detur. Ita ergo & φυλάττεσθαι τὸν ἀετὸν, aquilam cavere significat, non observare. In elleboro albo περιφλοιζεσθαι reddit *cortice convelari*, quod in contraria significatione positum est pro corticem in orbem detrahi. Omitto, vel potius ignosco, quod in alsine, quid esset σικυωνίζειν, ignoravit. Ea contrita dicitur σικυωνίζειν, id est, cucurbitam olere: διατριβομένη δὲ σικυωνίζει. Plinius σικυώνην ἀντὶ τοῦ σικύου sumpsit; *cum teritur, odorem cucumeris reddit.* At σικυώνη est cucurbita. Hesychius: σικυωνία, κολοκύνθη. Hippocrati σικυώνη sæpe ponitur pro colocynthide. Erotianus in Lexico τὴν ἀγρίαν σικύην interpretatur, silvestrem cucurbitam. Sic enim legendum. Athenæus notat, Megalopolitas Arcadiæ appellasse cucurbitam σικυωνίαν. Ebur hordei succo, quem Græci ζύθον dicunt, perfusum tractabilius in opere fieri scribit Dioscorides: : εὐεργὴς δὲ τῷ ὁ ἐλέφας γίνεται βρεχόμενος αὐτῷ. Quis hoc condonaverit Plinio, ut elephantem ibi pro ebore capiens tolerandus sit, & proinde elephantes feroces captos hordei succo mitigari tradens? Græci certe ἐλέφαντα tam de ebore quam de animali dicunt, sed εὐεργὴς ἐλέφας de bestia viva non potuisse dici, cujusvis erat intelligere. Nec etiam illud ferendum in mediocriter linguæ Græcæ perito, quod μικροσφύκτους confudit cum μικροψύχοις. Pusilli animi & præparci homines Græci vocant μικροψύχους, ut contra liberales & prodigos μεγαλοψύχους, Latini *animosos & magnanimos*. Hinc lemma epigrammatis apud Martialem *in Novium micropsychum*, de sene arido ac deparco. At μικροσφύκτους appellant, quibus minutus ac pusillus pulsus, ut est animo deficientium. Μικρὸς σφυγμὸς Medicis vocatur. Inde μικρόσφυκτοι, quibus talis est. Dioscorides de melicrato sive aqua mulsa: τὸ δὲ ἀφεψημένον ἐπὶ τῶν μικροσφύκτων καὶ ἀσθενούντων καὶ βηχόντων. Plinius lib. XXII. cap. XXV. de aqua mulsa: *Hunc potum bibendum alsiosis: item animi humilis & præparci, quos illi dixere Micropsychos.* Ut venia dignum putemus, audisse dicemus legente anagnoste μικροψύχους pro μικροσφύκτους. Sed illud ridiculum, aquam mulsam prodesse hominibus animi humilis & præparci, ut scilicet evadant animosiores, & ad sumptum faciendum promptiores. Seneca avaros vulgo dicit appellari pusilli & præparci animi homines, id est, μικροψύχους. De quibus nos alibi. Si de his, quantum ingeri potest, congerere vellem, citius me anni exitus deprehenderet, quam finem facerem. Ea tantum excussimus, quæ memoria fortuito suggessit hinc inde arrepta, aut quæ in magna absurditate versari mihi visa sunt. Cujusmodi cave putes

pari

esse apud illum rara. Singulis paginis talia multa occurrunt. Satis hæc sint igitur de his, quæ pari filo texta: nunc ad alia transeamus. Interdum operæ habet, obscuriora vocabula in auctoribus explicatione illustrare, & præcipue Græca, si quæ expositione indigent, ut puta unde proposita, aut breviter indicata ab auctore. In his nunquam eum vidi scopum tetigisse: semper aberrat, & præter casam fugit. Exemplis quoque id paucis in clara luce ponendum ex his, quæ in memoriam subito venient, & in manum nec inquisita se dabunt. Theophrastus ἑσπερίδα noctu melius quam de die olere affirmat. Hoc ille tantum. Plinius, ut novi aliquid diceret, addidit nomen inde invenisse. Omitto quod hesperidem inter herbas recensuit, quæ pomum est. Certe patet, ignorasse quid esset, & unde nomen haberet. Non indignor, id nescisse; sed non tulerim, quod ἑσπέραν putavit esse noctem, quod est principium noctis & finis diei, quam *supremam tempestatem* Casci Latini nominarunt. Si dicta hæc herba, quod noctu magis oleret, cur νυκτερὶς vel νυκτερινὴ non potius appellata? Ita profecto debuit. Sed nec auctorem hujus sententiæ habuisse illum censendum est. Ἑσπερὶς est malum Hespericum *

Nec dubitarim, qui pari modo, prævaricante intellectu, somniarit, arborem piperis in Italia vivere. Quod quasi parum esset semel posuisse, bis repetit. Adeo verum hoc illi visum est. Id erit fortasse, quod divinabam. Μυρτίδανον Hippocrates vocat genus piperis Indici, cujus granum piperi simile, quod sequuta ætas *cumamum* & *cubabum*, Arabes vocant *cubebe*. Μυρτίδανον aliud est Dioscoridi, aliquid nempe in vulgari myrto nascens, ut tuberculum circa ejus corticem. Plinio *myrtidanum* myrtum silvestrem esse placuit. Hoc porro μυρτίδανον Græci ex veteribus quidam dixerunt esse Ἰνδικὸν φυτὸν παραπλήσιον τῷ τῆς πεπέρεως, ὃ ὁ καρπὸς ὀνομάζεται μυρτίδανον, ἐν μύρτῳ ἰσχνόν. Plures vero τὸ πέπερι interpretati sunt, ut testimonio Galeni scimus in Lexico Hippocratis. Hinc Plinius, qui sibi persuaserat μυρτίδανον esse myrtum silvestrem, idemque cum piperis arbore ex aliorum sententia, propriam ex eo composuit opinionem, qua adstruxit arborem piperis jam Italiam habere, myrto majorem nec absimilem. Secundum hæc alio etiam loco scripsit, myrti baccas apud antiquos piperis vicem supplevisse. Scire licet, myrtidanum pro myrti baccis accepisse. Hoc sequutus Serapio apud Arabes, *cubebas* in oxymyrsine sive myrto silvestri gigni prodidit. Quas cubebas myrtidanum Hippocratis esse alibi probamus in Exercitationibus. Avicenæ interpres falso carpesium esse credidit. Oxymyrsine apud Herbarium Arabem Dioscoridis exponitur, *Asberri*. Idem myrtus agrestis. Myrtidanum autem Dioscoridis ab Avicena vocatur *bunch*. Idem Plinius thuris arborem in Lydia vixisse finxit, cum δενδρολίβανον in aliquo auctore legisset vel λιβανωτίδα, quam pro thuris arbore accepit.

CLAUDIUS SALMASIUS

DE

HOMONYMIS HYLES IATRICÆ.

CAPUT PRIMUM.

Ἄπιος herba & arbor. Item Φοῖνιξ.

Maxima seges est τῶν ὁμωνύμων io diversis generibus idem nomen gerentium. Ἄπιος est pyrus arbor: ἄπιος herba. Hesychius: ἄπιος ἡ ἰσχὰς καλουμένη βοτάνη. Ita legendum: aliis ἰσχιάς. Causa oominis heic saltem apparet, quod radicem habeat pyri figurâ. Ἀνδράχνη arbor arbuto similis: ἀνδράχνη herba portulaca. Et frustra heic Plinius, qui arborem ab herba, unâ mutatâ litterâ distinguit, quasi ἀνδράχλη dicatur de arbore. Nomen hoc Atticum tam de herba quam de arbore usurpandum. Nam ἀνδράχλην illi pro vulgari ἀνδράχνη solent dicere, ut λίτρον vocant, quod aliis est νίτρον. Æque falsos Galenus, dum ἀφρόνιτρον & ἀφρόλιτρον oomine discernere satagit. Ἀνδράχνη herba est, quæ Latinis *portulaca*, vel etiam *porcacla*, quasi à porcis. Unde & Græcis recentioribus χοιροβότανον dicitur. Nobis vulgo vocatur *pourpier*. Quod dici deberet *poulpied*, quasi *pulli pes*. Sic enim iofima Latinitas appellavit. Macer subditivus de herbis:

> *Andrachne Græcis, quæ portulaca Latinis*
> *Dicitur, hæc vulgi pes pulli more vocatur.*

Sic multis aliis herbis nomen inditum, pes alaudæ, pes corvious, pes columbinus. Φοῖνιξ, arbor palma; Φοῖνιξ, herba lolio similis, quæ vocatur *hordeum murinum* Latinis. ****

CAPUT II.

De acantho herba topiaria & acantho Ægypti.

Acanthos herba est topiaria. Acanthos arbor Ægypti, quæ ἄκανθος Αἰγυπτία Theophrasto, vel ἀκάνθη ἐξ Αἰγύπτου. Spinosa est arbor, quam miror *acanthum* Latinis dictam, quæ spina sit. Nam ἄκανθος idem quod ἄκανθα. Miror magis, confusam plerisque cum acantho topiaria. Isidorus ex antiqoo auctore ponit, *myrrham Arabiæ arborem altitudinis quinque cubitorum, esse similem spinæ, quam acanthum dicunt.* Hæc est ἄκανθος vel ἀκάνθη Αἰγυπτία, cui similem traduot myrrhæ arborem Diodorus Siculus & Dioscorides. Idem Isidorus scribit, *acanthum herbam esse Ægyptiam, semper frondentem, spinis plenam, flexibili virgulto.* Scilicet acanthum topiarism cum acantho Ægyptia arbore eandem facit. Quo in errore Servius. Acanthos aotem Ægyptia, qualis Theophrasto describitur, atque in doo genera dividitur, looge alia ab acantho Virgiliana, quam inter arbores peregrinas recenset:

> *Quid tibi odorato referam sudantia ligno*
> *Balsamaque & baccas semper frondentis acanthi?*
> *Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ?*

Acanthos Ægyptia Theophrasti siliquas habet pro fructu, Virgiliana baccas. Docemus alibi, acanthum Virgilii loton esse Cyrenaïcam, quam Herodotus similem tradit acaotho sive spinæ Ægyptiæ. lib. II. de Ægyptiis loquens: Τὰ δὲ δὴ πλοῖά σφι τοῖσι φορτηγέουσι, ἐστὶ ἐκ τῆς ἀκάνθης ποιεύμενα, τῆς ἡ μορφὴ μέν ἐστι ὁμοιοτάτη τῷ Κυρηναίῳ λωτῷ. Hinc multi Cyrenaïcam lotum etiam ἄκανθον vel ἀκάνθην dixere, quod spinis esset hispidis. Hoc geous loti etiam in Ægypto frequens, ut in Cyrenensi agro. De his spinis capiendus Demetrius apud Athenæum lib. V. ubi res Ægyptiacas narrans, inter alia scripserat: Ἔχει δὲ καὶ ὁ τόπος πολλὴν ἄκανθαν, δένδρον, ὃ τὸν καρπὸν φέρει στρογγύλον ἐπὶ κλαδίων ἀλαφρῶν. Hinc *baccas acanthi* vocat poëta. Nam bacca proprie καρπὸς στρογγύλος. Servios rectè accipit acanthum Virgilii, qui notat, in Cercinna insula hanc abundare & ἄκανθον dictam, quod spinosa sit. Certe & *acanthinam gummi* Latini vocarunt, quod ex spina Ægyptia colligitur; & *acanthina folia Euphorbii* Plinius, quæ spinosa esse constat. *Acanthus*, qua abundat Cercinna insula, loti species spinosæ, quam Κυρηναϊκὸν λωτὸν vocat Herodotus, ac simillimam acantho Ægyptiæ memorat. Prorsus ea est, quam Arabes appellant *sadar*, cojus fructus *nabac*. نبق. Loton arborem Dioscoridis hoc nomine descripsit Avisena. Interpretes scribunt, *alsadar* arborem esse, quæ fructum *nabac* producit. سدر. Alii ficum interpretantur vel arborem magnam. Serapio quoque *sadar* vocat, & loton Dioscoridis sub hoc titulo commemorat. Hæc est, quam *napecam* appellat Bellonius in observatiooibus & œnopolism à Græcis vocari docet, qoam ex semper virentibus arboribus esse admonet. Prosper Alpinos in libro de plantis Ægypti, *nabecam* iodigetat, & spinosam arborem tradit: Quamvis compertum sit & genus alterum reperiri non spinosum. Leo Africanus lib. III. capite de Zarfa, *rabich* nominat pro *nabech* vel *nabac*: *spinosæ arbores, quarum fructus rabich vocantur Arabice, cerasis minores, zizyphis fere sapore.* Certum est, de eodem fructu debere iotelligi. Fortasse mendum sit scripturæ ربق. pro نبق. vel Mauritani Arabes *rabic* dixerint, qood Orientalibus est *nabac*. Κόνναρον esse Agathoclis apud Athenæum, descriptio ipsa manifestum facit. Spinas quippe attribuit illi arbori, & alia omnia, quæ prorsum respondent fructui *nabac*. Ex siccatis baccis farinam fieri etiam scribit: Καὶ τρίψαντες

ἔτι χλωρὸς ὁ καρπὸς ᾖ, ὕστερον ἀναλῆ, πιοῦσιν ἐξ αὐτοῦ ἄλφιτα, ᾖ σιτοῦσι ζῶα ἢ μάξαντες, ὥσπερ ἐκ σιτοῦ, ἀλλὰ φαύλως ὄντα πέφυκεν. Hoc uno præcipuè averti se fatetur Alpinus; ne napecam eandem credat cum Agathoclis connaro, quod in Ægypto minimè adverterit ex fructu fieri farinam. Non magno certe obice credulitas ejus inhibetur. Quod si legisset, apud recentiores Græcos passim mentionem haberi τῶν ἀλφίτων ναβὰκ, scilicet ex baccis nabacinis sive lotinis, ubi siccæ sunt, etiam postremis temporibus farinam factam ad usum medicum. Quod in Ægypto non viderit fieri sua ætate, imbecille argumentum, ut quis probet nunquam factum. Charito in pulveris κοιλιακοῦ compositione, qui etiam facit ad sistendum vomitum: Ἀνβὰν τὸ ἄλφιτα ἢ ναβὰκ ᾖ τῆς γυβέιρεως ᾖ ὀμφακίνου ᾖ ξυλοσταίς ᾖ Σὰκ. Hæc omnia astringentis sunt facultatis, qualem esse fructum loti, omnes sciunt. Γυβέιρος sunt guberæ Avisenæ, Latine corna. Alibi vocat Γομβέιρες idem Charito. Antiqua expositio Arabicorum nominum Suc interpretatur Galiam muscatam. De qua nos alibi. Idem Charito alio loco: Ἀλφίτων ναβὰκ, ᾖ ἄλφιτα τοῦ βδελλίου ᾖ γυβέιρες in trochisco parato ad cœliacos & dysentericos. Hæc ἄλφιτα ναβὰκ Avisenæ dicunt سووق النبق. *Sarich Alnabach*. Nam سووق *Savich* vel *Suich* significat hordeum fractum & torrefactum, quod Græcis ἄλφιτα. Stypticum esse hoc *savich nabac*, ut & ipsum fructum. Fructus & ossa nabacæ non videntur Alpino respondere fructui & officulis connari. Quis os nabacæ rotundum, at connari oblongum instar olivæ. Ita enim scribit apud Athenæum Agathocles: Γλυκὺς δὲ πάνυ ὁ καρπὸς, μέγεθος τῆς φαυλίας ἐλαίας, ᾖ τὸν πυρῆνα ᾖ τὸ ὅμοιον ταύτῃ προσεοικέναι. Non advertisse visus est, de qua oliva loqueretur Agathocles, qui non simpliciter ἐλαίαν adduxit, cui compararet nucleum connari, sed φαυλίαν ἐλαίαν, quæ rotunda est oliva. Polybius in descriptione loti Africanæ, quæ eadem est cum connaro, fructum ejus consimilem statuit τῷ μεγέθει ταῖς στρογγύλαις ἐλαίαις. Alpinus nabecam dicit, instar acaciæ esse spinosam: hoc est, quod Herodotus perhibet, spinæ Ægyptiæ de facie simillimam videri lotum Cyrenaicam. Spina enim Ægyptia ἀκακία posteriorum. Hæc igitur acanthus Virgilii, semper frondens & baccas ferens, peregrina Italiæ arbor. In eodem quoque genere Africanus παλίουρος. Theophrastus cum loti generibus recenset & παλίουρον, Africanam scilicet, quam γλυκυτέραν esse dicit loto. Κονάρους & παλιούρους jungit Athenæus: περὶ κονάρου καὶ παλιούρου. Hesychius: Κόναρος δένδρον, καρπὸς ὅμοιος παλιούρῳ. Etiam Agathocles κόναρον spinas habere prodit. Et paliurus quoque spinosus: nam & spinæ genus in Græcia sic vocatur, Polybianaque etiam lotos spinis horrida apud Athenæum: Ἔστι δὲ τὸ δένδρον ὁ λωτὸς οὐ μέγα, τραχὺ δὲ ᾖ ἀκανθῶδες. Loquitur de Libyca loto. Eam esse constat, quam Leo Africanus vocat *rabich*, eamdemque cum nabac. Nam frequens N literæ cum R permutatio. Inter loti genera quæ commemorantur Theophrasto, nullum meminit esse hispidum spinis, excepto paliuro, qui nomen hoc duxit ex similitudine Græci paliuri. Nec dubitatum itaque, quin ille paliurus Africanus lotus sit spinulentus, & Arabicum *sadar*, cujus fructus nabac. Ejus duæ species, spinosa & spinis carens. Et spinosa quidem liquet esse paliurum, & connarum, & acanthum Virgilii, Demetriique ἄκανθαν Αἰγυπτίαν. Quod ad loton Lotophagitin Theophrasti attinet, ex descriptione apparet, esse rutilam zizypham. Quod ad loton communem spectat, quem in Italia nasci Plinius asserit ex Africa translatum, sed solo mutato factum degenerem, non alia potest esse, præter *azadarat* Herbariorum, quæ Avisenæ. ****** Nulla quippe hodieque in Italia loti species præter hanc reperitur, quæ & umbræ causa expetitur & ex magnis est arboribus. Fructum habere similem nabac scribit Avisena & magnam esse arborem. Priscis pro loto acceptam & sic vocatam non dubitandum puto, eamque intelligi, cum λωτὸν μέγα δένδρον & ὑψηλὸν esse dicunt. Nam vera lotos non nimium magna. Hæc vero procera & vasta præcipue, foliis latissimâ umbrâ expatiantibus, & in vicinas domos, teste Plinio, transilientibus. Romanis fabæ Græcæ & Syriacæ nomine veniebat. Et certè in Græcia & Syria plurima nascitur. Lotos, inquam, hæc communis. Alteram Plinius vocat *transmarinam*, quæ in totum Italiæ externa. Hujus fructus cum cerasis non sit minor, mirum est, Dioscoridem in magnitudine ejus designanda, piperis comparatione uti. Καρπὸν δὲ, inquit, φέρει μείζονα πεπέρεως. Hoc non quit intelligi, nisi de magnitudine, quæ piperis granum pauxillo tantum excedat. Mirum etiam, cum tot sint loti genera, unius tantum facere mentionem: Sed hoc illi solenne, multas species sub una generis appellatione temere involvere. Falluntur autem gravissime & Avisenæ interpretes, qui de loti arboris fructu interpretantur *hab almenen* apud Avisenam cap. cccv. quod granum esse dicit pipere majus & eodem ferme colore. Quin etiam ad marginem adscribunt, repete cap. nxx. Quo loco *nabac* describitur arboris, nempe loti, bacca. Omnino hæc diversa. Arabes raro usurpant حب *hab* de arborum fructibus, sed semina herbarum sic frequentius vocant. Non ignoro tamen & hanc vocem de pinu, de lauro, de terebintho & glande unguentaria apud Avisenam legi. Cæterum de nucleo potius interiore, quam de toto fructu ea dictio ponitur: ut in malo vel pyro non fructum integrum dicerent *hab*, sed semen, quod intus est. Non nucem pineam appellant حب الصنوبر. *hab alsenbar*, sed nucleum pineum. Hæc semina sunt, quibus satis arbores proveniunt, quæ respondent seminibus herbarum. In loto bacca est ceraso similis, cum pulpa editur. Hoc περικάρπιον Græcis. Officulum, quod intus habet, nucleus propriè καρπὸς Græcis, Arabibus حب. Nihil prohibeo, quin *Hab almenen* de hoc nucleo loti baccæ accipi possit. De integra bacca, quæ editur & nabac dicitur, id non potest. Granum *almenen* siccum & calidum in secundo esse vult Avisena. *Nabac* autem humido & sicco temperatum. De nucleo loqui in *almenen* manifesta res, cum dicit pipere majorem esse, & facilius frangi & à medulla scindi, quæ vehementer alba sit. Quicunque alii arborum fructus sola hac medulla unctuosa censentur, rectè appellari vocabulo illo Arabico *hab*, non ambiguum duxerim; ut lauri baccas, glandem unguentariam, terebinthum & similia. At quæ carne constant edulı extra & nucleo intus, in his nucleus, qui seminis instar habet, propriè *hab* appellatur, Græce καρπὸς & πυρὴν propriè, unde ἀπύρηνα, quæ carent nucleo.

CAPUT III.

De Acanthis.

Ἄκανθος Græcè spinam, vel carduum significat, idemque quod ἄκανθα. Quod generale nomen est, ad omnes spinas & carduos se extendens: sic ὀξυάκανθος & ὀξυάκανθα eadem. Theophrasto ἄκανθος Αἰγυπτία arbor est in Ægypto spinosa, quam alibi passim ἄκανθαν Αἰγυπτίαν vocat. Proprium factum hoc vocabulum apud Græcos herbæ topiariæ, quam & Latini *acanthum*, servata Græca appellatione, passim nominant:

..... & flexi tacuissem vimen acanthi.

Et

Et alibi multis locis. Hæc tamen acanthus spinis caret, topiaria præsertim & hortensis. Nam silvestre genus spinolentum, ἄκανθα ἀγρία dicitur. Ἄκανθαν etiam absolutè Græci dixerunt, quem Latini *carduum*, cui caput simile pineo pomo & edule est. Pollux: κινάρα, ὅτω γὰρ καὶ τοῖς Δωριεῦσι καλεῖται ἐστὶν ἐδωδὸς καλλιφύλλου τῆς ἀκάνθης. Latini quoque *carduum* κατ' ἐξοχὴν vocarunt. Hinc in veteribus Glossis *cardus* κινάρα. Ex hac ὁμωνυμίᾳ Dioscorides sub nomine ἀκάνθης, quem & ἀκανθίου vocant editiones, tam acanthum topiariam, quàm carduum, notis utriusque confusis, videtur descripsisse. Constat inter nostros herbarios, acanthum veterum brancam ursinam hodie dici. Dioscorides acantho topiariæ caput θυρσοειδὲς tribuit. Atqui evidens est, in branca ursina nullum tale caput conspici, quale in carduo, vel cinara conspicitur. Cinaram non descripsit Dioscorides. Nam falluntur, qui putant σκόλυμον esse. Scolymi radix Theophrasto tantum edulis. Dioscorides cauliculos incipientes elui esse dicit: at carduus, sive cinara in pineæ nucis figurâ id habet, quod manditur. Hæc θυρσοειδὴς κεφαλὴ, ut post paulò explicabimus. Cum igitur legisset ἄκανθαν habere κεφαλὴν θυρσοειδῆ, quod de carduo cinara erat accipiendum, id interpretatus est de acantho topiaria, quæ & ipsa ἄκανθα dicitur absolutè. Hoc magis Dioscoridi ignoscendum, quod fortasse carduum non noverat. Etenim disertè Theophrastus tradit κάκτον, (sic carduum appellat) in Græcia non nasci. Magna autem similitudo inter acanthum & carduum, præcipue illum, qui sine spinis nascitur. Columella de cinara sive carduo:

Nunc similis casto spinisque minantibus horret,
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.

Similitudine illa deceptus, & præterea ὁμωνυμίᾳ, Dioscorides acantho θυρσοειδῆ κεφαλὴν tribuit, quæ propria est ἀκάνθης, sive cardui. Peculiarem esse hunc Dioscoridis errorem indicio est, quod Plinius in acantho describenda nusquam meminit, caput eam habere thyrsi. Quo etiam probatur, ab alio accepisse auctore acanthi historiam, ut reliquarum herbarum, quam à Dioscoride, cum tam conspicuam & illustrem notam præterisset indictam. Dioscorides de acantho: Σπέρμα ὑπόμακρον, μήλινον, θυρσοειδὴς ἡ κεφαλή. Ut sciatur, acanthum non habere capitulum, quale in thyrso est, ac tale habere scias carduum illum, quem vulgò articoccum vocamus, explicandum, quid κεφαλὴ θυρσοειδής. Thyrsus baculum Bacchicum, cujus in summitate pineæ nucis instar cum fasciola nodo stricta & utrinque dependente. Eâ figurâ thyrsos plerumque exhibent antiquæ scripturæ. Pineam nucem revera esse, quæ summo thyrso imponebatur, auctores asserunt, præcipuè Græci, qui κῶνον vocant, & κωνοφόρους θύρσους. Epigramma, quo dedicantur instrumenta Bacchanalium:

Καὶ θύρσον χλοερὸν κωνοφόρον κάμακα.

Κωνοφόρος θύρσος, qui κῶνον in summo haberet, id est, nucem pineam. Grammatici: Κωνοφόρος, θυρσοφόρος. Κῶνος οἱ λέγεται ὁ βοτρυοειδὴς τῆς στροβίλου καρπός, ὃν ἔφερον αἱ γυναῖκες βακχεύουσαι ἐν ταῖς τοῦ Διονύσου τελεταῖς, ἐπειδὴ ὅμοιον τὸ σχῆμα τοῦ κώνου τῇ τοῦ ἀνθρώπου καρδίᾳ. Ἐπιστεῖλαι δέ φασιν Ἕλληνες τὸ τῶν ἀνθρώπων καρδίας τὸν Διονύσου εἶναι ἐν μυστηρίῳ τοῦτο ἰσχύειν. De re hinc constat, ratio nugatoria est. Sacra Bacchica cognata erant sacris matris Deûm. Eadem utrisque initia & symbola. Hinc Bacchus in Tragœdia Bacchis Euripidis ita loquitur: Ῥέας μητρός ἐμοῦ θ' εὑρήματα. Pinus autem sacra matri Deûm. Unde & quotannis in sanctuarium ejus statis diebus intromittebatur. Arnobius libro v. *Quid non sibi vult illa pinus, quam semper statis diebus in Deûm matris intromittitis sanctuarium?* Hoc fiebat die undecimo Kalendas Aprilis, ut notatum in calendario Romano Constantini Magni ad illum diem: *Arbor intrat.* Quod de arboris pinus intromissione in sanctuarium matris Deûm intelligendum. Qui enim sequuntur dies, variis solemnitatibus ejusdem matris Deûm erant dedicati, ut *Sanguinis dies* notatus ad nonum Kalendas Aprilis in eodem calendario, *Hilaria* ad octavum, *Requetio* ad septimum, *Lavatio* ad sextum. De quibus alibi. Nuces pineas poëta poma Cybeles vocat: *poma summus Cybeles.* Eadem pinus sacra etiam habebatur Libero. Πίτυς ἱερὰ Διονύσῳ καὶ Ποσειδῶνι, apud Artemidorum. Quin & strobilus sive nux pinea inter jocula & crepundia, quibus deceptus infans Bacchus a Titanibus, ab Orpheo in ejus mysteriis memoratur:

Κῶνος καὶ ῥόμβος καὶ παίγνια καμπεσίγυια,
Μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυφώνων.

Hæc fuisse ludicra puerilia, quibus Bacchum infantem occupatum avocarunt, ut discerperent Titanes, allatis his Orphei versibus probat Clemens in Protreptico: qui etiam docet omnia illa παίγνια recepta postea pro Symbolis in mysteriis Bacchicis: καὶ τὰ δὲ ὑμῖν τῆς τελετῆς τὰ ἀχρεῖα ἐπ' ἀχρείῳ εἰς κατάγνωσιν παράθεσθαι, ἀστράγαλος, σφαῖρα, στρόβιλος, μῆλα, ῥόμβος, ἔσοπτρον, πόκος. Quibus verbis στρόβιλον Clemens interpretatur, qui in versu Orphei sunt κῶνοι, id est, nuces pineæ. Arnobius perperam, cum illa verba redderet libro v. στρόβιλος & κῶνος *turbines* exposuit: *cujus res testimoniumque fortuna suis prodidit in carminibus Thracius, talos, speculum, turbines, volubiles rotas, & teretes pilas, & virginibus aurea sumpta ab Hesperidibus mala.* Certè στρόβιλον & κῶνον, ut & στρόμβον, Græci etiam usurparunt pro ludicro puerili, quem Latini turbinem dicunt; sed illo loco nucem pineam significare certum est, ut rectè vetus scholion in optimo codice regio adnotavit: κῶνοι οἱ στρόβιλοι, καὶ οἱ θύρσοι. Ὁ Διονυσιακός. Atque hæ sunt nuces pineæ, symbola mitiorum Bacchicorum, quas in summo thyrsorum Bacchæ gerebant. Hæ θυρσοειδῆ κεφαλὴν faciebant, qualis visitur in antiquis monumentis. Inde θύρσους grammatici interpretantur κώνους, quia conos sive poma pinea summitate affixos habebant. Hesychius: κῶνοι, οἱ θύρσοι, καὶ στρόβιλοι. Ad hanc formam sunt plane capitula in carduis, in turbinatum mucronem & conum assurgentia, foliis squamatim digestis compacta. Columella de cinara:

--- *Nunc pinea vertice surgit.*

Hic carduus θυρσοειδῆ κεφαλὴν habet, non acanthus, quæ si branca est ursina, ut esse nemo dubitat, ab ista pineæ nucis imagine multum discrepans caput ostentat, quin immo ne caput quidem ullum gerit. Nullum igitur dubium, quin ἀκάνθης propriè dictæ, & ἀκάνθου notas miscuerit Dioscorides. Illius est θυρσοειδὴς κεφαλὴ, quæ pineæ vertice surgit, non istius. Multæ aliæ herbæ insignitæ, thyrsi capitulo traduntur ab antiquis, quæ hoc indicio dignoscuntur, non illæ esse, quas voluere hodierni herbarii. Dioscorides de alismate: Καυλὸς λεπτός, ἁπλοῦς, ὑπὲρ πῆχυν, ἔχων κεφάλιον θυρσοειδὲς, (ita hæc legenda verba) *caulis gracilis, simplex, cubitum excedens altitudine, in summo capitulum habens thyrsi.* Quem locum doctissimi interpretes misere interpolant, cum quid sit θυρσοειδὲς κεφάλιον ignorant. Ex eadem inscitia eas herbas pro alismate supponunt, quæ illo insigni carent. Rectè Plinius de alismate & ex mente Dioscoridis, quamvis non ab illo sumpserit: *Caule simplici ac tenui, cubitali, capite thyrsi.* Quærenda itaque ejusmodi planta, cui capitulum thyrsi, quale depinximus alisma, ut verum esse alisma possit. Thymum Græcum, quod κεφαλωτὸν cognominatum est, capitulum thyrsi gestat, unde & θύρσιον Græcis dicitur. Cirsii quoque capitula θυρσοειδῆ, & propterea *thyrsicali vocantur* Apulejo, id est, κωνία. (nam θύρσοι, κῶνοι) *Herba cirsion thyrso est bicubitali, trigono, inferius summitate rotunda cum thyrsiculis purpureis atque canescentibus.* Hæc nota indicat cirsium vel crission non esse Leoniceni buglossum, cui ad hanc faciem nulla sunt capitula. Herba impia Plinio lib. XXIV. cap. XIX. *thyrsi modo vestita atque capitata.* Notabis inde thyrsos non modo capitatos, sed etiam vestitos. Profectò scapus thyrsi ut plurimum hedera redimitus erat. Unde θύρσοι βρέμοντες κατάσκιοι πετάλοισι apud Anacreontem his versibus:

Τοῦ Βακχίου δ' ἡ μήτηρ
Καταχάσκουσι βρέμοντας
Πλοκάμοις φέρουσα θύρσους
Χλιδανοῖσι φόρον χερσίν.

Nihil frequentius in libris auctorum ac præcipuè poetarum occurrit, quam *thyrsos hedera velatos & frondibus amictos*, quod de scapo, sive hastili thyrsi hederæ foliis induto

accipiendum liquet. Plinius lib. XVI. cap. XXXIV. de hedera: *Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu victorem ex India rediisse exemplo Liberi patris: cujus dei & nunc adornat thyrsos, galeasque etiam & scuta, in Thracia populis in solemnibus sacris.* Vides thyrsos hedera adornatos, quod adeo tralaticium & obvium apud poetas, ut κισσὸν pro thyrso hedera vestito epigrammatis Græci auctor posuerit de Bacchante, quæ catalysin faciebat & arma sua dedicabat:

—— ἀνθέξεται ἀν κισσὸν
Χεῖρα περιφλέξαι χρυσοδέτῳ σπατάλῃ.

Anacreon in epigrammate, cum θύρσον prius nominasset ἡ τὸν θύρσον ἴσχουσ' Ἑλικωνιὰς, paulo post κισσὸν reddidit pro eodem —— Διωνύσῳ δὲ φέρουσι
Κισσὸν καὶ τὰ φυλλά.

id est, thyrsum hedera ornatum. Apud Euripidem in Bacchis κίσσινον βάκτρον pro thyrso:

—— ἀλλ' ἔστι μοι κίσσινον βάκτρον μόνον.

Ita κισσίνους θύρσους vocat:

—— ἐκ δὲ κισσίνων
Θύρσων γλυκεῖαι μέλιτος ἔσταζον ῥοαί.

Thyrsos hedera coronatos & adornatos fuisse hi versus indicant ex eadem tragœdia sic legendi:

Αἱ μὲν αὐτῶν θύρσον ἐκλελοιπότα
Κισσῷ κομήτην, αὖθις ἐξανέστεφον.

Aliæ, inquit Baccharum thyrsos suos, de quibus hedera exciderat, de novo ornabant, & hederam aliam reponebant. Θύρσος ἐκλελοιπὼς κισσὸν, à quo abiit hedera, ut ἱμάτια κρόκην ἐκλελοιπότα apud eumdem, vestes decutes ac desloccatæ. Passim in eadem tragœdia thyrsus vocatur, κίσσινον βέλος & κίσσινος κλάδος. Poeta:

Et foliis lentas intexere mollibus hastas.

Thyrsos intelligit hederæ foliis intextos & indutos Unde & *sutiles thyrsi* in Priapejis, qui sutilibus hederæ foliis intexti erant:

Liber sutilibus committit prælia thyrsis.

Sutis invicem hederæ foliis thyrsi velabantur. Sic *sutiles rosæ*, ex quibus coronæ sutiles. Hæc ideo pluribus egimus, quia scio Viros hodie non volgariter quidem, ut videri volunt, doctos, quibus persuaderi nequit thyrsos hedera vestitos fuisse, quoniam in suis gemmis & monumentis antiquitatis eos sine hedera reperiunt scapo levi & nudo capite pineæ nuci simili, tænia hinc inde dependente. Contra tot auctorum testimonia niti paucis lapidibus testibus, non video qualis sit prudentiæ. Nihil sane ineptius illo genere Antiquariorum, qui per lapides tantum sapiunt, sive litteratos, sive cælatos. Quidquid lapides non habent nec uspiam extare credunt. Hæc imperitorum, sed curiosorum literatura est. Poterunt & eadem via negare, ullos esse thyrsos cum mucrone hedera obtecto, quia tales non ipsis suggerunt sui lapides. Ecce tamen eorum mentio passim in libris veterum, quæ vera sunt ac certa antiquitatis monumenta. Macrobius, ut a levioribus incipiam lib. I. *Colitur etiam apud Lacedæmonios simulacrum Liberi Patris hasta insigne, non thyrso. Sed & cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit? cujus mucro hedera lambente protegitur?* Videtur hinc sentire Macrobius, thyrsum nihil aliud fuisse, quàm telum, cujus mucro hederà tegebatur. Profectò & hac forma fuisse thyrsos constat, sed multum diversos ab his, quos ante explanavimus, quibus addita in summo baculi pro capite nux pinea. Quin illa hasta, quam pro insigni habuit simulacrum Liberi patris Lacedæmone cultum, thyrsus ejusmodi fuit cum mucrone hederà involuto. Λογχωτοὶ θύρσοι vocabantur & unica voce θυρσόλογχοι, thyrsi nempe præpilati, quorum pilum latebat intra hederæ involucra. De his Justinus Martyr: Ὥσπερ αἱ βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηναίου τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσι. Proprie λόγχη ferrum hastæ significat vel spiculum. Unde ἀπολελογχωμένα ὅπλα præpilatæ hastæ, sive pilo cuspidatæ. Alio sensu præpilatas legere est τὰ ἐσφαιρωμένα à pila, non à pilo, quibus per ludum velitabantur, quod pilam mucrones præfixam haberent. Vidi viros doctos heic hærere ac labi. In Græco epigrammate, quo Bacchantis arma renunciantis arti dedicantur:

—— καὶ τὸ δίθυρσον
Τοῦτο τὸ λογχωτὸν καὶ τὸ περιφέρον.

Hoc geminum hastile præpilatum. Hoc par thyrsorum pilo præfixorum. In Asterismis apud Proclum Centaurus θυρσόλογχον tenet. Ptolemæus simpliciter θύρσον vocat. Inter arma minantia Deorum & metum mortemque ferentia Strabo θυρσόλογχα ὅπλα numerat lib. I. Κεραυνοὶ γὰρ καὶ αἰγὶς καὶ τρίαιναι, καὶ λαμπάδες, καὶ δράκοντες, καὶ θυρσόλογχα τῶν θεῶν ὅπλα μῦθοι. Duplicis igitur generis thyrsi, quibus λόγχη & mucro aderat, isque hedera vestitus, ne appareret; & quibus pomum pini impositum. Illi θυρσόλογχοι, illi κωνοφόροι. Utrique hederà ornati. Vetus epigramma:

Καὶ θύρσου χλοερὸν κωνοφόρον κάμακα.

Viridem thyrsi scapum ob hederæ folia, quibus obvolutus erat, appellat. Innoxii est thyrsi & sine ferro. Hinc Euripides Bacchas suas in tragœdia cognomine inducit, χειρὸς ἀσιδήρου μέτα taurorum corpora dilcerpentes ac dissipantes. Quod non dixisset, si thyrsi earum ferro præfixi fuissent. Aliquando etiam simplex baculus, hederà circundatus, pro thyrso fuit. Talis pingitur in Achate illo nobilissimo, qui Bacchi orgia sculpta exhibet, quem Scaliger & Casaubonus explicarunt. Baccha mulier ibi conspicitur, pro thyrso baculum tenens hederæ fronde redimitum. Qui negaverit hoc thyrsum esse, nugas egerit. Atqui nec capitulum habet κωνοειδὲς, nec mucronem hedera obtectum. Interdum & pro hedera vittis ac tæniis velabantur thyrsi. Athenæus lib. V. de pompa quadam bacchanalium: Εἶχον δὲ ἐν τῇ ἀριστερᾷ θύρσον ἐστεμμένον μίτραις. Nullæ gemmæ aut lapides talem repræsentant, nec unquam me vidisse profiteor pictum in parietibus. Cæterum, cum θυρσοειδὴς κεφαλὴ nominatur ab auctoribus, & certarum stirpium capitula huic assimilantur, de thyrsis id intelligi par est, cui pinea nux in vertice adfixa. Quæ pervulgatior erat thyrsorum forma. Talis probe expressa in carduo spectatur, non in topiaria acantho, quam cum acantho proprie dicta, id est, carduo confudit Dioscorides. De papyro Ægyptià, cui similiter thyrsi caput adsignat Plinius, non adeo expedita quæstio est. Coma papyri, ut etiam depinxerunt, qui viderunt, nihil præfert, quod alludat ad ad hanc imaginem. In conicam figuram turbinata non surgit: immo contra ab imo acutior in latitudinem oragis panditur. Si quis vidit crassum nodum fimbriatum, quam vulgò *Houpam* dicimus, vidisse se putet papyri comam. Huic etiam simile ex multis virgis contextum instrumentum, quo pulvis decutitur è vestimentis sordidis. Strabo de papyro simpliciter dicit: Ῥάβδος ψιλὴ ἐστι, ἐπ' ἄκρῳ ἔχουσα χαίτην. Qualis sit, non exprimit. Expressit Plinius his verbis: *Decem non amplius cubitorum longitudine, in gracilitatem fastigatam thyrsi modo cacumen includens.* En papyri cacumen, thyrsi modo in gracilitatem fastigatum. Τὸ ἄκρον intelligit & τὴν χαίτην, quam ἐπ' ἄκρῳ gerit. Atqui falsissimum, eam in cacumen desinere thyrsi modo acuminatum, & conicum. Nec succurrit dicere, viros doctos, qui Ægyptum lustrarunt, plantam papyri delineandam curasse, qualis habetur, cum perfectam adepta est formam, expansis & apertis comæ capitulis, quæ clausa prius fuerint ad instar coni conniventia. Ut ex figura apparet, protinus expansam incipere liquet, ut in umbelliferis ferme omnibus videre est. Nam ab ima parte gracilior spargit se in summo. Contra se habent, quæ prius connivent, deinde maturitate aperiuntur, ut flores carduorum. Quin & Lobelius disertè tradit comam papyri, quæ flos ejus est, non cyperi modo spargi, sed compressam magis esse more ferulæ. Plinius historiam illam de papyro ad verbum convertit ex Græcis Theophrasti; quæ sic habent in vulgatis: Κόμην ἔχοντες ἀχρείαν ἀσθενῆ, καρπὸν δὲ ὅλως οὐδένα. Plinius hæc sic reddidit: *In gracilitatem fastigatam thyrsi modo cacumen includens semine nullo.* Cum viderem Latina ex Græcis expressa, & Græca manifesto esse corrupta ex Latinis, & tentabam emendare legendo: κόμην ἔχοντες ἄκραν θυρσώδη. Nec sane aliter potuit occurrere ad mentem cogitantis, Plinium non male sententiam auctoris sui reddidisse. Nunc non tam bene de Plinio sentio, sed de veritate melius, cui minime convenit id,

ia, quod Plinius dixit de papyri coma, thyrsi modo in gracilitatem fastigata. Si Theophrastus idem tradidit, nec veritati ille litavit. Sed quandoquidem ejus verba non sana esse liquet, provocaret ad sinceram & suam scripturam, si ex Plinii versione, aut ex editione sua condemnaretur. Puto illum scripsisse, κόμην ἔχουσαν ναρθηκώδη, pro eo quod est ἀχρεῖον ἄνθος. Ut omnia facias, non veriorem exsculpes. Plinius ipse ostendit ita ab eo scriptum, cui perpetuum ac solemne est, νάρθηκα pro thyrso sumere. Clarum exemplum in Euphorbio, quod Græcis traditur δένδρον ναρθηκοειδές, Plinius vertit: *specie thyrsi*. Hoc loco in Græcis papyrus habet κόμην ναρθηκώδη. Plinio placuit esse, *thyrsi modo fastigatum in gracilitatem cacumen*. Immo debuit reddere, siquidem rectè voluisset, *comam ferulaceam* νάρθηξ Græcis gestamen Bacchicum, ut & θύρσος. Hinc ναρθηκοφόροι βάκχοι & θυρσοφόροι. Sæpe alterum pro altero ponunt auctores, νάρθηκι βακχεύειν, & θύρσῳ βακχεύειν frequens apud Græcos. Proprie νάρθηξ est baculus vel virga ex ferulæ frutice. Magistri manum discipulorum ea verberabant, unde *ferulæ magistrales*. Quia levis & fungosus frutex ac sine pernicie ictum inferens, ideo delectus castigandis pueris discentibus, qui & *ferulæ manum subducere dicti* Satyrico. Pro qualibet etiam virga usurpatur feriendo apta. Quâ notione etiam θύρσος dici potest. Nam & θύρσος, interdum simplex baculus. Βάκτρον κίσσινον vocat Euripides & κίσσινον κλάδον baculum hedera redimitum. Hesychius: θύρσος, ῥάβδος, βακτηρία βακχική ἢ κλάδος. Idem & νάρθηξ, sed propriè ex ferula frutice. Plinius lib. XIII. cap. XXII. de ferula tradit, *nulli fruticum levitatem esse majorem: ob id, quod gestatu facilis esset, baculorum usum senectuti præbuisse*. Solent præcipuè induci vetuli satyri in comitatu Bacchi cum ferula. Hi sunt ναρθηκοφόροι. Bacchæ magis cum thyrsis, qui & ipsi etiam νάρθηκες dici possunt, si ex ferula, ut contra & ferulæ thyrsorum habere nomen in sacris præsertim Bacchi gestatæ. *Thyrsi* herbarum caules Latinis etiam dicti, qui & νάρθηκες, si modo inanes intus & concavi, ut sunt arundines & omnia ferulei generis. Utrumque igitur Bacchantium gestamen νάρθηξ & θύρσος eo facilius alterum pro altero sumi potuit. Differunt tamen non parum. Thyrsus interdum hasta Bacchica cum ferreo mucrone hedera convoluto & tecto. Hic λογχωτὸς θύρσος. Alias baculus itidem amictus hedera, aut etiam sine hedera, cujus in summo pinea nux quæ inter symbola Bacchica. Hic κωνοφόρος θύρσος à quo κεφαλὴ θυρσοειδὴς in plerisque plantis. At νάρθηξ planta ipsa, quæ Latinis ferula. Hæc Baccho sacra ideo gestabatur a Bacchantibus. Plinius lib. XXIV. cap. I. *Ferula asinis gratissima in pabulo, ceteris vero jumentis præsentaneo veneno: qua de causa animal Libero patri adsignatur, cui & ferula*. Quod ignis in ferula servari soleret, idcirco sacram Baccho Græci tradunt. Nam & vinum igneæ potestatis esse. Ὁ οἶνος τῆς πυρώδους ἔχει φύσεως. Græcus Tragicus:

> Ναρθηκοπλήρωτον δὲ θηρῶμαι πυρὸς
> Πηγήν.

Hesychius: καὶ ἐν νάρθηκι θησαυρισθεῖσαν, παρόσον τοῦ νάρθηκος ἐχόντων πρὸς τὰς ἐκζωπυρήσεις τοῦ πυρός, ὅθεν καὶ τοῦ Διονύσου σύμβολον αὐτὸ, διὰ τὸ τοὺς ἐν ταῖς θυσίαις τῶν δένδρων ἀφάς, καὶ ἐπειδὴ θερμός ἐστι φύσει ὁ οἶνος καὶ πυρώδης. Nota est fabula Promethei ignem, quem furatus in cælo fuerat, in ferula occultatum deferentis ad homines. Hinc ille dicit apud Tragicum, venari se ignis fontem in ferula latentem, θηρῶμαι πυρὸς πηγὴν ναρθηκοπλήρωτον. Male vulgo est, πυρὸς πηγήν. Alii alias rationes afferunt, cur Baccho hunc fruticem consecrarit antiquitas. Levem & inanem esse plantam; ea re optime convenire levi & semper ebrio numini: τῷ μεθύοντι καὶ ὄντως ἐλαφρῷ ἁρμόζει. Bacchus ipse hanc gestat in Bacchis. Euripides: ὁ Βακχεὺς δ' ἔχων πυρσώδη φλόγα πεύκας, ἐκ νάρθηκος ἀΐσσει. Vertunt interpretes: *gestans ignitam facem piceæ, quæ ex ferula emicat*. Quod est ridiculum & absurdum. Ignis in ferula reconditur ac custoditur, non ex ferula emicat. Unde νάρθηξ πυρακοίτης in epigrammate, in quo ignis servatur ac conditur. Mens poëtæ est Bacchum tædam simul & ferulam ferentem exire. Faces quoque, id est, αἱ πεῦκαι in orgiis Bacchicis usitatæ, ut & thyrsi ac ferulæ. Inde & θύρσους quidam λαμπάδας exponunt, quomodo alio & νάρθηκας pro thyrsis exponunt. Hesychius: θύρσοι, κλάδοι, λαμπάδες, λύχνοι. Tria hæc diversa Bacchantium arma, thyrsi, lampades & ferulæ: Θύρσοι, καὶ λαμπάδες, καὶ νάρθηκες. Idem Euripides in tragœdia Baccharum θύρσους & νάρθηκας aperte distinguit his verbis:

> Θύρσον δέ τις λαβοῦσ' ἔπαισεν εἰς πέτραν,
> Ὅθεν δροσώδης ὕδατος ἐκπηδᾷ νοτίς.
> Ἄλλη δὲ νάρθηκ' εἰς πέδον καθῆκε γῆς
> Καὶ τῇδε κρήνην ἐξανῆκ' οἴνου θεός.

Alia saxum thyrso percussit, & aqua manavit: alia ferulam terræ impegit, & vinum inde deus emisit. Apud poëtam Silvanus ferulas cum liliis quassare dicitur:

> *Venit & agresti capitis Silvanus honore,*
> *Florentes ferulas & grandia lilia quassans.*

Quod de vero ferulæ frutice accipiendum. Bacchus quoque ἐκ νάρθηκος ἄϊσσων apud Tragicum veram ferulam concutit, quæ ipsi sacra erat. Unde & ναρθηκοφόροι in sacris ejus, ut & θυρσοφόροι. Notissimus proverbialis versus:

> Πολλοὶ μὲν ναρθηκοφόροι, παῦροι δέ τε Βάκχοι.

Quia etiam θυρσοφόροι, hinc multi νάρθηκας ἀντὶ τῶν θύρσων interpretati sunt. In his Plinius, qui ναρθηκώδη κόμην papyri pro ea accepit, quæ thyrsi capitis similitudinem haberet. Atqui de ferulæ fruticis cacumine id dixerat Philosophus. Ferulas autem ludimagistrales ex ferula frutice factas, clare ostendit Martialis hoc distichum:

> *Invisæ nimium pueris gratæque magistris*
> *Clara Prometheo munere ligna sumus.*

Quod & Græcum epigramma indicat, quo supellex ludimagistri describitur, post catalysim artis ab ipso dedicata.

> Σκίπωνα προποδαγόν, ἱμάντα τε καὶ πυρακοίταν
> Νάρθηκα, κροτάφων πλάκτορα νηπιάχων.

Sic correximus πυρακοίταν νάρθηκα, pro eo quod erat in membranis πυρακοίταν. Apud Suidam legitur πυρικοίταν. Eleganter sic vocat ferulam, in qua ignis conditus ac custodiendus jacebat. Ex eadem ferula medicorum malleus νάρθηξ, qui postea ex ebore factus priscum nomen retinuit. Martialis:

> *Artis ebur medicæ narthecia cernis habere.*

Glossæ: *Malleus*, νάρθηξ ἰατρικός. Inde cum flagris & ferulis ea narthecia junxit Martialis. Inde ναρθηκισμὸς apud Dioscoridem, qui referendus ad illam ἐπίκρουσιν, qua mangones venalium partes extenuatas & nimia graciles ad pristinum statum revocabant, frequenti ferularum incussione. Hic νάρθηξ ἰατρικὸς glossarum, qui malleum reddunt. Non puto tamen hoc sensu capienda Martialis *narthecia*; quamvis statim de flagris & ferulis sequantur lemmata. Immo νάρθηξ, sive ναρθήκιον vasculum significat, vel scrinium ex ebore, quo unguenta reponebantur. Atque ita plane accipiendum, mens Poëtæ testatur. Cernis, inquit, narthecia eburnea medicæ artis habere munera, quæ vellet parcius sua esse, id est, unguenta. Hinc veteres medici sæpe hoc nomine libros suos inscripserunt in quibus de medicamentis tractabant. Galenus lib. V. de compositione medicamentorum κατὰ γένη cap. III. ὁ μὲν Ἡρας τὸ βιβλίον ἐπιγέγραφε τῶν φαρμάκων συνθέσεων ἐπιγραφόμενον Νάρθηκα. Mentio etiam apud eumdem Galen. Κρίτωνος Νάρθηκος, qui liber erat de synthesibus. Sorani quoque Νάρθηξ, ut citatur ab Aëtio. Νάρθηξ, ut dixi, myrothecium. Inde Homeri poëseos editio correctior, quam ἐκ τοῦ νάρθηκος cognominabant. Ratio appellationis, quod eam Alexander Magnus in scrinio unguentorum pretiosissimo reposuerat reperto in supellectile Darii. Strabo lib. XIII. Φέρεται γοῦν τις διόρθωσις τῆς Ὁμήρου ποιήσεως, ἡ ἐκ τοῦ νάρθηκος λεγομένη, τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν περὶ Καλλισθένην, καὶ Ἀνάξαρχον, ἐπελθόντος, καὶ σημειωσαμένου τινά, ἔπειτα καταθέντος εἰς νάρθηκα, ὃν εὗρεν ἐν τῇ Περσικῇ γάζῃ πολυτελῶς κατεσκευασμένον. Sic vocat, quod Plinio dicitur scrinium unguentorum auro, gemmisque pretiosum, cui inter spolia regis Darii capto eom missam esse librorum Homeri custodiam dicit, ut pretiosissimum humani ingenii opus quam maxime diviti opere servaretur. Non bene Scaliger in quadam epistola Ναρθήκιον illud, cui mandata est ab Alexandro emendatæ Homericæ

poëseos custodia, quæ dicta est ἀπὸ τῆς νάρθηκος, repositorium sanctius interpretatur, in quo gemmæ conduntur: immo in quo unguenta. Cur scrinia unguentorum sic appellata sint, nescio, nisi à forma ferulæ, ut scrinium rotundum ita appellarint. Nam ferula concavum lignum & inane, ut arundo καλαμώδες φυτόν. Quinimmo odoratæ, plerumque species in fasciculos coactæ intra calamos & ferulas condebantur, ne odor expiraret, ut de dictamno testatur Theophrastus lib. IX. cap. XVI. τίθενται δὲ καὶ τὰς δεσμίδας ἐν νάρθηκι, ἢ καλάμῳ πρὸς τὸ μὴ ἀποπνεῖν. Unde improprie quodlibet repositorium ac scrinium unguentis servandis, appellatum ναρθήκιον & νάρθηξ. Hoc verissimum. Aliud etiam νάρθηξ apud medicos, pro stabilimento delegationis. Est & νάρθηξ porticus vel atrium in templis & basilicis veterum Christianorum. De quo nos alibi. Hæc fuere explananda, quæ ignorata hactenus tenebras offuderunt rei herbariæ in illa ξυγγενοῦς τῆς κεφαλῆς significatione. Κώνειον à grammaticis νάρθηξ exponitur, non quia νάρθηξ & κώνειον sit idem, ferula & cicuta: sed, quia hæc ex ferulaceorum genere. Κώνειον Græci, vel κώνειον dixere, quod ejus umbella, ubi ex flore in semen ire incipit, in vertice turbinatur & conicam figuram efficit. Et hoc addendum fuit.

CAPUT IV.

De loto arbore & herba.

Λωτὸς arbor est nec unius generis. Λωτὸς etiam herba plurium generum, & præterea palustris frutex Ægypti peculiaris ex genere nymphæarum, vel nymphæa ἀντίχειρος Nilotica. Atque inde Plinius hunc Nili fruticem cum loto herba confudit, dum lotometram Ægyptiam ex loto communi sata nasci tradit. Omnes Græcorum Glossæ interiores & aliæ λωτὸν vulgo γλυκυκάλαμον dici adnotatum habent. De quo genere loti id accipi melius esset, disputavimus alibi. Nicetas loton, quæ tenuit socios Ulyssis vocavit γλυκυκάλαμον. Herbam, sive gramen fuisse Homero debemus credere. Quintilianus lib. V. cap. VIII. *Neque aliter, quam ea, quæ traduntur a poetis gusta cujusdam apud Lotophagos graminis & Serenum cantu delinitis, voluptatem salutis prætulisse.* Λωτὸν ἐρέπτοντες μελιηδέα. Quod de gramine intelligendum. Vetus Onirocriticum ἀνώνυμον cap. CC. γλυκυκάλαμον junxit cum lino & lupinis περὶ χωραφίων ἰατρομάντων λιναρίων καὶ χωραφίων ἐκ θέρμων καὶ ἐχόντων γλυκυκάλαμον. Ubi in confesso est γλυκυκάλαμον de herba, vel frutice capi. Et in ipso textu sic habetur: Ἐάν τις ἴδῃ, ὅτι ἔχει γλυκυκάλαμον ἀνατέλλον διέρῶς πλεῖστον ἡδὺ καὶ μεγάλον γνώσεται ἀναλόγως τοῦ καλάμου. *Si ager ille præter morem consitus fuerit γλυκυκαλάμῳ, jucundas divitias significat, & in clientela potentis alicujus futuram pro ratione ac modo calami.* Sin ex illis agris fuerit, qui ferre dulcem calamum consueverint, minores opes denunciat id somnium. Eadem fere habentur & in Onirocritico Achmetis, vulgato cap. CCXII. Γλυκυκαλαμῶνα habet & καλαμῶνα. De loto pratensi, vel hortensi possumus accipere. Nullus enim alius lotus, graminis vel herbæ instar se gerit. Magis tamen appositum videatur de saccharina canna interpretari, hoc quidem in loco. Veteris Antidotarii interpres casiam fistulam reddit τὸ γλυκυκάλαμον Myrepsi. Ea siliqua est Ægyptia καθαρτική. Quidam vocarunt κάλαμον μέλανα. Alii κασίαν μέλαιναν. De qua nos alibi. Myrepsus in Drosato quodam Bacchico γλυκυκάλαμον cum manna ingredi facit: Ἔμβαλε ἐν αὐτῷ μάννα οὐγγίας ἡμισυ, γλυκυκάλαμον οὐγγίαν μίαν. Quod videtur de siliqua illa, quæ casia fistula vulgo dicitur, exponendum. Certè non una res in hoc nomen adoptata est à recentioribus Græcis.

CAPUT V.

De comaro & unedonibus.

Κόμαρος Theophrasto, quæ Latinis arbutus. Hujus fructum *unedonem* esse Plinio placet: at Latini Plinio anteriores arbuta passim vocare amant fructum arbuti, ut pyrum est fructus pyri; malum, mali. Virgilius:

> —— *arbuta sacra*
> *Deficerent sylvæ.*

Varro lib. II. de R. R. cap. I. *Ut ex arboribus ac virgultis decerpendo glandem, arbutum, mora, pomaque colligerent ad usum.* Et sane unedonem Galenus & Paulus Ægineta non arbuti pomum esse, sed à rusticia Italis ita vocari asserunt fructum ἐπιμηλίδος. quæ arbor longe differt ab arbuto. Paulus Ægineta: Ἐπιμηλὶς ἥτις καὶ οὐνέδων παρὰ τοῖς Ἰταλιῶταις ἀγροίκοις καλεῖται. ἔστι δὲ οἷον ἀγρία μηλέα. Servius ex Plinii sententia notat unedonem appellari fructum arbuti. Indidem glossæ μεμαίκυλον *unedonem* exponunt. Et certum est, fructum κομάρου, sive arbuti ita Græcis appellari. Κόμαρος præterea herba est, quæ fraga fert humi nascentia. De herba, non de arbore debent accipi ista Theocriti:

> Καὶ χλωρᾶν κατίοντι καὶ ἐν κομάροισι κέονται.

Capreæ & oves non possunt dici jacere in arbutis, quæ arbores sunt, sed in herba recumbunt. Idem Eidyllio XX. juvencas κόμαρον pasci canit:

> —— ταί μοι ἀνέμας
> Αἱ δ' κόμαρον τρώγοισι ἀπὸ σκοπιᾶς ἐλάσω.

Herbæ fructum Latini *fraga* dixerunt. Juvenalis Sat. XV. fraga videtur dixisse pro arbutis, ubi victum veterum agrestium ex arboribus sponte in silva nascentibus decerpi solitum innuit:

> —— *quamvis*
> *Plura domi fraga & majores glandis acervos*
> *Adspicerent.*

Varro ad significandum agrestem illum priscorum pastorum victum, glandes similiter & arbuta junxit. Glossæ: *fraga*, μεμαίκυλα. Paulus Ægineta comari arboris fructum μεμαίκυλον Græcis appellari docet. Alibi vero καρπὸν esse κρανείας (*corna* Latini vocant) mavult: μεμαίκυλον ὁ καρπὸς ὢν τῆς κρανείας εἴρηται δὲ ἐν τῷ κ στοιχείῳ. Ibi tamen tradit esse κομάρου. Plura de hac κομάρῳ notavimus, erroremque super eo Plinii indicavimus. Qui etiam in eo erravit non mediocriter, cum quinquefolium, herbam esse tradidit, quæ fraga fert. *Quinquefolium*, inquit, *nulli ignotum est, cum etiam fraga gignendo commendetur.* Hoc falsum. Quæ fraga gignit herba, tribus tantum foliis constat, quæ similia quinquefoliis. Plinium sequitur Marcellus Empiricus, qui eum inter auctores nominat, quibus usus est in colligendis medicamentis ac remediis, in cap. XI. in quinquefolio fraga nasci autumat: *Quinquefolium, in quo fraga nascuntur; obducitur ex aqua marina.*

CAPUT

CAPUT VI.

De Aloë herba & arbore.

Ἀλόη arbor Indica, cujus lignum odoratum dicitur ξυλαλόη, idemque cum agallocho. Ἀλόη herba est æquè Indica, sed in aliis quoque locis nascens, cujus succus ad cathartica commendatissimus amaritudinis præcipuè caussa. Ex eo plerosque auctores vetustos neotericosque, aromaticam aloën cum cathartica videmus confudisse. Agallochum ex Hebraico אהלות *ahaloth*. In eadem significatione inveniri tradunt & masculinum, אהל cujus plurale אהלים. Inde ἀλόη Græcum. Quo vocabulo plurimum usi sunt posteriores Græci, qui & ξυλαλόην dicunt. Vetustiores ἀγάλλοχον magis frequentant. Ἀλόην tamen norunt aromaticam Septuaginta. Cathartica ἀλόη Syris עלוי. Inde Græcum factum. Arabibus صبر. *cebar*, *sebar*. In veteri glossario Græco arabico scriptum est, σάμψ, ἡ ἀλόη. Male apud Serapionem editum *laber* pro *saber*. In pervetusto glossario Latino arabico expositum legitur: aloë. سرو *Seru*. In eodem: سرو, *saru* est cupressus. Apud Avisenæ quoque interpretem *seru* est cupressus. Pro aloë odorata veteris illius glossarii auctorem puto posuisse illud سرو. In vetustissimo exemplari Dioscoridis, cui adscripta sunt Arabica, ad vocem ἀλόη habet adpositum cum articulo الصبر. *Alcebar*. Unde Hispanicum *acibar*. Quod ad odoratam aloën, sive agallochum attinet, duo ejus genera faciunt Græci recentiores, ab Arabibus mutuati, ἀγάλλοχον Ἰνδικόν, & ἀγάλλοχον Σίνφι. Ita nimirum apud Charitonem medicum reperio; Ἀγάλλοχον Σίνφι, ἀγάλλοχον Ἰνδικόν. Apud Serapionis interpretem male est *seisi* pro *senfi*, vel *sinfi* صنفي. Ab insula Indiæ, quæ vocatur صنف. *Sinf*. Sinficum tamen & Indicum dictum agallochum differunt, quamvis utrumque ab India veniat. Sed quod *Indum* dicitur propriè a colore potius, quam a patria denominatur. Nigrum enim hoc nomine vocarunt, quod cæteris præferunt. Sic ex variis generibus myrobalanorum omnibus Indicis, unum tamen propria appellatione Indi donatum est, quod nigrum. In aliis etiam rebus hanc appellationem Indici pro nigro factam memini observare. Indi etiam agallochi mentio apud Avisenam in litera A, ubi plura recenset genera ex diversis Indiæ locis, ut Mundalicum, Cumericum, Cataicusem, Sinensem & alia. Eo capite *haud* Arabicè vocat عود, quod lignum communiter significat apud Arabes, & in numero multitudinis عيدان, *liga*. *Haud* etiam tibiam illis signat. Hodie quoque nobis tibia lignum dicitur, *Hautbois*. Quod fortasse ex Arabico, & ipsius interpretatione compositum. At agallochum κατ' ἐξοχὴν vocatum *haud*. Et propria hæc ejus appellatio apud Arabes. Garcias ab Horto in Decan & Guzarate, qui Gedrosii veterum putantur, *Ud* appellari agallochum refert. Quod ex Arabico desumptum arbitratur. Fortasse ex illo Arabicum. In Lusitanorum scriptis vocatur *odo*. Idem prorsus nomen cum *haud*. Nam & Arabicè pronuntiatur *houd*. Præstat igitur quod Arabes vocant عود هندي, *haud hendi*, agallochum Indum reddere, quam lignum Indum, ut eruditi viri faciunt. Perperam in expositione Andreæ Alpagi legitur *Hendeen*, id est, lignum aloës Indum. Lege: *Hend Hen*, vel *Haud Hend*. Quod ex *Haud Hendi*. In Græcis lego: Ἡνδχίον, ut Ταμαρχίνδι, pro *tamarhendi*. Sic عود القمري *haud alcumeri* apud Geographum Arabum non est lignum Comaricum, sed agallochum Comaricum: Ut ἀγάλλοχον Σίνφι apud Charitonem عود صنفي. *Haud Sinfi*. Alias etiam vocatur Arabibus اغالوجي, *Agalugi*, quod depravatum ex Græco ἀγάλλοχον. Legitur etiam apud Avisenam اغالوجون *Agallugon*. Græci recentiores ξυλαλόην frequentius nominant, non respicientes ad significationem vocis Arabicæ, sed discriminis gratiâ, ut distinguatur ab altera aloë, quæ succi dote tantum commendatur, non etiam ligno. Plura de utraque aloë vide in Exercitationibus. Non sunt ὁμώνυμα κραταιγὸς sive κραταίγωνος arbor, & κραταίγονον herba. Idem quippe non est nomen. Plinius tamen non discrevit *cratægon* à *cratægono*. Hesychius: Κραταίγονον βοτάνη, ὅμοιον τῷ πλάτανον. Κραταιγὸς δένδρον.

CAPUT VII.

De Cistho & Cisso.

Posset utcunque excusatus haberi Plinius, quod κίσθον & κισσὸν sine discrimine usurparit, & ex cistho hederam fecerit. Scripturæ hæc culpa antiqua. Nam certum est κισσὸς pro κίσθος in libris Theophrasti jam ætate ejus scriptum extitisse; immo constat non aliter Theophrastum scripsisse: Καὶ γὰρ αὐτοῦ δύο γένη λαμβάνει, τὸ μὲν ἄῤῥεν, τὸ δὲ θῆλυ. Quæ cistho, non hederæ conveniunt. Et paulo post: ἔχει τὸ ἄνθος ἐπιπορφυρίζον, ἄμφω δὲ ὅμοια τοῖς ἀγρίοις ῥόδοις, πλὴν ἐλάττω καὶ ἄοσμα. Ita enim vetus liber legit, cum vox ῥόδοις desit in exemplaribus vulgatis. Plinius heic fortasse obtinere veniam dignus, qui hederam vertit, & *florem purpureum hederæ agnovit silvestribus rosis similem*. Cæterum si peritum rei herbariæ mihi dederis, non erit hoc ei ignoscendum, quod ullum hederæ genus extare crediderit, flore purpureo & rosis silvestribus simili, in quo color tantum delectet, odor autem absit. Statim quippe vidisset cistho hæc tantum, nequaquam hederæ convenire. Non diu itaque hæsitasset, sed κίσθον ibi intelligendum, aut legendum esse statim scisset. Κισσὸς Theophrasto est κίσθος: idque ex dialecto manavit, quæ θ in σ mutat, ut quæ Ἀσάνα dicit, quæ aliis Ἀθήνα, & Σιὸν, qui communi lingua Θεόν. Lacones, Cretes, Cyprii & aliæ Græciæ gentes plurimæ hac dialecto utebantur. Æoles etiam quidam volunt σιὸς appellasse, qui θεοὶ sunt aliis Græcis. Κισσὸς igitur pro κίσθος Theophrast. At Κιττὸς eidem est hedera Attico more, quam alii κισσὸν appellant. Hoc usque ad infima Græciæ tempora manavit, quæ κισσαρον & κίσθαρον indiscretim scripserunt de hoc cistho: & χαμαικίσσαρον etiam vocarunt, qui chamæcisthus est. Ex eo alii κισσαρον & κίσθαρον etiam de hedera dixere & utrumque confudere. Paulus Ægineta, ut ex serie litterarum constat, Κισσὸν scripsit pro cistho. Theocriti versus non de hedera, sed de cistho capiendus:

— Καὶ ὡς ῥόδα κισσὸς ἐπανθεῖ.

Hedera non floret, ut rosa, sed cisthus. Unde & rosam caninam Latini cisthum vocarunt, quo nomine

Græci silvestrem rosam nominant, nempe κυνόῤῥοδον. Hoc vidit & Scholiastes Theocriti vetus, qui & κισσὸς ibi legit, & de cisto interpretatus est, his verbis sic legendis: Κισσός ἐστιν εἶδος βοτάνης ἀνθώδους ὁμοίας ῥόδῳ. Florem rosæ tantum habet similem. Ἔστι δὲ καὶ αὐτὸ τῶν θάμνων, γλυκώδες ἄνθος φερόμενον, περὶ δὲ τὰ γόνατα τῶν τράγων καὶ τὸν πώγωνα πίπτοντα. Hæc in alium fruticem quadrare, non queunt, nisi in cisthum, quem κισσὸν ibi vocavit Theocritus. Scribit Plinius: *Ladanum etiam in Cypro fieri ex succo, qui hircorum barbis genibusque inhæret, sed hedera flore deroso, pastibus matutinis, cum est rorulenta Cypros.* Planum est in auctore Græco, à quo hæc habet, κισσοῦ ἄνθος legisse, sed intelligendum esse de cistho, non de hedera. Rursus quoque Ephesius apud Galenum, ut alibi observamus, κισσὸν vocat pro κίσθῳ, & capras summa ejus folia ac germina depasci tradit:

Κισσοῦ ἀνθήσαντος ἐπίδρομον ἄκρα πέταλα,
Τοῦ δὲ ἀπὸ λαχνήεντος ἀναπλήσθησαν ἀλοιφῆς

Ἄκρας ἀπ᾽ αἰγῶν κισσοῦ γενείων.
hoc est, quod Plinius dicit, *hedera flore deroso.* Ἀνθήεντα κισσὸν appellat. Inde & interpres vetus Theocriti εἶδος βοτάνης ἀνθώδους κισσὸν esse ait. Sic enim emendandum pro ἀκανθώδους. Legitur in glossis Hesychii: Κισσός βοτάνης εἶδος. Quod de hoc cistho, qui etiam κισσὸς dictus, videtur accipiendum. Arabes quoque utrumque genus, hederam scilicet ac cisthum, sub uno titulo ac nomine tractarunt, quod ex Græco sine ulla mutatione mutuati sunt. Nam hedera illis vocatur قسوس *cissus.* Quo nomine tam hederam, quam cisthum herbam comprehendit ac descripsit Avisena, quia scilicet apud Græcos utrumque κισσὸς invenit appellatum. Idem in voce *Laden* لاذن (sic vocant *ladanum*) *in pilis caprarum barbisque colligi ait*, ubi pastu *carpserunt plantam, quæ nominatur* قيسوس id est, κισσός.

CAPUT VIII.

De scilla & lentisco.

PAuci omnino sunt, qui nesciant σχῖνον appellari lentiscum. Non multis notum est, eodem nomine & squillam dici apud Atticos scriptores. Inde σχινοκέφαλον antiqui comici Periclem per iocum nominabant, quod caput haberet scillæ bulbo vel capiti simile. Cratinus in Trattis ita vocaverat. Aliter tamen Hesychius: σχινοκέφαλος, εἶδος φυτοῦ. Caput scillæ ita vocatum ostendit. In tantam plerumque amplitudinem id evadit, ut capite humano majus existat. Non mirum proinde, caput hominis comparari capiti scillæ. Nulli ex bulbis amplitudinem esse majorem, quam ei scillæ scribit Plinius. Quod capite oblongo esset καὶ ἀσυμμέτρῳ, Pericles ita vocabatur à comicis sui temporis.. Talis quippe forma scillæ, τὴν γὰρ σκίλλαν, ait Plutarchus, ἔστιν, ὅτε καὶ σχῖνον ὀνομάζουσι. Non omnem scillam sic puto vocasse, sed edulem duntaxat. Epicharmus apud Athenæum inter edulia numerat, θρίδακας, ἀλάζον, σχῖνος, ῥαφανίδας, κάκτος. Ubi σχῖνος est scilla edulis. Non omnis scillæ radicem in cibis usurpatam fuisse ostendit Theophrastus, sed ejusmodi quæ diceretur Ἐπιμενίδειος: καὶ ἡ τῆς σκίλλης ῥίζα ἐδώδιμος, πλὴν ἐν πτίσσεις, ἀλλὰ τῆς Ἐπιμενιδείου καλουμένης, ἢ ἀπὸ τοῦ χρῆσθαι ἔχει τὴν προσηγορίαν. Epimenidea hæc scilla à quodam Epimenide, quia eâ plurimum utebatur, ἡ Ἐπιμενίδειος σκίλλη. Male Plinius *Epimenidium* absolutè reddit lib. XIX. cap. V. *Epimenidium vocatur, angustius folio ac minus aspero.* Solum *hoc genus cibis gratum esse* tradit. In optimo codice legitur *Epimenidu.* Forte *Epimenidu*, ἡ σκίλλα Ἐπιμενίδου: sed potest subaudiri genus. Hæc erit scillæ species, quam Attici proprie σχῖνον nuncuparunt, arbori lentisco cognominem: Hesychius: σχῖνος, ἡ σκίλλα, καὶ εἶδος φυτοῦ. Per φυτὸν intelligit arborem lentiscum. Σχῖνον autem esse squillæ genus edulis probatur & versu Theopompi comici apud Athenæum:

Οὐ σχῖνος, οὐδ᾽ ἀσπάραγοι, οὐ δάφνης κλάδοι.

De squilla potius, quàm de lentisco intellexerim Σχίνου mentio apud Theophrastum hoc sensu, ubi perperam etiam de lentisco interpretantur lib. V. de causis cap. VII. Ὅσα δ᾽ ἐν σχίνῳ φυτεύεται ἢ σκίλλῃ τάχιστα τῆς βλαστήσεως ἕνεκα καὶ εὐτροφίας φυτεύουσι. Vertunt interpretes, *meliora esse, quæ lentisco aut scillæ inserta mandantur terra.* Quæ affinitas lentisco cum scilla? Aut quis legit, vel fando audivit, aliquid insertum lentisco lætius provenire ac celerius crescere? At de scilla hoc memorant, quod & de σχίνῳ, quæ scillæ species, jure dicatur. Vereor, ne & vetus error ex hac ὁμωνυμίᾳ originem duxerit, quo traditum est lentisci triplici fœtu tria tempora arandi demonstrari. De scilla id etiam memoriæ proditum est, ter florere & trinæ sationis tempestivitatem indicare: immo & colligi qualis futura sit messis, si bene aut secus floreat, idemque indicium capi ex largiore aut parciore proventu baccarum lentisci. Aratus in Διοσημείοις de lentisco:

Τριπλόα δὲ σχῖνος κυίει, τρισσαὶ δέ γε αὖξαι
Γίνονται καρποῖο.

De scilla non minus hæc dici queunt: de lentisco an verè ferantur, nescio. Ter florere & ter fructum fundere non posse putem, si vera sunt, quæ de eo scribunt neoterici, florem exire Aprili mense, fructum non maturescere ante Octobrem ac Novembrem. Nihil est quod facilius sciri contingat, nascentibus passim lentiscis in tota Hispania, Italia & Narbonensi Gallia. Aratus sationis eventum parem prænunciari è flore scillæ atque e fructu lentisci prædicat:

Ὅσσα δ᾽ ἐπὶ σχίνῳ ἀροτὴρ ἐπιφράσσεται καρπῷ,
Τόσσα καὶ ἐν σκίλλης παραφαίνεται ἄνθεσι λευκῷ.

Si ter floret scilla, ter etiam fructum dat. Nam fructus sive semen sequitur florem. Idem Aratus:

Οὕτω δ᾽ ἀνθήσασαν τριχθὰ σκίλλης ἐπιτηρεῖν,
Σήματ᾽ ἐπιφράσσεσθαι ὁμοίιον ἀμήτοιο.

Quamadmodum autem Theophrastus σχίνῳ ἢ σκίλλῃ inserta semina celerius surgere & lætiora provenire dixit, ita omnino arbitror ex τριπλῆς ἀνθήσεως σχίνου, ἢ σκίλλης triplicis sationis successu augurium captari scripserit. Fortasse & τριπλῆν καρποφορίαν σχίνου & ἄνθησιν σκίλλης nominarat, ubi σχῖνος non de lentisco, sed de genere scillæ fuit capienda. Aratus, qui omnia illa ferè Διοσημεῖα de Theophrasto transcripsit, perperam σχῖνον lentiscum accipit. Atticorum enim propria dictio σχῖνος pro scilla, quæ & cæteris Græcis lentiscum tantum significavit. Galenus in lexico: σχῖνον οὐ μόνον τὸ θαμνῶδες φυτὸν, ἀλλὰ καὶ εἶδός τι σκίλλης, εἰ μὴ ἄρα καὶ πᾶσαν σκίλλης τὸν βολβόν. Theophrastus pro specie scillæ videtur posuisse, quia à scilla distinxit: ἐν σχίνῳ φυτεύονται ἢ σκίλλῃ. Ita ergo & alibi in illis libris, qui non extant ex σχίνου & σκίλλης triplici fœtu vel flore prænunciari triplicis sationis proventum scripserat. Quod Aratus de lentisco malè interpretatus est. Ἄροτος apud eundem sationem propriè significat, ut alibi probavimus. Non bene igitur Cicero locum illum sic reddit:

Ter fruges fundens tria tempora monstrat arandi.

Sed & de lentisco falsum, ter fruges eum fundere, utpote qui Aprili florere incipiat, à Novembri mense demum fructum producat. Quod ῥάφανος Atticis diceretur brassica, cæteris autem Græcis raphanus, quas turbas hæc ὁμωνυμία Plinio dederit, alibi ostendimus.

CAPUT IX.

De elate arbore & herba.

Ἐλάτη arbor, quæ Latinis abies, & ἐλάτη genos oleris. Hesychius: ἐλάτη λαχάνου εἶδος, καὶ κώπη ξυλίνη, καὶ αὐτὸ τὸ δένδρον, ἀφ᾽ οὗ ἡ κώπη. De hoc olere intelligenda Epicharmi verba superius allata, quæ perperam emendanda putant viri docti: Θρίδακα, ἐλάτην, σῖτον, ἀσφοδέλους. Fortasse eadem sit, quæ ἐλάτιον aliis nominata. Ἐλάτη etiam involucrum palmulæ tantum quod pubescentis, ad onguenta expetita. Hanc ἐλάτην Plinius pro abiete accepit, ac genus quoque palmæ inde finxit, quæ diceretur ἐλάτη Græcis.

CAPUT X.

De melia arbore & fruge.

Aliud adhuc addamus. Melia plura significat, & inter eas voces id nomen numerat Theophrastus, quæ æquivocâ notione diversa genera stirpium complectuntur. Μελία arbor est, unde jacula fiebant. Latinis fraxinus. Hinc μελία pro jaculis ac sagittis apud poetas. Μελία etiam genus seminis, quod aliter dicebatur μελίνη, panico simile. Quidam & cum panico confuderunt. Μελίας σῖτος hoc semen vocavit Theophrastus. lib. VIII. cap. ultimo: ὁ κέγχρος καὶ ὁ μελίας σῖτος καλούμενος. Apud Suidam est, σῖτος ἀπὸ μελίνης. Diocles panicum ita vocaverat μελίας σῖτον, aut μελίνης σῖτον, id est, frugem ex melina vel melia. Plinius *mel frugum* Latine reddi posse putavit, pessima certè interpretatione lib. XXII. cap. de medicinis ex frugibus: *Panicum Diocles medicus mel frugum appellavit. Effectus habet, quos milium.* Fortasse μέλι σίτων audivit legente anagnoste pro μελίνης σῖτος, vel μελίας σῖτος. Quod valde mihi veri simile. Nec enim tam fuisse parum intelligentem velim credere, ut si legisset ipse μελίας σῖτος, mel frugum significari ea voce posset putare.

CAPUT XI.

De milace arbore & milace frutice.

Μίλαξ arbor & μίλαξ frutex. Hæc in genere hederarum, illa taxus Latine. Nec audio Dioscoridem & Galenum, aliosque Græcos posteriores, qui herbam vocant μίλακα, arborem vero σμίλακα, quasi aliquid intersit, utro modo scribatur hoc nomen. Μίλαξ idem, quod σμίλαξ, ut κόνυζα & σκόνυζα, σμάραγδος & μάραγδος, σκορδίνημα & κορδίνημα, καρδαμύσσειν & σκαρδαμύσσειν, & alia, quæ modo carent. Quin & μίλος Theophrasto vocatur arbor, at Cratino comico μίλος flos est coronarius, qui aliis μίλαξ, vel σμίλαξ. Apud eumdem autem Theophrastum σμίλαξ hederæ genus, quæ in coronis solita usurpari. Festivus vero noster Plinius, qui infaustam omnibus coronis & sacris asserit eâ gratiâ, *quod lugubris sit, virgine ejus nominis in hunc fruticem mutata propter amorem juvenis Croci.* Hoc si esset, nullus flos coronarius non videri posset lugubris, cum omnes ferè ejusmodi mutationes & funera suis historiis præferant. In sacris Liberi patris nulla usitatior corona, quàm è smilace. Euripides in Bacchis:

> Βρύετε βρύετε χλοηρῷ σμίλακι καλλικάρπῳ.

Idem de Bacchis:

> —— ἐπὶ δ᾽ ἔθεντο κισσίνους
> Στεφάνους δρυΐνους, μίλακός τ᾽ ἀνθεσφόρου.

Hic est milax anthophorus Plinii. In pompa Bacchica apud Athenæum, lib. V. Bacchæ inducuntur coronatæ, αἱ μὲν ὄφεσιν, αἱ δὲ σμίλαξι, καὶ ἀμπέλῳ καὶ κισσῷ. Ridiculus igitur noster, qui pronuntiat, *vulgum ignorantem plerumque festa sua polluere, dum coronatur smilace, hederam exsistimando. Sicut in poetis*, inquit, *aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino nesciat, quibus coronentur.* Immo ex his, quæ hic posita cernis, liquere potest solitos illos coronari smilace. Quin etiam ipse Plinius lib. XXI. smilacem folio admitti in coronamentis tradit & cum hedera conjungit: *Folio coronant milacis & hedera, corymbique earum obtinent principatum.* Sic ille locus legendus. Sed milacem ibi vocant libri, quem à smilace diversum facere videtur. Sic etiam vocat libro XXIV. ubi differentias ejus explicat. Atqui μίλαξ & σμίλαξ idem nomen.

CAPUT XII.

De Diospyro & Diosporo.

Literâ etiam differunt Διόσπυρος & Διόσπορος, sed re magis distant. Vulgaris tamen librorum scriptura sine discrimine utrumque nominat *Diospyron.* Apud Plinium inter cognomina vel synonyma lithospermi legitur *Diospyros* lib. XXVII. cap. XI. *Inter omnes herbas lithospermo nihil est admirabilius: aliqui aegonychon vocant, alii Dios pyron, alii Heracleon.* In textu ipso veteres libri pro *aegonychon* habent *exontycon.* Apud Dioscoridem in antiquissimo codice scriptum reperio: Λιθόσπερμον· οἱ δὲ ἐξώνυχον, οἱ δὲ ἐξώνυχον, οἱ δὲ Διόσπορον, οἱ δὲ Ἡράκλειον διὰ τὴν περὶ τὸ σπέρμα ἰσχὺν καὶ ἀλκήν. Certum est scribi debere Διὸς σπόρον, id est, semen Jovis. Alii vocabant Ἡρακλέος σπόρον, alii Ἡράκλειον, à duritie nempe seminis ac firmitate. *Exonychon* quoque in Plinio reponendum ex libris, quod est Dioscoridis ἐξώνυχον, & exteriorem unguem significat, qui durior semper interiore: inde cognomen lithospermi, quod & αἰγώνυχον appellatur à duritie ungulæ caprinæ. Quod enim capræ in petris ac saxis plurimum versantur, induratas ex eo habent ungulas ac cæteris animalibus firmiores. Aliud est Διὸς πυρὸς genus cerasi, quasi Jovis frugem dicas. De qua abunde in Exercitationibus.

CAPUT XIII.

De amaraco, & sampsucho.

NUnc ad alia transeamus. Subit amaracum. obvia enim ac sese ingerentia carpimus, non remotiora & ex angulo extrahenda consectamur. Ἀμάρακος Græcè non unius herbæ nomen. Sampsuchum ita vocari sunt qui velint, & ex his non exiguus auctorumque minimè levium numerus. Mirum est, cum Dioscorides σαμψύχον (ita nimirum scribunt libri) à Cyzicenis & Siculis ἀμάρακον nominari prodiderit, eundem tamen σαμψύχινον & ἀμαράκινον unguenta tradere diversa. Sed has inconstantias notavi familiares Dioscoridi. Hesychius: σαμψύχον, πλείστη γίνεται ἐν Αἰγύπτῳ. ἄλλοι δὲ ἀμάρακον καλοῦσιν αὐτήν. Sed ecce ex antiquissimis Meleager, qui σάμψυχον & ἀμάρακον diversa facit in eo poëmate, quo singulos poëtas cum singulis floribus comparavit:

Τῇ δ' ἅμα καὶ σάμψυχον ἀφ' ἡδυπνόοιο Ῥιανοῦ,
Καὶ γλυκὺ Ἠρίννης παρθενόχρωτα κρίνον.

Et paulò post:

Ἐν δ' ἄρ' ἀμάρακον ἧκε Πολυστράτου ἄνθος ἀοιδῶν
Φοίνισσαν τε νέην κύπρον ἀπ' Ἀντιπάτρου.

Galenus quoque & Paulos Ægineta diversis capitibus de sampsucho & amaraco tractant. Quod non facerent, si unum idemque esset amaracum & sampsuchum. Qui Dioscoridis auctoritate moventur, ut unum putetur, quantum ei tribuendum sit, ignorant. Nec verò intelligunt, ut ejus verba sonant, non eò pertinere, ut destruant aliorum sententiam, qui diversa hæc adstruant. Immo, si rectè capiantur, non minimum adjuvant. A Siculis & Cyzicenis amaracum vocari ait, quod est aliis sampsuchum. Hoc non facit, ut revera sit idem. Ipse aliud esse apertè indicat, cum μύρον σαμψύχινον & ἀμαράκινον distinguit. Diocles apud Athenæum ἀμάρακον, ὃ τινες σάμψυχον καλοῦσι. Exemplo id firmandum. Græcorum quidam τὸ κρίνον etiam λείριον vocarunt, auctore ipso Dioscoride & aliis multis. Nec hoc prohibuit, quin alii de narcisso dixerint. Et sanè plures hanc vocem λείριον pro narcisso usurpasse constat, quam pro lilio, quod Græcè dicitur κρίνον. Aliquid tamen fortius in amaraco. Græcum hoc esse hujus plantæ vocabulum volunt, Ægyptium autem & Syriacum σάμψυχον. Plinius: *amaracum Diocles medicus & Sicula gens appellavere, quod Ægyptus & Syria sampsuchum.* Græcum ergo nomen est ejusdem herbæ ἀμάρακον, Syriacum σάμψυχον. Indoles hæc nominis videtur planè Syrisca aut Ægyptia. Nam Σάμψιρον urbs in Ægypto, & Σάμψα in Arabia vicus, & Σαμψαῖον in Syria Judæa, quos ἡλιακὸν interpretantur, & σάμψας ἥλιον, unde & Βαισαμψὰ in Arabico sinu, quod Stephanus οἶκον ἡλίου exponit. Notum est, Hebraicè solem dici שמש. Quod etiam apud Arabes idem habet nomen شمس. Ἀμαράκου mentio habetur in scriptis Theophrasti, nusquam σαμψύχου. Frustra itaque sunt, qui trahunt illum in numerum tradentium sampsuchum idem esse cum amaraco. Non dubitarim, quin amaracum Græcis dictum sit, quod sampsucho Ægyptiorum respondet, sed aliud etiam quàm sampsuchum hoc eodem nomine Græci vocarunt. Cyziceni, apud quos plurimum ac laudatum nascebatur sampsuchum, id vocabant ἀμάρακον, item Siculi. Non omnis tamen alia Græcia consensit in nomine. Nam ἀμάρακον alii dixerunt parthenium, de quo Dioscorides: Παρθένιον, οἱ δὲ ἀμάρακον, οἱ δὲ λευκάνθεμον ἢ τινὲς καλοῦσι. Sic legendum ex antiquissimo libro. Corrigendus & Plinius in hac voce lib. XXI. cap. XXX. *Parthenium, alii leucanthen, alii amaracum vocant.* Scribe: alii *leucanthemon, alii amaracum vocant.* In indice scribitur: *parthenium, sive leucanthes, sive amaracus.* Idem λευκανθὲς, quod λευκάνθεμον. Addit Plinius: *Celsus apud nos, perdicium & murarium.* Confundit, ut solet, duo parthenia. Parthenium aliud est, quod etiam perdicium dicitur, & murarium, quod in muris nascatur. Ridiculus & Plinii error in eo, quod sequitur: *flore albo, odore mali, sapore amaro.* In Græcis quæ transtulit, fuit: ἄνθη λευκὰ κύκλῳ, τὸ δὲ μέσον μήλινον, ὀσμῇ ὑπόβρωμον. Plinius μήλινον ὀσμῇ, ὑπόβρωμον, & odore mali reddidit. Quod absurdissimum. Floris folia in circuitu esse candida voluit auctor Græcus, media calyce luteo. Hoc parthenium non nascitur in sepibus aut muris, sed alterum, cui nomen ἑλξίνη. Quæ & ipsa helxine cognominis est alterius helxines nominatæ κισσαμπέλου & ἀμπελίνης, quæ species est convolvuli. *Parthenium helxine*, sive *murarium* Celsi, officinis hodie parietaria vocatur, antiqua admodum voce. Constantinus Trajanum *herbam parietariam* vocabat, quod nomen ejus multis operibus publicis inscriptum legeretur. *Herbam parietinam* appellat Ammianus. Auctores Hippiatrices cap. CCCCXC. σπέρδον Γαλλικὸν κατάπλασον καὶ σιδηρῖτιν περδίκιον τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην παριετάριαν βοτάνην. & cap. CCCCXCVI. καὶ φύλλον βοτάνης σιδηρίτιδος, ἣν Ῥωμαῖοι παριετάριαν καλοῦσι. & cap. DLXII. ἢ περίαψαι βοτάνην σιδηρῖτιν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσι παριεταρίαν. Atque ita alibi passim. Quia autem plura sunt genera, quæ nomen hoc sideritis gerunt, ideo addunt de ea intelligendum, quam Romani parietariam dicunt. Paulus Ægineta: Ἑλξίνη, οἱ δὲ περδίκιον, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ σιδηρῖτιν, οἱ δὲ Ἡρακλείαν, δύναμις δὲ αὐτῆς ῥυπτική. Hæc eadem & *urceolaris* Latinis, quod ea urceos & vasa vitrea extergerent. Hippiatri Græci cap. DXX. περὶ ἀναπνοίας ἤτοι βηχὸς. βοτάνην, ἣν Ἕλληνες μὲν περδίκιον, Ῥωμαῖοι δὲ οὐρκεολάριον ὀνομάζουσι. Item Pelagonius: βοτάνης περδικιάδος, ἣν Ῥωμαῖοι οὐρκεολάριον καλοῦσι. *Vitreolam* hodieque Itali nuncupant ab usu, quem præstat in vitreis poculis abstergendis. Auctor vetus Arabs, qui nomenclaturas Arabicas apposuit in antiquissimo Dioscoridis codice, hanc helxinem vocat, حشيش الزجاج *hasiss alzagiagi*, id est, herbam vitri, quod ejus usus esset abluendis vitreis vasis. Adjicit ibidem, speciem esse لبلاب *leblab*, id est, convolvuli. Sic eam confudit cum altera helxine, quæ adsita scandit. Cæterum helxinen eundem usum præstitisse antiquis Græcis, vitri abluendi nomen indicio est, quo vocatur κλύβατις ἀπὸ τοῦ κλύζειν τὰς βατιὰς vel βατιακὰς: ita enim appellant pateræ genus vel poculi. Male apud Apulejum *uticolaria*, pro *urceolaria* scribitur cap. de Perdical. Plinius XXII. cap. XVII. Perdicium helxinen aliam facit à perdicio urceolari. *Helxinen*, inquit, *alii perdicium vocant, quoniam perdices eâ præcipue vescantur, alii sideritim, nonnulli parthenium.* Deinde medicinas ejus subjicit. Mox veluti de alia herba iterum sic incipit: *Perdicium, sive parthenium (nam sideritis est) à nostris herba urceolaris vocatur ab aliis astericum, folio simili ocimo, nigrius tamen, nascens in tegulis, parietinisque.* In indice quoque eas separavit: *Helxine* XII. *Perdicio, sive parthenio, sive sideriti, quæ urceolaris, sive asterco* XI. Ex duobus auctoribus hæc hausit, ideo & diversa credidit. Eadem enim helxine Græcorum cum urceolari, quam & *abstergam* dixere (sic enim utrobique legendum) quod

quod urceis abstergendis adhiberetur. Helxine apud Dioscoridem, quæ & parthenium, folia habet similia Mercuriali, λινοζώστει. Parthenium, quæ *urceolaris* Plinio, foliis similis est ocimo. Eadem res: nam λινόζωστις, sive mercurialis folium habet ocimo simile. At Plinius helxinem habere tradit folia mixtæ similitudinis plantagini & marrubio. Quid ita? Quia sane helxinem sideritin confudit cum alia sideriti Heraclia, cui folia marrubio paria sunt. Parietaria, *urceolaris*, *abstergum*, *perdicium* & *herba muralis* Celsi, sunt ejusdem herbæ synonyma, quæ Græcis altera est ἑλξίνη, cujus hæc cognomina apud Dioscoridem habentur ex antiquissimo codice ita concipienda: Ἑλξίνη, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δ' σιδηρῖτιν, οἱ δ' Ἡράκλειαν, οἱ δὲ ὑγρὸν ἄγριον, οἱ δὲ κλύβατιν, οἱ δὲ πλυνόνυμον καλοῦσι. Φύεται ἐπὶ θριγκοῖς καὶ τοίχοις. Causa nominis ἑλξίνη, quod aspera circa cauliculos semina gerat, quæ vestes trahant, iisque adhærescant. *Lappacea capsula* vocat Plinius: *Semina in capitulis lappaceis, adhærentia vestibus, unde helxinem dictam volunt.* Videtur *lappaceum* appellare, quidquid attrahendi & adhærescendi habet significationem. Dioscorides: σπέρματα τραχέα ἀντιλαμβανόμενα τῶν ἱματίων. Altera ἑλξίνη in alio prorsum genere ita dicta est, quod quibuscunque sese applicat, ea scandere soleat, iisque adrepere & circumvolvi: ἑλξίνη, οἱ δὲ ἀμπελίνη, οἱ δὲ κισσάμπελον, φύλλα ἔχει ὅμοια κισσῷ, ἐλάττονα δὲ, καὶ κλώνια μακρὰ περιπλεκόμενα, ὅτῳ ἂν τύχῃ. Græci, ut mos est illorum, sine discrimine quod alterius est, ad alteram helxinen transferunt. Parthenium amaracum omnino etiam aliud à parthenio helxine, sive murali, quæ tamen Plinius indistincta dat, nihil præter solitum levis. Nemo igitur heic persuadere mihi conetur, eum aliquam habuisse rei herbariæ scientiam, qui in herba vulgatissimæ notitiæ, qualis est parietaria, tam ignarum se præbuit. Ceterum duplex etiam amaracum, alterum aliter vocatum parthenium, alterum sampsuchum nomine Ægyptiaco, an Syriaco? Vix tamen censeam, Galenum & Paulum, cum sampsuchi & amaraci descriptiones separarunt, de hoc parthenio amaraco sensisse. Longè minus probaverim, quæ quorumdam sententia est, unguentum amaracinum, quod aliud est à sampsuchino apud Dioscoridem, ex hoc parthenio amaraco fieri solitum. Nam herba est virosi odoris. Præterea, cum de amaracini confectione loquitur Galenus, id amaraci genus intelligere innuit, quod in Cyzico erat laudatissimum, quodque patrio nomine σαμψυχον vocabat Ægyptia gens. Atqui Neophytus sub amaraci nomine descripsit parthenium Dioscoridis, eique facultates attribuit ex Galeni verbis, quas ille suo dedit amaraco, quod à sampsucho sejunxit: Ἀμάρακον οἱ δὲ ἀνθεμὶς, οἱ δὲ λευκάνθεμον, οἱ δὲ παρθένιον, οἱ δὲ χαμαίμηλον, οἱ δὲ χρυσοκαλλὶς, οἱ δὲ μαλαβαθρον, οἱ δὲ ἄνθος πεδινόν. Ῥωμαῖοι Σόλης ἰνόκλουμ, οἱ δὲ μιλλεφόλιουμ, Θοῦσκοι καστήρ. Deinde subjicit ex amaraco Galeni: Γαληνὸς ἀμάρακον θερμὸν μὲν τῆς τρίτης τάξεως, ξηρὸν δὲ τῆς δευτέρας. Verum illis Græculis jampridem apud me constitui parum fidei habendum arbitrari. Credi mihi debet experto, non illis esse credendum. Plures ibi flores, qui ne congeneres quidem sunt, quasi sola appellatione differentes uno fasciculo conclusit. Nihilo receptioris monetæ videri decet clarissimorum ἰατροβοτανικῶν opinionem, quibus placet, Galeni & Pauli amaracum non esse sampsuchum Dioscoridis & Plinii; sed esse *maron*. Quasi vero non *amaraci* simul & *mari* distinctè meminerit Galenus in compositione unguenti Hedychus. Ubi & *marum* docet vehementioris esse odoris, quam *amaracum*. *Tres*, inquit, *hæ sunt species Galeno differentes, sampsuchum, amaracum & marum.* Plinius etiam lib. XIII. cap. I. claris verbis sampsuchinum unguentum aliud ab amaracino condit: *Optimum*, inquit, *sampsuchinum in Cypro & Mitylenis, ubi plurima sampsuchus.* Paulò post eodem cap. amaracini velut diversi seorsim meminit: *Singula quoque succi nobilia unguenta faciunt, imprimis malabathrum, postea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus.* Vides sampsuchum in cypro plurimam, ex qua sampsuchinum, amaracum in Cyzico, unde amaracinum. Hoc liceat heic dicere, amaracum heic debere intelligi marum. Nam eodem capite in quibusdam compositionibus amaracum & maron simul ingrediuntur: *Telino amaracum & maron pariter adduntur.* Regale quoque unguentum, cum aliis speciebus quamplurimis amaracum etiam & maron recipit. Incogitantiæ sunt & inconstantiæ Auctorum istæ putandæ, qui ex diversis sumentes locis, quod in sua scripta transferrent, plerumque nescierunt distinguere, quæ discernenda erant; eaque discreverunt, quæ pro iisdem haberi debebant. Extra dubitationem sit, sampsuchum ejusdem generis esse cum amaraco, diverso nomine; hoc Græco, illo Ægyptio. Sed ad nominis differentiam altera fortasse accesserit ex soli proprietate. Nam sæpe idem genus in Græcia nascens alio habitu & forma existit, quàm quod in Ægypto Syriave nascitur, ut in cypro & ligustro observare est, aliisque non paucis. Ita etiam aliquid fuerit ex solo natali cœloque inter sampsuchum & amaracum discriminis. Sampsucho patriam assignat Ægyptum Columella, & inter peregrinas herbas recenset:

Nataque jam venam hilari sampsucha Canopo.

Nicander ἀμάρακον à σαμψύχου hoc uno discriminat, quod amaracum in Græcia nascatur, sampsuchum externum sit. Inter remedia adversus serpentium venenum efficacia, seorsum amaracum & sampsuchum commemorat. De amaraco ita canit:

—— μάλα δ' ἂν καὶ ἀμάρακος εἴη
Χλοερόεις, πρασιῇσι καὶ ἀνδήροισι χλοάζων.

Per hæc indicat de eo se amaraco loqui, quod in areis hortorum ac pulvinis vulgo proveniebat. Sic alibi nasturcium medicum à vulgari ad hunc modum distinxit:

—— αὐτὶ φύλλον ἐναλδόμενον πρασιῇσι
Καρδαμίδος, Μήδου τε.

Communem cardamidem vocat, quæ in hortis passim crescit, eoque nomine discernit ab ea, quæ afferebatur ex Media. Locum illum nec novi nec veteres interpretes intellexere. De quo fusius infra. Amaracum igitur Græciæ proprium, & ubique in hortis nascens Nicandro dicitur. At sampsuchum paulò post, tanquam diversum ab amaraco, inter remedia venenatorum ponit:

—— ἠδὲ καὶ ἄκτης
Καυλὸς ἐνεμμένοιο, ἰδὲ πέρι πολλὰ καὶ αὐτὴ
Σαμψύχου.

Nulla ratio nisi hæc edi potest, cur ea distinxerit. Alienigenam Græciæ esse plantam sampsuchum nomen ipsum testatur. Sic igitur auctores conciliandi, qui modo sampsuchum idem cum amaraco, modo diversum struant. An non simile est, quod ligustrum idem cum cypro quidam volunt, alii nolunt? Diximus alio loco. Cyprus ligustrum orientale, ligustrum cyprus communis. Non tamen parum differunt facie & odore. Qui amaracini unguenti σκευασίαν descripserunt, qualis Cyzici parabatur, ubi ἀμάρακος nomen habuit, ἀμαράκινον etiam id unguentum nominarunt. Qui autem Ægyptiacam ejusdem unguenti compositionem litteris mandarunt σαμψύχινον μύρον id vocarunt, quia in Ægypto σαμψυχον appellabatur. Alii has diversas σκευασίας in libros suos transcripserunt sub titulis diversis. Quod fecisse Dioscoridem clarum est: qui tamen alio loco agnoverat ἀμάρακον & σάμψυχον eadem esse sed sola dialecto distare. Hinc Galenus, eumque sequutus Paulus, ea disparant ac seorsum recensent tanquam diversa. Miror etiam eundem Galenum ac Dioscoridem, quod amaracino ungento amaracum addi solitum scribant. Atqui ψευδώνυμον hanc amaracini appellationem asserit Theophrastus in commentario de odoribus, quia nihil amaraci in eam compositionem soleret admisceri. Solumque adeo esse

amaracum ex omnibus odoratis, quod in unguenta non adderetur à myrepsis: τὸ δ' ἀμαράκινον τὸ χρηστὸν ἐκ τῶν βελτίστων ἀρωμάτων συντίθεσθαι χωρὶς ἀμαράκου, τὸ τῷ δ' ἐχεῖνο μόνῳ τῶν ἀρωμάτων τῆς μυρεψικῆς οὐδ' οἷς ἂν μίξειν. Ex præstantissimis odoribus componi ait amaracinum excepto amaraco, quod nec in unguentum hoc nomine vocatum, nec in aliud quodquam addi consueverat. Ἀλλὰ ψευδώνυμον, inquit, τὸ ἀμαράκινον, amaracinum vocatur, quod prorsus caret amaraco. His concinunt, quæ Servius notavit ad tertiam Æneida, *Amaracum puerum fuisse unguentarium regium, qui casu lapsus dum ferret unguenta, majorem ex confusione odorem creavit.* Unde optima unguenta amaracina dicta. Ergo a puero Amaraco amaracinum appellatum, non ab amaraco herba, quæ nullum in hoc unguento locum habuit. Amaracinum ex costo fieri tradit Theophrastus: Σκευάζεται δὲ ἀπὸ ἴρεως ἢ ναρδίνου, ἢ τὸ ἀμαράκινον ἐκ τῆς κόστου, τὸν γὰρ ὀνομάζειν τὴν ῥίζαν. Hac ratione sane unguentum amaracinum à sampsuchino diversum foret. Sed æque amaracum amaracino addi, ut sampsuchum sampsuchino, auctores sunt Dioscorides & Galenus. Pro quibus hoc saltem responderi potest, aliam eorum ætate fuisse in usu amaracini unguenti confectionem, aliam Theophrasti. Quid Plinio faciemus, qui ex solo amaraco, nullis alus admixtis odoribus, unguentum fieri dixit? Dicemus hallucinatum esse. Et certe contrarium hunc sensum elicuit ex verbis his Theophrasti: τοῦτο δ' ἐχεῖνο μόνῳ τῶν ἀρωμάτων τῆς μυρεψικῆς, οὐδ' οἷς ἂν μίξειν. Ipse vel perperam legit, vel perversè legentem audivit: τοῦτο δ' ἐχεῖνο μόνῳ τῶν ἀρωμάτων οὐδενὸς μίξειν. Theophrastus tamen idem, qui negat in conficiendo amaracino adhiberi amaracum, τὸ μάρον admisceri in ea compositione adfirmat: Τὸ δὲ μάρον ἢ τὸ χρῶμα τὸ εἰς τὸ ἀμαράκινον ἐμμίσγομεν θερμαίνει. Et videntur eamdem habere originem τὸ μάρον, & τὸ ἀμάρακον. Hoc ab illo deductum, μάρον, μάρακον & ἀμάρακον. Species igitur ejusdem generis, ut apparet ex nomine. Ut hoc ex illo per productionem deflexit, ita & bonitate decessit ac præstantia. Melius itaque & odoratius maron amaracino; de quo inter omnes convenit. De sampsucho vel amaraco id certum est, eam esse aromaticam herbam, quam vulgò majoranam dicimus: infima Latinitas ita eam nuncupavit ad differentiam, si forte, minoris amaraci, quod μάρον vocabatur. Nec aliud discrimen quærendum inter amaracum & maron. Græci recentiores σάμψυχον interpretantur μαντζουράνα, quæ est major amaracus, ut marum, minor. Hoc flagrantioris & acutioris esse odoris tradit Galenus, & sane est. Francam majoranam vulgò vocamus. Fortasse tamen ex Arabico id nomen depravatum, de quo paulò post. Ἰσόβρυον Græcè etiam dictum, quod multis ac minutis foliis tanquam βρύον amictum esset. Dioscorides: Μάρον, ὁ ἰσόβρυον. Sic legendum. Recentiores Græci ἀγριορίγανον nuncupant. Neophytus: Μάρον, οἱ δὲ ἀγριορίγανον, ἢ θυμβρίτιδα. Calamintham etiam quidam ἀγριορίγανον dixere, cui calamunthæ simile sampsuchum tradit Dioscorides, saltem τῷ λευκοφύλλῳ. Nicandri scholiastes sampsuchum hyssopo simile esse dicit. Hyssopum quidam interpretati sunt casiam, ut Neophytus, qui à Romanis κασίολαν vocari scribit ὕσσωπον: Ῥωμαῖοι ὕσσωπον, οἱ δὲ λάπη, οἱ δὲ κασίολα. Nonnulli & sampsuchum Latinè exposuerunt casiam. Glossæ: Σάμψυχον, *sampsuchum, casia.* Raræ olim hæ herbæ, nec ubivis nascentes. *Marum* Plinius inter frutices peregrinos recensuit, in Lydia & Ægypto nascens. At Dioscorides τὸ ἐν Λυδίᾳ γεννώμενον esse scribit, quæ plurima in Lydia proveniret. Vulgaris apparet in Asia fuisse notitiæ, unde fuit Dioscorides, qui Anazarbensis origine. Adeo Romanis tum ignota, ut Plinius grandem inde fecerit fruticem cum cypro & aspalatho memorandum: *In Ægypto*, inquit, *nascitur & maron, pejus quam Lydium, majoribus foliis, ac variis. Illa brevia ac minuta & odorata.* In quovis pignus quemlibet vocare sum paratus, in maron illud Ægyptium majoribus foliis & minus odoratis idem sit cum sampsucho vel Ægyptio amaraco. Maro quippe brevia ac minuta folia & magis odorata, quam sampsucho, quod marum etiam aliqui vocarunt. Sampsuchum in Ægypto plurimum.

Unde & Ναυκρατίτην στέφανον apud Anacreontem de sampsucho veteres Critici exponendum docuerunt. Athenæus: Παρεκάλει δὲ οἶδα λέγεσθαι ἐκ τῆς σαμψύχου στέφανον ἥνπερ τὸν Ναυκρατίτην, πολὺ δὲ τὸ ἄνθος τοῦτο ἐν τῇ Αἰγύπτῳ. Dioscorides marum plurimum nasci dicit circa Tralles & Magnesiam, quæ Lydiæ sunt urbes. Phrygii amaraci inter flores coronarios mentio apud Theophrastum, qui idem com Cyziceno. Amaracum se in Italia vidisse testatur Galenus, non item marum. Rarius igitur tunc locorum amaraco marum. In antiquissimo Dioscoride notatur sampsuchum Arabice dici مرزنجوش *marzangius.* Marum autem τὸ μάρον: مورماهز, *marmarhauz.* Apud Avisenam scritum مرماحوز *marmarhauz.* Nam certum est sub hoc nomine describi ab eo marum cap. CCCCLXV. editionis Latinæ. Vetus interpres *marmacor* pro eo scripsit, quia scilicet legebat ح pro ه & ر pro ز. Punctum unum ὑπερβιβάσει transpositum, hoc discrimen scripturæ dedit. Ab illo *marzangius* majoranam suam, quasi *marzangianam* exsculpserunt Barbari. In utroque Arabico vocabulo vestigia videre est vocis μάρον. Diversas mari species signatas suspicari liceat duabus illis dictionibus. Capite præcedenti Avisena herbam quandam *maru* vocatam recensuit, inter cujus species & una invenitur *marmahuz*, nominata. Bellunensis in lexico suo notavit *marmacor*, seu *marmahauz* esse herbam, quam vulgares Veneti appellant *herbam sancti Joannis*, hujus semen dici semen *maru*. Atque *marmahauz* etiam maron Græcorum appellatur Avisenæ, ut ex descriptione patet. Quod *maru* autem apud eum vocatur, cujus species *marmahuz*, aliud est. Herbam sancti Joannis vulgò dictam asserit esse Alpagus. Baccharim veterum sic appellari ab Italis, Leonicenus voluit. An verum sit, nescio. Sed illud certum, remedia pleraque, quæ de *almaru* tradit Avisena, bacchari convenire. Ex generibus *maru* unum esse affirmat, quod simile sit linguæ bovis, sive buglosso herbæ, immo esse buglossum. Quin & cap. CCCCXXXVI. ubi de buglosso agit, diserte tradit, folium habere sicut *almaru*. In antiquissimo codice Dioscoridis λιβανωτὶς exponitur بزر المرو *bezer almaru*, semen *maru*. Inter genera libanotidis, speciem quandam ex Theophrasto recenset Dioscorides, quæ folia habet similia agresti lactucæ: Θεόφραστος δὲ ἱστορεῖ μίαν τῆς ἀκάρπου λιβανωτίδος θριδακι ἀγρίᾳ τῷ πετρίῳ ὅμοια φύλλα ἔχουσι, ῥίζαν δὲ βραχεῖαν φύεσθαι. Locus Theophrasti extat libro IX. cap. XI. de libanotide sterili: ἡ δὲ ἄκαρπος ἔχει τὸ φύλλον ὅμοιον θριδακίνῃ τῇ πικρᾷ, τραχύτερον δὲ ἢ λευκότερον, φύεται δὲ ὅπουπερ ἂν ἡ ἑτέρα πλείων. Huic loco insedit insigne vitium, quod auctoritate Dioscoridis eluendum est. Sic enim illum legisse liquet in illis Theophrasti verbis: φύεται δὲ, ὅπου ἡ ἑτέρα πλείων, *nascitur autem ubi plurima erucæ.* Hoc est quod Dioscorides dixit, ἐν ᾗ ἐρύσιμον φύεσθαι hanc libanotidem. Hæc plane libanotis est, quam Avisena generibus *almaru* adnumerat, & linguæ bovis assimilat. Quod enim folia lactucæ agresti similia gerere dicitur, hoc idem de buglosso est recentiores Græci produnt. Neophytus: Βούγλωσσον φύλλα μὲν ἔχει ἴσα, ὡς κατὰ μῆκος ἀπ᾽ ἀμμου, ὅμοια θριδακί θρίδακος, πλάτος δακτύλων δύο ἢ ἔλαττον. Diversum hoc buglossum ab illo antiquo Græcorum, cujus folia φλόμῳ comparat Dioscorides; at idem, ferè cum nostro. Folium minus latum quam duo digiti longitudine. Græci quidem inferioris ætatis βούγλωσσον appellarunt, quod veteribus Βούγλωσσον fuit, Barbari *borraginem*, de qua alibi. Ex his ergo constat partim baccharim, partim libanotidem appellatione *almaru* comprehensam ab Avisena. Alibi reponit libanotidem sub titulo *scegiar mariem*, id est, arboris mariæ. Quam & بخور مريم *buchur marsem* dicit appellatam, id est, *thymiama mariæ.* Quod de coronaria libanotide accipi velim, quam *rorem mari-* num

num Latini dixere. Avisena tamen de altera accipit, quæ in tria genera dividitur. Male faciunt, quibus hæc censentur roris marini appellatione, cum unum tantum genus sic vocatum sit, qua & ad coronas & ad suffimenta, atque etiam unguenta usi sunt veteres. Multa etiam in his libanotidum generibus *ὁμωνυμία*, ut paulò post attingam. Baccharis in antiquo Dioscoride totidem pene litteris Arabice nomen babet. بخارس *Bacibaris*. Hujus nulla, quod sciam, in Avisena mentio. Sed partim ex hac, partim ex libanotide historiam *almaru* contexuit, quam volunt esse berbam sancti Joannis vocatam vulgo. Variis tamen herbis hoc nomen additum apud varias gentes: & plures certè cum religione colligunt superstitiosæ mulierculæ in pervigilio Divi Joannis. *Hypericum* notat Fuchsius à Germanis suis berbam Divi Joannis appellari. Alia est, quam rustici nostri hoc titulo laudant. Alia denique, quæ eodem ornatur nomine apud Venetos & Ferrarienses.

CAPUT XIV.

Libanotides.

Λιβανωτίδες apud Græcos non minus ambigua & vaga denominatio. Nihil incertius nec ὁμωνυμώτερον. Dioscorides duplex genus facit, frugiferum & sterile: Λιβανωτὶς διττή, ἡ μὲν κάρπιμος, ἡ δὲ ἄκαρπος. Totidem genera ponuntur Theophrasto libro IX. cap. XII. τῶν δὲ λιβανωτίδων δύο γάρ εἰσιν, ἡ μὲν ἄκαρπος, ἡ δὲ κάρπιμος. Putes eadem genera ab utroque describi: multa est dissensio. Frugifera libanotis Dioscoridis, folium fœniculo simile habet, crassius tamen latiusque. Theophrastus folio eam facit apio palustri simili, sed majore: semine candido, aspero, oblongo. At Dioscorides semen illi dat album sphondylio simili, rotundum: καρπὸν πλείονα λευκόν, ἐοικότα σφονδυλίῳ, περιφερῆ. Nihil simile. Uterque tamen hunc fructum κάχρυν vocatum dicit, & inde λιβανωτὶς hæc καχρυφόρος propriè dicta & καχρυνίτης. Sterilem similem tradit frugiferæ Dioscorides. Folia igitur fœniculi gerit latiora tantum ac crassiora. Theophrastus sterilem dicit habere folium lactucæ agrestis amaræ. Hanc saltem differentiam animadvertit & ex Theophrasto notavit Dioscorides, qui debuit etiam illud addere, λιβανωτίδα καρπίμην aliam quoque tradi ab eodem Theophrasto; nec in radice tamen consentiunt. Theophrastus: ῥίζαν δὲ μεγάλην καὶ παχεῖαν, λευκήν, ὄζουσαν ὥσπερ λιβανωτοῦ. Dioscorides: ῥίζα δὲ λευκή, ἀμυγδαλῆς, ὄζουσα λιβάνου. Tertium genus adjicit Dioscorides, fructum ferens & ipsum ac per omnia prioris facie, excepto, quod semen habeat πλατύ, μέλαν ὡς σφονδύλιον, ἄοδες. Atqui in priore frugifera semen dissimile, cum semine tamen sphondylii similiter comparavit: ἐφ' οὗ καρπὸς λευκὸς ἐοικὼς σφονδυλίῳ, περιφερής. Album illud semen, rotundum & sphondylio simile: hoc nigrum & planum, ejusdem sphondylii similitudine. Quomodo sibi hæc constent ac consentiant, non video. Semen sphondylii latum & candidum. Sed sic similis sibi deprehenditur Dioscorides. An non ille est, qui de nardo montana scribens dixit, caulem habere eryngio similem, & tamen eandem nec caulem, nec semen, nec florem habere ibidem adjunxit. Tria autem illa genera libanotidis Avisena commemorat cap. LXIX. sub titulo شجر مريم *secgiar mariem*, id est, *arboris maria*: additque etiam vocari *bachur mariem*, quod est *thymiama maria*, quod ad suffitus ea uterentur. Id tamen rorimarino magis convenit, quàm huic generi libanotidis. Eam male interpres roremmarinum reddit, cum in totum alia sit, quæ hoc nomine vocatur Romanis. Nec melius Gaza vir doctissimus, qui λιβανωτίδας Theophrasti roris marini appellatione designavit, quæ libanotis toto genere distat ab illa libanotide καχρυφόρῳ. Vox Arabica *bachur* omnino facta ex Latino *vapor*. Glossarius vetus: *Thymiama, incensum, odor,* بخور *bachor, idem quod vapor.* Nam & vaporem pro suffitu usurparunt Latini, & vaporare pro suffire. Lampridius in Heliogabalo: *odores Indicos sine carbonibus ad vaporandas zetas jussit incendi.* Arabes pro Π semper ponunt Φ. Quod & ipsum tamen non raró mutant in X & K. Ut σφονδύλιον, *schandaleon*: σύμφυτον, *sucutum*. Ros marinus igitur dictus *bachor mariem*. Non alia genera libanotidis, quæ Dioscorides descripsit. Roris marini olim usum fuisse thuris vice ad vaporandum, ex scriptoribus Latinis notum est. Hoc Græci posteriores δενδρολίβανον dixere. Immo etiam veteres. *Arborem thuris* Plinius vertit, qui ex nominis errore falso sibi persuasit, thuris arborem in Lydia olim vixisse. Quod de libanotide *rore marino*, non de vera & Arabica thuris arbore fuit intelligendum. Glossæ: Λιβανωτὶς, τὸ δενδρολίβανον. Mentio apud Myrepsum in Drosatis cap. III. περιστερεῶνος καὶ δενδρολιβάνου τοῦ ἄνθους. Quod de ista libanotide accipias oportet, quæ ros marinus Latinis. Virgilius in culice:

> .... *& rores, priscorum thura, marini.*

Hoc nomine Græci recentiores etiam styracis arborem dicunt, ut infra docebo. Arabes *secgiar mariem* quoque vocant eodem, quo libanotidem, nomine, quia *bachur mariem* styracem vocant, teste Alpago. Cyclaminum sic etiam appellatum invenio, nescio quare. Nihil enim habet, quod odoribus faciendis idoneum sit, nihil odorati. Inter genera conyzarum λιβανωτίδα etiam recenset Plinius, a thuris odore sic dictam, quæ est ἰνώδης κόνυζα recentiorum, incognita veteribus. Sed de his alibi.

CAPUT XV.

De Helenio.

PRoximum in homonymorum classe locum sampsucho & libanotidi occupabit Helenium, nec parvi & ipsum erroris inter veteres scriptores. Quid enim tam diversum, quàm Helenium Dioscoridis & Theophrasti? Huic ἑλένιον inter ea coronamenta recensetur, quibus breve admodum folium, cum serpyllo, mentha & sisymbrio, tota stirpe odoratum, caule, folio, flore. Polluci quoque inter coronis idoneos flores numeratur: Τὰ δ' ἐν τοῖς στεφάνοις ἄνθη, ῥόδα, ἴα, κρίνα, σισύμβρια, ἀνεμώνη, ἕρπυλλος, κρόκος, ὑάκινθος, ἑλένιον, ἡμεροκαλλὶς, θρυαλλίς, αἰθέριον. Theophrastus lib. VI. cap. I. μικρόφυλλα hunc Helenium coronarium facit; ut sisymbrium, serpyllum & abrotanum: Ἅπαντα γὰρ ταῦτα ξυλώδη καὶ μικρόφυλλα, διὸ καὶ φρυγανικά. At Dioscorides Helenium foliis verbasco similibus, radice tantum odorata, quod multis locis in caulem assurgat. Quare nec φρυγανικόν est, nec ξυλῶδες. Hoc Helenium est, quod Latinis *Inula* dicitur ex Græco deflexum. Nam prototypum in multis herbis nomen obtinuit, ut σμυρνίον, ἱππέλαφος, κένταυρος, & similia: ita ergo & Ἑλένιον. Unde Latinum ex transpositione ε in u, *Enula*, vel *Inula*. Sic ἰνάλος antiquum Græcum, *Inulus*. Hesychius, ἴναλος, νεβρός. Inter condimenta est apud

apud Apicium: *sampsuchum, inula, siphium, cardamomum.* Columellæ *tristes inulæ*, quia amara earum radix. Quis non mirandum in primis ducat incognitum Dioscoridi fuisse Helenium Theophrasti & aliorum Græcorum? Nec enim de alio Helenio capiendus hic versus apud Nicandrum ex eo loco Georgicorum, quo ἐς στεφανωτικὰ exsequebatur:

Πὰρ δὲ τε, ἢ ἑλένειον, ἢ ἀστέρα φατίζουσι.

Δρέψας εἰναλίοισι θεοῖς στέψαιο ἀγαλμα.

In Græcia passim indicant nasci hoc genus Helenis; cujus etiam obiter meminit Dioscorides ex Crateva, & peculiare Ægypti facit: ἑλένιον ἄλλο ἱστορεῖ Κρατεύας γεννᾶσθαι ἐν Αἰγύπτῳ. ... Hoc plane Græcum Helenium & coronarium. De quo Plinius ex Græcis scriptoribus hæc habet sumpta: *Helenium e lacrimis Helenæ dicitur natum & ideo in Helena insula laudatissimum. Est autem frutex humi se spargens, dodrantibus ramulis, serpyllo folio simili.* Inter ea coronamenta ponit, quæ folio & ramis odorata sunt. ibidem: *& ramis autem & folio odorata sunt excepto serpyllo.* Immo & serpyllum unum facit Theophrastus exius, quæ folio & ramis odorata sunt: τῶν δὲ καὶ οἱ κλῶνες, καὶ τὰ φύλλα, ... Pro οἶον ἑρπυλλος audivit αὐτὸ ἑρπυλλον. Falsum etiam, quod eodem loco scriptum reliquit Helenium ut Jovis florem & hemerocalles & amaracum folio tantum coronare: *& tantum folio coronant Jovis flos, amaracus, hemerocalles, abrotonum, sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa rosa modo.* In paucis his verbis multa monstra sunt. Quis nescit hemerocalles & Jovis florem, quod Græcis Διὸς ἄνθος, flore tantum coronare, nnn etiam folio? Diserte hoc de Jovis flore traditum Theophrasto, qui universum στεφανωματικῶν ὕλην in duo genera dividit, quæ flore coronat, & quæ folio. Quæ florem præbet coronis, etiam in alia duo genera partitur, cujus flores odorati, & ejus non: τῶν μὲν τὰ ἄνθη χρήσιμα μόνον, ... Ergo flore tantum coronat Jovis flos, sed inodoro. Flore tantum viola, sed odorato. Alia esse addit, quorum ramuli & folia, & tota stirps natura odorata sunt, in his serpyllum, Helenium, sisymbrium & cætera omnia hujusmodi, non flore tantum, sed etiam folio in coronas admisso. Quod hæc omnia surculosa esse ait rosæ modo, falsum etiam & absurdum. Theophrastus enumerans generatim, quæcunque coronamenta sativi ac mitioris sunt generis, ita ea complexus est: Ὥσπερ ῥόδον ἐν τῷ στεφανωματικῷ ἴον, ... Cum hæc postrema referenda sint duntaxat ad illas quaternas species quas ultimo loco numeravit, serpyllum, helenium, sisymbrium, abrotanum, quæ & lignosa sunt & brevi folio & in genere φρυγανικῶν; ad omnia illa, quæ præcesserunt, retulit, quorum princeps est rosa. Hinc dixit, hæc omnia surculosa esse rosæ modo. Nihil falsius ab ipso dici poterat, aut imperitius. Quis enim violam cujus in illis Græcis mentio, dixerit esse surculosam & lignosam. Merito itaque violam ex hoc albo sustulit. Sed profecto nec hemerocalles, nec Jovis flos, nec flamma, surculosa sunt aut lignosa. Habemus jam duplex Helenium, alterum alteri nulla ratione cognatum & compar. At Plinius eodem lib. ubi medicinas ex Helenio colligit, utriusque Helenii remedia miscuit, & notas. De radice Helenii loquitur: *Est autem succo prædulcis: prodest & orthopnoicis radix ejus in aqua jejunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex vino.* Hæc partim ad Helenium Theophrasti, partim ad Inulam, sive Helenium Dioscoridis pertinent, partim etiam falsa sunt & ex mala interpretatione nata. Helenium, sive Inulam quidem, *alam vel alam* vocavit inferior Latinitatis ætas. Isidorus capite de oleribus aromaticis: *Inula, quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris summi.* Forte quasi *halam*, ab halando:

— *Sertisque recentibus halant.*

Hispani hodieque Inulam vocant *allam*. Macer in herbario: *Enula, quam vulgus alam vocat, Heleniumque dicitur a medicis.* Marcellus Empiricus cap. XI. *Inula rustica, quod alam vocant.* Aliud est alum apud Plinium lib. XIX. cap. VI. de allio sylvestri: *Allium est & in arvis sponte nascens, alum hoc vocant.* Aliud etiam alum pro symphyto petræo. Plinius lib. XXVII. *alum nos vocamus, Græci symphyton petræum.* Ita hoc nomen scripsisse Plinium absque adspiratione ostendit series litterarum. Alibi sub nomine Hali Gallici idem symphytum petræum describit lib. XXVI. cap. VII. Marcellus quoque duobus aut tribus locis symphytum petræum Gallicè vocari *halum* notat. Hęc omnia ab halitu acris odoris arbitror dicta: Nam & symphytum valde odoratum. Idem porro *alum*, quod *halum*. Nam & alare scripserunt pro halare. Glossæ: *Alat*, πνεῖ. Sic ἀρτεμισία πνίγουσα apud veterinarios Græcos, *artemisia odorata* cap. LXI. Ἀρτεμισίας πνεούσης ὀξύγαρ μίαν. Ita & πνέοντα σμύρναν dixere de præstantissima & optimi odoris. cap. CLXXXXI. σμύρνης πνεούσης ... σμύρνας ... cap. CCCLII. ... Hæc est, quam Hebræi per excellentiam nominant: מר דרור mor deror, myrrham aromaticam, vel ... Helenium Arabice vocatur *rasen*, à Græco ῥάσυ: quod est unum è synonymis Helenii. Veterinarii scriptores cap. CCCCLXVIII. ἑλενίου ῥίζης, ... At symphyton eisdem *sucutum*. Quod ex Græco similiter depravatum. Fortasse tamen ﺵ pro ﻭ scriptum: ut integrum sit Græcum ﺳﻔﻮﺗﻮﻥ, *sussutum*. Antiquus herbarius Arabs in veteri codice Dioscoridis ad utrumque σύμφυτον adscripsit روعي *Ramu* & وعي روعي *Nava mi Ramu*. Quo speciem ac plantam in Romano solo nascentem indicat esse, ac nomen in Arabica lingua nullum habere.

CAPUT XVI.

De smyrnio.

In hoc albo τῶν ὁμωνύμων reponendum est & σμύρνιον. Duplex hoc nomine herba in generibus differentibus, aliud saxis & sicco gaudet, unde & πετροσέλινον dictum: aliud humidis & opacis. Atque inde Plinii error non distinguentis inter smyrnium illud, quod est olus atrum Romanum, & aliud verum smyrnium, quod est petroselinum Cilicium. Hinc scripsit, *credidisse veteres smyrnium loca petrosa amare, cum posteriores deprehenderint repastinata seri debere.* Atqui de altero smyrnio id veteres tradidere, non de atro olere, quod smyrnium est in repastinato & humido Terendum. Ætas posterior hoc exemplum secuta, hæc etiam nomina indiscreta habuit & invicem permutavit. Nam olstruum, vel olstricium appellavit petroselinum smyrnium, facto vocabulo ex olusatricium, quod nomen competit alteri smyrnio. Macer vulgaris in herbario *caulem agrestem* vocat hoc smyrnium, quasi dicas olus agreste & ostricium. Post Ligustici descriptionem sequitur titulus *de caule agresti*. Deinde hi versus subjiciuntur:

Struthium, ostricium quod vulgi more vocatur,
Vim calidam siccamque tenet, radix fugat ejus
Cum vino morbos secoris.

Ex nominum vicinitate confundit ῥίζιον, id est, radicem lunariam cum ostricio. Remedia omnia, quæ ibi adscripsit, τῷ σμυρνίῳ congruunt ex amussim, ut ex Dioscoride

scoride colligere. Ostricium vero officinarum omnibus notum, tam facie quàm effectu deprehendi variare cum smyrnio petroselino. Auctor ille putavit, idem esse ostricium & struthion. Quod falsum est. Hodie ignorant nostri herbarii, qualis herba sit σρύθιον, quam olim notissimam liquet fuisse. Inter spinosas eam numerat Theophrastus, quâ unicâ notâ non possit videri eadem cum ostricio, ut alia omittam. Alii *astrantium* nominant, corruptâ sanè voce ex olusatrum, quod Græci modo αἰλύσαθρον, modo ἐλύσαθρον, & αἰλεξάνθρη, & σαθρύμ dixere. Dioscorides ita ea distinxit, ut alterum ἱπποσέλινον, alterum vocaverit propriè σμύρνιον. At Theophrasto ἱπποσέλινον dicitur, quod est verum Dioscoridis smyrnium, ex quo sinceram & optimam myrrham colligi dixit radice incisa. Hanc myrrham, quæ è smyrnio colligebatur recentiores Græci σμύρναν τρωγλῖτιν vocarunt, cum apud veteres hoc nomen habeat myrrha Troglodytica, de qua in Exercitationibus. Neophytus σμύρνα τρωγλῖτις, τὸ ἱπποσέλινον. Hoc smyrnium intelligit, quod & σμυρνοζίζιον propterea vocatum Græcis recentioribus. Nam succus ejus vera myrrha, ne optimâ quidem deterior. Glossæ Iatricæ: σμυρνοζίζιον τὸ ἱπποσέλινον. Hinc persuasi plerique antiquorum myrrhâ satâ hanc herbam provenire. Inde Arabes eodem nomine eam appellant, quo myrrham ipsam. In antiquissimo codice Dioscoridis, σμύρνιον Arabicè expositum legitur per vocem

صور *mur*, quod myrrham significat. Veteres quoque Latini Græcique myrrham appellarunt hoc smyrnium. Columella in horto:

Et lacrimas imitata tuas Cinyreïa virgo,
Sed melior stacte, ponatur Achaica myrrha.

De smyrnio accipienda esse docemus in Exercitationibus. *Achaicam* vocat & *meliorem stacte*, id est, veræ myrrhæ liquore. Quis jam dubitare post hæc sudeat, quin βοιωτικὴ σμύρνα Dioscoridis eadem sit cum Achaïca myrrha Columellæ & smyrnio antiquorum, cujus radix incisa myrrham fundebat: ἡ δὲ Βοιωτικὴ σμύρνα ἐκ δένδρου λευκῆς ἐν Βοιωτίᾳ γεννωμένης ῥίζῃ τεμνομένῃ. ἐκλέγεται δὲ τὴν ὁμοφορῶ σμύρνῃ κατὰ τὴν ἀπόδοσιν. Hoc nescivit ipse Dioscorides, & diversis locis retulit βοιωτικὴν σμύρναν & σμύρνιον, quia ex diversis auctoribus hæc hausit. Atqui certum est, smyrnium esse vel hipposelinum Theophrasti, ex quo Bœotica illa myrrha, vel Achaica eliciebatur. Nec obstat quod δένδρον appellet Dioscorides. Antiquissimi Græci sæpe hanc vocem usurparunt de majoris incrementi fruticibus vel herbis. An non hic ipse Dioscorides Euphorbii plantam δένδρον ναρθηκῶδες indigetat, quam Plinius passim Euphorbiam herbam. Dicæarchus in fragmento inedito de vita Græciæ, de stirpibus Pelii montis agens, δένδρον non veretur appellare, quæ cubito altior a terra non surgeret: φύεται δὲ ἐν αὐτῷ δένδρον τῷ μεγέθει μὲν οὐ πλέον ἢ πῆχυ ἀπὸ τῆς γῆς φαινόμενον, τῇ δὲ χρόᾳ μέλαν. ἡ δὲ ῥίζα ἐστὶν τοσαύτη ὅση κατὰ γῆς πεφυκυῖα. Josephus lib. VIII. cap. II. δένδρου appellatione hyssopum etiam complexus est: καθ' ἕκαστον εἶδος δένδρου παρέβαλεν ἀπὸ κέδρου ἕως ὑσσώπου. Sic δένδρον quod Bœoticam myrrham sudat smyrnium, quod ἱπποσέλινον veteres Græci dixerunt, quasi majus apium. Hoc صور *mur* proprie Arabibus, quia myrrham sudat. Alterum genus, quod æquè σμύρνιον quidam ex Græcis vocarunt, ab odore myrrhæ, Latini verò olusatrum, iidem Arabes nominant خرفس جربي,

cherafes berri, id est, apium agreste, vel apium ex deserto. Græci quoque ἄγριον σέλινον & ἀγρισέλινον dicunt. Noli autem mirari in Dioscoride, quod σμύρναν βοιωτικὴν & σμύρνιον diversis locis recensuerit, quæ eadem sunt. Hoc enim illi solemne in aliis, quæ passim observavimus. In agarici descriptione velut differentes sententias recitavit, quæ agaricum in setinis arboribus, & quæ in cedrinis nasci prodit. De quo infra.

CAPUT XVII.

De lepidio.

Nunc commemorabimus & aliam plantam, cujus nomen commune aliis factum est, licet & minimè congeneres sint. Hoc λεπίδιον est. Sic etiam vocatum gingidium, nec facie similis, nec ejusdem generis herba. Dioscorides: γιγγίδιον, οἱ δὲ λεπίδιον. Gingidium istud quidam doctissimi herbariæ rei idem esse cum chærefolio vulgariter dicto opinantur. Fuit hæc & veterum quorumdam opinio. Glossæ: *cerepolium*, γιγγίδιον. Quærendum jam illud superest, an sit idem cum chærefolio, quod hodie id nominis habet. Nomen indicio est idem esse, cui non perpetuo fidendum. Hoc ipsum corruptè profertur vulgo, & ridenli primarii in his litteris Viri, qui chærefolium arbitrantur dictum a foliorum luxuria, quasi foliis gaudens, ex Græco ac Latino composita appellatione. Sic nec Græcum esset nec Latinum. Glossæ *cerepulium* vocant. Libri Pliniani *cerepollum* pro *cherepolium* in his verbis lib. XIX. cap. VIII. *atriplex*, *malva*, *lapathum*, *cerepollum*, *quod Græci paderota vocant*. Indicat Latinum esse nomen *cerepolium* vel *cerepolium*, & Græcè vocari *paderota*. Columella cerepolum in versu dixit:

Et breve cerepolum & torpentis grata palato
Intuba.

Non aliam patitur versus lectionem, quam & adstruunt libri. Ergo *cerepolum*, vel *cerepolium* hujus herbæ vera appellatio, cujus originem in Latio non quæsissem frustra, si invenissem. Græcum esset χαιρεπέδιον, quasi versatâ gaudens terrâ. Quod tamen non arridet. Cerepolium Columella diversum facit à gingidio. Nam de hoc intelligendum, quod post paulò subjicit:

----- *Assyrioque venit quæ semine radix.*

Lepidium quoque aliquot infra versibus exposuit, veluti cerepolio & gingidio diversum:

Ponitur & lactis gustum quæ condiat herba,
Deletura quidem fronti data signa fugarum,
Vimque suam idcirco profitetur nomine Graio.

Palam est λεπίδιον designari, cujus usus non nisi cum lacte, ut Plinius refert. Λεπίδιον inter edulia Syriæ peculiaria ponit Ulpianus & ipse Syrus apud Athenæum lib. VIII. ὀξυλίπαρον δὲ τί ἐστι πάλιν, εἰ μὴ καὶ κόνδιλον ἡμᾶς καὶ λεπίδιον, τὰ πάτρια μου νόμιμα βρώματα ὀνομάζειν μέλλετε. *Peregrinum fuit & lepidium*, inquit Plinius. *Seritur à favonio.* Jam tum ergo in Italia serebatur. *Exire in cubitalem altitudinem, foliis lauri mollibus* ibidem refert. Longè itaque à gingidio diversum, cum tamen quidam gingidium etiam vocarent lepidium & contra. Neophytus & alii Græci recentiores gingidium notant vocari a Romanis βιτζάκουτον, id est, bisacutum. Quod cerepolio vulgari convenit à corniculis post florem in summo prodeuntibus & aculeatis. Paulus scandicem Græcorum similem facit gingidio. Idcirco & Dioscorides eas in opere suo conjunxit. Vulgus Græcorum hodie σκάνδικα vocat βελονίδα à similibus corniculis rectis & instar acus acuminatis, quæ ex floribus prodeunt. Neophytus: Σκάνδιξ Ῥωμαῖοι ἴεβαν καυκεῖον, οἱ δὲ ἀσκάλαν, κοινῶς δὲ βελονίδα καλοῦσι. Plinius lib. XXII. cap. XXII. *Scandix quoque in holere silvestri a Græcis ponitur, ut Opion & Erasistratus tradunt.* Propria itaque hæc Græcorum herba. Cur igitur eam Ægyptiis vindicat lib. XXI. cap. XI. & inter *herbas sponte nascentes* reponit, *quas maximè in cibis recepit Ægyptus.* Cur ibidem eam quoque vult *eandem cum tragopogone*, à quo plurimum distat? Ita enim scribit: *Reliqua vulgarium in cibis apud eos herbarum nomina, condrylla, hypochæris & caucalis, anthriscum, scandix, quæ ab aliis tragopogon, vocatur, foliis croco simillimis.* Nulla herbarum, quæ ibidem recensentur tanquam Ægypti peculiares, non etiam passim in Græcia nascatur. Immo Theophrastus hæc ipsa nomina prodit nascentium passim in Græcia olerum, & eodem fermè ordine. Præterea scandix non est tragopogon. Sed dum properat noster, omisit fortè in eo albo alterum tragopogonis nomen, quod

est

est κόμη. Sic enim cogitabat scribere: *Anthriscum, scandix, come, quæ & tragopogon vocatur.* Theophrastus, à quo hæc περὶ λέξιν transcripta: Καύκαλις, ἱπποσέλινον, σκάνδιξ καὶ μυρρίνη ἄλλα, ἐν οἷς ἡ κόμη, ἣν τραγοπώγωνά τινες καλοῦσι. Sic legenda ea verba. Enumerat ibi Philosophus omnes herbas agrestis ac sponte nascentis generis, quæ Græci in cibis vulgò usurpabant & λάχανα vocabant. Plinii ipsius peccatum esse, non librarii, ostendit index, qui sic habet in scriptis codicibus: *Caucalis, anthriscum, scandix eadem & tragopogon.* Hesychio ἱπποσέλινον dicitur λάχανον κορίῳ ὅμοιον. Malè apud Theophrastum ἱπποσέλινον. Alio loco apud eundem Hesychium ἀνθρίσκον, quod idem est, ut ἄγχουσα ἔγχουσα. Male etiam κονδρύλλη in Theophrasto legitur pro χονδρίλλη. Hesychio, χονδρίλη ἄγριον τι λάχανον. Ceterum scandix adeo non est Ægyptii soli proprium olus, ut Euripidis mater σκανδικοπωλήτρια ab Attico Comico objecta sit, quod ipse Plinius alio loco non prætermisit, de hac eadem scandice loquens: *Hæc est, quam Aristophanes Euripidi poetæ objecit jocularitèr, matrem ejus ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem.* Ne istud quidem scio, quid vocet Plinius *legitimum olus.* Nec differentia facta legitimi oleris & scandicis à Comico, dum matrem ejus scandicem venditasse illi objectat. Per contemptum sanè σκάνδικα videtur potius nominasse, quam aliud olus, ut λαχανοπώλιδα indicaret. Quia scandix olus silvestre ex viliori genere. Grammatici λάχανον ἄγριον, εὐτελές. Hoc igitur voluerit Plinius. Ad lepidium redeamus, quod utique à gingidio diversum fuisse constat, siquidem gingidium idem cum cerepolio, aut non multum dissimile. *Lauri foliis* id esse Plinius significat. Longè ab hac forma absistunt gingidii folia. Iberis herba fuit à Damocrate medico inventa, quam Galenus ex notis ab ipso Damocrate indicatis, lepidium esse Græcorum argutatur. Verba ejus hæc sunt ex lib. x. Φαρμάκων κατὰ τόπους compositionis: Ἐν Ἰβηρίᾳ φησὶν ἰατρὸν ἕνα φίλον ἑαυτοῦ θεραπευθῆναι διὰ τῆς βοτάνης, ἣν ὡς ἔφη αὐτὸς Δαμοκράτης, Ἰβηρίδα καλεῖ μαθὼν μὲν αὐτὸς ἰδίως τὴν βοτάνην, ὄνομα δὲ οὐδὲν εἰδὼς αὐτῆς, ὅτι μηδ' ὁ διδάξας ἠπίστατο. δι' ἣν δὲ χάριν γεγραμμένον, ἴσασιν τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀνομαζομένην λεπίδιον Ἰβηρίδα καλῶν ἀπὸ τῆς χώρας, ἐν ᾗ θεραπευθεὶς ἔτυχεν ὁ φίλος αὐτοῦ. Pace Galeni dixerim, multa opponi possunt & valida quidem ad destruendum, quod astruit de Iberide Damocratis, eam esse lepidium commune. Damocrates herbâ illâ, quam Iberidem nominavit, quod aliud nomen nesciret, curatum amicum in Iberia carmine professus est, quo & descripsit illius herbæ faciem & effectum. An credimus Damocratem, qui eam herbam ipse viderat, non potuisse per se augurari, eandem esse cum lepidio Græcorum? Aut illud utique confitendum fuerit, Damocratem penitus ignorasse, quali facie esset lepidium in Græcia visitatum. Quod non est verisimile. Nunc γνωρίσματα illa spectemus, ex quibus colligi posse putavit Galenus, Iberidem esse lepidium. Damocrates Iberidem plurimam ubique & sponte quidem nasci canit, præcipuè juxta vetusta monumenta & parietes & itinera olim maximè trita, sed desita calcari:

> Φύεται δὲ πολλὴ πανταχοῦ, μάλιστα δὲ
> Παρὰ τοῖς παλαιοῖς μνήμασιν τοίχοις τε,
> Καὶ ταῖς ὁδοῖσι τῶν πάλαι πετριμμέναις,
> Παρ' ἃς γεωργὸς λαὶ' οὐκ ἤροσεν.

Plinius hæc vidit & rectè reddidit hoc modo: *Invenit nuper & Servilius Democrates è primis medentium, quam appellavit Iberida, quamquam ficto nomine inventionis ejus assignato carmine. Nascitur maximè circa vetera monumenta, parietinasque & inculta itinerum.* Vocat eleganter inculta itinerum, quæ olim fuere culta, postea desierunt. Nec enim in tritis & cultis itineribus quidquam nasci possit. ὁδοὺς τὰς πάλαι πετριμμένας vocat Damocrates, per quas tamen agricola nunquam aratrum duxit. Sed quid sibi volunt illa Plinii; *quamquam ficto nomine inventionis ejus assignato carmine.* Hæc nullus intelligo, & vitiose concepta mihi videntur, & sensum ex re idoneum effici posse, si legatur: *quamquam ficto nomini inventione ejus assignata carmine.* Invenit, inquit, Iberida herbam Damocrates, quamquam inventione ejus ficto nomini assignata carmine. *Fictum nomen*, cui inventionem Iberidis carmine suo Damocrates assignavit amicus ille est non nominatus Damocrati, à quo sibi monstratam Iberidem prodidit, qui est sanatus. *Fictum nomen* appellat Plinius, quia fortasse finxisse, eam sibi ab aliquo ostensam, Damocratem credidit, cum ipse revera invenisset. Veram præstamus, quam reposuimus scripturam, quam & libri ex parte asserunt. Iberis illa Damocratis passim nascitur juxta monumenta vetusta & parietinas & in viis incultis. At lepidium commune, peregrinum olim Europæ fuit teste Plinio, & Syriæ peculiare. Hinc sata tantum in Italia proveniebat, & ad cibos vel condimentum lactis ferebatur. Jam videamus ἰδέαν ejus apud Damocratem:

> Ἀεὶ δὲ θάλλει φύλλ' ἔχουσα καρδάμου,
> Ἔαρος γε μὲν οὐκ ἀνθεῖ τι, μήτε βλαστάνει.
> Καυλοῦ δ' ἀπ' αὐτῆς ὄντι μείζονος πήχεως,
> Μικρά τ' ἐλάττω, καὶ πάλιν μικρῷ πλέον.
> Θέρους πρόεισιν λευκὰ φύλλα, μέχρι ἂν
> Κρύος γενόμενον φρυγανώδη ταῦτα μὲν
> Τὰ φύλλα γ' ἀποβάλλει τε καὶ μαραίνεται,
> Πρὸς τῇ δὲ ῥίζῃ προσαναφύονται νέα.

Ita legendi hi versus. Ex semper virentibus hanc herbam facit, folio nasturcii, quæ tamen vere nec flores nec folia emittat, prodeuntia demum æstate circa caulem minuta, usque dum hiemis adventu alia quidem omnia decidant & flaccescant, alia verò juxta radicem denuo exeant. Sic semper viret. Hic sensus versuum supra scriptorum. Plinius ex illis verbis Damocratis scribit de Iberide: *floret semper, folio nasturcii, caule cubitali.* Non potuit brevius; in tam paucis etiam tamen falsus est. Florere semper dicit, quæ semper folis obtinet. Θάλλειν hoc Græci vocant, unde ἀειθαλῆ, semper viridia. Aliud est ἀνθεῖν. Interdum tamen etiam θάλλειν pro florere usurpant. Hoc nostrum fefellit. Sic alio loco ex Theophrasto vitem θάλλουσαν pro florente accepit, quæ aliter debuit sumi. Damocrates suæ Iberidi folia brevia tribuit & nasturcii similia. Ex quo perspicuum est, quid rationis habeat Galenus, qui lepidium esse ex descriptione intendit. Fugit sanè eum ratio. Lepidio folia, qualia lauri, & multò majora quidem. Paulus lib. I. cap. LXXVII. de lepidio vulgari: Ἡ δὲ παρ' ἡμῖν φυομένη θερμαίνει, παραπλήσια δάφνης τὰ φύλλα καὶ μείζονα ἔχουσα. Quibus paria tradere Plinium de lepidio ante ostendimus. Non videtur rursus hoc lepidium idem cum lepidio Dioscoridis, qui βοτάνιον γνώριμον esse dicit. At hic Paulus, herbam θερμαίνειν vult esse. Utut sit, Iberis Damocratis non eadem cum lepidio, quæ in tantum formâ distat. Tanquam herbam hactenus incognitam eam descripsit Damocrates, & tum primum sibi demonstratam ab aliquo, cui vis ejus comperta, faciês cognita, nomen verò incognitum. Nec sanè verisimile, ignoratum fuisse lepidium Damocrati, cum notissimam herbam esse scribat Dioscorides antiquior Damocrate, vel certè æqualis. Notat idem Galenus, Archigenem hanc Iberida vocasse lepidium: περὶ τῆς Ἰβηρίδος ταύτης Ἀρχιγένης λέγει ὀνομάζων αὐτὴν λεπίδιον. Archigenes posterior Damocrate. Nec aliter poterat habere cognitionem Iberidis. Vocavit eam lepidium. Non inde sequitur, esse lepidium. Quod tamen Galenus arripuit, quem certum est eam herbam non vidisse; idque manifesto ex verbis ejus colligitur. Archigenes Ἰβηρίδα Damocratis nominavit λεπίδιον. Nempe hoc nomen fecit herbæ fictum nomen habenti, à pari effectu, quem habet cum lepidio, non ab ulla formæ similitudine. Λεπίδιον à vi caustica dictum, quæ corpus exulcerat & λεπίδας, id est, squamas in cute excitat. Quis vetat, ei simile nomen impositum simili virtute præditæ? Quàm multis herbis symphyti nomen inditum ab eadem potestate vulnerum conglutinandorum? Hippuris σύμφυτος appellata, quam ideo cum symphyto petræo confudit auctor veterinarius. Ἰβηρὶς ergo λεπίδιον ab urente effectu, & ἀγριοκάρδαμον à facie nasturcii. Idem Galenus ex Hipparcho: βοτάνην Ἰβηρίδα, ἣν ἔνιοι καλοῦσι λεπίδιον, ἢ ἀγριοκάρδαμον. Idem habet Paulus. Caput περὶ Ἰβηρίδος falso adtextum Dioscoridi ex Neophyto & recentioribus Græcis, alienoque prorsus loco inter arbores. Dioscorides paulò anterio-

anterior Damocrate, vel eodem ferme tempore vixit, nec iberidem cognovit. Quia similis nasturcio, Græci recentiores, quibus omnia miscere cordi est, etiam nasturcium sic vocarunt. Neophytus: *Κάρδαμον, οἱ δὲ κυνοκάρδαμον, οἱ δὲ ἰβηρίν.* Apulejus de nasturcio: *Græcorum alii cardamon, alii cynocardamon, alii iberida, alii cardaminacam.* Quin & *καρδαμίνην*, sive *sisymbrium aquaticum* quidam etiam nominarunt *iberidem*, Latinè *iberulam* & *berulam*. Marcellus Empiricus: *Herba, quæ in aqua jugis decursu nascitur, quam Latini iberulam, Græci cardaminem vocant.* *Καρδαμίνη* propriè significat herbam cardamo sive nasturcio similem. Talis *ἰβηρίς*. Sisymbrium aquaticum etiam simile cardamo, unde & *καρδαμίνη* quoque nominatum. Inde quod in aliis sexcentis similiter factitatum, alterius cardamines appellatio in alteram transiit, & aquatica cardamine iberula, vel *berula* dicta nomine *ἰβηρίδος καρδαμίνης*. Inde nostra *berla*, quæ crescioni congenera. Græci quoque recentiores *βερίδα* pro *ἰβερίδα* dixere. Hesychius: *Καρδαμίνη τὸ σίον, ὅ ἐστι ἐμφερὲς καρδάμῳ, γεννᾶται δὲ ἐν ὕδασι.* Ita legendum. Hæc est *berula*, sive *iberula* Marcelli, hoc est, *ἰβηρὶς* & vulgaris *berla*. Alia *iberis cardamine*, quæ & *lepidion*. Neophytus: *ἰβηρὶς ὑπὸ καρδαμίνη*, vel *καρδαμινάκη*. Quod Latinum est *cardaminaca*, idem quod *καρδαμίνη*. Herbarius Arabs apud Dioscoridem *λεπίδιον*

interpretatur Arabice شيطرج *scitaregi*. Hoc nomine

Avisena non lepidium Dioscoridis ac vulgare Græcorum descripsit, sed iberidem Damocratis, quam eamdem cum lepidio esse voluit Galenus, licet plurimum differat. Nasturcio simile esse dicit Avisena; odore autem ac sapore cordumeni, effectu quoque par. Ita vertit vetus interpres Gerardus Carmanensis retenta voce Arabica

القردمانا *alcardamena*. Andreas Alpagus ad margi-

nem notat, esse nasturcium. Quod non potest obtineri. Nam eodem capite duobus locis meminit nasturcii, cujus foliis comparat *scitarego* sive lepidii folia. Et

nasturcium ibi vocatur حرف *harf*. Sic *κάρδαμον* a-

pud Dioscoridem exponit herbarius Arabs. Aliud igitur cardumen, quam nasturcium. Græca omnino vox

est *καρδαμίνη*. قردمانا *cardamena*, vel *cardamene*. Ca-

put extat integrum de hac apud Avisenam in littera kaf, quod est CLIX. Latinæ editionis. *Cardamomum* interpretatus est vetus interpres. Et sane videtur cardamomum Dioscoridis tradere sub eo titulo Avisena. Serapio autem disertè citat Dioscoridis verba de cardamomo, quod ipse vocat *cardamena*. Atqui cum satis manifestum sit, cardamenam purum putum esse Græcorum *καρδαμίνην* non potest videri idem cum *καρδάμωμον*. Quin etiam, ubi de *scitarego* sive lepidio tractat Avisena, & ait gustu, odore & effectu parem esse cardaminæ, non debet, nec vero possit de cardamomo accipi. Lepidium illud iberis est, quæ & *καρδαμίνη* Græcis dicta à similitudine *καρδάμου*, id est, nasturcii. Sisymbrium quoque aquaticum *καρδαμίνη* Græcis vocatur à sapore & gustu nasturcii: non dispar quoque effectus ejus à cardamomo in cienda urina & lenugine cæterisque cutis vitiis emendandis. *Καρδάμωμον* Græcorum non noverunt Arabes, ut nec Græci recentiores, qui *καρδαμώμου* vocabulo abusi sunt pro *καρδάμου*. Nam nasturcium passim *καρδάμωμον* indigetant, ut infra notabimus. *Κάρδαμον* autem etiam *καρδαμὶς* & *καρδαμίνη* dicitur iisdem recentioribus Græcis. Ex his sumentes Arabes sub nomine *καρδαμίνης* tam *κάρδαμον*, id est, nasturcium, quam *καρδάμωμον* Græcorum, sibi tantum appellatione tenus cognitum proposuerunt. Certè ubi de lepidio agit Avisena, quod cordumeni de gustu & odore adsimilat, non potest ibi aliud esse cardamena, quam Græcorum *καρδαμίνη*; quo nomine & *ἰβηρίδα* appellarunt, quam eamdem volunt esse cum lepidio. Quin & iberulam, sive berulam dixerunt posteriores Latini alteram *καρδαμίνην*, quæ est sium vel sisymbrium aquaticum Græcorum. Avisena

vocat سير *sir*. Quod fortasse corruptum pro

سيسن, id est, *sin* ex Græco *σίον*, Arabes tamen non

raro usurpant R. pro N. ut in nabac & rabac supra notabamus. Ipse Avisena illud sir, vel sium aliter

vocari Arabice indicat قرة العين *kare albain*.

Apium aquaticum exponit vetus interpres. Hoc sium Græci quoque nominant *ὑδροσέλινον*, quia folium habeat simile apio silvestri. Diversum est ab altero sio, quod *καρδαμίνην* Græci vocant, sive *σισύμβριον ἔνυδρον*. Alterum crescionem dicimus, alterum berlam ex berula vel iberula. Illud *kare albain* sonat *pupillam oculorum*. Ex Græco *κάρα* vox illa قرة

care vel *core* depravata. Quare sic appellaverint hanc herbam Arabes, incertum. Quod attinet ad cardamena Arabum, quæ est *καρδαμίνη*, omnes Arabes in-

terpretes tradunt esse carvi silvestre كراويا برى

carvia bari. Ipse ille Serapio, qui Græcum *καρδάμωμον* sic vocat, ita etiam interpretatur. Atqui hæc similitudo carci nec cum cardamomo, nec cum cardamine convenit. Mirum etiam novumque cardamomi genus describit Neophytus: *Καρδάμωμον φύεται ἐν δένδροις ὅπερ ἔχει φύλλα ὅμοια σελίνῳ, καρπὸν δὲ ὅμοιον κέγχρῳ κυμίνῳ, τελεῖ μακρότερον ἢ μοσχάριον. συνάγεται δὲ τὸ σπέρμα τοῦτο κατὰ τὸν Αὔγουστον.*

CAPUT XVIII.

De cabaretio.

CAbaretum vocamus detorto parumper vocabulo ex antiquo *cobretum*. Ita enim veteres libri apud Plinium scribunt, quod in vulgatis legitur *combretum*. Non eodem tamen sensu *cabaretum* dicimus, quo olim dictum *cobretum*. Sic vulgo appellant antiquorum asarum. At cobretum simillimum bacchari, teste Plinio. Baccharis autem magnopere diversa ab asaro, si figuram spectes. Officinæ tamen hodie bacchar vocitant, quod est asarum, quem veterem errorem esse constat. Neophytus: *Ἄσαρον, οἱ δὲ νάρδος ἀγρία Ῥωμαῖοι ποντίκαυμ, οἱ δὲ βάκχαρ.* Plinius: *Bacchar in medicina usu perpressam ab aliquibus vocatum* suggerit. Quin etiam alio loco nardi rusticæ nomine venisse dicit. Quæ sunt asari cognomina. Non mirum proinde, si cabaretum ex nomine cobreti factum pro asaro usurparunt, cum & bacchar asarum ipsum appellarint. Cobretum autem asaro simillimum, ut idem Plinius asserit his verbis malè hactenus intellectis de bacchari: *Simillimam ei cobretum appellatur, foliorum exilitate usque in fila adtenuatâ & procerius, quam bacchar, nexus tantum.* Ita legendum docuimus alibi. Innuit tam exilia esse folia cobreti, ut fili instar tenuia sint. Adtenuata *λεπτυνθέντα*. Capillaceæ gracilitatis ea esse indicat: nec aliter licet capere. Ideo ad coronas necti tantum, non sui dicit. Atqui, si talia sint cobreti folia, jam non queant per hoc videri bacchari similia, cui folium magnitudine inter verbascum & violam tribuit Dioscorides. Hinc viris doctis placuit illa sic interpretari, ut non de folii capillacea, vel filacea gracilitate accipiantur, sed de ipsa substantia adeo tenui, ut texturæ filamenta omnino appareant. Nam & exilia plenis opponi apud Plinium in epistolis. Vix tamen hunc

 sensum

sensum admittunt verba illa Pliniana. Exilitate eâ cobren folium esse vult, ut in fila usque adtenuatum sit. Quid aliud hæc significant, quàm instar fili esse tenuia & exilia. Sic balsamo tenuem & capillaceam comam dat, quam *τριχώδη* vocavit Dioscorides. *In fila adtenuata folia*, id est, instar filorum, non usque ad filamenta. Sic alibi passim loquitur *in farinam molere*, *in ramenta secare* & similia. Exilis ex Græco ἔξιν@. N. in L. mutato. Sic ὑπέξινος supra modum evacuatus & exilis factus. Theophrastus lib. IX. cap. XIV. de elaterio: Φασὶ ἢ μόνον μάλιστα ὑπέξινον ἄνω ποιεῖν τῶν φαρμάκων. Ubi vulgo scribitur ὑπὲρ ἴνον. Locus nec interpreti, nec Plinio intellectus, qui ideo omisit, cum reliqua de elaterio indidem sumeret. Sensus est, ex omnibus medicamentis elaterium maximè ac validissimè per superiora purgare. *Exilis* alias apud Plinium, qui in teretem longitudinem gracilis est ac tenuis, ut lib. XXI. cap. VII. de iride: *Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans & exilis*. His ita se habentibus non assequor, qui putari possit simillimum cobretum bacchari, quod Plinius astruit. Sed Plinium cogitanti nihil mihi mirum videtur. Is est, qui lib. XII. cap. XIII. descripto amomo & amomide subjicit: *Simile his & frutice & nomine cardamomum, semine oblongo*. Ex descriptione ipsa nulla similitudo apparet inter amomum & cardamomum. In nomine utriusque non magna est affinitas: major est in καρδάμῳ & καρδαμώμῳ appellatione, quæ tamen multum inter se differunt stirpe. Viderint igitur de cobreto herbarii. Quod nostri muneris est, hoc loco effecimus, ut ostenderemus cabaretum ex cobreto per corruptionem ortum, & cum idem sit vocabulum, non eandem habere nunc & olim significationem, integrum & depravatum: *Cobretum*, *cabaretum*, ut *caltula*, *caletula*, & *calendula*.

CAPUT XIX.

De hyssopo.

NE hyssopum quidem, cui nomen hoc vulgo est, si veterum descriptioni attendamus, idem erit cum illorum hyssopo, quicquid contra nitantur viri naturæ herbarum experientissimi. Hyssopum veterum corymbos habet, ut ex Dioscoride constat in chrysocomes historia: Χρυσοκόμη, οἱ ἢ χρυσῖτιν, ῥαβδίον ἐστὶ σπιθαμιαῖον, κόμην ἔχον κορυμβοειδῆ, ὁμοίαν ὑσσώπῳ. Frustra apponunt argutationem, comam ibi debere accipi de foliis & ramusculis, non de floribus & corymbis. Scimus aliquando ita solere capi; hic non potest. Κόμην vocat κορυμβοειδῆ, comam corymborum. Atqui κόρυμβοι semper de summis apicibus & capitulis florum in formam corymbi. Κόρυμβος cacumen & quicquid est summum significat: tiaras, pileos, capitula, montium vertices, crinium spiram summo vertice collectam. Sed & χρυσοκόμη appellationem inde nacta est ab aurea corymbi coma, non à foliis. Plinius: *Chrysocome, sive chrysitis palmi altitudine, comantibus fulgore auri corymbis*. Corymbos illos comantes aureo fulgore similes habet hyssopo. Ergo & hyssopi tales corymbi, quantum ad formam. Non datur hinc effugium. At hyssopum vulgare, id est, herba illa, quam pro hyssopo obtrudunt, non corymbata est, sed spicata. Hyssopum habere corymbos, clare etiam ostendit Dioscorides de origano Heracleotico: Φύλλον ἔχει ἐμφερὲς ὑσσώπῳ, σκιάδιον ἢ οὐ τροχοειδὲς, ἀλλ' ὥσπερ διῃρημένον. Foliis esse similibus hyssopo dicit: umbellam vero non in rotundum collectam, sed velut sparsam ac dissipatam habere. Non obscurè innuit hyssopi umbellam utcumque compactam esse & confertam. Alias loquendum sic habuisset: Φύλλον ἔχει ἐμφερὲς ὑσσώπῳ. Σκιάδιον, ὁ τροχοειδὲς, ἀλλ' ὥσπερ διῃρημένον. Clarius hoc idem significat post paulò in origano oniti, quam similiorem hyssopo esse ait, & semen congestum in corymbis densis ferre: Λευκοτέρα τοῖς φύλλοις ἐστὶ καὶ μᾶλλον ὁμοία ὑσσώπῳ, καὶ τὸ σπέρμα ὥσπερ κορύμβοις συνεχέσι ἐπικείμενον ἔχει. Quidam sunt, qui hyssopum officinarum referendum putant ad symphytum petræum Dioscoridis, nec isti in recta via sunt. Symphytum quippe petræum cacumina habet thymi capitati: hyssopum commune pro capitulo spicam gerit. Non etiam respondet symphyto petræo figura, quam pro eo repræsentant. Certe capitula thymi non præfert. Quam pro origano oniti dant, ne rectè quidem hoc nomen fert. Nam spicas gestat, cum capitulum vel corymbos gestare debeat. Unde & κεφαλίνην ὀρίγανον & κεφαλοειδῆ vetustissimi Græci vocarunt. At origanum vulgare, quod quarto loco depictum est apud Dioscoridem Matthioli, pro oniti origano depingi debuit. Hæc similis quantum ad caput hyssopo veteri, cui chrysocome porro corymbos similes ostentat, ut testatur Dioscorides. Chrysocomæ illi, sive chrysiti non invenio florem hodie, qui melius queat respondere, quàm elichrysi Cretici effigiem aut orientalis. Non malè etiam ad hoc exemplum expressa est stœchas citrina. Nullum certè ex his elichrysum Dioscoridis fideliter exhibet. Etenim in ἑλιχρύσῳ Dioscoridis, umbellas rotundas & circulares videmus, ut hæc ejus verba sonant sic legenda: Κόμην κυκλοτερῆ, σκιάδης χρυσοφανῆ, ἀπεσφιγμένην, ὥσπερ κορύμβους ξηρούς. Præterea folia elichryso, abrotoni æmula, per intervalla prodeunt. Elichryson orientale, quale delineatum est ab eruditis herbariis, planè convenit cum chrysocome Dioscoridis & Plinii. Virga est palmi altitudine, raris foliis: ideo ῥαβδίον vocavit Dioscorides. Nec radix quenquam absterrere debet, quam in chrysocome cyperum æquare tradunt vulgares Dioscoridis libri, ut in versionibus suis docti interpretes posuerunt, *radice hirsutâ, veratri nigri modo tenui, cyperum æquante, gustu non injucundo, ex dulci austero*. Parum certe fideliter, cum Græca cyperi similitudinem non ex forma, sed gustu trahant: Γεύσασθαι εὐ ἀηδῆ, κυπέρῳ ἰσάζουσαν. Cur igitur hæc transposuere? Sed ne sic quidem Græca sincera sunt, quæ ita leguntur in antiquissimo codice: Γεύσασθαι οὐ ἀηδῆ, κυπάρισσον ὑποζοῦσαν, ἐν τῷ γλυκεῖ ὑποστύφουσαν. Pronum est rescribere κυπάρισσον ὑποζοῦσαν: *Gustu haud injucundam, cypressum quadamtenus redolentem, in dulci subausteram*. Eleganter ὑποζοῦσαν κυπάρισσον, quæ cupressum resipit. Alibi ἐμφερῆ & παρεμφερῆ pro eodem dicit. Tralatitium autem Græcis antiquariis ὑποζεῖν pro ὑποζεῖν, ut contra φυβὴ & φυχὰς apud eundem Dioscoridem pro φοιβὴ & στιχάς. Neophytus habet: Κυπάρισσον ὄζουσαν. Qui non est assequutus veteris scripturæ vitium. Græci recentiores notant, eam chrysocomen Jovis barbam ab Italis vocari. Auctor, qui Aristotelis libros de plantis in Græcum transtulit: Ἐστι καὶ ἕτερον φέρον φιτζὸν ἀπὸ σαρκὸς καὶ φύλλων, ὃς ἡ λεγομένη χρυσοκόμη ἢ χρυσῖτις. Ad hæc verba idem ille interpres hanc notam adscripsit: Τὴν χρυσοκόμην Διὸς γένειν καλοῦσιν οἱ Ἰταλοί, ἴσως μὴ τύχῃ δοκοῦσιν ὑβρίζειν τῷ ξυρᾶσθαι τοὺς πώγωνας. Λέγουσι γὰρ ἀείζωον τὸ μέγα Διὸς ὀφθαλμούς, τὸ ἢ ἀχίλλειον ὀφρῦν Ἀφροδίτης. Quod ait chrysocomen ab Italis vocari Jovis barbam, sempervivum autem majus Jovis oculos, id etiam confirmat Neophytus: Ἀείζωον μέγα Ῥωμαῖοι Ἰοβὶς ὀκκλίς. De chrysocome idem notant Jovis barbam: Χρυσοκόμη, οἱ ἢ χρυσῖτις, οἱ ἢ χρυσάνθεμον, οἱ ἢ κιμάργυρον, οἱ ἢ Διὸς πώγων, Ῥωμαῖοι Ἰοβὶς βάρβα. Alii sunt rursus, qui sedum majus hoc eodem nomine insignitum dederunt. Nam Galli Jovis barbam vocitant. Quod ex hac nominum abusiva per-

va permntatione evenit. Etenim & sempervivum cognominibus chrysocomes & elichrysi propriis ornaverunt & χρυσῖτιν & χρυσάνθεμον & ἀμάραντον appellantes & ἑλίχρυσον. Quo postremo nomine quidam nuncuparunt elichrysum. Inde etiam & Jovis barbam dixere sedum majus, quod aliis fuit proprium cognomen chrysocomes. Sic etiam chrysocomen Græci, cognominibus confuderunt cum elichryso; ut ne mireris elichrysum orientale hodie baberi à quibusdam, quæ est vera ac legitima chrysocome. Alia porro est *Jovis barba* Romanorum veterum, id nomen usurpantium de quodam frutice topiario, opere tonsili & in rotunditatem spisso, folio argenteo, de quo Plinius lib. XXVI. cap. XVIII. Notandum autem quod liber de plantis, Aristoteli inscriptus, chrysocomen absque foliis, solo constantem cauliculo & umbella faciat. Sanè nec foliorum ejus meminit Dioscorides, qui ῥαβδίον simpliciter nominat. Quod rara habeat folia, hoc ideo illum dixisse putem. Sic conysam masculam ἄφυλλον vocat Hesychius, & genistam æque Dioscorides ἄφυλλον, quas tamen foliis non carere certum est, sed brevia habere ac rara. Neophytus φυλλάρια chrysocomæ tribuit, cum tamen cetera, quæ de illa scribit, à Dioscoride sumpserit: Ῥαβδίον σπιθαμιαῖον, φυλλάρια μικρὰ πλήρη. Vel hioc liquet chrysocomen esse elichrysum, quod vocatur orientale, cui ad hanc formam folia assignant. Hujns coma κορυμβοειδὴς & hyssopo similis Dioscoridi traditur. Inveniendum itaque hyssopum, quod habeat talem, ut sit legitimum & antiquum. Interpres Nicandri amaracum ὑσσώπῳ similem tradit. Septem hyssopi genera facere Judæorum Rabbinos observatum jam doctis. Inter illa est, quod *abratham* vocant. Quod esse abrotonum plusquam verum est, vel ex judicio nominis. Abrotanum & *abratanum* barbari dicunt. Auctor lexici Græco-arabici hyssopum appellat Arabum *usnen*, qno fullones lavabant vestimenta: Οὐσνὰν καὶ ὑσνὰν ὕσσωπον κίτρινον, ᾧ πλύνουσι τὰ ἱμάτια. *Usnen, vel usnan asafir*, id est, fullonnm, Arabes appellant eam herbam, de qua fit *alkali*. Eo mulieres lavant pannos, & utuntur saponis vice. Album esse interpreres Arahum scribunt. Hic citrinum facit. De herba *kali*, sive *usnen*, cujus plures traduntur species, nos alibi. In eodem lexico reperio: Τζουένη Κέρμαχ ὕσσωπον κοινὸν, ᾧ πλύνουσι τὰ ἱμάτια. Cum igitur byssopi nomen incertum fluctuaverit circa varias plantas, quærendum, an aliqua ex his conveniat loco Joannis, quem veteres novique vexarunt interpretes, quique invicem ipsos vexavit, ubi spongia hyssopo circundatnr & ori Domini crucifixi admovetur: Πλήσαντες σπόγγον ὄξους, καὶ ὑσσώπῳ περιθέντες. Pro quo apud Matthæum habetur: Σπόγγον πλήσας ὄξους καὶ περιθεὶς καλάμῳ. Hyssopum Joanni eundem præbet usum sustinendæ spongiæ, quem Matthæi canna vel harundo. Labor omnis frustra sumitur in alia sollicitanda expositione. Quicquid præter boc ad interprerationem illius loci excogitaveris, semper aliquam contradictionem recipiet, aut absurditatem impinget. Pessima omnium conjectura, quæ novissima exiit, quamvis à magno Viro sit, qua ὕσσωπον pro οἴσυπον intelligitur. Ætas Euangelistæ hoc respuit, quod deterioris & corruptæ Græciæ vocabulum duntaxat fuit. Ubicunque in scriptis Græcorum ὕσσωπος scriprum occurrit pro οἴσυπος, scias id esse ex idiotismo & corruptelâ linguæ vulgaris, ab imperitis librariis usurpatum. Ceterum illud audenter affirmaverim, in antiquioribus & fideliter scriptis Græcorum libris nusquam inveniri ὕσσωπον, ubi sensus οἴσυπον poscat. Oesupa dactylicum, est apud Ovidium, τὰ οἴσυπα: unde οἰσυπηρὸν ἔριον. Ex illo depravato ὕσσωπον pro οἴσυπον Arabes, quasi idem nomen esset diversæ rei, cognomine addito alterum ab altero distinxerunt, lanam succidam appellantes hyssopnm bumidam; herbam autem hyssopum siccam, Utrumque eorum linguâ *jusa* dicitur. Quæ vox proprie illis byssopum herbam significat, ex Hebraico deflexa אזוב *ezob*: unde & Græcum ὕσσωπος factum. Sed cum ὕσσωπον lanam succidam in recentiorum Græcorum scriptis eodem quo herbam nomine appellari viderent, eandem & ipsi appellationem pro oesypo usurparunt, adhibita distinctione sicci & humidi. Rabbi David hyssopum in Arabico appellari notat צעתר, *sbatar*, & Latinè *origanum*. Non dissimile hyssopo origanum supra docuimus, binc & pro illo sumptum. Arborescentem byssopi speciem in Judæo requirunt viri docti, ut aptari possit verbis Euangelistæ. Frustra illi quidem. Etsi altam fuisse crucem domini velint veteres, non tamen tam grandis fuit, ut unus homo ferre eam humeris non potuerit. Sanè & Dominus crucem suam tulisse usque ad locum supplicii traditur: sed nec tam excelsa aut sublimis erat, ut non hominis manus extenta ei, modico adjumento protentior facta, ad os cruciarii pervenire quita sit. Frustra igitur longam arundinem imaginantur, cui affixa sit spongia, & Domini pendentis in cruce ori admota. Κάλαμος Græcè etiam quamlibet virgam & modicum baculum designat: hinc virgæ aucupatoriæ, ἰξευτικοὶ κάλαμοι: *viscatas virgas* Latini dicunt. Juncorum etiam cauliculos, & stipulas tritici Græci sic nuncupant: cannas fistulæ, καλάμους tam Græci quam Latini, quas admodum parvas & breves constat fuisse. Arabes quoque cannas passim nominant virgas tenues stirpium, ut thymi, serpylli, hyssopi & origani. Omnes autem hujusmodi stirpes, ut origanum, serpyllum, hyssopum veterum, ligneas habent virgas satisque firmas, eóque sustinendæ spongiolæ aceto intinctæ plus quam idoneas. De longitudine nihil laborandum: vel pedalis virgula, dum satis firma sit, manu hominis protenta, ad os affixi cruci quin pertingere potuerit nullus dubito. Summâ itaque hyssopi virgâ præfixam spongiam porrexerunt ei, & pendentis ori admoverunt. Matthæus κάλαμον vocavit, quem de virga hyssopi intelligi par est. Ut contra ὕσσωπον apud Joannem Arabs interpres pro virga vel bacillo accepit, eamque dictionem posuit, quæ cannam vel bacillum denotat; ex hyssopi nempe thyrso. Eodem nomine quippe solet Avisena & fruticum virgas culmosque vocare. In tam varia appellatione hyssopi & circa tot plantas vagante, fieri vix potest, quin de aliqua sit capiendum, quæ virgam vel thyrsum habuerit, usum ac vicem baculi præbere idoneum. Frutex *kali* vocabatur etiam hyssopus, qui in arborem plerumque evadit. Alii origanum, alii abrotonum pro hyssopo tradidere, etiam Judæi magistri. Utrumque ex fruticum genere. Et abrotonum quidem Dioscoridi θάμνος δενδροειδής. Sanè & Rabbini inter hyssopi genera numerant & *abrat am*, quod esse abrotonum diximus. Nec desunt, qui vocabulo Hebraico אזוב, quo hyssopum significatur, libanotidem fruticem exponant sive rorem marinum in Judæa frequentem, quo etiam nunc Judæi traduntur uti ad aspersiones, quasi ex majorum instituto; cui interpretationi non refragatur, fortasse, quod de byssopo narratur, lib. I. Regum de Salomone, qui historiam omnium arhorum exposuerat à cedro usque ad hyssopum. In Hebræo est עץ. Quod lignum vel arborem designat, & à maxima arbore ad minimam tradidisse Salomonem significat. Ergo & minima hyssopus, sed inter arbores. Ex fruticum igitur genere, quos θαμνώδεις Græci vocant, & ξυλώδεις sunt. Ποία aliud est. Josephus dixit καθ' ἕκαστον εἶδος δένδρου, ἀπὸ ὑσσώπου ἕως κέδρου. In vulgata: *Et disputavit super lignis a cedro usque ad hyssopum*: sed adjungitur, *usque ad hyssopum, qua egreditur a pariete.* Quod non convenit hyssopo à Græcis sic propriè nominatæ: nec enim in parietibus nascitur. Ad parietariam herbam vulgo vocatam potius hoc pertinet, quam Græci ἑλξίνην & περδίκιον vocant. Hinc colligitur non certam fuisse aut fixam in una aliqua planta hanc hyssopi appellationem penes Hebræos & Græcos. Quodcumque feceris & licet in omnia tete vertas, probabilem aliam verbis euangelistæ explicationem accommodare non possis

præter eam, quæ ὑσσώπῳ pro calamo vel virga hyssopi, cui alligata erat spongia Christo porrigenda, accipit. Ibi ὑσσώπῳ locum planè occupat καλάμῳ, cujus eamdem ad rem usus apud alium Euangelistam. Ut mirer, placuisse erudito Viro contra omnium librorum & hominum antiquorum auctoritatem: πλάνωντες αὐτὴν ἔξω καὶ οἰόμενοι προβαίνειν. Sed hæc alibi fusius. Quod hic probare intendimus, jam puto satis probatum est, alia notione *hyssopum* hodie vocari, quàm olim Græcis pariter Latinisque vocatum sit.

C A P U T XX.

De stœchade.

STichada, vel *stæchada*, citrinam vulgò vocant officinæ, quia nihil habet simile antiquorum stœcadi. Legitimam verè στιχάδα cognomine etiam distinguunt & volunt stichada esse Arabicam, quasi congeneres sint herbæ solo cognomento discernendo. Adeo autem hæc nominum confusio, usu an abusu, invaluit, ut etiam galangam sic vocaverint quidam. Nam in glossis Græcorum mihi repertum est: στίχαδος, ὁ γναλάγυας. Nam stichados officinis dicitur veterum stœchas. Stœchadem autem illam citrinam quidam vocant amaranthum luteum, quos ratio fugit. Nam amaranthus luteus est elichrysus ab hac stœchada citrina plane diversus.

C A P U T XXI.

De heliotropio, vel solsequio.

SOlsequium, vel *solsequiam* postrema Latinitatis tempora dixere, quod respondet Græcorum heliotropio. Atque ita expositum vidimus in antiquo glossario Saxonico? quod penes Marquardum Freherum fuit. Solsequum hodie vulgariter in idiomate suo Francocelt æ vocant *caltham* Latinorum: quæ tamen plurimum distat ab heliotropio Græcorum, cujus duo genera faciunt, majus & minus. Etsi non defuere doctissimi hac tempestate medici, qui contenderent, heliotropium majus esse caltham: quod jam aliis rectè refutatum est. Folia, flores, omnia repugnant. Heliotropio majori flos scorpii effigie inflexus; unde & σκορπίουρον Græce, ἀπὸ τοῦ περὶ τὸ ἄνθος σχήματος. *Verrucariam* Plinius Latine appellari scribit, quod *verrucæ succo ejus tollantur*. Hodie sic Etruscis audio vocari in officinis verrucis sanandis, quas μυρμηκίας Græci vocant. Inde error Plinii qui μύρμηκας, id est, formicas pro verrucis interpretatus est lib. XIX. cap. X. ubi docet, *efficacissime heliotropiam herbam formicas necare*. τὰς μυρμηκίας αἴρειν legerat in Græcis. Mirum porro, quod huic heliotropio *cæruleum florem* tribuit Plinius idem, quem Dioscorides λευκὸν ὑπόπυρρον facit, id est, candidum subflavum. Ita enim optimus codex, non ὑποπόρφυρον: & αὐτοψία monstrat, hujus heliotropii florem colore esse citrino, & subrufo. Plinius lib. XX. cap. XXI. *Heliotropii miraculum sæpius diximus cum sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est. Noctu vero desiderio contrahit cæruleum florem.* Deinde hoc idem heliotropium in majus ac minus dividit, sed minus σκορπίουρον ait cognominatum, quod est majoris proprium: nec floris hanc figuram esse vult, sed seminis. Quod pertinet ad σκορπιοειδὲς Dioscoridis, cui semen scorpionis caudæ facie: Σκορπιοειδὲς, βοτάνιον φύλλα ἔχον ὀλίγα, καὶ σπέρματα ὡς ἡ σκορπίου οὐρᾷ ἐμφερῆ. Sequitur Plinium Apulejus falso nomine inscriptus, & minoris heliotropii speciem semina ferre prodit, scorpii caudæ effigiem referentia; *Nascitur locis concavis, foliis rotundis, semine pendenti in cauda scorpionum similitudinem.* At heliotropium minus Dioscoridis, semina gignit rotunda, pendentia verrucarum instar: καρπὸν στρογγύλον ὑποκρεμάμενον, ὡς ἀκροχορδόνας. Dubitari igitur potest, an heliotropium majus Plinii idem sit cum heliotropio majore Dioscoridis. Immo non dubito jam, non esse idem. Flos præcipuè obstare videtur, ne sit: in illo cæruleus, in isto subluteus. Quin & alio loco, ubi *luxuriam* incessit, quod *vestibus eos flores provocarit, qui colore commendantur, conchylia*, id est, conchyliatæ vestis colorem in heliotropio spectari arguit: *Tertius est, qui propriè conchylii intelligitur multis modis: unus in heliotropio, & in aliquo ex his plerumque saturatior.* Vides conchylium æmulari flores heliotropii colore cæruleo saturatiore. Apulejus quoque ψευδώνυμος florem heliotropii purpureum facit: *Cum flore in summitate tenui & veluti purpureo atque uncato in similitudinem caudæ scorpionum.* Atqui flos uncatus non est cæruleus, aut purpureus, sed candidus ex rufo pallidiore. Circumrodendum non est, quod utique jam devoratum oportuit: Heliotropium Plinii, intybum est silvestre sive cichorium, cujus flos cæruleus conchyliatæ vesti plane concolor. Quod etiam ostendit Apulejus subditivus, qui inter heliotropii Latina synonyma *intybum silvaticum* recenset: *Itali vertannum, alii mulcetram, alii intybum silvaticum.* Ex usu vulgi heliotropium illud genus intybi vocasse videtur & Plinius ea re, quod & cum sole etiam circumagatur. Sed in eo hallucinatus est, quod idem hoc heliotropium existimaverit cum illo heliotropio, quod in majus & minus dividitur. Ineptè etiam falsus Apulejus, qui heliotropii scorpiuri florem veluti purpureum esse dicit, quod est proprium illius heliotropii, quod ipse intybum sylvaticum ab Italis nominari monuit. Caussa nominis heliotropio, quod solem sequatur, & omnibus horis eum intueri amet, ad cursum ejus se circumagens: ἐστὶ δὲ συμπεριστρέφεσθαι τὰ φύλλα τῷ ἡλίῳ κλίνοντι. Ita Dioscorides. Hic etiam fortasse conveniat heliotropio intybo, quod experimento ita se habere in illo videmus. Aliam hujus nominis rationem signat Nicander in heliotropio scorpiuro:

> Ἠὲ καὶ ἠελίοιο τροπαῖς ἰσώνυμον ἔρνος,
> Ἠὲ ὑπερικίδαο πολυσπερέος χελιδόνος
> Τουρμαίης γλαυκοῖο ἴσον πετάλοισιν ἐλαίης.

Heliotropium non dicit ex eo dictum, quod ad solis inclinationes se vertat, sed quod solstitia solis, ἡλίου τροπὰς ostendat, conversione nimirum foliorum ad instar oleæ arboris. Hoc enim facere oleam creditum vulgò, foliisque conversis brumas & solstitia indicare. Partem nempe foliorum inferiorem atque occultiorem, eam superiorem facit & ad oculos solemque convertit. Vide Agellium lib. IX. cap. VII. Non rectè hoc expressit Plinius de olea lib. II. cap. XLI. *Olea & populus alba & salices solstitio folia circumagunt.* Folia plantæ floresque suos circumagere dicuntur, quæ tota die solem inclinatione sequuntur, & ad ejus aspectum eos obvertunt, ut heliotropium intybum, & malvam, & alia multa videmus. De his Theophrastus: ἀεὶ συμπεριφέρεται τῷ ἡλίῳ κλίνοντα καὶ ἀνακλίνοντα πρὸς αὐτόν. In intybo solsequio sive caltha flores sunt, qui sic circumaguntur; in malva folia. Rationem addit ibidem Philosophus exsuctionem humoris à solis calore: ἧ γὰρ ἂν ἐξαίρῃ θερμαίνων ὁ ἥλιος, ἐν ταύτῃ ἡ ἔκκλισις. Hæc foliorum florumque ad solem circumactio συμπεριφορὰ & συμπεριστροφή, fitque per omnes totius anni dies & omnibus diei horis. At conversio foliorum oleæ solstitiali die

&

& brumali aliud est. Circumactio hæc dici non potest. Στροφὴν vocat idem Theophrastus in oleæ, & tiliæ, & ulmi foliis, quæ similiter per solstitia convertuntur: οἷον στρέφειν τὰ φύλλα τὴν φιλύραν, καὶ τὴν ἐλαίαν, καὶ τὴν πτελέαν ἐν ταῖς τροπαῖς ταῖς θεριναῖς. Post paulò ἐπιστροφὴν vocat: τὰ δ' ἄλλα τὴν ἐπιστροφὴν μόνον λαμβάνει. Hæc conversio fit, cum pars prona foliorum supina statuitur & contra. Agellius dicit, *inferiorem partem supra fieri, atque exponi ad oculos & ad solem*: sed oleam ille *brumali & solstitiali die converti* memorat. Theophrastus ταῖς θεριναῖς τροπαῖς tantum, id est, solstitiali die. Ratio, quam affert Theophrastus hujus ἐπιστροφῆς solstitio convenit, non etiam brumæ. Plinius temerè τὴν ἐπιστροφὴν, quæ per sola solstitia accidit, confundit cum συμπεριφορᾷ, quę totius anni res est & in totum alia est à conversione & in aliis plantis. Nicander non circumactionem florum, sed conversionem in solstitiis heliotropio tribuit, & oleæ hac in parte comparat. Theophrastus non plura heliotropii genera, sed unum, idque ἀειφυλλὲς tradit. Heliotropio scorpiuro folia decidunt: item intybo. Neutrum igitur erit heliotropium Theophrasti. Planè liquet mihi, nostrum esse heliotropium sive solsequium. Hoc enim ἀειθαλές. Hinc Itali *florem omnes menses* vulgò appellitant. Hoc poëticum heliotropium, conversâ in hunc florem & puellâ, quam Ovidius canit in lib. Formarum mutatarum. Sic tres habentur herbæ sub uno nomine, ideo veteribus indistinctæ: quod ex Isidoro etiam patet in his verbis: *Heliotropium, quod solis motibus folia circumacta convertat. Unde & a Latinis solsequia nuncupatur. Ipsa est, quam Latini intubam sylvaticum vocant. Hæc & verrucaria, quod extinguat verrucas.* Primum circumagere & convertere folia pro eodem sumit: deinde tria heliotropia pro uno habet. *Solsequia* nomen dedit calthæ nostræ. Intubum sylvaticum Plinii heliotropium est, cujus color cæruleus. *Verrucaria* Latinum nomen est illius heliotropii, quod σκορπίουρον Græci dicunt, estque heliotropium majus Dioscoridis. Plinius quoque in heliotropio tria genera miscuit. Nam, cui *cæruleum colorem* dat, intubum sylvaticum intelligi debet: illud verò, cui *verrucaria* appellationem Latinam imperiit, heliotropium accipitur scorpiurum. At cum *semen ejus messibus in folliculo colligi* scribit & *pingui tantum solo cultoque nasci*, non de alio possit heliotropio sumi, quam de solsequia nostra, sive caltha. Hujus semen corniculatum, vel falcis modo reflexum, in folliculo continetur. *Helioscopium* propriè appellatum dicit hoc genus, quia solem semper intuetur, & ad motus ejus flores suos inclinat. Sic tithymalli genus hoc eodem gaudet nomine ab eadem naturali proprietate solis, quocumque se vertat, inspiciendi: *Helioscopium tithymallum nomen accepit, quoniam capita cum sole circumagit.* Hoc est, quod voluit Isidorus: *Tithymallum vocabulum inde sumpsisse, quod foliorum comam ad radium solis circumacta convertit. Nam Græci solem Τιτᾶνα vocant, μαλλὸν comam.* Nugæ. Non omnis tithymallus hoc facit, sed species quædam, quæ propterea nomen ἡλιοσκοπίου meruit. Quod vocabulum sic rectè factum de his herbis, quæ soli συμπεριφέρονται, semperque cum intueri cupiunt. At ἡλιοτρόπιον aliam habet significationem, nomenque accepit ἀπὸ τοῦ ἡλίου τροπῶν. Sic ἡλιοτρόπιον Græcis machinamentum, quo solstitia ostendebantur, non quo horæ indicabantur. Hæc tamen confuderunt, & pro ὡρολογίῳ etiam positum voluere quidam. De quo nos alibi.

CAPUT XXII.

De hyacintho.

Non minor σύγχυσις orta ex Hyacinthi duplicis nomine uno. Poëtæ alium ac suum habent Hyacinthum: suum aliumque medici & naturalis historiæ indagatores. Antiquissimi quique scriptores poëticum etiam illum & fabularem Hyacinthum agnoscunt, qui flos est, in quem conversum fuisse fabulæ narrant dilectum Phœbo puerum, quem & ex Ajacis sanguine postea editum volunt. Hunc Hyacinthum lilio similem tradunt purpuræ nigræ colore imbutum, lineis distinctum, vel notas luctûs, vel primas litteras nominis Ajacis referentibus. Iridi similem vult Nicander in Georgicis, & Αἰάντειον ὑάκινθον vocat:

> Ἶριν δ' ἐν ῥίζῃσιν ἀγάλλεο, ἠδ' ὑάκινθον
> Αἰάντειον ἐπιστενάχουσαν.

Nullus iri similior flos, quam xyris, propereaque ἶριν ἀγρίαν Græci eam nuncupant. Latini Dioscoride teste gladiolum. Hic igitur hyacinthus est, quem Palladius *irim & gladiolum* appellatum refert; quem & Columella *cælestis nominis hyacinthum* vocat. Ex omni hoc genere nulla est species, quam gladioli appellatione notatam Romanis signanter expresserit Dioscorides præter hanc. Hoc nomen hodièque servamus & *glaiolam* vocamus pro gladiolo, extrita de medio consonante, ut solemus in omnibus fere Latinis vocibus. Hyacinthus Ajacis similis iridi in Nicandri versu. Da florem alium, qui propius ad similitudinem iris accedat, & eum pro hyacintho admisero. Nam qui lilium rubrum esse putant, ut nihil gravius dicam, nugantur. Hyacinthus veterum nomen etiam Iridis habuit, & gladioli. Ergo xyris est, quæ & *iris agrestis* Græcis dicta, & *gladiolus Latinis.* Vera veterum iris odorato flore & versicolori. Hyacinthus sive gladiolus, inodorus, quin potius fœtidus & colore purpuræ nigræ tinctus: radix tamen odorata, quam & cineribus lixiviorum indunt mulieres nostrates, ut odorem lintea contrahant. Quæ propriè iris appellata olim, ea versicolor. Atque inde nomen. Aristoteles in commentario de coloribus: Ἡ δὲ μᾶλλον φανερὸν ἐστιν ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀνθῶν φανερόν: τῶν γὰρ αὐτῶν φύλλων τὸ μὲν ἐστι μέλαν, τὸ δὲ φοινικοῦν. Hoc in Hyacintho fabulari, sive xiride apparet. Folium ejus partim nigrum, partim puniceum: unde & μέλας ὑάκινθος ab aliis vocatur, ab aliis πορφυροῦς, ab aliis vero φοινικοῦς & dulce rubens. Addit Philosophus: οὐχ ἥκιστα δὲ τοῦτο φανερόν ἐστιν ἐπὶ τῆς ἴριδος, πολλὰς γὰρ ἔχει καὶ τοῦτο τὸ ἄνθος ἐν αὑτῷ ποικιλίας. In eodem folio has varietates colorum præfert iris, quæ propriè sic appellatur antiquis. Plinius: *flores diversicolori specie, sicut arcus cælestis, unde & nomen.* Ita hæc scribenda, non ut vulgo est, *diversi coloris specie.* Dioscorides nigro, candido, cæruleo, luteo & purpureo varium iridis florem tradit: sic enim capienda ac legenda hæc ejus verba: ἄνθη δὲ ἐπὶ καυλῷ ἐπάλληλα ἐπικαμπῆ, ποικίλα. καὶ γὰρ λευκὰ, καὶ ὠχρὰ, καὶ μέλανα, καὶ πορφυρᾶ, καὶ κυανίζοντα εὑρίσκεται. Malè in vulgatis disjunctiva particula inseritur: ἢ γὰρ λευκὰ ἢ ὠχρὰ, quæ contrariam efficit sententiam. Omnes simul illos colores in eodem folio floris conspici vult, quod vulgata scriptura destruit. Ita legit in Dioscoride Avisena; saltem ita accepit. *Flores*, inquit, *in eo varii ex albo & cæruleo & purpureo compositi.* Quidam ex malè intellecto Dioscoridis nec melius lecto loco, varietatem illam iridis non in floribus singulis, sed in variis generibus considerari volunt; quos refellit nomen & similitudo iris, id est, arcûs cælestis. Hæc sola iris diversicolor hoc nomine veteribus insignis. Nec plura genera quoad colores agnoscit Dioscorides. Plinius tria commendavit, *Illyricam laudatissimam*, deinde *Macedonicam* & *Africanam* non specie differre, sed patriâ facit. Dioscorides Illyricam præfert Macedonicæ, quæ sola est soli differentia. Meminit & Libycæ. Theophrastus quoque rationem reddit, cur Illyrica iris sit melior Macedonicâ, in eodem nempe genere. Illyricam tamen Plinius in duas species dividit: *Illyrica duorum generum est, raphanitis a similitudine, quæ & melior: rhizotomoi subrufa.* Tam sæpe fal-

 litur

litur & fallit Plinius, ut prudentia sit, nihil illi affirmanti credere. Quæ enim ratio est, ut aliqua radix dicatur *rhizotomos*? Scripserat auctor, unde accepit, magis probari τὸ ῥιζοτόμους τὴν ὑπέρυθρον, id est, subrufam. Hoc ille sic intellexerit, ut ῥιζότομος appellata sit, quæ subrufa. Dioscorides: καὶ ἐν πάντῃ ἀρίστη ἡ πυκνόρριζος, καὶ ὑπόπαιλος, καὶ δύσθραυστος, καὶ ὑπόκιρρος. Videntur appellasse ῥαφανίδα non à similitudine, ut divinat Plinius; sed quæ facilè frangeretur raphani more: cui opponit δύσθραυστον Dioscorides. Xirin ibidem pro iride accipit. Hodie infinitæ poenè species iridum producuntur ab herbariis habitu, facie, colore, natura dispares, quæ aut incognitæ veteribus aut neglectæ, solas, quæ ad medicinæ usum optimæ essent quærentibus. Gladiolus noster non fuit illis iris, sed hyacinthus, idemque ξίφις & ἀγρία ἶρις. De qua plura in Exercitationibus. Ab hoc toto genere diversus hyacinthus Dioscoridis, quem quare hodie *orientalem* vocemus, nescio, cum Orienti nesciatur. Apud Arabes sanè nomen non habet. In Dioscoride perantiquo, in quo plantæ omnes Arabicis nominibus expositæ leguntur, ad hyacinthi mentionem adpositum est. رومي, id est, *romi*. Sicut in aliis factum, quas in orbe tantum Romano nasci & nomine carere apud Arabes auctor indicavit. Ad oram tamen etiam adscriptum est ibidem اواكحسوس *avachsus*: quod vocabulum apud Avisenam quoque extat pro hyacintho, idque corruptum ex alio corruptiore βάκκος, ut Neophyto & aliis recentioribus vocatur pro Latino *vaccinium*: ὑάκινθος, οἱ δὲ πορφυρανθὴς, οἱ δὲ ἰλλυριοτικὸς, Ῥωμαῖοι βακκίνιμ. Medicinam dicit Avisena cabrusiam esse, quæ sumitur ex re ostraco simili. Ita interpres Latinus. Apparet Avisenam nescisse prorsus, quid esset hyacinthus. *Ostracum* vertit interpres, quod in Arabico est صدف *sadaf*. De purpura id intelligendum, sive murice; quæ & *cochlea*. Servius: *murex, cochlea similis conchylius, unde tingitur purpura.* Græcis quoque κοχλίας & κόχλος: de purpura enim αἷμα κοχλίου. Democrito inter colores diversa genera sunt purpurarum κογχύλιον, κοχλιοκογχύλιον Λιβυκὸν, κόγχος Αἰγύπτιος, Συρακουσίος. De quibus alibi. Cum igitur *avachsum*, hoc est, vaccinium, similem cochleæ dixit Avisena, τὸ πορφυρανθὴς expressit. Nam & alibi *sadaf* posuit pro cochlea, unde tingitur purpura. Mirum est, quot modis *vaccinium nigrum* apud poetam exposuerunt veteres Grammatici. Alii ἴον μέλαν, alii ἀνεμώνην, alii ἀγχούσαν esse volunt. Cur non ipsi poetæ fidem habuerunt, qui Theocriti ὑάκινθον ita vertit, quem & γραπτὸν & μέλανα facit, nigram & lineis scriptum, qualis est hyacinthus poëticus? Idem prorsus cum gladiolo nostro. Utut sit, ex iridum genere esse constat & purpureum. Strictim hic attigi, quæ alibi latius persequimur.

CAPUT XXIII.

De xiphia, vel gladiolo.

Gladioli nomen heîc me submonet, ut etiam ejus ὁμώνυμα tangamus. Cypirum Romani sic vocarunt, Scribonio Largo & Plinio testibus. Arabice سعد, *sad*. Gladiolus iisdem auctoribus dicitur, de quo ante diximus: iris nempe silvestris, sive xiris, sive hyacinthus Ajacius. Alius etiam gladiolus, quod Græci ξίφος, vel ξιφίον, & φασγάνιον, & μαχαιρώνια. Plinius Græcum vocabulum in hoc describendo retinet, quia Romanis fortasse gladioli nomine fuit incognitum. Neophytus tamen etiam *gladiolum* vocatum Latinis adnotavit. Ut omittam Dioscoridis descriptionem, quæ omnibus in promptu est, verba heic Harpocrationis producam, quibus eum describit ex lib. nondum edito. περὶ φυσικῶν δυνάμεων: ξίφος βοτάνη ἐστὶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ φύλλα ἔχουσα ὅμοια ἰρίδι, πλὴν ἐπιμηκέστερα. φύεται δὲ ἐν ἀρούραις σὺν τῷ σίτῳ, ἣν ἔνιοι μαχαιρίαν καλοῦσιν, ἔνιοι δὲ φάσγανον, εἰς ὀρθὸν ἀναβαίνουσα ἐκ τῆς γῆς ὥστε πήχεων ὄντα. ἔστι δὲ μονόκλαδος, ἔχουσα ἄνθη κυάνεα, ἄοσμον, ὑποπόρφυρον. Ταύτην οἱ ποιμένες πλέξαντες εἰς στέφανον ἔαρος ὥσπερ φέρουσιν. Addit de duabus ejus radicibus altera super alteram sidentibus, quarum superior in vino pota, venerem excitat, inferior extinguit. Sed quod ibidem subjicit, unguentum ex ea parari appellatum σούσινον, non discernit ab iride, ex qua σούσινον μύρον fieri tradit Neophytus, idemque susinum cum irino esse vult. Iris autem etiam *gladiola* penes infimam Latinitatem dicta. Neophytus de iri: Ῥωμαῖοι μοῖρεν..., οἱ δὲ γλαδίολα. Strabus in Horto *gladiolam* vocat, cujus radix odorata, & similem hyacintho de colore ac nigræ violæ facit. Capitis Lemma de gladiola. Versus deinde hos subjicit:

> *Te neque transierim, Latia cui libera lingua*
> *Nomine de gladii nomen facundia finxit:*
> *Tu mihi purpurei progignis floris honorem,*
> *Prima æstate gerens viola jucunda nigella*
> *Munera, vel qualis mensa sub Apollinis alta*
> *Investis puero pro morte recens Hyacinthus*
> *Exiit & regis signavit vertice nomen.*

Sub mensa Apollinis occisum dixit Hyacinthum, qui occisus disco. Discus autem lanx, vel patina, in qua cibi mensæ inferuntur. Alius ille discus, qui Hyacinthum interfecit. Gladiola illa Strabi, gladiolus est vulgaris eademque cum hyacintho fabulis celebrato: quod ignorasse cum venia Strabus potuit, ignoratum omnibus usque adhuc. Τὸ ξιφίον Græcorum aliud. Addit de xiphio Harpocration ab Assyriis vocari σουσὶν, in regione Melanide σοῦσον. Ridicule istud, quasi diversa sint nomina, *susan* & *suson*. Καλεῖ δὲ τὴν τῶν Ἀσσυρίων χώραν καλούμενον σουσὶν, καὶ κατὰ τὴν Μελανίδα γῆν σοῦσον· αὕτη ἡ βοτάνη δύο ἔχει ῥίζας, ἡ μία ἐπὶ τῆς μιᾶς καθεζομένη. Palam est ξιφίον ab eo describi, cui folia iridis. Σουσὶν vocari dicit Assyriorum lingua. Hoc nomen in Arabico commune liliorum & iridum generis. سوسن, *susen vel susan*. Species distinguuntur cognominibus adjectis. Hoc ipsum xiphion in antiquissimo Dioscoridis exemplari Arabicè dictum invenio سوسن بري *susan barri*, quod iridem deserti, hoc est, iridem agrestem significat. Sic *cherafes barri* supra notabamus apium agreste. Hoc eodem vocabulo in illo codice *xiris* interpretata legitur, quæ Græcis ἀγρία ἶρις. Idem ergo *susan barri*, quod ἶρις ἀγρία; sic *susan* est iris. Glossa vetus Arabica: *susen*, id est, ireos. De lilio tamen etiam dicitur: nam & iridem quidem Arabes *lilium cælestis coloris* appellant, السوسن السما نجوني. Non igitur *susen* propriè iris, sed cum adjuncto coloris. Avisena sub nomine *susen* lilium commune candidum proposuit: iridem verò sub appellatione *aiersa*. ايرسا Quod fortasse vocabulum factum ab ايار, *aier*. Aërem exponit vetus glossarium Arabico-Latinum. Aerini, sive cælini coloris flos. Fortè etiam depravatum ex ἴρεως. ita enim etiam in antiquissimis fere semper scriptum reperitur pro ἴρεως. Ex hoc lectionis vitio Hermolaus pridem *hierida* dictam notavit, unde & *consecratrix* appellata sit apud Latinos. Nugæ. Ex obliquo illo casu ἴρεως, Barbari suum fecerunt ireos: sic enim appellant iridem. Ex illa porro ambigua

ulur-

usurpatione vocabuli *susan* apud Arabes pro lilio & iride, Græci recentiores promiscuè σοῦσον de iride & lilio: item σούσινον μύρον, de irino unguento, & de eo, quod ex liliis albis compositum est, usurpant. Quin & iridem vocant κρίνον, id est, lilium. Et κρίνον πορφυροῦν appellant, quia *caelestis coloris lilium* Arabibus dicitur iris. Neophytus: Ἴρις Ἰλλυρική, ἡ ῥίζα τοῦ πορφυροῦ κρίνου. Item σούσινον καὶ κρινάνθεμον, καὶ βασιλικὸν κρίνον, τὸ πορφυροῦν κρίνον, ὃ καὶ ἶρις λέγεται. In glossario Græco Arabico ἶρις exponitur κρίνον τὸ ὀξύ. Vulgus Græcum κρίνον ὀξὺ vocat iridem à foliorum acumine. Item καλαμόκρινον, quasi lilium arundinaceum, quod folia habeat arundini similia. Vides κρίνον tam de iride, quàm de lilio dici, ut & σοῦσον communis appellatio est lilii & iridis. Hinc & ξίφιον & ξύρις etiam in consortium hujus nominis adscita, ut ante ostendimus: quorum illud simile folium habet iridi, hæc iris agrestis etiam nominata, quam eamdem cum fabulari Hyacintho asserui; quem etiam lilii appellatione donârunt multi. Lexicon vetus: ὑάκινθοι τὰ κρίνα τὰ μέλανα. Hesychius: Κυνόρροδον, κρίνον τῷ ὑακίνθῳ ὅμοιον. Proinde mirum videri non debet, si Ovidius hunc hyacinthum formam habere lilii dixit excepto colore. Vox σοῦσον ab origine antiquissima, Persicam esse vel Assyriam, notarunt Græci; sed non tam latè vagantem significationem ei attribuunt, intra lilii proprietatem eam coercentes. Inde *Susa* Metropolim Persidis convenit appellatam à multitudine liliorum. Græci veteres σούσινον μύρον de solo unguento, quod fit è liliis, non de irino dicunt. Galenus κρινόμυρον interpretatur. Hesychius: σούσινον τὸ ἐκ κρίνου μύρον. Theophrastus in lib. de odoribus, σούσινον ex lilio, id est, κρίνου fieri docet ac distinguit ab irino. Κρίνον Græcos veteres de solo lilio candido posuisse, paulo post probabimus. Hebræi vocant שושן. Quod magistri eorum putant dictum à numero foliorum sex שש. Invenitur & שושן *susan* in lib. Regum & alibi pro lilio. Stephanus de Susis: ἐκλήθη δὲ ἀπὸ τῶν κρίνων, ἃ πολλὰ πέφυκεν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, σοῦσα γὰρ αὐτὰ καλοῦσιν οἱ βάρβαροι. Rectè ille σοῦσα. Quæ pura puta vox Chaldaica, ab Hebræis & Arabibus frequentata, etiam Græcis veteribus, qui σοῦσον terminatione propria dixerunt & unguentum inde σούσινον. Sed non tam laxe apud hos, quàm apud Arabes patuit hujus vocis notio, qui eam ad liliorum omne genus & iridum significandum extenderunt. Habent aliud vocabulum, quo lilium vulgo appellant, incerti vagique & ipsum significatûs. زنبق *zanbac*. Unde زنبق الوادي *zanbac alvadi*, lilium convallium. Turcæ quoque *zambac* appellant omne lilium. At veteres Arabes doctioresque hoc nomine vocarunt ἰάσμην, à qua ἰάσμινον ἔλαιον: qui flos etiam Arabibus dicitur ياسمين *iasmin*. Quod nulla mutata littera hodie retinemus, ut *magazin*, *cotton*, *sorbet*, quæ sine ulla mutatione ex Arabico in nostram linguam sunt deducta. Malè in lexico vulgari ياسمين exponitur *sambucus*. Immo *sambacus*: ita enim Latini barbari nominant jasmen. Unde *sambacinum* oleum apud Constantinum, & in antidotario. Glossarium Græco Arabicum: Ζαμβὰκ, τὸ ἰασμέλαιον. Vetus Glossarium Latino-Arabicum *jasmin* interpretatur florem candidum & *ligustra*. Græci posteriores ἰάσμην dicunt esse τὸ ἄνθος τὸ λευκὸν τοῦ ἴου. Sanè & *ligustra* quidam veterum pro viola alba acceperunt. Glossæ: *Ligustrum*, ἴον λευκόν. Sanè Græci ne ἰάσμην quidem pro genere floris agnoscunt, sed pro unguenti compositione, quæ fit ex albis violis. Ita enim scribunt: Ἡ δὲ καλουμένη ἰασμὴ παρὰ Πέρσαις σκευάζεται ἐκ τῶν ἀνθῶν τῶν λευκῶν τοῦ ἴου. In antiquo quoque lexico ζαμβὰκ non flos est, sed oleum. Florem tamen esse, certum est, non raræ hodie notitiæ & nominis pervulgati.

CAPUT XXIV.

De liliis.

Lilium ex Græco λείριον. Quod tamen Græcis suis non lilium tantum, sed etiam Narcissum designat, & frequentius quidem hoc, quàm illud, præsertim antiquis. Sane Theophrastus non aliter vocem λείριον frequentat, quam pro Narcissi genere. Erotianus in Lexico: Νίκανδρος ἐν τῷ [illegible], φησὶ καὶ τὸν νάρκισσον παρ' ἐνίοις λείριον καλεῖσθαι. Hoc sensu semper in Theophrasti scriptis sumendum, qui lilium vocat κρίνον, ut omnes alii posteriores Græci. Plinius, cum hoc minimè advertisset, in eam incidit hallucinationem, in qua ubique perseverat: cui persuasum semel fuit, λείριον Theophrasti esse lilium Latinorum: quod apud eundem Theophrastum vocatur κρίνον ἀπὸ τοῦ λειρίου diversum, pro lilio rubro id accipere instituit, & semper sic accipit. Inde non dubitat, in explananda liliorum differentia affirmare lilium rubens Græcis dici κρίνον: *Est & rubens*, inquit, *lilium, quod Græci crinon vocant, alii florem ejus cynorrhodon*. Frustra hunc locum sollicitant viri docti, & vitii suspectum habent, qui bene habet. Ipsum auctorem potius habere suspectum debuerunt. Duo sunt diversi flores in Theophrasto λείριον & κρίνον. Plinius, qui λείριον pro lilio albo accepit, κρίνον de alio genere interpretari debuit. Nihil propinquius aut verisimilius illi visum est, quàm de lilio rubro dictum putare. Apud Dioscoridem item ita reddidit, κρίνῳ ὅμοιον lilio rubro similem. At cui liceat nescire κρίνον Græcorum esse lilium album? Theophrastus lib. VI. de causis cap. XXI. Ὅσα δὲ ἀνθεῖ μετὰ [illegible] χυλῷ καὶ ἐν ταῖς ὀσμαῖς ἐμφαίνει γε λίαν βαρύτητα, καθάπερ τὸ κρίνον καὶ τὸ λείριον. Plinius hunc locum reddens utrumque lilium Latine dixit, candidum nempe ac rubrum lib. XXI. cap. VI. *Quæ verò ex acutiusculis constant, eorum omnium odor gravis, ut in lilio utriusque generis.* Hoc ex placita semel interpretatione sumpsit. Atqui λείριον Theophrasto non est lilium, sed narcissus, κρίνον autem lilium. Verti igitur debuit: *Ut in lilio ac narcisso.* Ex illa semel infessa persuasione duo genera lilii constituit rubeum & candidum. Libro, quo supra, cap. XI. de florum tempestivitate: *Succedunt illis æstivi lychnis, & Jovis flos, & alterum genus lilii.* In Theophrasto unde hæc accepta sunt legitur: ὁ δὲ λείριον τὸ ἕτερον, καὶ ὁ κρίνος. Quod erat vertendum: *Et alterum genus narcissi.* Paulo ante inter vernos flores retulerat νάρκισσον τὸ καὶ λείριον: ita enim ibi scribendum. Nunc inter æstivos alterum genus reponit. Alibi tamen & Narcissum inter serotinos flores numerat, qui circa æquinoctium autumni prodeunt: quod sequutus poëta dixit:

— *Et sera comantem*
Narcissum.

Fatendum est, parum sibi constare toto in illo tractatu Theophrastum. Hoc tamen constat, λείριον ab illo ubique usurpari pro Narcisso, non pro lilio. Κρίνου nomine Græci veteres ad alium florem non leguntur usi, nisi ad lilium album. Nec sanè *lilium* dicere solent, nisi de hoc vulgari & candido. Non plura genera κρίνου apud Theophrastum & Dioscoridem constituuntur. Hoc tantum ambo ferunt traditum, purpureum genus inveniri. Non vidisse dicunt nec describunt. Lilii rubri nullam mentionem faciunt. Plinius: τὸ κρίνον Græcè putavit appellari lilium rubrum. Hæc duo illi genera: tertium addit purpureum, quod tamen cum Narcisso confundit. Rarum illud antiquis lilium purpureum, & famâ duntaxat cognitum. Ideo utriusque tantum lilii apud Plinium aliis locis fit mentio. Assiduus Plinii lector Tertullianus de corona militis dixit: *Et utrisque liliis coronaris*, id est candido & rubro. Sed nec rubrum, ut

ut dixi, vetustioribus Græcis hoc nomine notum fuit. Ἡμεροκαλλὲς vocabant eum florem, quem Plinius lilii rubentis, aut rubri cognomine insignivit. Hoc idem & κρινάνθεμον appellatum, quod florem haberet lilii similem. Duo genera sunt: alterius folia tantum in radice longissima & harundinacea, flos lutei coloris, sed obsoleti; alteri folia prorsus, ut lilio circa caulem, floris color luteus, sed vegetissimus. Hoc est, quod describit Dioscorides, & ἀφίδρος ἀγρίν appellat. Neophytus in eodem, ἀνθηρὸς, id est, floridum & vegeti coloris. Ἡμεροκαλλὲς dictum, quod cum die oriente pulchritudinem sui floris expandit: nam noctibus marcescit & clauditur. Unde & ἡμεροκαλλίκανον vocatum. Dioscorides: Ἡμεροκαλλὲς, οἱ δὲ ἡμεροκαλλίκανον. Hæc tantum vetustissimus codex. Rationem etymi aperit Athenæus lib. XV. Τὸ δ' ἡμεροκαλλὲς τοῦ καλουμένου ἄνθους, ὃ τὴν μὲν νύκτα μαραίνεται, ἅμα δὲ τῷ ἡλίῳ ἀνατέλλοντι θάλλει. Auctor Arabs ad Dioscoridis hemerocalles notat esse lilii speciem his verbis: نوعمن السوسن *naubamn alsusen*, species de liliis, sic alio loco Elichrysoo interpretatur نوعمي الاقحون *nabamo alakahuan*, species parthenii, sive matricariæ.

CAPUT XXV.

De rosa.

ROsa sequatur, quæ præcedere debuit. Silvestrem Græci κυνόῤῥοδον vocabant. Putes stetisse in hac significatione hoc nomen? Immo etiam vagatum est. Ecce tibi, qui lilium rubrum ita appellarint, Plinius: *Est & rubens lilium, quod Græci crinon vocant; alii florem ejus cynorrhodon.* Non credis Plinio? Crede Hesychio ita exponenti: κυνόῤῥοδον, κρίνον ὅμοιον ὑακίνθῳ. Hæc alio loco exposuimus. Theophrasto κυνόῤῥοδα sunt rosæ silvestres. Plinius verò in eo errat, quod rubens lilium propriè Græcis κρίνον dici arbitratur. Quod ex ea persuasione hausit, qua potavit commune lilium Græce esse λείριον. Nam ita ubique vertit. Atqui aliud est λείριον Græcis, aliud κρίνον, ut observamus supra. Alius est frutex κυνόσβατος, quem quidam cum κυνοῤῥόδῳ eumdem esse pertendunt. Plinius rosam etiam in rubo nasci tradit, & silvestrem intelligit: per quod etiam manifestum facit, sese κυνόσβατον de eo rubo accepisse, in quo rosa nascitur. lib. XXI. cap. IV. *Rosa nascitur spina verius, quam frutice, in rubo quoque proveniens, illic etiam jucundi odoris, quamvis angusti.* Rubus ille, in quo nascitur rosa, non alius potest intelligi, quam κυνόσβατος. Sed ridiculum etiam, quod ibi ait, in quo rosa provenit spinam esse verius, quàm fruticem. Quid vetat, fruticem esse spinosum, ἀκανθώδη θάμνον? Spinæ aliæ sunt in herbarum genere, aliæ in fruticum: quin & κυνόσβατον Theophrastos inter fruticem & arborem esse scribit: μεταξὺ θάμνου καὶ δένδρου. An inde Plinius arripuit, non esse fruticem, sed spinam, in quo nascitur rosa, utpote quæ in rubo quoque hujus generis nascatur, qui nec sit frutex, nec arbor? Nihil memini nugacius aut magis ridiculum legere. Idem lib. XXIV. ubi de ruborum generibus ac differentiis agit, ita scribit: *Alterum genus rubi est, in quo rosa nascitur: gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine. Cynosbaton alii cynospaston, alii neurospaston vocant. Folium habet vestigio hominis simile. Fert & uvam nigram, in cujus acino nervum habet, unde neurospastos dicitur.* Multa heic consideranda & animadvertenda. Rubum esse vult, in quo rosa nascitur, non sativa, sed agrestis. Diversum tamen eum esse docet à cynorrhodo & a cynosbato. Quis igitur erit ille rubus, qui rosam fert? Certè rubus est βάτος. Dicit rubum illum pilulam ferre castaneæ similem præcipuo remedio calculosis. An non hæc rubi pilula castaneæ similis, eadem omnino est cum spongiola cynorrhodo, cujus meminit libro sequente? Alias apud auctores cynorrhodi una medicina erat, spongiolæ, quæ in mediis spinis ejus nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. Ex quibus verbis notavit doctissimus Medicus, nihil aliud fuisse *cynorrhodon* apud veteres, quàm spongiolam illam, quæ in mediis silvestris rosæ ramis oboritur, idque Plinium scribere. Non ea mens auctoris; sed narrat eo loco, servatum quendam ex morsu canis rabiosi monstrata radice in somnis silvestris rosæ, quam Græci vocant *cynorrhodon*; cognitumque postea tali experimento, efficax id auxilium esse adversus rabiem è morsu canis hydrophobi supervenientem, cum antea ex cynorrhodo sive silvestri rosa nihil aliud ad medicinam expeteretur præter spongiolam, quæ in mediis ejus spinis nascitur. Hæc eadem est pilula similis echinis castanearum, quæ in rubo rosæ silvestris gignitur. Idem itaque rubus ille, in quo rosa silvestris nascitur & cynorrhodos. Utrumque mutuatus ex diversis auctoribus, eo diversum putavit. De cynosbato sequitur: *Cynosbaton, alii cynospaston, alii neurospaston vocant. Folium habet vestigio hominis simile.* Hic cynosbatos idem plane est cum cynosbato Theophrasti & Dioscoridis. Quod ait *cynospaston* ab aliis vocari, hanc vocem arguunt mendi veteres codices, qui habent *cynapanxin*. Omnino emendandum *cynacanthon*, id est, κυνάκανθον: ita enim vocarunt κυνόσβατον. Scholiastes Theocriti de cynosbato: Φυτάριον δὲ ὁ κυνόσβατος, ὅμοιον ῥόδῳ ἔχον τὸν καρπὸν, ἔστι δὲ μεταξὺ θάμνου καὶ δένδρου. πυρρότερον τῆς ῥοιᾶς, ὃ ῥόδινον, ἀκανθῶδες ὥς φησι Θεόφραστος. ἔστι δὲ ὁ κυνάκανθος. Sic etiam reponendum apud Dioscoridem: Κυνόσβατον, οἱ δὲ κυνάκανθαν καλοῦσι. Mentio τῆς κυνακάνθης apud Aristotelem. Hæc est κυνάκανθα, vel ἀκανθακυνώνεγε, quæ in oraculo κυνὸς ξυλίνης nomine indigetatur. De qua nos alibi. Folium eam habere canit Plinius vestigio hominis simile. More negligentiæ suæ hoc fecit, ut male audisse contentus non quæsierit, an malè legisset Anagnostes. Ἰχνώδες igitur pro ἀγνώδες aut ille perperam pronunciavit, aut Dominus ita pronunciari parum attentis auribus hariolatus est. Ἔχει δὲ καὶ τὸ φύλλον ἀγνῶδες. Ita legunt omnes libri scripti Theophrasti & Athenæi. Eam scripturam confirmat Dioscorides, qui tradit κυνόσβατον folia ferre πολὺ πλατύτερα μυρσίνης. Vitex latifolia talis. Theophrastus formâ cynosbatum esse tradit inter fruticem & arborem mediâ. Id explicat Dioscorides: θάμνος ἐστὶ δένδρου πολὺ μείζων, δενδροειδής. Frutice majorem esse hæc sonant, & instar habere arboris. Hactenus conveniunt. Cetera disparia. Theophrastus: ἡ δὲ κυνόσβατος τὸν καρπὸν ὑπέρυθρον ἔχει καὶ παρόμοιον τῇ ῥοιᾷ. Athenæus ex Theophrasto: καὶ τὸν καρπὸν ἔχει ἐρυθρὸν, παραπλήσιον τῇ ῥοιᾷ; Fructus cynosbati similis malo punico. Dioscorides longè aliter sentit, qui tribuit ei καρπὸν ἐπιμήκη, πυρρὸν ἐλαίας ἀνθέσει, ἐν τῷ πεπαίνεσθαι πυῤῥόν, τὰ δὲ ἔσω ἐριώδη. Fructum rosæ graphicè nobis depingit, oblongum, dum maturescit rubentem, & intus lanugine sive tomento plenum. Scholiastes Theocriti planè etiam refert cynosbati fructum esse παραπλήσιον ῥόδῳ. Ita sanè est, sicut describitur à Dioscoride. Sed morem ille suum tenet, quem in pluribus apud eum observavi, ut duas res una descriptione confundat. Sic duo glycyrrhizæ genera miscuit, sic duo echii æquè in unum contraxit. Ita ergo κυνόῤῥοδον & κυνόσβατον miscellâ & indiscreta historiâ exposuit. Magnitudo pænè arboris, fructus punico malo similis, cynosbati sunt: flos candidus, fructus oblongus, & ruber maturescens, tomentoque lanuginoso refertus, ad cynorrhodon pertinent. Rosa canina de silvestri:

silvestri: unde & κυνακάνθην & κυνόσβατον videntur quidam etiam vocasse quæ rosam caninam ferret, quandoquidem & rubum dici Plinius asserit, in quo nascitur rosa silvestris. Scribonius Largus, cisthum caninam rosam à quibusdam appellatam ait, cujus florem ἀγρίου ῥόδου, quæ sunt κυνόῤῥοδα, similem esse prodit Theophrastus cap. XXI: *Hypocistidos, qui est succus rosæ silvaticæ, quam quidem caninam vocant.* Theocritus:

> Ἀλλ᾽ οὐ συμβλητ᾽ ἐστὶ κυνόσβατος, οὐδ᾽ ἀνεμώνα
> Πρὸς ῥόδα, τῶν ἄνδηρα παρ᾽ αἱμασιαῖσι πεφύκει.

Secundum versum non capiunt Interpretes. Dicit, cynosbaton & anemonem flores ferre nequaquam comparandos rosis: τῶν ἄνδηρα παρ᾽ αἱμασιαῖσι πεφύκει, quorum areolę juxta macerias & hortorum septa muralia instituuntur. Quod hodieque fit. Juxta macerias hortorum plantaria rosarum digeruntur. Hesychius ἄνδηρα, πρασιὰς & ὀχετοὺς τοὺς φραγμοὺς exponit. Pulvinaria hortorum & eminentes areas ea voce designari, certum est. Apparet in eo versu κυνόσβατον pro κυνοῤῥόδῳ, vel rosa silvestri posuisse Theocritum, cujus flores non esse conferendos cum rosis sativis, quæ nascuntur in cultis & directis areis prope sepes murales hortorum. Hinc interpres utrumque κυνόσβατον confundens cum hæsitatione scribit, ὡς ἐμπλήσιον εἶναι ῥοαῖς ἢ ῥόδοις. Cynosbatum simile malo punico; cynorrhodum, rosæ. Virgilius, eum eam comparationem Siculæ Musæ imitaretur, ita posuit:

> *Quantum puniceis humilis saliunca rosetis.

Inde grammatici veteres *saliuncam* de rosa silvatica interpretari voluere: *Saliunca*, ἀγριόῤῥοδον, λευκόῤῥοδον. Item: ἀγριόῤῥοδον *saliunca*. Alii anemonem esse maluerunt, quia ἀνεμώνην cum rosis confert Theocritus. Servius eam herbam esse vult, quæ vulgo *orci tunica* diceretur. Neophyrus anemonem à Romanis orci tunicam vocari affirmat: ἀνεμώνη ἡ φοινίκη. οἱ δὲ ἠμέριον, οἱ δὲ μηκώνιον. Ῥωμαῖοι ὀρκιτουνίκαμ. Docuimus in his Exercitationibus, orci tunicam esse nardum montanam, quam Græci θυλακῖτιν, πυρῖτιν & θυλακιόεσσαν nardum vocaverunt. Saliuncam ipsam nec esse patet ex descriptione, quæ apud Plinium habetur. Ea nec caulem, nec florem fert, ut de nardo montana asserit Dioscorides, qui tamen nardum Celticam à Romanis saliuncam nominari asseverat: quæ fuit sententia Scribonii Largi, cap. CIII. *Spica nardi denarium* P. V. *Celtica, id est, saliunca* * P. X. Hunc secutus est Marcellus Empiricus. Sed de Nardo infra. Nunc persequamur per rubos ac senticeta Plinium nostrum. Cynosbati fructus apud Theophrastum similis est malo punico: apud Dioscoridem rosæ. Plinius uvam nigram ferre dicit. Ex quo manifestum est eum rubum similem, quem Græci χαμαίβατον dicunt pro cynosbato accepisse, ex male distinctis Theophrasti verbis: ὃν δὴ καλοῦσι τινὲς χαμαίβατον, οἱ δὲ κυνόσβατον. Hæc junxit Plinius & sic interpretatus est, quasi cynosbatum & chamæbatos eadem essent. Non solum humilis rubi, sed etiam alterius fructus niger, cum maturus est. Rubus Idæus punicea mora fert, quæ ruba Propertio:

> *Et dare puniceis plena canistra rubis.*

Nobis hodie *Francus rubus* dicitur, id est, verus & germanus rubus: *framboisier.* Neurospasti cognomen non cynosbato, sed rubo sive chamæbato convenit. Plinius argutatur more suo ita appellatum, quod nervum in acino habeat. Non hæc tantum mora rubi, sed etiam arboris mori nervum habent intus ligneum, quæ tamen arbori suæ, νευρόσπαστον cognomentum non addidere. Sed χαμαίβατος etiam νευρόσπαστος vocatus videtur, quod tendiculæ sive nervi modo per terram extensus & utraque parte infixus, sæpe ambulantium pedes trahat & trahatur ipse. Sedeamus jam ad calculos & computemus, quot in una historia delicta noster admiserit. Rosam rubi primum pro vera rosa dat, cum auctor Latinus, unde accepit, florem rubi ita vocasset. Sic florem cisthi *rosam* etiam *caninam* Latini appellarunt: & *rosam Græcam*, quæ Græcorum est lychnis. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt, cum omphacino oleo. Auctor, à quo hæc mutuo sumpsit, per rosam ruborum nihil aliud intellexit quam florem ruborum, τὸ ἄνθος τῆς βάτου. Plinius, cui de vera ac silvestri rosa placeret accipere, multa inde falsa commentus est & ἀσύστατα. Hunc rubum, qui rosam illam ferret, distinxit à rubo vulgari: hunc tamen ipsum noluit eundem esse cum cynorrhodo. A cynosbato rursus separavit. Quærendum igitur reliquit, de quo genere rubi intellexerit, ut inventum iri spes non sit, quod est nusquam. Cæterum alius etiam frutex dictus cynosbatos, quæ *capparis* aliis vocatur in totum differens ab eo cynosbato, de quo heic egimus. Quod heic in numerum τῶν ὁμωνύμων procedere volumus. Gal. II. de alimentis, κυνόσβατον à rusticis edi scribit: ἐσθίουσι δὲ ὃν αὐτῶν οἱ ἀγροῖκοι πολλάκις ὀλίγην τροφὴν διδόντα τῷ σώματι, ὃ καλοῦσι κυνόσβατον. De rosæ agrestis bacca hoc intelligendum est, quæ hodie nostratibus rusticis manditur, estque aciduli, non ingrati saporis. Theophrastus tradit cynosbati fructum secundo vento colligendum, id est, à tergo flante, ne adversus eum in os inferat, & periculum oculis creet. Ita enim interpretor κατ᾽ ἄνεμον. Navis κατ᾽ ἄνεμον fertur, quam ventus a puppi, id est, à tergo prosequitur: κατ᾽ ἄνεμον δὲ καὶ τῆς κυνοσβάτου τὸν καρπὸν συλλέγειν· εἰ δὲ μὴ κίνδυνον εἶναι τῶν ὀφθαλμῶν. Quæ ostendit κυνόσβατον hunc, alium esse à rosa silvestri. Nullum enim periculum oculis ab ejus fructu, dum legitur. Rosa Latinum & ῥόδον Græcis unius olim floris nomen notissimi. Posteriores ad alia etiam transtulerunt. Florem malvæ sic vocarunt Græci. Harpocration περὶ φυσικῶν δυνάμεων de althæa: αὕτη ἐστὶ τὸ ῥόδον, ἐξ οὗ τοὺς στεφάνους πλέκουσιν Ἕλληνες ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν θεῶν. φύλλα ἔχουσα ὅμοια μαλάχης ἡμέρου. Nicomedes Iatrosophista: Ἀγριμαλάχη, ῥόδον ἀληθινόν. Sæpe occurrit mentio apud Myrepsum ῥόδων ἀληθινῶν, quas veras rosas accipiunt, cum sint rubræ vel coccineæ: hoc enim ἀληθινὸς Græcis recentioribus. Sic κιννάμωμον ἀληθινὸν iisdem, quæ κασία μέλαινα veteribus. Dioscorides πορφυρᾶν vocat, qui etiam meminit generis cujusdam cinnamomi ὑπόκιῤῥου. Hoc κιννάμωμον ἀληθινόν, rubens cinnamomum. De quo infra. Sic ῥόδον ἀληθινὸν rosa rubra. Rosæ genus est vegetissimi ruboris, cujus in medicina frequentior usus & ad odores quàm communis, quæ ex rubro pollet. *Anemones* flori, rosæ nomen etiam dederunt. Avisena rosam esse vehementer rubentem dicit. Turquas quoque audio & papaver & malvam & anemonen aliosque flores quamplurimos rosæ appellatione nuncupare, quam vocant *gul*. Arabicè tamen rosa dicitur ورد *vard*, unde وردي *vardi*. Phœniceus in antiquo Glossario: *an gul*: Turcæ rosam, quasi Venerium florem. Nam *Gul* Arabes Venerem appellant. Unde Adiantum, quod vulgo capillus Veneris, Arabibus شعر الغول, *sar algul*. Rosam Veneri dicavit omnis antiquitas. *Gul catamer*, rosam pleno flore dicunt, quod & de papavere, anemone & malva usurpant. *Catamer* pro كامل *camol*, quod plenum & integrum est. Sic fortasse tamen totum illud corruptum pro *gula camel* غولة كامل id est, Venereo flore pleno. Sic حمام *hamam*, columba. حمامة *hamama*, columbaria herba ἡ περιστερεών. Sic *gulab*, flos Veneris.

CAPUT XXVI.

De chelidonio.

Χελιδόνιον quidam veterum pro anemone dixerunt. Notavit id Athenæus & Hesychius: Χελιδόνιον ἡ Ἀδωνίς. Anemone dicta Ἀδωνιάς Græcis, quod ex sanguine Adonis nata proditur, vel ex lacrimis Veneris extinctum eum lugentis. Ovidius anemonen circumlocutus est:

----- brevis est tamen usus in illis:
Namque male hærentem & nimia levitate caducum
Excutiunt idem, qui perflant omnia, venti.

Etymon ἀνεμώνης alludit, & de flore loquitur edito ex Adonidis cruore. Græci ἀνεμώνην exponunt, τὸ φυτὸν ταχέως ἀπὸ ἀνέμων φθειρόμενον. Plinio placet dici, quod *vento flante flos sese aperiat.* Meleager anemonas ita expressit:

------ ἀνέμοις ἤνθιν φυόμενα.

Mirificum porro genus *anemones coronariæ* fabricatus est Plinius *bulbosi generis*, de quo nulla apud veteres mentio. Et frustra sanè alibi quæratur, ut puta quæ natales suos debeat imaginationi Plinii. Sic igitur ille lib. XXI. cap. XI. ubi coronarios flores ex Theophrasto recenset, & tempus, quo quisque nascitur, indicat: *in Græcia tardissime etiam anemone. Est autem hæc sylvestrium bulborum flos, aliaque, quam quæ dicetur in medicinis.* Quis hoc genus anemones fando accepit ex genere bulboso? Imo vero id accepit Plinius ex Theophrasti verbis, in quibus fit mentio sylvestris sive montanæ anemones, & bulbi lanati. Hos duos flores Plinius in unum compegit, & bulbosam anemonem inde confecit. Verba Theophrasti sic jam olim legenda docuimus ex Athenæo: ἔαρινα Νάρκισσον, καὶ λείριον, καὶ τὸ τῆς ἀνεμώνης γένος τὸ καλούμενον ὄρειον, καὶ τὸ τοῦ βολβοῦ κώδιον. Ex his duobus exit Plinio anemone illa, quæ sylvestrium est bulborum flos. Docuimus etiam herbarios, βολβοῦ κώδιον esse eriophoron bulbum sive lanatum, cujus flos coronis olim receptus. Hanc speciem anemones coronariam cum commentus esset Plinius, nec huic similes inveniret illas anemonas, de quibus tractant, qui silvam medicam conscripserunt, coactus est alias facere coronarias à medicis cap. XXIII. ejusdem libri: *Anemonas coronarias tantum diximus, nunc reddemus & medicas. Sunt, qui phenion vocent.* Quod est maximè ridiculum & falsum. Immo non diversæ anemonæ medicæ à coronariis. Nam illæ ipsæ, quæ inter coronamenta, admissæ ad usum quoque medicinæ, valuerunt effectu non spernendo. Libri omnes habent apud Plinium: *Sunt, qui frenion vocent.* ut in indice *frenion.* Ita enim scripti: *Anemone coronaria sive frenion med. x.* φρένιον dictum poterium: Dioscorides & Paulus Ægineta: Ποτήριον, οἱ δὲ φρένιον. Nescio an huc nihil pertinens cognomen ex alia herba in anemonas transcripserit. Φαινίδα dici anemonen à Laconibus ex Sosibio notat Scholiastes Theocriti: Σωσίβιος δὲ τὰς ἀνεμώνας φησὶ Λάκωνας φαινίδας καλεῖν. Antiqua Græcia φαινὸν appellavit τὸ λαμπρὸν, τὸ φωτεινόν. Inde φαινὶς ἀνεμώνη, multa luce micans. Nicander:

------ ἀνεμωνίδες αἰεγέθουσι
τηλόθεν ἐξυπέφηνεν ὀφελκόμεναι φίλα χροιαῖς.

Expressit φαινίδος etymon. Distinxit eas à chelidonio. Alii idem faciebant. Athenæus: ὡς τούτων τῶν ἀνθῶν δῆλον γίνεται. οὐδὲ ἕτερόν ἐστι τὸ χελιδόνιον τῆς ἀνεμώνης. τινὲς γὰρ ταῦτα εἶναί φασιν. Ineptè. Nemo sanè tam absurdus, qui chelidonium idem esse cum anemone affirmarit. Sed ἀνεμώνην quidam appellarunt χελιδόνιον, quod cum hirundinibus flos ejus exiret. Quæ ratio nomen etiam dedit illi herbæ, quæ sibi illud proprium vindicavit. Eam nemo unquam dubitavit ab anemone esse diversam. Hinc tamen apparet, ex ambiguitate vocabuli confudisse quosdam. Dioscorides de chelidonio majore: χελιδόνιον μέγα, οἱ δὲ κρίνον. καυλὸν ἔχει πηχυαῖον. Ita est in vetustissimo codice. Hoc cognomen κρίνον non huic chelidonio, sed alteri anemonæ attributum. Nec enim ea hujus chelidonii floris forma, ut lilii nomen potuerit adoptare. Χελιδόνιον ita reperit dictum Dioscorides, sed de eo chelidonio intelligendum fuit, quod idem cum anemone. Sed in omnibus talis Dioscorides, qui tamen in hoc genere putatur regnare. Hoc fortasse sequutus Plinius, κρίνον apud Græcos *rubens lilium* significare dixit, quia κρίνον de flore anemones puniceo etiam usurpatum. Quod ille de lilio rubro accepit. Non tamen ita debuit accipi apud Theophrastum & Dioscoridem omnibus locis. Anemone in Dioscoride vetusto Arabice explicatur, السقائق *alſakaik*. At chelidonium majus in eodem codice Arabicè dicitur عروق الصبغين *baruc alſubagin*, id est, fibræ, vel radiculæ infectorum: quia scilicet tinctores radicibus chelidonii majoris uterentur tingendis croceo colore lanis, quæ succum κροκώδη reddunt. Ita etiam vocatur Avisenæ cap. DCCXXXVII. Latinæ editionis. Minus autem chelidonium non aliter exponitur in vetusto illo exemplari, quàm species *baruc alſubagin.* Græci recentiores majus vocant ἐλύδριον, & inter herbas numerant, quæ tingendo aptæ habentur. Glossarium chymicum: χελιδονία ἐστὶ τὸ ἐλύδριον. Item: χρυσοζώμιον καὶ ἐλύδριον, καὶ χρυσοκογχύλιον, καὶ ἴον ἀσιάνιον θεῖον λευκόν ἐστι. Democritus Pseudonymus in Physicis has herbas & res nominat, quæ colorem faciunt croceum: κρόκον, κνῆκον, καὶ [illegible], ἢ ἐλύδριον, καὶ κροκόμαγμα, καὶ [illegible]: addit & radicem rhapontici. Zosimus in iisdem referendis χελιδονίαν pro ἐλυδρίῳ dixit, qui tamen alibi passim ἐλύδριον nominat, & cum croco jungit ad colorem luteum efficiendum, & eam tincturam, quam ξάνθωσιν appellat. Cap. περὶ σταθμοῦ ξανθώσεως: λέγει δὲ ὁ Ἀγαθοδαίμων ἑρμηνεύων, οὐχ ἵνα σταθμὸν διδάξῃ, ἀλλ' ἵνα κρόκον καὶ ἐλύδριον τὸ διαλάσσον τῆς ὕλης πάσης βάψῃ. Atque ita alibi passim. Item herbas luteo inficientes enumerans: καὶ ἐν βοτάναις κρόκον καὶ κνικώδιον καὶ ἐλύδριον καὶ [illegible]. Ἐλύδριον est chelidonium majus. Ex his apparet ratio, cur Arabes vocarint radicem tinctorum eam herbam. Κύρκουμα Græci recentiores etiam vocant, ut Myrepsus & alii, voce & ipsa ex Arabico sumpta, quam tamen Arabes ex Græco transtulerunt, قورقوم *curcum.* Quidam crocum sic interpretantur, alii quascumque radiculas crocei coloris, & croceum reddentes succum, quas vocant صفر عروق fibras vel nervulos citrinos à nomine صفر, quod æs & æramentum in antiquo Glossario Latino-arabico exponitur. Idem est igitur *ſafar, vel ſafara*, quod χαλκόχρουν. Inde ergo & chelidonium curcum dictum à croceo colore. Glossarium Saracenicum: Κυρκὺμ τὸ χελιδόνιον. Officinæ sic etiam vocant crocum Indicum, quod veteribus cyperum Indicum: de quo infra. Et fortasse *charcum* pro *churcum* corruptè apud Avisenæ interpretem cap. CXCIX. quod ille interpretatur chelidonium majus. Apud Serapionem legitur corruptius *charroc*, id est, *curcuma.* Videntur legisse قوروق *charroc* pro قورقوم. Avisena de chelidonio tradit, nervos sive radiculas esse croceas, & putare quosdam, esse *memiram*, alias *zardegius.* زردحوش. Sic vocarunt

crocum

crocum Indicum. De quo infra. In antiquissimo Dioscoridis exemplari chelidonium minus, non tantum dicitur esse species chelidonii illius, quod vocatur *haruch subagin*, sed etiam adpositum aliud interpretamentum antiquiore manu, ماميران *memiran*: Paulo Æginetæ, Μαμιρὰ, quod tamen aliud à chelidonio minore. Sed Arabes nihil habent indistinctum, quod modo aliquam similitudinem, quamvis non proximam, præferat.

CAPUT XXVII.

De violis.

IN violis hæc ὁμωνυμία manifesta conspicitur. Violas quippe Latini ut Græci ἴα, eos flores appellarunt, qui nulla inter se generis cognatione attinentur. Quid enim, quæso te, simile habent luteæ violæ cum purpureis illis sive nigris, quibus à Martio mense fecimus nomen? Nec facie, nec effectu, nec re ulla inter se conveniunt: utræque tamen violæ sunt & dicuntur. Ex ea violarum indiscreta appellatione locum Horatii insignem ab omnibus interpretibus, qua antiquis, qua neotericis non bene hactenus explicatum constat:

> *O quamvis neque te munera, nec preces,*
> *Nec tinctus violâ pallor amantium,*
> *Nec vir Pieria pellice saucius*
> *Curvat.*

Quæsitum satis est usque adhuc, cur pallorem amantium violâ tinctum dicere Poëtæ libuerit. De viola communi omnes accipiunt, à qua violaceus color. Cum enim violaceum dicimus, non luteum aut cæruleum colorem, sed violę sic propriè & κατ' ἐξοχὴν dictæ intelligimus, ut in hoc versu ejusdem Poëtæ:

> *Lana Tarentino violas imitata veneno.*

Inde violacea purpurea. Acro ad eum locum notat, *amœnitati floris comparari pallorem amantium.* Non video, quid sit amœnitatis in vultu pallido & morboso. De viola utique purpurea atque, ut ita dicam, violacea amœnitatem illam floris accipi voluit. Non alio argumento moti sunt, quàm versûs hujus falsa interpretatione, qui avorum nostrorum ætate singulos colores singulis affectibus dicarunt. *Elenchum colorum* vulgo vocitant. Hi violaceum amantibus assignarunt. Fateor me perspicere non posse, quomodo pallor amantis violaceo tinctus videri queat. Hoc si est, erunt etiam violæ colore tincti ægrotantes quartanarii, auruginosi, & denique mortui. Proprius pallor amantium ex desiderio rei amatæ tabescentium. Unde *pallidum in aliqua puella esse* poëtæ dicunt de eo, qui puellam deperit. Hinc amatorius Poëta:

> *Palleat omnis amans, color est hic aptus amanti.*

Colorem θάψινον amanti dat Theocritus: ita enim apud eum loquitur amans puella:

> Ἦ μὲν χρώς μευ ὁμοῖος ἐγίνετο πολλάκι θάψῳ.

Plutarchus θάψινον χρῶμα & ὠχρῶδες in æquo ponit. Pollux de personis tragicis: ὁ δὲ πάρωχρος τὰ μὲν ἄλλα οἷος ὁ Πάγχρηστος, ὠχριᾷ δὲ ὡς νοσώδης ἢ ἐρῶντος δηλῶν. Persona pallida in tragœdia vel comedia, aut ægrotum, aut amantem designat. Qui multum pallorem in vultu præfert, ex eo vehementiam amoris indicat. Quod plurimum facit ad flectendum animum duræ puellæ, cum videt præ nimio sui amore ac desiderio tabescentem & impallescentem juvenem. Ideo scribit Horatius de dura & immisericorde, quod nec precibus moveatur, nec pallore amantium tincto violâ. Pallorem expressit inteosissimum, ut qui luteo & bucceo colore imbutus sit, qualis est ictero laborantium: in quem affectum plerique incidunt ex amore. Sic *tinctus violâ pallor*, est buxeus, vel luteus à lutea viola, quam in suo genere præcipuam habent Græci. Hi longè rectius, quàm Latini flores omnes, quibus violæ nomen inditum, in duo γένη γενικώτατα dividunt: quorum alterum μελάνιον, alterum λευκόϊον appellant. Non à floris colore hoc discrimen appellationum factum, sed à folii. Etenim si λευκόϊον à flore candido nomen invenisset, non in plura genera coloribus distincta iterum divisum foret. Tres quippe species λευκοΐου ponunt, μήλινον, λευκὸν, καὶ πορφυροῦν. Leucoïum luteum aut purpureum ineptè diceretur, siquidem à flore candido sic vocatum esset. Quin immo λευκόϊον absolute de viola lutea posuit Dioscorides de genista loquens, cujus flores lutei: ἄνθη μήλινα ὥσπερ λευκοΐου. Ita Horatius violam heic κατ' ἐξοχὴν pro lutea dixit. Hæc præcipui usûs in medicina. Ideo λευκόϊον per antonomasiam de luteo intelligitur. Hippocrates λευκόϊον μέλαν de purpurea in hoc genere: quæ utique diversa est ab altera purpurea viola, quæ in diverso est genere, quod μελάνιον dicitur à folio nigro. Pari modo rhamnus nigra & candida discernitur, & aliæ multæ plantæ. Μελάνιον igitur, quæ folium nigrius habet ex viridi saturatiore & obscuriore. Sic *ilex nigra* Poëtæ, & *myrthus nigra* & similia. At λευκοΐου folia pallidiora & viridis dilutioris. Μελάνιον absolutè ἴον Græcis appellatum. Plinius: *Soleque Græco nomine à cæteris discernuntur, appellata ia, & ab his ianthina vestis.* Falluntur, qui Plinium scripsisse mallent, *appellata melania.* In hoc genere non plures species coloribus discretæ. Theophrastus ἴον δὲ τῶν ἀνθῶν οὐδεμίαν διαφορὰν ἔχει, ὥσπερ τὸ μελάνιον. οὐ γὰρ ἔχει δοκεῖ τινα διαφορὰν, ὥσπερ τὸ λευκόϊον. Hoc leucoïon, ut dixi, quod generis alterius nomen est, in tria alia genera colore differentia dispartitur, in luteum, album & purpureum. Latini nomen non habent, quo genera illa μελανίου & λευκοΐου γενικώτατα invicem distinguant, sed utraque violas indiscreta appellatione nominant. Inde obscuritas. Plinius: *Violis honos proximus, earumque plura genera: purpurea, lutea, alba, plantis omnes ut olus sata.* Hæc sunt λευκοΐου genera tria, quæ plantâ seruntur. In altero porro genere τοῦ μελανίου etiam purpureæ, quod confusionem parit. Nam purpureæ in diverso genere. Sed de aliis sequitur, quæ μελάνια & ἴα propriè dicta: *Ex his verò, quæ sponte apricis & macris locis purpurea, latiore folio, statim ab radice carnoso exeunt, soleque nomine à cæteris discernuntur, appellata ia, & ab his ianthina vestis.* Ita legendus hic locus. Τὸ μελάνιον genus his descripsit: solas discerni nomine à cæteris ait, & appellari propriè ἴα cum cæteræ dicantur λευκόϊα. Hinc ἴον seorsim descripsit Dioscorides & separatim λευκόϊον. Idem fecit Nicander in Georgicis, qui ea genera distinxit, quomodo Plinius, in sativa & sponte nascentia. Λευκόϊα sativa: μελάνια sive ἴα, sponte nata. De sativis, quæ λευκόϊα sunt, duo genera facit:

> Ἀλλὰ τὰ μὲν πρώτιστα τε καὶ δρία φυτεύσεις
> Ἄνθη λευκοΐων τε, γένη γε μὲν ἴσα, διχῇ δὲ,
> Ὠχρόντα χρυσῷ τε φυλῇ εἰς ὦπα ἰοικός.

Hoc ultimo versu luteum leucoium expressit. Fortasse desideratur sequens, quo descripserat purpureum aut album. Nam duo tantum genera agnovit. At illo versu unicum tantum memoratur. Idem quippe ὠχρὸν & χρυσοῦν. Græci & de aureo colore ὠχρὸν dicunt: & aurum ipsum

ὠχρὸν & χλωρόν. Unde *inaurata statua pallidior* Catullo. An ὠχρὸν pro viola alba Nicander dixit ac distinxit à lutea, quam similem auro de colore facit? Non puto. Nunquam enim Græci ὠχρὸν nisi de luteo ponunt. Crediderim magis scribendum:

Ἄχροον τε χρυσῷ τε φυλὴν ἰσ᾽ ἅπαξ λευκόν

Hæc sunt duo genera λευκοΐου Nicandro, qui plura non agnoscit, album & luteum. Ἄχροον propriè, quod sine colore est & proinde album intelligitur. Ne mireris de poëta hoc etiam legere: est positum à Theophrasto lib. VI. cap. VII. ubi florem νάρθου duplicis generis faciens, alterum colore hyacinthi esse dicit, id est, purpureo, alterum sine colore, id est, album: ἄνθος δὲ ἐστι διττόν. ὁ μὲν ἔχων τὸ ἄνθος ὑακίνθῳ ὅμοιον, ὁ δ᾽ ἕτερος. ἄχρους, λευκός. Quo loco suspicor & vocem λευκὸς ex glossa additam. Versum illum Nicandri verbum verbo vertit Columella in Horto; atque ita quidem, ut appareat legisse, quomodo correximus:

Tum quæ pallet humi, quæ frondens purpurat auro,
Ponatur viola.

Duplicem illam violam expressisse patet ex hoc Nicandri versu:

Ἄχροον τε χρυσῷ τε φυλὴν εἰς ἄντα ἰδέσθαι.

Longè tamen abscedit à poëtæ Græci sententia. Duplex genus leucoji, ubi ille describit album & luteum. Columella de leucojis albis paulò ante locutus est:

Pingit & in varios terrestria sidera flores
Candida leucoia & flaventia lumina caltha.

Heic violas purpureas & luteas exequutus est. *Tum quæ pallet humi*, viola est purpurea, quæ non ex λευκοΐων genere. *Humi pallere* dicit, quia non assurgit, sed humi jacet foliis, sine caule. Unde & χαμαίζηλον Græci vocitant. Huic opponit luteam, quæ frondescit, quia caulem & frondes habet & in altum attollitur. Eam *purpurare auro* dicit, id est, nitescere, ac fulgere aureo colore. Id enim eo loco significat purpurare; non, purpurea luce florere. Sic *purpurea & aurea Venus* eodem sensu. Πορφυρὲς & χρυσοῦς aries Phryxi poëtis. Potest tamen & legi, siquis eam figuram abnuit: *quæ frondens fulgurat auro*. Nihil tamen ego mutarim. Constat igitur, Columellam ἄχροον ἴον apud Nicandrum de viola purpurea ac nigra accepisse & quam propriè Græci ἴον appellant: quin & *pallentem violam* ad verbum reddidisse, prorsus ex eorum sententia, qui pallorem amantium violâ tinctum in Horatii versu de hac ipsa viola intellexerunt. Quod omninò absurdum. Ἄχροον ἴον rectè quidem transferri possit *pallida viola*, sed non item de purpurea & humili, quæ caulem non habet, ut fecit Columella, quem insigniter hallucinatum heic constat. Hanc violam, quæ humi repit & purpurâ nigrâ tincta est, cujusque adeo coloris austeritati nihil tam contrarium, quàm pallor, Nicander idem paulò post inter sponte nascentes recenset his versibus:

------ ἴοντα τε χῖα
Ἀστερες νομβίοιο τόπους ἀνεθρέψατο λειμών
Κάλλεα, βιφθαλμόν τε, καὶ ἀνθεῖ Διὸς ἄνθος,
Κάλχας, αἰνὸν δ᾽ ὑάκινθον, ἰωνιάδας τε χαμηλὰς,
Ὀρφνοτέρας αἷς νὺξ μετ᾽ ἄνθεσι Περσεφόνεια.

Per Ἰωνιάδας χαμηλὰς ὀρφνοτέρας planè significat τὰ μελάνια Græcorum, quæ & χαμαίζηλα & ἴα absolute dicebantur. Χαμαίζηλα autem appellantur, quod statim ab radice folium emittant, nec caulem habeant. Græci itaque ut plurimum hæc nominibus discernunt, τὰ ἴα, & τὰ λευκόϊα. Latini violas vocant omnes indifferenter. Virgilius in Culice:

Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
Et violæ omne genus.

Quod imitatus Tertullianus de corona militis: *Et utrisque liliis & omnibus violis coroneris.* τὰ ἴα & τὰ λευκόϊα comprehendunt. Plinius de lychnide, quæ rosa Græca Latinis dicebatur, dicit eam habere *violæ magnitudinem.* Non τὸ ἴον vult intelligi, sed τὸ λευκόϊον. Nam ita Dioscorides de lychnide: ἄνθος ἐστὶν ὅμοιον λευκοΐῳ. Pauper admodum in his differentiis signandis Latina lingua, nec habet verbum, quo λευκόϊον Græcorum explicet. Si albam violam diceret, non genus totum discerneret, sed in altero genere eam speciem denotaret, quæ florem habet candidum. Græci rectè dicunt λευκόϊον μήλινον & λευκόϊον πορφυροῦν. Latinis non licet esse tam disertos, nec possunt dicere violam albam purpuream, aut violam albam luteam. Ideo Columella Græcam vocem retinuit, *candida leucoia* dicendo. Poëta *pallentes violas* vocavit, ut τὰ λευκόϊα exprimeret, à foliis viridi pallidiore sic appellata, *ut pallentes herbæ* eidem dicuntur. Nec tamen negaverim *pallentes* & *pallidas* violas posse accipi luteas, quomodo *pallidum aurum* vocatur:

Et fulgore magis quam sæpe expalluit auri.

Ita & *tinctus viola pallor* apud Horatium luteo imbutus, à viola lutea, quæ primas in suo genere tenuit. Plinius: *è sativis maxima auctoritas luteæ.* Sativa vocat τὰ λευκόϊα. Nam ἄγρια sunt τὰ μελάνια. Auctor Arabs in antiquo Dioscoridis codice λευκόϊον interpretatur خيرى *chiri*. Quasi bona scilicet & electa viola. Nam خير *chair*, probus & eximius. At viola nigra, quæ Græcis ἴον μέλαν & ἴον absolutè ab eodem exponitur بنفسج *benefseg*. Lutea porrò leucoïa in tria alia genera idem Plinius dividit Tusculanum, marinum, & Calatinum ab oppido sic dictum. Male *calathiana* leguntur vulgò, & à calathis interpretantur appellata, atque inde ϑυλακῖτιν somniant & campanulam. Sed hæc alibi. Falsi itaque qui putant, latius patuisse apud Græcos τὴν ἴου appellationem, multosque flores complexam, cum sola viola, quam dicimus Martiam, eo ipsis nomine fuerit nota. Inde ἰανθὲς, & ἰάνθινα de vestibus purpureis; & ἰοδὲς, & ἰοπλόκαμος. Quibus omnibus purpureus & nigricans color indicatur, nunquam albus aut luteus. Quod argumentum est, Græcos nunquam ἴον de viola alba aut lutea dixisse. Priusquam ad alia pergamus homonyma, obiter heic consignabimus, herbarios nostros temere leucoïum bulbosum commentos esse ex depravatis Theophrasti verbis, ubi enumerat λευκόϊον inter bulbosa, lib. VII. cap. XIII. Πλείω δὲ καὶ τὰ βολβώδη, καὶ οὐκ ἐλάττω. ταῦτα δὲ καθάπερ τὸ λευκόϊον, καὶ βολβίνη, καὶ σιτανίων, καὶ ποίξ, καὶ τρίτον ποιὰ τὸ σισυρίγχιον. Plinius, cum ad verbum hunc locum verteret, non meminit leucoji vel violæ albæ, sed ita prorsum extulit nominibus Græcis servatis, quæ veteres omnes codices ad hunc modum exhibent scripta: *Græci genera hæc fecere bolbinen, setanion, pythion, cacozgian, agilopa, sisyrinchion.* Quæ nos alibi expendimus. Nullum autem hic inter βολβώδη sedem habere τὸ λευκόϊον, vel ipsius Theophrasti testimonio convincitur, qui non aliud genus λευκοΐου agnoscit præter illud, quod omnibus est notum. Sed & lib. VII. cap. IX. τὸ λευκόϊον inter ἐπικαυλόφυλλα recenset, quæ caule nempe foliata sunt: At bulbosa illa leucoïa, quæ tanquam legitima Theophrasti nobis apponunt, caulem è medio foliis exeuntem præferunt. Eximendum igitur è numero bulbaceorum leucoïon, sed prius ex verbis Theophrasti, cujus auctoritate permoti sunt ad id quærendum, quod invenire non potuerunt. Scio moly, quod è bulbis est, vocatum nonnullis tradi λευκόϊον ἄγριον: sed λευκόϊον simpliciter dictum, qui pro bulbo, aut bulboso mihi ostendet in aliquo probato auctore absque ulla mendi suspicione, vicerit me favente quoque. Violæ sativæ luteæ, quam Græci λευκόϊον, Latini etiam violam absolutè nominant, *proximam esse concolori amplitudine calthham* Plinius memorat. Idcirco & *caltham* quidam τὸ λευκόϊον interpretati sunt. Glossæ: λευκόϊον *caltha, viola.* Docuimus alibi caltham illam, quam calendulam hodie vocant officinæ, ex Græco κάλχα defluxisse: quod tamen commune nomen est florum duorum. Dioscorides βούφθαλμον etiam κάλχαν appellari ait.

Atqui

Atqui certum est buphthalmum, quale ab eo depingitur diversum esse à caltha Romanorum. Sed ecce tibi Nicandrum in Georgicis, qui disertè κάλχας & βούφθαλμον separat:

—— βούφθαλμόν τε καὶ εὐώδεις ἀνὰ ἄνθη
Κάλχας, σὺν δ' ὑάκινθον.

Grammatici rursus aliam κάλχην exponunt βοτάνιον ἀνθοφόρον, ἐξ οὗ πορφύρα βάπτεται. Sed κάλχην passim purpuram esse tradunt, & καλχαίνειν, πορφύρᾳ βάπτειν. Quæ κάλχη, quam & χάλκην vocant, non possit eadem esse cum κάλχᾳ, quæ Latinis suam donavit caltham, quæque aut buphthalmum aut caltha est. Nutrius enim color purpureus nec ex utravis potest tingi purpura. Κάλχην pro metallico pigmento videtur posuisse Strabo, ubi sandycem fossiciam, quod Ἀρμένιον χρῶμα vocabatur, κάλχῃ similem esse tradit: ὃ δὴ Ἀρμένιον χρῶμα καλοῦσιν ὅμοιον κάλχῃ. Sandyx illa Armenia pigmentum est metallicum, quod non rectè flori comparetur de colore. Ergo κάλχη, cui simile traditur, pigmenti genus sit oportet, & quidem notissimi. Numenius hoc idem pigmentum χάλκην vocavit in his versibus, qui citantur à scholiaste Nicandri:

—— τότε δ' αὖ μολίβῳ ἐναλίγκιον εἶδος
Ἀμφὶ ἓ κυδαινεῖ χάλκης ἴσον.

Notat ibdem scholiastes χάλκην esse ἄνθος ἀφ' οὗ τὴν πορφύραν ἀνίεμεν. Nescias, utrum florem an pigmentum intelligi velit. Utrumque Græcis ἄνθος. Grammatici illi, qui κάλχην & χάλκην exponunt βοτάνιον ἀνθοφόρον, ἐξ οὗ ἡ πορφύρα βάπτεται, videntur τὸ ἄνθος intellexisse de flore herbæ cujusdam. Sed melius ἄνθος accipiendum de colore & pigmento. Alii enim simpliciter χάλκην esse πορφύραν dicunt, ut Hesychius: χάλκη, πορφύρα. Numenius illis versibus, quos ante attulimus, de his loquebatur, quos vipera pupugit, quorum cutis varios assumit colores. Modo enim cæruleo & aërino occupantur, modo plumbeo, interdum & purpureo, quem vocant χάλκην. Nicander eamdem rem commemorans ita scripserat:

Χροιὴν δ' ἄλλοτε μὲν μολίβῳ ζοφοειδέος ἴσχει
Ἄλλοτε δ' ἠερόεσσαν, τότε δ' ἄνθεσιν ἴσην χαλκοῦ.

Admonet vetus interpres in aliis exemplaribus scriptum reperiri:

—— τότε δ' ἄνθεσιν εἴκελα χάλκης.

Quam solam veram esse lectionem opinor. Male vero idem scholiastes χαλκοῦ ἄνθεα ibi de æris flore accipit. Numenius quoque tres hos colores in morsis à vipera existere scripserat, τὸν ἠερόεντα, τὸν μολύβδινον, & τὸν χάλκης, id est, purpuræ. Sic autem versus ejus legendi, qui vulgo pessime corrupti sunt:

—— ἐπὶ ἴσχει
Ἠερόεν τότε δ' αὖ μολίβῳ ἐναλίγκιον εἶδος
Ἀμφὶ ἓ κυδαίνει τότε δ' ἄνθεσιν εἴκελα χάλκης.

Dioscorides pro his tribus coloribus unum tantum nominavit in his, qui à vipera icti sunt: τὴν χροιὰν δὲ ὑποπελιδνον. Ubi fortasse legendum ὑπογλαυκον. Sed colorem χάλκης qualis fuerit, nihil est quod melius indicet, quem χάλκανθος metallicum à colore χάλκης ita appellatum, ut ἴανθον violaceum, à colore violæ. Χαλκανθὲς vocant Strabo & Dioscorides in antiquis codicibus, Ut ergo πορφυρανθὲς, quod purpuræ colore tinctum est, ita & χαλκανθὲς, quod χάλκης. Chalcantum autem istud vulgo vitreolum nuncupant à colore vitreo. Dioscorides κυάνεον esse vult. Χάλκη igitur color cyaneus vel purpureus. Nam & cyanum florem Meleager πορφύρεον κύανον vocat, & Strabo, qui Ἀρμένιον χρῶμα simile esse κάλχῃ tradit, de vulgari Armenio pigmento intellexit, quod cærulei coloris esse Dioscorides & alii prodidere, quodque propriè Ἀρμένιον ζωγραφικὸν dicebatur, & absolutè Armenium. Sed unde κάλχη, aut χάλκη pro purpura, vel purpureo colore? Κάλχη & κόχλη idem quod κόχλος unde & κάχληξ. Hesychius: Κάχληκος τοῦ κόχλου. Conchylium ita vocaverunt κόχλον, & αἷμα κόχλου saniem illam, quæ purpureo colore inficit. Uranius in Arabicis de Abasenis: Γεωργοῦσι δὲ καὶ πορφύραν πίνες ἐντίλλει αἷμα τοῦ τριχὶς κοχλίου. Atque ita alii passim. Servio cochlea. Arabes purpuram vocant صدف *sadaf*, id est, cochleam. Vide quæ supra notata. Idem κόχλη. vel κάλχη. & per transpositionem χάλκη: unde πορφύρα simpliciter exposuere quidam. Nicander χάλκης inter conchylia recenset:

—— στρόμβοι τε πολὺ πλεῖοι ἠὲ καὶ κάλχης
Κηρυκίδες, πίννης τε καὶ ἀδρίτος ἐχῖνοι.

Ex his nihil jam dubii reliquum est, quin χάλκην purpuram dixerint à concha purpuræ. Et conchylium præcipuè ita videntur vocasse, cujus Plinio teste color austerus in glauco, & irascenti similis mari. Sanè color χάλκης, ut ex multis constat veterum testimoniis, huic adamussim respondet. Græci recentiores κογχύλην passim pro purpura marina ponunt. Neophytus: Θαλασσία πορφύρα, ἡ λεγομένη κογχύλη. ἔστι δὲ εἶδος θαλασσίου κοχλίου. Vetus auctor κογχύλης ἐφευρετὴν Herculem tradit, quam in eadem historia Pollux vocavit πορφύραν. Inde κογχυλευτὴς in glossis, *muri legulus*. Frustra sunt itaque Grammatici, qui χάλκην herbæ florem esse nobis persuadere conantur, quo purpura tingeretur. Vocis ἄνθος ambigua significatio eos fefellit, quæ modo florem, modo colorem & pigmentum notat. Hoc etiam in fraudem illos induxit, qui ἄνθεα χάλκης & χαλκοῦ de æris flore interpretati sunt, cum de colore purpuræ aut æris accipi deberet, ut in Heraclea Rhiani:

—— φιλεῖ δ' ἀπολάμπει φαεινὴ
Ἄλλοτε μὲν κυανή, τότε δ' ἄνθεσιν εἴκελα χαλκοῦ.

Nulli ibi flores æris imaginandi. Interdum colorem cæruleum, interdum æreum squamam ejus exhibere innuit. Sic ἄνθεα μίλτου Dionysii de differentibus terrarum coloribus:

Ἄλλη δ' Ἀσσυρίης ἐναλιγκία ἄνθεσι μίλτου.

Ita vetus liber. Diversa igitur κάλχη, quæ purpuram significat, à κάλχᾳ quæ caltham vel buphthalmum. Epicharmus: ῥαδινὰς στεφάνοισι κάλχας. Ex qua tamen voce sequentes Græci λαχχὰν fecerunt per transpositionem de colore rubro, ut alibi pluribus indicavimus. Καλάκανθος pro chalcantho metallico legitur apud auctores hippiatricon etiam in vetustissimis libris. Apud Geoponicon verò scriptorem καλάκανθος herba est, quæ fugandis muribus ex domo suffitur ex Paxamo: Καλακανθὴ δὲ καὶ ὀρίγανον καὶ σκίλλης σπέρματος, καὶ μελάνθιον θυμιώμενα φεύξονται. Glossæ Nicomedis καλάκανθος interpretantur γλαύκιον, de qua herba Dioscorides & alii. Hoc igitur & inter ὁμωνυμίας numeretur. Sed à floribus nondum discedamus.

CAPUT XXVIII.

De flammis & phlogis.

Flammas appellamus, quæ sunt veterum irides vel gladioli. Nihil habent, quare sic merito appellentur, nec in specie nec in colore. Græci veteres φλόγας appellarunt floris genus à flammeo fulgore. Hesychius: φλὸξ ἡ τοῦ πυρὸς, καὶ ἄνθος. Meminit Theophrastus, & odore carere dicit, qui φλόγιον etiam nominat, id est, flammulam. Perperam *flammeum* vertit Plinius & de flammeo violæ genere accepit, quasi scriptum esset φλόγινον. Corrigendus Nicandri de ea versus in floribus coronariis;

φλὸξ δ' ἐστὶ αὐγῆσιν ἀνερχομένης ἰκελῶσα.

De colore similem facit exorientis solis luci. *Auroræ colorem* nostrates vocant mulieres. Caltham esse frustra volunt quidam. Alia est *flammula* herbariorum ex clematidum genere, sic dicta ab urente folii acrimonia. *Jovis flammam vocat* Plinius & alium florem, cujus meminit lib. XXVII. cap. VII. de ampelo agria: *viticulis longis, callosis, rubentibus, qualiter flos, quem Jovis flammam appellavimus in violis.* Nullum memini florem ab eo vocatum hoc nomine in violarum mentione. Sic tamen hîc omnes libri. Capite de violis, quo earum differentias explicat, meminit floris, qui φλὸξ Græcè dictus est, quam pro viola flammea temerè accepit: *postea, quæ ion appellatur & purpura: proximè flammeum, quod vocatur silvestre duntaxat.* Ita legendum cum locum alibi docuimus. Τὸ φλόγινον apud Theophrastum pro flammeo interpretatus est, cum sit flammula, idemque floris illius nomen ὑποκοριστικόν, quem alibi φλόγα appellat. Quod inter violas ejus meminerit Theophrastus, non tanquam violis congeneris, sed, quia circa idem fermè tempus floreat, putavit Plinius epithetum esse generis violæ, è colore sic vocati. Verba Theophrasti: Ἅμα δὲ τῷ ἴῳ, ἢ μικρὸν ὕστερον τό τε ὕστερον καὶ τὸ φλόγινον καλούμενον τὸ ἄγριον. Absolutè Græcis ἴον appellatur purpurea viola. Hoc est, quod Plinius ait: *Postea, quæ ion appellatur, & purpura.* proximè hanc violam floret flammula, ἡ φλὸξ, τὸ φλόγινον. Perperam Plinius *flammeum quod vocatur.* Hæc est, quam in violis Jovis flammam se appellare heic dicit. *Atqui flammeum* simpliciter appellasse videmus. An legendum: *Qualiter flos, quem ion flammeum appellamus in violis*, id est, violam flammeam? Certè eodem illo capite mentio ab eodem fit & alius floris, quem *Jovis florem* nominat. Hic Græce Διὸς ἄνθος. Sed diversus ille à flammula, quæ φλόξ. Et nullus Græcis aut Latinis flos, qui Διὸς φλὸξ aut Jovis flamma dicatur. An memoriâ lapsum dicemus, & cum duum ibi florum mentionem habuerit, *flammæ & Jovis floris*, ex duobus unum fecisse, quem Jovis flammam vocavit, dum memoriâ nimis fidit. Hoc etiam possit esse: sed non video, cur *viticularum* silvestris vitis colorem *rubentem* comparare debuerit floris colori. Nihil enim aliud vult his verbis: *Viticulis rubentibus, qualiter flos, quam Jovis flammam appellamus.* At doctissimos herbarios hæc sic accepisse nollem, ut putarint, florem dictum *Jovis flammam*, ab eo fieri inter genera viticularum & clematidum agrestium.

CAPUT XXIX.

De œnanthe.

Quoniam in floribus versor, adjungam his & œnanthen, cujus modo mihi in mentem venit, quæ indiscretæ cum altero flore appellationi non negligendos insevit errores in veterum scriptis, nunc per me revellendos & ex neotericorum animis, qui eos altius in pectus demissos receperunt. Οἰνάνθη flos labruscæ, quæ alteram habet οἰνάνθην cognominem, genere disparem. Hesychius: Οἰνάνθη, ἡ ἄνθησις τῆς ἀμπέλου. ἔστι δὲ καὶ ἕτερον φυτὸν οὕτω λεγόμενον. Herba est œnanthe, quam Theophrastus inter coronamenta, quæ floribus constant, & ad coronas seri solitam scribit: Σπείρεται δὲ καὶ ἡ οἰνάνθη. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀνθῶδες. Plinius: *odore est, quo germinantibus uvis, atque inde nomen.* Hoc ipse de suo Plinius commentus est. Nam dictam Theophrastus autumat, quod florem habeat racemosum: Τὸ δ' ἄνθος βοτρυῶδες καὶ λευκόν. In Græcia sine odore est. Non igitur ab odore sic appellata. Nicander:

— ἠδ' ἴα χαίτης
Οἰνάνθης βρύα λευκὰ κατασφίγξασα νομῆες.

De hac œnanthe herba intelligendum. Notum est autem, omnes hujusmodi flores botryosos βρύα Græce dici, & proprie in olea: inde & βρύει dicitur, cum floret, ut & vitis labrusca. *Oenanthe* in unguentis olim laudatissima: sed ambigitur, utrum illa, quæ flos est labruscæ, an quæ herba est. Theophrastus œnanthen esse herbam, ex qua unguentum fieret, clare decidit in libro de odoribus. Quin etiam non flores, sed folia ejus ad unguentum olim expeti solita myrtinum, colligimus haud dubiè ex his verbis: Ἀπὸ δὲ τῶν φύλλων, οἷον τῆς μυρρίνης καὶ τῆς οἰνάνθης. αὕτη δὲ ἐν Κύπρῳ φύεται ὀρεινὴ καὶ πολύοδμος. ἀπὸ δὲ τῆς ἐν Ἑλλάδι οὐ γίνεται διὰ τὸ ἄοδμον. *Oenanthen Cypriam in montanis nasci & odoratam esse, ex ejus foliis unguentum confici œnanthinum, quod non fit ex Græcanica, quia odor abest*, planè significat. Quæ non possunt de labruscæ flore accipi. Nam ibidem commemorat quænam unguenta ex floribus fierent, & sola nominat Rhodinum, leucoïnum & Susinum. Præterea, cum dicat œnanthen in Græcia prorsus inodoram esse, de labruscæ flore non quit explicari, quem certum est, in quacunque terrarum nascente labrusca, bene olere. Certe ubicunque florentis odori nulla suavitas conferenda est. Recentis præcipuè summa est flagrantia: siccam nihil aut parum flagrare comperi. Adeo citò suavis ille spiritus evanescit. Dioscorides tamen œnanthinum ex labruscæ flore siccato parari scribit & optimum haberi, quod œnanthen ipsam olet. Ad medicorum fortasse usum hoc œnanthinum conficiebatur. Utut sit, profectò aliud ab œnanthino Theophrasti, quod ex foliis œnanthes herbæ odoratæ, qualis erat Cypria, fiebat. Plinius, ne quid de more suo perderet, ex utraque œnanthe fecit miscellanea lib. XII. cap. XXVIII. *Eodem & œnanthe pertinet. Est autem vitis labruscæ uva. Colligitur cum floret, id est, cum optimè olet. Siccatur in umbra substrato linteo atque in cados conditur. Præcipue ex Parapotamia, secunda ab Antiochia atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur.* Hæc œnanthe Cypria, quæ præfertur cæteris ad unguenta, non est labruscæ flos, sed herba. *Parapotamia* illa, quam ibi nominat, ex qua præcipue œnanthe labruscæ commendatur, non frequenter occurrit. Urbs Phocidis hoc nomine apud Stephanum recensetur: sed eam non putem hic habere locum. *Parapotamia* Straboni regio est Apamensibus Syriæ vicina ad orientem, quam vocatam dicit φυλάρχου Ἀραβίων Παραποταμίαν. Eam hic intellexerim. Dioscorides œnanthen labruscæ tribus è locis laudat, Syria, Cilicia, & Phœnice. Apollodorus apud Athenæum, quæ quibus in locis unguenta omnibus aliis præstantia fierent, exponens; œnanthem Cypriam & Adramyttenen ante omnes commendat: Οἰνάνθη δὲ Κυπρία καὶ Ἀδραμυττηνή: ἀμαράκινον δὲ Κῷον. Ubi οἰνάνθην vocat ipsum œnanthinum unguentum ex œnanthes Cypriæ foliis compositum, ut νάρδος dicitur & κύπρος pro nardino & cyprino. Verba Apollodori Herophilii medici integra adferam, ut apud Athenæum citantur lib. XV. quia Plinius ea ad verbum Latine reddit, ut comparari invicem possent; Ἶρις μὲν ἐν Ἤλιδι χρηστοτάτη καὶ ἐν Κυζίκῳ. Ῥόδινον δὲ κράτιστον ἐν Φασήλιδι καὶ τὸ ἐκ Νέας δὲ πόλεως καὶ Καπύης: Κρίνινον δὲ ἐν Σόλοις τῆς Κιλικίας καὶ Ῥόδῳ: Νάρδινον δὲ τὸ ἐν Τάρσῳ. Οἰνάνθη δὲ Κυπρία καὶ Ἀδραμυττηνή. Ἀμαράκινον δὲ Κῷον καὶ μήλινον. Κύπρινον δὲ προκέκριται τὸ ἐν Αἰγύπτῳ, δεύτερον δέ ἐστι τὸ Κυπριακὸν, καὶ τὸ ἐν Φοινίκῃ, καὶ τούτων τὸ ἐκ Σιδῶνος: τὸ δὲ Παναθηναϊκὸν λεγόμενον ἐν Ἀθήναις. τὸ δὲ Μετώπιον καὶ Μενδήσιον κάλλιστα ἐν Αἰγύπτῳ

τῷ μονάζει. Nunc ſubjungamus verba Plinii ex iſtis Græcis expreſſa: *Irinum Corinthi diu placuit, poſtea Cyzici: ſimili modo rhodinum Phaſeli. Quam gloriam abſtulere Neapolis, Capua, Præneſte. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, poſt Adramytteo. Amaracinum in Coo, poſtea in eodem loco prælatum eſt melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Ægypto, ubi Mendeſium & Metopium gratius factum eſt. Mox hæc abſtulit Phœnice, & cyprini laudem Ægypto reliquit. Panathenaicum ſuum Athenæ perſeverantes obtinuere. Fuerat & pardalinum in Tarſo, cujus etiam compoſitio & mixtura obliterata eſt.* Vel ex unico hoc loco judicari licet, quo genio Plinius verſatus ſit in transferendis Græcis, quæ plerumque interpolat, inſertis ad rem non pertinentibus, aut etiam contra rem facientibus interpretationibus. Apollodorus hic περὶ μύρων commentarium ſcripſerat, quem & Plinius in hoc ipſo libro auctorem ſequutus eſt, ut ex indice apparet, ubi ejus nomen inter alios poſitum, quorum teſtimoniu uſus eſt: *Apollodoro, qui de odoribus.* Obiter igitur hoc expendamus. *Irinum Corinthi diu placuit, poſtea Cyzici.* Non hic Græcorum ſenſus, ſed uno eodemque tempore irinum in Elide ex Cyzico factum, quod laudaretur. In ſequentibus ubique hæc ſic interpretatus eſt contra apertam auctoris mentem. *Amaracinum in Coo, poſtea eodem loco prælatum eſt melinum.* Ἀμαράκινον Κῷον ἢ καὶ μήλινον: in Coo amaracinum ſimul & melinum præſtantiſſima fieri indicat. *Cyprinum in Cypro, deinde in Ægypto, ubi Mendeſium & Metopium gratius factum eſt. Mox hæc abſtulit Phœnice & cyprini laudem Ægypto reliquit.* At Græca Apollodori ſignificant cyprinum optimum in Ægypto eſſe: ſecundæ notæ illud haberi, quod in Cypro fiebat & Phœnices Sidone. In eadem Ægypto optime confici Mendeſium & Metopium. Et ſanè cum cypros Ægyptia omnibus aliis præſtaret, unguentum quoque cyprinum cæteris antiſtabat, quæ in aliis locis conficiebantur. *Pardalium* Tarſi unguentum, unde explicatus ſit Plinius neſcio: inauditum in omni antiquitate & indictum hoc unguentum. Pro eo habetur apud Apollodorum: νάρδινον ἢ τὸ ἐν Ταρσῷ. *Pardalium* illud ex Pliniana officina prodiit. Oenanthen repetamus. Οἰνάνθινα & Οἰνανθάρια unguenta poſteriores vocarunt, quæ ad delicias tantum & voluptatem ſuavitatis comparabantur, quibus & veſtes & menſas perfundebant. Unde & apud Lampridium in Heliogabalo *pallia de œnanthino fundere*, ſicut olim repoſuimus & expoſuimus. Oenanthia tamen illa nullam admittebant οἰνάνθην: non illam labruſcæ, nec illam, quæ herba eſt. Οὐχ, ὅτι οἰνάνθην δέχεται, ταῦτα οἰνάνθινα προσηγορεύθη: ita Paulus, apud quem videndi plures modi conficiendorum οἰνανθίνων. Sic priſcum nomen in hoc unguento remanſit, modus σκευασίας mutatus eſt. Adeo verò ignota fuit recentioribus Græcis οἰνάνθη illa priſcorum herba, ex cujus foliis componebatur œnanthinum in Cypro optimum, ut Paulus in deſcriptione œnanthes labruſcæ floris, enarratis ejus in medicina facultatibus, ad finem hæc addiderit: Ὁ δὲ Διοσκορίδης ἑτέραν ἀποχωρίζει ταύτης οἰνάνθην τὴν δύναμιν ἔχουσαν, ὅσον δ᾽ ἐστὶ περὶ φησι καὶ στραγγουρίαν καὶ ἴκτερον ἰᾶσθαι. Hæc œnanthe herba eſt à Dioſcoride lib. III. relata, quæ nullam habet cum oenanthe labruſcæ niſi nominis cognationem. Oenanthe illa herba ad coronas uſi ſunt antiqui. Meleager tamen in Pancarpia corona, in quam omnia fere florum nomina in coronas antiquitus receptorum connexuit οἰνάνθην pro flore vitis, non pro herba videtur poſuiſſe:

> Καὶ νέον οἰνάνθης κλῆμα Σιμωνίδεω.

Fruſtra hodie quærunt hanc œnanthen Herbarii noſtri, quibus in locis certum eſt eam minimè naſci: ſed fruſtra magis ſunt, qui putant ſe eam reperiſſe & perſuadere nobis volunt eſſe *filipendulam* vulgo dictam. In pratis & herboſis locis cum hanc naſci conſentiant, an non vident eo ipſo non poſſe credi œnanthen veterum, quam in petris provenire teſtantur omnes veteres. Dioſcoridi ἐν πέτραις φύεται. Theophraſto ὀρεινὴ dicitur. Scientiæ pars eſt neſcire fateri, quod neſcias. Quod longè abeſt à noſtris herbarum indagatoribus. Nihil volunt videri ignorare. Quæ fiducia ducit ad omnium rerum etiam notiſſimarum ignorantiam. Quid ille Botanicus egregius, qui in verſione Athenæi ex Græco οἰνοῦττα fecit herbam œnanthen? Corvos & canes inebriari, ſi herbam œnanthen deguſtent: Hoc modo etiam ſolere corvos capi in aucupio. Quis meminit veterum, hanc ineſſe vim oenanthæ herbæ? Ne id quidem poſſit oenanthe labruſcæ aut flos vitis. Οἰνοῦττα offa eſt vel placenta ex vino ſubacta. Grammatici μάζαν οἴνῳ δεδευμένην interpretantur. Sic μελιτοῦττα melle conſperſa placenta. Athenæus lib. X. Καὶ τὸ τῶν κοράκων καὶ τῶν κυνῶν γένος μεθύσκεσθαι τὴν οἰνοῦτταν καλουμένην φαγόντα. Addiderunt βοτάνην, qui, quid eſſet οἰνοῦττα, neſciebant. Paulo poſt: Διὸ καὶ τοὺς θηρευομένους τῶν στρουθῶν καὶ τῶν κοράκων μεθυσθέντων, τῶν μὲν οἴνῳ, τῶν δὲ τῇ οἰνοῦττῃ. Hodie quoque corvi ſturnique cicures, ut ludos præbeant, offis vino maceratis ſolent inebriari. Hæ ſunt οἰνοῦτται. Qui de herbâ onotherâ dictâ accipiunt, planè ſuaviludii ſunt. Radice ejus in potu data feras mitigari apud Dioſcoridem legi: apud Theophraſtum, mores conciliare mitiores in vino ſumptam, & hilaritatem afferre. Non ex eo ſequitur, canes inebriari eadem herba poſſe, & corvos inebriatos capi conſueſſe. In antiquiſſimo codice Dioſcoridis ὀνόθηρας & ὄναγρα & ὄνεαρ tribus his nominibus appellatur. Apud Plinium quoque lib. XXVI. tam in indice quam in ipſo textu libri, *onotheram* ſcribunt & *onear* pro onagra. Eamdem herbam veluti diverſam recenſet lib. XXIV. inter magicas herbas ex Crateva ſub nomine *oenotheridis*. Quo loco index pariter manu exaratus, & antiqui codices onothuridem legunt: *Cratevas onothuridem, cujus adſperſu e vino feritas omnium animalium mitigaretur.* Non dubito tamen, quin verius concipiantur hæc omnia ejus nomina ex vino οἰνοθήρας, οἰνοθηρίς, οἴναγρα, & οἰνεαρ. Ratio nominis, quod ejus radix, ubi ſiccata eſt, vinum oleat, & eamdem quam vinum hilaritatem pota faciat. Alia fuit herba οἰνοβρεχές, quam videtur Plinius cum οἰνοθηρίδι confuſam dediſſe. Sic vocatam ſilveſtrem malvam docuit me Harpocration in Lexico περὶ φυσικῶν δυνάμεων his verbis: Οἰνόβρεχες βοτάνη, ἣν οἱ μὲν οἰνοβρεχές, οἱ δὲ ἀγριομολόχην καλοῦσιν. Eſſe quam ἀλθαίαν Græci dicunt, ibidem adjicit, quæ alia eſt ab oenotheride. Oenanthen porrò, quæ herba eſt, herbarius Arabs in antiquo Dioſcoride vocat جاقسيا *baſiſa*. Quod ideo notandum duxi, quia nulla ejus mentio apud Aviſenam aut alios Arabes mihi reperta. Oenanthen labruſcæ eo nomine appellant, quod vitis fructum florentem ſignificat. Cæterum hanc œnanthen, quæ ex vite labruſca, nihil ad unguenta pertinuiſſe exiſtimo, ſed florem herbæ illius odoratæ. Qui contra ſentiunt ex veteribus, decepti videntur, ut in aliis, ὁμωνυμίᾳ. Montanam oenanthen ad unguenta maximè probat è Cypro inſula Theophraſtus, quia in aliis locis inodora: αὕτη δ᾽ ἐν Κύπρῳ φύεται ὀρεινὴ καὶ πολύοδμος. Hæc agreſtis & ſponte naſcens ſaxoſis locis. Dioſcorides: φύεται ἐν πέτραις. In reliqua Græcia, ubi ſerebatur in hortis ad coronas, ſine odore erat, nec unguentis apta. Oenanthen labruſcam etiam è montibus peti ſolitam laudatiſſimam oſtendit Plinius in præfatione libri XXIII. *Laudatiſſima in Syria, maximè circa Antiochiæ & Laodiceæ montes:* & lib. XII. *oenanthen ex Medicis montibus* tertio loco bonitatis aſſerit. Dioſcorides de compoſitione Oenanthini: Οἰνάνθην τὴν ἐκ σταφυλῆς ἀγρίας εὐώδη μετρίως. Eligendam præcipit ad unguentum eam oenanthen, quæ odorata eſt. Hoc in herba oenanthe præcipiendum fuit, quia non omnis odorata. At flos vitis nullus non odoratus. Idem lib. V. ubi genera ac differentias vitium ac vinorum recenſet genus eſſe oenanthes tradit, quod flore tenus tantum procedit nec acinos gignit: οἱ ἄχρι τῆς ἀνθήσεως ἄγει τὴν λεγομένην οἰνάνθην. Nulla eſt labruſca, quæ non floreat defloreatque & acinos ſaltem pariat. Hoc de œnanthe herba duntaxat dici queat, quam & χάνθην propterea vocitat Nicander, χαίνεις οἰνάνθης βρύα λευκά. Oenanthen labruſcæ ex his regionibus ad medicinas laudatam aſſeruit veteres, quæ nunquam œnanthini unguenti compoſitionibus celebres fuere. Dioſcorides oenanthen medicis utilem commendat in Syria, Cilicia &

Phœ-

Phœnice nascentem. Plinius ex alio auctore nominat Parapotamiam, Seleuciam & Medos montes. Cæterum compositione œnanthini maxime celebrata Cypros insula & Adramyttium, ex quibus locis οἰνάνθην ad medelas expeti quasi præstantissimam non meminere. Quod argumentum habes, œnanthinum veteribus cognitum, non ex labruscæ flore, sed ex herbæ œnanthes foliis fieri solitum. Plinius in præfatione lib. XXIII. *Omphacio cohæret œnanthe, quam vites silvestres ferunt, dicta a nobis in unguenti ratione.* Obiter & illud de omphacio castigandum, quod in unguentorum ratione Plinius habere locum voluit, nihil ad eandem rem pertinens. Ὀμφάκιον & ὀμφάκινον ex nominum similitudine confudit, & alterum pro altero sumpsit. Ὀμφάκιον succus est uvæ acerbæ ὄμφακος, qui exprimebatur; eoque modo, quam Dioscorides narrat, præparabatur ac servabatur ad usum medelarum. Ὀμφάκινον verò subintelligendo ἔλαιον, oleum est ex oliva immatura & viridi factum, odoribus plerumque accipiendis servandisque serviens. Plinius *omphacium* oleum vocavit, quod est ὀμφάκινον; & *omphacium*, qui succus est uvæ acerbæ, ad unguentorum mixturam transtulit, cui rei oleum omphacinum debebatur. Dioscorides: Ἔλαιον ἄριστον τὸ ὠμοτριβές, ὃ καὶ ὀμφάκινον καλεῖται. χρώμεθα δὲ τῷ τοιούτῳ καὶ εἰς τὴν τῶν μύρων κατασκευήν. Plinius lib. XII. cap. XXVII. ubi exequitur rationem unguentariam: *Oleum & omphacium est ex olea & vite.* Ridicule. Oleum est *omphacinum*, quod ex olea fit. *Omphacium* verò absolutè τὸ ὀμφάκιον, quod ex uva exprimitur, nec oleum dicitur. *Omphacium* mox ita describit: *E vite fit psythia aut Aminnea, cum sint acini ciceris magnitudine, ante canis ortum. In prima lanugine demetitur uva ejusque melligo; reliquum corpus sole coquitur.* Duas etiam hic res miserè confudit. Omphacium fit ex uva, cum adhuc acerba est, & necdum colorem mutavit, μήπω περκαζούσης τῆς σταφυλῆς, hoc est, quod heic ait noster, *cum sint acini ciceris magnitudine.* Aliud est, quod protinus sequitur, *in prima lanugine demetitur uva.* In prima lanugine demetitur uva, cum in flore est. Flores enim tanquam lanugo uvæ. Inde & *pubescentem uvam* alibi dixit pro florente. Hoc igitur ex Adversariis traxit, in quibus similiter notaverat confectionem vini ὀμφακίτου, quod ex uva pubescente & in prima lanugine demessa conficitur. Dioscorides vocat τῆς ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης. *Pubertatem uvæ* idem Plinius dixit lib. XXIII. in præfatione, ubi ad hunc locum respexit: *Omphacium qua fieret ratione incipientis uvæ pubertate, in unguentorum loco docuimus.* Hic est locus, ubi hoc docuit. *Uvarum pubertatem* dici res ipsa postulat, quæ jam defloruit acinosque ad plenum formatos habet, nondum tamen variatos. *Vitem pubescere*, cum in eo statu est, alibi ostendimus. Atque *lanugo* uvæ non potest aliud significare, quàm florem ejus *pubescentis*, id est, florentis, ut idem locutus est lib. XIV. in præfatione. *In prima lanugine demetitur uva, ejusque melligo.* Nolo vivere, si scivit ille, quid scriberet. Melliginem alibi passim usurpavit pro succo concreto & densato, qualis est πρόπολις Græcorum, ut lib. XI. cap. VI. *melliginem e lacrimis arborum, quæ glutinum pariunt.* Dioscorides in conficiendo omphacio succum, qui expressus est ex uvis viridibus, in vase æris Cyprii positum, & linteo operculatum, tamdiu ad solem manere monet, donec totus concreverit & coagulatus sit: & subinde versandum esse quidquid concrevit, miscendumque cum eo, quod nondum coactum est, ut unà incorporetur & simili tenore universum condensetur: Δεῖ δὲ πρὸς κυνὸς ἐκθλίβοντα τὸν χυλὸν ἡλιάζειν ἐν χαλκώματι ἐρυθρῷ σκεπασμένον ὀθονίῳ, μέχρις ἂν συστραφῇ, ὅλον αἰεὶ τὸ περιπηγνύμενον μιγνύντα τῷ ὑγρῷ. An Plinius τὸ περιπηγνύμενον hoc *melliginem* dicemus Latinè reddere voluisse? Voluerit sane, sed nihil in tota illa oratione cohæret, nihil aptè contextum est. Verum omnino est, quod diximus, duas illum res miscuisse. Οἰνάνθην & ὀμφάκιον junctim descripsit Dioscorides, quarum illa colligebatur ad usum medicum, dum adhuc in flore esset labrusca: hoc vero ex immatura uva exprimebatur. Ad omphacium illa pertinent, quæ priore loco posuit: *E vite fit psythia aut Aminnea, cum sint acini ciceris magnitudine, ante canis ortum.* Ad œnanthen ea, quæ sequuntur: *In prima lanugine demetitur uva ejusque melligo. Reliquum corpus sole coquitur. Nocturni rores caventur. In fictilibus condita melligo colligitur.* Oenanthe flos est uvæ, qui in prima lanugine demetebatur unà cum ejus melligine. Ita vocare Plinio libuit humorem roscidum floribus vitis silvestris insidentem, qui simul cum flore colligendus. Contrarium tamen monet Palladius, œnanthen sine rore colligendam. De œnanthe: *Silvestres uvas, cum florent, sine rore colligemus & expandemus in sole, ne quid restet humoris, & flos ad excutiendum siccior appareatur.* Sequitur apud Plinium: *Reliquum corpus sole coquitur.* Solum florem demeti cum rore videtur intellexisse; corpus autem uvæ relinqui, ut sole coquatur, & maturescat. Nam *coqui uvæ* dicuntur, *& sole coqui vindemiæ*, quæ ad maturitatem procedit. Hæc ridicula sunt. Uva ipsa florens demetebatur cum rore ipso: siccabatur in sole. Dioscorides in umbra vult: Οἰνάνθη καλεῖται ὁ τῆς ἀγρίας ἀμπέλου καρπὸς, ὅταν ἀνθῇ· ξηρανθῆναι δὲ δεῖ εἰς ὀθόνιον ὑπὸ σκιᾷ ἐν ὀστρακίνῳ ἀγγείῳ συλλέγοντας, καὶ ξηράναντας ἀποτίθεσθαι. In fictili componebatur. Quod in sole coqui reliquum corpus dixit Plinius, id ad omphacium referendum est, ac legendum: *reliquum corpus sole cogitur*, hoc est, quod Dioscorides de omphacio tradit, in sole ponendum esse, donec cogatur; & subinde movendum, quod concreverit, ut misceatur cum eo quod liquidum adhuc mansit. Hanc lectionem & expositionem id confirmat, quod sequitur: *nocturni rores caventur.* Prohibent quippe succum omphacii concrescere. Ideo noctu è subdivo tollitur: Νύκτωρ δὲ αἴρειν ἀπὸ τοῦ ὑπαιθρίου. κωλύουσι γὰρ αἱ δρόσοι τὴν σύστασιν αὐτοῦ. Ergo melliginem vocaverit succum illum omphacii concretum & sole coactum. *Optima, quæ rufa acriorque & aridior.* Dioscorides de omphacio suadet, eligendum esse τὸ ξανθὸν, τὸ εὔθρυπτον, καὶ τὸ δάκνον τὴν γλῶσσαν. Ex eo clarum est, *melliginem* vocasse Plinium omphacii succum concretum ac sole coactum, similemque mellígini propriè dictæ, quæ est πρόπολις, ceræ genus, qua pro glutine utuntur apes. Atqui paulò ante uvam in lanugine demeti cum sua melligine volebat, & reliquum corpus sole cogi. Qui mihi illum heic defenderit, næ ille magnus orator fuerit: multò minus in hoc excusandus, ubi omphacium illud in unguentis aliquem usum habere credidit. Hoc diserte heic tradidit. Deinde lib. XIII. cap. de unguentis, in multis unguentorum compositionibus τὸ ὀμφάκιον nominatim adhibet cum aliis speciebus aromaticis. Ut de metopio: *cui addidere omphacium, cardamomum, juncum, calamum, mel, vinum.* Item de Rhodino: *itaque simplicissima Rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio, flore rosæ.* Atque in sequentibus passim, ubi pro *omphacio* debuit esse *omphacinum*; ac de oleo viridi, non de succo acerbæ uvæ concreto id accipi, cujus nullus usus in unguentis. Ὀμφάκιον nomine caret apud Latinos. Succum ex viridibus uvis expressum liquidumque, cui in condimentis hodie tantum locus est, *viride jus* vulgò dicimus. Græci recentiores ἀγουρίδιζωμον vocant, id est, jus immaturæ uvæ, quam ἀγουρίδα dicunt. Lexicon Iatricum: Ἀμπαρίς καὶ ὄμφαξ ἡ ἄωρος σταφυλή. ἐξ ἧς καὶ Ἀμπαρῖον γλεῦκος τὸ ὀμφάκιον, ἤτοι ἀγουρίδιζωμον. Veterum *omphacium* ad medicinam duntaxat parabatur, succo similiter ex uvis immaturis expresso & solis calore densato. At ὀμφάκινον ἔλαιον Græcorum, suum habuit apud Latinos vocabulum. Quippe *viride oleum* dicebatur. Glossæ: *Viride oleum* ὀμφάκινον. Non culpâ itaque vacaret Plinius, si pro viridi oleo Græcè dixisset *omphacinum*. Sed *omphacium* pro omphacino in ratione unguentorum substituit, quod in Latina lingua non habet vocabulum. Viride autem oleum ad condiendos odores olim multi usûs fuit. Inde oleum *conditum* τὸ ἡδυσμένον, cui odores incocti fuerant, cujus in condimentis nulla gratia, quam præcipuam in cibis habuit viride. Hinc notata Cæsaris à magnis scriptoribus

ribus indifferentia circa victum, cui cum hospes in Gallia oleum conditum ad asparagos pro viridi apposuisset, non id aspernatus sit, sed etiam largiter ederit. *Conditum oleum* vocat Suetonius τὸ ἡδυσμένον, cui ἡδύσματα addita. Plutarchus μύρον nominat in eadem re narrata. At viride oleum τὸ ὀμφάκινον.

CAPUT XXX.

De asparagis.

IN illis asparagis, quoniam hesc eorum incidit mentio, quam largiter errat noster ex similitudine nominum! Græci ἀσπάραγον vocant herbam sui generis ac nominis, cujus lautissima inter hortenses cura: ἀσπάραγον iidem præterea appellant brassicæ cymam, & quemcunque teneriorem cauliculum olerum primitus è terra exeuntium. Græcis ὅρμενον vocatur. Unde πάντα τὰ ὅρμενα, quæcumque è terra prodeunt ac surgunt, ἀσπαράγους vocant. Inde *asparagus brassica* pro brassicæ cyma, quod κῦμα Græcis & κύημα κράμβης, idemque κράμβης ὅρμενον, & unica voce κραμβοσπάραγον in Glossis: *cuma*, ἀσπάραγος, κραμβοσπάραγος. Ita legendum. Idem etiam ὅρμενος Atticis. Athenæus: Δίφιλος δέ φησιν, ὡς ὁ τῆς κράμβης ἀσπάραγος λεγόμενος ἰδίως ὅρμενος, εὐστομαχώτερός ἐστι καὶ διουρητικώτερος, ὄψεως δὲ βλαπτικός. Ἐστι δὲ δριμὺς καὶ σκολιός, καὶ ἀδικεῖ νεφροὺς καὶ κύστιν. Hæc omnia in cymam, vel asparagum brassicæ conveniunt, quæ & oculorum claritati officit, & vesicam renesque exulcerat. Plinius ad asparagum sic proprie dictum transtulit lib. xx. cap. xi. *urinam ciens utilissime, præterquam quod vesicam exulcerant.* Hoc proprium asparagi brassicæ, non aspargi ἰδίως ὀνομ. Addit deinde: *silvestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant, Attici orminum.* Ita enim libri. Et in indice manu exarato: *Corruda sive Lobyco, sive ormino.* Aliud tamen ὅρμινος, aliud ὅρμενος. Sed Plinius eumdem facit. Orminum alibi descripsit: Venerem excitat. Inde fortasse asparagi *ormenum Venerem quoque stimulare* dixit. Hesychius: ὅρμινος ἀφροδίσιον. Idem oculorum albugines & maculas deterget. Ex eo etiam Plinius, *asparagum oculis claritatem afferre*, videtur adstruxisse. Nisi potius ad brassicam referendum sit, quam τοῖς ἀμβλυωποῦσι βοηθεῖν docet Dioscorides. Hinc & Plinius inter brassicæ laudes exequendas hoc etiam ponit, quod cibus ejus oculorum claritati conferat. Atque Diocles & alii Græci oculis nocivam tradunt. Unde & κράμβην, quasi κοράμβλην grammatici dictam argutantur. Columella in Horto:

> *Nunc veniat quamvis oculis inimica corambe,*
> *Jamque salutari properet lactuca sapore.*

Suidas: κράμβη, οἷον κοράμβλη τις οὖσα, ἡ ἀμβλυνοῦσα τὰ ὀφθαλμικά. Mirum porro, cramben hîc reponere Columellam, cum paullo genera omnia & differentias brassicæ explicarit; & magis mirum vocare κοράμβλην ex nugatorio grammaticorum etymo. Fortasse per coramblen non brassicam, sed coriandrum intellexerit, quod κόραμβλον etiam dictum nugantur Grammatici. Hesychius: κόρεον, τὸ κορίανδρον, ἢ μᾶλλον κόραμβλον. De brassica autem oculorum claritatem adjuvante & impediente conciliabunt alii. Nos enim heic conciliaturis non insistimus. Plinius lib. xix. cap. viii. etiam silvestrem asparagum *orminum* dici docet: *Hunc silvestrem intellige asparagum, quem Græci orminum aut myacanthum vocant, aliisque nominibus.* Aut perperam heic scriptum *orminum* pro *ormenum*, aut Plinii error est ὅρμινον accipientis ἀντὶ τοῦ ὅρμενον. Et hoc verius putabit, qui Plinium noverit. De ormino non satis convenit inter eruditos herbarum, quid sit, & quid vocetur hodie. Dum illi litigant, doceamus perperam in sativum & agreste distinguere vulgatos Dioscoridis codices. Nulla ejusmodi differentia in antiquissimo libro, qui ὅρμινον unum agnoscit, sativum nempe, sed duplicis generis semine tantum differentis: Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ στρογγύλον εἶναι φαιὸν, ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου ἐπιμηκὲς καὶ μέλαν. In uno reperitur semen nigricans & rotundum, in altero nigrum & oblongum. Legitur vulgo: Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ ἀγρίου. Antiqua lectio confirmatur a Plinio lib. xxii. cap. ultimo de ormino: *Duorum generum, alteri semen nigrius & oblongum, altero candidius & rotundius.* Non candidius in altero, sed minus nigrum. Mentio apud eumdem lib. xxvi. cap. x. *ormini agrii*, sed ibi scribendum: *& ormenos agrios.* Quod de asparago brassicæ accipiendum, cui opponitur ὅρμενος ἥμερος. Male igitur in editionibus Dioscoridis conceptus titulus, περὶ ὁρμίνου ἡμέρου. Quod tamen etiam apud Neophytum habetur, quem decepit ὁμωνυμία dlms ormeni agrestis & sativi. Orminum, si quis hoc desideret, Arabicè dicitur جلبان *gjulben.* Non ab illis dissentio, qui putant esse, quod vulgo vocatur *orvale.* Nomen ipsum co ducit: nam Græcis hodie dicitur ὀρμαία & ὀρμάνα. Qui Gallicas appellationes in historia plantarum Fuchsii adposuit, *silvestrem asparagum* indigetat, cum ormeno imperitè confundens: quod & Plinius fecit. Qui etiam in eo peccat, quod asparago corrudæ proprium hoc nomen adscribit, quod de brassicæ asparago sive cyma dicebatur. Nam ὅρμενος teste Diocle propriè ὁ τῆς κράμβης ἀσπάραγος. Hesychius ὅρμενον exponit: τῆς κράμβης τὸ ἐκτὸς κύημα. Sic legendum. Idem tamen addit silvestrem asparagum à quibusdam sic vocari. Pollux ἀκανθίαν vocat ἀσφάραγον, mitiorem vero τὸν ἀπὸ τῆς κράμβης. lib. i. Ἀσφάραγος μέντοι ὁ ἀκανθίας λέγεται. Hic est silvestris & spinosus asparagus. Ὄρμενος δὲ ὁ ἥμερος ἀπὸ τῆς κράμβης καλούμενος. Hic est asparagus brassicæ, sive cyma. Apparet utrumque asparagum miscere. At lib. vi. ἀκανθίαν vocari notat ὅρμενον his verbis: Ἀσφάραγος ὁ ἀκανθίας ὅρμενος, ἥμερος ἀσπάραγος. Distinguit inter ἀσφάραγον & ἀσπάραγον: hac voce mitiorem & sativum asparagum significari, illâ silvestrem & spinosum ὅρμενον. Apud Græcos ὅρμενον id omne significat, quod in caulem exiit, ἀπὸ τοῦ ὁρμᾶν. Hesychius: ὅρμενα, ὁρμῶντα, ἐκκεκαυλημένα. Ita scribendum. Suidas: καὶ ἁπλῶς τὰ τῶν λαχάνων ὅρμενα πάντα ἀσπαράγους καλοῦσι. Cauliculos omnes omnium olerum incipientes, & qui vere primum exeunt ἀσπαράγους & ὅρμενα Græci vocarunt. Inde ἐξορμενίζειν apud Sophoclem pullulare, in altum surgere:

> Ἐξορμενίζει, κ' οὐκ ἐπιχαλάζεται
> Βλάστη.
> *Tollit se in auras incessanter pullulans.*
> *Germen.*

Inde ὀρμενόεντα λυκαψὸν Nicander dixit, & grammatici interpretantur αὐξητικὸν incremento majori in caulem assurgentem. Talis lycapsos. Frustra igitur ille, qui ὅρμενον asparagi à Venere stimulanda dictum opinatur eruditus Herbarius. Sosipater Charisius Græcos ὅρμενον dicere, quod Romanos *cyma* adnotat, & summos cauliculos interpretatur τὸ κῦμα. Athenæus sub nomine ἀσπαράγων, tam brassicæ *cymas* quam *asparagos* propriè appellatos complexus est absque ulla discriminis distinctione. Quod moris habent in omnibus ferè homonymis veteres scriptores. Asparagum Arabes vocant اسفراج Avilenæ vocatur هليون *helium.* Quod & ipsum purum putum est Græcum ἔλειον. Nomen speciei pro genere. Et species illa præstantissima ἔλειος ἀσπάραγος, quem & unica voce ἐλειοσπάραγον dixerunt. Pro quo λειοσπάραγον apud Hierophilum philosophum. Iisdem Arabibus brassica *karumb* قرومب quod item ex Græco κράμβη.

CAPUT XXXI.

De brassica.

HÆc brassicæ mentio, in quam incidi, advertit hic me, ut aliam proponam ex ejus nomine, non illo quidem vulgari, sed Attico antiquo *ὁμωνυμίαν*, quæ Plinium quoque falsa scribere adegit & aliena à proposito. Attici *ῥάφανον* appellarunt brassicam, quæ aliis Græcis *κράμβη*. Ceteri verò Græci *ῥάφανον* nominarunt, quæ Atticis *ῥαφανὶς* dicebatur. In scriptis itaque Atticorum, ut Theophrasti & aliorum, ubicumque *ῥάφανος* occurrit, ea brassica est: quæ dicitur illis *ῥαφανὶς*, aliorum est *ῥάφανος* & sequentium Græcorum. Hæc distinctio non observata, quæ tamen in promptu erat vel mediocriter linguæ Græcæ intelligenti, Plinium egit transversum, ita ut de raphano ea scripto prodiderit, quæ ad brassicam pertinent. Ut lib. XIX. cap. V. *Genera raphani Græci fecere tria foliorum differentia, crispi atque levis, & tertium silvestre.* Hæc raphanus Attica, non communis; quæ brassica est, non raphanus. Theophrastus, unde has differentias raphani sumpsit: *τῆς δὲ ῥαφάνου τριχῇ διῃρημένης, ἡ λειόφυλλός τε, καὶ οὐλόφυλλος, καὶ τρίτη ἡ ἀγρία*: ubi legendum *οὐλόφυλλός τε, καὶ λειόφυλλος*. Athenæus ex Theophrasto: *τῆς δὲ ῥαφάνου κράμβην λέγω, ἡ μέν ἐστιν οὐλόφυλλος, ἡ δὲ λειόφυλλος, ἡ δὲ ἀγρία.* Subjicit ibidem Plinius discrimina raphani ex Latinorum observatione petita, quæ communem raphanum spectant: Hæc *radix* Latine. Glossæ: *Radix, ῥίζα δένδρου καὶ ῥάφανος.* Isidorus: *Raphanum Græci, nos radicem vocamus.* Neophytus: *Ῥάφανος, Ῥωμαϊστὶ ῥάδιξ λέγεται.* Burgundi quoque mei vocant *radicem*, quæ est raphanus. Latini nihilo secius & *rafanum* dixere: unde fluxit Italicum hodiernum *rafano* & Hispanicum *rávano*. Plinius multis aliis locis hanc raphanum de Attica *ῥαφάνῳ* interpretatur, quæ illis brassicam designat, ut lib. XVII. cap. XXIV. *Quorumdam natura non necat quidem, sed lædit odore aut succi mixtura, ut raphanus & laurus vitem.* In Græcis Theophrasti, unde hæc sunt expressa: *ἔνια δὲ οὐ φθείρει μὲν, χείρω δὲ ποιεῖ ταῖς δυνάμεσι τῶν χυλῶν καὶ ταῖς ὀσμαῖς, οἷον ἡ ῥάφανος καὶ ἡ δάφνη τὴν ἄμπελον.* Theophrasto, qui Attice loquutus est, *ῥάφανος* non raphanum significat, sed brassicam. Alias nihil notius quàm brassicam viti esse inimicam. Hesychius: *Ῥαφανὶς καὶ ῥάφανος διαφέρει παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς· ῥάφανος μὲν γὰρ ἡ κράμβη, ῥαφανὶς δὲ ἡ παρ᾽ ἡμῖν ῥάφανος.* Ergo & *ῥαφανὶς* apud Theophrastum est vulgaris raphanus: *ῥάφανος* verò brassica. Raphani sive radicis duo tantum genera: sativum & agreste. Mitiorem, quæ satu venit, Græci *πλαξίμην* dicunt, Latini veteres *panariam*, quia cum pane ederetur cruda, præcipuè à rusticis. Galenus lib. II. de ciborum facultate: *ὠμὴν μὲν οὖν ἐσθίουσιν αὐτὴν μόνον τινὲς οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἄνθρωποι, πλεῖστοι δ᾽ ἀπάντων μετὰ γάρου, ὀλίγοι δὲ καὶ ὄξει θηγόμενοι, οἱ δὲ ἀγροῖκοι καὶ μετ᾽ ἄρτου πολλάκις προσφέρονται παραπλησίως τοῖς ἄλλοις αὐτοφυέσι φυτοῖς.* Inde raphanus panaria dicta. Auctores veterinarii cap. CIↃXXI. *Ῥάφανον πλαγίαν συντρίψας.* Quod & alibi occurrit. Dicitur & *πλαξίμη* apud eosdem, ad differentiam τῆς *ἀγρίας*. cap. LIX. *Ῥαφάνου τῆς πλαξίμης.* Agrestem raphanum Latini dixere *armoraciam*. Plinius lib. XIX. cap. V. *Etiamnum unum silvestre, Græci agriam vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam.* Alibi tamen sativam facit lib. XX. cap. IIII. *Est & sativo usus in Italia, & armoraciam vocant.* Sibi ipse igitur contradicit. Sed librarii in culpa, vel correctores. Scriptum in libris; *est nosus in Italia.* legendum itaque: *est ejus usus in Italia.* De raphano silvestri loquitur in iis, quæ præcedunt. Glossæ: *Armoracia, ῥαφανίδος.* Ita vocarunt posteriores raphanum silvestrem τὴν *ῥαφανίδα*: mitem autem & sativam, *ῥάφανον*. In iisdem glossis *arboracia* exponitur *ἀγρία δένδρου*. Et videtur sanè idem nomen *arboracia* & *armoracia* ex cognatione litterarum M & B. & permutatione invicem. Raphanus aspectu interiorem arboris medullam planè refert. Idem Plinius *ῥαφανίδας* Theophrasti Latinè *napos* transtulit, cum sint raphani. At napi sunt *βουνιάδες* Græcè. Ea re id videtur existimasse, quia *βουνιάδος*, id est, napi apud Theophrastum nulla est mentio, idcirco *ῥαφάνους* illius auctoris pro raphanis accepit, & *ῥαφανίδας* pro napis. Veteres autem Critici censent, Theophrastum nomine masculæ *γογγυλίδος* (nam id genus in masculum & feminam dividit) comprehendisse napum, id est, *βουνιάδα*. Galenus parum interesse dicit, utrum quis *βουνιάδα* dicat, an *γογγυλίδα*, cujus hæc verba sunt ex lib. II. de ciborum facultatibus: *Εἴτε γογγυλίδα καλεῖν εἴτε βουνιάδα βούλοιο τὸ φυτὸν τοῦτο.* Sane *γογγυλὶς* propriè dicitur, quæ rotunda est ac globosa: nam id Græce *γογγύλον* significat. Unde *γογγύλοι ἐρινάδες* Nicandro: & *γογγυλίδια* parvæ pilulæ. Græci: *γογγυλίδια τὰ μικρὰ καταπότια· εἴρηται δὲ ἀπὸ τοῦ τὸ σχῆμα ὁμοιότητος.* Cyclamini radicem, quæ rotunda est, similem *γογγύλῃ* tradunt scriptores. Alia est figura napi, siquidem id sit, quod hodie vocatur. Longa quippe ac teres, non globosa. *Βουνιὰς* tamen idem ferè sonat appellatione, quod *γογγύλη*: sic enim dicta est, quod in tumulum ac veluti globum collecta sit. Græci antiquissimi *ῥάπυν* vocarunt, qua *βουνιὰς* fuit dicta posterioribus, id est, napus, ut iidem Critici volunt. Speusippus: *Ῥαφανὶς, γογγυλὶς, ῥάφυς.* Quod Latine liceat vertere: *Raphanus, rapum & napus.* Nam *γογγυλὶς*, *ῥάφυς* est Latinorum, qui tamen ex *ῥάφυι*, vel *ῥάπυι* fecerunt suum rapum. Athenæus: *Τὴν δὲ ῥάφυν Γλαῦκος ἐν τῷ ὀψαρτυτικῷ, διὰ δὲ τοῦ ψιλοῦ καλεῖ ῥάπυν. τίνος δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ὅμοιον, εἰμὴ ἡ νῦν προσαγορευομένη βουνιάς.* Hesychius: *ῥάπυς* est *γογγυλὶς*, id est, rapa. Idem ex Tryphone: *Τρύφων δέ φησι παρὰ Δωριεῦσι τὰς μικρὰς ῥαφανίδας λέγεσθαι, τὰς δὲ μεγάλας ῥάφυς.* Ergo Doricum *ῥάφα*, unde Latinum *rapa*, ut *πορφύρα purpura*. Ex his utique constat, nomine *γογγυλίδος* etiam napum intellectum Theophrasto. Hæc vox facta ex *νάπυ*, quæ Atticis τὸ *σίναπι* denotat. Quidam etiam rapum sic vocarunt ex antiquis Græcis. Hesychius in glossis: *Σινάπυξ γογγυλίς.* Hæ nominum permutationes non olim tantum, sed etiam hodie pervulgatæ. *Rapa* vocant Parisiensesque, quæ in provinciis *radices* vocantur, id est, raphani. Aliis rursum napi aliorum rapa. Plinius lib. XX. cap. IV. *Buniada*, quam alteram napi speciem facit, *rapo & raphano similem* memorat. Columella Græcas voces in horto retinuit, quo napum & rapum expressit:

Gongylis, illustri mittit quam Nursia campo,
Quaque Amiterninis defertur bunias arvis.

Animadvertendus etiam hic par ceteris ejus peccatis Plinianus error & ex simili causa, quo *βούνιον* & *βουνιάδα* sub idem genus refert, quæ penitus genere disparata sunt: *Naporum duas differentias & in medicina Græci servant, angulosis foliorum caulibus florentem, quod bunion vocant: alterum genus buniada appellant, & raphano & rapo simile.* Longe major inter *βούνιον* & *βουνιάδα* differentia est, quam inter *ῥαφανίδα* & *ῥάφανον* Atticorum, id est, brassicam & raphanum, quæ tamen in eamdem familiam & cognationem compelli non possunt. Multo minus *βούνιον* & *βουνιὰς* congeneres existimandæ. Unum tantum genus buniadis sive napi agnoscit Dioscorides, de quo agit lib. secundo. At lib. quarto *βούνιον* & *ψευδοβούνιον* inter cacaliam chamæcissum locavit. Quis sibi persuaserit congeneres plantas ab eo tanta locorum intercapedine disjunctas fuisse? Plinii tamen auctoritas clarissimos Dioscoridis interpretes impulit, ut *βούνιον napum* Latine verterent, & napum silvestrem esse vellent. Quasi verò, si ita esset, napo sativo non subjunxisset descriptionem

nem hujus agrestis napi, ut in raphano, brassica, pastinaca & aliis similibus facere consuevit. In antiquissimo codice Dioscoridis βούνιον invenio scriptum pro βούνιον hoc modo: βούνιον, οἱ δ' ἄλλοι ναπίον. βουνιον fortasse verius. Alter Atticus bubonium cognomine fuit, quod inguinum remedio efficax esset. ἄλλιον vero corrigendum pro ἄρρεν apud Galenum & Paulum in hujus herbæ cognominibus: & videtur ἄλλιον & βούνιον appellata, quod ἐν οἰκοπέδοις & βουνοῖς nasceretur. Tumulos terræ & extantes verrucas collesve ita Græci vocant. Æoles βουνός, inde dunum vetus Gallicum. An βούνιον herba, quod ex ea stramenta fierent? nam βουνὸς etiam stramentum herbis aut aliis re factum. Quidquid in tumorem exsurgit, ita vocarunt. Unde & βούνιον, id quo mulieres sunt, appellatum, & corruptè apud recentiores Græcos μύνιον. Ex eo ἀγριμωνοπωλικὸν tributi genus, quod solvere debere debent in Chio viduæ, quia pars illa earum feriatur. Hesychius: βούνιον, εἶδος σέλ. De hoc bunio intelligit. At βουνιάς napus dicta à radicis tumida amplitudine, quamvis amplior sit rapa. Alterius semen in alterum transire, & pro rapo napum & è contra existere sunt Auctores rei rusticæ veteres, qui tradant. βούνιον vero Neophytus & synonymorum Dioscoridis auctor, Latinis *scopam regiam* nomen habere asserunt. Scribonius Largus oxymyrsinen Græcorum *scopam regiam* esse vult cap. XXXIX. *Oxymyrsine scopa regia dicitur.* Eadem & ruscus Latinè. Glossæ σκόρπιον interpretantur. *Scopa regia* σκοπὴ βασιλική. Mentio scopæ regiæ apud Plinium lib. XXI. cap. VI. inter violas & calthas, sed ex quo non possis colligere quod genus floris aut herbæ fuerit. *Est enim gravis caltha, non levesore, quam scopam regionam appellant; quamquam folia ejus olent, non flores,* In indice, qui spectat ad hunc locum, regium florem inscripsit: *Ia, caltha, regius flos, bacchar* med. XVII. ita scribendum. Ergo *regius flos & regia scopa* idem. At lib. XXV. cap. V. inter sideritidas herbas eam, quæ latissimo est folio, *scopas regias* à Romanis vocari tradit. Hoc sequutus auctor glossarii, qui σιδηρῖτιν *scopam regiam* interpretatur. Fortasse helxine, quæ σιδηρῖτις etiam appellata est, in societatem venerit hujus nominis ab everrendis vitreis poculis: Unde & *absterguum* dixerunt. De nulla alia sideriti hoc Latinum nomen factum putarem. Ceterum non mirum pluribus herbis hanc inditam appellationem, quæ scoparum usum præbuerint. Scopam regiam, oxymyrsinem & ruscum tria hæc ejusdem stirpis συνώνυμα, pro tribus distinctis generibus Plinius describit.

CAPUT XXXII.

De casia herba & casia aromate.

NOn minorem porro rusticitatis & inscitiæ notam merito incurrisse censendus est, cum pro brassica raphanum lectoribus suis apposuit & βούνιον pro bunjade, quam, cum casiam herbam apibus gratam, pro casia aromate Indico obtrudere laboravit. Quid enim putamus aliud voluisse hac sententia, qua de casia Indica agens, eam seri in Romano orbe scribit, & juvare in alvearibus apum satam? Quod profecto non est alius modi, quam, si quis hortense balsamum idem esse contendat cum balsamo frutice Judaico. Casiam illam & balsamum in hortis Europæis solita seri junxit Columella in horto suo:

Fert calathus violam & nigro permista ligustro
Balsama cum casia nectens croceosque corymbos.

Qui casiam festinabit heic pro aromate accipere, idem censeat per me licet & balsamum pro vero balsamo positum esse. Hujus balsami hortensis etiam meminere Geoponicῶn compilatores lib. XI. Τὸ σίμψυχον ἐκ σπέρματος σπείρεται καὶ μεταφυτεύεται, Ἀπριλίῳ καὶ Μαΐῳ, ὁμοίως κρίνῳ, καὶ βάλσαμον αὐτῷ ἔοικε Νοεμβρίῳ μηνὶ φυτεύεται, ἀπὸ τῶν εἰς τὴν ἐνφύτευσιν. Ubi etiam notabis costum inter hortenses & odoratas herbas. Balsamum porro illud non est *balsamita* vel *balsamina* officinarum, de qua consulendi sunt Herbarii nostri. βαλσαμίτην etiam reperio apud Græcos recentiores, sed buphthalmum hoc nomine vocarum docent. βούφθαλμον, οἱ δὲ βαλσαμίτην καλοῦσι. Nomen factum, ut καρδαμίνη, ab odore vel facie cardami. Sic βολβίνη, bulbo similis. Latini in *aca* hæc terminant, ut *cardaminaca*, quæ Græcis καρδαμίνη Apulejo teste: *Securiclaca* à similitudine securis, quę Græcis πελεκῖνος. Ubique corruptè hoc nomen efferunt herbarii ex vitiosa scriptura, quæ in libris Plinii pervulgatur, *securidacam* vocantes, *Securicla* est πελεκῖνος. Ut *fiscla*, *circli* & similia, inde *securiclaca*, aut *securiclata* herba, ut *personata*. Sed & *portulacam*, & *lingulacam*, & *verbenacam*, & *proserpinacam* dixere. Latini *verbenam* vocant omnem herbam, quæ sacris adhibetur, ex Græco ἱερὰ βοτάνη, quæ Æolibus βερβάνη: inde *verbena*. Festus *herbas puras* interpretatur, quæ ex loco sacro sumebantur, coronandis fecialibus fœdera facturis aut bella indicturis. Item omnes herbæ sacratæ festæque frondes, quibus aræ coronabantur, ita dictæ: *Ex ara sume hinc verbenas tibi* Menander μυρσίνας κλάδους dixerat. Glossæ: *verbena*, θαλλός. Ex eo *verbenaca* herba sic proprie appellata, quam Græci περιστερεῶνα vocant & ἱερὰς βοτάνην Scribonius Largus: Ἱερὰ βοτάνη, *quam nos verbenacam dicimus.* Malè est in editis *vettonicam*. Sed hæc obiter. Sic igitur βαλσαμίτη à balsami odore vel virtute. At *balsamum* etiam hortense, τὸ βάλσαμον, genus herbæ odoratæ. Charito βάλσαμον κηπαῖον vocat. In Antidotario veteri & aliis Lexicis Iatricis legi, sisymbrium hoc nomine appellatum. Sane & rustici nostri menthæ genus vocant balsamum. Sisymbrium autem simile menthæ sativæ. Costum quoque tale aliquod genus in hortis nascens & ab aromate Indico dispar. De casia hortensi, quam frustra nolunt esse thymelæam, cum sit κνέωρον, nobis alibi dictum. Quidam hyssopum, alii sampsuchum interpretati sunt ex antiqua Grammaticis. Hæc Servio eadem cum Indico aromate, ne Plinium indigneris, aberrasse fine comite.

CAPUT XXXIII.

Acorum.

QUod pro acori radice vendunt officinæ, & plerique præscribunt Medici, ab aro antiquo longissime distare; quin imo & contrariis facultatibus præditum esse jam constat. Butomum esse, quod sumitur hodie pro acoro, quibusdam placet, non mihi. Folia liliacea tribuunt Veteres butomo. Democritus in Excerptis Geoponicis lib. XI. cap. περὶ ὑακίνθου ita de eo scribit: βούτομον γίνεται ἐν τοῖς ἕλεσι, φύλλα δὲ ἔχει τὰ φύλλα ἐλάτειά, οἱ δὲ ὡς κρίνου, ἡ δὲ ῥίζα αὐτοῦ ἐπ' ἄκρα τῆς ... Vulgare acoron iridis magis habet folia, quam lilii. Longius etiam aberrant, qui volunt, majorem galangam esse legitimum acorum. Major galanga in India tantum nascitur, veteribus prorsus incognita. Acorum veteribus è Ponto, Galatia Colchide

Colchide atque etiam Creta peti solebat. Sed nec desemptio majoris galangæ usquequaque cum acori effigie convenit. Haud scio etiam, an Græcis recentioribus credendum, qui ἄκορον interpretantur κάλαμον ἀρωματικόν. Hinc plerisque oborta suspicio, id quod vulgò pro calamo aromatico usurpatur, acorum esse verum. Eodem argumento posset quis pertendere, schœnum odoratum idem esse cum sio, quia Græci similiter τὸ σίον vocant σχοῖνον ἀρωματικόν. Sed hæc alii viderint. Acoron Arabes vocant وج *vagi vel vegi*. Qui nec videntur plantam habuisse cognitam. Serapio verbis eam Dioscoridis describit, nec ullos citat Arabes auctores, qui descripserint. Avisena acoron radices esse dicit plantæ similis papyro, hoc est, البردي *alberdi*. Sic vocant Arabes Niloticum juncum, qui papyrus veteribus. Nihil autem habet simile acorum veterum cum papyro. Mucronata quidem utrique folia, sed figura dispari. Multa alia dissonant. In lexico tamen Granatensi *burdi* etiam exponitur *acorus*, *gladiolus*. Quod aquatica sit & palustris planta acorum ita videntur appellasse. Nam & πάπυρον Græci non solum Ægyptiam plantam, sed & φλοιῶ sive *scirpum* vulgarem hoc eodem nomine nuncuparunt. Et antiqui Lexici Latino-arabici Auctor بردي interpretatur *juncum biblon*. In aquis ac fluentis nasci suum illud acoron scribit Avisena. Apud Neophytum & Auctuarium Dioscoridis in antiquis libris, reperio vocari πιπεράκιον. Quod fortasse scriptum pro παπυράκιον, ut *papyraceum* Latini vocarint hoc acoron à similitudine papyri. Ex simili aliquo auctore ac nomine videtur eam sententiam hausisse Avisena, qua scripsit acori plantam esse sicut papyrum. In antiquissimo exemplari Apuleji de herbis legitur *piperapium* unica voce, quod esse volunt disjunctum *piper apium*: quia mox perhibet, ne apes examinent ac diffugiant, herbam Veneriam (sic acoron appellat) in vase apum suspensam haberi. Non tamen putarim, eam esse rationem nominis. *Et piperapium* omnino scriptum censeam pro *piperacium*, ut habetur apud Neophytum. Sollemnis hæc antiquis libris consuetudo P pro C ponere. Sic hodie *diptamnum* barbari vocant pro dictamno: *cercopithepus* in notis Tyronis ac Senecæ etiam antiquissimi libri scriptum præferunt pro *cercopithecus*. Nec dubito, quin *piperacium* dictum sit acorum pro *papyracium* à papyri similitudine, ut astruit Avisena; qui & virosi tætrique odoris esse acoron prædicat. At è contra veteres omnes non ingratum odore esse tradunt. Dioscorides de radicibus acori: Δριμείας τῇ γεύσει καὶ τῇ ὀσμῇ οὐκ ἀηδοῦς. Idem Plinius, Galenus, & ceteri omnes. Aliam igitur herbam pro acoro accepisse videtur auctor ille. Fortasse quæ spathula fœtida vulgo vocatur, pro acoro sumpserit. Ea similiter ut acoron folia iridis habet, sed minora & angustiora. Interpres quoque Serapionis acorum exponit *spatbellam*, quod idem est cum spathula, & gladioli significationem habet, quo nomine acorus dicitur in lexico Gratanensi. Et *gladeolum aquæ* vulgò nominant acorum commune. *Spathula* tamen fœtida non provenit in aquis, sed circa sepes ac dumeta. Apulejus pseudonymus acorum in hortis ac locis cultis pratisque crescere dicit. Diversum igitur à vero acoro, quod in aquosis nasci amat ac paludosis. Et sanè non unam rem nomine acori vocarunt veteres. Tradit Plinius, radicem oxymyrsines à quibusdam acorum fuisse appellatam lib. XXV. cap. XIII. *Nec non inveniuntur, qui oxymyrsines radicem acoron vocant, ideoque quidam hanc acorion vocare malunt:* ita legendus ille locus. Ad distinctionem ac ne confunderentur, alteram quidam vocabant ἀκόριον, alterum ἄκορον. In indice scribitur: *Acoron, sive acron. Lege Acoron, sive acorion.* De acoro agno, nugæ. Apuleji itaque acoron constat non esse verum acoron, quod in aquosis nasci etiam Plinius testatur. De radicis tamen colore non consentit cum Dioscoride. Hic ὑπόλευκον facit, Plinius nigras: *Acoron iridis folia habet, angustiora tantum & longiore pediculo; radices nigras minusque venosas.* Germanum acoron ostendit ac describit Clusius lib. II. Historiarum, cui & radices adscribit candidas. Caulem habet in imo quasi triangularem, ut papyrus: penniculam sive nucamentum pro flore gestat, julis corylorum initio similem: aquosis gaudet. Eum omnino vide. Rarò inveniri acoron suum dicit Apulejus, nec sciri posse nisi cum flosculum emiserit. Optimum in Colchide & Galatia inveniri narrat Dioscorides, quod *splenium* vocabatur ab effectu splenis minuendi. Ita enim corrigendum apud Dioscoridem: Τούτων δὲ ἐστι τὸ ἐν Κολχίδι καὶ τὸ ἐκ τῆς Γαλατίας σπλήνιον λεγόμενον. Ita etiam habet Neophytus: τούτων δὲ ἐστι τὸ ἐν Κολχίδι καὶ ἐν τῇ Γαλατίᾳ σπλήνιον λεγόμενον. A liene sanando *splenium*, ut thapsia ὑπώπιον à sugillatis emendandis. Plinius de acori radicibus: *Optima Pontica, dein Galatica, mox Cretica; sed prima in Colchide.* In antiquo codice habetur: *Optima de specie Galatia.* Forte corrigendum: *Optima de specie Galatica.* Optimas esse ait radices de specie, quæ nascitur in Galatia. Alpinus notat cyperum in Ægypto vocari *hodueg*: id esset, عودوج quod sonat lignum acori. Hoc mirum: nam cyperum Arabibus سعد *sahad*.

CAPUT XXXIV.

De papyro.

LOngè major est homonymia in papyri appellatione vulgari. Ibi saltem species pro specie abusive sumpta est: hic totum genus mutatur. Nec simplex facta κατάχρησις in hoc nomine, sed gemina. Prima est, qua papyrum vocamus pro charta: nam charta ex papyro fiebat. Deinde eo vocabulo abutimur ad rem significandam, quæ nihil ex papyro habuit. Papyrus, ut notum, palustris planta Ægypto peculiaris. Charta, in qua scriberent, ex ea conficiebatur veteribus. Modum conficiendæ docet Plinius, & nos alibi explicavimus. Nunc papyrum dicimus, quæ charta esse debuit; quæ tamen non ex papyro fit, sed ex linteis concerptis, contusis, & in pultem redactis, in formula extensis, & ad solem siccatis. Molendinaria ad hoc fuit. Chartæ saltem germana significatio in hoc mansit, quod non simplicem plagulam sic hodie vocamus, sed quicquid ex pluribus veluti foliis compactum & conglutinatum est, ut sunt *charta lusoria*, & *chartones*. Ita olim fiebat charta ex pluribus papyri philyris junctis inter se glutino & contextis. Quod hodierna servat appellatio in chartis; quibus tamen non scribitur. At papyrum vocamus, quæ charta dici non quit, quia simplex est: chartæ verò compositæ. Multò minus papyrus est, quia propriè papyrus planta est Ægyptia, non res aliqua factitia, sicut papyrus noster. Abusus ex eo videtur originem sumpsisse, quod Poëtæ sæpe papyrum pro chartis & libris usurpant, quia ex papyro fierent. Inde vulgaris usus, quicquid scribendo factum fuerat, papyrum vocavit, etiamsi ex papyro non esset. Aliquos vidi monumenta in antiqua charta ex vera papyro scripta, quæ vulgus perperam accipit pro corticibus arborum: Instrumentum securi-

tatis

tatis pupillaris tutelæ extat in Regia bibliotheca sub Justiniano scriptum, quod in vera charta cubat, ex papyro antiqua composita: Aviti Viennensis fragmenta in bibliotheca Petavianorum charta vetus exhibet, è papyro Nilotica contexta, non ex arboris cortice, ut vulgo opinantur: Sergii Papæ constitutionem, quæ in monasterio Divi Benigni servatur, pariter in charta veteri perscripta, quam habent inde monachi pro cortice arboris.

CAPUT XXXV.

De cucumeribus & melonibus.

QUis neget, alio significatu *citrullum* appellare Parisienses & Latinos barbaros? Siquidem isti cucumerem hoc nomine vocant, illi cucurbitam. Rectius, quibus est cucumis. A colore sic vocatur. *Citreus* & *citrulus* idem, coloris nempe citrini; ut russeus & russulus. Cucumerum citrinorum meminit Plinius, qui tamen in veteribus libris *cerini* sunt, ut alibi diximus. Scaligero pœnas dat Cardanus, quod citrulos & angurias confundat: sed ita loquuti sunt plerique recentiorum, ut *anguriam* vocent cucumerem quemcumque. Scio, genus quoddam ita proprie appellatum aquoso intus liquore scatens, alias prædulci, alias subacido, restinguendæ siti per calores adprimè opportuno. Sed Græci, qui postremi imperii temporibus scripsere, ἀγγούρια passim vocant, quem vetustiores σίκυον. Atqui σίκυος antiquis Græcis noster cucumis vulgaris. Actius σικύους explicat ἀγγούρια. Suidas: Σίκυα τὰ πιτζάγγουρα. Non distant autem ἀγγούρια à tetranguris, nisi magnitudine. Hæc quippe majora: unde apud Achmetem in conjectandis somniis, τὰ τετράγγουρα amplius quid portendunt, quam ἀγγούρια: αἱ δὲ τετράγγουρα, μείζων ἡ πίστις καὶ πονηρία. Tria ibi genera facit σίκυας, ἀγγούρια & τετράγγουρα. Ergo ἀγγούρια cucumeres communes ibi esse debent, qui priscis σίκυοι. Nam & ipsi distinguunt σικύας & σικύους. Constantinus de imperio castelli cujusdam meminit vocati τετραγγούριν, quod parvum esset sicut ἀγγούριον, id est, cucumis: τετραγγούριον δὲ καλεῖται, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸ μικρὸν ὡς ἓν ἀγγούριον. Adeo parum differunt, ut alterum exponat per alterum. Simeon Sethi de facultatibus edulium: ἀγγούρια τὰ λεγόμενα σίκυα, καὶ κοινῶς δὲ τετράγγουρα. Apud Charitonem medicum unum ex Græcis recentioribus κιτζάγγουρον reperio pro τετράγγουρον aliquot locis, ut in compositione trochiscorum ad rejectionem sanguinis facientium: Σπέρμα κιτραγγούρου κολοκυνθοσπέρμου καὶ ἀνδράχνης. Item in trochiscis διὰ τεμάχου καὶ ἄλλων cognominatis: Σπέρμα ἀγγουρίου καὶ κιτζαγγούρου. Nihil aliud est κιτζάγγουρον, quàm κίτρινον ἀγγούριον, id est, citrinus cucumis. Ex qua voce Latini barbari fecisse videntur citrangulum, quod tamen non pro cucumere citrino, sed pro citreo malo usurparunt. De quo alibi. Idem igitur κιτζάγγουρον Charitonis cum citrulo Latinorum: certè idem nomen est. Alibi idem Charito ἀγγούριον & κιτζάγγουρον conjunxit, ut in trochiscis ex camphora factis: σπέρμα ἀγγουρίου καὶ τετραγγούρου. Vocem *anguria* Latini Græcis debent, ut infra dicam. Scaliger Julius *anguriam*, quatenus apud Italos stricta appellatione accipitur de aquoso illo genere, in cujus concavitate continetur copiosus liquor & suavis, putat eandem esse cum *batheca*. Apud Avisenam cap. XCI. *batheca* videtur pro pepone usurpari, ita quippe accipit Interpres. Eo cap. batheca distinguitur à citrulo & melone. Atqui *citrulus* est communis cucumis. *Melo* idem cum melopepone. Sic *batheca* erit pepo. Ita enim apud Græcos hæc tria distincta reperiuntur, σίκυοι, πέπονες καὶ μηλοπέπονες. Idem Avisena cap. CLXXIX. tres species commemorat diversis vocabulis *cheta*, *chaiar* & *bathiech*. Per *cheta*, sativum & vulgarem cucumerem intelligi volunt, qui σίκυος ἥμερος Dioscoridi dicitur. Difficulter in stomacho corrumpi ait. Quod proprium cucumeris, quem *vivere hanstum in stomacho* dicit Plinius, & *durare in posterum diem*. Adeo est morosæ digestionis. Interpretes *alcheta* exponunt cucumerem intortum, & oblongum, qui vulgo citrulus dicatur: iidem tamen *chaiar* etiam esse dicunt usitatum cucumerem. Alia habent vocabula, quibus has species distinguant. *Alzachi* vocant eam speciem, quæ proprie *anguria* quibusdam Italiæ populis appellatur, aquâ multâ prædulci intus abundans & sedandæ siti in primis faciens. *Cucumis* Etruscis vocatur; qui *citrulum* vocant, quem aliæ Italiæ gentes cum Gallis nostris & vetustis Romanis, *cucumerem*. In viatico Constantini multis locis tres has species commemoratas conspicio, *citrulum*, *cucumerem*, & *melonem*, ut lib. III. *Semen melonis*, *cucumeris*, *citruli*, *cucurbitæ*. Item: *semen melonis*, *cucumeris*, *citruli*, *cucurbitæ*. In Græco, unde translatum illud viaticum fuisse suspicor: Σπέρμα μηλοπέπονος, ἀγγουρίου, κιτζαγγούρου σικύας. Si per *citrulum* interpres ille communem cucumerem intellexit, ut vulgo loquuntur Etrusci, palam est cucumeris nomine *anguriam* propriè appellatam designari voluisse, quomodo & eam Etrusci nominant. Ita ergo & ἀγγούριον Græcorum sumpsisse videtur. At κιτζάγγουρον pro citrulo, sive vulgari cucumere. Sanè & Simeon Sethi τὸν σίκυον, id est, cucumerem vulgari Græcorum dialecto κιτζάγγουρον dici notavit. Nihil intricatius istis appellationibus, cum apud veteres, tum apud hujus ætatis nationes: usque adeo turbata omnia nominum permutatione. Summa duo genera apud Palladium nominantur, cucumeres & melones, quæ hodieque divisio generalis obtinet, atque eadem etiam, ut quidem opinor, significatione. Frustra enim sunt, qui *melones*, quos sic vocamus, diversos putant à *melonibus* Palladii. Iidem autem illi sunt cum veterum Græcorum melopeponibus. Auctor Georgicarum Eclogarum Græcus similiter horum generum divisionem inter hæc duo consistere facit nomina τοὺς σικύους καὶ τοὺς μηλοπέπονας. De melonibus suis scribit Palladius odoratos fieri, *si eorum semina multis diebus inter rosæ folia sicca mergantur*. Florentinus de melopeponibus paria tradit: τοὺς δὲ μηλοπέπονας ποιήσεις ῥόδα πνεῖν, ἐὰν τὸ σπέρμα αὐτῶν μεταξὺ ῥόδων ξηρῶν ἀποθέμενος καὶ φυλάξας, φυτεύσῃς. Loco arenoso gaudere melones idem Palladius dicit. Nostri quoque arenis delectantur maximè. Melopepones siti sedandæ ex febre ardenti, vel ardoribus solis conceptæ aptissimos esse Florentinus narrat: ὀνίνανται δὲ καὶ δίψαν τὴν ὑπὸ καύσωνος κατεχομένοι. Vetus poëta restinguendo calori, quem Augustus mensis facit, melones adhiberi canit hoc versu:

> *Augustum pænitus terret Phaëthontius ardor,*
> *Quem recreat fessum cibo, fabella, melo.*

Sed *melo* correpta priore dixit, quasi μῆλον Græcè dicatur & non μῆλον à pomi similitudine. Sanè & μελοπέπονας scribunt optimi libri in Eclogis Georgicis non μηλοπέπονας: tanquam si hoc nomen haberent à mellea suavitate, non à rotunditate mali cotonei, quam præferunt. Profectò non omnes rotundi sunt. Tales μηλοπέπονες vocari debent. Reliqui pepones sunt, vel σικυοπέπονες, ut vocari debere, quosdam Galenus ait contendere. Græcis antiquioribus σίκυες πέπονες duabus vocibus. Ii etiam vocari possunt μελιπέπονες à mellea suavitate, cui nec mel potest comparari. Inde & σίκυον τεταγρωμένον Aristophanis quem cum vino ἀνθοσμίᾳ jungit, ubi dicebat Athenienses non delectari poëtis, nec vinis austeris ac duris:

> Στεμφύλοις τοὺς ἰσφεῖς τι, καὶ τὴν κοιλίαν,
> Ἀλλ' ἀνθοσμίᾳ καὶ πέπονι τεταγρωμένῳ.

Temerè vir magnus & irrito conatu σίκυον τεταγρωμένῳ explicare satagit, *uvam maturam*, *ex qua stillet in torcularis nectar merum*. Nusquam legi πέπονα absolutè pro uva

uva matura, sed πέπων nihil aliud potest significare, quàm peponem, ita etiam vocantibus Atticis. Theopompus: μαλακώτερά μοι πέπονος καὶ σικύα γέροντα. Dicebant & σίκυον πέπονα. Nam πέπων adjectivum, quod ut in aliis multis, ita & heic transiit in substantivum. Duas res suavissimas jungit Comicus, alteram edundo, alteram bibendo, vinum anthosmian & peponem: quem cum vocet πεπόνα, palam est ea voce non posse aliam rem designari, præter melones nostros, quibus nulla suavitas comparanda. Σίκυος generale nomen Atticis, quod & propriè de cucumere usitato sumebatur: cognomine adjecto ad distinctionem dicebatur σίκυος πέπων species ista dulcissima, à teneritudine ac mollicie. Qui postea etiam absolutè πέπων nominatus est. Idem etiam dictus σίκυος σπερματίας, à numeroso semine. Athenæus lib. II. Ὅτι τὸν πέπονα Κρατῖνος μὲν σικυὸν σπερματίαν εἴρηκεν ἐν Ὀδυσσεῦσι. Versus Cratini:

——— σικυὸν μέγεστον σπερματίαν ἀνέμενον.

Qui rotundiores in hoc genere & mali cotonei formam referentes, dicti, μηλοπέπονες. Hesychius: Σικυὸς σπερματίας, ὃν ἡμεῖς μηλοπέπονα. Species hæc una tantum σικυὸς σπερματίου. Nam & πέπονες & σικυοπέπονες altera species. Pompones, & melones vulgo nuncupamus, qui Græcis πέπονες & μηλοπέπονες: sed per abusum melones etiam vocamus, qui pepones potius vocandi sunt, quia faciem mali nullam præferunt. Summa igitur hæc generis distinctio vetus pariter ac recens in cucumeres ac melones, ut habet Palladius. Ut Græci faciunt, εἰς σικύας καὶ μηλοπέπονας. (ita enim Eclogæ Georgicæ) ut alii antiquiores tradunt, εἰς σικύους καὶ πέπονας. Diphilus apud Athenæum medicus antiquus: Ὁ πέπων δίχυλότερός ἐστι καὶ ἐπιεικέστερος, σικυὸς κακοχυλότερος δέ. Hoc non potest cadere quod de pepone scribit, nisi in nostrum peponem sive melonem. Boni succi esse ait, & ἐπιεικέστερον. Ita Græci medici vocant, quicquid malignos humores temperat bonitate sui succi. Talis & melo noster habetur: è contra cucumis mali succi & nocentis. Columella in horto hanc differentiam cucumeris & peponis scitè explicat. De cucumere primum hos versus fecit:

Viridis at cucumis, gravida qui nascitur alvo,
Hirtus, & ut coluber nodoso gramine tectus
Ventre cubat flexo semper collectus in orbem,
Noxios exacuit morbos æstatis iniqua.

Τοῦ σικύου τὸ κακόχυλον hæc designant. Sequuntur deinde versus, quibus exprimere voluit peponem, & succi ejus bonitatem commendare:

At qui sub trichila manantem repit ad undam,
Labentemque sequens nimio tenuatur amore,
Candidus & fœta tremebundior ubere porca,
Mollior infuso calathis modo lacte gelato:
Dulcis erit riguoque madescit luteus arvo,
Et feret auxilium quondam mortalibus agris.

Per hæc laudat τὸ εὔχυλον καὶ ἐπιεικέστερον τοῦ πέπονος. Præterea qui siti ex febre, vel alio ardore laborant, hoc magnopere recreari solebant, teste Florentino. Duobus autem illis versibus, quibus & tremebundiorem esse dicat ubere fœtæ porcæ & molliorem lacte coacto calathis recens infuso, τὸ πέπονος etymum alludere voluit, satis equidem impropriè. Πέπων sane Græcis quicquid molle, delicatum, ac tenerum, metaphorâ ductâ à fructibus nimia maturitate mollibus. Sed, ut maturitas etiam suavitatem percoctis fructibus conciliat, inde etiam τὸ πέπον quicquid gustui dulce est. Athenæus: καρπὸν δὲ τῶν τοῦ σικύου πέπονα τε καὶ γλυκὺν ἔχει. Hæc res ista appellatione magis distingui fecit σίκυον πέπονα à communi, quam quod molliorem haberet carnem, quamvis & hoc quoque sit. Inde auctores ad nomen allusione factâ πέπονος μαλακώτερον dicunt. Amica etiam & adulans compellatio præcipuè senum apud Græcos, qui sunt ætate maturi & blandi, ὦ πέπον. Quæ de cucumeris & peponis discrimine scripsit Columella, videtur à Græcis hausisse; & fortassean ea sumpsit è Georgicis Nicandri. Columellæ ætate non magnam habuisse peponis notitiam videntur Romani. Id ex eo colligas, quod ne Plinii quidem ævo satis noti fuerunt. Unum tantum genus agnoscit & cucumeres vocat, nec ullis discernit differentiis, nisi magnitudinis & coloris. *In Italia*, inquit, *virides & minimi, in provinciis quam maximi, & cerini aut nigri.* Ergo solos tum vulgares cucumeres Italia noverat, qui immaturi virides sunt, maturi nigri aut cerini, quos Græci σικύους simpliciter vocant. Meminit quidem & peponum, sed ut apparent, non aliunde eos habuisse cognitos, quàm ex libris auctorum: *in Italia virides & quàm minimi, in provinciis quàm maximi, aut cerini, aut nigri placent. Copiosissimi in Africa, grandissimi in Asia, ubi cum magnitudine excessere, pepones vocantur.* Ita legendus ille locus lectione vulgo & interpunctione depravatissimus. Dicit, placere tantum in Italia cucumeres, dum adhue virides sunt & parvi: in provinciis vero eos non ante experti, quàm ubi maturitate cerini aut nigri facti fuerint. Hodie quoque multi gustum habent antiquorum Italorum, nec probant cucumeres istos promiscuos, nisi dum adhuc sunt immaturi & minimi. Quod longè secus est de peponibus, consentiente omnium palato. Nihil enim sapiunt, nisi perfectè maturi. Et fortasse inde nomen invenerunt πεπόνων, quia, ut grati sint, debent esse πέπονες. Alii contra virides meliores & minus noxii. Adjicit Plinius: *grandissimos in Asia nasci, ubi, cum magnitudine excessere, pepones vocantur.* Ignotos Italiâ fuisse tum pepones vel hinc liquet. Putamus idem genus esse cum his, qui virides in Italia mandebantur, sed sola magnitudine differre. Etenim grandissimos in eodem genere Asiam habere, ubi cum excessissent amplitudine, vocabantur pepones. Illud *ubi* nos ex scripto codice addidimus. Quæ sequuntur in pepones non conveniunt. *Vivunt hausti in stomacho in posterum diem nec perfici queunt in cibis.* Hoc de cucumeribus verum est. Addit, *non insalubres tamen*: peponibus id congruit. Sic historiam illam mirè involvunt peponum & cucumerum, quia pepones etiam σικυοὶ Græcis dicti, sed cognomine adjecto σικυοὶ πέπονες. Hi majores cucumeribus sive σικύοις propriè appellatis. Inde Plinius, qui eos ignorabat & σικύους πέπονας legebat vocatos, eò existimavit in eodem genere sic appellari, qui essent grandissimi. Per illa tempora adeo rara notitia Romæ fuit peponum, & adeo infrequens alibi usus, ut Plutarchus Symposiacis quæstionibus asserat plurimos se vidisse senes, qui de pepone gustare non possent, ut nec de pipere, nec de malo citreo. lib. IX. cap. IX. Σικύου δὲ πέπονος, καὶ μήλου μηδικοῦ, καὶ πεπέρεως πολλοὺς ἴσμεν ἔτι τῶν πρεσβυτέρων γεύσασθαι μὴ δυναμένους. Ex quibus etiam intelligas, quam non plebejus sapor fuerit peponis, utpote qui non ad omnium gustum faceret. Quod in nostrum melonem sive peponem unicè quadrat; atqui vulgarem cucumerem nullo modo, cujus sapor adeo communis, ut gustus omnium circa esum ejus indifferens debere esse videatur. Ita nihil præfert novum aut extraneum plebejis palatis, Nam aquosæ cum habeat qualuncis succum, recipere potest quemcumque velis ex condimento saporem. Ideo & sine aceto nunquam sumitur, sive coctus sive crudus edatur. Sic quem de se nullum pene habet, de alieno mutuatur gustum. At σίκυος πέπων, qui pepo noster, nullo condimenti fuco debet adulterari, sed propria suavitate sapit. De illo itaque intelligendum, cum veteres scribunt, cucumerem peponem semine in melle macerato existere dulciorem. Nulla arte possis perficere, ut cucumis dulcis evadat. Dulcior verò fit pepo sive melo, si grana ejus in lacte aut melle macerari sinas antequam feras, quia naturâ suapte jam dulcis est. Huc valde pertinet historia, quæ à Plutarcho narratur de Democrito, cui cum appositus esset in diversorio prandenti cucumis miræ suavitatis, novitate permotus postulavit ab ancilla sibi indicari locum, in quo talis cucumis natus esset, ut ex soli natura causam insitæ tantæ illi cucumeri dulcedinis indagaret. Risisse ancillam dicit, ubi cognovit quamobrem id desideraret, eique insinuavit semen, ex quo editus foret prædulcis ille cucumis, in vase, quod mel habuisset, repositum fortè jacuisse. Σύκον vocant editiones. Et delicato stomacho pro cucumere ficum acceperunt Interpretes. Σίκυος ibi debere rescribi certum est, & σίκυον πέπονα intelligi.

Memi-

Meminit ibidem Plinius & melopeponis tum maximè, cum illa scriberet, in Campaniâ cœpti provenire ac videri. *Ecce*, inquit, *cum maximè nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. Forte primo natum ita audio unum: mox semine ex illo genus factum.* Ridiculum, quod putavit, fortuitò ita natum unum ex semine vulgaris cucumeris: & falsum, quod audivit. Ex semine è Græcia allato in Campaniam satum oportuit natumque id genus, tunc temporis Italiæ novum. Atque ut scias, melopeponis illos non esse diversos à nostris melonibus, notæ omnes, quos adscripsit, id evincunt: *mirumque in his, præter figuram coloremque & odorem, quod maturitatem adepti, quanquam non pendentes, à pediculo recedunt.* Nulla ex his nota est, quin ad amussim respondeat in melone nostro. Color à vulgari cucumere differens, odor hujus proprius, qui in cucumere nullus, figura rotunda: item illud peculiare, quod ubi maturitatem attigêre, recedunt à pediculo. Adde etiam postremò & istud, quod non pendent hi, sed humi rotundantur. Hæc omnia & in pepones sive σικύας πέπονας accidunt exceptâ figurâ, qua differunt à melopeponibus. Peculiares etiam adhuc duæ sunt utriusque notæ, quibus à cucumere propriatim discernuntur, sapor dulcis & seminis copia, propter quod & σπερματίαι appellati. Pollux: Σίκυος καὶ σίκυος πέπων, ὃ καὶ σπερματίαν ὀνομάζει. Hesychius. Σίκυος σπερματίας, ἤμους μηλοπέπονα καλοῦμεν. Ergo σίκυος πέπων & μηλοπέπων idem, sed figurâ tantum distant, quæ in melopepone vel melone mali effigiem cotonei exhibet. Quatuor sunt præcipua ac propria, quæ melonem hodie usitatum χαρακτηρίζουσι & à cucumere distinguunt, odor, sapor, semen numerosum, & forma: colorem adde, si vis quintum. Hæc cum omnia reperiamus in antiquis melopeponibus ac peponibus, nemo jam tam duri capitis inveniatur, qui inficiari possit, quin melopepones veterum ac nostri iidem sint. Facultas etiam huic rei non leve præbet argumentum. Cucumis insalubris à veteribus traditur, pepo sive melopepo salubris. Columellæ cucumis morbos æstatis exacuit: is, quem pro pepone describere vult, ægris utilis. Quædam tamen in ea descriptione miscet, quæ non congruunt peponi; quod aquas diligat ac sequatur & riguis delectetur, & sub trichila repit. Contraria hæc omnia peponi, sive melopeponi: quæ ostendunt Columellam nullam ejus, nisi ex scriptis Græcorum, habuisse notitiam. Ea autem de illo poeticè scripsisse, quæ in cucumerem propriè convenirent, quia videbat Græcis vocari σίκυον πέπονα, ideo & illi aptavit poeticâ illâ descriptione, quæ in σίκυον communem quadrare visa sunt. Nihil verius. Theophrastus ex tribus cucumeris generibus, quæ posuit, unum tantum riguis gaudere dicit: Τούτων δὲ ὁ μὲν Λακωνικὸς ὑδρευόμενος βελτίων, οἱ δὲ ἕτεροι ἀνύδρευτοι. Reliqui duo apud eum Βοιώτιος καὶ σκυταλίας. Hic à forma, ille à patria. Plinius cum hunc locum exscriberet *Scytalicum dixit*, quasi ex hoc quoque nomen à loco patrio factum esset, ut in reliquis duobus generibus Laconico & Bœotio. Atqui ὁ σκυταλίας à figura appellatus, quod oblongus esset instar σκυτάλης. Cucumis etiam quidam à figura dictus δρακοντίας, id est, *anguinus*. Ath. lib. III. Εὐθύδημος δ' ἐν τῷ περὶ λαχάνων, εἶδος σικύας εἶναι τὴν προσαγορευομένην δρακοντίας. Hæc Plinius cum in Græcis sic posita legisset, genitivum illum σικύας non à σίκυος deduxit, sed à σικύα, & pro cucurbitis accepit: inde illa sunt apud eum de cucurbita: *Crescit quà cogatur formâ, pleramque & draconis intorti figurâ.* Hoc de cucumere δρακοντίας dictum, id est, σικύῳ; non de cucurbita, quæ est σικύα. *Anguinum cucumerem* Latini vocarunt qui Græcis δρακοντίας, quem Plinius eumdem esse vult cum cucumere agresti: quod non puto. Nam cucumer agrestis, quem *asininum* vulgò vocant, glandis oblongæ similis esse dicitur Dioscoridi: σικύα autem genus cucurbitæ. Hellesponti teste Athenæo longas vocabant σικύας, rotundas κολοκύνθας. Attici σικύαν Ἰνδικὴν nominabant cucurbitam, quod semine ex India allato in Græciam esset propagata. Rotundas etiam σικύας probarim magis dictas. Nam inde σικύαι medicinales. *Ventosas* vulgo dictitant. Latini Medici etiam *Cufas*, quæ κοῦφαι σικύαι Græcis: Σικύα κούφη. Male scribitur, σικυα. De his alibi. Σικύας mentio apud Theophrastum multis locis, ubi hæc tria junguntur σικύα, σίκυος & κολοκύνθη. Diversa ergo σικύα à κολοκύνθη. Gaza semper σικύαν vertit cucumerem, σίκυον peponem. Perperam idem Theophrastus lib. I I. de causis, cap. XXV. σικύαν inter ea numerat, quæ adminiculis nituntur, ut superiora ascendant. Quod cucurbitæ magis proprium, quàm cucumeris, ut ibi reddit Gaza. Et in cucurbitarum genere hoc maxime facere amat, quæ sessilis aut lagenaria dicitur: & forte eam sub σικύας nomine intellexit Theophrastus, quam ubique distinxit ἀπὸ τῆς κολοκύνθης. An peponem sub uno ex tribus generibus cucumerum comprehenderit idem Philosophus, quæri posset. Antiquiores eo & Attici quidam auctores σικύου σπερματίου meminere, qui est pepo, ut Cratinus comicus. Anaxilas nominatim σικύου πέπονος meminit, Theopompus πέπονος. Aristophanes σίκυον σπερματίαν vocavit. Quis igitur credat, fuisse Theophrasto incognitum? Alterum ergo fuerit ex duobus illis generibus, quæ riguis minimè delectari scripsit, quæque ἄνυδροι meliora esse dixit. Duo illa, σκυταλίας & Βοιώτιος: forte σκυταλίας de pepone, quæ longior & crassior; Βοιώτιος de melopepone. Utrique certè ἄνυδροι βελτίονες; eoque pluvio anno longè deteriores evadunt. Restat de *anguriis*, ut aliquid dicamus, quæ huic observationi initium & causam dedere. Nusquam in generibus cucumerum apud antiquos descriptis reperio genus ullum, quod huic respondeat. Nomen ipsum, ut Græcum est ἄγγουρον & ἀγγούριον, ita recens videtur. Antiquiorem non habeo, qui eorum meminerit, præter Aëtium. Atque is σικύας interpretatur ἀγγούρια. Sanè & quidam hodie populi Italiæ cucumerum propria appellatione eas impertiunt, ut Etrusci. Alii melones nuncupant, cum adjuncto de aqua, ut Neapolitani. Quia scilicet aquam intus contineant prædulcem, & siti restinguendæ aptissimam. Nec melones tamen sunt nec cucumeres, & ab utrisque satis longule distant. Græci ἀγγούρια & ἀγγούρια videntur appellasse, quod veluti inter vas quoddam aquam servarent inclusam. Hoc enim significat ἄγγουρον, quod in vase servatur, vel quod vas servat. Græci recentiores, postquam ipsis hæc species innotuit, semine ex Perside aut aliunde advecto, indifferenter hoc nomen & de aliis cucumeribus communibus usurparunt. Video tamen eos distinxisse inter ἀγγούρια & πετράγγουρα. Achmes in Onirocritico, cap. CCXLIII. quatuor genera facit πέπονας κιτρίους, πέπονας κοινούς, ἀγγούρια & πετράγγουρα. Per pepones communes intelligere melopepones videtur, qui virides sunt; quos sanitatem in somniis significare ait, quia salubris eorum usus. Per πέπονας κιτρίους peponas sic vulgo nuncupatos designavit; qui quoniam lutei sunt coloris, morbum indicant, διὰ τὸ χρῶμα αὐτῶν. Nam ut ibidem pronunciat, omnis ὄνειρος citrini coloris, εἰς νόσον κρίνεται. Per ἀγγούρια non aliud opinor significari, quam angurias vulgares in propria appellatione dictas: quas etiam cucumerum nomine Hetrusci vocant, quod tamen generale est. Græcis è contra de anguriis appellationem fecerunt generalem ad omnes cucumerum species declarandas. Hinc τὰ σίκυα veterum passim ἀγγούρια interpretantur vulgari linguâ. Cæterum, ubi species singulas suis propriis nominibus designare volunt, ἀγγούριον vocant, quæ *anguria* propriè dicitur. Κιτράγγουρον autem & corrupto inde vocabulo κιτζάγγουρον, vel πιτζάγγουρον quasi citrinam anguriam, qui absolute σίκυος Græcis antiquis; Latinis verò cucumis appellatus est, quem Latini recentiores *citrulum* dixerunt ab eadem ratione coloris. *Anguria* sic propriè nuncupata, coloris est herbacei. Hinc κιτζάγγουρον appellarunt vulgarem cucumerem, qui luteo est colore, quasi citrinam dicas anguriam. Nam, ut dixi, anguriæ nomen generi dederunt; ut contra alii cucumeris appellationem propriam, anguriæ donaverunt, ut Hetrusci se-

sequuti in eo Latinitatem infimæ ætatis. Unde in libris Medicorum Latinorum *cucumis* & *citrulus* separantur: & *cucumis* quidem pro anguria propriè sumpta, *citrulus* verò pro cucumere veterum, quem μετζέγγουρον appellat Charito, alii ἀγγούριον, alii etiam κιτζάγγουρον. Apud Myrepsum sæpe mentio occurrit κιτζαγγουρίων, qui cucumis est communis. Citruli vulgo nuncupati à citrino colore. In veteri Onirocritico nondum edito Regiæ bibliothecæ, in quo plurima similia cum Achmetico, bis in titulo scriptum est, κιτζάγγουρος, in textu πιτζάγγουρος, ut vel hinc liqueat, idem esse κιτζάγγουρον & πιτζάγγουρον. Titulus CCXXXIV. sic habet: Περὶ ὀνείρου πεπονίας διαφόρων καρπίμων καὶ πεπόνων ὡρίμων καὶ ἀγούρων, καὶ ἀγγουρίων, καὶ κιτζαγγουρίων. Ubi πέπονας ὡρίμους vocat, qui maturi sunt: ἀγούρους immaturos. Ita enim dicuntur vulgari Græciæ linguâ, qui antiquâ vocarentur ἄωροι. Hinc ἀγουρίδζωμον vocant succum uvarum acerbarum, quod veteribus ὀμφάκιον: nos viride jus vocamus. Fortasse inde corrigendum & in vulgari Achmetis somniario: ἐὰν δὲ πέπονας ἀγούρους εὕρῃ, ὑγείαν: pro quo est in editis, πέπονας ὡραίους. Nam & similiter ὡραίους ibi πέπονας vocat maturos, quos hic noster ὡρίμους, & simile judicium de utrisque profert. Maturi pepones morbum denunciant propter colorem, qui luteus est, qualis esse morbosis solet. At virides adhuc & immaturi sanitatem: ἐὰν δὲ πέπονας ἀγούρους, εὑρήσει ὑγείαν. Male igitur in edito vulgatur: ἐὰν δὲ πέπονας ὡραίους. Tria genera recenset: πέπονας, ἀγγούρια & κιτζάγγουρα, id est, *pepones*, *angurias* & *citrulos*. Si cum veteribus loqui volumus, dixerimus, pepones, anguria, cucumeres. Alii tamen hæc confundunt & nomina permutant, ut cucumis ipsis sit, qui plerisque anguria: & vicissim anguriam & citrulum pro eodem habeant. Non minor apud antiquos confusio in nominibus πέπονος, σικύου & μηλοπέπονος. Angurias enim non noverant. Sed, qui aliis σίκυος, is aliis πέπων: & contra. Hinc factum est, ut parum sibi constent auctores in tradendis horum generum facultatibus, atque alii ab aliis diversi abeant. Galenus libro secundo de Colorum facultate, πέπονα præmisso, tanquam si esset nomen generis; σίκυον ultimo loco recensuit, & videtur σικύα nomine nostrum peponem intellexisse. Nam σικύας minus humidos facit, quàm πέπονας, & frigidiores hos etiam statuit, quàm cucumeres. Ita enim de σικύαις loquitur: Ὑγρότητα μὲν ἔχουσι ἐν ταῖς γαστράσιν οἱ πέπονες, ἀλλ' ἧττον ὑγρότητα, τῷ καὶ τὴν ἀνάδοσιν αὐτῶν ἧττον ὑγρὰν εἶναι. Dioscorides τὸν σίκυον, id est, cucumerem δύσμαχον esse prodit. Atqui id potius convenit peponi sive melopeponi. Diocles antiquus medicus de pepone ita scribit apud Athenæum lib. II. Ὁ πέπων δὲ ἐστι εὐκαρδιώτερος καὶ εὐστομαχώτερος, ἑφθὸς δ' ὁ σίκυος ἁπαλός. Peponem commendat tanquam stomacho accommodatiorem & coqui faciliorem. Vetus auctor Latinus, qui opus de Re medica scripsit, quod falso adscribitur Plinio lib. IV. cap. XV. *cucumerem stomacho esse accommodatam* scribit. Atqui verus Plinius in Naturali historia scriptum reliquit, *cucumeres etiam in posterum diem in stomacho durare nec perfici posse.* Ceterum idem ille auctor de re medica, melonis usum esse quidem gratiorem memorat, *verum difficile coqui propter naturalem rigorem.* Φυσικὴν ψυχρότητα ita vocat. Melonem nostrum intelligit, cujus longe major gratia in cibis quàm cucumeris. Sed illud falsum, quod difficile coquatur, cum dicat cucumerem facile perfici. Addit paulò post: *Peponem in cibo leviorem esse, nam detracta cute, ac semine abjecto, esui datum, stomachi compescere ardores:* Innuit peponem edi solitum abjecto semine, ac detracta cute. Ita etiam sanè eduntur pepones, sive melopepones nostri. Sed Galenus hoc argumento melopepones à peponibus distinguit: quod pepones abjectis seminibus eduntur, melopepones non item: Τῶν δὲ πεπόνων, inquit, σὺν ἐσθίουσιν οἱ ἄνθρωποι τό τε σαρκῶδες ἔνδον, ἐν ᾧ τὸ σπέρμα, τῶν δὲ μηλοπεπόνων οὐκ ἐσθίουσι, καὶ τοῦτ' αὐτοῖς συντελεῖ πρὸς διαχώρησιν. Phanias antiquissimus Physicus peponis & cucumeris pulpam simul cum semine mandi tradebat, dum adhuc teneri sunt: ubi verò maturuerint solam carnem detracto semine. ita enim legendus est hic locus apud Athenæum: Βρωτὸς μὲν ἁπαλὸς ὢν ἐπισπερματικὸς σίκυος καὶ πέπων, πεπανθέντων δὲ τὸ περισπέρματον μόνον. Vocat ἐπισπέρματον semen ipsum cum carne, quæ illud ambit: περισπέρματον verò pulpam, quæ semen ambit. Quod insertum est in verbis Phaniæ ἄνευ δὲ σπέρματος è glossa videtur satum, ut explicaretur illud περισπέρματον μόνον, id enim est, ἄνευ τοῦ σπέρματος. Ut hoc tandem concludamus: σίκυος nomen generale & commune his tribus generibus apud Græcos, peponibus, melopeponibus & cucumeribus. Nam & σίκυος πέπων species appellata adjecto cognomine, quem alii πέπονα absolute dixerunt: cujus altera species μηλοπέπων ab effigie mali. Τὸ σικύα verò propria appellatio mansit & in certo genere. *Cucumerem* pariter Latini vocarunt. Permutatio nominum ab aliis facta, & κατ' ἐξοχὴν præstantissimam in illo genere speciem appellarunt σίκυον, qui aliis σίκυος πέπων. E contrario πέπονα nominarunt, qui nonnullis σίκυος. Psellus in versibus politicis, quibus medicorum glossas explicavit: Καὶ πέπων ὁ σικυός γε. Hinc illæ loquutiones tritæ proverbio *pepone insulsior* apud Tertullianum in lib. de anima. At σίκυος ille Democriti prædulcis apud Plutarchum, non est vulgaris cucumis, sed σπερματίας sive πέπων. Apud Dioscoridem σίκυος, id est, cucumis, ἀναρρωστικὸς λειποθυμιῶν ὀσφραινόμενος, odore suo revocat animo deficientes: quod cucumeri vulgari, qui odore nullo eximio præstat, non congruu, sed peponi sive melopeponi. Sic etiam puleium olfactum reficit eos, quibus animus linquitur: ἀνακαλεῖται τὰς λειποθυμούσας ἐστὶ περιφερομένη. Ita explicandum Græcum hoc distichum non intellectum doctissimo Brodæo, quod in deparcum factum est:

> Ὃν γλήχωνι Κρῖται ὁ φυλάργυρος, ἀλλὰ δ' ἀχάλκῳ
> Αὐτὸν ἀποσφαγέντα θλιβομένου γ' ἀμάχου.

Auctores veteres, quibus unum fuit studium in suos libros transferre, quod alii ante dixerant, dum has nominum permutationes non considerant, aliud pro alio plerumque suggerunt & turpissime labuntur. Exemplum habemus perquam simillimum in vocibus πίτυς, & πεύκη: quæ cum genera pinus significent, alterum pro altero passim substituunt scriptores, quia aliis πίτυς dicta est, quam alii πεύκην vocarunt; & contra. Ζειὰ Theophrasto longè alia est à ζειά Mnesithei, & sic de cæteris quàm plurimis. Theophrastus tradit, placuisse quibusdam τῶν σικύων plura genera non dari, sed in eodem genere partim esse meliores partim deteriores: quod ipsi non probatur. Speusippus in similibus τὸν πέπονα vocaverat σικύαν, quæ genus est curcurbitæ sessilis Græcis antiquioribus. Contra Diocles medicus πέπονα dixerat, quam plures σικύαν vocabant, teste Athenæo: ut hinc scias non unam speciem peponis nomen habuisse. Levi tamen argumento nititur, quo id probet Athenæus: quia σικύαν non alibi nominat Diocles, nec Speusippus πέπονα, putavit τῆς σικύας nomine apud Speusippum intelligi peponem debere & apud Dioclem τὸν πέπονα designare σικύαν. Arabes multa vocabula habent, quibus hæc genera distinguant. Hinc apud Andream Bellunensem *melones Indos habes*, & *melones Palæstinos*, & *melones alrako*, & *melones alzachi*: qui & melonis abutitur vocabulo pro appellatione generali cucumerum, ut plerique alii recentiorum, qui & *angurias* & *citrulos* pariter pro quolibet cucumere usurpare norunt. Ex illa porrò nominum errore Cornelius Celsus *cucumerem* inter cibos mali succi, & inter eos quoque qui bonum succum pariunt, pariter retulit. Lib. II. cap. XIX. inter res boni succi *recenset*, *malvam*, *cucumerem*, *cucurbitam*. Sequenti capite, ubi enumerat quæ res mali succi sunt, inter eas reponitur *asparagus*, *beta*, *cucumis*. Atqui eadem res boni malique succi esse non potest. Sed apud diversos invenit σίκυον εὔχυλον, & σίκυον κακόχυλον, qui diversi sunt cucumeres. Nam σίκυος, qui refertur inter cibos εὐχύλους, πέπων est sive σίκυος πέπων, quem quidem σίκυον per excellentiam, nonnulli etiam absolutè πέπονα appellarunt. Diphilus: ὁ πέπων εὐχυλότερός ἐστι, καὶ ἐπισπαστικός, ὁ σίκυος κακοχυλότερος. At cucumis mali succi propriè σίκυος.

CAPUT

CAPUT XXXVI.

De marrubio.

Marrubium Græci vocant πράσιον. Plinius porrum aliquando vertit, quasi πράσον, & πρασιὰ idem esset: Aliud πράσιον origanum asinarium, quæ Græcè ὀνῖτις. Plinius: *Onitim vel prasium appellant non dissimile hyssopo.* Apsyrtus vocavit ὑπαστάσιον capite CCCCLVIII. de tussi: Ἡ τὸ ὑπαστάσιον, ὃ καλεῖτ πρασιὸν. Hoc κεφαλωτὸς ὀρίγανον Hippocrati. Hesychio, ἀσφάλιον ὀρίγανον. Ita dictum, quod corymbos habeat, sive capitula, quibus alia carent genera. Ne πράσον quidem suo caruit ὁμωνύμῳ, cum quo nomen ita participat, ut unum sit, genere in totum alio. Marinas algas & fucos etiam πράσα vocarunt. Hesychius: Πράσα, τὰ βρύα, τὰ φυκία. Item: φῦκος, ὅπερ ἔνιοι καὶ βρύον καλοῦσι. Mentio πράσου in hac significatione apud Theophrastum. Hoc nisi teneas, non possis rationem reddere, cur Galenus & Paulus Ægineta ἔμπετρον marinum πρασοειδὲς etiam appellatum dixerint, pro quo apud Dioscoridem legi debet: Ἔμπετρον, οἱ δὲ φυκοειδές. Nam perperam in omnibus codicibus scribitur φακοειδές. Viam ex hac emendatione certissima munivimus Herbariis nostris ad inveniendum illud empetrum. Plinius *calcifragum* Romanorum esse prodidit falsò, quod calculos in vesica frangat; qua

A facultate id genus empetri valere traditum nemini. Videndum etiam, an Ἔμπετρον Theophrasti, quod nunquam floret, & Ἀείζωον Aristotelis, quod avulsum etiam vivit, idem sit cum hoc empetro. Sempervivum etiam eradicatum vivere notum est, & scillam suspensam. Semina, quandiu incorrupta durant, vivere intelligi testatur Plinius. Marinum φῦκος ἀσπάλαθον ὀσμώδης Dioscorides ait. Quod ad colorem ejus perperam Plinius retulit, cùm è contra fuci marini color remittatur ac tempore fugiat, auctore Theophrasto. Ut igitur φῦκος illud non marcescit exemptum è loco natali, ita nec ἔμπετρον φυκοειδές. Non unum genus nomine *saxifraga* donatum est. Persuasum habent ita dici, quod calculos è corpore pellant, rumpantque. Hoc de *calcifraga* concesserim. *Saxifragam* verò propriè vocari credam, quæ perrumpat, è quibus enascitur; cui notioni affine est vocabulum Gallicum *percepierre*. Græci tamen hoc nomen Latinum more suo perverterunt, & σαξίφραγον fecerunt de certo herbæ genere, quæ calculos rumpit. Τὸ σαξίφραγες, τὸ σαξίφραγον declinatum legitur passim in Galeni libris, Pauli Æginetæ & apud auctores veteres rei veterinariæ. Τὸ σαξίφραγες ὀνομάζεται ἀπὸ τοῦ λίθου τέμνειν. De variis saxifragis videndi hodierni Herbarii, & nos alibi.

B

C

CAPUT XXXVII.

De bryo & musco.

Parum etiam aut nihil discrepant, quin ὁμωνύμων numero adscribi debeant σφάκος & φάσκος, hæc lenticula, illa salviæ species. Plinius tamen salviam σφάκον inter lentularum genera retulit. Græci nihilo sunt excusatiores, qui φάσκον & σφάκον passim indifferenter usurpant, alterius nomen pro altero ponentes; cum σφάκος salviam significat, φάσκος verò muscum quendam villosum in certo genere quercuum provenientem. σφάγνον etiam salvia idemque cum σφάκος, quod vocabulum pro bryo odorato perperam posuit Plinius: Bryon apud Græcos, cum multas habeat significationes, in eadem arbore tres differentes species designavit. Βρύον in quercu vocatur id quod floris instar habet & una cum foliis prodit, ut est julus in nucibus, & alis ejusmodi: hoc βρύον ἀμεντὸν Theophrasto nominatur. Βρύον etiam muscus est, villosa nempe lanugo, quo operiuntur non solum quercuum trunci ramique, sed omnium etiam ferè arborum. Est & βρύον odoratum certis locis in quercu, populo, & cedris innascens. Præterea φάσκος in certo quercus genere vocatur, qualem Theophrastus describit, quem vix putem eundem esse cum βρύῳ odorato. Nam αἰγίλωψ tantum facit proprium hunc φάσκον, & veluti longa fascia est dependens ex illa arbore. Τρύχος ipse appellat: Plinius *pannos arentes*. Atque inde fortasse vox *fascia* Latinis. Nam φασκὸς & φασκία dicebatur, ut ἰξὸς & ἰξία. At βρύον odoratum non generis illius quercui modo peculiaris, sed populi ac cedri. Φάσκον tamen illum pro βρύῳ ἀρωματικῷ passim usurparunt, & quod magis indignandum est, etiam σφάκον & σφάγνον, quæ salviam significat; quæ & ipsa in unguentis olim habuit locum & σφάκον ἰνώδη appellat Eupolis, quem Plinius pro φασκῷ & bryo aromatico perperam sumit. Qua in re nescio an habuerit auctores suos. Nullus certè ex his, qui extant σφάκον de bryo odorato dixit. Notavit quidem Hesychius quosdam σφάκον posuisse pro bryo, qui quercubus innascitur eosque reprehendit, cum φάσκος illi bryo nomen sit: sed de illo genere intellexit, quod Theophrastus ægilopi quasi proprium assignavit, qui in haliphlæo etiam reperiri tradit, sed breve nigrumque. Nusquam autem meminit Theophrastus

D hunc φάσκον, quod in certo quercus genere inveniretur, odoratum esse aut experti ad odores. Plinius φάσκον istum, quem fert ægilops, pro bryo odorato accepit, quod in quercubus nascitur certis locis. Atqui ut dixi, bryon odoratum non certi generis quercuum proprium, sed in certarum regionum quercubus nascitur, ut etiam nasci constat in cedro apud quasdam nationes. Tres præcipue arbores numerant auctores Græci, in quibus invenire est bryon odoratum, populum nempe, quercum & cedrum. Dioscorides: Βρύον εὑρισκόμενον ἐπὶ δένδρων κέδρου, ἢ λεύκης, ἢ δρυός. Paulus Ægineta πίτυας etiam addit. Arabes non plures arbores nominant, super quibus inveniatur bryon odoratum, sed tam Avisenæ interpretes, quam Serapionis, pro populo nucem ponunt. Prorsus persuasum habeo id ex errore manasse ipsorum interpretum, qui in Arabico perperam legerint جوز *giauz* pro حور id est, *hauz*, quæ est populus. Ita enim scribitur pro حور *haur*. Unius tantum puncti in utroque discrimen est. Certe Serapio Dioscoridem ipsum citat, qui non supra nucem sed supra populum bryon illud gigni perhibet. Præterea non φάσκον aut σφάκον Græci nuncupant istud bryon, sed σπλάγχνον. Ita in omnibus libris Dioscoridis, Aëtii & Pauli Æginetæ scriptum offendi, non σφάγνον. Aliud igitur σφάγνον, aliud bryon odoratum, quod dicitur σπλάγχνον. Paulus Ægineta in compositione cyphi heliaci aperte σπλάγχνον & σφάγνον discernit. Ubi σπλάγχνον est bryon aromaticum: σφάγνον autem salvia, quæ & σφάκος. Ea porro etiam diversa cum re, tum nomine à φάσκος, quod non est odoratum bryon, sed ægylopis proprius muscus. Arabes vocant اشنة *asar.* Quod alii legunt *asas* quasi scriptum esset اشنه. Græci recentiores, ut Aetius aliique, hoc bryon nominant ὄσνην, unde fortasse Arabica vox deflexa est. Ex his patet Plinium quatuor diversas species pro una habuisse, φακὸν, σφάκον, sive σφάγνον, φασκὸν & σπλάγχνον, id est, lentem, salviam, phascum sive ægylopis muscum, & bryon odoratum.

E

F

G

F CAPUT

CAPUT XXXVIII.

De dictamis & homonymis.

NEc putandus fuæ mentis fuiſſe, dum *cunilam*, quæ thymbra eſt; *cunilam*, quæ eſt κονύζα; & *cunilam* origanum, tria hæc nomina diverſis ab originibus venientia ad unam eamdemque plantam ſignificandam facta credidit. Plura talia ex noſtris Exercitationibus colliget, quibus otium erit aut cura talia perquirendi. Nos ideo multa hujus generis huc congeſſimus, quia plura in hac re peccata Plinii, quam in alia qualibet materia. Ea tantum ferè attigimus, in quibus aliqua ejus inſignis halucinatio ſine animadverſione non viſa eſt prætereunda. Ceterum res iſta difficillimam ex difficili confecit herbariam ſcientiam non ſolum Plinio, ſed etiam Neotericis plantarum indagatoribus, qui ante annos hos centum huic curæ incubuerunt: iſta inquam, ὁμωνύμων & συνωνύμων multitudo. Sed præcipuè eos turbarunt ὁμωνυμίαι. Etenim, qui huic ſtudio operam ſuam tempuſque impenderunt, vix tamen ab his ſe expediſſe videntur: ne jam miremur de Plinio non hoc ipſum agente & tam multis occupato, ſi toties in eos ſeſe laqueos induit; quos non evitaſſet, etiamſi abundaſſet otio, & hoc unum egiſſet. Aliquot ὁμώνυμα in plantis attigit Theophraſtus: ſed tam multa tunc non erant. De dictamno Cretico, quod pulejo ſimile eſt poſtquam tradidit, aliud dictamnum ὁμώνυμον æque Creticum adſeribit, genere diverſum, ut facie: ἔστι δὲ, inquit, ἕτερον δίκταμνον ὥσπερ ὁμώνυμον, οὔτε τὴν ὄψιν ἔχον, οὔτε δύναμιν τὴν αὐτήν. Vocat ὁμώνυμον, quod nomine idem eſt, non idem genere. Hoc ἕτερον εἶδος δικτάμνου Dioſcoridi, qui facie quidem differre ab altero, ſed effectum non diſparem præbere ait: ... δὲ ... αὐτῷ. Atqui diſerte tradit Theophraſtus, diverſæ utrumque eſſe potentiæ. Ex priore dictamno folia tantum, non ramulos aut fructus ad uſum medicinæ quæri idem ſcribit: unde colligitur & florem habere, ſiquidem & fructum gerit. Dioſcorides vero clarè nec florem nec fructum ferre dicit: Οὔτε δὲ ἄνθος, οὔτε καρπὸν φέρει. Quæ verba male ſollicitant doctiſſimi Herbarii, quaſi ad hunc modum corrigenda: Οὔτε δὲ ἄνθος, οὔτε καρπὸς συμφέρει. Ut velit, nullum eſſe floris uſum aut fructûs, licet adſit. Teſtari poſſum non aliter extare ſcriptum in antiquiſſimo Codice, quàm eſt in excuſis. Præterea Plinius non aliter legit, qui ad verbum vertit: *flos nullus ei, aut ſemen, aut caulis*: ſed de caule mentitur ac de ſuo hoc addit. Virgilium contra hæc in teſtimonium citant flores dictamno tribuentem:

> *Puberibus caulem foliis & flore comantem*
> *Purpureo.*

Dici poteſt, quod in aliis ſexcentis herbarum homonymis uſu videmus eveniſſe, ut miſcerentur deſcriptiones duorum. *Caulis puberibus foliis*, ad prius dictamnum pertinet; *flos purpureus* ad alterum. Dioſcorides alterum dictamnum, quod è Creta quoque afferebatur foliis ſiſymbrii eſſe, flore nigro, id eſt, ex purpura nigricante. Sic ἴον μέλαν, μέλας ὑάκινθος. Non poteſt itaque idem eſſe cum albo dictamno, ut placet Herbariis noſtris, cujus flores ex purpura albicant, ut in malva. Qui color μέλας Græcè non appellatur. Dictamnum igitur, quod hodie ex Creta adfertur, ſecundum eſſe dictamnum liquet, non primum. Florem hujus origano ſilveſtri ſimilem facit Dioſcorides. Talis plane flos dictamno, quod hodie notum eſt. Rarum admodum primum illud dictamnum fuiſſe apud ſe, veteres ipſi fatentur, quia non ſpacioſus eſſet in Creta locus, ubi naſceretur, capræque vulgo id depaſcerentur. *Pubera dictamni folia* apud Poetam interpretantur priſci Grammatici *adulta*, ut *pubentes herba*. Nugantur: pubera folia ſunt lanuginoſa à ſimilitudine lanuginis, quæ pubeſcere incipientibus erumpit. Talia dictamni folia. Dioſcorides: Ὅμοια γλήχωνι, μείζω δὲ καὶ γναφαλώδη τὰ φύλλα ἔχει καὶ ἐριώδη τινὰ ἐπίφυσιν.

Sic *pubertatem uvarum*, & *pubeſcentem uvam* vocavit Plinius de florente, quam alibi *in lanugine eſſe* dixit, à lanugine floris ejus. Inde βαίτιον dictamnum iſtud veteres vocarunt ἀπὸ τῆς βαίτης, quæ villoſam pellem ſignificat. Ita autem legenda verba Dioſcoridis ex antiquiſſimo exemplari: Δίκταμνον, ὃ καλοῦσι τινὲς γλήχωνα ἀγρίαν, οἱ δὲ βαίτιον. Heſychius: Βαίτιον, βοτάνη ἐμφερὴς δικτάμνῳ, ἤγουν γλήχωνι. Alio loco δικταμνοειδῆ exponit γλήχωνα, & verum dictamnum in rerum eſſe natura negat: Δικταμνοειδὲς, γλήχωνα λέγει· οὐκ ἔστι γὰρ βοτάνη δίκταμνος. Ex quibus apparet, quàm fuerit rarum illud dictamni genus, quod erat ſimile pulejo, ita quidem ut reperiri prorſum quidam negaverint. Alii pulejum agreſte hoc nomine donaverunt, quod δικταμνοειδὲς dixerunt; ut vice verſa δίκταμνον ipſum nonnulli γλήχωνα ἀγρίαν nuncuparunt: inde & βαίτιον, non dictamnum, ſed herbam dictamno ſimilem eſſe Heſychius vult. Sic appellatur à puberibus ac lanuginoſis foliis: ita & bulbum triophorum βολβὸν κῴδιον Theophraſtus nominavit, quia κῴδιον pellis eſt lanata. Neophytus de dictamno: Καὶ ὁμοίως ... φύλλοις ἔχει φύσιν ὥσπερ μαλλωτήν. Clarum igitur ex his, genus illud dictamni, quod hodie in Italiam ex Creta adfertur, ſecundum eſſe dictamnum, folio ſiſymbrii, flore origani ſilveſtris, purpureo. Alterum illud dictamnum pleriſque veterum creditum fabuloſum, quod pulegio ſimile eſt hodie, non inveniri certum eſt, niſi ſit pulegium ſilveſtre, ut perſuaſum nonnullis antiquis, qui eadem omnia præſtare dicunt hoc pulegium ſilveſtre, quod dictamnum appellarunt, cum ſanvo. Dictamnum vetus Herbarius Arabs apud Dioſcoridem interpretatur Arabice مشكطر مشياح *mexἔtramaxiab*. Corruptè apud Garciam ſcribitur *mexquetera mexir* cap. XXXI. ubi refert, ſe aliquot plantas apud *Nizamoxa* obſervaſſe, quibus Goæ carent, ut *eupatorium*, *mex quetera*, *mex meliſſophyllon*, *bugloſſum* &c. Unica eſt dictio. Mirum verò, cur non dictamnum potius dixerit. Mirum etiam Viros doctiſſimos neſciſſe mexἔtramaxiab eſſe dictamnum, cum aperte ita interpretatus ſit Gerardus Carmonenſis. De dictamno & pulejo expoſuit, quaſi duæ ſint plantæ, quæ una eſt, dictamnum nempe quod pulejum agreſte quidam nuncuparunt, ipſe vocat *meſcatrameſcir*. Antiquum Lexicon Græco-arabicum: μεξετραμίξιε. Apud Serapionem cap. CCC. legitur *meſcatremephir* vitioſe pro *meſcatremexir*: quod de dictamno poſuit. Scaliger legebat, *meſchtera-maſchique*, tanquam duæ voces eſſent. Sed in fine *Gain* litteram poſitam putavit. Alii pro *He* & *Re* invicem colligato acceperunt, unde & *xir* ultimam ſyllabam enuntiarunt. In antiquo codice Dioſcoridis & apud Aviſenam penultima eſt *Ehſ* jugatum cum littera *Ha*, per medium cujus tranſit & ad extimum cornu conjungitur hac figura ح ځ: quam alii videntur accepiſſe pro خ, alii pro ح, quidam etiam pro ج, quod eſt ر & *x* ſimul ligatum. Rectè itaque in contextu ipſo Latino Aviſenæ ſcriptum *meſcatrameſiab*. Serapio docet dictamnum etiam dici pulejum Arabicum, aut pulejum agreſte. علنجن عربي *balnagen Arabi*, aut علنجن بري *balnagen bari*. Herbarius Arabs in vetuſto Dioſcoride pulejum notat vocari غلنجن *chalnagen* vel *balnagen* abſque apice in littera ع, ut alibi reperi. Appoſuit & aliam puleji Arabicam appellationem: فودنج بري *fudenegi bari* quod

quod sonat origanum agreste. Nam Arabes origanum vocant فودنج *fudenegi*. De altero igitur dictamui genere id accipiendum, quod florem habet agresti origano similem. Malè Interpres Avisenæ Arabicam vocem *satar* سعتر reddit origanum capite DXXXIII, cum *thymbram* significare lectio capitis ostendat, eâ maxime parte, qua dicit paris esse cum thymo potestatis. Alibi etiam scribitur صعتر. Apud Dioscoridem Arabicum θύμβρα exponitur السعتر, *alsatar*: & οἶνος θυμβρίτης شراب السعتر *sarab alsatar*. Corrupta vox & truncata ex Latino *satureia*.

CAPUT XXXIX.

De moly.

DEserendum & in hunc ὁμωνύμων censum moly Homericum. Omnes antiqui interpretes Homeri exponunt πήγανον ἄγριον. Quia rutam nimirum silvestrem apud se nascentem Cappadoces & Galatæ sic vocarunt, diversam tamen in totum à moly illo Homerico, quod in Arcadia etiam tum reperiri prædicat Theophrastus folio scillæ, radice bulbi. De quo attendenda hæc sunt Plinii verba è lib. XXV. cap. IV. *Laudatissima herbarum est Homero, quam vocari à Diis putans moly, & inventionem ejus Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrationem. Nasci eam hodie circa Pheneum & in Cyllene Arcadiæ tradunt specie illa Homerica, radice rotunda nigraque, magnitudine cæpæ, folio scillæ: effodi autem difficulter.* Vide sis tibi, ut historias permisceat ac turbet. Hæc Theophrasti sunt, qui moly in Arcadia nasci narrat simile Homerico, ea facie, quam ibi describit; de cetero non difficulter erui, ut Homerus canit: Οὐ μὴν ἐρύττεσθαί γε εἶναι χαλεπὸν, ὡς Ὅμηρός φησι. Contrarium noster arripuit ex Homeri sententia, cui non consensit Theophrastus, quod tamen inseruit ac subjecit descriptioni Theophrasteæ. Hoc videtur fecisse, ut constaret idem esse moly, quod in Italia etiam reperiri contendebant periti quidam herbarum medici, quos id sibi persuasisse profitetur Plinius, quique adeo testatur allatam tum ad se nuper è Campania *effossam inter difficultates saxeas radicis triginta pedes longa, ac ne sic quidem solida, sed abrupta.* Vel ex uno hoc argumento collige quam peritus herbarum fuerit noster, qui putare potuit moly illud à Theophrasto descriptum folio scillæ, radice rotunda & nigra, cæpæ simili, idem esse cum ea radice quam sibi è Campania allatam vidit, quæ triginta pedes longitudinis habuit, ac ne sic quidem integra fuit, parte nimirum extremâ inter saxa relictâ, quæ non erui quita est. Qui rogo te scire poterat radicem eam tam longam, quam nec vidit totam, è bulborum genere fuisse? Immo nec bulbosam fuisse compertum est, quæ sic longa esset. Solam effodiendi difficultatem habuit similem illa radix cum Homerico moly. Atqui hoc ipsum negat in moly Arcadiæ fuisse Theophrastus, quamvis cetera simile foret Homerico. Plinius verò, ut radix illa sua Campana concordaret cum Theophrasti moly, difficulter illud erui, contra mentem auctoris sui, ex alterius auctoris sententia confirmavit. Adjicit mox de eodem moly: *Græci auctores florem ejus luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit.* Nescio quos auctores Græcos intelligat. Nemo illorum, qui hodie exstant prodidit: nec puto differentiam hac in re ullam traditam. Quin & rutam agrestem μῶλυ quidam vocarunt, à similitudine, quam quadamtenus habet cum vero moly, radice nigra & flore lacteo: Ἐπειδὴ καὶ πήγανον σώζει τὴν ἀρχὴν τὸ μῶλυ ἐμφερέστατον, τῇ ῥίζῃ μέλαν καὶ τῷ ἄνθει λευκὸν ὑπάρχον. Multum igitur abest, ut quisquam luteum florem moly fecerit. Id Plinius auguratus videtur ex adscriptis non solidis, sed truncatis auctoris sui verbis, quæ in adversaria ita retulerat: Μῶλυ τὰ μὲν φύλλα ἔχει σκορόδῳ ὅμοια, ἄνθη λευκοΐοις ὅμοια. Omiserat ea, quæ sequuntur γαλακτόχροα. Cum autem Græci λευκόϊον absolutè sæpenumero, ut notatum supra, vocitent violam luteam, hinc ἄνθη λευκοΐοις ὅμοια, flores luteos interpretatus est. Auctor Priapejorum, qui non est Virgilius, hunc sequutus videtur de moly.

.... de qua flos aureus exit.

Vide quam rectè expresserit illud Homericum de flore moly.

.... γάλακτι δὲ εἴκελον ἄνθος.

Risi sæpe concertationem Virorum duorum in re herbaria doctissimorum, qui de μώλυζα Hippocratis, an esset μῶλυ, inani jurgio disputarunt. Μώλυζα vel ut alii scribebant μώλυζα, caput est allii apud Hippocratem, nec quicquam pertinet ad supra dictum moly. In libro I. de muliebribus: Μώλυζαν σκορόδου ἀποξύσας, id est, capite allii deraso. Galenus utramque scripturam in Lexico notavit his verbis, quæ sic legenda sunt: Μώλυζα σκόροδον ἁπλοῦν τὴν κεφαλὴν ἔχον καὶ μὴ διῃρημένην εἰς ἀγλῖθας, ἔνιοι δὲ μώλυζα. Vulgo perperam editur, ἔνιοι δὲ μῶλυ. Hesychius: Μώλυζα μονοκέφαλον σκόροδον, ἔνιοι δὲ μώλυζαν. Psellus de verbis medicinæ antiquis: Μώλυζαι αἱ τῶν σκορόδων κεφαλαί. Apud Erotianum scribitur μῶλυξ pro μώλυζα. Duorum igitur generum moly; immo genere diversum Capadocicum sive Galaticum, & Homericum sive Arcadicum. Hic est ὁμωνυμία. Capadocicum quidem vocarunt rutam agrestem. Ipsi Capadoces μῶλυ nominabant. Dioscorides. καλοῦσι τινὲς πήγανον ἄγριον καὶ τὸ ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ, καὶ ἐν γῇ τῆς Ἀσίας Γαλατίᾳ λεγόμενον μῶλυ. Hoc idem Syri vocabant βησάσαν, alii ἅρμαλα: idem Dioscorides: καλοῦσι δέ τινες αὐτὸ ἅρμαλα, Σύροι βησάσαν, Καππαδόκαι δὲ μῶλυ. Ab illo ἅρμαλα Arabicum حرمل *harmel*: quam tamen appellationem herbarius Arabs alteri moly adaptat. At moly Capadocicum interpretatur Arabicè سطاب برّي *satab bari*, id est, rutam agrestem. Diversa tamen ruta agrestis sic propriè dicta ab hoc moly, quamvis nonnulli & hoc donaverint rutæ silvestris appellatione. Avisena lib. IV. Fen VI. tract. III. cap. XXXIII. rectè distinguit *harmel* à ruta agresti. Nec enim *harmel* rutam esse silvestrem, sed genus rutæ silvestris. Rectius igitur fecissent Interpretes, si lib. II. cap. CCCXXXVIII. Arabicum illud *hermel* Latine reddidissent Cappadocicum moly quàm rutam silvestrem.

CAPUT XL.

De panace.

POst moly sequitur apud Dioscoridem πάνακες. Multis herbis salutaribus impositum apud Græcos hoc nomen ab efficacia sanandi morborum omne genus. Alia genera transeo. Speciem unam ex numeroso agmine idem nomen gerentium extraham, quæ eodem cognomine diverse tamen ab antiquis traditur. In quo est ὁμωνυμία, quam conquirimus. Chironium panaces à Dioscoride describitur foliis amaraci, flore aureo: φύλλα δὲ ἔχει ἀμαράκῳ ἐμφερῆ, ἄνθη χρυσοειδῆ, ῥίζαν δὲ λεπτὴν καὶ οὐ βαθεῖαν. Nicandrum suum, ut solet transcripsit, qui de hoc panace ita scripsit in Theriacis,

> Τῆς μὲν ἀμαρακόεσσα χυτῇ περιδέδρομε χαίτη,
> Ἄνθεα δὲ χρύσεια φαείνεται, ἡ δ' ὑπὲρ αἴης
> Ῥίζα καὶ οὐ βυθόωσα Πελεθρόνιον νάπος ἴσχει.

Plinio, qui Theophrastum sequitur, longe alia chironii panacis facies. Folium quippe lapathi ei tribuit lib. XXV. cap. IV. quo genera panacum exequitur: *Tertium panaces chironium cognominatur ab inventore. Folium ejus simile lapatho, majus tamen & hirsutius.* Theophrastus lib. IX. cap. XII. Ἔχει δὲ τὸ μὲν Χειρώνειον φύλλον μὲν ὅμοιον λαπάθῳ, μεῖζον δὲ καὶ δασύτερον, ἄνθος δὲ χρυσοειδὲς, ῥίζαν δὲ μικράν. Cetera similia sunt, excepto folio, quod immane quantum discrepat. An legendum in verbis Theophrasti dicemus, φύλλον ὅμοιον ἀμαράκῳ: quod perperam Plinius audivit λαπάθῳ. Nisi hoc sit, dicendum, aliud chironium panaces à Theophrasto designari posterioribus Græcis ignotum. Meminit idem Theophrastus panacis in Syria nascentis, quod absolute vocat πάνακες nullo addito cognomine, libro, quo supra cap. X. Καὶ ὁ ὀπὸς ὥσπερ ἄλλος τι, καὶ τὸ πάνακες. Hujus radicem unguento irino etiam misceri tradit ob fragrantiam, & in Syria gigni: Χρήσιμον δὲ καὶ πρὸς τὸ ἴρινον μύρον διὰ τὴν εὐωδίαν. ἰσχυρότερον δὲ τὸ σπέρμα τῆς ῥίζης. γίνεται δὲ περὶ Συρίαν. Capite deinde XII. ubi differentias panacum explanat, præter hoc Syriacum panaces, quod absolute sic vocavit, tria alia genera producit cognominibus distincta, Chironium, Heracleum, & Asclepicum. Plinius hunc panacem Syriacum retulit sine cognomine inter peregrinas species unguentis servientes, lib. XII. cap XXV. de Syria loquens in hæc verba: *Panacem & unguentis eadem gignit.* Hic panax Syriacus Theophrasti, cui πάνακες dicitur non adjecto cognomine. At descriptionem illi accommodat eo loco Plinius panacis Heraclei, qualis habetur apud Dioscoridem paucis demutantibus. Atqui diserte testatur Theophrastus Syriacum panaces, cujus usus ad unguenta, diversum esse ab Heraclen: Πανάκη γὰρ καλεῖ, πρῶτον μὲν τὸ ἐν Συρίᾳ περὶ οὗ μικρῷ πρότερον εἴρηται. ἄλλα δὲ τρία, τὸ μὲν Χειρώνιον καλούμενον, τὸ δὲ Ἡράκλειον, τὸ δὲ Ἀσκληπίειον. Heraclium autem panaces Dioscoridis idem cum Heracleo Theophrasti, quod ostendit folii facies. Theophrasto id μέγα καὶ πλατὺ καὶ τετανισμένον περιέχει. Rotundum hæc esse indicant, quandoquidem undique tres palmos latum est. Dioscoridi folia Heraclii panacis χλωρὰ σφόδρα τῇ τῆς συκῆς, ἐν τῇ περιφερείᾳ πενταχισμένα. Magna ac lata esse & quidem rotunda, sed in rotundo quinquefariam divisa, res ipsa clamat. Plinius Syriacum suum panaceum, quem eundem cum Heraclio facie describit, *foliis ampla magnitudine rotundis; in cacumine verò oleagineis, semine in muscariis dependente, ut ferula.* De foliis in cacumine oleagineis nihil Dioscorides: & sanè ab alio accepit hæc Plinius, qui tamen panaces Heraclium, non Syriacum tradebat. Folia, quæ circa caulem sunt, exigua admodum esse tantum dixit Dioscorides: Καὶ φύλλα περὶ αὐτὸν μικρότατα: Ita in optimo codice, non μικρότερα. Oleaginea sane minima respectu ficulneorum, qualia sunt in panace illa, quæ in terra jacent. *Muscaria* vocat Plinius τὰ σκιάδια, quod muscaria veteribus eâ formâ fiebant, qua sunt umbellæ. *Muscarium* propriè τὸ μυοσόβιον. Glossæ: *Muscarium*, μυοσόβη. *Muscar* à *muscar bubulum* in lemmatis Martialis scriptum habent veteres libri: inde & *muscarii clavi* Vitruvii, quibus umbellæ forma pro capite. De succo hujus panacis, qui Græcè ὀποπάναξ, ita Plinius: *Laudatur candor ejus coacti: sequens pallido statera. Niger color improbatur.* Quid sit hic statera nullus intelligo. De pretio ac æstimatione opopanacis agitur. Candidus, optimus; sequens qui pallet, deterior: improbandus verò niger. Quid heic facit statera? Certè eodem pondere niger & candidus væneunt, sed pretio diverso. Omnino scripsit Plinius: *Sequens pallido stat æra.* Scriptum quippe fuit, ut semper à librariis, *era.* Hæc *æra* non tam recens vocabulum, quam quibusdam visum est. Pro computatione ac calculatione, quæ æreis calculis ducitur, propriè posita. Inde hæc *æra* pro calculis neutro genere apud Lucilium: *Hæc est ratio per versa æra, summa & subducta improbè.* Nonius æram in eo versu fœmineo genere accepit. Quod argumentum est, jam ejus ætate sic usurpatam æram. Notam numeri interpretatur. Apud Plinium hoc loco æstimationem significat: *Sequens pallido stat æra.* Lege post paulo: *Pretium optimo in libras x. bini*, id est, denarii bini. De æra vide amplius in Exercitationibus. De illo Syriaco Theophrasti panace, quod ab Heraclio diversum est, viderint herbarii. Panaces Herbarius vetus Arabs Dioscoridis explicat شجر الجاوشير *segar algiauxir*, id est, arborem *algiauxir*. Apud Avisenam جاوشير, *giauxir*, est opopanax. *Xir* Arabicè, Persicâ tamen voce, succum coactum & concretum significat شير. Ex Græco ξηρόν est, ut alibi notavimus. Ita ergo *giauxir*, ut *tabaxir* طباشير. Hoc saccharum *mambu*, de quo alibi. Hic *giauxir* est *xir gian*. Panacem appellarint hoc nomine oportet, cujus succus coactus, جاوشير ὀποπάναξ. Æque enim *xir gian* dici potest, ut *giauxir*. Sic *xir cast* genus mannæ, ex quodam arbore *cast* nuncupata شير خشك: vulgo dicitur *xiracost*. In antiqua expositione Arabicorum nominum *gesir* est opopanacum.

CAPUT XLI.

De scilla.

SCillam, quam nunc vocant, non esse scillam, qualis tradita est ab antiquis, notæ in totum dispares, tum effectus minimè respondentes, satis produnt. Hanc, quam habent pro scilla vera, nihil præfert, quod agnoscere possis pro genuino scillæ indicio. Ne illa quidem Hispanica, cujus iconem post ceteros tanquam legitimæ se dedisse putavit Clusius, id nomen ex merito ferat. Folia illi liliacea tribuit & minora, quam pancratio. Atqui contra est. Folia pancratio lilii figurâ, scillæ verò latissima

latissima & aloës foliorum effigie. Sanè Dioscorides & Plinius, aloën folium habere scillæ simile, scriptis prodiderunt. Si aliam vis similitudinem, ecce tibi, quæ prorsus evincat scillam vulgarem à scillæ veteris forma longe divertere. Orchim latifoliam (de ea enim accipiendum) scillæ folio juxta quosdam donat Plinius, & quidem minore. Lib. XXVI. cap. X. *Quidam*, inquit, *folio scillæ esse tradunt leviore ac minore, caule spinoso.* Theophrastum intelligit, cui orchis in majorem ac minorem dividitur. Majori folium esse dicit σκιλλῶδες, λειότερον δὲ καὶ ἔλαττον: sic enim alibi corrigendum docuimus pro σιλφιῶδες. Hæc est orchis latifolia Herbariorum nostrorum, cui folium elleboro albo magnitudine non cedens tribuunt. Caulem spinosum nulla habet orchis, earum saltem, quas in libris observaverim. Plinius ita reddit ex illis hodie depravatis Græcis Theophrasti: Τὸν δὲ καυλὸν ὁμοιότατον ἀκάνθῃ ἐπ' ἀκάνθῃ. Haud scio an scripserit Auctor ὁμοιότατον πυρακάνθῃ. Pyracantha non unius spinæ generis nomen. Herbæ ac frutici commune reperis de quo alibi. Plinius contentus fuit reddidisse, *caule spinoso.* Sed certam spinæ speciem videtur intellexisse Theophrastus, cujus folia tantum spinosa, non etiam caulis; cujusque spinæ vel cardui cauli simillimum tradiderit orchis latifoliæ caulem. Alii inquirant. Plinius alio loco folium scillæ latum assignat: *Asphodelus oblongum & angustum habet folium, scilla latum & tractabile.* Quid est, quod ait, scillam folium habere tractabile? An legendum, *intractabile*? Certè folium asperum scillæ & urentis mordacitatis haud secus atque urticæ. Theophrastus eo loco, quem Plinius reddidit, ita habet: Ὁ μὲν ἀσφόδελος μακρὸν καὶ στενότερον, καὶ γλισχρὸν ἔχει τὸ φύλλον, ἡ δὲ σκίλλα πλατὺ καὶ διαιρετόν. Plinius διαιρετόν vertit *tractabile*, contrario planè sensu; non illo sanè, quem voluit auctor. Quæ lentore aliquo prædita sunt, eò etiam difficilius rumpuntur, ac dividuntur; ut contra licciora, magis fragilia magisque dividua. Folium asphodeli lentum, γλισχρόν, atque ideò frangere ac dividere volenti contumax. Scilla contra folio minime γλίσχρῳ, minimeque tenaci ac tractabili, sed διαιρετῷ, quod facilè nimirum tactu tractuque ipso rumpatur: sic radices & caules lenti, ac γλίσχροι, δυσδιαίρετοι & contumaces dividi. Idem Theophrastus paulo ante de cichorii caule: Ἔτι δὲ γλίσχρος, καὶ δυσδιαίρετος. Huic igitur contrarium τὸ διαιρετόν, quod non est γλίσχρον. Tale scillæ folium, quod etiam latissimum & longè majus latiusque folio pancratii. Scribunt tamen de pancratio, longe majore esse amplitudine quam scillam, & folia habere ampliora longioraque. Ex quo apparet nec scillæ nec pancratii notitiam ullam eos habere. Adeo enim pancratium amplitudine infra scillam, ut quidam pusillæ scillæ nomine id appellarint olim. Plinius: *Pancratium aliqui scillam appellare malunt, foliis albi lilii longioribus crassioribusque.* Scilla veteribus cognita folio aspero atque ita urente, ut non possit tractari absque noxa: qua in re comparatur urticis. Dioscorides de his qui Ephemerum biberint: Παρακολουθεῖ κνησμὸς καθ' ὅλον τὸ σῶμα, ὡς ἀπὸ σκίλλης ἢ κνίδης ἐρεθιζομένοις. Scilla cæsus haud minorem uredinem sentiebat, quàm si urticâ verberatus esset: & moris erat subverbustos etiam scilla fieri. Theocritus eidyll. VII.

> —— μή τί τι κνίδας
> Ἀρκαδικοὶ σκίλλαισιν ὑπὸ πλευράς τε, καὶ ὤμως
> Ταν ίκα μαστίσδοιεν.

Nec folia tantum scillæ mordacia, sed etiam tunicæ multiplices, quibus radix vestitur. Nicander in Theriacis:

> —— ἐνδυτὰ κνημάς
> Ὅσσά τ' ἐπὶ ῥιζῇσι κεχάδηι, ἢ τεύχεσι κνίδης
> Χρῶτα μαινόμενος, ἢ καὶ στεφάδεσι κόρσῃ
> Σκίλλης, ἅτ' ἐκπαγλα ἐϊλιν φωλίξωσι σάρκα.

Inde explicandus Theocritus eo versu, qui nec veteribus nec novis interpretibus intellectus est ex Eidyll. V:

> Σκίλλας ἰὼν γραίας ἀπὸ σάματος αὐτίκα τίλλοις.

In contentione illa pastorali, quo invicem sese incessunt & lacessunt duo pastores, sic mandat antagonistæ unus suo, ut id faciat, quod scit illum non posse facere absque gravi sua noxa, ut ex proximo tumulo protinus evellat veteres scillas. Ut veteres urticæ longè mordaciores novellis & puncturæ acrioris, ita etiam scillæ. Nulli hic lucumones & nulla opus purgatione, quam scilla pollicetur. Alter ut contra redhostiat & par pari referat, quo æmulum suum mordeat, rem æque laboriosam illi injungit, ut Alentem profectus, qui satis longè distabat ab urbe, cyclaminum effodiat: Ἐνθὼν τὸν κυκλάμινον ὀρυσσέ νυν ἐς τὸν Ἀλέντα. Præterea suum etiam venenum inesse cyclamini radici narrat Plinius: sed eo respexisse Poëtam non puto. Postremo scillam suam Veteres ter in anno florere scriptum reliquerunt. Quod illa non facit, quæ hodie hoc habet nomen. Ex his omnibus clarum est, veram scillam non hodie extare qui cognoscat, nec in libris Herbariorum nostrorum uspiam comparere germanam ejus imaginem.

CAPUT XLII.

De althæa.

Circa althæam non minus falluntur ipsi, falluntque nos, dum scire eam credi volunt: eo ipso quod vulgarem herbam nullisque non cognitam afferunt, longè se abesse ab ejus cognitione fatentur. Græci contra, qui in reconditis adhuc ac pluteariis jacent libris, raram admodum inventu esse herbam, & nonnisi in Asia reperiri & Sicilia affirmant, quorum verba non gravabor heic adscribere: Ἡ μὲν ἀλθαία σπανίως εὑρίσκεται φυομένη ἐν τοῖς τῆς Ἀσίας τόποις, ἢ Σικελίας. εὑρίσκεται δὲ ἐν τῇ Σμύρνῃ ἐν τῷ Σχοινῶν ποταμῷ. Raram quoque esse innuit Theophrastus, qui apud Arcades inveniri eam scribit & ab ipsis vocari ἀγρίαν μαλάχην, cum medicorum filiis dicatur ἀλθαία, à virtute scilicet medica, qua pollens est. Lib. IX. cap. XV. de Arcadibus herbisque apud eos nascentibus: Καὶ ἣν οἱ μὲν ἀλθαίαν, ἐκεῖνοι δὲ μαλάχην ἀγρίαν. Ad hoc talem describit, qualem nondum sibi visam fateri coguntur, flore nempe luteo: Ἔχει δὲ ἡ ἀλθαία φύλλον μὲν ὅμοιον μαλάχῃ πλὴν μεῖζον καὶ δασύτερον, τὸν δὲ καυλὸν μαλακόν, ἄνθος μήλινον. Dioscorides ῥοδοειδὲς dicit: rosæ effigie accipere licet, ut coloris fuerit lutei. Florem althææ *rosam* appellari Harpocration ait in libro περὶ φυσικῶν δυνάμεων, incertum à colore, an forma: Ὀνομάζεται βοτάνη ἐστὶν, ἣν οἱ μὲν ὀνοθήρην καλοῦσιν, οἱ δὲ ἀνεμολόχην αὐτή ἐστι τὸ ῥόδον, ἐξ οὗ τοὺς στεφάνους πλέκουσιν Ἕλληνες ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν θεῶν, φύλλα ἔχουσα ὅμοια μαλάχης ἡμέρου. Ταύτην Ἕλληνες καλοῦσιν Ἀλθαίαν. Sed magis est, ut ῥοδοειδὲς de colore interpretari debeamus. Sic enim πρασοειδὲς, quod prasini est coloris. Et ῥοδοειδὲς metallicum, quod colorem habet roseum. In sequenti althææ descriptione florem ejus rosæ similem statuit: Ἄνθος μικρὸν ἐμφερὲς ῥόδῳ. Ergo ῥοδοειδὲς de colore intellexit: quod & antiquarius Dioscoridis expressit, florem althææ pingendo roseum. Hoc si est, de alia omnino quam de vera althæa locutus sit Dioscorides, cum germana florem ferat luteum. Censentibus esse arblutilon Avisenæ, nescio unde hæc obvenerit suspicio. De sua arblutilo Avisena hactenus tantum, ut dixerit esse plantam similem cucurbitæ. Adjiciunt Interpretes Arabes, arblutilon non foliis tantum referre cucurbitam, sed etiam fructu; qui oblongus est, non rotundus. Eam reperiri in civitate Gazæ. Hæc longe distare vides ab althæa Græcorum. Dioscorides *ebiscum* quibusdam vocari refert: Ἀλθαία, ἣν ἔνιοι ἔβισκον καλοῦσι. Cur non dixit Romanos, ut sæpe alias loqui solet. Non enim alii sunt, qui althæam vocaverunt *ebiscum*, vel *ibiscum*. Veterinarii veteres Græci ea parte, quæ desiderantur

rut in editis: *Λέγεται μὲν ἀλθαία, ὑπὸ πολῶν δὲ μολόχη, Ῥωμαῖοι δὲ ἴβισκον, ὑπὸ Σαρμάταις δὲ καὶ Γέταις καὶ Θρηξὶν ἀργανίς.* Neophytus: Ἀλθαία ἡ Ἀλθίσκος, οἱ δὲ μαλάχην ἀγρίαν, Ῥωμαῖοι Ἕβισκυμ. Glossæ: *ἀλθαία, hibiscum.* In aliis glossis absque adspiratione: *Ibiscus, herba mollis*: inde *malvavisco* Italicum, *pro malva ibisco*. Quod nos Galli dicimus *Ibisco-malvam*. Inde enim nostrum *Gumalva*. Nimirum ponimus ante, quod Itali post. Barbari *bismalvam* vocant; quod omnino ex *ibisco-malva* depravatum constat. Plinium non miror, quo loco hibisci meminit, non meminisse althεæ; ut nec hibisci mentionem habere, ubi althæam commemorat. Liquet diversas putasse: quod illi in aliis solenne est. Sed illud in illo absque admiratione transire non potui, quod hibiscum inter genera pastinacæ reponit, & similem videtur velle pastinacis, idque non uno loco. Lib. XIX. cap. V. ubi de pastinacæ generibus agit: *Hibiscum a pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicina utile est: & quartum genus in eadem similitudine pastinaca, quam Gallicam vocant; Græci vero daucon.* Sola vult gracilitate à pastinaca differre hibiscum, ut nimirum gracilius sit hibiscum, cetera pastinacæ simile. Quod & repetit alio loco, nempe lib. XX. cap. IV. *pastinaca simile hibiscum, quod molochen agriam vocant, & aliqui plistolochiam*: quam malvæ omnes similem tradunt, & malvæ genus agrestis esse. Id vero quomodo pastinacæ simile queat videri, nullus ipse video. Etiam de plistolochia mirum. Nam eam alibi inter aristolochias metatur & quartum genus facit. Quod attinet ad similitudinem hibisci cum pastinaca, quam Plinius adstruit, videor videre unde eam extuderit. Apud auctorem Latinum legerat, hibiscum genus esse malvæ silvestris, & molochen agriam Græcè a quibusdam vocari, non distare à pastinata nisi gracilitate. Per *pastinatam* malvam intelligebat ille hortensem & quæ pastinato seritur. Omnia sativa ampliora agrestibus. Hinc ergo & agrestis malva gracilior sativâ & pastinatâ. Damnatum cibis hibiscum dicit, id est, agrestem malvam: sane hortensem constat olim in cibos receptam. Plinius igitur aliud agens *pastinatam* accepit pro pastinaca. Profectò quod ad rem non parum facit, vetustissimi codices eo loco *pastinata* discertè scriptum habent; *hibiscum à pastinata gracilitate distat*, cum ceteris locis *pastinaca* nomen absque vitio repræsentent. Auctor, unde Plinius id mutuatus est, sine dubio scripserat: *Hibiscum, id est, agrestis malva à pastinata gracilitate distat.* Omisit illud *agrestis malva* & *pastinatam* interpretatus est pro *pastinaca*, ut hæ duæ litteræ in vocibus sic formatis sæpe invicem mutantur, securiclata, securiclaca; lingulata, lingulaca; personaca personata, ἡ προσωπῖτις, quam & alii *personaciam* dixêre. Glossæ: *Pastinatic*, φυτεί. Non dubium itaque, *pastinatam malvam* rectè dici τὴν φυτευομένην, sativam & hortensem. Ex eo errore passim alibi scribit, hibiscum similem esse pastinacæ. Fuit etiam, cum putarem nomine hibisci intellexisse alcæam Græcorum, quæ & ipsa ex genere agrestium malvarum, quam & quidam confudisse certum est cum althæa. Etenim Neophytus sub althεæ nomine alcæam descripsit, cui folia tribuit ἐντετμημένα ὡς τὰ ἱερᾶς βοτάνης. Existimabam igitur, hanc incisuram foliorum in alcæa, quam pro althæa sumpsisset, ad similitudinem pastinacæ retulisse Plinium. Sed certo certius errorem inde illum hausisse, unde diximus. Althæam alibi idem Plinius ita exponit inter malvas: *Ex silvestribus, cui grande folium & radices albæ althæa vocatur ab excellentia effectus, ab aliis aristal-thæa.* Non rectè scriptum esse hoc ultimum vocabulum indicat vetus scriptum, quæ habet: Ab aliis *plistolocia*. Ex quo legendum apparet: *Plistolochia*. Nam ita etiam in Indice manu exarato: *Malva althea, sive plistolochia.* Item alibi hibiscum dixit vocari ab aliis *plistolochiam*. Forte sic dictam opinari est, quod trahendis secundis, quæ λοχεῖα Græci vocant, optime faceret. Plistolochiam idem Plinius ceteris aristolochiæ generibus quartum genus accenset, quæ & πολύρριζος appellata est. Ita enim in Indice manuscripto: *Aristolochia, sive clematitis, sive Cretica, sive plistolochia, sive lochia polyrrhizosque, quæ malum terræ.* XXII. Ita hæc legenda. Nullibi tamen apud Græcos hoc πλειστολοχίας nomen lego: & vereor, ne ex prava lectione, vel Plinii vel Anagnostarum ejus manarit, qui in libro Græco litteris majusculis scripto perperam properantibus, ut fit, oculis, pro ΑΡΙΣΤΟΛΟΧΙΑ legerit ΠΛΙΣΤΟΛΟΧΙΑ; quod à veritate non procul recedit, nec à Plinii genio alienum est. Certe hujus nominis nullam invenio rationem. Quod enim id in *pistolochiam* mutarunt, libros omnes habent contrarios. Sed nec perspicio, quæ sit hujus vocabuli πιστολοχία, ratio. Altum verò silentium apud auctores de althæa dicta *plistolochia*, vel *aristolochia*. Ex verbis Theophrasti male lectis & male interpunctis id etiam auguror duxisse Plinium. Herbas medicinales in Arcadia nascentes enumerans ita tradit: *Καὶ ἡ μὲν ἀλθαία, ἐκεῖνοι δὲ μαλάχην ἀγρίαν, καὶ ἡ ἀριστολοχία, καὶ τὸ σίσαρον.* Plinius ita legit vel accepit, quasi legeretur; *ἐκεῖνοι δὲ μαλάχην ἀγρίαν, καὶ ἀριστολοχίαν.* Ubi enim fortasse legit, vel legentem male audivit, *καὶ πλειστολοχίαν.* Ridiculum etiam illud Plinii, quo μολόχην & μαλάχην distinguit: ita enim apud eum emendari debet lib. XX. cap. XXI. de malvis: *Duo genera earum amplitudine foliis discernuntur. Majorem Græci molochen vocant in sativis: alteram ab emolliendo ventre dictam putant malachen.* Atqui μολόχη Atticum est, aliorum μαλάχη. Ita veteres grammatici sanciunt. Potius crederem Æolicum esse μολόχην. Eorum quippe est A in O mutare, ut ὀνώγεων pro ἀνώγεων, quod Atticum est, ὄνοιτο pro ἄνοιτο, βόσις pro βάσις, & simila sexcenta. Quod propositi nostri est nunc absolvamus. Quæ vulgò *malvavisco*, aut *ibiscomalva* dicitur, non est Græcorum althæa, licet Latini veteres eam *ibiscum* vocarint. Althæa vera hodie nostris Herbariis incognita, cum passivæ sit notitiæ, *bismalva*, quæ est *hibiscum Romanum*. Fortè nec ipsi Romani veteres legitimam althæam cognoverunt. Nam, quam hibiscum vocarunt, non alia est, quàm quæ vulgo dicitur *malva ibiscum*. Et hoc est indubitatum. Althæa quamvis similis sit malvæ silvestri, mirum tamen, non cum malvis locum illi assignasse Dioscoridem, quasi genere scilicet ab illis differenti. Etenim malvas communes libro secundo describit, & althεæ mentionem in librum tertium distulit. Quæ sic disparavit, non ea videtur congenera existimasse, quamvis dicat althæam speciem esse agrestis malvæ. Alia est *δενδρομαλάχη*, cujus Galenus facit mentionem, quam nonnulli perperam cum ibisco vel althæa eamdem faciunt. Auctores veterinarii: *Ἔστι δὲ ἱερὰ βοτάνη λεγομένη δενδρομαλάχη, ὑπὸ τινῶν ἀλκαία· ἔχει τὸ φύλλον πλατύτερον πάντης, τὴν ῥίζαν ἀπαντώντως εὐώδη, ζόντας αὐθις ἐπεῖναι γίγνεσθαι χρῆσθαι.* Puto esse quæ ἀλκαία dicitur Dioscoridi. Quod etiam nomen indicat, ut apparet, depravatum ἀλκαίας pro ἀλκαία. Non meminit alcææ Galenus, sed videtur eam intellexisse appellatione δενδρομαλάχης.

CAPUT XLIII.

Bettonica.

INter herbas medicas non postremæ auctoritatis *Bettonica*, nec parvæ quoque ambiguitatis propter nomen idem aliis herbis tributum. *Vettonica* esse debet à Vettonibus Hispaniæ populis dicta, sicque Plinio nominatur. Dioscorides unius tantum generis vettonicæ meminit, quam & κέστρον & ψυχότροφον Græce nomen habere innuit, ut Latine *vettonicam*, vel *rosmarinum*. Ita enim scriptum in antiquissimo codice: κέστρον

κέστρον τὸ καλούμενον ψυχρότροφον, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ψυχροτάτοις εὑρίσκεται τόποις, ὃ Ῥωμαῖοι βεττονίκην καλοῦσιν, ἢ σέῤῥατα. Ita vetus auctor in libello inscripto de bettonica, quam Anthonio Musæ quidam attribuunt: *Romani betonicam, aliqui serratam nonnulli rusmarinam,* Plinius vettonica nomen Gallicum esse scribit, eam herbam sic vocantibus Gallis; Romanum autem esse *serratulam*. Græci quoque πετρίτην dixere. Folia quercina ei tribuunt per ambitum divisuris striata: ὅμοια δρυΐ, τὴν περιφέρειαν ἐχόμενα. Hæc foliorum forma longè magis *serratula* vulgò nuncupatæ competit, quam *bettonica* vulgari. Auctor libelli de bettonica: *folia quercûs profert.* Nemo omnium est, qui dicere ausit folia bettonicæ utriusvis quercinis similia esse. Hæc igitur erit veterum *serrata*, *sive serratula*, quæ hodie sic vocatur, diversa utique à bettonica; cum tamen veteres omnes eamdem perhibeant cum bettonica serratam. Plinius, ut de illo Apuleio ψευδωνύμῳ nihil dicam: *Vettones in Hispania eam, quæ vettonica dicitur in Gallia, in Italia autem serratula, à Græcis cestron aut psychrotrophon.* Deinde ἰδέαν ejus ita prosequitur: *Exit anguloso collo cubitorum duûm a radice, spargens folia lapathi, serrata, semine purpureo.* Mirum quàm diversa ista à Dioscoride, qui non folia lapathi bettonicæ suæ dat, sed quercûs. Idem vero Dioscorides *Britannicam* herbam, quæ sequitur, folia lapathi silvestris habere dicit, quam & quidam cum bettonica statuunt eamdem. Apulejus: *Betonicam, sive Britannicam, Græci cestron & psronium.* Auctor quoque Synonymorum Dioscoridis in ea sententia: Βροττανική, ἢ βεττονική. Atqui nec serratula vulgaris, nec bettonica folium habent simile lapatho. Et Britannica herba ab utraque diversa, & ab aliis inventa & nominata populis, aliasque ad medelas idonea. Ipse Plinius alio loco eam Britannicam descripsit foliis oblongis & nigris: talia lapathium habet. Neophytus sub nomine betonices, in herbario suo tam Britannicam Dioscoridis, quàm bettonicam vulgarem commemorare videtur his verbis: Βεττονίκη, Φράγγοι βεττονίκαν, οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀνθρωποκάβουνον. αὕτη ἐστὶν ἔχουσα φύλλα ὅμοια λαπάθῳ ἀγρίῳ, ἢ μείονα, ἢ μᾶλλον ἡδυόσμῳ ἥμερα, τραχέα δὲ καὶ πρίονι τῇ γλώσσῃ καυλὸν ἀνίησιν οὐ μέγαν, ἄνθη ἐπ' ἄκρων πορφυρᾶ, μικρά. Hæc contexuit partim verbis Dioscoridis ad Britannicam pertinentibus, partim propriis vulgarem bettonicam designantibus. Folia menthæ sativæ & aspera designant bettonicam, quæ de suo interjecit Neophytus. Et rectè: nam folia lapathi nihil ad betonicam, sed ad Britannicam, quam tamen cum bettonica ex similitudine aliqua nominis eamdem constituerunt. Plinius quoque vel auctor, unde accepit, pro bettonica volebat dicere Britannicam, cum folium lapathi ei assignavit. Bettonica porrò & serrata sic propriè dicta differunt, quos tamen prisci auctores sub uno nomine, nulloque descrimine litteris tradiderunt. Bettonica folio est menthæ sativæ asperoque, semine ut thymbræ spicato, serrata foliis quercinis striatis per ambitum. Dioscorides, ut in sexcentis aliis fecit, atque ut alii etiam fecere, bettonicam & serratam eadem descriptione includunt. Dioscorides: φύλλα μακρά, μελανά, ὅμοια δρυΐ, τὸ σπέρμα ἐσταχυωμένον ὥσπερ θύμβρας. Folia serratam indicant: semen spicatum, ut thymbra, bettonicam vulgarem. Et clare Plinius bettonicam & serratam eamdem facit herbam, hoc nomine Romano, illo Gallico. Alibi tamen aliam tradit serratam, quæ eadem sit cum chamedrye Græcorum: *Chamædrys herba est, quæ Latinis trixago dicitur. Aliqui eam chamedropem, alii teucrion appellavere. Folia habet magnitudine menthæ, colore & divisura quercûs. Alii serratam, & ab ea serram inventam esse dixere, flore pæne purpureo.* Hæc serrata, quæ folia habet magnitudine menthæ, colore & divisura quercûs, videtur eadem cum bettonica, cui similiter φύλλον ἡδυόσμῳ ὅμοιον tribuit Neophytus, in circuitu serratum quercini folii more. Dioscorides simpliciter dicit, chamædryn sive trixaginem folia habere parva, τῷ σχήματι καὶ τῷ σχίσει δρυΐ ὅμοια. Alia igitur serrata, nec eadem cum trixagine. Trixago quidem etiam serrato folio, etiam Vettonica; sed neutra appellata est proprio nomine *serrata*. Sola sic vocata, quæ hodie *serratula* dicitur, diversa à trixagine & Vettonica. Præter hanc Vettonicam, quæ Græcis κέστρον vocatur, aliam etiam agnoscit Paulus Ægineta, quam primo loco descripsit: Βεττονικὴ λεπτοφυλλωτός ἐστι μικρὰ παραπλησία τοῖς κλάδοις τῆς γλήχωνος ἔχουσα. φύεται δὲ μάλιστα ἐν πετρώδεσι τόποις, ἣ χρῶνται καὶ ἐν ταῖς νεφριτικαῖς δυνάμεσι. Deinde aliam subjicit ex Dioscoride, quam Græcè κέστρον, Romanè Vettonicam dici ait: Ἔστι δὲ καὶ παρὰ Ῥωμαίοις ἄλλη ἡ Βεττονίκη καλουμένη, ἣν ὁ Διοσκορίδης κέστρον ὀνομάζει, ἄλλη δὲ ψυχρότροφον, διὰ τὸ χαίρειν τοῖς ψυχροῖς τόποις. Quærendum peritis herbarum relinquo, quænam sit illa Pauli Vettonica, quæ in saxis nasci amat & additur nephreticis medicamentis. In montibus quidem herbosis etiam nascitur vulgaris Vettonica & renibus prodest. Vettonica Dioscorides, quæ ψυχρότροφον, Serapioni dicitur *castura*, quod corruptum ex Græco κέστρον. Sed melius legas *castaron*. Ita enim habet vetus Herbarius Arabs Dioscoridis قسطارون, *castarum*. Idem Britannicam interpretatur speciem lapathi silvestris نوع من الحماض البري *navamin alhamad albari*: Quia scilicet folia habet similia *lapatho* silvestri. Avisenæ dicitur Græco nomine servato برطانيقي *bretaniki*.

CAPUT XLIV.

De polygono.

POst Britannicam, solâ interjectâ lysimachiâ, polygonum Dioscorides describit, maris & fœminæ qualitate discretum. Præter duplex illud polygonum è Dioscoride notum, aliud insuper invenio in scriptis veterum Veterinariorum, quod referri debet ad tertium vel quartum genus equiseti Mathioli. Eam ita describunt, (nec enim parcam verba adscribere, quæ nondum sunt edita) Αὕτη χλωρὰ μὲν ἔστιν ἀεί, τινὲς δὲ βοτάνη ἄφυλλος βλαστεῖν, τοὺς δὲ κλάδους σχοινίων δίκην ἐκκρεμεῖς ἔχει, λεπτοτέρῳ καὶ ἐπιμηκεστέρῳ ἀστέρι παρεοικότας· οὐχ οὕτω δὲ πρὸς δεσμὸν εἰς σπάρτων δύναμιν διὰ πολυγονάτον· τῇ τάσει τῆς χειρὸς τῆς ἐπιλαμβανομένης αὐτῆς ῥήσσει τῶν γονάτων ἀφισταμένη· ἡ φύεται δὲ καὶ ἡ μία καὶ ἐπὶ δένδρων ἄῤῥιζος φυτεύεται. Convenit planè descriptio cum equiseto quarto Mathioli: rami longi junceæ proceritatis & sparto sive genistæ similes, foliis carentes, multis geniculis divisi, qui manu tracti statim rumpuntur, eoque inutiles vinculis faciendis. Potest tamen & in primum genus equiseti Dioscoridis quadrare. Ramuli juncei dependentes σχοινίων δίκην ἐκκρεμεῖς, de prima hippuride Dioscoridis intelligi posse arguunt. φύλλα σχοινώδη vocat Dioscorides, quos auctor ille κλάδους σχοινίων δίκην ἐκκρεμεῖς, λεπτοτέρῳ καὶ ἐπιμηκεστέρῳ ἀστέρι παρεοικότας. Inde Plinius magno errore utrumque veluti rem diversam adscribit equiseto, folia nempe tenuia & exigua, ac ramulos junceos geniculatos. lib. XXVI. cap. XIII. *Tradunt que juxta arbores nasci & scandentem eas dependere comis junceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatos ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua.* Ramuli illi geniculati circa caulem inhærent & foliorum instar obtinent junceorum. Dioscorides de priore equiseto: καυλία κενὰ ὑπέρυθρα, περὶ δὲ αὐτὰ φύλλα σχοινώδη πυκνά, λεπτά. Quis non videt & κλάδους σχοινώδεις ἐκκρεμεῖς in hippuri apud veterem auctorem eosdem esse cum his

bus foliis junceis. Nulla certe habet folia præter hos ramulos hippuris. *Græcorum*, inquit Plinius, *varia circa hanc opinio. Alii pinus foliis similem nigricantem eodem nomine appellant.* Hoc polygonon fœminam Dioscoridis, cui circa genicula veluti folia eminent φυλλάρια πίτυϊ ὅμοια. Plinius πίτυν ubique pinum vertit. Polygonum id genus quidam ex Græcis videntur & ἱππούρειδα vocasse. Sane & Neophytus polygonon fœminam similem esse equiseto scribit: Πολύγονον θῆλυ μονόκλωνον, τρυφερόν, ὅμοιον ἱππούρει. Minima hippuris polygono similis: quin & hippuris etiam πολύγονον nomine Græcis aliquando venit, ob geniculorum crebritatem. Auctores veterinarii cap. DLXXXVI. Βοτάνη δέ ἐστιν ἐν τοῖς τείχεσι καὶ τοῖς πέτραις γινομένη, ἣν ἰατρῶν παῖδες πολύγονον ὀνομάζουσιν, Ἡρακλεῶται ἰδίως σύμφυτον, Μακεδόνες ἱππουριν, προσθεῖσαι δὲ παλαιότερον αὐτὴν καλοῦσι, ἕνεκα φασὶν ἑψομένην διαμεμοιρασμένων κρέασιν ὁμοῦ αὐτοῖς, διὸ καὶ σύμφυτος, ἱππόνομος δὲ καλῶς καλεῖται, ἐξ οὗ δρᾷ ὀνομασίαν ἔχουσι. Protinus his subjungit descriptionem ipsam herbæ, quam superius posuimus, quæ hippuridi sive equiseto prorsus convenit. Ea hippuris vim quoque habet non parvam conglutinandi vulnera, & sanguinem sistendi. Unde & σύμφυτον rectè appelletur. Nam & symphyto petræo ex ea re nomen, & helenio cognomen & multis aliis ἀπὸ τοῦ συμφύεσθαι, quod faciat, ut vulnera in cicatricem coëant & συμφυῆ fiant. Hierocles cap. CCCCXLVIII. ad orthopnœam: Σύμφυτον, ὃ καλοῦσιν ἵππουριν. Equisetum autem vel Dioscoride teste tussientibus & orthopnoicis utile: sed vereor ne symphytum petræum cum symphyto hippuro auctor ille confuderit. Et sanè ita est: quod ait ἐν πέτραις γεννᾶσθαι, id symphyto petræo planè congruit, non symphyto hippuro. Omnia quippe equiseti genera aquaticis locis & umbrosis gaudere certum. Unde & ἔφυδρον Græcis. In aquosis & scrobibus nasci dicit Dioscorides. Ea verò nota propria symphyti, quod carnium partes una coctarum adunet & conglutinet: ὅθεν καὶ φασὶν ἑψομένην διαμεμοιρασμένοις κρέασιν ὁμοῦ αὐτοῖς. Dioscorides de symphyto petræo: Καὶ τὰ κρέα δὲ συμπήσσει ἑψόμενον σὺν αὐτοῖς. Ita legendum, non ut vulgo est συμπέσσει. Item de alterius symphyti radicibus: καὶ τὰ κρέα δὲ συνεψόμεναι κολλῶσι. Ossibus etiam fractis medetur symphytum petræum, ex quo ἐπίνομον etiã nomen habeat. Neminem esse puto, qui non miretur auctores medicinam professos ex duabus herbis immanè quantum discrepantibus genere ac facie, unam compegisse ob id solum, quod fuerint cognomines & virtute utcumque non dissimiles.

CAPUT XLV.

De hippuride.

Quia hippuris σύμφυτον etiam appellata quibusdam à virtute, quam habet corporum conglutinandorum, ideo eam fecerunt eamdem cum alia herba, cujus hoc nomen proprium factum est ab effectu pari. Hæc Plinium venia dignum præstant; quam laudem meruisse crederem, si his abstinuisset, quæ nesciebat. Inter cognomina hippuris anabasin, vel anabasion dictam lego à scandendo, ita enim lege in Plinio: *Alii hippurin, alii ephedron, alii anabasion vocant.* Potest legi & *anabasim.* Dioscorides in antiquissimo codice: Ἵππουριν, οἱ δὲ ἀναβάσιον, οἱ δὲ ἔφυδρον καλοῦσι. Corrigendum unius litteræ mutatione ἔφεδρον. Nam ita apud Plinium in libris scribitur *epedron vel ephedron.* Putaret aliquis melius legi ἔφυδρον, quia sequetur statim; φύεται ἐν ἐφύδροις. Sed illud rectius. Ita dictum apparet, quod arboribus insidat ἀπὸ τοῦ ἐφεδράζειν τοῖς δένδροις, ut *anabasis* quod eas scandat. Hesychius: Ἔφεδρα πόα τις, ἣν καὶ ἵππουριν καλοῦσι. Rationem mox reddit, cur ἀναβάσιον dicatur: *traduntque juxta arbores nasci & scandentem eas dependere comis junceis multis nigris, ut est equorum cauda, geniculatis ramulis.* Græca eadem fuere, quæ apud Dioscoridem leguntur: Αὔξεται δὲ εἰς ὕψος ἀναβαίνουσα εἰς τὰ παρακείμενα στελέχη καὶ καταχρεμάννυται ἐκκεχυμένη κόμαις πολλαῖς μελαίναις, καθάπερ ἵππου οὐρά. In quodvis pignus contendere ausim, eamdem esse herbam, quæ *ephedra & anabasis eidem* Plinio dicatur libro eodem cap. VII sicut ex descriptione subjuncta apparebit: *Cancon, quã & ephedra, ab aliis anabasis vocatur, nascitur ventoso fere tractu, scandens arborem & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa, qui sunt geniculati.* Ex alio auctore cum Plinius hæc transcriberet, putavit aliam esse hanc anabasim ab hippuri anabasi, quam infra cap. XIII ejusdem libri depinxit. Primum ibi rectè legitur *ephedra.* Nam & in hippuris historia vocatur *ephedron*, & Hesychius ἔφεδραν vocat. Cancon autem ille in vitio jacet. Libri habent: *cancon ephedra, ab aliis anabasis vocata, nascitur ventoso fere tractu.* Scribendum in præcedentibus: *Acoron jocinori medetur, thoraci & præcordiis quoque ephedra, ab aliis anabasis vocata: nascitur ventoso fere tractu.* Ex corruptela vulgari nescio quem *cancon* herbam & *ephedram* imaginariam commenti sint herbarii nostri, quæ unà cum arboribus attollitur, quamlibet proceræ sint, earumque summum cacumen scandit. Non nego tego talem reperiri stirpem, sed ephedram esse Plinii, id vero pernego. *Cancus* etiam nomen herbæ, ut & *caucalis*, sed nihil ad hunc locum pertinens. Hesychius: Καυκὸς καυλίον, καὶ ἄγριον λάχανον. Puto sic vocasse quosdam, quæ aliis καυκαλίς. In Indice ad hunc locum nulla mentio *canci*, sed *ephedra* tantum hoc modo: *Ephedra, sive anabasis* III. Legendum esse patet: *Ephedra, sive anabasis.* Hæc igitur hippuris arbores scandens. Nunc examinemus & comparemus cum hippuris descriptione hujus ephedræ picturam. *Ventoso fere tractu, scandens arborem:* hoc dicit propter inanes equiseti cauliculos, quibus arborem scandit. Καυλία κενὰ ὑπήνεμα. Ventosum & inane idem. Sic Nicander ἀκτῆς καυλὸς ὑπηνεμόεντας, caules ventosos sambuci ventosos vocavit, quia concavi & inanes. Inde & ὑπηνέμια ova. Democritus in Georgicis excerptis lib. III, de hippuride: Αὐτῆς δὲ ὁ καυλὸς ἐστι κενὸς ὡς ὁ κάλαμος ἔχων τὰ ἄρθρα ἠνεμωμένα. Addit noster: *Et ex ramis propendens, folio carens, cirris numerosa.* Hoc est, quod de hippuri tradidit, *dependere comis junceis multis nigris.* Dioscorides: Καταχρεμάννυται ἐκκεχυμένη κόμαις πολλαῖς μελαίναις. Cirrosillos in ephydra *junceos esse geniculatos* memorat Plinius; idemque de hippuri narrat, *geniculatos ramulos* habere. Τριχώδεις φυλλάδας vocat Democritus in Eclogis geoponicis de hippuri loquens. Medicinæ etiam ex utraque pares. *Ephydra datur ex vino nigro ad tussim, suspiria, tormina.* Hippuris quoque in vino pota tussim sanat, orthopnœam & dysenterias. Addit Plinius de hippuri: *Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa nasci, ex arbustis maximè.* Frustra fortasse laboraret, paratus quærere, unde extuderit semen illud in hippuri, quod nullum habet. Ex aliqua alia id planta collectum, quam sub eodem titulo temere in commentariis regesserat, in hanc transfudit. Quænam illa sit, non possum ad præsens conjicere. Polygonaton non dissimile semen gerit, quod cum polygono idem esse voluit Nuster, cum multum distent. Polygonon etiam hippuris appellatur auctori veterinario, à geniculis crebris, quibus est distincta; unde & Græcorum vulgari lingua πολύκομβον dicitur, id est, multinodia. Nam κόμβος nodus. Neophytus: Ἵππουρις τὸ πολύκομβον. Vix possit exprimi quam turbatè explicarit historiam polygonorum lib. XXVII. cap. XII. *Tertium genus oreon vocatum facit in montibus nascens, arundinis teneræ simile, uno caule, densis geniculis & in se infartis, foliis autem piceæ.* Hoc polygonum alterum, sive femina Dioscoridis, quod prope aquas nasci ait, φύεσθαι παρὰ τοῖς ὕδασι: tam procul abest, ut montanum dici queat. Hi natales proprii polygonato,

des: Πολυγόνου φύσ.... Atqui hoc ipsum polygonum libro superiore inter hippuridis genera recensuit, *foliis pino simile*, φυλλάριον πιτύϊ.... Et notanda interim inconstantia, qui πίτυν modo pinum, modo piceam reddat in re eadem. Sequitur apud eumdem quartum genus polygoni, silvestre appellatum, *pæne arido frutice, radice lignosa, stirpe ephedris rubicando, ramis sparsis binum palmorum, nigris geniculorum ternis quaternisque. Hunc ergo spissandi natura, odor mali cotonei.* Ita hunc locum restituimus, partim ex libris, partim conjectura. Odor mali cotonei ad polygonaton respicit, quod Dioscoride teste, ... Cetera descriptio quartum Matthioli equisetum delineat. Frutex est pæne aridus, radice lignosa, stirpe *ephedri*, id est, equiseti (sic enim rectè reposuimus pro cedri) ramis sparsi geniculatis. Hoc genus πολύγονον etiam dictum veteribus à frequentia geniculorum. Sie impeditissima illa τοῦ πολυγόνου historia apud Plinium: qui nec reliquas melius explanavit, quando potius hoc sibi solum negotii incumbere credidit, ut omnia intricaret, nihil expediret. Qua in re præcipuè cum adjuverunt ... quæ liberalem ei suppeditarunt copiam eundi, quà præceps eum rapiebat festinatio cum magna securitate involvendi, quæcunque evolvere se non posse videbat. Observavi & speciem hippuris illum quasi ex Castoris auctoritate sub nomine potamogetonis abscondisse lib. XXVI. cap. VIII. ubi de potamogetonis facultatibus agit: *Castor hanc aliter noverat, tenui folio velut equinis setis, thyrso longo & levi, in aquis nascentem.* Vix crediderim, Castorem nomine ποταμογείτον@ appellasse hanc herbam, cui folia velut equinæ setæ, & thyrsus longus & levis. Hæc enim planè describunt secundam hippuridis speciem, quæ & in aquosis nascitur. Frustra etiam magni nominis Herbarii hunc Castoris ποταμογείτονα esse myriophyllon aquaticum Dodonæi. Nascitur hoc in aquis ipsis, potamogeton Castoris in aquosis, id est, ἐν τοῖς ἐφύδροις. Aliud ἔνυδρον, aliud τὸ ἔφυδρον. Utriusque generis equisetum in aquosis nascitur, non in aquis. Dioscorides dixit ἐν τοῖς ἐφύδροις. Præterea Plinium boni illi Viri non noverant. Castor in prædicandis virtutibus potamogetonis scripserat, eum refrigerare & spissare adæque ut polygonum, quod folia habet equinis setis similia, thyrsum longum & levem, & in aquosis similiter nascens, ut potamogeton. His verbis ἵππουριν πολύγονον Castor describebat. Nam sic etiam vocabatur. Ea vero Plinius retulit ad ipsum potamogetonem. Gemino prorsus errore & papaver aphrodes usum præstare alicubi scripsit dealbandis linteis, cum Theophrastus tradidisset papaver illud simile esse struthio, quo dealbantur lintea. In multis aliis ad hunc modum lapsus est. Polygonum Dioscoridis, quod in masculum & feminam dividitur, Herbarius Arabs vocat عصا الراعي *hassa alrhai*. Quod sonat *virgam pastoris*. Et masculum quidem polygonum nominat عصا الراعي ذكر *hassa alrhai dheker*, id est, *virgam pastoris masculam*. Alterum vero عصا الراعي اناث id est, *virgam pastoris feminam*. Alia est *virga pastoris*, quæ hodie hoc nomen possidet apud vulgus herbariorum. Sic enim vocant Græcorum δίψακον. In lexico Arabico ita exponunt vocem بطباط *batbat*: virgam pastoris, δίψακον. Atqui Avisena in dictione *hassa alrhai*, qua polygonum Dioscoridis explicat, hoc dicit esse العطباط *albatbat*, & in marem ac fœminam dividit. Longè distat à dipsaco Græcorum, aut *virga pastoris* officinarum. Hippurida, vel equisetum idem Herbarius nomine Arabico idem significante appellat اذناب الخيل *adeneb alchail*, id est, caudam equi. Apud Avisenam scribitur ذناب *deneb*.

CAPUT XLVI.

De Scolopendria.

Scolopendria nostra nulli ignota est. Sed scimus omnes quoque, non posse eam videri, quam veteres Græci σκολοπένδριον vocarunt. Dioscoridis σκολοπένδριον folium à similitudine vermis scolopendræ, quam centipedam Latini dicunt: Nobis nota scolopendria nihil habet simile. Phyllitis potius fit, aut hemionitis Veterum. Scolopendrium vulgare *lingua cervina* etiam dicitur à similitudine. Jam Medici nostri tenent scolopendrium Dioscoridis, id est, quod Arabes vocant *cetterach*. In Lexico Græco-arabico: Κίλεθρα ἡ πτεράνεια.

CAPUT XLVII.

De dracunculo seu dracontea.

Dracunculum nostri passim nominant Herbarii, quod Græcis δρακόντιον dicitur: quasi hoc nomine significetur parvus draco. Atqui δρακόντιον hic adjectivum est & draconinum significat. Hinc δρακοντίαν Græci recentiores dixerunt, subaudientes βοτάνην. Veteres autem dicendo δρακόντιον subintelligebant ἄρον: sed Plinio fortasse auctore peccaverunt, qui *dracunculum* quoque vocat, cum tamen ibidem doceat dracunculum Latinis vocatum differre à dracontio Græcorum. Idem nihilo secius alio loco vocat *dracunculam* viperinis maculis insignitum, quod est δρακόντιον Græcis auctoribus notum. Sic duo apud Plinium dracunculi diversi. Alius porro ab his dracunculis, hortensis vulgo sic nominatus, virtute non dispar ab eruca, qui cum oleribus & lactucis estur. Hæc explicanda. Duo distincta capita habentur apud Neophytum δρακοντίας μεγάλης, & δρακοντίας μικρᾶς. Quæ utraque perperam Dioscoridi donata sunt & adtexta, cum aliis nominibus utrumque genus pertractarit. Δρακόντιον Dioscoridis idem omnino est cum δρακοντίᾳ μεγάλῃ Neophyti. At δρακοντία μικρὰ Neophyti eadem plane cum ἄρῳ Dioscoridis, ut ex comparatis invicem descriptionibus planum fiet. Quæ de ἄρῳ scribit Dioscorides, eadem fere omnia & iisdem verbis de dracontea minore commemorat Neophytus. Inter alia, radicem draconteæ minoris minus esse amaram, eoque edulem. Hoc ἄρον ἐδώδιμον Theophrasto. Duo itaque ἄρου genera vetustissimis Græcis, ἄρον ἐδώδιμον & ἄρον δρακόντιον. Glaucias non longe hinc abit, qui arum à dracontio satu discernebat. Plinio teste, ut dracontium esset arum silvestre. Sic ille distinguebat inter ἄρον ἥμερον & ἄρον ἄγριον. Silvestre arum dictum δρακόντιον à caulis varietate maculosa. Hinc alii δρακόντιον ari caulem esse dixerunt, ut idem Plinius ait. Erotianus in Lexico: Δρακόντιον ὁ καυλὸς τοῦ ἄρου. Posteriores Græci alterum ἄρον absolute, alterum δρακόντιον dixere. At recentiores hoc δρακοντίαν μεγάλην, illud δρακοντίαν μικρὰν appellant. Neophytus, qui his nominibus usus est, nullam habet ἄρου aut δρακοντίου mentionem, quia, ut dixi, nomine δρακοντίας μεγάλης dracontium intellexit, & per minorem draconteam, arum. Adeo autem verum est arum à Neophyto sub nomine δρακοντίας μικρᾶς descriptum fuisse, ut in titulo quidem scripserit δρακοντία μικρὰ: in tota vero historia non id distinguat

distinguat à majore dracontea, sed à dracontio, sic propriè dicto, ut de ἄρῳ facit Dioscorides: Δρακοντία μικρὰ, φύλλα αἰνίσσει πῶς τῇ δρακοντίῳ ὅμοια, αὐτὰ δ᾽ αὐτὰ πλείω ὀρθὰ ἱσταμένα καὶ κάτω νενευκότα καὶ ἀντιμεταπλεγμένα ὡσπεὶ γλωσσαία, ἀλλὰ τριγωνοειδῆ καὶ ἄνω ὁρῶντα. At draconteæ majoris folia ita repræsentata: φύλλα δὲ ὡς λαπαθώδη ἐσχισμένα, ἀντιμεταπλεκόμενα ὡς βοστρύχους λαοῖς πρὸς γῆν νενευκότα ἐξ ἄκρου κορυφῆς. Dracontea illa minor foliis triangularibus erectis, non scissis, nec implexis arum plane referunt. Et nihil verius, quàm δρακοντίαν μικρὰν Neophyti, arum esse Dioscoridis. Ceterum in vulgatis Dioscoridis versionibus dracunculum minorem nobis proponunt, folio hederacio. Quod de dracontio propriè dicto scripsit Dioscorides: Δρακόντιον ἔχει φύλλα κισσοειδῆ μεγάλα. Atqui paulo ante docebamus, Δρακόντιον Dioscoridis esse δρακοντίαν μεγάλην Neophyti. Hæc autem in foliis differentia est, quod δρακοντίῳ Dioscorides folium attribuit κισσοειδὲς: Neophytus draconteæ majori λαπαθοειδὲς, præterea ἐσχισμένον, ἀντιμεταπλεκόμενον ὡς βοστρύχους λαοῖς. Dracontea hæc major foliis divisis & implexis, rumici similibus, in terram nutantibus, omnino constat esse polyphyllon dracontion recentiorum, quod folium habet sic divisum scissumque, ut in uno quasi plura videantur folia. Hic etiam major dracunculus Matthioli, non ut postrema editione exhibuerunt perverso ordine, minor. Cum foliis differant dracontion Dioscoridis & dracontea major Neophyti, in ceteris sunt similia. Neophytus de dracontea majore: καυλὸν δὲ ἔχει λεῖον, ὀρθὸν ὡς διπηχυαῖον καὶ παχὺν ὡς βακτηρίαν, ποικίλον τὴν χρόαν, ὡς ἐοικέναι δράκοντι. Dioscorides de dracontio: καυλὸς δὲ ὀρθὸς δίπηχυς, ποικίλος, ὀφιοειδὴς, διαπορφύροις τοῖς σπίλοις, βακτηρίας τὸ πάχος. Theophrastus quoque inter notas dracontii ari ponit τὸ ὀφιοειδὲς καὶ ποικίλον τοῦ καυλοῦ. Claudius Julius in descriptione ari Ægyptii, quod idem facit cum colocasio, ὀφιῶδες esse τῷ ποικίλῳ dicit. Maculæ illæ, quibus varius est caulis dracontii, purpureæ sunt. Neophytus de dracontea majore: ὡς πλεονάζειν ἐν τῷ διαπορφύροις σπίλοις. Plinius arum Ægyptium iisdem ferme coloribus ac notis depingit, quibus δρακοντίαν μεγάλην Neophytus, lib. XIX. cap. V. *Hæc inter genera & quod in Ægypto aron vocant, scillæ proximum amplitudine, caule recto duûm cubitum, baculi crassitudine.* Ita & majoris draconteæ καυλὸς ὀρθὸς, δίπηχυς τῆς βακτηρίας πάχος. Julius Claudius arum etiam Ægyptium, quod & colocasium dicebatur, idem prorsus cum dracontio aro statuit. Scillæ proximum amplitudine facit Plinius. Græci pariter κολοκάσιον interpretantur σκιλλοκρόμμυον. Idem alio loco arum illud Ægyptium, de quo inter bulbos dixit verbis quæ ante retulimus, magnæ cum dracontio litu esse affirmat, adeo ut quidem eadem esse voluerint. Certe utrumque dictum est ἄρον sed cognominibus distinctum. Alterum quippe ἄρον ἰδιώδιμον, alterum ἄρον δρακόντιον: alterum ἄρον ἥμερον, alterum ἄρον ἄγριον. Unom denique ἄρον absolute, alterum δρακόντιον. Hoc δρακοντία μεγάλη, illud δρακοντία μικρά. Et utraque quidem etiam ἄρον appellata. Neophytus: δρακοντία μεγάλη, οἱ δὲ ἄρον. item: δρακοντία μικρὰ, οἱ δὲ ἄρον. Hæc summa, ut dixi, apud veteres pariter ac recentiores Græcos divisio ari fuit. Arabes similiter duo genera faciunt. *Luf* simpliciter dictam & *luf serpentis.* Avisena: *Luf quod est, alia est plana, alia est crispa. Sed crispa est calidior & existimatur, quod sit ea, quæ dicitur luf serpentis.* Λοῦφα Syriacum est pro aro, teste Neophyto, qui parvam draconteam, id est, arum ita ab Syris nuncupari notat: οἱ δὲ Σύροι λοῦφαν. Inde Arabicum *luf*, arum. Et *luf serpentis*, quod Græcis antiquis ἄρον δρακόντιον. Crispam eam speciem vocat Avisena à foliis implexis. Tale est dracontium absolute dictum, vel dracontea major Græcorum recentiorum, cui folium λαπαθώδες, ἐσχισμένον, ἀντιμεταπλεκόμενον, ὡς βόστρυχος λαοῖος. Altera plana, quæ teste eodem Neophyto, φύλλον οὐκ ἀντιμεταπλεγμένον ὥσπερ γλωσσαία καὶ βοστρύχους λαοῖς habet. Minus autem scite Græci recentioris ævi arum propriè dictum vocarunt δρακοντίαν μικράν. Unicum quippe genus hanc meruit appellationem, quod caulem distinctum haberet, maculis Serpentis rubri. Atque hoc arum δρακόντιον, id est, serpentinum. Alterum ἄρον simpliciter, cui caulis subrutilus totus, absque maculis. Hoc enim inter alia discrimen arum separat a dracontio. Dioscoridis porro δρακόντιον, cui folium κισσοειδὲς, diversum tam ab aro dracontio, cui folia lapathi & implexa, quam ab aro simpliciter appellato cui folium τριγωνοειδὲς. Herba illa quam pro arisaro latifolio posuit Clusius, dracontion planè est κισσοειδὲς Dioscoridis. Nam folia hederæ aut smilacis fere habet, inter quæ caulis emergit multis rubris maculis notatus. Quo uno indicio dracontii generibus debet adnumerari, διὰ τὸ ποικίλον hoc nomen habentibus. Non potest esse ἀρίσαρον, quæ parva est herbula Dioscoridi, μικρὸν βοτάνιον. Utriusque porro ari supra à nobis explicati radix bulbosa, nec multum differentis inter se figuræ. Dioscorides de aro: ῥίζα λευκὴ παραπλησία τῇ τοῦ δρακοντίου. Ergo similis ari radix dracontii radici, excepto, quod illa candida, ista nigra. Diversa itaque illa dracontii genera, quæ Plinius sibi demonstrata refert. lib. XXIV. cap. XVI. *Id autem, quod Græci δρακόντιον vocant, triplici effigie monstratum mihi est, foliis betæ, non sine thyrso, flore purpureo, hoc est, simili aro. Alii radice longa veluti signata articulosaque monstravere, tribus omnino cauliculis. Tertia demonstratio fuit, folio majore quam cornus, radice harundinea.* Nullum ex his tribus generibus dracontii, præter quæ nullum apud Græcos propriè vocari δρακόντιον existimare Plinius videtur, verum dracontium refert. Dracontio aro, quod genuinum est Græcorum δρακόντιον, bulbosa radix. Duobus generibus Plinii postremis radix, partim arundinea & nodis geniculata, partim longa & signata articulosaque. Primum ex tribus, cui folium betæ esse dicit, Latini videntur *betam leporinam* appellasse, si fides est Neophyto, qui δρακοντίαν μικρὰν à Romanis ita vocari scribit: Ῥωμαῖοι βῆτα λεπορίνα. Atqui eam draconteam minorem non betæ folia habere dicit, sed dracontio similia. Et sane dracontea minor illi arum est. Sed hæc nomina confudit, quia betam illam leporinam quidam ex Græcis δρακόντιον fortasse dixerunt. Nec dubito, quin sit major dracunculus depictus in libris nostrum Herbariorum. Multum tamen ejus facies ab utroque aro separ, dracontio, & altero. Accedo Eruditorum sententiæ, qui putant tertium genus Plinii illud esse, quod quidam indigetarunt dracontion aquaticum. Ari, ut diximus, duo tantum genera antiquis notata: dracontium à serpentium maculis, quibus caulis ejus distinctus est, ita dictum est; alterum ἄρον propriè appellatum. Ex bulborum genere utrumque. Cetera omnia genera impropriè in possessionem hujus nominis venerunt. Multo magis ineptè omnes *dracunculum* nominant, qui Græcis dicitur δρακόντιον, cum sit δρακόντειον ἄρον, id est, serpentinum vel draconinum arum. Sic κενταύρειον, γλαύκιον, σμύρνιον veteribus, quæ posteriores Græci κενταύρειον, γλαύκιον & σμύρνιον extulêre. Ineptus tamen esset, qui Latinè *centaurisium, murrulam, & glaucium* verteret, cum *centaureum smyrneum & glauceum* Latini veteres dixerint. Unde apud Columellam.

------ succoque salubri.

Glaucea.

Quæ γλαύκεια sunt antiquis, recentioribus γλαύκια. Sed auctor erroris Plinius, qui dracunculum Latinis suis eumdem esse putavit cum Græcorum δρακοντίῳ: & pro dracontio Græcorum nescio quæ genera sibi demonstrata affert, nihil pertinentia ad draconteum arum, quod legitimum fuit δρακόντιον Græcanicum. De dracunculo ita ille scribit: *aliqui radicem aron appellaverunt, caulem dracontium, ut totam alium, si modo hoc est, qui modo apud nos dracunculus vocatur.* Græci ἄρον & δρακόντιον adeo ambiguæ similitudinis esse voluerunt, ut quidam ex his radicem unius stirpis ἄρον, caulem δρακόντιον vocaverint. Nonnulli satu tantum ea discreverint, alii vero eadem prorsus censuerint. Utrumque sanè tam ἄρον quam δρακόντιον, radice bulbosa, & rotunda, ut loquitur Plinius, in latitudinem. Hoc tantum differunt, quod ari radix alba est, dracontii nigra. At Plinius, dracunculum Latinorum, quem dubitat an sit Græcorum δρακόντιον, magnopere differre ab aro censet, & hoc utitur argumento: *Namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam*

dam habet, multoque majorem, & qua manus impleatur: dracunculus vocatus subrutilam, & dracones convoluti modo, unde & ei nomen. Vel hinc disci potest, dracunculum non esse δρακόντιον Græcorum, quod à radice convoluta draconis instar nomen ei dicat habuisse, cum omnes omnino Græci suum δρακόντιον appellationem invenisse velint à maculis rubris, quibus variatur ejus caulis. Præterea dracontii Græci radix nigra est, non subrutila; & quem ἄρον ibi vocat Plinius, ἄρος est δρακόντιος, radice nigra. Et ita alibi. *Arum* ubique vocat pro dracontio ac serpentino aro. Toto igitur genere diversus Latinus dracunculus à Græco dracontio. Radicem dracunculi subrutilam tradit. Certè & Neophytus dracontex minoris radicem intus albam, foris subrutilam constituit: ῥίζα ἔνδον λευκὴ τοῦ μικροῦ δρακοντίου, ἔξω δὲ ὑπέρυθρος. Atqui sub dracontex minoris vocabulo arum Dioscoridis exponit, cui simpliciter radicem albam ille assignat, dracontio similem. Et miscuisse videtur Neophytus dracunculum Plinianum cum aro Dioscoridis. Apulejus quoque Pseudonymus draconteam suam habere radicem dicit draconi similem, in quo convenit cum dracunculo Pliniano. At dracontii veri Græcanici radix, bulbus est, sive βολβώδης: ideoque aron & dracontion Dioscoridis inter βολβώδη recenset. Addit Plinius: *quin & ipsi Græci immensam posuere differentiam, semen dracunculi fervens mordaxque tradendo, tantumque inesse ei virus, ut olfactum gravidis abortum inferat.* Ergo & notus Græcis iste dracunculus, quibus alio nomine non potuit notus esse quam δρακόντιον. Quinimmo & de suo dracontio hoc ipsum Græci narrant, semen ejus fervens esse & mordax, tantumque virus ei inesse, ut olfactum fœtus conceptos abigat. Atqui δρακόντιον illud Græcorum quod has vires habet idem prorsus cum aro Plinii. Theophrastus lib. VII. cap. XI. ἡ δὲ τοῦ δρακοντίου ῥίζα (καλοῦσι γάρ τι δρακόντιον ἄρον διὰ τὸ τὸν καυλὸν ἔχειν ποικίλον ὅμοιον) ἐμπλαστ... ποικίλη... φαρμακώδης. Diversum esse ab hoc dracontio dracunculum illum Plinii, fidem ipse facit alio loco, ubi dracunculum alium commemorat, qui omnino est idem cum dracontio Græcorum aro. Hæc enim ejus verba sunt lib. XXV. cap. 11. *In eadem provincia cognovi in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est, quam quos in priore volumine ejusdem nominis diximus.* Hic dracunculus δρακόντιον planè est Græcorum, sic dictum, quod ὀφιώδης esset τῷ καυλῷ, multis nempe viperarum maculis variegatum. Quem cum dicat alium esse ab iis ejusdem nominis, quos in præcedente volumine nominaverat, hinc scire est dracunculum prioris voluminis esse δρακόντιον. Tria ibidem recensent dracontii genera, quæ prorsum alia ab hoc viperino dracontio sive dracunculo. Hodie dracunculus vocatur herba hortensis, qua vulgo utuntur in acetariis cum oleribus & lactucis, facie in totum diversa ab illis dracunculis Plinianis. *Targonem* vulgo vocant: olitores nostri *estragonem*, corruptâ fortè dictione ex *draco*. Volunt esse eamdem quam Arabes *tharcum* dicunt. Nativam non esse hanc herbam quibusdam placet, sed fieri arte insertis lini seminibus in cæpe rubrum. Videndum, an dracunculus Plinii, cui radix subrutila & convoluti draconis modo, quæque in totum diversa est à dracontio Græcorum, possit eadem videri cum hoc dracunculo hortensi. Nec mirum, Plinium eos confudisse errore nominum, qui tamen & planè sensit distinguendos esse. Sed isti dracunculo, quem fatetur esse diversum ab aro & dracontio, ea non veritus est attribuere, quæ propria sunt dracontii. Si his non sit (nec enim id affirmo) quærendum de illo dracunculo radicis subrutilæ, & convolutæ draconis instar.

CAPUT XLVIII.

De echii generibus & arcii cum illo confusis.

HErbas nec cognomines, nec nominis sono admodum similes, sed satis dissonas confundit, ut ἔχιον & ἄρκιον. Non magna hic nominis vicinitas. Puto igitur deceptum ab Amanuensi, qui ipso dictante regerebat in commentarium loca auctorum, vel aures sane propriæ ipsi imposuerunt, vel aliter legens Anagnostes, aut si bene legit, aliud agenti utique Plinio imposuit. Lib. XXV. cap. IX. cum duo genera echii posuisset prorsus juxta veterum sententiam, subjungit ibidem protinus: *Quidam echion personatam vocant, cujus folio nullum est latius, grandes lappas ferentem.* Ita enim omnes libri eò loci scribunt. Non ignoro hodie legi ex correctione doctorum hominum, *quidam arcion personatam vocant*: sed illud item scio, hanc scripturam contra Plinii mentem manumque venire. Verum quidem est, personatam appellari ἄρκιον (& sanè inter omnes constat Græcorum ἄρκιον Latinè vocari *personatam*) sed notandum Plinium dicere, quosdam ita vocare. Non igitur de arcio intellexit, quam certum est ab omnibus vocari personatam: nec ita scripsit, sed quomodo omnes libri habent, *echion*. Inde est quod in Indice tria genera echii inscripsit, ut ex vetustissimo libro cognoscimus, qui ita habet eo loco, qui huic respondet descriptioni: *Echios genera* III. *Med.* II. Ergo & *echion* illud, quod & personatam à quibusdam vocari dixit, tertium genus adjunxit duobus aliis generibus apud Auctores pervulgatis. Eodem capite, quod unicè mirandum, *persolata* meminit & à nemine ignorari ait, esseque Græcorum ἄρκιον: *Persolata, quam nemo ignorat (Græci arcion vocant) folia habet majora etiam cucurbitis & hirsutiora.* Planè vides *persolatam* ab eo distingui à *personata*. Cum eodem capite utriusque mentionem posuerit, & circa nomen variaverit, alteram *persolatam*, alteram vero *personatam* vocando. De persolata clarè testatur omnibus notam esse, & Græcè nominari ἄρκιον. *Personatam* verò quosdam refert vocare ἔχιον, & ex eo duobus echii generibus vulgatis veluti tertium genus accenset. Atqui descriptio *personatæ*, quam sub tertii echii nomine recensuit, eamdem esse arguit & *personatam*, licet paulo aliis verbis utramque descripserit. *Personata*, inquit, *cujus folio nullum est latius, grandes lappas ferens.* Hæc omnia τῷ ἀρκίῳ alteri Dioscoridis conveniunt. Hæc eadem & personata, quam paulo post folium majus cucurbitâ habere scribit. Quod ait *grandes lappas* eam ferre, hoc etiam notandum. Vocare videtur lappas capitula personatæ hamis aspera, quæque in vestem conjecta tenaciter adhærescunt uncinis suis. Idem Plinius *lappam* Latinè reddidit Theophrasti ἀπαρίνην, quæ & ipsa vestibus adhærescit. *Lappas* & *tribulos* apud Virgilium Servius interpretatur res, quibus lana decerpitur. Plinius ipse lappas, tribulos, carduos & rubos inter terræ pestes potius, quam inter frugum morbos numerari debere censet. Neophytus, ἄρκιον *personaciam* & *lappam* Latinè dictam esse ostendit: Ἄρκιον, οἱ δὲ προσώπιον, οἱ δὲ ἀπαρίνην, Ῥωμαῖοι περσονάκιαμ, οἱ δὲ λάππαμ. Sed male, quod etiam ἀπαρίνην cum personacia vel personata eamdem facit. Præterea ἀπαρίνη lappa est, non ἄρκιον. Hodie tamen officinæ hoc retinent, & lappam vocant quæ personata est veterum, non aparinen. At Plinio & vetustioribus ἀπαρίνη lappa est. Hesychius: Ἀπαρίνη, φυτάριόν τι, ὅπερ δὲ ὀροβάγχην. Quæ latissima habet folia inter herbas, ea est personata, quam recentiores Latini personaciam dicunt, eademque cum persolata Plinii, licet diversas velit. Sed *persollata* dicenda est. *Persona*, πρόσωπον? *persolla*, προσωπεῖον. Ut *vannus* *vallus*: *cinnus*, *cillus*: *vinus*, *villus*. Quin & *persolla* pro hujus herbæ nomine scribitur apud Plinium lib. XXVI. cap. IX. *Persolla radix, ut in strumis.* Ita enim ibi legit optimus liber. Et *persolla* propriè, ἡ προσωπίς, τὸ προσωπεῖον parva persona. Quo nomine Græci hanc herbam donaverunt;

quod tam grandia essent folia, ut personæ sive persollæ ad vultum totum operiendum usum præstare possent. Idem porro nomen *persolla* & *persollata*; ut *persona* & *personata*. Sic *matulata* eadem quæ *matula*: & *matellata*, quæ *matella*. Glossæ: *matellata*, ἀμίς. *Matulata*, ἀμίσιον. Sic *cancatus* & *cancus* idem, & plura alia, quæ nos alibi notavimus. Hæc cum ita sint, Plinio tamen libuit distinguere *persollatam* à *personata*, & illam esse ἔχιον voluit, hanc vero ἄρκιον, prorsus nec dicendo errore. Apulejus ψιλόθριγον personaciæ adversus morsus serpentium facultatem tribuit medicam. Sic ἔχιον dici posset. Certum quoque est ex Dioscoride, ἀρκείον, quam nonnulli cum personata eamdem habuere, prodesse efficaciter τοῖς ἐχιοδήκτοις καὶ φαλαγγιοδήκτοις. Profectò omnes herbæ, quæ contra morsus viperarum & aliarum serpentium remedia ex se præbent, ἔχια nominari possent. Eodem modo & clematis quædam ἐχῖτις vocata, quæ morsibus medetur aspidum & aliarum serpentium apud Plinium lib. xxiv. cap. xv. quo loco tamen veteres codices non habent *echiten* sed *aetiten*, hoc modo: *Sed Græci clematidas & alias habent, unam quam aliqui aetiten vocant, alii lagacen, nonnulli tenuem scamoniam.* In indice vero ita scriptum est: *Clematides sive ethyne, sive lacene.* In contextu ipso *aititen* veteres omnes præferunt & *lacenen*. Apud Neophytum ἐλατίνη legitur de cognomine alterius clematidis, quod ad hoc nomen accedit: κληματὶς ἑτέρα, οἱ δὲ ἐλατίνην. Pro *lagone* vel *lacene*, forte scribendum sit *elatine* vel *lasine* vel *alsine*: sed de his paulo post. Illud sanè constat, echiten ibi locum non habere. Duo tantum echii genera sic propriè nuncupari, quibus tertium accudit Plinius de suo *personatam*, quæ est ἄρκιον, non ἔχιον. Duo priora echii genera Pliniana perperam doctissimi Herbarii de illa clematide echite subdititia & de altera daphnoïde interpretantur: Quod prorsus caret ratione. Verba videamus: *Echios utriusque generis pulegio similis, foliis coronata; item altera, qua lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula viperæ similia sunt.* Apparet describere in animo habuisse utriusque generis echium, quod à Nicandro describitur in Theriacis his versibus:

> Ἔνθα δύω ἐχίεια πιφαύσκεο. τῶν δ' ἕτερον μὲν
> Ἀγχούσῃ προσέοικεν ἀκανθήεν πετάλοισι.
> Παῦρον ἐπὶ τυτθόν τε, καὶ ἐν χθονὶ πυθμένα τείνει.
> Ἡ δ' ἑτέρη πετάλοισι καὶ ἐν καλύκεσσι θάλεια
> Ὑψηλή, ὀλίγῳ δὲ πέριξ περιφύρεται ἄνθει.
> Βλαισὸν δ' αὖτ' ἔχιος, σφεδανὸν δ' ἐφύπερθε κάρηνον.

Alterum genus echii Pliniani capitula gerit viperæ similia, quod ex postremo hoc versu Nicandri sumptum est de altera echio:

> Βλαισὸν δ' αὖτ' ἔχιος, σφεδανὸν δ' ἐφύπερθε κάρηνον.

Sed in eo fallitur Plinius, quod eam speciem echii, quæ capitula præfert viperæ similia, lanugine spinosa distingui scribit. Atqui hoc proprium prioris generis, cui ἀκανθήεν πετάλοισι tribuit Nicander. Præterea nescio, quid sibi voluerit Plinius, cum pulegio similem utramque echion facit, & foliis coronatam. Priorem anchusæ simile folium habere tradit Nicander, nisi quod spinis obsitum sit; alteram vero longe lævi folio censeri, & flore purpureo non multo, altius vero assurgere quam priorem. Nicander paucis ante versibus priorem ita descripserat:

> Ἐσθλὴν δ' Ἀλκιβίου ἔχιος περιφράζεο ῥίζαν,
> Τὴν ἢ ἀκανθοβόλος μὲν ἀεὶ περιτέτροφε χαίτη,
> Λείρια δ' ὡς ἴα πάντα περιστέφει. ἡ δὲ βαθεῖα
> Καὶ ῥαδινὴ ὑπένερθεν ἀέξεται οὔδει ῥίζα.

Ex illis verbis, λείρια δ' ὡς ἴα πάντα περιστέφει, *foliis eam coronari* Plinius interpretatus est. Atqui de floribus loquitur Nicander. Poëtarum more λείρια omne genus flores appellantur. Multis floribus, violis similibus eam circumcingi & coronari dicit: è contra alteram ὀλίγῳ ἄνθει περιφύρεσθαι, non multo flore abundare, qui & ipse purpureus. Radicem tenuem & altam huic priori generi dat:

> —— ἡ δὲ βαθεῖα
> Καὶ ῥαδινὴ ὑπένερθεν ἀέξεται οὔδει ῥίζα.

Idem & sequentibus tradidit in hæc verba:

> —— καὶ ἐν χθονὶ πυθμένα τείνει.

Altam agere radicem intelligit, quam πυθμένα vocat. Priori igitur generi folium anchusæ, sed paulo minus & spinosum: ἀγχούσης ἀκανθῆεν πετάλοισι καὶ ἐρὸν ἐπὶ τυτθόν τε. Hæc est echios, quam etiam vocarunt Ἀλκιβιάδιον vel ἀλκίβιον. Nicander ἀλκιβίου ἔχιν vocat:

> Ἐσθλὴν δ' ἀλκιβίου ἔχιος περιφράζεο ῥίζαν.

Anchusa quoque dicebatur ἀλκιβιάδιον. Huic similis echios idem cognominis meruit. Dioscorides: Ἔχιον οἱ δὲ ἄρειδα, οἱ δὲ ξύντον ἀλκιβιάδιον καλοῦσι. Sic legit vetustissimus liber. Hoc eò dicere palam est, quia paulo ante de altera anchusa scripserat, eam à quibusdam vocari Alcibiadium: ἀγχούσα ἑτέρα ἣν καὶ ἀλκιβιάδιον ἢ ὀνοχειλὲς ἐκάλεσαν. Hæc est anchusa, cui folia dicitur habere similia primum genus echii, quæ & ipsa ἀλκιβιάδιον appellata. Pro ἄρειδα, sicut habet vetustissimus codex, Neophytus legit ἄναρειδα. Atque ita scribendum. Paulus Æginetа vocavit ἀναρείδα. Dioscorides autem utrumque echii genus confudit, & ex duobus unum fecit. Cujus verba sic corrigenda sunt ex optimo exemplari: τὰ μὲν φύλλα ἔχει προμήκη, τραχέα, ὑπόλεπτα πρὸς τὰ τῆς ἀγχούσης, ἥσσονα δὲ καὶ λιπαρὰ, ἀκανθία λεπτὰ ἐπικείμενα, ὡς καὶ ὁ καυλὸς τὰ φύλλα. Hæc est *spinosa lanugo*, quam secundo generi adscribit Plinius, cum primo conveniat. Quæ sequuntur, ad secundum genus pertinent: τὰ δὲ ἄνθη πρὸς τὰ φύλλα πορφυροειδῆ, ἐν οἷς ἐστιν ὁ καρπὸς κεφαλῇ ἔχεως ὅμοιος. De secundo genere hoc canit Nicander:

> Βλαισὸν δ' αὖτ' ἔχιος σφεδανὸν δ' ἐφύπερθε κάρηνον.

Plinius alteri huic generi, ut & Nicander, capitula viperis similia tribuit. Dioscorides unum duntaxat genus facit, cui flores purpureos assignat, & in his semen capiti viperino simile. Hæc inter se non satis conveniunt: sed nec puto cum Nicandro ipso, cujus mentem neuter percepit. Non enim ille dicit, capitula aut semina alterius echii viperinis capitibus haberi similia, sed priorem quidem foliis anchusæ descripsit, minoribus tantum, lanugine spinosa obsitis; alteram vero ἐν πετάλοισι καὶ ἐν καλύκεσσι θάλειαν, ὑψηλήν. Quæ verba non rectè cepisse interpretes constat. Per hæc significat, folia & flores secundi echii minimè asperos & spinosos esse, ut prioris; sed læves, & à spinis puros. Hoc enim θάλεια significat. Hesychius: θάλεια καθαρόν. Hoc sensu altera echios Nicandro, ἐν πετάλοισι καὶ ἐν καλύκεσσι θάλεια dicitur, id est, tam foliis quam fructûs integumentis a spinis libera. Prioris quippe echii semen folliculis inclusum est hirlutis spinosisque: Alterum vero echium semen habet in vasculis hyoscyami figuram repræsentantibus. Κάλυκας vocat Nicander, Dioscorides λοβοὺς παραπλησίους ὑοσκυάμῳ. Sequitur apud Nicandrum de hac secunda echii specie:

> Βλαισὸν δ' αὖτ' ἔχιος, σφεδανὸν δ' ἐφύπερθε κάρηνον.

Hic versus est, ex quo Plinius interpretatus est, alteram echion capitula habere viperis similia. Nihil minus quam hoc voluit auctor. Nec enim ἔχιος hic pro viperæ intelligendum, sed nomen est ipsius herbæ. Ex duobus echii generibus, quod primo loco descriptum est à Nicandro, τὴν ἔχιν nomen propriè ac jure suo vindicat. Sic in omnibus aliis fere generibus, quod prius est, nomen generis quasi proprium possidet. Nicander ἔχιν dixit herbam ipsam ut supra:

> Ἐσθλὴν δ' Ἀλκιβίου ἔχιος περιφράζεο ῥίζαν.

Vocat ἔχιν ἀλκιβίου illud ἔχιον, quod cognominatum est Ἀλκιβιάδιον. Idem igitur ἔχις & ἔχιον de herba ipsa. Sic σπληνὶς & σπλήνιον, herba lanaria: ἄσπληνος & ἀσπλήνιον, asplenum. Scribit igitur Nicander, secundum echii genus βλαισὸν quidem habere ἔχιος, id est, caulem vel thyrsum hujus echii, quod sic propriè appellatum est: σφεδανὸν δ' ἐφύπερθε κάρηνον, capitulum vero in summo habere desinens in acumen. Σφεδανὸν κάρηνον est acutum capitulum, quod in summo extat cauliculorum secundi echii, in quo semen inclusum est. Hac forma sunt illa capitula: à latiori & capaciori laxitate, in angustias desinunt. Hoc σφεδανὸν Græce significat, id est, ὀξὺ, ut Hesychius exponit. Sed ab

ab effectu potius vehementi quam à facie hanc significationem huic vocabulo inesse videtur innuere: σφοδρὸν, ... A facultate igitur & potentia, quam habet in medelis adversus viperas & serpentes semen alterius echii vel capitulum, quo inclusum est, σφοδρὸν κάρηνον appellavit: idque verissimum. In primo echio sola radix adversus viperas efficax: in secundo solum semen, radix vero inutilis. Dioscorides: ... Præterea in priore echio flores & seminis conceptacula per totum fere caulem disposita sunt, ut monuere Nicander & Dioscorides. Alterum echium in summo extantia gerit illa capitula, quæ semen continent; & flores non habet, nisi in summitate caulium. Hinc ut distinguat hoc secundum echium à priore, dicit σφοδρὸν ... κάρηνον habere, capitulum in summo caule eminens. Etenim in priore ad latera sunt. Alterum porro illud genus echii, quod à Nicandro ita describitur, ... à Dioscoride vocatur, ut & à Numenio antiquissimo scriptore, qui duo pariter echii genera recensuerat, unum ... appellarum à foliorum cum ocimo similitudine, alterum ἔχιν propriè dictum. Dioscorides: ... Ita legendum ex antiquissimo codice reliquis relectis, quæ spuria sunt & addita. Hoc est secundum genus echii à Nicandro descripsi, quod ipsi proditur habere βλαστὸν ... ἔχιος, ... κάρηνον, id est, caulem echii sic proprie nominati; capitulum vero desuper eminens. Perperam hæc de capitulo viperæ figuram habente, cum Plinius, tum Dioscorides accepére. Qui quidem Dioscorides ad primum genus echii hoc transtulit, quod de secundo à Poëta dictum est. Præter hæc duo ἔχια nullam herbam hoc nomine novisse veteres constat. Et inauditum est, quod tertiam finxie speciem Plinius, quam *personatam* quosdam vocasse vult; quæ est ἄρκιον non ἔχιον. Scriptum est in Indice: *Persolata sive argion Med* VIII. Scripserat ergo ἄρκιον. Antiquissimus Dioscoridis codex ἀρκτιον vocat eodem nomine cum alia herba diversi generis quam, ... quidam appellarunt: ... Et statim: ... Sic ὁμώνυμα sunt hæc duo. Plinius ἄρκιον vocat, quæ *persollata* est: ἄρκιον vero, quæ arcturus, & verbasco folia habet similia. lib. XXVII. cap. V. *Arction, aliqui arcturon vocant.* Et in Iodice: *Arctiea sive Arcturum.* Paulus quoque Æginetа & Neophytus sic eas distinguunt, ut alteram vocent ἄρκιον, alteram ἄρκτιον. Quæ nihili videtur distinctio. Nam Græci ... etiam dixere, quæ aliis ἄρκτιον. Hesychius: ... Utraque igitur sam ἄρκτιον quam ἄρκιον dici poseft ab hirsutis foliis. Et cum nihil sit hirsutius urso, ab ejus nomine hæ herbæ appellationem invenerunt. Tertiam adhuc addam, cui nomen idem ab eadem ratione lanuginosi folii. Ea est tussilago, quam etiam ἄρκιον vel ἄρκιον dixerunt, Plinius lib. XXVI. cap. VI. *Tussilago ... bechion. Tussilago dicitur.* tribus infra lineis addit: *Quidam tamdem esse arcion & alio nomine chamæleucen putant.* Sic legendum ex veteribus, qui habent *archeon*. Et in Indice scribitur: *Bechion sive arcion sive chamæleuce, qua tussilago.* 111. Lege, *arcion*. Neophytus, ... vocatum scribit: ... Antiqui Romani *Farfarum* vel *farfanum* vocarunt. Idem Neophytus: ... Plinius lib. XXIV. cap. XV. *chamæleucen apud nos Farfarum sive Farfugium vocant.* In Indice *Farfanum* vocatur: *Chamæleuce sive Farfano, sive Farfugio.* 11. Nescivit Plinius, hanc esse tussilaginem, de qua ipse alibi. Eadem autem scripturæ differentia in libris apud Plautum notata Grammaticus: *Eo prosterocbam folia Farfari* Sic enim legit servius, & dictam hanc herbam asserit ab amne Sabinorum Farfaro, de quo mentio apud Ovidium:

> ...... *Et amana Farfarus umbra.*

Inde herba *Farfara*, quæ & *Farfarum*, aquosis gaudens. Apud Paulum Festi legitur *Farfanum* vel *Farfanum* genus virgulti. Notum hanc esse, quæ vulgò vocatur *ungula caballina*. Sic tria habemus ἄρκια, tres herbas eodem nomine diversas. Quare & in eorum sunt censum reponendæ, quæ unius sunt nominis, non unius generis. Hæc ὁμώνυμα Græci vocant. Cum in plantarum nominibus talia ... occurrant, non alienum fuerit nonnulla heic in medium afferre, quia Plinius occasionem errandi ex hujusmodi homonymis mille locis arripuit. Quæ res etiam neotericos Herbarios in multas difficultates, ex quibus vix se extricant, compulit. Veteribus quoque sæpissime fraudi fuit, dum aliud pro alio nomini errore inducti accipiunt. Ac nescio certè, an hæc difficultas in re herbaria omnium sit maximè inexplicabilis. Herbarum aliæ multis signatæ nominibus reperiuntur, quæ genus idem designant. Harum numerus vix in summam potest subduci. Atque inde etiam plerique Plinii errores originem sumpserunt, dum diversa putat, quæ eadem sunt ex appellationis diversitate. Tribus locis separatis aparinen, lappam, & philanthropon quasi tria diversa genera recensuit, cum tres sint unius generis appellationes. Alcibium distinguit ab echio, cum echium cognominatum sit Ἀλκίβιον, vel Ἀλκιβιάδειον. Et mirum, qui genera ac differentias echii alibi expoluerit, eumdem alibi fateri, *Alcibium* qualis esset herba, apud auctores sese non reperisse. Atqui nemo est veterum qui de echio tradiderit, quin tradat unà primum genus vocatum Ἀλκίβιον vel Ἀλκιβιάδειον, quod eam primus Alcibius à vipera ictus, tali virtute pollere experimento proprio deprehenderit. De hoc Alcibio Nicander in Theriacis:

> ...
> ...
> ...
> ... &c.

Cum ille Alcibius somnum capesseret fusus in area super acervum mergitum, vipera ex illis prorepens in inguine momordit. Ridiculum itaque mendum usque adhuc hæsit in illis verbis ... & ridiculè doctus Interpres: *somnum dum stratus caperet in antro.* Nullum ibi antrum fuit, ubi aream terendis frugibus fuisse ex Poëta constat. Lege igitur, ... id est, incubantem acervo mergitum. Hesychius inter alia ... exponit ... Ipse Nicander alibi hac voce usus:

> ...
> ...

Quod ad Alcibium herbam attinet, quam se apud auctores non reperisse, qualis esset, prædicat Plinius. Sciendum duas fuisse hoc nomine, quarum mentio apud Nicandrum in Theriacis. Nam præter echium Alcibiadium cognominatum, quam Ἀλκίβιον ἔχιν vocat Nicander, alterius etiam meminit absolutè dictæ Alcibii ab inventore Alcibio:

> ...

Dicit ..., ut distinguat ab ea, quam paulo ante nominavit hoc versu:

> ...

Hoc erit igitur Alcibium quod se frustra apud auctores quæsivisse Plinius jactat.

CAPUT

CAPUT XLIX.

De scamonia.

Scamonia nota est. Eam Arabes *scamonia* quoque appellant Græco nomine سقمونيا *scamunia*. Alia est, quam Ægyptii hodie *baccsdem* appellatione donant. *Scamone* quippe vel *scameaca* vocitant herbam quamdam ex convolvulorum genere, quæ arboribus sese adplicat implicatque. Eam Prosper Alpinus depingit foliis longis seseleos Æthiopici simillimis sed majoribus, candidis floribus ut styracis, è quibus exeunt siliquæ longæ ac crassæ albâ lanugine refertæ. Succum ex ea planta manare dicit flavum & causticum, qui tenues humores valenter purgat. Ab hac facie plurimum distat descripta veteribus scamonia, quam etiam vocant Arabes اسقمونيا *ascamunia*, & Græci recentiores ἀσκαμωνία. Lexicon Nicomedis Iatrosophistæ: Δακρύδιον, ἡ ἀσκαμωνία. Absolutè vocarunt δακρύδιον scamoniæ succum, quod nomen omnibus herbarum arborumque succis convenit. Δάκρυ κάμμωνος Nicandro. Inde & Latinis *acridium* scammonia. Isidorus: *Scamonia, quam Latini acridium vocant*. Inde compositio *diacridium* vel *diagridium*, quæ ex scamoniæ succo paratur (vulgo dicitur *diagredi*) quam dici oportuit διὰ δακρυδίου. Interpres Avisenæ de scamonia sic habet: *Scamonia succus volubilis cujusdam*. In Arabicis statim ab initio citatur Dioscorides & verba ejus producuntur, qui non dicit esse speciem volubilis sive convolvuli, sed folia habere hederæ aut helxinæ similia, quam Arabes vocant *lebleb*, id est, convolvulum, vel ut Barbari dicunt, *volubilem*. Et ipse Avisena eo loco in verbis Dioscoridis ἑλξίνῃ sic reddidit. Pro hedera perperam legitur العسير pro الفنجوس *alcissus*. Speciem tamen esse convolvuli constat scamoniam & arboribus eam convolvi. Hinc & genus clematidis, quæ & ipsa arboribus adsitis sese adplicat, *tenuem scamoniam* dixere, quæ & ἰασιώνη Græcis vocata. Plinius lib. XXIV. cap. XV. *Sed Græci clematida & habent aliam, quam aliqui elxinen vocant, alii jasinen, nonnulli tenuem scamoniam. Ramos habet pedales, foliosos, non dissimiles scamoniæ, nisi quod minora nigrioraque sunt folia*. Sic legendus ille locus. Malè apud Plinium scribitur *lagine*. Quod & aliis locis apud eum corruptum. *Lagine* autem pro *jasine*, ut *regina* alibi pro *resinis*, *quas urbi sua tamen Cato*. Theophrasto ἰασιώνη pro ἰασιώνη perperam dicitur in editionibus. Et alio loco ἀσιώνη pro ἰασιώνη, ut infra ostendam. Tenuem scamoniam vocarunt hunc convolvulum, cum propter aliam similitudinem, tum etiam à floris simili specie. In scamonia calathi habes imaginem. Dioscorides: ἄνθη λευκά, περιφερῆ, κοῖλα ὡς οἱ κάλαθοι. Avisena reddidit القرطالة *alcartala*. Quod pluralis est numeri à singulari القرطال *alcartal*, ex Græco κάρταλλος, quod & fiscinam aut calathum significat. Hesychius: Κάρταλλον, τὸ πλεκτὸν ἀγγεῖον ἐν τοῖς ὀξυπύτνοις κάλαθος. Glossæ Servii: κάρταλλος, *fiscella*. Talis forma florum lilii, *effigie calathi resupinis per ambitum labris*: verba sunt Plinii. Eadem etiam facies floris in convolvulo, ut idem testatur ibidem: *Est flos non dissimilis illi in herba, quam convolvulum vocant. Nascitur per frutecta nullo odore, nec crocis intus, candorem tantum referens, ac veluti natura rudimentum lilia facere condiscentis*. Hic est convolvulus, quem ἰασιώνη vocavit Theophrastus & Plinius supra, qui quatuor locis hujus jasines meminit quasi herbarum differentium, quæ una est. Lib. XXI. cap. XVII. *Jasine unum folium habet, sed ita implicatum, ut plura videantur*. Vulgo legitur *jasione*. Sed libri habent, *lasine* pro *jasine*. Quod folium unum habere dicit, de floris folio id intelligendum, qui folia distincta ac divisa non habet, sed unum quasi folium est, in quo tamen delineationes sunt veluti plurium foliorum. Theophrastus lib. I. cap. XXI. Ἔνια δὲ καὶ μονόφυλλα φύεται ἀδιαφανῆ ἔχοντα μόνον τῶν πετάλων, ὥσπερ τὸ τῆς ἰασιώνης. Mentem Auctoris sui non est assequutus Plinius. Subjicit Theophrastus: οὐ γὰρ κεχώρισται ἑκάστῳ ἐν τῷ ἄνθει τὸ φύλλον ἕκαστον, οὐδὲ τὸ μέρος, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἄκρων ἀποφύσεις γωνιώδεις. Non discriminata nec divisa singula in flore folia, sed in summo per angulos veluti implicata, ut plura videantur folia, cum unum sit. Parum belle sententiam hanc Plinius expressit, quin potius implicavit. Idem lib. XXII. cap. XXII. *Et jasine olus silvestre habetur in terra repens cum lacte multo: florem fert candidum, concilium vocant*. Et heic veteres libri habent *lasine* pro *jasine*. Editum est in vulgaribus *jasione*. Vereor tamen, ne idem genus sit cum superioribus. Edi quidem dicit, ut olus; quod & de clematide jasine prodidit. De utraque etiam pariter tradit, *stimulare coitus, & lactis ubertatem facere*. *Concilium* vero flos hujus jasines vocari videtur, quod folia habeat conciliata ac sic indistincta, ut unum esse videatur. Sic *concilio rostri* Ciconia sonitum facit apud veterem Interpretem, & *conciliari lana* apud fullonem Varroni, quæ premitur ac condensatur cogiturve. Ut multa sunt convolvulorum genera, ita incertum de quo genere hæc aut illa accipienda sint. Majorem, minorem, ac medium convolvulum nominant Herbarii. Theophrastus ἰασιώνην inter eas herbas enumerat, quæ adminiculo egent, & adsita adprehendunt, quibus sustineantur. lib. II. de causis cap. XXV. ταυτὶ γὰρ τὰ περιέχοντα δοκεῖ καθάπερ ὅτι κιττὸς καὶ ἡ σμῖλαξ καὶ αἱ ἄλλαι καὶ τῶν ἐλαττόνων ἑρπυλλος καὶ ἰασιώνη. Perperam legitur in vulgatis, ἡ ἀσιώνη. Omnia ista convolvulorum genera, quæ florem habent calathi effigie, *campanulas* vocavit infima Latinitas, quia eâdem ferme campanæ formâ & calathi repandis per ambitum labris. Talis & κώδων apud Græcos, quæ figura etiam tibiæ tubæque ea parte qua exit spiritus; quam propterea κώδωνα quoque iidem Græci appellant. In scamonia flos adhoc instar, quæ & ipsa ex convolvulorum genere. Scamonium Avisena, hoc est, scamoniæ succum, eum maximè probat, qui varii est coloris vel cinerei ad album tendentis. Vocat *alazarac* الازرق. Dioscorides taurino glutini simile esse vult: ἔστι δὲ καλὸς ὁ διαυγής, ταυροκολλώδης. Taurocollam autem eam probat, quæ est λευκὴ καὶ διαυγής, candida ac tralucida: Avisena tamen etiam de bdellio colorem ταυροκολλώδη reddidit *alazarac*, id est, cinereum, ut infra notabimus. Serapionis Interpres de scamonia colorem eum vocat cælestem, qui cæruleus est ex habix; *Et melior scamonia est alba, vergens ad colorem celestem*. In Arabico *alzarac* legi planè mihi persuadeo: ابيض الي الازرق. Scammonium elici capite radicis reciso, & ipsâ subcavatâ in rotundum testitudinis specie scribit Dioscorides: συλλέγεται δὲ ὀπὸς τῆς κεφαλῆς ἀπὸ τῆς ῥίζης ἀφαιρουμένης καὶ θολοειδῶς τεμνομένης εἰς κοιλότητα. Miram exhibet lectionem antiquissimum ac fidelissimè scriptum exemplar: καὶ θολοειδῶς ῥομβοειδῶς εἰς κοιλότητα. Nisi fallor, innuit incisionem fieri rhombi figurâ, & cavari in rotundum ad instar testudinis vel fornicis. Hæc forma scutellæ, quæ & ipsa in rotundum excavata est. Nam *scutella* diminutivum à *scutula*; unde *scutulatus* textus, & *scutulata* vestes, quæ virgatæ sunt ac distinctæ figuris ῥομβοειδέσι. De quibus nos alibi. Sensus igitur Dioscoridis, incidi quidem radicem ῥομβοειδῶς, sed excavari θολοειδῶς, ut est cameræ concavum.

cavum. Plinius ſimpliciter dixit: *Radix circa canis orinum excavatur, ut in ipſam confluat ſuccus.* Iſidorus: *Scamonia herba ſucco plena, qua colligitur ſub cavata radice. Denique terram rotunda cavitate fodiunt: tum ſuppoſitis aut cochleis aut nucis foliis excipitur ſuccus.* Non ſupponuntur cochleæ, ſed ubi ſuccus confluxit in ſcrobem, colligitur cochleis: *ἀναλαμβάνεται εἰς μυάκας.* Malim vertere *cochlearia* quam *cochleas.* Nam *μύαξ* vel *μυάκιον* Græcis pro ligula vel majore cochleari. Gloſſarium: *μυάκιον, ligula.* Aviſena vertit: قي صدقة: ſed corruptum puto pro صدفة, quod plurale eſt à صدف *ſadaf* & cochleam ſignificat. Scrobs autem nucinis foliis ſubſternitur ad excipiendum ſuccum, qui colligitur poſtea cochlearis. Ita Dioſcorides & ceteri Græci. Τὸ θολοειδὲς Dioſcoridis rectè expreſſit idem Iſidorus, *rotunda cavitate.* Aviſena dixit pro eo in verbis Dioſcoridis: على استدارة. Forte illud *aſtadera* ex Latino *ſtatera*, & bilancis ſcutellas intellexit, quæ rotundam habent & θολοειδῆ cavitatem. Radicem ſcamoniæ Dioſcorides ait longam eſſe, & craſſam cubitali magnitudine: ἢ πηχυαία ἐστὶ πάχος. Cubito longitudinem metiuntur potius quam craſſitudinem. Recte itaque in optimo codice ſcriptum: καὶ πηχυαία ἐστὶ βραχίων. Quod & confirmat Aviſena, qui vertit غليظ مثل الساعد, *craſſa ad inſtar brachii, brachiali craſſitudine.* Nam ساعد *ſabid* eſt brachium. Ad verbum ea vox ſignificat adjutorium, à verbo يساعد, quod operam conferre & adjutare denotat; quo nomine cenſentur brachia ob operam & adjumentum, quod ab illis præſtatur. Interpres Serapionis in verbis Dioſcoridis radicem ſcamoniæ pollicari craſſitudine tradit. *Sabid* perperam pro pollice ſumpſit. Scamonia, quæ vulgo dicitur Herbariis monſpeſſulaca, radicem habet digiti minoris craſſitudine; ſed ea longè alia à veterum ſcamonia, foliis, flore, & rebus aliis planè diſpar. Radicem ſcamoniæ *craſſam, madidam, & nauſeoſam* tradit Plinius. Per nauſeoſam intelligit *βαρύοσμον.* Sed non omnia *βαρύοδμα* nauſeoſa ſunt. Forte ſcripſit, *nauteoſam.* Nam & *nauteam* pro malo & gravi odore uſurpant. Gloſſæ: *nautea, ὀσμὴ βαρεῖα.* Parum tamen refert, quomodo legatur. Ineptè etiam *madidam* dixit τὴν πλήρη, multo lacte turgentem, ſucco abundantem: ὀπώδη μονὴν Dioſcorides vocat. At madidus propriè διάβροχος. Scamonium potiſſimum laudant veteres Colophonium, Pyrenenſe, & Myſiacum ex Aſiæ Myſia: damnant vero Syriacum atque Judaïcum, quod adulterari ſolebat tithymalli ſucco, & ervi farina. Plinius: *Hoc evenit & adulterino, quod fit ervi farina & tithymalli marini ſucco fere in Judæa. Quod etiam ſtrangulat ſumptum.* Nemo omnium eſt, qui dixerit, ſcammonium ſtrangulare ſumptum. Sed nec tithymallus hoc facit. Immodica ſolutione utrumque perimit, ſi ultra modum, intra quem ſine noxa dari poteſt, ſumatur. Feſellerunt fortaſſe Plinium aures ſuæ ut ſæpe, & legente Anagnoſte, ὅπερ γίνεται τιθυμάλλου μιγέντος, audivit ac putavit legi, ὅπερ πνίγεται, & accepit pro πνίγει. Niſi ad hunc modum ſexcenta peccaſſet, nec illi hoc impingerem. Pro locorum diverſitate in quibus naſcitur, ita etiam minori aut majori facultate prædita dignoſcitur ſcammonia, quod etiam admonet Aviſena. Duodecim grana aut quindecim data hodie vehementius alvum cient. Dioſcorides drachmam dari præcipit, ut phlegma & bilis educatur, quæ grana ſunt duo & ſeptuaginta. Solvendæ autem alvo duos obolos ſufficere dicit, hoc eſt, grana viginti quatuor. Ad efficaciorem purgationem præſcribi ſimul addit nigri ellebori duos obolos, & aloes drachmam unam, cum tribus ſcammonii obolis. In optimo tamen codice legitur: ἢ ἀλὸς δράχμης μιᾶς, non ἀλόης. Quod confirmare videtur Plinius de ſcamonio: *dedere & per ſe ex aqua mulſa & ſale quaternis obolis.* Qui tamen & vulgarem ibidem ſtabilire videtur lectionem in his, quæ ſequuntur: *ſed utiliſſime cum aloe, ita ut incipiente purgatione mulſum bibatur.* Salem autem ventri emolliendo facere tradit Plinius alibi. Quod ſcammonium tithymalli ſucco adulteratur, hinc quidam ex Græcis recentioribus ſcamoniam de ſucco tithymalli & characiæ interpretati ſunt. Neophytus in Lexico: *Σκαμωνία, ὁ δακρύδιον τῆς χαρακίας, τιθυμάλου, ἤγουν τῆς γαλατζίδος ὀπός.*

CAPUT L.

De elleboro.

NOtiſſimus de nomine hodie elleborus cum niger, tum candidus. Sed ſi quis putat in utroque genere eundem haberi elleborum, quem veteres iſta appellatione noverant, is ſe ipſum fruſtratur. Ne ipſi quidem antiqui Auctores certa & comperta, aut ſibi conſtantia de hoc prodidere. Quo magis faciendum hic videtur, ut hiſtoriam hujus veneni fatis involutam evolvamus. Siquidem nulla in re magis vitæ intereſt lucem obſcuris dari, quam ubi diſcrimen ſalutis agitur. Exemplum præbet in hoc elleboro ſatis nobis nobile, quod in Urbe noſtrâ accidit ante aliquot annos, cum ibi viverem. Degebat in vicinia juvenis ex primaria familia, & quod præcipuum nunc eſt, in re admodum lautâ. Quod mentis eſſet commotioris, elleboro curandum medico tradidere propinqui & affines. Medicus certum modum præſcribit, quem is de mane biberet. Affertur potio, ſumitur ab infelici juvene, qui duabus vix horis ab epoto medicamento animam agere cœpit. Cauſa mortis tam ſubitæ in poculum (nec alio poterat) conferebatur. Hinc altercatio medici & pharmacopolæ. Contendebat hic, à medico præſcriptum immodicum ellebori modum: ille in defenſionem arguebat pro elleboro aconitum à pharmacopola ſubditum. Interea periit, quem neſcio an ſervare hoc pacto voluerint. Ita ſalvum maluiſſe non dubito, qui heredes illi proximi. Nunc ellebori utriuſque faciem ex veterum ſcriptis proponamus, ut comparatâ eâ cum vulgaribus, quantum inter ſe diſtent, dijudicetur. Theophraſtus ex antiquiſſimis Græcorum duas refert opiniones. Una erat, quæ album ab atro elleborum nulla alia re differre cenſebat, niſi radicis colore: οἱ μὲν γὰρ ὁμοίους εἶναι, πλὴν τῷ χρώματι μόνον διαφέρειν. τὴν δὲ ῥίζαν τοῦ μὲν λευκήν, τοῦ δὲ μέλαιναν. Altera longe diſſimiles effigie agnoſcebat: & nigri quidem folium lauro ſimile eſſe, candidi porro tradebat; radices vero ſolo colore diſpares: οἱ δὲ τοῦ μὲν μέλανος τὸ φύλλον δαφνοειδές, τοῦ δὲ λευκοῦ πρασοειδές. τὰς δὲ ῥίζας ὁμοίας πλὴν τοῦ χρώματος. Hodie fruſtra quæras in ſcriptis Herbariorum noſtrorum tale elleborum; quod folia habeat laurina aut porracea. Nullum quippe ad hoc exemplar exhibent. Hæc fuit eorum ſententia, qui ἐλλεβόρους ὁμωνύμους faciebant, ut vult Theophraſtus: nam ubi facies & effectus diverſi, nomen idem, ibi demum ὁμωνυμία, ut in elleboro nigro & candido: ὁ δὲ ἐλλέβορος ὅ τε μέλας καὶ λευκὸς ὥσπερ ὁμώνυμοι φαίνονται. Altera videtur communior fuiſſe ſententia, quæ utrumque genus ellebori, cætera ſimile inter ſe, ſolo radicis colore diſtare confirmabat. Hi faciem ejus ita deſcribebant, Theophraſto teſte: Caule, qualis eſt albuci, ſed admodum brevi, folio lato diviſuris ſciſſo, ferulaceo, oblongo, ſtatim à terra prodeunte ex radicibus. Tam nigrum quam album elleborum hac formâ fuit. Sola in eo differentia inter utrumque, quod album dictum candidam haberet radicem, nigrum

nigrum nigram. Tertia his accedit Dioscoridis opinio, qui elleborum album describit foliis plantaginis aut betæ silvestris, brevioribus tamen & nigrioribus: *φύλλα ἔχει ὅμοια τοῖς τῆς ἀρνογλώσσου ἢ τεύτλου ἀγρίου, βραχύτερα δὲ καὶ μελάντερα καὶ ἐρυθρὰ τὴν χρόαν.* Sed nigra simul & rubra non possunt esse iisdem partibus. Neophytus habet: *ὅμοια τοῖς τοῦ ἀρνογλώσσου, κολοβὰ, γραμμὰς ἔχοντα ὡς τὸ ἀρνόγλωσσον, καὶ τῇ ῥάχει ἐρυθρά.* Lege igitur apud Dioscoridem *καὶ ἐρυθρὰ τὴν ῥάχιν.* Quod & Plinius confirmat qui vertit, *canalium dorso rubescentia.* ubi *canales* vocat vias per medium currentes folium plantaginis; quarum pars exterior, quæ prominet, dorsum ab eo vocatur. *costas* vulgò dicunt. Ab alio accepit hæc quam à Dioscoride: nam hic plantaginis foliis aut betæ agrestis similia dicit folia albi ellebori, Plinius betæ incipientis. Beta sativa dum surgere incipit, minora habet folia quam quæ tota surrexit; talia sunt & betæ silvestris. Tria igitur hic habemus ellebori albi genera veteribus prodita, unum folio plantaginis vel betæ, alterum porri, tertium, cui folium est simile elleboro nigro. Etenim qui elleborum album non differre ab atro dixere nisi colore radicis, cætera cum atro similia habere omnia censuisse intelligendi. Ex his tribus ellebori albi generibus, unicum tantum nostris Herbariis video esse cognitum notatumque, illud nimirum quod habet folia plantaginis: cætera non magis illis nota constat, quam si non essent. Plinius more suo, partim Theophrasti verbis, partim recentiorum, quos secutus est Dioscorides, historiam ellebori contexuit, & ex diversis unum cinnum fecit, nec cum his nec cum illis satis convenientem. Præterea quæ de nigro ab Auctoribus dicta sunt, ea de albo tradit, & verè, quod dicitur, nigra in candidum vertit. *Prima*, inquit, *duo sunt genera, candidum & nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt plerique.* Hoc ex priore Theophrasti opinione: *οἱ μὲν ὅμοιαί φασιν εἶναι, πλὴν τῷ χρώματι τῶν ῥιζῶν μόνον διαφέρειν.* Adjicit continuò: *alii folia nigri platani similia sed minora nigrioraque, pluribus divisuris scissa: albi, betæ incipientis. Hæc quoque nigriora & canalium dorso rubescentia.* Hæc posterior de elleboro apud Theophrastum sententia, quam tamen verbis Theophrasti non refert, sed ex aliorum relatione concionavit, qualis à Dioscoride prodita est. Nam posterioris apud Theophrastum opinionis auctores, quibus placuit tota facie elleborum nigrum à candido discrepare, non dixêre, albi folium betæ esse simile, sed porri; nec nigrum habere folia qualia platani, sed ferulæ. Sic ille omnia miscuit. Theophrastus nigrum elleborum ubique nasci scribit, album rarum esse inventu: *φύεται ὁ μὲν μέλας πανταχοῦ, ὁ δὲ λευκὸς ὀλιγαχοῦ.* Id genus albi palam est intelligere Philosophum, quod ab atro non differt nisi radicis candidæ colore. Plinius cum cætera omnia illius loci de Theophrasto exscriberet, adtexuit pannum è Dioscoride, & mentem Theophrasti infuscavit, cum tamen simul abierit longius à Dioscoridis sensu. *Nec album*, inquit, *facile colligitur caput aggravans, maximè nisi præsumatur allium.* Non dixit Theophrastus de albo, difficile illud colligi, sed raro inveniri. Si difficile inventu, non utique & illud sequitur, ut difficulter colligatur. Sane nec Dioscorides hoc de albo prodidit, quod non facilè colligeretur caput aggravans, maximè nisi præsumeretur allium; sed de atro, ut malè Theophrastum ex Dioscoride explicaret, hujus sententiam pervertit, nec illius mentem aperuit. Nec melius eam attigit in his, quæ ibidem habentur, ubi bonitates ex patria æstimat: *tertio loco Eleaticum quod in vitibus nasci ferunt: quarto Parnassium, quod adulteratur Ætolico.* Hæc ex Theophrasto, cujus mentem nullus assequitur. Ubi laudavit Philosophus elleborum Oetæum, Ponticum, Eleaticum, & Massiliense, palmam defert Oetæo ut omnium optimo ad usum medicum: *ἄριστος δὲ πάντων καὶ τούτων καὶ τῶν ἄλλων ὁ Οἰταῖος.* Subjicit protinus Parnassium & Ætolicum non in usu commeodari, quod nimis dura essent, & difficilem purgationem darent: *ὁ δὲ Παρνάσιος καὶ ὁ Αἰτωλικός (γίνονται γὰρ ἐνταῦθα πολλοί, καὶ ὠνοῦνταί τινες καὶ πωλοῦσιν οὐκ εἰδότες) σκληροί τε καὶ ἄγαν σφακελώδεις.* An potius ita vocat ab indomita vi: nam & *σφακελώδεις φρένας* Sophocli contumax animus & flecti nescius. ita potius censuerim. Longè hæc alia ab eo sensu, quem extolit Plinius, qui est absurdissimus. Quatuor omnino genera recensuit ellebori Theophrastus, quibus vulgò uterentur Medici: Ponticum, Eleaticum, Massiliaticum, & omnium præstantissimum Oetæum: *βέλτιστοι δὲ καὶ ὡς χρησιμώτατοι τέσσαρες.* Parnassium & Ætolicum ab usu medico relegat. Plinius Massiliense genus præterit, & quartum genus tribus cæteris adcudit Parnassium, quod adulterari dicit Ætolico tanquam ex vicino. ita enim veteres libri scribunt: *Quarto Parnassium, quod adulteratur Ætolico ex unicis, nigrum ex his melampodium vocant.* Corrigendum est: *quod adulteratur Ætolico ex vicino. Nigrum ex his melampodium vocant.* Vides rem absurdam. Optimæ quæque & rariores merces adulterantur deterioribus ac vilibus. Quæ ratio esset adulterandi Parnassii ellebori, quod ipsum ex pessimis fuit, quod omnino in usu non fuit; immò quod nescientes elleborum esse, vulgo vendebant emebantque. Errat & in eo Plinius, quod omnia illa genera patriæ nomine à Theophrasto laudata, putavit de albo tantum elleboro accipienda. Atqui de nigro debent accipi, & forsitan de utroque. nam ita subjicit Auctor: *ταῦτα μὲν οὖν ὅμοια τοῖς μορφαῖς ὄντα δυνάμεις ἰδίας ἔχει.* Profectò & Parnassium & Ætolicum, quod ibi plurimum proveniebat, nigrum fuit. Et Dioscorides probat maximè nigrum ex Parnasso & Ætolia & Helicone. Theophrastus contra maximè improbat. Illa etiam ex Theophrasto perperam reddita: *Nigrum ex his melampodium vocant, quo domos suffiunt purgantque, spargentes & pecora, cum precatione solemni.* Et heic Dioscoridem vel auctorem, unde sumpsit Dioscorides, cum Theophrasto junxit ad unam sententiam efficiendam, nullo judicio & contra auctorum mentem. Verba Theophrasti sic habent: *καλοῦσι δὲ τὸν μέλανα ἔνιοι ἐκ τοῦ θεραπεύσαντος καὶ ἀνελόντος μελαμπόδιον. καθαίρουσι δὲ καὶ ὕας αὐτῷ καὶ πρόβατα συνεπᾴδοντές τινα ἐπῳδήν.* De illa purgatione intellexit Theophrastus, quæ potione data fit. Plinius accepit de alio purgationis genere magico, quod sparsione administratur. Idcirco eò retulit, quod de nigro elleboro scribit Dioscorides: *περιρραίνουσι δὲ καὶ οἰκίας αὐτῷ, καθαίρειν ταύτας νομίζοντες.* Aliter purgantur domus aspersione, aliter pecora potione ellebori. Utrumque Plinius conjunxit hoc modo: *Nigrum ex his melampodium vocant, quo & domos suffiunt purgantque, spargentes & pecora, cum precatione solemni.* De hac purgatione magica, quâ pecora adspergebantur aquis lustralibus, sensisse videri posset Theophrastus propter illud, quod additum est de precatione vel incantatione, *τῇ ἐπῳδῇ.* Capite tamen præcedente dicit, radicem ellebori superiorem & crassam suibus propinari, ut purgentur: *καὶ διδόασι ταῖς ὑσὶν, ὅταν βούλωνται καθαίρειν.* Nec obstat, quod hoc eodem capite memorat, nigrum elleborum equos boves & sues necare, eoque pastu ejus abstinere. Aliud est, cum præparatur ad poculum medicum. Et cum homines sine noxa sic paratum purget, quidni & sues ovesque? Quin & Plinius ibidem tradit, capras purgari pasto melampodio elleboro, quod nigrum est: *Ab hoc appellatum ellebori genus melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine invenisse tradunt, capras purgari pasto illo animadvertentem, datoque lacte earum sanasse Prœtidas furentes.* Scribit ibidem Noster, utrumque elleborum caule ferulaceo esse: *Utraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluto, radice fimbriata caparum modo.* Ita hæc legenda. De caule utriusque ferulaceo, unde hauserit, nescio. Candidum elleborum Theophrasto per omnia simile nigro, excepto radicis colore. Nigrum autem caulem habet *ἀνθερικώδη*, folium verò *ναρθηκώδες*. De caule fortasse accepit *ὅμοιον τῷ τοῦ νάρθηκος, μῆκος ἔχον ἐμμηνιαῖον.* Atqui de folio hæc dicuntur. Caulis ellebori albi cavus à Dioscoride traditur palmi altitudine. Atqui illud elleborum longè diversum à Theophrasti elleboro albo, quod per omnia simile est nigro. Deinde quæcunque

cavum

cavum habent caulem, non propterea ſerulacea. Verba Dioſcoridis de albo elleboro: καυλὸν δὲ ἔχει παλαιστιαῖον, κοῖλον περιφλοιζόμενον, ὅταν ἄρξηται ξηραίνεσθαι. Illud περιφλοιζόμενον pessimè Plinius interpretatus eſt, quaſi corticeis tunicis circumvolutum ac veſtitum, bulborum more. Ita enim vertit: *caule ferulaceo, bulborum tunicis convoluto.* Quod eſt ineptiſſimum & a mente Auctoris alienum. Περιφλοίζειν non eſt cortice circumvelari & convolvi, ſed corticem in circuitu detrahere: Nam φλοίζειν ſimpliciter corticem demere ſignificat, ut ὀνυχίζειν ungues demere. Inde περιφλοιζεσθαι dicitur, cui cortex in circuitu detrahitur. Theophraſtus de caſiæ arbore, cui τὰς ῥάβδους ἰσώδεις tribuit καὶ οὐκ ἔνια περιφλοίζεσθαι. Adeo fibroſæ, ut decorticari circum non poſſint. Ellebori itaque albi caulis περιφλοίζεται ὅταν ἄρξηται ξηραίνεσθαι, cum mareſcere incipit, corticem in circuitu dimittit. Poſtremo falſo de utroque genere ellebori pronuntiat Plinius, quod de altero traditum tantum. Plura poſſem promere, quæ peccavit in hiſtoria ellebori, ſi id agendum hoc loco putarem. Verum hoc agimus, ut oſtendamus elleborum non eſſe, cui id nominis hodie datur. Elleborum album Dioſcorides primas ferre dicit Anticyricum. Ita enim legendum ex optimo codice: πρωτεύει δὲ ὁ Ἀντικυρικός. Galaticum & Cappadocicum candidius ait eſſe καὶ χνοῶδες: quod vertunt *pulverulentum & pulvere obſitum*· ὁ δὲ Γαλατικὸς καὶ Καππαδοκικὸς λευκότερος καὶ χνοώδης καὶ πνιγωδέστερος. Neſcio an huc referri poſſit, quod apud Sextum Empiricum legitur in Pyrrhonis lib. 1. elleborum χνοώδη ſumptum ſtrangulare: καὶ ὁ ἐλλέβορος λεπτὸς καὶ χνοώδης προσφερόμενος πνιγμὸν ἐπιφέρει, κριμνώδης δὲ ὢν, οὐκ ἔτι. Ita Dioſcorides ſcribit, elleborum χνοώδη eſſe πνιγωδέστερον. Sed hallucinatum oportet aut Sextum aut Dioſcoridem. Longe quippe alio ſenſu χνοώδης ἐλλέβορος huic quam illi dicitur. Sextus ſenſit comminutum in tenuiſſimum pulverem elleborum ſtrangulationem inferre: at ſi craſſioribus fruſtis ſumatur, hoc non facere. Χνοῦς vel χνόος tenuiſſimum eſt ramentum; κρίμνον craſſius granum, ut eſt hordeum, vel hordei farina corpulentior. Notum quid ſit κρίμνον & κριμνῶδες apud Medicos veteres. At Dioſcorides intelligit, elleborum Galaticum & Cappadocicum naturâ ſuâ χνοῶδες eſſe, & vim ſuffocandi habere majorem. *Pulvere obſitum* reddunt. Mallem, *lanuginoſum* aut *lanugine obſitum* dixiſſent. Sed falſi damnatur hæc lectio à vetuſtiſſimo exemplari, in quo ſcriptum eſt, λευκότερος καὶ σχοινώδης, id eſt, candidius & junceum. Quæ ſincera eſt ſcriptura, quam etiam Neophytus confirmat, & multo magis Dioſcorides ipſe, qui paulo ante optimi ellebori notas has voluit eſſe, ut ſit carnoſum atque minimè acutum & junceum: Εὔθρυπτος δὲ καὶ σαρκώδης, οὐκ ὀξὺς δὲ καὶ σχοινώδης. Deterioris igitur notæ Cappadocicum & Galaticum, quod eſt junceum. Nullum hodie tale profertur elleborum album, quod ſit ὀξὺ καὶ σχοινῶδες. Potuit & iſtic decipi Dioſcorides, qui cum apud antiquos legiſſet, ἐλλέβορον λεπτὸν eſſe πνιγώδη, ibi λεπτὸν acceperit ἀντὶ τοῦ σχοινώδους, gracile nempe inſtar junci. Atqui λεπτὸς ſignificat eo loco minutum & in tenuiſſimum pulverem redactum. Primatum dat elleboro Anticyrico Idem, pro quo libri editi habent Κυρηναϊκόν. Neophytus vero Ἀγκυρανόν his verbis: πρωτεύει δὲ ὁ Ἀγκυρανός, εἶτα ὁ Γαλατικὸς καὶ Καππαδοκικός. Atqui Ancyra urbs Galatiæ. Certum omnino eſt, ſcripſiſſe Dioſcoridem: πρωτεύει ὁ Ἀντικυρικός. Sed heic quæſtio fieri poteſt de Anticyrico elleboro, cujus ad purgandum celeberrimus olim uſus, utrum album fuerit an nigrum. Album fuiſſe vult Dioſcorides. Contrarium colligas ex Theophraſto, qui Ἀντικυρικὸν ἐλλέβορον, quibus purgabant in Anticyra, videtur nigrum facere. Dioſcorides ipſe ellebori nigri ſemen ſimile eſſe cneco & ſeſamoides appellari dicit, quo in Anticyra utuntur ad purgationes: ὃν καὶ αὐτὸν καλοῦσιν οἱ ἐν Ἀντικύρᾳ σησαμοειδῆ, χρώμενοι πρὸς τὰς καθάρσεις αὐτῷ. Theophraſtus nigrum elleborum ubique provenire ſcribit, in Bœotia, Eubœa & alibi. Anticyra urbs Bœotiæ ad ſinum Maliacum & Oetam montem. Alia Phôcidis eodem nomine. In Phocide Parnaſſus, ubi & elleborum nigrum optimum naſcitur, auctore Dioſcoride. Colligas tamen etiam non obſcurè ex Theophraſto, Anticyricum elleborum album fuiſſe. Id legi ait ex Oeta monte, & unico in loco Oetæ provenire circa Pyram: μοναχοῦ δὲ φύεται τῆς Οἴτης περὶ τὴν Πύραν. De albo loquitur. Nullam in illis locis Pyram invenio. Unde fit, ut ſuſpicer emendandum, μοναχοῦ δὲ φύεται τῆς Οἴτης περὶ Ἀντίκυραν. Quod non dubito eſſe verum, licet vulgatæ favere videatur Plinius: *plurimum autem naſcitur in Oeta monte & optimum uno ejus loco circa Pyram.* Immo circa Anticyram. Nec dicit optimum ibi naſci Theophraſtus, ſed album ibi tantum naſci. Strabo lib. IX. de Anticyra Phocidis: εἶτα Ἀντίκυρα ὁμώνυμος τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οἴτην, καὶ δή φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον: ἐνταῦθα δὲ σκευάζεσθαι βέλτιον, καὶ διὰ τοῦτ' ἀποδημεῖν δεῦρο πολλοὺς καθάρσεως καὶ θεραπείας χάριν· γίνεται γὰρ τι σησαμοειδὲς φάρμακον ἐν τῇ Φωκικῇ, μεθ' οὗ σκευάζεσθαι τὸν Οἰταῖον ἐλλέβορον. Inſignis omnino locus ac lucem totâ ſeoeſtrâ admittens, ex quo diſcimus album elleborum purgationibus tantopere celebratum naſci quidem in Oetæa Anticyræ, ſed parari ſolitum in altera Anticyra Phocica, quod ibi naſceretur ſeſamoides, medicamentum quo elleborum Oetæum temperabant. Concurſus itaque ad Anticyram Maliacam non erat, ſed Phocicam. Nullibi hæc tam clarè diſtincta reperias. Immo confuſa ex errore duarum urbium cognominum, & pariter elleboro celebrium. Dioſcorides album elleborum maximè commendat Anticyricum. Idem etiam nigrum laudatiſſimum ex Anticyra dicit afferri: καὶ ἔστιν ἄριστος ὁ ἐκ τῶν τοιούτων λαμβανόμενος χωρίων, οἷός ἐστιν ὁ ἐξ Ἀντικύρας, ἐκεῖ γὰρ ὁ μέλας καὶ κάλλιστος ἐν αὐτῇ γεννᾶται. Diſtinguendæ Anticyræ. Nigrum præſtantiſſimum in Anticyra Phocica proveniebat; album vero in Maliaca. Hoc non diſcrevit Dioſcorides. Album Anticyræ Oetææ rarum admodum fuiſſe inventu teſtatur Theophraſtus, & uno tantum illo naſci loco affirmat. Atqui illud eſt elleborum album, quod cætera ſimile nigro excepta radice, quæ candida eſt. Non igitur idem cum Dioſcoridis albo elleboro, quod folia plantaginis habet vel betæ incipientis. Elleborum illud album hodie prorſus incognitum. An nigrum ſit notius, ſic conſiderandum. Ex tribus ellebori nigri generibus, quæ producuntur à noſtris Herbariis, nullum eſt, quod in omnibus concinere reperiam elleboro nigro veterum. Non eſt, quod ſibi nimium placeant, aut alios, qui dictatis ſuis non aſſenſi fuerint, revincere poſtulent. Suum illis oppono Dioſcoridem, qui cum ellebori nigri flores racemoſos eſſe diſertim prædicet, ſi tales oſtendunt in ullo genere ex tribus, quæ pro vero elleboro venditant, tum de illis, ut niſi volens ſequar, nolentem trahant in ſuam ſententiam. Verba Dioſcoridis ut in omnibus excuſis & ſcriptis antiquitus concepta ſunt: ἄνθη δὲ λευκά, ὑπόπορφυρα, τῷ δὲ σχήματι βοτρυοειδῆ, καὶ ἐν αὐτοῖς καρπὸς κνήκῳ προσεμφερής, ὃν καὶ αὐτὸν καλοῦσιν οἱ ἐν Ἀντικύρᾳ σησαμοειδῆ. Ita legitur in vetuſtiſſimo codice: ἐν Ἀντικύρᾳ. Duas Anticyras deſignavit elleboro nobiles, alteram nigro, alteram albo; hanc albi natalibus, illam præparatione. Elleborum nigrum, quod pro genuino à Neotericis ponitur, florem habet non racemoſum, ſed roſeum. Elleborus niger legitimus Cluſii, flore eſt albo amploque ſimplicis roſæ inſtar, qui marceſcens purpuraſcit. Alterum genus, quod ſecundum eſt Dodonæi, flores præfert herbacei coloris, ſex foliis conſtantes. Neophytus pro legitimo etiam elleboro agnovit illud genus, quod florem habet roſeum. Nam elleborum nigrum ita deſcribit· ἄνθη δὲ φέρει ὑπόπορφυρα, τῷ δὲ σχήματι ῥοδοειδῆ, καὶ ἐν αὐτοῖς καρπὸς κνήκῳ ὅμοιος. Ubi ridiculam rem admiſit. Cum enim in verbis Dioſcoridis ſubſtituerit ῥοδοειδῆ pro βοτρυοειδῆ, & de altero genere ellebori loquatur, quod ignoravit

Dioscorides: notas illi tamen tribuit proprias elleboro Dinscoridis, qui florem uvæ instar habent. Semen cneci simile in elleboro floris rosei nullum comparet. Quo magis etiam teneas, Veterum elleborum nigrum in totum distare à nostro. Theophrastus caulem asphodeli illi adsignat, folia è radice statim à terra erumpentia. Ut liqueat ex illis plantis esse, quas ἐπιγειοφύλλους vocat. At elleborum nigrum Herbariorum folia gerit in summis cauliculis. Pseudo-elleborum vero, quod aliqui elleborum tenuifolium appellant & pro germano etiam obtrudnnt, non est ἐπιγειόφυλλον, sed ἐπικαυλόφυλλον. Elleborum nigrum Theophrasti caule est asphodeli, sed brevissimo, foliis lariis, longis, profunda divisura scissis, ferulæ similibus, statim è radice emergentibus, & in terram sparsis. Græca sic sonant: καυλὸν ἔχει ἀνθερικώδη βραχὺν σφόδρα, φύλλον δὲ πλατύ, σχιστόν, ὅμοιον τῷ τοῦ νάρθηκος, μῆκος ἔχον ἱκανόν. ἀθρόα δὲ ἐκ τῆς ῥίζης ὡρμημένα τε καὶ ἐπιγειόφυλλον. Hanc imaginem comparet aliquis cum figuris recentiorum, & videbit quid intersit. Nunc videndum, an Theophrasti nigrum elleborum idem sit cum Dioscoridis nigro. Illud ante omnia debet constare, elleborum nigrum, quale à Theophrasto describitur, esse Anticyræ Phocicæ: sesamoides, quod admiscebatur albo elleboro Anticyræ Oetææ in purgationibus. Nigrum illnd Elleborum non solum radice, sed etiam semine purgabat, quod erat sesamo simile. Theophrastus capite eo, quod præcessit descriptionem ac differentias utriusque ellebori: ὁ δὲ Ἐλλέβορος ἐπὶ ταὐτὸ τῇ τε ῥίζῃ καὶ τῷ καρπῷ χρήσιμος. ὥσπερ οἱ ἐν Ἀντικύρᾳ, καθαίρεσθαί φασι, τῷ καρπῷ καθαίρουσιν. ἔχει δὲ σησαμώδη τινά. Hoc elleborum non aliud esse potest ab eo, quod sequenti capite descripsit. Elleborum, inqnam, nigrum quod vel teste Dioscoride optimum nascebatur in Anticyra Phocica, quodque ibi σησαμοειδὲς nominabatur, à semine sesami. Hoc erat sesamoides, quod ad purgationes solebant admiscere elleboro albo ex altera Anticyra allato. Plinius: *Drusum quoque constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Etenim ibi tutissimè sumitur, quoniam, ut diximus, sesamoides admiscent.* Nunc vide incogitantiam Dioscoridis. In ellebori nigri descriptione clare significat, id elleborum nptimæ notæ nasci in Anticyra, semen habere eneco simile, σησαμοειδὲς ab Anticyræis appellari, eo semine uti ad purgationes: ὃν δὴ αὐτὸν καλοῦσιν οἱ ἐν Ἀντικύρᾳ σησαμοειδὲς, χρῶνται πρὸς τὰς καθάρσεις αὐτοῦ. Cum hæc ita sint, quis non dixerit, hoc elleborum nigrum quod ab Anticyrensibus vocabatur sesamoides, idem omnino esse cum illo majore sesamoide, cujus tamen historiam alibi reponit Dioscorides; præsertim cum ibi asserat illud σησαμοειδὲς elleborum etiam dici Anticyrensibus? Σησαμοειδὲς τὸ μέγα ἐν Ἀντικύρᾳ Ἐλλέβορον καλοῦσι διὰ τὸ μίγνυσθαι ἐν ταῖς καθάρσεσι τῷ λευκῷ ἐλλεβόρῳ. Hujus sesamoidis descriptionem subjungit statim post ellebori albi mentinnem. Deinde interjectis aliquot herbis, ut cucumere agresti, pedicularia, thapsia, genista, sillybo, bulbo vomitorio, glande unguentaria, narcisso, hippophaë, hippophæsto, cici, tum demum locavit historiam ellebori nigri, cui subjungit σησαμοειδὲς τὸ μικρόν. Hic ordo est in veteribus libris, & illo omnium antiquissimo. In editionibus vulgatis vicina & juncta loca possident utrumque elleborum, & sesamoidis utrinsque genera combinata. Si Dioscoridi igitur credimus, dicendum sit, in Anticyra duo diversa genera fuisse eodem nomine: σησαμοειδὲς, quod elleborum vocabatur; & elleborum nigrum, quod ab iisdem Anticyræ incolis etiam σησαμοειδὲς appellatum. Sic duplex ibi elleborum, & duplex σησαμοειδὲς fuerit. Quod nec verum est, nec verisimile puto. Thenphrastus absolute ac simpliciter ἐλλέβορον vocat, cui semen fuisse dicit σησαμῶδες. Eum fusius describit capite, quod proximè sequitur. Elleborum nigrum tale adstruit. Dioscorides quoque Elleborum suum nigrum (nec enim plura genera facit) σησαμοειδὲς vocatum in Anticyra affirmat. Non aliud igitur fuit elleborum, cujus semen admiscebant elleboro albo Anticyrenses, præter istud sesamoides, nec aliud porro sesamoides, cujus semine ad cathartica utebantur, præter hoc elleborum nigrum. Jam videnda est descriptio σησαμοειδοῦς à Dioscoride tradita, an convenire possit cum Theophrasti elleboro nigro, & cum ipsius Dioscoridis nigro item ellebro: ἔστιν ὁ μὲν ὅμοιος ἠριγέροντι ἢ πηγάνῳ, φύλλα μακρά, ἄνθος λευκόν, ῥίζα ἰσχνή, ἄχρηστος, σπέρμα ὅμοιον σησάμῳ. Plinius lib. XXII. cap. XXV. *Est etiamnum aliud sesamoides Anticyra nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant, cætera simile erigeronti herba, de qua suo dicemus loco, grano sesama. Datur in vino dulci ad detractiones, quantum digitis tribus capitur.* Sic legendum ac distinguendnm. Hoc Ἀντικυρικὸν dicebatur absolute, ut rectè notatum Plinio, prætermissum Dioscoridi. Hesychius: Ἀντικυρικόν, ὁ ἐλλέβορος. Hic elleborus niger Theophrasti. Folia longa illi tribuit, μῆκος ἱκανόν: Dioscorides, φύλλα μακρά. Hic πόαν vocat. Id nomen convenit proprie humilibus herbis, quæ caule alto non attolluntur. Tale elleborum Theophrasti, cui caulis admodum exiguus ac brevis, folia in terram sparsam, ac protinus ab radice emicantia. Folii similitudo æquiparatur senecioni vel rutæ. Sane ruta præcipuè silvestris vel montana foliis est multifidis, & tenuissima divisione scissis, ut non malè folium ferulæ referat, quale elleboro suo dat Theophrastus. Senecinnis quoque folium oblongum, laciniatum profundis divisuris; præsertim senecio major, quam *Iacobeam* quidam vocant, nec malè ad hanc formam accedit. Radicem tenuem σησαμοειδοῦς & inutilem prodit Dioscorides. Profectò & λεπτὰς ῥίζας ellebori nigri facit Theophrastus, sed in primis utiles. Qua in re dissentit à Dioscoride, qui semen tantum sesamoides in catharticis usurpari vult. Theophrastus tam radicem quam semen usui esse; τῇ τε ῥίζῃ καὶ τῷ καρπῷ χρήσιμον. Illud saltem confirmat, superiorem & crassam ellebori radicem inutilem haberi; imas vero, quæ tenuissimæ sunt ac breves, ad usum legi ac servari: εἶναι δὲ ἐλλέβορον τὰς κάτω τὰς λεπτάς. τὴν γὰρ ἄνω τὴν παχεῖαν, τὴν κεφαλώδη φασὶν ἀχρεῖον εἶναι. Ex his sane omnibus liquidum esse arbitror, σησαμοειδὲς μέγα Dioscoridis & nigrum elleborum Theophrasti non posse fieri, quin eadem res sit. An idem cum utroque videri possit elleborum nigrum Dioscoridis, sic quærendum. Certe elleborum nigrum ab Anticyrensibus etiam σησαμοειδὲς vocatum ostendit, quod non esse diversum ab ejus sesamoide majore docuimus. Si quid in descriptione discrepat, scias id auctoribus imputari debere, qui aliter exposuerunt ejus effigiem. Ab alio sumpsit σησαμοειδοῦς descriptionem, ab alio nigri ellebori. Hinc diversa putavit & suo ipsius testimonio revincitur, quo clare professus est, elleborum nigrum in Anticyra optimum provenire, semine ejus uti Anticyrenses ad cathartica, σησαμοειδὲς ab iisdem nuncupari. Folii platani similitudo & sphondylii non multum abludit à folio ellebori Theophrasti. Breviora magisque multifida nigro elleboro suo quam platano aut sphondylio folia esse, disertè scribit. Quod pæne paria facit cum facie folii quam suo elleboro Theophrastus adstruit, quod πλατύ, σχιστόν, ἱκανόν, & ναρθηκοειδὲς esse dicit. Sic ex his nmnibus constare palam est, sesamnides magnum, & elleborum nigrum Theophrasti & Dioscoridis idem prorsum esse. Sesamoidis majoris nullam iconem proferunt Herbarii nostri, quia nec verum elleborum nigrum cognoscunt. Anticyras igitur navigant, ut reportent inde utrumque genus. Pro sanis utique non faciunt, cum vulgare elleborum pro vero veratro satagunt obtrudere, tot indiciis adversantibus & præcipuo uno de racemosis floribus. Certum tamen est, recentiores Græcos vulgare elleborum, quod flore est rosæ simili, purpureo, pro genuino elleboro nigro habuisse, ut ex Neophyto notabamus ante. Monebimus & illud obiter, dum manum in tabula tenemus, summo consensu veteribus proditum, elleborum, quod est venenum homini, coturnici gratissimum esse & innoxium cibum. Solinus noster de coturnicibus: *gratissimos habent cibos semina venenorum, quam ob causam eas damnavere*

vere prudentium mensa. Habet à Plinio: *coturnicibus veneni semen gratissimus cibus.* De elleboro Græci omnes id tradunt. Hesychius: Ἐλλέβορος, βοτάνη ἣν ἐσθίουσιν αἱ ὄρτυγες. Galenus lib. 1. de ciborum facultatibus: καὶ μὴν καὶ τὸν ἐλλέβορον αἱ ὄρτυγες, ὥσπερ καὶ οἱ ψᾶρες τὸ κώνειον ἐσθίοντες, οὐδὲν βλάπτονται. Hoc quidem minus miror; sed illud me movet, quod Arabes id ipsum de napello scribunt, coturnices eo cibari. Avisena capite de napello: *seman vero ex eo cibantur, & non moriuntur.* Andreas Bellunensis notat, *seman* genus avis penes Arabes esse, quæ *quaglia* vocatur apud Venetos. Plane esse coturnicem inter omnes fermè convenit. An igitur napellus, veterum ac verum elleborum? Non putem. Napellum Arabes vocant *bis*: elleborum vero *charbech.* Napellos non multum dissimilis aconito Lycoctono. Nec dubitem genus esse aconiti. Dioscorides elleborum nigrum folium habere dicit πλατάνῳ ὅμοιον, hoc idem de aconito memorat Iopstio: φύλλα δὲ ἔχει ὅμοια τοῖς τῆς πλατάνου. Napellum, ut dixi, Arabes appellant *bis.* Alii interpretes cicutam exponunt. Sic κώνειον & ἀκόνιτον nonnulli Græci confuderunt. Stephanus in Ἀκόναι: λέγεται καὶ ἀκόνιτον δηλητήριον φάρμακον, ὡς Ἀθήναιος ἐν τῷ τρίτῳ Δειπνοσοφιστῶν, ὅτι προσφαγόντες τὸ ἀκόνιτον μηδὲν πάσχειν ἐκ τοῦ κωνείου. Vide κώνειον & ἀκόνιτον indifferenter poni. Sane & in verbis Athenæi idem observes. Cum enim dixisset: καὶ ὡς τοὺς πλείστους ἰδὼν κώνειον πιεῖν, sequitur protinos πίνοντας τὸ ἀκόνιτον. Nec placet Viri eruditi observatio, notantis κώνειον simpliciter pro venenato poculo usurpari. Idem possis dicere de aconito. Erotianus in Lexico ex Diodoro Grammatico & Zenone Hierophileo notat, κάμμορον apud Italiotas significare cicutam, τὸ κώνειον: Διόδωρος δὲ ὁ Γραμματικὸς καὶ Ζήνων ὁ Ἡροφίλειος τὸ Κάμμορόν φασι καλεῖσθαι τὸ κώνειον τοὺς ἐν Ἰταλίᾳ Δωριεῖς, οἷον κακόμορόν τι. Et apud Hippocratem κάμμορον est cicuta. Alii tamen plerique de aconito pardalianche id nomen usurparunt, ut Nicander & Dioscorides. Theophrasto elleborum nigrum folia habere dicitur νάρθηκι ὅμοια, ferulæ similia. Cicuta sive τὸ κώνειον apud Dioscoridem, φύλλα ἔχει νάρθηκι ἐμφερῆ. Idem Dioscorides statim post descriptionem aconiti subnexuit historiam cicutæ, id est, κωνείου. Elleborum nigrum à foliorum incisura dictum fuit Græcis veteribus ἔκτομον. Ita enim rescribendum apud Plinium: *Nigrum alii ectomon vocant, alii polyrrhizon.* Malè etiam apud Dioscoridem scribitur ἐκτόμορον. Sic ergo corrigendum ex veteri codice: ἐλλέβορος μέλας, οἱ δὲ μελαμπόδιον, οἱ δὲ ἔκτομον, οἱ δὲ πολύῤῥιζον καλοῦσι. Erotianus in Lexico: Ἔκτομος: Διοκλῆς οὕτω φησὶ καλεῖσθαι τὸν μέλανα ἐλλέβορον. Galenus item in Lexico Hippocratis: Ἔκτομον, ἐλλεβόρου δὲ μέλανος. Inter synonyma Latina ellebori nigri Neophytus κονσιλίγινε etiam recenset, quæ Romanorum est *consiligo*: Ῥωμαῖοι βερατρουμ, οἱ δὲ κονσιλίγινε, οἱ δὲ σιλίγινα. Quo fit, ut non invitus accedam doctissimorum Virorum sententiæ, qui elleborum nigrum, quod in communi versatur usu, cui flores herbacei sunt, consiliginem esse putant. Hoc idem recentioribus Græcis creditum perspicimus, qui elleborum nigrum, cui flos ῥοδανδάφνη, idem faciunt cum consiligine quam vocant κονσιλίγινε, vel κονσίλιγον, ut *siliginem* appellarunt σιλίγνιον. Unde σιλιγνίτης ἄρτος. *Verrucariam herbam* elleborum vocari invenio in glossis veteribus: *Herba verrucaria*, ἐλλέβορος. Sane verrucas etiam tollit elleborum cum squamis æris & sandaracha. Sed alia est verrucaria.

CAPUT LI.

De thapsia.

Sequi faciam thapsiam, quæ & ipsa ob hanc eamdem ὁμωνυμίαν magnas turbas dedit in veterum scriptis. Hæc quoque inter venena & radices δηλητηρίους relata ab auctoribus. Θάψος Andromacho dicitur & Nicandro. Θάψος idem & θαψία, ut ἶξος & ἰξία, κλεπτικὸς & κλεπτικία. Non repetam hic, quæ alibi dixi. Quod ad rem facit, illud est, aliam esse θάψον, à qua colit θάψιος Græcis, de morbolo ac mortali lurore. Lignum esse tingendis lanis & capillis luteo colore quidam ex Græcis tradunt, & χρυσόξυλον vulgo appellari. Lycium esse haud vane fortan suspiceris, cujus hodieque usus in Creta ad pannos ipsos inficiendos luteo elegantissimo. Λύτζα vulgo vocant. Lycio quoque olim tingi capillos solitos narrat Dioscorides. Color ipsius ligni luteus pallidus: unde pallorem vultus luridum θάψῳ comparant Poëtæ: Καί μοι χρὼς μὲν ὅμοιος ἐγίνετο πολλάκις θάψῳ. Grammatici χλωρὸν ἢ ξανθὸν interpretantur; & addunt, θάψον esse ξύλον τι ὃ καλεῖται σκυθάριον ἤγουν σκυθικὸν ξύλον, ᾧ τὰ ἔρια βάπτουσι καὶ ποιοῦσι μῆλινα, καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσι. Hæc in thapsiam vulgo notam ex Dioscoride & aliis non conveniunt. Nicander quoque, ut è buxo, ita & thapso comparationem arcessit palloris. De buxo ita:

> Πολλάκι καὶ πύξοιο χλόην κατεχεύατο γυίοις.

Item è thapso ducit:

> Τῶν ἤδη θερόεν μὲν ἄγει χλόον ἠύτε θάψος.

Pallorem corporibus inducit ceu thapso. Hic ipse Nicander θάψον alibi appellat, quam alii Græci θαψίαν. Quod autem σκυθάριον vetus Scholiastes Theocriti exponit, de Scythica radice id accipi par est, nec aliter potest. Luteo succo hæc quoque inficit, ut & lycium, & colorem præfert luteum. Græci vulgares succum Lycii κρόκολυκιον vocant, quod sit croceus. Succum etiam glycyrrhizæ ita vocant. Glossarium Græco-arabicum: κροκολύκιον, ὁ χυλὸς τῆς γλυκυῤῥίζης. In aliis reperio & apud Neophytum λύκιον, τὸ παρὰ τοῖς ἰδιώταις λεγόμενον κροκολύκιον. Addit mox idem Scholiastes de thapso: Ἀπολλοφάνης δὲ φυτόν ἐστι χλωρόν, ὅθεν καὶ τὴν θαψίαν πρός τι ὑπώπια: βαπτέσθαι δὲ ἐκ ταύτης τὰ κροκωτά. Tria hic omnino confudit, *Lycium*, quod χρυσόξυλον dicebatur: *Scythicum lignum*, sive glycyrrhizam; & thapsiam, cujus succus ὑπώπια emendabat. Tria hæc sunt, quæ θάψου vel θαψίας nomine veteribus intellecta, Lycium, Scythica radix, & thapsia. His quartum etiam accedat *herba rubia*, quam Græci βοτάνην χρυσίζουσαν vocarunt. Paulus Ægineta, item Alexander Trallianus in compositione fuci, quo crines aurei efficiuntur, θάψον sive θαψίαν nominant herbam; quam à Romanis ἕρβαν ῥούβιαν appellari volunt, quod ipsi interpretantur βοτάνην χρυσίζουσαν. Vetus Interpres Nicandri ad eum versum, quem paulo ante retulimus, θάψον interpretatur εἶδος βοτάνης χλωρᾶς, ἣ προσεικάζει τὴν χρόαν τοῦ κάμνοντος. Hanc ipsam intelligit herbam auream vel luteam dictam. Zosimus auctor chymicus θαψίαν recenset inter eas herbas, quæ luteo inficiunt colore, atque ita vocat eam, quam οἰχομένιον Democritus subditivus, περὶ φυσικῶν vocaverat. Nam citat eum auctorem, & quam ille dixit οἰχομένιον, dum easdem ennmerat species ad tingendum idoneas, θαψίαν hic nuncupavit. Græci recentiores χρυσόχορτον hanc eamdem herbam indigetant, cujus hodie plurimus in Græcia usus ad inficiendas lanas luteo fuco. *Lutam*, & *luteam herbam*, hanc Romanis veteribus dictam alibi asserimus. *Herba*

rubia Paulo Æginetæ & Alexandro Jatrosophistæ, quæ diversa utique à *rubea radice* quæ rubro tingit, quam Græci prisci ἐρυθρόδανον dicunt, posteriores ἐρυθέδανα, infima vero Græciæ ætas λυθείδιον vocitavit. Luteam istam herbam priscorum & Θαψίαν sive Θαψίον Æginetæ, Romani hodie appellant *herbam rosiam*, alii corniolam. Auctor, qui vulgo Macri nomine inscribitur, quique de herbis ante hos quingentos plus minus annos scripsit, *corniolam* cum isatide, quam & *gaisdam* appellat, eandem facit magno sane errore. Utraque herba tinctoribus utilis, sed *isatis* sive *guesda* tingendis cæruleo pannis; *corniola* vero luteis. Titulus ita concipitur in antiquo codice: De gaisda, id est, corniola.

Isatis à Græcis est vulgo gaisda vocata,
Nec modicum quæstum præbet tinctoribus herba.

Similiter erravit Scholiastes Græcus in antiquissimo codice Pauli Æginetæ, qui isatim interpretatur χυμῆον. Eadem sane χυμῆον, quæ Latinorum recentium *corniola*, sed utraque ab isatide æque diversa, ut cæruleus color à luteo distat. Hoc ne in istis mirer, facit vulgaris Apulejus, quem in eodem errore deprehendo, ubi isatim tradit à Romanis vocari *lutum*. Sic enim tandem constituenda ejus verba conjecturis aliorum meisque jam satis jactata: *Græcis isatis, Prophetæ apsi, Romanis lutum appellavere.* In scriptis legitur *alumta* vel *aluta* pro lutum. Ita dicta est herba Romanis, à qua color luteus nomen accepit. Unde ille versiculus vetus:

Sus immunda luto gaudet, meretricula luto.

Idem autem hoc *lutum* sive *lutea herba*, ut eam vocant Vitruvius ac Plinius, cum *corniola* Latinorum & χυμῆον Græcorum, sed isatis alia est. Græci quoque recentiores in ea quoque sunt sententia. Neophytus: Ἰσάτις ἥμερος, οἱ δὲ αὐγοῦσιν, οἱ δὲ λιλάκιον, Ῥωμαῖοι λοῦτον. Ita vocat lutum vel luteam Romanorum, aliam ab isatide. Adeò autem fixas ac tenaces egit radices in variis gentibus hic error, ut Burgundiones etiam mei hodie *guadum* vocent herbam luteo colore inficientem. Quod nomen idem est cum *guesde* vel *guasto*, quo isatis appellatur cærulo tingens herba. Quidam etiam struthion cum isatide eandem faciunt, alii struthium χυμῆον Græcorum esse volunt, quæ χυμῆον eadem cum lutea. Quæ omnia falsa esse alibi docemus. Corniola autem illa sive herba lutea Veterum, quæ & *luti* nomine antiquis venit, folia habere traditur lino similia, sed longiora; florem vero genistæ. Unde apparet, eandem esse cum *flore tinctorio* Germanorum, ut eum Fuchsius describit. Nec etiam immerito liceat suspicari, quas vocet *tinctorias genistas* Plinius, pro hac herba lutea esse capiendas. lib. XVI. cap. XVIII. *Sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibus nascentes genista.* At communes genistæ, quæ Græcis σπάρτα, non tingunt. Ad differentiam igitur communium istas sic discrevit, quas tingendis vestibus nasci dixit. Genistas autem appellavit, quod florem haberent genistis similem. Tinctorias genistas hodie quoque quidam nominant. Χυμῆον sive σιχορῆον Græcorum recentiorum esse ac veterum Θαψίαν sic colligo. Bellos Honorius χάσκουσα Creticam, quæ herba est amatoriis serviens, dicit habere folia similia χυμῆῳ; sed χυμῆον ille perperam eandem cum struthio facit, & χάσκουσαν cum phyteumate. Certe φύτευμα Dioscoridi simile folium habet struthio: sed nec struthium est χυμῆον, nec φύτευμα idem cum recentiorum χασκούσῃ. Quam hodie Cretes & reliquæ Græciæ vulgus χάσκουσαν vocat, ea est veterum antirrhinon, cui folia lini tribuit Plinius. Hujus antirrhini sive chascusæ folia rectè cum chymenæ foliis comparari testatur Bellus Honorius. Unde nullum dubium est, quin χυμῆον Græcorum eadem sit cum lutea herba Romanorum. Hæc eadem & *tingens genista* & Θαψία. De struthio sive herba lanaria veterum hoc obiter addendum, non hodie cognosci. Non nemini placet esse Arabum *condisi* كندس. Ita enim interpretes Avisenæ & Serapionis vertunt. Quin & ipse Serapio sub illo Arabico nomine procedere jubet descriptionem στρουθίου, qualis habetur apud Dioscoridem. Avisena quoque titulo de *condes* subjecit historiam struthii ex Græcis Dioscoridis. Ex quibus scias oportet, non minus ignotum fuisse verum struthium Arabibus, quam est nostris Herbariis. Putarunt enim illi struthium sive radicem lanariam suum esse *condes*. Quod falsum esse arguit descriptio condisi apud Alpagum ex libris Ebenbitæ de Simplicibus. Scribit condisi radicem esse in Syria notitiæ communis, pollicis magnitudine, de qua nec Galenus nec Dioscorides quidquam scripserint. Atqui de struthio omnes Græci tradunt. Præterea struthio radix magna, Plinio teste. Quamvis ille *radiculam* semper nominet pro radice lanaria, quia cum radicula Syriaca eandem facit, magno errore, quem animadvertisse debuerant nostri. Addit idem Alpagus ex Isacheben Hamram, plantam, cujus est ista radix, similem esse carduo alchencher sive alharfef, qui est κάκτος vel σκόλυμος Græcorum. Ex his clarum, radicem lanariam non posse esse *condes* Arabum, quod hactenus creditum est. Reperisse tamen videor, quomodo Arabes vocaverint struthium, quo lanas lavabant Græci. Avisena, lib. II. cap. LXII. de *artanita* tractat, quem cyclaminum interpretantur. Facies sicut depingitur, nihil respondet cyclamino, sed leontopetalon Dioscoridis repræsentat. Remedia cyclamini sunt. Vidit errorem Avisena & in translatorem rejicit. Unde apparet, libros Dioscoridis jam eo tempore in Arabicam fuisse translatos, quibus usus Auctor ille videtur, non Græcis ipsis Dioscoridis. Ait igitur speciem, quæ cognosceretur illo ævo artanitæ nomine, cognationem aut similitudinem nullam habere cum illa artanita Interpretis, quæ leontopetalon prorsus refert. Suâ autem ætate, quæ diceretur artanita, spinam esse brevibus ac frequentibus aculeis, cujus radice lanæ lavarentur. Hoc plane στρουθίον Græcorum, cujus radice lanæ lavabantur, ex quo & lanaria appellata est. Spinosam esse post Theophrastum Plinius testatur. At vetus ille Interpres Arabs, qui libros Dioscoridis in Arabicum sermonem converterat, appellatione artanitæ donaverat Dioscoridis λεοντοπέταλον. Sanè in antiquissimo Dioscoridis codice, in quo Arabica expressa sunt, ad vocem λεοντοπέταλον adscriptum vocabulum Arabicum interpretationis vice عرطنيثا *bartanitha*. Vetus ille Interpres Arabicus sub nomine *bartanitha*, leontopetali herbæ adspectum dederat, & effectus cyclamini subdiderat. Unde hoc? Suspicor duo capita Dioscoridis in unum contulisse, quæ conjuncta sunt, struthii & cyclamini. Nam in antiquissimis libris nulla lemmata capitibus singulis imposita, nec ullâ aliâ distinctione capita dividuntur quam rubricâ, quâ nomina herbarum, à quibus caput incipit, depicta sunt. Quod plerumque tamen omissum negligentiâ librarii, & sæpenumero duo capita in unum confusa habentur. Hoc est in struthio & cyclamino, quarum descriptiones contiguæ videtur accidisse. Struthion est hartanitha: qua appellatione complexus est sequentis in proximo cyclamini historiam. Pro cyclamino tamen subjecit leontopetalum ob similitudinem. Nam leontopetali radix æque ut cyclamini nigra & rapo similis. Flos cyclamino rosæ similis, purpureus: In leontopetalo anemones, puniceus, quam & ipsam rosæ nomine impertiunt Græci recentiores & Arabes. Pro cyclamino leontopetalon substituisse illud fidem facit, quod remedia, quæ subtexuit, ad cyclaminum pertinent, non ad leontopetalon. Si hoc non est, tum dicendum erit, duas herbas Arabibus eodem vocabulo signatas, leontopetalum & struthium. Quod illis non est novum. Cyclaminum ipsi vocant أدريوند, *adriune*, & غورمريم, *bucharmariem*. De qua voce infra. Sunt quibus placet, quæ vulgo *saponaria* dicitur, eam esse Veterum radicem lanariam. Multis plantis hoc nomen inditum, quæ nihil habent simile struthio. Hyssopum σαπωνίδα Græci dicunt, & anagallidem, & quæcunque aliæ herbarum saponis ac nitri aliqua virtute censentur ad detergendum. Quam pro saponaria

ria describunt, lenariam radicem de facie non exhibet. Quod ad thapsiam attinet, è qua digressi sumus, ne ipsam quidem videntur Arabes novisse. Græcâ voce penè retentâ nominant تافسيا *tafsia*. Gummi rutæ montanæ interpretantur: alii grana rutæ silvestris. Nempe ignorarunt, ex qua planta colligeretur ille succus, quam Græci σιλφίον vocant. Avisena. cap. CCCII. *jentum* vocat & dicit esse gummi rutæ montanæ: Auctor, qui Arabica adscripsit in pervetusto codice Dioscoridis, σιλφίον sic exponit; rutam vero سذاب *sedab*. Apud Avisenam legitur سذاب *sedab*.

CAPUT LII.

De thapsia.

Θάψος qualis esset herba supra docuimus, multasque ambiguitates solvimus circa hoc nomen occurrentes, quod alias herbæ, alias frutici diversi generis assignatum est. Ab illis porro generibus alius est, quem *thapsum barbatum* vocant officinæ. Ita quippe vulgo nominant Græcorum φλόμον, Latinorum *verbascum*: Italis *tasso barbasso*. Sed in libris medicis ante ducentos aut trecentos annos scriptis, *thapsum barbastum* reperio vocari hanc plantam, non *barbatum* aut *barbassum*. Quod sine dubio corruptum est ex *verbascum*. Sed cur thapsi nomen illi præpositum sit ignoro. Glossa vetus ad versionem antiquam Alexandri Iatrosophistæ (ita enim indigetant, qui nobis est Alexander Trallianus) id genus phlomi, quod stipitem habet magnum, & florem croceum, *thapsi barbasso* nominè appellari volgo annotat. Hoc est verbascum agreste Dioscoridis, ῥάβδους ὀρθὰς φέρον καὶ δενδρώδεις, ἄνθος μήλινον. Capilli eo tingebantur in flavum colorem. Idem & ibidem: ἡ δὲ χρυσοειδὴς τὸ ἄνθη τρίχας βάπτει. Galenus: φλόμος ἀγρία χρυσοειδής ἐστι καὶ μηλίζουσα τοῖς ἄνθεσι. Et paulo post: καὶ τὰς χρυσίζουσι τοῖς ἄνθεσιν ἢ καὶ τὰς τρίχας βάπτει. Neophytus χρυσομήλινον vocat hujus florem. Pro certo affirmare mihi sit fiducia, ideo *thapsum* verbascum id genus nominasse posteriores Latinos, quia colore luteo esset ut thapsus, & similiter crines tingeret. Notissima enim herba Græcis θάψος inficiendis luteo lanis capillisque. Θάψον & θαψίαν passim vocant ad hunc usum etiam infimæ Græciæ scriptores, ut chymici. De quo nos alibi. Ad distinctionem igitur aliorum verbasci generum, *thapsum* verbascum hoc appellarunt, cujus flos thapsinus & aureus. Quod postea corruptè pronunciatum est, *thapsum barbastum* ac postremo *barbatum*. Nescio, an idem sit hoc genus verbasci, quod coronis admisere, & φλόμον στεφανωματικὸν vocarunt. Cujus mentio apud Dioscoridem in descriptione chrysogoni: ὁ δὲ θύμος ἐστὶ πυκνός, ἄνθος δὲ παραπλήσιον τῷ στεφανωματικῷ φλόμῳ. Certe chrysogonum illud inter duas herbas locavit, quæ florem habent luteum, Inter chrysocomen nimirum & elichrysum. Mirum, non meminisse coronarii phlomi Dioscoridem eo loco, ubi ex professo genera ejus ac differentias exequutus est. Ex quo colligo magnam partem, quæ litteris mandavit de hac materia Medica, aliis auctoribus ea debere, non propriæ scientiæ. Nicander θρυαλλίδα inter floris coronarios numerat, quæ phlomi species est ab agresti diversa. Tertiam φλομίδας eam speciem facit Dioscorides, quæ & λυχνῖτις dicta, quod usui fuerit ad lucernas stupæ vice. In Lexicis Græcorum verbascum invenio etiam appellari νέκυια vel νεκύιαν. Glossæ Medicæ non editæ: Νέκυια, φλόμος. Quærenti mihi hujus vocabuli rationem indicavit Harpocration in libro περὶ φυσικῶν δυνάμεων. Ita enim scribit: Νεκία βοτάνη ἐστὶ φλόμος· ταύτης δ' εἴδη λευκὸν ἐστι· λεγέσθω οὖν, ὅτι ἀναβαίνει τὰ φύλλα ὑπὲρ πήχυν ἕνα, ᾧ καίουσιν ἐν τοῖς λύχνοις ἀντὶ ἐλλυχνίου· ἐπειδὴ δὲ τῶν κατέχουσιν ἐν ταῖς νεκυικαῖς μαντείαις ταῖς διὰ λεκάνης γενομέναις, ἅπερ οἱ περιεσσοτες εἰσι, καὶ διὰ τοῦτο νέκυια ἡ βοτάνη καλεῖται. Neophytus lucernare verbascum νεκύιαν dici memorat: φλόμος ἕτερος, οἱ δὲ λυχνῖτιν, οἱ δὲ θρυαλλίς, οἱ δὲ νεκύιαν, οἱ δὲ Ἑρμοῦ ῥάβδον. Romanis φυλαστιλᾶς vocari ibidem docet. Quod esset *falusculum*. Sed quid sit nescio. Νεκύιαν autem dici Græcè existimarim non à lecanomantis mortualibus, sed quod funeribus serviret, ut & scirpi, è quibus detracto cortice candelæ luminibus ac funeribus, Plinio teste, servientes fiebant. Eumdem usum præbuit & verbascum. Lecti quoque mortuorum, ut scirpis & papyris, ita etiam verbasco lucernali farciebantur, quo citius ignem conciperent ac comburi possent facilius. Inde igitur νεκύια appellata. Sed hæc obiter. Non enim id agimus nunc, ut differentias & cognomina varia phlomi sigillatim explicemus.

CAPUT LIII.

De chamæleonte ixia.

Non minus notabilis error circa chamæleontem *ixian*, & venenum *ixiam*: quas voces, ex vocabuli ὁμωνυμίᾳ confuderunt cum Plinio etiam veteres Medicinæ Auctores. Non tamen ὁμωνυμία hic plena ac perfecta cernitur. Generis quippe distinctio est in his vocabulis. Chamæleon albus dictus est ἰξίας, quod certis locis circa radices ejus genus gummi viscosi inveniatur. Ergo ὁ ἰξίας χαμαιλέων cognominatur ab illo visco. Ut Theophrastus ἀκάνθην ἰξίνην eundem carduum similiter nuncupavit, ut sit ἡ ἰξίνη ἄκανθα. Utramque igitur ἀρσενικῶς dictum ὁ ἰξίας χαμαιλέων, & ἡ ἰξίνη ἄκανθα. At venenum ἰξία per se ita nominatur & generis est fœminei, ἡ ἰξία, idemque significat quod ἰξός. Ut enim θύλακος & θυλάκη idem, νάρθηκος & ναρθηκία, ita ἰξός & ἰξία. Commune quoque viscum Theophrastus ἰξίαν vocat, τὴν ἰξίαν. Plinius venenum quoque, cui nomen ἰξία, *viscum* Latine vertit lib. XX. cap. IV. de thaphsio; *Et contra viscum quoque dari duo Apollodori jubent*, id est, contra venenum ixiæ. In Græco fuit πρὸς τὴν ἰξίαν. Item lib. XXVII. cap. VII. de absinthio: *adversatur fungis ex aceto: item visco & cicuta ex vino*. Dioscorides de eodem: πρὸς τε τὰς ἀπὸ μυκήτων πνιγμοὺς ἁρμόζει σὺν ὄξει πινόμενον, σὺν οἴνῳ δὲ πρὸς ἰξίαν καὶ κώνειον. Arabes quoque hoc venenum eodem vocant nomine, quo viscum solent. Avisena lib. IV. Fen VI. tractatu I. quo venena exequitur, cap. XXXIII. ἰξίαν appellat, الدبق *aldebac*, viscum. Sic alibi appellat lib. II. cap. DCCVII. Latinæ editionis, دبق, *debac*. Ἰξὸν Dioscoridis ita planè etiam exponitur Arabica voce, quæ ad oram vetustissimi codicis adscripta est. Chamæleontis autem cognomen

ἰξίας non viſcum ſonat, ſed viſcidum aut viſcoſum chamæleontem deſignat. Rectè itaque apud Paulum Æginetam in catalogo ſimplicium δηλητηρίων ſcriptum eſt, ἰξία. quod eſt ἡ ἰξία, ſive viſcum, non ὁ ἰξίας, quomodo cognominatus eſt chamæleon albus. Hæc cum ita ſint, antiquorum tamen plerique chamæleontem ἰξίαν cum deleterio ἰξῷ confuderunt. Scribonius Largus cap. LX. de venenis: *ixia, quam quidam chamæleonta vocant.* Solus chamæleon albus dictus eſt *ixias*, ut dixi, quod quibuſdam in locis viſcum gignat album ſub alis foliorum. Eo viſco quaſi maſtiche utebantur priſcæ mulieres ad oris ſuavitatem. Non igitur venenum hoc viſcum. Sed nec inter δηλητήρια habitus chamæleon albus, qui hanc maſtichen fundit, utpote quem adverſus interaneorum vermes, hydropem & dyſuriam ſolitum propinari utiliter & abſque ulla noxa paſſim Veteres tradunt. Quibus in locis viſcum ceu lacrimam emittit, quin mulieres uſæ olim in os ſumpto, quis credat venenum fuiſſe? Placet tamen hodiernis Medicis, lacrimam chamæleontis albi mortiferum ac præſentaneum eſſe venenum. Unde hoc expiſcati ſint neſcio, cum altum ſuper eo ſit apud Veteres ſilentium. Immo contrà ſumma inter antiquos conſenſio eſt, ex duobus chamæleontis generibus nigrum eſſe fugiendum tanquam venenum; album, ex quo maſtiche colligitur, eſui jucundum eſſe. Nicander in Theriacis de albo:

> Μήκων δ' ἐν κεφαλῇ φύσιος πεδόεσσα μελαβρή,
> Ῥίζα δ' ὑπεργήεσσα, μελίζωρος ἢ πίσεαδης.
> Τὰν δὴ κνάνεσο μὲν αἰναίνει.

Paulo ante ita eos diſtinxit:

> φράζεο δ' αἰγλήεντα χαμαιλέοντα, ἠδ' ἐρεβεννόν.
> Δοιὸς δ' ἀμφὶς ἔασι.

Ita hæc legenda. Nam vulgo corruptiſſimè ἠδ' ὀρεινόν. Unde *montanum chamæleontem* fecerunt Interpretes. Duo ſunt genera, albus & niger. Album vocat αἰγλήεντα: nigrum ἐρεβεννὸν, & verſu ſequenti ζοφοειδέα, quod eſt idem atque ἐρεβεννόν. Galenus lib. II. de antidotis, ex Aſclepiade inter remedia, quæ adverſantur τῷ ἰξῷ veneno, chamæleontem etiam recenſet: πρὸς ἢ τὴν ἰξίαν πεπωκόσι βοηθεῖ ἀψίνθιον πινόμενον. Paulo poſt dandum etiam præcipit his, qui ἰξίαν biberint, πηγάνου δραχμὰς ϛ. ἐρύσιμον δ. καστορίου β χαμαιλέοντος κοχλιάρια γ. de albo chamæleonte accipiendum. Si bibitur adverſus ixian venenum, non utique idem cum ipſo veneno. Atqui chamæleon albus propriè ἰξίας nominatus à viſco ſive maſtiche quam fundit. De nigro non poſſis capere. Omnes quippe conſentiunt, chamæleontem nigrum diverſum eſſe δηλητήριον ab ixia. Quodcunque horum non ſit, illud certum eſſe debet, ixiam, quam in venenis recenſent priſci, non eſſe viſcum chamæleontis albi. Præterea Paulus Ægineta ixiam venenum inter mortiferas radices numerat, non inter gummium aut ſuccorum genera: ῥιζῶν ἢ χαμαιλέων, ἀκόνιτον, θαψία, ἰξία, καὶ ἐλλέβορος. Radix igitur venenata ixia, non gummi aut viſcum. Chamæleon autem, quem ibi inter radices perniciem adferentes ponit, de nigro chamæleonte intelligendus, quem lethiferam habere radicem auctor eſt Galenus. Ixia itaque cum ibi ſit radix venenata, non poteſt eſſe chamæleontis albi radix. Multo minus erit ſuccus vel lacrima ex albo chamæleonte. Sed nec fuerit chamæleontis nigri quidquam, utpote cum diverſam ſtatuat hanc radicem ixiam à nigro chamæleonte. Dioſcorides quoque in præfatione libri ſexti ſub finem, ubi venena in claſſes diſtribuit, tam ἰξίαν, quam chamæleontem in cenſu radicum lethiferarum computat: ῥιζῶν ἢ χαμαιλέων, ἀκόνιτον, θαψία, ἐλλέβορος, ἰξία. Chamæleon ille niger eſt non albus. Ixia quæ radix eſt, nec pro chamæleontis nigri radice ſumenda eſt, ut pote quam diverſam ſtatuat, nec pro viſco chamæleontis albi, cum inter radices eam reponat. Quid igitur erit? Hoc quærendum. Sed notandum interim, non ipſum ſibi conſtare Dioſcoridem, qui alio loco clariſſimè videtur ixiam venenum de chamæleonte nigro intelle- xiſſe. Ita enim in chamæleontis nigri hiſtoria: ὁ ἢ μέλας οἱ δ' ὑλοφόνον, οἱ ἰξίαν, οἱ κυνόμαζον, οἱ ἀκιμοειδὴς καλοῦσι, καὶ αὐτοῖς τοῖς φύλλοις σκολύμῳ ἐοικε. Hæc ſola verba Dioſcoridis legitima eſſe fidem facit antiquiſſimus codex, qui reliqua pro ſpuriis rejicit & explodit. Oribaſius quoque hæc ſola, quæ poſuimus, agnoſcit, ex Dioſcoride ſumpta. Sed apud eum perperam legitur κυνόμαχον & κυμοειδὴς. Plinius etiam lib. XXII. cap. XVIII. nigrum chamæleontem & *ulophonon* & *ixian* & *cynozolon* dictum oſtendit. Hinc initio capitis utrumque chamæleontem indifferenter *ixian* appellatum aſſerit: *Chamæleontem aliqui ixian vocant. Duo genera ejus. Candidum ſcilicet & nigrum.* Quare falluntur, qui album tantum à Dioſcoride *ixian* appellatum volunt, cum & nigro pariter idem hoc cognomen adhæſiſſe tam clarè pronuntiet, & præterea ὑλοφόνον & ὠκιμοειδὴς. Ex quibus conſtat *ixiam* venenum ex chamæleonte nigro ſumi exiſtimaſſe quoſdam, & in ea ſententia fuiſſe Scribonium Largum, Plinium, & Dioſcoridem ipſum; qui tamen alio loco ſibi ipſi contradicit, & in venenorum claſſibus digerendis ἰξίαν à chamæleonte nigro diſtinguit, & utrumque inter radices venenatas commemorat. Quin & viſcum ubique Latinè reddit τὴν ἰξίαν Græcorum venenatam. At ἰξίας chamæleon non eſt viſcum, ſed viſcoſus, vel viſculentus, aut viſcarius. Nicander in Theriacis venenum ixiam ita deſcribit:

> Ἰξιόεν δέ οἱ μὴ δολόεν χεύαιτο πῶμα
> Οὐλοφόνον λήθοιτο, ὅτ' ὠκιμοειδὲς ἔδυδε.

Hæc cognomina ſunt chamæleontis nigri apud Dioſcoridem, ἰξίας, ὑλοφόνον, & ὠκιμοειδὴς. Idem inter remedia venenorum non meminit chamæleontis, ſed tantum ἰξίας, quaſi voluerit eundem eſſe ixian cum chamæleonte. Ideo & τὸν ἰξίαν videtur nominaſſe, quod eſt ἐπίθετον chamæleontis: Ἰξίας ἢ ὃς καὶ οὐλόφονος καλεῖται, ὅμοιόν τι ὤκιμον κατὰ τὴν ὀσμὴν καὶ κατὰ τὴν γεῦσιν ἐμφαίνει. Ex eo & ὠκιμοειδὴς & ἰξίας & ὑλοφόνον ejuſdem rei cognomina, nempe chamæleontis nigri. Paulus autem Æginetа, qui chamæleontem nigrum in cenſu venenorum ſeparat ab ixia, rectè τὴν ἰξίαν dixit, non τὸν ἰξίαν. Ita enim in antiquiſſimo libro titulus habetur apud eum conceptus περὶ τῆς ἰξίας. Et mox ſequitur: ἰξία ἢ ἣν καὶ οὐλοφόνον καλοῦσι, ἐν τῇ πόσει δηλοῖ τι ὤκιμον κατὰ τὴν ὀσμὴν καὶ κατὰ τὴν γεῦσιν ἐμφαίνει. Illa ἰξία, quæ viſcum abſolutè ſignificat, non poteſt eſſe viſcum chamæleontis albi, nec cognomentum eſt nigri chamæleontis, quod debet eſſe ὁ ἰξίας, ſubaudiendo χαμαιλέων. Video non conſtitiſſe inter veteres quid eſſet ἰξία. Illud conſtabat venenum eſſe. Alii aliud genus voluere. Interpretes Nicandri veteres animal ex genere blattarum eſſe tradunt: ἰξία γένος ἐστὶ τῆς σίλφης, ἔστι ἢ τῇ χροίᾳ μέλαν, τῇ ἢ ὀσμῇ ἐν τῇ πόσει ὅμοιον ὠκίμου σπέρματι. Non ab ullo viſcoſo aut lento ſucco ſic dictum affirmant, ſed quod vias omnes excrementis clauderet, eaque impedita retinet ut viſcum: ἰξία ἢ καὶ βύπρηστις σιλφῶν εἴδη μελανώτερα· ὀνομάζεται ἢ τὰς τροφὰς κατέχει ὡς ἰξός. Lexicum Græco-arabicum: ἰξιόεν θανάσιμον φάρμακον· ἀνόμασται ἢ ἐπειδὴ τὰς ὁδοὺς τροφὰς κατέχει ὡς ἰξός. Nicander ἰξιόεν πῶμα dixit περιφραστικῶς τὸν ἰξὸν vel τὴν ἰξίαν. Actuarius cap. CCIV. florem eſſe ſcribit cujuſdam ſpinæ, quæ ἄξος vocatur. Ita enim in libris veteribus: ἰξία ἢ ἄνθος ἐστὶ τῆς ἀκάνθης τῆς λεγομένης ἄξου. Quæ ſit iſta ſpina, neſcio. Hæc videtur ex Dioſcoride tranſtuliſſe lib. VI. ſub finem, ubi nonnulla commemorat, quæ natura non ſunt venenata, ſed interdum periculum afferunt, eoque non negligenda ſunt. Inter ea numerat ἄξον florem ſpinæ, quæ vocatur ἄξος. Ita enim vulgati codices legunt: καὶ τὸν μὲν δοκοῦντα ἐπ' ὀλίγον βλάπτειν, ἐνίοτε ἢ καὶ δυνάμεις ἐπιφερόντων οὐκ ἀμελητέον, ὡς ἔστι τό ἄγριον πήγανον καὶ τὸ μελάνθιον καὶ οἱ νεαροὶ μύκητες. Deinde ſequitur alterum caput περὶ ἄξου cum hac definitione: Ἄξος ἄνθος ἐστὶν ἀκάνθης τῆς καλουμένης ἄξου. Actuarius eamdem lectionem in ſuis libris invenit, ſed pro ἄξου vocavit ἰξίαν. Idem tamen cap. CCVI. de ixia veneno eadem refert, quæ à Paulo Æginetа relata

relata sunt περὶ ἰξίας, ἥτις καὶ ἰλόφονος καλεῖται. Verba autem supra citata Dioscoridis palam est non esse sincera, sed ex Paulo Ægineta, qui ea in libros suos transtulit & veram scripturam conservavit, sic corrigenda jam alii viderunt: ὧν ἐστι κάκτος ἄγριος καὶ τὸ μελάνθιον καὶ οἱ νεαροὶ πάππος· ὄψη δὲ ἔσω ἀκάνθης τῆς λεγομένης κάκτου ἐφ᾽ ὧν ἱμερτὸς μόνος περιληφθεὶς ἀποκαθίσταται τοῖς λαμβάνουσι. Cactus est carduus, cui pineum caput. Medulla ejus edulis, dum tener est, detractis pappis. Παππώδη σπερμάτια vocat Theophrastus. Noxam afferunt, si edantur. Ideo νεαρὰς πάππους Dioscorides & Paulus cavendos monent, quia nullum à jam vetustis periculum. Nemo enim eos edit. At dum tenera adhuc novelli capitis medulla manditur, imprudenti ac nimium avido, ut pappos ipsos simul voret, contingere potest. Ceterum ἰξίαν venenum aliud esse ab albo chamæleonte abundè probavimus. Arabes ipsi hoc confirmant, qui aliis nominibus utrumque chamæleontem appellant; alio ixiam, quæ pro veneno est. Avisena cap. CCI. *Chamalaum* vel *chamaleum* vocat ********** Græcorum chamæleontem, & de utroque ibi agit. In antiquissimo Dioscoridis codice, qui Arabicas appellationes antiqua manu adjunctas habet, chamælcon albus vocatur,

مازريون ابيض, *mezerium abiat.* Et chamæleon niger, مازريون اسود *mezerium asud*, id est, mezerium album & mezerium nigrum. Mezerium autem in eodem codice absolutè chamelæa dicitur. Nam hoc adpositum legitur interpretamentum ad dictionem χαμελαία. Et sanè Avisena cap. CCCCLXV. sub nomine *mezerium* chamæleontem album nigrumque & chamelæam simul exequitur, sequutus in hoc errorem Græcorum recentiorum, quibus χαμελαία & χαμαιλέων immani hallucinatione pro eodem nomine transit. Malè in Lexico Raphelengii chamæleon albus Arabica dictione exponitur, جاناورد, *badavard.* Id enim propriè ἄκανθαν λευκὴν Græcorum significat, quæ alia est è chamæleonte albo. In Dioscoride pervetusto, hoc Arabico nomine ἄκανθα λευκὴ redditur. In Lexicis Græco-arabicis, in quibus Arabica Græcè expressa sunt, βαδαβὰρδ appellatur. Sed hæc alibi. Ἰξία vero iisdem Arabibus, ut ante dicebam, appellatur *dabach*, quæ vox viscum apud eos propriè notat. Cum igitur in Græco, Latino & Arabico pariter *viscum* ea appellatione designetur, cur non volumus id esse, quod nomen ipsum sonat? Videamus an hoc possit obtineri. Sed quis inter venena, inquies, viscum retulit? Hoc certè nescio: Sed scio Galenum ixiam comparare thapsiæ in eo, quod non primo impetu excalfaciat, sed mora indigeat ad effectum suum prodendum: ἔστι δ᾽ οὐκ ὀξέως θερμαντικὸν φαρμάκον μετὰ τὴν πρώτην ὁμιλίαν, ἀλλὰ χρόνου δεόμενον ὥσπερ ἡ θαψία. Notum porro & thapsiam inter venena reponi, non præsentanea quidem & quæ statim necent. In eorum quippe numero est, quæ prosunt simul ac nocent, prout sumpta sunt. Quæ & medicamenta & venena possunt esse ex æquo. In his & agaricum & elleborum & alia quædam. Quidni & inter hæc numerari possit ἰξία sive viscum? Præcipuum ejus nocumentum, quod viscera veluti conglutinet, & viam excrementis potûs cibique sepiat. Hoc lentiore ac tenaciore glutini sui naturâ præstare viscum nihil vetat, præsertim si immodicum sumatur. Διαφορεῖν quidem illud ac μαλάσσειν tradit Dioscorides, discutere & emollire, sed foris impositum. Et notandum, nullum ex visco remedium ab antiquis præscribi, quod ore sumendum sit. Tumores emollit & discutit, strumas siccat, ulcera etiam commanducatum impositumque efficacissimè sanat. Nusquam editur. Calefaciendi virtutem habere, sed non promptam dicit Galenus, nec protinus vim suam ostendere μετὰ τὴν πρώτην ὁμιλίαν. Hoc arguit ex illis esse medicamentis, quæ imponuntur. Hac in re thapsiæ illud confert, quod effectum non statim exerat. Dum ἰξὸν describeret, non meminit venenum esse Dioscorides. Nec agaricum describens, quicquam tale de eo memoravit. Nihilo secius inter venena recensuit. Ἰξίαν inter radices numerant. Agaricum quoque, quod tamen arboribus innascitur veluti fungus. Mira intricatio Veterum in his tradendis. Ἰξία venenum est eo, quo diximus modo. Hoc viscum. Nec aliter Latinè potest reddi. Chamæleon quoque niger, quem aliqui ἰξίαν cognominarunt, cum sit proprium hoc cognomen albi. Inde illa orta confusio viscarii chamæleontis cum visco, τοῦ ἰξίου cum τῇ ἰξίᾳ. Nicander ἰξίον, quod ipse vocat ἰξιόεν πῶμα, etiam ἰλόφονον dicit cognominatum. Hoc epithetum chamæleontis nigri, non τῆς ἰξίας. Sic autem appellatus, quod gingivis impositus dolorem dentium sedaret, pro οὐλόφονος, quod faceret ad gingivarum dolores. Nihil impedio tamen, quin & ἰλόφονος sit dictus ab exitiali facultate. Chamæleonti tamen hoc convenit, non τῇ ἰξίᾳ. Nicander addit de ixia:

...... ὀδμῇ ὠκιμοειδὲς ἰδωδή.

Basilici odorem habere ixiam innuit. Male inde Dioscorides τὸ ὠκιμοειδὲς inter cognomenta chamæleontis posuit. Si ὠκιμοειδὲς cognomen chamæleontis, ita dictum oportuit, quod ocimo esset similis. Atqui Nicander non ὠκιμοειδῆ vocatum tradit, sed ὠκιμοειδὲς ὄζειν, ocimi odore esse. Profectò certum est, Nicandrum ixiæ nomine nihil aliud intellexisse præter chamæleontem nigrum. Nam chamæleontis nigri inter simplicia venena nullam alibi mentionem habet. Pro uno igitur habuit τὴν ἰξίαν & τὸν ἰξίαν χαμαιλέοντα. Quem sequutus Dioscorides ut in aliis ita etiam in hoc. Chamæleon tamen niger, non ἰξίας dictus, sed albus, quod quibusdam in locis viscum emittat. Theophrastus lib. IX. Hist. cap. XIII. chamæleontis nigri & albi differentias explicat, nec visci in eo meminit. Alibi ἰξίνην ἄκανθαν nominat, quæ eadem prorsus videtur cum chamæleonte albo sive ἰξίᾳ posteriorum. Ita enim mos est, illius philosophi, eamdem rem diversis locis reddere diverso nomine. Quod sæpe observavimus. Idem Theophrastus lib. IX. cap. I. meminit ixias Creticæ, quæ lacrimam sive gummi fundit. Doctissimi Medici pro chamæleonte ixia eam ixiam accipiunt, prorsus absurde: ἔχει δὲ δάκρυον καὶ ἡ ἰξία ἡ ἐν Κρήτῃ. Viscum Cretense intelligo. Nec enim alio sensu τὴν ἰξίαν solet usurpare Philosophus quam pro visco. Eodem præterea capite tribus ante lineis ἀκάνθης τῆς ἰξίνης καλουμένης mentio apud eum extat, quæ eadem est cum chamæleonte ixia. Alia igitur ἡ ἰξία. Hoc sanè constat, aliud esse τὴν ἰξίαν, aliud τὸν ἰξίαν χαμαιλέοντα. Venenum est, cum fœminino genere dicitur, & viscum significat. Nam ἰξία & ἰξὸς idem, ut θαψία & θάψος. Aliam tamen sententiam in medium adducam, quæ fortasse plures habitura adstipulatores. Chamæleon albus ἰξίας dictus a visco, quod ab eo exit certis regionibus. Radix ejus etiam ἰξία potuit dici adjectivè, id est, viscaria. Nam ab ἰξὸς ἴξιος. Hinc folium chamæleontis albi ἴξιον Hippocrati. Galenus in ejus Lexico: ἴξιον, φύλλον τοῦ λευκοῦ χαμαιλέοντος. Fœmineum ἰξίη vel ἰξία. Sic radix ejus appellata, ut folium ἴξιον. Aliquid habere δηλητήριον vel ex eo constat, quod canes & sues interficere proditur. Theophrastus: ἀναιρεῖ δὲ καὶ κύνα καὶ σῦν. Minus quidem letifera quam chamæleontis nigri radix, in venenorum tamen censu habita. Nec obstat, quod mastiche ex eo suavitatem oris mulieribus commendabat. Non edebant eam mastichen, sed in ore tantum retinebant: Multa præterea venena suâpte naturâ non sunt, quæ venena fiunt, si nimia dentur, ut agaricum, thapsia, & alia. Ex his tamen nolim videri, esse radicem albi chamæleontis. Quæ canes & sues interficit, id non facit sine veneni naturali & insita vi. Hæc est igitur, quam absolutè ἰξίαν, id est, ἰξίνην vocant auctores, subaudiendo ῥίζαν: ut ἴξιον Hippocrati folium ejusdem chamæleontis. Qui τὴν ἰξίαν in re venenorum à chamæleonte nigro separant, per ἰξίαν intelligunt radicem chamæleontis albi. Diversos utriusque veneni effectus & disparia symptomata. Non enim eadem radicis amborum vis. Theophrastus: αἱ δὲ δυνάμεις τῶν ῥιζῶν καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ῥίζαι τοῖς εἴδεσι διάφοροι. Radicem

dicem albi ibidem tradit albam esse, dulcem & crassam, καὶ ἱερὴν ἴχνεσι βαρεῖαν. Ocimum olere canit Nicander. Hinc rectè Auctores τὴν ἰξίαν inter radices recensent letiferas. Est nimirum chamæleontis albi radix. Chamæleontis quoque nigri radix venenata, sed non ille ἰξίας, nec ejus radix ἰξία. Qui ita vocarunt, cognomine alterius abusi sunt. Hi vero sunt, qui unum tantum chamæleontis genus, & quidem nigrum inter δηλητήρια locum habere voluerunt. Hoc verissimum præstare audeo, quo & ceteras difficultates omnes tolli certum est. Plinius inter hæc neutiquam tecto latere discedit. Errat quippe non mediocriter, cum ubicunque occurrit τῆς ἰξίας veneni mentio, semper viscum Latinè reddit. Fefellit eum ὁμωνυμία substantivi ἰξία, quod pro visco absolutè Græci usurpant, & adjectivi ἰξία, ut subintelligatur ῥίζα. Quod de viscaria chamæleontis radice accipitur. Arabes etiam falsi, ne Plinius incomitatus iret, viscum τὴν ἰξίαν in sua lingua interpretati sunt.

CAPUT LIV.

De doronico.

Doronicum Latini vocant, cujus radicem similem esse zedoariæ omnes Arabum glossæ ostendunt. Quam ita describit Avisena, ut in Arabico codice habetur: *Doronicum frustum est ligneum radicale ad instar nodi, & citrinum aut candidum interiori parte, & cinerei coloris ab exteriori, durinsculum simul & grave.* De forma Interpres scribit: *cujus quantitas est nodus pollicis usque ad extremum unguem.* Nihil horum in Arabicis comparet, sed simpliciter dicunt frustum illud radicis, instar habere nodi مقدار العقد Ex quibus verbis nescio an elicere potuerit Interpres eam sententiam. قدر *Kadar*, mensuram quidem & pondus denotat, unde مقدار *migdar* spatium loci, quantitas: sed nihilosecius & exemplar, similitudinem, formam significat, sicut exponitur in antiquo Lexico Latino-arabico. عقد, *buchad* nodus vel ligatura: à verbo عقد, quod est ligare, nectere. Dicit igitur, doronicum unius tantum nodi instar habere, non pluribus nodis geniculatum esse. Græci κονδύλους vocant hujusmodi nodos in radicibus, ut Paulus in Mamira. Sic dicuntur & digitorum nodi. Hinc fortasse Interpres vetus hausit expositionem suam de doronico, quod dicit instar habere, quantum est spatium nodi pollicis usque ad extremum unguem. Sed κόνδυλον quemlibet nodum appellant, ut κόνδυλοι τριχῶν & similia. Quod cinerei coloris ab exteriori parte, in hoc etiam similatur zurumbedo sive zedoariæ vulgari, quæ teste Avisena cinerea est extra, intus alba. Citrinum autem aut album interius esse doronicum, testatur idem Avisena. Hoc nomen esse Græcum placuit Brassavolo. Atqui Græci ipsi cum hujus herbæ meminerunt, nusquam δωρόνικον nominant, sed δαρωνίζ aut δαρονίζι, ex barbaro nempe & Arabico *durunegi*. Sic myrobalana, quæ Arabibus *emblegi*, Græcis ἐμβλίζ & ἐμβλιζι vel ἐμβλιτζι: quæ *belilegi*, βελιλιτζι. Ita & χαυλίζον dixere Arabum *chaulungen*; & quod Arabibus *geduar*, ipsi vocarunt ζεδόαρ. Ita semper z. pro g. ponere amant. Latini vero c. posuerunt in illis omnibus vocabulis. Nam & *emblica* & *bellirica* dicunt: Ita ergo & *doronicum*, quod Arabibus *durunegi*, & Græcis recentioribus δαρωνίζι. Ab illis enim acceperunt hoc nomen. Ferè semper cum zedoaria jungitur in medicamentis apud Neotericos Græcis Latiique medicos. Viaticum Constantini lib. III. *Spica, cinnamomi aliibus, zedoar, doronici.* Ad cardiacam passionem illa præcipiuntur. Item lib. VII. *nucis muscata, castorei, zedoar, doronici.* Atque ita alibi. Quod sic Charito δαρωνίζ & ζερουμβὲθ in medicamentis corroborantibus: καὶ δυναμοῖ τὴν καρδίαν, ζερουμβὲθ καὶ δαρωνίζ. Alterum quod ad institutum nostrum facit, illud est, doronicum vulgare nullo naturæ aut potestatis affinitate cognatum esse doronico Arabum: ut contendentibus utrumque patebit. Doronici Arabici radix non pluribus nodis protuberat, sed veluti unus nodus est, hac in parte similis zedoariæ, ut omnes Glossatores Arabes tradunt: & præterea quod etiam magis illam cum zedoria similitudinem consignat, interius alba traditur, exterius cinerea. Dulci gustu est. Nihil horum doronico communi competit. Officinæ aconitum pardalianches minus appellant doronicum. Multa alia doronici genera recensent Herbarii nostri, omnino aliena cum patriâ tum figurâ ac facultate ab Arabico *durunegi*. Multo magis accedit ad mamiræ similitudinem officinarum doronicum, quam ad Avisenæ. Radix enim est tenuis, multis nodis sive tuberculis geniculata, qualis describitur doronici vulgaris radix. Avisena mamiran dicit esse lignum sicut nodum كعقد. Ubi eadem voce usus est, qua supra in definienda doronici forma, quod & pariter nodi effigie esse dixit. Sed plures habere nodos mamiran narrat Paulus: Μαμίρας ῥίζιον τι πῶς ἔχον ὥσπερ κονδύλους πυκνούς. Avisena vocat ماميران *mamiran*; qui & unici instar nodi eam habere significat, ut & doronicum. Mamiras nodosa radix Alpago. Ergo & plures in ea nodi. Quidam pro chelidonio eam acceperunt, non alia ratione, quam quia plures quoque radices in unum congestas quasi nodos habet. Mamiras nigri coloris Avisenæ, doronicum cinerei. Cæterum tametsi formâ non differant mamiras & doronicum Pharmacopæorum, eadem tamen esse affirmare nollem. Multo minus sit doronicum Avisenæ, quod hodie vocatur doronicum. Sed omnium maximè absurda Guillandini sententia, qui carnabadium censet esse doronicum. Καρναβάδιον recentioris est Græciæ vocabulum, quo alii careum semen, alii cuminum Æthiopicum indigetarunt. Glossæ Nicomedis Iatrosophistæ: Καρναβάδιον, τὸ κύμινον Αἰθιοπικόν. Myrepsus ita etiam interpretatur. Hierophilus philosophus in libro, cui titulus est, περὶ ἰφαίλων διαιτήσεως ἀνθρώπων ἐν ἑκάστῳ μηνὶ, inter semina condimentaria meminit καρναβαδίου ἀνατολικοῦ, carnabadii orientalis, quod est vel cuminum Æthiopicum vel careum: ἀρτύματα δὲ καρναβάδιν ἀνατολικοῦ καὶ πεπέρεως καὶ ἀρτυμάτων. Utut sit; καρναβάδιον semen est, doronicum radix.

CAPUT LV.

De strychnis.

PErsequamur *ὁμώνυμα* nostra, in quibus *στρύχνον* est, a Theophrasto non prætermissum, sed nominatim in hoc album relatum. Latini *solanum* dicunt, barbari *solatrum*. Duo genera Theophrastus *συνώνυμα* facit, somniculosum & insanum. lib. IX. cap. XII. *συνώνυμοι δὲ καὶ οἱ στρύχνοι καὶ οἱ τιθύμαλοι.* Appellat *συνωνύμους*, qui sub eodem genere sunt eodemque nomine, quo descriptionem subjicit, *soporiferum* & *insanum* vocans *ὑπνωτικὸν καὶ μανικόν*. At lib. VII. cap. XIV. tertium his addit *ὁμώνυμον*, non *συνώνυμον* strychnon, in cibis olim commendatum, eoque in hortis seri solitum: *ὥσπερ ὁ στρύχνος ὁμωνυμίᾳ τοῖς ἑπτὰ πλείοσιν εἰλημμένος. ὁ μὲν γὰρ ἐδώδιμος καὶ ὥσπερ ἥμερος καρπὸν ἔχων ῥαγώδη· ἕτεροι δὲ δύο εἰσίν, ὁ μὲν ὑπνωτικός, ὁ δὲ μανίας ἐμποιεῖν δυνάμενος.* Quod soporem facit & quod insaniam, synonyma sunt strychni genera. Solum hortense & sativum strychnum homonymum, nominis duntaxat cum cæteris duobus generibus particeps, nullo generis consortio. Magni operis esset distinguere velle hæc genera apud Plinium, quæ ille perturbavit, dum ex diversis auctoribus acceptas sententias in unum compingit fasciculum. Conabimur tamen extricare, quæ multis modis intricavit, eâdemque operâ etiam emendare, quæ corruperunt ejus correctores. Lib. XXI. cap. XXXI. *Trychno, quem quidam strychnon scripsere, utinam nec coronarii in Ægypto uterentur, quos invitat hedera florum similitudo in duobus ejus generibus.* Ita legendum. *Τρύχνος*, aliis *στρύχνος*; ut *μίλαξ*, aliis *σμίλαξ*. De furioso strychno invenio scriptum apud Dioscoridem *τρύχνον*. In cæteris *στρύχνον*, quasi sic distinguere ea voluerit. Quod est frivolum. Theocritus idyll. IX.

> ——— *οἱ μὲν πόδες ἀστράγαλοι τεῦ*
>
> *Ἁ φωνὰ δὲ τρύχνος.*

Vocem suavem & jucundam comparat trychno. De eduli & hortensi intelligendum. Ibi interpres *λάχανον* vocat: *τρύχνος δὲ καὶ ὁ τρύχνος ὁ κοινῶς λεγόμενον ἀγριομελιτζάνα.* Græci recentiores strychnum vocarunt *μελιτζάνιον*, ut constat ex auctoribus Veterinariis, apud quos pro *στρύχνον*, quod est in veteri codice, in recentiori habetur *μελιτζάνιον*. Italicum est *melenzana*, ex quo est Græcum *μελιτζάνιον*. Fructum quemdam ita vocant ex frutice, quem alii strychnum pomiferum fructu oblongo appellant; alii mandragoræ maris esse poma censent. Mandragoræ porro masculi mala esui fuisse pastoribus disertè prodit Dioscorides, ut verba ejus scripta sunt in antiquissimo codice de malis mandragoræ alterius: *τὰ δὲ μῆλα ἀπλᾶ ἐστι κρονίζοντα τῷ χρόᾳ, εὐώδη μετὰ βάρους τινός, ἃ καὶ ἐσθίουσιν οἱ ποιμένες, μετρίως δὲ ὑπνοῦνται*, *quæ pastores quidem comedunt, sed ex eorum esu quadamtenus soporantur.* Dubium esse posset, utrumne ex Italico Græcum, an ex Græco Italicum derivatum sit. Sed verius ex eadem origine utrumque deductum, nempe ex Arabico *bedengian* باذنجان. Ita vocat Avisena. Inde suum *μελιτζάνιον* Græci fecerunt; atque Itali *melanzana*. Germani quoque sic vocant. Et frustra sunt, qui sic dicta putant quasi mala insana. Falsum hoc etymum. Barbari *melongena* appellant quasi *bedengiana*. Nam *m* & *b* invicem mutari notum est, ut *l* & *d*. Græci autem perpetuo Gjim Arabicum efferunt per *τζ*: ut *gedoar*, *τζεδόαρ*, & in aliis sexcentis. De quo infra. In Lexico Granatensi *berengenas verangenes* vocantur hi fructus, ut poma amoris vulgò. Vocabula autem illa Hispanica, quibus explicatur Arabicum *brangenet*, id esset برنجانة. Quod plurale est. In numero singularitatis, برنجان *brengen* vel *berengen*. Quod etiam scribitur *berengian*. Idem prorsus quod *bedengian* vel *bedengen*. Andreas Alpagus in Lexico suo notat arbores, quæ ferunt nucem *metel* folia habere similia melongenæ, & apud quosdam Arabes appellari *berbengene*, quasi similes melongenæ. Puto scribendum *berbrengine* aut *berberengine*, بربرنجانة *barberengine*, id est, agrestia melongena. Nam بر desertum & inculta regio. Unde بري *bari*, agreste ac silvestre. Planè videntur esse, quæ Græci barbari *ἀγριομελιτζάνια* appellant. Voces *μελιτζάνιον* & *ἀγριομελιτζάνιον* sæpe apud Myrepsum occurrunt, non intellectæ Fuchsio. Adversus febres ardentes & sitim immodicam semen *μελιτζάνη*, & silvestris melenzani præcipit cum aliis refrigerantibus. Quod de istis melongenis Italicis & barberenginis intelligendum Arabicis. Quod enim *στρύχνον* antiquæ Græciæ his vocabulis bene reddi credunt Græci recentiores, sanè falluntur. Sed aliam plantam non habuere cognitam, quæ magis responderet strychno. *Solanum pomiferum* hodie quoque Herbarii neoterici vocant, cujus poma sicut ista *μελιτζάνια* Græcorum sive melongena. Et duo genera faciunt, unum fructu oblongo, alterum orbiculato. Poma aurea vulgò dicunt. Quod igitur pro strychno eduli Græci barbari passim usurpant vocem *μελιτζάνιον*, quæ melongenam significat & *berengian* vel *bedengian* Arabum, sciendum est plurimum differre. Sed nec mandragoræ poma sunt, ut quidam opinati. Arabes nominibus ista distinguunt. Strychnum edule vel hortense vocant عنب الثعلب *hanab althaleb*. Ita interpretatur Glossa Arabica *τὸ στρύχνον κηπαῖον* Dioscoridis. Id sonat Latinè *uvam vulpis*. Reperio etiam dici *lupinam uvam*. Glossæ Latinæ veteris versionis Alexandri Trallianì: *Strychnum, id est, solatrum, uva lupina, morella.* Græci *λυκοστάφυλον* pariter vocitant. Neophytus & Glossæ Iatricæ: *στρύχνον κηπαῖον, οἱ δὲ ἥμερον, οἱ δὲ λυκοστάφυλον.* *Morellam* dixere à nigris acinis. Macer in Herbario:

> *Herbam, quam Græci strychnon dixere, Latini*
> *Morellam dicunt.*

Forte & morellæ nomen fecere, exprimere volentes *τὸ μώριον* Græcorum. Plinius etiam strychni soporiferi genus *morion* refert appellatum, quod est cognomen alterius mandragoræ, qui mala fert pastoribus dulcia, sed soporem inducentia. Mandragoram Arabes vocant اللفاح *allufa*. Ita habet Glossator Arabs Dioscoridis & Avisenæ. Idem *jabroha* appellat radicem mandragoræ silvestris جبروح & esse dicit اصل اللفاح البري *asel allufa albari*, radicem mandragoræ agrestis. Diversa igitur melongena sive *berengian* à mandragora & strychno eduli. Ut ad Plinium nostrum redeamus, ille nollet coronarios in Ægypto uti strychno, quos fatetur ad hoc invitatos hederæ florum similitudine. Quis illi dixit, aut unde didicit, solos Ægyptios admisisse strychnum ad coronas? Tam verum est hoc, quam quod alio loco strychnum inter eas herbas numerat, quas Ægyptii vulgariter in cibis usurparent. lib. XXI. cap. XV. *Parthenium, strychnum, corchorum.* Quæcunque ibi enumerat herbarum nomina, veluti in cibis apud Ægyptios vulgarium, à Theophrasto sumpsit, qui non Ægyptias, sed Græcas herbas edules totidem nominibus recenset; cujus & locus, quem heîc ad verbum vertit Plinius, ita legendus, vulgò insigniter mendosus: *ἢ τὸ λάψανον, ἢ ἡ*

ἀνακλάφη, καὶ τὸ πυρεθεῖον. τὸ δὲ στρύχνον καὶ ὠμὸν ἐσθίεσθαι καὶ ἑφθόν. καὶ ὅπερ δὲ πλεῖον τίθεται. ἐν οἷς καὶ παροιμιαζόμενός ἐστι διὰ πικρότητα κόρχορος. Nemo omnium olim dixit, κόρχορον Ægypti soli peculiare olus fuisse. Sed nec aliud quidquam illorum, quæ ibi commemorantur. Edules omnes sunt in Græcia herbæ, quæ ab illis λάχανα vocantur. In his & strychnum, & corchorus, qui locum etiam fecit proverbio Græco: Καὶ κόρχορος ἐν λαχάνοις. Quo indicatur nihil adeo vile & contemptibile reperiri, quin aliquando alicui sit usui ut corchorum, cui locus etiam in oleribus, licet amara & ingrata herba. Plinius adeo permansit in recepta semel persuasione, ut lib. XXI. cap. XXII. *Corchorum Alexandrini cibi herbam esse* voluerit. Demus & Alexandrinis gratam cibo & usitatam fuisse, non propterea Ægypti aut Alexandriæ propria; non magis profecto quam strychnon, & alia quæ ibidem referuntur, quorum omnium nomina formâ Græcâ percussa. Strychnon halicaccabum in coronamenta venisse scribit Dioscorides, non apud Ægyptios, sed apud Græcos; non flore, sed fructu. Verba ejus sic habent de strychno halicaccabo: καρπὸν δὲ ἔχει ἐν θυλακίοις περιφερέσιν ὁμοίοις φύσαις, πυῤῥὸν, περιφερῆ, λεῖον ὡς ῥᾶγα σταφυλῆς, ᾧ καὶ οἱ στεφανηπλόκοι χρῶνται ἀναπλέκοντες τοῖς στεφάνοις. Coronarii acinos rubentes strychni halicaccabi sive vesicalis intexebant corollis. Cur nollet Plinius hoc strychnum adhibitum coronis? An quia soporiferum, aut lethale, aut ad insaniam faciendam accommodum putavit? Nihil horum. Etiamsi tale aliquid esset, nihil noceret in corona. Hoc genus strychni, quod ἁλικάκκαβον vocarunt, cujusque acini coronis addebantur à coronariis, innocens ad usum fuit. Memini me puerum sæpe aliquot acinos devorasse animi gratiâ. Et vidi, qui plures deglutirent absque noxa ulla vel saporis vel insaniæ. Quin immo eamdem vim in medicina habere, & eumdem usum ad salutaria præbuisse dicit Dioscorides ac strychnum hortensem: Δύναμιν δὲ ἔχει καὶ χρῆσιν τὴν αὐτὴν τῷ προειρημένῳ κηπευτῷ στρύχνῳ, χωρὶς τοῦ βιβρώσκεσθαι. Innoxium prorsus per hæc esse indicat, & eo tantum differre ab hortensi & sativo, quod vulgo cibis non expeteretur, sed comederetur tantum, ut esset salutare. Comprehendisse & hoc strychni genus videtur Theophrastus sub strychni edulis genere, ut pote qui præter edule strychnum duo tantum alia genera agnoscat, soporiferum & furiosum: ὁ μὲν γὰρ ἐδώδιμος ὥσπερ ἥμερον καρπὸν ἔχει ῥαγώδη. Fortasse & hoc strychnum intellexit, cui fructus quasi mitior & ῥαγώδης, id est, instar acini uvæ. Dioscorides ὡς ῥᾶγα σταφυλῆς. De strychno hortensi innuit idem Dioscorides, herbam ipsam esui fuisse: ἀβλαβὴς δὲ ἡ βοτάνη πρὸς γεῦσιν. Unde λάχανον, id est, olus hoc strychnum vocat Scholiastes Theocriti. Notum, quas herbas Græci dicant λάχανα. At ex strychno halicaccabo fructum edi solitum significat Theophrastus, quem καρπὸν ἥμερον appellat, & crudum mandi alibi testatur. Hujus itaque strychni acini coronis texti prorsus innoxii. Et malè metuit hic Plinius, ne quid ex illis fraudis fuerent coronarii. Nihil aliud quæsierunt in his quam fructûs gratiam, levis, rotundi, rubentis. Quem in coronamentis placuisse Græcis non mirabitur, qui meminerit scriptum Theophrasto, oxyacanthæ sive albæ spinæ nostræ fructum rubentem coronis aptatum ab antiquis coronariis, de quibus sic loquitur: χρῶνται δὲ τῶν ἀνθέων τῷ τῆς ὀξυακάνθης καρπῷ καὶ τῷ ἄνθει τῆς σμίλακος. Quomodo igitur stabit, quod scribit Plinius, coronarios qui strychno utuntur, ad coronas invitari ederæ florum similitudine? In strychno halicaccabo nulla florum ederæ similitudo. Nec flores in coronas veniebant, sed fructus, id est, acini. Immo nullum strychni genus est, qui floreat ut hedera. In strychno quidem hortensi baccæ racematim dependent rotundæ. Cæterum non hujus strychni, sed illius, quem propriè ἁλικάκκαβον nominarunt, acini coronis intertexti, sicut singuli suis folliculis inclosi habentur. Foliorum hederæ, non florum similitudinem in strychno apparere libri Pliniani asserunt: *quos invitat hederæ foliorum similitudo in duobus ejus generibus.* Hoc etiam falsius quam prius. Utrique generi strychni folia hederæ tribuit. Quænam illa duo genera? *Quorum alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicaccabon vocant, alii callion.* Scribendum: *quorum alterum, cui acini coccinei, granosi in folliculis.* Vocat folliculos τὰς φύσας, in quibus acini sunt strychni halicaccabi. Ita enim eas appellat Dioscorides. Inde φυσαλίδα hoc genus dixerunt Græci recentiores. Neophytus: φυσαλὶς, οἱ δὲ στρύχνον, οἱ δὲ ἁλικάκκαβον, Ῥωμαῖοι βισικάλις. Plinius addit: *Halicaccabum vocant, alii callion, nostri vesicariam, quoniam vesicæ & calculis prodest.* Hoc Plinius de suo adsuit interpretamentum: Nam *vesicaria* dicta, quod folliculus, qui acinos halicaccabi amplectitur, vesicæ similis sit. Dioscorides: καρπὸν δὲ ἔχει ἐν θυλακίοις περιφερέσιν ὁμοίοις φύσαις. Antiqui Græci κύστιον ab eadem ratione hoc strychnum dixere. Nam κύστις est vesica. Hesychius: κύστιον, τὸ ἁλικάκκαβον, κύστις ἡ φῦσα. Descriptionem subjicit Plinius, quæ partim pertinet ad hoc halicaccabum, partim ad strychnum soporiferum: *Frutex est surculosus verius quam herba, folliculis magnis laxisque & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Novembri mense.* Grandis acinus, folliculi magni laxique & turbinati, pertinent ad halicaccabum sic propriè dictum. Quod dicit fruticem esse surculosum potius quam herbam, id spectat soporiferum strychnum, quod quidam etiam ἁλικάκκαβον appellarunt. Dioscorides: Στρύχνον ὑπνωτικόν, οἱ δὲ ἁλικάκκαβον, οἱ δὲ κακκαλίαν καλοῦσι, θάμνος ἐστὶ κλάδους ἔχων πολλοὺς, πυκνούς. Utrumque halicaccabum pro uno accepisse vel ex eo patet, quod non duo posuerit, & utriusque appellationem descriptionemque confuderit. Secundum halicaccabum κακκαλίαν etiam vocatum liber optimus adstruit. Atqui ita etiam legendum in Plinio: *Halicaccabum vocant, alii caccalian.* Forte quod caccaliæ baccas similes haberet. Nam *cacalia*, auctore Plinio, *sive leontice vocatur semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia.* Quo loco melior videtur lectio, quam suggerunt libri, *Cacalia sive leontice.* Atque ita reperio in antiquis libris Dioscoridis: κακαλία, οἱ δὲ λεοντικὴν καλοῦσι. Nominis hujus ratio ἀπὸ τοῦ λεαίνειν, quod arteriam exasperatam molliat ac leviget, τὰς τραχύτητας τῆς ἀρτηρίας θεραπεύει. Hæc flores habet in antiquo codice, non quercui aut oleæ similes, sed bryoniæ: ἄνθη ἔχει ὅμοια βρυωνίᾳ. Longè igitur absunt ab ejus cognitione diligentes herbarum inquisitores. Ad strychnum ut revertamur, jam ex Plinio tenemus duo genera ab ipso proposita. Unum, quo coronarii utebantur; alterum halicaccabum vocatum. In nullo horum folia aut flores hederam similitudine aliqua attingunt, ut voluit Plinius. Addit de tertio his verbis: *Tertio folia sunt ocimi, minimè diligenter demonstranda, remedia non venena tractantis: quippe insaniam facit.* Hoc est μανικὸν στρύχνον, quod & tertium Theophrasto ponitur lib. VII. cap. XIV. Nam posito eduli, duo præterea narrat esse genera, ὧν ὁ μὲν ὕπνον, ὁ δὲ μανίας ἐμποιεῖν δύναται. Hoc strychnum folia erucæ habere Theophrasto & Dioscoridi dicitur. Cur Plinio libitum sit vertere *ocimum*, quod in Græcis est εὔζωμον, plane nescio: nisi dicas deceptum similitudine Græci nominis εὔζωμον cum Latino *ocimum*. Magis etiam mirum est, quod eodem capite paulo post tertium hoc strychnum in cibis commendari prodit, quod paulo ante dixerat facere insaniam: *Commendetur & in cibis tertium genus licet, præferatur hortensium saporibus, & nihil sit corporis malorum, cui non salutares trychnos Xenocrates prodiderit, non tamen auxilia eorum tanti sunt.* Sic legendus hic locus ex vestigiis veteris scripturæ, & de edulibus atque hortensibus trychnis capiendus, qui in totum distant genere ab aliis cognominibus, somnifero & furioso. Non igitur tertium genus cibis commendatur, si modo tertium est, cujus paulo ante meminit, cum his nominibus ad hunc modum corrigendis: *Hoc est venenum, quod innocentissimi doctores simpliciter dorycnion appellavere; ab eo quod cuspides in prœliis tingerentur illo passim nascente: qui parcius inspectabant, manicon nominavere: qui nequiter occultabant, anhydron aut pentadryon,*

aut

aut ut nonnulli perissent, ne cavendi quidem causâ curiosius dicendum. Nomina hæc pessimè corrupta vulgo in Plinianis editionibus, quæ partim ex libris ejus scriptis, partim ex antiquissimo Dioscoridis codice restituimus: *τρύχνον μανικὸν, ὃ ἔνιοι πέρσιον, οἱ δὲ πεντάδρυον, οἱ δὲ ἄνυδρον, οἱ δὲ περιττὸν ὀνομάζουσι.* Hæc sola legitima, cætera spuria sunt. Capite illo libroque suprascripto Plinius, ut dixi, genera strychnorum prosequutus est consuetâ turbatione, *τὰ ἑτερογενῆ* miscens, & minimè cognata jungens in unum. Solani vero toto illo tractatu nusquam meminit. Atqui Celsus tradidit, Romanos vocare *solanum*, quod Græcis, *στρύχνον* diceretur. Id Plinius noster alio loco reposuit, quasi solanum illud strychnumve diversum foret ab illo strychno, de quo egit capite suprascripto. *Solanum*, inquit, *Græci strychnon vocant, ut tradit Cornelius Celsus. Huic vis reprimendi refrigerandique.* Hæc habentur lib. XXVII. cap. XIII. Faxo jam & aliud ejus peccatum in hac eadem re inspicias. Strychni hortensis historiam alibi exequutus est sub nomine *cucubali*. Putavit nempe diversum hoc cucubalum à strychno hortensi, de quo loquutus est lib. XXI. Verba ejus sic habent, ut legenda sunt lib. XXVII. cap. VIII. *Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, Græci strychnon. Acinos habet nigros.* Hic est strychnus hortensis, quem & *strumum* quidam ex Latinis vocarunt, quod strumis mederetur, alii *cucubalum*. Neophytus: *Στρύχνος κηπαῖος, οἱ δὲ ἥμερον, Ῥωμαῖοι κουκούβαλον.* Nescio unde fictum sit id nominis, nisi corruptum ex *κάκκαβος*. Unde & *ἁλικάκκαβος* genus strychni simile sativo, & æquè innocens, quod ejus folliculi figuram ollarum haberent, *τῶν κακκάβων*. Loti arboris fructum Græci etiam sic vocarunt à similitudine fortasse, quam habet cum acinis strychni vesicalis, sive halicaccabi. Hesychius: *ἁλικάκκαβος· ὁ δὲ λωτοῦ καρπὸς καὶ πόας εἶδος.* Inde hodieque lotus arbor à Græcis vulgaribus vocatur *cacavia*. Acinos halicaccabi, quia similes sunt cerasis, Græci iidem vulgares *χαμαικέρασα* vocant. Neophytus: *φυσαλὶς, οἱ δὲ στρύχνον, οἱ δὲ ἁλικάκκαβον, Ῥωμαῖοι βεσικάλις, κοινῶς χαμαικέρασον, ἄλλοι τῆς καλῆς κυρᾶς ἄνθος.* Cæterum strychni quoque genus est, quod Italis vulgo appellatur *bella donna*. Græci quoque, ut ex Neophyto constat, *καλῆς κυρᾶς ἄνθος*, id est, flos bellæ dominæ: sed diversum est ab halicaccabo strychnum illud, & solanum majus nuncupant Herbarii hodierni. Fructum autem loti, quem *ἁλικάκκαβον* etiam Græci vocarunt, cerasis similem esse tradunt veteres juxta ac recentes. De loto enim intelligenda, quæ scribit Leo Africanus capite de Zarfa: *sunt & ibidem spinosa multa arbores, fructu minore quam cerasi, sapore fermè zizipphorum, Arabes vocant rabich.* Vide, quæ supra notamus. Notum est autem strychnum halicaccabum vocari ab Arabibus كاكنج *kekengi*: ex illo *κάκκαβος* vel *κακκάβιον*, & cum articulo الكاكنج *alkekengi*. Plinius strychnum manicum *dorycnion* etiam nominatum tradit: *Hoc est venenum, quod innocentissimi auctores simpliciter dorycnion appellavere, ab eo quod cuspides in præliis tingerentur illo passim nascente.* Dioscorides quoque, ubi simplicia venena recenset lib. VI. dorycnion ab nonnullis vocari dicit *στρύχνον μανικόν*. At lib. IV. ea distinguit ac seorsim de utroque scribit. In Lexico Græco-arabico *δορύκνιον* invenio interpretatum *χιναβ θααλεβ*, id est, uva vulpis. Quod etiam cognomen est solani hortensis sive strychni, & sativi.

CAPUT LVI.

De cammaro.

INter synonyma mandragoræ *κάμμαρον* etiam legitur. puto scribendum *κάμμορον*. Hoc nomen circa multa venena occupatur. Hippocrates inter remedia refrigerantia ponit: *τὸν πυρετὸν ψυκτηρίῳ φαρμάκῳ ἐκλύειν ἢ καμμόρῳ ἢ ἄλλῳ τινί.* Quid esset *κάμμορον* eo loco Hippocratis, satis quæsitum ab antiquis Criticis ac Medicis, quorum opiniones refert Erotianus in Lexico. Diodorus Grammaticus & Zenon Herophili sectator scripsere, Dorici generis Italiotas ita vocare cicutam, quasi *κακόμορον*. Et sane nihil verius, quam *κάμμορον* idem esse Doricè & Æolicè, quod *κακόμορον*. Quidam legebant *κάμαρον*, ut Lycus Neapolitanus, qui *τὸ ἀλειπτήριον* exponebat, id est, instrumentum ungendo aptum, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ πλεῖστον καμαρωτῆς ὑποστάσεως, à figura arcuata. *Κάμμορον* etiam appellatum Theophrasti thelyphonum, à lethali pernicie. Ex quo primum genus aconiti fecit Dioscorides: *ἀκόνιτον, οἱ δὲ παρδαλιαγχὲς, οἱ δὲ κάμμορον, οἱ δὲ θηλυφόνον.* Nonnulli de hoc cammoro locum Hippocratis accipiendum censuerunt. Erotianus ad eum locum: *Διοσκουρίδης ἐν τῷ ε τῶν ὑλικῶν φησι τὸ ἀκόνιτον εἰρῆσθαι ὑπό τινων κάμμορον, ἀλλ' θηλυφόνον.* De hoc aconito negat posse intelligi verba Hippocratis Galenus, qui *κάμμαρον* legit pro *κάμμορον*; & esse animal dicit squillæ parvæ marinæ simile, cujus figuram quia referret radix hujus aconiti, dictum esse *κάμμαρον*. Hæc ejus verba sunt: *κάμμαρον τῇ σμικρᾷ καρίδι ὅμοιον ζῶον καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τοῦτο τῶν ῥιζῶν ὁμοιότητος τὸ ἀκόνιτον.* *Cammarum* intelligit. Nam & sic Latini vocarunt *τὴν καρίδα*. Sed nihil falsius illâ Galeni sententiâ super hac lectione & ejus etymo. Non enim *κάμμαρον*, sed *κάμμορον* dictum hoc genus aconiti, id est, *κακόμορον*. Præterea non illud aconitum, quod *κάμμορον* appellatur, radicem habet similem cammaro, sed scorpii caudæ. At genus alterum, cui radices cirris marinæ squillæ similes, nusquam legitur vocatum *κάμμορον*, vel *κάμμαρον*. Proprius hic igitur error Galeni. Nam Erotianus antiquior ipso, in commemorandis variis veterum expositionibus super hoc Hippocratis *καμμόρῳ*, non hujus meminit. Germanam huic prorsus hallucinationem objectam Plinio circa nomen *καμμόρου* aconiti docuimus in Exercitationibus. Quidam & mandragoram sic vocarunt. Aut igitur hunc aut cicutam Hippocrates intellexerit oportet, cum *τὸ κάμμορον* inter *ψυκτήρια φάρμακα* retulit. A venenis ad fruges laudandas transimus. Quæramus ergo in his eventilandis *ὁμωνυμίας*. Nec longè sunt. Ecce enim in promptu ac sub manum.

CAPUT LVII.

De zea.

Zia inter cognomina sive *συνώνυμα* potius libanotidis recensetur à Dioscoride: *Λιβανωτὶς ἄκαρπος, ἣ μὲν νῦν κάρπιμος, ἀπ᾽ ἐνίων δὲ ζία, ἢ κομψότερον καλουμένη: ἧς ὁ καρπὸς κάχρυς καλεῖται.* Non dubitandum, quin hæc sint Dioscoridis, ut porrò quæ vetustissimus ac fidelissimus liber etiam agnoscat. Sed vereor, ne *ὁμωνυμία* vocis *κάχρυς* illi imposuerit, quam & quidam posuere pro genere tritici. Hesychius: in dictione *καχρύδιον*: *καὶ βοτάνη ἡ λιβανωτὶς καὶ τῆς πεύκης ἡ βλάστησις καὶ πυροί τινες.* Zeam ita appellasse videntur, quod genus inter triticum & hordeum Veteres constituunt: *κάχρυς* autem propriè de grano hordei tosto Græcis dicitur. Hesychius *πυρούς τινας*, etiam appellari eo nomine notat. Sic zeam vocarunt, quam *τροφιμώτερον* hordeo tradit Dioscorides. Arabes *berthaman* برطمان. Eam Avisena facultate hordei præditam; & medium quid inter hordeum & triticum esse dicit. Pro ea *κάχρυν* etiam Græci dixere, quo nomine & *λιβανωτὶς* appellatur. Non tamen *λιβανωτὶς ζία*. Si non fallitur Dioscorides, *ὁμώνυμα* oportet fuerit *ζία* pro libanotide, & *ζία* pro tritici genere, ut *κάχρυς* res diversas significat & utrumvis horum. Hoc ipsum *ζία*, cum de tritico sumitur, non unam habet significationem, & multum variat ac vagatur circa plures tritici species. Græci recentiores *ζίαν* in suis Lexicis interpretantur *σπέλταν*. Glossæ Iatricæ Nicomedis Iatrosophistæ: *Ζία, σπέλτα.* Hæc est quam *speltam* vulgò dicimus, veteri & ipso vocabulo. Profectò *ζία* sicut à Dioscoride describitur, non dubium est esse speltam. Duo genera facit, *μονόκοκκον* ac *δίκοκκον*, quæ in duplici folliculo conjunctum habet granum. Glossæ Latinæ: *Spelta ζία.* Theophrasti quoque *ζεία* eadem videtur cum spelta, cujus semen *κουφότατον* esse scribit, *καὶ σφοδρὰ κοῦφον τὸ τῆς ζέας*. Si levissima est *ζία* ex sententia Theophrasti, non potest videri eadem cum zea Mnesithei apud Athenæum, qui panem ex eâ fieri gravissimum & concoqui difficilem, si nimius ingeratur stomacho, eoque non salubrem esse vescentibus. Vide Athenæum lib. III. quo loco Vir doctus adnotat, hoc ita audiendum, si panem ex zea cum pane, qui fit ex tipha, compares. Immo nullam comparationem admittunt verba Mnesithei, quæ leguntur integra apud Athenæum lib. III. de alimentorum facultate, ubi docet non assuetos pani ex zea facto, ne si modicum quidem sumpserint, posse perficere: adeo concoctioni adversatur & stomacho gravis est. *Τὸν δὲ*, inquit, *τῶν ζειῶν ἄρτον οἶδεν μὲν ἐδεστὸν εἶδος ἀνυγιαίνον, τοῖς δ᾽ ἀσυνήθεσι τῆς ἐδωδῆς ταύτης οὐδ᾽ εἰ παντάπασιν ὀλίγον· ἔστι γὰρ βαρὺ καὶ δύσπεπτον.* Ex his satis liquet, zeam Mnesithei non posse eamdem esse cum zea Theophrasti & antiquorum Græcorum. Quin immo addit ibidem Mnesitheus, qui regionem colunt frigoribus obnoxiam & cæterarum frugum impatientem, serere istam, & vesci eâ coactos, quia validum sit hoc genus tritici, & adversum frigora resistat: cæterum multum laborare, ut assuescant pani, qui inde fit, & per gradus id facere, dum primò parcius sumunt, deinde largius, & sic diuturno usu ac sæpe edendo familiarem sibi cibum reddunt.. Talem se vidisse frugem refert ibidem Galenus, qualem describit Mnesitheus sub nomine *ζειᾶς*, quæ panem atrum faceret, & mali odoris: *γίνεται δὲ*, inquit, *ἄρτος ἐκ σπέρματος τούτου δυσώδης τε καὶ μέλας*: Hæc non conveniunt cum pane, qui fit ex zea quæ spelta est: candidissimus quippe est, ac levissimus. Sed unicè quadrant, quæ de illa zea narrantur, cum secale de qua Plinius: *Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterrimum, & tantum ad arcendam famem utile, fæcunda sed gracili stipulâ, nigritia triste pondere præcipuum. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem ejus; & tamen sic quoque ingratissimum ventri.* Quin & vocabulum Taurinorum asia videtur corruptum ex Græco illo *ζειά*. Quocunque solo nasci illud *secale* Plinius addit, idque etiam rectè cadit in zeam Mnesithei, quæ locis nascitur ferre aliam frugem negantibus ob frigoris injurias. Zeam sunt qui cum olyra eamdem faciant. Herodotus de Ægyptiis: *ἀπ᾽ ὀλυρέων ποιεῦνται τὰ σιτία, ἃς ζειὰς μετεξέτεροι καλέουσι.* Hesychius: *Ζεαὶ οἱ μὲν σῖτος εἶδος, οἱ δὲ τὰς ὀλύρας.* Ecce rursus, qui *ὄλυραν* de secale interpretantur. Nicomedes: *ὄλυρα, σῖτος λεγόμενος σεκάλη.* Plinianum *secale* intelligit. Dioscorides olyram ejusdem generis esse cum zea tradit. Atqui ejus zea spelta est. Non igitur ejusdem *ὀλύρα* eadem cum secale: nec enim idem genus cum eo constituit. Sed commodè occurrit idem Mnesitheus apud Athenæum, qui *ὀλύρας* separat *ἀπὸ τῶν ζειῶν* & eadem statuit cum tiphis: *οἱ μὲν γὰρ τίφας, οἱ δὲ ὀλύρας καλοῦσι· πολὺ δ᾽ ἐστὶ τῶν ζειῶν ἐγγύς.* *Zea* Mnesitheo aut secale est aut secali simile, & multum ab olyra distat: ideo diversas facit. Cæterum olyra illa, quæ juxta Mnesitheum diversa est à zea, quam describit, eadem est cum zea, qualis à cæteris describitur. Sic omnino diversas esse liquet zeam Mnesithei & zeam Dioscoridis. Hæc vel eadem cum olyra, vel ejusdem generis; illa vel eadem cum secale, vel ejusdem generis. Profectò quantum inter *speltam* & *secale* interest, tantum distat zea Dioscoridis a zea Mnesithei. Inde Auctores de zea tradunt, quæ sub eamdem speciem cadere non possunt. Zeam Mnesithei, quæ secale est, *πολυχίτωνα*, id est, multis tunicis vestitam Galenus asserit. Quod zeæ, quæ spelta est, egregie convenit; non item secali. Hoc facillimè de folliculo vel gluma exit; illa difficillimè & duplici velata tunica ad hoc factas molendinas exigit, ut exteri queat. Quod *secale* vocat Plinius. Liber censuum Ecclesiæ Rhemensis ab octingentis hinc annis scriptus, ut certo pignore codex ipse probat, compositum se clamans, anno incarnationis Domini DCCCLXI. Episcopatûs autem Domini Hincmari XVII. *Sigilum* appellat, & tria hæc tritici genera in Rhemensi territorio seri solita nominat, *frumentum*, *sigilum*, & *speltam*: *Sunt ibi adspicientes inter majores & minores campi XLVI. continentes mappas C. ubi possunt seminari de frumento modii XXIV. de sigilo modii XXX. de spelta modii LXXXV.* Et ita alibi passim. Ubi *sigilum* est secale. Quod hodieque nomen retinemus. *Frumentum* ibi vocatur pro certa specie quam Romani *triticum*, Græci *πυρὸν* dicebant. At frumentum veteris Latinitatis generalis erat appellatio omnium triticeorum, *πάντων τῶν σιτηρῶν*. Græci *σίτους* vocant. Hodie ut plurimum sigilo mixtum triticum serimus, quod *mixtale* appellatur in illo censuum Rhemensi codice, & sic quoque nunc vocamus. Hoc est, quod etiam Plinius dicit, secali far admisceri ad mitigandam ejus amaritudinem. Sed in pane tantum conficiendo, non in serendo semine eam fieri mixturam intelligit. Hodie fit inter seminandum. Vulgatissima hoc tempore in Gallia frumenti genera, quæ seminantur, triticum quod *frumentum* dicitur, secale quod *sigilum*, & spelta. Plinius vulgatissima apud Romanos suo tempore genera refert in Italia seri solita, *far quod adoreum veteres appellavêre, siliginem, triticum.* Hæc explicanda & cum nostris Græcisque pariter comparanda. Verum est, quod idem Plinius pronuntiat, nec eadem genera ubique, nec ubi eadem sunt, iisdem nominibus ferri. Illud constat, quod *frumentum* vulgò vocitamus, Latinorum esse triticum, Græcorum *πυρόν*. Quæ nobis *spelta* est, placuit plerisque Græcis *ζίαν* appellari. Sed distinguendum de *ζία*. Docuimus enim aliam esse Mnesithei, aliam Dioscoridis, ut illis contenti simus,

qui

qui rem medicam tractarunt. Zea Dioscoridis, ut eadem sit cum spelta nostra, nihil video quod refragetur. Sed quærendum, quam dicimus *speltam*, quo nomine antiquis appellata. Ut duo hodie notissima frumenti genera *triticum* & *spelta*, ita Romanis *triticum* & *far*. An ergo far Romanorum spelta nostra? Certè ζειὰν Græcorum plerique omnes veteres Grammatici sic exponunt, quam docuimus esse speltam. Latini quoque in eadem sententia. Glossæ optimæ: *Far*, ζειὰ ὄλυρα. Glossæ Servii: *far*, *farris*, ζειὰ ὄλυρα. Far illud *adoreum* dixerunt, & ador idem cum farre. Certe *ador* factum ex olyra. Nam *ador* prius videntur dixisse: & mutatio hæc tralaticia. Sic ex Græco ἀλοιφὴ Latinum mutuatum *adeps*. Ex *Melica* Gallinæ pro Medica. Ador etiam ζειὰ exponitur. Glossæ: *ador*, ζειά. *Ador*, ὄλυρα. Eamdem porro esse ὄλυραν ac ζειὰν testimonio Herodoti supra probavimus. Si ζειὰ spelta est, ut plerisque placet, certè spelta erit far. Plinius dicit zeâ uti, qui far non habent, sed zeam à farre distinguit. Esse hanc Italiæ in Campania maximè memorat, semenque appellari. *Hoc habet*, inquit, *nomen res præclara*, *ut mox docebimus*, *propter quam Homerus* ζείδωρος *ἄρουραν dixit*, *non ut multis arbitrantur*, *quod vitam donaret*. Plinio parum credo. Potest fieri ut *semen* Campania appellaret per excellentiam, quod Romanis far appellaretur? Sed quis dixit Plinio, id quod semen Campania vocitabat, esse Græcorum ζειὰν? Vidimus contra, omnes Latinum *far* Græcè ζειὰν interpretari. De farre adjicit idem, *ex omni genere durissimum esse far*, *& contra hiemes firmissimum*, *patique frigidissimos locos*. Hoc etiam de spelta verum est, quam locis etiam frigidissimis nasci certum. In Germaniæ rigentibus regionibus optima nascitur, & pulcherrimum ex eo panem conficiunt. De zea hoc itidem scripsit Mnesitheus, μάλιστα ἀντέχειν τῷ ψύχει. De zea tamen ingratâ ventri, & nigrum ponderosumque panem dante loquitur, quæ alia est ab hac zea Plinii, quam pulcherrimam rem esse dicit. Certè & secale, quod docuimus respondere zeæ Mnesithei, etiam contra hiemes firmum est, & frigidiorum locorum patiens. Homerus ex antiquissimis præcipua duo ac veluti summa genera frumenti recenset, πυρὸν & ζειάν:

> Πυροί τε ζειαί τε, ἠδ' εὐρυφυὲς κρῖ λευκόν.

Per πυρὸν quin triticum intelligat, nemo dubitat. Per ζειὰς fortasse speltam sive far adoreum Romanorum. Hæc enim duo genera frumenti plurimis terris communia, ut ipse Plinius disertè testatur, qui tertium genus adjicit, *siliginem*. Sed quænam illa siligo, quæ diversa traditur tam à farre quam à tritico? Quædam veteres Glossæ ὄλυραν exponunt: Sed ὄλυρα ador est vel far. Aliæ Glossæ σεμίδαλιν interpretantur: *siligo* σεμίδαλις. Sed σεμίδαλις frumenti genus non est, sed ex frumento fit. Græci tamen huic expositioni suffragantur in his Glossis Iatricis: Σίλιγνις παρὰ Ῥωμαίοις, ἡ Ἕλλησι σεμίδαλις ὀνομαζομένη. Si cui parum certa hæc videtur auctoritas, dabo certiorem, quam fortasse non revocabunt in dubium. Galenus est, qui de panum differentiis agens σιλιγνίτην quidem discernit ἀπὸ τοῦ σεμιδαλίτου, sed ita ut appareat per siliginem non intelligere genus frumenti. Verba ejus subjiciam: ὁ μὲν καθαρώτατος ἄρτος καλεῖται σιλιγνίτης, ὁ δὲ ἐφεξῆς σεμιδαλίτης, ἀλλ' ἡ μὲν σεμίδαλις Ἑλληνικόν τε καὶ παλαιὸν, σίλιγνις δὲ οὐχ Ἑλληνικόν. ἑτέρως δὲ αὐτὸ ὀνομάζειν οὐκ ἔχω. Satis bellè asserit σίλιγνιν non esse Græcum vocabulum, sed miror non addidisse, è Latio venire. Σίλιγνις depravatum ex *siligineus*. Dixere & σιλίγνιον. Unde σιλιγνίου ζύμη apud Veterinarios. Glossæ: σιλίγνιον, *siligo*. Inde σιλιγνίτης ἄρτος, qui Latinis *siligineus*. Nitidissimum panem sic vocarunt Glossæ Servii: Siligineus panis, καθαρὸς ἄρτος. Hinc & *siligineus Priapus* Martiali in lemmate, ex siligine factus. Hic σιλιγνίτης ἄρτος Galeni, qui καθαρώτατος exponit: quo loco non panis differentias explicat, quæ ex diversis frumenti generibus, sed quæ ex variis procedunt panificii modis & farinæ qualitate. Τροφιμώτατος δὲ, inquit, ὁ σιλιγνίτης αὐτῶν, ἐφεξῆς δὲ ὁ σεμιδαλίτης καὶ τρίτος ὁ μέσος ἢ συγκομιστὸς ὁ ἢ αὐτόπυρίτης. ἐφ' ᾧ τέταρτός ἐστι τὸ τῶν ῥυπαρῶν εἶδος, ἀν

ἔσχατος ὁ πιτυρίας, ὃς δὴ καὶ ἀτροφώτατός ἐστι. Hi sunt gradus, quibus descenditur à primæ notæ pane ad deterrimum. Per eosdem numeros licebit ascendas à pessimo ad optimum. Ultimus omnium panis ὁ πιτυρίας surfuraceus, qui ex meris surfuribus conficitur; nec ad hominum usum, sed canum. Sequens conditio est τῶν ῥυπαρῶν: atros panes & sordidos Latinè dixeris. *Ater panis* Terentio. Comœdia Græca φαιοὺς ἄρτους dixit, ut Alexis, qui candidis eos opposuit:

> Λευκοὺς μὲν εἶναι, τοὺς δὲ φαιοὺς τοῖς ἴσοις.

De panibus loquitur. Hi plus surfuris quam farinæ habuere, non tamen mero surfure constabant. Tertia sors eorum, quos αὐτοπυρίτας Græci appellant. E farina confectos licet intelligere, qualis adfertur à mola, è puro tritico, cui nihil surfuris demptum est. Hoc nomen αὐτοπυρίτης sonat. Idem & συγκομιστὸς vel συγκομιστικὸς dicebatur, quod scilicet è frumento heret, quale collectum esset. Συγκομιδὴ est fructuum collectio. Unde συγκομιστήρια sacrificium, quod moris erat fieri ob fructuum collectionem, ἐπὶ καρπῶν συγκομιδῇ. Diphilus apud Athenæum συγκομιστὸν exponit, ἐξ ἀσήστου ἀλεύρου, ex farina non excussa. Post hunc ad meliora procedentibus occurrit σεμιδαλίτης. Hic jam purior ac nitidior panis, ex purgata farina & cribro excussa factus, σεμίδαλις Græce dicitur, Latine *simila* vel *similago*. Glossæ: *similago*, σεμίδαλις. Eædem: *simila*, σεμίδαλις. Ex omni genere frumenti potest fieri, sed laudatissima è tritico, ut asserit Plinius. Martialis in lemmate, *Simila ex tritico*:

> *Nec poteris similæ dotes numerare nec usus,*
> *Pistori toties cum sit & apta coquo.*

Ex ea ergo pistoria omne genus opera, placentæ, crustula, libæ. Coqui etiam quæcunque ad culinam usus erat, ex ea parabant. Pollux: ἀπὸ δὲ σίτου, σεμίδαλις καὶ χόνδρος. Isidorus *similam* interpretatur *subtilissimam farinam*. Quam subtilis esset, Plinius indicat; qui justum esse dicit, Africi tritici è modiis farinæ redire semodios similaginis. *Similago*, inquit, *è tritico fit laudatissima*. *Ex Africo justum est è modiis redire semodios & pollinis sextarios quinque*. Delicatissimam oportet fuisse similaginem, si quidem ex modio farinæ sive farris moliti non plus quam semodius similaginis educeretur. Hodie panis candidus apud pistores fit, quibus ex sedecim sextariis farinæ, legitimum est decem similaginis sextarios redire. Aliquando plus, aliquando redit minus. Et gradus recipit res ista pro candore panis, qui conficiendus est. Ad quam rem non tantum pertinent cribri genera delicatiora, sed etiam farinæ ratio, prout crassiore modo aut delicatiore molita est. Certum quippe est longè minus similaginis reddere, quæ crassius molita est, & panem ex ejusmodi similagine esse candidiorem. Furfures nempe solidi remanent, & sola transit purissima farina. Cribrorum tamen facies diversæ hoc faciunt. *Cribri pollinaris* mentio apud Plautum & Plinium, quo pollinem succerni moris fuit. Habuit itaque & suum cribrum similago, quo succerneretur. Hoc *farinarium cribrum* Plinio dicitur, quod Græcis ἀλευρότησιον. Panes plebeji & proprio cribro, non illo delicatissimo, purgabantur, cujus meminit Satyricus: *& populi cribro decussa farina*. Alia hodie fiunt ex setis equinis, alia ex lino, alia etiam ex laneo panno. Quæ ex setis facta sunt, *sassos* vocamus, & *sassare* cribro ejusmodi farinam transmittere. Id ex Latino venit *squassare* pro excussare vel exquassare. Ut *sposita* pro exposita: sceptoria pro exceptoria, & similia sexcenta, de quibus alibi. Gallorum inventis adscribit Plinius cribri genus ex setis: *cribrorum genera Galli e setis equorum invenere*. Durant hodieque. *Hispani è lino excussoria & pollinaria*. Σησινά. Inde fortasse *sassi* nomen. Tamistos vocamus, quæ ex lino vel lana, quasi *tramissos* à transmittenda farina. Addit Plinius: *Ægyptus è papyro atque junco*. Hoc genus proprie κόσκινον Græci vocarunt, si Polluci credimus: τὸ δὲ ἐργαλεῖον ἐν ᾧ τὰ ἄλευρα διασήθειν, τὸ μὲν ἐκ σχοίνου πλέγμα κόσκινον. Ægyptii è papyro, sed Græci è junco texta habuere cribra: Iidem vero dixere ἀλευρότησιον cribrum ex linteo. Grammatici: οἱ δὲ τῶν κοσκίνων κύκλῳ ἀντὶ τοῦ σχοίνου λινοῦν τι ἐνδόντες οὐκ ἐξηρτημένον ὡς ἀκριβέστερον τὸ ἄλευρον καθαίρειν, ἀλευροτήσια ἐκάλουν. Hesychius;

sychius: Ἀλευρότησις εἰς ὃ τὰ ἄλευρα διηθεῖται. Rectè sanè. Nam unicuique farinæ generi suum fuit dicatum cribrum. Delicatius molitam delicatiore etiam cribro decuti moris erat. Tale est ex linteo. Suis etiam nominibus vocabantur farinæ, quæ alio & alio modo molitæ essent. Subtilius comminutam molâ dicebant ἄλευρον: crassius frensam, κρίμνον. Inter utramque modicè molitam ἄλφιτον. Galenus: Ἄλφιτα καλοῦσι τὰς ἀληλεσμένας κατὰ τὸ σύμμετρον τῷ μεγέθει θρύψεις ὀνομάζοντες. τὰ μὲν γὰρ μείζω κρίμνα, τὰ δ' ἐλάττω ἄλευρα. Inde ἄρτος ἀλευρίτης, qui ex minutissima farina, χονδρίτης qui ex crassiore. De quo infra. Κρησέρα etiam cribri genus ex laneo texto. Pollux: κρησέρα ἐξ ἐρίων. Suidas σεισβόλαιον κοσκίνου exponit. Ita corrigendum pro κόφινον. Pro generibus etiam frumenti varia extitere cribrorum genera. Alia ad hordeum purgandum, alia ad triticum facta. Unde κόσκινον κριθοπινὲς in Δημοπραγίας apud Pollucem, & κόσκινον αἰρόπινον Aristophani, eodem citante. Hesychius legit αἰρόπινον & exponit κόσκινον ἐν ᾧ πυροὶ σήθονται. Diversa sanè cribra fuere, quibus solidum granum purgabatur, & quibus farina molita decutiebatur. *Cribrum* propriè hodie vocamus, quo frumenta solida succernuntur. Ex pergameno fit crebris foraminibus pertuso, quæ sordes transmittunt & vitiosa grana ut lolium, puro intus, ac sincero tritici grano residente. Inde αἰρόπινον κόσκινον & κριθόπινον. Quibus autem farina excutitur ac cernitur, *sassos* & *tamisios* nominamus. Latini cribrum de utroque genere dixere, ut Græci κόσκινα. *Cerniculum* etiam nuncuparunt. Glossæ: *Cerniculum*, σήγκρισις. Item: *incerniculum*, τηλία. Græcis τηλία propriè circulus cribri. Sed hæc obiter. Similaginis subtilitas ac puritas non tantum molæ discrimine constat, sed etiam cribri. Hæc Græcè σεμίδαλις; & inde panis σεμιδαλίτης. Non hic tamen panis purissimus. Adbuc habuit, quo progrederetur. Sed Galenus videtur caruisse Græco nomine, quo exprimeret id genus, qui candidior nitidiorque semidalite fuit. Σιλιγνίτην itaque Latina voce nuncupavit, id est, *siligineum*. Ergo *silige* Latinis non genus tritici, sed veluti flos similaginis. Certè σιλίγνιν ita Græci accepere. Et ratio nominis hoc planè vult. Constat quippe, candore ac nitore præcipuum panem Latinis dictum *siligineum*. Si de aliquo tritici genere vox hæc esset intelligenda, sordidus atque ater panis æque posset hoc vocabulo designari, quam nitidus ac mundus. Nec enim ex tritico exempli gratiâ unius modi aut generis fit panis. Et ater & candidus ex eodem genere confici potest, qui tamen ex æquo triticeus appellari mereatur. Cur enim σεμιδαλίτης ἄρτος triticeus potius quam αὐτοπυρίτης, si uterque ex tritico compositus? Immo hunc magis jure suo vocaverim triticeum, qui solo solidoque constat tritico, cui nihil dempsisset cerniculum. Idem de silígine dici convenit, siquidem siligo genus sit tritici. Siligineum panem non eum duntaxat dixero, qui ex subtilissima farinæ siligineæ parte confectus sit, sed etiam qui ex tota siligine, quæ fursuribus constat & farina. Nec juvabit dicere, quod adstruit Plinius, siliginem candorem esse sine virtute, sine pondere. Quantumlibet candida sit, suos utique habebit fursures, si tota adhibeatur pani faciendo. Nitidissimus autem ac mundissimus esse ac dici non poterit panis, cui fursures admixti. Atqui omnino & siligineus est, qui ex siligine integra factus, non separatis nec secretis à farina fursuribus. Latini tamen non de alio pane quam de mundissimo ac delicatissimo appellationem *siliginei* sumpserunt. Siligo itaque farinæ subtilissima pars, ex qua panis tenerrimus ac purissimus. Quæ de siligine tradit ipse ille Plinius, ostendunt, non aliter usurpari posse hanc dictionem. *Siliginem*, inquit, *propriè dixerim tritici delicias. Candor est, & sine virtute, sine pondere.* Hæc definitio siliginis in florem farinæ tenuissimum, potius quam in tritici aliquam speciem conveniat. Quod enim quæso triticum, sine virtute, sine, pondere? Non video quam bona queat ex illo tritico elici farina, quod nullâ sit virtute, nullo pondere? Imaginarium prorsus hoc triticum solo candore æstimatum, cui nec virtus nec pondus. Scio & siliginem apud Columellam legi pro frumenti genere. Hoc saltem Plinium excuset, quod sine auctore non erraverit. Invitus dicam, errasse Columellam. Res tamen ipsa cogit me, ut ita sentiam. Quin & eodem capite siliginem pro subtilissima farina posuisse Plinius apertè convincitur: *Justum est e grano Campanæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis: præterea floris semodium.* Siliginem genus frugis facit, ex grano Campanæ molito è modio quatuor sextarios redire siliginis dicit, & floris semodium. Ergo hic *siligo* pro farina cribro succreta. Quam hîc *siliginem* vocat in tritico dixit, *similaginem*. Et pro flore *pollinem*. Verba hæc sunt: *Similago è tritico fit laudatissima. Ex Africo justum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellant in tritico, quod florem in siligine.* In tritico pollinem appellari testatur, qui flos dicitur in siligine. In illa ipsa siligine, quæ frumenti est species, *siliginem* quoque vocat id, quod *similaginem* in tritico dixit. Ergo non tantum significat frumenti genus, sed etiam ex illo frumento farinam, quæ respondet tritici similagini, ut ejusdem flos respondet tritici pollini. Hinc est quod Glossæ optimæ *siliginem* exponunt σεμίδαλιν, quæ eadem est cum similagine. Hinc σιλιγνίτης ἄρτος Galeno, ex tenuissimo flore farinæ factus. Idem Plinius: *e Pisana autem siliginis sextarios quinque: cætera paria sunt.* Ex heic siligo pro similagine, vel eo saltem, quod exæquatur tritici similagini. Quis enim dixerit è modio tritici, ubi molitum est & cribro decussum, redire sextarios tritici quinque? Plinius hoc planè significat, è modio siliginis Pisanæ redire sextarios quinque siliginis. Siligo igitur duas res denotat, frumentum ipsum, & frumenti farinam vel farinæ medullam, quæ *similago* in tritico. Apud Varronem inter frumenti genera nulla mentio siliginis. Far tantum nominat & triticum. Farre Campaniam nobilem jactat, tritico Appuliam: *Quod far conferam Campano? quod triticum Appulo?* Notavimus ante, far esse zeam, eamque speltam hodiernam. Zeam in Campania Italiæ maximè provenire idem Plinius ait, semenque ibi appellari. Non dubito, quin illud semen Campanum sit illud far laudatissimum Campaniæ, quod ipsi Campani dicebant *semen*. In eo farre *siliginem* Romani nuncuparunt, quæ in tritico *similago*. Inde & *siliginem* abusivè quidam vocasse videntur ipsum far Campanum. Hæc est Campana siligo Plinii, quæ siliginis dat quattuor sextarios & floris semodium, ut triticum reddit similaginis semodium, & pollinis sextarios quinque. An non eodem modo χόνδρον Græci quidam pro specie frumenti posuerunt, quod granum erat certo genere molitum? De quo paulo post, ut & de *trago*, quod & ipsum cum sit facticium, frumenti tamen esse genus ipse Plinius voluit. Quod siligo diceretur propriè ex farre, ut similago ex tritico; hinc factum, ut & *siliginem* pro farre usurparint nonnulli. Quod magnis auctoribus imposuit, qui siliginem quasi diversam à farre speciem acceperunt. Hæc nominum diversitas ubique Plinium fefellit, ut in *arinca* Galliæ propriâ. Difficulter eam exteri prodit, & esse quam *olyram* Græci dicunt. Arinca Galliæ, spelta est nostra, *far* antiquorum Romanorum, Campaniæ *semen*, ζειὰ Græciæ vel ὄλυρα. Eam intelligo zeam, quæ eadem cum olyra vel ejusdem generis. Difficillimè exteri speltam notum est, & supra notavimus. Idem Plinius in recensendis frugibus Græciæ peculiaribus, *zeam*, *olyram* & *tiphen* numerat. Atqui zea non debuit nominari; quæ juxta quosdam eadem cum olyra, juxta alios eadem cum tiphe. De siligine ita scribit idem Plinius: *E siligine lautissimus panis, pistrinarumque opera laudatissima.* De simila hoc idem Martialis:

Nec poteris similæ dotes numerare, nec usus;
Pistori toties cum sit & apta coquo.

Quid enim hæc aliud significant, quam à simila laudatissima ac lautissima fieri pistrinarum opera? Videtur autem *simila* delicatior ac subtilior etiam fuisse quam *similago*. Ut enim *cerago* non est vera ac sincera cera, *lappago* non germana lappa, atque ita de aliis idem nomen habentibus, quæ plura sunt; ita similago

non

non protinus est simila, sed aliquid minus, quod tamen æmulatur similam. Simila itaque eadem cum siligine, delicatior subtiliorque quam similago. Certè & σιλιγνίτην ἄρτον Galenus puriorem facit quam σεμιδαλίτην. Ille quippe uno gradu præcedit: ὁ μὲν καθαρώτατος ἄρτος καλεῖται σιλιγνίτης, ὁ δ' ἐφεξῆς αὐτοῦ σεμιδαλίτης. Iste ex similagine, ille ex siligine. Similago itaque & siligo in eodem genere tritici, sed hæc prior potiorque. Certè & similam ex tritico elicit Martialis, ex quo etiam similago. Simila vero eadem cum siligine. Sed Galenus, qui σιλιγνίτην voce Romana vocat panem candidissimum, an Græcam non habuit, quibus id exprimeret? Immo habuit: potuit enim γυρίτας dicere. Diphilus Medicus apud Athenæum, quem ab ipso Galeno citatum inducit, eodem ordine progreditur in bonitate panis distinguenda, & per gradus disponenda: Ἄρτοι φησὶν ἐκ γυρίων εἰσὶ πολυτροφώτεροι καὶ διαχωρητικώτεροι καὶ τὸ ὅλον κρείττονες· εἶτα οἱ σεμιδαλῖται, μεθ' οὓς οἱ ἀλευρῖται, εἶθ' οἱ συγκομιστοὶ οἱ ἐξ ἀσήστων ἀλεύρων γινόμενοι. Perperam legitur in verbis Diphili: ἄρτοι οἱ ἐκ πυρῶν κριθίνων εἰσὶ πολυτροφώτεροι, καὶ κρείττονες, εἶθ' οἱ σεμιδαλῖται. Non bene hæc comparatio procederet a genere frumenti ad genus farinæ facta. Meliores triticei panes hordeaceis, deinde semidalitæ. Atqui semidalitæ etiam ex tritico, & quidem ex tritici medulla, optimaque ejus ac præcipua parte. Ἀλευρῖται quoque & συγκομιστοὶ ex eodem tritico, quos & αὐτοπυρίτας dixere. Scribendum igitur ἐκ γυρίων, id est, ex polline. Inde, γυρῖται ἄρτοι. Delenda autem & expungenda vox κριθίνων, quam adtextam liquet ab eo, qui legerat πυρῶν, & comparationem fieri putabat hordeacei panis cum triticeo. Γύρις pollen, similagine etiam subtilior. Plinius in tritico *pollinem* vocari tradit, quod in siligine *florem*. Sed siliginem ibi accipit pro tritici genere. Aliis *siligo* eadem cum polline, & similaginis subtilissimo flore. Glossæ: *pollen*, γύρις. Græci vocant & πάλην. Quod interpretantur, τὸ λεπτότατον τοῦ ἀλεύρου. Florem quoque farinæ vulgò appellamus τὸ λεπτότατον. Potest etiam legi in verbis Diphili: ἄρτοι οἱ ἐκ πυρῶν σιλιγνῖται εἰσὶ πολυτροφώτεροι, εἶθ' οἱ σεμιδαλῖται. Sed γυρῖται panes iidem cum siligineis ex mero polline facti. Galenus Romano vocabulo usus est, quia tum notius. Ut autem siliginem pro frumenti genere Plinius posuit, quæ medullæ tritici flos propriè fuit: ita & τράγον pro semine sumpsit Orientis peculiari: *Adjiciuntur his genera bromos & tragos, externa omnia, ab Oriente invecta, oryzæ similia.* Immo tragos, facticia res, ut alica. Eodemque jure posset aliquis alicam inter genera frugum recensere quam tragum. Τράγος πυρῶν, ut χόνδρος & ἄμυλον tractatur in Geoponicis excerptis lib. III. Ex tritico Alexandrino fiebat, Alicæ similis erat, sed minus alibilis, quia multum ex gluma retinebat. Τράγος apud Dioscoridem non est de frumenti specie accipiendus, sed de genere quodam facticio, ut est χόνδρος. Verba ejus hæc sunt ita legenda: Τράγος τὸ σχῆμα μὲν παραπλήσιος τῷ χόνδρῳ ἐστιν, ἀτροφώτερος δὲ πολὺ πολύ, διὰ τὸ πολὺ ἔχειν τὸ ἀχυρῶδες. Male hodie in editionibus scribitur, ἀτροφώτερος δὲ πολυπλοῦ ζειᾶς. Hinc doctissimi Medici arripuere τράγον Dioscoridis genus esse tritici, quod zeæ comparabatur. Χόνδρος est alica. Ita enim interpretantur Glossæ: *Alica*, χόνδρος. Quomodo fieret, Plinius sic explicat: *Alica fit è zea, quam semen appellavimus. Tunditur granum ejus in pila lignea. Nam lapidis duritia conteritur. Nobilius ut notum est, pilo, vinctorum pœnali opera.* Nihilo plus sensûs in istis verbis quam in Nævii Buttubattis. Optimus liber sic legit: *tunditur granum ejus in pila lignea ne duritia lapidis conterat. mobilius notum est pilo.* Non hæc saniora nisi quod viam monstrant ad sanitatem, quæ ex hac lectione ita restituitur: *Tunditur granum ejus in pila lignea, ne duritia lapidis conterat, mobili ut notum est pilo, vinctorum pœnali opera.* Egregia sanè conjectura. Quid pila distet à pilo notum est. *Pilum* mobile, *pila* immobilis. *Pilum* est τὸ ὕπερον, id quo tunditur; *pila* mortarium, in quo tunditur. Glossæ: *pila*, ὅλμος· *pilum*, ὕπερον. Alibi hanc differentiam adstruximus. In pila lignea ideo tundebatur granum zeæ ad faciendam alicam, non in lapidea, ne lapidis duritia contereretur. Non erat autem conterendum, sed tantum deglubendum: eousque enim tundebatur, donec excussæ omnes essent tunicæ. Excussis tunicis iterum pilo concidebatur, medulla nudata. Tria ejus genera fiebant, minimum, secundarium, & grandissimum. *Hoc apherema*, inquit Plinius *appellant.* ἀφαίρεμα. Cui scilicet solæ ferme tunicæ corticeæ detractæ essent, grano solido manente nec confracto. Hic propriè Græcis χόνδρος; cujus tria genera traduntur. Sed grandissimum optimum. Geoponicæ Eclogæ: ἐπεὶ δὲ ἅμα ἐπτισθῇ, κοσκίνῳ κοσκινίζεται ἀδροτέρῳ· κάλλιστος δὲ ὁ πρῶτος ἐκβάς γίνεται χόνδρος, δεύτερος δὲ ὁ ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐλάττων ὁ τρίτος. Idem dicit quod Plinius, sed clarius hæc eadem expressit paulo post, ubi de Alexandrinæ alicæ confectione agit, his verbis: *postea que gypsi pars quarta inspargitur, atque ut cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, excepticia appellatur, & grandissima est: rursus quæ transit, artiore cernitur; & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantum harenas transmittente.* Græca Georgicorum clare his explicantur. Quæ *excepticia* in editis vocatur, in libris est *excepticia.* Omnino debet esse: *Sestica appellatur.* Σηστική sic vocata κατ' ἐξοχὴν, quæ prima cribro excussa est latiore, quod *farinarium* vocavit Plinius, Græcus auctor ἀδρότερον. Ex his patet χόνδρον Græcè dici, quæ Latinis *alica.* Ideo autem Græcè χόνδρος, quia crassioribus fragmentis tusum, non in farinam molitum. Sic χόνδροι ἁλῶν, micæ salis, & χόνδροι λιβάνου micæ thuris. Hinc πυροὶ χονδρώδεις crassius molitum far apud Athenæum: ἐσκεύασται δὲ καλλίστους ἄρτους τὸν ἐξ ἐρηριγμένων καὶ ἄνευ πυροῦ γεγονότας καὶ χονδρώδεις, qui ex fracto tantum contusoque, non commolito frumento factus esset. Inde & χονδρίτης ἄρτος ex tritico grandioribus micis fresso, qualis est χόνδρος. Huic simile tragum & pari modo fiebat, tusis in pila granis, donec detriti essent utriculi. Plinius eodem capite sub finem: *e zea pulcrius quam è tritico fit tragum, quamvis id alicæ vitium sit; candorem autem ei pro creta lactis incocti mixtura confert.* Ita legendus ille locus cum in editis habeatur: *è tritico fit granum.* In Rigaltiano legitur: *fit granucum.* In optimo Thuanæo: *fit gracum*, manifesto pro *tragum.* Mirum est potuisse Plinium imaginari aliud esse τράγον, cum masculino genere enuntiatur: aliud, *tragum* neutro. Τράγος illi inter genera frugum externa reponitur: *tragum* de grano usurpatur tuso ac præparato, quod simile esset alicæ sive χόνδρῳ. Tragum alicæ vitium dicit. Minus certè bonum quam alica traditur. Hesychius: χόνδρος, τράγος, ὁ ἄλιξ, ἢ παχὺς ἢ μικρός. Adeo simile tragum chondro sive alicæ, ut alterum explicetur altero. Græci etiam voce ἄλιξ usi sunt, quam ex Latino *alica* fecerunt. Dioscorides in elleboro albo: δίδοται δὲ νήστει καθ' ἑαυτὸν καὶ μετὰ σησάμου καὶ ῥοφήματος χυλοῦ ἢ ἄλικος ἢ μελικράτου. Ita vetus codex. ὁ ἄλιξ, *hæc alica.* In Glossis Nicomedis lego: ἄλιξ ἡ σεμίδαλις. Certè & apud Hesychium legere est χόνδρον explicatum σεμίδαλιν: & χονδρίτης, παχεῖαν σεμίδαλιν. Sed & χόνδριον exponitur, σεμίδαλις μικρά. Diversi tamen panes χονδρῖται & σεμιδαλῖται. Philistion apud Athenæum dicit τῶν χονδριτῶν τοὺς σεμιδαλίτας πρὸς ἰσχὺν μᾶλλον πεφυκέναι. Nec dubito tamen, quin crassior semidalis sive similago, χονδρίτης & χόνδρος appellata sit. Etenim tam χόνδρος quam σεμίδαλις, medulla tantum erat, tritici vel farris moliti surfuribus purgata. Sed σεμίδαλις tenuior, χόνδρος crassior. Hæc enim χόνδρου proprietas. Χόνδροι ἁλῶν sunt παχεῖς ἅλες Hesychio. Ita & χόνδροι σίτου grana tritici crassiusculis fragmentis concisa, non minutim contrita. Latini *alicam* dixere ab alendo. Græcè χόνδρος, ab ea quam diximus causa. Cum hæc ita se habeant, sunt nihilo minus, qui χόνδρον inter frugum genera quasi tritici speciem retulerunt. Paulus Ægineta χόνδρος σίτου τι εἶδος. Et Galenus lib. I. de Alimentis: τὸ γένος τῶν πυρῶν ἐστιν ὁ χόνδρος, ἱκανῶς τρόφιμόν τι καὶ γλίσχρον ἔχων τὸν χυμόν. Addit ab antiquis Medicis

dicis τῇ Αἰγυπτίᾳ appellari πυρόν. Quis non miretur tantam inscitiam in tanto viro. Hippocratem citat, qui dicit, τοῖς ἐκ τοῦ χόνδρου κατασκευαζομένοις ἄρτοις, τροφιμωτέρους μὲν εἶναι, διαχωρεῖν δὲ ἧσσον. Non de illo frumenti genere hoc tradit Hippocrates, sed de certa farinæ qualitate, quam crassioribus fragmentis molitam sic proprié vocarunt. Panes, qui ex tali farina fierent maximè alibres dixit. Hi χονδρῖται appellati, ut σεμιδαλῖται qui ex semidali. Quæ nec ipsa inter frumenti genera, sed farinæ genus. Galeni ætate χόνδρον Græci non amplius pro alica usurpabant, sed Latina voce utebantur depravatâ ἄλιξ Ideo ignotus illis antiquorum χόνδρος. Ideo & pro genere tritici id interpretati sunt. Græci recentiores in eadem sententia, quia priores sequuntur. Neophytus: χόνδρος οἱ δὲ ἀθήραν καλοῦσιν, οἱ δὲ ζέαν, Ῥωμαῖοι δὲ φάῤῥον, ὁ δὲ χόνδρος γίνεται μὲν ἐκ τῆς καλουμένης ἀθήρας ζέας. Priorum & posteriorum Græcorum opiniones miscuit. Apud antiquos χόνδρος facticium quid ex zea, quod Romanis *alica*. At recentioribus χόνδρος genus tritici, far nimirum vel zea. Arabes sequuti sunt istos, qui Græcum illud χόνδρος de tritico Romano accipiunt ac dant. Avisena vocat خندروس Latinè legunt *chandarus*. Sed totidem literis potest legi *chondros*. Interpretatur الحنطة الرومية, *alhantha alrumi*, id est, triticum Romanum. In Alpagi expositione Arabicorum nominum perperam scribitur, *candarusium* esse genus frumenti Romani. Quod in Lexicum vulgare eum hoc vitio translatum est. Scribendum enim: *candarus Rum*, idem quod *candarus Rumi*, خندروس روم, ut *bam Rum* populus, Romanica vel Romanensis. Nequis ergo jam miretur de siligine, quæ cum farinæ medulla sit tenuissima ac purgatissima, in speciei transit appellationem apud Latinos, eodem planè exitu ac fato, quo χόνδρος & τράγος apud Græcos. Plinium & qui pariter cum eo errarunt, siliginem sumentes pro genere tritici, videntur in hunc errorem induxisse antiquiores male intellecti, qui siliginem cum tritico sæpe numerant. Hi vero ita acceperunt, quasi tritici genus non ex tritico esset. Celsus Plinio anterior clarè siliginem posuit non pro genere tritici, sed pro certæ qualitatis ex tritico farinâ, lib. II. cap. XVIII. *Firmius est triticum quam milium, id ipsum quam hordeum, & ex tritico firmissima silige: deinde simila, deinde cui nihil ademptum est, quod αὐτόπυρον Græci vocant, infirmior est. Ex polline infirmissimus panis cibarius.* Sic siliginem cum simila componit ex tritico utrumque, ut σιλιγνίτην ἄρτον Galenus cum σεμιδαλίτῃ. Ergo *simila* Celso eadem cum Græcorum σεμιδάλει. At siligo purior erat, ex qua purissimus panis conficiebatur ac primæ notæ. Eâdem denique serie procedit Celsus in assignandis panis gradibus ac differentiis, ut Galenus. Σιλιγνίτης ἄρτος maximi alimenti. Is ex siligine. Σεμιδαλίτης ex simila, qui secundam obtinet dignitatem. Tertio loco αὐτόπυρος, cui nihil demptum. Quartum possidet ὁ ῥυπαρός. Celsus cibarium vocat ex polline. Sed cibarium panem ex polline factum non possum mihi persuadere, panem nimirum pessimum ex tenuissimo farinæ flore. Scribendum auguror apud Celsum: *Ex omnibus infirmissimus panis cibarius*, vel *ex omni*. Forte etiam scripserit: *excusso polline infirmissimus panis cibarius*. Αὐτόπυρος panis, cui nihil dempsit cribrum, in quo farinæ cum furfuribus solidæ. Post eum est cibarios, qui secundarius, ex ea factus farina, unde pollen excussus est. De secundario pane paulo post. Heic siliginem videmus à Plinio inter frugum genera relatam, quomodo & tragum, quod est sine chondro, inter externa frumenta & Orientis propria recensuit Idem. Alicam ab eo inter fruges numerari frustra quidam opinantur ex uno aut altero vitioso loco, qui obiter heic emendandi, cap. XI. *Sed inter prima dicatur alica ratio præstantissima saluberrimaque, qua palma frugum Italiam contingit.* En inquiunt alicam appellatam palmam frugum! Non certe si locus purgetur, qui in veteri Thuanæo, cui reliqui consentiunt, sic conceptus est: *Sed inter prima dicatur & alica ratio præstantissime saluberrimamque palmam frugum indubitata Italia contingit. Fit sine dubio & in Ægypto, sed admodum spernenda.* Pauxillo negotio sanari sic potest, ac reduci in integrum: *Sed inter prima dicatur & alica ratio præstantissima & saluberrima: in qua palmo frugum indubitata Italia contingit. Fit sine dubio in Ægypto, sed admodum spernenda.* Alica non frugis genus, sed ex fruge fit. Ex eo argumentum ducit Plinius palmam frugum indubitatam Italiæ contingere, quod in ea provincia optima fiat alica. Non enim fieri laudata potest alica nisi ex fruge præstantissima. In Ægypto quoque conficiebatur alica, sed admodum, ut idem ait, spernenda. Ergo vel inde constare debet, meliores esse fruges Italicas Ægyptiis. Ex zea præcipue conficiebatur alica. Eam docuimus esse speltam. Quod & à Plinio colligas, ubi exequitur alicæ conficiendæ rationem apud Ægyptios: *pisunt cum arena, & sic quoque difficulter deterunt utriculos.* In tritico nulli sunt utriculi deterendi, sed in sola cute labor est. Utriculos autem vocat Plinius in zea glumam ipsam sive folliculos, qui admodum difficulter in spelta deteruntur, adeo ut in area tribulis exteri non possint, sed molendinis propriis opus sit. Ἔλυτρα vocat Dioscorides in zea, quos Plinius *utriculos*. Glossæ: *gluma*, ἔλυτρον. *Tunicas* alibi dixit de alica Campana, sed cutem ipsam videtur intellexisse: *excussis inde tunicis iisdem armamentis nudata conciditur medulla.* Græcus auctor in Alexandrino trago ὑμένας vocat: ἄχρις ἂν οἱ τε ὑμένες τοῦ σίτου καὶ τὸ ἰνῶδες ἀποτριβῇ. Sed per ὑμένας planum est dicere velle cutem ipsam tritici ac veluti interiorem tunicam. De tritico loquitur, ex quo fieri docet illud tragum. In tritico autem nihil aliud exterendum præter membranaceam cutem, quâ medulla tegitur interior. In zea sive spelta οἱ τε ὑμένες τοῦ σίτου καὶ τὸ ἰνῶδες ἀποτριβῇ. Sed ex trisico fieri docet illud tragum, ut χόνδρον ἐκ τῆς ζειᾶς. In tritico nihil aliud deterendum præter membranaceam cutem, quâ medulla interior tegitur. In zea sive spelta utriculi etiam exterendi, & præterea tunicæ illæ membranaceæ. Certe *utriculos* apud Plinium non possis aliter capere quam de folliculis zeæ, quos admodum difficulter deteri certum est. *Tunicas* etiam vocat alibi exteriores folliculos sive utriculos frumenti: *Tunica frumento plures, hordeum maxime nudum, & arinca, sed præcipue avena.* Ex Græcis Theophrasti, qui χιτῶνας appellat ac λοπούς: μάλιστα γὰρ γυμνοσπέρματον ἡ κριθή, πολυλοπώτατον δὲ καὶ ἡ ὄλυρα καὶ ἡ ἔλυμος. Idem de tritico dicit, esse ἐν χιτῶσι πλείοσι. Vocant etiam ὑμένας, unde σῖτος ὑμενώδης, qui multis ejusmodi folliculis est vestitus. Hoc Plinium fefellit. Est alius locus apud eumdem, quo manifestius quam priore alicam videtur inter fruges ponere, cap. VII. *Aliqui verna, milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant.* Verum ibi *alica* non potest morari. Si aliquod frumenti genus potuit appellari alica, id merito debuit, ex quo alica fiebat. Hæc zea est, quam nemo inter veros reposuit. Scribe in illis verbis: *Alioqui verna, milium panicum, lentem, cicer, aliqui appellant.* Zea propria materia conficiendæ alicæ. Campanam maxime laudat Plinius. Idem & siliginem campanam commendat. Sed & far Campanum optimum Varroni habetur. Hæc tria idem sunt. Hinc alicam quidam etiam *far* dixerunt, quod ex farre, id est, zeâ fieret. Glossæ: *far*, *farris*, χόνδρος. Græci recentiores φάῤῥον appellant, quem alii à chondro sive alica sejungunt. *Siligo* proprie ex zea, id quod *similago* ex tritico. Quod lautior panis ex zea quam ex tritico fieret, idcirco & siliginem similagini prætulerunt. Quidam etiam siliginem pro flore ac polline acceperunt. Ut σιλιγνίτης ἄρτος in eodem genere præstantior ac mundior, quam σεμιδαλίτης apud Galenum, qui σιλιγνίτην vocat, id est, siligineum, quem Diphilus γυρίτην, id est, pollineum. Duplum siligini pretium ad similaginem: Plinius cap. X. *Panes e modio similaginis* CXXII. *è floris modio* CXVII. Panes è similagine sunt, qui σεμιδαλῖται Galeno: è flore οἱ γυρῖται καὶ σιλιγνῖται. Addit Plinius: *Pretium huic annona media* XL. *asses. Similaginis pretium huic annonâ mediâ in modios farinæ* XL. *asses, similaginis castrata duplum*

plum; octonis assibus amplius siliginis castrata. Ita legenda hæc auctoritate vetusti codicis & ratione addicente. Ex variis ista compilavit auctoribus, & temerè in unum congessit, quæ plerumque dissidebant. Mediâ annonâ farinæ modius vænibat quadraginta assibus, similaginis castratæ duplum. Sic vocat *similaginem castratam*, ut *siliginem castratam* hoc ipso loco, & paulo ante: ubi tamen de siligine castrata ita loquebatur tanquam frugis ipsius appellatio hæc esset: *justum est è grano Campana, quam vocant castratam, è modio reddere sextarios quatuor siliginis.* Non possum satis in his admirari Plinii inconstantiam ac levitatem. ibi *siligo castrata* granum ipsum, & grani quoddam genus Campani, ex quo redibant è modio siliginis sextarii quatuor. Siligo nempe ex siligine redit, ut triticum è tritico. Nugæ. Duo quoque eò loci genera siliginis facit: unum castratæ quam reddere dicit è modio quatuor sextarios siliginis; alterum gregalis sine castratura, quæ reddebat sextarios quinque. De grano ipso ac fruge loquitur, quam in castratum & gregalem, quæ sine castratura erat, distinguit. At hic siliginem appellat castratam ut similaginem castratam, & de ea siligine intelligere palam est, quæ farinæ tenuissima ac delicatissima pars. Nam & similago propriè medulla farinæ absque furfure. Farina dicebatur, quæ utrumque contineret, medullam & furfures. Hujus pretium mediâ & communi annonâ fuit quadraginta assium. Duplum similaginis castratæ. Siliginis autem castratæ octonis assibus amplius. Sic modius similaginis castratæ octoginta assibus vænumdabatur, siliginis castratæ octoginta octo. Non igitur siligo castrata de grano ipso, sed de farina: ut nec triticum dicitur castratum, sed similago è tritico. Castratam autem vocari puto similaginem leviter tantum cribro decussam, nec tantum subcretam, quantum poterat succerni. Colligo id ex ipso Plinio, qui siliginis castratæ quatuor duntaxat sextarios è modio redire ait, cum gregalis quinque redirent: *vel è gregalis sine castratura sextarios quinque.* Palam est *gregalem* vocatam quæ ad plenum perfectumque subcreta esset, absque castratura. Castratam contra parcius excussam. Hæc melior pauciorque. Nam plus redibat è modio gregalis quam castratæ. *Gregalem* vocat sicut communiter excuti solebat, & perinde vulgarem ac vilem. Sic *gregale sellium* Senecæ in epistolis. Græci eo sensu *ἀγελαῖον* & *χυδαῖον* nuncupant. At castrata selectior. Ut *castrata facce vina*, in Querolo non Plautino pari significatione legimus facco transmissa & liquata. Fuit cum putarem, dici castratam, è qua sumptus esset flos vel pollen. Aliò ducunt Plinii verba. Siligo in zea sive spelta, quod similago in tritico. Et similiter utraque castrata eodem sensu. Siliginis pretium octo assibus in singulos modios superabat pretium similaginis. Ex modio farinæ non solum similago redibat, sed pollen interdum sumebatur. Plinius: *Clusina Arretinaque etiamnum sextarios siliginis adjiciunt, in reliquis pares; si vero pollinem facere libeat* XVI. *pondo panis redeunt, & cibarii tria, furfurumque semodius.* Per panem intelligit siligineum è zea, vel similagineum è tritico, quem a cibario distinguit, qui & *secundarius* dicebatur. Ita vocabant purgamenta castratæ siliginis vel similaginis, quæ iterum excutiebantur. Ex ea farina, quæ secundò fuerat excussa, panis secundarius sive cibarius confici solitus erat. Cum enim castrata similago parcente manu decussa foret, iterum eam farinam, unde excussa fuerat, cribro transmittebant angustiore & quod inde transmissum erat, panem *secundarium* faciebant, qui & *cibarius*. Plinius: *Et cibarii, quod secundarium vocant, sextarios quatuor.* Ita planè vocant non ipsum panem cibarium, sed id quod iterum subcretum esset, & secundarium dictum quasi secundò cretum, ut *alica secundaria*, secundò subcreta. Hodie vocamus in idiomate nostro, *regretale* quasi *recretale*, id est, iterum cretum. Et panem de regretali vocant, qui Romanis *cibarius*. Celsus vocat cibarium, unde pollen excussus. Vide supra. Ex modio igitur farinæ hæc quatuor redibant, similago, flos sive pollen, secundarium, & furfures. Plinius ita capiendus in his verbis: *similago è tritico fit laudatissima. Ex Africo justum est redire semodios, & pollinis sextarios quinque; præterea, secundarii sextarios quatuor, furfurumque tantumdem.* Habes in totum ex omnibus unum & viginti sextarios. At modius tritici sedecim sextariis constabat. Sed idem molitum in viginti & unum ampliusque interdum sextarios ibat. Notum quippe est, non eadem mensura capi posse farinam, qua triticum capiebatur. Rasus ac derutus tritici modius sæpe plus quam cumulatum farinæ reddit. Discrimen ad plus & minus ex molituræ modo pendet. Quin etiam certum est suspensa ac parcente mola fractam potius, quam ad minutiem extremam redactam, panem efficere candidiorem. Talis erat propriè *σεμίδαλις* vel simila Latinorum. Hinc & *σεμίδαλιν* quidam cum *χόνδρῳ* eamdem faciunt, quæ crassior est, & veluti in grumos tantum concisa. Ita & siligo fiebat; sed hæc ex zea, ut simila vel similago è tritico. Corruptissimus longè locus in Plinio sequitur ita vulgo excusus: *Est & alia distinctio: similago L. pollis autem* XVII. *pondo panis reddere visa, tritici* XXX. *cum triente, & secundarii panis quinas selibras, totidem cibaris & furfurum sextarios sex.* Si quis heîc aliquid boni sensûs percipit, gratum fecerit, si poterit facere, ut & ipse percipiam. Conjecturæ doctorum hominum vix heîc sunt tolerabiles. Reddemus veterem lectionem & ex ea conjecturam nostram. Sic igitur habet Thuanæus omnium optimus: *Est & alia distinctio semel temp. L. pollinatam* XIV. *p. panis reddere visa* XVIII. *tertia.* XIX. *cum triente, & secundari panis quinas selibras totidem cibarii, & furfurum sextarios sex.* Nec longè ab hac scriptura abeunt diversi cæteri codices. Loco desperatissimo salutem restituas si scribas: *Est & alia distinctio, semel nempe pollinatam* XIV *pondo panis reddere, bis* XVIII. *tertio* XIX. *cum triente & secundarii panis quinas selibras, totidem cibarii, & furfurum sextarios* VI. Plures ante distinctiones retulit, quot sextarii similaginis & siliginis, pollinis, secundarii ac furfurum è modio redirent: quot pondo panis farinæ siligineæ modius redderet in Gallia & Italia: quot denique numero panes è modio similaginis, atque è modio floris fierent. Nunc aliam esse distinctionem docet, quot nempe pondo panis è semel pollinata farina reddantur, quot è secundò pollinata, quot tertio. Legitimum erat, bis tantum pollinare. Unde *secundarium* dictum quod redibat è farina secundo excussa, idemque cum cibario, quia ex eo secundarius panis fieret. Heîc ubi ter pollinari ostendit, secundarium à cibario separat, & *secundarium* quidem pro secundò subcreta ponit, *cibarium* pro ea quæ tertio decussa est. Verbo pollinari heîc latè usus est pro subcernere, & cribro excutere, non propriè pro eo quod est pollinem facere. Dicit igitur semel pollinatæ farinæ modium quatuordecim pondo panis reddere, bis pollinatam decem & octo. Quæ tertio pollinatur novem ac decem cum triente, & secundarii panis quinas selibras totidemque cibarii, & furfurum sextarios sex. In ea quæ semel pollinatur, duæ tantum res sunt, furfures, & similago sive pollen. Nam & pollen pro similagine ponitur, ut similago pro polline, ubi scilicet non fieret seorsum pollen & similago. In secundò pollinata tres simul res sunt, similago sive pollen, secundarium & furfures. In ea rursum, quæ tertiò pollinatur, quatuor habentur rerum differentiæ, pollinis, secundarii, & cibarii quod tertiarium licet dicere, & furfurum. Aliquando pollen & similago distinguebantur, & pollen pro tenuissimo flore triticeæ farinæ sumebatur. Nam florem dicebant in zea sive spelta, qui pollen erat in tritico. Flos autem ille non è similagine sumi solitus, sed ex farina cribro proprio decussa quod dicebatur *pollinarium*, aliud à farinario quo similago cerni solebat. Mentio *pollinarii* & *farinarii* cribri apud Plinium eo capite: & *farinarium* quidem vocat, qui in Græco auctore unde sumpsit, dicitur *ἀλευρότης κόσκινος*. Ad siliginem quod attinet, certum est medullam zeæ sic propriè quibusdam appellatam, ut *simila* & *similago* vocabatur tritici medulla farinario cribro transmissa, ac decussa. Hinc & siliginem impropriè pro ipsa zea dixerunt. Ut & *χόνδρος*, qui ex tritico fiebat, pro

ipsi tritici. Ita & τράγον Plinius pro genere frumenti accepit. Siligo Galliæ eidem Plinio est *arinca*. Siligo Campaniæ est zea. Hæc spelta est hodierna. Idem perperam ζειὰν ἀπὸ τῆς ζέας distinguit, & & *zeam* illam vocat, istam *zeam*. Ita enim scribit cap. x. *Apud Græcos est & zia, tradunique eam ac tiphen, cum sint degeneres, redire ad frumentum.* Sic cyperum & cypirum alibi discrevit cum idem sit aliis κύπειρον dictum, aliis κύπερον. Eo autem modo siligo, tragum, & chondros pro frumenti generibus usurpantur, quo apolecton, cybium, tomus thurianus & thyrsio pro piscibus ab eodem Plinio sumuntur, quæ partes sunt piscium majorum sale duratæ. Ita ergo & siligo quæ pars est zeæ vel zea molita ac cribro excussa, pro ipsa specie venit. E siliginis modio siliginis quatuor sextarios redire dicit. Per hanc siliginem in promptu est debere intelligi farinam tenuissimam: per illam granum ipsum. Sed & quod ante monstravimus siliginem in zea respondere similagini triticeæ, contrarium plane apparet ex proportione, quæ traditur inter similaginem & triticum. E modio quippe tritici semodium similaginis redire scribit. At ex modio grani siliginei quinque tantum vel quatuor sextarii siliginis redibant. Pollini itaque ponus siligo respondet quam similagini. Nam pollinis quinque sextarios unum modium tritici Africi reddere idem affirmat. Atqui idem asserit pollinem appellari in tritico quod florem in siligine, è tritici modio semodius similaginis redibat, qui sunt octo sextarii, pollinis autem sextarii quinque. At è modio grani siliginei refert idem justum esse, ut quinque sextarii redeant siliginis non castratæ, & præterea floris semodius. Non ego perspicio, quomodo plus redire possit floris quæ tenuissima farina fuit quam siliginis. Si flos in siligine idem quod pollen in tritico, eadem proportio debet esse floris è siligine redituri & pollinis è tritico. Contra videmus servari similem proportionem similaginis in tritico, & floris in siligine. Nam justum esse dicit è modio tritici redire semodium similaginis, ut è modio siliginis, semodium floris. Hæc non conveniunt. Siliginem pro flore farinæ, vel polline quidam posuerunt. Unde σιλιγνίτης ἄρτος Galeno idem qui γυρίτης Diphilo. Ex eodem quippe genere confici σιλιγνίτην & σεμιδαλίτην prodit, sed siligineum esse purissimum. Alii rursus siliginem usurparunt, pro similagine zeæ. Alii pro ipso siligineo grano, id est, zea, ex qua siligo educebatur ut ex tritico similago. Plinius qui ex diversa lectione illa omnia congessit, quæ de pisturis & panis faciendi ratione habet, nihil horum digessit nec distinxit, sed pleraque inter se pugnantia velut concordantia miscuit. *Siligineus* apud Latinos auctores passim ponitur pro mundo, qui ex polline fit ac flore mero farinæ. Acro in Horatium de pane secundo loquens eum esse ait, qui non sit *siligineus*, *non primus*, *non postremus*, *sed dispensatorius*. Vocat *siligineum* panem ex mero polline factum, quem σιλιγνίτην Galenus. Primum autem è similagine, id est, è farina semel tantum excussa. Hic σεμιδαλίτης Galeni. *Secundus* panis illi idemque *dispensatorius*, qui ex secundario fiebat, id est, ex bis pollinata farina. Postremum appellat, qui ex tertiò pollinata constabat. Hoc plane convenit cum illa distinctione Plinii quam ante exposuimus. *Panis mundus*, & *panis sequens* invicem opponuntur in Historia Augusta. Ut apud Lampridium: *panis mundi pondo* XXX. *panis sequentis ad donandum pondo* L. ubi *panis mundus* idem cum primo, ex primaria similagine: *sequens* vel *secundus* ex secundaria vel secundario transmissa. At mundissimus erat siligineus ex mera siligine vel polline. Quattuor heic habemus panum gradus ac differentias à mundissimo ac siligineo ad ultimum ac deterrimum descendentes, totidem quot apud Galenum, qui & πιτυρίαν addit quintum & extremum, qui canum potius panis est quam hominum. Comparemus itaque Galeni Græcas appellationes cum Latinis veteris Horatii interpretis. *Siligineus* hujus panis, Galeni sit σιλιγνίτης. *Primus*, σεμιδαλίτης. *Secundus*, ὁ συγκομιστὸς ἢ αὐτόπυρίτης. *Postremus*, ὁ ῥυπαρός. Hic enim ultimus panis eorum, qui vulgo homini sunt eduleS. Quintum adjicit Galenus τὸν πιτυρίαν, cujus non meminit ille vetus interpres, ut nec Plinius in illa sua distinctione, quæ farinam ter pollinat & furfures è panibus separat, quia non ex his panis fieret. Panis autem *secundarius* ut vinum *secundarium*, Græcè δευτερίας οἶνος, maceratis aqua vinaceis. Ut secundarius panis, Latinis idem *cibarius*, ita vinum secundarium dicebatur Græcis ποτιμὸς absolutè, quasi *potarium* dicas. Dioscorides: ὁ δὲ καλούμενος δευτερίας ὃν ἔνιοι πότιμον καλοῦσι. Et quomodo panis cibarius vocatus etiam *dispensatorius*, qui servis & operis plebique dispensaretur, ita & vinum secundarium hodie dicimus *dispensatorium* quod datur operariis servisque. *Dispensam* vulgus appellat. Veteres Romani *operarium vinum*, Plinius de secundario sive lora: *Sed tamen inter operaria vina numeratur.* Panis è similagine, est quem *primum* vocatum diximus veteri Horatii interpreti, panis è flore quem *siligineum* ille vocat. Sed hæc alibi de panum differentiis, pondere & proportione latius. Hic ostendere libuit, quanta ævo labente permutatio nominum contigisset, & quantum errorum contingeret ex ὁμωνυμίᾳ. Zeæ triticeæ ὁμώνυμος altera zea quæ est Libanotis, nisi falsus Dioscorides. Eam etiam καμψάνεμον dicit a venti flectendi vel frangendi potestate. De qua viderint Herbarii. Certè & Neophytus ἀνεμοδιώκτην dictam asserit.

CAPUT LVIII.

De rhu Syriaco & condimentario.

TRitici mentio heic mihi revocat in mentem lolii genus quod *marinum* Latini dicebant. Græce dicitur φοῖνιξ. Dioscorides ῥοῦν etiam appellatum docet: φοῖνιξ οἱ δὲ ῥοῦν, οἱ δὲ αἰγίλωπα. Timeo ne falsus sit. Ῥοῦς ἐρυθρὸς Græcis vocatur semen fruticis coriarii. Idem etiam quibusdam dictus videtur, ῥοῦς φοῖνιξ. Nam idem quod ἐρυθρός. Hinc putarint φοίνικα herbam etiam ῥοῦν nuncupari. Si verum dixit, in his vocabulis ὁμωνυμία est. Dubitare etiam video eruditos atque inter se disputare de rhoe frutice utrum plura ejus genera sint, an duntaxat unum. Causa dubitandi, quia plura nominantur in veterum scriptis Medicorum, eaque cognominibus distincta. Alium vocant ῥοῦν μαγειρικόν, alium βυρσοδεψικόν, alium denique ῥοῦν Συριακόν. Posset aliquis dicere, tres esse has diversas appellationes ejusdem rei, sed ubi in eadem synthesi hæc omnia simul genera legimus addi, vix liceat hoc dici. Sexcentis porro locis apud Myrepsum hæc tria simul mixta in eodem medicamento observare est. Unum aut alterum locum exempli gratia adducam. In Emplastro 111. κινναμώμου, σιδίων, ῥοῦ μαγειρικοῦ, ῥοῦ Συριακοῦ, ῥοῦ βυρσοδεψικοῦ. Item in Emplastro ad cœliacos & dysentericos: ῥόδων τῶν αὐλαδίων οὐγγ. α. ῥοῦ μαγειρικοῦ, ῥοῦ Συριακοῦ ῥοῦ βυρσοδεψικοῦ. In aliis passim Emplastris & compositionibus medicamentorum hæc tria genera simul juncta semper legas. Quibus omnibus locis ῥοῦν μαγειρικὸν libri veteres omnes scribunt. Hoc argumento motus Fuchsius non immerito nec sine ratione totidem genera rhois, quot essent cognomina putavit. Validum tamen contra ejus sententiam telum suggerit Dioscorides, qui rhun obsoniorum quem μαγειρικὸν alii nominant, semen esse rhois coriarii affirmat: ῥοῦς ὁ ἐπὶ τὰ ὄψα ὃν ἔνιοι ἐρυθρὸν καλοῦσι, καρπός ἐστι τοῦ καλουμένου βυρσοδεψικοῦ

καὶ ῥοός. Ubi etiam advertes genere hæc distingui. Frutex vocatur ἡ ῥῦς, semen ὁ ῥῦς. Sic ἡ κόκκος βαφική de frutice: ὁ κόκκος coccum, de grano tinctorio. Cum igitur legimus apud auctores ῥοῦν μαγειρικὸν de semine ipso intelligendum, cujus usus ad obsonia. Cum ῥοῦν βυρσικὴν aut βυρσοδεψικὴν de frutice ipso, cujus folia perficiendis coriis adsumebantur. Qui propriè loquuti sunt ex Græcis, hanc generis distinctionem ad utrumque exprimendum diligenter custodiunt, quæ recentioribus neglecta est. Ita Myrepsus ῥοῦν μαγειρικὸν, & ῥοῦν βυρσοδεψικὸν vocat indifferenter. Atqui ὁ ῥοῦς tantum de semine, cujus olim nullus usus spissandis coriis. Quamvis hodie nonnulli scribant eo utique uti coriarios. Sed veteres, qui semen obsoniis condimenti vice inspergebant, folia tantum coriis subigendis adhibuere. Hippocrates veterinarius ῥοῦν βυρσικὴν vocat, quæ aliis βυρσοδεψικὴν, in ἐγχυματισμῷ πρὸς διαῤῥοίας· ῥοδοσπέρμιον, ῥοὸς βυρσικῆς. Rhus itaque coriaria de frutice, cujus foliis utebantur ad perficienda coria. Rhus obsoniarius vel condimentarius cibis inspergi solitus, qui & absolutè ῥοῦς dicebatur. Galenus in Lexico Hippocratis: ῥόου τοῦ ἐκ τῆς συνωνύμου τῷ μόρῳ τῷ ἀκρῳ ξηρανθέντος, καὶ κονίεται τοῖς ὄψοις ἐπιπάττεται, καθάπερ ὁ κυρίως ὀνομαζόμενος ῥοῦς. Hanc differentiam generis in rhoe planta & rhoe semine etiam Theophrastus agnoscit: ἔχει δὲ τὸ φαρμακῶδες τοῦτο ὃ καλεῖται ῥοῦς ἐν αὐτῷ ἐσῶδες ὃ καὶ τοῖς ῥοῦ ἀπηθημένοις ἔχει πολλάκις. De quo loco paulo post. Hoc semen etiam ῥοῦς ἐρυθρὸς dicebatur, quia maturus rubet. Theophrastus, cujus verba ita legenda ac distinguenda sunt: ἄνθος λευκὸν βοτρυῶδες τῷ σχήματι τὸ ὁλοσχερές, ὀσχάλυγας ἔχον ὥσπερ καὶ ὁ βότρυς ἀποκυηθέντος δὲ ὁ καρπὸς ἐρυθραίνεται ἅμα τῇ σταφυλῇ. *Flos candidus, uva figurâ cum est integer, racemos habens ut uva; qui ubi defloruit, fructus una cum labrusca rubescit.* ὀσχάλυγγας vel ὀσχάλυγγες partes uvæ, & προσφυάδες. *Racemos* propriè Latinè appellant, ut alibi ostendimus. Nam uva est βότρυς, racemus pars uvæ, quæ Græcis ὄσχυξ vel ὀσχάλυξ. Glossæ: *racemus*, προσφυὰς τοῦ βότρυος. In aliis: *racemus*, ῥαγόλιον, ἡ ἐπιφυλλίς. Hæc obiter, quia ab interprete prætermissa. De rhoe Syriaco major difficultas. *Rhus condimentarius* & *rhus coriaria* ex eodem frutice, folium nempe hæc, ille semen. Quid erit *rhus Syriacus*, quem Myrepsus separat tam à rhoe culinario quam coriario? Theophrastus fruticem rhois ubique provenire dicit. Rhun itaque descripsit, qui in Græcia passim nascebatur. At Plinius descriptionem illam Theophrasti rhoi Syriaco adcommodavit, & rhun inter arbores Syriæ peculiares recensuit. lib. XIII. quo peregrinas arbores persequutus est, cap. VI. quo Syriæ peculiares: *Et rhus è Syria; Mascula fert, sterilis femina, folio ulmi paulo longiore & piloso, foliorum semper inter se contrarius pediculis, gracili brevique ramo. Pelles candidæ conficiuntur his. Semen lenti simile cum uva rubescit, quod vocatur rhus, medicamentum necessarium.* Hæc ad verbum è Theophrasto, qui tamen professus non est rhun Syriæ proprium describere, sed ubique nascentem, ut bis indicat: ἐν πᾶσι δὲ γίνεται τοῖς τόποις ἀληθοῦ δὲ μάλιστα ἐν τοῖς ἀργιλλώδεσι. Postrema Plinii verba sic videntur interpungenda: *semen lenti simile cum uva rubescit. Quod vocatur rhus, medicamentum necessarium.* Id scripto codice habetur: *Quod vocatur ros.* Ita etiam apud Celsum scribitur: *ros Syriacus.* Quod pro manna accepit Crinitus & Brodæus quasi de rore Syriaco sermo esset non de rhoe. Habent iidem libri: *medicamentum necessarium.* Sed magis proba vulgaris: *medicamentis necessarium.* Hoc est quod φαρμακῶδες dixit Theophrastus, qui non ipsum semen tradit esse φαρμακῶδες. Id enim significant hæc ejus verba: ὁ γίνεται οἷον φακοὶ λεπτὸν συγκείμενοι, βοτρυοειδὲς δὲ τὸ σχῆμα καὶ πίττινον· ἔχει δὲ τὸ φαρμακῶδες τοῦτο ὃ καλεῖται ῥοῦς ἐν αὐτῷ ἐσῶδες. Acinorum ossicula (*pepinos* vulgo vocant) videtur intelligere. Dioscorides vero cortices acinorum in medicina tantum utiles haberi ait, & τὸ φλοιῶδες appellat: καρπὸς βοτρυώδης ἐστι, ὑπόπαχυς, ὅ τὸ περικείμενον φλοιῶδες εὔχρηστον: *cujus corticosa tunica qua circumdatur, medicina utilis.* Hic sensus illius loci. Fortè scribendum apud Theophrastum, ὀσχεῶδες, vel ὀσχῶδες. Tunicas & folliculos acinorum ita vocarit corticeos. Nam ὄσχεον idem quod βαλάντιον marsyppium. Quod sequitur apud Theophrastum non assequor & manifestò corruptum liquet: ἔχει ἐν αὐτῷ ἐσῶδες, ὃ καὶ τοῖς ῥοῦ ἀπηθημένοις ἔχει πολλάκις. Interpres omisit, & rectè fecit. Plinius simpliciter dixit: *Quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.* At corticosum solum in rhois semine medicamentis præcipuè utile Theophrastus narrat, non ipsum rhois semen. Galenus & καρπὸν & χυλὸν ex rhoe ad medicum usum assumi scribit. Sed ex semine præcipuè cortex φαρμακώδης refrigerando & adstringendo. Plinius transtulit descriptionem rhois communis, qualis extat apud Theophrastum, ad rhun Syriacum. Idem lib. XXIV. cap. XI. duo genera rhois commemorat veluti diversa ab illo rhoe Syriaco: *Nec rhus*, inquit, *Latinum nomen habet, cum in usum plurimis modis veniat. Nam & herba est silvestris, foliis myrti, cauliculisque brevibus, quæ tineas pellit. Et frutex coriarius appellatur, cujus aridis foliis ut malicorio, coria perficiuntur.* Duo heic habes rhois genera Pliniana, quod & in indice hujus libri proscripsit: *Rhus gen.* II., *med.* VIII. Notat antiquarius in quibusdam libris scribi: *Rhus gen.* III. Certè tria ibi genera recensentur: Rhus herba quæ myrti folia habet, rhus frutex coriarius, & hujus fruticis semen, qui *rhus erythros* propriè dictus est. Quod ad rhun herbam attinet, alii hodie putant eam herbam esse, quam nos Galli *pigmentum* vocamus, alii *rhun Montispessulanorum* vocant, qui frutex est, foliis oxymyrsines. Frutex autem coriarius quem ibi Plinius commemorat, idem omnino est cum eo quem libro XIII. descripsit sub rhois Syriaci titulo. Quippe cum ea descriptio rhoi communi ab auctore data sit, non Syriaco propria dicata. Sequitur apud Plinium: *Rhus quæ erythros appellatur frutex est, & hujus fruticis semen vim habet adstringendi refrigerandique.* Videtur hunc rhun, qui ἐρυθρὸς nuncupatur, fruticem facere, & ab illo coriario frutice paulo ante memorato alium constituere. Atqui ῥοῦς ἐρυθρὸς cognominatus, semen est illius coriarii fruticis, ut ex Dioscoride supra docebamus. Sed veram lectionem suppeditat vetus scriptura quæ habet: *Rhus quæ erythros appellatur, semen est hujus fruticis, vim habet adstringendi refrigerandique.* Addit protinus: *Adspergitur pro sale obsoniis. Alvos solvit omnesque carnes cum silphio suaviores facit.* Quid est quod heic audio rhun erythron sive semen coriarii rhois alvos solvere? Immo adstringere apud omnes in confesso est. In optimo libro legitur: *Alvo solvit.* Scribendum; *adspergitur pro sale obsoniis, alvo soluta, carnesque cum silphio suaviores facit.* Ad alvum solutam cohibendam pro sale obsoniis adspergitur. Dioscorides: καὶ καρπὸς δὲ τὸ αὐτὸ ποιεῖ ἁρμόζων ἐν προσοψήμασι κοιλιακοῖς. Idem dicit quod Plinius. Κοιλιακοὶ sunt, quibus alvus soluta. Iis medetur semen rhois pro sale adspersum obsoniis. Posset etiam legi in illis Plinii verbis: *adspergitur pro sale obsoniis alvo soluti.* Quod propius accedit ad veterem scripturam, *alvo solvit.* Idque verum. *Alvo solutus*, cui soluta alvus, ὁ κοιλιακός, cujus obsoniis adspergitur rhus pro sale. Ῥοῦς apud comicos Græcos inter condimentaria semina refertur, ut in his verbis Alexidos Polluci citatis:

Κορίαννον ἄνισον, ῥοῦς, κύμινον, κάππαριν.

Item Antiphanis isto trochaico:

Σήσαμα, λίτρον, κύμινον, ῥοῦ, μέλιτος, ὀρίγανον.

Corrigendum quoque apud eumdem Pollucem lib. I. cap. XII. ἐρέβινθος, ῥοῦς, ἄγρωστις, κύμινον. Ubi vides absolutè ῥοῦν vocari semen condimentis usuale. At frutex ἡ ῥοῦς βυρσικὴ vel βυρσοδεψική, vel ῥοῦς σκύτινος. Nugatur Herbarius Lugdunensis, qui ῥοῦς putat idem valere quod ἐρυθρὸς, atque inde Latinum nomen deductum *russus* pro rubro. Nihil absurdius. Si ῥοῦς idem quod

russus, cur ῥοῦν ἐρυθρὸν Græcè dicatur hoc semen nescio: satis esset dicere ῥοῦν. Multi ad distinctionem fruticis semen ipsum vocarunt ῥοῦν ἐρυθρόν. Plinius subrutilum esse fruticem dicit, & manifesto ῥοῦν ἐρυθρὸν pro frutice accepit, quamvis paulo post scribat ῥοῦν, qui erythros appellatur, semen esse fruticis coriarii. Olim, ut dixi, foliorum tantum usus fuit ad perficienda coria, hodie surculi cæduntur quotannis ubi cubiti magnitudinem attigere, deinde siccantur, & in pulverem conteruntur, & sic coria perficiunt. Apud Græcos recentiores in Lexicis eorum medicis repetio ῥοῦν μαγειρικὸν, ῥοῦν ἐρυθρὸν & ῥοῦν Συριακὸν pro eodem poni, & Σιμμάκιν vel Συμάκιον exponi. Neophytus: ῥοῦν Συριακὸν ἢ ἐρυθρὸν ἢ μαγειρικὸν, τὸ Σύμακιν ῥοῦ σκύτινον τὸ ῥοῦδιν. Idem inveni in alio Lexico iatrico: Ῥοῦ μαγειρικοῦ τὸ σύμακιν, ῥοῦ βυρσοδεψικοῦ, τὸ ῥοῦδιν. Ergo Συμάκιον proprie de rhoe rubro & culinario, quod semen est: ῥοῦδιν vel ῥούδιον de coriario. Alibi tamen hæc confunduntur. Nam legi etiam Συμακίαν de rhoe frutice coriario. Et sane Arabes *sumac* vocant ipsum fruticem qui Græcis ῥοῦς سماق. Præterea ῥοῦδιν vel ῥούδιον, quo nomine proprie appellant coriarium rhun, diminutivum est à ῥοῦς, ut μούδιον à μοῦς; βόδιον à βοῦς. Glossæ: *pluma*, μνύδιον. In aliis: *pluma*, πτερὸν, μνοῦν. Ita legendum. Ergo ῥούδιον idem quod ῥοῦς. Profecto ῥοῦς Συριακὸν non putem differre genere aut specie à communi, sed bonitate. Et fortasse ex Syria semen afferebatur tanquam condimentis optimum. Quod ad sumac Arabicum attinet, non frustra crediderim ex Latino detortum esse sæculi sequioris, quo *summari* pelles dicebantur pro perfici & consummari. Nam *summare* est τελειοῦν. Inde *rhus summacium*, coriis summandis, & perficiendis idoneum. Glossæ: *summare*, τελειοῦν, κεφαλαιοῦν, summam & ultimam manum alicui rei imponere significat. Postremum autem hoc in coriis subigendis, ac veluti summa manus, cum tinguntur. Quod & *perficere* Latini dicunt. Theophrastus de hoc ipso rhoe: βάπτουσι δὲ τούτῳ καὶ οἱ σκυτοδέψαι τὰ λευκὰ δέρματα. Plinius vertit: *pelles candidæ conficiuntur hoc*. Alibi de hoc eodem rhoe: *cujus aridis foliis ut malicorio coria perficiuntur*. Hoc recens Latinitas dixit *summari*. Quod fortasse & proprium fuit verbum ac τεχνικὸν coriariorum. Inde συμάκιον Græcis recentioribus pro συμμάκιον, & frutex ipse συμακία. Arabibus *sumac*. Avisena hujus duo genera facit. Aliud vocat *corasceni*, aliud *semi*, quod minus esse dicit corasceno, rubrum lentis similitudine. Hoc Syriacum, illud Ponticum. Nam & Ποντικοῦ ῥοὸς meminit Galenus شام est Syria vel regio Damasci. Quod alii scribunt شام & pronuntiant qoidam *Xam*, quidam *Sesam*. Interpres Avisenæ *Sem*. Aliquando legitur & pro כנען Cananææ regione. In Arabicorum nominum expositione Bellunensis legitur interpretatum *Corascie*, id est, *ex mari rubro*. Alii Armeniam volunt intelligi. Falluntur. Pontus est, خراشان *Coraxen*. Fortasse à Coraxis populis Ponti olim notis, à quibus *Coraxici montes*. Idem Avisena Ponticum absinthium vocat الخراشاني *alcoraxeni*. Interpres ibi etiam notat Avisenam de sumac loqui capite CCCXXX. At illo capite non de sumac tractat auctor, sed de *Hesargiesan*, cujus fructum similem esse dicit botris & eo uti præparatores coriorum. هز ارجشان. non est sumac vel rhus, ut etiam ibi vult Interpres, sed vitis alba, ut ipse auctor explicat cap. CCLXIX. & aliter vocat فاشر *fesser*.

Hæc ἄμπελος λευκὴ Dioscoridis sive βρυωνία, quæ fructum habet instar uvæ, quo depilantur coria. Dioscorides: καρπὸν δ' ἴσχει βοτρυώδη, πυῤῥὸν, ᾧ ψιλοῦται τὰ δέρματα. Unde & ψίλωθρον quidam & μάδον eam vocarunt. Multum in hoc differt à sumacio, quo non in depilandis ac præparandis coriis, sed perficiendis ac tingendis utebantur. Vitis autem illa etiam dicebatur Arabice *hejarchasen*. Utrumque nomen videtur depravatum ex Græco ἀρχεζώστιν. Nam sic appellabatur ab implicandis & cingendis arboribus & fruticibus quibus adsita est. Neophytus: Βρυωνία λευκὴ, οἱ δὲ μάδον, οἱ δὲ ἄμπελος λευκὴ, οἱ δὲ ψίλωθρον, οἱ δὲ μήλωθρον, οἱ δὲ ὀφιοστάφυλον, οἱ δὲ ἀρχεζῶστιν, οἱ δὲ κέδροστις. Addit ibidem appellationes ejus Romanas, *nauteam* & *herbam coriariam*. Ῥωμαῖοι νωτίαν, οἱ δὲ ἔρβα κοριαρία. Quod eâ depilarentur coria. Νωτία pro ναυτία. *Notea* pro *nautea*. Festus: *Nautea, herba granis nigris qua coriarii utuntur*. Glossæ: *Nautea*, ὀσμὴ βύρσης. In Plauti Casina: *Tibi pro scorto supponetur hircus unctus nauteâ*. Hæc prima coriorum ac pellium paratura. Ungebantur nautea ut depilarentur. Tum sordidissima sunt, & graveolentia. At scortum proprie est corium jam subactum perfectumque. Unde [nomen meretriculis. Neophytus Græce νωτίαν scripsit pro ναυτίαν, quia si hoc modo scripsisset, more tum usitato in Græcia pronuntiaretur ναφτία. Cui pro scorto supponitur hircina pellis uncta nauteâ, pro pelle subacta ac confecta eam habet, quæ paratur ac depilatur, qua nihil est fœdius ac tætrum magis. Atque hæc hactenus de rhois coriarii, & ῥοὸς, quæ est lolii species, homonymiâ.

CAPUT LIX.

De cinara & cynara.

A lolio ad spinas & carduos transeamus, in quibus τὸ ὁμώνυμον κάκτος spinæ genus Siculæ ab auctoribus traditur. Sicut eam describit Theophrastus, apparet esse quem *carduum* Latini dixerunt, vulgo *articocbium* dicunt. Sed Hippocrati veterinario κάκτος est tragacantha spina cap. CCCCLXXVIII. in remedio ad equi tussim: ἐὰν βήσσῃ ἵππος, κόψας ῥίζας, ἐν καλάμῳ ποιεῖς τραγακάνθης, εἰς λεπτὸν λεῖα καταπίειν. Et sane τραγάκανθα ad tussim etiam facere proditur. Sed κάκτον eam dici non alibi legeram. Gummi tragacanthæ Arabes vocant كثيرا *chathira*, Barbari dicunt, *draganthum*. Spinam ipsam Herbarius Arabs in vetusto codice Dioscoridis appellat, شجر الكثيرا *fegiar alcathira*, arborem *dragantbi*. Hanc etiam κάκτον vulgus Græciæ olim appellavit. In editione Latina Avisenæ cap. CCXXIV. draganthum dicitur esse gummi *alcathad*. Κυχὰδ legi in Græco-Arabico. Avisena hoc gummi vocat cathira in Arabico in littera Kef serie XI. Longe alia κάκτος Theophrasti, quam eamdem cum carduo Romanorum descriptio ipsa loquitur, & Athenæus confirmat; sed ridicule mutatione litterarum κάρδον à Romanis quasi κάκτον dici autumat: ἀλλαγῇ γὰρ δύο γραμμάτων κάρδος καὶ κάκτος ταυτὸν ἂν εἴη. Latini autem cardum dixere pro *carduum*, ut alibi docuimus. Alio nomine κινάραν eam Græci nuncupant. Quod & ipse Athenæus testatur: τίς δ' οὐχὶ τούτοις πειθόμενος θαυμάσειεν ἂν εἶναι τὴν κάκτον εἶναι ζῶντα τὴν ὑπὸ Ῥωμαίων μὲν καλουμένην κάρδον, οὐ μακρὰν ὄντων τῆς Σικελίας, φανερῶς δ' ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κινάραν ὀνομαζομένην. Atqui non alii Græci hunc carduum nominarunt κινάραν quam Siculi, & Italiotæ Dorici generis teste Polluce, cujus idonea auctoritas: θερμακίνη, κινάρα. ὅτω γὰρ καὶ παρὰ τοῖς Δωριεῦσι σημαίνεται ἡ ἄκανθα καλουμένην τὴν ἄκανθαν. Ubi notandum τὴν ἄκανθαν absolute nuncupari Polluci, quem Latini carduum

carduum vocant. Sic κινάρα & κάκτος synonyma sunt cardui, & ex eadem gente. Columella tamen *cinaram* & *cactum* distinguit, cujus versus heic afferam emendatos, quibus eam luculenter explicat:

Hispida ponatur cinara, qua dulcis Iaccho
Potanti veniet, nec Phœbo grata canenti,

Differentias deinde ejus ita exponit:

Hæc modo purpureo surgit glomerata corymbo,
Myrteolo modo crine rubet, deflexaque collo.
Nunc adaperta manet, nunc pinea vertice pungit.

Sic legenda hæc & distinguenda. Modo, inquit, purpureo corymbo recta surgit, nunc collum habet inflexum, & comam myrteam sive rubeam ostentat. Nunc manet adaperta & expansa, nunc pineam nucem conico vertice & pungente imitatur. Sequitur alia differentia spinosæ & aculeis carentis, quam bis versibus pandit emendandis ad hunc modum:

Nunc simi is cacto, spinisque minantibus horret,
Pallida nonnunquam tortos imitatur acanthos.

Perperam hodie legitur in priore versu, *nunc similis calatho.* Quod ad sensum quem postulat mens auctoris, ineptum est. Alia, inquit, est similis cacto & spinis horrida. Alia lævis, & acanthos imitatur, qui aculeis carent. *Tortos acanthos* vocat, quos Virgilius *flexos*, quia torquentur & flectuntur ad opus topiarium. Carduos esse qui spinis careant, & tales etiam arte fieri testantur Georgicôn scriptores, eamque artem docent quæ non magna est. Ex his Columellæ docemur, quid distet cactus à cinara. Videtur horridior, & spinosior cactus, lævior & mollior cinara. Illa ergo agrestis, hæc hortensis. Unde τραχέων κάκτων, apud Epicharmum, qui & inter olera eos recenset. Silvestrem esse cactum vel hinc constat, quod auctores tradunt hinnuleos, quos spina cacti pupugerit, inutilia tibiis præbere ossa. Grammatici: κάκτος ἄκανθα ὑφ' ἧς ἐὰν πληγῇ νεβρὸς ἀχρεῖα ἴσχει τὰ ὀστᾶ εἰς αὐλούς. Hinc collige silvestrem esse carduum. At κινάρα hortensis & sativus, quam Athenæus perperam cum κυνάρᾳ confundit. Κυνάρα vel κυνάρος ἄκανθα canina spina, eadem cum κυνακάνθῃ quæ & κυνόσβατος. Κινάρα vero Doricum nomen pro carduo hortensi. Galenus quoque admonet plerosque sua ætate, quo doctiores viderentur, κυνάραν scribere pro κινάραν. Confundebant & illi diversas spinas. Nec eos hoc nomine reprehendit Galenus, sed quod vitarent communem loquendi usum. Ergo & ipse in eodem errore. Verba ejus hæc sunt de cinara in secundo de ciborum facultate: καλοῦσι δ' αὐτὴν οἱ πάντες φεύγοντες τὸ σύνηθες ὄνομα τοῦ κ ... τὴν πάντων συνηθείας ὀνομάζοντες, ἀλλὰ διὰ τοῦ κ ... υ·

Velle videtur Galenus consuetudinem scribere κινάραν, rationem vero poscere scribi κυνάραν. Sed fallitur. Poëtæ Dorici generis κινάραν nominarunt, ut Pollux docet. Sopater Paphius, qui Alexandri Magni temporibus vixit, κινάραν quoque dixit, affirmante Athenæo. Item Ptolemæus Euergetes qui Aristarchi discipulus fuit, in quodam scripto κινάραν scripsit. Diversæ itaque spinæ, & diversum habent etymum κυνάρα & κινάρα. Illa spinam caninam designat, hæc fortasse à loco sic dicta. Nam & Κίναρος insula quædam. *Cactum*, quæ est carduus, negat in Græcia provenire Theophrastus. Frustra igitur sunt, qui contendunt σκόλυμον Dioscoridis esse Romanorum carduum. Omnes tamen in hac sententia. Scolymus quidem inter carduos edules, sed non ut cinara vel cactus. Caules adhuc incipientis edebant. Ἀσκόλυμβρος hodieque Græci vulgares appellant. Dioscorides de chamæleonte albo apertè σκόλυμον & κινάραν separat. Item Galenus lib. II. de alimentorum facultate, his verbis: τὰ δὲ ἴσω ἀκανθώδη μετρίως ἐστὶν ἐδώδιμα τοῦτο καὶ σκόλυμος ἐστὶ καὶ ἀτρακτυλὶς καὶ ἡ καλουμένη λευκάκανθα, ἀφανός τε καὶ κνῆκος, καὶ τραγάκανθα ἔτι τε πρὸ ...μένη μειζόνως ἢ τρεφόντως κινάρα. Vides heic & tragacantham numerari inter edules carduos sive spinas quam & ipsam κάκτον dixere, alium tamen à cacto Theophrasti. Cibis admissam fuisse tragacantham non meminit Dioscorides. Fortè en deceptus Galenus, quod tragacantha etiam κάκτος communi loquela diceretur. Κάκτος autem edulis, sed alius à tragacantha, quæ non ubique nascitur, credita olim nasci tantum in Creta insula. Addit Theophrastus & in Achaide Peloponnesi reperiri, tum alibi & in Asia circa Mediam. Non vulgaris itaque planta nec edulium ex numero. Siculi hodieque *cacozole* vocant carduum illum, qui veteribus ejusdem insulæ incolis dicebatur κάκτος. Arabicè vocatur حرشف *harsef* vel *harsef*. Herbarius Arabs σκόλυμον Dioscoridis ita reddit. Avisena quoque sic interpretatur. Ab illo Arabico *harscuf* videndum an descenderit vulgaris appellatio cardui qui nobis *artichau*, aliis *harcoccus*. Pronuntiatione melius apparet similitudo. Diversus tamen scolymus ab hoc carduo, cui pineæ nucis caput. Tradunt hodie apud Persas in cibis plurimum laudari carduum *harsef*, qui caules ejus teneros & primulum surgentes libenter edunt. Quod scolymi proprium. Nos adhuc unam in hoc genere carduorum ὁμωνυμίαν aperiemus, quæ vetusto auctori fraudem piacularem obtulit in re non pusilli momenti.

CAPUT LX.

De eryngio.

ERyngium satis ex Dioscoride & antiquis notum est. Sed aliud est apud Arabum interpretes iringium, quod *secacul* ipsi vocant. Radicem exponunt similem zingiberi, quæ ex India affertur, & Venerem stimulat. Serapionis Interpreti, secacul est iringi. Glossarium Græco-Arabicum: Σεκακούλ, τὸ ἠρύγγιον. Apud Razem *secancur*, est stincus. Ita scincum appellant Barbari, quod est genus terrestris crocodili ad excitandam Venerem in primis faciens. Avisenæ dicitur *alscbancur*, quod depravatum ex σκίγκος. Nam & *scbancbur* alibi vocatur. Pharmacopæi hodie eryngii radices saccharo condiunt, ut sint Veneris irritamenta, quasi idem sit cum secacul Arabum quod *iringium* interpretes vertunt. Vim calefaciendi inesse eryngio prodit Dioscorides, non tamen ut Veneri suffragetur. Ἠρύγγη dicitur & ἠρύγγιον Dioscoridi. Ita enim in præstantissimo libro scriptum est: Ἠρύγγη, οἱ δὲ κάρυον, οἱ δὲ ἠρύγγιον καλοῦσι. Cætera synonyma ridicula & spuria. Plinio quoque, *clara in primis aculeatarum eryngê est sive eryngium.* Hesychius: Ἠρύγγαι, οἱ καμπυλάκανθοι τῶν ἀκανθῶν, καὶ πίας εἶδος. At κάρυον dicta est, quod caput habet nuci simile, σφαιροειδές. Dioscorides: ἐν δὲ τοῖς ἄκροις κεφάλια ἐστι σφαιροειδῆ. Memorabile est quod de hac spina traditur certatim ab antiquis, si capra summum ejus capitulum in os sumpserit, totum stare gregem haud secus ac stupore defixus foret. Primus Aristoteles hoc scripsit lib. IX. cap. III. de Hist. Animal. τῶν δ' αἰγῶν ὅταν μία τις λάβῃ τὸ ἄκρον τοῦ ἠρύγγου, ἔστι δ' οἷον θρίξ, αἱ ἄλλαι ἑστᾶσιν ἀτενὲς μεμορφωμέναι καὶ βλέπουσαι εἰς ἐκείνην. Ita legendum atque ita legisse apud Aristotelem Antigonus Carystius fatetur in Admirabilibus cap. CXV. Ita scribens: τῶν δ' αἰγῶν ὅταν μία τις λάβῃ τὸ ἄκρον τοῦ ἠρυγγίου. Vulgo est apud Aristotelem, ὅταν τις μιᾶς τῶν αἰγῶν. Quæ lectio longè alium sensum efficit, qui placuit interpretibus, & talis est: Si quis nempe unam caprarum villo eo qui è mento dependet, apprehendit. Induxit illas in hanc expositionem Plinius, qui ἠρύγγιον villum esse putavit in illis Aristotelis verbis caprarum mento dependentem, quia ipse Aristoteles explicat, ἔστι δ' οἷον ἡ θρίξ. Nihil tam contra Aristotelis men-

tem quam non vidisse Plinium liquet, & qui illum sunt sequuti. Verba Plinii lib. VIII. cap. L. de Capris: *dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant. Hoc si quis apprehensam ex grege unam trahat, cætera stupentes spectant. Id etiam evenire, cum quamdam herbam aliqua ex iis momorderit.* Quænam illa herba? Certè ἠρύγγιος. Quam vocem alibi pro herba, alibi pro villo accepit. Apud Aristotelem de villo interpretatus est, quia ipse exposuit, ἔστι δ' οἷον θρίξ. At in aliis auctorum locis non poterat capi de villo, ut apud Theophrastum in Excerptis Photii: Διὰ τί ἡ αἲξ ὅταν λάβῃ τὸ ἠρύγγιον εἰς τὸ στόμα μῆ(?), καὶ τὰς ἄλλας ἱστᾶσι(?) ποιεῖ. *Cur capra sumpto in os eryngio resistit ipsa, & cæteras facit, ut resistant?* De capra quæ prehenderit eryngium, non cujus eryngium, idest, villus apprehensum sit, hæc intelligenda. Quis porro credat aliter ab Aristotele quam à Theophrasto hoc traditum miraculum? Sanè nec aliam apud illum quam apud hunc recipit explicationem, apud quem constat legi debere, τῶν δ' αἰγῶν ἵστασθαι μίαν ἐὰν λάβῃ τὸ ἄκρον τοῦ ἠρύγγιου, ἔστι δ' οἷον θρίξ. Ex herba villum fecit Plinius: ὁ ἠρύγγιος Aristoteli, quod aliis ἠρύγγιον. Ut ἀσφόδελος, ἀσφόδελον, στοιβὴ, στοιβιον, φλοῦξ, φλόγιον. Aliis dicta est ἡ ἠρύγγη. In omnibus ejusmodi carduis, quæ caput habent, τὸ ἄκρον pro capitulo sumitur. Sic de acanthio Dioscorides: ἐπ' ἄκρῳ δὲ ἀκανθώδεις ἐξοχάς. In aliis κορυφὴν vocat & κεφαλήν. In summitate autem capituli eryngii, ut reliquorum carduûm, coma veluti capillacea. Hoc est quod Philosophus dixit, τὸ ἄκρον τοῦ ἠρυγγίου esse οἷον τρίχα. Quæ verissima est verborum ejus expositio, quam omnes antiqui comprobant. Plutarchus variis locis hoc de eryngio spina affirmat. Ut in Quæstionibus Symposiacis & alibi. De sera numinis vindicta: Αἰγὸς τοῦ ἠρύγγην λαβούσης εἰς τὸ στόμα, ὅλον ἵστασθαι τὸ αἰπόλιον ἄχρις ἂν ἐξάγῃ προσελθὼν ὁ αἰπόλος: *Capra eryngem si momorderit, totus grex stat defixus, donec accedens upilio de ore extrahat.* Ab hoc effectu, quo pollere creditum est eryngium, sistendi ac defigendi gregis caprarum, sumptum ab una in os, γερόντιον etiam appellatum. Neophytus: Ἠρύγγιον, οἱ δὲ ὀρύγγιον, οἱ δὲ γερόντιον. Certe scriptum apud Antigonum τὸ ἄκρον τοῦ ὀρυγίου pro ὀρυγγίου. Harpocration in libro περὶ φυσικῶν δυνάμεων, ab eadem facultate ut, apparet, vocatum γερόντιχον asserit: Ἠρύγγιον βοτάνη ἐστὶν εἰς καλαμοειδῆ φυομένη, ἀκανθώδης, ἡ καὶ γερόντιχος λέγεται. Quidam aloën etiam ἠρύγγιον appellarunt, ut est apud Neophytum, & auctorem Synonymorum Græcum: Ἀλόη οἱ δὲ ἀμφίβιον, οἱ δὲ ἠρύγγιον.

CAPUT LXI.

De pheo & hippopheo.

SPina est, quæ spinosam infixit curam eruditis Herbariis ex ambiguitate vocabuli, quod habet cum aliâ herbâ commune in vulgatis editionibus Theophrasti. Φλέως inter spinarum genera recensetur, quæ & στοιβὴ dicitur. Alia est apud eumdem palustris herba eodem nomine, quam & φλοῦν Ionici generis homines vocabant. Nos eam ambiguitatem removimus ex scriptis Theophrasti & Plinii, docuimusque spinæ nomen ita concipi debere, φέως: at herbæ palustris φλέως. Ejusdem autem cum spina pheo generis, aliam spinam haberi ἱππόφεων, quasi majus φέως. Hæc quidem indubitata esse, certis argumentis demonstravi. Sed alia adhuc restat ἀμφιβολία in altera appellatione quâ utraque herba vocatur. Pheos aliquot locis apud Theophrastum στοιβὴ etiam vocata quibusdam memoratur. Quod de spina intelligendum. Apud alios porro etiam reperi, palustrem pheum στοιβὴν quoque appellatum. Hesychius: φλεὼς στοιβὴ, οἱ δὲ φλέως. Medicinæ veterinariæ vetus Auctor cap. DCCXI. στοιβὴν, ἔστι δὲ φλέως, ᾧ χρῶνται εἰς τὸ σάγματα ἐσωθεν τὸ ἐπιτίθεσθαι τοῖς νωτοφόροις ζώοις. Herba palustris φλέως, quo ad tomenta utebantur & farciendis stramentis. Hæc propriè στοιβή. Quidquid enim infercitur & stipatur, hoc nomine Græci appellarunt. Herbam quoque gnaphalium, στοιβὴν dixerunt, quod foliis ejus mollibus ac lanosis pro tomento uterentur. Glossæ Herbariæ Græcorum: γναφάλιον, στοιβή. Stipa quoque, quæ componendis fictilibus vasis interjiciebatur in hoc, ne invicem colliderentur, sic appellata. Inde etiam fortasse spina φεὼς, meruit appellari στοιβὴ, quod ejus folia carnosa sicut sunt ac mollia, tomenti præberent usum. Nisi quis malit, quod etiam volumus, ita dictam, quia spinis ejus in acervum collectis & compositis fullones vestes depecterent. Nam στοιβὴν & γνάφον & στοιβὴν ἀκανθῶν Grammatici veteres id vocant, quod erat fullonibus usui ad eam rem, quam diximus. Hippophaës vel hippopheos, quæ spina fullonia est Dioscoridi, Galenus ἱππόφεων & στοιβὴν vocari adnotat in Lexico Hippocratis. Φέως & ἱππόφεως Theophrasto spinæ genus ὁμογενὲς, qui & φέως multis locis στοιβὴν ab aliis ostendit appellari. Junctim eadem genera meminit lib. VI. cap. V. Καὶ τὸν καυλὸν οὐκ ἔχει ὥσπερ ὁ φέως καὶ ἱππόφεως. Et sane non major fuisse videtur differentia inter φεὼν & ἱππόφεων, quam inter μάραθρον & ἱππομάραθρον. Φέως στοιβὴ Theophrasto: ἱππόφεως στοιβὴ Galeno. Dioscorides tamen ἱπποφαὲς, quod idem cum ἱππόφεως, & στοιβὴν seorsim longe disjunctis invicem locis reposuit, veluti res toto genere dissitas. Et sane virtutibus censentur plane contrariis. Stœbe adstringit, eoque dysenteriis medetur. Hippophaës contra solvit, & bilem detrahit. Stœben autem inter spinas non recenset, cum certum sit spinam esse. Et forte cum phleo stœbe eamdem censuit, quod tamen non affirmarim. De stœbe quasi de herba omnibus notâ, aut in totum incognitâ sibi loquitur, utpote cujus nullam adposuit descriptionem. Spinam στοιβίδα hodie vocant in Creta insula, quam omnino puto eamdem esse cum στοιβῇ veterum. Nam Neophytus στοιβὴν Dioscoridis vulgari Græcorum linguâ στίβιον & στοιβίδα appellari ait. Eam στοιβίδα Creticam descripsit Honorius Bellus, cujus descriptio ex parte congruit cum hippophaë, vel hippopheo Dioscoridis. Στοιβὶς flores habet parvos, carnosos: pluresque simul congestos. Hippopheos Dioscoride teste habet, ἄνθη κορύμβους ἐοικότα αὐτῆς ὡς βοτρύδια προσκείμενα ἀλλήλοις, πλὴν μικρότερα καὶ μαλακὰ μετὰ τοῦ λευκοῦ φοινίσσοντα ἐκ μέρους. Nihil est quod conveniat magis. Plinius Græca ista de flore hippophais ita reddidit suo more hallucinans: *Hippopheos in sabulosis maritimisque nascitur, spinis albis hederæ modo racemosa, candidis ex parte rubentibus acinis.* Non acinos eam habere dicit Dioscorides, sed flores hederæ modo racematim congestos. Eos flores in stœbide Cretica ex viridi rufescentes faciunt, qui color quoque congruit in hippophei floribus ex parte rubentibus & candido mixtis. Folia non usquequaque in utroque concordant. In stœbe Cretica traduntur esse similia pimpinellæ sanguisorbæ. Dioscorides in hippophaë tradit esse longa, oleagineorum formâ, sed angustiora & molliora: μακρὰ περὶ τὰ τῆς ἐλαίας, στενότερα δὲ καὶ μαλακώτερα. Quod si divisuram adderes, non male responderet hæc foliorum facies foliis stœbes Creticæ. Quod fortasse omisit Dioscorides. Totius

fruticis

fruticis forma & natura in utroque non dispar. Στοιβὴ plantæ in orbem diffusa, surculosa, cubiti altitudine assurgens, cui spinæ inter folia acutæ crebræque. Hippopheos Dioscoridi; θάμνος φρυγανώδης, πυκνὸς, ἀμφιλαφὴς & inter folia spinas habens ξηρὰς, ὑπολεύκους. Vides similitudinem stæbes & hippophei, quæ ad hoc saltem facit, ut rectè eas junxisse videatur Theophrastus. Plinius quoque eas junxit lib. XXII. cap. XI. sed nulla ibi capitum divisio, & post stæben sequitur *hippopheos*. Idem utriusque usus ad fullonicam rem, idemque nomen. Nam ut στοιβὴ φεώς, ita ἱππόφεως στοιβή. Galenus in Lexico: ἱππόφεως, τῶν οὐ μόνον ἱππόφαον ὀνομάζεται, ἀλλὰ καὶ γνάφος, καὶ στοιβή. Idem apud Hippocratem στοιβῆς καρπὸν interpretatur ἱπποφέω σπέρμα. Eadem igitur στοιβὴ cum hippopheo. Theophrastus lib. VI. cap. I. καὶ ὁ φεὼς ὃ δή τινες καλοῦσι στοιβήν. Sic enim ibi scribendum. Hæc cum ita sint, non minima heic occurrit mirandi occasio, re ac nomine adfines spinas, ac prope easdem, tam contraria inter se vi constare, ut altera adstringat, altera solvat. Quo vereri cogor, ne Dioscorides adfinitate nominum ductus ex altero hippopheo vires, ex altero effigiem traxerit, & sic unum effecerit ex duobus. Supra spinam φεὼ nascitur, epithymi sive cuscutæ, ut hodie vocant, genus, quod ἐπιστοίβην etiam dixerunt. Nam φεὼς & στοιβὴ idem. Hoc genus etiam ἐπίφεων videntur quidam appellasse, ut ἐπιστοίβην. Immo etiam ἱππόφεων quasi quod pheon scanderet, eique inequitaret. Certè Plinius disertis verbis, ubi de epithymo agit, id quosdam hippopheon vocare tradit. Deinde eas illi facultates attribuit, quas Dioscorides suo dat hippopheo vel hippophaï. Simili etiam virtute pollet epithymum in alvo solvendâ ac detrahendâ bile & pituitâ. Duplex itaque hippopheos, alterum quod idem est ac majus φέος, ut ἱπποσέλινον majus apium: alterum quod est epithymum phei sive cuscuta, supra pheon nascens eique inequitans. Hujus hippophei facultates alteri transcripsit hippopheo Dioscorides. Nec hoc magis mirum videri debet, quam eumdem Dioscoridem, quid esset ἐπίθυμον, ignorasse. Nam ἐπίθυμον suum sub ea facie proposuit, ut appareat putasse, genus esse thymi durioris ac thymbræ simili. Quin immo & multi alii, qui eum sequuti sunt, ἐπίθυμον pro altero genere thymi thymbræ simili ac minimè capitato posuerunt. At virtutes illi thymo adscripsit, quæ propriæ sunt epithymi, quod supra thymum nascitur; estque genus cuscutæ, quæ supra pheon sive stæben quoque involucri modo nasci consuevit. Στοιβὴ igitur φεὼς eadem fermè aut ex eodem genere cum hippopheo spina, quæ & ipsa quoque στοιβὴ dicta est. Aliud ἱππόφεως phei sive στοιβῆς involucrum, quod est epithymi genus & pari cum epithymo facultate præditum. Alius etiam φλέως palustris herba, quæ στοιβὴ etiam appellata, quod tomenti usum præstiterit ad farciendos & implendos toros, & strata sive sagmata animalium. Atque inde illi nomen. Nam φλεῖν est γέμειν. Ex eo φλεώς, & φλοῦς. Et φλεώδης ἀνὴρ Longino tumidus & inflatus, pro quo perperam φλοιώδης scribitur, ut apud Hesychium & Veterinarios φλοιὸς στοιβὴ pro φλεώς. Quod ad Hippopheon attinet, Neophytus aliique Græculi recentiores *lappaginem* à Romanis vocari affirmant. Atque ita Gaza apud Theophrastum ubique interpretatur. Haud scio an vera sit hæc sententia: immo falsam scio. Hippopheos spina est. Nec lappa nec lappago spinæ sunt. Lappaginem Plinius docet similem esse anagallidi, nisi esset ramosior & pluribus foliis aspera. Videtur esse ἀπαρίνη vel genus ἀπαρίνης. Hoc sic colligo. Dioscorides antirrhinum dicit simile esse anagallidi foliis & caule. Theophrastus simile ἀπαρίνῃ facit. Plinius verò lino his verbis: *Antirrhinon vocatur sive anarrhinon sive lychnis agria, similis lino, radice nullâ, flore hyacinthi, semine vituli narium.* Primi in hac herbaria doctrina Viri censent Theophrasti & Dioscoridis codices mendosos esse. Immo sani illi sunt, sed diversum Plinii antirrhinon à Theophrasteo, quod idem cum illo Dioscoridis. Dioscorides antirrhinum suum flore albæ violæ esse scribit, purpureo, sed minore; unde & lychnis agrestis cognominata est: οἷα ἐστὶν ἐμφερὴς ἀναγαλλίδι φύλλοις καὶ καυλῷ, ὅτι δὲ ἄνθη λευκοΐῳ ὅμοια, διὸ καὶ ἀγρία λυχνὶς ἐκλήθη. Ita legenda hæc verba. Hoc dicit, quia lychnis florem quoque similem habet λευκοΐῳ & purpureum. At Plinii Antirrhinum flore est hyacinthi. Multum specie differunt, flos leucoii & flos hyacinthi. Antirrhinum porro, quod florem habet hyacinthi, non potest dici λυχνὶς ἀγρία, sed illud tantum, cujus flos similis leucoïo. Plinius tamen miscuit hæc varia antirrhini genera. De hyacintho autem communi non est intelligendum, cum florem antirrhini comparat flori hyacinthi; sed de fabulari & poëtico, qui similis est iridi. Flos antirrhini Pliniani utcunque figuram refert hyacinthi hujus sive gladioli. Nec dubium est secundum & quartum genus antirrhini, quale apud Matthiolum depingitur, idem esse cum antirrhino Pliniano, lini folio, hyacinthi flore. Χαίσκανον hodie in Creta vocari observat Honorius Bellus, quam mulieres usurpant ad amatoria. Is putat, esse φύτευμα Dioscoridis, quod simile στρουθίῳ dicitur. Atqui antirrhinum est, cujus usus olim plurimus ad philtra, idque χαίσκανον appellari vulgari Græcorum linguâ adnotat, & κυνοκέφαλον. Verba ejus hæc sunt: Κυνοκεφάλιον, οἱ δὲ ἀντίρρινον, οἱ δὲ κυνόρροδον, οἱ δὲ λυχνὶς ἀγρία, οἱ δὲ χαίσκανον. Bellus hanc χαίσκανον similem tradit struthio. Hoc de phyteumate scribit Dioscorides. Sed notandum, illud Belli struthium esse χνμῆριν Græcorum recentiorum, quæ nihil minus est quam στρουθίον antiquorum. Tinctoria quippe est herba, quæ lino folia similia gerit vel genistæ potius, sed longiora. De qua supra diximus. Non malè ergo dicatur, antirrhinum sive χαίσκανον habere folium simile χνμῆρι, quæ longè alia est à struthio Veterum. Cæterum antirrhinum Theophrasti aparinæ simile est, Dioscoridis anagallidi. Certè tertium antirrhinum Matthioli folia fert non multum absimilia aparinæ. Plinius vero lappaginem similem statuit anagallidi. Quod non convenit cum iis generibus anagallidum, quas observarunt nostri Herbarii. Plinius ipse alio loco ἀπαρίνην Theophrasti *lappam* vertit, non lappaginem. Ut in his verbis Theophrasti, quæ sic legenda sunt lib. VII. cap. XIV. de aparine: ἐν τούτῳ γὰρ ἐγγίνεται τῷ τραχεῖ τὸ ἄνθος οὐ προϊόν, οὐδὲ ἐκφαῖνον, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ πεττόμενον καὶ σπερμογονοῦν, ὅτι παρόμοιον εἶναι τὸ συμβαῖνον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν γαλεῶν καὶ ὀπιδῶν· ἐκεῖνα τε γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ᾠοτοκοῦντα ζωογονεῖ, καὶ αὐτὸ τὸ ἄνθος ἐν ἑαυτῷ κατέχον καὶ πέττον σπερμοῦται. Plinius hæc sic breviter reddidit verbis pariter emendandis ad hunc modum lib. XXI. cap. XVII. *Notabile & in lappa quæ adhærescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non evidens, sed intus occultus, & intra semen dat, velut animalia quæ in se pariunt.* Locus vulgo satis vitiosè scriptus. Hic lappa est ἀπαρίνη. Alibi *lappaginem* pro eodem posuit. Ubi duo ejus genera nunciat, *mollinginem* dictam & *asperuginem*. Alibi *lappa boaria* & *lappa canaria* meminit. Certè lappago, ut ex nomine ipso indicium, debet esse similis lappæ. Non tamen hippopheos Græcorum est, ut Neophytus censuit, nisi quatenus hippophaës spina est fullonia depectendis vestibus, & vellicatim deradendis. Lappam vero, quidquid deradit & vellicat asperitate suâ, Latini vocarunt. Unde & *lappa* Servio, id quo lana decerpitur. Omnia semina aspera & vestes retinentia, lappa dicuntur Plinio. Unde *lappa minuta* de tenuibus & asperis seminibus. Et *lappa grandes* de personata, quæ capitula fert grandiuscula, & vestibus adhærescentia. Addam & hoc, longè eos falli, qui στοιβὴν credunt esse quam vulgo vocamus *scabiosam*. Nec minus errant, quibus persuasum, hanc herbam Veteribus incognitam. Ψωριαρὰν πόαν Græci vocarunt, quod est ad verbum *scabiosam*. Pelagonius cap. CCC. ad scabiem jumentorum & hominum: Βοτάνην ψωριαρὰν, τὴν λεγομένην ῥοδόδενδρον, ἤτοι ῥοδοδάφνην, καὶ βοτάνην περδίκιον τὴν ἐν τοῖς τοίχοις, ἤτοι σιδηρίτιν τὴν παρὰ Ῥωμαίοις λεγομένην παρελουργίαν. Aëtius

tius φαίερον vocat. Græci recentiores nomine Latino καμπιόσαν aut σκαμπιόσαν, vocem non intellectam Fuchsio apud Myrepsum. Atqui nihil aliud significat quam scabiosam. Nam μπ Græci recentiores usurpant pro B Latino. Νερὸν καμπιοῦσα, *aqua scabiosa*. Cujus hodieque apud fœminas, quæ familiaria medicamenta componunt multa commendatio. Sed hæc alibi. Ἱπποφαὲς apud Dioscoridem Herbarius Arabs interpretatur Arabice شوكى القصار *sach alkasar*, id est, spina fullonis, κναφικὴ ἄκανθα.

CAPUT LXII.

Lappa & ambrosia.

L*appam* vulgò hoc tempore appellatam in officinis audimus, quam veteres Græci ἄρκιον & προσωπίδα, Latini *personatam* dicebant. At lappa ætate Plinii in Latio vocabatur ea herba, quæ in Græcia ἀπαρίνη. De ea dictum est supra.

Ambrosia non eadem penes infimam Latinitatem ac penes antiquam vel teste Strabo, qui in Hortulo ita canit:

> *Haud procul ambrosiam vulgo quam dicere mos est,*
> *Erigitur laudata quidem, sed an ista sit illa,*
> *Cujus in antiquis celeberrima mentio libris,*
> *Est dubium ex multis.*

Ambrosium Plinius vagi nominis esse dicit, & circa alias herbas fluctuari. Βότρυν herbam etiam sic vocarunt quidam. Inter στεφανωματικὰ eam recenset Dioscorides & Cappadocas eâ coronari solitos scribit: πλέκονται δὲ ἐν Καππαδοκίᾳ στέφανοι. At Nicander ambrosiam coronamentariam de lilio quibusdam vocari canit:

> Ἀ κρῖνα, λείρια δ' ἄλλοι ἐπιφθέγγονται ἀοιδῶν,
> οἱ δὲ ἀμβροσίην.

Athenæus ipse lib. XV. ἀμβροσίαν ita interpretatur apud Carystium in Historiis commentariis: ἡ ἀμβροσία δὲ ἄνθος τι αὐτοφυὲς Καρύστιος ἐν ἱστορικοῖς ὑπομνήμασι γράφων οὕτως· ὁ Νίκανδρός φησιν ἐξ ἀνδριάντος τῆς κεφαλῆς Ἀλεξάνδρου τὴν καλουμένην ἀμβροσίαν φύεσθαι ἐν Κῷ. Nicandri ambrosia coronaria in Georgicis, lilium est. Haud scio tamen, an ita par sit hoc loco intelligi. Ambrosia etiam sedum majus dictum est, Dioscoride teste his verbis, quæ sic legenda sunt ex antiquissimi codicis auctoritate rejectis cæteris cognominibus, quæ spuria esse constat: Ἀείζωον μέγα ὠνόμασται διὰ τὸ ἀειθαλὲς τῶν φύλλων, οἱ δὲ βούφθαλμον, οἱ δὲ ζωόφθαλμον, οἱ δὲ ἀμβροσίαν καλοῦσι.

CAPUT LXIII.

De lupulo.

L*Upulum* vulgarem herbam Herbarii nostri à Græcis recentioribus βρύον appellari in doctissimis commentariis, quos de plantarum naturâ composuerunt, docent. Nondum in eos Græcos incidi, qui id tradiderint; nec verum opinor. Unde enim lupulus βρύον? Sed suspicor illos, cum scriptum esset compendio βρυωνία, id quasi βρύον legeretur, accepisse. Et sane ita est. Vidi Græcos recentiores, qui bryoniam sive vitem albam de ea herba interpretarentur, quam nostri vocant *lupulum*. Scholium vetus in antiquissimo codice Pauli Æginetæ ἄμπελον λευκήν, quæ & βρυωνία vocata est, exponit χυμελοβότανον. Ita Græci vulgari linguâ vocant herbam cervisiæ conficiendæ aptam, quæ χυμέλη ipsis dicitur. Hæc alia non potest esse quam lupulus noster, qui tamen non est bryonia. Sed quia aliam herbam in Veterum scriptis non inveniebant, cui melius de facie comparari posset, βρυωνίαν esse dixerunt. *Lupulum* etiam nomen non sincere Latinum, sed corruptum. Vera vox antiqua *upulus* vel *opulus*. Inde *hublonem* nostri finxerunt perpetuo suo more aspirandi, quæ à Latinis mutuati sunt vocabula. Ut contra sine adspiratione pronuntiant, quæ in Latio adspirantur. Huic si attendis observationi, verissimam deprehendes. Glossæ veteres: *Opulus*, κισσόφυλλον. Hæc expositio pertinet ad alteram βρυωνίαν, quæ vitis est nigra, cujus folia hederæ similia. Sic vides *opulum* alios de bryonia alba, alios de nigrâ interpretatos. Neutri verum attigere. Neophytus in synonymis bryoniam nigram Romanis etiam dictam vitem albam dicit: Βρυωνία μέλαινα Ῥωμαῖοι οὔβα ταμίνια, οἱ δὲ βαλανῖτις, οἱ δὲ βῖτε ἄλβα. Plinius *opulum salictarium* vocat, quia salices scandat & alliget. Lib. XXI. cap. XV. *præter has pastinacam pratensem, opulum salictarium, eaque verius oblectamenta quam cibos.* Malè editur: *lupum salictarium*. Hujus opuli vel upuli salictarii mentionem etiam factam comperi à Catone, sed locus hodie in vitio sepultus veram lectionem dissimulat. Sic enim legitur vulgo de R. R. cap. XXXVII. *Ex segete vellito ebulum, cicutam, & circum salicta herbam altam ulvamque: eam substernito ovibus, bubusque frondem putidam.* Ulva illa nihil ibi facit, nec ad rem est. Omnino scribendum: *& circum salicta herbam altam upulum. Eam substernito ovibus.* Plinius hunc Varronis locum citavit lib. XVII. cap. IX. quo loco legitur in omnibus libris, *herbam altam ulvamque.* De ulva certum est, ibi locum non habere. Nec minus deberi eam sedem opulo herbæ, quæ circum salicta agitur & crescit. Ex eo loco opulum suum salictarium Plinius expiscatus est. Nec dubium, esse nostrum *hublonem* manifesto nominis argumento. Nam *oplonem* pro *opulo* dixere recentiores, ut *manuplum* pro manipulo, *fitlum* pro fitulo. *Cardonem* præterea dicere amant, qui carduus est: & similia. Nos porro de more nostro adspirationem & voci adjecimus & omnibus aliis de Latio acceptis. *Opulum* videntur veteres Latini appellasse, quod epulis idoneus esset, quas *opulas* antiquitus dicebant, ut voto pro veto, voster, pro vester, & similia. βρυωνίαν falso Græci recentiores nuncuparunt.

CAPUT

CAPUT LXIV.

Linozostis.

UT Græcos quoque intermisceam, aliter λινόζωστιν sumit recens Græcia, aliter vetus. Mercurialem herbam Latinorum ista sic vocat. Glossæ: *Herba mercurialis*, λινόζωστις, βοτάνη. Sic legendum. At hodierna Græcia λινόζωστιν nominat, quæ *podagra lini* vulgo vocatur quibusdam. Λινόζωστιν hac notione usurpavit Græcus interpres librorum Aristotelis de plantis: πότε ἂν γεννᾶται ἡ λεγομένη λινόζωστις. Ad nram ipse se explicat his verbis: αὕτη ἡ λινόζωστις λέγεται παρ' Ἰταλοῖς ποδάγρα λίνου. Quod linum cingat & ambiat, factum illi nomen. *Angonam lini* nonnulli appellant. Hujus generis est & epithymum, quod supra thymum nascitur, ut λινόζωστις lino innascitur. Avisenæ dicitur *kesuth* vel *kesuth*, ex antiquo Græco κασύτας apud Theophrastum & Plinium. Κασύθας & κασύθης vocat Charito. Quidam corruptè *cuscutam*; de quo nos alibi. Vereor ut possit probari Herbariis nostris, ἐπίθυμον Dioscoridis non esse vulgare Græcorum epithymum, sed thymi spicati & communis florem. Nihil tamen verius, & pluribus id alibi à nobis confirmatum est. Si non credunt mihi, credant ipsi Dioscoridi, qui in alypi mentione scribit, semen illi tribuit, quale est epithymi: ἄνθος μαλακὸν, κοῦφον· ῥίζα ὡς σεύτλου μονὴ ἐνὶ δριμεῖα, σπέρμα ὡς ἐπιθύμου. Qui verba hæc ab Oribasio non agnosci adnotant σπέρμα ὡς ἐπιθύμου, non propterea persuadebunt delenda hinc esse, quoniam agnoscuntur ab omnibus antiquis Dioscoridis exemplaribus. Epithmum, quod involvitur supra thymum, & est species casytæ, non habet semen. Ergo ἐπίθυμον Dioscoridis thymum est vulgare ac durius, thymbræ simile. Quod enim θύμον appellatur ac describitur ab eodem Dioscoride, thymum est Græcom capitatom, ut fusius in Exercitationibus demonstravimus. Oribasius non aliter accepit ἐπίθυμον apud Dioscoridem, quam pro altero thymi genere, thymbræ similiori. Nec aliter interpretatus est Avisena, qui *elthymum* vel *althymum*, corrupto nomine ex ἐπίθυμον. vocat, & semen esse ac florem dicit. Cum certum sit, semen non habere epithymum, quod thymo adnascitur eique circumvolvitur. Græci Barbari ἄνθυμον & ἄφθυμον noncupant ex Arabico, Lexicon vetus: Ἄνθυμον, τὸ ἐπίθυμον. Animadversione tamen dignum est, quod observavimus, Dioscoridem ἐπίθυμον, quod pro flore alterius thymi spicati posuit, confundere cum epithymo casyta. Facultates sunt epithymi casytæ, formæ descriptio respicit thymum alterum, partim etiam verum epithymum. Sic in aliis solet, ut sæpe perspeximus.

CAPUT LXV.

De picea & pinu.

IN arboribus eamdem licentiam nominum permutandorum ac de alio genere in aliud genus transcribendorum temporibus partim invectam, partim inscientiâ vulgi introductam, pauca exempla subjecta clare testabuntur. *Platanum* in Gallia vocamus, quæ à vera platano tam longè distat, quam quod longissimè. Aceris speciem esse constat, cui nomen platani fecimus. Sycomori vocantur in Italia, qui sycomori non sunt, & maxime absunt ab hujus appellationis merito. Siquidem hæc arbor est, quæ lotos potius Italica antiquorum censeri debet, quamque adeo Avisena vocat *azadarech*, & fructum ferre similem *nabach* dicitur, id est, loto. *Sapinum* Gallia omnis vocat abietem priscorum. At quam *sappinum* veteres Latini dixere, non eadem est cum abiete. Sativam piceam Plinius aliquot locis eo nomine appellari docet. Temere proinde Matthiolus Bellonium nostrum insectatur, quod Gallorum suorum idioma sequutus, arborem quamdam ex picearum genere abieti similem, *sapinum* olim vocatam affirmaverit. Ipse vero Matthiolus nullam per se arborem sic vocatam contendit, sed partem abietis à terra enodem ex Plinii auctoritate ita dictam defendit. Sanè ex Plinii errore ipse incidit in errorem. Non enim pars inferior abietis sappinus appellata, sed *sappinea*, ut disertè testatur Vitruvius, à quo id Plinius accepit; quod nimirum *sappino* similis esset, & pariter enodis. At superior *fusternus* à nodorum frequentiâ, qualis est in fustibus. *Sappinum* piceam sativam Plinio haberi, uno & altero loco planum faciemus. lib. xv. cap. x. de nucum pinearum generibus: *Tertium sappini e picea sativa, nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, ut simul mandatur.* Sic eum locum correximus ex vestigiis veteris scripturæ, quæ habet: *Tertium Appinia picea sativa.* Idem lib. xvii. cap. xii. in genere piciferarum à quibusdam sappinum propriam fieri dicit his verbis, quæ sic legenda sunt ex veteribus libris: *Inter hæc genera propriam quidam fecere sappinum, quoniam ex cognatione harum seritur, quæ los dicta est nucleis, ejusdemque arboris imas partes tadas vocant, cum sit illa arbor nihil aliud quam picea sativa paulum mitigato situ: sapinus autem materies ejus regenerefiat.* Hæc in primis notanda. Sappinum & sapinum plane distinguit. Sappinum cum duplici p nihil aliud vult esse quam piceam sativam, quæ seritur nucleis, quales dixit loco superius allato, ubi tertium genus illis in nucibus pineis dedit. Sapinum autem cum simplici p specie differre à picea, & materiem ejus cæsam regnerefieri, id est, ἀναβλαστάνειν, cum picea cæsa non regenerefiat. Hic sensus & hæc vera lectio illius loci. Vetus quoque Glossarium juxta illam Plinii sententiam *sapinum*, & *sappinum* separat, & *sapinum* πίτυν interpretatur: *sappinum*, piceam. *Sapinus*, πίτυς. *Sappinus*, πεύκη. Hoc plane ex Plinii mente. Nam πίτυς cæsa regerminat, πεύκη non item. Ergo cum *sapinus* repullulet, eo ipso ex genere potius pinuum. Sappinus contra è picearum. Theophrastus: πεύκην μὲν γὰρ ἐπικαυθεισῶν τῶν ῥιζῶν μὴ ἀναβλαστάνειν, τὴν πίτυν δέ φασί τινες ἀναβλαστάνειν. Sed de radicibus ustis ibi loquitur, non de cæso cacumine. In libro de causis plantarum tam πίτυν καὶ πεύκην inter eas numerat arbores, quæ cæsæ non repullulant, sed pereunt. Apud Herodotum habetur Musâ sextâ, solam ex arboribus pinum, ubi cæsa sit, ramos postea nunquam regenerare, sed fonditus interire: τὴν πίτυν μούνη δενδρέων πάντων ἐκκοπεῖσα βλαστὸν οὐδένα μετιεῖ, ἀλλὰ πανώλεθρος ἐξαπόλλυται. Hoc idem abieti contingit & piceæ. Ecce rurius, quam πίτυν vocat Theophrastus, ubi ait eam ustis radicibus repullulare, Plinius, *piceam* reddidit: τὴν δὲ πίτυν φασί τινες ἀναβλαστάνειν, ὥσπερ καὶ ἐν Λέσβῳ ἐμπρησθέντος τοῦ Πυρραίου ὄρους τοῦ πιτυώδους. Plinius: *Larix ustis radicibus non repullulat, ut in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrheo.* Sed verba illa in omnibus desiderantur, *picea repullulat.* Forte scripserat auctor: *Larix ustis radicibus non repullulat, ut pino in Lesbo accidit.* Ceterum nihil Plinio

inconstantius in illa historia picem gignentium arborum. Fecit hoc horum nominum πίτυς & πεύκη invicem permutatio ac turbatio apud Græcos, nec Viris hujus ætatis doctissimis satis percepta. Romano ista judicio se discrevisse jactat Plinius. Non tamen ipse sibi constat, & modo hoc, modo illud sequitur in vertendis Græcis. Pertendunt viri eruditi per πεύκην apud Theophrastum debere intelligi *pinum*, per πίτυν autem *piceam*. Sanè hoc verum ex sententia Macedonum, qui ita vocabant, quam ibi refert Philosophus. Verum aliter hæc genera distinguebant ac nominabant Arcades, ut ibidem memorat Idem. Namque eam quam Macedones πεύκην ἥμερον dicebant, ipsi πίτυν magis videri volebant, ac sic ipsis nuncupabatur: οἱ δὲ περὶ τὴν Ἀρκαδίαν, ὅτι τὴν ἄκαρπον λέγουσιν ὅτι τὴν ἥμερον πεύκην, ἀλλὰ πίτυν εἶναί φασι. Hæc pinus domestica, quæ Macedonibus πεύκη, Arcadibus πίτυς vocata. Quapropter secundum dialectum Arcadum πίτυς erit Latinorum pinus, non picea. Siquidem negant piceam ullam conspici, quæ sit urbana. Profecto Evander Arcas hanc nomenclaturam Latio intulit. Etenim ex nomine Græco πίτυς, descendit Latinum pinus. Ut ex πεύκη, picea. Æoles quippe & Arcades πίκκη & πίκκα. Inde *picea*. Nam eatci Latini non geminarunt consonantes. Multi etiam Græciæ populi consenserunt idiomati Arcadum in his nominibus usurpandis. Theophrastus στρόβιλον πεύκης vocat, quæ nux est pinea, edulis illa & omnibus nota. Non debet hoc de piceæ nucleis accipi, quos edundo non esse satis inter omnes convenit. Atqui hanc ipsam nucem πιτυΐδα Græci passim vocarunt, & proinde πίτυος nomine, Latinorum pinum intellexere. Diocles Carystius antiquus medicus πιτύϊνα κάρυα vocavit, ut Alexander Myndius πιτυΐνους κώνους. Unde apparet eadem significatione πίτυν eos usurpasse, ut Latinos *pinum*. Athenæus: Μνησίθεος ὁ Ἀθηναῖος ἰατρὸς ἐν τῷ περὶ ἐδεστῶν, στροβίλους καλεῖ τοὺς κώνους τῆς πεύκης, ἐπὶ δὲ κώνους. Διοκλῆς δ' ὁ Καρύστιος πιτύϊνα κάρυα, ὁ δὲ Μύνδιος Ἀλέξανδρος Πιτυΐνους κώνους. Θεόφραστος δὲ τὸ μὲν δένδρον πεύκην ὀνομάζει, τὸν δὲ καρπὸν κῶνον. Vides Alexandro Myndio & Carystio Diocli πίτυν dici, quæ πεύκη Theophrasto ex qua *nuclei pinei* edules Latinorum. Antiquissimus quoque scriptor Herodotus fructum πίτυος στρόβιλον & κῶνον à posterioribus Græcis vocatum asserit in vita Homeri καταπαύσαντι αὐτῷ ἀναπαυομένῳ τὴν νύκτα ἐπιπίπτει καρπὸς τῆς πίτυος ὃν δὴ μετεξέτεροι στρόβιλον, οἱ δὲ κῶνον καλέουσι. Deinde versus recitat quos è vestigio fudit Homerus, cum illa nux pinea ipsi decidit in caput; in quibus πεύκην appellat, quæ Herodoto πίτυς:

> Ἄλλη τις σεῦ πεύκη ἀμείνονα καρπὸν ἵησιν
> Ἴδης ἐν κορυφῇσι πολυπτύχου ἠνεμοέσσης.

Sic πεύκη Homero pinus est, quæ nucem fert, pineam Latinis dictam, Græcis στρόβιλον & κῶνον. Herodoto eadem dicitur πίτυς, estque Latinorum pinus. Hinc passim poëtæ Latini *pinum* Pani amatam Arcadico deo indigetant, nunquam piceam. Hęc quoque Græcis πίτυς. Unde illud ænigmaticum in Syringe Theocriti de Pane: ᾧ τ' ἄ πλατεῖ, αἴθε πεῖρον ἀμφί τι τέρμα πίτυος. Nam πίτυς, id est, pinus amata Pani. Cui si tollas πι litteram, remanebit ἴτυς, quæ clypei extimas oras significat. Sic alii Græcorum πίτυν vocarunt pinum, alii πεύκην, idque ex varia dialecto Macedonum & Arcadum. Hæc permutatio nominum adeo Plinium turbavit & intricavit, ut modo his, modo illis adhæreat, & mirificis modis totam illam rem impediat. Communior tamen usus Græcorum πεύκην dixit, quæ Latinis *pinus*. Πεύκη est Theophrasto, quæ plurimam facit picem & tædam maximè præstat. Unde πεῦκαι Græcis poëtis lampades ac faces & πευκίδες. Latini *pineas tædas* vocant, & *pineas faces*, & *pinum* absolutè pro lampade. Picea autem, nec pice abundat, nec multam tædam subministrat. Hæc cum ita sint, Plinius scribit, piceam plurimum resinæ fundere, & pinum minimum. Quod contra est. Nam πεύκη, quo sensu dicitur Macedonibus, maximè ἔνδᾳδος & πιΐωδες. Hæc quippe Latinis *pinus*. Vice versa πίτυς, qua notione sumitur apud Arcades, plurimum resinæ fert, & multam tædam præbet. Præterea pinus est, quæ laborat tædâ nimiâ, non larix. Ea πίτυς Theophrasti. Non larix, ut Plinius vertit, sed pinus. Glossæ veteres: *pinus*, πίτυς, πεύκη. Rectè hoc iste auctor. Nam πεύκη & πίτυς idem juxta diversam dialectum. Quæ diximus, eo non pertinent, ut putare debeamus, cum πεύκη sit pinus, πίτυν esse piceam. Nihil tale consequens est. Et tollenda hæc opinio ex animis hominum doctorum, quibus alii homines docti id persuadere potuerint. Sanè vel doctissimos omnes in hoc video errore conspirare, ut quia πεύκη de pinu apud Theophrastum sit intelligenda, πίτυν consequenter ac necessario de picea intelligi credant. Paucis sed certis argumentis contrarium probavero. Si πεύκη ἥμερος Macedonum pro picea debet accipi apud Theophrastum, sanè & πίτυς Arcadum eodem intellectum sumi necesse fuerit. Nam Arcades id πίτυν vocabant, quod Macedones πεύκην. Atqui πεύκη Macedonibus pinus. Ergo & Arcadibus idem erit πίτυς. Male igitur πίτυν vertunt piceam. Quod si rectè illos ita vertere concedimus, tum concedant oportet, etiam πεύκην significare piceam. Quæcunque apud Theophrastum explicantur de πεύκης ac πίτυος differentiis, non piceæ ac pinus discrimina constituunt, sed inter pinum & pinum distinguunt. Πίτυς Arcadibus certum πεύκης genus, id est, certa pini species. Macedones πεύκης nomine omnia genera comprehendebant, eaque inter se distinguebant, folii, fructûs, ligni formæ, natalium differentiâ. Arcades πεύκην ἥμερον Macedonum, hoc est, pinum domesticam & urbanam nominabant πίτυν. Item πεύκην ἄκαρπον hoc eodem nomine donabant, quæ tertium genus faciebat ex silvestribus pinis. Οἱ δὲ περὶ τὴν Ἀρκαδίαν, ὅτι τὴν ἄκαρπον λέγουσιν, ὅτι τὴν ἥμερον πεύκην, ἀλλὰ πίτυν εἶναί φασι. Ergo exceptâ domesticâ πεύκη & tertiâ specie agrestium, cætera genera πεύκης appellatione retinuerunt Arcades. domesticam & agrestem ἄκαρπον vocarunt πίτυν. Theophrastus ipse in sequentibus πίτυν absolutè vocat, agrestem: καρποφόρον vero, quæ Macedonibus ἥμερος πεύκη. Expositis aliquot differentiis πίτυν generatim à πεύκης differre dicit, quod πίτυς sit minus procera minusque recta, magis tenuia habeat folia, minoremque conum. De cætero ambo esse τριχόφυλλα. Ergo quod ad folii formam attinet, parem obtinent πίτυς & πεύκη, nempe capillaceam. Collige jam ex his πίτυν à πεύκης non eodem modo differre, ut differt pinus à picea. Nam piceæ coma in totum figurâ discrepat à pinea. Pinus quippe τριχόφυλλον, longis, prætenuibus, & subrectis, undique ex ramo surgentibus foliis, capillaturæ instar. In picea ordine utrimque disposita folia, veluti pinnata habentur, aut pectinis modo insecta. Talia sunt & abietis. Plinius lib. XVI. cap. XXIV. *Folia capillata, pino, cedro* (Theophrasti τριχόφυλλον expressit) *insecta pectinum modo, picea, abiete.* Alibi *pinnatum* vocat abietis folium ex Theophrasto. Cum igitur tam πίτυς quam πεύκη Theophrasti capillata habeat folia, sequitur necessario πίτυν non esse piceam, quæ non est τριχόφυλλος & longè diversam obtinet foliaturam à pinu quam πεύκην dici constat. Aliud ecce argumentum. Idem Philosophus, ubi abietis formam edisserit, solam ex cognatis arboribus peculiari specie præditam dicit ramorum recta dispositione & pinnato foliorum ordine: ἔχει δὲ πτέρυγας τὸ φύλλον καὶ ἐπιπλάστου, ὥστε τὴν ὅλην μορφὴν εἶναι πυκνὴν καὶ παρόμοιον μάλιστα ταῖς Βοιωτικαῖς κυνέαις· καὶ τὰς βλαστήσεις ἰδίας ἔχει παρὰ τὰ ἄλλα καὶ μόνη τάξιν ἔχουσι. Hæc præter alias eam habere dicit, pullulandi certum ordinem. Quod alibi explicavit. Plinius de abiete ex illis Theophrasteis: *arbore rotundior, folio pinnato densa, ut imbres non transmittat.* Idem lib. XVI. cap. XXX. *Quibusdam ramorum ordo, sicut picea & abieti.* Hæc cum ita sint, formam abietis Theophrastus cum πεύκη comparat, quam pinum apud eum significare non dubitatur. Atqui potuit, certè debuit ex proximiori similitudine, eam cum picea componere, ut ex collata facie utriusque, quâ

quâ in re differrent aut similes essent, melius appareret. Hoc sine dubio fecisset, si *πίτυν* eidem picea esset. Quis enim nescit, piceam simillimam abieti esse? Quod nec Plinius ignorare nos voluit: *picea ramis pene statim ab radice modico, velut brachia, lateribus inhærens, similiter abies expetita navigiis.* Si *πίτυς* igitur picea est, ut esse volunt apud Theophrastum, longè major ratio illi fuerat conferendi abietem cum picea quam cum pino, ad formæ ejus ac naturæ discrimina indicanda. Atqui cum pino eam confert: *τῷ δὲ μεγέθει καὶ μέγα καὶ παρὰ τὴν πίτυος ὁμοιότερον.* Et passim in his, quæ sequuntur, *πίτυν*, id est, pinum assumit, ut edoceat, quibus rebus cum ea similis aut dissimilis sit abies. Quid tergiversamur? Πίτυς Theophrasto picea non est: alioquin eam cum abiete, cui simillima est, composuisset. Πεύκη etiam apud eumdem pinus est. Quo igitur nomine dicemus notam illi fuisse piceam? Hoc sanè quæramus. Sed nullum interim mihi dubium est, quin eam cognoverit & descripserit sub altero ex abietis generibus. Adeo indiscretæ similitudinis piceam & abietem esse fabri lignarii feiunt, ut sæpe alteram pro altera capiant. Abietem Theophrastus in fœminam ac marem dividit. Fœmina erit picea, mas abies. Si omnia exquiras, non aliud invenias. Sane nec *πίτυς*, nec *πεύκη* pro abiete Theophrasto. Diximus ante *πίτυν* absolutè apud eum positum pro pinûs silvestris certo genere, quæ fructum non fert. *Ἄκαρπον* vocat: Idque ex sententia Arcadum. At *πεύκην καὶ ἐξοχὴν* pinum domesticam significat eidem. Hinc inter agrestia fere semper *πίτυν* recenset, quæ *ἄκαρπος πίτυς* intelligenda; in cujus nucamentis nulli nuclei reperiuntur edules. Πεύκην vero etiam in silvestrem & sativam distinguit. Cujus *πεύκης* species silvestris etiam nucleos edules dat. Plinius vero magno errore ac confusione nominum, *πίτυν* in Græcis Theophrasti vertit piceam, *πεύκην* autem laricem. Ut in hoc loco: *ἡ δὲ πίτυς διαφέρει τῆς πεύκης, τῷ λεπτοφυλλοτέρα τε εἶναι καὶ λιπαροφυλλοτέρα καὶ τὸ μέγεθος ἐλάττων καὶ ἧττον ὀρθοφυής· ἔτι δὲ καὶ τὸν κῶνον ἐλάττω φέρει καὶ προσεχῆ μᾶλλον.* Plinius in his Latine vertendis, & aliis deinceps toto capite, *πίτυν* pro picea accepit, *πεύκην* pro larice. Sed vide inconstantiam. Alibi *πίτυν* & *πεύκην* apud Theophrastum, *pinum* & *piceam reddidit* reddidit. Verba Theophrasti lib. III. cap. VI. *πεύκη δὲ καὶ πίτυς προτερεῖ τῇ βλαστήσει μικρὸς ἕως πεντεκαίδεκα ἡμέραις.* Plinius lib. XVI. cap. XXVI. hæc sic reddidit: *Pinus autem & picea præveniunt germinatione quindecim diebus.* Sic *πεύκη* hoc loco illi pinus, *πίτυς* picea. Cur igitur alibi *πεύκην* exponit laricem? Πεύκη & *πίτυς* sæpius junguntur, ut cognatæ arbores & congeneres. Magis differunt picea & pinus. Loca auctorum, quæ superius produximus, abundè arguunt *πίτυν* esse pinum vel pini speciem. Græco Epigrammate *ὀξυτόμος* vel *ὀξύκομος πίτυς* de pinu, non de picea cujus rotundior facies, non in acumen cacumine procedens, interpretari postulat. Πεύκην autem non esse piceam, sed pinum multa testantur: & illud inprimis quod Plinius laricem frequentius reddit, quæ in pinuum potius genere quam picearum. Glossæ veteres: Πεύκη, *larix, pinus, tæda.* Optimæ ac vetustissimæ Glossæ de arboribus: Πίτυς, *pinus.* Πεύκη, *sappinus.* Plinius piceam sativam interpretatur. Ea est *πεύκη ἥμερος* Macedonum, & *κωνοφόρος* Theophrasti. Debuit igitur vertere, *pinum domesticam vel sativam.* Eam vult esse *sappinum*, quam à sapino diversam facit, quia cæsa repullulet. Hariolatur. *Sapinum* alio loco dixit appellari partem inferiorem abietis, & quæ à terra enodis est. Sed *sappinum* ibi etiam scribunt optimi libri. Hoc tamen illâ distinctione voluit inter *sapinum* & *sappinum*, hanc piceam esse sativam quæ cæsa non regerminat: sapinum esse abietem, quæ cæsa regenerefiat, ut alibi se dicturum pollicetur. Id vero dixit lib. XVI. cap. XXX. quò loco scribit, *abietem totis detruncatis cacuminibus durare.* Jam docuimus, non *sappinum* sed *sappineam* eam abietis partem vocari a similitudine sappini: atque ita vocatur Vitruvio à quo Plinius sumpsit. Meminit idem & *sappina* materiæ, quæ ex sappino ducitur, de larice loquens: *tractabilis ad intestinum opus, non minus quam sappina.* Ita vetustissimus legit codex. *Sappinum* porro scribi debere & genus pini esse, nomen ostendit. Puto contractum id vocabulum ex *sapapinus.* Ut ex *salipuga*, *solpuga*, ita ex *sapapinus*, sappinus. Sic vocasse videntur domesticam pinum, quia plurimo abundaret succo. *Ὀρθὸν* vocat Theophrastus de Idæa pinu, quæ eadem cum domestica & sativa. *ἐψηθεῖσα δὲ χεῖρον ἐκβαίνει διὰ τὸ πολὺ ἔχειν τὸν ὀρθόν.* Latini *sapam* dixerunt, *τὸν ὀπὸν* arborum & *ὀρθὸν* illum, quem intellexit Theophrastus. Inde igitur *sapapinus*, & *sappinus* de pinu domestica. Et rectè quidem Plinius, nihil aliud esse sappinum quam piceam satu mitigatam sumat. Sed male *πεύκην ἥμερον* de picea accepit, quæ pinus est. Eam, ut dixi, *πεύκην ἥμερον* Arcades *πίτυν* vocare malebant, & esse constat *pinum* Romanorum. Inde & *sappinea* nuces edules, ut & pineæ: ex pino nempe sativa, non ex picea, ut Plinius voluit. Quippe satis liquet, piceam non habere nucleos, qui sint edules aut cibis commendati. Quartum genus nucleorum pineorum è pinastris, qui sunt silvestres pini? sumi tradit idem Plinius & *πιτυΐδας* propriè appellari: *Quartum pityda vocant è pinastris, singularis remedii adversus tussim.* Atqui Græci *πιτυΐδας* & *πιτυΐδας* appellant quoslibet nucleos pineos: atque ut Dioscorides scribit, tam *πίτυος* quam *πεύκης*. Quod impropriè fieri etiam notat Galenus: nam propriè sunt *πίτυος*, quæ species est *πεύκης*, id est, pini. Pinastros autem illos ab Italis dicit vocari *tibulos.* Ita enim omnes antiquissimi libri eo loco scribunt, de pinastris: *easdem arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos tibulos vocant, plerique arbitrantur.* Hi sunt, qui hodie dicuntur voce modicum deflexa *cirmulo*, & frequentes proveniunt in Tridentino agro. *Sappini* igitur propriè Veteribus pinus domesticæ, & *tibuli* pinus silvestres sive pinastri. Quod autem hodie sappinum vocamus abietem in idiomate nostro, id contra vetustatis auctoritatem. Nam abies similior piceæ quam pino. Vetus tamen hic error & abusio. Nam ætate Servii jam hoc invaluerat, ut ex verbis his ejus colligitur: *Est enim abies species apta navibus, quam sappinum vulgò vocant.* Id fortè ex eo manavit, quod partem in abiete maximè rectam & enodem vocarunt prisci *sappineam*, quod sappinum eo æmularetur.

CAPUT LXVI.

Siler.

Siler eadem Latinitas infimæ ætatis vocavit antiquorum *sesel.* In Viatico, & Antidotario, & Glossis medicis, passim legitur absolutè positum pro sesele. Alii siler montanum nuncupant quasi ad distinctionem alsius sileris. Sanè *Siler* aliud priscis Latinis, sed in totum distans ab hoc silere. Unde apud Poëtam: *molle siler.* Hic Grammatici veteres *σίλαφον* interpretantur. Non esse, multis vinci potest. Difficilius est dicere, quid sit. Fruticem aptum ad vitilium nexus, ex mollitie virgulti, quam ei tribuit Poëta, colligimus. Inter arbutos sponte nascentes & ubique, præcipue in aquosis recenset; ut notitiæ communi obvium tunc esset:

Namque alia, nullis hominum cogentibus, ipsa
Sponte sua veniunt, camposque & flumina late
Curva tenent, ut molle siler, lentaeque genistae,
Populus, & glauca canentia fronde salicta.

Plinius quoque ut notissimum fruticem cum salicibus, alnis, populis, ligustris, quae amant aquosa loca, enumerat. Quo magis mirum, cum ignorare potuisse famosum Grammaticum Charisium Sosipatrum, qui κύτισον esse vult: cui omnia repugnant. Molle etiam cyperum & vitibus idoneum, unde κύπειρον Graecis. Sed quidquid ligare potest & vicire, non erit siler. Suspicor esse, quam nostrates *vernum* vocant, fruticem plane aquaticum & passim circa fluminum ripas provenientem cum salicibus. At *siler*, quod est seseli, corruptum puto ex antiquo *sile* vel *sili*. Ita enim Plinio vocatur seseli, ut antiquioribus Graecis & inter eos Hippocrati σίλι. Crotonem sive ricinum ita etiam vocarunt: σίλι κύκινον. Quod esse *siler*, aliquando leviter volui. Nunc prorsus nolo.

CAPUT LXVII.

De citro, unde mensae citreae.

Citrus arbor, ex qua citreae mensae veteribus in pretio, cognominis citri arboris, quae mala fert. Illam Graeci θύον vel θύαν dixerunt. Hanc μηλέαν Μηδικὴν, quidam etiam κίτριον. Do[ctis]simus θύαν Theophrasti esse illam citrum, quae citreas mensas dabat Romanis inter lautissima opera, nec aliam thyam quaerant amplius nostri Herb[ari]i [...] ea θύϊνα Graecis, quae Latinis *citrea*. H[...] in Exercitationibus explicata fusius. Ex no[minis] affinitate quidam hanc citrum pro cedro, a[cc]epere. Vitruvius τὴν κέδρον apud Aristotelem de citro intellexit, quia sermo erat de Carthaginensibus & Africa, ubi plurima citrus. Verba Aristotelis in admirandis: πρὸς δὲ τούτοις τὸ τοιοῦτον κρήνην ἐλαίου φασὶν εἶναι, τὴν δὲ ὀσμὴν ἔχειν τῶν κέδρου τοῖς ἀποπρισμάτων ὁμοίαν. Locum illum in Carthaginensium ditione ponit. Vitruvius κέδρον, citrum vertit: *item Carthagini fons est, in quo natat insuper oleum, odore uti scobe, citreo.* Quae Aristoteli sunt ἀποπρίσματα τῆς κέδρου; *citream scobem* hic vocat. Nec aliter legitur in optimo ac vetustissimo codice. Rerum Mauritanicarum hodierni scriptores tradunt, circa Atlantem & in insulis Africae vicinis cedros reperiri cupressis similes, ex quibus mensae fiunt & arcae aliaque opera lautissima. Hujusmodi cedrus non alia potest esse quam citrus sive θύα, quam etiam Theophrastus, & ex eo Plinius similem cupresso describunt, foliis, ramis, & caudice. Et cum Vitruvius lib. II. cap. IX. arbores cedri similes cupressiae foliaturae esse dicit, de citro potius quam de germana cedro videtur cogitasse, quae nequaquam similem habet cupresso foliaturam. Fortasse casci Romani *citrum* dixere, quae Graecis κέδρος. Atque ita vocarunt eam Mauritanam arborem, quam putarunt esse cedri genus vel cedrum. Nominum vicinitas hoc credibile facit. Sic Arabes *kitran* appellant picem ex cedro, quae κεδρία Graecis, & *alkitran*. قطران. Contraria ratione Graeci Latinique recentiores κεδρόμηλα & *cedromela* dixere, τὰ κιτρόμηλα mala citrea ab altera citri arbore. Neophytus & Isidorus ita vocant. Lexicon Latino-arabicum ante octingentos annos scriptum: *citrea, cedromela, Medica arbor*, اترج. De variis cedri generibus ac nominibus apud Hebraeos, Graecos, & Arabes non est hic tractandi locus. Quod ad hanc citrum attinet, quae mala fert citrea, quam & Malum Medicam & Assyriam veteres Graeci dicunt, à cedro quoque dictam autumat Athenaeus, sed inepte, κίτριον quasi κέδριον. Cedrus, inquit, spinas habet circa folia, aeque & citrus. Ergo κίτριον quasi κέδριον. Nihil potuit fingi ineptius. Non omnis cedrus spinas habet, sed ea tantum, quae inde dicitur ὀξύκεδρος. Nec necesse est, quod citrus spinosa sit, ideo nomen hoc invenisse à cedro. Affinitas nominum, quam supra dicebam, hanc extorsit argutiam. Nomen citri de Medica arbore haud satis scio an Latinum. Primus ex Graecis Juba κίτριον in libris suis posuerat, appellatione ut apparet Romanis usitata. Μῆλον ἑσπερικὸν ab Afris vocari dixerat. Ἰόβας Μαυρουσίων βασιλεὺς ἀνὴρ πολυμαθέστατος, ἐν τοῖς περὶ Λιβύης συγγράμμασι, μνημονεύων τοῦ κίτρου, καλεῖσθαί φησιν αὐτὸ παρὰ τοῖς Λίβυσι μῆλον ἑσπερικὸν, ἀφ' ὧν καὶ Ἡρακλέα κομίσαι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ χρύσεα διὰ τὴν ἰδέαν λεγόμενα μῆλα. Aurea mala Hesperidum, quae Hercules Graeciae intulisse proditur, quae & ἑσπερικὰ μῆλα Graecis, & ἑσπερίδες. Romani ab Africa id genus habuerunt, unde & mensas citreas. Atque ut saeculum rude tum fuit, videntur existimasse eamdem arborem Libycam mala illa gignere, & lignum mensis nobile dare. Utramque ergo eodem nomine appellarunt, quia ex iisdem locis afferebatur, hoc lignum & illud malum. Plinius cum de citro mensarum, quidquid sciebat, dixisset, addit: *Alia est arbor eodem nomine malum ferens, execratum aliquibus odore.* Haec malus Assyria, quam nullo discrimine cum malo aurea vel Hesperica veteres commemorant Graeci Latinique. Atqui multum diversae. Nomine saltem discretas fuisse liquet, non minus quam patria. Malus Medica vel Assyria serò admodum Graecis cognita fuit, ex Media & Assyria allata. Unde Περσικὴν & Μηδικὴν dixerunt. Non multò ante Alexandri aetatem id contigisse constat. Mali Hespericae antiquior notitia, & ab alto orbe. Herculem volunt à Libya in Graeciam ea attulisse. *Aurea* vocat ab aureo colore. Quod hodieque nomen retinent. Romanis indidem primum fuere advecta. Sed citria ea vocarunt, & arborem *citrum*. Quae appellatio postea etiam indita malo Assyriae, & illi velut propria remansit. Arabes haec genera nominibus quoque discrevere, quamvis ea confundunt, & nomina ipsa permutent more Graecorum Latinorumque. Citrium vocant اترج *atrag*. Ita in veteri Glossario Latino-arabico vocatur. Quod & Chaldaicum est, אתרוג. Atque inde fortasse Graecum κίτριον vel κίτριον. Avisenae dicitur cum articulo الاترج, *alatrugi*. Reperitur etiam scriptum اترنج, *atrangi*. Vix dubium habendum, quin inde fluxerit vocabulum κίτριον. Nam vocabulis ex peregrino ductis, etiam à leniter aspiratâ vocali incipientibus, tam Graeci veteres quam Latini interdum κ, interdum χ solent praeponere. At aureum malum sive Hespericum iisdem Arabibus dicitur نارنجة *narangu*. Graecis barbaris, νεράντζιον vel ναράντζιον. Quod plerique omnes *citrium malum* etiam interpretantur. Latini posteriores *inaurantia* dixere pro inauratia. Inde illa corruptela Graeci & Arabici nominis. Quae hodie est inter *aurantia*, & *citrones* differentia, ea semper fuit. Et eamdem credendum fuisse inter ἑσπερικὰ μῆλα veterum, ac μηδικά. Denique inter aurea mala, & citrea; quamvis primâ origine eadem Romanis citrea fuerint, quae & Hesperica. Ut diversae hae species, ita & colores dispares, citrinus & aurantius. Hic color, qualis obryzi auri; ille flavus dilutior. Colorem narangi vocant Arabes نارنجي: nos *aurangiatum*. Color citrinus vel citronis alius. Non aliunde melius quam ex hac observatione veterum

rum negligentia elucescit, qui cum tot sint genera citriorum, tot aurantiorum, hæc omnia sub unius citri nomine complexi sunt; nec aliter hæc distinguunt, quam si unicum citreum malum notum ipsis fuisset. Saltem duo summa hæc genera distinctè exponere debuerunt, Hespericum malum sive aureum, & Assyrium sive citrium. Diligentiores putant quam fuerunt, qui ex eo, quod indistinctæ & confusæ hæ species in eorum scriptis inveniuntur, sibi persuadent unicum tantum genus citreorum eos habuisse, aurantia autem nostra, avorum tempore insitione primum nata, & sic genus factum. Hos homines alibi retudimus, nimium diligentes in excusanda supinitate antiquorum.

CAPUT LXVIII.

Persica & Persea.

PErsicam & Perseam differre omnes sciunt. Minus Plinius & alii ex antiquis distinguunt. Nulla itaque ὁμωνυμία hinc timenda, ubi differentia est in nomine. Non omnibus tamen animadversum quam Περσικὴν posteriores dixere, eam Περσέην dictam antiquioribus. Ὁμώνυμον igitur hoc vocabulum de Persica communi malo, & de Persea Ægypti peculiari. Nec temperavit Plinius quin errorem hunc incideret ex nomine dum Perseam accipit pro Persica; qui tamen alios admonuerat, ut caverent. Persicam arborem circa Thebas inveniri dixit. Ea Περσέα Theophrasto vocatur: καὶ δρυμὸς μέγας περὶ τὸν Θηβαϊκὸν νομὸν, ὅπου καὶ δρῦς καὶ ἡ περσέα πέφυκε, καὶ ἡ ἐλαία. Plinius: *Circa Thebas hac, ubi & quercus & Persica, & oliva.* Quia cum vulgaribus ibi jungitur arboribus ex eo putavit communem esse Persicam. Idem lib. XVI. cap. XXVI. scribit, *Persicas arbores in Rhodo florere tantum.* Hæc est Περσέα ἡ Αἰγυπτία: Quæ Theophrasto auctore in Rhodo non floret: τὸ δὲ βλαστάνειν μὲν, ἄκαρπον δὲ γίνεσθαι καθάπερ ἡ Περσέα Αἰγυπτία περὶ Ῥόδον. Nicander in Alexipharmacis inter auxilia quæ, cerussæ epotæ succurrunt, Περσείης κάρυα recenset.

> Καί τε κατατριφθέντα μετ' ἀργήεντος ἐλαίου
>
> Σελλεῦ' ἀπὸ Περσείης κάρυα βλαβερὸν οἷον ἐρύξει.

Quænam illa Persea? Quam Perseus è Perside detulit in Græciam, & Mycenis plantavit:

> Περσεὺς ἦν ποτε Κηφεΐδα γαῖαν
>
> Ῥεῖα Μυκηναίοισιν ἐπηξήσατο ἀρέψας.

Diximus alibi quomodo Cepheiam vel Cepheniam regionem alii de Babylonica ac Perside, alii de Æthiopia interpretarentur. Hanc Περσέην Dioscorides de Persica accepit in antidotis cerussæ. Nec sanè aliter potuit, utpote quæ in Græcia crescat & fructum ferat. Περσικὸν τὸ ὅπω dixit quæ Περσείης κάρυα Nicandro. Alia Περσέη Ægypti peculiaris apud eumdem Nicandrum in Theriacis, ubi animalia Ægypti soli propria commemorat, qui κρανοκολάπται dicebantur, & sub foliis Perseæ reperiebantur:

> Φράζεο δ' Αἰγύπτοιο τά τε τρέφει ὑλήεσσα
>
> Κνώδαλα φαλαίνῃ ἐναλίγκια.

Ubi formam ejus descripsit, sub foliis Perseæ delitescere ait.

> Τῷ ἴκελος Περσεῖος ὑποτρέφεται πετάλοισι.

Interpres vetus ad eum locum: ὁ κεφαλοκρούστης ἐν τοῖς φύλλοις τῆς Περσέας τρέφεται. Dioscorides κρανοκολάπτην vocat, & in Persica quoque Ægyptia inveniri, narrat: Περσέα δένδρον ἐστὶν ἐν Αἰγύπτῳ, ἐφ' οὗ τὰ λεγόμενα κρανοκολάπτης φαλάγγια εὑρίσκεται. Puto scribendum, ἐφ' οὗ αἱ λεγόμεναι κρανοκολάπται φάλαιναι εὑρίσκονται. Non enim aranei formâ animalculum illud, sed φαλαίνης quæ circum lucernas volitat, & seipsam incendit. Ut peculiaris ille cranocolaptes Ægypti, ita & arbor in qua nascitur, & educatur. Duas igitur heic habemus Περσέας apud eumdem auctorem, diversissimi generis, nulla tamen discretas nota, utramque de Persei nomine dictam. Quid ergo? *Perseam* alteram quæ Persica est ab Æthiopia aut Perside in Græciam transtulit Perseus; alteram vero quæ Persea quoque est, in Ægyptum ab eodem Perseo translatam de Perside liquet, vel ut alii volunt de Æthiopia. Utrique idem nomen, idem auctor, sed una Ægypti peculiaris, altera etiam Græciæ communis. Atque hæc Persica propriè ἡ Περσικὴ μηλέα, posterioribus Græcis appellata, illa vero Περσέα. Atqui utramque Περσικὴν vel Περσέαν vetustioribus dictam docuimus. Hinc stupenda apud auctores veteres circa hoc nomen confusio, nullomodo alteram ab altera distinguentes, sed sicut utriusque eadem est appellatio, ita idem de utraque dicunt. Sostratus in libro περὶ βλητῶν ἢ δακετῶν scripserat, Περσέαν ab Æthiopia in Ægyptum translatam: τὴν Περσέαν ἣν καὶ Ῥοδακινέαν καλοῦσι, φησὶν ἀπὸ Αἰθιοπίας εἰς Αἴγυπτον μεταφυτευθῆναι. Hæc erit Persica Ægypti, quam tamen Ῥοδακινέαν fuisse appellatam dicit, quod est cognomen Persicæ, ut docebimus infra. Suidas: Περσέα, Ῥοδακινέα. Neophytus: Περσικέα, ἡ Ῥοδακινέα. Περσικὰ μῆλα τὰ ῥοδάκινα. Eamdem expositionem apud omnes Glossographos Græcos reperias. Et ῥοδάκινον transpositum pro δωράκινον, ex Latino *Duracinum*. Quo nomine Persicum malum Latini nuncuparunt. Persicam communem ab Ægypto primum in Rhodum insulam transiisse scribit Plinius, & sero admodum Græciæ cœpisse innotescere. lib. XV. cap. XIII. *Persica arbores sero & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hospitium.* Hoc ipsum de Persea Ægypti scriptum reliquit Theophrastus, eam in Rhodo non fructum perferre, cum tamen ibi cresceret ac viveret. Una est Περσέα apud Theophrastum eaque Ægyptia, quam Plinius modo *Perseam* vult esse, modo *Persicam*. Addit idem: *falsum est venenata cum cruciatu in Persis gigni & pœnarum causâ a Regibus translata in Ægyptum, terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubentibus similis, nec extra Orientem nasci voluit.* Mirum est heic Plinium dicere de Persea id à diligentioribus tradi, cum quod ipse dicit de Persica, Theophrastus de Persea prodiderit. Ait Perseam extra Orientem nasci nolle. Non aliud de Persea tradit Theophrastus, in Rhodum nempe translatam fructum non gignere. Polus quoque Democriteus de Persea idem scripserat, quod eam pœnarum causa quasi Ægyptios necaturi è Perside, ubi venenata erat in Ægyptum transtulissent Persarum reges, sed nactam mitius solum vim nocendi deposuisse, & edulem immo & dulcem factam. Scholiastes vetus Nicandri: Πῶλος δὲ ὁ Δημοκρίτειος ἐν τῷ περὶ συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν, Πέρσας φησὶν ἔχοντας θανάσιμον φυτὸν εἰς Αἴγυπτον πέμψαι ὡς ἐκ τούτου πολλοὺς μέλλοντας ἀναιρεῖσθαι, τὴν δ' ἀγαθὴν οὖσαν εἰς τοὐναντίον μεταβαλεῖν, ποιῆσαι δὲ τὸν φυτὸν καρπὸν γλυκύτατον οἷος ὁρᾶται νῦν. Cum Περσέα duas arbores significet Perseam Ægypti, & Persicam, difficile esset statuere, de qua intellexerit Polus nisi addidisset, οἷος ὁρᾶται νῦν. Quibus verbis patet de communi Persica loqui voluisse. De ea similiter ita canit in Horto Columella:

> ...... *& pomis quæ barbara Persis*
>
> *Miserat ut fama est, patriis armata venenis;*
>
> *At nunc exposito patriæ discrimine læta,*
>
> *Ambrosios præbent succos ignara nocendi.*

De Persicis loquitur, cujus arbor Περσέα Græcis antiquis vocata. Diodorus Perseam à Cambyse in Ægyptum ex Æthiopia traductam tradit, quo tempore regionem illam sub ditionem misit. De nomine sanè constat idem utriusque esse. Clearchus Solensis

sis apud Athenæum Περσία dixit pro malis Persicis communibus:

> Σῦκα, ἐρέβινθοι, σταφυλὴ κεγχρή, βότρυς,
> Ἰσχάδες, ἄπιος, περσέα, μῆλα, ἀμύγδαλα.
> *Ficus, pyrum, Persea, mala, amygdala.*

Legere etiam liceret, Περσικὰ μῆλα, ἀμύγδαλα, id est, Persica mala. Περσικὸν quoque dixerunt pro eodem, quod omnino est idem ac Περσικόν. Posidonius Stoicus tertio Historiarum; referente Athenæo lib. XIV. Φέρει δὲ καὶ τὸ Πέρσειον ἡ Ἀραβία καὶ ἡ Συρία τὸ καλούμενον Βερνίκιον. Ubi Πέρσειον est Persicum malum cujus arbor Περσέα. Idem porro Πέρσειον quod Περσικὸν μῆλον. Sic glycyrrhiza, quæ Theophrasto Σκυθικὴ ῥίζα appellatur, aliis unica voce dicitur Σκύθιον. Dioscorides, οἱ δὲ Σκύθιον καλοῦσι. Sic Μῆδος herba quod illi natale solum Media, quam & propterea quidam Μηδικὴν vocarunt, licet alia sit à Medica. Galenus Πέρσειον vocavit malum Perseæ vel ipsam potius Perseam Ægyptiam. lib. II. de facultate ciborum, περὶ Περσέας. Idque nomen inveniſſe pater à Persis, apud quos venenatum fuiſſe ferebant. Quin immo constat inter omnes à Perside in Ægyptum translatam. Galenus ibidem: ἱστοροῦσι δὲ τὸν καρπὸν αὐτοῦ μοχθηρὸν οὕτως ὑπάρχειν ἐν Πέρσαις ὡς ἀναιρεῖν τοὺς φαγόντας. εἰς Αἴγυπτον δὲ κομισθὲν ἐδώδιμον γενέσθαι, παραπλήσιον, ἐνδεδυμένον τι τοῖς ἀπίοις ἢ μήλοις ἂν καὶ τὸ μέγεθος ἐστι. Ibi igitur τὸ Πέρσειον est Περσικὸν δένδρον, ut Ἄκανθα arbor spinulenta in Lycia nascens. Nonnulla ex his & ferè variis Exercitationum locis jam observata repeti necessario heic opus fuit, quia præstruenda sunt novæ animadversioni, quæ sine his vix consisteret. Si Persea sui generis arbor in Ægypto, quæ nasci alibi recuset, cognomine aliquo utique discernenda sit à Persica, cui nomen idem Perseæ fuiſſe apud vetus Græciæ sæculum demonstravimus. Non duorum generum Persea apud Nicandrum. In Theriacis Περσείην ubi nominavit, eam explicat, quam Perseus ab Æthiopia in Græciam transtulit. Communis ergo hæc Persica. In Alexipharmacis idem κεφαλήν καρποτόν, peculiare Ægypti malum, in arbore Persea inveniri refert, nec distinguit de genere Perseæ aut propriatim exponit, quænam illa sit Περσείη, sed simpliciter Περσείας πέταλον vocat, ut innuat arborem quæ à Perseo nomen accepit. Nec hilum obstat quod κεφαλοκάρπους Ægypto tantum proprios vindicat. Non hoc satis ad efficiendum, ut etiam Persea videri queat Ægypti tantum peculiaris. Id peculiare quidem habuerit in Ægypto Persea, ut bestiolas venenatas in foliis suis nutriat, non ex eo sequitur, & arborem ipsam nusquam alibi terrarum præterquam in Ægypto natales habere. Sed gravissimi auctores testimonio sun nos premunt, evincuntque esse aliquam Perseam, quæ non alibi nascatur quam in Ægypto, aut Æthiopia. Strabo lib. XVIII. de Ægypto: ἡ δὲ Περσέα ἐνδείκνυται μόνον δὲ περὶ Αἰθιοπία. Idem de Æthiopibus: πλεονάζει δὲ τῶν φυτῶν, ὅτι φοῖνιξ καὶ ἡ Περσέα. Posidonius etiam Arabiæ adjudicat: φέρει δὲ καὶ τὸ Πέρσειον ἡ Ἀραβία, καὶ ἡ Συρία τὸ καλούμενον Πέρσιον. Ita legenda hæc verba. Plinius Perseam extra orientem nasci nolle testatur. Hi omnes Περσέας nomen faciunt arboris proprium, quæ propria sit Ægypti aut Æthiopiæ. Quid igitur illis fiet auctoribus æque vetustis atque idoneis, qui Περσέαν quoque nominarunt in Græcia nascentem? Qui à Perseo dictum dixerunt, & ab eodem ex Æthiopia in Græciam transplantatam prodiderunt? Aliqua ergo Græciæ fuit *Persea*. Et hanc ipsam quidem Græciæ Perseam aliunde importatam constat. Quidam ex Æthiopia, quidam ex Perside volunt, unde duplex ei nomen, Περσέα vel Περσεῖα & à Perseo, & Περσικὴ à Persis. Vetus illa appellatio, hæc recentior. Nihil de Persea Ægypti proditum est ab auctoribus, quin hoc idem in promiscuo commune factum sit alterius Perseæ Græcanicæ sive Persicæ. Quin & Græcam ab Ægypto primum allatam sunt auctores, qui asserunt, cum in Ægyptum prius invecta fuisset è Perside, vel etiam Æthiopia. Alii contra rectà ab Æthiophia vel Perside in Græciam migrasse contendunt, Perseo curante. Concedamus [illegible]

auctoribus Perseam fuiſſe Ægypti ex Æthiopia peculiarem, qualis ab illis describitur. An non est monstri simile, quod lustratæ & excussæ regiones illæ hodiernis temporibus nullam talem arborem ostendunt? In Æthiopia eam abundare scribit Strabo. In Ægypto sic familiaris erat ac frequens, ut nulla magis. Visam sibi & in urbe Alexandria Galenus affirmat. In Arabia etiam provenire Posidonius asseverabat. Post illa tempora quas in terras abiisse dicemus id genus, cum ibi nusquam compareat hodie, ubi sedes natales habuit olim, nec ullas habuit alias? Interiisse hinc speciem, & è natura rerum exterminatam non concedent, qui nullius speciei internecionem dari contendunt. Qui ante mille annos scripsere Græci, non aliam novere Perseam præter Græcam, & vulgarem, quæ Persica dicta est. Hinc Ῥοδακινέας omnes interpretantur, quæ Persicæ generalis est appellatio, & Ῥοδάκινον malum Persicum. Quod ipsi nomen inverterunt transpositis literis pro δωρακινὸν; quo Latino nomine generatim alii Græci omne malum Persicum vocarunt, ut paulò post dicemus. Ne ipsi quidem Arabes, qui ante annos sexcentos vixere, quique loca ea, in quibus Persica nascebatur familiaria habere debuerunt, Perseam illam novisse videntur. Avisena, ubi Perseam Ægypti ex Dioscoride proposuit, nescire quid sit fatetur. *Albegs* vocat. Quo nomine vulgò genus Persici nuncupamus, *albegeas*. Ipse autem scribit, à quibusdam tradi esse arborem *alsadar*. Ita vocant Arabes arborem loton, cujus fructus *nabach* [De quo suprà. Inter omnes fere convenit, hanc ipsam Perseam de Perside venisse, ibi venenatam fuisse, in Ægyptum traductam vim veneni perdidisse, naturà melioris soli mitigatam. Hoc de Persea refert verbis Dioscoridis Avisena qui cum fuerit oriundus Persa, & in Perside ævum transegerit, mirum qui tam nobilem arborem non habuerit cognitam. Nec minus mirandum, hoc tempore in Perside nullam conspici arborem, quæ formâ referat illam Perseam Ægypti, cum tamen illic habeantur Persica omnis generis & Armeniaca, qualia sunt vulgaria. Non longius circumagendus est lector. Rem operosam aggredimur, sed veram, quamvis incredibilem, quandó confidimus probare Perseam Ægypti non aliam fuiſſe à Persea vulgari, quæ Persica] est. Dubitandi occasionem [ex his, quę diximus, jam dedimus satis magnam. Nihil dubitationis relinquent, quæ dicturi sumus. Quod in pendenti ut esset effecimus, quę apud omnes inconcussa stabat opinio, eam heic totam impellemus. Meminisse nos oportet eorum, quæ ex Plinio paulo ante notabamus, quæque sunt verissima, serò admodum in Græciam venisse Persicas arbores. Ætate Alexandri Magni nondum eas noverat Græcia. Ea causa est, quamobrem nulla earum mentio apud scriptores, qui circiter illud ævum vixerunt. Theophrastus nusquam hujus meminit arboris in Græcia nascentis. Nulla apud eum vestigia occurrunt Armeniacorum, quæ & ipsa ex Persicorum genere. Tam nobiles fructus tamque delicatos non omisisset, si in usu promiscuo, & notitia tum fuiſſent per Græciam. Unius Perseæ mentionem fecit. Intra Ægyptum adhuc arbor ea latebat. In Rhodo tamen conati erant habere. Veniebat ibi satis feliciter, si fructum tulisset. Hoc de Persea Ægypti dixit Theophrastus, quia nulla tunc temporis alia cognita. Hoc Plinius de Persica interpretatus est. Atqui non plura genera Perseæ commemoravit Theophrastus. Quam negat fructum in Rhodo ferre cum tamen læta ibi surgeret arbor, ea Persea Ægypti est, idque disertim aliquot locis testatus est. Plinius de Persica accipere maluit. *Persica*, inquit, *arbores sero & cum difficultate transiere, ut quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hospitium.* Cum Περσέαν hanc nominet Theophrastus, & quidem ἐξ Αἰγύπτου, nescio cur Plinio placuerit eam à Persica Ægyptia distinguere quam alibi plenè descripsit idem Philosophus. Ut lib. III. ὥσπερ ἔτι τε τὴν Περσέαν ἔχει καὶ τὸν Φοίνικα, ἡ μὲν ἐν Αἰγύπτῳ καρποφορεῖ καὶ ὅπου τῶν παράλιον τίκτει· ἐν Ῥόδῳ δὲ μέχρι τοῦ ἀνθεῖν καὶ μόνον ἀφικνεῖται. Lib. II. τὸ Πέρσειον ἐξ Αἰγύπτου vocat. Ita Galeno dicitur Persica hæc ipsa Ægyptia. Non igitur putandum, quod & Περσέαν & Πέρσειον alibi nominet, differre à Περσέᾳ. In libris de causis

Περσέαν.

Περσέαν Αἰγυπτίαν appellat quæ in Rhodo nihil fert. καρποῖ ἡ Περσέα περὶ Ῥόδον. Aut utraque igitur Persica est, aut neutra est. Nec differt hæc Persea quæ in Rhodo fructum non ferebat, ab ea quam ex professo descripsit Theophrastus inter arbores Ægypti peculiares. Nulla itaque ratione hanc Perseam Plinius, illam Persicam voluit habere nomen. Persica idem in totum peregrina etiam Asiæ Græciæque esse ex nomine ipso apparere ibidem dicit, atque è Perside advecta. Quo tempore in Græciam & Asiam advecta sint non facile constat. Illud tamen certum est nondum in Græcia seri solita temporibus Alexandri: è Perside in Ægyptum prius allata convenit. Ab Ægypto, Asia & Græcia excepit. Primi Rhodienses tentaverunt apud se serere. Hoc primum hospitium Persicæ ab Ægypto deductæ fuisse Plinius ait. Hæc Persea Theophrasti, eademque nunc communis Persica. Quare in Rhodo fructum non tulerint, cum lætæ alias ibi provenirent, & hodie ubique fere frugiferæ sint, nescio causam, etsi plures possunt afferri. Per initia translatæ arboris hæc scribebat fortasse Theophrastus, quo tempore nondum tulerunt. Aut culturam ejus non norant, aut in solo idoneo non posuerant, aut tempestates anni commodas non senserant. Etiam ubi maximè nasci gaudet hæc arbor, non tamen fert omnibus annis. Plures anni sunt quibus flore tantum tenus exeat. Nec ulla est arbor quæ frigoribus aut cœli injuriæ magis fiat obnoxia. Talia multa fingi possunt quamobrem non ferret Persea Ægypti in Rhodo, ætate præsertim Theophrasti, & tum maximè cum illa litteris mandaret. Profecto illud pro certo tenendum hanc primam fuisse Perseæ ad Græcos deductam quasi coloniam. E Perside in Ægyptum translata primò, postea ex Ægypto in Rhodum, & sic per omnem Asiam, Græciam, & postremo universam Europam didita. Quo tempore in Ægyptum è Perside advecta sit aut qua de causa non satis constat inter auctores. Diodorus Persas primum ab Æthiopia in Ægyptum transtulisse, cum Æthiopas Cambyses subegisset, tradidit: καὶ τούτων αἱ μὲν ὀνομαζόμεναι Περσέαι καρπὸν ἔχουσι διάφορον τῇ γλυκύτητι μετενεχθέντος ἐξ Αἰθιοπίας ὑπὸ Περσῶν τοῦ φυτοῦ καθ' ὃν καιρὸν ἐκράτησεν ὁ Καμβύσης ἐκείνων τῶν τόπων. Alii à Perseo volunt, solo ut puto adducti nomine, quasi Περσέα vel Περσεΐη à Perseo magis denominata videatur. Nonnulli à Regibus Persarum illatam in Ægyptum, ut supplicia de Ægyptiis sumerent venenatam arborem & vitæ exitialem ad eos transferendo, cujus fructu vescentes necarentur. Alii aliter, sed omnes de una eademque arbore, quæ partim Περσέα Græcis & Περσαία & Περσεῖον ac Πέρσιον, partim etiam Περσικὴ dicebatur. Sed hæc recentioris ævi appellatio. Ætate Theophrasti non alio fuit nomine Græcis nota quam Περσέας, quo tempore in Ægypto tantum & vicinis locis propagabatur. Cæterum alia fuit arbor cui Περσικῆς μηλέας nomen dabant Græci in illo ævo. Eadem nempe quæ & Μηδικὴ μηλέα dicebatur. Hinc apud Theophrastum μῆλον Μηδικὸν & Περσικὸν idem, quod sequens ætas κίτριον & citreum malum appellavit. lib. IV. cap. IV. καὶ Περσὶς ἄλλα τε ἔχει πλείω καὶ τὸ μῆλον τὸ Μηδικὸν ἢ Περσικὸν καλούμενον. Frustra est quisquis aliam Persicam quærit in scriptis illius philosophi. Meminit & alterius Περσικοῦ quod de juglande nunc accipiendum est, vel Περσικοῦ καρύου. Athenæus lib. II. sub nomine Περσικῶν confudit Περσικὰ κάρυα & Περσικὰ μῆλα ut observamus alibi. Horum etiam origo à Persis, & paulo ante Theophrasti ætatem in Græciam è Perside advecto semine seri & haberi cœperunt. Præter hoc Persicum malum idemque Medicum, & Persicam nucem, nulla alia Theophrasto nota Persica arbor. Ea re aut dicendum est Theophrasti sæculo Persicam in Græcia nec de nomine quidem compertam extitisse ullam, aut si quæ fuit, eam sub Περσέας appellatione ab eo descriptam. Atqui non plurium generum Περσέα in ejus scriptis reperitur, sed una duntaxat, eaque tum soli Ægypto peculiaris, quia in Græciam nondum transierat, nisi si forte ad Rhodienses, qui habere ex Ægypto curaverant, & plantare apud se cœperant. Adstructam hanc nobis & stabilitam satis commodè, ut videtur, de Persea sententiam, una res est quæ stare securam vetat, descriptio nempe Perseæ ab eodem Theophrasto exposita, qua non Persicam vulgarem delineatam exhibere, sed aliam in totum arborem, clarius cernitur quam lux in mero meridie. Hanc si difficultatem amolimur nihil officiet amplius, quin rem factam habeamus. Arbor ipsa describitur eidem magnitudine pyri, & forma, foliis, flore, ramis, & toto habitu. Fructus item pyri magnitudine, sed oblongus amygdalæ instar, colore herbaceus & qui nucleum intus habet pruni modo sed minorem mollioremque. Verba ipsa audiamus: ὁ καρπὸς ἔστιν ἡλίκον ἄπιον, τῷ σχήματι δὲ πρόμακρος ἀμυγδαλώδης, τὸ δὲ χρῶμα αὐτοῦ ποῶδες, ἔχει δὲ ἐντὸς κάρυον ὥσπερ τὸ κοκκύμηλον, πλὴν ἔλαττον πολὺ καὶ μαλακώτερον. Ubi κάρυον vocat officulum quod intus habet pomum Perseæ sive Persicæ, item pruni & aliorum similium. Sic apud Nicandrum σκληρὰ ὑπὸ Περσεΐης κάρυα, quæ Dioscorides interpretatur Περσικῶν ὀστᾶ. Et in Geoponicis Excerptis ὀστοῦν Περσικοῦ dicitur. Nucleum Græci vocant ἀμυγδάλην, hodieque sic vocamus. Eadem Georgica Excerpta de Persico: βρέξον ἐπὶ δύο ἡμέρας τὸ ὀστοῦν, καὶ ἠρέμα ἄνοιξον καὶ τὸ ἀφαιρούμενον ἔνδοθεν ἀμύγδαλον ἐπίγραψον. Plinius pessimè illum Theophrasti locum de Perseæ fructu intellexit ac reddidit, dum quid sit κάρυον ignorat. Carnem ipsam Perseæ quæ circa officulum est, prædulcem idem Theophrastus affirmat ac concoqui facilem. Forma fructus & color, & qualitas ad Persicum malum non male potest referri. Sunt enim & in Persicorum genere oblongæ adinstar amygdalæ, quibus color herbaceus. Plutarchus in libro de Iside & Osiride cordi similem tradit fructum Perseæ Ægyptiæ: τῶν δ' ἐν Αἰγύπτῳ φυτῶν μάλιστα τῇ θεῷ καθιερῶσθαι λέγουσι τὴν Περσέαν ὅτι καρδίᾳ μὲν ὁ καρπὸς αὐτῆς, γλώττῃ δὲ τὸ φύλλον ἔοικεν. Et hanc figuram cordis referunt Persica quædam oblongiora & in mucronem desinentia. Non sicut vulgo pingitur cor, sed sicut revera est. At totius arboris facies, ut à Theophrasto ponitur, plurimum dissidet ac mutat ab arbore Persicæ. Magnitudo, forma qualis pyri est, flos ac folium pyri. Reliqua etiam non parum discrepant, quod folia non amittit, & quod fructum fert omni tempore. Hæc omnia erunt amolienda si volumus efficere, ut Persea Ægyptia non differat à Persea Græcorum vulgari, quæ Persica est. Quod ad figuram arboris attinet, certum scimus Theophrasto descriptam esse, præcocium Persicorum arborem, quæ Græci βερίκοκκα appellarunt ex Latina voce *præcoqua*. Arbor est pyri magnitudine & aspectu, foliis & floribus similibus. Ex Persicorum eam genere esse veteres tradiderunt. Columella postquam de Persicis dixit, ita adjicit:

Quin etiam ejusdem gentis de nomine dicta
Exiguo properas mitescere præcoqua malo.

Persica præcoqua intelligit, quæ alii etiam *Armeniaca* dixerunt. Nulla horum apud Theophrastum mentio, ut nec Persicorum. Causa non alia potest afferri, nisi quod in Græcia tum minimè erant cognita. Ut de externa igitur ac peregrina arbore loquitur, & quæcunque de illa scribit, ex aliorum relatione accepit. Quod in aliis ergò fecit externis, & sola auditione compertis, hoc & in Persea fecisse deprehenditur, ut duo ac tria genera unica descriptione involveret. Non solus ex veteribus hac parte peccavit Theophrastus, nec hic semel tantum. Exemplum habemus & in illo ipso tractatu quo plantas Ægyptias persequitur. Sub ἀκάνθης Αἰγυπτίας nomine duas arbores diversissimas complexus est, *casia* quæ nunc dicitur Ægyptiæ arborem, & *acacia*. Sub finem sequentis capitis ait fruticem in Ægypto esse cui folium pinnis simile, quod statim marcescat contactum ac decidat. Fruticem eum spinosum esse totum. Forma fruticis foliorum, & spinæ conveniunt acaciæ. Eventus ipse foliorum madentium statim atque manu rami tacti sunt, in aliam

herbam

herbam videtur quadrare quam αἰσχυνομένην Græci veteres dixerunt, quod appropinquante manu folia contraheret. Talem hodie describunt *herbam vivam* vulgo nuncupatam in nonnullis Asiæ locis nascentem, cujus folia similia polypodio priori, quæ si quis apprehendere velit, ea protinus contrahit, & sub ramulos recondit, contracta vero marcescunt. *Sulae* ab Arabibus & Turcis, & à Persis *fulaque* appellari notat Christophorus à Costa. Anonymam hanc plantam facit Garcias ab Horto, qui eam nasci scribit in Malavar, & folia habere polypodii. Notum est, polypodio folia esse filici similia. Unde & *filiculam* recentiores Latini vocarunt, & Græci πτερίδα. Talia sunt & acaciæ Ægyptiæ, quæ spinosa est. At herba hæc æschynomene spinis caret. Sic ex relatione acceptam utramque confudit Theophrastus ob foliorum similitudinem. Quid apertius autem illo veterum errore, quo fabam Ægyptiam colocasium, arum, & loton palustrem Nili in unum compegerunt, & ex tribus plantis diversis unam confecerunt, quasi trigeminum monstrum? Plura ejusmodi alibi attulimus exempla. Ita in describenda Persea Ægypti Theophrastus trium arborum mutuatus est ἱστορίαν, ut unicam exstrueret. Arboris facies repræsentat præcociorum plantam, cum foliis ac flore. Fructus exhibet Persici mali effigiem. Quod semper virentem facit & fructus omni tempore ferentem, id Περσικῆς μηλέας proprium, quæ sic tum vocabatur, id est, Μηδικῆς, quæ citrea malus posteriorum. Duæ igitur arbores idem ferè nomen tunc tulerunt, citrea malus quæ Περσικὴ vocabatur ætate Theophrasti, & Persica hodierna, quæ illo tempore Πέρσειον vel Περσέα nominabatur. Quam sequens ætas etiam Περσικὸν dixit. Et sanè Πέρσειον, ut ante & alibi notamus, idem quod Περσικὸν, ut Σκύθιον pro herba Scythica, Λύκιον pro arbore Lycia, Μήδιον pro herba Medica. Sed quid facies, inquiet hic aliquis, illis auctoribus, qui Περσέαν & Περσικὸν distinxere, antiquis omnibus & fidei non dubiæ. Jam repperi, quid illis faciendum sit. Homines puto fuerunt. Humanum autem errare. Theophrasti ævo nulla in Græcia Περσέα, sed intra Ægypti tantum fines hærebat. Sæculum illud Περσικὸν recentiorum ita vocabat. Una tantum Persea Theophrasto memorata, pluribus generibus in eandem descriptionem coalitis. Eam Perseam Ægypto iden propriam vindicavit, quia extra Ægyptum nondum nascebatur. Posteriores Theophrasto scriptores, qui vixerunt, Persea jam per totum orbem propagata cum non amplius Περσέα sed Περσικὴ vocaretur, dum ad sæculum suum respiciunt, repertam in veterum scriptis Περσέαν eamque Ægypto propriam attributam, putarunt diversam esse à Persica tum vulgari, præsertim quod & diverso nomine censeretur. In his Dioscorides & qui eum secuti sunt, ut Galenus aliique. Perseam Ægypti peculiarem fecerunt, quia in auctorum priscorum libris ita inveniebant. Atqui non cogitarunt, quo tempore de Persea id scripserunt veteres auctores, nullam fuisse in Græcia Perseam: nondum quippe migraverat Ægypti fines hæc arbor. Argumentum hinc cape, non aliam fuisse Perseam à Persica, quod eam quam faciunt Ægypti peculiarem, nusquam describant. Dioscorides: Περσέα δένδρον ἐστὶν ἐν Αἰγύπτῳ καρπὸν φέρον ἐδώδιμον. Cur quali facie arbor esset, non adscripsit? Cur id Galenus tacuit, qui arborem illam Alexandriæ se vidisse dicit? Sciremus ex descriptione, an eadem esset. In arbore rara & diversi orbis hoc prætermitti non debuit. Qui propiores Theophrasti ætati vixere, inter Περσέαν & Περσικὸν non distinguunt, ut Nicander. Is Περσέαν nominat, non Περσικὸν. In Alexipharmacis à Perseo in Græciam ex Æthiopia translatam prodit. Perseam Æthiopiæ & Ægypti eamdem esse constat inter auctores. Falsus tamen in hoc Nicander, quod Perseam, id est, Persicam à Perseo in Græcia satam voluit. Non tam vetus Perseæ apud Græcos notitia fuit. Rectius illi, qui ab Æthiopia aut Perside in Ægyptum à Perseo traductam scribunt. Errorem fecit Κηφηνία regio ex qua Perseam advexisse dicitur Perseus. Æthiopiam alii, Persidem alii, vel Chaldæorum regionem interpretati sunt. Rursus Persarum reges transtulisse Perseam in Ægyptum quidam tradunt. Nonnulli sub Cambyse transisse volunt. In tanta varietate sententiarum unum hoc non ambigitur è Perside primò in Ægyptum, deinde ab Ægypto in Græciam pervenisse. Nicander idem, qui in Theriacis dicit sub Perseæ foliis in Ægypto κεροτυπολάτην inveniri, non de alia intellexit Persea, quam quæ ab ipso in Alexipharmacis hoc nomine dicta est. Atqui ea Persea jam Græciæ, id est, Persica. Nunc probandum testimonio vetusti poëtæ, Περσέαν illam Ægypti de genere Persicarum fuisse. Is erit Callimachus, qui & ipse vixit in Alexandria Ægypti sub Ptolemæis Philadelpho & Euergete, & non longè abfuit à Nicandri temporibus, ipso tamen antiquior. In quodam poëmate commemoratis duobus Persicæ mali generibus, de tertio intulit:

> Καὶ τριτάτη Περσῆος ἐπώνυμος, ἥν ἐνδάμιος
> Αἰγύπτῳ κατέπηξε.

Hæc Περσέα est quam vult à Perseo denominatam, in Ægypto satam, quam generibus Persicæ tertiam adnumerat. Quænam duo priora genera? Quæ propriè dicta est Περσικὴ, & Ἀρμενιακὴ, quam postremam etiam Persicarum generi adscripserunt veteres. Hæ duæ omnino hæc genera constituunt Persicorum, τὰ Περσικὰ propriè dicta, & τὰ Ἀρμενιακά. Tertium reddit genus τὴν Περσέαν Callimachus Persei cognominem. Atqui hanc eamdem cum Persica multi veterum, quantum ad nomen attinet, fecerunt. Denique plerique τὸ Πέρσειον vocarunt hanc Perseam Ægypti; quæ vox nihil aliud sonat, quam Persicam arborem, ut τὸ Σκύθιον, Scythicam herbam. Postremo inter omnes convenit, è Perside in Ægyptum allatam. A Persis itaque nomen invenit potius quam à Perseo. Multi Περσαίαν nominant, quod à Πέρσαις deductum est. Ita vocatur in antiquis Strabonis codicibus. Galenus de Armeniacis & præcocibus: ἐν τῷ Περσικῶν γένει ταῦτά ἐστι διαφορώτερα ἀυτῶν ἔχοντα πρὸς τὸ βέλτιον. Persea Ægypti etiam teste Callimacho in Persicorum genere, cujus auctoritate tria habebimus Persicorum genera, τὰ Περσικὰ, τὰ Ἀρμενιακὰ, & τὰ Περσέα sive Perseæ mala. At plerique, ut dixi, veterum Περσέαν vocarunt vulgarem Persicam, ut Nicander. Quin & Περσέας recentiores Græci passim Ῥοδακινέας exponunt, & Περσικὰ, Ῥοδάκινα. Hodie *Presseam*, corruptè pro *Persea*, genus quoddam Persicorum vocamus, quibus carnis callus durior, & ossi intus adhærescens. *Duracina* Latini vocarunt. Græci absolutè τὸ Περσικὸν sic appellarunt, voce è Latino mutuata. Quam alii ut Græcatior videretur, ut sexcentas alias immutarunt, ac dixerunt Ῥοδάκινα transpositis litteris pro Δωράκινα. Falluntur qui hæc distinguunt. Apud Alexandrum Iatrosophistam passim τὰ Ῥοδάκινα legere est ἀντὶ τῶν Περσικῶν, quæ alii Δωρακινά. In Geoponicis excerptis τὸ Δωρακινὸν idem est quod Περσικόν. Ex quibus colligimus id malum, quod absolutè Græci dixere Περσικὸν, genus illud fuisse, quod Latini *Duracinum* dictum. *Presseam* vulgo indigetamus quasi *Perseam*. Cujus & plura genera. Nam & quędam carnis callo sunt magis albo, alia luteo, quæ *myrecottonea* nominantur vulgo. Sunt & in eo genere, quæ *alberica* vocantur. Gallicè *alberges*, corruptâ hac appellatione ex Arabico *allebegi* vel *albegi* البرج vel البرج!!. Apud Avicennam ita scribitur, ut legi possit *allebach*. الالبخ. Vetus interpres scripsit *allabuch*. Quoquo modo legatur, certum est hinc nomen invenisse *alberica*. Vulgare Persicum vocant خوخ *chauch*. De Persea accipiendum constat locum Aristotelis de plantis lib. 2. in his verbis: Βελτίους δὲ τὰ ἀμυγδάλων γενόμενα ἐν τῇ Περσίδι, μεταφυτευόμενον ἐν Αἰγύπτῳ ἢ ἐν Παλαιστίνῃ γίνεται βρώσιμος. De Persea ibi loquebatur Philosophus, quę ejus ętate nondum terminos Ægypti & Syrię excesserat, ut nec Theophrasti Auctor Arabs qui libros illos de Gręco in Arabicum transtulit

ſtulit ſermonem, pro Perſea poſuerat *albegi* vel *albengi*. Qui de Arabico in Latinum convertit Valfridus, *belengi* fortaſſean corruptè pro *albengi* ſcripſerat. Ex quo Græcus βελέγιον, vel βελίγιον poſuit. Nam Græca, quæ hodie habemus, ex Latina verſione Valfridi ſumpta eſſe compertum. Vitioſè igitur βελίνιον pro βελίγιον editum eſt. Idque depravatum pro ἀλβερζίον vel ἀλβίγιον. Hæc ſunt indubitata. Certum quippe eſt de Perſea ibi egiſſe Ariſtotelem, quam Avicena vocat *albegi*. Ex *albegi* porro ſic *albercum* pomum productum, ut ex *belilegi*, myrobalana *bellirica*. Andreas Alpagus in Lexico Arabico notat ex Ebenbitar *albegi* eſſe radicem, quæ aſſertur ex India, quæ colore eſt rubro. An & *albegi* hoc genus Perſica, quod rubeant? Hoc quærunt peritiores Arabiſmi. Certè & Ῥοδάκινα Græci videntur vocaſſe quaſi à colore roſeo. Eſt *albacham* Arabibus ligni rubri genus. البقم Quidam *verzinum* eſſe volunt, quod Hiſpanis *braſillum*. Judæi magiſtri tradunt idem eſſe cum Hebraico אלמגים *almugheim*. Geographus Arabs in octava parte climatis tertii, lignum *bakam* rubrum eſſe ſcribit, & frondem foliaturamque prorſus habere rhododendro ſive laureandro ſimilem. Ad hoc nomen propius accedit ſcriptura *albach* vel *allebach* pro Perſica. Nec contra facit quod ſcribitur per خ id eſt, *heth* cum puncto. Quod Judæi magiſtri ſæpe efferunt per כ raphatum. Sic Arabicum خروب *charub* ſcribunt plerumque כרוב, & כבק pro חבק quod Arabicè خبق David tamen Kimchi *Albakam* per *coph* ſcribit Hebraicè, אלבקם. In voce *allebach* videtur prima ſyllaba pro articulo, ut purum ſit *lebach* à rubore compoſitum vocabulum. Sic in pervetuſto Gloſſario Latino-arabico خبق *chabach* colocaſia vel dracontea exponitur, quæ radicem habet ſubrutilam, & fructum cum maturus eſt puniceum. Ut et ſit ex Plinio colligitur Perſicæ fructum rubeſcere, qui myxis rubentibus eum ſimilem tradit. Inde & ῥοδάκινα Græci vocare maluerunt Perſeam à roſeo colore. Profecto & alberica noſtra carnem habent rubram & omnium minima ſunt, & ante cetera mateſcunt. Quare haud ſcio an ſint præcoqua Perſica Columellæ:

Quæ etiam ejuſdem gentis de nomine dicta
Exiguo properant miteſcere præcoqua malo.

Quippe ante jam meminit Armeniorum prunorum:

Armeniiſque, & cereolis, pruniſque Damaſci.

Per Armenia enim pruna certum eſt ab eo intelligi τὰ Ἀρμενιακά. Sed diſtinxit Columella Armeniaca & præcocia ut quidam faciebant, præcocia minora, Armeniaca vero majora. Utrumque genus eodem nomine hodie appellamus, à præcocium appellatione deflexo. Quidam ex veteribus diſtinxerunt. Galenus lib. II. de Alimentorum facultate: ἐν μὲν ἐν ἀμείνω τὰ βερίκοκκα καλούμενα τῶν Ἀρμενιακῶν, ὅσον δὲ φαύλων ... τῶν βρεκοκκίων προσηγορεῖνο, Ἀρμενιακὰ μῆλα καλοῦσιν ἀμφότερα· ἔνιοι δὲ Ἀρμένια διὰ τὸ ... συλλαβῶν, ὡς διαλαμῶν. Columellæ Armenia ſunt τὰ Ἀρμενιακά & inter pruna recenſet. Præcocia vero vel præcoqua Perſicorum generi accenſet. Immo & præcoqua Perſica appellata clarè dicit: *ejuſdem gentis de nomine dicta.* In genere prunorum, & Perſicorum, ſua fuere præcocia; quæ inde nominata ſunt quod præcocem fructum haberent. In prunis *Armenia* vel *Armeniaca* appellata, quæ priuſquam cætera in eodem genere matura evaderent. Hæc noſtra *abricocia*. Quæ Græcis βερίκοκκα, Latinis *præcocia* vel *præcoqua*, ſubaudiendo pruna. Gloſſæ: βερίκοκκα, *pruna*. Suidas: κοκκύμηλα, εἶδος ὀπώρας τὰ παρ' ἡμῖν λεγόμενα βερίκοκκα. Democritus in Geoponicis lib. X. κοκκύμηλόν ἐστιν ὃ καλοῦμεν Δαμασκηνόν, Ἀρμενιακὸν τὸ βερίκοκκον. Dioſcorides recenſitis Perſicis de Armeniacis ſubjungit: τὰ δὲ μικρότερα καλούμενα Ἀρμένια, Ῥωμαϊστὶ δὲ πραικόκκια, εὐστομαχώτερα τῶν προειρημένων εἰσίν. Unicum tantum genus agnoſcit Armeniorum, quæ facit eadem cum præcocibus, & minora ea dicit ad diſcrimen Perſicorum, cum quibus comparantur forma & facultate: illa minor, hæc melior. At præcoqua Columellæ, non poſſunt eadem eſſe cum Armenus. Immo apertè ea ſeparat, & Perſica etiam vocata oſtendit. Armenia vero vel Armeniaca, ab Armenus dicta, non à Perſis. Galenus quoque Ἀρμενιακὰ & πραικόκκια diſtinguit, meliora præcocia Armenus aſſerens: ἔτι μὲν ὄντα ἀμείνω τὰ πραικόκκια καλούμενα τῶν Ἀρμενιακῶν. Adjicit utraque pariter *Armeniaca* quibuſdam vocari vitantibus præcocium nomen, quaſi barbarum apud Græcè ac purè loquentes. Falluntur, qui magnitudine ea diſcernunt; ut magna ſint *præcocia* propriè dicta, minora *Armenia*. Μικρότερα quidem Ἀρμένια dicit Dioſcorides, ſed in comparationem Perſicorum. Columella Armenia pruna vocat, præcoqua autem mala:

Exiguo properant miteſcere præcoqua malo.

Exiguum vocat malum præcocium comparatum Perſicis. Immo & ab eadem gente venire ea ſcribit, & eodem cenſeri nomine. Perſica igitur hæc præcocia, non Armeniaca. Plinius inter Perſica mala ponit *præcocia* ita abſolutè vocata. In prunorum vero generibus, *Armeniaca*. Ita enim de duracinis loquitur: *Poſt autumnum matureſcunt, æſtate præcocia intra triginta annos reperta, & primo denariis ſingula venundata.* Duo ibi Perſicorum genera agnoſcit *duracina*, & *præcocia*. Palmam dat duracinis, quæ poſt autumnum maturecunt: *Sed Perſicorum palma duracinis.* Hæc in duo genera dividit, Gallica, & Aſiatica, quæ poſt autumnum matureſcere refert. De his enim hoc intelligendum. Columella:

Frigoribus pigro veniunt Aſiatica fœtu.

At Gallica venire tempeſtiva ibidem monet. Non mirum igitur, ſi δωρακινὸν Græci abſolutè pro Perſico uſurparunt. Hæc eſt Perſea noſtra ſive *Preſſa*. Alia Perſica præcocia à duracinis diſtincta & minora, quæ ideo exiguo malo properare maturitatem canit Columella. Hæc etiam in duas ſpecies partitur Plinius, in *ſupernatia* & *popularia*. Illa è Sabinis mitti, hæc undique. Capite ſequenti in prunorum differentiis ac generibus explicandis meminit Armeniorum ſive Armeniacorum: *ſunt & nigra, & laudatiora cerina, atque purpurea. Nec non ab externa gente Armeniaca, quæ ſola & odore commendantur.* Hæc pruna ſunt, illa mala. Hæc ex Armenia, illa ex Perſide. Hæc *Armeniaca* poſtremo, illa *Perſica* dicta. Cum itaque tot graviſſimi auctores Armeniaca à præcocis diſcernant, atque ipſa etiam nomine magis ac patria diſcernantur, quærendum qua in re ſit, & quomodo procedat differentia. Tantum certè non eſt diſcriminis inter minora & majora abricotia, ut altera quidem prunis contribui, altera malis debeant. Non igitur hactenus differunt Armeniaca a præcocis, ut magnitudo faciat id quo differunt. Dicam quod res eſt. Perſica mala præcocia ſunt, quorum præcox maturitas. Sunt & pruna præcocia. Talia Armeniaca. Utraque appellata *præcocia*. Sed in Perſicis alia, alia in prunis. Columellæ & Plinii *præcocia* de Perſicis intelligenda. Armenia eorumdem de prunis. Ea Armenia præcocia etiam Latini vocarunt, quod præcocis eſſent maturitatis. Dioſcorides: καλούμενα δὲ Ἀρμένια, Ῥωμαϊστὶ δὲ πραικόκια. Diverſa hæc præcocia Armenia pruma à Perſicis malis præcocis. Prævaluit tamen *præcociorum* appellatio in Armenis prunis. Inde enim βερίκοκκα Græcorum de Armenis accipienda. Ex eo enim *abricocia* noſtra, non Perſica, ſed Armenia. Quod ex odore & colore conſtat. *Armeniaca*, inquit, Plinius, *quæ ſola & odore commendantur.* Hoc abricocis noſtris convenit. At præcocia Perſica alia ſunt. Vulgo vocantur *ante perſica*. In eo genere ponenda *alberica*, quæ circa feſtum D. Johannis matureſcunt. Exigua ſunt & rubentia intus; & planè reſpondent Columellæ & Plinii de Perſicis præcocibus narrationi. Hic æſtate ea matureſcere dixit, ille exigua mala appellat:

Exiguo properant miteſcere præcoqua malo.

At Armeniaca, præcipuè quæ grandiora sunt, haud minora visuntur Persicis. Malis autem potius quam prunis adnumeranda videntur, quia duriorem habent carnis callum. Contra Armeniaca prunis meliori jure adscribenda quam malis propter pulpæ mollitiem ac teneritudinem. Veteres *Duracina* præcipuè in Persicis commendarunt, quæ sola nomen generi apud Græcos fecerunt, ut docebamus ante. Hinc Δωράκινον & Ῥοδάκινον pro Persico. Corona pretiosa: Ῥοδάκινον, *malum Persicum*, μῆλον Περσικόν. Legimus tamen apud Athenæum in verbis Diphili medici: Περσικὰ καλούμενα μῆλα, ὑπό τινων δὲ Περσικὰ κοκκύμηλα. Quod & alibi notavimus. Sic Persicæ ex veteribus alii in prunorum genere, alii in malorum posuere. Ita & Armeniaca pruna, quæ nostra sunt *abricocca*, quidam mala vocarunt, & Ἀρμενιακὰ μηλέαν dixerunt. Vetus interpres Avisenæ *chrysomela* dixit pro Armeniacis quæ in Arabico مشمش. In antiqua expositione nominum Arabicorum: *Mismis*, *id est*, *chrysomela*. At priscis Græcis auctoribus Latinisque χρυσόμηλα sunt in genere cottoneorum, ab aureo colore dicta. Serapionis interpres pariter ut Avisenæ *chrysomela* pro Armeniacis dixit, quæ & ipso colore aurei. Pro *mismis* apud Serapionem Latinum corruptè scribitur *mermex*, vel *mirmex*, pro *mixmix* (nam & ita legi potest) vel *mismise*. Quibusdam in Persicorum genere habita, præcocia pruna appellata, non tamen eadem cum præcocibus Persicis. Nec dubium porro, quin Theophrastus horum arborem cum Perseæ sive Persicæ arbore miscuerit, & ex utriusque descriptione unam concinnarit plantam. De Persica vero hanc litem tandem decidimus, eamdem esse cum Persica. Quod enim cordi similem fructum producere dicitur, nihil est quod æque adpositè cadat in Persica cujusdam generis, quæ oblonga sunt, & cordis figuram referentia. Os quod intus est, tenerius esse quam prunorum idem Theophrastus asserit. Quædam quoque Persica adeo tenerum habent illud os, ut in dividundo pomo simul frangatur, & nuclem exhibeat. Perseæ Ægyptiæ fructus, quia tunc erat Ægyptia tantum, ab eodem Theophrasto herbacei coloris traditur, qui communis est color nostrorum Persicorum. Plinius autem Perseæ illius, quam extra Orientem nasci posse negavit, fructum similem rubentibus myxis tradit: *id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubentibus similis.* Profecto & quædam Persica rubent. Sed heic contrarius Theophrasto cernitur in colore Perseæ assignando. Observamus alibi & duos fructus diversos μυξῶν nomine veteribus venisse. Μύξα & μυξάρια pruna quædam Damascenis minora, illis cognata, quæ vulgo *sebastena* dicta ex Arabico. Apud eosdem Arabes fructus *nabac* fertur minor *sebesten*. *Nabac* vocant' inti fructum quem exiguo malo similem tradunt, magnitudine ut plurimum cerasi. Myxa pruna majuscula sunt. Si his myxis Perseæ pomum simile & pariter rubens, haud dubium est, quin Persea Plinii sit *alberca*, quæ Avisenæ dicitur *albegi*. Et sanè sanè ipse Avisena ex quorumdam sententia *albegi*, id est, Perseam dici esse السدر *alsadar*; quæ arbor est fructum ferens vocatum *nabac*. A similitudine igitur fructus quibusdam existimata *sadar*. Hæc optimè conveniunt. Sed rursus hac in parte Plinii Persea diversa à Theophrasti qui fructum eam ferre dicit, πεπέμονον; Galenus æqualem piro vel mali magnitudine. Tale vulgare Persicum. Sed & paviæ vulgo vocantur oblongiores ac rubeores, cordis figuræ non absimiles, carnis duriore callo & adhærescente nisi. Alia μύξα vel μυξάρια antiquis nota, quæ *musa* hodie dicuntur, Arabicè موز. Fructus est oblongus, colore, dum maturus est, subflavo. Βαλὸ μυξάρια vocat Diodorus. Ut Theophrastum cum Plinio conciliarem, putavi aliquando Plinium de his myxis accipiendum, ubi dicit Perseæ pomum rubentibus myxis esse similem. Sed nunc minimè incertum habeo, quin de prunis myxis sit intelligendus. In tot Persicorum generibus tantisque differentiis, mirum quam negligenter hæc veteres explicarint: qui ne explicare quidem quicquam existimandi sunt, quatenus nomina permutant, & genera multa sub una appellatione exponunt, & nimis confundunt. Quod in cucumeribus, citreis malis, & aliis quamplurimis eos fecisse animadvertimus.

CAPUT LXIX.

Zizyphus arbor.

Zizyphus quæ nunc vocatur, non esse quæ olim vocabatur, facile est ostendere. Plinius lib. XII. cap. XXIV. *Cypros in Oriente est arbor zizyphi foliis, semine coriandri, flore candido, odorato.* Hæc est cypros quam eamdem cum Italico ligustro quidam voluere. Plinius dubitat. *Quidam* inquit, *hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur.* Item lib. XXIV. cap. X. *Ligustrum si eadem est arbor, quæ in oriente cypros, suos in Europa usus habet.* Ita ille locus legendus. Hodie quoque variæ super eo sunt sententiæ, aliis eamdem contendentibus, aliis aliam. Placerent mihi, qui medium sequerentur. Non est dissimilis ligustro occidentali orientalis cypros. Eamdem tamen esse aut prorsus similem nemo dicere ausit. Differentia fortasse inter utramque non alia, nec alius generis, præter eam quam solet afferre cœli solique natalis diversitas. Ut brevius dicam, ligustrum ψευδόκυπρος nuncupari merito queat. Atque ita nisi fallor Plinius, si locus qui apud eum mendo laborat, sanetur lib. XVII. cap. XIII. *ocissima omnium cypros & pseudocypros frutex: proximus enim floret, semenque profert.* Malè in vulgatis censeo scribi: *cyprus & pseudocyprus.* Pseudocyprum ibi ligustrum esse opinor. Quod non videtur tamen intellexisse Plinius, qui ab alio hæc hausit, nec sensit eamdem esse hic cyprum de qua alibi tractavit, aut pseudocyprum eamdem cum ligustro. Hebraicè dicitur כפר, *copher*. Unde Græcum Κύπρος, & Βότρυς Κύπρου in Cantico canticorum. Nam fructus hujus fruticis, ut & flos, βοτρυώδης. Dioscorides de cypro: ἄνθη λευκὰ, ὀδώδη, βρυώδη. Apud Oribasium, βοτρυώδη. Quod idem est. Nam βρύα & βοτρύδια in hujusmodi floribus racemosis Græci indifferenter usurpant, ut alibi declaravimus. Nonnulli etiam ex antiquioribus Judæorum interpretibus, illud *copher* in Canticis, partim de camphora, partim de cypero exposuerunt. Sed neutri convenit eschcolum אשכל הכפר. Quod Βότρυς Κύπρου Græcè redditur. Melius illi, qui *alhanna* Arabum esse pronuntiant, quod alii dicunt *alchanna*. Græcis recentioribus χεννάς, ut apud Neophytum: Κύπρος ὀνομάζεται δένδρον τὸ Κύπρῳ δὲ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐστι τὸ λεγόμενον χεννάς· ὅπερ δὲ φασὶ τὴν ζιζυφαίαν. In Lexico Græco-arabico: χάλκανα, τὰ φύλλα τῆς Κύπρου. Neophytus zizyphæam aliquibus dictam docet, quia nimirum folia zizypho similia haberet, ut disertè apud Plinium legitur. Nunc videndum an zizyphus, quæ nunc gaudet hac appellatione, foliis sit cypro sive ligustro similibus. Nihil sanè minus. Per ambitum serrata sunt ei arbori quam habent pro zizypho, ut alia mittam discrimina. Nam & latiora sunt, & tribus nervis distincta & magis firma & in totum dissimilia. Ligustrum sive cypros Dioscoridi oleæ habet folium simile. φύλλα ἔχει ἐλαίᾳ παραπλήσια. Plinius zizypho similia dicit. Ergo zizyphus Pliniana non discedit similitudine ab oleæ folio. Eadem est & zizyphæa Neophyti, quam & quidam pro alhenna vel cypro acceperunt ex folii vicinitate. Hæc est

omnino

ominū zizyphus, quam Matthiolus subulex Bohemicæ nomine proposuit & videri vellet esse ἐλαίαγνον Theophrasti, nisi fructus obstaret, quem nullum fert elæagnus. Rauwolfius in itinerario hanc zizyphum circa Halepum & in Libano sponte nasci prodit, & ab incolis *Scisesun* vocari. Sane & in optimis quibusdam exemplaribus σίσυφα legere memini pro ζίζυφον. Aliquando & διζύφου Ut in Epigrammate Græco vetustissimæ membranæ præferunt: Διζύφον μοι δὸς. Ex Syria venisse in Italiam novissimis Augusti temporibus narrat Plinius lib. xv. cap. xiii. *Æque peregrina sunt zizypha & tubures; quæ & ipsa non pridem venere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria.* Nempe tubures ex Africa, zizypha ex Syria. Per Sextium Papinium utraque primum allata mox dicit, Divi Augusti novissimis temporibus, quem Papinium consulem se vidisse refert. Non alia sunt ea zizypha, quæ ex Sytia Romam tuin attulit ille Papinius, præter ea quæ hodieque in Syria sponte veniunt & hoc eodem nomine ab incolis vocantur. Atqui hæc zizyphus est, cujus folia oleæ similia, cuique adeo comparavit folia cypri Orientalis. Non alia videtur novisse zizypha Plinius. Et cum loco supra citato tubures in duo genera dividat, zizypha relinquit singularia: *Tuburum duo genera, candidum, & à colore sericum dictum.* Non duo ergo genera zizyphorum. Nec enim omisisset. Illo saltem loco id dicendum fuisset. Quin immo divisionem illam zizyphorum, non tuburum plerisque esse placet. Nam & quæ *serica* dicuntur à colore, Plinio de genere tuburum, ab aliis zizypha sic appellantur. Verum autem nomen Σύρικα pro quo perperam *serica* apud Plinium. *Syricum* genus pigmenti rubrum. Unde & *Syrica carpenta* Propertio miniata: *Syricu nam tacco volsi carpenta nepotis.* Inde ergo & *syrica* genus tuburum Plinio à colore, ut & candidum. Quod alii zizyphorum proprium contendunt. Et sanè Glossæ omnes Græcorum veterum & recentium τὰ Σύρικα interpretantur ζίζυφα. Neophytus: Σύρικα, τὰ ζίζυφα. ita in aliis omnibus reperitur, Frustra igitur sunt qui dubitant an Galeni Σύρικα sint ζίζυφα. Sed corruptè etiam apud eum Σήρικα pro Σύρικα. Præterea mentio apud Columellam rutilæ atque albæ zizyphi. Quod convenit ei divisioni, quæ fit in Syricum & candidum genus, quam Plinius tamen tuburibus, non zizyphis attribuit. Quid igitur dicemus ad hæc? Nonnulli suspicantur mendosos esse Plinii codices, & ad eum modum debere sanari affirmant, ut quod de tuburibus dixit, restituatur zizyphis. Mihi non placet. Plinius non heic tantum, sed ubique unum tantum zizyphi genus agnoscit, & ejus quidem zizyphi quam hodieque in Syria cum hoc nomine sponte provenire constat. Ea est alba zizyphus. Nec alia arbor in Syria, & reliqua Asia cognita fuit hac appellatione. Sepes agrorum his constare in Asia Bellonius testatur, & fructum ejus à Græcis appellari ζίζυφα cum vænalem clamitant. Similem porro esse rutilis zizyphis excepto colore. Non dubito hæc esse Cappadocia zizypha Plinii, quorum meminit lib. xxi. cap. ix. *Florem esse diximus genistas. Namque & hæ decerpuntur lutens: item rhododendron: item zizypha, quæ Cappadocia vocantur. His odoratus similisque olearum flori-bus.* Ita hæc legenda. Cum dicat hæc zizypha, quibus flos uleis similis, vocari Cappadocia, ad discrimen sic videntur appellata aliorum zizyphorum. Atqui Plinius unam tantum genus novit, cui folium cypri vel oleæ. Hæc sanè sunt Cappadocia sive Asiana zizypha quæ ex Syria Romam docuit allata extremo Augusti imperio. Oportet & altera fuisse. Non alia sint quam rutila hæc hodie nota & sola in possessione nominis zizyphorum, vel ut loquuntur vulgo, *jujubarum*. Verior itaque illa fuerit distinctio Columellæ, quæ zizyphum arborem in albam & rutilam partitur, quam Plinii qui tubures sic dividit: præsertim cum *Syrica* quæ pro alicto genere tuburum Plinius posuit, zizypha ab aliis vocentur, & alterum zizyphorum genus, puta rutilum constituant. Nun absit igitur à vero, quin Plinii errori sit imputandum, quod legimus hodie apud illum duo genera tuburum candidum & Syricum. Hoc utique ad zizypha pertinebat. Ut varios noster compilavit auctores, vetustiores recentioresque simul, ita necesse fuit illum varias de una re pronuntiare sententias. Nullo quippe judicio usus est in discernendis aut conciliandis eorum scriptorum, quos allegabat, opinionibus. Auctor ille, ex cujus sententia scripsit cypron arborem similia folia zizyphi habere, unam duntaxat agnovit zizyphum, quæ vulgaris est Asiæ zizyphus oleæ foliis, quam & ζιζυφαίαν Græci hodierni vocant. Item cum libro quintodecimo zizypha ex Syria in Italiam primum allata scripsit, de his ipsis albis zizyphis Syriæ peculiaribus intellexit, & auctorem sequutus est, qui de his tantum erat loqoutus. Nec opinor sine teste misisse in literas eam tuburum divisionem quæ candidos & Syricos statuit. Cæterum fuisse putem, qui Syricos tubures, id est, rutilos, zizyphorum etiam nomine appellaverint, propterea quod fructum haberent veris, zizyphis similem. Hi sunt qui zizyphum in albam & rutilam diviserunt. Hi sunt etiam, qui *Cappadociam zizyphum* vocarunt quæ alba est, ad alterius rutilæ distinctionem, quæ ex Africa fuerat allata. Vera itaque zizyphus fuit Cappadocia sive Syriana alba. Huic fructu similis, colore dissimilis Africana; quam alii *zizyphum*, alii tuburem appellarunt. Hinc auctorum dividia nata, qui zizypho adscripserint quod erat proprium tuburis, & qui contra. Appellatio zizyphorum de utroque genere obtinuit præcipuè apud Græcos, quibus visum est nomen tuburum barbarum, & mox etiam apud Latinos ipsos, qui verebantur *tubures* vel *tuberes* cum iis confundere quæ pæne nomen idem habent. Tubera quæque ipsa quoque ex Africa afferri solebant. Σύρικα Galeni sunt zizypha Africana, vel Latinorum *tuberes*. Ea Syrica Avisena non duûm generum facit, ut adstruunt viri docti, ut alia sint rutila, alia alba: sed in majora tantum & minora distinguit. *Hasab* vocantur Arabicè. Majora dicit esse meliora. Tubures porro illi sive zizypha Libyca, sive Syrica non habent, quo melius referri possent, quam ad lotophagicam loton Theophrasti. Immo tuburum arbor sive zizyphus rutila, non alia est quam lotos lotophagica. Ex Africa Romam invecta sunt, & primum sata sub extremum Augusti imperium. In his & apyrinum genus, quod sine nucleo. Martialis:

Non tibi de Libycis tubures & apyrina ramis,
De Nomentanis sed damus arboribus.

Dicit non amplius in Africam petenda esse apyrina & tubures, utpote quæ jam in Italia proveniant. Item sequenti disticho:

Lecta suburbanis mittuntur apyrina ramis,
Et verna tubures. Quid tibi cum Libycis?

Non meminit ille zizyphorum qui tubures illi sunt zizypha, ex rutilæ nempe zizyphi genere & Africano. Plinius autem zizypha & tubures separavit, quia per *zizypha* intellexit Cappadocia vel alba, quæ ex Syria mittebantur: at per *tubures*, Libyca zizypha. Quod ex eo clarissimè patet, dum speciem eorum alteram *Syrica* dicit à colore appellari. Quo nomine certum est zizypha rutila fuisse ab aliis vocata. Plinius zizypha & tubures junxit, quia similia erant quantum ad fructum. Unde & *tubures* quidam dixere zizypha. In genere tuburum apyrina fuere, hoc est, tubures ἀπύρηνοι. Inter species quoque lotophagicæ loti τὸ ἀπύρηνον fuit. Theophrastus: ἔστι δὲ ἀπύρηνον· ἔτι γὰρ καὶ τοῦτο γένος. Hæc sunt apyrina Martialis, id est, tuburum genus Ἀπύρηνον. Lotos lotophagica est Theophrasti sui generis arbor, & multum diversa à loto communi. Hanc igitur esse zizyphum rutilam posteriorum alibi docuimus. Nunc primum docemus & tubures esse. Nec miræ videri debent istæ nominum novationes ac permutationes. Ut loton hanc arborem veteres Græci nominarunt, ab aliqua similitudine cum loto communi; ita & sequuta ætas *zizyphum* dixit, quod haberet fructum non multum dissimilem ei zizypho, quam norant.

Tuburem porrò Latini nescio qua de causa. Quæ olim propriè dicta zizyphos à Græcis, ea vix hodie suum locum nomenque obtinet apud nos. *Oleastrum* sunt qui appellent alii *oleam Bohemicam*. Quidam etiam ex Græcis Κύπρον, quod folia similia habeat cypro sive ligustro. Nunc autem vice inversa ziziphi nomen ea sola possidet, cui mutatio inditum fuit, ex similitudine fructus veræ ac germanæ Zizyphi. Χρυσελαίαν invenio etiam Græcis dictam zizyphum rutilam, quod fructum ferat olivæ magnitudine & figura. Neophytus: Χρυσελαία ἡ ζιζυφαία.

CAPUT LXX.

De Cocco tinctorio.

FRuticem qui granum fert infectorium, ex ilicum genere esse hodie in confesso est. Nec diffitentur plerique veterum. Acuifoliæ ilicis genus esse Plinius dicit. Acuifolia ilex ἡ ἀκανθόφυλλος. Quidquid enim folus pungit, Latini vocant, *acuifolium*. Ut *acuipes*, ὁ ὀξύπους. Hunc ipsum fruticem qui est ilex, quidam tamen quercum viridem vulgò nominant. Cum aliud sit quercus, aliud ilex. Alii etiam *fagum* vocitant, ut Narbonenses teste Quinqueranno. Sic species pro specie. Melius ac magis propriè Græci recentiores qui πρινόκοκκον dixere, id est, ilicis coccum. Unde πρινοκοκκινὸν, quod cocco tinctum est. Glossarium Græco-arabicum: κόκκος βαφικὸς, τὸ πρινοκόκκιον. Apud Myrepsum πρινοκοκκινὸν μέταξιν, vel πρινοκοκκινὸν, quod cocco infectum est. Græci quoque antiquissimi hanc ilicem cocciferam, & tingendis vestibus claram cognoverunt. Simonides teste Plutarcho velum, quod Theseus ab Ægeo acceperat, ut rediens in salutis signum id protenderet, non candidum fuisse dixerat, sed puniceum, ὑγρῷ πεφυρμένον πρίνου ἄνθει ἐριθηλέος, id est, liquido colore infectum ilicis, largiter florentis. Ἄνθος hoc loco color est, non flos. Non propterea tamen Latinus Poëta *nigram ilicem* dixisse censendus pro rubra, ut vir eruditus putat, quomodo Græcus poëta αἴθοπα οἶνον, vinum nigrum quod est rubens. Ilex poëtæ nigra dicitur à foliorum colore, ut *myrtus nigra*, *rhamnus nigra* & similia, quibus folia viridia quidem, sed obscura, & viridis atri. Nigrum enim Latini ut Græci μέλαν, de omnibus coloribus saturatioribus, & obscuris usurpant. Sic nigra viola, ἴον μέλαν, hyacinthi nigri, qui in cæruleo austeri sunt. Et Ἰνδικὸν μέλαν quod cæruleo colore inficit. Μέλαν etiam appellant, quidquid obscurius rubet. Item quod viride est, sed nubilo infucatum saturatiore. Præterea ilicem illam nigram sub qua ruminare juvencam poëta canit, de communi ilice intelligendam clarum est, non de coccifera quæ parvus est frutex. At vulgaris ilex coccum quidem profert puniceum, sed tingendo inutilem. Cum vetustissimi Græci juxta ac recentissimi πρῖνον vocent fruticem illum, qui vestes cocco tingit, quique revera ex ilicum genere est. Mirum in hujus fruticis descriptione id præteriisse Dioscoridem. Qui diligentiam ejus in re Herbaria ac Medica tantopere prædicant, saltem fateri cogentur tantam hîc eam non esse, quantam volunt videri. Coccum baphicum describens, quali facie sit aut ex quo arborum vel fruticum genere non meminit, sed simpliciter dicit, κόκκος βαφικὴ θάμνος ἐστὶ μικρὸς, φρυγανώδης, ᾧ προσήρτηνται κόκκοι ὡς φακοί. Lenti simile granum cocci facit. Cæteri omnes piso communi, interim rotundum, interim oblongum. Pausanias strychni sive solani baccis granum illud adsimilat: Ὁ δὲ αὐτῆς κόκκος ὅμοιος τῷ καρπῷ τῆς στρύχνου. Baccæ solani juniperinis facie ac magnitudine fere pares. Καρπὸν in cocco infectorio impropriè vocat Pausanias. Nec enim fructus est, sed veluti scabies fruticis, ut verè Plinius loquutus est. Vesicularum quippe instar sunt ramis innascentium & cortici adfixarum & inhærentium, quæ vermiculos intus pariunt, ex quibus illa precinsa sanies. Non ineptè tamen καρπὸς ea mente vocari posset, quod fructus arboris in his consistat. Non minus impropriè Hippocrates καρπὸν λιβανωτοῦ dixerit grana thuris, ut quidem interpretatur Galenus in Lexico. Sed illi fidem non habeo. Nec crediderim unquam Græco cuiquam usu venisse in scribendo, ut καρπὸν arboris nominaverit, gummi quod ex ea resudat. Falsum itaque putem Galenum, & Hippocratem per καρπὸν λιβανωτοῦ non aliud intellexisse quam verum fructum arboris thuris baccasque ipsas, quas lentisci baccis similes tradit Theophrastus lib. IX. cap. V. ἄλλοι δέ τινες τὸ μὲν τοῦ λιβανωτοῦ δένδρον ὅμοιον εἶναί φασι σχίνῳ, καὶ τὸν καρπὸν τῇς σχίνου. Hic omnino fructus arboris thuriferæ, quem intelligit Hippocrates, baccæ nempe ipsæ: quas miror vetustissimis Græcis in notitia ac usu fuisse, cum posterioribus Græcis penitus incognitæ fuerint. Hæ sunt baccæ thuris quos & πυρῆνας λιβανωτοῦ vocavit idem Hippocrates, quas tamen idem Galenus de thuris granis æquè malè exponit: πυρῆνας τὰς χόνδρους· ἀκούεται ἐπὶ λιβανωτοῦ. Immo πυρῆνας de thure non alios heic accipiendos censeam quam de thuris arboris baccis, quem καρπὸν λιβανωτοῦ alibi dixit. Sed ad rem. Coccum in tinctoria ilice non est fructus, sed excrementum arboris. Fungos arboribus innascentes nemo καρπὸν propriè loquuturus vocaret. In communi ilice, quæ grandem interdum arborem facit, κόκκος fructus est, & hic puniceus, verum tincturæ ineptus. Theophrastus de ilice arbore: φέρει δὲ καὶ παρὰ τὴν βάλανον κόκκον τινὰ φοινικοῦν. At κόκκος in ilice frutice cinerei coloris. Nimium itaque indefinitè pronuntiat Plinius, ilicem solo cocco omnes dotes roboris provocare. Debuit dicere ac distinguere, de qua ilice, & de quo genere cocci. Nam & arboris illius, quæ propriè ilex dicitur, duo sunt genera, unum folio spinoso, alterum aculeis carente. Ilex frutex quæ coccum gignit tinctoribus, ex genere est acuifoliarum ilicum. Immo & nonnulli Græcorum fruticem sui generis malunt, cui folia ilici acuifoliæ similia. Pausanias nomen fruticis τὴν κόκκον esse vult, cujus folium excepto quod nigrius sit & mollius, cætera simile ilici: φύλλα δὲ μελάντερα μὲν καὶ μαλακώτερα ἢ ἡ πρῖνος· τὰ μέντοι ἄλλα ἐοικότα ἔχει πρίνῳ. Sic enim locus ille legendus. Ubi etiam habes, quare ilex nigra Poëtæ appelletur, à foliorum scilicet atro-nubila viriditate. At nigriora etiamnum ilici, quæ coccum dat tinctorium. Cujus appellatio ἡ κόκκος juxta Dioscoridem & Pausaniam, ut ἡ μίσπιλος, ἡ πρῖνος. Latinè similiter liceat dixisse, *hæc coccus*, ut hæc prunus. Cujus granum, hoc *coccum*. Hinc Plinio *cocci granum*, ut coccus sit nomen fruticis. Idem Pausanias ὗσγην à Galatis hanc coccum vocari perhibet, locali appellatione. Optimum inter cætera habitum coccum Galaticum consentiunt auctores, ut deterrimum Hispanicum. Nescio tamen an verum de ὕσγῃ dicat. Græci distinguunt τὸ ὑσγινοβαφὲς χρῶμα & τὸ κόκκινον, ut patet isto versu antiquissimi Epigrammatarii:

> Τὰ κόκκοις βαφέντα καὶ ὑσγίνοις θέριστρα.

Latini quoque coccinum & hysginum discernunt. Plinius lib. IX. cap. XLI. coccum Tyria purpura tinctum coloris hysgini fieri asserit: *Quin & terrena miscere coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hysginum.* Ergo hysginum magis ad purpuram accedit, & medius inter coccinum, & purpureum. Idem Plinius in Gallia vaccinium hysgino vestes servorum inficere dixit. At vaccinium purpureum & color hyacinthinus. Vitruvius lib. VII. purpureum colorem fieri testatur infecta creta rubiæ radice & hysgino. Ergo hysginum purpu-

purpureum. Et Plinius lib. xxxv. cap. vi. ait Puteolanum purpurissum laudari potius quam Tyrium aut Gætulicum aut Laconicum: *Causam esse, quod hysgino maxime inficeretur, rubiamque cogeretur sorbere.* Sic hysginum purpura inficit. Græcus tamen Scholiastes Nicandri τὰ ὑσγινοβαφῆ interpretatur ξανθά, id est, rubentia. Et ὕσγην herbam esse quæ ξανθῷ χρώματι tingit, id est, rubro. Quod non est alienum nimis ab eo, quod Plinius refert coccum Tyrio tinctum efficere hysginum. Tyria purpura ex omni genere maxime rubet. Φοινικοῦν eam Græci vocant. Quin immo & Φοίνικας populos ab illo colore denominarunt, cujus primi inventores. Sic Γαλάτας à lacteo candore Gallos appellarunt, Μαύρους & Λίβυας & Αἰθίοπας ab atro. Rosæ poëtis aliquando coccineæ, interim purpureæ vocantur. Πορφύρεον ῥόδον & ῥόδα πορφυρέας κάλυκας passim decantant Græci vates. Alii contra coccineas & coccum commendant à rosæ colore. Utrumque verum est. Tyria purpura coccinea, & rosarum maximè æmula. Plinius lib. xxi. de principalibus vestium tribus coloribus: *Ut rubentem in cocco, quæ a rosis, migrante gratia, hæc trahitur suspecta & in purpuras Tyrias, dibaphasque ac Laconicas.* Sic nunc eum locum constituo auctoritate optimi codicis Thuanæi. Tyriæ igitur purpuræ suspectu coccineum colorem præferunt, ὑποφοινισσόμενον ὑπὸ δ᾽ ἄνω πυρρὸν, ut Græci loquuntur. Hic proprius rosæ color. Si hysginus color est coccinum Tyrio tinctum, eximius is rubor fuerit, qui nonnihil traheret de purpura Tyria, quæ & ipsa suavissimè rubebat, præcipue cum suspiceretur. Talem colorem potuit efficere Galatiæ coccum, quod erat in maxima laude. Et videtur ideo cæteris præstitisse, quod mixtus Tyrio cocci rubor in eo emicaret. Credamus igitur interim Pausaniæ Galatas ὕσγην appellasse indigena voce, qui cæteris Græcis κόκκος, Græci Grammatici hoc tantum de ὕσγῃ exponunt esse εἶδος βοτάνης tingendo aptæ. In antiquo Lexico manuscripto vocatur, ὕσχη. Atqui κόκκος frutex. Sed hæc sæpe confundunt. Plinius quoque si veteribus libris credimus, *gramen* vocat Galatiæ coccum. Ita enim scribunt: *Coccum Galatiæ rubens gramen, ut diximus in terrestribus. At circa Emeritam in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo granum languidus succus: idem à quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires nec senescenti.* Ita omnes quotquot extant Pliniani libri, scriptum præferunt. Et sane videtur non de grano ipso, sed de frutice vel herba ipsa intelligere, cum dicit anniculo languidum esse succum, à quadrimo evanescentem. Nam quotannis granum colligitur. Sed cum planta est annicula, vires grani languidas esse innuit. Cum quadrimatum excessit, evanescere. Huic traditioni consentaneum quod hodie tradunt, in Hispania hujusmodi frutices quadrimis majores succidi & uri solere, ut proximo anno teneelli regerminent, & coccum idoneum gignant. *Gramen* vertit Plinius, quod in Græco aliquo auctore βοτάνην reperit appellari. Nam & ὕσγη βοτάνη passim exponitur, quæ est κόκκος auctore Pausania. Granum ipsum quo succus ille nobilis exprimitur, vermiculorum multitudine scatet, quorum sanguis tincturam illam molitur. Inde *vermiculus* pro ipso cocco. Vulgaris versio Bibliorum *vermiculum cocci* semper indigetat. Quasi in singulis granis singuli sint vermiculi. Quod affirmat Pausanias: γίνεται δέ τι ἐν τῷ καρπῷ τῆς κόκκου βραχὺ ζῷον. Et paulo post: τοῦτο δὲ πρὶν ἢ τὸ ζῷον ἐκπνευσθῆναι συλλέγουσι τῆς κόκκου τὸν καρπόν· καὶ ἔστι τοῖς ἐρίοις ἡ βαφή, τὸ αἷμα τοῦ ζῴου. Græci σκωλήκιον dixere, quasi & unus esset in singulis vesicis vermiculus, cum vermiculos potius deberent dicere. De isto scolecio capiendus Plinius lib. xxiv. cap. iv. *Coccum ilicis vulneribus ex aceto recentibus imponitur. Est autem genus ex eo in Attica fere & Asia nascens, celerrimè in vermiculum se mutans, quod ideo scolecion vocant improbantque.* Nesciebat Plinius quod scriberet. Granum Galatiæ videtur facere diversum à cocco ilicis, quia ilicis quoddam coccum aliud quam tinctorium, ut κόκκος φοινικοῦς ἐστὶν Theophrasti. At coccum Galatiæ tinctorum gignitur ex ilicis genere; quod & ilicis *coccum* heic vocat Plinius, ut Græci recentiores πρινοκόκκιον. Omne autem coccum βαφικὸν in vermiculum se mutat, & σκωλήκιον etiam dicitur. Sed tum deterius est, cum evolavere vermiculi. Ideoque prius id colligunt, quam vermiculus exierit. Pausanias de eo vermiculo: τοῦτο εἰ ἀφίκοιτο εἰς τὸ αὐτὸ ἀναπτυχθὲν τοῦ καρποῦ, πέτεται αὐτίκα καὶ κώνωπι φαίνεται ἄν. Legerat noster in Græco scriptore σκωλήκιον improbari, ubi ex eo vermiculus evolasset. Inde ille arripuit certum genus propriè ita vocari, quod celerrimè in vermiculum se mutaret. Atqui omne coccum in vermiculum se mutat, & σκωλήκιον nuncupatur, ut Latinè *vermiculus*. Glossæ: κόκκος, *grani vermiculus*. Hinc *vermiculatum*, cocco tinctum. Democritus Pseudonymus de purpuræ tinctura in Physicis & Mysticis: φυλάττου τὸ ἀληθινὸν σκώληκα ὁ πορφύρεος, ῥόδον τὸ ἰταλικὸν· ταῦτα τὰ εἴδη [illegible]. Et paulo post: ἔστι δὲ ὁ τῆς Γαλατικῆς σκώληξ, καὶ ὁ τῆς Ἀχαΐας δεύτερος ὁ καλούμενος λάκχας. Vermis Galatiæ idem quod Galatiæ granum, & ilicis coccum, & σκώληξ vel σκωλήκιον. Quod ignoravit Plinius. Inde Arabicum *chermes* ex *vermis* corruptum. Cæterum non unum vermiculum singula grana continent, sed legionem. Ut mirer, unde hic processit usus loquendi, vermem aut vermiculum pro cocco ipso vel grano dicere. Ut πρινοκοκκωτὰ Græci dicunt, quæ cocco ilicis infecta sunt, ita & σκωληκωτὰ quæ vermiculo tincta, & vermiculata. Atque inde fluxit appellatio vulgaris *Scalatta*. Grana autem similiter ex America adferuntur tingendis sericeis, colore *kermesino*, quæ cimicum quibus demptum caput est, referunt figuram. Et in arbore reperiri ajunt, haud absimili ficui Indicæ nuncupatæ, pari modo atque in cocco baphica circa foliorum aut ramorum exordia inhærentia. *Cochinillam* nominant nostri vulgo. Antea ad eumdem colorem efficiendum sumebantur quædam tubercula ex pipinellæ radicibus, quæ Kermesino inficiebant. Cætera ad hanc rem pertinentia variis locis posuimus in Exercitationibus. Hæc nota eo tantum pertinet, ut pervulgatam nominum mutationem indicet, qua quercum pro ilice dicimus, alii fagum.

CAPUT LXXI.

Betulla.

Betulla arbos nomine Gallico antiquo, ut ex Plinio colligere licet his verbis: *Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla. Gallica hæc arbor, mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium costis.* Nomen hoc adhuc servat Gallia, sed in alio genere arboris. Quod ne mirabile sit, superius notata præstant. *Boulean* vocatur, quod & ipsum virgis faciendis aptum. Non tamen candorem illum habet, quam in betulla prædicat Plinius. Immo magis sanguinei coloris est. Et fortasse *sanguinus* sit potius cui vetus hoc & suum nomen restituimus apud Macrobium in Fragmento Tarquitii Prisci de Arboribus infelicibus. Alaternum, *Sanguinum*, *Filicem*, *Ficum atram*. Nomen retinet in Italia, ubi *Sanguine* vocatur. Mentio ejus in legibus Longobardicis. Inde *sanguinei frutices*, Plinio, quos etiam cum betulla jungit lib. xvi. cap. xxxvii. *Et quidem & genista & populi & ulmi & sanguinei frutices & betulla, & harundo fissa, rotisque aculeis rubi alligant.* Ubi sanguinei frutices sunt ex

ex sanguino, à colore sic dictus hic frutex sanguineo. Nam *sanguinus* idem quod sanguineus. Abutuntur itaque nomine isto qui *sanguinos albos* faciunt. Ita ajunt vocari in Gallia, quos *alaternos* vetus vocavit Latium. Betullæ etiam cortex albus, & proinde non potest idem esse cum nostro *betullo*. Longissimè vero aberrant, qui putant σημύδαν esse Theophrasti. Videamus descriptionem: Σημύδα δὲ τὸ μὲν φύλλον ἔχει ὅμοιον τῇ λεγομένῃ καρύᾳ, πλὴν μικρῷ πετωτέρου, τὸν φλοιὸν δὲ ποικίλον, ξύλον δὲ ἐλαφρόν. Gaza *betulam* vertit. Cæteri id sequuti sunt. Quam rectè, judicium esto vel imperitiorum. Satis sanum fuerit. Semyda folium habet simile nuci juglandi, nisi quod angustius paulo. Betulla folio est nigra populo haud absimili. Semyda corticem habet varium, betulla candidum. Semydæ ligno quod levissimum esset, utebantur ad bacula, εἰς βακτηρίας. Betulla quod lentis ac flexilibus esset virgultis, virgas præbebat magistratibus, & vimina vuoribus corbium. ἡ λεγομένη καρύα, cujus folia sed angustiora habere dicitur. Σημύδα est nux juglans. Hoc addo, quia ignorare se professi sunt viri doctissimi, quid esset καρύα hoc loco. Ad distinctionem sic absolutè vocatur aliarum nucum. Nam aliqua καρύα Ἡρακλεωτικὴ vel Ποντικὴ, alia Περσικὴ vel Βασιλικὴ; quam tamen alii eamdem volunt cum καρύᾳ simpliciter appellata. In eo genere speciem esse præstantissimam alibi docuimus.

CAPUT LXXII.

De cotino.

COtinus, inquit Plinius lib. XVI. cap. XVIII. *in Apennino frutex vocatur ad lineamenta modo, conchylio colore insignis.* Ὁμώνυμος hic frutex cum Græcorum cotino. Græcis enim & κότινος dicitur olea silvestris. Ad vitandum ex homonymia errorem viri in plantis contemplandis ac describendis sollertissimi, fruticem illum Apennini cognominarunt cotinum coriariàm. Frustra. Nihil metuendum tale in vocibus apud varias gentes ac diversa lingua usurpatis. Quis Latinorum cotinum pro silvestri olea dicit? Hoc Græcorum proprium. Nam Theophrastus ἐλαίαν & κότινον duo genera nominat, silvestre ac mitius, hoc est, oleam & oleastrum. At *cotinus* Latinum vocabulum de illo frutice Apennini, cujus loco suprascripto meminit Plinius. *Scotano* hodie ab Italis vocari ferunt. Unde idem esse cum Græcorum Σκυθικῷ ξύλῳ quidam nimis temere sibi persuaserunt, quod & Σκυθίαδιον Græci recentiores appellant. De quo nos alibi. Sed uno argumento eoque maximo refelluntur, quod Scythicum illud lignum croceo vel luteo colore tingit: unde & χρυσόξυλον iidem Græci hoc genus ligni nuncupant. Cotinus vero, teste Plinio conchylii colore inficit. Scotanum autem, ut Anguillara auctor est, radice usum habet lanis pannisque colore rubro tingendis. Ex quo & dubitari possit, an idem cum scotano cotinus, siquidem conchylii color non parum à rubente distat. Scio & purpuram aliquam rubere, ut Tyriam quæ ad coccinum vergit, & *suaverubentia* aliquando Poëtis dici quæ sunt purpurea: sed Plinius semper conchylium à purpura distinguit, qui pro coloribus hæc nomina usurpat, ut alibi in Exercitationibus docuimus. Ut cum dicit lib. XXII. de coloribus ex herbis loquens: *Transalpinam Galliam herbis Tyrium pingere atque conchylium, omnesque alios colores.* Ubi *Tyrium* vocat quam alibi propriè purpuram. In hoc autem conchylii colore definiendo parum ipse sibi constare videtur. Nam alibi vocat *laudatum pallorem saturitate fraudata.* Ut per conchylium videatur dilutam ac pallidam purpuram intelligere. Alio loco, *austerum in glauco & irascente similem mari colorem* esse vult. Sic venetum colorem saturum, quem viride marinum vulgo vocamus, conchylium esse innuit. At lib. XXI. cap. VIII. tres gradus conchyliaci coloris facit: primum & maximè dilutum, qui in heliotropopii flore cernitur. De quo heliotropo intelligat, obscurum. Nam plures plantæ hoc nomine. Plinius ipse cichorium sic appellat, cui florem cæruleum dat. An hic istud genus accipiendum est? Verum heliotropium Dioscoridi florem habet candidum, ὑπέρυθρον, id est, subrubrum. Dodonæus heliotropii minoris, quæ *verrucaria* vocatur, succo purpureo quo lintea tinguntur, & *tornasolum* Gallis meis appellatur, hunc conchylii coloris gradum à Plinio comparari putat, sed fallitur. Secundum conchyliatæ tincturæ modum in malva conspici ait, ad purpuram inclinantem. Malvæ flos dilutè purpureus est, aut subrubri coloris ad purpuram vergentis. Tertium in viola serotina considerari dicit qui conchyliorum vegetissimus est, ac summus gradus. Eam violam intelligit quæ in genere λευκοΐων purpurea dicitur, & Matronalibus à quibusdam appellatur, quam serotinam Plinius nuncupat respectu Martiæ. Nam ista mense Junio potissimum floret ac toto etiam anno flores edit. *Caryophyllatam rubram* vulgo dicimus. Ea ex rubro dilutè purpurascit. Hic est igitur color conchylii, quem in cotino insignem esse Plinius idem asserit. Hæc si eadem est arbor cum scotano Italorum, eam Matthiolus ramis subrubere tradit: Dodonæus, obscurè purpurei sive punicei coloris. Nam quod Plinius cotinum colore conchylii insignem perhibet, de corticis colore id accipiendum, qui ex rubro pallet, hoc est, subruber, ut loquitur Matthiolus, qui color est conchylii. Verba enim illa Plinii perperam viri docti ad tincturam referunt, qua lanæ pannique ex eo ligno imbuuntur. *Radix*, inquit Dodonæus, *ad tincturam, ut refert Anguillara, utilis, rubente colore lanas pannosque inficiens. Quod Plinius haud ignoravit, ad lineamenta modo conchylii colore insignem fruticem hunc, radice nempe, referens.* Haud vidi unquam pejus alicujus auctoris verba accepta, aut in alieniorem sensum detorta. *Cotinus*, inquit Plinius, *frutex est ad lineamenta modo, conchylii colore insignis.* Ergo radice utilis est ad tincturam rubram pannorum ac lanarum. Quis unquam sanus hunc sensum ex illis verbis Plinii eliceret. Radicis nulla in eo mentio. Sed nec lineamenta lanæ sunt aut panni. Quin ne illud quidem dicit auctor, tingendo hunc esse fruticem. Colore conchylii insignem esse prodit. Ergo ita ipsum coloratum esse indicat, non colorare. Non dubito tamen, quin cotinus sit scotanus Italorum: nec opus est scribere scotinus, ut quibusdam placet. Nam hoc sollemne est Italis, multis vocabulis Latinis *sigma* in principio reddere. Sic *scongiglio* dicunt pro veterum conchylio, *sphalangio* pro phalangio: & alia sexcenta. Ita ergo & scotinum vel scotanum dixere, qui Plinio ac veteribus cotinus: *Roso* etiam ab Insubribus appellari ait Matthiolus, hoc est, *rubrum*, qui materiam ligni adeo flavam esse memorat, ut infectoribus maximè expetatur, ad lanificia luteo nimirum colore inficienda. Quod si ita est, cortex ligni subruber, & conchyliati coloris; at materia lutea. Possit itaque esse is frutex, quem θάψον Græci vocarunt, cujus lignum tingendis flavo lanis & capillis idoneum esse passim scribunt. Hesychius: θαψινὸν τὸ ξανθὸν, ἀπὸ τοῦ ξύλου τοῦ θάψου ὃ βάπτει, ᾧ ξανθίζουσι τὰ ἔρια καὶ τὰς κεφαλάς. Hoc lignum vocarunt etiam Σκυθικὸν, ut ibidem subjicit: τοῦτο, inquit, ἐστὶ Σκυθικὸν καλοῦσι. Potuerunt dicere & Σκυθινόν. Atque inde etiam alii Κυθινόν. Sic enim Græci solent ex multis vocabulis sigma initiale detrahere. Μίλακα quippe dicunt & μίλον quidam, qui alii σμίλαξ & σμίλος. Sed & μάραγδος etiam scribitur à nonnullis pro σμάραγδος. Quin & κυθινὸν legi

scriptum in antiquissimo codice Dioscoridis uncialibus litteris exarato, inter synonyma glycyrrizæ, quam alii σκύθιον nuncupant, & σκυθικὴν ῥίζαν. Interpres Theophrasti vetus: Θαψός ἐστι ξύλον τὸ ὑπὸ κηλῶτες σκυθάριον ἔχον σκυθινὸν ξύλον ὡς φησὶ καὶ Σαπφώ· τούτῳ δὲ τὰ ἔρια βάπτουσι καὶ ποιοῦσι μῆλινα καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσιν· ἔστι δὲ τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον χρυσόξυλον. Vetus igitur illius fruticis nomen σκυθάριον, aut σκυθινὸν vel σκυθινὸς θάμνος. Unde aliis πυθινὸς nuncupatus, & Apennini montis incolis cotinus pro cutinus vel scothinus. Hæc probabilia fortasse, non tamen vera opinor. Nam & alia multa in Græcia ligna esse potuerunt tingendo apta, quæ lutea essent efficienda. De thapsu etiam nos alibi plura in hoc ipso opere. Non bene autem Anguillaræ cum Matthiolo convenit: cum iste dicat ligno ipso luteo colorari lanas, ille perhibeat radice rubrum colorem parari. Sic tamen conciliari poterunt, ut verum ambo dixisse videri queant, & frutex iste tam radice utilis sit rubræ tincturæ quam ligno flavæ. Quod alii examinent. Nunc restant verba Plinii excutienda, an id dicant, quod eum volunt dixisse docti Herbarii. Usum cotini ad tincturam inde elicere & adstruere satagunt, quem nullum in ejus verbis deprehendo. *Cotinus frutex ad lineamenta, modo conchylii colore insignis.* Quæ sunt ista lineamenta? An ad picturam colorem ex eo sumi intelligit? Certè lineamenta & lineæ etiam in pictura, colores etiam locum habent. Immo omnem penicilli colore imbuti ductum per tabulam lineam & lineamenta dixerunt. Dioscorides cinnabari vix pictoribus sufficere scribit εἰς τὴν ἐν ταῖς γραμμαῖς ποικιλίαν, *ad varias in pictura lineas ducendas.* E lignis tamen aut herbis tinctoriis non usurpari colores tinctoribus, sed fere tantum ex metallicis. Aliud itaque quærendum. Lineamenta heic esse lineas, quibus fabri signant ligna exæquanda & lævigandà, vel etiam serra secanda possit aliquis putare. Lineam Latini vocarunt quam Græci σταθμὴν vel σπάρτον. Unde proverbium *alba linea signare* de his qui discrimen non faciunt. Nam linea nisi sit colore imbuta, nihil signat, neque discrimen facit: aut si cerussata sit vel cretata sit, sed signandæ albæ quoque materiæ adposita. Quod Græci dicunt λευκῇ σταθμὴ ἐν λευκῷ. Locus ex Satyris Lucilii quem viri docti citant, ita legendus est: *Et amabat omnes: nam ut discrimen non facit, qui signat linea alba, sic Socrates in amore & in adolescentulis meliore paulo facie signat nihil, quod amaret.* Ita rectè convinxerunt hæc duo loca quæ dispersa leguntur apud Nonium. Sed male vulgo editur ac citatur: *Nam ut discrimen non facit, neque signat linea alba.* Immo: *discrimen non facit qui signat linea alba.* Agellius: *Alba ut dicitur linea, sine cura discriminis.* Funiculos erat, quem rubrica sive minio illinebant. Μιλτοφυρῆ σχοῖνον vocat Epigramma fabrorum in Anthologiæ sexto:

—— μιλτοφυρῆ τε

Σχοῖνον ἀπ' ἀμφοτέρων ψαλλομένην κανόνων.

Extensa linea per longitudinem trabis, ita ut utrimque hæreat firmiter, in medio duobus summis digitis attracta ac repente dimissa, colorem quo imbuta est, ligno imprimit. Persius:

—— *Scit tendere versum,*

Haud secus ac si oculo rubricam dirigat uno.

Σταθμὴν ἐξέτεινον dixit Aristenætus. In lignis serra secandis aut ascia lævigandis etiam hujusmodi linea ex rubrica ducebatur ad dirigendam serram aut asciam, ne exorbitaret. Unde in Epigrammate Græco fabrorum:

—— ἰθυτόρον τε

Πρίονα μιλτείῳ βάμματι πειθόμενον.

Serram rectè incedentem quæ sequitur ductus lineæ miniatos. Nonio *amussis est regula fabrorum, quam architecti cum opus probant, rubrica illinunt.* Hodie atramento utuntur fabri nostri lineis suis illinendis. Sed & aliquando rubrica. Numquid igitur pro rubrica conchylii colore, qui ex cotino frutice conficiebatur, usos esse fabros ad lineamenta sua notanda significat Plinius? Hæc omnium videtur optima sententia, quæ tamen haud mihi magis probatur quam ceteræ. Primum *lineamenta* absolute dici pro lineis quæ ex colore ducuntur a fabris signando ligno vel lapidi qui secatur aut lævigatur, non placet. Deinde tinctura ex cotino illitis funiculis id fieri haud scio quam bene possit. Fila quidem aut lanas cotino tingi posse concedam, sed an filum ea tinctura illitum possit eumdem fucum ligno imprimere qui permaneat, valde dubito. Minio aut atramento vulgo ad hoc utuntur, qui sunt colores pictorii, non tinctorii. Illi vel statim illiti manent plerumque lapidi vel ligno. Igne opus est ac diutina mora, ut hi possint imbibi à lana aut lino. Ligna etiam tinguntur, sed diu in cortina debent coqui, ut penitus imbuantur. Nulla jam restat quam demus, Pliniani illius loci interpretatio, cum nulla non sit improbanda. Nec enim aliud succurrit quo lineamenta illa, quibus idoneus est cotini frutex, explicemus. Et sanè correctorum manu lineamenta illa inducta fuere quæ nunc lectionem eam occupant, cum omnis vetus scriptura librorum constanter habeat *lignamenta.* Quæ verissima est lectio. *Est in Apennino frutex, qui vocatur cotinus, ad lignamenta modo conchylii colore insignis.* Ad lignamenta tantum utilem esse dicit, id est, ut Græci dicerent, ἀργὸς τὰ ξυλεύματα. Lignari Latini dicunt pro ligna conficere ex arbore, ut Græci ξυλεύεσθαι, in illo senario:

Δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται.

Quercu ex prolapsa cuivis lignari licet.

Solis igitur lignamentis utilem esse cotinum ostendit Plinius, qui nihil præterea habeat commendabile, nisi quod colore conchylii sit insignis. Ideo in transcursu tantum ejus meminit, cui latius commemorando esset immoratus, si tincturæ accommodum tum esse scivisset. In talibus enim describendis, aut usu eorum saltem notando accuratissimus semper auctor ille. Si cotinus idem cum scotano, nondum sanè Plinii temporibus inventa sunt quæ olim latebant. Docti etiam volunt coccygriam esse Plinii cotinum illum Apennini fruticem. Coccygria illa tam in mendo apud Plinium quam apud Theophrastum ex quo Plinius habet. In vetustissimo codice *coccy* vocatur in ipso textu: *similis & coccy folio, magnitudine minor.* At in indice manu exarato scribitur *coccycia.* Omnino pro *coccygia.* Græcum cujus nomen est κοκκυγία, non κοκκυγέα. Et sic reponendum apud Theophrastum lib. III. cap. XVII. ὅμοιον δὲ ἐστὶ τό γε τὸ φύλλον καὶ τῆς κοκκυγίας. Vulgo est: κοκκυμηλέας. Quod illi mutare debuerunt, qui tam multa in nova editione emendasse, partim ex libris, partim ab ingenio gloriantur. Coccygiam folio similem esse arbuto & andrachnæ arbori scribit. Si ita est quemadmodum velle videntur, coccygiam esse eamdem cum cotino; certè quod iidem tantopere urgent, non videbitur verum, ut cotinus sit cum scotano Italorum. Nam coccygia, teste Theophrasto, similia arbuto folia habet; ut scotanus, ulmo. Nihil tam dissimile. Ea re adducti sunt ut crederent eamdem esse arborem scotanum & coccygiam. Plinius post Theophrastum tradit proprietatem hanc esse coccygiæ, fructum amittendi lanugine quam pappum vocant. ἐκπαππποῦσθαι dicit Græcus auctor. Id nulli alii arbori evenire idem affirmat. Atqui scotanus sive cotinus eamdem habet proprietatem. Ergo scotanus est coccygia. De scotano quidem memorant pro flore producere in summis frondibus crispam, tenuem, mollemque lanuginem, racematim conglobatam: post quam sequuntur semina exigua, lente minora. Ita Dodonæus describit. Matthiolus vero plumosam eam congeriem vocat, umbellæ specie, in qua siliquæ proveniunt oblongæ, hyperici non absimiles, quibus semen continetur. Fructum cum lanugine amittere non dicunt, quod proprium coccygiæ est ἴδιον δὲ ἔχει καὶ τὸ ἐκπαπποῦσθαι τὸν καρπόν. Verba sunt Theophrasti, quæ significant una cum lanugine fructum diffluere ac deperdi. Quod non facit scotanus. Addit Theophrastus: τοῦτο γὰρ οὐδ' ἀφ' ἑνὸς ἀκηκόαμεν ἄλλου δένδρου. Hoc de nulla alia arbore fando audivimus, ut fructum nimirum una cum lanugine evolantem perdat. Atqui salici, quæ ὠλεσίκαρπος poëtæ dicitur, hoc est *frugiperda* similiter etiam fructum amittit. Quod in

in illis salicibus observare non licet, quæ quotannis aut singulis trienniis cæduæ sunt ad palos & pedamenta vinearum, sed in illis quæ suapte indole crescere sinuntur. Folliculum illæ producunt, parvum, oblongum, qui maturus in quatuor partes in summo finditur ut nux Erioxyli arboris. Plenus est intus lana candidissima ac mollissima, cui semen minutum adnexum est, eodem modo quo in Erioxyli sive gossypii nuce, quæ per mensem Augustum & Septembrem minutis flocculis evolat. Hæc est spuma albicans salicis quam Matthiolus nemini adnotatam dicit, quæ delapsis statim floribus è ramis uvæ modo dependet, donec ventis arrepta huc & illuc plumæ modo impellatur. Sanè folliculi illi racematim compacti dependent. Sed quare spumam salicis vocet, quæ lana est mollissima & candidissima, ignoro.

CAPUT LXXIII.

De salice.

Mentio salicis, quam in fine superioris capitis fecimus cum de ejus lanugine ageremus, revocat nobis in memoriam ὁμωνυμίαν, quam in Græca hujus arboris voce observavimus. Ἰτέαν quidam non tantum salicem, sed etiam pinum sive piceam vocaverunt. Non quidem in communi sermone usurpata hæc notio, sed circumforanei medici & agyrtæ, dum verborum involucris remediorum suorum compositiones obtegere studerent, ab usu vulgari remota vocabula & ænigmatica plerumque ad fucum faciendum & idiotas in admirationem rapiendos conquirebant. Hi sunt, qui ἰτέαν pinum appellarunt. Sic in compositione quadam ad Calvitium apud Galenum lib. I. de medicamentorum compositione secundum loca, ab ejusmodi Empiricis prodita, δαδουχὶς est laurus, ἄμορφον θηρίον ursus, ἀποπλαγκτάγων ladanum, πεξικαλαμίτης adarce, quia circa harundines concreta adhæret. Compositio ἀπολλινί Philonis apud eumdem tota ænigmatica est. Hunc morem postea sumpsere chymici, qui in arte sua tradenda ac præscribendis remediis, totaque silva medica exprimenda, his vocabulis usi sunt, quæ soli mystæ tantorum arcanorum intelligerent, ut ab eorum mente ac luce populum tanquam profanum penitus arcerent & excluderent. In collectione rei veterinariæ Græca, quæ ex diversis antiquissimis auctoribus compilata est, quamque Vegetius in Latinum ex parte convertit, compositio aliquot locis repetita legitur, quæ inscripta est καταπλασμ[illegible] [illegible]. Ea in optimo ac vetustissimo libro scripto habetur numero sive capite, CCXV. Et sic conscripta est: Ἰτέας τὸν φλοιὸν ὅπερ ἐστὶ ἡ πίτυς· κόψας καὶ οἴνου, καὶ δρομάδος ἢ ἐστὶν ἐλάφου [illegible] καύσας καὶ τρίψας, καὶ ἀβρόχου ἄλευρον, ὅ ἐστι βρῶμος, ἀλήσας καὶ οἴνου. Expositio adposita est ab auctore collectionis, ut ne quis in eo posset errare. Alio loco eadem repetita est prorsus iisdem verbis, nisi quod ἄβροχον non interpretatur βρῶμον, id est, avenam, sed ὄροβον. Sic vocavit ervum vel etiam bromum, quia ad esum non coquitur, nec madet. Virgilius:

Et quamvis igni exiguo properata maderent.

De leguminibus. Et *madida* pro coctis apud Plautum. Ergo ἄβροχα, quæ non coquuntur ad edendum. Tale fuit inter legumina ervum apud veteres, quod solis jumentis dabatur. Βρῶμον quoque sive avenam in cibis apud veteres usurpatam minimè fuisse constat. Cervus δρομὰς a cursus velocitate ibidem vocatur. In quo est ὁμωνυμία. Nam camelorum generi velocissimo hoc nomen à Græcis impositum, quæ δρομάδες inde dictæ absolutè. *Dromadarii* nunc appellantur. Ἰτέαν vero cur pinum auctor compositionis appellaverit, magis obscurum. Ita tamen appellasse certum est ἀπὸ τοῦ ἄνω ἰέναι, quod sursum assurgat. Nam & ἰτέαν Grammatici sic dictam à Græcis interpretantur διὰ τὸ αὐξητικὸν, quod citò crescat, & in altum eat. Nam ab ἰέναι, ἰτέα. Latini quoque Etymologi salicem suis nuncupatum autumant, a saliendo. Sed illi errant. Hoc vocabulum Evander Arcas Latio intulit. Arcades enim, quam reliqui Græci ἰτέαν, ipsi vocarunt ἑλίκην. Inde Latinis selix vel salix. Hesychius: ἑλίκη, ἰτέα. Quod ex ea nempe viacula fierent. Theophrastus lib. III, cap. XIII. de salice: καλοῦσι δὲ οἱ περὶ Ἀρκαδίαν οὐκ ἰτέαν, ἀλλ' ἑλίκην τὸ δένδρον. Ab ἑλίκη *salix*. Sic *mastix* recentioribus Latinis quæ μαστίχη Græcis, & his Δίλφιξ, quæ delphica illis. Ἑλίκη *salix*, ut ὁλκὸς *sulcus*, ὕλη *sylva*. Plinius cum Theophrasti locum male assequutus est, qui putavit auctorem dicere, tertiam salicis speciem quæ omnium brevissima est, helicen à Græcis nominari. Sic enim scribit lib. XVI. cap XXXVII: *In Asia tria genera observant. Nigram, utiliorem viminibus: candidam, agricolarum usibus: tertiam, quæ brevissima est. Helicen vocant.* Falsum est ab universis Asianis certum genus salicis sic vocari. Arcades soli ita vocabant. Deinde non speciem quandam salicis eo nomine nuncuparunt, sed universum genus, cui ἰτέας cæteri Græci nomen fecerant. Loco quem supra citavimus, Theophrastus duo genera salicis facit nigræ & candidæ. In utroque genere & pumilas dari scribit, quæ in altum non assurgant, ut in plerisque aliis arboribus, cedro nempe & palma: ἴδιον δὲ καὶ τῆς μελαίνης καὶ τῆς λευκῆς ἐστι γένος μικρὸν οὐκ ἔχον αὔξησιν εἰς ὕψος: *Est & genus proprium nigræ, & candidæ, pumilum, & quod in altum non assurgit, ut & in aliis arboribus videre est, cedro nimirum & palma.* Addit deinde statim: καλοῦσι δὲ οἱ περὶ Ἀρκαδίαν οὐκ ἰτέαν ἀλλ' ἑλίκην τὸ δένδρον. *Arcades vero populi non iteam, sed helicen nominant hanc arborem.* Plinius hæc verba retulit ad ea, quæ proximè præcesserunt de genere salicis humili. At Theophrastus quam cætera Græcia ἰτέαν vocaret, eam ab Arcadibus in universum ἑλίκην appellari intellexit. Et clarum id ex eo quod δένδρον appellat. Nam pumila salix non attollitur in arborem. Deinde etiam ex eo quod sequitur: δοκοῦσι δὲ ὥσπερ ἑλίκη καὶ καρπὸν ἔχειν αὐτὴν γόνιμον. Idem nimirum Arcades qui ἑλίκην pro ἰτέα nominabant, salicis semen fœcundum esse putarunt, non sterile, ut jam monuit Theophrastus cap. 8. ejusdem libri, ubi de salice arbore locutus est, non de frutice: ἐπεὶ καὶ τὰ δοκοῦντα, inquit, ἄκαρπα εἶναι γεννᾶν φασιν, οἷον πτελέαν, ἰτέαν. Exemplum deinde affert id quod accidit in urbe Arcadiæ Pheneo, ubi cum locus quidam salicibus & ulmis consitus inundatione absorptus fuisset, arboribus inde deletis, postquam exsiccatus est, quo loci salices steterant, iterum ibi succreverunt; similiter & ulmi aliæque arbores, piceæ & abietes. Ex eo igitur Arcades edocti sunt salices non esse steriles, ut vulgo existimatum est, sed ex semine suo provenire. Quod de arbore salice accipiendum esse liquet, non de fruticoso genere. Eam igitur ἑλίκην Arcades vocarunt, quæ Græcis ἰτέα. Mirum est, Gazam in eo loco vertendo etiam de humili salice eum intellexisse. Sic enim reddidit: *Est tam nigra quam candida genus quoddam parvum, & incremento in excelsum orbatum. Hoc Arcades non salicem, sed helicen vocant.* Nihil potest magis contrarium fingi auctoris menti. Quasi nimirum Arcades inter procerum & humile genus salicis hoc discrimen ponerent, ut alteram ἰτέαν, alteram ἑλίκην appellitarent. Non ea mens auctoris, nec Arcadum sententia fuit, à quibus Latini accipientes, salicem dixerunt de terrestri & in altum assurgente genere. Agnoscenda igitur & heic ὁμωνυμία. Humilis enim ac terrestris salix eodem nomine censetur cum arborescente. Atqui vel Theo-

phrasto

phrasto teste diversum genus. Poterant tamen & nominibus distingui ut in plerisque aliis. Nam cur χαμαιιτέα dicta est parva salix, ut χαμαιάκτη parva & in arborem nunquam sese attollens sabucus? Galli idiomate suo ea genera salicum appellationibus discernunt. Quæ ex his arbores sunt, nomine nuncupant ex Latina origine salicis paululum deflexo. At humiles & quæ nunquam arborescunt, *Hosaria* vocant;. forte ex Græco οἰσάριον, quod est parvum οἶσον. De quo paulò post. Sic *sabinariam* vocamus, Latinorum herbam sabinam. Sic λυπινάριον Græci recentiores, Latinos lupinos. Plinius in salice consideranda, quam in plures species dividit, sciendum eas species referri debere ad pumilum genus, non ad eam quæ in arborem crescit, quæ unius tantum generis videtur. Ea si non cædua fiat, in tantum evadit incrementum, ut maximis & amplissimis arboribus non cedat. Vidi talem tantamque, cujus truncum vix tres homines poterant amplexu cingere, & quæ in altissimam surgeret proceritatem, ramis quoque proportione latissimè diffusis ac patulis. Est & altera homonymia in hoc salicis vocabulo. Sic enim vocarunt & *viticem*, hoc est, Græcorum ἄγνον: epitheto tamen à patria sumpto, cognominarunt Græcam salicem. De ea Cato intellexit, quam & nominatim expresserat, cum tamen Plinius locum ejus citans, salicem simpliciter dixerit. Caput ejus de salice sic vulgo incipit, quod est libri XVI. trigesimum septimum: *Salicem vero circa qua nulla aquaticarum utilior.* Non plena heic videtur sententia. Idem vir talium doctus emendabat: *Salicem vero circa amnes, qua nulla aquaticarum utilior.* Ex conjecturam hanc suam firmat loco Catonis de R. R. cap. IX. *Salicta locis aquosis, humectis, umbrosis propter amnes, ibi seri oportet.* Sed viro erudito fraudi fuit imperitorum hominum negligentia, qui Plinium in capita secuerunt. Hi plerumque tam male & nullo judicio hoc egerunt, ut sæpe unius sensus continentiam interruperint. Quod hoc loco fecerunt. Prioris capitis fine Catonis locum citabat Plinius, qui hodie habetur apud Catonem cap. VI. Eum locum medium diviserunt belli illi homines, & partem in fine capitis XXXVI. reliquerunt, partem in principio sequentis conspici voluerunt. Atqui sic continenter illa connecti debuerunt, ut ea reliquit scripta Plinius: *Harundinis Itala usus ad vineas maximè. Cato seri eam jubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis intervallo ternorum pedum. Simul & corrudam, unde & asparagi fiant: concordare enim amicitia. Salicem vero circa, qua nulla aquaticarum utilior.* Cato eo loco, quem hic Plinius allegat, harundinetum loco humecto aut ubi ripæ: circa arundinetum vero salicem Græcam. Verba Catonis integra heic ponenda sunt: *Sic ubi in his locis ripa, ut locus humectior erit, ibi cacumina populorum serito, & arundinetum. Id hoc modo serito: bipalio vertito. ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio serito. Ibi corrudam serito, unde asparagi fiant. Nam convenit arundinetum cum corruda, eo quia foditur & incenditur, & umbram per tempus habet. Salicem Græcam circa arundinetum serito, uti siet qui vineam alliges.* Patet igitur ex his verbis Catonis quod Plinius dixit, salicem circa serendam esse, de arundineto id accipi debere; circa quod salicem seri vult Cato sed Græcam. At male fecit, quod cognomen illud *Græcam* omisit Plinius. De certo enim genere salicis intellexit Cato, Plinius de omni; qui & inde occasionem captavit de variis generibus salicum disserendi & primo quidem de ea quæ arbor est, cum salix Græca Catonis ex fruticoso sit atque humili genere, unde vineæ alligantur. Optimæ Glossæ Græcam salicem interpretantur, ἄγνος. *Græca salix*, ἄγνος. Et sane ἄγνον inter genera salicum reposuerunt. Nam ut scribit Plinius lib. XXIV. cap. IX. *Non multum a salice vitilium usu distat vitex, foliorum quoque aspectu nisi odore gratior esset. Græci lygon vocant, alii agnon.* Non puto tamen Græcorum ἄγνος Latinis venisse nomine Græcæ salicis. Aliud hæc genus fuit minoris, & minimè alta capescentis salicis. Plinius eodem capite duo genera facit viticis sive agni. *Major*, inquit, *in arborem salicis modo assurgit, minor ramosa, foliis candidioribus lanuginosis.* Hæc ita ille scribit, quasi unica sit tantum salicis species, quæ in arborem assurgit. Alias æque minori salici & ramosæ comparari potuit, minor & ramosa viticis species, quam major & arborea, majori & arborescenti. An salicem eam proprio dictam intellexit, quæ in altum surgit? Nos sane sic eam proprie vocamus. Reliquas minores species, *hosaria* nomine appellamus. Latini tamen salices eas etiam vocarunt, ut & Græci ἰτέας. Quamvis Theophrastus ἴδιόν τι γένος statuit pumilæ salicis quæ in arborem non attollitur: ἔστι δὲ καὶ τῆς μελαίνης καὶ τῆς λευκῆς ἴδιον γένος μικρὸν καὶ οὐκ ἔχον αὔξησιν εἰς ὕψος. Arcades quoque, unde Latini nomen salicis mutuati sunt, ἑλίκην de universo genere dixerunt. Ridiculi itaque nostri Herbarii, qui Plinii & Gazæ errorem secuti genus quoddam speciale *salicis helices* cognominatæ faciunt. Ita enim salix helice vocatur Dalecampio in Herbario Lugdunensi, quæ baccas fert rubentes, & caput squamis compactum. Nugæ. Plinius in constituendis salicum generibus, unicum tantum genus ponit, quod in proceritatem magnam surgat; reliqua omnia inter minores & humiles species recenset: *Salicis statim plura genera. Namque & in proceritatem magnam emittunt jugis vinearum perticas, pariuntque baltineo corticis vincula: & alia virgas, sequacis ad vinduras lentitiæ. Alia pratenues viminibus texendis pratenui subtilitate.* Priora verba non satis sana videntur: pro *pariuntque* veteres omnes codices habent, *partemque*, vel *parteque*. Totum locum sic lego & constituo: *Salicis statim plura genera. Nam quæ in proceritatem magnam se mittunt, jugis vinearum perticas parant, eque baltheo corticis vincula.* Eleganter latam fasciam, quæ demitur ex perticis salicis decorticatis, baltheum corticis vocat. Ex eo vincula fiebant. Reliqua, quæ sequuntur minorum sunt generum: *Et alia virgas, sequacis ad vinctluras lentitia. Alia pratenues viminibus texendis, pratenui subtilitate. Rursus alia firmiores corbibus, ac plurima agricolarum suppellectili, candidiores ablato cortice, levique tractatu valerioribus vasis quam ut è corio fiant, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissima.* Hæc omnia genuina sunt Pliniana: nec enim ab alio mutuatus est, sed ex genio suo prompsit. Diversas igitur facit salices, quæ perticas jugis vinearum præbebant. Hæ sunt, quæ in magnam proceritatem se mittunt. Rursus alias statuit, ex quibus virgæ parabantur ad vinciendum. Item alias, quibus vimina texebantur, insigni tenuitate. Alias postremo firmiores, ex quibus corbes fiebant, & agricolarum cætera suppellex. Ab usu genera hæc distinxit. Atqui ex uno genere possunt omnia ista utensilia fieri, & volgo fiunt. Quod autem aliæ tenuiores, aliæ firmiores & crassiores, annorum multitudine id evenit. A primo anno quo cæsæ sunt, virgas præbent tenuiores: si ad alterum annum incæduas quis servet, crassiores & fortiores, & aliis usibus aptas, quam quæ sequente anno à prima cæsura sumuntur. Singulis trienniis vulgo cædi solent, ut & majores salices quæ perticas vineis suppeditant. Tum satis crassæ ac firmæ sunt, adeo ut findi opus habeant. Tripertito finduntur, & serviunt circulis doliorum vinciendis, & corbibus etiam texendis, aliique rusticæ suppellectili. Ex decorticatis & magis tenuibus delicatiora opera fiunt. In duo genera distinguimus, in vulgarem quæ magis rubet, & eam quam francam vocamus: quasi mitiorem hanc velimus esse ac meliorem, alteram agrestem & ad usum difficiliorem. Quod francum dicitur hosarium, folia habet latiora paulo, & corticem ex viridi pallidiorem. Theophrastus totidem genera agnoscere videtur. Nam puniceam eamdem cum nigra facit. De quo paulo post. Locus Plinii, quem supra adduximus, ita distinguendus ac legendus: *Rursus alia firmiores corbibus, ac plurima agricolarum suppellectili. Candidiores ablato cortice, levique tractatu, ac melioribus vasis qua sine*

corio fiant, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimo. Nihil hic conjecturæ nostræ permisimus præter auctoritatem veteris scripturæ, nisi quod *qua sint* posuimus pro *qua ut ne*, ut habent libri. Cognum vocat corticem salicis. Sine eo lautiora ac meliora operum fieri. Cum eo viliora, ut est agricolarum suppellex in corbibus, qualis & cæteris. Virgilius:

Virgea præterea Celei vilisque supellex.

Sequitur apud eumdem Plinium: *Cadua salici fertilitas, densior tonsura ex brevi pugno verius quam ramo, non ut remur in novissimis curanda arbore.* Constructio non cohæret: legendum enim esset, *non ut remur in novissimis curanda arbori.* Nam præcessit, *salici* cum quo postrema hæc casu debent concordare. Dalecampius non hanc litem movit, sed in illo pugno non sibi satisfecit, ideo de extundendo pugnavit, & sic legit: *Cadua salici fertilitas densior tonsura, & brevi ligno verius quam ramo.* Quæ ego nullus capio. Nulla in scriptis varietas, excepto quod habent *eccedua* pro *cadua*, & *densiorque.* Totum sic lego: *Ex cadua salice fertilitas, densiorque tonsura, ex brevi pugno verius quam ramo, non ut remur in novissimis curanda arbore.* Nunc omnia congruunt. Pugnum vocat, caput cæduæ salicis ex quo virgæ cæduntur, quod non sit majus pugno: omnes enim virgæ quasi ex quodam pugno pullulant. Et notandum de minori salice hæc omnia dici. Nam majoris ex qua perticæ cæduntur, capita longe solent esse majora, quia & truncum habent longe crassiorem. Hæc sanè Plinii mens, cujus verba hæc mox sequuntur: *Salici tamen præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiorque Amerina, sed paulo fragilior, ideo solido ligat nexu.* Jam hic habemus Græcam salicem, quæ non est vitex ut auctor Glossarum volebat, sed ex duobus minoris salicis generibus, alterum rubens quod ita Latini vocarunt, ut alterum Amerinum ab Ameria Italiæ in Sabinis oppido, quod erat candidius. Hæc duo sint igitur genera minoris salicis, Græca & Amerina; illa rubra, hæc candida. Nec plura genera Theophrasto cognita, qui rubram & nigram eamdem vult his verbis: *πέφυκεν δὲ καὶ ἡ ἰτέα καὶ πολυειδὴς, ἡ μὲν μέλαινα καλουμένη, τῷ τὸν φλοιὸν ἔχειν μέλανα καὶ φοινικοῦν, ἡ δὲ λευκὴ τῷ λευκόν.* Ecce tamen qui Amerinam contra rubentem salicem interpretentur. Servius ad 1. Georgicōn, in illis poëtæ verbis:

Atque Amerina parant lenta retinacula viti.

Alii genus salicis dicunt, dispari colore à cætera salice: nam est rubra & ad connectendum aptior, quia præter morem lenta est, quæ nunc quoque Amerina à rusticis dicitur. Sanè etiam nunc in quibusdam Burgundiæ locis rustici *Amarinas* appellant minores hujusmodi salices, quæ sub *bosarii* nomine cæteris Gallis vocentur. Utrum rubram an candidam sic appellent, non memini, & parum refert. Plinio magis credemus quam Grammatico, Amerinam candidam potius esse salicis exiguæ speciem quam rubram. Utramque porro findi ait, tam rubentem Græcam, quam candidam Amerinam, sed *hanc paulo fragiliorem, ideoque quo solido ligare nexu.* Contrarium ego putarem. Nam si fragilior, minus lenta. Si minus lenta, non tam solido ligare potest nexu. Dalecampius audacior haud scio an infelicior conjector, sic constituebat hæc verba, parum curans an vetus illis scriptura suffragaretur: *Finditur Græca rubens Amerina, at & candida haud paulo flexilior, ideo solido ligans nexu.* Persuasit illi ut video Servius Amerinam rubere, & eamdem esse cum Græca rubente. Hanc quidem emendationem adscripsit ad oram editionis suæ. In notis vero ita scribit ad hunc locum, de Amerina hæc esse intelligenda, quæ sola finditur: Amerinarum autem quandam rubere, quæ Græca vocatur. Hæc non intelligo, nisi videatur Amerinam facere generale vocabulum omnium salicum, cum dicit Amerinarum quandam rubere, cui Græcæ cognomen additum, & quamdam esse candidam. Rursus quod ait Amerinam solam findi, manifestò speciei esse non generis nomen planum facit. Verba Plinii in veteri codice Regiæ Bibliothecæ sic scripta memini: *Finditur Græca rubens: candidior Amerina, sed paulo fragilior, ideo solido ligat nexu.* Candidam nimirum Amerinam esse vult, & certæ speciei nomen, non totius generis, ut placet Dalecampio; qui Lugdunenses suos secutus omnem viminalem salicem vocari putavit Latinis Amerinam, quia vulgus hodiernum in Lugdunensi agro sic appellat. An solam porro Græcam rubentem findi intelligat Plinius, videndum. Utut sit, non dicit solam Amerinam findi, ut notavit Dalecampius. Candidiorem esse Amerinam, sed paulo fragiliorem quo sensu Plinio dictum sit nescio, præcipuè cum rationem addat, ideo solido eam ligare nexu. Atqui quæ fragilia sunt, minus tenaci nexu ligare existimanda quam quæ lenta & flexibilia. Quid si legeretur: Sed *paulo facilior, ideo solido ligat nexu.* Latinis *facile* pro lento & flexili poni tralaticium est. Si retinemus, *fragilior*, hic fortasse erit sensus, findi quidem Græcam rubentem, candidioremque esse Amerinam, sed fragiliorem, id est, findi faciliorem. Nam quæ facile finduntur, ut lentiores ita aptiores ligando habent Rustici nostri, eæque sunt quas *Francas* propriè cognominant, quasi veras & germanas. Nihil horum tamen arridet. *Fragile* propriè τὸ ἄθραυστον. Quod tale est, nec lentum est, nec in lentitia quam non habet, ἄτονον. Qualia omnia ferè sunt τὰ λυγώδη, quæ & δύσθραυστα solent esse. Hæc solidum habent nexum: non fragilia, sed fractu contumacia. Negativa igitur addenda esset, & contraria facienda sententia, vocem *fragilior* heic conservare volenti, ad hunc modum: *Candidior Amerina, sed paulo fragilior: ideo haud solido ligat nexu.* Vel certè legendum foret: *ideo soluto ligat nexu.* Non tenaci nec stricto; nam si validius adstringeretur, facile rumperetur. Et sanè non in laude, sed in vitio id à Plinio poni particula *sed* ostendit. Nihilne aliud restat, quod dicamus? Immo restat. Videtur illius loci hæc optima nobis & facillima emendatio, ut legamus: *Candidior Amerina, sed paulo gracilior; ideo solido ligat nexu.* Quo graciliora sunt vimina, eò solidius stringunt. Talis Amerina inter viminales salices, vel teste Columella lib. IV. cap. XXX. *Putant tamen tria esse genera præcipua salicis, Græca, Gallica, Sabina, quam plurimi vocant Amerinam. Græca flavi coloris, Gallica obsoleti purpurei, & tenuissimi viminis. Amerina salix gracilem virgam & rutilam gerit.* Ubi vides & Amerinam rutilam dici; quo confirmatur Servii Grammatici sententia, qui rubram tradit. At Plinius hoc loco candidam vult. Alibi porro meminit & *nigra Amerina*, lib. XXIV. cap. IX. *Amerina nigra semen cum spuma argenti pari pondere à balneo illitum psilothrum est.* Si & nigræ, & candidæ & rubræ Amerinæ sunt, tum profectò Amerinæ nomen erit generis. Nam præter illas tres species, nulla est. Et sanè Plinius illo capite Amerinam pro nomine generali pumilæ & viminalis salicis usurpare videtur, & à salice distinguere, quasi sic propriè dicenda sit quæ arbor est. Ibi enim primo de salicis medicinis loquitur, ex fructu & cinere, deinde & succo. Hanc arborem dicit, ubi de succo ejus loquitur: *Est autem trium hoc generum: gummi arbor ipsa exudat.* Postea ubi medicinas omnes ex arbore salice exposuit, subjicit: *Amerina nigra semen cum spuma argenti pari pondere à balneo illitum psilothrum est.* In indice quoque ubi recenset medicinas ex his duobus, nomine etiam ea distinguit hoc modo: *Salice* XIV. *Amerina* I. *vitice* XXXIII. Atqui Amerina est salix, vel salicis species, ut ipse libro XVI. latè persecutus est. Eodem porro capite IX. lib. XXIV. mentionem habet Amerinarum scoparum, quæ ex Amerina hac nimirum fiebat. De qua quam variæ veterum fuerint sententiæ, vel hinc liquet, cum alii rubram, alii candidam, alii nigram speciem esse volue-

voluerint; quidam etiam nomen generis, quod hæc tria complecteretur. Alia etiam hujus nominis notio Gazæ usurpata in versione Theophrasti, qui quod Græci *ἄγνον* appellant, Latini *viticem*, barbari *agnum castum*, ipse perpetuo Amerinam reddit. Cujus interpretationis rationem reddi posse non puto. Et tamen in eadem quoque sententia est Georgius Alexandrinus in expositione verborum Columellæ, qui Amerinam sic interpretatus est. Persequamur Pliniana in generibus salicum exponendis: *In Asia tria genera observant, nigram utiliorem viminibus, candidam agricolarum usibus, tertiam, quæ brevissima est, helicen vocant.* Hæc ex Theophrasteis expressa, sed more Pliniano, id est, infelicissimè. Theophrastus salicem in nigram & candidam distinguit, quod hæc candido, illa nigro sit cortice. Nigram virgas habere elegantiores, & ad vitilia utiliores dicit. *Καλλίους δὲ ἔχει τὰς ῥάβδους καὶ χρησιμωτέρας εἰς τὸ πλέκειν ἡ μέλαινα.* Rectè Plinius utiliorem esse viminibus vertit, quod nos interpretamur utiliora habere vimina. Alias dicendum fuisset utiliorem esse vitilibus vel vimineis. Sed videtur subintelligendum, *viminibus texendis.* Sic enim supra loquutus est: *Alia pratenues viminibus texendis, spectabili subtilitate.* Latini passim *vimen textum* appellant, & præcipuè poëtæ, quod ex vimine textum est. Exempla passim obvia. Sequitur in Theophrasto: *ἡ δὲ λευκὴ καὶ πυκνοτέρας.* *Candida vero densiores habet virgas.* Plinius hanc interpretatus est candidam, agricolarum usibus utiliorem: quia nempe firmiores esse oporteat & crassiores, ex quibus instrumenta agriculturæ texantur ut corbes, quasi, vanni & cætera eorum virgea supellex. Ita enim supra dixit, cum ab usu eas species distingueret. *Alia pratenues viminibus texendis, spectabili subtilitate: Alia firmiores corbibus ac plurima agricolarum supellectili.* Videtur ergo Plinius in illis verbis Theophrasti *πυκνοτέρας ῥάβδους* candidæ salicis pro crassioribus & firmioribus accepisse. Certè & *πυκνὸν* Grammatici etiam *ἰσχυρὸν* exponunt, & hanc significationem interdum habet. Densiores tamen & spissiores virgas in candido salicto provenire Theophrastus intellexit, rariores in nigro: sed & innuit non obscurè minus utiles esse viminibus texendis candidas salices, & consequenter virgas habere minus tenues. Quod addit de tertio genere brevissimo, quod helicen Græci vocitent, ex male intellectis Theophrasti verbis id expiscatus est: cum ille velit omnem omnino salicem, quæ Græcis cæteris *ἰτέα* dicatur, ab Arcadibus appellari *ἑλίκην*. Quod jam supra animadvertimus. Cum tribus porro illis Asiaticis & Græcis salicis generibus totidem componit ac pariat Latinorum nomina ac species: *Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt, vimineam vocant, eamdem purpuream. Alteram nitelinam à colore, quæ sit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuissima.* Sed vide quam bellè hæc respondeant Græcis illis Theophrasteis: *vimineam*, inquit, *vocant eamdem purpuream.* Correximus olim ex libris *viminalem.* Nam aliud sanè *viminale*, aliud *vimineum.* Quod ex vimine textum vimineum. Quod ad vimina utile est, viminale. Ita *viminalis* salix Plinio dicitur de specie certa salicis, quam componit & comparat cum illo genere Theophrasti, quod ille dicit habere, *χρησιμωτέρας ῥάβδους εἰς τὸ πλέκειν*, aptiores ad viendum virgas. Illa Theophrasto salix nigra est, quam & puniceam esse memorat: *Ἡ μέλαινα καλουμένη τῷ τὸν φλοιὸν ἔχειν μέλανα καὶ φοινικοῦν*, *ab eo quod corticem nigrum habeat & puniceum.* Ab altera nimirum parte nigricat, ab altera rutilat. Plinius quoque hoc genus purpureum esse refert, quod viminale propriè vocat, ut sit idem cum nigro Theophrasti quod viminibus texendis idoneum est. Atqui viminalis salix non de una specie dicitur Latinis scriptoribus; sed de toto genere brevi, & fruticoso, quod ad viminum usum texendorum virgas præbet, ut distinguatur à perticali vel arbore, unde perticæ jugandis vineis parabantur. Columella sanè lib. IV. Salicem omnem in viminalem & perticalem distinguit cap. XXXI. *Perticalis fere salix*, inquit, *eumdem agrum, quem viminalis desiderat, melior tamen riguo provenit.* Et profectò hoc verum esse sciunt nostri Rustici, perticalem salicem riguis magis gaudere, & meliorem prope rivos & amnes provenire; nam in humecto fere eam semper habent. Viminalem omni loco serunt, in extremis præcipuè vinearum antibus. Idem Columella cap. XXX. ejusdem libri viminalis tria genera tradit, Græcam, Gallicam & Amerinam. Viminalis igitur non certa species salicis, nisi quatenus distinguitur à perticali sive arborescente. Plinius ut eam cum illa Theophrasti, quæ viminibus nectendis servit, conferret, uni ex tribus viminalis generibus hoc nomen quasi proprium dedit, quod & purpureum esse voluit. Ea videtur Amerina Columellæ, quam virgam rutilam gracilemque dicit. Atqui ne hoc quidem sensit Theophrastus, nigram illam puniceamque salicem viminibus tantum texendis aptam esse, sed virgas tantum ad hunc usum præbere utiliores, id est, tenuiores. Non hinc sequitur quin & candida quoque non eumdem præbere usum debeat, nisi virgas gerat minus ad hoc utiles. Reliqua persequamur. *Alteram*, inquit, Plinius, *nitelinam a colore, quæ sit tenuior.* Profectò si tenuior ista priore, quæ viminalis ipsi propriè dicitur, id nomen magis ex merito vindicet, quatenus utilior viminibus, quia tenuior. Nitelinam autem in Exercitationibus notavimus appellatam à colore nitelæ, quod est muris rubei nomen vel sciuri: & sic explicavimus illum Martialis versiculum de crine rufo, quem ait vincere,

Rhenique nodos, aureamque nitelam.

Ea est salicis species, quę flavi coloris Columellę esse dicitur, & quam Gręcam appellat, cum tamen Plinius Gręcam salicem rubentem paulo ante vocaverit. Hæc nitelina sive flava salix hoc loco conferenda ac parianda Plinio videtur cum secundo genere Theophrasti, quod ille *λευκὴν* esse dicit. Prima Theophrasti quippe nigra est ac punicea, secunda candida. Plinius sic eam interpretatus est, quæ flava sit, & colore nitelam referat. Non habuit enim ex tribus generibus Latinorum aliam quæ melius de colore responderet. Columellæ enim Græca flavi coloris est, Amerina rutili, Gallica purpurei & obsoleti. Ex his tribus coloribus nullus magis ad candidum vergit quam flavus, qui cæteris dilutior est, ac plus albo temperatus. Tertiam jam videamus. Ea Plinio *Gallica, quæ & tenuissima.* Mirum, non potius viminalem appellatam quam primam illam, cui hoc nominis veluti proprium attribuit. Id enim magis merebatur, quam vel prima vel secunda. Sanè hanc Gallicam etiam tenuissimi viminis esse memorat Columella: quam si Theophrastus novisset, haud dubium, quin de ea dicturus fuerit, *καλλίους λεπτὰς ἔχειν καὶ χρησιμωτέρας ῥάβδους εἰς τὸ πλέκειν.* At noster eam respondere facit tertio generi Theophrasteo, quam brevissimam ille omnium perhibeat, & *ἑλίκην* vocet. Sic enim quasi ex Theophrasto retulit in recensione trium illorum Asiaticorum generum: *Tertiam quæ brevissima est, helicen vocant.* Atqui nullum genus tertium minoris salicis Theophrasto, nec *ἑλίκη* ab eo vocatur, quæ sit brevissima. Nomen id est Arcadum, quo omnem salicem sic nominarunt. Et jocularis fortasse ratio Plinium movit, ut *ἑλίκην* cum Gallica componeret, nominis nempe *παρονομασία*. Nam quid aliud eum inducere potuit? An quia Gallica tenuissimi viminis Columellæ, & *ἑλίκη* brevissima salicum Theophrasto? Si brevissima, non inde sequeretur necessario etiam esse tenuissimam. Ut hanc comparationem exæquaret traditorum à Græcis Latinisque salicis generum, omnia turbavit Plinius ac mirè hallucinatus est, & pugnantia sibi ipsi scripsit. Certum est, non tria, sed duo tantum à Theophrasto describi salicis genera, nigram & candidam, nigramque ab eo nuncupari, quæ etiam ex parte rutila sit, sive ut loquitur, punicea. Hæc duo genera possunt cum duo-

bus Columellæ velut paria componi, cum Amerina, inquam, & Græca. Etenim Græca Columellæ, quæ flavi est coloris, eadem planè cum Theophrasti candida. Nullum quippe genus dari potest salicis, quæ corticem planè habeat candidum. Viridem vel flavum colorem dilutiorem ita nominarunt. Ex viridi primo pallescit: mox ubi incipit maturescere, ad flavum colorem vergit. Hæc omnino est quam nostrates Rustici *Hosarium Francam* nuncupant. Nigra autem & punicea Theophrasti, Amerina sive sabina erit Columellæ, quæ & rutila est, & tenuem gracilemque virgam gerit. Nam & Theophrastus utiliores ad viendum eam habere virgas, id est, graciliores ac tenuiores candida scribit. Possit & aliquis pertendere Gallicam quæ purpurei coloris est obsoleti & tenuissimi viminis melius convenire cum nigra auctoris Græci. Si quis hoc valde velit, non pugnabo, dum illud tenere me sinant, duo tantum genera salicis à Theophrasto statui. Sed nec illud video cuiquam observatum, quæ de duobus illis salicum generibus tradit Theophrastus, in nigrum & candidum divisis, non de minori ac viminali genere ab illo dici, sed de majore quod in arborem attollitur; quæ & ipsa tamen differentia locum etiam habeat in minore. Ubi enim salicis differentias in nigram & candidam persequutus est, subjicit statim: ἔτι δὲ καὶ τῆς μελαίνης καὶ τῆς λευκῆς ἴδιον γένος, μικρὸν, καὶ οὐκ ἔχον αὔξησιν εἰς ὕψος. Quod igitur antea dixit de nigra salice, quæ virgas gerat ad vitilia magis idoneas & pulcriores, de salice arbore id intelligendum, notandumque simul ad usum etiam viminum majores salices habitas Græcis, ut & minores, quæ *viminales* inde propriè Latinis dictæ sunt. Ad vimina igitur, tantum non etiam ad perticas, salicem majorem cæduam habuere Græci. Et profectò si quis velit quotannis eam detondere, virgas illa dabit, non perticas, quæ ut ex ea parari possint, triennium expectandum est. Sanè cum Theophrastus virgarum tantum meminerit quæ ex salice arbore sumantur, indicium est, non solitos Græcos perticas ex illa conficere; nec perticalem fecisse, sed tantum viminalem. Jam quod hujus operis proprium, considerandum est, ὁμωνυμίαν in hoc vocabulo ἰτέα non solum eam esse, quam initio hujus capitis attigimus, cum & pinum & salicem significat, sed etiam in eo videri quod & arborem & tenue virgultum simul signaverit. Hujus ὁμωνυμίας nobis auctor est Theophrastus, qui peculiare genus esse vult minoris salicis. Ergo ὁμώνυμος major minori, quoniam genere dispar. Ἔτι δὲ inquit, καὶ τῆς μελαίνης καὶ τῆς λευκῆς ἴδιόν τι γένος, μικρὸν καὶ οὐκ ἔχον αὔξησιν εἰς ὕψος, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων τινῶν δένδρων, οἷον κέδρου, φοίνικος. Humilem certè ille palmam cognominem facit majori, non congenerem. οἱ δὲ χαμαιριφεῖς καλούμενοι τῶν φοινίκων, ἕτερόν τι γένος ἐστὶν ὥσπερ ὁμώνυμον. De quo in sequentibus. Idem & de magna parvaque cedro ex ejus sententia pronunciandum. Similiter & de parva salice idem statuit hoc loco, ἴδιον esse γένος. Ergo ὁμώνυμον. Utrumque genus ἰτέας nomine vocarunt Græci, ut & Latini salicis. Sed cur non χαμαιϊτέας Græci pumilas appellarunt, ut χαμαιδάφνας, & alia multa ad hunc modum? Atqui ne sic quidem vitassent ὁμωνυμίαν, quæ minor tamen fuisset. De quo infra. Nos idiomate nostro non tantum generibus, sed etiam nominibus eas discernimus, & humilem vocamus *bosarium*. Id à Græcis Neotericis mutuati sumus, qui ὀσιάριον appellarunt, quod veteres οἰσύν. Brevem salicem aut salicis genus hoc nomine Græcis olim vocari docendum est. Theophrastus οἰσοῦ meminerat si per corruptores licuisset, qui οἰσὺν apud eum in ἴσον mutarunt, quod Gaza infelicissimè ut alia multa *æquum* Latinè reddidit, lib. III, cap. XVII. ἡ δὲ ἐν αὐτοῖς τοῖς ὁμογενέσιν ἡ διαφορὰ, καθάπερ ἐπί τε τῶν δένδρων καὶ τῶν θάμνων ὁμοίως ἐστὶ, καὶ τῶν ἄλλων ὥσπερ εἴρηται τῶν πλείστων, οἷον καὶ ῥάμνου καὶ παλιούρου καὶ ἴσου καὶ ῥοῦ καὶ κιττοῦ καὶ βάτου καὶ ἑτέρων πολλῶν. Legendum in istis: καὶ οἰσοῦ. Et paulo post: ὁ δὲ ἴσος τὸ μὲν λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν, καὶ τὸ ἄνθος ἑκατέρου καὶ ὁ καρπὸς τοῦ λόγου ὁ μὲν λευκὸς, ὁ δὲ μέλας. Doctissimi quidam in hac

literatura viri uvam crispam vulgarem vel grossulariam nostram illud ἴσον Theophrasti, quod in οἰσὸν debet refingi una addita littera, sibi esse persuadent. Sed errant vehementer, & omnia refragantur. Quod οἰσοῦ genera in λευκὸν & μέλαν dividit Theophrastus, id ad colorem corticis referendum est, ut in salicum generibus; vel ad foliorum colorem, ut in rhamno. De flore autem quod ait, similiter in uno genere album, in altero nigrum, non propriè hic niger accipiendus pro atro, sed pro rubro valde saturo quod οἰνωπὸν Græci appellant. Et ipse paulo post ita explicat, cum & in quodam genere οἰσοῦ flores reperiri ait quodammodo medii coloris inter nigrum & candidum, quasi purpurascentes, non dilutè rubros nec saturè, ἐνίων δὲ, inquit, καὶ ὥσπερ ἀνὰ μέσον ἐν τῷ ἄνθει ἐπιπορφυρίζει, καὶ οὔτε οἰνωπὸν οὔτε ἐκλευκὸν ἐστιν ὥσπερ λευκόν. Quorum flos purpurascit, is neque vinum colore refert, neque ex pallido rubet. Aut igitur saturatè ruber est flos oesi, aut dilutè, aut inter utrumque medius purpureus. Hæc non quadrant in flores grossulariæ nostræ. Præterea οἰσὸν Theophrastus inter spinosas non recenset frutices. Viminalem fruticem esse ex eo colligitur, quod addit idem generis candidioris virgas esse tenuiores ac leviores. Subjungit enim: ἔχει δὲ καὶ τὰ φύλλα λειότερα καὶ λεπτότερα καὶ τὰς ῥάβδους τὸ λευκόν. Sed magis ex Grammaticorum Græcorum observationibus id patet, qui multa vitilia ex oeso facta quæ auctores οἰσύϊνα vocant, interpretati sunt. Hesychius: οἰσυΐνῃσι, πλέγμασι τοῖς ἀπὸ οἴσου γεγενημένοις ἢ λύγου· ἔστι δὲ εἶδος χοινίου. Idem Grammaticus: οἶσον, σχοινίον, φίμα ἢ σχοινίον. Cum pro vimine accipitur οἰσὸν, cum accentu in ultima gravi scriptum reperio. Vinculi genus aut viminis, multi interpretantur. Nonnulli ἰτέας exponunt, alii ἰτέας γένος, quod etiam οἰσύα dicitur. Suidas. οἰσυία, ἰτέα. Deinde citat locum Thucydidis ubi mentio οἰσυΐνων ἀσπίδων. Item Eunapii: οἱ δὲ τῶν Παρθῶν οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες, καὶ κεφαλὰς ἐπίπλεα πλοκὴν τινὰ πιστίον πεπλεγμένα. Et paulo post idem οἰσυΐνου σχοινίου ἰτέας interpretatur, oesyinum vinculum ex salice. Etymologicum magnum: οἰσύϊνα γέῤῥα οἰσυΐα, γένος τι ἰτέας ἀφ' ἧς ἔπλεκον τὰ κανᾶ ἐκ ταύτης δὲ καὶ τὰ γέῤῥα. Scuta hæc erant non rotunda sed quadrata. Frequens autem apud auctores Græcos, poëtas ac pedestres, οἰσυΐνων ἀσπίδων, scutorum sive clypeorum ex oeso. Frequentissimè porro ex salicis vimine scuta fiebant. Theophrastus: ἰτέα δὲ πρὸς τε τὰς ἀσπίδας, καὶ τὰς κίστας καὶ τὰ κανᾶ. Quin & ἰτέας propriè ἀσπίδας dictas, quod ex hac materia primæ factæ sint, adnotat Hesychius: ἰτέαι, αἱ ἀσπίδες, διὰ τὸ πλείους ἐκ ταύτης τῆς ὕλης κατασκευάζεσθαι. Plinius quoque lib. XVI. cap. XI. Salicem inter eas nominat quæ scutis faciendis aptissimæ sunt: salignas umbonum crates apud poëtam legere est. Vetera Scholia apud poëtam Odyss. E. ad illud —— ῥίπεσσι διαμπερὲς οἰσυΐνῃσι, exponunt, ταῖς τῆς ἰτέας ῥάβδοις. Simile salici quiddam esse aliis magis placet. Eustathius ad eum Odysseæ locum quem supra adduximus, materiam ῥιπῶν οἰσυΐνων Homeri materia dicitur οἰσύα, quod οἶσον vocetur Dyonisio apud quem ἀῤῥίχοι πεφυκότες commemorantur ἀπὸ οἴσου facti. Notat idem se reperisse in Lexico Rhetorico οἰσύαν esse spinosam herbam, ex qua vincula ac restes texantur: sed paulo post observat ex Græcis Scholiis antiquis ad eum locum, ῥῖπας οἰσυΐνας dici poëtæ, τὰς ἀπὸ κλάδων ἰτέας, ἢ ὅτι φυτὸν ἱμαντῶδες ἡ οἰσύα. Idem Eustathius ad Iliad. λ. ex auctoritate Apionis & Herodori οἶσον de vitice sive agno casto interpretatur, & ejus hæc verba sunt: οἱ δ' αὐτὸ καὶ λύγον φασὶν οὐχ ἁπλῶς τὸν τοῦ τυχόντος δένδρου ἁπαλὸν κλάδον, ἀλλὰ φυτὸν ἱμαντῶδες καὶ ἁπαλὸν, ὃ καὶ οἶσον καλοῦσιν· ἐξ οὗ καὶ διαπλέκειν τὸ τοῦ ποδὸς ἀγνοήκασιν, ἐπεὶ ὁ λύγος καὶ ἄγνος καλεῖται, οἱονεὶ ἄγονος, ὁ γὰρ αὐτοῦ καρπὸς φασὶν ἐσθιόμενος ἀφανιστικὸς ἐστι τῆς γονῆς. Ergo secundum Apionem & Herodorum celeberrimos Grammaticos οἶσον est vitex sive ἄγνος, quem salicis genus esse quidam etiam opinati sunt. Pollux quoque οἰσύαν λύγον esse dicit. Notum est vel ex Dioscoride λύγον & ἄγνον eamdem esse. Atqui οἰσὸν diversum esse ab ἄγνῳ constat ex Theophrasto,

ſto, qui ſeparatim de utraque tractat: niſi quis dicat, ſub diverſis nominibus rem eamdem perſequutum. Quod non puto; niſi errore hoc ab ipſo factum dicamus. Certè οἶσον inter frutices recenſet qui aliquando arboreſcunt, ut hederam & paliurum. Idem de agno dicit lib. I. cap. V. & pariter αὐτῆς cum eo meminit & παλιούρε, qui ſimili modo aliquando in arbores evadunt; cum ſint fruticoſi generis. Quod ad florem attinet, certè Dioſcorides eumdem planè agno ſive vitici tribuit, & eundem colorem quem Theophraſtus οἴσῳ. Dioſcorides de Agno: τὸ δ' ἄνθος ὃ μὲν ἐς λευκὸν σὺν ὑποπορφυρίζοντι, ὃ δὲ πορφυρέον φησί. *Florem vero alia ex his candidum cum purpuraſcente, alia prorſus purpureum profert.* Hoc eſt, quod de οἴσῳ dicit Theophraſtus, duo genera eſſe οἴσυ, quorum alterum flore albo ſit, alterum nigro. Græci μέλαν plerumque vocant, πορφυροῦν ſaturatè purpureum vel οἰνωπὸν. Unde & Grammatici πορφύρεον πορφυροῦν, μέλαν exponunt. Quin & μέλαν ἴον non ſolum Theocritus, ſed etiam Theophraſtus vocat, quod eſt purpureum, & μέλανα ὑάκινθον. Quod autem genus alterum λευκὸν ſive albo flore eſſe ait, id poſtea explicat de purpureo ἐκλεύκῳ, qui ex pallido purpuraſcit, idque omnino eſt quod Dioſcoridi dicitur λευκὸν σὺν ὑποπορφυρίζοντι. Præterea Theophraſtus οἶσον dividit in duo genera, candidum & nigrum.

CAPUT LXXIV.

De colytea & colutea.

Prope abeſt, quin *colytea* & *colutea* ſint homonyma; ſed quia litteris diſcernuntur, ea differentia præſtat, ut non cadant in ὁμωνυμίαν. Vocabula tamen hæc corrupta apud Theophraſtum qui ſolus ex antiquis eorum habet mentionem, κολυτέα & κολουτέα. Eas plantas deſcribit lib. III. Hiſt. cap XVII. & prior quidem κολυτέα vocatur in editis, quæ debet eſſe κολοιτία quinque conſtans ſyllabis. Hæc arbor magna & fructum habet in ſiliqua. Altera quæ frutex eſt κολουτέα nominatur in vulgatis, cujus verum nomen κοιλουτέα. Hoc me docuit Heſychius qui ex Theophraſto ea hauſit nomina, nec aliter legit: κολοίτια, δένδρον π. legendum κολοιτία, quod eſt pentaſyllabum. Cujus ſcripturæ veſtigia apud eumdam Theophraſtum lib. I. cap. XVIII. ubi differentias perſequitur ſeminum ac fructuum, & κολυθίαν περὶ Λιπάραν vocat quæ fructum habet ſiliquiceum: ὥσπερ ἡ κολυθία περὶ Λιπάραν. Quod eſſe depravatum liquet pro κολοιτία. Vitioſius etiam ſcribitur lib. III. loco ſupra citato: ἴδιον δὲ καὶ ἡ κολυτέα περὶ Λιπάραν. Græce nomen habet κολοιτία, quaſi curtam ſalicem dicas. Sic κολόσαυρος brevis lacerta. Gloſſæ Græco-arabicæ: Ἀσκαλαβώτης, ἡ κολόσαυρος. Sic κολοβωνάριον, breve mantum, vel curta lacerna. Unde appellatio ari Ægyptii ab amplitudine foliorum. Et κολόσταθμος & κολοίπιον, exiguum cœnaculum, & exiguum velum. Folia ſalicu habere ſimilia κολοιτίαν ſcribit idem Theophraſtus lib. III. cap. XIIII. ubi etiam corrupte legitur κολυτέα, & corrigendum: ἡδὲ κολοιτία ἔχει τὸ μὲν φύλλον ἐγγύθεν τῆς ἰτέας, καὶ τὸ δένδρον ὅλως μέγα, τὸν δὲ καρπὸν ἰσοβόλον καθάπερ τὰ χεδροπὰ λοβοῦ πλατέος καὶ οὐ στενοῦ. Quod igitur folio ſit ſalici proximè ſimili, ſed breviori, dicta eſt κολοιτία. Cum enim ex magnis arboribus eam eſſe dicat, non poſſet videri appellata κολοιτία quaſi brevis ſalix. Eadem autem hæc coloïtea cum illa quam capite XVII. ejuſdem libri peculiarem Liparæ facit, quam & δένδρον εὐμέγεθες vocat & καρπὸν φέρειν ἐν λοβῷ refert. Folium tamen eam habere ibi dicit non ſalici ſimile, ſed τῆλι. Ita in libris vetuſtis atque in editionibus legitur: φύλλον δὲ ἔχει παρόμοιον τῆλι. Gaza vertit: *Folium habet haud abſimile fœno Græco.* Nimirum legit, vel potius correxit, παρόμοιον τήλει. Quod non reſpondet alteri deſcriptioni, quæ ſalici ſimila tradit. Non enim inter ſe congruunt, nec eamdem habent formam folium ſalicis, & folium fœni Græci. Nec eo confugiendum, quod non nemo aſſerit, diverſas has eſſe coloiteas. Hoc enim ipſe refutat Theophraſtus lib. I. qui enumerans arbores quæ fructum gerunt in ſiliquis, paucas eas admodum raraſque eſſe teſtatur, & unicam tantum κολοιτίαν inter eas recenſet, τὴν κολοιτίαν περὶ Λιπάραν. Non igitur duæ ſunt coloiteæ, ſed una eademque quam capite decimo quarto commemoravit, & quam capite decimo octavo ejuſdem libri. Utraque fructu ſiliquato, utraque in magnis arboribus, ſed alterius folium ἐγγύθεν τῆς ἰτέας, alterius παρόμοιον τῆλι. Non ſibi conſtat auctor. Præterea τῆλι inter plantas nulla invenitur hoc nomine. An emendandum, παρόμοιον τῇ ἰτέᾳ? Res quidem id exigit, ſed longius abit vocabulum. Fortaſſe τύλην appellavit Theophraſtus eam herbam, quam reliqui auctores γναφάλιον vel γναφάλλιον. Idem enim τύλη quod γνάφαλος. Gloſſæ Græcorum: τύλη, γνάφαλον. Latinæ: culcita, τύλη. Unde proverbium Græcum apud Ammonium: οὐ γὰρ οἶδα ἢ τρίβει τὴν τύλην. De quo nos alibi. Videant Herbarii, an folium γναφάλιον ſive centunculi aliquam habeat ſimilitudinem cum folio ſalicis. Non multum abſimile mihi videtur in quodam genere gnaphalii, excepto quod tomentoſum eſt. Ut ut ſit, certe illud conſtat τῆλιν, id eſt, fœnum Græcum locum ibi non habere. Hîc etiam errant noſtri Herbarii omnes, quibus perſuaſum video, *coloiteam*, Theophraſti quam perperam *coluteam* appellant, eſſe quæ Gallis dicitur *baguenaudier*. Nihil omnino convenit. Folium in primis diſſimile, quod ſalici de figura proximat coloïtea. Siliqua ipſa longè in utroque diverſa. Theophraſtus κολοιτίαν ſiliquam πλατεῖαν dicit καὶ οὐ στενήν, latam non anguſtam. Baguenaudarum arbor folliculo prædita eſt prætumido & pellucente. Hinc res futiles & inanes vocamus *baguenaudas*. Et homines leves ac nugatorios *baguenaudarios*. Præterea frutex eſt, planta baguenaudaria: Coloitea ingens arbor. Alia ſunt quæ repugnent, videri eamdem cum baguenaudarum frutice. Longius à ſcopo aberrant, qui opinantur eſſe *arborem Juda* vulgo dictam, cui ſiliquæ oblongæ, folia veluti circino rotunda, qualia aſari ferè. Nec illi rectè ſentiunt, qui putant eſſe Arabum *ſenam*. *Actuario* vocatur Σίνα & ex Arabix afferri prodit cap. CXLIIII. Καὶ τὸ σῖνα καλούμενον ἐ αὐτὸ καρπός ἐστιν ἰνδόθεν ἧκον. Mirum quod ait de ſemine, cum hodie tantum folia in uſu ſint. In antiquo Lexico Græco-arabico reperi πίσηλον exponi ſenam. Πίσηλον, τὸ Σίνα. Quod falſum eſt. Nec verius quod Herbarius vetus Arabs Dioſcoridis thymelæam interpretatur سنا *ſene*. *Coloitea* Liparæ propria, auctore Theophraſto; *baguenaudaria* ubique naſcitur. Poſt coloïteam meminit *coilotea* idem Theophraſtus tanquam diverſæ à coloitea. Sed perperam κολουτέα vocatur in vulgatis pro κοιλουτέα. Ita enim ſcribit Heſychius: κοιλουτέα, δένδρον λ. Scriptum etiam apud eum reperitur, κολουτέα. Sed illud verius ut ex ſerie litterarum apparet, & ſic dicta à concavitate alarum. Nam πολυμάσχαλις hic frutex. Nihil aliud heîc agere decrevi quam negotium faceſſere Herbariis iterum quæſituris, quod jam inveniſſe ſe putarunt.

CAPUT LXXV.

De cytiso.

PAuci sunt, qui sciant ab hac turba se liberare similium nominum, ex aliis in alias species perpetua mutatione transeuntium, & indiscreta imagine fallentium. Viam hanc per exempla sternimus etsi longam & laciniosam, tutiorem tamen & majoris erationis compendium facientem. Quam qui tenuerint, præstare ausim, plana omnia & facilia nisi invenerint facturos ipsos, quæ alii ardua & inexplicabilia experti sunt. Hęteas necesse est in Dioscoride ac Theophrasti circa cytisum conciliandis, nisi id explices per hanc monstratam methodum, qua comperies duos fuisse κυτίσους nomine affines, genere sejunctos. Dioscorides κύτισον suum fruticem esse docet ὅλον λευκὸν ὡς ῥάμνον. Tam intus quam extra candidum ejus lignum esse innuit. *Canum aspectu* Plinius vocat. Et proinde nulla gratia ligno, ut ex Hygino idem refert ibidem: *Non frigorum, non æstuum, non grandinum, aut nivis injuriam expavescit. Adjicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.* Mirum quare dixerit Hyginus non expavescere injuriam hostium cytisum; sed quos hostes intelligat, incertum. Immo & ineptum. Certissima conjectura lego: *Adjicit Hyginus ne nostram quidem, propter nullam gratiam ligni.* Ligna omnia, quibus aliqua gratia, ad lautissima operum exquirebantur. Cum dixisset itaque Hyginus cytisum sativum non expavescere æstuum, frigorum, nec grandinum aut nivium injuriam, addidit nec nostram quidem, quia materies ligni ejus indecora & inutilis lautis operibus tutum eum præstat ab injuria hominum. Huic cytiso comparemus ex adverso Theophrasti cytisum, cui ossea ac durissima medulla, nigricansque adeo, ut ebenum proximè accedat, & ideo operibus lautioribus expetita, fateamur oportet nihil esse tam diversum. Verba Theophrasti: κοινὸν δὲ καὶ ἡ τῆς δρυὸς μήτρα, ἣν καλοῦσι μέλαν δρυός· καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ τοῦ κυτίσου· παρόμοια γὰρ αὕτη δοκεῖ τῇ ἐβένῳ εἶναι. Idem alio loco inter ligna firmæ duritiæ, & elegantiæ, & nigritiæ commendata recenset cytisum cum ilice, loto, ebeno, roboris medulla, moro & aliis. Satus cytisi frutex teste Plinio, *triennio perficitur, demetitur verno æquinoctio cum florere desiit, vel pueri vel anûs vilissima opera.* Quæstione dignum putaverim, an puer unus vel anicula demetere facili opera potuerit prædurum fruticem, qualis à Theophrasto traditur, cujus medulla vel duritia vincit roboris medullam, quod μέλαν δρυὸς appellant Græci? Nemo ex his non perspicit non posse idem esse cytisi genus, quod olim serebatur pabulo ovium, nulla ligni elegantia laudatum, subalbidumque totum, cum eo cytiso Theophrasti nigritia & duritia materiei inter præcipua ligna commendato. Duo itaque cytisi cognomines, sed genere diversi. Sativus alter, & pecoribus jumentisque gratissimum pabulum: silvestris alter & sponte nascens majusculi generis frutex & in arborem assurgens. Priorem Dioscorides & Plinius descripsere. Hic lib. XIII. cap. XXIV. Posterioris meminit Theophrastus & ex eo etiam Plinius aliquot locis, quibus nigritiam ejus & firmitudinem ebeno proximam laudat. De ea cytiso capiendus est hic versus. Ovidius:

Silva nemus non alta facit, nec candida myrtus,
Nec tenuis cytisus, cultave tinus abest.

Utrumque genus agnovit Columella lib. IX. cap. IV. *Et utraque cytisus: Est enim sativa, & altera sua sponte, itemque semper virens tinus.* Sed inferet nec sine caussa heic aliquis verisimile non videri, adeo invicem discrepare sativam & spontis suæ cytisum, ut altera materiem nigricantem & firmam, altera candidam & illaudatam habeat. Immo responderim nihil obstare, quo minus ita sit. Eodem prorsus modo & violas omne genus in duo genera principalia diduxisse supra notabam, in sativas & sponte nascentes. Ex sponte nascentibus unicam faciunt violæ speciem, quæ propriè Græcis ἴον dicitur, nobis viola Martia. Ea in totum differt à violis sativis, quæ tamen idem gessere nomen. *Garyophyllatas* hodie nuncupamus. Sic duo frutices olim eodem nomine, genere non eodem, nec simili facie. Unus, qui seri ac demeti solebat ad ovium pabulum, ea specie quam tradunt Dioscorides & Plinius; alter sponte veniens, qui Theophrasti est. Quod si quis pertendat ejusdem generis, ut formæ esse sativum & agrestem, tum & illud concedat oportet, non jam duo, sed tria cytisi facienda genera. Nam cytisum Theophrasti non esse cytisum Dioscoridis luce est clarius. Accedo illis, quibus persuasum est, legitimum esse cytisum quem Marantha posuit, cui similis Rhodiensis cytisus Honorii Belli; dum sciatur hunc credi debere cytisum Theophrasti, longe alium à cytiso Dioscoridis & Hygini, qui ὅλος λευκός, & cujus lignum nulla dote gratum est. Ex eo cytiso Rhodiensi Turcæ hodie manubria, ensibus deblaterandis facere dicuntur, & Calogeri Græci globulosis ad numerum precibus. Grana precaria licebit nomines.

CAPUT LXXVI.

De atractyllide & fusano.

ATractyllis Græcorum & recentiorum fusanum significatione sunt ὁμώνυμα. Nam ἀτρακτυλὶς dicta, quod ex ea fusi fierent. Inde etiam dictus ille frutex qui vulgo vocatur *fusanus*, quem ex Gallis quidam *fusinum*, nonnulli *fusilum* appellant. Si veterem quæris appellationem, nostri Herbarii tibi respondebunt esse Theophrasti εὐώνυμον. Sed ne ita sit, multa obstare videntur. In primis fructus forma, qualis à Theophrasto describitur his verbis: ὁ δὲ καρπὸς ἐμφερὴς τὴν μορφὴν μετὰ τοῦ κελύφους τῷ τοῦ σησάμου λοβῷ, ἔνδοθεν δὲ στερεὸν, πλὴν διῃρημένον κατὰ τὴν τετραστοιχίαν. Ubi notandum est, cum dixerit καρπὸν, statim retulisse ἔνδοθεν δὲ στερεόν. Quæ figura Grammaticis dicitur πρὸς τὸ σημαινόμενον, & frequenter usurpatur optimis auctoribus, præsertim Græcis. Sic igitur loquutus est quasi præmisisset καρπίον non καρπόν. Sæpe autem καρπίον dicit pro semine. Sed ad rem. Fructum euonymi cum putamine suo similem esse vult Theophrastus sesami folliculo. Ubi hoc in fusino vel fusano nostro? Sesami siliquæ longæ sunt, in acumen desinentes & quadricostes, vel quadrina costa divisæ. At fusani fructus quadrangularis quidem, sed brevis, in quatuor angulos sive cornua obtusa protuberans, similis plane presbyterorum pileis. Unde & hoc nomen etiam habet vulgo, ut *pileus presbyteri* vocetur. Præterea semen intus divisis loculis quaternis inclusum, & intersepimento proprio invicem separatum. Et cum quatuor grana sint, totidem sunt loculi, qui juncti sunt prinsquam maturuit: per maturitatem dehiscunt, & granum ostendunt. Quod & ex loculo suo sponte excutitur tandem & cadit. Non ita vero describit fructum euonymi Græcus auctor. Totum fructum cum putamine suo similem facit folliculo sesami, quod quadripartitam habet siliquam, oblongam.

Ἔνδοθεν δὲ, inquit, στερεὸν πλὴν διῃρημένον κατὰ τὴν τετραστιχίαν. Hæc non conveniunt fusani semini, quod quaternis vasculis quidem continetur, per quattuor angulos divisis: sed dici non potest κατὰ τετραστιχίαν διῃρημένον, per quaternam seriem divisum. Aliud est τετράστιχον, aliud τετράγωνον. Semen fusani tetragonum, & singula grana in singulis angulis reposita, & invicem intersepiente membranâ separata: At semen euonymi τετράστιχον sive κατὰ τετραστιχίαν divisum, hoc est, quaternis ordinibus. Plura ergo oportet in unoquoque ordine esse semina, sed & invicem conjuncta nullo intersepimento disparata. Hic enim sensus est horum verborum: ἔνδοθεν δὲ στερεὸν, πλὴν κατὰ τετραστιχίαν διῃρημένον, intus quidem solidum, nisi quod per quaternos ordines divisum est. Ne Plinius quidem mentem Theophrasti assequutus est in horum verborum interpretatione. Sic enim reddit: *Fert siliquas sesama similes, intus granum quadrangula figura, spissum.* Immo non hoc dicit Theophrastus, granum euonymi esse quadrangula figura; sed κατὰ τετραστιχίαν διῃρημένον. Nam ut dixi, aliud est τετράστιχον, aliud τετράγωνον. Græci τετράστιχον interpretantur, quod τέτταρας habet στίχους, quaternos ordines. Ut in choro qui κατὰ στίχον compositus est, plures in unoquoque ordine personæ, ita in τετραστιχίᾳ folliculi euonymi plura necesse est singulos ordines habere grana. Ac hic quidem juxta Plinii interpretationem fusanus idem fuerit cum euonymo. Nam grana fusani non sunt forma quadrangulari. In quadrangula quidem siliqua includuntur, sed ipsa sunt rotunda, oblonga, ab una tamen parte magis acuminata. Illud etiam prohibet, ne fusanus idem sit cum euonymo, quod euonymi folia cum fructu letalia sunt ovibus & præcipuè capris, teste Theophrasto. Constat autem fusanum nostrum capras etiam appetere, & sine noxa edere: τῶν ἐσθιόμενον, inquit Theophrastus. ἀπόλλυσι δὲ τὰ πρόβατα τοῦτο καὶ τὸ φύλλον καὶ ὁ καρπὸς, καὶ μάλιστα τὰς αἶγας, ἐὰν μὴ καθαίρωνται τάχυ· καθαιρεῖται δὲ ἀνοχῇ. Quæ verba male cum legit, tum reddidit Gaza: *Et potissimum capras, nisi purgentur, interimit; purgantur autem anocho.* Sed quid est illud *anochum?* Præterea non καθαίρωνται legitur in Græcis, quod esset purgantur, sed καθαιρεῖται. Ait igitur auctor capras, quæ euonymum arroserint nisi purgentur, interimi. Strictam quoque alvum exitio illis esse. Solvenda igitur est purgatione. Hoc est, quod dicit ἀνοχῇ καθαιρεῖσθαι retentione alvi interfici. Nam ἀνέχειν est κωλύειν, impedire, retinere. Verba illa Theophrasti, doctissimi Herbarii quidam sic verterunt: *Similiter & folium & fructus capras maxime interimit, nisi infra supraque purgentur.* Per superiora purgationis nulla in Græcis mentio. Forte legebant, ἐὰν μὴ καθαίρωνται τάχυ· καθαίρωνται δὲ ἄνω. Quod non potest obtineri ut verum videatur. Stringit ergo alvum ovibus & capris folium & fructus euonymi, & præ nimia constrictione occidit, nisi subveniatur illis purgatione. Vel hac ratione euonymus non erit idem cum fusano. Nam terna aut quaterna grana fusani sumpta hominem purgant, & per superna & per inferna. Sed dicit aliquis alvum capris eadem re adstringi, hominibus cieri. Fieri quidem potest, sed hic non puto. Plinius quidem sic etiam accipit, quasi spontanea alvi exinanitio aliquando succurrat capris, quæ euonymum comederint. Ita enim sonant hæc ejus verba: *granum letale animantibus. In folio eadem vis. Succurrit aliquando praeceps alvi exinanitio.* At qui non ea mens Theophrasti. Dedita opera purgari debere significat, ut noxa liberentur ab esu euonymi contracta, quæ adstringit, non ciet alvum. Sed nec illa Græca rectè reddidit, nisi aliter legerit: καὶ τὸ φύλλον ἰσχνοειδὲς, μεῖζον δὲ ἢ χαμαιδάφνη, καὶ μαλακὸν ὥσπερ ἡ ῥόα. Ita Plinius de Euonymo: *Non absimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folii magnitudine.* Primum non δάφνην, sed χαμαιδάφνην habent Græca. Præterea formam foliorum punicæ referre dicit Græcus folium euonymi, & majus quidem esse chamædaphnes folio, æque autem molle ut molle. Fusanus noster ut folia ab hac figura non abludentia gerit, ita non valde mollia. Sed nec malè olet fusani flos ut euonymi, quem tabum olere vel sanguinem corruptum dicit Theophrastus: τὸ δ᾽ ἄνθος ὅμοιον τὴν χρόαν τῷ λευκοΐῳ· ὄζει δὲ δεινὸν ὥσπερ φόνου. Nec bene Gaza: *odore infestus, tanquam cruorem inferens.* Quid velit nescio. Nec enim scio, quid sit cruorem inferre. An quia φόνος cædem significat, æque ingratum hunc odorem atque infestum intellexit, ac si quis jugularetur. Sic malus odor, nasorum pestis Catullo dicitur. Sed & de re valdè odiosa atque infesta dicimus æque ac mortem nobis esse odio. Non tamen hic sensus Theophrasti. Φόνος non tantum cædem ac jugulationem designat Græcis, sed etiam sanguinem, qui cæde effunditur. Sanguineum quid olere ac tabo proximum euonymi flores auctor vult. Alibi φονώδη ὀσμὴν dixit de genere quodam atractyllidis, quæ & φόνος vocabatur: ἔχει δὲ τὴν ὀσμὴν δριμεῖαν καὶ φονώδη. Habet odorem gravem & sanguineum. Postremo fusanum ubique locorum nascitur. Euonymos arbor Græciæ peculiaris & Lesbi insulæ præcipuè; ideo nec nomen in Latio habet. Plinius: *Nec auspicatior in Lesbo insula arbor, quæ vocatur euonymos.* Montanum eum fruticem facit Theophrastus, & monti Lesbi Ordyno adjudicat. At fusanum in campis passim provenit, ut in fruticetis, in collibus etiam terreis non raro. Εὐώνυμος Græcis dictum liquet per antiphrasin quasi δυσώνυμος, quia inauspicata sit arbos & malè ominata. Ita multa Græci nuncuparunt. Ut Εὐμενίδες, quæ δυσμενίδες potius vocandæ, & acetum ὄξος, & alia sexcenta. Corrigendus & Plinius de flore ejus. *Flore*, inquit, *candidiore.* Immo: *candida viola.* Ita enim Theophrastus. Desinant porro Herbarii nostri fusanum pro euonymo habere. Ad homonymiam redeamus. Si ἀτρακτυλὶς Latine redderetur, non aliter melius posset quam *Fuscaria* aut *Fusanea.* Ex ea enim olim fusi fiebant, non colus, ut vulgo interpretantur docti cum Plinio, qui πηνία Theophrasti sic perperam reddidit. Atqui πηνία sunt fusi filo involuti. Græcum Epigramma: καὶ τὰ τροχαῖα πηνία, *& volubiles fusi.* Sic apud Poëtam: *Currite ducentes subtegmina, currite fusi*: τὰ τροχαῖα πηνία expressit. Theophrastus de atractyllidis silvestris altero genere: τὸ μὲν ἀτρακτυλίδι ὅμοιον τῷ ἡμέρῳ, πλὴν ὑψηλοκαυλότερον· διὸ καὶ πηνίοις ἔνιαι τῶν ἀρχαίων ἐχρῶντο γυναικῶν. Plinius sic vertit hæc verba: *una mitior est similis caule, tamen rigido: itaque & colis antiquæ mulieres utebantur ex illis. Quare quidam atractyllida vocant.* Ἀτρακτύλιον, parvus fusus. Unde ἀτρακτυλίς. Nec movere quemquam debet auctoritas Plinii, ut πηνία pro colu accipiat. Nam video & hæsitare præclaros doctrinæ viros. Πηνίον id est, circa quod involutum filum, quod Græcè πῆνος dicitur à πήνη. Unde χρυσοπήνητον aureo subtemine textum, & χρυσοπήνητον vestimentum. Hesychius: πηνίον πηνίκλιον, ἢ ἄτρακτος εἰς ὃν εἱλεῖται ἡ κρόκη. Latinis *panucula.* De quo nos alibi plura diximus. Ergo idem ἄτρακτος quod πηνίον. Fusus, non colus, quæ Græcis ἠλακάτη. Unde ἀτράκτους στρέφειν fusum torquere, quod fila deducentes faciunt, apud Pollucem, & νῆμα ἀτρακτευτὸν apud Aristoclem de mundo, & ἀτρακτεύειν νῆμα eidem Polluci. Hæc sunt notissima Græce peritis. Dioscorides de Atractyllide: Ἀτρακτυλὶς, οἱ δὲ κνῆκον ἀγρίαν καλοῦσιν, ἄκανθά ἐστιν ὅμοια κνήκῳ, μακρότερα δὲ πολὺ φύλλα ἔχουσα ἐπ᾽ ἄκρῳ τῷ ῥάβδῳ· τὸ δὲ πλεῖον γυμνόν, ᾧ καὶ αἱ γυναῖκες χρῶνται ἀντὶ ἀτράκτου. Ita legendus ille locus ex optimo codice; *Spina est similis cneco, sed multo longiora folia habet in summo scapo, qui maxima ex parte hic nudus, est unde & pro fuso utuntur mulieres.* Ἄτρακτον vocat quod Theophrastus πηνίον. Arabes interpretes eo loco verterunt ويستعمله النسا مكان المغزل, hoc est: *Et utuntur eo mulieres loco fusi.* Ubi المغزل est fusus vel nendi instrumentum à verbo غزل quod est nere. Ex asserta hac Dioscoridi fusi pro colu expositione hoc consequimur, ut inde ruat conjectura diligentissimi Columnæ, qui atractyllidem non inde dictam opinatus est, quod pro fuso aut colu uterentur vulgo mulieres, sed quod non secus ac colus vellere involuta, capitata est ac villosa. Sed & in ipsa planta non

minus

minus ipse quam reliqui omnes falsus est, dum eam nobis pro atractyllide proponunt, quæ nihil minus sit quam atractyllis, quæ ex verbis ac mente Theophrasti maximè similis esse cneco debeat, σφόδρα προσεμφερής. At quam pro ea obtrudunt, maximè dissimilis. Non alio videtur differre secundum Theophrastum agrestis cnecus à sativa quam satu, & caule rectiore. Dioscorides proceriorem eam facit sativa, si ita distinguamus: ἐοικυῖα δὲ κνήκῳ, μακροτέρα δὲ πολλῷ. *Similis quidem cneco, sed multo procerior.* Sic enim fortasse legendum, non ut vulgo est: μακρότερα δὲ πολλῷ φύλλα ἔχουσα. Similia enim debet habere folia agrestis cum sativa: Sed de his infra. Non plures præterea virgas, sed unum scapum atractyllidi lectio Dioscoridis tribuit, sicut à nobis auctoritate veteris codicis correcta est, & in ejus summitate folia: φύλλα ἔχουσα ἐπ' ἄκρῳ τοῦ ῥαβδίου. Atque ita Arabum habet versio, sicut refertur ab Ebenbitar: في طرف القضيب, id est, *in summitate virgæ.* Sequentia quoque sic constitui possent: τὸ δὲ λεῖον, γυμνὸν, ᾧ καὶ αἱ γυναῖκες χρῶνται ἀντὶ ἀτράκτου. Hoc vero ῥάβδιον nempe, leve, & sine foliis. Arabes eo loco vertunt. *At reliquum scapi, foliis nudum*, excepto scilicet summo, in quo folia. Hæc an conveniant atractyllidi suæ, viderint Herbarii nostri. Levem esse ac foliis nudum atractyllidis scapum non magis ex verbis Dioscoridis patet, ut ea emendavimus, quam Theophrasti; qui dixit contrarium accidere in hoc spinæ genere quam in aliis carduis ac spinis, in quibus agrestia solent esse spinosiora, cum atractyllis silvestris sit mollior ac levior urbana: ἴδιον δὲ ἔχει πρὸς τὰ ἄλλα ἄγρια· τὰ μὲν γὰρ σκληρότερα καὶ ἀκανθωδέστερα τῶν ἡμέρων· αὕτη δὲ μαλακωτέρα καὶ λειοτέρα. Hæc de prima silvestri cneco, non de secunda, quæ est hirsutior. Rectè itaque fortassean correximus in Dioscoridis verbis: τὸ δὲ λεῖον, γυμνόν. De atractyllidis thyrso. Quod autem legitur in vulgaris editionibus, γυμνὸν, τραχὺ, contra auctoris mentem est, & naturam rei, atque adeo veteris scripturæ auctoritatem. Quod etiam confirmatur Arabica versione, illud τραχὺ in qua non comparet. Legendum etiam apud eumdem Dioscoridem de atractyllide ex eodem codice: ἔχει δὲ καὶ κόμην ἐπ' ἄκρῳ ἀκανθώδη, pro eo quod habent vulgati codices, κεφάλια ἀκανθώδη. Nec aliter legerunt Arabes eo loco: وعلى طرف القضيب جمة مشوكة *& in summitate scapi, coma spinosa.* Ita Scripsisse se Dioscorides ipse testatur in sequentibus, ubi & κόμην nominat: ξύεται τὰ φύλλα καὶ ἡ κόμη καὶ ὁ καρπός. Ubi Arabica versio similiter habet: وجمتها, *& coma ejus.* Certè جمة Arabice coma est. Supra pro eo scriptum est حمرة. His notis instructi veram quærant atractyllidem, quibus herbarum notitia cordi est. Nam quam docti circumferunt, prorsus falsa est. Qui etiam in eo magnopere falsi, quod primam illam speciem cneci agrestis Theophrasteæ, quæ est atractyllis Dioscoridis, confundunt cum ea atractyllide quam idem Theophrastus φόνον appellatam scribit, quod carni admota sanguineum succum remittat, & aliquid sanguinolentum ac grave redoleat. Mirum, hactenus omnes in hac opinione fuisse doctissimos Herbarios, cum verba Theophrasti tam clarè eam refutent. Quod patebit vel mediocriter attendenti. Is lib. v. de plantis cap. iv. duo genera cneci statuit, mite & agreste. Agreste rursus in duas dividit species, quarum primam simillimam facit minori cneco, nisi quod rectiore surgat caule, qua & mulieres antiquas usas fuisse ait fusi loco. Alteram hirsutam esse scribit, & caules habere, μυκώδεις. Plinius legit ὀγκώδεις. Vertit enim, *torosiores*: vel cum aliter legisset, sic illi emendari placuit, cum vocem μυκώδεις non intelligeret. Protinus subjicit idem Theophrastus post descriptam hanc secundam cneci silvestris speciem: ἡ δὲ ἄκορνα προσεμφερὴς ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν κατὰ τὴν πρόσοψιν τῇ κνήκῳ τῇ ἡμέρῳ, χρῶμα δ' ὑπόξανθον ἔχει καὶ λιπαρόν. Non hanc numerat acornam inter species cneci, similem tamen toto aspectu dicit cneco sativæ. Sit igitur ea quasi tertia species cneci. Subdit statim: ἀτρακτυλὶς δέ τις καλεῖται καὶ λευκοτέρα τούτων· ἴδιον δὲ ἔχει τὸ φύλλον, ὅτι ἀφαιρούμενον καὶ τῇ σαρκὶ προσφερόμενον αἱματώδη ποιεῖ τὸν χυλόν· διὸ καὶ φόνον ἔνιοι καλοῦσι τὴν ἄκανθαν ταύτην. Quis putare queat, ut verba hæc sonant, eamdem hanc spinam atractyllidem & φόνον ex re ab aliis cognominatam, eamdem esse cum proximè ab eo descripta prima specie cneci agrestis? Quæ verba sic perperam Latinè reddidit doctissimus in re herbaria Fabius Columna: *Quæ vero atractyllis dicitur & his candidior.* Sic enim reddi debent: *vocatur vero & quædam atractylis, & his ea candidior, cujus folium peculiare hoc habet, quod avulsum & carni admotum sanguineum succum adspicet.* Pronomen illud τις in his, ἀτρακτυλὶς δέ τις καλεῖται luce clarius ostendit, diversam hanc atractyllidem esse à superius nominatis omnibus, quibus & candidiorem esse dicit, acorna nimirum & duabus agrestibus speciebus cneci. Duas igitur jam tenemus atractyllides homonymas: unam, quæ est species altera cneci agrestis; alteram quæ non est, cui hoc proprium, quod sanguineum succum fundat. Hæc erit atractylis, cujus descriptionem & iconem exhibuit Columna in libro minus cognitarum stirpium, quæ longissime distat à prima specie cneci agrestis, quæ etiam atractyllis dicta; cum illa cneco simillima sit, caule tantum rectiore, glabra, sine foliis ab imo ad summum, ubi folia sunt. Plinius quoque utrumque genus distinguit ex Theophrasti mente. Nam cap. xv. lib. xxi. de atractyllide, quæ est cneci silvestris altera species, tractat his verbis: *Silvestrium duæ species. Una mitior est, similis caule, tamen rigido: itaque & colo antiquæ mulieres utebantur ex illis: quare quidam atractyllida vocant.* Omnia ex Theophrasto, exceptis his postremis: *quare quidam atractyllida vocant.* Et fortasse in exemplaribus Theophrasti tunc temporis erat scriptum: ὅθεν καὶ τινες ἀτρακτυλίδα ὀνομάζουσι. Nam certum est hanc speciem sic vocatam fuisse, vel teste Dioscoride; & Theophrastus ibidem auctor est πηνίοις ex ea usas esse priscas mulieres. At πηνίον & ἄτρακτος idem. De altera atractyllide agit Plinius capite sequenti cum acorna, & scolymo, cujus hæc verba sunt: *Scolymus quoque fieret foro & diu. Acorna colore tantum rufo distinguitur, & pinguiore succo. Idem erat atractyllis quoque, nisi candidior esset, & nisi sanguineum succum funderet.* Hæc atractyllis diversa ab ea, quam cneci agrestis alteram & mitiorem speciem statuit capite præcedenti. At atractyllidem de qua hic sermo est, à scolymo ea tantum re discerni ait, quod sit candidior, & sanguineum succum fundat. Nam hæc ejus sententia est illorum verborum acornam à scolymo colore tantum rufo distingui & pinguiore succo: idem quoque futuram atractyllidem, hoc est, eadem forma cum scolymo, nisi esset candidior, & sanguineum succum funderet. Unde hæc hauserit nescio. Nam nihil horum apud Theophrastum, quam tamen totum hic compilavit & vertit. Acornam ille non scolymo tradit similem, sed cneco mitiori, nisi quod colore sit flavescente, vel ut Plinius vertit rufo, & succo pinguiore: ἡ δὲ ἄκορνα προσεμφερὴς ὡς ἔχει εἰπεῖν τὴν πρόσοψιν τῇ κνήκῳ τῇ ἡμέρῳ, χρῶμα δὲ ὑπόξανθον ἔχει καὶ λιπαρόν. At Plinius videtur legisse in illis Theophrasteis, ἡ δ' ἄκορνα προσεμφερὴς ἢ τὴν πρόσοψιν τῷ σκολύμῳ. Aut certè ita scripsit, quasi omnimodo sic legerit. De scolymo mox Theophrastus post acornam: & mirificè hæc turbat Plinius. Theophrastus capite iii. quod proximè præcedit capitulum illud, quo persequitur cneci genera, inter ἀκανθώδη numerat κνῆκον & πολυάκανθον & ἀτρακτυλίδα. Ubi ἀτρακτυλὶς non est accipienda de altero genere cneci silvestris, sed de altera quam statim ab acorna describit, quam & φόνον dicit nominatam

ab

ab sanguinolento succo & odore. Quam & alibi ἀτρακτυλίδα ἀκανθαν vocat, cui & sanguineum succum tribuit, lib. IX. cap. I. ubi de succis plantarum loquitur: τοῖς δ᾽ αἱματώδης ὥσπερ τῇ κνήκῳ καὶ τῇ ἀτρακτυλίδι ἀκάνθῃ. Hæc spina atractyllis omnino ea est, quam commemoravit post descripta cneci genera & acornam ipsam, quibus omnibus spinam eam atractyllidem candidiorem esse dicit. At sub κνίκου nomine in commemorandis aculeatis, utrumque genus cneci comprehendit, sativum & ferum, & utramque silvestris generis speciem. Nam & statim sequentis capitis initio cneci genera persequitur, & post eorum descriptionem & acornæ, subjicit mentionem atractyllidis, quæ diversa est ab utravis specie cneci silvestris. Nunc videndum, quam atractyllida vocavit Dioscorides, de quo genere sit accipienda. Atractyllis illa, quæ prima est cneci species silvestris, adeo similis est cneco sativæ, ut nihil sit similius. Unam tantum agnoscit differentiam Theophrastus, quod sit ὀρθοκαυλοτέρα, caulem habeat rectiorem. Cum agreste genus & sativum tam exiguo discrimine distinguantur, debuit Dioscorides post cneci descriptionem statim subjungere speciem ejus silvestrem, ut in aliis solet, ut cannabem sativam & agrestem, isatin sativam; & alia infinita, ubi tanta utriusque generis similitudo est, ut satu tantum distingui debere videantur. Atqui de cneco ille tractat lib. IV. cap. CXC. cum atractyllidis descriptionem ante præmisisset lib. III. cap. CVII. Non videtur ejusmodi atractyllis, quam tam longo intervallo dissitam à cneci mentione locavit, cneci species ab ipso credita. Solet enim talia, quæ sub unum genus reducuntur nec differunt nisi cultu, semper junctim reddere. Nec obstat, quod & similem cneco hanc atractyllidem perhibet, & à quibusdam etiam cnecon silvestrem appellari ait. Quam multæ enim plantæ similitudinem præ se ferunt cum aliis plantis, & nomina etiam ex similitudine habent, quæ tamen congeneres non sunt. Acornam Theophrastus aspectu similem narrat cneco sativæ, nec tamen eam speciem cneci facit. Huic subjungit & atractyllidem etiam, ut videtur, acornæ & cneco non dissimilem, candidiorem tamen: cui & hoc proprium ac peculiare tribuit, quod sanguineum succum emittat, & odorem sanguinis referat; unde & φόνον appellatam dicit. Nec hanc statuit ex generibus cneci. Ephemerum non lethale, quod à Colchico ephemero diversum, quidam ἶριν ἀγρίαν vocarunt, quæ & caulem & folia habet liliacea, nec propterea tamen iridibus congenera censenda est. Ita de aliis infinitis. Conferamus nunc atractyllidis & cneci differentias, quæ non sinunt unius generis esse. Atractyllis Dioscoridi dicitur habere folia in summo caule, qui cætera parte ut plurimum nudus est. Comam quoque ei dat in summitate caulis. Cneco tribuit καυλοὺς ἀπήχεις. Ergo cnecus πολύκαυλος, cum unicum tantum ῥάβδον atractyllidi assignet, & in eo summo tum folia tum κόμην spinosam. Theophrastus in signandis aculeatarum differentiis, alias multis caulibus dicit constare, & ramos plures fundere: in his cnecum numerat. alias superne vel in summo cacumine ἀκανθώδη habere. In illis esset ponenda Dioscoridis atractyllis. At Theophrastus ἤρυγγον ad exemplum ponit. Sed nomen est corruptum. Quid si reponeretur, ἀτρακτυλὶς? Utut sit, de atractyllide constat ita esse ex relatione. Hic quidem nimis longè abest à vestigiis. Plinius videtur legisse ἤρυγγος. Quod verum arbitror. Nam ἤρυγγος & ἠρύγγιον idem. In veteribus autem libris τ & γ sæpius confunduntur. *Quædam autem tantum cacumine spinosa sunt, ut erygium.* Sic reddidit illa Theophrasti: ἔνια δ᾽ ἀκανθώδη ἔχει ἐξ ἄκρου καθάπερ ἤρυγγος. At Plinius eodem loco cnecum, quasi ex verbis Theophrasti, unicaulem facit nec ramosum. Sic enim habet: *Est & illa differentia, quod quædam in iis multicaulia ramosaque sunt ut carduus. Uno autem caule nec ramosum, cnecos.* Contrarium hodie habetur in verbis auctoris Græci ut edita sunt, quæ tamen ita Latinè reddidit Plinius. Theophrastus enim inter illa, quæ multicaulia sunt & ramosa, cnecon refert, Plinius carduum. De unicaulibus & minimè ramosis nihil ibi Theophrastus. Quod tamen videtur opponere debuisse multicaulibus. Quid si igitur Theophrasti locus integrior Plinio lectus? Nam sanè totum eum locum Theophrasti ad verbum Plinius Latinum fecit, & κατὰ πόδα auctorem suum sequutus est. Si hæc ita sunt, sic interponendum in Theophrasto fuerit: τὰ δὲ μονόκαυλα καὶ ἀπαράφυα μὴ ἔχοντα ὥσπερ ὁ κνῆκος. Sed rursus hic de cneco pugnantia tradunt Theophrastus & Dioscorides, cum iste cnecum multicaulem esse velit ac ramosum. Certè cnecos Theophrasti vel potius, ut nunc res est, Plinii, quæ unum habet caulem nec ramosum, eadem fuerit cum atractyllide Dioscoridis. Certè unicaulem eam facit, non multicaulem. Hic erit *cnecus singularis* Alpini, quem in multis Cretæ locis nasci scribit, unicum caulem ab radice producentem, rectum, rotundum, foliis longis in acutum desinentibus, undique incisis & spinosis, in cujus summitate caput extat inter folia spinosa conseptum atractyllidis magnitudine, è quo exeunt capillamenta densa, croceo colore. Hæc est quam κόμην vocat Dioscorides, in quo & retinenda interpunctio vulgaris, qua longiora atractyllidi folia tribuuntur quam cneco, eaque in summo scapo. Nam & cneci folia incisa esse dicit idem Dioscorides, cum cnecus à viris doctis prolatus sine incisuris ea præferat. Una res tantum videtur obstare, quod caulis illius cneci non careat foliis, quem magna ex parte nudum dicit Dioscorides. Retinenda autem vulgata lectio in textu Dioscoridis: τὰ δὲ πλεῖον γυμνός. Certè non tantum est foliorum in medio caule, quantum in summo. Reliqua omnia ad amussim quadrant. Iconem illius cneci singularis ex libro Alpini secundo de plantis exoticis lectorem rogamus, ut comparare velit cum descriptione Dioscoridis. Ineptè tamen *singularem cnecum* appellat, qui unicum habet caulem. Cur non dixit unicaulem? Feruntur apud veteres historicos in ultima oriente gentes quædam singulis cruribus, qui non singulares, aut μονήρεις aut μονοὶ aut μοναχοὶ dicti sunt, sed μονόκωλοι. Sic planta unico caule nixa non dicetur singularis, sed μονόκαυλος, vel unicaulis. Sed ad rem. Jam tres habebimus atractyllides homonymas. Atractyllis Dioscoridis, quæ est cnecus Cretica Alpini, diversa ab Theophrasti atractyllide quæ φόνος dicitur. Et fortasse etiam non eamdem utraque habet nominis rationem. Ἀτρακτυλὶς Dioscoridis sic dicta, quod fusis ex ea factis uterentur mulieres. Ἀτρακτυλὶς Theophrasti, quod quasi telum admota ejus folia carni sanguineum succum facerent, unde & φόνος illi nomen. Ἄτρακτος autem Græcis non solum fusum, sed etiam telum significat. Hesychius: ἄτρακτος, βέλος μεταφορικῶς, καὶ ὁ ἀδράκτος. Præter has duas atractyllidas tertia est vera cnecus agrestis, non alia re differens à sativa nisi satu. Priscas mulierum fusis quoque, hoc est, πηνίοις ex ea sumptis usas fuisse memorat. De secunda cneci silvestris specie dubitari etiam potest, an vera sit opinio doctorum, qui carduum nostrum benedictum esse sibi persuadent. De ea Plinius ex Theophrasto: *altera hirsutior, torosiore caule, & qui pæne humi serpat, minuto semine.* Legisse in Theophrasto videtur: καὶ τὸν καυλὸν ἔχει σομφώδη. At σομφώδη dixit Theophrastus, inanes & intus cavos, ut habet σόγκος. Sic vocatur Theophrasto, quæ aliis σόγχος, cujus & meminit eo ipso capite, sed latet sub vitio: ubi dicit carnosam & edulem quoque esse radicem sonchi haud secus ac scolymi: σαρκώδης δὲ καὶ ἐδώδιμος ἡ τοῦ σόγκου. vulgo legitur: ἡ τοῦ ὄγκου. Sed de hoc sonchο alio loco. Μικρὸν etiam pro πικρὸν legit Plinius in illis Theophrasti verbis: καρπὸν δὲ ἔχει πικρὸν καὶ πηγανώδη. Vertit enim: *semine minuto.* Sed nec πηγανώδη expressit. Verum hæc alibi. Ad homonyma nostra redeamus. Ἀτρακτυλίδα Gaza apud Theophrastum ubique reddit *fusum agrestem.* Ineptissimè. Nec enim fusus ἀτρακτυλὶς, sed *fusaria* vel *fusularia.* Nam ab ἀτρακτος [illegible] est ἀτρακτύλιον parvus fusus, ut βραχιόλιον,

ἀνθύλλιον, εἰδύλλιον & similia. Inde ἀτρακτυλὶς, *fusularia*. Cui homonymum, ut dixi, *fusanum nostrum* ab eadem ratione dictum, quod fusos ex eo faciant mulieres rusticæ. Instrumenta etiam ex eo fiunt quadrifida, quibus laridi taneæ infertæ transfiguntur carnibus assandis. *Lardatoria* vulgo vocantur. Unde & ipsa arbor nomen invenit, quam *arborem Lardatoriorum* plerique appellant. Aliam esse ab euonymo Græcorum supra docuimus. Posset esse eadem cum Theophrasti τετραγωνία. Quod melius sciremus, si pluribus eam descripsisset, quam nomine tantum tenus adscripsit. Nec enim fusani fructus tantum τετράγωνος, sed etiam lignum. Nam in quatuor corticis lateribus eminentiæ quædam per totum, qua longus est, extant, quæ quadrangulum faciunt videri. Nihil tamen affirmo in re incerta.

CAPUT LXXVII.

De rha Pontico.

NEc in communibus porro tantum ac Romani cæli plantis, sed etiam in exoticis & ab alio venientibus orbe, ὁμωνυμίαι locum habuere. Ecce Ῥᾶον vel ῥαπόν ῥίζιον, quod & absolute ῥᾶ dictum à flumine Ponti, juxta quod nascebatur. Hoc est rha Ponticum. Huic ὁμώνυμον aliud ῥᾶ sive ῥῆον, quod Barbaricum cognominatum, contrariæ plane virtutis. Idem hoc quod Indicum. Nam multæ Indicæ species, *Barbarica* nuncupatæ ab emporio Indiæ Barbarico. Vetustissimis Græcis unum duntaxat cognitum ῥᾶ, idque ex Ponto. Unde absolutè absque cognomine adjecto passim ῥᾶ & ῥᾶον vel ῥῆον illis dicitur. Ubi aliud eodem nomine venire in notitiam cœpit, cognominibus distincta sunt, & alterum *Ponticum*, alterum vocatum *Barbaricum*. Arabes vocant ريوند *raivand*. Avisena Dioscoridis ῥᾶ hoc nomine exequutus est, quod esse rheum Ponticum constat. Herbarius Arabs in antiquo Dioscoridis codice nominat الراوند *alravend*. Persis *ravam* appellare notat Garcias. Quæ non adeo vitiosa scriptura est, ut Viro docto videtur. Certè *ravand* non *raivand* nominat Glossa Arabica Dioscoridis. Glossarium Arabico-Græcum ῥαβάνη appellat, & ῥαβάνη ῥίζα, τὸ ῥῆον. Rheum Barbaricum sive Indicum ita vocant Arabes & Persæ. راوند صيني. Apud Sinas tantum invenitur hoc genus rhei. A Sinensibus in Indiam olim deferebatur, sicut hodie defertur. Inde Barbaricum & Indicum appellatum, diversum utique a Pontico, idem tamen existimatum plerisque veterum. *Ravend* Arabice dici magis probarim: *raved* scripsere interpretes Serapionis & Averrois pro *ravend*. Puto olim scriptum fuisse راهند, *rahend*. Quod est Rha Indum. Postea mutato *he* in *vau* factum راوند *ravend*. Sic *hand Hend* agallochum Indum, de quo supra. Græci recentiores ῥῆον Ἰνδόν & Ἰνδικὸν passim vocant, idemque prorsus cum Barbarico. Arabes vocem illam *rhabend*, quæ rheum Indicum propriè denotat, etiam Pontico rheo aptarunt quia ut dixi utrumque confuderunt. Isidorus rheum Barbaricum & Ponticum idem facit.

CAPUT LXXVIII.

De bunco.

BUnkon Arabicè apud Avisenam pro myrtidano Dioscoridis جنكى, capite de myrto, ubi *buncon myrti* vocat, quod Dioscorides μυρτίδανον. Alio capite de bunco seorsim tractat, quod pariter vocat جنكى *bunk*, sed aliter interpretatur. Rem quippe dicit esse, quæ adfertur ex India & ex Arabia; quam ait tradere nonnullos, esse aliquid de radicibus *amgalam*, cum vetustate corruptæ cadunt. Optimum verò ex eo genere esse vult luteum, leve, & odoratum. Ut contra improbandum album & grave. *Amgalam* Arabibus spina est Arabica, امغيلان. Avisena ita vocat, quæ Dioscoridi ἄκανθα Ἀραβική. De ea enim tradit Avisena, quæ Dioscorides de spina Arabica. *Amgalem* tamen ille dicit arborem esse in locis agrestibus nascentem, & vulgo notam. Serapio. cap. cxxx. *Sucaba, id est, spina Arabica. Rasis: est megalem*. Legendum: *est amgalem*. Avisena separatum caput habet de *sucaba*, quam Interpres exponit spinam Arabicam. Eo tamen capite non meminit Avisena se jam de ea alibi loquutum, quod semper rem eamdem diversis capitibus ac nominibus prosequitur. Vetus nomenclator Arabs in antiquo Dioscoridis exemplari ἄκανθα Ἀραβικὴ exponit شكاع *xucaba*. Avisenam legitur شكاعي *xucaabi*. Dicit esse plantam, cui radix cypero similis, السعد *alsabad*, vehementer amara, ac frequentibus nodis prædita. Hæc non habentur in Latinis. Et sanè non spinam Arabicam eo capite describit Avisena, ut placet interpretibus; sed λευκάκανθαν Dioscoridis, cujus radix ab eo traditur, ὁμοία κυπείρῳ, πικρὰ ἰσχυρῶς. Sic enim legendum apud Dioscoridem ex antiquissimo codice: λευκάκανθα, οἱ δὲ πολυγόνατον, οἱ δὲ ἰσχιάδα, οἱ δὲ ἰσοφυλλον, οἱ δὲ λαιδανον, ῥίζαν ἔχει ὁμοίαν κυπείρῳ, πικρὰν ἰσχυρῶς. Multis nodis geniculatam dicit Avisena, unde πολυγόνατον quibusdam appellata. Nomenclator Arabs λευκάκανθαν illam exponit نوع اخر الشكاع, id est, speciem alteram *xucaba*: nam supra spinam Arabicam interpretatus fuerat *xucbaa*. Et profectò Dioscorides aliique veterum scribunt, spinam Arabicam ejusdem fere esse naturæ cum λευκῇ ἀκάνθῃ. Sed quod simile est, non est idem: & omnino constat, Avisenam eo capite de *xucaabi*, non spinam Arabicam, sed λευκάκανθαν describere, quæ diversa est à spina Arabica. Lexicon vetus Græco-arabicum: Σνᾶγῃ λευκάκανθα, ἢ ἄκανθα λευκή. Item: [illegible], ἄκανθα λευκή. Græci tamen differentiam ponunt inter ἄκανθαν λευκὴν, & λευκάκανθαν, ut jam alibi docuimus. Arabes quoque ipsi eas distinguunt nominibus. Nam λευκάκανθα Dioscoridis, cui radices geniculatæ ac cypero similes, vocant *xucaabi*, ut ante vidimus. Spinam autem albam, id est, ἄκανθαν λευκὴν باذاورد *bedeward*, ut apud Avisenam legere est & nomenclatorem Arabem τῆς ὕλης ἰατρικῆς. Ad *amgalem* quod attinet, certum est Avisenam ita vocasse ἄκανθαν Ἀραβικὴν Dioscoridis.

Quæ

Quæ herba est, non arbor, quamvis Avisena شجرة *xegiar* appellet. Quod nomen etiam herbis ac minoris incrementi fruticibus plerumque tribuit. Hoc tamen in errorem impulit Alpagum, qui *amgailem* pro eo genere spinæ Arabicæ vel Ægyptiæ accepit, ex qua gummi vulgo dictum Arabicum colligitur; quæ arbor est, non herba. Ita ergo scribit in expositione vocabulorum Arabicorum Avisenæ, de arbore acaciæ loquens: *Et licet ex hac arbore colligatur gummi simile gummi Arabico, tamen gummi Arabicum est aliud, quod colligitur ex arbore dicta amgailam. Et acacia fit ex fructu arboris setan, qui alcharad appellatur.* Tota regione decrrat. Arbor, unde gummi Arabicum colligitur, ex qua etiam fit acaciæ succus, vocatur Græce ἄκανθα Αἰγυπτία; quæ & dici quoque potest, immo & dicta quibusdam Ἀῤῥαβική, quatenus & in Arabia nascitur; ut gummi etiam quod ex ea sudatur, appellatum Arabicum. Hæc arbor dicta *setan* Arabicè, ut supra ostendimus. Alia porro est ἄκανθα Ἀῤῥαβικὴ similis leucacanthæ, quæ herba est spinosa; non herba, quam Arabes dixere *amgailam*. Hæc eadem & ἄκανθα Αἰγυπτία vocata. Paulus: Ἄκανθα Αἰγυπτία, ἡ δὲ Ἀῤῥαβικὴ στυπτικῆς δὲ καὶ ξηραντικῆς ἐστι δυνάμεως. De arbore acacia hæc accepit Aetius: Ἄκανθα Αἰγυπτία, ἐκ ταύτης ἡ ἀκακία σκευάζεται, στυπτική τε καὶ ξηραντικὴ τὴν δύναμιν. Atqui de herba, non de arbore Galenus hæc eadem exposuit, quam & Ἀῤῥαβικὴν & Αἰγυπτίαν ἄκανθαν appellari dixit, quam & similem facit τῇ λευκῇ ἀκάνθῃ. Avisena Græcos sequutus huic spinæ nomen fecit, شوكة العزية *xucat Almisriat*, id est, spina Ægyptia, de qua & peculiare caput condidit. Atqui hæc spina Ægyptia, si herba est apud Græcos ex quibus accepit, eadem omnino fuerit cum *amgailam*; si arbor, non alia sit ab arbore alcharath, ex qua acacia fiebat. Quocunque modo acceperit, pariter erraverit Avisena, qui spinam Ægyptiam aliam statuit tam ab herba amgailam, quam ab arbore alcharad, cum necesse sit eandem haberi cum alterutra. Profectò non tantum Arabes, sed etiam nonnulli veterum, ac plerique recentiorum ex hoc nominum errore utramque spinam confuderunt. Ut in viam redeamus, *bunkon* Arabum duas res significat, myrtidanum, & radices amgailam juxta quorumdam sententiam. Cimbri hodie Danique *bunc* appellant marsyppium vel loculum. Hebræis quoque פונק, id est, theca. Græci recentiores ab ea voce suum πύγκιον deduxere & πύγγιον, quod ipsis sacculum designat vel peram. Hæc obiter de voce *bunco*. Meminit & *bunc* Rases cap. XXII. cui locum dat inter species odoratas, quarum persequitur virtutes illo capite. Calidum & siccum esse dicit, & stomacho conveniens. Idem porro esse oportet hoc buncum cum Avisenæ bunco, qui speciem Indicam & Arabicam odoratam memorat tantum, nec quale sit explicat; nisi quod refert ex quorumdam opinione, esse radices amgailam, ubi vetustate vitiatæ ceciderunt. Non bene itaque Rauwolfius in Hodoeporico, qui fructum quemdam nomine *bnann* vel *bunn*, appellatione, forma, & facultatibus simillimum tradit. De facultatibus non abnuo, quin verum videri queat. De forma &. appellatione, res est in totum alia. *Bunam* ita describunt: grana esse oblonga, alterâ parte plana, subfulvo colore, saporis acidi, quæ bina inclusa sunt folliculo corticeo, ad instar fagaræ magno, coloris ex cinereo nigricantis, quodam veluti sulco in longitudinem dividente ac duas partes faciente, quibus singula continentur grana. Omnino puto esse id granum, quod ab Alpino de plantis Ægypti cap. XVI. vocatur *bon*. Quæ semina ex fælici Arabia in Ægyptum invehi dicit, & ex his parari apud Ægyptios & Arabes decoctum vulgaris usûs, quod vini loco venditur publicè ac bibitur, adjuvandæ concoctioni & stomacho roborando. *Caova* ab ipsis nominari ait. Alii etiam scribunt granum *buna* aliter nomen habere *elkave*. Quæ eadem appellatione cum *caoua*, articulo addito. Fortè الكاوة. Sic scribitur & بون vel بونة *bun* vel *buno*. At *bunc* omnino aliud nomen est, & aliæ res, quod Arabicè بنك *benc* vel *banc*. Notat Alpinus, eodem capite Avisenam suprascripti seminis meminisse, & calidum in tertio & siccum in secundo gradu ab eo constitui. Sed vereor, ut falsus sit. Et sanè ita est. Nulla *buna* vel grani *bon* apud Avisenam mentio. Sed *ban* pro *bon* accepit Alpinus. Nam & initio capitis grana illa *bon* vel *ban* appellata memorat. Sed de *ban* falsum. Quod apud Avisenam de glande unguentaria intelligendum. Pro *ben*, quod legitur in versione Gerardi Carmonensis, Alpagus ad oram reposuit *ban*. Arabicè est بان. Hoc igitur *ban* pro *bon*, quod est بون, Alpinus interpretatus est, non ferendo errore. Calidum in tertia & siccum in secunda classe statuit granum *ban* Avisena, quæ est veterum μυροβάλανος vel βάλανος μυρεψική. Ad eos gradus calidi & sicci non adspirat *buna*. Aliud etiam semen est *mungo*, quod commemoratur Garciæ ab Orta lib. II. cap. XXI. Id aliquam habet nominis affinitatem cum *bungo*, quatenus B & M omnibus fere linguis crebro mutantur invicem, sed longè aliud est. Ipse idem vult esse cum *mex* Avisenæ, quod interpreti dicitur *mesce*. Arabicè est ماش *mex* vel *mesce*. Haud scio tamen quam bene. Nomine certè multum diversa *mex* & *mungo*. De forma videamus. Mungo dicit esse semen viride, quod per maturitatem fit nigrum, coriandri sicci magnitudine. Ex Arabum scriptis *mes* genus leguminis esse constat in siliquis, quales sunt faseolorum. Quin & pro faseolis edi à quibusdam tradit Serapio, qui granum esse ait instar ervi magni, sed viride ac splendens, cui tamen niger velut oculus. Sapore esse inter lentes atque ervum medio ait Avisena capite de ervo. Hæc non satis conveniunt cum Garciæ *mungo*, qui sanè videtur tacere non debuisse, an ex leguminum genere sit. Avisena proximam fabis substantiam *mes* habere scribit, minoro tamen inflandi facultate, & per æstatem melius mandi. Hoc simile, quod de *mes* produnt, in Persia & Syria vulgò solere febricitantibus exhiberi. Quod idem de suo mungo narrat Garcias in Guzarate ac Decan fieri solitum; qui etiam dicit ferri in Palæstina nasci hic mungo. Sed *mes* dicitur, quod in Syria nascitur, diversum ab illo mungo Indico. Alpagus in Lexico ex Arabibus notat, *mes* leguminis genus esse cinerei coloris ad viridem inclinantis. At *mungo* Garciæ, immaturum quidem viride; postquam adeptum est maturitatem, nigrum existit. Carmonensis pisa interpretatur: *De mesce, id est, de pisis.* Glossator Arabs ὕλης ἰατρικῆς, apud Dioscoridem τὸν βρόμον exponit الماش *almex*. Non est. Sed ut ita crederet, quædam eum fortasse moverunt. Febricitanti βρόμου χυλὸν solere dari legimus apud Alexandrum Trallianum, & alios priscos medicos. Βρόμος τῶν ἀνθρώπων καὶ τετραπόδων βρῶμα dicitur in antiquis scriptis Græcorum, quod jumentis ut pabulum, ita etiam hominibus cibum præberet. Garcias *mungo*, quod idem cum *mex* putat, pabulum esse equorum perhibet, & interdum ab hominibus edi. Hoc etiam me movet, ut minimè assentiar Garciæ tradenti, idem esse *mungo* cum *mex* Avisenæ. *Mungo* proprium ipsi equorum pabulum, quod interdum tamen homines mandunt & in febre magis quam in sanitate; adeo ut medicinæ potius quam cibi loco apud Indos sit. At *mex* legumen hominibus in esu passivitus haud secus ac faseoli, quibus simile est. Nec audiendus etiam Scaliger senior Exercitatione CLXXXI. cap. XXIII. ubi de milio Senegæ agit. *In regno*, inquit, *Senega milio tradunt magnitudinem quantam ciceris. Verum nescio, sit ne illud milium an maiz.* Si ita vocat, quod *mes* vel *mex* potius dicendum est, malè dubitat, an quod milium traditur, sit *mes*. Quæ similitudo? *mes* est legumen. Idem eodem capite: *Milium ab Æthiopibus dicitur zabur, ab Arabibus dora.* Immo Arabes milium vocant جاورس *giaures*. De quo & caput est apud Avisenam, quo

Græcorum κέγχρον exponit, simulque de panico agit, quod appellat الدخن *aldachan*. Sic enim ibi legendum. Ita interpretatur ἔλυμον Dioscoridis Glossator Arabs antiquus. Interpres apud Avisenam hæc permutavit nomina; & *granem* quidem pro panico, dachan vero pro milio accepit. Non igitur dora milium est Arabibus. Ad finem capitis addit Scaliger: *Accuratius etiam perspici potest, sitne zadur milium an maiz.* Immo nihil opus accuratiori dispectione. Nam si zabur est dora, non potest esse mes Geographus Nubiensis dora apud Nigros nasci, & hunc esse eorum cibum scribit in prima parte climatis primi. ذرة. Mes aliud est, cujus & meminit auctor idem parte octava secundi climatis cum cicere & fabis, lentibus atque faseolis in India nascentibus. Mes igitur Indiæ etiam familiare. Certè mentio est & mes Indici apud Avisenam capite de *culb* vel *culc* كلب vel كلت. Hoc λαθύριον Græcorum. Ipse vero interpretatur *almes Indum* الماش الهندي. Sed omnino mes illud Indum diversum ab illo *mes*, quod in India provenire cum lentibus & phaseolis dicit Geographus Arabs. *Milium solis* appellant illud mes Indum Pharmacopæi, quod Græcis λιθόσπερμον. Myrepsus *grana solis*, χειῶν σῖκι. In montibus solet nasci, dicit auctor Arabs apud Serapionem. Ex India autem adferri alius auctor apud eumdem. Unde & *mes Indum* quidam appellarunt, & *milium solis*, & *granum solis*. De quo nos alibi, ut & de *dora*, quod in Asia frequens. Sed videtur Scaliger non de *mes* vel *mex* Arabum intelligere, sed de *maizo* tritici genere in novo orbe sic vocato. *Maiz* illi vocant. Hodie *triticum Indicum* dicitur. Quidam Turcicum appellant perperam, quippe quod invectum constat ex Indiis Occidentalibus. Sic duo diversissima genera, *mes* & *maiz*, non multum differenti appellatione. His adde & tertium *meisem* vel *misem*, ميسم. Tria ejus genera facit Avisena, domesticum, silvestre, & Ægyptium. Granum esse dicit triangulare, & simile terebinthino, ad luteum colore tendente, ex quo & panem confici ait. Interpres arborem vocat, quia in Arabico est شجر. Qua voce sæpe abutitur Avisena ad herbas exprimendas. Frumentum id genus, quod vulgo appellatur Saracenicum, esse dicerem, nisi obstarent nonnulla. Semen illud luteo colore esse refert Avisena, cum hoc sit nigro. Deinde odoratum tradit. Postremo & tria folia ei tribuit, præcipue domestico ac sativo generi. Nihil horum convenit Saracenico. Addit postremo Avisena sibi videri esse الحربة *alharba*. Caput habet de alharba in littera *Ha*, ubi *harbatum* vocat Interpres, quod in Arabico est حربة *harba*: Et *lonchitidem* interpretatur. Sanè quæ de harba ibi dicit Avisena, lonchitidi Dioscoridis adamussim competunt, de grano triangulari & medicinis ex ea. Interpres ita vertit: *Harbatum quid est? Et dicitur Angustus. Semen ejus triangulatum est sicut lancea, & ejus folia sunt triangulata, similia foliis scolopendria.* Corruptè legit in Arabicis, quomodo etiam hodie legitur in editione Romana ارغسطس. Quod ipse vertit *Angustus*, pro quo perperam scriptum in editione *Angustus*. Atqui scribendum fuit in Arabico parva mutatione ارلغيطس, id est, *longuus*. Quod est Græcum λογχῖτις. Dicit igitur, quæ Arabice vocatur *harba* etiam nominari *longuus*, quæ Græca ejus est appellatio. Huic semen tribuit triangulare sicut lanceæ, unde nomen. Dioscorides: τὸ σπέρμα δ' ὅμοιον λόγχῃ, τρίγωνον ἐν περικαρπίοις: ὅθεν καὶ τῆς ἐπωνυμίας ἠξιώθη. In Arabico Avisenæ legitur, folia habere triangula كالحربة id est, *tanquam alharba*. Interpres vertit: *sicut lancea*. Sane in antiquo Glossario حربة, *harba*, exponitur *ensis*, *gladius*, & *telum*. Est propriè, quod Græcis λόγχη dicitur, ferrum nempe triangulare lanceæ, à cujus forma & semen herbæ nomen ei fecit λογχῖτις, quæ melius Arabice propterea diceretur حربي *harbi*, id est, lancearis quam حربة *harba*, quod est lancea. Notabis autem Avisenam, temere utrumque genus λογχίτιδος confundere, cum dicit harbam semine esse triangulari sicut lancea, & foliis scolopendriæ similibus. Atqui diversa sunt genera lonchitidum, quarum altera semen habet τρίγωνον, altera folium scolopendriæ simile. Notandum etiam, quod ait Avisena folium lonchitidis trianguli quoque formam habere, id magis convenire cum primæ lonchitidis asperæ Matthioli effigie, quæ figuram triangularem in folio exhibet, quam cum cæteris. Non video etiam, quomodo illud semen *misem* ab eodem Avisena descriptum, possit idem esse cum harba sive lonchitide, quod ipse tamen adserit. Ex eo semine panem confici dicit, & in sativum & agreste genus dividit. Quod nusquam veteres de lonchitide memorarunt. Quin etiam capite de lonchitide sive harba, agrestis & sativæ meminit. Cujus differentiæ nullam apud Græcos vestigium. Sed nec puto unquam panem ex ejus semine factitatum. Aliud igitur esse oportet.

CAPUT LXXIX.

De canteo.

Eadem ratione & Græci κάνθον vel κάντιον appellarunt vocem Arabicam exprimere volentes. Nam κανδὶν illis idem quod acutum. Hæc verissima. Iidem Arabes mel tabarzed vocant, عسل الطبرزد *hassel altabarzed*, saccharum tabarzed liquidum & nondum coactum, quod remansit in vase, in quo fit saccharum candium. Sic عسل اللبني *hassel allebni*, mel storacis, pro liquido storace. Item *hassel altrangibin* عسل الترنجبين, mel tereniabin, mannam dissolutam, & redactam ad similitudinem mellis. Mentio eodem capite apud Avisenam *sacchari sulaimeni*; quod saccharum rubrum esse Interpretes volunt. Apud interpretem Serapionis vocatur *salaimeni*. In Arabico est: السليماني *Alsulaimani*. A loco sic appellatum est. Fertè pro السليماناني *Alsulaimanani*. Quod & *Alsulimeneni* scribi potest. Apud Geographum Arabem in sexta parte climatis tertii *Sulaimanan* urbs Persarum ditionis, Tigri flumini adposita, سليمانان. Quæ fortasse & سليمان *Sulaiman* vel *Suliman* dicta tempore Avisenæ. Ut ut sit, saccharum Sulaimeni inde nomen invenit. Commemorat ibidem inter genera sacchari & *alfanid*, الفانيذ. Græcis

Græcis infimi ævi πενίδια dicuntur. Et fallitur doctissimus Medicus in definitionibus suis, qui negat extare mentionem apud Græcos sacchari penidii. Sanè saccharum penidium non nominant Græci, sed πενίδια vocant, quæ Avisenæ فانيد *fenid*. De quo separatum caput habet idem Avisena in littera *Fe*; nec saccharum fenidium vocat, sed simpliciter *febid* vel *faned*. Interpres *penidios* vertit; & sic ubique vocant Latini barbari, ut Græci πενίδια. Cum saccharo ea comparat de facultate, ut & Rases atque Serapio. Calidos tamen esse penidios omnes affirmant; saccharum verò parum calefacere. Penidiis præterea subtilius esse saccharum. Serapio de penidiis & saccharo diversa habet capitula. Rhases quoque cap. xx. penidiorum & sacchari facultates seorsim exponit. Myrepsus pariter omnibus locis πενίδια & σάχαρ distinguit. Ut in Antidotis cap. xx. πενίδια καὶ σάχαρ μονὴ ῥοδοσμύγματος τὸ ἀρκοῦν. Item cap. LXVI. in Antidoto bechica & dysenterico: Σάχαρ καὶ πενίδια τὸ ἀρκοῦν. Alibi cum melle jungit, eodem capite: Πενιδίων καὶ μέλιτος τὸ ἀρκοῦν. Et sic alibi passim. Errat igitur largiter Medicus, qui *saccharum penidium* indigetat, & confici docet ex pyramidali aut Thomæo, quod ex insula sancti Thomæ adfertur. Tradit Avisena, saccharum facere sitim, minorem tamen quam mel. Hoc de saccharo hodierno accipiendum, quod esse διψῶδες constat. At veterum saccharum, quod est tabaxir nullo modo siticulosum. Immo sitim potius sedat. De eo dixit Galenus: ἔστι δὲ τὸ παρ' ἡμῖν ἀδιψῶδες. De melle calamino sive saccharo tum temporis cognito loquitur, quod negat esse διψῶδες, ut est mel commune. Simplex & absoluta hæc oratio. Mel vulgare διψῶδες. Mel calaminum & Indicum, minimè διψῶδες. Verba Galeni ad saccharum suæ ætatis transtulit Avisena, & malè interpretatus est: *in ipso est virtus faciens sitim, minorem tamen sit, quam facit mel.* At Galenus ita scripsit de saccharo sui ævi: ἔστι κακοστόμαχον ἧττον δὲ τὸ παρ' ἡμῖν, ἔστι ἀδιψῶδες. Mel calaminum εὐστόμαχον, commune verò κακοστόμαχον ac διψῶδες. Mel in calamis Indicis proveniens sitim non facit, immo tollit. Hic sensus Galeni. Apparet itaque, Avisenam utrumque saccharum confudisse, veteris ac recentis seculi. Quod enim saccharum tanquam gummi è cannis resudare dicit, hoc de antiquorum saccharo intelligendum, quod ætate Avisenæ dicebatur tabaxir. Quod eodem illo capite narrat, *super arundinibus inveniri saccharum tanquam sal.* De hoc ipso priscorum saccharo sive tabaxir accipi debet, cui nomen etiam propterea ἅλας Ἰνδικοῦ veteres imposuerunt. Hæc ex diversis collegit, ac temerè miscuit. Sequens apud eum caput legitur de saccharo *alhusar* vel *alhossar*. In Arabico est: سكر العشر, *sachar alhoxar*, vel *alhoscer*. Id esse explicat mannam cadentem super plantam alhoxar adinstar micarum salis. De hujus sacchari facultatibus eadem omnia memorat, quæ veteres de suo saccharo tradunt. Visum acuere dicit. Saccharum Dioscoridis claritati oculorum conferre dicitur. Saccharum *alhoscer* stomacho & epati conducit; æque saccharum suum veteres εὐστόμαχον esse perhibent. Saccharum alhasser renibus & vesicæ, Avisena teste, accommodum est. Saccharum quoque antiquum, ut Dioscorides auctor est, ὠφελεῖ κύστιν κακουμένην καὶ νεφρούς: vesicam exulceratam & renes adjuvat. Avisena saccharum alhoxer sitim non facere prædicat, sicut alia genera sacchari. Galenus pariter saccharum minimè esse διψῶδες asserit. Longè tamen aliud saccharum *alhoscer* à saccharo antiquo. Nec mirum propterea de utroque paria memorari, quod ad facultates attinet. Opinionum parilitas circa utrumque hoc facit. Plerique veterum saccharum illud suum, quod in arundine Indica colligebatur gummium modo, cæli esse rorem, hoc est, mannam super folia ejus cadentem crediderunt. Idcirco & easdem ei, quas mannæ, virtutes assignarunt. Avisena similiter arbitratus est sacchari illud genus, quod in planta hoscer vel hossar colligitur, esse mannam, quæ de cælo demittitur in illum stirpem. Hæc causa est, cur iisdem virtutibus præditum prædicet hoc saccharum atque mannam. E contra *tabaxir*, quod idem est cum saccharo antiquitatis sic propriè dicto, quod gigni putarunt ex cinere cannarum fortuito incendio combustarum, ea re & paribus pollere virtutibus cum spodio vel antispodiis scripserunt. Aliter alii sentiunt de saccharo alhosser, quod vulgò *albusar* dicitur. Erumpere quippe ex ipsa planta volunt; & esse lac concretum, quod ex sedibus foliorum manat. Calidum & amarum produnt. Quin immo & totum fruticem lacte turgere referunt calidissimo, quo utuntur vulgo ad depilanda coria, & haberi pro psilothro præstantissimo. Sanè & ipse Avisena saccharum alhasser parum esse dulce affirmat. Non mediocriter esse amarum aliis placet. Nescisse videtur Avisena, quid esset saccharum alhoscer. In eadem versatur inscitia Serapio. Is enim capite de saccharo plures species recensuit, & inter eas non prætermisit saccharum alhasser. Postquam de proprietatibus hujus sacchari satis dixit ex Arabum sententia, & plantam ipsam descripsit, addit aliam esse stirpem eodem nomine ex genere tithymallorum: *Alius*, inquit, *est hoscer species tithymalli.* Atqui ille ipse est frutex hoscer tithymallorum generis, ex quo colligebatur saccharum dictum alhoscer. De cujus generatione diversæ fuerunt sententiæ Arabum ipsorum. Alii rorem esse cæli, qui super folia ejus decideret, voluerunt: in quibus Avisena & Abenbitar. Nonnulli succum esse ipsius plantæ, qui ex oculis ac sedibus foliorum emicat & calore concrescit. Sic opinatur apud Serapionem auctor Arabs Abuanifa. Ebenbitar autem de simplicibus disertè hassar عشر esse fruticem tithymallaceum, altum, foliis latis, super quæ defluit manna, quæ vocatur, سكر العشر *sachar alhoscer*. Avisena in generibus tithymallorum recensendis primo loco nominat العشر *alhoscer*. Vetus interpres scribit *alhascer*. Is erit fortasse, quem χαρακίαν vocat Dioscorides, qui primo loco eum recenset. Descriptio tamen non convenit. Vetus lexicon Græco-arabicum characiam tithymallum interpretatur ἰξύπηρον: unde Arabicum شبرم *xebram*, quod secundo loco nominatur ab Avisena inter tithymalli genera. Lexicum vetus: τιθύμαλλος χαρακίας τὸ ἰξύπηρον. Utut sit, omnino idem ille alhascer, à quo genus sacchari cognominatum est. tithymallum vel herbam omnem lactariam Arabes vocant يتوع *jethuba*, vel *jetbug*. Nam alii cum puncto scribunt ultimam litteram. Species una dicta عشر *hascer*, quæ in Arabia & Ægypto nascebatur. Unde & saccharum colligi solebat amarum potius quam dulce. Hic frutex mala producit, testiculis camelorum similia, lanugine quadam referta, quibus Arabes tomenti vice implent pulvinaria, & fomitis loco utuntur ad accendendum ignem. Unde عشر *hoscer* in Exodi versione Arabica pro שש. Quod genus lini subtilissimi & candidissimi significat. Sunt qui byssum interpretantur. Saadias de lana *hoscer* accepit Exodi xxv. Linum autem & lanam indifferenter appellant auctores id genus omne, quod ex arboribus ac fruticibus legitur, ut ex gossypio, & aliis exoticis plantis. Rectius *hoscer* vel *hoxar* vel *haoscer*, vel *hoscuar*, aut etiam *hossar* scribitur quam *hasser*, ut est apud Alpagum. Quidem *ossar* scribunt ac pronuntiant. Fructus, in quo ejusmodi lana reperitur, similis est ovo. Unde بيض العشر, *beid alhossar* ab Ægyptiis & Arabibus appellatur, id est, *ovum hossar*. Testiculis camelorum similem refert Abuanifa apud Serapionem. Profectò testiculus ab

ab ovali figura vocatur Σιφέα *beida*. Saeculo pendenti assimilat Albenbuar, id est, folliculo testiculi pendenti. Inde & *pensilia* Latinis testiculi. Avisena duo genera facit facchari alhossar; alterum يماني *jameni*: alterum حجازي *Hagiazi*. Hoc est regione *Hagiaz*, quae est Arabia deserta; illud ex *Iaman*, quae est Arabia foelix. *Mare Hagiaz* est mare Arabicum. At *Iaman* est chersonesus sive peniosula, quae inter duo sinus Persicum & Arabicum jacet. Haec nempe Arabia foelix veterum, quam & Geographi Graeci χερρόνησον, Plinius *peninsulam* appellavit. Saccharum *albussar* Avisenae perperam diversum statuit à Serapionis saccharo *baosser* Julius Scaliger Exercitatione CLXIIII. Hoc saccharum *tigala* vulgo vocari in officinis Constantinopolis docuimus in Exercitationibus ex Bellonio, ubi & multa de hoc genere sacchari; sed heic saniora & certiora omnia recoximus.

CAP. LXXX.

De fuco marino argivan.

Φῦκος alga est marina. Quae rubet, eâ utebantur veteres ad tingendum robro colore. Purpuram elegantissimam facere tradit Theophrastus, sed fluxam fugacemque. Nam colorem remittit, nec diu servat. Aliud φῦκος, quo utebantur mulieres purpurissandis genis. Haec radicula Syriaca, quod ῥίζιον Graecis absolutè dicitur. *Radicula* Latinis. Plinius perperam confudit cum radice lanaria, quae σῶθον Graecis. Alii cum rubia radice. Lexica Iatrica: ἐρυθρόδανον, τὸ ῥίζιον. Aliud porro φῦκος μεταλλικὸν Galeno, quod fit ex cerussa usta. Glossae Servii & Philoxeni: *purpurissum*, φῦκος. Quod de radicula Syriaca intelligo. Inde Latinum *fucus*. Quod & pro colore quolibet sumitur: propriè tamen rutilum significat. Nam omnia illa φύκων genera rubro colore tingunt. Aliud tamen purpurissum quam φῦκος, etsi *purpurissatas genas* apud idoneos auctores pro fucatis legere est. Purpurissum facticium erat ex creta argentaria cum purpuris tincta. Glossarium vetus Latino-arabicum purpurissum interpretator عكري; ita enim legendum: *purpurissus* عكري. Id sonat, quod ex faece est, vel faeculentum. Nam عكر, *bachar* Arabice faecem significat, τρυγῶδες. Sed expositio illa laccae potius facticiae convenit quam purpurisso. Nam lacca tinctorum ex faece Brasilii & cocci sumitur. Tale planè purpurissum Auctor veteris Glossarii intelligit. *Fucus* autem sic propriè dictus, herba Syriaca, cujus radiculae succo mulieres antiquae genas rutilabant. Hoc φῦκος Graecis. Theophrastus χερσαῖον vocat hanc radiculam. Fuit & fucus marinus, sive alga, φῦκος θαλάσσιον. Arabicè *argivan* vel *alargivan*, ارجوان. Idem Glossarium Latino-arabicum vetus *vermiculum coccineum* interpretatur: ارجوان *vermiculus, coccineus*. Legendum: *vermiculus coccineus*. Versio Bibliorum *vermiculum cocci* vocat, τὸ κόκκινον βαφικόν. Atqui *argivan* non est vermiculus. Ebenbitar herbam esse tradit, cujus flos & folia admodum rubra sunt, & quae colore rubro tincta sunt, ea dici infecta esse colore الارجواني *alargevani*. Alii Arabes tradunt auctore Andrea, eam herbam nasci in mari & vocari *argivan marinum* ارجوان البحري *argivan albahari*. Nullum itaque dubium, quin sit φῦκος θαλάσσιον Graecorum; quamvis plerique omnes de purpura marina interpretentur, quae & ipsa πορφύρα θαλασσία dicitur. Quin & corallium nonnulli, qui frutex est marinus ac ruber, cum purpura marina & fuco marino confunduot. Hinc in Lexico Arabico vulgari مرجان *margian*, malè expoonitur purpura, ac dicitur esse idem cum ارجوان *argivan*, qui est fucus marinus. Atqui *margian* corallium est, idemque quod بسد *besd*. Alii ea sic distinguunt, ut *besd* pro radice coralli capiatur: *margian* autem pro ramulis. Aliis placet contrarium. Graeci recentiores Arabum *Gi* per *z* aut τζ efferunt. Ideo dixeront μαρτζάν pro *margian*. Glossarium Graeco arabicum: Μαργζιάν, κωράλλιον τὸ κόκκινον. Apud Serapionem legitur *morgen*. Et sic legi etiam potest illud مرجان. *Besd* & *margen* idem facit. *Bassad*, id est, *morgen*. Sic vocat interpres, quod alius *besd* vel *besed*. In antiquo Glossario Graeco-latino *margena* pro corallio invenitur: Κοράλλιον, *margena*. Arabicum plane *margen*. Quam vocem hodieque retinet in plerisque locis Idiotismus Gallicus. Risi Virum doctum, qui μάργενα in scriptis Graecorum recentiorum de corallio vel corallinis ornamentis interpretatus est. Dictione Latina sic vocaruot vestium limbos & margines extremos. Nam & *margum* & *margellum* pro margine dixit non sequior aetas, sed etiam vetustior. Aequè etiam falsi, qui margian *purpuram* interpretantur, & qui margaritam. Purpura marina Arabice vocatur صدف *fadaf*. Dicunt etiam üdem Arabes برفير pro purpura, quod ex Graeco est πορφύρα. Nam P in B mutant, ut بلكند *blacend* apud Avisenam, placenta. Argivan igitur est fucus marinus, quod & φυκίοεν φῦκος Nicandro. *Alga rubens* Plinio. Inde *algivum*, ex quo Arabicum *argivan*. Sic *juncus & res palustres* apud Inoocentium Agrimensorem. Quod vermiculum cocci veteres Glossae exponont. Id sollemne Graecis recentioribus atque Arabibus, quaecunque eumdem usum praestant, indifferenter ponere, & aliud pro alio usurpare. Idem vetus Glossarium *kermez* exponit coccum, quod rectum est: قرمز *coccus, coccineus vermiculus*. Isaac apud Serapionem laccam exponit kermes; cum latissime differant *lacca*, & *kermez* sive vermiculus cocci. In Glossis Graecorum ἐρυθρόδανον etiam exponitur πορφύρα, quae purpuram illis significat sive muricem. Unde πορφυροβάφος murilegus.

CAPUT

CAPUT LXXXI.

De carpaso & carpesia.

COmpellenda in hunc gregem exoticorum ὀπο-κάρπασον & κάρπασος. Hæc inter venena simplicia veteribus memorata, incompertæ hodie inventionis. Sucum fuisse sive lacrimam arboris Indicæ vel ex eo apparet, quod ὀποκάρπασον hoc idem venenum appellant. Dioscorides inter δηλητήρια simplicia, quo ex genere quæque sunt: ὀπομάκων ἤ μηκώνιον, ὀποκάρπασον, ψιμμίας χυλός. Ita vocat & Galenus. Mentio est apud veteres & ξυλοκαρπάσου, quod est lignum arboris carpasi, ex qua fluit lacrima κάρπασον vel ὀποκάρπασον. Ut βάλσαμον & ὀποβάλσαμον idem, cujus & lignum dicebatur ξυλοβάλσαμον. Incognitum vulgo esse medicis nostris illud carpasum non mirum est, quandoquidem nec de myrrha satis hodie constat, quali facie sit arbor, quæ eam sudat, aut qua ratione eliciatur. Sed nec vera & sincera myrrha hodierno tempore usquam conspicitur. Atqui carpasum illud priscis notum adeo similitudinis indiscretæ cum myrrha fuit, ut pro myrrha præstantissima plerique nescientes id usurparint, & perniciem inde certam contraxerint, ut testatur Galenus: τὸ δὲ ὀποκάρπασον, inquit, ὀλεθριόν ἐστι καὶ πολλοὺς τῶν ἰατρῶν τοχεῖν ἐν τοῖς τῆς ἡμετέρας ζωῆς χρόνοις ἀποθανόντας οἶδα, διὰ τὸν ὑγιείαν τοῦ ὀποκαρπάσου ἔχειν σμύρνης. Scivisse ait, qui mortui essent illo in tempore ex myrrha, quæ opocarpasum admixtum habuisset. Apparet ex iisdem locis tum afferri solitum carpasum, ex quibus myrrha advehebatur; immo & in iisdem locis colligi, adeo ut interdum myrrhæ commixtum nescientes falleret. Idem: ἔτι δὲ καὶ τῆς τὸν ἄριστον σμύρναν ὀποκάρπασον εὑρίσκεται διαφέρον σμύρνης, *in præstantissima myrrha, & opocarpasum invenitur, quod a myrrha differt.* Odoratum etiam fuisse colligere est. Qui enim pro myrrha id accipiebant, falli in eo non potuissent, nisi & odorem myrrhæ pariter ac faciem præ se tulisset. Nescio an sit κάρπαθον vel κάρπαθον Uranii de Abasenis Arabiæ populis: ἡ χώρα τῶν Ἀβασηνῶν σμύρναν φέρει καὶ θυμίαμα καὶ κάρπαθον. Idem porro κάρπασον & κάρπαθον varia dialecto, ut κιθὼν & κιτών; αἴθουσα ἄσιτα. Sic Κάρπασος sive Καρπασία quæ Cypri insulæ urbs est, Xenagoræ dicta est Κάρπαθος, teste Stephano. Carpaso illi Indico lethali cognominis est & κάρπασος, quæ pro lini genere vel lintei sumitur. Inde *carbasus* Latinis pro velo, & *carbasa.* Grammatici carbasum genus lini esse interpretantur, quod abusivè plerumque pro velo ponitur. Plinius *carbasa* primum reperta testatur in Hispania citeriore, lini ibi splendore præcipuo & mira tenuitate. Inde carbasum pro lino tenuissimo. Græci dicunt κάρπασον, sed recentiores. Hinc καρπάσινος σινδών apud Suidam. Apud vetustiores Græcos κάρπασον in hac significatione nulla mentio. Sic dici invenio apud auctorem peripli maris Erythræi, qui æqualis Plinii fuit. Κάρπασον enim vocat linum, ex quo Indica lintea vulgaris fiebant: πλείστη δὲ ἡ χώρα σῖτον καὶ ὄρυζαν καὶ ἔλαιον σησάμινον καὶ βούτυρον καὶ καρπάσον καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς Ἰνδικῶν ὀθονίων τῶν χυδαίων. Sed non nimium idoneus auctor ille asserendæ antiquitati ac puritati Græcarum vocum, quem certum est dictiones merè Latinas & sæpe usurpasse, quæ inter mercatores erant receptæ & usitatæ. Καρπάσιον λίνον aliud est Pausaniæ in Atticis, de lino quod igne non consumitur: καὶ λίνου καρπασίου θρυαλλίς ἔνεστιν, ὃ δὴ πυρὶ λίνον μόνον ὄντων ἐστὶν ἁλώσιμον. Solinus Caryston insulam habere dicit *carbasa, quæ contra ignes valent.* Hieronymus Mercurialis carbasa illa putat eadem esse cum carpasio lino Pausaniæ. Multum fallitur. Quod ad rem attinet, res ipsa est. Quod ad nomen, non idem est. Solinus more Latinis usitato *carbasa* dixit pro quolibet lino. Hinc *carbasa Carystia*, lintea sunt ex lino Carystio texta. At Καρπάσιον λίνον Pausaniæ, lini illud genus est, quod igne nihil deperdebat, in insula Cypro, urbe Carpaso æque plurimum nascens ut in Carysto. Carpasium itaque linum metallicum est & ignibus contumax, ab urbe insulæ Cypri sic dictum, ubi effodiebatur. Hoc idem est carbasum sive linum Carystium Solino. At *carbasum* pro lino aliam habet originem. Nec Græcis usitatum hoc vocabulum, sed Latinis. Nec *carbasum* Latini absolutè dixere unquam pro illo lino, quod ex lapide ducitur. Quod enim *carbasa Carystia* nominavit Solinus de illo genere, idem planè est ac si lintea vel lina Carystia posuisset. Aliud est porro vocabulum significationis diversæ, quod plerique recentiorum idem esse voluerunt cum lethifero carpasi succo. Κάρπασος Paulo Æginetæ masculo genere vocatur venenum illud, de quo supra scripsimus. Vocavit & καρπασίας, ut ἴξος & ἰξία idem, ψύθος & ψυθία. Quodam etiam loco καρπησία corruptè apud eumdem reperitur scriptum pro καρπασία, lib. v. cap. XLIV. Καρπησία vero Aetio, Nicolao Myrepso, aliisque Græcorum genus est aromatis, quod Galeno καρπήσιον dicitur lib. VII. Simplicium Medicamentorum, & lib. I. Antidotôn. Sed *carpesia* ista magnopere distat a *carpasia* Pauli. Carpasia sive carpasum succus est, vel gummi potius venenatum myrrhæ simile, ita ut pro myrrha imponat. Carpesium sive carpesia surculi sunt odorati, similes cinamomo, in Pamphylia nascentes. Κάρφη vocat Galenus & duo genera facit, unum Laërticum, alterum Ποντικὸν cognominatum, utrumque à montibus Pamphyliæ. Sed mendum est in voce Ποντικόν. Alibi τὸ πικρὸν appellat, in libro de Antidotis, de Pamphyliæ populis loquens: ἤ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι τὸ μὲν ἕτερον αὐτῶν Λαιρτικόν, τὸ δὲ ἕτερον τὸ πικρόν, ὅπερ καὶ βέλτιόν ἐστιν· ἑκατέρῳ δὲ ἀπὸ τοῦ ὄρους ἡ ἐπωνυμία καθ' ὃ φύεται. Stephano Λαέρτης mons Ciliciæ. Unde Λαερτικὸν καρπήσιον vel λαέρτιον. Strabo μαστοειδῆ λόφον vocat hunc Laërtem. Sub nomine τὸ πικρὸν vel Ποντικὸν latet montis Pamphylici vel Cilicis appellatio, quam nunc non eruo, etsi moltæ sint ad manum conjecturæ. Συεδρικὸν, aut Ἀδρικὸν liceret conjectare. Qui *amarum* vertunt apud Galenum principes in his litteris Viri, sequuti sunt vitium codicum, nec intellexerunt debere ibi esse loci nomen in Pamphylia. Nec rectius Scaliger Julius, qui in Exercitationibus contra Cardanum verè Ponticum fuisse hoc carpesium ex regione Ponti autumat, cum tam clarè prodiderit Galenus locum esse Pamphyliæ. De hoc autem carpesio variæ sunt nunc & olim fuere sententiæ doctorum hominum. Actuarius cubebas & carpesia eadem dici ostendit, quem plerique recentiorum sequuti sunt, & falsi sunt. Quid sint cubebæ alibi docuimus. *Zarnab* Avisenæ, زرنب, esse veterem carpesium nescio an liqueat. Arborem esse narrat magnam, infrugiferam in monte Syriæ Libano nascentem, esse parvis virgultis, teretibus, odoratis, paulo amplioribus acu, qua suuntur subsellia. Græci φρυμοειδεφύλα vocant. Arabes, ut est apud Avisenam, المملة. Ea pro cinnamomo substitui plerumque docet. Galeno καρπήσιον, λεπτὰ κάρφη, quæ & pro cinnamomo substituebantur. Posset ex vero magis adstrui, *zarnab* simile potius esse carpesio quam idem. Paulus Ægineta vocavit ἀρναβὼ, quod Avisenæ est *zarnab*, de quo ita scribit: ἀρναβὼ τῶν ἀρωματιζόντων ἐστὶν ὅθεν τοῖς μύροις μάλιστα μίγνυται, ἐμφερὲς ὑπάρχον κασίᾳ τε καὶ καρπησίῳ, ὅθεν ὁ Πνευματικὸς μὴ παρόντος κινναμώμου τούτῳ φησὶ χρῆσθαι. Rursus tamen hesc aliquis non sine ratione possit contendere, ejusdem aromatis duo esse vocabula synonyma, καρπήσιον & ἀρναβὼ, Græcum illud, hoc Syriacum vel Pamphylicum. Καρπήσια (nam ita in vetustis libris legitur) vel καρφίσια à surculis

surculis qui ex arbore decerpuntur, ἀπὸ τῆ καρπιζοῦς vel καρφίζοῦς. Quominus tamen arnabo idem videatur cum carpesio nonnulla obstant. Carpesium in Pamphyliæ montibus nasci omnes affirmant. Galenus ἀρναβὼ ex India peti ostendit, qui inter species casiæ hoc nomen commemorat, ut infra dicam. At omnia illa genera casiæ, quæ ibi recenset Galenus, ex India. Avisena suum *zarnab* Syriæ monti Libano proprium vindicat. Sic videretur aliud Græcorum ἀρναβὼ, aliud *zarnab* Avisenæ. Apud Neophytum reperio libanotidem καρχυφόρον appellatam etiam ψευδοκάρπασον, quasi habeat aliquam similitudinem cum carpaso: Καὶ χυ, ὁ λιβανωτὶς, ὁ ἢ ψευδοκάρπασος, Ῥωμαῖοι μυρσίνα. Apud Charitonem Medicum in Antidoto altera διὰ μαργάρων, species quædam κυμινίτης vocatur, & κάρπασος explicatur: ζεδώρας, κρόκε, κυμινίτης ἤτοι καρπήσιε. Hujus κυμινίτης apud Myrepsum multis locis occurrit mentio, quam semper in cubebas mutat Fuchsius. Et sanè nunquam integrè scriptum illud nomen invenitur, sed compendio ad hunc modum

κυμ̄. Aliquando nescias, utrum *π* an *τ* supra scriptum sit. Puto tamen ubique legendum κυμινίτης. Et apud Charitonem corrigendum: κυμινίτης ἤτοι καρπήσιε. Sic vocarunt *cubebam*, quam & pro carpesio sumpsisse videntur. Κάρπασον autem pro καρπήσιον dixit Charito magno sanè errore. Similitudo tamen nominum hoc fecit. Nam καρπησίαν recentiores dixerunt, quod vetustioribus fuit καρπήσιον. Alii vero καρπασίαν & καρπησίαν indifferenter usurparunt. Quin & καρπησίαν in antiquis libris Pauli Æginetæ legere est pro καρπασίᾳ, quæ eadem est cum carpaso. Videmus igitur in eadem sententia fuisse Græcos infimæ ætatis medicos cum Latinis barbaris, qui cubebas easdem statuunt cum carpesio veterum. Ita enim vetus interpres Avisenæ *cubabe* exponit carpesium. In eadem opinione & Matthæus Sylvaticus in Pandectis. Nec alia sane sententia ipsius Avisenæ, qui ea de cubebis tradit, quæ Galenus de carpesio, similes esse nempe virtute τῷ φῦ. Vetus interpretes reddit *rubea*, quia rubea radix Arabicè dicitur apud Avisenam فوة الصباغين, *fua alsabagin*, id est, rubea tinctorum. Dicitur etiam simpliciter فوة, *fue*. Quod quidam interpretantur granum coccineum. Atqui radix est, non granum, quæ tingit in hac herba. Herbarius Arabs apud Dioscoridem τὸ ἐρυθρόδανον, interpretatur الفوة *alfue*. Apud Avisenam capite de cubabe, quod illi est καρπήσιον, traditur virtute esse simile الفوة *alfue*. Quod rubeam similiter vertit interpres. At hoc loco significat φῦ Græcorum, quod ipse Avisena vocat فو *fu*, capite proprio descriptioni ejus dato. Corruptum est in capite Avisenæ de cubebis, الفوة pro الفو *alfu*. Quod est τὸ φῦ. At الفوة *alfue* est ἐρυθρόδανον: Illud *fube* suspicor ex Hebraico פוך deductum, mutato *Caph* in *He*; alii stibium, alii carbunculum interpretantur. Certè pro fuco accipitur Regum II. cap. IX. quo oblinuntur oculi. Non insolens autem Arabibus acceptas ab Hebræis aut Græcis voces in alium significationis usum convertere. Ab illo פוך Græcorum φῦκος. Ita propriè vocarunt radiculam Syriam, cujus succo rubente mulieres genas sibi purpurissabant. Algam marinam rubentem, qua purpura elegantissima tingebatur, sic etiam appellarunt. Est & φῦκος μεταλλικὸν, quod fit ex cerussa usta & rubro colore inficit. Certè non aliis temerè rebus hoc nomen φῦκος dederunt, quam quæ tingerent, & rubro præsertim colore. Inde Latinum *fucus*, pro colore quolibet, & *fucare* pro tingere vel pingere. In Paralipomenis lib. I. cap. XXIX. mentio fit lapidum פוך *fuch*. Carbunculos & rubinos quidam accipiunt. Certè & φῦκος Græci antiqui de colore rubro maximè posuerunt, quod inde deductum est. Hieronymus *stibinos* vertit à colore stibii, qui niger est. Vix dubito, quin Hebræi dictione illa vocarint non solum nigrum fucum, quo supercilia sibi mulieres depingebant; sed etiam rubrum, quo genas colorabant. Φῦκος πορφύρεον Græci dicunt. Rectè igitur & lapis *fuch* de carbunculo vel rubino potest exponi. Nonnulli & *nofech* inde ducunt, lapidem & ipsum pretiosum, נפך. De quo non satis constat inter ipsos magistros, quod genus sit gemmæ. At omnino ex illo *fuch* Arabicum *fube* pro fuco tinctorio sive rubea radice, quam & *fube alsabagin* dixerunt, id est, rubiam infectorum. Hanc de cocco sive grano coccineo interpretantur. Ut ad carpasum sive carpesium redeamus, videmus Arabes pro eo *cubebas* substituere, quæ toto genere differunt. Longè magis cum carpesio veterum convenit ipsorum zarnab. Cubebam veteres etiam vocant *cumamum* κίμαμον. Unde Arabicum كباجة *cubabe*. Idem & κάμακον & μυρτίδανον antiquorum, ut latius docuimus in Exercitationibus. Κάρπασον & καρπήσιον Græcos recentiores confudisse constat. In ἀντιβαλλομένοις apud Paulum: ἀντὶ καρπησίε κίνη[μ]ος. De carpesio intelligendum. Viderint ergo, an ex eadem arbore succus ille lethalis, quem ὀποκάρπασον appellant, & surculi odorati, quæ καρπησία Galeno. Fortasse pro καρπασία. Sanè & ξυλοκάρπασον illius arboris lignum vocitarunt. Sed & libanotida ab odore simili videntur nominasse ψευδοκάρπασον. Pamphyliæ familiarem hanc arborem tradunt, & frequentem inde haberi in Syria carpasum. Interdum & pro succo ipso κάρπασον usurpant, ut βάλσαμον pro opobalsamo. Nihil heic pronuntio, sed ὁμωνυμίας explico. Magis tamen inclinat sententia, ut κάρπασος & καρπήσιον differant, quæ passim Græci posteriores confundunt. Hic accedit & κάρπασος pro lino longe aliud. Vetustiores κάρπασον, cujus succus venenum, semper distinguunt à carpesio, quod καρπήσιον vocatur in antiquissimo codice Pauli Æginetæ, alicubi etiam καρπήσιον. Inter remedia quæ calculos frangunt recenset ἢ φῦ ἢ μῆον ἢ ἄσαρον ἢ καρπήσιον ἢ σαξίφραγες. Ita ille quem dixi vetustissimus liber, pro καρπήσια. Namalibi καρπήσιον vocat cum Galeno & separat ab arnabo, quod est zarnab Avisenæ; simile tamen facit: Ἀρναβὼ τὸ ἀρωματίζον, ἀντεμβάλλεται κασία τι καὶ καρπησίῳ. At venenum appellat κάρπασον & καρπασίαν, quæ hodie non minus incompertæ cognitionis quam carpesium. De arnabo dicam infra.

CAPUT LXXXII.

De charuba.

JEmbut Arabibus duas res in totum genere differentes significat. ينبوت. Avisena sub hoc titulo siliquæ genus exposuit, quam vocat *alcharnub Alnabathi* الخرنوب النبطي, id est, siliquam Nabathæam. Arabes *charub* & *charnub* appellant, quam Latini *siliquam*; Græci κεράτιον. Qui fructus est arboris, quam alio nomine Græci recentiores ξυλόκερας & ξυλοκέρατον appellarunt. Unde Barbari suum *xylocaracto* fecerunt. Non siliquam ipsam arboris, sed grana quæ in siliqua sunt, sic vocarunt; & hæc certi ponderis vicem usumque præbuere antiquis medicis, quod κεράτιον appellant posteriores

res *ξυλόκερατα*. De quibus nos alibi. Hæc *κεράτια* in Evangelio accipienda, non de leguminum siliquis, ut plerique exponunt. Arabs interpres vertit خرنوب *charnub*. Quod non de alia potest intelligi siliqua. Nec enim Arabes aliam siliquam hoc nomine nuncupant præter arboream, de qua egit Avisena capite de *charnub*. Qui duo genera recenset, الشامي *Alsceme*, & النبطي *Alnabati*, Syriacam & Nabathæam. *Syriacarum siliquarum* mentio apud Plinium & Columellam aliosque veterum; quam siliquam Syriacam eam esse constat, quæ Avisenæ dicitur خرنوب شامي *charnub Sceme* vel *Xame*. Meminerunt & *Græca siliqua*. Quæ siliqua est communis. Columella libro de arboribus, cap. xxv. *Siliquam Græcam, quam quidam κεράτιον vocant*. Avisena eodem capite meminit etiam *alsembut*, quam distinguere videtur à siliqua Nabathæa his verbis, ut interpres reddidit: *Et Nabathæa confert fluxui sanguinis, & menstruorum superfluo comesta & supposita. Et alsembut est bona doloris ventris punctivo & solutioni*. Prorsus aliam hic facit siliquam ab ea, quæ dicitur *alsembut* الينبوت. Atqui capite de *jembut* eam vocem interpretatur siliquam Nabathæam, *charnub Alnabathi*. Quo loco apud interpretem hæc verba leguntur, quæ non comperere in Arabico: *Gembut est rosabram, sicut quidam sapientes dixerunt. Verum major pars ex summa medicorum asserit, quod est alcharnub Nabathinum*. Pro his in Arabica editione habetur tantum: *jembut est alcharnub Alnabathi*, siliqua Nabathæa. Quid illud sit *rosabram* nescio, nec apud Arabes invenio. In veteri indice Avisenæ sic legi: *Gambut rosa vineæ, & dicitur algarum, & secundum Almansorem est spina alba habens florem*. Certum est *gambut* ibi scribi pro *jambut*. Nam & *gembut* apud Carmonensem legitur pro *jembut*. Pro *algarum* fortè scripsit *alcharub*. Non video, qui convenire possit in hanc arborem, quod dicit esse rosam vineæ. Fortè etiam in ipsa versione corruptum rosabram pro rosa vineæ. Vetus Herbarius Arabs in antiquo Dioscoridis exemplari *ὀνόνιδα* interpretatur ينبوت. Raphelengius in Lexico suo explicat viticis semen, & ericæ fructum. Quod alibi tamen non reperio. Quo loco subjicit verba Arabica, quæ significant arborem aliembut esse pabulum vel farraginem, quæ equis præbetur: شجرة الينبوت وهو قضيم فرس. Quod nescio unde sumpserit. Ex Almansore notavit veteris ad Avisenam indicis auctor, esse spinam albam. De hac Nabathæa siliqua intellexit, quam & Græci recentiores in suis lexicis medicinalibus *λάκκιον* absolutè nominant: *λάκκιον ἡ κεράτια*. Item: *λακκίου καρπὸς, ξυλοκέρατα*. Videtur & Alpagus in expositione vocabulorum Arabicorum Avisenæ, *lencea* eam vocare his verbis: *Xylocaracte spina, id est, xylocaracte silvestre, quæ Arabicè dicitur carnub lence, & reperitur Damasci*. Puto tamen scribendum: *quæ Arabicè dicitur carnub souche*, خرنوب سوكي, id est, siliqua spinosa, vel ut barbarè vertit Alpagus, *xylocaracte spina*. Silvestris siliqua intelligenda, quæ spinas habet. Ex eo genere *κεράτια* sunt in Evangelio, quæ porci comedunt: *ἀπὸ τῶν κερατίων, ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι*. Mites autem ac dulces siliquæ ab hominibus comeduntur. Tales quæ Syriacæ propriè dictæ. Alpagus: *Siliqua de Syria est siliqua, quæ comeditur*. Arabicè خرنوب شامي *charnub Scemi*. Hæc siliqua domestica. Silvestris vocatur, *charnub Nabathi* vel *charnub senchi*, siliqua Nabathæa & spinosa. Ita eam describunt Arabes. Cubiti altitudine à terra surgere, spinosam esse, fructu oblongo & siliquato, siliquis falcatis, colore & seminibus, quæ intus sunt, domesticæ prorsus consimilibus. Quod *λάκκιον* & *κεράτιον* Græci Neoterici vocant, vereor ut de alio genere accipiendum sit. *Ξυλοκέρατα* interpretantur *λακκίου καρπόν*. Neophytus in Lexico: *τῆς ἀκακίας ὁ καρπὸς, ἀκάνθης κεράτια λέγεται*. Spina est Ægyptia sive arbor spinosa, quæ fructum in siliquis quoque habet, ex qua acacia fiebat. Arabes eam vocant, القرظ, *alcarath* vel *alcarad*. Quod manifesto ex Græco *κεράτιον* depravatum esse liquet. Avisena acaciam, hoc est, اقاقيا succum interpretatur alcarath, id est, *κερατίων*, siliquarum nempe spinæ Ægyptiæ. Nam acaciæ succus exprimebatur ex fructu spinæ illius Ægyptiæ, quem & *κεράτιον* vocari notat Neophytus. Quo nomine & siliquæ edulis fructus dicebatur Græcis. Eam acaciæ spinam Græci auctores in albam & nigram dividunt. Plinius scribit acaciam fieri in Ægypto alba nigraque arbore. Arborem ipsam vocat acaciæ spinam. Hæc alba est, quam Græci *λάκκιον* vocant & *κεράτιον*, quam & videntur confudisse veterum plerique cum silvestri siliqua, quam Arabes appellant *charnub senchi*, & *charnub Nabathi*. Quin & siliquam Syriacam edulem cum acaciæ spina eamdem fecerunt quidam ex veteribus magno errore. Isidorus: *Silicea, quam Latini corruptè siliquam vocant. Hujus arboris pomo succus expressus acacia Græcis dicitur*. Vocem *silikon* ætas illa corrupit ex Græco *ξυλόγλυκον*. Sic appellarunt siliquam Græci, quia quod in ea manditur, lignum est, ut disertè Plinius tradit. Et ridiculus Isidorus, qui *siliquam* ex illo *silicon* depravatum putat. Immo siliquam Latini vocarunt hujus arboris fructum, quia in siliquis est, *λοβὸς ὁ καρπός*. Græci autem *κεράτιον*, quia corniculorum modo curvatæ aut etiam falcis illæ sunt siliquæ. Sed quod ait succum ex illis siliquis expressum *ἀκακίαν* Græcis dici, in eo manifestus est mendacii. In qua tamen etiam sententia deprehenditur vetus auctor Glossarii Latino-arabici. Is *silicon* pariter cum Isidoro interpretatur Arabicè *charub*. Nec enim mendum est, ut putant viri doctissimi. *Silicon*, خرنوب ubi *silicon* est *ξυλόγλυκον* Græcorum, & siliqua Latinorum. In eodem Glossario legitur eodem loco: *Acacia*, ارب الخروب, *rob alcharub*, id est, succus siliquæ. Ubi vides acaciam exponi siliquæ ejus succum, quam Arabes vocant *charub* aut *charnub*. Quod omnino falsum est. Utriusque sanè arboris fructum *κεράτια* vocant Græci. Unde & Arabes acaciæ spinæ siliquam appellant قرظ *carath*, ex Græco *κεράτιον*. Utriusque etiam siliquæ succus stypticus ac præcipuè silvestris charubæ, quæ & spinas etiam habet, haud secus atque acaciæ arbor. Spinam illam Arabes alio nomine vocarunt *jembut* vel *alsembut*, in hujus etiam nominis consortium admissâ pini sive piceæ arbore, ut supra ostendimus. Vide, quæ ibi notavimus.

Non facilior erit conciliatio, qua ostendetur idem genus esse candidum & rufum aspalathum, quod ibidem Plinius vult. Miror & eam lectionem ibi constanter à libris retineri, quæ significationem eam habere non potest, quam ei tribuit Plinius. *Erysisceptron* vocatum aspalathum innuit, in quem incubuerit arcus cælestis, hoc est, iris. Dicendum esset ἱερισκῆπτρον εἰς ὃν ἡ ἶρις σκήψῃ. Omnes tamen libri *erysisceptron* habent hoc loco. Et in indice manu scripto libri primi, qui ad hunc locum referendus, ita scribitur: *Aspalathos sive erysisceptron*. In Græcia quoque Theophrasti, quæ in libro sunt de odoribus, mentio habetur ἐρυσισκήπτρου. Atque ita planè expressum hoc nomen: τὸ δ᾽ ὅλως ἡ μυρίκη ... τὸ ἐρυσίσκηπτρον, ὑπὲρ οὗ καὶ ἄρτίως ἐλέχθη. De aspalatho Viri docti hanc vocem intelligunt, cujus supra meminit; sed ibi semper ἀσπάλαθον nominavit & quidem ἄοδον, ad distinctionem ejus, quæ nullius est odoris. Τούτου δὲ ... τὸ Κύπρον ... ὁ ἀσπάλαθος ὁ ἄοδος. Et ita aliquot aliis locis ἀσπάλαθον vocat. Si hæc eadem arbor dicta ἐρυσίσκηπτρον, id nomen aliud est ab ἱερισκήπτρῳ, nec idem significat. Scripsit quidem Theophrastus alibi ea odoratiora existere tam in herbis quam in arboribus, quibus desuper incubuerit iris, id est, arcus cælestis: καὶ γὰρ τὸ περὶ τὴν ἶριν λεγόμενον εἰς ἕτι ἂν κατίσχῃ, ... τὰ δένδρα καὶ τὰ ... ἄοδα ποιοῦσιν ἶρις. Hæc sunt quæ Græci vocant ἱερισκηπτα, εἰς ἃ ἐπισκήψῃ ἶρις. At ἐρυσίσκηπτρον aliud est. Nec obscurè auctor ille hoc indicat, à quo sua Plinius de aspalatho accepit: *Quidam enim erysisceptron vocant, alii sceptron.* Legebam quidem olim: *alii irisceptron.* Sed aliter omnes libri, qui vulgatam tuentur. Quidam aspalathum vocarunt σκῆπτρον nulla, ut apparet, iridis incumbentis notione. Unde autem σκῆπτρον cognominatum hoc genus fruticis, nisi quod ex eo baculi elegantes fierent? Nec spinæ, quibus abundat, ad eam rem obstant; immo magis juvant. Hodieque ex spina nigra facere amant, quos commendatiores habent ob nodorum frequentiam. Nec aliter olim mos fuit. Ex spina quippe factitatos baculos Theophrastus Historiæ lib. IV. cap. V. ἐν Ινδίᾳ δὲ ... ἄκανθα λευκὴ τρίοζος, ἐξ ἧς καὶ σκυτάλια ... βακτηρίας ποιοῦσι. Apparet ergo & ex spina aspalathi fieri solitos, quam & propterea σκῆπτρον, & ἐρυσίσκηπτρον vocarunt, quod ex ea servarentur & in pretio haberentur baculi. Ἐρυσίσκηπτρον quoque apud Dioscoridem legitur: Ἀσπάλαθος, οἱ δὲ ἐρυσίσκηπτρον. Cyperum etiam sic cognominarunt haud secus atque aspalathum, ut idem asserit: Κύπειρον, οἱ δὲ ἐρυσίσκηπτρον καλοῦσιν ὡς τὸν ἀσπάλαθον. Veteres omnes Grammatici ... Græcorum *siler* Latinè esse dicunt. Ex silere baculum gerebant rustici, teste Plinio, quia serpentes hunc fruticem aversantur & refugiunt. Utut sit, sanè non idem ἐρυσίσκηπτρον & ἱερισκηπτον, quæ Plinius in aspalatho confudit, & nonnulli fortassean cum eo antiquorum. Ille quidem libro illo duodecimo aspalathum *sceptrum* & *erysisceptrum* vocatum contendit. At libro XXIV. ubi mentionem aspalathi reponit cum aliis generibus spinarum, quas ibi commemorat cap. XIII. *Sed & frutex humilior æquè spinosus, in Nisyriorum & Rhodiorum insulis, quem alii irisceptron, alii adipsatheon, Syri diaxyron vocant.* Ita enim libri eo loco legunt, *irisceptron* pro *irisceptum* ἱερισκηπτον. Sed & ἱερισκηπτον potest retineri, in quod iris incumbit. Index manuscriptus illius loci similiter habet *irisceptron*. Sic enim in eo legitur: *Aspalatho, sive irisceptro, sive adipyatheo, sive diaxyro.* Ita exhibet scriptum vetustissimus codex tria illa cognomina aspalathi. De irisceptro & diaxyro res certa est. Illud vero *adipyatheon* in incerto. Pro eo in textu exaratum est, *adipsiphoes.* In alio libro: *Adipsatheum.* Aliquid olim divinabam, de quo nunc ambigo. Διαίθεον esse volebam, quod idem est cum διάξυρον. Dioscorides de hoc ipso aspalatho: Σύροι διάξυρον. Tertia appellatio aspalathi apud eumdem est φαργάνιον, & σφηγνόν. Alterutrum in Plinio reponendum arbitror: *alii irisceptron, alii phasganion, Syri diaxyron vocant.* Vel certè: *alii sphagnon.* Inde illa mendosorum nominum seges. Avisena quoque idem hoc cognomen agnoscit, ut paulò post ostendam. Διάξυρον autem vox Syra non est, sed Græca, ab acutis ac scindentibus novaculæ modo spinis. Melius itaque videretur legi: *Nisyrii diaxyron vocant.* Incolæ sunt insulæ Nisyri, apud quos plurimum aspalathum. In Syria etiam nasci tradit Dioscorides; quod tamen non agnoscit Avisena in verbis Dioscoridis, qui simpliciter ex eo refert aspalathum crescere in regione Nisyriorum & Rhodiorum. De quo infra. Plinius etiam hoc loco Rhodios & Nisyrios tantum nominat, apud quos nascitur hic spinosus frutex: *Sed & frutex humilior æquè spinosus in Nisyriorum & Rhodiorum insulis.* Cæterum quod mireris, Nisyriorum & Rhodiorum aspalathum distinguit ab orientali, quem in oriente provenire asserit. Sic enim scribit, ut nuper emendavimus in Exercitationibus: *Inter odores, & ad unguenta utuntur alia, aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina silvestris in oriente, ut diximus, candida, magnitudine arboris justæ. Sed & frutex humilior æquè spinosus in Nisyriorum & Rhodiorum insulis.* Vides spinam aspalathum nomine in oriente nasci ad unguenta & odores usurpari tum solitum, magnitudine arboris justæ. Hanc facit candidam: Humiliorem eâ fruticem & æque spinosum in Nisyro & Rhodo insulis nasci ait, rubentem & in purpuram vergentem cortice detracto. Sic duo omnino sunt Plinio aspalathi genera odorata, orientale & Rhodium, quod & Nisyriacum. Orientale candidum & instar habens arboris justæ. Nisyrium sive Rhodium humilius, rubens aut in purpuram vergens cortice detracto. Contra verò apud Dioscoridem solus aspalathus Rhodiorum & Nisyriorum odoratus, idemque ὑπέρυθρος ἢ πορφυρίζων, hoc est, ut Plinius vertit ad verbum: *rubens & in purpuram vergens.* Idem tamen Plinius libro XII. cap. XXIV. Quem locum heic tangit, quo se dixisse meminit de spina hac orientali, postquam de cypro frutice memoravit, nascente in Ægypto & Judæa, itemque insula Cypro, statim subjicit: *in eodem tractu aspalathos nascitur spina candida.* Hæc ergo erit aspalathos Orientalis in Ægypto, Syria ac Cypro insula nascens, qui tractus orientis nomine intelliguntur veteribus. Radicem illius aspalathi unguentis experti ibidem dicit. Sanè & radicis aspalathi usum fuisse in medicina & ad unguenta, passim ex antiquis colligere est. Quia & ῥίζαν μέλαιναν apud Hippocratem de aspalathi radice exponit Galenus. In Theriaca Andromachi apud eumdem ῥίζης ἀσπαλάθου φλοιὸς capitur. Atqui ipsum illum candidum aspalathum Plinius ait probari colore rufo vel igneo. *Probatio*, inquit, *in colore rufo vel igneo, tactuque spissa.* Quæ conveniunt in alterum genus aspalathi Nisyriorum & Rhodiorum, cujus color rubens vel in purpuram vergens. Nam ut supra dicebam, color rufus & igneus, quem tribuit orientali & candido aspalatho libro duodecimo, planè respondet colori rubenti & in purpuram vergenti, quem proprium facit aspalathi Rhodiorum libro vigesimo quarto. Ex his statuendum est, Plinium alio quidem loco utrumque aspalathum confudisse candidum & rubentem, alibi autem discrevisse; sed utrumque tamen odoratum constituisse. Quod enim eo loco dicit, nasci pluribus locis, sed non ubique odoratum, sic accipiendum est, quasi voluerit unum idemque genus aspalathi alibi odoratum, alibi odoris expers inveniri: odoratum autem eum solum existere, super quem arcus cælestis incubuerit. Unde illi nomen ἱερισκηπτον, quasi *baculum iridis*; vel ἱερισκηπτόν, in quem iris incubuerit. Cui opinioni consentaneum est, quod hodie Cyprii prædicant, apud quos nascitur aspalathus, ex ducentis plantis vix duas aut tres reperiri, quæ odore censeantur. Ad Plinium quod attinet, certum est ex pluribus eum auctoribus aspalathi historiam comparasse, & ea re factum, ut incertam admodum ac confusam tradiderit, dum quod auctores dixere, non distinguit; & modo de uno, modò de altero id genere dictum putat. Candidus aspalathus libro duodecimo apud eum probatur colore rufo & igneo, ὑπέρυθρος καὶ φλογίνῳ, vel ξανθῷ καὶ φλογίνῳ. At libro vigesimo quarto alius est aspalathus candidus ab eo, qui rubet vel in purpuram vergit dempto cortice. Atqui omnino idem ille aspalathus, qui colore rufo & igneo censetur, & cui color est rubens & in purpuram vergens.

Candidus præterea aſpalathus Plinio, idemque in Oriente naſcens & odoratus. At Dioſcoridi hic aſpalathus communis & odore carens, ubique proveniens: ἔστι δὲ ἕτερον εἶδος αὐτοῦ, λευκὸν, ξυλῶδες, ἄοσμον. Plinius Orientalem hunc facit aſpalathum, & odoris inenarrabilis. Qui rubet & in purpuram vergit, Dioſcoridi naſci traditur, ἐν Ἴστρῳ καὶ Νισύρῳ καὶ Συρίᾳ, καὶ Ῥόδῳ. Si vera illa ſcriptura, quæ & Συρίᾳ præfert, unus idemque fuerit Orientalis aſpalathus & Niſyriorum Rhodiorumque, quod affirmat Plinius libro quarto & vigeſimo: ubi perperam id genus aſpalathi, quod in Oriente naſcitur, candidum facit, cum ſit rubrum, nec differat à Rhodio vel Niſyrio. Nunc reſtat, ut traditiones recentium de aſpalatho excutiamus & cum antiquis comparemus. Hodie per Græciam nota eſt ſilveſtris ſpina hoc eodem aſpalathi nomine, ex quo ſæpes conficiuntur. Quinimmo & integræ ſilvæ hoc conſtare frutice dicuntur. Materies candida, dura, & gravis. Mediale nigreſcit. Flores habet luteos, geniſtæ ſimiles, ex quibus ſiliquæ oriuntur parvæ, tria aut quatuor ſemina continentes. Totus frutex ſpinis inhorreſcit. Lignum prorſus inodorum. Ita deſcribit Bellus Honorius. Nec dubium, quin ſit ipſiſſimum genus aſpalathi Dioſcoridis alterum, quod & vulgare, ac ſine odore, ubique naſcens. De quo Theocritus: Ἀσπάλαθοι φέρονται. Matthiolus hanc ſpeciem aſpalathi in Græcia frequentem pro acacia altera Dioſcoridis accepit. Falſus itaque Plinius, cui aſpalathus odoratus idem & candidus. Ἀσπάλαθον, ut dixi, hodieque Græcorum vulgus appellat eam ſpinam candidam paſſim naſcentem, & texendis ſæpibus idoneam. *Silveſtrem ſpinam* Plinius vocat, quia ubique ac ſponte naſcatur. Tenemus inodoram aſpalathi ſpinam. Jam quærendum de odorata. Dioſcorides detracto cortice rubere eam dicit, aut in purpuram vergere. Hac coloris nota diſcernit ab ea, quæ nullius eſt odoris, quod candida ſit. Super hac aſpalatho aromatica non parva eſt inter herbarios dividia. Plerique lignum Rhodium eſſe putant, ex quo hodie detornantur ſphærulæ dicendis ad numerum precibus. Ex hoc numero Ruellius, qui Rhodienſem arbuſculam aſpalathum eſſe veterum exiſtimarunt. Eum Scaliger Julius rectè reprehendit; qui tamen ipſe non caret errore, dum ex nomine, quo illum fruticem vocant hoc tempore Rhodii, verum eſſe agallochum argumentatur. Sane verum eſt hodie à Rhodiis ξυλάλοη vocari lignum illud, ex quo globuli preculares fiunt. Etiam conſtat Græciæ vulgus hac ætate ξυλάλοη appellare, quæ antiquioribus Græcis ξυλαλόη fuit; antiquiſſimis vero ἀγάλλοχον. Longe tamen abeſt ab agallochi notione ac cenſu arbuſcula illa, quam Rhodii xylalam nuncupant. Verba Scaligeri hæc ſunt Exercitatione CXLII. cap. VI. *Rhodii lignum illud, ex quo ſphærulas faciunt, etiam nunc xylala vocant. Arabes haod. Ejus ſpecies multas agnovit Aboali.* Vides hoc velle, ut xylala Rhodiorum ſit unum ex generibus ejus ligni, quod Arabes appellant *haod* vel *haud*. عود. Atqui agallochum Arabes ſic nominant, à quo palam eſt toto genere diſtare lignum Rhodiacum. Sed nec aſpalathus, omnibus notis, quas aſpalatho priſci aſſignarunt, id reſpuentibus. Lignum Rhodienſe odoris expers, aliud nigrum ſub cortice, partim vero ex nigro & flavo venas habet temperatas. Spinis arbor aut paucis, aut omnino nullis aſperatur. Mirum porro, quanta ſit inter doctos herbariæ rei ſuper hoc ipſo frutice Rhodienſi controverſia. Anguillara quaſi pro certo refert ex teſtimonio Conſtantini cujuſdam Rhodii in Creta inſula pigmentariam exercentis, fruticem in Rhodiorum inſula naſci, ſpinoſum, foliis oleæ ſimilibus, ſed minoribus, flore candido, & flagrantiſſimo, ligni cortice albo aut rubente. Reperiri hujuſmodi arbuſculas, quæ lignum habeant dempto cortice rufum; & quo magis ſeneſcat arbor, eo magis colore illo imbui ac veluti ſaturari. Non aliud porro in tota ea inſula lignum extare, quod odoris ſit boni, præter hoc, de quo & Sultani Turciæ odoramenta ſuaviſſima conficienda curare ſoliti ſint. Si verum ille diceret, nullum jam amplius dubium reſtaret, quin aſpalathum antiquorum ex Rhodo deberemus habere. Alii fabulam eſſe contendunt, quidquid Anguillaræ retulit de ligno ille Rhodiaco ille Pigmentarius Cretenſis. Nullum quippe in ea inſula lignum oſtendi præter illud, ex quo ſolent torno fieri baccæ precum ſupputatoriæ, ad unguenta nullius uſûs aut ſuffimenta. De forma etiam non conſentiunt. Matthiolus *olivaſtellum* à Rhodiis vocari tradit, & ex olearum genere eſſe; quin immo & olivas ferre. Alii contra ſiliquas falcatas edere pertendunt, in quibus Honorius Bellus, qui legitimum veterum cytiſum eſſe vult Rhodienſem illum fruticem; cui & plane accedo. Flores croceos eum ferre perhibet in extremis frondibus, è quibus emergunt ſiliquæ falcatæ, ſicut Maranthæ cytiſo, ſemine eodem quo & cytiſi, foliis ternis ſimul conjunctis. Hic Theophraſti cytiſus, cui medulla ligni nigra, & proximè ad ebenum accedens. Spinas habere negat idem Honorius, alii paucas admodum habere ferunt. Cum veteres tam conſtanter adteſtentur, aſpalathum in Rhodo inſula naſci: nulla autem hodie arbor ibi reperiatur, quæ aſpalathum ullo argumento referat præter hunc fruticem, qui tamen non ſatis convenit; non alienum fortaſſe fuerit ſtatuere hoc lignum, quod Rhodii etiamnunc *xylaloen* appellant exotici & odorati ligni nomine, cognitum fuiſſe veteribus, & pro aſpalathi genere acceptum. Vulgaris ſpina, quæ aſpalathos hodieque per Græciam univerſam nomen habet, ſiliquas fert, & folia terna ſimul juncta. Videntur & hac eadem appellatione donaſſe illam Rhodii peculiarem arbuſculam, quæ & ipſa ſiliquas edit, & folia terna, licet aſpalatho vulgari diſſimilia. Nam aſpalathos vulgaris habet rutæ ſimilia: xylaloë Rhodienſis oleæ, ut multi confirmant. Sed ne veterum diſcordiam circa aſpalathum mireris, non minorem Neotericorum diſſenſum circa Rhodiam arborem ſpectare licet. Matthiolus in Apologia adverſus Amatum Luſitanum oleaſtri Rhodienſis (ſic enim vocat) hiſtoriam ad ſe perſcriptam à Rhodiis ex Melita inſula refert, quæ folia ei tribuit oleaſtri æmula, flores candidos, baccas nigras. At Honorius Bellus ramos & truncos hujus arbuſculæ è Rhodo ipſa ſe accepiſſe teſtatur, qui flores croceos, & ſiliquas falcatas eam edere dicit, & nihil habere oleæ ſimile. Quis credat, de una eademque arbore utrumque dicere, aut non alterum deceptum fuiſſe? Alterutrum neceſſe eſt. In cæteris conſentiunt, brachiali eſſe truncum craſſitudine, arborem ipſam ſuperare hominis proceritatem. E ligno fieri enſium manubria Turcis, & Calogeris calculos precum, torno exactos. Vidimus ſæpe ex illa materia precatorias ſphærulas ab una parte nigras, ab altera luteas. Non ſolum in Rhodo naſci ajunt, ſed in inſulis Rhodo vicinis. Dioſcorides duas tantum inſulas nominat, in quibus provenit Niſyrum & Rhodon: θάμνος ἐστὶ ξυλώδης ἀκάνθας πολλὰς κεχειρωμένος, γεννώμενος ἐν Νισύρῳ καὶ Ῥόδῳ. Quod enim vulgò legitur apud eum, ἐν Ἴστρῳ καὶ Νισύρῳ καὶ Συρίᾳ καὶ Ῥόδῳ, ſatis mihi conſtat, verba illa ἐν Ἴστρῳ & ἐν Συρίᾳ variantes eſſe lectiones, vitio natas ex germana ſcriptura ἐν Νισύρῳ. Plinius quippe Niſyriorum & Rhodiorum meminit tantum, apud quos naſcatur hic humilior frutex; quem ſeparat ab Orientis aſpalatho, cui formam dat juſtæ arboris. Aviſcenna quoque, qui ex Dioſcoride id habet, has duas regiones ſolas recenſet. *Et naſcitur*, inquit, *in regionibus appellatis Naſuron & Rhodos.* Hæc deſunt in vulgatis. Corruptè apud eum ſcribitur أجصورن pro فاصورن *Naſuron*, vel فصورن. Notabis interim, illum aſpalathum Niſyrium & Rhodium à Dioſcoride θάμνος vocari. Et hæc cauſa eſt, cur fruticem humiliorem indigetet Plinius, & diverſum faciat ab Orientis aſpalatho, quem in juſtam arborem aſſurgere ſcribit. Rhodia xylaloë hominis altitudinem excedit, & truncum habet brachiali craſſitudine; cortice quoque tenus candicat. Plinii ſimiliter Orientalis aſpalathus candida eſt. Fatendum tamen eſt, nec cum Plinii aſpalatho, nec cum Dioſcoridis, convenire Rhodiam xylaloen.

xylaloën. Immo nec ipsi inter se conveniunt, nec Plinius sibi constat; & difficile est statuere, utri magis sit credendum. Nam & Dioscoridem sæpe falli scio, & Plinium ferè semper: quem tamen non dubito heîc suos auctores habuisse de orientali aspalatho, quem non novit Dioscorides; quippe qui Rhodium duntaxat & Nisyrium agnoscat. Quod ante dicebamus, heîc etiam confirmamus, non videri mihi alium esse quærendum nunc in Rhodo insula aspalathum præter eum, quem vocant Rhodii xylaloen. Aut enim dicendum mentitos esse veteres de Rhodio aspalatho, aut interiisse hanc speciem, aut nomine aspalathi nuncupasse antiquos eam ipsam arbusculam, quæ etiamnunc apud Rhodios *xylaloës* appellatione frequentatur. In promptu quidem est, non respondere notas aspalathi Dioscoridei hodiernæ Rhodiorum xylalæ; sed nullus hodie in Rhodo aspalathus, si xylala non est. *Xylaloë* nomen ligni odorati. Cum hoc nomine Rhodii nunc appellant lignum illud apud se nascens, ex quo fiunt grana precibus computandis; non alienum est existimare, & eosdem olim Rhodios hoc idem lignum vocasse *aspalathum* propter eam similitudinem, quam habet cum vulgari spina aspalatho vocata. Profectò non magis impropriè loquatur, qui lignum id genus *aspalathum* dixerit, quam qui *xylaloen*, ut hodie nominant. Dioscorides, qui noverat ita à Rhodiis appellari arbusculam insulæ suæ peculiarem, non quæsivit, an responderet descriptioni quam instituebat. Hoc illi in aliis solemne est, ut cum cyprum & ligustrum eadem descriptione involvit; & alia pleraque, quæ in his libris passim notavimus.

Scaliger Julius postquam ex nominis vi, quod nunc habet apud Rhodios, asseruit lignum illud Rhodiense esse agallochi vel xylaloës speciem, cujus plura genera persequutus est Avisena, addit videndum esse, an idem sit apud eumdem *melguab*. Immo jam visum est non esse. Avisenæ interpreti *melguab* dicitur, quod in Arabico est ملواح *meluah*, & ita describit: *Meluah est medicamentum Syriacum illic notum hoc nomine. Est autem lignum maculis variatum, nodosum, colore ad nigredinem quadantenus vergente.* In Syria nullum agallochum. Decepit fortasse Scaligerum Interpretis error, aut potius librarii vitium scribentis: *Et medicina de Sceni.* Quod ille de Sinis accepit ac de agallocho Indico, vel Sinensi est interpretatus. Scripsisse manifestum est aut scribere voluisse *de Scemi*, id est, de Syria. Nam in Arabico legitur دوا شامي, *medicamentum Sciami*, id est, Syriacum. Idem, ut videtur, error imposuit auctori Pandectarum, qui ita habet: *Melaguat est quoddam lignum in India inventum, punctatum nodis, declive ad nigredinem parumper.* Avisenæ *meluah* intelligit, sed Indicum fecit, quia *Scem* pro *Sini* accepit.

Alia est Cardani de aspalatho sententia censentis esse santalum Arabum. *Aspalathus*, inquit, *arbor odorata, quam nostri, ut reor, santalum appellant.* Sed jam explosa hæc opinio, quæ nonnullos habuit præter Cardanum auctores. De santalo docuimus in Exercitationibus errare, qui incognitum putarunt veteribus. Σαντάλινα ξύλα Auctoris Peripli, qui æqualis Plinio fuit, sunt σάνταλα. Sed ibi scribitur σαγαλίνων ξύλων, quod est σαγαλίνων pro σανταλίνων. Nihil verius. Aspalathum non miror fuisse, qui santalum exstimarint; quandoquidem non defuerunt, qui agallochum & aspalathum idem habuerint. Ecce enim rursus, qui agallochum cum sandalo confuderunt. Rabbi David in libro Radicum & Rabbi Himmanuel אהלות *ahaloth* Bibliorum, quod *xylaloën* vel *agallochum* apud alios interpretes significat, ipsi de sandalo interpretati sunt. Arabicè vocatur صندل *sundal.* Dicebatur & *sandan*, ut didici ex Lexico Græco-arabico: Σαντὶν ἢ σανταλ. *Lam* & *nun* non solum apud Arabes, sed etiam apud Chaldæos sæpenumero invicem permutantur. Iidem Arabes castal dixere قصطل Græcorum Κάστον.

Garcias ab Orta in insula Timor, ubi plurimum provenit candidum ac citrinum: item in Maluca & omnibus provinciis vicinis, *chandama* dicit appellari, hoc est, *sandama*; ut *Chinas* iidem Lusitani vocant, qui *Sinæ* sunt. Ex illo *sandama*, ut *mem* & *nun* etiam permutantur, Arabicum *sandan* & *sandal.* Vetustior tamen pronuntiatio *sandal*, ut argumento sunt Σαντάλινα ξύλα antiqui scriptoris. Mutatio hæc tamen frequens litterarum L & N. Nam & ἔβελον quidam dixere pro ἔβενος. Suidas: Ἔβενος, τὸ μέλαν ξύλον, καὶ ἔβολος ὅμοιον. Certè & ἐβελίνας φάλαγγας legi in antiquo scripto Græco de vita Alexandri. Arabicum est أبنوس. Sed ex Græco ἔβενος, ut terminatio ostendit. Illud ab Hebraico הבן, cujus plurale הובנים apud Ezechielem. Sed nec alibi. Ut ad santala revertamur, tria ejus genera celebrantur, album, citrinum, & rubrum. Hæc τρία σάνταλα Græcorum recentiorum. Non audio nostros, qui pallidum pro citrino substituunt. Mallem dicerent flavum aut luteum. Græci quoque κίτρινον vocant, quod Arabibus أصفر ἄσφαρ. Rubrum interdum ὀξὺ appellant, ut quod Constantinum Asyncritum in Viatico σάνταλον ὀξὺ καὶ λευκόν: interdum & ἐρυθρόν, id est, rufeum. Pallidi autem & albi distinctio, quomodo vocant nostri medici, dum Latinitatis videri volunt observantiores, non parum turbare potest. *Album* & *pallidum* nominant, quod Græcis λευκὸν καὶ κίτρινον. Atqui *pallidum* verius dici debeat, quod ipsi *album* indigetant; alterum verò luteum vel citrinum, quod pallidum esse volunt. Nullum verò candidum santalum, sed ex duobus generibus citrinis alterum pallidius, & vergens ad albedinem. Hoc propriè pallidum in quocunque colore, quod nempe dilutius est. Alterum igitur santali genus citrinum est vel luteum, alterum ex luteo pallidum. Istud est, quod vulgò album vocatur. Avisena de tribus generibus santali ita scribit, quæ verba desunt vulgò in Latina versione: *Sandalum, lignum est crassum, quod adfertur ex finibus regionis Sinarum. Est autem trium generum, citrinum, & rubrum, & citrinum alterum ad albedinem declinans. Nominant istud quidam macassari. Huic odor præstantior, quam aliis duobus generibus memoratis.* Genus hoc santali citrini albo temperati *pallidum* Latini propriè loquendo dicerent. Non tamen hoc pallidum appellant medici nostri; sed alterum, quod meracè citrinum est. Clusius in versione Garciæ: *Tria sunt sandali genera, rubrum, album, pallidum, quod citrinum officinæ vocant.* Et ita semper toto capite. Rectè quidem officinæ, non rectè Clusius. In verbis Garciæ hæc notanda apud eumdem Clusium: *Antiquiores Græci santalorum non meminerunt, sed Arabes duntaxat. Quid verò sibi velint machazari & mahazari vocabula, quibus pallidum santalum nuncupari quidam volunt; prorsus ignoro.* Revera pallidum santalum, hoc est, ex luteo pallescens Avisena tradit vocari *macassari*; sed non eo sensu, quo pallidum apud Garciam intellexit Clusius, qui pro croceo vel luteo colore id nomen usurpavit. Idem Clusius ex Garcia primum locum inter santala obtinere dicit, quod pallidum est; idque odoratius esse, sed rarius inveniri. *Pallidum* ille pro croceo vel luteo posuit. Avisena è contra, quod verè pallidum est & albo dilutum, odoris vehementioris esse asserit, & macassari tradit appellatum. Matthiolus quoque sic loquitur commentariis in Dioscoridem, de santali generibus loquens: *præfertur pallidum, secundum locum habet album, postremo rubrum, quod nullo commendatur odore.* De prælatione non constat inter Arabes ipsos. Hoc unum affirmat Avisena pallidius santalum, quod vulgò album vocitatur, odoratius esse cæteris generibus. De præstantia in medio relinquit, quis alii aliud præferunt. *Galenus*, inquit, *& Aben Mesua dicunt, rubrum fortius est. Nonnulli perhibent citrinum*

vehementius esse. Alii contra affirmant, quod santalum macassari dictum præstantius sit ac validius. Hæc verba Avisenæ, qui auctoritate Galeni nititur & filii Mesuiæ, ut primatum adstruat. Quod mirum. Nam in scriptis Galeni, quæ hodie extant, nulla occurrit santali mentio. Sed ita mos Arabibus Galeno plerumque tribuere, quæ sunt recentiorum Græcorum. Eadem porro varietas sententiarum apud Serapionem, ex generibus santalorum utrum antistet, aliis aliud magis probantibus. Citrinum pingue quidam præferunt, & deinde citrinum siccum, tertio loco rubrum, ultimo album, quod ab aliis creditur cæteris præstare. Rubrum frigidius esse albo ibidem traditur. Ex Galeni & Aben Mesuiæ opinione id etiam interpretari possumus majorum esse virium. Cum enim santalum in tertio frigidum statuunt, quod frigidius, hoc etiam validius. اقوي. Hoc verbo utitur Avisena, quod majorem virtutem & vim habere denotat. At de albo sive citrino pallido dicit, ex quorumdam judicio non solum esse اقوي, sed etiam اجود, melius & præstantius. Odore certè cæteris anteire idem asseverat. Hoc *macassari* vocari ait: المقاصري. Monachi commentatores in Mesue explicant *odoriferum*. Ex re hauserunt hanc expositionem, quæ non est in verbo. Santalum machassari odoratius cæteris, ergo macassari idem quod odoratum. Hoc illi sequuti sunt, quod non procedit. Garcias vellet dici *machasari*, quasi ex Malaca petitum. Nimis hoc longè petitum, nec scopum petit. Nec propius accedit, quod legendum antumat *macafrani*, ut sit colore croceo infectum. Ridiculus homo est. Non ita appellarunt Arabes santalum croceum vel luteum, sed album. Verisimilior est Scaligeri sententia, qui à loco denominatum censet, non tamen verior. Nullum sic locum memini dictum. Deinde apertè colligas ex Avisena, non à loco nomen habere. Santalum omne ex regione Sinarum adferri prodit: In tria genera coloribus distincta id dividi, luteum, rubrum, & aliud luteum, quod pallidius est, in album inclinans. Hoc tertium genus est, quod *macassari* penes quosdam nomen invenisse ait. Non à patria sic nominatum omnino innuit. In his quæ à solo natali appellationes nanciscuntur, solet dicere frequentius, ita esse, quam ita vocari. Nempe sic dixisset santalum aliud esse *Sini*, hoc est, ex Sinarum regione, aliud esse *Macassari*, ex loco cui tale nomen. Sic de agallocho, cujus plura genera enumerat, aliud esse *Alsini* memorat, aliud *Albendi*, aliud *Almundeli*, aliud *Alcumeri*, & adjhunc modum in aliis. Eo tamen capite de Indico agallocho dicit, id vocari *Albendi*, id est, Indicum. Sed heic vix locum id habeat. Præterea eodem loco nascitur citrinum & album sandalum. Frustra igitur alterum discrevisset è patria petito cognomine. Scriptum etiam reliquit Garcias, tantam esse inter albi ac citrini santali arbores affinitatem, ut soli incolæ distinguere queant, qui cæsas eas institoribus vendunt. Si *macassari* dictum est album Santalum nomine regionis, ubi nascitur; ex æquo competit hæc appellatio & citrino, quod in eadem silva, nedum regione, crescit. Rubrum sandalum India intra Gangem fert, album & citrinum insula Timor edit & regiones Indiæ ultra Gangen sitæ. Alia igitur quærenda nominis *macassari* sandalo albo tributi significatio. قصر deficere significat, minorari, minus fieri. Unde قاصر minor, deficiens, defectus. Dicitur & قاصري pro eodem, & قسري violentus, à قسر quod est vim inferre. Ex duobus itaque santali generibus citrinis alterum, quod dilutioris erat coloris, dixerunt *asphar macassari*, hoc est, citrinum deficiens & pallescens, & absolute *macassari*. Talis color est morientium ac deficientium. Sic mulierculæ nostrates cæruleum dilutum vocant *bleu mourant*, *moriens*. Græci μήλινον ἐκλελυμένον, & μήλινον ὑπόχλωρον vocarunt colorem illum citrinum pallidiorem. De santalo albo, hoc est, citrino pallidiore, & citrino meraco haud scio, an ea nunc habeamus. Immo nos non habere facile indicium est. Scribit Garcias, vix deferri in Lusitaniam legitimum citrinum, quia pluris apud ipsos Indos æstimatur, quam quanti dari possit in Lusitania. Hinc colligas licet, vero citrino sandalo nostros Medicos carere. Nec album puto haberi, quod esse citrinum pallescens Avisena definit. Odoratissimum hoc genus esse idem perhibet. At sandalum album, quod ad nos invehitur planè inodorum; sed nec rubrum putem in hunc orbem inferri. Garcias santalum rubrum, & Brasilium lignum, quod Arabes vocant *albacam*, hoc inter se differre dicit, quod santalum rubrum nec dulce sit, nec inficiat; qua gemina dote censeatur Brasilium. Nostrum porro santalum rubrum utrumque habet, & dulce est, & rubro colore inficit. Brasilium igitur potius quam santalum Haud mirum proinde videri debet, si facultates, quas tribus santali generibus Arabes donant, non eas in santalis huic orbi cognitis deprehendunt medici nostrates. Exotici ligni genera sunt, quæ pro santalo nobis hodie obtruduntur. Geographus Nubiensis santalum etiam in Comari insula nasci scribit, in qua & agallochum provenit appellatum *Cumericum*, *Alcumeri*. القمري. Quo nomine etiam posset vocari santalum ibi crescens. Timor insula, ubi santalum album & citrinum abundat, puto eam esse quæ *Saimor* vocatur Geographo Nubiensi. Sed hæc alibi. Ex his quæ de santalo exequuti sumus, cuivis non penitus liquere ac lucere arbitror, aspalathum non esse santalum. Arabes non majorem ejus ejus habent notitiam quam nostri. *Darsisaan* vocant, sed hoc ipsum quærunt quid sit, & alii aliud esse volunt. Avisena sub nomine *darsisaan*, Dioscoridis ἀσπάλαθον describit, ut & & Serapio. In Arabicis Avisenæ scribitur hæc vox دارشيغان, hoc est, *darxixgan* cum *gain*: sed apud omnes interpretes Græcos Latinosque *darsisaan* vel *darsisaban* reperio, & Græce Δαρσισαάν, quasi legerint in Arabico دارشيشعان. Garcias lib. 1. de aromatis capite de Canella, *darsisaban* recenset inter cognomina cinnamomi, & more suo solens nugatur. Decepit eum Pandectarius, qui *darsanum* ex Stephano refert pro *Darsini*. Ita enim ille: *Darsanum scribit Stephanus pro Darseni; & idem sunt.* Apud eumdem tamen *darsisaban* vel *mabat* arbor granati silvestris, quam Dioscorides aspalathum vocavit. Sic omnes scribunt *darsisaban*. Scaliger Josephus vocem Arabicam in Notis ad Garciam interpretatur, *lignum ex Sisgan*, ut regio sit sic appellata. Quod ratione non careret, si quidem scriberetur دارشيشعاني *Darsisabani*, lignum *Sisabanicum* aut *Sisganicum*, ut *Darsini* دارصيني lignum Sinicum. Hic enim est typus Arabicus [illegible]. Præterea nullam regionem hoc nomine novi vocatam. Postremo non magis necesse est *darsisaban* ex regione nomen ducere, quam *darfulful*, quod lignum piperis sonat. Piper longum sic vocarunt. Puto ex tribus compositum vocabulum, ex دار quod lignum significat, & شي quod rem aliquam notat, & شعن quod est copiose producere, fertilem esse. Unde participium شعان fertilis, copiosus, abundans. Forasse à multitudine virgultorum & frondium sic appellata hæc arbos. Dioscorides de aspalatho: θάμνος ξυλώδης. Sed hoc pro vero non vendito. Undeunde nomen invenerit, Arabes Græcorum ἀσπάλαθον ita nuncuperunt. Nihil tamen certi de eo afferunt. Ubi à Græcis discessere, somnia sua narrant. Avisena initio capitis Dioscoridem nominatim citat, quo teste refert vocari à qui

quibusdam فسعاقن *phasaton*. Sed manifestò corruptum est pro فسغافن *phasganon*. Dioscorides: οἱ δὲ φάσγανον καλοῦσι. Addit Avisena vocari etiam nonnullis: الصر ڤاڤيون. Et hoc nomen inquinatissimum esse patet, quod potest reformari in اسفالثون *asphalathon*, vel اسفاليون, *asphalton*. Sic enim hoc vocabulum corruptè enuntiarunt Arabes, extritâ unâ de medio literâ, ut *petroselon* pro *petroselinon*, *sumca* pro *sumaca*, & alia sexcenta. *Asphaltum* quoque pro aspalathum legit apud Arabes Pandectarius. Sequens nomen etiam ex Græco detortum, sed aquè contaminatum, جلكسجين *bacasben*. Quod nihil est. Tria illa cognomina, quibus vocatum dicit *darsisaban*, Græca esse apparet & ex Dioscoride sumpta, quem ad hoc auctorem laudat. Διάξυλον aut ἐρυσίσκηπτρον sub illo vitio latere oportet. Sed illud potius. Legendum igitur paucis mutatis, ديااكسيرون, *diaxeron*. Postquam commemoravit Græca cognomina aspalathi è Dioscoride accepta, adjicit Persas id lignum appellare *darsisaban*. Vox igitur hæc Persica, & frustra in Arabismo origo ejus ac significatio quæratur. Inde etiam constat, nomen hoc aliunde esse quam à patria ductum, sed proprium hujus ligni esse vocabulum, quo eum Persæ nuncupabant. Ut magis etiam me incessat admiratio, Avisenam, qui Persa fuit oriundus, nescisse quid esset, aut non aperuisse, quod super eo sciret. Ignorantiam dubitatio ejus fatetur, ubi dicit, tradi à quibusdam radicem esse spicæ Indicæ, id est, nardi, sed non affirmat. Profectò si darsisaban radix est spinæ Indicæ, certè non potest esse Græcorum aspalathus. De illo tamen tradit, quæcumque Græci de aspalatho tradiderunt. Sed & de ejus facultatibus, etsi cum Græcis paria dicit, ea per partes magis explicat. Nam corticem δριμὺ esse ait, florem calidum, lignum στυπτικὸν & ἀνεπαφὸν. Græci nihil de floris aut corticis facultatibus prodidere. Nam quidquid de eo dicunt, de ligno dictum accipiendum. Ex dissimilibus virtutibus compositum asserunt, δριμέων τε καὶ στυπτικῶν. Et partibus quidem his, quæ acutæ sunt, calefacere; austeris adstringere. Utrisque desiccare. In uno ligno hæc partium dissimilitudo. Certè de ligno solo hæc accepit Avisena, qui easdem illi assignat facultates τῆς δριμύτητος καὶ στύψεως. Postquam enim dixit corticem esse acutum, florem calidum; de ligno tradit, esse dissimilium facultatum, compositum nempe ex acutis & adstringentibus. Quod de aspalatho in genere Græci pronuntiarunt. Dioscorides: δύναμιν ἔχει θερμαντικὴν μετὰ στύψεως. Paulus cum Aëtio: Ἀσπάλαθος ἀνομοιομερής ἐστι τὴν δύναμιν, δριμὺς τε καὶ στυπτικὸς ὑπάρχων. Quod de ligno memorat Avisena, cui hanc utramque dat facultatem. De cortice autem ait esse duntaxat acutum, حريف. Græci δριμὺ appellant. Quæ talia sunt, etiam calida censentur. Florem verò propriè calidum adstruit, حار. Lignum partim acutum facit, id est, calidum; partim adstringens, & proinde frigiditatis etiam particeps, ut disertè tradit idem Avisena. Atqui apud antiquos corticis tantum usus fuit, & quidem radicis, tam ad unguenta quam ad medelas. Ῥίζης φλοιὸς ingreditur in compositionem Theriacæ Andromachi. Plinius: *Radix unguentis expetitur.* Spissandis unguentis. Ita enim explicat Dioscorides: εἰς μύρων στύψιν. Non calidus igitur propriè cortex, ut vult Avisena, sed etiam quadamtenus frigidus, quandoquidem & adstringit. Verba illa Dioscoridis, ᾧ χρῶνται οἱ μυρεψοὶ εἰς μύρων στύψιν, ita reddidit Avisena: *Et usurpant eum aromatarii in quibusdam oleis.* العطارون sunt pigmentarii, myrepsi, qui suffitus faciunt. Interpres vertit: *cum qua Medicinarum venditores inducunt ponticitatem in suis oleis.* Apud Barbaros ponticitas est στύψις. Sed nulla ponticitatis mentio in Arabicis Avisenæ, sed habet simpliciter, ut posuimus: *Quo pigmentarii utuntur in certis oleis.* الادهان في بعض. Impropriè usus est verbo دهن, quod ἔλαιον significat, non μύρον. Et capite, quo oleorum diversa genera persequutus est, hanc eamdem vocem usurpavit. Aliud ἔλαιον, aliud μύρον. Aspalathus unguentis additur ad ea spissanda, στύψεως χάριν. Oleum στύψιν non requirit. Scio quidem unguenta etiam appellari, hoc est, μύρα, quæ ἐλαιώδη σπέρματα habent meram. Sed propriè loquendo unguentum ab oleo differt hoc præcipuè nomine, quod in unguento spissamenta sint, id est, στύμματα, quæ in oleo nulla. Spissatum oleum dicitur μύρον, quod etiam ἔλαιον μυρῶδες dici potest. Alia erant μυρεψικὰ unguenta facta in morem acoporum, quæ resinâ aut cerâ inditâ crassiorem accipiebant naturam, & qualis est acopu. Verum de his alibi. Quod si Avisena dixisset, aspalatho uti unguentarios spissandis oleis suis, nihil peccasset. Darsisahan idem probari ait ponderosum, & cujus sub cortice color apparet rubeus, ad purpuram inclinans. احمر الي الفرفرية. Verba sunt Dioscoridis, quæ ille conjunxit, separatim enuntiata ab auctore: ὑπέρυθρος ἢ πορφυρίζων. Si dixisset Græcus auctor ὑπέρυθρος πορφυρίζων, sensum eum expressisset, quem Avisena exposuit. Sed hæc duo distinxit, & reperiri ait in aspalathi odorati arbore lignum, aut subrubrum, aut ad purpuram vergens. Plinius tamen interpretatus est, ut Avisena, *rubens & in purpuram vergens*; qui dicere debuit, *rubens aut in purpuram vergens*, ὑπέρυθρος ἢ πορφυρίζων. Dicit Avisena lignum darsisahan boni esse odoris & saporis. طيب الرايحة والطعم. Boni quidem odoris aspalathus, sed non boni saporis, qui amarus est: πικρίζων ἐν τῇ γεύσει. Notandum etiam, Avisenæ interpretem darsisahan facere magnam arborem. Sic enim loquitur in sua barbarie: *Et arbor grossa.* Quod de magna & crassa intelligendum. Aliter sonant Arabica Avisenæ è Dioscoridis Græcis expressa, qui Dioscorides θάμνος; id est, fruticem pronuntiat esse aspalathum: quod longè est à magna & crassa arbore. Sed Avisena dixit darsisahan esse arborem duræ & spissæ substantiæ: وهو شجرة ذات غلظ. Est autem arbor duræ substantiæ. Hoc est, quod Dioscorides πυκνὸν dixit; Plinius de eodem aspalatho loquens, *spissum tactu*. Radicem esse spicæ Indicæ aspalathum quibusdam credi, Avisenam vidimus dicere: quamvis id pro comperto & explorato non habeat, quia nec refutat, ideoque in ambiguo reliquisse existimandum. Serapio sub nomine *darsisaban* verba Dioscoridis de aspalatho ad literam retulit. Ex Arabibus autem auctoribus adfert illud, darsisahan esse arborem granati silvestris, & habere lignum odoratum, citrinum, hoc est, ξανθὸς اصفر. Qui color non respondet. Nam citrinus & rubens diversi. Aspalathus enim lignum habet rubens, aut in purpuram vergens: Sic aliud erit darsisahan Arabum quam aspalathus Græcorum. Pandectarius: *Darsisaban vel mahat vel muchad.* Intelligit *mugath*. مغاث. Quod juxta quosdam est radix granati silvestris. Serapio libro Aggregationum: *Mugath, sunt radices arboris granati silvestris, quod nascitur in Sini ultra mare, & in Corasan, & sunt radices crassæ, albæ. Colliguntur in Jamen. Ejus autem mala granata similia sunt domesticis primum prodeuntibus, colore inter rubentem ac viridem medio, intra quæ granum est rubrum, magnitudine seminis lentis.* Hæc igitur Serapionis sententia, *mugath* esse radices granati silvestris, *Darsisaban* autem ipsissimam esse arborem silvestris punicæ.

punicæ. Sic ista conciliavit Matthæus Sylvaticus in Pandectis, ut voluerit mugath esse aspalathum. Avisena capite de mugath, scribit quidem ita sentire nonnullos, ut mugath sit radix mali punicæ silvestris, عرق الرمان البري. Quod tamen ipse non probat hoc maximè argumento, quia semen ejus Venerem exstimulat, & coitum valenter incitat; cum contraria sit, ut apparet, virtus in seminibus punici mali silvestris. Sic omnia incerta tam de mugath quam de darsisahan apud Arabes. Addit Serapio fructum ejus esse, qui vocatur *bel.* Alius auctor Arabs apud eumdem Serapionem darsisahan plantam exponit spinosam, quæ unguentis adhibetur, & florem habet croceum. Plinii aspalathus odorata flore rosæ est. Cortex darsisahan Serapioni ad rubedinem tendit. Non cortex aspalathi talis, sed lignum, quod sub cortice. Ex eo ligno tradit idem Serapio fieri pugillares, & capsulas reponendis lancibus. Non tam magna videtur arbor aspalathus Græcorum, ut hæc ex eo compingi queant. Dioscorides θάμνον vocat. Plinio tamen assurgit in magnitudinem justæ arboris. *Nominant eam aspans in Barbaria*, inquit Serapio. Apud Pandectariom secundum Almansorem: *habet florem citrinum, in Barbaria vocatur aspans.* Ergo & in Africa nascitur, ubi hoc nomius habet. At veteres aspalathi aromatici in Africa nascentis nusquam meminere. Idem Serapio initio capitis, *darsisahan* interpretatur *ayrach.* Quasi alio modo etiam sic diceretur. Nam *darsisahan* vox Persica, teste Avisena: *Darsisahan*, id est, *ayrach.* Matthæus sylvaticus in Pandectis legit *atrac*, capite de darsisahan: *Et secundum quosdam vocatur atrac, & est arbor granati silvestris, & fructus ejus vocatur bel. Et est arbor spinosa, cujus lignum est rubeum vel purpureum.* In Lexico Græco-arabico ἀράκ reperio de costi radice: Ἀράκ, ἡ κόστου ῥίζα. Idem omnino nomen. Darsisahan radicem esse spinæ Indicæ ex quorumdam opinione narrat Avisena. Sanè & costum pro casia lignea nonnulli exposuerunt. Saadias קדה, quod casiam cæteri interpretantur, ipse قسط reddidit, id est, costum. Alius interpres eamdem vocem *costum* pro arboribus aloës, quas ipse Dominus dicitur plantasse Num. XXIV. posuit, nempe قسط. Xylaloën porro hodie vocant Rhodii genus aspalathi apud se nascentia: ut non mirum sit & ἀράκ pro costi radice, & pro aspalathi dixisse quosdam, quandoquidem hæc arborum aromaticorum nomina invicem permutantur penes Græcos & Arabes. In eodem capite de darsisahan apud Serapionem *ayrach* videtur esse nomen loci: *darsisahan*, inquit, *apud Apothecarios de Ayrach est arbor granati silvestris.* Nulla mihi regio nota hoc nomine. Fortè scribendum: *apud apothecarios de Arac.* Parthia hodie vocatur Arac. Sed *atrach* vel *arach* est aspalathus. Ut fortasse & heic scripserit: *darsisahan, apud Apothecarios arac, est arbor granati silvestris.* Dicit vocari ab apothecariis *arac* vel *atrac*, quæ Persis nominatur darsisahan. Qui Arabicos Serapionis habent penes se codices, poterunt nos facere certiores de veritate lectionis. Quod ad *mugath* attinet, & juxta quosdam granati silvestris est arbor idemque cum aspalatho, typum habet fœminei pluralis in Arabico مغات. Et videndum an idem sit cum Hebraico אלמגים *almuggim*, ut *al* sit articulus Arabicus. Pro eo etiam legitur transpositis litteris אלגומים *algummim.* Quidam *corallia* interpretantur, alii *bresilium* quod Arabicè *albacam.* Hieronymus, *ligna thyina.* Certè eadem videtur vox cum *mugath*, cujus singulare مغ *mug*: unde Hebraïco more in plurali מוגים *muggim*, Arabico مغات; quod secundum nonnullos est aspalathum, juxta aliorum sententiam granatum silvestre, alii omnino quid sit nescire fatentur. Illud constat genus esse ligni exotici & pretiosi, quod apud Sinas & in Corasana regione nasci tradit Serapio. Sed hæc in medio relinquo. De aspalatho tandem concludamus oportet, quid detur certi statuere ex tanta tot auctorum veterum juxta ac neotericorum concertatione. Ex duobus generibus aspalathi quæ veteres agnoscunt, odorati & quod odoris est expers, alterum cui odor abest, tota hodie novit Græcia hoc ipso nomine, & candidam habet ligni materiem. De Rhodiorum & Nisyriorum aspalatho hoc etiam tenendum, illud esse ipsum lignum, quod Rhodii hodierni vocant *xylalam*, id est, agallochum; quod tamen non respondet notis à Dioscoride descriptis. Sed palam est eum confudisse Rhodiorum aspalathum cum Cyprio vel Orientali, & easdem notas utrique attribuisse. E contra Plinius Cyprium vel orientale alibi idem facit cum Rhodio vel Nisyrio, alibi distinguit, utrobique autem candidum & inodorum cum orientali odorato confundit. Odoratum, cui notæ Dioscoridi memoratæ conveniunt, in Cypro insula nascitur & inde ad nos hodie invehitur. Plinius postquam de Cypro frutice dixit in Cypro insula nascente, addit protinus de aspalatho, quæ in eodem tractu provenit, id est, in Cypro: *Tertia in Cypro insulâ odoris suavitas. Quidam hanc esse dicunt arborem, qua in Italia ligustrum vocatur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modica, flore rosæ. Radix unguentis expetitur.* Ita legendus ille locus. Vulgò enim pessimè excuditur: *Tertium Cypro odoris suavitate.* ubi libri habent *odoris suavitas.* Correximus: *Tertia in Cypro odoris suavitas.* Ex tribus Cypri unguenti generibus, tertiam odoris suavitatem in Cypro esse dicit, hoc est, tertio loco esse Cyprium odoris suavitate, cum optimum sit è Canopica Cypro, secundum Ascalone Judææ, tertia suavitas in Cypro. Immo sic totus ille locus concinnandus de semine Cypri, ex quo unguentum fiebat eodem nomine: *Coquitur hoc in oleo premiturque postea, quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras* XV. *Optimum è Canopica in ripis Nili nata. Secundum Ascalone Judaa. Tertia in Cypro insula suavitas.* Addit statim in eodem tractu nasci aspalathon candidam spinam, unguentis expetitam. Confundit, ut dixi, rubram & odoratam cum candida & inodora. Cyprius igitur aspalathus odoratus, cujus mirum nec meminisse Dioscoridem. Lignum illud vocamus hodie *lignum roseum.* Odore, colore, & gustu, qui subamarus est, verum ac genuinum aspalathum repræsentat. Cur à rosa nomen illi fecerint nostri Aromatarii nescio. Florem rosæ habere narrat Plinius. Dentiscalpia vulgò ex eo ligno fiunt, & dentiscalpiorum aut acicularum mulichrium theculæ & alia multa. Pulveres ex eo terunt Aromatarii ad diapasmata, quos cum aliis odoriferis miscent.

CAPUT LXXXVI.

De junco odorato.

Calamo odorato affinis est juncus, & utrumque sæpe jungunt scriptores veteres cum de re unguentaria sermo est. Ambigi etiam super eo potest non minus quam de calamo, an sit idem cum antiquo nostro, & rem habeat cum nomine. Ubi dubitandi rationes edidero, tum liberam cuique statuendi quod voluerit facultatem relinquam. *Squinanthum* vocant officinæ, qui vox sonat junci florem,

florem, id est, σχοίνου ἄνθος. Græci quoque barbari σχινάνθην & σχοινάνθιον appellant, quod vetustioribus dicitur disjunctis vocibus σχοίνου ἄνθος & ἄνθος σχοίνου. Sic κνηκάνθιον apud Chimicos auctores flos cnici sive cartami. Apud Græcos antiquos medicos ac veterinarios per σχοίνου ἄνθος semper juncus iste odoratus intelligitur. Cum florem junci hæc dictio significet, mirum tam rarum extitisse olim hujusmodi florem è junco, ut vix sit usurpatus in medicina. Quod enim vulgus σχοίνου ἄνθος appellavit antiquitus, non de flore, sed de junco ipso accipi voluit. Nec secius quod hodierno tempore vocatur *squinanthum*, non floris habet intellectum, sed herbæ, adeo ut *squinanthi florem* dicere non dubitent, quod ridiculum est omnino ac si quis Græcè dicat σχοίνου ἄνθους ἄνθος. Quod attinet ad Neotericos, Garcias fatetur, cum multos junci odorati fasciculos in India vili emerit, quos in Lusitaniam mitterat, nunquam sibi contigisse, ut florem videret. Idem testatur unus ex antiquis auctor locupletissimus Galenus, mirarique se non dissimulat, cur ἄνθος σχοίνου vulgariter hic juncus appellaretur, cum floris copia tum ferè nulla esset, nec soleret afferri. Rationem addit satis frivolam, quia cameli depascerentur herbæ summitatem & florem semper unà deroderent. Verba ejus hæc sunt ad Theriacam Andromachi: σχοῖνον δὲ ἔστι τοῦτον τὸν ἐξ Ἀραβίας ἐμβαλλόμενον, καλούμενον ὑπὸ τῶν πολλῶν οὐκ οἶδα ὅπως ἄνθος σχοίνου, καίτοιγε ἡμῶν οὐ πάνυ τι τὸ ἄνθος ἀποφερόντων ὅλως τῆς κομιζομένης πόας ἀποβεβρωμένης πολλάκις ἄνωθεν ὑπὸ τῶν καμήλων, ἅμα γὰρ αὐτὴν ἐσθίουσιν. Miratur Galenus σχοίνου ἄνθος vulgo vocari, cum floris copia non suppeteret nec afferretur. Scisse id oportuit Galenum celeberrimum medicum in urbe Roma, ac domo Augusta medicinam facientem, an flos junci aromatici tunc locorum in usu esse soleret. Negat hoc ille & perperam appellari σχοίνου ἄνθος affirmat, cum nihil floris haberet. Quis putet in tam multis fasciculis junci odorati, quos cum aliis aromatis ex Arabia Romam allatos constat ætate Galeni, nusquam ullum conspectum junci florem, aut si fuit ullus, fugisse id Galenum. Nunc alia admiratio subit, repercutienda Galeni rationi, quare flos non viseretur ex illo junco; an verisimile sit ex tanta copia junci, quæ quotannis demetebatur in Arabia Romam mittenda, aliquot saltem stirpes non effugisse pastum camelorum nec florem integrum pertulisse. Jam vero illud ex Galeni testimonio elucescit, ubicunque in scriptis Græcorum Medicorum σχοίνου ἄνθος in aliqua medicamenti aut unguenti compositione præcipitur immittendum, non de flore, quia nullus esset, sed de plantæ vel herbæ duntaxat foliis capi debere. Apud auctores veterinarios cap. DCXXI. ad condiendum vinum, jubetur præparari σχοίνου ἄνθος μέδιμνοι τέσσαρες, κασίας σύριγγος μέδιμνοι τέσσαρες, σμύρνης τρωγλίτιδος μέδιμνοι τέσσαρες. Nunquam aliter in aliis compositionibus, quæ in eo libro occurrunt, junci odorati fit mentio quam sub nomine σχοίνου ἄνθους. Florem junci accipere vetat Galenus, sed ipsum juncum. Nec enim probabile est Apsyrti ætate abundasse junci florem, qui Galeni temporibus rarus aut nullus inveniretur. Postremo vel ex illa Galeni notatione patet vulgus appellasse σχοίνου ἄνθος, non florem sed herbam ipsam. Ratio Galeni non est probabilis. Flos non afferebatur, quia derodebant eum cameli; & tamen vulgus florem junci appellat, quem non videt, & cujus usum non habet. Hæc mihi non probantur. Illud fortasse verius Græcos juncum illum, ut à cæteris juncis discerneretur, per excellentiam vocasse ἄνθος σχοίνου vel ἄνθος σχοίνων. Notum enim est ἄνθος excellentiam designare; ut ἄνθος ἀνδρῶν, ἄνθος ἀοιδῶν. Sic aurum eximium ac purissimum vocabatur ἀνθίμιον. Ita igitur eximius juncus, quia odoratus, appellatus sit σχοίνου ἄνθος κατ' ἐξοχήν. Fortasse & alia ratio potest hujus nominis à vulgo facti adferri. Ex junci communis generibus unum est, quod fructum ac veluti florem fert. Hic κάρπιμος σχοῖνος. Vulgus σχοίνου ἄνθος de hoc dixere. Quod postea ad juncum odoratum videtur translatum. Nam & σχοῖνον absolute dixerunt pro junco aromatico. Atque ita Dioscorides nuncupat. Vulgus sanè nomina rebus imponere solet, ex eo quod sæpe videt, cujusque frequentem habet usum. Flos junci odorati adeo rarus etiam veteribus & infrequens, ut nihil ab usu communi fuerit remotius. Quis igitur credat ex rariore ejus parte toti plantæ factum nomen à vulgo? Certè antiquissimi Græciæ ac probatissimi auctores nullam σχοίνου ἄνθους habent mentionem; σχοῖνον ἀρωματικὸν vocant aut ἀοιδῆ, aut etiam σχοῖνον κατ' ἐξοχήν. Hippocrati εὔοσμος σχοῖνος dicitur. Meleagro in Pancarpa corona poetarum ἀοιδῆς σχοῖνος:

--- ἀοιδῆ σχοίνοιο ἀμησάμενοι.

Atqui locus erat maximè idoneus flori in corona. Quin & Theophrastus cum alibi tum in commentario de odoribus, nec floris hujus junci usquam meminit, usumve commendat in unguentis. Quin imo clarè distinguit hunc juncum ab illis speciebus, quarum flores ad unguenta expetebantur: σχοῖνος δὲ καὶ κάλαμος παρακμάζει ἰσχύϊ· τῶν δὲ ἀνθῶν τὰ μὲν αὐτὰ χλωρὰ ὄντα τὰς δυνάμεις ἔχει, καθάπερ ῥόδον. An non magnum hoc argumentum, florem junci odorati, si ullus fuit, nullo fuisse usui in unguentis, nec in medicina. Profecto Plinius in tradendis ex junco isto medicinis & historia exponenda, cum pleraque similia habeat Dioscoridi, ut videatur ex aliquo sumpsisse auctore veteri quem etiam viderit Dioscorides, nullam facit floris mentionem. Ita autem scribit de eo lib. XXI. cap. XVIII. *Laudatissimus ex Nabatæa cognomine Teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa ac sine odore. Est autem rotundus vinosa mordacitatis ad linguam. Sincerus in confricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis.* Paria fermè sunt, quæ tradit Dioscorides, excepto quod addit inter optimi notas, floribus multis refertum esse debere: ὁ ἐν τῇ Ναβαταίᾳ λεγομένῃ ἦλθεν ἐπὶ κρατίστῳ· δευτερεύει δὲ ὁ Ἀραβικὸς, ὃν ἔνιοι Βαβυλώνιον καλοῦσι, ὁ δὲ τεύχιτης· ὁ δὲ Λιβυκὸς ἄχρηστος. ἐκλέγου δὲ τὸν πρόσφατον, πολυανθῆ, σχιζόμενον δὲ ὑπέρυθρον καὶ ῥοδίζοντα τῇ ὀδμῇ, λεῖον δὲ διατείβεται ταῖς χερσὶ καὶ δάκνοντα τὴν γλῶσσαν μετὰ πολλῆς πυρώσεως. Auctor, unde accepit Plinius, nihil de flore meminerat. Sed nec in remediis de flore quicquam dicit. Miror etiam Dioscoridem Arabicum juncum alium facere ab eo, qui nascitur in Nabatæa. Nam quis ignorat Nabatæos esse Arabes, & Nabatæam Arabiæ regionem? Babylonium vero eumdem cum Arabico statuit. Nescio causam. *Teuchitem* eundem appellatum ait. Plinius vero id cognomen tribuit Nabatæo. Gentile esse nomen loci patet, in quo nascebatur. Puto scribi verius, *Tenochitis*. Τένωχις urbs Ægypti Arabiæ conterminа, in qua & lacus, ad quem fortasse juncus ille nascebatur. Stephanus: Τένωχις πόλις Αἰγύπτου ἐστὶ καὶ λίμνη ὁμώνυμος· ὁ πολίτης Τενωχίτης. Quidquid sit, Τενωχίτης σχοῖνος inde dicta. Quod igitur flores vindicat schœno aromatico Dioscorides, id videtur sumpsisse ex vulgari ejus nomine σχοίνου ἄνθος; quod tamen vocabulum nihil aliud vulgò significasse testatur Galenus præter juncum ipsum. Nec aliter hac voce usi reperiuntur antiqui medici quam pro junco. Quandocunque enim præcipiunt σχοίνου ἄνθος adhibendum alicui medicamento, non de flore, sed de junco intelligi debent. Eodem, ut apparet, errore Damocrates cum in versu circumloqui vellet τὸ σχοίνου ἄνθος

ἄνθος, qui non flos est junci sed juncus ipse, ita præcipit:

Σχοίνου δὲ μὴ τῶν κορφῶν, ἀλλ' ἄνθος.

Planè exprimere voluit, τὸ σχοίνου ἄνθος, sed de vero flore accepit, cum juncum ea voce vulgus designarit tantum, ut apertè ostandit Galenus, qui florem non haberi testificatur. Non disputo, an florem ferat ille juncus; sed tueor auctoritatem veterum, qui asserunt florem non inde afferri, ubi juncus nascitur, sed solum juncum. Nec enim ea fortasse nominis ratio, ut flos sit junci intelligendus, sed juncus ante omnes excellens, & velut flos juncorum, ut in illo versu *flos delibatus populi*. Hodie florem passim vænalem Venetiis prostare ajunt ex Alexandria allatum. Quæstio est, an hic flos junci videri debeat, & sincerus haberi, qui nunc pro odorato usurpatur juncus. Florem scilicet ostendunt, ne quid nomini desit. Alias non putarent verum juncum esse, nisi & florem ex eo producerent, quem vetustas non vidit, quem nec hodie se vidisse fatentur, qui multos fasciculos ex Arabia in Indiam advectos viderunt, ut de Garcia paulò ante dicebam. Nec video profectò cur hodie magis habere debeamus florem junci odorati, quo tempora sua caruisse Galenus idoneus testis est. Atqui si unquam, certè illo ævo merces Indicæ Arabicæque maximè in orbe Romano fervebant. Juncus odoratus, quem novit præsens ætas, folia habet, & foliorum præcipuus usus, qui nullus omnino veteribus memoratur. Dioscorides: χρῆται δὲ τῷ ἄνθει καὶ τῷ καλάμῳ καὶ τῇ ῥίζῃ. Non folia puto præteriisset, si ullam tunc in ungentis aut medicamentis utilitatem præbuissent, cum & florem nominet, quem minimè usurpatum, quia non importaretur, Galenus vult. Majus est, quod adstruam, juncum illum folia non habuisse. Σχοῖνον absolutè vocant Græci. Unde rogo te, nisi quia veri junci facie fuit? Parum est, quod ex nomine id colligimus, ecce qui in plenum asserat luculentus Auctor, juncum odoratum non alia fuisse forma à vulgari junco. Theophrastus lib. ix. cap. vii. de junco odorato: τῇ μορφῇ δὲ οὐδὲν διαφέρειν τῶν ἄλλων. Quod Græci σχοῖνον appellant, tria ejus sunt genera, quæ omnia sine foliis sunt. Tenues calamos & leves erigunt, atque enodes. Ἑλεία σχοῖνος universum genus Dioscoridi dicitur, quod dividitur in ὀξύσχοινον & ὁλόσχοινον. Acuti junci, sive oxyschœni duæ sunt species, mas & fœmina, quæ semen fert, & quæ sterilis est. Tertia species ὁλόσχοινος. Dioscoridis verba sic omnino ex antiquo libro corrigenda sunt: σχοῖνος ἑλεία, ὁ μὲν τις ὀξύσχοινος ἄκαρπος ἐπ' ἄκρῳ· ἄλλος δὲ καὶ ζῶντες εἶδος. Mox addit de tertio genere, quod ὁλόσχοινος dicebatur: ἔστι δὲ καὶ τρίτον πολὺ σαρκωδεστέρα καὶ παχυτέρα τῶν δυεῖν, ὁλόσχοινος λεγομένη. Subjungit deinde medicinas ex duobus generibus, quæ semen ferunt. Sub finem adjicit de tertia hac specie, semen eam habere soporiferum: ἡ δὲ τρίτη σχοῖνος ὑπνωτικὸν ἔχει τὸν καρπόν· φυλάττεσθαι δὲ αὐτὸν ἐν τῷ πίνειν τὸ πλῆθος· καροῖ γὰρ λίαν. Ita ibi legit optimus codex, quod de boloschœno intelligendum. Vulgò excuditur: ἡ δὲ Αἰθιοπικὴ σχοῖνος. Quod absurdum est, cum de ea nihil præcesserit, nec veteres ejus meminerint. Plinius cum hunc locum in Averlaria sua regessisset, separatum ab reliquo corpore, τρίτον accepit quasi proprium esset nomen junci. Lib. xxi. cap. xviii. ubi historiam juncorum exequitur: *Invenio etiamnum unum junci genus, quod triten vocant. Hujus semine somnum allici, sed modum servandum ne sopor fiat.* Vulgò legitur, *quod euripicem vocant*. Quo nomine juncus nullus noscitur. Libri omnes habent, quod *tropecen* aut *trepicen*. Ex Dioscoride constat reponendum *triten*. Nam ad verbum Latinè reddidisse locum apparet, & τρίτην de quodam genere junci exposuisse, cum verba illa sejuncta ab reliquo contextu in suis commentariis posuisset; quibus sic scorsim positis lectisque haud potuit videre quo referendum esset illud τρίτη. Historiam quippe juncorum ac differentias verbis Theophrasti explicavit, cujus sententia non longè abit à Dioscoride. Remedia verò hausit ex scriptore aliquo, qui paria scripserat cum Dioscoride, cujus, & illa sunt de *trite* junci genere, ut quidem Plinius interpretatus est, quæ insignis hallucinatio, sed non advena Plinio. Cæterum cum σχοῖνος odoratus ex genere σχοίνων sit, nec facie differat, solos calamos habuerit in re medica & unguentaria considerandos, non etiam folia quorum nullam apud veteres mentionem reperire est. Immo si folia habuisset, eorum utique meminissent & fuisset usus in medicina & unguentis. Quis enim dubitet, quin una cum calamis afferri solita sint? Quod καλάμους tantum nominent, non etiam folia magnum id signum est, nulla illi plantæ folia fuisse, haud sanè magis quàm juncis, quorum naturam ac speciem retinent. Dioscorides tertio generi, quod cæteris majus est, mollia folia circa radicem dat: τὰ δὲ πρὸς τῇ ῥίζῃ ἁπαλὰ φύλλα καταπλαττόμενα φαλαγγιοδήκτοις ἁρμόζει. Plinius simpliciter, quæ proxima sunt radicis: *Holoschœnos vocatur. Quæ proxima sunt radici, commanducantur adversus araneorum morsus.* Καταπλαττόμενα in Græcis valet illita, non commanducata, ut oscitanter vertit Plinius. Ex his omnibus prorsus subdubitate cogor, an veterum σχοῖνον odoratum habeamus. *Squinanthum*, quod vocant officinæ, gramen est potius & herba quàm juncus. Multis culmis assurgit geniculatis tritici vel hordei instar, foliis est tenerioribus quàm gramen, cujus figuram pulchrè refert. At juncus veterum odoratus à junco communi non differebat auctore Theophrasto. In palustribus æstate siccatis nascebatur, junceos culmos proferebat absque foliis. Quod enim καλάμους junco odorifero tribuit Dioscorides non de culmis accipiendum, quales triticum habet aut hordeum, sed de calamis enodibus, quales junci sunt. Sic καλάμους vocat idem in junco acuto: παχύτεροι δὲ τούτῳ οἱ κάλαμοι καὶ σαρκωδέστεροι. Rotundum hunc juncum esse tradit Plinius. Damocrates κάρφεα vocat calamos hujus junci. Κάρφεα propriè sunt surculi teretes. In summa, squinanthum hodiernum fœni potius aut graminis instar habet quàm junci. Describunt eam folia caricis vel speltæ habentem, robustiora sursum spectantia, & confertim sese stipantia, è quibus culmi exeunt tritici modo geniculati, in quorum summitate flores extant odorati. Plurimum divertit ab hac imagine juncus ille odoratus, quem sibi natum refert Clusius è semine ab Italia misso, cui teneriora folia fuisse ait quàm gramini. Neutra harum plantarum σχοῖνον antiquorum repræsentat; cui nulla folia assignant, sed junceam naturam ac faciem, ut disertè asseverat Theophrastus, nullo flore, nullo semine sicut & in junceorum quodam genere. Unde & σχοῖνον absolutè vocarunt: quod non fecissent, si gramini aut tritico similior fuisset quàm junco. Odor etiam non conspirat nec gustus. Junco odorato vinosa mordacitas ad linguam, & cum fricatur rosæ odorem emittit. Hodiernum juncum, si teratur, jucundum quidem odorem spirare, sed qui rosam non redoleat, tradunt. Avisena eodem capite exposuit juncum odoratum quem absolutè σχοῖνον quoque Græci vocant, & juncum palustrem, qui eodem nomine ipsis vocatur. Duo genera ejus constituit: Arabicum, quod est præstantis odoris, & aliud Agiami carens odore; cujus item duas species facit, alteram minutam & subtilem, alteram crassiorem & molliorem. Planum est per juncum Agiami velle dicere juncum palustrem sive ἑλείαν σχοῖνον Dioscoridis, cujus duo genera sunt, ὀξύσχοινος quod est in summo acutum & sterile; cum altera ejus species crassiores habeat calamos & molliores. Garcias per juncum Agiami intelligit in Damasco nascens, & Avicenam reprehendit, quod quasi Dioscoridis testimonio affirmet juncum odoratum nigrum fructum ferre. Non de junco odorato hoc tradit Avisena,

feon; fed de junco communi paluftri, quem vocat *juncum agiami*, ut ex toto capite colligitur. fed in eo error Avifenæ non parvus, quod non diftinxerit juncum odoratum à communi, fed fub uno genere utrumque comprehenderit. Sanè utrumque Græci σχοῖνον dicunt. Virtus etiam in utroque non difpar, juncus odoratus inter alia caput gravat, urinam ciet & mediocriter adftringit. Juncus quoque communis etiam foporem creat ac dolorem capitis & urinas ciet. Arabes juncum odoratum vocant أدخر *adcher*. Ita eft apud Avifenam. Garcias tamen à medicis Arabicis & Perficis *adher* hodie appellari teftatur. Tum fcribendum effet dempto apice, أدحر. Sed Græci medici, qui Arabicas voces Græcè enuntiarunt, fcribere folent αἰδχὶρ, vel ἰδχὶρ & ἐδχὶρ. Lexicon Saracenicum ex Ἰβφοδὶρ fic habet: Ἐλετχὶρ, τὸ ἄνθος ἢ σχοῖνον. Hoc eft, الادخر *aladcher*. Apud Avifenam cum puncto legitur. Etiamfi fine puncto legeretur, Græci tamen nihilofecius pronuntiarent ἀδχὶρ. Nam lenem afpirationem in Arabicis nominibus etiam per χ folent efferre, ut Ἀλχαρισα, & χάμαμα, & χαλίβ. In Lexico Raphelengii reperio: ازحر *azher*, fquinanthum. Quod nefcio, unde fumptum; nec alibi occurrere puto. Fortaffe tamen *azher* pro *adcher*, *ze* pro *dhal*. Nam in antiquo codice fcriptum reperio أنحر per *dhal*, quæ littera aliquando mutatur in *ze*, & contra. Sic apud Avifenam capite de ocimo caryophyllato: مرزنجوش, *mardangius*, fampfuchum, quod alibi apud eumdem مرزنجوس, *marzangius*. Avifena nomine *adcher*, quod propriè Arabibus pro junco odorato ponitur, communis etiam junci hiftoriam exequutus eft. *Adcher*, inquit, *duorum eft generum*. Unum eorum eft, quod non habet fructum; & alterum quod habet fructum nigrum. Hæc divifio non ad fquinanthum pertinet, fed ad vulgarem juncum, cujus duplex genus ftatuitur Diofcoridi; ἡ μὲν γὰρ ἄκαρπος, ἡ δὲ καρπὸν μέλανα ἔχει. Quin & illius divifionis auctorem nominatim citat Diofcoridem. Addit mox idem eligendum Arabicum, quod rubet & optimè fragrat. Jam hoc pertinet ad σχοῖνον ἄνθος five fquinanthum. Non tam longè eundem initio capitis dividit *adcher* in Arabicum, quod vocat عرابي, *harabi*: & alterum, quod appellat اجامي, *agiami*. Quam vocem fine verfione reliquit interpres. Garcias pro ea peritia, qua in Arabifmo fuit, interpretatur *in agiami natum*, & hoc vocabulo Damafcum intelligi vult. Quod eft falfiffimum. Vir illuftris famæ in notis ad Garciam, juncum agiami dictum effe à loco fufpicatur & Perficum defignari, quia Arabes عجم *hagiam* vocant omnem nationem præter fuam. Nam excepta Arabum gente reliquas habent pro barbaris. Perfarum vero regionem κατ' ἐξοχὴν ab ipfis Agiam appellari. Inde ergo ادخر عجمي *adcher Hagiami* pro Perfico junco vellet accipi. Verum non عجمي in Avifena legitur, fed أجامي, cujus vocis longe diverfa fcriptura, quamvis pronuntiatio eadem fit. Nabatæam regionem defignari illâ voce tandem pronunciat. Quæ caret ratione. Nabatæa regio pars Arabicæ. Juncum adcher dividit in Arabicum & Agiami. Cauſæ nihil illi fuit, cur excluderet Nabatæam ab Arabia, & Nabatæum juncum diftingueret ab Arabico. Non viderunt illi Viri doctiffimi, quod de hoc altero magis miror, Avifenam non folius junci odorati genera ac differentias illo capite explicare, fed communem cum odorato confundere & fub unum genus redigere. اجم *agiam* Arabicè eft palus, ftagnum. Unde اجمي *agiami*, paluftris. Sic igitur vocat σχοῖνον ἑλείαν Diofcoridis. Nam *agiami* propriè eft ἕλειος. Eam lectionem afferuimus Diofcoridi ex antiquis libris, ubi vulgari habent σχοῖνος λεία; Apparet itaque, Avifenam legiffe σχοῖνος ἑλεία. Quomodo & apud Paulum in antiquiffimo legitur libro. Gloffator tamen Arabs in vetufto Diofcoridis exemplari fecutus eft vulgarem lectionem, quam interpretatione fua expreffit in his vocibus adpofitis ad σχοῖνον ἑλείαν Diofcoridi: أذخر لين, *adcher lein*, quod eft, σχοῖνος λεία. Ita & σμίλακα λείαν ejufdem Diofcoridis interpretatus eft, أخر لين *acher lein*, id eft, aliam fpeciem fmilacis levem, aliam fmilacem levem. Videmus & illum auctorem Arabem *adcher* appellaffe juncum communem Diofcoridis. Ita fecit & Avifena, qui juncum in genere fic appellavit, & in duo fumma genera partitus eft: in paluftrem, quæ σχοῖνος ἑλεία Diofcoridis, & Arabicum five odoratum: At Serapio nomen *adcher* velut proprium affignavit odorato junco. Communem vero juncum, quem σχοῖνον ἑλείαν vocat Diofcorides, vocavit دیس *dis* vel *deis*. In hujus differentiis ac generibus exponendis Diofcoridem laudat, & tranfcribit. In antiquo Gloffario *deiffon* exponitur, *juncus*, *fcirpus*, *biblos*. Quod ex Hebraico דשא venire puto, quo germen vel herba fignificatur, cum è terra exire incipit. Lotoriam autem herbam ideo vocat fortaffe Garcias, quia multis locis ancillæ fœni vel paleæ manuali fafciculo contorto eluunt vafa. Idem Serapio aliud caput feparatum habet de *adcher*, quo juncum odoratum five fquinanthum folum defcripfit. Quod autem Avifena utrumque juncum vulgarem & exoticum hoc eodem nomine fub uno genere complexus eft, id confirmat antiquorum fententiam, qui juncum odoratum facie & genere non faciunt differre à communi. τῇ μορφῇ γὰρ οὐδὲν διαφέρουσι τῶν ἄλλων, *afpectu nihil differunt ab aliis*. Solum quoque natale idem illi tribuit Theophraftus cum vulgari, paludes nempe ficcatas. At herba illa, quæ hodie ex Arabia venit, & pro fchœno odorato venditur, longiffimè diftat ab hac facie. Nihil quippe habet, quod ad junceam fimilitudinem accedere poffis dicere. Minimè omnium ad hoc inftar proximant culmi ejus geniculati, cum nihil adæquè contrarium fit levi & enodi juncorum proceritati. Præterea hodiernum fquinanthum in campis & pratis Arabiæ paffim nafci ipfi Arabes afferunt. De quo videndus Serapio, qui etiam auctore Ifaac palearem effe herbam, atque ex ea ad medicinæ ufum, radicem, folia, & florem adminiftrari. Alius auctor Arabs apud eundem, radicem hujus junci fimilem tradit radici *chulen*, nifi quod fit latior & minus tuberofa. Quærunt quænam illa fit radix *chulen*. Garcias allatis Serapionis verbis confirmat fquinanthi radicem adeo fimilem effe *chulen*, ut eodem nomine à nonnullis appelletur, quemadmodum initio capitis fe docuiffe ait. Atqui non *chulen* ibi meminit, fed *cachule*; dicitque hoc gramen, quod vulgo fquinanthum vocant, ab Arabibus, apud quos nafcitur, fachbar vocari, ab aliis vero *haxix cachule*. Quod ipfe interpretatur herbam lotoriam. Ergo *chulen* & *cachule* Garciæ res

eadem,

eadem, & mirificè nugatur. Pro *cachule* nescio an *cachale* somniaverit, quæ herba est abstersivæ virtutis apud Avisenam. Non puto sane eum غسلي *gnesale* scribere voluisse, ut sit fullonia & lotoria herba. *Cassar* etiam fullo est قصار, & قصرية *cassria*, labrum, in quo lavantur infantes. Sed omnino mihi persuadeo *casile* vel *casil* intellexisse. قصيل *casil* est fœnum vel herba sicca: حشيش قصيلي, *haxis casili* herba fœnilis vel pulearis & siccata. Enimvero *haxis* Arabibus quamlibet herbam sive gramen, etiam viride, significat. At *casil* fœnum vel herba sicca. Puto omnino ita fuisse in verbis Aben Amram apud Serapionem, cum adcher sive squinanthum dixit esse herbam palearem. Hoc si enim Arabicè velles enunciare, non aliter posses melius quam per illa duo vocabula, *haxis casile* vel *casile*; pro quo perperam scripsit Garcias *cachule*, ut conveniret cum illo Serapionis *chulen*. Quod longè aliud est. Putat Scaliger idem esse cum eo, quod apud Avisenam vocatur كلن. Alpagus legit *kalen*. Vetus interpres *karon*. Quasi legisset كرن vel كار, id est, *car*: & cum terminatione Latina vel Græca, ut in aliis solitus est, *caron*. Sic legisse etiam videtur auctor Hebraïcæ versionis, qui habet כיאר chiar, ut Vir doctus asserit. Lignum Indum interpretatur ipse Avisena, nec abesse quin sit, المغات الهندي *almugath alhendi*, id est, mugat Indicum. Hoc *mugat* quidam radices esse silvestris granati affirmant, quibus alii non consentiunt. Sic non constat, quid sit. Radicem esse celebri usu frequentatam ad dolores dorsi totâ Syriâ & Ægypto, notavit Alpagus. Ex India utique adferebatur, & eandem cum *kalen* fecit Avisena. Puto aliud esse chulen, cui similem junci odorati radicem Serapio memorat. Reperio in Lexico Saracenico: χαυλὶν, τὸ λώτιον, τὸ αὐτὸ λέγεται καὶ λωτίς. Idem nomen est cum *chulen*, sed interpretatio incerta. Lycium Avisenæ vocatur *hadad* حضض. Lotos etiam alio nomine χαυλὶν, non potest esse Avisenæ كلن. Puto etiam scribendum apud Serapionis interpretem *chsile* pro *chulem*; vel *chsilen*, hoc est, قصيل, gramen nimirum. Et cum graminis instar habeat hoc squinanthum, verisimile est & radicem habere similem radici *chasili*, excepto tantum quod est latior & minus tuberosa vel minoribus nodis geniculata. Florem ab Arabum & Persarum medicis *foca* vocari, notat idem Garcias. Non proprium hoc nomen, ut velle videtur, junci odorati, sed commune cujuscunque floris apud Arabes فقاح *foca*. De omni flore usurpat id vocis Avisena. Sic فقاح الكرم *foca alkarm*, flos vitis; & sic de aliis. De flore igitur squinanthi constat. Summitatem cauliculorum capillaceas habere spicas & id florem ejus cannarum lanugini similem tradunt Arabes apud Serapionem. Superius squinanthi vocat Alpagus, & interpretatur florem squinanthi. Arabes appellant sua lingua صومعة الاذخر, id est, summitatem squinanthi, in qua nempe nascitur flos: *Summa aladcher*. Et videtur ex Latino expressum. Nam & *summam* pro summitate dixerunt a montis apice quæ Græcis ἄκρη. Glossæ: *summa* ἄκρη. Quæstio nunc hæc omnis conversa, an hodiernum hoc squinanthum, quod florem habet capillaturæ cannarum similem, quod in mediis campis & pratis nascitur, cujus folia & radices ad usum medicinæ expetuntur, quod herbæ denique potius & graminis quam junci speciem præfere, idem sit cum junco odorato veterum, quem nobis facie veri ac germani junci dant, nihil aspectu prorsus a communi dissidentem, & in paludibus siccatis juxta cum hoc nascentem, cujus denique nec flores nec folia commemorant? De antiquissimis loquor. Nam Dioscorides meminit ἄνθος σχοίνου. Non ambiguum facio, an florem habeat vulgaris herba, quæ pro junco nunc datur odorato: sed omnino pertendo non eam esse σχοῖνον antiquorum, cum tam multa reclament; immo omnia. *Herbam* vulgo vocitant, *gramen*, *paleam de Mecca*, *fœnum*, *palearem herbam*, quæ nomina cum junci natura non conveniunt. Nec abnuo, quin hoc graminis vel fœni Arabici genus notum etiam veteribus fuerit; sed fieri etiam potuit ut cum junco confuderint, & nomine mixto utrumque tradiderint. Πόαν fanè vocat Galenus & à camelis carpi dicit, mirum in modum hujus graminis appetentibus: ἥδιςα τε γὰρ αὐτὴν νέμονται, καὶ πλεῖςον ἔχουσιν ἐν ταῖς Ἀραβίας ὁδοῖς γεννωμένην. Qua iter faciunt cameli, passim in campis Arabiæ nasci vult. Arabes hodieque hoc fœnum *pabulum camelorum* vocare Garcias narrat. Hoc Arabicè dicitur رعي الابل. Quod & cognomen est alterius herbæ, quam *pabulum columbarum* etiam vocarunt. De qua supra. Andromachus senior in Theriacæ Synthesi: Καὶ σχοῖνον δρομάδων βρῶμα φίλον Ἀράβων, & juncum pabulum Arabicarum camelorum, quæ *dromades* appellantur. Vulgo legitur in editis:

Καὶ σχοῖνον νομάδων βρῶμα φίλον Ἀράβων.

Unde sensus idoneus extricari non potest. Hic σχοῖνος sive σχοίνου ἄνθος temporibus Galeni & anterioribus usitatus in medicina, longè, ut apparet, diversus ab eo σχοίνῳ, quem vetus Græcia novit circiter ætatem nimirum Hippocratis, atque etiam Theophrasti; qui verum esse juncum nihil à communi differentem, & in certa convalle Syriæ loco palustri nasci tantum dicit. Hic juncus sine foliis & floribus, quorum nec meminere veteres. Sequens ætas fœni genus Arabici, odoratum gramen ex Arabia adferri solitum hoc eodem nomine donavit, & quod florem haberet, σχοίνου ἄνθος herbam ipsam appellavit. Inde auctores descriptione utriusque, quod illis in aliis plusquam solemne, miscellas dederunt confusis hujus novitii & illius antiqui notis, quas ex libris hauserant. Hoc non mirabitur, qui sciens Theophrasti Oenanthen Cypriam odoratam herbam, quæque unguento, cui addebatur, Oenanthino nomen olim dederat posterioribus ignoratam fuisse & in ejus locum ad unguenta substitutam labruscæ οἰνάνθην. Nec id mirum putabit, cui gnarum fuerit omnem infimam Græciam ὀπὸν Κυρηναϊκὸν dixisse, quæ hodie dicitur ab officinis *asa fœtida*, & rem gravissimi & ingratissimi odoris pro suaviter olenti & aromatica usurpasse, eodem nomine diversissimum genus appellantes. Nulla sanè ratio possit efficere, ut juncus verus nulla in re discrepans à junco communi nisi odore, videatur idem cum gramine, vel herba simili graminis. Plinius de junco aromatico & calamo: *Sanè enim dicamus & de junco, quamvis alia herba dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a cæteris sui generis differunt aspectu, sed calamus præstantior aspectu.* Quantum gramen à junco differt, tantum squinanthum ab antiquorum junco. Nec obstat nomen, quod idem in utroque. Scribit idem Plinius, tradere quosdam & in Campania inveniri juncum illum. Non herbam sanè istam sive paleam Meccensem & Arabicam, sed juncum genuinum ex juncorum genere. Quod enim hoc tempore habetur, nihil habet σχοινῶδες, utpote multis geniculis nodisque distinctos præferens

præferens cauliculos, & foliosum. Cyperum Romanos *juncum* etiam vocasse scio, sed quod magis hoc nominis mereat, cùm natalibus, tum junceâ caulis naturâ, quam hæc Arabica herba. Si quis autem sit, cui non credibile videatur σχοῖνον illum antiquorum ἀρωματικὸν, ut hodie desideratur, ita olim quoque desiisse haberi; is cogitet quam multas species priscis cognitas jam pridem amisimus, translatis earum nominibus ad alia genera, quæ nihil cum illis cognatum habent. Calamus junco affinis eumdem cum illo exitum fecit. Sexcenti plus sunt anni, cum Græcia vero calamo aromatico caret, & pro eo utitur acoro. Unde & passim in eorum Lexicis medicinalibus, κάλαμος ἀρωματικὸς, τὸ ἄκορον; & vicissim, ἄκορον, κάλαμος ἀρωματικὸς, alterum altero expositum invenitur. Ut scias autem, quanta hominum prisco ævo licentia fuerit in permutandis nominibus, ecce tibi ex Græcis, qui sio aquatico, quod & *laver* & *iberulam* dixere quidam ex Latio, nomen junci odorati imposuerint. Glossæ Græcorum: Σίον τὸ ἐν ὕδασι σχοῖνος ἀρωματικὴ. Neophytus monachus in Herbario, quod ex Dioscoride & aliis concinnavit: Σίον τὸ ἐν ὕδασι, οἱ δὲ ἀναγαλλὶς ἔνυδρος, οἱ δὲ σχοῖνος ἀρωματική, οἱ δὲ λαίνη. Non magis distat à sio aquatico juncus odoratus antiquus, quam ab illo Arabico gramine, quod hodie & olim nomen ejus vicemque sustinet. Profectò nemo potest contendere eumdem esse σχοῖνον Theophrasti cum σχοίνου ἄνθει vel squinantho posteriorum, quin stupendæ inopinitatis arguat, tum Theophrastum ipsum tum alios veterum, qui σχοῖνον illum suum odoratum nobis tradunt ex juncorum genere, prorsus illis consimilem, sine foliis, sine flore. Sed quod protinus subjiciam exemplum de duobus Indici folii generibus, sub uno malabathri nomine ab omni antiquo Græciæ Latiique ævo comprehensis; minus mirum faciet videri, quod hîc tradimus de junci quodam genere odorati, & graminis æque odorati altero genere sub eamdem appellationem inclusis & confusis.

CAPUT LXXXVII.

De calamo aromatico.

Calamum aromaticum vocant officinæ, quod est legitimum antiquorum acorum. Nec id diffitentur Græci recentiores, qui ἄκορον passim interpretantur κάλαμον ἀρωματικὸν, ut in Exercitationibus docemus. Arabes ea voce nuncupant, quæ Græcam significationem exprimit: vocant enim, الذريرة قصب *casab aldharira.* Quod sonat calamum odoratum vel aromaticum. Avisena absolutè etiam appellat ذريرة *dharira*, id est, aromaticum vel aroma absque substantivo قصب *casab*, quod calamum significat. Separatum de eo habet capitulum in littera *dhal* sub nomine *dharira.* Auctor Anonymus de vita Alexandri Græcus τὸ ἀρωματικὸν eodem sensu videtur usurpasse κατ' ἐξοχὴν pro calamo aromatico: τὸ ἀρωματικὸν τὸ λεπτὸν τὸ Ἰνδικόν. Illud Arabicum دريرة *darira* videtur deductum ex Hebraico דרור *deror.* Speciebus aromaticis interdum adplicatur, ut מר דרור *mor deror*, myrrha deror. Aromaticam interpretantur. Sed דרור propriè libertatem significat. Unde *mor deror* quasi myrrham libertatis sonat. Quod de sincera ac pura myrrha accipiendum. Francam myrrham vulgo diceremus. Nam *francum* pro libero vocamus. Hinc eam vocem omnibus ferè rebus accommodamus, quæ in suo genere optimæ sunt. Fructus qui satu proveniunt hoc nomine discernimus ab agrestibus. Sativi quippe meliores. In generibus quoque arborum & herbarum distinguendis *franca* appellamus optima quæque ac miniora. Græci ἀληθινὰ vocant. Ut κινάμωμον ἀληθινὸν, ῥόδον ἀληθινὸν, πορφύραι ἀληθιναὶ Xenophonti & similia. Liberi homines sunt ac vocantur minimè ficti fucatique, simplices & aperti, verique, qui quod sentiunt liberè loquuntur. Inde & liberum pro vero, quod Græcis ἀληθινὸν & πιστικόν. Sic *myrrha deror* est ἀληθινὴ μύῤῥα, ἡ πιστική. Ex Hebraico *deror*, quod libertatem denotat ἀναγωγικῶς Arabicum *darira* τὸ ἀληθινόν. Unde *casab darira* κάλαμος ἀληθινός. Quod κατ' ἐξοχὴν de aromatico intelligendum. Nam κάλαμον interdum absolutè vocant, Græci pariter Latinique calamum odoratum. Sic κινάμωμον ἀληθινὸν pro optimo de quo infra. Planta est, quæ in Ægypti palustribus nascitur, descripta Prospero Alpino in Exoticis: quam Ægyptii *casab aldarira* appellant eodem nomine quo calamum aromaticum, quæ & calami aromatici vice usurpatur inde loci medicis. Qui tamen non est verus ac legitimus calamus aromaticus, quem extra Indiam nasci non tradunt auctores, etsi *Alexandrinum calamum* nominet Celsus. Theophrastus etiam in Syria crescere affirmat. Quod falsum est. De variis ejus appellationibus vide Garciam ab Horto, apud quem legitur Arabibus dici *cassab* & *aldarira.* Item *cassab* & *derira.* Quod mendum typographi non est, aut error auctoris, ut censet Vir eruditissimus, sed certum est *darira* simpliciter ab Avisena vocari bone calamum. Nec alienum est *cassab* etiam ab iisdem Arabibus nuncupari absque epithero, cum Latini sæpe *calamum* & Græci κάλαμον similiter appellant absque adjectione odorati vel aromatici, ut & σχοῖνον de junco odorato. Inde error Avisenæ, qui utrumque juncum, communem & odoratum, eodem capite ac tractatu comprehendit. De quo infra. Quia autem in generibus aromatum, quæ maximè sincera sunt, ea optimè flagrantia & maximè odorata, hinc Arabes vocem ذريرة ad alia si fortè aromatica & suaveolentia transtulerunt, si modo de alio aromate quam de calamo odorato hoc vocabulum usurparunt. Non omittam hunc ipsum calamum nomine Arabico apud Charitonem scriptum repperiri, κασὰβ ἐδδίριρε. Quod melius, atque ita omnino scribendum, non *casab alderire* aut alderire. Nam τὸ lam in articulo ال cum sequitur littera solaris mutatur in eam: ut الدين *eddin* vel addin judicium non *eldin* vel *aldin.* Sic *casab adderire* pronuntiandum: pro illo autem *casebedderire*, quasi una sit dictio. Græci βεδαρβαρουμβίου & Turcæ in officinis Aromatariorum Constantinopolis dicunt κασαμβεδδίριρε, quia τὸ ι in ε mutant. Sic ζεβαρζὶδ pro ταβαρζὶδ, & τερμὶζ pro τηβὶδ, & Ζιλενάρ pro Gielenar.

CAPUT LXXXVII.

De Malabathro.

MAlabathrum ex Græcis Latinisque scriptoribus satis notum. Latini *folium* absolutè nominant. Unde *foliatum unguentum*. Græcis quoque φύλλον ex quo φύλλινον μύρον idem ac μαλαβάθρινον. Arabes pariter ساذج *sadhegi*. Quæ vox folium illis propriè significat. Alia herba est quæ φύλλον Dioscoridi nuncupatur. Hanc Herbarius Arabs apud Dioscoridem صادج vocitat absque ullo puncto, id est *sadeg*. At malabathrum non modo *folium* κατ' ἐξοχὴν, sed etiam *folium Indicum*, & *Barbaricum* quidam dixerunt, Græci φύλλον Ἰνδὸν & Ἰνδικόν. Ita passim apud Myrepsum, in Dynamero parvo & aliorum Græcorum præcipue recentium scriptis indigitatur. Arabes quoque interdum شاذج الهندي. *Sadhegi Alhendi* vocant, id est folium Indicum. In hoc autem pæne omnis antiquitas Græciæ ac Latii conspiravit auctorum, ut *malabathrum* & *folium Indicum* una eademque res esset. Atqui certius vel eo quod est certissimum hæc duo folia differre, & malabathrum quidem esse Arabum *tembul*, تنبول & vulgatum *betel*. Folium vero Indum vel absolute folium ab Arabibus dici *sadhegi*. Hæc duo clare distinguunt Arabes folium betre vel folium betel, quod *tembul* appellant & folium Indum quod apud eos nomen habet *sadhegi* id est folium. Sic enim κατ' ἐξοχὴν à Græcis pariter Latinisque dici meruit. Non defuere tamen hac ætate qui pertenderint folium betel & folium Indum esse idem, quos satis superque alii refutarunt. Hoc eo dico ne quis miretur antiquos ista minime discrevisse. Malabathrum veterum folio betre potius respondet quam folio Indo. Immo nihil verius quàm malabathrum esse folium betre sive tembul. Indi tamen *tamalapatra* hodie nominant, si fides Garciæ, non folium betre sed folium Indum à quo videtur deducta vox Græca Μαλάβαθρον, nisi Indi hanc ex antiquo appellationem retinuerunt, quam didicerant per commercium Græcorum & Alexandrinorum institorum. Auctor Periplι maris Erythræi calamos folii malabathrini πέτρος appellatos dicit ab ipsis barbaris: καὶ ἐξαπλώσαντες τοὺς καλάμους τοὺς λεγομένους πέτρους διπλοῦντες ἀποδεσμεύουσι τὰ φύλλα καὶ σφαιροειδῆ ποιοῦντες ... ἀπὸ τῶν καλάμων ἴνας. Usque hodie servant hoc vocabulum & *betre* vocant ipsum folium. Custodiunt & morem eumdem duplicandi & complicandi hujus folii priusquam mandant. Quin & sic complicatum præparatumque donant abeuntibus amicis. Folium betre costas sive fibras habet duriores per longitudinem excurrentes quas ungue pollicis acuto eximunt. Hi sunt κάλαμοι apud auctorem Peripli & ἶνες καλάμων quas eximebant etiam olim barbari, & quibus convolutum & complicatum ipsum folium perforabant. Hac forma pilulæ conglobatum in externas regiones ferebatur. Hinc μαλαβάθρου σφαίριον Græci passim nominant. Marcellus Empiricus cap. XXVI. *Folii ferulam & coronam, & spheram appellat*, qui ex aliorum more Folium absolute dictum cum malabathro confundit. Hinc *Folium Catasphæron* dicitur in notissima lege de Publicanis, qua aromaticæ & externæ species quæ in Romanum orbem ex India & Arabia importabantur, enumerantur. In qua *Folium Barbaricum* seorsim nominatur quod idem est cum Indico, ac diversum à malabathro sive folio Catasphæro quod in pilulam convolvi solitum erat. Ut hinc tibi constet fuisse & inter veteres qui distinxerint inter malabathrum & folium, Indicum, cum utrumque passim ab auctoribus priscis unum idemque perhibeatur. Ab illa folii Malabathrini σφαιροειδεῖ ac globali forma tum quod *Syrium* ut reliqua omnia aromata sæpenumero diceretur, fuere qui prodiderint malabathrum arborem in Syria nasci, folio convoluto. Horum sententiam refert Plinius lib. XII. Quod folium sic convolutum adferretur, putarunt nonnulli ita nasci. *Folium* propriè dictum à malabathro distinguit Plinius, quia folium illud Nardi Indicæ folium esse sibi persuasum habuit. Hoc etiam multi credidere tam ex Græcis quam ex Latinis omnis ævi. Quæ ideo recepta plerisque persuasio, quia nardi odorem præferret. Hoc de folio Indo quod *sadegi* Arabibus dicitur, non de folio betre hodie produnt, odoris esse suavissimi & nardi spicam referentis non tamen æque vehementis ut est nardus. At Dioscorides hoc idem de Malabathro tradit: Μαλάβαθρον ἔνιοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τῆς Ἰνδικῆς νάρδου φύλλον, πλανώμενοι ὑπὸ τῆς ... τῆς ὀσμῆς ἐμφερείας. Hæc omnia quæ de malabathro habet Dioscorides retulit Avisena sub titulo *Sadegi* quod est folium Indum diversum omnino à malabathro, quando ex his quæ hoc loco & alibi in exercitationibus diximus satis claret malabathrum esse folium Betre sive tembul. Plinius de malabathro quod rectè à folio absolutè dicto separat, scabrum esse scribit & quodam salis gustu. Id convenit folio Tembul sive Betre, quod amarum gustu tradunt, & cum calce & Arecca præparari solitum ab ipsis Indis & convolvi. Addit mox idem saporem nardi sub lingua dare cum editur. Quod Folio Indo magis congruit, cui nardi odorem saporemque omnes tribuunt. Idem Plinius Folium describens, quod vult esse Nardi Indicæ folium, de ejus generibus ac differentiis ea explicat, quæ non possunt adpositè dici nisi de malabathro σφαιροειδεῖ cujus folia in pilulas convolvi moris erat. ἁδρόσφαιρον & μεσόσφαιρον, & μικρόσφαιρον, hæc tria genera recenset. Quæ totidem malabathri discrimina ex pilularum diversis modis recensentur ab auctore Peripli. Diversum tamen esse malabathrum à Folio per ἀντονομασίαν sic appellato annonæ amborum differentia eidem Plinio notata ex institorum atque officinarum relatione ostendit cap. XXVI. lib. XII. refert libram malabathri usque ad trecentos denarios pretio pervenisse. Hoc malabathrum de Folio Indico intelligendum cui sapor & odor Nardi. Hoc India hodieque *Tamalabatra* dici ajunt. At cap. XII. ejusdem libri laudatissimo folio è minimis pilulis quod inde μικρόσφαιρον appellatum, pretium in libram fuisse dicit denarios septuaginta quinque. Hic folium de communi Græcorum malabathri folio debes accipere, quod in pilulas complicabatur. Unde μαλαβάθρου σφαίριον in Græcorum medicis scriptis sæpe occurrit. Sic permutatæ appellationes invicem, & altera in alterius locum sæpe transiit penes auctores. Per hæc tamen facile colligas duo ista folii genera veteribus fuisse cognita, sub uno nomine vel sub gemino potius, quod unius vicem modo ad hoc modo ad illud genus exprimendum obtinuit, incerta vagatione. Cæterum eò facilius ignoscendum veteribus qui confuderunt, quod hodie quoque reperiantur in hac luce rerum, patefacto navigationibus ac calcato externo orbe, idem utrumque esse statuunt Folium Tembul & Folium Indum. Julius Scaliger in ea sententia libri contra Cardanum Exercit. CXLVI. qui Tembul & Folium Indum asserit idem & citrei mali folio simile tradit. Quod de Folio Indo verum, de

Tembul

Tembul falsum. Amatus Lusitanus in eodem errore, & alii plures. Quin etiam Garcias de se fatetur hujus etiam fuisse sententiæ, priusquam in Indiam appelleret, qui tamen non cavit ab errore de quo admonet, sed in alio genere. Nomine quippe ea distinguit, re ipsa facit eadem. Nam folium Betre sive Tembul simile mali medicæ folio dicit. Quod de Folio propriè dicto, sive folio Indo non de Tembul affirmatur. Folium vero Tembul adeo indiscretæ similitudinis esse cum folio piperis omnes confirmant, ut nisi admotum propiùs utrumque & inter se ex proximo comparatum vix dignosci queat. Plantæ quoque utriusque multum de facie cognatæ & pari modo arbores adsitas scandunt. Auctor Periplι malabathri folia vitigineis similia videtur tradere *ἀμπελίνοις ἐοικότα*. Quòd instar etsi ex toto non congruat, non longe tamen abscedit. Saltem propiùs accedit ad hanc imaginem quam folium Indum, quod effigie traditur mali medicæ per extremitatem tantum angustius. At folium Tembul à recentioribus describitur convolvuli modo sese implicans arboribus à quibus sustinetur, cum compari pæne folio. Quod adminiculo eget ad sustinendum se, ex eo videtur nata opinio quorumdam veterum prodentium folium ejus innatare aquis stantibus more lentis palustris. Ut folium betre convolvuli folio simile narratur, ita & piperis folium eidem convolvuli folio comparat Geographus Nubiensis in septima parte secundi climatis. Longiora tamen piperis folia facit quam convolvuli. Vocat البلاب *alleblab*. De convolvulo majore qui *volubilis major* dicitur barbaris, intelligendum. Faseolum vertit Scaliger. Sed Faseolos Arabes nominant لوبيا *lubia*; ex Græca voce *λόβια*. De quibus supra. Nec tamen nego Faseolorum plantam vocari posse *leblab*, quandoquidem Arabes plantam omnem quæcumque circa aliam convolvitur hoc nomine appellant. De qua infra. Scribit Avisena folii Indi folia & calamos esse sicut *Sabesefram*, in Arabico est, الساهفرم *alsabefram*. Sed omnino legendum: الشاهسفرم *alschebesefram* vel *alxabesefram*. Hæc eadem est planta cui stipites dictamni idem assimilat. *Alschebesefram* apud Alpagum scribitur. Garcias *sasifram* legit, & malè quasi ex verbis Avisenæ refert. Folium Indum iisdem cum nardo facultatibus præditum esse, ac folia habere *sasifram*. Non tantum folia sed stipites sive Thyrsos habere similes dicit Avisena, & in Arabico est قضبان id est, calami vel thyrsi. Falso etiam Garcias ibi asserit nihil Arabes de hoc folio in litteras misisse quod non è Græcis sumpserint. Istud quidem de calamis *xabesefram* quibus folii thyrsos comparavit, non opinor à Græcis habuit, qui nihil de eo dixerunt. Perperam apud Serapionem cap. LXXIII. puto legi *scexabram* pro *schesefram*, & eamdem herbam debere intelligi. Ocimum è Carmania interpretatur, & ocimum caryophyllatum ab odore caryophyllorum. Aliam herbam sic etiamnum vulgo exponunt quæ Avisenæ dicitur in vulgata versione *falamamusch*. Quod erratum Typographorum arbitror, cum scripsisset auctor *falanamuski*. Jora cum Nun facile coaluit in litteram *M*. Arabice est فلنجمشك *falangemusch* quasi dicas falangie muscatum ab odore musci. Cæterum apud Avisenam in Arabicis non legitur hoc *falangiemusch* esse ocimum caryophyllatum aut odorem habere caryophylli, sed tantum magis esse temperatum & minus siccum quam sampsuchum aut serpyllum. Apud Serapionem scribitur Felengemisch, & interpretatur ocimum caryophyllatum ac distinguit à vulgari & communi ocimo quod Arabicè dicitur بادروج *bedarugi*. Idem ergo erit *xabesefram* cum *falangiemusch* siquidem illud est quoque caryophyllatum ocimum ut volunt interpretes. Sane per vocem xabesefram τὸ βασιλικὸν Græcorum videntur exprimere voluisse Arabes. Nam composita illa dictio ex شاه *xabe* quod Persice regem significat & صفرم, vel سبرم *sefram* vel *sebram*. Utroque quippe modo scriptum reperitur. Quod quærendum quid sit. Notavit Alpagus scribi in libro Alchuin Arabico vocabulum illud odoris regalis habere significationem. At illud sefram pro odore ex Græco *ὄσφρη* quod est *ὄσφρησις*. Sed & صفر spirare, flare, unde صفارة fistula quæ inspiratur. Scribitur tamen per Sad non per Sim. An ex Hebraico צפירה corona vel sertum vel cidaris, quasi regiam coronam dixeris quæ ex hoc genere ocimi fieret plerumque ob egregium ejus odorem. Unde & *βασιλικὸν* Græci dixerunt. Cidares autem & coronæ regiæ ex pretiosis aromatis fiebant: Hesychius: *κίδαρις πῖλος βασιλικός, ἐν ᾧ πάρεστι καλῦσαι, ἔστι δὲ ἐκ σμύρνης καὶ λαβύζου· ἡ δὲ λάβυζος ἐστὶ πολυμερτικὸς αὐτῆς τῆς σμύρνης καὶ ὄζει ἥδιστον, καὶ θυμίαμα ἐστὶ κάλλιστον τῷ βασιλεῖ ἐκ τούτου ἡ κίδαρις πέπλακται*. Quod *κίταρις* etiam dici annotat ibidem Hesychius originem melius vocis indicat ex Hebraico כתר. Pari porro exemplo Melilotos Græcorum Arabice dicitur, اكليل الملك *achlil almelech*, id est, corona regis. Ita *μελίλωτον* Dioscoridis Avisena vocat & Herbarius Arabs in antiquo codice. Vitiose apud Prosperum Alpinum legitur *alchamelech* pro achil melech ubi de Ægyptio meliloto tractat. Ita ergo & xabesfram ocimum caryophyllatum quasi corona regis. Sed *tsephirah* pro corona per Tzade scribitur quod respondet Arabico Sad. Verius fortasse ex Græco mutuatos illud *Scebram* vel *Sebram*. Illud indicio est quod modo per Fe modo per Be hanc vocem scribant. *Sebram* inquam aut *sefram*. Solemne autem illis est Græcorum Π interdum in Fe mutare ut *πράσιον*, فراسيون *frasium*, interdum in Be ut *παῦλος* باولوس *baulus*, & similia sexcenta. Genus est Tithymalli quod Græcis *ὀξύπειρος* dictum, Latinis & barbaris *esula* ab esu. Hoc Arabes dixerunt شبرم *scebram* ab illa voce Græca *ὀξύπειρος* quæ significat quidquid ex aceto editur. Unde *ὀξύπειροι δυνάμεις* medicis antiquis, & *oxyporum moretum* Columellæ. Ocimum quoque inter condimentarias herbas apud veteres ut hodieque in usu. Quod & *ὤκιμον* propriam appellationem ea de causa sibi magis ex merito vindicavit quod aceto inspergeretur in ipso satu ut citius veniret. Palladius in Octobri: *Ocimum quoque etiam nunc seremus quod citius fertur nasci hoc tempore si aceto imbre spargatur infuso*. Inde Arabibus quoque appellatum شبرم aut شفرم *xebram* aut *xefram* ex *ὀξύπειρος* voce deflexa. Inde شاهشبرم *xabesebram* τὸ βασιλικὸν ὀξύπειρον. Interpres Serapionis ita legisse videtur qui habet *scexebram*. Apud Avisenam capite de Dictamno legitur الشاهسبرم *alxabesebram*. Sic enim scribendum. Ubi tamen vetus interpres scripsit *alsabesefram* & sic babetur scriptum capite de folio Indo, ubi folium Indum ramis ac thyrsis similem facit *alxabesefram*. De quo viderint Herbarii. Tale oportet fuerit Ocimum Carmanicum quod sic propriè appellabatur teste Serapione. Quod autem liber Alchuin *odorem regalem* interpretatur, id etiam convenit nomini *βάλσαμον* Græcorum sonatque odorem regium, quasi בעל-סם *baal sam*, id Arabice etiam diceretur بعلشم *baalxam* id est unguentum vel aroma dominantis. Ipsi Balsamum dicunt بلسان *balsan* ex Græco *βάλσαμον*. Balensân vocari ab Ægyptiis tradit Alpinus. Vox vetus Phrygum

gum qua & Græci veteres Tragici usi βαβαῖος pro rege quam ex illo Hebraico בעל deductam liquet. Linguam priscorum Phrygum & Armeniorum eamdem fuisse prodit Strabo. Sed hæc obiter. Persequamur de Folio. Scribit Garcias veluti ex Avisena, nonnullos existimasse, foliis *golfan* esse simile. Nescio unde extricaverit illud *golfan*. Nihil tale in Avisenæ Arabico, quo quosdam putasse folia esse النارديين *alnardin*, id est, nardi. Verba Dioscoridis transtulit ad litteram eo loco Avisena, μαλάβαθρον ἔνιοι ὑπολαμβάνουσιν εἶναι τῆς ἰνδικῆς νάρδου. Eam *nardin*, id est, nardum absolutè vocavit Avisena duobis locis eo capite. Clusius pro *golfan* in sua versione Garciæ reddidit nymphæam nescio quid sequutus. Arabes ὄρμινον Græcorum vocant *geolban* vel *gaulben* جلبان quod accedit ad illud *golfan*. Quod quid sit prorsus ignoro. Sed hoc scio quidquid sit nihil ad historiam Folii pertinere. Miror esse quibus idoneus auctor videtur ille Garcias, quem ego comperi fallacissimum ac vanissimum in plerisque.

CAPUT LXXXVIII.

De costo.

Cum folio costum junxit Plinius. Ea propter & illi hoc subjungere visum est. Non possum autem mihi persuadere *Costum* id genus quod sic vocatur hodie in officinis, & quo uno quasi legitimo sunt usæ ab aliquot centum annis retro, eodem genere contineri cum veterum costo. Nimis multa dissident quam ut queant invicem conciliari. Græci Latinique auctores qui ante quingentos annos & infra de re medica aliquid composuere, duo genera costi passim commemorant, dulce & amarum. Κοστοῦ γλυκέος καὶ πικροῦ ubique obvia mentio in scriptis medicinalibus & Glossis Græcorum. Macer Pseudonymus tractatu de speciebus exoticis:

> *Costi sunt geminæ species, gravis una rubensque*
> *Est & amara nimis: hæc Indica dicitur esse.*
> *Altera vero levis nec amara, colore sed albo.*

Glossæ Græcorum medicæ κοστὸν γλυκὺν interpretantur Arabicum: Κοστὸς γλυκὺς ὁ ἐξ Ἀραβίας. Macro Indicum costum amarum est in primis. Sic dulce costum esset Arabicum, amarum Indicum. Sed ecce costum etiam Indicum esse dulce apud Geographum Nubiensem in decima parte climatis tertii. Ad ripas cujusdam fluminis Indici *menbar* dicti prope fines Sinensium arbores agallochi nasci tradit & *costum dulce*. القسط الحلو *alcost alholu*. Quod sonat costum dulce. Ut mirer potuisse quosdam de stacte interpretari quæ nihil habet cum costo commune. Certum est autem Arabes costum vocare قسط *cost*. At *costum dulce* non eo sensu dicitur quo barbaris *assa dulcis* pro odorata. Hic dulcis ad olfactum refertur, ibi in costo, ad gustum, ut vocabula Arabica in utroque demonstrant. Ab illo cognomine costi حلو, dulciariæ confectiones quæ γλυκύσματα Græcis vocantur, ut sunt placentæ & omnia mellita pemmata, حلاوات. Miror etiam in Lexico Raphelengii *cost* exprimi stacten. Quidam Hebraicum קדה quod est casia de costo interpretati sunt ut Saadias. In Malaca ubi plurimus est usus *pucho* vocari tradit Garcias, & inde in Sinarum regionem deferri. Gustu esse nec amaro nec dulci idem scribit. Atqui Auctor Nubiensis genus costi fuisse indicat quod cognominaretur dulce à gustu quem exhiberet talem. Sic Græci recentiores passim in suis scriptis κοστοῦ πικροῦ καὶ γλυκέος meminerunt. Ut apud Charitonem καὶ κάρυυλλον, καὶ κόστον γλυκὺ καὶ μακροπίπερι. Et alibi: κόστον πικρὸν κόστον γλυκύ. Et sic apud alios. Indici costi & Arabici mentio apud Dioscoridem, item Syriaci, sed nulla amaritudinis aut dulcedinis in quolibet eorum genere distinctione. Quin immo levem admodum amaritiem costo inesse traditum Galeno, nec ullum genus dulce facit. Luce itaque liquida clarius non esse costum veterum quod costum vocant officinæ, quorum alterum dulce, amarum alterum. Garcias costum quod hodieque Arabibus hoc nomen servat, *cost* vocantibus, sambuci effigie esse tradit & arbuti aut juniperi magnitudine, florem odoratum proferre; præstare autem qui intus candidus est, cortice cinereo, gustu nec dulci nec amaro. Non docet Garcias utrum ligni an radicis usus sit. Immo innuere videtur lignum adsumi. De radice nihil etiam Dioscorides, sed cum dicat adulterari solitum radicibus helenii commageni, radicem esse costum non obscurè significat. Præterea cum in piperis historia tradit piperis radicem similem esse costo, planè innuit costum esse radicem. ἔοικε μὲν τῷ κόστῳ ἡ τοῦ πεπέρεως ῥίζα. Plinius solius radicis utilitatem in costo asserit, reliquo frutice inutili. *Radix & folium Indis & maximo pretio.* Radix *costi gustu fervens, odore eximio, frutice alias inutili.* Duo genera facit, nigrum & candicans, utrumque Indicum. Dioscoridi, Arabicum candicans, nigrum Indicum. Auctor Periupli inter alias merces Indicas quæ ex emporio Indiæ Barbarico advehebantur & κόστον nominat: ἀντιφορτίζεται δὲ κόστος, βδέλλα, λύκιον, νάρδος. Costum illud Indicum nigrum est Plinio ac Dioscoridi, quod non potest esse idem cum costo descripto à Garcia, cujus cortex cinerei coloris cum intus sit candidum. Sed nec candidum Dioscoridis aut Plinii costum idem videri queat cum illo Garciæ. Candidum simpliciter esse dicunt, in exteriori nempe parte. At costum Garciæ intus candidum, extra cinereum. Præterea costum veterum radix fuit. Theophrastus de odoribus: τὸ ἀμαράκινον ἐκ τοῦ κόστου, τοῦτο δὲ ὀνομάζουσι ῥίζαν. Costum Garciæ arboris ramus & lignum cum suo cortice. Nihil simile. Multo minus fuerit costum officinarum dulci & amaro discretum, quorum alterum rubrum, alterum candidum. Costo suo veteres usi ad aromata & thymiamata, idque in ara incendebant haud secus ac tura. Propertius:

> *Costum molle date, & blandi mihi turis honores.*

Plinius lib. XXII. cap. XXIV. *Odorum causa unguentorumque, & deliciarum si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam ture supplicamus & costo.* Ex his constare opinor costum nunc vocari ὁμωνύμως eam speciem quæ prorsus alia sit ab antiquorum costo. Garcias ab Horto refert costi arborem ab his qui viderunt describi sambuci effigie & arbuti aut azimbri magnitudine, flore odorato. Scaliger in castigationibus ad Garcian notat ad hunc locum nescire se an *azimbro* sit azimiar, hoc est buxo. Nam ita omnino esse apud Avisenam ex Dioscoride, *similis est buxo*. Immo tota res diversa, vocabula non eadem, nihil prorsus simile. Garcias tradit costi arborem, de costo autem hodierno loquitur quod omnino diversum ab antiquo, esse sambuci effigie, magnitudine autem arbuti aut azimbri. Dioscorides vero scribit ex tribus costi generibus quæ radices sunt, Syriacum buxi colore esse. Hoc transtulit ad verbum Avisena. Nulla igitur cognatio *azimbri* Garciæ cum *azimiar* Avisenæ. Sed nec *azimiar* pro buxo apud Avisenam legitur, ut asserit Scaliger, qui suis oculis non videtur hic usus. Vetus interpres Carmonensis habet, *est similis alsemsar, id est buxo.* In

editione

editione Arabica scribitur الشميار *alsemiar*. Pro qun legisse videtur Gerardus السمسار. Alicubi etiam legi المسمشاد *alsemxad* pro huxn. Quod nescin an sincerum sit. In antiquo Lexico Latino-Arabico invenitur بقس *buxus*. Quæ vox ex Græco πύξ@. Nam Π Græcorum sæpe mutant in Be, dum *Betrus* & *Baulus* dicunt. Judæi magistri voce illa Arabica exponunt Hebraicam תאשור quam & similiter Hyeronimus huxum reddidit. At Garciæ *azambre* est juniperus, qui & *zimbre* dicitur Lusitanis. Mirum porro antiquos Arabes ut Serapionem & Avisenam distinctionis illius qua costum in dulce & amarum dividitur non meminisse, sed omnia quæ de costo præscripserunt è Dioscoride sumpsisse quasi idem esset costum quo tum utebantur cum Græcorum veteri. Serapio præcipuè nihil habet quod non ex Græco auctore transcripserit. Avisena quædam interpolat. Dioscorides tria genera costi recenset, Arabicum, Indicum & Syriacum, quæ & coloribus discrevit. Nam Arabicum album facit, Indicum nigrum, Syriacum huxei coloris. Avisena de Arabico quidem dicit album esse, sed ad rubedinem sive citrinum colorem vergere. Quod interpres omisit. Macer ex duobus costi generibus Indicum rubens statuit quod & amarum facit. Avisenæ Arabicum rubet, Indicum nigrum est ut etiam habet Dioscorides, κοῦφ@ καὶ μέλας, εἰς πύξινὸς. Pro quo apud Avisenam est, الكلبة عند. Ergo ibi الكلبة *alcheta* est ferula sive νάρθηξ. Et ita hæc vox Græca in antiquo Dioscoride per Arabicam كثا *chetha* exponitur ab Herbario Arabe. Alii cucumerem interpretantur ut habes in Lexico. Addit etiam Avisena præter Dioscoridis sententiam de tertia specie eam habere odorem aloes. Nihil in Græcis tale: τρίτ@ ἢ ἐστὶν ὁ Συριακὸς βαρὺς, τῷ χρώματι πυξώδης. Forte illud βαρὺς ad odorem gravem & ingratum rettulit qualis est in aloë. Dioscorides de pondere intellexit. Duo priora genera Arabicum & Indicum κοῦφα esse dixit, hoc tertium grave dicit, & ponderosum. Addit & ἀνιλοὺς τῇ ὀσμῇ hanc tertiam speciem esse costi. Quod non de malo ac gravi odore accipiendum, sed de vehementi ac lenium feriente. Vide, nunc differentiam veterum ac recentium costi. Arabicum Dioscoridi præcipuum bonitate, album ac leve. Indicum notæ secundæ, nigrum ac minime quoque ponderosum. Macro Pseudonymo Indicum rubens & grave, alterum genus leve & album. Hæc duo Neotericis costi genera tantum recensentur, quæ alii in dulce & amarum dispararunt. Tertia antiquis agnoscitur species Syriaca quam & Romanam indigitat Avisena, الرومي *Alrumi* quia Syria pars Romani olim imperii à quo alienæ Arabia & India. Jam illa maxime notabilis differentia hodierni costi & veteris, quod radix hoc erat, illud non radix. Nec puto hic lapsos antiquos ut nescierint discernere visu radicem à ligno, præsertim cum tradat Dioscorides piperis radicem similem esse costo. Sunt quibus persuasum est zedoarium communem esse ex costi antiqui generibus, quin immo & primum genus Arabicum Dioscoridi memoratum idem cum zedoaria velint. Multas quippe similes habere notas; & zedoariam antiquis incognitam, nec nomine prodictam quam forte sub costi appellatione noverint. Sed his non assentior. Nam κόστ veteribus semper pro aromate insigni habitus & odoris eximii quod non habet zedoaria. Unde cum thure adolebatur in aris, ut supra ostendimus. Hesychius κόστ@ ἄρωμα ἢ. At zedoaria medicamentum potius quam aroma, sed de zedoaria & zerumbet infra. Considerandum porro de costo an eadem possit videri arbor ex qua suum veteres sumpserint, & ex qua hodiernum sumitur. Radice sola videntur usi veteres. Hodie magis lignum est in usu. Quid prohibet ex eadem arbore utrumque ductum? Sambuci effigiem habere costum scribit Garcias. Quod κόστον tradit Dioscorides, & similitudinem νάρθηκ@ in eo agnoscit, non nimium longe recedit à natura costi illius de quo tractat Garcias. Et hoc fecerit differentiam quæ in colore cernitur antiqui costi & nostri. Etenim non ejusdem coloris est lignum cum radice vel in eadem arbore, verum hæc in medio relinquo. Hoc mihi sufficit hic ostendisse diversum esse costum quo utitur hæc ætas ab eo quo usa est antiqua.

CAPUT LXXXIX.

De nardo.

QUis ignorat nardum Indicam non ejusdem posse generis constitui cum nardo Celtica, vel Cilissa & montana? Quid enim tam facie dispar? De effectu nihil dico. Nempe non hic facit congeneres plantas. Montana nardus in Cilicia & Syria plurima, sine caule, sine flore, sine spica. *Hæc Syriaca nardus* veteribus cognominata. Indica quoque nardus Syriaca appellata quod ex India in Syriam deferretur, è Syria porro in reliquas Europæ Asiæque regiones. Sic *Syriacus calamus*, *Syriacum malabathrum*, *Syriacus juncus*, *Syria myrrha*, *Syrium thus*, quas tamen omnes species in Syria non nasci compertum erat. Σύρια λίβανον Euripidi dicitur in bacchis. Σύρια σμύρνα. Philodemon in epigrammate. Hinc Archestratus apud Athenæum thus & myrrham fructus Syriæ vocat.

> Καὶ σμύρνον λίβανον τε πρὸς μαλακῷ δὴ τέφρῃ
> βάλε πανημέρι@ Συρίης ἄνθεα καρπὸν.

Vera nardus Syriaca spicam non habuit: altera Syriaca eademque Indica, habuit. Ex eo veteres auctores passim spicam tribuunt spicæ Syriacæ etiam cum de nativa Syriæ nardo intelligunt. Pluribus locis apud Scribonium Largum occurrit mentio *spica nardi Syriaca*. Meleager in Pancarpa poëtarum corona spicatam facit nardum Syriacam:

> Ναὶ μὴν ἢ Συρίην σταχυότοιχον ὕσαιν νάρδον.

Hæc cum videret Dioscorides vel alius fortasse eo antiquior quem sequitur, commentus est joculari cogitatione nardum Indicam, Syriacam quoque appellatam fuisse quod in quodam Indiæ monte nasceretur eo latere quo Syria prospectatur. Quod ridiculum sanè est commentum, & tanto auctore indignum. Sic duplex Syriaca nardus, nativa altera Syriæ sine spica: altera Indica in Syriam deferri solita, spicata. Hinc quod alterius erat proprium, utriusque promiscuè commune esse voluerunt. Alia est vulgaris nardus quam quidam ex veteribus nominarunt pseudonardum. Ea *spica* ab omnibus fere hodie gentibus Europæis absolutè appellatur. Græci quoque recentiores στάχ@ nuncuparunt. Atqui veteres solam Indicam nardum sic vocant tam Græci quam Latini, νάρδυ στάχυν & *nardi spicam*. Interdum etiam κατ' ἐξοχὴν στάχυν & *spicam*. Macer vulgaris caput habet inter species exoticas *de spica*:

Est

Esse gradu primo calidam siccamque periti
Testantur spicam, quæ dicitur Indica nardus.

Spica igitur absolutè de Indica. Cognomento addito aliæ nardi vocantur, ut *Celtica spica* apud eumdem de Nardo Celtica:

Est nardi species, quæ Celtica spica vocatur.

Hodie vero *spica* ut diximus, sola ea nardi species nominatur quem veteres pseudonardum indigitarunt. Eam Apicius *nardi spicam* disertè vocat, quo nomine solam Indicam nardum antiquis cognitam scimus. At nardum Indicam ipse vocat *spicam Indicam*. Nec enim aliter accipienda hæc ejus verba in Laterculo pigmentorum: *costum, caryophyllum, spica Indica, Addena cardamomum, spica Nardi.* Neophytus in Ἀντιμβαλλομένοις στάχυς ponere videtur pro vulgari spica ita absolutè dicta, & νάρδου στάχυν pro nardo Indica: ἀντὶ νάρδου στάχυος, στάχυς. Arabes nardum cujuscumque ferme generis *spicam* vocant السنبل *alsimbel*. Spicam sic nominant ex Hebraïco שִׁבֹּלֶת vel שִׁבֹּלֶת. Inde & virginem in astris ob spicas quas manibus tenet vocarunt سنبلة *simbalath* id est spicariam, vel spicigeram. Hoc de nardo generale nomen in plures species dividit Avisena. Ex his una est quam appellat الناردين *alnardin*. Nardum vel nardi spicam sive nardum Indicam putes designasse. Hoc nomine vocatam docet nardum Romaoi orbis sive Celticam. Quam & absolutè nuncopat ناردين *nardin*, in littera Nun, & explicat السنبل الرومي *alsimbel Alrumi*. De qoa plura se dixisse admonet in littera Sin, capite de *sembel*, id est de spica. Vetus interpres Carmonensis semper pro *nardin* reddit *nereiden*. Videtur transposita una littera legisse in Arabico ناريدن. Unde ipse fecit *nereiden*. Male in Lexico vulgari ناردين *nardin* exponunt unguentum nardinum cum nardi sit species Avisenæ eademque cum nardo Romani orbis, quam vocat *sembel Rumi* id est spicam Romanensem, & *sembel Alkelti* الاقليطي. id est spicam Celticam. Legitur paulo infra الغليط corruptè pro الاقليط *Alkelt*. Quod positum pro *Alkelt*. Sed Arabes sæpe vocales interserunt vocibus quas ex Græcia aut Latio mutuantur, ubi duæ concurrunt consonantes. Unde & *nereden* potuerunt dicere pro νάρδον. Ubique tamen scribitur *nardin*. Quod ex Græco est νάρδιον. Sic سين *Sin* pro Σίον & lein pro λεῖον Græco لين. Hoc ipsum etiam ex idiomate recentioris Græciæ quæ νάρδιν pro νάρδιον, & μίλαιν pro μελάνιον. Non igitur unguentum nardioum significat sed nardum, Arabicum illud *nardin*, post paulo nardum montanam idem Avisena vocat الناردين جبلي *alnardin Gebali*. Et in voce sadego nardnm Indicam nominat الناردين الهندي *alnardin albendi*. At *nardin* absolute dictum pro nardo Romana vel Celtica ponit. Interpretes apud Avisenam duo tantum genera nardi faciunt, sic enim vertunt: *Spica duæ species quarum una spica est Aromatica, & est spica avium; & altera est Nereiden & est spica Romana.* Sic quoque interpres Serapionis qui omnia sumpsit ab Avisena: *Sumbel est spica. Sunt ejus duæ species. Nam est quædam bona, & est Indica & est alia Romana, & est Celtica & est montana.* Ridiculum com tot species enumerentur duas esse duntaxat pronuntiare. Ex Dioscoride hoc sumpserunt apud quem legitur, νάρδος ἐστὶ δύο γένη. Sed ille eo capite nardum Indicam solam describit, quam & in duo genera partitur. Postea diversis ac divisis capitibus de Celtica nardo & montana tractat. Avisena vero & post cum Serapio capite de spica omnia simul genera nardi complexi sunt. Non igitur duas solas species posuisse censendi cum longe plures recenseant. Nec sanè hoc dicit Arabica lectio quam non videntur assequuti interpretes. Ideo interpretationis loco inseruerunt quod Dioscorides de sola Indica nardo tradidit, ad explicandas omnes nardi species. Avisena *spica* nomine id est *sembul* nardum omne prosequitur. Exponit igitur quid sit spica & dicit esse ut in Arabico textu habetur, السنبل سنبلان سنبل الطيب, *alsembel sembelen, sembel altheb.* Ad verbum id est, *spica spicarum, spica odorata.* Nollum heic de duabus spicæ speciebus vestigium. Verbis illis definitionem spicæ, cum pro nardo absolute usurpatur, explicavit. Sembel Arabibus proprie spicam frumenti & quamlibet spicam notat: κατ' ἐξοχὴν vero nardi spicam significat. Hoc igitur expositurus Avisena spicam sic absolutè sumptam, definit esse spicam spicarum, & spicam odoratam vel aromaticam. Notanda porro illa locutio السنبل سنبلان, *alsembel sembelin*, spica spicarum, de excellentissima spica & per excellentiam sic vocata. Ita in sacris Mithræ πατὴρ πατέρων dicebatur, primus inter patres id est sacerdotes Mithriacos. Nam *patres* vocabantur. Sic Ἐπίσκοπος Ἐπισκόπων non aliod vult quam primum inter Episcopos, in numero parium eximium egregiumque. Eodem sensu & in veteri inscriptione *consul consulum* dicitur pro præstantissimo consule, & prædecessores suos successoresque dignitate antistans. In Idiotismo nostro vulgo *bonum bonorum* dicimus pro eximie bono. Nihil denique tritius isto loquendi modo. Ita ergo *spica spicarum* pro egregia spica & κατ' ἐξοχὴν hoc nomen spicæ promerita. Ea est spica aromatica sive nardus, quam *sembel altbib* vocat Avisena. Interpres Serapionis vertit *spicam bonam*, quia طيب *thib* bonum significat; Unde طيبات, bona divitiæ. Pro aromate etiam sumitur totidem litteris, طيب. Inde de *sembel* الطيب, spica aromatica. Ita etiam vocat assam odoratam quæ vulgo *assa dulcis* & opponitur assæ foetidæ. حلتيث طيب *haltbub thib*. Certe & *bonum odorem* Latini dicunt pro suavi & aromatico. De qua infra. Ubi exposuit Avisena nomen *sembel*, pro nardi spica quam & spicam odoratam, & spicam propriè & absolutè dictam indicat, quasi spicarum omnium excellentissimam, species spicæ varias & appellationes differentes pronus subjicit, ut eam quam interpres reddit, spicam avium, & nardum, & spicam Rumi, & spicam Celticam. Deinde meminit spicæ Syriacæ & Indicæ. Quam primo loco memoravit, ea est spica avium interpreti. In Arabico est سنبل العصافير *sembul alhasafir*. Ad verbum est spica avium vel spica passerum. Sic *usnan* herbam vulgo appellatam perhibent خرو العصافير *charu alhasafir* id est stercus avium. Non video tamen quæ ratio sit hujus appellationis in nardi spica, ut avium dicatur spica aut passerum. Bellunensis in Lexico *usnen asafir album* appellat, & interpretatur usnen fullonum albom. *Asafir* non sunt fullones, sed passeres. Fullo Arabibus dicitur قصار *casar*. Follonibus quidem usui herba illa quæ vulgariter stercus *hasafir* id est avium dicebatur, non *usnen asafir*. Hoc nomen in singulari numero habet عصفور *hasafor*, vel *hasafur*.

Quod

Quod & pro herbæ genere sumitur quam interpres Avisenæ barbare reddit *crocum hortulanum.* Hujus mentio apud Avisenam eo ipso capite de spica nardi, ubi nardum montanam foliis ac cauliculis similem esse tradit. العصفر *alhasafar.* Dioscorides pro eo habet ἠρύγγιον. De nardo montana: φύλλα δὲ καὶ καυλὸν ὅμοιον ἔχουσα ἠρυγγίῳ. Ergo eryngium Græcorum Avisenæ dicitur hasafar. Peculiare caput extat apud eundem de hasafar in littera Ain serie vi. عصفر. Vetus interpres reddidit *de croco hortulano sive cartamo.* Certè Hispani cartamum vocant *alaçor*, quod videtur corruptum ex *alhasfer.* Nam Bellunensis legit apud Avisenam *hasfor*, quasi in Arabico fuerit عصفور. Quod avem significat cum ita scribitur. Hic est κνῆκος Græcorum, quem Arabes etiam vocant قرطم *kartam.* De quo speciale habetur capitulum apud Avisenam. *Crocum hortense* vulgo vocitant quia reste Dioscoride florem habet similem croco. At diversum eryngium ab hoc croco hortensi sive cartamo. Si eryngium est hasafar ut heic voluit Avisena, aliud erit hasafar quam cartamum, & male interpres Avisenæ qui crocum hortulanum transtulit, & hasafar cum cartamo confudit. Sanè distinctis capitibus utrumque tradidit Avisena, cui tamen alioquin sollemne res easdem quæ diversas habent appellationes diversis locis reddere. Serapio eryngium vocat *karsabane* aut *darsabane*, quæ corrupta sunt vocabula. *Tharikaan* apud Avisenam legitur, طريقان. Quod similem habere florem scribit croco hortulano. Ita etiam interpres reddit quod in Arabico est العصفر *tarifilon* etiam legit eo loco pro *tarikan*, & trifolium interpretatur. Profecto si Arabicum asafar idem est cum cartamo sive croco hortensi erravit Avisena qui ἠρύγγιον Dioscoridis sic convertit. Vereor ne deceptus sit aliqua similitudine foliorum eryngii & cneci. Utraque spinosa, foliis asperis. Eryngio etiam *florem galbineum* tribuit Vegetius de re veterinaria id est luteum. lib. III. cap. 18. *Eryngium herba dicitur quæ in littore nascitur prope undam maris. Florem habet quasi aureum vel galbineum. Folia ejus sunt quasi cardus silvestris.* Avisenæ *hasafar* sive eryngium lutei quoque coloris florem fert. Nam inde illi nomen à صفر quod luteum vel croceum notat. Ex eo عصفر *hasafar*, eryngium Avisenæ quod crocum hortulanum veteri interpreti à flore luteo. Sic autem semper apud eum hæc vox scribitur quoties pro herba sumitur, non عصفور, *hasafur.* Ita scribi debere opinor duntaxat cum pro ave accipitur. Hujus plurale عصافير *hasafir*, quod generaliter de omnibus avibus ponunt Arabes. Id ex Hebraicò צפור, quæ appellatio communis est omnium minutarum avium. Interdum tamen & specialis est pro passere. Hæc igitur duo vocabula differunt origine *halasafor* pro ave, & *halasafar* pro herba cujus flos croceus. Hoc sine Vau scribitur عصفر illud cum Vau ut in Hebræo. De eryngio porrò viderint Herbarii nostri quale illud sit cui nardus montana similis, & an rectè ab Avisena eryngium Dioscoridis Arabicè *hasafar* redditum sit quæ herba est flore luteo, cui & similem tradit nardum montanam. De nardo quæ ab eodem dicitur *sembul alhasafir* id est spica avium inquirendum. Vix ego dubito corruptam hanc dictionem in Avisenæ codicibus. Interpres Serapionis eodem ordine enumerans varia nardi genera sicut habentur apud Avisenam *spicam Indicam*, pro spica avium recenset. Nugæ sanè sunt aves illæ à quibus denominatur hæc spica. Sed nec locum heîc habere potest herba *hasafar.* Puto Sapharitieam Dioscoridis nardum voluisse exprimere Avisenam. In descriptione Indicæ nardi meminit Dioscorides τὴν Σαφαριτικὴν quam à loco ubi nascitur, sic dictam docet. Indiæ aut Arabiæ oportet esse eam regionem. Σάφαρ in Arabia ponit Ptolomæus. Saphar Plinio vocatur. Nardum etiam in Arabia nasci prodit Strabo. Cum omnes è Dioscoride nardi species referret Avisena τὴν Σαφαριτικὴν non omisit quam الصافير vel سنبل الصافار, *Sembul alsafar*, vel *alsafir* nominavit. Eam vocem cum ignorarent librarii in notius vocabulum corruperunt cujus mentio occurit illo ipso capite. Hæc indubitata sunt. Cum ceteras nardi species spicæ appellatione donarit Avisena solam montanam quæ spica caret, vocavit *nardin gebali.* Commemorat etiam ibidem spicam الهندي, & السوري *Alhendi* & *Alsuri*, Syriacæ & Indicæ. Ex Dioscoride omnia. Nihil enim habet quod ab illo non habeat, ut minus mireris de *sapharitica.* Nardum Hebræi vocant נרד *nerd.* In Canticis. Quidam rosam interpretantur. Apud Serapionem *nard* est rosa, sed corruptum est pro *Vard*, ورد. Nardus hodie vocatur ab indigenis *caçara.*

CAPUT XC.

De cardamomo.

CArdamomum Græci Latinique auctores infimi ævi id vocant, quod omnino diversum videtur à veterum cardamomo. Genus illud, quod Arabes appellant قاقلة *cacule*, interpretes vulgo reddunt *cardamomum.* Reprehenduntur à doctis medicis, qui negant *caculam* Arabum esse καρδάμωμον Græcorum. Possumus iis hoc illis assentiri. Sed quod iidem afferunt eos interpretes pro arbitrio voci illi Arabicæ nomen, quo eam exprimerent apud Græcos quæsisse, non est illis hac parte accedendum. Græci omnes recentiores καρδάμωμον vocant, quod Arabibus *kakela* vel *kakula* dicitur. Avisena caculam dividit in majus & minus. Illud *cacule kebir* قاقلة الكبير. Alterum قاقلة الصغير *cacule alseguir.* Nicolaus Myrepsus similiter καρδαμώμου μεγάλου καὶ μικροῦ omnibus fere locis meminit. In Antidoto Diaphiledoni: πύρεθρον, καρδάμωμον μέγα. Item in Antidoto Diacydonion: καρδάμωμον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν κινάμωμον, & alibi passim. Cardamomum igitur est Arabum *cacula.* Quidam ex Græcis Arabicam vocem retinuere ut Charito qui κάκυλαν ubique vocat. Et in Serabii cujusdam compositione: κασίας τὸ λεπτῶν καὶ καρυόφυλλον καὶ κάκυλαν, καὶ κόστου γλυκύ, καὶ μαστιχὴν ἐκ Χίου, & alibi. Eo igitur quæstio redit an καρδάμωμον recentium Græcorum idem sit cum cardamomo veterum. Non esse multa probant quæ exposuimus in Exercitationibus. Quod si idem utrumque contenditur sane fatendum erit scriptores vetustos negligentes admodum versatos fuisse in tradendo cardamomo, quando ea quæ dicunt adeo parum pariant cum his quæ in cardamomo hodie videmus ac sentimus. Frangentia

contumax prædicant, gustu acre, subamarum, & odore caput feriens. Nihil horum in cardamomo hodierno percipitur. Argumentum negligentiæ veterum ex eo magnum in cardamomi exequenda historia animadvertere licet, quod aliquam videtur affinitatem inter κάρδαμον & καρδάμωμον agnoscere, inter cardamomum & nasturcium. Nominis Græci vicinitas hanc illis objecit imaginationem. Galenus: Καρδάμωμον ἐστὶ μὲν ἀμέλει καὶ τοῦτο θερμῆς ἱκανῶς δυνάμεως οὐ μὴν οὕτως ἰσχυρῶς ὡς τὸ κάρδαμον. Quæ similitudo alia καρδάμου id est nasturcii cum καρδαμώμῳ possit afferri præterquam nominis non video. Innuunt tamen verba illa Galeni aliquam esse cognationem facultatis inter cardamum & cardamomum. Idem adstruas ex Pauli Æginetæ verbis: Καρδάμωμον θερμὸν μὲν καὶ αὐτὸ, τοῦ δὲ καρδάμου ἀσθενέστερον. Hoc parum esset, nisi etiam posterius ævum in Græcia ac Latio pariter, cardamomum pro nasturcio id est cardamo usurpasset. Isidorus: *cardamomum herba, quod vulgus nasturcium vocat:* Glossarium vetus Latino-Arabicum ante octingentos annos scriptum: cardamomum, nasturcium, جيزران *gisizaran*. Si punctum superne positum esset in prima littera, fieret *chaizaran*. Quod in India nascens junctim cum canna Indica posuit Geographus Arabs. Neophytus: τὸ καρδάμωμον φύεται ἐν Ἰνδίαις τίκτει, φύλλα ἔχον ὅμοιον στελίῳ, καρπὸν δὲ ὅμοιον ἀγρίου κυμίνου πλὴν μακρότερον καὶ μεστότερον. Quod de cardamomo accipi non quit. Non raro etiam in aliis Græcorum recentium scriptis καρδάμωμον positum offendi pro κάρδαμον. Ab eadem causa venit quod Arabes καρδαμίνην quæ herbam cardamo similem designat ἀντὶ τοῦ καρδαμώμου Græcorum acceperunt. Vehementer enim errant viri eruditione præstantes, qui pugnant *cordumeni* Arabum esse legitimum antiquorum cardamomum. Scribitur Arabice قردمانا id est *cardumena*, Græcorum nempe καρδαμίνη. De qua diximus supra. Ipsi Arabes illam cardaminam sive *cordumeni* carvi agreste interpretantur. كرويا البري *carvia albarri*. Quæ expositio interpretum non est Latinorum, ut censent viri docti, sed ipsorum Arabum. Et hoc est Neophyti καρδάμωμον quod semen cumino agresti habet simile. Nam & cuminum Arabes vocant, *carvi nigrum*, كرويا اسود. Carvi vero commune, carvi album كرويا ابيض *carvia abiad*. Ceterum ut καρδάμωμον pro κάρδαμον Græci posteriores dicunt, ita videntur antiqui & κάρδαμον pro καρδάμωμον usurpasse. Idem quippe nomen κάρδαμον & καρδάμωμον, ut κίναμον & κινάμωμον: Nicander in Theriacis:

---- ἠδ' ἀπὸ Μήδων
Κάρδαμον.

Posset videri cardamomum designare quod etiam ex Media veniebat. Plinius de cardamomo: *Hoc & apud Medos nascitur.* Theophrastus cardamomum etiam à Medis peti prodidit lib. IX. cap. VII. Τὸ δὲ καρδάμωμον καὶ ἄμωμον οἱ μὲν ἐκ Μηδίας, οἱ δὲ ἐξ Ἰνδῶν. Cardamum illud Mediæ Nicander ut efficax antidotum recenset adversus venena ac venenatorum morsus. Quo nomine & cardamomum commendant veteres tanquam potentis efficaciæ contra scorpionum & reliquarum serpentium ictus. Verius tamen κάρδαμον ἀπὸ Μήδων apud Nicandrum de vero cardamo id est nasturcio intelligi debere. Babylonium in eo genere maximè laudatum, quod Μῆδον vocat Nicander. Dioscorides: κάλλιστον δὲ εἶναι δοκεῖ τὸ ἐν Βαβυλῶνι κάρδαμον. Ita capiendum esse illum Nicandri locum, locus alter ejusdem auctoris indicat, nec veteri interpreti rectè acceptus nec novo. In Alexipharmacis sic habet:

---- ποτὶ φύλλον ἐναλδόμενον πρασιῇσι.
Καρδαμίδος, Μῆδον τε.

Ubi ineptè Scholiastes vetus τὸ Μῆδον de Medico malo interpretatur, quod vulgus Græciæ tum vocabat ναράντζιον. Idem admonet alias scribi μῆλον τε. Sed vitiosa hæc lectio. Duo genera nasturcii poëta proposuit, commune & medicum quod alibi κάρδαμον ἀπὸ Μήδων vocavit. Commune ἐναλδόμενον πρασιῇσι appellat quod in hortis vulgo seri solebat, non ex longinquo adferri. Sic amaracum & sampsuchum alio loco discrevit. Sampsuchum propriè dicebatur genus amaraci quod ex Ægypto adferebatur. Amaracum in Græcia nascebatur. Ideo de amaraco dixit: πρασιῇς τε καὶ ἀνδήροισι χλοάζον. Idem καρδαμίδα vocavit pro κάρδαμον. Alias καρδαμὶς herba nasturcio similis. Thlaspi sic appellarunt. Galenus in Lexico Hippocratis: Σαυρίδιον, ἡ καρδαμὶς βοτάνη ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ σχῆμα ὁμοιότητος, ἡ αὐτὴ καὶ κάρδαμον ὀνομάζεται. Erotianus: Σαυρίδιον, ἣν ἔνιοι καρδαμίδα καλοῦσι, καρδάμῳ ἐοικυῖαν. Hæc est quæ aliis dicta θλάσπι. Hesychius: Σαύριον, πόα ἣν ἔνιοι Σαύριον. De hac fortasse locutus est Nicander & Μῆδον κάρδαμον vocitavit quia Περσικὸν σίναπι quidam nominarunt. Dioscorides: ἰσχνὸν δὲ καρδαμίδας καὶ ἕτερον θλάσπι ὃ ἔνιοι Περσικὸν σίναπι καλοῦσι. Plinius vulgari sinapi nomen saurii attribuit, cum solum Persicum sinapi quod & thlaspi, sic vocaretur. Sic enim scribit lib. XIX. cap. VIII. de sinapi: *Athenienses napu appellaverunt, alii thlaspi, alii saurion.* Hoc falsum. Non sinapi dictum saurium aut thlaspi. Sed genus alterum thlaspi, quod *Persicum sinapi* vocabatur, appellatum σαύριον. Immo utrumque thlaspi sic dictum. Nicander καρδαμίδα & νάπυν Περσεῖον distinxit in Alexipharmacis, ita enim scribendum:

Κίχρεο καρδαμίδας τε καὶ ἣν Περσεῖον ἔασιν
Ἐν δὲ τε νάπυν.

Ubi Περσεῖον νάπυ est Persicum napii sive genus alterum thlaspi. Et καρδαμίδα fortasse pro communi thlaspi sive saurio usurpavit, quod & κάρδαμον Galeno teste dicebatur. Semen habebat simile nasturcio. Dioscorides de thlaspi; ἐν ᾧ σπερμάτιον ἐμφερὲς καρδάμῳ. Avisena eodem capite complectitur nasturcium & thlaspi Dioscoridis quod vocat حرف *harf*. Interpres: *de Nasturcio id est Thlaspi.* Differunt tamen non parum. Babylonici nasturcii meminit sub finem capitis quod vocat الباباي *albabeli*. Sic enim scribendum. Et rectè interpres vetus *Babylonicum* reddidit. Quod de nasturcio intelligendum. Alpagus ad oram contexit *thlaspi* pro Babylonico, nec rationem scio. Thlaspi quidem Persicum sinapi cognominatum, sed differt à Babylonico nasturcio. Vereor autem ne hoc Babylonicum nasturcium, & Persicum thlaspi quod & κάρδαμον vocabatur, patriam cardamomo Mediam dederint apud veteres ex nominum vicinitate. De cardamomo hoc tenendum, si non sit Arabum cacula, quemadmodum sumpsere Græci infimæ ætatis, frustra hodie veterum cardamomum quæri, cujus nec apud Arabes ulla mentio extat. Etenim non esse *cordumeni* jam docuimus. Avisena lepidium sive iberidem, sapore & odore parem *cardumeni* tradit. Ea est καρδαμίνη non καρδάμωμον. Differentiæ cardamomi antiqui cum nostro quod est Arabum cacule non parvæ nec paucæ notantur. Sunt tamen & nonnullæ notæ in quibus conveniant, λεβὰς cardamomo suo tribuunt antiqui. Siliquas etiam suas habet hodiernum, quibus grana continentur. Ea angulosa esse scribit Serapio, pinguia & odoris boni. Plinius quoque genus quoddam cardamomi pingue tradit & acutis angulis. Nostrum fragile est. Hoc Plinio genus pejoris notæ, quod facile tritu, & odoris parvi. Reliqua alibi excussimus. Nunc explicemus Arabum descriptionem. Avisena ut dixi, *cacule* vocat quod Græci & Latini interpretes *cardamomum* appellant. Idem nomen apud Serapionem & alios Arabes, qui omnes duum generum id faciunt, magnum & parvum. Avisena majus cardamomum, magnitudine esse memorat ciceris nigri. Ita enim interpres vetus: *Aliud est magnum sicut cicer nigrum.* Sed longe aliud tinniunt Arabica, in quibus legitur, magnum cacule habere,

habere instar, الجوزة الصغيرة, id est, nucis juglandis minusculæ, vel nucum juglandium minusculorum. Paulo minus nuce juglande esse indicat. Addit esse nigrum, سود, *asud*. Interpres tria hæc vocabula in unum composuit, *algiausa alseguira asud*, & cicer nigrum interpretatus est, quasi nux parva nigra pro cicere nigro ab Avisena posita foret. Hoc verisimilius quam quod sibi persuasit vir magnus, legisse interpretem in Arabico textu حمص pro جوزة, *hamos* quod cicer significat pro gianza. Mens igitur Avisenæ cardamomum magnum formam habere nucis juglandis parvæ. Per nucem parvam non intelligit τὸ λεπτοκάρυον Græcorum, quæ est avellana, sed nucem juglandem quæ non adeo magna sit. Avellanam Arabes vocant بندق *bendoc*. De magnitudine majoris cardamomi consentit cum Avisena Serapio qui grana ejus adæque magna esse ait ut est *nabac*, & paulo etiam majuscula. Nabac fructus est arboris sadar sive loti, quem nucem juglandem interdum æquare produnt auctores. Idem Serapio dicit cardamomum majus appellari *heil*. Minus autem *bilbane*. Hoc corruptum pro *bilbave*. Quod alii pronuntiant & scribunt *bilbua* هيلبوا. Quod si illud Wau velis esse consonantem, erit *bilbave*. Nugatur igitur Garcias qui tradit Serapioni cardamomum alterum appellari *cacolaa*, alterum *bilbank*. Immo generis nomen ille facit cacola, quod cardamomum interpres reddit. Hoc dividit in majus & minus, & majori quidem nomen esse *heil*; minori *bilbave* vel *bilbua*, pro *bilbane* vellet idem Garcias scribi potius *bdra*, quod lingua Canarina magnum significare refert. Immo non magnum cardamomum sed parvum sic tradit Serapio. Præterea vox *bilbave* legitur apud Avisenam. Imperitissimus omnino fuit Arabismi ille Garcias qui præter usitata medicis Arabibus vulgaria medicinæ vocabula nihil scivit, quæ nec ex libris hausit sed ex usu & conversatione Arabum didicit. Hic sensus Serapionis, *cacola* nomen esse generale de cardamomo. Speciem alteram vocari *hil* quæ major esset, minorem vero *bilbua*. Garcias narrat cardamomum in Bengala, Guzarate & Decan interdum *hil* appellari, interdum *elachi*. De elachi ipse viderit. Hoc genus cardamomi quidam *hil* quidam *hel* vocabant alii cum adjuncto *bilbua*, alii *belbua*. Hoc notavit Avisena in littera He ubi utramque scripturam exhibet in lemmate, هيلبوا, *bilbua* aut هالبوا *belbua*. Sed in hoc dissentit à Serapione quod hic *bilbua* genus alterum caculæ statuit, id est, cardamomi, nempe minusculum. Avisena videtur à cacula distinguere. Diversis quippe capitibus de utroque scripsit. Quod non satis esset ad consignandam differentiam, cum duo aut plura interdum capita eidem rei quæ plures habet appellationes describendæ dedicet, sed quia disertis verbis discrimen adstruit. In littera Kaf de *cacula* tractat & duo genera constituit majus ac minus. In littera He de *belbua* vel *bilbua*, quod idem facit cum *chairbua*. Hoc enim nomen exponens explicat per خيربوا, *chairbua*, vel *chairbave*. Hoc subtilius esse memorat utroque cacula. In Arabico est: القاقلة, ubi القاقلة plurale esse palam est, cujus singulare القاقلة *alcacule*. Separat igitur *bilbua* sive chairbua ab utroque cacula sive cardamomo. Clarius hoc idem affirmat in littera Cha; capite de *chairbua*, ubi docet ita vocari granum exiguum, simile caculæ minori quod affertur ex Sofala regione Indiæ. Atqui chairbua idem cum hilbua eidem Avisenæ, cujus aperta est sententia utrumque discernentis à calcula sive cardamomo, simile quidem illud facit caculæ minori, sed non idem. Alpagus notat ex Ebenbitar *bilbua* esse cardamomum minus & idem cum grano melegetæ. Atqui quam vocant Itali *melegetam* diversa prorsus à cardamomo, & clarè Græci recentioris ævi ea distinguunt, ut Myrepsus Antidoto XXII. Latinæ Editionis. Καρδαμώμου Μελεγέτας. Et fallitur vir doctus qui per *menegetam* id cardamomi genus intelligit, quod majus vulgo vocatur & *granum paradisi*. Cardamomi autem nomine accipit sic propriè dictū, id quod *minus cardamomum* vocant officinæ. Καρδάμωμον apud Myrepsum nihil aliud est quam Arabum *cacule*. Nam καρδάμωμον μέγα καὶ μικρὸν frequenter laudat, ut Arabes *cacule quebir & seguer*, majus & minus cardamomum. Sic igitur μελεγέτα ἀπὸ τοῦ καρδαμώμου separat, ut Avisena *heilbua* sive *chairbua* à *cacule*. Proinde perquam verisimile est *bilbua* Avisenæ quod & *chairbua* vocat esse μελεγέτην, vel ut vulgo dicunt *melegetam*. Multi pro cardamomo ea utuntur, & cardamomum nominant, quomodo & Arabes nonnulli *bilbua* pro minori cardamomo posuerunt, ut Serapio. Alii è contra *heilbua* pro majore cardamomo dederunt, cacule pro minore. Antiqua expositio Arabicorum nominum; *Heil, species cardamomi*. In Alpagi Lexico est minus cardamomum. Garcias in ea opinione est, ut malaguetam censeat ab Avisena appellari *combazbague*. Ostendere non poterat rectius quam Arabicè fuerit imperitus, qui nec legere sciret, tantum abest ut Arabicè loquentem Avisenam potuerit intelligere. Apud veterem interpretem Avisenæ *cobzbague* legitur cap. CCIII. Et *cardamomum* interpretatur. In Arabico est, خيربوا, id est, *chairbua* vel *chirbua*. Totidem litteris totidemque punctis *cobzbave* vel *cobzbague* extudi potest si aliter locatis apicibus scribas. خبز, id est, *cobz*. Quomodo legisse apparet illum interpretem. Sed quod cardamomum exponit, id contra mentem est ipsius Avisenæ. Nam si cacule cardamomum, non erit utique chairbua, cum clarè dicat auctor eo capite chairbua sive *cobzbague* esse granum instar habens minusculi cardamomi, القاقلة الصغار *alcacule alseguer*. Simile igitur cardamomo non idem. Videtur itaque esse malageta. Quod attinet adjectivum *bua* vel *bave* vel *bague* quo istæ voces *chairbua* & *bilbua* insigniuntur, aliis etiam speciebus ex India venientibus adpositum invenitur, ut جوز بوا *giauzbua*. Nux muscata quæ Græcis μοσχοκάρυον vel κάρυον μυρεψικόν. Herba etiam est ex India advecta contra napelli venenum faciens, quæ dicitur بش موش بوا *bismus bua*, fortasse locum aliquem Indiæ significat ex quo species illæ advehi solebant. Hoc nisi sit non putarim absonum ab Hebraico verbo בוא derivare, quod idem est ac venire. Adventitias itaque merces denotat, & ab alio petitas orbe; Græci περατικὰς similiter vocant. Unde λίβανος περατικός apud auctorem Peripli, thus advecticium, quod opponitur indigenæ. *Peraticum* etiam Latinè dixit Plinius lib. XII. cap. IX. de Bdellio: *Aliqui peraticum vocant ex Media advectum*. Ab illo Hebraico בוא nomen תְּבוּאָה proventus & reditus annuus fructuum. Ab eadem origine & verbum Arabicum بوا quod est hospitium præbere & mansionem parare. Id non nisi peregrè advenientibus fieri solet. Inde & تبوا habitare, manere, & مباة mansio. Quod igitur multas mansiones conficere habet necesse priusquam ad nos perveniat, hoc adjecto nomine Arabibus vocatur, ut *giauzbave*, *chairbave*, *heilbave bismusbave*. Quod & *bua* alii legunt. Pro *giauzbua* legitur in Avisena Latino ad marginem *giauziban*, unde Garcias somniabat nucem illam sic dici

dici quasi nucem Bandensem. Hæc arguunt imperitiam ejus in Arabismo. Corruptè *granzsban*, pro *granzsbua*, vel *granzsbave*. Et vitium est Typographi. *Jenzbave* vocatur interpreti Serapioni. Ut ad cardamomum revertamur, vidimus ante, quam non bene antiquum respondeat novo, ut pronuntiandum sit aliud esse veterum Græcorum καρδάμωμον, aliud recentioris Græciæ. Nunc videndum an quod hodie hoc nomen habet apud medicos & officinas conveniat cum illo ipsi Arabum & Græcorum infimi temporis cardamomo. Si ea compares inter se, reperies parum congruere. Garcias ab Horto aroma illud quod ab omnibus Arabibus *cacolea* dici bodie nuncupari, siliquam candicantem habere scribit, grana intus nigra. Avisena è contrario suum *cacule* quod majus est, nigrum esse prodit, & grana intus continere candida, حب ابيض *bab abiad*. Ergo in hoc cardamomo siliqua nigra est, grana intus alba, sed nec magnitudo respondet. Avisena illud cacule nucis juglandis minusculæ formam æquare memorat. Garcias *filiquulas* appellat in illo suo cacule quod per Indias usitatum, quibus grana includuntur aliquando usque ad viginti. Siliquula non rectè dicatur quæ ad nucis amplitudinem accedit. Jam ex his constat cacule majus Avisenæ non posse idem videri cum cacule Garciæ. Attendamus an minusculum genus magis conveniat. Parvum cacule Avisenæ interpres dicit esse forma lentis: *Et aliud est parvum sicut lens*. In Arabico textu nulla ad lentem comparatio fit, nulla mentio lentis. Sed parvum cardamomum ibi dicitur habere similitudinem القرنفل *alcarumkel*. Quid sit nescio, sed illud scio non esse lentem. Ea vocatur Arabicè عدس, *bades*. Atque ita vocat ipse Avisena. Præterea magnitudinem cardamomi utriusque non in grano nudo & extra siliquam posito æstimat, sed quale esse solet cum suo folliculo considerat. Nam majus cacule nigrum esse ait, nucis parvæ figura, grana intus habens candida. Ergo & de minore idem senserit. Hoc cum sua siliqua non potest dici tam exiguum quam est lenticula. Plerique consentiunt minus cardamomum non multo inferius esse parva avellana. Corruptus sine dubio Avisenæ textus. Uno apice dempto veram fortasse lectionem restituas legendo, القرنفل *alcarumfel*. Siliquam minoris cacule sive cardamomi assimilat caryophyllo. Quod de majore tamen acceperim genere, qualia sunt quæ annotina leguntur, crassiora ac tumidiora. Oblonga enim sunt & nucleum olivæ forma referunt teste ipso Avisena qui in voce *carumfel*, quod ex his masculum est, nuclei olivæ instar exhibere tradit nisi quod longius sit & nigrius. Hoc planè caryophyllum est cujus figuram habet minusculum cardamomum. Et hoc cardamomum sive cacule quod describitur à Garcia, qui & majusculum genus se tandem aliquando vidisse sub finem capitis narrat delatum ex Zeilan, non facie dispar à minori specie sed magnitudine tantum. Multo majus in ea insula inveniri tradit quam vulgare sit ab eo descriptum, ceterum minus odoratum. *Cacula quebir* appellari, id est, cardamomum majus. Et profectò illud est cacule majus Avisenæ, quod parvæ juglandis effigie ab eo traditur. Non ad hanc magnitudinem accedit quod vulgo pro majore cardamomo venditant officinæ. Sed nec quod minus vocant quidquam habet simile cum minore cardamomo Avisenæ cujus formam comparavit cum caryophyllo majore. Interpres vetus qui majus cardamomum ciceri nigro, minus autem lenti simile quoad formam perhibet non se verbis accommodasse auctoris sui, sed res fortasse quibus hoc nomen sua ætas dabat spectasse videtur. Meminit idem Avisena & grani cujusdam ex Sofala Indiæ adferri soliti, quod *fagare* vocat فاغره. Hoc simile ciceri arietino facit, calidum & siccum in tertio statuit sicut cacule vel chairbua. Easdem prope illi facultates attribuit ad stomachi & hepatis frigiditatem depellendam, & concoctionem adjuvandam. Ex eadem porro regione veniebat unde & chairbua, quod quidam pro minore cardamomo accipiunt. Semen item habere nigrum scribit sicut الشاهدانج *alschedanegi*, id est, granum cannabis. Integrum hoc granum cum suo cortice forma magnitudine & colore simillimum tradunt ei grano quod Itali *coccole orientale* appellant. Quidam vocant *cuculum Indum*. Quam vocem non dubito ex Arabico *cacule* acceptam qua cardamomum illi vocant, Græci recentiores κάκουλε. Differt tamen illud à cardamomo. Geographus Arabs in octava parte secundi climatis de urbe Indiæ Fandarina loquens caculæ plantam simillimam asserit plantæ الشهرانج *alxberenegi*, id est, cannabis. Sed ibi positum est Re pro Dal. Nam alias scribitur الشهدانج *alxbedenegi*. Ut est apud Avisenam qui semen cannabis ita vocat, plantam autem ipsam قنب *carnab*. Ut & Herbarius Arabs apud Dioscoridem. Addit Geographus caculæ fruticem habere conditorium sive receptaculum quo grana ejus conduntur. مراود vocat. Quod propriè significat locum unde aliquid petitur ac promitur, à forma راود *ravada*. Quod est petiit, quæsivit, & perscrutatus est. Quo sensu sæpe in Alcorano occurrit, inde مراود *miravadon* locus conditorius ex quo aliquid promitur. Folliculum & siliquam caculæ sic vocavit auctor ille & dixit habere مراود فيها بزرها. Id est, *conditorium vel loculum in quo semen ejus*. Hæc ideo explicavi quia Scaliger cum illum Geographi locum Latinè redderet, ita vertit in notis ad Garciam de aromatis: *Et semen ejus reponitur in victum*. Quasi cardamomum vulgo ad victum reponeretur. Quod falsum est, nec ea mens auctoris. Siliquas caculam habere refert Garcias in quibus semina multa continentur, interim viginti aut plura. Serapio majus & minus cacule ita discriminat, ut dicat majus corticem habere quo caret minus. Per corticem intelligit involucrum vel vaginam qua includuntur grana. Hunc corticem magnum esse affirmat instar *nabac*. Avisena instar nucis juglandis parvæ. Intra eum corticem sive siliquam dixeris, grana multa parva habentur inclusa. Minus cacule Avisenæ pari est facie sed magnitudine majoris caryophylli, majus & minus cacule non differre inter se nisi magnitudine affirmat Garcias. Ergo utrique suus cortex sive siliqua qua plura grana teguntur. Certè cum de minori cacula tradat Garcias siliquam habere candicantem, granis intus nigris, inde constat minus cardamomum non carere cortice. Atqui hoc discrimine majus cardamomum à minori distare facit Serapio, quod minus corticem non habeat. Diximus supra minus cardamomum Serapionis non esse idem cum cardamomo minori Avisenæ. Quod cacule minus Serapioni dicitur, hoc Avisenæ est *helbua* diversum à cacule minore licet non sit dissimile. Et disertè Serapio cacule minusculum suum *heilbua* vocatum scribit. Cardamomum majus Avisenæ non differt à minori nisi eo quod majus est. At *heilbua* quod pro minori cardamomo sumitur à Serapione, in hoc etiam differt à majori quod corticem non habeat, quod habet majus. Hoc intelligendum de siliqua vel corticeo involucro quo plura grana integuntur. Nec enim putandum, minus illud Serapionis cardamomum, quod habere corticem negat, prorsus sine integumento ac nudum fuisse. Quin ipse apertè declarat grana minoris cardamomi non esse sine cortice. Verba interpretis veteris sic habent: *Minus vero nominatur heilbave, & non habet capita nec corticem, & habet grana habentia corticem*. Distinguendum de cortice. Grana minoris

carda-

cardamomi five *beilbua*, fingula fuis involucris tecta funt, non plura uno corticco folliculo condita, ut in majori genere. Hoc voluit dicere Serapio, certè intellexit, minus cardamomum quod vocat *beilbua*, non habere filiquam qua grana plura inclufa fint, fed grana fingula feorfum haberi cum fuis corticibus, quibus velata funt. Nihil verius quam quod jam adftruximus, nempe Serapionis cardamomum minus omnino aliud effe à cardamomo minore Avifenæ, qui tamen in capitulo de cacule videtur etiam agnofcere aliquod cardamomum fine cortice. Scribit in cacule ftypticam vim ineffe cum calefaciendi facultate, & propriè quidem his virtutibus pollere quod habet corticem, quin & ipfum corticem tali poteftate propriè præditum. Vetus interpres retinuit vocem Arabicam: *& propriè in illo quod habet achma, & propriè in achma ipfo.* Sed legendum fuit, *cama*. Nam ita in Arabico: قمع & القمع, *cama* & *alcama*. Id corticem eo loco valere certum eft. Non tamen hic fenfus Avifenæ alterum cardamomi genus corticem habere, alterum carere, fed adftringendi vi magis præftare quod cum fuo cortice ufurpatur. Hanc enim & propriam effe corticis facultatem. Cardamomum igitur corticem non habens eft quod fuo cortice fpoliatum eft. Sic Græci de fuo cardamomo dicunt quod cortice nudatum, καρδαμώμε κεκαθαρμένε ἢ ἀφῃρημένε τῶν λεβῶν. Ita habetur in Theriaca Zenonis Laodicenfis apud Galenum lib. 1. de Antidotis. Et medici veteres cum nudum præfcribunt cardamomum abfque filiqua σπέρμα καρδαμώμε vocant. Democrates

Καὶ καρδαμώμε σπέρματος, καὶ κόμμεως.

Cama apud Avifenam fignificat corticem vel filiquam cardamomi. Ea voce propriè notatur fubucula vel interior tunica, quæ preffius hæret ad corpus, à verbo ut videtur, قمع *cama* quod eft premere & conftringere. Eodem fenfu Græci recentiores τριγχτῆρα appellarunt hujufmodi veftimenta conftrictiora, & arctè corpus prementia. Ab illo Arabico *cama* fluxit vocabulum inferioris Latinitatis *camifia* de interula. Arabicè quoque dicitur قميص *camis*. Sed & *cama* lectus veteri nomine Hifpanico à quo *camifiam* deducit Ifidorus. In vetufto Gloffario Latino-Arabico *camis* de lecto intelligendum non de camo, ut perperam accipiunt viri docti in Lexico: *camis*, أسرة. Arabicum quoque قمش *çamax* vel *camas*, fuppellex, & fynthefis veftiaria. Unde Græcum infimæ ætatis κάμασος. Nam س & ش fæpe invicem mutantur. Hodie tria cardamomi genera faciunt, majus, medium, & minimum. Quod majus attinet, & ficus amplitudine eft, Matthiolus & alii plerique pro meleguetta habent. Sed videtur cardamomum majus five majus cacule Avifenæ. Medium fimile eft magnitudine tantum cedens. Utrumque plura grana continet. Tertium genus quod omnium minimum, duo tantum continens grana fepimento divifa quodam. Hoc erit fortaffe hilbua Serapionis & cardamomum minus ejufdem. Alii *meleguetam* effe malunt. Quidam *nigellam citrinam* vocant. Atque hæc de cardamomo quæ potui fcire hactenus.........

CAPUT XCI.

De amomo.

HUic fubjiciam amomum ob fimilem nominis terminationem, non quod frutice fimile fit ut temere Plinius afferuit. De hoc quoque magna quæftio. Ambigitur enim non tantum quid fit, fed an omnino nunc fit. Amomum quippe illud vetus, quod olim fuiffe non dubitamus, certatim hodie eruditi plantarum quærunt nec inveniunt. In tam incerta re, faltem illud certum non effe verum amomum, quod hoc nomen in officinis gerit. Adeo celebre olim notumque aroma nunc ignorari miraret, nifi plures æquè frequentatos antiquitus atque ufitatos odores eundem feciffe exitum videtem. Facilius multo eft quid non fit dicere quam quid fit. Hoc vero poteftatis noftræ non eft, cum nihil ufpiam hac ætate compareat, quod poffis dicere effe amomum, nullis contra facientibus argumentis. Scaliger Julius in Notis ad Theophraftum rofam effe Hierichuntiam vulgo dictam non dubitat affirmare. Quod enim odorata non fit, id evenire pro loci, in quo nafcitur, qualitate. Multi ante illum & poft, qui in eadem fuere fententia ab aliis explofi funt. Præter alias renuentes notas hæc rofa Hierichuntia frangi lenta, tenaxque. Amomum tefte Plinio, dum carpitur, protinus fragile. Hinc duplex fuit genus penes aromatarios, integri quod in uva erat, & friati quod in pulvere. Utrique diverfum pretium. Idem Plinius: *pretium uva in libras denarii* LX. *friato vero amomo denarii* XLIX. Andromachus fenior in theriacæ compofitione βοτρύοεν ἄμωμον vocat hoc verfu fic legendo:

Καὶ σύρακος, Μήδ' ἰδὲ βοτρυόεντος ἀμώμε.

Et apud Damocratem paffim in jambis apud Galenum: βότρυος τ' ἀμώμε, id eft, *uva amomi.* Ut apud auctorem carminis de phœnice: *-- uvamque procul fpirantis amomi.* Plinii verba fic legenda alibi docuimus: *Amomi uva in ufu, ex Indica vite labrufca, ut alii exiftimavere frutice botruofo.* Atqui nemo dixit amomum uvam effe ex labrufca, aut vitis Indicæ genere. Diofcorides quidem ait folia habere bryoniæ fimilia, id eft, viti albæ. Non propterea tamen traditum cuiquam uvam effe ex vite. Quod uva dicitur in amomo, fruticis ramuli funt invicem implicati ad uvæ inftar, atque ut fcribit Diofcorides, βότρυς ἐκ ξύλε, συμπεπλεγμένος ἑαυτῷ. Talis omnino frutex rofæ Hierichuntiæ, revera botryofus, convolutis & contra fe implexis in uvæ modum ramulis. Non tamen eft amomum. Verius effet amomis, ἡ ἀμωμὶς quæ amomo durior & inodora. Ea adulterabatur amomum. Diofcorides: δολιῦσι δὲ ἔνιοι τὸ ἄμωμον, τῇ λεγομένῃ ἀμωμίδι, ἐμφερεῖ οὔσῃ ἀμώμῳ, ἀνόσμῳ μέν τοι καὶ ἀκάρπῳ. Addit Plinius *& minus venofam effe durioremque.* Sed florem ei origano fimilem tribuit Diofcorides. Nec magnopere fanè abhorret ab hac facie flos Hierichuntiæ rofæ. Ceterum femen habet rofa Hierichuntia quod adeffe negat amomidi Diofcorides. Plinius amomo folium dat Punici mali. *Quam maxime*, inquit, *laudatur Punici mali foliis fimile.* Cur inter laudes optimi amomi hoc reponit, fi natura illi tale folium dedit? Græci omnes amomum folio bryoniæ effe dicunt. Ifidorus ex Græcis: *Flore albo veluti viola, foliis fimilibus bryoniæ.* Deceperunt autes fuæ Plinium, qui Anagnofte fortè legente, κάλλιςον δέ τὸ Ἀρμένιον χρυσίζον τῇ χρόᾳ, ipfe perverfe audivit, ὅμοιον aut παραπλήσιον τῇ ῥόᾳ. Hinc reddidit, *laudatur quammaxime Punici mali foliis fimile.* Nihil autem de aureo folii colore dixit, quod argumentum eft ἰοίζον aut ἰοίζον τῇ ῥόᾳ. audiffe, pro χρυσίζον τῇ χρόᾳ. Et de hoc quidem nullus dubito. Diu vero eft cum defiderari cœptum genuinum amomum. Arabes nihil de eo habent fcriptum quod non è Græcis ad verbum

bum sumpserint. Vocant حمامة *bamama*, voce manifesto deflexa ex *ἄμωμον*. Serapio in descriptione amomi nullos citat Arabes auctores, sed solum Dioscoridem cujus verba transcripsit. Avicena pariter nihil de eo dicit quod non sit in Dioscoride. Sed quod apud hunc legitur amomo florem esse parvum & albæ violæ similem, *οἷα λευκοΐου*, videntur Arabea aliam secuti lectionem vel non intellexisse quid esset *λευκόϊον*. Serapionis interpres monstrum babet scripturæ quam non explicavit: *babet florem parvum, similem flori plantæ dictæ leadan*. Interpres Avicenæ Carmonensis aliud nt videtur sequutus est qui vertetit: *& babet florem similem folio Indo*. Correxit quidem ad marginem Bellunensis, *similem candidæ violæ*, sed ex Græcis potius Dioscoridis quam ex Arabicis hausit. Nam Arabica Avicenæ verba nihil tale sonant, quæ sic habent in editione Romana: وله ورق كبار عراض.

id est, *& ei folium magnum bared*. vox autem ورق non florem, sed folium, & paulo post ea nititur hoc sensu ubi folüs vitis albæ comparat amomi folium. Nihil de flore amomi eo loco habet Avicena, nec عراض ullius floris aut herbæ nomen est quod sciam. Sed عرض est dilatare & extendere. Inde عراض latum & extensum. Dicere igitur opinor Avicenam amomi folium magnum esse ac latum & simile foliis vitis albæ. Id enim tantum palam est his ejus verbis significari quæ subjiciam

وله ورق كبار عراض ويشبه اورق الفاشرا

ad verbum: *& ei folium magnum, latum, & in similitudinem foliorum vitis albæ*. Nulla ibi floris mentio quam omisit Avicena. Ut mirer unde expiscatus sit interpres folium suum Indum cui comparat florem amomi. Sed nec ullum in Arabicis violæ albæ vestigium quam Arabes vocant خيري *cheiri*, ut ostendimus in superioribus. Vocem hamama de amomo pedem etiam columbinum exponit interpres Serapionis. Quod adeo placuit nonnullis, ut affirmare non dubitarint amomum veterum idem esse cum ea herba quam vulgo vocant *pedem columbinum*. Hæc sententia inter alios Garciæ, qui Arabicæ fuit imperitissimus, vir tamen toto suo ævo inter Arabes versatus. Didicisse se refert à quodam Pharmacopoeo Judæo amomum vocari Arabica lingua *bamama*. Hoc sanè vero id interpretatum *pedem columbinum* significare. Nihil falsius. Certè columba Arabicè dicitur حمام *bamam*. Sed nihil commune amomo cum columba vel pede columbino. Addit & Garcias argumentum quo illam interpretationem confirmet, donatum se nimirum amomi ramulo à medicis Persis & Turcis qui circa regem Nizamoxam erant, qui pedem columbinum graphicè referebat, & præterea concinnè admodum quadrabat cum descriptione amomi quæ est apud Dioscoridem. Fabulæ. Sed & de illo pede columbino nugæ. Nescio profectò unde hanc vocem Herbarii vulgares extuderint. Speciem geranii ita illos vocare audio quæ malvæ folium habet. Longè alia est herba quam hoc nomine nuncupant Arabes. *περιστέριον* quippe Græcorum sic vocant quæ & *περιστερεών*. Hæc illis dicitur رجل الحمام *rigel albamam*, id est, pes columbarum causa nominis Græci peristerion: *ἐκ δὲ τοῦ περιστερὰς ἡδέως ἐνδιατρίβειν ἐν αὐτῇ*. Quod columbæ circa eam herbam consistere ac versari ament. Inde & *pes columbinus* Arabibus. Apulejus Pseudonymus *columbinam* etiam vocat, & escam esse columbia jucundam ait. Certè herbarius Arabs Dioscoridis veteris *τὸ περιστέριον* Arabicè interpretatur, رعي الحمام *rbai albamam*, id est, pabulum columbarum. Mentio hujus herbæ apud Avicenam lib. 11. quam & رعي الابل *rbai alabil* dictam autumat, id est, pabulum camelorum. Interpres vetus *paleam* interpretatur. Nescio quare. Sane ipse Avicena dicit esse herbam cui semen myrti granis simile. Arabico nomine utitur, حمحس *baxis*. Quod paleam, stipulam & fœnum exponunt. Non propterea tamen hæc herba absolutè vocanda *palea*. Nam Arabicum illud vocabulum quamlibet herbam significat. An eadem sit cum peristerio Græcorum nescio. Virtus in eo per quod ulcera herpestica mitiget cum aceto imposita. Verina tamen non esse eandem. Alia est herba, quæ apud eosdem Arabes vocatur *pabulum cameli*, vel *pastus cameli*. Garcias scribit juncum odoratum ab Arabibus sic vocari. Scaliger ad eum locum notat dici Arabicè علف الجمل *balaf algemal*, sed puto ex verbis Garciæ ita divinasse potius quam legisse in scriptis Arabum. Dicendum potius foret علف الجمل. Paleam vel herbam iisdem Arabibus simpliciter appellari hunc juncum testatur idem Garcias, & Arabicè *balaf*. De hoc supra. Ad peristerion quod attinet eam perperam Herbarina Arabs eandem cum herba ea facit, quam Avicena *escam columbarum* indigitat, vel camelorum. Ea est Latinorum *verbenaca*. Columbaria illa & *columbina* etiam dicta posterioribus Latinis. Arabes quoque dixerunt حمامة *bamama*. Glossarium Græco-Arabicum optimum, *χάμαμα, περιστερεών*. Hanc formam paragogicam in multis aliis vocabulis deprehendi ut كركم *curcum*, crocus كركمة curcuma, crocea radix, سلخ *selach* cortex سلخة *selcha*, corticea cassia, *ἡ σύριγξ αὐτῆς*. Myrtus اس *as*, myrtinum اسة. Sic حمامة *bamama* est columbaria herba non columba ut vulgo placet viris doctissimis. Hoc nomen pronuntiatione non differt ab *bamama* quod pro amomo sumitur, sed modo scribendi plurimum. Hoc enim dicitur حماما cum Elif in ultima, at illud cum He duobus punctis insignito quod valet ut Th. Hinc igitur eorum manavit error qui amomum, pedem columbinum interpretati sunt. In eodem illo Lexico Græco-Arabico varias *ἀμώμου* expositiones legere est quæ fidem faciunt plenissimam, jam tum fuisse ignoratum: *Ἄμωμον ἡ ῥίζα ἢ πεπτωχός*. Item: *Ἄμωμον, ἴπου Ἰνδικόν, οἱ λάβον ἢ κινάμωμον*. Quæ vetus est interpretatio. Nam & Avienus Festus *τὸ κινάμωμον* apud Dionysium Periegeten de amomo accepit.

Ales amica deo largum congessit amomum.

ubi in Græcis est:

Ἠλθον φῦλα φέροντες ἀκηράσιον κινάμωμον.

Hesychius in Lexico *ἄμωμον* thus significasse etiam notat: *Ἄμωμον ὁ τοῖς ὀνομασίαις ὁ λίβανος*. Idem *κινάμωμον* hoc modo explicat, *τὸν λίβανον, τὸ λίβανον*. Officinarum amomum esse semen herbæ quibusdam placet, quæ perperam *Σίσων* in Dioscoridis editionibus vocatur, cum debeat dici *Σίνων*, sicut omnia babent vetera exemplaria. *Σίνων σπερμάτιον ἐστὶν ἐν Συρίᾳ γεννώμενον*. Glossæ Iatricæ: *Σίνων, εἶδος ἀμωματικόν, ἰκανὸς σινῆν*. Sed de hoc alibi. Lucanus cinamomum cum amomo jungit lib. x. quo eos arguit, qui faciunt idem amomum cum cinamomo:

Cinnamon infundunt, quod nondum evanuit aurâ
Advectumque recens vicina messis amomum.

Tantane

Tantane copia colligebatur, ut messem ex eo fieri dicat? An alludit ad etymum amomi quasi ἀπὸ τοῦ ἀμᾶν dictum velis? Neutrum arridet. Ita poetæ passim loquuntur de aromatibus. *Quidquid metunt Arabes benolentibus arvis*, & apud Propertium, *odorata cultor Arabs segetis*. Hæc enim illis messis, odores. Pro messe habent aromata. Hinc Plinius fructum Arabibus in his constare dixit. Quin & turis collectionem vocavit messem lib. XII. cap. XIV. de Ture: *Meti semel anno solebat minore occasione vendendi.* Paulo post dixit, & *vindemiam*. Idem de cardamomo: *Metitur & eodem modo in Arabia*. Meleager de schœno odorato:

------ ἀνθῆ σχοῖνον ἀμητόμενον.

Atque hæc obiter. Virgilius videtur amomum accepisse pro uva & vero vitis fructu in hoc versu:

------ *ferat & rubus asper amomum.*

Rubus fructum fert racematim digestum. Vult pro fructu suo ut amomum in rubo nascatur. Clarum est voluisse intelligi amomum veram esse uvam & fructum. Atqui frutex est, qui ex implexu & convolutione ramusculorum uvæ imaginem refert, & carpitur cum radice. *Assyrium amomum* alibi vocat. Servius alibi florem, alibi herbam suavissimi odoris exponit. Per Assyrium poeta intelligit Medum. Plinius nasci ait & in Armeniæ parte quæ vocatur Otene, & in Media & in Ponto. Ἀμωνὴ illa pars Armeniæ circa Cyrum amnem. Tot locis olim nascens nunc nusquam est nisi nomine. Theophrastus ex India amomum afferri etiam dicit, ex quorum opinione: τὸ δὲ καρδάμωμον καὶ ἄμωμον, οἱ μὲν ἐκ Μηδίας, οἱ δὲ ἐξ Ἰνδῶν καὶ ταῦτα καὶ τὸ νάρδον. Amomo sicco phœnicem suum vivere canit Ovidius: Ergo & in Arabia vel India. Indici tamen amomi non meminit Dioscorides, nec alius præterea veterum. Dioscorides Ponticum inter alias notas quibus separatur à ceteris εὐόθρυπτον esse scribit, non contumax frangenti. Ergo cetera genera amomi δυσθραυστα, & difficulter franguntur. Hoc adversa fronte pugnat cum Plinio, qui protinus fragile esse dicit, eoque manu paulatim ac leviter componi ne frangatur. Ita enim apud illum legendum: *Carpiturque cum radice, manu paulatim, leviter componitur, protinus fragile.* Quin & friati amomi ibidem mentio, cui & suum pretium. Tam scilicet fragile est ut etiam frietur. At Dioscorides de Pontico amomo tradit: τὸ δὲ Ποντικὸν ὑπόκιρρον, οὐ μακρὸν, οὐδὲ δυσθραυστον, βοτρυῶδες, πλῆρες καρποῦ. Ergo priora duo genera Medum & Armenia δυσθραυστα. Amomi pulverem apud Ovidium habemus:

------ *Et amomi pulvere conde.*

Sed quæstionis est utrum ex trito an friato amomo hic pulvis. Casia & cinnamomum etiam in pulverem rediguntur sed trita tantum non friata. Non solum uva amomi venalis apud pigmentarios prostabat, sed etiam ut apparet, pulvis. Ex friato amomo eum fieri Plinius fortasse interpretatus est, atque inde etiam conjectavit fragile admodum esse, vel potius friabile. Ne de Pontico quidem hoc traditur Dioscoridi. Non esse δυσθραυστον dicit. At non sequitur etiam facile friari quia frangenti contumax non sit. Multa fragilia sunt quæ non sunt friabilia. Aliud Græcis εὔθραυστον, aliud εὔθρυπτον. Quod facile frangitur, & quod facile friatur. Nihil omnino Plinio credo, certus ex aliis infinitis non posse quidquam tuto ab illo recipi dignum fide. Ex præconcepta falsa opinione de amomi foliis Punicæ malo similibus, perhibet ibidem adulterari folium Punici foliis, & gummi liquido, ut cohæreat convolvatque se in uvæ modum. Juxta hanc sententiam nihil aliud fuerit amomum quam folia conglobata & convoluta. Nihil tamen de foliis Dioscorides, & frutex ipse racemosus non folia, βότρυν ἐκ ξύλου. Atque ut dicit Avisena de hoc ipso amomo loquens, عنقود من خشب *ʿunkud min chaseb*, botrus vel racemus ex ligno. Surculis itaque lignosis & in se convolutis coalabat illa uva, non foliis. De eadem officina Pliniana est quod ibi legitur, nomine & frutice cardamomum amomo esse simile. Eadem ratione poterat & cinnamomum simile amomo dicere. Quod enim ad nomen attinet, non dissimilius amomo cinnamomum quam cardamomum. Sed nec frutex cardamomi, amomi ulla in re similis. Profecto si odor responderet, & accederet foliorum facies, omnia constarent in hac rosa Hierosolymitana, ut verum amomum videretur. Frutex palmi longitudine, plures ab radice ramulos spargens, qui in se reflexi & conglobati uvæ figuram reddunt, multo intus semine referti veluti in spica, sed & racematim ramulis cohærente. Isidorus: *Amomum frutex est in Syria & Armenia nascens, botrosum semen reddens sibi connexum.* Ramuli ipsi lenti ac frangi non faciles. Duas hujuscemodi rosas penes me habeo quæ cum amomi descriptione comparatæ eximiè illud mihi referre visæ sunt. Ex omnibus sanè quæ pro amomo obtruduntur, nihil est quod melius conveniat. De odore responderi posset, ex loco natali eum aut abesse, aut adesse. Sic œnanthe vulgaris, etiam Attica sine odore. Sola Cypria odorata, ex qua unguentum œnanthinum. Pontica tamen regio frigidior Judæa quæ Ponticum dat amomum odoratissimum, καὶ τῇ ὀσμῇ πλεῖστον. Hoc nihil fortasse facit. Nam & Medum quia in campis & humidis nascitur, quamvis regio sit calidior, minus efficax & odoratum Dioscoride teste. De folio quod non quadret, culpa fuerit fortasse tradentium. Quam multa produntur à priscis auctoribus quæ hodie deprehenduntur falsa? Malabathrum Dioscoridi folium esse innatans stagnis lentis palustris modo. Plura alibi animadvertimus. Amomum esse Hierichuntiam rosam affirmare dementis esset, præcipuè tot rebus aliorsum ducentibus. Quod enim hodie omnes peregrini ex Judæa secum reportant non illi patriam in Armenia, Media, & Ponto quæsissent. Saltem dixissent in Judæa etiam nasci sed inodorum. Ex Indiæ arcessit Theophrastus. In Syria quidem etiam reperiri scribit Isidorus, non consentientibus antiquis. Avisena pro Pontico amomo Ægyptiacum habet, errore interpretis. Nam ubi habet *& est species Ægyptiaca*, in Arabico tantum est: وصنف آخر *& species alia est*. Visam hanc rosam priscis, & pro amomo descriptam non alienum à vero sit. Amomis esset nisi semen haberet quo carere ἀμωμίδα Dioscorides ait. In tanto dissensu quid statuas nescias, & quibus adhæreas. Plinius statim fragile esse & friabile amomum tradit. Dioscorides frangenti rebelle. Ille folia Punici mali, hic bryoniæ ei tribuit. Quæ diximus eo tendunt, ut maximè videantur decipi qui semen quoddam ab officinis emunt, idque amomum putant, ac nominant.

CAPUT XCII.

De macer.

Amomum sequetur *macer* vel *macir*, non aliam ob causam, quam quia hoc loco se obtulit, & à mente ad calamum cucurrit. Hoc degeneravit in *macis*, longe alia significatione apud sæculum deterius. Hinc magna animorum contentione inter eruditissimos medicos vidimus hactenus disputatum, de *macis* & *macir*, utrum hodiernum *macis* idem sit cum veterum *macer*, cum interea reperti sint qui asseverare non dubitarint esse idem, sola nominis ratione ducti. Sanè nec ego dubitem nomen esse idem μάκις & μάκερ. Nam recentiores

macis dixerunt pro *macir*, sed eo nomine involucrum nucis muscatæ nuncuparunt cum aliud veteribus significaret. In viatico Constantini veteres libri nunc *macir* nunc *macis* scriptum exhibent, & indifferenter utrumque ponunt. Quinimmo & *macis* apertè positum ibi legere est pro antiquo *macir*. lib. III. *medicandus confortativus parum habentibus caloris, sicut galla, mace, spica, reubarbaro, lacca, garyophylli ligno.* In Græco Ἐφοδίῳ fuit μάκιρ. Quod autem macis inter ea recenset quæ parum caloris habent, non potest id convenire vulgari macis, quod adeo calefacit ut pauca ei comparentur ex odoratis, sed unicè convenit maceri antiquo, cui eam tribuunt caliditatem quæ non magnopere curanda sit. Avisena appellatione *besbase*, بسباسة utrumque complexus est, macir & macis. Nam ex sententia Aben Mesvie definit esse corticem nucis muscatæ, قشور جوز بوا. Eodem capite Paulum citat, qui tradit temperatum esse quantum ad calorem & stypticum; eoque dysentericis conferre. Hoc antiquum & Græcum μάκιρ planè diversum ab eo *macis* qui est cortex nucis muscatæ. In optimo & antiquo Lexico Græco-Arabico *besbase* exponitur macer. Πάντως τὸ μάκιρ. Serapio quoque tractans de *macis* quod involucrum nucis est muscatæ apertè confundit cum macir. Nam & illo ipso capite Dioscoridem & Galenum nominatim laudat, qui non meminere macis. Si besbase est *macir* Dioscoridis non erit posteriorum macis, nec operimentum nucis muscatæ. Commemorat & eo capitulo *talisfar*, quod esse Græcorum μάκιρ volunt. Sic idem videtur facere *besbase* cum *talisfar*. Avisena separatis capitibus de besbase ac talisfar egit. Hoc طالسفر, & corticem Indum interpretatur. قشور هندي. Eodem usus nomine quo in besbase explicando nisi quod heic simpliciter corticem Indum esse dixit, at *besbase* corticem nucis muscatæ ex opinione Aben Mesvie. Alios Arabes ita sentientes producit Serapio. Sanè & Græci nihil amplius de suo *macer* prædicant quam esse φλοιὸν ἰνδικόν. Et certum est Avisenam sub nomine *talisfar* voluisse illud μάκιρ describere. Et facultates quas ei tribuit planè respondent. Galenum quoque citat, in illis verbis quibus μάκιρ recensuit. Quidam tamen illud *talisfar* folium olivæ Indicæ interpretati sunt, ut notatum Alpago. Ad *besbase* quod attinet incertum etiam habuerunt Arabes ipsi quid propriè esset. Alii μάκιρ Græcorum putarunt, alii integuus involucrum nucis myristicæ, quod Barbari dixerunt *macis*. Christophorus à Costa in libro de aromatis macis ab Arabibus *bisbele* & *besbaca* vocari memorat, idque vocabulum propriè nucis corticem significare. Corrupta illa nomina sunt, & interpretatio falsa, & auctor ipse parum apud me spectatæ fidei, ut ex multis comperi. Fallit etiam ibidem cum nucem ipsam Arabes appellare dicit *jansiband* & *seggar*. Quæ nihili sunt nomina. Illud pro *jansibua*, hoc pro *segiar* quod quamlibet arborem Arabicè significat. In Decan nux ipsa *japatri* membrana qua tegitur, *jaspol* dicitur, si vera prodit Garcias. *Besbase* illud in ea significatione nusquam hodie Arabibus in usu. Nam & quidam ex antiquis Arabibus pro macere Græcorum id acceperunt. Disertè Averroes capite XLII. sub nomine *besbase* omnia scribit quæ Græci de suo macir tradiderunt, & Galeni testimonio ea confirmat, & tamen dicit corticem esse fructus qui ex India affertur. Quod propriè pertinet ad *macis* vulgare non ad macir. Nam Græci simpliciter dixere μάκιρ esse corticem arboris. Sic *macir* & *macis* auctor ille confundit. Mesiha auctor Arabs apud Avisenam capite de *besbase* eamdem illi virtutem assignat quam habet *nermisch*. Species hæc aromatica, cujus florem & corticem & folia idem Avisena capite de narmisch assimilat البسباسة *albesbasa*. Quin & adstringendi facultate eam donat, & proximam vim habere nardo dicit. Hæc non conveniunt nostro maci. Alpagus *alnermisch* interpretatur capita granatorum Indicorum. Serapioni flos est veluti parvi mali Punici quod defertur ex regione Corasan. Stypticum esse ait. Florem hujus arboris appellari *narsefira* ex Rhase docet. Hoc esset نار الفاشرا. *nar alsefire*, flos vitis albæ. Interpres Rhase *neremisch* rosam asininam interpretatur. Haud scio qua ratione nisi somniarit ita dici quasi نور حمار *naor hemer*, id est, flos asini. Immo verius ita vocari quasi florem musci vel muscatum, نار مسك *nar musch*. Ita enim potius pronuntiandum quam *narmisch*. Sic Græcis μοσχοκάρυον, nux muscata & odorata μοσχέλαιον, oleum odoratum. Arabicè autem نار *nar* non tantum ignem & lumen significat, sed florem ignei & vegeti coloris. Apud Serapionis interpretem veterem *narmusch* mustum malorum granatorum dicitur. An *muscum* voluit dicere. Narmusch igitur flos muscatus mali Punica Indici vel Corasceni cui virtute par *besbase*. De quo non satis constat inter ipsos Arabes quid sit, dum alii macer, alii membranam nucis muscatæ accipiunt. Nec videntur Arabes vocem in sua lingua habuisse qua illum corticem myrepsicæ nucis exprimerent, qui hodie *macis* appellatur. Pluribus verbis id enuntiarunt corticem nucis muscatæ dicentes, قشور جوز بوا *kaxar giaur bua*. Barbari *macis* una dictione nuncuparunt quæ corrupta est pro *macir*. Plinio dicitur *macir* quia Græcè μάκιρ, & lignum arboris unde cortex ille, ξυλομάκιρ. Alii ex Latinis pronuntiarunt *macer*, ut κύπειρον *cyperum*. Verba Plinii: *Et macir ex India advehitur cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris suæ. Qualis sit ea incompertum habeo. Corticis melle decocti usus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur.* Hoc eodem nomine *macis* pro *macir* dicentes, nucis aromaticæ involucrum appellarunt recentiores, quia ignorato antiquo *macir*, non aliud ex tum usitatis aromatibus invenerunt cui melius quadraret ea appellatio. Et falluntur qui existimant *macis* pro integumento nucis odoratæ vocem esse Arabicam. *Besbase* vocant illi. *Macir* vel *macer* veterum hodie nomen retinet & *macre* vocatur apud Indos cujus corticis usus etiamnunc præcipuus ad dysentericos. De quo videndus Christophorus à Costa cap. XII. Auctori Peripli maris Erythræi: καὶ δίκαια καὶ κάγκαμον καὶ μάκιρ.

CAPUT XCIII.

De caucamo.

Cancamum cujus mentio in loco supra citato Græci auctoris, non habet minus apud Arabes incertitudinis. Plerique volunt esse laccam quæ Arabicè dicitur لك *lech*. Græcis λάγχα & λαχα. De qua satis in Exercitationibus. Serapio sub nomine laccæ κάγκαμον Dioscoridis descripsit. Avisena scribit quosdam putasse laccam esse karabe, id est, succinum. Et fatetur facultates succini & laccæ pares esse. Idem in voce *kaikem* quæ ex κάγκαμον facta est, tradit creditum quibusdam esse sandaracam. Ea est sandaraca quæ Arabibus vocatur صندروس *sandarus*. Barbari dixere *sandarax* & *sandaraca*. Hæc succino similis colore

colore ac virtute. Vernicem quidam vocant. Hic mos Arabum quæcunque in facultate aut usu quoquo modo conspirant, ea passim invicem permutare, & explicationibus miscere. Cancamum inter alias proprietates veteribus celebratas corpus subtrahere idonea traditur, & in maciem redigere, *ἰσχναίνειν τὰς κατασαρκίας*. Hac eadem facultate sandaracam suam impertit Avisena, eamque virtutem parem habere succino tradit id est karabe. Multi etiam karabe cum illa sandaraca Arabica eamdem statuunt. Græci quippe *βερνίκην* vocant Arabum karabe. Latini vero Barbari vernicem appellant quod Arabibus dicitur *sandarus*, quæ est sandaraca. Avisena qui cancamum idem cum lacca facit, in capitulo de cancamo scribit à quibusdam existimari lacca, in capite vero de lacca pro sandarus nominat karabe. Laccam autem vim habere *ἰσχναντικὴν* asserit. Quod & de cancamo & de sandaraca quoque dixit. Sic multi hæc miscuerunt. Pro *keikem* autem legendum apud Avisenam *kenkem* قمقام pro قيقام. Hoc est *κάγκαμον*. Caput tamen illud de cancamo in Arabico non repperi. Idem de lacca narrat, juxta Paulum esse gummi herbæ similis myrrhæ. Apparet vocem laccæ vel *loch* posuisse pro eo quod est apud Paulum Æginetam *κάγκαμον*, quo teste nititur. *Herbam* autem perperam vocat quæ arbor est. Nam vocabulum Arabicum quo utitur Avisena non plus quam herbam denotat حشيش, *baxis*. Dioscorides à quo reliqui sumpserunt, dixit, *Κάγκαμον δάκρυον ἐστὶ Ἀραβικοῦ ξύλου, σμύρνῃ προσεοικός*. More Hebræorum locutus qui eodem vocabulo lignum & arborem nominant. Quod non est Græcæ consuetudinis. עץ Hebræis & *δένδρον* & *ξύλον*. Arabibus vox شجر, *xegiar* tam de arbore quam de herba solet usurpari. Nunquam tamen baxis de arbore apud eos sumitur. Scaliger corrigebat apud Avisenam خشبة quod lignum significat pro حشيشة. Sed nihil opus tali mutatione. Græca Pauli Æginetæ transcripsit auctor ille Arabs apud quem scribitur, *κάγκαμον δάκρυον ἐστὶ πόας Ἀραβικῆς*. Locutio qua usus est Dioscorides minimè usitata Græcis in hunc errorem Paulum deduxit. *Ξύλον Ἀραβικόν* non de arbore sicut par fuit interpretatus est dictum, sed de herbis ejusmodi quibus cauliculi lignosi, Græci *φρυγανικὰ* vocant & *ξυλώδη*. Sic appellat Theophrastus helenium, silymbrium, serpyllum, & similia quæ thyrsos habent *ξυλώδεις*. Ita *ξύλον* accepit apud Dioscoridem Paulus de herba ligneo cauliculo, pro *ξυλώδει πόᾳ*. Dioscorides quæ de cancamo habet, ubi *ξύλον* pro arbore usurpavit, ab aliquo auctore Syriæ vernaculo mutuatus est. Hesychius à Dioscoride sumpsit: *Κάγκαμον παρ' Ἰνδοῖς ξύλου δάκρυον θυμίαμα*. Avisena igitur *πόαν* Pauli Arabicè reddidit حشيشة. Per hanc vocem sæpe pleraque herbarum nomina explanat & definit. Ut supra herbam quæ *pabulum columbarum* dicitur dicit esse *baxis*. Nempe herbæ genus, *χόρτον* male interpretatur vir magnus. Quod herba sicca est, & stipula vel palea. Non ergo صمغ حشيشة est *δάκρυον χόρτου*, sed *δάκρυον πόας* ut est apud Paulum. Palea sane vel fœnum nullam lacrymam emittere potest, sed ex multis herbis lacryma gummium modo emanat, ut ex chamæleonte ixia, hipposelino, laserpicio & aliis. Falsum etiam quod vult Garcias *laccam* Arabibus ignotam fuisse. Cum eo nomine prisci vocent quo hodieque vocatur, nempe *lac*, non credibile est aliud præter laccam ea appellatione novisse. Serapio prodit ex Isaac sententia, loc rem esse rubram quæ circa tenues ramorum surculos adhæret. Non potest melius definiri. Quod autem è cœlo cadere illam quidam ex illis existimarunt, certum est errasse. Quod cum Græcorum cancamo eamdem putarunt, etiam in hoc lapsi. Æque etiam falsi qui ob parem tingendi usum *kermez* esse exposuerunt. Kermez quoque id est granum tinctorium circa ramos arborum inhæret, sed non eodem modo, nec eadem est materia. Ceraginem esse laccam quam grandes formicæ circa arborum ramos aggerunt compertum hodie. Quod ignoratum Arabibus licet rem ipsam noverint, non caret odore lacca cum incenditur, non tamen est cancamum. Nullus enim virosus sapor in gustu sentitur cum manditur, quod de cancamo scribunt veteres. Miratur Garcias cum ab ipsis incolis apud quos plurima nascitur, *trec* vocetur, cur nomen *lac*, *loc* aut *luc* apud Arabes invenerit. Rationem hanc esse conjicit, ex quo non valde eum Arabicæ linguæ peritum fuisse conjicio. Quod hoc medicamentum in *loc* sive mellis crassitiem dissolveretur, cum ad tingendum tum ad medicinæ usum, laccæ ex eo nomen *loc* factum hariolatur. Aliter scribitur *lohoc* quod in medicina usum habet, estque *ἔκλειγμα* Græcorum, aliter *loc* vel *luc* pro lacca. Illud est لعوق *lohoc* vel *loc*, cum Ain & Vau, & Kaf, hoc est لك *loc* vel *luc* vel etiam lac per Kef tantum. Verbum est Arabicum لعق, quod lingendi habet significationem, idque ab Hebræa origine לקק eadem notione sumi soliti verbi. In eo sensu & לחך repperitur. Inde & Græcum *λείχω*, unde *ἔκλειγμα* vel *ἐκλεικτὸν* quod propriè Arabibus dicitur lohoc. At iidem Arabes nomen *lac* vel *loc* pro lacca ex Græco infimæ ætatis sumpserunt, *λάκχα* quo rubram omnem tincturam vocarunt transpositis litteris ex antiquo *κάλχα* vel *κάλχη* quæ purpuram designat. De quo satis in Exercitationibus, quæ peti inde debent.

CAPUT XCIV.

De cinnamomo.

NUllum mutatorum ex antiqua notione nominum illustrius exemplum patere ajo, quam in cinnamo, vel cinnamomo. Omne si quidem Græciæ & Latii ævum postremum, sic vocavit *cannellam* nostram quæ est *κασία σύριγξ* sive casia fistula antiquorum. Macer subditivus titulo *de cinnamo id est canella*, ita scribit:

> *Cinnama tres species dicuntur habere, sed harum*
> *Est pretiosa magis qua plus subtilis habetur.*

Hodie quoque inter omnes convenit qui de canella scripsere, corticem ramorum meliorem esse quam trunci, quia subtilior ac tenuior. Hinc præclaram induxere Barbari inter cinnamum & cinnamomum differentiam, qui *cinnamum* dici volunt corticem canellæ crassiorem, & minus aromaticum, *cinnamomum* autem de subtiliori ac odoratiori canella intelligendum. Qua distinctione utuntur omnes fere Arabum interpretes in explicandis his tribus vocibus, *selicha*, *darsini*, & *karfe*. Ex his *karfe* cinnamomum interpretantur. *Darsini* cinnamum, & *selicha* cassiam ligneam. Contra mentem auctorum sunt hæ expositiones ut infra ostendimus. Nam tria illa genera canellæ esse vulgaris volunt corticis tantum diversitate discreta. Hoc cinnamo sive cinnamomo veterum nullo modo congruit, quod non erat cortex merus sed surculus plenus ac solidus cum suo cortice. *Κάρφη* Græci vocant, unde Arabes suum fecerunt

قرفة *kerfe.* De quo infra, ac de cæteris Arabicis appellationibus. *Canella* nostra, non omnis veterum casia, sed certa species, ac ne optima quidem, sed omnium vilissima quæ tota cortice constabat in fistulam complicato. Unde & κασίαν σύριγγα vel συριγγίδα eam dixere Græci, Latini *casiam fistulam*, & simpliciter *fistulam*, cui respondet synonymum *cannella.* Auctores Græci veterinarii κασίαν αὐλὸν eandem vocitant. At præstantissima casia ea veteribus habita est quæ cinnamomo similis esset. Non cortice mero constabat, sed surculi ipsi recisi eam constituebant, ut cinnamomum. ξυλινὴν κασίαν & ξυλοκασίαν Græci vocarunt, ad discrimen casiæ fistularis, quæ tota ex cortice est convoluto fistulatim, nihil autem habet ligni. Aliud cortex in arbore, aliud lignum. Quantumvis crassus densusque cortex, non abit à corticis definitione. Lignum in arbore vocatur id quod cortici subest. *Xylocasia* igitur non ea dicatur quæ crassiori cortice constet, sed quæ lignum simul cum cortice habeat. Vulgaris casia sive canella quæ σύριγξ κασία veterum caret ligno, solum præfert corticem in tubos convolutum. Ξυλοκασία vero lignum est cum cortice. Sic ξυλοβάλσαμον, ξυλομάκερ, ξυλοκαρυόφυλλον, ξυλοκινάμωμον, non corticea sunt sed surculi earum arborum à quibus denominantur. Tale fuit cinnamomum veterum quod erat ἐν κάρφεσι. Talis & casia optima, similis cinnamomo, quam & ξυλοκασίαν appellarunt. Omnem itaque casiam sibi cognitam veteres in duo genera diviserunt, in ξυλοκασίαν, id est, casiam ligneam, surculis constantem; & κασίαν σύριγγα ex cortice solo compositam in tubulos sive fistulas convoluto. Etsi confusè satis historiam casiæ tradat Dioscorides, casiæ tamen συριγγίδος, & casiæ κινναμωμιζούσης quam βλαστὸν Μοσυλίτην vocat, id est, *surculum Mosyliticum*, non obscura apud eum differentia colligitur. Sed apertissimè eam Galenus explanavit commentariis in Theriacam Andromachi senioris. Κασίαν simpliciter eo carmine nominarat quæ in Theriacam illam ingrederetur. Quæsitum à posteris de quo genere casiæ ille intellexisset. Junior Andromachus fistularem quasi ex præcepto & intellectu senioris Andromachi debere indi censuit, quæ casia ut vilissima omnium, ita omnibus nota. Verba Galeni: ἀλλὰ τήν γε συριγγίδα ὑπὸ τινῶν ὀνομαζομένην ὁ νεώτερος Ἀνδρόμαχος ἐμβάλλειν ἀξιοῖ πᾶσι δὲ αὐτὴ γινώσκεται καὶ γὰρ καὶ διαπιπράσκεται πανταχοῦ διὰ τὸ μὴ ἔξωθεν φλοιὸν, ὅπερ καὶ σύριγγα καλοῦσιν, ἰσχυρὸν ἔχειν κατ' ὀσμήν τε καὶ γεῦσιν, τιμῆς ἄξιον ἀδρανὲς, ὡς μηδεμίαν αὐτῇ χρείαν γίνεσθαι. Notanda heic singula. Κασία σύριγξ vulgaris erat tum usus, ac notitiæ, & vilis emptu. Cortice solo constabat, ut apparet in fistulam complicato. Nam inde nomen. *Canellam* esse nostram nemo est cui non perspicuum sit. Alia genera casiæ quæ ibidem recensentur à Galeno adpositis nominibus suis, ut à *syringide casia* diversa, ita & præstantissima habita, & cinnamomo ut similitudine, sic pretio & honore proxima. ἐπειδὴ, inquit, τὴν μὲν γίζειρ μάλιστα ἐπαινοῦσιν. ἐφεξῆς δὲ τὴν μοτὼ καλουμένην, εἶτα δὲ οἱ καὶ τὴν ἀρηαβὼ καὶ τὴν δαφνίτιν. Ita hæc legenda. Quatuor hæc genera casiæ nominatim refert velnti excellentissima & ex quibus alia alii in Theriacam addi debere opinabantur. Cum Andromachus Junior syringida sive fistularem censeret injiciendam utpote quod κασίαν simpliciter dixisset Senior Andromachus, de communi ac maximè vulgari id esse intelligendum qualis erat fistularis. Nam reliqua illa genera ab usu communi remotiora, rariora, & suis singula nominibus propriis nota, appellationem casiæ relinquebant isti vulgari συριγγίδι. Hæc mens Andromachi cui omnino concinit quod apud auctorem Peripli legimus γίζειρ & μοτὼ quæ casiæ sunt eximiæ nomina Galeno, distingui planè à casia his verbis: Γίνεται δὲ τὰ ἐν αὐλῷ κασία καὶ γίζειρ καὶ ἀσύφη καὶ ἄρωμα καὶ μάγλα καὶ μοτὼ καὶ λίβανος. Per κασίαν palam est ab Arriano seu quisquis alius auctor est, designari vulgarem casiam fistulam quæ, propriè hoc habuit nomen. Vides enim nec μοτὼ nec γίζειρ nec ἀσύφη sub appellationem κασίας ab illo scriptore compelli. Ἀσύφη vero etiam inter casiæ genera à Dioscoride reponitur. *Gizir* autem & *moto* à Galeno celebrantur etiam inter genera ceteris casiæ generibus præstantia. Et de *gizir* quidem dicit, cinnamomo esse simillimam. ὅτι μὲν ἡ γίζειρ πλησιεστάτη κινναμώμῳ τῶν ἄλλων ἐστὶν, εἴρηταί μοι καὶ πρόσθεν. Si cinnamomo per omnia similis hæc casiæ species, in surculis fuerit oportet non in cortice. Nam cinnamomum, surculi. Multum itaque distabat à casia fistulari. De hoc genere casiæ Dioscorides ait, τῆς συριγγίου πλήρη Plenam & solidam non inanem & concavam intus fuisse significat. Sic harundinem quæ solida intus est ναστὸν καὶ μεστὸν & πλήρη dixerunt. Democritus μεσοκαλάμους eas harundines appellavit quæ concavæ non essent. Non rectè tamen loquutus videtur Dioscorides, etsi ex veterum opinione ita scripserit, quibus persuasum erat casiam fistularem fieri erodentibus intus lignum vermibus & solum corticem relinquentibus, tutum amaritudine. Quæ sic igitur excavata esset & exinanita à vermiculis, eam casiam σύριγγα vocabant. Aliam quam vermes non vacuassent erodendo, integram adhuc & plenam, συριγγίου πλήρη vocat Dioscorides, nondum scilicet excavatam. Hæc fuit inscitia veterum circa casiam, ignorantium nimirum quomodo detraheretur illi arbori cortex, qua arte præpararetur, & in tubulos sive fistulas convolveretur. Cæterum casia solida & plena constans surculis similior cinnamomo quam casiæ fistulæ. Talis & *moto*, quæ & pro cinnamomo venum ibat, teste Galeno: ἡ γοῦν συνεχῶς πιπρασκομένη παρ' ἡμῖν πρὸς τῶν μυρεψῶν ὡς κιννάμωμον πικρὰ μοτὼ παντὶ γένει ἐστίν. Non poterat vendi pro cinnamomo casia fistula vulgaris, quæ nihil nisi cortex erat inanis, cum cinnamomi surculi essent solidi plenique cum suo cortice. Sequuntur duo alia genera casiæ apud Galenum cinnamomum simulantia: εἶτα δὲ οἱ καὶ τὴν ἀρηαβὼ καὶ τὴν δαφνίτιν. Sic legendum pro ἀρηβώ. Notandum heic in primis ἀρηαβὼ à Galeno inter casiæ genera poni quæ à Græcis posterioribus ab hoc genere abdicatur ut & *moto* & *gizir* & alia. Ἀρηαβὼ vel zarnab ut ab Avisena describitur, virgulta sunt odorata tenuia, paulo ampliora majore acu qua suuntur subsellia, & paulo minora canna qua scribitur. Paulus *arnabo* simile esse virtute dicit κασίᾳ τε καὶ καρπησίῳ. Galenus vero carpesium tradit esse festucas sive surculos planè similes cinnamomo. Κάρφη λεπτὰ vocat. Cinnamomum quoque κάρφεα Herodoto. Daphnitis item casia ex illis generibus quæ cinnamomum facie referunt. Plinius ψευδοκιννάμωμον dictam scribit, adulterarique solitam tenuissimis lauri surculis propter similitudinem corticum. Hinc Græci veteres cinnamomum vocarunt ἡδύοσμον quasi suavem virgulam, sive suavis odoris surculum. Quod de casia syringe non dixeris quæ cortex est merus & inanis intus: Hesychius: ἡδύορβδον, κιννάμωμον. Omnes supra dictæ casiæ species ad cinnamomum propius accedebant, & surculi potius erant odorati quam cortices, eoque longo discrimine distabant à casia fistula, quæ & propriè à quibusdam κασία appellata est. Cetera illa genera surculis & ligno tantum constantia, ξυλοκασίας nomine quidam ex antiquis donaverunt. Alii ne κασίας quidem appellatione hæc dignati sunt, sed ut peculiaria aromata suis tantum nominibus delegarunt, ut paulo ante vidimus fecisse auctorem Peripli maris Erythræi. Nullum hodie ex illis generibus in usu aut notitia prostat. Sed nec cinnamomum amplius noscitur nisi de nomine, quo falso vocamus casiam fistulam veterum nostramque canellam. Longe igitur aliud fuit antiquorum cinnamomum, aliud hodiernum, quod nihil aliud est quam κασία σύριγξ veterum. Nec alio sensu uspiam accipitur in scriptis recentiorum *cinnamomum* quam pro casia fistula sive canella. Quin etiam inepto discrimine cinnamomum vocant delicatiorem ac subtiliorem canellam, crassiorem vero cinnami nomine donant. Quasi diversæ sint significationis

cationis hæc nomina. Græci *κιννάμωμον*, Latini *cinnamum* frequentius dicunt, ut alibi docuimus. Latini barbari & Arabum interpretes *ligneam casiam* passim nominant quæ Arabibus dicitur, سليخة *selichà* vel *salicha*. Quod de ea utique casia quæ in usu est, & vulgo *canella* vocatur, debere intelligi fatentur. Hoc me movit aliquando ut putarem vocem illam Arabicam ex Græca ξυλινὴ detortam qua κασία ξυλινὴ vel ξυλοκασία antiquorum enuntiaretur. Postea animadverti non veterem hanc esse sed recentem expositionem, nec Arabum ipsorum sed interpretum appellationem, qui casiæ vulgari aromaticæ sive canellæ hoc nomen antiquum accommodarunt, ut eam distinguerent ab altera casia veteribus ignota cujus medulla ad cathartica expetitur. Hæc *casia* etiam proprie sequiori sæculo *casia fistula* quo nomine κασία σύριγξ Græcorum id est canella vulgaris Latinis veteribus nota fuit. Ut igitur eam distinguerent à casia aromatica, hanc quidem *ligneam casiam* nominarunt, quia cortex est, & ob corticem solum petitur, alteram vero *casiam fistulam* quod ejus siliquæ longis fistulis adsimilantur. At longè alio sensu hæc *casia lignea*, à Latinis barbaris dicitur quam ξυλοκασία veteribus Græcis. Casiam quippe ligneam vocant quæ proprie dici debet κασία σύριγξ sive *casia fistula*. E contrario *casiam fistulam* appellant quæ in totum alia est à casia fistula antiquorum. Hæc enim casia fistula siliqua est Ægyptiacæ arboris, & medicamentum catharticum. Hæc alibi pluribus confirmabimus, & vulgo etiam eruditorum nota sunt. Scribit Garcias lib. 1. de Aromatis medicos omnes Arabes, Turcas, Persas, quæ canella crassior est, eam vocare *casiam ligneam*. Nomen Arabicum quo hæc casia lignea exprimitur non aliud est, quam supradictum *salicha*. Atqui non casiam ligneam hoc sonat sed corticeam. Ab Arabico سلخ *selach* quo significatur cortex. Unde & سلخ الحية *selach alhaie*, exuviæ serpentis, superficies, cortex, Et verbum سلخ decorticare, deglabrare ab illo *selach* ἀπὸ τοῦ γενικοῦ سليخة *selicha* corticea. Ut ab إس *as* myrtus, إسية *asia* myrtina. A خشب *chaxab* quod est lignum, خشبة *chaxaba* trabs lignea vel palus è ligno, ut est in veteri Lexico Latino-Arabico Raphelengiorum. Sic ab حمام *hamam*, colomba حمامة *hamama*, columbaria, sive περιστερεὼν herba. Certum igitur est Arabes nomine illo selicha non aliud casiæ genus intellexisse præter eam quæ συριγγὶς Græcis & σύριγξ dicitur. Ea ex cortice paratur, & in fistulæ formam convolvitur. Corticeam & fistularem casiam liceat dicere quæ omnino alia est à casia lignea antiquorum quam ξυλοκασίαν dixerunt. Crassiorem canellam eo nomine intelligi apud Arabes & Persas traditum Garciæ. Sane in eodem genere & crassior & delicatior sive subtilior reperitur. Si crassior dicta illis *selicha* addere debuit quod nomen apud illos habuerit quæ subtilior est. Æque enim subtilis è cortice conficitur, ut crassa. Hoc solum discrimen est quod crassior è cortice crassiore est, tenuior è magis tenui ac subtili. Præstantissimam casiam ab Ægyptiis *selicham* vocari memorat Prosper Alpinus qui diu in Ægypto moram ac medicinam fecit. Quæ præstantior ea etiam subtilior. Nam melior habetur quæ magis tenuis. Ut contra quo crassior eo deterior ac vilior. Macer de cinnamo, quæ canella est hodierna, ut ipse interpretatur.

Est pretiosa magis qua plus subtilis habetur.

Τὴν λεπτόφλοιον designat. Veteres in sua fistulari casia commendant non quidem crassitiem sed firmitatem. Plinius: *brevi tunicarum fistula atque non fragili.* Galenus: τὸν ἰσχυρὸν φλοιὸν probat in casia syringide: τὸν μὲν ἔξωθεν φλοιὸν ὅνπερ καὶ σύριγγα καλοῦσιν ἰσχυρὸν ἔχειν καθ' ὀσμὴν τε καὶ γεῦσιν, τὸ δ' ἔνδον ἀδρανέστερον. Ubi tamen advertes τὸ ἰσχυρὸν probari in cortice quod odore & gustu firmum sit non rumpi difficile. Dioscorides repudiat & inter rejiculas censet τὴν λεπτόφλοιον ἢ καὶ φλοιοῤῥαγῆ quæ tenuis sit corticis & fragilis. Sed φλοιοῤῥαγῆ accipimus quæ in arbore ipsa rumpitur. Hodie præstantior habetur ἡ λεπτόφλοιος. Auctori Peripli σκληροτέρα κασία ea dicitur quæ crassiorem habet corticem. Per κασίαν, non aliam ille casiæ speciem intelligit præter fistularem. In eo genere casiæ corticem dici fistulam Galenus asserit: τὸν μὲν ἔξωθεν φλοιὸν, ὅνπερ καὶ σύριγγα καλοῦσι. Quia nimirum in fistulam erat conformatus. Hinc Damocrates in Iambis σύριγγα κασίας & φλοιὸν κασίας pro eodem usurpat:

Κασίας μελαίνης δ' φλοιοῦ, τούτων πάλιν
Δὶς τοῦ ἑκάστου μίγματος δραχμὰς σταθμῷ.

Item in alia Antidoto:

Κασίας τε κιῤῥᾶς δ' φλοιοῦ τοῖς ἴσοις.

In Antidoto Panacia δι' αἱμάτων, κασίας σύριγγος μελαίνης. *Casiam fistularem*, vel fistularum hanc vocat Scribonius Largus. Aliæ casiæ in surculis consistebant, ut & cinnamomum ipsum. Tam crassa quam tenuis casia, modo ex fistulari ac corticeo genere sit, *selicha* Arabibus nomen habet quod corticeam sonat. Hæc non est lignea casia. Immo longe diversa ab ea quam Græci ξυλοκασίαν dicunt. Κασίαν eam proprie appellarunt quæ communior erat ac vilior nempe συριγγίδα. Hinc sæpe legimus in compositionibus medicorum κασίας & ξυλοκασίας simul indi quod de casia syringide Græcorum sive Arabum selicha, & casia lignea accipiendum. Nicolaus Myrepsus in Antidoto alia Ægyptia cap. XCVII. Ναρδοστάχυος, κασίας ἀνὰ δραχμὰς δὲ κυμίνου, ξυλοκασίας. Et ita passim in aliis. Ubi κασία est σελίχα Arabum. Nam sic in omnibus Lexicis Græco-Arabicis invenio exponi, σελίχα ἡ κασία. At ξυλοκασία proprie casia lignea, diversa à selicha sive canella vulgari quam *ligneam casiam* non aliam ob rem indigitavit barbaries Latinorum interpretum sequioris sæculi, quam ut à casia medullari & medicamentaria eam discernerent. Casia igitur σύριγξ Græcorum quæ cortice constat in tubulum complicato Arabice dicitur *selicha* id est corticea, sive crassior sit sive subtilior. Non eadem hæc cum cinnamo vel cinnamomo ut vulgi imperita consuetudo loquitur. Arabibus etiam suam habet appellationem cinnamomum, quo à casia sive à canella distinguitur, vocant دار صيني *dar Sini*. Quod lignum Sinense significat. Nam دار *dar* Persice lignum est. Sic دار شيشغان *dar xixgan* vocatur illis aspalathum, lignum nempe ex xisgan. Avisena κασίαν Dioscoridis appellat *selicha*, κιννάμωμον autem *darsini*. Si Græcorum κασία diversa est a κινναμώμῳ, certè & *darsini* diversum erit a *selicha*. Ut lignum differt a cortice, ita casia quæ ex cortice est distat a cinnamomo quod vere lignum est. Differentiam ipsam produnt vocabula Arabica ex sua significatione. Nugatur igitur Garcias qui Avisenam & Rhasem reliquosque Arabes veteres contendit vocabulo Persico usos esse *darsini* ad canellam significandam, quasi nihil intersit inter *selicha* quo vocabulo ipsis canella sive casia signatur, & *darsini* quo cinnamomum proprie appellarunt. Sub nomine *darsini* Avisena quidquid de cinnamomo tradidit Dioscorides, in suam linguam ad verbum convertit & exposuit. Rursus quæcunque de casia Dioscoridi scripta sunt, eadem ferme sub titulo *selicha* leguntur apud Avisenam. Inter illa tamen casiæ genera quæ Dioscoridi recensentur, nonnulla sunt quibus non convenit nomen *selicha*, ut omnes xylocasiæ species quæ ad cinnamomum magis accedunt quam ad casiam fistularem. Verumenimvero ut κασία Græcis absolutè dicta ἡ συριγγὶς

κασία, ita & Arabes vocabulum σαλίχα quod respondet Græcæ συριγγίδι, generale fecerunt ad omnes casiæ species ac differentias enuntiandas. *Selicha* tamen apud eos ut dixi proprie corticem casiæ vel corticeam casiam significat. Alias & قصيعة *casia* ipsis dicitur, ut Hebræis קציעה Unde Græcum κασία. Æque falsum quod asserit idem Garcias, canellam cujuscunque generis Arabicè dici *querfaa* aut *querfe*. Hoc est قرفة *kerfe*. Non pugnabo an ita hodie hoc nominu usurpent Arabes de quacunque casia. Sed ad veteres provocabo qui longe diversa significatione sumpserunt. Apud Avisenam in voce *darsini* eo capite quo omnes cinnamomi differentias verbis Dioscoridis pertexuit, quod ξυλοκιννάμωμον Græcu auctori vocatur, ipse Arabicè *kerfa* vocatum asfirmat, & interpretatur, دار صيني خشبي *dar sini chaxabi*, id est, cinnamomum ligneum vel lignosum, κιννάμωμον ξυλῶδες. Verba ea quia in Arabica editione repeniuntur & in Latina desiderantur rudi minerva verbo ad verbum translata heic subjiciam: *illud autem quod dicitur karfa simile est cinnamomo, radice & nodorum crebritate. Atque id est cinnamomum lignosum, cui virga longa ac valida, & odor ei longe minor adest quam est odor cinnamomi, sunt & nonnulli qui putant kerfa genus esse diversum a cinnamomo, & naturam aliam quam cinnamomum habere.* Eadem omnino leguntur apud Serapionem qui & *kerfe* propriè vocatum dicit genus illud cinnamomi quod ξυλοκιννάμωμον Dioscoridi dicitur, & est cinnamomum crassioris generis. Non igitur cortex sed lignum, quod alio nomine vocabatur قرفة الدارصيني *karfe aldarsini*, id est, lignum cinnamomi, ξυλοκιννάμωμον. Sic iidem Arabes vocant lignum caryophylli quod Aëtio & aliis Græcis ξυλοκαρυόφυλλον appellatur, vocant قرفة القرنفل, *kerfe alcarumfel*. Hoc est lignum ex arbore caryophylli. Perperam Alpagus de cortice garyophyllato & caryophylli odorem habente id accipit. Multas sanè res ævum Latinitatis posterius *garyophyllatas* dixit ab odore caryophyllorum, ut *ocimum garyophyllatum*, *violas garyophyllatas*, τὰ λευκόϊα Græcorum, quas omnes hodie absolutè nominant *garyophyllatas*. At *kerfe karumfel* nihil aliud est quam lignum caryophylli, ut ξυλοβάλσαμον est lignum balsami, sarmenta nempe ex frutice balsami amputata. In editione Latina Avisenæ duo capita habentur, alterum de *kerfe aromatico*, alterum de *kerfe cinnamomi*. Et apud Alpagum de *kerfe alcarumfel*, & de *kerfe darsini*. In editione Arabica Romæ excusa duo illa capita videntur in unum coaluisse sub titulo قرفة الطيب *kerfe altbaib*, id est, lignum odoratum, vel aromaticum. Quod ipse Avisena cinnamomi genus esse in textu docet, & de eo se dixisse in capite de darsini, id est, de cinnamomo. Apparet interpretes illos integriorem nactos codicem quam fuit ille ad cujus exemplar curata est editio Romana. Illud certè constat *kerfe darsini* Avisenæ vocari quod Dioscoridi dicitur ξυλοκιννάμωμον, & idem esse cum *kerfa* cujus meminit in capitulo de cinnamomo, quod per ة fœmineum scriptum est. Alpagus *kerfe* exponit exteriorem corticem cinnamomi. Quod prorsus pugnat cum sententia Avisenæ, qui ξυλοκιννάμωμον sic vocat, & cinnamomo simile esse dicit, radice & nodorum frequentia. De ligno igitur loquitur non de cortice. Nunquam aliter apud Avisenam sumitur vox *karfe*. Ligni genus odorati quod vocatur *armech*, ارماك colore simili esse dicit القرفة. Ergo *karfa* lignum est, non cortex. Et rectè ibi vetus interpres reddidit *cinnamomo crasso*, qui tamen omisit de colore quod in Arabico est, في اللون. Et sane vocem illam Arabicam *karfe* ex Græco κάρφη factam liquet. Κιννάμωμον Herodotus sic definit, & κάρφεα esse dicit, id est, surculos, & festucas è ligno. Ut in balsamo τὸ ξυλοβάλσαμον dicebatur de sarmentis summis balsami fruticis amputatis, ita & ξυλοκασία & ξυλοκιννάμωμον eodem sensu in cinnamomi & casiæ arbore dicta esse certum est. Plerumque & stolones integri, & tenellæ arbusculæ ab radice sua evulsæ pro cinnamomo & xylocasia adferebantur ut ex Galeno constat, cujus verba alibi rettulimus. Hinc Dioscorides id eligendum pro optimo cinnamomum suadet, quod ab una radice termites multos habet, quia facilior adulterandi ratio in surculis ac fragmentis foret. Ergo non solum sarmenta & summa virgulta pro cinnamomo & xylocasia advehi solebant, sed etiam stolones viviradices vel integræ sed novellæ cinnamomi plantæ. Cum tales viderent antiqui, putabant non majores esse cinnamomi aut casiæ arbores quam quas inde allatas videbant. Nihil autem prohibet quin ex eadem arbore, & xylocasiam & casiam fistularem sumi solitam credamus. Immo ita credendum. Xylocasiam constituebant surculi ipsi vel summitates virgultorum putatæ. Casiam vero syringa cortex demptus, & in fistolæ tubulum convolutus. Hodie nulla uspiam visitur, quia nulla adfertur xylocasia. Et fortasse nulla etiam fit propterea quod arbores ipsas amputare abstinent, solo cortice contenti, ex quo paratur canella quæ hodie in usu, quæ fuit κασία σύριγξ veterum. Cinnamomum simile xylocasiæ, quod hodierno quoque tempore nullum est. Optima xylocasia cinnamomo proxima bonitate & facie traditur ab antiquis. Quin & casiæ arbores in cinnamomum transire ab iisdem proditum. Sic cinnamomum nihil aliud fuerit quam præstantissima xylocasiæ species. Tenuia utrumque virgulta fuere ex arbore recisa, & surculi. Græci κάρφη vocant, Arabes قرفة *karfe*. Vox Persica qua cinnamomum appellatur Avisenæ, in eadem censetur significatione. Nam *dar Sini* idem quod surculus vel virgultum Sinense. Sic *dar fulfel*, appellant longum piper, quod simile sit festucæ vel surculo, quasi surculum piperis dicas, دار فلفل. Nam فلفل *filfil* vel *fulfal* est piper. Lexicon vetus Græco-Arabicum, Δαρφούλφουλ, τὸ μακρὸν πέπερι. Sic caryophylla καρφώδη esse dicit Paulus quod surculorum speciem præferant. Ab illa voce κάρφος, Græcis recentioribus κάρφιον pro clavo. Ex his liquet quid propriè κάρφος Græci vocarint. Et quid fuerit cinnamomum quod hoc nomine censebatur. Abolitis autem hac ætate, & cinnamomi & xylocasiæ generibus, non mirum si appellationes illæ quibus antiqui Græci & Arabes eas species vocabant, ab intellectu suo vero ac vetere recesserunt, translatæque sunt ad eas signandas, quæ nunc usitatæ ac notæ habentur. Sic promiscua hæc nominum permutatio facta, & abusio nata quæ animos eruditorum ita variè affecit ut quidam ex his dubitarint, alii etiam confidenter pronuntiarint, nos hodierno die non carere legitimo ac vero antiquorum cinnamomo, quod idem cum canella nostra esse affirmant. In quibus Julius Scaliger, & Garcias, aliique quamplures. Idem Garcias notat putasse nonnullos in Alep nasci canellam quod apud aliquot auctores legerint præscriptum *cinnamomum Alepinum*. Qui notas ad eum confecit vir illustris famæ, observat sæpenumero veteres cognominasse merces & aromata non à solo natali sed à propiore loco, unde ad Græcos advehebantur. Hoc quidem verum esse non inficior, sed heic locum habere non potest. Quis enim vetustior paulo auctor potuit præscribere *Alepinum cinnamomum?*

Arabes

Arabes si forte hoc potuerint. Qui tamen extant, nusquam ita nominant. Apud Græcos quos quidem legerim non invenitur. Latinos barbaros qui Antidotaria & Medicinalia conscripserunt, partim ex Græco, partim ex Arabico translata nullam Alpini cinnamomi mentionem faciunt. Paucis vero medendi professoribus concesserim qui plures in eo genere pervolutarint, cum editos codices tum manu exaratos. Præterea *Halepinum* non *Alipinum* dicendum foret hoc cinnamomum ab urbe *Halep* quam Arabes vocant حلب *Haleb*. Græci Χαλὶϐ. Non disputo hic utrum Βέροια sit an Ἱεράπολις. De quo alibi. Vereor ne nobis hic fucum faciat Garcias, aut ipse sibi qui putaverit aut id affirmantibus crediderit, reperiri *Alepinum* cinnamomum ab urbe Halepina dictum. *Alitinum* vel *alithinum* ibi debuit legi. Apud Avisenæ interpretem de medicinis cordialibus tract. 11. mentio cinnamomi Alitini his verbis: *Cinnamomum alitinum calidum est in fine secundi, siccum in tertio.* Constantinus in viatico lib. 11. item cinnamomi Alitini, garyophylli cardamomi, nucis muscatæ. Et paulo post: *liquiritia, amidi, spica, cyperi, nucis muscata, cinnamomi alitini.* Cujus & alibi passim mentio occurrit in Antidotario, & aliis libris medicinalibus ante annos quingentos scriptis. Quis non videt Græcum esse ἀληθινὸν κιννάμωμον? Omnibus fere paginis prostat apud Myrepsum. Loca producam aliquot quæ ad manum sunt. In Antidoto διὰ ῥόδων cap. XXVI. ξυλοκασσίας, κινναμώμου ἀληθινοῦ, ναρδοστάχυος ἔξω βαρβάρου &c. Item paulo post in alia Antidoto διὰ ῥόδων: ἀρωμάτων, μαράθου ῥαβδίων, κινναμώμου ἀληθινοῦ. In Antidoto Diacumini: πεπέρεως κοινοῦ καὶ λευκοῦ, κινναμώμου ἀληθινοῦ. Nemo non intelligit Græcè sciens ita vocari verum ac genuinum cinnamomum, quod opponitur ψευδοκινναμώμῳ, cujus meminit Dioscorides inter cinnamomi genera. Et idem facit cum xylocinnamo: ἔστι δὲ καὶ ἄλλο ὅμοιον τὸ καλούμενον ψευδοκιννάμωμον, ἀπολειπόμενον δὲ τῇ ὀσμῇ, ἐκλελυμένον δὲ τῇ δυνάμει, καλεῖται δὲ καὶ ζιγγίβερ ξυλοκιννάμωμον ὄν. Corrigendum ex Avisenæ Arabicis: καλεῖται δὲ καὶ ἴζγιρ, vel ἄζγιρ. إذخر Male reddunt: *quod zingiber etiam vocant, cum cinnamomi lignum non cortex sit.* Quasi hoc falsum cinnamomum quod & xylocinnamomum dicitur, lignum sit, verum autem nihil amplius sit quam cortex. Quod est falsissimum. Ξυλοκιννάμωμον est crassius ac lignosius cinnamomum. Ipse Dioscorides ξυλῶδες κιννάμωμον interpretatur, cui longæ ac robustæ virgæ. At verum cinnamomum subtilioribus sarmentis ac surculis consistebat, λεπτὸν δὲ τοῖς ῥαβδίοις καὶ λεῖον. Hoc est cinnamomum quod λεπτὸν κιννάμωμον passim apud Myrepsum vocatur, idemque cum ἀληθινῷ cui opponitur ψευδοκιννάμωμον & ξυλοκιννάμωμον. Ex Græcis tamen verbis Dioscoridis ut concepta sunt, colligi potest, diversum ab eo statui pseudocinnamomum à xylocinnamomo. Dicit aliud genus reperiri simile cinnamomo quod vocatur ψευδοκιννάμωμον, sed ignobile esse, odore ac viribus æque imbecillum. καλεῖται δὲ, inquit, καὶ ἴζγιρ ξυλοκιννάμωμον ὄν, ἔχον δέ τινα ἐμφέρειαν κινναμώμῳ. Manifesto heic aliud constituitur genus ab illo pseudocinnamomo quod vocari tradit ἴζγιρ cum sit xylocinnamomum, cinnamomo & ipsum quadamtenus simile. Arabes hæc quoque distinxerunt sed non ea parte qua debuerunt. Nam hæc verba, καλεῖται δὲ καὶ ἴζγιρ ξυλοκιννάμωμον ὄν cum præcedentibus junxerunt ac retulerunt ad pseudocinnamomum. Quod si sic esse deberet non dubitarem pronuntiare idem xylocinnamomum & pseudocinnamomum. Etenim sequentia ab hac periodo divelli non possunt. Serapio ait hoc pseudocinnamomum esse cannam ex cinnamomo, per quæ explicat illud ξυλοκιννάμωμον ὄν. Deinde subjicit de *kerfe* quod esse ξυλῶδες κιννάμωμον exponit. Atqui hæc Dioscoridis interpretatio est qua illud ξυλοκιννάμωμον explicat. Eadem habet Avisena. Græci autem recentiores λεπτὸν κιννάμωμον videntur dixisse id quod opponitur crassiori cinnamomo. Apud Charitonem λεπτοκιννάμωμον unica voce dicitur. In Synthesi magnæ Trypheræ. Μάννα Ἰνδικὸν καὶ λεπτοκιννάμωμον. Alii de cinnamomo trito & in minutiem pulveris redacto interpretantur, ut λεπτὸς λιβανωτὸς vocatur, & λεπτὸν ἅλας. Glossæ medicæ Græcorum: ἄνθος κινναμώμου, τὸ λεπτὸν κιννάμωμον. *Florem cinnamomi* vocat minutissimum pulverem, ut *flos* pro polline etiam Latinis, ita & Græcis ἄνθος hac eadem notione. Cinnamomum tritum in vino servari scribit Dioscorides. Non deerit qui existimaturus est ἀληθινὸν κιννάμωμον, de rubro dici quod ὑπόκιρρον Dioscoridi, quia ἀληθινὸν sic frequenter usurpat Græcia inferior pro coccino & rubro colore. Sed prior expositio verior.

CAPUT XCV.

De garyophyllo.

GAryophyllon cinnamomo non ineptè subjungitur, de quo & similis dubitatio inter doctos existit. Scio quippe esse qui non nimium certi sint an ea species quæ hoc nomen hodie habet, respondeat antiquæ appellationi. Quod ad Plinium attinet fatendum est alia novisse garyophylla, quam quæ huic ætati comperta sunt sub hoc nomine. *Est etiamnum*, inquit, *in India piperis grano simile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratia.* Libri habent, *gariofillon.* In Indice scriptum est, *charyophyllon* pro caryophyllon id est καρυόφυλλον. Nam ita Græci nuncupant. Recentiores etiam καρυόφυλλον. Suspecta mihi etiam verba illa, *Tradunt in Indico luco id gigni*, & manifesto mendosa sunt, ut arguunt libri veteres qui habent, *in Indicato id gigni.* Latet nomen Indici loci. Forte *in Indica Tynde gigni.* Tindis Emporium celeberrimum Indiæ, & fere ultimum quo usque penetrarent mercatores Romani ut ex tabula Peutingeri patet. Quidam cochinum esse volunt. Auctori Peripli *Tyndis* & *Muziris* celeberrima Emporia Indiæ quæ petebant mercatores & ex quibus merces Indicas advehebant, utrumque regni ejusdem. In Moluccis insulis hodie nascitur caryophyllum, sed & in Zeilan quæ est Taprobane veterum, & aliis in locis. Καρυόφυλλον autem Plinii granis piperis simile, sed majus non potest esse caryophyllum nostrum. Paulus autem Ægineta tale describit, quale est nostrum: Καρυόφυλλον ὡς μὲν τίνομα ἐκ τῆς ἰδέας ἔχει, ἀλλ' ἐκ τῆς Ἰνδίας οἷον ἄνθη ἑνὸς δένδρου καρφοειδῆ. Legendum, καρφοειδῆ, *flores specie clavorum.* Hinc hodieque *clavos caryophyllorum* vocamus. κάρφια sunt clavi. Hesychius: ἧλοι, κάρφια σιδηρᾶ. Glossæ *clavus*, κάρφος. Potest tamen retineri καρφοειδῆ. Nam surculis ac festucis non dissimiles sunt hujusmodi aromatici clavi. Et κάρφιον pro clavo dictum à similitudine τοῦ κάρφους, quod est surculus. Non ex re nomen habere καρυόφυλλον dicit Paulus. Sanè flos ipse qui hoc nomine notus est, nihil habet quare merito sic debuerit à Græcis appellari. De arbore ipsa videndum an folia nuci habeat similia quod nomen indicat. Arbori caryophyllorum folia esse laurina inter omnes fere hodie convenit. Hæc forma non multum absistit à nucino folio. Certe Theophrastus apud Athenæum folium mali Medicæ comparat folio lauri, andrachnes & nucis: σχεδὸν ἴσον ἐστὶ τῷ τῆς δάφνης καὶ ἀνδράχνης καὶ καρύας. Andrachne folia habet laurinis adeo convenientia ut solo discernantur odore. Ergo &

& nux ex sententia Theophrasti non dissimile lauro folium gerit. Angustiora tantum quam lauro folia caryophyllum habere omnes neoterici asserunt. Nec dubium Græcos καρυόφυλλον appellasse ab aliqua similitudine foliorum nucis. Dicerem eos more suo ex barbaro & indigena vocabulo id nomen deflexisse. Si notum mihi esset quo nomine hoc aromatis genus olim Indi vocaverint. Hodie in Java nominatur *sianke.* In *Maslaya sinken.* Garcias tradit à Moluccarum incolis apud quos tantum nascitur, vocari *chanque.* Quod idem nomen est. Quod attinet ad Arabicam appellationem *carumfel*, قرنفل, ex Græca omnino depravatum constat καρυόφυλλον, inserta littera Nun ut in plerisque aliis solent. Lexicon Græco-Arabicum: Καρεμφίλ, τὸ καρυόφυλλον. In alio legi χαρεμφίλ. Ab omnibus Arabibus, Persis, ac Turcis *calafur* hodie appellari scribit Garcias, quod transpositum videtur pro *carafiul.* Legimus apud interpretem Avisenæ, *garyophyllum esse sicut sambacum sed nigrum.* Ita vocavit jasminum vel τὸ ἰάσμινον Græcorum. Sane in Arabico & simile esse carumfel الياسمين *aljasmin* id est jesmini quem barbari vocant *sambacum*, ex Arabico *zambac* زنبق. De quo supra. Caryophyllum igitur quem fructum facit arboris Sinensis, flori jasmini de facie comparat. Sed videndum an non potius arborem caryophylli adsimilet arbori jasmini. Folium hujus ab illo non dissimile. Tradit Prosper Alpinus jasminum Ægyptium sive Arabicum quod & *zambac*, folia habere malis aurantiis similia. Tale habet & caryophylli arbor. Profecto talis est forma folii Indici quod ob similitudinem folium esse caryophyllorum multis placuit. Interpres Avisenæ scribit caryophyllum fructum esse arboris ex insula Indiæ. Avisena autem in sua hoc est Arabica lingua tradit esse plantam in regione Sinarum, في حد الصين. In Moluccis tantum nasci hac tempestate volunt. Quo cum olim adiissent navibus Sinenses inde magnam copiam caryophyllorum in suam regionem transportarunt, quę postea divisa sunt per Indiam, Persiam & Arabiam. Negant ante hoc factum ullo in pretio fuisse apud suos Moluccanos. Quod igitur Sinensium opera aliis Orientis regionibus hæc primum innotuerunt, apud Sinas nasci dixit Avisena. Duo hujus genera invenio apud recentiores cum Græcos, tum Latinos. *Anthophylla* vocant & *caryophylla.* Majora illa sunt, hæc minora. Quæ caryophylla vocantur, viridia adhuc & in flore leguntur. Postea excrescunt in fructum tumidum, intus ossicum bipertitum, nigro corio tectum. Hæc anthophylla sunt. Liber vetus Medicinæ Latinus *garyophalum* & *anthophalum* nominat in curatione de tumore vesicæ. Ad quem locum vetus Glossa, *majores & minores garyophyllos* interpretatur. Ratio tamen magis posceret ut minora dicerentur ἀνθόφυλλα, qui colliguntur dum adhuc in flore sunt, & majores καρυόφυλλα quasi à nucis aliqua similitudine. Crassum enim & oblongum & olivæ nuclei figuram refert, ut est apud Avisenam, qui & masculum vocat hoc garyophyllum. Ex capite sequenti minus cardamomum huic generi caryophylli adsimilat. Myrepsus tamen ἀνθόφαλον ab Italis appellari ait, majus caryophyllum. In Antidoto Περὶ καμμαρῶν xv. Γαρυόφαλον τὸ μέγα τὸ λεγόμενον παρ' Ἰταλοῖς ἀνθόφαλον, ζίγγιβερ, κιννάμωμον, γαρυόφαλον τὸ μικρόν. Quod & alibi apud eumdem reperias. Quod ad Plinianum caryophyllum attinet, non inficias iverim posse aliud potare. Ego vero puto idem. Vidit Plinius caryophyllum quale apud nos frequens visitur, cujus in summo clavi capite rotundum extat tuberculum piperis grano simile sed grandius & fragile multis veluti fibris intus refertum. Calicem floris esse volunt adhuc conniventem & nondum apertum. Videtur existimasse Plinius esse fructum ipsum pediculo suo insidentem & inhærentem. Nam clavus ipse planè ligneus & surculi instar habere ei visus est. Ita solet multa Plinius de suo judicio proferre, vel potius bariolari præter auctorum receptas sententias. Ut cum corallium baccas rubras ferre dixit, cum vidisset grana rotunda ex corallio tornata. Sic & alia sexcenta. Caryophyllum odoris gratia advehi, dicit, & fanè nihil odoratius caryophyllo. Inde & caryophylli nomen ad designandam odoris optimi fragrantiam in multis usurparunt, quomodo & muschi. Ut enim *nux muschata* quæ myristica vel myrepsica aliis dicitur, & *pyrum muschatum*, & *rosa muschata* & quæcunque alio in suo genere præstant odore etiamsi muschum non redoleant, ita & *garyophyllata* pleraque dixere; ut *violas caryophyllatas*, *ocimum caryophyllatum* & alia. Sane herba quædam odorata quæ *felengemusch* ab odore muschi dicta est Arabibus, eam Latini interpretes vocarunt *ocimum* caryophyllatum, lignum caryophyllorum quod Græcè ξυλοκαρυόφυλλον vocatur, Arabes dixere *kerfe alibaab*, id est lignum odoratum vel aromaticum. Inde sunt & caryophylli flores sic vulgo dicti quos *ocellatos* in idiomate nostro nuncupamus. Caryophyllum ad condimenta olim usurpatum ut piper & costum aliasque exoticas species ostendunt Apicii Excerpta. Viridario qui inter pigmenta condimentaria etiam caryophyllum numerat: *crocum, piper, zingiber, lasar, folium, costum, caryophyllum, spica Indica.* Quod dixit Plinius de odore caryophyllorum fidem faciunt non alia fuisse ejus ætate cognita quam quæ hodie habentur, sed eum partem pro toto accepisse arguit, quod de figura piperis granis similis prodidit.

CAPUT XCVI.

De silphio.

Locus Apicii superius allatus in quo mentio est lasaris heic me submonet ut nonnulla ex his repetam quæ in exercitationibus fusius diximus partim confirmanda, partim aliter exponenda. Lasar enim ex illis est quæ nomen habent antiquum in re nova & alia. Superflua itaque disputatio omnis quæ conatur efficere, ut habeamus hodie laserpicium veterum quod nomine solo nunc viget, re ipsa jam pridem nullum est. Quod brevissime explicari sic potest. Infima Latinitatis ætas *asa* corrupit ex antiqua appellatione *lasar.* Id vocabulum usurpavit de nescio quo gummis genere quod longe abest a prisci laseris idea. Quia fœtidum id gummi, saltem epitheto discreverunt & *asam fœtidam* vocarunt, quo distingui posset ab asa antiqua quam constat odoratam fuisse. Inde Arabes duo genera fecerunt asæ, fœtidam & aromaticam. Græci quoque recentiores eam speciem quam Latini *asam* appellant, vocarunt λάσαρον sed cum adjuncto quo virus odoris ejus indicaretur, σκορδολάσαρον. Hinc apud Myrepsum explicatum invenies σκορδολάσαρον esse *asam fœtidam* Latinorum. In eorumdem Græcorum Glossis medicis passim invenies σκορδολάσαρον exponi ὀπὸν κυρηναϊκόν. Glossæ quoque Latinorum medicæ asam fœtidam interpretantur *lasar & opium quirinacium.* Quibus utique consentanea sunt quæ scribit Avisena cap. xxxi. lib. ii. Asam fœtidam longe vehementiorem esse odoratam, & magis ignea vi præditam, plurimam autem venire ex regione *Kirvan.* Cyrenaicam ita vocare certum est. Ergo juxta sententiam Avisenæ, Græcorum omnium Latinorumque recentium asa fœtida eadem cum lasere Cyrenaico veterum. Atqui contrarium plane comperies si Cyrenaici laseris descriptionem cum hac asa fœtida compares. Ut alia omittam, odor ipse in utroque dissimillimus. Suo laseri Cyrenaico veteres tribuunt ὀσμὴν ἀρωματικωτάτην suavissimum odorem, ut Dioscorides

odorem, ut Dioscorides; qui & σμυρνίζον τῇ ὀσμῇ dicit καὶ μὴ πρασίζον, smyrnæ odorem resipere, & nihil porraceum olere. Theophrastus ex antiquis ἄδοσμον tradit silphium Cyrenaicum. Interpres vetus Aristophanis εὐόσμον. An convenire hæc odoris suavitas possit asæ fœtidæ nostræ, quærendum relinquerem, si ratio ulla id permitteret. Alio argumento contendere aliquis posset atque adeo pertendere hanc asam non esse Cyrenaicum laser, quandoquidem Plinius sua ætate prodit multis jam annis in ea terra non inveniri, quia qui pascua conducebant, id depopularentur pabulo pecorum, majus compendium ex ea re percipientes. *Unus*, inquit, *omnino caulis nostra memoria repertus, Neroni principi missus est.* Additque statim, diu jam non aliud tum Romanis invectum laser, quam quod in Perside, aut Armenia aut Media nasceretur, largè quidem ibi proveniens, sed multo infra Cyrenaicum. Hoc igitur saltem videndum, an commode dici queat ac vere, asam fœtidam non esse Cyrenaïcum laser, sed esse Persicum aut Medicum sive Armeniacum. Ne id quidem procedit & refutatur auctorum testimonio, qui fatentur omnes Medicum & Persicum laser atque etiam Syriacum viribus imbecillius esse Cyrenaico, adeo ut duplum Syriacum pensetur simplici Cyrenaico. Atqui ex gravitate odoris, quam præ se fert asa illa quæ fœtida cognominatur, vehementiorem vim habere necesse est Cyrenaico, cujus odor levis ac suavis. Quod & disertè testatur Avisena tradens calidiorem esse fœtidam magisque ignea vi valere. Sed male censet talem fuisse Cyrenaicum laser quod suavioris erat ac lenioris flagrantiæ; adeo ut in os sumptum non diu sensibilem halitum redderet. Syriacum contra & Medicum odore graviore, viribus tamen infirmioribus. Ὁ δὲ Συριακὸς καὶ Μηδικὸς τῇ δυνάμει εἰσὶν ἀσθενέστεροι καὶ βρωμωδεστέραν ἔχουσι τὴν ὀσμήν. Verba hæc sunt Dioscoridis: ex quibus non colligas Syriacum & Medicum laser odoris ingrati ac fœtentis fuisse, sed gravioris flagrantiæ quam Cyrenaïcum. Ne id quidem inde colligi datur Syriacum aut Medicum laser fortius flagrasse, & vehementiorem odorem spirasse Cyrenaico. Nam si hoc esset, etiam illud sequeretur, vim validiorem inesse illi laseri, cujus odor esset validior. Cyrenaïcum laser teste Dioscoride, σμυρνίζει καὶ ἀτμοῦ ἐστιν ἐν τῇ ὀσμῇ, odorem myrrhæ spirat ac vehementis est fragrantiæ. Sed in illa odoris vehementia ac firmitate blandius ac jucundius spirat quam Syriacum aut Medicum quæ βρωμωδέστερα sunt, id est, virus quoddam redolent, ingratius & gravius. Τὸ βρωμῶδες non simpliciter & absolutè id significat, quidquid male olet & fœtidum est, sed affectus est qui bonos etiam odores sequitur, cum exeunt in aliquam gravitatem virosam & male gratam, quæ in fine sentitur, & aliquantum permanet. Sic phu quem & agrestem nardum vocarunt quidam, nardum quidem resipit sed cum gravitate quadam virosa. Ναρδίζει τῇ ὀσμῇ μετὰ τινος βάρους βρωμώδους. Item de salviæ foliis: σφοδρῶς εὐώδη, ὑπόβρωμα, id est, *maxime odorata, sed gravia.* Nam in odoribus idem ὑπόβρωμον & βρωμῶδες quod βαρύ. Hesychius: Ἄβαρυ, ὀρίγανον. Ita dictum quod minimè gravem odorem det. Idem ea de causa ἄβρωμον appellatum est. Idem Hesychius: ἄβρωμον, ὀρίγανον. Cyrenaïcum lasar myrrham acri odore redolet nihil porraceum spirans. Medicum & Syriacum utique myrrhæ similiter spiritum olentem reddunt, sed cum graveolentia quadam, quæ non percipitur ex Cyrenaico. Ita omnino intelligenda liquet Dioscoridis verba. Non simpliciter βρωμώδη τὴν ὀσμὴν habere dixit Syriacum, & Medicum laser, sed βρωμωδεστέραν Cyrenaïco. Si Cyrenaïcum odoratum, utique & Syriacum Medicumque, sed cum gravitate virosa, qua caret Cyrenaïcum. Quin & Medicum lasar non multo deterius esse Cyrenaico Stephanus ex Strabone affirmat, de Mediæ regione: φέρει δὲ σίλφιον ἡ χώρα, ἀφ' οὗ ὁ Μηδικὸς καλούμενος ὀπὸς οὐ πολὺ λειπόμενος τοῦ Κυρηναϊκοῦ. Tam diversum igitur à Cyrenaico non potuit esse Medicum, ut hoc male oleret illo suaviter spirante. At asa fœtida quid oleat, ipsa suo cognomine indicium facit. Mihi nihil est, quod detestabilius spiret. Quin immo odoris est tam mali, ut hystericarum naribus admota monstrum illud matricis suffocantis repellat ac retro cogat cedere. Quam virtutem suo laseri inesse nusquam veteres meminerunt, non prætermissuri si fuisset. Totam laseris historiam nobis hodie ignotam constat. Sed nec ejusdem generis aut speciei asa cum lasere, & alia in totum natura est. Nec movere quempiquam debet, quod hanc speciem Græci recentiores σίλφιον & λάσαρον nuncuparunt. Sic alias res hoc nomine donaverunt, quæ laserpicium veterum nulla gentilitate nec cognatione attinent. Fœnum Græcum teste Tzetze nonnulli & σίλφιον dixerunt, sed & σίγγιδον sive nardum Celticam. Non simpliciter λάσαρον, sed σκορδολάσαρον hoc genus nominarunt Græci ab allii fœtore. Sic nec Latini simpliciter *asam*, sed *asam fœtidam*. Hoc σίλφιον καύκαλον Glossarum Aristophanis. Laseris antiquitus plurimus usus non solum in medicina, sed etiam in mensa fuit cibis condiendis. Pestem illam fœtoris quæ ex asa oritur, nunquam puto in condimenta recepissent, quæ cibos omnes teterrimo odore inficeret, & quantumlibet excitatam orexim prosterneret. Nec moveor eo quod scribant hodie Indis asam illam in cibis & condimentis commendari. Hoc illi viderint & fruantur gustu suo: nunquam tamen in persuasionem meam ego receperim laserpicium, quale antiquis temporibus cognitum fuit, aliquid habere consortii cum asa fœtida. Avisena ipse capite de *anguden* vel *angudan* (sic enim vocat plantam, ex qua succus laseris elicitur) in duo genera dividit nigrum & album. Nigrum fortius esse nec in cibos recipi disertè tradit. Hoc nigrum est *angudan* ex quo asa fœtida manat, quam & vehementiorem odorata facit. Non igitur hæc unquam cibis admista. Jam primum illud convenit plantam illam, ex qua succus asæ fœtidæ colligitur, Arabibus dici أنجدان *Anguden*. Laserpicium esse inter omnes ferme constat, & interpretes sic passim reddunt. Quod σίλφιον Dioscoridi, hoc Avisenæ *Anguden* dici nemo est, quin assentiatur. Atqui differentia illa coloris, qua ille genus duplex discernit, albi nigrique, parum Silphio convenit, nec ullum scio ex veteribus qui laserpicium sic distinxerit. Succus vocatur Arabicè حلتيت *haltith*. Hic est ὀπὸς σιλφίου Græcorum sive *laser* Latinorum. Avisena certe sub hoc nomine quidquid de Silphii generibus ac differentiis Cyrenaici, Medici, ac Syriaci Dioscoridi traditum est, transcriptis verbis ejus executus est, etiam laudato nominatim Dioscoride. Quæ verba quare prætermiserit interpres Latinus in sua Editione, ego nescio. Post explicata hæc generum Silphii discrimina auctoritate Græci scriptoris, ea subjicit, à quibus incipit capitulum in Latina versione, duorum nempe esse generum *haltith*, fœtidum & odoratum. Quæ prorsus veteribus indicta & inaudita laseris distinctio. Ut nec illa notior iisdem de planta in nigram & candidam bipertita ab eodem Avisena capite de Anguden, quod esse silphium volunt. Apparet igitur, quæcunque habentur apud Avisenam ex Dioscoride ad verbum descripta, iis omnino designari antiquorum Silphium: quæ vero de suo subnexuit, Arabum *haltith* sive *asam* Barbarorum denotare, quam in odoratam sive aromaticam & fœtidam diviserunt. Ex quibus planè colligas hunc succum longe esse alium ab antiquo laserpicio, quamvis omnes Arabes τὸ σίλφιον illa voce *haltith* intellexerunt ac tradiderunt. Misere autem Latinus interpres textum Avisenæ interpolavit, qui in illa divisione halthith, quæ ab Arabibus introducta est, speciemque alteram odoratam, alteram fœtidam statuit, genus illud admiscuit quod ex

regione Cyrenarum adferebatur. Quod est *Κυρηναϊκὸν σίλφιον*, cujus meminit duntaxat Avisena in illa relatione quam ex Dioscoride transtulit. Eo denique rem deduxit interpres ille ut Cyrenaicum lasar quod fuisse odoratum constat pro asæ genere fœtentissimo habeamus. Sic enim posuit: *sed calidior est fœtida & est vehementer duarum specierum & est ignea, & plurimum quidem hujus speciei est Chirvani, id est ex regione Chirvan, & est gummi almbarut.* At postrema hæc de regione Chirvan ac specie Chirvani non comparent hoc loco apud Avisenam, ubi divisionem asæ in fœtidam & odoratam persequitur, sed inter verba è Dioscoride citata ac translata quæ interpres omisit, perpaucis his exinde in hunc locum traductis ubi minimè possunt consistere. Rationes tamen cur ita faceret, ne putes illi defuisse, cum historiam illam lasaris interpolare vellet, habuit istas. Inter silphii genera veteribus cognita & usitata nullum ab his validius ac potentius agnoscitur Cyrenaïco. Apud recentiores Arabes qui lasar in odoratum & olidum distinguunt, id quod mali est odoris majorum ab his virium esse traditur quam quod bene olet. Ex eo ergo Cyrenaicum laser quod potentius est aliis omnibus generibus juxta priscorum sententiam, substituit in locum fœtentioris quia secundum opinionem recentiorum ea validior asa quæ virosior odore. Præterea usum temporum suorum respexit, & Græcorum interpretationem communem quibus *ὀπὸς Κυρηναϊκὸς* veterum idem est cum *σκοροδολασάρῳ* quam Latinorum asam fœtidam esse liquet. Atqui ex omnium auctorum veterum concinente relatione constat Cyrenaicum laser fuisse jucundi odoris. *Εὔοσμον* vocat Theophrastus, *ἡδύοσμον* Aristophanis Scholiastes vetus. *Radices silphii odoratæ* Solino. Ceterum interpolatione illa veteris interpretis deceptus Garcias qui Arabica nunquam legit nec intelligere potuit regionem Chirvan ab Occidente in Orientem ac Septentrionem transtulit ad confinia usque Corasonum & Parthorum ubi hodie gigni fertur planta quæ lasar sive asam fœtidam dat. Et quod magis mirandum id se facere auctoritate ac testimonio Avisenæ jactat. *Volunt*, inquit, *nonnulli halthith ex Corasone ad Ormuz & inde in Indiam deferri, alii ex Guzarate, tametsi istic ex regno Deli adferri vulgo afferant, regione admodum frigida quæ ad Corasones usque, & regionem Chirvan ex Avisena testimonio extenditur.* Hoc putidissimum mendacium. Nusquam enim Avisena dixit regnum Deli usque ad Corasones & regionem Chirvan extendi. Vel ex hoc uno potest colligi quid illi homini credi debeat in quo tam parum fidei. Regnum Deli Indicum ad oram maritimam Meridiem versus. Corasones Parthis ac Medis vicini, ad Septentrionem supra dicti regni. Ab his longe dissita regio *Chirvan* in Africa quæ est Cyrenaica provincia. Urbis *Kiroan* meminit Geographus Arabs in secunda parte climatis tertii quam vocat القيروان *Alkiroan*. Aliter tamen scribitur hujus urbis nomen apud Avisenam in capite de lasare. Duobus quippe locis quibus ejus mentio fit scriptum habetur قوربنا & القوربنا. Si penultimæ litteræ punctum addas superne quo careat, & proximè sequenti alterum subter adjicias ut fiat Jota pro Beta legetur *kurine* & *alkurine*. Quod est *ἡ Κυρήνη*. Nihil verius. Solent Arabes in vocabulis Græcis pro *ἦτα* scribere Jota juxta vulgarem pronuntiationem. Sic خاليونس *Galinus* pro *Galenus* semper legas apud eundem Avisenam, à *Γαληνὸς*. Apud Serapionem capite de lasare & asa corruptissimè excusum est *asa quæ dicitur kurbancas* pro *Kurinaica*. Item assa: *quæ est ex Cerenates*, ubi scribi debet *ex carina* من القوربنا Cyrenaicum laserpicium odoratum ac pollentioris virtutis ceteris generibus tum cognitis. Syriaco & Persico consentiunt veteres scriptores. Inter Arabes vero auctores convenit asam fœtidam quod lasaris illis est genus alterum odoris horrendi, longo intervallo facultates odorati superare calida & ignea vi. Quo argumento & quidem validissimo concludes oportet hoc lasar alliaceum non fuisse antiquitati cognitum, quod valentius traduur odorato. Et sanè non simpliciter virosi odoris esse suum Persicum aut Medicum laser prisci memorant. Sed in comparationem Cyrenaici nescio quid lene ac jucundum halantis graviorem istius sentiri odorem quasi virus redolentis. Ut fœtidum lasar veteribus ignoratum videtur ita odoratum hodie non cognoscitur. Quod enim Arabes utrumque genus scriptis suis celebrant, scire licet quæ de odorato scripserunt, ea hausisse ab antiquis auctoribus. Cum viderent veterum silphium ex testimonio scriptorum suavis esse fragrantiæ, suum autem cujus usus tunc erat tetri odoris, duo genera laseris fecerunt, fœtidum & odoratum, *κάκοσμον καὶ εὔοσμον*. Barbaris *asa fœtida* & *asa dulcis*. Quæstionem Garcias proponit quam & lepide solvit. *Si althith*, inquit, *non est asa dulcis, quid est asa dulcis.* Deinde pro gravi testimonio asseverat, asam dulcem apud nullum probatum auctorem sive Arabem sive Græcum sive Latinum legere meminisse. Immo & omnes Græci & omnes Arabes Latinique auctores asam illam dulcem agnoscunt. Nomen quidem ipsum non habent sed rem alio nomine explicatam. Si asa Barbarorum est *haltith* Arabum cum duûm hoc sit generum malo & bono odore discretum æque & *asa* totidem fuerit specierum. Sed de nomine argutatur, & nescit planè quid velit. Altith inquit nihil aliud est quam planta laserifera veluti plerumque sumitur gummi pro ipsa planta. Immò *halthith* nihil aliud est quam ipsum lac quod ex planta elicitur quæ propterea Arabibus dicitur, شجر الحلتيت *segiar alhaltith* id est arbor halthith. Ita vocat Averroes, ita Serapio apud quem *angiuden* non est ipsa laseris planta sed folium. Sic جاوشير *giauxir* est *ὀποπάναξ* succus panacis, arbor ipsa Arabice vocatur, شجر الجاوشير *segiar algiauxir*. Et ita in aliis sexcentis. Quin & ipse Avisena diserte testatur *halthith* esse succum sive gummi angiuden. صمغ الانجدان *samag alangiuden* quod est gummi plantæ angiuden. Sic enim vocat stirpem ipsam silphii. Ergo qui Græce *ὀπὸς σιλφίου*, hoc Arabibus *halthith*. Latinis *lasar* pro quo Barbari corruptè dixerunt *asam*. Hæc duûm ut dixi generum penes Arabes odorata & fœtida. Quæ odorata est eam vocarunt iidem Barbari *dulcem* non satis Latino vocabulo, cum ad gustum magis quam ad olfactum referatur ab antiquis saporemque potius quam odorem bonum indicet. Non caret tamen exemplis etiam in media Latinitate. Priscianus quippe in versione Dionysii Afri *cannam dulcem* dixit pro odorato calamo.

—— & canna dulcis honore.

Inde igitur & *asa dulcis*, odoratum lasar, quod Avisenæ حلتيت الطيب *halthith althaib*. Qua voce semper ad aromata & odores utitur. Ut *kerfe althaib*, lignum aromaticum. Adfar althaib, اظفار الطيب, onyx odoratus. Geographus Nubiensis ambarum sic appellat. Atqui hanc dictionem in antiquo Latino-Arabico Lexico, Latino vocabulo *dulcis* explicatam legere est. طيب, *bonus, suavis, dulcis*. Hinc igitur asa dulcis, quam Avisena vocat طيب id est odoratam & aromaticam. Eam frustra apud auctores se quæsisse frustra quiritatur Garcias qui falso &

& absurdo commento *asam dulcem* de glycyrrhizæ succo interpretatur, nomenque hoc deducit ab Arabico *Rob alsus* رب السوس quod sonat succum liquiritiæ, ut vocatur Barbaris. Nam *sus* Arabibus ἡ γλυκύῤῥιζα; *rob*, succus. Imperitè vero Garcias *sus* dicit esse siccum, *rob* densatum & coactum. Ab illo autem vocabulo promit etymum & significantiam asæ dulcis. Quo nihil imperitius fingi potest. Quid faciet *asa fœtida* aut unde verfloquium ejus expiscabitur? Non hoc inventum Gerardi, ut falso opinatur Garcias, sed quomodo suo tempore appellatum reperit Græcorum silphium sive lasar, ita ea voce usus est. Ἀσαφίλδα dicitur Nicolao Myrepso, monetque ab Italis ita vocari τὸ σκορδολάσαρον Græcorum tunc temporis, qui rursus sic vocabant τὸν ὀπὸν Κυρηναϊκὸν antiquorum. Sed quantum distat res execrandi odoris à suavissima & aromatica, tantum distare putandum Cyrenaïcum lasar ab isto genere asæ non allium duntaxat redolente, ut de nomine indicium est, sed virus omne, & quidquid est in malis odoribus gravissimum longe superante, ut pestem nasorum non injuria possis vocare. Ut diligentem atque assiduum se nobis probet Garcias in scriptis Arabum, non dubitat affirmare neminem ex legitimis Arabibus (sic enim appellat) *balthith* meminisse, qualis est Rasis & Averrois. Ita quippe se explicat. Nempe illi Avisena & Serapio legitimi non sunt Arabes. Atqui illi ipsi quos habet pro legitimis, quosque adeo negat mentionem fecisse *balthith*, negant verum dixisse Garciam. Averrois disertè in libro de simplicibus cap. XLII. *Lac arborum balthith* nominat, & *asa fœtida* ab interprete rectè exponitur: *Lac arborum balthith, id est, asa fœtida calidius est omni alio lacte arborum.* Addit hanc ejus proprietatem, ut collo suspensum vulvæ conferat. Ad hystericas nimirum suffocationes. Ad quem usum remediumque hodie quoque solet usurpari plurimum medicamenti hujus pestilens fœtor. At nusquam veteres silphio suo sive lasari hanc facultatem in medicina attribuerunt, qui diligentissimè tamen omnia, quæ sperari possent ex eo remedia persequuti sunt. Hoc unum etiam argumentum satis firmum ad efficiendum, ut aliud sit hoc laser ab illo, fœtidum ab odorato. Rasis non meminit quidem balthith: cum *angiuden* nominet hoc ipso & illius arguitur meminisse: quandoquidem *balthith* succus est ex planta *angiuden* & plerumque plantæ ipsius nomen pro succo ponitur, ut σίλφιον Græcis sæpe pro ipso ὀπῷ usurpatur, cum propriè radicem significet, ex qua succus elicitur. Inde σιλφιωτὰ vocant, quæ lasere inspersa sunt, ut Latini *laserata*. Rasis capite quo recenset semina & alia pigmenta culinæ necessaria ad condimenta ciborum, *anjuden* inter illa reponit. Quo nomine antiquorum lasar eum existimo intellexisse non hanc asam fœtidam. Nam certum est Arabes ita vocare Græcorum σίλφιον, & succum ejus *balthith*. Qua appellatione etiam donaverunt aliam plantam, cujus caule & radice incisis asa fœtida manat. Quam & ipsam eodem quo lasar nominarunt vocabulo ob non dissimiles fortasse in medicina effectus, cum odoris tam boni ac mali distinctione, qua nota alterum ab altero propriè discerni debet. Hinc *asa dulcis* de antiquo silphio, asa fœtida de hodierno, quam & Græci σκορδολάσαρον dixerunt, cum antiquum simpliciter λάσαρον vocarent ex Latino *laser*. Arabes pariter *balthith althaib*, id est, laser odoratum, sive *asam aromaticam* de silphio priscorum dixisse reperiuntur: alterum vero, quæ est asa fœtida vulgaris, حلتيت المنتن id est, balthith tætri & improbi odoris, à verbo نتن, quod est putrescere & in tabem solvi. Inde منتن virus redolens qualis est odor corporum putredine tabefactorum. Ab illa dictione Arabica *angiuden* non abit longè Græca σίγγυδον quam inter silphii genera recenset Tzetzes in Chiliadibus:

> Τρισσὰ δ᾽ εἰσὶ τὰ σίλφια, σίγγυδον τε καὶ τῆλις
> Καὶ τὸ κλεινὸν τὸ σιβαρὸν, τὸ θρυλλητὸν τοῖς πᾶσιν.

Ubi forte pro σίγγυδον scribendum fuerit σίγγιδον, ut sit idem planè nomen cum Arabum *angiudan*, sic σοῦσον fecerunt ex *susan*. Sunt qui nardum Celticam illud σίγγυδον interpretentur. Vetus Herbarius Arabs in antiquo Dioscoridis exemplari τὸ σίλφιον Arabicè exponit مهروث, *maharuth*: Radicem silphii ita propriè vocari tradit Avisena in his, quæ non transtulit ex Arabico Latinus interpres. Hæc μαγύδαρις Græcis, pro quo apud Avisenam legitur ماعيضارث *mabadaris*: legendum puto ماغيطارن *magaidarin*. Ipse dicit esse المهروث *almaharut*. De quo & speciale caput extat apud eundem Avisenam, scribitque radicem esse anjuden, id est, silphii. Rhasis eodem capite quo species tractat ad culinam & condimenta pertinentes, *anjuden* & *maharoth* seorsum meminit. Per *anjuden* laser sive ὀπὸν σιλφίου intellexit. Per maharoth radicem, quæ & ipsa in condimentis locum habuit. Apicius in Excerptis in Laterculo pigmentorum condimentis servientium *lasar*, & *lasaris radices* separatim recensuit. Garcias proinde nugatur, qui *balthith* & *almaharut* ejusdem rei diversa esse nomina vult apud varias gentes, cum diversarum ex eadem re partium sint appellationes. Ex Arabico autem *maharut* Græcorum μαγύδαρις potius defluxisse censeo quam è converso. Non solent Arabes tantam mutationem sibi permittere in nominibus, quæ mutuantur ab exteris. Antiquum illud vocabulum eorum locorum, ubi nesciebatur silphium sive Libycum sit sive Persicum. Plures Afrum malint. Est etiam alia planta eodem nomine minus vehemens quam silphium & succo carens. Mirum est Avisenam eam vocare *machudalsaph* ماخود السعف. Videntur duo esse vocabula *machud alsaph* vel *alsac*. Nam utroque modo potest legi, cum ultima careat puncto. Verba sunt Dioscoridis ab Avisena in patrium sermonem conversa. Utrobique apud Dioscoridem tam de radice silphii quam de planta congenere & cognomine μαγύδαρις legitur. Radicem Avisena ماغيطارن, *magudarin* vocavit. Cur hanc alteram μαγύδαρις, quæ planta est cognominis *machud alsaph* appellare maluerit nihil video causæ. Fortasse mendum est & scribendum ماخودارس *machudaris*. De quo non est dubitandi ratio. Paulo aliter scripsit alterius magydaris vocabulum, sed litteris idem exprimentibus. Apud Herbarium Arabem silphii nomen etiam Arabice enuntiatum ponitur سلفين *silfin* pro silfion, ut *nardin* pro nardion, *sin* pro sion. Apud Avisenam integre scribitur, سلفيون *silfion*. Narrat Garcias sibi narratum à quodam fuisse, in India succum hunc lasaris hodie noti ex planta quadam manare caule inciso, cui folia coryli. Silphii sibi cogniti folium omnis fere antiquitas apii folio simile perhibet. Hoc etiam notetur dissimile, & reliquis addatur rationibus, quæ prorsus evincere videntur antiquorum lasar non esse idem cum asa fœtida. Hæc cum ita sint nondum tamen omnis emota dubitandi causa, quum plura queant adferri argumenta, nec minus fortia, quæ ad contrariam valent sententiam adstruendam. De Cyrenaico quidem nulla ambigendi materia, quod & odoratum fuisse constat, jam ante Plinii ætatem ab usu notitiaque recesserat, nec amplius reperiebatur velusi deperditum

ut disertè Plinius ipse testatum reliquit. Solum Persicum sive Medicum & Syriacum in usu cum fuit. De Syriaco nullum fuisse arbitror quod in Syria nasceretur, sed innumeras species quæ ab India & Arabia in Syriam primum inveherentur, *Syriacas* vocarunt. Quod sæpe auctores veteres fefellit, qui costum Syriacum, malabathrum, juncum, calamum, inde fecerunt quasi in Syria nascentia contra fidem veri quam hodierna experientia ostendit. Ita ergo & *silphium Syriacum* non alio sensu dictum fuit licet aliter plerique veterum acceperint quam Syriaca myrrha aut Syriacum thus. Silphium itaque quo usi veteres post Cyrenaici abolitum usum ac profligatam notitiam ex Perside aut Media & Armenia adferebatur. Plinius *Denique jam non aliud ad nos invehitur laser quam quod in Perside aut Media & Armenia nascitur large, sed multo infra Cyrenaicum.* Laser quoque illud quo hodie utuntur Indi ad condimenta ex Ormuz ad illos advehi dicitur sinus Persici nobilissimo emporio. Ad Ormuz autem ex Corasone defertur regione Parthis & Armenis Medisque contermina. Quidam teste Garcia & ex regno Deli in Indiam deferri asserunt quod regnum usque ad Corasones protenditur. Geographus Nubiensis in septima parte climatis tertii asam id est العلتيث *alhaltheh* plurimam ac præstantissimam in circumjacentibus urbis Sorra regionibus provenire tradit quæ urbs finitima desertis Indiæ ab eodem proditur, sub Persarum utique antiquo imperio haud longè ab illis locis ubi silphium Persicum veteres nasci memorant. Quin & Arrianus in vita Alexandri scribit Macedones cum montem Caucasum superarent, qui mons Bactrianam & regiones cis Indum Persici imperii disterminat, multam ibi laseris copiam invenisse. Apud Isidorum legimus, *laser herbam nasci in monte Oscobages ubi & Ganges fluvius oritur.* Ab aliquo hæc habet antiquo scriptore. De loco fere convenit Persici laseris natali. Usus hodie idem apud Indos asæ hujus qui apud veteres laseris fuit. Adeo bene illis sapit ut deorum cibum vocare non dubitent. Nec exigenda hæc res ad gustum nostrum. Multa qua odore qua sapore placuisse antiquo ævo liquet, quæ hodie ingrata sunt ac fœtent. Mali citrei odorem plerosque veterum execratos esse scimus. Melones apud illos non fuere in deliciis. Hæc gustuum morosa diversitas hodie quoque regnat. Multi ab allio in tantum abhorrent ut halitum eorum pati nequeant qui id esitaverint, tantum abest ut ipsi gustare sustineant. Aliis tamen sapidum condimentum est ut carnibus quibus vescuntur passim inferciant. Sunt qui cepicia cruda pomorum vice comedere in amoribus habent. Nonnullis vero nec cocta recipiuntur in cibos. Quod pessimè olet in asa fœtida allii odor est unde & σκοροδολάζαρον vulgo dicitur Græcis. Non abfuisse hunc odorem ab antiquorum lasere testimonium reddet Dioscorides qui in Cyrenaico eligendo illud probari præcipit quod non πρασίζει τῇ ὀσμῇ nihil resipit porraceum. Nec desunt qui porri esum sic aversentur, ut nihil magis quos ab aliis cupidissimè appeti videmus. Non nimium boni odoris fuisse laser quod in usu promiscuo veteribus extitit, credamus licebit id ipsum testantibus idoneis auctoribus. Dioscorides sagapenum odorem spirare dicit inter galbanum & laser, ὄζειν μεταξὺ ὀποῦ σιλφίου καὶ χαλβάνης. Inde & sagapeno adulterari solebat laser. Galbaneum odorem teterrimum esse nemo nescit. Sagapeni autem duo genera, quorum alterum ἐοικότα χαλβάνῃ vocat Galenus. Adeo scilicet parvum est quo differt sagapenum à galbano quantum ad odorem attinet. Speciem esse galbani quæ mutatur in sagapenum post Græcos tradit Avisena, quo loco ex Dioscoride scribit odorem sagapeni esse inter galbanum & laser, العلتيث & القنة *alcane & alhaltith.* Sic vertit ὀπὸν σιλφίου, Dioscoridis. Quæ non leguntur in Latina versione. Cyrenaïcum laser hoc titulo commendat idem Dioscorides quod animam non inficeret nec diu odorem in ore superstitem relinqueret, & quod lenissimum halitum daret. Contraria omnia in Persico & Syriaco quæ βρωμωδεστέραν ὀσμὴν habere dicit, virosiorem odorem. Scholiastes quoque vetus Aristophanis in comœdiam equites notavit, σίλφιον esse κάκοσμον φορτίον. Tale Persicum laser quo tum utebantur, quo & semper videntur usi Græci. Ex duobus silphii descriptionibus quæ apud Theophrastum habentur, alterum Persico laserpicio convenire Plinius affirmat. Alius porro vetus Scholiastes ad eundem locum Aristophanis pro nota adscripsit, σίλφιον esse ῥίζαν ἥν τινες ἡδύοσμον ἐν Λιβύῃ γενομένην δριμυτικὴν καὶ θερμαντικήν. Quæ verba ita possumus interpretari, nec aliter fortasse debemus ut radicem silphii dicat quibusdam videri odoratam, quæ aliis fœteret. Ita narrant de Indis qui asæ fœtidæ esum habent familiarem odoratam eam judicare, & pro re lautissimi saporis habere. Cæterum Scholiastes ille dum respicit ad silphium suæ ætatis hoc est Persicum quod revera κάκοσμον erat ex quorumdam sententia exponit esse ῥίζαν ἡδύοσμον, quia id traditum ab antiquis scriptoribus de silphio Cyrenaico, cujus nulla tum notitia nec memoria nisi ex libris petenda. Cyrenaicum igitur laser erit *asa dulcis* Barbarorum, Arabum vero *halthith altibah.* At Persicum laser, eorumdem fœtidum balthith, asa fœtida vulgaris, & σκορδολάζαρον Græcorum recentium. Quod autem iidem Arabes vehementiorem esse volunt fœtidam odorata, quam rectè ita pronuntiarint nescio, cum odorata quæ Cyrenaica est, ipsis planè fuerit incomperta hodieque sit. Ex communi quadam intelligentia sic judicarunt qua res quæ sunt blando & leni odore, graveolentibus ac virosioribus cedunt. Secundum quam regulam Galenus pronuntiat τὸ εὐῶδες imbecillius esse τοῦ κακώδους, quia blandioris sit ac lenioris fragrantia. At Cyrenaicum laser non remissi ac levis odoris fuit sed vehementis, ἐμπυρίζον ὅλως τῇ ὀσμῇ. Lenitatis ejus effectus in hoc tantum spectatus quod non diu maneret in ore halitus nec responderet gustui ut solent allium, cæpe, asa communis & alia ejusmodi. Præterea cum asa in Perside hac ætate eodem prorsus modo præparetur quo succum silphii, Theophrastus præparari solitum dixit ut inveterari posset, nemo est tam pertinax cui non extorqueri debeat hæc tandem confessio, asam fœtidam esse Persicum laser. Scribit Garcias succum qui ex caule inciso fluxit, in bubula coria conjici, sanguine ante perfusum admixta tritici farina, idque fieri conservationis gratia, quod nisi fieret putresceret. Similiter curari Theophrastus ait, nisi quod de sanguine nihil. In vasa conjici dicit cum farina, & diu concuti donec colorem acceperit, & humorem omnem exsudaverit: βάλλουσιν εἰς ἀγγεῖα καὶ ἄλευρα μίξαντες σείουσι πλείω χρόνον ἐντεῦθεν καὶ χρῶμα λαμβάνει καὶ ἐξικμασθὲν οὕτως ἤδη διαμένει. Alibi hoc de succo eo tradit qui excipiebatur è caule inciso, qui καυλίας dicebatur quia humidior esset: ὁ δὲ καυλίας ὑγρότερος καὶ διὰ τὸν ἄλευρον αὐτοῦ προσπίπτειν πρὸς τὴν μῖξιν. Quæ nos alibi latius exposuimus. Postremo cum pares omnino effectus in medicaminibus Indi hodierno tempore tribuant quos vetustas laseri suo assignavit, tot rerum evidentiis victus jam mihi persuadere incipio, & aliis ut idem sentiant suadere, laser hoc veterum esse sive Persici silphii succum quod *asam fœtidam* vocant vulgo. Quod etiam heic notandum, Plinius aliquot locis laser cum melle jungit. & lib. XXII. cap. XXIIII. ad verbum inscribit: *Non esset mellis auctoritas in pretio minore, quam laseris, ni ubique nasceretur.* Vetus sane Græcia, uni homini conficiendi mellis & laseris inventionem assignavit, nempe Aristæo. Ἀρισταῖος δὲ ὁ Ἀπόλλωνος καὶ Κυρήνης πρῶτος τὴν ἐργασίαν τοῦ σιλφίου ἐξεῦρεν ἀπτοῦ καὶ τοῦ μέλιτος. In viatico quod ex Græco transtulit. Constantinus ὀπὸν Κυρηναϊκὸν & *asam fœtidam* clare distingui reperio. Item in alio libro ex variis medicis compilato: *Opium Quirinaicum, blanca fœtida, asa fœtida.*

CAPUT

CAPUT XCVII.

De styrace.

DE styrace non minor dubitandi locus. Profectò si quis styracem ex ea appellatione æstimat quæ nunc est quæque olim fuit, non poterit pati quin eamdem rem putet. Nomina quippe eadem. At res multum diversa, saltem diversè tradita ab antiquis Græcis & Arabibus Neotericis. Exercitationem jam super hoc dedimus & non uno loco id exagitavimus. Quæ restant animadvertenda heic reddam, & meliori ordine cetera jam dicta disponam. Tres hodie in officinis appellationes ac differentiæ styracis inveniuntur, liquidus, calamita, & ruber. Totidem apud veteres Græcos reperio, στακτὸν στύρακα, καλαμίτην & ξανθὸν vel ὠχρόν. Falluntur autem qui existimant στακτοῦ στύρακος in libris Græcorum nullam fieri mentionem. Immo habetur apud Paulum hujus mentio in compositione masusæ. Nam ubi editiones habent στακτῆς στύρακος libri omnes habent scriptum, στακτοῦ στύρακος. Atque ita etiam legitur apud Nicolaum Myrepsum in Antidoto CCCLX. Editionum, λευκοῦ πεπέρεως, στακτοῦ στύρακος. Et sanè ita dicitur στακτὸς στύραξ, ut στακτὴ σμύρνη, στακτὸν μύρον, στακτὴ ποία. Adjectivum enim στακτὴ non substantivum. Alibi docemus myrrhæ aliam esse στακτὴν, aliam πλαστήν. Qui στακτὸς στύραξ quibusdam dictus est, aliis appellatur λιπαρὸς στύραξ ut apud Aëtium & alios medicos Græciæ passim occurrit. ὑγροῦ στύρακος etiam mentio apud Myrepsum & alios. Profectò στακτὸς στύραξ nihil aliud est quam τὸ λιπαρὸν τοῦ στύρακος ut στακτὴ σμύρνη nihil aliud quam τὸ λιπαρὸν τῆς σμύρνης. Multis hactenus doctissimis viris persuasum esse video, liquidum styracem esse ipsissimam stacten veterum quos errare docuimus. Nunc tempus videre an traditio Arabum de styrace respondeat Græcorum antiquorum opinioni, circa illas tres differentias styracis supra memoratas. Serapio styracem liquidum pingue esse scribit myrrhæ recentis, & à myrrha extrahi. Quibus apparet eum στακτὸν στύρακα confudisse cum στακτῇ σμύρνῃ. Quem plerique sequuntur, pravo errore. Idem capite eodem ex sententia Isaac scribit styracis arboris fructum magnitudine esse avellanæ, & ex eo oleum exprimi qui styrax est liquidus. Cortices vero unde expressus est styracis liquor pro styrace sicco haberi.

Avisena capite DCXXIII. sub nomine λαδα miba

satis obscurè de styrace tradit. Duo genera facit liquidi & sicci. Item duo alia genera, quod sponte manat sicut gummi, & quod decoctione extrahitur ex cortice. Quæ per se manat raram ac pretiosam esse ac coloris citrini. Hic est ξανθὸς στύραξ Græcorum. Quæ ex cortice per decoctionem extrahitur, nigri coloris esse & longe deteriorem duci. Fæcem vero unde expressus & extractus sit liquidus styrax pro styrace sicco vendi. Hic erit igitur secundum Arabes styrax calamita, cortices nempe qui sicci remanserunt, & exsucci, expresso inde omni liquore. Hæc sententia Avisenæ quæ nec cum Serapione, nec cum Græcis paria facit. Ex nucleis exprimi liquidum styracem vult Serapio. Quod remansit ab expressione fæcis instar, hoc esse siccum styracem. Nucleorum non meminit Avisena, & ex corticibus arborum exprimi cum decoctione scilicet intellexit. Meminit etiam hujus opinionis Serapio auctore Abix qui tradidit, id quod manaret ex arbore Rumia regionum Christianorum è cortice arboris exire cum humore quodam qui emungeretur, & coqueretur igne, & postea exprimeretur, id esse styracem liquidum. Cortices qui ab expressione remanerent vinaciis similes styracem siccum constituere. Nunc videamus Græcos, & ex eorum monumentis colligamus aut ignorasse Arabes quid esset styrax, aut Græcos ipsos hoc ipsum nescisse. Mentio est στύρακος ξανθοῦ & μέλανος apud Dioscoridem, sed neuter expressione fit. Uterque manat sponte ex arbore. Niger deterior, friabilis & furfurosus. Flavus præstantior, qui pinguis & resinosus. Hic pressus melleum liquorem ex se reddit, qui liquidus est styrax. Eodem prope modo ex myrrha subacta educebatur liquida myrrha quam στακτὴν Græci vocant, ut στακτὸν στύρακα. At siccus styrax Græcorum idemque καλαμίτης longe omnium præstantissimus habebatur, & toto genere ac ratione differt à sicco styrace Arabum, quem fæcem esse dicunt, & reliquias corticum unde expressus fuerit liquor styracis. Lacryma quæ instar gummis concrescebat circa arboris calamos pellucida & candida, myrrhæ similitudine eam vocarunt καλαμίτην στύρακα quem Galenus appellat στύρακα τὸν ἐν καλάμοις. Non quod in calamis adferretur ut opinantur viri docti, sed quod circa calamos arboris adhærescerет concreta. Sic ἀδάρκη καλαμῖτις eodem sensu appellata quo στύραξ καλαμίτης. De quo in exercitationibus. Plinium audire hic debuerunt eruditi homines, qui rectè ex antiquis posuit hanc arborem intus habere similitudinem arundinis, id est, καλάμου. Exponere tamen debuit non talem esse arborem natura, sed talem casu existere, vermibus intus eam erodentibus usque ad summam superficiem. Sic cavata & exinanita speciem planè intus habet calami sive arundinis. Strabo lib. XII. De styracis arbore: ἐγγίνεται δ' ἐν τοῖς στελέχεσι ξυλοφάγον τι σκώληκος εἶδος, ὃ μέχρι τῆς ἐπιφανείας διαφαγὸν τὸ ξύλον, τὸ μὲν πρῶτον πιτύροις ἢ πρίσμασιν ἐοικὸς τὸ ψῆγμα προχεῖ καὶ σωρὸς συνίσταται πρὸς τῇ ῥίζῃ. Erosa intus arbore & cavata à vermibus primo inde effundi ait ramenta furfuribus aut scobi similia, quæ circa radicem arboris accumulata considunt. Postea ex caudice humorem lentum effluere qui facile cogitur instar gummi, & partim in furfures arboris radicibus aggestos decidit illisque miscetur, partim in superficie trunci ex quo emanat, concretus manet & nullis furfuribus admixtus purior evadit. μετὰ δὲ ταῦτα ἀπολείβεταί τις ὑγρασία δεχομένη πῆξιν ῥᾳδίως παραπλησίαν τῷ κόμμει ταύτης δὲ τὸ μὲν ἐπὶ τὸ ψῆγμα πρὸς τῇ ῥίζῃ καταρρυὲν ἀναμίγνυται τούτῳ τε καὶ τῇ γῇ, πλὴν ὅσον τὸ μὲν ἐν ἐπιπολῇ συστὰν διαμένει καθαρόν. Ita hæc legenda Strabonis verba. Dicit id quod ex arbore effluit instar gummi facile concrescere, & partem quidem ejus deferri in ramenta illa furfurosa quæ ex vermium erosione circa radicem coacervata sunt, & cum hac scobe terraque ipsa permisceri nisi si quid in summo furfurum acervo concrevit hoc enim purum remanere. τὸ ἐν ἐπιπολῇ συστάν. Quod in superficie constitit. Nam pars ima quæ terram contigit, furfuribus inquinatur. Hic est στύραξ χωματίας Græcorum, interim terra, interim furfuribus & scobe ligni permixtus, quem præcipuè incendebant ad thymiamata. Idem Strabo: ἔστι δὲ καὶ ὃν οὐ μὴ καθαρὸν μίγμα ξυλομιγὲς τῷ καὶ γεωμιγὲς εὐωδέστερον τοῦ καθαροῦ, τῇ δ' ἄλλῃ δυνάμει λειπόμενον, λανθάνει δὲ τοὺς πολλούς, ᾧ πλεῖστα χρῶνται θυμιάμασιν οἱ δεισιδαίμονες. Odoratior ille impurus styrax & scobe sordescens sed viribus infirmior, idque imperitos latere ait. Ad odores autem eo styrace plurimum utebantur. Ad quod in superficie ipsa corticis sicut exierat, concretus manebat, nec in terram decidebat, hic longe purissimus, & rarior pretiosiorque habitus. Strabo: τὸ δ' ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ στελέχους καθ' ὃ ῥεῖ πήγνυται, καὶ τοῦτο καθαρόν. Hic καλαμίτης dictus est quod adhærescерет concretus circa caudicem arboris egesta scobe cavatum, & in speciem arundinis redactum opera vermium. Dioscorides: εὑρίσκεται δὲ καὶ δάκρυον κόμμι ἐοικὸς, διαυγὲς, σμυρνίζον ὀλίγον δὲ τοῦτο γίνεται. Hic καλαμίτης στύραξ in ipsis calamis concretus, quem

τὸν ἐν καλάμοις vocat Galenus & præstantissimum dicit, & in parva copia nasci, adferrique solitum ex Pamphylia. Damocrates σταγόνα στύρακος appellat: nec enim de liquido styrace accipiendum, sed de gutta hac, quæ circa stipitem concreta adhærescit:

> *Στίμμι ἑκάστου τέτταρας δραχμὰς σταθμῷ*
>
> *Στύρακος σταγόνος τε ταὐτὸ καὶ τετρώβολον.*

Sic enim ibi scribendum, non στύρακος σταγόνας τε. Apud auctores veterinarios Latino vocabulo γοῦττα στύρακος dicitur cap. XCLII. στύρακος γοῦττα, ἢ β. βδελλίου. Sic gutta ammoniaci dicebatur, quam & ipsam σταγόνα ἀμμωνιακοῦ vocarunt. Iidem auctores cap. XCXLVII. σταγόνος ἀμμωνιακοῦ. Alibi apud eosdem scriptores σάγμα ἀμμωνιακοῦ vocatur, quod non de liquido ammoniaco, sed de concreto accipiendum, quod θυμίαμα ἀμμωνιακὸν alias nomen habet. Latinis *gutta*, *gutta ammoniaca*. Neophytus: Ἀμμωνιακὸν, οἱ δὲ ἀγασύλλις, οἱ δὲ κελόθιον, οἱ δὲ ἡλιότροπον· Ῥωμαῖοι γοῦττα ἀμμωνιακά. Ita ergo *gutta styracis* de concreto & in gummis duritiem coacto, non de liquido. Hic & σταγὼν στύρακος Græcis. At σταχτὴ στύραξ, liquidus. Qui non decoctione fiebat, ut perperam hariolantur Arabes, nisi forte intellexerint de styracino oleo vel unguento, quod χρῖσμα στυράκινον vocat Dioscorides. Apparet ex his non novisse Arabes, quid esset *styrax calamites*, quid liquidus, cum adeo dissidentibus sententiis inter se certant. Tria capita de styrace habet Avisena, primum sub nomine *astarac* vel *asterac* اصطرك. Quod nomen ex Græco στύραξ factum addito elif, ut in aliis solent. Sic *smilax* vocant اسميلاس *asmilax*: τὸν σκίγκον vel τὸ σκιγκίον اسقنقور, *ascancur*: τὴν στιχάδα, اسطوخودوس *astuchudus* quod ex genitivo στιχάδος corruptum. Sub titulo *astarac* Dioscoridem citat, & dicit esse speciem الميعة *almiha*. Ergo *miha* generale nomen, ad omnem styracem significandum. Addit ibidem juxta quorumdam sententiam ita appellari gummi olivæ صمغ الزيتون, *samag alzaithun*. Per gummi olivæ nescio an intelligere velit oleum. Non puto tamen. Fortasse id intelligit, quod δάκρυον ἐλαίας Græci dicunt. In capite de oleo & olivis clarè distinguit inter oleum, quod ex olivis exprimitur & vocat الزيت *alzeith*: & gummi oleæ quod appellat صمغ. Quod est δάκρυον ἐλαίας & ex arbore fluit, non ex fructu premitur, ut & storax. Colligimus igitur ex eo quosdam *astarac* appellasse gummi oleæ. Capite vero de *lebni* quo nomine & storacem appellavit, per vocem *almiha* hoc vocabulum interpretatur. *Lebni*, inquit, *quid est? est almiha*. Adjungit protinus eam, quæ liquida est, vocari *mel lebni*, & *astarac*, عسل اللبني والاصطرك, *hassel allebni vaalastarac*. Ergo *astarac* apud Avisenam de liquido storace. Lebni autem de sicco, quandoquidem *mel lebni* dicitur de liquido. Sic enim *mel tabarzed* liquidum tabarzed, cum per se tabarzed saccharum sit concretum ac siccum. Ita & *trungibin* manna est durior ac siccior. Inde *mel trungibin* manna resoluta, عسل الترنجبين *hassel altrungibin*. Capite illo de *lebni* nihil fermè tradit quod non habeatur apud Dioscoridem de storace, lacrimam esse nempe arboris malo cydoniæ similis & reliqua. Meminit ibidem Avisena se jam mentionem ejus fecisse capitulo de *astarac*. His duabus vocibus veterum στύρακα exhibuit. Nam quæ de storace scribit istis appellationibus bellè congruunt naturæ antiqui storacis, cujus duo genera fuere siccum & liquidum, nativum utrumque, & ex arbore fluens instar gummi. Aut si aliquid in alterutro facticium, non alio modo est quam quo liquida myrrha, quæ σταχτὴ dicitur, ex altera extrahitur. Ita enim & σταχτὴ στύραξ liquor mellis lentore, quem pressus alter remittit. *Astarac* autem de liquido usurpavit Avisena, quia Græci Latinique auctores non raro vocem *storacis* absolutè ponunt pro liquido. Virgilius in Ceiri:

> *Et storace Idæo vinctos perfusa capillos.*

Ubi storax est σταχτὴ στύραξ. Et Græci sæpe στύρακα usurpant pro oleo styracino. Sic & myrrham pro stacte frequenter accipiunt: --- *myrrhaque madentes*, & apud alium: ----- *Oronteâ crines perfundere myrrhâ*. Quod de σταχτῇ intelligendum. At *lebni* vel *lebeni* propriè siccus storax à Græco vulgari λίβανι pro λιβάνιον, quod vice thuris incenderetur. De quo paulo post. Fallitur itaque Alpagus, qui lebeni de liquido storace interpretatus est. Tertium genus addunt Græci longe purissimum, sed rarissimum, quod circa corticem arboris adhæsit concretum. Hic στύραξ καλαμίτης. De quo supra diximus. Cæterum quæ de storace tradit Avisena sub nomine Arabico *miha*, parum consonant cum antiquorum storace, sicut ex descriptione patet. Duo genera facit *miha*, utrumque liquidum. Quod ex arbore ipsa per se colligitur more gummis manans: & quod cum decoctione corticis extrahitur. Quæ sponte fluit *miha*, eam esse coloris flavi sive citrini ad aureum inclinantis, odore grato, quæ in pretio est. Hæc *miha* utcunque respondet τῷ ξανθῷ στύρακι veterum, qui & ὑγρὸς στύραξ dictus. Alteram, quæ cortice decocto conficitur, nigram esse dicit. Hoc genus liquidi storacis veteribus prorsus incognitum. Cortices, qui post decoctionem & expressionem remanserunt, & fæcis instar obtinent, vocant الثفل *althasel* vel *althaslon*, pro miha sicca vel storace sicco haberi. Atque hic est στύραξ καλαμίτης Arabum qui toto genere distat à Græcorum καλαμίτῃ. Quod genus fuit styracis præstantissimum & rarissimum, hoc vero vilissimum, & maximè illaudatum. Serapio quoque sub titulo *miha* storacem describit, & tam Græcos auctores citat, qui de storace scripsere quam Arabes. Non concordant tamen quæ de *miha* dicuntur ab Arabicis scriptoribus, cum his quæ Græci de styrace produnt. Duo genera *miha* constituit ex Isaac sententia, liquidum & siccum. Liquidum exprimi dicit ex fructu arboris qui avellanæ magnitudinem habet, cum duplici cortice, quorum exterior comeditur, & interiore nucleo pinguis succi sicut nucis, ex quo liquida *miha*, sive liquidus storax exprimitur; pro sicco vero storace id haberi, quod reliquum est ex corticibus pressis. Vides quam latè hæc dissideant ab antiqui sæculi styrace. Addit Serapio, quod ex eadem arbore sponte fluit gummi modo, vocari *lebni* & haberi hanc ex tribus speciem laudatissimam. Hoc utique fuerit veterum styrax, sed videamus, an arbor eadem sit. Arbori illi, unde fluit nativus styrax, quem *lebni* dicunt Arabes, folia lolii tribuit Serapio. Notat interpres in Arabico fuisse *xeilem*, & lolium rectè reddit, nam شيلم est lolium. Vetus Herbarius Arabs Dioscoridis αἶραν exponit الشيلم *alxeilem*. Quod & *alsceilem* legi potest. Mirum, quod in Alpagi Lexico invenitur: *Miha secile, id est, storax liquida.* Quasi tu dicas storacem lolii. At apud veteres arbor, quæ styracem sudat, folia habet malo cydoniæ similia. Diversa igitur arbor, quæ *miham* dat Arabicam & Græcum styracem. Invenio hanc arborem styracis Græcorum ab Arabibus vocari *segjar mariem*, شجر مريم, id est, arborem mariæ. De qua ita Alpagus in Lexico: *Et segjar mariem dicitur etiam de arbore, cujus folia similantur foliis arboris citoniorum & ex ea colliguntur grana alqul in Ægypto, & in Græcia colligitur storax sicca, gummosa, aromatica & odorifera, qua ab Avisena dicitur astarac, & apud vulgares Arabes dicitur bachur mariem, hoc est, suffumigium mariæ.* Arabicè est, بخور مريم *buchur mariem*, τὸ θυμίαμα μαρίας. Hæc styracem veterum sic bene delineant ut nihil melius, quem etiam *lebni*

vel

vel *lobni* vocarunt Arabes, diversum omnino ab illa *miba* quæ facticia est utpote expressa è nucleo pingui, vel cortice arboris decocto. Arbor autem illa quæ *segiar mariem* vocatur, στύραξ est arbor ex qua colligebatur styracis thymiama in Pamphilia, Pisidia, Side, Cypro, Cilicia & Creta. Strabo Σελγικὸν στύρακα commendat quæ urbs erat Pisidiæ. Mentio Κρητικοῦ στύρακος apud veterinarios auctores cap. CIↃXXI. ubi male in libris est Κρητικὸν σύρακα. *Idaum styracem* laodat Virgilius in Ceiri. Pessimum omnium facit Plinius. Exire & in Pamphilia tradit, sed aridiorem minusque succosum. Hunc vult fuisse omnium optimum Galenus, & τὸν ἐν καλάμοις vocat, φερόμενον ἐκ Παμφυλίας, ἐλλείψει φρουρούμενον. Gummi ejus apud vulgares Arabes idem nuncupari ait, *bacour mariem*, id est, thymiama, vel suffimentum Mariæ. Quidquid contra adferant vix potest mihi persuaderi ut hoc astarach quod styrax est Græcorum idem sit cum *miba* Arabum quod expressione & decoctione fieri Avisena admonet. Styrax liquidus vel μαλακὴ στύραξ Græcorum nihil aliud quam melleus liquor remissius ex pinguiore ac succosiore styracis gummi. Nihil in eo facticium. Peculiaris arbor illa Græciæ, & bene Alpagus storacem siccum & gummosum in Græcia colligi dicit. Unde & styracis arborem شجر رومي *segiar Rumi*, Romani orbis arborem vulgo vocant Arabes. Liquidus autem storax ex ea manans arbore nihil plus est quam ὑγρασία μελιτώδης ut Græci vocant, humor succosius & pinguiter lentus qui sponte exit, mellis similitudine. Qui concretior est atque aridior, is styrax siccus. Utrumque genus externum Indis & Arabibus. Et frustra sunt qui reducunt ad hoc genus *liquidambar* quod ex America arbore fluit. Frustra etiam alii conantur efficere, ut liquidus styrax sit Dioscoridis ἐλαιόμελι quod Avisenæ dicitur اومالي *aomeli* pro quo scribendum puto الومالي *eleomeli*. Sed nec *miba* Arabum propriè liquidus styrax, ut ex his quæ diximus constat. Garcias ab Horto liquidum storacem à Sinensibus vocari perhibet *rosa malha* quem cum bengeiuino miscent. Ad quem locum notat vir magnus id corruptum esse pro *ros almaiba* روس الميعة. Quod ipse interpretatur liquorem styracis. Haud scio quam bene Arabicè non scribitur الميعبة *almaibia* pro storace, sed الميعة *almiba*. Sed nec روس *rus* pro liquore Arabicum. Quidquid sit horum pronuntiare non dubitem Græcorum μαλακὴν στύρακα Arabibus esse incognitum nedum Sinensibus. Quam enim vocant *mibam* non est styrax legitimus antiquorum, sed liquor expressus ex nucleis, oleum verius quam gummi arboris. Narrat Plinius Arabes ex Syria revehere styracem cujus suffitu odorum suorum abigant fastidium. Non ergo styrax in Arabia nascebatur. Sed nec in India. Nam auctor Peripli maris Erythræi inter merces quas ab Ægypto in Indiam mercatores vehebant styracem numerat. Importatitio itaque utebantur styrace Indi ut & Arabes. Hodie sincerum & purum styracem ex Zana Indiæ insula, & ex Cambaia advehi memorant. Sed aliud esse quam styracem quod habetur pro storace patet ex his quæ diximus. Avisena cap. CCCCXXXI. sub titulo & appellatione *lobni* styracem Dioscoridis verbis ita describit, ut parvam ejus videatur habuisse notitiam. Dicit mentionem se jam ejus fecisse in capite de storace. Intelligit capitulum de *astarach*. Ait ibidem etiam ferri, *quod sit oleum alterius arboris Rumia*. Nemo dixit styracem oleum esse. Styrax arbor Græciæ propria. Quidquid in orbe Romano nasceretur *Rumi* vocant Arabes. Quo nomine Europam Asiam cum Græcia atque etiam Syria comprehendunt. Nullum autem videtur styracem agnoscere nisi liquidum, quod ejus verba hæc arguunt ut ab interprete sunt reddita: *Et dicitur illa quæ liquida est mel lobni & storacis vel astarach, & in lacrima arboris quæ est sicut cydoniorum.* Apud Dioscoridem simpliciter habetur: στύραξ δάκρυόν ἐστι δένδρου τινὸς ὁμοίου κυδωνέᾳ. Capite de *miba* qua generali appellatione omnem *storacem* appellat, duas ejus species constituit liquidam utramque. Et sanè vox *miba* Arabicè id quod liquidum est propriè significat, ut infra dicam. Unde *miba almumia*, mumia liquida ac resoluta. Tertiam eodem capite speciem recenset ex corticum ligneis reliquiis ac reduviis unde expressus fuit liquor, qui vera est *almiba* Arabum. Adeo autem nullum styracem præter liquidum novisse videtur Avisena, ut storacem optimum qui gummi instar concretus & aridus erat, minimeque succosus pro liquido acceperit apud Dioscoridem his verbis quæ ab illo ad hunc modum expressit: *Et quandoque invenitur de eo similis myrrhæ, & quandoque adulteratur cum oleis & melle.* Dioscorides; εὑρίσκεται δὲ καὶ δάκρυον κόμμει ἰσχνῷ διαυγὲς σμυρνίζον, ὀλίγον δὲ τοῦτο γίνεται. Non liquidum hoc storacis genus sed instar gummi concretum, exsuccum, & aridum. Cum ita esset non poterat adulterari oleis & melle. Quid enim tam dissimile quam gummi oleo & melli? Male etiam cepit Dioscoridis mentem apud quem protinus sequitur: δολοῦται δὲ αὐτὸ μίσγειν δένδρου πρίσματος ἀπὸ ὑπὸ τῶν σκωλήκων ἀναπιπτόντων, καὶ μέλιτι καὶ ἴρεως ὑποστάθμῃ ἢ ἄλλοις τισί. Hæc refert Avisena ad proximè præcedens styracis genus quod gummi instar habet & smyrnam resipit, idque contra mentem auctoris oleis & melle adulterari tradit. Olei non meminit Dioscorides. Nec de illo genere intelligi de quo proximè facta illi mentio. Purissimum illud genus, utpote circa caudicem ipsum concrescens, nec in terram decidens, sed ibi adhærescens unde effluit. Quomodo igitur poterat adulterari scobe arboris quam vermiculi exuderunt, ut non adulterinum sciretur, cum verum & sincerum quod erat, nihil furfuris vermiculati aut scobis arboreæ admixtum habere deberet? Præterea cum esset siccissimum, & ad gummis faciem congelatum, quam idonea forent ei adulterando mel & oleum nullus perspicio. Quod igitur dicit Dioscorides, δολοῦται δὲ αὐτὸ τοῖς ἐκ δένδρου πρίσμασιν, non est referendum ad id genus quod in proximo habetur, sed ad illud δάκρυον styracis de quo statim ab initio loquutus est: στύραξ δάκρυόν ἐστι δένδρου, hic pinguiter lentus, resinosus, & melleum humorem eliquans dum premeretur. Ideo & mel addebatur ad eum adulterandum. Scobe etiam lignea ex vermium erosione refertus erat. Ea gratia & scobs ligni admiscebatur adulterus, ut imitaretur sincerum. Plinius de styrace in genere: *adulteratur cedri resina vel gummi alia, melle & amygdalis amaris, omniaque ea deprehendantur gustu.* Ex his speciebus quæ adhibentur corrumpendo sincero styraci facile vides non ad hoc exemplum fuisse liquidum ut est storax Arabum cui infucando solum mel & oleum adsumi dicunt. Styrax Arabum oleum est expressum & decoctione factum. Styrax eorum siccus, στυρακόμαγμα est fæx corticum nucleorum expresso inde liquore. Quidvis denique potius quam styrax Græcorum germanus qui hactenus tantum liquidus, ut commalaxatus melleum lentumque humorem remittat. Unde & μαλακὴν στύρακα Græci dicunt. Dioscorides: ξανθὸς καὶ λιπαρὸς ῥητινώδης θρόμβους ἔχων ὑπολεύκους καὶ ἐν τῷ μαλάσσεσθαι αὐτὸν ὑγρασίαν τινὰ μελιτώδη. Hæc ὑγρασία μελιτώδης quæ remittitur ex styracis gummi subacto, liquidus est veterum styrax. Ceterum verus styrax, gummi verum est, congelatum concretumque. Et optimum quidem maximè aridum & sine succo quem καλαμίτην Græci vocabant, longissimè distantem ab illo sicco styrace Arabum. Strabo in commemorando selgico styrace, nusquam liquidi aut sicci differentiæ meminit. Sed generatim definit styracem esse liquorem lentum ex arbore profluentem qui facile congelatur ad gummis imaginem. ὑγρασίας ἀπολειβομένης, δεχομένης πῆξιν ῥᾳδίαν, ἐμφερούσης τῷ κόμμι & paulo post: καὶ ἐν Σηπανίᾳ ὁ σελγικὸς καθ' ἣν ῥέει

ἐν ξύλοις πίεγνυται, καὶ τῶν καθαρῶν. Talis ut plurimum Pisidicus vel Pamphylicus, quem aridiorem & minimè succosum tradit Plinius. Thymiama esse scribit Strabo. Omnia autem *θυμιάματα* ficciora. Hunc styracem Arabes appellarunt *lebni* vel *lebene* لبني quod perperam cum *miba* confundunt. Ita vocarunt ex Græco vulgari, *λίβανι* pro *λίβανον* vel *λιβάνιον* quo thymiama ex thure dicebant. Ut enim absolutè *θυμίαμα* pro thure usurparunt, & Latini incensum, quia thuris erat usus vulgatissimus ad thymiamata, ita & *λιβάνιον* dixerunt omne incensum sive thymiama, etiamsi non esset ex thure. Græciæ vulgus *λίβανον* & *λίβανι* pro eo appellavit. Inde *lebeni* Arabicum de storace sicco & gummoso, quo thuris usum suppleret in odoribus vaporandis. Quin & *δενδρολίβανον* Græci recentiores pro arbore storacis videntur posuisse, ut ex locis quæ paulo post adducentur constabit; in quibus libanotidis significatio parum convenit, quam & *δενδρολίβανον* iisdem Græcis dictam hodie quidam volunt. Arbor storacis in hortis & viridariis etiam communiter in Italia habetur, sed gummi non sudat. Titulus extat in Excerptis Geoponicis lib. XI. *περὶ φυτείας δενδρολιβάνου.* Quod non capiendum de thuris arbore, nec de libanotide, sed de styrace. Nec enim thuris arborem in Græcia plantari solitam, aut satam provenire memini legisse. Caput illud in Geoponicis, nullum præfert auctorem veterem, & suspicio est adjectum fuisse à compilatore qui vixit Constantini Porphyrogenetæ imperio, cui & opus dicatum est. Quod in ipso capite Democriti fit mentio, non potest esse antiquus Democritus, sed subdititius, cujus & Physica extant in Bibliothecis. Præterea vetus liber Palatinæ Bibliothecæ non agnoscit illa verba: *ἡδεῖαν δὲ καὶ βαρεῖαν τὴν ὀδμὴν ἔχει, ὡς ὁ Δημόκριτός φησι.* Vetus onirocriticon nondum editum inter arbores Græciæ familiares cum myrto & lauro ponit *δενδρολίβανον*, quæ est styracis arbor thuris. Titulus sic habet capitis CLXXXVI. *Περὶ μυρσίνης φύλλων καὶ δενδρολιβάνου καὶ δάφνης.* In fragmento veteris Grammatici quod alibi citavi, reperio hujus *δενδρολιβάνου* tres esse gummi species, *χαλκολίβανον* sive *χρυσολίβανον*, & *ἀργυρολίβανον* qui & *λευκολίβανος*, & *λίβανον* propriè dictum. Hoc in styracis lacrimam etiam optimè convenit, non tantum thuris. *χαλκολίβανον* interpretatur *ἡλιοειδῆ καὶ πυῤῥὸν ἔχων ξανθόν.* Hic est *ξανθὸς στύραξ* Græcis, qui & *πυῤῥὸς* dicitur apud veterinarios veteres cap. CCCCXCIX. *στύρακος πυῤῥοῦ.* Aliis *ὠχρὸς στύραξ* ut in Glossis Neophyti: *καλαμίτης, ὁ ὠχρὸς στύραξ.* At *ἀργυρολίβανος* sive *λευκολίβανος* est candidus styrax, quem *λευκὸν στύρακα* vocat Aëtius, id est, album, ut alibi indicavimus. Hic facile omnium laudatissimus. Isidorus: *Distillatio storacis quæ virgis & calamis inhæserit, munda est & albida.* Inde nomen *καλαμίτου στύρακος.* Tertium genus absolutè *λίβανος* dicitur, nomen commune thuris & styracis. Ideo confuderunt. Quamvis & *lovan* etiam lobanque pro eo nominent. Avisena capite de astarach clarè testatur styracis suffitum in omni re pro suffitu thuris usurpari. Et Strabo de styrace loquens, *ᾧ χρῶνται θυμιάματι οἱ δεισιδαίμονες.* Inde & nomen ejus invasit. Quod Syriæ montem Libanum recentiores dictum autumant ex eo quod turis arbor ibi proveniat, certum est eos falli. De styrace posset esse verum, quem ut dixi *δενδρολίβανον* dixere. Plinius: *Proxima Judæa Syria supra Phœnicem styracem gignit circa Gabala & Marathunta, & Casium Seleuciæ montem.* Inde & *στύραξ Γαβαλίτης* Dioscoridi. Sic *δενδρολίβανον* Græci posteriores non tantum *λιβανωτίδα*, sed etiam arborem storacis vocarunt. Arabes quoque eodem nomine *λιβανωτίδα* Græcorum & styracis arborem nominarunt. Utramque enim plantam *sejiar mariem* & *buchur mariem* dixerunt. Inde ergo & *lebeni* pro styrace Græcanico posuerunt. Serapio *lebni muscatum* vocat, quo vulgo utebantur in Ecclesiis christianorum ad suffitus: *Τὸ καπνιζόμενον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν χριστιανῶν.* لبني مكى *lebni muschi.* Dictum enim ait lebni Eremitarum, لنبي المربضن *lebni almurabid.* Muscatum videtur appellatum à muscho, qui addebatur. *Thymiamata & muschata* vocat Ruffinus de vitis Patrum lib. III. Arabes thus vocant لبان. Quod aliqui *lovan* pronuntiant, alii *loban.* In pervetusto Lexico Latino-Arabico ita cum vocalibus scribitur hæc vox, ut *libanon* apertè exhibeat; quod putum putum Græcum *λίβανον*. Inde cum articulo اللبان *allibanon*, ex quo *olibanum* suum fecit Carmonensis & reliqui Arabum interpretes. Notum est Hebraicè dici לבונה. Garcias lib. I. de aromatis cap. de *benivi* scribit Arabicè appellari *lovaniavy*, quod ipse interpretatur *thus de Java.* Sed fallitur ille aut mentitur ut in plerisque, non enim لبان جوي vocatur Arabibus benzuinum, sed بانجوين *bengeoum*, & cum articulo البانجوين *albengeoum*, Nos Galli sine ulla mutatione ita pronuntiamus ut pleraque alia Arabica, *jasmin*, *babouin*, *mesquin*, *magazin*, *cotton*, *cafar* & similia sexcenta, de quibus alibi. Ridiculum est autem *benivinum* putare dictum quod tamen viris doctissimis placet, quasi *Ben Java*, cum minime reperiatur in Java nisi vile & nigrum. Optimum quippe in Sian provenit & ejus contermina Martaban. Sed de hoc alibi. Quod attinet ad vocabulum *miba* quo Arabes propriè storacem liquidum, qui tamen alius ab antiquo, vocarunt, guttam proprie denotat & fluidum succum, à verbo ميع quod liquescere significat. Et puto derivatum ex Hebraico מק cui notio est liquefaciendi & solvendi. Rebus omnibus liquidioribus ac fluidis nomen illud aptant Arabes. Unde ميعة الموميائي *miba almumiai*; mumia liquefacta & soluta. Quam interpretes satis ineptè storacem almumini indigetant, & metallicum bitumen liquidum sive picem interpretantur, quam Græci *πισσάσφαλτον* vocant. Absolute vero nuncuparunt hoc nomine liquorem illum, quem pro storace liquido habent. Licet enim interpretes adnotent vocem *miba* usurpasse Arabes tam de sicco quam de liquido storace, propriè tantum convenit liquido. Et disertè Avisena capite de *miba* duas ejus species agnoscit nativam & facticiam, utramque liquidam. Tertiam vero quam pro sicca recenset, non propriè *miba*, sed fæcis instar ex corticum reliquiis, unde expressa fuit facticia *miba.* In Constantini viatico aliisque recentiorum scriptis medicinalibus passim & *sigia* nomen occurrit pro storace liquido. In translatione *ἐφοδίων*: *Sigia, id est, storax liquida jejuno data valet frigida tussi & coryzæ.* Hoc ipsum & Arabicum سيجا.

CAPUT.

CAPUT XCVIII.

De blattis Byzantiis.

BLattas *Byzantias* vulgus Pharmacopœorum vocat & usurpat pro onyche odorato vel Indico veterum, qui ὄνυξ Ἰνδικὸς Dioscoridi: Myrepso aliquot locis ὄνυχος Ἰνδικός, ut in Antidoto ex quinquaginta speciebus: ἀμμωνιακοῦ, ὄνυχος Ἰνδικοῦ, βδέλλης. Meminit etiam multis locis βλαττίων Βυζαντίων, monetque ab Italis ita vocari τὸ ὀστοῦν τῆς ῥινὸς τῆς πορφύρας, os nasi purpuræ. Corrupte etiam apud eum legitur μπλάττι πιζάντια, cum hac eadem interpretatione in trochisco περὶ καρδιακοῖς his verbis: τὸ ὀστοῦν τῆς πορφύρας, τὸ καλούμενον παρ' Ἰταλοῖς μπλάττι πιζάντια. Quod est, *blatta Byzantia*. Sed rectum est βλάττιον Βυζάντιον; quod etiam Actuarius interpretatur ὀστοῦν τῆς ῥινὸς τῆς πορφύρας. Latinis *blatta Byzantia*. Interpretes Arabum ita verteruot, quod Arabice dicitor الأظفار الطيب *adfar altibaib*. Quod Latine sooat ungues odoratos vel aromaticos. Ad verbum expresseruot denominationem Græcam, ὄνυξ ἀρωματίζων. Nam ظفر *dafer* in numero onitatis oogulam vel unguem significat. Latini, ut dixi, interpretes *blattas Byzantias* pro illis unguibus odoratis Arabum reddiderunt. Nunc videamus quam rectè. De nomine ipso primum quærendum. Blattam prisco Latinitatis ævo *bullam lutei* fuisse dictam & blatteam uotavit ex Festo Paulus. Pro grumis sanguinis concreti postea id nomen positum, ut observat veterum Glossarum auctor: *Blattea*, θρόμβος αἵματος. Postremo denique pro saniè concreta purpuræ vindicavit usus hoc sibi vocabulum, quod etiam illæ veteres Glossæ notarunt: *Blattea*, θρόμβος αἵματος τῶν κογχυλίων. Atque inde *blatteum*, quidquid purpura tinctum esset, sub mediis imperatoribus, & *blatta infectum* pro purpura. Laudatæ porro veteribus purpuræ Byzantinæ, quæ *blatta Byzantia* dictæ & Græcis Constantinopolitani imperii βλάττια Βυζάντια. Unde apud Anastasium Bibliothecarium in vitis Pontificum sæpe occurrunt pallia è *blattea Byzantio*. Sic de nomine ipso *blatta Byzantia* nihil aliud possunt significare quam conchylia Byzantia sive purpuras Byzantias. Ut κογχύλιον tam Græcis quam Latinis interdum pro carne ostreæ, interdum pro testa ipsa sumitur, ita blattæ Byzantiæ nomen consuetudo usurpavit pro tegmine siliceo purpuræ. Hoc titulo diversæ planè blattæ istæ sunt Byzantiæ ab ungue aromatico veterum, qui ex Indiæ paludibus colligebatur, unde & ὄνυξ Ἰνδικὸς appellatus Græcis. Similem tamen hunc Indicum onychem purpuræ tegmini fuisse indicat Dioscorides: ὄνυξ ἐστὶ πῶμα κογχυλίου, ὅμοιον τῷ τῆς πορφύρας. Demus igitur ob similitudinem, quod purpuræ jure debetur nomen, etiam per usurpationem tribui posse Indico illi conchylio. Non in hoc omnis difficultas sita, sed in eo quid proprie vocetur Dioscoridi πῶμα κογχυλίου, cum dicit ὄνυξ ἐστὶ πῶμα κογχυλίου. De testa ipsa conchylii omnes hodie accipiunt interpretes, quod conchylium est vacuum. Brassavolus conchyliorum crustas & conchas interpretatur. Quod longe abesse à rei veritate scio, & germana vocis πῶμα significatione. Ὄστρακον Græci dicunt cujuscunque ostreæ testam. Ut ipse Dioscorides de calce: τὸ θαλάττιον κηρύκων τὸ ὄστρακα. Præterea de parte quadam, non de tota testa eam dictionem ὄνυχα, quæ conchylii πῶμα est, accepisse Dioscoridem ipse fatetur his verbis sub finem capitis, ubi dicit conchylium ipsum ustum idem efficere quod purpurarum & buccinorum cinis: αὐτὸ δὲ τὸ κογχύλιον καὲν ταυτὸ ποιεῖ, ὅπερ καὶ ἡ πορφύρα καὶ ὁ κήρυξ. Ergo ὄνυξ pars conchylii, non integrum ejus tegmen sive testa. Arabes rectè acceperunt. Avisena *adfer althaib*, quo expressit ὄνυχας ἀρωματίζοντας Dioscoridis, interpretator frusta vel fragmenta similia unguibus. Id enim valet apud eum vox قطاع, quæ pluralis est numeri à singulari قطع *katha*, quæ in pervetusto Glossario exponitur *concisio*, *incisio*, *decisio*, *comma*, *morsum*. Ita enim scribendum, non *mors*. δάγμα Græci vocant. Hinc *morsellum* pro parvo frusto dicimus vulgo. In eodem Glossario مقطع *makatha* decerptum explicatur, quod ex corpore scilicet solido decerptum est & excisum. Verbum est قطع incidere, decerpere, & exsecare. Sic ὄνυξ pro resegmine conchylii, & parte ejus aliqua, non pro tota testa heic sumendus. Hoc πῶμα κογχυλίου Dioscoridi. Quod exponendum est. In vasculis angusti oris & longo collo id, quo summum ejus os occluditur, qua infusioni aditus & effusioni exitus datur, *operculum* Latinè vocatur, Græcè πῶμα. Severus Sulpicius *ambonem* vocat, quia formam habet ombonis. In quocunque etiam vase oris patuli id, quo hiatus ejus tegitur, πῶμα nomen habet, ut πῶμα χύτρας, πῶμα φρέατος, operculum putei & ollæ. Purpuræ & buccini & cætera hujusmodi conchylia, quæ στρομβώδη Græci appellant, assimilari quodammodo possunt vasculis angusti oris. Quippe his unum foramen, quo linguam exerunt, & cibum capiunt. Habent & veluti operculum ea parte qua collum, sub quo linguam ad pastum exertant ac retrahunt, quando libet. Hoc πῶμα Dioscoridi dicitur, Aristoteli ἐπικάλυμμα, cujus hæc verba sunt de purpura: Ἔχει δὲ καὶ αὐτὴ καὶ ὁ κῆρυξ τὸ ἐπικάλυμμα ἐκ τοῦ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄλλα τὰ στρομβώδη ἐκ γενετῆς πάντα· νέμονται δ' ἐξείροντα τὴν καλουμένην γλῶτταν ὑπὸ τὸ κάλυμμα. Nihil istis apertius: κάλυμμα idem quod πῶμα in purpuris buccinis aliisque turbinatis; ex quo genere est & conchylium Indicum illud odoratum, simile purpuræ. Cujus operculum ὄνυξ dictum à similitudine & candore unguis humani. In purpura id operculum proprie nomen habuit *blatta Byzantia*, quia ex ea etiam parte sumitur *blatta*, id est, flos ille tingendo idoneus. In mediis faucibus purpuræ esse scribit Plinius. Aristoteles: ἀνὰ μέσον τραχήλου καὶ μήκωνος. Hinc *blattam* pro ipso operculo usurparunt. Hoc denique purpuræ πῶμα est, quod ὀστοῦν τῆς ῥινὸς τῆς πορφύρας Græci recentiores vocant, aliquando etiam ὀστοῦν τῆς πορφύρας; quod de hoc esse intelligendum, vicem operculi præbente purpuræ testæ. Serapio cap. CCCCXXXIII. ubi de partibus purpurarum tractat, *adfer* etiam vocat, id est, ungues, partes illas in purpuris, & opercula esse dicit, quibus teguntur in foramine suo. Blattas Byzantias illi capiti titulum fecit interpres. Et rectè quidem. Nam istæ proprie blattæ Byzantiæ, purpurarum nempe opercula, quæ Byzantii colligebantur. Aliud caput habet idem Serapio de unguibus odoratis, quæ opercula sunt conchylii Indici similis purpuræ. Quod caput est CL.I. ubi perperam interpres de blatta Byzantia similiter exponit: *Adfar althaib, id est, ungula aromatica, & est blatta Byzantia.* Immo blatta Byzantia unguis est purpuræ, quæ nihil olet aromatici. Unguis vero odoratus, operculum est conchylii Indici, quod in thymiamatis cum reliquis odoribus plerumque incendebatur. Myrepsus in tractatu θυμιαμάτων sæpe horum meminit & ὄνυχας μεγάλους καὶ μικροὺς vocat, quia duorum erant

geoerum

generum. Majores ex Arabia afferebantur à mari rubro, minores ex Babylonia. Dioscorides: *διαφέρει δὲ ὁ ἀπὸ τῆς Ἐρυθρᾶς κομιζόμενος, ὑπόλευκος ὢν καὶ λιπαρός. μέλας δὲ ὁ Βαβυλώνιος καὶ μικρότερος, ἀμφότεροι δὲ εὐώδεις θυμιώμενοι.* Sæpe etiam absolutè *ὄνυχας* vocat, ac de istis unguibus intelligit, interdum *ὄνυχας Ἰνδικούς.* At cum *ἐστὶν τῆς ῥινὸς τῆς πορφύρας* idem appellat, scias de operculo purpuræ communis hoc tibi capiendum, quæ *blatta Byzantia* dicitur, & Græcè *βλάττιον Βυζάντιον*, quæ nihil habet odorati. Immo fœtet potius incensa quam bonum odorem reddit. Vulgus tamen indifferenter utrumque genus nomine *blatta Byzantia* nuncupavit. Alpagus scribit in lexico blattas Byzantias coopertorium esse cujusdam conchylii reperti in mari rubro, & id coopertorium in orificio esse ipsorum conchyliorum, quod clauditur & aperitur prout libitum est animali incluso, & appellari blattas byzantias, quales sæpe se vidisse testatur adhærentes suis conchyliis, allatis ex mari rubro Damascum. Nihil poterat melius adferri ad explicandum *τὸ πῶμα* & *ἐπικάλυμμα* conchylii tam in purpuris ac buccinis, quam in illis conchis odoratis & Indicis. *Ὄνυχα* etiam Græci vocarunt genus ostrei, quem aliter nominant *σωλῆνα* & *αὐλόν*. Athenæus: *οἱ σωλῆνες μὲν ὑπὸ τινῶν καλούμενοι, ὑπό τινων δὲ αὐλοὶ καὶ ὄνυχες.* Plinio sunt *ungues* lib. IX. cap. XXXI. Isidorus de ostreis: *ungues a similitudine humanorum unguium dicta.* Sunt & ungues in purpuris & buccinis opercula in anteriori parte, sub quibus linguam exerunt ad cibum capiendum, quos odoratos & aromaticos habent conchylia Indica. Miror Dioscoridem dicere conchylium illud Indicum colligi in paludibus Indiæ siccatis quæ nardum ferunt, & hanc esse causam odoris quam præferunt, quia nardo pascitur illud conchylium; & tamen in explicandis generibus hujus conchylii, Babylonium & Arabicum ex mari rubro tantum commemorat. Si in India invenitur & paludibus quidem ejus *ναρδοφόροις*, cur genus unum è mari rubro venire, alterum è Babylonia tradit. Profecto nardum nec in Babylonia nascitur nec in mari rubro, sed in India ad Gangem. Unde & *Γαγγιτικὴ νάρδος*. Sed & ridiculum illud de paludibus nardum ferentibus: *ἀθροίζεται ἐν τῇ Ἰνδίᾳ ἐν ταῖς ναρδοφόροις λίμναις· διὸ καὶ ἀρωματίζει νεμομένων τῶν κογχυλίων τὴν νάρδον.* Ergo nardus in ipsa aqua nascitur paludis, quam depascunt viventes conchulæ. Adjicit enim eas colligi, ubi siccatæ sunt æstu paludes: *συλλέγεται δὲ ἐπειδὰν ὑπὸ τῶν αὐχμῶν ἀναξηρανθῶσιν αἱ λίμναι.* At quis unquam ex antiquis prodidit, nardum Indicam in aqua & paludibus gigni? Ipse Dioscorides in monte Indiæ nasci tradit. Meminit quidem & alterius generis, quod in aquosis nascitur, *ἐφ' ὑδατωδῶν τόπων*. Sed aliud est in locis humidis & irriguis nasci, aliud in mediis paludibus & aquis stagnantibus. Non temere in India reperiri nardum, quæ sponte proveniat, sed omnem satu gigni tradit Garcias. Caput illud de ungue odorato ex duobus compilavit auctoribus Dioscorides, nec discernere potuit, an pugnantia scripsissent. Atqui ista conciliari & in concentum unum redigi non possunt, unguem odorati conchylii ex Indiæ paludibus colligi, duo genera ejus haberi, alterum ex mari rubro veniens, alterum ex Babylonia, colore & magnitudine discreta. Nec audio qui possent heic dicere, Indicum quidem venire navigatione per mare rubrum, Babylonium vero pedestri itinere. Hoc non procedit. Nam unius tantum generis initio meminit, quod in India inveniretur, & hanc causam odoris in eo assignavit nardi pastum. Certum autem est nardum illam non gigni nisi in India. Præterea ubique species Indicas ab Arabicis distinguit. Animadvertisse videtur Avisena absurditatem illam Dioscoridis de paludibus nardiferis. Nam cum ejus verba redderet nominatim citati pro paludibus substituit insulam, dixitque conchylia illa colligi ex insula, quæ est in mari Indiæ, in loco ubi nascitur spica. Ut propius veritatem accedit, ita longius recedit à mente auctoris, quem allegat, & cujus verba transtulit in suam linguam. Ut partem absurdi vitat, qua paludem nardiferam amovit; sic quod præcipuum est, non amolitur. Semper enim intelligendum conchas illas in aqua vivere & ibi spicam nasci, quam depascuntur. In Arabico est جزيرة *giezira*. Quod insulam significat, & locum mari cinctum. Videndum an & *λιμνοθάλατταν* significare queat, paludem nempe ad mare apertam, quo fluxus accedat ac recedat. Nam جزر *giezer* est *ἄμπωτις*, cum æstus recedit, quam *recessam* dixit posterior Latinitas. Vertit ibidem interpres vetus in verbis Dioscoridis *ὄνυχα* esse, *de genere extremitatum ostracorum*. Certè *ὄνυξ* in extremitate est ostraci & operculum foraminis, quo sese exerit ostrea. Sed in Arabico est, genus esse integumentorum sive operculorum purpuræ احزاف الصدف. *Alsadaf* cochlea est, sed semper apud Avisenam sumitur pro purpuræ concha quam & cochleam Latini vocarunt. Græci *κόχλον* & *κοχλίαν*. Harpocration in Lexico *περὶ δυνάμεων*: *Πορφύρας θαλασσίας εἶδος τὶ κηρύκιον λέγεται, ὅμοιον κοχλίῳ.* At حزف tegula est vel operculum fictile. Cujus plurale احزاف. Ita vocavit Avisena *τὸ πῶμα* Dioscoridis. Allatis Græci auctoris verbis addit Avisena existimare se, qui de mari rubro afferuntur ungues, eos esse, qui *curascie* dicuntur, adhærentque carni & testæ ostreæ. القرشية *alcuraxia*, non est hoc nomen gentile, nec etiam typum habet *ἐθνικόν*. Alpagus tamen in lexico exponit *curascie*, id est, ex mari rubro. Veniebant quidem ex mari rubro, sed non ea nominis causa. قرش *curex* est corrugatio. Inde قرشية ungues conchylii rugati. Reperiri aliquando tales versus *Abadam* ibidem scribit. عبادان, urbs est apud Geographum Arabem in occidentali latere Tigridis sita non longe à mari Persico. Item plurimos haberi *Mecca* & afferri ex *Gied.* الجد *algied* portus est maris rubri celeberrimus, qui Geographo Arabi dicitur جدة *Giodda* in parte quinta secundi climatis. Constat igitur ungues odoratos Arabum eosdem esse cum *ὄνυχι Ἰνδικῷ* veterum, qui tamen ex India non adferebatur, sed ex mari rubro & Babylonia. Nugæ autem sunt, quæ de paludibus nardiferis, & ibi colligi solitis conchyliis aromaticis narrat Dioscorides. Hinc etiam discas *blattas Byzantias* proprie alias esse ab unguibus odoratis, quamvis vulgo appellatione confundantur. Istas quippe esse opercula conchylii Byzantii, quo purpura olim tingebatur, ungues vero odoratos conchylii Arabici purpuræ similis.

CAPUT

CAPUT XCIX.

De myrobalano vel glande myrepsica.

Nullum in his sequitur ordinem, sed quoniam in externis & odoratis adhuc sumus, huic generi adtexi jure suo debet & *myrobalanum*. Glans est unguentaria veteribus. Quod hodie vocant hoc nomine, multum diversa notione accipi liquet ab antiquorum myrobalano unguentariis olim notissimo, hodie nescio an satis cognito. At ignorata antiquitus plane constat hodierna myrobalana, saltem illa appellatione. In genere prunorum sunt. Græci recentiores etiam in genere palmularum posuerunt. Unde apud Zosimum Panopolitanum chimicum auctorem antiquum Phœnicobalanum *ehleg* Arabibus nominatum legere est, quod est genus myrobalani, in tractatu quomodo faciendum æs rubrum: καὶ λαβὼν φλοιὸν φοινικοβαλάνου τοῦ λεγομένου ἐλιλὴγ ἐν Ἀραβίᾳ. Sane Arabes myrobalana hæc vocant هليلج, *helilegi*. Zosimus φοινικοβάλανον appellat. Vice versa vetus interpres Latinus Alexandri Tralliani pro φοινικοβαλάνοις Græcis *myrobalana* reddidit. Quod non est adeo alienum. Nam palmulam Ægyptiam, dum in cursu est maturitatis medio, similem esse myrobalano, id est, glandi unguentariæ tradit Dioscorides, & tum colligi solitam: τρυγᾶται δὲ μεσούσης τῆς ὥρας τὴν ὀπώραν ἀκμῆς, παρεμφερὴς τῇ Ἀραβικῇ μυροβαλάνῳ. Inde Plinii hallucinatio ex eo loco prodentis palmam esse in Ægypto, quæ myrobalanum ferat. Nulla est palma, quæ myrobalanum edat, sed palmæ fructus adhuc virides myrobalano, id est, Arabicæ glandi similes. Unde non malè myrobalana quidam vocarunt palmulas, à similitudine quam habent cum myrobalanis. At myrobalanum pro glande unguentaria reperire est apud Theodorum Priscianum, qui unus est ex recentioribus lib. II. cap. XV. de splenericis: *Guttam Ammoniacam, nitrum, myrobalanum, myrrham.* Ibi *myrobalanum* glans est unguentaria, quæ spleni minuendo efficacem habet vim. Et paulo post: *gutta Ammoniaca unciam unam, quod myrobalanum appellamus.* Versio illa est antiqua auctoris Græci. Scripsisse illum Græcè ex multis colligo tum ex eo præcipuè, quod habetur lib. II. cap. XI. ubi præcipit lectionem fabularum amatoriarum ad exstimulandos desides ac languentes in Venerem animos, solosque nominat Græcos scriptores: *Uti sanè lectionibus animum ad delicias pertrahentibus, ut sunt Amphipolita Philippi, & Herodiani, aut certe Syri Jamblichi, vel cæteris suaviter amatorias fabulas describentibus.* Ita legendus ille locus vulgo corruptissimus. De quo alibi. Sicut autem *myrobalana* pro palmulis à similitudine dixere quidam, ita rursus alii eodem hoc nomine donarunt fructum Indicum è silvestris pruni genere, quem Græci etiam φοινικοβάλανον nuncupant. Et profecto citrinum myrobalanum officinarum non multum abfuit à facie palmularum. Quidquid sit, certum est Græcis recentioribus hos fructus & φοινικοβαλάνων & μυροβαλάνων nominibus appellatos fuisse. Quare constat falli viros in his litteris præcipuos, quibus persuasum est Arabum interpretes primos hoc nomen myrobalani commentos esse de fructu illo, quod Arabes vocant halileg. Immo Græci passim μυροβάλανον hoc sensu usurpant, Neophytus, Charito, Nicomedes Iatrosophista, & Actuarius, quos eam vocem non esse mutuatos liquet ab Arabum interpretibus. Quodcunque de myrobalanorum istorum generibus, differentiis ac proprietatibus hodie scitur, ab Arabibus acceptum constat, qui & Græcos recentiores ea docuerunt. Nomina ipsa eorum Arabica sunt. Quo magis mirum ab Arabum traditione Græcos descivisse, & aliter quædam de his tradere, quam ab ipsis auctoribus sunt prodita. Arabes *bellirica* & *emblica* à myrobalanorum censu ac genere excludunt. Et sanè hæc duo ut sui sunt generis, ita & proprio nomine appellantur. *Bellirica* Arabicè sunt بليلج *belilegi*. De quibus speciale extat caput apud Avisenam, & cognatos esse dicit ac congeneres *emblicis*, الاملج *alemlegi*. De quibus & proprium scripsit caput sub titulo املج *amlegi* vel *emlegi* in littera elif. Inde enim *emblici* Latini Barbari fecerunt, & quos sequitur Myrepsus, qui ἔμβλικα scribit & πελλίρικα, id est, *bellirica*. Avisena capite de emblicis, imbecilliores esse tradit myrobalanis conditis, id est, الهليلج *alhelilegi*. Non sunt igitur ex genere myrobalanorum. Ne soli credas Avisenæ, Serapio eodem capite de belliricis & emblicis tractavit; alio autem capite seorsum de myrobalanis, quæ apud interpretem dicuntur *halileg*. Idem quod ἐλιλὴγ Zosimi. At Garcias scripturam eam mendosam arguit, & *delegi* scribendum autumat. Nimirum quia sic vitiosè reperit scriptum ad marginem in editione Avisenæ Latina, quam correxit Bellunensis. Putidum vero mendacium est, quod omnes sibi medicos affirmasse dictitat, omnia myrobalanorum genera *delegi* vocari. Immo *helilegi*. Ejusdem monetæ est, quod ibidem asserit, belliricorum non meminisse Avisenam. Atqui bellirica sunt in editione Latina, ut *belilegi* in Arabica. Quod miror ignorare potuisse hominem adeo versatum & exercitatum in medicina Arabum. Æquè falsum, quod eo loco adstruit, emblica eadem esse cum Sinicis myrobalanis & Avisenam Sinici myrobalani nomine intelligere emblicum. Abix apud Serapionem, bellirica pareto effectum habere in usu medico cum myrobalanis, citrinis, emblica autem cum Kebulis tradit. *Helilegi* igitur Arabicè est fructus Indicus, quem Græci μυροβάλανον & φοινικοβάλανον similitudine palmulæ dixerunt. Bellirica & emblica ab hac forma satis longè recedunt nec quidquam simile glandi præferunt, & proinde indigna hac appellatione videntur. Helilegi sive myrobalani quatuor genera statuuntur ab Avisena & Serapione, distincta cognominibus coloris & patriæ. Flava sunt sive citrina, & nigra. Hæc unius generis, sed maturitas differentiam facit. Immatura flava, nigra matura, quæ dicta etiam Indica à colore potius quam à patria, ut alibi ostendimus. Nam quæ flava sunt, æque etiam Indica dici suo jure postularent, utpote ex eadem lecta arbore, nedum loco. Nigrum myrobalanum Arabicè vocatur هليلج الاسود *helilegi alasuad*, & هليلج الهندي *helilegi Alhendi*. Citrinum vero myrobalanum هليلج الاصفر *helilegi alasfar*. Utrumque genus oblongioris formæ, & palmulam referentis. Duo alia genera à loco cognominata, *Kebuli* & *Sini*. Hoc à Sinensibus, illud ab Indiæ monte *Kabel* vel *Kabul*, à quo urbs etiam celeberrima monti adposita. Mons autem fert non solum myrobalana, quæ inde nomen traxerunt, sed etiam palmas cocciferas, & alia plerique aromatica ligna. Geographo Nubiensi in octava parte secundi climatis tam mons quam urbs dicitur كابل *Kebel*. Unde myrobalanum كابلي

Kebeli,

Kebeli, quæ forma est gentilium nominum apud Arabes, sed vulgus pronuntiat *Kebuli*. Unde Græcis μυροβάλανα Κέπουλε. Sic sech *sueh*: Mesch *masch*. Tabarzed, *tabarzed*, & alia quæ notamus alibi. Ab eodem loco genus seminis appellatum برنكى الكابلي *brengh alkebuli*. Quod ipse Avisena interpretatur semen esse Indicum & Sindicum. حب هندي وسندي *hab Hendi va Sindi*. Regio سند *Sind* nota ex Geographo Nubiensi, quam ab India separat. Ita hoc loco Avisena Indicum à Sindico distinguit. Est plane veterum Sinda, Σίνδα à qua Σινδικὸς κόλπος, qui & μέγαλος κόλπος Geographis antiquis, qui extra eam Indiam statuitur, quæ ultra Gangem. Indiam quippe extra Gangem ab oriente terminant Sinarum regione usque ad magnum sinum, qui & Sindicus. Sindi igitur populi vicini sunt Sinis, & ab India separati. Stephanus: Σίνδα, πόλις πρὸς τῷ μεγάλῳ κόλπῳ τῆς Σινδικῆς. ita legendum. Falsi itaque qui *Kebul* putant esse Arachosiorum. *Breng Kebuli* ex India & Sindia deferri tradit Avisena. Myrobalana autem Kebulica dicta in Bisnagar & Decan, atque etiam Bengala inveniri scribit Garcias. Quæ omnes sunt regiones ac regna Indiæ intra Gangem. *Breng* Alpagus notat à Persis oryzam dici, & *breng Kebuli* esse oryzam Kebolicam. Sed descriptio Avisenæ non convenit oryzæ, qui duo hujus seminis genera facit; unum exiguum sine rugis, alterum magnum rugosum. Neutrum potest esse oryza. Serapionis interpres hoc granum vocat *abrengi* vel *abreng*, quod idem est cum Avisenæ *brench*. Semen esse dicit parvum, rotundum sicut granum Mes, albo ac nigro variatum, quod affertur ex regione *Sem*. Forte scripsit *Sende*. Granum mei vel mex Avisenæ ماش, & Geographo Nubiensi in octava parte secundi climatis, semen Indiæ familiare. Græci βόσμορον appellant & cum oryza jungunt in describendis seminibus ac frugibus Indiæ peculiaribus. Tritico minus tradunt. *Mungo* vulgo ab Indis appellari ait Garcias. Cum *buna* & *bunchu* male viri docti confundunt. Sed de his alibi. Casiam catharticam idem Avisena in Kabul etiam nasci docet, & dividit in Kebulicam & Basaricam, كابلي & بصري *Kebuli* & *Basari*.

بصرة *Basara* urbs & regio Imperii Persici olim nobilissima, in qua & florentissima fuit academia. Alpagus regionem Basaram non multum distare ait ab insula Hormuz, quæ in mari Persico. Immo longius ab ea distat. Hæc quippe in Carmania, quæ Arabice *Karman*, post quam ad occidentem est Persis. At *Basara* in Susiana adhuc, quæ occidentalior Perside. In Arac eam collocat Geographus Nubiensis. Per Arac Παρθίαν intelligi volunt: sed τὴν ὑπαρχίαν Πάρθων palam est accipi debere, non specialem provinciam, quæ hoc nomen habuit, quam Παρθυηνὴν Græci dicunt. Basara in Babylonia vel non longe a Babylonia, regioni Abadan contermina, quæ Persico mari adjacet. Ipsa urbs Basara duabus mansionibus ab illo mari distat. Sed de hac adhuc infra. Pro *Basri* vetus interpres Latinus legit *Misri*. Sic enim in sua versione scribit: *Casia fistula, alia est Kebulia, alia Ægyptia*. Nimirum pro بصري *Basri* vel legit vel legendum putavit مصري *Misri*, id est, Ægyptia. Unius tantum litteræ discrimen est, sed non parvi momenti differentia. Certè hodie casia fistula Ægyptia laudatissima. Quod fortasse respiciens ille interpres, ita corrigendum judicaverit. Sed vulgatam scripturam *Basari* in Arabica editione tuetur Serapio, qui hanc casiam ab India dicit afferri ac Babylonia. Ita vertit interpres, quod in Arabico reperit *Basari*. Sic alio loco Acaciam Babylonicam esse spinam dicit, quam Arabes vocant البصري *albasari*. Certe non longe à Babylonica Basara, ut colligi potest ex Geographo Nubiensi in sexta parte climatis quarti. Avisenæ igitur & Serapionis temporibus nondum casiæ catharticæ arbor in Ægypto proveniebat. De quo infra. Basaricam autem Avisenæ dici non crediderim casiam, quæ deferretur ex India Basaram, ut vir magnus existimat, sed quæ in regione Basara nasceretur. Separat quippe ab Indica, quod non faceret nisi ridicule, siquidem eadem esset Indica cum Basarica, ab India eo delata. Kebul quippe, ut dixi, Indiæ mons & oppidum. Quartum genus Myrobalani restat, quod Avisena vocat *Sini* صيني. Hoc ex Sinarum regione adferebatur. Incognitum hoc genus officinis. Olivæ instar habere hoc genus & ex genere esse olivarum & similiter conditi solitum scribunt Arabes auctores apud Serapionem. Malo igitur eadem cum Emblicis hæc facit Garcias. Kebulica omnium maxima esse dicit Avisena, Sinensia vero minima, & ea præcipue laudat ex Sinensibus, quæ rostrum habent. المنقار *alminkar*. Quod ab Hebræo venit נקר quod est perfodere & perforare, sicut rostro faciunt aves. Hinc *minchar* instrumentum fodiendi. Pro rostro avis usurpant Arabes. Unde منقار الغرب *minchar algorab*, rostrum cornicis. Sinica hujusmodi Myrobalana rostrata nulla hodie visuntur; nec sane ulla Sinica myrobalana novit superior ætas, quæ Belliricis & Emblicis adjunctis quinque tantum genera Myrobalani agnoscit. Hinc sæpe apud Myrepsum, Μυροβάλανα τῶν πέντε γενῶν. Atqui ex illis quinque generibus eximenda Bellirica & Emblica, quæ Myrobalana non sunt, nec isto nomine vetustis Arabibus aut Græcis, qui eodem tempore vixerunt, nuncupata fuere. Tria igitur ex illis vera Myrobalana, citrina, nigra, & Kebulica. Quartum genus addit Avisena Sinica hodie incognita. Hæc quatuor nomina sive cognomina potius adjectiva sunt & subaudienda semper vox *helilegi*, quæ Myrobalanum proprie significat. Ut *helilegi asfar*, *helilegi asuad*, *helilegi Kebuli*, *helilegi Sini*. Hoc erit Latine: Myrobalanum flavum, Myrobalanum nigrum quod & Indum dicitur, Myrobalanum Kebulicum, Myrobalanum Sinicum. At *Belilegi* & *Emblegi* nomina sui generis sunt, nec dicunt Arabes *Helilegi Belilegi*, aut *Helilegi Emblegi*. Nec dicenda igitur *Myrobalana Bellirica* aut *Myrobalana Emblica*. Charito: λαβὼν χελιλεζὶ κέβουλι, καὶ βελιλὲζ καὶ ἐμβλὲζ. Ubi χελιλεζὶ κέβουλι sunt Myrobalana Kebulica pro *helilegi Kebuli*. Nam Græci, ut supra notavimus, He Arabum per χ solent efferre Σαμαρχενδὶ pro *samarkendi*. Et Gim per Zeta, ut ζεδόαρ, ζουλουνὰρ pro *geddar*, *giulunar*. Lexicon Græco-Arabicum, χαλίλαγ τὸ ξανθὸν μυροβάλανα. Græcia posterior, ut jam docui, quæ huic pomo sive pruno μυροβαλάνου & φοινικοβαλάνου nomen imposuit, non alia sic vocare voluit quam quæ ad formam accederent palmulæ. Quam cætera quidem genera repræsentant, quibus nomen fecit *helilegi* Arabica gens: Emblica vero & Bellirica nullo modo exhibent, ideoque ab hac appellatione merito submovenda. Ex his porro quæ supra diximus, colligi posse arbitror, qualis signa fuerit Balani Myrepsicæ, ut hinc discas nullam earum, quas pro glande unguentaria venditant auctores, esse germanam. Fructus Myrepsicæ glandis dicitur βάλανος. Æque palmulæ βάλανοι sunt iisdem Græcis, ut proinde mirum non sit, si μυροβάλανα & φοινικοβάλανα invicem suas appellationes permutarint. Formam utique glandis quod referant, ideo dicta sunt tam hæc quam illa. Similis igitur palmulæ immaturæ glans myrepsica, quandoquidem & eodem nomine vocata est palmula myrobalanum, ob hanc similitudinem, & pruna myrobalana. Non audiendus itaque Matthiolus, qui putat arborem vulgo dictam *lilac* ferre glandem unguentariam. Nihil tam male conveniens. Arbor illa in Africa dicitur *seringa* ubi plurima nascitur. Syringam hodie corrupte vocant, & inepte sic appellatam hariolantur doctissimi

doctissimi medici, quod rectas & longas habeat virgas, & fungosa intus medulla plenas. Sed nec ad glandem veterum referri potest granum illud siliquatum, quod ex Alexandria Venetias affertur, & pro balano exhibetur. Forma longe alia est. *Ben* fuerit Avisenæ, quod cicere majus esse dicit. Alii Arabes ciceri simile faciunt. Hoc erit ben parvum. Nam duo genera ponunt, majus & minus. Hoc velut cicer. Illud avellanæ magnitudine est, sed angulosum. Videndum, an sit balanus Dioscoridis. Certè herbarius, qui in antiquissimo codice pingendas curavit plantarum facies, pro balano myrepsica exprimi voluit arborem tamarici similem fructumque avellanæ instar, sed triangularem. At Dioscorides simpliciter scripsit balanum myrepsicam similem esse nuci Ponticæ, id est, avellanæ: *βάλανος μυρεψική. καρπός ἐστι δένδρου μυρίκῃ ἐοικότος, ὅμοιος τῷ λεγομένῳ Ποντικῷ καρύῳ.* Non de magnitudine, sed de forma similem significat. Diligenter hæc distinguunt auctores *τὸ μέγεθος καὶ τὸ εἶδος.* Quod si glans unguentaria eadem esset cum ben majusculo anguloso, dicere debuisset Dioscorides, *τῷ μεγέθει ἐλάττονα τοῦ λεγομένου Ποντικοῦ κάρυου.* Ita semper Theophrastus, *τῷ μεγέθει ἐλάττων κύαμος* de fructu, qui fabæ magnitudinem æquat, cujus faciem non habet. Pontica nux non est angulosa. Carebit igitur angulis & glans myrepsorum, ut etiam caret viridis & immatura palmula, cui glandem hanc assimilat idem Dioscorides. Theophrastus eam capparis fructui de aspectu & magnitudine comparat: *ὁ δὲ καρπὸς αὐτοῦ αἰχμῶδος· ἐστὶ δὲ τῷ μεγέθει καὶ τῇ ὄψει παραπλήσιος τῷ τῆς καππάρεως, ξύλον δὲ ἰσχυρόν.* Fructum capparis intellige, qui à flore producitur. Hic instar habet glandis oblongioris, *ὅσον βάλανος Θαιμάνης.* Hæc figura capparis fructus, & glandis myrepsicæ Theophrasti multum distat à grano anguloso majoris ben. Frustra autem viri docti laborant, ut Theophrastum cum Dioscoride concilient circa hanc glandem, quæ myrobalanos appellata est. Non magis divisum diversumque solo cœlum. Arbor est tamarici similis, quæ glandem hanc edit, Dioscoridi. Ita enim absque varietate antiquissimi libri legunt: *δένδρου μυρίκῃ ἐοικότος.* Et antiquarius arborem tamarisci similem expressit. Apud Theopbrastum arbor, quæ in Ægypto glandis hujus ferax est, folia myrto similia habet, excepto quod longiora sint: *φύλλον δὲ αὐτῇ παραπλήσιον τῷ τῆς μυρρίνης, πλὴν προμηκέστερον:* Mutant in Theophrasto *μυρίκης* aut in Dioscoride *μυρρίνης*, qui nituntur eos facere, ut concordent. Operam ludunt, nunquam id efficient. Æque magna inter utrumque dissensio de usu ipsius glandis. Dioscorides nucleum premi vult ut amygdala, oleumque inde fieri pretiosissimis unguentis conficiendis serviens: *ὃ τὸ ἐντὸς θλιβόμενον ὥσπερ τὰ πικρὰ ἀμύγδαλα ἐξίησιν ὑγρὸν ᾧ εἰς τὰ πολυτελῆ μύρα ἀντὶ ἐλαίου χρῶνται.* Sane & oleum ex amygdalis amaris ad unguenta olim solitum exprimi norunt mediocriter docti. At è contra Theophrastus solum glandis aromaticæ corticem fuisse usui docet unguentariis, quod hæc verba ejus clamant, quæ satis clara sunt: *τῷ καρπῷ δὲ τῷ κελύφει χρῶνται οἱ μυρεψοὶ κόπτοντες· εὐώδες γὰρ τι ἔχει· ὁ δὲ καρπὸς αὐτοῦ ἀχρεῖος.* Quid his manifestius? Fructum inutilem dicit, sed fructus cortices solos adhiberi unguentis propter odorem, eosque tusos. Non placent mihi, qui in hac dissensione suspecta mendæ habent Dioscoridis verba vel Theophrasti. Multò minus adlubescit eorum sententia, qui opinantur idem ab utroque dici. Quid enim tam oppositum? Ille ex fructu unguentum elicit, quod unguentis serviat. Hic cortices tundi ait, quia odorati sunt, ut unguentis admisceantur. Nugas etiam agunt viri doctissimi, qui ex testimonio Theophrasti ansam dubitandi arripuerunt, an ex putamine glandis unguentariæ oleum unguentis usitatum exprimi deberet, non ex nucleorum carne. Stulta hæc dubitatio, & male interpretatis Theophrasti verbis innixa. Nec enim ille oleum fieri ex contusis putaminibus glandis asserit; sed tundi eos simpliciter solitos à myrepsis significat, & unguentis addi odoris conciliandi gratia. Aliud est tundi, aliud premi. *κόπτεσθαι* illud, hoc *ἐκθλίβεσθαι* & *ἐξιπωθῆναι*. Sic aspalathi lignum tundebatur, & alii hujusmodi odores, ut unguentis inderentur. Dioscorides in narcissini paratura: *Ἀσπαλάθου λέπους ἐξ κόψας καὶ βρέξας ὕδατι.* Cortex plantæ, quæ *σπάθη* vel *ἐλάτη* dicebatur, similiter tundi solebat ad unguenta. *Θλάσας* & *κόψας* id vocat Dioscorides. Ergo & cortices glandis Myrepsicæ pariter tundi moris erat, & sic addi unguentis, ad odorem faciendum, non ut oleum inde exprimeretur. Diversa igitur glans Theophrasti myrepsica, quæ unguentariis odoratos cortices præbet tundendos & unguentis miscendos, & glans Arabica Dioscoridis quæ oleum ex nucleis pressum ad unguenta profert. Plinius qui diversas historias miscere moris habet, ex utraque glande unam faciens usus olei & odoris disparavit, hunc unguentariis, illum medicis assignando. *Unguentarii autem tantum cortices premunt, medici nucleos tundentes affusa paulatim calida aqua.* Nihil tusum premitur, nisi ut liquor inde & oleum exprimatur. Putavit Theophrastum dicere glandis myrepsicæ cortices ab unguentariis tundi premique oleo eliciendo, quod ejus menti maximè contrarium, quam supra exposuimus. Rursus cum apud alios legisset ex glande unguentaria oleum fieri, nucleis ejus tusis pressisque, ut istos auctores cum Theophrasto conciliaret, medicos quidem ex nucleis, unguentarios vero ex putaminibus oleum conficere credidit. Quod est falsissimum. Dioscorides claris ac planis verbis oleum quod ex nucleis glandis conficitur, ad unguenta expeti & quidem pretiosissima tradidit. Ergo unguentarii nucleos etiam tundebant, oleumque ex his exprimebant ad unguentorum usum, non tantum cortices, sicut adstruit Plinius. Galenus quoque *βαλάνινον* oleum unguentariis usitatum, ex nucleis exprimi apertè asseverat. Et passim in unguentorum confectionibus *βαλανίνου ἐλαίου* apud Dioscoridem & alios veterum fit mentio, quod non aliter exprimebatur quam ex nucleis. Non igitur solis medicis usui fuit oleum sic expressum, ut videtur affirmare Plinius, sed etiam unguentariis. Quid faciemus, ut auctores hi videri queant non penitus dissensisse? Nihil sane potest fieri, nisi ut teneamus quasi compertum, de alia glande intellexisse Theophrastum, de alia Dioscoridem ac cæteros Græcos. Glans Theophrasti propriè *μυρεψικῆς* cognomen & *μυροβαλάνου* meruit appellationem. Odorata quippe cortices saltem odoratos dedit, tundendos indendosque unguentis inter alios odores. Nihil enim *μυρεψικὸν* jure suo dictum videatur, nisi odore aliquo præstanti insigne sit. Sic *μυρεψικὴ ἐλαία* ad distinctionem *τῆς καθ᾽ ἡμᾶς*. Nux myrepsica sive myristica pariter ab odore insigni appellata. Et sic de aliis. Oleum balaninum prorsus inodorum. Ergo & nuclei ex quibus exprimitur, sine odore. Oleum quoque *ben* hodiernum, quod esse veterum *βαλάνινον* asserentibus credo, caret in totum odore. Unde igitur *μυρεψικὴ* ea glans, quæ nihil odoris confert unguentis? Pari jure meritoque & amygdalæ myrepsicæ appellari debuerint, quia oleum amygdalinum summi usus in re unguentaria fuit apud veteres, ut & omphacinum ex uvis immaturis expressum. Quod & ipsum tamen absque odore nec eo secius magni pretii, & honoris, ob eam quam unguentis præstabat utilitatem. Hæc cum ita sint, nemo unquam *ὄμφακας* appellavit *μυρεψικάς*, quia oleum darent unguentariis accommodum ac necessarium. In unguenti compositione duæ fere res antiquitus consideratæ vel Plinio docente, succus & corpus. Succus olei generibus constabat. Ea ut plurimum quæsita ad hoc scin, quæ minimum odoris haberent, ut amygdalinum, omphacinum, & balaninum. Hæc præcipua vel sola componendis pretiosis unguentis nominata reperies. Ergo nec odoratæ, nec *μυρεψικαὶ* eæ species propriè dicendæ, è quibus illa olei genera inodora facta. Corpus odorum dicebatur. Horum alii *στύμματα*, alii *ἡδύσματα*, ut alibi docuimus. *Ἡδύσματα* ad odorem præcipuè solita addi. Ex eo genere & usu cortices glandis unguentariæ fuisse ex Theophrasto constat,

quia bonum odorem præferrent. Jure itaque hæc glans myrepsica vocata & μυρεψικὸς. Quod nomen vix competat alteri glandi, cujus meminit Dioscorides, quæ oleum tantum ministrabat unguentariis, idque inodoratum. Hæc est, quam Arabes & officinæ vulgo *ben* dixere. Nec glandem, sed arborem hoc nomine appellant Arabes, quibus glans dicitur حب البان *hab alben*, granum ben. Avisenæ arbor vocatur بان *ben*, cujus granum esse dicit majus cicere. Oleum ejus vocant دهن البان *dehen alben*, oleum de ben. In veteribus Lexicis Iatricis reperio βαλάνινον ἔλαιον antiquorum, quod ex hac glande myrepsica exprimebatur, posterioribus dictum esse μοσχέλαιον, quod sonat odoratum oleum; sed odoratum fortasse fit addito muscho. Muscellinum Barbari appellant. Vetus index Avisenæ: *Oleum de ben, id est, muscellinum*. Id nomen corruptum ex Μοσχέλαιον. Sic dictum, quod in ejus compositionem muschus ingrediatur. De musino oleo nos alibi, quod pro Susino accipit aut muscellino apud Myrepsum Fuchsius. In antiquo Glossario Latino-Arabico بان exponitur *narcissus*. Quod fortasse corruptum pro *nardi succus*. Certe nardinum unguentum apud Marcum ita vocat interpres Arabs τὸ νάρδου. Hoc sensu aliud à ben, quod glandis myrepsicæ arborem significat. Nec enim absolutè apud Arabes legere est pro oleo ex glande unguentaria facto. In Lexico Saraceenico viatici invenio: Πὲζ, Συαγωγικὸν ἢ ἴων ἔλαιον ξένον. Quid velit, nescio. Ἴωνέλαιον est oleum ex violis. Πὲζ scriptum pro *benç*, ut Gim Arabum Græci mutant in ζ. Intellexisse igitur opinor id, quod Arabicè vocatur بنج *bengi*. Hyoscyamum sic illi vocant, & opium pro succo hyoscyami dixit auctor hujus Glossarii. In quo scribendum est: Πὲζ, Σαρξάνθης, ἢ ἴων ἔλαιον ξένον. Perperam legit: Πὲζ, ἰωνέλαιον ξένον, pro Πὲζ, ὑοσκύαμος ξένος. Purum putum est Arabicum *bengi*, pro quo Græci βὲνζι & πὲνζι dicunt, ut πεντζες pro πανήγυς. Glans Myrepsica communis & Arabica duorum generum, altera ciceri similis, altera avellanæ magnitudine, sed angulis tripertitis veluti triquetra. At Theophrasti βάλανος revera glandi similis oblongæ, qualis est capparis fructus, quam Arabes vocant *cucumerem capparis* à forma quam ostendit, خيار الكبر *chiiar alcabar*. Alpagus ex Arabicis expositoribus tradit granum ben simile esse pistacio parvo. Id genus est, quod Avisena paulo majus cicere facit. Hæc unguentaria glans distat ab illa non minus facie quam usu. Siquidem hæc odoris gratia unguentis admiscebatur, cortice tantum fructus ad hoc usu. Altera genus alterum oleo duntaxat eoque inodoro, & ex nucleis expresso commendabatur. Nec dubitem utrumque geous cognitum veteribus, sed confusum inter species plures patriæ nominibus discretas. Glans illa myrepsica Theophrasti Ægyptia est. Nec alterius meminit. Hæc erit Thebaica Plinii, quam tamen & Ægyptiam nominavit seorsim, pinguiorem & crassiori cortice rubentem, & quamvis in palustribus nascatur, breviorem siccioremque. Idem & Æthiopicam cæteris præferri memorat, glande nigra ac pingui, sed liquore, qui exprimitur, odoratiore. Ergo cæteræ inodoræ. Hæc confudisse auctores certum est. Non alia propriè myrepsica quam quæ descripta Theophrasto. Aliis postea etiam id nomen communicatum, quibus odor abest, quod faciendis unguentis utile oleum præstare berent. Theophrasti autem glans myrepsica, prorsum videtur incognita Græcis posterioribus, ejusque usus plane incompertus. Quod non magis mirum quam de œnanthe, à qua unguentum œnanthinum. Hæc herba Theophrasto in Cypro nascens odorata. Cæteris Græcis unguentum hoc nomine ex flore labruscæ fit, quæ οἰνάνθη dicitur, œnanthen illam Theophrasteam in unguentorum usu penitus nescientibus.

CAPUT C.

De zingibere.

Species Zingiberis ab Avisena ponitur, quod ait vocari *zingibil caninum* زنجبيل الكلاب *zingibil alkeleb*. Sub hoc nomine descripsit verbis Dioscoridis τὸ ὑδρόπιπερ ejusdem, capite de zingiberi. Nam initio statim capitis Dioscoridem laudat, & verba ejus de zingiberi & hydropiperi ad litteram transtulit, quæ omnia interpres omisit. Hæc quia jam Latina fecit Vir magnus in notis ad librum Garciæ de aromatis, ideo parcam heic denuo convertere. In cujus tamen versione quædam sunt animadvertenda. Ut eo loco, quo dicit gingiber caninum, esse *fructus exiguus in vasculis*. Hoc contra rei veritatem & Arabicam locutionem, quæ habet: ثمر صغار جانية, *tamar sigar beania*, id est, fructus exiguus in substantia. Nam جانية *ania* est *vasa*. Dioscorides habet: καρπὸν δὲ ἔχει παρὰ τὰ κλωνία μικρὸν ἐμφερῆ... τῷ φύλλῳ, συνεχῆ καὶ βοτρυώδη. Per κλωνία intelligit surculos parvos sive pediculos potius, quibus fructus racemosus adnexus est. Hi surculi juxta folia. Avisena perperam συνεχῆ & βοτρυώδη retulit ad vocem φύλλα, quæ debent referri ad καρπόν. Sic enim totum eum locum vertit: *Et ei fructus forma exiguus in surculis parvis pendentibus de radice. Folia junctim atque continentur alia super aliis posita, in modum racemorum.* Prorsus contra mentem Græci auctoris, qui non folia racemosa dicit, sed fructum. Et profecto illud absurdum falsumque. Uno capite conclusit Avisena duo capita Dioscoridis, alterum de zingibere, & alterum de hydropipere, quæ & junctim exposita habentur apud Dioscoridem. Nam statim post zingiberis descriptionem sequitur ὑδρόπιπερ. Quod hydropiper sub nomine zingiberis canini posuit Avisena, ideoque & eum zingibere commemoravit. Maximè autem miror, fugere potuisse virum magnum hæc omnia à Dioscoride sumpta quod & diserte testatur illo loco Avisena. Productis autem his verbis ille Vir, quem dixi, subjicit statim: *quamvis hæc omnia ex Dioscoride citantur, pauca tamen constant a Dioscoride, reliqua ab aliis Græcis*. Vellem nobis indicasset illos alios Græcos. Immo omnia sunt à Dioscoride, & ὑδρόπιπερ ejus graphicè describunt, ut Græcorum lectione patebit cum ejus versione & Arabica Avisena comparata. Scribit autem eo loco Avisena, quod in verbis Dioscoridis non habetur, zingiber illud caninum vocari ab incolis Taberstan, id est, Caspiis populis *fulfulk* فلفلك. Quod opinor significare μικρόπεπερι. Certe فلفل *fulful*

fulful est piper. Idem caput alterum habet in eadem littera sub titulo zingiberis canum زنجبيل الكلاب *zingibil alcaleb*, ubi dicit olus esse notum & esse piper aquæ فلفل الما *fulful alma*. Quod est Græcum ὑδροπέπερι. Folia illi tribuit similia foliis kalef, magis tamen flava, & cauliculis rubentes & saporem zingiberis. Canes autem interficere ait. Unde illi nomen canini zingiberis factum. Placuit igitur Avisenæ Dioscoridis ὑδροπέπερι sub appellatione zingiberis canini describere. Videamus, an sibi conveniant. Hydropiper sive aquaticum piper folia menthæ habet, nisi quod majora sunt, molliora & candidiora. Ita Dioscorides, cujus & verba Avisena eodem fere expressit capite de zingibere. At capite de zingibere canino, quod & piper aquæ vocatum ostendit, folia prodit habere qualia arbor *chalef*, excepto quod sint magis citrina & flava. Arabicis interpretibus chalef arbor ex salicum genere, cui folia magna, latiora quam salicis. Alii arbori chalef folia qualia cerafo tribuunt. Hæc non conveniunt cum foliis menthæ, quæ suo donat hydropiperi Dioscorides. Antiqua expositio Arabicorum nominum: *Zingiber caninum est herba, cujus folia assimilantur foliis salicis aliquantulum citrina, rubeum habens stipitem, acuti saporis sicut zingiber, & credo quod sit persicaria.* Hæc nullo modo possunt quadrare in Dioscoridis ὑδροπέπερι. De Zingibere canino Avisenæ haud abnuerim, quin esse queat persicaria, præsertim cum & olus vulgari notitiæ obvium perhibeat. Deinde persicaria dicta à Persicæ foliis, quorum similitudinem gerit: quæ forma non longe abit à salicis latifoliæ, qualis est chalef, foliis. Denique semen spicaceum persicariæ non dissimile semini racemoso hydropiperis. Foliu tamen figura non parum obstat, & sola facit ut male videatur Avisena zingiber illud suum caninum idem cum hydropiperi Dioscoridis constituere. Nec rectius Ruellius & Matthiolus, quorum hic Dioscoridis hydropiper vult esse persicariam, alter eupatorium. Hoc soli sibi persuasum habeant, non etiam aliis velint, aut frustra volent. Sunt rursus quibus placet *zingiber caninum* Avisenæ, quod hydropiper Dioscoridis esse ille tradit, *siliquastrum* Plinio dici, & καψάκιον Actuario. Sed isti longiore erratione à veritate devii. Siliquastrum Plinianum à siliquis dicitur, quas, ut nomen indicat, habet. Nullæ siliquæ sunt in hydropipere, sed semen racematim congestum in parvis surculis, secundum folia: καρπὸν δ' ἔχει ἐπὶ κλωνίων μικρῶν ἐκφυομένων παρὰ τὰ φύλλα, συνεχῆ καὶ βοτρυώδη. Præterea hydropiperi in aquis stantibus ac paludibus tantum nascitur, siliquastrum minime. De capsico etiam nugæ. Nihil minus potest esse quam hydropiper. Hoc nomine appellant vulgo piperis Indici genus sive Americi potius cum siliquis oblongis. At fructus hydropiperis συνεχὴς καὶ βοτρυώδης. Si illud est καψάκιον Actuarii, non à gustu mordente sic dictum est, sed quod semen inclusum siliquis veluti capsis habeat. Nam & Græci recentiores καψῶς vocarunt loculamenta & capsas. Charito καψάκιον Ἰνδικὸν sæpe nominat & κόκκους καψακίου ut hoc loco: κόκκους ℥ καψακίου ἀφελεῖ ... ἡμιπληξίαν καὶ ... τὰ ὄψεις ... καὶ κολικὰς καὶ πελάγας, καὶ ... ψυχρῶν. Item in Eclegmate ad splenicos: λαβὼν ζιγγίβερι καὶ τὸν φλοιὸν τῆς ῥίζης τῆς καππάρεως, καὶ καψάκιον Ἰνδικὸν καὶ πύρεθρον καὶ πλευμόνιον. Forte etiam ita vocarunt, quod in capsis fererent vulgo, ut hodieque fit. In fictilibus aut capsis feri solet & in fenestris haberi. Dioscorides hydropiperis meminit non tanquam Indicæ aut exoticæ plantæ, sed ut in Græcia vel Asia vulgaris. Sed nec siliquastrum Plinii erit capsicum, ut video velle miro consensu viros doctissimos in re Herbaria. Unde enim ætate Plinii capsicum Indicum in media Italia? Unde illi nomen Latinum, cum omnia exotica suis & indigenis vocabulis censerentur, parum saltem deflexis? In Italia *siliquastrum* passim feri solitum ostendit. *Piperitim* Græce appellari à piperis sapore testatur. Aliam vero *piperitin* à Castore demonstrari ibidem docet, foliis laurinis; quam lepidium esse vel iberida alteram quæ folia lauri habet, certum est. Siliquastrum itaque Italiæ familiare etiam Plinii temporibus, non Indicum istud sive capsicum sive piper, sed indigena herba. Siliquastro eandem sationem quam smyrnin idem asserit. *Capsicum*, Indicum piper αὐτόχενμα dictum, non piperis ut siliquastrum. *Piper Indum* vulgus appellat. Olim Ἰνδικὸν πέπερι dicebant myrtidanum quod *cubebam* hodie dicunt. Omne piper ab India, specialiter tamen hoc cognomento penes vulgum gaudet id piperis genus, quod esse siliquastrum eruditi plantarum naturæ contendunt. Quidam *piper Calecutiense* appellant. Male isto nomine vapulat Cardanus Scaligero. Ut ut sit, siliquastrum Plinii sive piperitis non est hoc Indicum piper siliquatum. Fortasse id erit καψάκιον: Quamvis non desint qui cardamomum ita malint appellari. Quibus non assentior. Legi etiam κάψακον pro καψάκιον. Forte & κάψας dixere pro κάψα. Inde & *capsam* dicimus, quæ siliqua est. Ut *cassam* pro capsa. Quod καψάκιον Ἰνδικὸν auctores semper nominant, id fuerit ad distinctionem alterius capsici vulgaris. Καψάκιον ad verbum *siliquastrum*. Scaliger Julius observat in Exercitationibus siliquastrum in Provincia vocari fruticem, oleæ pæne folio, longiore, siliquis compressis & curvis. Hoc esse siliquastrum Plinii illi placet. Viderit. Nos scimus, non esse capsicum aut piper Indum. Ad hydropiper quod attinet, quod & zingiber caninum vocatur Avisenæ, persicariam esse plane constare debet. Nam folia illi qualia arbori chalef tribuit, quod genus est salicis latifoliæ in Mesopotamia, & Ægypto nascentis. De qua tradit etiam Prosper Alpinus in libro de plantis Ægyptiacis, & *calaf* vocat, ubi & iconem ejus exhibet. Videri etiam posset esse ὑδροπέπερι Dioscoridis, nisi vetarent folia menthæ adsimilata, cæteris ad amussim congruentibus. Sed fortasse lapsus Dioscorides in designanda foliorum imagine. Quæ cum mentha majora esse ait, longiora ac latiora intelligenda. Duo etiam persicariæ species traduntur Neotericis. Quam persicariam proprie appellant, ea Persici folia habet, & florem spicatum; quæ magis accedere videtur ad formam zingiberis canini Avisenæ, cui folium chalef, quæ salicis latifoliæ species. Hæc maculam in medio foliorum fuscam ostentat. Locis humidis gaudet. Alia est species, cui magis convenit hydropiperis descriptio, quæ semen gerit juxta folia enascens, & continuata serie congestum ad instar racemorum. In palustribus nascitur, & notas fere omnes præfert hydropiperis Dioscoridei. Statuamus igitur ex duobus Persicariæ generibus, alterum esse Zingiber caninum Avisenæ, alterum Dioscoridis ὑδροπέπερι: quæ duo genera ipse Avisena perperam confudit, cum tradit zingiber caninum ab aliis vocari فلفل الما *fulful alma*, id est, piper aquæ. Quin & Dioscoridis hydropiper verbis ejus descripsit sub titulo zingiberis canini. Atqui certo certius zingiber illud caninum cui folia chalef, esse persicariam illam, quæ maculas in foliis habet; diversam tamen ab illa, quæ maculis caret atque eadem omnino est cum hydropipere.

CAPUT

CAPUT CI.

De ambra seu succino.

AMbram vulgò vocitant Itali Gallique succinum vel electrum. *Ambra* etiam est apud eumdem vulgum, quod Arabes dicunt عمبر, *ambar*. Hæc res longè à succino diversa. Quasi una sit appellatio, ad distinctionem succini, hoc genus ambari hodie vocamus *ambram griseam*. Unde illud nostrum *ambra* fluxerit pro succino, nescio. Nam Arabes nominant *karabe*. Glossarium vetus Latino-Arabicum: قهردا, *succinum*. Lexicon Saracenicum ex viatico: Κάραβε, τὸ ἤλεκτρον. Sed ibi scriptum κάρεμα. In alio κάρεμε. Vocem esse Persicam asserit Avisena, quæ paleas rapientem significat. Ita quidem in Latina versione, sed Arabicè loquens Avisena Persicam esse dictionem non dicit. Et كهربا quidem apud eum scribitur per kef, non قهربا per kaf, ut in antiquo Glossario legitur. Paleas & cassa lignorum ad se trahere, atque inde nomen factum refert كاهربا, quasi raptor palearum سالب التبين. Certè قهر est vim inferre, violenter atque impotenter se gerere. Unde nomen قاهر pro victore & impotente ac violento. Quod raptori prædonique convenit. Inde ergo *karabe* quasi قاهربا. Nam & per kaf scribi solet, ut testatur vetus Lexicon. Hoc modo illud با deberet paleam Arabicè significare. Quod nondum inveni. Sic sanè ἅρπαγα Græci vocarunt succinum. Plinius lib. XXXVII. cap. 11. de succino: *In Syria quoque fœminas verticillos inde facere & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiumque fimbrias ad se rapiat.* Non tamen Syriacum *harpaga* eo sensu, sed purum putum ἅρπαξ: eadem significatio Arabici *karabe*. Bituminis genus esse inter omnes ferè convenit. Inter bituminis genera *car* etiam apud Arabes ponitur. *Alchar* sive *alchir* apud Alpagum materia est venæ naturalis, fluida ac similis pici, è terra scaturiens ut aqua è fonte in regione Bagaded; quæ ubi supra terram erupit, crassior pice liquida existit ac condensatur ab aëre frigido, vulgoque ab Arabibus appellatur *char*. Bitumen liquidum vel napthan planè designat. Idem in voce *kir* seu *kar* simile quid pici esse docet, quod scaturit è fontibus in regionibus Bagaded, & idem esse cum *char* vel *kar*, ad quam vocem nos remittit. Car vel adkar naphthæ est, quæ circa Babyloniam ex fontibus profluere bituminis liquidi modo ab antiquis traditur. Arabicè dicitur قار *kar* vel القار *alkar*. Atque omnino idem est cum νάφθα, quod iisdem Arabibus vocatur quoque نفط *nafth*. Quod autem Alpagus illud kar idem esse vult cum *char*, non dubito, quin vulgus ita pronuntiarit. Nam & *assach* pro *assach* dicunt, & *usnen* pro *asnan* & similia infinita. Cæterum in vocabulo *char*, quo nos remisit, ut pleniorem haberemus explicationem vocabuli *kar*, ex sententia interpretum Arabum *char* vel *kur* exponit sordes adhærentes parietibus alveorum apum. Hoc *kur* longè aliud à *kar*, quod est bituminis liquidi genus, & aliter scribitur, nimirum قعر *kaar*, & mediam habet syllabam ain. non elif. Πρόπολιν Græcorum ita vocant vel etiam ceram. Et videri potest ex κηρὸν vel καρὸν dictum. Addit ibidem Bellunensis tradere alios, *kur* accipi pro bdellio in secundo canone Avisenæ, capite de *dads*: ubi dicit loco ejus poni *duas tertias ponderis de kur*. At in Arabico non *kur* legitur, sed لوز *luz* vel *lauz*, id est, amygdala, pro quo videtur legisse interpres كور *kur*. Quod illo loco nihil potest idonei significare. كور est fornax vel focus. Quidam & pro alveari accipiunt. Sed alveare dicitur كوارة *kowarah*, cujus plurale كوارات *kowarath*. Unde fortasse κυψέλη & κύψελον recentiores Græci pro alveari apum. Hesychius: κύψελον, κύψελος μελισσῶν. Cæterum quod sordium adhærescit parietibus alveariorum, non *kur* dicitur, sed قعر *kar*; quod pronuntiatur sicut قار *kar* bitumen. Alii pro cera illud exponunt. At πρόπολιν sive sordes alveariorum Avisena vocat الموم *almum*. Cujus duo genera facit, purum & nigrum. Mum purum dicitur de cereis cellis, in quibus mel stipant apes. Hæc vera est cera. Hinc vetus auctor Arabs Dioscoridis κηρὸν interpretatur الموم *almum*. Aliis cera vocatur *xemba* شمع. Quo nomine Græcorum πρόπολιν nonnulli vocitarunt, quæ Avisenæ est الموم الاسود, *almum alaswad*, mum nigrum; quasi nigram ceram dicas. Hæc circa oras alveariorum invenitur materia potius κηρώδης quam κηρός. Ut ad karabe sive succinum redeamus, magnam habet cum bitumine cognationem. Sanè & Serapio ex quorumdam sententia bitumen Judaicum *karabe Sodoma* vocarum dicit & funerum esse gummi. Hoc asphaltum vel pissasphaltum, quo corpora defunctorum medicabantur. *Mumiam* iidem vocant. الموميا *almumiai* vel الموميا *almumia*: πισσάσφαλτον sic nominant. Quod enim bitumine condiebantur cadavera præsertim viliora, ex eo tam bitumen ipsum quam funera bitumine condita hoc nomine appellarunt. Strabo lib. XVI. χρῶνται δ' Αἰγύπτιοι τῇ ἀσφάλτῳ πρὸς τὰς ταριχείας τῶν νεκρῶν. Avisenæ *mumia* est πισσάσφαλτον. Fuit, cum putarem vocabulum *mumia* pro medicato funere ex Græco ἀμωμία depravatum. Nam ut plurimum veteres amomo condiebant cadavera. Unde *triste amomum* Statio & *crassis lutatus amomis* apud Persium de collocato. Item apud Ovidium, *ossa pulvere amomi condita*. Vetus quoque scholion in antiquissimo Pauli Æginetæ libro ad vocem ἄμωμον notat, id esse quod vulgo *momia* ab Arabibus dicitur: Ἄμωμον ὃ λέγεται μούμι. Apud Myrepsum μουμία pro tabo hominis mortui, in Antidoto Athanasia: αἷμα ἀνθρώπου τεθνεῶτος ὃ ʒ καλεῖται παρ' Ἰταλοῖς μουμία. Nunc in alia sum sententia de etymo *mumia*. موم *mum*, idem quod cera. vocabulum Persicum. Avisena distinguit inter *mum purum* & *mum nigrum*: الموم الصافي *almum alsafi* & الموم الاسود *almum alaswad*. Mum illud, purum ac nitidum. Hoc, nigrum ac sordidum. Sic vocat Græcorum πρόπολιν. Vetus ejus interpres sordes exponit, quæ alveis apum adhærescunt. Immo prima sunt fundamenta operis & rudimenta ceræ. Quod penè cera est, vocatur πρόπολις, quam *mum nigrum*

grum vocat Avisena. Rudius opus κόμμωσις & πισσόκηρος. Hæc veluti dilutior cera, quam veluti picantes ponunt apes. Κόμμωσιν primum fundamentum & crusta, quæ ante omnia illinitur. Plinii verba sic legenda sunt partim ex libris: *Commosis crusta est prima saporis amari. Pissoceros super eam venit picantium modo ceu dilutior cera, è vitium populorumque mitiore commi.* Κόμμωσις quoque ἀπὸ τῆς κόμμεως appellata. Διαχρίσεως ὁμώνυμος interpretatur Hesychius. Aliter vocatur Aristoteli κώνησις, quod idem est ac picatio. Nam κῶνος vel κώνη picem liquidam significat. Dioscorides: Πίσσα ὑγρὰ, ἣν ἔνιοι κῶνον καλοῦσι. Aliis κώνη. Ut apud veterinarios Græcos cap. CLXXVI. ἀσφάλτου, κώνης, ἀμμωνιακοῦ. & cap. DCCCXLIII. ὄξος φυσήματος, κώνης πεφρυγμένης, ἀμφότερα ὁμοίως συμβαλὼν χρῶ. Et alibi passim. Inde κωνίας οἶνος Hippocrati, quem Galenus exponit πισσίτην. Inde κωνῆσαι πίσσῃ picare dolium & ἀκώνητον πίθον minime picatum, de quibus alibi. Cæterum quod *mum nigrum* Avisenæ, hoc aliis Arabibus dicitur *car*, quod alii tamen pissasphaltum & bitumen exponunt, ut notavit Alpagus. Aliter tamen scribitur, cum bitumen significat, nempe قار *kar.* At pro cera vel propoli قعر *kaar.* Iisdem Arabibus "قفر *kefer* est bitumen; prima vero syllaba in charabe per قهر. *Elif* sæpe mutatur in *He*, etiam apud Hebræos. Quod ipsum genus esse bituminis, & eodem quo bitumen modo fontibus exundare plerique opinantur. Cæterum ab illo *mum* non dubito, quin *mumia* vocabulum deductum sit. Nam pleræque nationes cera utebantur in condiendis ac medicandis funeribus; præcipuè Babylonii, quibus in plerisque iidem mores cum Persis. Strabo: θάπτουσι δ' ἐν μέλιτι, κηρῷ περιπλάσαντες: *In melle condunt cadavera cera prius circumlita.* Hoc etiam in Græcia, saltem Græci hominis cadavere usurpatum aliquando legere est. Apud Cornelium Nepotem de Agesilao rege: *ubi eum amici, quo Spartam facilius perferre possent, cera circumfuderunt, atque ita domum retulerunt.* Solemne porro Arabibus rerum omnium nomina, quæ eumdem usum præstant, indifferenter usurpare, & aliud pro alio ponere. Sic *kitran*, quod propriè picem cedri designat, pro bitumine quidam interpretantur. Sic fucum marinum, vermiculum cocci, & rubiam indiscreta notione sumpserunt. Ita ergo & bitumen, quia conditura cadaverum utrumque serviebat, apud diversos populos *mumia* appellatione donarunt, quod à *mum*, id est, cera derivatum est. Sic *karabe*, quod propriè est succinum, etiam pro bitumine sumpserunt. *Karabe Sodoma* apud Serapionem, est bitumen, vel *gummi funeris*, ut ipse vocat. *Almumias.* Succinum è fontibus scaturire sicut bitumen, nonnullis ex antiquitate traditum. Quod esse verum hodie comprobatur, scribentibus plerisque è mari Germanico erui, quod è fontibus in ipso mari manat bituminis modo. Atqui ex omnibus antiquitatis opinionibus de succino eam solam probasse videntur Arabes, quæ nigræ populi lacrimam esse ex fabula Phaëtontis sanxit. Hoc passim pro vero in suis scriptis asserunt. Certum est, esse quamdam populi nigræ lacrimam gummosam. Plinius dicit apes pissoceron suam conficere, quæ quasi dilutior cera est, è viticum populorumque mitiore gummi. Αἰγείρου κόμμι vocat Dioscorides, mitiorem illam populi commim. Eam lacrimam populi nigræ in Eridanum delapsam concrescere, & succinum existere plerisque antiquorum creditum. Dioscorides de populo nigra: ἱστορεῖται δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν δάκρυον κατὰ τὸν Ἠριδανὸν ποταμὸν καταχεόμενον πήγνυσθαι καὶ γίνεσθαι τὸ καλούμενον ἤλεκτρον. Populi gummi non omne succinum evadit, sed id solum quod in flumen deciderit, atque ibi in aqua concreverit, duritiemque lapidis frigore adquisiverit. Sive ita fieri succinum crediderint Arabes, sive omne gummi populi cum succino confuderint; non aliter pronuntiant quam succinum, quod vocant κάραβε, lacrimam, esse populi. Inde etiam vulgatum *ambri* nomen pro succino. Arabes populum vocant *haur* حور vel etiam حور رومي *haur Rumi*, id est, populum Romanam. Avisena Latinus cap. CCCXLIX. *Hauranm* interpretatur populi lacrimam: *de hauro, id est, populi lacrima.* Arboris nomen pro lacrima vertit: ut contra cap. CCCLXXV. *karabe*, quod est succinum sive lacrima populi, de populo ipsa interpretatur: *De karabe, id est, populo.* Ita & Serapionis interpres: *Haur Rumi, id est, karabe.* Sic χαλβάνη tam gummi quam fruticem ipsum, unde gummi, significat. Quod & in aliis observare est. Hinc vix dubium habuerim, quin ex illo *hauro* Barbari fecerint *habrum*, ac deinde *hambrum* pro succino. Ita ex antiquo *abiga*, quo nomine Latini Græcorum chamæpityn vocarunt à partibus abigendis, idem Barbari fecerunt *ajugam*; cum posteriores dixerint *avigam* pro abiga. Vetus expositio Arabicorum nominum: *Aurum Romanum, id est, archerosa, cujus gummi dicitur karaba.* Lege: *id est, acheros* vel *acheros*, ἀχερωΐς. Certè nomen *ambra* pro succino, nec ex Arabico, nec ex Græco descendit. Arabes enim vocant *karabe.* Græci veteres ἤλεκτρον. Recentiores βερνίκην. Ex quo βερνίκης vocabulo iidem Barbari *vernicem* suum depravarunt, quod & pro alio genere gummi usurparunt. Ita enim vocarunt gummi juniperi ob similitudinem, quam habet cum succino. Avisena cap. CCLXXIII. karabe dicit esse simile sandarachæ. Sic *vernicem* vocarunt. Immo quidam etiam idem fecerunt karabe cum sandaraca, ut Serapio testatur cap. CCCLXVI. de karabe. Hinc Barbari vernicem, ut dixi, appellarunt sandaracham eodem nomine, quo Græci recentiores electrum dicunt. Neophytus: Βερύλλιος λίθος, ὅπερ ἐστὶν ἤλεκτρον· ἔστι δὲ τὸ λεγόμενον βερονίκη. Idem in voce Ἤλεκτρον· ἄλλοι δέ φασιν ὅτι τῶν αἰγείρων ἐστὶ κολλῶδες. ἔστι δὲ ἡ βερονίκη. Fortasse & præter similitudinem utriusque commis, etiam nominum vicinitate in Arabico adducti sunt ad ea confundenda. Nam populus arbor dicitur *haur* حور, cujus gummi ἤλεκτρον vel βερονίκη. Juniperus vero *harar* عرعر, cujus gummi *sandarac.* Mirum tamen, ubique apud Avisenam in Arabico جوز, id est, *gianzi* legi pro populo, non حور *haur.* Nam *gianz* quidem absolutè vocat nucem juglandem: at *gianz alrumi*, id est, nucem Romanam pro arbore populo semper ponit, cujus & capitulum extat in littera *Gim*, non in littera *Ha.* Quod etiam supra observavimus. Gummi autem illud, quod vulgo *vernicem* vocant, Arabicè scribitur سندروس *sandarus*, apud Avisenam in littera *Sin.* In capite vero de karabe appellatur السندروق *alsandaruc*, Quod etiam pronuntiatur *sandarac.* Nam *Elif* & *Vau* sæpe invicem mutantur apud Arabes & Hebræos. Inde *sandaraca* interpretes ubique vertunt. Adeo similia inter se *karabe*, id est, succinum & hæc sandaraca, ut alterius nomen pro altero sæpe usurpetur. Avisena capite de Cancamo, de sandaraca ea scripsit, quæ verbis pæne iisdem repetit sub nomine *karabe* in historia laccæ. Hæc est, ut sæpe monui, quam *vernicem* Barbari vocarunt deducto vocabulo ex βερονίκη, quod Græcis recentioribus electrum est. Cæterum sandaracha illa pro gummi arboris, nihil habet commune nisi nomen cum sandaracha metallica, quæ Arabibus dicitur عرقي, vel etiam زرنيخ *zarnig*, de qua alibi. Nec autem censendum est, ex nomine metallicæ sandarachæ, vocabulum istud Arabes fecisse, quod ipsis arboris gummi denotat. Fuit & alia sandaracha veteribus, apium cibus, quam ex arborum succo colligunt gummium modo. De ea Plinius lib. XI. cap. VII. verbis, quæ sic legenda sunt: *præter hæc convehitur erithace, quam alii sanda-*

sandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium dum operantur cibus, qui sæpe invenitur in favorum inanitatibus sepositus, & ipse amari saporis. Gignitur autem rore verno, & arborum succo, gummium modo, capote fici minor. austri flatu nigrior, aquilonibus melior, & rubens, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem esse dicit, sed nemo præter eum. Hæc sandaraca ex gummi & veluti gluten est. Certè *erithacen* vocari Varro notat, *quo favos extremos conglutinant inter se apes*, & esse aliud à propoli, vimque illiciendi apes habere. Græci τροφὴν μελιττῶν exponunt. Eadem σανδαράχη, & κήρινθος quasi ceraginem dicas. Hesychius: κήρινθος, ἡ λεγομένη ἐριθάκη· ἔστι δὲ τροφὴ ἣν συνάγουσιν ἑαυταῖς αἱ μέλισσαι. Menecrates florem esse maluit. Hunc sequutus est Virgilius, qui *cerinthen* pro flore vel herba apibus grata & earumdem illicio posuit:

Trita meliphylla & cerinthæ ignobile gramen.

Ipse quoque Plinius, qui Menecratem heic reprehendit hoc nomine, *cerintham* alibi numeravit inter herbas ac flores apibus gratos, quam & describit lib. XXI. cap. XII. Κήρινθον similiter recenset Theophrastus inter coronarias herbas lib. VI. cap. VII. Nihil est quod vetet eodem nomine & herbam esse & ceraginem illam, quæ aliis ἐριθάκη. Hoc glutinis genus commis quo extremas favorum oras conglutinant apes. De hoc ita Virgilius:

—— tenuia ceræ
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco, & Phrygiæ servant pice lentius Idæ.

De erithace accipiendum Varro docet lib. III. his verbis de apibus: *Extra ostium alvei obturant omnia, qua venit inter favos spiritus, quam ἐριθάκην appellant Græci.* Hac erithace linunt & obturant spiramenta, id est, qua venit inter favos spiritus. Locum illum poëtæ de propoli Philargyrus accipit, qui *fucum* genus esse interpretatur ceræ, quo pro glutine apes abutuntur, & propolim vocari. At de propoli idem poëta ibidem:

—— & lentum de cortice gluten
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras.

Servius: *Græci πρόπολιν vocant, duriorem cera, quæ vix potest ferro frangi, quam colligunt de gummi arborum.* Gluten etiam sandaracha sive erithace, & ipse de gummi arborum, & rubens quæ melior. Inde sanè *sandaruc* Arabum. Nam ex Σανδαράχη fecerunt صندروق mutato A in U, ut in aliis solent. Sic ex στοιχάδος اسطوخودوس *astuchados*. Ex Græco τύμπανον طنبور *tambur* pro *tambar*. Nam & N plerumque in R mutant, & P in B. ita & φινία pronuntiant pro φινιξ ex Græco πίνιον. Quidam sandaracam illam apium vernicem esse volunt, & à verno rore dici. Sed falsum etymum. Græcorum est βερονίκη quo nomine & succinum appellant sive gummi populi. Certè & pissoceron apes è populorum gummi colligere dixit Plinius. Erithacen autem sive sandaracam ex nucis Græcæ. Sandaracham non aliunde puto vocatam quam ex colore sandarachino. Nigriorem fieri austri flatu Plinius ait. Et hoc fortasse *mum nigrum* Avisenæ, quo nomine πρόπολιν Dioscoridis expressit. Verum hæc confundunt. Nec mira in his permutatio nominum. *Karabe*, ut dixi, succinum vel gummi populi nigræ Arabibus, cui similem tradunt sandaracam sive vernicem, quæ propriè gummi juniperi. Sandaraca apum ex gummi nucis Græcæ. In veteri expositione nominum Arabicorum notatur *karabe* esse gummi arboris dictæ nucis Romanæ. Sequutus est illam scripturam, quæ apud Avisenam in libris ejus passim obtinet جوز *giauz* pro حور, *haur*. Distinguit tamen eam arborem Avisena à nuce juglande cognomine adjecto *Rumi*. Nam جوز الرومي vocat populum, non nucem. Verbum tamen verbo reddentibus erit nux Romana, cujus nomen pro populo arbore ille usurpavit.

Alii vocant حور *haur* & adjecta nunnatione *hauron*. Quæ est populus. Unde *avrum* & *abrum*, mox *ambram* pro populi lacrima sive succino Barbaris. Quod ad hamber vel ambar attinet, ut aliud nomen est, ita rem aliam sonat. Ἄμπαρ Græci recentiores scribunt, ut Nicetas Choniates, Simeon Sethi & alii. Aëtius etiam meminit & vocat ἄμπαρ in veteribus libris, non ἄμβαρ ut editum est. Utrumque genus *ambram* vocamus, sed hoc, quod non est succinum, cognomine adjecto è colore distinguimus vulgo. *Ambram* pro succino non memini legere apud recentiores Græcos. Nec Arabes isto nomine vocant. Quare cogor habere suspectum, quod Fuchsius apud Myrepsum notavit in compositione emplastri LXXIV. de differentia *amb aris* & *ambra*, in his verbis: *ambaris exag. II. Moschi scrup. II. Ambra exag. III.* Eam synthesin in Græco codice non reperi. Et videtur Fuchsius vitioso usus exemplari, aut libri sui scripturam non satis assequutus. Quod illi in propè infinitis contigit. Leo Africanus balænam *bambara* dici scribit ab incolis Marochi & Fez. Quod fortasse receptæ inter Græcos plerosque & Arabas persuasioni locum dedit, ambar esse stercus aut sperma balænæ. Hinc passim in Glossis Iatricis Græcorum recentiorum invenitur expositum, ἄμπαρ μυρεψικὸν, κόπρος ἰχθύος & φαίνης ἀφόδευμα. Eadem prope ratio fecit, ut à multis crederetur, id quod etiam plerisque traditum est, in monte Libano thus nasci, quia λίβανον quoque thus Græci vocant eodem cum monte Syriæ nomine. Quod hodieque quidam nobis persuadere satagunt montem illum Syris hodie *Lebnon* vocitari à vocabulo Syriaco *Lbunto*, quod thus significat. Atqui vox illa Syriaca *Lbunto* pro thure, manifestò ex Græco λιβανωτὸς depravata est. Si thus in Syria vulgò provenisset, non adeo sententiis dissidissent veteres de arboris illius facie, quam vix habuere cognitam. Certum est hodie in Arabia tantum nasci, ac ne Indiam quidem id ferre, quamvis veteres Indici thuris meminerint. Συρίας λιβάνου καπνὸς, *thuris Syriaci fumus* apud Euripidem dicitur in Bacchis, sed eo modo Συρία λίβανος, ut *malabathrum Syrium*, *myrrha Syria* & alia quæ compertum satis est in Syria non provenisse. De ambaris autem generibus, coloribus, differentiis & excellentiæ notis non conveniunt inter se auctores veteres ac neoterici. Lusitani scriptores tria ejus genera faciunt: *perabar*, quod est candidum: *puabar*, quod est album nigro mixtum sive fuscum: & *minabar*, nigrum, quod ajunt devorari à balæna. Primum præstantissimum, secundum deterius, tertium pessimum. Simeon Sethi omnium optimum definit, quod est rutilum ac pingue, deinde fuscum, deterrimæ notæ nigrum, idque ex balænis colligi, quæ fontes ambaris libaverint. Καὶ τὸ μὲν κρεῖττον, inquit, ἐστὶ καὶ πυῤῥὸν καὶ λιπαρὸν· ἀναδίδοται δὲ ἐν ἰνδικῇ πόλει Σελαχὴτ ὀνομαζομένῃ, τὸ δὲ ὑπόλευκον ἐν τινὶ παραλίῳ πολυχνίῳ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας Σίχρη ὀνομαζομένῳ, τὸ δὲ ὑστερώτερον καὶ μέλαν συνάγεται ἐξ ἰχθύων ἀπογευσαμένων τῶν τοῦ ἄμπαρ πηγῶν. Optimum deferri dicit ex urbe Indiæ Silachit, ubi manat ex fontibus. Avisena quoque primæ notæ ambar vocat *Alselahets*, id est, ex urbe vel regione Selehet. In Arabico est السلاهطي. Ea omnino est quam Geographus Nubiensis in nona parte climatis primi appellat سلاهط *Selahet* & insulam Indiæ facit. Hæc Simeoni Σιλαχὴτ vel Σελαχὴτ, quia Græci per X plerumque exprimunt Arabicum He. Ut Ταμαρχένδι passim in lexicis Græco-Arabicis pro *tamar Hendi*, تمرهندي. Quod minoris est pretii ac secundi post optimum, in urbe felicis Arabiæ Σίχρη vocata manare scribit Simeo. In aliis libris reperio scriptum, Σύχερ λεγομένη. Citant quidam: *è Senchri felicis Arabiæ*. Nescio an idem locus sit, qui Serapioni *Zing* dicitur, sed in occidente ab eo collocatur, quod longè est ab Arabia felice: *In terris Zing in occidente*. Quod tamen de Africa aut Mauritania non est intelligendum, sed de illo Æthiopiæ tractu maritimo, ubi est Mosambica, qui ambaro abundat, & ad occidentem est Indiæ. Arabes autem vocant

vocant Æthiopas *Zing*, زنج. Σίγχη Simeoni urbs maritima Arabiæ felicis. *Zengi* apud Alpagum sunt Æthiopes occidentales. Dissentit etiam ab aliis Serapio in probatione optimi ambari; quippe qui præstare cæteris dicat id, quod est coloris cælini, & in ultimo ponit pretio candidum, quod alii præferunt reliquis generibus. Nullum vero ambar coloris cælini vel aërini. Et videtur falsus interpres. In Arabico est أزرق *azarac*. Glaucum & cæsium cæruleumque exponunt. Qui color est cælinus. Alpagus: *Zarach*, *color cælestis*. Hoc tamen sensu non potest heic locum habere, ubi de colore ambari agitur. Varium etiam significare adnotant, & pallidum: hinc *zaracha*, *pallor* زرقة. Hunc significatum habet ea vox hoc loco. ὑπόλευκον vocat Simeo. *Griseum* nuncupamus vulgò. Avisena nominat *alazarac* الازرق. Interpres rectè vertit *cinerei coloris*. Avisena primatum dat Selehetico ambaro, quod ab Indiæ insula ita appellatum est. Garcias putat esse Zeilan: perperam. Secundas ferre dicit ambarum *alazarac*, id est, cinerei coloris. De Selehetico quod primæ notæ est, non indicat, quo fuerit colore, saltem in editione Latina. Et notatum Alpago in expositione Arabicorum nominum interpretes Arabicos ignorare, cujus sit generis ambar Alselehen, & qualis ejus color. Quod profectò miror. Si nihil esset amplius in Arabica quam in Latina versione, divinari tamen facile posset ex aliorum relatu, Seleheticum ambar quod optimum ab Avisena constituitur, candidum fuisse, quandoquidem plerique candido palmam deferunt, cujus non meminit Avisena. Possemus & rutilum cum Simeone augurari, qui τὸ κιῤῥὸν laudatissimum tradit. Nec obstat Avisena, qui tertiam tantum auctoritatem citrino tribuit, quod Arabicè appellat الاصفر *alasfar*, id est, χαλκόχροον. Citrinus color dilutissimus. At κιῤῥὸς rutilus sive rubens. Avisena inter eximii & electilis ambari notas non tantum Seleheticum nominat, quod solum posuit interpres; sed alia duo præposuit vocabula, quibus insigniri oportet, quod pro optimo probandum الاشهب القوي *alascebeb, alkavi*: quibus tertium addit, *Alselehcti*. Hoc ultimum à regione dictum, reliqua duo priora alias proprietates indicant. *Alkavi* firmum & robustum significat. Nam قوة firmitas & robur. De eo id interpretor ambaro, quod minimè friabile est & frangenti contumax; qualia sunt pinguiter lenta. Hoc λιπαρὸν Simeonis, quod argumentum præstantissimi ambari ab eo ponitur. Garcias ut optimum commendat, quod acu perfossum multum resudat liquoris oleacei. Hoc est λιπαρὸν. Quod facile frangitur, tale non est. *Alascibeb* pro rutilo accipio juxta eundem Simeonem, qui κιῤῥὸν vocat: & derivatur ab شهاب *scheheb*, quod flammam vel lampadem significat. Pro stella etiam in Alcorano sumitur. Posset & pro candido illa vox accipi, ut sit τὸ λαμπρόν. Quod & pro candido Græci ponunt. Sed duo illa optimi ambaris epitheta Avisenæ bellè expressit istis aliis duobus Simeo, κιῤῥὸν καὶ λιπαρὸν. Si ab Arabibus accepit, apparet eum *alascibeb* pro rutilo cepisse. Manardus ex Neotericis tradit optimi ambari delectum esse, ut non nihil ad rubedinem tendat; album non æque probandum. Sed puto illum id à Simeone habere. Et album non rectè reddit, quod ille appellat ὑπόλευκον, hoc est, subalbidum sive grisum, λευκόφαιον. Hoc Arabum azarac, quod varium proprie denotat, & nigro alboque sparsum, ab Hebræo זרק *zarac*, spargere. Sic Græci ῥαντὸν appellant τὸ ποικίλον, ἀπὸ τοῦ ῥαίνειν. Latini *sparsum*; unde apud Comicum, *sparso ore*. Et in Glossis: *aspersus*, εἶδος ἰχθύος κατεῤῥαντισμένου. Et *sparsa tempora*, *sparsum caput* τὸ μιξοπόλιον designant, cui canis caput aspersum. Quo sensu & verbum *zarac* positum legere est apud Oseam. Falluntur ergo, qui cæruleum aut viridem interpretantur. Serapio duo tantum agnoscit ambari genera, quod cælinum vocatur interpreti, & album: optimum illud, hoc deterius. Forte pro cælino in Arabico fuit الاشهب *alaxibeb* ut apud Avisenam, idque à colore stellarum *stellinum* vel etiam *cælinum* reddidit vetus interpres. Album verò ejusdem non dubito esse, quod Simeoni est ὑπόλευκον, Avisenæ *azarac*; cinereum nempe subalbidum. Mentitur enim Garcias, qui scribit candidissimum à Serapione improbari. Album simpliciter dicit pro subalbido. Ut autem *alascibeb* pro candido exponamus, pæne videtur postulare traditio recentior de tribus ambari differentiis totidem diversis nominibus, *perambar*, *puambar* & *pinambar*: quorum primum candidum ac cæteris præstantius; secundum proximæ bonitatis ac pretii, cinereum; tertium nigrum, vilissimum omnium. *Candida sidera*, *candida flamma* passim apud poëtas & revera talis. Sed candens pro candido, & *candela* inde nomen habet, ἡ λαμπάς. Et Græcè λαμπρὸν, pro candido, ut λαμπροφορεῖν, & λαμπροείμονες candidati. Vox autem Arabica lampadem & stellam designat: inde أشهب color candidus. Qui de rutilo intellexerunt ut Simeon, ambarum nobis ex eo dederunt rubro colore insignitum, quale hodie nullum visitur, ex falsa natum interpretatione. Luteum ambarum pro succino accipit Brassavolus, ex quo manubria fiunt. Doctus alius medicus in definitionibus suis, quasi nihil intersit inter hoc ambar & electrum, quod officinæ *ambram* vocant, in voce ἤλεκτρον citat Serapionem, quo loco tractat de ambaro. Scaliger quoque in notis ad Garciam, ambarum non veretur appellare succinum. Fœdissimè errant omnes. Utriusque ambræ ut natura diversa, ita & nominum origo. Hoc habent simile, quod ex fontibus utrumque exundare dicitur bituminis modo. Succinum quoque odoratum. Immo & candidum odoratissimum teste Plinio. Nam & candidum & fulvum & cereum. Nihilosecius longè diversum *ambarum* à succino, quod ambra vocatur. Nec putandum Avisenam & Simeonem Sethi, cum citrei aut flavi ambari meminere, id confundere cum vulgari ambra. Jam supra docuimus apud nullum paulò vetustiorem auctorem sive Arabem sive Græcum extare ambari nomen in significatione succini vel electri. Cæterum Neoterici omnes, qui novi orbis navigationes litteris mandarunt, tres tantum colores ambari ac totidem genera referunt, album, cinericium & nigrum. Ut maximi pretii album, ita nigrum minimi asserunt. Simeon Sethi pro albo ambaro, κιῤῥὸν, id est, rutilum vel aureum laudatissimum tradit. In cæteris consentit, secundo loco haberi ὑπόλευκον, tertio & ultimo μέλαν. Ferdinandus Lopezius tria utique genera ambari cum reliquis recenset, sed paulò aliter nominat, nominaque eorum explicat: *Ponahambar*, *coambar*, & *maniambar*. Et ponahambar quidem album esse ambarum omnium probatissimum, eaque voce significari *aureum ambarum*, majoris quam reliqua pretii, quia rarum admodum sit, & magna cum difficultate colligatur. Hoc planè est κιῤῥὸν ἄμπαρ Simeonis. Quod aureum dictum puto non à colore, sed à pretio, ut clarè Lopezius innuit, idque exprimi dictione indigena *ponambar*. Id fortasse Simeonem fefellit, qui aureum de colore acceperit. Alii *perambar* vocant & album ambarum tradunt intelligi. Sic quod alii *puambar* nuncupatur, Lopezio est *coambar*, & aquæ ambarum interpretatur, quod fluctibus multum diuque agitarum multum de sua bonitate perdidit. Hoc cinericei coloris esse. Tertium *maniambar*, quod sonat pisciu ambarum: à balænis enim devorari, & post aliquod tempus ab iisdem egeri non concoctum, nigritie inde contracta. Quod & cum sententia Simeonis convenit, qui pisces ait libatis fontibus ambari nigrum ex alvo rejicere: τὸ δὲ ὑποδεέστερον καὶ μέλαν συνάγεται ἐξ ἰχθύων ἀπογευσαμένων τοῦ δὲ ἄμπαρ πηγῶν. Mentio est καλαμπαρ apud Myrepsum in

emplastria, compositione 113. καλάμου ἀρωματικοῦ ἀνὰ δραχμὰς β c. ξυλαλόης, κάκαμπερ, ξυλοβαλσάμου, ξυλοκασίας. Quam vocem quare in Betonicam mutarit Fuchsius juxta scio cum ignaro. Ita enim vertit: Calamum odoratum, lignum aloës, betonicam, xylobalsamum, casiam ligneam. Cui fiet verisimile inter aromata externa betonicam ab auctore positam? Sed hanc libertatem ubique usurpare Fuchsium comperi, ut ea mutaret, quæ non intelligebat. Quod ut in litterato vix ferendum foret, ita in medico intolerandum facinus, & in perniciem ægrotantium plerumque casurum. Ambaris genus accipi debere suspicarer: & forte id erit, quod coambar ab indigenis vocatum prodit Lopezius. κάκαμπερ Græci videntur pronuntiasse pro κόαμβαρ vel κοάμπερ. Non tamen dissimulandum κακάμπερι vocem apud Myrepsum sæpe occurrere cum ea interpretatione, quæ vix conveniat in ullum genus Ambari. Δροσοβότανον ubique explicat in Antidoto διὰ κυδωνίων cap. XXXVII. κάκαμπερ ἤτοι δροσοβότανον: & cap. LIX. in Antidoto ad dysentericos, & cœliacos: χαμαίφυλλον, κάκαμπερ ἤτοι δροσοβότανον. In Antidoto διὰ καστορίου quod vigesimum est in Editione Fuchsii, idemque cum eo, quod supra adduximus, numero XXXVII. ita scribitur in versione ejusdem: Laureola campi, id est, bettonica. Quod est nihili. In Græcis legitur: λαυρέολο ἤτοι κάκαμπερ ἤτοι δροσοβότανον. Deest expositio vocis Laureola in Græcis, quæ nonnullis pro mizercon Arabum accipitur, longè utique à betonica diversa. Δροσοβότανον propriè est herba roris. Nam δροσίαν Græcia vulgaris appellat rorem. Betonicam certè sic invenio dictam & explicatam in antiquis Lexicis Iatricis, quam ψυχρο... Dioscorides in antiquissimo exemplari à Romanis appellatam docet, id est, rorem marinum. Quod in locis frigidis nasci amat, Græci ψυχρότροφον antiqui nominarunt. Recentiores δροσοβότανον à rore. Unde & Latini rorem marinum. Quare κάκαμπερ Græci iidem posteriores huic nomen fecerint, nescio. Et videtur nomen Arabicum. Non videtur tamen jure locum habere inter aromaticas & externas species in emplastro 111. Et quidem sine expositione posita. Quod nunquam facit Myrepsus. Nam ubicunque κάκαμπερ apud eum legitur, semper explicationem adjicit, ἤτοι δροσοβότανον. Aliud est apud eumdem κίκαμπερ & κικίμπερι. Cujus mentio semper inter odores, ut in Antidoto διὰ καστορίου priore: Στύρακος, καλαμίτου, κικίμπερος, κινναμώμου. Item in Antidoto pleno Archontico: κινναμώμου, χαμαίφυλλου, ξυλαλόης, γαλάγγας, στύρακος, μοσχοκαρύδιον, κικίμπερι. Idem sæpe vocat ἄμπερι pro Ambaro. Quæratur ergo de illo kekemparin quid sit. Quæ non intelligebat, omisit magna semper cum fiducia Fuchsius. De Ampari autem origine ita Simeo: τὸ ἄμπαρ ἐν διαφόροις βλύζει τόποις, καθάπερ πηγαὶ ἐλαίου τε καὶ ἀσφάλτου. Citant vulgò: καθάπερ πηγάδιον καὶ ἀσφάλτου. Hinc vir eruditus Lexicon suum dictione Græco-Barbara auxit, Πηγάδιον, cujus interpretationem nullam attulit, nec mirum. In aliis libris inveni scriptum: καθάπερ πίσση, ἐλαίου τε καὶ ἀσφάλτου. Bitumen liquidum Græci ἔλαιον sæpe vocant. Non dubito tamen melius legi πετρελαίου τε καὶ ἀσφάλτου. Græci recentiores naphtham ita vocarunt, cujus fontes sunt, ut asphalti quasi liquidi bituminis. Eadem sententia de Ambaro Geographus Nubiensis in septima parte climatis primi, ambarum venam esse notivam tradit, quam fontes, qui sunt in profundo maris, eructant quomodo Naphtha exundat Babyloniæ. Et reperiri fragmenta interdum centum fontes exundant naphtha, quod est bituminis liquidi genus. Et reperiri ait interdum fragmenta centenarii ponderis, hoc enim significat vox Arabica قنطار kinthar. Ex Latino centarium pro centenario. Garcias refert repertum esse aliquando fragmentum trium millium pondo. Fontes bus vocat ille Geographus, in quibus exæstuat naphtha. Locus Babyloniæ est apud eumdem. Notandus in transcursu Avisenæ error de naphtha in vertendis ejus verbis. Dioscorides νάφθα definit Βαβυλωνίου ἀσφάλτου περιήθημα τῷ χρώματι λευκόν: addit reperiri & nigrum. Mirè hæc interpolat Avisena, dum sensum Græci auctoris non percipit. De naphtha dicit, albi quidem speciem vulgaris esse notitiæ, nigrum vero picem esse Babylonicam aut aliam quamlibet sacco colatam. Mens verò Græci auctoris hæc est, naphtha esse Babylonium bitumen liquidum per meatus terræ veluti saccatum & eliquatum, fontibus & puteis sive cavernis scaturiens. Hoc idem ita expressit Avisena, qui dicit naphtha nigrum esse صفوة البار البابلي وغيره, Safua alber albabeli vagaïrohe. Quæ interpres sic rectè reddidit: Colamentum est picis Babylonica & aliarum. Sed non potest hic sensus esse Dioscoridis, qui per περιήθημα ἀσφάλτου simpliciter intellexit liquidum bitumen; ut res, quæ sacco transmissæ sunt & colatæ, liquidiores existunt. Nihil enim transmittitur nisi quod liquidius est, remanente quod crassum ac fœculentum. Hoc tam de nigro quam de albo pronuntiavit Græcus auctor. Notandum præterea non dixisse ἤθημα Dioscoridem, sed περιήθημα. Quæ sacco simpliciter transmittuntur & colantur, ἠθητὰ dicuntur. Aliud est περιηθεῖσθαι. Totum illud territorium bituminosum. Bitumen igitur illud per venas terræ undiquaquo discursu vago veluti colari indicat, & certis locis eliquatum ebullire & exæstuare. Quod naphtha est. Ita ergo veluti περιήθημα censendum Babylonici bituminis. At putavit Avisena album quidem naphtha ex naturali vena profluere: nigrum vero esse picem Babylonicam & quamcunque aliam colo defæcatam. Atqui Dioscorides de albo genere hoc propriè dixit περιήθημα esse ἀσφάλτου, & quidem Babylonici. Græci ἔλαιον Μηδείας vocarunt hoc bituminis genus. Socion de fontibus ὕδωρ Μηδείας, aquam Medeæ quam multis pharmacis causticis & ignem proritantibus olim infecisse dicit, atque inde vim facientem ignes & illicientem aquæ adhæsisse: τὸ δὲ ἐκ τῆς Σωτιανοῦ ὕδωρ φασὶν εἶναι Μηδείας καὶ πεφαρμάχθαι καυστικοῖς φαρμάκοις, ὅ ἐστι μὲν ἐκ πηγῆς λευκόν. Vocari ἄφθα dicit: καλεῖται δὲ ἄφθα. Et sic etiam legitur in epitoma Strabonis, apud Constantinum do imperio πηγαὶ ἄφθας. His fontibus, quæ naphtham emittunt, similes existere in fundo maris plerisque antiquorum placet, qui ambarum ejiciunt. Quæ ut communior ita & sanior opinio. Ideo & plerumque conchylia, & ostreorum reduviæ in eo permixtæ reperiuntur, quæ adhæserunt humori nondum condensato, eodem prorsus modo quo formicas & alia reptilia fuccino videre est, quæ humor comprehenderit nondum congelatus, & alligaverit. Hoc enim simpliciter ex fontibus manare compertum ut naphtham & bitumen & Ambarum. Atque hæc hactenus de ambari & ambra differentia, quæ nulla est quantum ad nomen (nam utrumque ambram vocamus) sed in re est magna, & diversam etiam habet nominis originem.

CAPUT

CAPUT CII.

De agarico.

AGaricum tam varie traditur ab antiquis, & ab illis traditum tam multus notis dissidet ab hodierno, ut inde cogar credere non idem hoc & illud esse. Quid esset agaricum, unde veniret, illi ipsi veteres incertum habuere. Ex nomine patriam discas. Nam Ἀγαρικὸν quod ἐν τῇ Ἀγαρίᾳ nascatur, vult Dioscorides: apud quem tamen legitur, γεννᾶται δὲ ἐν τῇ Ἀχίᾳ τῆς Σαρματίας. At ab Ἀχίᾳ non Ἀγαρικὸν, sed Ἀχαϊκὸν vel Ἀχιακὸν diceretur. Ineptè quidam interpretes vertunt, *in sacultis & agrestibus Sarmatiæ.* Ἀχίαι Stephano populi Pannoniæ inter Hœmum & Rhodopen. Straboni Ἄχαιοι gens Mæotica, qui magis heic convenirent. Nam eorum regio Ἀχαΐα. Sed Ἀχαϊκὸν, non Ἀγαρικὸν inde nomen esset κτητικόν. Appellatio Ἀγαρικοῦ postulat, ut regio, unde nomen invenit, dicta sit Ἀγαρία. Sed ubi illa Agaria? Ptolemæus fluvii Agari & promontorii Agarici meminit in Sarmatia Europæa. Ab eodem, ut apparet, loco oves Ἀγαρικάς dictas in epigrammate quodam Crinagoræ invenio; quod sic habet:

> Τῆς ἔθος γενεὴ μὲν Ἀγαρρική, ἔνθα Ἀράξεα
> Ὕδωρ πιλοφάγεον πίνεται Ἀρμενίοις.
> Χαῖται δ᾽ οὐ μήλων, ἅτε που μαλακοῖσιν ἐπὶ μαλλοῖς,
> Ψεδναὶ δ᾽ αἰγείων τρηχύτεραι χιμάρων.
> Νηδὺς δὲ τριτοκεῖ ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἐκ δὲ γάλακτος
> Θηλὴ ἀεὶ μαστῷ πλήθεται οὐθατίῳ.
> Βληχὴ δ᾽ αἰολίζεται ὁποίη μυκήματι μόσχου.
> Ἀλλὰ γὰρ ἀλλοίας πάντα φέρουσι γαῖαι.

Epigramma nondum editum. Ovium genus invisitatum describit ex Agarria, quam circa Araxem collocare videtur, & Armeniæ regionem facere. Sed desunt fortasse quædam initio epigrammatis; nec enim constructio cohæret. Dicebat ovium istarum sobolem ex Agarrica Sarmatiæ regione in Armeniam translatam. Vetus sanè scholion ad illud epigramma notat, hujusmodi oves non solum in Armenia, sed etiam in Scythia reperiri: καὶ νῦν εἰσι τοιαῦτα πρόβατα οὐκ ἐν Ἀρμενίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν Σκυθίᾳ. Apud Strabonem qui Ἄχαιοι dicuntur inter Mæoticas gentes recensiti, non dubito, quin debeant esse Ἄγαροι lib. XI. Τῶν δὲ Μαιωτῶν εἰσιν αὐτοί τε οἱ Σίνδοι καὶ Δανδάριοι καὶ Τορέται, καὶ Ἄγαροι. Ita apud Dioscoridem perperam editum est, ἐν τῇ Ἀγαρίᾳ τῆς Σαρματικῆς pro ἐν τῇ Ἀγαρίᾳ. Nam inde Ἀγαρικόν, & Crinagoræ οἶες Ἀγαρρικαί. Sed ille ῥῶ geminavit versûs gratiâ. Sic Ἀῤῥαβῶνα, & Ἀῤῥαβωνικὸν solent dicere. Hæc omnino mens fuit Crinagoræ, hujusmodi ovium γενεὴν μὲν Ἀγαρρικήν, genus quidem ex Agaria venisse, & in Armeniam propagatam inde esse. Deesse omnino oportet distichum in principio epigrammatis. Armenia ad Septentrionem Caspiis gentibus collimitat & ipse Araxes in Caspium mare exonerat. Non tamen ibi Sarmatæ. Epigramma sic Latinè vertimus:

> *Ex Agaris genus hoc ovium, quaque amnis Araxes*
> *Poligeris potu ducitur Armenius.*
> *His coma non ovium, mollis aut canentia lanâ*
> *Vellera, sed villis horridiora capra.*
> *Ter gravis, & trinum fœtum paris alvus in anno,*
> *Et semper niveo lacte papilla tumet.*
> *At vocem vituli similem mugitibus edunt.*
> *Ferre aliis aliud terra benigna solet.*

Ἀγαρικὸν igitur ab Agaris Sarmatiæ populis. Tam longè peti solitum non miror parum fuisse cognitum veteribus; & mirarer, si hodie notius esset. Immo vel hinc colligas, quod vulgo pro Agarico venditant, non esse Agaricum; si quidem non longius petunt, quam ex Tridentinis montibus, & Rhætorum Vindelicorumque regione, ubi laricum magna copia est. Nec enim in alio genere arboris præterquam in larice nasci asserunt. Si ex tam propinquis locis, aut in arbore adeo notâ natum Agaricum habuissent prisci, non tam inexperti illis natales ejus cum natura fuissent. Dioscorides dubitat, an radix sit, sed ait ita ferri: Ἀγαρικὸν ῥίζα φέρεται σιλφίῳ ἐμφερής. Silphii radix auctore Theophrasto cubitum longa est, & in medio tuber habet sive caput, quod supra terram eminet. Ad hanc formam si exigatur hodiernum Agaricum, vix videatur esse legitimum. Nihil aliud quippe est quam larignus fungus, ex eo fungorum genere, quos circa caudices quercuum vulgo nasci videmus, quibus ad excipiendum ignem attritu lapidis excussum utebantur veteres fomitis vicem: ἴσκας Græci recentiores vocant quasi *escas.* Si Agaricum tale illis fuisset, vix potuissent ambigere, an radix esset, & quidem laserpitio similis. Fungum tamen esse Agaricum clarè Plinius significat his verbis, & in glandiferis maxime arboribus Galliarum nasci. lib XVI. cap. VIII. *Galliarum glandifera maxime arbores Agaricum ferunt. Est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Signum hoc ejus, quod in tenebris decerpitur.* De hoc genere Agarici nullum verbum Dioscorides. Plinii Agaricum in Galliis nascitur, in summis arboribus glandiferis. Nocte relucet, eoque in tenebris tantum decerpitur. Pro Agarico monstratum esse Plinio non dubitem lignum certa putrefactione eo deductum, ut luceat de nocte. In Burgundia sæpe vidi ac tenui. Lignum est quernum, putridum, candidum, odoratum. Boletos quippe olet, quos *poturones* vulgo vocitant. Adeo vero in tenebris relucet, ut ignaris admodum ac dormientibus, ubi evigilaverint, mirifica luce eos perterreat. *Lignum lucens* nostrates rustici vulgo vocitant. Fungosæ quidem naturæ est ac rarioris contexturæ, quale suum narrat Agaricum Dioscorides. Et fungum esse hinc suspicatus est Plinius, vel ille, unde sumpsit. Hæc tamen ἀραιότης non naturalis, sed adventitia. Lignum quippe est, quod putredine rarum fungosumque factum est. Præterea venas intus habet rectas, quales inesse Agarico fœminæ scribit Dioscorides: ἀραφὲς τὸ θῆλυ ἔχον ἀτυδόνας εὐθείας ἔσω. Postremo ex aliorum opinione refert, Agaricum putrefactione fieri, & certis arboribus innasci. Nostrum quoque lignum lucens, putrefactione tale existit. Verba Dioscoridis, quibus varias opiniones de Agarici natalibus & generatione recenset, in vetustissimo libro sic concepta sunt, longè aliter quam in vulgatis: λέγεται δὲ οἱ μὲν φυτοῦ ῥίζαν, ἔνιοι δὲ ἐν σηπτοῖς δένδρεσι κατὰ σῆψιν γίνεσθαι, καθάπερ καὶ οἱ μύκητες ἐπιφύονται. Hæc non parum meliora quam in editis. Quidam radicem esse arboris ferebant; aliis placebat in certis arboribus gigni ad eum modum, quo fungi solent nasci. Notanda verba. Non dicit esse fungum, sed eo modo nasci, ut fungus solet in arbore, in quercu nimirum vel alia. At vulgare Agaricum larignus plane fungus. Et sanè si Agaricum fungus esset, nulli unquam ex veteribus in mentem venire potuisset, esse arboris radicem; præsertim cum feratur similis radici laserpitii, quam crassiorem ac longiorem cubito tradunt. Nunc quærendum, quæ sint illa σηπτὰ δένδρα, in quibus Agaricum ex putrefactione gigni scribit Dioscorides. Ita enim planè scriptum exhibet optimus codex grandiusculis literis exaratus: ἔνιοι δὲ ἐν σηπτοῖς δένδρεσι κατὰ σῆψιν γίνεσθαι. Pro quibus in editionibus vulgatur: ἔνιοι δὲ ἐν τοῖς στελέχεσι τῶν δένδρων. Ut Agaricum tabes in arboribus gignit, ita hanc lectionem peperit corruptio potius quam correctio. Σηπτὰ δένδρα apud Dioscoridem legisse Avisenam ex ipsius versione cognoscimus. Nam totum illum de agarico locum ex Dioscoride transtulit, & σηπτὰ interpretatus est corrosas, quasi σητόβρωτα. Quin & initio

tio capitis Dioscoridem nominatim citat in Arabica editione, non Filium Mesue, ut habet Latina versio. Et sanè Dioscoridem eo loco Arabicè loquentem omnino induxit. Verba autem illa Græci auctoris *ἐν σηπτοῖς δένδρεσι*, reddidit في الاشعار المتاكلة, id est, *arbore corrosa vel comesa*. Nam متاكلة participium est passivum à تاكل, quod est corrodi, comedi. اكل *achala*, est comedit, rosit. Serapio quoque sic legit apud Dioscoridem capite de Agarico. Dioscoride quippe laudato, verba ejus omnia retinuit, & hunc locum sic reddidit, ut interpres Latinus expressit: *Et quidam dicunt, quod generatur ex putrefactione arborum, quando corroduntur, sicut generantur fungi.* Prorsus clarum est *σηπτὰ δένδρα* accepisse ἀντὶ τῶν σκωληκοβρώτων. Quis enim non videt, illa ad verbum ex his Græcis expressa: *τινὲς δὲ φασὶν ἐν σηπτοῖς δένδρεσι κατὰ σῆψιν γίνεσθαι*. Avisenæ interpres: *Et dixerunt quidam, quod generatur in arbore corrosa secundum semitam putrefactionis & corruptionis.* In Arabico est: على سبيل العفونة, id est, *per putrefactionem*, κατὰ σῆψιν. Ad verbum: *per modum putrefactionis.* سبيل *sebil* non viam tantum aut semitam significat, ex Hebraico שְׁבִיל, sed etiam modum ac *τρόπον*. Particula autem على hoc loco idem significat quod *per* vel κατὰ. Eum autem modum putrefactionis intelligit, qui alicuius generationem adjuvat, & veluti viam munit generationi. Gallicè ad verbum diceremus, *qui s'engendre par le moyen de la corruption.* Hoc est plane sensus illius Arabicæ loquutionis, quæ etiam nomine *via* servato potest exprimi: *per viam corruptionis.* Nam & viam idiomate nostro dicimus quemcunque modum rationemque, quæ præparat ad aliquid, aut ad summam rei confert eamque facilem præstat. *Medium* Barbari vocant vel *medianum*. Adeo autem vetus illud mendum in Dioscoridis libris, ut excepto antiquissimo, reliqui omnes, quos vidi, scripti codices, in vulgatam consentiant, *ἐν τοῖς σκώληξι τῶν δένδρων*. At antiqua illa ac sincera nondum mutata fuerat ætate Avisenæ & Serapionis. Sed illi rectam lectionem non recte interpretati sunt. Neminem quippe Græce peritum novi, qui velit ei expositioni acquiescere, ut *σηπτὰ δένδρα* sint corrosa. Primum *σῆτας* Græci non dicunt vermes, quibus lignum roditur, sed *θρῖπας* & *σκώληκας*. Hinc *σκωληκόβρωτα δένδρα*, & *θριπήδεστα* vocant. At *σὴς* vermiculum proprie significat, vel tineam, quæ inter vestes versatur. Unde *σητόβρωτα ἱμάτια*, quæ à tineis derosa sunt & pertusa. Deinde *σηπτοὺς* pro *σητοβρώτους*, aut *σητωτοὺς* Græce nulla ratione dici puto. Et mecum sentient omnes Græce docti. Quis enim *σκωληκωτοὺς* legit pro eo quod vermes corroserint? Eadem ratione liceret & *δρακοντώδεις* dicere, quem draco momordisset; & *viperinum*, quem pupugisset vipera; & *serpentinum* à serpente comestum. Postremo ex tabe quidem putredinis Agaricum in arboribus nascitur, sed non corrosis. Nam & fungi, qui parem habent nascendi sortem, cum gignantur ex putrefactione, in arboribus tamen integris nasci amant. Paulo post addit Dioscorides Agaricum in Galatia & Cilicia super cedris nasci: non dicit cedros illas erosas esse à vermibus: *γεννᾶται δὲ καὶ ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν Γαλατίᾳ καὶ Κιλικίᾳ ἐπὶ τῶν κέδρων*. Certum itaque genus arboris oportet esse, cui *σητινος* nomen fuerit, in quo Agaricum gigni prodiderint illi, quorum ibi sententiam exponit Dioscorides. Non alia nisi falsa dari queat hujus vocis hoc quidem in loco interpretatio. Diligenter autem omnia rimanti nulla occurrit arbor apud Græcos, quæ possit in hoc nomen adoptari, & huic loco convenire, præter nobilem illam, cujus in Bibliis sacris tam frequens mentio, ubi ex lignis *setim* aliquid structum aut fabricatum memoratur: ex eo enim ligno arca fœderis & tabernaculum, & pleraque ejus vasa facta leguntur. שִׁטִּים *Settim* vocant. Alii scripsere *σητίμ*; ut vulgaris versio, *Ligna setim*. Genus cedri lautissimum lectissimumque vulgo interpretantur. Ab illo *σητίμ* vix dubito, quin *σήτινα δένδρα* Hellenistæ quidam scriptores dixerint, pro cedrinis arboribus. Sic à Φιλιστιείμ Παλαιστῖνοι, & à χερουβίμ *cherubini*. Arabes quoque dicunt كروبين *cherubin* pro Hebraïco *cherubim*. Σήτινα autem δένδρα, ut *κέδρινα δένδρα*, *λεύκινα*, *δρύινα* apud eumdem Dioscoridem de Bryo odorato: *εὑρισκόμενον ἐπὶ δένδρων κεδρίνων, ἢ λευκίνων, ἢ δρυΐνων*. Ita ergo & *σήτινα δένδρα* Hellenistæ scriptori pro *setah* vel *sittah* שִׁטָּה, quod singularis est numeri, & facit in plurali *setim*. Pro arboris specie ponitur in Esaia cap. XLI. XIX. ubi quidam perperam eam vocem adjectivi modo jungunt cum הֲדַס, quæ myrtum significat. Alii rursus cum præcedenti arboris nomine jungunt, quam de cedro interpretantur, *erez sittah* אֶרֶז שִׁטָּה, & optimam cedrum esse volunt. Sed omnino tria ibi genera arborum diversa recensentur: *Dabo illis in solitudine erez, sittah, & hadas.* Quod si *erez* ibi est cedrus, ut quibusdam placet, *sittah* aliud erit genus arboris. Et sane Arabes quoque ارز & ارزة *erz* & *erza* de cedro dicunt. Plerique tamen *sittah* accipiunt de cedri specie cæteris præcellente. Quod confirmare videtur & hic locus, ubi *σήτινα δένδρα* sunt *κέδρινα*. Septuaginta pro lignis setim semper vertunt *ἄσηπτα ξύλα*. Qua proprietate censetur cedrus, ut cariem vetustatemque non sentiat. *Materia ipsi*, inquit Plinius de cedro, *æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitaverunt.* Τὸ ἄσηπτον τῆς κέδρου sæpe etiam commendat Theophrastus. Quæ de Agarico scripsit Dioscorides, ea ex variis auctoribus excerpsit. Cum igitur apud aliquem reperisset Agaricum nasci in *σητίνοις δένδρεσι*, apud alium ἐπὶ κέδρων, diversas arbores esse putavit. Atqui idem dixerunt, qui Ἀγαρικὸν ἐπὶ κέδρων γεννᾶσθαι, & qui in *σητίνοις δένδρεσι γίνεσθαι* tradiderunt. Nam *σήτινον δένδρον* est *κέδρος*. Sexcenta talia in illo auctore animadverti. Sed si Agaricum in cedris nascitur, haud perspicio, quomodo in Scythia & Sarmatia nasci potuerit. Nam cedri ibi nullæ. Atqui nomen inde sumpsit ex Agaria Sarmatica. Hæc alii disquirant. Theodotio setim verterat spinam, *ἄκανθαν*. Certè & genus cedri spinosum est, quam & *ὀξύκεδρον* Græci vocarunt, quæ in Lycia & Cilicia plurima provenit. Ibi etiam Agaricum frequens gigni ex quorumdam sententia scribit Dioscorides: *ἐν τῇ κατὰ Ἀσίαν Γαλατίᾳ καὶ Κιλικίᾳ ἐπὶ κέδρων*. Sed omnino aliud per *ἄκανθαν* intellexit Theodotio, quam oxycedrum vel spinosam cedrum. Hieronymus exponit arborem esse in eremo nascentem, spinæ albæ similem, cujus lignum imputribile, & omnium lignorum lævissimum est (λειότατον) robore, soliditate, nitore & pulcritudine cætera facile superans. Hæc egregie conveniunt in *ἄκανθαν Αἰγυπτίαν*, quam & *ἄκανθον* vel *ἄκανθαν* absolute Græci nuncupant. In deserto nascitur, incorrupta ejus materies ac æterna durat, robore ac nitore præstat. Quod similem spinæ albæ tradit Hieronymus, per *spinam albam* intelligit τὴν λευκάκανθον Græcorum, quam & nos hodie *albam spinam* vocamus. Columellæ quoque *alba spina* dicitur, ut in Exercitationibus ostendimus. Et non male comparatur spina illa Ægyptia huic albæ spinæ. Nam ἄκανθος Αἰγυπτία οὐκ ἄγαν ὀρθοφυής. Profecto nec albæ spinæ arbor non nimium rectâ proceritate attollitur. Duo genera spinæ Ægyptiæ facit Theophrastus, nigrum & candidum. Quæ candida dicitur, ea materie est infirma, & putredini obnoxia: nigra vero robusta & imputribilis: *ἡ δὲ μέλαινα ἰσχυροτέρα τε καὶ ἄσηπτος. διὸ καὶ ἐν ταῖς ναυπηγίαις χρῶνται πρὸς τὰ ἐγκοίλια αὐτῇ.* Plinius de arboribus Ægypti peculiaribus: *nec minus spina celebratur in eadem gente, dumtaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat. Ob id utilissima navium costis.* De hac spina capiendus Theodotion, cum *setah* & *ligna setim* ἄκανθαν & *ἀκάνθινα* vertit. Nomen etiam unice quadrat. Nam Arabes hanc arborem vocant *sontan* vel *sonten* شنطان.

شيطان. Quod & *sitan* potest legi. Spina ista est, ex qua gummi Arabicum colligitur & acacia conficitur, Alpagus in Avisenæ indice: *Alcharad vel alchard, vel alchrath est fructus arboris magnæ spinosæ, quæ oritur in Ægypto, & in regione dicta Basera, & ab Ægyptiis appellatur setan.* Prosper Alpinus *sant* vocari dicit: *Acacia, quam sant Ægyptii appellant, in Ægypti locis à mari remotis nascitur.* Quia شطن scribunt, & quasi *sata* pronuntiant ut *ebn*, quasi suppressa postrema vocali; ideo nostri *sant* pro illo efferunt. Sic Leonardus Rauwolfius in Hodœporico terebinthum ab Arabibus appellari dicit *bont*, quod illi بطم *botim* appellant, sed scribitur *botm*. Nam ta littera habet *gezman*, quæ cum præcedente vocali eam sociat. Fructus autem spinæ Ægyptiæ dicitur Arabice قرظ *karath* ex Græco κεράτιον, quod est siliqua. Et cum articulo القرظ *alkarath*. Fructus quippe ejus siliqua est: ἡ δ' ἀκανθίς λοβὸς apud Theophrastum. Nullum mihi sane dubium est, quin *sittah* vel *setah* Hebræorum idem sit cum *sentem* Arabum, quæ spina est Ægyptia in deserto nascens: & rectè ἀκάνθας vertit Theodotion. Etenim in loco Esaiæ, quam supra attulimus, *sittah* manifesto distinguitur à cedro, quæ Hebræis vocatur *erez*, ut etiam Arabibus. Præter nomen omnes notæ conveniunt. Hellenista tamen ille auctor, à quo sumpsit Dioscorides Agaricum ἐν σκοτεινοῖς δένδροις nasci, pro cedri arboribus ea videtur σκοτεινὰ δένδρα accepisse, ut plerique eam vocem interpretabantur. Nam Agaricum in cedro gigni constantior erat opinio. Multa alia mutuatus est Dioscorides è scriptoribus Hellenistis, qui loquutiones vernaculas in Græcum idioma transferebant. Ut de cancamo dixisse eum supra notabamus, esse lacrimam Ἀραβικοῦ ξύλου pro Ἀραβικοῦ δένδρου, quod est idiomatis Syriaci, & Græce loquentibus alienum. Sic in historia palmæ immaturum dactylum, qui adhuc involucro suo tectus est, ἐλάτην appellari, & ab aliis βόρασσον tradit: ὑπὸ ἐνίων δὲ βόρασσος. Quod purum putum Hebraïcum, sed transpositum pro βόσορας. בסר *boser* uva est acerba. Arabes palmulam immaturam sic quoque vocant, بسر *besser*: quod Græcis Arabica usurpantibus vocatur βυσσός. Vetus interpres Avisenæ *basurum*. Sed de his alibi. Plinius lib. XVI. cap. VIII. Agaricum Galliarum tantum peculiare esse vult, & arborum glandiferarum fungum. At lib. XXV. cap. IX. in arboribus nasci circa Bosphorum dicit, ut fungum. Hæc multum diversa sunt. Meminit tamen ibidem & Gallici Agarici, quod infirmius haberi ait, deceptus fortasse vocabuli homonymiâ in nomine Γαλατίας, quæ Galliam & Galatiam significat Græcis. Dioscorides semper Γαλατίαν τὴν κατ' Ἀσίαν vocat discriminis gratiâ, ut ab illa Galatia distinguat, quæ Gallia est. Eam alibi Γαλατίαν τῶν Ἄλπεων appellat. In absinthio Santonico: ἔστι δὲ καὶ τρίτον εἶδος γινόμενον ἐν τῇ τῶν Ἄλπεων Γαλατίᾳ πλεῖστον, ὃ ἐπιχωρίως Σαντονικὸν καλοῦσιν ἐπωνύμως τῇ γεννώσῃ Σαντονικῇ χώρᾳ. Ita scribendus ille locus auctoritate vetusti codicis. Σαντονικὸν Græci dixerunt pro Σαντονικόν, & Σάντονες pro Σάντωνες. Vetustissimus liber ἰππιατρικῶν cap. LV. Σαντονικῆς ἐγχίας β. Inde vitiosa lectio in plerisque editionibus Σαρδόνιον & Σαρδονικῇ χώρᾳ. Quod tamen Lobelius tuetur, eo argumento quod Santonum regio non sit circa Alpes. Nec sanè hoc dicit Dioscorides, sed Santonicam regionem esse Galatiæ illius, in qua Alpes sunt, id est, Galliæ. Sic alibi loquutus est. Hac nota discernit Galliam à Galatia Asiæ. Illa enim dicitur Γαλατία τῆς Ἀσίας, illa Γαλατία τῶν Ἄλπεων. Σαντονικὸν etiam scribitur apud Neophytum, & in veteribus Glossis: *Sandonicum*, Ξαντόνιον. Cæterum Gallicum illud Agaricum Plinii longe aliud videtur à Galatico Agarico Dioscoridis. Hoc in cedris nascitur tanquam fungus. Illud Plinianum fungus est & arborum glandiferarum proprius, & noctu relucet; quæ omnia, ut dixi, χαραμπρίζων putrefacti ligni genus ut plurimum è quercu, quod noctu lucere diximus. Agaricum Dioscorides in descriptione et dicata in marem dividit ac fœminam. Nec meminit differentiæ nigri & candidi. Alibi tamen Ἀγαρικοῦ μέλανος inter venena mentionem facit. lib. V. & inter radices venenatas ac mortiferas recenset: ἐλλέβορος, ἰξία, Ἀγαρικὸν τὸ μέλαν, ἐφήμερον, ὃ ἔνιοι Κολχικὸν καλοῦσι. In Agarici historia mirum nihil de eo dicere. Suspicor masculum Agaricum fuisse nigrum, & venenum; etsi hoc ibi non dicat. Avisena: *illud vero, quod est masculum, non est bonum, sed durum & nigrum.* De forma plurimum differre masculum & fœminam, de gustu nihil scribit idem Dioscorides. Laudant hodie Agaricum, quod maxime sit friabile. Dioscorides Cilicium & Galaticum eo nomine vituperat, quod sit ἐμβριθὲς καὶ δύσθραυστον. His omnibus fere persuadeor non esse priscum Agaricum, quod hodierno tempore sub hac appellatione jactatur. Apud Isidorum lego, Agaricum esse radicem vitis albæ. Hesychio: Ἀγαρικὸν, βοτάνη ἐν ἄλλοις καλουμένη παρὰ τοῖς ἰατροῖς. Vocat βοτάνην, quia radicem esse alii tradunt. Galenus lib. VII. περὶ δυνάμεων, ubi ἀγαρικὸν nominavit, & facultates ejus exposuit, mox ab alio initio Ἀγαρικοῦ ῥίζαν recenset his verbis, quæ corrupta sunt: Ἀγαρικοῦ ῥίζα τινὸς ἐπιπεφυκυῖα πρέμνῳ. Et videntur adscititia. Nisi legas: τοῦτ' ἐστιν ἐπιπεφυκυίας πρέμνῳ. Ut dicat radicem id haben Agarici, qua parte adhæret stipiti ac trunco arboris. Arabes nihil de Agarico habent, quod non hauserint è Græcorum libris. Nomen ipsum, quo utuntur absque ulla mutatione Græcum est: غاريقون *Garicon*. Integrum est in antiquo exemplari Dioscoridis, اغاريقون *Agaricon*.

CAPUT CIII.

De cedria.

ARabes *ketran* vocant oleum cedri, قطران vel القطران *alketran*. Nos deflexo inde vocabulo *Codranam* vulgo dicimus picem, qua naves induci solitæ. Græci ζώπισσαν & ἀπόχυμα hanc dicebant, cujus passim mentio occurrit apud veterinarios Græcos, & alios medicinæ scriptores. Pix erat cum cera mixta, qua naves inducebantur; & multum à cedria distabat, quod est *ketran* Arabum. Græci κέδριον vel κεδρία & κεδρέλαιον. Erotianus: κεδρίῳ ἐλαίῳ, τῇ κεδρίᾳ. Herodoto κέδρου ἄλειφαρ, & κεδρίη. Magno errore Plinius κεδρέλαιον in Græco scriptore, quem exscribebat, pro κεδρέλατον vel legit vel audivit legi. Atque inde nomen arboris finxit, & pro cedro majore accepit, lib. XIII. cap. V. de cedro majore: *Semen est cupresso simile. Quidam cedrelaton vocant.* Ita libri. Nam vulgo legunt *cedrelaten.* At nescio quod monstrum arboris ex cedro & abiete compositum sibi fingunt eruditi, qui non animadverterunt Plinii hallucinationem κεδρέλατον pro κεδρέλαιον vitiose legentis. Quod etiam alibi repetiit, quasi parum esset semel errasse. lib. XXIV. cap. V. *Cedros magna, quam cedrelaton vocant, dat picem, quæ cedria vocatur.* Immo: cedros magna dat picem, quæ κεδρέλαιον vocatur & cedria. Cum κεδρέλατον, perperam,

perperam oculis suis aut auribus usus, accepisset, non potuit eam vocem de oleo vel pice intelligere; ideo in arborem ipsam convertit. Dioscorides: *Κέδρος δένδρον ἐστὶ μέγα, ἐξ οὗ ἡ λεγομένη κεδρία συνάγεται.* Nemo auctor unquam meminit, cedrum illam magnam dictam esse κεδρέλαιον aut κεδρελάτην. Multi ex Græcis confundunt κεδρέλαιον & κεδρίαν, ut Erotianum supra vidimus. Differunt tamen juxta aliorum sententiam. Κεδρία est pix cedri: κεδρέλαιον oleum, quod ex illa pice sumitur, id nempe quod supernatat, dum coquitur & lanâ colligitur. Dioscorides aperte distinguit in descriptione cedri. Quod in cedri pice dicebatur κεδρέλαιον, hoc in aliis picis generibus nomen habuit πισσέλαιον. Id quasi serum picis, qood inter coquendum supernatans excipiebatur expansâ sopra eam mundâ lanâ. Ὀρὸν πίσσης hoc etiam vocarunt. Dioscorides de Elleboro nigro: *θερμαινόμενον δὲ φύραμα μετὰ λιβανωτοῦ καὶ κηροῦ, καὶ ὀροῦ πίσσης ἢ κεδρίνου ἐλαίου καταχριόμενον.* Ita legendum ex optimo codice. In vulgatis desideratur ὀροῦ. Quod etiam Plinius agnoscit, cum verba illa Latinè redderet, in ellebori tradendis remediis. Sed locus etiam ille apud eum corruptus in Editionibus hoc modo: *Sanat scabiem quadrupedum cum thure aut cera, aut pice, vel cum pisselæo.* In libris scribitur: *cum thure, cerâ, haro pice, velut cum pisselæo.* Unde patet emendandum: *cum thure, cera, sero picis, vel cum pisselæo.* Ex Græcis hæc ad verbum expressa, sed *pisselæum* Plinius vertit pro cedrino oleo. Quod & alibi observavi, apud illum *pisselæum* poni pro cedrelæo. lib. XV. cap. VII. de oleis facticiis: *Fit ex citro, cupresso, nucibus juglandibus, quod caryinon vocant: malis cedri, quod cedrelæon.* Ita quidem habent excusi codices, sed habetur in omnibus antiquis: *quod bisseleon.* Sic enim vetustissimus omnium Thuanæus cum Rigaltiano. *Bisseleon* pro *pisselæon* videri possit scriptum. Aliud tamen πισσέλαιον quam κεδρέλαιον: illud ex pice communi, hoc ex cedrina capiebatur. Pisselæon tamen suum heic Plinius ex cedri malis fieri; non ex cedri pice, dum coquitur, colligi dixit. Atqui alibi scripsit *pisselæon* ex cedri succo, hoc est, κεδρίᾳ fieri. lib. XXIV. cap. V. *Fit ex eo & oleum, quod pisselæon vocant, vehementioris ad omnia eadem usus.* Vides ubique apud Plinium πισσέλαιον usurpari pro eo oleo, quod ex cedro vel cedria fit. Quod κεδρέλαιον vel κέδρινον ἔλαιον Dioscoridi aliisque dicitur. Nullum autem in Plinio κεδρέλαιον pro oleo. Sed cum κεδρέλαιον occupasset legere perversè pro κεδρέλαιον, non mirum est, si alibi mentionem non fecit *cedrelæi.* Fortasse & cum plerisque cedrelæum & cedriam eadem fecit; eoque *pisselæum* vocavit id, quod ex cedria exciperetur, oleum. Πισσέλαιον sane potest etiam dici de cedrelæo, quatenus & cedria pix est, ex qua fit cedrinum oleum. Sed in eo peccavit, quod ex generali appellatione peculiarem & propriam condidit. Contrario plane vitio, ex peculiari appellatione cedri, generale nomen fecit ad omnem picem pertinens, lib. XVI. cap. XI. de picis coquendæ ratione: *primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum perfusa eo serventur. Sequens liquor crassior jam picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas conjecta aceto spissatur, ut coagulo, & Brutia cognomen accepit.* Ita hæc postrema legenda. De pice coquenda tractat in genere. Qui primus ex ea fluit sudor aquæ modo, eam in Syria *cedrium* vocari. Quasi in Syria pix liquida ex cedro tantum cogeretur. Atqui & ex terebintho pix ibi parabatur. Nec enim pinum aut piceam regio fert. Theophrastus de Syria: *πιττοκοπεῖται δ' ὥσπερ καὶ πρότερον ἐλέχθη, ἡ τερμινθος· πεύκην γὰρ οὐ φέρουσιν οἱ τόποι.* Nemo autem appellarit *cedrium* picem, quam terebinthi fundunt. Proprium id nomen cedri picis. Vitruvius: *Sed quemadmodum ex cupresso & pinu resina; sic ex cedro oleum, quod cedreum dicitur, nascitur: quo reliquæ res cum sunt unctæ, uti etiam libri, à tineis non læduntur.* Vides eum dicere, cedri picem proprie oleum vocari ut picem cupressi, & pinûs esse resinam. Confundit nempe κεδρέλαιον cum κεδρίᾳ. Et sanè iisdem virtutibus utrumque præditum; nec differunt, nisi quod oleum cedrinum veluti serum est, & ὑδατῶδες cedriæ, ut πισσέλαιον picis. Plinius quoque suprà *cedrium* pro cedrino oleo posuit, cum primum picis sudorem esse dicit, qui aquæ modo canali fluit. Idem lib. XV. cap. XX. ex cedro crassiorem picem manare memorat: *liquidam omnes, & tantum resinam; crassiorem vero & ad pices faciendas, cedrum.* Recenset arbores, quæ in Oriente ortæ, pici faciendæ idoneæ habentur. Cupressos, lentiscos ac terebinthos liquidam omnes sudare, & tantum resinam; cedrum vero, crassiorem & ad pices faciendas aptam. Ita loquitur Plinius, quasi nulla alia pix in Syria fieret nisi ex cedro. Atqui Theophrastus terebinthos præcipuè in Syria πιττοκαυτεῖσθαι dicit, id est, ad pices faciendas cædi, concisasque in furnis uri: *πιττοκαυτοῦσι δ', ὥσπερ πρότερον ἐλέχθη, τὰς τερμίνθους.* De cedro rarum esse ait, ut pix ex ea coquatur: *ἔνιοι δέ φασι καὶ πιττοβολεῖν τὴν κέδρον καὶ τὴν φοίνικα, ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἐνδεχόμενα λεπτὸν διὰ τὸ σπάνιον.* Sic corrigendus locus in vulgatis depravatissimus. Πιττοβολεῖα dicit & πιττοκαυτικὰ, quæ uruntur pici conficiendæ. Nam resina sponte fluit. Pix est, quæ paratur ex tædis ustis. Κεδρίαν cum Græci dicunt, subaudiunt ῥητίνην, & liquorem sive succum cedri intelligunt. Qui quia oleosus est, etiam κέδρινον ἔλαιον & κεδρέλαιον vocarunt quidam. De naturali cedri liquore loquutus est Vitruvius quem sponte sudat, cum dicit cedrinum esse oleum, qui nascitur ex cedro. Alias quando decoquebatur, ut cæteræ resinæ solebant, separabatur & eximebatur quod in ea aquosum serosumque, ut in coquenda pice. In cedro hoc etiam κεδρέλαιον dicebatur, in pice πισσέλαιον Plinius vero pisselæum vocavit, quod alii proprie κεδρέλαιον. Quinimmo & pisselæum ex baccis cedri fieri tradit. Πισσέλαιον est oleum picis. Quod liquidius in pice coquendo supernatat. Alio loco idem Plinius *pissinon oleum* id appellavit ac distinxit à pisselæo lib. XXIII. cap. V. *pissino oleo usus & passim ad quadrupedum scabiem.* τὸ πίσσινον ἔλαιον designat, quod omnino idem cum πισσελαίῳ Dioscoridis, ut ipse Plinius fidem facit lib. XV. cap. VII. *E pice fit, quod pissinum appellant, cum coquitur velleribus supra halitum ejus expansis atque ita expressis, probatum maxime è Brutia.* Malè hodie legitur: *quod picinum appellant.* In libris est *piscinum*, idque corruptè pro pissinum πίσσινον. Idem autem πίσσινον ἔλαιον & πισσέλαιον, ut κέδρινον ἔλαιον & κεδρέλαιον. De *pissino oleo* idem Plinius omnino tradit, quod Dioscorides de *pisselæo*: *γίνεται δὲ καὶ πισσέλαιον ἐκ τῆς πίσσης χωριζόμενον τοῦ ὑδατώδους αὐτῆς, καὶ ἀναλαμβάνεται ἐν τῷ ἑψεῖν ὑπερτεινομένων ἐρίων καθαρῶν.* Expanso supra mundis velleribus colligi pissinum oleum scribit, dum coquitur pix. Similiter etiam fiebat, ac pari modo colligebatur cedrelæum, dum cedria coqueretur. Plinius illo ipso capite pisselæum à pissino oleo discrevit, & *pisselæum* pro oleo posuit, quod ex baccis cedri colligeretur. Et alibi τὸ κεδρέλαιον Dioscoridis ita vertit. Pissini autem olei nomine τὸ πισσέλαιον ejusdem Dioscoridis intellexit. Κεδρία propriè Græcis est cedri resina, liquor, quem cedrus exsudat. Quod concrescit in arbore, id cedri gummi. Ea nativa est, ut omnes resinæ. Nonnulli eam & κέδρινον ἔλαιον & κέδρινον ἀλειφαρ dixerunt. Ut omnis resina coquitur, ita etiam cedrea. Inter coquendum serosus liquor à crassiore separabatur eo modo, quo diximus. Hoc κέδρινον ἔλαιον, & κεδρέλαιον proprie quibusdam placuit appellari. Pix aliter fiebat. Tædæ concisæ, id est, assulæ ex arbore resinifera pinguissimæ, & in cumulum conjectæ, terraque undique coopertæ relicto in medio canali, in quem pix flueret, urebantur. Modum picis faciendæ fusè exponit Theophrastus lib. VIII. Quod πιττοκαυτεῖν appellat. Plinius mentem ejus, ut assolet, non est consequutus. De picis faciendæ ratione sic loquitur lib. XVI. cap. XI. *Pix liquida in Europa è tæda coquitur navalibus muniendis, multosque alios ad usus. Lignum ejus concisum furnis, undique igni extra circumdato, fervet. Primus sudor aqua modo fluit canali. Sequens liquor crassior jam picem fundit.* Hæc ex alio auctore habet. Non coquitur hoc modo pix, sed uritur, quod πίττης καῦσις Theophrasto. Hoc, inquam, modo

modo fit pix liquida, quam Græci *ὑγρὰν πίσσαν* dicunt, ex lignis five tædis pinguibus pinûs & piceæ combustis. Duo ejus genera, quod primo sudore aquæ modo fluit, & quod crassius funditur. Plinius ad primum genus retulit *τὸ κέδριον* sive cedrinum oleum. Quod prorsus caret ratione. Nam aliud erat & aliter fiebat, ut supra ostendimus. Hæc liquida pix, quæ ex tædis combustis manabat, postea coquebatur in cortinis æreis, ut pix sicca inde fieret quæ *ξηρὰ πίσσα* dicitur. Hæc *ἕψησις*, non *καῦσις*. Dioscorides: *ἡ δὲ ξηρὰ πίσσα ἑψομένης τῆς ὑγρᾶς γίνεται*. Eadem *παλίμπισσα* vocabatur. Plinius: *Hæc rursus in cortinas æreas conjecta aceto spissatur, ut coagulo, & brutia cognomen accepit.* Cum hoc modo coquebatur, pissélæum ex sero supernatante in cortina velleribus expansis colligi solebat. Resina etiam liquida est, ut pix liquida: sed pix è combustis lignis funditur, resina ex arbore naturaliter absque igne sudatur. Ut pix coquebatur, ita etiam resina, cujus modum coquendæ Dioscorides itemque Plinius tradunt. Sed malè hîc confudit rationem resinæ coquendæ & picis urendæ, his verbis: *è picea resina ferventibus cocta lapidibus in alveis validi roboris: aut si alvei non sunt, struis congerie veluti in carbonis usum.* Certè & pix & resina non aliter coquebantur quam in alveis, aut *æreis* vasis, carbonibus impositis. *Ἀγγεῖον* vocat Dioscorides, in quo resina coqui solebat. Aliquando cum aqua decoqui eam mos erat, aliquando sine aqua. Dioscorides: *καίεται δὲ καὶ δίχα ὕδατος ἐπ' ἀνθράκων κόνθῳ τῷ ἀγγείῳ*. Quæ non ita accipienda, quasi carbonibus imponeretur resina absque vase. Plinius tamen sic accepit: *aut si*, inquit, *alvei non sunt, struis congerie veluti in carbonis usum.* Hanc sententiam de Theophrasto expressit, quam ille de pice urenda dixit: *τὴν δὲ πίτταν καίουσιν· τὴν δὲ κάμινον κατασκευάζοντες τοῖς κορμοῖς συνθέντες παρεμβάλλουσιν συνθέντες τὴν τῶν ἀνθρακευόντων.* Hæc est struis congeries, qua coqui resinam Plinius asserit veluti in carbonis usum. Atqui sic fiebat pix; non autem sic resina decoquebatur vel urebatur. Ea decoctione fiebat ex liquida spissior & friabilis. Cedria autem ex resinarum generibus, non ex picium. At Plinius pro pice accepit, & pices in oriente non ex alia arbore quam ex cedro fieri dixit, sed falsus est. Cum cedria coquebatur, *cedrelæum* ex eâ eodem prorsus modo, quo *πισσέλαιον* ex pice, sumi solebat, sero supernatante & velleribus expansis supra adhærescente, atque ita collecto. Nicander *κεδρινῆς πίσσης* meminit:

——— *κεδρινῆς ἀποσταλάγματα πίσσης.*

Ubi veram picem ex cedria resina factam intelligit, vel certe *πίσσης* nomine poëticè abusus est pro resina. Hodiè cedriam vocant *oleum de cada.* Oxycedrum Narbonenses *cadam* appellant, & oleum ex ea confectum, *oleum cada.* Verum illud oleum, quod conficitur ex oxycedro, non idem potest esse cum cedria, quæ cedri majoris est succus sive resina. At oleum oxycedri, ex baccis ejus fit. Idem igitur erit cum pisselæo Plinii, quod ex malis cedri fieri dixit inter alia genera oleorum facticiorum. Et notandum libros omnes eo loco non *pisselæon* habere, sed *bisselæon.* Id esset oleum cadæ: *τῆς βήσσας ἔλαιον.* Nam cada ampulla olearia, quæ Græcis *βῆσσα.* Hesychius: *ξυστρολήκυθον, βῆσσα καὶ κάδη ἐλαίου λουτρικά.* Quod in balnea deferebant vas oleo plenum, quo sese ungerent, id *ξυστρολήκυθον* appellarunt. Idem *κάδη* & *βῆσσα.* Inde quoque Arabicum قادس *cadis*, de vase oleario simili lecytho, ut interpretes exponunt. Idem Hesychius: *λήκυθος, βήσιον ὑάλινον.* Et rectius videtur *βῆσα* quam *βῆσσα*, & *βήσιον.* Glossæ: *λήκυθος, τὸ βήσιον, ampulla olearia.* Hesychius: *βήσιον, ποτήριον.* In fragmento Athenæi lib. XI. *βῆσα* dicitur: *βῆσα ποτήριον παρ' Ἀλεξανδρεῦσι πλατύτερον ἐκ τῶν κάτω μερῶν, ἐστενωμένον ἄνωθεν.* In Epigrammate Ctesibii apud eumdem Athenæum vocatur *βῆσα Ἀργύρεος*, & idem cum *ῥυτῷ* statuitur.

Ὀρχησὶν βῆσαν Ἀργύρεον.

Posterior ætas *βῆσσαν* & *βῆσαν* dixit, ac pro lecytho oleario usurpavit, cujus etiam angustum os; quo significatu & *κάδην* posuit. Hinc igitur *βησσέλαιον* idem quod *oleum de cada.* Vetus Lexicon Arabicolatinum: *oleum de cada, oleum oxycedri.* Ex baccis oxycedri oleum illud solitum fieri olim palam est, ut cypressinum ex cypressi baccis, lentiscinum & laurinum ex lauri & lentisci. Hodie similiter fit ex baccis juniperi, cui adeo similis est oxycedrus, ut Hispani eam appellent juniperi nomine. Hujus oleum etiam simile cedriæ fertur. Appellatum autem *oleum cada*, quod in cadam mitteretur *κατ' ἐξοχήν*, vel quod in balneis eo ungerentur. Nam *cada ξυστρολήκυθον*, vas olearium, quod in balnea ferebant. Strigil quippe cum lecytho ibat. Unde compositum nomen *ξυστρολήκυθος.* Etenim destringebant se atque ungebant. Inde *olearius puer*, qui oleum vel vas olearium euntibus ad balnea dominis gestabat, cui etiam vestes lavantium servandæ dabantur. *Ὀλεάριον* vocat Epiphanius in Hæresi Ebionitarum N. XXIV. *ὅπερ ὄνομα ὅλου ἐστὶν ἐν τῷ βαλανείῳ· ὁ δὲ ὀλεάριος ἐπὶ τοῦ φυλάττειν ἱμάτια τεταγμένων, ἰδὼν τὸν ἅγιον Ἰωάννην, ὅτι Ἐβίων ἔνδον ἐστίν.* Pro quo perperam Marrucinos *ἀναλείφεσθαι* legendum putat. Cælius Aurelianus *resinam cadialem* vel *cadalem* vocat, quæ liquidior esset, quæque in cadam, id est, vas angusti oris mitti posset. Ut contra *γαστρινὴ ῥητίνη*, spissior, quæ reponebatur in gastris, patentioris nempe oris alveis, quas Græci *γάστρας* vocant. Fortasse tamen & ampullas fictiles ita vocarint, à ventre turgido. Sic *γαστρικὴ ῥητίνη* eadem foret cum *cadali*, vel cadiali. Hujus mentio apud veterinarios cap. DCCCCLV. *ῥητίνης γαστρικῆς.* Et absolutè *γαστρικὴ* dicitur cap. DCCCLXXII. *μάννης λιβάνου, γαστρικῆς.* Mentio *γάστρης* apud Dioscoridem, sed nunc locus non succurrit. *Gastrarum eminentium fragmenta* leguntur in Petronio, quæ perperam mutant. An cedriam *oleum de cada* ob hoc appellaverint, quod esset cæteris resinis liquidior, disquirendum. Serapio longè aliter de hoc oleo cadæ sentit. Herbam quippe esse tradit in Arabia nascentem, quæ *kadi* appellatur, ex qua odor aromaticus conciliatur oleo, quod inde nomen accepit ac dicitur *oleum kadi.* Eum vide cap. XL. Puto esse eam plantam quam Ebenesis vocat *alchedar*, in Arabia nascentem, cujus flos optimi odoris. Inveniri etiam traduot in regione Meccæ & appellari ibi *alchedi.* Oleum, quod hodie vocatur de cada, diversum ab illo oleo de cadi. Nostrum hoc oxycedri oleum esse constat; quam & *cadam* etiam vulgò vocant, Arabes شرجين, ab oxycedro detorta voce. Nam *ὀξύκεδρος* Græcis; unde *xerbin* Arabibus, ut *nardin* dicunt pro *νάρδον*, *affinthin* pro *ἀψίνθιον*, & similia sexcenta. Serapio quatuor facit species juniperi, & *xerbin* inter eas recenset. Ex descriptione autem xerbin, quæ apud eum extat, prorsus planum est, esse *ὀξύκεδρον.* Nam de illa dicit, quæ Dioscorides de oxycedro. Corruptè tamen apud ejus interpretem legitur: *sed xerbin est illa, quæ nominatur padras, & habet fructum similem fructus cupressi.* Hoc de majore cedro intelligendum, ac legendum quæ nominatur *cedros*: قدروس. Dioscorides: *Κέδρος δένδρον ἐστὶ μέγα, ἐξ οὗ ἡ λεγομένη κεδρία συνάγεται.* Locus Dioscoridis mutilus est, ut jam viris doctis observatum. Nam statim apud eum sequitur: *καρπὸν δὲ ἔχει ὥσπερ κυπάρισσος φέρων, μείζονα μέγεθει.* Minor est cedrus quam & *ὀξύκεδρον* Græci dicunt, quæ fructum fert similem junipero. Major enim, cypresso simile semen habet. Plinius de majore cedro: *semen ejus cupresso simile.* Sequitur apud Serapionem: *Est & xerbin arbor parva, spinosa, habens fructum similem junipero.* Hæc est *ὀξύκεδρος.* Utramque igitur cedrum Arabes æquè nominant xerbin. Quod & confirmat Avisena, qui *ketran*, quæ est *κεδρία*, dicat esse id, quod exprimitur ex arbore nominata alxerbin, الشربين. Perperam interpres vertit: *Chetran est arbor, quæ nominatur alscerbin.* Immo ut est in Arabico, *Ketran succus est arboris, quæ vocatur alscerbin.*

عصارة legitur in Arabico, quod succum signifi-
cat expressum, à verbo عصر *basara*, quod ex-
primere est. *Ketran* autem vel *ketbren* ex Græco
κέδρινον. *Cedranum* vulgò dicimus, sed alio sensu.
Cedria colligebatur ex majore cedro, qualis in Phœ-
nice Syria nascitur, Libano monte. Et resina est
hujus arboris, ex qua & oleum fieri eo modo, quo
dixit Dioscorides, tradit ibidem Avisena. Quod
κέδρινον ἔλαιον vel κεδρέλαιον dicebatur, diversum à
cedria resina. Quin & ipse Avisena in voce *scerbin*
ea prorsus commemorat de generibus ac differentiis
ejus, quæ Dioscorides de cedro; majorem tempe esse,
quæ fructum fert similem cypresso, & cætera. Hoc
tamen capitulum in Arabico non invenio. Nota-
bamus superiori Exercitatione, Arabes juxta cum
Hebræis cedrum vocare *erz* vel *erzi*, vel *arzi*, &
cum articulo الارز *alarz* vel *alarzi*. Pinum ta-
men etiam vel piceam hoc nomine vocarunt. Certè
Serapio in denominandis variis resinæ generibus eo-
dem ordine, quo recensentur à Dioscoride capite
de terebintho, *gummi arz* vocavit صمغ الارز,
samag alarz, quæ Dioscoridi πεύκινη ῥητίνη καὶ στρο-
βιλίνη. Tanta profectò est generum affinitas in-
ter istas arbores, cedros, inquam, & pinos, pi-
ceasque, ut sæpe nomina invicem permutent apud
Hebræos, Græcos, Arabas, Latinosque auctores.
Hinc & *retinegi* in Lexico Alpagi *gummi pini* ex-
plicatur, quæ secundum Glossam Arabicam nomi-
natur etiam calbona, & ejus arbor in Syria dicitur
alarzi. راتينج *retinegi* Arabicè idem est, quod
Græcorum ῥητίνη; & nomen inde factum, quod ad
omnes resinas pertinet, pini, piceæ, terebinthi, &
alias. Perperam in Lexico exponitur aroma quod-
dam aut storax juxta quosdam. Certè & storax
resinaceus est liquor ex arbore fluens, verum non
hac voce propriè notatur. Græci recentiores Κολο-
φωνίας appellarunt omnem resinam, quia Colopho-
nia olim optima habita. Inde Arabes suum قلفونيا
Kalphonia pro omni resina. *Ala-arzi* vero vel *alarzi*
non pinum propriè denotat, sed cedrum, ex voce
Hebraica ארז. Alia sunt Arabibus nomina, quibus
pinum & piceam significent, de quibus infra. In-
terpres Avisenæ de cupresso ita habet: *Cupressus
nominatur in Syria arbor alarzi, & Romanè cupressus.*
Quæ verba in Arabico non habentur. De cupresso
tamen citius crediderim, cedri nomen ei attributum
à quibusdam fuisse, quandoquidem hæc omnia ge-
nera nonnulli Arabum sub unum genus reducunt.
Juniperum quidam ἀγρίαν κυπάρισσον dixere. Ita est
apud Neophytum. Serapio quoque juniperum di-
cit ex generibus cupressi masculi. Idem herbam sa-
binam, quæ cupressus est pumila, inter genera
juniperi refert. *Abel* vocat. Arabicè est ابهل
abbel. Interpres Rasis *abbel* dixit esse granum ju-
niperi. Ita planè interpretatur Avisena in voce *ab-
bel*, ثمرة العرعر *themara albarar*, fructum
juniperi. Male apud interpretem legitur: *est fru-
ctus albar*. Cæterum *barar* est juniperus, quem idem
Avisena alio capite de junipero, cupressum mascu-
lam exponit. Ita quidem interpres. Sed in Arabica
editione habetur: العرعر الجبلي, *alaraar alge-
bali*, id est, cupressus montana. Ἀγρίαν κυπάρισσον
designat Græcorum. Nec puto aliter repperisse in
Arabicis Serapionis interpretem, qui similiter juni-
perum ex generibus cupressi masculi facit. Debuit
dicere cupressi agrestis. Idem *brachos* malè legit
pro *brathos*, id est, βράθυς, quo nomine dicebatur
Græcis herba sabina. برطوس. Avisena eo ipso
capite, quo *abbel* fructum juniperi exponit, dif-
ferentias herbæ sabinæ verbis Dioscoridis explicat,
id est, βράθυος. Hæc θύον Græcis veteribus di-
cta, quod vice thuris incenderetur antiquitus in sa-
cris. Θύον etiam dixerunt à similitudine arborem
Libycam similem cupresso, quæ Romanis citrus.
Cedrum Atlanticam hodie appellant. Hæc cupressi
& juniperi affinitas, adeo ut alterum genus per al-
terum definiatur. Eadem est & cedri. Ut junipe-
rum Græci quidam & Arabes cupressum esse agre-
stem volunt, ita alii cedrum agrestem interpretati
sunt. Nicolaus Myrepsus multis locis juniperum de
cedro agresti interpretatur. In Antidoto διὰ κα-
λαμίνθης vocata: τζίνιπερες ἤτοι κέδρου ἀγρίου καρποῦ, &
alibi passim. Hodie quoque Hispani eodem nomine
juniperum & minorem cedrum appellant, *enebro*.
Non hæc recens, sed vetus permutatio nominum
inter cedrum & juniperum. Ætate Theophrasti Græ-
ci non distinguebant juniperi & cedri nomina, sed
alterum alterius appellatione invicem impertiebant,
& qui erat juniperus, cedrum eum vocitabant. Id
clarè colligitur ex lib. III. Hist. cap. XII. ibi dicit
quosdam tradere duplicem esse cedrum, Lyciam &
Phœniciam. Alios contra contendere unius esse gene-
ris, similem junipero. Idæ montis incolæ ita ferebant.
Et sanè cum unum tantum genus apud eos cedri na-
sceretur, non plures species statuere potuerunt. Dif-
ferentiam cedri illius & juniperi in folio maximè con-
sistere dicit Theophrastus. Nam cedri folium du-
rum, acutum, & spinosum esse; juniperi mollius.
Excelsiorem quoque juniperum nasci. His ita expli-
catis, adjicit protinus: οἱ μὲν ἄλλοι ἰδίοις οὐ διωρίκασι τοῖς
ὀνόμασιν, ἀλλ' ἄμφω καλοῦσι κέδρους, πλὴν ἐπικλῆσει κέ-
δρον ὀξύκεδρον. Tam juniperum quam cedrum vocabant
illi κέδρος. Distinctionis tamen gratiâ nonnulli cedrum
nominabant ὀξύκεδρον. Inde & fructum cedri Nicander
κέδρου ἀρκευθίδα vocat:

> Μηδὲ σύ γε χραίσμῃ πολὺ λάθοι ἢ κέδροιο
> Ἀρκευθίς.

Non alia cedrus in Græcia & Asia majore nota præter
hanc minusculam junipero similem, quam & ὀξύκεδρον
appellarunt, Λυκίαν κέδρον. Ex hac non colligebatur ce-
dria, sed ex altera majore in Syria nascente & conifera,
cujus fructus cyparissinis conis non dissimilis; ut pro-
inde non mirum sit, si eodem nomine cedrum hanc &
cupressum quidam indigetarunt. At ex minoris ce-
dri sive oxycedri baccis, quæ juniperi similes sunt,
oleum conficitur, quod vulgo dicitur, *oleum de ca-
da*. Narbonenses quippe hanc speciem cedri *cadam*
vulgo nuncupant. Quæ satis vetus appellatio, ut
confirmat Glossarium Latino Arabicum, in quo
oleum oxycedri, *oleum de cada* exponitur. In eodem
Glossario legimus: *cada, arvina*. Item: *cadalis institu-
ra, negotiatio pinguedinis, unguinaria, axungiaria*. Ita
distinguendum ac legendum. *Cadalem institutam* vo-
cat negotiationem olearium vel axungiariam. In eo-
dem *cadula* legitur cum interpretamento Arabicæ vo-
cis, qua adeps vel pulpa adiposa significatur: *Cadula*,
جذعة شحم. Nam *scebum* est adeps ex Latino
sevum vel *sebum* depravatum, vel ex Græco σέβυγγον,
ut *scebram* ex σέβυμπον. *Bedaa* autem est pulpa vel caro
sine ossibus, ut idem Lexicon alibi interpretatur: *pulpa*,
جذعة. Ita scribendum pro *palma*. Græci recentiores
καδάλιον dixere, qui Latinis *cadalis*; ut ἰλλούστριος, qui
illustris. Quod ego puer admodum vidi, cum Harme-
nopulum cum scriptis codicibus conferrem. lib. II.
Tit. IV. ὁ τὸν Ἀμμυδαρίων καὶ καδαλίων τέχνην ὁ μόνον
τὴν ἀπὸ τοῦ ποιὸς ἔχει λύμην, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξ ἐλαίου αἰτίας βλά-
βην ἐπάγει τοῖς οἰκήμασι. Nec enim vox καταλαίων ibi
potest hærere. Cada lecythus vel ampulla olearia.
Unde *cadalis* & καδάλιος. Quod de quocunque oleario
factore aut institore accipi potest. Inde κατ' ἐξοχὴν
ob utilitatis præstantiam, & in scabie sananda effica-
ciam oleum oxycedri id nomen meruit, quo in balneis
præcipuè utebantur. Profectò vix aliu possis referre
& *bifelaeon* Plinii de illo genere olei, quod ex baccis
cedri confici solitum dicit. Longè quippe diversum à
pisselæo, quod est oleum ex pice, dum coquitur,
coactum.

coactum. At oleum ex baccis cedri expressum non magis πισσέλαιον appellari jure possit quam terebinthinum, juniperinum, & alia ejusmodi genera, quæ nihil habent ex pice. Κάδος pro vase oleario ab antiqua κάδου significatione non multum recessit. Pollux notat veteribus Græcis κάδδον idem propriè fuisse, quod ἀμφορέα. Tam vini quam olei ἀμφορεῖς passim legas in Græcorum scriptis. Simonides:

'Εξήνεγκ' ἀμφορεῦς ἐλαίου.

Africanus scribit apud vulgum κάδδους vocari τὰ ἡμιαμφόρια: ἀμφορεὺς ἡμιαμφόρια ἔχει δύο, ἃ καλεῖται κάδδους ὀνόματι κοινῷ, Ῥωμαῖοι δὲ ἤρνας καλοῦσι. Ita Epicharmus ex vetustioribus κάδδον ab amphora distinxit:

Οὔτ' ἐν κάδδῳ ἀνελοίμαν, οὔτ' ἐν ἀμφορεῖ.

Nam cadus semiamphora. Posterior ætas κάδον dixit & pro lecytho sumpsit, ut & βῦτιν & βύτιν. Unde βυτίλαιον, & oleum de cada idem. De ammydarius, περὶ ἀμμυδαρίων, quos cum cadaliis junxit Harmenopulus, nos alibi. Quod voluimus heic efficere, factum est: aliud esse *katran* Arabum, quæ cedria est sive cedri resina; aliud, quod hoc nomine hodie appellamos. Impropriè etiam loquuntur, qui picem cedri vocant τὴν κεδρίαν, cum sit resina. Rarò admodum fiebat ex cedro pix, ut Theophrastus disertè testatur.

Plinius vero non alia pice usos orientales & præcipuè Syrios scribit, quos ait Theophrastus picem ex terebintho facere solitos, non ex cedro. Nam terebinthos ad picem uri dicit. Ineptius est, quod hodiè *picem resinam* appellant picem liquidiorem. Arabes picem vocant زفت *zefth* ex Hebræo זפת. Dicunt etiam جار *ber* pro pice iidem Arabes. Fossilem & metallicam sic etiam appellant. Nam *zeft* Avisenæ, quæ ex variis arboribus elicitur & coquitur. Resinam iidem nominant علك *balk*. Impropriè *gluten* reddunt Avisenæ interpretes. Nam etiam si hæc vox gluten etiam ac viscum denotet, ibi tamen pro resina accipiendum ac dicendum, qui humor est pinguis ac lentus ex arboribus defluens. Trium generum resinæ eo capite meminit, resinæ *alembat*, id est, abietinæ; resinæ *alseru*, id est, cupressinæ; & ejus, quam absolutè vocat *retinegi*, de qua supra. Hæc ῥητίνη Græcorum, quod de communiori genere intelligendum venit, quæ est πιτυΐνη. Meminit alibi *balk albotm*, id est, resinæ terebinthinæ, de qua in sequenti Exercitatione.

CAPUT CIV.

De terebinthina.

TErebinthinam hodie resinam ab omnibus vocari falso nomine, apud omnes in confesso est. Utpote quæ ex larice, non ex terebintho, cui id nominis in Europa datur. Arabibus vera terebinthina dicitur علك البطم, *balc abotm*: vel صمغ البطم *famag albotm*. Avisena capite de grano viridi, qui fructus est terebinthi, hanc resinam terebinthinam vocat, cæteris præstare dicit, & post eam primas tenere mastichen, quæ est lentisci resina. Vocat المصطكي *almastiche*. Post mastichen tertio loco ponit bonitatis صمغة النجوتة, *famaga alembuta*. Quæ ex istis Dioscoridis expressa sunt: πρωτεύει δὲ πασῶν τῶν ῥητινῶν ἡ τερμινθίνη, καὶ μετὰ ταύτην ἡ σχινίνη, εἶτα ἡ πιτυΐνη καὶ ἡ ἐλατίνη. Ergo *famag alembat* debet omnino esse resina pinea aut abietina. Ut mirer, doctissimos interpretes tradere gummi *albotm* & gummi *alembat* idem esse. Idem Alpagus alio loco scribit, *alchalembat* secundum Ebenbitar esse gummi fisticorum. Pistacia hæc sunt. At secundum alios Arabes accipi pro gummi *albotm*. Neutrum potest verum videri. Constat quippe ex Avisenæ loco, quem superius produximus, *alembat* esse pinum aut abietem. Inde علك الاخباط, *balc alembath*, resina pini vel abietis. Mastichen exponit Vir doctus in suo Lexico. Sed mastiche propriè lentiscina resina, sive simplex est انباط, *embat*. Quod videri posset ductum ab *abietis* nomine. Fatendum tamen est, aliter scribi eo loco Avisenæ hanc vocem, ubi pinum aut abietem significat. Scribitur enim ibi النبوتة, & legendum puto الينبوتة *aljembuta*. Ita enim vocat alibi capite de pice, *arborem aljembut*, quam inter eas enumerat, ex quibus pix conficitur, شجرة الينبوت: ubi *jembut* non est arboris nomen, sed seminis vel grani. Nam *arbor jembut* est arbor, quæ fert fructum nominatum *jembut*; atque ita semper in his loquutionibus accipiendum شجرة حبة الخضرا *fegjar baba chadara*, arbor granorum viridium, de terebintho. Eodem loco meminit arboris dictæ, شجرة قضيم قريص *fegjar cadem caris*. Hoc cadem caris granum esse pini minusculum notant interpretes. Avisena arborem, cujus hoc granum est, *tenub* vocat تنوب. Et est silvestris pinus. *Jembut* igitur erit granum majoris pinûs. Et *famag jembut*, ἡ στροβιλίνη ῥητίνη. Alpagus in indice scribit, *aljembut* nomen esse commune ad arborem, ex qua fit pix, & ad plantam, quæ producit *carnub fenchi*, id est, siliquam spinosam. Verum, ut dixi, *jembut* non est arbor, sed semen arboris. De *jembut* extat caput speciale apud Avisenam, ubi ex plurimorum sententia exponit esse *alcarnub Alnabathi* الخرنوب النبطي, id est, siliquam Nabathæam. De qua nos supra. In Lexico vulgari *jembut* exponitur ericæ fructus vel viticis semen. At Glossator Arabs medicinalis silvæ in antiquo Dioscoride ἀδ-ουζαν interpretatur ينبوت. Apud eumdem Avisenam *jembut* etiam accipitur pro nuce pinea, quem στρόβιλον Græci vocant. Inde & quæ πιτυΐνη ῥητίνη Dioscoridi vocatur, ipse appellat *famag aljembut*. Aliud ergo *ambat* vel *embat*. Ebenbitar pistacia hoc nomine intellexit, alii terebinthum. Non tanta sanè dissimilitudo inter utrumque, ut hanc appellationis communionem indignari debeant. Placet plerisque doctis, quibus & nos accedimus, terebinthum Indicam Theophrasti esse pistaciorum arborem. Fructum ejus amygdalis similem facit, sed minorem. Nicander quoque ad Indos relegat eam arborem, & fructum tradit amygdalis similem:

Ὅσσα τ' ἐπ' Ἰνδὸν χεῦμα πολυφλοίσβοιο Χοάσπου
Πιστάκι' ἀκρεμόνεσσιν ἀμυγδαλόεντα πέφανται.

Non bellè tamen confirmatum volunt testimonio Quintiliorum apud Athenæum lib. XIV. καὶ τὴν μυλίαν καὶ τὴν τέρμινθον, ἃ δὴ νῦν πιστάκια οἱ Σύροι καλοῦσι. Legendum enim, καὶ ἃ δὴ νῦν πιστάκια. Ætas illa pistacia & terebinthum distinxit, ut colligitur ex Geoponicis Excerptis, in quibus non uno loco traditur pistacia inseri in terebinthum, ut lib. X ex Damogeronte: ἐγὼ γὰρ εἰς τέρμινθον, ἣν οἱ Ἀντιοχεῖς τερέβινθον καλοῦσι μάλιστα ῥητίνην ἔχουσαν, πιστάκια πολλάκις ἐγκεντρίσας καὶ ἐμφυτεύσας ἔργον μεγάλα δέδωκα. Ubi notabis πιστάκια non pro fructu, sicut ratio nominis suadet, sed pro ipsa arbore poni, ut apud Quintilios, τέρμινθον ἢ πιστάκιον. Quod in alio genere arboris usitatum vix reperias apud Græcos. Arabes

more suo mutantes τὸ πῖ Græcum in φῖ, quia litterâ illâ carent, dixerunt, فستق *fistac*. Certe Judæorum magistri vocem illam Arabicam ita scribunt פסתק, *fastac*. Pronuntiant tamen ipsi *fistuc* & *fastuc*. Unde in Glossariis Iatricis Græco-Arabicis: φυστίκ, τὰ φυστίκια. Latini Barbari *fisticos* dicunt, ut in Antidotario veteri & apud Constantinum passim legitur. Alia igitur terebinthus, alia pistaciorum arbor. Nec putandum, Quintilios absolutè terebinthum posuisse pro pistaciis. Theophrastus terebinthum saltem Indicam vocat, quam volunt esse pistaciorum arborem, non absolute terebinthum. Sed nec pronuntiat quidem arborem illam Indicam esse terebinthum, sed videri quibusdam. Alios vero tradere similem esse terebintho: Φασὶ δ' εἶναι καὶ τέρμινθον, οἱ δ' ὅμοιον τῇ τερμίνθῳ. Et sanè pistaciorum arbor similis terebintho, non terebinthus: si terebinthus vocata nonnullis, cognomine adjecto eam distinxerunt, ut sui generis esse intelligeretur. Terebinthum Persæ vocant *terbank*. Quod non abludit à Græcorum τέρμινθος. Arabes nominant *botm*. Sic *katm* pro *karm*, quæ vitis est. Arabice: بطم كرم pro quo *botin* & *albotin* in Avisena Latino, & ubique apud Alpagum scribitur. Alii pronuntiant *bont*, ut est apud Rauwolfium in Hodœporico. Ab Hebraica origine venire hoc nomen dubium non est. Nam בטנים *batnim* sunt terebinthi, Geneseos XLIII. 11. ut rectè habet vulgaris versio, quæ terebinthos dixit pro fructu terebinthi. Alii pineas nuces vertunt, alii pistacia, alii avellanas. Nihil video, cur non melior existimari possit Hieronymi sententia, quam & Arabica vox inde derivata adstruit idem significans, & natura ipsius rei, etymique ratio. Junguntur ibidem *batnim* cum amygdalis. Certum est, terebinthi grana æque olim ad esum usitata fuisse orientalibus, hodieque esse, ut pineos nucleos & amygdala aut pistacia. Dioscorides de terebintho: καρπὸς δέ ἐστιν ἐδώδιμος. Præterea etymo vocis hæc significatio confirmatur. Sic enim appellantur Hebraicè à בטן, id est, ventre. Arabicè quoque بطن *beten* est venter vel uterus. Terebinthi grana eâ planè formâ sunt, in rotundo quadamtenus concava, ad ventriculi effigiem. Hinc *batnim* grana terebinthina, quasi ventriculos dicas vel utriculos. Folliculos etiam habet terebinthi arbor, ramis & foliis adhærentes, ex quibus exeunt alata animalia. Hi folliculi diligenter colligi dicuntur ab indigenis ad tingenda serica stamina variis coloribus. Plinius de terebintho: *fert folliculos mittentes quædam animalia ceu culices*. Habet à Theophrasto, qui κωρυκώδη vocat in descriptione terebinthi lib. III. cap. XV. φέρει δὲ καὶ κωρυκώδη ἄττα κοῖλα, καθάπερ ἡ πτελέα, ἐν οἷς θηρίδια ἐγγίνεται κωνωποειδῆ. Ita legendum pro vulgato καρυώδη. Nec placet Gazæ correctio καρυώδη, qui vertit: *fert & ad nucis similitudinem quædam concava*. Atqui non nucis habent similitudinem illa concava, sed exeunt tandem in corniculorum imaginem. Unde & *cornicabram* hanc arborem vulgo vocitant Hispani. Fortasse & à concavitate illa ventricosa folliculorum nomen arbori inditum penes Hebræos & Arabes. De grano tamen magis placet, quandoquidem traditur esse forma, ut ventrem exiguum repræsentat, præcipue quod minusculum habetur. Duo quippe genera faciunt Arabes terebinthi, ac dividunt in majus & minus. Quam differentiam fructus potissimum facit, minor & major. Theophrastus quoque eamdem in fructu agnoscit differentiam. In marem primum & fœminam dividit hanc arborem. Marem esse, qui nihil ferat. Fœminam rursus in duo alia genera partitur; alteram fructum ferre dicit statim rubentem lentis magnitudine καὶ ἄπεπτον, qui ad maturitatem non potest perduci. Male vertunt: *quæ concoqui nequit*. Immo ἄπεπτος, qui non quit πεπαίνεσθαι, maturescere. Sic coqui ficus & uvæ dicuntur, quæ maturescunt: & *cocta ficus*, pro maturis. Hic igitur fructus minor terebinthi. Altera majorem producit, ad fabæ instar; qui primo viridis, deinde ruber, postremo μέλας. *Nigrum* reddunt, & hoc malè. Verba Theophrasti: ἡ δὲ χλωρὸν ἐνέγκασα τὸν καρπὸν, μετὰ ταῦτα ἐρυθραινόμενον, καὶ ἅμα τῇ ἀμπέλῳ πεπαινόμενον τὸ ἔσχατον ποιεῖ μέλανα. Pessimè omnium hæc Plinius transtulit: *alteri fructus ruber lentis magnitudine, alteri pallidus cum vite maturescit, non grandior fabâ*. Pro tribus illis coloribus, quos in processu maturitatis mutat granum majus terebinthi, unum tantum posuit, cumque nihil prorsus convenientem: *alteri pallidus*. Nempe χλωρὸν pro pallido accepit, qui est viridis. Pallidum de omni colore dicitur, qui decolor est. De luteo tamen & morboso sæpe sic usurpatur. At fructus terebinthi primo viridis. Χλωρὸν dixit Theophrastus, non χλωρὸν. Etsi certum sit ab eadem origine utrumque venire, & χλωρὸν ex χλοερὸν contractum esse; usus tamen hæc discrevit. Χλοερὸν proprie dicunt, cui color χλόης, herbaceus nempe ac viridis: χλωρὸν frequentius pro luteo & pallido sumunt. Unde avis χλωρίων, quæ non est viridis, sed lutea. Granum terebinthi viride est atque herbacei coloris. Hinc Arabes vocant حبة الخضرا, *grana viridia*. Sic apud Avisenam terebinthina grana nominantur; qui & terebinthum vocat *segiar haba alchadara*, arborem granorum viridium, à verbo خضر, quod est virescere. Signum mediæ maturitatis in hoc fructu rubor est. Ubi plenam adeptus est, μέλας evadit: pro nigro perperam accipiunt omnes interpretes, & falsum in hoc fructu, quem cæruleum esse tradunt, qui viderunt. Hoc μέλαν Græci vocant. Unde κυάνεον, μέλαν Grammatici passim interpretantur. Et μέλαν Ἰνδικὸν non est atramentum Indicum, ut malè Plinius interpretatus est, sed Indicæ hic proprie color, quem cæruleum esse constat. Sic ἴον μέλαν, μέλας ὑάκινθος: qui flores non sunt nigri, sed purpurei aut cærulei. Unde cærulei hyacinthi Latinis poëtis, qui & *nigrum* plerumque eo sensu usurpant, ut *nigras violas* Virgilius & *nigra vaccinia*. Scribit Bellonius in observationibus lib. II. cap. XCVI. terebinthi fructum colore esse medio inter viridem & cæruleum. Alibi Neoterici similiter tradunt, ubi maturuit ex cæruleo virescere. Inde *granum viride* Arabes appellant حب الخضر, *hab alchadar*. Idem sane color est & terebinthinæ resinæ, quam Dioscorides dicit ὑαλίζειν τῷ χρώματι καὶ κυανίζειν. Color vitreus est viridis, qui cum cæruleo junctus efficit colorem grani viridis, id est, terebinthini fructûs. Verba illa Dioscoridis de resina terebinthi transtulit Avisena ad arborem ipsam vel arboris fructum, in capitulo de grano viridi. Totum illum locum quia interpres omisit, hic soloci filo expressum Latine referam. Titulus capitis est, *Grana viridia*. Deinde ita incipit: *Hæc arbor nota invenitur in regionibus multis frigidis, & insuper etiam existit in insulis quæ nominantur Cyclades, & quæ adfertur ex his insulis est optima, & color ejus similis colori vitri, cum vicinitate coloris cælestis, odorata suavi odore. Eminet in ea odor granorum viridium, & optima resinarum est resina arboris granorum viridium, & post eam mastiche, & post mastichen resina pini, & quod magnum ex eo genere est in Aldaru, & arbor vocatur Albotm*. Hæc omnia omissa interpreti exceptis his pauculis, quæ sic male reddidit: *& gummi ejus est melior gummis post mastichen*. Immo contrarium dicit Avisena, ut supra docuimus. Ad arborem autem sive fructum arboris perperam retulit, quæ de resina dicta sunt ab auctore, unde hæc accepit. Dioscorides: ἡ δὲ ἐξ αὐτῆς ῥητίνη κομίζεται μὲν ἐξ Ἀραβίας τῆς ἐν Πέτρᾳ· γεννᾶται δὲ καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ καὶ Συρίᾳ καὶ ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Λιβύῃ καὶ ἐν ταῖς Κυκλάσι νήσοις· ἡ δὲ καὶ διαφέρει διαυγεστέρα οὖσα, λευκή, ὑαλίζουσα τῷ χρώματι καὶ κυανίζουσα, εὐώδης, τερμίνθου πνέουσα. Non resinam ex illis locis adferri dixit Avisena, sed quod in lemmate capitis produxit, grana nempe viridia sive fructum terebinthi. Sic enim omnino intelligendum. Cætera quidem eo loco memorata Dioscoridi, per compendium regionum frigidarum nomine comprehendit, cum tamen in his nec Arabia Petræa frigida sit nec Libya. Solas insulas Cycladas nomina-

nominavit, ex quibus optima terebinthina adferebatur. In Arabico est فرفلادس *Fustadis*, corruptè pro قوقلادس *Cuclades*. Idem eo loco Græca illa *τερεβίνθου καρπὸν* de fructu intellexit, & *haba ohadara* reddidit, id est, grana viridia. Sic *terebinthi* Hieronymo sunt terebinthina grana. Præcedentia autem omnia de fructu accepisse testatur id, quod sine periodi posuit: *& quod magnum vel majus ex eo est, in Aldaru*, scilicet nascitur. Quod omnino ad granum viride sive fructum terebinthi debet referri. Nec enim alio potest. Et rectè vetus interpres: *& qui ex eo est magnus, dicitur aldaru*, & ad fructum refert. Sensus autem Avisenæ est, aldaru vocari id genus terebinthi, in quo nascitur granum majusculum. Legitur eo loco in Arabicis الغرر. Sed omnino corrigendum, الضرو. Atqui *aldaru* est lentiscus. Prorsus tamen extra sententiam Avisenæ terebinthus Serapioni duorum est generum domesticus ac silvestris. Silvestrem dicit esse lentiscum. Ita vertit interpres. In Arabico est ضرو *daru*. Notat Alpagus ex Ebenbitar *aldara* arbustum esse, cui fructus & folia similia sunt foliis ac granis terebinthi. Hoc alterum genus terebinthi Avisenæ ac Serapioni. Hic verò etiam refert ex sententia Abuanifa, lentiscum esse arborem in montibus nascentem, glandiferarum instar grandem. Quis non videt, id genus terebinthi esse, quod silvestre dicitur Serapioni? Theophrastus tradit cæteris quidem in locis terebinthum fruticare, in Syria vero in maximam arborem evadere: ἐν δὲ τῷ δένδρον περὶ μὲν τὴν Ἴδην καὶ Μακεδονίαν βραχὺ, θαμνῶδες, ἐστραμμένον· περὶ δὲ Δαμασκὸν τῆς Συρίας μέγα, καὶ πολὺ καὶ καλόν· ὄρος γάρ τι φασὶν εἶναι παμπληθὲς τερεβίνθων, ἄλλο δὲ οὐδὲν πεφυκέναι. Hæc terebinthus magna procera, pulcra, montana, eadem omnino cum lentisco Serapionis, quæ *dara* ab eo vocatur & species terebinthi statuitur agrestis. *Et dixit*, inquit, *mihi Arabs, quod arbor lentisci est sicut arbor glandium magnarum, nisi quia est pulchrior.* Addit ibidem idem Abuanisa, folia ejus rubescere. Hoc de terebintho verum, cujus folia, cum extremis ramis pullulare incipiunt, prorsus rubentia apparent. De fructu etiam adjicit, rubrum esse, ubi maturuit. De altero terebinthi genere id memorat Theophrastus: ἡ δὲ ἐρυθρὸν ἄβρωτον φέρει τὸν καρπόν. At lentisci germanæ fructus, qualis in Chio & in Italia reperitur, maturitatis tempore niger esse traditur. Et notandum, quod ait Avisena majorem terebinthi fructum in *aldaru* nasci. Lentiscus ista Serapionis. Vulgaris autem lentiscus fructum quidem cætera similem terebinthino fert, sed minorem & rotundiorem. Rauwolfius in Itinerario præter vulgarem terebinthum, quæ fructicis magnitudinem non excedit, duo alia genera ab Arabibus agnosci dicit: unum quod ait vocari *bont quibir*, id est, terebinthi granum majus, كبير بطم quod pistaciis simile facit, brevius tamen & rotundius. Hoc erit *aldara* Avisenæ. Aliud minus vocatum ab iisdem: *bont fougier*, صغير بطم *botom seguir*. Piso æquale esse dicit. Fallitur autem, cum putat esse Avisenæ *bel*, & *fael* aut *fol*, de quibus infra. Lentiscum porro folio, cortice, fructu in medicina parem cum terebintho facultatem habere tradit Dioscorides. In vetusto Glossario Latino-Arabico صرو absque puncto legitur, *fara*, & exponitur lentiscus. Idem sanè nomen est *faru* & *saru* vel *daru*. Inter *sbad* & *dsbad* unius tantum apicis differentia est, & plerumque alterum pro altero ponitur. *Daru* in vulgari Lexico est terebinthus. Ita sanè vocatur genus terebinthi Avisenæ in capitulo de grano & viridi, & Serapioni. Idem Avisena caput habet speciale de *daru*. Lentiscum reddit interpres. Resinam ejus, quæ Meccam fertur, eodem nomine censeri traditur. Sed in Arabico est: بكة *Becca* pro مكة, ut legit interpres. Resina igitur lentisci etiam *dsearu* Arabicè dicitur, quod ex Hebraico descendit צרי *Tzori* vel *Tzeri*. Nam etiam per seva scribitur. Sic probatissima resina appellatur. Talis terebinthina vel lentiscina. Hanc in secundis consistere facit Dioscorides, palmâ datâ terebinthinæ. Galenus etiam lentiscinam præfert. Hieronymus *resinam* simpliciter vertit. Quod de omnium optimâ intelligendum, qualis est terebinthina vel lentiscina. Vetus Glossarium *faru* lentiscum interpretatur. In aromatibus etiam locum habuit utravis harum. Σαρίαν Græci recentiores dixerunt, cujus meminit Myrepsius in compositionibus thymiamatum. Σαρία etiam aliquando invenitur scriptum. Σαρία Hesychio est σκλήθρος. Aliud est *sera* per sin سرو, cupressus. Gummi autem sive resina lentisci proprio nomine Græcis vocatur μαστίχη. Dioscorides: ξηλίνη σχίνου, ὑπ' ἐνίων δὲ μαστίχη. De ea proprium caput extat apud Avisenam sub titulo مصطكي *mastichi*. Nam Arabes, ut supra nobis observatum, στι Græcorum per *fe* exprimunt, qui mos est vulgaris pronuntiationis. Sic Κόρρινα dicunt *currina*, Γαληνὸς, Galinus & similia. Videtur autem eam mastichen diversam facere à gummi *aldaru*. Sic daru vel saru Avisenæ non erit proprie lentiscus, sed genus terebinthi. Mastichen idem duorum generum facit: *Rumi*, quæ alba est (ita Græcam vocant ex insula Chio) & *Cupti*, id est, Ægyptiam quæ ad nigredinem tendit. Barbaris Latinis dicitur *mastix* pro μαστίχη. Sic *Sandarax* iisdem ἡ σανδαράχη sive *Sandarac* Arabum, & *vernix* ἡ βερονίκη. Ita Græcis Barbaris δέλφιξ pro Latinorum Delphica mensa, αἱ δέλφικες. & ἄβαξ, qui iisdem *abacus*. Iidem Arabes *Chio* vel *Kie* usurpant pro mastiche ex insula Chio. ἡ Χία. Index Avisenæ: *Chie, id est, masticu.* Item: *Kie, mastix.* Iisdem è converso mastichi pro gentili Chio sumitur. Ut *lutum terra masticis* apud interpretem Avisenæ pro terra Chia, quæ Χία γῆ Græcis. Sed in Arabico legitur: طين بلد المصطكي *thin beled almastichi*, id est, lutum regionis mastiches. Quod propriè est lutum ex ea regione, unde affertur mastiche.

CAPUT CV.

De cinnabari.

Gummi etiam est arboris peregrinæ *cinnabari*. Quod bodie vocatur hoc nomine, facticius color est ex sulphure usto, & argento vivo. *Cinabrium* vulgo nuncupant. Aliud erat, ut dixi, veterum *cinnabari*, quod & ipsum nomen etiam circa res varias fluctuavit. Quidam minium ita vocarunt. Unde & passim in Glossis veterum, minium κιννάβαρι exponi videmus. Theophrasti κιννάβαρι fit est Atticum. Aliud etiam propriè κιννάβαρι. Dioscorides cinnabari ex Africa afferri dicit, eosque reprehendit, qui minium esse putarent. Pictoribus maximo usui fuit, & magno pretio emptum. Refert

fert idem Dioscorides, existimasse quosdam sanguinem draconis esse: ἔνιοι δὲ βαδίζουσιν, ὅτι ἐνόμισάν τινες αὐτὸ εἶναι αἷμα δράκοντος. Hoc Plinius credidit, qui insuper addit, saniem draconis elisi in pugna elephanti pondere, permixto elephanti ipsius sanguine, cinnabarin conficere. Non meminit Dioscorides, unde & quomodo caperetur cinnabari, & quid proprie esset; contentus arguisse falsi, qui non vere sentirent, ipse veritatem super eo non aperuit. Atqui auctor æqualis Dioscoridi & Plinio, jam tum noverat gummi esse arboris. Ita enim in Periplo Maris Erythræi scribit de insula Dioscuriade: γίνεται δὲ ἐν αὐτῇ καὶ κιννάβαρι τὸ λεγόμενον Ἰνδικὸν, ἀπὸ τῶν δένδρων ὡς δάκρυον συναγόμενον. Fuit Indicum cinnabari, fuit & Libycum. Unius generis utrumque, ex lacrima arboris colligi solitum. In Socoræ insulæ Indicæ montibus eam arborem plurimam nasci memorant. Item in Africa; præcipuè in Insula Portus sancti, quæ prima est ab Hispania Indiam petentibus. Sanguinem draconis esse multi veterum crediderunt. Mansit & nomen ex falsa opinione. Nam hodieque etiam scientibus non esse sanguinem, sed arboris lacrimam, ita vocatur. Arbor ceraso similem fructum fert, nisi quod cæruleum. Plinius Indici cinnabaris meminit lib. XXIX. quo loco medicorum imperitiam exagitat, qui nominis inscitia pro cinnabari Indica minium in medicamenta adderent, quod est venenum, cum cinnabaris non sit. Sic tria habemus eodem nomine dicta, olim minium & sanguinem draconis, nunc aliud genus coloris rubei ex sulphure & argento vivo temperati. Aliud etiam porro quam cinnabari, Græci recentiores *sanguinis draconis* appellatione donaverunt. Ita quippe vocarunt succum dracontii, qui croceus est. Sic enim in eorum Lexicis Iatricis invenio: ἰφιοβότανον, ἡ δρακοντία, ὃ καὶ δρακόντιον, ἐξ οὗ καὶ τῶν βοτρύων αὐτῆς ἀφρὸς, αἷμα δρακόντειον. Neophytus in describenda dracontea majore: καρπὸν δὲ φέρει ἐπ' ἄκρῳ τοῦ καυλοῦ, βοτρυοειδῆ, ἀνθοῦντα τῷ χειμῶνι τὸ πρῶτον, ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ κροκίζοντας ἢ φοινικοῦς, οὓς χυλίζοντες καὶ ἐν ἡλίῳ συστρέφοντες, αἱματώδη αἷμα γίνεται πηκτὸς, ὃ καὶ δρακόντειον αἷμα λέγουσιν, ὠφελοῦν δυσεντερικοῖς πινόμενον μετὰ Λημνίας σφραγῖδος καὶ Ἀρμενίας βώλου. Hæc verba de modo colligendi succi & in sole versandi & de nomine sanguinis draconis, desiderantur in vulgaribus Dioscoridis codicibus. Quin immo & totum illud caput περὶ Δρακοντίας μεγάλης, quod apud Dioscoridem legitur, Dioscoridis non esse, sed Neophyti, præter alia nomen etiam δρακοντίας viros doctos advertere debuit, quod admodum recens est. Sic enim posteriores Græculi vocarunt, quod veteribus dictum est δρακόντιον adjectivè, cum subintelligeretur ἄρον. At recenciores δρακοντίαν dicendo, subaudiunt βοτάνην. Apulejus in Herbario, draconteam sanguine draconis enatam ferri dicit. Certè succus ex semine expressus δρακόντειον αἷμα dicitur Græcis posterioribus, cujus apud veteres nullum vestigium. Theophrastus seminis dracontii nullum usum esse scribit: σπέρματι δ' οὐ χρῶνται. Apud Plinium tamen narrantem medicinas ari mentio fit seminis ejus intriti, quod cum oleo aut rosaceo infunderetur aurium dolori. Quod Dioscorides ita expressit: δύναμιν δὲ ἔχει ὁ καρπὸς ἐγχυλισθεὶς καὶ ἐγχυματισθεὶς μετ' ἐλαίου εἰς τὰ ὦτα ἀναλγίαν ποιεῖν. Sed succum ex semine ejus parari & ad solem exponi siccarique nusquam alii meminere. Nec ullum αἷμα δρακόντειον novere præter Indicæ vel Libycæ arboris lacrimam, quam saniem draconis esse multi veterum sunt opinati. Plinius Indiam conferre picturæ alicubi dixit harundinum suarum limum, & draconum saniem, cinnabari hoc intelligens. Præter hæc genera, quæ sanguinis draconis nominibus nota sunt, alius etiam succus apud Arabas id nomen habet, qui ex Achillea herba sive quarta sideritide. Ita enim apud Avisenam cap. DCIX. legitur: *de sanguine draconis, id est, Achillea.* Succum esse rubeum notitiæ pervulgatæ refert ibi Avisena. Nullus succus rubens elicitur ex Achillea, cujus quidem meminerint veteres. Folia tamen ejus subrutila & viscoso lentore mollia esse tradit Dioscorides. Sic enim apud eum vetus liber legit: φυλλάρια λεπτὰ, στρογγυλοφυῆ, ὑπέρυθρα, γλίσχρα. Intrita ea & imposita cruentis vulneribus, sanguinem sistere & glutinare idem dicit. Hic ergo succus est, quem ex foliis subrubris Achilleæ sideritidos expressum sanguinem draconis quoque nuncuparunt. Ad marginem Latinæ editionis pro Arabica dictione, *quæ sanguinem draconis* designet, adscriptum *albachun.* Quod corruptum est, atque non integrum. Scribendum enim, *dem alachuin.* Apud Serapionis interpretem dicitur *dem alachoen*, pro *dem alachuin*, دم الاخوين. Citat Dioscoridem, qui plantam hanc nominari dicit *sidrachos* & *Egilos*, quæ corrupta sunt nomina pro *siduritis* & *Achilleos*, σιδηρῖτις καὶ Ἀχίλλειος. Hæc enim sola ex sideritidum genere, quæ Achillea cognominatur, cujus succum vocarunt sanguinem draconis. Vagus tamen Herbarius Arabs apud Dioscoridem omnes sideritidos species ita vocat. Nam primam sideritin Dioscoridis, quæ Ἡράκλεια cognomen habet, Arabice interpretatur, شجرة دم الاخوين, *segjara dem alachuin*, id est, arborem sanguinis draconis. Cætera quæ sequuntur genera, totidem species esse dicit arboris sanguinis draconis. Et hoc nomine eas exponit, نوع اخر شجر دم الاخوين, quod sonat: *Species alia arboris sanguinem draconis ferentis.* Atqui nulla sideritis sanguineum hunc succum expressa fundit præter Achilleam, quæ Arabibus etiam dicitur اخيلس *Achillis* vel *Achillus*, corruptum ex Ἀχίλλειος, pro quo *Egilos* perperam apud Serapionis interpretem. In nomine autem *dem alachuin*, hoc *alachuin* est serpens vel draco; & sine articulo *achuin* vel *echuin* اخوين, ex Græco ἔχιν. In tabulis Arabicis astricis Ophiuchus vocatur الحوي. Quod *alangue* vulgo vocitant. Sed scribendum putarim الاخوي *alachui*, quod serpentem significat. Nam ut derivat Scaliger, ut serpentarium inde efficiat, Arabicè non procedit. In mappa autem astrica Arabum nullus pictus est serpentarius, sed tantum serpens cum ciconia. *Alachui* autem pro *alachuin* abjecto *nun* ultimo, ut sæpè. Ridiculum, quod *alangue* interpretantur *effœminatum*, ex vitioso nominis sono quasi languentem ac mollem. Aliud est porro δρακόντειον αἷμα apud auctores chimicos, quod inter eas res numeratur, quæ tingendo aptæ sunt. Ut apud Zosimum ad rubrum colorem lychnitis conficiendum nominantur, ἡ ἄγχουσα καὶ τὸ δρακόντιον αἷμα. Item paulo post: περὶ λυχνιτῶν ποιήσεως καὶ ἄνω κατέλεξεν. Ὁμοίως δὲ τὴν ἄγχουσαν καὶ τὸ δρακόντειον αἷμα καὶ ἄλλας ἑτέρας λίθων καταβαφάς. Verum cinnabari intelligit. In indice Alpagi legimus: *Duaden secundum aliquos expositores Arabes est sanguis draconis.* Arabicè دوادم *ducadem* significat medicinam sanguinis. Addit ibidem Alpagus: *Duaden alderdar, fructus seu flos alderdar, quod est arbor ulmorum. Duaden* etiam Arabice potest exponi, *habens auriculas*, ذوادن. Fructus ille vel flos fortasse ita dictus ab aliqua aurium similitudine. Cujus & succum quidam vocaverunt sanguinem draconis. Avisenæ دردار *derder* arbor est, Græcis πτελέα, Latine ulmus. Avisena initio capitis citat Dioscoridem, & *derder* dicit esse arborem similem arbori chalef,

lef, الشجرة الخلاف *fegiar alchalef*, & ab indigenis Syriæ vocari *alderder*; ab incolis autem provinciæ Harac, id est, Parthiæ nominati arborem cimicum, شجرة البوق *fegiar albuch*. Hæc omnia omisit interpres, & alia nonnulla eo capite. Glossarium pervetustum Latino-Arabicum *dirdar* interpretatur *fraxinum*. Alpagus ad oram Avisenæ codicis eo capite annotavit esse arborem, quæ producit linguam avis. Lingua avis fructus est, quam producit arbor similis dirdar; non autem ipsa dirdar. Arabicè fructus ille dicitur لسان العصافير *lesan alasafir*, id est, lingua avis, à similitudine. Arborem ipsam similem esse arbori Dirdar, nisi quod folia habet oblonga ad instar foliorum amygdalæ, tradit Serapio. Hæc forma longe abscedit ab effigie foliorum ulmi. Fructum autem, qui dicitur lingua avis, esse palmites, qui dividuntur in cheranub similes foliis olivarum. Ita ille interpres. Sed puto in Arabico esse خرنوب *charnub*, quod significat siliquas. Intra illas siliquas medullam esse dicit, referentem linguæ avis effigiem. Fraxini fortasse genus arbor illa linguæ avium. Nam fraxinus, Theophrasto teste, fructum fert in siliqua minutum, & nucalem ut amygdalarum, gustu subamarum: ἔχει δ' ἐν λοβῷ καρπὸν λεπτὸν, καρυηρὸν ὡς τῶν ἀμυγδαλῶν, ὑπόπικρον τῇ γεύσει. Inde est, quod auctor veteris Glossarii Dirdar interpretatus est fraxinum, quam alii ulmum esse volunt. Serapio vero linguæ avis arborem comparat arbori Dirdar. Nec prohibet, quod Avisena fraxinum videtur appellare *miran*, ميران. Nam unius arboris non una plerumque sunt nomina apud Arabes. Ut hæc ipsa ulmus alio nomine ipsis vocatur *bukida*, بوقيذا. Sed & *arbor cimicum* vulgo appellabatur. *Chalef* arbor, cui eam adsimilat Avisena, nonnullis est salix. Sed salix neutiquam similis ulmo. Præterea salix Arabibus vocatur *safsaf* صفصاف. Alii tradunt similem esse salici, sed folia habere latiora. De qua vide Alpagum in indice. Avisena scribit, arbori Dirdar capita esse tumentia ad instar mali granati, in quibus humor residet, ex quo ubi siccatus est, exeunt culices cimicibus similes. Dioscorides φύσας vocat hujusmodi folliculos ulmi. Theophrastus, κωρύκους. Avicena, اقماع *acamah*. De qua voce nos supra. Cujus singulare قمع. Quod tunicam proprie significat. Corticem cardamomi ita vocavit Avisena. Hoc loco addit epithetum huic voci, quod tumentes vel inflatos designat, & per hoc expressit vesicas vel folliculos. Humor, qui in his ulmi vesiculis invenitur, ὑγρὸν simpliciter dicitur Dioscoridi: τὸ δὲ ἐν ταῖς φύσαις αὐτῆς τὴν πρώτην ἐκβλαστανούσαις εὑρισκόμενον ὑγρόν. Theophrastus κόμμι vocat, eodem modo: ἀλλ' ἐν τοῖς κωρύκοις τὸ κόμμι καὶ θηρία ἄττα κωνωποειδῆ φέρει. Ita etiam appellat hæc animalia Dioscorides. Avisenæ بوق cimices interpretantur. Inde hæc arbor dicta arbor cimicum, شجرة البوق.

Gummi illud videntur etiam appellasse sanguinem draconis à colore, & à simili astringendi facultate. Nam & succum chamæcisthi sic etiam appellatum Græcis invenio. Nicomedes Iatrosophista: αἷμα δρακόντιον, ὁ χυλὸς τοῦ χαμαικιστάρου. Certum est porro χαμαικιστάρου eos dixisse pro chamæcistho, ut κιστάριον pro cistho, de quo nos alibi. Neophytus: Λάδανον ὁ κίσταρος. Item: ὑποκιστὶς εἶδος ἄνθους ὁ φύεται μέσον τοῦ κισσάρου. Et apud alium: ὑποκιστὶς, χυλὸς χαμαικισσάρου. Quare sanguinem draconis vocaverint succum, qui elicitur ex hypocisthide, nescio, nisi ab astringendi vi & colore pari. Nam & hypocisthidis succus rufus ex rufa hypocisthide. Κιῤῥὸν vocat Dioscorides. Cæterum quod hodie vocamus *cinnabari* vel *cinabrium* est veterum Syricum sive sandyx. Arabes dicunt سرنج *serengi*, vel اسرنج *aserengi*, ex Græco Συρικόν. Addito *elif* ad initium dictionis, ut in plerisque faciunt, quæ ex Græco mutuantur; sic στατὴρ اسطاتير *astatir*, σπόγγος اسفنج, *asphongi* & similia sexcenta. Interpres Avisenæ *serenge* vertit cinnabari. Ex cerussa usta fieri tradunt auctores, & σάνδυκα sive συρικὸν proprie vocant. Alpagus in Indice: *Serengi est minium, quod est rubeum valde & ex adustione plumbi.* Idem: *Aserengi, minium.* Item: *Alaserangi, minium.* Avisena hoc ipsum Surengi sive Syricum, quod fit ex cerussa usta, confudit cum vero cinnabari, de quo Dioscorides: δυνάμεις δὲ ἔχει τὰς αὐτὰς τῷ αἱματίτῃ. De vero cinnabari, qui & sanguis draconis dicitur, & arboris lacrima est, auctor ille dicit. Avisena de *Serengi*, quod est Syricum, tradit ipsum. *Est proximum*, inquit, *virtuti Alxedengi.* Sic vocat lapidem hæmatiten, الشاذنج. Rubia radix etiam κινναβάρις dicebatur, teste Neophyto.

CAPUT CVI.

De sarcocolla.

Sarcocolla quoque arboris gummi Persicæ: δάκρυον δένδρου γεννωμένου ἐν Περσίδι. Alii dixerunt, δένδρου Περσικοῦ. Unde error quorumdam etiam veterum, qui Persicam arborem sic proprie dictam id genus gummi fundere dixerunt. Sed aliud est, quod heic notare voluimus, Græci recentiores hoc nomine herbam vocarunt, toto genere diversam à sarcocolla antiquorum. Plinius arborem ipsam etiam sarcocollam vocari observat lib. XIII. cap. XI. *Fit & è sarcocolla; ita vocatur arbor, & cummis utilissima pictoribus ac medicis, similis polline thuris, & ideo candida quam rufa melior.* Ita legendus ac distinguendus ille locus. Plinio semper *cummis* in genere sequiore, ἡ κόμμις. Tam gummi quam arborem *sarcocollam* dictam docet. Quod & in aliis obtinuit, ut in styrace, galbano, sagapeno, & similibus. At *sarcocolla* apud inferius Græciæ ævum, *argemonia*. Apulejus in Herbario cap. XXXI. *A Græcis dicitur arsolla, item sarcocolla Italicis argemonia, agrimoniavel.* Strabo Gallus in Hortulo:

> *Hic quoque sarcocolam, campos quæ plurima passim*
> *Vestit, & effætis silvarum inventa sub umbris*
> *Nascitur, ordinibus facile est discernere pulcris.*

In lemmate scriptum est: *De agrimonia.* Si istis non credis quasi parum idoneis auctoribus, en tibi alium receptioris & commendatioris fidei. Is est Marcellus Empiricus. *Herba*, inquit, *quam Græci sarcocollam, nos argemoniam appellamus.* Ad suggillationes & livores oculorum illitam efficaciter prodesse dicit Neophytus: Ἀργεμώνη ἑτέρα, οἱ δὲ ἀργεμώνην, οἱ δὲ ἀγριμόνιαν, οἱ δὲ σαρκοκόλλαν. Ῥωμαῖοι ἀργεμωνίαμ, Θρᾷκες ... οἱ δὲ ... μακρὰ καὶ πλάτυλλον, τὰ μὲν φύλλα ὅμοια ..., ... δὲ καὶ μακρόκαυλον, καὶ ... οἱ κλῶνες πρὸς γῆν. Hanc alterius argemones descriptionem ex Neophyto heic adscribere libuit, quia diversa est ab argemona Dioscoridis; cui perperam

arabicum : Ἰνδικὸν, τὸ Νίλ. Leo Africanus lib. VI. cap. de Dara, Indicum multa copia in ea urbe Africæ nasci ait, & efficere colorem similem glasto. Herba sanè est Indica, ex qua paratur ille color ad eumdem ferme modum, ut guastum ex isatide. Quidam rori marino eam herbam similem faciunt, ut Linscotius vel Paludanus, qui anil sive Indicum herbam esse tradit roris marini facie, quæ seritur, plantatur, evellitur, siccatur & præparatur, ex qua Indicum conficitur. In Gusaratte dicitur *gali*. Quod etiam testatur Garcias, qui *mangeriqua* similem dicit. Clusius *ocimum* vertit. Sed ocimum facie magnopere differt à rore marino. Odoardus Barbosa species & merces omnes Indicas enumerans, & quo quæque pretio illis locis ematur, commemorans, *anil* distinguit ab *Indico*: perperam, cum idem sit. Utriusque idem pretium in India esse docet. Nec mirum, utpote quæ non diversæ sint species. Veteres Indicum sinum, limum esse ebullantem ex harundinibus Indicis, tradiderunt. Quod tamen non aliud est ab hodierno, quod dicitur *Nil*; sed ignorabant, quomodo fieret, & unde, ut sericum & alia. At granum Nil ab Indico sive Nil tinctorio diversum. Eadem tamen significatio est, & ab eadem origine: *Granum nil*, semen esse nigrum Bellunensis asserit ex convolvulo, cujus flos cæruleus, similis campanulæ vulgo dictæ. Avisena Kartamum Indum esse scribit. Ergo à flore cæruleo hæc herba *nil* appellata, cujus semen dictum est granum Nil. *Nilaa*, sapphirus cærulea Indis teste Garcia, ab eadem origine: & *nilacundi* gemma ex sapphiro & rubino composita. Quæ fortè vox corrupta pro *nilajacundi*, idque pro *nilajacunto* vel *niljacuto*, id est, sapphiro-rubinus. Nam rubinum vocant *jacut* ياقوت. Latini quoque posterius ævum jacinthum dixit τετρακινθίζων, pro hyacintho. Arabes interdum Græcorum ὑψιλὸν per *vau* exprimunt, id est, per *ou*, ut in hac voce *jacut* vel *jacuta*, & in *Kurina* pro Κυρήνη. قورينا: interdum per *jota* efferunt; ut πορφύρα برفير *berfir*. Unde برفيري *berfiri* pro purpureo apud Avisenam. Rubinum itaque nostrum propriè dixerunt *jacut*. Unde apud Avisenam aliquot locis color rutilus aut subrutilus vocatur لون الياقوت, *color hyacinthi*. Ut de amomo, quod in Græcis Dioscoridis legitur ξύλον ὑακίνθιζον, illo modo reddidit. Veteres Græci *hyacinthinum colorem* de cæruleo saturo & nigro dixerunt. Unde crinea Indorum apud Dionysium comparantur hyacinthis, & apud poëtam crines nigri ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας. Talis color floris hyacinthi, sed fabularis, quem poëtæ μέλανα ὑάκινθον dicunt. Lapis quoque hyacinthus veteribus violacei coloris, sed diluti. Cæruleum facit Isidorus. Hinc chimici Græci ad tingendos hyacinthos, succum floris cognominis, & isatidem cum Indico adhiberi ajunt. Zosimus de variis lapidibus tingendis: Θεὶ ἡ ὑακίνθου, ὑακίνθου ποία, ἢ Ἰνδικὸς ῥίζα συνεψομένη. Item paulo post: Ἐπὶ ὑακίνθου ἡ μὲν ὑακίνθου, καὶ μέλαν Ἰνδικὸν, ἢ Ἰσάτιδος ῥίζαν. Sic ejusdem coloris illis sunt isatis, Indicum, & hyacinthus lapis. Arabes vero, ut dixi, pro rubino propriè ponunt colorem hyacinthinum ياقوتي *jacuti* pro rubro. Hic est ὑάκινθος ἐρυθρός Epiphanii, qui plura genera tradit, de quibus nos alibi. Primùm genus ab eo dicitur θαλασσίζων ὑάκινθος. Hic veterum cæruleus hyacinthus. Arabes hoc nomen etiam ad alios lapides abusivè transtulerunt. Nam & flavos faciunt hyacinthos sive citrinos. Serapio vocat حجر الياقوت *hagjar aljacut*, & tres ejus differentias per colores statuit, rubrum, citrinum, & tertium, qui dicitur *cahali* كحلي. *Antimonialem colorem* reddunt, qui niger est; unde pulvis mulierum niger collinendis oculis ex stibio. Id à verbo كحل, nigrescere: & كحلة *cahala*, nigredo. Hebraïcum quoque est כחל *cochal* pro stibio; unde verbum כחל pro fucare & stibio oculos circumlinire. Inde Arabicum الكحل *alcahol* pro stibio. Saadias كحلي *cahali* vertit, quod in Hebræo est נפך *nofech*. Lapidem nigrum pretiosum Judæi magistri exponunt. *Carbunculum* ubique vertit Hieronymus. Alii rubinum esse volunt. Alii smaragdum. Targum vocem illam Hebraicam interpretatur אזמרגד, id est, smaragdum. Persica Paraphrasis فيروزة *firusa*. Quod de smaragdo quidam accipiunt. Sed Persæ hodie Arabesque omnes Turchesiam nostram sic vocitant, quæ cærulea est, & est jaspis veterum ἀερίζουσα vel ἀεροειδής. Dionysius: ἠερόεσσαν ἴασπιν. Unde illud fortasse nomen depravatum. Vetus Lexicum Latino-arabicum sapphirum interpretatur Arabice الزمرد الفيروزي *azzemard alfirazi*, id est, smaragdum, qui colorem habet *firuza*. Nam الفيروزي *alfurazi* idem quod *firuzinum* vel coloris *firuzini*, idemque cum aërino vel cæruleo. Interpretes Arabici *sapphirum* quoque pro hyacintho Cahali, qui colore est stibino vel nigro ponunt. Alpagus in Lexico notat, *jacut* apud Arabes nomen esse commune ad rubinum, sapphirum & hyacinthum citrinum: *jacut* tamen absolute positum significare rubinum. Hoc nimirum vult, nomen *jacut* solum per se enuntiatum Arabibus denotare rubinum sive rubrum hyacinthum: adjecto vero coloris cognomine opus esse, ut alios hyacinthos intelligamus; ut dicatur hyacinthus luteus, hyacinthus cæruleus vel niger, qui tales sunt. Hyacinthus autem sine additione sit rubinus. Inde color hyacinthi pro rubro apud Avisenam. Glossarium Latino-Arabicum vetus topazion gemmam interpretatur *jacut jarabala* ياقوت جبلا, & esse dicit الياقوت الاصفر *aljacut alasfar*, id est, jacinthum citrinum. Alio loco idem auctor *jacut* exponit margaritam, gemmam, & lapidem pretiosum. Malè vir magnus in Notis ad Garciam dicit ياقوتي καλλάϊνον, id est, flavum colorem significare. Καλλάϊνος non est flavus, sed venetus; qui est color hyacinthi cærulei. Præterea non flavum absolutè colorem ea voce exprimunt Arabes, sed rubrum vel subrutilum, ut ex Avisena multis locis constat. Cum hyacinthum cæruleum volunt dicere iidem Arabes, non *jacut* simpliciter dicunt, sed cum adjuncto ياقوت كحلي, *jacut cahali*, id est, hyacinthus niger. Alpagus ex interpretibus Arabum sapphirum dixit positum significare rubinum. Ubi sapphirum dixit pro eo genere hyacinthi, quem Serapio vocat *cahali*, id est, stibinum vel nigrum. Garcias scribit sapphirum ab Indis vocari *nilaa* نيلة à colore scilicet *nil*, qui est fuscus ex cærulo. Vetus auctor: Σάπφειρος, λίθος φαιὸς λαζουρόχροος. Hoc autem apud Garciam observavi, semper duplex *aa* in fine poni pro *he* punctato ة. Sic *ferusaa* à Persis ait dici Turkesiam, quæ ab illis فيروزة *firuza* dicitur. Et *caculaa* pro cardamomo, quod Arabice est قاقلة *cacula*. Illa sapphirus *nila* à colore *nil*, quod est Indicum. Σάπφειρος μέλαινα Theophrasti, ut Ἰνδικὸν dicitur μέλαν. Ejusdem coloris est & hyacinthus cæruleus, quem *cahali*, id est, stibinum appellat Serapio. Eum hyacinthum isatide & Indico infici tradit Zosimus. Utrumque colorem isatidis & Indici Arabes vocant *nil*.

Glossa Arabica in antiquissimo Dioscorides codice *στίμμι* interpretatur كحل. Item اثمد *atamed.* Quomodo & Avisenæ appellatur. Saadias hanc vocem etiam pro Hebraica *nofech.* Sic Hebraicam vocem פך alii pro stibio, alii pro gemma nigri coloris accipiunt. Et stibinos lapides dixit Hieronymus. *Antimonium* hodie vocant. Græci quoque recentiores *ἀντιμόνιον.* Nicolaus Myrepsus ita vocat in Antidoto διὰ καπνίου, ubi perperam Fuchsius legit *artimonii*, *id est*, *Pyrethri.* Pro quo habetur in Græcis ἀντιμονίου ἤτοι πυρέθρου. Deest explicatio vocis *ἀντιμονίου*, quæ supplenda hoc modo, *ἀντιμονίου ἤτοι στίβεως*, *πυρέθρου.* Forte ex Arabico *antimend* pro *atomed.* Inde *antimendium* & *antimondium*, atque *antimonium* insertis, ut plerumque alias solent in medio nominum, duobus *nun.* Plumbeum colorem refert stibium. Quo colore nigrum hyacinthum esse tradunt, & Indicum; item cæruleum. Certe Glossa Arabica Dioscoridis tam Ἰνδικὸν quam κυανοῦν interpretatur مصغر. Eadem Glossa λίθον μολυβδοειδῆ Dioscoridis, qui à colore plumbi sic dictus est, explicat اجر مصغر. *Nigra moneta* pro plumbea apud Martialem. Stannum quoque ac plumbum eodem appellarunt nomine, quo stibium, quia illi concolor. Index Alpagi: *Alcahali è stanno*, id est, الكحلي.

Veteres Indicum appellarunt, quod ex India afferebatur, idque putabant Indicarum arundinum limum esse. Indicum tamen etiam appellabant spumam supernatantem cortinis tinctorum purpurariis. Hodie *Indicum* vocant id quod ex isatide conficitur. Hinc Arabum interpretes apud Serapionem cap. XLVI. *Nil*, *id est*, *Indicum.* Ubi agit de isatide utraque ex verbis Dioscoridis. Arabes quoque isatidem vocant eo nomine, quod ex voce illa Indicum fecerunt, ليلنج *Lilengi* pro *Inlengi*, idque pro *Indengi.* Sic ex Sericum *Serengi.* *de* autem in *lam* mutaruot in illa dictione, ut ex cadmia finxerunt *calimia* pro *cadimia* قليميا. Dicere ergo hac ratione debuerunt *Inlengi* pro *Indengi*; sed quia *nun* & *lam* in Arabico sermone jungi refugiunt, & ex illis litteris sunt, quæ vulgo incompatibiles vocantur, pro *Inlengi* transpositis elementis dixere *Nilengi* & *Lilengi.* Nam pro *nun* sæpe ponunt *lam* in his, quæ è Græco transferunt. Ut pro κάστανον dicunt قسطل *castal* & *castalon.* Sic in antiquis codicibus *Linufar* pro *Nilufar* لينوفر pro نيلوفر. Glossa Arabica vetus apud Dioscoridem ἰσάτιν ἥμερον ita interpretatur شجرة النيل وهو الليلنج, id est, *segiar alnil*, *& est Allilengi.* Plantam *nil* dicit esse *Lilengi*, hoc est, Indicum. Ad vocem autem ἰσάτις ἀγρία sic adscriptum habetur in illo codice antiquissimo regio: ليلنج وهو النيل, *Lilengi*, *& est Alnil.* Ita isatin communem, quia similem Indico colorem efficeret, Indicum quoque appellarunt. Constat autem verum Indicum ex herba isatidi simili confici, quæ & isatis Indica dici potest. Mentio est apud Avisenam lib. IV. quo loco tractat de medicamentis nigro colore capillos inficientibus, *Indico Indi.* Quod est verum Indicum, quod ex India affertur. Sed ridiculum est Indicum Indum dicere, hoc est, Ἰνδικὸν Ἰνδικόν. Pro Indico Indo interpretis Arabica lectio habet, الوسمة الهندية *alusma Alhendia*, id est, isatis Indica. Nam وسمة *usma* est folium *nil* sive isatis, eodem Avisena interprete secundo canone. Pavonaceo colore illam isatidem Indicam dicit. طاوسي vocat, à voce طوس *thaos*, quæ pavonem significat ex Græco ταώς. Color pavonaceus cærulo & purpurâ temperatus. Talem colorem Indicum suum facere veteres tradunt, quod Plinius ait dilutum mirabilem purpuræ ac cæruli mixturam reddere. Nullum itaque dubium, quin Indicum antiquum sit idem cum hodierno. Meminit & eodem capite Avisena & isatis è Carmania. *Indicum Carmanum* appellat interpres. Avisena vero nominat الوسمة الكرمانية *alusma Carmania*, id est, isatidem Carmanicam, vel usme Carmanicum. Nigriorem efficere colorem & minimum habere pavonacei ibidem testatur Avisena. Hodie quoque in Gusaratte, quæ Gedrosia & Carmaniæ vicina, multa Indici copia conficitur ex herba ibi nascente. *Gali* ab incolis vocari asserit Garcias: forte pro *cabali* vel *cali*, id est, nigrum. Græci similiter μέλαν vocarunt & Ἰνδικὸν μέλαν; qui tamen ignorarunt, quomodo fieret. Nescivit quoque Avisena Ἰνδικὸν Græcorum, quod & μέλαν Ἰνδικόν, idem esse cum *nil* vel *usme* Indico. Quippe qui capite de atramento librario de illo Indico veterum ex Paulo tractet, quasi genus atramenti fuerit. Vulgarem isatidem Græci ἰσάτιν Ἰταλικὴν appellant. Sane & Paulus post mentionem μέλανος Ἰνδικοῦ, statim subjicit de atramento librario, quia medicamenta simplicia ordine alphabetico pertractat. Qui ordo sæpe conjungit, quæ genere sunt disparia. *Vitrum* antiqui Latini dixerunt. Unde vitreus color pro cæruleo, τὸ ἰσατῶδες χρῶμα. Unde vitreolum chalcanthum, τὸ κυάνεον. Tres hi colores distinguntur in Historia Augusta, prasinum, Venetum, & vitreum. Ubi *prasinum* est viride: *Venetum* ex viridi ac cærulo mixtum, quod Græcis καλάϊνον: *vitreum* τὸ κυάνεον, qui color est isatidis. Aliud est *vitreum* τὸ ὑαλίζον χρῶμα, quod & pro viridi sumitur. De *glasto* & *guasto*, quo nomine isatin Barbari nuncupant, nos alibi.

CAPUT CVIII.

De Usnan.

IN Lexicis Græco-arabicis reperio: *ὑσνάν*, *ὕσσωπον κίτρινον*, *ᾧ τὰ ἱμάτια πλύνουσι.* Apud Serapionem nomina Arabica corrupta sunt: *Usnen est*, *quo dealbant pannos*, *& est alumen asfor.* Forte fuit in Arabico: خرو العصافير, *charu asafir*, stercus passerum. Sic vulgo vocabant usnen album. Sed potius scriptum in Arabico putarim الاشنان اصفر *alusnen asafar*, *id est*, usnen citrinum. Idem Lexicon Græco-arabicum: *τζουάνιν κίρμαχ ὕσσωπον κυανόν*, *ᾧ τὰ ἱμάτια πλύνουσι.* Genus & hoc *usnen.* Puto esse, qui corrupte dicatur apud interpretem Serapionis *jobal ebansarim.* Legendum autem censeo in illo Lexico: *ὕσσωπον κυανόν*, *ᾧ τὰ ἱμάτια πλύνουσι.* Illud est, quod achadar Avisenæ vocatur. Sic *ὕσσωπον κίτρινον* de citrino usnen interpretatur. Vocabulum *ὕσσωπον* de omni re, quæ lavandi & abstergendi facultate prædita est, usurparunt. Sic in antiquo Lexico Latino-arabico dictio Arabica غاسل *gasulon* exponitur, *nitrum*, hyssopus. Id à verbo venit غسل quod

quod est lavare. Unde & غسال *gasalon*, fullo, cujus proprium munus est lavare pannos. Hyssopum abstersivum esse, notum. Græci recentiores ab ea re *σαπωνίδα* appellant, id est, saponariam. Neophytus: *ὕσσωπον βοτάνιον, ὅπερ ταῦτα περὶ σαπωνίτε λέγεται ὡς καθαρτικόν.* Alias etiam herbas ita vocarunt, quæ ad sapones & lomenta usui sunt. Dictio autem Arabica suprascripta *lomentum* proprie significat, quæ per voces *nitrum* & hyssopum explicatur. Nitri in balneis plurimum olim fuisse usum cum lomentis, notius est quam ut debeat pluribus confirmari. Alia porro herba est lotoriâ facultate pollens, quam tradunt similem usnen. *Cac'ile* vocatur Serapioni. Garcias *chacule* appellat, & herbam lotoriam interpretatur; qui & juncum aromaticum ab Arabibus ita dictum notavit. Sed hallucinatum eum ostendimus, & herbam *cachulo* pro *herba chasili* perperam hariolatum esse docuimus. Nam juncus odoratus *herba chasili*, dicebatur, id est, herba palearia. Arabicè حشيش قصيلي *haxis casili*. At *cachale* vel *cachali* herba lotoria similis usnen. Apud Avisenæ interpretem legitur: *Culcas, id est, kakile*, quæ herba ibi traditur similis usnen. In Arabicis scriptum planè extat قلقاس, pro quo Alpagus notat ad marginem Arabice legi *chachab* sen *chachal*, & *soldanellam* interpretatur. In Indice vocat *alkakab* & *alchachali*. Profecto corruptum illud Culcas in Arabico, & fortasse legendum قلقلي *kalcali*, pro قلقاس. Fortasse etiam duo capita in unum coaluerunt sub eodem titulo, cum altero de *Calcas*, altero de *Cacali* dixisset. Quæ de *Culcas* scripserat, desiderantur; solus titulus remansit: ut contra titulus *Kakali* deest, res adest sub alieno lemmate. Hoc idem in aliis etiam contigisse apud Avisenam in textu Arabico observavimus. *Culcas* non aliud potest esse quam Græcorum *κολοκάσιον*, radix hodieque in Ægypto notissima hoc nomine. *Culcas* etiam Serapioni vocatur capite CCCIII. id est, قلقاس. Quæ de culcas produntur ab Avisena, nullo modo conveniunt huic nomini. Illud præcipuè, quod salsi saporis esse dicit. *Cacali* herbæ sive *Kakile* hoc potius congruit. *Soldanellam* vulgo dictam esse volunt, eamdemque cum olere marino veterum, quæ *θαλασσία κράμβη* Dioscoridi. Olus tamen marinum folium habet longum aristolochiæ rotundæ figurâ, si eidem Dioscoridi credimus; à qua non parum abire diversam oportet faciem foliorum herbæ cachali, siquidem usnam similis est. Index vetus Avisenæ: *Culcasia, id est, alusnen*. Culcasiam dixit pro cachali ex vitio codicum Avisenæ, qui culcas tradit similitudinem habere الاشنان *Alasnan*. Idem tamen alio loco repetit: *Alusnen, id est, culcasia*. Brassicam marinam quidam ex recentioribus describunt foliis tenuissimis, & in longitudinem porrectis, qualia sunt salicis. Non erit igitur hæc brassica marina eadem cum *θαλασσίᾳ κράμβῃ* Dioscoridis, cui folia aristolochiæ rotundæ. Avisena kakille, quam volunt esse soldanellam, folia tribuit olivæ similia, sed longiora & majora. Plinius olus marinum simile sativo tradit. Dioscorides contra toto genere à sativo distare dicit: *ἡ δὲ θαλασσία λεγομένη κράμβη ἐξήλλακται τῷ παντὶ τῆς ἡμέρου.* Credam illis, qui nihil credendum Plinio credunt. Kakille ad citrinum colorem vergere scribit Avisena. Hoc erit fortasse *ὑσσὸν κίτρινον* vel *ὕσσωπον κίτρινον* Lexicorum. Quod tamen non affirmo. Folia nasturcii suo cachille dat Serapio, quod instar habere memorat herbæ usnan. Prosper Alpinus tria genera *cali* commemorat in libro de plantis Ægyptiacis. *Kellu* ab Ægyptiis ait vocari. *Kolu* & *kolâ* vel *kali* idem. Sic *fulful* & *filfil*, granum *culcul* & *cilkal*. Herbam ipsam vocat *kali*, cum cineres ex combusta herba sic proprie dicantur Arabibus. Herba autem usnen. Inepte itaque Brassavolus in Examine simplicium, qui kali formam usnæ habere narrat, sed folia in kali longiora esse. Nihil absurdius. Immo usnen herba est, ex qua fit kali. Fefellit eos loquutio Arabibus familiaris in plerisque herbis atque arboribus denominandis. Cum quid memorabile ad usum medicum ex aliqua planta adsumitur, sive succus sit, sive gummi, aut flos, aut fructus, aut aliud quodcunque; solent plantam ipsam ab illa re, quæ in usu communi vel medicina celebratur, nuncupare. Opoponacem vocant *gianxir*. Ergo & ipsam herbam appellant *segiar algianxir*. Tragaganthæ gummi nominant *cathira*. Inde & stirpem ipsam vocitant *segiar alcathira* arborem, ex qua sumitur alcathira. Proprium & suum aliud huic plantæ nomen *carhed*. Fructus terebinthi granum viride appellant, atque ex eo terebinthum *segiar haba alchadara*, id est, arborem granorum viridium indigetant. Ita igitur & *cali* cineres ex herba quadam cremata, quorum usus ad sapones & vitra facienda. Hæc herba dicitur *usnan* Arabibus, qui nihilosecius eam quoque nominant *haxis Alcali*, id est, herbam, ex qua fit *kali*. *Soldam* vulgo appellitant. Inde *soldana*, quæ & *soldanella*, alia herba similis illi, ex qua fit *solda*. Eadem ferme nominis similitudo in *kali* & *kakali*. *Solda* illa, hæc *soldanella*. *Usne* aliud est, quam *usnen*. Nam *usne* est bryon aromaticum اشنة: herba vero dicitur اشنان. Herbam tamen vulgo vocant *usne*.

CAPUT CIX.

De bdellio.

Mokel Arabes vocant bdellium مقل. Non *molechel*, ut apud Serapionis interpretem legitur, quem sequuntur omnes. Gummi esse odoratum arboris Arabicæ vel Indicæ nemo ignorat. Hinc *ὁμώνυμον* apud Arabes alterum *mochel*, quod est fructus arboris ex palmarum genere. De utroque *mochel*, distinctis ac separatis capitibus tractavit Serapio. Avisena utrumque uno capite complexus est, cum nihil tamen habent cognationis inter se præter nomen. Sed distinctionis gratiâ alterum vocarunt *mokel Meccense*, alterum *mochel Judaicum*. مكي مقل اليهود *mochel aljechud* & *Mecchi*. Interpres Avisenæ utrumque ex eadem arbore colligi tradit his verbis, contra manifestam auctoris mentem: *Bdellium Judaicum aliud est Scalebs, & aliud Arabicum, quod est aliud à bdellio arboris Aldum, & ambo sunt ex arboribus Aldum.*

Aldum. Mechium autem est fructus arboris Aldum. Videtur existimasse bdellium Mecchicum esse fructum ejusdem arboris, ex qua bdellium Judaicum, quod est gummi, colligebatur. Sed verba Avisenæ aliud sonant, ut in Arabico scripta sunt: *Bdellium Judaïcum. De eo aliud est Sclabicum, aliud Arabicum præter Judaicum, & utrumque horum in medicina. Bdellium autem Meccense fructus est arboris Romanensis.* In Arabico est ثمرة شجرة الروم, *Thamara segiar Alrum*, id est, fructus arboris ex Romania. Pro quo legisse videtur interpres الدوم *Aldum.* Sed & paulo ante, ubi in Arabicis scriptum habetur utrumque genus bdellii Judaici, Sclabicum nempe & Arabicum, esse من الدوا, *min Addua*, significatque in medicina locum habere, pro الدوا legit الدوم *Aldum.* Quod tamen ferri non potest. Ex eo quippe sequeretur unam eamdemque arborem id genus gummi odorati sudare, cui Græci veteres nomen βδέλλην & βδέλλιον fecerunt, & fructum illum ferre, quem Arabes cognominem huic gummi faciunt. Serapio in Hispania nasci arborem illam ex palmarum genere, sed fructum ibi non perferre dicit, qui in Mecchensi territorio maturatur. Fortasse arborem *Alrum* ideo vocavit auctor. Ita enim vocant, quidquid in orbe Romano nascitur. Puto tamen ibi scriptum fuisse الزوم *Alzum* pro *Aldum.* Nam frequenter apud Arabes *dal* & *ze* invicem mutantur. Facile autem pro *ze* subrepsit *re*. Inde *Alrum* pro *Alzum*, idque pro *Aldum.* Nescio igitur, unde illud *Aldum* expiscatus Avisenæ interpres. Qui Serapionem in Latinum sermonem convertit, arborem jujuci interpretatur. Id esset Arabicè شجر الدجس, *segiar Aldis.* Alpagus tamen in indice notat *aldum* genus esse arboris apud Meccam notum ac silvestri palmæ simile, fructus producens haud absimiles nuci Indicæ, sed minores. *Cesilionem* habere hanc arborem tradit Serapionis interpres ut palmam, & *cephalionem* intelligit sive ἐγκέφαλον arboris palmæ, de quo in Exercitationibus plura. Falsus autem Brassavolus, quem plerique omnes sequuntur, qui scribit antiquorum bdellium ab Avisena in Judaïcum & Arabicum distingui. Immo Avisena Judaïcum bdellium, quod est gummi, distinguit à Mecchensi, qui fructus est arboris. Judaici autem bdellii duo genera facit, Sclavicum & Arabicum. Ergo Judaïcum generale cognomen utriusque generis gummosi ad discrimen fructûs cognominis. Sic multæ species Indicæ atque Arabicæ veteribus dictæ Syriacæ, quod in Syriam ex Arabia & India deferrentur. Marcellus Empiricus de exoticis speciebus & aromaticis medicinæ servientibus:

Adde & aromaticas species, quas mittit Eous,
Vel quæ Judaicis flagrant bene condita capsis.

Id est, Syriacis. Nam & Græcis Geographis Συρία Παλαιστίνη pro Judæa. Eædem species Indicæ à loco natali, & Syriacæ sive Judaicæ ab emporiis vel officinis institorum. Sic Judaicum bdellium idem cum Syriaco, cujus duæ species Indica & Arabica. Avisena tamen videtur sentire, speciem esse quamdam bdellii Judaicam aliam ab Arabica & Sclavica. Quippe scribit aliud esse Sclavicum bdellium, aliud Arabicum præter Judaïcum, غير مقل اليهود. Eodem errore Dioscorides Syriacam nardum, quæ eadem est cum Indica, diversam fecit. Idem Dioscorides tria genera bdellii videtur agnoscere, & satis confusè historiam ejus explicat. Lacrimam esse dicit arboris Saracenicæ, id est, Arabicæ; tralucidam & taurino glutini colore similem. Deinde addit, alterum genus esse sordidum ac nigrum in offas convolutum, quod ex India adfertur. Subjicit ultimo, adferri etiam ex Petra, siccum, resinosum, subnigrum, hoc est, ὑπόπελιον. Jam hæc tria genera sunt. Fortè per Judaïcum Avisena Petræum voluit designare, quatenus & Πετραῖον interdum de Judæo Plinius interpretatur, & *Petræa* Judæa eidem dicitur: ac Stephanus Πέτραν urbem, quæ Arabiæ Petrææ nomen dedit, tertiæ Palæstinæ adjudicat, quam Judæam esse constat. De quo in Exercitationibus. Meminit alicubi Avisena bdellii cinereo colore. Vocat مقل زرق *mochel zarac*, quod idem videri posset esse cum Petræo Dioscoridis, quod ὑπόπελιον vocat. Nam Indicum nigrum est; Arabicum autem unguis humani colore, vel tralucidæ ceræ simile. Posteriores omnes Dioscoride Græci auctores duo tantum agnovere bdellii genera: Σκυθικὸν vocant & Ἀραβικόν. Ita Galenus, Aëtius, Paulus Ægineta, & alii. De Scythico ea planè scribunt, quæ Dioscorides de Indico, ut planè inde constet Σκυθικὸν ab his vocari, quod Dioscoridi dicitur Ἰνδικόν. Per Σκυθικὸν documus alibi debere intelligi, quod ex Indo-scythia adfertur sive meridiali Scythia, quæ ad Indi fluminis ostia. Bdellium inde afferri tradit auctor Periplı. Avisena pro Scythico Græcorum bdellio, quod idem est cum Indico, dixit *Sclabi*, صقلبي. Interpres scribit *Scalabi*. Sed Græcorum recentium Σκλαβίαν intelligit, quæ hodie Sclavonia. Nam *Sclavi* & *Sclavones* iidem. *Teuto* & *Teutones*. Constantino de imperio Σκλάβοι dicuntur, & Σκλαβινὰ ἔθνη; & Ἀράβοι vel Ἀρόβοι etiam dictos prodit, qui Græcis etiam inter Σκυθικὰ γένη. Apparet igitur Avisenam Σκυθικὸν βδέλλιον apud Græcos accepisse de vero Scythico, ex Scythia septentrionali & Europæa allato. Quod absurdissimum. Nullum enim in illa Scythia bdellium. Apud Serapionis interpretem in verbis Galeni *Siculum bdellium* pro Scythico dicit. In Arabicis legit صقلبي *Sclabi*, quod Siculum interpretatus est, pro Sclabico. Idem igitur Serapionis error & Avisenæ, qui Scythicum bdellium, quod est ab Indo-scythia vel Scythia australi, de Scythia septentrionali acceperunt perperam. Frustra sanè hodie apud Sclavos quæratur bdellium. Quod autem bdellium Judaïcum, cujus species altera Arabica est, à Meccensi separant, quem fructum arboris esse volunt; quis negare possit, quin & Meccense Arabicum sit? Sic duo fuerint Arabici bdellii genera: alterum, quod est gummi; alterum, qui fructus est arboris. Et ipse sanè Avisena eodem capite bdellium etiam Mecchense novit, quod idem cum Judaïco, nec est fructus arboris. Ita enim interpres: *Et Mechium, quod non est ex fructu palmarum silvestrium, & est bdellium Judaïcum, aufert scrophulas.* Nihil de fructu palmarum silvestrium in Arabico textu habetur, sed simpliciter scribitur in hanc sententiam: *& Almechi, quod non est fructus Alram, & est bdellium Judaicum, aufert scrofulas.* In Arabicis est ثمرة الروم *thamara Alrum*, quod sonat fructus Alrum. Ubi habes eamdem scripturam initio capitis, pro quo legit interpres *Aldum.* ثمرة simpliciter significat fructum arboris cujuslibet. At ثمر *thamar* etiam pro dactylo sive fructu palmæ. Hinc videtur interpres illud thamara Alrum de fructu palmarum silvestrium exposuisse. Et non bene Matthiolus, qui arborem illam Mecchensem, ex quo bdellium Mechi Arabum putat esse eamdem cum illa palma, quæ Græcis χαμαιῤῥιφὴς dicitur. *Cafaglioni* hodie à Siculis vocatur. Arbor illa Mecchica fructum fert, teste Alpago, nucibus Indicis similem, sed minorem. Baccæ vero cephalionis vulgaris longè ab illa forma ac magnitudine distant, quæ admodum minutæ sunt & racematim ex ramis dependent. At fructu bdellii Mec-

Mecchici fabros lignarios uti in capite terebrarum suarum, quæ cum arcu commoventur, tradit Alpagus; adeo nempe durus est. Ridiculus etiam Matthiolus, cum dicit, putare se vulgarem *cefagtoni* appellationem à Mauritanis acceptam ferri debere, quia apud Serapionem legitur, *Cephlo est cor istius planta, & natura ejus est sicut natura palmeti.* Verba isthæc sunt interpretis. In Arabico fuit دماغ *dimah*, quod cerebrum vel medullam denotat. Vetus interpres *cefilonem* vertit, quod est corruptum ex *cephalo*. Ita usus hac voce Palladius ad designandam plantam palmæ, cujus vis in cerebro præcipua, quod Græcis ἐγκέφαλον vocant. Sed & κεφαλὴν dixere in palma. Unde κεφάλιον Latinis veteribus *cephalo*, *cephalonis*; ut *damalio*, *damalionis* ex δαμάλιον. Sed hæc obiter. Duplex igitur Avisenæ bdellium: Mecchense unum, idem cum Arabico genere gummis: alterum arboris fructus. Vocat fructum *Alrum* الروم. Jam diximus supra, posse ita vocari, quod etiam in orbe Romano nasceretur hæc arbor. Nam in Hispania etiam nasci tradit Serapio. Sed fortasse الزوم *Alzum* scribi debeat pro *Aldum*. Ut *Zufa* & *Dufa* idem, & similia. Bdellium Mecchense Avisenæ, quod aliud est ab arboris fructu idemque cum Judaico, id fortasse genus, quod à Petra dixit advehi Dioscorides. Hodiernam Meccam eamdem esse cum veterum Petra plerisque placere video. Emporium olim fuit celeberrimum mercium Indicarum atque Arabicarum, in quod merces advehi solebant ex Albo vico, qui portus erat Arabici sinus. Et fortasse unum idemque bdellium Indicum & quod ex Petra invehi tradit Dioscorides: ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ῥυπαρὸν καὶ μέλαν ἁδρόβωλον, παλαθῶδες, κομιζόμενον ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς· φέρεται δὲ ἀπὸ τῆς Πέτρας ξηρόν, ῥητινῶδες, ὑποπέλιον. Ita sanè acceperunt Græci, qui Dioscoridem sequuti sunt, ac duo tantum genera bdellii constituunt, Arabicum & Indicum quod vocant Scythicum. Aetius: τὸ μὲν Σκυθικὸν ὀνομαζόμενον, ὃ δὴ καὶ μελάντερον καὶ ῥυπαρώτερον. Addit ibidem Dioscorides de illo Petræo, quod resinosum sit esse, ἀσθενέστερον τῇ δυνάμει. Primum igitur atque optimum Arabicum, secundarium Indicum, quod à Petra Arabiæ emporio adferri memorat. Non nego tamen, aliter accipi posse verba Dioscoridis; de tribus nempe generibus bdellii. Plura recenset Plinius, qui & Babylonium nominavit, ac Medicum; item Bactrianum. Avisena optimum esse bdellium dicit, quod est varium, clarum. Sic interpretes. In Arabico est: الارروب الصافي. Forte legendum الازرق, id est, *alazarac*, varii coloris vel cinerei. Nam & alibi commemorat bdellium زرق. *zarac*, quod idem est. Dioscorides commendat, διαυγὲς ταυροκολλῶδες: Plinius *tralucida ceræ simile*. Tale Arabicum. Idem tamen Avisenæ sub finem capitis Arabicum bdellium laudat eo nomine, quod sit الصافي الاحمر, hoc est, ut vertit interpres, *clarum*, *rubeum*. Malim dicere, tralucidum, rubrum, διαυγές. Vox Arabica صافي *saphi*, liquidum ac defæcatum designat. Unde مصفاة, colatorium, saccus. Τὸ διαυγὲς Græcorum ita expressit Avisena. Addit Dioscorides de optimi bdellii notis, quale fuit Arabicum: εὐῶδες ἐν τῷ θυμιᾶσθαι, ἴκελον ὄνυχι. Unguis humani similitudinem in eo notat sive ex candore sive ex lævore. De Bactriano bdellio narrat Plinius, multos candidos in eo esse ungues. Hinc Damocrates apud Galenum βδέλλης ὄνυχα vel βδέλλαν ὄνυχα vocat de præstantissimo ac tralucido:

> Βδέλλης ὄνυχός τε τῆς διαυγοῦς ὡς δραχμήν.

Item: Σχοίνου ἄνθος δέκα, κρόκου μίαν, καὶ βδέλλης
> Ὄνυχος δραχμὰς τρεῖς.

Non igitur potest ita exponi apud Dioscoridem, ut accensum unguis odorem referat, quemadmodum Arabes interpretati sunt; qui sic hæc junxerunt, ἐν τῷ θυμιᾶσθαι ἴκελον ὄνυχι, cum incenditur odorem habens unguis. Qui & de ungue odorato intellexerunt. Sanè & Græci interdum ὄνυχας absolutè vocant ungues aromaticos, ut apud Myrepsum in Thymiamatis ὄνυχες μικροὶ καὶ μεγάλοι, de unguibus odoratis. Sed hîc non potest in eum sensum sumi. Nec ὄνυχα βδέλλια censendus appellasse Damocrates, quod incensum bdellium præferret odorem unguis odorati. Quod est summopere absurdum. Serapionis interpres de bdellio: *proferens odorem bonum similem odori blattæ Byzantiæ*, id est, unguis odorati. Apud Avisenam legitur رايحة الغار *raibat algar*, id est, odore lauri. Vix putem tamen aliter legisse Avisenam apud Dioscoridem, quam legit Serapio. Crediderim itaque, eum scripsisse, الظفر, pro الغار. Unguem ea vox significat, quam & de ungue odorato usurparunt, cum adjectivo الطيب *althaib*. Æque falsi sunt auctores Arabes in Græcis illis interpretandis de Bdellio Indico: ἔστι δὲ ἕτερον εἶδος ῥυπαρόν, μέλαν, ἁδρόβωλον, παλαθῶδες. Pro παλαθῶδες in his Dioscoridis verbis legit Serapio ἀσπαλαθῶδες, qui tradit odorem hujus esse, sicut est odor *darsisankam*, دارسيسعان. Quam lectionem ἀσπαλαθῶδες sola auctoritate Serapionis inducti Viri doctissimi apud Dioscoridem reponunt contra librorum omnium fidem, qui habent παλαθῶδες. Nec aliter sane potest scribi, ut facilè intelligunt Græcè periti; qui sciunt Græcum auctorem, ut illam sententiam efficeret, dicturum fuisse, ὀσμῇ ἀσπαλαθῶδες. Nunquam enim dicunt πυξῶδες de ea re, quæ odorem buxi habeat; sed ὀσμῇ πυξῶδες; vel ὀσμὴν ἔχον πυξώδη, atque ita de cæteris. Παλαθῶδες illud de bdellio ita expressit Latine Plinius: *Nigrum vero & in offas convolutum hadrobolon.* Ἁδρόβωλον propriè in glebas grandiores formatum: sed παλαθῶδες in offas convolutum. Idem de pruno Ægyptiæ fructu: *purgatum enim tundunt, servantque ejus offas.* Theophrastus: κόπτοντες ποιοῦσι παλάθας. De qua voce nos late in Exercitationibus. Παλάθη propriè est cujuscunque rei congesta & coacervata compositio, ἐπάλληλος σύνθεσις. Grandes glebæ aliæ super alias congestæ & convolutæ τὴν παλαθώδη θέσιν efficiunt. Ad vocem βδέλλιον quod attinet, verum est, quod alibi adstruximus, ex Hebraico *bedolach* ברלח ortam. Nam βδέλλιον ὑποκοριστικόν, primitivum βδέλλα apud auctorem Peripli Damocrates βδέλλην vocat. Marcellus:

> —— *crocon atque bdellam*.

Non nescio, plerosque interpretes Judæorum illud Arabicum *bedolach* de margarito exponere; sed de aromate etiam nonnulli veterum acceperunt, & vox ipsa id planè suadet. Nam & μάδελκον Græci vel μάδελχον pro bdellio fecerunt ex illo *bedolach*, ut *m* & *b* sæpe invicem mutantur. Nec mirum, ex eadem origine duas finxisse sono dissimiles dictiones, idem significantes: βδέλλα nempe & μάδελχον ex *bedolach*. Sic ex uno Hebraico vocabulo אהלות *ahaloth* alii ἀγάλλοχον fecerunt, alii ἀλόην ex contracto ἀλώθ. Regio *Havelach* חוילה vel *Chavila* Geneseos 11. XI. ubi nascitur *bedolach*, tam de India quam de Arabia potest capi. Notæ omnes, quæ ibi designantur, etiam Indiæ conveniunt. Aurum quippe & India mittit, & lapidem onychinum. Ὀνυχίτης λίθος apud auctorem Peripli frequens mentio, quæ ex India adfertur. Vocem Hebraicam, שהם plerique de onyche interpretantur. Populi Indiæ Εὐιλαῖοι non longe abeunt ab illa regione Havila. Ita vocantur Epiphanio. Antiqua Periegesis orbis Εὐιλάτ indigetat. Bdellium quoque India fert, hoc est, *bedolach*. Alia mitto, quæ dici possent. Sed magis est, ut de Arabia debeat sumi. Ibi Χαυλόται populi sive Χαυλοταῖοι Eratostheni: ibi etiam aurum purissimum. Præstantissimum

ſſimum autem bdellium Arabicum, tralucidum colore ceræ. Iſidorus: *Bedella India & Arabia arbor, cujus lacrima melior Arabica, levis, pinguis, equaliter cerea. Ex India ſordida eſt ac nigra & majoris glebæ.* Color mannæ, qua victitarunt in deſerto Iſraelitæ, comparatur colori *bedolach* Num. XI. VII. Quod & de bdella, ſed Arabica verum eſt; cujus color candicans ad cereum inclinat. De manna illa Iſraëlitarum, qualis fuerit, & qui colore, non diſputo. Quæ ab Arabibus ſic vocatur, partim candida eſt ut calabra, partim in citrinum colorem vergit. *Citrinam mannam* appellat vetus auctor Gloſſarii Latino-arabici, quæ Arabicè vocatur *trungibin*. Ita enim apud eum legendum eſt: *Manna citrina* ترنجبين *tarangiobin*. Aviſena nominat ترنجبين *trungebin*. De quo alibi. Arabicum bdellium idem Aviſena rubeum eſſe perhibet, de quo nihil veteres. Sed cereum fortaſſe colorem intellexerit. Aëtius lib. III. βδέλλιον τ' Ἀραβικόν, διαυγὲς τε ἢ ξανθόν. Ex his ſatis conſtat antiquorum bdellium id eſſe gummis genus, quod hodie à Luſitanis vocatur, *anime*. Lacrima eſt arboris, ſubalbida, reſinoſa, tranſlucida, ad thuris colorem vergens, quæ fracta ceræ apparet coloris; granis thuris, ſed craſſioribus. Orientale ἀδρέβολον eſt, magnis glebis. Hoc alibi pluribus confirmavimus. Huic ſimile traduot, & aliud gummi quod vocitant *copal*. Id nomen haud ſcio, an ex antiquo *gabalium*, cujus mentio apud Plinium inter aromata inexploratæ cognitionis. Gloſſarium antiquum Latino-arabicum videtur appellare *gavali*, & *piſtic* Latinè interpretatur. Quod mendoſum puto. *Piſtic genus aromatic*, غوالي. Fortaſſe *piſtis* pro *piſtix*, idque pro πιςικῆ, ut nardum πιςικὴν Evangelii intellexerit. Sic *maſtix* apud eumdem auctorem, quæ Græcis μαςίχη. Sic *delphix*, ἡ δελφικὴ. Occurrit & hoc loco inter aromata & thymiamata veteribus ipſis haud ſatis explorata νάκαφθον, vel ναίκαφθον. Ita ſcribitur in antiquiſſimis exemplaribus, non ut habetur vulgo apud Dioſcoridem, νάρκαφθον vel νάκαφθον. Id omnino eſſe putarim, quod Hebræis nominatur, נכאת *necoth*. Alii ceram, alii ἄρωμα interpretantur & θυμίαμα. Viri docti veterum *nacaphtum* volunt eſſe, quod hodie appellatur ab Italis *tegname* voce depravata ex thymiama. De nacaphto hoc ſolum dicit Paulus, eſſe Ἰνδικὸν ἄρωμα. Dioſcorides φλοιώδες quid eſſe prodit & cortici mori ſimile. Vix putem nacaphtum eſſe vulgare *tegname*. Sed hæc obiter.

CAPUT CX.

De camphora.

Camphora quoque non unius generis nomen apud Arabes. Vocant كافور *caphur*. Græci κάφουρα & καμφουρα extulerunt, ut & Latini *camphoram*. Navigationum Indicarum ſcriptores tria genera faciunt, quibus & diverſum pretium conſtitutum apud Indos tradunt, ut diverſus etiam eſt uſus. Genus unum eſt, quod *craſſa camphora* nomine donant, quæ in panibus. Altero uti Indos ſcribunt ad ungendos deos ſuos. Tertium vocant *edulem campheram*, quæ in cibis uſurpatur. Hæc omnium præſtantiſſima habetur, & vocatur *camphora de Burnei*, ab inſulæ nomine, in qua colligitur. Pretii autem diverſitas tanta, ut una libra *camphoræ de Burnei* contra centenas libras alterius camphoræ, quæ ex Sinis invehitur, cara ſit. Hæc eſt camphora, quæ ad nos defertur, in panes rotundos compacta; quam compoſitum eſſe medicamentum non ſimplex quidam volunt. Quis non dicat, qui hæc noverit, camphoram Burneenſem & Sinenſem eſſe res ὁμωνύμους. Sed ponamus, bonitate tantum, non genere differre. Omnino alia eſt illa camphora, cujus meminit Averroës in quinto his verbis: *Camphora Indica, quæ in Arabico cofor Algent appellatur, calefacit & exſiccat in ſecundo gradu.* Omnes Arabes uno conſenſu camphoram frigidam tradunt & ſiccam in ordine tertio. Nonnulli doctiſſimi medici ex illo Averroïs loco contendunt, hanc ejus eſſe de camphora ſententiam, ut calefaciat in ſecundo. Sed graviſſimè errant. Nam ipſo illo capite de camphora ſcribit Averroës: *Camphora frigida eſt & ſicca in tertio gradu, & eſt ſubtilis ſubſtantiæ.* Oportet igitur alius generis eſſe illam camphoram Indicam, quam ſta tuit calefacientis facultatis in ſecundo. Et niſi fallor, mendum eſt in ejus verbis, & error pariter interpretis. Pro *camphora Indica* ſcribendum *camphora Judaica*; & in Arabico pro *cofor Algend*, *kofer Alihend*, hoc eſt, قفر اليهود, bitumen Judaïcum. Male igitur interpres *kafer*, quod eſt bitumen, pro camphora accepit, quod Arabicè dicitur *cafur* & ſcribitur كافور, Hebræi quoque bitumen כפר appellant, & verbum כפר bitumine oblinere. At vocem Arabicam, quæ bitumen notat, Judæi magiſtri ſcribunt per *coph* כפר *cofer* & genus luti ſive cæmenti exponunt, quia bitumine vice luti ferruminantur muri in Ægypto & Judæa. Eſt & כפר in Canticis totidem litteris pro genere aromatis, quod quidam *camphoram* interpretati ſunt; cum tamen conſtet eſſe κύπρον Græcorum & alchanna Arabum. De quo ſupra. Ergo & Arabicum *kopher*, quod eſt bitumen, interpretes de camphora expoſuerunt: quæ res in maximas difficultates viros eruditiſſimos impulit, dum ex horum nominum errore diverſiſſima genera confundunt. De bitumine, non de camphora voluiſſe loqui Averroëm, verba ejus integra allata oſtendent: *De rebus naſcentibus in mari, quarum juvamenta ſunt manifeſta, ſcilicet camphora Indica, quæ in Arabico dicitur cofor Algent, calefacit & ſiccat in ſecundo gradu.* Camphora non naſcitur in mari, ſed bitumen, quod plurimum exundat in mari Judææ Aſphaltite appellato. Lacus quidem, ſed maris nomine cenſetur antiquis Græcis Latiniſque, & maris quidem mortui; nam & Græcia dicitur νεκρὰ θάλαττα. Addit Averroes *conſolidare vulnera ignita.* Et hæc propria virtus bituminis, teſte Dioſcoride, ἀφλέγμαντος κολλητική. Aviſena ſub nomine ac titulo bituminis Judaici Dioſcoridis ἄσφαλτον deſcribit, quem & in principio capitis ſtatim citat, quæ verba vulgo deſiderantur in Latina editione. Pro eo quod habet Dioſcorides γεννᾶται ἐν Φοινίκῃ, habetur in Arabico جبالة فرويقي, *In regione Pherbichi*: ſed corrigendum فنيقي, id eſt, *Phinichi*. Et ſtatim, ubi in Græco legitur καὶ ἐν Σιδόνι, corruptè Arabicus textus legit صيلون *Silun*, pro *Sidun*. Item pro ἐν Βαβυλῶνι καὶ Ζακύνθῳ in Arabico eſt tantum, وصديحة اورجش *va medinat Abbarpis* vel *Apbartis* vel *Afarbes*. Tot enim modis poteſt legi. Quænam illa ſit civitas neſcio. Babylonem ipſi Arabes vocant *Babel* بابل. De Zacyntho alia res eſt. Sed non dubito ſcripſiſſe Aviſenam زاقونثس

Hoc

Hoc est *Zacanthes*. Subjicit gigni etiam in regione صقلية *Secelia*. Pro quo est apud Dioscoridem: καὶ κατὰ τὴν Ἀκραγαντίνων χώραν τῆς Σικελίας. Notandum autem Avisenam nomine bituminis Judaïci *caser Aliend*, duo capita Dioscoridis comprehendisse de diversis generibus bituminis, quæ apud Græcos diversis quoque signantur nominibus, ἄσφαλτον & πισσάσφαλτον. Scribit enim eo capite, esse genus bituminis, quod è montibus defertur; & alterum quod in fontibus supernatat. Genus illud, quod è montibus impetu fluminis decurrit, est πισσάσφαλτος Dioscoridis, quæ nascitur in Apollonia ad Epidauron: ἄγεται ἐκ τῶν Κεραυνίων ὀρῶν καταφερομένη τῇ τοῦ ποταμοῦ ῥύμῃ. Sic duo illa capita Dioscoridis περὶ ἀσφάλτου καὶ πισσασφάλτου miscuit in unum, cui titulum fecit de bitumine Judaïco; cum tamen bituminis plura sint genera, nec in Judæa nascentia omnia. Idem etiam alio capite de pissasphalto tractat sub titulo Mumiæ. Bitumen Avisenæ & siccum in tertio. Averroï tamen in secundo calefacit & desiccat tantum. Quæ & Græcorum est de bitumine opinio. Paulus: Ἄσφαλτος ξηραίνει καὶ θερμαίνει κατὰ τὴν δευτέραν τάξιν· διὸ κολλᾷ τὰ ἔναιμα ἕλκη. Hoc est, quod dixit Averroës, *consolidare ignita vulnera*. Melius dixisset sanguinolenta aut cruenta. Atqui ut scias illam camphoram Indicam Averroïs debere esse copher Judaïcum, hoc est, bitumen, verba illa Averrois ad verbum expressa sunt ex loco Aëtii de bitumine, qui sic habet: Ἔστι καὶ τινὰ ἐπὶ τῶν ἐν ὕδασι γινομένων θαλαττίων ἢ ἄλλων τινῶν ὁμοίων θαλάττῃ. Καλλίστη δὲ ἄσφαλτος ἡ ἐν τῇ νεκρᾷ θαλάττῃ κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν γινομένη· δύναμις δὲ ἁπάσης ἀσφάλτου ξηραντική τε ἐστὶ καὶ θερμαντικὴ κατὰ τὴν δευτέραν που τάξιν· εἰκότως οὖν πρὸς τὰς κολλήσεις τῶν ἐναίμων τραυμάτων αὐτῇ χρῶνται. Compone hæc cum superius allatis ex Averroë, & videbis indidem verbum verbo sumpta. Cæterum non uno hoc tantum loco, sed etiam altero ex eodem capite LVI. Averroïs interpretes *cofer*, quod est bitumen, *campheram* Latine reddiderunt, ubi de Ambaro loquitur: *Ambra est una ex speciebus camphoræ, quæ oritur in fontibus maris & natat super aquam maris, & melior omnium est illa, quæ in Arabico dicitur ascap*. Non dubito, quin fuerit in Arabico, *ex speciebus cofer* من اصناف القفر. Ambarum sanè speciem esse bituminis ab omnibus fermè traditur. Nec camphora esse potest, quæ gummi est arboris. Ex eo tamen Averroïs loco Viri eruditione præstantes plerique in eam sunt inducti sententiam, ut crederent camphoram esse bitumen, quia reponatur ambra apud Averroëm inter genera camphoræ; quam ambram utique constat bituminis modo in maris fundo scaturire, ita quamplurimis consentientibus. Species autem illa ambari, quam Averroës optimam perhibet, quamque adeo interpres in Arabico *ascap* dici notat, ea debet scribi *azrac* ازرق. De qua supra. Sic *copher* & *caphur* cum minimè sint ὁμώνυμα, alterum tamen pro altero imposuit Viris doctissimis. Ajunt arborem, ex qua genus hoc gummi extrahitur, ab Indis ipsis vocari *capar*; quod Arabes qui πῖ non habent, scribunt & pronuntiant *caphur*. Inde καφουρά Simeo Sethi ex Græcis recentioribus de ea ita scribit: Ἔστι δὲ δένδρου κόμμι, ὅπερ δένδρον φυόμενον ἐν Ἰνδίᾳ· λέγεται δὲ τὸ δένδρον, ἐν ᾧ γίνεται, ὑπερμέγεθες, δυνάμενον σκιάζειν ὑπ' αὐτοῦ ἀνδρῶν ἑκατόν· φύεται δὲ ἐν ὄρεσι τοῖς ἐγγὺς θαλάττης· ἔστι δὲ ξύλον τοῦ τοιούτου δένδρου λευκὸν καὶ σαρκώδες. De levitate ligni non consentit Garcias, qui vidisse ait, & esse aliquantum solidum asserit. Avisena cum Simeone facit, qui materiem hujus arboris sibi visam sæpius affirmat, & esse albam, frangi vel friari facilem & admodum levem: nec enim simpliciter levem dicit, sed addit apud veterem interpretem; sed addit جدا, quod *vehementer* & *admodum* significat. Spongiosam etiam ipsam arborem esse tradit, اسفنجية Simeon reddidit σαρκώδες. Avisenæ & Simeoni subscribit Geographus Arabs, qui camphoræ lignum album & leve esse confirmat, in parte nona climatis primi. Marinam quoque arborem esse idem Avisena scribit, بحرية, hoc est, in maritimis nascentem, ut idem Simeo magister interpretatus est: φύεται δὲ ἐν ὄρεσι τοῖς ἐγγὺς θαλάττης. *Et est arbor spongiosa, marina, prout quidam opinantur*. Hic sensus Arabicorum Avisenæ. Scaliger tamen in notis ad Garciam vertit: *Et est spongiosum quiddam marinum secundum quorumdam opinionem*. Minus bene. Diffusam & ramis opacam esse arborem inter omnes convenit, utpote quæ vel centenis hominibus umbram præbere sufficiat sub se degentibus. Fabulam esse vult Garcias, quod à quibusdam ait tradi, ad ejus umbram perfugium habere cætera animalia, quo feras evitent ferociores. Unde id expiscatus sit, nescio. Tantum quippe abest, ut latebram quærant sub ejus umbra cætera animalia, qua se à ferociorum superventu & impetu subducant, ut solas feras & quidem ferocissimas, quales sunt pardi vel leopardi umbras ejus captare dicat Avisena; & propterea non nisi certâ tantum anni tempestate accedi ad eam posse, quo tempore nimirum feras inde abesse contingit. Fabulæ occasionem fortasse præbuit vetus interpres, qui apud Avisenam sic vertit: *quidam autem dixerunt, quod est arbor magna faciens umbram multitudinè animalium valde numerosa, sub qua quidem umbra consueverunt habitare alnemur & alnemer*. Rectè quidem ille, & juxta mentem Avisenæ. Non tamen ex eo sequi necesse est, sub ea arbore stabulari pecudum multitudinem ad effugiendam ferarum ferocitatem. Immo contra est. Sub ea assuescere dicit feræ id genus, quam Arabes vocant *alnemer*, quæ prohibent accessum & aditum arboris præterquam noto anni tempore, quo abesse solent. Arabica Avisenæ eo loco hoc simpliciter sonant, arborem camphoræ esse amplissimam, adeo ut umbram sufficere queat quamvis numerosæ turbæ. Vocat خلقا. Quod non tantum de animalium multitudine accipere possis, sed etiam hominum. Nam خلق multitudo, turba. Ex Hebræo חלק. Simeo & Geographus Arabs multitudinem illam de hominibus acceperunt, & numerum finitum pro indefinito posuerunt. Avisena dicit multitudinem hominum vel homines multos sub arboris camphoræ umbra tegi posse: illi dixerunt centum homines pro multis. Simeo in scriptis codicibus: λέγεται δὲ τὸ δένδρον, ἐν ᾧ γίνεται, ὑπερμέγεθες, δυνάμενον ὑπ' αὐτὸ σκιάζειν ἀνδρῶν ἑκατόν. Idem omnino tradit & Geographus Nubiensis de camphoræ arbore: *Et est arbor magna, similis salici; sed arbor una ex his tegit umbrâ suâ homines centum & plures*. Arabicum igitur خلق turbam propriè significat & multitudinem hominum centum, aut plurium quam centum. Postquam dixit Avisena, arborem camphoræ obumbrare posse sub se recubantes hominum turbam, addit statim: وتالفه النمورة *& stabulantur sive congregantur Alnemura* sub ea scilicet arbore. Thema est الف: quod copulare, conjungere & consuescere significat: Dicit igitur sub arbore camphoræ congregari, & habitare consuesse feras *Alnemuraton*. Pardos aut pantheras intelligere licet. Hebraicum est נמר *namer*, quæ panthera est vel pardalis aut aliud animal maculis asperum. Originem repetunt à verbo מור, quod est mutare, ob cutis varietatem & maculas. Eadem fera Arabicè dicitur نمر *namir* cum *kesre*, & *namiron* cum solemni *nunnimo*. Verbum est نمر *namara*,

namara, quod eſt variare & maculis notare. Gloſſæ veteres Latino-arabicæ *namiron* interpretantur pardum. Alii leopardum. Non videtur hæc vox origine Hebraica, nec habere natales in ea lingua, nec bene hos repeti à verbo נמר. Chaldaica igitur potius & inde Arabum propria, apud quos verbum *namara* eſt maculis ac notis diſtinguere. Hinc verſio Arabica Geneſ. xxx. agnos maculis variegatos vocat خروف منمر *Charuf Munmar*. Inde *namir* vel *namiron* varius. Abſolutè ſic vocarunt pantheram vel pardalim, ut Latini *variam*. Nam *varia* Plinio ſunt Africanæ feræ ſive pantheræ, Arabicè *alnemura* vel *alnemuraton*. Alpagus in Lexico notat, *alnemir* vel *alnemar* eſſe beſtiam leopardo ſimilem figurâ & colore, ſed aliquantum majorem, ferociorem & audaciorem, utpote quæ homines aggrediatur. Pardum planè ſive pantheram deſignat. Leopardum autem ab Arabibus *alfhed* vocari dicit. الفهد. Arabica verſio pardum ita vocat in Apocalypſi, quæ in Græco eſt πάρδαλις. Veteri Gloſſario Latino-arabico فهد *fhed* eſt *ſtrix*. Sic ille dicitur, qui eſt *hyſtrix*, ut *ſtriculus* Arnobio pro *hyſtriculo*. Strix quoque Iſidoro & Gloſſis pro hyſtrice, non pro ſtrige, ut quidam ſomniant. Fallitur tamen ille auctor Gloſſarum. Nam *fhed* eſt leopardus; *nemir* vero pardus, hoc eſt, varia, ποικίλον θηρίον. Citant ex verſione Arabica Geneſeôs, النمورة والفهودة *Alnemurat & alphehudaton*, pardi & leopardi. Plinius: *Nunc varias & pardos, quæ mares ſunt, appellant in eo omni genere.* Latinum illud *varia* planè exprimit Arabicum *namir*. Nemir Arabibus eſſe Græcorum πάρδαλιν adeo certum eſt, ut Aviſena τὸ παρδαλιαγχὲς Dioſcoridis Arabicè reddiderit خانق النمر *chanac Alnemir*, id eſt, ſtrangulator pardi. Non rectè interpretes vertunt, *leopardi*. Diverſus enim pardus à leopardo. Sic τὸ λυκόκτονον, quod eſt alterum aconiti genus Dioſcoridi, idem Aviſena reddidit خانق الذيب, *chanac Aldeib*, ſtrangulatorem lupi. At vetus Gloſſator Arabs apud Dioſcoridem τὸ παρδαλιαγχὲς interpretatur قاتل الفهود *Katal alphued*, id eſt, necator leopardi. Per *alphed* tamen intellexit pardum τὴν πάρδαλιν, ut etiam Apocalypſis interpres. Vetus interpres Aviſenæ capite de Pardalianche ſic habet: *ſuffocat Alphed & Alnemer & reliqua.* Nulla tamen *Alphed* mentio in codice Arabico. Sed dicit, in cibo objectum necare, lupos, canes, & vulpes cum pardis. Ad verbum enim Dioſcoridem eo loco vertit. Atque hæc hactenus. Sub arbore igitur camphoræ, ut ex quorundam ſententia refert Aviſena, pardi & pantheræ congregari amant ac degere: tantum abeſt, ut reliqua animalia eo confugiant ad declinandum ferarum noxiarum impetum. Quod neſcio, unde expiſcatum attulerit Garcias. Sed ille talium plenus. Nunc dicendum de variis camphoræ generibus. Aviſena quinque enumerat, his Arabicis nominibus diſtincta, quæ valde corrupta leguntur apud interpretem; *Alcanſuri*, *Arriagi*, *alazad*, *alaſpharac*, *alazrac*. Male Scaliger hoc ultimum nominat *alazraki*. Nam in Arabico eſt الازرق, *Alazrac*. De quo paulo poſt. Jam illa omnia exponenda ſunt ordine. Camphora *Alcanſuri* ſic videtur dicta à loco القنصوري. Camphora nempe de *Kanſur*. Puto eam eſſe, quæ Serapioni dicitur *camphora de Pançor*. Quod palam eſt depravatè ſcribi pro *de Kançor*. Ibi tradit, terras *Pançor* propinquas eſſe regioni *Sarandis*. Legendum, *Sarandib*, سرنديب. Inſula eſt, cujus meminit Geographus Arabs, octava parte climatis primi. Paulus Venetus ſatis idoneus auctor appellat regnum *Fanſur*, in quo camphora optima. Sed corruptum illud nomen pro *Kanſur* vel *Fanſur*. Et malè opinatur Vir doctiſſimus, qui corrigi vellet *Canſur*, ut ſit quaſi camphoræ terra. Veram lectionem ſuggerit Aviſena, qui vocat *Alcanſuri*, id eſt, ex regione *Kanſur*. Serapionis interpretes, qui habent *Panſur*, omnino legerunt فنصوري pro قنصوري *Phanzuri* pro *Kanzuri*. In Arabico unius tantum apicis differentia eſt. *Panzur* autem pro *Phanzur* dixerunt, quia Arabes *p* non habent, ſed ejus loco utuntur τῷ φι. Apud Paulum Venetum eſt *Fanſur* pro *Fanſur*, id eſt, فنصور. Loci nomen eſt, à quo dicta illa camphora. Scaliger vult vocatam fuiſſe camphoram *Canzuri* à quodam genere gummi, quo adulterari ſolitam memorat Garcias. *Canderros* ab Indis nominari dicit. *Quæ ex Burneo*, inquit, *adfertur, plerumque admiſta habet minutiſſima lapidum fragmenta, aut gummi quoddam chanderros illis vocatum, ſuccino crudo perſimile.* Non tamen video, quomodo *Kanzuri* ex *Chanderros* formari poſſit. Verum quidem eſt, ſi punctum ſoperponatur litteræ *ſad*, futurum *Alcanduri* pro *Alcanſuri*; ſed reliqua non ſequuntur. Dicendum quippe foret *alcanderroſi*, ut denotaretur camphora adulterata gummi ſic vocato. Præterea cum omnes Arabes cæteris præſtare affirmant illam camphoram, quæ dicitur de *Canſur*, non poteſt ab ea re, qua adulteratur, nomen nanciſci. Certum quippe eſt, non poſſe inter optima genera locum habere, quæ ſit adulterata. Sequitur apud Aviſenam altera ſpecies camphoræ nominata *Arriagi*. Ita vulgo ſcribitur in Arabico. الرياجي, *Alriagi*. Vir tamen doctus citat ex verſione Hebraica *Kiachi* pro *Riachi*. Eſt enim typographicum σφάλμα. Serapionis quoque interpretes vocant camphoram *Riach*. Sic legendum eſſet apud Aviſenam puncti mutatione mutata الرياحي *Alriachi*. Dictam autumat à quodam rege, qui ibi regnavit, & primus invenit rationem dealbandæ camphoræ. Regionem, in qua reperitur, *Panſur* vocari ibidem aſſerit, de qua paulo ante. Ergo camphora *Riachi* & *Canſuri* eadem, niſi quod illa dealbata eſt arte. Sanè Aviſena duo hæc camphoræ genera ſimul ponit, Alcanſuri & Arriachi, & eas à cæteris diſtinguit. *Camphora*, inquit, *Species Alcanſuri & Arriachi, deinde Alazed & Alaſpharac & Alazrac.* Præſtantiſſima duo illa priora genera Alcanſuri & Alriachi, quibus priorem claſſem veloti aſſignat. Camphoram de Canſur vel Fanſur, quæ alias natura ſua omnibus bonitate antiſtat, Rex quidam locorum illorum Riach nomine ad perfectionem perduxit excogitata arte, qua candidior & clarior redderetur ignis vel ſolis vi. Inde Riachi camphora, hoc eſt, Riachina appellata. Reliqua genera deteriora. Unum ex his Aviſenæ appellatur *alazed*, الازاد. Craſſiorem & majorem interpretor camphoram. Hodie quoque ſic vocant Navigationum Indicarum auctores, cum camphoram quæ in panes cogitur, quæ longe bonitate inferior, craſſam, inquam, nominant, id eſt, Arabicè ازاد *azad*. Quod venit à verbo زاد & eſt augere, creſcere, amplificare. Inde & lilium majus appellant سوسن الازاد *Suſen azed*, quod eſt lilium majus album & hortenſe, de quo ſupra. Nec enim eam vocem intellexere interpretes. Serapio quoque camphoram *azed* de craſſiore camphora exponit; ſed corruptum id nomen apud interpretem, ſic corrigendum: *Et poſt ipſam in bonitate eſt camphora, quæ dicitur Azed, & eſt groſſa, habens obſcurum colorem, nec eſt clara, ſicut Riach.* Malè in editionibus ſcribitur, *Camphora quæ dicitur Fanzen.* Sequitur de camphora *Alaſpharac*, vel *Aſpharac* الاصفرك. Quid ſignificet, neſcio. Sed illud ſcio, de ea Serapionem intelligere; quam & ſimiliter commemora-

memorat post camphoram *alazad*, sub nomine corrupto *carsab* pro *isfarak* vel *aisfarak*. Fuscam interpretatur. Post eam subjungit camphoram dictam *Balonich*. Depravatum & hoc vocabulum. Avisena pro en babet *Alazrac* الازرق. Cinerei coloris camphoram designat. de qua voce satis supra. Sic ambarum *alazrac*, quod griseum vulgo vocamus. Interpretatio Serapionis de *Balonic* respondet expositioni Avisenæ de camphora *alazrac*. Eam quippe esse ait, in qua admixta sunt fragmenta ligni camphoræ. Avisena etiam camphoram *alazrac* interpretatur de illo genere, quod est permixtum ligno suo, cui & concolor est. Nam lignum camphoræ, teste Serapione, album quidem, sed ad nigredinem vergens. Quem colorem Arabes vocant *Azrac*. Videndum, an illa sit camphoræ species, quam Geographus Nubiensis vocat Arabicè قطع الكافور *keta Alcaphur*, id est, frustum vel fragmentum de arbore caphur. Camphoram ex arbore ita extrahi memorat verbis his, quæ soloci filo ad litteram sic reddidimus: *Et camphora elicitur ex ista arbore. Pertunditur in superiore ejus parte, & multus inde erumpit liquor. Ubi desiit fluxus, pertunditur inferius in medio arboris, & educitur ex ea frustum camphora, quod est gummi ipsius arboris, nisi quod concrescit intra ipsam.* Multa heic animadvertenda & explicanda. Pro frusto camphoræ in Arabico est, ut supra posuimus: قطع الكافور. Locum illum ita verterat Scaliger: *Pertunditur infra illud foramen in medio arboris. Ex quo cognominatur Keta elkaphur, quod est gummi hujus arboris.* Non hic est, auctoris sensus. Nec enim cognominari dicit illud gummi *keta alkaphur*, id est, frangmentum camphoræ; sed ex arbore ipsa, ubi in medio vulnerata est, generari frusta camphoræ, quod ille gummi esse hujus arboris interpretatur, excepto quod gummi in aliis arboribus extra ipsas concrescit: camphora autem intra ipsam arborem. In Arabico est: كذساب منه, id est, *descendit, ducitur, generatur ex ea*: non ut Scaliger vertit, *cognominatur*. Fragmenta sive frusta camphoræ vocat auctor ille grana ipsa sive micas camphoræ, ut sunt grana thuris. Interpres Serapionis de camphora: *Est majus frustum, quod ex ea invenitur, est sicut drachma una.* In Arabicis est قطع. Frusta sive grana camphoræ non esse dicit ampliora, quam ut drachmæ pondus æquent. Idem Serapio de camphora *Azrac*, id est, cinerei coloris: *Et ista reperitur in frustis ad quantitatem nucis amygdala.* Frusta vocat, quæ Arabicè *keta* Ea frusta plerumque ait inveniri ligno suo permixta. Atque hæc est camphora, quam Avisena vocavit *Alazrac*. Scribit idem Avisena, in ligni camphoræ concavitatibus plerumque inveniri aliquid de camphora. Quod non intelligendum de ipsius arboris concavitate, quod mediale vel cor arboris vocatur. Certum quidem est Geographum Arabem sic esse accipiendum, ubi dicit intra ipsam arborem, hoc est; in mediali arboris camphoræ, quæ concava est ad instar ferulæ, gummi illud concrescere. Vocat Arabicè داخل *dachil*, quæ est pars interior. Serapio quoque tradit, camphoram reperiri in corde ligni arboris in frustis ligni internis. Sed aliud heic vult Avisena. Arbor ipsa camphoræ concava est & inanis, atque ut Græci dicerent, ναρθηκώδης. Intra illam concavitatem concrescit camphoræ gummi, ut testantur Serapio, & Geographus Nubiensis. De ligno vero ipso, non de arbore loquitur Avisena, ubi ait in ipsius concavitatibus interdum aliquod vestigium camphoræ reperiri. Melius vertisset interpres in ipsis venis arboris. In Arabico habetur: في خللة, hoc est, *in venis & interveniis ejus.* خلل & خلال Arabicè cavitates sunt & rivi; sed & venarum ramosi discursus. Nunc Geographus Arabs explicandus venit longè aliter quam fit vulgo. Ex superiore parte arboris camphoræ perruptæ ac pertusæ liquorem multum emanare dicit; ex mediana autem, frusta camphoræ, quod ipse gummi interpretatur, & ait, intra ipsam arborem concrescere. Ergo gummi non est, quod profluit ex summo arboris cacumine persosso. Liquor merus est. In Arabico legitur: عدة جرار فيسيل منه. Ad verbum: *& fluit ex ea numerus hydriarum.* Tanta copia affluere dicit, ut aliquot hydrias sive urnas impleat. Hoc de liquore mero capiendum, non de ipso gummi, quod in minutis frustis concrescit drachmæ pondus non excedentibus. Hæc intra ipsam arborem ait concrescere, ubi in medio fuerit perfossa, & *keta alcafur* appellat, id est, fragmenta camphoræ. Quod igitur ex summo manat, aqua est camphoræ Arabibus celebrata, quam appellant ما الكافور *ma alcaphur*, & profluere tradunt ex arbore ferente camphoram. De qua tamen nihil se accepisse affirmat Garcias, & Bellunensem autumat hariolari, qui ejus meminerit ex Arabum scriptis. Immo ipse Garcias falsus. Nec enim aliter potest Geographus ille Arabs loco citato accipi quam de ista aqua: ubi clarè distinguit liquorem, qui ex summitate manat arboris ab eo gummi, quod in medio arboris & intra ipsam concrescit. Liquorem illum aliquot urnas implere dicit ex singulis arboribus exceptum. Gummi autem ipsum in parvis frustis concrescens *kyta alcaphur* appellat, frusta camphoræ. Ipse ille Garcias fatetur caphuram esse gummi, quod in meditullium ligni cadens, deinde extrahitur, aut per rimas exsudat. Ergo verum est, quod prodidit Geographus Nubiensis intra arborem, hoc est, in ipso arboris meditullio concrescere illud gummi. Nullus tamen capio hæc verba Garciæ, ut à Clusio Latinè reddita sunt: *Est autem caphura gummi, non medulla, aut cor, ut Avisena loco supra citato, & alii quidam putarunt, quod in meditullium ligni cadens deinde extrahitur aut per rimas exsudat.* Nusquam meminit Avisena caphuram esse medullam aut cor; sed nec alius quisquam, quod sciam. Dixit quidem Serapio camphoram reperiri in corde ligni arboris. Quod & Geographus Arabs confirmat & ipse Garcias verbis supra allatis suo testimonio adstruit; qui paulo post adjicit, non tamen se negare, quin interdum in arboris concavum decidat. Atqui illud ipsum est, quod paulo ante ajebat, & pro vero asseverabat in meditullium arboris cadere, & per rimsa extrahi, aut sponte exsudare, sed ille non tantum in historia camphoræ, sed etiam in aliorum aromatum parum sibi constat, & falsa multa memorat. De aqua camphoræ hoc etiam notandum, ab Alpago tradi calidam esse in tertio, cum camphoram ipsam, hoc est, gummi omnium Arabum consensus frigidam statuat; idquo ipsum fateatur Alpagus. Cogitandum igitur, an ea sit *camphura viva* appellata, quam sub hoc nomine emisse à mercatore quodam Persa Busbekium olim Constantinopoli cum oratoris munere fungeretur, Gulielmus Quacelbenus in Epistola scribit. Venerem ea stimulari asserit, cum altera extinguat. Mirum, tam diversi effectûs succos ex eadem arbore prodire. Sed nostri camphoram vulgarem calidam constituunt. Contra tamen omnes veteres, qui modo eam noverunt. De quo infra. Sed camphora illa viva ὁμώνυμος alteri camphoræ videtur. Nec dubito, quin aqua sit camphoræ calida in tertio, cujus meminisse Benagi Albian ait Alpagos. Hæc liquida camphora. Dubitari potest, an sit καφουρέλαιον Simeonis. Quod ille naphtæ comparat, & liquidi bituminis genus est: similiter ignem concipere dicit, ut caphuræ oleum & similia. Fortasse sic vocavit oleum ex camphora factum. Quod tamen fieri posse per

alembicum negant. Liquidam igitur camphoram ita dixerit. Illud & quæri potest, an utramque eadem arbor emittat. Hoc illi volunt. Et profectò Geographus Arabs camphoram in liquidam dividit & siccam. Hæc illi gummi est & frustum camphoræ. Alteram liquidam facit & urnis excipi dicit. Frustra igitur Vir magnus, cujus hæc observatio ad illa Geographi verba: *Hactenus ille, qui docet, quod ex superiori parte manat, esse gummi caphura; quod ex inferiori, id vocari fragmentum, aut portionem caphur.* Nihil poterat dici magis contrarium auctoris sententiæ, quæ manifesta est, disertè prodentis, quod ex inferiori foramine colligitur, esse gummi; idemque frustum camphoræ in ipso arboris mediali concrescens. Quod ex superiori parte manat, liquorem esse lagenis excipiendum. Non bene etiam reddi puto *in summitate* arboris, quod in Arabico dicitur, في أعلاها. Mallem vertere *in superficie ejus.* Sequentia hanc sententiam adstruunt, ubi etiam non satis apposite redditur *in medio arboris*, vel *circa medium*, quod in Arabico scribitur, في وسط الشجرة: quod est in mediali sive medulla arboris. Vetus Glossarium وسط interpretatur *gremium.* Hic igitur sensus est auctoris. Ad eliciendam liquidam camphoram foramen in superficie arboris fiebat, unde multus liquor effluebat: ubi fluere desierat, infra illud foramen aliud solebat fieri, sed in ipso arboris mediali ac sinu intimo, ad extrahendam nimirum siccam camphoram, quæ instar gummi concreta in corde ipso arboris hæret, ut disertè ibidem testatur auctor. Prius foramen pertunditur in ipsa superficie ac summa cute arboris ad eliciendum liquorem sive liquidam camphoram, quæ inde foras prorumpit, & urnas implet. At infra illud foramen iterum pertunditur arbor usque ad intimam medullam, ut hærens in eo gummi extraheretur. Non igitur foras erumpebat & decurrebat gummi foramine illo facto; sed ideo fiebat, ut intus adhærescens concretum extraheretur. Quam sententiam non efficit vulgaris versio Viri doctissimi sic concepta: *Ubi fluxus constiterit, alio inferiori foramine arbor in medio confoditur; è quo particula camphora, gummi scilicet ejus arboris, decurrunt; ita tamen ut intra ipsam arborem concrescant.* Immo sic vertendum: *Ubi fluxus constitit, alio inferiori foramine arbor pertunditur in ipso mediali, è quo frustum camphora educunt. Hoc est gummi illius arboris, nisi quod id concrescit in interaneis ejus.* Non obscurè notat differentiam hujus gummi ad alia gummium genera. Quod illa nimium foras prodeant ex arbore & concrescant in ipso cortice: caphuræ autem gummi in ipso arboris sinu atque intra medullam coaguletur. Hinc fit, ut aliæ gummium species, quæ corticem & summam cutem occupant, deradendæ sint tantum & avellendæ, ubi camphora extrahenda est ex partibus interioribus, foramine ac caverna ad hoc facta usque ad peniriora arboris pervadente. Quo facto arborem interire necesse est. Ita enim scribit idem Geographus: *Tum deficit arbor ista ac relinquitur, & quæritur alia.* De interitu autem arboris accipio verbum تبطل, à themate بطل. Quod exinanire & destruere significat. Vetus Glossarium etiam *detruncare* exponit. Non igitur de simplici cessatione arboris, qua inutilis redditur intelligendum, sed de pernicie, qua interit tota; quod plerisque solet accidere arboribus, quibus medulla vulnerata, quam καρδίαν Græci dicunt. Narrationi Geographi consentanea est Neotericorum fermè omnium de caphura, & ejus extrahendæ ratione traditio. Nicolaus Comes Venetus in Itinerario Indico camphoram dicit intra arborem gigni, & fabulam addit, credi ab indigenis non prius posse inde elici nisi sacrificio facto. Quod si non res divina fiat & cædatur arbor ad educendam camphoram, non apparere, sed evanescere. Teixera de rebus Persicis l. i. cap. xxxiii. camphoram similiter intra arborem creari ac concrescere affirmat, ut resinam in pino. Et sanè certum est pini medullam maxime resinosam esse ac δᾳδώδη, ut Græci dicunt. Atque ex ea præcipuè tædæ ad lucendum fiebant. Quin & ex interaneis ipsis arboris extrahi camphoram instrumentis ferreis ibidem ait. Nec prohibet, quod Serapio innuit meliorem haberi camphoram, quæ per se manat ex arbore. Nam interdum suapte vi erumpit per rimas arboris, ut & ipse Garcias asserit. Idem tamen Serapio in corde ligni reperiri eam scribit: atque hæc est, de qua loquitur Geographus Arabs aliique tradunt Neoterici, quæ arbore perfossa ac pertusa eripienda est atque ex interiore medulla evellenda. Alia porro est camphoræ divisio in rudem & facticiam. Ἀργὴν καὶ πλαστὴν Græci dicerent. Rudis est, qualis ex arbore manat, aut extrahitur. Hæc in frustis parvis aut grumulis drachmæ pondere. Et talis optima. Caphuram de Burneo, quæ magnitudine est milii, maxima ex parte viliorem esse scribit. Ergo multo major esse debet milii semine. Serapio tamen de caphura *asphavac* & *afrac*, quæ genera sunt deterioris notæ, frusta dicit reperiri amygdalæ magnitudine aut ciceris aut fabæ aut lentis. De optima idem refert majus frustum, quod ex ea inveniatur, non excedere pondus drachmæ. Narrat etiam Garcias instrumenta haberi cuprea inæqualibus pertusa foraminibus, per quæ transmitti moris est grana camphoræ: quibus diversum ponitur pretium ex amplitudine, quam habent, prout per hæc aut illa transeunt foramina. Quatuor gradus magnitudinis fieri perhibet, quibus singulis suum pretium. Non dicit, an majus sit majoribus. Ita tamen accipiendum. Sic etiam margaritas diversam invenire æstimationem autumat, & eodem modo methodoque distingui perinde, ut per majora aut minora foramina transmittuntur. Et sic hodie probari vendique solent apud institores gemmarum. Grumis salis adsimilari camphoram ex ea liquet historia, quam memorat Georgius Almacinus in Omare de Musulmannis, qui in direptione urbis Medinæ inventos camphoræ acervos salem esse arbitrati, vice salis pani conficiendo addiderunt. Sed ex amaro gustu panis demum compererunt, aliud esse à sale. Hæc igitur naturalis & simplex sive rudis camphora, quæ in gummis ac minutis frustis & granis consistit. Facticia vero ea censenda, quæ ignis vi dealbatur & in panes conformatur. Talis ad nos hodie invehitur. Sublimatam vocant Arabes, hoc est, eorum linguâ, المصاعد. Nam صعد est ascendere: & مصاعد ascensio, sublimatio. Hæc fit per alembicum, aut ut Græci chemici loquuntur, ἀμβυκισμόν, quo camphora vi ignis elevata ascendit ad summum vasis, & ibi adhærescens candidior, purior, & pellucidior evadit. Sic etiam arsenicum dealbatur, quod propterea *sublimatum* absolutè vocatur vulgo. Nota hæc sublimandi ars antiquis Arabibus, Avisenæ, & Serapioni, aliisque; immo & Græcis chemiæ auctoribus, qui ante octingentos annos vixerunt, qui vas illud suum distillatorium ἄμβυκα appellant. Unde Arabicum أنبيق *ambik*, & cum articulo الأنبيق, *alambik*. Hesychio ἄμβιξ scribitur cum *jota*, non ut apud chemicos per litteram Pythagoræ: Ἄμβιξ, χύτρα, κάδος. Habent & τρίβικον iidem Græci chemici quasi triplicem bicum, quod vasis genus est etiam antiquioribus. Præter ἀμβυκισμὸν norunt & βαλανεῖον, & ἐρυθίαν, & κηροτακίδα, de quibus nos alibi. Ad sublimationem revertamur, quæ fit in alambico, qua camphoræ candor conciliatur & in massam corporatur ex multis granis. Serapio: *Et omnes istæ species camphoræ clarificantur per sublimationem & egreditur ex his camphora alba in laminis albis, similibus in figura sua parapsidibus, & vocatur ista camphora sic sublimata, camphora operata.* Arabicè vocatur الكافور مصنوعة, id est, artificialis camphora. Græci πλαστὴν, ἐργασμένην appellant. Hæc fit subli-

ſublimatione, hoc eſt, تصعيد , ut vocat Aviſena. Nulla non camphora ſic ſublimari queat. Formam tum accepit paraplidum. Sic in panes orbiculares ferruminatur. Serapio ibidem optimum etiam genus camphoræ ſublimari tradit his verbis, ut ea reddit vetus interpres: *Sed melior camphora eſt ribach, & eſt illa, quæ naſcitur & egreditur ex ligno per ſe in ſua arbore, & color ejus eſt rubeus maculatus: quæ poſtea ſublimatur ibi, & fit camphora alba & dicitur Riachi, quod primus Rex, qui regnavit ibi, nominatus eſt Riach.* Nihil ille de ratione inventa ab eo rege, qua camphoræ candor arte pararetur, unde illi nomen Riachinæ quæſitum. Quod tamen è Serapione Ruellius adſert, & poſt eum Matthiolus. Simpliciter refert ille, nomen habere camphoram *Riachi* à rege quodam *Riacho*, qui primus ibi locorum regnavit. Sic vocabatur præſtantiſſima camphora. Sed nec Aviſena ex quinque generibus camphoræ ab eo relatis, ullius meminit ſublimari ſolitæ præter eam, quam ultimo loco poſuit, quæ ligni fragmenta habet admixta. Ita enim de camphora cinerea ſcribit: *& eſt permixta cum ligno ſuo, & ſublimata è ligno ſuo.* Utitur voce المعاعى, quam & de Tutia & aliis uſurpat, quæ pariter igne ſublimantur. Indicat igitur camphoram illam, quæ ligni particulas habet commixtas, ſeparari à ligno ſuo per ignis operam & ſublimationis artem. Quod in aliis, quæ puræ ſunt & ſine ulla alia admixtione, locum non habet. Et ſanè ſublimatio de pondere multum imminuit. Quod cavendum in re pretioſa, qualis optima camphora. Præterea artem aliam norunt Baneanes dealbandæ camphoræ, quam per ſublimandi methodum. In lineo panno colligatam demittunt in aquam calentem, & cum limonum ſucco addito ſapone probè eluunt, & in umbra poſtea ſiccant. Quæ res parum de pondere mutat, & non parum confert candori. Ita narrat Garcias. Teixera vero de rebus Perſicis, eam in aqua frigida ſæpius elui dicit, donec penitus mundata & ſordibus purgata exiſtat. Ex his conſtat, non ſolitam ſublimari optimam & rariorem camphoram, quæ in granis eſt & minutis grumulis ſali adſimilibus. Talis camphora de Burneo. Alius igitur generis camphora illa, quæ ad nos adfertur in panes formata. Sinenſem ejuſmodi eſſe perhibent. Duo genera camphoræ Garcias tantum recenſet, quæ ex Sinis adfertur, & caphuram de Burneo. Hæc in fruſtis & grumis; illa in panibus orbicularibus. Nulla itaque hoc tempore Burneana in Europam invehitur. Soli panes adferuntur, quos conſtat eſſe Sinenſis camphoræ. Compoſitam eam eſſe multis placet, atque ita Baneanibus quoque videri refert Garcias. Si non compoſita eſt, certè facticia putari debet. Non enim talis ab arbore. Arborem camphoræ naſci in Sinarum finibus ſcribit Aviſena, qui tamen inter differentias camphoræ nullam facit Sinenſis mentionem. Ut res eſt, planè mihi perſuadeo, quæ hodie Sinenſis vocatur & ex illis locis adſertur, eam eſſe quam *azrac*, id eſt, cineream indigetat idem Aviſena; quam & ſublimari ſolitam ait, ut à ligno ſuo ſeparetur. Hæc omnium utiliſſima, quam & in panes cogi ex ſublimatione veriſimile eſt. Serapio quoque deteriora genera *aſpharac* & *azrac* ſublimatione præcipuè proficere oſtendit, eoque ſublimari ſolere, fuſcum nempe quod eſt ac cinereum. Falſum autem, quod imputat Aviſenæ Garcias, quaſi de omni camphora prodiderit, eam decoqui ad candorem contrahendum. Hoc enim ab illo de unico genere eoque viliſſimo ſcriptum eſt, cui ligni admixta fragmenta. Sinenſem eſſe, conſtare opinor debere. Camphora de *Kanſur* vel *Phanſur* illi laudatiſſima, ut & Serapioni, cui reſpondet hodie camphora de Burneo. At Geographus Arabs ſupra omnes commendat camphoram, quæ colligitur in inſula *Soborma* in mari *Samſico* vel Sinico. سبرمه. Neſcio an vanè, ſed omnino auguror eam eſſe inſulam, quæ hodie dicitur *Bornei*. Non longè abit nomen, frequenti apud omnes fere populos mutatione *m* & *n*. Inſulam eam magnam facit, & multas juxta parvas inſulas habere ait. Quod & de Burneo loquuntur. In Sobormæ montibus camphoram reperiri ait, cæteris omnibus longe præſtantiorem. Nominat & alia loca Serapio, in quibus camphora colligitur, ſed apud interpretem corruptiſſimè enunciata: *Camphora defertur ex regione Faſſella, & ex regione Calca, & Dhabebach & Harigs.* Ubi pro *Faſſella* ſcribi debet *Sofala*. سفالة. De qua videndus Geographus Climate primo. Pro *Calca* Garcias vellet intelligi ac reponi *Malaca*. Sed clarum eſt emendari oportere *Cala* vel *Calla*. Inſula eſt apud Geographum nona parte Climatis primi, in qua abundat arbor camphoræ كافوره ſcribitur apud eum. Pro *Dhabebach* ſcribendum puto vel *Vacuac*, vel *Balubas*, quorum mentio apud eundem Geographum. *Harigs* nuſquam reperio. *Abrami* inſula eſt eorum locorum. Sinenſis autem camphoræ tanta vilitas, ut centenæ ejus libræ dentur venum pro una Burneana. Nunc de pretio Burneanæ dicendum, quæ apud nos non viſitur. Nec dedignabimur hanc curam, quam ſe dignam Plinius judicavit, ubique locorum pretia aromatum & ſpecierum exoticarum ſedulo indicans. Camphoram argento rependi in inſula Bornei, ubi optima colligitur, ſcribit Odoardus Barboſa. Sic libra camphoræ libra tum fuit argenti gentibus ipſis, apud quas naſcitur. Idem tamen, ubi pretia aromatum omnia explicat, camphoræ edulis, quæ præſtat cæteris, *mitigal* unum tribus *fanoes* æſtimari dicit. *Fanoes* autem valere ait regalem argenteum Caſtellanum. At *mitigal* unum paulo minus pendit quam ſextam unciæ partem. Nam ſex *mitigales* cum dimidio pendunt unciam. *Mitigal* verbum Arabicum Italis uſitatum. In pervetuſto Gloſſario Latinoarabico مثقال, *mitecal*, exponitur ſtater, drachma. Idem ſane eſt, quod Græcorum ὁλκή; quam illi vocem de drachma uſurparunt, cum proprie pondus ſignificat. Idem ergo valet & dictio *mitecal*, à verbo ثقل, gravis fuit. Unde & ثقل *ticlon*, pondus & onus. Idem auctor Gloſſarii etiam libram interpretatur. Falluntur qui *mithcal* pro libra accipiunt. Staterem vel drachmam tantum ſignificat, ut rectè expoſuit auctor Gloſſarii. Georgius tamen Almacinus in Omaris vita, *almuthcal* decem drachmis valuiſſe dicit. Sed decem drachmæ libram non efficiunt. Præterea *dirhemon* non eſt drachma, ſed eam vocem Arabes pro quolibet nummo uſurpant. Atque ita ſumitur in Alcorano. Non mirum, itaque ſi *mithcalon* decem nummis valeat, qui non ſunt drachmæ. Quidam tradunt, درهام *dirhemon* pondus eſſe quadraginta ac duûm granorum. At drachma pendebat ſeptuaginta duo grana. Drachmam Arabes vocant درخمي, quod eſt ex Græco δραχμή. Nam ut dixi alibi, Græcorum ἦτα ſemper exprimunt per ſuum *jota*. Verum de his alibi. Hebraïcum eſt autem illud vocabulum *mithcal*. משקל *Miſchecal*, idem quod pondus; & Græcorum ὁλκή à verbo שקל, id eſt, pondere, librare, a quo Arabicum ثقل, eadem ſignificatione. Inde & שקל *ſchekel*, ſtateris genus, qui Græcis σίκλος. Proprie, ut dixi, eſt ὁλκή. Sic hos Græci imitati, ſunt cum ὁλκὴν pro drachma poſuere. Ita & Arabicè *mithcal* pro ſtatere vel drachma, quarum ut non una forma, ita nec pondus nec pretium. Ab hoc *mitigal* Italicum ejuſdem ferme ponderis cum denario Romano, quales olim ſepteni unciam efficiebant. Ergo ſi *mitigal* unum camphoræ tribus æſtimatur *fanoes*, vel, quod idem eſt, tribus regalibus Caſtellanis, quæ novem ferme unciam argenti conſtituunt. Ita circiter duplex argento rependitur in emporiis Calecutanis camphora

Burneana, quæ in ipſa Burnei, ubi naſcitur, pari tantum argenti pondere venum ibat. Meminit ibidem Barboſa camphoræ, quâ ungunt idola ſua Indi, cui pretium eſſe ait in ſingulos mitigales fanoes unum cum dimidio. Ἰσάργυρον eſt hoc genus camphoræ, & argento contra carum. Tertium genus recenſet camphoræ, quam craſſam indigetat, & in forma panis eſſe ait. Hæc eſt Sinenſis camphora. Hujus *faraçolam* à ſeptuaginta ad octoginta fanoes tradit emi. Farazuola libras habet duas & viginti cum ſex unciis, ac dimidia uncia, quales libræ ſedecim unciis conſtant. Quinque unciæ hujus camforæ uno fanoes plus minus comparantur, cum Burneanæ camphoræ uncia decem & octo valeat fanoes. Quod accedit ad rationem Garciæ, qui dixit centenas uncias Sinenſis camphoræ non plus valere quam Burneanæ ſingulas. Nam juxta calculum, quem poſuimus, nonaginta unciæ craſſioris camphoræ non pluris æſtimantur quam una Burneanæ. Vide eundem Garciam lib. 1. cap. IX. de variis gradibus bonitatis & æſtimatione camphoræ Burneanæ, quam certum eſt in Europam hac ætate non afferri, & fruſtra eſſe medicos noſtrates, qui accommodant ea, quæ de camphora dicuntur ab Arabibus, huic uſitatæ ac ſibi notæ camphoræ. Eſui fuiſſe camphoram apud Indos & Perſas Arabaſque, horum teſtimonio ſcimus. Sed & neoterici navigationum ſcriptores teſtantur, certam camphoræ ſpeciem eſculentam haberi. Ea eſt Burneana, quam & eo nomine diſtinguunt à cæteris generibus, quod in cibum recipiatur, & eſcariam appellant. *Canfora de mangiar*, quæ edendo eſt. Nobis hæc incognita. Simeon magiſter in libro de alimentorum facultatibus, & καφουρὶν recenſet; quo ſatis indicat & locum illi datum inter res eſcarias. Aviſena ſcribit uſum ejus accelerare canitiem. Oſtendit in uſu eſſe ad edendum. Nec alium ad uſum camphoræ ſtrues congeſtas fuiſſe in urbe Medayna Coſroæ liquet, de quo Almacinus in Omare: ubi Narrat, quomodo ea urbs expugnata & direpta à Muſulmanis, & acervi illi camphoræ in domo quadam inventi quam ſalem eſſe credebant: *Invenerunt & domum refertam camfora, & opinati ſunt Muſulmani eſſe ſalem & adhibuerunt in conſperſam & ſubactam farinam panis faciendo, unde amarus extitit panis.* Muhammed in Alcorano paradiſi ſui ſanctis promittit hauſtum poculi camphora temperati & conditi. Azoara LXXXVI. quæ inſcripta eſt Alinſani, id eſt, hominis. Ad delicias hanc potionem camphoratam illis propinat, non ad valetudinem, nec quod facere credatur adverſus putrefactionem & venena. At cum idem beatis ſuis polliceatur indelaſſabilem & indeſinentem in Venere perficienda voluptatem, videretur ei rei maximè refragari camphoræ uſus, idoneus inprimis refrigerandæ atque etiam extinguendæ illi vi, quam Venus poſtulat. Sed paradiſum & beatitudinem cogitare debemus, qualem ille imaginatus eſt; quo in ſtatu poſitis nihil eorum poterit nocere, quæ heic vim ſuam exerunt humanæ conditionis lege. Cæterum immortales facti, & camphoram haurient ad ſatietatem, & nihilo ſecius in Venerem vires indeficientes obtinebunt. Conſtat certè inter omnes camphoram maximè eſſe ἀνωφρόδιτον, & de rigido ac tento lorum in aqua efficere; ſed qua virtute id operetur, non convenit noſtris medicis cum antiquis. Arabes, Perſæ, Indi ipſi, apud quod naſcitur, nunc & olim frigidam & ſiccam in tertia claſſe uno ore & animo conſtituerunt. Hodierni medici in Europa contrarium pro definito tenent. Quod enim Veneri obſtrigillet, non propriè ſuâ ac primariâ cauſâ, quæ frigore feriat, id facere, ſed ex accidenti & ſecundario; quippe quæ ſpiritus reſolvat nimia partium ſui tenuitate. Sic & multa alia abſque controverſia calida inveniri, quæ non minus adverſentur libidini, ut ruta. Præterea cum camphora in primis ſit odorata & amara, & facile accendatur etiam in aqua igne concepto; his omnibus ſignis prodi, calefacientium potius quam refrigerantium ordini adſcribendam eſſe. Meam hanc litem non faciam, quam nec decidam; ſed diſſimulare non poſſum magnopere me moveri tanto conſenſu tot nationum, & ætatum, & magnorum in ſingulis virorum, quos experientia hactenus docuit frigidam potius quam calidam cenſendam. Unde enim niſi ab experimentis didicerunt, oculorum inflammationibus, & ambuſtis, & capitis doloribus ex cauſa calida ortis efficaciter prodeſſe; item apoſtemata calida prohibere. Quæ omnia non præſtaret, ſi calida foret. Quod vehementis eſt odoris, ex partium tenuitate id contingere neceſſe eſt, cujus gratiâ odor facile exhalatur. Multa denique odorata frigida, ut nymphæa. Aviſena libro ſecundo canonis tractatu primo, beneolentia ut plurimum calida aſſerit, ſed excipit camphoram & *nenufar* ſive nymphæam. Odoris boni & validi eſſe nymphæam, præcipuè quæ in calidis locis naſcitur, veteres affirmant. Simeon magiſter capite de Nymphæa: καὶ τούτῳ τῷ φυτῷ χρῶνται πολλοὶ πρὸς ὄσφρησιν διὰ τὸ εὐῶδες, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς θερμαῖς χώραις· ὠφελεῖ γὰρ τὰς θερμὰς καὶ ξηρὰς κεφαλάς. Eoſdem autem effectus nymphææ & caphuræ tribuit Aviſena ad apoſtemata calida atque ſodam capitis ex calida cauſa: κεφαλαλγίαν ἐκ θερμότητος. Sic vocant capitis dolorem. صداع. Nam verbum صدع eſt ſcindere, & findere, atque etiam dolorem capitis efficere. Ergo pari facultate prædita eſſe oportet, quæ pares habent effectos. Simeon de Nymphæa: καταπλασσόμενον δὲ πάνυ λυσιτελεῖ πρὸς φλεγμονάς. Aviſena vocat الاورام الحارة, id eſt, apoſtemata calida, ut vertit interpres. Sunt φλεγμοναί. His ſanandis facit ex æquo nymphæa & camphora. Hoc quoque habet commune cum nymphæa camphora, quod coitus poteſtatem adimit. Frigida autem & ſicca traditur Nymphæa Græcis medicis, quam virtutem præcipuè obtinet radice & ſemine. Nam flos frigidus & humidus, cujus etiam uſus apud Arabes; qui de flore intelligunt, cum temperaturam Nymphææ aſſignant frigidam humidamque. Conſtantinus in viatico inter frigida & odorifera recenſet ſandalum, roſam & camphoram. Sed melius Aviſena nymphæam cum camphora in his, quæ odorifera ſunt & frigida, comparat. *Horum*, inquit, *amborum corpora non privantur facultate refrigerante ſimul cum odore conjuncta & ad cerebrum penetrante.* Scribit ibidem, ut vertit vetus interpres, tractatu 1. lib. II. cap. III. *& beneolentia ſecundum plurimum ſunt calida, niſi illa quibus aſſociatur Tendio & ſedatio ſpiritus & anhelitus ut canfora & nenufar.* Ubi *tendio* purum putum Arabicum vocabulum, quod ille interpres retinuit, تندية *tendia*. Humiditatem ſignificat, à verbo ندي quod eſt humectare. Unde تندية *tendia*, humectatio. *Lentorem* placet reddere cum alio interprete. Ad florem nymphææ hoc referendum, quem humectandi & refrigerandi facultate præditum eſſe liquet. Inter odorifera frigida hæc duo ſimul numerat, nymphææ florem & camphoram. Nec aliud in nymphæa bene olet præter florem. Regula eſt pœne catholica, quæ odorata ſunt, ea & calida eſſe. Ab hoc catholico excipit Aviſena, quibus aſſociatur humectatio & ſedatio ſpiritus, ut in nenuſare & camphora. Humectandi vis pertinet ad nymphææ propriè florem: nec enim ad camphoram poteſt, quem ſiccum eſſe volunt in tertio. At *ſedatio ſpiritus* ad camphoram referri debet, ut propria ejus. In Arabico legitur: تسكين من الروح. Kirſthenius abſurdè & obſcurè vertit, *compoſitio à ſpiritu.* تسكين propriè mitigationem & ſedationem donatat, à verbo سكن, quod eſt compeſcere, mitigare, ſedare. Hac virtute pollet comphora. Compeſcit & mitigat ſpiritus, & quietos. Sed quomodo id faciat, quæſtionis eſt An conſtringendo eos & comprimendo, ac veluti condenſando, quod eſt frigiditatis proprium, quam in

in tertio possidet gradu? Immo extenuando, rarefaciendo ac resolvendo. Quæ τῆς λεπτομερείας ejus proprietas est. Ita veneri inimica deprehenditur, quæ tria hæc ad coitum postulat, calorem, flatum & semen. Flatum quidem illa resolvit, calorem refrigerat, & semen desiccat. Vigilias etiam inducere dicit Avisena. Quod mirum videtur illustri Viro. Idcirco ad conjecturas & emendationes confugit. Ita pro يسهر, quod est *vigilias inducit*, legi vellet, يشحذ. Quod ille interpretatur *facultat*, idque jungit cum sequentibus hoc modo: *facultat & roborat sensus æstuantium*. Sed frustra est. Etenim Rasis confirmat illud de vigiliis cap. XXIII. de Camphora: *Calidis confert ægritudinibus, quod etiam in toto operatur corpore. Sed qui ejus odore multum usus fuerit, vigiliarum sentiet detrimentum*. Eadem habes sub nomine Rasis apud Serapionem; nisi quod nihil ille de odore, sed de usu simpliciter: *Et qui utitur nimis camphora, incurrit vigilias*. Immodicus igitur ejus usus hoc præstat, non mediocris. Et de usu illo intelligo, quem in cibis habet. Nam Garcias etiam testatur camphoram plurimi usûs esse in illis regionibus, cum multas ad res, tum etiam ad cibos. Quod supra multis confirmavimus. Non igitur mirum est, camphoram immodice sumptam & nimis in cibis frequentatam vigilias creare & somnum adimere: cum enim spiritus compescat, vapores etiam in cerebrum ascendentes, quibus sopor conciliatur, comprimit, & per hoc utique somnos aufert. Potest etiam, ut immodica siccitate prædita est, cerebrum desiccare. Ea re & canos mature facit. De camphoræ facultatibus & effectibus ea scribit Simeon magister, quæ ab Indis, Persis, & Agarenis se excepisse prædicat: ὠφελεῖ δὲ πρὸς τὰ ὀξέα τῶν νοσημάτων τὰ μίγματα καὶ πρὸς τὰς ἐκ θερμότητος κεφαλαλγίας καὶ φλεγμονὰς, καὶ μάλιστα τὰς τοῦ ἥπατος, πλὴν ψύχει ἱκανῶς τοὺς νεφροὺς καὶ τοὺς σπερματικοὺς ἀγγείους καὶ αὐτὸ τήκει τὸ σπέρμα. Hæc confirmata sunt & comprobata ab omnium gentium, & omnis ævi medicis ac physicis, ex quo nomen camphoræ audiri cœpit. Effectus supra dictos nulla potest producere causa nisi frigida. Quos si veros esse experimentis exploratum est, nihil potest esse dubii, quin sit frigida camphora. Nec illud prohibet, quod etiam amaram esse discimus ex Almacini historia, quam supra attigimus. Et lactucæ & intyba amara sunt cum frigefaciendi facultate. Miror autem, medicos nostros aliquid certi de ea re pronuntiare velle, quam ignorant; nec animum inducere posse, ut illis credant, quibus fuit cognitissima & familiarissima. Falluntur autem, si putant veram hodie se nosse camphoram, quæ nulla in Europam invehitur. Quæro ab illis, an viderint unquam eam camphoræ speciem quæ manditur, quæ in granis consistit salis similibus? Negent vidisse oportet, qui solam visu & usu habent cognitam, quæ in panibus affertur; quam ex Sinis afferri constat, & compositam esse ipsi Indi asserunt, quæque adeo vilis apud eos habetur, ut centenæ ejus libræ vix unam alterius camphoræ, qualis est Burneana, pretio æquiparent. Veneris vim & appetitum prorsus extinguere camphoram nemo ex veteribus dubitavit unquam, quia omnes id asseverant. In dubium tamen hanc ejus facultatem conatur adducere Scaliger experimento, quod fecisse ait in vulgari camphora. Cani leporariæ in potu dedisse se dicit, in offa, in nares indidisse, idque quotidie; non tamen ea re prohibitam, ne coiret, conciperet, pareret. Exinde pro certo se habuisse profitetur, Venerem camphora non extingui. De camphora hac Sinensi, quam solam novimus, haud temere hoc ab illo statutum & creditum dixerim. Sed aliud fortasse compertisset, & aliud statuendam judicasset, si in illo genere camphoræ id expertus esset, de qua concorditer universi hoc tradiderunt Arabes. Eadem opinionum varietas ac dividia nunc quoque Neotericos committit cum antiquis medicis circa cicutæ facultates. Plerique hodie volunt esse calidam & ex calido operari, quam summè frigidam tota affirmavit antiquitas. De quo nos alibi. De aceto dubitatum & anquisitum multis antiquorum, utrum in calidis an frigidis esset ponendum. Simeo de ciborum facultate: πολλὴ ἀμφιβολία τοῖς παλαιοῖς γέγονε περὶ τοῦ ὄξους, τῶν μὲν λεγόντων θερμὸν διὰ τὴν λεπτομέρειαν, τῶν δὲ ψυχρὸν διὰ τὸ φανερῶς ψύχειν τὸ σῶμα. Corpus quidam refrigerat manifeste acetum, sed quia etiam resolvendi ac discutiendi facultate valet ob λεπτομέρειαν ejus, quidam calidum pronuntiarunt. Eadem ratione permoti hodierni medici camphoram calidam esse sanciunt, quia λεπτομερεστάτη, & ob eam tenuitatem partium ac extenuandi vim, resolvendi potestate censetur. Quod illi calori tribuunt. Idem de cicuta sentiendum. Resolvit hæc quidem ac discutit, non calore; sed λεπτομερείᾳ sua, cum alias sit frigidissima.

CAPUT CXI.

De gummi Ammoniaco & sale Ammoniaco.

CHrysocollam Arabes vocant اراق الذهب *lezac aldeheb*, quod idem sonat ac Græcum χρυσόκολλα, auri nempe ferruminationem. Hoc nomen etiam donarunt Ammoniaco gummi, ut testis est Avisena in voce *Assac*. Rationem reddit, quia chartæ & libri eo deaurentur. Nempe quod auri colorem repræsentet, libris & chartis illitum, vel quod auro libris illinendo ac ferruminando conferat. Hic sensus Avisenæ. Gummi ipsum sive guttam Ammoniaci vocat أشق *assac* vel *axac*. Notat Alpagus apud vulgares Arabes vocari *ussac*, hoc est, وشق. Sane vetus Herbarius Arabs in antiquo Dioscoride arborem Ammoniaci exponit شجر الوشق *segjar alussac*, arborem alussac. Corrupte apud Serapionem *raxach* pro *haxach*. Hispani vocant *aguaxaque*. Arborem ipsam Avisena vocat الطرثوث *altarthuth* vel الطرثون *altarthun*. Græci ajunt dici ἀγασυλλίδα. Dioscorides: καλεῖται δὲ αὐτοῦ ὅλος ὁ θάμνος ἀγασυλλίς. Plinius *Metopium* appellari dicit. Sed falso. Alia cognomina sunt apud Neophytum κεροφόρος & ἡλίου στρόφος. Quorum illud Jovis Ammonis epithetum, quem κεροφόρον dixere. Ἡλίου στρόφον vocari refert, quod lacrima ejus in sole versetur. Ita enim scribit de arbore Ammoniaci: αὐτὸ νάρθηξ μὲν φυομένη ἐν τῇ κατὰ Κυρήνην Λιβύῃ, ἐξ ἧς τὸ Ἀμμωνιακὸν θυμίαμα· τούτου δὲ ὁ ὀπὸς αὐτῆς ἐστιν ἐν ἡλίῳ στρεφόμενος. Nos *Armoniacum* pro Ammoniaco vocamus vulgo. Dubitant eruditi Medici, an hodie antiquum illud ac verum Ammoniacum habeamus. Dubitandi ratio non levis. Nec enim notas eas habet, quas suo Ammoniaco tribuunt veteres. Profecto genus illud, quod θραῦσμα vel θραυστὸν appellarunt, hac ætate vix conspicitur. Causa nominis, quod frangeretur eo modo, quo solent sicca gummium genera, quæque glutineo lentore tenacia non sunt. Exigit Dioscorides, ut thuris grumis simile sit, λιβανίζον τοῖς χόνδροις. Quod perperam ad odorem retulit Serapio. Hoc purum ac densum, sordiumque expers erat, & colore rufum. Εὔχρουν dixit Dioscorides.

Alterum

Alterum genus dixerunt φύραμα vel φυραμὸν, quod pingue ac resinosum esset, in massam facile compingi, sordium ex terra atque arena plenum. Tale fere est, quod nunc in officinis frequentatur. Non aliud in usu fuit ætate Neophyti apud Græcos, qui verba Dioscoridis ad ævum suum accommodans, duo genera ex uno facit. Ita enim scribit: ἐγκρατὴν δὲ τὸ ἄθικτον καὶ ἄξυλον, λιβανίζον τοῖς χόνδροις. καθαρὸν, καὶ πυκνὸν, μηδεμίαν ἔχον ῥυπαρίαν. Hoc θραυστὸν Ἀμμωνιακὸν antiquorum. Sequitur protinus apud eum: καὶ τὸ ἐπιπολάζον, τῇ ὀσμῇ σφοδρὸν, πικρὸν δὲ τῇ γεύσει· καλεῖται δὲ τὸ τοιοῦτο ἰρωματῶδες. Putavit suæ ætatis Ammoniacum, quod erat resinosum & tracticio lentore pingue, idem esse cum illo Dioscoridis, quod λιβανίζον τοῖς χόνδροις esse vult. Quod nequaquam verum potest videri. Aliud quippe ξυλώδες, aliud λιβανώδες. Hoc siccum & fragile, illud pingue & succosum. Præterea aliud etiam θραυστὸν, aliud ἰρωματῶδες. Quæ picis more aut visci tractu lentescunt, ἰρωματώδη dici queunt: at θραυστὰ dicuntur proprie, quæ in frusta ac micas confracta dissiliunt, nec filatim trahuntur. Sic res duas diversissimas in unum compegit, & quæ eædem sunt, disparavit. Subjicit enim protinus: λιθῶδες ἢ γεῶδες φύραμα. Dioscoridis Ammoniacum, quod φύραμα vocari ait, idem cum pingui ac resinoso, quod in massam cogi pro suo lentore facile possit. Plinius: *Genera ejus duo, thrauston masculi thuris similitudine, quod maxime probatur: alterum pingue ac resinosum, quod phyrama appellant.* Lacrima illa, quæ pinguiter lenta est resinæ modo, utpote liquidior, in arbore hærere non potest, atque in terram cadens sordes inde colligit, adprehensis lignis & arenis ac in eandem massam conglomeratis. Hoc λιθῶδες ac γεῶδες Dioscoridis Ammoniacum, idemque pingue ac resinosum Plinii, quod appellatum φύραμα. Quæ in arbore concrescit, thuris instar, ut sicca, ita & pura ac sordibus libera evadit. Neophytus, qui aliam Ammoniaci guttam non videret seculo suo usitatam præter eam, quæ nunc quoque visitur, liquidam ac resinosam eandem putavit cum concreta; & rursus lentam illam pinguemque separavit à resinosa. Quod multis modis falsum & absurdum. Ἀμμωνιακὸν θυμίαμα Græci passim appellant, quod eo nimirum ad suffitus uterentur. Hujus tamen odor gravis ac virosus. Καστορίζον τῇ ὀσμῇ Dioscorides dicit. Neophytus τῇ ὀσμῇ σφοδρὸν. Galenus ait, κορίου ὀσμὴν habere, id est, coriandri. Sed corrigendum puto καστορίου, pro quo scriptum compendiose fuit κορίου. Plinius inter odores ac aromata recenset Ammoniacum cum junco & calamo aromaticis, & bryo odorato. Non magis autem mirum, huic inter odores bonos locum fuisse ad thymiamata facienda, quam & galbano, quod inter ea genera aromatum numeratur, ex quibus Pontificale thymiama conficiebatur. Exodi XXX. XXXI. ex stacte, onyche aromatico, & galbano, ac thure constabat: Hebraïce dicitur חֶלְבְּנָה, *chelbena*. Unde Græcorum χαλβάνη. In unguentis quoque addebatur & præcipue amygdalino apud Ægyptios, quod & μετώπιον propterea dictum fuit, quia galbanum reciperet μετώπιον appellatum. Græci de amygdalino unguento: Αἰγύπτιοι τοῦτο τὸ ἔλαιον ἐξεργασάμενοι, μετώπιον αὐτὸ προσηγόρευσαν, ὅτι χαλβάνην λαμβάνει· τὸ δὲ φυτὸν, ἐξ οὗ γίνεται ἡ χαλβάνη, καλεῖται μετώπιον. Odor autem galbani non magnopere diversus ab Ammoniaci; siquidem verum est, quod ait Dioscorides, galbanum adulterari solitum resina ac faba fresa cum Ammoniaco. Hinc & Plinius nomina permutavit, atque Ammoniaci arborem Metopium adpellari dixit, quod ab aliis de galbano proditum. Arborem eam, quæ Ammoniacum sudat, herbam esse volunt quidam. Auctor Actuarii ad Dioscoridem: Πόα ἐστὶν ἔχουσα Ἀμμωνιακὸν θυμίαμα. Quod temere insultum est verbis Dioscoridis. Serapio, Dioscoride nominatim citato, quasi ex verbis ejus refert, plantæ hujus radicem vulnerari & lacrimam sic extrahi. Herbam esse plane intellexit. Plinius *arborem* nominat, & ex ea lacrimam stillare resinæ modo. Sponte igitur fluere accipiendum. Dioscorides δένδρου ναρθηκώδους appellat & θάμνου. Sane nec magnæ sunt arbores, ex quibus thus profluit ac myrrha. Radicis nulla mentio in antiquissimo libro, quam sic vulgati præferunt: καλεῖται δὲ ὅλος ὁ θάμνος σὺν τῇ ῥίζῃ ἀγασυλλίς. Nihil heic opus radice, quam nec optimus liber agnoscit. Et falsum omnino, ex radice herbæ vulneratâ Ammoniacum sudare, ut adstruit Serapio. Sponte manasse, prisci auctores significant. In Lexicis Græcorum Iatricis γομφίτης & γόμφιον invenio explicari de hoc Ammoniaco thymiamate, eadem fortasse significatione cum Arabico cognomento, quo Ammoniacum appellari tradit Avisena *Lezac aldehab*. Id enim proprie est, quo aurum auro adhæret. At γομφοῦν est compingere, & γόμφοι σύνδεσμοι, quibus lignum ligno adhæret. Clavos ligneos sic etiam vocarunt. Aliam hujus vocis Etymi rationem edidimus, sed quam huic non prætulerim. Glossæ: γομφίτης, Λιβυκὸν θυμίαμα. Item: γόμφιτον τὸ θυμίαμα. Fortasse aliud est. Nicander Ἀμμώνιον dixit pro Ammoniaco in Alexipharmacis his versibus:

---- ἐν δ' ἐπὶ ξηρὸν

Θάλπε βαλὼν χύτρῳ Ἀμμώνιον.

Perperam legitur σκαμμώνιον & male de scammonio exponunt, id est, scammoniæ succo. At cum idem Nicander paulo ante δάκρυ κάμμορον appellavit: τό τε δάκρυ νεοβδάλτοιο κάμμορον. Pro σκάμμορον. Ut μάραγδος pro σμάραγδος. Succus σκαμμώνιον, herba σκαμμωνία. De qua supra. Aliud itaque Ἀμμώνιον, aliud σκαμμώνιον. Ab eodem loco nomen habuit sal Ammoniacus, ἅλας Ἀμμωνιακόν. De quo etiam variæ sunt Græcorum sententiæ, præcipue recentiorum in suis Lexicis Iatricis. Glossarium Saracenicum Ἐφόδια Arabicum μίλχ interpretatur Ammoniacum: Μίλχ, τὸ ἀμμωνιακὸν ἅλας. Vox est Arabica ملح *melh*, quæ salem significat. Græci Arabicam aspirationem ح in fortiorem plerumque mutant, ac per suum χ exprimunt. Sic ἄλχαννα dicunt pro *alhanna* الحنا, & χάμαμα pro حمامة. Videntur itaque quidam communem salis appellationem propriam Ammoniaci fecisse κατ' ἐξοχὴν. Quod etiam innuit vetus interpres Avisenæ, qui titulum ita concepit: *de sale Ammoniaco, id est, sale.* In Arabico est نوشادر, *nuxader* suæ proprietatis vocabulum, & ab omni salis significatione remotum. Ex omni salis genere fossile maxime probat Dioscorides tanquam efficacissimum; inter fossilia autem Ammoniacum: ut non mirum sit, si per excellentiam sal proprium nomen habuerit. Alii Græci recentiores ἅλας τζαπαρικὸν vocant, id est, fossitium. Nam τζάπα & τζάπιον illis instrumentum fossorium, τὸ ὀρύγιον. Latinis *sapa*. Quod etiam hodieque retinemus. Hinc verbum *sapare*. Nicomedes Iatrosophista in Lexico: ἅλας ὀρυκτὸν τὸ μυγδαλινόν. Ἅλας Ἀμμωνιακὸν τὸ τζαπαρικόν. Ἅλας Καππαδοκικὸν τὸ Ἀρμένιον. Ἅλας τραχὺ, τὸ θαλάσσιον. Vides eum distinguere sal fossitium, τὸ ὀρυκτὸν à saparico, quale facit Ammoniacum; cum tamen Dioscorides τὸ Ἀμμωνιακὸν speciem statuat fossitii salis. Et sanè τζάπα Græcis non proprie instrumentum, quo terra confoditur, sed quo lapidea cæduntur in lapidicinis. Sal Ammoniacus, ut testatur Serapio, extrahitur è lapidibus duris ac translucidis. Sapâ igitur opus ad eum extrahendum ac scidendum. Quod instrumentum *upup.* veteres Latini dixerunt, quia rostrum habet upupæ simile. Glossæ: *Upupa*, ὀρύγιον. De qua nos alibi. Sententiam Serapionis eo nomine maxime improbat Medicus celeberrimus & in harum rerum scientia exercitatissimus

tatissimus, quod Ammoniacum ab arenis nomen invenerit, sub quibus effoditur, in crustas ac laminas concretus. Quod multis modis absurdum esse convinci potest. Primum τὸ ἀμμωνιακὸν ἀπὸ τῆς ἄμμου nemo sanus deduxerit, sed ἀπὸ τοῦ Ἄμμωνος: haud secus quam Ἀμμωνιακὸν gummi, quod non quit ab arenis nomen videri nactum, etsi Plinius in ea quoque sententia. Ipse quidem Ἄμμων ab arenis appellationem sortitus est, sed regio Ἀμμωνιακὴ ab ipso Ammone denominata, cujus oraculum in illo loco celeberrimum. Quidquid igitur in ea provincia reperiebatur, Ἀμμωνιακὸν dicebatur. Specus ingentes fuisse, è quibus eruebatur Ammoniacum, Plinius testatur. *Levissimus*, inquit, *intra specus suos in lucem universam prolatus, vix credibili pondere ingravescit.* Qui tamen & Ammoniacum dictum sentit: *Nam & Cyrenaici tractus nobilitantur Ammoniaco, & ipso, quia sub arenis inveniatur, appellato.* Ridiculum. Immo quia in regione Ammoniaca inveniretur, ἐν τῇ κατ' Ἄμμωνα Λιβύῃ, quæ pars erat Cyrenaicæ. Quin & mediterranea Libya sub hoc nomen tota aliquando venit. Stephanus: Ἀμμωνία ἡ μεσόγειος Λιβύη καὶ αὐτὴ ἡ πᾶσα ἡ Λιβύη οὕτως ἐκαλεῖτο ἀπὸ Ἄμμωνος. Ab Ammonia igitur regione sal Ammoniacus, non ab arenis, qui ἀμμιακός diceretur vel ἀμμίτης. Plinius ibidem: *Quo exemplo postea inter Ægyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, coeptus est inveniri detractis arenis. Qualiter & per Africa sitientia usque ad Ammonis oraculum.* Certè in Ammoniaca regione, cujus totum solum arenosum, sub arenis effossi specus Ammoniacum salem dabant. In aliis vero locis, ubi nullæ arenæ, sub terra effodi solitum aut etiam è collibus, verisimile est. In Cappadocia sub terra erui tradit Plinius, specularium lapidum modo, glebis magnis & ponderosis. lib. XXXI. cap. VII. *effoditur & è terra, ut palam est, humore densato in Cappadocia. Ibi quidem caditur lapidum specularium modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat.* Dices, non ejusdem generis Cappadocicum cum Ammoniaco. Immo sub idem genus utrumque reducitur ὀρυκτῶν ἁλῶν. Atque ita Plinius existimat. Tria genera salis recenset Dioscorides, τὸ ὀρυκτὸν, τὸ θαλάσσιον, καὶ τὸ λιμναῖον. Sed & palustre sub marini genus potest revocari. Ammoniacum ponit in genere fossilium. Hic sui quidem generis quodammodo atque ex solis ac soli diversitate naturæ peculiaris. Verba Dioscoridis notanda: τῶν δὲ ἁλῶν ἐνεργέστερον μέν ἐστι τὸ ὀρυκτόν· τούτων δὲ κρεῖσσον μὲν τὸ ἄλιθον καὶ λευκὸν καὶ διαφανὲς, πυκνόντε καὶ ὁμαλὸν τῇ συγκρίσει· ἰδίως δὲ τὸ Ἀμμωνιακὸν τῷ γένει, εὔσχιστον δὲ, καὶ εὐθείας τὰς διαφύσεις ἔχον. Super omnia genera salem fossitium commendat, ut efficaciæ singularis. Ex eo genere maxime probat in commune, qui candidus est ac pellucidus; & specialiter Ammoniacum, qui facilè scinditur & recto venarum discursu. Inter notas optimi salis fossilis proprias hæc duo requirit, ut pellucidus sit ac candidus. Utrumque etiam habuit sal Ammoniacus. Plinius similem esse alumini dicit, quod *schiston* appellant. De Ammoniaco: *similis est colore aluminis, quod schiston vocant, longis glebis neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ utilis.* Quod ait *neque pellucidus*, haud scio, an ei credendum sit. Dioscorides in sale fossili τὸ λευκὸν καὶ τὸ διαφανὲς exigit, & utrumque in Ammoniaco videtur agnoscere. Quin & paulò post idem Plinius *perspicuum* ait probari, hoc est, pellucidum: *probatur quam maxime perspicuus, rectis scissuris.* Ut perspicuus amnis, & perspicuum vitrum dicitur, τὸ διαφανὲς intelligitur. Glossæ: *Perspicuum*, διαφανὲς, διαυγές. Quodcunque adspectum transmittit, & per quod speci potest, ut antiqui loquebantur, id perspicuum. Ipse igitur sibi contradicit Plinius. Ex variis auctoribus hæc concinnavit. Apud alium reperit, Ammoniacum colore similem esse alumini scissili. Hoc album quidem, non tamen pellucidum, & quod in pilos canescentes dehiscat. Inde hariolatus est, Ammoniacum longis glebis esse neque pellucidis. Apud alium vero legit, maxime probari τὸ διαφανές. Quod perspicuum bene reddidit, idemque est cum pellucido. Avisena hæc tria in sale Ammoniaco, ut optimus sit, desiderat, τὸ εὔσχιστον, τὸ διαφανὲς, & colorem crystalli. Ita quidem hoc ultimum reddidit interpres, quod in Arabico dicitur البلوري *albeluri. Et melior ex eo, qui est ut borax, clarus, crystallinus.* Nullum borax vestigium in Arabicis, qua voce Barbari chrysocollam appellant, cum qua nullam habet similitudinem aut cognationem sal Ammoniacus. Tria epitheta sunt in editione Arabica, quibus designat Avisena probatissimum salem Ammoniacum. Primo τὸ εὔσχιστον denotat المتفكك, à verbo فكك, quod scindere ac secare significat. Alterum est الصافي. Ita semper Arabice reddit Avisena, quod Dioscoridi est διαυγές. Tertium est البلوري *albeluri*. Interpres vertit *crystallinum*. Melius sanè quam illi, quibus placet Arabicum بلور *belur* esse beryllum. Quos in hanc opinionem solus vocis sonus deduxit, quasi *belur* transpositis litteris factum esset ex *beryllus*. Aliter usus definit. Berylli optimi viriditatem puri maris imitantur. Alii sunt chrysoberylli, in aureum colorem fulgore exeunte. *Bilur* Arabibus gemmam candidam esse oportet. Nam Ammoniacum λευκὸν ac διαφανὲς comparatur colori bilurino. Non potest tamen esse crystallus. Nec enim in India gignitur. At Geographus Nubiensis *belur* multis locis Indiæ reperiri scribit. Ut in octava parte Climatis tertii de insula Indiæ Sarandib, in ea dicit inveniri optimum & maximum البلور *albilur*. Beryllum ibi nolim reddere, ut doctus fecit interpres, propter eas quas supra exposui causas. Eorum sententiæ magis accedo, qui Hebraicum *soham* שהם interpretantur *albilur*: & de onyche gemma plerique omnes interpretes accipiunt. A candore unguis humani hoc nomen habet, licet plurium colorum tradatur. Marmor quoque, cui inditum id nominis, ab humani unguis colore sic appellatum. Paulus Silentiarius:

> Ὅσσα τ' ὄνυξ ἀνίησι διαυγάζοντα μετάλλων.
> Ὀρχιδίου λείψανα.

Pretioso pallore candicans. Vetus versio Arabica βήρυλλος in Apocalypsi reddit خشب. Profecto si *bilur* est beryllus, de illo genere berylli fuerit capiendum, quem in postremis numerat, & crystallis fere similem dicit. Crystallinam sane ac candidam hoc nomine gemmam Arabibus dictam fuisse necesse est. Nam salis illud genus, quod vulgo *sal gemma* vocatur, idem Avisena ait, esse كالبلور, *sicut Albilur*. Candidum eum ac pellucidum esse constat, quem propterea *salem gemma* dixerunt Barbari, qui *salem gemmeum* melius appellassent. Sic *gemmeus miles* in ludo latrunculorum apud Martialem pro vitreo, qui & gemmæ nomine vitrum sæpenumero indigetat, à pelluciditate ac nitore gemmæ. Pro sale gemmæ, ut habet interpres Avisenæ, in textu Arabico habetur دراني *darani*. In quo vocabulo nihil video, quod respondeat salis gemmæ notioni. An ab Hebraico דר, quod Parium lapidem ac marmor candidum significat. Marmorei plane candoris ac nitoris hic sal fossilis, quem gemmeum vocant. Nicolao Myrepso σαλγέμμι dicitur, pro Latino *sal gemma*. In antiquo Glossario Arabico legitur, *callasticus*, بورق. Lego: *chalasticus*. ὁ χαλαστικός. Notum, quæ χαλαστικὰ dicantur medicis. Quæ vim habent emolliendi, laxandi, discutiendi, digerendi, resolvendi, hoc nomine censentur. Avisena eo loco genera salium ex varia proprietate facultatum, quas habent

habent, recensere potius videtur, quam ex aliis naturæ aut patriæ differentia. Et primo quidem virtutem in eo ῥυπτικὴν, qualis est in nitro, notat. Deinde alium ex eo dicit esse ذهش, alium ܡܣܟܬܦܪ. Interpres vertit: *Et alius est rarus, frangibilis, & alius cavatus.* Quæ non intelligo. Sic tamen toto capite deinceps *cavatum salem* pro genere salis nominat. Alpagus in Lexico *impersalem salem* interpretatur. Quid sit, nescio. Forte legendum ܡܣܟܬܦ, ut rapiendi atque auferendi facultate præditum dicat, à verbo ܚܛܦ. Quod idem est atque Hebraïcum חטף, quod rapere ac per vim auferre donatat. Τὴν σμηκτικὴν δύναμιν per hoc fortasse intelligit, quæ detergit atque abstergendo subinde aliquid aufert. Antiquus Glossator Arabs Dioscoridis λίθον μολυβδώδη ܚܓܪ ܡܣܟܬܦܪ. Quod idem est nomen. ܡܣܟܬܦܪ. An cæruleum salem intelligit? An vero & ipsum Armenium colorem sic vocavit, quod alibi apud Græcos inter genera salia poni legerat? Sanè & Zosimus Panopolitanus ἅλατος κυανοῦ Ἀρμενιακοῦ mentionem videtur facere, pro Armenio pigmento cærulei coloris. Ita & Serapio chrysocollam ex genenere salium esse tradit. Sunt & purpurei sales, sunt & crocini. Ergo & cæruleum sic vocaverit Avisena. Non possum tamen adhuc improbare conjecturam meam, qua legi placet ܡܣܟܬܦ, qua σμηκτικὴ δύναμις designetur. Quod proximè præcessit, hoc confirmat, ubi alium esse ذهش prædicat. *Rarum & frangibilem* reddit interpres. Immo *mordentem* exponi velim, à verbo ذهش, quod est mordere & erodere. Plinius de sale: *in medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens.* Sequitur apud Avisenam aliud salis genus, quod vocat دراني *darani* vel *drani*. Glossarum auctor Latino-arabicarum veterum interpretatur χαλαστικόν. Sic ergo salem nuncupat Avisena, qui emolliendi ac dissolvendi virtute pollet: διαχυτικὴ δύναμις dicitur Dioscoridi. Plinius *dissolventem* vocat. Talis præcipuè fossilis, vel sal gemmeus. Nam qui maxime amarus est, is quoque præcipuam vim habet dissolvendi, ut ipse etiam Avisena testatur. Subjicit idem, & alium esse *naphthi* نفطي. Naphticum salem esse volunt & eum intelligunt, qui denominatur à naphta liquidi bituminis genere, & Sodomicum salem Galeno dici adstruunt. Haud scio, an verum dicant: ac videndum, an aliter possit sumi. Fortasse de eo sale loqui voluit Auctor, quem ἐσχαρωτικὸν Dioscorides nominat. Plinius *adurentem*. Arabes vocant etiam نفطة *nafta*, vesiculam, ampullam, tuberculum, ex Græco ἄφθα: τὰ ἐν στόματι ἕλκη & φλυκτίδας exponunt. Certe & ἄφθαν pro bitumine Græci dixerunt. Unde apud Constantium de Imperio, πηγαὶ ἄφθας ἀναδιδοῦσαι. Ubi vir doctus perperam fontes interpretatur, qui ulcera faciunt, cum fontes sint bitumine liquido sive naphtha scaturientes. Sic ἄφθα pro νάφθα. Arabes contra νάφθαν pro ἄφθα, quæ vesicam ulceris aut ampullam significat, usurpant. Inde igitur sal نفطي *naphthi*, ὁ ἐσχαρωτικὸς, qui vi sua caustica & adurente ulcera & ἄφθας in cute excitat atque ἐσχάρας inducit. Eundem fere ordinem sequutus est Avisena in differentiis istis salis facultatum assignandis, qui Dioscoridi observatur: δύναμιν δὲ ἔχουσιν οἱ προειρημένοι ἅλες κοινὰς πολύχρηστον, ῥυπτικήν τε καὶ σμηκτικὴν, καὶ ἀποκαθαρτικὴν, καὶ διαχυτικήν. Οἱ δὲ κεκαυμένοι καὶ ἐσχαρωτικὴν & ἐσχαρωτικώτεροι, τῷ μᾶλλον & ἧττον διαφέροντες. Qui igitur ἐσχαρωτικὸς sal Dioscoridi, Avisenæ *naphthi*. Ad verbum reddere liceat *vesicatorium*. Si medici hodie vesicatoria vocant medicamenta adurentia, quæ mitiora quidem faciunt ἐσχαρωτικοῖς & καυστικοῖς: sed Græci hæc sæpe confundunt, & in genere καυστικὰ vocant & ἐσχαρωτικὰ, quæ vesicas in cute excitant & crustam ustis partibus inducunt. Salem ejusmodi facultate præditum inveniri constat, ut adurat cutim ac pruritum faciat, pustulasque excitet. Κνησμώδεις ἅλας Strabo vocat, quos in Atropatena Mediæ regione reperiri ait in quodam lacu, qui & vestes etiam, si quis ignarus ad lavandum eo immerserit, comburant. lib. XI. Λίμνη δ' ἐστὶ τὸν Σπαῦτα, ἐν ᾗ ἅλες ἐπανθοῦντες πήγνυνται· εἰσὶ δὲ κνησμώδεις καὶ ἐπαλγεῖς, ἰᾶται δὲ τὸ πάθος ἔλαιον, ὕδωρ δὲ γλυκὺ τοῖς καταπορευθεῖσιν ἱματίοις, ὥστε καὶ ἀγνοίᾳ βαψάντες εἰς αὐτὴν πλύσεως χάριν. Valde adurentem & ἐσχαρωτικὸν oportet fuisse illum salem, vel certe, ut medici loquuntur *vesicatorium*. Vesicatoria proprie sunt, quæ non solum cutim in ruborem dant, sed etiam exulcerant vesicis & pustulis excitatis; quæ Arabice vocantur, ut dixi, نفاطات. Unde & نفاطة vesicatio. Arabes *n* plerumque mediis vocibus inserunt: in hac voce è Græco sumpta principio adjecerunt, *naphtham* pro ἄφθα dicentes. In Lexico Granatensi pulverem tormentarium expositum legere est انفاط. Forte ab eadem urendi facultate Epigramma Græcum in veteri codice mihi repertum, κόνιν Αἰθιόπων vocat, à nigro forte colore. Nec enim hoc distichon aliter possum accipere nisi de pulvere tormentario:

> Οὐκέτ' ἔρως φορέει φαρέτρην καὶ τόξα καὶ ἰούς·
> Αἰθιόπων δὲ κόνιν ἀντὶ βελῶν προχέει.

Quo sensu & poëta Rythmicus nostras cecinit alicubi, amorem non amplius esse sagittarium, sed sclopetarium. Verum de his alii viderint. Salem naphthi Avisena nigrum esse dicit, quo colore est & pulvis tormentarius, quem *Æthiopicum pulverem* appellat Græcum epigramma, quique eodem fere nomine cum sale naphthico vocatur. Colorem illum habere tradit Avisena ratione naphthicitatis, quæ in ipso est. Vocat Arabice نفطية *naphthia*. Quod ego interpretor adurendi facultatem & vesiculas excitandi. Sic apud eumdem نطروسية *nitrosia*, nitrositas, & alia ad hunc modum. Ait igitur, colorem hunc nigrum in illo contrahi ex ignea & adusta natura, qua est præditus. Facultatem illam amittere cum narrat, si uratur, & redire in naturam salis gemmæ. Sane sales omnes exusti acrimoniam suam perdunt, & διαφορητικὴν virtutem magis acquirunt; qua proprietate maxima censetur sal gemmæ. Paulus de sale: οἱ δὲ κεκαυμένοι διαφοροῦσι μᾶλλον. Addit ibidem Avisena & salem Indum nigrum esse, non ratione naphthicitatis, quæ in illo sit, ut salem naphticum, sed propriâ substantiâ. Dubium est, de quo sale intelligat, quem hic Indum vocitat. Græci veteres salem Indum appellarunt saccharum suum, quod in harundine salis modo concretum reperitur. De quo supra. Idem lib. IIII. capite de asperitate linguæ in febricitantibus, meminit salis, qui ex India adportatur. Quod saccharum esse veterum constat. Nec mirari quisquam debet, Avisenam de hoc genere salis inter salium genera retulisse, cum diversissima ejus natura sit. Sic idem de Indico colore sub titulo de Atramentis dixit, quia Græci μέλαν Ἰνδικὸν id vocarunt. Recentiores plerique videntur de hoc sale locum Avisenæ intellexisse, ubi tractat de salis differentiis, & salem Indum appellat. Scribit quippe Brassavolus saccharum veterum, quod esse genus salis tradunt veteres, supra cannas inventum, ad nos hoc tempore non deferri, & vicem ejus usumque præstare saccharum vulgo dictum *Candum*; & pro hoc vulgares pharmacopœlas uti nescio quo medicamento, quod extra nigrum est. Quia nempe sal Indus Avisenæ niger ab eo traditur. Atqui vel ex hoc maxime constare potest, salem Indum, de quo

agit Avisena eo capite, alium esse à sale Indo, cujus alibi meminit ex antiquorum auctoritate, quibus hic sal idem cum saccharo. Nam sal ille Indus colorem habet salis communis, ut & ipse disertè prodit Avisena capite de asperitate linguę. Atque etiam Græci: Ἅλς ὁ Ἰνδικὸς χροιᾷ μὲν καὶ συστάσει ὅμοιος τῷ κοινῷ ἁλὶ, γεύσει δὲ μελιτώδης. At sal communis non est niger, immo candidus magis. Saccharum quoque Plinius, qui sal est ille priscorum Indicus, gummium modo concretum & candidum esse dicit. Docuimus ante esse hodiernum *tabaxir* sive saccharum *mamba*, quod amyli modo congestum in harundinibus Indicis inveniri constat, & candore pari. De vero igitur sale Indico accipiendum apud Avisenam capite illo de salis generibus, non de saccharo antiquo, quod genus erat salis Indici. Saccharum quippe candidum, hic sal Avisenæ Indicus niger. Mesue quoque hujus salis mentionem habet, qui salem naphticum & Indicum prodit cæteris omnibus salibus præstare. Strabo lib. v. ex Clitarcho narrat, salis nativi in India fodinas haberi, ubi sal renascatur, ut lapides multis in locis. De insulæ Ilvæ memorabilibus: τῶν δὲ παραδόξων ἡ νῆσος ἔχει καὶ τὸ ὀρύγματα ἀναπληροῦσθαι πάλιν τῷ χρόνῳ τὰ μεταλλευθέντα, καθάπερ τοὺς πλατωμῶνάς φασι τοὺς ἐν Ῥόδῳ, καὶ τὴν ἐν Πάρῳ πέτραν τὴν μαρμάρινον, καὶ τὰς ἐν Ἰνδοῖς ἅλας, ὥς φησι Κλείταρχος. In Oromeno Indicæ monte ejusmodi salem reperiri scribit Plinius, quod habere videtur ex Clitarcho: *Sunt & montes nativi salis, ut Indus Oromenus, in quo lapidicinarum modo cæditur renascens; majusque regum vectigal ex eo est quam ex auro atque margaritis.* Fortasse tamen Indum salem dixerunt Arabes non à patria, sed à colore; ut Inda myrobalana, quæ nigra sunt; & *Indicum colorem*, τὸ μέλαν. Utut sit duo genera salis Indici ὁμώνυμα naturæ diversæ, saccarum antiquorum, hoc est, sal Indicus Græcorum, & sal Indicus Arabum. Ad Ammonicum redeamus. Barbari *Armoniacum* pro eo dixerunt, ut & *Armoniacum gummi* pro Ammoniaco. Inde *Armeniacum* hunc salem Pandectarios appellat, quasi ex Armenia adferretur. Sanè & in Armenia salem fodi non dubitem, sed alios hic ab Ammoniaco. Hodie ignoratur sal Ammoniacus. Quidam autumant, fieri ex camelorum urinis arte quadam concretis. Quod verisimile etiam videtur Viro doctissimo, quia inquit ex orientali plaga, ubi innumeri sunt camelorum greges, Venetias defertur. Quod est ridiculum. Ex occidentali potius quam orientali orbe venit Ammoniacum legitimum, siquidem in Ammonia Africæ Cyrenaïcæ regione effoditur. Ejusdem quidem generis cum sale fossili & sale gemmæ, sed sua quadam proprietate censetur ex loci natura. Sal gemmæ candidus, & tralucidus; æque & Ammoniacus. Herodotus montes sive colles salis esse in Ammoniaca regione dicit, ex quibus ille sal effoditur. lib. IV. μετὰ δὲ Ἀμμωνίους, διὰ τῆς ὀφρύης τῆς ψάμμου δι' ἄλλων δέκα ἡμερέων ὁδοῦ, κολωνός τε ἁλός ἐστι ὅμοιος τῷ Ἀμμωνίῳ. Non igitur ab arena dictus sal Ammoniacus, sed ab Ammonia regione. Serapio ex lapidibus duris & claris extrahi dicit, quo nomine perperam reprehenditur à doctissimo Medico. Quod ex Corasan regione invehi ibidem tradit, non hic verus videri debet sal Ammoniacus, qui ex Ammoniaca tantum adferri potest, ubi & nascitur, & unde habet nomen. Enimvero, ut dixi, non φυσικὴν differentiam cum sale fossili vel gemmeo constituit sal Ammoniacus, sed [illegible] duntaxat. Sal Corasenus ex eodem genere est, non idem tamen cum Ammoniaco. Plurium colorum esse ibidem scribit, nigrum, candidum, varium. At Græci veteres unius tantum coloris Ammoniacum tradunt, candidum, ac pellucidum crystalli instar. Quos & sequitur Avisena, qui unum tantum genus Ammoniaci recenset. Qui niger in illo genere est, is fortassis & est, quem Arabes vocarunt ملح هندي, *milch Hendi*, salem Indum.

CAPUT CXII.

De Turbith.

IN Arabicis, quæ non tantum ævi tulere, id etiam usu venisse magis mireris, ut alia pro aliis nominentur ab auctoribus. Exemplo sit *Turbith*. Qui res Indicas nostro aut avorum tempore scripserunt, inter species medicinæ utiles in India nascentes & mercimonio celebres, *Turbit* & *Turbith* passim commemorant. Describitur a Garcia *Turbith* illud Indicum, caule hederæ modo humi sparso, crassitudine digitali, bipalmi altitudine, foliis althææ, nec flore dissimili, radice neque magna neque longa. Caulis partem, quæ proximè abest è terra, duntaxat in medicum usum recipi, & gummosam esse. *Turbit* Arabum nullam cum hoc *Turbit* Indico habere cognationem, placet eruditis hominibus. De aliis Arabibus nihil dico. Nam certum est, Turbith Serapionis esse tripolium Græcorum. Quæcunque enim de tripolio narrat Dioscorides, ea Serapio suo Turbit attribuit. Mesue Turbit radix est herbæ, folia ferentis ferulâ minora, & ex genere lactariarum. Lactariæ sunt tithymalli. Pityusa ex genere tithymallorum, cujus radicem nonnulli Græcorum Turbetum nigrum esse voluerunt, ut Actuarius: album vero, alypi radicem. Unde in Lexico Saracenico ex libro Viatici reperio: Τυρβὶθ, ἡ λευκὴ ἀλυπία. In antiquo Dioscoridis exemplari Glossator Arabs τὸ ἄλυπον interpretatur تربد, *Terbid*. Apud Avisenam scribitur تربذ *Terbadh* cum *dsal*. Et frustra est Vir magnus, qui *Turbith* & *Terbedh* vel *Terbadh* inter se differre putavit. Vulgus Arabum pronunciat *Turbedh*, Unde Græcorum recentiorum Τυρπὶθ vel Τυρβὶθ. Idem igitur nomen est, variis rebus tributum. Neophytus Τυρπὶθ vocat, & inter genera myrobalanorum recenset: μυροβάλανα, τὰ λεγόμενα ξανθὰ, μέλανα, χεβί, ἐμπλίτζα, τυρπίθ. Sed ille nugatur. Tres igitur sunt plantæ, quas Turpeti nomine donarunt vani auctores Græci Arabesque, pityusa, alypia & tripolium; omnes à vero Indico Turbitho diversæ. Nunc videamus de Avisenæ *Turbeto*, an sit germanum. Id quidem valide negant docti homines. Ego vero non video, cur non possit esse; quamvis nolit cum aliis etiam magnus Scaliger. Frusta ligni gravia esse, & subtilia, quæ ex India advehuntur, tradit idem Avisena. Quæ verba non leguntur in Latina versione, sed in Arabica Editione statim initio. Non igitur idem cum tripolio Græcorum aut alypia aut pityusa, quæ herbæ Græciæ indigenæ, non ex India afferuntur. Præterea ligni fragmenta vocat. Turbith quoque verum & Indicum caulis est lignosus, cum cætera Turbithi genera reliquis Arabibus memorata, radices sint. Postremo remedia conveniunt. Scribit Garcias Turbit medicamentum esse, quo Indici medici pituitam detrahunt; cui & gingiber adjiciunt, si febri careat æger. Paria planè prodit Avisena de suo Terbedh; pituitam nempe dejicere & fortius reddi admixto gingibere. Atqui, inquit Scaliger, lignum Turbit, non gummi ejus, quod non habet, recipitur in usum medicamentorum. Sanè nemo inter gummium genera recensuit τὸ τυρπίθ. Aliis caulis est, aliis radix ad medicamenta expetita. Gummi habere

non meminit Avisena. Nec natura sua gummosum esse disertè tradit Garcias; sed quia vident Indi Europæos homines gummosum Turbith petere, & has optimi notas intelligere, solent ejus plantam, priusquam colligant, leviter contorquere ac vulnerare, ut succum exsudet, qui postea in gummi cogitur & concrescit. Paucæ sunt herbæ, quæ hoc modo contortæ non stillent aliquem liquorem. Cæterum gummi per se ex Turbitho non expetitur. Ideo nec gummis mentionem habet Avisena. Hoc tamen argumento, qui verum Turbith ignorabant, inter eas herbas retulere, quæ lacteo succo turgent. Hinc *τιθύμαλον* ex Græcis quidam esse statuerunt. Alii aliud. Avisena genuinum & Indicum Turbith videtur novisse, nec de alio intellexisse. At Græcorum *τρίπολι* aut alypia est, aut pityusa. In maritimis utraque provenit. Turbith quoque Indicum in maritimis nascitur. Hoc sollemne auctoribus fuit, ut desideratis veris speciebus, quæ vicem earum supplebant, aut quæ aliqua similitudine eas vel cognatione contingebant, eadem appellatione impertirent. Hoc Arabes præcipue faciunt in Græcis nominibus rei medicæ, cum rem ipsam ignorant. Quærunt nimirum apud se speciem aliquam, quæ quadamtenus respondeat descriptioni illius, quam ignorant, & dictum factum pro eadem habent. Serapio capite de Turbith, historiam tripolii Dioscoridis primo loco posuit: deinde alias subjecit descriptiones ex Arabibus petitas auctoribus, quæ verum Turbith Indicum delineant, quale ab Avisena refertur. Nam quæ de notis optimi ac pessimi Turbithi ex sententia Abix commemorat, plane conspirant cum his, quæ scribit Avisena. Si quid discordant; id interpretum diversæ ac perversæ faciunt versiones. Album probat Avisena, longum, tritu facile & frangenti non contumax, politum, atque subtile. Hæc omnia in optimo requirit ille alter. Inter alia vero desiderat, ut sit effigie tanquam calami argentei. Pro his habet Avisenæ interpres: *& contritum habens foramina sicut canna subtilis foramina.* Coruptus hic Arabicus textus, quod ostendit apicum privatio. Contritum & conquassatum esse dicit, كانادعب العصب. Interpres legisse videtur in priori voce كاذاثقب, hoc est, sicut foramina. Nam ثقب *thakaba* est perforavit. Inde اثقب pro foraminibus accepit. Pro العصب autem legit القصب *alkasab*, quod cannam vel calamum significat. Sed omnino retinendum, sicut habetur scriptum, sine punctis & cum *ain* عصب. *Hasab* nervum significat. Non potest etiam heic locum habere lectio, quæ foramina designat. Nec enim inter notas probati poneret, quod paulo post recenset inter deterioris signa. Perforatum quippe & corrosum improbat. Aliter igitur reponendi apices in illa voce اجعب. Nempe hoc modo ذقب; à verbo جقب, quod effodere & excidere denotat. Intelligit ergo turbith, ubi conquassatum est ac contritum, similitudinem habere nervorum excisorum. Interpres Serapionis, qui argenteo calamo similem esse debere dicit, quomodo apud Serapionem legerit, nescio. قصب فضي est calamus argenteus. Inter laudati Turbithi notas non solum, ut sit candidum, requirit Avisena, sed etiam commendat الغير *alguaier*. Et hæc duo simul jungit: الابيض الغير *alabiad alguair*. Candidum illud est. Quid hoc significet, nescio. Vetus Lexicon اغبر exponit cæruleum. Forte nigrum intellexit noster. Nam & *κυάνεος* Græci non raro pro nigro usurpant. Garcias scribit, siccatum ad solem esse candidum. In umbra vero arefactum tametsi nigrum evadat, nihilo tamen deterius haberi. Meminit alio loco Avisena Turbith nigri & flavi capite de *Gilebenek* جبلا هبك. Pari potestate prædictum hoc esse dicit, ut est elleborum. Quosdam autem existimare ait semen esse Turbith nigri, & corticem ejus Turbith citrinum, & nasci in Said. Ita interpres. Sed in Arabico legitur, بالصعد *in Alsagad.* Said Arabice scibitur صعيد. Sic vocatur Sidon apud Geographum, ut placet eruditis. Alia est *Said* Ægypti ad Nilum, regio, cujus mentio apud Geographum Nubiensem in quarta parte Climatis primi. Forte est veterum *Συήνη*. Quæ *Sagad* Avisenæ dicitur, eam esse puto, quæ apud eumdem Geographum vocatur صعدة *Saada*, in sexta parte Climatis primi. Si punctum tollas apud Avisenam erit صعد, *Saad.* Secundum quosdam igitur *gilebenek* semen Turpeti nigri, vel cortex flavi. Optimum deferri ex India dicit, & esse simile *altuderi*, التودري. Tuderi Avisenæ idem quod *ἐρέβινθος* Dioscoridis. Herbarius alius Arabs *giulben* interpretatur. De quo etiam mentio apud Avisenam. Speciem ciceris volunt esse, vulgo cicerellam vocatam. Cæterum cum Avisena album Turpetum laudat, & *alguair*, non de nigro, hanc vocem accipiendam puto, sed de colore cinereo. Sic *azarac* cinereum & cæruleum interpretantur. Et cum cæruleum vetus auctor Glossarius exponit, *φαιὸν* intelligit. Avisena autem corticem Turpeti cinerei coloris esse indicat, quem fricandum dicit, cum præparatur, donec remaneat album. Damnandum autem admonet, quod leve est. Ergo grave esse debet, quod eligitur. Sic igitur vertendum apud eum, quo loco definit Turpetum frusta ligni gravia esse ac subtilia, quæ adferuntur ex India. علاثا. Quod grave etiam significat. Vir magnus ita hæc vertit; *crassa & subtilia ligni fragmenta.* Utrumque simul verum esse nequit. De cinereo quidem non dubito, sed eo sensu magis probarem legi, الغبر totidem litteris: vel اغبر, quod est cinereum. Nam غبر cinis. Et apud eumdem Avisenam capite de Zurumbed اون اغبر color cinereus. Idem Avisena lib. IV. inter venena plantarum Turbed etiam recenset & nominat التربذ الردي *alturbed alradi*, id est, perniciosum Turbedh. Nigrum & flavum tale esse ibi definit, & eumdem effectum habere dicit cum elleboro nigro & Agarico nigro. Hoc contra sententiam Garciæ facit, qui affirmat Turbith nigrum à candido non differre nisi præparationis genere. Quod enim in umbra siccatum est, nigrum colorem contrahere; quod ad solem siccatur, candidum existere.

CAPUT

CAPUT CXIII.

De fructu Bel & Fel.

BEl Arabes seu *Bul* vocant genus fructûs, quem Avisena ex sententia Alehindi cucumerem Indum interpretatur, & instar habere dicit fructûs capparis, quem *cucumerem capparis* iidem Arabes appellant, قثا الكبر *ketha alcabar*. Hic fructus sive cucumer Indus. Avisenæ dicitur بل *Bel*, in littera *be*. Amarum esse præterea dicit, ac similem zingiberi, calidum & siccum in secundo, vel ut alii asserebant, tertio. Dicebatur etiam *Fel*, فل, teste Serapione cap. CCLI. ubi de his tribus simul tractat, *Bel* & *Sel* & *Fel* quasi congeneres sint fructus & eadem virtute præditi, omnes calidi & sicci, ex India pariter adferri soliti. Ex Rase tradit *Fel* esse fructum cum cortice, qui similis est cortici avellanæ; & intra ipsum esse nucleum pinguem instar nuclei pinei. *Bel* quoque ab Avisena traditur similis capparis fructui, cujus forma avellanæ proxima. Nam glandem myrepsicam Theophrastus comparat capparis fructui. Dioscorides avellanæ. Recentiores pistacio, quod *fisticum* appellant Barbari. Rasis etiam apud Serapionem fistico similem magnitudine facit fructum *Fel*. Serapionis *Sel* Avisenæ vocatur شل *Xel* vel *Seel*. Medicamentum esse Indum dicit, & simile zingiberi, quod & de *Bel* tradidit. Calida igitur hæc omnia & sicca. Aliud est *Fel* apud Avisenam in Arabica editione فل; quod pariter perhibet medicamentum esse Indicum, par virtute mandragoræ. Frigidum itaque videri debet. Ita enim scribit ut Arabica sonant: *Fel dicitur medicamentum Indicum, notum, cujus virtus similis virtuti Alabruna & Allbusa*, id est, mandragoræ, & fructûs ejus. Interpres Avisenæ multa habet, quæ non leguntur in editione Romana Arabica. Sed & cap. CCLXIV. utrumque *Fel* confundit sub nomine *Fael*. Ita enim scribit; nec enim pigebit verba ipsa adscribere, quamvis non ita sint Latina & elegantia: *Fael est fructus, super quem est cortex similis colore corticibus avellanarum, & figura ejus est sicut fistici. Et intra ipsum est granum pingue simile grano pini, quod vocatur granum regum: cujus color est inter album & nigrum & citrinum. & est illud quod administratur & adportatur ex terra India. Et Albel & Alfel omnes sunt calida, & conferunt mollificationi nervorum, & ventositatibus hemorrhoidarum, & sanat eas.* Hic est *Fel* Serapionis & Rasis. Sequitur protinus apud eumdem interpretem in eodem capite: *Et est medicina Inda nota, cujus virtus est sicut virtus mandragoræ & pomorum ejus.* Hic est *Fel* Avisenæ, cujus sola apud eum mentio in Arabicis, quæ edita sunt. Caput sequens CCLXV. de *Fal* inscribitur, & dicitur esse calidum & siccum in secundo. Idem prorsus est nomen cum *Fel*, & de illo *Fel* accipiendum, qui est fructus. Correxit Alpagus *Falangie* pro *Fal*. Certè Falangie est ocimi sive basilici genus. Nam *Falangie musch*, ocimum garyophyllatum interpretantur, quod est Falangie muscatum. *Falangie* tamen apud Avisenam nulla mentio, & *Fal* idem omnino, quod *Fael* vel *Fel*; quæ interpres, partim male distinxit, partim confudit. Notat Alpagus in Lexico, *Fel* secundum Arabes expositores esse radicem Nenufaris Indi. Hic est *Fel* Avisenæ, quod parem habet mandragoræ facultatem. At secundum Ebenbitar esse fructum. Fructus hic est, quem supra vidimus, & qui juxta omnium Arabum sententiam calidus est ac siccus in secundo gradu, vel etiam secundum alios in tertio. Sic res diversissimæ naturæ, ac facultatis contrariæ, eodem nomine signatæ. Sunt qui putant ex Neotericis, *Fel* Arabum, qui fructus est terebinthi, majus granum; *Bel* autem minus. Sed falluntur. Omnes Arabes uno ore consentiunt tam *Fel* quam *Bel* atque etiam *Sel* ex India adferri. At terebinthi in Syria, Persia, Mesopotamia, Armenia, magnâ copiâ passim nascuntur. Præterea iidem Arabes fructum terebinthi, quem vocant granum viride, ut ante docuimus, alium faciunt à *Bel* & *Fel*. Postremò Arabes non dicunt *Bel* aut *Fel* esse fructum arboris. Avisena ex Alchindo tradit esse cucumerem Indicum. Aliud genus *Fel* huic ὁμώνυμον pro radice nymphææ Indicæ quidam interpretabantur. Sanè & radicis Indicæ nymphææ meminit Avisena capite de nymphæa sive nenuphare, quam similes vires habere perhibet mandragoræ, quod & ipsum de *Fel* scripsit.

CAPUT CXIV.

De nymphæa.

HOc nomen *Nenufaris* apud Arabes non unam rem significat, quo tamen Græcorum νυμφαίαν exprimunt. Vocant *Nilufar*, non *Nenufar*. نيلوفر. Pro quo etiam transpositis litteris scriptum reperi aliquot locis in antiquo Dioscoride لينوفر, *Linufar*. Mirum est, Græcos scriptores, qui vocem illam Arabicam usurparunt, non Νιλούφαρον dicere, sed Νούφαρον. Neophytus: λωτὸς, οἱ δὲ τρίφυλλον, οἱ δὲ τρίποδιον, οἱ δὲ τρίβολον, φύλλα ἔχει ὅμοια δρακοντίῳ ἢ νυφάρῳ. Confundit nimirum lotum trifolium cum loto Ægyptio, cui folia similia aro aut nymphææ, quam vocat νούφαρον. Quomodo & alibi vocatam ostendi in Græcorum recentiorum scriptis. Lexicon Græco-arabicum: Νιλούφαρον, τὸ νούφαρον. Illud *nufar* omnino Arabicum نوفر, ex Græco νυμφαιάριον, quod est ὑποκοριστικὸν à νυμφαία, ut σκιλλάριον apud Aëtium parva σκίλλα. Vulgus Græciæ ejusmodi deminutivæ formæ vocabulis gaudebat, ex quibus pleraque Arabica efficta, ut *fecantar* ex σκιγκάριον; & similia; quæ alibi observabimus. *Nufar* igitur νούφαρ Arabicum pro nymphæa. Unde Nilnufar compositum نيلنوفر, Nili nymphæa. Sed quia *lam* & *nun* apud Arabes parum conveniunt, nec simul jungi amant, ideo extrita de medio littera *nun* & factum *nilufar*, نيلوفر. Loton Ægyptium ita primitus ab his vocatum constat, quæ est nymphæa Nili; postea quamlibet nymphæam sic quoque appellarunt. Ita & Apulejus in Herbario inter varia nymphææ synonyma ponit & *lotometram* cap. LXVIII. *Nymphæa, Græcè caccabon, lotometram, rhopalon.* At lotometra nomen est loti Ægypti sativi, quæ nymphæa est Nili, vel ex genere nymphæarum, ut pluribus docuimus in Exercitationibus. Hunc loton Neophytus folia similia habere dicit δρακοντίῳ ἢ νυφάρῳ, id est, aro dracontio & nymphææ. Dioscorides nymphæam ait folio esse simili fabæ Ægyptiæ, cujus radicem κολοκασίαν Græci appellarunt. Quæ hodie *culcas* vocatur ab Ægyptiis قلقاس, nomine ducto ex illo Græco κολοκασία. Radix est apud

eos vulgatissima; foliis ari vel draconteæ similibus, vel etiam nymphææ. Ut inde constare possit, Græcos veteres ex loto Ægypti, colocasia, & alia exotica nescio qua planta fabricasse fabam illam Ægyptiam, cui folia nymphææ proxima. De quo & nos supra, ubi & de loto plura. Arabes *σεμπερβίβον* aquaticum sic etiam vocarunt, quæ planta Nili quoque propria. Antiqua nomenclatura Arabica ὕλης ἰατρικῆς ad Dioscoridem τὸ σεμπερβίβον exponit لينوفر الما, *lenufar alma*, id est, nymphæam aquæ. Dioscorides σεμπερβίβον ἐπὶ τῶν ὑδάτων φυόμενον vocat. Alpinus ab Ægyptiis vocari tradit *Hasbalem maoni*, id est, sempervivum aquaticum. حي العالم المائي. Ita melius quam nymphæa aquatica nominetur. Nihil enim habet cum *Nilufar* simile, nisi quod in aquis pariter nascatur. At sempervivo similia habet folia. Unde rectè dicatur sempervivum aquaticum. Eadem Glossa Arabica τὸ ἀνδρόσαιμον etiam speciem Nilufaris facit atque ita appellat. Avisena potamogitonem plantam pariter aquis familiarem nymphææ florem habere similem prædicat, & eo nomine Arabico vocat, quo Græcum ποταμογείτων prorsus exprimitur, جار النهر *giar Alnahar*, id est, vicinus vel accola fluminis. Perperam legitur in antiqua expositione Arabicorum nominum Avisenæ: *Jar fluminis, id est, juncus fluminis, in aqua habens flores similes Nenufar.* Nihil habet herba illa simile junco. Legendum igitur, *id est, vicinus fluminis.* Quæ expositio est vocis Arabicæ جار. Avisena, ut dixi, hunc potamogitonem flores habere scribit proximos floribus Nenufaris. Ex quibus colligas non esse illum potamogitonem, quem Herbarii nostri describunt flore spicato, in quo & semen; qui tamen folium habet betæ, quam illi notam tribuit Dioscorides. Alius igitur Græcorum ποταμογείτων ab Arabico. Quam sagittam vulgò nuncupant à foliorum similitudine cum sagittæ cuspide, magis videtur accedere ad Arabici potamogitonis formam; cui flos nimirum tribus foliis constans, qui quamvis non ex toto respondeat imagini floris nymphææ, propius tamen eam refert, quam flos spicatus vulgaris potamogitonis. Sed viderint peritiores herbariæ rei. Aliam etiam ὁμωνυμίαν in hoc *nilufaris* nomine apud ipsos Arabes comperio. Serapio quippe ex Albassaris auctoritate, postquam nymphææ communis facultatem exposuit, quam frigidam in tertio, humidam in secundo dicit; aliam esse speciem Nenufaris autumat, quæ calida sit & acuta & tenuium partium, quæque conducat causis frigidis morborum. Non potest hæc nymphæa ejusdem generis videri cum his, quæ cognitæ sunt, quas refrigerantis virtutis esse constat. Sed & quod de nymphæa vulgari ibi adstruit, frigidam esse in tertio ordine, humidam in secundo; id abit longius à Græcorum sententia, qui nymphææ cum refrigerandi vi, non etiam humectandi tribuunt, sed eam quæ desiccet. Paulus Æginета: Νυμφαία δυνάμεως ἐστὶ ξηραντικῆς ἀδήκτως ἐπέχει κοιλίας καὶ τὰς γονὰς, καὶ τὸ αἷμα ξηραίνει. Nec succurrit dicere, quod doctissimis medicis venit in mentem, quando Arabes frigidum & humidum temperamentum assignant nymphææ, de floribus ejus intelligere, qui revera sic sunt temperati. Nenufar illi simpliciter frigidum in tertio, humidum in secundo definiunt, quod etiam de radice, quæ præcipua pars ejus, debet accipi, aut etiam de semine. Nam hæc duo tantum ex nymphæa in medicinam Græci recipiunt. Sed de qua nymphæa intellexerit Albassari, ipse indicat. Nasci eam *in terris Misria* dicit. Scripsisse certa fides est, *in terris Misria.* In Arabico esse certum habeo مصري *Misri*; vel مصرية, *Misria*. Apparet igitur de nymphæa Ægypti loquutos esse illos Arabes, quam & propriè *Ninufar* vel *Nilufar* appellarunt. Nam & flumen Nilum vocant نيل & *Nufar* est nymphæa, ut supra docuimus. Lotos veterum Ægyptius hic est, cujus caules & capita hodieque ab Ægyptiis per æstum mandi magna refrigerandi & humectandi opinione tradunt. *Rasel-nil* in Ægypto vulgò appellari notat Alpinus de plantis Ægypti. In libro autem de plantis exoticis, ubi historiam ejus diligentius exequutus est, caulem cum capite vocari *araii Elnil* ab Ægyptiis memorat. Nescio, an sit راس النيل *rhas Alnil*, id est, caput Nili, quod caput habeat papaveri simile. Sed omnino melius est opinari dictum ارز النيل *arz Alnil*, quod significet oryzam Nili. Ex semine ejus panes fieri in Ægypto, omnes antiqui scriptum reliquerunt. Radicem ab iisdem Ægyptiis *biarum* dici, idem Alpinus ex Ebenbitar adnotat. Eoque etiam nomine sic vulgo hodie ab iisdem vocari. Folium autem cum caule sive pediculo, *bis Elnil*: id esset Arabicè بيش النيل, *bis Alnil*, id est, cicuta Nili. *Bis* propriè vocant napellum. Alii cicutam hoc eodem nomine dicunt. Planta alia est ex bulborum genere, quam Alpagus in Lexico notat vocari ab Arabibus *arzs Alnil* vel *arz Arnil*, quod idem videtur nomen cum superiore; longe tamen aliter explicat secundum expositores aliquos Arabes, quos dicere ait bulbum esse, cæpulli speciem dulcis saporis, nascentem in montibus & apud Damascenos appellari *arzs Alnil* vel *Hasnil*, qui comeditur veris tempore propter dulcedinem. Nomen ipsum *arzs Alnil*, vel *arz Alnal* convenit loto Ægyptio, quandoquidem & sic eum vocant hodie in Ægypto Arabes auctore Alpino, qui & gustu dulcem esse testatur. Radix ipsa ejus bulbosi generis, & cæpæ similis. Neophytus de loto Ægyptio: φύλλα ἔχει ὅμοια δρακοντίῳ ἢ νυμφαίᾳ· ῥίζα στρογγύλη, τρυφερὰ, ὁμοία ὠμίῳ κρομμύῳ. Non video præterea, quomodo competere possint bulbo in montibus nascenti eæ appellationes, quæ à Nilo flumine ductæ. *Hasnil* esset حس نيل, pro خس نيل *Chasnil*, lactuca Nili. Sic etiam nymphæam Arabes vocarunt *caulem aqua* كرنب الما *carneb alma*. Addit Alpagus, bulbum illum figurâ esse ac magnitudine pyri vulgò muscatelli dicti, villis multis tenuibus in modum retis convolutum, de quo folia exeunt longa & subtilia; nasci in montibus, & apud physicos Arabes appellari *bulbus*. Arabicè certè dicitur فلبوس. Atque is est bulbus, quem hoc nomine vocavit Avisena, idemque est cum bulbo Græcorum eduli. Magnitudinem ac formam habere bulbi narcissi scribit Avisena, folia porri, florem violæ. Bulbi edulis faciem non descripserat Dioscorides, eoque Herbariis nostris curam injecit quærendi de illo bulbo; qui necdum eum invenerunt. Avisena pro bulbo Dioscoridis eum dedit, quem supra posuimus ex verbis ejus sub nomine *Bulbus*. Qui tamen ostendit, non minorem super eo apud ipsos Arabes fuisse dubitationem. Ait quippe, quosdam existimasse esse الزهر *Azzir*. Quod est cæpe *azzir*, de quo etiam caput seorsum apud eum extat sub titulo بصل الزير *basal Azzir*. Quam cæpæ speciem dicit similem esse virtute alteri cæpæ, cui cognomentum mus dedit بصل الفار *bassal Alfar*, cæpe muris. Tradit ibidem ab aliis dici esse *cæpe Alkhalchaar* vel ejusdem saltem generis الخلجباز *Alkhalkabiaz*. Ita vulgo legitur in Arabicis. Sed Alpagus in Lexico legit *Alkhalchaar*, quasi in Arabico fuerit الخلجاير

الفاهاير. Et interpretatur de genere cæpæ parvæ, oblongæ, & acuti saporis, quam vulgo Veneti *scalognam* vocant. Ea est *cæpa Ascalonia* veterum. Interpres porrum reddit. Sed eodem capite Avisena porrum vocavit الكراث *alkerath*. Notavit autem idem Alpagus, in Glossa Arabica *Azzir* exponi bulbum. Eam quorumdam fuisse sententiam docet ipse Avisena, qui sibi videri ait, esse anagallidem. In Arabicis scribitur اناغيس. Sed interpres legit, اناغلس, Quæ Græcorum est ἀναγαλλίς. Sic eam idem vocat Avisena capite xxxIII. Latinæ editionis, ubi in Arabico est اناغلس, *anagallis*. Sic enim legendum pro اباعلس. Duûm generum esse scribit, quæ flore est cœlesti, id est, cæruleo, & quæ citrino. Sic Arabice legitur, مصفرا. Hæc est Græcorum ἀναγαλλὶς φοινικῆ καὶ κυανῆ. Sed mirum, φοινικοῦν reddidisse مصفرا, cum luteum ubique apud eum aut citrinum significet. Hoc genus, quod φοινικοῦν habet τὸ ἄνθος, Græci etiam κοράλλιον appellarunt à colore, ut Galli *morgellinam*, quia *morgella* est corallium ex Arabico. Alibi hanc anagallidem eamdem facit cum auricula muris, quam Græci μυὸς ὦτα vocant. De quo supra. Hic vero, quem iidem Græci βολβὸν ἐδώδιμον appellant, absolute بلبوس *Bulbus* ei dicitur, & putat eumdem cum anagallide. Quod quomodo procedere possit, non video; præsertim cum & longis ac subtilibus foliis, qualia sunt porri, hunc bulbum describat, & radice narcissi simili. At anagallis nec habet bulbum pro radice, nec folia aut flores ad hoc instar. Cum tam multa sint bulborum genera, non mirum est nec Arabes ad certum scivisse, quis esset ille bulbus, quem Græci βολβὸν ἐδώδιμον vocitant. Avisena pro bulbo Dioscoridis eum accepit, quem supra verbis ejus exposuimus, quem & *basal macul* appellat, بصل ماكول. *Basal* nomen illi commune omni cæpitio generi. Quod est Hebraicum בצל, & cæpam significat. Hunc bulbum edulem absolute, ut dixi, vocavit Arabica voce, quæ ex Græco sumpto est, *bulbus*. Et varias super eo sententias auctorum adfert. Inter quas eam sibi maximè probari innuit, quæ anagallidem esse sciscit. Aut locum vitiatum esse oportet, aut Avisenam ipsum in errore. Serapio *basal Azzur* dicit esse bulbum, & locum Dioscoridis de bulbo sub illo titulo refert & cæpe sine tunicis interpretatur. Interpretes autem illi Arabes, quorum opinionem adducit Alpagus, bulbum loti Ægyptii sive nymphææ Niloticæ, quæ dicebatur *arz Elnil* vel *Hasnil*, confuderunt cum illo bulbo eduli, qui absolute dictus Arabibus *bulbus*. Dioscorides duo genera facere videtur bulbi edulis: alterum, qui dulcis est: alterum, qui amarus, & squillam resipiens. Ita enim scribit: βολβὸς ἐδώδιμος γνώριμος πᾶσιν, ὁ ἐσθιόμενος, εὐστόμαχος, κοιλίας..., πυῤῥὸς καὶ ἀπὸ Λιβύης κομιζόμενος· ὁ δὲ πικρὸς καὶ σκιλλώδης εὐστομαχώτερος. Ergo rufus ille bulbus, qui ex Africa afferebatur, dulcis; siquidem ei opponit amarum & squillaceum, quem & εὐστομαχώτερον priore asserit. Avisena capite de bulbo esculento sub finem capitis verba illa Dioscoridis reddidit, & similiter duo genera facit, dulce & amarum. Qui dulcis est ac rufus, bonum stomacho esse dicit; amarum vero meliorem. Vocat الحلو, id est, dulcem. Nam حلو *hulum* est dulcis, suavis; à verbo حلي, quod est dulcescere. De quo supra. Plinius bulborum genera magnitudine, colore, ac suavitate differre ait. Et esse, qui crudi mandantur. Tales esse dulces liquet. In Cherroneso Taurica nasci eos dicit. Post quos præcipue commendari, qui in Africa nascuntur, deinde Apulos. Ergo Africani bulbi dulces. Rubros facit Dioscorides Libycos bulbos & dulces. Contra ea Heraclides Tarantinus apud Athenæum lib. II. & albos eos & amaros asserit: οἱ βασιλικοὶ λεγόμενοι, οἱ καὶ κράτιστοι τῶν ἄλλων εἰσί· μεθ' οὓς οἱ πυῤῥοί· οἱ δὲ λευκοὶ σκιλλώδεις. Hæc ex diametro pugnant cum his quæ scripsit Dioscorides, cujus fortasse verba sic reformanda sunt, mutata distinctione: βολβὸς ἐδώδιμος γνώριμος πᾶσιν ἐς ἐδίεσμον· εὐστόμαχος, κοιλιο..., πυῤῥός. Καὶ ὁ ἀπὸ Λιβύης κομιζόμενος, πικρὸς καὶ σκιλλώδης. Vel legendum: ὁ δὲ ἀπὸ Λιβύης κομιζόμενος πικρὸς καὶ σκιλλώδης. Certe meminit & Heraclidis Tarantini inter auctores suos Dioscorides. Megaricos maxime laudant prisci Græci. Theophrastus de bulbis Cherronesi Tauricæ: ἐνιαχοῦ οὕτω γλυκεῖς, ὥστε καὶ ὠμοὺς ἐσθίεσθαι, καθάπερ ἐν Χεῤῥονήσῳ τῇ Ταυρικῇ. Hodie ignorantur bulbi illi veterum escarii tam dulces quam amari. Nec observarunt nostri Herbarii, duo genera eorum à Dioscoride constitui præter vomitorium. Communes & omnibus noti amari erant. Qui ex Africa afferebantur, dulces; quos & rubicundos fuisse autumat. Alii tamen amaros eos tradunt & scillini saporis, ut Tarantinus Heraclides, & ex correctione nostra Dioscorides. Bulbine etiam dulcis, quam non inter βολβοὺς, sed inter βολβώδη recenset Theophrastus. Et sane ἡ βολβίνη dicta à similitudine βολβοῦ. Ut καρδαμίνη, ἱπποσελίνη, & similia, de quibus supra. Idem Heraclides Tarantinus apud Athenæum: αἱ δὲ βολβίναι καλούμεναι διαχωρητικώτεραι μέν εἰσι τῶν βολβῶν, οὐ μὴν οὕτω εὐστόμαχοι διὰ τὸ γλυκάζον ἔχειν παχύ τι. Et fortasse bulbinæ istæ sunt, quas pro bulbis dulcibus numerat Dioscorides, quas & minus bonas stomacho adfirmat quam bulbos, qui sunt amariores. Bulbinen rubicundo bulbo esse scribit Plinius lib. xx. cap. IX. *bulbinen Græci vocant herbam porracei foliis, rubicundo bulbo.* Matron è contrario in parodiis apud Athenæum bulbinas nive candidiores canit:

Λευκοτέρας χιόνος, ἰδίειν ἀμύλοισιν ὁμοίας.

Quin & βολβίνην Theophrastus inter ea bulbacea commemorat, quæ τῷ χρώματι λευκὰ καὶ οὐ λεπυρώδη. Quæ candida sunt, nec pluribus tunicis vestita. Tales & qui Cherroneso Taurica nascebantur, teste Theophrasto. Qui cæpam Ascaloniam putant esse bulbum veterum, toto cœlo errant. Aperte distinguunt veteres, qui proprie vocabantur βολβοὶ, & omnia cæpitii genera. Quin & βολβώδη quædam recenset Theophrastus, diversa à βολβοῖς sic proprie dictis. Et βολβώδη quidem vocat à similitudine, quod rotundam habeant radicem sicut bulbi, non etiam squamis ac veluti pluribus tunicis distinctam. Βολβώδη, inquit, ζῷντα, ὅτι στρογγύλας τὰς ῥίζας, ἐστὶ τῷ τε χρώματι λευκὰ καὶ οὐ λεπυρώδη. Ergo bulbi pluribus constant tunicis. Idem alio loco de radice narcissi: στρογγυλοειδὲς δὲ τὸ σχῆμα τοῦ βολβοῦ, πλὴν οὐ λεπυρώδης. Qui proprie igitur vocabantur βολβοὶ, debent esse λεπυρώδεις, & plures habere tunicas. Arabes non melius eos videntur novisse quam Neoterici, ut apparet ex illo capite Avisenæ de bulbo esculento. Nomen quoque Græcum retinuerunt βολβός. Qui scias, non suam habuisse appellationem rei, quam ignorabant. Vetus interpres Aristophanis βολβοὺς apud eum in Comœdia Nubium exponit τὰ λεγόμενα ὕδνα, ἅτινα τὴν γῆν σχίσαντες ἐξορύσσουσιν οἱ ἄνθρωποι. Fallitur. Sed de tuberibus paulo post. Abusi sunt bulbi nomine. Quin & vocarunt Græci κολοκάσιον quoque βολβὸν, ut ex Glossis eorum Iatricis alibi notavimus: Κολοκάσιον, βολβὸς, σκιλλοειδούμενον. Id esse colocasium, quod antiqui Græci fabæ Ægyptiæ nomine donarunt, certum est. Eam aliqui etiam λωτὸν appellarunt, ut Athenæus Naucratites testatur lib. III. quæ & in aquis stantibus ac paludosis nascitur haud secus ac alter ille lotos palustris, quem Nymphææ Niloticæ genus esse diximus. Et videndum, an hæc sit Nymphæa, quæ calida est & subtilis, de qua Albasari apud Serapionem. Nenusfar frigidum in tertio ordine, & humidum in secundo prædicat, & plurimum nasci in terris *Mesra*, id est, Ægypti tradit; quem de loto Ægyptio intel-

ligere manifestum est. Adjicit ibidem, & aliam haberi speciem Nenusaris, quæ contrariis virtutibus prædita sit. Non potest fortasse do alia planta hoc accipi quam do colocasia, quæ nymphææ Ægyptiæ sive loto facie proxima, & loco natali; potestatis vero in totum diversæ. Nam & utramquo pariter λωτὸν ab Ægyptiis appellatam asserit Athenæus. Duo autem genera colocasiæ facit Alpinus, qui diu in Ægypto fuit, μακρόρριζον & στρογγυλόρριζον. Neutra fabas illas fert, quas illam ferre dixeruot omnes antiqui. Quos utique certum est, sicut pridem in Exercitationibus probavimus, fabam Ægypticam instituisse supra colocasiæ radicem. Sanè omnes scribunt radicem fabæ Ægyptiæ dici κολοκασίαν. Radix hodie *colocasia* eodem nomine per Ægyptum ootissimi usûs, & vulgaris notitiæ, sed quæ nullas fabas gignit, utpote cui nec caulis nec flos ullus. Constare debet, verum id esse, qood olim adstruximus, antiquos ex duabus plantis Ægyptiacis unam constituisse. Faba Ægyptia, vera faba fuit, à commuoi solâ, si fortè, distans magnitudine: Nam forma eadem, ut & discrte testatur Strabo, qui etiam & gustu differre ait, τῷ μεγέθει μόνον καὶ γεύσει διαλλάττουσα. Faba quippe Ægyptia amara, aut saltem aliquid habuit amarum; rem nempe quamdam viridem, quæ in concava ejus parte fuit. Hinc apud medicos tria fabæ genera in ponderibus usurpata, Ægyptia, Alexandrina, & Græca, ut latius alibi diximus. Colocasiæ autem radix acri gustu & subamaro, præcipuè si cruda edatur; cum idem gustus fuerit fabæ Ægyptiæ, hoc argumento & aliis fortasse nonnullis videntur existimasse colocasiam esse radicem fabę Ægyptię. Ebenbitar auctor vetus Arabs, qui de plantis Ægyptiis scripsit, fabam Ægyptiam nihil differre à communi tradidit, nisi quod in concavitate ejus reperitur res viridis, cujus sapor est amarus, cum reliquæ partes tales non sint. Dioscorides de faba Ægyptia, cujus radicem κολοκασίαν ait vocatam: καὶ περὶ ἀναλογίαν δὲ κατὰ τὸ ἐν μέσῳ χλωρὸν αὐτοῦ, πικρὸν δὲ ὂν τὴν γεῦσιν. Marcellus Empiricus cap. IX. ad auriom doloreainter alia commendat *faba Ægyptiaca interiora, quæ & amara sunt.* Avisena capite de Fabis, quæ Arabicè ipsi dicuntur باقلي *bachah*, doo genera statuit earum, Nabathias & Ægyptiacas. Ita enim interpres: *Faba nota sunt, Et alia Ægyptia sunt, alia Nabathea.* Aliud sonant Arabica: *Fabarum alia nota sunt & communes, alia Ægyptia & Nabathea.* Distinguit eas in vulgares, quales sunt quæ passim in Europa nascuntur; item Ægyptias & Nabathæas, quas à vulgaribus fecerunt. At idem capite de Lupino, quem vocat Arabicè ترمس *Termus*, fabam esse Ægyptiacam ioterpretatur. Ubi eum distinxit io silvestrem & sativum, paris otrumque potestatis: addit granum compressæ figuræ esse, & in medio concavæ, amari saporis, & esse fabam Ægyptiam: الباقلي المصري, *albacah Almisri.* Si similem fabæ Ægyptiacæ dixisset, aliqoid fortasse dixisset. Sed omninò pronuntiat, lupinum esse fabam Ægyptiam. Quid igitur io censum fabarum eam retulit, qui oune non lupinis tantum accenset, sed reapse lupinum esse vult? Lupini grana amara gustu, pressa, orbiculata, in medio coocava. In faba Ægyptiaca hæc omnia. Ideo & putavit eamdem cum lupino. Concavitatem habet in medio faba Ægyptiaca, in quo res viridis quædam, quæ amara est, cum reliqua faba eam amaritudinem non præferat. Ideo Aëtius aliique veterum facultate non faciunt differre fabam Ægyptiacam à vulgari. Verba Aetii: τὸν χλωρὸν καρπὸν τοῦ Αἰγυπτίου κυάμου καλοῦσι κιβώριον, ὅθεν ἐν δὲ τῷ περὶ κυάμου λόγῳ καὶ περὶ τούτου δεῖ σκοπεῖσθαι. Quæ de facultatibus fabæ communis ab eo dicta sunt, eadem omninò pertinere vult ad hanc fabam Ægyptiacam, quam κιβώριον ait appellari, dum viridis est. Et notandum, quod granum ipsum fabæ Ægyptiacæ dicit vocari κιβώριον. Quod & Dioscorides clarè innuit, qui κιβώριον aut κιβώτιον, id est, *arculam* dici hanc fabam significat, quia semen ejus in glebam madidam ac maceratam soleret indi atque includi, & sic in flumen projici, non aliâ ejus serendæ ratione usitatâ: καλεῖται δὲ κιβώριον ἢ κιβώτιον διὰ τὸ τὸν φύτευσιν δὲ κυάμου γίνεσθαι αὐτοῦ ἐνσφραγισθέντος ἐν ὑγρῷ βώλῳ, εἶτα δὲ εἰς τὸ ὕδωρ ἀφιεμένου. De singulis fabæ granis loquitur. Ridiculum tamen etymum. Hodieque tradunt colocasiam in Ægypto sic seri nucleis bulborum ejus, qui ad latos enascuntur, luto aut argilla involutis & in flumen juxta ripam abjectis. Quam colocasiam radicem esse fabæ Ægyptiæ temere creditum ab antiquis, cum duæ siot plantæ diversæ. Κιβώριον autem vel κιβώτιον dictum illius fabæ semen videtur ab illa concavitate, quam in medio habere auctores omnes produnt. Sic propter illud concavum arculæ similis vel poculo faba illa. Nam & κιβώριον poculi genus Græcis. Aëtius ex recentioribus Græciæ medicis κολοκάσιον seorsim à faba Ægyptia posuit, eamque tanquam radicem rapis ac cæpis congenerem consideravit in facultate ejus exponenda. Sic enim scribit: Κολοκάσιον· ἀφέψηθεῖσα ταύτης τῆς ῥίζης ἡ δύναμις τῇ τῶν γογγυλίδων ἢ κρομμύων γλίσχρον δὲ αὐτῆς τὸ σῶμά ἐστιν, ὅθεν καὶ εὐθετικῆς μετέχει δυνάμεως· ἔστι δὲ καὶ ὀλίγιστον. Hoc tempore quoque apud Ægyptum radicis hujus æquè frequens usus crudæ coctæque, ut in Europa raporum. Nec aliam oportet esse, quæ hoc eodem nomine ab Ægyptiis & Arabibus vocatur. Quod autem veteres caulem colocasiæ mandi, & araneosum lanosumque in mandendo esse narrant, & è Nilo meti ab Ægyptiis ad hunc usum; de loti Ægyptiaci, quæ nymphææ species est, id intelligendum, cujus caules etiam esui sunt hodie Ægyptiis atque è Nilo metuntut. Utrumque, ut dixi, vocarunt λωτὸν, similia habent folia, & pariter in aqua nascuntur ambo. Niliacum olus vocat Martialis colocasiam, quod nomen oleris Niliaci loto potius convenit quam colocasiæ, qoæ solâ censetur radice. Lotoo autem Ægyptii vocaruut خس نيل *has Nil*, id est, lactucam Nili, ut supra vidimus. Nymphæam etiam caolem aquæ. Ita ergo apparet, utramque etiam κολοκασίας oomine venisse apud antiquos. Non dubito sanè, quin *calidum Nenufar* Albassari sit colocasia veterum. Hæc enim calida & ad Venerem faciens exstimulandam. Nymphæa autem Ægyptia ejusdem Albassaris eadem cum loto, quæ frigida & humida & Veneri maximè refrigerandæ idonea. Huic similis folio colocasia, & in aqois pariter nascens; quam propemodum affirmare ausim, pro genere illo calidi Nenufaris apud Albassari debere sumi. Ad hone modum extricanda constat, qoæ antiquitas nobis intricatissima tradidit.

CAPUT CXV.

De colocasia & fungis.

IN superiori observatione docuimus κολοκασίαν eam esse, quæ ab Arabibus hodie vocatur culcas قلقاس vel قلقس. Ita vocatur Serapioni, qui Dioscoridem & Galeoum citat. Item ex Arabibus Aben Mesvai, qui calidam ac humidam asfirmat, & spermati augendo idoneam. In hoc nomine etiam alia ὁμωνυμία deprehenditur, si fides Garciæ ab Orta, qui fructum Malavarensem Avellanæ magnitudine cum suo putami-

putamine ita vocari tradit in quibusdam Malavar locis lib. 12. cap. xxxi. *Curcas* quidem ille nuncupat, non *culcas*, sed idem nomen est. Nam & in Cairo sic vocari dicit, ubi frequens est, & esse velut exiguum *inhame*. Gustum habere, qualem cocta habent tubera. In Cambaia dici *carpata* idem asserit, & *chevigulenga* à plerisque Malabarensium. In paucis verbis multi errores. Nam hinc tantum didici, futilem esse illum auctorem, & plurima tradere, quæ fidem non merentur. Primum *curcas* vel *culcas*, quod in Cairo nomen habet, putat esse fructum ex ramis cujusdam plantæ dependentem, quale describit illud *curcas* Indicum. Atqui radix est, non fructus illud Cairense *culcas*. De illo autem colocasio, quod ipse *curcas* nominat, loqui eum velle indicio est expositio, qua vocem Indicam *chiviquilenga* interpretatur exiguum *inhame*. Lusitani hoc nomine vocant non fructum, sed radicem colocasiæ similem, bracchiali magnitudine, & longitudine pedali, qua novi orbis insulani homines elixa ac tosta vescuntur. Quin etiam colocasiam ipsam ab his ua appellari quidam auctores sunt, quæ à Bæticis vocatur *alcolcas*. Per exiguum igitur *inhame* non aliud potuit intelligere Garcias præter radicis genus, eamque ipsam quam supra habuimus colocasiam, quæ quasi parvum est *inhame*. Nam quæ sic propriè nominatur à Lusitanis, multo crassior ac longior. Mirum itaque est, eum hominem radicem cum fructu eamdem facere, atque adeo parum intelligentem harum rerum fuisse, ut ignoraret, quæ omnibus nota sunt de *culcasio* Ægyptio, & *inhame*. Hallucinationes eas etiam mage majores videri facit auctuario illo, quo se conjectura colligere dicit Serapionem hujus culcasii meminisse cap. ccxv. ac vocasse *habelculcul*. Quod *curcas* significare ait. *Nisi nos*, inquit, *corrupto vocabulo sic appellemus*. Quo nihil ineptius, absurdius, falsius, fingi potest. *Habelculcul* hoc est *hab Elculcul*, vel *hab Alculcul* est granum *culcul*, حب القلقل. Quod re non minus quam nomine diversum est à culcasio sive curcasio Garciæ. Meminit quippe culcasii alio loco Serapio, quæ radix est, non semen aut granum plantæ. Ostendit etiam, quam Arabismi imperitus sit, qui hic affirmat, quod etiam aliquot locis repetit, Arabicum *al* genitivi esse articulum: quasi non & nominativo & accusativo passim apud Arabes tribui soleat, qui & الحب القلقل, *alhab alculcul* possunt dicere & sæpe dicunt. Nunc videndum, an ille fructus Malabarensis Garciæ, qui avellanæ est magnitudine idem esse possit cum grano *culcul* Serapionis. Conjectura, quam de nomine traxit Garcias *culcul* pro *curcas*, planè inepta est. Aliam habet è facultatis parilitate, quia Serapio dicat frequentem grani *culcul* usum spermatis quidem copiam facere, sed cholericam etiam passionem adferre, quæ omnia de suo illo Curcas celebrare soleant Malabarenses. Hoc nihil est. Quam multa enim pari virtute natura donavit, quæ genere disparavit? Clusius ad eum Garciæ locum Serapionis *culcul* de *fecacul* esse intelligendum putat. Sed fallitur. Aliud *fecacul* apud Arabes & ipsum Serapionem; aliud *fecacul*, de quo infra. Granum *culcul* Serapionis non dubitamus esse *kilkil* Rasis. Utrolibet enim modo efferri potest Arabicum قلقل. Ita enim vocat Avisena cap. cccix. Quo loco vetus interpres reddidit *granum Alkilkil* pro Arabico حب القلقل *hab Alculcul*. Alpagus ad oram correxit *Alchalchel*, qui tamen in Lexico notat, *Alkalkal* vel *Alkilkil* semen esse granati silvestris, cujus radix *mugath*. Sed Arabes hodie ac Turcæ pronunciant *culcul* vel *coulcoul*. Sic enim vocat Bellonius lib. 1. cap. lxxvi. qui nucem esse dicit gemini pugni magnitudine, exiguis granis intus refertam, edulibus, atque instar avellanæ dulcibus. *Nucem de Coulcoul* ait ab his nominari, hoc est, جوز القلقل, *giauz Alculcul*. Hoc enim deest apud Bellonium in his verbis: *quam coulcoul, id est, nucem coulcoul nominant*. Legendum enim: *Quam giauz Alcoulcoul, id est, nucem de coulcoul nominant*. Grana illa parva ac dulcia, quæ intus habet, sunt ea, quæ dicuntur Arabibus grana *culcul* حبة القلقل Non igitur hæc semina parva nucis culcul eadem possunt esse cum fructu illo Malabarensi Garciæ, qui cum cortice suo nucis avellanæ magnitudinem æquat. Avisena piperis albi instar habere granum Culcul refert, & paulo majus esse cartamo. Ita enim apud interpretem: *Granum Alkilkil est sicut piper, majus cartamo, non parè rotundum*. In Arabicis editionis Romanæ tantum est, *granum esse album, majus cartamo*. Semen autem cartami paulo majus est grano hordei. Addit ibidem Avisena, tradi à quibusdam granum Culcul semen esse mali granati silvestris, cujus radix dicitur *Almugath*. المغاث. At capite de hoc ipso *mugath* scribit ex quorundam sententia, radicem esse mali granati silvestris; quam tamen refellit isto argumento, quod radix *mugath* Venerem magnopere excitet, & coitum inprimis adjuvet, à qua virtute alienum est granatum silvestre. Eadem porro facultate etiam prædita grana *culcul* juxta eosdem Arabes. Odorata quoque ea facit Avisena. Ex his omnibus licet colligas, quantum à veritate devius erat Matthiolus, qui staphylodendrum Plinii putat esse arborem, quæ grana ista fert Arabibus *culcul* dicta. Staphylodendron quippe Plinianum teste ipso siliquas gignit, & in his nucleos sapore nucis avellanæ. Sed nec arbor, quam pro staphylodendro Plinii describit ac pingit, videtur ei cognata. Demus ipsissimam esse, non tamen erit arbor *culcul*, à qua distat longissimè, ut ex fructu cognoscere datur. Libenter autem opinarer Curcas illud Garciæ, quod avellanæ est magnitudine, idem esse cum *bel* Indico Avisenæ, si facultas suffragaretur aut paria faceret in utroque. Garcias enim Malabarense suum *culcas* cholericum morbum efficere tradit; at *Bel* Avisenæ vomitum reprimit, & vehementius ventrem adstringit. Clusius exiguum Inhame Garciæ, quod ille idem putat cum Malabarensi *chevigulenga* sive *curcas*, suspicatur esse *trasi*, quam Hispani vocant *junciam Avellanadam*. Quod quomodo illi cadere in mentem potuerit, nescio; cum *Trasi* radix sit, *Chevigulenga* autem Garciæ fructus, ut ipse asserit, dependens ex ramis cujusdam plantæ. Plerisque placet *Trasi* esse, quam Theophrastus inter radices Ægypti peculiares, quæ esui sunt, commemorat, & μαλιναθάλλην appellant. Quæ vox in ejus libris corrupta in hanc usque ætatem mansit, cum habeamus in promptu, quomodo apud eum legerit Plinius. Sic igitur legendum lib. iv. cap. x. ἐν δὲ τοῖς ἀμμώδεσι χωρίοις, ἃ ἐστι πόῤῥω τοῦ ποταμοῦ, φύεται κατὰ γῆς, ὃ καλοῦσι ἀνθάλιον, στρογγύλον τῷ σχήματι, μέγεθος ἡλίκον τὸ μέσπιλον, ἀπύρηνον δὲ, ἀφλοιόν· φύλλα δὲ ἀφίησιν ἀπ' αὐτοῦ ὅμοια κυπείρῳ. Quæ Plinius sic reddidit lib. xxi. cap. xv. *Anthalium longe à flumine nascitur mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi: mandunt igne comparatum*. Non rectè autem cepisse mentem Theophrasti videtur Plinius, cum absolutè dicit anthalium sine nucleo esse ac cortice. Quid enim opus in radice describenda hanc notam describere, quod nucleo careat; quippe cum ista proprietate minimè censeantur radices? Hoc saltem colligimus ex Plinio, legisse eum in Theophrasti verbis ἡλίκον τὸ μέσπιλον, ἀπύρηνον: non ut vulgo legitur, ἀπύρηνον δὲ. Sed malè istud ἀπύρηνον retulit ad radicem, quasi dixerit Philosophus sine nucleo esse anthalium. Quod caret ratione. Anthalium magnitudine ille dixit esse mespili, sed ἀπυρήνου. Nempe ἡλίκον τὸ μέσπιλον ἀπύρηνον. Instar mespili nucleis carentis. Intelligit eam mespili speciem, quæ tria tantum officula intus habet, quam τρίκοκκον vocat Dioscorides, quæ & ἀρωνία ipsi dicitur, cui folia tribuit

πλε

περιακάνθη, id est, oxyacanthæ similia. Itali vocant *azarolo* ex voce Arabica *zarur* aut *zarura* زعورة. Interpres Avisenæ vertit sorba. Sed genus mespili esse notant in Syria frequens. Hoc genus plane mespili intelligendum, quod spinosum est, de quo etiam locutus est Theophrastus. Hinc vetus Glossarium Arabicum زعرور, *zarur* exponit *rhamnum*, & *rubum*; spinæ nempe genus pro spinæ genere supponens, ut in aliis rebus passim solet. Græci fructus vocant *ἀπυρήνους*, non quibus nulli nuclei, sed quibus aut molliores, aut minori copia. Seneca lib. XII. Epist. LXXXVI. *Sic*, inquit, *sapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrena dicuntur, non quibus nulla in est duritia granorum sed quibus minor.* Hac ratione *ἀπύρηνον μέσπιλον* hoc se vocaret Theophrastus, quæ *σατάνειος* alibi eidem vocatur in recensendis mespilorum generibus, quæ nucleos habet ceteris molliores: *φησὶ δὲ ἡ μὲν σατάνειος τὸν καρπὸν μείζω καὶ λευκότερον καὶ χαυνότερον, καὶ τὰς πυρῆνας ἔχοντα μαλακωτέρους.* Putarim tamen *τρικόκκον* mespilum ita vocasse, qui minores habet nucleos & minore numero quam vulgare, quod quinque nucleis constat. Sic *ἄ. ζον* idem Theophrastus dici testatur, non quod nodis omnino careat, sed quod minus frequentes habeat. Sic *ἄφυλλος κόνυζα* appellata fœmina conyza, non quæ foliis prorsus nudata sit, sed quod ad comparationem alterius, quæ est *εὔφυλλος*, hæc breviora habet & angustiora. Si anthalium Ægyptium idem est cum vulgari Trasio, longè similius videri debet huic generi mespili *τρικόκκῳ*, cui baccæ oblongæ, & umbilicus minus patulus quam communi. Præterea longè etiam majus commune mespilum Trasi nucleis, quorum figura ac magnitudo haud longè abest à zizyphi nucleis. Possunt & majores nasci pro soli fœcunditate, ut in Ægypto. Notandum etiam, non dixisse Theophrastum anthalium esse *magnitudine & rotunditate mespili*, ut Plinius vertit; sed rotundum quidem esse, magnitudinem autem mespili apyrini habere. Et certe forma trasii plurimum distat ab effigie mespili. *Anthalium* alio loco vocavit illam Ægypti radicem, ut eodem libro cap. XXIX. *Anthalis, quod Ægyptii edunt, nullum alium reperi usum.* Ut minus dubitandum sit de correctione apud Theophrastum, Trasium omnes idem esse arbitrantur cum Arabum grano *azzelim*, quod ipsis dicitur حب الززم *hab azzelim*. In ea sententia etiam Alpagus, qui in expositione vocum Arabicarum Avisenæ ita scribit: *Granum alzelem vel allezam est granum, quod apud Venetos appellatur Dolceghini, & nascuntur etiam in Africa & alio nomine Arabico dicuntur hab alzizi.* Hoc est حب الزيز, *hab Azziz & Azzizi.* Quod *dolceghinum* vel *dulcinium* vocatur vulgo à Venetis, idem esse cum trasi Veronensium docti consentiunt. An idem sit cum grano *zelem* Arabum, sic anquirendum. Serapio granum esse dicit pingue, magnitudine ciceris, lauti saporis, in cute luteum, intus candidum, quod adfertur ex terris Barbariæ, id est, Africæ, *& piper Nigrorum* vulgo vocari, id est, فلفل السودان *fulful alsuaden*. Hæc partim in radicem non conveniunt, partim nec in Trasi. Quod enim granum esse tradit, radici non competit. Quod pingue, & ciceris magnitudine, & *piper Nigrorum* vulgo dici asserit; de Trasi non possunt intelligi, nec de radice in genere. Addit aliud esse, quod vere dicatur *piper Nigrorum* & simile haberi phaseolis, colore nigro, saporo acuto, ut piper. Hoc dicitur vulgo *piper Æthiopicum*, quod est in siliquis. Hæc autem verba Serapionis. De vero pipere Nigrorum, quod simile esse ait phaseolis, perperam Guilandinus de grano *zelem* accipit; quæ utique constat referenda ad illud genus, de quo proxime præcessit mentio. Avisena de grano *Alzelem* loquens, granum esse dicit, hoc est, حب *hab*. Quam vocem Arabs non nisi de baccis arborum & exiguis pomis aut seminibus usurpant. Nunquam verò radicem sic vocat, etsi grani vel nuclei similitudinem habeat. Non nescio, *nucleos* Catoni dici cæparum bulbos, & Græcis *κόκκους*. Unde cæpa *μονόκοκκος*, quæ Latinis rusticis *unio*, unico nimirum constans nucleo. Quo ineptior Plinius, qui anthalium scribit esse sine nucleo, qui nucleo par: immo & nucleus dici potuit, ut nucleus cæpæ vel bulbi. Rases capite, quo virtutes fructuum & pomorum exequitur, granum *zelem* inter ea recenset cum grano *kilkil* & cannabis semine. Regionem, è qua adfertur granum *zelem*, Avisena vocat شهرزور *Xerzur* vel *Scherzur*. Locum esse oportet regionis Barbarorum vel Nigrorum. Interpres Serapionis nasci in locis dicit, qui vocantur *Chedensor*, pro *Scherzur*. Ex his omnibus certo certius est, granum *zelem* non esse Trasi, sed verum esse plantæ fructum; cum Trasi radix sit bulbosa ac fibrosa, ex qua multi dependent bulbi fabarum magnitudine aut nucleis zizyphorum similes, quos nemo inter fructus, ut fecit Rhases, retulerit. Qui contrarium defendunt, auctoritatem Alpagi Bellunensis allegant, qui multos annos in Africa moratus sit, ubi hujusmodi radiculæ abundant. Profecto Leo Africanus in Africa gigni plurimas Trasi radices prodit, quas ait appellari *bab Alzizi*. Sic etiam ab Arabibus Dulceguini Veronensium vocari memorat Alpagus. Sed quod illud *hab Alzizi* putat idem esse cum Avisenæ *hab Alzelem*, in eo manifestè fallitur. Grana *Alzelem* vera sunt grana, ciceris magnitudine; unde & *piper Nigrorum* vulgo nomen habuere, quia apud Nigros nascebantur. Leonardus Rouwolfius in Hodœporico lib. I. cap. III. hanc radicem venalem exponi in urbe Syriæ Tripoli ex Ægypto invectam, quam incolæ vocant *habel Assis* vel *Alzis*. Quæ prorsus diversa est à grano *Alzelem*. Nescio tamen, an *hab* sit granum in illa voce *habel Assis*, vel *habel Alzis*. Si verum dicit Dasylycus, non *hab Aziz* nomen hujus radicis Arabicum fuerit, sed *habel Alziz*, حبل الزيز. *Habel* funum vel laqueum significat, ut species convolvuli, quæ Arabicè vocatur *habel mesquin*, id est, funis pauperum. Hebraicè quoque חֶבֶל. Forte à fibris radicis, quibus adhærent bulbi, sic appellatum. Significat etiam fœtum vel fœturam hæc dictio. Si *hab* ibi pro grano debet accipi, globulum vel pilulam radicis Trasi denotabit, sive etiam nucleum, vel *κόκκον*. Sic etiam *avellanada* Hispanicè vocatur nucleus Trasi, ab avellanæ similitudine. Leo Africanus lib. V. capite de civitate Capes vocat *habbhaziz*, & ab Arabus sic vocari dicit, fructumque esse sub terra nascentem crassitudine radiculæ, sed fabæ instar, cui sapor amygdalæ. Trasi ille intelligit, quem impropriè appellat fructum; qui tamen ostendit Arabibus ita vocari appellatione illa *hab*, quæ fructum designat. Rectius idem de tuberibus loquens lib. IX. capite de de Terfes, radicem potius esse quam fructum asserit. Quod & de Trasi similiter dici potest. Sic sanè Theophrastus *καρπὸν* de radice dixit ejusmodi, quæ pro fructu est. De vingo Ægyptio lib. I. Hist. cap. XI. *ὁ βλαστὸς αὐτοῦ αὐτοῦ βραχὺς, ἡ δὲ ῥίζα μακρά, ὥσπερ ὁ καρπός· διαφέρει τι ἐδώδιμος.* Idem eodem capite arachidnæ tuberosæ radicis nucleos *καρπὸν* appellavit: *καὶ μόνον μετὰ ῥίζαν τὸ σαρκῶδες τοῦτο τοιοῦτον ἔχει τὸν ἐκ βάθους, τὰς δὲ ἄλλας, ἐφ' ὧν ὁ καρπός, λεπτοτέρας καὶ ἐπὶ ἄκρων δὲ χαλαζώδεις πολλαχῇ.* De qua nos infra. Alpagus vocat *Alzizi* hanc radicem, de qua agimus, & *hab Alzizi* vel *Azziz*. In antiqua vocabulorum medicorum Arabica nomenclatura apud Dioscoridem *βολβὸν ἐμετικὸν* invenio dici الزيز, *Alziz*. Quod idem nomen est. Alii tamen bulbum vocant الزير *Alzir*, ut supra ostendimus. *Re* & *ze* sæpe confunduntur in illa lingua, utpote quæ puncto tantum differunt. Viderint eruditiores, an & quatenus differant illa vocabula *ziz* & *zir*, زيز & زير. Sic

Gianz

Giatts & *Giatr* confuderunt, de quibus supra. Ziz fluvius Africæ recensetur Leoni Africano. Quid si *bab Alzis* denominatur ab illo amne? Ita *Rha* Ponticum dictum à flumine Rha. Antiquus codex Dioscoridis descriptionem bulbi vomitorii, quem Glossator Arabs vocat *Alzis*, habet libro quarto statim post mentionem σιλύβου; cum bulbi edulis commemoratio habeatur libro secundo. In vulgaribus editionibus junctim ambo tractantur. Hæc obiter. Nimis autem argutatur Guillandinus, qui ὁλοκωνῖτιν vel ὀροκωνῖτιν Hippocratis, ut legebat Dioscorides, idem vult esse cum Trasi. Verba Hippocratis: ὁλοκωνῖτιδος τῆς γλυκείας ῥίζα· ἔςι δὲ ὡς βολβὸς μικρὸς ἢ ὡς ἐλαίη. Dioscorides, ut dixi, legebat ὀροκωνῖτιδος, quod in monte nasceretur. Galenus in Lexico: Διοσκορίδης φησὶ τὴν ἐν ὄρει γινομένην ὀροκωνῖτιδα ὀνομάζεσθαι. Sic ὀροκαρύα nux montana Straboni; ὀροσπίζαι, montanæ spizæ Aristoteli. Κωνῖτις autem dicta à figura conica ac turbinata; & ὀροκωνῖτις, quod in monte nascitur. Quod si ὁλοκωνῖτις retinetur, quæ antiqua lectio est apud Hippocratem, nomen hoc invenerit à perfecta coni effigie, quasi totâ ad turbinis aut metæ instar factâ. Quæ forma non conspicitur in Trasi bulbis. Dulcis itaque Hippocratis holoconitis vel oroconitis, quæ facie est turbinata, magis accedere videtur ad bulbum illum dulcem Syriacum in montibus nascentem, cui pyri muscatuli effigies; quem à forma & loco natali ὀροκωνῖτιν dici posse non dubium est, subaudiendo ῥίζαν. Quam cum dulcem esse perhibeat Hippocrates, & bulbum nuncupet, longe majori cum ratione aliquis senserit ita esse, quam quomodo Guillandinus. Quod tamen non affirmem. Idem etiam temerè digladiatur de suo βολβοκαστάνῳ, quem in rerum natura non esse qui affirmaret, nihil à veritate alienum faceret. In vitio quidem est apud Alexandrum Iatrosophistam lib. VII. περὶ ἐμπνευματικῶν, ac de his qui sanguinem rejiciunt, quo loco nec βαλανοκαστάνων legi probarim, quæ conjectura est eruditissimorum hominum. Sed ibi legendum alibi ostendimus: πτισάνην καὶ πλαθανίταν καὶ ἰτρίων ἄλυκον ἢ σεμιδάλεως. Sic autem πλαθανίτην dicebatur ut πλαθοφανῆ, pro quo & βολβοφανῆ apud Athenæum legitur lib. IV. βολβοφανῆν βαβαὶ βαβαί, βολβοφανῆ δ᾽ οἷον ἀμβροσίας ψύχρα κρεῖττον. Pollux πλαθοφανῆν vocat; qui & πλάθον interpretatur tracta farinæ conspersæ ac subactæ, quæ leguminibus, dum coquerentur, injici solebat. Ergo & πλαθανίτην pulpæ castaneorum una cum farina elixorum, quæ pro cibo dari præcipit purum sanguinem rejicientibus, ut & alicam, siliginem, & liba. Nihil verius. Ab illo autem Græco πλάθος Latinum *pulpa* de carnis offa absque ossibus, quæ instar habeat massæ farinæ conspersæ & subactæ. Castaneorum saporem habent, ubi cocti sunt sub cineribus, bulbi illi vulgares, quos Burgundiones nostri rustici vocant *arnottas*. Eos colligunt aratores, dum terram proscindunt, exterius nigros, interius candidos, fibris quibusdam quasi filis consertos & invicem connexos, majore semper minorem subsequente. Ornithogalum Dioscoridis esse perperam putavit Ruellius. Nonnulli ἄπιον esse volunt, pariter falsi. Pseudoapion quidam nominarunt, qua de causa nescio. Nullam enim habet notam, propter quam videri possit rite hoc nomen ementiri. *Arnottam* Burgundi nostri vocant Belgico vocabulo, quod videntur tum accepisse, cum sub eodem essent dominio. *Eerdnote* illi vocant, quod sonat *nucem terræ*. Nuncupant & *glandem terræ*, item *murem terræ* hanc eamdem radicem. Sic ἄπιον Græci etiam χαμαιβάλανον dixerunt. Sed & δίζαρον. Pro quo perperam in Editionibus legitur λυσίζωνον. Sic enim ex vetustissimo codice scribendum in verbis Dioscoridis: Ἄπιος, οἱ δὲ ἰσχιάδα, οἱ δὲ χαμαιβάλανον, οἱ δὲ ῥάφανον ἀγρίαν, οἱ δὲ δίζαρον καλοῦσιν. Æque errant, qui omnia synonyma ex textu Dioscoridis exturbarunt, & qui omnia receperunt. Ratio nominis δίζαρον, quod duo aut tres cauliculos habeat junceos, & veluti ad ligandum aptos. Idem Dioscorides: κλωνία δύο ἢ τρία ἀπὸ γῆς σχοινώδη, λεπτά, ἐρυθρά, μικρὸν ὑπὲρ τῆς γῆς ἀιρόμενα. Radicem hanc etiam χαμαιβάλανον vocarunt Græci, id est, terrestrem glandem; quo eodem nomine Belgæ vocitant *arnotam* nostram, quæ tamen nimium quantum discrepat ab apio. Sed ea est, quam *pseudoapion* appellant recentiores Herbarii. Non igitur mirum, si & fructus nomen radici bulbosæ dederunt Arabes, qui *bab Alzis* vocant Trasium Veronensium. Non desunt, qui βολβοκάστανον Alexandri de hac radice interpretentur; quibus non adsentior. Nec enim βολβὸν Græci propriè dicunt de hujusmodi radicibus, ut supra notamus. Arabs Glossator vero, apud Dioscoridem τὸ ἄπιον interpretatur, كمح *Camech* apud Serapionem nomen est tuberum. Quod esset Arabicè كمخ mutato apice. Legendum tamen puto apud Serapionem *camah*, vel *camahe*, hoc est, كماه, *kemah* vel *camba*. Sic ille vocat Dioscoridis tubera sive ὕδνα. Leo Africanus vocat *terfez*. Unde Gallicum *trenfes*. Addit à medicis Arabibus appellari *camb.*: lib. IX. de Africa capite de *Terfez*. Ab illo accepit Scaliger Julius, quæ scripsit Exercitatione CLXXX. contra Cardanum: *Qui Numidiam, inquit, peragrarunt, aiunt tam crassa nasci, ut cydonia superent magnitudinem. Camba vocant incolæ. Arabes delicatius Kema.* Quæ inepta sunt ac falsa. Non incolæ Numidæ vocant *camba*, sed *terfez*; à medicis *camba* vocari ait, quod est nomen Arabicum. Nec delicatius est *kema* quam *camba*. Alpagus vocem Arabicam كماه extulit Latinè *kema*; Leo Africanus *kama*. Ita *elif* suum pronunciant Arabes, ut *a* vel *e* obscuro discrimine audiatur. Pleraque vocabula Arabica, quæ per *a* clarum hodie pronuntiantur, apud antiquos Græcos per ἐψιλὸν efferri sæpe notavi, cum illa Græcis literis exprimunt. Tubera illa, quæ vocantur *terfez*, à Mauritanis magna copia in desertis Numidiæ nasci tradit idem Johannes Leo, & avidissimè expeti ab Arabibus; qui ea haud minus libenter edunt, quam si esset saccharum, sub cinere tosta aut in aqua vel lacte cocta. Sed videndum, an illa tubera Africana ejusdem sint generis cum nostris, quæ in multis Galliæ locis & præcipuè in Burgundia eruuntur, gulæ proceribus mirandum in modum consectata & cupita. Nostra hæc insipida plane sunt, nec alium ferme saporem habent, nisi quem ex condimento adquirunt. Ideo cum aceto aut vino coquuntur, plurimo addito sale aut pipere. Tubera sua quoque veteres saporu omnia expertia nobis tradunt. At tubera illa Numidica ac Libyca Leo Africanus suavissima testatur esse, nec aliter iis solere Arabes affici quoad gustum, quam saccharo. Idcirco ea ex lacte vel etiam ex aqua sola elixa comedunt. Præterea cortice esse candido dicit. Nostratia ac vulgaria tubera nigram habent cutem. Quædam & rufam. Plinius de tuberibus: *Distinguuntur & colore rufo nigroque, & intus candido. Laudatissima Africa.* Profecto non puto alia fuisse Romæ nota ex Africa tubera præter illa, quæ describit Leo. Juvenalis:

O Libye disjunge boves, dum tubera mittas.

Ea igitur præcipuæ suavitatis, quâ carent vulgaria, quibus nihil insipidius. Aut valdè fallor, aut tubera illa Libyci generis erunt eadem cum Cyrenaico *misy* Theophrasti. Res Africæ antiquis Græcis parum cognitæ, nec nisi ex Cyrenaica regione eas audiebant, in qua urbes habebant Græci ex antiquo conditas, & in his Cyrenas, quæ provinciæ nomen dederant. Sic θύον arborem Atlanticam, quæ est Romanorum citrus, Cyrenaïcæ tribuit idem Theophrastus. De tuberibus igitur loquens, quæ Græcè ὕδνα dicuntur, idem Philosophus simile his narrat Cyrenaicum *misy*. Verba ejus apud Athenæum lib. II. ἡ τῶν ὀνομαζομένων ὕδνων γένεσις ἅμα καὶ φύσις οἷον τοῦτο ὕδνον καὶ τὸ φυόμενον περὶ Κυρήνην, ὃ καλοῦσι μίσυ· δοκεῖ δὲ ἡδὺ σφόδρα τοῦτο εἶναι καὶ τὴν ὀσμὴν ἔχειν κρεώδη. Inde habet Plinius, quæ scribit lib. XIX. cap. III. Postquam enim de tuberibus tractavit, subjicit statim: *Simile est & quod in Cyrenaica provincia vocant misy, præcipuum suavitate odoris ac saporis, sed carnosi.*

Sic legendum docuimus vel invitis omnibus libris, qui habent *carnosus*. Hoc est, quod dicit Theophrastus, præcipuæ suavitatis esse μίσυ & odorem habere carnosum. Omnino idem illud *misy* Cyrenaicum cum Africanorum tuberum genere, quod Johannes Leo maximè commendat suavitate. Nec vidit hoc Plinius, Africæ laudatissima tubera non esse alia ab illo misy Theophrasti Cyrenaico. Quin & ideo tantopere videntur commendata supra cætera genera, quæ in Africa nascebantur tubera, quod suavitatem summam haberent; cum reliqua nullo ferè essent sapore prædita. Ὕδνον vocat Theophrastus tuberum genus, quod in Græcia notum erat. Quale id fuerit, indicat his verbis, quæ apud eumdem Athenæum leguntur: Ἀσόφλοια, καθάπερ ὕδνον, μύκης, πέζιξ, γεράνειον. Inter alia, quæ levi sunt cortice, ponit & tubera. Atqui constat, quæ vulgò cognita sunt lautiorum mensis tubera, ea corticem asperum habere. Sanè traditur & quoddam genus reperiri levi cute, carens sapore, & coloris ruffi, quod in Ananiensi ac Tridentino agro frequens esse ajunt. De hujusmodi aliquo genere tuberum intellexit Theophrastus, nec aliud videtur nosse. Dioscorides in descriptione tuberum, radicem esse ait rotundam sine caule, sine folio, coloris subrufi. Non meminit tuberum, quibus cortex niger; qualia omnia ferè sunt, quæ ad cupedias cænarum quæruntur. Videtur ergo hujus tantum generis notitiam habuisse, quod leve est ac subruffum. Quidam & genus tertium constituunt, cui pulpa intus nigra. Deberent & quartum addere, cui leucophæa. Sed hæc non sunt diversa genera. Optima ac recentia carnem habent candidam. Exoleta aut maturitatis suæ tempus supergressa, aut non tempestivè collecta, eos colores contrahunt vitio. Avisena sub nomine Arabico *kama*, Dioscoridis ὕδνον describit, citato nominatim Dioscoride initio statim capitis. Verba illa Dioscoridis de radicis colore, quibus ὑπόξανθον esse dicit, ipse coloris reddit ad cinereum vergentis, sicut gossypium, quod *bambagium* vulgo. *Dicit Dioscorides, quod sit radix sine caule, sine folio: Color eo ad cinereum vergentis sicut coton.* كالقطن, *calcoton*. Colorem ipsum dicit vergere الى الغبرة, id est, ad cineris vel favillæ colorem. Sic enim ibi legendum. Glossarium antiquum غبرة, *gabraton*, interpretatur *favillam*. Alii cinerem vel pollinem. Cujus color albus quidem, sed obsoletus. Talis & color bombacis sive gossypii. Cur ὑπόξανθον ita accipere libuerit Avisenæ, nescio; qui color longè abest à cinereo. Idem de digitis citrinis dixit, quosdam ex his esse luteos cum غبرة *gabra*, id est, cineris colore. At ὑπόξανθος color est luteus dilutior, qualis cneci flos. Ξανθὸς vero, qualis croci. *Subrufum* vel *subrubrum* Latinè liceat dicere. De hoc genere tuberum locutus est Dioscorides, quæ foris subrufa sunt. Avisena respexisse videtur colorem interioris pulpæ tuberum, qui albicat quidem, sed eo modo, quo favilla vel gossypium. Narrat paulo post in electione meliora esse *arenosa alba*. Ita interpres, qui fortasse legerat apud Plinium aliqua tubera dici arenosa. Sed in Arabico est الرماي; pro quo legendum puto الرمادي *arramadi*, id est, cinerea vel cinerei coloris, à voce رماد *ramad*, quæ cinerem significat. Idem dicit, quod supra, ea optima esse tubera, quæ ex cinereo albicant. Interpres legit الرملي; à رمل *ramal*, quod est arena. Verum, ut dixi, quid sint arenosa tubera, nescio. In arenis ea nasci veteres tradunt. Theophrastus apud Athenæum de tuberibus: γίνεται δὲ ἐν τοῖς αἰγιαλοῖς μάλιστα καὶ ὅπου χώρα ὕφαμμος. Idem memorat de Numidicis tuberibus Leo in desertis & arenosis locis provenire. Nostratia in montibus plurimum nascuntur, quo loco nihil aliud gignitur. Nulla herba certè ibi visitur, ubi sunt tuberariæ, quas *truffarias* vocant. At Græci veteres ὑδνόφυλλον vocarunt eam herbam, cujus indicio cognosceretur ibi subesse tubera. Hesychius: ὑδνόφυλλον, ἡ ἐπὶ τοῖς ὕδνοις φυομένη πόα. Ex Pamphilo habet, quem & nominatim laudavit Athenæus: ὑδνόφυλλον δέ φησι Πάμφιλος ἐν γλώσσαις τὴν φυομένην τῶν ὕδνων ὑπεράνω πόαν, ἀφ' ἧς τὰ ὕδνα γνωρίζεται. Ergo certe herba fuit, quæ supra tubera nasci amabat; quo argumento colligebant ibi subesse tubera, ubi talis herba inveniebatur. Ex terræ genere & soli, ut ita dixerim, nuditate id colligunt nostrates, qui & alia quædam habent indicia. Tota autem intra terram condita reperiuntur, & falsum, quod disticho isto prædicat ille coctus:

Rumpimus altricem tenero quæ vertice terram
Tubera, boletis poma secunda sumus.

Boleti & delicati fungi, quos vulgò dicimus *mussferones* aut *potirones*, sic terram cacumine rumpunt, dum exeunt, non tubera. Quin & Plinius disertè negat terram ibi extuberare aut rimas agere, quo loco tubera gignuntur. *Tubera*, inquit, *hæc vocantur, undique terra circumdata, nullisque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec utique extuberante loco, in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terra cohærent.* Hoc certum de tuberibus vulgaribus. Sed Leo Africanus tubera Numidica eo indicio, quo loco nascantur, intelligi dicit, ex tumore nempe terræ rimas agentis & interruptæ. Sic verum fuerit, quod ait Martialis de Africanis tuberibus. Serapio optimum esse genus eorum dicit, quod in arena reperitur. Hoc erit, quod Avisena vocat الرماي. Quod tamen *arenosum* Latinè reddi nequit. Locus quidem arenosus aut sabulosus, ex quo tubera eruuntur: non autem ipsa tubera arenosa, quæ nascuntur in arena. Alio sanè sensu arenosa tubera dixit Plinius in his verbis: *Duo eorum genera: arenosa, dentibus inimica: in altero sincera.* Palam est, arenosa ab eo dici, quæ callum habent arenosum & minutâ veluti arenâ refertum, propter quod dentibus sunt inimica. At sincera, quæ hujusmodi arenis carent, & pulpam habent meram & carnosam, lapillisque purgatam. Sanè hodieque tubera hujusmodi arenosa in mandendo deprehenduntur. Scribit eodem loco Plinius de tuberibus, *siccis hæc ferè & sabulosis locis fruticosisque nasci.* Hæc contraria sunt. Nam sicca & sabulosa loca rarò fruticosa. Θαμνώδη pro ἀμμώδη legi audivit: ἐν ὑφάμμοις καὶ ἀμμώδεσι. Nihil verius. Sexcenta talia peccata apud eum animadvertimus. Præstare etiam cæteris ea genera tuberum testatur Avisena, quæ cortice detracto & cultello scissa ex aqua & sale primo coquuntur, deinde oleo condiuntur, & lasere, aliisque speciebus condimentariis. At Africana, quæ omnium optima teste Leone Africano, in sola aqua aut etiam lacte cocta comedebantur; quia nimirum per se sunt suavissimi saporis, quo cætera vulgaria tubera cum careant, idcirco condimentis opus habent. Hæc differentia est summa communium tuberum, quæ in Europa inveniuntur & Africanorum, præter alia quæ notavimus. Africana illa tubera peculiare nomen apud Cyrenenses olim habuere μίσυ. Hodie ab ipsis Africæ incolis vocantur *terfez*. Unde nostrum Gallicum de vulgaribus, & hic nascentibus tuberibus. Arabes *kema* dixerunt de utroque genere. Fungos quidam etiam eo nomine Arabicè nuncupatunt. Hinc Avisena capite de *cama* non solum de tuberibus, sed etiam de fungis tractat, adeo ut videatur utrumque genus confudisse. Postquam enim de tuberibus egit, quænam ex eo genere eligenda tanquam optima, notasque quibus essent probanda, ibidem adjecit: statim subjicit deterioris esse notæ inter illa genera fungos, & quidem eos, qui sub arboribus nascuntur. Quasi vero fungi & tubera sub eodem genere debeant constitui. Nomen certè Arabicum tam tuberibus quam fungis aptari potest. Nam & flationem ac tumorem significat. Quidam denique *kemba* interpre-

terpre-

terpretantur fungorum genus. Tuber quoque Latinè quemlibet tumorem significat, quod & æquè fungis convenit quam tuberibus, quæ Latini propriè *tubera terræ* indigetant. Etenim, ut eleganter Plinius ait, nihil aliud sunt quam terræ callus. Apulejus ex Plinio: *Tubera vocantur undique terrâ circumdata, nullis fibris nexa aut saltem capillamentis, quæ non aliud possis dicere quam terræ callum*, id est, τύλον. Unde *tuberus*, τυλώδης in Glossis: & *callus*, τύλος. Idem Apulejus paulo post dicit, terram in se glomerari, dum gignit tubera: *Quo manifestum erit terræ naturam in se glomerari. Certè ex his erunt, quæ nascantur & seri non possunt.* Hæc ad verbum ex Plinio, cujus verba sic emendanda tam ex hoc Apuleji loco quam ex scriptis codicibus, qui sic habent: *Quo manifestum erit, terræ naturam in se globari. Quod certum est, ex his erunt, quæ nascantur & seri non possint.* Ὕδνον quoque Græcis rem turgidam propriè signat, vel bullam in aqua factam. Recentiores Græci οἴδιν vocant ἀπὸ τοῦ οἰδεῖν. Hesychius ὑδνοῖ, τρέφει, αὐξάνει exponit, & ὕδνας ἐγγόνους. Fungi etiam quasi quædam terræ tubera & veluti fermento excitati tumores. Nicander χθονὸς ζύμωμα vocat fungum, & κακὸν ζύμωμα de malis & perniciosis fungis in Alexipharmacis:

Μὴ μὲν δὴ ζύμωμα κακὸν χθονὸς ἀνέρι κῆδος.

Ita enim legendum, non ζυμοῖα. Quod Græcum non est. Et paulo post:

Κεῖνο ποτὶ ζύμωμα τὸ δ' ἤ ῥ' ὑδέουσι μύκητα
Πημαντὴν, ἄλλη γὰρ ἐπ' οὔνομα κέκλεται ἄλλῳ.

Generali appellatione Græcè μύκητας ait vocari, quorum ut varia genera, ita & nomina diversa. Idem in Georgicis apud Athenæum, ubi noxios ab edulibus distinguit:

Οἰδαλέ', ἢ σύγκολλα, βαρὺ πνίγοντα μυκήτων.

Ita Scribendum. *Tumidos & minime compactos fungos.* Græci σύγκολλον vocant, quidquid invicem commissum & examussim coagmentatum est. Fungi vero non tantum propter laxitatem raritatemque corporis, sed propter strias, quibus capita eorum subtus divisa sunt & hiulca, οὐ σύγκολλοι dicuntur Nicandro. Fortasse & Arabes fungum appellant فطر, *cuter* ab illis rimosis striis. Nam فطر rima est & fissura. Significat etiam creationem, fabricationem, & fermentationem. Glossæ veteres فطير interpretantur *azymum*. Atque inde potius fungis Arabicè nomen inditum. Nam & ζύμωμα Nicander appellavit, ab inflatione & tumore fermenti. Hoc præterea habent cum tuberibus simile fungi, quod nullis nitantur in terra radicibus aut fibris, si Theophrasto credimus lib. 1. cap. IX. πλὴν ὅλως ἔνια μὴ ἔχει, καθάπερ ὕδνον, μύκης, πέζιξ, γεράνιον. Negat habere radices tubera fungosque. De tuberibus certum est. Tota quippe terrâ circumdata, & aspero cortice tecta in se veluti conglobantur, nec terræ cohærent. De fungis potest dubitari. Nam & pediculum habent, quo videntur terræ cohærere. Etsi enim nullas emittant fibras; extremâ tamen pediculi parte inæquali existente terram apprehendunt. Id alio loco agnovit idem Theophrastus, cujus verba apud Athenæum leguntur, quibus adstruit fungos habere quasi quoddam radicis rudimentum & principium προσπεφυκός, qua terræ cohærent: ὁ δὲ μύκης ἔχει προσπεφυκυῖαν ἀρχὴν τὸν καυλὸν εἰς μῆκος καὶ ἀποτείνουσαν ἐπ' αὐτοῦ ἔρεψιν. Ita legenda, quæ corruptissima vulgo sunt in editis: καὶ ἀποτείνουσαν ἐπ' αὐτοῦ ῥίζας. Nec audio Virum doctissimum ῥίζας eo loco pro fibrillis & capillamentis accipientem, quibus omnino carent fungorum pediculi. Sed fac habere: Græca vox non potest id exprimere, quæ viminea texta propriè, nec aliud significat. Ἔρεψιν eleganter vocat Philosophus caput funginum, quo pediculus ejus tegitur. Idem quippe, quod σκέπας. Unde, ἐρέψιμον, τὸ σκεπάσιμον. Ἔρεψις quoque Theophrasto tectum est alio loco, ubi dicit nucis Euboicæ arborem magnam esse atque utilem tectis faciendis: γίνεται γὰρ μέγα καὶ χρῶνται πρὸς τὴν ἔρεψιν, id est, *& utuntur ad tecta facienda.* Vulgo vertunt ad tectorium opus. Atqui tectorium opus aliud est Latinis; opus nempe, quo tectores dealbant parietem ac tectorio inducunt. Pileo vel petaso simile caput funginum. Unde & μύκης Græcis non solum fungus, sed etiam pileus. Apud Plautum, *homines fungino genere, qui totos capite se occulunt*, de petasatis. Grammatici πῖλον interpretantur. Sed & πεζίτης herba inde nomen invenit, quæ pediculo folium habet impositum ad instar fungi. Clausula capuli in gladio μύκης quoque Græcis ab eadem forma. Græci recentiores μῆλον appellant, nos *pomellum*, ut alibi diximus. Plinius de fungis: *mox candidi velut apice flaminis insignibus pediculis.* Nicander in Georgicis μύκητα propriè vocat caput fungorum. Habent igitur fungi προσπεφυκυῖαν ἀρχὴν, pediculum nempe quo terræ connectuntur, qui pro radice est, vel radicis instar. In tuberibus nihil tale. Quoddam genus nominatur eidem Theophrasto, cui nec pediculus, nec radix. Nasci cum fungis memorat, & πεζίκας vocat: καθάπερ δέ τινες λέγουσι πεζίκας ἅμα τοῖς μύκησι γινομένους· ἄρριζοι γὰρ καὶ αὗται τυγχάνουσι. Plinius in genere fungorum eos ponit contra Theophrasti sententiam, & *pezicas* vocat. Ita enim in omnibus libris scribitur. *Sunt & in fungorum genere Græcis dicta pezica, quæ sine radice aut pediculo nascuntur.* Et in Indice manu exarato: *De Tuberibus, pezica. De Laserpitio & Lasere.* Veram igitur opinor esse lectionem apud Theophrastum πεζίκας, à singulari πέζιξ. Et sic apud eum alio loco legendum: καθάπερ ὕδνον, πέζιξ, μύκης. Ubi vides semper hos pezicas à fungis distinguere. Græcum πεζίκας, unde Latinum Plinio *pezica*. Sic βῶκες genus piscis, Latinis priscis *boca*. Phanias quoque apud Athenæum μύκητα, hoc est, fungum cum tuberibus jungit inter illas plantas, quæ nec florem nec semen edunt. Verba Athenæi vulgo corruptissima sic debent emendari: Καὶ Φανίας δ' ἐν πέμπτῳ περὶ φυτῶν, τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ οὐδὲ φύσει τὴν ἄνθην, οὐδὲ τῆς σπερματικῆς ἴχνος κεκτημένα, οὐδὲ σπερματικὴν διον μύκης, ὕδνον, πτέρις, ἅλιξ. Hodie legitur, οὐδὲ φύσει τὴν ἄνθην. Sic erat temporibus Eustathii, qui cum ita legeret, nec intelligeret, omisit. Correximus τὴν ἄνθην, id est, ἄνθησιν. Quod est Atticum, eaque voce usus Nicander: ἡ ἄνθη pro ἄνθησις, ut ἡ αὔξη pro αὔξησις & similia sexcenta. Alia etiam cognatio est tuberum cum fungis, quod æquè nullo insigni sapore gustum feriant, & propterea pariter ut tubera res condimentarias requirunt, quibus palati otium admoneant, quod per se non præstant. Hæc tamen inter eos differentia præcipua, quod tubera ὑπόγεια sunt, fungi ἐπίγειοι. Hi ostendunt se & exerunt: tubera semper latent & eruenda sunt, cæterum Avisena, ut dixi, sub nomine *kema* tam tubera quam fungos persequutus est, & eodem genere complexus. Quos & nomine speciali nuncupat Arabice فطر. Quibus & caput proprium dedit hoc titulo. Quo loco Dioscoridem descripsit, quem & laudat nominatim. At capite de Tuberibus, inter deteriora tuberum genera recenset & fungos, quos vocat فطر, *futer*. Et præcipue eos deterrimos censet, qui nascuntur sub arboribus. Atqui non omnes omnino, qui sub arboribus proveniunt, mali ac noxii putandi; sed hi duntaxat, qui ad radices eorum arborum gignuntur, quæ perniciales ferunt ex propria natura, ut alibi dixi ex Dioscoride, cujus verba sic legenda de causis, quæ venenum pestemque generationi fungorum inducunt: παρὰ τὰς δὲ αἰτίας γίνονται τοιοῦτοι· ἢ γὰρ ἥλοις κατιωμένοις ἢ ῥάκεσι, ἢ ἑρπετῶν φωλεοῖς παραφυέντες, ἢ δένδρεσιν ἰδίως βλαπτικοὺς φέρουσι. Ita, inquam, hæc scribenda ex vetustissimo codice. Nam vulgò editur: ἢ δένδρεσιν ἰδίως βλαπτικοὺς φέρουσι καρπούς. Quod ineptum est. Quasi vero solæ arbores, quæ noxios ferunt fructus, etiam pestilentes fungos producant? Atqui olea talea maximè dare creditur, cujus fructus adeo salubris atque utilis. Ex variis causis venenatos creari fungos tradit Dioscorides: aut enim ejusmodi existere ait, qui juxta clavos rubigine obsitos creverint, aut juxta pannos marcidos, aut qui ex vicina serpentis caverna atque inde halitu id vitium traxerint, aut etiam qui arboribus adnascantur, quarum natura sit lethales gignere. Ita legisse verba Dioscoridis, ut nunc ea corrigimus, Avisena videtur capite de fungis, qui sic illa reddidit: *aut apud*

aliquam arborum, quæ peculiarem habeant naturam, ut fungos corrumpant, qui prope eas nascuntur, ut olea. Plinius recte & adposite ad hanc sententiam scribit, discrimen auctores quosdam veteres constituisse internoscendis bonis malisque fungis per arborum genera, quibus adnascantur lib. XXII. cap. XXIII. *Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Quidam discrevere arborum generibus fico, ferula, & gummi ferentibus: non item taxo aut robore, aut cupresso, ut diximus.* Ita discretos vult innoxios à noxiis, ex arborum nempe generibus, quibus adnascuntur: ficum, ferulam, & arbores gummi ferentes, esui idoneum fungum dare dicit: taxum autem aut robur aut cupressum mortiferos edere. Nicander in Georgicis apud Athenæum, arboribus quoque eos distinguit; ac lethales quidem oleæ, malo Punicæ, ilici & robori adsignat, edules vero fico. De fico etiam addit Plinius: *His aberit veneni argumentum, quo similior fuerit fici.* Vitio non carent hæc verba. Vetus liber habet: *Hoc haberit.* Sic lege totum locum: *Sed ista quis spondet in vænalibus? omnium colos lividus. Huic aberit veneni argumentum, quo similior fuerit arborum ficis.* Ex arborum genere, prope quas gignuntur, sciri posse dixit, utrum usuales an exitiosi sint fungi. Certas quippe esse arbores, quæ inimicos cibo procreent: item quæ amicos. Sed quis, inquit, ista spondet in vænalibus? quis ex his, qui vænales habent fungos, ex illa aut alia eos arbore natos spondet? omnium quidem colos lividus tam bonorum quam malorum. Huic tamen aberit argumentum veneni, quo similior fuerit ficis arborum. Optimi quippe nasci credebantur ex ficu. Tradit Nicander, fici arboris truncum prope radicem fimo coopertum & aqua sæpius irrigatum, fungos ad esum producere non pœnitendos:

> ---- συκέης ἐπὶ πρέμνῳ βαθὺ κόπρον,
> Καταψύξας ὑδάτεσσιν ἀενάοισι νοτίζειν,
> Φύονται πυθμένι ἀβλαβέες, ὅς οἱ μύκητες
> Θρεπτικοὶ ἐκ πρέμνοιο χαμαιζήλοι ἀπὸ ῥίζης.

Gummi ferentes arbores nominat inter eas, quę fungos edules edunt. Diphilus apud Athenęum, cibis accommodos pino & ulmo innasci dicit: δοκοῦσι δ' εὔχυλοι εἶναι οἱ ἐπὶ πτελέαις καὶ πεύκαις γινόμενοι. Certum sanè est hodie esculentos fungos passim ad ulmi, quercûs, *cercûs*, cerri, fagi, populi albę & nucis juglandis radices provenire, qui etiam nascuntur in dejectis earum arborum caudicibus. Plinius idem robur inter eas recenset arbores, quibus originem suam debent mortiferi fungi, ut etiam Nicander in Georgicis:

> ---- ἐχθρὴ δ' ἐλαίης
> Ῥοιῆς τε πρίνου δρυὸς τ' ἄπο πήματα κεῖται
> Οἰδαλέη τ' ὀλόεντα βάρη πνιγόεντα μυκήτων.

Ubi & vides, & qui juxta ilicem crescunt, noxios haberi. Atqui πρινίνους μύκητας, ilignos fungos cibis etiam receptos ostendit veteris Comici Antiphanis apud Athenęum versus:

> ---- ἐχῖνος λαβών
> Ὄπτα μύκητας πρινίνους τοὺς δὲ δύο.

Quercus quoque non tantum improbatos, sed etiam ad cibum eligendos fungos præbere colligitur ex Plinio, qui boletos & suillos ex quercûs radicibus nasci prodit lib. XVI. cap. VIII. *Tam multifera sunt & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos suillosque gulæ novissima irritamenta, quæ circa radices gignuntur, quercus probatissimos; robur autem & cupressus, & pinus noxios.* Distinguit hic quercum à robore, & & quercum quidem probatos boletos suillosque parere dicit; robur vero noxios. Nicander δρυῶ commemorat inter arbores, quæ ad radices suas fungum cibis interdictum producunt. Plinius *robur* verteret, non quercum. Theophrastus eo loco, quem Plinius reddidit, simpliciter dicit, δρυῶ præter alia multa, quæ fert, etiam fungos radicibus suis edere, quod tamen habet cum aliis arboribus commune: ἡ μὲν ἐν δρῦς πολλὰ φέρει παρὰ τὸν καρπόν, οἱ γὰρ μύκητες περὶ τ' ῥιζῶν, καὶ περὶ τὰς ῥίζας φυόμενοι κατὰ καὶ ἐν ἦρι νέοι. Præterea Plinius eo loco, quem ante adduximus, boletorum nomen quasi generale tam de improbo fungorum genere quam de probato videtur usurpare, ut & suillorum. Eo quippe nomine cum malos tum etiam bonos agnoscit. Atqui cæteri omnes Latinitatis auctores boletos de certo genere usurpant, quod inter ciborum delicias communi antiquitatis consensu receptum fuit, & cæteris omnibus fungis præstare creditum. Quin & ipse libro XXII. cap. XXII. boletos inter ea, quæ manduntur, merito suo se ponere ait; & optimi quidem hos cibi asserit, sed in crimen adductos veneno per hos propinato Claudio principi à conjuge Agrippina. Eo tamen loco & de his ipsis loquens, quorumdam ex his venena nosci memorat, *diluto rubore, rancido aspectu, livido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro.* Sic ex boletis alios venenatos, alios innoxios ibidem agnoscit. Quin & verba Dioscoridis superius citata, quæ in genere ille pronuntiavit de caussis, quibus fungi creantur succo pestifero prædicti, iisdem boletis attribuit. Hæc quia apud Plinium leguntur vulgo inquinatissima, partim conjecturâ, partim scripturâ libri veteris adjuvante, heic emendatiora proponam. De boletis loquitur: *Origo prima causaque e limo & acescente succo madentis terra aut radicis fere glandiferæ; initioque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus, ut diximus.* Hæc tantum boletis conveniunt, non reliquis fungorum generibus, ut infra dicam. Sequuntur, quæ longe corruptissima sunt, sic sananda: *Illa perniciales comprobando usu. Si caligaris clavus, ferrive aliqua rubigo aut panni marcor adsuit nascenti, omnem illico succum alienum saporemque in venenum concoquit. Deprehendisse quis etiam dicunt ipsum quidam, si serpentis caverna juxta fuerit, si patescentes primo adhalaverit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum.* De universo genere fungorum hoc dixit Dioscorides, quod μύκητας Græci vocant. Similia autem his aliquis antiquorum scripserat, à quo sumpsit Plinius, ut & Dioscorides ipse. Boleti certa species. Quin & boletos Plinius à fungis discernit. Ubi enim de boletis loquutus est, eorumque naturam ac faciem facultatemque descripsit, transit ad fungos. *Fungorum*, inquit, *lentior natura, & numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum.* De his fungis scripsit Dioscorides, quæ Plinius verbis supra allatis expressit. Quid igitur movisse Plinium dicemus, ut boletos fungis substitueret, speciem pro genere? Causæ illæ omnes & origines maleficorum fungorum, quas ibi exponit Dioscorides, ex accidenti sunt ac mutant naturam fungorum. In venenum quippe ac vim noxiam ut degenerent, faciunt, qui tales suopte genio ac sapore non existunt. Si clavus rubiginosus adfuerit nascentibus, si pannus tabo infectus, si caverna serpentis prope fuerit, si serpens patescentes primo adhalaverit; qui vesci ac utiles ortu suo ac propriâ naturâ fuerant, per hæc accidentia contrarii evadunt. Plinius igitur inter genera fungorum eos sumpsit, qui maxime cibis expetebantur, ut omnium minime noxæ ac veneno accommodati: quos tamen perverti ac corrumpi vult, & ab origine sua degeniari accedentibus illis caussis. Hoc quidem non improbarem, nisi alio loco boletorum duo genera videretur facere, venenatorum & vescorum. Nam lib. XVI. cap. VIII. arboribus quoque eos distinxit, & quercum probatissimos ferre: robur autem & cupressum & pinum, noxios. Hæc sola videtur ratio, quæ mortiferos fungos gignat, qui suapte naturâ tales existant. Non aliam sane attulit Dioscorides. In hoc tamen notandum, non idem genus alias sine noxa esse, alias perniciem adferre pro arboribus, ad quas nascuntur. Diversa quippe genera sunt; exempli gratiâ, quæ juxta cupressum aut pinum, vel juxta ficum aut quercum nascuntur. Etenim diversæ arbores & diversi quoque generis fungos procreant, aliæ epulis accommodatos, aliæ mensis ablegandos. Sic & sui quodammodo generis existimandi veniunt, qui ex rubiginoso ferro oriuntur aut ex panno marcido, ut multæ aliæ res caussam ac principium nascendi dant variis fungorum generibus. Nam & urina lupi, canisve,

canisve, & stercus animalis fungos gignit, qui & suæ censentur proprietatis. Lixivius quoque cinis projectus, & alia infinita fungis apta generandis. Et hoc quidem ut plurimum. Sed nec negaverim quosdam ita ancipites esse, ut loci, in quo gignantur, natura multum adjuvet in utramque partem, aut ad noxam illis conciliandam aut eximendum periculum, idque in eodem genere. Inde *ancipites fungi* Satyrico, qui adeò sunt ambiguæ naturæ, ut aliquibus in locis iidem pravi aut innoxii proveniant:

> *Vilibus ancipites fungi ponentur amicis;*
> *Boletus domino.*

Hinc Plinius de fungis: *Quæ voluptas tanta ancipitis cibi?* Sic sunt *suilli* eidem Plinio nominati, quos & propterea venenis dicit accommodatissimos esse. Eos cum fungis à boletis discernit, quia boleti minimè dubiæ fidei, sed certæ & exploratæ, utpote qui semper noxa careant. Nec bilum facit, quod eos in crimen adduxerit Agrippina. Sic enim nihil non ciborum poterit infamari. Plinius tamen in illo ipso genere bonos malosque agnoscit. Sed fallitur. Ita ille de boletis: *Quorumdam ex his facilè noscuntur venena, diluto rubore, rancido aspectu, livido intus colore, rimosâ striâ, pallido per ambitum labro.* Non dubito, in tot fungorum generibus, ac tam infinitis differentiis, nonnullos esse adeo ambigui aspectûs inter se, ut discerni nequeant, ac plerumque noxii pro innoxiis fallant. Quod in eodem genere contingere non putandum est, sed in diverso; facie tamen non dispari. Ut multa sunt in aliis plantis genera, quæ similitudine inter se ac formâ valdè sunt cognata; cum effectu ac facultate in totum dissideant. Inter fungos hodie præstare putantur, quos Ungari vocant *Ur gomba*, quasi dicas dominorum fungum, quem boletum esse veterum Viris doctis assentior. Iidem memorant genus esse perniciosi fungi, qui adeo indiscreta facie æmulatur illum alterum, præcipuè ubi è terra primum surgere incipit, ut sæpe pro illo imponat. De hoc fortasse intellexit Plinius, cum de boletis loquens dixit, quorumdam ex his facilè nosci venena. Sic inter alios fungos multi exitiales existunt, qui edules imitantur, cum tamen diversissimi sint generis; quod effectus ac facultas prodit. Non alios videntur novisse fungos antiqui, quam qui ex arborum radicibus, aut juxta eas nascerentur. Inde Plinius originem fungorum ex pituita arborum esse tradit. Boletos quoque è radice arboris glandiferæ originem habere prodidit. In eadem sententia Dioscorides, qui non alios fungos, qui quidem nativam habeant noxam, agnoscit præter eos, qui ex arboribus oriantur tales gignere adsuetis. Quod ex æquo & de noxâ carentibus pronuntiandum juxta illius sententiam. Non igitur antiquis cognitum videtur id genus, quod hodie primatum obtinet. Hi omnium fermè minimi, iidemque odorati, & saporis gratissimi, non inter arbores nec ex arboribus habent earumque pituitâ originem. Etenim sæpe in mediis pratis nascuntur longe ab omni arborum satu, ubi brevissima est herba, & plerumque non nisi muscus. Unde & nomen apud nos invenerunt. *Musserones* quippe vocamus à musco, ubi gignuntur, quam vulgò *mussam* dicimus. Circulum semper in terra faciunt, cumque viridissimâ notabilem herbâ. In eo circulo reperiuntur inter muscum extantes, & interdum sub musco. Nam scalpenda terrâ, ut eruantur. Et tum quidem optimi, cum incipiunt erumpere, & tellurem capite suo rumpere. Quod faciunt primis imbribus vernis tepidioribus, mense potissimum Aprili. Nam quos Maius mensis in ortu suo occupat, vermiculis jam scaturientes edit. Tunc improbantur. Non ea requirunt condimenta, quæ alii fungi, quos & insipidos ferme esse constat. Isti vero, quia per se saporem eximium præferunt, in solo butyro cocti, nullâ aliâ re externa admixtâ, probantur à gulæ proceribus. Quidam tamen addunt petroselinum vulgò dictum, dum coquuntur; quod est apium veterum sativum. Nonnulli & ex laridi taxeis præparant. Sed ista coquinæ melius viderint. Fortasse de his intellexit Diphilus apud Athenæum, cum ex fungis maxime probat, ut cibis convenientissimos, τοὺς λεπτοὺς καὶ ἁπαλοὺς καὶ εὐθρύπτους, *teneros, minutos, & friabiles.* Tales omnino hi nostri sunt. Sed eos gigni ait ὑπὸ πτελέαις καὶ πεύκαις, inter pinos & ulmos. At nostri sæpius gignuntur locis ab omni arbore nudis. Quos tamen & vidi crescere in loco ulmis consito. Sed verba Græca Diphili significant genus illud fungorum in ipsis ulmi & pini arboribus nasci Ἐπὶ πτελέαις καὶ πεύκαις. Puto esse, quos Itali vocant *prignuolos* hodie. Horum miror nullam habere mentionem Clusium in accuratissimo de fungis tractatu. Nec sanè ubique proveniunt. Parisiensis hic ager eos nusquam habet. Burgundia nostra talibus abundat, ut & tuberibus, quibus etiam caret Parisiensis agri tractus. Falluntur porro, quibus persuasum est, *boletos* antiquorum eosdem esse cum his nostris *mussaronibus*, quos alii *pottrones* nominant. Disparia ac diversa omnia in utrisque. Boleti lutei, nostri albi: sed obsoletus ac veluti sordidus in his candor. Plinius de fungis: *tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore quam boleti.* Ergo & boleti quadamtenus rubent. Præterea musserones statim cum pediculo nascuntur, & cacumine terram aperiunt, etiam cum infantes ac minimi sunt. In boleto autem pariendo terra volvam prius gignit, deinde ipsum in volva, ceu in ovo est luteum. Ita Plinius de boleto: *Nam sunt hæc in quibusdam, siccique & istri similes veluti guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. Volvam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in volva, ceu in ovo est luteum.* Sed quid vocat volvam? Ita enim omnes libri. An *vulvam*? Non puto. Omnino *volva* hic scriptum, ac positum pro *bolga* vel *bulga*, quæ folliculum significat. Aliis *vulga* dicitur, aliis etiam *volva*. Sic *galbuli*, *galvuli* & *valvuli* & *valguli*. Tot enim modis scripta hæc vox reperitur. *Bulga* Festo sunt scortei sacculi Gallorum linguâ. Nescio, an Gallis hæc vox usitata, quam hodieque in hac ipsa significatione usurpamus, sed Græcam ab origine scio. Nam βολγὸς est βόλγος ἀσκὸς Grammaticis. Inde *bulga*, quæ Plinianis antiquariis est *volva*. Folliculum boleti sic vocavit. Nonio bulga *folliculus omnis, quam & crumenam veteres appellarunt.* Lucilius apud eumdem: *Ita ut quisque nostrum è bulga est matris in lucem editus.* Ita planè boleto bulga est materna folliculus ille sive χόριον, quo involutus primò nascitur; quem & paulò post aperit ac rumpit, ut in auras exeat: *Tunicam* etiam vocavit idem Plinius ibidem: *Nec tunica minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primo nascente, mox in pediculo corpus absumitur.* Ubi miram ἀκυρολογίαν notabis in boleto infante. Non dissimilis apud Martialem, cui onagri pullus lactens dicitur *infans*. Paulò post *membranam* vocat, quam supra *tunicam*, & *bulgam*, de gradibus incrementi in boleto: *Initioque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus, ut diximus.* Falluntur eruditissimi Herbarii, qui putant *volvam* apud Plinium nomen ipsius fungi esse. Ita sentiunt Adrianus Junius & Anguillara. Et hic quidem pessimè volvam illam eamdem censet cum *cluculis* Ciceronis, quæ sunt parva olera antiquo vocabulo. Certè *volva* aut pro bulga est aut pro vulva, utrumque pro folliculo vel membrana, quo involvitur infans ac tener boletus. Sic & *bulgam* Lucilius pro vulva materna posuit. Ex omni fungorum genere nullus est, cui magis examussim conveniat illa boleti Pliniana descriptio, quam genus XVII. Clusii inter esculentos fungos ab ipso repositum. Eum ab Ungaris *Ur gomba* per excellentiam dici adnotat, id est, dominicum vel principalem fungum, & à Germanis ob eamdem causam *Keyserling*, quasi Cæsarcum. Hunc fungum, cum è tellure primulum prodit, ovi figuram referre scribit, candore pari. Hæc ejus veluti tunica est ac membrana; quæ altero aut tertio die rumpitur superna parte, ac veluti ovi luteum aperit. Hoc est, quod Plinius dicit, bulgam prius gigni, postea ipsum è bulga tanquam in ovo luteum. Tunicam ipsam gratam in cibo fuisse scribit idem Plinius, qui

& de guttis ejusdem ea dicit, quæ in vulgatis editionibus corrupta esse liquet: *& veris similes velut guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt.* Libri habent: *verisimiles.* Scribendum putarim: *& veris similes velut guttas.* Boletus erumpens vertice rumpit tunicam suam, quæ alba est, cum ipse sit luteus; qui tamen ex tunica sua veluti guttas albas gerit, similes veris. Addit ibidem, ortum occasumque omnem boletis intra septem dies esse. Nostris musceronibus breve quoque tempus inter ortum est & occasum. Ubi autem collecti sunt, per aliquot dies incorrupti servantur, nec statim marcescunt; quæ nota est certissima perniciosorum, protinus à collectione in tabem abeuntium. Dioscorides: Καταπεθέντες δὲ μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι ταχέως διαφθείρονται σηπόμενοι. An idem voluit dicere Diphilus apud Athenæum in his verbis: ἀνάλωτοι δὲ οἱ μέλανες καὶ πελιοὶ καὶ σκληροὶ καὶ οἱ μετὰ τὸ ἑψηθῆναι καὶ τεθῆναι πηγνύμενοι. Legebam aliquando transpositis literis, σηπόμενοι pro πηγνύμενοι. Sed à coctione, non à collectione statim eos putrescere dicit Diphilus. Verius omnino, retinendam esse apud Diphilum lectionem & ex eo corrigendum potius Dioscoridem Hæc enim apud illum non videntur sana nec sincera, καταπεθέντες δὲ μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι. Quid enim hoc significat, depositique, cum e terra eruti fuerint, protinus corrumpuntur putrefactione. Omnino scribendum autumo: καὶ τεθέντες μετὰ τὸ ἀφεψηθῆναι, ταχέως διαφθείρονται, id est, *positi in mensa, ubi cocti fuerint.* Eodem quippe sensu hoc verbum usurpavit, quo Diphilus: μετὰ τὸ ἑψηθῆναι καὶ τεθῆναι, de adpositione & illatione coctorum fungorum in mensam factâ. Sed & si quis verba Dioscoridis pensiculatius consideret, eamdem in his verbis sententiam concipi animadvertit, ac de fungorum coctione eum loqui, non de collectione. Ita enim habet: ἔχουσι δὲ καὶ γλοιώδη ἐπίπαγον, καὶ τεθέντες δὲ μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι ταχέως διαφθείρονται σηπόμενοι. Possumus nihil mutare, & tamen eamdem his mentem adstruere, quam expressit Diphilus verbis superius allatis. Loquitur de fungis maleficis, quos ait habere γλοιώδη ἐπίπαγον. Hac enim nota eos nasci ac discerni ab his, qui in cibos admittuntur, asserit. Hoc est plane, quod dixit Diphilus, ejusmodi esse, qui μετὰ τὸ ἑψηθῆναι πηγνύμενοι. Eos ἐπίπαγον habere dixit Dioscorides, hoc est, in glaciem velut corporari ac coagulari, postquam scilicet cocti fuerint. Ita enim prorsus intelligendum: jus nempe illorum veluti congelari & in glaciem quandam coire. Quod πήγνυσθαι Diphilo, hoc ἐπίπαγον ἔχειν Dioscoridi. Ἐπίπαγος proprie in rebus liquidis, dum coquuntur, superficies innatans ad glacialem imaginem concreta. Græci γραῦν vocant in lacte, & in aliis liquoribus: Hesychius: ἐπίπαγος, ἡ ἐπὶ τοῦ ἑψομένου ἡ γραῦς. Sed & jura, quæ post coctionem coguntur in glaciem, hunc ἐπίπαγον habent, & sic vocari possunt. Sic *glaciali jure tuceta* Arnobio, τὰ πηγνύμενα οἱ ἐπίπαγοι τῶν ζωμῶν. Barbari *gelatinas* vocant vel *gelatas.* Cum igitur dixit Dioscorides, improbós fungos ἐπίπαγον ἔχειν γλοιώδη, de his intelligit, qui cocti sunt, ut Diphilus planum facit. Γλοιώδη etiam ἐπίπαγον suspectum semper habui in illis Dioscoridis. Nam hæc contraria sunt, τὰ γλοιώδη & τὰ ἐπιπαγώδη. Viscosa illa ac lenta, hæc verò concreta & in glaciei formam stricta. Rectè in optimo ac vetustissimo codice scribitur γλινώδη, pro quo scribendum γληνώδη. Ita Græci vocant lucentia ac nitentia. Nam γλῆνος exponunt φέγγος. Unde & γλήνη in oculis. Quæ in glaciem coacta sunt, ut & ipsa glacies, lucis quemdam nitorem præferunt. Quod igitur sequitur apud Dioscoridem καταπεθέντες δὲ μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι, ταχέως διαφθείρονται σηπόμενοι, non intelligi debet de fungis, qui è terra exempti fuerint, sed ex olla extracti, & in mensa positi. Etenim quæ præcedunt, de coctis planè accipi debere constat. Quod & satis illis ostenditur, quæ item sequuntur ex adverso posita ad declarandam differentiam edulium fungorum: οἱ δὲ μὴ τοιοῦτοι ζωμοποιοὶ, ἡδεῖς. Pessimi fungi. ubi cocti sunt, ἐπίπαγον habent, & in formam glaciei congelantur. Qui vero tales non sunt, jus liquidum reddunt, ac ζωμοποιοὶ sunt, non glaciem faciunt. Hæc indubitatissima. Nec moror, quod Avisena in verbis Dioscoridis reddendis videatur legisse γλοιώδη, qui pro ἐπίπαγον γλοιώδη vertit Arabicè رطوبة لزجة, id est, *humiditatem viscosam*, ut vertit Interpres. Nam لزج est viscosum, & رطوبة humiditas, à verbo رطب, humidum esse. Quod prorsus est contra mentem Dioscoridis. Nam ἐπίπαγον reddidit humidatem, cum sit glacies. Boleti olim admodum rari, carique, ideoque in pretio, honore & gratia. Martialis:

> *Argentum atque aurum facile est, lanamque togamque*
> *Mittere, boletos mittere difficile est.*

Tuberibus etiam præferebantur eodem teste:

> *Tubera boletis poma secunda sumus.*

Græci scriptores qui sub Romano imperio vixerunt, βωλήτας appellant Latinè voce Græcissatá. Nam *boletus* Latinum, quod boli figuram haberet, & instar ovi. *Bolus* autem prima producta, offa est oblonga. Quidam Glossatores Ἀμανίτας Græcè reddunt. Ἀμανίτης certum genus fungi, cujus mentio apud Nicandrum in Georgicis:

> —— μύκητας Ἀμανίτας αὐτ' ἰσφήναν.

Fortè à monte Amano Ciliciæ dicti, cujus πατρὶς Ἀμανίτης. Sequens Græciæ ætas omnes in universum fungos appellavit Ἀμανιτάρια, diminutiva dictione ab Ἀμανίτης. Tarantinus in Eclogis Geoponicis lib. XII. ita habet in veteri libro Palatino: Μυκήτας οὕστινας ἔχουσιν Ἀμανιτάρια. Expositio illa videtur adposita ab ipso compilatore, cujus ætate omnis fungus vocabatur Ἀμανιτάριον. Tarantini quippe ævo Ἀμανίτης vel Ἀμανιτάριον non nomen erat generis, sed certa fungorum species, cui secundam palmam post boletos tribuunt Græci medici. Loquitur eo loco Tarantinus de fungis populeis, quos αἰγειρίτας Græci vocant. Cæsa populo arbore, & in locum cæsuræ eâ parte caudicis, quæ remansit recta soloque fixa, si fermentum aquæ resolutum infundatur, optimos & esui gratissimos fungos indidem generari tradit, quorum etiam meminit Galenus. Cæterum, ut dixi, Ἀμανιτάριον pro quolibet fungo usurpavit infima Græcia. Demetrius in Hieracosophio lib. II. cap. XXIII. καὶ ἀφοδεύει ὡς θρόμβοι καὶ φαίνεται ὡς Ἀμανιτάριον, fungi formâ esse dicit. Quæ vox non intellecta doctissimo Glossarii auctori Græcobarbari. In genere etiam fungorum sunt, quas vulgò appellamus *morillas*, à mauro & nigro colore, quem coctæ exhibent. Vel potius, quod mori figuram aliquatenus referat. Spongiosus hic fungus, unde & *spongiola* Neopolitanis dicuntur. Uno boleto excepto, quem nihil unquam noxæ aut periculi cuiquam creasse veteres affirmant medici, cætera omnia genera ancipitia ac dubia habuerunt: Avisena capite de fungis genus id, quod neminem unquam necavit, vocat *Alchalabie.* Ita enim interpres: *melior species est nota, qua nominatur Alchalabie; neminem enim interficit.* Boletum esse oportet. In Arabico est بالقلاعي, Ex regione *Alchalabi.* Nam القلاعي videtur esse ἐθνικὸν cujusdam regionis, quæ vocatur القلاعة *Alcalaa.* Puto esse, quæ sic nominatur Geographo Nubiensi in prima parte climatis tertii, quo Africam describit. القلعة appellat. Ea est, quæ *Chollo* dicitur Leoni Africano lib. V. de Africa, qui civitatem esse antiquam & celeberrimam asserit. Veteres eam vocant *Chullu.* De qua in Exercitationibus. Regionem eam amplissimam facit Geographus Nubiensis, cujus caput *Calae.* Sic non solum optima ab Africa tubera, sed etiam fungi. Pratensibus fungis optimam esse naturam docet ille coquinæ sophus apud Satyricum; aliis autem non tutò credi. An per pratenses fungos intellexit boletos? De his enim solis hoc traditum antiquis, bene illis credi posse. Sunt tamen & alii pratenses fungi, diversi à boletis qui sine noxa eduntur. Et infinita omnino genera sunt tam φθαρτικῶν quam ἐδωδίμων fungorum; quæ heic persequi non est consilii nostri, nec ad rem sanè atti-

attinet. Ex his, quæ diximus, constare potest, an rectè Avisena fungos malos sub arboribus tantum crescere pronuntiarit, & an rectè idem fungos cum tuberibus confuderit: quod tamen & alio loco videtur adstruere, ubi dicit *guxne* genus esse vel tuberum vel fungorum; quasi scilicet nihil differant fungi à tuberibus. *Gusune*, inquit, *genus est quoddam tuberum fungorum.* Ita enim Interpres in Arabico: *Taberum aut fungorum* الكماء او الفطر. *Alcama aut alfater.* Sub finem capitis dicit, non esse frigidum illud *gusne* sicut reliqua tubera. Heic vocavit *kama.* Sed nec noxio humore censeri sicut *kama.* Ubi manifesto dictionem *kama* pro fungis potius, quam pro tuberibus usurpavit. Nam fungi ψυχροὶ καὶ ὑγροὶ τὴν κρᾶσιν frigidæ & humidę temperaturæ. Tubera autem, quæ sic propriè Latinis appellantur, terrestrem dominantem continent substantiam cum aliqua modica facultate τῶν λεπτομερῶν. Sic vides, quod supra dicebam, non solum vocem *kama* Arabibus tubera significare, sed etiam fungos. Idem Avisena scribit *gusune* illa غوشنة, quæ inter tubera & fungos recenset, instar cartilaginis exsiccari & contrahi: & habere instar vasculi parvi sive scaphæ, in qua lavantur panni, cui os paulo contractius. Non video ex omni genere fungorum, ecquod genus isti Arabico *gussune* melius convenire queat, præter illud quod septimo loco memoratur Clusio, & Ungaris *cheperke gomba* vocari dicit, quod sonat tuberosum fungum. Orbiculari pæne figura est, ut ovum exenteratum referat, pediculo exempto. Ideo & videtur dubitasse Avisena, utrum in fungis, an tuberibus numeret. Eâ causâ Ungari tuberosum fungum appellant. Sed & morillæ nostræ per medium scissæ, non male scaphæ formam repræsentant, & veluti cartilaginosæ sunt, & carnosi saporis, ut de *gusune* tradit Avisena. Sed hæc alii viderint. Græci hæc tria sæpe junctim commemorant bulbos, tubera, ac fungos. Diocles Carystius apud Athenæum libro de tuenda valetudine tertio: βολβοὺς, ὕδνα, μύκητας. Vetus Scholiastes Aristophanis ad Nebulas βολβοὺς interpretatur de tuberibus, quæ ὕδνα Græce vocantur:

—— βολβοὺς ἄρα

Ζητοῦσι.

Ad quem locum notat: τὰ λεγόμενα ὕδνα, ἅτινα τὴν γῆν ἀναδύοντα ἐξάγουσιν οἱ ἄνθρωποι. Sed alii bulbi à tuberibus, ut supra ostendimus. Tubera Dioscoridis, quæ ὕδνα sunt, de quibus & diximus supra. Matthiolus ab Italis *tartuffi* aut *tartuffole* vocari adnotat. Sed aliud genus est, quod in hortis colitur, tuberibus propriè dictis simile. Leo Africanus ea etiam manifesto distinguit, qui *terfez* similia esse prodit *tartuffolis.* Hæ flores & folia mittunt, radicibusque seruntur ac propagantur. Quorum nihil in tuberibus observatur. Ab Hispanis vel ex America eam plantam habuisse primum creduntur Itali, à quibus eam nos accepimus. Arachidnam Theophrasti esse quidam eruditi Herbarii persuasum habent, sed falso. Arachidna Theophrasti, ut quidem Plinius reddidit, nullum supra terram folium edit. *Arachidna*, inquit, *& aracos, cum habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium nec herbam ullam aut quidquam aliud supra terram habent.* Hæc Plinius ex Theophrasteis ad verbum expressit, quæ habentur lib. I. cap. XI. sed more suo mala fide reddidit. Sic enim habent Græca: οἷον αὐτὴ τῆς ἀραχίδνης καὶ ὁμοίας τῷ ἀράκῳ. Non aracon & arachidnam ibi junxit Philosophus, quarum radices nihil foliorum supra terram ferre dixeris. Non, inquam, ἄρακον ibi arachnidæ comitem dedit, sed ὅμοιον τῷ ἀράκῳ. Aliquid simile araco. Idem araci meminit alibi, quem inter lentes ita nasci prodidit securidaca in aphacis, & in hordeo avena vel ægilops. lib. VIII. cap. VIII. ἐν δὲ τοῖς φακοῖς ἄραχος, τραχὺ δὲ σκληρὸν· ἐν δὲ ταῖς αἰθάκαις ὁ πέλεκινος. Certe aracos leguminis genus, cicerculæ simile, ut Aetius & alii tradunt. Quidam etiam idem faciunt cum cicercula. Hesychius: ἄραχος ὄσπριόν τι, τὸ δὲ αὐτὸ καὶ λάθυρον. Pollux inter legumina & semina edulia recenset, quamvis alium censeat à cicerculis lib. I. cap. XII. δολιχοί, λάθυροι, κύαμος, ἐρέβινθος, ὀρόβος, ὄσπριον, ἄρακοι, κύαμον. Aristophanes in Comœdia Holcadibus apud Galenum, ἄρακον quoque nominat inter illa grana, quæ eduntur.

Ἀράκους, πυρὸν, πτισάνην, χόνδρον, ζειὰς, ἀρακοσπερμάδας.

Idemque Galenus ibidem scribit, semen esse simile cicerculæ, λαθύρῳ; adeo ut quidam existimarint non aliud esse à cicercula, ut esu & facultate non dispari. Atque ita quidem de araco tradit, cum scribitur per a, ἄρακος. Sed & aliud esse notat eodem loco agreste semen sponte in frugibus nascens, quod ἄραχον rustici nominant, qui & ipsum abjiciunt & exterminant haud secus ac semen securidacæ. Hic ἄραχος Galeni silvestris idem omnino cum eo ἀράκῳ, cujus meminit Theophrastus loco supra scripto. Sic teste Galeno diversi ἄρακος & ἄραχος. Hodieque in Græcia vocatur ἄρακα, qui est ἄρακος Galeni & antiquorum. Neutrum potest esse eo loco, quem ex Theophrasto reddidit Plinius, ubi ὅμοιόν τι ἀράκῳ dixit: pro quo temere Plinius *aracon* appellavit, quasi, quod simile est, idem sit. In Plinii vetustis exemplaribus *arachos* cum adspiratione legitur, hoc est, ἄραχος. An quod Theophrastus ἀράκῳ ὅμοιον vocavit, ipse simpliciter ἄραχον dicere voluit, quasi ἄραχος aliquid sit simile ἀράκῳ. Haud scio, an hoc voluerit; sed planum est, quoquomodo eum hallucinatum esse. Nec enim ἄρακος aut ἄραχος potest illa esse radix, de qua ibi intellexit Philosophus, quam ullum producere folium, aut quidquam folio par negavit: φύλλον δὲ οὐδέτερον ἔχει τούτων οὐδ᾽ ὅμοιον τοῖς φύλλοις. De arachidna loquitur, & illo altero, quod ὅμοιον ἀράκῳ vocavit. Plinius verba illa sic reddidit: *Arachidne quidem & arachos, cum habeant radices ramosas ac multiplices, nec folium nec herbam ullam, aut quidquam aliud supra terram habent.* Ergo nec semen, nec flos, nec caulis, nec quidquam aliud ex his supra terram exit. Pro arachidna scripti Pliniani omnes habent *aracinode*, aut *anachnide.* Quasi apud Theophrastum legerit ἀραχνοειδῆ, non ἀραχίδνη. Certe & ἀράχνης Hesychio ὀσπρίου εἶδος. Sed quocunque dicatur modo, illud certum, arachidnen illam non eamdem videri posse cum *tartufolo*, quæ quidem nec folium ferat extra terram nec aliud quidquam ἀνάλογον. Huic similem aliam jungit quam ἀράκῳ similem constituit. Sed qua in re similis erit araco, quæri potest, siquidem nullum folium, ac nullum germen extra solum edit, sed omnem fructum intra terram gignit. Ita enim diserte prodit Theophrastus. Certe nihil habebit, quo comparari possit araco. Mira profecto res illa, quæ de arachidne & planta simili araco ibidem memorat: φύλλον δὲ οὐδέτερον ἔχει τούτων, οὐδ᾽ ὅμοιον τοῖς φύλλοις, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀμφίκαρπον μᾶλλον ἐστι, δ φαίνεται θαυμάσιον. Plinius θαυμάσιον illud non expressit. Nihil enim apud eum extat, quod his verbis respondeat: ἀλλ᾽ ὥσπερ ἀμφίκαρπον μᾶλλον ἐστι. In his enim ponit miraculum Philosophus. Negat illas radices folium ullum e terra emittere. Hoc non mirum. Nam & tubera infra terram latent, nec ullo folio aut germine se exerunt. Asserit igitur illa quidem foliis carere, sed ἀμφίκαρπα magis esse. Non fuere hæc Plinio omittenda. Omisisse apparet, quia non intelligeret. Qui arachidnem volunt esse plantam vulgo vocatam *taratoufli*, ita ea verba accipiunt, quasi ea in superna parte fructum edat, & in ima, qua radix est. Sed non video, qui possit fructum supra terram ferre, quæ nec folium habeat nec aliud quidquam. Præterea alio loco idem Theophrastus ἀραχίδναν inter ea recenset, quæ fructum intra terram tantum gerant. Postremo vox ἀμφίκαρπον videtur tantum intelligi de ea re, quæ fructum utrimque edat, veluti oppositum & contra versum. Quod non de summo & imo capiendum, sed de duobus lateribus in planitie invicem oppositis, vel etiam pluribus in orbem cingentibus. Sic serpens ἀμφίσβαινα, qui utrimque caput habet & graditur. Ἀμφικέφαλος κλίνη, quæ ab utraque parte pulvinar habet. Ita domus ἀμφίθυρος, quæ utrimque fores habet. Ἀμφίκρημνος τόπος, ex utraque parte vel ab omni præceps. Et alia infinita, ut ἀμφίρροος, ἀμφίκυρτος, ἀμφιθάλαττος, & similia, de quibus videndum

dum apud Grammaticos. Theophrastus igitur arachidnen, & illud ἀράκῳ ὅμοιον radices esse dicit fructiferas, quarum fructus intra terram. Φέρει γὰρ, inquit, ἀμφότερα καρπὸν οὐκ ἐλάττω ἢ ἄνω. Verba hæc mihi suspecta οὐκ ἐλάττω ἢ ἄνω, quæ ab illis videntur adsuta vel corrupta, quibus persuasum fuit has radices etiam in superna parte, id est, extra terram & in caule ipso fructum ferre more aliarum plantarum, quod omnino est contra mentem Theophrasti. Legendum itaque? Φέρει γὰρ ἀμφότερα καρπὸν ἐν τοῖς ἄνω, καὶ μίαν μὲν ῥίζαν τὸ σαρκῶδες τῶν παχέων ἔχει τὴν μὲν βαθυτάτην, τὰς δὲ ἄλλας, ἐφ᾽ ὧν ὁ καρπὸς, λεπτοτέρας καὶ ἐπ᾽ ἄκρᾳ καὶ σχιζομένας πολλαχῇ. Ait igitur, has duas radices fructum ferre in superna parte, nempe radicis ipsius. Quod, quid sit, explicat. Unam quidem in utraque radice crassam & carnosam haberi, quæ deorsum rectà se demittit: alias vero plures tenues ac multiplices, & ramosas, quæ hinc inde in summo sese expandunt, in quibus fructus. Hoc est, quod dixit, ambas illas radices ἐν τοῖς ἄνω καρπὸν ἔχειν, id est, in summo ipsius radicis. Sic enim & paulo post loquutus est. Τὰ ἄνω τῆς ῥίζης de ea radicis parte, quæ in summo solo est: αὐξάνεσθαι δὲ πάντων δοκοῦσιν αἱ ῥίζαι πρότερον τῶν ἄνω καὶ φύεσθαι· εἰς βάθος δὲ ἱδρύεται καθόσον πλέον ἡ ἕως ὁ ἥλιος ἐφικνεῖται. Radix illa crassa & carnosa, quæ altius in terram descendit, tam in arachnide quam in illa altera simili araco, multas alias in summo emittunt radiculas, quæ fructum habent. Fructus ille non alius est præter exigua quædam tubera, quæ fibris radicum adnexa sunt, qualia cernuntur in *tartoffis* & *arnottis* nostris. Hinc ἀμφίκαρπα ea dixit Philosophus, non quasi καρπὸν ἀμφοτέρωθεν habentia, sed undique & in circuitu. Multiplices enim illæ radiculæ & ramosæ in orbem se spargunt à majore radice: & cum fructum undique sustineant, sic eam radicem ἀμφίκαρπον reddunt. Male Interpretes ἀμφίκαρπα illa sic expresserunt: *Sed quasi binorum fructuum partibus inter se oppositis fœcunda potius extant.* Nihil viderunt in illo loco. Notio quidem vocabuli ἀμφίκαρπος eam sententiam etiam adstruit, sed non mens Philosophi; apud quem eo loco ἀμφίκαρπον aliud nihil est quam κύκλῳ καὶ πανταχόθεν καρπὸν ἔχειν, ut sunt tubera circa majorem illam arachidnæ radicem, quæ profundius agit se in terram, multis aliis in summo solo velut in orbem se spargentibus, quæ fructus habent. Idem quippe ἀμφὶ quod περὶ. Sed & illud ὥσπερ in illis ὥσπερ ἀμφίκαρπα, non refertur ad ἀμφὶ, sed ad καρπόν. Tanquam fructum esse dicit bulbos illos, qui circum undique adnascuntur majori radici, minoribus radicibus quasi fibris cohærentes. Sic supra eodem capite de οἴτῳ Ægyptio, quæ radix erat magna atque edulis: ἡ δὲ ῥίζα μακρὰ, καὶ ἔστιν ὥσπερ καρπός. Utramque radicem pariter jungit eodem libro capite primo, ubi differentias fructuum explicat, quæ positu constant. Alios quippe in arboribus fructus summa occupare arborum, alios media, alios infima in ipso stipite hærentes, ut in Ægyptia moro, quam sycomorum dicunt. Item quosdam fructus sub foliis nasci, nonnullos supra. Quasdam etiam plantas extare ibidem monet, quæ fructum sub terra ferunt, ut arachidnam & Ægyptium οἶτον: καὶ ὅσα καὶ ὑπὸ γῆς φέρει καρπὸν, οἷον ἡ ἀραχίδνα καὶ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ καλούμενον οἶτον. Non dicit ibi illa radicum tubera habere instar fructus, sed revera pro fructibus habet, & in eodem ponit parallelo cum arborum fructibus & pomis. Quod profectò miror. Si fructus sunt, multæ aliæ radices reperiuntur, quæ habeant tales. Cyperum olivis similes habet, & arisarum. Trasi quoque, quod esse volunt idem cum sothalio, & alia nonnulla, ut *tartufoli* & *arnota*. Sic sane & fructum sub terra nasci de trasio dixit Johannes Leo, quem & propterea Arabes *hab Aziz* appellant, id est, fructum Alziz. Vide, quæ notavimus supra. Sic tubera vocavit *poma* Martialis & Varro *rapa*. Hujusmodi denique radicibus nomina videmus ab antiquis posita fructuum, ut ἄπιος, χαμαιβάλανος, glandes, nuces terrestres, quæ notavimus ante. Quid hæc miramur, cum Hippocrates thuris grana dixerit καρπὸν λιβάνου & πυρῆνας, nucleos & fructum thuris? Alius poëta Græcus apud Athenæum myrrham & thus, καρπὸν Συρίας appellat. De quibus alibi. Qualem describit arachidnen Theophrastus foliis in totum carentem, nec quidquam extra terram emittentem, non potest esse eadem cum *tartuffla*. Sed quis vidit talem unquam plantam aut de ea audivit? Quin immo nec extare usquam puto in natura rerum. Cum multa eum scripsisse constet ex auditu; ita perperam multa ad eum relata fuisse, quæ temere crediderit, & in litteras retulerit, certum est. De geranio vix dubito, quin & similem errorem erraverit. Alibi cum tuberibus idem facit. Τὸ ὕδνον, ὃ καλοῦσι γεράνιον. Alibi distinguit, & nihilosecius inter eas refert radices, quæ nihil germinis emittant: πλὴν αἱ ὅλως ἔνια μὴ ἔχει, καθάπερ, ὕδνον, πέζιξ, μύκης, γεράνιον. Sequentes rhizotomi nullum tale nobis geranium prodiderunt. Duas proposuit plantas hoc nomine Dioscorides, quarum quæ primo ab eo posita est, non dubito, quin sit geranium Theophrasti, cui radicem rotundam esse ait dulcem ac cibis usurpatam. Ita enim vetus codex: ῥίζαν δὲ ἔχει στρογγύλην, γλυκεῖαν, ἐδώδιμον. Atque ita etiam Oribasius. Quæ descriptio melius convenit geranio primo herbariorum, cujus radix rotunda instar arisari, vel ejus plantæ, quam habent pro arisaro. Est & geranium tuberosum ab ipsis vocatum, quod radicem tuberibus habeat similem. Hoc genus fortasse magis congruat geranio Theophrasti, quod & ab eo ὕδνον nuncupatur. Florem tamen & semen habet, & folia quoque non dissimilia priori generi, qualia Dioscorides ea describit, instar anemones foliorum, sed longioribus incisuris. Viderat tubera geranii tuberosi Theophrastus, quæ paria aliis tuberibus credidit, quibus folium nullum. Ideo & geranium modo cum ὕδνῳ sic propriè dicto idem existimavit, modo diversum quidem fecit; sed pariter ut illud foliis carere, & ἀπεριβλαστὲς in totum esse affirmavit. Ita sanè & opinari fas est genuino errore radicem illam, quam ἀράκῳ similem statuit, & fructum sub terra ferre asserit, tradere illum sine foliis omnino esse. Etenim si araco similis, ut ille vult, qua in re similitudo sit, non video; nisi in folio esse dicatur, aut in semine, aut flore, aut totâ denique plantâ, vel radice ejus. Atqui si nihil habet præter radicem, nulla res erit, quæ paria facere cum illa poterit præter hanc. Hæc ipsa verò in totum dissimilis. Certè inde statuere posse videor, illud ἀράκῳ ὅμοιον Theophrasti, qui fructus habet sub terra, esse nostram arnotam, quam herbarii pseudoapion indigitant. Nam & hæc non dissimilis viciæ, oblongis foliis & subasperis, floribus puniceis, pisi æmulis; qui siliquulas postea producunt, quibus semen continetur. Ut non dubium sit, esse ex leguminum genere & quidem fortasse araco illi similem, qui Theophrasto notus fuit. Hoc eodem argumento facile patiar vinci, & arachidnam esse tartufoli; si dederis, inquam, habere eam folia & caules, quod perperam negavit Theophrastus, ut fecit etiam de geranio.

CAPUT

CAPUT CXVI.

De radice behem.

BEbem radix ab Arabibus prodita non parvi & ipsa erroris ex ὁμωνυμίᾳ & ob nominis communionem cum Hermodactylo. *Been* & *ben* perperam vocant ὁμωνύμως cum balano myrepsica. Hæc radix Arabicè nomen habet بهم & البهم, *behem* & *albehem*. Græci pronuntiant πεχὲμ, quia Arabicum *he* exprimunt per χῖ, ut ταμαρχένδι pro *tamarhendi*. De quo supra. Hinc apud Charitonem & alios medicos recentioris ævi πεχὲμ λευκὸν & ἐρυθρὸν, quod de hoc *behem* Arabico accipiendum: duorum enim est generum, album & rubrum. Ideo apud Avisenam, ubi de his tractat, per dualem numerum hoc nomen enuntiavit in titolo, بهمن *behemen*. Utrumque behem sic complexus est. Frusta esse lignea tradit ex radicibus siccatis contractis & corrugatis, quæ duûm sunt generum, candidæ ac rubentes. Hermodactyli quoque duplex genus Græcis recentioribus, album ac rubrum. Ἑρμοδάκτυλον λευκὸν καὶ ἐρυθρὸν vocant. Plerumque etiam Hermodactylum pro Arabico behem usurpant; cum tamen aliud sit, quod hoc nomine nuncupatur ab Arabibus, ut Myrepsus & alii. Ille quidem in Antidoto διὰ μαργαριτῶν Galeni, ita habet in Græco codice, ut testatur Fuchsius: μετὰ ἄλλα ῥίμματα τὰ ἐπιλεγόμενα ῥίζας Ἑρμοδακτύλα μακρά. In regio codice eo loco invenimus scriptum Ἀρμοδακτύλα λευκὰ καὶ ἐρυθρά. Ita enim semper scribit vetus liber, Ἀρμοδάκτυλον pro Ἑρμοδάκτυλον. In antiquo Græco-arabico Lexico legitur: Μπεμτίταν ἡ μάνας τὸ Ἑρμοδάκτυλον. Ubi μπεμτίταν scribitur pro βεμτίδαν. Estque Arabicum بوزيدان *buzidan* vel *buzaïdan*. Avisena medicinam esse dicit ligneam Indicam, simili virtute præditam cum utroque behem. Adulterari dicit solitum illud lignum alia specie, quæ vocatur *allhaba Barbariæ*. Radix est, quæ ex Africa afferebatur, quæ Barbaria dicitur Arabibus, hodieque sic nomen habet. اللعبة البربرية, *Allaaba Barbariæ*. Malè apud eum scribitur capite, quo speciatim de ea tractat, لعبة البري, *lhabe alberi*, quod esset lhabe silvestre, pro لعبة البربري, *laabe Alberberi*, id est, lhabe Barbaricum sive Africanum. Eo capite tradit, lhabe illud Barbaricum rem esse similem Hermodactylis, quæ adfertur ex partibus Africæ, qua adulterantur Hermodactyla. Ergo tam *buzidan* quam *Hermodactyla* adulterari solent illa radice Africana laabe appellata. *Buzidan* autem pari facultate pollent ac behem. Sic non multum distabant Hermodactyli à radicibus behem, quandoquidem una eademque res adulterat Hermodactylos, & buzidan, quæ similis est *behem*. Non mirum proinde, si & Ἑρμοδάκτυλον Græci recentiores pro behem dixerunt. Pro Hermodactylis in Arabico est السورنجان, *alsurengian*. Quo nomine Arabes vocitant Græcorum Ἑρμοδάκτυλον. Dicendum igitur, quid sit. Non idem propriè Ἑρμοδάκτυλον, quod *surengian*, sed quod Græcis Ἑρμοδάκτυλον dicitur, flos est ejus plantæ, quam Arabes *surengian* appellant. Ita quidem auctor est Avisena, qui appellat اصابع هرمس, *asaba Hermes*, id est, digitos Mercurii, quod planè respondit Græcæ voci Ἑρμοδάκτυλον. Dicit esse florem alsurengian, & paris cum surengian facultatis. Ergo Hermodactylum flos est, surengian planta. Hermodactylum pro planta sive radice illius plantæ passim usurpant. Hinc interpres satis ineptè *asaba Hermes*, digitos Mercurii Latinè nominat, & florem esse dicit Hermodactyli, quasi quidquam intersit inter digitos Mercurii & Hermodactylos. *Surengian* porro idem Avisena radicem esse plantæ scribit, cui flores albi & citrini. Interpres *Hermodactylum* vertit, cum ut dixi, flos propriè vocetur *Hermodactylus*, vel quod idem valet Arabicè, *asaba Hermes*; planta verò sive radix *surengian*. Græcorum, qui Ἑρμοδακτύλου meminerint, antiquiorem non alium scio Paulo Ægineta. Is de Hermodactylo hoc tantum tradit peculiariter articulorum doloribus conducere, dum humor in cursu est. Per Ἑρμοδάκτυλον intelligit genus illud ephemeri, quod non est venenum. De eo etiam scribit Dioscorides, οἰδήματα καὶ φύματα διαφορεῖν. Arabes podagræ dolores sedare illitum produnt. Hoc eorum Hermodactylum album, quod & *surengian* vocant. Sed duas herbas hac eadem appellatione donarunt, homonymiâ decepti. Colchicum lethalis herba ex genere bulborum, quod Græci ἐφήμερον appellarunt, quia tam præsentaria sit pestis, ut intra diem interficiat. Alia autem herba est eodem nomine, quæ & iris silvestris cognominata, minimè noxia. Hæc est fortasse, quam Græci etiam Ἑρμοδάκτυλον dixerunt. Radix quippe ejus longa & crassitudine digitali: ῥίζα δ' ὑπὸ δακτύλου πάχος, μία, μακρά. Hinc eam vocasse videntur Ἑρμοῦ δάκτυλον. Quod nomen ex merito magis competit radici quam flori. Sic *asaba safra* radix alia apud eosdem Arabes, quæ à colore & digiti similitudine in *flavi digiti* appellationem cooptata est. Sanè de Hermodactyli effectu paria traduntur à Paulo, quæ ab Avisena de altero surengian, quod non est venenum; juncturarum nempe doloribus conferre, cum maximè influit humor. Unicum igitur genus Hermodactyli Græcis notum, ephemerum scilicet innoxium, quæ & ἶρις ἀγρία Græcis. Huic radix longa digiti crassitudine & similitudine, & sic quoque nomine digna. Alterius verò ephemeri rotunda & bulbosa nihil prorsus habeat, quo mereatur hanc appellationem. Arabes tamen utrumque ephemerum appellant *surengian*. Vetus Herbarius Arabs τὸ Κολχικὸν Dioscoridis, quod est ephemerum lethale, interpretatur سورنجان. Alterum autem ephemerum, quod continenter sequitur apud Dioscoridem exponit نوع اخر السورنجان, id est, speciem alteram surengian. Sic diviserunt hoc genus in duas species, albam & rubram. Rubra est Κολχικὸν sive noxium ephemerum, quia radix ejus corticem habet rubentem. Nigrum & rubrum surengian vocat Avisena, & venenum esse dicit. Hoc ideo, quia fructus illi in nigro rubescit. Dioscorides de Colchico: καρπὸν ἔχοντα πυῤῥὸν ἐν τῷ μέλανι, ῥίζαν φλοιὸν ἔχουσαν ὑπέρυθρον. Ita optimus atque antiquissimus codex. Quod & confirmat Neophytus. Vulgò de radice hoc habetur, non de fructu, φλοιὸν ἔχουσαν ὑπέρυθρον ἐν τῷ μέλανι. Hoc igitur rubrum Hermodactylum impropriè. Nam id nominis soli ephemero convenit, cui radix longa, & ad instar digiti crassa. Hæc est, quam album Hermodactylum vulgò vocant, cum sola sic dicatur apud Paulum Æginetam. Avisena, qui *digitum Mercurii* florem esse surengian dicit, de utroque genere intelligit. Hinc plantam sive radicem utriusque ephemeri *Hermodactylum* Barbari nuncuparunt. Notandus & alius Avisenæ error, qui surengian tradit radicem esse plantæ, florem ferentis album & luteum. Ita enim in Arabico: *cui rosa alba & lutea*, ورد أبيض واصفر. Atqui hoc falsum. Nam utrumque ephemerum florem habet candidum. Malè accepit Dioscoridis verba, qui de Colchico dicit: ἄνθη ἄνθος λευκὸν, ὅμοιον κρόκῳ ἄνθει. Ita nimirum intellexit, quasi legeretur, ἄνθος λευκὸν, καὶ ὅμοιον κρόκου ἄνθει: Florem album & croci flori similem, id est, croceum. Atqui similitudinem tan-

tantum, non colorem de croci colore indicat auctor. Croci floris instar habet flos Colchici, sed est candidus. Plinius alterius ephemeri florem cæruleum facit, qui albus est. Nec putandum, auctorem hujus sententiæ habuisse aliquem. Imposuerunt ei suæ aures, cum *ἀνάνιον εἶδος* audivit pro *χιόνεον*, anagnoste legente. Sic alibi eum peccasse, in sexcentis supra probavimus. Pentaphyllum herbam etiam Ἑρμοδάκτυλον dixere. Auctor Synonymorum Dioscoridis: Προφῆται ἴβεως ὄνυξ, οἱ δὲ πτερὸν ἴβεως, οἱ δὲ Ἑρμοδάκτυλον. Similia habet Apulejus subditivus in Herbario capite de Pentaphyllo: *Propheta ibeos onyx, hoc est, unguem ibis, alii pteron ibes, id est, pennam ibis, alii Hermodactylon.* Ἀνθρωπίχωρος etiam nominarunt, & Ἑρμοῦ βοτάνην, ut ex Lexico Harpocrationis didici. Articulorum & coxendicum doloribus medendis hæc etiam idonea. Et fortasse de hoc Hermodactylo intellexerit Paulus, quem sic vocavit. De ephemero non accepisse illud indicio est, quod ἐφήμερον seorsum recensuit; item Colchicum. Serapio tamen Ἑρμοδάκτυλον Pauli de altero ephemero, quod non est lethiferum, accepit. Huic propriam virtutem assignant sanandi dolores juncturarum. Quod de innoxio ephemero intelligi debet, non de venenato. Nam Abix apud eum tradit ex duobus Hermodactylis meliorem haberi, qui radicem exterius & interius habet candidam. Nam nigrum & rubrum perniciem afferre. Κολχικὸν designavit, cujus duo genera facere videtur, nigrum & rubrum, cum unum sit in nigro rubescens. Eodem errore Avisena florem croceum & candidum eidem attribuit, cum candidus tantum sit, sed croco de facie similis. Addit apud Serapionem Abix errare, qui putant, esse *lagiam agrestem*, quæ defertur ex Africa: Ita interpres. Sed omnino pro *lagia* debet legi *labia*. Hæc est *laaba* vel *lhabe* Aviseoæ, quam similem Hermodactylo tradit; qui & Hermodactylum ea adulterari scribit. Notant interpretes Arabici, illud lhabe parvo raphano esse simile, & ex genere Hermodactylorum à quibusdam statui, & appellari etiam ab Arabibus *bazeiden*. Sed solo differunt natali. Hoc Indicum, illud Africanum, ex Barbaria, id est, Africa. Apparet etiam, interpretem Serapionis legisse in Arabico, ut etiam legitur vitiose apud Avisenam: لعبة البري *laabe alberi*, id est, laabe agrestis, pro eo quod debet legi البربري, *Alberberi*, id est, ex Barbaria, quod ex Africa. Adeo igitur inter se similes facie ac effectu Barbarica illa labia, & Hermodactylus sive ephemerum alterum, ut quidam eamdem putarint plantam; alii autem speciem alteram alterâ adulterarent, Hermodactylum nempe labiâ. Facultatem faciendi corporis laabæ illi tribuunt iidem Arabes, ac mulieres eâ uti ad corpus augendum, quod vulgo dicimus *embonpoinct*. Eadem etiam virtute præditum behem teste Avisena, quod Græci recentiores Ἑρμοδάκτυλον quoque appellant. Apud quos, quoties quidem de Hermodactylo simpliciter occurrit mentio, de pentaphyllo aut de altero ephemero id audiendum. Quoties autem Ἑρμοδάκτυλος λευκὸς καὶ ἐρυθρὸς apud Myrepsum & alios nominatur, de behem rubro & candido scias tibi capiendum. Medicinis eas species adhibet ut plurimum cardiacis, cordi corroborando & corporis imbecillitati confirmandæ, & ad cordis palpitationes, qua præcipuè virtute utrumque behem valere idem auctor est Avisena cum aliis Arabibus. Cum in eodem medicamento pariter ingrediuntur Hermodactylum rubrum & candidum, de Arabum rubro & candido Hermodactylo intelligi non posse vel inde colligas, quod diversa censentur proprietate, nec ad idem remedium queant adsumi. Quinimmo rubrum Hermodactylum, quod est Κολχικὸν, pro veneno prorsus habetur, tam Græcis quam Latinis auctoribus, nec ullum in medicina locum habet nisi occidendi. Ergo nec illi in medicina locus, quæ adversus noxia remedium parat potius, quam ea pro remediis habet. Aquam, in qua decocta fuerint folia Hermodactyli, potam doloribus articulorum leniendis esse volunt: quod de albo Hermodactylo sive ephemero altero accipi par est, cui abest facultas deleteria. Apud Myrepsum Ἀντίδοτος διὰ Ἑρμοδακτύλων habetur ad podagricos & arthriticos, quæ non potest nisi de hoc Hermodactylo longioris radicis intelligi. Fallitur igitur Brassavolus, qui ex Mesue sententiâ perfectiorem esse rotundum Hermodactylum dicentis, ad ea ad quæ valet intelligi vult, nimirum ad articulorum causas. Atqui rotundum Hermodactylum, quod est Colchicum, non convenit articulis, nec ad eam rem bibi potest citra perniciem. Rotundum sanè Hermodactylum de Colchici radice bulbosa & rotunda accipi debet. Nam alterum, cui radix longa, Ἑρμοδάκτυλον μακρὸν dici potest. Glossa tamen Myrepsi Ἑρμοδάκτυλα μακρὰ vocat ambo behem. *Achimeron* apud interpretem Serapionis legitur pro *ephimeron*, quia nimirum legit in Arabico اقيمرون uno apice amplius quam par sit, pro افيمرون. Diversa igitur Græcorum *Hermodactyla* ab Arabum *Hermodactylis*. Digitos Mercurii vocant Arabes florem herbæ *sareagoan*, quo nomine utrumque ἐφήμερον appellant. Græci vero, quod Arabibus behem rubrum & candidum vocatur, ipsi vocant Ἑρμοδάκτυλον λευκὸν καὶ ἐρυθρόν. *Buzidan* Arabum etiam nominant Hermodactylum, quod est simile behem albo. Genus esse satyrii volunt, atque ita Serapio interpretatur. *Satyrium basilicum* vulgò appellant, & officinæ *palmam Christi*. Buzidan Arabum cum digitis citrinis Avisenæ idem esse, doctissimi Medici contendunt. Brassavolus, quem sequitur Fuchsius, Avisenam tractasse dicit de buzidan: malè *buchenden* vocat, sub titulo de digitis citrinis. Atqui duo capita sunt apud Avisenam de buzidan & de digitis citrinis, & diversæ omnino res sunt. Solet ille quidem plerumque diversas appellationes ejusdem rei diversis capitibus reddere, sed de eo semper admonet. Digiti citrini sive *asaba safra* formam habent, sicut ipse tradit, volæ manûs. Vocat الكف, *alcaf*: idem hoc quod Hebræis כף. Palmam propriè significat vel manus partem cavam, à verbo כפף, quod est curvare. Unde & cochleare & instrumentum convavum, & plantam pedis denotat. Lexicon vetus Latino-arabicum *pugillum* & *alapam* interpretatur, quia plana palma datur. Unde & *depalmare*, κολαφίζειν. *Palma Christi* vulgò vocatur hæc radix ab eadem similitudine. De digitis citrinis tanquam de vulgari radice loquitur Aviscoa. At buzidan ex India afferri dicit. Digiti citrini & de nomine ipso, quo colore sint, indicium faciunt. *Buzidan* verò album est. Simile behem albo dicit Serapio, & album esse ipsum, ac medicinam Indiæ. Non igitur idem potest videri buzeiden cum digitis citrinis. Nec melius sentit Scaliger Julius, qui pronuntiat id esse, quod Gallis pictoribus dicitur *terramerita*. Idem est cum curcuma officinarum, eoque diversa à digitis citrinis.

CAPUT

CAPUT CXVII.

De galanga.

Est & alia radix moltæ inter eruditos ambiguitatis. Ea dicitur Arabibus خولنجان *chaulengian*, vel *chaulangen*, atque etiam, ut aliis scribitur, *culungen*. Græcis γαλάγγας & γαλάγγαν. Sic vocatur Paulo Æginetæ & Aëtio. Ita μαμίρας illis, quæ *mamiran* Arabibus. Qui Arabismum de proximo æmulati sunt ex recentioribus Græcis, χαυλίζαν dixere. Lexicon Græco-arabicum: χαυλίζαν τὸ γαλάγγαν. Item Sarracenicum ex libro Viatici: χαυλίζαν, ὁ γαλάγγας. Planè idem est, quod *chaulige̅n*, more scribendi ac pronuntiandi Græco plerisque orientalibus usitato. Alii κολιντζίαν scripsere pro *culungian*. Aliud Lexicon Arabicum: Κολιντζία, τὸ γαλάγγαν. *Calungiam* hodie Arabes eam radicem vocare notat Garcias, qui duo genera ejus facit, majorem alteram Indiæ peculiarem, alteram minorem ex Sinarum regione afferri solitam. Hanc minorem volunt quidam esse cyperi orientalis genus, & *cyperum Babylonicum* appellant. In Italiam ex Syria & Memphi vulgo transferri. Sed si apud Sinas tantum nascitur, ut auctores sunt Garcias ab Horto & Christophorus à Costa, atque inde advehitur in Indiam cum rheo Barbaro (quod & ipsum Sinarum soli proprium est) non video qui possit haberi eadem cum cypero Babylonico rotundo. Avisena sub nomine *chaulegian* minorem galangam & Sinensem exhibere credendus est ex notis, quas assignavit. Ita enim vetus interpres: *Galanga, frustra involuta rubea, & nigra.* Hæc satis involuta mihi & obscura. Quid enim, quæso te, frustra vocat involuta? Radices implexas & convolutas accipere possis, & sic vulgo faciunt. Dioscorides radices acori διαπεπλεγμένας pari modo vocat. Quo uno argumento Vir magnus Leonicenus galangam vulgarem censebat esse acorum. Sed alia obstant. Galangæ radix rubra est & nigra. Acori ὑπόλευκος Dioscoridi, pallida vel subalbida. Præterea non advertunt, Dioscoridem loqui de radice integra acori, & qualis existit intra terram. Plantam enim eum suis omnibus partibus vivam virentemque describit. Radices itaque suas ait acorum non in rectum mittere, sed in obliquum, & convolutas implicitasque esse, multis nodis geniculatas. De galanga autem sermonem facit Avisena, qualis è Sinarum regione adferebatur: frusta esse dicit, radicum nempe fragmenta, quæ neutiquam involuta dici possunt aut implicita. Sane talis forma non est galangæ vulgaris, sive minorem sumas, sive majorem. De quo supra. In Arabico est: قطاع ملتوية. Interpres videtur legisse ملفوفة vel ملتفوفة, à verbo التف vel تلفف, quod involvi, implicari & convolvi significat. Unde in antiquo Glossario: *convoluta est*, التفت. Verum, ut dixi, hæc significatio parum convenit frustis illis galangæ, qualia vulgo visuntur. Melius fortasse legerim unico apice addito, ملثوية, ac deduxerim à لثة, quod non solum gingivam, sed etiam furcillam notat. Inde لثوية gingivales litteræ. Furcillares etiam potest. Hinc ergo & ملثوية, furcillata & furcillæ figuram habentia. Ita est galanga minor, quasdam veluti furcillas & cornicula ostentat. De ea sola loquuntur Arabes auctores Serapio & Avisena, cujus locus sic ad verbum vertendus: *Galanga quid est? frusta sunt furcillata, rubentia & nigra, acuti saporis cum odoris fragrantia, levia, & adferuntur è regione Sinensium.* Addit ex sententia Melargiune, ipsissimum esse *chaserudar*, sed ibi vocatur خسرودارو, *chaserudaru*. Hoc repetit & sub titulo de *chaserudar*, ubi scribitur in lemmate خسرو دارو, *chaserudarua*. De solo minori genere verba facere Avisenam, fidem facit, quod à Sinis afferri dicit. Nec de alia loqui vult Serapio his verbis apud interpretem: *Chalungen, id est, galanga, est vena crassitudine casia lignea, & cortex ejus est rubens, & & interius ejus est pulverulentum. Defertur ex Sini.* Quod crassitudinem illi tribuit casiæ ligneæ, id est, canellæ, & deferri ex Sini dicit, de minore galanga id accipiendum res ipsa monet. Hæc sola quippe species venit ex Sini, & eam crassitudinem agnoscit. Frustra igitur & Garcias capite de Galanga, qui incertum haberi scribit, sub quo nomine Sinensem galangam descripserint Arabes, quæ minor est ac melior, aut Javensem, quæ major & ignavior. De Javensi ac majori genere nusquam illi Arabes, sed de solo Sinensi agunt. Nec quod duo capita de galanga habeat Avisena, alterum sub nomine *chaulengian*, alterum sub *chaserudarua*; propterea intelligendum, sicut fecit Garcias, de duobus galangæ generibus scribere voluisse. Immo aperte in capitulo de Galanga, tradit esse chaserudar بعينه, *bebaine*, in ipsissima substantia. Nam عين, *ain*, adjectivum Arabibus, quo res eadem significatur. Item capite de Chaserudarua, plane affirmat esse idem cum chaulengian. Quod ad majorem galangam attinet, similem zingiberi esse, ut credamus Græcis auctoribus quibusdam, facile obtinent neoterici, qui pariter zingiberi eam comparant. Glossæ medicæ Græcorum: Γαλάγγας ἴσιαι ζιγγίβερις. Non distinguunt illi tamen inter minorem ac majorem galangam, ut nec Arabes, qui unum tantum genus faciunt ac de Sinensi ac minori intelligunt. Dubitant autem nonnulli eruditi ac scientes herbarum, an galanga major officinarum legitima sit, quia iridis radicibus similior videatur quam zingiberis, atque inde suspicantur galangam nostram majorem genus iridis esse. Sed frustra corripuit illos hæc suspicio. Zingiberis radices etiam quadamtenus referunt iridis radicum effigiem. Galangam cypero ita assimilant quidam, ut velint cyperi silvestris genus esse. Dioscorides quoque de zingibere id definit: ἔστι δὲ ῥίζια μικρὰ ὥσπερ κυπέρου ὑπόλευκα, πιπερίζοντα τῇ γεύσει, εὐώδη. Diceres eum loqui voluisse de minore galanga. Hoc enim de zingibere dici non quit, radiculas esse parvas, cyperi formâ. Immo unice in galangam minorem hæc quadrant. An igitur zingiber Dioscoridis, galange est minor? Audacter id pronuntiarem, nisi vetaret color: ὑπόλευκα esse ait. Galanga rubra est. Quinimmo & zingiberis radicem rubram esse naturâ refert Ludovicus Romanus, sed cretâ aut aquâ calcis illini adversus teredines. Sanè & albæ sunt & rubræ, quas rubricâ vel bolo Armeno exterius infici etiam narrant. Quodcumque sit, zingiberis non sunt radiculæ, sed radices interdum ita crassæ, ut undecim uncias pendant. Refert hoc idem Ludovicus Romanus. Si de vero zingibere intellexit Dioscorides, certè lapsus est. Et puto hanc illi erroris causam extitisse. Auctor, unde accepit, de speciebus Indicis tractabat. Dicebat igitur ille, zingiberis radicem similem esse cypero. Quod de Indico erat accipiendum. Dioscorides de communi interpretatus est. Hinc de suo adfinxit

radiculas zingiberis esse parvas, ut cyperi. Sexcentis locis ita Plinius erravit. Auctores, cum de aromatibus loquuntur, *σχοῖνον* absolute dicere solent, & de junco odorato intelligunt. Ita & *κάλαμον*. Plinius quoque in unguentorum mentione nunquam aliter quam *juncum* & *calamum* nominat. Et subaudiri debet *odoratum*. Nec enim inter odores de alio junco aut calamo intelligi deceat. Quod si inter aliam materiam prosequendam junci aut calami odorati mentionem injiceret, necesse utique haberet adjicere *σχοῖνον ἀρωματικόν*, ut à communi calamo & junco distingueretur. Ita ergo & cyperum, cujus inter aromata Indica fit mentio, non aliud potest accipi quam Indicum. Dioscorides suo ipsiusmet testimonio revinci potest. Ubi cyperi historiam exequitur, non dicit cyperi communis radices zingiberi similes esse: *ῥίζαι δ' ὑπόκεινται ὥσπερ ἐπηρμέναι ἐλαιῶν, συναφεῖς ἑαυτοῖς ἢ στρογγύλαι.* Longe abscedit ab hac facie zingiberis radicum forma. At de cypero Indico hoc ibidem affirmat, zingiberis habere instar: *ἱστορεῖται δὲ καὶ ἕτερον εἶδος κυπέρου ἐν Ἰνδίᾳ γεννώμενον, προσόμοιον ζιγγιβέρει.* Ergo cyperum est Indicum, cui rectè adsimiletur zingiber, non commune. Cyperum illud Indicum, quod Indicum crocum vulgo nominant & curcuma, non habet exiguas radiculas, sed satis crassas radices zingiberis effigie. Apparet itaque Dioscoridem, qui de vulgari cypero locum auctoris sui capiebat, cujus non magnas esse radices noverat, ad eam faciem interpolasse zingiberis historiam. Plinius, qui ab alio sumpsit auctore eamdem historiam, & fortasse an illo ipso, qui Dioscoridi auctor fuit, parvæ herbæ radicem zingiber, non parvam esse ipsam scripsit. *Non est hujus arboris radix, ut aliqui existimavere, quod vocant zingiberi, alii zinpiberi, quanquam sapore simili. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, parva herba radice candida.* Male divisit, quod in Græcis unum fuit, *ἐν τῇ Ἀραβίᾳ Τρωγλοδυτικῇ.* Quia Æthiopiam Troglodyticam frequentius scriptores nominant, putavit separandam Troglodyticam ab Arabia. Atqui etiam *Ἀραβίαν Τρωγλοδυτικὴν* non raro dicunt auctores eam regionem, quæ inter sinus Arabici latus occidentale & Ægyptum interjacet. Avisena in illo Dioscoridis loco convertendo simpliciter dixit, in regione, quæ vocatur, *Troglodytice*. Ita enim vocat طروغلادوطيقي. Sic apud eum scribendum *Troglodutiki*. Corruptum etiam illud Plinianum, *in villis nascitur*. Scribe, si sincerum vis: *Id enim in Arabia atque Troglodytica vilius nascitur.* Quidam opinabantur zingiber radicem esse hujus arboris, quæ piper gignit. Negat verum Plinius, sed vilius hoc esse, & passim gigni in Arabia & Troglodytica, parvæ herbæ radice. Posset etiam legi: *in Arabica atque Troglodytica sui generis nascitur.* Dioscorides: *Ζιγγίβερι ἴδιόν ἐστι φυτόν, sui generis planta est.* Sed illud verius & magis ad scripturam librorum accedit, & Dioscoridis mentem exprimit in his verbis, *γεννώμενον ἐν τῇ Τρωγλοδυτικῇ Ἀραβίᾳ πλεῖστον.* Quod abundat, vile esse consuevit. Hoc sensu visum est Plinio accipi debere. Galangam majorem, quæ in Java & Malavar nascitur passim, majore etiam in usu esse apud Indos tradit Christophorus à Costa; qui eam describit radice esse crassa & bulbosa, reliqua ex parte zingiberi similem, sed majorem. De hac nihil apud Avisenam & Serapionem, qui de minore tantum ac Sinensi tractant, cui crassitudo casiæ ligneæ. Hæc odorata est. Pulverulentam interius esse dicit interpres Avisenæ. In Arabico fortasse est اغبر, quod non solum pulverulentum, sed etiam cinereum de colore significat. Dicit igitur, minorem galangam extra rubere, interiores partes habere cinerei coloris. In veteri Lexico Græco-arabico *γαλάγγας* exponitur *ἀγαβά*. At vetus Herbarius Arabs apud Dioscoridem *τὸ κλυμένιον* interpretatur خولنجان *chaulengian*.

CAPUT CXVIII.

De zedoaria.

De *zedoaria* Arabum & *zerumbet* non minor est dubitatio ex hac nominum permutatione orta. Plerique idem esse zedoariam & zerumbet volunt, in quibus Serapio, Rhases, & alii. Et certe Avisena zedoariam cap. DCCXLV. radici aristolochiæ similem esse ait. Serapio cap. CLXXII. zerumbet scribit radices esse rotundas instar aristolochiæ, idque ex auctoritate Isaac. Ergo *zedoaria* Avisenæ & *zerumbet* Serapionis, eadem res. Avisena tamen zedoariam distinguit à zerunbet, & hoc lignum esse simile tradit cypero Indico, sed majus minusque odoratum. Effectu vero, quo valet adversus venena, haud multum differre à zedoaria. Quidam rursus sunt Arabes, qui zedoariam appellant cyperum Indicum, teste Bellunensi. Cyperum autem Indicum, quod in India nascitur, gingiberi simile est, ut affirmat Dioscorides: *ἱστορεῖται δὲ καὶ ἕτερον εἶδος κυπέρου ἐν Ἰνδίᾳ γεννώμενον, προσόμοιον ζιγγιβέρει, ὃ διαμασσηθὲν κροκῶδες.* *Cyperam herbam* vocat Plinius. Sic enim apud eum legendum lib. XXI. cap. XVIII. *Est & per se Indica herba, quæ cypira vocatur, zingiberis effigie: commanducata croceum reddit.* Male vulgo editur, *quæ cyperis vocatur.* Alia enim *κυπερίς*. In Iodice tria hæc distinguuntur: *Cyperus mod.* XIIII. *cyperis, cypira.* Hæc cypira Indica. In Græcis suis repperit Plinius *Ἰνδικὴ κύπειρος*. Quod ille *cypiram Indicam* vertit. Nam genere etiam fœminino hoc nomen extulerunt, ut apud Simmiam, *ἀλωχὰς κύπειρος*. Aliis *ὁ κύπερος* vel *κύπειρος*, atque etiam *τὸ κύπερον*. Crocum esse Indicum hoc cyperi Indici genus certo certius. Radicem eam describit Garcias ab Horto, intus croceam, extra gingiberi persimilem, foliis milii, sed majoribus, acrem & amaram, præcipue cum siccata est. *Curcumam* vocant officinæ, ut supra diximus, ab Arabica voce *curcum* pro croco; quod croceo sit colore: كركم, ex crocum corruptum. Inde كركمة, *curcuma* omnis radix crocea. Hinc *κύρκυμα* Græcis recentioribus *τὸ χελιδόνιον*. De quo ante & in his Exercitationibus alibi sæpe. Quin & crocum Indicum, quod officinis *curcuma* dicitur, pro chelidonio majore quidam ex Arabibus usurparunt, ut & *mamiran* pro minore. Nam, ut supra docuimus, Avisena sub titulo chelidonii vocat خاليدونيون, in majus ac minus juxta quorumdam sententiam dividit; & majus quidem nonnullis vocari dicit *zardegius*; minus autem *mamiran*. Atqui illud zardegius cyperum est Indicum sive curcuma officinarum. Ut non mirandum sit uno eodemque nomine vocatum crocum Indicum cum chelidonio majore, quandoquidem multi idem utrumque fecerint & sub unum genus redegerint. Cyperum Indicum, quod zingiberi simile est, quidam etiam *zedoariam* appellarunt ex Arabibus, quia & ipsa gingiberis facie est. Eam intelligo zedoariam, quam eamdem cum zingibere aliqui constituunt. Cypero Indico simile suum zerumbet facit Avisena. Hæc est aliorum zedoaria, quæ zingiberis instar habet, ut etiam cyperum. Non tamen intus crocea, nec commanducata croci succum edit, quod facit cyperum Indicum, sive curcuma officinarum. De zurumbet animadvertenda hæc interim Julii Scaligeri verba contra Cardanum Exercitatione CXLIIII. *In Cananor*, inquit, *oritur zedoar & zeromban, quod suspicor esse zurumbet. Commodius igitur diceretur zurumbet Indica cyperus,*

quam

quam id quod describit Dioscorides, densum quidem, & quod mansum edat croceum saccum: Hoc enim est, quod curcama vocant pharmacopolæ. Multis modis errat heic Scaliger. Suspicari se dicit, zeromban esse zurumbet. Sanè est. Neoterici rerum Indicarum scriptores *zaraban* vocant & *zeruban*, quod Arabum auctoribus dicitur *zerambet.* Odoardus Barbosa de speciebus in Cananor nascentibus: *Cassia fistula, & zeruban, & zedoaria.* Garcias ab Horto adnotat Persis & Turcis *zeruba* vocari, quæ Arabibus nominatur zerumbet. Sed quod addit idem Scaliger, commodius dici posse zerumbet Indicam cyperum, quam id quod describit Dioscorides, nescio quid velit. Indica cyperus ea est, quam memorat Dioscorides. Nec aliunde Indicam cyperum novimus, nisi ex Dioscoride & auctoribus illorum temporum. Nam Indicæ cyperi nusquam, quod sciam, meminere recentiores. Crocum Indicum hodie nominant, pharmacopolæ *curcuma.* Apud quos nascitur, Indi aliter vocant. Persæ aliud nomen habent. Ne id quidem perspicio, cur zerombet potius esse debeat Indica cyperus, quam id quod eo nomine describitur à Dioscoride. Non aliam habuit ætate Dioscoridis appellationem. Erat igitur tunc Indica cyperus, nec aliter nuncupabatur, quam sub hoc nomine commemoravit. An zerumbet sit, quæstio est. Mallet Scaliger Indicam cyperum ita vocari, quam id quod ita vocatur Dioscoridi. Ridicula cogitatio. Quasi nunc aliqua cyperus Indica sit, cui hoc nominis magis ex merito quadret, quam Dioscorideæ illi. Curcuma hodie vocatur ab officinis, quam Dioscorides cyperam Indicam appellat. Grave est, densum est, id quod, inquit, cypero non convenit. Immo vel hoc titulo maximè convenit. Cyperi communis radix, ut optima, sic debet esse gravis, densa, & crassa, *βαρυθῆ, πυκνὴ καὶ ἁδρά.* Hæc verba sunt Dioscoridis. Ex eo ergo & herbam illam Indicam, quæ talem habuit radicem, vocarunt veteres *cyperam Indicam.* Nostri *crocum Indicum* maluerunt dicere, à croceo colore radicis. Scaliger præoptaret zerumbet *cyperam Indicam* dici. Nescio quare. An quia Avisena zerumbet cypero simile esse simpliciter tradidit. Hoc de cypero communi, non de Indico intelligendum. Non propterea zerumbet commodius diceretur Indicum cyperum, quam id quod Dioscorides sic vocavit. Concedamus commodius sic vocari posse, non tamen placuit veteribus ita nominare. Indicum cyperum veterum hodiernum est *crocum Indicum*, & *curcama* officinarum. In Canara *Alad.* In Malavar, Maniale, & in Malaio *Cumbet.* Radix est, ut diximus, foris gingiberi similis, intus crocea. Malè idem Scaliger putat esse eamdem cum *asaba alzafara* Avisenæ, quæ vox sonat digitos flavos vel citrinos, non digitos croceos, ut idem ait; qui malè etiam scribit *asaba alzabasaphara*, quasi à croco sic appellati sint, quod Arabibus dicitur *zafaran*, vel *zafran* زعفران. Inde زعفراني *zafrani*, quod colore croceo est. At digiti, qui vocantur citrini, non croceum habent colorem, sed longe dilutiorem, & qualis est in citreo malo, vel ære flavo, quod Arabes vocant صفر. Inde *asaba safra*, digiti citrini. اصباع صفر. Et cum articulo, *asaba alsafra.* Ex flavo & albo mixtum eorum colorem esse dicit Avisena. Apparet ita dictos, quod digitorum formam præferant. Genus ex eo esse dicit citrinum cum cinereo colore absque albedine. Ita enim malo interpretari Arabicam vocem غبرة apud Avisenam, quam pulverulentia cum interprete. Nam & اغبر idem alibi pro cinereo colore usurpat. Hinc غبرة *cinereitas*, ut barbari loquerentur. Sed de his alibi. Diversum ab his cyperum Indicum sive crocum Indicum, ut ex his, quæ diximus, argui datur. Zerumbed autem Avisenæ idem cum zedoaria vulgari officinarum. Radix est major gingibere, unde & zingiber silvestre à multis appellatur. Græci Latinique medicinæ auctores, & qui zedoariæ meminerunt, non aliud intellexisse censendi sunt præter zerumbet. Zedoar autem scribunt tam Græci quam Latini. Macer de speciebus exoticis capite de zedoare:

> *Adprimè sumptus zedoar obstare venenis*
> *Affirmant.*

Aëtio & Actuario Neophytoque ζέδοαρ. Myrepso sæpe vocatur τζετουάριον, ex Latinorum *zedoaria.* Aliquando & ζέδοαρ. Interdum & alterum altero explicat ζέδοαρ ἤτοι τζετουάριον. Purum putum est Arabicum *zedoar* pro *gedoar* جدوار. Græci enim perpetuo Arabicum *gim* per *zeta* suum exprimunt. Est, ubi & *sigma* pro eo usurpent. Ut χιαρσαμβάς, pro χιαργιαμβάς. Aliis χιαρτζαμβάς. Arabice جهارجنبر. Glossarium Græco-arabicum: χαρζαμπίν, ἡ κασία μέλαινα. Inde *chiarxamber* corrupte apud interpretes. Quæ res movit Raphelengium, ut in Lexico suo ita scriberet vitiosè, الجهارشنبر. Sic *Asamiam* plerique pronuntiant pro *Agjama*, quæ Græcè Ἀζαμία, Arabicè عجم. Barbariam ita vocant & omnem regionem, in qua sermo Arabicus non viget. Sed Persidem absolutè sive Parthorum ditionem antiquorum sic vocant, ut imperium Romanum روم, *Rumiam.* Rectè igitur illi, qui litteram illam Arabicam per *ghim* vel *gzim* efferunt. Ita enim pronuntiatur à Græcis, & plerisque orientalibus, ut *g* non audiatur. Et hæc obiter. Zerumbet Græci recentiores medici, qui Arabicis utuntur vocibus, scribunt ζερομβίδ. Atque ita Arabes per *dal* ultimum eam vocem scribere solent زرنباد. Sed *dal* finale plerumque mutatur in *te.* Zerumbeti radicem, partim in rotunda, partim in oblonga frusta concidi, auctor est Garcias; & diversum poni apud Indos ipsos pretium ei, quæ in rotunda frusta concisa sit, & oblongiora. Hodie quoque zedoariæ radices, aliæ oblongis, aliæ rotundis particulis inveniuntur ac veneunt in officinis. Avisena de zedoar hoc tantum dicit, frusta esse similia aristolochiæ, sed minora. Serapio suum zurumbet, quod esse zedoariam interpretatur, radices esse similes aristolochiæ rotundæ dicit. Hoc zedoariæ vulgari planè convenit. Item, quod addit gingiberi colore & saporem similem existere. At quod ibidem adjicitur, ex Sinarum regione convehi, in hoc diversa ab illo zerumbeti genere, quod Garcias prodit passim per Indias nasci. Avisena quoque *zurumbet* è regione Sinarum dicit afferri, & radices esse plantæ similis cypero, sed majoris & minoris flagrantiæ. Ita enim ad verbum de zerumbet tradit: *Radices sunt plantæ similis cypero, sed majores & minus odorata, colore cinereo, & afferuntur de provincia Sinarum.* Pro his habet interpres: *Est lignum simile cypero, sed est majus, & minus odoriferum.* Multa nobis scitu digna dissimulavit illa versio, colorem & patriam zerumbeti. Ex quibus liquet, diversum esse hoc zerumbet ab illo Garciæ passim in India proveniente. Quod cypero radices facit illas similes, de vulgari cypero id intelligendum. Vocat السعد *alsaad*, quo nomine κύπειρον Dioscoridis indigetat. Huic radices partim longæ, partim rotundæ. Hæ nutæ conveniunt vulgari zedoariæ sive zurumbeto Garciæ. Color quoque cinereus zingiberis colorem refert, qualis est in vulgari zerumbeto. Sola patria discrimen facit, quæ zedoariam Sinensem Garciæ videtur potius designare quam zerumbetum commune. Avisena eo capite proximam virtutem habere zedoariæ illud zerumbed Sinense tradit in medelis adversus venena. Sic zedoar apud illum & zerumbet differunt. Sed rarior zerumbet, ut potè in Sinas petendum. Communior & magis vulgaris notitiæ zedoaris, quæ pas-

ſim plurimis Indiæ locis provenit, ſponte ac ſatu. Hæc zeruba Garciæ & zerumbet. Serapio vero ſub nomine zurumbet utrumque genus videtur complexus, confuſa zedoariæ & zerumbeti deſcriptione. Nihil ſanè certius, quam zedoariam vulgarem eam eſſe, quam Garcias vocat zerumbet, & zerubam à Perſis ac Turcis appellari dicit. Hinc vetus interpres Aviſenæ in expoſitione Arabicorum nominum: *Zerumbet, id eſt, zedoaria.* Garcias in hiſtoria Aromatum ait, zerumbet vocari *cacheraa* in Guzarate, Decan & Canara. Invenio *caco* vocari in Luſitanorum ſcriptis, ubi meminere *pucho*, *caco ex Cambaia.* Cæterum pucho coſtum eſſe linguâ Malacenſi dicit Garcias. *Caco* igitur ibi zedoaria, ſermone illinc hominum. Quam bene illa duo jungantur, ſciunt illi, qui zedoariam inter coſti genera referunt. Odoardus Barboſa aliquot locis zedoariam à zeruban, quod eſt zerumbet, diſtinguit. Sed & in æſtimatione uſuali mercium Indicarum, qualis viget in emporiis Indicis, duplo majus pretium conſtituit zerumbæ quam zedoariæ. Quod profectò mirandum. Nam contra eſt. Si de vulgari zedoaria accipimus, eadem planè cum zerumbet. Si de altera, quæ à zarumbet diverſa habetur, longe in majore apud Indos pretio quam zeruban. Et ratio eſt raritas, quæ annonam in ſingulis rebus accendit. Zedoar vel geduar, quod aliud eſt à zerumbet, apud Sinas tantum naſcitur & provinciis Sinenſium finitimis. Ideo magno etiam apud Indos ipſos emitur, quibus è Sinenſium regione adfertur. Soli magnates & Reges illud emere dicuntur, à certo hominum genere, quos Indi vocant *Jogues*, qui circumforanei ſunt propolæ. At zerumbet, quæ vulgaris eſt zedoaria, vili venditur, utpote copioſè proveniens in Malavar & Calecut; quibus locis ſponte naſcitur, & aliis quibuſcunque, ſi ſeratur & pangatur. Silveſtre id zingiberis genus. Hæc zedoaria vulgo nuncupata. Exceptâ patriâ cætera, quæ de zerumbeto prodita ſunt ab Arabibus, adpoſitè etiam dicantur de zerumbeto Garciæ & zedoaria vulgari. Zedoariam rurſus Aviſena in remediis venenorum præfert zerumbeto, & nullam eâ efficaciorem theriacam adverſus venena reperiri poſſe tradit. Zerumbetum etiam proximum eſſe zedoariæ in hac facultate, diſertim fatetur. Ergo præſtantius zedoar zerumbeto. Idem tamen zedoariam fruſta eſſe dicit radicum. Quod unice quadrat in zurumbetum Garciæ, quod ſolet ab Indis concidi in varias particulas rotundas & longas. At zarumbet Sinenſe radicem eſſe integram videtur innuere, cum ſcribit radices eſſe plantæ cypero ſimilis. Idque magis congruit zedoariæ Sinicæ Garciæ, nec longè abit à cyperi longioribus radicibus, quæ olivarum inſtar habent. Eam ille diſcribit glandis magnitudine parique formâ, colore ſublucido. Nihil prætere addit. Caram hanc admodum raramque etiam Indis ipſis autumat, ut puta ex Sinarum regione adferri ſolitam. Commune autem zedoar paſſim in India reperitur, radixque eſt craſſa, doronico ſimilis, ut ex Gloſſis Arabum notat Bellunenſis. Quin immo & Græci in ſuis Lexicis doronicum interpretati ſunt zedoar. Lexicum Græco-arabicum: ζερωνίζ, τὸ ζαδοάρ. Ita vocat doronicum. Charitoni δυρωνίζ. Alii ariſtolochiæ ſimilem faciunt, ut Serapio & Aviſena. Sed interim notandum, Aviſenæ zedoariam, quam à zerumbet aliam facit videri, tertium genus tam à Sinenſi zedoaria, quam communi diverſum. Quippe qui velit ad napelli radices eam naſci, & cum napello creſcere, vimque illius veneni infringere, adeo ut efficaciſſimum ſit ejus antipathes. Nam canone ſecundo capite de zedoaria, eam optimam zedoariæ ſpeciem eſſe docet, quæ cum napello naſcitur. Item lib. II. de medicinis cordialibus, zedoariam ſcribit plantam eſſe ſimilem ariſtolochiæ, quæ cum napello naſcitur, & vim ejus debilitat. De zarumbeto hoc idem memorat Serapio, ſimilem nempe eſſe ariſtolochiæ rotundæ. Addit ibidem Aviſena, exiſtimare quoſdam eſſe plantam, quæ nominatur *biſbua*, ſcilicet *napellus moyſi.* Ita enim reddit interpres. Zedoaria hæc Aviſenæ, quam cum napello creſcere ait, non poteſt videri eadem cum Indica zedoaria, ſi vera dicit Garcias, napellum apud Indos non gigni. Zedoaria illa cum napello naſcens erit vulgaris Herbariorum *antora.* Græci recentiores anagallidem, quæ venenis etiam reſiſtit, & adverſus ſerpentium morſus valet, ἀντήραν vocant, atque à Romanis ita vocari aſſerunt. Neophytus de anagallide punicea: Ῥωμαῖοι μάκια, οἱ δὲ ἀντήρα. Item de altera cærulea: Ῥωμαῖοι μακιάτυρα, οἱ δὲ ἀντήρα. Idem hoc nomen eſt cum *antora* Neotericorum, de qua illi conſulendi. Quod addit Aviſena, quoſdam opinari eam herbam, quæ *bisbua* dicitur, de hoc nomine varia traduntur ab interpretibus & ipſo Aviſena. *Napellum moyſi* vocant Barbari, quod ex Arabico vocabulo confinxerunt vel depravarunt potius بيش موش *bis mus.* Nam *bis* napellum ſignificat, pro illo *mus* dixerunt *moyſi* & napellum moyſi fecerunt, cum potius deberent dicere *napelli mous* vel *napelli mouſi.* Nec enim napellus eſt moyſi, illa planta ſed eſt *napelli mus*, quo napelli venenum vim amittit ac inefficax redditur. Herbam eſſe ſic appellatam eo loco, quem paulo ante adduximus, teſtatur Aviſena, eadem cum zedoaria quibuſdam habita. Idem vero canone ſecundo cap. CCCCXCIX. de napello agens, animal eſſe dicit, quod napello veſcitur, maximum napelli antipathes, & vocat فارة البيش *fara albis.* Quod murem napelli Latinè ſonat. Nam فار Arabicè eſt mus. Idem vero capite ſequenti بيس موش بوا *biſmus bua* appellat eam herbam, quæ cum napello ſurgit, & cui ſi napellus proximus ſit, creſcere prorſus non queat. Addit ſub finem capitis, & *napellum moyſi* animal eſſe circa radices napelli, muris inſtar habens, & napello victitans, quod etiam efficaciſſimum habetur antidotum adverſus vim napelli. Caput illud in Arabico non invenio. Sed lib. IV. tractatu, quo venena ex plantis perſequitur capite de Napello, meminit hujus animalis, quod بيس موس *biſmus* appellat & eſſe dicit tanquam فارة *fara*, id eſt, mus napello veſcens. Ergo موش *mux* illud Arabicum idem fuerit cum Latino *mus*, quandoquidem ipſe interpretatur *fara.* Herbam tamen etiam hoc nomine appellari planè indicat. Hinc in veteri expoſitione Arabicorum nominum ſic legitur: *Napellus moyſi eſt herba naſcens cum napello. Napellus vero moyſi eſt animal, quod in radice napelli moratur, & eſt theriaca omni veneno.* Sic tam herba eſt quam animal eodem nomine. Ubicunque autem legis apud interpretem *napellum moyſi*, ſcias in Arabico extare بيس موس *biſmus.* Non igitur *mus* vel *mux* nomen animalis, quandoquidem & herbæ tribuitur. Ex eo capite Aviſenæ colligi poteſt, cum de herba ſumitur, vocari *bix mux bua*, بيس موس بوا cum adjuncto illo *bua*, quod pleriſque herbis peregrinis & ab orbe externo petitis legitur adjectum. Ut *gianz bua*, nux muſchata; *herbua*, *charbua*, & ſimilia. Herba illa napelli inimica ex India afferebatur, quibus in locis negant reperiri napellum. Alpagus in Indice Aviſenæ: *biſmus bua, napellus moyſi.* Hoc de herba intellige, quam ſub nomine *bua* alibi retulit, & ſecundum gloſſam Arabicam plantam eſſe adnotat, quæ dicitur *gjeduar*, cujus radix ex India adfertur. At *biſmus* ſimpliciter de animali uſurpatur, quod napello veſcitur. In utroque cauſa nominis ab effectu, qua valent adverſus venenum napelli. Quærenda itaque hujus nominis ratio ac ſignificantia in dictione موش. Verbum eſt quod ſignificat inique agere, fraudare. Unde futurum يموش apud interpretem Arabem Pentateuchi pro Hebraico יְהַלֵּל Deuter. XXIV. XXI. pro

pro racemabis. A verbo עלל. Quod habet significationem fraudandi, injuria afficiendi, & deturpandi. Vetantur ibi, qui vindemiarunt, racemationem facere; quia relinquenda est inopibus, qui hoc pacto fraudantur, si quod illis debitum est eripitor. Generaliter verbum illud Hebræis conari aliquid, agere, efficere denotat. Inde ad varias notiones accommodatur, pro loci ac rei necessitate. Quidam deducunt ab עול, id est, iniquus & perverse agens ac turpiter. Inde & vinea dehonestari ac turpari videtur detractis racemis. In eo certe significatu ponitur, ut detrahere, quod reliquum est & funditus omnia corradere denotet. Quod faciunt, qui vindemiam simul ac racemationem faciunt. Hinc vulgari loquutione *vindemiatum* aliquid esse dicimus, quod funditus sublatum est atque eversum. Idem igitur significat eo loco verbum موس, quod positum est pro Hebraico עולל, corradere ac detrahere, quod reliquum est in vinea post vindemiam, & spoliatam ex toto nudatamque relinquere. Ita ergo tam herba, quam animal, quod napello vim suam eripit, ac naturali facultate privat ac spoliat بيش موس, *bis mus* appellatur. Consueta quidem Arabibus syntaxis postulabat, ut potius diceretur *mus bis*. Sed in compositis aut quæ vicem compositorum obtinent, hoc non perpetuo servant. Quin sæpe solent in talibus ex duobus substantivis, quod regitur, interim præponere, interim postponere. *Xir* lacteum & gummosum succum ipsis significat. Dicunt ergo *xiremblegi* شيراملج, & *xirkest* شير خشت. Sed nihilo secius etiam dicere solent *tabaxir*, & *gianxir* [illegible] (de quibus supra) & *kemaxir*, كماشير. De *buba* dubito, an eamdem heic significationem habeat, quam habet adjunctum vocibus *gianzbua* & *hilbua*. Et fortasse non idem nomen est. Interpres vetus semper cum aspiratione scribit. Illud autem *bua*, quod adjectivum est, per *bave* vel *bague* exprimit, aut sine aspiratione enuntiat. Nondum incidi in locum Avisenæ, ubi Arabice scribatur. Nam caput de *bismus bua* desideratur in Arabica Editione. At lib. v. ubi de venenis herbarum tractat, in capite de napello nulla mentio in Arabicis *buba* aut *bismus buba*, quæ habentur in versione interpretis. Sic enim scribit: *Et buba seu bis mus buba*. Apparet ergo, *bubam* per se nomen illius herbæ esse. Et ita Alpagus eam recenset in indice, & ex glossa Arabica interpretatur *gedoar*. Quæ herba sive radix dicta est etiam *bismus* ab effectu, quo pollet adversus napellum, haud secus ac ipsum animal, cui nomen ab eadem virtute factum. Et sane si herba illa juxta napellum crescit, non ex aliis locis venire potest quam illud animal, quod circa napellum moratur. Arabice videtur scribi جواع.

Cæterum de illo animali, quod napello vescitur & napelli est antidotum, quid sit, nescire se, nec vidisse unquam medici nostri fatentur. Doctissimus Lobellius inter cæteros, plures se napelli radices eruisse jactat, nec unquam istum murem invenisse. Quod ridiculum est. Quasi mus ille radicibus napelli sit alligatus. Circa plantam napelli, qua & victitat, simpliciter intelligendum, muscas esse, quæ napello semper insidant & alimentum ex eo trahant, convenit inter nostros. Quæ muscæ utiliter etiam dari dicuntur adversus venenorum pocula. فار quidem Arabice mus dicitur, sed notandum quoties de illo animali napelli loquitur Avisena, nunquam فار dicere, sed فارة *fara*. Alias semper فار *far* dicit pro mure etiam in numero singularitatis, ut videre est in capitulo de mure. Sed & herba, quæ Græcis μυὸς ὦτα vocatur, Arabice nomen habet *adan alfar*, آذان الفار, auricula muris. Placebat tamen Viro Arabice eruditissimo, فار esse plurale à singulari فارة. Multis exemplis possem contrarium docere. Profecto illud فارة quasi παρώνυμον est ab illo فار. Ut μυῖαν Græci muscam appellant, quasi ἀπὸ τοῦ μυός; ita & fortasse فارة pro musca dixerit Avisena ab illo *far*, quod murem significat. Quod ut pro vero non affirmo, ita res ipsa verisimile, ut sit, facit. Musca quippe est napelli, non mus. Deinde natura est plerumque muscarum herbis insidere, ut contra naturam muris est herbis aut radicibus vesci. Tres igitur jam tenemus zedoarias, napelli antoram, zedoariam Indicam, eamdemque cum zerumbet, vel certe speciem zerumbet, & tertiam Sinensem, glandis forma & magnitudine. Hoc *zedoar* videntur etiam novisse Græci recentiores. Non alio sane possum referre verba hæc de zedoar, quæ apud Neophytum invenio: Ζαδοὰρ τὸ ἀντιναπέλλιον· ἔστι δὲ ξηρὸν καὶ μέλαν, μακρὸν ... ἔστι δὲ ... φασιν ἐλαίας ... ἐλεφάντων ... Zadoar illud parvæ & siccæ castaneæ simile, non aliud sit, quam gedoar Garciæ, formam glandis habens ac magnitudinem, coloris sublucidi. Nam & castaneam veteres Græci βάλανον dixerunt & Σαρδιανὰς βαλάνους appellarunt. Quod ad communem zedoariam attinet, prorsum inter omnes convenit, radicem esse. De hoc zedoare Sinensi non constat, quid fuerit. Formam ejus & magnitudinem posuisse contentus doctor Orta, cætera quia nesciebat, strenue tacuit; nempe quid esset, planta an lapis, fructus an radix. Antiqua expositio Avisenæ: *Doronegi, radix herbæ similis zedoariæ*. Neophytus duas opiniones refert, utramque futilem, tam eam, quæ olivæ instar esse scribit circa elephantis abdomina concrescens, quam quæ ricinos elephantis putat. Quod autem cum anacardio idem facit zedoar, in eo plus vice simplici fallitur. Anacardium fructum esse arboris in India nascentis, jam sciunt omnes. Fabam Malacæ vocant Lusitani. Nucleo palmularum similem tradit Avisena, non tamarindorum, ut habet vulgaris versio. Nam التمر *altamar* in Arabico est, non تمرهندي. Medullam ejus esse sicut medullam amygdalæ dulcis, dicit interpres. In Arabico est, *nucis dulcis*. Videtur itaque legisse اللوز pro الجوز. In ea medulla non esse nocumentum, id est, citra noxam edi, clarè ibi narrat Avisena. Eodem tamen capite inter deleteria numerat anacardium. Et lib. iv. ubi recenset venena ex plantis, *anacardium* inter ea ponit, & remedia adversus venenum præscribit. Sed hæc concilianda sunt. Nucleus interior, qui veluti nucis est, absque pernicie editur: in corticis ejus raritate mel viscosum inveniri dicit, odoratum, calidum & siccum in quarto gradu, quod exitium adfert, & humores adurit, ac plerumque ad insaniam redigit. Ipsum anacardiorum fructum non esse lethalem hodieque comprobatur. Vide Garciam. Arabice dicitur بلادر, *beledur*, non *beledhar*, ut placet Viro doctissimo. Ita enim & Græci pronuntiarunt. Lexicon Sarracenicum: βελιδοὺρ, τὸ ἀνακάρδιον. In antiquo Lexico Latino-arabico scribitur بلادور *beledur*, sed helleborum exponitur. Idem sane nomen est, nisi quis velit corruptum illud *beledur* ex Latino *veratrum*. Nam & βλατρὸν pro eodem habetur apud Neophytum in elleboro: οἱ δὲ Ῥωμαῖοι βλάτρον. Helleborum reddit vetus ille auctor, quia mos plerumque veterum & præcipue Arabum, quæcunque ejusdem sunt naturæ, aut eumdem usum præbent nominibus inter se permutare, aliud pro alio exponere. Helleborum venenum est, anacardium quoque venenum, hinc *beledur* de helleboro interpretatur.

terpretatur. Sic *argivan*, qui fucus est marinus tingendo aptus, de coccinco vermiculo accepit. Et alia infinita, quæ passim notamus. Vox ἀνακάρδιον mere Græca est, & à Græcis hominibus hoc factum nomen. Errare itaque constat Antonium Brasavolum, qui negat apud Græcos invenisse mentionem anacardii. Paulus Ægineta in compositione Θεοδαρήτα ἡ ἀνακαρδίων, non alia intelligit ἀνακάρδια præter hæc. Nicolaus Myrepsus alique recentiores eum sequuti sunt. A figura cordis factum hoc vocabulum. Sic ἀνάῤῥινον herba, quod nares vituli repræsentat semen ejus, quæ & ἀντίῤῥινον. Alii ἰσοκάρδιον vocarunt hunc fructum, & κάρδιον, ut auctor vitæ Alexandri: καὶ τὸ κάρδιον τὸ μέγιστον τῶν Ἰνδικῶν. Quod de anacardio accipiendum alibi docemus. Liber Cyranicus & Harpocrationis περὶ φυσικῶν δυνάμεων, fructum mori vocat ἀνακάρδιον, de quo & mira prædicat: τῆς μορέας οἱ καρποὶ οἱ μὲν ἄνω βλέποντες, οἱ δὲ κάτω καὶ ἔχουσι τὸ σχῆμα ἰσοκάρδιον καὶ ὀπώδη. Paulo post κάρδιον appellat: ἐὰν δὲ τὸ κατὰ βλέπον κάρδιον ὁμοίως εἰς ἄρεταν περιθεὶς ἐκτείνας περιάψῃς αἱμοῤῥοϊκὸν ὁμοίως θεραπεύει. ἴσησι γὰρ τὴν φορὰν ἐν τρισὶν ἡμέραις. Deinde addit proximus: τοῦτο δὲ ἐστιν τὸ καλούμενον ἀνακάρδιον, ἵνα τὸ μὲν ἄνω βλέποντα ἐπὶ τὰς κάτω ἔχουσι αἱμοῤῥαγίας, τὰ δὲ κάτω ἐπὶ τὰς ἄνω. Sed hæc nugatoria sunt. Aliquid de anacardiis inaudiverat. Illud constat κάρδιον & ἀνακάρδιον idem esse & ἰσοκάρδιον, id est, quod figuram cordis referat, ea voce significari. Fortasse Neophytus non zedoar, sed anacardium voluit indicare, quod perperam confudit cum zedoaria. Formæ quidem convenit, castaneæ exiguæ & siccatæ, colori ac figuræ anacardiorum. Ricinos esse elephantorum quidam hariolati sunt. Et verius quidem ea verba Neophyti monachi de anacardio quam de zedoare exponenda. Ut in viam de semita redeamus, zedoaria Indica & zerumbet eadem sunt. Matthiolus adversus Amatum Lusitanum pertendens zerumbet non esse vulgarem zedoariam, Serapioni testimonium denuntiat, qui ea distinxerit. Serapio quidem disertè scribit capite CLXXII. zedoariam esse zerumbet, nec interpretis hoc vitium fuit, quasi eam de suo interpretationem infulserit. Idem tamen Serapio cap CCLXXI. zerumbet alterum depingit coloribus iisdem, quibus suum arnabo delineaverat Paulus Ægineta, quique graphicè figurant Avisenæ zarnabo. Aut igitur error est ipsius Serapionis, qui *zarumbad* pro *zarnabo* ibi somniavit, aut peccatum interpretis, qui pro *zarneb* legit *zarumba*. Non est ambigui juris, quia zarumbet hoc sensu acceptum pro zarnabo diversum sit à zedoaria. Certe *zarumbeth* illud Serapionis est *zarnab* Avisenæ, Pauli ἀρναβὼ, quod apud Myrepsum etiam ζαρναβὰ scribitur. Avisena tractatu 10. de Medicinis cordialibus de zurumbed & zarneb simul tractat, & utrumque calidum & siccum esse in tertio prædicat. De zurumbed nullus dubito, quin eadem sit, quam Avisena & Serapio hoc nomine appellant, cum Garciæ zerumbet. Plantam esse similem cypero, sed majorem scribit Avisena, minusque odoratam. Zerumbethi planta apud Garciam similia habet zingiberi folia, sed longiora. Et multis Indiæ locis silvestre gingiber appellari testatur. Cyperum non dissimile. Unde & cyperum Indicum veteres zingiberi simile tradunt. Quod enim à Sinarum regione advehi illam radicem cum Avisena Serapio dicit, sæpe solent, quæ ex India importantur, à Sinensibus repetere. Hoc in multis apud eos observavi. Nec ambigendum hoc zerumbeth esse vulgarem zedoariam.

CAPUT CXIX.

De pigmento Armenio.

SEd quoniam in Arabicis adhuc versamur, ea porro prosequamur, & à radicibus ad metallica transeamus, quæ & ipsa eruuntur; ut quæ in illis ὁμώνυμα erunt, simili modo conquiramus. Aëtius dicit Syrorum linguâ ζαρνὰχ vel ζαρναχὰ appellari pigmentum Armenium, quo pictores utuntur. Ἀρμένιον absolutè dicitur Dioscoridi in antiquis libris. Alii λίθον Ἀρμένιον vocant. Vocabulum istud ζαρνὰχ idem prorsus est cum Arabico زرنيخ, *zarnich*; quo tamen res significatur apud ipsos ab Armenio illo planè diversa. Arsenicum sic vocant. Nec arsenicum tantum, sed etiam sandaracham addito coloris discrimine ad utrumque nomen. Auctor ille, qui in antiquo libro omnes appellationes materiæ medicæ apud Dioscoridem Arabicis expressit nominibus, τὸ ἀρσενικὸν interpretatur زرنيخ اصفر, *zarnich asfar*, id est, zarnich luteum. Et σανδαράχην exponit ibidem, زرنيخ احمر, *zarnich ahmer*, zarnich rubrum. Arsenici tamen genus rubri à Dioscoride notatur à sandaracha diversum, cui æquè vel etiam melius conveniat appellatio zarnich rubri. Sed videntur Arabes arsenicum rubrum cum sandaracha confundere. Apud Averroën cap. XLIII. *zarnid* pro *zarnich* absolute vocatur arsenicum, quod de luteo intelligendum, vulgo auripigmento dicto. Eodem capite meminit arsenici rubri, id est, *zarnich ahmer*. Quod vel de arsenico rubro Dioscoridis vel de sandaracha capi convenit. Serapio sub titulo *nizneth*, qui corruptus est pro *zarnich*, Dioscoridis verba retulit de arsenici rubri ac lutei differentiis. Sandarachæ nusquam habet mentionem, nisi illius, quam Arabibus sic vocatam supra ostendimus in totum differentem ab hac metallica. Avisenæ interpres arsenicum exponit sandaracham cap. XLIX. de *arsenico*, *id est*, *sandaracha*. Quo loco in Arabico est *zarnich*. Tria ejus genera facit, album, citrinum, & rubrum. Ita quidem apud interpretem legitur. Hodie sane totidem genera constituunt, & album inter ea ponunt, quod proprie arsenicum vocamus, veteribus incognitum. Quo magis eorum sententiæ accesserim, qui hoc genus factitium contendunt, non fossitium, ex aurei arsenici frustis admixto sale, vi ignis dealbatum. *Sublimatum* appellatur. Quod si vena talis nunc invenitur, scias ignoratam antiquis; tantum abest, ut arsenicum appellarint, sicut hoc tempore facimus. *Risagallum* etiam reponunt in generibus arsenici. Quod aliis placet id, quod est, arti totum debere, aliis contra adstruentibus naturalis venæ opus esse. *Realgar* quidam vocant. In indice Avisenæ *alsceeh realgar*, *id est*, *toxicum muris*. Id Arabicè الشك. Ita vocatur apud Avisenam lib. IV. Fen. VI. tract. III. ubi narrat remedia fugandis aut necandis muribus idonea. Inter alia nominat & الشك. Interpres exponit *resegat*, vehementiori coctione ad rubrum colorem id perduci volunt. Theophrasto, ut alibi docuimus, unicum tantum genus arsenici notum, quod est ochræ concolor. Dioscoridi & aliis posterioribus duo genera commemorantur, unum aurei coloris, quod auripigmentum Latinis dicitur; alterum rubri quod ζανδαράχιζον τῇ χροιᾷ esse dicit

dicit Dioscorides, colore ad sandaracinum inclinante. Sandaracha vero longe rubicundior, quam καθηκόρως πυῤῥὰν vult sumi, id est, saturati atque intensi coloris. Hic diversam statuit sandaracham ab arsenico rubro, quod rubore cedit sandarachæ, cui color cinnabarinus. Hoc βωλῶδες illi arsenicum dicitur & vilius, quod in glebas coactum extrahitur. Hoc putem esse *risagallum* hodiernum, siquidem fossile invenitur. Nam & risagallum vilius esse tradunt arsenici genus, & est rubrum. Optima vero illa species habita priscis, quæ in crustas duceretur: πεταλῶδες vocant. Auri color huic, & ἀρσενικὸν absolute olim vocatum, cum hac ætate, quod album est ac factitium, proprie sic appellemus. Interpres Avisenæ distinctionem generum arsenici suo tempore receptam auctori illi donavit, cum in ejus verbis nulla sit albi arsenici mentio. Arabica enim sic concepta sunt: *Zarnich, id est, arsenicum, materia est metallica vena, vel metallica substantia, cujus alia est viridis, alia lutea, alia rubra.* Pro viridi albam substituit interpres. Nam in Arabicis legitur أخضر, *achadar*, quod non potest album significare. Sic *baba achadara*, grana viridia appellari notabamus supra terebinthi fructus. In electione duo tantum genera reddit, rubrum & luteum sive aureum. Et per rubrum omnino intelligit sandaracham, cui & odorem sulphuris tribuit prorsus juxta Dioscoridem & antiquos, qui sandaracham optimam scribunt habere θειώδη ὀσμήν. Sed quid erit viride arsenicum? An risagallum, quod Cardanus ait esse luridum? Quem colorem alibi interpretatur ex viridi pallidum. Verum alius color est, quem Latini sic appellant. Præterea risagallum rubrum est, non viride. Arsenicum esse rubrum veterum, ante probatum est. Nam arsenicum rubrum Arabum est sandaracha. Avisena vocem *zarnich* apud Aëtium aut alium Græcum auctorem de Armenio pigmento expositum invenit. Nam Aëtius diserte τὸ ζαρνεχὸν Ἀρμένιον à Syris ζαρνιχὰ vocari testatur. Color Armenii viridi ac cærulo temperatus. Hunc colorem Arabes vocant خضرة. Inde حب أخضر *bab achadar*, granum terebinthi, cujus color inter viridem ac cæruleum medius. Cum igitur ζαρνὶχ pro Armenio positum reperisset, in censum arsenici retulit; & hæc tria sub unum genus ac caput redegit, *zarnich* Arabum rubrum & luteum, item ζαρνὶχ illud Syriacum sive Græcum, quod est viride. Hoc sollemne Avisenæ & aliis perpetuo Arabibus multas res ὁμωνύμως, etsi toto genere dissideant, congeneres facere. *Chamelea & chamaleon*, quamvis non sint ὁμώνυμα, uno tamen eodemque nomine ei vocantur ac tractantur. Utrumque ἐφήμερον sub eodem titulo exponunt. *Loton Ægyptium*, quia cognominis est loto trifolio, quod Arabicè *Hendecocca* vocatur, eodem etiam isto nomine nuncupavit. Nihil tamen tam dissimile quam est ille Ægyptius à loto communi Græcorum. Strabo Armenium pictorium scribit habere colorem similem κάλχῃ, purpuram ita sive conchylium potius, cui color austerus in glauco, & irascenti similis mari. Ita nunc malim interpretari, quam quomodo olim. Pigmentum illud κύανος μέταλλον vocat. Alii κύανον pro sandaracha acceperunt. Ut jam mirari non debeamus, si vocabulum ζαρνὶχ pro Armenio quidam, alii vero pro arsenico posuerint, ac sandaracha. Color igitur Armenii pigmenti ex viridi ac cærulo mixtus. Vetus auctor Araba apud Dioscoridem τὸ Ἀρμένιον exponit لازورد, *lazuard*; quo nomine & κύανον Græcorum iidem Arabes solent appellare. Λαζούριον Græci barbari dicunt, & λάζουλι. Unde lapis *lazuli*. Azulum Latini barbari vocant. Quod mire depravatum ex illo *lazuard* vel *lazvard*. Nam color cæruleus dicitur لون لازوردي, *lacum lazvardi*, & lapis *lazvardi*, pro quo Græci λίθον λάζουλι & λαζούριον dixere. Vetus Lexicon Latino-arabicum اللازورد, *alazuard* interpretatur chrysoberyllum. Avisena caput habet de *lazuard* in littera *lam*. Interpres vertit: *De Azulo, id est lapide Armenio*. Quo loco dixit auctor lazuard vires habere chrysocollæ pares, paulo tamen infirmiores. Hoc idem de Armenio tradit Dioscorides, non de cyano, vel cæruleo: ὅμοιον ποιεῖ τῇ χρυσοκόλλῃ, ἀσθενέστερον δὲ μόνον λειτουργεῖ. Quæ totidem verbis transtulit ad suum *lazuard* Avisena, ut hinc concludere liceat *lazuard* proprie esse Armenium, ut vetus auctor apud Dioscoridem recte quoque interpretatus est. Ergo *lazuard* absolute pro pigmento sive Armenio sive etiam cæruleo. Alibi tamen lapidem Armanium à lazuardo vel lazuardio sic proprie dicto separat, ut infra ostendo. Non pote aliter nostris persuaderi, quin *lapis lazuli*, vel λίθος λαζούριος Græcorum idem sit cum hoc pigmenti genere, quod Græci κύανον, Latini *cæruleum* vocant. Atqui arena est, non lapis. Quid enim possumus per lapidem intelligere quam lapidem verum. Talis non est cærulum. Lapidis igitur lazuli nomine debemus accipere lapidem sive gemmam, quæ Græcis κύανος vocatur. Simili prorsus errore Plinius κυάνου gemmam cum pigmento cyano confudit, ut in Exercitationibus docuimus. Sic λίθος λαζούριος Græcis recentioribus in medicina dicitur, ut λίθον πράσινον, λίθος ἴασπις, λίθος ζίφυρος vel ζίμφυρος & alii. Myrepsus in eodem antidoto lapidem lazuli, lapidem zephyrum, smaragdum jaspidem indidit, quod factum pro melancholicis, qui ex morbo recipiuntur: λάπις λάζουλι, τουτέστι λίθος λαζούριος. Ubi vides *lazuli* Latinorum esse, pro quo Græci dicebant λαζούριον. Utrumque ex Arabico illo depravatum, لازورد. In quo vocabulo pronuntiando, ultimum *dal* Græci alii videntur abjecisse, quasi scriptum esset tantum لازرو, *lazuru*. Unde λαζούριον suum fecerunt, Latini barbari *lazul*, & *azul*. Inde etiam nostrum *azur*. Lapidem litzi & lapidem lazuli sæpe jungit in medicamentis idem Nicolaus. Et *lapidem litzi* interpretatur λίθον πράσινον. Nec audiendus Fuchsius, qui notat interdum lapidem lazuli apud Myrepsum pro lapide prasio poni. Immo semper distinguit, in emendatis quidem exemplaribus. Ut in quibus ubique legitur λάπις λίτζι, λάπις λάζουλι. Quod igitur in Antidoto de lapide radiante. cxi. legit in suo codice Fuchsius λάπις λίτζι, τουτέστι λίθον λαζούριον, scias non integrum illum ea parte fuisse, sed legendum esse; λάπις λίτζι λάπις λάζουλι, τουτέστι λίθον λαζούριον. Lapidem autem radiantem vocat, qui in Græco ζίμφυρος vocatur, pro quo ipse male legit λίμφυρος, & λαμπτῆρα inepte interpretatur. Ζίφυρος vel ζίμφυρος lapis, cujus sæpe apud Myrepsum recurrit mentio, est sapphirus. Arabes appellant سمفير, *simphir*. Unde Græci recentiores ζίμφυρον faciunt *s* in *z* mutato, ut ζμάραγδος pro σμάραγδος iidem scribunt. Unde & Arabicum زمرجد, *zmaragd*. Lapis autem stellatus tam de cyano quam de sapphiro accipi potest. Uterque enim punctis aureis & guttis veluti stellatus. Plinius de cyano: *inest ei aliquando & aureus pulvis, qualis in sapphirinis: Sapphirus enim & aureis punctis collucet.*

Quin

Quin & sapphirus æque lapis lazurius dici potest ac cyanus. Mesues lib. 11. Scribit lapidem lazuli vulgo dici stellam, & eo capite refert antidotum, qualis à Myrepso refertur sub nomine λίθου σαπφείρου vel ζαμφείρου, qui est sapphirus. Theophrastus tradit sapphirum gemmam minimum differre colore à cyano: καὶ ἡ καλουμένη σάπφειρος· αὕτη γὰρ μέλαινα, οὐκ ἄγαν πόῤῥω τοῦ κυάνου τοῦ ἄῤῥενος. Si cœrulum pigmentum lapis non est, non erit etiam Armenium, de quo pauln ante egimus. Et sanè vetustiores omnes Græci simpliciter Ἀρμένιον semper appellant, nunquam λίθον, aut χρῶμα Ἀρμένιον, & absolutè τὸ Ἀρμένιον. Lapidem non esse vel id maximè fidem facit, quod in ejus probatione, ut lapidibus careat exigitur. Ἄλιθον καὶ ἀθρουβές. Quod si lapis esset, utique & chrysocolla, cui similis est, lapis etiam indigetari deberet. Et sanè ita etiam vocarunt Græci recentiores, qui λίθον βορράχιον pro chrysocolla dicunt, quæ borax Latinis Barbaris. De qua infra. Græci medici inter μεταλλικὰ hæc recensent, à quorum censu tam lapides submovent quam terræ genera omnia. Latiore quidem appellatione Græci μεταλλικὸν vocant, quidquid fodiendo eruitur, quod ex ipso terræ corpore fit. Aluminum ac bituminum genera, quæ terra sponte erumpunt, apud illos in eodem censentur genere. Nam & ἔλαιον μεταλλικὸν & πίσσαν μεταλλικὴν non verentur appellare, quæ bituminis liquidi venæ sunt. Ἅλας μεταλλικὸν vocat Dioscorides, Plinius fossitiam vertit. Notum est, lapides omne genus, arenas, cretam, & alia ejusmodi μετάλλων nomine etiam venire apud Græcos, & Latinis *metallum* sæpe pro lapide usurpari. Græci medici notionem τῶν μεταλλικῶν ad genus certum reduxerunt, quod nec lapis propriè nec terra dici, sed res sui generis. Hinc post lapides ac terras, quæ medicinæ inserviunt explicatas, τὰ μεταλλικὰ ista Galenus persequitur. Dioscorides quoque seorsum λίθους recensuit, ac terrarum genera medicinalium, post metallica exposita.

Arabes vocant hoc genus جوهر معدني, *giohar medini*, substantiam metallicam. Arsenicum sic definit Avisena. Nam معدن vocant metallum, ut in veteri Glossario exponitur, *meden* vel *medenum*. Inde nostrum *mina* pro metalli fodina. Perpetuo enim medias consonantes exterimus in his vocabulis, quæ ex Latino mutuamur. Idem fecimus & in hoc Arabico. Hinc & *minare*, fodere, & *mina* pro cuniculis, ut solent fieri in eruendis metallis. Græci pariter ὑπονόμους appellant. Latini quoque Barbari suam mineram & minerale ex eo procuderunt. In his μεταλλικοῖς locum habet Armenium, quod nec inter lapides nec inter terræ genera commemoratum Dioscoridi. Avisena tamen inter lapides ad medicinæ usum facientes numerat ac vocat حجر ارمني, *hagjar Armeni*, lapidem Armenium. Quod profectò miror, cum alio loco *lazuard* pro eodem reposuerit, absque ulla lapidis mentione. In eo lapido dicit quandam esse لازورديه, *lazuardia*, id est, ut barbare id exprimamus, *cæruleitatem*; non tamen esse penitus cæruli colore imbutum. Et pictores addit eo uti cæruli vicem, ubi semper nominat absolute لازورد *lazuard*. Non *lapidem lazuli*, ut interpretes Arabum sæpe faciunt, qui κύανον gemmam, & κύανον pigmentum confundunt. Addit etiam ibidem lapidem Armenium fortiorem esse in liberanda melancholia quam *lazuard*, id est, lazulum. At alibi lazuard pro Armenio lapide posuit. Plinius etiam *lapidem Armenium* dixit de hoc pigmento, sed perperam, ut solet omnia. Vitruvius *Armenium* simpliciter vocavit, & Plinius ipse alibi. Alius est lapis Armenius, quo gemmæ sculpebantur & perforabantur; quam nostri quoque medici temere cum pigmento eumdem faciunt. Zosimus Panopolitanus vetus auctor, pigmentum illud Armenium κύανον Ἀρμένιον vocat in chimicis. Eodem capite inter eas res, quæ croceo colore tingunt, Ἀρμένιον nominat cum elydrio, & croco, & terra Pontica, & ochra Attica: ἡ γῆ Ποντικὴ καὶ Ἀττικὴ ἡ Ἀρμένιον. Hoc est Armenium, cujus Theophilus meminit in libro de urinis. Idemque omnino cum bolo Armenia sive luto Armenio vulgari. Avisena vocat *thein Armeni*, طين ارمني. Quod sonat propriè *lutum Armenium*. Nam طين, lutum; unde مطين, *muthin* in Glossario, *lutulentus*. Græci recentiores πηλὸν Ἀρμένιον nuncupant, & βῶλον Ἀρμένιον. Avisena lutum esse dicit rubrum, sed cinereo temperatum, vel ad cinereum inclinans. Per quæ ostendit, non plene rubrum esse; sed infra rubrum, quod Græci ὑπέρυθρον dicunt. Et sanè Theophilus τὸ ὑπέρυθρον in uriois huic Armenio comparat. Actuarius concolorem facit hanc terram Armeniam Lemniæ rubricæ sive terræ sigillatæ, & utrumque ἐν τοῖς ὑπερύθροις collocat: μᾶλλον δ' ἂν τῇ τε Ἀρμενίᾳ βώλῳ καὶ τῇ Ἀρμενίᾳ σφραγῖδι τὸ ὑπέρυθρον παραβάλλοι. Medicinæ auctores veteres hunc colorem φλόγινον à tinctoribus appellari notant, & φοινικοῦν à Galeno. Uno gradu supra croceum ascendit atque infra planè rubentem. Nam croceus est ξανθός, post quem ad altiora nitendo sequitur ὑπέρυθρος. Talis color Armenii luti. Deinde perfectè ruber, qui ἐρυθρός. Hinc Serapio ex Galeno & Paulo scribit colorem Armenii luti procedere ultra زعفرانية, *zafrania*, id est; croceum colorem, vel ut barbari dicunt, croceitatem, & ad rubrum accedere. ὑπέρυθρον planè designavit. Addit Avisena eo capite, quo tractat de luto Armenio, *exhibere puncturas in satietate auri*, hoc est, aureum colorem quam saturatissimum facere. Hic est auri obrizi & sæpius excocti color. Hæc omisit interpres. Et notandum heic Avisenam distinguere inter colorem, quo imbuta est hæc terra Armenia, & colorem, qua imbuit. Ipsa quidem subrubra est; at aureo colore inficit, qualis est auri perfectè cocti. Πυῤῥὸν Græci vocant, & ὑπόπυῤῥον, qualis est in auro vulgari, quod Celticum sive Gallicum dicunt. Pallidum aurum vulgo dicimus. τὸ δ' ὑπόπυῤῥον Κελτικοῦ χρυσοῦ ἐστι. At obrysum aurum rufum est. Theophilus, Psellus, & alii, qui de urinis scripserunt: ἔστι τὸ πυῤῥὸν, ὃ ἐστι κατ' ἀλήθειαν ὄβρυζος χρυσός. Ita scribunt hanc vocem Neoterici Græci, pro ὄβρυζος. Sic enim in omnibus libris illius ævi reperitur. Arabice ابرجزي, *obrizi* vel *obrizion* addito *nun*. Vetus Glossarium interpretatur *obridium*, quod non est ex *obrizo*, ut Viris doctis placet, sed ita dicebant pro *obrizum*. Sic *oridia* pro oriza in antiquissimo codice Apicii. Isidorus quoque scripsit *obridum* in Originibus, ut libri testantur; & probat etymum, quod subjicit. Nempe ita dictum hariolatur, quod obradiet. Atque hæc obiter. Auri itaque obrizi color saturatissimus. Talis est, quo inficiuntur, quæ ab Armenio luto tincta sunt, cum ipsum subrubeat. Sic alius sandarachæ color, quem habet ipsa, alius quem in alio corpore exhibet. Cinnabarini ipsa coloris est, sed luteo tantum colore inficit tincta. Diligentissimè hæc Avisenæ verba consideranda de luto Armenio, quod aureo colore tingit. Zosimus quoque Panopolitanus Ἀρμένιον inter illa numerat, quæ croceo colore tingunt, ut est crocum, chelidonium, ochra Attica, & alia id genus. Cum hæc ita sint, mirum est hoc lutum ὠχρὸν dici Galeno, quod flavum colorem dilutiorem indicat, qui primus ferme gradus est colorum aliquo igne tinctorum. Nam per hos gradus & numeros ἀπὸ τοῦ ὠχροῦ pervenitur ad ὑπέ-

ὑπέρυθρον. Fit primum ὠχρὸς, deinde ὑπόπυῤῥος, postea πυῤῥὸς, mox ὑπόξανθος, deinde ξανθὸς, qui croci color. Ultra quem si procedas, invenies τὸ ὑπέρυθρον, qui est color Armeniæ terræ. Oportet igitur aliam esse terram Armeniam Galeni, aut admodum improprie vocem ὠχρὸν usurpasse. Auripigmentum sive arsenicum citrinum proprie ὠχρὸς, ut & pigmentum ochræ, quæ inde ὤχρα appellata. Alterum arsenicum croceum vocant, quo colore intensiorem adhuc faciunt antiqui Armenii colorem. Qui *pallidum* vertunt, nugari docuimus, ac nescire, quid sit pallidum. Bolum Armeniam, qua hodie utimur, volunt quidam non esse legitimam, sed pro ea nunc adferri ab institoribus Lemniam rubricam. Ut volunt, ita & credant, dum sciant utriusque eundem colorem à veteribus tradi. Lemniam rubricam minio similem de colore prisci faciunt, æque & bolum Armeniam; qui color est ὑπέρυθρος, cum minium sit ἐρυθρόν. Avisena eodem capite scribit luto Armenio effectu proximum esse *alemum*. Ita interpres. Sed in Arabico codice habetur: الالاني, *alalam*. Quod vocabulum exponnnt de luto eduli, cujus apud eundem mentio sub nomine *thin macul*, طين ماكول. Puto ea voce designari lutum coloratum. Nam لان, *lan*, etiam pro colore positum reperitur. Unde الالاني, *alani*, colorius vel coloratus. Multa alia nomina habet hæc terra. *Lutum Cyprium* dicitur طين القبروسي, *thin Alcubrosi*. Et lutum odoratum طين الطيب, *thin althaib*, & lutum capitis طين الراس, *thin alras*, quia caput eo in balneis linunt mulieres, ut longiores crines evadant. Boni odoris est ac saporis, ideo mulieres prægnantes & qui prava laborant orexi, sæpe hanc terram comedere dicuntur. Quæ videtur veteribus incognita. Etsi terræ etiam alia genera habuerint, quibus in balneis utebantur vice nitri aut lomenti, ut Chiam terram & Selinusiam; item Meliada, quæ etiam commendabatur ad capillos longiores ac subtiliores efficiendos. Cæterum omnibus terræ illius sive luti appellationibus Arabicis semper adjicitur *thin*. Nam & *thin Corasenum* appellatur, & *thin Alnabagi* & *thin Alnisaburi*. Hoc autem *alani*, cui par in effectu medico traditur bolus Armenia, sic simpliciter vocatur, & cum articulo *alalani*. In Lexico Alpagi, & *alanoi* & *alaunos* legitur pro plumbo nigro. Sed in castigationibus ejusdem ad Avisenam scriptum est *alanoc*. In Arabico الانك, idemque quod الابار, *alabar*.

CAPUT CXX.

De talko.

TAlk τάλκ Græci chimici, qui ante octingentos annos vixerunt, maximis ferunt laudibus, & commendant insigniter ad miros effectus in arte sua producendos. Vocem eam interim Persicam & Ægyptiam, interim Ismaeliticam, id est, Arabicam esse tradunt, quam omnes de aphroselino vel selenite lapide interpretantur. Autores Arabes, qui circiter illa tempora scripsere vocant طلق, *talk*, sed longe aliam ei dant significantiam: terram quippe Samiam, quam & *terram stellæ* vulgo vocitant, quidam ex his *talk* esse volunt. Averrois interpres: *Terra stella, id est, talk.* Avisena capite de Luto Samio, vel Samia terra, quam appellat طين شاموس, *thin Samos*, dicit quosdam esse in ea sententia, ut sit الطلق, *altalk*; sed qui melius ad veritatem sentiunt, credere aliud esse atque id reperiri in terra Græcia in insula Cypro. Corrupte in Arabico legitur حرزة فرس pro جزرة قبرس, *gezira Cubros*. Hoc illi ibi tantum de talk, nec explicat ulterius, quid sit. Quin & illo capite, quod proprium dicavit talko, remedia ex eo tantum exponit; non ipsum, quale sit aut quid sit, tradit. Hoc etiam inde colligas ex his, quæ de eo scribit, cum his sentire, qui terram Samiam esse putarunt. Nam proprietates omnes conveniunt terræ Samiæ, & testimonium Pauli pro terra Samia faciat. Idem Avisena capite de Zarnich, id est, arsenicum, genus ejus, quod aurei coloris est atque in tennes crustas educitur, tale dicit esse, tanquam si esset طلق اصفر, *talk asfar*, talk citrinum. Quod non ita accipiendum, quasi ullum sit talk luteum vel coloris citrini: sed arsenicum hujusmodi, quod est πλακῶδες & luteum, videri esse quasi talk luteum. Intelligit & hic asterem Samium talki nomine. Nam ἀστὴρ Σάμιος, quod alterum genus est terræ Samiæ, πλακώδης καὶ πυκνός. Huic si colorem addideris luteum, efficies, ut sit arsenicum sive auripigmentum, quod & πλακῶδες ipsum & coloris lutei. Sic talk ubique apud Avisenam pro astere Samio, quamvis ipse prodat ab aliis aliud tradi; qui tamen hoc ipsum, quid sit, nusquam dicit. Quo magis miror Græcos, qui circa illa tempora de re chimica libros conscripsere, unanimi consensu Arabicum illud talk de afroseleno vel selenite lapide interpretari: cum tamen & vocem esse Arabicam fateantur & Arabicam interpretationem. Lexicon Chimicum: Ἀφροσέληνόν ἐστι κόμαρις καὶ κυφόλιθος. Eum lapidem κυφόλιθον appellarunt Græci, quia levis est. Dioscorides de selenite: λευκὸς, διαυγής, κοῦφος. In Pauli ἀντιβαλλομένοις de hoc eodem lapide accipiendum: ἀντὶ κυφολίθου, τίμιος. Hunc lapidem & κόμαριν vel κόμαρον ubique appellant Synesius, Zosimus & alii Chimicorum scriptores. Putem & hoc nomen ex Arabico deductum & σεληνιακὸς vel σεληνίτην significare. Nam قمر, *camar*, est luna. Unde قمري, *camari*, σεληνιακόν. Unde illud κόμαριν vel κίμαρος chimicorum veterum pro selenite lapide. Avisena vocat حجر القمر, *hagiar alcamar*, lapidem lunæ. Quo nomine Dioscorides σεληνίτην appellat, quod & ἀφροσέληνον eidem vocatur. Hoc esse talk Arabum Græci volunt. Zosimus: λαβὼν κομάριν τὸ δυσχερῶς ὀνομαζόμενον, ὃ Πέρσαι καὶ Αἰγύπτιοι τελάσαφαρ, ὅ ἐστι τάλκ. Et alio loco:

Σώαμος ἢ τῶν φίλλων ἀφροσίληνον ὅπερ καὶ ἀφροσίληνον κόμαρον. Causa nominis, quod videatur defluere à spuma lunæ, & gigni ἀπὸ τῆς σεληνιακῆς ἀπορροίας, ut ibidem traditur: σύνθεσις ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ἀφροσίληνον, ὅτι ἢ αὐτὸ τινὲς ἐκδεδώκασιν, ὅτι φίλλων ὄντα ἀπὸ κοπτικῶ, ὅτι ἀπὸ σεληνιακῆς ἀπορροίας ἄγει ἄργυρον ἢ κόμαρον. Dioscorides σεληνίτην ait etiam dici ἀφροσίληνον quibusdam, διὰ τὸ εὑρίσκεσθαι αὐτὸν νυκτὸς μειοῦν ἐν τῇ τῆς σελήνης αὐξήσει. Hoc inde explicandum. Quia enim creditur originem & incrementum habere ex lunæ spuma ac defluxu, tum maximè id locum habere putandum est, cum plena luna est. Ideò & circa lunæ augmenta præcipuè invenitur. Ita accepit verba Dioscoridis Avisena, qui lapidem selenitem splendorem ac spumam lunæ vocari dicit, & inveniri circa sideris illius incrementa. Dioscorides μειοῦν reperiri tum maxime scribit. Quia cum alias lapis ille sit inanis ac levis, cum lunæ augmentis plenior ac solidior existit. Noctu autem inveniri etiam perhibet, quia lucet. Nam est διαυγής. Ad oram illius loci Avitenæ hæc verba adscripserunt Viri eruditi, quasi ex mente Dioscoridis ad interpretandum Avisenam: *Quoniam nulla invenitur lunæ imaginem reddere, quæ cum ea quidem augetur ac decrescit.* Hæc longissimè absunt à Dioscoridis sententia de aphroselino, quæ de alio dicuntur selenite, qui imaginem lunæ continere creditur, eamque in singulos dies reddere minuentis & augentis numeris Plinius quoque more suo utrumque seleniten confudit, ut alibi docuimus. De altero illo selenite, qui maculam quandam habet augentem minuentemque ad lunæ cursum ita scribit Psellus de lapidibus: Σεληνίτης καλεῖται ὅτι ὀφθαλμὸν ἔχει ἴνα συναυξόμενον καὶ συμμειούμενον ταῖς τῆς σελήνης αὐξήσεσι καὶ συμμειώσεσι δείκνυται. Sed hic lapis alius a selenite aphroselino. Κόμαρον, ut paulo ante docuimus, cum aphroselino eundem faciunt plerique chimici Græci. Alii distinguunt. Vocabula hæc obscura esse ἀφροσελήνου & κομάρου narrat Zosimus, sed ab Ismaëlitis, id est, Arabibus ea apertiora fieri sub nominibus, *talk* & *calk* sive *chalk*. Verba ejus hæc sunt: τοῦτο τὸ ἀφροσίληνον καὶ τὸ κόμαρον αἰνιγματωδῶς οἱ φιλόσοφοι εἶπον, τὸ γὰρ ἀφροσίληνον καὶ τὸ κόμαρον μιᾶς ἐπιτίμης ὑπάρχουσι, καὶ ἐν τούτοις τοῖς ὀνόμασι δυσδιάγνωστόν ἐστιν, ἀλλ' οἱ σοφοὶ τῶν Ἰσμαηλιτῶν σαφῶς ἀπὸ τούτων οἱ μὲν ταλκ, καλκ, οἱ ἢ χάλκ' καλεῖται ἢ φοῖβος καὶ κρόμος. Innuere his videtur, idem esse *talk* & *calk* sive *chalk*. Sed puto scribendum κάλη & χάλη. Quod Arabicum est قلي, *cali*. Lapidem specularem interpres Avisenæ reddit. Quod autem κρόμον & φοῖβον voces illas talk & calk interpretatur Zosimus, haud scio, an huc pertineat, quod Avisena de talko scribit in ejus medicina, quæ cum intus sumitur esse timorem. خمرا. Ἰσμαηλιτῶν σοφοὶ sunt Arabum magistri. Nam Ismaëlitica lingua pro Arabica sæpè apud ipsos Judæos magistros. Καλκ aut χάλκ nusquam apud Arabes invenio. Sed scriptum fuit κάλυ vel χάλυ. *Alumen catina* hoc vocant. Nec enim *cali* est herba, ut vulgò accipiunt, sed cineres herbæ exustæ & in lapidis duritiem solidati. Herba ipsa vocatur Arabicè اشنان, *axnan*. Sed *usnan* vel *usnen* pronuntiant. Græci in Lexicis suis Arabicis scribunt ἀσνάν. Duo sunt diversa apud Avisenam capita de *usnen* & de *cali*. Herba illa est, hoc aluminis genus sive salis, quod ex herba fit exusta. Hinc usnen appellatur *herba alcali*, حشيش القلي. Quod ex ea fiat *alcali*. Vitrum conficitur ex hujus cineribus, quod & olim factitatum. Nam de hac herba censendus intelligere vetus scholiastes Aristophanis, cum dicit vitrum fieri ex herba cremata. Sua ætate id repertum aut pauló ante suam ætatem indicat his verbis, ad Comœdiam Nebulas: ὕαλον ἡμεῖς μὲν αἴρομεν τὸ ἐκ βοτάνης πάνυ κεκαυμένης καὶ διὰ πυρὸς πεπηγμένον εἰς κατασκευὴν ἀγγείων τινῶν λέγομεν. Hæc herba est *usnen* Arabum. Quod ex cineribus ejus in massam lapideam induratur, vocant alcali, estque *alumen* vulgo dictum *catina*, cujus etiam usus plurimus apud chimicos antiquos, ut hodiernos. Hinc talk & cali jungunt Græci, quas voces respondere faciunt duobus Græcis ἀφροσίληνον & κόμαρος vel κόμαρις. Alibi quidem unum idemque adstruunt aphroselenon & comarim, sed alibi etiam distinguunt, ut hoc loco Zosimus, ubi duo illa vocabula explicat per totidem Ismaëlitica τάλκ & κάλυ, vel κάλη. Ita enim scribit: διὰ τοῦτο ὅπου ἀφροσίληνον εὕρισκε μετὰ κομάρεως λαβὼν καὶ μαλάξας καὶ πήγνυον καὶ βάψον αὐτό. Sic *talc* erit aphroselenon, *comaris* autem kali. Et fortasse κόμαρις illis dicitur pro γόμαρις. Arabicè ita vocatur pulvis abstersivus, quo utebantur in balneis. غمرس. Alpagus: *Gomaris linimenta & pulveres abstergentes cutim faciei & corporis.* In eadem significatione *gamera* etiam refert & *gamera* pro linimento. غمرة. Cineres ejusmodi abstersivi, quorum usus in balneis, ex cineribus usnen præcipue parabantur. Item Alpagus: *Alasnan, est herba alcali, ex qua fit pulvis abstersivus usitatus in balneis apud Arabes.* Genus halimi esse, nos alibi probare fategimus, & docuimus errare, qui anthyllidis speciem alteram putant. Anthyllidem Arabes vocitant الزهرة, *alzahera*. Ita dicitur Avisenæ utrumque genus anthyllidis, & apud auctorem Glossarum Arabicarum Dioscoridis. Cum plura genera usnen recenseant Arabes, nullum ex his sub nomine *zahera* prodiderunt. Avisena multa genera usnen esse dicit. Inter cætera album & viride commemorat. Pro viridi sermo Arabicus habet *achadar*. اخضر. Quod cæruleum significare viridi mixtum ante demonstravimus. Lexicum chimicum vetus κόμαρις Σκυθικὸν & ἰῶτιν Ἰταλικὸν cognationem habere significat: ἰός ἐστι ξάνθωσις, καὶ ὕδωρ ἄθικτον, καὶ κόμαρις Σκυθική, καὶ ἰῶτις Ἰταλική, καὶ βατράχιον καὶ χρυσόκολλα.

CAPUT CXXI.

De nitro.

LAtinis Barbaris *borax* passim pro chrysocolla usurpatur. Græci quoque recentiores βοράχιον sic appellant, ut apud Myrepsum in unguento διὰ κηρίων XLI I. ἄλλο βοράχιον. Ubi vides & lapidem dici chrysocollam eodem genio, quo & Armenium pigmentum & cæruleum supra notavimus. Atqui eam chrysocollam probari ait Dioscorides, in qua nihil lapidum. Sic erit optima λίθος ἄλιθος. Quod est ridiculum. Sæpe autem sum miratus, unde illud βοράχ & βοράχιον pro chrysocolla Græci Latinique pariter recentis ævi sumpserint. Non aliunde videntur accepisse, quam ad Arabibus. Non tamen Arabicum hoc nomen. Et falsus Vir magnus in notis ad Garciam cap. XXXV. lib. I. Aromatum, de costo, qui notat *borrax* corrupte dici, cum dicendum sit *baurac*, بورق. Certè hoc baurac Arabicum, sed non pro chrysocolla. Nitrum sive aphro-

aphronitrum ita vocant. Avisenæ est nitrum. Nam aphronitrum appellat زبد البورق , *zebed baurac*, spumam nitri. Alias dicunt etiam نطرون , *nitron* voce Græca. At chrysocollam vocant *tincar*, تنكار. In antiquissimo Dioscoridis codice χρυσόκολλα ab Arabe Glossatore exponitur, تنكار ولزاق الزهب *tincar va lezac alzebeb*, quod est tincar vel glutinum auri, sive consolidatio. Posteriore explicatione Græcorum χρυσόκολλα exprimitur, quæ nihil aliud est quam id, quo aurum ferruminatur. زهب autem pro دهب , *zebeb* pro *debeb*. Nam ita vocatur Avisenæ chrysocolla. لزاق الزهب , *Lezac aldebeb*. Chaldaïcum hoc nomen de auro, qui similiter דהב , *dahab*, dicunt pro Hebraïco זהב , *zahab*. Brassavolus & alii notant chrysocollam dici ab Arabibus *capistrum auri*. Quod ineptum est, sed ab interprete veteri habent, qui in voce *tincar* apud Avisenam ita scribit: *& dicitur capistrum auri*. In Arabico est: لحاكم الزهب , id est, consolidatio vel ferruminatio auri. Alibi scribitur pro eodem الحام , totidem ferme litteris. لحم passim apud Avisenam pro conglutinare, & partes dissipatas conjungere, quæ Græci συγκολλᾶν dicunt & κολλᾶν; unde κολλητικὰ φάρμακα. At لجم uno apice amplius significat frænare; unde verbale لجم frænum, capistrum. Hoc fefellit interpretem, qui hoc pro altero sumpsit. Et sane chrysocolla absurde dicitur capistrum auri, quæ præstat ut aurum auro cohæreat & conglutinetur. Cognationem hujus aliquam cum nitro, id est, baurac, videntur agnoscere Arabes. Scribit enim Serapio capite de chrysocolla CCCCXIII. tincar esse de genere salium, & habere in sapore suo quadantenus gustum nitri, id est, baurach. Item capite de nitro ex sententia Rasis ait, genus quoddam nitri sive aphronitri haberi, ex quo est tincar, id est, chrysocolla. Utut sit, nullus dubito, quin ex eo vocabulo Arabico *baurac*, vel *borac*, quod est nitrum, Barbari suum istud *borax* de chrysocolla formarint. Sic ex *sandarac* Arabico fecisse constat *sandarax*. Sic ex βερνίκην procuderunt *vernix*, longe tamen alio sensu quam βερνίκη Græcis accipitur.. Nitrum autem quidam in totum interesse, hodie volunt, alii id esse, quod *sal petra* vocatur. Neutri verum dicunt. Cum plura nitri genera fuerint apud veteres, *sal petra* nostrum potest aliquod ex his esse. Ad aphronitri genus illud, quod Plinius notat, videtur accedere. Sic enim scribit lib. XXXI. cap. X. *Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi in speluncis mollibus destillans (specus eos colycas vocant) dein siccant sole.* Speluncas illas molles, quæ sint, nullus intelligo, nec mobiles. In optimo codice habetur: *in speluncis malibus*. In altero proximæ bonitatis: in *hiemalibus*. Forte legendum *in speluncis hiemalibus*. Frigidas speluncas aut aquiloni & reliquis flatibus frigidis obversas designat: vel illud vult, hiberno præcipue tempore destillare in speluncis illud aphronitrum, quod colligitur & postea sole siccatur. Æquè corrupta Græca vox: *specus eos colycas vocant.* Qui κάχληκας legunt, ineptiunt. Veteres libri habent *colligunt*. Nescio, an χειμερινὰς scripserit, ut respondeat voci Latinæ *hiemales*. Speluncas eas plane intelligit, in quibus gelu hibernum concrescit. Falsum tamen illud aphronitrum generationem suam debere hiemi, quam potius soli debet. Ideo & sole siccatur. At palam est, velle Plinium aphronitrum stirias esse, quæ in speluncis hiemalibus destillant & congelantur. Ideo *hiemales speluncas* dixit, quia alias pleræque speluncæ hieme sunt calidiores, & minime hiemales. Sic chalcanthum hiberno gelu concrescere atque ex stiriis destillantibus fieri in scrobibus fodinarum dixit, cum metalli fodinæ solent esse per hiemem calidiores. Absurdum etiam, quod ait aphronitrum sic concretum in hiemalibus speluncis colligi ac deinde sole siccari. Immo in ipsis rupibus densatur ac sole coquitur. Et multo verisimilius, hiberno tempore destillare & æstivis solibus maturari. Sic fit & sal petræ, cum quo maximam habet affinitatem aphronitrum illud Plinianum. Addit ibidem: *Optimum putatur Lydium. Probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore pleni purpureo.* Ita hæc legenda. De hoc aphronitro Dioscorides: Ἀφρὸς δὲ νίτρου, ἄριστος μὲν εἶναι ὁ κουφότατος ἢ πλακώδης, εὔθρυπτός τε καὶ ἐμπόρφυρος ἢ ἀφρώδης, οἷος ἐστὶν ὁ ἐκ Φιλαδελφίας κομιζόμενος τῆς ἐν Λυδίᾳ. Plinius ἐμπόρφυρον vertit *plene purpureum*, non ut volgo legitur, *pene purpureum*. Hoc aphronitrum nihil habet commune cum nitro, nec in iisdem nitrariis fit aut colligitur. Aliud enim genus est, de quo tradit Plinius eodem capite, & spumam nitri appellat, quæ tenuissima nitri pars erat: *In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior.* Ex iisdem nitrariis, unde & nitrum, sumebatur. Quomodo fieret, olim dubitatum. Idem Plinius: *Spumam nitri, quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiam si caderet. Alii operimentorum fermento gigni existimavere.* Alia igitur hæc spuma nitri, quæ in iisdem nitrariis cum nitro gignitur ac veluti fermentum est operimentorum ejus, in summitate nempe existens, ab illo aphronitro, quod in speluncis destillat & sole siccatur. De eo aphronitro statim sequitur apud eundem. *Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi in speluncis hiemalibus destillans.* Hæc est illa spuma nitri, quam & *florem nitri* Latini dixerunt & Græci ἄνθος νίτρου. Soluta erat ac putris farinæ instar triticeæ aphronitrum contra illud Asiaticum ac specuarium, concretum & in corpore uno consistens. In pastillis afferebatur. Plinius: *Hoc in pastillis adfertur.* De Lydio illo & Asiatico in speluncis collecto loquitur. *Ægyptium in vasis picatis, ne liquescat.* Immo etiam, quia non poterat aliter afferri, utpote farinæ instar ac cineris solutum. Ægyptium autem aphronitrum diversi generis ab illo Asiatico, quod in pastillis afferebatur. Nam spuma erat vera nitri, quod in Ægyptiacis nitrariis fiebat. Sic Plinius utrumque nomine confundit; ut & Dioscorides, qui ἀφρὸν νίτρου pariter vocat Lydium illud, quod & optimum facit, deinde Ægyptium. At Ægyptium spuma nitri Ægyptiaci; aphronitrum autem Lydium vel Asiaticum sui generis ac proprietatis per se constans, nec cum nitro quidquam participans, in speluncis destillans. Galenus utrumque genus nomine etiam discrevit hoc modo lib. IX. de simplicibus medicamentis: Ἀφρόλιτρον ἀφρονίτρου διαφέρει· Λίτρου μὲν γὰρ ἀφρὸς ξηραντικόν ἐστι φάρμακον ἐλάττω πυρώδους συγκεκληρωμένος οὐσίας· καὶ γὰρ λευκός ἐστιν, οὐχ ὥσπερ τὸ τῆς Ἀσίας πέτρας ἄνθος τεφρώδης. Ἀφρόνιτρον δὲ οὐκ ἀλευρῶδες, οὐδὲ διαλελυμένον, ἀλλὰ πεπηγὸς καὶ σομφόν, ᾧ πάντες οἱ ξυναῖλοι ἐν τοῖς βαλανείοις ὁσημέραι χρῶνται. Aperta rei differentia. Nominis discrimen non agnosco. Ἀφρόλιτρον alterum vocat, alterum ἀφρόνιτρον. Atqui Attici λίτρον appellant, quod alii Græci νίτρον. Idem ergo ἀφρόλιτρον & ἀφρόνιτρον. Id Galenum ignorasse tantum etiam in Grammatica Virum, minimè putandum est. Puto itaque scripsisse: Ἀφρὸς νίτρου ἀφρονίτρου διαφέρει· Νίτρου μὲν γὰρ ἀφρὸς ξηραντικόν ἐστι φάρμακον. Distinguit inter ἀφρὸν νίτρου, & ἀφρόνιτρον. Plinius pariter *spumam nitri* propriè appellat, quæ revera est nitri spuma. At aphronitrum est veluti nitri genus, ita dictum, quod spumosum sit & ἀφρῶδες. Dioscorides de hoc genere, ἐμπόρφυρος καὶ ἀφρώδης; qui tamen ἀφρὸν νίτρου vocat impropriè, & confundit cum altero genere, quod est ipsissima nitri spuma, quale Ægyptium. Hæc igitur erit cum nominis tum rei distinctio. Ἀφρὸς νίτρου sive nitri spu-

ma, candida & soluta farinæ triticeæ similis. Aphronitrum vero concretum, spumosum, & purpureum. Quod genus proximè accedit ad naturam ac similitudinem salis petræ vulgaris. Hoc est aphronitrum, quo in balneis utebantur antiqui. Inde *aphronitra & lumenta* apud Cyprianum. Arabes verba ea Galeni ita accepisse, sicut exposuimus & correximus, palam est ex ipsorum libris, quo loco de nitri differentiis agunt: sed mirabili prorsus hallucinatione ἀφρόνιτρον de nitro Africano interpretantur, quasi ἄφρον νίτρον legeretur aut *aphronitrum* diceretur pro Aphro nitro sive Africano. Quod profectò joculare est. In ea tamen sententia duo Arabum præstantissimi scriptores Serapio & Avisena. Ille in transferendis illis ipsis Galeni verbis, quæ supra attulimus, nominatim citato Galeno teste sic habet: *Differentia est inter baurach Africa, quod dicitur spumosum; & inter spumam baurach. Quod spuma baurach est modicum desiccativa, & color ejus est similis farina tritici in hoc, quod ipsa est alba. & non est sicut flos lapidis Asii, neque talis coloris. Sed baurach Africa non est dissolutum sicut farina; immò est coagulatum, adgregatum, & est illud, quo utuntur quotidie homines ad lavandas sordes.* Si cum his conferas ac compares Græca, quæ paulo ante ex Galeno citavimus, interpretationem hanc illorum esse videbis. Sed ἀφρόνιτρον accipit pro nitro Aphro vel Africano. Avisena quoque capite de Baurac, differentiam facit inter spumam nitri, quam vocat زبد البورق, & inter nitrum Africanum, quod appellat بورق الافريقي, *baurac Alafrici*, id est, nitrum ex Africa. Græcorum ἀφρόνιτρον omnino intelligit, eamque hausit differentiam ex loco supra scripto Galeni, ut & Serapio. Martialis hoc ἀφρόνιτρον balnearium, quod est nitri genus spumosum, *nitri spumam* interpretatur hoc disticho perperam:

> *Rusticus es? nescis, quod Græco nomine dicar?*
> *Spuma vocor nitri. Græcus es? Aphronitrum.*

Multum hæc inter se distant nitri spuma, & ἀφρόνιτρον sic propriè vocatum. Nitri generis meminit Serapio, quod vocari dicit nitrum panis, quo populi quidam utuntur in pane, linentes eum, priusquam coquatur. Plinius quoque scribit veteres usos esse *chalastræo* nitro vice salis in pane. Vocavit *chalastricum* initio capitis. Sed χαλαστραῖον verius. Antiphanes inter genera condimentorum recenset & nitrum: Σησάμῳ, νίτρῳ, κυμίνῳ, ἔτι μέλιτος, ὀριγάνῳ. Nitrum illud, quo ad condiendum panem utebantur, proximum esse sali scribit idem Plinius, & lacum esse in Chytis Macedoniæ nitrosum, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fieri nitrum circa ortum caniculæ, quod statis diebus lacui innatat. *Quo apparet*, inquit, *salis naturam esse, quæ gignat; nec soles proferre quidquam, cum cesset, nec imbres.* Ita legimus ex vetusto & optimo codice, qui habet *proferre*. In Ægypto aliter fiebat. Modum eum Plinius ibidem explanat: *In Ægypto conficitur multò abundantius, sed deterius; nam fuscum lapidosumque est.* Hoc nitrum potest vocari λίθος βόρακος. Atque ita possumus accipere apud Myrepsum, non tantum de chrysocolla. Nam Arabicè بورق, *borac*, est nitrum. Addit protinus: *fit penè eodem modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt; Nilum autem nitrariis.* Nili aquam ad faciendum nitrum nitrariis infusam idem valere, quod marinam, quæ salinis infunditur, faciendo sali innuere videtur. Sed aliter se hab[et]. Aqua Nili non est materia nitri, ut mare est s[a]lis. Minimè quippe nitrosa Nili aqua. Sed eandem habet analogiam ad nitrum conficiendum Nili aqua, quam aqua dulcis ad faciendum salem. Nam aquam dulcem pariter cum marina salinis affundunt. Ita ergo & Nili aquam nitrariis affundebant. Imbres in aliis locis idem præstabant, quod Nili aqua in Ægypto, quia ibi minimè pluebat. Quin etiam, si quando ibi plueret, quo tempore nitrum conficiebatur, minus addebant à flumine. Idem Plinius: *Si etiam imbres adfuerint, minus à flumine addunt.* Nitri vero succus, vel aqua nitrosa densando & compingendo nitro ἀνάλογον quid habet cum aqua maris, ex qua fit sal. *Nitrarias* vocat Plinius, quæ Græcis νιτρίας. Perperam vertunt *nitri fodinas*. Inde νιτριώτης νόμος in Ægypto, ubi erant nitrariæ. Ineptè Isidorus nitrum dictum ait à loco Ægypti: *Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nascitur enim in loco vel regione Ægypti Nitria.* Immò *Nitria* à nitro, quod ibi fiebat, & nitrariis, quæ ibi erant, ut τριχῶα & similia loca. Plinius in ea voce corruptus: *Nitraria egregia Ægyptus: Nam circa Naucratim & Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores.* Ut hæc verba sonant, separare videtur loca circa Memphim & Naucratim ab Ægyptiis. In veteri codice est: *Nitri agri Ægyptiis.* Scribe: *Nitria agri Ægyptiaci.* Significat Nitrias locum esse agri Ægyptiaci, ubi optimæ erant nitriæ vel nitrariæ. Stephanus: Νιτρίαι, νόμος Αἰγύπτου. Inde Nomos Nitrioticus. Idem Plinius de nitrariis Ægypti: *Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri quadraginta diebus continuis, non ut in Macedonia statis.* Melius legas ex vestigiis scripturæ veteris: *Accedente Nilo siccantur.* An eo modo hodie fiat nitrum in Ægypto ut olim, nescio; nec vidi, qui tradiderint. Passim Alexandriæ & in Cairo venale haberi vili pretio narrant. Quinimmo & planities camporum totas nitro obsitas ibi reperiri memorant, qui loca illa perlustrarunt. Isidorus scribit in Nitria Ægypti regione, *ubi æstate pluviæ prolixiores telluri infunduntur, adurere sideris ardorem tantum, qui aquas pluviales per latitudinem arenarum concoquat in petram.* Mentitur tamen de largioribus pluviis æstivis. Nam rarò ibi pluere constat, nec tantus solis æstus in illis locis, quantum dicit. In petram concoqui nitrum, & sali vel glaciei adspectu simillimum tradit. Sic & *sal petra* dici queat, quomodo hodie dicitur diversum genus ab illo. Nullam hoc tempore curam aut artem videntur adhibere Ægyptii conficiendo nitro, sicut antiquitus solebant in nitrariis; sed colligere id, quod sponte nascitur, nihil industriæ debens. Et sanè nullum operæ pretium, cum per universam Europam res sit hodie non modo inusitata, sed invisitata, quæ plurimi maximique usûs olim fuit, non medicinæ tantum, sed etiam vitæ in aliis rebus. Hinc μαγειρικὸν νίτρον & πυρρίτιον apud Medicos, quo matronæ & virgines in balneis utebantur. Frequentia autem balneorum apud veteres immanem vim nitri & aphronitri exhauriebat, nunc nullam. Inter alia & tincturis, quod sordidum erat, serviebat. Plinius: *Ad aliqua tamen sordidum tanquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes.* Plutarchus tamen in libro de oraculorum defectu, nitrum cocco tantum tingendo adhiberi solitum innuere videtur his verbis: ἄλλα δὲ ἄλλοις οἰκεῖα καὶ πρόσφορα, καθάπερ τῇ μὲν πορφύρᾳ ὁ κύαμος, τῇ δὲ κόκκῳ τὸ νίτρον δοκεῖ τὴν βαφὴν ἄγειν μεμιγμένον. Fabulosum falsumque puto, quod scribit Plinius, circa Memphim nitrum *lapidescere in acervis, multosque esse tumulos ea de causa saxeos: facere ex his vasa.* Videri vult frequentes tumulos saxeos, qui circa Memphim sunt, ex nitro esse in lapidem converso. Quod nescio, an apud aliquem auctorem legerit. Sed vasa etiam ex nitro, cui rei nescio; cum certum sit nitrum aqua liquescere ac solvi, ut docet Aristoteles in Metereologicis lib. IV. Viderat fortasse vasa inducta nitro & incrustata, quæ tota putavit ex nitro constare. Sic est Plinius. Hodierno quoque tempore Ægyptii vasa solent nitro incrustare, quod & olim factitatum scimus. Νιτρῶσαι dicebant, & περινιτρῶσαι. Addit protinus Plinius: *Nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes carbonibus. Ad ea quoque, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur.* Illo nempe nitro liquato & cum sulphure cocto. Quid tamen velit, non assequor. Inveterari de his semper dicit, quæ servantur in sale ac conduntur

duntur, ut durent. Sic caules cocti inveteratos dixit, qui ad vetustatem servati sunt. Sic de reliquis aliis herbis. Nitratâ aquâ cauliculorum folia adspergi solita, ut essent viridiora legitur apud Martialem:

Ne tibi pallentes moveant fastidia caules,

Nitratâ virides brassica fiat aquâ.

Sed sulphuris ad eam nullus usus. In coquendo addi nitrum cauliculis, ut virides existant, idem Plinius ostendit lib. XIX. cap. X. *Nitrum in coquendo viriditatem custodit.* De coliculis loquitur. Nitratâ igitur aquâ coqui intelligit Martialis. An nitro sicut sale condita inveterari queant, nescio. Nitrum scio teneriora reddere, quibus aspersum est. Idem Plinius de caulibus: *sunt qui plantam in transferendo alga subdita, pediculo, nitrove trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt, qui semen trifolii, nitrumque simul tritum adspergant foliis.* Nescio, an verum dicat Plinius de semine trifolii. Sed nec ideo nitro aspergitur, ut celerius ad maturitatem perveniat, verum ut facilior ad coquendum ac tenerior evadat. Paxamus in Excerptis Georgicis de brassica: διὸ χρὴ καὶ τριφύλλῳ ἤδη τῇ γογγυλίδι [illegible] λίαν, ἢ ἁλμυρίδα γῆν [illegible] τοῦτο γὰρ τρίτην καὶ εὐπεπτοτέραν γίνεται. Quia Latini *coctos fructus* pro maturis plerumque ponunt, & πέττεσθαι Græci, quod est coqui, de maturitate fructuum sæpe usurpant, ideo & Plinius εὐπεπτοτέραν, hoc loco accepit pro celeriore ad maturitatem. Κράμβη τριφύλλῳ id fieri debere Græcus auctor dixit, id est, cum brassica tria habet folia. Plinius trifolii semen inde expiscatus est hariolando scilicet. Ἁλμυρίδα γῆν adspergendam brassicæ, cum ejus est altitudinis, qualis est tribus foliis enatis, ipsamque in loco salso serendam monet Græcus scriptor. Inde & Plinius concepit genus esse brassicæ, quod plantæ magnitudinem non excederet, & vocaretur ἁλμυρὶς ab eo, quod in maritimis nasceretur. *Est etiam sua gratia*, inquit, *nunquam planta habitum excellentibus. Halmyridea vocant, quoniam non nisi in maritimis proveniunt.* Brassicæ speciem esse maritimam & in salsis ac maritimis nascentem sciunt herbarii, sed de quo non loquitur heic Plinius. Locus ille de nitro liquato & sulphure cocto legitur in veteribus libris ad hunc modum interpolatus: *Faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Nitraria in quibus & rufum quoque, quas inveterari volunt illo nitro utuntur. Sunt & nitraria in quibus rufum exit a colore terræ.* Ita hæc extricanda ac distinguenda videntur: *Faciunt ex his vasa. Nec non & frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus ad ea, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt & nitraria quoque, in quibus rufum exit.* Quid voluerit Plinius, alii viderint. Sic recte ejus verba constitui posse reor. Puto etiam illo nitro liquato & cocto cum sulphure usos esse ad incrustanda vasa, ac male Plinium auctoris sui mentem cepisse, nec expressisse rufum nitrum. Græci πυῤῥὸν νίτρον & ἐρυθρὸν vocant, Dioscorides ῥοδινὸν rosei coloris, recentiores βερονικάριον & βερνικάριον à colore βερονίκης, hoc est, vernicis sive succini. Nitri in Medis nascentis meminit idem: *Exiguum fit apud Medos canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmirhaga.* Libri legunt *almiraga* vel *almyraga*. Omnino scribendum balmyrada, ἁλμυρίδα. ἡ ἁλμυρὶς vel ἁλμυρὰς terra salsuginosa, quam & ἁλμυρίδα γῆν vocarunt. Ἁλμυρίδες αἰγιαλοὶ Hesychio. Ex quercu cremata factum olim, idque postea omissum ibidem tradit, quo loco omnes libri constanter scribunt: *Namque aqua cremata nunquam multum factitatum est, & jam pridem in totum omissum.* Pro quo correxerunt. *Nam quercû cremata.* An quercus cremata nitrum faciat, nescio. Facile hujus rei experimentum. De aqua vellem dixisset Plinius, quomodo cremaretur, aut quod genus aquæ sumeretur ad nitrum faciendum. Aquam cremari Græce esset ὕδωρ καίεσθαι. Quod & de aliis liquoribus dicitur. Illud autem notum est, particulam *namque* sæpe à Plinio & aliis Latinis auctoribus initio orationis poni. Meminit Serapio facticii nitri, quod ex materia nitri fit ac plumbo & sale alchali simul mixtis coctisque. *Sal petrosum* vocari ait. Diversum quoque hoc ab illo, cui nomen apud nos *sal petra*. Quod in fornicibus subterraneis per stirias distillans reperitur, quod minimum videtur abesse ab illo antiquo speluncario, de quo Plinius. Quod autem inter chrysocollam, quæ *borax* vulgo dicitur, & nitrum quod Arabes *baurac* appellant, aliquam esse cognationem iidem Arabes volunt; de genere chrysocollæ facticio fortasse id intelligendum, quæ ex alumine scisso & Ammoniaco sale fieri solet. Ideo & chrysocollam Serapio inter salium genera recenset. *Borax* etiam lapis Alberto Magno, qui in capite bufonum reperitur. Sed illi auctori nulla fides.

CAPUT CXXII.

De climia Arabum sive Cadmia.

Cadmia Arabibus dicitur *climia*, قليميا. Quod quidam pronuntiarunt *calimia*. Unde Græcis recentioribus καλιμία interdum scribitur. Inde nostris Gallis *calamina* vocata & *lapis calaminaris*. Quam vocem quidam præpostere deducunt ab Indico *calaem*, quod metalli genus est stanno simile haud longè à Malaca erui solitum. Cadmia lapis est, ex quo fit æs, quem *calaminarem* nuncupamus à *calamia* vel *calimia* Arabum, qui corruptè Καδμίαν sic vocitant. Ab Arabibus autem infinita vocabula mutuatos esse Gallos nihil immutata, docuimus in hoc opere. Multa Cadmiæ genera. Sed præter illa, quæ veteribus Græcis Latinisque sunt prodita, Arabes hoc eodem nomine ad exprimendam auri & argenti lithargyron, quam *climiam auri* & *climiam argenti* appellant. قليميا الزعب, & فليميا الفضة, *climia aldheb*, & *climia alfidda*. Græcis λιθάργυρος χρυσῖτις & ἀργυρῖτις. In quibus tamen vocabulis observandum χρυσῖτιν non dici, quod ex auro sumatur, sed quæ aurei sit coloris. Atqui Arabici vocabuli notio ex auro fieri & colligi eam indicat, qui vocant *cadmiam auri*. Quin & ipse Avisena capite de Argenti cadmia, non solum ex auro & argento, sed etiam ex ære & marchasita, qui est pyrites, cadmiam concinnari dicit. Verum, ut dixi, quæ χρυσῖτις λιθάργυρος Græcis vocatur, non ex auro ducit originem. Sic enim appellata, quæ aurei coloris est. Tris omnino lithargyri genera Græcis traduntur, chrysitis, argyritis, & molybditis, sive ut Dioscorides habet, calauritis. Plinius, qui sumpsit à Græcis, ita ea genera recenset: *Genera ejus tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin.* Videtur autem intellexisse à colore sic singulas dictas, aureo, argenteo & plumbeo. Ita enim statim subjicit: *Et plerumque omnes hi colores in eisdem tubulis inveniuntur.* De chrysiti verum est. De argyriti & molybditi falsum. Hæc enim plumbi spuma est, illa argenti, & inde nomina. Chrysitis autem ex ipsa vena fit, nempe ex plumbi metallo. Atque ita capienda Plinii verba: *Chrysitis ex vena ipsa fit: argyritis ex argento: molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis.* Ex vena ipsa chrysitin fieri dicit, id est, ex ipso metallo. Quidam addiderunt *auri*. Ut intelligatur ex auri vena fieri chrysitin. Sed hoc falsum. Dalecampius legebat: *ex arena ipsa.* Nihil mutandum & de vena plumbi accipiendum. Dioscorides: λιθάργυρος ἡ μὲν τις ἐκ

τῆς

τοῦ μολυβδίδος καλουμένης ἄμμου γεννᾶται χωνευομένης ἄχρι τῆς τελείας ἐκπυρώσεως. Argyritin ex argento fieri Plinius ait. Non ita sentit Dioscorides, qui ut χρυσῖτιν ab aureo colore dictam innuit, ita ἀργυρῖτιν, quæ colore fusco sit, videtur appellare: καλεῖται δὲ ἡ μὲν ξανθὴ καὶ στίλβουσα χρυσῖτις, ἥτις ἐστὶ κρείττων· ἡ δὲ πελιὰ, ἀργυρῖτις. At quæ ex argento fit, Calabritim autumat vocatam: ἡ δὲ ἐκ τοῦ ἀργύρου Καλαυρῖτις. Non ἀπὸ τῆς Καλαβρίας hoc ἐθνικὸν, sed ἀπὸ τῆς Καλαυρίας, quæ parva est insula haud longe à Creta. Nescio, an inde nomen invenerit lithargyros calauritis. Perperam in editiobus Dioscoridis legitur vulgò in verbis paulo ante allatis: ἡ δὲ ἐν Σικελίᾳ ἀργυρῖτις. Libri babent, ut posuimus, & in his antiquissimus, ἡ δὲ πελιὰ ἀργυρῖτις. Quæ colore est flavo, dicitur χρυσῖτις, quæ fusco ἀργυρῖτις. Hæc mens auctoris. Fortasse an tamen scripserit, ἡ δὲ πελιὰ, quæ cana est & alba, instar argenti. Hesychius πελιὸν, λευκόν. Dixerit aliquis argentum à fabri factura ac politura recens, apparere πελιόν. Præterea hæc lithargyros ex plumbo fit, vel plumbi laminis incensis, & colorem inde trahit plumbeum, id est, πελιόν. Profecto si χρυσῖτις ex ipsa vena ducitur, id est, ex arena, quæ plumbum facit; *Calauritis* autem ea dicitur, quæ fit ex argento, necesse est tertiam ex plumbi laminis fieri. Atque hæc est ἀργυρῖτις Dioscoridis, à colore sic appellata. Profecto & Serapio legit in verbis Dioscoridis πελιά. Nam interpres ejus vertit *purpureum*. Ita accipit Serapio τὸ πελιὸν pro purpureo, quia purpura quædam atra & livida. Melius tamen dixeris hæc tria genera lithargyri, chrysitin, argyritin, & molybditin à colore appellationes istas invenisse. Quod Plinius ex aliquo auctore rectè posuerat his verbis: *Et omnes hi colores in iisdem tubulis inveniuntur.* Nempe lithargyro aureo, argenteo & plumbeo colore. Nam hodieque in metallorum fornacibus, ubi recoquitur & purgatur argentum ab æris & plumbi admixtione, interdum aurei, interdum argentei coloris existit lithargyrus, perinde ut in argento plus æris fulvi aut plumbi admixtum continetur. Quæ Plinius statim subjunxit, ab alio accepit auctore, nec conveniunt com sententia, quam præmisit de generibus lithargyri per colores distinctis, nomine inde facto. Sic ubiqua solet auctor ille: ex diversis scriptoribus res plerumque contrarias in unum colligit cinnum. Vera est conjectura nostra apud Dioscoridem: ἡ δὲ πελιὰ ἀργυρῖτις. Ut lithargyrus chrysitis à colore flavo appellationem habet, ita argyritis à candido, quem ille vocat πελιόν. Poeta: πελιὸν τε σίδηρον. Grammatici interpretantur λευκὸν καὶ λαμπρόν· ὅταν γὰρ ἀλεσθῇ ὁ σίδηρος, φαίνεται λευκός. Vetus illa menda est apud Dioscoridem πελιὰ pro πελιὰ, quam & Serapio agnoscit. Hodie quoque duo potissimum frequentantur lithargyri genera, album & aureum. Album ex Sicilia afferri aiunt. Auctores antiqui, qui tertium genus accudunt, decepti videntur. Plinio dicitur *molybditis*, quæ ex plumbo fit. Atqui cætera quoque genera ex plumbo babent originem vel ex vena plumbi, cui argentum aut æs admixtum. Tertia illa species Καλαυρῖτις Dioscoridi appellatur, quam ex argento fieri dicit. Nihil illa speciale habet nisi patriæ locum. Quid sit lithargyrus, Latini nomine ipso indicant, quo *spumam argenti* indigetant. Isidorus: *Argenti purgamenta lithargyrus, quam nos spumam argenti appellamus. Fit autem ex argento & plumbo.* Et rectè quidem ille. Purgamentum certè argenti lithargyrus, sed quod supernatat in fusura & coctura. Plinius: *Omnis autem fit excocta sua materia ex superiore catino defluens in inferiorem & ex eo sublata veruculis atque in ipsa flamma convolutata ceres, ut sit modici ponderis.* Sic legendum. Aliud argenti purgamentum scoria, quæ fæx est: eoque discrimine distat à lithargyro, quo spuma à fæce potest differre. Σκωρίαν ἀργύρου Græci dicunt, quæ & ἔλκυσμα. Sic enim scribendum, non ἔγκαυμα, ex antiquissimi codicis auctoritate apud Dioscoridem: ἡ δὲ τοῦ ἀργύρου σκωρία καλεῖται ἔλκυσμα. Arabes vocant

الفضة حبث, *chabhs alfidda*, id est, argenti scoria.

Cum igitur lithargyrus spuma sit & purgantis se materiæ vitium, quod & ἄνθος ἀργύρου dixere Græci, quod in summo natet & efflorescat fervescentis argenti, plurimum distat hoc nomine ab omni cadmiæ genere; ut mirandum sit Arabas *Cadmiam auri* appellasse τὴν χρυσῖτιν λιθάργυρον, & *Cadmiam argenti* τὴν ἀργυρῖτιν. Error jam magnus in hoc, quod *auri Cadmiam* vocarunt, quæ ex auro non fieret, sed auri tantum colore esset. Sic improprie lithargyrum auri nominant, quibus persuasum est ex auro venire, sed diserte Avisena tradit ex auro fieri illam Cadmiam, ut quædam sit ex argento, & ære, & pyrite lapide. Videtur molybdænam confudisse cum lithargyro, quia species est lithargyri. Sanè scribit Dioscorides optimam esse molybdænam, quæ λιθαργυροφανὴς, ξανθὴ, ὑπόστιλβος. Pares præterea effectus habet lithargyro. Ex auro & argento fieri amat: ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ γεννᾶσθαι. Hinc igitur Avisena τὴν χρυσῖτιν lithargyrum cum molybdæna λιθαργυροφανεῖ, quæ ex auro fit, confudit. Nam & μολύβδαιναν quidam Arabum vocant المرتك الاسواد.

Ita repperi in vetusto codice Dioscoridis, cui ex Arabico nomenclaturæ antiquâ manu adscriptæ sunt. Ubi *malud* debet esse corruptum pro μολυβδίς. *Martak* autem est lithargyros, de quo infra. Erat & Cadmia, quæ in argenti fornacibus fiebat, deterior tamen ærariâ, teste Plinio, lib. XXXIV. cap. X. de Cadmia: *Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus candidior & minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ.* Hæc erit & climia argenti Avisenæ proprie vocanda, quam ex argento fieri dicit, ut ex ære & marchasita, quæ vera sunt cadmiæ genera. At illam argenti cadmiam confudit idem cum lithargyro argyriti; ut lithargyron chrysitin, quam vocat auri cadmiam, non solum confudisse convincitur cum auri molybdæna, sed etiam cum æris cadmia, dum illi notas aliquot & epitheta attribuit, quæ soli æris cadmiæ conveniunt. Sic igitur scribit de cadmiæ auri probatione, sicut ad verbum vertimus. ELECTIO. *Melior est aurea, racemosa, cinerea, coloris viridis & laminosa, crassior.* Quod ait meliorem esse auream, ad lithargyron referri debeat ex his verbis Dioscoridis, ἡ μὲν ξανθὴ καὶ στίλβουσα χρυσῖτις κρείττων. In Arabico est

الزهبي, *aldhebi*, aurea, vel aurei coloris. Cætera, quæ sequuntur, prorsus pertineat ad Cadmiam æris, quæ vera est Cadmia Græcorum. Racemosa non est lithargyros, sed optima Cadmia. Dioscorides: Καδμεία ἀρίστη μὲν ἡ Κυπρία, ἐπικαλουμένη δὲ βοτρυῖτις. Notas optimæ Cadmiæ cum notis præstantissimæ lithargyri miscet. العنقودي, *albuncudi*, racemosa, βοτρυΐτις. Nam عنقود, *buncud*, racemus. Sequitur: *cinerea, coloris viridis.* Et hæc in laudibus Cadmiæ ærariæ optimæ, quæ racemi formam habet. Dioscordes: ἔχουσα τὴν ἐπιφάνειαν βοτρυώδη, χρώματι σποδοειδῆ, θλασθεῖσαν δὲ ἔνδοθεν τεφρὸν καὶ ἰώδη. Colore cinereo & fracta intus cinerea & viridis. الطري, quod in Arabico legitur, viridem potius atque ἰώδη designat, quam quomodo interpres reddidit, *recentem*. Quod nihil ad rem facit hoc loco. Profecto verbum طري etiam renovari & recentem esse significat, sed etiam viridem ut frondes, quæ verè de novo prodeunt & vere renovantur. Sic χλωρὸν Græci & de colore usurpant & de recenti. Ut χλωρὸν τυρὸς, recens caseus; χλωρὸν σῦκον, recens ficus; & χλωροὶ φοίνικες, recentes palmulæ, quæ siccis & conditis opponuntur. Nunc vide, quomodo hæc inter se concordare queant. Postulat, ut eligenda auri lithargyros aurei sit coloris, & tamen idem vult cineream esse & viridem. Cadmiam ærariam eandem nimirum facit cum chrysiti lithargyro. Addit & laminosam & crassiorem debere esse. In Arabicis scribitur الصفايحي, à nomine صفيحة,

Quod laminam & bracteam designat. Πλακῶτιν igitur Cadmiam signanter expressit, quæ & πλακῖτις. Dioscorides: ἔστι δὲ καὶ πλακῶτις λεγομένη σπανίως ζώνας ἔχουσα

ὡς ἀσφόνδυλοι; ὅθεν καὶ ζωνῖτιν αὐτὴν ὀνομάζουσι. Hæc pluribus veluti crustis constat sive laminis. Cæterum duo ista diversa genera Cadmiæ πλακῶτιν & βοτρυΐτιν, ut diversa forma est racemi, & crustæ. At noster Avisena de uno eodemque genere, quod vult esse probatissimum; hæc duo simul requirit, ut racemi effigiem habeat, & laminæ sive crustæ instar. Quod etiam exigit, ut sit crassior hæc lithargyrus, Cadmiæ botryites propriam rem desiderat, quam & πυκνὴν & βαρεῖαν μέσως vult esse Dioscorides. Non igitur eo capite proposuit Avisena de lithargyro tractare, utcumque videatur ea admiscuisse, quæ pertinent ad lithargyrum chrysitin aut molybdænam auri; sed de Cadmia. Quod etiam magis ostendit caput sequens, quo de Cadmia argenti disserit. Nec assentior Viris doctissimis, qui per *Cadmiam argenti* intelligi putant oportere lithargyrum argyritin, quam vulgus *lithargyrum argenti* appellitat. Eo capite Cadmiam ex argento fieri ait, ut ex ære & pyrite lapide, quem vocat *marcasitam*. Ergo de ea Cadmia exponendus est, quę ex argenti metallis gignitur, quę vera Cadmia est, non lithargyrus; bonitate tamen postponenda ęrarię. De ea Plinius loco, quem superius produximus. Dioscorides capite de Cadmia: γεννᾶται δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀργυρείοις λεγομένοις καὶ ὑποδεεστέρα ἐστὶ καὶ τῇ δυνάμει ἥσσων. Plinius τὰ ἀργυρεῖα vertit *argenti fornaces*. Immo argenti metalla sunt. Τὰ χρυσεῖα, in quibus auri vena effoditur. Ita & τὰ ἀργυρεῖα. Differentię ratio in eo sita, quia si de metallis accipimus, de genere quoque Cadmiæ metallico erit accipiendum. Sin de fornacibus, factitiam inde Cadmiam debebimus colligere. At illud verum. Non bene heic igitur Avisena Cadmiam argenti ei Cadmię comparat, quę ex ęre fit, & lapide pyrite. Factitię enim sunt & in fornacibus existunt, in quibus uritur pyrites, aut æs funditur. Sed in eodem errore Plinius, qui similiter τὰ ἀργυρεῖα pro argenti fornacibus sumpsit. Cæterum Avisenam de vera Cadmia, non de lithargyro loqui voluisse illo capite docet definitio, quam adhibet ad explicandam illam Cadmiam. Dicit enim esse fæcem, quæ elevatur & intricatur, vel fumum. Ita enim lego in Arabico. الشبكى, non الصبكى. Sic vocat eam speciem Cadmiæ, quæ tollitur in cacumen fornacis, & ibi implexa adhærescit racematim. Nam شبك est implicare, intricare. Unde شبكة, *sabia*, laqueus, rete, cassis. Addit statim, eam speciem, quæ descendit & inferiora petit, laminæ vel crustæ instar habere: صفائحي, quod est πλακῶτις. Hoc habet è Galeno, qui Cadmiam fornacum in duo præcipue genera dividit, in βοτρυΐτιν & πλακῖτιν. Racemosam aggregari dicit in supremo fornacis tholo, laminosam in inferioribus partibus subsidere. Cadmia itaque argenti, de qua ibi tractat Avisena, non est lithargyrus argenti, sed vera Cadmia, quæ in argenti metallis reperitur, ut etiam idem Galenus asserit. Ex eodem genere debet esse & Cadmia auri, quam similiter ex auro fieri docet, quemadmodum fit ex argento & ex ære. Sed neminem scio veterum, qui scriptum reliquerit Cadmiam ex auro fieri vel in metallis auri reperiri. Aut λιθάργυρον χρυσῖτιν aut molybdænam auri perperam transformavit in auri Cadmiam; præsertim cum illo capite, de auri Cadmia notas omnes recenseat, quæ in Cadmiam legitimam conveniant excepto colore aureo, quem in ea ante omnia desiderat. Maximum denique argumentum duobus illis capitibus de auri aut argenti lithargyro non habuisse in animo dicere Avisenam, quod aliud caput habet de lithargyro, quam vocat *merdesengi*, مرداسنج. Sic etiam λιθάργυρον interpretatur vetus Glossator Arabs apud Dioscoridem in antiquo exemplari, qui & aliam adscripsit nomenclaturam Arabicam مرتك, *martac*. Sic vocat Serapio Dioscoridis lithargyrum, cujus totum caput transcripsit sub illo nomine, ut Avisena sub titulo *merdesengi* descripsit lithargyrum Græcorum, nominatim etiam citato Galeno. Ubi dicit esse plumbum incensum. Fieri ex plumbo incenso significat. Dioscorides de hoc genere: πλείστη δὲ ἐν τοῖς τόποις γεννᾶται μολύβδων ἐλασμάτων ἐκφλογουμένων. *Ex plumbi laminis ignitis.* Addit Avisena fieri etiam sine plumbo. Mirum est, eo loco nullam illum facere mentionem lithargyri chrysitis & argyritis. Suspicari inde licet, eas sub appellationibus *cadmiæ auri* & *cadmiæ argenti* complexum esse, cum tamen germanam cadmiam capitulis illis exequutus sit. Nunc genera cadmiæ prosequenda. Summa divisio in fossilem sive metallicam & factitiam. Nimis argutantur, qui fossilem a metallica distinguunt, cum idem sit metallicum & fossitium, μεταλλικὸν καὶ ὀρυκτόν. Quod alibi ostendimus. Quæ ex metallo eruitur, hæc eadem metallica & fossilis. Sed operæ pretium videre distinctionem. Metallicam appellari ajunt per excellentiam, quæ multum æris & argenti continet. Fossilem vero, quæ nihil ex utroque habeat. Ridicula ratio. Metallica illa, quoniam foditur, etiam fossilis est. Et quam fossilem vocant, quandoquidem & ex metallo venit, etiam metallica merito appelletur. Nam & lapides metalla sunt, non tantum æs & argentum vel aurum. Quidquid denique eruitur, sub hoc nomen cadit. Unde sive metallica Plinio, quæ ὀρυκτὴ αἰθάλη Dioscoridi. Stulte fabricatum & illud discrimen, quo metallicam quidem cadmiam, quæ æs & argentum habet admixtum, inutilem medicinæ asserunt: fossilem vero, cui nihil ex ære & argento accessit, usui esse medicis contendunt. Quid ita hoc putare inducti sint, nullus perspicio. Immo videretur verius contrarium. Quanto enim verisimilius naturalem illam Cadmiæ venam, in qua æs & argentum reperitur, utilem medicinæ videri, quam quæ nihil horum contineat? Profecto illa ipsa Cadmia est, quam in usu commendant veteres, ex qua æs conflatur, ex qua fit cinis spodii vicem obtinens & pompholyx & spodium. Sed fefellit eos Plinius, ipse prius falsus, cujus hæc verba sunt: *Ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis.* Inter metallica cadmiæ genera lapideam reperiri, quidam ex veteribus affirmarunt. Unde & lapidem multi vocarunt illam cadmiam, inter quos & Plinius. Hæc porro est quam hodieque *lapidem calaminarem* nuncupamus, hoc est, lapidem Cadmiæ. Arabes dicerent حجر القليميا, *hagjar aclimia*. At Dioscorides eos reprehendit, qui putarent aliquem ejusmodi lapidem in metallis inveniri, qui genuina esset Cadmia. Nam similitudinem quidem illum habere Cadmiæ, cæterum inutilem esse & nullius virtutis. Ea similitudine deceptos quam plures temere lapidem illum pro vera cadmia habuisse. Verba ejus adscribam: ἔνιοι δὲ καὶ ἐν μετάλλοις λίθινον φασὶν εὑρίσκεσθαι καδμείαν πλανώμενοι ὑπὸ λίθων πολλὴν ἐμφέρειαν ἐχόντων, οἷος περὶ καὶ ὁ ἐν τῇ Κύμῃ λίθος εὑρισκόμενος, δύναμιν δὲ οὐδεμίαν ἐκδεικνύμενος. Plurima deinde indicia subjicit, quibus deprehendi possit lapidem illum diversum esse à cadmia. Primum quod levior sit cadmiā. Deinde quod manducatus palato respondet, & dentes inter mandendum veluti indignentur & crepitent; cum cadmia morsum admittat, nec dentes fatiget. Sic Græca, quibus hoc dicit, legenda sunt: διαγινώσκονται μὲν αὐτοὶ ὅτι ἐστὶ κουφότεροι αὐτῆς εἶναι τῆς Καδμείας καὶ διαμασώμενοι μὴ ὑπείκειν τῇ γεύσει, ἀγανακτεῖν δὲ τοὺς ὀδόντας, εἰ λίθος εἴη τῷ μασᾶσθαι· εἰ δὲ Καδμεία εἴη, ἀνέχεσθαι τῆς διαβρώσεως συνεχείᾳ αὐτῆς. Alia insuper discernicula commemorat. Cadmia ex aceto trita, & in sole siccata subsidit & minor fit, quod non facit lapis. Sic etiam Græca debent emendari: ἡ διαγνώσονται καὶ τῷ τὴν μὲν Καδμείαν λειοτριβηθεῖσαν σὺν ὄξει, καὶ ξηρανθεῖσαν ἐν ἡλίῳ ὑφίζειν, τὸν δὲ λίθον μὴ πάσχειν. Vitiose legitur ἀναπίζειν, quod vertunt *coire*.

Pusilla

Pusilla cætera menda omitto. Est aliud præterea, quo discriminantur. Lapis ille comminutus, & in ignem positus dissilit, & fumum igni concolorem emittit, cum patiens ignium sit cadmia, & fuliginem ejaculatur luteo colore & ahena veluti luce corruscantem, versicoloris zonæ modo. Postremo lapis ille incensus ac refrigeratus, colores mutat, & levior evadit, ubi cadmia nec de pondere tantillum imminuat, nec de colore variat, nisi per multas horas exuratur. Ex his omnibus apparet Dioscoridem hoc velle, ut cadmia terra sit magis quam lapis; immo nullum lapidem esse contendit, qui pro cadmia metallica debeat accipi, quod quidam faciebant de certo lapidis genere, qui similis erat cadmiæ, cum nulla simili conferretur proprietate ac potestate. Non tamen posteros habuit huic suæ sententiæ per omnia faventes ac propitios Dioscorides. Nam Galenus disertis verbis testatur rectè eos facere, qui lapidem appellant hanc cadmiam metallicam. Quin immo tradit, cum in Cypro insula fuisset, multos inde reportasse cadmiæ metallicæ lapides & amicis donasse; a quibus gratiam se dicit iniisse, quasi maximo munere dato. Lapides illos in montibus ac rivis reperiri ibidem affirmat, & hanc esse cadmiam præstantissimam, quæ lapidosa, λιθώδης, jure meritoque suo debeat nominari. Quis inutilem medicinæ hunc lapidem dixerit, quem adeo commendat Galenus? Quid igitur Plinio faciemus, cujus hæc verba sunt: *Ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur; fusuris necessarius, medicinæ inutilis.* Duas ut solet miscuit sententias. Dioscorides lapidem quendam cadmiæ similem metallicæ pro cadmia quibusdam haberi dicit, qui nullarum est virium. Negat autem ille ullam lapidosam inveniri cadmiam. Hoc habet ex aliquo antiquo auctore, a quo etiam Plinius accepit. Juxta horum igitur sententiam scribit Plinius, lapidem cadmiæ similem & pro cadmia habitum inutilem esse medicinæ, quia teste Dioscoride οὐδεμίαν δύναμιν ἐνδείκνυται. Atqui non hic est lapis, ex quo fit æs, quique fusuris æris necessarius habetur; sed ipsa cadmia terra, quæ fundendo æri serviebat. Eam cadmiam metallicam quidam terram vocarunt, quidam etiam lapidem. Festus: *Cadmia terra, quæ in æs conjicitur, ut fiat orichalcum.* Alii lapidem dixerunt, ut Posidonius apud Strabonem lib. III. ὥς φησιν ὁ Ποσειδώνιος, Κύπριος χαλκὸς μόνος φέρει τὴν καδμίαν λίθον, καὶ τὸ χαλκανθὲς, καὶ τὸ σπόδιον. Galenus quoque hoc arbitrarium facit, utrum terram quis hanc cadmiam appellet, an lapidem. Magis tamen eò inclinat, ut lapidis nomine donanda sit. Dioscorides contra sentit, quem ex eo colligas terram vocandam censere, quod neget lapidem cadmiam extare & falli eos asserat, qui existiment ἐν λιθώδεσι μετάλλοις inveniri, deceptos lapidis cujusdam similitudine, qui cadmiam referat, potestate careat. Terrarum igitur generi, non lapidum cadmiam esse adscribendam judicavit. Rationes aliquot sententiæ suæ stabiliendæ ibi adfert, quas paulò ante exposuimus. Una inter alias lapidem non esse probat, quia docet cadmiam morsui non repugnare, sed facilè dentes intromittere. Quod lapidis veri natura non patitur, ut nec illius lapidis, quem pro cadmia nonnulli recipiebant. Nec vero putandum, aliam novisse cadmiam Dioscoridem, aliam Galenum. Sed Galeno lapis est, Dioscoridi terra. De Cypria cadmia uterque loquitur. Quin immo si Posidonio creditur, vera cadmia in Cypro tantum quærenda fuit. Plinius lib. XXXIV. in præfatione celebritatem hujus in Asia esse dicit, & quondam in Campania, additque, *nunc in Bergomatium agro extrema parte Italiæ. Ferunque nuper etiam Germania repertum.* Lapidem ibi vocat ærosum: *Fit & è lapide æroso, quam vocant cadmiam.* Idem lapis est, quem cap. X. ejusdem libri inutilem medicinæ dicit: *Namque ipse, lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, medicinæ inutilis.* Confundit cum illo lapide, quem cadmiæ similem esse scribit Dioscorides, qui nullius prorsus virtutis. Hic verè lapis. At de germana cadmia dubitatum, an lapis esset. Ad terræ substantiam magis accedebat. Sic de aliis multis metallicis variatum sententia & appellatione, utrum lapides dici deberent an terræ. Quidquid esset lapis in veritate, & naturam prorsus lapideam in metallicis præferret, nemo unquam repertus est, qui terræ nomen iis accommodaret. Talia sunt omnia, quæ sub lapidum appellationibus descripsit Dioscorides, ut lapis pyrites, hæmatites, lapis Asius, gagates, magnetes, & alii. Rursus & terræ genera sunt, quæ adeo extra controversiam in terrarum censum ab omnibus dedicantur, ut nunquam lapidis appellationem adsciscant. Tales sunt, quas sub hoc titulo tradunt medici, ut terra Erethrias, terra Chia, Melias, Silinusia, Cimolia, & infinitæ aliæ. At metallica nonnulla habentur ambiguæ quodammodo naturæ, quæ quamvis ad terræ proprietatem magis pertineant, nihilosecius penes quosdam ex antiquis lapidis nomine notata reperiuntur. Armenia terra, Galeno teste, lapidis Armenii nomen habebat apud eum, qui sibi eam donavit. Sic Armenium pigmentum, quo utebantur pictores, lapidis quoque appellationem apud Plinium & alios quosdam ex antiquitate retinet. Qui propriè loquuntur, Ἀρμένιον simpliciter appellant aut Ἀρμένιον χρῶμα. Nec enim lapis est, cujus inter notas, ut optimum sit, requirunt τὸ ἄλιθον. Chrysocollam, cærulum, ochram & alia multa similiter ad lapidum titulum censumque relegarunt nonnulli, quæ nec lapides propriè nec terræ sunt. In eadem categoria & cadmia nativa ponenda. Partim terram, alii lapidem vocarunt, ut ipse Galenus asserit. Negat disertè lapidem esse Dioscorides, qui Cadmiam metallicam in lapide nusquam reperiri contendit. Metallorum venæ aliæ terra sunt, aliæ lapis, ac aliæ limus crassescens, vel lutum siccatum, aliæ arena, quædam partim lapis, partim terra. Sic ferri vena quædam lapidosa, quædam terrea. Cadmiæ venam sunt, qui lapidem appellant, sunt qui terram. Dioscorides non vult eam extare ἐν λιθώδεσι μετάλλοις. Negat igitur esse lapidem, quem alii lapidem ærosum pro Cadmia vocant. Lapidem quidem etiam reperiri fatetur Cadmiæ similem, sed qui nullius sit virtutis. Ex eo lapide non fit æs, ut ex Cadmia. Non hac in parte ergo dissensio Dioscoridis & Galeni, quasi velit Galenus eum lapidem, qui Dioscoridi pro cadmia non habetur, cadmiam esse, sed veram ac nativam cadmiam Dioscorides nomine lapidis vocandum non putat, Galenus ita vocari posse affirmat. De re non est controversia, sed de nomine. Non mirum autem cadmiam venæ naturalis lapidem quibusdam dici, cum ipsam cadmiam facticiam, quæ fornacum parietibus adhærescit crustæ modo vel laminæ, lapidem vocent. Certè Posidonius λίθον καδμίαν apud Strabonem nominat, quæ de cadmia fornacum sive facticia debet accipi. Æs Cyprium inter omnia æris genera cadmiam lapidem, & chalcanthes & spodium dare dicit: ὁ Κύπριος χαλκὸς μόνος φέρει τὴν καδμίαν λίθον, καὶ τὸ χαλκανθὲς καὶ τὸ σπόδιον. Cadmia facticia est, quæ ex ære fit, ut & spodium. Nam è contrario, æs fit ex cadmia naturali. Unde Isidorus rectè: *Origo æris cadmia & chalcitis. Purgamenta æris cadmia, & ærugo, & æris flos.* Ita legenda hæc ejus verba. Sic & purgamentum est æris cadmia, & origo. Ex nativa cadmia originem ducit æs, ex ære autem cadmia facticia. Hoc est, quod Plinius dixit loco supra allato, *æs fieri ex cadmia, & hanc rursus in fornacibus existere, aliamque sui nominis originem recipere.* Idem alibi *ærosum lapidem* vocat cadmiam, id est, χαλκίτην λίθον, quia æris venam contineat. Sic χρυσῖτις ἄμμος, aurosa arena, quæ auri vena est. *Ærarium lapidem* etiam alibi appellat, qui Græcis χαλκίτης λίθος. Etsi cadmia æris & aliquando etiam argenti aliquid habeat, atque ex ea fiat æs, propriè tamen alia est ab eo lapide, quem ærarium Plinius nuncupat. *Scolex*, inquit, *fit per se derasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitin vocant lapidem, ex quo & ipso æs coquitur. Distat a cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis: Item quod chalcitis friat se statim mollis natura, ut videatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quod* chal-

chalcitis tria genera continet, æris & misyos & soreos: de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum discursu, friabilis, nec lapidosus. Sic legendus hic locus, in quo multa observanda. Correximus: *Scolex fit per se derasa.* Subintelligitur enim ærugo. Sic enim paulo ante: *Est & alterum genus æruginis, quam vocant scolecem*, id est, σκώληκα. Nam in libris habetur, *scoleacs.* Unde perperam fecerunt *scolecam.* Græcis dicitur σκώληξ ἰοῦ, id est, vermiculus æruginis. Non σκώληξ ἰὸς, ut perperam Viri docti autumant, nec *scolecia.* Plinio in indice manu exarato vocatur *scolex æris, medicina ex eo* XVII. Quod ait idem Plinius, scolecem æruginis deradi ab æsario lapide, omnino fallitur. Duo genera σκώληκος ἰοῦ Dioscoridi, unum fossile, alterum facticium. In ærugine autem rasili describenda meminit & cujusdam generis æruginis, quæ in Cypriacis metallis efflorescit circa lapides, qui æs continent: γεννᾶσθαι δὲ φασιν ἰὸν καὶ ἐν τοῖς Κυπριακοῖς μετάλλοις, τὸν μὲν λίθοις τισὶν ἐπανθοῦντα τοῖς ἐχόντων τὸν χαλκὸν, τὸν δὲ ἐκ τινὸς σπηλαίου στάζοντα. Duo hæc genera æruginis ex naturali vena accipi solita. Alia etiam præterea species æruginis metallicæ, quam Græci σκώληκα vocant à forma vermiculari. Σκώληξ etiam ὀρυκτὸς dicitur Dioscoridi. qui & duo genera facit, unum ὀρυκτὸν, alterum σκευαστόν. Plinius vero scoleca fossilem confundit cum eo genere æruginis, quam reperiri Dioscorides ait circa lapides quosdam, ex his qui æs habent, floris instar emicantem. Hinc dicit ille scoleca deradi ab ærario lapide, de quo jam dicturum pollicetur. Lapis metallicus, qui venam æris habet, Græcis vocatur χαλκίτης λίθος, hoc est, λίθος ἔχων τὸν χαλκὸν, lapis ærarius. Hæc vena est æris, ex qua æs coquitur & funditur. Inter lapides, quibus æs continetur etiam locum habet Cadmia. Nam & ex ea quoque æs conflatur. Pyrites quoque lapis venam æris inclusam habet, de quo non solum æs, sed etiam cadmia facticia paratur. De quo paulò post. Est præterea & *chalcitis*, metallicum genus nihil æris habens, sed sic appellatum ab æris facie. Dioscorides; τὴν χαλκῖτιν προκρατέον τὴν χαλκοειδῆ καὶ εὔθρυπτον καὶ ἄλιθον. Eo modo & χρυσῖτις lithargyros vocata, quæ nihil habet auri, sed ab aureo colore. Alio sensu dicitur χαλκίτης λίθος de lapide ærario vel ærosо, in quo latet æris vena. Ita χρυσῖτις ἄμμος vocatur auraria vel aurosa arena, quæ auri venam habet. Plinius τὸν χαλκίτην λίθον, qui lapis est ærarius, confundit cum χαλκίτιδι absolutè vocata, cui color æris tantum, quæ metallica est species nihil faciens ad æs fundendum, nec ullo modo æs ex se præbens. Præterea lapidosæ non est naturæ, sed terreæ magis. Unde γῆν χαλκῖτιν vocat Hippocrates, quam eandem esse cum chalciti simpliciter dicta in Lexico suo notavit Galenus. Judicium in eo Plinii requiro, qui lapidem χαλκίτην eumdem putat cum chalcitide absolutè sumpta, quam tamen minimè lapidosam esse dicit. *Gracili venarum discursu, friabilis nec lapidosus.* εὔθρυπτος καὶ ἄλιθος. Lapidem volt, non esse lapidosum. Res profecto mira: sic enim libri ejus legunt, non *lapidosa*, quia refertur ad lapidem ærarium, quem initio posuit *lapidem chalcitin* à Græcis vocari. At de chalciti alis, quæ terream habet naturam, hoc proditum à Dioscoride. & jure meritoque vult eam, quæ eligatur, ἄλιθον esse, hoc est, minimè lapidosam. Lapis vero ærarius planè lapis est, & lapidosæ naturæ. Et rectè quidem Plinius lapidem chalcitin à Cadmia distinguit, quia lapides præter Cadmiam etiam ærosi reperiuntur, ex quibus æs perficitur. Hi sunt, in quibus efflorescere æruginis nativæ genus in Cypriacis metallis Dioscorides memorat: ἐν λίθοις τισὶ τῶν ἐχόντων τὸν χαλκὸν, *in lapidibus quibusdam ex his, qui æs habent.* Lapides isti λίθοι χαλκῖται Græcis, aut mutato genere χαλκίτιδες dicuntur. Nam ut notum Grammaticis, tam ὁ λίθος χαλκίτης quam ἡ λίθος χαλκῖτις dici potest. Et ipsa quidem Cadmia etiam λίθος χαλκίτης vocari meretur, quatenus æs quoque habet, & *lapis ærosus* Latinis nuncupatur. *Distat*, inquit, *à Cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item quod chalcitis friat se statim, mollis naturâ, ut videatur lanugo concreta.* Accipio hanc differentiam, qua lapidem chalciten à Cadmia hoc nomine discernit, quod Cadmia cædatur ex lapidibus sub dio positis & apertis; lapis autem ærarius ex abditis & obrutis. Sed quod ait chalcitin friare se statim, & mollis esse naturæ, ut videatur lanugo concreta, hoc non convenit in lapideam naturam, sed in terream, qualis est chalcitis diversa à lapide chalcite vel ærario. Subjungit: *est & alia distinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris & misyos & soreos, de quibus singulis dicemus suis locis.* Manifesta hinc elucescit confusio lapidis chalcitis, & terræ chalcitis. Terra chalcitis, quæ per se etiam dicitur chalcitis, misyos & soreos genera continet, nihil autem æris. Nam & Galenus scribit, misy & sori cognata quodammodo esse chalcitidi & ex eadem veluti radice hæc tria producta, quæ & genere invicem & virtute paria sunt. Lapis vero chalcitis is est, qui æs intra se habet, nulla cognatione pertinens ad illam chalcitin, quæ misy & sori continet. Addit statim idem Plinius: *Habet æris venas oblongas.* De chalcitide verum est, venas eam habere oblongas, sed non æris, quod in lapidem ærarium tantum cadit. Dioscorides de chalcitide monet probandam esse, ἡ εὔθρυπτος, ἔτι δὲ καὶ ἐὰν φλέβας ἐπιμήκεις τε καὶ ἀποστιλβούσας ἔχουσα. Non dicit venas æris eam habere, sed oblongas tantum ac relucentes. Venas habet æris lapis ærarius, ὁ χαλκίτης λίθος. Subjicit idem: *probatur mellei coloris.* Hoc verum fortasse sit de lapide chalcite. At chalcitin Dioscorides probat τὴν χαλκοφανῆ, quæ æris est faciε, non τὴν μελίχρουν. Reliqua chalcitidi conveniunt, non lapidi chalciti vel ærario, ut friabilis sit & minimè lapidosus. Notandum interim, quod ait ibi Plinius, cadmiam cædi ex petris subdialibus. Id enim adprimè confirmat Galeni & eorum sententiam, qui cadmiam λίθον appellant, & contra Dioscoridem facit negantem in metallis saxeis inveniri Cadmiam. At lapidem chalcitin, qui diversus est à Cadmia, in obrutis & abditis rupibus, non in aperto inveniri idem scribit Plinius; quæ chalcitis, ut diximus, sori & misy cognata res est, nec lapis est, sed terra. Neminem autem præter Plinium memini tradere hanc chalcitin aliquid æris habere, aut æri fundendo necessariam esse. Quin si certa est Grammaticorum veterum observatio, nec χαλκῖτις λίθος Græcè dicitur de lapide ærario, ut λίθος χρυσῖτις, & λίθος σιδηρῖτις, vel γῆ σιδηρῖτις. Pollux capite de metallis: ἡ γὰρ χαλκῖτις, οὐδὲ χαλκεῖα μέταλλα, ὥσπερ καὶ σιδήρου μέταλλα καὶ γῆ σιδηρῖτις. Mens ejus est, quam non videre interpretes, χαλκῖτιν non dici de terra aut lapide venam æris continente, ut σιδηρῖτιν in uso est. Sed nec χαλκεῖα appellari unica voce æris metalla, ut χρυσεῖα auraria metalla vocantur, & ἀργυρεῖα argentea. Sane χαλκεῖα Græcè aliud sunt; nempe æramenta, vel vasa grandia ex ære, ut sunt cortinæ tingentium. Non alia porro Cadmia Dioscoridi nota vel hoc nomine digna habita præter eam, in qua esset vena æris. Hodie ostendunt traduntque lapidem quendam pro Cadmia subluteum, qui incensus luteum fumum emittit, quem nihil æris aut alterius metalli continere testantur. Utilem tantummodo asserunt fabris ærariis ad orichalcum faciendum, sine quo parari non possit. Hic est lapis quem vulgò *fossilem* vocant Cadmiam, & à metallica discernunt, quæ æs aut argentum continet. Sed frustra ea distinctio, cum utraque fossilis & metallica nominari queat, ut supra diximus. Cæterum de ea fossili & lutea Cadmia, cui nihil inest æris, dubito an sit lapis ille Dioscoridis, quem habitum pro Cadmia quibusdam dicit ob similitudinem. Nonnullam comperio differentiam. Lapis ille Dioscoridis, quæ falsa est Cadmia, verus lapis est & quidem durioris naturæ, adeo ut vix dentes recipiat. Hic contra mollior. Præterea

Ff 2 idem

Quin & ſapphirus æque lapis lazurius dici poteſt ac cyanus. Meſuës lib. 11. Scribit lapidem lazuli vulgo dici ſtellam, & eo capite refert antidotum, qualis à Myrepſo refertur ſub nomine λίθυ σαφείρυ vel ζεμφύρε, qui eſt ſapphirus. Theophraſtus tradit ſapphirum gemmam minimum differre colore à cyano: καὶ ἡ κυανὸς ἀπέχουσα αὐτοῦ τῷ μέλανα, εἶναι μέγιστον τῆς κυάνου τῆς ἄῤῥενος. Si cœrulum pigmentum lapis non eſt, non erit etiam Armenium, de quo paulo ante egimus. Et ſanè vetuſtiores omnes Græci ſimpliciter Ἀρμένιον ſemper appellant, nunquam λίθον, aut χρῶμα Ἀρμένιον, & abſolutè τὸ Ἀρμένιον. Lapidem non eſſe vel id maximè fidem facit, quod in ejus probatione, ut lapidibus careat exigitur. Ἄλιθον καὶ ἀθρυβές. Quod ſi lapis eſſet, utique & chryſocolla, cui ſimilis eſt, lapis etiam indigetari deberet. Et ſanè ita etiam vocarunt Græci recentiores, qui λίθον βορέχιον pro chryſocolla dicunt, quæ borax Latinis Barbaris. De qua infra. Græci medici inter μεταλλικὰ hæc recenſent, à quorum cenſu tam lapides ſubmovent quam terræ genera omnia. Latiore quidem appellatione Græci μεταλλικὸν vocant, quidquid fodiendo eruitur, quod ex ipſo terræ corpore fit. Aluminum ac bituminum genera, quæ terra ſponte erumpunt, apud illos in eodem cenſentur genere. Nam & ἔλαιον μεταλλικὸν & πίσσαν μεταλλικὴν non verentur appellare, quæ bituminis liquidi venæ ſunt. Ἅλας μεταλλικὸν vocat Dioſcorides, Plinius foſſitiam vertit. Notum eſt, lapides omne genus, arenas, cretam, & alia ejuſmodi μετάλλων nomine etiam venire apud Græcos, & Latinis *metallum* ſæpe pro lapide uſurpari. Græci medici notionem τῶν μεταλλικῶν ad genus certum reduxerunt, quod nec lapis propriè nec terra dici, ſed res ſui generis. Hinc poſt lapides ac terras, quæ medicinæ inſerviunt explicatas, τὰ μεταλλικὰ iſta Galenus perſequitur. Dioſcorides quoque ſeorſum λίθους recenſuit, ac terrarum genera medicinalium, poſt metallica expoſita.

Arabes vocant hoc genus جوهر معدني, *giohar medeni*, ſubſtantiam metallicam. Arſenicum ſic definit Aviſena. Nam معدن vocant metallum, ut in veteri Gloſſario exponitur, *meden* vel *medenum*. Inde noſtrum *mina* pro metalli fodina. Perpetuo enim medias conſonantes exterimus in his vocabulis, quæ ex Latino mutuamur. Idem fecimus & in hoc Arabico. Hinc & *minare*, fodere, & *mina* pro cuniculis, ut ſolent fieri in eruendis metallis. Græci pariter ὑπονόμους appellant. Latini quoque Barbari ſuam mineram & minerale ex eo procuderunt. In his μεταλλικοῖς locum habet Armenium, quod nec inter lapides nec inter terræ genera commemoratum Dioſcoridi. Aviſena tamen inter lapides ad medicinæ uſum facientes numerat ac vocat حجر ارمني, *hagjar Armeni*, lapidem Armenium. Quod profectò miror, cum alio loco *lazuard* pro eodem repoſuerit, abſque ulla lapidis mentione. In eo lapide dicit quandam eſſe لازورديه, *lazuardia*, id eſt, ut barbare id exprimamus, *cæruleitatem*; non tamen eſſe penitus cæruli colore imbutum. Et pictores addit eo uti cæruli vicem, ubi ſemper nominat abſolute لازورد *lazuard*. Non *lapidem lazuli*, ut interpretes Arabum ſæpe faciunt, qui κύανον gemmam, & κύανον pigmentum confundunt. Addit etiam ibidem lapidem Armenium fortiorem eſſe in liberanda melancholia quam *lazuard*, id eſt, lazulum. At alibi lazuard pro Armenio lapide poſuit. Plinius etiam *lapidem Armenium* dixit de hoc pigmento, ſed perperam, ut ſolet omnia. Vitruvius *Armenium* ſimpliciter vocavit, & Plinius ipſe alibi. Alius eſt lapis Armenius, quo gemmæ ſculpebantur & perſorabantur; quam noſtri quoque medici temere cum pigmento eumdem faciunt. Zoſimus Panopolitanus vetus auctor, pigmentum illud Armenium κύανον Ἀρμένιον vocat in chimicis. Eodem capite inter eas res, quæ croceo colore tinguot, Ἀρμένιον nominat cum elydrio, & croco, & terra Pontica, & ochra Attica: ἢ γῆ Ποντικὴ καὶ Ἀττικὴ ἢ Ἀρμένιον. Hoc eſt Armenium, cujus Theophilus meminit in libro de urinis. Idemque omnino cum bolo Armenia ſive luto Armenio vulgari. Aviſena vocat *then Armeni*, طين ارمني. Quod ſonat propriè *lutum Armenum*. Nam طين, lutum; unde مطين, *mathin* in Gloſſario, *lutulentus*. Græci recentiores πηλὸν Ἀρμένιον nuncupant, & βῶλον Ἀρμένιον. Aviſena lutum eſſe dicit rubrum, ſed cinereo temperatum, vel ad cinereum inclinans. Per quæ oſtendit, non plene rubrum eſſe; ſed infra rubrum, quod Græci ὑπέρυθρον dicunt. Et ſanè Theophilus τὸ ὑπέρυθρον in urinis huic Armenio comparat. Actuarius concolorem facit hanc terram Armeniam Lemniæ rubricæ ſive terræ ſigillatæ, & utrumque ἐν τοῖς ὑπερύθροις collocat: μάθοις δ' ἂν τῇ τε Ἀρμενίᾳ βώλῳ καὶ τῇ Ἀρμενίῳ σφραγῖδι τὸ ὑπέρυθρον παραβάλλων. Medicinæ auctores veteres hunc colorem φλόγινον à tinctoribus appellari notant, & φοινικοῦν à Galeno. Uno gradu ſupra croceum aſcendit atque infra planè rubentem. Nam croceus eſt ξανθὸς, poſt quem ad altiora nitendo ſequitur ὑπέρυθρος. Talis color Armenii luti. Deinde perfectè ruber, qui ἐρυθρός. Hinc Serapio ex Galeno & Paulo ſcribit colorem Armenii luti procedere ultra زعفرانيه, *zafrania*, id eſt, croceum colorem, vel ut barbari dicunt, croceitatem, & ad rubrum accedere. ὑπέρυθρον planè deſignavit. Addit Aviſena eo capite, quo tractat de luto Armenio, *exhibere puncturas in ſatietate auri*, hoc eſt, aureum colorem quam ſaturatiſſimum facere. Hic eſt auri obrizi & ſæpius excocti color. Hæc omiſit interpres. Et notandum heîc Aviſenam diſtinguere inter colorem, quo imbuta eſt hæc terra Armenia, & colorem, quo imbuit. Ipſa quidem ſubrubra eſt; at aureo colore inficit, qualis eſt auri perfectè cocti. Πυῤῥὸν Græci vocant, & ὑπόπυῤῥον, qualis eſt in auro vulgari, quod Celticum ſive Gallicum dicunt. Pallidum aurum vulgo dicimus. τὸ δ' ὑπόπυῤῥον Κελτικοῦ χρυσοῦ ἴσον. At obryſum aurum rufum eſt. Theophilus, Pſellus, & alii, qui de urinis ſcripſerunt: αὐτὸ τὸ πυῤῥὸν, ὅ ἐστι κατ' ἀλήθειαν ὄβρυζος χρυσός. Ita ſcribunt hanc vocem Neoterici Græci, pro ὄβρυζος. Sic enim in omnibus libris illius ævi reperitur. Arabice ابريزي, *obrizi* vel *obrizion* addito *nun*. Vetus Gloſſarium interpretatur *obridium*, quod non eſt *ex obrizo*, ut Viris doctis placet, ſed ita dicebant pro *obrizum*. Sic *oridia* pro oriza in antiquiſſimo codice Apicii. Iſidorus quoque ſcripſit *obridium* in Originibus, ut libri teſtantur; & probat etymum, quod ſubjicit. Nempe ita dictum hariolatur, quod obradiet. Atque hæc obiter. Auri itaque obrizi color ſaturatiſſimus. Talis eſt, quo inficiuntur, quæ ab Armenio luto tincta ſunt, cum ipſum ſubrubeat. Sic alius ſandarachæ color, quem habet ipſa, alius quem in alio corpore exhibet. Cinnabarini ipſa coloris eſt, ſed luteo tantum colore inficit tincta. Diligentiſſimè hæc Aviſenæ verba conſideranda de luto Armenio, quod aureo colore tingit. Zoſimus quoque Panopolitanus Ἀρμένιον inter illa numerat, quæ croceo colore tingunt, ut eſt crocum, chelidonium, ochra Attica, & alia id genus. Cum hæc ita ſint, mirum eſt hoc lutum ὠχρὸν dici Galeno, quod flavum colorem dilutiorem indicat, qui primus ferme gradus eſt colorum aliquo igne tinctorum. Nam per hos gradus & numeros ἀπὸ τοῦ ὠχροῦ pervenitur ad ὑπέρ.

ὑπέρυθρον. Fit primum ὠχρὸς, deinde ὑπόπυῤῥος, postea πυῤῥὸς, mox ὑπόξανθος, deinde ξανθὸς, qui croci color. Ultra quem si procedas, invenies τὸ ὑπέρυθρον, qui est color Armeniæ terræ. Oportet igitur aliam esse terram Armeniam Galeni, aut admodum improprie vocem ὠχρὸν usurpasse. Auripigmentum sive arsenicum citrinum proprie ὠχρὸν, ut & pigmentum ochræ, quæ inde ὤχρα appellata. Alterum arsenicum croceum vocant, quo colore intensiorem adhuc faciunt antiqui Armenii colorem. Qui *pallidum* vertunt, nugari docuimus, ac nescire, quid sit pallidum. Bolum Armeniam, qua hodie utimur, volunt quidam non esse legitimam, sed pro ea nunc adferri ab institoribus Lemniam rubricam. Ut volunt, ita & credant, dum sciant utriusque eundem colorem à veteribus tradi. Lemniam rubricam minio similem de colore prisci faciunt, æque & bolum Armeniam; qui color est ὑπέρυθρος, cum minium sit ἐρυθρόν. Avisena eodem capite scribit luto Armenio effectu proximum esse *alemum*. Ita interpres. Sed in Arabico codice habetur: الالاني, *alalam*. Quod vocabulum exponunt de luto eduli, cujus apud eundem mentio sub nomine *thin macul*, طين ماكول. Puto ea voce designari lutum coloratum. Nam لان, *lan*, etiam pro colore positum reperitur. Unde الاني, *alani*, colorius vel coloratur. Multa alia nomina habet hæc terra. *Lutum Cyprium* dicitur طين القبروسي, *thin Alcubrosi*. Et lutum odoratum طين الطيب, *thin althaib*, & lutum capitis طين الراس, *thin alras*, quia caput eo in balneis linunt mulieres, ut longiores crines evadant. Boni odoris est ac saporis, ideo mulieres prægnantes & qui prava laborant orexi, sæpe hanc terram comedere dicuntur. Quæ videtur veteribus incognita. Etsi terræ etiam alia genera habuerint, quibus in balneis utebantur vice nitri aut lomenti, ut Chiam terram & Selinusiam; item Meliada, quæ etiam commendabatur ad capillos longiores ac subtiliores efficiendos. Cæterum omnibus terræ illius sive luti appellationibus Arabicis semper adjicitur *thin*. Nam & *thin Corasinum* appellatur, & *thin Alnabagi* & *thin Alnisaburi*. Hoc autem *alam*, cui par in effectu medico traditur bolus Armenia, sic simpliciter vocatur, & cum articulo *alalam*. In Lexico Alpagi, & *alanoi* & *alaunos* legitur pro plumbo nigro. Sed in castigationibus ejusdem ad Avisenam scriptum est *alanoc*. In Arabico الانك, idemque quod الابار, *alabar*.

CAPUT CXX.

De talko.

TAlk τάλκ Græci chimici, qui ante octingentos annos vixerunt, maximis ferunt laudibus, & commendant insigniter ad miros effectus in arte sua producendos. Vocem eam interim Persicam & Ægyptiam, interim Ismaëliticam, id est, Arabicam esse tradunt, quam omnes de aphroselino vel selenite lapide interpretantur. Autores Arabes, qui circiter illa tempora scripsere vocant طلق, *talk*, sed longe aliam ei dant significantiam: terram quippe Samiam, quam & *terram stella* vulgo vocitant, quidam ex his *talk* esse volunt. Averrois interpres: *Terra stella, id est, talk.* Avisena capite de Luto Samio, vel Samia terra, quam appellat طين شاموس, *thin Samos*, dicit quosdam esse in ea sententia, ut sit الطلق, *altalk*; sed qui melius ad veritatem sentiunt, credere aliud esse atque id reperiri in terra Græcia in insula Cypro. Corrupte in Arabico legitur حرزه فرس pro جزره قبرس, *gezira Cubros*. Hoc illi ibi tantum de talk, nec explicat ulterius, quid sit. Quin & illo capite, quod proprium dicavit talko, remedia ex eo tantum exponit; non ipsum, quale sit aut quid sit, tradit. Hoc etiam inde colligas ex his, quæ de eo scribit, cum his sentire, qui terram Samiam esse putarunt. Nam proprietates omnes conveniunt terræ Samiæ, & testimonium Pauli pro terra Samia faciat. Idem Avisena capite de Zarnich, id est, arsenicum, genus ejus, quod aurei coloris est atque in tenues crustas educitur, tale dicit esse, tanquam si esset طلق اصفر, *talk asfar*, talk citrinum. Quod non ita accipiendum, quasi ullum sit talk luteum vel coloris citrini: sed arsenicum hujusmodi, quod est πλακῶδες & luteum, videri esse quasi talk luteum. Intelligit & hic asterem Samium talki nomine. Nam ἀστὴρ Σάμιος, quod alterum genus est terræ Samiæ, πλακώδης καὶ πυκνός. Huic si colorem addideris luteum, efficies, ut sit arsenicum sive auripigmentum, quod & πλακῶδες ipsum & coloris lutei. Sic talk ubique apud Avisenam pro astere Samio, quamvis ipse prodat ab aliis aliud tradi; qui tamen hoc ipsum, quid sit, nusquam dicit. Quo magis miror Græcos, qui circa illa tempora de re chimica libros conscripsere, unanimi consensu Arabicum illud talk de afroseleno vel selenite lapide interpretari: cum tamen & vocem esse Arabicam fateantur & Arabicam interpretationem. Lexicon Chimicum: Ἀφροσέληνον ἐστι κόμαρις καὶ κοῦφολιθος. Eum lapidem κουφόλιθον appellarunt Græci, quia levis est. Dioscorides de selenite: λευκὸς, διαυγὴς, κοῦφος. In Pauli ἀντιμβαλλομένοις de hoc eodem lapide accipiendum: ἀντὶ κουφολίθου, τίτανος. Hunc lapidem & κόμαριν vel κόμαρον ubique appellant Synesius, Zosimus & alii Chimicorum scriptores. Putem & hoc nomen ex Arabico deductum & σεληνιακὸν vel σεληνίτην significare. Nam قمر, *camar*, est luna. Unde قمري, *camari*, σεληνιακόν. Unde illud κόμαρις vel κόμαρος chimicorum veterum pro selenite lapide. Avisena vocat حجر القمر, *hagiar alcamar*, lapidem lunæ. Quo nomine Dioscorides σεληνίτην appellat, quod & ἀφροσέληνον eidem vocatur. Hoc esse talk Arabum Græci volunt. Zosimus: λαβὼν κομάρεως ἤ ὀυχηροῦς ὑψηκωμένου, ὃ Πέρσαι καὶ Αἰγύπτιοι ταλὰκ φασιν, ὅ ἐστι τάλκ. Et alio loco:

aphronitrum ita vocant. Avisenæ est nitrum. Nam aphronitrum appellat زبد البورق, *zebedbaurac*, spumam nitri. Alias dicunt etiam نطرون, *nitron* voce Græca. At chrysocollam vocant *tincar*, تنكار. In antiquissimo Dioscoridis codice χρυσόκολλα ab Arabe Glossatore exponitur, تنكار ولزاق الزهب *tincar va lezac alzeheb*, quod est tincar vel glutinum auri, sive consolidatio. Posteriore explicatione Græcorum χρυσόκολλα exprimitur, quæ nihil aliud est quam id, quo aurum ferruminatur. زهب autem pro ذهب, *zeheb* pro *deheb*. Nam ita vocatur Avisenæ chrysocolla. لزاق الذهب, *Lezac aldeheb*. Chaldaïcum hoc nomen de auro, qui similiter דהב, *dahab*, dicunt pro Hebraïco זהב, *zahab*. Brassavolus & alii notant chrysocollam dici ab Arabibus *capistrum auri*. Quod ineptum est, sed ab interprete veteri habent, qui in voce *tincar* apud Avisenam ita scribit: *& dicitur capistrum auri*, In Arabico est: لحاكم الذهب, id est, consolidatio vel ferruminatio auri. Alibi scribitur pro eodem الالحام, totidem ferme litteris. لحم passim apud Avisenam pro conglutinare, & partes dissipatas conjungere, quæ Græci συγκολλᾶν dicunt & κολλᾶν; unde κολλητικὰ φάρμακα. At لجم uno apice amplius significat frænare; unde verbale لجام frænum, capistrum. Hoc fefellit interpretem, qui hoc pro altero sumpsit. Et sane chrysocolla absurde dicitur capistrum auri, quæ præstat ut aurum auro cohæreat & conglutinetur. Cognationem hujus aliquam cum nitro, id est, baurac, videntur agnoscere Arabes. Scribit enim Serapio capite de chrysocolla CCCCXIII. tincar esse de genere salium, & habere in sapore suo quadantenus gustum nitri, id est, baurach. Item capite de nitro ex sententia Rasis ait, genus quoddam nitri sive aphronitri haberi, ex quo est tincar, id est, chrysocolla. Utut sit, nullus dubito, quin ex eo vocabulo Arabico *baurac*, vel *borac*, quod est nitrum, Barbari suum istud *borax* de chrysocolla formarint. Sic ex *sandarac* Arabico fecisse constat *sandarax*. Sic ex βερνίκη procuderunt *vernix*, longe tamen alio sensu quam βερνίκη Græcis accipitur. Nitrum autem quidam in totum intercisse hodie volunt, alii id esse, quod *sal petra* vocatur. Neutri verum dicunt. Cum plura nitri genera fuerint apud veteres, *sal petra* nostrum potest aliquod ex his esse. Ad aphronitri genus illud, quod Plinius notat, videtur accedere. Sic enim scribit lib. XXXI. cap. X. *Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi in speluncis mollibus destillans (specus eos colycas vocant) dein siccant sole.* Speluncas illas molles, quæ sint, nullus intelligo, nec mobiles. In optimo codice habetur: *in speluncis malibus*. In altero proximæ bonitatis: in *hiemalibus*. Forte legendum *in speluncis hiemalibus*. Frigidas speluncas aut aquiloni & reliquis flatibus frigidis obversas designat: vel illud vult, hiberno præcipue tempore destillare in speluncis illud aphronitrum, quod colligitur & postea sole siccatur. Æquè corrupta Græca vox: *specus eos colycas vocant*. Qui κοίχλακας legunt, ineptiunt. Veteres libri habent *colizant*. Nescio, an χειμερινὰς scripserit, ut respondeat voci Latinæ *hiemales*. Speluncas eas plane intelligit, in quibus gelu hibernum concrescit. Falsum tamen illud aphronitrum generationem suam debere hiemi, quam potius soli debet. Ideo & sole siccatur. At palam est, velle Plinium aphronitrum stirias esse, quæ in speluncis hiemalibus destillant & congelantur. Ideo *hiemales speluncas* dixit, quia alias pleræque speluncæ hieme sunt calidiores, & minime hiemales. Sic chalcanthum hiberno gelu concrescere atque ex stiriis destillantibus fieri in scrobibus fodinarum dixit, cum metallis fodinæ solent esse per hiemem calidiores. Absurdum etiam, quod ait aphronitrum sic concretum in hiemalibus speluncis colligi ac deinde sole siccari. Immo in ipsis rupibus densatur ac sole coquitur. Et multo verisimilius, hiberno tempore destillare & æstivis solibus maturari. Sic fit & sal petræ, cum quo maximam habet affinitatem aphronitrum illud Plinianum. Addit ibidem: *Optimum putatur Lydium. Probatio, ut sit minime ponderosum, & maxime friabile, colore pene purpureo.* Ita hæc legenda. De hoc aphronitro Dioscorides: Ἀφρὸς δὲ νίτρου, ἄριστος μὲν εἶναι ὁ κουφότατος καὶ πλακώδης, εὔθρυπτός τε καὶ ἐμπόρφυρος ἢ ἀφρώδης, ὁποῖός ἐστιν ὁ ἐκ Φιλαδελφίας κομιζόμενος τῆς ἐν Λυδίᾳ. Plinius ἐμπόρφυρον vertit *plene purpureum*, non ut vulgo legitur, *pene purpureum*. Hoc aphronitrum nihil habet commune cum nitro, nec in iisdem nitrariis fit aut colligitur. Aliud enim genus est, de quo tradit Plinius eodem capite, & spumam nitri appellat, quæ tenuissima nitri pars erat: *In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior.* Ex iisdem nitrariis, unde & nitrum, sumebatur. Quomodo fieret, olim dubitatum. Idem Plinius: *Spumam nitro, quæ maxime laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cum ros cecidisset, prægnantibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiam si caderet. Alii operimentorum fermento gigni existimavere.* Alia igitur hæc spuma nitri, quæ in iisdem nitrariis cum nitro gignitur ac veluti fermentum est operimentorum ejus, in summitate nempe existens, ab illo aphronitro, quod in speluncis destillat & sole siccatur. De eo aphronitro statim sequitur apud eundem. *Proxima ætas medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi in speluncis hiemalibus destillans.* Hæc est illa spuma nitri, quam & *florem nitri* Latini dixerunt & Græci ἄνθος νίτρου. Soluta erat ac putris farinæ instar triticeæ; aphronitrum contra illud Asiaticum ac specuarium, concretum & in corpore uno consistens. In pastillis afferebatur. Plinius: *Hoc in pastillis adfertur.* De Lydio illo & Asiatico in speluncis collecto loquitur. *Ægyptium in vasis picatis, ne liquescat.* Immo etiam, quia non poterat aliter afferri, utpote farinæ instar ac cineris solutum. Ægyptium autem aphronitrum diversi generis ab illo Asiatico, quod in pastillis afferebatur. Nam spuma erat vera nitri, quod in Ægyptiacis nitrariis fiebat. Sic Plinius utrumque nomine confundit; ut & Dioscorides, qui ἀφρὸν νίτρου pariter vocat Lydium illud, quod & optimum facit, deinde Ægyptium. At Ægyptium spuma nitri Ægyptiaci; aphronitrum autem Lydium vel Asiaticum sui generis ac proprietatis per se constans, nec cum nitro quidquam participans, in speluncis destillans. Galenus utrumque genus nomine etiam discrevit hoc modo lib. IX. de simplicibus medicamentis: Ἀφρόλιτρον ἀφρονίτρου διαφέρει· λίτρου μὲν γὰρ ἀφρὸς ῥυπτικόν ἐστι φάρμακον ὀλίγῳ πυρώδει συγκεκραμένον ὑφήσεως· ὁ γὰρ λευκός ἐστιν, οὐχ ὥσπερ τὸ τῆς Ἀσίας πέτρας ἄνθος ἀφρώδης. Ἀφρόνιτρον δὲ οὐκ ἀλευρῶδες, οὐδὲ διαλελυμένον, ἀλλὰ πεπηγὸς καὶ συνεστός, ᾧ πάντες οἱ ῥυπαίνοντες ἐν τοῖς βαλανείοις ἐμπείρως χρῶνται. Aperta rei differentia. Nominis discrimen non agnosco. Ἀφρόλιτρον alterum vocat, alterum ἀφρόνιτρον. Atqui Attici λίτρον appellant, quod alii Græci νίτρον. Idem ergo ἀφρόλιτρον & ἀφρόνιτρον. Id Galenum ignorasse tantum etiam in Grammatica Virum, minimè putandum est. Puto itaque scripsisse: Ἀφρὸς νίτρου ἀφρονίτρου διαφέρει· νίτρου μὲν γὰρ ἀφρὸς ῥυπτικόν ἐστι φάρμακον. Distinguit inter ἀφρὸν νίτρου, & ἀφρόνιτρον. Plinius pariter *spumam nitri* proprie appellat, quæ revera est nitri spuma. At aphronitrum est veluti nitri genus, ita dictum, quod spumosum sit & ἀφρῶδες. Dioscorides de hoc genere, ἐμπόρφυρος καὶ ἀφρώδης; qui tamen ἀφρὸν νίτρου vocat improprie, & confundit cum altero genere, quod est ipsissima nitri spuma, quale Ægyptium. Hæc igitur erit cum nominis tum rei distinctio. Ἀφρὸς νίτρου sive nitri spuma,

ma, candida & soluta farinæ triticeæ similis. Aphronitrum vero concretum, spumosum, & purpureum. Quod genus proximè accedit ad naturam ac similitudinem salis petræ vulgaris. Hoc est aphronitrum, quo in balneis utebantur antiqui. Inde *aphronitra & lumenta* apud Cyprianum. Arabes verba ea Galeni ita accepisse, sicut exposuimus & correximus, palam est ex ipsorum libris, quo loco de nitri differentiis agunt: sed mirabili prorsus hallucinatione ἀφρόνιτρον de nitro Africano interpretantur, quasi ἄφρον νίτρον legeretur aut *aphronitrum* diceretur pro Aphro nitro sive Africano. Quod profectò joculare est. In ea tamen sententia duo Arabum præstantissimi scriptores Serapio & Avisena. Ille in transferendis illis ipsis Galeni verbis, quæ supra attulimus, nominatim citato Galeno teste sic habet: *Differentia est inter baurach Africa, quod dicitur spumosum; & inter spumam baurach. Quod spuma baurach est medicina desiccativa, & color ejus est similis farina tritici in hoc, quod ipsa est alba, & non est sicut flos lapidis Asii, neque talis coloris. Sed baurach Africa non est dissolutum sicut farina; immo est coagulatum, adgregatum, & est illud, quo utuntur quotidie homines ad lavandas sordes.* Si cum his conferas ac compares Græca, quæ paulo ante ex Galeno citavimus, interpretationem hanc illorum esse videbis. Sed ἀφρόνιτρον accipit pro nitro Aphro vel Africano. Avisena quoque capite de Baurac, differentiam facit inter spumam nitri, quam vocat زبد البورق, & inter nitrum Africanum, quod appellat بورق الافريقي, *baurac Alafrici*, id est, nitrum ex Africa. Græcorum ἀφρόνιτρον omnino intelligit, eamque hausit differentiam ex loco supra scripto Galeni, ut & Serapio. Martialis hoc ἀφρόνιτρον balnearium, quod est nitri genus spumosum, *nitri spumam* interpretatur hoc disticho perperam:

Rusticus es? nescis, quid Græco nomine dicar?
Spuma vocor nitri. Græcus es? Aphronitrum.

Multum hæc inter se distant nitri spuma, & ἀφρόνιτρον sic propriè vocatum. Nitri generis meminit Serapio, quod vocari dicit nitrum panis, quo populi quidam utuntur in pane, linentes eum, priusquam coquatur. Plinius quoque scribit veteres usos esse *chalastræo* nitro vice salis in pane. Vocavit *chalastricum* initio capitis. Sed χαλαστραῖον verius. Antiphanes inter genera condimentorum recenset & nitrum: Σήσαμον, λίτρον, κύμινον, ξὺ μέλιτος, ὀρίγανον. Nitrum illud, quo ad condiendum panem utebantur, proximum esse sali scribit idem Plinius, & lacum esse in Chytis Macedoniæ nitrosum, exiliente è medio dulci fonticulo. Ibi fieri nitrum circa ortum caniculæ, quod statis diebus lacui innatat. *Quo apparet*, inquit, *soli naturam esse, quæ gignat; nec solos proferre quidquam, cum cesset, nec imbres.* Ita legimus ex vetusto & optimo codice, qui habet *proferre*. In Ægypto aliter fiebat. Modum eum Plinius ibidem explanat: *In Ægypto conficitur multò abundantius, sed deterius; nam fuscum lapidosumque est.* Hoc nitrum potest vocari λίθος βορραχῖς. Atque ita possumus accipere apud Myrepsum, non tantum de chrysocolla. Nam Arabicè بورق, *borac*, est nitrum. Addit protinus: *fit penè eodem modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt; Nilum autem nitrariis.* Nili aquam ad faciendum nitrum nitrariis infusam idem valere, quod marinam, quæ salinis infunditur, faciendo sali innuere videtur. Sed aliter se habet. Aqua Nili non est materia nitri, ut mare est salis. Minimè quippe nitrosa Nili aqua. Sed eandem habet analogiam ad nitrum conficiendum Nili aqua, quam aqua dulcis ad faciendum salem. Nam aquam dulcem pariter cum marina salinis affundunt. Ita ergo & Nili aquam nitrariis affundebant. Imbres in aliis locis idem præstabant, quod Nili aqua in Ægypto, quia ibi minimè pluebat. Quin etiam, si quando ibi plueret, quo tempore nitrum conficiebatur, minus addebant à flumine. Idem Plinius: *Si etiam imbres adfuerint, minus à flumine addunt.* Nitri vero succus, vel aqua nitrosa densando & compingendo nitro ἀνάλογον quid habet cum aqua maris, ex qua fit sal. *Nitrarias* vocat Plinius, quæ Græcis νιτρίαι. Perperam vertunt *nitri fodinas.* Inde νιτριώτης νόμος in Ægypto, ubi erant nitrariæ. Ineptè Isidorus nitrum dictum ait à loco Ægypti: *Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nascitur enim in loco vel regione Ægypti Nitria.* Immò *Nitria* à nitro, quod ibi fiebat, & nitrariis, quæ ibi erant, ut ταριχεῖαι & similia loca. Plinius in ea voce corruptus: *Nitraria egregia Ægyptus: Nam circa Naucratim & Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores.* Ut hæc verba sonant, separare videtur loca circa Memphim & Naucratim ab Ægyptiis. In veteri codice est: *Nitri agri Ægyptii.* Scribe: *Nitria agri Ægyptiaci.* Significat Nitrias locum esse agri Ægyptiaci, ubi optimæ erant nitriæ vel nitrariæ. Stephanus: Νιτρίαι, νομὸς Αἰγύπτου. Inde Nomos Nitrioticus. Idem Plinius de nitrariis Ægypti: *Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri quadraginta diebus continuis, non ut in Macedonia statis.* Melius legas ex vestigiis scripturæ veteris: *Accedente Nilo siccantur.* An eo modo hodie fiat nitrum in Ægypto ut olim, nescio; nec vidi, qui tradiderint. Passim Alexandriæ & in Cairo venale haberi vili pretio narrant. Quinimmo & planities camporum totas nitro obsitas ibi reperiri memorant, qui loca illa perlustrarunt. Isidorus scribit in Nitria Ægypti regione, *ubi æstate pluvia prolixiores telluri infunduntur, adurere sideris ardorem tantum, qui aquas pluviales per latitudinem arenarum concoquat in petram.* Mentitur tamen de largioribus pluviis æstivis. Nam rarò ibi pluere constat, nec tantus solis æstus in illis locis, quantum dicit. In petram concoqui nitrum, & sali vel glaciei adspectu simillimum tradit. Sic & *sal petra* dici queat, quomodo hodie dicitur diversum genus ab illo. Nullam hoc tempore curam aut artem videntur adhibere Ægyptii conficiendo nitro, sicut antiquitus solebant in nitrariis; sed colligere id, quod sponte nascitur, nihil industriæ debens. Et sanè nullum operæ pretium, cum per universam Europam res sit hodie non modo inusitata, sed inusitata, quæ plurimi maximique usûs olim fuit, non medicinæ tantum, sed etiam vitæ in aliis rebus. Hinc ματρωνικὸν νίτρον & παρθένιον apud Medicos, quo matronæ & virgines in balneis utebantur. Frequentia autem balneorum apud veteres immanem vim nitri & aphronitri exhauriebat, nunc nullam. Inter alia & tincturis, quod sordidum erat, serviebat. Plinius: *Ad aliqua tamen sordidum tanquam ad inficiendas purpuras tincturasque omnes.* Plutarchus tamen in libro de oraculorum defectu, nitrum cocco tantum tingendo adhiberi solitum innuere videtur his verbis: ἀλλὰ δὲ ἄλλοις οἰκεῖα περὶ πορφύρας, καθάπερ τὴν μὲν στρύφνος ὁ κύαμος, τὴν δὲ κόκκον τὸ νίτρον δοκεῖ τὴν βαφὴν ἄγειν μεμιγμένον. Fabulosum falsumque puto, quod scribit Plinius, circa Memphim nitrum *lapidescere in acervis, multosque esse tumulos ea de causa saxeos: facere ex his vasa.* Videri vult frequentes tumulos saxeos, qui circa Memphim sunt, ex nitro esse in lapidem converso. Quod nescio, an apud aliquem auctorem legerit. Sed vasa etiam ex nitro, cui rei nescio; cum certum sit nitrum aqua liquescere ac solvi, ut docet Aristoteles in Metereologicis lib. IV. Viderat fortasse vasa inducta nitro & incrustata, quæ tota putavit ex nitro constare. Sic est Plinius. Hodierno quoque tempore Ægyptii vasa solent nitro incrustare, quod & olim factitatum scimus. Νιτρῶσαι dicebant, & περινιτρῶσαι. Addit protinus Plinius: *Nec non frequenter liquatum cum sulphure coquentes carbonibus. Ad ea quoque, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur.* Illo nempe nitro liquato & cum sulphure cocto. Quid tamen velit, non assequor. Inveterari de his semper dicit, quæ servantur in sale ac conduntur

duntur, ut durent. Sic caules cocti inveteratos dixit, qui ad vetustatem servati sunt. Sic de reliquis aliis herbis. Nitratâ aquâ cauliculorum folia adspergi solita, ut essent viridiora legitur apud Martialem:

Ne tibi pallentes moveant fastidia caules,
Nitratâ viridis brassica fiat aquâ.

Sed sulphoris ad eam nullus usus. In coquendo addi nitrum cauliculis, ut virides existant, idem Plinius ostendit lib. XIX. cap. X. *Nitrum in coquendo viriditatem custodit.* De coliculis loquitur. Nitratâ igitur aquâ coqui intelligit Martialis. An nitro sicut sale condita inveterari queant, nescio. Nitrum scio teneriora reddere, quibus aspersum est. Idem Plinius de caulibus: *sunt qui plantam in transferendo alga subdita, pediculo, nitrove trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt, qui semen trifolii, nitrumque simul tritum adspergant foliis.* Nescio, an verum dicat Plinius de semine trifolii. Sed nec ideo nitro aspergitur, ut celerius ad maturitatem perveniat, verum ut facilior ad coquendum ac tenerior evadat. Paxamus in Excerptis Georgicis de brassica: διὸ χρὴ καὶ τρίφυλλον ταύτῃ γενομένῃ νίτρον λεῖον, ἢ ἁλμυρώδη γῆν διὰ κοσκίνου καταπάσσειν πάσῃ, ὡς δοκεῖν αὐτὴν πεπαχνῶσθαι· τοῦτο γὰρ πέπειρον καὶ ἑψανώτερον γίνεται. Quia Latini *coctos fructus* pro maturis plerumque ponunt, & πέττεσθαι Græci, quod est coqui, de maturitate fructuum sæpe usurpant, ideo & Plinius ἑψανώτερον, hoc loco accepit pro celeriore ad maturitatem. Κράμβης τριφύλλου id fieri debere Græcus auctor dixit, id est, cum brassica tria habet folia. Plinius trifolii semen inde expiscatus est bariolando scilicet. Ἁλμυρώδη γῆν adspergendam brassicæ, cum ejus est altitudinis, qualis est tribus foliis enatis, ipsamque in loco salso serendam monet Græcus scriptor. Inde & Plinius concepit genus esse brassicæ, quod plantæ magnitudinem non excederet, & vocaretur ἁλμυρὶς ab eo, quod in maritimis nasceretur. *Est etiam sua gratia*, inquit, *minimæ quam planta habitum excellentibus. Halmyridea vocant, quoniam non nisi in maritimis proveniunt.* Brassicæ speciem esse maritimam & in salsis ac maritimis nascentem sciunt herbarii, sed de quo non loquitur heic Plinius. Locus ille de nitro liquato & sulphure cocto legitur in veteribus libris ad hunc modum interpolatus: *Faciunt ex hoc vasa, nec non frequentis liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus, Nitraria in quibus & rufum quoque, quas inveterari volunt illo nitro utuntur. Sunt & nitraria in quibus rufum exit a colore terræ.* Ita hæc extricanda ac distinguenda videntur: *Faciunt ex hoc vasa. Nec non & frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus ad ea, quæ inveterari volunt, illo nitro utuntur. Sunt & nitraria quoque, in quibus rufum exit.* Quid voluerit Plinius, alii viderint. Sic recte ejus verba constitui posse reor. Puto etiam illo nitro liquato & cocto cum sulphure usos esse ad incrustanda vasa, ac male Plinium auctoris sui mentem cepisse, nec expressisse rufum nitrum, Græci πυῤῥὸν νίτρον & ἐρυθρὸν vocant, Dioscorides ῥοδινὸν rosei coloris, recentiores βερονικάριον & βερνικάριον à colore βερνίκης, hoc est, vernicis sive succini. Nitri in Medis nascentis meminit idem: *Exiguum fit apud Medos canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmirhaga.* Libri legunt *almiraga* vel *almyraga*. Omnino scribendum halmyrada, ἁλμυρίδα. ἡ ἁλμυρὶς vel ἁλμυρὶς terra salsuginosa, quam & ἁλμυρώδη γῆν vocarunt. Ἁλμυρώδεις αἰγιαλοὶ Hesychio. Ex quercu cremata factum olim, idque postea omissum ibidem tradit, quo loco omnes libri constanter scribunt: *Namque aqua cremata unquam multum sallitatum est, & jam pridem in totum omissum.* Pro quo correxerunt. *Nam quercu cremata.* An quercus cremata nitrum faciat, nescio. Facile hujus rei experimentum. De aqua vellem dixisset Plinius, quomodo cremaretur, aut quod genus aquæ sumeretur ad nitrum faciendum. Aquam cremari Græce esset ὕδωρ καίεσθαι. Quod & de aliis liquoribus dicitur. Illud autem notum est, particulam *namque* sæpe à Plinio & aliis Latinis auctoribus initio orationis poni. Meminit Serapio facticii nitri, quod ex materia nitri fit ac plumbo & sale alcali simul mixtis coctisque. *Sal petrosum* vocari ait. Diversum quoque hoc ab illo, cui nomen apud nos *sal petra*. Quod in fornicibus subterraneis per stirias distillans reperitur, quod minimum videtur abesse ab illo antiquo speluncario, de quo Plinius. Quod autem inter chrysocollam, quæ *borax* vulgo dicitur, & nitrum quod Arabes *baurac* appellant, aliquam esse cognationem iidem Arabes volunt; de genere chrysocollæ facticio fortasse id intelligendum, quæ ex alumine scisso & Ammoniaco sale fieri solet. Ideo & chrysocollam Serapio inter salium genera recenset. *Borax* etiam lapis Alberto Magno, qui in capite bufonum reperitur. Sed illi auctori nulla fides.

CAPUT CXXII.

De climia Arabum sive Cadmia.

Cadmia Arabibus dicitur *climia*, قليميا. Quod quidam pronunciarunt *calimia*. Unde Græcis recentioribus καλιμία interdum scribitur. Inde nostris Gallis *calamina* vocata & *lapis calaminaris*. Quam vocem quidam præpostere deducunt ab Indico *calaem*, quod metalli genus est stanno simile haud longè à Malaca erui solitum. Cadmia lapis est, ex quo fit æs, quem *calaminarem* nuncupamus à *calamiâ* vel *calimia* Arabum, qui corruptè Καδμίαν sic vocitarunt. Ab Arabibus autem infinita vocabula mutuatos esse Gallos nihil immutata, docuimus in hoc opere. Multa Cadmiæ genera. Sed præter illa, quæ veteribus Græcis Latinisque sunt prodita, Arabes hoc eodem nomine ad exprimendam auri & argenti lithargyron, quam *climiam auri* & *climiam argenti* appellant. قليميا الذهب, & قليميا الفضة, *climia aldheb*, & *climia alfidda*. Græcis λιθάργυρος χρυσῖτις & ἀργυρῖτις. In quibus tamen vocabulis observandum χρυσῖτιν non dici, quod ex auro sumatur, sed quæ aurei sit coloris. Atqui Arabici vocabuli notio ex auro fieri & colligi eam indicat, qui vocant *cadmiam auri*. Quin & ipse Avisena capite de Argenti cadmia, non solum ex auro & argento, sed etiam ex ære & marchasita, qui est pyrites, cadmiam concinnari dicit. Verum, ut dixi, quæ χρυσῖτις λιθάργυρος Græcis vocatur, non ex auro ducit originem. Sic enim appellata, quæ aurei coloris est. Tria omnino lithargyri genera Græcis traduntur, chrysitis, argyritis, & molybditis, sive ut Dioscorides habet, calauritis. Plinius, qui sumpsit à Græcis, ita ea genera recenset: *Genera ejus tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argyritin: tertia, quam molybditin.* Videtur autem intellexisse à colore sic singulas dictas, aureo, argenteo & plumbeo. Ita enim statim subjicit: *Et plerumque omnes hi colores in eisdem tubulis inveniuntur.* De chrysiti verum est. De argyriti & molybditi falsum. Hæc enim plumbi spuma est, illa argenti, & inde nomina. Chrysitis autem ex ipsa vena fit, nempe ex plumbi metallo. Atque ita capienda Plinii verba: *Chrysitis ex vena ipsa fit: argyritis ex argento: molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis.* Ex vena ipsa chrysitin fieri dicit, id est, ex ipso metallo. Quidam addiderunt *auri*. Ut intelligatur ex auri vena fieri chrysitin. Sed hoc falsum. Dalecampius legebat: *ex arena ipsa.* Nihil mutandum & de vena plumbi accipiendum. Dioscorides: λιθάργυρος ἡ μὲν τις ἐκ

τοῖς μολυβδίδος καλουμένης ἄμμου γεννᾶται χωνευομένης ἄχρι τῆς τελείας ἐκπυρώσεως. Argyritin ex argento fieri Plinius ait. Non ita sentit Dioscorides, qui ut χρυσῖτιν ab aureo colore dictam innuit, ita ἀργυρῖτιν, quæ colore fusco sit, videtur appellare: καλεῖται δὲ ἡ μὲν ξανθὴ καὶ στίλβουσα χρυσῖτις, ἥτις ἐστὶ κρείττων· ἡ δὲ πελιὰ, ἀργυρῖτις. At quæ ex argento fit, Calabritim autumat vocatam: ἡ δὲ ἐκ τοῦ ἀργύρου Καλαυρῖτις. Non ἀπὸ τῆς Καλαβρίας hoc ἐθνικὸν, sed ἀπὸ τῆς Καλαυρίας, quæ parva est insula haud longe à Creta. Nescio, an inde nomen invenerit lithargyros calauritis. Perperam in editiobus Dioscoridis legitur vulgò in verbis paulo ante allatis: ἡ δὲ ἐν Σικελίᾳ ἀργυρῖτις. Libri habent, ut posuimus, & in his antiquissimus, ἡ δὲ πελιὰ ἀργυρῖτις. Quæ colore est flavo, dicitur χρυσῖτις, quæ fusco ἀργυρῖτις. Hæc mens auctoris. Fortasse an tamen scripserit, ἡ δὲ πολιὰ, quæ cana est & alba, instar argenti. Hesychius πολιὸς, λευκός. Dixerit aliquis argentum à fabri factura ac politura recens, apparere πολιόν. Præterea hæc lithargyros ex plumbo fit, vel plumbi laminis incensis, & colorem inde trahit plumbeum, id est, πελιόν. Profecto si χρυσῖτις ex ipsa vena ducitur, id est, ex arena, quæ plumbum facit; *Calauritis* autem ea dicitur, quæ fit ex argento, necesse est tertiam ex plumbi laminis fieri. Atque hæc est ἀργυρῖτις Dioscoridis, à colore sic appellata. Profecto & Serapio legit in verbis Dioscoridis πελιά. Nam interpres ejus vertit *purpuream*. Ita accipit Serapio τὸ πελιὸν pro purpureo, quia purpura quædam atra & livida. Melius tamen dixeris hæc tria genera lithargyri, chrysitin, argyritin, & molybditin à colore appellationes istas invenisse. Quod Plinius ex aliquo auctore rectè posuerat his verbis: *Et omnes hi colores in iisdem tabulis inveniuntur.* Nempe lithargyro aureo, argenteo & plumbeo colore. Nam hodieque in metallorum fornacibus, ubi recoquitur & purgatur argentum ab æris & plumbi admixtione, interdum aurei, interdum argentei coloris existit lithargyrus, perinde ut in argento plus æris fulvi aut plumbi admixtum continetur. Quæ Plinius statim subjunxit, ab alio accepit auctore, nec conveniunt cum sententia, quam præmisit de generibus lithargyri per colores distinctis, nomine inde facto. Sic ubique solet auctor ille: ex diversis scriptoribus res plerumque contrarias in unum colligit cinnum. Vera est conjectura nostra apud Dioscoridem: ἡ δὲ πολιὰ ἀργυρῖτις. Ut lithargyrus chrysitis à colore flavo appellationem habet, ita argyritis à candido, quem ille vocat πολιόν. Poeta: πολιός τε σίδηρος. Grammatici interpretantur λευκὸς καὶ λαμπρός· οὕτω γὰρ ἀλαμφθεὶς ὁ σίδηρος, φαίνεται λευκός. Vetus illa menda est apud Dioscoridem πελιὰ pro πολιὰ, quam & Serapio agnoscit. Hodie quoque duo potissimum frequentantur lithargyri genera, album & aureum. Album ex Sicilia afferri aiunt. Auctores antiqui, qui tertium genus accudunt, decepti videntur. Plinio dicitur *molybditis*, quæ ex plumbo fit. Atqui cætera quoque genera ex plumbo habent originem vel ex vena plumbi, cui argentum aut æs admixtum. Tertia illa species Καλαυρῖτις Dioscoridi appellatur, quam ex argento fieri dicit. Nihil illa speciale habet nisi patriæ locum. Quid sit lithargyrus, Latini nomine ipso indicant, qui *spumam argenti* indigitant. Isidorus: *Argenti purgamenta lithargyrus, quam nos spumam argenti appellamus. Fit autem ex argento & plumbo.* Et rectè quidem ille. Purgamentum certè argenti lithargyrus, sed quod supernatat in fusura & coctura. Plinius: *Omnis autem fit excocta sua materia ex superiore catino defluens in inferiorem & ex eo sublata veruculis atque in ipsa flamma convoluta ac rotata, ut sit modici ponderis.* Sic legendum. Aliud argenti purgamentum scoria, quæ fæx est: eoque discrimine distat à lithargyro, quo spuma à fæce potest differre. Σκωρίαν ἀργύρου Græci dicunt, quæ & ἔλκυσμα. Sic enim scribendum, non ἔγκαυμα, ex antiquissimi codicis auctoritate apud Dioscoridem: ἡ δὲ τοῦ ἀργύρου σκωρία καλεῖται ἔλκυσμα. Arabes vocant خبث الفضة, *chabth alfidda*, id est, argenti scoria. Cum igitur lithargyrus spuma sit & purgantis se materiæ vitium, quod & ἄνθος ἀργύρου dixere Græci, quod in summo natet & efflorescat fervescentis argenti, plurimum distat hoc nomine ab omni cadmiæ genere; ut mirandum sit Arabas *Cadmiam auri* appellasse τὴν χρυσῖτιν λιθάργυρον, & *Cadmiam argenti* τὴν ἀργυρῖτιν. Error jam magnus in hoc, quod *auri Cadmiam* vocarunt, quæ ex auro non fieret, sed auri tantum colore esset. Sic impropriè lithargyrum auri nominant, quibus persuasum est ex auro venire, sed disertè Avisena tradit ex auro fieri illam Cadmiam, ut quædam fit ex argento, & ære, & pyrite lapide. Videtur molybdænam confudisse cum lithargyro, quia species est lithargyri. Sanè scribit Dioscorides optimam esse molybdænam, quæ λιθαργυροφανὴς, ξανθὴ, ὑποστίλβουσα. Pares præterea effectus habet lithargyro. Ex auro & argento fieri amat: ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ γεννᾶται. Hinc igitur Avisena τὴν χρυσῖτιν lithargyrum cum molybdæna λιθαργυροφανεῖ, quæ ex auro fit, confudit. Nam & μολύβδαιναν quidam Arabum vocant المرتك الاسواد.

Ita repperi in vetusto codice Dioscoridis, cui ex Arabico nomenclaturæ antiquâ manu adscriptæ sunt. Ubi *mulud* debet esse corruptum pro μολυβδὸς. *Martak* autem est lithargyros, de quo infra. Erat & Cadmia, quæ in argenti fornacibus fiebat, deterior tamen ærariâ, teste Plinio, lib. XXXIV. cap. X. de Cadmia: *Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus candidior & minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ.* Hæc erit & climia argenti Avisenæ propriè vocanda, quam ex argento fieri dicit, ut ex ære & marchasita, quæ vera sunt cadmiæ genera. At illam argenti cadmiam confudit idem cum lithargyro argyriti; ut lithargyron chrysitin, quam vocat auri cadmiam, non solum confudisse convincitur cum auri molybdæna, sed etiam cum æria cadmia, dum illi notas aliquot & epitheta attribuit, quæ soli æriæ cadmiæ conveniunt. Sic igitur scribit de cadmiæ auri probatione, sicut ad verbum vertimus. ELECTIO. *Melior est aurea, racemosa, cinerea, coloris viridis & laminosa, crassior.* Quod ait meliorem esse auream, ad lithargyron referri debeat ex his verbis Dioscoridis, ἡ μὲν ξανθὴ καὶ στίλβουσα χρυσῖτις κρείττων. In Arabico est الذهبي, *aldhebi*, aurea, vel aurei coloris. Cætera, quæ sequuntur, prorsus pertinent ad Cadmiam æris, quæ vera est Cadmia Græcorum. Racemosa non est lithargyros, sed optima Cadmia. Dioscorides: Καδμεία ἀρίστη μὲν ἡ Κυπρία, ἐπικαλουμένη δὲ βοτρυῖτις. Notas optimæ Cadmiæ cum notis præstantissimæ lithargyri miscet. العنقودي, *alhancudi*, racemosa, βοτρυῖτις. Nam عنقود, *hancud*, racemus. Sequitur: *cinerea, coloris viridis.* Et hæc in laudibus Cadmiæ ærariæ optimæ, quæ racemi formam habet. Dioscorides: ἔχουσα τὴν ἐπιφάνειαν βοτρυώδη, χρώματι σποδοειδῆ, ἐλαϊζουσαν δὲ ἔνδοθεν τεφρὰν καὶ ἰώδη. Colore cinereo & fracta intus cinerea & viridis. الطري, quod in Arabico legitur, viridem potius atque ἰώδη designat, quam quomodo interpres reddidit, *recentem*. Quod nihil ad rem facit hoc loco. Profecto verbum طري etiam renovari & recentem esse significat, sed etiam viridem ut frondes, quæ verè de novo prodeunt & vere renovantur. Sic χλωρὸν Græci & de colore usurpant & de recenti. Ut χλωρὸς τυρὸς, recens caseus; χλωρὸν σῦκον, recens ficus; & χλωροὶ φοίνικες, recentes palmulæ, quæ siccis & conditis opponuntur. Nunc vide, quomodo hæc inter se concordare queant. Postulat, ut eligenda auri lithargyros aurei sit coloris, & tamen idem vult cineream esse & viridem. Cadmiam ærariam eandem nimirum facit cum chrysiti lithargyro. Addit & laminosam & crassiorem debere esse. In Arabicis scribitur الصفايحي, à nomine صفيحة. Quod laminam & bracteam designat. Πλακῶτιν igitur Cadmiam signanter expressit, quæ & πλακῖτις. Dioscorides: ἔστι δὲ καὶ πλακῶτις λεγομένη ὥσπερ ζώνας ἔχουσα

τὴν

ἐν ἀθροίσει; ὅθεν καὶ ζωνῖτιν αὐτὴν ἐκάλεσαν. Hæc pluribus veluti crustis constat sive laminis. Cæterum duo ista diversa genera Cadmiæ πλακῶτις & βοτρυῖτις, ut diversa forma est racemi, & crustæ. At noster Avisena de uno eodemque genere, quod vult esse probatissimum; hæc duo simul requirit, ut racemi effigiem habeat, & laminæ sive crustæ instar. Quod etiam exigit, ut sit crassior hæc lithargyris, Cadmiæ botryitis propriam rem desiderat, quam & πυκνὴν & βαρεῖαν μέτρως vult esse Dioscorides. Non igitur eo capite proposuit Avisena de lithargyro tractare, utcumque videatur ea admisisse, quæ pertinent ad lithargyrum chrysitin aut molybdænam auri; sed de Cadmia. Quod etiam magis ostendit caput sequens, quo de Cadmia argenti differit. Nec assentior Viris doctissimis, qui per *Cadmiam argenti* intelligi putant oportere lithargyrum argyritin, quam vulgus *lithargyrum argenti* appellitat. Eo capite Cadmiam ex argento fieri ait, ut ex ære & pyrite lapide, quem vocat *marcasitam*. Ergo de ea Cadmia exponendus est, quę ex argenti metallis gignitur, quę vera Cadmia est, non lithargyrus; bonitate tamen postponenda ęrarię. De ea Plinius loco, quem superius produximus. Dioscorides capite de Cadmia: γεννᾶται δὲ καὶ ἐκ τῶν ἀργυρείων λιθαργυρίας καὶ πυρίτιδος οὖσα καὶ τῇ δυνάμει ἥσσων. Plinius τὰ ἀργυρεῖα vertit *argenti fornaces*. Immo argenti metalla sunt. Τὰ χρυσεῖα, in quibus auri vena effoditur. Ita & τὰ ἀργυρεῖα. Differentię ratio in eo sita, quia si de metallis accipimus, de genere quoque Cadmiæ metallico erit accipiendum. Sin de fornacibus, facticiam inde Cadmiam debebimus colligere. At illud verum. Non bene heic igitur Avisena Cadmiam argenti ei Cadmię comparat, quę ex ęre fit, & lapide pyrite. Facticię enim sunt & in fornacibus existunt, in quibus uritur pyrites, aut æs funditur. Sed in eodem errore Plinius, qui similiter τὰ ἀργυρεῖα pro argenti fornacibus sumpsit. Cæterum Avisenam de vera Cadmia, non de lithargyro loqui voluisse illo capite docet definitio, quam adhibet ad explicandam illam Cadmiam. Dicit enim esse fæcem, quæ elevatur & intricatur, vel fumum. Ita enim lego in Arabico. الشبكى, non السبكى. Sic vocat eam speciem Cadmiæ, quæ tollitur in cacumen fornacis, & ibi implexa adhærescit racematim. Nam شبك est implicare, intricare. Unde شبكة, *sabia*, laqueus, rete, cassis. Addit statim, eam speciem, quæ descendit & inferiora petit, laminæ vel crustæ instar habere: صفايحي, quod est πλακῶτις. Hoc habet è Galeno, qui Cadmiam fornacum in duo præcipue genera dividit, in βοτρυῖτιν & πλακῖτιν. Racemosam aggregari dicit in supremo fornacis tholo, laminosam in inferioribus partibus subsidere. Cadmia itaque argenti, de qua ibi tractat Avisena, non est lithargyrus argenti, sed vera Cadmia, quæ in argenti metallis reperitur, ut etiam idem Galenus asserit. Ex eodem genere debet esse & Cadmia auri, quam similiter ex auro fieri docet, quemadmodum fit ex argento & ex ære. Sed neminem scio veterum, qui scriptum reliquerit Cadmiam ex auro fieri vel in metallis auri reperiri. Aut λιθάργυρον χρυσῖτιν aut molybdænam auri perperam transformavit in auri Cadmiam; præsertim cum illo capite de auri Cadmia notas omnes recenseat, quæ in Cadmiam legitimam conveniant excepto colore aureo, quem in ea ante omnia desiderat. Maximum denique argumentum duobus illis capitibus de auri aut argenti lithargyro non habuisse in animo dicere Avisenam, quod aliud caput habet de lithargyro, quam vocat *merdesengi*, مرداسنج. Sic etiam λιθάργυρον interpretatur vetus Glossator Arabs apud Dioscoridem in antiquo exemplari, qui & aliam adscripsit nomenclaturam Arabicam مرتك, *martac*. Sic vocat Serapio Dioscoridis lithargyrum, cujus totum caput transcripsit sub illo nomine, ut Avisena sub titulo *merdesengi* descripsit lithargyrum Græcorum, nominatim etiam citato Galeno. Ubi dicit esse plumbum incensum. Fieri ex plumbo incenso significat. Dioscorides de hoc genere: ... δὲ ἐκ τῆς [illegible] γεννᾶται μολύβδου ἐλασμάτων ἐκφλογουμένων. *Ex plumbi laminis ignitis.* Addit Avisena fieri etiam sine plumbo. Mirum est, eo loco nullam illum facere mentionem lithargyri chrysitis & argyritis. Suspicari inde liceat, eas sub appellationibus *cadmiæ auri* & *cadmiæ argenti* complexum esse, cum tamen germanam cadmiam capitulis illis exequutus sit. Nunc genera cadmiæ prosequenda. Summa divisio in fossilem sive metallicam & factitiam. Nimis argutantur, qui fossilem à metallica distinguunt, cum idem sit metallicum & fossitium, μεταλλικὸν καὶ ὀρυκτόν. Quod alibi ostendimus. Quæ ex metallo eruitur, hæc eadem metallica & fossilis. Sed operæ pretium videre distinctionem. Metallicam appellari ajunt per excellentiam, quæ multum æris & argenti continet. Fossilem vero, quæ nihil ex utroque habeat. Ridicula ratio. Metallica illa, quoniam foditur, etiam fossilis est. Et quam fossilem vocant, quandoquidem & ex metallo venit, etiam metallica merito appelletur. Nam & lapides metalla sunt, non tantum æs & argentum vel aurum. Quidquid denique eruitur, sub hoc nomen cadit. Unde aloë metallica Plinio, quæ ὀρυκτὴ ἀλόη Dioscoridi. Stulte fabricatum & illud discrimen, quo metallicam quidem cadmiam, quæ æs & argentum habet admixtum, inutilem medicinæ asserunt: fossilem vero, cui nihil ex ære & argento accessit, usui esse medicis contendunt. Quid ita hoc putare inducti sint, nullus perspicio. Immo videretur verius contrarium. Quanto enim verisimilius naturalem illam Cadmiæ venam, in qua æs & argentum reperitur, utilem medicinæ videri, quam quæ nihil horum contineat? Profecto illa ipsa Cadmia est, quam in usu commendant veteres, ex qua æs conflatur, ex qua fit cinis spodii vicem obtinens & pompholyx & spodium. Sed fefellit eos Plinius, ipse prius falsus, cujus hæc verba sunt: *Ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis.* Inter metallica cadmiæ genera lapideam reperiri, quidam ex veteribus affirmarunt. Unde & lapidem multi vocarunt illam cadmiam, inter quos & Plinius. Hæc porro est quam hodieque *lapidem calaminarem* nuncupamus, hoc est, lapidem Cadmiæ. Arabes dicerent حجر القليميا, *hagjar alclimia*. At Dioscorides eos reprehendit, qui putarent aliquem ejusmodi lapidem in metallis inveniri, qui genuina esset Cadmia. Nam similitudinem quidem illum habere Cadmiæ, cæterum inutilem esse & nullius virtutis. Ea similitudine deceptos quam plures temere lapidem illum pro vera cadmia habuisse. Verba ejus adscribam: ἔνιοι δὲ καὶ ἐν μετάλλοις λίθους φασὶν εὑρίσκεσθαι καδμείαν πλανώμενοι τὸν λίθον πολλὴν ἐμφέρειαν ἐχόντων, ὥσπερ καὶ ὁ ἐν τῇ Κύμῃ λίθος εὑρισκόμενος, δύναμιν δὲ οὐδεμίαν ἐνδεικνύμενος. Plurima deinde indicia subjicit, quibus deprehendi possit lapidem illum diversum esse à cadmia. Primum quod levior sit cadmia. Deinde quod manducatus palato respondet, & dentes inter mandendum veluti indignentur & crepitent; cum cadmia morsum admittat, nec dentes fatiget. Sic Græca, quibus hoc dicit, legenda sunt: διαγινώσκεται ὅτι ἐλαφροτέρα αὐτῆς εἶναι τῆς Καδμείας καὶ διαμασηθεῖσα μὴ ... τῇ γεύσει, ἀγανακτεῖν δὲ τοὺς ὀδόντας, εἰ λίθος ἂν τῇ μασήσει· ἡ δὲ καδμεία εἴη, ἀνέχεσθαι τὴν διαμασήσεως συγκατάθεσιν αὐτῆς. Alia insuper discrimcula commemorat. Cadmia ex aceto trita, & in sole siccata subsidit & minor fit, quod non facit lapis. Sic etiam Græca debent emendari: τῷ διακρίνεσθαι καὶ τῷ τὴν μὲν Καδμείαν λειοτριβηθεῖσαν σὺν ὄξει, καὶ ξηρανθεῖσαν ἐν ἡλίῳ φθίζειν, τὸν δὲ λίθον μὴ πάσχειν τοῦτο. Vitiose legitur ὀπτίζειν, quod vertunt *coire*.

Pusilla cætera menda omitto. Est aliud præterea, quo discriminantur. Lapis ille comminutus, & in ignem positus dissilit, & fumum igni concolorem emittit, cum patiens ignium sit cadmia, & fuliginem ejaculatur luteo colore & ahena veluti luce coruscantem, versicoloris zonæ modo. Postremo lapis ille incensus ac refrigeratus, colores mutat, & levior evadit, ubi cadmia nec de pondere tantillum, imminuat, nec de colore variat, nisi per multas horas exuratur. Ex his omnibus apparet Dioscoridem hoc velle, ut cadmia terra sit magis quam lapis; immo nullum lapidem esse contendit, qui pro cadmia metallica debeat accipi, quod quidam faciebant de certo lapidis genere, qui similis erat cadmiæ, cum nulla simili censeretur proprietate ac potestate. Non tamen posteros habuit huic suæ sententiæ per omnia faventes ac propitios Dioscorides. Nam Galenus disertis verbis testatur rectè eos facere, qui lapidem appellant hanc cadmiam metallicam. Quin immo tradit, cum in Cypro insula fuisset, multos inde reportasse cadmiæ metallicæ lapides & amicis donasse; a quibus gratiam se dicit iniisse, quasi maximo munere dato. Lapides illos in montibus ac rivis reperiri ibidem affirmat, & hanc esse cadmiam præstantissimam, quæ lapidosa, λιθώδης, jure meritoque suo debeat nominari. Quis inutilem medicinæ hunc lapidem dixerit, quem adeo commendat Galenus? Quid igitur Plinio faciemus, cujus hæc verba sunt: *Ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis.* Duas ut solet miscuit sententias. Dioscorides lapidem quendam cadmiæ similem metallicæ pro cadmia quibusdam haberi dicit, qui nullarum est virium. Negat autem ille ullam lapidosam inveniri cadmiam. Hoc habet ex aliquo antiquo auctore, à quo etiam Plinius accepit. Juxta horum igitur sententiam scribit Plinius, lapidem cadmiæ similem & pro cadmia habitum inutilem esse medicinæ, quia teste Dioscoride οὐδεμίαν δύναμιν ἐνδείκνυται. Atqui non hic est lapis, ex quo fit æs, quique fusuris æris necessarius habetur; sed ipsa cadmia terra, quæ fundendo æri serviebat. Eam cadmiam metallicam quidam terram vocarunt, quidam etiam lapidem. Festus: *Cadmia terra, quæ in æs conjicitur, ut fiat orichalcum.* Alii lapidem dixerunt, ut Posidonius apud Strabonem lib. III. ἐπεὶ φησιν ὁ Ποσειδώνιος, Κύπριος χαλκὸς μόνος φέρει τὴν καδμίαν λίθον, καὶ τὸ χαλκανθὲς, καὶ τὸ σπόδιον. Galenus quoque hoc arbitrarium facit, utrum terram quis hanc cadmiam appellet, an lapidem. Magis tamen eò inclinat, ut lapidis nomine donanda sit. Dioscorides contra sentit, quem ex eo colligas terram vocandam censere, quod neget lapidem cadmiam extare & falli eos asserat, qui existiment ἐν λιθίνοις μετάλλοις inveniri, deceptos lapidis cujusdam similitudine, quæ cadmiam referat, potestate careat. Terrarum igitur generi, non lapidum cadmiam esse adscribendam judicavit. Rationes aliquot sententiæ suæ stabiliendæ ibi adfert, quas paulò ante exposuimus. Una inter alias lapidem non esse probat, qua docet cadmiam morsui non repugnare, sed facilè dentes intromittere. Quod lapidis veri natura non patitur, ut nec illius lapidis, quem pro cadmia nonnulli recipiebant. Nec vero putandum, aliam novisse cadmiam Dioscuridem, aliam Galenum. Sed Galeno lapis est, Dioscoridi terra. De Cypria cadmia uterque loquitur. Quin immo si Posidonio creditur, vera cadmia in Cypro tantum quærenda fuit. Plinius lib. XXXIV. in præfatione celebritatem hujus in Asia esse dicit, & quondam in Campania, additque, *nunc in Bergomatium agro extrema parte Italiæ. Ferunique nuper etiam Germania repertum.* Lapidem ibi vocat ærosum: *Fit & è lapide æroso, quem vocant cadmiam.* Idem lapis est, quem cap. X. ejusdem libri inutilem medicinæ dicit: *Namque ipse, lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, medicinæ inutilis.* Confundit cum illo lapide, quem cadmiæ similem esse scribit Dioscorides, qui nullius prorsus virtutis. Hic verè lapis. At de germana cadmia dubitatum, an lapis esset. Ad terræ substantiam magis accedebat. Sic de aliis multis metallicis variatum sententia & appellatione, utrum lapides dici deberent an terræ. Quidquid esset lapis in veritate, & naturam prorsus lapideam in metallicis præferret, nemo unquam repertus est, qui terræ nomen iis accommodaret. Talia sunt omnia, quæ sub lapidum appellationibus descripsit Dioscorides, ut lapis pyrites, hæmatites, lapis Asius, gagates, magnetes, & alii. Rursus & terræ genera sunt, quæ adeo extra controversiam in terrarum censum ab omnibus dedicantur, ut nunquam lapidis appellationem adsciscant. Tales sunt, quas sub hoc titulo tradunt medici, ut terra Erethrias, terra Chia, Melias, Silinusia, Cimolia, & infinitæ aliæ. At metallica nonnulla habentur ambiguæ quodammodo naturæ, quæ quamvis ad terræ proprietatem magis pertineant, nihilosecius penes quosdam ex antiquis lapidis nomine notae reperiuntur. Armenia terra, Galeno testè, lapidis Armenii nomen habebat apud eum, qui sibi eam donavit. Sic Armenium pigmentum, quò utebantur pictores, lapidis quoque appellationem apud Plinium & alios quosdam ex antiquitate retinet. Qui propriè loquuntur, Ἀρμένιον simpliciter appellant aut Ἀρμένιον χρῶμα. Nec enim lapis est, cujus inter notas, ut optimum sit, requirunt τὸ ἄλιθον. Chrysocollam, cærulum, ochram & alia multa similiter ad lapidum titulum censumque relegarunt nonnulli, quæ nec lapides propriè nec terræ sunt. In eadem categoria & cadmia nativa ponenda. Partim terram, alii lapidem vocarunt, ut ipse Galenus asserit. Negat disertè lapidem esse Dioscorides, qui Cadmiam metallicam in lapide nusquam reperiri contendit. Metallorum venæ aliæ terra sunt, aliæ lapis, ac aliæ limus crassescens, vel lutum siccatum, aliæ arena, quædam partim lapis, partim terra. Sic ferri vena quædam lapidosa, quædam terrea. Cadmiæ venam sunt, qui lapidem appellant, sunt qui terram. Dioscorides non vult eam extare ἐν λιθίνοις μετάλλοις. Negat igitur esse lapidem, quem alii lapidem ærosum pro Cadmia vocant. Lapidem quidem etiam reperiri fatetur Cadmiæ similem, sed qui nullius sit virtutis. Ex eo lapide non fit æs, ut ex Cadmia. Non hac in parte ergo dissensio Dioscoridis & Galeni, quasi velit Galenus eum lapidem, qui Dioscoridi pro cadmia non habetur, cadmiam esse, sed veram ac nativam cadmiam Dioscorides nomine lapidis vocandum non putat, Galenus ita vocari posse affirmat. De re non est controversia, sed de nomine. Non mirum autem cadmiam venæ naturalis lapidem quibusdam dici, cum ipsam cadmiam facticiam, quæ fornacum parietibus adhærescit crustæ modo vel laminæ, lapidem vocent. Certè Posidonius λίθον καδμίαν apud Strabonem nominat, quæ de cadmia fornacum sive facticia debet accipi. Æs Cyprium inter omnia æris genera cadmiam lapidem, & chalcanthes & spodium dare dicit: ὁ Κύπριος χαλκὸς μόνος φέρει τὴν καδμίαν λίθον, καὶ τὸ χαλκανθὲς καὶ τὸ σπόδιον. Cadmia facticia est, quæ ex ære fit, ut & spodium. Nam è contrario, æs fit ex cadmia naturali. Unde Isidorus rectè: *Origo æris cadmia & chalcitis. Purgamenta æris cadmia, & ærugo, & æris flos.* Ita legenda hæc ejus verba. Sic & purgamentum est æris cadmia, & ærugo. Ex nativa cadmia originem ducit æs, ex ære autem cadmia facticia. Hoc est, quod Plinius dixit loco supra allato, *æs fieri ex cadmia, & hanc rursus in fornacibus existere, aliamque sui nominis originem recipere.* Idem alibi *ærosum lapidem* vocat cadmiam, id est, χαλκίτην λίθον, quia æris venam contineat. Sic χρυσίτης ἄμμος, aurosa arena, quæ auri vena est. *Ærarium lapidem* etiam alibi appellat, qui Græcis χαλκίτης λίθος. Etsi cadmia æris & aliquando etiam argenti aliquid habeat, atque ex ea fiat æs, propriè tamen alia est ab eo lapide, quem ærarium Plinius nuncupat. *Scolex*, inquit, *fit per se derasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapidem, ex quo & ipso æs coquitur. Distat a cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis; item quod chalcitis friat se statim mollis naturâ, ut videatur lanugo concreta. Est & alia distinctio, quod chal-*

chalcitis tria genera continet, æris & misyos & soreos: de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venarum discursu, friabilis, nec lapidosus. Sic legendus hic locus, in quo multa obscrvanda. Correximus: *Scolex fit per se derasa.* Subintelligitur enim ærugo. Sic enim paulo ante: *Est & alterum genus æruginis, quam vocant scolecа*, id est, σκώληκα. Nam in libris habetur, *scolenca.* Unde perperam fecerunt *scolecіam.* Græcis dicitur σκώληξ ἰοῦ, id est, vermiculus æruginis. Non σκώληξ ἰοί, ut perperam Viri docti autumant, nec *scolecia.* Plinio in indice manu exarato vocatur *scolex æris, medicina ex eo* XVII. Quod ait idem Plinius, scolecem æruginis deradi ab ærario lapide, omnino fallitur. Duo genera σκώληκος τῷ Dioscoridi, unum fossile, alterum facticium. In ærugine autem rasili describendâ meminit & cujusdam generis æruginis, quæ in Cypriacis metallis efflorescit circa lapides, qui æs continent: γεννᾶσθαι δὲ φασὶν ἰὸν ἐν τοῖς Κυπριακοῖς μετάλλοις, τὸν μὲν λίθοις τισὶν ἐπανθοῦντα τῶν ἐχόντων τὸν χαλκὸν, τὸν δὲ ἐκ τοῦ σπηλαίου σταζόμενον. Duo hæc genera æruginis ex naturali vena accipi solita. Alia etiam præterea species æruginis metallicæ, quam Græci σκώληκα vocant à forma vermiculari. Σκώληξ etiam ὀρυκτὸς dicitur Dioscoridi: qui & duo genera facit, unum ὀρυκτὸν, alterum σκευαστόν. Plinius vero scolеcа fossilem confundit cum eo genere æruginis, quam reperiri Dioscorides ait circa lapides quosdam, ex his qui æs habent, floris instar emicantem. Hinc dicit ille scoleca deradi ab ærario lapide, de quo jam dicturum pollicetur. Lapis metallicus, qui venam æris habet, Græcis vocatur χαλκίτης λίθος, hoc est, λίθος ἔχων τὸν χαλκὸν, lapis ærarius. Hæc vena est æris, ex qua æs coquitur & funditur. Inter lapides, quibus æs continetur etiam locum habet Cadmia. Nam & ex ea quoque æs conflatur. Pyrites quoque lapis venam æris inclusam habet, de quo non solum æs, sed etiam cadmia lactheia paratur. De qua paulò post. Est præterea & *chalcitis*, metallicum genus nihil æris habens, sed sic appellatum ab æris facie. Dioscorides; τὴν χαλκῖτιν προκριτέον τὴν χαλκοειδῆ καὶ εὔθρυπτον καὶ ἄλιθον. Eo modo & χρυσῖτις lithargyros vocata, quæ nihil habet auri, sed ab aureo colore. Alio sensu dicitur χαλκίτης λίθος de lapide ærario vel æroso, in quo latet æris vena. Ita χρυσίτης ἄμμος vocatur auraria vel aurosa arena, quæ auri venam habet. Plinius τὸν χαλκίτην λίθον, qui lapis est ærarius, confundit cum χαλκίτιδι absolutè vocata, cui color æris tantum, quæ metallica est species nihil faciens ad æs fundendum, nec ullo modo æs ex se præbens. Præterea lapidosæ non est naturæ, sed terreæ magis. Unde γῆν χαλκῖτιν vocat Hippocrates, quam eandem esse cum chalciti simpliciter dicta in Lexico suo notavit Galenus. Judicium in eo Plinii requiro, qui lapidem χαλκίτην eumdem putat cum chalcitide absolutè sumpta, quam tamen minimè lapidosam esse dicit. *Gracili venarum discursu, friabilis nec lapidosus.* εὔθρυπτος καὶ ἄλιθος. Lapidem vult, non esse lapidosum. Res profectò mira: sic enim libri ejus legunt, non *lapidosa*, quia refertur ad lapidem ærarium, quem initio posuit *lapidem chalcitin* a Græcis vocari. At de chalciti alia, quæ terream habet naturam, hoc proditum à Dioscoride, & jure meritoque vult eam, quæ eligatur, ἄλιθον esse, hoc est, minimè lapidosam. Lapis vero ærarius planè lapis est, & lapidosæ naturæ. Et rectè quidem Plinius lapidem chalcitin à Cadmia distinguit, quia lapides præter Cadmiam etiam ærosi reperiuntur, ex quibus æs perficitur. Hi sunt, in quibus efflorescere æruginis nativæ genus in Cypriacis metallis Dioscorides memorat: ἐν λίθοις τισὶ τῶν ἐχόντων τὸν χαλκὸν, *in lapidibus quibusdam ex his, qui æs habent.* Lapides isti λίθοι χαλκῖται Græcis, aut mutato genere χαλκίτιδες dicuntur. Nam ut notum Grammaticis, tam ὁ λίθος χαλκίτης quam ἡ λίθος χαλκῖτις dici potest. Et ipsa quidem Cadmia etiam λίθος χαλκίτης vocari meretur, quatenus æs quoque habet, & *lapis ærosus* Latinis nuncupatur. *Distat*, inquit, *à Cadmia, quod illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hic ex obrutis. Item quod chalcitis friat se statim, mollis naturâ, ut videatur lanugo concreta.* Accipio hanc differentiam, qua lapideum chalciten à Cadmia hoc nomine discernit, quod Cadmia cædatur ex lapidibus sub dio positis & apertis; lapis autem ærarius ex abditis & obrutis. Sed quod ait chalcitin friare se statim, & mollis esse naturę, ut videatur lanugo concreta, hoc non convenit in lapideam naturam, sed in terream, qualis est chalcitis diversa à lapide chalcite vel ærario. Subjungit: *est & alia distinctio, quod chalcitis tria genera continet, æris & misyos & soreos, de quibus singulis dicemus suis locis.* Manifesta hinc elucescit confusio lapidis chalcitis, & terræ chalcitis. Terra chalcitis, quę per se etiam dicitur chalcitis, misyos & soreos genera continet, nihil autem ęris. Nam & Galenus scribit, misy & sori cognata quodammodo esse chalcitidi & ex eadem veluti radice hęc tria producta, quę & genere invicem & virtute paria sunt. Lapis vero chalcitis is est, qui ęs intra se habet, nulla cognatione pertinens ad illam chalcitin, quę misy & sori continet. Addit statim idem Plinius: *Habet æris venas oblongas.* De chalcitide verum est, venas eam habere oblongas, sed non æris, quod in lapidem ærarium tantum cadit. Dioscorides de chalcitide monet probandam esse, ἡ χαλκώδης, ἔτι δὲ ὅσαι ἔπιμήκεις τε καὶ διαυγεῖς φλέβας ἔχουσαι. Non dicit venas æris eam habere, sed oblongas tantum ac relucentes. Venas habet æris lapis ærarius, ὁ χαλκίτης λίθος. Subjicit idem: *probatur mellei coloris.* Hoc verum fortasse sit de lapide chalcite. At chalcitin Dioscorides probat τὴν χαλκοφανῆ, quæ æris est facie, non τὴν μελίχρουν. Reliqua chalcitidi conveniunt, non lapidi chalciti vel ærario, ut friabilis sit & minimè lapidosus. Notandum interim, quod ait ibi Plinius, cadmiam cædi ex petris subdialibus. Id enim adprimè confirmat Galeni & eorum sententiam, qui cadmiam λίθον appellant, & contra Dioscoridem facit negantem in metallis saxeis inveniri Cadmiam. At lapidem chalcitin, qui diversus est à Cadmia, in obrutis & abditis rupibus, non in aperto inveniri idem scribit Plinius; quæ chalcitis, ut diximus, sori & misy cognata res est, nec lapis est, sed terra. Neminem autem præter Plinium memini tradere hanc chalcitin aliquid æris habere, aut æri fundendo necessariam esse. Quin si certa est Grammaticorum veterum observatio, nec χαλκίτις λίθος Græcè dicitur de lapide ærario, ut λίθος χρυσίτης, & λίθος σιδηρίτης, vel γῆ σιδηρῖτις. Pollux capite de metallis: ὁ μὲν χαλκίτης, οὐδὲ χαλκεῖα μέταλλα, ὥσπερ καὶ σιδήρου μέταλλα καὶ γῆ σιδηρῖτις. Mens ejus est, quam non videre interpretes, χαλκίτην non dici de terra aut lapide venam æris continente, ut σιδηρῖτις in usu est. Sed nec χαλκεῖα appellari unica voce æris metalla, ut χρυσεῖα auraria metalla vocantur, & ἀργυρεῖα argentea. Sane χαλκεῖα Græcè aliud sunt; nempe æramenta, vel vasa grandia ex ære, ut sunt cortinæ tingentium. Non alia porro Cadmia Dioscoridi nota vel hoc nomine digna habita præter eam, in qua esset vena æris. Hodie ostendunt traduntque lapidem quemdam pro Cadmia subluteum, qui incensus luteum fumum emittit, quem nihil æris aut alterius metalli continere testantur. Utilem tantummodo afferunt fabris ærariis ad orichalcum faciendum, sine quo parari non possit. Hic est lapis quem vulgò *fossilem* vocant Cadmiam, & à metallica discernunt, quæ æs aut argentum continet. Sed frustra ea distinctio, cum utraque fossilis & metallica nominari queat, ut supra diximus. Cæterum de ea fossili & lutea Cadmia, cui nihil inest æris, dubito an sit lapis ille Dioscoridis, quem habitum pro Cadmia quibusdam dicit ob similitudinem. Nonnullam comperio differentiam. Lapis ille Dioscoridis, quæ falsa est Cadmia, verus lapis est & quidem durioris naturæ, adeo ut vix dentes recipiat. Hic contra mollior. Præterea

idem lapis fumum ei edere dicitur igni concolorem. Hic vero luteum dat incensus. At vera cadmia, teste eodem, favillam ejaculatur luteam, & æreí splendoris, αἰθάλην μηλίζουσαν τῇ χαλκοφανῆ. Quod magis convenit cum hac lutea cadmia. Ἀἰθάλη favilla est vel cinis albus ac levis, quam ignis in altum mittit, non *fuligo*, ut vulgò vertunt. Nam *fuligo* propriè ἄσβολη vel λιγνύς. Ex Græco Æolico φαιθάλη Latinum favilla, quæ prius *fabilla*. Sic οὖθαρ, uber. Æoles enim dicunt φαιφάλην pro αἰθάλην. Unde favilla. Ex cadmia, quæ nihil æris habet, vulgò fit præstantissimum genus æris lutei, quod *letonum* vocitatur. *Orichalcum* veterum esse planè mihi persuadeo, quod similiter ex cadmia parabatur. Festi abbreviator: *Cadmea terra, quæ in æs conjicitur, ut fiat orichalcum.* Lexicum antiquum chimicum: Ὀρείχαλκός ἐστιν ὁ Νικαηνὸς ὁ διὰ καδμίας γενόμενος. Æris Nicaeni magna apud veteres celebritas, ut excellentissimi. Alexander Jatrosophista lib. VIII. Λαβὼν χαλκὸν Νικαηνὸν, ἢ Κύπριον, περὶ τὸ σύνολον μὴ συνομιλήσαντα. Ita legendum. Meminit & Epiphanius in libello de gemmis χαλκοῦ Νικαηνοῦ, quem locum etiam olim correximus & auximus ex scripto codice, capite de smaragdo: ἐν σκίνοσι χαλκοῖς βαλὼν Νικαηνοῖς. Videtur flavum sive luteum hoc æs fuisse, ut Cyprium erat rubrum. In Bithynia autem hæc Nicæa, quæ Nicaeno æri nomen dedit & famam. Indidem etiam fuit antiquis memoratum æs Demonesium, Δημονήσιος χαλκὸς, ex insula Bithyniæ Chalcedonensibus vicina. Eruebatur ex mari loco duas orgyias profundo vena ejus, Aristotele teste; unde & κολυμβητὴς χαλκὸς dicebatur, quod urinatione esset eruendum. In admirandis cap. LIV. de Demoneso insula Chalcedonensium; ἔστι δὲ αὐτόθι χαλκὸς κολυμβητὴς ἐν δυοῖν ὀργυιαῖν τῆς θαλάσσης, ὅθεν ὁ ἐν Σικυῶνί ἐστιν ἀνδριὰς ἐν τῷ ἀρχαίῳ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐν Φενεῷ οἱ ὀρείχαλκοι καλούμενοι. Ridicula vulgaris lectio χαλκὸν κολυμβητὴς; & ridiculi magis interpretes, quibus placet esse æs, quod natat. Atqui ne id quidem ex vocis illius notione eruitur. Æs natare propriè dicatur, quod non mergeretur, sed in aqua summa fluitaret, quod de lateribus Pitanensibus olim scriptum. Græci ἐπιπολαῖα vocant de hujusmodi rebus, quæ non merguntur in aquam. At κολυμβηταὶ, hoc est, urinatores mergorum planè faciunt officium. Si aliquod æs tale unquam extitit, manum cedo. Immo æs omne mergitur, sed non redit in summum, quod facit urinator. Vena illius æris Demonesii intra mare porrigebatur, & altitudine duarum orgyiarum, atque inde effodienda ac velnti expiscanda erat per urinatores. Inde κολυμβητὴς ille χαλκὸς potius quam ὀρυκτὸς Philosopho vocatur perquam scitè. Ex eo ære fuisse statuam dicit in antiquo templo Apollinis Sicyone; tum in Pheneo Arcadiæ duæ statuæ, quæ vocabantur ὀρείχαλκοι, id est, ex orichalco factæ. Ita enim & ὀρείχαλκον Græci usurpant pro ὀρειχάλκινον, ut Latini aurichalcum pro aurichalcino, quod ex orichalco factum est. Ὀρείχαλκοι igitur subaudiendum ἀνδριάντες. Sic apud Suidam ὀρείχαλκος στήλη, columna ex orichalco. Item ὀρείχαλκοι κώδωνες in his verbis, quæ ibi affert: φιτρὸν ἐλάτης κοιλάναντες, ἐναρμόζουσιν εἰς αὐτὸ κώδωνας ὀρειχάλκους. Ita Latini vocant *aurichalca vasa* ex orichalco fabricata. Glossæ: *Aurichalca*, κραμάτινα. Plura notavimus ad Historiam Augustam. Κρᾶμα enim aurichalcum; unde κραμάτινον, quod ex orichalco. Ex eo autem Aristotelis loco apparet Demonesium æs flavum sive luteum fuisse instar orichalci, immo vel ipsissimum orichalcum. Tale & Nicaenum æs, quod ὀρείχαλκον Νικαηνὸν vocat auctor vetus chimici Lexici. Notandum porro Aristotelem in Admirandis mentionem ὀρειχάλκου facere loco supra scripto, cum ille ipse sit Aristoteles, qui apud Apollonii Scholiasten lib. IV. negat in rerum natura esse orichalcum: Ἀριστοτέλης δὲ ἐν πέπλῳ φησὶ μηδὲ ὑπάρχειν τὸ ὄνομα, μηδὲ τὸ τούτου εἶδος· τὸ γὰρ ὀρείχαλκον ἔνιοι ὑπολαμβάνουσι λέγεσθαι μὲν, μὴ εἶναι δέ. Verba illa non sine vitio. Mirum enim, si putasset Aristoteles nec extare nomen orichalci, ut nec res extabat, omnino legendum: φησὶ μὲν ὑπάρχειν τὸ ὄνομα, μὴ εἶναι δὲ τὸ τούτου εἶδος. Atqui hic ipse Aristoteles, si modo Admiranda ejus sunt, quæ dicuntur & ab omnibus etiam antiquis scriptoribus sub ejus nomine laudantur, ὀρειχάλκους vocat ἀνδριάντας ex Demonesio ære factas statuas. Stesichorus & Bacchylides ὀρειχάλκου nomen habuere. Callimachus in Lavacro Palladis: οὐδ' ἐς ὀρείχαλκον μεγάλα θεός. Apollonius lib. IV. Argonauticôn:

> Λαμπτῆρ δ' ἐπὶ βωμὸν ὀρειχάλκοιο φαεινοῦ.

Epigramma vetus: Ταῦτα τ' ὀρειχάλκου λάλα κύμβαλα. Virgilius:

> *Ipse dehinc auro squallentem alboque orichalco*
> *Circumdat loricam humeris.*

Atqui non album orichalcum, sed luteum. Auri comparatione id positum notat Servius, quia album non est. Plautus quoque aurichalci meminit. Pausanias in Corinthiacis mentionem habet cordis orichalcini: ἃ δὲ εἶπεν ἐπὶ τῇ καρδίᾳ γεγράφθαι τῇ πεποιημένῃ ἐξ ὀρειχάλκου. Profectò oportet speciem aliquam fuisse cognitam veteribus, cui hoc nomen fuerit positum. Nec eorum rationem capio, qui ferebant, nomen ipsum jactari, cum res ipsa non extaret. Necesse est enim, ut qui ὀρείχαλκον nominarunt, aliquid intellexerint, quod esset in rerum natura, de quo id nominis usurpabant. Et rectè sanè doctissimus ille Scholiastes Apollonii eos reprehendit, qui dicerent rem non haberi, de qua hoc nomen prædicaretur: τὸ γὰρ ὀρείχαλκον ἔνιοι ὑπολαμβάνουσι λέγεσθαι μὲν μὴ εἶναι δὲ, τοῦ δὲ εἰκῇ διαδομένου καὶ τοῦτ'· οἱ γὰρ πολυπραγμονέστεροί φασιν αὐτὸ ὑπάρχειν. Sed nec bene intellecta videtur dubitatio illa veterum quorumdam, an esset orichalcum. Qui hoc in dubium vocarunt, non negabant aliquid esse, quod diceretur orichalcum; sed extare hujus rei metallum inficias ibant, ut æris, argenti & auri inveniuntur metalla. Pollux lib. VII. τὸ δὲ ὀρείχαλκον μέταλλον ᾄδεται καὶ οὐκ εἰς πίστιν ἔχει βεβαίαν. Alio tamen loco orichalcum inter metalla recenset, ut aurum & argentum & æs: χρυσός, ἄργυρος, ὀρείχαλκος, σίδηρος, κασσίτερος, μόλυβδος. At nonnulli antiquorum negarunt, ut videtur, orichalci metalla reperiri, ut auri & æris atque argenti. Hoc male quidam acceperunt, quasi negaretur ab illis in totum aliquid esse in rerum existentia, quod vocaretur orichalcum. Quod profectò absurdissimum. Intelligebant quippe illi nullam extare naturalem venam, quæ daret orichalcum, ut est quæ æs edit, & aurum argentumque. Orichalcum igitur rem esse facticiam & mixtam compositamque voluerunt; æris nempe genus aliquod, cui color ille auri quæreretur arte, cuique nomen impositum esset orichalci. Hinc ἀδαυγῆ χαλκὸν, alii ὕλην ὁμοίαν χαλκῷ. Grammatici antiqui definiunt esse æris speciem, quæ auri splendorem, æris duritiem possidet. Rem non esse simplicem, quæ ex vena exiret nativa ut æs & argentum & alia metalla, nomine ipso declarunt antiqui illi Græci, qui κρᾶμα appellarunt. Ut enim vinum aqua temperatum κρᾶμα & κρᾶσιν vocarunt, ita etiam κρᾶμα hoc genus metalli, quod purum putumque non esset, sed ex duabus rebus mixtum & compositum. Strabo lib. XIII. ἔστι δὲ λίθος περὶ τὰ Ἄνδειρα, ὃς καιόμενος σίδηρος γίνεται· εἶτα μετὰ γῆς τινος καμινευθεὶς ἀποστάζει ψευδάργυρον, ἣ προσλαβοῦσα χαλκὸν, τὸ καλούμενον γίνεται κρᾶμα, ὅ τινες ὀρείχαλκον καλοῦσι. Non sollicitanda hæc lectio nec movenda, ut placitum Viris eruditissimis. Dicit pseudargyrum æri mixtum temperaturam illam efficere, quæ vulgo vocatur κρᾶμα, quam aliqui appellabant ὀρείχαλκον. Hinc constat ex quorumdam sententia orichalci nullam fuisse ex metallo venam, sed æris quandam temperaturam, cui faciendæ misceretur pseudargyrum. Inde nomen vulgare κρᾶμα de orichalco. Ex eo κραμάτινον in Glossis Græcè exponitur *aurichalcum*; quod ex aurichalco nimirum, ἐκ τοῦ κράματος. Per pseudargyrum Strabonis nihil aliud intelligendum quam *argentea Cadmia*, quæ ex argenti metallis hauriebatur. Ea candidior erat, sed etiam deterior. Videntur ergo & quidam eam usurpasse ad orichalcum faciendum. *Argenti*

Cadmiam

Cadmiam vocant Arabes, hoc est, *climia alfidda*. Apud Constantinum *Cadmia argentea* appellantur. Nec enim de lithargyro argenti capienda Arabum illa Cadmia argentea. Hodie quoque ad orichalcum nostrum sive letonum perficiendum Cadmiæ genus semel uritur, quæ æs luteum reddit. Rectè igitur scripsere olim quidam, metallum orichalci non inveniri. Quod alii male interpretati sunt, quasi voluerint illi orichalcum nusquam reperiri. Quod maxime absurdum fuisset, præsertim nomine ubique extante, & ab omnibus auctoribus etiam antiquissimis celebrato. Quod non parum confirmatur his verbis Plinii lib. XXXIV. cap. I. de ære: *Fit & ex alio lapide, quam chalcitin vocant in Cypro, ubi prima fuit æris inventio, mox vilitas, præcipue reperto in aliis terris præstantiore, maximeque aurichalco, quod præcipuam bonitatem admirationemque diu obtinuit. Nec reperitur longo jam tempore effœta tellure.* Planum est ex his, putare Plinium venam olim fuisse aurichalci tanquam æris omnium facile optimi, quod ad præcipuam bonitatem diu fuerit in admiratione; postea interiisse, hoc genus effœta tellure. Hoc plane est aurichalcum, cui moverunt olim controversiam quidam, an omnino unquam tale extitisset ex naturali vena procedens. Extitisse quidem antiquitas ejusmodi aurichalci metallum, apertè Plinius existimavit, ut ex illis, quæ posuimus constat, sed defecisse extinctâ venâ. At Augusti temporibus claritatem ejus adhuc usumque celebrem fuisse indicat Horatius hoc versu: *Tibia non ut nunc orichalco vincta.* Ergo tunc tibiæ orichalco vinciebantur. An dicendum ab illo tempore desiisse, nec usque ad tempora Plinii pervenisse? Omnis ætas Græcorum Latinorumque meminit aurichalci, sed dubitatio semper inter doctos & curiosos exiitit, quid hoc nomine vocaretur. Partim dixerunt non reperiri; alii repertum olim, postea venam exaruisse. Melius illi, qui nec unquam venam hujuscemodi metalli fuisse opinati sunt; sed ita appellatam æris quondam temperaturam, cui color aureus admixtione alterius metalli compararetur, ut Cadmiæ juxta quosdam vel pseudargyri secundum Strabonis sententiam. Idem Plinius paulo post de Mariano ære, quod tunc in gloria fuit: *Hoc à Liviano Cadmiam maxime sorbet & aurichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariisque, Cyprio suo assibus contentis.* Sestertia ac dupondia, quæ hodieque reperiuntur, ex antiqua moneta æris flavi sunt; asses autem rubri, hoc est, Cyprii. Sestertii quippe nummi Romanorum putandi, qui teruntur manibus antiquariorum, & unciam ferme pendunt, ex ære ut plurimum luteo sive flavo, quod aurichalci bonitatem imitari dicit Plinius. Æs illud, quod aurichalco proximum bonitate facit, à quibusdam vocatum aurichalcum nullus dubito. Ope Cadmiæ, quam maxime sorbebat, eam quam dicit bonitatem, consequebatur. Alii fere omnes auctores scribunt aurichalcum fieri conjecta Cadmia in æs, dum funditur. Festus: *Cadmea terra, quæ in æs conjicitur, ut fiat orichalcum.* Græci quoque scriptores Chimici testantur ὀρείχαλκον fieri διὰ Καδμίας. Zosimus Panopolitanus excellentem æris tincturam luteam describit à Persis inventam, quæ fiebat admixta *tutia*. Quæ tutia etiam fit ex Cadmia. Titulus illius tractatus: *περὶ τινῆς χαλκοῦ ξανθοῦ.* Sic autem tractatum incipit: Λαβὼν τυτίας ὅσον βούλει, λαιώσον ἀκριβῶς λεπτοτάτῳ. Vocat & βαφὴν χαλκοῦ tincturam vel temperaturam æris: βαφὴ δὲ αὕτη Περσικὴ ἐξευρημένη χαλκοῦ χρυσώσεως ἀπὸ Φιλίππου δὲ τοῦ Μακεδόνος, οἷον ὁ ἐν ταῖς πύλαις τῆς ἁγίας Σοφίας. Ex isto ære innuit factitatas valvas templi Sanctæ Sophiæ in Constantinopolitana urbe. Certum est igitur, aurichalcum veterum artificio constitisse, nec fuisse naturale. Hinc illa doctorum concertatio, non esse; & esse, aut fuisse nec amplius esse contendentium, explicanda est. Non fuit naturale, sed fuit artificiale. Æris quippe genus erat, quod flavum & auro concolor ars reddebat, admixta Cadmia. Hæc κρᾶσις ipsius. Unde & κρᾶμα absoluta dictum. Non tantum luteum aurichalco sive auri colore, sed etiam album fuisse videtur. Ita enim vocat Virgilius: *alboque orichalco.* Et nugatur Servius, qui comparatione auri sic vocatum à Poeta vult. Genus æris etiam olim celebratum album, quod in summo pretio, & honore habitum. Tale æs Mosynœcum tradit Aristoteles in Admirandis, quod & ipsum non tale exiit ex metallo, sed arte parabatur admixto quodam genere terræ: φασὶ τὸν Μοσσύνοικον χαλκὸν λαμπρότατον, καὶ λευκότατον εἶναι, οὐ παραμιγνυμένου αὐτῷ κασσιτέρου, ἀλλὰ γῆς τινὸς αὐτοῦ γινομένης καὶ συνεψομένης αὐτῷ· λέγουσι δὲ τὸν εὑρόντα τὴν κρᾶσιν, μηδένα διδάξαι. Non dubitarem, quin Poeta hujusmodi æs candidissimum ac lucidissimum vocaverit *album orichalcum*. Admixta terra aliqua sic existebat, quæ cum ipso coquebatur. Κρᾶσιν vocat Philosophus, ut & Strabo de orichalco luteo, quod similiter addita inter fundendum æs Cadmia terra hunc colorem adquirebat. Stephanus ex Theopompo: ἣ (μετὰ γῆς τινος καμινευθεῖσα ἀποστάζει ψευδάργυρον, ἣ κερασθεῖσα χαλκῷ ὀρείχαλκος γίνεται). Strabo κρᾶμα vocatum vulgo hoc orichalcum dicit, ut antea notavimus. Forte de albo orichalco hæc accipienda, cui pseudargyrum mixtum dabat hunc colorem, ut orichalco luteo Cadmea terra, quæ lutea est. Falluntur igitur docti Viri, qui putant *aurichalcum* appellatum, quod æs auri colorem haberet. Non hic mos antiquorum mixto genere voces hybridas componere, ut hæc composita videtur, si aurum in ea sumimus, ex Græco Latinoque. Apud Plinium in antiquis libris semper *aurichalcum* scribitur, quæ vetus fuit pronuntiatio & scriptura illius vocis. Nempe ita extulerunt, qui Græcis ὀρείχαλκος, quasi montanum æs dixeris. Inde fecerunt *aurichalcum*, ut *caules* pro *colibus* scripsere, & *audes* antiquitus, quæ postea *aures* ex Græco οὖς, & *Faunus*, qui Græcis Æolibus Φαῦνος, & similia sexcenta. Nulla igitur auri notio in illa dictione. Non parum etiam errant, qui χαλκολίβανον cum è veteri interprete de orichalco accipiunt in Apocalypsi cap. 1. καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιβάνῳ, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι. Vocis compositio Græcanica non admittit hanc significationem, quæ nihil aliud potest denotare quam thus æris colore. Sic χρυσόμηλον malum est colore aureo. Arethas de æris genere, quod in monte Libano effoderetur, interpretatur. Sed ærifodinarum in illo monte nulla apud veteres mentio. Deinde Λιβανόχαλκος Græce dici deberet æs Libani montis; ut ὀρείχαλκος, æs montanum. Sic ὀρειπίζαι, montanæ spizæ; & ὀρεοκάρυον, nux montana. Omnino, ut dixi, χαλκολίβανος thus est ærei coloris, id est, flavi. Ξανθὸν λίβανον vocant Græci, quale thus masculum. Ut candidum thus dixere ἀργυρολίβανον, ita flavum χαλκολίβανον. Græci, quorum locum jam supra adduximus, de thuris differentiis: ἔστι γὰρ τὸ μὲν ἄῤῥεν, τὸ δὲ θῆλυ· καὶ ὁ μὲν ἄῤῥην ὀνομάζεται χαλκολίβανος, ἠλιοειδὴς καὶ πυῤῥὸς ἤγουν ξανθός· τὸ δὲ θῆλυ καλεῖται λευκολίβανος καὶ ἀργυρολίβανος. Thus in candidum & rufum dividit Plinius, hoc est, ut Græculi isti interpretantur, ἀργυρολίβανον & χαλκολίβανον. Arethas quoque in Apocalypsin fatetur χαλκολίβανον de thure posse accipi, cui color æneus. Quæ verissima est interpretatio. Sed in Orphei Hymnis χαλκολίβανος ita accipitur pro suffimine thuris masculi, Latonæ & Apollini Λατοῖ καὶ Ἀπόλλωνι θυμίαμα χαλκολίβανον, id est, λίβανον χαλκόχρουν. Sic χρυσόλιθος, ἀργυρόλιθος lapides argenteo & aureo colore. De voce Græca ὀρείχαλκος fugit etiam fortasse eos ratio, qui montanum æs exponunt. Quamvis sic posset accipi, cujus vena ex petris ducitur. Sic lapis chalcitis, ex quo æs, Plinio teste, cæditur ex subdialibus petris. In plerisque metallis, ut jam diximus, duplex vena reperitur, saxea vel lapidea, & terrea. Non solum γῆν χρυσῖτιν invenire est, sed etiam λίθον χρυσῖτιν lapidem aurosum, qui aurum dat. Ita & γῆ σιδηρῖτις & λίθος σιδηρίτης ad ferrum faciendum materiam præstant. Λίθινα μέταλλα Græci vocant, ut Dioscorides, quorum vena lapideam habet naturam. Ita ergo & ὀρείχαλκος diceretur æs ex montana & lapidea vena factum. Sed hæc compositio non sapit Græcum morem. Ὀρόχαλκος hoc sensu dicturi fuisse potius videntur, ut ὀροσπίζας Aristoteles, & ὀροκάρυον Strabo. Non nescio, ὀρειβάτην & ὀρειβασίας dici, sed aliud est. Sunt & ὀρείτροφοι. Forte ὀρείχαλκος nominatus est ab ὄρμος Æolico vocabulo de ære lucentissimo ac adeo nitente, ut spiculi vicem

 redderet

redderet imagines. Pallas apud Callimachum in Hymno, quem Lavacro ejus dicavit, non hoc dicitur affectare, quod Veneris proprium est, ut faciem suam in speculo consulat ad ornatum componendum. Ait igitur, nec in orichalco se inspicere tanquam in speculo. Sic orichalcum adeo nitens fuit, ut speculi usum præbere posset haud secus atque argentum. Ὀρείχαλκος igitur id genus esset æris tanto nitore, ut aliquis in eo se videre possit. Grammaticorum expositiones hanc etymi proprietatem adstruunt, qui λαμπρὸν χαλκὸν & διαυγῆ interpretantur. Poëtæ quoque veteres ὀρείχαλκον φαεινὸν passim appellant ἐπιθετικῶς ut Hesiodus & Apollonius. Quidam ex antiquis ab artifice statuario ita dictum voluerunt, sicut refert Scholiastes Apollonii: Ἄλλοι δὲ ἀνδριαντοποιοῦ λέγουσιν ὄνομα, ὡς Σωκράτης καὶ Θεόπομπος ἐν οἰκιστῇ πέμπτῳ. Sic multæ ærifodinæ nomen habuerunt à dominis locorum, ubi erant metalla, ut Sallustianum æs Plinio, Livianum, Marianum. Non tamen placet illa originatio ὀρειχάλκου. Plinius lib. xxxvii. in tractatu de gemmis dicit, chrysolithis subjici solere aurichalcum his verbis, quæ sic olim correximus: *Funda includuntur perspicua, cæteris subjicitur aurichalcum, quondam etiam & per se gemmarum in usu.* Vides aurichalcum etiam in usu fuisse temporibus Plinii, quod utique etiam subjiceretur chrysolithis folii vicem, ut vulgo loquuntur. At idem Plinius alibi scriptum reliquit, aurichalcum sua ætate non amplius reperiri solitum, & jam pridem defecisse. Parum igitur ipse sibi constat & pugnantia invicem scribit. Ratio est, quia de suo non semper loquitur, sed auctorum sermo est, quos compilavit, aliter atque aliter de unaquaque re tradentium. Videtur tamen heic de suis temporibus verba facere, & morem, qui tum vigebat, tangere, cum dicit, chrysolithis subjici aurichalcum. Certè & posteriores Plinio auctores aurichalcum nominarunt, ac de eo loquuti sunt tanquam de re, quæ etiam extaret, & in usu versaretur suo in ævo. Quod addit ibidem gemmarum in usu fuisse olim aurichalcum, id ostendit, quam carum fuerit rarumque apud antiquos aurichalcum. Quod & Plautus adtestatur de re admodum cara scribens, aurichalco contra caram esse, & majus aurichalco pretium statuens quam talento auri. Ut in milite glorioso: *Ego istos mores aurichalco contra comparem.* Non disputandum heic nec inquirendum puto, an aliquod olim extiterit aurichalcum, quod postea desierit esse; sed de eo constare dicimus debere, plerisque veterum notum illud fuisse aurichalci sive orichalci genus, quæ fuit æris temperatura, cui luteus sive aureus color quærebatur addita Cadmea terra. Strabo talem novit ὀρείχαλκον, Festus, & cæteri usque ad infimam pæne ætatem, quæ chimicos tulit, qui eidem tradiderunt: ὀρείχαλκον nempe fieri διὰ Καδμίας. Quod hodiernum esse letonum convenit. Notandum porro in antiquis Plinii codicibus *Cadmeam* ubique scribi, non *Cadmiam*, & ita quoque apud Festum *Cadmea terra*, quomodo & in antiquissimo libro scriptum offendi. Hæc scriptura Latina Græcam exprimit, quæ plerumque Καδμείαν λίθον & Καδμείαν γῆν nuncupat, præsertim apud antiquiores. Unde *Cadmea* Latinis, ut κωνώπειον *conopeum*, & Ἀλεξάνδρεια *Alexandrea* apud Horatium in antiquissimis exemplaribus, quæ olim vidi. At Καδμία scribitur apud Dioscoridem, & alios fere omnes recentiores. Inde Arabes, ut initio dicebamus, suam *climiam* fecerunt vel *calimiam*, atque ex eo nos nostram *calaminam*. Cæterum naturalis hujus Cadmiæ sive calaminæ duo olim genera fuisse nota, non ambigui juris fecerimus. Totidem quippe hodie habentur. Unum est, cui nihil æris inest, colore luteo, molle, ac teneri instar lapidis. Hæc est Cadmia, qua luteum æs fit aut orichalcum, quæ nullas in medicina utilitates habet. Rulandus *crocum metallorum* appellat qui & orichalcum sic vocat, quod ex eo nempe fiat orichalcum. Antiqui Chimici Græci in Lexico suo: χρυσὸς ἐστι πυρίτης, Καδμία δεῖον. Vocant Καδμίαν hanc aurum, quia aureo colore æs tingat.

Hæc eadem quoque *crocum* ab aliis vocitatur. Item ξανθὸν φάρμακον. Lexicum Græcum vetus Chimicum: ξανθὸν φάρμακόν ἐστι ἀνδρείκελον δὲ ὅπερ ἐστὶν ὀνομαζόμενον καὶ Καδμία. Alterum Cadmiæ genus est, quod æris continet venam, aliquando etiam argenti. Hæc sola Cadmia naturalis Dioscoridi cognita & probata. Plinius utramque confudit more suo, ut hæc ejus verba ostendunt jam superius citata: *Namque ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis est.* Cadmia illa, quæ medicinæ inutilis & fusuris æris necessaria, quæque æs ipsum luteum reddit, diversa est ab ea Cadmia, ex qua fit æs, quæque æris venam continet. De ea supra jam dixerat in præfatione ejusdem libri de æris vena loquens: *vena quo dictum est modo effoditur, igneque perficitur. Fit & è lapide æroso, quam vocant Cadmiam. Fit & ex alio lapide, quam chalcitim vocant in Cypro.* Duos hic agnoscit lapides, qui venam æris contineant & ex quibus æs perficiatur, *Cadmiam*, quæ Græcis Καδμεία λίθος dicitur, & alium lapidem, quam in Cypro χαλκίτην vocari dicit. Lapidem omnem ærosum χαλκίτην vocari posse ostendimus. Sed quemadmodum χαλκίτην λίθον, qui lapis est ærarius, confundit cum chalciti soreos & misyos cognatâ; ita & Cadmiam illam, quem lapidem vocat ærosum, quod æris materiam habeat, eandem facit cum alia Cadmia, quæ & medicinæ inutilis, & æri fundendo necessaria: colorem ei præterea croceum addit. Hæc est Cadmia, quam indignam hoc nomine videri voluit Dioscorides, qui lapidem Cadmiæ similem nulla virtute præditum pro Cadmia non nemini haberi dicit. Animadvertenda autem in primis & illa dissensio Dioscoridis & Galeni super Cadmia naturali, quam miror nemini adhuc fuisse observatam. Certum est, quod initio adstruximus, Cadmiam divisione generali in naturalem & facticiam tribui. Nativam Dioscorides, ut in cæteris fecit, quæ similem patiuntur partitionem, primo loco posuit, & genera ejus exposuit. Quæ genera iis nominibus explicavit, quibus eam Galenus prosequitur, quæ artificio constat, non quæ ex vena profecta est naturali. Βοτρυΐτις, πλακῶτις, ὀστρακῖτις apud Dioscoridem differentiæ sunt genitivæ Cadmiæ, quæ nihil arti debet, sed ex ipso metallo eruitur. Id ex verbis ejus manifesto colligitur, ubi inter illa genera recenset eam Cadmiam, quæ *onychitis* Plinio dicitur, quod intus onychis maculis similis sit. Enarratis enim generibus, quæ diximus botryiti & onychiti ita subjicit: πλακῶτις δέ ἐστιν αἱ ὅτι τῶν πυλαιῶν μολυβδαινοειδεστέρα· ἔστι δὲ ἥτις καὶ πλακῶτις λεγομένη. Deinde & ὀστρακῖτιν subjungit. Quæ omnia illi, ut aperte apparet, genera sunt ac nomina metallicæ ac fossilis Cadmiæ. Postquam omnes differentias hujusmodi cadmiæ exequutus est, quæ natura constant, earumque pariter remedia tradidit, transit ad facticiam, cujus expositionem his verbis auspicatus est: γεννᾶται δὲ ἡ Καδμία ἐκ τοῦ χαλκοῦ καμινευομένου, προσιζανούσης τῆς λιγνύος τοῖς τοίχοις τῶν καμίνων & τῇ κορυφῇ. Priora genera ex metallis eruuntur, hæc autem factitia gignitur ex ære, quod in caminis funditur fuligine adhærescente parietibus fornacum & summo earum culmini. Ἀκωνίδας vocari ait ab artificibus metallariis caminos illos in quibus æs fundebatur & ex quibus cadmia colligebatur. Ex ferro erant fabricati & in culmen fastigiati & contractiores in summo, adhoc ut fuligo ex ære ascendens citius posset corporari & adhærescere ac teneri. Græca Dioscoridis sic legenda sunt: εἰσὶ δ' ἄνωθεν σιδηροῖ συμμιγέντες, ἀκωνίδες δὲ ὑπὸ τῶν μεταλλευτῶν καλούμεναι, κατὰ κορυφὴν συνηγμέναι, πρὸς τὸ κατέχεσθαι καὶ ἱδρύεσθαι τὰ ἀναφερόμενα σώματα ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ, ὅπως αἰεὶ καὶ μᾶλλον προσιζάνοντα ἐπισωματῶται. Addit in illis caminis ad hunc modum fabricatis, interdum unam tantum speciem, interdum duas, & aliquando etiam omnia genera cadmiæ existere: καί ποτε μὲν ἓν εἶδος αὐτῆς, ποτὲ δὲ δύο ἢ πάντα ἀποτελεῖται. Significat quod genera sunt cadmiæ naturalis, totidem facticiæ reperiri in illis fornacibus. Non enim possumus aliter verba illa interpretari. Ergo & βοτρυΐτιν tam naturalia

ralis quam facticia cadmia, æque & onychitis, & placitis, & sic de reliquis generibus. Certè ut ex cadmia metallica fit æs, ita ex ære fit cadmia artificialis. Et sic purgamentum æris eademque metallum cadmia. At omnia illa supra scripta cadmiæ genera quæ metallica & fossitia facit Dioscorides, facticiis modo & arte conflatis Galenus accenset. Cum Galeno facit Plinius, cujus & heic verba ponam: *Namque ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliamque nominis sui originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu tenuissima parte materiæ, & camerIs lateribusve fornacum pro quantitate levitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore qua flammæ eructantur, appellata capnitis, exusta & nimia levitate similis favillæ. Interior optima cameris dependens & ab ea re argumento botrytis cognominata.* Reliqua deinde genera enumerat. Placitin, onychitin, & ostracitin, quæ omnia illi sunt facticia, unicum tantum agnoscenti naturalis ac metallicæ, quæ lapis est æris habens venam. Galenus pariter unum duntaxat cadmiæ genus metallicum novit, quam alii lapidem, alii terram appellant, quamque adeo ipse lapidem probat appellari. Cætera genera cognominibus his distincta, quæ supra posuimus, facticiis adnumeravit generibus. Serapio in vertendis de cadmia Dioscoridis verbis, ut sententiam ex his efficeret opinioni Galeni consentaneam, tota ea interpolavit. Nam quæ de facticia cadmia dixit Dioscorides, ea ante omnia præposuit, deinde subtexuit ea verba quibus varias cadmiæ differentias explicavit cum illis cognominibus supra memoratis. Plinium, quæ de cadmia scripsit, non accepisse à Dioscoride illud indicio est, quod aliter pleraque commemorat. Deinde nunquam illi fuisse lectum Dioscoridem alibi docuimus. Habet hæc igitur ab illo auctore, unde sua sumpsit ipse Dioscorides, qui multa videtur torbasse in hac historia cadmiæ. Quæ sequuntur non habent adeo facilem intellectum, ut promptum sit discernere quo referenda sint. Proximo præcessit de variis cadmiæ artificialis generibus, quæ in fornacibus quibus æs conflatur, existunt. Subjungit protinus ista: μεταλλευγεῖται δὲ ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου Σόλοις ὄρους, τοῦ λεγομένου πυρίτου λίθου καιομένου· ἐν δὲ τῷ αὐτῷ ὄρει εὑρίσκονται αὐτοῦ διαζώματά τινα χαλκίτεως, μίσυος, σώρεως, μελαντηρίας, χρυσοκόλλης, χαλκάνθης. Sic legendus hic locus. Soli, Σόλοι urbs Cypri insulæ, cujus civis Σολεὺς Dioscoridi. Ita enim legit hoc loco codex summæ vetustatis. Alii tamen distinguunt, ut Σολεῖς sint ab urbe Ciliciæ dicendi, Σόλιοι à Cypria. Mons qui Solensibus, & Soliis Cypri imminet, in eo varia metalla reperiebantur, chalcitis, misyos, soreos, & alia. Inde etiam μεταλλευγεῖσθαι dicit Dioscorides cadmiam usto pyrite lapide. Possunt etiam de ære accipi hæc verba. Nam paulo ante dixit cadmiam gigni ex ære in fornacibus conflato. Æs autem illud ex fodinis sumi montis cujusdam, qui incumbit Soliorum urbi usto pyrite lapide. Alibi enim scripsit pyriten lapidem esse, ex quo æs conflatur: Πυρίτης εἶδός ἐστι λίθου, ἀφ' οὗ χαλκὸς μεταλλεύεται. Pyrites genus lapidis, ex quo æs conflatur. Præterea nusquam meminit cadmiam ex pyrite lapide fieri. Aliud genus facticum quod διφρυγὲς dicebatur, exusto pyrite lapide parari scriptum reliquit. Nec moror, quod quidam recentiorum διφρυγὲς inter genera cadmiæ referunt prorsus contra veterum placitum. Diphryges autem illud, quod habent pro cadmiæ specie omnium impurissima & sordidissima veluti fæx est æris, quæ consîdit in imo, & postquam æs refrigeratum est in fusa aqua, & sublatum inde in fundo invenitur alvei sive moduli, quo exceptum fuit è fornace liquidum profluens. Nihil habet hoc diphryges cum cadmia commune aut cognatum, estque secundum genus διφρυγοῦς Dioscoridis, quod his verbis ab eo describitur: τὸ δὲ ἕτερον ἐκ τοῦ ἀποτηγανιζομένου χαλκοῦ ὥσπερ ὑποστάθμη τις καὶ τρὺξ ὑπάρχει. Μετὰ γὰρ τὸ ἐκ ψυχροῦ ὕδατος περιχυθὲν εἰς ἀνάψυξιν ἔφαμεν περὶ αὐτοῦ χαλκοῦ διαλεγόμενοι, μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ χαλκοῦ εὑρίσκεται ἐν τῇ χώνῃ ἐγκείμενον τῷ πυθμένι αὐτῆς. Quæ postrema verba sic vulgo reddunt doctissimi interpretes: *sublato ex fornace ære, in fundo ejus bareus invenitur.* Alii verterunt ut Ruellius: *in ima parte fornacum coherere.* Ex hac falsa interpretatione nata illa sententia recentiorum, quibus placet hoc diphryges esse speciem cadmiæ in imo fundo fornacis considentem, & sordidissimam omnium, quia fæx fit & infimum sedimentum fornacis; cui comparant & ὀστρακῖτιν cadmiam dictam, quæ & ipsa ima parte fornacis invenitur, non tamen tam infima. Inepti homines, qui nesciunt distinguere inter χώνην & κάμινον. Caminus est fornax, in quo vena æris in æs eliquatur & conflatur ignibus. In eo fornace existunt varia Cadmiæ genera, quorum partim summo fornacis culmini & cameris adhærescunt, quo propter suam levitatem adscendunt, alia parietibus applicantur, quæ ob gravitatem summa petere non potuerunt & ad cameras pervenire. Nullum autem Cadmiæ genus in fundo fornacis memoratur inveniri. Fundum quippe fornacis occupat materia æris liquescens ex Cadmia metallica & lapide ærario conflata. Quod ex ea materia evolat & cameris fornacis vel parietibus applicatur perinde ut levius aut gravius habetur, diversa Cadmiæ genera efficit. At χώνη vel χοάνη aliud est à fornace. Alveus nempe est vel canalis propre fornacem cavatus, in quem æs liquatum è fornace derivatur ac deducitur, quod ibi formam canalis accipit & refrigeratur aspersa aqua, & refrigeratum inde tollitur. Postquam inde sublatum est, in fundo χώνης invenitur alterum illud genus diphrygis, longe à Cadmia diversum totoque genere distans. Χώνη vel χοάνη Hesychius interpretatur τόπος ἐν ᾧ μεταχεῖται τὸ χωνευόμενον. Item χοάνας exponit κοιλώματα ἐν οἷς ἐγχεῖται τὸ χωνευόμενον, formas & tubulos sive modulos cavos, quibus infunditur, quod fusum conflatumque est. Πολλίων τόπους etiam esse dicit, quales sunt moduli, quibus ollarium ferrum aut æs caldarium infunditur. In illis igitur alveis sive canalibus, in quos liquens æris fusio derivata fuerat, ubi æs refrigeratum & inde sublatum erat, reperiebatur tanquam fæx genus illud diphrygis. Æque longo differunt à Cadmia discrimine reliqua duo διφρυγοῦς genera Dioscoridi recensita, quorum alterum nativum & metallicum est, alterum ex lapide pyrite usto conficitur, donec colorem minii contraxerit. Hinc sane constat locum illum in capitulo περὶ Καδμείας non esse de Cadmia accipiendum, ubi dicit μεταλλευγεῖσθαι πυρίτου λίθου καιομένου, sed de ære ipso. Nihil enim aut parum hoc pacto differret Cadmia & hoc tertium diphrygis genus, siquidem ex pyrite lapide usto fieret. Avisena tamen locum eum de Cadmia videtur accepisse, qui inter Cadmiæ argenteæ genera recensenda, ex pyrite etiam lapido eam fieri memorat. Addit Dioscorides tradere quosdam tertium genus diphrygis ex solo lapide confici, qui æs edit. Τινὲς δέ, inquit, φασὶν ἐκ μόνης τῆς τὸν χαλκὸν λίθον ἀποτελούσης γεννᾶσθαι. Ita vel ex sola conjectura legendum vidimus, quam firmavit antiquissimus codex. Vulgo legitur: ἐκ μόνης τῆς τὸν χαλκὸν λίθου ἀποτελούσης. Quæ Ruellius ita reddidit: *Quidam tradunt ex sola materia, quæ lapidem æris gignit, fieri.* Immò: *ex, lapide, qui æs gignit, generari.* Lapidem metallicum, qui venam æris continet, semper ita circumloquitur Dioscorides, ut appellet λίθον τὸν χαλκὸν ἀποτελοῦντα, aut λίθον τὸν χαλκὸν ἔχοντα. Atqui licebat unica voce λίθον χαλκίτην appellare, lapidem ærarium vel ærosum, ut λίθον σιδηρίτην, & λίθον χρυσίτην. Monuimus supra Græcos, qui optime locuti sunt, non dixisse λίθον χαλκίτην aut γῆν χαλκῖτιν de vena æris, ne id nomen ambiguum foret propter ὁμωνυμίαν τῆς μεταλλικῆς χαλκίτιδος, quæ cum misy & sori cognationem habet. Et Pollux rectè notavit nec χαλκίτην pro vena æraria nec χαλκεῖα pro metallis ærariis Græcos usurpasse. Nonnulli tamen videntur & λίθον χαλκίτην appellasse lapidem ærarium. Ex quo Plinius cum chalcitin eum confundit metallica. Dioscoridi diversi sunt lapides, qui pyrites dicitur & ex quo æs coquitur, quamvis certum sit ex pyrite lapide etiam æs coqui. Nam in capite περὶ διφρυγοῦς distinguit planè τὸν πυρίτην λίθον, & τὸν λίθον τὸν ἀποτελοῦντα τὸν χαλκόν, ex quo æs perficitur. De pyrite etiam hoc scribit esse lapidem, ἀφ' οὗ χαλκὸς μεταλλεύεται.

μεταλλεύοντι, ex quo æs conflatur. De ære igitur intelligendum, non de cadmia, quod dicit, μεταλλευτέον πυρίτη λίθω καιομένω. Pyrites ille lapis vulgo vocatur in officinis *marcasita* Arabica nuncupatione, مارقشيثا, *marcaxita*. Quatuor generum facit Avisena, aureum, argenteum, æreum & ferreum. Unamquamque autem speciem ejus naturæ similitudinem habere dicit, cui colorem habet similem. Aureus igitur pyrites dicitur, qui aureo est colore, & auri censetur proprietate, & sic de cæteris. Dioscorides ærei tantum videtur meminisse, cui color est æris. Probari enim vult τὸν χαλκοειδῆ, εὐχερῶς δὲ σπινθῆρας ἀφιέντα, qui æris habet colorem & percussus facilè scintillis emicat. Hoc genus est, quod Avisenæ vocatur capite de Marcasita: مارقشيثا نحاسي, *marcasita nahasi*, id est, marcasita æris vel æreus. Idem notat Persicè vocari حجر الروشنائي, *hagjar alruxenani*; quod ipse Arabicè interpretatur حجر النور, *hagjar annaur*, quod sonat lapidem lucis vel luminis. Rationem hanc ipse adfert, quod oculorum claritati conferat. Et sane Dioscorides ait, lapidem ustum virtutem habere σμηκτικὴν, ἀποκαθαρτικὴν τῶν ἐπισκοτούντων ταῖς ὄψεσι. Græci ὀφθαλμικοὶ dicerent eo sensu. Sic enim absolutè vocarunt & luhargyrum, quod oculis medeatur. Neophytus: λίθος ἀργυρίτης, ὅπερ οἱ χρυσοχόοι καλοῦσιν ὀφθαλμικόν. Pace tamen Avisenæ dixerim, magis censeam Persas pyriten nuncupasse *lucis lapidem*, quod ignis scintillas percussus emittat, quam quod oculorum luci prosit. Vocabulum quippe Græcum πυρίτης planè expressérunt illo suo nomine Persæ. Nam πυρίτης dictus, quod lucem emittat, si feriatur, ignis scintillis inde emicantibus. Et hoc indubitatum, aureum & argenteum pyriten Græci Chimici χρυσόλιθον & ἀργυρόλιθον dixere, hoc est, marchaxita aldhebi & alfiddi Avisenæ. Lexicon chimicum: βορβορίτης πυρίτης καὶ ἐτοῖνος ὁ καὶ χρυσολιθός ἐστι. Vocarunt & λευκόλιθον, qui argentei est coloris. Idem Lexicon: λευκόλιθός ἐστι πυρίτης. Idem quoque est ἀργυρόλιθος, hoc est, argenteus lapis. Sic λευκολίβανον & ἀργυρολίβανον vocarunt candidum thus. Ejusdem Lexici auctor magnesiam etiam interpretatur pyriten his verbis: Μαγνησία ἐστὶ μολιβδὸς λευκὴ, καὶ πυρίτης. Ea est magnesia, quam hoc nomine etiam vocat Avisena مغنيسيا, & eadem prorsus virtute pollere cum pyrite lapide sive marcasita asserit, nisi quod etiam præferenda sit. Apud Avisenam scribitur مغنيسا, *magnissa*, ἡ μαγνῆσσα. Sanè ita dicitur, quod è Magnesia veniat, lapis magnesius, ἡ λίθος μαγνησία. Alia tamen est à magnete lapide ferrum trahente, qui & ipse magnesius. Apud Avisenam vocatur مغنيطيس, *magnetis*. ἡ μαγνῆτις λίθος. Per magnesiam puto intelligi alteram μαγνῆτιν, quæ colore est argenteo & argentum facie sic imitatur, ut pro eo capiatur, & fallat intuentes. De qua nos alibi. Hanc igitur eandem fecere cum argenteo pyrite, qui & ipse argenti colorem exhibet & ἀργυρόλιθος pariter nuncupatur. Utrumque lapidem, qui ferrum trahit, & qui colorem imitatur argenti, μάγνητα & μαγνῆτιν vocant antiqui Græci. At recentiores ita distinxerunt, ut alterum μάγνητα, alterum μαγνησίαν dixerint. Democritus in Physicis capite περὶ σιδήρου ποιήματος: τὸν δὲ σίδηρον λύσον, μαγνησίαν ἐπιβάλλων, ἢ θεῖον τὸ ἥμισυ, ἢ μάγνητα βραχύ· ὁ γὰρ μάγνης ἔχει συγγένειαν πρὸς τὸν σίδηρον. Ita Arabes quoque Græcos secuti eos lapides discreverunt, alterum *magnetis*, alterum *magnesia* vel *magnisia* vocando. Cæterum ob similitudinem virtutis & coloris magnesiam pro pyrite accipiunt chimici antiqui, & contra, quorum est hæc expositio: Πυρίτης ἐστὶ σῶμα καὶ μαγνησία. Plinius argentei & aurei pyritis lapidis meminit, quod non facit Dioscorides: ut vel hinc constare debeat, quæ habet de silva medica, non debere Dioscoridi, sed alteri accepta referre. Verba ejus hæc sunt: *Sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, unum argenteo colore, alterum aureo.* Ferrei pyritis apud eum nulla mentio, quem Avisena vocat *ferreum marcasitam*, مارقشيثا حديدي. Ex pyrite autem lapide etiam Cadmia fiebat teste eodem Avisena, quam non agnoscit Dioscorides, nisi de Cadmia accipias hæc illius verba, quibus dicit μεταλλεύεσθαι ex monte, qui Solis urbi imminet, καιομένου τοῦ πυρίτου λεγομένου λίθου. In tradendis Cadmiæ factitiæ generibus non per omnia consentit Plinius Dioscoridi. *Capnitis* Cadmiæ ille habet mentionem; de qua nullum apud hunc vestigium. Καπνῖτις autem cadmia illi dicitur, quæ in ipso fornacum ore nascitur, qua flammæ eructantur. Hæc tenuissima. Quæ intra fornacem fiunt, plura genera sunt. *Interior*, inquit, *optima camaris dependens, & ab uva argumento botryitis cognominata.* Sic legendum. Addit: *duo ejus colores, deterior cinereus, puniceus melior.* Nulla est Dioscoridi Cadmia, quæ punicei coloris sit. Botryiti duos colores dat Plinius cinereum, qui deterior est; & puniceum, qui melior. Dioscoridi botryitis χρώματι σποδοειδὴς, θραυσθεῖσα δὲ ἔνδοθεν ἰωτοφορ καὶ ἰώδης, colore cinerea, si frangatur intus cineris & æruginis colorem habens. Hæc illi optima Cadmia, cui color cinereus; quam deteriorem esse vult Plinius. Habes statim in sequentibus apud Dioscoridem de alio Cadmiæ genere: ἐχομένη δὲ ἐστιν ἡ ἔξωθεν κυανίζουσα, ἔνδοθεν δὲ λευκοτέρα. Puniceam hanc fortasse eam duxeris Plinii Cadmiam. Hoc si est, pro κυανίζουσα perperam legerit vel audierit legente anagnoste, φοινίσσουσα. Non melior vero, cui color cæruleus, sed cui cinereus. Notandum præterea Dioscoridem distinguere inter σποδοειδῆ & τεφρόν. Nam primum illud βοτρυίτης genus colore σποδοειδὲς in superficie esse dicit, intus τεφρόν. Possumus tamen putare utroque vocabulo idem dici. Non ita accepit Serapio in verbis Dioscoridis vertendis, sed τεφρὸν quidem de colore cinereo interpretatus est; at σποδοειδῆ, cui tutiæ color est, quam Græci propriè σποδὸν vel σποδίον vocant. Ita enim reddidit, ut legitur apud interpretem veterem: *Et color ejus est similis colori tuthiæ, quæ dicitur sfudos, & quando frangitur, color ejus interior vergens ad colorem zingjar.* Sic scribendum pro eo, quod est vulgo, *quæ dicitur fudos.* Quæ σποδὸς Græcis pro Arabum tuthia, ea Arabibus nominatur سفودوس, *sphodos* vel *sphudos*. Falsum tamen puto Serapionem. Idem quippe σποδὸς & τέφρα; item σποδοειδὴς & τεφρὸς vel τέφριος, ut eo loco legitur in antiquissimo codice. Hesychius: τεφρὸν, σποδὸν, φαιὸν, πελιόν. Cadmia botryitis exterius cinerea, interius si frangatur etiam cinerei coloris, sed ad æruginem tendentis, τεφρὸς καὶ ἰώδης. Aut cinerea, sed æruginis colore temperata. Haud scio, an ἰώδη colorem hic pro puniceo acceperit Plinius à violæ puniceæ colore. Duplicem enim colorem Cadmiæ botryitis facit, cinereum, & puniceum, qui Dioscoridi τεφρὸς καὶ ἰώδης, vel fortasse ἰνώδης audivit pro ἰώδης. Nam ἰνώδης color planè puniceus. Theophrastus: ἰνώδης χρῶς καὶ ἐρυθρός. Hesychius: ἰνῶπα, ἰνωπόν, πορφύρεον, μέλαν. Hoc sanè verum. Nam quæ sequitur apud Dioscoridem cadmiæ species extra cærulea καὶ κυανίζουσα, intus candidor, non pertinet ad botryitin, nec speciem ejus alteram constituit sola colore distinctam. Et malè Plinius ex duobus coloribus, qui simul insunt in cadmia botryiti, cinereo, & viridi ad æruginem duas species facit, & ἰώδης pro ἰνώδης accepit. Sequitur igitur alia species Cadmiæ apud Dioscoridem, cujus superficiem cæruleam esse dicit; interiorem autem partem candidiorem cum discursu venarum, ut sunt in lapide onychite: Ἐχομένη δὲ ἐστιν ἡ ἔξωθεν μὲν κυανίζουσα, ἔνδοθεν δὲ λευκοτέρα, διαφύσεις ἔχουσα ἐμφερεῖς ὀνυχίτῃ λίθῳ. Hæc Plinio

tio *onychitis* appellatur. Fluunt & ex ea *duo alia genera, onychitis extra pene cærula, intus onychitis maculis similis.* Non plane expressit mentem Græci scriptoris. Non enim dixit extra esse cæruleam, intus maculis onychitis similem; sed intus candidiorem, λευκότερον, discurrentibus venis, quales in onychite lapide cernuntur. Lapis onychites non est candidus, sed λευκότερος; venas autem habet candidas. Aliud est simpliciter λευκὸν: aliud λευκότερον, quod *subalbidum* Latine possis vertere. De Cadmia intellexit capite de lapide Phrygio: quo loco scribit lapidem Phrygium habere venas candidas ut Cadmiam: ἔχει δὲ διαφύσεις λευκὰς ὡς Καδμία. Hæc igitur Cadmia intus est λευκοτέρα, colore scilicet ad candorem vergente: venas autem habet prorsus candidas. Legitur apud Serapionis interpretem pro verbis Dioscoridis: *Et post istam in bonitate est species alia, cujus color est cælestinus, & extrahitur à mineris antiquis clamia & assimilatur caphari.* Scribendum fuit *dhafari* vel *tsafari*, id est, unguli vel onychi. In Arabico scriptum fuit ظفر, *thafar*. Chaldaïce טופרא, *thufra*, quod ungulam vel unguem significat vel onychem, id est, ὄνυχα, qui idem cum lapide ὀνυχίτῃ; cui nomen ex ea re, quod ungui humano de colore similis sit, & maculas habeat candidas, quales in unguibus plerumque apparent. Vetus Glossarium Latino-arabicum *onycha* interpretatur ياقوتة مجزعة, hoc est, hyacinthum pallidum. Participium est مجزعة à verbo جزع, quod est *trepido, paveo, impallesco*, ut illi solent, qui pavore corripiuntur. Pallidus itaque onyx, id est, λευκότερος. Paulus Silentiarius de Onychite marmore ὠχριόων ἐρίπνα omnino expressit Arabici participii vim ad colorem onychis indicandum. Frustra manus Scaliger μεμολυσμένον & πεφυρμένον exponebat. Sic onychitis Cadmia, quæ similis onychiti lapidi λευκοτέρα ipsa, id est, pallida, maculas habet candidas. Hanc Cadmiam Serapio vocat ظفري, *tsaphari*, id est, ὀνυχίτην.

Et notandum est, Serapionem dicere ex Dioscoridis sententia Cadmiæ genera hujusmodi omnia botryitin, onychitin, & zonitin ex mineris, id est, metallis effodi. Propterea naturales & metallicas esse pronuntiandum, non ab arte proditas & in fornacibus natas.

Plinio dicitur *Cadmia placitis*, πλακῖτις, quæ Dioscoridi πλακωτὴ: sic enim ex vetustissimis libris lego, non ut vulgo habetur πλακώδης, quæ vox in alium sumitur sensum. Πλακώδης proprie est, quod speciem habet crustæ, ut arsenicum πλακῶδες eidem Dioscoridi, quod eruitur crustarum modo; ut βωλῶδες, cui glebæ instar est. At πλακωτὴ Cadmia eademque πλακῖτις, quæ multis veluti distinctæ crustis. Nam discursus habet venarum cingulis vel zonis similes, qui crustas dividunt, unde & ζωνῖτις quoque appellata. Dioscorides: ἔστι δὲ τίς καὶ πλακωτὴ λεγομένη ζώνας ἔχουσα τὰς διαφύσεις, ὅθεν καὶ ζωνῖτιν αὐτὴν ἐκάλεσαν. Hæc Serapioni vocatur منطقي, *manthaki*, quod ζωνῖτις sonat. Nam منطق est balteus & zona vel cingulum, & منطقة, *manthaca*, vel *manthaca*. Frustra sunt, qui ab ea voce deducunt dictionem Latinam *mantica*, quæ peram significat. Dicitur & نطق, *nthac*, à quo illud *manthaca* factum est. Placitin ita exponit Plinius: *Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter gravitatem ad cameras pervenire non potuit. Hæc dicitur placitis & ipsa ab argumento, crusta verius quam pumex, intus varia, ad psoras utilior & cicatrices trahendas.* Locus hic aliter scribitur in libris hoc nempe modo: *Et ipso argumento planitie crusta verius quam vim ex intus varas ad psoras utilior.* In aliis hoc rursus exemplo: *& in ipsa argumentum crusta verius squamium intus naxas ac luxura.* Quæ portenta sunt mendarum, quæ sic expiabat Vir doctus: *Placitis & ipsa ab argumento. Plena enim crusta est verius quam squama intus varia.* Quam conjecturam ut minus probem, facit vetus scriptura, à qua nimium recedit. In altero codice Regio sic scriptum invenio: *Hac dicitur placitis, & ipso argumento planicie crusta verius quam vim ex intus varas ad psoras utilior.* Nihil inde propius ad veritatem elicio quam si legamus: *Hæc dicitur placitis, & ipsa argumento planities, crusta verius quam tumex, intus varia.* Manifesta hujus emendationis vestigia in libris apparent, *crusta verius quam tumex*; pro quo reposuerunt *pumex*. Quod nihil ad rem facit. Placitin ab argumento planitiei dictam vult Plinius, quod nimirum plana sit, & crusta verius quam tumex. Quidquid extumescit, Latini sic vocarunt. *Tumex* à tumeo, ut *strues* vel *struix* à struo. Glossæ: *Tumex*, σμῶδιξ, αἱματώδης τύπος. De quacunque re alia tumescente & extuberante posuerunt. Ut hoc loco Plinius rem, quæ plana est crustam potius esse dicit quam tumicem. Hoc verum puto, nec amplius disputo. Camaras eo loco constanter libri retinent, & apparet in Græco auctore, unde illa transcripsit Plinius, fuisse καμάρας, quæ sunt fornices camini & καμαρωτὰ culmina. Sequitur de ostracite apud eumdem: *Ostracitis tota nigra & è cæteris sordidissima.* Videtur putasse purgamentum esse fornacis, ideo sordidissimam è cæteris facit. Dioscorides ὀστρακίτην nominat atque ita dictam innuit, quod testæ superficiem habeat, quam inter genera nativa Cadmiæ metallicæ numerat: ὀστρακῖτις λεπτὴ καὶ ὡς ἐπιπολὺ μέλαινα, γεώδης δὲ ἡ ὀστρακώδης κεχρημένη ἐπιφανείᾳ. Serapio hanc speciem vocat *chazafi* خزفي, id est, testaceam. Nam خزف est tegula, testa, ὄστρακον. Interpres Serapionis habet *cacafi*. Ex tot Cadmiæ generibus sive facticia sumas & in fornacibus nata, sive metallica & per se fossilia, nullum hodie est, quod in usu sit aut notitia medicis. Quam enim *tutiam* vocant *Alexandrinam* in nullum genus eorum, qualia veteribus fuere cognita & à Dioscoride tradita, quadrare deprehenditur. *Tutia* nomen est Arabicum, quo non Cadmiam proprie appellant, sed Græcorum πομφόλυγα exprimunt. Ita enim Dioscoridis πομφόλυξ, ab antiquo Glossatore Arabe indigetatur, توتيا. Græci recentiores, qui ab illis acceperunt, modo τουτίαν, modo θουθίαν nominant. Neophytus tutiam interpretatur Cadmiam botryitin vel Cadmiam minutam: Καδμία λεπτὴ, ἡ τουτία, & alio loco: Καδμία βοτρυΐτης, ἡ τουτία. Nicomedes Sophista τουτίαν simpliciter Καδμίαν exponit: Καδμία, ἡ τουτία. Sed alia est proprie Cadmia, alia tutia. Quædam tamen tutia, hoc est, pompholyx, è Cadmia paratur, cujus modum parandæ describit Dioscorides capite de Pompholyge. Οὐ μόνον δὲ ἐκ τῆς τοῦ χαλκοῦ κατεργασίας τε καὶ ὕλης, inquit, γίνεται πομφόλυξ ἀλλὰ καὶ ἐκ Καδμίας· φυσωμένης ἐκφυσωμένης οὕτω γίνεται αὐτῆς. Narrat deinde, quomodo fiat pompholyx ex Cadmia. Sic tutia, quæ est pompholyx, ex Cadmia fit sola ignibus in fornace imposita & follibus eventilata, donec tota exhaletur; cujus quidem levissima pars efflatur atque evolat in summum tecti, ibique adhærescit. Atque hæc est τουτία Arabum sive pompholyx, quam & Καδμίαν λεπτὴν Græci recentiores dixere, & Καδμίαν βοτρυΐτην, quæ tamen differunt. Alia tutia fit

ex materia æris, & conflatura. ἐκ τῆς τοῦ χαλκοῦ κατεργασίας τε καὶ ὕλης. Non video, qua in re distat hæc tutia sive pompholyx à Cadmia facticia, quæ pariter originem suam debet æris coufectioni & materiæ. Dum enim æris vena & cadmia conflantur in fornace, fuligo, quæ inde emanat & tectis adplicatur, Cadmiam gignit. Ita Dioscorides. Non alia est pompholygis natura aut generatio. Avisena de Cadmia argenti & æris dicit fumum esse, qui elevatur è loco, ubi æs funditur & parietibus adplicatur. De tutia sive pompholyge similiter tradit originem ejus fumum esse, qui elevatur, ubi æs purgatur à lapidibus qui ei admiscentur. Ita enim reddit interpres: *Orige tutia est fumus, qui elevatur, ubi purificatum æs a lapidibus, qui ei admiscentur.* Tum purificatur æs à lapidibus, qui ei admiscentur, cum lapides ærarii in fornace liquescunt & materia æris, quam continent, à natura lapidea igne separatur, & funditur, & pura puta è fornace exit. In Arabico habetur: *Orige tutia est fumus, qui elevatur, quando æs & plumbum commiscentur & conflantur ex lapidibus, qui ei admixti sunt, & stanno quod ei admiscetur.* Sic enim legitur in Arabicis حيث يخلط الاسرب والنحاس, id est, *quando commiscentur plumbum & æs.* Quod de conflatura accipiendum est. الاسرب est plumbum. Scaliger malè *sedimentum* vertebat in Notis ad Garciam: *Orige tutia est fumus, qui elevatur, donec commisceatur sedimentum & æs ex lapidibus, qui commiscentur cum eo.* Quæ interpretatio multis modis improbanda est. Primum vox حيث non significat *donec*, sed *cum*, *ubi*, *quando*; حيث يخلط *ubi commiscetur*, vel *quando commiscetur.* Vetus interpres pro يخلط videtur legisse يخلص Nam vertit, *ubi purificatur æs à lapidibus.* خلص autem significat mundare, purificare. Utrolibet modo legeris, ea mens afferenda est, quam diximus, de conflatura ac mixtura æris, quæ fit in fornace per ignem follibus excitatum. Magis tamen probarim, si res mei judicii fiat, lectionem, quam interpres sequutus est. Utut sit, اسرب non est sedimentum, ut voluit Scaliger, sed plumbum. سرب quidem est crypta vel domus subterranea. Inde fortasse, ut pro sedimento acciperet, motus est Scaliger. سراب etiam nebulam designat, à verbo سرب, quod est nebulosum esse. Nescio, an ex eo vocabulum اسرب pro plumbo, quia est nigrum. Vetus auctor Arabs in perantiquo Dioscoridis codice duplicem nomenclaturam Arabicam adscripsit ad vocem μολυβδίς, رصاص & سرب. Item σκωρίαν μολύβδου interpretatur Arabice خبث السرب id est, *scoria plumbi.* Meminit autem Avisena plumbi simul cum ære in eadem fornace conflandi, quia ad æris temperaturam addebatur plumbum interim nigrum, interim argentarium. Plinius lib. XXXIIII. cap. IX. *appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur & argentarii vicesima.* Ubi igitur mixtis venis æs & plumbum conflantur in fornace, fumus, qui excitatur & corporatus summis tectis adhærescit, *tutia* existit sive πομφόλυξ. Sic defendi potest lectio vulgata in Avisena يخلط, quod de commixtione æris & plumbi, quorum venæ simul conflantur, intelligendum est. Vix tamen abstinere meam possim credulitatem, quin censeam veriorem eam scripturam, quam interpres agnoscit; quæ significat æs purgari à lapidibus, quibus commixtum est, hoc est, excoqui & perfici ex lapidibus, qui venam æris continent. Eodem verbo ue videtur usus erat Serapio in trausferendis verbis Dioscoridis de Cadmia, ut habet quidem ejus interpres: *Et alia generatur in fornacibus, quando purgatur æs.* ويخلص, καθαιρομένου χαλκοῦ. Purgatur enim æs ut & cætera metalla, cum liquescunt in fornace & separantur à vena sua lapidea sive terrea. Ovidius:

> *Omnia purgat edax ignis, vitiumque metalli*
> *Excoquit.*

Quod autem ait Avisena tutiam fieri, quando purgatur æs & plumbum & stagnum, separatim hæc intelligenda sunt. Significat quippe non solum ex ære, sed etiam ex plumbo nigro & albo tutiam fieri. Quod Dioscorides etiam testatur pompholygem ex plumbo & argento quoque fieri ut ex ære. De quo infra. Addit Avisena etiam *alanoc* misceri, quod *plumbum* quoque interpretantur. Ita enim scribit: *Ubi conflantur æs & plumbum ex lapidibus, qui admiscentur ei & alanoc, qui admiscetur ei.* Hoc alanoc interpres vertit stannum: *& a stanno quod ei admiscetur.* Avisenæ tamen sic plumbum appellatur haud uno loco. Capite de Alanoc, alabar & alanoc has duas voces de plumbo nigro exponit. الرصاص لاسود. Idem *marte sangi*, quæ est lithargyrus, plumbum ustum interpretatur; ubi eadem voce *alanoc* utitur, pro qua in Græcis, unde sumpsit, habetur μόλυβδος. Absque articulo dicitur انك, quod ex Hebræa venit origine. Immo parum putum est Hebraicum אנך. Quod de stanno plerique omnes accipiunt, quidam tamen etiam de plumbo. Hinc & perpendiculum significat, quod fit ex plumbo. Unde & μολυβδίς Græce dicitur. Sic رصاص & plumbum denotat & perpendiculum. Nos hodieque *plumbum* vocamus perpendiculum, & ad *plumbum fieri* & esse dicimus, quæ perpendiculariter fiunt. Sed cum Avisena eodem loco simul meminerit *alanoc* الانك & اسرب, non possunt idem esse. Si *alanoc* plumbum nigrum est, ut ipse exposuit, *serub* aliud erit genus, plumbum utique album. Hebræi plumbum vocant עופרת, quod à עפר deducitur qui pulvis est. Perperam ita dictum autumant, quod in pulvere conservetur, qui alia omnia consumit; immo quod vena ejus arenosa & pulveris instar. Ex arena enim ac pulvere excoquitur. Plinius de vena plumbi: *Nunc certum est in Lusitania gigni & Gallæcia summa tellure arenosa & coloris nigri.* Pulvis itaque est & arena, quæ venam ejus continet. Atque inde nomen. Iidem stannum vel stagnum vocant בדיל à verbo בדל, quod est secernere ac dividere. Ratio nominis juxta quosdam, quod alia metalla secernat ac dividat. Nam בדיל est ἀποχωρίζων. Sic interpretanda verba Isidori de stanno, quæ habet ab Hieronymo: *Stanni etymologia ἀποχωρίζων, id est, separans dicitur & secernens. Mixta enim & adulterata inter se per ignem metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbumque secernit.* Hinc in Glossis veteribus, quæ Isidoro tribuuntur: *stagnare, metalla mixta secernere.* Nulla in stanni vel stagni vocabulo separationis notio est, ut judicare videntur illa Isidori verba, sed in Hebraico *bedil*, quo stannum illi appellant. Profecto non solum Hebræi & Arabes, sed etiam Græci Latinique stagnum & plumbum designantia vocabula sæpe confundunt & indifferenter usurpant. Glossæ veteres stagnum interpretantur κασσίτερον, & *stagnea vasa* κασσιτέρινα. Plinius tamen κασσίτε-

ρον

gen Græcorum de plumbo albo docet accipiendum, quem à ſtagno diverſum facit. Sic enim veteres libri apud eum ubique nominant; *ſtagnum*, inquam, non *ſtannum*, ut vulgo ſcribitur. Stagnum ille dicit adulterari æris candidi tertia portione addita in plumbum album. *Fit*, inquit, *& alio modo mixtis albi plumbi nigrique libris.* Sic ſtagnum ei diverſum à plumbo albo. Quin immo ſtagnum genus facit plumbi nigri, his verbis: *plumbi nigri origo duplex, aut enim ſua provenit vena, nec quidquam aliud ex ſe parit: aut cum argento naſcitur, mixtiſque venis conflatur. Ejus qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtagnum appellatur, qui ſecundus argentum.* Sic ſtagnum Plinio ex argenti vena producitur, eſtque nigri plumbi genus. Ipſe Aviſena, qui hoc loco *ſcrub* diſtinguit ab *alanoc* quaſi diverſa, alio loco ea facit eadem. Nam capite de Raſas de eo ſe jam dixiſſe profitetur in capitulo de *Alaſerab.* Atqui intelligit capitulum, quo de alanoc, ubi dixit alabar & alanoc eſſe nigrum alraſas. In eo autem capite de raſas interpretatur eſſe *alcalki*, quod interpres exponit ſtannum. Sed de his alibi. Ad tutiam redeamus è diverticulo. Fumus eſt fornacis teſte Aviſena, in quo æs & plumbum conflatur, qui tutiam dat. Cadmiam quoque gignit, quæ fornacum dicitur idem fumus. Dictionem

دخان de utroque uſurpavit. Chimici quoque

Græci *καπνὸν*, ut cum dicunt *πομφόλυγα* eſſe *καπνὸν ἀργύρου* aut *χαλκοῦ*, fumum æris aut argenti. Plinius de Cadmia fornacum dicit: *Fit autem egeſta flammis atque flatu tenuiſſima parte materiæ, & cameris lateribus pro qualitate levitatis adplicata.* In illis fornacibus Cadmia & ærarius lapis coquuntur. Idem de pompholyge, quæ eſt tutia Arabum, ita ſcribit ex quorumdam ſententia: *Aliqui id quod ſit candidum leviſſimumque, pompholygem dixere, & eſſe æris & Cadmiæ favillam, ſpodon nigriorem ponderoſioremque deraſam parietibus fornacum.* Cadmia ex æquo dici poteſt favilla æris & Cadmiæ, quandoquidem leviſſimam eſſe ait partem, quæ flatu & flammis egeritur in his fornacibus, ubi Cadmia & æs coquuntur. Præterea quod ait ſpodon deradi ex parietibus fornacum, quibus adhæreſcit, nihil eſt quod prohibeat videri eandem ſpodon cum Cadmia, ſi quidem & hæc parietibus fornacum adplicatur; præſertim ea ſpecies, quæ præ pondere ſuo ad camaras fornacis pervenire non potuit, ut idem alibi tradit. De ſpodo quoque idem Plinius ſic memorat: *Spodos Cypria optima. Fit autem liqueſcentibus Cadmia & ærario lapide. Leviſſimè hæc efflatur & ocius, evolatque è fornacibus & tectis adhæreſcit, à fuligine diſtans candore.* Certè & Cadmia fit liqueſcentibus Cadmia & ærario lapide, quæ efflatur & evolat è fornacibus tectiſque adhæreſcit. De ſpodo præterea ille dicit, quæ conveniunt pompholygi. Spodos non evolat, nec eſt leviſſima, ſed in pavimento fornacum reperitur cum everriis & carbonibus. Idem error eſt, quod paulo ante dixit ſpodon deradi parietibus fornacum, quod proprium pompholygis. Heîc tamen nullum fortaſſe Plinii peccatum, ſed librariorum, qui ſpodo tribuerint, quod erat pompholygis. Sic igitur reſcribendum è libris melioribus: *Spodos Cypria optima. Fit autem liqueſcentibus Cadmia & ærario lapide. Leviſſimum hoc quod efflatur & ocius evolat, quod & fornacibus & tectis adhæreſcit, à fuligine diſtans candore. Quod minus candidum, ex eo immaturæ fornacis argumentum eſt. Hoc quidam pompholygem vocant.* Ita libri. Sed ne ſic quidem liberandus culpa Plinius, qui apertè innuit ſpodon dici, quod eſt leviſſimum & celerrimè efflatur, ſolo candore diſtans à fuligine. Ergo candidiſſima ſpodos. Quod autem minus candidum, ex eo immaturæ fornacis argumentum colligi ait & hoc pompholygem à quibuſdam appellari, contraria omnia vera ſunt. Supra ſcripſerat aliquis id, quod candidum eſſet leviſſimumque, pompholygem dixiſſe. Hæc Dioſcoridis ſententia, qui duo genera pompholygis perſequitur, ut & duo genera ſpodi. Unum quod in fornacibus æris reperitur, in quibus & Cadmia ſimul cum ære, cui fundendo neceſſaria eſt, coquitur; alterum, quod ex Cadmia ſola conficitur. In utroque genere *pompholyx* id dicitur, quod eſt tenuiſſimum & candidiſſimum; *ſpodion* autem quod ponderſius & nigrum. Pompholygem enim à ſpodio diſtare tradit ſpeciei differentia, non generis: *Πομφόλυξ σποδίου εἰδικῶς διαφέρει· γένους γὰρ οὐκ ἔχει παραλλαγήν.* Spodion gravius & nigrius, ut plurimum feſtucis utpote pilis & aliis fornacis purgamentis & everriis mixtum. Sic legenda verba Dioſcoridis de ſpodio: *τὸ μὲν γὰρ ὑπομελανίζει καὶ βαρύτερόν ἐστι, καὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἐμπλέων καρφῶν καὶ τριχῶν καὶ γῆς, ὡς ἂν ἀπόψημα καὶ σάρμα τῶν ἐν τοῖς χαλκουργείοις ἐδαφῶν καὶ καμίνων.* Hæc ille de ſpodio, quod in fornacibus æris invenitur. Addit protinus de pompholyge: *ἡ δὲ πομφόλυξ λιπαρὰ ὑπάρχει καὶ λευκὴ, ἔτι δὲ κουφοτάτη ὡς δύνασθαι ἐπιπετᾶσθαι τῷ ἀέρι.* *Pompholyx autem pinguior exiſtit & candida, itemque leviſſima, adeo ut evolare poſſit in aerem.* Duo ejus genera conſtituit, unum modice pingue, & coloris aërini ſive cærulei, alterum candidiſſimum & ſummæ levitatis. Sic enim apud eum ſcribendum: *ταύτης δὲ δύο ἐστὶν εἴδη, τὸ μὲν ἀερίζον καὶ ὑπολίπαρον, τὸ δὲ λίαν λευκὸν καὶ ἄκρως ἔχον κουφότητος.* Quæ candida eſt pompholyx, eam fieri dicit, cum in perficiendo ære crebriorem inſpiratam Cadmiam addunt metallici artifices ad hoc, ut melior exiſtat pompholyx. Quin etiam & ex ſola Cadmia nullo faciendi æris propoſito, pompholygem confici ibidem memorat, modumque ejus præparandæ narrat. In Cadmia coquenda eo quo dicit modo, quod leviſſimum ex ea efflatur, in ſuperiorem ædium partem fertur, ibique parietibus & cameris adhæreſcens, primo bullis, quæ in aqua naſcuntur, ſimile evadit: deinde majora demum incrementa accipiens lanarum velleribus & glomis aſſimilatur: *ἐκ θυμιωμένης δὲ αὐτῆς τὸ μὲν λεπτομερὲς καὶ κοῦφον εἰς τὸν ἄνω φέρεται οἶκον καὶ προσίζει τοῖς τοίχοις αὐτοῦ καὶ τῇ ὀροφῇ· ὃ δὴ συμπαγνύμενον ὑπὸ τῶν ἐπιφερομένων, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ταῖς ἐπινηχομέναις τῶν ὑδάτων πομφόλυξιν ἴκελον γίνεται, ὕστερον δὲ πλείονος τῆς προσαυξήσεως συμβαινούσης ἐρίων πόκοις ἀφομοιοῦται.* Quod vero ex ea graviſſimum eſt, cadere ad inferiora ſcribit & partim per fornacis ſuperficiem circumfuſum reperiri, partim in pavimento conclavis. *Τὸ δὲ βαρύτερον εἰς τὰ κάτω μέρη χωρεῖ ὅπως καὶ περιχεῖται τοῦτο μὲν τῇ καμίνῳ, τοῦτο δὲ τῷ ἐδάφει τοῦ οἴκου.* Evolat è fornace, quod eſt leviſſimum, & tectis parietibuſque conclavis adhæreſcit. Quod graviſſimum eſt, extra fornacem egeſtum cadit vel in pavimentum, vel in fornacis terga, quibus circumfunditur. Et ſic capiendus Plinius, cum dicit ſpodon deradi parietibus fornacum; exterioribus nempe, non interioribus. Aut certe ipſe Plinius falſus eſt, quod vero propius eſt. Hoc enim volunt ejus verba: *Spodon nigriorem ponderoſioremque eſſe, deraſam parietibus fornacum, mixtis ſcintillis aliquando & carbonibus.* Nimirum intelligit de interioribus fornacum parietibus, quod non poteſt ex mente Dioſcoridis. Et hæc eſt differentia pompholygis & Cadmiæ facticiæ. Cadmia facticia intra fornaces ipſos naſcitur, eorum parietibus adhæreſcens quæ eſt graviſſima; aut ſummis camaris, ſi qua leviſſima. Fuligo enim eſt, quæ adplicatur interioribus fornacum parietibus & camaris. *Λιγνὺς* Græcè vocatur, nos vulgò appellamus *ſuye.* Dioſcorides de Cadmia: *γίνεται δὲ ἡ Καδμεία ἐκ τοῦ χαλκοῦ καμινευομένου, προσιζανούσης τῆς λιγνύος τοῖς τοίχοις καὶ τῇ κορυφῇ τῶν καμίνων.* *Adhæreſcente fuligine fornacum parietibus & cameris.* At pompholyx favilla eſt, ἡ αἰθάλη, quæ extra fornacem exit, & tectis conclavis adhæreſcit, in quo eſt fornax. Hæc leviſſima & candidiſſima, quo candore ut & levitate diſtat præcipuè à fuligine. Plinius de pompholyge: *leviſſimum hoc, quod efflatur, & ocius evolat e fornacibus & tectis adhæreſcit;*

Evolat è fornacibus, id est, extra fornaces, & tectis adhærescit ejus οἴκου, in quo est fornax. Candore distat à fuligine. Fuligo Cadmia est, pompholyx favilla, eoque candida. Poeta:

----- candente favilla.

Grammatici favillam esse volunt, quæ igni deserta est. Hæc candida, ut fuligo nigra. Illa Græcè αἰθάλη, hæc λιγνύς. Dioscorides de Cadmia: ἡ ἀπὸ ταύτης ἀναφερομένη αἰθάλη λελεπτυσμένη ὑπὸ πομφολυγοῦται. *Favilla, quæ ex ea excitatur, candidissima cum sit, in faciem bullarum redigitur.* Scintillæ extinctæ favillam constituunt. Quæ leviores ex his habentur, evolant & adhærescunt tectis. Graviores delabuntur supra fornacem & in pavimentum ædium, quæ cum aliis everriis & purgamentis pavimenti & fornacis σποδὸν dictam constituunt. Præterea pompholyx aut ex Cadmia sola conficitur, aut præcipue ex ea. Cadmia vero facticia ex vena æris sive lapide ærario simul cum Cadmia in fornacibus excocto fit; item ex lapide pyrite sive marchasita. Multum igitur ex his constat distare pompholygem à Cadmia. Hæc cum ita sint, mirum est Græcos recentiores τυτίαν Arabum confundere cum Cadmia botryiti; immo cadmiam eandem facere cum tutia, quæ est pompholyx. Officinæ quoque in eodem errore, quæ *tutiam* vocant id, quod nihil est minus quam pompholyx. Etenim cum duæ sint notæ præcipuæ pompholygis, levitas & candor, hæc neutram habet. Prædura enim & crustosa, ut species Cadmiæ videatur, etsi ne Cadmiæ quidem. At pompholyx adeò levis, ut aëri involitet. Arabes sub nomine *tutiæ* intellexisse quidem videntur Græcorum πομφόλυγα; quam tamen dubito, an certo cognoverint. Serapio nomine tutiæ descripsit πομφόλυγα Dioscoridis, cujus & verba refert. Sed quod ait tutiam etiam in metallis reperiri, sciendum est nullam talem pompholygem veteribus cognitam fuisse. Metallicæ tutiæ tres species facit, albam, viridem & luteam ad rubrum vergentem. Avisena quoque capite de tutia, quatuor generum meminit coloribus distinctorum. *Et altutia*, inquit, *alia alba est, alia lutea, alia viridis, alia tenuis, alia crassa, & alia ad rubrum colorem inclinant.* Sic enim in Arabico habetur. Non tamen dicit metallicam hujusmodi esse tutiam aut in mineris inveniri, cujus genera his colorum differentiis distinguuntur. At pompholyx Græcorum tenuissima & candidissima, favilla utpote constans è fornacibus emicante, in quibus aut Cadmia sola uritur aut cum æris vena liquescit. Unicam tantum coloris differentiam in ea notavit Dioscorides, qui præter albam, quæ optima est, cæruleam etiam vel ærinam reperiri perhibet. Non igitur eadem tutia Arabum cum Græcorum pompholyge. Adjicit Avisena, postquam eas omnes tutiæ è colore differentias explicavit: *Et hæc omnia tutiæ genera conficiuntur in regionibus Kirman & India.* Per Kirmam intelligit veterum Carmaniam. Verbis autem illis indicat, facticia esse supra dicta tutiæ genera, non naturalia; nec fossilia ut Serapio auctor est, qui metalla illa tutiæ in Indiæ maritimis inveniri memorat: *Sed illius tutia, quæ est in mineris sunt tres species. Nam ex ea est alba & ex ea est viridis, & ex ea est citrina imbuta rubore. Et mineræ tutiæ sunt in litoribus maris prope regionem Indiæ.* Jam hinc maximum ducitur argumentum, qualiscunque illa sit Indica vel Carmanica tutia, sive naturalis sive facticia, non posse eandem esse cum pompholyge Græcorum, qui in æris fornacibus, ubi & Cadmia crematur, existit. Etenim nulla æris metalla per Indiam, nulla Cadmia. Quod non minus veterum testimonio scimus quam Neotericorum. Plinius ex antiquis id testatur lib. XXXIV. cap. VIII. *India neque æs neque plumbum habet, gemmisque suis ac margaritis hæc permutat.* Auctor Peripli maris rubri inter merces, quæ ex Ægypto & orbe Romano in Arabiam & Indiam ferebantur, ὀρόχαλκον etiam nominat καὶ ὕαλος μοῤῥίνης τῆς γενομένης ἐν Διοσπόλει καὶ ὀρόχαλκος, ᾧ χρῶνται πρὸς κόσμον καὶ εἰς συγκοπὴν ἀντὶ νομίσματος. Hoc est, quod dixit Plinius, Indos permutare æs gemmis suis ac margaritis. Non audiendus proinde Aristoteles in admirandis, qui Indicum æs commendat tanquam nitidissimum ac lucentissimum, adeo ut colore non posset ab auro discerni. Idem inter Darii suppellectilem reperta vasa commemorat & βατιακὰς vocat, ἃς οἱ μὲν τῇ ὀσμῇ ἄλλως οὐκ ἦν διαγνῶναι, πότερόν εἰσι χαλκαῖ ἢ χρυσαῖ. Quæ præterquam odore alias nullus colore dignoscere potuisset, utrum ex auro essent, an ex ære. Sed non necesse ex ære Indico fuisse illas batiacas. Idem etiam meminit plumbi in India nascentis, quod si liquatum in aquam demittatur, resilire ait & extra aquam emicare. Quæ fabulæ sunt. Metallum certe hodie ex India affertur, quod *calaim* vocatur, stagno simile. De quo nos alibi. Stephanus ex Dionysio auctore Βασσαρικῶν insulam Indiæ κασσίτηρον memorat, ex qua stagnum κασσίτερος. Nam inde nomen habet. Garcias tamen ab Orta ex recentioribus lib. 1. de Aromatis, nullam per Indiam universam inveniri ait Græcorum πομφόλυγα aut σποδὸν, nec æs aut aliud metallum, ex quo fieri tutia possit. Tutiam tamen eo loco dixit, quæ in Lusitaniam & Hispanias & reliquas occidentis regiones exportatur; sed eam ex ullo genere metallico conflatam negat, utpotè affinem iis generibus, quæ Græci ἀντίσποδα appellant. Quin immo ibidem asserit se comperisse pro certo, tutiam illam, cujus in India usus est in Quirmon Persidis regione & Ormuzi finitima, fieri è cineribus arboris cujusdam istic nascentis, cui nomen *goan*, fructum ferentis cognominem. Quirmon ille vocat, quæ est Kirman Arabum, كرمان, veterum Carmania. Eam esse porro tutiam addit, quæ vulgo dicitur *Alexandrina*, non quod in Alexandria paretur, sed quod ex Ormuzo Carmaniæ in Alexandriam advehatur, & ex Alexandria deinde in Europæ regiones, quibus hoc nomine nota est. Illa ergo tutia, quam in Carmania & India fieri tradit Avisena, non potuit ex ære conflari aut Cadmia, cum id genus metalla in illis regionibus nusquam inveniantur. Scio apud Zozimum Panopolitanum excellentem æris tincturam, quæ tutia addita fit, Persis attribui. Quo argumento colligeret aliquis, tutiam & Cadmiam, qua æs luteum & flavum redditur, apud Persas reperiri. Quod non improbarem, si quid illis auctoribus ad fidem faciendam putarem posse tribui. Aliud genus tutiæ Serapioni describitur, quam in fornacibus æris existere dicit, quibus æs flavum paratur. Sic enim scribit: *Et ex ea est, quæ fit in fornacibus, in quibus citrinatur æs & colligitur & reponitur sicut chimia.* Hæc erit Græcorum πομφόλυξ, quæ liquescentibus ærario lapide & Cadmia fit in fornacibus. Cadmiam æri fundendo admisceri interpretantur Arabes ad colorem luteum trahendum. Plinius fusuris tantum necessariam esse pronuntiat, ideoque addi cum æs funditur, ait, alias non fundendum. Sic genus terræ albæ, quam vocant *castiliam*, ferro fundendo miscent hodie: quod nisi fieret, negant in fornace quantumlibet violentis ignibus conflari posse ac stringi. Quin etiam & ex Cadmia æs fieri antiquiores scriptores asserunt. Sed illa Cadmiæ species est, quæ materiam æris continet. Alia est, cui nihil æris inest: qua inficitur æs colore luteo, & orichalcum conficitur. De ea Cadmia locum Dioscoridis acceperunt Arabes, ubi dicit pompholygem albam fieri, cum artifices metallici in perficiendo ære crebrius ingerunt infriatam Cadmiam: γίνεται δὲ ἡ λευκὴ πομφόλυξ ὅταν ἐν τῇ κατεργασίᾳ καὶ τελειώσει τοῦ χαλκοῦ πυκνότερον οἱ ἐν ἀρχῇ τῶν χαλκουργείων συνεμπάσσωσι λελειοτριμμένην καδμείαν, βελτιῶν αὐτὴν βουλόμενοι. De Cadmia futuræ æris necessaria, quæque æs ipsa habet, loquitur Græcus auctor; quam idcirco largius ingeri ad hoc tantum solum innuit, ut melior inde pompholyx existeret. βελτιῶν αὐτὴν βουλόμενοι, *meliorare eam volentibus.* Nempe pompholygem. Arabes & in his Serapio videntur legisse βελτιοῦν αὐτὸν βουλόμενοι & ad χαλκὸν retulerunt. Sic saltem intellexere. Tanto præstantius æs, quanto magis luteum & flavum. Ad hoc igitur Cadmiam addi interpretati sunt æri fundendo, ut colorem contrahe-

ret

ret flavum, & orichalcinum. Verba Serapionis, quibus Græca Dioscoridis reddidit: *generatur autem tuthia, quando accipitur climia & pulverizatur super æs in sui citrinatione, & apponitur in ipsum climia, ut fiat clarum & citrinum.* In Arabico صفي واصفر, id est, pellucens & flavum. Nihil tamen ibi de æris tinctura flava Dioscorides, sed de ære Cyprio loquitur, quod erat rubrum. Quæcunque enim de Cadmia exequitur & pompholyge & spodio, de Cypri insulæ metallis & fornacibus audienda sunt, cujus æs erat rubrum. Cadmia igitur illa non æri inficiendo, sed fundendo tantum adhibebatur. Ex ea etiam fiebat æs, quia æris materiam vena sua continebat. Alia est Cadmia, quæ nihil æris admixtum habet, cujus usus duntaxat ad æs tingendum, de qua non meminit Dioscorides. Cadmia illa lutea, quæ æs eodem colore inficit, nullarum est virium in medicina, & proinde nihil ex ea potest nasci, quod cujusquam sit facultatu ad usum medicum idoneæ. Frustra itaque Serapio de Cadmia locum Dioscoridis exposuit, ex qua fieri pompholygem ille dixit. Nam & paulo post, ubi Dioscorides ait non solum ex factura æris & materia pompholygem existere, sed etiam ex mera Cadmia, quæ ad hoc follibus in igne eventilatur, ut fiat pompholyx: οὐ μόνον δὲ ἐκ τῆς τοῦ χαλκοῦ κατεργασίας τε καὶ ὕλης γίνεται πομφόλυξ. Serapio etiam χαλκοῦ κατεργασίαν de æris tinctura accipit, hoc est, ξάνθωσιν, quæ paratur ope Cadmeæ luteæ. *Et tuthia quidem*, inquit, *non est solum propter tincturam æris; sed est absque hoc, quia potest fieri ex Cadmia absque citrinatione æris.* Citrinatio æris est μίξεις χαλκοῦ ξανθοῦ, ut Chimici Græci vocant, vel ξάνθωσις χαλκοῦ, quæ fit admixtione Cadmiæ luteæ, quæ medicinæ est inutilis. Dioscorides autem de simplici κατεργασίᾳ χαλκοῦ intelligit, nimirum æris rubri temperatura, qualis in Cypro fiebat Cadmia metallica admixta quæ æris venam habet, ex qua etiam æs perficiebatur. Plinius, ut supra ostendimus, utrumque genus Cadmiæ confudit, ut & plerique veterum Græcorum Arabumque. Æs luteum Cordubense & Livianum Cadmiam sorbere maxime dixit idem Plinius, quia nimirum flavo colore imbuebantur. Zozimus chimicus capite de æris flavi tinctura, æs Cyprium accipiendum præcipit, quod utique rubrum est; cui pulverem tuthiæ inspergendam monet, ut colorem acquirat. Λαβὲ, inquit, δύο μέρη χαλκοῦ Κυπρίου καλοῦ ἢ τὸ ἐκ τοῦ σπληναζομένου διὰ τῆς θουθίας ξηρίου καὶ τήξας τὸν χαλκὸν εἰς ἴσον δυοῖν ... μέρη, καὶ προσέμιξον αὐτῷ τὸ ξηρίον, καὶ βαλὼν ἀμφότερα εἰς χώνην φύσα σφοδρῶς, ἕως ἂν βαφῇ ὁ χαλκὸς μετὰ τοῦ ξηρίου. Vereor, ne illa θουθία ipsissima Cadmia sit, more & usu Græcorum recentioris ævi, qui τουτίας vocabulum passim pro Cadmia usurpant. Quia tamen vera tutia sive pompholyx ex Cadmia fit, nihil prohibet, quominus & eundem præbeat effectum æri tingendo, quem Cadmia ipsa à qua habet originem. Arabes quin etiam ipsi tutiam fornacum pro Cadmia nullo discrimine videntur accepisse. Serapio: *Elevatur ergo ex climia fumus & adhæret parietibus.* De tutia loquitur & verba hæc Dioscoridis convertit: ἡ γὰρ λεπτοτάτη ἀναφερομένη αἰθάλη πομφόλυξ γίνεται. Sic fit & Cadmia fornacum. Sed in Cadmia λιγνύς est, in pompholyge αἰθάλη. Fuligo illa, hæc favilla. Præterea e fornacibus evolare pompholygem diximus, in fornacibus ipsis parietibus & cameris adplicari & adhærescere Cadmiam. Arabes tamen & plerique veterum cum recentioribus fermè omnibus interpretibus tutiam, hoc est, pompholygem in ipsis fornacibus, quibus æs excoquitur addita Cadmia, fieri intelligunt, eodem modo quo cadmiam facticiam. Quod si ita se res habeat, non mihi perspicuum fit, quid distet pompholyx à Cadmia fornacum, siquidem in iisdem æris fornacibus comparatur ex eadem materia & eodem modo. Ære & Cadmia liquescentibus in fornace fieri pompholygem dicit Plinius. Æque & Cadmiam. Quod exhalatur ex illa materia, quæ conflatur mixtis Cadmiæ metallicæ ærisque venis subinde adhærescens parietibus & culmini fornacu incorporatur, idque locum habet tam in Cadmia quam in pompholyge. Σωματωτικῶς & Πνευματικῶς verbo utitur ad pompholygis & Cadmiæ generationem exprimendam Dioscorides. Avisena de tutia dicit, cum sublimatur Cadmia, id quod sublimatum est existere tutiam. Sublimata intelliguntur, quæ vi ignis in fornace elevantur, & culmen ejus petunt cui & adhærescunt. Quam sublimari dicit Cadmiam, ea est metallica, quæ in fornace cum æris vena conflatur. Quod ex ea sublimatur fumus est, qui summa petendo pro levitatis qualitate aut parietibus fornacis adplicatur aut ad superiora contendit, & in his hæret. Hoc de tutia traditur ab Arabibus; nec minus verum est de Cadmia facticia, quæ originem suam debet Cadmiæ naturali sublimatæ in fornace. Hinc Plinius de Cadmia metallica prodit rursus eam in fornacibus existere, aliamque sui nominis originem recipere. Et Isidorus juxta hanc sententiam scribit purgamentum & originem æris esse Cadmiam. Quia nimirum ex Cadmia nativa, quæ æris venam continet, Cadmia fit in fornacibus artificialis. Hæc minimum differt à tutia sive pompholyge, si & pari modo in fornacibus ærariis formatur, & ex eadem materia, nempe Cadmia metallica & ære simul excoctis constat. Ideo & Cadmiæ similem facit tutiam Avisena his verbis: *Et differentia inter spodon & tutiam, quod tutia sublimata est, & illud remanet in imo alveo in quo fluit æs. Hoc autem sicut cadmia æris. Et hoc cum sublimatum fuerit, sublimatum ex eo tutia est.* Sic vertenda Avisenæ verba Arabica. Ait tutiam esse sicut Cadmiam æris, quæ Cadmia æris ubi fuerit sublimata, reddit tutiam. Sic nullum planè ponit discrimen inter Cadmiam facticiam quæ sublimata est, & tutiam. Verba supra scripta Avisenæ ita Scaliger reddiderat: Differentia autem inter spodon & tutiam, quod tutia quidem sublimatur, hoc autem residet in imo vasi, in quod effluit æs, & hoc est perinde ut climia ad æs. Hæc postrema pessimè. Rectius vetus interpres: Et hoc est sicut Cadmia ęris. Ita enim Arabice كالاقليميا النحاس, id est climia, quæ ex ęre fit. Cadmia ęris. Idem quippe auctor capite de Cadmia argenti, Cadmiam ex ęre etiam fieri docet, quam heic vocat *Cadmiam æris*, quę propria est ęris. Nam illud adfixum *lam* nomini *alnahas* quod est ęs, ęris propriato inducit illam Cadmiam. Hoc igitur vult Avisena Cadmiam ęris sublimatam evadere tutiam. Atqui definierat initio capitis tutię originem fumum esse, qui attollitur cum plumbum aut ęs aut stagnum à lapidibus suis in fornace purgatur & excoquitur. Sic nihil omnino differet tutia à Cadmia ęris. Nisi velis hoc illum velle Cadmiam illam ęris adhuc esse sublimandam, ut existat tutia, quę nihil aliud est quam Cadmia tenuissima. Sed vereor, ne Cadmiam nativam ex qua per se fit pompholyx sive tutia, confuderit cum Cadmia ęris, quę ex ęre excocto conficitur. Et hoc mihi valde verisimile. Constantinus Africanus ea de Cadmię generibus prodit, quę Serapio de tutiæ. Ut ut sit, Cadmia facticia & tutia Arabum eadem propemodum res est. Si quod erit discriminis, in tenuitate tantum ac candore constabat. Et sane idem Avisena inter genera tutię aliam facit tenuem, aliam crassam. Quę crassa est parum abesse potest, quin ipsissima sit Cadmia. Nulla enim πομφόλυξ Græcis cognita, quæ hac nota crassitudinis ac proprietate censeatur. Aliam tenuem ac subtilem statuit, qualem omnem Pompholygem ferme decernunt antiqui Græci. Avisena hanc tutiam vocat دقيق quod tenuem significat ac λεπτόν. Hæc erit λεπτὴ Καδμία recentium Græcorum, quam eamdem cum tutia faciunt & Cadmia botryiti. Neophytus: Καδμία κυπρία ἡ καὶ βοτρυῖτις καὶ τουτία λέγεται. Alio loco Καδμίαν λεπτὴν interpretatur tutiam. Certe & Cadmiæ genus tenuissimum agnoscit Plinius, quam *capnitin* autumat dictam & explicat eam esse, quæ in ipso fornacum ore nascitur qua flammæ eluctantur, tenuissimam & nimia levitate similem favillæ. Profecto si quæ species Cadmiæ similis pompholygi statuenda, hæc jure suo hoc obtinere debet. Pompholyx quippe favilla, cui similis Cadmia hoc genus præ nimia

mia sua levitate, quæ levitas in pompholyge præcipua. Quæ nota cum ejus sit cum primis propria, non poterit eadem esse cum tutia Arabum crassiore. Plinius ubique pompholygem definit esse favillam æris & Cadmiæ. Qui favillam dicit, rem levissimam ac tenuissimam intelligat necesse est. Græcis αἰθάλη. Talis pompholyx. Præterea quod jam in superioribus adstruximus, pompholyx, quæ favilla erat, extra fornaces emicabat, & tectis adhærescebat conclavis, in quo statuebatur fornax. Idque diserte Plinius tradidit his verbis: *Levissimum hoc, quod efflatur & ocius evolat è fornacibus & tectis adhærescit, candore distans a fuligine.* Repetendum itaque, quod jam confirmavimus ad statuendam Cadmiæ fornacum & pompholygis differentiam ignoratam Arabibus & plerisque hodie medicis: Cadmiam fornacum esse fuliginem ex ære & Cadmia in fornace liquescentibus sublatam, & intra ipsam fornacem consistentem, parietibus ejus & cameris adhærescentem: pompholygem vero favillam esse æris & Cadmiæ simul liquescentium, è fornacibus évolantem & tectis ipsis adglutinatam, levissimam & candidam. Hoc non obscure innuit Dioscorides, cum dicit eam præ sui levitate ἀπαιωρεῖσθαι τῷ ἀέρι. Ubi loquitur de ea pompholyge, quæ æris & Cadmiæ favilla est. Extra fornaces quippe exire necesse est, quæ per aërem volitet nec sistat cursum, donec tecta domus adprehenderit, quibus & adhærescit. At de alio genere pompholygis, quod ex mera puraque Cadmia gignitur absque æris vena, hoc disertis verbis testatur. Conclave duûm tabulatorum eligitur, οἶκος δίστεγος. In tabulato inferiore constituitur fornax, cujus nares apertæ sunt ad superius tabulatum. In fornace carbones accenduntur follibus excitandi: infertur Cadmia. Favilla, quæ inde emicat, è fornace exit & superioris tabulati tecta comprehendit; quod in ea levissimum, ibique adhærescit. Quod ponderosius est, ut è fornace evolavit, pondere suo delabitur & exteriora fornacis occupat, quibus circumfunditur; aut in pavimentum decidit, ubi everritur cum reliquis purgamentis. Hæc est σποδός. Tenuissima pars, quæ tectis adhæsit superioris tabulati, πομφόλυξ dicitur, quia bullarum in morem ibi adglutinatur & incorporatur. Quod igitur dicit Dioscorides gravissimam favillarum partem, quæ de fornace exeunt, recedere & παρακεῖσθαι τῇ καμίνῳ; de exteriori ejus superficie id intelligendum, non de parietibus interioribus. Contra erat in Cadmia conficienda. Tota quippe intra fornacem consistebat. Quin & fornax sic extruebatur, ut summum ejus culmen cameræ instar & tholi haberet, quo facilius ascendentia corpora ex metallis æris & Cadmiæ ad cameratum culmen retinerentur, & adplicarentur. Sic enim interpretor & lego verba Dioscoridis πρὸς κορυφῇ συνηγμένης, ubi agit de eo fornacum genere, quæ aptæ fabricabantur ad faciendam Cadmiam. Grandes illæ fornaces fuere ex ferro, quas nominabant ἀκωνίδας, quæ in summo clausæ erant, & cameratæ, ut quod ex æris metallo liquescente sursum ferretur, retineri posset. Non bene interpretes Viri docti ἀκωνίδας illas opercula fuisse volunt, quæ summo culmini fornacis, qua patet hiatus, imponerentur. Immo caminos ipsos sive fornaces ita appellatos atque ita structos indicat, ut hæc ejus verba manifesto ostendunt: τοὺς τοίχους τῶν καμίνων πρὸς τῇ κορυφῇ· εἰσὶ δὲ αὗται σιδηραῖ παμμεγέθεις, ἀκωνίδες ὑπὸ τῶν μεταλλουργῶν καλούμεναι, αἱ πρὸς κορυφὴν συνηγμέναι πρὸς τὸ κατέχεσθαι καὶ ἐφιζάνειν τὰ ἀναφερόμενα σώματα ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ. *Cadmia*, inquit, *ex fuligine nascitur adhærescente parietibus fornacum & culminis. Sunt autem ista ferrea ac prægrandes acostidei nominata ab opificibus metallicis, in culmine connexa & conclusa ad retinenda, quæ in ibi adhæserunt ex ære sursum tendentia corpuscula.* Non exibat igitur è fornace fuligo, quæ Cadmiam creabat, sed intra ipsam continebatur camerato culmine & contecto prohibente eam egredi atque adfixam sibi detinente. Galenus tamen contrarium videtur adstruere, qui pompholygem velut & Cadmiam in æris fornacibus fieri testatur. Quin & ex Cadmia sola metallica in iisdem fornacibus usta confici pompholygem asserit, camera fornacis non pertusa, sed solida; ut colligeret fuliginem sive favillam ascendentem, non ut transmitteret. Verba Galeni, περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως libro IX. ubi de pompholyge & spodio. Hoc igitur sequuti sunt Arabes, quos necesse est non magnum discrimen inter tutiam & Cadmiam agnoscere, quandoquidem per omnia fere apud eos pariat Cadmia facticia cum tutia sive pompholyge, materia, forma, & faciendi modo. Cæterum certo certius id pronuntiari potest, Arabes veram pompholygem Græcorum ignorasse, nec magis scisse, quid esset Cadmia. In Carmania primum & India ea fieri tutiæ genera affirmant, quibus in locis nulla unquam æris metalla aut Cadmiæ fuisse nec esse constat. Posidonius ex antiquis auctor gravissimus, è solo ære Cyprio Cadmiam & spodium fieri, olim scriptum reliquit, cujus verba supra ex Strabone retulimus: καὶ ὁ Κύπριος χαλκὸς μόνος φέρει τὴν Καδμείαν καὶ τὸ χαλκανθὲς καὶ τὸ σπόδιον. Si spodium in Cypro tantum quærendum, non minus & pompholyx; siquidem specie duntaxat differunt, non genere. Galenus quoque Cyprum insulam hujus rei gratia adiisse confirmat, ut Cadmiam & pompholygem haberet. Non ergo in Carmaniam aut Indiam res illæ petendæ. Ignotas autem fuisse species illas Arabibus vel hinc liquet, quod Cypriæ tutiæ nusquam mentionem faciunt; quæ non solum optima, sed si credimus Posidonio, unica. Sanè æris Cadmis aut Cadmiæ spodos & pompholyx in Cypro tantum reperiebatur. Quæ fiebat in argenti fornacibus, aut ex plumbo parabatur: poterat & alibi inveniri, ubi scilicet plumbi metalla eruebantur & argenti; ut in agro Attico apud Laurion, inde Λαυρεωτικὴ σποδός. De qua postea. Vocem ipsam Græcam σποδὸς Arabes retinent, *sphondos* aut *suffudos* more suo dicentes. صقدوس. Quod est indicium, nihil in Perside aut Carmania extitisse tale. Nam & nomen inde habuisset. Quod ad tutiæ vocabulum attinet, non inficias quidem iverim, quin usitatum in Perside & Arabia fuerit, indidem etiam natum, de aliqua re facticia, quæ facultate quadamtenus responderet pompholygi Græcorum. Hodie quoque tutiam vocari ajunt in Carmania & Perside, quæ conficitur ex cineribus arboris cujusdam. Græcorum pompholygem ab Arabibus tutiam vocatam etiam confitetur. Sed eandem esse quam describunt tutiam cum Græca pompholyge, id vero nego & pernego. Serapio duo genera facit: metallicam, quæ in littoribus maris apud Indos eruitur: & quæ in fornacibus æris nascitur. Hæc Græcorum est pompholyx, quam ex libris eorum hauserunt. Illa vero metallica & Indica Græcis prorsum incognita. Avisena Carmanicam illam & Indicam non fossitiam aut metallicam prodit, sed factitiam, & artificio id quod est debentem. *Tutia*, inquit, *quædam est alba, quædam flava, alia viridis, alia tenuis, alia densa, alia subrubra. Et hæc omnia genera tutiæ conficiuntur in terra Carmania & India.* Densa illa tutia, subrubra, viridis, lutea nihil habent commune aut cognatum cum Græcorum pompholyge aut spodo. Sed nec Carmanicaa ut Indica affinis Cypriæ, quæ sola veteribus in notitia & usu. Adeo autem incompertum Arabibus, quid illa tutia Carmanica foret, aut quibus è rebus fieret, ut tradat ibidem Avisenæ ex quorumdam sententia eam ex pisce quodam fieri in illarum partium mari nascente, rotundo, tergoribus præduris, quem mortuum fluctus in littus ejiciunt, ex quo tutia fit tenuissima. Nihil horum in vulgata Avisena versione, sed in Arabico ejus textu habentur. Quod ex eo animali in littua maris ejecto tutia optima apud Carmanos fieret, inde videtur nata eorum opinio, qui metallicam reperiri tutiam in littoribus maris prodidere, sicut legitur apud Serapionem. Animal porro illud rotundum marinum Avisenæ, aut omnino fallor, aut erit piscis ille rotundus

tundus instar globi, quem *orbem* ideo appellant neoterici Physici, cujus icones plures videre est apud Rondelettium & Clusium. Dura cute præditum ostendunt, crebris & muricatis aculeis obsita. Quod convenit descriptioni Avisenæ. Idem in probatione facienda tutiæ sic bonitatis per genera gradus statuit, ut moneat eligendam ut omnium optimam, quæ alba est ac levis. Ita enim scribit. *Melior est alba levis, deinde flava, post eam alsisluki, Alkirmani.* Levem vocat nomine Arabico الطيار, quod à verbo طار volare. Ea igitur est, quam Dioscorides vocat κυφ·ζομένην, ὡς δυναμένην ἐπιπετᾶσθαι τῷ ἀέρι. Nec dubito, quin ea, quæ de tutia sive pompholyge scripsit Avisena, partim ex libris Græcorum hauserit; partim ex usu suorum temporum & Arabum traditione; qui aliam quam Græci noverant pompholygem, quæ dicebatur ipsis tutia, quo nomine & πομφόλυγα Græcorum vocitarunt. Albam igitur illam levemque pompholygem, quam & cæteris præfert Avisena, à Græcis auctoribus accepit, ignotam sibi & aliis qui tum vivebant Arabibus. Flavam tutiam secundo loco commendat indictam Græcis, ut & quam tertio in pretio ponit, *alsisluki* & *Alkirmani* الفستقي, الكرماني. Id est, quæ colorem habet pistaciorum & Carmanicam. Male apud veterem interpretem scribitur, *deinde qua habet colorem fisticorum Alcarmeni.* Immo, quæ habet colorem fisticorum & ex Carmania venit. Ad verbum: *Deinde qua colore est pistaciorum, Carmanica.* Notum est, fisticos esse pistacia. Per hæc ostendit Carmanicam tutiam colorem habere pistaciorum, hoc est, viridem esse. Ita enim vocavit in differentiis ejus ac generibus signandis, ubi viridem inter illa genera commemorat, id est, أخضر, quam heic nominat *alsisluki*, colore pistaciorum. Pistacia autem ut notum est viridi sunt cute. Hæc Carmanica tutia sive pompholyx viridis Græcia prorsum incognita fuit. Eam Garcias dicit esse, quæ *Alexandrina tutia* hodie in officinis nomen habet, quæque apud Ormuz emporium Carmaniæ, conficitur ex cinere ejusdem arboris. Fides sit penes auctorem. Illud satis compertum est nullam tutiam aut pompholygem novisse aut nominasse veteres. Sed & illud certum esse debet tutiam eam, quæ in Carmania fit, aut India, non videri posse eandem cum pompholyge Græcanica, quæ æris est aut Cadmiæ favilla. Sciendum est tamen colores illos omnes, quibus varia tutiæ genera distinguit Avisena, non alienos haberi Plinio, qui totidem fermè generum & colorum pompholygem & spodium agnoscere videatur, viridi excepta, quæ Carmanica est. Ita enim ille de pompholyge & spodio: *Quod minus candidum ex ea, immatura fornacis argumentum est. Hoc quidam pompholygem dixere. Quod vero rubicundius invenitur, acriorem vim habet.* Habemus in his candidum, & rubicundum pompholygis genus, quod subrubrum Avisenæ الى الحمرة, ad rubedinem tendens. Serapio citrinum sive flavum cum hoc rubescente idem facit; unum quippe genus constituit, quod lutei est coloris ad rubrum inclinantis. Avisena ea discernit, flavum, & subrutilum sive ad ruborem vergens. Mirum tamen est, Dioscoridem, qui unus antiquorum adeò accuratè hæc persequitur, nec rubræ nec flavæ pompholygis meminisse. Addit Plinius: *Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur.* Videri cuipiam posset hæc esse Arabum tutia citrini coloris. Nam spodos & pompholyx, ut docuimus jam toties, non differebant nisi specie sub idem genus reducenda. Sed iterum mirandum prædico, nullum extare vestigium apud Dioscoridem hujus spodi, cui melleus color. Nisi fallor (& certè non fallor) hanc spodon mellei coloris in officina sua conflavit Plinius ex male intellectis Græci auctoris, quem legebat aut legi potius audiebat, verbis. De spodi optimę colore & odore ita est apud Dioscoridem: ἀρίστη δὲ ὑπάρχει τῶν κυπρίων ἡ ἐπὶ τῷ ὄξει φυρωμένη, ἀποφέρουσα μὲν ἔχουσα χαλκοῦ, χρόαν δὲ ὑποπίττιζουσαν. Parum attenta aure vel animo aliud agente cum hæc acciperet Plinius, ita hæc junctim intellexit, ἔχουσαν χαλκοῦ χρόαν, habentem æris colorem, quod ille melleo colore interpretatus est, quia sequatur ὑποπίττιζουσαν; ut etiam inde videatur ὑπομελίζουσαν intellexisse pro ὑποπίττιζουσαν. Nam resina quædam est melli similis. Hæc igitur sic junxit; ut mellei coloris spodon plurimum æris habere dixerit intelligi. Unde autem nisi ex æris colore, plurimum in ea æris esse colligas? At Dioscorides & Græci illi, unde Plinius accepit, dixere spodon illam, quam pro optima tradunt, debere æris odorem præferre, colorem vero picis. Hoc est, subnigrum. De spodo supra tradidit, eam ὑπομελανίζειν. Hoc loco dicit ὑποπίζουσαν χρόαν, quadantenus picis colorem habere, quæ nimirum nigra est. Unde proverbium πίσσης μελάντερος. Ovidius: *Sit licet Illyrica nigrior illa pice.* Inde & *piceum* Latini poëtæ pro nigro usurpant. Interpres Serapionis in verbis Dioscoridis, quæ ille conversa retulit, perperam accipiens locum hunc, ubi de spodi hujus colore loquitur, resinæ similem pro pice posuit: *qua quando rorarur aceto, emittit odorem æris, cujus color est similis colori resinæ.* Atqui resina nigra non est, quæ absque ignis opera sponte ex arbore fluit; cum pix ignis ope eliciatur, unde & colorem nigrum contrahit. In Arabico Serapionis fuit زفت, *zefeth.* Quod resinam perperam ille interpres exposuit pro pice. Adeo autem certum est de colore spodi, nigrum eum esse, ut μέλαν κύπριον propterea Græci antiquissimi id appellarint, quæ posterioribus κυπρία σποδός. Galenus in Lexico Hippocratis: Μέλαν τὸ κύπριον, τὴν κυπρίαν σποδὸν, ᾗ πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς χρώμεθα. Græci recentiores σπόδιον & κύπριον μέλαν exponunt, id quod fit ἐξ ἐλεφαντίνων ὀστῶν κεκαυμένων. Ex ebore usto, cujus & color niger. Alii spodium parant ex boum ossibus crematis. De alio genere spodii, quod est Arabum *tabaxir* nos supra. Differentiam inter σπόδιον & σποδὸν nullum ponunt quidam. Et Plinio ubique spodos dicitur, quæ à pompholyge non discernitur nisi specie. Dioscorides tamen aliquid discriminis videtur statuere inter spodium & spodum. Σπόδιον vocat, quod specie tantum distat à pompholyge: Πομφόλυξ σποδίου εἴδει διαφέρει. Item capite de Cadmiæ ustæ cinere, quam σποδὸν vocat: καὶ ἀντὶ σποδοῦ χρῶνται αὐτῇ, nempe σποδῷ. Ergo σπόδιον absolutè nominatur, quæ ex ęre fit. Idem porro capite de Pompholyge, ubi explicat modum faciendæ pompholygis ex sola Cadmia, postquam dixit quod ex ea levius est, efflari & evolare in summam tectum ubi adhęrescit, quod vero ponderosius in terram cadere, subjicit protinus: ἔνιοι δὲ μόνως οὕτως οἴονται γίνεσθαι τὴν προειρημένην σποδόν. *Nonnulli hoc modo duntaxat existimant fieri supra dictam spodon.* Hoc referendum non ad σπόδιον de quo dixit initio capitis, quod cinis erat collectus ex fornacibus ęrariis; sed ad id quod pręcesserat sub finem prioris capitis, quo loco agebat de cinere Cadmię ustę. Cadmiam ibi uri dicebat, donec in cinerem redigeretur: καίεται μέχρι τελείως εἰς σποδὸν ἀναλυθῇ μηδὲν ἔχουσα τραχύ. Hoc cinere Cadmię crematæ quosdam uti scribit vici spodii: καὶ ἀντὶ σποδοῦ χρῶνται αὐτῇ. *Et loco spodii utuntur ea spodo.* Capite porro sequenti, ubi de pompholyge & spodio sic absolutè vocata tractat, quod in ęrariis officinis fiebat, commemorat & modum conficiendi pompholygis ex sola Cadmia in fornace ad hoc fabricata. Quod in ea facienda & pręparanda pompholyge residet in imo vel in terram cadit, cinis est ac verè σποδός. Iden adjungit pręcipere quosdam, non aliter fieri debere ex Cadmia spodon quam hoc modo: τὴν προειρημένην nimirum σποδὸν, de qua locutus est, cum urendæ Cadmiæ rationem demonstravit, & in cinerem redigendæ, cujus cineris usus erat vice spodii. Posidonius quoque apud Strabonem

bonem σπίλιον appellat cinerulam æris, ubi narrat solum æs Cyprium edere σπίλιον. Alii tamen auctores ut cinerem Cadmiæ ustæ, hoc est, σποδὸν pro σποδίῳ usurparunt ita & nomine σποδὸς abusi sunt ἀντὶ τοῦ σποδίου. Nec magnus in eo abusus. Nam σποδὸς & σπόδιον idem. Sciendum tamen antiquos scripsisse σπόδιον, quod non est diminutivum ἀπὸ σποδὸς, sed derivativum. Σποδὸς propriè cinis est, in quam redigitur usta Cadmia; quæ Κυπρία σποδὸς fortean vocata, quia Cypria optima. At σπόδιον est cinereum, non cinerula, ut vulgo vertunt, res cineri similis favilla nempe crassior, extinctis scintillis, quæ emicant ex fornacibus ærariis. Neophytus: Σποδὸν Κυπρίαν τινὲς τὸ σπόδιον φασι. Bene quosdam ait ita vocare. Nam alii distinguebant inter σπόδιον & Κυπρίαν σποδόν. Nam Cypria spodos cinis erat Cadmiæ ustæ. Spodium vero σιτηρομαχικῶς appellatum favilla vel res favillæ similis, quæ in fornacibus ærariis colligebatur. Paulus Æginetа & alii Græci σπόδιον nominant, quod ex ære fit. Plinius spodon vocat, nec meminit spodii. *Etiamnum*, inquit, *in ærariis reperiuntur, quam vocant pompholygem, & spodon. Differentia, quod pompholyx lotura paratur, spodos illota est.* Nihili est hæc differentia, nec puto observatam ab aliquo auctore. Vult, quod illotum remanet, nomen spodi habere; quod lotura paratur, pompholygem dici. Sed quare nomen assumeret πομφόλυγος cinis lotus, non video, nec ulla est ratio appellationis. Spodon lotam non amplius esse spodon, sed existere pompholygem Plinius sentit, qui paulo post à se ipso dissentit, & utrumque lavari asserit, tam spodon quam pompholygem his verbis: *Sed quodcunque genus lavando fit utilius. Purgantur ante pinna, dein crassiore lotura;* Incuratum ulcus hæc verba celant, quod indicat vetus scriptura, quæ habet: *purgatur ante penna, deinde crassior lotura.* Transpositum est *penna* pro *panno*. Sic igitur legas licebit: *purgatur ante panno, dein crassior lotura, digitis scabritia excernuntur.* Nihil vidit Plinius, sed prorsum cæcutivit in illis Græcis, quæ sic Latina fecit. Apud Dioscoridem ea sic leguntur: πλυνέσθω δὲ ποιοῦσι πομφόλυγα τὸν τρόπον τοῦτον· ἐνδήσαντες αὐτὴν ἐν καθαρῷ ὀθονίῳ μέσως ἔχοντι ἀραιότητος, ἐν λεκάνῃ ὕδατι πεφυρμένην. Quæ lavanda est pompholyx, eam primum in panno alligandam esse præcipit modicæ raritatis, id est, paululum crassiore. Sic ligatam in pelvim demittendam monet aqua pluvia plenam, & in ea ultrò citroque movendum illud linteum, atque in aqua proluendum. Plinius duo hæc genera purgationis instituit, quæ panno fit prior, & quæ deinde lotura. Quod est absurdissimum. Nam ad hoc in panno ligatur vel linteo pompholyx, ut lavari possit. Quod ex ea quippe limosum est atque utile, transit per rara foramina lintei; quod inutile est ac sordidum durumque, in panno remanet. Οὕτως γὰρ, inquit, τὸ μὲν ἰλυῶδες καὶ χρήσιμον ἀποῤῥεῖται, τὸ δὲ σκύβαλον πᾶν ἐν τῷ ὀθονίῳ μένει. Plinius ἰλυῶδες illud & χρήσιμον videtur pro crassiore accepisse pompholyge, quæ lotura purgatur: τὸ σκύβαλον autem panno purgari putasse, quia remanet in linteo. Atqui contrarium est. Liquidior pars transmittitur per pannum & effluit in aquam, fæces reliquæ fiunt in ligatura panni. Forsasse scripserat noster: *Purgatur ante panno crassiore, deinde lotura.* Crassiorem pannum vocaverit, crassiusculum, mediocriter rarum, τὸ μέσως ἔχον ἀραιότητος, ut locutus est Dioscorides. Verum nihil mutandum contra librorum auctoritatem. Omnino ita intellexit Plinius. Primam pompholygis purgationem in panno fieri, qui ligatam intus continens pompholygem in aqua identidem movetur, ut quod in ea limosum est perfluat, cujus usus est. Aqua illa rursus, quæ limo eo vel cinere turbata est, considere sinitur, deinde cum ipsa spodo per colum transmittitur. Postea aqua iterum infusa turbidatur, iterumque saccatur, donec nihil subsidat arenosum aut asperum. Sic Plinius distinxit purgationem, quæ panno fit, & quæ lotura. Prorsus ineptè. Nam quæ per pannum fit, lotura peragitur & post loturam iterum iterumque colatur. Addit: *digitis scabritia excernuntur.* Ita reposuimus ex libris & veteris scripturæ vestigiis. Hoc in alio genere loturæ, quo purgatur pompholyx, dixit Dioscorides, quæ Plinius confundit. Τινὲς δὲ ξηρὰν σωρεύσαντες ἐφ' ἴσον ἐκδέχονται, εἶτα χερσὶ λεαίνουσι μεθ' ὕδατος καὶ μαλακώδη τὴν σύστασιν ποιήσαντες, διηθοῦσι δι' ὀθονίου. Cæterum nunc intelligere videor, cur hanc pompholygis & spodi differentiam statuerit Plinius, ut spodos illota sit, pompholyx autem lotura purgata. Pompholygis solius meminit lavandæ Dioscorides, non item spodi vel spodii. Sed hoc nihil est, & aliud nunc animadverto non observatum doctis circa nomina spodi ac pompholygis. Dioscorides in describenda ratione lavandæ pompholygis, quod ex ea per pannum eliquatum est, σποδὸν vocat, quæ omnino alia ab ejus spodio. Sic enim de aqua dixit, in quam effluxit, panno transmissa & colata pompholyx: ἀποθέσθω τὸ ὕδωρ σὺν τῇ σποδῷ. Nimirum σποδὸν appellat partem illam pompholygis quæ per foramina lintei transiit & in aquam eliquata est. Et paulo post: Λοιπὸν τὸ μὲν ὕδωρ ἐξίπταται, τὴν δὲ σποδὸν ξηρὰν ἀποτίθεσθαι. Sic pompholyx lota & siccata ad reponendum dicitur ei σποδός. Ita cadit observatio Plinii, qua spodon illotam propriè esse dicit, & hac re differre à pompholyge. Contrarium ex Dioscoride colligas, qui σποδὸν in pompholyge id, quod elotum est, vocavit. Et sanè quantum auguror, σποδὸς generale nomen, cujus duæ species, πομφόλυξ & σπόδιον. Levissimum quod evolat è fornace, ac tectis applicatur, est πομφόλυξ; quia in modum bullarum vel ampullarum, quæ in aqua excitantur, adhærescit. Quod gravissimum recidit ac convertitur ex pavimentis, id propriè σπόδιον dictum quasi cinerulentum. Utrumque tamen σποδός. Nam & pompholyx favilla est æris & Cadmiæ liquescentis, hoc est, σποδός. Dioscorides pompholygem αἰθάλην esse definit, quæ αἰθάλη eadem ac σποδός. Grammatici: Αἰθάλη, τέφρα, σποδός. Alii λιγνὺν interpretantur, αἰθαλώδη σποδόν. Quin immo pompholyx verè σποδὸς, & quidem ubi lotione purgata est. Nam quamdiu tectis aut camaris adhærescit, quia tum formam habet bullæ, dicitur propriè πομφόλυξ: ubi figuram illam perdidit extrita & friata lotaque, revera id quod est, existere incipit, nempe σποδός. Et sic omnino appellat propriè Dioscorides pompholygem lotura paratam. Cæterum σποδὸς, ut dixi, apud eundem de omni hoc genere accipiendum, cujus duæ species ab eo ponuntur, πομφόλυξ, & σπόδιον. Quin & sic intelligendum in verbis ejus superius allatis, ubi de pompholyge è Cadmia sola paranda loquitur: ποιεῖ δὲ μόνας ἴσως γίνεσθαι ὅσον τὴν σποδόν. Sic vocari arbitror id genus, quod in levissimum ac gravissimum ibidem ab eo dividitur. Hoc σπόδιον, illud πομφόλυξ. Idem sub finem capitis non solum ex ære & Cadmia, sed etiam ex auro, argento & plumbo σποδὸν fieri tradit: γίνεται δὲ ὅτι ἐκ τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἔτι δὲ καὶ μολύβδου γίνεται σποδός, καὶ ἔστι μετὰ τὴν Κυπρίαν ἡ ἐκ τοῦ μολύβδου ἀρίστη. Ita legendus ille locus. Cypria spodos ea dicebatur, quæ ex ære. Nec prohibet, quod & μέλαν κύπριον vocabatur: non, inquam, ex hoc possit aliquis inferre σποδὸς propriè tantum de spodio usurpatam, non etiam de pompholyge; quia pompholyx candida sit, spodium autem subnigrum. Immo & aliqua pompholyx ita potuit vocari, ea nempe quæ cærulea sive ἀερίζουσα. Alterum autem pompholygis genus teste Dioscoride, ἀερίζον, ἢ ὑπομήλινον, id est, cæruli coloris. Sic & μέλαν Ἰνδικὸν dicere pigmenti genus prorsus cæruleum. Σποδὸς igitur κυπρία & μέλαν κύπριον de pompholyge cærula. Quæ in argenti fornacibus fiebat, Plinius *Lauriotim* dicit appellatam à metallis nempe argenti, quæ in pago Atticæ Laurio appellato quondam fuere, ἡ Λαυρεωτικὴ σποδός. Sic vocatur Hippocrati, apud quem vitiosè scriptum est Ἰλαυρεώτις. Ita *spodos* tam de pompholyge quam de spodio. Hanc spodon argenti chimici etiam vocant πομφόλυγα. Lexicon eorum: Πομφόλυξ ἐστὶ καπνὸς ἀργύρου, id est, argenti fumus. Quæ Plinio est *spodos* lib. XXXIV. cap. XIII. quam separat à pompholyge, ea est *spodium* eidem in indice manuscripto, qui locus respondat illi titulo: *Pompholyx, spodium modi.*

medicina ex his v. Antispodi genera xv. In texto libri *spodon* dixit pro spodio. Idem cap. xviii. spodion Cyprium appellat, quam spodon Cypriam ante vocaverat: *Et præferunt sic tritum plumbum spodo Cypriæ.* Et paulo post: *Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus.* Dioscorides σποδὸν ex plumbo & auro & argento fieri prodidit, & σποδοῦ nomine tam pompholygem quam σποδὸν proprie dictum comprehendit. Quod non intellexit Plinius, qui hæc mirifice confudit. Nam & σποδὸν pro pompholyge clarissimè usurpasse deprehenditur his verbis: *Spodos Cypria optima: Fit autem liquescentibus Cadmia & ærario lapide, levissimum hoc quod efflatur, evolatque e fornacibus & tectis adhærescit, à fuligine distans candore.* Heic spodon vocat, quæ levissima est, & ocissime emicans è fornace, solo candore distans à fuligine. Pompholyx plane est, quam sic designavit; quæ & ipsa σποδὸς quoque dicta, ut revera est σποδός. Nec aliter accipienda verba Dioscoridis, quæ supra attulimus; ubi dicit, ex quorumdam opinione ita fieri τὴν πεπομφολυγωμένην σποδὸν, id est, pompholygem & spodium, sive solam pompholygem. Nec enim de Cadmiæ cinere capi potest, de qua priori capite exposuit. At πεπομφολυγωμένη σποδὸς intelligenda, cujus mentio facta hoc ipso capite, sed paulo ante. Avisena similiter hoc errore nominum seductus vocem spodos modo pro pompholyge, modo pro spodio ponit, confuso discrimine, quia tam pompholyx quam spodium σποδός est. Magis tamen σποδὸς Græcis usurpata de pompholyge, quæ lota fuit, ut σποδιον de graviore spodo, quæ convertitur è pavimentis fornacum. Sic igitur scribit Avisena: *Differentia autem inter spodon & tutiam, quod tutia quidem sublimata est; hoc vero remanet in imo fornacis, ubi æs fluit.* Hæc spodos Avisenæ σποδιον omnino est Dioscoridis. Idem tamen paulo ante spodi vocem pro pomphologe latè accepit: *Ablutio*, inquit, *tutiæ colligitur tanquam fax sub aquis, quibus lavatur; & hæc est spodos.* Hæc spodos pompholyx est lotione purgata, quæ lavatur in linteis raris. Quod per linteum effluxit & transmissum est in aquam, id tanquam fæx subsidit, estque utilissimum pompholygis. Σποδὸν id vocat Dioscorides, quæ magnopere distat à spodio. Utrumque confudit Avisena, qui Græca dictione utitur, quæ apud eum Arabice scribitur

سقودوس, *scodos*; vitiose fortasse pro سفودوس *spodos*, unius puncti discrimine. Hoc est *spodos*, Arabum scribendi more, qui quia *p* non habent, illud exprimunt per *phe*. In aliis tamen multis dictionibus Græcanicis eos comperi suum *kaf* pro *pi* Græco atque etiam *phe*

ponere. Ita قيقوس, *kerens*, scribunt prò κηφὸς;

سقوندولچون, *scondulion*, pro σφονδύλιον; & alia, quæ supra notavimus. Quæ vitio nihilominus carere non puto. Pro spodo τέφραν dixit Aristoteles in Admirandis, ubi de spodo vel spodio æria intelligendum esse locus indicat: οἱ δὲ τὸν χαλκὸν ὀρύττοντες ὀξυδορκέστεροι γίνονται, καὶ οἱ βλεφαρίδας μὴ ἔχοντες φύουσι· διὸ καὶ οἱ ἰατροὶ τῷ ἄνθει τοῦ χαλκοῦ καὶ τῇ τέφρᾳ τῇ Φρυγίᾳ χρῶνται πρὸς ὀφθαλμούς. Hæc tephra Phrygia, qua uti medicos tradit ad oculorum claritatem, debet esse metallicus cinis; & quidem ex ære factus aut Cadmia, lapideve ærario. Qui metalla æris fodiunt, oculorum acie valent. Ideo, inquit, medici ad oculos utuntur æris flore aut cinere Phrygio. Ergo heic Phrygius cinis eandem vim habuit cum spodo Cypria; & eamdem, quod necesse est, ab ære originem. τέφρα vel σποδὸς Φρυγία & Κυπρία. Metalla autem in Phrygia fuisse testatur Strabo. Quin & circa Andera, quæ Phrygiæ urbs est, orichalcum fieri idem scribit, ex ære & terræ quodam genere simul mixtis. Videndum, an cinis ex lapide Phrygio τέφρα Φρυγία nuncupetur Aristoteli. Certè lapis ille uritur pariter ut Cadmia, & ad eosdem fermè usus, abstergendi virtute pollens, & crustas inducendi & adstringendi. Sed omnino ex ærario lapide vel ex ære τέφραν illam Φρυγίαν existere significat. Et quis scit, an ille Phrygius lapis ipsissima sit Cadmia sive lapis sive terra, quæ conjecta in æs fieri orichalcum omnis infima ætas Græciæ cum Chimicis asserit? Eam Cadmiam intelligo, quam ignoratam fuisse liquet, certe indictam Dioscoridi & antiquioribus; qui nullam aliam agnoscunt Cadmiam præter eam, ex qua fit æs, quæque æris aut etiam argenti venam continet. At Cadmia hæc, quæ flavum æs reddit, lutei est coloris. Æque lapis Phrygius teste Dioscoride: ἄριστος δ᾽ ἐστὶν ὁ ὠχρὸς καὶ μέσως βαρὺς, *probatissimus luteus & modice gravis.* Venas habere candidas ait ut Cadmiam: ἔχει δὲ διαφύσεις λευκὰς ὡς Καδμία. In Cappadocia nascitur, quæ contermina est Phrygiæ. Tinctores præterea in Phrygia eo lapide uti docet, atque inde nomen habere: λίθος Φρύγιος, ᾧ οἱ βαφεῖς ἐν Φρυγίᾳ χρῶνται· ὅθεν ἐκ τοῦ ὀνόματος. Usui fuisse dicit tinctoribus. Sed nec minus fuit metallariis ad æs tingendum colore croceo. His adde, quod & orichalcum in Phrygia conflari tradit Strabo admixtione terræ cujusdam. Orichalcum nihil aliud quàm æs tinctum luteo. Verum hæc in medio relinquo. Arabes, ut ante docui, de alia Cadmia Dioscoridis & Galeni locos, quos in Arabicum vertunt, accipiendos non putant quam de eo genere, quo æs inficitur. Serapio in verbis Galeni Cadmiam interpretatur, id, quo coloratur æs in fornace, & fit orichalcum. Interpres *torbam* vocat eam Cadmiam, quæ materia est, ex qua conflatur orichalcum, ubi cum ære mixta coquitur. *Torbam* vulgo vocamus genus terræ, qua plerique utuntur populi ad ignem faciendum. Constantinus Africanus tria Cadmiæ genera facit: unam Indiæ quam lapidem esse tenuem ac subtilem dicit, & inveniri in littore maris Indici. Esse & aliam marinam, quæ reperitur in antris maritimis Indiæ, quæ viridis est & aspera ac perforata. Tertiam porro metallicam esse ait Hispaniæ Africæ Scythiæque familiarem, cum qua æs tingitur, ut existat citrinum. Duo priora genera veteribus incognita, de quibus tamen passim Arabes. Et notandum de Cadmia illum id tradere, quod Avisena & Serapio de tutia. Hic sanè & viridem tutiam inter genera ea recenset, quæ fodiuntur in littoribus maris. Tertium porro genus Constantini, quam metallicam vocat, quia in metallis inveniatur, eam esse dicit, cum qua æs luteum efficitur. Hæc vulgaris Cadmia, cujus mentionem disertam non faciunt Dioscorides nec Galenus nec alius Græciæ medicorum: cum tamen etiam veteres nonnulli meminerint ejusmodi Cadmiæ, ex qua fit orichalcum, ut Festus; qui *Cadmeam terram* exponit eam, qua conjecta in æs fit orichalcum. Sed fortasse verba illa fuere addita à Paulo nec ipsius Festi sunt. Quod tamen non puto. Nam & Plinius genera quædam æris, quæ orichalco similia erant, Cadmiam sorbere maxime dixit; nec tamen ad quam rem Cadmia ab illis sorberetur, adposuit. Quod intelligendum, ut aureum colorem contraherent. Hoc ideo illis usu venisse video, ut de altera Cadmia tacuerint, qua æs aurichalco simile perficitur; vel saltem ut nihil de ea expresse scriptum reliquerint, quia Cadmiæ utrumque genus confuderunt, quæ flavum æs perficit & quæ materiam æris habet. In medio autem relinquo, an lapis Phrygius luteus & Cadmiæ similis, quo tinctores utebantur, idem fuerit cum Cadmia lutea, qua æs inficiebatur colore luteo. Quem & *crocum metallorum* propterea vocant Chimici; & χρυσὸν, quia colore tingit aureo; item ξανθὸν φάρμακον, luteam tincturam. Chimici veteres σανδαράχην ita etiam interpretantur in suis Lexicis: λίθος Φρύγιος ἐστὶ σανδαράχη. Item: λίθος Φρύγιος ἐστὶ σανδαράχη ἤγουν θεῖον.

CAPUT CXXIII.

De cholcotar.

VOce *cholcotar* abutuntur Barbari Latini pro eo genere metallico, quod chalcanthum Latinis veteribus, aut atramentum sutorium dicebatur. Græcis χαλκανθὲς vel etiam χάλκανθος. At *cholcotar* vox Arabica, quæ *chalcitin* significat. Glossa Arabica Dioscoridis antiqui codicis τὸν χαλκῖτιν exponit قلقطار, *colcuthar*. Quod & legi potest *calchitar*. Sed plerumque A in U mutant, & I in U. Facta autem illa vox Arabica ex χαλκιτάριον, quod est diminutivum ex χαλκῖτις. Arabica vocabula pleraque ex Græcis mutuata vulgarem sermonem sequuntur, qui totus diminutivis vocibus fermè constat. Hinc idioma Græcum vulgare hodiernum ex illis diminutivis depravatum. λάδι oleum dicunt ex ἐλάδιον, quod ὑποκοριστικὸν ab ἔλαιον. Sic κριὸ arietem ex κριάριον, à κριός. Et ὀρχίδι testiculos ex ὀρχίδιον, & in finita talia. Ita ergo ex χαλκιτάριον illud *chalcitar* vel *cholcotar* Arabicum, ut ex σκευάριον *scancar* vel *ascancur*, ex κανθάριον *canchar*. Eadem Glossa χάλκανθον interpretatur Arabicè قلقند, *calcand*, quod corruptum ex illo χάλκανθον. In eadem Glossa μίσυ exponitur زاج *zagi* vel *zagi*. Σῶρυ autem زاج احمر, id est, zagi rubrum. Avisena tamen sub hoc nomine *zagi* omnia illa genera comprehendit chalcanthum, chalcitin, & sori & zagiat esse scribit alba, rubra, viridia & lutea. Deinde per partes ac nominatim hæc explicans dicit, *colcotar* esse luteum, *calcadis* album, *calcand* viride, & *suri* vel *sori* rubrum. Interpres الزاجات, *alzagiat* vel *alzagiaton* vertit *atramenta*, valde impropriè atque etiam absurdè. Quasi tot colores in unam atri significationem exire aut convenire queant. Græci μέλαν & Latini *atramentum* non de alio solent usurpare genere quam quod atro pingit. At secundum illam loquutionem habemus μέλαν, quod est, album, luteum ac viride. Cardanus & alii recentiorum etiam atramentum rubrum consuerunt vocare, quod ex verzino sive brasilii succo paratur; item aureum dicunt atramentum, tanquam atramentum debeat esse quodcunque ad scribendum comparatur, cujuscunque tandem coloris sit. Non ita prisci, qui duo tantum genera atramenti cognoscunt, sutorium & scriptorium, utrumque nominis sui, id est, atrum. Nec Græci plura noverunt. Atramentum quo scribitur, μέλαν ἐν ᾧ γράφομεν appellant. Quidam etiam μέλαν γραφικόν. Alterum est μέλαν βυρσοδεψικόν. Græci medici veterinarii μέλαν καλιγαρικὸν vocant, atramentum caligariorum. Ut apud Pelagonium in scriptis codicibus cap. DCCCCLXX. μέλαν καλιγαρικόν. Meminit & Plinius atramenti tectorii μέλανος κονιατικοῦ, quo tectores utebantur in parietibus ac tectoriis inducendis nigro. Aliud est, quod iidem Græci Ἰνδικὸν μέλαν appellant, id nempe quod alias simpliciter Ἰνδικὸν dicitur. Non male Plinius, *atramentum Indicum* indigetat, sed male distinguit ab Indico pigmento, quod inficit cæruleo, quod Græci μέλαν quoque dicunt. Atramentum sutorium est χάλκανθος Græcorum, quod ipsum quidem κύανεον, sed dilutum atro colore coria inficit. In hoc genere solo zagi Arabum atramentum commodè & propriè dici queat. Avisena vocat زاج الاساكفر Quod interpres vertit *atramentum ad coria*. Sed alia etiam sunt zagiaton, quæ non sunt atramenta. Vocem ساكفر pro coriis ex Hebraico שלף, quod propriè calceum exuere significat, etsi ad alia transferatur. Hinc شلف corium, exuviæ. Si quæ tinctura est alio colore quam nigro ad scribendum idoneo, quovis alio debet nomine quam atramenti nuncupari. Encaustum sacrum, quod rubri coloris erat, nunquam μέλαν Græci vocant. Procopius βαφὴν vocat in Anecdotis: γραφίδα τι βαφῇ βάψαντες, ᾗ βασιλεῦσι γράφειν εἴωθεν. Alii κόκκον vocant, alii *cinnabarim*: ex murice & conchylio cocto fiebat, ut ex codice notum, & rubræ eo litteræ pingebantur. Unde in rescriptis Imperatorum, δι' ἐρυθρῶν γραμμάτων τῆς βασιλικῆς καὶ θείας χειρός; sed de his alibi. Atramentum scribendo Arabes nominant دوية, quod ex Hebræo venit דיו. Inde & vulturium ajunt dictum דיה, quia niger sit ut atramentum. In antiquo Glossario دواة, *davaton*, exponitur *atramentarium*, *pugillaris tabula*. Diversa tamen pugillaris tabula ab atramentario, quod est, vasculum in quod reponitur atramentum, τὸ μελανοδοχεῖον. Sic *calamarium* pro pugillari tabula, & pro atramentario usurparunt, cum propriè sit calamorum theca, quæ *calamaria theca* Martiali:

> *Sortitus thecam calamis ornare memento;*
> *Cætera nos dedimus, tu leviora para.*

Græci καλαμάριον pro vasculo atramenti usurparunt. Glossæ: *Atramentarium*, καλαμάριον. Quod in eo tingantur calami. Retinemus hanc vocem eodem sensu. Nam *calemar* dicimus pro atramentario. Non minus tamen & de pugillari dixerunt. Lexicum Cyrilli: πυκτίον καλαμάριον. Sic etiam Nicetas usus est: οἱ δὲ καλαμάρια καὶ δοχεῖα μέλανος φέροντες. Pugillaria & atramentaria. Ita & vocem Hebraicam קסת alii interpretes pro atramentario, alii pro pugillari tabula exposuerunt. Jonathan Græca dictione reddidit פינקס, πίναξ. Quæ vox non pugillarem tantum tabulam significat, sed etiam lancem, sive concavum vasculum, aut scutellam. Ita etiam *canum*, quod est τρύβλιον, τὸ κανίν, atque inde ὑποκοριστικῶς *caniculum*, atramentarium. Anastasius Bibliothecarius ad octavam synodum: *Præpositus caniculi est, qui curam & custodiam gerit caniculi, id est, atramentarii, ex quo Imperator puniceas litteras scribit in chartis.* Τὰ ἐρυθρὰ γράμματα. Græcis ὁ ἐπὶ κανικλείου. Nam κανίκλειον vocant Latinorum *caniculum*; ut καβικλεῖον, *cabiculum*. Inde κανίκλωμα in subscriptionibus rescriptorum Imperatorum. De quo nos alibi. Atramentarium in Epigrammatis, ἄγγος γλυφίδος, ἀγγος μέλανος, ἐμμελανοβρεχές, κίστη πλῆρες μελανοδόχος, & alia. Atramentum Arabicè etiam dictum invenitur حبر. Avisena cap. de *zagi* meminit etiam atramenti, hoc est, حبر, quod nominari dicit سحيرة. Hoc atramentum à cæteris generibus ibi memoratis sub nomine zagi separat. Qui locus manifestò arguit *zagi* malè reddi *atramentum*. Interpres sic habet: *Ex atramento vero, quod in encausta ponitur, quod nominatur sahira, melius est durum habens quasi aureum splendorem, & virtus est ejus similis colcothar.* In Arabico legitur زاج الحبر, *zagi alhibar*, id est, zegi quod est atramentum. Addit nominatum esse سحيرة, *sohira*. Verba illa Avisenæ ad misy Dioscoridis pertinent, de quo hæc ille: Μίσυ δοκιμαστέον χρυσοφανὲς σκληρὸν καὶ ἐν τῇ θραύσει χρυσίζον, καὶ ἀστεροειδῶς ἀποστίλβον, δύναμιν δὲ ἔχει τὴν αὐτὴν τῇ χαλκίτιδι. Mirum vero, cur atramenti appellatione hoc propriè insignitum voluerit auctor ille præter alia genera, cum nihil habeat, quod denigret nihilque atri præferat. Lutei quippe sive aurei coloris est. Græci chymici vocant

vocant *χάλκανθον χλωρὸν*, id est, luteum chalcanthum, ut Democritus in Physicis de misy: *τῶν δὲ χλωρὸν χάλκανθον καλῶν.* *Vitriolum Romanum* vulgo dicitur. Glossa Arabica antiqua in exemplari Dioscoridis manuscripto, *τὴν μελαντηρίαν* explicat ﺍﻴﺮﺳﻼ. Quod verum est atramentum. Nam colorem nigerrimum, cum diluitur, efficit. Ipsum sulphuris colore, *θειώχρουν*. Græci antiqui *μέλαν Κύπριον* nuncupant, id est, atramentum Cyprium. Quod igitur de misy dicit Avisena, magis convenit melanteriæ. Præterea idem Avisena paulo ante meminit misy. Nec enim alio referri possunt ista: *Et virtus quidem atramenti, in quo sunt splendores aurei, propinqua est virtuti alcolcotar.* Hic intelligendum de misy. In Arabico est زاج. Vetus auctor misy absolutè sic vocat. At paulo infra statim habetur: *Ex atramento vero, quod in encaustro ponitur, quod nominatur sebira, melius est habens quasi aureum splendorem.* Quæ verba de misy pariter exponenda esse docuimus. Interpres videtur de chalcantho accepisse. Nam chalcanthum in encausto, hoc est, atramento scriptorio inditur. Non potest tamen de illo accipi. Nulli quippe in chalcantho splendores aurei, sed in misy. Rursus à misy alienum est, quod *babar* esse definit, hoc est, atramentum. Quod chalcantho aut melanteriæ potius congruit quam misy. Mirè hæc apud Avisenam intricata sunt, nec interpretis culpa est, sed ipsius auctoris. Vox حبر pro atramento haud scio an ex Hebraïco sit חבורה, quod livorem significat ex sanguine concreto, & vibicem maculamque. Inde & fortasse avis nomen حباري, *habari*, quæ in antiquo Glossario exponitur *gradipes*. Hæc est Græcorum *ὠτίς*. *Avis tarda* Hispanorum. *Ostardas* vulgò appellant. Gradipes quoque apud Isidorum legitur, quod perperam corrigunt. *Alhabari* apud Alpagum, *avis magna sicut anser, non multum volans, nota apud venatores Damasci.* *Ὠτίδα* intelligit. Lexicon Granatense: *hubira, otis avis.* Pro العبازي, *alhabazi*, legendum apud Avisenam العباري, *alhabari*. Nec turdus est, sed tarda. A nigredine pennarum sic fortasse dicta, quia حبر. Ut vultur Hebraïcè, quod niger sit instar atramenti. Nunc cætera *zegi* genera apud Avisenam exequamur. Interpres in titulo capitis habet: *De atramento, id est, atramento sutorio.* Arabice, ut dixi, est *zegi*. Interpres Avisenæ exponit *vitriolum*. Chalcanthum sic hodie vocatur sive atramentum sutorium. Non tamen eo capite de atramento tantum sutorio tractatur aut vitriolo, sed de aliis generibus, quæ atramenti usum sutoribus non præstant. Primo loco apud Avisenam nominatur *alcalcadis*, quod candidum esse dicit. القلقديس. Legi potest & *calcbedis*. Nec dubito corruptum esse ex *χαλκῖτις*, ut colchitar vel colcotar ex *χαλκιτάριον*. *Calcadis* aut *colcotar* separat Avisena, quæ tamen alii confundunt. Serapio cap. CCCLXXVI. de vitriolo in Dioscoridis verbis citandis de misy, duplicis versionis Arabicæ meminit, quarum altera habuit: *Et virtus ejus est similis virtuti colcotar, & comburitur sicut colcotar.* In altera fuit: *Et virtus ejus est similis calcadis, & comburitur sicut calcadis.* In Græco habetur: *δύναμιν δὲ ἔχει καὶ καῦσιν τὴν αὐτὴν τῇ χαλκίτιδι.* Sic *calcadis* & *colcotar* idem, & Græcorum *χαλκῖτις*. Avisenæ autem calcadis, quam discernit a colcotar, & candidam facit, videtur esse *caperosa* nostra, quæ pars chalcanti aut misy & quasi colcotar Avisenæ spuma eruitur, ut recentiores tradunt, nec elaboratur. *Caperosa* autem si forte appellata pro *Cabrusa* vel *Cabrusia*, id est, Cypria Arabice. Nam قبرسي *Cabrusi* est Cyprium, & insula Cyprus Arabice قبرس. Idem Avisena caput separatum habet de chalcantho, quod vocat *chalcand.* Item de *colcotar*, quæ illi est chalcitis. Ubi dicit ex auctoritate Galeni, *alcalcadis* quandoque mutari & fieri colcothar. Quo loco *calcadis* posuit pro chalcantho. Ita enim est apud Galenum. Sic modo pro chalcantho, modo pro calchiti sumitur hæc vox; quæ etiam fortasse depravata ex *χαλκανθίς*, extrito *nun* de medio, ut plerumque solent Arabes, & *θ* Græco mutato in *dal*. Est zegi citrinum. Quæ *χαλκῖτις* Dioscoridis, Hæc *χαλκοειδής*. Avisenæ اصفر, *asfar*. Quod æneum colorem significare supra ostendimus, *χαλκόχρουν*. Chalcanthum eidem Avisenæ قلقند, *calcand*. Viride esse scribit. Ita reddunt interpretes. In Arabico est اخضر, *achadar*. Cærulo ac viridi temperatum colorem propriè designat. Inde *bab achadar* granum terebinthi quod cæruleum est cum aliquo virore. Armenium pigmentum *zarnich achadar* apud eundem Avisenam, quod *κυάνεον* tradunt veteres. Strabo simile *χαλκῷ* dicit, quæ & *χάλκη*, id est, conchylio. Inde etiam *χαλκανθὲς* vel *χάλκανθον* appellatum à colore *χάλκης*. Avisena *achadar* vocat hunc colorem, qui non est vertendus viridis, ut vulgo faciunt, sed cæruleus potius *Κυάνεον χάλκανθον* Dioscoridis *vitreum* etiam bene dici posset. Nam & *vitreolum* recentes dixerunt à colore vitreo, quem cæruleum veteres Grammatici interpretantur, & à vitro potius isatide quam ab *ὑάλῳ* vitro dictus videtur, de quo nos supra. Ex his constat nihil esse dubii, quin زاج الاخضر, *zegi alachadar* Serapionis sit chalcanthum. *Zeg* viride dicitur ejus interpreti. Quod perperam Brassavolus de misy, id est, vitreolo Romano accipit. Atqui id viride non est, sed luteum. Superest de sori, quod Avisenæ & aliis Arabibus appellatur السوري, *alsori*. Rubrum *zegi* esse omnes statuunt. Quod ego miror, cum Dioscoridi & antiquæ universæ auctorum Græciæ *σῶρυ* nigrum sit. *Μελαντηρίας* genus esse placuit quibusdam. Non probari hoc sibi dicit Dioscorides, qui tamen haud absimile esse melanteriæ tradit. Probationem hanc ejus esse vult, ut dum frangitur, nigrius appareat. Democritus in Physicis, colorem soris scribit esse sicut cærulum *ψαρῶδες*, scabiosum vel scabrum: *τὸ δὲ σῶρυ ἐστιν ὡς κυανὸς ψαρώδης διεσπαρμένος ἀεὶ ἐν τῷ μέσῳ.* Forte legendum: *ὡς κυανὸς ψαρώδης*, ut cærulum varium, albo & nigro mixtum. *Ψαρὸν* & *ψαρῶδες* grammatici exponunt *σποδοειδές*. Arabes, qui sori istud metallicum rubrum faciunt, decepti videntur *ὁμωνυμίᾳ* alterius sori, quod apud recentiores Græcos idem cum Syrico, & rubrum est. Græci, inquam, recentiores nomen *σῶρυ* etiam usurparunt pro Syrico vel sandice, quæ res longè diversa à metallico sori. Inde Arabes sori rubrum faciunt, quod nigrum est. Neophytus: *τὸ ἀκριβῶς τῆς ζαγεριφονις συρικῶν, τῶν ἀκριβῶς τῆς ἰατρῶν σάνδυξ λέγεται τὸ αὐτὸ καὶ σῶρυ παρ' ἄλλοις.* Item alio loco: *τὸ κεκαυμένον ψιμμύθιον, οἱ μὲν καλοῦσι σάνδυκα, οἱ δὲ σῶρι, οἱ δὲ συρικόν.* Hoc sori, quod idem cum Syrico, rubrum est. Sed aliud ab antiquorum sori, quod genus est *μελαντηρίας*, id est, atramenti colore non dissimili. Apud Alpagum in indice legitur: *Atramentum Suri vel Syrum est atramentum seu vitriolum rubeum.* Sic omnia Barbari confundunt. Atramentum librarium, quod proprie Græcis dicitur *μέλαν* aut *μέλαν γραφικὸν*, Avisena vocat *midad*, مداد. Interpres vertit *tincturam*. Eo capite Avisena *μέλαν Ἰνδικὸν* ex Paulo simul commemorat, & *μέλαν γραφικὸν* Dioscoridis, quasi utrumque ejusdem sit generis. Certè Paulus, quem ibi testem laudat, *μέλαν Ἰνδικὸν* vocat, quod Dioscoridi simpliciter *Ἰνδικόν*. Hoc non est Indicum atramentum, ut Avisena visus est accipere, sed cæru-

leum Indicum. Demus etiam verti posse *atramentum Indicum*, prorsus diversum est ab illo atramenti genere, quo librarii utebantur, quod Dioscoridi dicitur μέλαν τὸ γραφικόν. Scribit Avisena eo capite omne atramentum calidum esse atque exsiccativum excepto Indo, *quoniam*, inquit, *Inds & Paulus inter refrigerantia numerant.* Atramentum scriptorium calidum est, quia conficitur ex rebus calidis, ut fuligine ex tædis coacta, & chalcantho. At toto genere distat Ἰνδικὸν μέλαν, quod inter refrigerantia ponit Paulus: μέλαν Ἰνδικὸν, ὥς φησὶ Διοσκορίδης, τῶν ψυχόντων ἐλαφρῶς ἐστι καὶ ῥηγνύντων φλεγμονάς. Apud Dioscoridem scribitur: ἔστι δὲ τῶν συμφόντων ἐλαφρῶς καὶ ῥηγνύντων φλεγμονὰς καὶ οἰδήματα. Pro συμφόντων legit Paulus ψυχόντων, & sic apud Paulum Avisena. Nam de illo Indico loqui, & illum Pauli locum intelligere palam est. مداد

الهندي, *medad Albendi*, ad verbum est μέλαν Ἰνδικὸν, *atramentum Indicum*, & sic vocavit Plinius; qui etiam putavit ex genere esse atramentorum inexploratæ inventionis, atque ab Indico secernit, ita absolutè vocato. Illud Ἰνδικὸν adjectivè vocarunt μέλαν, vel à colore cæruleo, vel quia cum cernitur, nigrum: in diluendo enim misturam purpuræ cæruleique mirabilem reddit auctore eodem Plinio. Quod autem Avisena Indos cum Paulo in testimonium vocat de Indici virtute tradentes, vereor ut interpres non satis recte acceperit mentem Avisenæ. Nominat quidem الهند, *Albend*, cum Paulo qui simul Indicum inter refrigerantia censeant, sed puto auctorem hoc nomine significari. Hujus meminit capite de *bel*, & ibi vocat الهندي, *Albendi*, pro quo idem interpres legit *Alcanci*. Eum auctorem Serapionis interpres alicubi nominat *Alchendi*. Cardano vocatur *Alchendus* auctor Arabs, cujus librum habere se dicit de ratione sex quantitatum. Is est Arabice *Albendi*, pro quo *Alchendi* Græci Latinique dicunt, ut *tamarchendi* pro *tamarhendi*, ταμαρχινδί. Sed de his alibi. Mirum autem, ad illud caput Avisenæ de atramento librario, notatum in margine legi idem repeti capite XLVIII. quo loco tractat de metallicis supra scriptis, quæ *atramenta* vocat interpres, cum nullum ex his dignum isto nomine sit, præter chalcanthum, quod etiam in atramenti librarii confectionem addebatur.

CLAUDII SALMASII

DE

MANNA

COMMENTARIUS.

MANNAM Arabes vocant من, *man*, mellis genus aërii, quod in certarum arborum folia è cœlo cadit. Notum est & Hebræorum מן, *man*, Quod Interpretes dixerunt μάνναν, *mannam*. Chaldæus מנא, *manna*. Arabum quoque Interpretes illud *man*, quod pro aërio vel roscido melle sumitur, vocaverunt *mannam*. Græcis quoque Medicis recentioribus, qui Arabes ut plurimum sequuntur, τὸ μάννα, ut Actuario, Charitoni, Joanni Archiatro, & aliis. Sic etiam vocat Suidas ex antiquo auctore. Græcis tamen paulò vetustioribus, qui tamen sic genus mellis etiam novere, nusquam hæc vox usurpatur in hanc significationem: sed δροσόμελι & ἀερόμελι passim appellant, mel roris & aëris, ut Athenæus (qui Amyntam citat vetustum scriptorem περὶ ἀερομελίτου differentem in mansionibus Asiaticis) Galenus, Aëtius, Paulus Ægineta, aliique; de quibus in *Exercitationibus*. Habent quidam, & illi antiqui, μάννας vocabulum usitatum, sed longè alia notione. Exiguas thuris micas sic nominant. ἡ λιβανωτοῦ μάννα Dioscoridi & aliis, sunt exiguæ thuris micæ sive grana. Μάνναν etiam simpliciter sine adjuncto vocant, & idem intelligunt: ut apud Trallianum & alios passim legere est. Glossæ veteres: *Thuris pollen*, μάννα. *Thus polline*, μάννα. Ita quidem Latini dixerunt, quæ Græcis μάννα, impropriè ut videtur. Non enim thus in pollinem redactum Græcis vocatur μάννα, sed pusillæ micæ & parva grana. Plinius de Thure: *micas concussu elisas mannam vocamus*. Nemo dixerit, pollinem farinæ micas esse. Micæ salis dicuntur, ut micæ thuris. Χόνδροι λιβανωτοῦ, χόνδροι ἁλός. In farre quoque χόνδροι dicti appellantur. Græcè crassiusculis fragminibus molita grana. Unde χονδρίτης σεμίδαλις, crassiore modulo fracta siligo. ἡ κεχυμένη ... Dioscorides etiam τὴν μάνναν probat, quæ est ἔγχονδρος, quæ granis ac micis constat: Μάννα δὲ λιβάνου, δόκιμος ἐστιν ἡ λευκὴ καὶ καθαρὰ, ἔγχονδρος. Quæ in polline esset, ille improbaret: quandoquidem monet eligendam τὴν ἔγχονδρον, quæ in micis consistit. Micæ propriè, quæ de pane excutiuntur parva frustula, dum scinditur aut frangitur; Græcè ψίχες. Glossæ: *Mica*, ψίξ. Grammatici interpretantur has, τὰ ἀποπίπτοντα τῶν ἄρτων τμήματα. *Mica* ex Græco μικκή, & Doricè μικκά. Diximus alibi. Ita igitur & in thure elisas concussu micas Græci μάνναν appellavere. Quæ dictio hoc significatu vetustissimis Græcis usurpata, non ambigo, quin descenderit ex illo Chaldaico *manna*, à similitudine granorum. Nam manna illa Hebræorum & coriandri granis traditur similis, ὡσεὶ σπέρμα κορίου. Manna quoque Arabum in specie quadam, cui nomen ترنجبين, *trangibin*, grana præfert coriandro similia; sed paulo majora, quæ ex arbore spinosa decutiuntur, in qua concreta hærent. De qua infra. Sed & communis manna, quæ ex Calabria ad nos invehitur, granis constat minutis, ut sunt grana mastiches; & interdum crassioribus. Vocant & vulgo *mastichinam*, mannam ex oriente allatam, nomine indito à similitudine granorum mastiches. Mannam autem thuris, quæ granula sunt ex thuris glebis, dum concutiuntur, elisa, Latini *pollinem thuris* videntur ea re vocasse, quod simul cum polline thuris venderentur. Etenim verisimile est, non solum micas, sed etiam minimas quoque thuris particulas, & farinam ipsam pollinemque, diligenter adservari & colligi solita, ut simul venundarentur. Hinc scribit Dioscorides in adulteranda thuris manna, cum pinea resina cribrata, pollinem etiam adhibitum, quo farinam thuris æmularentur. Ex minutioribus autem granis resinæ pineæ similitudinem mannæ thuris ἐγχόνδρου ac grumulis constantis, captabant. *Thus minutum* Latinos dixisse pro hac ipsa manna, alibi notavimus: ut & Græcos λεπτὸν λιβανωτόν. Avisena capite de Thure, vocat الرقاق, *alrakak*, Crustulam ac placentulam quidam interpretantur à tenuitate, à verbo رقق, *rakaka*, quod est attenuare & diminuere. Hinc رق, *rakkon*, pellis ac tenuis membrana. Hebræis quoque רקיק, *rakik*, placenta, à tenui crusta. Avicenna eo loco dicit ex thure, quod vocat Arabice الكندر, *alconder*, ad medicinas usurpari thus hoc minutum, de quo loquimur, quæ Græcis μάννα: item corticem & fuliginem. Apud Interpretem legitur: *Quandoque vero ex olibano administratur in anis minutum & cortex & fumus.* Nescio quid per illa voluerit, *in anis minutum*. Paulò post *minutum*, absolutè usurpat pro thuris manna, vel minuto thure. Hic in Arabicis non simpliciter habetur الرقاق, *alrakak*, pro thure minuto: sed additur اللبان الرقاق, *allubban alrakak*, quod est thus minutum, vel thuris frustulum. Nam اللبان, *luban*, Arabicè est thus. Quo tamen vocabulo ad thus significandum non consuevit uti Avisena, qui semper illud nominat كندر, *konder*. Ut hoc ipso loco ait in medicina administrari ex thure, quod ipsi *kender* vocatur, *allibanon arracac*. Videtur voluisse Græcorum exprimere λιβάνου μάνναν. Atque eodem capite paulò infra, thuris mannam absolutè vocat الدقاق, *aldukak*. Quod planè respondet Latinorum *pollini*. Nam دقيق vel دقاق, *dakik* vel *dukak* est minutus pulvis, & in veteri Glossario exponitur polenta & farina, à verbo دقق & دق, *dakak*, & *dak*, quod comminuere, & in pulverem conterere significat. Nomen autem *conder* Arabicum pro thure, omnino ex Græco χόνδρος descendit, quod de thure propriè dicitur, etiamsi & de aliis rebus usurpetur. Unde χόνδρος ἀλιγέες apud Poetam de thure. Andromachus: καὶ χόνδρον λιβάνου. Dioscorides de Ammoniaco:

moniaco: λιβανωδίζει τῷ χόνδρῳ. Item de Galbano: ἐπὶ ἢ αὐτῆς ἀέρι λιβανοειδὴς χονδρώδης. Quod ad ipsam mannam thuris attinet, videntur & quidam Arabum, nomine Græco eadem significatione servato, *man* appellasse *män*. Sic enim Græci passim μάνναν appellant, pro thuris polline. Hoc fefellit Serapionem, qui capite de *manna Arabum*, sive *melle cælesti*, varios citans Auctores Arabes, qui de ea tradiderunt, his accenset & Habex, atque ejus sententiam refert, qui tamen Græcorum μάνναν exposuerat sub vocabulo من, *men*, quod est ὁμώνυμον mannæ aëriæ. Colorem ejus esse dicit clarum, vergentem ad album, & aliquantum rubescere absque aliqua ligni admixtione. Hæc mannæ thuris conveniunt, quæ adulterabatur tuso & admixto thuris cortice. Colorem ejus clarum esse vult. Hoc est quod Arabes vocant صفي, *safi*. Sic semper Avisena reddit τὸ διαφανὲς Græcorum, idque Interpretibus dicitur *clarum*. Neutiquam talis est manna roris, sed manna thuris. Ut enim tenuis est, & crusta tantum subtili constat: ita pellucida ac nitens ex majori gleba elisa. Colorem ejus albo & rutilo temperatum dicit. Quod ipsum etsi utrumque in mannam roris quadrare posset, in thuris mannam magis ex merito cadit. Nam thus λευκὸς ἢ ὑπόπυρρον. Nec alio sunt colore parva ejus fragmenta. Facultates omnes porrò, quæ generi illi mannæ tribuuntur, non possunt de altera convenienter dici, quam de thuris manna. Relaxationi stomachi conferre ait, & ventrem stringere. Si de alia hoc idem scripseris, falsum dixeris. Quis ignorat, Medicorum non dicam, sed vel ex trivio hominum, alvum eâ solvi? At manna thuris stringit, ut & ipsum thus. Quod autem & caput purgare asserit, & cerebrum emundare, & ventositates ab eo expellere; item apostemata sanare, hæc omnia in thuris mannam egregiè conveniunt, nec in alteram cadunt. Sic Habex de manna Græcorum intellexerat, quæ thuris est pollen. Serapio verè id accepit de manna Arabibus suis familiari. In eo igitur ὁμωνυμία: etiam penes ipsos Arabes. De ea manna Arabum heic dicendum per occasionem. Nomen ejus, ut diximus, Arabicum من, *man*. Nec putandum aliud esse ab Hebraïco מן, *man*. Non nisi temere fortassean queat adstrui, mannam illam, quâ Israelitæ divino beneficio in deserto per tot annos pasti sunt, eandem fuisse cum vulgari manna, quæ per totum orientem notissima est: sed illud fidenter asseram, idem esse nomen. Res cum nomine ab omni ævo cognitissima, atque etiam, uti videtur, antiquissimis Hebræis. Quo tempore igitur primum ipsis in deserto morantibus cælestis ille ros cœpit impluere, qui divino munere in alimentum eorum mittebatur, cùm ignorarent, quid esset, ex similitudine, quam videbant habere cum manna sibi nota, dicebant alter ad alterum mannam esse. מן הוא, *man hou*, *man est*. Grana erant rotunda, minuta, alba, coriandri facie & magnitudine, quæ pruinæ more cælo descendebant matutinis temporibus, ac sole demum orto liquescebant, evanescebantque. Hæc cum viderent, nec aliud super his scirent, similitudine adducti, quam habere visa sunt illa grana cum vulgari manna, quam vocabant *man*, ita etiam hunc inusitatum antea & insolitum rorem hoc eodem nomine nuncuparunt. Non igitur quasi quærentes & interrogantes quid esset, dixerunt מן הוא? *man hou? man est?* sed man esse verè pronuntiarunt, quia aliud, quod dicerent, non habebant. Quæ verba non significant *quid est*, ut plerisque opinione receptum est, sed *manna est*. Quo nomine Chaldæis & Arabibus etiam manna dicta est, sive ros cœli pinguior, matutino tempore cœlo defluens, & herbis arboribusque insidens ac concrescens. At illud *man*, pro *quid*, ut multi accipiunt, nec Hebraïcè, nec Chaldaïcè procedere, sciunt illarum linguarum periti. Nam Chaldaïcè quidem מן, *man*, ut & Arabicè من, *man*, non *quid*, sed *quis* denotat. מה aut מא dicendum illius fuerat, si rogare vellent Hebraïcè aut Chaldaïcè, *quid* esset. Sic idem & Arabicè ما. Cum itaque nescirent tum, quid esset, quod ipsis dono Dei ex aëre veniebat, ac dicerent alter alterum aspicientes, mannam esse; respondit illis Moses, panem esse missum ipsis cœlitus, quo vescerentur. Non negavit esse mannam, sed quidquid esset, id pro pane illis futurum pronuntiavit. Vetus Geographus, aliquot gentibus orientis commemoratis, ut Seribus, & Brachmanibus, Eudæis & Nebuzæis, prædictas gentes melle calamino vivere dixit, & panem cælestem quotidianum accipere: *Vivunt pomis & pipere, & melle calamino. Panem enim cælestem quotidianum accipiunt.* Mel autem illud calaminum, quod μέλι καλάμινον, idemque antiquorum saccharum, genus esse mannæ, sive roris cælestis in arundines Indicas delabentis, plerique olim crediderunt, ut docuimus in Exercitationibus. Non poterant ignorare Israëlitæ aërium illum rorem, quem Chaldæi & Arabes *mannam* appellant, utpote qui plurimus cadat in Libano monte vel Galeno teste; qui auctor est ab incolis illius montis coria supra terram extendi, quibus deciduum illum humorem excipiant, & arbores etiam excuti, quibus insederit, quos ait δροσόμελι & ἀερόμελι id appellare. Unde igitur, nisi ex certa notitia hujus roris, cui & nomen ab antiquo tam apud se, quàm apud Chaldæos Arabesque *man*, cum similem in deserto decidere conspicerent, statim dixerunt esse mannam; vulgare nempe rei sibi compertæ nomen, alteri minus usitatæ accommodantes, ob similitudinem. Plurima etiam in monte Sinai colligitur hodie à Calogeris, quibus mons ille incolitur.

Mirum est, quod initio dicebam, Græcos μάννας vocabulum, ab orientalibus acceptum, non pro illo melle cœlesti in grumulos concreto id usurpasse, sed pro grumulis thuris. Sed id in omnibus ferme linguis ac nationibus solemne, ut vocabula, quæ ab aliis mutuantur, interim proximo, interim sæpius alieno significatu ponant. Hoc norunt satis linguarum periti. Cæterum quæ res in oriente communis ac frequens fuit, eam ab omni etiam ævo ibi nomen habuisse verisimile est. Hæc *manna* est & Hebraicè, Chaldaicè & Arabice sic vocata. Res ipsa Græciæ ignota. Nec enim memini proditum, locum uspiam in Græcia reperiri, ubi colligatur. Roscida folia liquore quodam pinguiore sublucanis temporibus decidente, nobis narrant eorum Auctores. Id æstate apud nos & in omni Europa, plus aut minus, contingere satis compertum. Meminit & hujus mellis Aristoteles, ex quo apes suum sumere tradit. Nihil hoc ad mannam illam, quæ concrescit in ipsis arboribus, & instar gummi cogitur ac densatur. Eadem tamen est materia. Sed alibi coagulatur, alibi non hoc facit. In aliis locis copiosior decidit, adeo ut colligi possit & adservari; in aliis folia tantum arborum herbarumque pingui succo veluti polita tantum dimittit.

Plus aliquid de illo melle, quæ manna est, videtur novisse Theophrastus, quàm Aristoteles. Ut enim post illum ac diu vixit, multas quoque species exoticas & herbas, Præceptori suo ignoratas, beneficio ætatis ac victoriarum Alexandri, quibus oriens patefactus est, ipse cognoscere potuit. Præterea & in hanc curam magis incubuit. Quin & mellis calamini, quod est saccharum, notitiam habuit. Multo ergo facilius & hujus habuerit. Utriusque sane meminerat eodem libro, quem de Apibus composuerat, cujus fragmentum apud Photium in Bibliotheca extat. Ibi tria genera mellis facit. Unum, quod ex floribus conficiunt apes. Alterum, quod ex aëre venit, cum humor ille, quem terra exhalavit, à Sole concoctus ac refusus deciderit. Quod præcipue contingit messis tempore. Tertium, τὸ ἐν καλάμοις. Intelligit μέλι καλάμινον Græcorum, idemque cum saccharo, de quo satis suprà. Secundum genus mellis, quod est aërium, notum quidem ex parte Aristoteli,

teli, qui apes hoc legere dicit, & ex eo mel suum facere. Immò ne mel quidem vocat hunc humorem, qui cadit ex aëre, sed mel ex eo apes concinnare. *Lib. v. de hist. Animal. cap.* XXII. μέλι δὲ τὸ πῖπτον ἐκ τοῦ ἀέρος. Ubi dicit mel spuma id esse, quod ex aëre defluit: ore id legunt apes, deinde revomunt in alveis. Negat autem ex floribus mel ab apibus confici, sed ex illo rore parari. Et vides contrariam hic Theophrasti sententiam, qui mel spuma ex floribus fieri apertè asserit: αἱ δὲ μέλιτται φέρουσι κηρίον, ἢ ἀπὸ τῶν ἀνθῶν, καὶ ἐν οἷς ἄλλως ἐστὶν ἡ γλυκύτης. Præceptor ejus contrà pertendit: ἐκ δὲ τῶν ἀνθέων τὸ μέλι, ὅτι οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ φέρει πῖπτον μόνον σημεῖον. Favos ex floribus ait concinnari, mel colligi ac congeri ex rore.

Omnibus porrò locis hic ros visitur, quia mel ubique fit, & ubique apes. Mellis nomine nusquam donasse legitur hunc rorulentum liquorem Aristoteles. Aliquod igitur plus de eo compertum Theophrasto, qui μέλι appellat, & secundum genus constituit. Alteram quippe generationem mellis ex aëre procedere scribit, ὅταν ἀναχυθὲν ὑγρὸν ὑπὸ τοῦ ἡλίου συνπεφθὲν πέσῃ. Sic legendum. Videtur porrò intelligere terræ halitum refundi in terram, ubi à sole coctus fuerit; & hanc esse hujus mellis causam & originem. Plinius satis belle, non vere, sudorem cœli esse ait, vel siderum salivam, vel purgantis se aëris succum, qui & mel vocat ejusmodi pinguiorem rorem. Si nihil ultra dixisset Theophrastus, non potuisset videri loquutus de manna. Sed pergit ac dicit mel illud, quod ex aëre habet originem, non solùm in arbores decidere, sed etiam in terram: πίπτει δὲ τὸ ἐκ τοῦ ἀέρος μέλι καὶ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐπὶ τὰ περιεχόμενα τῶν φυλλῶν.

Idem tradit de manna Avicena, qui definit eam esse rorem omnem, qui de cælo fluit super lapidem, aut arbores; & coit, sicut mel; ac densatur, sicut gummi. Nescio an hoc genus noverit Theophrastus, qui more gummi concrescit. Addit ibidem, id mel aërium in foliis quercûs præsertim inveniri, & tiliæ; quia densiores sunt, atque etiam succosiores, eoque magis aptæ ad hunc retinendum liquorem, qui à siccioribus imbibitur ac sorbetur, citiusque evanescit. In Calabria tamen, ubi magna copia, & præstantissima quidem quotannis colligitur, fraxineis frondibus adhærescit, quas & sitientes esse hujus roris autumant; adeo ut etiam imbibant, & quod superfluit, concretum in grumos exhibeant. Quinimmò & totam arborem occulta virtute, atque etiam nativa proprietate, qua rimosa est, attrahere, & intra se mittere hunc rorem; qui postmodum, quo tempore canicula fervet, inciso cortice inde emanat & exilit. Quæ res multis hanc peperit opinionem, non ex aëre venire mel illud, quod vocatur manna, sed ex arboribus ipsis erumpere.

Addunt postremò Viri docti, quod hujus mellis in fraxineas frondes decidit, ut & ficulnas, concrescere, & candidum videri; quod autem in quercus aut amygdalæ folia, mellis modo lentescens, ab arbore diffluere ac diffundi. Qua re persuaderi pene se fatentur, non ex suapte virtute coïre mannam in modum gummi, sed pro facultate foliorum id illi contingere, quibus inhæserit. Contrarium tamen iidem scribunt in eadem observatione, dum tradunt, qui eam legunt in Calabria, consuesse summo mane ramos ipsos arborum, qui succo illo melleo oppleti sunt, præscindere, & in opaco loco reponere, ut concretam postea commodius colligant.

Frigore igitur concrescit, hoc in ψύξει. Et sane certum est, sole eam liquefieri. Quod si est, & illud utique verum erit, frigore condensari. Non igitur ex virtute foliorum id illi acciderit. Dederim quidem non invitus, folia esse, quæ præ lubricitate sua citius eam effundant in subjectas herbas, nec retineant: alia verò, quæ asperitate quadam magis adglutinent, quibus cum adhæserit, facilius ibidem ex mora concrescat. Quod de foliis quercinis referunt, non iis æquè adhærescere, ut aliis, contrarium id videtur esse Theophrasti sententiæ quam posuimus.

Idem Theophrastus in *lib.* III. *de Hist. cap.* IX. μελιτώδη χυλὸν appellat, & frondibus quercinis maxime insidere dicit. Commemorat ibi varias utilitates, fructusque omnigenos, qui ex quercu percipiuntur. Cum enim multifera sit hæc arbor, & præter glandem, infinita alia pariat: inter illa recenset & mel & apes, quas eam ferre canit vetus Poëta Hesiodus. Deinde adjicit & succum melleum, qui foliis ejus adhæret. Postremò & nitrum ex cremata fieri. Φύεται δὲ ἔτι, inquit, καὶ ὁ μελιτώδης χυλὸς ἐκ τοῦ ἀέρος ἐπὶ ταύτῃ μάλιστα προσιζάνων. Ostendit his verbis & totius loci sententiâ, mel illud ea copia è quercinis foliis colligi posse, ut alicui sit usui.

Avicena hoc mel aërium in duo genera dividit, quod occultum est, & quod manifestum. Occultum vocat, quod roris more, in omnibus fere regionibus, floribus ac foliis insidit, quod ore libant ac legunt apes. Manifestum verò, quod ita largiter cadit, ut appareat, eoque ab hominibus colligi & iisdem possit esse usui. Hujusmodi mel ex monte Casseran dicit afferri, quod ibi plurimum colligitur. Liquidam esse hanc mannam infra dicam. Occulti mellis aërii, quod apibus legitur, mentionem habet Aristoteles. At manifesti etiam Theophrastus meminit, qui & in solum id cadere dicit. Quod de occulto non dixisset. Tertium hoc mannæ genus, & deterioris notæ, quod lapidibus ac solo inhærens cogitur. Primas tenet, quæ foliis; secundas, quæ ramis adhærescit. Prorsus autem ex Theophrasti sententia definit Avicena mel illud aërium, quod duorum generum facit, halitum esse terræ, qui in aërem tollitur, atque ibi concoquitur; ac per noctem demum spissatum, & in mellis effigiem redactum matutino tempore labitur, & foliis arborum fruticumque adhærescit, aut etiam usque in terram decidit. Hæc ille capite de Melle, cujus, ut dixi, duo genera constituit: occulti, ex quo suum conficiunt apes; & manifesti atque apparentis, quod hominum usui patet, non alio labore aut scientia quam colligendi. Utrumque liquidum. Secundi autem illius generis exemplum affert ex melle, quod ex monte Casseran invehebatur. Nec meminit eo capite mannæ, quæ concreta est in grumulos, & in gummi faciem coacta. Idem tamen capite de manna, mel illud montis Casserani inter genera mannæ recenset.

Seneca quoque *libro Epistolarum* XII. *Epist.* lxxxv. eamdem ferme differentiam agnoscit occulti ac manifesti mellis ex aëre. Sic enim loquitur, ubi de apibus illi sermo est: *Ajunt inveniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cœli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignit. In nostris quoque herbis vim eamdem, sed minus manifestam & notabilem poni, quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum.* Manifestum mel ex aëre apud Indos, ubi in arundinum foliis invenitur. Hoc μέλι ἐν καλάμοις Theophrasti, qui tamen originem ejus ab aëre non ducit. Sed plerique veterum in ea opinione, sicut alibi fusè probavimus in Exercitationibus. Minus notabilem fuisse testatur eam vim in orbe Romano Seneca; quippe qui illam tantum occultam norunt, quæ apibus proficit. Parum igitur tunc locorum cognitam ac compertam liquet, eam substantiam mellis aërii, quam manifestam Avicena nuncupat, quamquam Seneca apud Indos duntaxat inveniri ait. Eo tempore perdebat Calabria suam mannam, cujus colligendæ non habuit scientiam, nec usum collectæ quisquam. Quem & sero admodum constat receptum, nec nisi per Arabes demum promiscuum factum. Hi Medicinam auxerunt hoc medicamento. Antiquissimi Græcorum per nebulam tantum aliquid de ea audiverant; quam & obscurè satis tradiderunt, utpote rem sibi prorsus ignoratam.

De Theophrasto vidimus, quomodo eam scierit. Aristoteles ne verbum quidem in scriptis suis posuit, quo

quo intelligas aliquam ejus illum habuisse notitiam. Ab Hippocrate κέδρινον μέλι ajunt vocari quidam. Nescio an audiendi sint. Per κέδρινον μέλι nihil aliud fortasse ille intellexerit præter κέδρινον ἔλαιον, quod mellis habeat σύστασιν. Fallitur, aut fallit ille Medicus, qui in Definitionibus suis Theophrasti affert testimonium ex *lib.* III. *Hist. cap.* IX. quo probet κέδρινον μέλι dici mel aërium, quod cedris insideat. Nihil quippe de cedris eo capite Theophrastus, sed de quercu hoc docet.

Quidquid sit, non puto Hippocratem meminisse mellis aërii, quod manna est; nec enim Galenus omisisset auctoritate ejus id confirmare, ubi de hoc melle agit. Resinarum aliæ oleo similiores, aliæ melli: αἱ μὲν ἐλαιώδεις, αἱ δὲ μελιτώδεις. Talis resina cedri, quam Græci κεδρίαν vocant: ea quippe crassior, εὔχροα, καὶ διαυγής. Ideo κέδρινον μέλι eam appellat Hippocrates. Aliud κέδρινον ἔλαιον, quod ex cedria fiebat eo modo, quo narrat Dioscorides, & suprà diximus. Non rectè etiam idem Medicus, ubi affirmat, non ignotam fuisse Plinio ac Dioscoridi Arabum mannam. De Plinio satis dictum ante, qui non aliud mel aërium novit præter id, quod Aristoteli memoratum est. De Dioscoride hoc etiam certum, nullibi fecisse eum mentionem mellis ex aëre, quod manna est. Quod si id habuisset cognitum, mentioni ejus locus fuisset, ubi tractat de melle; quo loco inter genera mellis recenset & saccharum, quod ait esse genus Indici mellis concreti, εἶδος μέλιτος ἐν Ἰνδίᾳ πεπηγότος. Non prætermisisset ibi monere & de aërio melle, quod utique magis ad naturam & proprietatem mellis accedit, quam saccharum veterum. Immo αὐτόχρημα mel est, quod & materiam præbet apum melli. At illud Indicum nihil habet ferme, quo mel dici queat, præter dulcedinem. Salem Indicum alii vocarunt aptiore nomine. Qui mel nominarunt, originem ejus videntur spectasse, quam falso sibi persuaserant ab aëre esse, & mel quidem illud ipsum aëris esse, quod aliis in locis super varias plantas ex alto decideret. Ἐλαιόμελι quidem commemorat Dioscorides, quod ex quibusdam arboribus in Syria colligi tradit. Hoc de manna liquida quidam interpretantur. Quibus ipse accedo. Sed apparet Dioscoridem cum Historiam ἐλαιομέλιτος explicaret, nescisse quid esset, atque ex auditu id accepisse quod tradidit, vel ab aliis qui jam id scripserant æque ignaris. Ex arbore quippe ipsa floere id genus mellis scribit. Quod fare & de omnibus ferme mannæ generibus nonnulli senserunt. Semper enim hoc dubitatum, disputatumque, utrum humor esset ex ipsa planta prosiliens instar gummi, vel succi pinguioris, an ros cœlo delabens. Profectò & ipse Aristoteles in Admirandis videtur de aliquo simili melle scribere, quod omnino mel aerium, & liquidam mannam esse mihi persuadeo. Nec enim aliter potest accipi. At Aristoteles id nescivit. Sic igitur scribit: περὶ Καππαδοκίαν ἔν τισι τόποις ἄνευ κηρίου φασὶν ἐργάζεσθαι τὸ μέλι· γίνεσθαι δὲ τῷ πάχει ὅμοιον ἐλαίῳ. Quis non putet hoc mel, quod capitur ex favis apum, & crassum est instar olei, idem esse quod ἐλαιόμελι Dioscoridis, cui nomen ab eadem ratione, quia nimirum mel sit, olei crassitudine? Tale omnino fuit Avicenæ, quod ex Casseranio monte refert adportari succo pingui par, qui Arabice رب, *rob*, vocatur.

Legendum itaque apud Interpretem: *& mel adportatam de Casseran in rob.* بالرب, *balrob.* Rob est χύλισμα, ut *rob acaciæ*, τὸ χύλισμα τῆς ἀκακίας. Inter genera mannæ mel illud de Casseran describit, quod nihil aliud est, quam liquida manna. Montem illum vocat Arabice قصران, *Casseran.* Mentio est apud Geographum Nubiensem insulæ Chasaran in mari occiduo, in qua mons magnus eodem nomine; sed خسران, *Chasaran* scribit per *cha* & *sin.* Aliud itaque nomen videtur esse. Etsi non nesciam hæc nomina locorum aliter atque aliter scribi solita, præsertim cum discrimen majus non est quam affinium litterarum.

De manna concreta loqui etiam voluisse existimandus idem Aristoteles, ibidem in his verbis: Φασὶ δὲ καὶ ἐν Λυδίᾳ ἀπὸ τῶν δένδρων τὸ μέλι γίνεσθαι πολύ, καὶ ποιεῖν ἐξ αὐτοῦ τοὺς ἐνοικοῦντας ἄνευ κηροῦ τροχίσκους. De manna quæ concreta est, hæc accipienda esse nemo non videt; quam tamen ignoravit Aristoteles. Mel istud, quod arbores gignunt in Lydia, & ex quo trochiscos sibi incolæ conficiunt, planè manna est. Sic Amyntas in Asiaticis mansionibus, de aerio melle loquens, dicit ab incolis solere in offas convolvi, & pilulas ex eo fieri; quibus cum vellent uti, defracta exinde frusta in ligneum vas addebant cum aqua, ut dissolverentur, ac liquiscerent, & percolata biberent. Athenæus *lib.* XII. verba hæc Amyntæ, περὶ ἀερομέλιτος citat: οἱ δὲ σφαίρας ποιοῦντες, καὶ ἐπειδὰν μέλλωσι προσφέρεσθαι, ἀποκλάσαντες ἐν τοῖς ξυλίνοις ποτηρίοις, ἃ καλοῦσι τυβαῖτας, προβρέχουσι καὶ διηθοῦντες πίνουσι. Trochisci, quos ex melle illo arboreo faciunt Lydiæ populi, plane similes pilulis illis Amyntæ ex aeromelite, sive manna factis. Geminum est etiam, quod addit Philosophus: καὶ ἀποτεμόντας χρῆσθαι διὰ τρίψεως σφοδροτέρας. Trochiscos illos, quando collibuerit uti, scindebant & conterebant. Ἀποτεμόντας dixit Philosophus, quod Amyntas ἀποκλάσαντες. Hoc tamen diversum apud Aristotelem, quod eos trochiscos adeo indurari vult, ut aliter quidquam ab his abscindi posse neget, nisi validiore attritu, διὰ τῆς σφοδροτέρας τρίψεως. Nec aliunde putandum hanc differentiam ortam nisi ex falsa relatione, quæ Aristoteli insinuata est. Verius Amyntas frusta aquâ macerari ac dissolvi perhibet.

Quæ protinus subjiciuntur apud Aristotelem, clarè etiam ostendunt de manna esse intelligenda, quæcumque de melle illo tradidit, absque apum opere in arboribus genito: γίνεσθαι μὲν οὖν καὶ ἐν Θρᾴκῃ, οὐχ οὕτω δὲ στερεόν, ἀλλ' ὡσανεὶ ἀμμῶδες. Similiter & in Thracia mel ex arboribus ait gigni, non adeo durum, ut illud est Lydium, sed veluti arenosum, hoc est, in grumulos, sive grana plura concretum. Quis non videt hoc genere mellis ἀμμώδους, quod in arboribus nascitur, genus illud mannæ velle posse designari, quæ minutis granulis constat? Alia enim est majoribus glebis constans, qualis illa ab Amynta memorata, quam componi dicit εἰς Συριακῆς παλάθης τρόπον, unà cum foliis arboris, unde collecta erat.

Talem etiam memorat Garcias, quam deferri narrat ex Bassora urbe Persica celeberrima. *Tertium,* inquit, *genus magnis glebis advehitur admistis plerumque foliis. Defertur autem ex Bassora urbe Persica admodum celebri.* Et hoc fortasse genus est, quod Medici Græci recentiores Περσικὸν μάννα appellant; quibus & Σικελὸν μάννα dicitur, quæ Calabrina est. Persica illa manna Bassorensis in glebis erat. At manna ترنجبان, *Tiranjaben*; vel ترنجبين, *Trungibin* ab Arabibus dicta, quæ Persica etiam dici potest, granulis constabat, coriandro paululum majoribus, ut ipse ibidem refert capite de Manna. Hoc ἀμμῶδες μέλι arboreum Aristotelis.

Quod ad duritiem mannæ attinet, non solum mellis instar eam coire, sed etiam gummium modo marescere & siccari docet Avisena: qui verbo جفف, *giafaf* utitur, quod inarescere & siccari significat; & proprium est gummium, quæ sole coguntur, & in duritiem coëunt veluti lapideam. Atqui certum est rorem illum, quo manna gignitur, frigore densari, & calore remitti ac solvi. Quod πηκτὸν Græcis dicitur. Aristoteles in Meteorologicis mel inter ἄπηκτα numerat, id est, ea, quæ non possunt πήγνυσθαι. In Admirandis tamen eo loco, quem supra attulimus, ubi de hujusmodi mellis genere, quod ex arboribus colligitur, sermonem habet, mel dicit πήγνυσθαι his verbis: ἅπαν δὲ μέλι πηγνύμενον τὸν ἴσον ὄγκον ἔχειν φασίν. Mel omne, quod congelascit.

Atqui certum est mel non congelascere, ut nec oleum, sed spissari. Παχύνεσθαι de utroque Græci dicunt

dicuut; non πήγνυται. Et rationem reddit Philosophus in Meteorologicorum IV. cur mel, mustum, oleum, argentum vivum, pix, & viscum incongelabilia sint, id est, ἄπηκτα. In Troglodyticæ quodam loco, mel non tantum candidissimum, sed etiam durissimum, ut non vincatur à lapide. In Calicutiensi quoque regione ita solidum reperiri ajunt, ut in vasis conditum sparteis non diffluat.

Saccharum Veteres πηκτὸν μέλι definiunt, *mel congelatum*. Id quidem verè de suo sacchato prodiderunt: nam si mel est, concretum esse mel dici potest. De manna non tam rectè dixeris congelatam esse, sicut Avisena vult, siccitate in gummium faciem redactam. Ita enim hæc ejus verba sonant, يجفف جفاف الصموغ, *jagbfaf giafaf almasmog*, *exsiccando vel marescendo in effigiem gummi redigitur.*

Duo genera mannæ ab Arabibus prodita, liquidum, & concretum. Totidem supra habuimus ex Aristotele: liquidum ὡς ἔλαιον, quod esse Dioscoridis ἐλαιόμελι liquet. Neuter tamen putavit de manna liquida se loqui. Nec id Avisena intellexit, cum illum locum Dioscoridis redderet. Quod illi in aliis solemne est. اوماای, *Aameli*, vocat Arabicè illud ἐλαιόμελι. Ubi deest fortasse *lam*, ut sit الوماای, *elaiomeli*. Id interpretatur esse oleum crassitudine mellis ex verbis Dioscoridis; cum potius mel sit, olei facie μέλι πάχος ἐλαίου, ut Aristoteles loquitur de eodem genere. *Oleomella* dicitur Isidoro: *Oleomella nascitur in Palmaria Syria civitate, ex eo ita appellata, quod ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis, saporis dulcis.* Legendum: *in Palmyra Syria*, vel *in Palmyris*, ἐν Παλμύροις. Interpres Avisenæ habet: *in terra Murria*. Murria urbs Africæ apud Geographum, quæ nihil ad hunc locum. In Arabicis legitur: كدمرية, *Tadmaria*. Quod vitiosissimum. Omnino scribendum شجرة بدمرية, *sogiarat Badmiriat*, arboris Badmyrensis. Arabes sæpe π' τῶν Græcorum mutant in *be*, ut برفير, *berfir* ex πορφύρα, & similia; & *lambda* in *dal*. Sic Badmyra pro Πάλμυρα. Ἐθνικὸν Arabicum بدمري, *Badmyri*, Palmyrense; & femininum بدمرية, *Badmyriat*.

Dubitavit olim Hermolaus, an illud elæomeli Dioscoridis positum esset ab eo pro aëromelite. Quo nomine reprehenditur à Matthiolo, & aliis. Ego verò male fecisse judico, quod dubitavit. Nullus enim ambigo, quin pro liquido aëromeli descripserit illud elæomeli. Ignorasse tamen constat, quod scriberet. Id eos moratur, quod Dioscorides & Plinius tradunt, oleum esse, manans è quodam arboris trunco. Sane Plinius ab eo ipso Auctore antiquo accepit, ex quo & Dioscorides suum hausit. Auctor autem antiquus ille non magis tenebat, quid esset ἐλαιόμελι, quod ita audiverat appellari, quam Aristoteles suum illud mel arboreum Cappadociæ, instar olei crassum; aut alterum genus Lydium concretum ac durum, ex arboribus item decerpi solitum. Quod enim mel illi dixerunt id genus ex caudice arboris sudare, non propterea sequitur non esse mel aërium.

Pari argumento negaretur, mannam notissimam Calabrinam esse mannam, aut ex aëre descendere; quia insignis hac ætate Medicus extitit, qui non veritus est affirmare, nullum mannæ genus reperiri, quin ex ipsa manaret arbore; & fabulam esse, quæ ducat è cœlo.

Nulla hodie manna uspiam legitur, quin eadem quæstio habeat exercitos, tam curiosos quam rudes incolarum, qui eam legunt. Similis agitavit antiquos disputatio super saccharo suo, sive melle arundinum Indicarum. De *terengiabin* & *xirquest*, quæ sunt nomina ac genera mannæ orientalis, per quoque existit apud indigenas opinionum fluctuatio, partim censentes esse gummi plantæ, partim esse aëris rorem in eas decidentem. Qui mannæ شير خشت, *xirquest* appellatæ nomen fecerunt, videntur putasse lacrymam ex arbore ipsa stillare. Hoc enim sonat vocabulum *lac*, tempo arboris nomine شير, *chest xir*. Nam خشت, *chest* Persicè est *lac*, ἐπὶ δένδρων.

Avisena inter genera ea enumerat, quæ cadunt è cœlo in arbores, ἐπὶ δένδρων. Avisena hanc mannam esse ait; & inter genera ea numerat, quæ rore cœli gignuntur arboribus influente. Garcias capite de Manna non certum ponit, utrum verius sit; sed de zirquest, quod vulgo *siracos*, ita scribit: *Est autem ros quidam in eas arbores delabens, aut gummi ex eis distillans.* De *terengiabin* similiter ostendit non admodum certam hanc rem haberi, sed circa ejus φύσεως dissentiri. *Vulgus*, inquit, *fructum plantæ esse putat; sed gummi aut resinam esse repertum est.* Si vel fructus est arboris, ut putat vulgus, vel resina, ut doctioribus compertum ait, in errore omnes antiquos esse Arabes oportet, qui mannæ genus faciunt.

Atqui ne hujus quidem sententiæ meminisse Garciam miror, quæ mannam esse scisscit, hoc est, cœli rorem desuper lapsum, & concretum. Inter mannas tamen eam recenset, & hoc nomine impertit, quam resinam aut gummi esse exploratum videri vult. Cæterum si manna est, nec fructus dici potest arboris, nec gummi.

Ex definitione quippe Arabum ferme constat *man* ipsorum esse ἀερόμελι Græcorum, quod ita etiam Galenus definivit. Adhærescere id arboribus, quod nec succus earum, nec fructus, nec pars haberi queat, sed rorulentum quoddam. Si ros est, adventitium quiddam est, quod aliunde arbori influit, non ex arbore fluit. Hoc Arabicum من, *man*, commune nomen omnibus his generibus roris, sive concreti sint, sive liquentes. *Terenjabin* autem species, quam Avisena in regione Chorasan abundare dicit; & præcipue trans fluvium, qui fluvius est Oxus. In patria autem sua, hoc est, in Perside plurimam etiam cadere prædicat *supra albaags*. Ita Interpres Carmonensis. At Alpagus ad marginem exponit *spinas*. In Arabico est العاح, *albaba*. Videtur Interpres legisse الحاج, *albagia* cum *gim* in ultima.

Serapio *terenjabin* interpretatur mel roris, & plurimum decidere ait supra arbores spinosas, quæ nascuntur in terra Chorasan, nec fructum ferunt: cadere etiam supra palmarum vertices.

Alpagus in expositione nominum Arabicorum Avisenæ notat *albaags* vel *albags*, esse arbores, quæ sic appellantur in regione Corasceni, & in patria Avisenæ? super quas cadit manna dicta *terengiabin*, & non multum ab humo attolli, sicut tradere ait Arabes. Tribulos vocat Garcias, & carduos, ex quibus decutitur manna *terenjabin*. Hæ sunt humiles Arabum arbores, quæ Avisenæ dicuntur *albaags*. Nec prohibet arbores simul dici, & carduos, quia vox Arabica *sogiar*, apud Arabes شجر, tam de fruticibus & herbis, quam de arboribus effertur, ut supra monstravimus. Frustra autem sunt doctissimi Medici, qui mannam *terenjabin* liquidam esse volunt; idque probare satagunt testimonio Serapionis, qui mel roris exponit, & melli grumoso eam assimilat.

Brasavolus scribit *terenjabin* Arabum eam esse mannam, quâ utimur. Quæ autem ab his manna dicitur, esse liquidæ speciem. Errat ille vehementer. Nec minus etiam errat, à quo reprehenditur, qui eam sententiam scriptis Arabum refragari affirmat; quandoquidem invenerit apud Serapionem, *terenjabin* esse rorem melli grumoso similem, & quod aliter mel roscidum appelletur. Avisenam verò de manna scribere, eam gummi concrescere. Sic ille

ille pronuntiare velle videtur, mannam propriè dictam de duro ac concreto genere accipi; *terenjabin* verò de liquido. Is est Matthiolus, ne nominare habeamus necesse. Nihil veri in ejus sententia; omnia falsa.

Avisena primum capite de Manna, generale hoc nomen facit, ac definit omnem rorem sic vocitari, qui de cælo venit; & arboribus insidens, aut super lapides decidens, dulcis existit; & cogitur in crassitiem mellis, & inarescendo concrescit sicut gummi. Deinde subjicit plures hujus roris, qui *man* dicitur, species; ut *terenjabin*, *zirchest*, & *mel de Casseran*. Alio autem capite de *terenjabin* specialiter tractat, & rorem interpretatur, qui cadit supra plantas dictas *albagi* in Perside, & in regione Corasonum. Nihil ex illo discas, dicit, utrum liquida sit, an solida, hæc mannæ species. Quod tamen haud dubiè colligitur ex capite de Manna: ubi cum hoc nomen dicat generaliter de hujusmodi re usurpari, quæ & instar mellis crassescat, & instar gummi concrescat, ac quidem inarescendo ex suprascriptis speciebus, quas ibi statim enumerat; nulla est, cui pars illa definitionis accommodari possit, quæ mannam instar gummi siccitate densari adstruit. Tres ibi, ut diximus, species recensuit, uno genere ac nomine mannæ comprehensas, *mel de Casseran*, *zirchest* & *terenjabin*. Mel de Casseran liquidum fuisse constat, ut liquido constat ex eodem Auctore, capite de Melle.

Talis est manna illa, quam Garcias ex Ormuz emporio Goam importari dicit in utribus, melli candido ac defæcato persimilem. *Ziracost* porro etiam utribus conservari idem tradit. Quo judicio liquidiorem colligas, quamvis rorem esse perhibeat quendam in eas arbores delabentem, aut gummi ex eis destillans.

Restat tertium genus mannæ *terenjabin*, quam durissimam fuisse necesse est, & instar gummi habuisse. Nam propter illam credo Avisenam hoc in mannæ definitione posuisse, quod ad gummis faciem exsiccetur. Aridiorem itaque oportet esse, minusque succosam, quam quævis alia genera. Quinimmo id etiam non obscurum ex ea Avisenæ comprehensione, sui quodammodo generis esse hanc *terenjabin* mannam; utpote quæ calore ac sole solidescere videatur, non frigore congelascere. Sic enim pleraque genera gummium solibus coguntur in gemmeam soliditatem. Quin eam de *terenjabin* conceptam habuerit opinionem Avisena, non dubios nos dimittit verbum Arabicum, quo usus est, جفف, *giaffifa*. Quod arescere, & siccitate condensari significat; idque eo sensu non potest de his usurpari, quæ frigore coëunt, ac veluti glaciantur.

Plinius *arescere* dixit de his, quæ calore concrescunt; ut *glaciari*, quæ frigore congelascunt. De lyncurio, quæ urina esse lyncum creditur in duritiem lapideam coacta: *Lyncum humor ita redditus glaciatur, arescitve in gemmas carbunculis similes.* Utrumque posuit, glaciari, & arescere; quia dubitavit, utrum frigore an calore id fieret. Omnis alia manna sole liquescit: ergo frigore densatur. *Terenjabin* arescit, & concrescit gummium modo. Ideo ita & saccharum veterum in arundinibus collectum sponte concrescit, sed solibus, non frigore: & ex ipsa exit arundine, non è cælo cadit, ut mel aërium. Quod tamen plerisque veteribus creditum, & traditum. Hinc & *terenjabin* nonnullis persuasum est resinam, aut gummi arboris esse. Vulgus etiam fructum putavit.

Quo argumento & colligas licebit, quam solida res fuerit, quæ pro fructu, aut pro gummi habita sit. Grana esse testatur Garcias coriandro majora, colore inter rufum & rubentem medio, quæ decutiuntur ex tribulis. Hæc longè à liquido discedunt. Quod ait grana illa esse subrutila, id etiam confirmatur interpretatione vetustissimi Glossarii Latino-Arabici, qui *terenjabin* exponit mannam citriam. Sic enim legendum est: *manna citria.* ترنجبان, *turungibuen* appellat, quæ aliis ترنجبين, *turungibin*. Perperam in illis Glossis scribitur *membra citria*, pro *menna citria*.

Quod autem ex Serapione stabiliunt *terenjabin* esse liquidum, revincuntur illo ipso Serapione. Non enim ille melli grumoso comparat *terenjabin*, ut adferunt; sed *melli granuloso aggregato*, ut habet vetus Interpres, hoc est, melli granulis coacto & congelato, ac granulis constanti. Græci dicerent μέλι πεπηγός. Sic saccharum suum, quod est *tabaxir*, quodque etiam شلو, *salon*, *salem* vocant, μέλι πεπηγὸς esse dicunt. In Arabico Serapionis fuit مجموع, *magbmoban*, id est, *concreto*; à verbo جمع, *giamaba*, quod *congregare* & *copulare* etiam significat, & *cogere in unum*, ut in his, quæ coagulantur, & concrescunt. Mel illud granulosum aggregatum, sive concretum Serapionis, est μέλι πεπηγὸς καὶ ἀμμῶδες Aristotelis, quod omnino de simili genere mannæ intelligi par est. Quod *terenjabin* mel roris exponi ait idem Serapio, non ex eo sequitur liquidum esse debere. Inde etiam sequeretur & saccharum *tabaxir*, quod dentibus fragile est, liquidum oportere videri, quia μέλι καλάμινον dicitur veteribus, & mel quoque roris à plerisque eorum ducitur, utpote quod originem suam debeat rori cæli.

Nec miror etiam Scaligerum Julium, qui Exercitatione CLXIV. contra Cardanum, notat in Arabia liquidiorem colligi mannam, quam prisca etiamnunc voce ab his vocari ait *terenjabin*. Profectò, si ea dictione utuntur ad designandam liquidam mannam, palam est abuti, cum priscos certum sit Arabes speciem mannæ gummi similem sic vocasse. Abusivè etiam Calogeri montis Sinai, liquidius mannæ genus, quod in illo monte colligunt, sic indigetant, si fides Bellonio, qui ita nominari ab his eam testatur, ad durioris, & concretæ differentiam. Sui, ut dixi, generis ac proprietatis *terenjabin*, quam calore concrescere non obscurè indicat Avisena. Nec enim uno complexu capienda ejus verba existimo, quasi velit dicere omnem omnino mannam instar mellis coïre, & modo gummium eamdem arescendo densari.

Disjunctivè hæc intelligi debent, ut dicat ex mannæ generibus esse, quæ mellis crassitudinem acquirant; item quæ ad instar gummium ex arboribus manantium solidentur atque indurentur solibus. Quod ille arescere, & exsiccari vocat.

De communi quidem manna, qualis est, quæ vulgo in usu est, ex Calabria nobis invecta, intellexit eam coïre & concrescere more mellis concreti. Hoc enim sonant Arabica ينعقد عسلا, *janhakido asla.* Verbum انعقد, *inhakada* est *congelari*, *coagulari*, πήγνυσθαι. Quod de melle Aristoteles etiam usurpavit in Admirandis, ubi ait μέλι πεπηγμένον eumdem habere modum spatiumque corporis, quod prius habuerat, antequam congelaretur, cum res cæteræ gelu strictæ incrementum molis suæ accipiant. Sic & κρυσταλλῶδες oleum habes apud Agellium, cum tamen propriè loquendo certum sit, nec mel nec oleum congelascere.

Manna communis congelato melli planè similis est. Tale esse *zirchast* videtur, quod inter species mannæ statim subjungit. Mel quoque de Casseran, quæ manna est, mellis habuit similitudinem, & quidem liquentioris.

Quod igitur posuit idem Avisena de exsiccatione mannæ ad instar gummium, quasi alterum membrum definitionis ejus, accipiendum de altero genere mannæ, quæ calore coit, & siccior evadit, ut gummi. Id enim clarè exprimitur verbo, quo usus

gummi

est ad hanc rem significandam جفف, *giafafa*. Idem vocabulum de vero gummi usurpavit, tractatu primo secundi canonis, ubi præcipit colligenda esse gummi post coagulationem, ante exsiccationem. Congelatio ibi vocatur الانعقاد, *alanhakad*. Ab eodem venit verbo, quod hic posuit de congelato melle. At exsiccationem appellat الجفاف, *algiafaf*. Et sic quoque hoc loco vocavit, ubi differentias explicat ejus mannæ, quæ arescendo & exsiccatione cogitur & indurescit. Quod omnino de *terenjabin* accipiendum. Cogitur primo gummi, cum coire incipit, & coagulari. Tum monet esse tempus ejus colligendi, priusquam totum inarescat & exsiccetur. Quod nonnisi calore, ac vi solis fieri potest. Dicit enim eam exsiccationem præparare gummi ad pulverizationem.

Concedant hic nobis Ciceroniani barbare interim loqui, dum clarius loquamur, Ἀμαθέστερον, καὶ σαφέστερον. Interpres etiam Avisenæ eo loco corrigendus, in quo legitur: *Gumma vero colligenda sunt post confractionem, seu coagulationem præparantem pulverizationem.* Immo scribere voluit, *post contractionem*. Rectius hic barbarus Interpres *contractionem*, & *coagulationem* id vocavit, quam quomodo recentiores *congelationem*. Nam congelatio de his tantum dicitur proprie, quæ frigore consistunt; non de his, quæ calore indurantur. Hæc ubi in totum exaruerint, & perfectum in modum fuerint indurata, tum apta sunt in pulverem teri.

Ita quidam Interpretes eo loco reddiderunt, & de pulverizatione acceperunt, quæ in Arabico vocatur الانفراك, *alonfarac*. At partium potius dispersio dicenda fortasse sit, quam pulverizatio. Nec enim adeo facile rediguntur in pulverem gummium genera nonnulla. Quinimmo convenientius in aqua solvi, aut aliquo alio liquore, quam conteri scribit in eodem tractatu Aviseos; qui pulverizationem حشاشة, *haschaschaton*, appellare potius solet & الهش, *alhasch*, quod aptum est in pulverem teri, ut de aloe, idem scribit. فرك, *Faraca* antem idem quod *vellere*, *decerpere*, *laxare*. A quo انفراك, *infarac*, de gummi plene concreto & exsiccato, quod comminui in partes potest, & in frustra contundi.

Non dubium tamen est, quasdam gummi species in faciem pulveris conteri, ea præcipue significatione, qua Arabes sumunt dictionem صمغ, *samag*, qua quilibet ὀπὸς ἢ δάκρυ designatur. Succi arborum, Theophrasto auctore, alii sunt ὀπώδεις, alii δακρυώδεις. Sic juxta illius sententiam ὀπὸς & δάκρυον differunt. Τοῖς ὀπώδεσι πάχος tribuit quasi proprium, hoc est, crassitudinem. Plus igitur aliquid habent οἱ δακρυώδεις, nempe concretionem, & congelationem, ut sic dicam: ἀφίστησι, inquit, τοῖς μὲν πάχος ἔχον μόνον, ὥσπερ τῶν ὀπωδῶν· τῶν δὲ καὶ δακρυώδης γίνεται. Humor arborum in aliis quidem habet dumtaxat crassitudinem, ut sunt, qui ὀπώδεις vocantur; in aliis vero δακρυώδεις nominantur, quibus aliquid amplius, nimirum quam crassitudo.

Hoc apertius quidem non explicat, sed colligere est ab exemplis quæ subjicit, quibus intelligi datur, quæ sint δακρυώδη, his verbis: τῶν δὲ καὶ δακρυώδη γίνεσθαι καθάπερ ἐλάτης, πεύκης, τερμίνθου, πίτυος, ἀμυγδαλῆς, κεράσου, ἀρκεύθου, κέδρου, πτελέας, τῆς ἀκάνθης τῆς Αἰγυπτίας ἐξ αὐτῆς φέρει κόμμι. Ex his apparet resinarum omne genus, & gummium sub nomine δακρύου cum comprehendisse. Thus, myrrham, balsamum, mastichen, & alia multa, quæ ibidem enumerat, eodem genere complectitur.

Quidam ita distingui volunt, quasi δάκρυον sponte fluat, ὀπὸς magis incisione; unde ὀπίζεσθαι, quæ inciduntur succo eliciendo: sed errant. Etiam in his, quæ ὀπίζονται, agnoscit δακρύου significationem idem Philosophus, ut in laserpitio, scammonea, smyrnio, & aliis nonnullis.

Atqui laserpitium proprie & κατ' ἐξοχὴν Græci appellant ὀπόν. Theophrastus tamen vult esse δάκρυον: ὁ γὰρ ὀπὸς καλούμενος τοῦ σιλφίου δάκρυον. Nihil aliud, quantum judico, discretionem τοῦ ὀποῦ & τοῦ δακρύου facit præter πῆξιν: Etenim ut proprium τῶν ὀπωδῶν dixit esse τὸ πάχος: ita τοῦ δακρύου, τὴν πῆξιν. *Congelationem* barbari dicerent. Nec quidquam prohibet, quin ea voce cum illis sic utamur, quamvis propria magis sit eorum, quæ gelu stringuntur, ὅσα ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ πήγνυται. Sic etiam πῆξιν Græcorum magis videtur apposita de frigore constrictis; & tamen indifferenter eam ad utrumque exprimendum ponunt. Δάκρυον igitur succus stillatim manans ex arbore, qui etiam in ipsa concrescit ut plurimum, sive sponte destillet, sive incisione. Hoc συνίστασθαι Græcis. Idem Philosopus: πάντων δὲ τῶν εἰρημένων δακρύων, τὰ μὲν αὐτομάτως συνίσταται, τὰ δ' ἀπ' ἀνατομῆς, τὰ δ' ἀμφοτέρωθεν.

Cæterum qui dicitur ὀπὸς, largius fluit & continenter, nec πῆξιν accipit; sed quadamtenus tantummodo crassius evadit. Hoc voluit Philosophus. Alii tamen confundunt. Κόμμι inter eas res, quibus nomen δακρύου convenit, peculiare quiddam est. Nec enim resina proprie gummi. Succus ex plerisque arboribus lacrymæ modo stillans & concrescens, quod alio nomine caret, vocatur κόμμι. Sic nec myrrha, nec thus, nec succinum κόμμι sunt. Aristoteles in Meteorologicis *lib. IV. cap. X.* ἢ ἔτι λίθοι αἱ δάκρυα οἷον σμύρνα, λιβανωτὸς, κόμμι. Quod ex cerasis, prunis & aliis profluit, quibus aliud nominis non est, κόμμι vocatur.

Nunc videndum, quæ causa huic succo cogendo; frigus, an calor, an utrumque. Omnino certe, quæ concrescunt, his densandis aut frigus causam præbet, aut calor, aut utrumque. Quæ frigus induravit, ea calor solvit, ut glacies. Ea dico, quæ ex sola frigida causa indurata fuerint, solo calido dissolvi. Ut contra, quæ sola vis calidi coegerit, liquescere frigido solo. Si duæ res simul confecerint τὴν πῆξιν, ut frigidum simul & siccum; duabus pariter contrariis opus est ad eam dissolvendam, calido & humido. Et sic de aliis, quæ Philosophus accurate disputat in IV. Meteorologicorum. Calor & frigus officium suum agunt in hac corporum facienda σύστασιν, exsiccando, spissando & cogendo, ξηραίνοντα, καὶ παχύνοντα, καὶ πηγνύντα: ita Philosophus.

Avicena calorem siccando cogere ait, id est, التجفيف, *baltahfif*, διὰ ξηραίνεται. Frigus autem التكثيف, *altaktif*, διὰ παχύνεται. Nam كثف, *catafa*, est spissare, παχύνειν: utriusque effectus ἡ πῆξις, quam *congelationem* barbari vocant. Arabes verbum جمد, *giamada*, de utraque πῆξει ponunt, sive ex calore contigerit, sive ex frigore. Avisena gummi exsiccari ait, hoc est, siccitate cogi, ὑπὸ τοῦ ξηροῦ πήγνυται. Ideo & humido solvitur.

De eo gummi intelligo, quod proprie hoc nomen habet. Cum aqua autem illud solvat, ex eo concludere licet à calido sicco cogi. Nam ut affirmat Philosophus, aqua demum solvuntur, ὅσα ὑπὸ θερμοῦ ξηροῦ λύεται. Privatione igitur humidi in duritiem coguntur, ac concrescunt. Scribit tamen Philosophus sequentibus capitibus, succinum, myrrham, thus, & κόμμι, & quæcunque δάκρυα vocantur, refrigeratione, hoc est, ψύξει concrescere. Quod non idem est ac frigore. Immo talia à calore simul & frigore compingi vult. Privatione quippe non tantum humidi πῆξιν accipiunt, sed etiam calidi, quod

unà

unà exit cum humido. Succinum ex genere gummium esse existimat. Gummi illud, cum ex arbore in flumen decidit, congelatur, & cogitur. Frigus enim ex flumine id excipiens, dum calorem expellit, ut inde etiam humor omnis evaporetur, facit. Credidit Philosophus rem ita se habere de succino, & pro confesso sumpsit. Quo sumpto non alia potuit assignari causa concretionis succini, quam ex frigido simul & calido. Frigus enim calorem foras tradit, calor exiens humorem secum educit.

Hæc plerisque veterum sedit sententia super succino, à gummi esse populorum adsitarum Eridano amni, quod ex arboribus fluens, & in amnem decidens ibi congelatur. Quin & hoc persuasum habuere, non aliud ex eadem arbore gummi concrescere, quam quod in flumen decidisset. Dioscorides: ἱστορεῖται δέ, ὅτι τὸ ἐξ αὐτῶν δάκρυον κατὰ τὸν Ἠριδανὸν ποταμὸν παραχεόμενον πήγνυται, καὶ γίνεται τὸ καλούμενον ἤλεκτρον. Hoc posito, non longè quærenda fuit causa τῆς πήξεως. Quod in arbore mansit, aut in terram defluxit, non durescit in lapidem, sed minus gummi est. Hinc Plinius vitium populorumque minus gummi vocat, ex quo apes pissoceron suum faciunt, hoc est, minus concretum gummi, minusque siccatum. Ergo frigus fluminis succinum in gemmam cogit. Primaria causa è frigore, quo calor simul, & cum calore humor exigitur. Hoc ad alia etiam gummium genera traxit Philosophus. In succino id operatur aquæ frigus; in aliis æquè eadem causa statuenda, ubi idem cernitur effectus. Καὶ τὸ ἤλεκτρον, inquit, ὅτι δὲ γένος ἐστί, καὶ πήγνυται. Nempe δάκρυον, ἢ κόμμι. Hoc necessario & in aliis consequitur. Sed falsum τὸ ὅτι in succino. Nec verum τὸ διότι. Bituminis genus esse, compertum.

Bitumen porrò, quâ causâ faciat ex liquido concretum durumque, dubitarunt veteres, & contraria tradiderunt. Quidam frigus, nonnulli calorem in causa adscribunt. De quo in Exercitationibus. Aristotelis succini defixionem, cujus causam à frigore petit, adjuvat exemplo mellis decocti, quod in aquam missum defigitur, exhalato humido. Alio loco scribit, quibusdam aquam in causa esse, ut defigantur, ut melli cocto. Potius tamen videri an non ab aqua id fieri, sed à frigore, quod in aqua est. Neutrum videtur. Constat enim mel excoctum in aqua liquescere. Ergo contraria causa id compegit. Quod humido solvitur, sicco corporatur. Et sane ignis præcipuè in melle cocto τὴν πῆξιν operatur. Omnem quippe humorem excoquit. Decedente deinde adventitio illo calore, & superveniente frigido congelatur. Sic corpora defunctorum, abeunte nativo calore, rigescunt.

Sal quoque, qui aquâ liquescit, τῷ ξηρῷ suam debet causam. Diversa tamen hoc ratione fit, atque in melle decocto. At de succino constat, non esse gummi. Nec gummi, ut concrescat, ψῦξις facit. Si hoc esset, præcipuam ac primariam causam, quare concresceret, in frigore haberet. Gummi exsiccari vult Avisena. Ea siccitas utrum à frigore, an à calore? Nam & frigus quoque desiccat. Si à frigore esset, contraria facultate solveretur. Quod cum non faciat, utique à calore venit. Et rectè idem Avisena post Galenum: quæ calor compingit ac defigit, in his τὴν ξηρότητα id efficere contendit. Ita gummi siccari ait, hoc est, ex sicco congelari.

Hoc etiam probat experientia. Videmus gummi in cerasis, prunis, & amygdalis, cum primulum exit veluti mucci simile esse, ac lentescens, paulatim durescere; idque per æstivos soles præcipuè, qui omnem humorem extrahunt. Pluviosâ æstate molle ac lentum invenitur id omne gummi. Per hyemem quoque, quamvis sint exsuperantissima frigora. Ex quibus certo certius est, non frigore corporari. Præterea non liquescit igne, sed crepitat, & uritur difficillimè. Et hoc quidem sic se habet in illo genere, quod proprie κόμμι Græci vocitant, ut est cerasi, pruni, amygdali, & similia.

In resinis an idem usu veniat, quærendum. Ita videtur velle Avisena, qui eodem nomine eas involvit. Nam صمغ, *samag* vocat omnem resinam, & qualecunque gummi, ut Græcis δάκρυον generalis appellatio ad hæc omnia. Audio etiam acutissimos Philosophos ita tradere, resinam esse gummi liquidum; gummi verò resinam concretam. Longe tamen aliud inter hæc statuendum discrimen, naturæ eorum non suadent, sed cogunt. Gummi aquâ solvitur, resina oleo magis. Hæc etiam accenditur, & flammam concipit, quam respuit gummi. Quis dicat tam contrarios effectus ex pari causa ortum ducere? Quod ajunt resinam gummi esse liquidum & gummi resinam concretam, hoc non procedit. Nam & genera gummium reperiuntur æque mollia & liquida, ut sunt resinæ; quæ tamen in totum distant à natura resinarum. Quin & resinæ quoque nonnullæ ad eam concrescunt duritiem, ut nullum sit concretius gummi. Nec propterea discedunt à natura sua, aut propius ad illam accedunt; cui sola duritie, similes evadunt.

Thus genus est resinæ, quod nulli cedit gummi de solido. Pinea resina adulteratur, quæ & ipsa concreta ad faciem gummi. Resina cognationem habet cum oleo: ideo facile cum eo coit, ex affinitate. Oleum igitur est veluti congelatum. Oleum quidem non congelascit frigore, sed inspissatur. Resina verò dum exit jam inspissato oleo similis, frigore aëris plane congelatur & in solidum corpus coit. Bitumen pariter, quòd oleosæ est naturæ: ubi ex terra exsudat, de liquido solidum redditur, non calore, sed frigore. In lacu Asphaltite, ubi ex imo exæstuavit, in glaciem solidam convertitur frigore aquæ lacus. Ita plerique veterum existimarunt; & in primis gravissimus auctor Strabo, cujus hæc verba sunt: ἐστὶ δ᾽ ἄσφαλτος γῆς βῶλος ὑγρανθεῖσα, καὶ ἀφριζομένη· πάλιν δὲ μεταβάλλουσα εἰς πάγον ἰσχυρὸν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ ὕδατος, οἷόν ἐστι τὸ τῆς λίμνης ὕδωρ, ὥστε τομῆς καὶ κοπῆς δεῖσθαι. Non dissimili sane ratione, quia nec dissimilis est naturæ, bitumen, quod olei genus est liquidum è terra abundans, frigore vel aquæ vel aëris congelatur, ut resina ex arbore manans. Frigore resinam coire vel hoc indicio est, quòd etiam igne quodammodo liquescit: Nam dum igne tæda uritur, liquor pici similis hinc inde fluit. Et sic planè pix fit. Si succinum bitumen est, non dubium, quin pari modo concrescat, nempe ψύξει. Sed etsi resina sit arboris, locum nihilosecius habebit Aristotelis sententia, qui ψύξει transire dicit in lapidis duritiem. Ita sane accenditur ut resina, & similem reddit odorem. Sed sive succus sit resinosus sive bituminosus, par causa militabit ad congelationem, frigus nimirum.

In alio genere gummium, quæ resinæ non sunt, quibusque propriè hoc nominis competit, totum aliud est. Inarescendo paulatim durescunt, donec omnis humor exhalando consumptus sit. Ita limus durescit humore siccato. Profecto quæcunque ex liquido in solidum glaciantur, gemina ut plurimum de causa id obtinent: aut siccato humore, aut coacto. Coacti humoris causa frigus; siccati calor. Isto modo humor extrahitur, illo contrahitur ac densatur.

Ex arido congelari dicit Fabianus, quæ inarescendo concrescunt, ut de sale. Hoc est, quod Aristoteles dixit ὑπὸ δὲ ξηροῦ πήγνυται. Quidam tamen sal densatur, ut ille qui sub terra cogitur, magnis glebis congelatis. Sic duplex causa creando sali: coactio humoris, & siccatio. Subtilius hæc examinabunt alii, & nos etiam alibi. Hæc satis ad rem, qua de agitur.

Æquè male Aristoteles de omni succo arboris pronuntiavit, frigore vel refrigeratione coalescere, resinam & gummi simul comprehendens; ut Avisena de utraque re dixit, siccitatem, vel humorem siccatum, concrescendi esse causam. Quod facit calor.

Manna, ut illûc redeamus, cujus gratia ad hoc digressi sumus, frigore cogitur. Ideo sole liquescit.

cit. Hoc cum sit à gummi alienum, non minus & illud. Avisena capite de Manna, genus quoddam commemorat, quod siccari ait ad instar gummium, id est, siccato humore concrescere. ترنجبين, *Terenjabin* id genus ab eo appellari, eodem capite diximus. Nec enim alii generi convenire illam definitionem monstravimus. Hæc est *Terenjabin*, quam Garcias gummi, aut resinam esse arboris, ab exploratùs rem inquirentibus compertum prædicat. Et facile credo. Quod vel ipso testimonio Avisenæ comprobari potest. Etenim si humore siccato coagulatur, ut ipse asserit; non video, qui esse possit manna, quam certum est liquore densato & coacto habitum bene sumere.

Gummi siccatur calore, & sic indurescit. Manna omnis, quæ de aëre est, ubi cecidit, densata frigore nocturno cogitur; solis radiis percussa statim liquitur atque effluit. At *Terenjabin*, quæ instar gummis inarescit, & ex arido concrescit, plane gummi est. Non tertii cujusdam generis potest haberi hæc manna. Omnis aut liquida est, aut concreta; & pari ubique ratione. Succorum, qui manant ex arboribus, ut plura genera: ita generationes, ac causæ concrescendi diversæ. Aliter enim gummi fit proprie dictum, aliter resina, si forte congelatur, & induratur: quia diversis qualitatibus, ac naturæ proprietatibus præditæ sunt arbores, quæ succos eos effundunt.

Aeris ubique terrarum eadem qualitas: ergo & eorum, quæ ex aëre, aut in aëre. Frigoris, caloris eadem vis in omni loco, idemque effectus in omni aëre. Non ex æquo quidem ubique intensus, ac remissus calor & algor: sed ubicunque eadem mensura uterque viget, idem etiam pollet atque operatur. Manna ros est certo anni tempore, certis locis cadens, & ex aëre capiens originem: & modò quidem liquidior, modo concretior. Eadem ubique eum causa gignit & congelat. Nec enim possis dicere, alibi quidem ex calore & siccitate concrescendi causam habere: alibi autem ex frigore. Diversas in totum genere res esse oportet, quæ ortum suum referunt acceptum adeo contrariis causis.

Scribit quidem Avisena mannam pro diversitate arborum, super quas cadit, interdum alias atque alias assumere proprietates; dum scilicet semper sibi adsciscit virtutem ejus plantæ, cui ex alto cadens adhærescit, retenta nihilosecius propria, quam secum attulit. Hæc lenitas est, ac dulcedo. Hinc omnis manna dulcis traditur. Interdum & cum dulcedine aliquam amaritudinem sibi conciliat; ex arbore nempe illa sumptam, cui insidit. Ut est ea, quæ in *albussar* cadit, qui frutex est succi amarissimi. Ex ea re manna quoque, quam excipit & colligit, aliquatenus amara evadit. Sed hoc nihil ad rem, quam tractamus.

Scire hic tantùm refert, an sit manna; aut ex eodem cum manna genere censenda, quæ velut gummi siccato & indurato coagulatur humore per caloris vim; cum cætera omnis manna frigore densetur, & dissolvatur calore. Sed nec multum verisimile est, quod adstruit Avisena, mannam adjungere sibi semper aliquid de natura ejus plantæ, super quam cadit; cum suam nihilominus custodiat proprietatem. Nihil aliud eum hoc adegit sentire ac dicere, quam manna *albusar*; quia gustu amaro sentitur, quod nulla alia habet manna. Hoc igitur eam habere vult ex planta ipsa, quæ cadentem excipit, quam amarissimam esse constat. Quidquid manna distat in facultate ab altera manna, id ex terræ potius aut aquæ qualitate (unde & halitus, quo creatur manna) & ex solis concoctione, quâ perficitur; quam ex arbore, cujus frondibus cadens adhærescit, provenire opinor. Si quæ manna reperitur, multum diversæ facultatis ab altera, non esse mannam audacter pronuntiandum.

Prudentiores denique prodidere succum illum concretum, qui *sacchari albusar*, aut *manna albussar* nomine censetur apud Arabes, ex ipsa planta more lactis erumpere, qui postmodum concrescit; non ex cœlo in eam descendere. Quod est verissimum, ut etiam supra ostendimus. Salis frustis similem inveniri prodit idem Avisena. Quæ ad instar salis concrescit, certum esse debet eam quoque pari ratione concrescere; siccitate nempe & caloris vi. Saccharum suum veteres simile tradunt sali, ὅμοιον τῷ συμπτῷ ἁλί. Si *tabaxir* id esse, & *Saccharum mamba* ab Indis hodie vocatum, docuimus alibi: succus est, qui ex arundine ipsa manat, & amyli modo concrescit. Quem cœli rorem esse, hoc est, mannam, in eas arundines decidentem, plerique Antiquorum persuasum habuerunt.

Sic tria omnino pro aëris rore sive manna, temere habita sunt, quæ succum plantarum esse constare debet ad instar gummium concretum, saccharum priscorum, sive mel arundineum, manna *Terenjabin* & manna *albussar*, quod & saccharum *albussar* dictum est. E contrario ἐλαιόμελι Dioscorides pro oleo ex arboris Syriacæ trunco erumpente accepit, quod est manna liquidum in Syria etiamnunc & Ægypto colligi solitum. Et ἐλαιόμελι quidem vocatum, quod mel sit crassitudine olei. Scribit Galenus in Libano monte arbores ab incolis succuti, ut inde defluentem rorem illum cœlestem exciperent, expansis ad hoc, & stratis in solo coriis. Qui viderant ita excipi & colligi pinguem ac lenium illum humorem per arboris truncos fluentem, ex ipso caudice defluere imaginati sunt, atque ita in literas jam olim retulerunt; quos sequutus est, & vertit Plinius, quosque exscripsit Dioscorides.

Liquidam fuisse illam mannam, quam ab incolis Libani montis colligi vidisse se testatus est Galenus, ex verbis ejus colligitur; ubi dicit ollas & fictilia eo implesse illius loci homines, postquam fluentem ex arboribus excepissent. Et fortasse illinc homines nesciebant tum colligendum esse ante solis ortum, eoque liquidum semper habebant, quem utique solo demum orto lectum ibant. Qui verum esse oleum, quod ex arboris certæ trunco in Syria olim manaverit mellis instar, crassum ac dulce tanto opere pertendunt, satis egerint si talem hodie arborem in Syria inveniri poterunt ostendere, quæ oleum fundat ex caudice.

Vero verius est antiquos illos, qui parvam habuerunt notitiam hujus aërii mellis, & nullum omnino usum, ex pravis aut falsis relationibus, quibus fidem adjunxerunt, multa perperam literis mandasse; quibus si credulitatem nostram commodaverimus, pejus etiam multo quam illi facinus fecerimus. Quid enim in tanta luce rerum nobis ipsis oculos elucificamus, ut credamus nihil veteres scriptum reliquisse, de cujus veritate inquirere non sit piaculum? Et quid porro mirum, si quidam ex antiquitate, quod ex cœlo caderet in arborem, ex arbore ipsa nasci pro certo tenuerunt, cum hodierno tempore eruditissimi in hoc ipso genere viri extiterint, qui persuadere laborant nobis, sic prius & ipsi persuasi, omnia mannæ genera ex arbore & in arbore ipsa gigni, non ex cœlo petita debere credi?

Quid de Avisena ipso dicemus, qui *terenjabin* in proprio ac natali solo abundantem, ut ipsemet fatetur, adeo tamen ignoravit, ut ex rore cœli nasci non ex planta putaverit? cum tamen certum sit genus esse gummis in frutice ipso concrescentis; quod & ipsius verba declarant Avisenæ, quibus gummis instar siccato liquore cogi eam dixit. Quod cum ita scripserit, prorsus mirum potuisse in eam sententiam adduci, ut existimaret rorem esse cœli, aut mellis aërii speciem; cujus hanc alibi definitionem attulit ex Galeno, quâ dixit vaporem esse è terra exhalatum, qui sole extenuatus & concoctus, mox nocturno frigore concretus in speciem mellis cadit.

Juxta hanc mellis aërii definitionem, non potest esse mel aërium id omne, quod sole siccatum in modum gummis congrescit. De saccharo *alhasar* similiter variatum opinionibus. Avisena credidit esse manna, hoc est, rorem cœli cadentem super fruticem *hossar*. Alii succum esse è foliorum sedibus erumpentem, ut gummi, & pari modo condensatum. *Mannæ* nomine in his rebus populus abusus est, qui man-

nam vocat, quidquid dulce est, & aliquam roris illius concreti habet similitudinem.

Sacchari similiter dictionem de re dulci qualibet usurparunt. Nam & *saccharum alhossar* dixerunt, quod alii *mannam alhossar*. Inde & *saccharum mambu* Indis, quod verum est veterum saccharum. *Sacchar* quoque Arabibus usitatissimum, quod ex arundine Indica exprimitur, & coquendo densatur. Hoc idem & in mannæ nomine accidit. Hodieque dicimus mannam, quidquid boni alicunde nobis sine labore nostro provenit. Græci Medici recentiores μάννα etiam vocarunt, ut alibi docuimus, medullam casiæ catharticæ, quod est χύλισμα siliquæ Ægyptiæ, & quadamtenus dulce est.

Ab illo porro vulgi abusiva loquendi consuetudine, qui & *tereniabin*, & saccharo *alhussar*, & aliis quibusdam mannæ nomen à dulcedine imposuit, inductus in errorem Avisena cum plerisque aliis; quibus inde in opinionem incidit esse veram mannam, hoc est, cæli rorem, quem vulgus ita vocaret. Græci quoque vocem μέλι ei rei donarunt, quæ nihil haberet melli simile præter dulcedinem; ut saccharo suo, quod μέλι καλάμινον dixerunt. Sali quippe similius quam melli. Unde & ἅλας ἰνδικὸν quidam posteriores nominare maluerunt, ut Archigenes apud Galenum.

Mannæ nomen de hoc rore etiam apud Græcos olim usitatum, sed in ore præcipue vulgi. Interpretes veteres τὸ ἄγριον μέλι apud Matthæum, quo victitasse in deserto Joannes traditur, ut & locustis; de melle ejusmodi aërio, quod vulgus μάννα vocabat, acceperunt. Suidas ex antiquo auctore in voce ἀκρίδας hæc verba ponit: ἤσθιε δὲ ἀκρίδας ὁ πρόδρομος, καὶ μέλι ἄγριον, ὅπερ ἀπὸ τῶν δένδρων ἐπισυναγόμενον, μάννα τοῖς πολλοῖς προσαγορεύεται. Hoc idem mel est, quod Aristoteles in Admirandis scribit in Lydia ἀπὸ τῶν δένδρων γίγνεσθαι. Quodque adeo Dioscorides ait fluere melle crassius de trunco arboris Syriaticæ. Quid aliud quam manna, quod melli simile, sed crassius melle? De manna quoque concreta intellexisse potest videri. Eadem tamen liquida & concreta, quatenus sol eam solvit, & liquidam reddit? frigus concretam.

Mel autem illud agreste, quo in deserto vescebatur Joannes, non miror quibusdam antiquorum de manna, sive melle aërio acceptum; immò nec meliorem adduci posse interpretationem reor. Non me quidem fugit in annosis, & exesis arboribus sæpe in sylvis mel apum opera congestum inveniri. Sed unde illæ sylvæ in deserto Judææ, locis arenosis, in quibus degebat Joannes? At dixerit hîc etiam aliquis, vel propterea de illo melle minus posse intelligi, quia medicamentum potius quàm cibus. Nobis sane medicamenti vicem est, qui raro utimur; idque lene admodum, & viribus imbecillum. Quid si aliquis frequenter uteretur? certus sum, parum aut nihil ab alio melle discriminis, quoad solvendi facultatem, habiturum. Quis super hoc dubitet, cui non sit ignotum etiam venena sæpius sumpta ab ipsa adsuetudine, & usu vim noxiam perdere, atque alimenti loco esse? Scitum illud magni Philosophi: ἀμβλύτεραι τῶν φαρμακωδῶν αἱ δυνάμεις ἀσθενέστεραι τοῖς συνήθεσι. Reperti sunt, quibus nihil nocere posset helleborum, etiam largius sumptum: immo quibus nec alvum solveret. Mannæ in deserto victitasse Joannem non magis mirandum, quam de Israëlitis. Nec enim tergiversandum. Vera fuit manna, quâ vescebantur, nec à communi quidquam distabat. Ros erat, minutis & rotundis granis, grandinis specie, matutino cadens, ad solem liquescens, sapore mellis.

Omnes hæ notæ in vulgari manna deprehenduntur. Idcirco viso primum eo rore, qui panis nomine ipsis promissus fuerat, statim pronuntiarunt esse *mannam*, etsi nescirent quid esset. Non novam & antea inusitatam speciem creavit Deus, quam ipsis de cælo mitteret ad vescendum, sed jam creatam ita dispensavit. Miraculum igitur non in rei ipsius nova & extranea substantia, quasi tum primum ad hoc ipsum genita, & postea abolita: sed in eo tantum fuit, quod ad præscriptum quotidie caderet; quod affatim, & quantum sufficeret tantæ multitudini nutriendæ; quod omni tempore anni.

Nihil horum tralatitium in manna, quam videmus, & quæ ubicunque terrarum hodie nascitur. Certa anni tempestate decidit non copiose, nec continenter. Cum tot mirandis rebus differret divina illa manna, ab ea quam noverant, nihilominus eodem nomine hanc Israelitæ nuncuparunt; scilicet *man*, quia similis esset forma & substantia, item sapore. Sic cum iisdem Israëlitis illo ipso tempore carnes providere vellet Deus, quibus vescerentur, coturnicum agmina ad eos ex ejus mandato devolabant. Notum hoc volucris genus, & ex earum numero, quæ in rerum natura jam essent, non novum & tum primum, ut huic usui tantum serviret, productum. Manna & coturnices etiam hoc ævo in illis locis frequentantur. Arabes coturnicem vocant سلو, *alvon*. Ex Hebraïco שלו, *slau*. Sed & سمان, *seman*, Arabice dicitur apud Avisenam. Legitur & قبج, *kabgjon*, pro eodem quod potius de perdice videtur usurpatum, quam & Græci κακκάβαν dicunt, cujus proprium κακκαβίζειν. Hesychius: κακκάβα, πέρδιξ. Perdix Arabibus, ut in Lexicis antiquis invenitur, appellata حجلة, *hagiala*. Notatur & الطيهوج, *althaihugi*, pro perdice; sed magis est, ut sit *attagas*, vel *attagen* Græcorum, voce inde facta. Hebraicè perdix vocatur קרא, *kore*. Sed hæc alibi: ut redeamus ad mannam, granosa hodie appellatur mastichina, à similitudine granorum mastichis; quam mastichen etiam *granomastichen* appellarunt quidam. Isidorus: *Mastix, arboris lentisci gutta est. Hæc granomastix dicta est, quia in modum granorum est.* Inde igitur & Græci parva grana thuris dixerunt μάννα. Germani graminis quoddam genus vocitant *manna gramen* ab ejus semine, quod milio vel panico est simile, instar oryzæ candidum. De hoc gramine intelligunt eruditi Medici locum Plinii, capite de Oleo factitio: *Plurimum autem in Ægypto è raphani semine & gramine herba, quod chortinum appellant.* Sed nugantur, & Plinius ipse falsus. Libri ejus omnes *cortinon* legunt. Ita nimirum audivit pro costinon, id est, κόστινον. Costini olei mentio apud Avisenam. De quo, supra.

De manna hoc etiam addam, anno sexcentesimo decimo sexto supra millesimum, cujus anni æstas admodum serena fuit ac sicca, Divione cum essem, memini me per aliquot dies tempore messis liquidam in horto collegisse, quæ extremis foliis guttæ modo pendebat, mellis rutili colore, & gustu. Prunorum folia præcipuè eam habebant in extrema parte congregatam, & pendentem. Cochlear integrum poterat colligi singulis matutinis. Hoc multis ostendi. Hæc & alia, quæ aliis ex propria experientia fuere spectata, satis sunt refutandæ opinioni Donati ab Altomari.

CLAU-

CLAUDII SALMASII
DE
SACCHARO
COMMENTARIUS.

QUI saccharum hodie nominari audit, & hanc eamdem appellationem in antiquorum scriptis legit, non exquisito an res antiqua eadem sit cum nova, putat protinus idem genus esse sacchari, quod hodie in usu est, & quod olim fuit hoc nomine. Exercitationes nostræ docent illud veterum σάκχαρον esse, quod hoc tempore vocatur apud Indos *sacar Mambu*, quod in arundine Indica arboreæ ac vastæ proceritatis sponte concrescit. Quod saccharo hodierno prorsus disconvenit, quod esse factitium constat, succo expresso ex arundine parva, contusa, & molita; qui succus postea coquitur, ac cogitur in eam, quam videmus, duritiem. Fallitur itaque mirum in modum, si quis μέλι καλάμινον, aut ἅλας Ἰνδικὸν, aut σάκχαρον antiquum idem putat cum nostro saccharo. Non hic repetam, quæ alibi exposuimus.

Garcias *lib.* 1. Aromatum notat *sacchar Mambu* Indorum, quod adstruimus esse antiquorum saccharum, ab Arabibus, Persis vulgo appellari *tabaxir*. Quinimmo & Indos ipsos jam consuevisse ita vocare, quoniam eo nomine petant ab his Arabes, Persæ, Turcique. Credamus hoc illi, qui scire potuit ac debuit, dum tamen sciamus longe aliud esse, quod hac signatur appellatione apud Avisenam طباشير, *tabaschir*. Hoc ipse explicat, cinerem esse radicum Alcanna exustarum: vel radices Alcanna adustas, اصول القنا المحرقة, *Ussoul, Alcana Almahracat*. Inde *spodium* vertunt Interpretes, qui melius reddidissent *antispodium*. Nam aliud est, quod proprie Græcis σποδὸν dicitur. Apud Averrois Interpretem legitur *tabasis* pro *tabasir cap.* LVI. qui *spodium* quoque transtulit, quia Averroës tradit *tabasir* esse carbonem nodorum arundinum Indicarum exustarum. Prorsus juxta sententiam Avisenæ. Apud Matthæum Silvaticum corrupte scribitur *abasir*, *spodium*, pro *tabasir*. Atque vitiose apud Rhasem de Simplicibus *cap.* XXXVI. *Tarathit*, *id est*, *spodium*. Legendum *tabasir*. Serapion quoque spodium, id est, cinerem esse vult *tabaxir*, sed male *Sataefct* apud eum scribunt editiones pro *tabascir*. Nam & sic legi potest.

Mirabilis in hoc consensus ac concentus Arabum auctorum, ut *tabaxir* sit cinis. Ut ita sentirent fortasse illud etiam adjuvit, quod *xir* in ea voce idem valeat, quod Græcorum ξηρὸν vel ξήριον, & inde factum. Sic illi vocant omne medicamentum, quod in pulverem redigi potest: immo & pulverem. Lac etiam arborum concretum, & gummium genera aridiora. Non dubito tamen, quin *tabaxir* illorum ipsissimum sit *saccharum Mambu*, & priscorum saccharum; sed ignoraverunt, quomodo gigneretur. Nec magis Græcis veteribus explorata fuit generatio mellis calamini, sive σακχάρου. Rorem de cælo lapsum & super arundine Indica concretum plerique crediderunt. Ergo & mannæ genus putarunt. Arabes cinerem arundinis ipsius crematæ. Certe sacchari hoc genus cineris instar habet concreti & coagulati, vel amyli pari etiam candore inter singula internodia exeuntis. Dentibus fragile esse suum saccharum perhibent antiqui. Ideo & *salem Indicum* multi nuncupant. At saccharum vulgare liquescit sub dentibus.

Animadvertendum autem in primis, *tabaxir* Arabum non arte fieri exustis de industria arundinibus. Avisena scribit summitates arundinum vento compulsante invicem confligere, & ex mutuo collisu ignem creare, quo aduruntur. Ita vulgo tradi narrat. Sed ipse *tabaxir* ait esse radices Alcanna exustas. Non video ego, quomodo radices, quæ totæ intra terram absconditæ latent, ignem potissimum trahere & cremari possint. Cur non potius ipsæ arundines, quas vento impellente agitatas invicem atteri, & ignem concipere dicit? Ultimum est, quod in ea comburitur, radix, si comburi quidem potest. Vidimus sæpe stantes arbores conflagrasse, & totam sylvam magno incendio consumptam; ubi nihil reliqui fecit ignis ex eo, quod supra terram extat, radices tamen illæsæ manent & intactæ.

Arundo illa Indica, quæ *tabaxir* gignit, grandis arbor est, nec facile exuri queat ejus radix fortuito igne, quamlibet totum scapum vel stipitem devoravent.

Verisimilius est, quod apud Averroëm habetur, ex nodis arundinis exustis cinerem illum existere. Nomen, quo usus est Avisena, hanc etiam patitur interpretationem. Immo vix aliam hoc quidem loco admittat. Vocat اصول, *ussoul*, cujus singularis numerus اصل, *aslon*. *Radices* reddunt Interpretes. Quod alienum est ab hujus loci sententia. Vox illa non radicem tantum significat, sed principium, originem, & στοιχεῖον. Radicem etiam denotat, quatenus arboris principium ac veluti genitale fundamentum, ex quo emergit, unde alitur, & quo sustentatur. In arundine singuli nodi totidem principia sunt, ex quibus folia exeunt. Hæ sunt foliorum sedes & initia ac veluti radices.

Hoc igitur voluerunt, arundines Indicas vento agitante inter se commissas attritu mutuo ignem excitare, quo folia vel etiam scapi arundinis exuruntur; cinerem exustarum esse *tabaxir*. Hoc ideo credula persuasione receptum videtur, quia cineri coacto simile est illud saccharum, & circa internodia arundinis invenitur.

Simile est, quod de Lacca tradunt iidem Arabes, de cælo eam decidere, & circa ramos arborum adhærescere. Æque falsi in tradendo modo, quo saccharum *tabaxir* nascitur. Pleni ejusmodi nugarum eorum libri. Quod de Ambra narrant, nihilo verisimilius. Ridicula etiam, quæ de tutia, sive pompholyge Indica memorat idem Avisena; esse in mari animal rotundum squamæ prædura, ex quo mortuo & in littus ejecto, optime fit tutia apud Indos.

Averroës *tabaxir* cinerem esse arundinis Indicæ prodit. Avisena nominavit simpliciter *Alcana*. القنا, Quod est Latinum *Canna*, vel *arundo*. Frustra igitur doctissimi viri, qui *Alcanna* eo loco Avisenæ de ligustro Orientali accipiunt, sive Cypro; ex cujus radicibus ustis antispodium parant Ægyptii ac Syrii. Cypron

Avisena

Avisena & omnes Arabes appellant الحنا, *albena*, vel *albana*. Quod alii cum forti aspiratione pronuntiant *alchanna*. Ut Græci, qui Arabica Græce scribunt, ἀλχάνα. At القنا, *alcana* pro arundine vel canna, per *kaf* scribitur, non per *bha*, aut *cha*.

Non recte etiam fortasse Andreas Alpagus, qui *alcanna* interpretatur de arboribus subtilibus ac longis, cannarum modo geniculatis; non tamen concavis, ut sunt cannæ, sed solidis, & plenis, quibus Arabes utuntur ad lanceas faciendas. Magnas vero etiam arbores hujusmodi reperiri dicit, ex quibus fiant vasa magna, & alia utensilia. Ex harum autem radicibus combustis fieri spodium.

Non ambigo quin hæc habeat ab aliquo auctore Arabe, qui non dissentiat à cæteris, *tabaxir* cinerem esse exustæ arundinis putantibus. De arundine *mambu* fere idem tradit Garcias, in quo *tabaxir* gignitur, interdum magnam esse & instar populi proceram; interdum minorem, ramos subtiles & erectos habentem. Quin lanceę, & hastę ex his fieri possint, nullus dubito. Veteres quoque scribunt, ex illis magnis arundinibus Indicis ἀκάτια fieri solita. Sic enim Theophrastus tradit, & ex eo Plinius. In Exercitationibus tamen corrigebam ἀκάκια. De hac ipsa Indica arundine idem Plinius *lib.* XVI. *cap.* XXXVI. de calamis, & arundinum generibus: *præferuntur Indici, quorum alia quibusdam videtur natura, quando & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. Arundini quidem Indicæ arborea amplitudo, quales vulgo in templis videmus.* Hæc est arundo Indica, quæ Arabibus absolute dicitur قنا, *cana*, vel ex Latino *canna*, vel potius ex Hebraico קנה, *kaneh*. Quod est verius.

Geographus Arabs hujus cannæ meminit, in qua *tabaxir*, sive *sacchar mambu* colligitur, in octava parte secundi Climatis, quo regiones Indiæ maritimas complexus est. In urbe Indiæ Nana *cannam* & *tabaxir* nasci scribit, القنا والطباشير, *alcana & altabaxir*. Mentio eodem capite occurrit hujus cannæ in alio loco Indiæ nascentis, quam junxit cum *chaizaran*: ut & capite præcedenti, insulam quamdam Indicam commemorat, in qua nascitur *canna* & *chaizaran*. القنا والخيزران, *Alcana & alchaizaran*.

Alpagus apud Avisenam notat *chaïzaran* esse virgas solidas, ex quibus fiunt clypei, & notas esse Damasci. Meminit hujus *chaïzaran* Avisena *lib.* IV. ubi præcipit, quibus aspera est lingua febricitantibus, fricandam esse *cum chaizaran* aut *virgulis salicis*. Interpres exponit *instrumentum*. Et in Lexico Alpagus *alkeizaran* interpretatur instrumentum, quod administratur circa partes gutturis; & solere fieri ex ligno molli, & similibus. Nihil prohibet accipi virgulas ex arbore *chaizaran* politas & leves. Idem & alio loco ponit: *Caizaran, lignum leve seu politum.* Videmus hanc arborem jungi à Geographo Arabe cum canna Indica, quæ expetebatur ad hastas faciendas. Ea est canna arboreæ magnitudinis, in qua saccharum suum colligi gummium modo scripserunt antiqui. Hæc ipsa canna, vel arundo, in qua *tabaxir* hodie colligitur ab Indis, quod ipsi vocant *sacchar mambu*: Quia id genus arundinis dicitur eorum linguâ *mambu*.

Hoc denique μέλι καλάμινον Græcorum. Ex cinere id creari combustarum arundinum crediderunt Arabes, quos Græci posteriores sequuti sunt: qui quoties σπόδιον nominant, de hoc *tabaxir* Persico, sive *sacchar mambu* intelligendi sunt; ut Charito, Nicolaus, Myrepsus, & alii. Nam σπόδιον omnes in febribus administrant, & refrigerando stomacho, sedandæ siti & aliis remediis, quæ intus sumuntur, adhibent. Spodium autem antiquorum Arabica voce nominant τουτίαν, non σπόδιον.

Invenio & atramentum metallicum sic vocatum in antiquo Lexico Iatrico: Κυπρία σποδὸς, τὸ λεγόμενον σπόδιον· ποιεῖ δὲ ὅτω καλοῦσι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλέφαντος σποδὸν. Inde est, quod antispoda parari ex ossibus elephantis crematis quidam prodidere. Cypria autem spodos Græcis Cyprium atramentum, sive Metallicum. Galenus in Lexico: Μέλαν τὸ Κύπριον, ἡ Κυπρία σποδός. Sed hæc σποδὸς, ut & verum spodium, inter ea remedia dumtaxat locum habent, quibus foris utendum. Σπόδιον autem suum Græci recentiores pro interno remedio semper usurpant, quod est spodium Arabum, sive *tabaxir*.

Non igitur hic error peculiaris Latinorum Interpretum, qui *tabaxir* passim spodium verterunt; sed ex sententia Arabum Auctorum sic reddidere, quos & Græci sequuntur. Solidam esse arborem, quæ قنا, *cana* Arabice dicitur, ex qua *tabaxir* capitur, prodit Alpagus, cujus virgis & ramis utuntur Arabes hastarum loco. Concavas tamen esse & inanes illas arundines Indicas *mambu* appellatas, constat. Nam ex singulis internodiis per medium fissis ac divisis lembos Indi conficiunt; ita ut opera ad excavandum non sit opus. Sed rami fortasse solidiores, ex his faciunt lanceas Arabes. Falsum verò illud, quod addit Alpagus, ex earum radicibus exustis fieri spodium *tabaxir*. Hoc illi persuasit Avisena, vel alius auctor Arabs. Cineri simile concreto *tabaxir*, non tamen cinis. Hoc illi crediderunt.

Quæ de facultatibus *tabaxir* recitant illi, plane consona sunt, ac pariant cum effectu vetusti sacchari. *Tabaxir* teste Avisena oculorum epiphoris ex calida causa venientibus medetur. Dioscoridis saccharum καθαίρει τὰ ἐπισκοτοῦντα ταῖς κόραις ἐγχριόμενον. Claritati oculorum conducere ait. Hodie sunt, qui sacchbaro vulgari ad oculorum epiphoras utantur; quo successu, nescio. Sequuntur nimirum consensum erroris publici, nihil differre existimantis hoc saccharum ab antiquo. *Tabaxir* corroborat stomachum. Dioscorides σάκχαρον suum prædicat εὐστόμαχον. Non esse ἀψῶδες hoc saccharum, Galenus confirmat. *Tabaxir* siti sedandæ idoneum esse jactat familia Arabica. Si differunt in quibusdam hoc ex diversa potius opinione procedere certum est, quam de ejus natura ac generatione utrique habuerunt, quam ex rei diversitate.

Græci veteres saccharum, quod ipsis notum fuit, quia credebant esse mannæ genus, & rorem cæli foliis arundinum illabentem, iisdem propemodum virtutibus donarunt, quibus mannam. Unde & alvum solvendi vim illi attribunnt. Arabes contra, quibus persuasum erat, cinerem esse Indicæ arundinis combustæ, eosdem illi effectus assignant, quibus pollent ἀντίσποδα, & σπόδιον. Notum est, quæ dicantur ἀντίσποδα apud Asclepiadas, nempe quibus utuntur spodii vicem.

Terebinthus combusta, ficus surculi, frondes oleæ agrestis, buxi, aut myrti folia, & alia quamplorima ignibus in cinerem data, usum supplent spodii, & eadem censentur proprietate in Medicina; & juxta hanc proprietatem stringere ventrem magis aptum *tabaxir*, quam solvere. Styptica vi præditum faciunt Arabes. Græci sacchari illius, quod describunt, parvam aut omnino nullam habuerunt notitiam. Quidquid de eo scripserunt ex relatione fere tantum, nihil experientia compertum tenuere. Certiora sunt ac veriora, quæ de *tabaxir* virtutibus Arabes memorant. Nihilo tamen exploratiora esse constat, quæ de natura ejus prodiderunt, qui cinerem esse cannæ exustæ, vel nodorum cannæ combustorum opinati sunt. Unde non mirum est, si Interpretes *tabaxir* spodium verterunt, cum hæc sit Arabum sententia. Melius tantum fecissent, si *antispoda* dixissent.

Eodem tamen sensu & σπόδιον usurpatum est. Etiam σποδὸς pro vero spodio Græcis dicitur. In multis sane *tabaxir* respondet facultati ἀντισπόδων. Ex eo, & præterea quod similis cineri sit candido & concreto, in illam inducti sunt opinionem de cinere. Verum spodium Avisena vocat سفوذوس, *sfudus*. Quod plane Græcum est. Scribi etiam potest سفوذوس, *sfodos*. Arabes non habent πι. Ideo

ejus

ejus loco semper ponunt ϛϊ. Male apud Avisenam scribitur *scudus*. Hinc fecit Interpres *sucudum* & *doscudium* pro *sfudium*. Quia nempe legit *scudium*. In illo tamen toto capite in Arabicis, nominatur tantum *sfodos*. In antiqua expositione Arabicorum nominum, quæ ejusdem est Interpretis, legitur *sucu, id est, climia*. Legendum: *Sucudus*, id est, σποδὸς. Sic *sucutum* pro *symphytum*. De quo suprà. Differunt tamen cadmia & spodium. Avicenam vide in capite de *Tutia*, quæ est Græcorum πομφόλυξ. Chymici antiqui scribunt θούθιαν, ut Zozimus Panopolitanus; cæteri Recentiores, τουτίαν. Hæc est Arabum توتيا, *tutia*. Iidem ex Græco Καδμία fecerunt mira depravatione قليميا, *climia*. unde in Lexico Græco-Arabico legitur ἀχλιμία ἡ Καδμία, pro القليميا,° *alchimia*. Et alio loco: Κελιμία ἡ Καδμία. Sed hæc alibi.

Ad saccharum redeamus. Antiquum idem omnino cum *tabaxir* Persico, & *sacchare mambu* Indorum. Admiratione res prorsus digna est, hoc saccharum, quod veteribus notum fuit, sola appellatione *sacchari*, numquam Arabibus sic vocari. Immo cinerem putarunt arundinis crematæ.

Atqui vox *tabaxir* indicat humorem esse pinguem, ac crassum, qui ex ipsa arundine exit ac densatur. Quod & veteres de sacchare suo tradunt. Seneca: *Ajunt inveniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cali, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat*. Hæc ostendunt, quam parum fuerit cognitum & usitatum antiquis saccharum istud. Tale nunquam viderat Seneca. *Ajunt*, inquit, *inveniri*. Ex auditione hæc acceperant. Arabicæ familiæ auctores, qui plura sacchari genera recensent, hoc saccharum, quod unicum fuit isto nomine apud ævum prius, in hunc censum non referunt. Ratio est, quam dixi. Non pro sacchare hoc habuerunt, sed pro spodio, vel antispodo.

Saccharum autem illud, quod in Græcorum libris legebant, haud secus ac nostris hodie moris est, idem cum sacchare tum usitato habuerunt, gravi certe errore. Hoc enim factitium saccharum, quod ex arundine exprimitur, & coctione densatur, prorsus inauditum fuit veteribus: arundinem tamen Indicam, quæ succum illum dabat, etiam ex auditu norant. At ratio conficiendi ex eo succo sacchari, ne penes quidem ipsos Indos, quibus nascebatur, illo tempore in usu erat. Liquorem ex illa arundine expressum, qui dulcis est, potu tantum usurpabant. Idque etiam scimus ex Historia Antiquorum. Multum autem dispares arundines, quæ utrumque genus edunt. Sacchari hodierni & factitii arundo non magna est. Sacchari veteris & nativi grandis, & arboris instar. Hæc arundo *mambu* Indis vocatur, in cujus internodiis invenitur *tabaxir*, sive saccharum vetus.

Enimvero diserte testatum reliquerunt antiqui scriptores, ex maximis arboribus esse arundinem illam, quæ fert saccharum. Meminerunt & alterius arundinis, ex qua saccharum nostrum elicitur, quam non magnam tradunt. Varro Atacinus:

Indica non magna nimis arbore crescit arundo;
Illius è lentis premitur radicibus humor,
Dulcia cui nequeant succo contendere mella.

Succus ille & humor dulcis exprimebatur olim tantum ab ipsis Indis ad potum dumtaxat. Hodie coquitur & densatur in saccharum. Quod non hodie tamen atque heri institutum. Arabes hoc sacchari factitii genus cognoverunt, ante octingentos & plus annos jam confici solitum. Arundinem, ex qua premitur, vocant قصب السكر, *kasab alsacar*, arundinem sacchari. Alteram illam vastæ magnitudinis, ex qua colligitur *tabaxir*, quod est saccharum antiquorum, nominant absolutè قنا, *cana*, id est, cannam, vel arundinem, ut diximus antè. Hæc cum ita sint, Arabes sine ullo discrimine utrumque saccharum, quasi nihil differant, in eadem lance componunt. Serapio uno eodemque capite Auctores Græcos veteres & Arabes, tanquam de uno sacchare tradentes commisit. Avisena similiter unum capitulum dicavit sacchari antiquorum & suæ ætatis, & veluti in eadem sartagine simul utrumque condit. Quod colligitur, inquit, sicut gummi ab ipsa arundine, oculum abstergit. Hoc proprium sacchari antiqui, non illius, quod illa fiebat ætate.

Non aliud saccharum ex ipsa arundine sicut gummi legitur, præter illud veteribus cognitum. Nam in arundine sacchari vulgaris concretum instar gummi saccharum numquam visum est, quidquid contra pertendant multi. Meminit eo capite Avisena, quo genera sacchari persequitur, *mellis arundinis*: عسل القصب, *kassel alcasab*. Hoc est, μέλι καλάμινον veterum, idemque cum sacchare prisco atque etiam *tabaxir*. Nomina ex antiquo recitat, nec quid valeant novit; eademque male rebus novitiis applicat, certe alienis. Verba etiam auctorum veterum citat, rerum ignarus, de quibus illa dicuntur. Ut *lib*. IV. *Fen* I. *Tract*. II. *cap* XXII. de asperitate linguæ febricitantium, ex Paulo meminit salis Indici, qui adfertur ex India, cui in colore salis dulcedo est mellis. In Græcis est, ἅλς ὁ Ἰνδικὸς χρόᾳ μὲν καὶ συστάσει ὅμοιος τῷ κοινῷ.

* * * * * * * * * * * *

Cætera desunt in Manuscripto.

FRAGMENTA.

Synonymorum ratio in re herbaria multiplex est ac late fusa, nec parva inde auctoribus priscis & nostro præcipue Plinio peccandi occasio, dum diversa plerumque statuunt, diversis signata appellationibus. Contraria erratur via in homonymis, ut abunde patet ex his, quæ superius animadvertimus. Synonyma alibi explicavimus. Heic homonyma duntaxat exponere aggressi sumus. Quid autem mirum, in tot herbis aut facies aut effectus pares habentibus, si pluribus idem nomen impositum? Multæ herbæ nodis frequentibus geniculatæ. Hinc non unum *πολύγονον*. Plures vero sunt, quæ vulnera conglutinant. Hinc non unum *σύμφυτον*. Sclaream hodie vocamus chelidonium, quod claritati oculorum conferat. Sclaream Itali vocant equiseti speciem, quæ & *asprella* dicitur, quod ancillæ vulgo ea utantur ad detergenda vasa stagnea & ænea, ut nitorem inde accipiant, & clara mundaque fiant. *Sclarea* etiamnum alia est apud infimam Latinitatem, cujus meminit Strabus in Horto:

Heic umbrosa novos inter sclarea virores
Stipite prævalido assurgens, ramosque comasque
Altius attollit.

Hoc idem hodieque nomen habet. Eam siquidem puto esse sclaream, quam vulgus sic vocat. Genus hormini quidam esse volunt. Leonicenus baccharem putabat. Quidam *cristam Galli* nominant. Sæpe una aliqua res vel nota in duabus aut pluribus stirpibus utcunque similis reperta effecit, ut idem nomen gesserint omnes, quamvis cætera dissimiles essent. Tres herbas secundum hæc notavimus facie & genere plurimum dissidentes quibus unum, nomen *ἄρκτιον* inditum est à villosa lanugine, qualis est in ursis, quamvis non uno modo ac facie hirsutæ forent. Interdum casu quodam invenio factum & *συγχύσει*, ut eadem lingua iisdem nominibus vocaverit res duas, quæ nulla omnino similitudine imaginis aut proximitate generis inter se jugerentur, ut *ἀνδράχνην* herbam Græci & arborem. *Taxum* Latini animal & arborem. In ipsis animalium appellationibus frequentes etiam incurrunt Homonymiæ, & inde exuberans seges errorum in auctoribus, quod jam non miramur, priscis. Alia est *ὀλολυγὼν* avis Theocriti, quæ in spinis cantillat: alia Theophrasti, quæ sola in summis montium jugis ululat. Alia est avis *ἴυγξ* Aristotelis, quæ assidua conversione collum torquet: alia *ἴυγξ* posteriorum Græcorum, quæ assiduo motu caudam quatit. Hæc *motacilla* Latinorum; illa est, quam hodie *torquicolliam* vocamus. Harpocration in Lexico [illegible] de naturalibus potestatibus, utramque *ἴυγγα* confundit, eam quæ collum circumagit & quæ caudam semper in motu habet. Liber Cyrani: [illegible] Mille talia possem producere, si opus esset. In hoc negotio non raro videmus evenisse, ut eadem lingua duo diversa uno sono finxerit vocabula, quæ in principali & originali Dialecto, ex qua ducta sunt, non eamdem habuerint vocum similitudinem, ut accidit in *ἀλόῃ* myrepsica & *ἀλόῃ* medica. Eodem prorsus modo & in Latina lingua *cunila* appellatio flexu dictionum vario ab sua, id est, Græca origine, in eamdem exiit nominis conformationem ad res diversas significandas. *Κονίλη* Græce est origanum, *κονύζα* alterius herbæ nomen. Tam ex hoc quam ex illo vocabulo Latinus sermo *cunilam* fecit, quæ & conyzam & origanum significat, in quo est *ὁμωνυμία*. Habet & *cunilam* pro thymbra capitata, quasi *conclam*, à conici capitis similitudine. Pleraque autem herbarum *ὁμώνυμα* ex varia gentium appellatione orta sunt; cum una gens aliquo nomine aliud appellaret, altera aliud, idque una eademque in ætate. Exemplum præbet vox *ῥάφανος* supra nobis notata, quæ Atticis per eadem fermè tempora *brassicam* signavit, reliquis Græcis raphanum. Quæ autem apud alios Græcos *ῥάφανος* dicebatur, ea Atticis *ῥαφανίς*. Quæ Plinius nusquam distinxit. Longè operosior est & ad distinguendam difficilior ea *ὁμωνύμων* ratio, quæ temporum mutatione invecta sunt. Ea quippe *ὁμώνυμα* etiam vocari possunt. Ut tempore omnia mutantur, ita etiam nomina rerum. Quis rectam semper viam queat insistere, qui videat vetustis nominibus res novas appellari; aut alias, quam quibus id nomen à principio positum, & propter quas propriè factum? In errorem proclivis inde lapsus, qui tam sæpe depulsos de recto egit itinere nostros Herbarios, ut nulla in re sæpius aberraverint. * * * * * * * *

Non in herbis tantum & arboribus, sed in metallicis & aliis quibuscunque rebus hæc nominum invicem permutandorum ratio ex depravato vulgi sermone & abusu promiscuo invaluit. Ut ecce *sandaracham* vocarunt juniperi gummi, quam *vernicem* hodie vocant. *Sandaracham* veterum longe aliam liquet fuisse. Ista ipsa vulgaris *vernix* nomen habet non suum, sed commodatum & improprium. Græci siquidem recentiores succinum sive electrum *βερνίκην* appellant. Quod succino simile sit illud gummi, quod sandaracha vulgo vocatur, hinc factum, ut etiam *vernicem* per abusum nuncuparint. Avisena: *karabe quid est? est gummi sicut sandaracha.* Ubi karabe est succinum, & *sandaracha* vernix. Vetus medicinale Latinum: *Sandaracha, id est, vernicis.* At *βερνίκη*, ex quo illud vocabulum *vernix* processit, Græcis significat electrum vel succinum. Plura de hoc genere non addam, etsi ad manum sint, quia exempla affatim suggerent Exercitationes nostræ. Deinde non hoc satagimus heic ex professo, quibus aliud est propositum. Et postremo omnia ad hanc materiam pertinentia dicere cupienti id occurreret incommodi, ut nimium dicerem, nec totum. Enimvero qui superius nobis animadversa legerit, facile in eam descendet opinionem, ut mirum non putet; quia verum sit, quod alibi observamus, homines Europæos ante aliquot sæcula appellationem casiæ Ægyptiæ duxisse ex arbore alia Ægyptia, quæ nullam habet cum hac affinitatem aut cognationem. Unum habent inter se simile, quod siliquas pro fructu ferunt. Hæc est *ἀκακία*, quam posteriores Græci *κασίαν* dixere. Arbor est in Ægypto spinosa, cui fructus in siliqua. Ex eo procusum casiæ nomen à recentioribus Latinis de arbore æque Ægyptia, & fructum pariter in siliquis habente, multum tamen ab illa diversa. Hæc est cathartica casia. Notum est, quam proclivis sit mutatio litterarum inter se C. & S. In vocabulis sexcentis lingua nostra eam usurpat, quæ mutuatur è Latio. *Sarrasenos* dicimus, qui Sarraceni; & *sasire* pro *sacire* Latinorum posteriorum. Quod & ipsis Latinis in usu. Casiam istam adeo nunc frequentem in Ægypto mirari aliquis posset adeo indictam veteribus. Nec enim credibile est, in ea terra tum fuisse nullam, ubi hodie tam multa est; nec aliunde allata, sed indigena. Observavi Theophrastum ex veteribus *Αἰγυπτίης ἀκάνθης* descriptione una, tam *ἀκακίαν* arborem quam casiam vulgarem comprehendisse, mixtis & confusis ex utraque notis. Magnitudo arboris, florum pulcritudo & alia quædam casiam denotant: spinæ frequentes, siliquæ usus nonnulla pleraque significant *ἀκακίαν*. Huc adde, quod duo genera facit Ægyptiæ spinæ. Sub altero ex his generibus latet casia vulgaris, cui tamen notas attribuit *ἀκακίας* peculiares. Huic casiæ folium aculeatum vel in acumen desinens; unde fortasse meruerit appellationem *ἀκάνθης*. Sanè & *ἄκανθος* topiaria Græcis id nominis habet, nullo spina-

spinarum merito. Alia est acanthos Ægyptia Virgilio, ut supra ostendimus. Hoc enim nomine œnopliam vulgarem sive *nabach* intellexisse docuimus. Obscura igitur admodum notitia casiæ vulgaris ignotis fuit, qui eam ad usum medicum nequaquam noverant, quem primi Arabes prodiderunt. Sic cannam Indicam cum minime ignorarent, quæ saccharum hodie dat; sacchari tamen ex ea conficiendi rationem prorsus incompertam habuere. Magnopere igitur contingeret eum falli, qui priscorum ævo non fuisse in Ægypto casiam, quæ purgat, contenderet ex eo, quod parvam ejus apud veteres inveniat mentionem. Verisimilius multo esset, multas antiquo tempore ibi stirpes fuisse, & quidem cognitissimas illius ævi hominibus, quæ hac ætate nusquam in ea regione compareant. Persea Ægypti in Ægypto hodie quæritur, & frustra. Item palma cuciphoros, & colocasia, qualis ab antiquis describitur. Contra ea hodiernam casiam Ægyptiam inter plantas Ægypti priscis auctoribus proditas invenire satagimus, nec hilum fortasse proficimus. Obscuris sane & vix ad verum ducentibus vestigiis persequenda est. Indiligentia auctorum non satis exacte officio suo fungentium has turbas plerumque excitat. Hæc causa profecto unica sæpe dari potest, cur plerasque stirpium voces, quas tradidere, non satis nunc agnoscamus. Parum plene notas earum describunt; interim & contrarias ostendunt. Singulari & illustri id patefaciendum videtur exemplo. • • • • • • • • • • •

• • • • • • • docemus alibi. In quo vocabulo procudendo plane constat etiam migrasse leges proprietatis loquelam vulgi, & aliud pro alio nomen in usum dedisse. *Olusatricium* dicebant pro olusatrum, ut *cepicium* pro cepa, & *napicium* & *pastinacium* & *betacium* & *malvacium*. Inde & *olsricium* & *olsrricium*. Quo nomine proprie significarunt τὸ ἱπποσέλινον Græcorum veteres Latini. Quod hipposelinum loca humida & umbrosa palustriaque amare certum est. Hanc appellationem transcripsere posteri petroselino Cilicio, quod est smyrnium. Glossæ: *Olusatrum*, ἱπποσέλινον. De quo nos plura in Exercitationibus. Petroselinum autem Macedonicum etiam Ἑρπαλινὸν nuncupabatur teste Galeno, qui locus erat Macedoniæ montosus, in quo optimum nascebatur, sed rarum. Πετροσέλινον Μακεδονικὸν Ἑρπαλινὸν ἀπὸ τοῦ χωρίου καθ' ὃ φύεται τὴν ἐπωνυμίαν αὐτὸ ἐσχηκὸς· κάλλιστον δὲ ἐστιν ὀλίγον τὸ γινόμενον ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ. Habetur nunc in hortis Galliæ, & mensis non incognitum hodie; ex quibus sciri datur longe esse aliud à petroselino vulgari: ut de altero petroselino Cilicio nihil dicam, quod omnibus rebus distare à nostro satis compertum est.

INDEX I.

AUCTORUM,

Qui in opere de Homonymis Hyles Iatricæ laudantur, illustrantur, aut emendantur.

Glossa-

Plu-

INDEX II.

RERUM & VERBORUM.

A.

Con-

Gly-

K. Vide C.

L.

Lithar-

N.

O.

&

R. & Ρ.

Ver-

X. & Ξ.

Y.

Z.

F I N I S.

ULTRAJECTI,
Apud ERNESTUM VOSKUYL.
MDCLXXXIX.